

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MEHMED MURAD NAKŞİBENDÎ
HÜLÂSÂTÜ'Ş-ŞÜRÛH (VI. CİLT)
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Karden KARAKOÇ

Niğde
Ağustos, 2024

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MEHMED MURAD NAKŞİBENDİ
HÜLÂSÂTÜ'Ş-ŞÜRÛH (VI. CİLT)
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Karden KARAKOÇ

Danışman	: Prof. Dr. Ziya AVŞAR
Üye	: Prof. Dr. Bekir ÇINAR
Üye	: Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Üye	: Prof. Dr. Mehmet GÜRBÜZ
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kezban PAKSOY

Niğde
Ağustos, 2024

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Mehmed Murad Nakşibendî Hülâsâtü’ş-Şürûh (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterdiğim ve çalışmanın içinde kullandığım her yerde bunlara atıf yaptığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 19.08.2024

Karden KARAKOÇ

ÖN SÖZ

Şerhler; bir ilim dalında meşhur olmuş metinlerdeki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan hususların tamamlandığı, hatalara işaret edildiği ve örneklerin çoğaltıldığı eserlerdir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin çağının sınırlarını aşan *Mesnevî*'sini anlamaya yönelik çabalar Mevlânâ henüz hayattayken başlamış, dervişler manasını müşkül gördükleri *Mesnevî*'deki bazı beyitlerin anlamını Mevlânâ'ya sormuşlardır. Mevlânâ; ince manaları irfanî dilin doğası gereği sembol ve mecazlarla anlatmak zorunda kaldığı için *Mesnevî*, görünüşte bir hikâyeler silsilesi gibi görünse de derûnunda kendisine bahşedilen sırlar, hikmetler ve marifetler gizleyen bir eserdir. İşte bu noktada *Mesnevî*'nin neleri açık neleri gizli söylediğini kavratmak için şerhlere ihtiyaç duyulmuştur. *Mesnevî*, bir tasavvuf klasiği olarak şârihlerin ilgi odağı olmuş ve yazıldığı günden zamanımıza değin bu büyük esere farklı yöntem ve yaklaşımlarla onlarca şerh ve tercüme yazılmıştır. 13. yüzyıldan itibaren başlayan *Mesnevî*'yi anlama çabası şerh binasının temelini oluşturmuş, her bir şerh bu binanın üzerine tuğlalar koymuş, eksiklikleri tamamlanmış ve böylece *Mesnevî*'nin klasik şerh üslûbu kurulmuştur.

Mesnevî'ye şerh yazan şârihlerden biri Mehmed Murad Nakşibendî (d.1788-ö.1848)'dir. Başta Murad Molla Tekkesi postnişinlerinden biri olan babasından ve çeşitli hocalardan kıraat, fıkıh gibi dersler alan Mehmed Murad haftanın bazı günlerinde ise Süleyman Vahyî'den *Mesnevî* dersleri almış ve hocasının bir işi dolayısıyla onun yerine vermeye başladığı *Mesnevî* derslerine ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Murad Molla Tekkesi'nde *Mesnevî*'yi baştan sona üç defa ders olarak okuttuktan sonra hatrına muhtasar bir şerh yazmak gelmiş ve öğrencilerinin de talebiyle *Hülâsâtü's-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh*'u kaleme almıştır. Mehmed Murad, kendinden önce *Mesnevî*'nin tamamına şerh yazan Ankaravî, Şem'î, Sürûrî, Şeyh Yusuf'un şerhlerini okuyup eserini kaleme alırken bu şerhlerden yararlanmış; kimi zaman ismini saydığımız şârihlerden farklı yorumlar ortaya koyarak kendine has bir tavır sergilemiştir. Tekkenin yanına Darü'l-Mesnevî'yi inşâ ettiren Mehmed Murad'ın kabri buradadır.

Bir *Dîvân*'ı olan ve Murad mahlasıyla şiirler yazan Mehmed Murad'ın eserlerinin çoğu Farsça eserlere yazılmış şerhlerden oluşmaktadır. Mehmed Murad

Nakşibendî'nin "*Hülâsâtü's-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh*" adlı eseri *Mesnevî*'nin tamamına yazılmış şerhlerden biridir. Mehmed Murad'ın altı ciltten oluşan *Mesnevî* şerhinin birinci ve ikinci cildini Ömer Semiz, üçüncü ve dördüncü cildini Hilal Yiğit, beşinci cildini Hacer Özkul doktora tezi olarak çalışmaktadır. Altıncı cildi haiz bu çalışma ise tarafımızca yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Mehmed Murad Nakşibendî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Mehmed Murad'ın hayatıyla ilgili bilgiler kısıtlıdır ve bu bilgilere daha çok şârihin *Mâ Hazar* adlı eserinin sonunda yer alan Hal Tercümesinden ulaşılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde "*Hülâsâtü's-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh*"un altıncı cildinin nüshaları, şerh metodu, kaynakları, metnin kuruluşunda izlenen yöntem ile eserdeki kültürel ve folklorik unsurlar metinden seçilen örnek parçalarla anlatılmıştır. Eserinin sonunda dört şârih-i mükemmilin kalemi olduğu ve *Mesnevî* şerhini tamamladığı için ıyd-ı ekber eylediğini söyleyen Mehmed Murad'ın adını saydığı dört şârihe yaptığı göndermeler bu bölümde işlenen alt başlıklardan biridir. Yine bu bölümde *Mesnevî*'nin altıncı cildinin son hikâyesi olan Üç Şehzade Hikâyesindeki üçüncü çocuğun akıbetiyle ilgili Mehmed Murad'ın getirdiği yoruma ve *Mesnevî*'nin yedinci cildine dair görüşlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde "*Hülâsâtü's-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh*"un altıncı cildinin çeviri yazı metnine yer verilmiştir. Çalışmanın çeviri yazısının oluşturulma sürecinin başından sonuna kadar eserin nüshalarını arayışımız devam etmiş, bu kapsamda Ankara, İstanbul, Konya, Manisa gibi şehirlerde bulunan yazma eser kütüphanelerine bizzat gidilmiştir. Ayrıca dijital taramalar da yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda eserin İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi M. Arif-M.Murad ve Darü'l-Mesnevî bölümlerinde nüshalarına ulaşılmıştır. Bu nüshalardan bazılarının yarım veya eserin herhangi cildini kapsadığı görülmüştür. Bu kapsamda eserin altıncı cildinin biri müellif müsveddesi olduğu düşünülen iki tam bir yarım nüshasına ulaşılmış ve tenkitli metin bu nüshalar üzerinden kurulmuştur. Nüshadaki farklılıklar ile ayet, hadis, Arapça, Farsça söz, şiir gibi unsurların manaları dipnotta gösterilmiştir. Metin kurulurken Prof. Dr. Ziya Avşar'ın çeviri yazı metinlerde önerdiği yazım kurallarını uygulamaya gayret edilmiştir.

Dördüncü bölümde metinden hareketle oluşturulan kelime anlamları, murad ve eş anlamlı kelimeler sözlüğüne yer verilmiştir. Mehmed Murad şerhinde *Mesnevî*'de geçen Farsça, Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarına sıklıkla değinmiştir. Metinde sözlük anlamı verilen bu kelimelerden Kelime Anlamları Sözlüğü oluşturulmuştur. Mehmed Murad kelimelerin sadece sözlük anlamını vermekle yetinmemiş, şerh içinde kelimelerden murad edilen anlamlara da sıklıkla temas etmiştir. Bu kapsamda metinden Murad Sözlüğü oluşturulmuştur. Eserden oluşturulan bir diğer sözlük ise eş/yakın anlamlı kelimeler sözlüğüdür.

Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsâtü's-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh* adlı *Mesnevî* şerhi, tam şerhlerden biri olmasına rağmen ne yazık ki günümüze gelinceye kadar tüm ciltlerin çeviri yazısı oluşturulmamıştır. Eserin bir an evvel çeviri yazı metninin ortaya konulup araştırmacıların ve ilim dünyasının hizmetine sunulması önem arz etmekteydi. Bu ihtiyaca binaen eserin altıncı cildini oluşturan çalışmamızın amacı eseri Arap harflerinden çeviri yazı usulleriyle Latin harflerine aktararak, daha ulaşılabilir hâle getirmek ve sonraki çalışmalara zemin oluşturacak bir metin ortaya koymaktır. Çalışmanın neticesinde böylesine kapsamlı bir eserin aralanmayı bekleyen nice kapıları olduğuna, üzerinde çalışacaklara çok fazla malzeme sunacak zenginliğine tanıklık etmiş olduk.

Beni doktora öğrencisi olarak alıp Mevlânâ'nın irfan sofrasından gıdalanmama vesile olan, kendisini tanıgım ilk günden bu yana irfanî yapısının tezahürü olan sakinliği, hoşgörüsü, anlayışı, sabrı ve her zaman kolaylaştırıcı tavrı sayesinde bu zor ve meşakkatli süreci zevkli hale getiren çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ziya Avşar'a en kalbî şükranlarımı sunar, minnettarlığımı her fırsatta dile getirmekten mutluluk duyarım. İlminin zekâtından hissedâr edip bazı Arapça, Farsça kısımların okunmasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Ömer Ceran ve doktora öğrencisi Radife Durmuş'a teşekkür ederim. Uzun çalışma süresinde yetişemediğim ebeveynlik hissemizin gereğini zaman zaman yerine getiren eşime teşekkür ederim. Teşekkürümün en mahcubu ve en özeli, dört gözle tezin bitmesini bekleyen oğlum Akif ve kızım Hüma'ya...

Çok kapsamlı bir metnin, kısa bir döneme yayılan çalışmasında muhakkak kusurumuz, eksiklerimiz olmuştur. Evvelen Settârü'l-'Uyûb olan Allah'a, Mevlânâ ve Mehmed Murad Nakşibendî hazretlerinin himmetine ve okuyucunun hoşgörüsüne sığınırım. Biiznillah bu çalışmayı kitap hâlinde okuyucunun istifadesine sunacak bir

projede hatalarımızı, eksiğimizi telafi edebilme ümidi; müstefid olacaklara da daha sıhhatli bir eser bırakabilme temennisi bizden, nasibi Muîn olan Allah'tan. Vesselâm.

Karden KARAKOÇ

ÖZET
DOKTORA TEZİ

MEHMED MURAD NAKŞİBENDÎ HÜLÂSÂTÜ'Ş-ŞÜRÛH (C.VI)
(İNCELEME- METİN- SÖZLÜK)

KARAKOÇ, Karden
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ziya AVŞAR
Ağustos 2024 xii+1637 sayfa

Mevlânâ'nın Farsça telif ettiği *Mesnevî*, yazıldığı dönemden bu yana anlaşılmaya çalışılmış bu minvalde *Mesnevî* üzerine çeşitli eserler yazılmıştır. Bu eserlerin bir bölümünü şerhler oluşturmaktadır. Türk edebiyatında *Mesnevî*'nin tamamına yazılan şerhlerden biri 19. yüzyılda yaşayan Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsâtü'ş-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh* adını verdiği eseridir. Nakşî olan Mehmed Murad, eserinin de dîbâcesinde belirttiği üzere Murad Molla Tekkesi'nde *Mesnevî* dersleri verirken *Mesnevî*'yi baştan sona üç kere ders olarak okuttuktan sonra hatrına muhtasar bir şerh yazmak gelmiş, öğrencilerinin de talebiyle eserini kaleme almıştır. Mehmed Murad, eserin sonunda eserini tamamladığı ve dört şârihin -Ankaravî, Şem'î, Sürûrî, Şeyh Yusuf- kalemi olduğu için "ıyd-ı ekber" eylediğini ifade etmiştir.

Bu çalışmada Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsâtü'ş-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh* adlı *Mesnevî* şerhinin altıncı cildi ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Mehmed Murad Nakşibendî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde *Hülâsâtü'ş-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh*'un altıncı cildinin çeşitli yönlerden incelenmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde eserin altıncı cildinin çeviri yazı metnine, dördüncü bölümde metinden oluşturulan kelime anlamları, murad ve eş anlamlı kelimeler sözlüğüne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, *Mesnevî*, Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü'ş-Şürûh*, şerh, VI. Cilt

ABSTRACT
DOCTORAL THESIS

MEHMED MURAD NAKSIBENDI HULASATU’S-SURUH (C.VI)
(ANALYSIS- TEXT- DICTIONARY)

KARAKOC, Karden
Department of Turkish Language and Literature
Advisor: Prof. Dr. Ziya AVSAR
August 2024 xii+1637 pages

The Masnavi, authored in Persian by Rumi, has been studied since its inception, and various works have been written on it. Some of these works are commentaries. One of the commentaries on the entire *Masnavi* in Turkish literature is the work titled *Hulasatu’s-Suruh fi Nihayeti’l Vuzuh* by Mehmed Murad Naksibendi, who lived in the 19th century. As Mehmed Murad, a Naksi, stated in the preface of his work, he decided to write a concise commentary after teaching *the Masnavi* three times from beginning to end at the Murad Molla Lodge, and upon the request of his students, he penned his work. At the end of his work, Mehmed Murad expressed that he completed his work and celebrated it as “iyd-i ekber” because it included the writings of four commentators - Ankaravi, Sem’i, Sururi, and Sheikh Yusuf.

In this study, the sixth volume of Mehmed Murad Naksibendi’s commentary on the *Masnavi*, titled *Hulasatu’s-Suruh fi Nihayeti’l-Vuzuh*, is examined. The first part of the study covers the life and works of Mehmed Murad Naksibendi, while the second part analyzes various aspects of the sixth volume of *Hulasatu’s-Suruh fi Nihayeti’l-Vuzuh*. The third part includes the transliterated text of the sixth volume, and the fourth part provides a dictionary of word meanings, intended meanings, and synonyms derived from the text.

Key Words: Rumi, *Masnavi*, Mehmed Murad Naksibendi, *Hulasatu’s-Suruh*, commentary, Volume VI.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHMED MURAD NAKŞİBENDİ

1.1.Hayatı (d.1788-ö.1848)	4
1.2.Eserleri	7

İKİNCİ BÖLÜM

HÜLÂSÂTÜ’Ş-ŞÜRÛH FÎ NİHÂYETİ’L-VÜZÛH (VI. CİLT)

2.1. Altıncı Cildin Nüshaları	10
2.1.1. Nüsha Tavsifi	10
2.1.1.1.İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar TY 6314	10
2.1.1.2. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar TY 6315	11
2.1.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi M. Arif-M. Murad Bölümü 113-6	13
2.1.1.4.Süleymaniye Kütüphanesi M. Arif-M. Murad Bölümü 259	14
2.1.2. Nüshaların Şeceresi	15
2.2. Tenkitli Metin Oluşturmada Dikkat Edilen Hususlar	16
2.2.1.Metnin Çeviri Yazısında Kullanılan Yazım Kuralları	16
2.2.2. Nüsha Farklarının Metinde Gösterimi	20
2.2.3. Metnin Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterimi	21
2.2.4. Metin İçindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnottaki Yazımı	22

2.2.4.1. Ayetler	22
2.2.4.2. Hadisler	23
2.2.4.3. Arapça ve Farsça Başlık ve Sözler	26
2.3. Şarihin Maksadı	28
2.4. Metin Şerhi Metodu	30
2.4.1. Dibace Şerhi	30
2.4.2. Mücmel Şerh	31
2.4.3. Mufassal Şerh	32
2.4.3.1 Terceme-Şerh	33
2.4.3.2. Kelime İzahları, Murad Edilen Anlamlar	33
2.4.3.3. Vezin Tasarrufları	35
2.4.3.4. Kafiye Tasarrufları	36
2.4.3.5. Dil Bilgisi İzahları	37
2.4.3.6. Söz Sanatları	39
2.4.3.7. Beytin Manası	39
2.4.3.8. Diğer Beyitlerle Anlam İlgisi Kurma	42
2.4.3.9. Soru-Cevap Şeklinde Açıklamalar	43
2.4.3.10. Ayet ve Hadis İktibasları	44
2.4.3.11. Kıssa ve Menkıbelerden Yararlanma	47
2.4.3.12. Peygamberler ve Sahabe Hayatlarından Alıntılar	48
2.4.3.13. Kendi Hayatından Alıntılar	49
2.4.3.14. Mesnevî Nüshaları Arasındaki Farklılıkları Gösterme	50
2.4.3.15. Şiir Alıntıları ve Kelâm-ı Kibârlar ile Şerh	51
2.4.3.16. İlgili Eserlere Yönlendirme	51
2.4.3.17. Mesnevî'nin Diğer Ciltlerine Göndermeler	52
2.5. Mehmed Murad Nakşibendî'nin Şerhinde Kullandığı Kaynaklar	53

2.6. Kültürel-Folklorik Unsurlar	61
2.6.1. Atasözü ve Deyimler	61
2.6.2. Hastalıklar	62
2.6.3. Yer Adları	63
2.6.4. Sık Karşılaşılmayan Bazı Türkçe Kelimeler	64
2.6.5. Argo	64
2.6.6. Yiyecekler	65
2.6.7. İlm-i Nücûm	66
2.6.8. Nasreddin Hoca Fıkraları	67
2.7. Mehmed Murad Nakşibendî'nin Şerhinde Gönderme Yaptığı Şârihler	68
2.7.1. Şeyh Yusuf'a Göndermeler	69
2.7.2. Sürûrî Efendi'ye Göndermeler	69
2.7.3. Şem'î Efendi ve İsmâ'il Ankaravî'ye Göndermeler	70
2.8. Mehmed Murad Nakşibendî'nin Mesnevî'nin Yedinci Cildine Dair Görüşleri ..	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

3.1. Metin	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞERH SÖZLÜĞÜ

4.1. Kelime Anlamları Sözlüğü	1547
4.2. Murad Sözlüğü	1579
4.3. Eş/Yakın/Benzer Anlamli Sözcükler	1615
SONUÇ	1621
KAYNAKÇA	1625
ÖZ GEÇMİŞ	1636

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.s. : aleyhisselam

bkz. : bakınız

C. : cilt

çev. : çeviren

ed. : editör

H. : Hicrî

Hz. : Hazreti

hızl. : hazırlayan

M : Milâdî

nu. : numara

ö. : ölümü

r.a. : radıyallâhu ‘anh

s. : sayfa

S. : sayı

s.a.v.: Sallalâhu ‘aleyhi ve sellem

vd. : ve diğerleri

vr. : varak

yay. : yayınları

GİRİŞ

Mevlânâ'nın derin tasavvufî manalarla örülü *Mesnevî*'sini anlamaya yönelik çabalar Mevlânâ daha hayattayken başlar. Zira o dönemlerde dervişlerin anlaşılması güç yerleri Mevlânâ'ya sordukları bilinmektedir. Nitekim *Fîhi Mâfih*'te bir dervişin Mevlânâ'ya bir beytin anlamını sorduğu ve Mevlânâ'nın da beyti açıkladığı görülür “Bu bağlamda düşünüldüğünde *Mesnevî*'nin ilk şârihinin Mevlânâ olduğunu söylemek mümkündür” (Avşar, Zeybek, 2023:22).

Mevlânâ'nın sembollerle ve hikâyelerle örülü anlam dünyasını kavrayabilmek için *Mesnevî*'nin şerh edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda *Mesnevî*'ye değişik yüzyıllarda Türkçe, Arapça ve Farsça tercüme ve şerhler yazılmıştır. *Mesnevî*'ye yazılan şerh ve tercümelerin bazıları eserin tamamına yönelikken bazıları ise eserin bir kısmına yöneliktir. *Mesnevî*'yi kısmî şerh eden şârihlerin bazıları eserin altı cildinin tamamını şerh etmek için yola çıkmışlar fakat çeşitli sebeplerle şerhlerini tamamlayamamışlardır. Bazı şârihler ise *Mesnevî*'nin birinci cildini veya diğer ciltlerden herhangi birinin tamamını şerh etmişlerdir. *Mesnevî*'den intihâb yoluyla şerh yapan şârihler ise belli bir bölümden veya altı cildin içinden seçtikleri beyitleri şerh etmişlerdir. Edebiyatımızda manzum veya mensur tarzda kaleme alınan kısmî şerhlerin sayısı kırkın üstündedir (Çelik, 2002; Güleç, 2006; Demirel 2007; Özdemir, 2016).

Mesnevî'nin tamamına Sürûrî Farsça, Şeyh Yusuf ise Arapça şerh yazmıştır. *Mesnevî*'nin tamamına Şem'î Efendi (ö. 602/1603), Cân-ı Âlem (ö. 17.yy), İsmail Rusûhî-i Ankaravî (ö. 1631/32), Mehmed Murad Nakşibendî (d.1788-ö.1848), Avni Konuk (d.1868-ö.1938), Tahirü'l-Mevlevî (d.1877-ö.1951), Abdülbaki Gölpınarlı (d.1900-ö.1982), Türkçe tam şerh yazmıştır (Çelik, 2002; Güleç, 2006; Demirel 2007; Özdemir, 2016).

Son dönemde *Mesnevî*'nin altı cildine şerh yazan şârihler halkasına Hüseyin Top (d.1953) da eklenmiştir. Hüseyin Top 12 ciltlik eserini 2019'da tamamlamıştır.¹ Cân-ı Âlem olarak tanınan Pîr Muhammed Efendi'nin *Hazînetü'l-Ebrâr* adlı eserini bazı araştırmacılar tam şerh olarak alırken bazı araştırmacılar ise eserin *Mesnevî*'nin

¹Hüseyin Top (2019). *Mesnevi-i Manevi Şerhi (12 Cilt)*. Rumi Yayınları, İstanbul.

ilk dört cildinin şerhi olduğunu söylemektedir. *Hazînetü'l-Ebrâr*'ın şu ana kadar bulunan ve üzerinde çalışma yapılan tek cildi dördüncü cildir.²

Mehmed Murad Nakşibendî (d.1788-ö.1848)'nin 19. yüzyılda kaleme aldığı *Hülâsâtü's-Şürûh* Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin tamamına yazılmış şerhlerden biridir. *Mesnevî*'nin tamamına yazılmış şerh olmasına rağmen diğer tam şerhler kadar tanınmamaktadır. Bu durumun sebeplerinden biri eserin tamamına yönelik bütüncül bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Eser üzerine kısmî çalışmalar mevcuttur. Eser üzerine ilk çalışma yapanlardan biri Zekiye Güntan'dır. Güntan, *Hüsâsatü's-Şürûh*'un birinci cildinin ilk bin bir beytinin tahliline çalışmıştır.³ Bunun dışında kapatılan Fatih Üniversitesinde 2008-2015 yılları arasında eserin altı cildinden seçilen varaklar on beş civarı kişi tarafından ayrı ayrı yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ancak bu çalışmalarda bazı varakların hiç çalışılmadığı tespit edilmiştir. Bazı varakların ise üniversitenin kapatılmasından dolayı bitirilemediği düşünülmektedir. Söz konusu yüksek lisans tezlerinde eserin İstanbul Üniversitesi ve Süleymaniye Kütüphanesinde nüshalarının olduğu bilgisi verilmiş ve tezler tek bir nüsha üzerinden –İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi- latinize edilmiş, ikinci bir nüshasının varlığından bahsedilmesine rağmen bu nüsha kullanılıp tenkitli metin oluşturulmamıştır. Bir diğer husus ise eserde geçen Farsça başlık ve bölümler, ayet ve hadisler, Arapça, Farsça gibi alıntılar tezlerin bazılarında gösterilmemiştir. Tezlerin bazılarında transkrip yazısı kullanılırken bazılarında sadece şapkalı harflerin gösterimi yapılmış transkripsiyon yazısı kullanılmamıştır.

Bizim çalışmamızın *Hülâsâtü's-Şürûh*'un altıncı cildini oluşturmasından dolayı altıncı ciltle ilgili daha önce yapılan çalışmaların eksikliklerini burada sıralamakta fayda gördük. Söz konusu tezlerden iki tanesi altıncı cilde yöneliktir. Bu iki tezde, altıncı cildin ilk 188 varığı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki nüsha üzerinden latinize edilmiştir. Gerek bu tezlerde gerek diğer tezlerde altıncı cildin İstanbul Üniversitesindeki nüshası 188 varak olarak gösterilmiştir. Ancak yaptığımız araştırmalarda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 6309-6310-6311-6312-6313-6314 numaralarda 1, 2, 3, 4, 5 ve 6. ciltlerinin yanında TY 6315 numarada 7. Cilt

²Detaylı bilgi için bkz.Uçar, A. (2021). *Pîr Muhammed Efendi, Hazînetü'l-Ebrâr, IV. Cilt, İnceleme-Metin-Sözlük*. Doktora tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,Niğde.

³Bkz. Güntan, Z. (2009). *XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve Hülâsâtü's-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

adıyla bir nüshanın daha olduğu tespit edilmiştir. 222 varaktan oluşan ve aynı müstensihin oluşturduğu bu nüshayı incelediğimizde altıncı cildin devamı olduğu görülmüştür. Eserin Süleymaniye nüshası söz konusu tez çalışmalarına dâhil edilmediği için çok çabuk anlaşılabilecek olan bu eksiklik fark edilmemiştir. Dolayısıyla yedinci cilt adıyla kayıtlı aslında altıncı cildin devamı olan nüshadaki 222 varağın daha önceki çalışmalarda hiç çalışılmadığı görülmüştür. Bir diğer husus bu tezler transkrip alfabesi kullanılmadan latinize edilmiştir. Yine bazı Arapça, Farsça kısımlar ve alıntılar gösterilmemiştir. Ünü dünyaya yayılan Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine yönelik tüm eserler çok kıymetlidir. Böylesine kıymetli eserlerden biri olan *Hülâsâtü's-Şürûh*'un tamamının bir an evvel çeviri yazı metninin ortaya konulması ve içindeki zenginliklerin araştırmacıların istifadesine sunulması elzemdir. Bu kapsamda Prof. Dr. Ziya Avşar danışmanlığında *Hülâsâtü's-Şürûh*'un birinci ve ikinci cildini Ömer Semiz, üçüncü ve dördüncü cildini Hilal Yiğit, beşinci cildini Hacer Özkul doktora tezi olarak çalışmaktadır. Altıncı cildi haiz bu çalışma ise tarafımızca yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Mehmed Murad Nakşibendî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği gibi hususlara yer verilmiştir. İkinci bölümde *Hülâsâtü's-Şürûh*'un altıncı cildinin çeşitli yönlerden incelemesi yapılmış, üçüncü bölümde çeviri yazı metni oluşturulmuştur. Dördüncü bölümde metinden oluşturulan kelime anlamları, murad ve eş anlamlı kelimeler sözlüğüne yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHMED MURAD NAKŞİBENDÎ

1.1.Hayatı (d.1788-ö.1848)

Mehmed Murad'ın hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda asıl adı “Muhammed Murâd” olarak geçmektedir.⁴ Bağlı bulunduğu tarikat dolayısıyla “Nakşibendî” ünvanını da almıştır.⁵ Bazı kaynaklarda “Muhammed” yerine “Mehmed” kullanıldığı da görülmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygambere saygıdan dolayı Muhammed ismi Mehmed olarak kullanılabilir. Şârih, *Hülâsâtü’ş-Şürûh*’un dîbâcesinde kendini “esSeyyidü’l-Hâc Hâfız Muhammed Murâdu’n-Nakşibendî İbnü’ş-Şeyhi’l-Hâc Abdü’l-Halimü’n-Nakşibendî” şeklinde künyelendirmiştir.⁶

Hayatı hakkındaki bilgilere daha çok *Mâ Hazar* adlı eserinin sonunda bulunan *Hâl Tercümesi* ile *Vâkâyı-nâme* adlı eserinde rastlanmaktadır. “Mehmed Murad Nakşibendî; *Mâ Hazar* adlı eserindeki *Hâl Tercümesi*’nde 1788 yılında perşembe gecesi İstanbul’un Çarşamba semtinde doğduğunu, yine aynı eserinde babasının Murad Molla Tekkesi şeyhlerinden “Eş-Şeyhü’l-Hâc Abdü’l-halîmü’l-Ahîshavîyyü’n-Nakşibendî” olduğunu dile getirmiştir” ((Şentürk, 2020: 189)

Mehmed Murad'ın babası Abdulhalim Efendi, Ahıska doğumlu olup Beyzâde Mustafa Efendi'den sonra Murad Molla Tekkesi'nin ikinci postnişinidir. “Aslen Ahıskalı olan Murad Nakşibendî'nin soyu seyyid nisbetiyle Hz. Hüseyin'e dayanır. Ahıska'dan ne zaman geldiklerine dair bir bilgiye rastlanmamıştır” (Kunt, Özkan, 2013: 22).

“Mehmed Murad Nakşibendî, öğrenim hayatına Çarşamba semtindeki Mehmed Himmet Efendi'nin mektebinde başlamış, on yaşında hıfzını tamamlayarak iki yıl kadar bir süre Gebzeli Ahmed Efendi'nin mektebine devam etmiştir. On sekiz yaşına kadar çok sayıda hocadan ders almış ve ilimle meşgul olmuştur” (Şentürk, 1997: 17-62).

⁴Davud Fatin, *Tezkire-i Hatîmetü'l-Eşâr*, İstanbul 1867, s. 374; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-yi Evliyâ-II*, (çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul 2006, s.133; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, “Murâd Efendi eş-Şeyh el- Hâc” mad., İstanbul 1945, c. VI, s. 4248-4249.

⁵Davud Fatin, 1867, s. 374; Hüseyin Vassâf, 2006, s. 256; Muzaffer Gökman, *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 2; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yay. İstanbul, c. I, s. 169-170.

⁶M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü’ş-Şürûh-I*, İstanbul Ü. Ktp. TY 6309, vr. 1b.

“Mehmed Murad, Nakşibendî şeyhi olan Abdullah Kasgarî'nin halifesi Salih Arif Efendi'den Fars Edebiyatının bazı klasiklerini, Hoca Neşet'in talebelerinden Süleyman Vahyi Efendi'den ise Şevket-i Buhârî Dîvânı'nı ve Mevlânâ'nın Mesnevî-yi Şerif'ini okumuştur. Kethûdâ-zâde Arif Efendi de istifade ettiği diğer isimlerdendir” (Şentürk, 2020: 189).

“Mehmed Murad, babasının arzusuyla Gülhanede'deki Zeynep Hatun Camisinde ikamet eden ve sonra Üsküdar Selimiye Tekkesi Şeyhi olan Nimetullah Nakşibendî'ye intisap etmiş, yine bu yıllarda reisü'l-kurrâ Şeyh Coşkun Efendi'den Kur'an ve kırâ'at dersleri almıştır. Coşkun Efendi'nin ölümü üzerine reisü'l-kurrâ Abdullah Efendi ile devam etmiştir” (Şentürk, 2020: 189).

“Mehmed Murad, babasının ölümünden sonra (1230/1815) onun yerine Murad Molla Tekkesi'nin meşihatına geçmiş, bu yıllarda da tahsilini devam ettirerek 1824 yılında Galata Sarayı Kütüphane hocası Mehmed Es'ad Efendi'den dini ilimler, Benlizâde Ahmed Edendi'den kıraat icazeti almıştır. 1933'te Hal Tercümesini yazdığı tekkede Mesnevî, Şifâ-i Şerif, Şevket ve Sâib-i Tebrîzî Dîvânlarını ve diğer eserlerini okuttuğunu kıraat, aruz ve fıkıh derslerini verdiğini söyleyen Mehmed Murad 1844'te tekkenin yanına Darü'l-Mesnevî'yi inşâ ettirmiştir. Darü'l-Mesnevî 18 Ocak 1845'te Abdülmecid'in katıldığı bir törenle açılmıştır” (Şentürk, 2020: 189).

19. yüzyılda Nakşibendî tarikatı ve Mevlevilik arasında yakınlaşmayı temsil eden Mehmed Murad, tekke şeyhliğinin yanı sıra Sultan Ahmed Cami vaizliği görevini de uzun yıllar sürdürmüştür. Murad Molla Tekkesi'nin üçüncü postnişini olan ve çeşitli görevlerde bulunan Mehmed Murad Nakşibendî; Murad Molla Tekkesi ve Dârü'l-Mesnevî'de dersler vermiştir. 25 Eylül 1848'de aniden vefat etmiştir. Kabri Dârü'l-Mesnevî'nin yanında bulunmaktadır (Şentürk, 2020: 189)

Kaynaklarda Mehmed Murad'ın hacca da gittiğini bildirilmektedir.⁷ Yine Osmanlı Müellifleri'nde Mehmed Murad'ın parlak zekâsının anlatıldığı bir bölümde Mehmed Murad'ın on yaşındayken Recep ayında Dülger Oğlu Camisinde yirmiye yakın âlimin önünde imtihanı kazandığı ve onlardan icazet almaya muvaffak olduğu anlatılmaktadır. *Osmanlı Müellifleri*'nde Mehmed Murad hakkında anlatılan bir diğer

⁷Sefîne-i Evliya, s. 256-257; Gökman, a.g.e., s. 2.

anekdot, onun ileri dercede kitap meraklısı olduğu bu merak ve zevkin Murad Molla Kütüphanesi'ne vakfettiği kitaplardan da anlaşılabilir. ⁸

Mehmed Murad Nakşibendî; zaman zaman başka şahıslarla karıştırılmıştır. Bunlardan biri Nakşibendî tarikatına mensup olan ve Mehmed Murad Nakşibendî'den bir asır önce yaşayan Murad Buhari (öl. 1720)'dir. Bir diğeri ise Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi'ni 1775 yılında inşâ ettiren Kazasker Damadzâde Mehmed Murad Molla (ö.1778)'dir. ⁹ Bu isim benzerliğinden dolayı Mehmed Murad Nakşibendî'nin eserleri diğer kişilerle karıştırılmıştır. Yine bu karışıklıktan dolayı şârihe, Muhammed Murad Molla da denildiği sıklıkla görülmüştür.

“Murad Nakşibendî'nin Muhammed Arif adında bir oğlu vardır. Muhammed Arif İstanbul'da dünyaya gelmiş ve babasından sonra tekke meşihatına geçmiştir” (Kunt, Özkan, 2013: 22). “Mehmed Murad'ın talebeleri arasında zikredebileceğimiz en mühim isim kendisinden Mesnevîhanlık icazeti almış Ahmet Cevdet Paşa'dır. Bir diğer öğrencisi Encümen-i Daniş üyesi olan Hafız Tevfik Efendi'dir” (Kunt, Özkan, 2013: 24).

Şârih; küçük yaşlardan itibaren babasının ve Mustafa Beyzâde'nin bulunduğu Murad Molla Tekkesi'nde ilim tahsiline başlamış ve tasavvufla iç içe bir yaşam sürmüştür. Babasının vefatından sonra tekleden iki yıl kadar uzaklaşarak şiir ve edebiyatla ilgilenmiştir. Fatih'te ilimle ve *Mesnevî*'yle meşgul olan ve bu çevrede iyi tanınan Mehmed Murad, dönemin ricâli ve kibârı tarafından pek çok açılış ve önemli günlerde duahan olarak görev almış, sosyal ilişkileri kuvvetli biridir. Şârihin sosyal hayatta aktif bir şekilde yer almasında hayatı boyunca İstanbul'da yaşaması ve geniş bir çevre ile ilişkilerini sürdürmekten kaçınmamasının önemli bir etkisi vardır. Mehmed Murad, devlet erkânına da uzak durmamış, dönemin siyasi iktidarı olan Sultan Abdülmecid Hân'a devletin bekâsı için dualar etmiştir. Abdülmecid Hân Mehmed Murad'ın kemâlatına ve ilmine çok değer vermiş, hatta kendisinden teberrüken nisbet almıştır. ¹⁰ Dârü'l-Mesnevî'yi inşâ ettiren ve hem bu kurumun hem de öğrencilerinin ihtiyaçlarıyla ilgilenen Mehmed Murad, cömert bir kişiliğe sahiptir. Öğrencilerine çok değer veren ve çoğu eserini onlar için yazan şârih, vefakârlığıyla da tanınmaktadır. Hocalarını da eserlerinde sıklıkla anmakta ve onlara her fırsatta hayır

⁸Osmanlı Müellifleri, s.169-170.

⁹Detaylı bilgi için bkz. Özdi, H. (2013). Başka İsimlerle Karıştırılan Bir Mesnevi Şârihi: Mehmed Murad Nakşibendî, *Turkish Studies*, Volume 8/12, p. 1009-1016.

¹⁰Hüseyin Vassâf, Sefîne II, s. 257.

dualar etmektedir. Vaktinin çoğunu ilim öğrenmekle ve ders vermekle geçiren Mehmed Murâd, ilim ve muhabbeti mezcetmiş ve sahv ve temkin üzerine bir yol izlemiştir. Hayatında sûfilikten daha çok ilmî yönü öne çıkmıştır. “Şârihin öğrencilerinden A. Cevdet Paşa, Mehmed Murad’ın tekkede her türlü ilmi okuttuğunu, haftanın bazı günlerinde ise Mesnevî dersleri yaptığını, tekkeye her türlü kesimden insanın geldiğini kendisinin de tekkeye gittiğini, birçok müridi olan şeyhin, istidatlı yüksek bir kişi kendisine intisap etmek istediğinde ise ‘Bu bizim işimiz değildir’ diyerek Kuşadalı İbrâhim Efendi’ye gönderecek kadar mütevazı olduğunu kaydedmiştir” (Şentürk, 2020: 188).

1.2.Eserleri

Mehmed Murad Nakşibendî’nin eserleri genellikle şerh üzerinedir. *Dîvân*’ı ve muhtelif konulardaki vaazlarını içeren *Muînü’l-Vaizîn* dışındaki tüm eserleri tercüme ve şerhlerden oluşmaktadır. Dârü’l-Mesnevî’de Farsça dersi veren ve öğrencileri Mesnevîhanlık icâzetnâmesi için eğiten Mehmed Murad; öğrencilerinin Farsçayı kolay öğrenebilmesi için *Kavâid-i Fârisiyye*, *Tuhfe-i Şâhidî* gibi eserlerini yazmıştır. Uzun yıllar Farsçayla uğraşan ve yetkinliğe ulaştınca da *Mesnevî* şerhi yazan Mehmed Murad’ın Arapça kaleme aldığı tek eser *Muînü’l-Vaizîn*’dir. Şârihin eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

Hülâsâtü’ş-Şürûh fî Nihâyeti’l-Vüzûh: Mehmed Murad Nakşibendî’nin Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sine yazdığı altı ciltlik şerh ve türkümedir. Eser hakkında gerek bu tezde gerek de eserin diğer ciltleri üzerinde yapılan doktora tezlerinde bilgiler verilecektir.¹¹

Dîvân: Mehmed Murad Nakşibendî’nin şiirlerini topladığı eseridir. Klasik dîvân tertibine göre oluşturulmuş eserde öncelikle naat, ehl-i beyte ve çeşitli tarikat erbabı ve tasavvuf ehline yazılmış kasideler bulunmaktadır. Bu kişiler hakkında biyografik bilgiler de içerdiği için eser, bir bakıma evliya tezkiresi gibi düşünülebilir. Şâirin şiirleri tasavvufî şahsiyetine uygun olarak didaktiktir. *Dîvân*, Erol Çamyar tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.¹²

¹¹Eser hakkında detaylı bilgi için bkz. Karakoç, K. ve Yiğit, H. (2023). Mehmed Murad Nakşibendî’nin İyd-ı Ekberi: Hülâsâtü’ş-Şürûh, Z. Avşar, M. Özdemir, A. Uçar (Ed.), *Mesnevî’nin Türkçe Şerhleri* içinde 4258-454). Selçuk Üniversitesi Yayınları.

¹²Çamyar, E. (2014). *Nakşibendî Mehmed Murâd Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vekâyinâme: 1845 yılında yaşanan olaylarla bu yıldaki bazı şahısların tayin ve azl gibi konularını ele alan eserdir. Mehmed Murad; eserini yaşananlardan ders çıkarılması için yazdığını ifade etmiş ve eserine kendi yaptırdığı Darü'l-Mesnevî'nin açılışını anlatarak başlamıştır.¹³

Muînü'l-Vâizîn: Önemli görevlerinden biri de cuma vaazları yapmak olan Mehmed Murad'ın vaazlarını içeren kitaptır. Elli dört meclis şeklinde kaleme alınan eserde tasavvufî istilahlar ve ahlak konuları ele alınmıştır. Eser; anlaşılır ve basit bir Arapçayla yazılmıştır. Mehmed Murad; bazı önemli mevzuları vaaz verenlere kolaylık olsun diye bu eserde topladığını ifade etmektedir.¹⁴

Kavâid-i Fârisiyye: Mustafa b. Ebibekr es-Sivâsî (v. 1825)'nin *Mefâtihu'd-Dürriyye* isimli Farsça gramer kitabının tercümesidir. Farsça dilbilgisi konularını bablar şeklinde anlatan ve otuz dört varaktan müteşekkil bir eserdir. Bu eserin dîbâcesinde Mehmed Murad, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'siyle meşgulken "*Mefâtihu'd-Dürriyye*" kitabını ders olarak takip ettiklerini ve eserin içinde anlaşılması zor ifadeler olduğu için eseri -zevâid kısmı hariç- şerh ettiğini ifade etmektedir. Bu çalışmanın konusu olan Hülâsâtü's-Şürûh adlı Mesnevî şerhinde Mehmed Murad, *Mefâtihu'd-Dürriyye* kitabından da alıntılar yapmıştır.¹⁵

Şerh-i Kasâid-i Mevlânâ Şevket: Mehmed Murad'ın Mevlâna Şevket Buhârî (v. 1699)'nin bazı kasidelerine yazdığı şerhi içeren eseridir.¹⁶

Müzîlü'l-Hafâ Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî: Şâhidî'nin (v.1550) Manzum Lügat'ının şerhidir. Mehmed Murad, *Hülâsâtü's-Şürûh*'ta Şâhidî'nin manzum sözlüğünden alıntılar yapmıştır.

Mâ Hazar: Mehmed Murad'ın Feridüddin Attar'ın *Pendnâme* adlı eserine yazdığı şerhtir. Attar'ın öğütleri üzerine hatıra gelenler" manasına gelen şerh, Sultan Abdülmecid'e sunulmuştur. Eserin başında Feridüddin Attar'ın hayatına yer verilmiş, daha sonra *Pendname*'nin beyitleri yazılarak şerhi yapılmıştır. Eserde gramer özellikleri üzerinde de durulmuştur. Bu eserdeki şerh metodu ile *Hülâsâtü's-*

¹³M. Nakşibendî, Vekâyinâme, Sül. Ktp, [Ali Emîrî], no. 103, vr. 1b -2 a; M. Hüdâyî Sentürk (1997). Seyh Mehmed Murâd-ı Nakşibendî ve Vâkâyı-nâmesi, *İstanbul Arastırmaları*, s. 17-62.

¹⁴M. Nakşibendî, Muînü'l-Vâizîn, Sül. Ktp. [M.A-M.M.], no. 258, vr. 1b.

¹⁵M. Nakşibendî, Kavâid-i Fârisiyye, Süleymâniye Ktp, Reşid Efendi, no. 1367, vr.1b.

¹⁶M. Nakşibendî, Şerh-i Kasâid-i Şevket, Sül. Ktp, [H.Hüsnu Paşa], no. 970, vr. 8a.

Şürûh'taki şerh metodu benzerlik göstermektedir. Eser üzerine bir kitap çalışması vardır.¹⁷

Tercüme-i Ahvâl-i Beyzâde Mustafa Efendi: Mehmed Murad'ın babasının şeyhi olan Mustafa Beyzâde'ye (v.1785) yazılmış bir methiyedir. Eserde Mustafa Beyzâde'nin hayatına yönelik bilgiler de yer almaktadır.

Gencîne-i Maârif: Mehmed Murâd'ın Darü'l-Mesnevî'de okuttuğu kitaplardan biri olan Sâib-i Tebrizî'nin (v.1676) *Dîvân*'ından seçilen on dört gazelin şerhini içermektedir.¹⁸

Bu eserler dışında ismi diğer kişilerle karıştığı için Mehmed Murad Nakşibendî'ye ait gösterilen başka eserler de vardır. Ayrıca Mehmed Murad Nakşibendî'nin de bazı eserleri kendisiyle karıştırılan Murad Buhârî'ye atfedilmiştir.

¹⁷Detaylı bilgi için bkz. Kunt, İ. ve Özkan A. (2013). *Molla Murad en-Nakşibendi Aşk Bağından Öğütler-Mâ Hazar*, Semerkant Yayınları, İstanbul.

¹⁸M.Nakşibendî, Gencîne-i Maârif, İÜ Ktp. TY. no. 9687, vr. 1b.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜLÂSÂTÜ'Ş-ŞÜRÛH FÎ NİHÂYETİ'L-VÜZÛH (VI. CİLT)

2.1. Altıncı Cildin Nüshaları

2.1.1. Nüsha Tavsifi

Hülâsâtü'ş-Şürûh'un altıncı cildinin tespit edilen nüshaları şunlardır:

2.1.1.1.İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar TY 6314

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY “6309-6315” numaralarda *Hülâsâtü'ş-Şürûh*'un tüm ciltleri kayıtlıdır. Yazı tipi birinci ciltten altıncı cildin bitimine kadar aynı kişinin elinden çıkmış izlenimi vermekle birlikte eserde iki müstensih adı geçmektedir. Birinci cildin sonundaki istinsah kaydında “Asrın en büyük âlimi Şeyh Mehmed Murad'ın Mesnevî şerhinin birinci cildi, Kırmılı Abdu'l-Cemîl oğlu Hasan'ın elinden tamamlandı. Allah ikisini, her iki dünyada bağışlasın.” ifadesi vardır (Cilt 1, İ-213b). Beşinci cildin sonunda ise “Ömer bin Feyzullah” adı geçmektedir.

TY 6314 numarada 6. Cilt bulunmaktadır. Bu nüsha yarımıdır; çünkü inceleme sonucunda Mevlânâ'nın *Mesnevî* sinin altıncı cildindeki tüm beyitleri kapsamadığı tespit edilmiştir.

Telif tarihi: 1261 yılının rebû'l-âhîrinin yirminci pazar gecesi (28 Nisan 1845) altıncı cildin yazımına başladığını söyleyen şârih; bu cildi hangi tarihte bitirdiğini yazmamaktadır.

Varak:188

Satır:29

Yazı: Talik

Boyut: 235x150 mm.

Yazmanın genel özellikleri: Kırmızı deri miklepli olan eserin miklebi süslüdür. Zencirekli bir cilde ve aharlı bir kâğıda sahiptir. Sayfalar kırmızı kalemle çerçeve içine alınmıştır. İlk varağı tezhipli olup çeşitli renklerde enfes çiçek ve yaprak desenleriyle süslenmiştir. Varak numaraları Arap harfleriyle verilmiştir. Dîbâcedeki

başlıklar ve metin içindeki Farsça hikâye başlık ve bölümler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. *Mesnevî*'nin Farsça beyitlerinin üstüne kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiştir. Cümlede vurguların tamamlandığı yerlere kırmızı mürekkeple apostrof şeklinde bir işaret bırakılmıştır. Bazı kelimelerde hareke kullanılmış, kimi varaklarda cetvel dışına da yazılar yazılmıştır.

Başı: *Elḥamdulī'llāhi kâle fī kitābe ālā an evliyāu'llāha lā ḥavfe 'aleyhim velehüm yehẓenün ve's-şalatü ve's-selāmü 'alā seyyidinā ve nebiyyinā muḥammedü'l-lezī kâle fī ḥadişe ekşer vezkurullāha ḥattā yeḳülü'l-münāfiḳün inneküm mecnūn ve 'alā ālihi ve aşḫābe'l-lezīne ḳile fī şānehümü'l-mü'minūn lā-yemūtūn ğibbe zâbü 'abdi kalīlū'l-bizātihi keşîrū'z-zerātihi* Murād Mollā Tekyesi şeyḫi Es-seyyid **Muḥammed Murādu'n-Naḳşbendī** İbnü's-Şeyḫi'l-Hācc 'Abdü'l-Ḥalīmi'n-Naḳşbendīdir ki bir müddetden berü Sulṭānu'l-ulemā-yı ibn-i sulṭānu'l-ulemā-yı burhānu'l-aşfiyā ḳudvetü'l-etḳiyā-yi e'nā bihi Cenāb-ı Ḥazret-i Mevlānā *ḳaddesena'llāhu bisırruhu'l-esnām* Ḥazretlerinin mağz-ı Qur'ān hülāşa-yı furḳān olan Meşnevī-yi Şerīf ismiyle müsem mā olan kitāb-ı celīlū'l-ḳadrlerini ḥasbu'l-maḳdūr bā'zı ṭalibine tedris ṭarīḳiyle naḳl u beyān ider idim

Sonu: *Dervücūh-ı vech-i ü revḫarc şev*

Çün elif derbism derderc şev

Allāhu Te'ālānıñ zātına git ve orada ḥarc ol ve fānī olmaḳdan ḥalāş ol elif gibi Bismillāh lafzında derc ol ve şaḳlan ve maḥv ol ki insān-ı kāmīl olasın

2.1.1.2. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar TY 6315

Bu nüsha “Hülâsâtü's-Şürûh 7. Cilt” adıyla İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY 6315 numarada kayıtlıdır. Araştırmalar sonucunda bu nüshanın TY 6314 numarada “Hülâsâtü's-Şürûh VI. cilt” olarak kayıtlı nüshanın devamı olduğu tespit edilmiştir.

Telif tarihi: Nüshanın başında telif tarihi yazmamaktadır; ancak bu nüsha TY 6314 numaralı nüshanın devamı olduğu için TY 6314'ün telif tarihi olan 1261/1845

rebîü'l-âhîrinin yirminci pazar gecesi (28 Nisan 1845) yazımına başlanıldığı söylenebilir. Nüshanın ne zaman bitirildiği ile ilgili bir bilgi yoktur.

Varak:222

Satır:29

Yazı: Talik

Boyut: 235x150 mm

Yazmanın genel özellikleri: Kırmızı deri miklepli olan eserin miklebi süslüdür. Zencirekli bir cilde ve aharlı bir kâğıda sahiptir. Sayfalar kırmızı kalemle çerçeve içine alınmıştır. Yazı tipine bakıldığında TY 6314 numaralı nüshayla aynı yazı tipinin kullanıldığı görülmekte, aynı müstensihin elinden çıkmış izlenimi vermektedir. Nüshanın başında ve sonunda müstensihle ilgili bir ibareye rastlanılmamıştır. Dîbâcedeki başlıklar ve metin içindeki Farsça hikâye başlık ve bölümler e kırmızı mürekkeple yazılmıştır. *Mesnevî*'nin Farsça beyitlerinin üstüne kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiş, cümlede vurguların tamamlandığı yerlere ise kırmızı mürekkeple apostrof şeklinde bir işaret bırakılmıştır. Bazı kelimelerde hareke kullanılmış, kimi varaklarda cetvel dışına da yazılar yazılmıştır.

Başı: *Çün elif derbism pinhân kerd ü îst*

Hest ü derbism ü hem derbismi nîst

Elif bismillâh lafz-ı şerîfine nice pinhân olmuş ise sen dahı vücūd-ı Hâkda öylece pinhân ol

Sonu: Kitâbi'l-Mesnevî elMa'nevî liMuhammed Celâleddîn erRûmî elBelhî eşşehîr beyne ehlü'l-vefâ biHâzret-i Mevlânâ *qaddesnâllâhu bisırruhu* elesnâ kitâbün maqbûlün ve mergûbün yetehaşşalü bihi küllü maqşûdin maqlûbin men hüve aşdaķû's-şâdıķın ve yuṭalı'uhu kıdvetü'l- 'âşıķın ve'l-vâsilîn lâtura ve lâ ra'et mişlehu a'yanü'z-zamân ve tesme' u ve lâ semi' at âzânü'l- 'uķûli ve'l-ezhanü'l-yuktebu bimiyâhi'z-zehab ve yûda' u 'alâ cemî' i'l-kütûbi 'ilmü'l-edeb ve qad ḥutime hazâ's-şerḥü fî ğurreti'l- âhireti yevme'l-cum' a vaķtû'd-ḍuḥâti fî müddetin sinîn fi's-

seneti 'rabi' ati me' a sittin ve mi'eteyn ve elfün taḡabbelehü Allāhu Te'ālā biḡabūlin ḡusnin min ṣāriḡi'l-faḡiri'l-ḡaḡir ve efāde 'aleyhi min'vihi ve keremihi'l-keṣiri mādāme elbihār ve'l-ḡadīr ve semmeytühü **Hülāṣatü's-Şürūḡi fī Nihāyeti'l-Vüzūḡi** es'elü'llāhe Te'ālā min faḡlihi'l-'azīm inne yuntefe'a bihi kemā nufi'a biaslihi āmin *biḡürmeti ta ve sīn ve ṣalliya'llāhu 'alā seyyidinā ve Mevlānā Muḡammed ve 'alī 'ālihi ve ṣaḡbiḡi ve sellim teslīmen keṣiren keṣiren ṣubḡāne rabbike rabbü'l-'izzeti 'ammā yeṣifün ve selāmün 'ale'l-murselīn ve'l-ḡamdü lillāhi rabbü'l-'ālemin*

2.1.1.3. Süleymaniye Kütüphanesi M. Arif-M. Murad Bölümü 113-6

Süleymaniye Kütüphanesi'nde M. Arif-M. Murad bölümünde 113-6 numarada *Hülāṣatü's-Şürūḡ*'un altıncı cildi yer almaktadır.

Telif tarihi: 1261/1845 rebü'l-āhirinin yirminci pazar gecesı (28 Nisan 1845) altıncı cildin yazımına başladığını söyleyen ṣāriḡ; bu cildi hangi tarihte bitirdiğini yazmamaktadır.

Varak: 271

Satır:29

Yazı: Talik

Cilt: Kahverengi meṣin ciltle kaplıdır. İlk varakta okunamayan iki mühür vardır. Yine aynı varakta Murad Molla ve Süleymaniye Kütüphanesi kayıt çizelgesi vardır.

Yazmanın Genel Nitelikleri: Varaklarda kırmızı mürekkeple cetvel kullanılmıştır. Mesnevî'nin Farsça beyitlerinin altı siyah mürekkepli kalemle çizilidir. Metin içindeki Farsça başlık ve bölümler kırmızıyla yazılmıştır. Bazı bölümlerin üzeri karalanmış ve karalanan kısmın üzerine veya cetvelin dışına yazılar yazılmıştır. Çok az sayıda kelimedede hareke kullanılmıştır.

Başı: *Elḡamduli'llāhi kāle fī kitābe ālā an evliyāu'llāha lā ḡavfe 'aleyhim veleḡüm yeḡzenün ve's-ṣalatü ve's-selāmu 'alā seyyidinā ve nebiyyinā muḡammedü'l-lezī kāle fī ḡadiṣe ekṣer vezkurullāha ḡattā yeḡülü'l-münāfiḡün inneküm mecnün ve 'alā ālihi ve aṣḡābe'l-lezīne kīle fī ṣānehümü'l-mü'minün lā-*

yemūtūn ğibbe zâbû ‘abdi kalîlū’l-bizâtihi keşîrū’z-zerâtihi Murâd Mollâ Tekyesi şeyhi Es-seyyid **Muhammed Murâdu’n-Nakşbendî** İbnü’s-Şeyhi’l-Hâcc ‘Abdü’l-Halîmi’n-Nakşbendîdir ki bir müddetden berü Sultānu’l-‘ulemā-yı ibn-i sultānu’l-‘ulemā-yı burhānu’l-aşfiyā kudvetü’l-etkiyā-yı e’ nâ bihi Cenāb-ı Hâzret-i Mevlânâ *ḳaddesena’llāhu bisırruhu’l-esnām* Hâzretleriniñ mağz-ı Qur’ân hülâşa-yı furḳân olan Meşnevî-yi Şerîf ismiyle müsemma olan kitâb-ı celîlū’l-ḳadrlerini ḥasbu’l-maḳdūr bâ’zı tâlibine tedris tarîkiyle nakl u beyân ider idim

Sonu: Kitâbi’l- Meşnevî elMa’nevî liMuhammed Celâleddîn erRûmî elBelhî eşşehîr beyne ehlü’l-vefâ biHâzret-i Mevlânâ ḳaddesnâllāhu bisırrıhi elesnâ kitâbün maḳbûlün ve mergûbün yeteḥaşşalü bihi küllü maḳşûdin maṭlûbin men hüve aşḳâkū’s-şâdıḳîn ve yuṭalı’uḥu ḳıdvetü’l- ‘aşıḳîn ve’l-vâşilîn lâ-tura ve lâ ra’et mişlehu a’yanü’z-zamân ve tesme’u ve lâ semi’at âzânü’l-‘uḳûli ve’l-ezhanü’l-yuktebu bimiyâhi’z-zehab ve yûda’u ‘alâ cemî’i’l-kütübi ‘ilmü’l-edeb ve ḳad ḥutime hazâ’s-şerḥü fî ğurreti’l- âhireti yevme’l-cum’a vaḳtū’d-ḍuḥâti fî müddetin sinîn fi’s-seneti’rabi’ati me’a sittînve mi’eteyn ve elfün taḳabbelehü Allāhu Te’âlâ biḳabûlin ḥüsnin min şârihi’l-faḳîri’l-ḥaḳîr ve efâde ‘aleyhi min’vihi ve keremihi’l-keşîri mādâme elbihâr ve’l-ġadîr ve semmeytühü **Hülâşatü’s-Şürûhi fî Nihâyeti’l-Vüzûhi** es’elü’llāhe Te’âlâ min faḍlihi’l-‘azîm inne yuntefe’a bihi kemâ nufi’a biaslihi âmîn *biḥürmeti ta ve sîn ve şalliya’llāhu ‘alâ seyyidinâ ve Mevlânâ Muhammed ve ‘alî ‘âlihi ve şaḥbîhi ve sellim teslîmen keşîren keşîren şubḥâne rabbike rabbü’l-‘izzeti ‘ammâ yeşifün ve selâmün ‘ale’l-murselîn ve’l-ḥamdü lillāhi rabbü’l-‘âlemîn*

2.1.1.4.Süleymaniye Kütüphanesi M. Arif-M. Murad Bölümü 259

Süleymaniye Kütüphanesi M. Arif-M. Murad Bölümü 259 numarada kayıtlı nüshada 5. ve 6. ciltten seçilmiş beyitlerin şerhleri vardır. Önce beşinci cildin başından beyitlere daha sonra da altıncı cildin başından 1704 beytin şerhine yer verilmiştir.

Telif tarihi: Baş kısmı yırtıktır. Telif tarihi tespit edilememiştir.

Varak:187

Satır:29

Yazı: Talik

Cilt: Cildi yoktur.

Yazmanın Genel Nitelikleri: Nüshanın iç kapağında “Meşnevî-yi Şerîf şerhi, Meşnevî-yi Şerîf beşinci ve altıncı cildlerinin şerhlerinden birkaç cüz’ler Şeyhi’l-Hâcc Muhammed Murâdu’n-Nakşbendî *kuddise sirruhu*, yâ Hazret-i Mevlânâ” yazmaktadır. *Mesnevî* beyitlerinin altı kırmızı kalemle çizilmiş, Farsça bölüm ve başlıklar kırmızı yazılmıştır. Varaklarda numara yoktur. Varaklarda kırmızı mürekkeple cetvel kullanılmış ve bazı varaklarda cetvel dışına yazılar yazılmıştır.

Baş: Baş kısmı kenarlardan ortaya doğru yırtık olduğu için okunamamıştır.

Sonu: *Ki bebur ĩnrā kabā-yı rûz-ı ceng*

Zîr-i nâfem vâsi‘ ü bâlâş teng

Öyle diyerek ki bu atlası ceng gününde libâs olacak kaftân kes göbegimin tahtı vâsi‘ olsun ve dağı anın yukarısı tar olsun

2.1.2. Nüshaların Şeceresi

Hülâsâtü’ş-Şürûh’un 6. cildinin metninin oluşturulmasında İstanbul Üniversitesi 6314-6315 numaralı nüsha ile Süleymaniye Kütüphanesi M. Murad M. Arif’te kayıtlı 113-6 numaralı nüsha esas alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi 259 numaralı nüsha beşinci altıncı ciltten seçme beyitlerden oluştuğu için kullanılmamış; ancak diğer iki nüshada okunamayan yerlerde bu nüshadan da yararlanılmıştır. Eserin müellif nüshası tespit edilememiştir.

Metin oluşturmada Süleymaniye M. Murad M. Arif’te kayıtlı 113-6 numaralı nüsha esas alınarak İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki TY 6314-6315 numaralı nüsha ile karşılaştırma yapılmış, farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Her iki nüsha da baştan sona okunmuştur. Süleymaniye nüshasının esas alınmasındaki sebep bu nüshanın İstanbul Üniversitesi nüshasında bulunmayan beyitleri ve bu beyitlerin şerhlerini içermesidir. Bir diğer sebep ise İstanbul Üniversitesi nüshasının

6314-6315 şeklinde iki ayrı yazma şeklinde oluşturulması ve 6315 numaralı yazmanın 6314'ün devamı olmasına rağmen ayrı bir yazma gibi varaklarının 1'den başlanarak numaralandırılmasıdır. Karışıklığa ve yanlış değerlendirmelere mahal vermemek için Süleymaniye 113-6 numaralı nüsha esas metin kabul edilerek metin oluşturulmuştur. İki nüsha karşılaştırıldığında İstanbul Üniversitesi'ndeki nüshanın üç dört yerinde beyit ve beyit şerhlerinin eksik olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında nüshalarda zaman zaman kelime farklarının olduğu görülmüştür. Eksiklik ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir.

2.2. Tenkitli Metin Oluşturmada Dikkat Edilen Hususlar

2.2.1. Metnin Çeviri Yazısında Kullanılan Yazım Kuralları

Metin neşrinde Arap harflerinden Latin harflerine aktarımda araştırmacılar bazı problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemi gidermek amacıyla çok sayıda akademik çalışma yapılmış; metinlerde bulunan eklerin, tamlamaların ve birleşik kelimelerin yazımı gibi pek çok hususta çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda çevriyazı sorunu için İsmâil Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"¹⁹ başlıklı çalışması çözüm için temel oluşturmuştur. Ayrıca Ziya Avşar'ın "Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler"²⁰ M. Fatih Köksal'ın "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)"²¹ Mertol Tulum'un "17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı"²² isimli çalışmalarından yararlanılmıştır. Bu çalışmaların dışında bu çalışmaya benzer daha önce yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır.²³

¹⁹Ünver, İ. (2008, Fall). "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6, s. 1-46.

²⁰Avşar, Z. (2008, Fall). "Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6, s. 59-95.

²¹Köksal, M. Fatih (2008). "Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler" Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1, s.169-190.

²²Tulum, M. (2011). 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı, TDK Yayınları, Ankara.

²³Elbir, B. (2008, Fall). "Sururî'nin Şerhinde İmlâ Problemleri". Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6, s. 226-235.; Öztürk, F. (2008, Fall). "Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çevriyazı Tercihleri", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6, s. 511-520.; Koçoğlu, T. (2008, Fall). "Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair". Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6, s. 488-498.; Dağlar, A. (2009). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i

Metinde, Ziya Avşar'ın çalışmasında sunduğu öneriler, Arapça ve Farsça ifadelerin çevriyazıya aktarımı hususunda farklılıkları ortadan kaldırıp yazım birliğinin sağlanması hususunda tercih edilmiştir.

Arapça edat ve ön ekler, Lâtin alfabesiyle gösterilirken kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır: beyn (beynehümâ), bi (biğayri), in(inşaallâh), kıabl (kıablelmevt), ke (keennehü), keyfe (keyfemâyeşâ), li (lillâh), te (te'âlâ), ve (vallâhi).

Arapça özel isim ve yer adları şu şekilde yazılmıştır: 'Abdullâh, İbn Fârız, Resûlallâh, bihamdillâh...

Ecvef köklerin yazımıyla ilgili Ziya Avşar'ın görüşlerine katılmakla beraber, üslûbu değiştirmemek düşüncesiyle Mehmed Murad Nakşibendî'nin metindeki yazımına bağlı kalınmıştır. Mehmed Murad'ın, metinde bu tür sözcükler için bazen “hemze” bazen de “ye” kullanması münasebetiyle bir ikilik göze çarpmaktadır. Mesela dâ'imâ/dâyimâ, kâ'im/ kâyim, kâ'inât/kâyinât...

Farsça ön ek ve edatlar kendisinden sonraki kelimeye bitişik yazılmıştır: der (derâteş), hem (hemperde) pür (pürşafâ), bî (bîkarâr, bîçâre) bâ (bâmüselmân), nâ (nâtamâm)

Sona gelen bazı ek ve edatlar bitişik yazılmıştır: â (cânâ), râ ('âlemrâ),

Tekrarlanan iki kelime arasına gelen ek ve edatlar bitişik yazılmıştır: â (mâlâmâl), be (dembedem), ender ('ışkender' ışk), tâ/te (sertâpâ).

Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Koçoğlu, T. (2009). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Taştan, E. (2009). İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Matmûratu'l-Ma'ârif) I. Cilt Çeviri-yazı-İnceleme. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.; Tanyıldız, A. (2010). İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l- Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Şahin, O. (2012). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.; Özdemir, M. (2013). İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l- Ma'ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.; Yalap, H. (2014). İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde; Yilter, S. (2016). Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Farsça Kelimelerin sonuna gelen yapım ekleri bitişik yazılmıştır: ān (merdān), āsā (cennetāsā), bār (müşkbār), dār (pāydār, hışsedār), istān (gülistān), gede (meygede), gīn (gamgīn), kār (āşkār), zār (gülezār), sār (yeksār), veş (māhveş), vend (peyvend), zār (sebzezār), nāk (gamnāk)

Farsça birleşik sıfatlar bitişik yazılmıştır: tengdīl, sengdīl, meleksīmā, sergerdān, pāymāl, cigersūz, gülrūh, harsīret, ruḥbahş

İzâfet kesresi kaldırılan (izâfet-i maktû'), ters çevrilen (izâfet-i maktûb) isim tamlamaları ve kaynaşmış (izâfet-i mezcî) terkipler bitişik yazılmıştır: icâzetnâme, tarîkatnâme, ḥabshâne, halvethâne...

Araya “vav” getirilerek yapılan atıf terkiplerinde herhangi bir tasarrufa gidilmemiş “sīm ü zer, ter ü tâze, neşv vü nemā, āh u vāh” şeklinde yazılmıştır.

Sonu ünlüyle biten bir kelime, Farsça isim ve sıfat tamlamasına girdiğinde, kalın sıradan bir ünlüyle bitiyorsa, izâfet çizgisinden sonra ‘yī’, ince sıradan bir ünlüyle bitiyorsa ‘yi’ ile” yazılmıştır: hevā-yī nefsanī, cezbe-yī ilāhī, kurre-yī ‘arz, āvāze-yī ṭabl, merşiye-yī cānsūz, şaḥābe-yī güzīn, bende-yī memlūk

Farsça kelimelerin bazıları metin içinde Farsça asılları ile yazılmış, Türkçe şerh kısmında ise yaygın olan kullanımları ile verilmiştir:

dūst (Farsça)-**dost** (Türkçe)

“Ḳahr gerded düşmen ammā **dūst** nī

Dūst key gerded bebeste gerdenī

Beyit-i sâbıka ‘illet olarak buyururlar ki düşmen ḳahr ve maḡlūb olur ammā **dost** maḡhūr ve maḡlūb hīç bir vaktde olmaz öyle olunca mu‘cizāt düşmeni ḳahrdan için imiş **dost** kaçan boynı baḡlı ve maḡlūb olur belki böyle olmaz zīrā **dost** dostuna dāyimā ṭalib olur ve nāz ider” (b.1195)

Pūst (Farsça), **post** (Türkçe)

Ḥaḳ bekuşt ūrā vü derpāçeş demīd

Zūd aşşābāne **pūst** ezvey keşīd

Zīrā Allāhu Te‘ālā Hāzretleri anları kendi hayātından öldürdü ve cūdā eyledi ve anlarıñ pāyinden üfledi tīz anıñ **post**ını aşşāblar gibi andan çekdi ve anlarda kendi hayātlarından eşer almadı ve kendi hayātından hayāt virdi bu cihetden Mevlā ile zinde olmaları lāzım geldi” (b.1569)

kūr (Farsça), **kör** (Türkçe)

“Nīst ez‘āşık kesī dīvāne- ter

‘Aql ezsevdā-yı ū **kūrest** ü ker

‘Aşıkdan ziyāde mecnūn bir kimsene yokdur insānıñ ‘aqlı ‘aşqda olan sevdādan ve maḥabbetden **kör** şāğırdır ya‘nī ‘aql ‘aşqda olan maḥabbeti idrākdan ‘ācizdir demekdir Hāzret-i Mevlānā *uddise sırıhu* bu iki beyitte miḥneti ve sevdā ve maḥabbeti başqa ve ‘aşkı başqa farz ve taqrīr buyurdılar her ne adar ‘aşq o miḥnet ve o sevdādan ‘ibāret ise de” (b.1996)

Türkçe unsurlarından olan “durur” kelimesi ise sonuna geldiğı çekimli fiilere bitişik yazılmıştır: güftārdurur.

Farsça ifadelerin Latin harfine aktarımında ‘o’ yerine ‘u’/‘ü’ sesi kullanılmıştır: boved-buved, koned-kuned, goft-güft vb.

“**Güft** ezbāng u ‘ulālāy-ı segān

Hīç vāgerded zirāhī kārīvān” (b.12)

“Meh feşāned nūr seg ‘av‘ av **kuned**

Herkesī berḥilat-ı ḥod mītened” (b.14)

“Çünkü sirke sirkeḡ efzūn koned

Pes şekerrā vācib efzūnī **buved**” (b.17)

Metinde geçen Arapça ifadelerde ünsüzler ince olduğunda, ince dar yuvarlak sesler kullanılmıştır: şümme (şümme), küllü (küllü), minhüm (minhüm) gibi.

Farsça ifadelerde, hâ-yı resmiyye ile biten kelimelerden sonra yâ-yı vahdet veya yâ-yı masdarî ya da fiilerden sonra şahıs ekleri geldiğinde hâ-yı resmiyye ile yâ arasındaki hemze yâ'ya dönüştürülmüştür:

“Geşt ezcezb-i çü tu ‘allāmeyî

Dercihân gerdân Hüsāmî-nāmeyî” (b.2)

“Geşte bîkibr ü riyâ vü kîneyî

Hüsni sultânâ ruḥeş âyîneyî” (b.238)

Ziya Avşar'ın “Özel Bir Öneri” başlığı altında “rûzgâr, âsmân, râygân...” gibi kelimelerin “rûzigâr, âsumân, râyegân...” şeklinde yazılması önerisi de bu çalışmada uygulanmaya çalışılmıştır.

2.2.2. Nüsha Farklarının Metinde Gösterimi

Hülâsâtü's-Şürûh'un altıncı cildini çeviri yazı sistemiyle Lâtin alfabesine aktarırken Süleymaniye Kütüphanesi Nadir Eserler Kütüphanesi 113-6 numarada kayıtlı bulunan nüshanın esas alındığını daha önce belirtmiştik. Bununla beraber İstanbul Üniversitesi M. Murad-M. Arif TY 6314-6315 numarada bulunan nüshalar da tenkitli metnin oluşturulmasında takip edilmiştir. Metnin çeviri yazıyla aktarımı sırasında takip ettiğimiz nüshaların herhangi birinde bulunmayan kısımlar dipnotta belirtilmiştir. Metne dâhil olmayıp müstensihin yanlışı olduğu düşünülen ifadeler ise köşeli ayraç içinde [] gösterilmiştir. Nüshaların birinde olduğu halde birinde olmayan kısımlar metne eklenip dipnotta belirtilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Nadir Eserler Kütüphanesi 113-6 numaralı nüsha için S, İstanbul Üniversitesi M. Murad-M. Arif TY 6314-6315 nüsha için ise İ kısaltması kullanılmıştır. Nüsha farkları gösterilirken bu kısaltmalar kelimelerin karşısına yazılmıştır.

2.2.3. Metnin Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterimi

Metnin takibinin kolaylaştırmak için tenkitli metni kurmada esas alınan Süleymaniye ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanelerindeki nüshaların varak numaraları metin içinde köşeli ayraç içinde [S-1b] ve [İ-1b] şeklinde Süleymaniye nüshası S İstanbul Üniversitesi nüshası İ kısaltmasıyla gösterilmiştir.

“Bundan şoñra şıbgatullāh ne olduğunu beyāna taşaddī idip buyururlar ki şıdk rengi ve takvā rengi ve yaqīn rengi iderek ya‘nī ‘ilā ğayrū’l-nihāyete ‘ābidler üzerine bākī olur bunların rengi ‘ābidlerden muḳārenet itmez işte şıbgatullāh bu rengler imiş görmez misin elān Cüneyd Bağdādī ve Bāyezīd-i Bisṭāmī ve ‘Abdulḳādir Geylānī vesā’ir evliyā-yı kirāmīn şıdklarını ve [S-260a] takvālarını ve yaqīnlerini rengleri dünyāda tırmaḳdadır ve herkes böyle olduğunu maḳarr ve müte‘arrifdirler zīrā ḳabr-i şerifleri ḥavāşa ve ‘avāma ziyāretgāh olmuştur”

Eserin İstanbul Üniversitesi TY 6314-6315 numarada bulunan nüshaları tek bir cilt olduğu halde iki ayrı cilt olarak oluşturulmuştur. TY 6315 numaralı nüsha TY 6314’ün devamı olmasına rağmen varaklar 1’den başlanılarak numaralandırılmıştır. Çalışmamızda karışıklığa sebep vermemek için iki nüsha birleştirilerek varak numarası verilmiştir. (TY 6314 numaralı nüsha 188 varaktır. TY 6315 numaralı nüshanın ilk sayfasına tarafımızdan 189 varak numarası verilerek devam edilmiştir.)

Metin üzerinde yapılacak çalışmaları ve takibi kolaylaştırmak için Mesnevî beyitleri parantez içinde numaralandırılmış, ayrıca koyu ve italik olarak gösterilmiştir.

(92) Mesnevî

Berfrā ḥançer zened ān āftāb

Seylhā rized zikuhhā bertürāb

Vücūdında olan ḳara o āftāb-ı feyz-i evliyā ḥançer urur ya‘nī eridir dimekdir taḡlardan toprak üzerine döker ḥāşılı ehl-i dünyānı muḳārenetden gelen ziyānı himmet-i evliyāsından vaż‘ ider demek olur

Hülâsâtü's-Şürûh'un Süleymaniye Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesindeki nüshalarında satır sayısı azdır. 19. Yüzyılda kaleme alınan bir eser olmasından dolayı eserin dili anlaşılır ve sadedir. Takibi kolay bir metin olmasından hem de metnin bütünlüğünü bozmamak adına metin üzerinde satır numaraları gösterilmemiştir.

2.2.4. Metin İçindeki Arapça ve Farsça İfadelerin Dipnottaki Yazımı

Mehmed Murad Nakşibendî'nin çeviri yazı yöntemiyle aktardığımız *Mesnevî*'nin altıncı cildinin şerhinde ayet ve hadislerin yanı sıra çeşitli kaynaklardan alıntı yapmıştır. Bu alıntıların metin içinde yazımı şu şekildedir:

2.2.4.1. Ayetler

Geleneksel araştırmalarda ayetlerin kaynak gösterimi sûrenin adı/ Kur'ân'daki sıra numarası/ayet numarası (Bakara 2/127) verilerek yapılmaktadır. Bu çalışmada da genel uygulamaya göre ayetlerin okunuşu Latin harflerine aktarılmış ve ayetlerin anlamları dipnotta verilmiştir. Ayetlerin meallerinin tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sitesinden alınmıştır.²⁴ Ayetler metin içinde gösterilirken koyu ve italik yazılmıştır. Mehmed Murad Nakşibendî; *Hülâsâtü's-Şürûh*'un altıncı cildinin beyit şerhlerinde çok sayıda ayet kullanmış; ayetler birçok yerde bir bütün olarak verilmiştir.

“Çirkin hâkîkatde ancak o çirkindir ya'nî zîşt-i hâkîkî Fir'avn ve anî emşâli keferedir her ne kadar bunlar şabiḥü'l-vech iseler de yine güzel degildirler çirkindirler zîrâ Kur'ân-ı Kerîmde *inneme'l-mürüküne necesün** nazm-ı celîli vardır bir nesne ki necs ola o şey' hûb olmaz ve dahı güzel ancak o güzeldir” (b.4738)

*“Bu müşrikler ancak necistir.” (Tevbe 9/28)

Bazen Mehmed Murad'ın metinde verdiği ayetler ile Kur'ân'da geçen ayetler arasında küçük farklılıklar görülmüştür. Böyle durumlarda ayet, metinde Mehmed

²⁴(http://www.kuranikerim.com/m_diyabet_index.htm)

Murad'ın verdiği biçimde verilmiş; dipnotta ise Kur'ân'da geçtiği şekliyle gösterilmiştir:

“bu beyitte *fe firrū ilallāh** âyet-i kerîmesine işâret vardır”(b.482)

*Ayetin tamamı şu şekildedir: “**Fe firrū ilallāh inni lekum minhu nezirun mubîn**”“O halde Allah’a sığının. Ben sizin için O’nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. (Zariyat /50)

Mehmed Murad'ın verdiği ayetler, bazen birkaç sûrede geçmektedir. Bu durumda ayetlerin birinin anlamı verilmiş ve ayetlerin geçtiği sûreler dipnotta gösterilmiştir:

“Kur’ân-ı Kerîmde *inne’z-zanne lâ yūgnî mine’l-Hak** okuduñ ve zannıñ fâyide virmedigini añladıñ ancılayın berķ gibi şeyhden içün güneş gibi şeyhden kaldıñ saña çok hayf oldı ne çâresi vardır şimdi muķtezî olan böyle sülūkı başdan almak lâzım ve farzdır yine şeyh-i kâmil mağrūr şeyhe dir ki” (b.4129)

* Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.” (Necm 53/28), (Yûnus 10/36)

“Cenâb-ı Hakkıñ bunlara *ķulnāhibiķū** emri bunlarıñ emri cânıñı hażîz-i zemîne indirdi ve bunlarıñ hayz görmesi bunları namāzdan maħrûm eyledi” (b.2954)

*Ve dedik ki (yeryüzüne) ininiz...” (Bakara 2/ 36,38,61) ; (A’râf 7/24)

2.2.4.2. Hadisler

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde sık sık hadislerden deliller getirmiştir. Metinde hadisler Latin harflerine aktarılarak açıklaması dipnotta verilmiştir. Mesnevî şerhinin bu cildinde geçen hadisleri daha önce Mesnevî şerhleri ile ilgili yapılan çalışmalardan bulmaya çalıştık. Nitekim altıncı ciltte geçen bazı hadisler başka şârihlerin *Mesnevî* şerhlerinin altıncı cildi üzerine yapılan çalışmalarda geçmektedir. Bu kapsamda, İsmail Gültekin’in İsmâîl Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi Mecmû’atu’l-

Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârifte Hadis (Altıncı Cilt Örneği)²⁵ adlı doktora tezinden sıklıkla yararlandık ve Ankaravî'nin şerhindeki birçok hadis-i şerifi Mehmed Murad'ın da kullandığını gördük. Yine Ankaravî'nin Mesnevî şerhinin altıncı cildini çalışan Özlem Göngör'ün ve Şem'î Efendi'nin Mesnevî şerhinin altıncı cildini çalışan Sait Yilter'in doktora tezlerinden²⁶ yararlanılmıştır. Diğer hadisleri ise kendi çabamızla okumaya gayret ettik. Mehmed Murad'ın diğer şârihlerin kullanmadığı pek çok hadis-i şerifi kullandığını gördük. Mehmed Murad'ın hadis olarak naklettiği ço az sayıdaki hadisin kaynağını tespit edemedik. Bu durumda dipnotta hadis-i şerifin sadece manasını vermekle yetindik.

Metin içinde hadisler koyu italik yazılmıştır. Dipnotta ise hadis-i şerifin açıklaması verilip kaynaklarda hadisin sahîh mi, mevzû mu olduğu veya rivâyetin hadis olup olmadığı gibi bilgiler varsa bunlar da hadislerin açıklamaları verildikten sonra (köşeli parantez) “[]” içinde belirtilmiştir.

“velâkin *esleme's-seytânî felâ ye 'murunî illâ bihayr* * mertebesine vâsıl olup ma'şiyet teklîf ider” (b.240)

*Şeytanım, elimde teslim oldu, Bana hayırdan başkasını emretmiyor.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 430. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Hülâsâtü's-Sürûh'ta bazı hadislerin tefsiri Mesnevî metninde başlıklar açılarak yapılmıştır. Mehmed Murad, bu hadisleri şerh kısmında tek tek açıklamıştır:

“dertefsîr-i *în haber ki Muştafâ 'aleyhisselâm fermûd men kuntu mevlâhu* fe'Aliyyun mevlâhu burası şu hadîs-i şerîfiñ ma'nâsını beyânda olucudur ki

²⁵Gültekin, A. (2006). *İsmâil Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârifte Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

²⁶Yilter, S. (2016). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri; Güngör, Ö. (2019). *“İsmâil Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Doktora Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

Hzret-i Muhammed Muştafâ *şallalâhu ‘aleyhisselâm* buyurmuşdur **men kuntu mevlâhu fe‘Aliyyun mevlâhu*** hadîş-i şerîfidir” (b.4559)

*“Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 462. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Mehmed Murad’ın hadis-i şerif olarak kullandığı bazı ifadelerin hadis olmadığı kaynaklarda tespit edilmişse dipnotta belirtilmiştir:

tefsîr-i kavluhû şallallâhu ‘aleyhişşalâtı vesselâm mûtû kable en temûtü* burası şu hadîş-i şerîfin tefsiridir” (b.739)

* “**mûtû kable en temûtü**” Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

Mehmed Murad’ın işlediği hadisler ile hadisin asıl metni arasında bazen farklılıklar olabilmektedir. Bu tarz durumlarda hadis, metin içinde şârihin işlediği haliyle yazılmış; hadisin asıl metni ise dipnotta verilmiştir:

“.... hadîş-i şerîfde dahı **elbâdiye azlemu*** vârid olmuştur” (b.4555)

*İlk başlatan daha zalimdir.” Hadis-i şerif kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: “Birbirine söven iki kişinin söylediklerinin günahı, mazlum olan haddi tecâvüz etmedikçe, sövüşmeyi ilk başlatana yazılır.” Riyazus Salihin 1565 numaralı hadis-i şerif.

Kaynağını tespit edemediğimiz hadis-i şeriflerin dipnotta sadece açıklaması verilmiştir:

“Câhiliñ seniñ haqqında eyledigi siyâsetlere şabr eyle siyâsetden murâd tab‘a mülâyim olmayan kelimâtdır ve öyle câhillere ‘ilm-i ledün ile hoş medâr eyle nitekim hadîş-i şerîfde **‘aleyküm bi’l-müdâraa*** buyrulmuşdur” (b.2057)

* “Hoşgörülü olun.”

2.2.4.3. Arapça ve Farsça Başlık ve Sözlür

Hülâsâtü’ş-Şürûh’un altıncı cildinde *Mesnevî*’nin Farsça bölüm ve başlıkları kırmızı kalemle yazılmıştır. Bu çalışmada *Mesnevî*’nin Farsça bölüm ve başlıklarının yazımı ayet ve hadislerin (koyu-italik) yazımına karışmaması ve daha fark edilebilir olması için koyu ve düz yazılmıştır:

“**Rücû’ kerd**en bekışsa-yı taleb kerd-en-i ân müş ân çağzrâ ki derleb-i cüy-ı bud Burası o müşuñ çağzı taleb eylesesiniñ kışşasına rücû’ ve ‘avdetdir öyle müş ki leb-i cüyda gelip mukâleme ve şöhet için kurbagayı bekler idi kurbagaya mahabbet [İ-238a] da’ vâsını ider idi bu kışşaya haylî muqaddem rücû’ itmiş idi” (b.2960)

Hülâsâtü’ş-Şürûh’un altıncı cildinde *Mesnevî*’nin Farsça bölüm ve başlıkları bazen bir bütün olarak bazen de parça parça verilip şerhi ve tercümesi yapılmıştır:

“**Vesveseyî ki pâdşâhzâderâ peydâ şud ezsebeb-i âşinâyî [İ-387a] vü keşfî ki ezşâh dil-i ûrâ hâşıl şude bûd** Burası bir hâtıranıñ beyanında olucudur ki şehzâdeye âşinâlık ve keşf sebebinden ki o âşinâlık peydâ oldu ki o âşinâlık keşf-i pâdişâhıñ kalbinden o şehzâdeye hâşıl olmuş idi **ve kaşd-ı nâşükri vü serkeşî mikerd** ve dahı pâdişâha şükr itmemege ve itâ’atsizliğe kaşd eylediler **şâhrâ ezrâh-ı ilhâm u sırra şâhrâ haber şud** şâh-ı Çine dahı ilhâm-ı ilâhî yolundan ve gizlü yoldan bu hâtıraya vukûf ve haber oldu ya’ nî Mevlâ o hâtırayı şâh-ı Çine keşf eyledi demekdir **dileşrâ derd kerd rûh-ı ûrâ zahmî zed** pâdişâhıñ meclisini bu sū’-i hâtıra mużtarib eyledi ve şehzâdeniñ rûhuna bir zahm yara urdı **çünân ki şûret-i şâhrâ nebûd haber** o zahmı ancılayın urdı ki pâdişâhıñ şûretiniñ ve cisminiñ andan haberi yok idi ya’ nî faķaķ şâhıñ rûhı gücendi ve cisminde eşer infî’âl zâhir olmamış idi” (b.4780)

“Bu temşîl rekîk geldi ve nâmünâsib geldi lîkin bu ‘âlem-i maḥsûsda bundan iyi temşîl yokdur mişâliñ rekîk olması Vâcibü’l-Vücûdı deryâya ve insân-ı kâmilî mâhiye teşbîh buyurdıklarıından içündür [S-256a] **Müteveffâ şuden-i birâder-i büzürġin ezşehzâdegân ve âmeden-i birâder-i miyânin becenâze-yi birâder ki ân**

kūçekīn şāhib firāş bŭz ezrencŭrī ve nevāhten-i pādşāh miyānīnrā tā ū nīzem
hem leng-i ihsān şud mānd pīş-i pādşāh şad hezār ġanāyim-i ġaybī vŭ ‘aynī
bed’ŭ resīd ezdevlet-i nażar-ı ān şāh ma‘atakrīr-i ba‘za Burası üç şehzādeniñ
büyük şehzādeniñ vefāt idici olması ve dağı ortanca birāderiñ birāderiniñ
cenāzesine gelmesi beyānında olucudur” (b.4655)

Mehmed Murad, şerhinde kimi zaman Arapça ve Farsça ifadelere, mısralara ve
beyitlere yer vermiştir. Bu tür alıntılar metin içinde ince ve italik yazılmış ve
anlamalarını tespit ettiğimiz kısımların tercümesi dipnotta verilmiştir:

“...nitekim **Gŭlistānda Şeyḫ Sa‘dī-i Şīrāzī** buyurmuşdur Kıt‘a:

Fehm-i sŭḫan ger nekoned müstemi‘

Ḳuvvet-i ṭab‘ ezmütekellim mecŭy

Füşṭat-i meydān-ı iradet beyār

*Tā bezened merd-i sŭḫan gŭy gŭy” * (b.1673)*

*Eğer dinleyici, sözü anlayamıyorsa konuşmacıdan söyleme gücünü bekleme!

Mütekellimin konuşabilmesi için sevdiği (konuşma) alanını genişletsin.

“Bu tereddüd yolu gönŭlde ceng gibidir ve insāna şıḳlet virir hattā ehl-i belāġat
*inni erāke teḳaddem riclan ve tŭ’ahḫir uḫrā** kelāmını tereddüdden kināye
eylediler” (b.210)

*“Seni bir adım ileri bir adım geri atarken görüyorum.”

İmām Şāfi‘ *raḍiyallāhu ‘anhu* ḫazretlerinin bir ḳaşıdesiniñ evvelinde enīn lafzı
maşdar olmağ üzere vāḳi‘ olmuşdur ki ḳaşıdeleriniñ evvelidir Mışrā‘:

*Yā men yuḫibbi enīnŭ’l-‘abdi fi’n-nedemi**

bālā dağı üst ma‘nāsınadır (b.4241)

*Kim severse feryat eder, pişman olur.”

Beyāzīd Bistāmī *ḳuddise sırruhu mā ra'eytu şey'en illā ru'yetullāhu fihe**
buyurmuşlardır (b.1500)

* Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ı görmüş olmayayım.

2.3. Şarihin Maksadı

Mehmed Murad Nakşibendî; altıncı cildin dîbâcesinde Murad Molla Tekkesi'nde Mevlânâ'nın mağz-ı Kur'ân hülâsâ-yı Furkân olan *Mesnevî-i Şerîf* isimli kitabını talibine tedris ettirdiğini *Mesnevî*'yi baştan sona üç defa bitirip h. 1255 senesinde dördüncü defa tedrisine başladığında ise hatırına *Mesnevî*'yi şerh etmek geldiğini ifade etmektedir:

“Murād Mollā Tekyesi şeyḫi Es-seyyid Muḥammed Murādu'n-Nakşibendî İbnü's-Şeyḫi'l-Ḥacc 'Abdü'l-Ḥalîmi'n-Nakşibendîdir ki bir müddetden berü Sulṭānu'l-ulemā-yı ibn-i sulṭānu'l-ulemā-yı burhānu'l-aşfiyā ḳudvetü'l-etḳiyā-yı e'nā bihi Cenāb-ı Ḥazret-i Mevlānā *ḳaddesena'llāhu bisırruhu'l-esnām* Ḥazretlerinin mağz-ı Kur'ân hülâsâ-yı furkân olan *Meşnevî*-yi Şerîf ismiyle müsemmā olan kitāb-ı celîlü'l-ḳadrlerini ḥasbu'l-maḳdūr bâ'zı tāliline tedris ṭarîḳiyle naḳl u beyān ider idim biñ iki yüz elli beş senesi dördüncü def'ada tedrisine şürû' olunduḳda min ḡayri ḥadd ve'l-yāḳut şerḫ vādisinde ebyāt-ı şerîfesini daḡı ḥāşıl-ı ma'nā ile iktifā iderek lisān-ı Türkiye tercüme ider idim *feḥamden şümme ḥamden* beş cildin şerḫ ve tercümesi altmış bir senesi rebî'ü'l-âhiriñ on sekizinci cum'a gicesi ḳarîn-i ḥüsn-i ḥitām olmaḡla yine rebî'ü'l-âhiriñ yigirminci bâzār gicesi cild-i sâdisin şerḫine ve tercümesine *bi'avnillāh ve tevfiḳe* şürû' olundu Cenāb-ı Ḥazreti vāhibu'l-āmāldan ümîd ve recā ve niyāz oldur ki beş cildin şerḫiniñ itmāmını naşîb ve muḳadder eylediḡi gibi işbu defter-i sâdisin şerḫiniñ daḡı ḳarîn-i ḥüsn-i ḥitām ḳılar” (İ-1b, S-1b)

Hülâsâtü's-Sürûh altıncı cildin başı kadar sonu da şârihin maksadını ortaya koyması açısından önemlidir. Altıncı cildin sonunda Mehmed Murad; yüz kadar kişinin *Mesnevî*'yi şerh etmek için yola çıktığını ancak eserin şerhini tamamlayamadığını, *Mesnevî*'nin tamamını Sürûrî Efendi'nin Farsça, Şeyh Yusuf'un Arapça, Şem'î Efendî ve İsmail Ankaravî'nin ise Türkçe şerh etmeye muvaffak olduğunu kendisinin de eserini bitirerek dört şârihin kalemi olduğu için mutluluktan "ıyd-ı ekber" eylediğini dile getirmektedir:

"Bu şîfât-ı şerîfe ile mevşûf ve bu nâpâk ile ma' rûf şehnişân-ı zîşânî du' â-ı hayrî ve himmet-i şerîfesi ve iltifât-ı şahânesi tevfiķ-i Hüdâya ve imdâd-ı Cenâb-ı Kibriyâya muķârin ve şefî' olmasından bilirim ve kendi 'ilmimden sa'y ve ğayretimden bilmem zîrâ yüz kadar zevât-ı kirâm bu kitâb-ı celîlîñ şerhine şürû' itmişler ise de itmâmı muķadder olmamışdır ancak merhûm **Surûrî Efendi** Fârisî 'ibâre ile şerh ve tekmiñ itmiş ve yine merhûm **Şem'î Efendi** şerh ve tekmiñ itmiş ve yine **İsmâ' il Ankaravî merhûm ki Şârih-i Mevlevî** dinmekle meşhûrdur tekmiñ-i şerh itmiş ve yine ĳarîb 'aşrda **Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Merhûm Şeyh Yûsuf Efendi Hâzretleri** bilirim 'Arabî 'ibâre ile şerh itdiler ve tekmiñ itdiler ve ismine **Menhecü'l-Kavî** tesmiye buyurdılar lîkin faķat Hâlet Efendiniñ kütübhânesinde bir 'aded nüshası vardır ve yine bu 'abd-ı ahķara tekmiñ-i şerh itmek elhâmdüllâhi te' âlâ muķadder oldu **dört 'aded şurrâh-ı mükemmiliñ hâmesi olmuş oldım ve sürûrîmdan 'ıyd-ı ekber eyledim**" (S-272a)

Burada "**dört aded şurrâh-ı mükemmilin hâmesi olmuş oldum**" ifadesi dikkat çekicidir. Zîrâ şârih; *Mesnevî*'yi kendisinden önce tam şerh eden dört kişinin adını saydıktan sonra bu ifadeyi kullanmıştır. Bu ifadeden ve eserin adı olan *Hülâsâtü's-Sürûh* (şerhlerin özeti)'un anlamından Mehmed Murad'ın kastının eserinin dört şârihin şerhlerinin -Sürûrî, Şeyh Yusuf, Ankaravî ve Şem'î - bir özeti ve değerlendirmesi olarak görmesi olarak anlamak mümkündür. Eserin altı cildi dikkatli incelendiğinde şârihin beyit şerhlerinde kimi zaman Ankaravî, Şem'î ve Sürûrî'nin şerhlerine içerik olarak atıflarda bulunduğu ve bu şârihlerden farklı görüşler ortaya

koyduğu durumlar olmuştur. Bu durum bize Mehmed Murad'ın söz konusu şerhleri göz önünde bulundurarak bir şerh ortaya koyduğunu göstermektedir.

Bu bilgiler ışığında Mehmed Murad'ın *Mesnevî*'yi şerh etmesindeki amacının kendinden önce *Mesnevî*'nin tamamına şerh yazan dört şârihin eserinin bir bakıma özeti olan bir şerh yazarak öğrencilerinin faydalanmasını sağlamaktır.

Mehmed Murad 2266. beytin şerhinde Mevlânâ'nın *Mesnevî*'nin kıyamete kadar okunacağını haber verdiğini söylemekte ve kendisinin de Allah'tan niyazının yatırdığı Darü'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin tedris olunmasıdır:

“Çârçûb-ı hıştzen tâ hâk hest

Mîdihed taqtî-i şî'reş nîze dest

Kerbiççiniñ kâlbinde mādām ki toprak vardır ya'nî hıştzen kerbiç yapıdıkça ya'nî Vâcib Te'âlâ dünyâda insânı halk itdikçe bu Meşnevî-yi şerîfiñ ebyâtını taqtî' el virdirir ya'nî benim bu kitâbım mu'aţtal olmaz elbette okunur demek olur beyt-i sâbıkda kitâbını keşret [İ-189b] ma'nâsı vardır diyü şenâ buyurdılar bu beyitte dağı kıyâmete dek mütedâvül olacağını haber virmele şenâ ve medh buyurdılar fi'l-vâki' ile'lane okunmaktadır ve kıyâmete dek okunacağı dağı zâhirdir zîrâ bu 'abd-ı fakîr tedrisine maşşûş maḥall-i binâsına muvaffak oldum ve ismine işâretle **Dârü'l-Meşnevî** tesmiye eyledim inşaallâhu te'âlâ ilâ yevmü'l-kıyâm bu **Dârü'l-Meşnevî**de Meşnevî-yi Şerîf tedris olunur Rabbimden niyâzım budur” (b.2266)

2.4. Metin Şerhi Metodu

Bu bölümde Mehmed Murad Nakşibendî'nin Mesnevî şerhinin altıncı cildindeki şerh metodunu incelenecektir.

2.4.1. Dibace Şerhi

Mehmed Murad, her cilde mukaddime yazmıştır. Her cildin başını tek tek incelediğimizde Mehmed Murad'ın birinci cildin mukaddimesinde kullandığı ifadelerinin benzerlerini altıncı cildin başında da kullandığını görürüz.

Mehmed Murad; Murad Molla Tekkesi'nde Mevlânâ'nın mağz-ı Kur'ân hülâsâ-yı Furkân olan *Mesnevî-yi Şerîf* isimli kitabını talibine tedris ettirdiğini ifade etmektedir. Mesnevî'yi baştan sona üç defa bitirdiğini 1255 senesinde dördüncü defa tedrisine başladığında *Mesnevî*'yi şerh etmeye başladığını söylemektedir.

Mesnevî'ye bu şekilde başladığını söyleyen şârih, ilk beş cildin şerhinin 1261/1845 yılının rebîü'l-ahirinin on sekizinci cuma gecesi bitirdiğini aynı yıl rebîü'l-ahirin yirminci günü olan pazar günü altıncı cildin şerhine başladığını ifade etmektedir. Devamında beş cildin bitirmeye muvaffak eden Allah'ın altıncı cildi de bitirmeye muvaffak etmesini dilemektedir:

“Cenâb-ı Hâzret-i Mevlânâ *ḳaddesenallâhu bisırruhu'l-esnâm* Hâzretleriniñ mağz-ı Kur'ân hülâsâ-yı Furkân olan *Meşnevî-yi Şerîf* ismiyle müsemma olan kitâb-ı celîlü'l-ḳadrlerini ḥasbu'l-maḳdûr bâ'zı tâlibine tedris ṯarîḳiyle naḳl u beyân ider idim biñ iki yüz elli beş senesi dördüncü def'ada tedrisine şürû' olunduḳda min ḡayri ḥadd ve'l-yâḳut şerḥ vâdisinde ebyât-ı şerîfesini daḡı ḡaşıllı ma'nâ ile iktifâ iderek lisân-ı Türkiye tercüme ider idim feḥamden şümme ḡamden beş cildiñ şerḥ ve tercümesi altmış bir senesi rebîü'l-âḡiriñ on sekizinci cum'a gicesi ḡarîn-i ḡüsn-i ḡitâm olmaḡla yine rebîü'l-âḡiriñ yigirminci bâzâr gicesi cild-i sâdisiñ şerḡine ve tercümesine bi'avnillâḡ ve tevḡîḡe şürû' olundu Cenâb-ı Hâzreti vâhibu'l-âmâldan ümîd ü recâ ü niyâz oldur ki beş cildiñ şerḡinin itmâmını naşîb ve muḡadder eylediḡi gibi işbu defter-i sâdisün şerḡiñi daḡı ḡarîn-i ḡüsn-i ḡitâm ḡılar inşâallâhu te'âlâ” (Cilt 6, 1b)

2.4.2.Mücmel Şerh

Mehmed Murad; kimi zaman beyitleri şerh etmeden sadece tercüme etmekle yetinmiştir. Bu durumu en çok hikâye kısımlarında görürüz. Bu bağlamda Mehmed Murad'ın bu beyitlerin okuyucu tarafından rahatlıkla anlaşılabilceğini düşündüğü için tercüme etmekle yetindiğini söylemek mümkündür.

“Ân yekî ḡoḡ dâşt espest mîḡeşîd

Düzd-i ḡoḡrâ burd ḡableşrâ burîd

Ol bir kimseneniñ bir çoı var idi ve anı halefinden eker idi hırsız haylı atı^c
idip oı sirat eyledi” (b.472)

“Halrā ez bend-i anduk-ı füsün

Ki ared cüz enbiyā vü mürselün

Nāsı hile andukınıñ bedeninde enbiyānıñ ayrısı kim alır hile andukından
murād ceseddir” (b.4526)

“Bizebān gūyend serv ü sebzēār

ükr-i āb u ükr-i ‘adl-i nevbahār

Lisān-ı hāl ile serv ve gülşen-i ābıñ ükrini ve nevbahārıñ kendisiniñ aında
itidigi ‘adāleti söylerler” (b.4566)

“Güft ādī rev tu aşmetrā biyār

Tā dihem kār-ı turā bāū arār

ādī dahı didi ki var aşmını buraya getir atta seniñ işine anıñ ile ben arār
vireyim (b.4581.)

2.4.3.Mufassal Şerh

Mehmed Murad Nakşibendî, bazı beyitlerin şerhinde ayet ve hadislerden deliller
getirmiştir. Ayet ve hadisler dışında kıssalardan, evliya ve sahabelerin hayatlarından
alıntılar yapmıştır.

Kur'an tefsirlerinde önce ayetlerin verilip anlamlarının açıklanması, kelime, dil
tahlillerine gidilmesi, metnin başka metinlerle yorumlanmasına benzer bir metodu
Mehmed Murad, şerhinde kullanmıştır. Mehmed Murad, öncelikle beytin tercümesini
verip ardından gerekli gördüğü yerlerde açıklamalarda bulunmuştur. Beytin
tercümesinden sonra öncelikle ayet ve hadislerden bir veya konunun önemine göre

birkaç örnek vermiştir. Ayet ve hadis delillerinden sonra peygamber ve evliya kıssalarından, sahabe hayatlarından, menkıbelerden, dönemin tarihsel ve sosyal olaylarından vb. çok geniş yelpazede kaynaklardan alıntılar yapmıştır. Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsâtü's-Şürûh*'un altı cildinde mufasssal şerh yöntemini kullanarak açıkladığı beyitleri bazı alt başlıklar hâlinde incelemek mümkündür:

2.4.3.1 Terceme-Şerh

Mehmed Murad çoğunlukla terceme-şerh hüviyetinde veya şerhi biraz genişleterek eseri kaleme almıştır. Hikâyelerden ve beytin gelişinden temsillerle kastedilen anlamları doğrudan vererek şerh yoluyla tercüme etmiştir:

(283) Meşnevî

Kû ki bâşed Hindu-yı mâder garî

Ki tama' dâred beğ'âce duhterî

Andan için aşağı ata ki [İ-28a] kaçâ mâderli bir gulâm-ı Hindi kim olur ki h'âce seniñ duhterini tama' ve ümîd tuta

(599) Meşnevî

Gürbe bersûrâh z'ân şud mu'tekif

Ki ezân sûrâh ü şud mu'telif

Kedi delik üzere andan için mu'tekif oldu ki o delikten 'alef ekl idici oldu murâd fâredir

2.4.3.2. Kelime İzahları, Murad Edilen Anlamlar

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde bazı kelimelerin Türkçe, Arapça, Farsça sözlük anlamlarını vermiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde “kelime anlamları sözlüğü”nde de görüleceği üzere Mehmed Murad kelimerin sözlük anlamlarına sıklıkla başvurmuştur.

“ğaltabān Türkīdir ve ‘Arabīsi deyyūsdur ‘avretiniñ fuğşına rāzī olup talāk
virmeyen ādeme dirler” (b.730)

“zulle zāniñ zammı teşdīdiyle sāyebāna dirler ki Türkīde aña gölgelik ta‘bīr
iderler” (b.2192)

“mekmen mīmiñ fethi ve kāfiñ sūkūnı ve yine mīm-i şāniniñ fethiyle şağlanacak
mağale dirler lisān-ı Türkīde aña pusu ve lisān-ı Fārisīde kemīn ta‘bīr olunur”
(b.2222)

“gird kāf-ı ‘Arabiyyeniñ kesri ve rāniñ sūkūnıyla taraf ma‘nāsınadır” (b.4024)

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde bazen de bir kelimenin sözlük anlamını
“... manasınadır, ...dirler” şeklinde vermiştir:

“tang tāniñ fethiyle ve nūnuñ ve kāfiñ sūkūnıyla şadā **ma‘nāsınadır**” (b.2232)

“kīf kāfiñ zammıyla şerbetçileriñ hoşāf ve şerbet vaż‘ itdikleri bağırdan ve
tenekeden maşnu‘ kaba **dirler**” (b.2245)

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde Mesnevî beytinde geçen bir kelimeden
murad edilen anlamı vermiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde “murad sözlüğü”nde
de görüleceği üzere Mehmed Murad kelimelerden murad edilen anlamlara sıklıkla
başvurmuştur:

“semer sīniñ ve mīmiñ fethālarıyla gicelerde eglenmek için naql olunan
hikāyeye dirler bu mağāmda hikāyeden **murād** insān-ı kāmiliñ na‘ra ile
söylediği kelimātdır” (b.4095)

“ya‘nī o rüzgārlar ki esmege başladı bunlara a‘dā idi bu mağāmda ağıyardan
murād a‘dādır” (b.4699)

“ispeh hemzeniñ kesri ve sīniñ sūkūnıyla ‘aksler dimekdir bu mağāmda a‘zā
murād olunur” (b.4719)

Mehmed Murad, beyit şerhlerinde bazı kelimelerin Arapça, Farsça yazılışlarını
vererek aynı kelimenin Türkçeye geçtikten sonra yanlış yazıldığını ifade etmiştir:

“narḥ nūnuñ fetḥi ve rāniñ sükūnıyla āḥiri ḥā-yı mu‘ acceme olarak me’kūlātñ meşrūbātñ ve melbūsātñ bahāsına ve kıymetine ıtlāk iderler lisān-ı Türkīde **ḡalaṭ olarak** kāf ile narḥ ta‘ bīr iderler” (b.1874)

Mehmed Murad vakıf olmadığı bir kelimeyi açıklarken okuyucuyu ilgili ilmin erbabına yönlendirir:

(1914) *Meşnevi*

Mu’nis-i Aḥmed bemecelis Çāryār

Mu’nis-i Bū Cehl ‘Utbe v’Zūlhımār

Ḥazret-i Aḥmed ‘aleyhi’s-selāmñ meclis-i şerīfinde müşāḥibi çehār yār-ı güzīn *rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn* ḥazretleridir zīrā Çehāryār faḥr-i ‘ālemiñ cinsidir ve yine Ebū Cehliñ cinsi ‘Utbe v’Zūlhımār lakabıyla mülakḡab olan kāfırlardır zīrā bunlar daḡı biribirisiniñ cinsidir **Zūlhımār kaḡı kāfırdır ve ismiñ nedir bilmem** ve şāriḡler daḡı bilmezler imiş ki yazmamışlar faḡaṭ **Surūrī Efendi** şu miḡdār yazmış *‘Utbe ferzendi Ebū Lehebest v’Zūlhımār nām merdist ezyārān Ebū Cehl* [S-112a] [İ-162b]

2.4.3.3.Vezin Tasarrufları

Mehmed Murad Nakşibendī, şerhinde bazı beyitlerde vezin tasarruflarının nasıl yapılması gerektiḡini açıklanmıştır:

“İn cihān cengest kül çün bi’ngerī

Zerre bāzerre çü dīn bākāfirī

Bu ‘ālem cümlesi ceng dünyāsıdır çünki iyü nazar idersen böyle olduḡunu añlarsın hattā zerre zerre ile cengdedir ehl-i dīn kāfir ile cengde oldukları gibi cihān cenge muzāfdır velākin izāfet kesresi **zarūret-i vezn** için ḡazf olunmuştur” (b.36)

“Ḥābhā bīzār şud ezçeşm-i men

Dergamet ey reşk-i serv ü yâsemen

İlāhî ḥāblar benim çeşmimden Seniñ ‘aşkıñda bīzār oldular ey zāt sen gülüñ ve yâsemeniñ reşk-i girdesi olmuşsuñ şedend mevķi‘inde **zarûret-i vezn** için şud ta‘bır buyurdılar” (b.580)

“Güyed Aḥmed ger yaķıneş efvn budî

Ḥod hevāyeş merkeb ü me‘mün budî

“...yaķıneş kelimesinde olan nūn zarûret-i **vezn** için sākin okumak iktizā ider” (b.1204)

2.4.3.4. Kafiye Tasarrufları

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde bazı beyitlerde kafiye tasarrufların nasıl yapılması gerektiği açıklanmıştır:

“Ḥad nedāred īn meşel kem cū sūḥan

Tu berev taḥşīl-i isti‘dād kun

Ey tālib-i ‘ilm bu meşel nihāyet tutmaz böyle olunca sen benden temşīl az iste ya‘nī isteme sen ey tālib yürü hemān isti‘dād taḥşīl eyle ki cennetden vesā’ir lezzetlerden lezzetyāb olasın ḥad bu maķāmda nihāyet ma‘nāsınadır yine kem kelimesi ‘ademden kināyedir sūḥan kelimesiniñ sini fetḥiyle ve ḥāsı zammıyla okuna mısrā‘-ı şānīde **kāfiye** olan kun kelimesine muvāfaķat eyleye” (b.4458)

“Mişl nebud līk bāşed ān mişīl

Tā kuned ‘aķl-ı mücemmedrā gūsīl

O temşīl mişl ü ‘ayn olmaz belki bir mişālcik olur ḥattā toñmuş ve ayırmaz olmuş ‘aķla üzme eylesin mişl mişāliñ muşāğğarıdır gūsīl üzme ve koparmak ma‘nāsınadır mişāl lafzı **kāfiyeye** ya‘nī gūsīle uymak için mişīl okunur” (b.118)

“Nīmşeb mīzed saḥūrīrā becid

Güft ūrā ḳāyilī k’ey müstemid

Müsaḥḥir nışf-ı leyde cehd ü sa’y ile saḥūrī ta’bīr olunan ṭablını urur idi bir ḳāyil ki hemsāyesidir aña didi ki ey istimdād olunmuş zāt müstemid istifāl bābından ism-i mef’ūldür kendinden mu’āvenet olunan zāta dirler velīkin **ḳāfiyeye** ri’āyet için mīmīn kesriyle okunur” (b.863)

“Ki çirā mārā nemīdārī emīn

Yūsuf-ı ḥodrā beseyrān u za’īn

Niçün bizi kendi Yūsufına seferde ve ḥızırda emīn tutmazsın biz anıñ birāderi degil miyiz ve bizler aña ecnebi miyiz seyrān sefer ve za’īn iḳāmet ma’nāsınadır ve za’īn maḳāmında za’īn ta’bīr olması emīn lafzına **ḳāfiye** olsun içündür” (b.2773)

2.4.3.5. Dil Bilgisi İzahları

Mehmed Murad, *Mesnevî* beyitlerini açıklarken çoğu kez dil bilgisi kurallarına değinmiştir. Bu durumda şârihin eğitici-öğretici kimliğinin etkisi olduğu söylenebilir. Zira Mehmed Murad; Murad Molla Tekkesi’nde ve kendi yaptırdığı Darü’l-Mesnevî’de her kesimden insana ders vermiştir.

Mehmed Murad bazen kelimelerin harekeleri hakkında bilgi vererek kelimenin nasıl okunması gerektiğine dair açıklamalar yapmıştır:

“beçih emr-i ḥazırdır ve cehīdenden müştāḳdır ḳalgımaḳ ve şıçramaḳ ma’nāsınadır egerçi cimiñ fethīyledir velīkin bih kelimesine ḥarekede muvāfiḳ olsun için cimiñ kesriyle **okumaḳ lāzım gelir**” (b.580)

“...yaḳīneş kelimesinde olan nūn zarūret-i vezn için sākin **okumaḳ iḳtizā ider**” (b.1204)

Mehmed Murad; bazı beyit şerhlerinde Arapça, Farsça, Türkçe karşılığını verdiği bazı kelimelerin Türkçe’de yanlış kullanıldığına dair açıklamalarda bulunmuştur:

“şıhrîc şâdiñ kesri ve hânîñ sükûnıyla zîr-i zemîn içüne şu koymak için kârgîrden yapılmış maḥzenlere ta‘bîr iderler **lisân-ı Türkîde ğalaṭ olarak** şarnıç dinir” (b.3530)

“mizher mîmîñ kesri ve zânîñ sükûnı ve hânîñ daḥı fethî ile şol sâzdır ki kâmişdan şan‘at iderler ve bu sâza daḥı ‘ûd ta‘bîr olunur lisân-ı Fârisîde mizmer ve mizmâr dinir ‘**avâm ğalaṭ idip** şengâl dirler” (b.4236)

Mehmed Murad, tekrarlanan iki kelime arasına gelen ek ve edatların nasıl yazılmasıyla gerektiğiyle ilgili bilgi vermiştir:

“beḳâhâḳâh kelimesinde hâdan soñra olan elife elif-i tevessül dirler iki kelimeyi biri birine mûnderic idip kelime-yi vâhîde gibi kılmak için gelir ve burada elifîñ bir ma‘nâsı yokdur mişâl-i meşhûrî dostadost ve serâpâ u serâ in gibidir” (b.3640)

Mehmed Murad, kimi zaman *Mesnevî*’nin beyitlerinde geçen fiillerin hangi kipte çekimlendiğini açıklayarak fiilin masdarını vermiştir:

“rust rânîñ zammıyla ve sîniñ sükûnıyla bitdi ve ḥâşıl oldu ma‘nâsınadır ve maşdarı rustendir” (b.3683)

“remed rânîñ ve mîmîñ fethâlarıyla fi‘l-i muzâri‘ olarak ürker ma‘nâsınadır maşdarı remidendir” (b.3687)

Mehmed Murad, bazı beyit şerhlerinde bir kelimenin başka bir dile geçtiğiyle ilgili bilgiler vermiştir:

“sîni şâda ḳalb ile ‘Arab kendi luġatine naḳl itmîşlerdir ḥâşılı sıṭabl hemzesiz sıṭabl Fârisîdir şâd ile şıṭabl ve hemzeniñ ḥazfiyle şıṭabl mu‘arrebdir” (b.3705)

2.4.3.6. Söz Sanatları

Mehmed Murad, bazen de beyitlerde geçen söz sanatlarına, edebi sanatlara değinmiştir. Teşbih, kinaye, irsal-i mesel, tariz, cinas, istifham, telmih vb. sanatları sıklıkla kullanmıştır:

“bu maḳāmda dallardan murād insānīn a‘zāsıdır ve a‘zā-yı insāniyeyi dala **teşbīh** buyurmuşlardır” (b.2247)

“Dünyā gicesindeki āftābīn zātı maḥcūb ve perdelenmiştir böyle iken Ḥaḳḳa nāzır idi ve Ḥaḳdan dāyım faḥr-i ‘ālemiñ ümīdi var idi ve Ḥaḳdan ğayri bir eḥadden ašlā bir nesne ümīd itmedi bu beyitte dünyāyı giceye **teşbīh** buyurdılar” (b.2882)

“ḥīreser şaşmış ve müteḥayyir dimekdir burada ḥırsızdan **kināyedir**” (b.3897)

(11) *Mesnevī*

Hiç ezgüften ‘inān vāpes keşīd

Hiç ender ğār-ı ḥāmūşī ḥazīd

Nūḥ ‘aleyhi’s-selām da‘vetden esb-i himmetiniñ ‘inānını hiç girü çekdi mi belki çekmedi ve yine terk idip sükūt mağārasına hiç sürtündi mi iki fi‘lde daḥı **istifhām** muḳadderdir

2.4.3.7. Beytin Manası

Mehmed Murad, önce *Mesnevī* beyitlerini yazmış arkasından beyitleri tercüme ve şerh etmiştir. Beyitleri şerh ederken bazen “ya‘nī, demek olur ki, ḥülāşā-yı kelām, çünki, zīrā vs.” ifadelerle beyte verdiği manayı sebep sonuç ilişkisi içinde delillendirmiş bazen de sonuca bağlamıştır:

“Tıflrā bābāligān nebūd mecāl

Tıflrā Ḥaḳ key nişāned bāricāl

Tıflıñ bālīgler ile maḥall-i cevlanı yokdur **ya‘nī** eṭfāl ricāl ile müsādī degildirler tıflı Vācib Te‘ālā Ḥāzretleri kaçan ricāl ile oturur **ya‘nī** ikisini bir şayar demekdir” (b.4757)

“Z’ān ki gerdiṣhā-yı ān ḥāṣāk u kef

Bāṣed ezgalyān-ı baḥr-i bāṣeref

Zīrā o türābıñ ve anıñ kefi ki nārdır anıñ hareketleri şerefle olan deryānıñ cūş u ḥurūşından olur baḥrdan murād Vācib Te‘ālā Ḥāzretleridir ḥāṣākdan murād türābdır ve kefdan murād nārdır **ya‘nī demek olur ki** ‘anāşır-ı erba‘ anıñ hareketi ve cünbüşi Allāhu Te‘ālānıñ ḳudreti ile ḥuṣūle gelir” (b.933)

“Ḥāşe ki derçeşm üfted ḥas zibād

Çeşm üfted dernem u bend ü güşād

Baḥuşuş ki ḥiss rüzgārıñ şavurmasından içün göze vāḳi‘ olur o anda gözyaşı düşer ve açılıp ḳapamağa başlar ve o ḥissi iḥrāc ider **ḥülāşa-yı kelām** dehān ve çeşm ḥissi nice ḳabūl itmeyip ṭard iderlerse gönül daḥı kızbi öylece ḳabūl itmeyip redd ider ve ṭoḡruyı ister demek olur” (b.2598)

Mehmed Murad bazı beyitlerin şerhinde “şerh olundu, ol vech ile şerh olundu, aña göre şerh olundu vb.” ifadeler kullanarak beyti şerh etmiştir:

“Ū negüft īn naḳş dād-ı āb nīst

İn becüz taḳlīb-i ān ḳallāb nīst

O arslān dimedi ki bu naḳşı ābıñ virmesi degil midir mıṣrā‘-ı evvelde istifhām muḳadderdir **aña göre şerh olundu** ve burada arslān burada bu görünen o ḥīlekārıñ ḥīlesiniñ ḡayrisi degildir zīrā baña arslān naḳşını arslān gösterir” (b.3170)

“Ū nemîgüyed ki hisbân-ı hayâl

Hem hayâlî bâşedet çeşmî bemâl

‘Acabâ inkâr-ı haķâyık eyleyen o her bir şey’e hayâldir diyen kimesne söylemez mi ki o kendi kendüye dimez mi ki ey her nesneyi hayâl zann idici insân bu seniñ hayâl zannıñ o dağı bir hayâl-i âhirdir gözünü sil ve bur iyü baķ böyle bâri dise de hayâl zann itdiginiñ buğlânını añlasa mâl emr-i hâzır olarak bur ve sil ma‘nâsınadır ve maşdarı mālîdendir hisbân hânıñ kesri ve sîniñ sükûnuyla zann demekdir nemîgüyed kelimesinde istifhâm muķadder olmağla o **vechle şerh olundu**” (b.3723)

“Ān ki ūrâ çeşm-i dil şud dîdebân

Dîd h̄āhed çeşm-i ū ‘aynu’l-‘ıyân

Ol kimesne ki anıñ gönül gözi görücü oldu o kimesne her gizlü olan nesneyi görmek ister ve umûr-ı ğaybi müşâhedeye muķtedir olur ‘aynu’l-‘ıyân bu maķâmda âşkâre ve zâhir ma‘nâsınadır [İ-357a] dîd h̄āhed h̄āhed dîd taķdîrindedir iki fi‘l cem‘ olduķda fi‘l-i şāniye maşdar ma‘nâsı virilmek hasebiyle dîden **ma‘nâsı virilmek üzere şerh olundu**” (b.4427)

Şârihin şerh etmediğı beyitler de mevcuttur. Yalnızca mânâsını verdiğı herhangi bir izah yapmadığı beyitler için kimi zaman “ şerh olundu” şeklinde bir açıklama düşmüştür. Mehmed Murad, hikâyelerin yoğun olduğı kısımlarda genellikle beyitleri tercüme etmekle yetinmiştir:

“Gerçi şeh ‘ārif bud ezkül pîş pîş

Lîk mîkerdî mu‘arrif kâr-ı h̄îş

Egerçi pâdişâh bu ‘aşkıñ hâlinden ziyâde cümlesinden vâķıf idi lîkin yine mu‘arrif kendi işini eyleyip ta‘rif iderler idi” (b.4424)

“Ezbegeh hammâl âverd ū çü bād

Zūd ân şanduk berpuşteş nihād

Erkenden o Cūḥā rūzgār gibi gitdi ve ḥammāl getirdi ve daḥı tīz o şandukı o ḥamālīñ zuhrına koydı” (b.4512)

2.4.3.8. Diğer Beyitlerle Anlam İlgisi Kurma

Mehmed Murad, bazı beyitlerde mananın önceki veya sonraki beyitlerle ilişkili olduğunu belirterek beyitleri şerh etmiştir. Bu beyit şerhlerinde önceki beyitlere atıf yapacaksa “beyit-i sâbık”, sonraki beyitlere atıf yapacaksa “beyit-i âtiye merhûndur” ifadesini kullanmıştır. Bazen de “mısrâ’-ı evvelde, mısrâ’-ı sâniide...” gibi ifadelerle beyti şerh etmiştir:

“Z’ân ki bermirşâd Ḥaḥ v’ender kemîn

Mîdihed pâdâş pîş ezyevm-i dîn

Beyit-i sâbık’ın ‘illeti olmak üzere buyururlar ki zîrâ Cenâb-ı Ḥaḥ raşd idecek mekândadır ve daḥı pusudadır kıyâmet günün dünyâda daḥı herkese kendi fi‘liniñ ‘ivazına dirler böyle olunca ḥazer lâzımdır” (b.4551)

“Derser ânça hest gûş âncâ reved

Derser ar şafrâst an sevdâ şeved

Görmez misiñ başda ol nesne ki vardır kulaḥ başa tabi‘at ile o serde olan nesneyi istimâ‘ gider ve o serde olan nesneye tâbi‘ olur insân-ı kâmil daḥı baş gibidir ve mürid daḥı şeyhiñ cüzî’ gibi olmak ḥasebiyle kulaḥ maḥâmında olup gönli ve irâdesi şeyhiñ irâdesine tâbi‘ ve teslîm olur bu mısrâ‘ **beyit-i sâbık**’ın **mısrâ‘ -ı şânisine irsâl-i meşel olur**” (b.928)

“Tu merâ gūyî ki ezbehr-i şevâb

Ġusl nâkerde merev derḥavz-ı âb

baña dirsın ki ecr ü şevâb içün ğusl itmeksiz ırmağın şuyına gitme ya‘nî evvelâ pāk ol sonra Allāhu Te‘âlâya gel demek olur işbu beyit **gelecek beyite merhûndur**” (b.1214)

“Hāst şūfī tā dü se müşteş zened

Seblet ü rişes yekāyek berkened

Şūfī kemāl-i infī‘ālinden murād eyledi ki o hasteye iki üç yumruk ura ve ahz-ı intikām ide ve dağı anıñ bıyığını ve şaķalını bir bir kōpara **beyit-i ātiye merhūndur**” (b.1353)

“Emīr mūmāileyh bu kelāmı faħr-ı ‘ālemden işidine i‘tizār vādisinde didi ki yā Resūllallāh anıñ rencinden baña haberdārılık yokdur līkin birkaç gündür kōpuda gördigim yokdur ihtimāl ki nāmizāc ola didi **mısrā’-ı evvelde** āgāh kelimesinde bir yā-yı maşdariye muķadder olmağla āgāhī taķdīrindedir bundan sonra emīr Hilāl Hāzretleriniñ hastalığından altun bīhaber imiş anıñ beyānına taşaddī idip dir ki” (b.1188)

“Bir manşıbı ki encāmında on parmağını silkerek terk idersin öyle manşıb ki anıñla sen bir şehre beñzersin ve müzeyyen görünürsün līkin hāķikatde bir harāb karyesin fi’l-vāķi‘ aғniyā şehir gibi müzeyyen ve ‘azīm görünür līkin bātında harāb bir köy gibidir **mısrā’-ı şānī** merkebiñ şıfatıdır ki lafzı şıfatla mevşūfı rabt içündür” (b.322)

2.4.3.9. Soru-Cevap Şeklinde Açıklamalar

Mehmed Murad Nakşibendī’nin nev-i şahsına münhasır sayılabilecek diğerk bir yönü de şerhinde muhatabının aklına gelebilecek soruları “suāl geldi ki” “suāl-i mukaddere cevāb oldur ki” gibi ifadelerle farazī şerh yapmasıdır. Bazı karmaşık gibi görünen manaları her seviyeden kişiye iyice öğretinceye kadar örnek ve benzetmelerle tekrar tekrar izah etmesi iyi bir eğitici olmasını akla getirmektedir.

“Tu megū gendūm çirā şud sūy-ı cev

Çeşmrā berhaşm nih nī bergirev

Sen dime buğday arpa tarafına nice gitdi sen gözini hubūbuñ haşmı üzerine koy kārıncanıñ ağızında rehn olan arpa ve buğdāy üzerine koyma ya‘nī arpa buğday cemād kabilinden iken işte biri birine gidiyorlar ve bunlarıñ beynindeki

cinsiyyet daḥı cinsiyyet-i şüverīdir sen ise cinsiyyet-i ma‘ neviyye ile giderler didiñ diyerek bir **su’āl-i muḳadder geldi** bu ebyāt ile bu **su’āle cevāb virip** buyururlar ki o gidenler dāne degildir belki ḫarıncalardır ve ḫarınca daḥı biri biriniñ cinsidir arpa buḡdāy daḥı anlara tab‘iyyet ile giderler eşyānıñ rücu‘ı cinsiyyet-i ma‘ neviyye iledir şüverī ile degildir buyurmak isterler” (b.2980)

“Dīv eger ‘āşık şeved hem gūy burd

Cebre ‘ilī geşt ü ān dīvī bümurd

Su’āl olundı ki şeytān gibi insāna Ḥaḳḳıñ ḡayreti yoḡdur bu daḥı insān-ı kāmil olursa ve ‘āşık olursa o zamānda Cenāb-ı Ḥaḳḳı aña ḡayūr olur mı yoḡsa evvelki ḡāline naḡar ile ḡayūr olmaz mı bu beyit ile bu **su’āl-i muḳaddere cevāb** buyururlar ki” (b.3673)

2.4.3.10. Ayet ve Hadis İktibasları

Mehmed Murad, şerhinde tasavvufi şerh geleneğinin hiyerarşik yapısına uygun olarak beytin manasına uygun bir veya birden fazla ayeti delil getirmiştir. Ayetleri çoğunlukla Arapça olarak vermiş bazen de meālen iktibas yoluna gitmiştir. Bazı durumlarda hem Arapça olarak ayeti vermiş, hem de söz konusu ayeti açıklama yoluna gitmiştir. Aşağıdaki beytin şerhinde Mehmed Murad, iki ayet-i kerimeyi delil getirmiştir:

“Tā ḡum-ı yekrengi-yi ‘İsā-yı mā

Bişkened narḡ-ı ḡum-ı şad reng rā

Ol ḡayete dek şu ḡuşūşda cihān ḡaḡı lerzān olsun ki bizim ‘İsāmızıñ vaḡdetiniñ küpi şad reng olan ‘ālem-i keşretiñ ya‘nī bu dünyānıñ küpiniñ narḡını şikest eyleye bu maḡāmda ‘İsādan Ḥaḳ Te‘ālānıñ zātı murād olunur ki anıñ zātı vāḡiddir ve vaḡdet-i ḡaḡiḡiye ile muttaşıdır Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ zātı daḥı birdir ve vaḡdeti keşret istemeyip şıfat-ı aḡadiyetiyle bir ḡün olur ki bu ‘ālem-i keşretiñ ‘ār ve nāmūsını şikest eyler ve bu ‘ālemi maḡv ve ifnā ider nitekim Ḳur’ān-ı Kerīimde **küllī şey’ün ḡālukuñ illā veche** ve yine āyet-i

âhirde *kullu men ‘aleyhâ fân ve yebkâ vechü rabbike zül celâli vel ikrâm*
buyurmuşdur” (b.1874)

Ayetler, bazen *Mesnevî* beyitlerinde geçmektedir. Beyitte atıf yapılan ayetler, şerhte tamamlanmıştır:

“*Münkiri ĩnrâ ki şemsun kuvviret*

Şems piş-i tust a‘lâ mertebet

Ey felsefî sen *izâ’ş-şemsu kuvviret* nazm-ı celîlinde beyân buyrulmuş” (b.97)

“*Kuflahâ-yı nâ-güşâde mânde bûd*

Ezkef-i innâ fetahñâ bergüşûd

Açılmış olan kilidler kalmış idi *innâ fetahñâ* destinden açıldı ya‘nî Vâcib Te‘âlâ
Hâzretleri sûre-yi Fetiħde *innâ fetahñâ ile innâ feteħñâleke fethân mubînâ*
nazm-ı celîlinde buyurduğu fetihden murâd nâgüşâde olan kufların fethidir
dimekdir” (b.168)

Mehmed Murad Nakşibendî, şerhinde tasavvufî şerh geleneğinin hiyerarşik yapısına uygun olarak ayet delillerinden sonra beytin manasına uygun hadis-i şerif delilleri getirmiştir. Şârih, bir beytin şerhinde bazen bir hadis bazen de birden fazla hadisi delil olarak getirmiştir:

“*Z’ân belâhâ ber‘azizân piş bûd*

K’ân tecemmüş yâr bâhûbân füzûd

Bu belâlar ki körlere oldu evliyâullâh üzerine daħı ziyâde oldu zîrâ o nâz u
şîveyi yâr güzellere ziyâde eyledi tecemmüş şîveye ve nâza dirler nitekim
hadîs-i şerîfde *eşeddu’l-belâ’e’l-enbiyâ’i summe’lemşelu felemşel*
buyrulmuşdur” (b.1124)

Murad bazen konuyla ilgili hadis-i şerifi vermekle yetinirken bazen de verdiği hadis-i şerifi şerh içinde açıklama yoluna gitmiştir:

“Eger a‘mā dil olan benim mürebbīm vardır diyü bu kadar ‘ilm ile ğāyibāne o mürebbīye ta‘zīm ve hürmet ider ise mümkündür ki mürebbī ğā‘ibāne hoşnud olmağla o kimesne kör dillikden hālāş olur eger mürebbisi olduğunu bilmez ise yāhūd bilir de ta‘zīm itmez ise ve ğā‘ibāne andan istimdād itmez ise öyle a‘mā olarak kalır ekşerī nāsın mürebbisi olduğundan haberi olmamağla kör dillikde kalırlar *izāerādallāhu bi‘abdin hayran feteħa ‘ayneyye qalbihi liyubşirehu bihime’l-ğaybe* zīrā hadīs-i şerīfde gelmiştir ki Allāhu Te‘ālā bir kulumna hayr murād iderse anın qalbiniñ iki gözünü açar o iki göz ile ‘ālem-i ğaybi müşāhede itsin için böyle olunca a‘mā emr-i kabīl imiş ve başiret iyü nesne imiş mürebbisini bilmek dağı iyü şey’ olmağla ikrām için Cenāb-ı Hāq a‘māsını izāle idip başiret virir demek olur” (b.1126)

Hadis alıntılarında şârih, çoğu zaman kaynak belirtmemiş; birkaç yerde ise hadisi hangi kaynaktan aldığını veya hadisi rivayet eden kişiyi belirtmiştir:

“Ebū Tālib böylece tekeffül eyledi qalbim müsterih oldu şimden sonra mevtime ğamım yokdur çünkü oğlum Muhammediñ kārını itmām itdim ve Ebū Tālibiñ benim gibi ri‘āyet idecegi ‘indimde meczumdur bu şüretde aślā mevtime te’essüf itmem bu hikāye **Kütüb-i Siyerde** böylece meşhūr ve muşarrahdır” (b.196)

“Ezsuy-ı Mi‘rāc āmed Muştafa

BerBilāleş habbezā liħabbezā

Mi‘rāc-ı rūhānī tarafından fahr-i kâ‘ināt-ı ‘ālīye *efḍālū’s-şalavāt ve ekmelū’t-tehayāt* teşrīf buyurdılar o Muştafa *‘aleyhi’s-selām* kendi Bilāline yā Bilāl sen benim olarak baña güzel ve iyisiñ ya‘nī benim ne a‘lā ümmetimsiñ diyü tebşir itdiler bu mi‘rācdan murād Receb-i şerīfiñ yigirmi yidinci gicesi meşhūr ve müte‘ārif olan mi‘rāc degildir bīnaberīn mi‘rāc-ı rūhāniye haml olundu **Buħārī-**yi şerīfde muşarrahdır bu hadīs-i şerīfi rü’yā ta‘biri gününde buyurmuşlardır bu dağı delālet ider ki mi‘rāc-ı rūhānī ‘avdetindedir hadīs-i şerīf budur [S-57b] ve **Şahīh**haynda mevcüddur **Ebu Hureyre** *raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhu* inne qāle

Resûlullâh *şallalâhu te‘âlâ ‘aleyhi vessellem* libâsü’l-müezzîn *yâ Bilâl haddişnî biercâ ‘amelin ‘amiletehu filîslâm fâniyy semi‘tu dukka na‘leyke beyne yedeyye filcenneti* (b.967)

Mehmed Murad, hadis alıntılarının çoğunda hadisin Arapça metnini vererek hadisi açıklama yoluna gitmiştir. Az sayıda hadisi ise Arapça metnini vermeden mealen aktarmıştır:

“hadiş-i şerîfde vârid oldu ki bir kimesneyi Allâhu Te‘âlâ sever ise anı dünyâdan himâye ider ve aña dünyâ mâlını ve devletini virmez ve dâyimâ zât-ı ulûhiyyetine ve ‘ubûdiyyetine cezb ider eger sevmez ise Allâhu Te‘âlâ Hâzretleri aña mâl ve mülk i‘tâ ider anıñla meşgûl ider ve kapusından ve ‘ubûdiyetinden tãrd ve te‘bîd ider” (b.1754)

Mehmed Murad, bazı hadis alıntılarında ise hadisin mevzû veya sahih olmasıyla alakalı görüşlerini aktarmıştır:

“bu beyit-i şerîf *evlâke levlâlek lemâ hâlaqtu’l-eflâk* hadîş-i kudsisine işâretidir ‘Alî el-Kârî ve anıñ emsâli bu hadîşe *mevzû*‘ demişler ise de lîkin sen diñleme anlar Resûl-i Kibriyâdan utanmazlar” (b.1679)

2.4.3.11. Kıssa ve Menkıbelerden Yararlanma

Mehmed Murad, şerhinde zaman zaman din büyükleri, tarihi kişilikler gibi zâtların menkıbelerine yer vermiştir:

“Hâcî Bayrâm Velî *quddise sırruhu* ekâbirden akçe ister imiş hattâ Âkşemseddîn Hâzretleri bu hâlini pesend itmeyip inâbeti terk itmişler eger virmez ise yine âdem gönderip cebr vâdisinde maţlûb itdigini Hâcî Bayrâm Velî Hâzretleri alır imiş Âkşemseddîn Hâzretleri dahı böyle mürşidlik olmaz diyü inkâr idip yine medresesine gelip tedris ile meşgûl olmuşlar ba‘id-i zamân Halebde kemâlât ile mevşûf bir şeyh mesmû‘ları olunca sülûk içün Halebe ‘azm itmişler kârvân ile Halebe qarîb bir şahrâya nâzil olmuşlar ferdâsı şehre dâhil olacaklar imiş gice ḥâba vardıkta rû’yâsında görmişler ki Hâcî Bayrâm Velî Ankaradan Haleb şahrâsına bir kemend atmışlar Âkşemseddîn

Ḥazretleri her ne kadar boynuma geçmesin içün sa‘y itmişler ise de müfīd olmayıp ‘ākıbet gerdenine vāki‘ olmuş Ḥacı Bayrām kemendi çekerek kendi yanına kadar Ākşemseddīni getirmiş ve buyurmuşlar ki siz bizim kemend-i irādātımızda olmuşsunuz andan çıkmak mümkün degildir çünkü ḥ‘ābdan ġarq-ı ‘arağ olduğu ḥâlde bīdār olmuşlar Halebe varıp şeyḥi görmegi daḥı terk idip toğrı Ankaraya gelmişler ‘azīz Ḥazretleri daḥı dervīşleri ile ḥarmanda imişler Ākşemseddīn daḥı toğrı ḥarmana gelip ḥicābından dest būs itmeyerek dervīşler ile berāber ḥarman ḥidmetine meşğul olmuşlar vaqt-i zuhr olmuş tekyelerinden dervīşler içün taḥl olunmuş yufka gelmiş Ḥazret-i Şeyḥ anları ḥidmetinde olan dervīşlere tevzī‘ buyurmuşlar lākin Ākşemseddīne yufkadan virmemişler mevcūd olan kilāba daḥı bir miqdār yufka pāre pāre idip virmişler çünkü Ākşemseddīn görmüş ki kendüye virmez ve infī‘ āl-i vechinden daḥı nümāyān olur kuşūrını ‘afv itdirmek içün kelbleriñ yanına varıp anlar ile yufka yimek murād idince hemāndem Ḥazret-i Şeyḥ yanına çağırıp aña daḥı yufkadan ḥişşe virmişler ve bu tevāzu‘uñ sebebiyle suçunu ‘afv itdim buyurunca kadem-i şerīflerini taḥbīl idip silk-i mürīdānına münselik olmuşlar” (b.340)

2.4.3.12. Peygamberler ve Sahabe Hayatlarından Alıntılar

Şârih, bazı beyitlerin şerhinde peygamber kıssalarına, sahabe hayatlarına da değinmiştir. Eserde şârihin bu türden atıflarının çok olduğu söylenebilir. Şârih, peygamberlerden en çok Hz. Muhammed’e atıf yapmıştır. Hz. Yusuf, Hz. Nuh, Hz. Yakup, Hz. İsa, Hz. Musa vb. peygamberlere de sıklıkla atıfta bulunmuştur. Sahabelerden en çok Hz. Ali’ye atıf vardır. Hz. Ayşe, Fatma, Ebu Bekir vb. sahabeler de atıfta bulunulan diğer sahabelerdir:

“Bundan soñra pīrān-ı aşfiyāniñ ḳalbinden mürīdiñ ḳalbine mu‘cize-yi Muḥammediye ‘aks itdiginiñ işbātına şürū‘ idip buyururlar ki bir mu‘cize-yi Muḥammediye [İ-115a] veyā āḥir nebīniñ mu‘cizesi ki cemāda te‘şīr itdi o mu‘cize yā ‘aşādır yāḥūd bahri yarmakdır yāḥūd kameri şaḳ itmekdir ‘aşādan murād ‘aşāyı ejdehā itmekdir ve bahrdan murād bahrı yarmakdır bu iki mu‘cize **Mūsā** ‘aleyhi’s-selāmniñ mu‘cizesidir şaḳḳu’l-kamer daḥı **peygamberimiz**

şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi’s-selām hazretleriniñ mu‘cizesidir bu beyit-i şerîf gelecek beyite merhûndur ma‘lûm ola ki mu‘cize ‘aşâ degildir belki ‘aşâ mu‘cizeniñ mazharıdır ve yine baħr daħı böylecedir aşıl mu‘cize ‘aşâyı ejdehâ itmek ve deryâyı ‘aşâ ile şaķ olunmuş itmekdir” (b.1320)

“Hazret-i Peyğamberimiz Muħammed Muştafa *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* **Hazreti ‘Âyişeyi** imtiħân içün buyurdi ki o seni görmez pinhân olma” (b.703)

2.4.3.13.Kendi Hayatından Alıntılar

Hoş sohbet, nüktedan bir kişiliğē sâhip olan Murad Nakşbendî; bazen de bizzat kendi yaşadığı ve müşahede ettiği bir durumu ve olayı okuyucuya naklederek örneklendirmiştir. Aşağıdaki örnekte Mehmed Murad, Öğrencisi Tefvîk Efendi’ye sitem etmektedir:

“... bir kimesneniñ bir kimesne ‘indeinde kıadri olmasa anıñ hiç bir hâlimden âgâh olmaz telâmîzimizden **Tefvîk Efendiniñ** ‘indeinde kıadr-i üstâdı olmadıgından ve maħabbetimiz daħı kıalbinde mevcûd degil olduğundan hânķâhımızniñ ittişâlinde gibi iken aşlâ ve kıaťan bir hâlimizden âgâh ve haberdâr olmadıgı gibi zîrâ gelmez ki göre ve şormaz ki bile lîkin mesâfe-yi ba‘îdede ba‘zı harîfân yâr-ı ğârları vardır anlar öksürseler belki zartendâz olsalar anı daħı kıuvve-yi sâmi‘ası anlarda olduğundan işidir işte şimdi zamânede böyle şâkirdler peydâ oldu elhâmdülillâhi te‘ālâ bizler böyle degil idik Rabbime çok şükürler olsun” (b.1165)

Mehmed Murad, başka bir beytin şerhinde sohbetine dahil olduğu ve dinlediği bir hikâyeyi aktarmaktadır:

“tarîķ-i Şa‘bâniyye meşâyihinden **Şeyh Zekâyî** *kıuddise sırruhu* hazretleriniñ meclis-i şerîfine câbecâ dâhil olur idik bir gün buyurdılar ki...” (b.1715)

2.4.3.14. Mesnevî Nüshaları Arasındaki Farklılıkları Gösterme

Mehmed Murad, kimi zaman *Mesnevî* beyitlerinde geçen kelimelerin başka nüshalarda nasıl geçtiğini belirtmiştir. “bazı nüshada...” diye söze başlayan Mehmed Murad, nüshanın ismini belirtmemiştir:

“tenzen sükût eyle dimekdir **ba‘zı nüshada** da mîm ile temzen vâkı‘ olmuştur yine tenzen ma‘nâsınadır” (b.1211)

“**ba‘zı nüshada** cilâst yerine cilîst vâkı‘ olmuştur bu nüshaya göre ma‘nâ ehl olana nâehliñ eczâsına şabr ve taḥammül ulu nesnedir dimekdir zîrâ şabr ile ehl olanlar maḳâmât-ı ‘âliye vâsıl olurlar” (b.2058)

“Bes kes ezmikseb şeh ü ḥaḳan şude

Dîgerân z ’ân miksebe ‘üryân şude

Çok kimesne bir maḥall-i kesbe temessükden pâdişâh ve ulu sultân oldu ve yine bir ḡayri kimesne o kesbe temessükden ‘üryân oldu ḥâşılı o kesb ayıñ son çehârşenbesi ba‘zı kimesneye yaradı ba‘zı kimesneye yaramadı bundan münfehim olur ki kesb ḥuşûl-i murâda sebep degil imiş eger olaydı her Hind tâciri bir ulu bâzirgân olur idi **ba‘zı nüshada bu beyit şu vechle vâkı‘ olmuştur**

Bes kes ezmikseb şeh ü ḥaḳan şude

Dîgerân z ’ân miksebe ‘üryân şude

ikisiniñ de me’âli vâhiddir “ (b.3713)

“Ma‘nâsı bu bu ḥikâyenîñ bâkî beyânı ve şerḥi vardır ve lîkin ḳalbim söylemekden bağlanmış oldu ve bundan ḡayri kelâm ḳalbimden taşra ya‘nî lisânıma gelmiyor ve ḡayri söz söylemege niyetim yokdur çünkü Cenâb-ı Ḥaḳḳıñ faḫlıyla Kitâb-ı Meşnevî buraya ve bu beyâna resîde oldu ey Ḥüsâme’-d- dîn sözi burada ḥatem eyle ḡayri söz söylemeyelim işte benim bildiğim budur Allāhu Te‘âlâ Ḥazretleri ḥaḳḳa ve şevâba a‘lemdir dimek olur ve bu beytiñ altına **nüşha dörd diyü yazmışlar**” (b.4939)

2.4.3.15. Şiir Alıntıları ve Kelâm-ı Kibârlar ile Şerh

Mehmed Murad, *Mesnevî* beyitlerini şerh ederken Arap, Fars ve Türk edebiyatının sûfî şairlerinden şiir örneklerine başvurmuştur. Kendisi de şair olan Mehmed Murad'ın şerhinde şiirlere başvurması pek tabii bir durumdur. Hitap ettiği kitlenin zihnî yapısından olsa gerek ekseriyetle şiirleri açıklamamıştır. Şiirleri bazen şairlerinin ismiyle birlikte vermiş, kimi zamanda isim belirtmeden sunmuştur:

“Hâzret-i Hüdâyi *ḡuddise sırruhu* ḡulefâsından **Cennet Efendi** ba‘zı şi‘inde buyurmuşdur Beyt:

‘*Aşḡ atınıñ süvârî irişdi menziline*

Lâğar-ı ḡar ile zâhid bekler ḡapuda nevbet”(b.208)

“nitekim ba‘zı ‘ârifin buyurmuşdur Beyt:

Ehlü Kehfin ḡad-necâ ḡıtmîrahüm

Keyfe lâ yencû gaden kelbü ‘Aliyy”(b.22)

“Hâzret-i ‘Âlî *raḡiyallâhu ‘anhu* şu beyti buyurmuşdur Beyt:

Ve tuz‘amu inneke cürmün ḡağîrun

Ve fîke anḡavi’l-‘âlemu’l-ekberu”(b.4611)

2.4.3.16. İlgili Eserlere Yönlendirme

Mehmed Murad bazı beyit şerhlerinde konuyla ilgili tafsilatlı bilgi için okuyucuyu ismini verdiği esere yönlendirmiştir.

“Bu ḡikâyenin şıfatının ḡulunu ve ‘arzını ḡat ḡat o dîn ulusu olan Şeyḡ ‘Aḡḡâr *ḡuddise sırruhunuñ* kelâmından ḡaleb eyle zîrâ ben sana ḡışşayı mufaşşal taḡrîr idecek degilim taḡşîlini Hâzret-i Şeyḡ yazmışdır ve **Muşîbetnâme** nâm kitâbında mevcûddur”

2.4.3.17. Mesnevî'nin Diğer Ciltlerine Göndermeler

Mehmed Murad, şerhinde kendi eserlerine doğrudan bir gönderme yapmamıştır. Ancak şerh yazdığı eserlere sıklıkla göndermede bulunmuştur. Bu bağlamda Feridüddin Attar'ın *Pendnâmesi*'ne *Mâ Hazar*, Şâhidî'nin Farsça lügatına *Tuhfe-i Şâhidî*, *Mefâtihu'd-Dürriye*'ye, *Kavâid-i Fârisiyye* adlı şerhleri yazan şârih bu eserlere gönderme yapmıştır.

“...‘iyâdet ‘aynî kesriyle hastanî hâtırını şormağa ve marîzi görmege gitmege dirler bu hâl haşlet-i hasenedir ve sünnet-i Muhammediyedir nitekim **Şeyh ‘Attâr** *ḡuddise sırruhu* Hazretleri **Pendnâmesinde** Beyt:

Ber ser bâlin bîmārân güzêr

Z’ân ki hest îñ sünnet-i hayri’l-beşer (b.1165)

“nüfûz geçmek ma’nâsıdır bu maḡâmda menfez demek ma’nâsı murâd olunur mışrâ’-ı evvelîñ âhirinde olan buved kelimesi zâl-i mu’ceme ile okunmak lâzımdır ki nüfûza muvâfık ola **Mefâtihu’d-Dürriyye**de muşarraḡdır ki dâl-ı mühmelenîñ mâḡabli ḡarf-i medden vâv olur ise o dâl-ı mühmeleyi zâl-ı mu’ceme ile okunmak câyiz olur” (b.833)

“pedfûz bâ-yı ‘Acemiyeñ fethiyle kelime-yi vâhide [İ-87b] alarak dehân ma’nâsıdır nitekim **Luḡat-ı Şâhidî**de *pûz hem bedfûz aḡız avurd jem* diyerek taşriḡ olunmuşdur” (b.955)

Mehmed Murad, şerhinde bazen cilt ismi vererek bazen de cilt ismi vermeden Mesnevî'nin diğer ciltlerine gönderme yapmıştır:

“Bu ḡaḡîḡate mensûb olan ḡikâye bundan iḡdam Mesnevî-yi Şerîfîñ eşnâsında **cild-i şânî**inde söylenmiş oldı” (b.4210)

“Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* Mesnevî-yi Şerîfîñ **cild-i evvelinde** buyurmuşdur Beyt:

Leng ü lûk edeb ve ḡufte şekk ü bîdeb

Sûy-ı ü miḡıyj ve urâmî ḡaleb” (b.4228)

“Kaẓā-yı İlāhīniñ esīrleri kaẓā-yı İlāhīniñ sulṭānı olur ve kaẓā-yı Bārīde taṣarruf iderler böyle olunca ṣād ol ey murtaẓāniñ tīz olan mübārek gözi murtaẓādan murād faḥr-i ‘ālemdir **Meṣnevide bir āḥir maḥalde** buyururlar Beyt:

Evliyārā hest kudret-i izāleh

Tīr-i cüste bāz kerdāned zirāh

İşte burası daḥı bu beytiñ me’alindedir (b.2096)

2.5. Mehmed Murad Nakşibendî’nin Şerhinde Kullandığı Kaynaklar

Mehmed Murad, bazı beyitlerin şerhinde ayet ve hadis-i şerīf başta olmak üzere çok kaynaktan yararlanmıştır. Ayet ve hadis alıntıları hakkında şerh metodu başlığında bilgi verildiği için burada tekrardan konuya girilmemiştir. Mehmed Murad Nakşibendî, ayet ve hadisler dışında çok sayıda Arapça, Farsça, Türkçe eserden alıntılar yapmıştır. *Hülâsâtü’ş-Şürûh*’ta alıntı yapılan bazı eserler şunlardır:

Fütūḥat-ı Mekkiyye-Fuṣūḥu’l-Ḥikem: İbni Arabî’nin eseridir.

“Muḥyiddīn ‘Arabī *ḳuddise sırruhu* Ḥazretleri **Fütūḥātü’l-Mekkiyye ve Fuṣūḥu’l-Ḥikem** nāmında kitāblar ve ḳadar dürr ü cevāhiri ḥāvi risāleler yazmışlardır” (b.3562)

“Muḥiddīn-i ‘Arabī **Fuṣūḥu’l-Ḥikem**’inde ve **Fütūḥāt**’ında şöyle buyurmuş dirlar ve anıla istidlāl iderler ve ibāḥat yolını fāṣ iderler Ḥazret-i ‘Ömer sīretinde bir ‘ālim yokdur ki Muḥiddīn ‘Arabīye böyle söylediği içün ḥaddini bildire dimege varur” (b.2083)

Ḳaṣīde-yi Münferice: Ebu’l-faẓl Yūsuf el Ma‘rūf İbnün-naḥvi eseridir.

“nitekim **Ḳaṣīde-yi Münfericede** ve *seḥābü’l-ḥayr lehā maṭarun* buyrulmuşdur” (b.1073)

Ḳaṣīde-i Bürde: İmām Bûsirî’nin eseridir.

“nitekim İmām Baṣīrî **Ḳaṣīde-yi Bürdesinde** buyurur Beyt:

Emretike’l-ḥayr līkin ma’i temerte bihi

Vemā istiḳameti femā ḳavli leke istiḳam (b.3930)

“**Ḳaṣīde-yi Bürdede** *inne elmuḥibbi ‘ani’l-‘izālī fī ṣamemi* buyurulmuşdur”
(b.4186)

Lugat-ı Şâhidî: Şâhidî’nin kaleme aldığı Farsça manzum sözlüktür.

“pedfūz bā-yı ‘Acemiyeñiñ fethiyle kelime-yi vâhide alarak dehân ma‘ nâsınadır nitekim **Lugat-ı Şâhidîde** *pūz hem bedfūz ağız avurd jem* diyerek taṣrīḥ olunmuşdur” (b.955)

Kütüb-i Siyer: Siyer kitaplarını ifade eden genel bir kavramdır.

“Ebū Ṭalibiñ benim gibi ri‘āyet idecegi ‘indimde meczūmdur bu şüretde aṣlâ mevertime te’essūf itmem bu ḥikāye **Kütüb-i Siyerde** böylece meṣtūr ve muṣarraḥdır” (b.196)

Mantıku’t-Tayr: İranlı sûfî şair Ferîdüddîn-i Attâr kaleme alınmış manzum bir eserdir.

“**Mantıku’t-Tayrda** vesāyir kütüb-i şūfîde böylece taṣrīḥ olunmuşdur işte Cenâb-ı Ḥaḳḳıñ emriyle olan küfr ki ‘ayn-ı îmân olur buyurmuşlar idi buña mişâl olur ise işte bu ḥikāye mişâl olur” (b.341)

“**Mantıku’t-Tayr** aña ta‘lîm-i yezdānî idi ve ḳuşlar lisânını Mevlâ öğretmiş idi”
(b.4038)

Muhammediyye: Yazıcıoğlu Mehmed Efendi’nin 15. yüzyılda kaleme aldığı eseridir.

“Yāzıcızāde Mehmed Efendi Ḥazretleri **Muhammediyye** nām kitābında beyân buyurmuşlardır ki Ebū Ṭalib Ḥazretlerini Cenâb-ı Kibriyā ba‘de’l-vefāt ihyâ eyledi Ebū Ṭalib daḥı îmân idip yine rūḥı ḳabz olundu bu iş emr-i ba‘îd degildir ṣaḳınıp istib‘ād itme Ebū Ṭalib ḥaḳḳında ḥüsn-i zann lâzımdır zîrâ faḥr-i ‘ālemiñ ‘ammısıdır ve Ḥazret-i ‘Alîniñ pederidir elṭāf-ı İlâhiyeye nâyil olması müsteb‘ad olmaz” (b.201)

Pendnâme: İranlı sûfî şair Ferîdüddîn-i Attâr'ın kaleme aldığı didaktik tarzdaki eserdir.

“Şeyh ‘Attâr *quddise sirruhu* **Pendnâme**sinde buyurmuşdur Beyt:

Sûy-ı û haşmî ki tîr endahte

Peşşe-yi kâreş kifâyet sâhte” (b.378)

İcâzetnâme: Hâdimî Efendi'nin eseridir.

“Hâdimî Efendi *quddise sirruhu* **İcâzetnâmelerinde** bu kelâmı buyurmuşlardır ve *qille'l-mine'l-ihvâni mâ esteate fe inne ecalli zararîhim istirâkîhim vaqtike ellezi hüve re'si bizâ'atike*” (b.464)

Salavât-ı Meşîsiyye: İbn Meşîş'in eseridir.

“İbn Meşîş *quddise sirruhu* şalavât-ı **Meşîsiyyesinden** *va'griknî fî 'ayni bahri'l-vaḥdeti ḥatta lâ erâ velâ esma'a velâ ecide velâ uḥisse illâ bihâ* buyurmuşlar” (b.747)

Delâyiü'l-Hayrat: Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu olan Şeyh Cezûlî'nin bu risâlesi müridleri arasında bir tarikat evrâdı olarak çok okunmuş ve dolayısıyla çok sayıda istinsah edilmiştir.

“**Delâyiü'l-Hayrât** şâhibi *velâ yüşaddir 'an 'ubeydihi kavli velâ fî'li velâ ḥareketihi velâ sekûni'l-evḳadim sebaḳi fî 'ilmihi ve ḳadrihi ve ḳazâ'ihî* buyurmuşdur” (b.933)

Musîbetnâme: İranlı sûfî şair Ferîdüddîn-i Attâr'ın Mesnevî nazım biçimiyle kaleme aldığı eseridir.

“Bu hikâyenin şıfatının tûlını u 'arzını kat kat o dîn ulusu olan **Şeyh ‘Attâr** *quddise sirruhu*mun kelâmından taleb eyle zîrâ ben sana kıssayı mufaşşal tahrîr idecek degilim tafşîlini Hâzret-i Şeyh yazmışdır ve **Musîbetnâme** nâm kitâbında mevcûddur” (b.1404)

Gülistân: Sadî Şirâzî'nin en meşhur eseridir. Bir ön söz ve sekiz bölümden oluşan eser nazım-nesir karışık kaleme alınmıştır.

“Şeyh Sa‘dî *ḳuddise sırruhu* **Gülistân**ının evvelinde bu kıt‘ayı buyurmuşdur:

Ey kerîmî ki ezḥınāne-y ḡayb

Gebr ü Tersâ vazîfe ḥür dârî

Düstân-râ kucâ kunî maḥrûm

Tû ki bâdüşmenân nazâr dârî” (b.3416)

“Şeyh Sa‘dî *ḳuddise sırruhu* **Gülistân**ında *ḥufte rā ḥuftegi koned bîdār* buyurmuşdur” (b.3424)

Reşhât: Debbagzade Mehmet Efendi'nin eseridir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde çeşitli yazmaları mevcut olan ve sahih hadisleri ihtiva eden bir eserdir.

“bu kışşa **Reşhât**da meşṭurdur” (b.2080)

Firdevsî Dîvânı: Ünlü Fars şairi Firdevsî'ye ait *Dîvân*'ıdır.

“Bu hırsızların bu ḥâlini ba‘de’l-müşâhede kendüyi anların miyânında şakladı ve ve sarâyına rücû‘ eyledi **Firdevsî Dîvânı**nda gicede vuḳû‘ bulan ḥâli nakl eyledi ve erkân-ı devleti cümlesi işitdiler” (b.2869)

Bahâristân: İranlı şair Molla Câmî'nin, Sadî'nin *Gülistân*'ını örnek alarak yazdığı eserdir.

“Mevlânâ Câmî **Bahâristân** nâm kitâbında yazmış ki ‘Akıl Ḥazretleri ba‘zı müşâlaḥâ için Şâma gelmiş ve Mu‘âviyeye varmak lâzım gelmiş Mu‘âviye daḥı kıyâm idip merâsim-i hoş âmediyi edâdan sonra ‘Akıl Ḥazretlerini şadra ik‘âd eyleyip meclis-i dîvânda olan ehl-i dîvânâ nazâr idip dimiş ki ey nâs Ḳur‘ânda *tebbet yedâ ebi Leheb* sûresini bilirsiniz ehl-i dîvân daḥı biliriz dimişler işte o zem olunan Ebû Leheb bu şahşın ‘ammıdır dimiş ‘Akıl Ḥazretleri daḥı cevâbında buyurmuş ki ey nâs sûrenin âḥirinde *ve emre ‘etüh*

ḥammāle'l-ḥaṭab vardır anı bilir misiñiz buyurdıkda belî biliriz dimişler işte o
‘avret daḡı bunun ‘ammısıdır buyurmuşlar”(b.3047)

İlâhînâme: İranlı ünlü mutasavvıf şair Hakîm Senâyî’nin eseridir.

“Ḥakîm Senâyî *ḡuddise sırruhu İlâhînâme* nâm kitâbında buyurdu yâ bu beytiñ
‘aynini yâḡûd me’âlini buyurmuş ola ikisi de muḡtemeldir beytiñ ma‘nâsı
budur” (b.3365)

Mevlid-i Şerif: İbrahim Desûkî’nin eseridir.

“...yine İbrahimü’l-Desûkî Ḥazretleriniñ **Mevlid-i Şerif**lerinde de böyledir”
(b.4306)

Müzekki’n-Nüfûs: Anadolu’da XIII. yüzyıldan beri gelişen tasavvuf
cereyanının en önemli eserlerinden biridir. Eşrefoḡlu kitabın mukaddimesinde eserini
halkı doḡru yola sevk etmek için bilhassa Türkçe olarak yazdığını belirtir.

“Eşrefzâde *ḡuddise sırruhunuñ Müzekki’n-Nüfûs* nâm kitâbında muşarraḡ ve
muḡarrerdur bu beyit-i şerîf ile Ḥazret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* bu kışşaya
işâret buyururlar” (b.4437)

Muhâdarât-ı Karabâḡî: Karabâḡî’nin eseridir. Eser ansiklopedik mahiyette bir
çalışma olup yirmi üç bölümden oluşmaktadır. İlâhiyyât, fıkıh, ahlâk, siyaset, âdâb-ı
muâşeret, mizah, hastalıklar ve dua, tövbe ve pişmanlık gibi konulara dair bilgiler
içeren kitabın pek çok yazma nüshası mevcuttur.

“**Muhâdarât-ı Karabâḡî**de muşarraḡdır ki bir ‘avret zevcin yâ müflis yâ deyyûs
diyerek nidâ itmiş zevci daḡı cevâbında dimiş ki *Elḡamdülillâhi te‘âlâ leyse lî
zenbün fî hazeyni beyne li enne eḡadehümâ minke ve’l-aḡarü minallâhi te‘âlâ*”
(b.4504)

Neş’et Dîvânı:

“Cenâb-ı Ḥazret-i **Neş’et** nâmdar Dîvân-ı şerîfinde Ḥazret-i Sünbül Sinân
ḡuddise sırruhu Ḥazretleriniñ medḡinde ve şenâsında bir ḡazeliniñ beytinde
buyurmuşlardır Beyt:

Mazhar-ı ‘ışık-ı tecellî-yi Cemâlullâha

Kimi bülbül kimi gül Hazret-i Sünbül Sünbül” (b.1278)

Enverî Dîvânı:

“**Dîvân-ı Enverî**de şu mışrâ‘ da vâkı‘ olmuştur Mışrâ‘ :

Bîsebeb bermâ çi safrâ mîkuni

Ya‘nî sebebsiz bize n’içün ğazab idersiñ demek olur” (b.4279)

“**Mevlânâ Câmî** *kıddise sırruhu* Dîvânında şu beyt-i şerîfî buyurmuştur:

Hestî-yi muṭlaḳest ve vaḥdeti şırf

Eyne hüve eyne ente eyne innâ” (b.2048)

Mehmed Murad, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi sadece şairlerin isimlerini zikrederek onların şiirlerinden alıntılar yapmıştır:

“nitekim ḳuṭbu’l-‘ârifin **Eşrefzâde-yi Rûmî** *kıddise sırruhu* buyururlar Beyt:

İsm ü resmî Eşrefoğlu Rûmîniñ

Kül olup şavrudı ‘aşkıñ yeline” (b.637)

“**Belîğ**in şi‘ rinde gelmiştir Beyt:

Bu ṭuṃṭuraḳ ve şöhret ü şân-ı cihân ḥ‘âce

Degmez yanımda bir ḳadeḫ urduñ şarâbına” (b.191)

“**Cennet Efendi** ba‘zı şi‘ rinde buyurmuştur Beyt:

‘Aşk atınıñ süvârî irişdi menziline

Lâğar-ı ḫar ile zâhid bekler ḳapuda nevbet” (b.208)

“‘aşık **Yûnus** *kıddise sırruhu* buyururlar Mışrâ‘ :

Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş” (b.330)

“**Seyyid-i Sened** *ḡuddise sırruhu* Ḥazretleri muṭavvel ḡaşıyesinde şü kıṭ‘a ile beyân buyurmuşlardır ḡaḡḡā ki laṭîf kıṭ‘adır:

Der ḡāne-yi ḡam būden ezhimmet-i dūn bâşed

V’ender dil-i dūnhimmet esrārtū çūn bâşed

Ber herçî hemî lerzî mîdān ki hemān erzi

Z’ān rūy-ı dil-i ‘āşık ez‘arş füzūn bâşed” (b.134)

“Ḥazret-i Muḡammed Muşṭafā şallallāhu ‘aleyhi vesellem dār-ı beḡāya teşrîf buyurdıkda **Ḥazret-i Fāṭmatü’z-Zehrā** *raḡiyallāhu te‘ālā ‘anhā* vālidemiz her gün ḡabr-i Resūlullāha gelip nevḡa ve feryād ider idi yine bir gün gelip ḡabr-i Resūlullāha dāḡil olup ḡabr-i şerîfden bir ḡabza türāb-ı mübārek eline alıp ve istişmām idip şü merşiye-yi cānsūzı buyurdılar Beyt:

Mā ezā ‘alā men şemme türbete Aḡmed

En lā yeşumme müdā’z-zamānî ḡavāliyan

Şubbet ‘aleyye muşā’ibü lev ennehā

Şubbet ‘ale’l-eyyāmi ‘udne leyāliyan” (b.814)

“nitekim **Şeyḡ-i Ekber** *ḡuddise sırruhu*

Ne olaydı ‘ilmim olaydı Rab kimdür ve ‘abd kimdir”(b.656)

“nitekim **Ḥallāc-ı Manşūr** *ḡuddise sırruhu* buyurmuşdur:

Uḡtulūnî uḡtulūnî yā şikāt

İnne fîḡatlı ḡayāten fîḡayāt” (b.1561)

“nitekim Lāmekānī *ḳuddise sırruhu* buyurmuşdur Mısrā‘ :

Âḫir bunı bildim ki cihān hep sen imişsiñ” (b.3204)

kibār-ı meşâyih-i Ḥalvetiyyeden **Edirnevî Sezâyî** *ḳuddise sırruhu* na‘t-ı şerîfiniñ bir beytinde buyurmuşdur Beyt:

Tîz ‘uşşâka müjde men re’ni kim buyurmuşsuñ

Seni görmeklikle Ḥaḳḳı görmek pes berâberdir (b.3218)

“âşık **Yūnus** *ḳuddise sırruhu* Ḥazretleri ba‘zı ilahiyâtında buyurmuşlardır Kıta‘ :

Gel ey ḳardaş gel tevḫîde uzan

Tevḫîddir nefsiñ ḳal‘asın bozan

Hiç kendi kendinden ḳaynar mı ḳazan

Çevre yanına âteş eylemeyince” (b.4227)

“**İmām Şāfi‘** raḳıyallāhu ‘anhu ḥazretlerinin bir ḳaşıdesiniñ evvelinde enīn lafzı maşdar olmak üzere vāḳi‘ olmuştur ki ḳaşıdeleriniñ evvelidir Mısrā‘ :

Yā men yuḥibbi enīnū’l-‘abdi fi’n-nedemi (b.4241)

“**Ḥazret-i Hüdāyî** *ḳuddise sırruhu* ba‘zı ilahiyâtında buyurur beyt:

Eger dünyā eger ‘uḳbā vişāliñiz ḳurı ḡavḡā

Hüdāyî n’itsin ey Mevlā gönül añlamaz añlamaz”(b.4434)

Mehmed Murad bazı şiir alıntılarında ise “bazı ârifin buyurmuşdur” ifadesiyle söze başlayarak isim belirtmeden çeşitli şiirlerden alıntılar yapmıştır:

“nitekim ba‘zı ‘ârifler buyurmuşdur Beyt:

Bu el ‘aceb sevdā ki bir yerde ḳarārım ḳalmadı

Ḳande ḳaldı ey felek şahrā u hāmūnuñ seniñ”(b.925)

“yine ba‘ zı ‘ ârifin buyurmuşdur Beyt:

Cihân mir ‘ât-i hüsn-i şâhid-i mâst

Feşâhid vechehu fikulli zerrât” (b.1500)

Mehmed Murad’ın altıncı cildin şerhinde en fazla nazım parçası aldığı kişi Niyâzî Mısırî’dir.

“**Hâzret-i Mısrî** *kuddise sırruhu* buyurur Beyt:

‘Adâvet kıhma kimseyle saña nefsiñ yeter düşmen

Ki ihlâşından ayrılmaz ‘ömr-i âhîr olunca tâ” (b.4878)

2.6. Kültürel-Folklorik Unsurlar

2.6.1. Atasözü ve Deyimler

Kültür mirasımızın en önemli unsurlarından biri atasözü ve deyimlerdir. Geçmişin tecrübe ve deneyimlerinin aktarıcısı olan deyim ve atasözlerini Mehmed Murad’ın şerhinde de görmekteyiz. Halkla iç içe bir yaşam süren ve ders verdiği Murad Molla Tekkesi ve Darü’l-Mesnevî’de her kesimden insanla muhatap olan Mehmed Murad’ın atasözü ve deyimleri kullanması pek tabii bir durumdur. Mehmed Murad çoğunlukla “mesel, darb-ı mesel, irsâl-i mesel, lisân-ı Türkîde vb.” ifadelerini kullanarak atasözlerini aktarmış bazen de doğrudan atasözünü vermiştir. Mehmed Murad’ın Hülâsâtü’ş-Şürûh’un altıncı cildinde kullandığı bazı atasözleri şunlardır:

“darb-ı meşeldir ki **kırkların birisinden kan almışlar cümlesinden kan akmış”** (b.649)

“ve yine lisân-ı Türkîde **keliñ ırnağı olsa kendi başını kaşır dirler”** (b.3424)

“lisân-ı Türkîde dağı **ev alma koñşı al dirler”** (b.3029)

“darb-ı meşel olmuş elân **iş zamânında gerekdir** ve işiñ vaķtı geçdikde o işi işlemenin fâyidesi olmaz” (b.553)

“**şer‘ in kesdiği parmak acımaz** kelâmı darb-ı meşel olmuştur (b.1513)

“meşel **kurda dimişler ki niçün boynun kalındır cevâbında dimiş ki işimi kendim görürüm bir kimseneye inanmam bu cihetden ensem kalın olmuştur**” (b.3498)

“İrsâl-i meşel iderek buyururlar ki **rüzgâr şamânı ırmağ şuyundan çünkü açık eyler** ve neşr ider (b.69)

“darb-ı meşel meşhûrdur ki **koruklı düş görmekten uyanık turmak hayrlıdır**” (b.249)

“darb-ı meşel meşhûrdur ki **siyâh üzüm biri birine bakıp kararır** dirler (b.529)

“**kalbden kalbe elbet yol vardır** biz anı severiz o dağı bizi sever” (b. 2524)

2.6.2.Hastalıklar

Mehmed Murad, şerhinde halk arasında yaygın olan bazı hastalıklara değinerek hastalık hakkında bilgiler vermiştir. Mehmed Murad’ın *Hülâsâtü’ş-Şürûh*’un altıncı cildinde kullandığı bazı hastalıklar şunlardır:

İstiskâ: “istiskâ ciğerde bir harâretidir ki dâyimâ şu içmek istedir ve o harâret âb ile sükûn bulmaz mi’de dağı âbın keşretinden tolu olur ve bağırsaklara taşar bu cihetden cesedine şimşek ‘arız olur ve ‘âkıbet şu kendini helâkine sebep olur”(b.688)

Teb: “Teb sıtma ‘illete dirler ditrer gibi göründüğünden gūyâ mâh sıtmada imiş dıkk dâhî kesriyle ma‘âza’llâh bir ‘illete dinir ki insânı za‘îf ider ve ciğerde zahm olmağla cigeri dağı mecrûh idip kârını mevte işâl ider mâh dağı bedr olduğdan sonra gicebegice ince ve naḥîf olur gūyâ mâh evliyânın kelâmına reşkinden medkûk olmuş oldu” (b.108)

Dıkk: Dıkk ‘illetinden haste olan âdem gibi günbegün gulâmın cesedi erir ve nokşân olur idi çünkü hâl böyle oldu ḥâce gulâmı için hekîm getirdi ve hekîm dağı anın ‘illetini ḥiç anlamadı kem bu maḳâmda ‘ademden kinâyedir (b.108)

“dıkk ‘illetiyle medkûk olan âdem kendinde hastelik ve za‘af görmez ve benim keyfim iyüdür ve şâgım dir ḥalbuki medkûkdur bâtında cigeri kalmamıştır ve mevti

taḳarrüb itmîşdir bizler kendimizi işte bu medḳûḳ gibi bildik diyerek şehzâdeler böyle söylediler” (b.3806)

‘Ameş: ‘ameş ‘aynî ve mîmî fethâlarla ‘amâiş kelimesinden muḥaffefdir yâḥûd ‘ameş bir ‘illetdir ki göz ḳapağınıñ eṭrâfı yara gibi kırmızı olur ve bu ‘illetden kirpikler dökülür ve gözüñ rû’yetine bir miḳdâr mâni‘ olur ve bu ‘illetiñ şâhibine a‘maş dinir ḥatta Şuvaz ḳurâsından ve muḥaddişinden bu ‘illet sebebiyle bir zât vardır ki a‘maş laḳabıyla mûlaḳḳab olmuşdur” (b.368)

pīs: pīs pā-yı ‘Acemiyyeniñ kesriyle miskîn marazına dirler ki ‘Arabîsi cüzâmdır (b.1297)

2.6.3.Yer Adları

Mehmed Murad Nakşibendî’nin şerhinde çok sayıda yer ismi geçmektedir. Yer isimlerinin bazıları hakkında bazen Mehmed Murad bilgi de vermiştir. *Hülâsâtü’ş-Şürûḥ*’un altıncı cildinde geçen bazı yer isimleri şunlardır:

“O keşret içinde ve o cemâ‘at miyânında **Hıṭâ** şehrinde bir Türk ḥâzır idi ziyâde bu sırḳat perdesiniñ ḳışâşın keşfinde ve naḳl u beyânında ḡazaba geldi ba‘zı nüshada tā ile tîre vâḳi‘ olmuşdur ikisi daḡı ḡazab ma‘nâsınadır Hıṭâ ḡaniñ fethiyle **Türkistân** vilâyetinden bir şehriñ ismidir ahâlisi ḡunrîz ve seffâk olurlar el yevm bizim tekellüm itdigimiz ve lisân-ı Türkî ta‘bîr itdigimiz bunlarıñ lisânıdır” (b.168)

“Şeyḡ Zekâyî ḳuddise sırruhu ḡazretleriniñ meclis-i şerîfine câbecâ dâḡil olur idik bir gün buyurdılar ki **Bursa Yefîşehrinde** iken ülfet idecek bir ferd olmamaḡla ekşer evḳâṭde ḡalvet nişin olur idim bu cihetden ḡüsn-i ḡâlim var idi” (b.1715)

“Bîrisi cevâbında didi ki ḳelebi olmaḡı temennî itme burası **Eyyûbdür** ve ḳömlekciler ḳarşusu vardır seni ördek ve âbrîz yaparlar eger çamur olursañ bârî **İslambolda** ol” (b.1750)

“**Tâlaḳân Belḡ** ile **Merv** miyânında bir şehriñ adıdır ve yine bir şehir vardır ki ḡazvîn ile Ebher miyânındadır aña daḡı **Tâlaḳân** ta‘bîr iderler **Ḥaraḳân**

Semerķand ķaryelerinden bir ķaryeniñ ismidir hādan şoñra olan elif vezn iķün gelmişdir bu zāt-ı şerīfiñ ism-i şerīfi ‘Alī ve pederiniñ adı Ca‘ferdir ve yine Ebū’l-Ħasan kūnye-yi şerīfeleridir ve medfenleri dağı **Aķışha** civārında vāķi‘ **Ķars** şehrindedir” (b.1754)

2.6.4. Sık Karşılaşılmaıan Bazı Türkçe Kelimeler

Mehmed Murad Nakşibendî’nin *Mesnevî* şerhi 19. yüzyıla ait bir eserdir. 19. yüzyılda edebi dilimiz önceki dönemlere göre daha sade ve anlaşılır bir hal almıştır. Bu durum nesirde de kendini göstermektedir. Mehmed Murad Nakşibendî döneminin sanat ve dil anlayışına matuf eserlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Diğer taraftan şârih, metinde nadiren gördüğümüz bazı Türkçe kökenli kelimeleri de kullanmaktan geri durmamıştır. Aşağıda bu çeşit kelimelere misaller verip metin içinde geçtikleri yerleri göstermeye çalıştık.

Satıl: Ķıf ķāfiñ zammıyla şerbetçileriñ hoşāf ve şerbet vaz‘ itdikleri bakırdan ve tenekeden maşnu‘ ķaba dirler ki lisān-ı Türkīde aña **satıl** ta‘bīr olunur (b.2245)

Tumturak: Tumturaķ ululuğa ve haşmete ve ‘azamete dirler nitekim şā‘ir-i māhir Belīgiñ şi‘rinde gelmiştir Beyt:

Bu **tumturaķ** ve şöhet ü şān-ı cihān h‘āce

Degmez yanımda bir ķadeh urduñ şarābına (b.191)

Şavul: Meydānda bir faķīr hāşekīden on çüb yidi şuçi olmayarak öyle diyerek ki git buradan ve yoldan **şavul** (b.2485)

Söyünmek: āteş-i t‘at olmaz ki **söyüne** (b.368)

Sıhrīc: : **şıhrīc** şādīñ kesri ve hāniñ sūkūniyla zīr-i zemīn iķine şu ķoymaķ iķün kārğīrden yapılmış maħzenlere ta‘bīr iderler lisān-ı Türkīde ġalať olarak şarnıç dinir (b.3530)

2.6.5. Argo

Mehmed Murad Nakşibendî, Mevlānā’nın *Mesnevî* beytinde geçen bazı argo kelimelerin Arapça, Türkçe karşılıklarını vermiştir:

“Ey **ḳaltabān** çünkü bilmezsin böyle **herze** yime ve ḥanendelik eyleme eger bilirsen bizim maḳṣūdımız üzerine sâzını ur ya‘nî ḥanendelikden ‘ilmiñ var ise ḥanendelik eyle eger yok ise mînedānem diyerek böyle hezeyān söyleme demek olur ḳaltabān Türkîdir ve ‘Arabîsi **deyyûsdur** ‘avretiniñ fuḥṣına râzî olup ṭalāk vermeyen âdeme dirler” (b.730)

“Muḥanneṣ ḳorḳaḳ cebān olana dirler ve yine **ibne** ma‘nāsına isti‘māl olunur” (b.2670)

“Ḥîz ḥānıñ kesriyle **ibneye** ve **puşt** oğlana dinir burada esed muḳābili olduğundan ḳorḳaḳ ve cebān ma‘nāsı murād olunur” (b.2670)

2.6.6.Yiyecekler

Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü’ş-Şürûh*’un altıncı cildinde bazı yiyecek-içecek, yemek isimlerini kullanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

âb-ı tutmâcdan murād at‘ime-yi dünyâdır (b.1921)

“İtmekçi dilerse ḥamîri **şomun** yapar ve dilerse **pide** yapar dilerse **fodula** yapar (b-3970)

“Vaḳt-i zuhr olmuş tekyelerinden dervîşler için ṭabḥ olunmuş **yufḳa** gelmiş Ḥazret-i Şeyḥ anları ḥidmetinde olan dervîşlere tevzî‘ buyurmuşlar lîkin Âḳşemseddîne yufḳadan virmemişler mevcûd olan kilâba daḥı bir miḳdâr yufḳa pâre pâre idip virmişler çünkü Âḳşemseddîn görmüş ki kendüye virmez ve infi‘âl-i vechinden daḥı nümâyān olur ḳuşûrını ‘afv itdirmek için kelbleriñ yanına varıp anlar ile yufḳa yimek murād idince hemāndem Ḥazret-i Şeyḥ yanına çağırıp aña daḥı yufḳadan ḥişşe virmişler” (b.340)

“Şıcak itmegi ve yine **bal ḥalvâsı** şaḥnını o kimsene iletirdi ki anuñ şevābında anıñ emeli ve recâsı var idi” (b.2414)

“Ḳalk ey girü ḳalmış ve ziyān görmüş ümmetim Ṭûruñ âsmāna şu‘ûduñ bedeline bârî o **ḥalvâyı** ve **yaḥniyi** ekl eyle ve sen daḥı bu miḳdâr bârî müntefi‘ ol buyurdı ben daḥı işte böyle bir ‘acîb rû‘yâ gördüm didi muḳaddem hediye

gelmiş olan ta‘ām faķaķ hālvā idi şoñradan ihtimāldir ki bir āhır kimsene dağı bir şaķan **yađnī** getirmiş ola” (b.2507)

“Nuķl nūnuñ ve ķāfiñ zammeleriyle ta‘ām ma‘nāsınadır egerķi bāde nūşlarıñ **mezesine** isti‘māl ġalebe itmiş ise de görmez misin açlık vaşfı ile kişi muttaşf olunca **arpa itmegi** şekkerden aña lezīzdir hatta aç olan ādem bir sa‘atden şoñra şekerle tabđ olunmuş hēlvā-yı nefīs gelecek şabr itmez ve arpa itmegini tenāvül ider” (b.4319)

2.6.7.İlm-i Nücûm

“İlm-i ahkām-ı nücûm olarak da anılan ilm-i nücûm, yıldızların ahvâlinden anlam çıkararak rüyaları tabir etme, uğursuz olduğuna inanılan bazı olayları yorumlayarak geleceġe dair anlamlar çıkartma ve bu olacak olaylara karşı da insanları uyarma sanatıdır” (Fehd, 2000: 124). Mehmed Murad, şerhinde zaman zaman nücûm ilmine temas etmiştir:

“Öyle diyerek ki niçün tarab şāhibi **Zühre** hayr cānibine raķş ve hareketde degildir ne olur idi haķķımızda devre-yi tarab eylese ey biķāre sen Zühreniñ sa‘ādetlerine ve raķş ve sa‘dine tırma ve aldanma zīrā” (b.1742)

“Haķķıñ güneşi çünkü **Ĥamel**-i ma‘nevī burcından zāhir oldı şems-i şuveri hicābından perde altına gitdi āftāb-ı Ĥaķdan murād evliyā-yı kirāmıñ vücūdlarıdır ya‘nī evliyā-yı kirāmıñ ķalbiniñ envārı şems-i şuveriniñ envārından ziyādedir ve aña ġālibdir dimekdir” (b.2087)

“Her yıldız ‘ālem-i bālāda bir hāne ve bir **burc tutar** ve līkin hiç bir hāneye bizim **necmimiz** şıġmaz cān” (b.115)

“Yıldızlar dağı **burcdan burca segirdirler** her sa‘diñ ve her br nađsiñ merkebi olurlar cümlesi bunlar Mevlāniñ taşarrufındandır” (b.936)

“Tađķīķ sen bilirsin ki āftāb **Ĥamel** burcında iken ‘acāba yirde olan nebāta ve hām olan ne ĥurmāya söyler ve anlar dağı o söz ile tīz neşv ü nemā bulur bu hāli mevsim-i bahārda müşāhede idersin” (b.1084)

“Çünkü ay bir gicede **on iki burûcî** kaṭ‘ eyledi ve böyle sür‘atle hareket eyledi” (b.3465)

2.6.8.Nasreddin Hoca Fıkraları

Hoş sohbet ve nüktedân bir kişiliğe sahip Mehmed Murad, şerhinde üç yerde Nasreddin Hoca Hikâyelerinden alıntı yapmıştır:

“**H̱āce-yi Naşreddīn** rahmetullāh oğlunu şu getirmek için irsāl itdikde destīyi kırma diyü bir şamār urur imiş dimişler ki destīyi kırdığı yokdur n’içün urursun cevābında dimiş ki destī şikest olduğda n’içün kırdıñ diyerek ḍarbda fāyide yokdur şuya gider iken şamār lâzımdır ki başiret üzre gidip destīyi kırmaya” (b.553)

“**Hikāyet-i H̱āce-yi Naşreddīn** Efendi merhūm ‘aşrında ḥaste olmuş ba‘zı aḥbābı cem‘ olup iyāde için gitmişler H̱āce Efendi dimiş ki ey yārān size vaşīyyetim olsun ben eger ölürsem beni bir eski mezāra defn idiñiz ve cedīd ḳabr ḥafr itmeyiñiz dimişler ki n’içün böyle idelim cevābında dimiş ki münkerin su’āl için geldiği vaḳtde ben eski ölülerdenim ḳabre naḳar idiñiz eger inanmazsañız ben yeñi geldiğim vaḳtde sizler geldiñiz su’aller ve cevāblar oldu siz şaşırıp tekrār yine geldiñiz diyerek başımdan def‘ iderim dimiş” (b.1912)

“**Hikāyet-i H̱āce-yi Naşreddīn** Efendi gice ‘iyāline dimiş ki yarın hevā açık olur ise bāğçede bir miḳdār işim vardır anı görmege gideceğim eger hevā açık olmazsa ve yağmur yağarsa şu anbārdan şu anbāra buğdayı naḳl ideceğim zīrā anbārlar ḥāneniñ taḥtında olmağla yağmur yağmak bu işe māni‘ olmaz ‘iyāli dimiş ki inşā’allāh diyü söyle ḥ̱āce dimiş ki bu ḥuşūşda inşā’allāh demek lâzım degildir zīrā hevāniñ ḥālī ikiden ḥālī olmaz açık olur ise tarlaya giderim yağmur yağarsa anbārdan buğdāyı naḳl iderim ferdāsı hevā açık olmuş ḥ̱āce ḥānesinden mezra‘ına gitmek için çıkmış eṣnā-yı rāḥda vezīr ‘askerinden bir cemā‘ate rāst gelmiş o ‘asker dimiş ki biz fülān maḥale gitmek isterüz līkin o maḥali bilmiyoruz gel bize rehber ol ve bizi oraya götür ḥ̱āce dimiş ki ben tarlayı sürmege gideceğim işim vardır ve ekin ekmek vaḳti mürūr idiyor işte şu yoldan

gidiñiz oraya varırsañız atlar dağı dimiş ki biz yolu ğāyyib ideriz rehbersiz olmaz elbetde bizi götürmek saña lâzım gelir eger gitmez iseñ şimdi seni şu seyfle mecrüh iderüz ḥāce bakmış ki iş fenā olacak ḥāh u nāḥāh o maḥale anları getirmiş ba‘id ‘avdet itmiş ḷikin aḥşām qarīb olmuş ve tarlada iş görmek zamānı geçmiş nāçār ḥānesine gelip daḳḳ-ı bāb idince ‘iyālî kimdir o dimiş ḥāce dağı kapuyı aç inşā‘allāh benim dimiş bîçāre korkmuş ki şūret-i uḥrāya tebeddül iderim ḥāşılı insān inşā‘allāh kelāmını terk eylemesin ki ferdāsı o işi görmege muvaffaḳ ola” (b.3690)

2.7. Mehmed Murad Nakşibendî’nin Şerhinde Gönderme Yaptığı Şârihler

Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülasatü’s-Şürûh*’un altıncı cildinin sonunda *Mesnevî*’yi yüz kadar kişinin şerh etmek için yola çıktığını ancak bitirmeye kâdir olamadıklarını Şeyh Yusuf, Sürûrî Efendi, Ankaravî ve Şem‘î Efendi’nin *Mesnevî*’yi baştan sona bitirmeye muvaffak olduklarını kendisinin de *Mesnevî* şerhini bitirip dört şarihin kalemi olduğu için 1yd-ı ekber eylediğini dile getirmiştir.

“Bu şifât-ı şerîfe ile mevşûf ve bu nâpâk ile ma‘rûf şehnişân-ı zîşânun du‘â-ı ḥayrî ve himmet-i şerîfesi ve iltifât-ı şahânesi tevfiḳ-i Hüdāya ve imdād-ı Cenâb-ı Kibriyāya muḳârin ve şefî‘ olmasından bilirim ve kendi ‘ilmimden sa‘y ve ğayretimden bilmem zîrâ yüz kadar zevât-ı kirām bu kitâb-ı celîlî şerhine şürû‘ itmişler ise de itmâmı muḳadder olmamıştır ancak merḥûm **Surûrî Efendi** Fârisî ‘ibâre ile şerḥ ve tekmîl itmiş ve yine merḥûm **Şem‘î Efendi** şerḥ ve tekmîl itmiş ve yine **İsmâ‘îl Ankaravî merḥûm ki Şâriḥ-i Mevlevî** dinmekle meşhûrdur tekmil-i şerḥ itmiş ve yine qarīb ‘aşrda **Beşiktâş Mevlevîhânesi Şeyhi Merḥûm Şeyh Yūsuf Efendi Hâzretleri** bilirim ‘Arabî ‘ibâre ile şerḥ itdiler ve tekmîl itdiler ve ismine **Menhecû’l-Kavî** tesmiye buyurdılar ḷikin faḳat Hâlet Efendiniñ kütübḥânesinde bir ‘aded nüshası vardır ve yine bu ‘abd-ı aḥḳara tekmîl-i şerḥ itmek elḥamdüllāhu te‘ālā muḳadder oldu feḥamde işm ḥamde işm dört ‘aded şurrâh-ı mükemmiliñ ḥâmesi olmuş oldım ve sürûrimdan ‘1yd-ı ekber eyledim” (b.4939)

Mehmed Murad, gerek eserinin sonunda gerek altıncı cilt de dâhil olmak üzere diğer ciltlerde de adı geçen dört şârihe göndermeler yapmıştır. Mehmed Murad altıncı cilde beyti şerh ederken eğer kendisinden önceki şârihlerin görüşüne katılmıyorsa ve farklı bir görüş ortaya koyacaksa ismini zikrettiği şârihin görüşünü ve bu görüşe karşı çıkma sebeplerini dile getirmiştir.

2.7.1. Şeyh Yusuf’a Göndermeler

Mehmed Murad Nakşibendî’nin şerhinin altıncı cildinde *Mesnevî*’ye Arapça şerh yazan Şeyh Yusuf’a doğrudan bir atıf yoktur; ancak bir yerde Şeyh Yusuf’un ve şerhinin ismi geçmektedir.

“Yine karīb ‘aşrda **Beşiktâş Mevlevîhânesi Şeyhi Merhûm Şeyh Yûsuf Efendi Hâzretleri** bilirim ‘Arabî ‘ibâre ile şerh itdiler ve tekmi̇l itdiler ve ismine **Menhecû’l-Kavî** tesmiye buyurdılar lîkin faķaķ Hâlet Efendiniñ kütübhânesinde bir ‘aded nüshası vardır” (b.4939)

2.7.2. Sürûrî Efendi’ye Göndermeler

Mehmed Murad; sadece bir yerde *Mesnevî*’yi Farsça şerh eden Sürûrî Efendi’ye göndermede bulunmuştur. Fakat burada diğer şârihlere yaptığı göndermeden biraz farklı bir durum söz konusudur. Mehmed Murad “Zülhımâr”ın hangi kâfirin ismi olduğunu bilmediğini hatta diğer şârihlerin –büyük ihtimalle Ankaravî, Şem’î Efendiyi kastedmiştir- bilmediği için kim olduğunu yazmadığını fakat Sürûrî Efendi’nin “ ‘Utbe ferzendi Ebû Lehebest v’Zülhımâr nâm merdist ezyārân Ebû Cehl” şeklinde yazdığını söylemiştir.

“Mu ’nis-i Aḥmed bemeclis Çāryār

Mu ’nis-i Bū Cehl ‘Utbe v’Zülhımār

Zülhımâr kaḡı kâfirdir ve ismiñ nedir bilmem ve şâriḡler daḡı bilmezler imiş ki yazmamışlar faķaķ **Surûrî Efendi** şu miķdār yazmış ‘*Utbe ferzendi Ebû Lehebest v’Zülhımâr nâm merdist ezyārân Ebû Cehl’* (b.1919)

2.7.3. Şem’î Efendi ve İsmâ’il Ankaravî’ye Göndermeler

Mehmed Murad’ın şerhinde en çok atıf yaptığı şârihler Ankaravî ve Şem’î Efendi’dir. Mehmed Murad iki şârihin görüşünü çoğu kez aynı anda verip daha sonra kendi görüşüne yer vermiştir.

Kendisi de bir şair olan Mehmed Murad, *Dîvân*’ında Ankaravî’nin *Mesnevî* şerhini övmektedir:

“Uluların birisi **Hazret-i şârih** idi

Mesnevî’yi şerh idüb sa’yile o hoş- sühan

Nîce kütüb dahî o eyledi te’lif hem

Her birinin gûyiyâ sözleri dürr-i ‘aden

‘İlmi ile fazlına hiç diyecek yok anın

Cümlesi de böyledir Hakdan ana virilen

Dikkat olsınsa eger şerhine o ekmelin

Cân gibidir Mesnevî şerhi ana beriden” (Çamyar, 2014, 312).

Buradan anladığımız kadarıyla şârihin, Ankaravî’nin şerhine vukufiyeti vardır. *Hülasâtü’ş-Şürûh*’un 6. cildini incelediğimizde şârihin çoğu beyit şerhinde Ankaravî çizgisi izlediğini görmek mümkündür. Şârih, beyit şerhlerinde Ankaravî ile aynı görüşte ise bu durumu Ankaravî’nin adını zikrederek ayrıyeten belirtmemiştir. Ancak zaman zaman bazı beyit şerhlerinde Ankaravî’nin adını ve beyti nasıl şerh ettiğini söylerek bu görüşe karşı çıkma sebeplerini ortaya koymuştur.

Mehmed Murad, 1030. beytin şerhinde “şehzade” kelimesinden muradın Hz. Bilal olduğunu söylerek beyti bu kelimeye göre şerh etmiştir. Ankaravî ise; bu beyitte başta “şehzâde” kelimesine Hz. Bilal demiş devâmında ise **“Selmân Hazretleri**

Fārisden iken esSelmānu minālī dinmişdür Bilāl *Ḥazretleri daḥı ma'nāda ol Ḥazretün ālinden olmuşdur bu taḫrīble aña şehzāde dinmişdür*” ifadesiyle konuya yeni bir teklif getirmiştir. Murad Nakşbendî; Ankaravî'nin bu tekifine hem ihtiyacın olmadığını hem de teklifin yersiz olduğunu ifade edip okuyucuyu bu teklife iltifat etmemesi hususunda uyarmıştır:

“Ey tu derdīn-i Cühūdī mādeyī

K'ın güman dārī tu berşehzādeyī

Ey cehūd sen cehūd dīninde erkek olmayıp belki dīşisiñ zīrā bu sū'-i zannı böyle bir şehzāde-yi zīşāna tıtarıñ şehzādeden murād Ḥazret-i Bilāldir egerçi zāhirisi ‘abd-ı memlūkdur velīkin bāṭınīsı şehzāde ve şāhdır böyle ve nice **Şāriḥ-i Mevlevī**niñ şehzāde ḥaḫḫında itdiği teklife ihtiyāc ḳalmadı ve yirinde daḥı degildir şaḳınıp iltifāt itmeyesin” (b.1030)

Mehmed Murad, 2811. beytin manasını verdikten sonra “zeneb” kelimesinin yazılışı üzerinde durmuş ve bu beytin şerhinde Ankaravî'nin ilm-i nücūma yönelik yaptığı teklifin yerinde olmadığını dile getirmiştir:

“Rūhrā tābān kun ezenvār-ı māh

Ki ziāsīb-i zeneb şud cān siyāh

Rūḫımızı māh-ı ḥaḫīḳīniñ envārından parlayıcı eyle zīrā rūḫımız günāha toḳuşmaḳdan ḳara ve şaḳī oldu zeneb zālīñ fetḫi ve nūnuñ sūkūnıyla günāh dimekdir bu maḳāmda zarūret-i vezn içün nūnuñ feyḫiyle okunur **Şāriḥ-i Mevlevī**niñ bu beyitinde ilm-i nücūma zāhib olup itdiği teklifāta ḥācet yoḳdur” (b.2811)

Mehmed Murad 2945. beytin şerhinde Farsça başlıkta yer alan “lahm” kelimesini Ankaravî'nin hâ-yı mühmele ile okuyup “et” manasını vermesini hata olarak değerlendirmektedir:

“Ey besā zer ki siyeh tābeş kunend

Tā şevd iymīn zitārāc u gezend

“Bāzārgān gevherā belāḥm u gil-i tīre büpüşāned ü berdiraḥt girized bāzīrgān incüyi kara özlü çamur ile ve gil-i tīre ile setr ider ve ağaç üzerine firār ider şu şıgırı daḥı güheri öyle gil-i ālūd gördükde andan teneffür idip güheri terk ider imiş şoñra o bāzīrgān o güheri alır imiş laḥm lāmīñ fethī ile kara özlü çamura dirler gil-i tīre anīñ ‘aṭf-ı tefsīri olur **Şāriḥ-i Mevlevī** raḥimullāhi ḥā-yı mühmele ile okuyup et ma‘nāsını virerek şerḥ eylemiş ḥaṭā-yı maḥẓdır zīrā et ile setriñ ma‘nāsı yokdur ve et ile güher setr olmaz gevher-i Kāvīyān a‘lā incüye ıtlāk olunur sürḥ-ı şerīf muḥtaşardır līkin ebyāt-ı şerīfde tafşīl buyururlar” (b.2945)

Mehmed Murad 4475. beytin şerhinde Ankaravī’nin “Cūhā” kelimesine hilekār manası vererek şerh etmesini yerinde bulmaz ve kitaplarda böyle bir mısranın olmadığını Cūhā’nın geçmiş hikāyelerde cūfe anlamında kullanıldığını dile getirmiştir:

“Ey ten-i derkār terk-i men begū

‘Ömr-i men berdī kesī dīger becū

“bāz sāl-ı düvem āmeden zen Cūḥā berūmid bāzī-yi pāriñe berūmid bāzī-yi pāriñe güften-i ḳāḍī ki merā āzād kun ve kesī dīger becū ikinci sene Cūḥānīñ zeniniñ sene-yi sābıkada ḳāḍīye itdiği ḥīleyi yine iderim ümīdi üzerine gelmesi beyānındadır ve daḥı ḳāḍīnīñ beni bu ḥīleden āzād eyle var bu ḥīleyi icrā itmek içün ğayri bir kimseneyi tedārik eyle diyerek Cūḥānīñ ‘avretini def‘ itmesi beyānındadır Cūḥā hilekār kimseneye dinir diyerek **Şāriḥ-i Mevlevī** burada taşriḥ itmiştir ve līkin āḥir kitāblarda böyle mışrā‘ olmamağla şahını cezm olunmaz bundan aḳdem Cūḥānīñ mürūr eyleyen hikāyesinde cūḥā cūfeye dirler bu kimseneye Cūḥā ta‘bīri yā cūfā ṭoḳur ola yāḥūd cūfāyı ıslāḥ ider ola bu cihetden Cūḥā tesmiye olunmuşdur diyerek beyān itmişdim ‘aḳla ḳarīb olan da budur” (b.4475)

3892 numaralı beytin şerhinde Mehmed Murad; beyitte geçen “evliyā” kelimesini “sālihāt” yani “dīnin emirlerine uygun davranan, iyi amel ve hayır sāhibi müslüman kadınlar” anlamında kullandığını ve beytin manasına en uygun kelimenin

bu olduğunu söylemiştir. Ankaravî'nin “evliyâ” kelimesini “mahrem ve hasm” şeklinde aldığını Şem’î Efendi’nin ise “öl zenânların dostları hüdâvendleri benim cân u helâkime kaçd iderler ‘ibâresiyle şerh eylemiş” şeklinde aldığını ancak iki şârihin de “evliyâ” kelimesini beytin manasına uygun almadığını kendisinin verdiği mananın ise daha ahla ve güzel olduğunu dile getirmiştir:

“Ân zenân ezcâhilî bermen tenend

Evliyâşân kaçd-ı cân-ı men kunend

O zenân cehlinden için benim üzerime tolanırlar ve beni kendilerine fışk için da‘vet iderler nitekim Züleyhâ Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm* da‘vet itmiş idi ve o zenânın evliyâsı ya‘nî gayet ile şâlihâtdan olanı dağı benim cânıma kaçd iderler nitekim Züleyhâ şâlihâtdan iken Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm* meyl eyledi işte bu beyitte hak ve lâıık olan ma‘nâ budur **Şârih-i Mevlevî** evliyâyı mahrem ve haşm ma‘nâsına almış **Şem’î Efendi** dağı pes bi’z-zarûret ol zenânların dostları hüdâvendleri benim cân u helâkime kaçd iderler ‘ibâresiyle şerh eylemiş egerçi merd devâ olmaz ise de evliyâdan nâsın şâlihâtini murâd itmek ziyâde laîf ve ahlâ ma‘nâ olunur zîrâ Hâzret-i Mevlânâ *kıddise sırrahunu* murâd-ı şerîfi nefsin eşkâlini beyândur bu vechle alınır ise maķâma enseb olur” (b.3892)

Mehmed Murad, 341 numaralı beytin şerhinde ise Ankaravî ve Şem’î Efendi’nin beytin ikinci mısrasının şerhine getirdikleri misâlin asla uygun olmadığını illâ ki bu misal uygun görülecekse de bu misalin birinci dizeye uygun olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir. Devamında kendisi Mantıku’t-Tayr’da bulunan Şeyh Sanan hikâyesine atıf yaparak bu misalin beytin şerhine daha uygun olacağını dile getirerek beyti normal beyit şerhlerinden daha uzun bir şekilde şerh etmiştir.

“Bed nemâned çün işâret kerd düst

Küfr îmân şud çü küfr ezbehr-i üst

Bir emr-i kabîh o kabîh üzerine kıalmaz çünkü dost aña ruşsat ve icâzet virdi meşelâ meyyite ve lahm-ı hınzîr ve şarâb harâmdır ve murdâdır velîkin zarûret

vaḳti ekline ve şurbine ruḥşat virilmiştir ruḥşat-ı İlāhî olmağla vaḳt-i zarûretde murdârlığı ḳalmaz ve yine küfr îmân oldu ḳünkü küfr anın emri ve rızâsı içündür ya‘nî eger o küfri emr-i Bārî ile ve rızâ-i Bārî için itmiş ise o küfr olmayıp ‘ayni-yi îmân olur işte beytiñ ma‘nâsı budur **Şâriḥ-i Mevlevîniñ ve Şâriḥ Şem‘î Efendiniñ** getirdikleri mişâl ḳaṭ‘an mışrâ‘-ı şânîye mişâl olmaz belki cümlesi mışrâ‘-ı evvele mişâl olur bunuñ mişâli oldur ki Şeyḫ Şa‘nân *ḳuddise sırruhu* kralıñ kızına ‘âşık oldılar”(b.341)

Mehmed Murad, 928 numaralı beytin şerhinde ise kendince beyti nasıl şerh ettiğini anlatarak Ankaravî ve Şem‘î Efendi’nin bu beytin şerhinde çok daha fazla söz söylediğini dile getirmiştir. Mehmed Murad’ın bu ifadelerinden Ankaravî ve Şem‘î Efendi’nin beyit şerhine karşı çıkmadığını anlayabiliriz. Diğer taraftan da kendisinin daha sade ve özet bir şerh yaptığını ifade ettiğini söyleyebiliriz:

“Derser ânça hest gûş âncâ reved

Derser ar şafrâst an sevdâ şeved

“Şu iki beyit Meşnevî-i Şerîfiñ ebyât-ı müşkilesinden olmağla **Şâriḥ-i Mevlevî ve Şâriḥ Şem‘î** *ḳuddise sırruhumâ çok tekellûf* itmişlerdir bu ‘abd-i fakîr daḫı kendi ‘aḳlınca bu vechle şerḫ eyledim” (b.928)

Mehmed Murad, 4786. Beytin şerhinde ise “ Kıbçâk” kelimesine Ankaravî’nin Acem diyarında bir şehir, Şem‘î Efendi’nin ise Tatar tarafında bir şehir dediğini dile getirmiştir. Görüldüğü gibi Murad Nakşbendî bu sefer bu konudaki kendi görüşünü vermeden diğer şârihlerin görüşünü vermekle yetinmiştir. Dikkati çeken diğer bir husus da Şem‘î ve Ankaravî’nin farklı görüşte olduğu bir yorumu ortaya koymasıdır:

“Hindu vü Kıbçâk u Rûmî vü Hâbeş

Cümle yek rengend ender gûr hoş

Hind diyârınıñ âdemi ve Kıbçâk şehriniñ âdemi ve diyâr-ı Rûmuñ insânı ve Hâbeş memleketiniñ âdemi cümlesi ḳabre vaz‘ olunduḳda ve mezâr içinde hoş olduğu ḥâlde türâb olup cümlesi yek reng dirler ḥatta mezârları gûşâd olunsa ve

türâblarına nazar olunsa Hindu midir yâhud Kıbçâğı mıdır ma‘lûm olmaz zîrâ cümlesiniñ aşlı hâkdir ve renkleri hâk-i cisimlerine ‘arız olmuşdur böyle oldığı ba‘de’l-mevt tebeyyün ider Hindu kelimesinde olan vâv nisbet içündür ki Hindî ma‘nâsınadır Kıbçāk kâfiñ kesri ve bânîñ sükûnıyla ‘Acem diyârında bir yiriñ ismidir diyü **Şârih-i Mevlevî** taşrih itmişdir lîkin Şârih **Şem‘î Efendi Tâtâr** tarafında bir şehrdir diyü beyân ider” (b.4731)

2.8. Mehmed Murad Nakşibendî’nin Mesnevî’nin Yedinci Cildine Dair Görüşleri

Hülâsâtü’ş-Şürûh’un altıncı cildinin son beyti 4944 numaralı beyittir. Üç Şehzade Hikâyesi Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinin altıncı cildinde yer alan son hikâyedir. *Mesnevî*’deki ana hikâyelerden biri olan Üç Şehzade Hikâyesi küçürek çok sayıda hikâye ile desteklenmiştir. *Mesnevî*’de ana hikâyenin küçük küçük hikâyelerle bölündüğü bunların da başka hikâyelere açıldığı fakat sonunda ana hikâyeye dönülerek sözün tamamlandığı ve ana hikâyenin sonlanmasıyla Mevlânâ’nın hikmet dolu sözlerinin olduğu yöntem hâkimdir. Üç Şehzade Hikâyesinde iki şahzadenin başına gelenler çok sayıda küçürek hikâye ile anlatıldıktan sonra üçüncü şehzadenin başına gelenlere geçilir ve üçüncü şehzadenin durumu da bir küçürek hikâye ile anlatılır. Bu küçürek hikâyede bir padişah ölümünden sonra malımı en miskin evladım alsın diye vasiyet eder. Babanın ölümünden sonra kadı mirası üç oğlan arasında dağıtmadan önce onları bir imtihana sokar. Bu imtihanda iki çocuğun kadının sorusuna nasıl cevap verdiği anlatılırken kadının üçüncü çocuğa soru yöneltip yöneltmediğiyle ilgili şârihler farklı görüş ortaya koymuştur.

Ankaravî, şerhinde üçüncü çocuğun sükût ettiğini ve kadının mirası ona verdiğini ve böylelikle de Üç Şehzade Hikâyesinin yarım kalmadığını savunmuştur. *Mesnevî*’nin altıncı cildinin tamamlandığını savunan Ankaravî tartışmalı yedinci cildin şerhine de farklı bir hikâye ile başlamaktadır.

Mehmed Murad Nakşibendî; üçüncü çocuğa kadının soru yöneltmediğini ve üçüncü çocuğun hikâyesinin yarım kaldığını dolayısıyla da altıncı cildin tamamlanmadığını savunmuştur.

“Derdil-i men ān sūḥan z’ān meymenest

Z’ān ki ezdil cānib-i dil revzenest

Ma‘lūm ola ki üçünci veledin ḥālī beyān olunmayıp bu cihetden Kitāb-ı Meşnevī tamām degildir dimişler **Şāriḥ-i Mevlevī Şeyḫ İsmā‘il Ankaravī** *ḫuddise sırruhu* şerḥiniñ āhirinde yazmışlar ki üçünci veled sükūt eyledi ve hiçbir nesne söylemedi ise anın sükūtından ḳāḏī ‘āḳil olduğunu cizm eyledi zīrā ‘āḳilin kārı sükūtdur ḥākim daḫı mīrāsı aña virdi ve pederlerinin vaşiiyetini anın ḥaḳḳında icrā eyledi böyle olduğu ma‘lūm ve mu‘īn olduğundan üçünci veledin ḥālını beyān buyurmadılar bu şüretde Meşnevī-i Şerīf tamāmıdır diyü tahrīr ve beyān buyurmuşlar faḳīr dirim ki eger ḳāḏī veled-i şālīse su’āl itmiş olaydı o veled daḫı sükūt idip cevāp virir miydi o zamān buyurdıkları yirinde ve lāyıkında kelām olmuş olur idi līkin aña su’āl teveccüh itmedi ki sükūt itdiginden ‘āḳil olduğu ḳāḏīniñ ‘indinde şābit olup mīrāsı aña virmiş ola” (b.4944)

Altıncı cildin yarım kalması ortadayken yedinci cildin olamayacağını savunan Mehmed Murad; Ankaravī’nin yedinci cilt fikrine karşı çıkmıştır.

Cenāb-ı Ḥaḳḳın fażlıyla kitāb-ı Meşnevī buraya ve bu beyāna resīde oldı ey Ḥüsāmeddīn sözi burada ḫatem eyle ḡayri söz söylemeyelim işte benim bildiğim budur Allāh Te‘ālā Ḥazretleri ḥaḳḳa ve şevāba a‘lemdir demek olur ve bu beytin altına nüṣḥa dörd diyü yazmışlar şu iki beyit daḫı delālet ider ki üçünci veledin ḥālını söylememişler anın ḥālī mektūm ḳalmış bu şüretde ḫikāye nāḳış ḳalmış olur cild-i sādīs böyle olunca bilmem **Meşnevī-yi Şerīf** **cild-i sābi‘** ne gūne olur eger cild-i sābi‘ söyleyecek ve te’līf buyuracak olaydı evvelā cild-i sālisiñ āhirinde olan bu ḫikāyeyi tekmiḻ buyururlar idi ba‘de cild-i sābi‘e şürū‘ iderler idi işte burada cild-i sādisiñ şerḫi bi‘ināyetullāhu te‘ālā tamām oldı Cenāb-ı Ḥaḳ celle ve ‘alā bu şerḫi mütimme ve mübārek eyleye” (b.4939)

Mehmed Murad Nakşibendî, eserinin sonunda *Mesnevî*'nin yedinci cildini reddettiği gibi yine altı cildin başlarında bulunan üçüncü beytin şerhinde de Şem'î Efendi'nin *Mesnevî* altı cilttir dediğini bu ifadesinin hak olduğunu Ankaravî'nin ise 7 cilt demesinin yerinde olmadığını dile getirmektedir:

“Pîşkeş miâramet ey ma‘nevî

Kısm-ı sâdis dertemâm-ı Meşnevî

Ey ‘ilm-i ledün şâhibi seniñ önüne hediye olarak bir kısm-ı sâdisi Kitâb-ı Meşnevîniñ temâmında getiririm ma‘nevî ‘ilm-i ledünden naşibi olan zâta dirler Hüsameddîn Efendi ‘ulûm-ı zâhirede ‘allâme olduğu gibi ‘ilm-i bâtından dağı sâye-i Hazret-i Mevlânâda haqq-ı ‘azîm şâhibi olmuşlardır hatta kendi makâmı kendinden soñra anlara vaşîyyet buyurmuşlardır ba‘de maḥdûm-ı mükerrerleri Sulṭân Veled Hazretleri seccâdenişin vâlid-i mâcidleri oldılar **Şâriḥ Şem‘î Efendi** bu beyit ile Meşnevî-i Şerîfiñ altı cild olduğunu ve ziyâde olmadığını istidlâl eylediler ve istidlâli dağı haqqdır ve vâқи‘dir nitekim mısrâ‘-ı şânî taşriḥ itmişdir **Şâriḥ-i Mevlevî** kısm-ı sâbi‘ olduğuna muzır olmağla red itmişdir velâkin reddi yirinde değildir” (b.3)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

3.1. Metin

Meşnevî-yi Şerîf şerhi eş-şeyhî'l-seyyidî'l-hâc Muḥammed Murād en-naḫşibendî
*ḳuddise sırruhu yâ Allāh*²⁷

[İ-1b-S-1b] Bismillāhî'r-Rahmānî'r-Raḥîm

*Elḥamdulî'llāhi kâle fî kitābe ālā an evliyāu'llāha lā ḥavfe 'aleyhim velehüm
yehzenün ve's-şalatü ve's-selāmü 'alā seyyidînā ve nebiyyînā muḥammedü'l-lezî kâle
fî ḥadîşe ekşer vezkurullāha ḥattā yekülü'l-münāfiḳün inneküm mecnün ve 'alā ālihi
ve aşḫābe'l-lezîne ḳîle fî şānehümü'l-mü'minün lā-yemûtün ğıbbe zâbü 'abdi kalîlü'l-
bizātihi keşîrû'z-zerātihi* Murād Mollâ Tekyesi şeyhî Es-seyyid **Muḥammed
Murādu'n-Naḫşibendî** İbnü's-Şeyhî'l-Hâcc 'Abdü'l-Ḥalîmü'n-Naḫşibendîdir ki bir
müddetden berü Sultānu'l-ulemā-yı ibn-i sultānu'l-ulemā-yı burhānu'l-aşfiyā
ḳudvetü'l-etḳiyā-yı a'nî bihi Cenāb-ı Ḥāzret-i Mevlānā *ḳaddesena'llāhu bisırruhu'l-
esnām* Ḥāzretleriniñ mağz-ı Ḳur'an ḥülāşa-yı furḳān olan Meşnevî-yi Şerîf ismiyle
müsemma olan kitāb-ı celîlü'l-ḳadrlerini ḥasbu'l-maḳdūr bâ'zı tāliline tedris ṭarîḳiyle
naḳl u beyān ider idim biñ iki yüz elli beş senesi dördüncü def'ada tedrisine şürü'
olundūda min ğayri ḥadd ve'l-yāḳut şerḥ vādisinde ebyāt-ı şerîfesini dahı ḥaşıl-ı
ma'nā ile iktifā iderek lisān-ı Türkiye tercüme ider idim *feḥamden şümme ḥamden*
beş cildiñ şerḥ ve tercümesi altmış bir senesi rebî'ü'l-āhiriñ on sekizinci cum'a gicesi
ḳarîn-i ḥüsn-i ḥitām olmağla yine rebî'ü'l-āhiriñ yigirminci bâzār gicesi cild-i sādisiñ
şerḥine ve tercümesine bi'avnillāh ve tevfiḳe şürü' olundı Cenāb-ı Ḥāzreti vāhibu'l-
āmāldan ümîd ve recā ve niyāz oldur ki beş cildiñ şerḥiniñ itmāmını naşib ve
muḳadder eyledigi gibi işbu defter-i sādisiñ şerḥini dahı ḳarîn-i ḥüsn-i ḥitām kılar
*inşā'a'llāhu te'ālā ve bihi şıḳati ve i'timādî ve tevekkülî fî külli'l-umūr ḳāle Mevlānā
Celāle'd-dîn er-Rûmî ḳuddise sırruhu*

Mücelled-i şeşhem ezdefterhâ-yı Meşnevî ve beyyinât-ı ma'nevî

²⁷Zahriye kısmında yer almaktadır.

Ki mişbâh zalâm-ı vehm ü şübhet ü hayâlât şekk ü reybet bâşed

Şu elfâz-ı âtî Meşnevî defterlerinden ve ma‘nevî olan [İ-2a] beyyinâtdan altuncı mücelleddir bu maḥalde bir mübtedâ ki ĩn kelimesidir maḥzûfdur *mücelled-i şeşem* terkîb-i izâfîsi ḥaberdir ve edât ḥaber-i maḥzûf olmağla ĩn *mücelled-i şeşem* üst taḳdîrindedir öyle Meşnevî ve öyle beyyinât-ı ma‘nevîdir ki ve hem şübhe ve şekk ḥâyalleriniñ zûlmetiniñ çerâğı ve fetîle-yi meş‘alesi olur ya‘nî gönülden vehmi ve şübheyi ve şekki çerâğ zûlmeti izâle itdigi gibi izâle ider demekdir reybet daḥı şekk ma‘nâsınadır ve bu tâ’-ı ṭavîl naḳl için gelmiştir ve yine şübhet kelimesinde tâ’-ı ṭavîl daḥı edât-ı naḳldir **ve ĩn mişbâhrâ beḥiss-i ḥayvânî idrâk netüvân gerd** ve daḥı bu çerâğ vehm ve şübheyi ya‘nî Meşnevî-yi Şerîfî ḥayvâna mensûb göz ile görmek mümkün degildir ve göz ile idrâk olunacak [S-2a] nesne degildir belki çeşm-i bâṭnî ve ḳalb gözüyle idrâk olunur nesnedendir **zîrâ maḳâm-ı ḥayvânî esfel-i sâfilînest** zîrâ ḥayvâniyyet mertebesi sâfillerin ednâsı ve alçağıdır ve anıñ gözi daḥı alçağdır böyle ḥaḳîr nesne ile öyle ‘âlî çerâğ görünmez ki **ışânrâ ezbehr-i ‘imâret-i şüret-i ‘âlem-i esfel âferîdeyend** andan için maḳâm-ı ḥayvâniyyet mertebe-yi süflîdir ki anları bu ‘âlem-i esfeli ma‘mûr itsinler için yaratmışlardır ya‘nî Allâhu Te‘âlâ anları kendi ṭâ‘ati ve ‘ibâdeti için yaratmayıp belki dünyâda sarây ve bâğ u bâğçe yapıp dünyâyı ma‘mûr itsinler ve diḳḳat-i merhûnuna dek dünyâ ḥarâb olmasın diyü yaratmıştır niteki **levle’l-ḥumaḳâ’î leḥarbetü’ d-dünyâ**²⁸ buyrulmuştur bu şüretde **vemâ ḥalaḳtu’l-cinne ve’l-inse illâ liya‘budûn**²⁹ nazm-ı celîlinde bunlar dâḥil olmazlar zîrâ bunların şüreti ins şüreti olup ḥaḳîḳatde bunlar ḥayvân ḳabîlinden olurlar **ve ber ḥavâss ü müdârik-i ışıân-ı dâyre-yi der keşîdeyend ki ezân tecâvüz nekunend** ve daḥı ḥayvân mertebesinde olanların ḥâvas-ı zâhirelerine ṭaraf-ı Ḥaḳdan bir dâyre ve perde çekmişlerdir ki andan tecâvüz itmezler **zâlike taḳdîrû’l-‘azîzi’l-‘âlim**³⁰ bu ḥâlîñ böyle olması ‘azîz ve ‘âlim olan Cenâb-ı Ḥaḳkıñ ezeldeki taḳdîridir ḥikmet-i ḥafîyyesinden için böyle muḳadder itmiştir zîrâ herkes ṭâ‘at ve ‘ibâdetden lezzet alsa dünyâyı

²⁸“Saf insanlar olmasaydı dünya harap olurdu.”

²⁹“Ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyât 51/56)

³⁰“İşte bu, azîz ve âlim olan Allah’ın takdiridir. (Yasin 36/38) İşte bu, azîz ve âlim olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah’ın takdiridir.” (En’âm 6/96)

ma‘mūr itmege sa‘y itmez ve dünyānıñ ise kıyāmete dek irāde-yi İlāhiye ‘imāretine ta‘alluḵ itmişdir bu cihetden **ḥalaḳallāhu’l-baḳara fī şūretü’l-insān** ḳaseminden ricāl daḥı iḳtizā ider ezcümle bir ḥikmet bu olur bundan ma‘ādā ‘aḳlımız irmediḡi nice ḥikmet-i ḥafıyye vardır ya‘nī **miḳdār-ı naḳar işān ve cevelān ‘amel işān bedīd** gerd naḳm-ı celīl-i sābıḳı tefsīr idip buyururlar ki ya‘nī nāsıñ naḳarınıñ miḳdārını ve anlarıñ ‘ameliniñ cevelān [İ-2b] ve ḥareketini Allāhu Te‘ālā bu dünyāda izḥār eyledi **çünān ki her sītāreyirā miḳdārīst ve kārḡāhī ez felek ki tā ān ḥad ‘amel-i ū beresed** anıñ gibi izḥār eyledi ki her yıldızın seyriniñ bir miḳdārı vardır ve felekden bir dükkānı ve iş maḥalli vardır o ḡāyete dek anıñ ‘ameli irişir ve o aḥterin ‘ameli ve te‘şīri o maḥali geḳmez işte nāsıñ ḥālī daḥı kevākibe kıyās oluna zīrā herkesiñ bir kārı ve bir ḥidmeti vardır ancaḳ elini itmege ḳādir olur ḡayri ‘ameli işlemek elinden gelmez **ve hemçün ḥākim-i şehri ki ḥükm-i ū derān şehri nāfīz bāşed pes derverā-yı tevābi‘ān şehri ḥākim nebāşed** ve daḥı nāsı bir şehriñ ḥākimī gibi ḳıldı öyle ḥākim ki anıñ ḥükmü o şehirde geḳer andan soñra o şehriñ tevābi‘iniñ verāsında ve eṫrāfında ḥākim olmaz ve ḥükmü nāfīz olmaz bunuñ gibi herkes **mā ḥalaḳa lehū**³¹ oldıḡı ‘ameli işler başḳa ‘ameli işlemege ḳādir olmaz meşelā fāsıḳ fısqını işler şalāḥ kārı işlemege ḳādir olmaz ve şālīḥ olan şalāḥ ḥālī işler ef‘āl-i fısq ve fücūrı işlemek elinden gelmez böyle olunca du‘ā ve münācāt lāzım oldı bināberīn buyururlar ki **‘aşamenallāhu minḥabsihī ve ḥatmihī ve māḥacibe bihi’l-maḥcübīne āmīn yā Rabbe’l-‘ālemīn** Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri bizi şeḳāvet ḥabsinden ve ḳalbimizi temḥīrden ma‘şūm ḳılsın ve daḥı şol şey’den ki maḥcūbları añunla kendinden ṫard ve men‘ ḳıldı andan daḥı bizi ḥıfṫ itsin ḥacib ḥānıñ fethi ve cīmiñ sūkūnıyla ṫard ve teb‘īd ma‘nāsınadır bu du‘āmızı ḳabūl eyle ey ‘ālemleriñ Rabbi olan Mevlā āmīn esmā-yı ef‘ālden ism-i fa‘lıdır ki *istecib du‘ā’enā* ma‘nāsınadır *ḳad temme şerḥü’l-dībāce bi-‘avni’llāhi te‘ālā felneşre‘i fī şerḥ-i ebyātü’l-cildü’s-sādis inşā’a’llāhu te‘ālā ḳāle şulṫānū’l-‘ārīfīn ve bürḥānū’l-vāşilīn Muḥammed Celālū’l-millete ve’d-dīn eş-şehīr beyne’l-evliyā biMevlānā ḳuddise sırruhu’l-‘azīz bismillāḥi’r-Rāḥmani’r-Raḥīm* ma‘nāsı cild-i sādisiñ te’līfine Allāhu Te‘ālānıñ ism-i şerīfiyle başlarım dimeḳdir [S-2b]

³¹“Ne için yaratıldı?”

(1) Meşnevi

Ey hayât-ı dil Hüsâme'd-dîn besî

Meyl micûşed bekısm-ı sâdisî

Ey gönlümün hayâtının ve sürûr-ı kalbimin sebebi Hüsâme'd-dîn bu kitâb-ı Meşnevîniñ altıncı kısmını te'lîf itmege meyl ve rağbetim çok kaynar ve gönlüm baña kısım-ı sâdisi te'lîf eyle diyü ziyâdesiyle teķāzâ ider ve bu gayret ve teķāzâ-yı dil dağı seniñ beni te'lîf itmege cezbinden hâşıl olmuştur zîrâ sen bu kitâbın te'lîfine teşne ve hârîş olmuştundur niteki beyân buyururlar

(2) Meşnevi

Geşt ezcezb-i çü tu 'allâmeyi

Dercihân gerdân Hüsâmî-nâmeyi

Seniñ gibi bir 'allâmeniñ beni te'lîfe cezbinden cihânda Hüsâmînâme ismiyle müsemma olan bir kitâb-ı celîl dönici oldu ve nâm u şân buldı çünki her bir cild [İ-3a] tamâm olduğda nüshasını istinsâh iderler idi Hüsâme'd-dîn Efendi dağı te'lîf olunan defterleri tâliblere tedrîs iderler idi bu cihetden cihânda kable't-tamâm gerdân oldu buyurdılar Hüsâmînâme bu kitâb-ı celîlin bir ism-i digeridir zîrâ te'lîfine 'illet-i ğâ'ye Çelebi Hüsâme'd-dîn olmuştur binâberin Hâzret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* Hüsâmînâme tesmiye buyurmuşlardır 'allâme kelimesiniñ âhırinde olan tâ mübâlağa ma'nasını ifade ider fi'l-vâkı' Hüsâme'd-dîn Hâzretleri fûnûn-ı sittede mâhir bir zât-ı şerîf idiler bu ecilden 'allâme ta'bir buyurdılar

(3) Meşnevi

Pişkeş miâramet ey ma'nevi

Kısm-ı sâdis dertemâm-ı Meşnevi

Ey 'ilm-i ledün şâhibi seniñ önüne hediye olarak bir kısım-ı sâdisi kitâb-ı Meşnevîniñ temâmında getürürüm ma'nevî 'ilm-i ledünden naşîbi olan zâta dirler Hüsâme'd-dîn Efendi 'ulûm-ı zâhirede 'allâme olduğu gibi 'ilm-i bâtından dağı sâye-yi Hâzret-i

Mevlânâda hatt-ı ‘azîm şâhibi olmuşlardır hattâ kendi makâmı kendinden sonra anlara vaşîyyet buyurmuşlardır ba‘de maḥdûm-ı mükerrerleri Sulṭân Veled Hazretleri seccâdeniñ vâlid-i mâcidleri oldılar Şâriḥ **Şem‘î Efendi** bu beyit ile Meşnevî-yi Şerîfîñ altı cild olduğunu ve ziyâde olmadığını istidlâl eylediler ve istidlâli daḥı ḥaḳdır ve vâḳi‘dir niteki mısrâ‘-yı şânî taşriḥ itmiştir **Şâriḥ Mevlevî** kısım-ı sâbi‘ olduğına muzır olmaḡla redd itmiştir velâkin reddi yirinde degildir

(4) Meşnevî

Şeş cihetrâ nûr dih z‘în şeş şuhûf

Ki yetûfe ḥavlehû men lem yûtûf

Ey Hüsâme‘d-dîn sen dünyânîñ cihât-i sittine bu altı cild Meşnevî-yi Şerîfden nûr vir ya‘nî bu kitâbı tedris ile bu şeş şuhûfuñ ḥavlinde tavâf itmeyen tavâf eylesün içün ya‘nî bu kitâbı istiḥrâca ḳâdir olmayanlar ḳudretyâb olsunlar içün bunun ma‘nâsını ṭalibine beyân eyle dimekdir

(5) Meşnevî

‘Aşkrâ bâpenç ü bâ şeş kâr nîst

Maḳşad-ı ü cüz ki cezb-i yâr nîst

Egerçi ehl-i ‘aşkıñ Kitâb-ı Meşnevîniñ beş cildi ile yâḥûd altı cildi ile işi yokdur ve ‘aşıklar sevâd-ı ḥ‘ân olmaḡdan geçmişlerdir zîrâ anlarıñ maḳşudı yârî cezbden ḡayri bir nesne degildir her ne ḳadar böyle ise de yine sen bu kitâbı tedrisden ḥâlî olma zîrâ fâyideden ‘ârî degildir zîrâ vuşlatıñ yolunu benim bu kitâbım beyân itmekle ‘uşşâḳ müntefi‘ olurlar

(6) Meşnevî

Bûki fîmâ ba‘d destûrî resed

Râzhâ-yı güftenî güfte şeved

Keennehü dindi ki cild-i sâdis te‘lîf olunmuşdur vücûda çıkmamışdır ḳable‘t-te‘lîf bu cild-i sâdisi nice tedris ideyim bu beyit ile cevâb buyururlar ki ümîddir ki şu

zamāndan şoñra ber-izn [İ-3b] ü destūr-ı Hāḡ tarafından baña irişir ben daḡı söylemege lāyık münāsib olan sırları bu cild-i sādide söylerim ve o sırlar daḡı bu cildde söylenir

(7) Meşnevi

Bābeyānī k 'ān buved nezdīkter

Z 'īn kināyāt-ı daḡīk-i müstetern

Bir beyān ile beyān eyle ki o beyān bu daḡīk ve ḡafī kināyelerden ziyāde yaḡīn olur ve o beyān bu daḡīk olan esrārı āşkāre ider

(8) Meşnevi

Rāz cüz bārāzdan ebnāz nīst

Rāz ender ḡūş-ı münkir rāz nīst

Egerçi sır sır biliciden ḡayrıya ortak degildir ya ' nī rāz rāzdan ile ḡāyimdir ve ḡayrı kimesneye gitmez hemān erbābına gider ve yine sır münkerūn ḡulaḡında sır degildir bu sırdan mıdır diyerek münker sırrı taḡkīr ider bu eelden sır anīn ḡulaḡına gitmez [S-3a]

(9) Meşnevi

Līk da ' vet vārid est ez kirdgār

Bāḡabūl u nāḡabūl ūrā ḡi kār

Her ne ḡadar nāehliñ ḡulaḡında rāz sır degil ise ve sırrı nāehle söylemek lāyık degil ve ḡikmete ḡulm ise lākin da ' vet ile emr-i İlāhīden bize vāriddir o nāehliñ ḡabūlüyle ve ' adem-i ḡabūlüyle bizim işimiz yokdur biz hemān me ' mūriyetimizi yerine getirmege nāzar ideriz **ḡışsa-yı da ' vet Nūḡ 'aleyhi's-selām merāmetrā** bu ebyāt Ḥāzret-i Nūḡ 'aleyhi's-selāmñ taḡḡīḡ ümmetini tevḡīd ve īmān yoluna da ' veti beyānındadır ḡālellāhu te ' ālā fī kitābü'l-mecīd **ve leḡad erselnā Nūḡan ilā ḡavmihi fe lebişe fīhim**

*elfe senetin illā ħamsīne ‘āmen fe eħazehumu’t-tūfānu ve hum źālimūn*³² bu nazm-ı celīl muķtezāsınca da‘vetleri toķuz yüz elli sene olmuş olur

(10) Meşnevi

Nūh nuħşad sāl da‘vet mīnūmūd

Dembedem inkār-ı kavmeş mīfūzūd

Nūh ‘aleyhi’s-selām kavmine toķuz yüz sene da‘vet gösterdi böyle iken her ān kavminiñ inkārı artar idi imān itmezler idi envā‘i cefāyı iderler idi bu beyti nazm-ı celīle muħālif oldu dinir ise cevābında diriz ki āyet-i kerīme cümleñiñ ma‘lūmı olunmağla herkesiñ ‘ilmine i‘timād ile toķuz yüz ta‘bīr buyurdılar yāħūd beytten murād ta‘dād degildir belki da‘vetiñ tūl-i müddetini ifādedir

(11) Meşnevi

Hīç ezgüften ‘inān vāpes keşid

Hīç ender gār-ı ħāmūşī ħazid

Nūh ‘aleyhi’s-selām da‘vetden esb-i himmetiniñ ‘inānını hīç girü çekdi mi belki çekmedi ve yine terk idip sūkūt mağarasına hīç sürtündi mi iki fi‘lde daħı istifhām muķadderdir

(12) Meşnevi

Güft ezbāng u ‘ulālāy-ı segān

Hīç vāgerded zirāhi kārīvān

Nūh ‘aleyhi’s-selām buyurdu ki kelbleriñ şadāsından ve ürümesinden kārīvān yolundan hīç girü döner mi belki dönmeyip kendi yolına gider

(13) Meşnevi

Yā şeb-i mehtāb ezgāvğā-yı seg

³²“Andolsun biz Nūh’u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da bin yıldan elli yıl eksik onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tūfan kendilerini yakalıyordu.” (Ankebūt 29/14)

Süst gerded bedrā derseyr-i teg

Yahūd mehtāb gicesi kelbleriñ biri birine ürümesinden ve ğavġāsından bedriñ seyrde
koşması ve ħamlesi yavaş olur mı belki bu umūr-ı mezkūreniñ birisi olmaz bunuñ gibi
ben dahı me'mūr oldıgum [İ-4a] ħidmet-i da'veti iderim ve bunların baña itdiği ezāya
ve cefāya şabr u taħammül iderim

(14) Meşnevi

Meh feşāned nūr seg 'av' av kuned

Herkesi berħilkat-ı ħod mītened

Yine Nūḥ 'aleyhi's-selām buyurdu ki āy dünyāya nūr saçar ve kelb 'av' av eyler zīrā
her kimesne kendi ħilķati üzerine tolanur *ķul küllün ya'melü 'alā şāķiletiḥi*³³
şāķileden murād ṭāb'ında maḥfī olan ħilķatdır

(15) Meşnevi

Herkesiṛā ħidmeti dāde ķazā

Der ħor-ı ān gevhereş deribtilā

Her bir kimesneye ezelde olan ķazā-yı İlāhī bir ħidmet virmişdir o ħidmet imtiḥānda
oldığı ḥālide anıñ gevherrine lāyıkdır ħidmeti görmege o ķul dāyimā 'acele ider ister
ḥayr olsun isterse şer olsun

(16) Meşnevi

Çünki negzāred seg ān na'ra-y seķam

Men mehen seyrān-ı ħodrā çün hilem

Çünki kelb o seķāmet şāķibi şadāsını terk itmez ben ki māḥım kendi seyrānımı kaçan
terk iderim

(17) Meşnevi

Çünki sirke sirkegi efzūn koned

³³“De ki: ‘Herkes kendi şakilesine (yoluna ve mizacına) göre davranır.’”(İsrā 17/84)

Pes şekerrā vācib efzūnī buved

Çünkü sirke sirkeligini ziyāde eyler böyle olunca şeker için ziyādelik vācib olur ki sirkeye muqābil gele ve o sirke sirkelikden çıkıp sirkencübīn ola

(18) Meşnevi

Ḳahr sirke luṭf hemçün engübīn

K'ın dü bāşed rükn-i her iskencübīn

Ḳahr sirke gibidir luṭf daḥı bāl gibidir zīrā bu ikisi her iskencübīnīn rüknī olur öyle ise ḳahr ve luṭf ikisi de lāzım olur çünkü Nūḥ 'aleyhi's-selām'dan luṭf ve da'vet var idi öyle ise kefereden daḥı sirke gibi ezā ve cefā lāzım olur ki sirkencübīn ola ve cemī' -i emrāza şifā ḥāşıl ola

(19) Meşnevi

Engübīn ger pāy kem āred ziḥal

Āyet ān iskencübīn ender ḥalel

Eger şeker sirkeden ayağını eksik getirir ise o iskencübīn ziyāna gelir bunun gibi kefereden ezā ve cefā daḥı iktizā ider ki enbiyānīn şeker gibi da'veti iskencübīn gibi nāfi' ola ve ehl-i küfrün emrāz-ı küfrine dermān ve şifā ḥāşıl ola [S-3b]

(20) Meşnevi

Ḳavm bervey sirkehā mirīḥtend

Nūḥrā deryā füzūn mirīḥt kand

Nūḥ 'aleyhi's-selāmın ḳavmi Ḥazret-i Nūḥ üzerine sirke dökdüler sirkeden murād itdikleri cevri ü cefādır Ḥazret-i Nūḥun daḥı bātını ziyāde o sirkeye şeker döker idi bu cihetden da'vetleri sirkencübīn oldu ve fāyide virdi deryādan murād Ḥazret-i Nūḥun bātını ve 'ilm-i ledünnileridir yāḥūd Allāhu Te'ālānı deryā-yı rahmetidir

(21) Meşnevi

Ḳand-ı ūrā bud meded ezbaḥr-ı cūd

Pes zisirke-y ehl-i ‘ālem mîfûzûd

Nûh ‘aleyhi’s-selāmın şekeriniñ Allāhu Te‘ālānıñ ihsânı deryāsından yardımını var idi böyle olunca ‘ālem halkının sirkesi üzerine galebe ider idi ve ben altun böyle cefākār [İ-4b] herifleri irşada sa‘y ideyim buyurmazlar idi eger deryā-yı ihsân-ı İlāhî yardım itmese kand bātınlarına kavminiñ sirke-yi cefaları artık gelip sirkencübün da‘vetleri fesāda muvaşşal olur idi

(22) Meşnevi

Vāhidun kelef ki ‘ved ān veli

Belki şad karnest ān ‘abdu’alī

Şol bir ki biñ maqāmına kāyimdir o kim olur dir iseñ cevābında diriz ki o veli-yi kāmildir belki o ‘alī olan Allāhın kulu çok karnıñ ādemi maqāmına kāyimdir ya‘nı biñden dağı ziyāde maqāmına kāyimdir demekdir karn kâfıñ fetḥi ve ve rānıñ sükūnıyla bir vaktiñ halkına dinir ‘abdu’l-‘aliden murād Allāhu Te‘ālānıñ kulu demekdir zīrā ‘Alī esmā-yı ḥüsnādandır ve bu ta‘bīr de Ḥazret-i ‘Alī *radıyallāhu te‘ālā anhu* Ḥazretlerine telmiḥ vardır dinse de ba‘īd olmaz zīrā cümle evliyā Ḥazret-i ‘Alīniñ kuludur ve feyz-i İlāhî evliyāya ol ḥazret tarafından gelir tarīk-i cehriyeniñ cümlesi Ḥazret-i imāma mensūbdur ma‘den-i ‘ilm-i bātındır ey mu‘annid evliyā ‘u’llāh Ḥazret-i İmām ‘Alīniñ kuludur didigimi sen istib‘ād itme belki Ḥazret-i ḥilāfetpenāhıñ dergāh-ı vālāsınıñ kelbidirler nitekim ba‘zı ‘ārifin buyurmuşdur Beyt:

Ehlü Kehfın kad-necā Kıtmīrahüm

Keyfe lā yencū gaden kelbü ‘Aliyy³⁴

(23) Meşnevi

Hum ki ezderyā derū rāhī şeved

Piş-i ū ceyḥūnhā zānū zened

³⁴“Ashab-ı Kehf’in köpeği kurtuldu. Yarın (kıyametde) Ali’nin köpeği nasıl kurtulmasın.”

Bir küb ve havz şağîr ki deryâdan añâ yol olur anıñ önünde enhâr-ı ceyhûn diz çöker
ya' nî añâ ta' azzum ider dimekdir zîrâ o küb ceyhûndan efdâldır baħrdan ayağı olmak
cihetiyle şuyı bitmez ceyhûnuñ nehr olması cihetiyle şuyı bitmek ihtimâli vardır
humdan murâd evliyânıñ vücûdudur deryâdan murâd Vâcib Te'âlâdır ceyhûndan
murâd ehl-i dünyânıñ ulusudur

(24) Meşnevî

Ĥāşe ĩn deryâ ki deryâhâ heme

Çün şenîdend ĩn mişâl ü demdeme

Bâhuşuş bu deryâ-yı haķikât ki murâd Nûh 'aleyhi's-selâm'dır cümle deryâ gibi
olanlar ve ulular çünki Nûhuñ beyân ve haberini âvâzesini işitdiler

(25) Meşnevî

Şud dehânşân telĥ ezîñ şem ü ĥacel

Ki ĥarîñ şud nâm-ı a'zam bâeķal

Anların ağızı bu ĥayâdan ve bu ĥayretten acı oldu ya' nî zevķlerine ve keyflerine ĥalel
târi oldu zîrâ ism-i a'zam Nûh 'aleyhi's-selâmñ vücûd-ı şerîflerine muķârin oldu ve
ism-i a'zamıñ feyziyle vücûd-ı Nûh büyük oldu bunlar dağı biz altun Nûh gibi
olmadık diyü ĥayâ ve 'ârından nâĥoş oldılar ve dünyâda olan neş'eleri gitdi nâm-ı
a'zamdan murâd ism-i 'azam-ı Bârîdir eķalden murâd Ĥazret-i Nûhuñ vücûdudur
yâĥûd nâm-ı a'zamdan murâd Nûh 'aleyhi's-selâmñ ism-i şerîfidir eķalden murâd
bunların isimleridir bu vechle beytiñ ma'nâsı demek olur ki çünki bunların ĥaķîr olan
nâmına ol ĥazretiñ 'azîm olan nâmı ĥarîñ oldu [İ-5a] bu cihetden ya' nî Nûhuñ nâmı
böyle altun uludur ve bizim nâmımız böyle altun ĥor ve ĥaķîrdır diyü ĥayâlarından
neş'elerine ĥalel geldi şerm şîniñ fethi ve rânıñ sükûnıyla ĥayâ ma'nâsınadır ĥacel
ĥanıñ ve cimiñ fethalarıyla ĥayâdan gelen ĥayrete ve dehşete dirler

(26) Meşnevî

Derķırân-ı ĩn cihân bâân cihân

İn cihân ezşerm mîgerded cehân

Bu cihân-ı dünyânın o cihân-ı âhirete yâhûd ‘âlem-i ğayba muķârenetinde bu cihân hayâsından şıçrayıcı ve firâr idici olur bunun gibi nâm-ı a‘zam şâhibi olanları nâm-ı aşğar şâhibi olanlar gördükde hayâsından anlardan firâr iderler mısrâ‘-ı şânîniñ âhirinde olan cihân cîmiñ fethiyle şıfat-ı müşebbehdir maşdarı cehîdendir şıçramak ma‘nâsınadır şıfat-ı müşebbehe aḥz olunduķda şıçrayıcı ma‘nâsına olur

(27) Meşnevi

İn ‘ibâret teng ü kâşır rütbetest

Verne ḥasrâ bâeḥaş çî nisbetest

İnsân-ı kâmil ile bayâğı âdemiñ mâbeynini fark ve temyîz için mevcûd olan ‘ibâre târdır [S-4a] ve mertebesi aşağıdır bu cihetden insân-ı kâmilün ḥâlini beyân itmez ve anıñ ḥâli emr-i ‘azîm olmağla ta‘bîre şıgmaz bu cihetden insân-ı kâmiliñ *zıddi’l-eşyâ tenkeşifi beeḏâdihâ*³⁵ maẓmûnı ile ‘amel olunup keşf ü îzâḥ olunsun için nâmı küçük olanlar yanında zıkr olunmuşdur yoḥsa ḥüsn-i maķûlesi olan âdemiñ eḥaş olan zât ile zıkr olunmaķda ne münâsebeti vardır anıñ mişli değıl ki yanında mezkûr ola belki mücerred mendile münkeşif olur mülâḥazasıyla yanında zıkr olunmuşdur bu beyit altun kâmiliñ yanında nâķış zıkr olundu diyenlere cevâb olarak mezkûr olmuşdur ḥâşılı su’âl-i muķaddere cevâbdır

(28) Meşnevi

Zâğ derrez na‘ra-yı zâğân zened

Bülbül ezâ vâz-ı ḥoş key kem kuned

Ķarğa bâğda Ķargaların na‘rasını urur ve Ķargalar gibi öter bülbül Ķarğa öter diyü kendiniñ ḥoş âvâzından kaçan noķşân eyler belki eylemez ve bülbül daḥı ötmesini terk itmez ben daḥı bu kefereniñ ezâ ve cefâsıyla da‘vetimi terk itmey buyurdılar bu beyit daḥı bâlâdaki gibi Nûḥ ‘aleyhi’s-selâmın kelâmındandır

(29) Meşnevi

³⁵“Bir şeyin zıddı, zıddıyla anlaşılır.”

Pes ħarīdārest her yekrā cūdā

Ender'īn bāzār-ı yef' al māyeşā

Çünkü bāğ-ı 'ālemde nağme-yi bülbul ve na'ra-yı zāğ mevcūddur böyle olunca her birisiniñ yef' alu'llāh māyeşā'ü bāzārında başka başka müşterisi vardır kimisi na'ra-yı zāğı sever ve zāğperest olur kimisi nağme-yi bülbuli sever bülbulperest olur bülbulden murād insān-ı kāmildir ve ħargadan murād ehl-i tezvīr olan meşāyiħdir

(30) Meşnevi

Nuħl-ı ħāristān ġidā-yı āteşest

Būy-ı gül kūt-ı dimāğ-ı serĥoşest

Dikenlikde bitmiş olan otlar āteşin ġidāsıdır [İ-5b] ya' nī āteşde yanar dımeğdir gülün ħoşu 'aşkla sarĥoş olan kimesneniñ dimāğınıñ ġidāsıdır işte böyle tebāyi'-i insāniyye biri birine muħālifdir dımek olur

(31) Meşnevi

Ger pelīdī pīş-i mā rūsvā buved

Hūk u segrā şekker ü ħelvā buved

Eger murdārlık bizim önümüzde ĥūr ise ve bizim aña rağbetimiz yok ise ĥinzīr ile kelbe şekker ve ħelvā gibi necāset ehli olur

(32) Meşnevi

Ger pelīdān īn pelīdīhā kunend

Ābhā ber pāk gerden mītenend

Eger pelīdler bu pelīdlikleri eylerler ise şular o pelīdlikleri pāk eylemege tolanırlar ĥaşılı kāmiller ĥabīşlerin ĥabāşetini izāleye sa'y iderler dımeğdir

(33) Meşnevi

Gerçi mārān zehrefşān mīkunend

V'er ħi telĥānmān perīşān mīkunend

Egerçi yılanlar zehr saçmak eylerler egerçi kâfirler bizi perîşân eylerler ya‘nî bizi anlar böyle eylerler ise zarar yokdur zîrâ

(34) Meşnevi

Naḥlhâ berkûh u kendû vü şecer

Mînihend ezşehd enbân-ı şeker

Anılar tığ üzerinde ve kovan üzerinde ve ağaç üzerinde ‘aselden şeker tağarcığı korlar ve onların icâd itdikleri telhikleri izâle iderler

(35) Meşnevi

Zehrhâ her çend zehrî mîkunend

Zûd tiryâ kâtsân ber mîkenend

Zehirler her ne kadar ki zehirlik iderler ise ziyâde tîz olarak tiryâk gibi olan kâmiller anların zehrini izâle eylerler ya‘nî eşkıyanın itdikleri fesâda şâlihlerin şilâhı mukâbil gelir demek olur

(36) Meşnevi

În cihân cengest kül çün bi’ngerî

Zerre bâzerre çü dîn bâkâfirî

Bu ‘âlem cümlesi ceng dünyâsıdır çünkü iyü naẓar idersen böyle olduğunu anlarsın hattâ zerre zerre ile cengdedir ehl-i dîn kâfir ile cengde oldukları gibi cihân cenge muzâfıdır ve lâkin izâfet kesresi zarûret-i vezn için ḥazf olunmuştur bundan sonra zerrelerin cengini beyâna şürû‘ idip buyururlar

(37) Meşnevi

Ân yekî zerre hemî perred beceb

V’ân diger sūy-ı yemîn endertâleb

Görmez misin meşelâ zerrenin birisi şol cânibe uçar ve yine bir başka zerre ḥuşûmet-i tâlebde olduğu hâlde sağ cânibe uçar

(38) Meşnevi

Zerreyî bālā vü ān dīger nigūn

Ceng-i fî lîşān bibīn ender rükūn

Ve yine bir zerre semā cānibine gider ve bir zerre dahı başı aşāğı gider bunların fî le mensūb olan cenglerini meyllerinde ve hareketlerinde gör zerrelerin cenginden murād eḥad-i hümānīn āhire hareketde muḥālefetleridir keennehu cümlesi cānib-i yemīne yāḥūd yesāra yāḥūd fevk cānibine veyāḥūd esfel-i cānibine [S-4b] gitseler biri birine muḥālefet itmemiş ve ceng itmemiş olur idi rükūn meyl ma' nāsınadır bu maḳāmda hareket murād olunur

(39) Meşnevi

Ceng-i fî lî hest ezceng-i nihān

Z'īn teḥālūf ān teḥālūfrā bidān

Bu zerrātūn bu fî li olan cengleri ezelde [İ-6a] beynlerinde vāḳi' olan nihānī cengden neş'et itmiştir bu ṭayarānda muḥālefetlerinden ezelde olan muḥālefetlerini ve nihānī olan cenglerini bil bu temşīlden murād oldur ki Vācib Te'ālā Ḥāzretleri ezelde ba'zı kimesneyi sa'īd ve ba'zı kimesneyi şāḳī ve yine ba'zıları şāliḥ ba'zıları fāsıḳ ḥalḳ itmiştir ve ezelde ervāḥ beyninde muḥālefet ve ḥilḳatde muḡāyeret vuḳū' bulmuştur zerrelerden murād insāndır ezelde beynlerinde muḥālefet vāḳi' olmaḡla bu 'ālemde dahı hareketlerinde yine beynlerinde muḥālefet vāḳi' olmuştur işte ḥalḳnı mezhebde ve meşrebde muḥālefetlerini zerrelerin muḥālefetiyle temşīl buyurdılar ve bu muḥālefet ezelde olan muḥālefetiñ fer'ī olduğunu beyān eylediler

(40) Meşnevi

Zerreyî k'ān maḥv şud derāfitāb

Ceng-i ū bīrūn şud ezvaşfu ḥisāb

Bundan şoñra evliyā-yı kirāmiñ cengini beyān idip buyururlar ki bir zerre ki o zerreten āfitābiñ huzūrunda zātı ve nefsi maḥv oldu anıñ cengi sāyır nāsıñ cenginden taşra oldu ve ḥisābdan ḥāriç oldu

(41) Meşnevi

Çün zizerre maḥv şud nefis ü nefes

Cengeş eknūn ceng-i ḥūrşīdest bes

Çünkü zerreniñ zātı ve nefsi maḥv oldu anıñ cengi ancak Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ cengi oldu ya'nı şūretā egerçi velī-yi kāmīl ceng ider lākin ḥaḳīkatde Allāhu Te'ālā ceng ider demekdir nitekim Ḳur'ān-ı Kerīmde *mā rameyte iz rameyte ve lākinallāhe ramā*³⁶ buyrulmuşdur

(42) Meşnevi

Reft ezvey cünbiş-i ṭab' u sūkūn

Ezçi ezinnā ileyhi rāci'ūn

Zirā andan ṭabī' atıñ cünbüşi ve sūkūnı gitdi belki anıñ ḥareket ve sūkūnı Ḥaḳdan oldu nitekim mısrā'-ı şānīde böyle olduğunu su'āl ve cevāb ṭarīḳiyle buyururlar ki anıñ cünbüşi ve sūkūnı ṭabī' i degildir de nedendir dir isen *innā ileyhi rāci'ūn*³⁷ olan Cenāb-ı Kibriyādandır nitekim *fe biyesma'u ve biyubşiru ve biyebṭişu ve biyemşir*³⁸ ḥadiş-i serīfi daḡı bu ḥuşūşa delālet eyler

(43) Meşnevi

Mā bebaḥr-ı tu zihod rāci' şudīm

V'ez rezā'-ı aşl müsterzi' şudīm

Yā Rab biz seniñ baḥrine kendi ṭab' ımızdan ve zātımızdan rücū' idici olduk ve daḡı seniñ südünden süd emici olduk rezā' rāniñ fetḫiyle süd emmege dirler bu maḳāmda nefs-i leben murād olunur müsterzi' süd emici ma'nāsındır

³⁶“Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.” (Enfāl 8/17)

³⁷“Biz şüphesiz O'na döneceğiz.” (Bakara 2/156)

³⁸“Benimle iştir, benimle görür, benimle tutar ve benimle yürür.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 181-182. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

(44) Meşnevi

Derfûrû'-ı rāh ey mānde zigûl

Lâf kem zen ezuşûl ey bîuşûl

İşte bizim hâlimiz saña nakl ü beyân itdigimiz gibidir bu mertebelere insân varmadıkça velî olmaz ve Hakkı bulmaz sen ise haqîkat yoluna girmediñ belki o yoluñ fer'ilerinde gidersin ey şeytândan ve nefs-i emmâre gülinden yoldan [İ-6b] kalmış müdde'î ve müzevvir kimse ve uşûlsüz olan âdem rāh-ı haqîkatîñ uşûline gitdim diyerek lâfı ve beyhûde kelimâtı az söyle zîrâ seniñ rāh-ı haqîkatîñ uşûlünde gittigin yokdur ve o yolları bilmezsin beyhûde ben kâmilim da' vâsını itme

(45) Meşnevi

Ceng mâ vü şulh-ı mâ dernür-ı 'ayn

Nîst ezmâhest beyne işbe' ayn

Bizim cengimiz ve şulhımız zât-ı Bârîniñ nûrundadır ve o ceng bizden degildir belki Cenâb-ı Hakkıñ işbe' aynı beynindedir işbe' ayndan murâd şîfât-ı cemâliyye ile şîfât-ı celâliyyedir celâliyyeden ceng huşûle gelir ve cemâliyyeden şulh hâşıl olur lâkin halkıñ şulhı ve cengi ikisi de tabî'îdir Allâhu Te'alâ rızâsiçüñ degildir binâberîñ hubbları hubb-ı fillâh ve buğzları buğz-ı fillâh degildir

(46) Meşnevi

Ceng-i fî' lî ceng-i tab'î ceng-i kavî

Dermiyân-ı cüzvhâ harbîst hevî

Fî' lî olan tabî'î ve kavî olan cengler bu dünyânıñ eczâsı beyninde bir maḥûf cengdir zîrâ eczâ-yı cihân biri biriyle 'aẓîm gavgâ iderler

(47) Meşnevi

În cihân zîn ceng-i kâyim mîbuved

Der'anâsır derniger tâ ḥal şeved

Bu dünyā hattā bunların cenginden kāyim ü dāyim olur eger i‘timād itmez isen
‘anāşır-ı erba‘ aya nazar eyle hattā müşkiliñ ħal olsun

(48) *Meşnevî*

Çār ‘unşur çār üstün-ı kavîst

Ki berîşân saķf-ı dînî müstevîst

‘Anāşır-ı erba‘ a dört kavî direkdir öyle ki dünyānıñ saķfı anıñ üzerine kāyımdir

(49) *Meşnevî*

Her sütünî işkenende-y ān diger

Üstün-ı āb işkenende-y ān şerer

Her bir sütün āḫır sütünı kırıcıdır meşelā üstün-i āb üstün-i nārı kırıcıdır ve bu kırmak
ile dünyā kāyim olucudur zîrā nār tezāyüd itmegle ‘ālem yanar ve maḥv olur [S-5a]

(50) *Meşnevî*

Pes binā-yı ḫalk berezdād būd

Lācerem mā cengiym ezzār u sūd

Böyle olunca maḥlûķātıñ binası ezdād üzerinedir bu cihetden biz fāyide ve zarr için
cengdeyiz

(51) *Meşnevî*

Hest aḫvālem ḫilāf-ı ān diger

Her yekî bâhem muḫālîf dereşer

Benim aḫvālim ve eṭvārım biri biriniñ muḫālîfidir zîrā her birisi eşerde biri birine
muḫālîfidir bu âşār-ı müteḫālife delālet eyler ki aḫvālim beyninde muḫālefet vardır

(52) *Meşnevî*

Çünki her dem rāh-ı ḫodra mîzenem

Bādiger kes sāzkārî çün kunem

Çünkü her dem aḥvālim beyninde teḥālūf olmağla kendi yolunu ururum ve ilerü gidemem böyle olunca ğayri kimesneniñ işini düzicilik nice eylerim ve āḥire mürşidlik kanda eylerim belki idemem murād-ı şerīfleri aḥvāl-i müteḥālīfe aşḥābınuñ mürşidliğine ta‘ndır ve mürşid olanıñ aḥvāl-i müteḥālīfesi olmaz belki aḥvālī dāyimā muṭarrid olur buyurmak isterler

(53) Meşnevi

Mevc-i leşkerhā-yı aḥvālim bübīn

Her yekī bādigerī derceng ü kin

Benim aḥvālīmıñ mevc beñzeyen ‘askerlerini gör ki her birisi o birisiyle ceng ve ‘adāvetdedir meşelā bugün mütekebbir olurum ve ḥasīs [İ-7a] olurum ferdāsı mütevāzi‘ ve saḥī olurum aḥvālim işte böyle muḥālīfdir ve yine ‘aqlım der ki böyle eyle ve nefsim ḥilāfını teklīf ider mürşid-i kāmilde bu ḥāller olmaz zīrā anıñ ‘aqlı ve nefsi kelime-yi mütteḥide söylerler nefs-i nefs-i muṭma’ine olmağla ‘aqlınıñ ‘aynını söyler

(54) Meşnevi

Mīniger derḥod çünīn ceng-i girān

Pes medār ümmīd-i şulḥ-ı dīgerān

Kendi zātında buncılayın ağır cenge baḳ böyle olunca āḥir kimesne ile cenge altun meşgūl olur seniñ aḥvāl-i müteḥālīfeniñ cengi saña kifāyet ider demek olur Ḥazret-i Mısrī ḳuddise sırruhu buyurur Beyt:

‘Adāvet ḳılma kimseyle saña nefsiñ yeter düşmen

Ki iḥlāşından ayrılmaz ‘ömr-i āḥir olunca Tḡ

(55) Meşnevi

Yā meger zīn ceng-i Ḥaḳḳat vā ḥared

Dercihān-ı şulḥ-ı yek renget bered

Bu ğayr ile cengden ve ‘adāvetden sen fāriğ olmazsan yāhūd ola ki seni cengden Hāk Te‘ālā ālā ve seni yekreng olan şulh cihānına ilete böyle i‘āne-yi İlāhīye olur ise fāriğ olursuñ ve ālā seniñ muhāşama-yı nefsāniyyeden ferāġatiñ mümkün degildir cihān-ı şulhden murād ehl-i İlāhīniñ oldukları ‘ālemdir ki anda ašlā ceng ve nizā‘ yokdur eger ceng olur ise Allāhu Te‘ālānıñ rızāsı içündür ceng-i nefsānī degildir

(56) Meşnevi

Ān cihān cüz bākī vü ābād nīst

Z’ān ki ān terkīb ezezdād nīst

O cihān-ı şulh-ı bākīniñ ve ma‘mūruñ ğayri degildir ve bu ‘ālem gibi fānī olmaz zīrā o ‘ālemiñ terkībi zıdlardan degildir ezdāddan murād ‘anāşır-ı erba‘ adır

(57) Meşnevi

Īn tefānī ezzīd āyed zıddrā

Çün nebāşed zıdd nebāşed cüz bekā

Bu fānī olmak zıddı zıddından gelir çünki zıd olmaz orada beķādan ğayri şey ‘olmaz tefānī tefā‘ ül bābından maşdardır maḥv ve fānī olmak ma‘nāsındır

(58) Meşnevi

Nefy-i zıd kerd ezbehişt ān bīnazīr

Ki nebāşed şems ü zıddeş zemherīr

Cennetden o bīnazīr olan Mevlā zıddı nefy eyledi bundan için cennetde güneş ve anıñ zıddı olan kürre-yi zemherīr olmaz ḥāşılı şovuk ve sıcak yokdur demek olur

(59) Meşnevi

Hest bīrengī uşūl-i rengḥā

Şulḥā bāşed uşūl-i cengḥā

‘Ālem bīrengi reng ‘ālemleriniñ aşıllarıdır nitekim şulḥlar cenglerin aşıllarıdır

(60) Meşnevi

Ān cihānest aṣl-ı ĩn pürġam viṣāk

Vaṣl bâṣed aṣl-ı her hecr ü firāk

O cihān-ı birengi bu ġam ile tolu hāne-yi dünyānıñ aṣlıdır nitekim vuṣlat her iftirākuñ aṣlıdır zīrā evvel vuṣlat olur ve hicret vuṣlatuñ üzerine tārī olur

(61) Meṣnevi

Īn muḥālif ezḫiyem ey ḥ ʿāce mā

Vʿezḫi zāyed vaḥdet ĩn aʿ dādrā

Ey ḥʿāce biz böyle neden biri birimize muḥālif olmuşuzdur ve daḫı bu vaḥdet bu ʿadedleri ve bu keṣreti neden toġurur

(62) Meṣnevi

Zʿān ki mā ferʿ ĩm ü ḫār ezḫād aṣl [Ī-7b]

Ḥūy-ı ḫod derferʿ kerd ĩcād aṣl

Bir ferʿ olmuşuz ve daḫı ʿanāşır-ı erbaʿa bizim aṣlımızdır ferʿde kendi ṭabīʿatını aṣl olan ʿanāşır-ı erbaʿa icād eyledi bu cihetden bizler birbirimize zıd ve muḥālif olduk ḫaṣiyye-yi maʿlūmedendir ki fūrūʿ uṣūle muvāfık olur

(63) Meṣnevi

Gevher-i cān ḫün verā-yı faṣlhāst

Ḥūy ü ĩn nīst ḫūy-ı kibriyāst

ʿAnāşır-ı erbaʿanıñ ve fūrūʿınıñ aḫvāliñi beyān eylediler ise ervāḫıñ ḫālını beyāna ṣūrūʿ idip buyururlar ki cān cevheri ḫünki faṣıllarıñ ve farḫlarıñ verāsındadır anıñ ḫūyı bu degildir belki ʿazamet ve celāl şāḫibi olan zāt-ı şerīfiñ ḫūyudur Cenāb-ı Ḥaḫḫıñ ḫaḫḫında biri birine muḫālefet yokdur evliyā-yı kirāmıñ daḫı muḫālefetleri ve ceng ü cidālleri vuḫūʿ bulmaz keennehü dindi ki baʿzı evliyānıñ beyninde muḫāşame ve muḫālefet vuḫūʿ bulmuşdur bu beyitle aña cevāb virip buyururlar ki [S-5b]

(64) Meṣnevi

Cenghā bīn k'ān uşūl-i şulhāst

Çün nebī ki ceng-i ū behr-i Hudāst

Cengleri seyr eyle ki o cengler şulhlarıñ uşūlidir bu şüretde bunlarıñ cengi ceng olmaz belki ‘ayn-ı şulh olur bunlar ol peygamber-i zīşāna beñzerler ki anıñ cengi Allāhu Te‘ālānıñ emrinden ve rızāsından içündür zīrā Qur‘ān-ı Kerīmde cenge me‘mūr olmuştur kâlellāhu te‘ālā *yā eyyuhā'n-Nebiyyu cāhidi'l-kuffāre velmunāfıkīne vağluz 'aleyhim*³⁹ ve yine *yā eyyuhān nebiyyu harriḍil mu'minīne 'alāl kıtāl*⁴⁰ buyrulmuştur işte bu ceng emr-i Bārī ile olup nefsānī olmadığından cengden ma‘dūd olmadı ve ‘ayn-ı şulh oldu evliyā-yı kirāmıñ cengi daḥı bu vechle olmuştur bu cihetden ‘ayn-ı şulh olmuştur

(65) Meşnevi

Ġālibest ü çīre derher dü cihān

Şerḥ-i ĩn ġālib negünced derdehān

Evliyā-yı kirām her iki cihānda ġālibdir ve çāpukdur bu ġālibiñ şerḥi insānıñ ağzına şıgmaz ve beyānı kâbil olmaz

(66) Meşnevi

Āb-ı Ceyḥūnrā eger netvān keşīd

Hem zikādr-i teşnegī netvān bürīd

Eger dinirse ki yā altun beyān eylediñ çünkü şerḥ ü beyānı kâbil degil imiş bu beyt ile cevāb virip buyururlar ki āb-ı ceyḥūnı cümlesini çekmek ve içmek mümkün degil ise şuşuzluk miqdārı nüş itmekden munḳaṭi‘ olmaḡ mümkün degildir insān mi‘desi aldığı kadar elbet nüş ider bunuñ gibi insān daḥı enbiyāyı vaşf idemez ise ‘aḡlı aldığı miqdārı ve ‘ilmi miqdārı vaşf itmekden kendüyi men‘e kâdir degildir zīrā mü‘min olanlarıñ enbiyā-yı ‘izāma maḡabbetleri vardır kişi sevdiğini azdan ve çokdan tavşīfe

³⁹“Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran.” (Tevbe 9/73)

⁴⁰“Ey Peygamber! Mü‘minleri savaşa teşvik et.” (Enfal 8/65)

sa‘ y ider bināberīn biz daḥı elden geldigi miḳdārı vaşf ve ʃenā eyledik dimek olur [İ-8a]

(67) Meşnevi

Ger şudī ‘aṣṣān-ı baḥr-i ma‘nevī

Fürceyī kūn der cezīre-yi Meşnevi

Eger sen daḥı ma‘nevī olan deryāya teşne olduñ ise Meşnevi-yi Şerīf atasına bir yol eyle ve cezīre-yi Meşneviye dāḥil ol zīrā deryā-yı ma‘nevī ve baḥr-i ḥaḳīḳat bu kitābıñ içündedir murādını bulursañ cezīre ta‘bīrinde **Yūsuf Sīneḳāk** *ḳuddise sırruhunuñ Cezīretü’l-Meşnevi* nām te‘līfine işāret vārid ve yine ba‘īd degildir

(68) Meşnevi

Fürce kun çendān ki ender her nefes

Meşnevīrā ma‘nevī bīnī vü bes

Meşnevi atasına yol ol ḳadar eyle ki her nefesde bu kitāb-ı ma‘nevīyi göresin ya‘nī bu ḡāyete dek yol açmaḡa ḡayret eyle dimekdir

(69) Meşnevi

Bād kehrā z ‘āb-ı cū çün vā kuned

Āb yekrengī-yi ḥod peydā kuned

Beyt-i sābıḳı irsāl-i meşel iderek buyururlar ki rūzgār şamānı ırmaḳ şuyından çünki açık eyler ve neşr ider āb-ı cū daḥı kendi yekrenkliğini izḥār ider bunuñ gibi meşnevi atasına yol açınca Meşnevi-yi Şerīf daḥı ma‘nevīliğini ve bāṭnını izḥār ider

(70) Meşnevi

Şāḥehā-yı tāze-yi mercān būbīn

Mīvehā-yı rüste z ‘āb-ı cān būbīn

Meşnevî mercânının tâze dallarını gör meşnevî mercânında âb-ı cāndan şulanmış dalların meyvelerini seyr ü temâşâ eyle bu beyitte Meşnevî-yi Şerîfî mercân ağacına teşbîh buyurdılar ve mercân ağacı deryâda bitip dalları olur

(71) Meşnevî

Çün ziḥarf u şavt u dem yektâ şeved

Ân heme bugzâred ü deryâ şeved

Çünkü bu Kitâb-ı Meşnevî ḥarfden ve şavtdan ve nefesden cüdâ olur ve bu cümleyi terk ider sâde deryâ-yı ḥaḳîḳat olur ḥarf ve şavt âb-ı cûda olan şaman gibidir ve âb-ı cûyı setr ider çünkü rûzgâr şamanı eṭrâfa neşr ider âb-ı cû daḥı kendini izhâr ider Kitâb-ı Meşnevî daḥı bi' aynihi böyledir buyurmak isterler ḥarf ve şavtdan Meşnevîniñ yektâ olması sülûk sebebiyle ehl-i sülûka olur ehl-i ḳâle olmaz

(72) Meşnevî

Ḥarfgû vü ḥarfnûş u ḥarfhâ

Her se cān gerdend ender intihâ

Ḳāyil ve müstemî' ve nefes ḥarf her üçü intihâda cān olurlar ya' nî bir olurlar dîmekdir ṭarîḳ-i Nakşibendiyyeniñ **İcâzetnâmelerinde** ḥattâ *yerâ'l-zikr ve ezâkir ve'l-mezkûr vâḥidâ⁴¹* yazılmışdır bi' aynihi bu beyt-i şerîf öyledir

(73) Meşnevî

Nāndehende v 'nānsitān u nān-ı pāk

Sāde gerdend ezşuver gerdend ḥāk

Bu cümlesiniñ bir olması aña beñzer ki itmek virici mu' ṭî ve etmegi alıcı faḳîr ve daḥı pāk itmek çünkü oldukları şüretlerden sâde ve berî olurlar cümlesi aşlı vechiyle türâb olurlar bu beyit ile beyt-i sâbıḳı irsâl-i meşel eylediler keennehü dindi ki bir olduğda biri birinden farkları var mıdır [İ-8b] yohsa yok mıdır bu beyit ile daḥı aña cevâb virip buyururlar ki [S-6a]

⁴¹“Bu mertebede zâkir, mezkûr ve zikir birleşmiş durumdadır.”

(74) *Meşnevi*

Lîk ma‘nâşân buved derse ma‘kâm

Der merâtib hem mümeyyez hem müdâm

Lâkin her üçünüñ ma‘nâsı üç ma‘kâmda olur üç mertebede anlar birbirinden hem temyîz olunmuşdur hem dâyim kılınmışdır ya‘nî haqîkatleri başkadır dimekdir bunuñ gibidir fenâ-yı maḥẓda söylenen **Hâzret-i Bâyezîdîñ** *leyse fî cübbetî sūyi’llâhe* ve **Hallâc-ı Mansûruñ** *ene’l-Hak*⁴² kelâmları ya‘nî zât-ı ‘ubûdiyyet ve mâhiyyet-i ulûhiyyet başkadır zîrâ murâd-ı şerîfleri mâhiyyetimiz mâhiyyet-i ulûhiyyete mübeddel oldı demek degildir her ne kadar mazhar-ı tām olmuşlar ise de

(75) *Meşnevi*

Hâk şud şûret velî ma‘nâ neşud

Her ki gūyed şud tu gūyiş nî neşud

Bu eşyâ-yı mezkûreniñ egerçi şûreti hâk oldu ve maḥv oldu ve lâkin haqîkatî maḥv olmadı ya‘nî faḫat şûreti gidip bir oldu ve haqîkatleri bir olmadı zîrâ her birisi kendi mâhiyyetinde olarak o birisinden mümeyyizdir bu kelâm ma‘lûmuñuz oldu ise her kimesne ki ilhâd yolundan mâhiyyetler[i] bir oldu diyü söylersin anı redd içün di ki seniñ didiğîñ gibi olmadı ḫaṭâ itdiñ yine bu beyitden murâd-ı şerîfleri mâhiyyet-i ‘ubûdiyyet mâhiyyet-i ulûhiyyete munḫalib olmadı dimekdir

(76) *Meşnevi*

Dercihân-ı rûḥ her se muntazır

Geh zişûret hârib ü geh müstaḫır

Üçî daḥı cihân-ı âḫirete gitdi orada her üçüniñ rûḥı muntazırdır bunların ḫâli gâḥ şûretden firâr idicidir ve gâḥ emr-i Bârî ile şûretde müstaḫırdır

(77) *Meşnevi*

⁴²Cübbemin içinde Allah’tan başkası yok.
Hallâc-ı Mansur’un ben Hakkım demesi

Emr āyed derşuver rev derreved

Bāz hem z 'emreş mücerred mişevēd

Hak Te'ālādan emr gelir ki şüretlere git bunlar daḥı emre itā'at idüp giderler yine Mevlānıñ emrinden şuverden mücerred olurlar

(78) Meşnevi

Pes lehu'l-ḥalku vü lehu'l-emreş bedān

Ḥalk şüret emr cān rākib berān

Böyle olunca 'ālem-i şüret ve daḥı 'ālem emr-i Ḥaḳqıñdır böyle bi'l-kālellāhu te'ālā *le lehu'l-ḥalku ve'l-emr*⁴³ bu āyet-i kerīmede ḥalkdan murād bu şüret-i 'ālemidir emrden murād cān 'ālemidir ya'nı 'ālem-i şüret ve 'ālem-i ervāḥ Allāhu Te'ālānıñ yed-i kudretindedir demek olur mışrā'-ı şānıñın ma'nası ḥalk-ı 'ālem şüretidir ve emr-i 'ālem cāndır bu 'ālem şüretiñ üzerine rākibdir emr-i Bārī ile

(79) Meşnevi

Rākib ü merküb derfermān-ı şāh

Cism berdergāh u cān derbārgāh

Rākib olan 'ālem-i cān ve merküb-ı 'aleyh olan şüret-i 'ālemi ikisi daḥı Allāhu Te'ālānıñ fermānına itā'atdedir lākin cism ü şüret ḳapudadır ve cān bārgāh-ı vālādadır bu cihetden rūḥuñ mertebesi 'ālīdir dergāhı büyüklerin ḳapusına ve bārgāhı pādişāhların sarāyına ve otaḡına itlāk iderler

(80) Meşnevi

Çünkü ḥ'āhed k'āb āyed dersebū

Şāh güyed ceys-i cānrā k'erkebū

Çünkü Mevlā [İ-9a] ister ki āb gibi rūḥ destī gibi cisme gele Allāhu Te'ālā Ḥazretleri o ḥalde cān 'askerine emr buyurur ki ecsām atlarına süvār oluñuz ervāḥ daḥı emre imtişāl iderler

⁴³Dikkat edin yaratmak da hükmetmek de Allah'a aittir. (Araf 7/54)

(81) Meşnevi

Bâz cānhārâ çü h'āned ber'ulū

Bāng āyed eznaķībān k'inzilū

Yine Mevlā çünki cānları 'ālem-i bālāya ister melāyike-yi kirāmdan ervāha şadā gelir ki ecsāmdan nāzil oluñuz bu emr dünyāda vaķt-i nevme ve vaķti yaķazaya virilse mümkündür yāhūd dünyāya tevellūd itmeye ve vaķt-i mevte ve yine ķabrden ķalkmak vaķtine virilse yine olur naķībāndan murād me'mūr olan meleklerdir

(82) Meşnevi

Ba'dezīn bārīk h'āhed şud suhen

Kem kun āteş hizemeş efzūn mekun

Bundan şoñra söz ince ve daķık olmak ister ya' nī olur āteşi az eyle ince sözi eksik eyle aniñ odununu ziyāde eyleme ki parlar

(83) Meşnevi

Tā necūşed dīghā-yı ħurd zūd

Dīg-i idrākāt ħurdest ü fūrūd

Ĥattā ħurd olan dīg-i 'uķūl tīz kaynamasun ve aķmaķlara şaşmak gelmesin zīrā nāsīñ ekşerīsiniñ 'uķūli azdır ve aşığı mertebededir yā i' tirāz iderler yāhūd ķabūl iderler ise ğalať añlarlar ve ilhāda vāķi' olurlar dīg dālīñ kesriyle ħākdan maşnū' çömlege dirler

[S-6b]

(84) Meşnevi

Pāk subhānī ki sībistān kuned

Derġamām-ı ħarfşān pinhān kuned

Cemī' neķāyişden münezzeh ve müberrā bir Allāhdır ki bir elma bāġçesi ħalk ider ve o elma bāġçesini bulut gibi olan ħarf içünde şaklu eyler bātından bībehre olanlar faķať ħarfleri görürler ve o ħarfler içünde mevcūd olan elma gibi ma'naları görmezler işte

böyle Settār bir Mevlādır ezcümle Qur'ân-ı Kerīm bir sībistān ma' nāsınadır ki elfāz-ı şerīfesi anı setr itmiştir ' ulemā-yı zāhir sīb ma' naları bundan nāşī görmezler faķať ehl olanlar görürler Sübhān bu maķāmda ism-i Bārīdir ğāmam ğaynıñ fethiyle buluta dirler bu maķāmda perde ve hicāb ma' nāsı murād olunur

(85) Meşnevi

Z'în ğamām-ı bāng u ħarf u ğüft ü ğū

Perde-yi gez sīb nāyed ğayr-ı bū

Bu şüret ve ħarf ve kāl u kıyl ğāmamı ile setr olundığından bunlar bir hicābdır ki sīb ma' nādan koķunuñ ğayrī bir nesne gelmez ya' nī ehl-i zāhir ' ulūm-ı kālīyye ile bātin elmalarından yimezler ancak bir rāyiķa istiřmām iderler demek isterler

(86) Meşnevi

Bārī efzūnkeş tu ĩn būrā behūş

Tā suy-ı aşlet bered būgrifte ğūş

Bārī ey ehl-i zāhir bu koķuyı ' aql ile ziyāde çek ki ħattā seni kulağından tutmuş olduğu ħâlde o rāyiķa aşlı olan elmayı bātinı tarafına iletsün ba' zı ' ulemā elfāz-ı Qur'āniyyeye ve ma' nā-yı zāhirisine ' aqlını güzelce virirler bu cihetden rāyiķa-yı sīb-i ma' nā [İ-9b] iyüce dimāğına gider ' āķıbet böyle ' ālem dervīş olur lākin ba' zısı ' ale'l-' amyā istiřmām ider bu cihetden zāhirbīn olmaķda sābit olur

(87) Meşnevi

Bū nigeħdār u beperhīz ezzükām

Ten būpūş ezbāb u būd-ı serd-i ' ām

Rāyiķa-yı sīb-i ma' nāyı iyü ħıfz eyle ve dimāğını zükkāmdan şaķla ve rüzgārdan tenini ört ve daķı dünyānıñ ħāşınıñ ve ' āmınıñ vücūdından kendini şaķla bu şüretde zükkām olmazsın ve iyü istiřmām idersin o koķu ile aşıl sīb-i bulursun būd bu maķāmda vücūd dimekdir ħāşdan murād dünyānıñ ümerāsıdır ve ' āmdan murād bayağı ādemlerdir

(88) Meşnevi

Tâ neyendâyed meşâmetrâ z 'eşer

Ey hevâşân ezzemistân serdter

Hattâ hâş u 'âm seniñ dimâgını eşerinden şıvamasın ve seni zükkâm itmesün ey dervîş bu hâş u 'âmıñ rûzgârı mevsim-i şitânıñ rûzgârından ziyâde şovuğdur elbet insânı zükkâm ider ma' lûm ola ki zükkâm burûdetiñ dimâğa te'şîrinden hâşıl olur

(89) Meşnevi

Çün cemâdend ü füsürde ten şigerf

Micehed enfâs-ı şân eztell-i berf

Çünkü ehl-i dünyâ cemâddırlar ve tönmuşdurlar ve tenleri öldürler bunlarıñ kefenleri qar tepesi gibi olan vücûdlarından bârid olduğı hâlde insânıñ üzerine şıçrar tel tânıñ fethiyle ve lâm-ı müşeddede ile yığın ve tepe demekdir

(90) Meşnevi

Çün zemîn z 'în berf derpüşed kefen

Tiğ-i hürşîd-i Hüsâme'd-dîn bezen

Çünkü zemîn vücûduñ bu kardan kefen örtünür Çelebî Hüsâme'd-dîn gibi bir zâtın güneş gibi kılıcını kendine ur ya'nî iyülerin yanına var ki güneş gibi harâretli feyzleriyle ehl-i dünyâdan gelen burûdet bedeninden zâyil ola

(91) Meşnevi

Hîn berâr ezşark seyfullâhrâ

Germ kün z 'ân şark îñ dergâhrâ

Âgâh ol maşrıq gibi zâtdan seyf-i İlâhiye beñzeyen himmeti ve feyz-i Bârî hâşıl eyle ve bu dergâh-ı vücûdını o şarkıñ güneşinden ısıcak ve harâretli eyle

(92) Meşnevi

Berfrâ hançer zened ân âftâb

Seylhā rīzed zikuhhā bertürāb

Vücūdında olan k̄ara o āftāb-ı feyz-i evliyā ḥançer urur ya‘nī eridir dımekdir seylleri ṭağlardan ṭopraq üzerene doker ḥāşılı ehl-i dünyānıñ muḳārenetden gelen ziyānı himmet-i evliyāsından vaż‘ ider dımek olur

(93) Meşnevi

Z’ān ki lāşarkīst ü lāğarbīst ü

Bāmüneccim rūz u şeb ḥarbīst ü

Zīrā feyz-i evliyā şarkı olmayan ve ğarbı olmayan zeytun dānesiniñ yağı gibi ğāyet a‘lā ve nāfi‘dir bu dāne-yi zeytun şol zeytundur ki ağacın tepesinde olur güneş şark vakti ve ğarb vakti aña işābet ider şarkī zeytun ağacın yanında şark tarafında olur ğarbī yine ağacın yanında ğarb tarafında olan zeytundur şarkīye zevāle dek ve ğarbīye ba‘de’z-zevāl āftāb ṭoḳunur bu cihetden [İ-10a] anlardan ḥāşıl olan yağlar pek a‘lā olmaz ammā tepede olan zeytun ki lāşarkī ü lāğarbīdir dāyimā şemsiñ işābetinden ḥālī degildir bināberin revğanı ğāyet a‘lādır işte himmet-i evliyā lāşarkī ü lāğarbī olan zeytunuñ yāğı gibidir buyururlar [S-7a] ve bu feyz-i evliyā ‘ilm-i nücūma ‘ālim olan ehl-i nücūm ile dāyimā cenge mensūbdur zīrā evliyā-yı kirāmin i‘tikādı ile ehl-i nücūmuñ i‘tikādı biri birine muḥālifdir çünki ehlullāh cümle te’eşşüratı Mevlāya virirler ve ehl-i nücūm felāsifeden olmağla te’şirātı kevākibe virirler bu eelden çünki mensūb olurlar nitekim şimdi tafşili gelir

(94) Meşnevi

Ki çirā cüz men nücūm-ı bīhüdā

Qıble kerdī ezle ‘īmī ve ‘z’amā

Öyle diyerek cengde dir ki altun benden ğayrī bīhüdā olan yıldızları denā’etiñ sebebiyle ve ḥaḳīḳat-i ḥāle körlüğünden içün kıble eylediñ nücūm-ı bīhüdādan murād seb‘a-yı seyyāre vesāyir kevkeblerdir hüdā yıldızlarından murād evliyā-yı kirām

ḳaddesallāhu te‘ālā esrārḥüm Ḥazretleridir nitekim ḥadīs-i şerīfde *aşḥabı kâlnücūmī bāyehüm iḳtedyetem ihtedyetem*⁴⁴ vārid olmuştur

(95) *Meşnevi*

Tā ḥoşet nāyed makāl-i ān emīn

Dernübī ki lāuḥibbu ‘l-āfilīn

Ol mertebede kıble eyledik ki ḥattā saña ol ümmīniñ Ḳur‘ān-ı ‘aẓīmde olan *lāuḥibbu ‘l-āfilīn*⁴⁵ kelāmı ḥoş gelmedi ümmiden murād Ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmıdır ba‘zı nüshada *nā ḥuşed āyed* vāḳi‘ olmuştur ma‘nāsı saña nāḥoş gelir demek olur menḳüldür ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ḳavmine ‘ibādet itdikleri aşnāmıñ ulūhiyyete lāyık olmadığını ta‘līm için gice olup bir tābdār yıldız zāhir oldu ise ol kevkebe hezār bī buyurup ḳavmine esmā‘ itdiler ba‘de o yıldız ğurūb itdikde hezār bī kelāmından rücū‘ idüp ve o necmiñ rab olduğunu inkār iderek *lāuḥibbu ‘l-āfilīn* buyurdılar ya‘nī ben zāyil olanları ve dāyim ve berḳarār olmayanları kendime Tañrı ittiḥaz itmeye maḥabbet itmem zīrā ğarīb ve zāyil olanlar ve bir ḥālden bir ḥāle intikāl idenler ulūhiyyete münāsib degildir dimekdir ve bu kelāmları ḳavmini da‘vete me‘mūr olmazdan muḳaddemdir bundan soñra ḳameri görüp aña daḥı böyle buyurdılar ğurūbı vaḳtinde andan daḥı rücū‘ eylediler ve yine şemsiñ ḥaḳḳında böylece vāḳi‘ olmuştur nitekim Sūre-yi En‘āmıda beyān buyrulmuştur

(96) *Meşnevi*

Ezḳuzah derpiş-i meh bestī kemer

Z‘ān hemī rencī zi venşakḳā ‘l-ḳamer

Yine ehl-i nücūma ve felāsifeye ta‘n için ve i‘tikādlarını taḳbīḥ için buyururlar ki ey felsefī sen māhıñ önünde ḳavs-ı ḳuzahdan ‘ubūdiyyetini ve kevākibe maḥabbetini izḥār için kemer bağlamışsın ve kendini ḳul [İ-10b] itmişsiñ bundan için *iḳterābeti’s-*

⁴⁴“Ashâbım yıldızlar hibidir.hangisine uysanız sizi hidâyete çıkarır.” Bkz. el-Hâfız Ebûbekr el-Beyhakî; el-Medhal, Tahkîk: Dr. Muhammed Ziyâü’d-dîn el-Azamî, Kuveyt 1404, s. 162-164, Hadîs No.: 151-154

⁴⁵“Ben öyle batanları sevmem.” (En‘ām 6/76)

*sā'atu venşakka'l-kamer*⁴⁶ âyet-i kerîmesinden dilgîrsin zîrâ kameriñ inşikâkını lâayık görmeyüp tecvîz itmez olduñ kamer seniñ 'indeinde gâyet uludur ve bir kimesneniñ yine seniñ 'indeinde anı münşak itmege kudreti yokdur halbuki seniñ didigin gibi olmayıp fahr-i 'âlem Muhammed Muştafâ şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem müsebbiha-yı şerîfesiyle anı yarmışdır ve bu inşikâk maddesi nısf-ı kâti' ile muhâtabdır ve bu nısf-ı şerîf dahı te'vîli kâbil degildir ba'zılar inşakka'l-kamer nazmını inşakka'l-kamer ile te'vîl idüp mecâz yoluna gitmişler ise de bu te'vîl hatâdır zîrâ şâz olarak ve kad inşakka'l-kamer kırâ'atı vardır zîrâ kad kelimesi mazmûn cümleyi tahkîk içündür ve zamân-ı mâzîde vukû'ına delâlet ider

(97) Meşnevi

Münkirî inrâ ki şemsun kuvviret

Şems pîş-i tust a'lâ mertebet

Ey felsefî sen *izâ'ş-şemsu kuvviret*⁴⁷ nazm-ı celîlinde beyân buyurulmuş olan şemsiñ kıyâmete qarîb nûrunuñ zevâliyle tay olunmasını ve tekvîrini münkir olmuşsun zîrâ şems seniñ 'indeinde a'lâ mertebededir ve kendinden nûruñ zevâli mümkün degildir tekvîr devirmek ma'nâsınadır

(98) Meşnevi

Ezsitâre dîde taşrif-i hevâ

Nâhoşet âyed ize'n-necmi hevâ

Ey felsefî sen hevânîñ kûrre-yi havâda taşrifini ve hareketini yıldızdan görmüş ve Hâkdan görmemişsin ve bu 'âlemde sayir vukû'âtı dahı kevâkibden ve anlarıñ te'sîrinden i'tikâd itmişsin bu eelden *ve'n-necmi izâ hevâ*⁴⁸ nazm-ı celîlinde şemsiñ sükûtı ve nüzûli saña nâhoş gelir hattâ dirsın ki necm gürüb itmez belki felegi devr ider ve felegin de merkûz olmağla necm gürüb itdi zann idersin kevâkibiñ 'indeinde rütbesi 'âlî olmağla ve gürüb dahı şıfat-ı naşş olmağla anlarıñ şânlarına ve 'âlî

⁴⁶ “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” (Kamer 54/1)

⁴⁷ “Güneş katlanıp düğüldüğünde.” (Tekvîr 81/1)

⁴⁸ “Kayan yıldız andolsun ki.” (Necm 53/1)

rütbelerine lāyık görmezsin seniñ merkūzdur diye i'tikādını ve *kulli fī felekin yesbeḥūn*⁴⁹ nazm-ı celīli bāṭıl kılar zīrā şubh şuda üzmege dirler bu üzmeğ merkūz olmağla muḥālif olur taşrīf dönmeğ ve hevā suḳūṭ ma' nāsınadır [S-7b]

(99) *Meşnevi*

Hod mü 'eşşirter nebāşed meh zinān

Ey besā nān ki bü berred 'ırq-ı cān

Ey felsefī māh nāndan ziyāde mü 'eşşir degildir elbet nānıñ te'sīri māhdan ziyādedir ey felsefī çok nān vardır ki cānıñ tamarını kaç' ider ve mevte sebep olur seniñ daḥı kevākibiñ te'sīrine i'tikādıñ seniñ mevtine sebep olur dimekdir nān mü 'eşşirdir diye i'tikād idenler te'sīri maḥsūs ve mubaşşır iken i'tikādları sebebiyle helāk olunca te'sīrde dūn olan māha mü 'eşşirdir diyü i'tikād itmek ve mü 'eşşir-i ḥaḳīḳīyi inkār itmek sebep-i helāk [I-11a] olacağı muḥaḳḳaktır ancak necāt esbāba te'sīr vermeyüp cemī' te'sīrātı ve vuḳū'atı Allāhu Te'ālā Ḥazretlerine vermek ile olur zīrā cemī' enbiyānıñ vü evliyānıñ i'tikādları bunuñ üzerinedir nānda te'sīr-i 'aẓīm var iken te'sīri nāna vermek ma'ḳūl olmayınca te'sīri gāyetde vāzıḥ olmayanı mü 'eşşir i'tikād idip ḥaḳḳı ferāmūş itmek sebep-i helāk olacağı 'ulviyyetde oldığı maḥall-i şübhe degildir

(100) *Meşnevi*

Hod mü 'eşşirter nebāşed Zühre z 'āb

Ey besā ābā ki kerd ū ten ḥarāb

Taḥḳīḳ zühre yıldızı ābdan ziyāde mü 'eşşir degildir zīrā ābıñ te'sīri ve ḥarāreti kaç' itmesi maḥsūs ve mubaşşırdır lākin binecm-i zühreniñ felek-i rābi' de olmağla te'sīri 'indimizde maḥsūs ve mubaşşır degildir ey kimesne çok şü vardır ki o şavtını ḥarāb eyledi ya'nı ābıñ te'sīri maḥsūs iken te'sīri āba virüp ve āb kaç'-ı ḥarāretde mü 'eşşirdir diyü i'tikād idüp mü 'eşşir-i Bārī Te'ālā olduğunu ferāmūş eyleyenler bu i'tikād sebebiyle helāk oldular zühreniñ te'sīri 'indimizde maẓnūn iken ve ābıñ te'sīri

⁴⁹“Onların her biri kendi yörüngesinde yüzmektedir. (Enbiya 21/33)

gibi te'şîri maḳtû' değil iken zühre mü'eşşirdir i' tîḳādıyla te'şîri zühreye virüp Ḥaḳḳı ferāmûş idenleriñ rûz-ı cezâda helâkı ulviyetdedir demek olur

(101) Meşnevi

Mihr-i ân dercân-ı tust u pend-i dūst

Mîzened dergūş-ı tū bîrûn zipūst

Ey müneccim o yıldızların maḥabbeti seniñ cânında câygîrdir bu cihetden dostuñ naşîhati seniñ kulağına deriniñ taşrasından urur ve kulağınuñ içüne aşlâ te'şîr itmez bu cihetden nâşîḥ sözi diñlemezsın

(102) Meşnevi

Pend-i mâder tu negîrd ey fûlân

Pend-i tu dermâ negîrd hem bedân

Bizim naşîhatimiz ey filân sende te'şîr itmez ise seniñ naşîhatiñ daḥı bizde te'şîr itmez böyle bil ya'nî ne sen kevkebe te'şîr yokdur diyü i' tîḳād idersin ve mü'eşşir Allāhu Te'âlâdır dîrsin ve ne biz mü'eşşir kevkebdîr diriz belki te'şîri ancaḳ Allāhu Te'âlâya viririz bu cihetden i' tîḳādımız biri birine ğāyet ba'îddir

(103) Meşnevi

Cüz meger miftāḥ-ı ḥāş âyed zîdūst

Ki makālîdū 's-semāvet ān-ı ūst

Cemî' zamānda bu böyledir illâ evvel zamānda değil oldığı me'mûldür ki dostdan bir ḥāş miftāḥ gele o miftāḥ ile seniñ ḳalbiniñ ḳuflı küşâde ola o zamân bizim naşîhatimiz sende eşer ider zîrâ semāvâtîñ miftāḥları anıñ yed-i ḳudretindedir çünki semāvâtîñ ḳapuları oldığı Ḳur'ân-ı Kerîmde beyân olunmuşdur ***lâ tufettaḥu lehüm ebvābus semā' r⁵⁰*** böyle olunca miftāḥı ve ḳuflı daḥı olmak iḳtizâ ider maḳālîd muḳallidiñ cem'îdir muḳallid daḥı miftāḥ ma' nâsınadır ân bu maḳāmda lâıḳ dimekdir

(104) Meşnevi

⁵⁰“Onlara gök kapıları açılmayacak.” (Â'raf 7/40)

İn sūhan hemçün sitārest ü kamer

Lîk bîfermân-ı Haḡ nedhed eṣer

Keennehu dindi ki seniñ naşîhatında kâr yokdur bu eelden müneccime te'şîr itmemiş [İ-11b] bu beyt ile bu su'âle cevâb virüp buyururlar ki bu söz yıldız gibidir ve ay gibidir ya'nî te'şîrde bunlara beñzer lâkin emr-i Bârî ve fermân-ı İlâhî olmadıkça te'şîr itmez bu cihetden kuşûr benim sözümden degildir belki te'şîrine izn-i Bârî olmadığındandır Qur'an-ı Kerîmiñ mâlî dahı böylecedir Mevlâ izn virirse te'şîr ider ve hidâyet eyler eger izn virmez ise sâmi'leri dâlâletde kılar ḡalellâhu te'âlâ *ve nunezzilu mine'l-Kur'ânî mâ huve şifâun ve rahmetün lil mü'minîne ve lâ yezidü'z-zâlimîne illâ ḡasârâ⁵¹*

(105) Meşnevî

İn sitāre-y bîcihet te'şîr-i ü

Mizend ber gūṣhâ-yı vahycū

Bu bîcihet sitāreye beñzeyen benim kelāmım ki vardır anıñ te'şîri vahy-i İlâhîye tâlib olan ḡulaḡlar üzerine urur zirâ o ḡulaḡlar kelāmı istimâ' ehliyetleri olmamaḡla anlara aṣlâ te'şîri olmaz [S-8a]

(106) Meşnevî

Ki biyāyed ezcihet tâ bîcihāt

Tâ nederrāned ṣumārâ gürg-i māt

Öyle diyerek ḡulaḡlara sitāre-yi naşîhat urur ki cihet-i 'âleminden bîcihetler 'âlemine geliñiz ve dünyâdan ḡalâṣ olup 'âlem-i ḡayb ehlinden oluñuz ḡattâ sizi vaḡt-i rihletde mevt ḡurdı yaratmasın māt mevt ma' nâsınadır

(107) Meşnevî

Ān çünān ki ṣa'ṣa'-ı dūrpāṣ-ı ūst

⁵¹«Kur'an'dan indirdiğimiz şeyler, mü'min için şifadır, rahmettir. Zalimlerin ise yalnızca hüsrânını artırır. (İsra 17/82)

Şems-i dünyâ derşifat huffâş-ı üst

Ancılayın ki sitâre naşîhatiñ incü saçıcı ziyâsı vardır dünyâ güneşi anıñ yanında ve vaşında ve hâlinde anıñ huffâş-ı vîrânesi gibidir ya‘nî dünyâ güneşi anıñ yanında siyâh ve bîziyâdır ve kelâm-ı evliyâ andan enverdir dimekdir

(108) Meşnevî

Heft çarh-ı ezrakı derrikk-ı üst

Peyk-i mâh ender teb ü derdik-ı üst

Yedi mâ‘î reng gibi görünen felek insân-ı kâmilîñ sitâre-yi nuşhınıñ ‘ubûdiyyetindedir kevâkib-i seyyâreniñ kılâvuzı gibi olan mâh-ı münevver anıñ reşkinden sıtmada ve dıkk ‘illetindedir mahıñ kılâvuza beñzemesi felek-i evvelde olup sâyir seb‘a-yı seyyâre felek-i şânîde ve felek-i şâlişde ve felek-i râbi‘de olduğundan mâh cümlesiniñ peşinde bulunduğu cihetdendir teb sıtma ‘illetine dirler dirler gibi göründüğünden gūyâ mâh sıtmada imiş dıkk dâliñ kesriyle ma‘âza’llâh bir ‘illete dinür ki insânı za‘îf ider ve cigerde zaḥm olmağla cigeri daḥı mecrûḥ idip kârını mevte îşâl ider mâh daḥı bedr olduğdan soñra gicebegice ince ve naḥîf olur gūyâ mâh evliyânıñ kelâmına reşkinden medkûk olmuş oldu

(109) Meşnevî

Zühre çeng-i mes‘ele dervey zede

Müşteri bânaqd-ı cân piş âmed

Zühre yıldızı su‘âl için aña ceng urmuşdur ve bahşiş ve iḥsân alayım diyü sâz çalmışdır ehl-i hey‘et zühre yıldızı sâz çalar dirler ve kucağına resminde sâz virirler müşteri yıldızı daḥı naqd-i cânını eline alup evliyânıñ ḥuzûruna gelip naqd-i cânıyla evliyânıñ kelimâtına [İ-12a] müşteri olmuşdur

(110) Meşnevî

Derhevâ-yı destbûs-ı ü Zuḥal

Lîk ḥodrá minebîned ân maḥal

Zuhal ki seb‘a-yı seyyāreniñ birisidir ve yedinci felekdedir evliyānıñ elini öpmek sevdāsındadır ve himmetlerini almak fikrindedir lākin kendini huzūr-ı evliyāya varmağa lāyık görmez ān maḥalden murād huzūr-ı ‘ārifindir ve bir lāyık kelimesi bu maḥāmda muḳadderdir līk ḥodrā lāyık nebīned taḳdīrindedir

(111) Meṣnevi

Dest ü pā Merriḥ çendān ḥast ez ’ū

V’ān ‘Uṭārid ṣad ḳalem biṣkest ez ’ū

Evliyā ’u’llāhıñ derdinden ve reṣkinden felek-i sādisde olan ve cellād-ı felek taḥayyül olunan Mirriḥ yıldızı elini ve ayāğını pāre pāre ve mecrūḥ eyledi ve kendüye zaḥmlar urdu ve dahı o ‘aṭṭār ve yıldızıña felek-i ṣānīdedir ve kātib-i felekdir diyü muḥayyeldir evliyānıñ esrār ve aḥvālını taḥrīr ideyim diyü çok ḳalem ḳırdı yine itmege ḳādir olamadı işte cümle kevākib-i seyyāre evliyānıñ maḡlūbı olmuşlardır dimek olur

(112) Meṣnevi

Bāmüneccim in heme encüm beceng

K’ey rehā kerde tu cān bugzide reng

Ehl-i nücüm ile bu yıldızların cümlesi cengdedir öyle diyerek ki ey müneccim sen cānını terk itmişsin hemān şüreti ve rengi ihtiyār itmiş sen bizim gibi reng ve ‘arz maḳūlesine teveccüh ideceğine cān gibi cevher olan evliyā ’ullāha teveccüh eyle

(113) Meṣnevi

Cān veyest ü mā heme reng ü ruḳūm

Her sitāre-yi fikr-i ū cān-ı nücūm

Aşıl cān ehlu’llāhdır ve biz cümlemiz reng ve ruḳūmlarız evliyānıñ her bir yıldız gibi olan fikri biz necmlerin rūḥı gibidir

(114) Meṣnevi

Fikr k ’ū āncā heme nūrest pāk

Behr-i tust īn lafz-ı fikr ey fikrnāk

Evliyāda kandedir fikr belki anlarda fikr yokdur orada bütün nūrdur ve evliyā böyle şey'den pākdir bu fikr lafzıyla ta'bir seniñ içündür ki añlayasın

(115) Meşnevi

Her siṭāre ḥāne dāred der'ulā

Hĩṭ ḥāne dernegunced necm-i mā

Her yıldız 'ālem-i bālāda bir ḥāne ve bir burc tutar ve lākin hĩṭ bir ḥāneye bizim necmimiz sığmaz cān

(116) Meşnevi

Cān-ı bīsū dermekān key derreved

Nūr-ı nāmaḥdūdṛā ḥad key buved

Ṭarafsız olan cān mekāna kaçan gider ḥaddi olmayan nūr ḥadde ve nihāyete kaçan olur

(117) Meşnevi

Līk temşīlī vü taşvīrī kunend

Tā ki deryābed za'īfī 'aşqmend

Lākin bir temşīl ve bir taşvīr iderler ḥattā 'aşqa mensūb bir za'īfū'l-ḥāl añlasın

(118) Meşnevi

Miṣl nebud līk bāṣed ān miṣīl

Tā kuned 'aql-ı mücemmedṛā gūsīl

O temşīl miṣl ü 'ayn olmaz belki bir miṣālcik olur ḥattā toñmuş ve ayırmaz olmuş 'aqla üzme eylesün miṣl miṣāliñ muşağğarıdır gūsīl üzme ve koparmak ma'nāsınadır miṣāl lafzı kâfiyeye ya'nī gūsīle uymak için miṣīl okunur [İ-12b] dimege ḥacet kalmadı [S-8b]

(119) Meşnevi

‘Aql sertizest lākin pāy süst

Z’ān ki dil vīrān şudest ü ten dūrüst

‘Aqlıñ başı tīzdir ve lākin ayağı gevşekdir zīrā ‘aqlıñ qalbi vīrān olmuştur ve teni de serd olmuştur başı serd olmak ‘adem-i tā‘atden kināyedir ayağı süst olmak rāh-ı Hakkā gitmekden kināyedir

(120) Meşnevi

‘Aqlşān dernuql-ı dünyā piç piç

Fikrşān dertek-i şehvet hīç hīç

Ehl-i dünyānıñ ‘aqlı dünyā tā‘āmını celb itmekde gāyetde müdekkikdir lākin anlarıñ fikri şehvet-i dünyāyı terk itmekde yokdur hāşılı ‘ağılları umūr-ı dünyāya yarar lākin umūr-ı āhirete ka‘an yaramaz dimekdir

(121) Meşnevi

Şadrşān dervakt-i da‘vā hemçü şark

Şabrşān dervakt-i takvā hemçü berķ

Ehl-i dünyānıñ şadrı da‘vā vaktinde maşrıķ gibi dāyimā ziyā virir ve da‘vāsını peyderpey ider ve kemāl-i ‘aqlına izhār ider lākin Hakk Te‘ālādan takvā vaktinde anlarıñ şadrı yıldırım gibi tīz geçer ve aşlā me‘āşīye şabr idemezler ve ‘ibādetiñ merāretine dahı şabrları yokdur

(122) Meşnevi

‘Ālimi ender hünerhā ĥodnümā

Hemçü ‘ālem bīvefā vakt-i vefā

Halkıñ ‘aqlı hünerlerini izhārda kendüyi gösterici ve kemālını izhār idici bir ‘ālem gibidir ve lākin vefā vaktinde ‘ālem gibi bīvefādır vefā vaktinden murād tā‘at vaktidir yāhūd vakt-i mevtdir bu beyt ile ‘ulemā-yı zāhiri tā‘ate vefāları yokdur ve ‘ahd-i Hüdāyı şikest itmişlerdir diyerek tā‘n buyurdılar

(123) *Meşnevî*

Vaqt-i hodbînî negunced dercihân

Dergülû vü miğe kem geşte çü nân

Hodbinlik vaktinde halkın ‘aklı cihâna şıgmaz ve bu mertebede büyük olur lâkin tâ‘at vaktinde boğazda ve mi‘dede itmek nice gâyib olur ise öylece gâyib olur ‘ubûdiyyete aşlâ yüzi yokdur

(124) *Meşnevî*

În heme evşâfşân nîkû şeved

Bed nemâned çünki nîkûcû şeved

Çünkü ehl-i ‘uqûli ve ‘aqlarını zem buyurdılar ise keennehü dindi ki bu ehl-i ‘uqûl iyü olurlar mı ve tarîk-i Hakkâ gelirlir mi bu beyt ile cevâb buyururlar ki bunların bu vaşfları güzel olur ve bunlarda aşlâ çirkin nesne kalmaz çünkü bunlar iyü isteyici olurlar ya‘nî bir insân-ı kâmilin yanına varıp aña irâdet getürürler ise ve râh-ı Hakkâ sâlik olurlar ise o zamân cümle fenâ hûyları iyü hûylara mübeddel olur ve illâ böyle fenâlıkda kalırlar

(125) *Meşnevî*

Ger menî gende buved hemçün menî

Çün becân peyvest bâşed rûşenî

Eger benlik ve dârlık insân nuţfesi gibi koğmuş olur ise ve murdâr ise çünki menî câna ulaştı ve bir hâtûnuñ rahmine vâşıl oldu o nuţfe rûşenlik bulur ya‘nî hayât bulup nuţfe iken ve mertebe-yi cemâdda iken insân mertebesine irer [İ-13a] dimekdir evvelki menî benlik ma‘nâsınadır ve ikinci menî nuţfe ma‘nâsınadır hâşılı nuţfe murdâr iken bir ‘avrata muķârenetle insân olduğu gibi benlik dağı her ne kadar murdâr ise insân-ı kâmile muķârenetle insân olur buyurmak isterler bu beyt mâķabline temşîl olarak buyrulmuşdur

(126) *Meşnevî*

Her cemādī ki kuned rū dernebāt

Ezdıraht-ı baht-ı ū rüyed hayāt

Yine bir mişāl-i āhir buyururlar ki her cemādına yüzünü nebāta eyler kendiniñ şecere-yi bahtından hayāt biter ve zāhir olur meşelā bir çekirdek yā ḥubūbatdan bir dāne zemīne vāki‘ olsa işte bu şüretde nebāta müteveccih olmuş olur o çekirdek yāḥūd o ḥābbe nāmīyāta mülḥaḳ olmağla hayāt bulmuş ve cemādlık mertebesinden ḥalāş bulur bunlar cemādlıktan ḥalāş bulduğı gibi varlık şāhibi dağı iyülere muḳārenetle hayāt bulur demek olur

(127) Meşnevi

Her nebātī k ’ān becān rū āvered

Hızrvār ezçeşme-yi ḥayvān ḥured

Yine bir mişāl-i āhir ile temşil idip buyururlar ki her nebāt nev‘inden olan nesne çünki cān şāhibine müteveccih olur ya‘nī insān anı ekl idip mi‘desine idḥāl ider Hızır ‘aleyhi’s-selām gibi āb-ı hayāt çeşmesinden şu içer ve hayāt-ı ebediyye bulur nebāt insāna muḳārenetle eczā-yı bedeniyyesinden olup insāndan cüzv oldu ise fāsıklar dağı iyülere muḳārenetle merd-i kāmīl olurlar dimekdir

(128) Meşnevi

Bāz cān çün rū sūy-ı cānān nihed

Raḥtrā der ‘ömr-i bīpāyān nihed

Yine bil ki insānıñ cānı cānān gibi olan insān-ı kāmīle teveccüh ider kendi metā‘-ı vücūdını ‘ömr-i bīpāyāna ve hayāt-ı ebediyyeye ḳor ḥāşılı rūḥ-ı insānı insān-ı kāmīliñ rūḥına muḳārenetle insān-ı kāmīl olur ve devlet-i dāreyne vāşıl olur dimekdir hemān kāmīllere muḳārenetle sa‘y ve ihtimām eyle demek olur [S-9a] Su’āl-i Sāyilī ezmürğī berserrabāz-i şehri nişeste bāşed burası bir sāyiliñ su’ālī beyānındadır bir ḳuşdan ki bir şehriñ ḳal‘ası dīvārına oturmuş olur ser-i ū fāzılterest u ‘azīz yā demm-i ū o ḳuşuñ başı mı efdāldır ve ziyāde ‘azīzdir yāḥūd ḳuyruğı mu ve cevāb dāden vā‘iz

sāyilrā beḳadr feh̄m ve daḥı vā‘ iziñ sāyile cevāb virmesi beyānındadır sāyiliñ feh̄m-i miḳdārı ile rābẓ rāniñ fetḥi ve bāniñ sūkūnıyla şehriñ ḳal‘ ası dīvārına dirler

(129) *Meşnevi*

Vā‘ izirā güft rūzi sāyilī

Ke ‘y tu minberrā seniyster ḳāyilī

Bir vā‘ iz bir gün bir sāyil didi öyle diyerek didi ki ey vā‘ iz sen minberiñ ve kürsiniñ ziyāde ‘ālī [İ-13b] bir ḳāyili olmuşsun

(130) *Meşnevi*

Yek su ‘ālestem bügü ey zülübāb

Ender īn meclis su ‘ālemrā cevāb

Benim saña bir su ‘ālim vardır ey ‘aḳıllar şāhibi olan vā‘ iz bu meclisde benim su ‘ālime anıñ cevābını söyle didi

(131) *Meşnevi*

Berser-i bārū yekī mürġi nişest

Ezser u ezdüm kudāmīneş bihest

Şehriñ ḳal‘ asınıñ burcı üzerine bir ḳuş oturdı o ḳuşuñ başından ve kuyruğundan ḳaḅırsı iyüdü ve efḍaldır

(132) *Meşnevi*

Güft eger rūyeş beşehr ü düm bedih

Rūy-ı ū ezdümm-i ū midān ki bih

O vā‘ iz didi ki eger o ḳuş yüzi şehre ve ḳuyruğı ḳarye tarafına ise anıñ yüzi ḳuyruğundan efḍaldır

(133) *Meşnevi*

V’er suy-ı şehrest düm rūyeş bedih

Hāk-i ān düm bāş u ezrūyeş mecih

Eger kıyruğı şehir tarafınadır ve anıñ yüzi köy tarafınadır böyle ise o kıyruğa hāk-i pāy ol ve anıñ yüzinden şıçra ve fāriğ ol didi

(134) Meşnevi

Mürğ bāperr mīpered tā āşyān

Perr-i merdüm himmetest ey merdümān

Kuş kanadı ile yuvasına dek uçar insānıñ dağı kanadı ey ādemler kendiniñ himmetidir bu cihetden *elmer'u yetīru bihimmeti*⁵² dinmişdir hāşılı insānda ‘ālī himmet olunca olmayacağı yokdur demekdir ‘ulüvv-i himmet ehem ve elzem olduğunu ve ‘ālī himmet ile merātib-i ‘āliyyeye insānıñ vāşıl olacağı kudvetü'l-muḥakkikīn **Seyyid-i Sened kuddise sırruhu** Hāzretleri muṭavvel hāşiyesinde şu kıt'a ile beyān buyurmuşlardır ḥaqqā ki laṭīf kıt'adır:

Der ḥāne-yi ğam būden ezhimmet-i dūn bāşed

V'ender dīl-i dūnhimmet esrārtū çün bāşed

Ber herçī hemī lerzī mīdān ki hemān erzī

*Z'ān rūy-ı dīl-i 'āşık ez'arş füzūn bāşed*⁵³

Bu kıt' anıñ ma'nāsı ḥāne-yi ğam ki dūnyādır anda olmak ve ehl-i dūnyādan şayılmak dūn olan himmetden olur ya'nı dūn-ı himmet olanlar dūnyā ehlinden olup 'ālem-i ğayb ricālinden ma'dūd olmazlar ve dağı dūn-ı himmet olanlarıñ qalbinde yā Rab seniñ esrārıñ nice olur belki olmaz ve dūn-ı himmet olan ehl-i dūnyānıñ qalbinde seniñ esrārıñ ve ḥikmetiñ ve ma'rifetiñ bulunmaz her ne üzerine dıtrersin ve ḥırş idersin belli ki ancak anı degersin ve seniñ kıymetiñ o nesnedir bu cihetden 'āşıkıñ qalbi 'arşdan ziyāde olur ve 'ālī olur zīrā 'āşıkıñ qalbinde Allāhu Te'ālānıñ ārzū-yı vişāli vardır ve 'āşıkıñ bahāsı Hāq imiş zīrā ditremesi ānadır bu şüretde 'āşıkıñ qalbi

⁵²“Kişi himmet ve niyet kanatlarıyla uçar.”

⁵³Gam evinde olmak düşük himmetten olur
Gönülde senin sırlarında düşük himmet olduğunda
Bir şey her ne kadar titrerse (harap olursa) o kadar ucuz olur
Aşığın gönül dilberi yüzünü arşta dışarı uzatır

‘arşdan a‘lā olmak lâzım gelir nitekim ehl-i dünyânın bahâsı dünyâdır zîrâ hırşı ve ditremesi dünyâyadır bu cihetden ehl-i dünyâ hâkden süflîdir ve süflîyyeti dahı lâzım gelir işte [İ-14a] ‘âşıkla ehl-i dünyânın böyle ‘azîm farkı vardır buyurmak isterler

(135) *Meşnevî*

‘Âşıkî k ‘âlûde şed derhayr u şer

Hayr u şer mener tu derhimmet niger

Bir ‘âşık ki hayrda ve şerde ‘âlûde olduğunu hayr u şer ile muttaşıfdir sen anın hayrına bakıp ulu zann itme ve şerrine bakıp haķîr zann itme belki sen o ‘âşıkın himmetine nazar eyle eger himmeti ‘âlî ise ve murâdı Haķ ise o ‘âşık uludur ve eger himmeti dünyâ mâlı ise o ‘âşık alçaķdır her ne kadar ki ‘ibâdeti çok ise de

(136) *Meşnevî*

Bâz egerbâşed sepîd u bînazîr

Çünkü şaydeş mûş bâşed şud haķîr

[S-9b] Bu beyti irsâl-i meşel tarîķiyle buyururlar ki görmez misin toğan eger beyâz ve bînazîr ise çünkü şaydı fâredir o toğan haķîr olur zîrâ şayd itdiği nesne haķîr ve murdâdır

(137) *Meşnevî*

V’er buved cuġdî vü meyl-i û beşâh

Û dü şad bâzest zûşûret maķivâh

Eger bayķûş ķuşı olur ise ve anın meyli vîrâneye olmayıp pâdişâh tarafına olur ise o iki yüz toğan miķdâr-ı kıymet şâhibidir sen anın şûretine nazar itme ve anı haķîr i‘tikâd itme zîrâ meyli şâh tarafına olmuşdur ve şaydı laţîfdir bunun nazîri meşelâ tâzı kelb nev‘indendir velâkin çünkü geyik ve tavşan şayd ider bu cihetden mu‘teberdir ve haķâret-i kelbiye kendinde olmaz ve yine bir mişâl dahı budur ki aşķâb-ı kehfîn kelbi kelb nev‘indendir çünkü tâlib-i haķdır ve himmeti ‘âlîdir insândan ma‘dûd olmuşdur

ve cennete dahı dāhil olacaqdır cuġd cîmîñ zammı ve ġaynıñ sükûnıyla bāyķūş ta‘bîr olunan ķuşdur ve şe‘âmetle muttaşıfdr

(138) *Meşnevi*

Âdemi berķadd-i yek taş-tı ħamîr

Ber fuzûd ezâsmân u ezeşîr

İnsân bir ħamîr teknesi ķaddindedir velâkin âsmândan ve felekden ķadrde ziyâde oldu eşîr hemzeniñ fethiyle ve şâ‘-i mişleniñ kesriyle felek ma‘nâsınadır taş-tı legen demekdir bu maķâmda tekne murâd olunur zîrâ ħamîri teknede yoġururlar

(139) *Meşnevi*

Hiç kerremnâ şenîd in âsmân

Ki şenîd in Âdemi-yi pûrgümân

O âsmân Cenâb-ı Hâķdan *ve leķad kerramnâ*⁵⁴ kelâmını kendi ħaķķında hiç işitdi mi belki işitmedi zîrâ *ve leķad kerramnâ semâvât* ħaķķında yoķdur belki insân ħaķķındadır öyle kerramnâ ki bu ‘aşķla ŗolu olan insân anı işitdi âdemi pûr ġamdan müstebân olur ki mûkerrem olan benî âdemi ‘aşķla ķalbleri ŗolu olanlar imiş ve ķalbinde ‘aşķ olmayanlar *ve leķad kerramnâ* ve dāhil degil imiş belki aña ħayvân dirler ġālîbâ ehl-i mantıķıñ ħayvân-ı nâṭıķ ta‘bîrleri böyle âdemiñ ħaķķında olmak gerekdir

(140) *Meşnevi*

Berzemîn u çarḥ ‘arża kerd kes

Ḥûbi vü ‘aķl u ‘ibârât u heves

Zemîn üzerine ve felek üzerine hiç bir kimesne [İ-14b] kendi ħüsnüni ve ‘aķlını ve ‘ibârât-ı ħasenesini ve ‘aşķını ‘arz itdi mi belki itmedi zîrâ zemîn ve âsmân bu umûr-ı mezkûreden añlamazlar her ne ķadar cüşşeleri ‘azîm ise de fehmi olundu ki ululuk cesîm olmak ile degil imiş bu ħüsn ve ‘aķl ve feşāḥat ve belāġat ve ‘aşķ u maḥabbet

⁵⁴ “Biz, hakikaten şan ve şeref sahibi kıldık.” (İsrâ 17/70)

insāna ‘arz olur imiş ve bunu idrāk iden ancak insān imiş böyle olunca insānıñ ecsām-ı cesīme aşhābı üzerine ruḥānī olmak lāzım geldi

(141) Meşnevi

Cilve kerdī hiç tu berāsmān

Hūbi-yi rūy u işābet dergümān

Hıç sen āsmān üzerine cilve eyledin mi belki eylemediñ zīrā āsmān cilveden añlamaz ve dağı yüziniñ güzelligini ve bir nesneyi zannda ve tefekkürde işābet itdigini āsmāna ‘arz itdin mi belki itmediñ zīrā āsmān bunlardan dağı añlamaz bunlardan añlayan ancak insāndır böyle olunca insānıñ āsmāna rüḥānı lāzım geldi mısrā‘-ı şāniniñ āḫirini kāfiñ fetḫiyle yāy ma‘ nāsına olarak kemān okumak dağı mümkündür ma‘ nāsı atdığıñ okda işābet itdigini āsmāna ‘arz itdin mi demek olur

(142) Meşnevi

Piṣ-i şurethā-yı ḥammām ey veled

‘Arza kerdī hiç sīmendām-ı ḥod

Yine bir mişāl-i āḫir dağı buyururlar ki ḥammām şüretleriniñ önünde ey oğul kendiniñ gümüş gibi tenini anlara ‘arz itdin mi belki itmediñ zīrā ḥammām şüretleri her ne kadar cesīm iseler de bīrūḥ ve bī‘ aql oldukları cihetden sīm-i endāmlarını anlara ‘arz itmezler bundan dağı fehm olundu ki hüner cesāmet ile değil imiş ve lākin sen ey güzel

(143) Meşnevi

Bugzeri z’ān naqṣhā-yı hemçü ḥūr

Cilve ārī bā‘ acūz-ı nīmūr

O ḥūr gibi ḥammām naqṣhalarından geçersin ve anlara ‘arz-ı ḥüsn itmezsın belki yarım görür gözünüñ ferī gitmiş ve nūrı zāyil olmuş bir ‘acūze ḥüsnünü ‘arz idersin

(144) Meşnevi

Der ‘acūze çist k’iṣānrā nebūd

Ki turā z 'ān naqṣhā bāḥod rubūd

‘ Aceb koca arıda ne h ner var idi ki nuq   -ı amm miyyede yodur z r  seni nuq   -ı h sne-yi amm miyeden o koca arı kendine apdı ve seni cezb itdi bu beyt su’ ldir cev b  m ba‘ dinde gelir [S-10a]

(145) Me nevi 

Tu neg yi  men b g yem derbey n

‘ Aql u hiss   derk   tedb rest   c n

Sen s ylemez isen ben bey nda sa na s ylerim ‘ ac zde ‘ aql ve h sn ve a lamak ve tedb r ve c n vardır l kin amm m   retinde bunlar yodur bin ber n ‘ ac ze kendini ‘ arz idersin ve   retlere ‘ arz itmezsin

(146) Me nevi 

Der‘ ac ze c n-ı  m zi  kun st

  ret-i germ beh r  r   n st

Koca arıda cismine i til t idici c n vardır l kin amm mların   retini  c n  yodur b yle ise  eref ve faz let r   iledir i te ins n n sem dan ve ‘ arzdan ve cib lden e refiyyeti [ -15a] r   ile ve ‘ aql ile ve ‘ ilm ile olup ve heykel-i ma       yla ves yir  ey’ ile oldu  ta      eyledi ma‘ l m ola ki ‘ ac z koca arıya lu at-ı ‘ Arabda dirler  le’ll hu te‘  l  v lid ve ana ‘ ac z ve  le te‘  l  ve  let ‘ ac z-ı ‘ a  m ‘ Acem lu atlarına naql i  n   irine bir h  getirip ‘ ac ze dirler bu h ya na liye dinir k ze kelimesini    irinde olan h  gibi bu   retde ‘ ac z bil  h -y  ‘ Arab dir ve ‘ ac ze h -y  na liye ile F ris dir

(147) Me nevi 

  ret-i germ be ger c nbi  kuned

Derzam n ez ad ‘ ac zet berkuned

amm m n   reti faraz  hareket eyler ise o zam nda o   ret seni o koca arının meyinden  al   eyler z r  amm m   reti   yetde g zeldir

(148) *Meşnevî*

Cân çi bâşed bâhaber ezhayr u şer

Şād bāihsân u giryân ezzarar

Cân ne olur ve cânıñ mâhiyyeti nedir burası su'âldir hayrdan ve şerden âgâh ve haberdâr olan nesnedir burası cevâbdır ve dağı cân ihsân ile şād oluna ve zararlan giryân ve müte'essir olana dirler yohsa hayrı ve şerri bilmez ve ihsânı ziyândan fark itmez aña cân dinmez ' avâm-ı nâsıñ cânı gibi

(149) *Meşnevî*

Çün sır u mâhiyyet-i cân maḥberest

Her ki ü âgâhter bâcânterest

Çünkü cânıñ sırrı ve ḥaḳıḳati haberdır ve aña âgâhlıḳdan ' ibâretdir böyle olunca her kimesne ki ziyâde âgâhdır ziyâde cân şâhibidir demekdir

(150) *Meşnevî*

İktizâ-yı cân çü ey dil âgehîst

Her ki ü âgeh buved cânesh kavîst

Cânıñ iktizâsı çünkü ey gönül âgâh olmaḳdır böyle olunca her şahş ki ziyâde âgâhdır anıñ cânı ziyâde kavîdir

(151) *Meşnevî*

Hod cihân-ı cân serâser âgehîst

Her ki bicânest ezdâniş tehîst

Taḥḳıḳ cân ' âlemi başdan başa âgâhlıḳ ' âlemdir her zât ki cânsızdır ḥikmet-i İlâhiye ve ma'ârif-i Rabbâniyyeden ḥâlîdir zîrâ bunlar cânı olanlarda olur

(152) *Meşnevî*

Rûhrâ te 'şîr âgâhî buved

Her kirâ in biş Allâhî buved

Rûḥuñ te'şiri ƙalbe ve vücûda âgâhlık olur her kimesneye ki bu te'şir ziyâde olur o göñül Hâƙƙa mensûb olur hülâşa-yı kelâm âgâhlık kimde ki çokdur o kimesne âgâhlıkda kendinden dñn olandan efđal olur dımeƙdir

(153) Meşnevi

Çñn haberhâ hest bîrñn z'ñn nihâd

Bâşed ñn cānhâ derān meydān cemād

Çñnki bu 'ālemiñ tab'ından taşra ve bu 'ālemden ḥāric haberler vardır bu 'ālemde âgāh olan cānlar o 'ālem-i ğaybıñ meydānında cemād gibi olur zîrā o 'ālemiñ haberini bilmezler ve o aḥbār-ı ğaybiyye bu haberlerden a'lādır bu şüretde o 'ālemiñ ricāli bu 'ālemiñ ricālinden efđal olur [İ-15b]

(154) Meşnevi

Cān-ı evvel müzḥir-i dergāh şud

Cān-ı cān ḥod mazḥar-ı Allāh şud

Evvelki cān dergāh-ı Ḥüdānıñ esrārına mazḥar oldı evvelki cāndan murād bu 'āleme mensûb olan cāndır cānıñ cānı taḥķīķ Allāhu Te'ālānıñ esrārına mazḥar oldı cānıñ cānından murād 'ālem-i ğayba mensûb olan evliyā-yı kirāmıñ mazḥar-ı sırr-ı Muḥammedī olan ervāḥ-ı ƙudsīyeleridir

(155) Meşnevi

Ān melā'ik cümle 'aḳl u cān budend

Cān-ı nev āmed ki cism-i ān budend

O melekler cümlesi 'aḳl u cān iderler çñnki anlara Ādem 'aleyhi's-selāma muḳārenetden içñn bir yeñi cān geldi öyle cān ki o 'aḳl u cān olan melekler o yeñi gelen cān cism maḳāmında oldılar

(156) Meşnevi

Ezsa'ādet çñn berān cān berzedend

Hemçü ten ân rûhrâ hâdim şudend

Melekler sa‘âdetden içün çünkü o cāna kendilerini urdılar ten gibi o cānıñ hâdimi oldılar işte ‘âlem-i ğayba mensûb olan cān-ı şānî böyle şeref şāhibidir dimekdir

(157) Meşnevi

Ân bilis ezcân ezân ser bürde bûd

Yek neşud bâcân ki ‘uzv-ı mürde bûd

O iblīs cān gibi olan Hâzret-i Âdemden o sebebdan başını iletmiş idi ve cān ile berāber olmamış idi [S-10b] zîrâ bedenden kaç‘ olunmuş ‘uzûvv-ı mürde gibi idi ‘uzûvv-ı mürdede rûh olmaz iblīsde dağı bu ecelden rûh olmadı

(158) Meşnevi

Çün nebûdeş ân fedâ-yı ân neşud

Dest-i bişkeste muţî‘-i cān neşud

Çünkü iblīs cān yok idi bināberīn cān gibi Âdeme fedâ olmadı sen iblīsīñ bu hâline ta‘accüb itme zîrâ bedenden cüdâ olmuş âl-i cāna itā‘ at idici olmadı iblīs dağı dest-i işkeste gibidir ve bedenden cüdâdır elbet cāna itā‘ at idici olmaz

(159) Meşnevi

Cān neşud nâkış ger ân ‘uzveş şikest

K’ân bedest-i ūst tūvāned kerd hest

Eger o cānıñ ‘uzuvvı şikest oldu ise cān nâkış olmadı zîrâ ‘uzuvv cānıñ elindedir ve anı var eylemege kâdirdir ve cānıñ ‘uzuvva aşlâ ihtiyācı yoğdur dimekdir lâkin ‘uzuvv cāna her hâlde muhtâcdır

(160) Meşnevi

Sırr-ı dîger hest k’û gûş-ı dîger

Tūtiyi kû müsta‘idd-i ân şeker

Burada bir ğayrı sır vardır kanı bir ğayrı kulağ ki o sırrı naql u beyân ideyim kanı bir tūṭī ki o şekkeri yimege isti‘ dād sāhibi ola

(161) *Meşnevî*

Tūṭiyân-ı ḥāṣrâ kand- ĩst jerf

Tūṭiyân-ı ‘ām ezân ḥur beste ṭarf

Ḥāṣ tūṭilerine birdir yek şeker vardır ki ‘ām-ı tūṭīleri o şekerden taḥkīk gözi bağışlanmışdır

(162) *Meşnevî*

Key çeşed dervīş-i şūret z’ân zekât

Ma‘niyest ān ne fe‘ulün fā‘ilāt [İ-16a]

O zekâtıdan ve o pâklıkdan faḳaṭ şūreti dervīş olan kaçan ṭatar ve telezzüz ider belki idemez zîrâ bu sır diger ma‘nâ kabîlindendir vezn ve elfâz kabîlinden degildir zekât ṭahâret ma‘nâsınadır

(163) *Meşnevî*

Ezḥar-ı ‘İsâ dirîgeş nîst kand

Lîk ḥar âmed beḥilkat keh pesend

Keennehü dindi ki şūret dervīşinden sırr-ı digeri altun dirîğ idersiñiz bu beyit ile bu su’âle cevâb virüp buyururlar ki ḥar-ı ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmdan şekker-i dirîğ degildir lâkin eşek kendi ḥilkatinden şamân begenici geldi ve şekere iltifât itmez ve ‘indinde maḳbûl olmaz bu eelden sırr-ı digeri söylemedik bu beyitte faḳaṭ şūreti dervīş olanları ḥar-ı ‘İsâya teşbîh buyurdılar bu teşbîh min vech-i medḥ olur ve min vech-i zem olur medḥ şu cihetden olur ki ḥar ‘İsâ aleyhi’s-selâma muzâf oldu zemm şu cihetden olur ki her ne kadar Ḥazret-i ‘İsâya muzâf ise yine ḥardır ve ḥarlık mahiyyetden çıkmadı şūret-i dervīşi daḥı ehlullâh kisvesinde olduğı cihetden memdûḥdur ve lîkin şūretle dervīş olmayıp ḥaḳīkatde bayâğı âdem gibidir bu cihetden ḥar ‘İsâya teşbîh ğâyet laṭîf vâḳi‘ olmuşdur

(164) *Meşnevî*

Ḳand ḥarrā ger ṭarabengîḥtî

Pîş-i ḥar ḳanṭar şekkerîḥtî

Şeker merkeb için eger meyl ve rağbet ḥāşıl itmiş olaydı merkebiñ önüne bir ḳanṭar şeker yisin için dökülür idi ve lâkin merkebiñ aşlā şekere meyli yokdur her ne ḳadar ḥar-ı ‘İsā ise de

(165) *Meşnevî*

Ma‘nā-yı naḥtim ‘alā efvāhihim

În şinās înest rehrevrā mühim

*El yevme naḥtimu ‘alā efvāhihim*⁵⁵ nazm-ı celîliniñ ma‘nāsı bunı añla sâlik rāh-ı Ḥüdā olana böyle añlamak ehem ve elzemdir ya‘nî ḥatm-i fem âhiretde olacaḳdır böyle añlama zîrā böyle añlamak kendüye ‘azîm muzır olur bu ḥatmi dünyāda vāḳi‘ dir diyü idrāk itmek lâzımdır

(166) *Meşnevî*

Tā zirāh-ı ḥātem-i peygamberān

Bū ki berḥîzed zileb bend-i girān

Ḥattā peygamberleriñ ḥātemi Ḥazret-i Muḥammed Mustafā *şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellemiñ* yolından ola ki bir kāmiliñ himmetiyle lebinden bu mihr-i girān yukarı ḳalka eger âhirete virir ise ref‘ olmasına sa‘y itmez bu cihetden kendüye muzır olur keennehü dindi ki böyle ḥatemler bu yolda ref‘ olunduğı var mıdır bu beyt ile cevāb virüp buyururlar ki

(167) *Meşnevî*

Ḥatemhāyî k’enbiyā bugzāştend

Ān bedîn-i Aḥmedî berdāştend

⁵⁵ “O gün onların ağızlarını mühürleriz.” (Yâsîn 36/65)

Bir hâtemleri ki enbiyâ-yı ‘azâm terk itdiler ve çâre bulmadılar anı Hâzret-i Ahmede mensûb dînde evliyâsı kaldırdılar zîrâ bu dînde ‘avn-i bârî ile evliyâ-yı ümmeti sâye-yi Resûl-i Kibriyâda her şey’e çâre vü dermân buldılar [S-11a]

(168) *Meşnevî*

Ḳuflahâ-yı nâ-güşâde [İ-16b] mânde bûd

Ezkef-i innâ fetahñâ bergüşûd

Açılmış olan kilîdler kalmış idi *innâ fetahñâ* destinden açıldı ya‘nî Vâcib Te‘âlâ Hâzretleri sûre-yi Fetihde *innâ fetahñâ ile innâ feteñnâleke fethân mubînâ*⁵⁶ nazm-ı celîlinde buyurduğu fetihden murâd nâgüşâde olan ḳufların fethidir dimekdir egerçi ma‘nâ-yı zâhîrisi Mekke fethine taḥşîş olunmuşdır lâkin Hâzret-i Mevlâna *ḳuddise sırruhu* cümle umûr-ı müşkileniñ feth ve güşâdına ta‘mîm buyurdılar feth-i Mekke daḥı umûr-ı müşkileden olmağla aña daḥı şümûli muḳarrerdir

(169) *Meşnevî*

Û şefî ‘est ïn cihân u ân cihân

Ïn cihân zîdîn u âncâ zîcinân

Hâzret-i Muḥammed *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem* bu dünyâda ve cihân-ı âhîretde böyle olunca şefâ‘at idicidir bu dünyâda dîn semtine gitmege şefâ‘at ider ya‘nî hidâyetde olsunlar içün ümmetine Cenâb-ı Hâḳdan şefâ‘at ider cihân-ı âhîretde daḥı cennetler semtine gitmek içün şefâ‘at ider zî zâ-yı mu‘cemeniñ kesriyle ve yânîñ sükûnıyla cânib ma‘nâsınadır cinân cîmiñ kesriyle cennetiñ cem‘îdir

(170) *Meşnevî*

Ïn cihân güyed ki tu rehşân nûma

V’ân cihân güyed ki tu mehşân nûmâ

Bu dünyâda fâhr-i ‘âlem *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem* buyururlar ki yâ Rab sen bu dünyâda benim ümmetime yol göster ya‘nî şîrât-ı müstaḳîme delâlet eyle

⁵⁶“Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.” (Fetih 48/1)

cihân-ı âhiretde buyururlar ki yâ Rab sen benim ümmetimi cennete idhâl eyle ve cennetde anlara mâh-ı cemâlini ‘arz eyle bu beyt sebkat iden beytin me’âlindedir

(171) Meşnevî

Pîşe-eş ender zuhûr u derkûmûn

İhdi kavmî innehum lâya‘lemûn

Hâzret-i Muhammed *şalla’llâhu ‘aleyhi ve’s-sellemiñ* şan‘atı ve ‘âdet-i şerîfesi zâhirde ve bâtında Âhd kavmi *innehum lâya‘lemûn* diyerek şefâ‘at ve münâcât idi menkûldür ki Uhud gazâsında fahr-i kâ’inât *‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyât* hâzretleriniñ mübârek dendân-ı şerîfleri ok işâbet idüp şikest olunca ve yine mübârek vech-i şerîfi küffârıñ ğadri ile taş ve ok zaḥmından zaḥmdâr olup dem-i şerîfleri seyelân itdikle ḥavf itdiler ki Kureyşe bir ‘azâb ve belâ nâzil olur binâberin allahumme Âhdi kavmî *feinnehum lâya‘lemûn* du‘âsını tekrâr buyurup ‘adem-i helâklarıyla şefâ‘at buyururlar idi

(172) Meşnevî

Bâz geşte ezdem-i û her dü bâb

Derdü ‘âlem da‘vet-i û müstecâb

Bu cihetden fahr-i ‘âlemiñ nefsi mübârekinden her iki kapunıñ müşkilleri açılmış oldu iki ‘âlemde zîrâ anıñ du‘âsı kabûl kılınmış oldu

(173) Meşnevî

Behr-i in ḥâtem şudest û ki becûd

Mişl-i û nî bûd u nî ḥâhend bûd

Bu eelden Hâzret-i Muhammed *‘aleyhi’s-selâm* ḥâtem-i enbiyâ olmuşlardır zîrâ cûd u iḥsân sebebiyle anıñ mişli [İ-17a] ne var idi ve yine anıñ mişli olmağı dahı ne isterler idi ve bir ferd dimez idi ki ben Hâzret-i Muhammed *‘aleyhi’s-selâm* olsam böyle olunca fahr-i ‘âlem nübüvveti vücûd ve semâḥatı ḥâtem olmak lâzım geldi bundan sonra mişli olmamağla ḥâtem olmak lâzım geldiğini işbât maḳâmında buyururlar ki

(174) *Meşnevi*

Çünkü berşan‘at bered üstād dest

Nî tu gūyî ḥatm-ı şan‘at bertuest

Çünkü bir şan‘atda bir üstād cümlesine gâlib olur sen aña dimez misin ki şan‘at seniñ üzerine ḥatm olunmuşdur zîrâ mişli bir kemâlde bir kimesneniñ yok ise aña böyle dirler faḥr-i ‘âlemiñ dahı nübüvvetde ve kemâlât-ı sâyirede mişli olamamağla zât-ı şerîflerine ḥâtem dinir ve ḥâtem dinmek şâyeste olur bu cihetden ḥâtemü’l-enbiyâ dinmişdir *ḳālellāhu te‘ālā* ve lâkin Resûlullāh ve ḥâtemü’n-nebiyyîn dest bered gâlib olur ma‘nāsına ıstılāḥ olunmuşdur

(175) *Meşnevi*

Dergüşād-ı ḥatmhā tū ḥâtimî

Dercihān-ı rūḥbahşān ḥâtimî

Mühürleri ve ‘uḳdeleri güşād itmekde yâ Resûlallāh sen ḥâtemsin ve yine ḥayât bağışlayıcılarıñ cihânında cümleden ulu ve efḍal olmuş olduñ ḥâtim ḥā-yı mühmele ile cūd ve semāḥatle ma‘rûf bir zātuñ ismidir bu maḳāmda ḥâtemden efḍaliyyet ma‘nāsı murād olunur bunlaruñ oğlu ‘aşr-ı Muḥammediyyeye yetişüp zümre-yi aşḥâbdan oldular lâkin pederleri ‘aşr-ı sa‘ādete yetişmediler oğlına ‘Adî Bin Ḥâtem dirler rūḥbahşān kelimesinde olan elif ve nûn edât-ı cem‘dir

(176) *Meşnevi*

Hest işārât-ı Muḥammed elmurād

Kül güşād ender güşād ender güşād

Ve Ḥazret-i Muḥammed *şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellemiñ* işāretleri ya‘nî yine işāret ider ise [S-11b] işāretleri ve neyi murād iderse murād-ı şerîfleri Allāhu Te‘ālāniñ murādıdır ve dilediği nesne Allāhu Te‘ālāniñ dahı dilediğidir bu şüretde faḥr-i ‘âlem bir şey’e işāret ide ve olmasını maṭlûb ide o şey’ olmamak olmaz dimek olur bu ecluden cümle umûr-ı müşkileniñ ḥāl olmasını murād iderse cümlesi güşād

olunmaktadır ve huşûle gelmekdedir el-murâd bu maķāmda Allāhu Te‘ālānıñ murādıdır dımeķdir

(177) Meşnevi

Şad hezārān āferīn bercān-ı ũ

Berķudūm u devr-i ferzendān-ı ũ

Nice yüz biñ taḥsīn anıñ cānı üzerine olsun cāndan bedel faḥr-i ‘ālemiñ ķudūmine ve daḥı anıñ evlād-ı kirāmınıñ devrine ve ‘aşrına olsun ferzendāndan murād e’imme-yi işnā ‘Aşer rıdvānu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn efendilerimizdir yāḥūd kıyāmete dek gelecek evliyā ve aķtābdır

(178) Meşnevi

Ān ḥalīfezādegān-ı muķbileş

Zāde ‘end ez‘unşur-ı cān u dileş

O faḥr-i ‘ālemiñ maķbūl ve devlet şāḥibi evlādı olan ḥalīfeleri zāt-ı nübüvvetpenāḥiniñ cānı ve gönli ‘unşurından [İ-17b] toĝmuşlardır bundan soñra ḥulefā-yı evlādıñ ĝayrıya ta‘mīm idip buyururlar ki

(179) Meşnevi

Ger ziBaĝdād u Hirī vü ezReyend

Bīmizāc-ı āb u gil nesl-i veyend

Evlādı olan ḥulefā eger ki Baĝdāddandır ve Herāt şehrindendir yāḥūd Rey şehrindendir her ķanĝı memleketden ise de arada āb u gil mizācından bir nesne olmaķsızın ya‘nī cism vāsıtasıyla olmayarak ve şulb-ı Muḥammediyyeden gelmeyerek faḥr-i ‘ālemiñ evlādındandır

(180) Meşnevi

Şāḥ-ı gül hercā ki rūyed hem gülest

Ḥumm-ı mül hercā ki cūşed mülest

Gül dalı her kıanda ki biter hem güldür şarâb küpi her kıanda ki kıaynar hamırdır ya‘nî
esrâr-ı Muhammediyye her kimde ki olursa o Muhammed ‘aleyhi’s-selâmın
halîfesidir ve evlâdıdır dımeıdır zîrâ evlâdlık şulbinden gelmek ile olmaz nitekim
Nûh ‘aleyhi’s-selâm *innebnî min ehli*⁵⁷ buyurunca cevâbında *innehu leyse min ehlik*⁵⁸
buyırdı

(181) *Meşnevi*

Ger zimağrib berzened hırşîd ser

‘Ayn-ı hırşîdest ne çiz-i diger

Eger güneş mağribden tûlû‘ ıder ise ‘aynıyla güneşdir ğayrı nesne olmaıksızın ya‘nî
maşrııdan tıoğmaıksızın dımeıdır zîrâ güneş olmaıa maşrııdan tûlû‘ lâzım degildir

(182) *Meşnevi*

‘Aybçînânırâ ezîn dem kûr dâr

Hem besettârî-yi hıod ey Kirdgâr

‘Ayb görücileri bu benim kelâmımdan teb‘îd ile ve daıı kendi settâriyyet şıfatın ile ey
Mevlâ benim bu kelâmımı anlardan setr eyle ki hulefânın kıadrini bilmesinler zîrâ
hasûddurlar nazarları değer

(183) *Meşnevi*

Güft Hah çeşm-i huffâş-ı bed fı‘âl

Besteem men z’aftâb-ı bîmişâl

Hâzret-i Mevlânâ *kıuddise sırruhu* böyle münâcât idince Allâhu Te‘âlâ daıı kıabûl idüp
ilhâm tıarîkıyle cevâbında buyırmuş ki hûyları çirkin yarasa gibi kimesnelerin gözini
bînazîr-i âftâbdan bağışlamışım anlar güneşi görmeğe kıâdir olamazlar ma‘lûmdur ki
hasûd kıâfirlerin ve münâfıkların gözünden faıır-i ‘âlemiın kemâlini Mevlâ setr itmişdir
bu cihetden *ehzeıallezi beaşı’llahu rasûlen*⁵⁹ diyerek hezeyân söylerler idi

⁵⁷ “Oğlum benim ailemdendir.” (Hud 11/45)

⁵⁸ “Şübhesiz O, senin ailenden değıldir.” (Hûd 11/46)

⁵⁹ “Allahın resul olarak gönderdiği bu mu?” (Furkan 25/41)

(184) Meşnevi

Eznazarhā-yı huffāş-ı kemm u kâst

Encüm-i ân şems nîz ender hafâst

Nâkış olan yarasanın nazarlarından o şems-i haqîkatin yıldızlarını ya' nî hulefâsını dağı sakladım ve anlardan gizlüdürler fi'l-vâki' evliyânın haqîkatini dağı münkirler görmezler bu cihetden kimisi mürâ'idir dir ve kimisi mülhid diyü nâm virir **nigûhiden-i nāmūshā-yı pūsīde ki māni'-i zevk-i imān u delīl-i za' f-ı şıdkend** burası çürümüş ve qabîh olan 'ârları mezemmetiñ beyânındadır öyle 'ârlar ki imānıñ zevkine māni' olur ve dağı kişiniñ şıdkınıñ za'afına delildir **ve rāhzen-i şad hezār ebleh** ve dağı yüz biñ ahmaqıñ yolunu o nāmūs örücüdür **çünān ki rāhzen-i [İ-18a] ān muḥanneş şude būd nādān gūsfendān ve nemiyārest guzeşten** ancılayın ki o muḥanneşin koyunlar rehzeni olmuş oldılar ve dağı o muḥanneş koyunlarıñ miyânından geçmege kâdir olmadı **ve pürsiden-i muḥanneş ezçübān ki in gūsfendān tu 'aceb merā gezend** ve dağı muḥanneşin çobāndan su'āl itmesi beyânındadır ki seniñ bu koyunlarıñ 'acabā beni ısıtır mı **begüftā eger merdī ve dertu reg-i merdī hest heme fedā-yı teend** çobān dağı cevābında didi ki eger sen insān isen ve dağı sende insāniyyet tamarı var ise cümle koyunlar saña fedādır **ve eger muḥanneşī her yekī ejdehāyīst** ve eger sen muḥanneş isen her bir koyun saña bir ejderhā gibidir **[S-12a] muḥanneşī dīger hest ki çün gūsfendānrā būbiend der hāl ezrāh bāz gerded** bir gayrı muḥanneş dağı vardır ki çünki koyunları görür o hālde girü döner ve çobān su'āle vaqti olmaz muḥanneş korkak kimesneye dirler hā-yı mu' ceme ile tef' il bābında ism-i mef' üldür evvelki muḥanneş ikinci muḥanneşden iyüdür ve yektādır zīrā gūsfend anı görünce firār itmedi ve çobāndan keyfiyyet-i hāli su'āl eyledi ikinci muḥanneş gāyetde cobān olmağla koyunları gördiği anda havfindan karārı firāra tebdīl eyledi

(185) Meşnevi

Ey ziyā 'ü'l-Ḥaḳ Ḥüsāme'd-dīn biyā

Ey şıḳāl-ı rûḥ-ı sulṭānu 'l- Hüdā

Ey Hakkıñ ziyâsı Hüsâme'd-dîn gel ey rûhuñ cilâsınıñ sebebi ve dağı hidâyetiñ sulţanı
zât-ı şerîf gel

(186) Meşnevî

Meşnevîrâ mesrağ-ı meşrûh dih

Şûret-i emşâl-i urâ rûh dih

Meşnevî-yi Şerîf kitâbına vâsi' bir mer'î ve kırır vir ve bu kitâbıñ durûb-ı emşâliniñ
şûretine rûh vir ki o temşillerde cân olsun ve mürde dilleri ihyâ itsin

(187) Meşnevî

Tâ hurûfeş cümle 'aql u cân şevend

Sûy-ı huldistan-ı cân perrân şevend

Hattâ o Meşnevîniñ hurûfî cümlesi 'aql u cân olsun bu cihetden cân cennetligi
tarafına o hurûf uçucı olsun

(188) Meşnevî

Hem besa'y-ı tu ze ervâh âmedend

Sûy-ı dâm-ı harf-ı müstaḥḳan şudend

Yine seniñ sa'yinle bu hurûfuñ ma'naları 'âlem-i ervâḥdan geldiler ve dağı dâm-ı
harf tarafına ḥabs olunmuş oldular müstaḥḳan maḥbûs ma'nâsınadır

(189) Meşnevî

Bâd 'ömret dercihân hemçün

Hızır Cânfezâ vü destgîr ü müstemir

Seniñ 'ömrüñ ey Hüsâme'd-dîn dünyâda Hızır gibi olsun ya'nî hiç saña mevt gelmesin
hemân dünyâda sâlikleriñ cânını artır ve elini tut ve dâyim ol yâḥûd seniñ 'ömrüñ
dunyâda Hızırñ 'ömri gibi cân artırıcı ve el tutucu ve dâyimî olsun dimekdir

(190) Meşnevî

Çün Hızır v'Elyâs mâni dercihân

Tâ zemîn gerded zilüfîet âsmân

Ey Hüsâme'd-dîn [İ-18b] sen dünyâda Hızır ve İlyâs 'aleyhi's-selâm gibi olasın hattâ zemîn seniñ luḡfindan ve iḥsânından âsmân gibi ḡadr-i 'âlî olsun ma'lûm ola ki Hâzret-i Hızırñ hayâtında ve memâtında ihtilâf vâḡi' olmuşdur İlyâs daḡı Hızır 'aleyhi's-selâmñ ḡarındaşıdır gūyâ Hâzret-i Hızır umûr-ı berriyyeye ve Hâzret-i İlyâs umûr-ı bahriyyeye me'mûr imişler ve ḡıyâmete dek bunlara hayât virilmiş bunlar ne gûne dünyâda dâyimî iseler sen daḡı öylece dâyimî ol buyururlar

(191) Meşnevi

Güftemî ezluḡf-ı tu cüzvî zışad

Ger nebûdî tûmturâk-ı çeşm-i bed

Seniñ luḡfindan yâ Hüsâm yüzden bir cüzvini söyledim eger ḡasûduñ kötü göziniñ büyüklüğü olmayaydı ve lâkin ḡorḡarım ki işâbet-i 'ayn-ı vâḡi' olur ve ḡazarını çekersin tûmturâḡ ululuḡa ve ḡaşmete ve 'azamete dirler nitekim şâ'ir-i mâhir Belîḡiñ şî'inde gelmişdir Beyt:

Bu tûmturâḡ ve şöhret ü şân-ı cihân ḡ'âce

Degmez yanımda bir ḡadeḡ urduñ şarâbına

Hâḡḡa ki böyledir ve bir ḡadeḡ ḡamr-ı murdârı degmez her ne ḡadar Belîḡiñ murâdı böyle demek degil ise de

(192) Meşnevi

Lîk ezçeşm-i bed-i zehrâb dem

Zaḡmhâ-yı rûḡfersâ ḡurdeem

Lâkin nefsi zehirli şuyla memzûc olan kötü gözden rûḡa şıḡlet virici yaraların ḡok yimişim ve baña ḡasûdların nâzarından ḡok elem ve keder gelmişdir bu cihetden ḡavf iderim ki saña daḡı nâzar-ı ḡasûd işâbet ider nâḡâr sükût iderim rûḡfersâ vaşḡ terkîbidir rûḡa şıḡlet virici nesneye dinir ve maşdarı fersâyiden gelir üzmek ma' nâsınadır

(193) *Meşnevi*

Cüz beremz-i zıkr-i hāl-i dīgerān

Şerh-i hālet mīnyārem derbeyān

Bu cihetden evliyā ʿullāhıñ hālını bu kitābda zıkr ider iken o zıkrıñ eşnāsında remz ü işāretiñ ğayrısıyla seniñ hālınıñ şerhını beyāna getirmem belki sāyır ehlu'llāhıñ aḥvālını zıkr ideriñ seniñ hālinden kināye iderim dımeḳdir

(194) *Meşnevi*

İn bahāne hem zıdestān-ı dīlīst

Ki ez 'ū pāhā-yı dīhā dergilīst

Bu seniñ hālını daḡı remz ve işāret tarīķiyle söyleyip taşrīḡ itmemek bir ḡalbiñ taşarrufundandır öyle ḡalb ki sāyır ḡulūbuñ ayakları anıñ taşarrufından çamurda ḡalmışdır destān burada hāl ve şān dımeḳdir ve muzāf oldıḡı dilden murād Ḥüsāmıñ dılıdır ki cümle ḡulūba ḡālibdir bahāneden murād remz ile söylemeḳdir ya' nı benim remz ile söyleyüp taşrīḡ itmedıḡım daḡı seniñ ḡalbinıñ taşrīfidir buyurmaḡ isterler [S-12b]

(195) *Meşnevi*

Şad dīl ü cān 'āşık-ı şāni' şude

Çeşm-i bed yā ḡuş-ı bed māni' şude

Çok ḡöñül ve çok cān Allāhu Te'ālā Ḥāzretlerine 'āşık olmuştur ve Ḥāḡḡa ḡitmek ister lākin çirkin ḡöz sū'-i naḡarı sebebiyle ḡitmeḡe māni' olur yāḡūd çirkin ḡulaḡ anıñ evsāfını istimā' iderek o istimā' vāsıtasıyla çeşm-i bed semtine ḡidüp[I-19a] yine naḡar döküp ḡitmeḡe māni' olur işte sū'-i naḡar böyle teḡāşī olunacaḡ bir emr-i ḡabīḡdır hemān Mevlā cümlemizi maşūn ve maḡfūz eyleye āmīn biḡurmetü'n-nebiyyü'l-āmīn bu sū'-i naḡar bir emr-i müşḡil ve bedter olmaḡla Ḥāzret-i Ya'ḡūb evlād-ı kirāmına *yā beniyye lā tedḡulū min bābin vāḡidin vedḡulū min ebvābin*

*muteferriḳatin*⁶⁰ ya‘nî şehir-i Mıṣra vardıkda ey benim sevgili evlādım mecmū‘iñiz cem‘iyetle şehriñ ḳal‘a ḳapısınıñ birisinden dāḥil olmayıñız bil ki ebvāb-ı müteferriḳadan şehre dāḥil oluñuz diyü naẓar-ı ḥavfindan böylece vaṣiyyet buyurdılar ve yine Buḥārī-yi Şerīfde Ḥazret-i ‘Āyişe *raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anh* vālidemizden rivāyet oluñarak Mıṣr şadrıña faḥr-i kāyināt *‘aleyhi ekmele’-t-taḥiyyāt* ‘Āyişe-yi şıddıḳanıñ beytinde bir cāriye gördüler ki o cāriyenin vechi marazdan teḡayyür itmişdir ve ḥastalık vechinden zāhirdir **fekāl āster ḳūha feinne bihā’n-naẓarat** ya‘nî bu cāriyyeye ruḳye idiñiz zīrā bunuñla naẓara-yı seyyi‘e vardır ve ḥasta olmasına sebep sū‘-i naẓardır buyurdılar ḥāşılı su‘-i naẓar insānı nāmizāc itdiginden mā‘adā mevtine daḥı sebep olur nitekim ḥadīş-i şerīfde *inne’l-‘ayne leyūdḥilü’r-racūlel ḳabre ve ekmele elḳıdra*⁶¹ buyrulmuşdur ya‘nî naẓar insānı ḳabre ve deveyi tencereye idḥāl ider demekdir bundan soñra naẓarın şe‘āmetini beyān içün Ebū Ṭālibin ḥikāyesini beyāna şürū‘ idip buyururlar

(196) Meṣnevi

Ḥod yeki Bū Ṭālib ān ‘amm-ı Resūl

Ki nümüdeş şün‘a-yı ‘Urbān mehūl

Taḥḳīḳ işābet-i ‘ayn-ı vāḳi‘ olanların birisi **Ebū Ṭālib Mekki** Ḥazretleridir ki Resūl-i Kibriyānıñ ‘ammisidir işābet-i ‘aynı ‘illet olarak buyururlar ki zīrā aña ‘Urbānıñ ta‘n ve teşnī‘i maḥf ve emr-i ‘aẓīm göründü işte bu naẓar ‘alāmetidir Ebū Ṭālib ‘Abdu’l-muṭṭalib Ḥazretlerinin altı ‘adet evlādının birisidir ve Ḥazret-i ‘Alīnin pederleridir bu ecden faḥr-i ‘ālemin daḥı ‘ammisi olurlar ‘Abdu’l-muṭṭalibin irtihāl vaḳti faḥr-i ‘ālem efendimiz beş yaşında idiler vecd-i emcedleri ḥāne-yi şerīfesinde sākin olurlar idi ḥayātında me‘yūs olunca vālid-i faḥr-i ‘ālem Ḥazret-i ‘Abdu’llāh *raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anh* beş sene muḳaddem irtihāl-i dār-ı beḳā itmekle beş ‘aded evlādı mevcūd olup ve cümlesini da‘vet idip benden soñra benim oḡlum Ḥazret-i Muḥammed *şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellem* Ḥazretlerine benim gibi baḳar ve kim ḥimāyet

⁶⁰“Ey oḡullarım, bir kapıdan girmeyin; ayrı ayrı kapılardan girin” (Yusuf 12/67)

⁶¹“Ebu Nuaym’ın Hilvetü’l-evliyâ’sında: “Nazar insanı mezara deveyi kazana sokar” biçiminde bir hadis meali nakledilir (Ceyhan 2011:190).

ider buyurdılar her birisi ez dil ü cān ben alup hıfz u hımāyet iderim didikde her birisine bir bahāne bulup rāzī olmadılar Ebū Ṭālib Ḥazretleri yaşıda cümlesinden küçük olmağla sükūt itmişler idi gördi ki anlara virmez o zamān biz tekeffül ideriz buyurdılar çünkü Ebū Ṭālib gāyet rahīm ve şefīk vücūd ve semāhatle ve hilmle muttaşif bir zāt [İ-19b] sūtūdeşiyem idi ‘Abdu’l-Muṭṭalib Ḥazretleri anlarıñ tekeffüline rāzī olup faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem* Ḥazretlerini anlara teslīm buyurdılar ve benim irtihālimde alıp evine getür buyurdılar zirā ben sağ iken virmege kudretyāb olamam buyurdılar ba‘de buyurmuşlar ki çünkü Ebū Ṭālib böylece tekeffül eyledi kalbim müsterih oldu şimden sonra mevtime gamım yokdur çünkü oğlum Muḥammediñ kārını itmām itdim ve Ebū Ṭālibiñ benim gibi ri‘āyet idecegi ‘indimde meczūmdur bu şüretde ašlā mevtime te’essüf itmem bu hikāye **Kütüb-i Siyerde** böylece meşṭūr ve muşarraḥdır ey ‘ākıl-i muttaşif ‘Abdu’l-Muṭṭalib Ḥazretleriniñ bu kelāmı Ḥazret-i Muḥammed *‘aleyhi’s-selāmı* kendi nefsi üzerine terciḥ degil midir ve bu kelāmdan nefsinden ziyāde faḥr-i ‘ālemiñ kendisine aḥabb oldığı zāhir olmaz mı çünkü böyledir cedd-i Resūlu’llāh iken ve kalbi ḥubb-ı Muḥammediyye ile böyle meşḥūn iken Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri böyle zāt-ı şerīfi ḥabībine ḥürmet itmeyerek [S-13a] cehenneme kor mı ve bu zāt cennete girse eyā cennete kaḥt virir mi idi eger dirsən ki müşrikdir sen ‘aşrına idrāk idip ḥālne vuḳūfuñ var mı vele’in sellem öyle olsun hidāyet yed-i kudret-i İlāhiyede degil midir ḥabībine ri‘āyet buyurup ḥüsn-i ḥātme ile ḥatm itmesi Ḥaḳḳa göre ba‘īd iş midir bāḥuşuş ecdād-ı Resūl-i Kibriyāda müşrik yokdur diyü mevāhib-i ledünniyede taşriḥ olunmuşdur vesāyir kütüb-i mu‘teberde daḥı böylece meşṭūrdur şün‘a şınıñ fetḥi ve nūnuñ sükūnuyla ta‘n ma‘nāsınadır ‘Urbān ‘aynıñ zammıyla ve rānıñ sükūnuyla Bādiyede olan bedevīlere dirler lākin bu maḳāmda muṭlāḳa ‘Arab dimekdir nitekim beyit-i ātī böyle olduğına ḳarīnedir

(197) Meşnevi

Ki çi gūyendem ‘Arab giz tıfl-ı ḥod

Ū begerdānīd dīn-i mu‘temed

Öyle diyerek ʿa n mehb̄b göründü ki ʿ Arab baña saña ĩmān itsem ne dirler anı dirler ki kendiniñ terbh̄ itdigi tıflınıñ h̄atırından içün iʿtimād olunmuş dīnini döndürdi ve terk itdi bu hāl şöra baña ʿār ve ʿayb olur ve ben kıavmim içünde ħor ve ħaķĩr olurum ve herkes benden nefret ider

(198) Meşnevi

Güfteş eyʿam yek şehādet tu begū

Tā kunem bāĤāķ ħuşūmet behr-i tū

Faħr-i ʿālem daħı cevābında buyurdılar ki bir kimesneniñ maʿlūmı olmayarak ve mahfĩ olarak ve ikimizden ħayrı bir ferd bu sırra vāķıf olmayarak ey ʿamuca sen bir şehādet söyle yaʿnĩ *lā ilāhe illa ʿllāh Muĥammedūʿr-Resūlu ʿllāh* de ħattā ben şehādet itmiş idi her ne kıadar iʿlān itmedi ise de diyerek Cenāb-ı Ĥaķ ile seniñ içün ħuşūmet gibi şefāʿ at ideyim ve bu ʿār saña lāĤaķ olmasun

(199) Meşnevi

Güft lĩkin fāş gerded ezsemāʿ

Kullu sırrun cāvezeʿl-işneyne şāʿ

Çünkü bu kelāmı Ebū Ṭālib diñledi didi ki böyle olur ise münāsibdir lākin bu hāl mesmūʿ olmaķdan içün āşkāre ve zāhir olur zĩrā her sır ki ikiye vāķiʿ oldu elbet miyānı nāsda şāyiʿ olur bunu daħı [İ-20a] istimāʿ iderler ve şuyūʿ bulur yaʿnĩ bir kimesne sır-ı mektūmunı ketm itmeyip bir dostuna söylese o sır ikiye vāķiʿ olmuş olur ikiden murād birisi sır şāķibidir ve birisi söylediği kimesnedir yoħsa ikiye tecāvüz idüp üçüncüye vāķiʿ olur ise demek degildir ister isen ki bir sır mektūm ola bir ferdi aña vāķıf itme böyle olur ise ol sır mektūm olur baʿzılar işneyne şefetān maʿnāsı virdiler yaʿnĩ bir sır ki şefetānı tecāvüz eyleye fāş olur demek olur bu şüretde iki maʿnānıñ ikisi daħı bir meʿālede olmuş olur

(200) Meşnevi

Men bemānem derzebān-ı ĩn ʿArab

Pîş-i îşân h'âr kerdem z'în sebeb

Şoñra ben bu 'Arabîñ lisânında ma'ûn ve müşennâ' olarak kalırım anlarıñ önünde
hor ve haķîr oldıgım hâlde diyerek faħr-i 'âleme cevâb virdi

(201) Meşnevi

Lîk ger bûdîş luṭf-ı mâsebak

Key budî in beddilî bâcezb-i Hâķ

Lâkin Ebû Tâlibe eger mâsebakda ve ezelde olan luṭf-ı Bârî karîn olaydı Ebû Tâlib de
bu 'inâd Resûl-i Kibriyâ ile cezb-i Hâķ var iken kaçan olur idi belki olmayup o anda
şeref-i etbâ' ile müşerref olur idi beddilî 'inâd ma' nâsına ıstılâh olunmuşdur kütüb-i
siyerde meşûr olan egerçi Hâzret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhunuñ* Ebû Tâlib haķķında
beyân buyurdıgı gibidir lâkin kibâr-ı meşâyih-i Bayrâmîden **Yâzıcızâde Mehmed
Efendi** Hâzretleri **Muḡammediyye** nâm kitâbında beyân buyurmuşlardır ki Ebû Tâlib
Hâzretlerini Cenâb-ı Kibriyâ ba'de'l-vefât ihyâ eyledi Ebû Tâlib daḡı îmân idip yine
rûhı ḡabz olundu bu iş emr-i ba'id degildir şaķınıp istib'ad itme Ebû Tâlib haķķında
hüsn-i zann lâzımdır zîrâ faħr-i 'âlemiñ 'ammısıdır ve Hâzret-i 'Alîniñ pederidir
elṭâf-ı İlâhiyeye nâyil olması müsteb'ad olmaz

(202) Meşnevi

Elḡıyâş ey tu ḡıyâşü'l-müstaḡîş

Z'în düşâḡa-y ihtiyârât-ı ḡabî

Ey Hüdâ sen 'ibâdından bir dem taleb idicilere yardım idicisin elemân şu iki taraflı
ḡabîş irâdelerden ve bunlarıñ şerrinden ya'nî saña ilticâ ideriz demekdir düşâḡa ol
buḡaḡıya dirler ki iki cânibinden yuları ola **[S-13b]** ve bir kimesneniñ gerdûnına vaz'
olduḡda iki cânibinden aḡz olunur bu beyitte insânıñ irâdesini şu vechle olan iḡlâle
teşbîh buyurdılar ḡüyâ irâde iki yular şâḡibi bir ḡıll gibi imiş insânı ḡâḡ hayra ve ḡâḡ
şerre çeker imiş böyle irâdeden Cenâb-ı Hâķķa ilticâ olunur binâberîm Hâzret-i
Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* el-ḡıyâş diyerek bu irâde-yi seyyi'eden Cenâb-ı Hâķķa ilticâ
eylediler

(203) Meşnevi

Men zidestān u zimekr-i dil çünān

Māt geştem ki bümāndem ezfigān

Ben kendi ihtiyārımıñ mekrinden ve hilesinden ancılayın māt [İ-20b] oldum ki ve öyle feryād eyledim ki figān itmekden ‘aciz kaldım bu maḳāmda dilden murād ihtiyārdır zīrā ihtiyār gönülde olur zıkr-i maḳall ve irāde-yi ḫāl ḳabīlinden mecāz-ı mürsel olmuş oldu

(204) Meşnevi

Men ki bāşem çarḫ bāşad kār u bār

Z’īn kemīn feryād-ı gerd ezihtiyār

Ben kim olurum zīrā ki çarḫ çok kār u bār ile ‘azamet ile bu pusudan ihtiyārdan nāşī feryād eyledi kemīn kāf-ı ‘Arabiyeniñ fethiyle ve mimiñ kesriyle ihtifā olunacak ve ḫaşmını raşd idecek maḳalle dirler bu maḳāmda kemīnden gizlū ve maḫfī ma‘nāsı murād olunur ba‘zı nüshada mışrā‘-ı şānī z’īn-i kemīn bugriḫt ya‘nī z’ihtiyār vāḳi‘ olmuşdur ma‘nāsı çarḫ bu kemīnden ya‘nī ihtiyārdan firār itdi dimekdir bu ebyāt-ı şelāşeden irādeniñ zemmi zāhir olur ve böyle irādeniñ vücūdundan ‘ademi ḫayrlıdır demek olur

(205) Meşnevi

K’ey Hudāvend-i kerīm-i berdbār

Dih emānem z’īn düşāḫa-yı ihtiyār

Öyle diyerek ey kerīm ve ḫamūl olan Cenāb-ı Kibriyā baña bu iki taraflı ihtiyār yolundan emān vir ki ben ḫayr u şer işleyici irāde yolundan nefret ideyim ve ihtiyār yoluna sālİK olmayayım

(206) Meşnevi

Cezb-i yek rāhe-y şirātu ’l-müstakīm

Bih zidü rāh-ı tereddüd ey Kerīm

Şıraṭ-ı Müstaḳīm yolınıñ bir cānibe cezbî tereddüdün ey Kerīm Mevlā iki yolundan efḍaldır ḥülāşa-yı kelām irāde yolu Şıraṭ-ı Müstaḳīm degildir zīrā irāde yolunda tereddüd vardır Şıraṭ-ı Müstaḳīmde tereddüd olmaz bu şüretde o yoluñ sālîki daḥı muḫtarib olmaz hemān rāh-ı ḥayra gidip murād ve maḳşūdına irer

(207) Meşnevi

Z'în dü reh gerçi heme maḳsad tuvî

Lîk ḥod cān kenden āmed in düvî

Bu iki yoldan egerçi maḳşad sensin lâkin bu irāde yolu cān çekişmek geldi ve ḥāleti nizā' beñzedi iki yoldan murād birisi Şıraṭ-ı Müstaḳīmdir ve birisi irāde yoludur Şıraṭ-ı Müstaḳīm bu maḳāmda 'aşḳ yolu olur ve irāde yolu zühd ve taḳvā yolu olur bu iki yola sālîk olanıñ maḳşūdı Ḥaḳḳı bulmaḳdır velâkin zühd ve taḳvā yolu tereddüd yolu olmaḡla anı istemeyüp ancaḳ 'aşḳ yolına gitmegi Cenāb-ı Kibriyādan maṭlûb eylediler zīrā rāh-ı 'aşḳda tereddüd olmaz bu cihetden ıztırāb daḥı olmaz

(208) Meşnevi

Z'în dü reh gerçi becüz tu 'azm nîst

Lîk hergiz rezm hemçün bezm nîst

Bu iki yoldan maḳşūd egerçi senden ġayrîsi 'azm ve ḳaşd degildir lâkin ceng aşlā bāde meclîsi gibi ḥoş ve meferriḥ degildir ya'nî irāde yolu daḥı saña varır ise lâkin cenge ve ġavgāya beñzer bu cihetden sālîkini muḫtarib ider ammā 'aşḳ yolu bezm-i feraḥfezā gibi olmaḡla sālîkine dāyimā feraḥ ve şafā virir ve hem de tîz murādına îsāl ider demek olur bu şüretde rāh-ı 'aşḳ ihtiyār yolundan ā'lā olmasî lāzım geldi nitekim **Ḥazret-i Hüdāyî ḳuddise sırruhu [İ-21a]** ḥulefāsından **Cennet Efendi** ba'zı şi'rinde buyurmuşdur Beyt:

'Aşḳ atınıñ süvāri irişdi menziline

Lāğar-ı ḥar ile zāhid bekler ḳapuda nevbet

(209) Meşnevi

Dernübi bişnev beyāneş ez

Hudā Āyet-i eşfaḳne enyaḥmilnehā

Qurʾān-ı ʿAzîmde Allāhu Teʿālā Hazretlerinden *feebeḳne enyaḥmilnehā ve eşfaḳne minhā*⁶² āyet-i kerîmesiniñ beyānını dinle bu āyet-i kerîmeniñ meʿālî emānetleri göklere ve yirlere ve taḡlara ʿarz ve teklîf eyledik iʿraḡ itdiler ve ihtiyār yolunuñ şıḳlet yolu ve tereddüd yolu olduğunu bildiler belki bu umûr-ı mezkûre ʿaşḳ yolına sâlik olmuşlardır zîrâ gökler dāyim ʿâşıḳlar gibi dönmekdedir eşfaḳne iʿraḡ maʿnâsındır nübî nûnuñ zammıyla ve bâniñ kesriyle kezâlik nevâ nûnuñ zammı ve vâvıñ kesriyle Qurʾān-ı ʿAzîmîñ ism-i şerîfleridir [S-14a]

(210) Meşnevî

În tereddüd hest derdil çûn vegâ

Kʾîn buved bih yâ ki ân ḥal-i merâ

Bu tereddüd yolu gönülde ceng gibidir ve insâna şıḳlet virir hattâ ehl-i belâḡat *innî erâke teḳaddem riclan ve tü ʾaḥḥir uḥrâ*⁶³ kelâmını tereddüdden kinâye eylediler zîrâ tereddüd bu mı benim ḥâlîme iyüdür yâḥûd o mı benim ḥâlîme iyüdür demekdir bu ḥâl elbetde ceng gibi olduğu zâhirdir bu eelden *elye ʾis iḥdâ errâḥateyn*⁶⁴ dinilmiştir

(211) Meşnevî

Dertereddüd mîzened derhemdiger

Ḥavf u ümmîd-i bihî derkerr ü fer

Tereddüd ḥâlinde fenâ olmak ḥavfı ve iyü olmak ḥavfı ve iyü olmak ümmîdi ikisi daḥı ʿazîmetde olarak biri biriyle ceng iderler yaʿnî fen olmak ḥavfidir ki bunu terk eyle zîrâ emr-i ḳabîḥi intâc ider ve yine iyü olmak ümmîdi dir ki sen bu işi terk itme ve bu ḥuşûşa iḳdâm eyle zîrâ bu iyü olsa gerekdir bu ḥâlîñ şıḳleti emr-i bedîḥîdir ḥâşılı irâde yolu bir işe yaramaz ancak ʿaşḳ yolına bak demek olur **Münâcât penâh beḤaḳḳ cesten ezfitne-yi ihtiyār ve ve ezfitne-yi esbâb-ı ihtiyār** burası Vâcib Teʿālā Hazretlerine

⁶²“Onlar, bunu yüklenmekten çekindiler (sorumluluğundan) korktular.” (Ahzab 33/72)

⁶³“Seni bir adım ileri bir adım geri atarken görüyorum.”

⁶⁴“Umutsuzluk iki rahatlıktan biridir.”

tażarru‘ ve münācāt beyānındadır ve dağı Allāhu Te‘ālādan iħtiyār-ı fitnesinden ve esbāb-ı iħtiyār fitneden yardım istemek beyānındadır penāh bu maķāmda mu‘āvenet ma‘nāsı murād olunur **ki semāvāt u arazīn eziħtiyār u ezesbāb-ı iħtiyār şükūhīdeend ü tersīdend** zīrā gökler ve yirler iħtiyārdan ve dağı iħtiyārın esbābından heybetli ve maħūf olmuşlardır şükūhīdeend heybetlü olmuşlardır dimekdir ve **hilkat-i ādemī mūla‘üftād bertaleb-i iħtiyār ve esbāb-ı iħtiyār ḥı̃ş** ve dağı insānın hilkati iħtiyār talebi üzerine ḥarış olmuşdur mūla‘ ef‘āl bābından ism-i fā‘il olarak ḥarış ma‘nāsındadır iħtiyārdan ve esbāb-ı iħtiyārdan [İ-21b] bu maķāmda murād şıhhat ve māl ve manşıbdır nitekim beyān buyururlar **çünān ki bīmār bāşed ḥodra iħtiyār kem bīned şıhhat ḥı̃ahed ki sebeb-i iħtiyārest tā iħtiyār biyefzāyed** ancılayın ki insān ḥaste olur ve kendisi için iħtiyārı ve kudreti az görür Cenāb-ı Ḥaķdan der‘akab şıhhat ister zīrā şıhhat iħtiyārın sebebidir hattā anın iħtiyārı ziyāde olsun **ve manşıb ḥı̃ahed tā iħtiyāreş biyefzāyed** ve dağı Cenāb-ı Ḥaķdan manşıb ister hattā iħtiyārı muzdād olsun **ve meħbet-i ķahr-ı Ḥaķ derūmem-i mażiyye farṭ-ı iħtiyār u sebeb-i iħtiyār būdeest** ve dağı Allāhu Te‘ālā Ḥazretlerinin geķmiş ümmetlerde ķahrının nuzūline sebeb iħtiyārın ve esbāb-ı iħtiyārın ifrātı olmuşdur çünkü vücūdları ķavī idi ve mālları çok idi enbiyāya kuvvetleri sebebiyle inķiyād itmişdiler bu cihetden maķhūr-ı ķahr-ı Ḥudā oldular **herģiz Fir‘avn ğurisne vū bīnevā kes nedīdeest** görmez misin bir kimesne Fir‘avnı ķarnı aç ve dünyālıķdan naşıbsız görmemişdir işte böyle māl ve cāhı sebebiyle Mūsā ‘aleyhi’s-selām a mu‘āraza eyledi eğer kudret-i mālīyyesi olmayaydı mu‘ārazaya muķtedir olmaz idi Kārūn ve Hāmān dağı malları sebebiyle Mūsā ‘aleyhi’s-selāma ķarşı koydular tā helāk oluncaya dek çalışdılar

(212) Meşnevi

Evvelem in cezr ü medd eztu resid

Verne sākin būd in baħr ey Mecid

Yā Rab baňa cezr ü medd ibtidādan senden geldi yoħsa bu rūh deryāsı ve ğönül deryāsı sākin idi cezr deryānın iķerüsine çekilmesine dirler medd yine sāhil tarafına

‘avdetine dirler bu maḳāmda cezr ü medden ḫareket murād olunur Mıṣra ḳarīb-i Süveyṣ deryāsında bu ḫali müşāhede eylediñ fi’l-vāḳi’ böyle olur

(213) *Meṣnevi*

Hem ezāncā in tereddüd dādeyem

Bitereddüd kun merā hem ezkerem

İlāhī o maḫalden ki bu tereddüdi ve bu ihtiyārı baña virdiñ beni daḫı kemāl-i kereminden tereddüdsüz eyle ve bu ihtiyārı benden selb eyle ve beni kendi nefsim'e ḫavāle eyleme ve beni baña terk itme nitekim faḫr-i ‘ālem *ṣalla'llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellem felā tekilni ila nefsi ṭarfete ‘ayn ve aṣni emtene ta‘līm*⁶⁵ buyurmuşlardır

(214) *Meṣnevi*

İbtılāem mīkuni āh elḡiyāṣ

Ey zūkūr ezibtilāet çün ināṣ

İlāhī beni bu ihtiyār ve ḳudret ile imtiḫān eylersen varsın şu ādem ne gūne ādem imiş kendini añlasıñ buyurursun lākin benim ḫaḳḳımda ḳorḳarım bu imtiḫān iyü olmaz zīrā ey Ḥudā ve ey ulu Mevlā seniñ imtiḫānından gerçekten erkekler ‘avret gibi oldılar ve imtiḫāndan sağ çıkmadılar zūkūrdan murād evliyā-yı kirāmıñ ulularıdır [S-14b] ben ise anlar gibi degilim ḳorḳarım ki imtiḫānda kim ‘ayyār olduḡum zāḫir olur

(215) *Meṣnevi*

Tā be key in ibtilā yā Rab mekun

Mezhebiem baḫṣ dehmezheb mekun

Ḳandeye dek seniñ cānibinden bu imtiḫān bize vardır İlāhī sen bu imtiḫānı ḳullarımıñ ḫaḳḳında [İ-22a] terk ve bizleri bizlere sipāriṣ eyleme ve baña bir mezheb baḫṣ eyle ve beni on mezheblü eyleme bir mezheblü olmaḳdan murād Cenāb-ı Ḥaḳḳa gitmekdir deh mezheb olmaḳdan murād nefis yoluna ve hevā ve heves yollarına vesāyir bāṭıl yollara gitmekdir ḫülāṣa-yı kelām Allāhu Te‘āla Ḥazretleri ba‘zı ḳulını kendüye cezb

⁶⁵“Beni bir göz kırpması kadar bile olsun nefsim'e bırakma.”

ider ve kendi yoluna gitmege cebr ider zîrâ Cebbârdır ve ba‘zı kulunı ihtiyârını imtiḥân için kendisine ḥavâle ider bu imtiḥân yolunda ḥaṭar vardır velâkin cezb ve cebr yolunda aṣlâ ḥaṭar yokdur Ḥazret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* münâcât iderler ki Ḥaḡḡıñ meczûbı ve mecbûrı ola ve ihtiyârı elinde olanlardan olmaya

(216) Meṣnevi

Üṣturiyem lâğarî vü püştriş

Z’ihtiyâr-ı hemçü pālânşekl-i ḡîş

İlâhî ben bir deve gibiyim ve benim zührem kendimiñ pālân şeklinde olan ihtiyârımdan zaḡmdârdır böyle olunca benim pālân gibi olan ihtiyârımı benden al ya‘nî beni baña terk itme dimekdir

(217) Meṣnevi

În kejâve geh şeved İn sū girân

Ân kejâve geh şeved ân sū keşân

Beyt-i sâbıkda ihtiyârı pālâna teşbîḡ buyurdılar bu beytde daḡı deveniñ üstündeki maḡfeye teşbîḡ idip buyururlar ki bu maḡfe gibi olan ihtiyârgâḡ bu cânibe ağır olur ve yine ol bir cânibde olan maḡfe gâḡ bu cânibe kendüyi çekip ağır olur çünkü râḡ-ı ḡacda deve üzerine bir maḡfe vaz‘ iderler ve iki tarafına iki ḡacı ḡorlar deve yürür iken iki maḡfe gâḡ bir tarafına ağır gelip meyl ider ve gâḡ bir tarafı ağır gelmekle o cânibe meyl ider ihtiyâr daḡı gâḡ ṭa‘at cânibine ve gâḡ fışḡ u fücür cânibine meyl itmekle ihtiyârı maḡfeye teşbîḡ buyurdılar

(218) Meṣnevi

Befken ezmen ḡıml-ı nâhemvârrâ

Tâ bübînem ravza-yı ebrârrâ

İlâhî benden bu lâyıḡ olmayan yüki bırak ve beni bu bârdan ḡalâş eyle ḡattâ ebrârîñ vâṣıl oldukları ve dâḡil oldukları rıyâz-ı ma‘nevîyi göreyim ve ben daḡı ebrâra mülḡaḡ olayım zîrâ anlar bu mertebeyi seniñ cezb ve cebrinden buldılar ve ihtiyâr

yolundan bulmadılar hâşılı Hakkı bulanlar Hakkıñ cezbinden ve cebrinden buldular eger kendülerine kalmış olaydı ve muhtâr olmuş olsalar idi bu merâtibe vuşlat idemezler idi buyurmak isterler

(219) Meşnevî

Hemçü ân Aşhâb-ı Kehf ezbâğ-ı cûd

Mîçerend eykâz nî bel hüm ruḳûd

İlâhî o Aşhâb-ı Kehf gibi seniñ bāğ-ı ihsânından tena‘um ideyim onlar uyanıklardan değil idi belki anlar nâyimler idi ve ihtiyârları yok idi bu cihetden bāğ-ı ihsânından mütena‘im oldılar beni daḥı anlar gibi irâdesi ve ihtiyârı selb olunmuş eyle tâ ki ben daḥı anlar gibi mütena‘im olmuş olayım demek olur eykâz hemzeniñ fethi ve yâniñ sükûnuyla yaḳuz kelimesiniñ cem‘idir yaḳuz yâniñ fethi ve kâfiñ zammıyla bîdâr [İ-22b] ma‘nâsınadır ruḳûd rânîñ ve kâfiñ zammeleriyle râḳıdîñ cem‘idir râḳıd daḥı nâyim ma‘nâsınadır sükût sâkitiñ cem‘i olduğu gibi

(220) Meşnevî

Ḥufte bâşem beryemîn yâ beryesâr

Bernegerdem cüz çü gû bîihtiyâr

Ben gâh yemîn üzerine gâh yesâr üzerine uyumuş olayım ve sen beni taḳlîb eyle Aşhâb-ı Kehfi taḳlîb itdigiñ gibi ḳâlellâhu te‘âlâ *ve nuḳallibuhum zate’l-yemîni ve zate’l-şimâl*⁶⁶ ben bir cânıbinden bir cânıbime dönmeyeyim illâ çevgân ile ṭob bîihtiyâr döndüğü gibi döneyim hâşılı muhtâr olmayıp seniñ dest-i irâdetinde muḳtarr olayım demek olur

(221) Meşnevî

Hem betaḳlîb-i tu tâ zate’l-yemîn

Yâ suy-ı zate’ş-şimâl ey Rabb-i dîn

⁶⁶“Onları sağa sola çevirdik .” (Keyf 18/18)

Seniñ taqlıbiñ ile sağ cānibine yāhūd şol cānibine ey dīniñ şāhibi olan Mevlā döneyim
benim kaṭ‘an ḥarekātımde iḥtiyārım olmasın

(222) Meşnevi

Şad hezārān sāl būdem dermaṭār

Hemçü zerrāt-ı hevā biiḥtiyār

Nice yüz biñ sene ben ‘ālem-i ervāḥda idim havāda ṭayrān iden zerreler gibi iḥtiyārsız
ḥareketde biiḥtiyār idim maṭār ṭayrān maḥalline dirler bu maḳāmda ‘ālem-i ervāḥ
murād olunur

(223) Meşnevi

Ger ferāmūšem şudest ān vaḳt u ḥāl

Yādgārem hest derḥāb irtiḥāl

Eger baña o vaḳt o ḥāl ferāmūş olunmuş ise ve mürūr-ı ezmine ile yādından gitmiş ise
ḥāb-ı rihlet baña muzekkerdir uyḳuya irtiḥāl vaḳti ‘ālem-i ervāḥ ḥāṭırma gelir ḥāşılı
iḥtiyārsızlık ile ülfet itmişimdir [S-15a] yine meslūbu’l-iḥtiyār olmaḳlığı sende
murād iderim demek olur

(224) Meşnevi

Mirehem z’īn çārmīḥ-i çārşāḥ

Miçehem dermesraḥ-ı cān z’īn münāḥ

Bu dört dal gibi olan ‘anāşır-ı erba‘adan ḥalāş olayım ve daḥı cān mer‘āsına bu deve
aḥurı gibi olan dünyādan şıçrayayım çārmīḥdan murād ‘anāşır-ı erba‘adır çārşāḥdan
daḥı çār-ı sūtūn demek murād olunur ‘anāşır-ı erba‘ayı ḥāneniñ çār-ı sūtūnına teşbīḥ
itdiler meşraḥ mimiñ fethi ve siniñ sūkūnıyla mer‘ā ma‘nāsınadır lisān-ı Fārisīde
çerāgāḥ ve lisān-ı Türkīde ḳurā ta‘bīr iderler münāḥ mimiñ fethiyle ism-i mekān
olarak deveniñ çökecek maḥalline ta‘bīr olunur Medīne-yi münevverede ḥāric-i sūrda
bir vāsi‘ şahrā vardır Ḥaccāc oraya nāzil olmaḳla elān ismine münāḥa tesmiye olunur

(225) Meşnevi

Şîr-i ân eyyâm-ı mâzihâ-yı ħod

Mîçeşim ezdâye-yi ħ'âb ey Şamed

Ey ulu olan Mevlâ dâye gibi olan ħ'âbdan kendimiñ geçmiş günlerimde nûş eyledigim südü tanıırım ya' nî ' âlem-i ervâhda olan telezzüzi ħ'âb vaqtinde bulurum zîrâ ikisinde ihtiyârım yokdur ħ'âbdan murâd yâ ħ'âb-ı ħaķîķî ola yâĥûd evliyânıñ murâķabeleri murâd olunsa yine olur belki ħ'âb-ı ħaķîķiye maĥmûl olmaķdan ziyâde a' lâ olur Şamed ulu ma' nâsınadır ve bir kimesneye muĥtâc olmayan zâta daĥı ıtlâķ olunur bundan soñra yine ihtiyârıñ [İ-23a] zemmine şürû' idüp buyururlar

(226) Meşnevi

Cümle 'âlem z' ihtiyâr u hest-i ħod

Mîgirîzed derser-i sermest-i ħod

' Âlem ĥalkınıñ cümlesi kendi ihtiyârından ve vücûdından bil ki sarĥoşlığı tarafına kaçır ser burada taraf ma' nâsınadır

(227) Meşnevi

Tâ demî ezhûşyârî vârehend

Neng-i ĥamr u zemr berħod mînehend

Ĥattâ bir vaķt ayık olmaķdan ĥalâş olalar diyü bu eelden şurub-ı ĥamr ' ârını ve düdük çalmaķ ' ârını kendi üzerine ĥorlar işte ĥûşyârlık böyle bir emr-i ĥabîhdir ki şurub-ı ĥamr ile müttehim olmaģı ĥabûl iderler zemr zânıñ fethiyle ve mimiñ sükûnıyla düdük ma' nâsınadır

(228) Meşnevi

Cümle dâniste ki ĩn hestî faĥest

Fikr ü zikr-i ihtiyârî dûzaĥest

Cümle nâs bilmişdir ki kendinde olmaķ dâma giriftâr olmaķ gibidir ihtiyâra mensûb olan zikr ve fikr cehennem gibidir bu eelden ' ârifler istiĥrâķa tâlib olurlar ĥattâ enbiyânıñ velâyet cihetini nübüvveti cihetinden efďaldır dimişler zîrâ cihet-i velâyeti

Hakla olmasıdır ve cihet-i nübüvveti halkla olmasıdır bu hâl kendinde olmayı müstelzim olur

(229) Meşnevi

Mîgirîzend ezhodi derbiḥodi

Yâ bemestî yâ beşuḡl ey mühtedi

Nâs hûşyârlıktan mestlige kaçarlara ya sarhoşluk ile yâhûd bir şuḡl ile ey tarîk-i Hüdâda olan zât böyle bil eger kendinde olmak iyü olaydı nâs böyle lâya‘kıl olmak ‘âlemine firâr itmezler idi

(230) Meşnevi

Nefsra z’ân nisti vâmikeşi

Z’ân ki bîfermnân şud ender biḥeşi

Nefsini hamr yokluḡundan girü çekersin ve ayılırsın bir miḡdâr mest olduḡdan sonra andan için ki bu yokluḡa ve bu lâya‘kıllige emr-i Bârî olmaḡsızıñ gitdi ve hamr ile yok olmaya ruḡsat-ı Bârî yokdur ve vâmikeşi ayılırsın demekden kinâyedir ve biḥeşi daḡı mestlik ma‘nâsınadır eger dir isen ki mest altun kendüye gelir ve dâyim yoklukda ve o neş’ede kalmaz bu beyt ile cevâb buyurlar ki

(231) Meşnevi

Leyse li’l-cinni velâ li’l-insi an

Tenfuẓū min ḡabsu aḡtâri’z-zaman

Tâyife-yi cin ve tâyife-yi ins için dünyânıñ etrâfınıñ ḡabsinden ve bu ‘âlemde ibḡâsından ḡodbeḡod geçmek olmadı aḡtâr hemzeniñ fetḡıyla ve ḡâfıñ sükûnuyla ḡatarıñ cem‘idir taraflar demek olur zemen ve zamân-ı ḡükemâya göre felek-i a‘zamıñ devresinden ‘ibâretdir bu maḡâmda zıkr-i hâl ve irâde-yi maḡall tarîḡıyla mecâz-ı mürseldir dünyâ demek murâd olunur belki

(232) Meşnevi

Lâ nufūẓ illâ bisulḡâni’l-hudâ

Min tecāvīfī's-semāvāti'l-‘ulā

‘Ālī olan göklerin boşluklarından hidāyetiñ mutaşarrıfı ve pādişāhı Allāhu Te‘ālānıñ emri ile geçmek vardır bunun gibi yokluk ‘ālemine dağı ızın-i Bārī olmayınca [İ-23b] geçilmez ve sarhoş olup o ‘āleme geçmek fermānsız geçmek olur zīrā şurub-ı hamra bir cihetden ruḥşat yokdur bu beyitte olan lānufūz beyt-i sâbıkıñ mışrâ‘-ı evvelini te’kîd olur bu şürette müsteşnâ minh yine mışrâ‘-ı evvel olur lā nufūz kelimesi olmaz tecāvīfı tecvīfıñ cem‘idir boşluklar demek olur bu iki beyit şu âyet-i kerīmeniñ me’ālindedir kâlellāhu te‘ālā *yā ma‘şera’l-cinni ve’l-insi inisteta‘tum en tenfūzū min aḳtāri’s-semāvāti vel arḍi fenfuzū velā tenfuzūne illā bisulṭānin*⁶⁷ ya’nı ey cin ve ins cemā‘at-i semavāt ve ‘arzıñ boşluklarından geçmeğe ḥodbeḥod kâdir olur iseñiz geçiñiz bu emr ta‘ciz içündür geçmeğe kâdir degilseñiz illā kahr ve ğalebe şāhibi Mevlānıñ emriyle geçersiñiz dımeğdir [S-15b]

(233) Meşnevi

Lā ḥudā illā bisulṭānin yaḳī

Minḥırāsi’s-şühubb-i rūḥe’l-muttaḳī

Semavātıñ boşluklarından geçmeğe delālet ve irşād yokdur illā kahr ve ğalebe şāhibi bir zāt-ı şerīfıñ ızniyle vardır ki o zāt-ı şerīf mü’min-i kāmiliñ ruḥını semavātı ḥıfz idici şihāblarıñ iffetinden ve ziyānından ḥıfz ider ve mü’min-i muttaḳıñıñ rūḥına ‘urūcı sebebiyle o yıldızların men‘i olmaz nitekim fāḥr-i ‘ālemiñ cism-i şerīfinine Leyle-yi Mi‘rācda o şühübüñ men‘i ve zararı olmadı ve yine ‘İsā ‘aleyhi’s-selāma vaḳt-i ref inde şühübüñ ziyānları olmadı kâlellāhu Te‘ālā *bel rafa‘allāhu ileyh*⁶⁸ yine Ḥazret-i İdrīs ‘aleyhi’s-selāma nereye gidersin dımediler kâlellāhu te‘ālā ve *rafe‘anahu mekānan ‘aliyyā*⁶⁹ işte böyle ızın-i Bārī olur ise semavāta ‘urūc olunur ve illā ḥodbeḥod ‘urūc itmeğe bir ferd kâdir degildir zīrā melāyikeden ve şühübden

⁶⁷“Ey insanlar ve cinler topluluğı ölümünden ve Allah’ın azabından kurtulmak için göklerin ve yeryüzünün çevresini aşp gitmeye gücünüz yeterse geçin kaçın bakalım. Ama geçip kaçamazsınız, O sizi her yönden kuşatmıştır, onun hükmünden kurtulamazsınız, böyle güç ve kuvvet size verilmemiştir.”(Rahman 55/33)

⁶⁸“Aksine Allah, onu kendisine yükseltti.” (Nisa 4/158)

⁶⁹“Onu yüce bir mekâna yükselttik.” (Meryem 19/57)

māni‘ler vardır semavātīn tecāvīfinden murād ebvābi olur qālellāhu te‘ālā *inne ellezīne kezzebū bi āyāti-nā ve estekberū ‘an-hā lā tufettehu lehum ebvābu es semā’*⁷⁰ yaqī fi‘l-i muzāri‘dir şağlar ma‘nāsınadır hırās hānīn zammı ve rānīn teşdīdiyle nuşşār vezninde ism-i fā‘il cem‘-i müzekker-i mukesserdir hıfz idiciler dımekdir ve şühüb izāfet-i beyāniyyedir velākin vezn içün taḥfīf ile oqunmağ lāzım olur yāḥūd hırās ḥā-yı mühmelenīn kesriyle maşdardır bu şüretde izāfet-i lāmiyye olur ma‘nāsı şöyle dımek olur ki Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri mü‘miniñ rūḥını şühübün hıfz ve hırāset içün ilkā itdikleri nārīn ziyānından şağlar o rūḥ daḥı ruḥsat-ı Bārī ile mi‘rāc-ı rūḥānī eyler bu şüretde taqdīr-i yaqī minzarar hırāsü’s-şühübb dımek olur iḥter mā turīdu

(234) Meşnevi

Hiç kesrā tā negerded ü fenā

Nist reh derbārgāh-ı kibriyā

Hiç bir kimesne içün bārgāh-ı Ḥüdāya [İ-24a] yol yoğdur o kimesne fenā-yı maḥz ile fānī olmadığça ya‘nī Mi‘rāc-ı rūḥānī idemez dımekdir

(235) Meşnevi

Çist mi‘rāc-ı felek in nistī

‘Āşıkānrā mezheb ü dīn nistī

Felege ‘urūc nedir dinür ise işte bu yoğluğdur yāḥūd felek-i mi‘rācā sebep nedir dinir ise bu yoğluğdur ‘āşıkārīn mezheb ve dīnī işte bu fenā-yı maḥz ta‘bīr olunan şey’dir ancak ‘uşşāk bu yoğluğā bağarlar başka kemāle ve tā‘ate ve ‘ibādete bağmazlar dımek olur

(236) Meşnevi

Püstīn ü çarık āmed ezniyāz

Dertarīk-i ‘aşk-ı mihrāb-ı Ayāz

⁷⁰“Ayetlerimizi yalanlayanlar ve o ayetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya onlara göklerin kapıları açılmaz.” (Araf 7/40)

Ayāza ‘aşk yolunda mihrāb ve maḥall teveccüh-i niyāz cihetinden kendiniñ muḥaddem lābis oldığı kürki ve çarķı geldi zīrā her gün anları görüp kendisini yok ve maḥv tarafına çeker idi işte böyle ‘aşıklar miyānında yokluk maḥbūl ve maṭmaḥ-ı nazardır demek olur

(237) Meşnevi

Gerçi ü ḥod ü şāhrā maḥbūb būd

Zāhir ü bāṭın laṭīf ü ḥūb būd

Egerçi o Ayāz taḥkīk şāhıñ maḥbūbı idi ve maḥbūbiyyet rütbesini bulmuş idi ve daḥı zāhiri ve bāṭını laṭīf idi ve zātında ezher-i cihet güzel idi beyt-i ātiye merhūndur

(238) Meşnevi

Geşte bīkibr ü riyā vū kīneyī

Hūsn-i sulṭānrā ruḥeş āyīneyī

Ayāz kibr ve riyāsız olmuş idi ve bir ferde ‘adāvet-i zāhiriyyesi ve bāṭiniyyesi yok idi ve daḥı sulṭānıñ ḥūsnine Ayāzıñ yañağı āyīne idi ve pādīşāhıñ ḥūsn ve cemālī ayāzdan görünür idi ḥāl böyle iken yine kürküne ve çarķına nazardan ḥālī olmaz idi demek olur ma‘lūm ola ki şāhdan murād Allāhu Te‘ālā Ḥāzretleridir Ayāzdan murād maḥbūbiyyet mertebesine vāşıl olan velī-yi kāmīl ve mükemmeldir postīn ü çārīkdan murād evliyānıñ ecsām-ı şerīfeleridir zīrā anlar her gün cesedlerine im‘ān nazarıyla *felyanzuru’l-insānu mimme ḥulīḳ*⁷¹ emrine imtişāl için bakarlar ve cesedleriniñ aşı nutfе ve ḥāk olduğunu te’emmül iderler ve tevāzu‘ ve maḥviyyet semtine kendilerini çekerler her ne kadar nazara ihtiyāçları yok ise de zīrā fenā-yı şarfa irmişlerdir ve varlıklarını bi’l-külliyete izāle itmişlerdir ayāzıñ postına ve çārīkına nazar itdiği gibi işte bu ebyātdan Ḥāzreti Mevlānā *ḫuddise sırruhunu*ñ murād ve maḥşūdları evliyā-yı kāmiliyyeniñ bu aḥvālını ta‘rīf ve temşīldir nitekim bu mişillü zevāt-ı kirāmıñ ‘ibādet-i nāfileye ve riyāzet-i şāḳkaya ihtiyāçları yok iken şeb u rüz serber-i zemīn olup namāza ve secdeye ısrār itdikleri gibi ve aç kaldıkları gibi [S-16a]

⁷¹“İnsan neden yaratıldığına bir baksın.” (Tarık 86/5)

(239) *Meşnevî*

Çünkü ezhestî-yi hod ü dūr şud [İ-24b]

Müntehā-yı kār-ı ū Maḥmūd bud

Çünkü Ayāz kendi varlığından ba‘īd oldu onun kārının nihāyeti Maḥmūd oldu işte böyle varlığından āzād olanlar ‘āķibetinde Hāḫ Te‘ālānın ve cümle nāsın Maḥmūdı memdūhı olurlar zīrā varlık emr-i ḳabīḥdir nitekim ḥadīs-i şerīfde **vücūduñ zeneb lāyukāsu ‘aleyhi zeneb āḥir**⁷² vārid olmuştur

(240) *Meşnevî*

Z’ān ḳavīter būd temkīn-i Ayāz

Ki ziḥavf-ı kibr kerdī iḥtirāz

Ayāzın temkīnini andan ziyāde ḳolaydı ki kibr ḥavfından iḥtirāz itmiş olaydı ya‘nī belki mütekebbir ve varlık şāḥibi olurum diyü ḥavf itmek mertebelerini geçmiş idi zīrā mütekebbir olmak iḥtimālī yok idi maḳām-ı emne vāşıl olan evliyā-yı kirām egerçi derece-yi ‘işmete varmışlar ise de ṭaraf-ı aḳdan maḥfūz oldukları eelden kendülerinden ‘işyān şādır olmaz ve şudūr mertebesini tecāvüz itmişlerdir zīrā nefsleri iṭmīnān rütbesini bulmağla nefs-i muṭma’inne aṣḥābından olmuşlardır nefs-i muṭma’inne mertebesinde velākin **esleme’ş- şeyṭānī felā ye’murunī illā biḥayr**⁷³ mertebesine vāşıl olup ma‘şīyyet teklīf ider nefs ve şeyṭān olmamağla ma‘āşīden sālīm oldılar

(241) *Meşnevî*

Ū mühezzeb gešte būd u āmede

Kibrra vü nefsrā gerden zede

O Ayāz aḥlāḳ-ı zemīmeden ve cümle sū’-i ḥālden mühezzeb ve pāklanmış olmuş idi ve bu vechle bu ‘āleme gelmiş idi nitekim ḥadīs-i şerīfde **essa‘īd sa‘īd fī baṭn-i ümm**

⁷²“Varlığın kusurdur üzerine başka bir kusur eklemeye gerek yoktur.” Yaptığımız araştırmalarda böyle bir hadis-i şerife rastlanılmamıştır.

⁷³“Şeytanım, elimde teslim oldu, Bana hayırdan başkasını emretmiyor.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 430. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

*ve's-şakî şakî fî batn-i ümm*⁷⁴ buyrulmuştur bu eelden evliyâ-yı kâmilîn bu 'âleme pâk gelmiş olur ve dahı Ayâz kibr şıfatının ve nefs-i emmârenin boynunu urmuş idi bu cihetden mütekebbir olmak ihtimâli kalmamış idi böyle iken yine kürkine ve çarıkına ehyâna nazar ider idi bundan sonra bu nazârın hikmetini beyân idip buyururlar ki

(242) Meşnevi

Yâ pey-i ta' lîm mîkerd ân hiyel

Yâ berây-ı hikmetî dūr ezvecel

Çünkü Ayâzda böyle şıfat-ı kibr ile ittişâf ihtimâli kalmamış idi kürkine ve çarıkına nazar itmek neden için oldı dinir ise cevâbında bizler dahı diriz ki bu hîleleri Ayâz yâ hâlka ta' lîm için eyledi idi yâ havftan ba' id Ayâz bir sırdan ve hikmetden için eyledi idi fahr-i 'âlem *şalla'llâhu Te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem* Hazretlerinden ümmetine ta' lîm için çok 'amel ve münâcât ve ed' iyye-yi me'sûre rivâyet olunmuştur ezcümle *yâ muqallebe'l-kulûb sebbit kalbî 'âlâ dînike*⁷⁵ münâcâtı gibi evliyâ-yı ümmetinden dahı 'avâm-ı nâsa ta' lîm için bu mislü nesnelerin vukû' ı müsteb' id olmaz

(243) Meşnevi

Yâ ki did-i çârîkeş z 'ân şud pesend

K'ez nesîm-i nîstî hestîst bend

Yâhûd çarıkını Ayâza görmek andan için maqbûl oldu ki yokluk rüzgârından yâhûd kokusundan için vücûd-ı insânî bir bend ve 'uqdedir bu eelden yokluk râyihasını istişmâma mâni' [İ-25a] olur beyt-i âtiye merhûndur

(244) Meşnevi

Tâ güşâyed dahme k 'ân bernîstîst

Tâ biyâbed ân nesîm-i 'ayş u zîst

⁷⁴“Said o kimsedir ki, annesi karnında said olmuş; şakî o kimsedir ki, annesi karnında şakî olmuştur.” Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureşî, el-Kader vemâ verade fî zâlike mine'l-âsâr, thk. Abdulaziz Abdurrahman el-Ussîm, Mekke, Dâru's-Sultan, h.1406, s. 141-145.

⁷⁵“Ey kalpleri halden hale çeviren Allah, benim kalbimi dininden ayırma.”

Hattâ o çârıkı görmek yokluk üzerine bend gibi olan vücûd dahmesi ki yokluk üzerine vaz' olunmuştur o dahme güşâd ola hattâ o 'âşık hayât-ı ebediyye rûzgârını ve râyihasını o 'uğdeniñ ve o dahmeniñ zâyil olmasıyla bula ve istişmâm ide dahme dâliñ fethi ve hânîñ sükûnıyla kabır üzerine binâ olunan kubbeye dirler ve hâzîneniñ kubbesine dahı ıtlâk olunur kubbe kabri ve altını setr eylediği gibi yokluk defînesini dahı bu vücûd-ı insânî setr ider bu cihetden vücûda dahme ta' bîr buyurdılar Ayâz şundan içün kürküne ve çârıkına nazar itmiş ola ki vücûd perdesi bi'l-küllîyye ref' olunsun ve kemâliyle yokluk zâhir olsun işte böyle terdîd ile Ayâzîñ böyle itmesine üç sebep buyurdılar zîst zânîñ kesriyle hayât ma'nâsınadır ve 'ayşîñ 'atf tefsîridir 'ayş 'aynîñ fethi ve yânîñ sükûnuyla yine hayât ma'nâsınadır lügat-ı 'Arabîde 'aynîñ kesriyledir bu şûretde fethâ edât-ı nakl olmuş olur kâfîrdeki fânîñ fethâsı gibi

(245) Meşnevî

Mülk ü māl u atlas in merhale

Hest bercân-ı sebûkrev silsile

Çünkü vücûd-ı insânî dahme gibi olup ârifleriñ şîfat-ı fenâsını setr eyledi ise mülk ü māl dahı yokluğu setre sebep olmağla anlarıñ beyânına şüru' idüp buyururlar ki bu maḥall-i rihlet olan dünyânîñ mülki ve mālî ve elbise-yi fâhiresi serî'ü's-seyr olan cânîñ üzerine bir zencîr gibidir 'ârifin rûḥunı mi'râcdan [S-16b] ve Cenâb-ı Hâḫka seyrden men' ider çünkü böyledir dervîşîñ mülki ve mālî ve elbise-yi fâhiresi olmaḫdan olmaması kendi ḫaḫḫında iyüdir nitekim şimdi muşarraḫ beyân buyururlar

(246) Meşnevî

Silsile-yi zerrîn bedîd ü ğarra geşt

Mând dersûrâḫ-ı çâhî cân zideşt

Dervîş çünkü silsile-yi zerrîne beñzeyen dünyânîñ mülk ü mālını gördü ve aña aldandı o dervîşîñ cânı bir kuyu delüğü içinde olup odada ve fezâ-yı feraḫfezâda seyr itmekden maḫrûm kaldı ğarra ğaynîñ fethi ve râ-yı müşeddedeniñ dahı fethiyle

aldanmak ma‘nāsına maşdardır bu maķāmda maşdar bima‘nāu’l-mef‘ūl olmağla mağrūr oldu demek olur

(247) *Meşnevi*

Şūreteş cennet bema‘nā dūzaķī

Ef‘i-yi pūrzeħr ü naķşeş gūlruķī

Dünyānıñ mülkiniñ ve malınıñ zāhiri cennet gibi müzeyyen ve laţīfdır lākin ma‘nāda cehennem gibi insānı mühlik ve muħriķdir ve daħı mülk ü māl zehr ile toľmuş bir yalandır velākin dünyānıñ naķsı ve şūreti gūlruķ bir maħbūb gibidir şaķınıp ziyānı yokdır diyerek mülk ü māl tedārikinde olmayasın

(248) *Meşnevi*

Gerçi mü‘minrā saķar nedhed żarar [İ-25b]

Līk hem biħter buved z‘āncā gūzer

Egerçi mü‘mine nār-ı cehennem żarar virmez zīrā ħadīs-i şerīfde *cūz yā mü‘min fān nūruñ ħad itğā nārī*⁷⁶ buyrulmuşdur her ne ħadar nār-ı cehennem mü‘mine ziyān virmez ise lākin o maħalden geçmek mü‘mine ziyāde iyūdūr bu ħāl şırāt köprisi üzerinde olsa gerekdir

(249) *Meşnevi*

Gerçi dūzaķ dūr dāred zūnikāl

Līk cennet biħ verā fīķüllī ħāl

Egerçi cehennem ‘uķūbetini mü‘minden uzak tutar cīs-i şırāt üzerinde mü‘min fāsıķlar ve kāfirler gibi mużtarib olmaz lākin şırātı geçüp cennete gitmek herħâlde mü‘miniñ ħaķķında iyü olur ve ħarb-ı meşel meşhūrdur ki ħorķulı düş görmekten uyanıķ tırmaķ ħayrlıdır dirler bunuñ gibi insān-ı kāmile mülk ve mālīk her ne ħadar ziyānı yok ise elinde māl bulunmaķdan bulunmamaķ evlā ve efďaldır ve ħavf u ħaţardan ħālīdır bināberīn maķām-ı emne varmış ve maħbūbiyyet mertebesini bulmuş

⁷⁶“Ey mümin üzerimden geç git, senin nûrun benim ateşimi söndürdü.” Aclûnî, Keşfu’l-hafa, 1/360

evliyânîñ ekşerisi ihtiyât için fakr yolını tercih eylediler ve sîret-i Muhammediyyeye tâbî‘ oldılar Bâyezîd-i Bisţâmî gibi ve İbrâhîm Bin Edhem gibi ve Zünnûn-ı Mışrî gibi ve bu kitâbîñ mü‘ellifi Hâzret-i Mevlânâ gibi *ḳaddesallâhu esrârhum* ve efâz ‘aleynâ min berekâtihim Kur’ân-ı ‘Azîmde Mışr şadrına Süleymân ‘aleyhi’s-selâm atların temâşasıyla meşgûl olup ve iştiğâli dahı uzun olup gördü ki şems gurûb ider hâlbuki şalât-ı ‘aşrî edâ itmemişler idi hemen ḳalkup şemsiñ reddiyle du‘â buyurup ve du‘âları dahı ḳabûl olup şalât-ı ‘aşrî öylece edâ buyurdılar metâ‘-ı dünyâ nebiyy-i zîşâna bu işi idince evliyâyâ itmesi ‘ulviyyetde ḳalur bu cihetden Hâzret-i Mevlânâ *ḳuddise sırruhu* râh-ı fakrî ihtiyâra tergîb buyurdılar çünkü insân-ı kâmile ve insân-ı nâḳışa dünyâ mâlınıñ ziyânını ‘âm olarak beyân buyurdılar ise nâḳışlara ziyânı ezyed olmağla tekrâr nâḳışlara pend u nuşh için buyururlar ki

(250) Meşnevi

Elhâzer ey nâḳısân z’în gülruḳî

Ki begâh-i şoḳbet âmed dūzaḳî

Hâzer idiniz ey nâḳış dervîşler bu gülruḳ-ı maḥbûb gibi olan dünyâdan zîrâ dünyâ size muḳârenet vaḳtı cehenneme mensûb geldi ve siziñ telefûñuze bâ‘iş oldu ḥâşılı nâḳışlara dünyânîñ mazarratı ziyâde olur buyurmak isterler **Hikâyet-i ân ḡulâm-ı Hindû ki beḤudâvendzâde-yi ḥod pinhân hevâ âverde bûd** Burası Hinde mensûb köleniñ hikâyesidir öyle köle ki kendi efendizâdesine gizlü ‘aşḳ u maḥabbet getirmiş idi **çün duḡter râ bâmehter-i ‘aḳd kerdend** çünkü o duḡteri bir ulu ve şâlih zâta ‘aḳd itdiler **ḡulâm ḥaber yâft rencûr şud ve mîḡudâḡt ve hîç ṭabîb ūrâ dernemî yâft** köle bu ‘aḳdden ḥaber buldı [İ-26a] ve ḥaste oldu ve teni eridi ve za‘îf olur idi ve bir ṭabîb bunuñ ‘illetini bulmaz idi zîrâ ‘illet-i ḳalbiyedir ‘illet-i bedeniyye degildir eṭibbâ ise cismânî ‘illeti añlarlar ba‘zı nüshadan mı şinâḡt vâḳi‘ olmuşdur añlamaz idi demek olur **ve ūrâ zehreyî ḡüften nebûd** ve dahı o köleye söylemege cesâret yok idi bu cihetden ḥâli ḡâyet perişân oldu demek olur [S-17a]

(251) Meşnevi

Ḥ‘âceyîrâ bûd Hindû bendeyî

Perverīde kerde ūrā zindeyī

Bir h̄āceniñ bir Hindli kölesi var idi o köleyi t̄fūliyetinden berü terbiye olunmuş eylemiş idi ve o köle o h̄āceniñ zindesi idi

(252) Meşnevi

İlm ü ādābeş tamām āmūhte

Derdileş şem‘-i hūner efrūhte

‘İlm-i şerīfī ve cümle edebleri tamām olarak o ğulām Hindūya öğretmiş idi ve daħı anıñ qalbinde ma‘rifet şu‘lelerini yakmış idi ve zulmet-i cehlden anıñ gönlünü hālāş itmiş idi

(253) Meşnevi

Perverīdeş ez̄tufūliyyet benāz

Derkenār-ı luṭf ān ikrāmsāz

Şabāveti vaḳtinden o köleyi o ikrām düzici h̄āce kenār-ı luṭfında ya‘nī iḥsān iderek beslemiş idi

(254) Meşnevi

Būd hem īn h̄ācerā hoş duḡterī

Sīmendāmī geşī hoş gevherī

Bu h̄āceniñ bir güzel kıızı var idi ve cesedi gümüş gibi ve güzel ve hılqati hoş idi geş kâf-ı Fārisiyyeniñ fethiyle güzel ma‘nāsınadır

(255) Meşnevi

Çün mürāhıḡ geşt duḡter tālibān

Bez̄l mīkerdend kâbīn-i girān

Çünki duḡter bulūḡ ḡükmüne vardı istinkāhına tālib olanlar ağır ve kıymetli mehr-i mü‘eccel bez̄l şarf eylediler kâbīn ‘avretiñ mehrine dirler

(256) Meşnevi

Mîresîdeş ezsu-y-ı her mihterî

Behr-i duhter dembedem ẖāzeğeri

O ẖaceye kerîmesi bu vechle olduğundan her ulunuñ tarafından her vakt bir kız isteyici gelir idi ẖāzeğeri nikâh ile kız ṯalibi olana dirler

(257) Meşnevi

Güft ẖāce mālra nebved şebât

Rûz âyed şeb reved ender cihât

Ağniyâ tarafından ṯalib olanlara ẖace cevâbında didi ki mālîñ şebâtı ve devâmı olmaz görmez misiñ gündüz gelir gice etrâfa gider gice etrâfa gidip nice dāyim degil ise māl daḡı bir âfete uğrayıp elden zāyil olur gündüz giceyi perişân itdiği gibi o âfet daḡı mālı perişân ider yāḡūd ẖace ḡodbeḡod bu mülâḡazayı ider idi demek ola

(258) Meşnevi

Ḥüsn-i şüret hem nedâred i‘tibâr

Ki şeved ruḡ zerd ezyek zaḡm-ı ḡâr

İnsānîñ şüretinde olan ḡüsn ü cemāl daḡı i‘tibâr tutmaz zîrâ kişiniñ yañaḡına diken batsa bir diken yarasından daḡı şarî olur bu cihetden kerîmemi dilber olanlara da virmem dir idi yāḡūd bir güzel ṯalib olsa ve kız istese aña da bu cevâbı virir idi demek ola [İ-26b]

(259) Meşnevi

Sehl bâşed nîzmihterzâdegî

Ki buved ḡarra bemāl u bâregî

Eger bir kişizâde ḡâcenîñ kerîmesini ister ise cevâbında dir idi ki kişizâdelik daḡı kolay nesne olur ya‘nî bîḡadr şey’ olur zîrâ anlar mālına aldanmış olur ve daḡı a‘lâ ata maḡrûr olur bâregî ḡâyetde iyü olan ferese dirler

(260) Meşnevi

Ey besā mihterbeçe k'ezşūr u şer

Şud zifi'l-i zişt hod neng-i peder

Ey kimesne bil ki çok kişizāde vardır ki umūr-ı kabīhayı irtikābından ve kendini çirkin fi'linden pederiniñ 'ārī ve sebep-i hicābı olur fi'l-vāki' kişizādeler envā' fesādi irtikāb iderek pederlerini rezīl iderler

(261) Meşnevi

Pürhünerrā nīz eger bāşed nefis

Kemperest ü 'ibretigīr ezbilis

'İlm ve ma'rifetle tolu kimesne için eger hüneryi maqbūl ise de anıñ hakkında dir idi ki aña az i'tibār it ve iblisden 'ibret tut zīrā şeytāna hüneryi fāyide vermeyip 'ākıbetinde matrūd oldu perest emr-i hāzırdır tıp dımekdir kem dağı 'ademden kināyedir

(262) Meşnevi

'İlm būdeş çün nebūdeş 'aşk-ı dīn

Ū nedīd azĀdem illā naqş-ı tīn

Şeytānıñ 'ilmi var idi lākin çünki dīn maḥabbeti yok idi o şeytān Ādem 'aleyhi's-selāmdan bir hüner görmedi illā cesediniñ naqşını gördü bu şüretde 'ilm dağı bir mu'teber şey' degildir diyerek 'ulemādan kerīmesini isteyini böyle def' ider idi yāhūd ehl-i 'ilme kızımı virsem 'ilm dağı bir iyü nesne degildir diyerek fıkır idip 'ulemāya duḡterini virmek istemez idi demek olur [S-17b]

(263) Meşnevi

Gerçi dānī diqqat-i 'ilm ey emīn

Z'ānt negşāyed dū dīde-y gaybbīn

Eger ki 'ilmde olan diqqati ey emīn ve ḥaḳāyık-ı 'ulūm-ı zāhireyi ey 'ālim bilirsın velākin o 'ilmden seniñ gayb görücü iki gözüñ güşād olmamışdır 'ālem-i gaybı müşāhedeye kādır olamazsın lāzım ve maṭlūb olan ancak budur

(264) *Meşnevî*

Û nebîned ğayr-i destârî vü riş

Ezmu‘arrif pürsid ezbiş ü kemîş

O ‘ulûm-ı zâhireniñ ‘âlemi dîde-yi ğaybbîni olmamağla yanına bir kimesne gelse anıñ şârığından ve şaķālından ğayrısını görmez ya‘nî faķať zâhirini görür hattâ anıñ ma‘rifetinden o geleniñ iyiligini ve kötülüğünü su‘âl ider bu maķâmda bîşden murâd kim muķâbili olmağla iyülik demek olur

(265) *Meşnevî*

Ârifâ tu ezmu‘arrif fâriġî

Ĥod hemî binî nûr-ı bâziġî

Ey ‘ârif-i Ĥudâ olan zât sen mu‘arrifden fâriġsin taĥķîķ yanına gelen kimesneniñ bâtınıñ görürsün zîrâ lem‘ân idici bir nûrsuñ bâziġ parlayıcı ma‘nâsınadır

(266) *Meşnevî*

Kâr taķvâ dâred ü dîn ü şalâĥ

Ki ez ‘ü bâşed bedü [İ-27a] ‘âlem felâĥ

Çünkü ĥ’ace bu umûr-ı mezķûreniñ her birisine bir bahâne buldı ve kendüye didi ki iyü işi ancak taķvâ tutar ve daĥı iyü dîn şâĥibi olmak ve şalâĥ-ı ĥâl şâĥibi olmak tutar ya‘nî meşâliĥ-i dünyeviyye ve dîniyye taķvâ ve dîn ve şalâĥ ile ĥâşıl olur zîrâ bu umûr-ı mezķûreden iki ‘âlemde felâĥ vardır diyüp bir şâliĥ ve mütedeyyin dâmâd aramağâ şürü‘ eyledi

(267) *Meşnevî*

Kerd yek dâmâd-ı şâliĥ ihtiyâr

Ki bud faĥr-ı heme ĥayl ü tebâr

Ve dahı bir şālîḥ dāmād kendüye ihtiyār eyledi öyle ki o şālîḥ dāmād cemī‘-i cemā‘atîñ ve cümle ḳavmîñ mā bihi‘l-iftihārı bir zāt idi ḥayl cemā‘at ma‘nāsınadır tebār dahı ḳavm ve ḳabīleye dirler

(268) Meşnevi

Pes zenān güftend ūrā māl nīst

Mihterī vü ḥüsn ü istiḳbāl nīst

Çünkü bir şālîḥ kimesneyi dāmād itmek murād idince ḥ‘ācenîñ ḥareminde olan t̄ayife-yi nisā didiler ki anîñ mālı ve ğınāsı yokdur ve māl ile ziyāde ululuğı ve ḥüsn-i ḥālî ve cümleden imtiyāzı yokdur böyle kimesneyi dāmād idinmek neden iḳtizā eyledi çünkü ḥ‘ācenîñ beyān olunan taḥayyülâtını nisvān bilmezler idi ve bir şālîḥ kimesneyi dāmād itmek murād eylediginden āġāḥ degil idiler bu cihetden bu vechle i‘tirāz eylediler

(269) Meşnevi

Güft ānhā tābi‘-i zūhdend ü dīn

Bīzer ü gencīst berrūy-ı zemīn

Ḥ‘āce dahı cevābında didi ki māl ve mehteri ve ḥüsn ve istiḳlāl zūhde ve dīne tābi‘ dir zīrā taḳvā ve dīn zāhir altını olmaḳsız rūy-ı zemīnde bir ḥazīnedir

(270) Meşnevi

Çün becidd tezvīc-i duḡter geşt fāş

Dest peymān u nişānī vü ḳumāş

Çünkü gerçek olarak kerīmesini bir şālîḥe tezvīc-i āşkāre oldı dāmād tarafından gelen ḥ‘āce ile el ele virdiler ve dahı duḡter için dāmād cānibinden nişān ve ḳumāş hediyeleri dahı geldi

(271) Meşnevi

Pes ğulām-ı ḥurd k’ender ḥāne būd

Geřt bīmār u za‘īf ū zār u zūd

Böyle olunca zikri sebkat iden hāceniñ ğulāmı ki hāne içünde idi ve hāceniñ duhterine ‘alākası var idi ve hevā getirmiş idi kemāl-i maḥabbetinden ḥaste oldu ve daḥı za‘īf oldu ve tiz zebūn oldu

(272) Meşnevi

Hemçü bīmār-ı dıķı ū mīgudāht

‘İllet-i ūrā tabībī kem şinaht

Dıķķ ‘illetinden ḥaste olan ādem gibi ğünbegün ğulāmıñ cesedi erir ve noķşān olur idi çünki ḥāl böyle oldu hāce ğulāmı içün ḥekīm getirdi ve ḥekīm daḥı anıñ ‘illetini ḥiç añlamadı kem bu maķāmda ‘ademden kināyedir

(273) Meşnevi

‘Aql mīgüfti ki renceş ezdilest

Dāru-yı ten derġam-dil bāṭılest

‘Aql ṭabībe dir idi ki bu renci ve ‘ileti ğönöldendir ten ‘ilacı ğönül ġamında bāṭıldır ya‘nī fāyide virmez dımeķdir

(274) Meşnevi

Ān ğulāmek dem nezdēd ezḥāl-i ḥīş [İ-27b]

Gerçi miāmed ber ‘ū dersine riş

Ve şaġır köle daḥı kendi ḥālinden dem urmadı ve böyle neden olduġını beyān itmedi egerçi anıñ derdine niş ve ıztırāb gelmiş idi

(275) Meşnevi

Ġüft ḥātūnrā şebī şevher ki tu

Bāz pürsiş derḥalā ezḥāl-i ū

Çünkü gulâmın hâli böyle oldu ẖāce his idüp ‘iyāline bir gice didi ki şu gulâmın hālinden halvetde kendüye su’āl eyle ve sen böyle neden için haste ve za‘îf olduñ diyerek [S-18a] hālinden şor didi

(276) Meşnevi

Tu becāy-ı māderī ūrā buved

Ki ğam-ı hod piş-i tu peydā kuned

Sen aña vālide yirindesin ola ki kendi ğamını seniñ önünde āşkāre eyler diyü ‘iyāline böylece tembih eyledi

(277) Meşnevi

Çünkü hātūn kerd dergūş īn kelām

Rūz-ı dīger reft nezdīk-i gulām

Çünkü hātūn bu kelāmı zevcinden diñledi ğayrı bir gün o gulâmın yanına gitdi

(278) Meşnevi

Pes sereşrā šāne mī kerd ān sitī

Bādū šad mihr ü delāl ü āšitī

Bundan soñra anıñ başını o hātūn taramak eyler idi çok maḥabbet ile ve nāz ve şīve ile ve barışmak ile šāne taramak dimekdir sitī siniñ ve tānıñ kesreleriyle hātūn dimekdir delāl dālın fethiyle nāz ve şīveye dirler āšitī hemze-yi memdūde ile ve şınıñ kesriyle barışmak ve şulḥ olmak ma‘nāsınadır

(279) Meşnevi

Ānçünān ki āderān-ı mihrbān

Nerm kerdeşā derāmed derbeyān

Ancılayın ki müşfik ve merḥametli māderler evlādına iderler bu hātūn o gulāma anı eyledi bu cihetden gulāmı mülāyim eyledi hattā gulām hālini ve derdini beyāna geldi ya‘nī māderler ciger gūşem oğlum ve gözümün bebegi diyerek veledlerine hālini

su'âl itdikleri gibi hâtûn daşı bu ğulâma anı eyleyip aḥvâlini ğulâm kâle getirdi
dimekdir

(280) *Meşnevî*

Ki merâ ümmîd eztu in nebûd

Ki dihi duḡter bebîġâne-yi 'anûd

Öyle diyerek ğulâm ḡalini beyâna geldi ki benim ümmîdim senden bu degil idi kim
duḡteri 'anûd-ı ecnebiyye virirsin ve beni terk idersin belki ümmîdim senden bu idi ki
bu duḡteri baña 'aḡd ve tezvîc idersin zîrâ

(281) *Meşnevî*

H'âcezâde-y mâ vü mâ ḡasteciger

ḡayf nebved k'û reved cây-ı diger

Bu duḡter bizim efendizâdemizdir ve biz daşı bunun ḡastesi olmuşuzdır bu şüretde
benim ta'alluḡ-ı tāmım var iken ḡayf olmaz mı ki ġayrı maḡalle gitsin diyerek ḡalini
bir bir söyledi çünkü hâtûn ğulâmdan zu' mında bu nāmünāsib sözi işitdi

(282) *Meşnevî*

H'âst ân ḡâtûn ziḡışmî k'âmedeş

Ki zened v'ezbām zîr endâzedeş

O hâtûn murâd itdi kendüye gelen ġazabdan ki ġuş idince kendüye gelmiş idi o köleye
ura ve anı ḡâne-yi bālāsından aşıġı ata

(283) *Meşnevî*

Kû ki bâşed Hindu-yı mâder ġari

Ki tama' dâred beḡ'âce duḡteri

Andan içün aşıġı ata ki [İ-28a] kaçâ mâderli bir ğulâm-ı Hindi kim olur ki ḡ'âce seniñ
duḡterini tama' ve ümîd tuta

(284) *Meşnevî*

Güft şabr evlā buved ḥodrā girift

Güft bâḥ'āce ki bişnev īn şigif

Yine ḥātūn didi ki şabr evlā olur ve kendini ḡulāmı mu'āḥezeden tutdu ba' de zevci ḥ'āceye didi ki diñle şu 'acīb olan nesneyi ḡulāmıñ ḥastalığı neden imiş ma' lūm oldu şigift şımıñ ve kāfiñ kesreleriyle 'acīb olan nesneye dinir

(285) Meşnevī

İnçünīn gerrāyī key ḥāyin buved

Mā ḡümān bürde ki hest ū mu'temed

Buncılayın çalı kuşına beñzeyen bir ḥaķīr ḡulām bize ḥāyin olsun biz ise zann itmişiz ki o emīn ve mu'temeddir diyerek aḥvālī 'iyāline beyān eyledi inşāf olursa bu ḡulāma ḥāyin dinmez ol vaķt ḥāyin olur idi ki ḥodbeḥod 'ırzına tasalluṭ itmiş olaydı belki bu duḡteri baña nikāḥ ile virirler diyü ümīd-i ḥıyānet degildir zīrā ḥilāf-ı şer'-i şerīf bunda bir iş yokdur göñöldür çok şey'ler me'mūl ider ḥattā ba'zı fuķarānıñ pādīşāhlarıñ duḡterlerini istedikleri kütüb-i tevārīḡde muşarraḥdır şaḥābe-yi güzīnden Fāṭimatü'z-Zehrā raḡiyallāhu te'ālā ḥazretlerini çok kimesneler istediler ve ümīd itdiler kalem kātibleri şadra'zam kerīmesini emel itmek belki 'acīb degildir bu şüretde sürḡ-i ātīde tertīb itdikleri ḥile ḥarāmdır ve revā degildir **Şabr fermūden-i ḥ'āce māder-i duḡterrā ki ḡulāmra' zecr mekun men ūrā bīzecr ezīn ṭama' bāz āverem ki ne sīḡ sūzed ne kebāb ḥām māned** Burası ḥ'ācenīñ 'iyāline şabr ile emr buyurması beyānında olucudur öyle diyerek ki ḡulāmı āzār itme zīrā ben anı āzārsız ve 'itābsız bu ümīdden fāriḡ iderim öyle ki ne kebābıñ şīşi yanar ne kebāb çig qalır ya'nī bir cānibe ziyān olmaķsız ḡulāmı bu ümīdden fāriḡ iderim demek istedi [S-18b]

(286) Meşnevī

Güft ḥ'āce şabr kub bāū būḡū

Ki ez'ū būbrīm ū bidhīmeş betū

Ḥ'āce 'iyāline didi ki sen şabr eyle ve ḡulāma söyle öyle diyü ki biz kıızı anıñ 'aḡdinden қаṭ' ideriz ve saña viririz

(287) *Meşnevî*

Tâ mekr in ezdileş birün kunem

Tû temâşâ kun ki def'eş çün kunem

Böyle demekle me'müldür ki bu hayâli anın gönlünden taşra eylerim sen nezâret eyle
ki bu gulâmın duhterden def' ini ben nice eylerim

(288) *Meşnevî*

Tû dileş hoş kun bûgû midân dürüst

Ki hakîkat duhter-i mâ cüft-i tust

Sen gulâmın gönlünü hoş eyle aña söyle ki şahîh bil ki vâki' hâlde bizim duhterimiz
senin hakkındır

(289) *Meşnevî*

Mâ nedânistim ey hoş müşteri

Çünki dânistim tu evlâter

Yine hâce zevcesine didi ki sen o gulâma söyle ey güzel müşteri biz senin duhtere
tâlib olduğunu [İ-28b] bilmedik şimdi çünkü bildik sen o dâmâddan kerîmemize evlâ
ve efdâlsin zirâ

(290) *Meşnevî*

Âteş-i mâ hem der'in kânûn-ı mâ

Leyli ân-ı mâ vü tu Mecnûn-ı mâ

Bizim âteşimiz dağı bizim ocağımızdadır ya'nî âteş-i 'aşk u maḥabbet bizim
ḥanemizdedir Leylî bizimdir ve sen bizim Mecnûnumuzsun bu şüretde bu iş ḡâyet
âsân bir işdir zirâ cümlesi bize müte'allıktır ve bizim elimizdedir kânûn demirden
yâḥûd bakırdan şan'at olunmuş ocağa dirler ve kömür yakıdılar torluğa dağı dirler ân
lâyık ma'nâsınadır ba'zı nüshada *Mecnûn ân-ı mâ vâki'* olmuştur ve Mecnûn dağı
bizim lâyığımızdır demek olur

(291) *Meşnevi*

Tâ hayâl u fikr-i hoş bervey zened

Fikr-i şîrîn merdrâ ferbih kuned

Hattâ güzel fikr ve hayâl gulâm üzerine ura zîrâ lezîz olan fikr insânı şâğ ve semiz eyler ve hastalıktan eşer koymaz

(292) *Meşnevi*

Cânver ferbih şeved lîk ez‘alef

Âdemî ferbih zi‘izzest ü şeref

Hayvân semiz olur lîkin yiyeceği ot ve arpa vesâyir gıdâsından insân dağı ‘izzetden ve şerefden semiz olur dâmâd olmak dağı bu gulâma ‘izzet ve şeref olmağla hastalık bundan zâyil olur ve şihhat ve ‘âfiyet bulup semiz olur

(293) *Meşnevi*

Âdemî ferbih şeved ezrâh-ı gûş

Cânver ferbih şeved ezhalık u nûş

İnsân kulağı yolından dağı semiz olur ‘izzet ve şerefden semiz olduğu gibi hayvân dağı me’külâtıdan ve meşrûbâtıdan semiz olur bu maķâmıda halk me’külâtıdan ve nûş dağı meşrûbâtıdan mecâzdır egerçi gıdâdan insân dağı hayvân olmak cihetinden semiz olursa lîkin ‘izzeti ve şerefi yok ise ve kulağı yolundan müferrih kelâm dînlemez ise gıdâ fâyide vermeyip yidigi ve içdigi ‘illet olacağı maķall-i şübhe degildir çok agniyâ vardır ki mâlı sebebiyle yir ve içer böyle iken yine zâyîf ve naķîf olur

(294) *Meşnevi*

Güft ân hâtûn ez‘în neng-i mehîn

Hod dehânem key bûcunbed ender‘în

Hâtûn dağı h‘âceye didi ki bu hor u haķîr ‘ârlı sözden benim dehânım bunu söylemege kaçan hareket eyler

(295) *Meşnevî*

İnçünin jâjî çî hâyem behr-i ü

Gû bemîr ân hâyin-i iblîshû

Buncılayın hezeyân-ı kelâmı o oğlan için yine söyleyim sen söyle ki o iblîs hūylı hâyin derdinden ölür ise ölsün zîrâ teraḥḥuma şâyân degildir jâj iki zâ-yı Fârisiyye ile hezeyân söze ve kavı-i bâtıla dirler

(296) *Meşnevî*

Güft ẖâce nî meters ü dem diheş

Tâ reved ‘illet ez ‘û z ‘în lutf-ı hoş

H̱âce didi ki seniñ kelâmuñ maḥallinde degildir sen korkma ve aña böyle söyle hattâ maraz bu ğulâmdan bu hoş luṭfdan için gitsin dem diḥ söyle demek ma‘ nâsınadır

(297) *Meşnevî*

Def‘-i ürâ dilberâ bermen nuvis

Hil ki şıḥḥat yâbed ân bârîkrîs

O ğulâmın [İ-29a] def‘ ini ey dilber benim üzerime sen yaz ve baña ḥavâle eyle sen o ğulâmı bu ümîdde terk eyle hattâ o ince tokuyucu şıḥḥat bula rîs emr-i ḥâzırdır rîstendden müştakdır egirmek ma‘ nâsınadır bârîkrîs ince iblik egrikiye dirler

(298) *Meşnevî*

Çün bûgüft ân ḥasterâ ḥâtûn çünin

Mînegüncîd eztebaḥtur berzemîn

Çünkü ḥâtûn o ğulâm-ı ḥastaya zevcinüñ emriyle böyle söyledi derḥâl ğulâm şıḥḥat bulup kibr ile şalınmasından zemîne şıgmaz idi tebaḥtur tedaḥruc bâbından maşdardır kibrinden şalınmağa dirler

(299) *Meşnevî*

Zeft geşt ü ferbiḥ ü sürḥ u şıgift

Çün gül-i sürh u hezārān şükr güft

Ġulām ‘azīm oldı ve dağı semiz ve kırmızı yüzlü oldı ve dağı kırmızı gül gibi açıldı ve çok şeker söyledi lîkin bu kelāma kemāliyle i‘timād itmediginden

(300) Meşnevi

Geh gehi mīgüft ey hātūn-ı men

Ki mebādā bāşed in destān u fen

Ehyānen ğulām dir idi ki ey benim hātūnum olmaya ki baña bu kelām bir hîle ola hātūndan murād h̄‘ācenin ‘iyālidir destān u fen hîle dımeğdir [S-19a]

(301) Meşnevi

H̄‘āce cem‘iyyet bekerd ü da‘veti

Ki hemî sâzem Ferecrā vuşlati

H̄‘āce hānesinde cem‘iyyet eyledi ve ba‘zı aḥbābını da‘vet eyledi öyle diyerek ki Ferec nām-ı ğulāmımız için vuşlata sebep olan ‘ağdı düzerim ya‘nî kerīmemi Ferece ‘ağd ve nikāḥ murādımdır aḥbābı dağı h̄‘ācenin hānesine cem‘ oldılar gūyā ‘ağd ider gibi bir hücreye girdiler ve herkesi bu ğulāmuñ hālinden āgāḥ eyledi ve ḥaḳīkatde zevc-i evvele ‘ağd olmuş idi gūyā zevc-i evvel ṭalāk virdi gibi oldu çünkü bu vecihle h̄‘ācenin ‘iyāli ğulāma va‘ad itmiş idi ihtimāldir ki dāmādı dağı bu hāle vāḳıf itmiş olalar eğerçi ḥikāyede bu kelāmlar meskūtun- anıdır velîkin ḥikāye bu söyledigimiz kelāmları iḳtizā ider ma‘lūm olmağla Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* bunları ṭayy itdiler

(302) Meşnevi

Tā cemā‘at ‘işve midānend ü gāl

K’ey Ferec bādet mübārek ittişāl

H̄‘ācenün ta‘lîmiyle ḥattā o gelen cemā‘at ğulāma ‘işve ve hîle virdiler öyle diyerek ki ey Ferec işte nikāḥı eyledik ve saña ittişāl virdik bu ittişāl saña mübārek olsun gāl hîle ve dögüşden kaçmak ma‘nāsınadır

(303) Meşnevi

Tâ yakînter şud Ferecrâ ûn sühan

‘İllet ezvey reft kül ezbiḥ ü ben

Hattâ Ferece hâtûnuñ va‘adi ve söyledigi söz ziyâde yakîn oldu ‘illet o ğulâmdan kökünden ve dibinden bilkülliye gitdi ve şâğ ve sâlim oldu ben bânuñ zammıyla bir şey’in k‘arına ve nihâyetine dinir [İ-29b]

(304) Meşnevi

Ba‘d ezân ender şeb-i girdek befen

Emredirâ best-i ḥinnâ hemçü zen

Çünkü emr-i nikâḥ güyâ tamâm oldu leyle-i zifâfiñ ve düğün umûrunuñ tertîbine şürû‘ eylediler ve daḥı velîme ta‘âmı tanzîm itdiler bundan sonra zifâf gicesi ğulâma ḥîle içün bir emrediñ eline ‘avrat gibi ḥ‘âce-yi ḥayyâl kına bağladı emred tüysüz iri genc oğlana dirler luğat-i Fâriside kâfiñ kesri ve nûnuñ sükûnıyla kinek ta‘bîr olunur lisân-ı Türkide gerez dirler ḥinnâ ḥânîñ kesri ve nûnuñ teşdidiyle kına didikleri nesne ki ṭâyife-yi nisâ saçlarında ve ellerinde isti‘mâl iderler girdek lafzı Türkîdir zifâf gicesine ıtlâk olunur

(305) Meşnevi

Pürnigâriş kerd sâ‘id çün ‘arūs

Pes nümûdeş mâkiyân dâdeş ḥorūs

O emrediñ beligini ‘arūs gibi pür nakş eyledi böyle olunca ḥ‘âce ğulâma tavuk göstermiş oldu velîkin ḥorūs virdi

(306) Meşnevi

Mıḳna‘a vü ḥülle-y ‘arūsân nikū

King-i emredrâ büpüşânîd ü

O iri oğlana güzel gelinlerin libâsını ve başmağını örttü mıkna‘ a mimiñ kesri ve kıfîñ sükûnı ve nûnuñ fethiyle yaşmağa dirler t̄ayife-i nisâ anıñla başlarını s̄inelerine dek setr iderler h̄ülle h̄anıñ zammıyla libâs ma‘ nâsınadır ‘arûs ‘aynıñ fethiyle goygoya ve geline dirler ezdâdındır çünkü beyt-i zifâfa duhter yirine bu emredi gelin maķâmında mestûr olarak iķ‘ âd eylediler ve ğulâmı daķı beyt-i zifâfa idhâl eylediler ve der‘ aķab ğulâm bilmesin içün şem‘ i söndürdüler nitekim beyân buyururlar

(307) Meşnevi

Şem‘râ hengâm-ı h̄alvet zûd küşt

Mând Hindû bâcûnân king-i dūrûşt

Beyt-i zifâfıñ şem‘ ini h̄alvet hengâmında h̄‘âceniñ ta‘ lîmiyle tîz bir kimesne söndürdü o ğulâm-ı Hindu o ğalîz emred ile beyt-i zifâfda z̄ulmetde ķaldı

(308) Meşnevi

Hinduvek feryâd mîkerd ü figân

V‘ezbirûn neşnîd kes ezdefzenân

Çünkü beyt-i zifâfuñ kapısı kapandı ve içerde emred ile ğulâm-ı Hindudan ğayrı bir ferd olmamağla h̄‘âceniñ ta‘ lîmi üzre emred ğulâmı tutup ğulâm daķı hâl yine müncer olacağını ańlayıp feryâd ve figân eyler idi ve âvâz-ı bülend ile çağırır idi velîkin taşradan defzenlerin deffiniñ âvâzından içün bir ferd işitmedi nitekim beyân buyururlar

(309) Meşnevi

Ďarb-ı deff ü keff ü na‘ra-y merd ü zen

Kerd pinhân na‘ra-y ân na‘razen

Defzenlerin defe Ďarbı ve daķı ba‘ zı kimesneniñ elini birbirine Ďarbı o na‘razen olan ğulâmıñ na‘rasını taşrada h̄alkıñ istimâ‘ından pinhân eyledi ve bir ferd işitmedi [İ-30a]

(310) Meşnevi

Tā berūz ān Hinduvekrā mīfeşārd

Çün buved derpiş-i seg ebnān-ı ārd

O şağır ve haķır olan ğulām-ı Hinduya şābaħa dek o emred zekerini şoķar idi ve aşla ğulāma rāħat ve ħuzūr virmedi ve ğulām emrediñ elinde ħarāb ve perişān oldu kelbiñ öñünde un tağarcuğı olur ise ğulāmiñ ħāli daħı o emrediñ elinde öylece oldu Hinduvek kelimesindeki kāf taşğır içündür feşārd fi‘l-i muzāri‘dir maşdarı feşerdendir bir nesneyi bir nesneye zor ile şoķmağa dirler evvelinden hemzesi zarūret için ħazf olunmuşdur ve rāsı daħı zarūret için sākin okunur [S-19b] ebnān tağarcuğa dirler ki içüne itmek vesāyir me‘kūlāt vaz‘ olunur ārd hemze-yi memdūd ile un dimerdir

(311) Meşnevi

Rūz āverdend tās u būg-ı zeft

Resm-i dāmādān Ferec ħammām reft

Şabāħ vaķtı tās vesāyir ħammāmuñ mālzemesini getirdiler ve libās ile ŗolu bir ‘aẓīm boğca getirdiler dāmādıñ ħammāmıñ gitmesi resminde o Ferec ħammāma gitdi yāħud ān ism-i işāret olmayıp elif ve nūn edāt-ı cem‘ olursa bu daħı cāyizdir ma‘nāsı dāmādlar resminde ve ķāyidesinde Ferec ħammāma gitdi dimer olur

(312) Meşnevi

Reft derħammām-ı ũ rencūrcān

Kūn derīde hemçü delķ-i tūniyān

Ferec ħammāma gitdi cānı ħasta ve dūbūri daħı ehl-i külĥanıñ köhne libāsı gibi yırtılmış olduğı ħāle delķ köhne libāsa dirler tūn tāniñ zammıyla külĥan ma‘nāsınadır ve yāsı daħı nisbet içündür ve yine elif ve nūn edāt-ı cem‘dir bu şūretde ma‘nāsı külĥana mensūblar dimer olur

(313) Meşnevi

Āmed ezħammām dergerdek fūsūs

Piş-i ũ binşest duĥter çün ‘arūs

Ġulām hammāmdan gerdekḥāneye kendüye ḥayf olarak geldi duḡter daḡı anıñ öñüne
gelin gibi oturdu

(314) *Meşnevi*

Mādereş āncā nişeste pāsbān

Ki nebāyed k'ū kuned rūz imtiḡhān

Duḡterüñ māderi bekçi oldıḡı ḡâlde yanında oturmuş idi olmaya ki gündüz gice olan
ḡâl bunda var mıdır diyü imtiḡhān eyleye ya' nî zekeri var mıdır ve bu duḡter gicede
yanında olunmayadır şu ḡuşüşı tecrübe ider ḡavfindan māder-i duḡter daḡı ġulāmuñ
yanında ārām eyledi duḡter ile tenḡa terk itmedi

(315) *Meşnevi*

Sā'atī dervey nazar kerd ez' inād

Āngehān bāher dü destes deh bidād

Ġulām 'inādından ya' nî 'adem-i maḡabbet ṡarīḡinden duḡtere bir sā'at miḡdārı nazar
eyledi bundan soñra her iki eliyle on parmaḡını virdi ve silkdi

(316) *Meşnevi*

Ġüft kesrā ḡod mebdād ittişāl

Bā çü tu nāḡoş 'arūsī bedfi'āl

Ġulām didi ki bir kimesne içün taḡḡıḡ seniñ gibi [İ-30b] fi'l-i ḡabīḡ nāḡoş 'arūsa
ittişālî olmasın ya' nî bir ferd seniñ gibi gelin almasın demek istedi zīrā

(317) *Meşnevi*

Rūz rūyet rūy-ı ḡātūnān-ı ter

Kīr-i ziştet şeb beter ezķīr-i ḡar

Gündüz yüzüñ tāze 'avratlarıñ yüzi gibidir gice çirkin zekeriñ merkeb zekerinden
ziyādedir diyip ben böyle 'arūsı istemem ve benden boş olsun diyerek ṡalāḡ virdi

(318) *Meşnevi*

Hemçünān cümle na‘īm-i ĩn cihān

Pes hoşest ezdūr pīş ezimtiḥān

Ey dervīş cihānuñ ni‘ metiniñ cümlesi bunuñ gibidir zīrā tecrübeden evvel uzaqdan gāyet hoş görünür idi

(319) Meşnevi

Mīnümāyed dernazar ezdūr āb

Çün revī nezdīk bāşed ān serāb

Ni‘ met-i dünyā nazarda uzaqdan āb gibi hoş ve laṭīf görünür çünkü o ni‘ metiñ yanına gidersin ve āb görünen serāb imiş ve faḫaṭ bir nümāyiş imiş fi‘l-vāḳi‘ insān dünyāya teḥassur ider ve ehl-i dünyāniñ ‘ unvānını ve zāhirde olan devletini görüp reşk ve gıbṭa ider çünkü dünyā devleti derdest olur ba‘de‘l-mevt yāḥūd ba‘de‘l-‘azl serāb olduğunu añlar ve pīşmān olur līkin o nedāmetden fāyide görmez iyüsi zāhirine bakıp aldanmamaktadır zīrā temettu‘ ideyim diyü tezvīc olunur ise seniñ ḥālīñ daḫı şu ḡulāmıñ ḥāline döner

(320) Meşnevi

Gende pīrest ū vü ezpes cāblūs

Ḥīṣrā cilve kuned hemçün nev ‘arūs

O dünyā koḡmuş bir koça ıarıdır ve ḫaḳīḳati böyledir līkin saña çok temellük eylediginden nev‘arūs gibi kendini cilveniñ ‘aynı eyler ya‘nī saña müdāhenesinden gāyet şīvekār görünür kemāliyle mübālağa olsun içün ḥīṣrā cilve kuned ta‘bīr buyurdılar bu şüretde ricl-i ‘adl kabīlinden olur ‘an İbn-i Abbās *raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhu* innehu ḳāle Resūlullāh *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem yū’tā biddunyā yevme’l-ḳıyāmeti ‘alā şüreti ‘acūzin şemtā’in zerḳā’in ānyābuha bādiyetun lāyarāhā aḫādun illā kerihā fetuşrifu ‘alelḫalā’iḳi feyukālu lehum ta‘rifüne haḫiḫi feyekūlüne*

ne‘üzubillāhi min ma‘rifetihā feyuḳālu haḳiḳi‘d-dunyā elletī tefāḩartum bihā ve teḳū teltum ‘aleyhā⁷⁷

(321) Meşnevi

Hîn meşev maḡrūr-ı ān gülgüneş

Nüş-ı nişālūde-yi ūrā meçeş

Çünkü hâl böyledir ey derviş āḡāh ol dünyānıñ ḩüsn ve leṯāfetine aldanma o dünyānıñ zehr ile maḩlūt olan balını ṯatma gülgüne ‘avretleriñ yüzine sürdükleri düzgünüñ adıdır ve kıızılca ta‘bır iderler bu maḳāmda ḩüsn ve leṯāfet murād olunur nüş-ı bāla vesāyir şirîn olan nesnelere dīrler niş zehr ma‘nāsınadır meçeş nehy-i ḩāzırdır ṯatma dimekdir

(322) Meşnevi

Şabr kun k ‘eşşabru miftāḩu‘l-ferec

Tā neyuftī ḩün ferec derşad ḩarac

Belki ey derviş dünyā ‘illetinden şabr eyle zīrā [İ-31a] şabr maḳşūda zafer ve ḡalebeniñ miftāḩıdır ḩattā Ferec gibi çok ḩarac ve ıztırāba vāḳi‘ olmayasın Ferec fāniñ ve rāniñ fetḩalarıyla murādına irmege ve maḳşūdına zafer ve ḡalebe itmege dirler

(323) Meşnevi

Āşkārā dāne pinhān dām-ı ū

ḩoş nümāyed z ‘evvelet in‘ām-ı ū

Bu dünyānıñ dānesi āşkāredir ve daḩı dāmı gizlūdūr şaḳınıp dāne ümīdiyle dāmına giriftār olmayasın [S-20a] zīrā dünyānıñ in‘āmı evvelden saña ḩoş görünür soñra ‘aẓīm derd ve ḩumārı zāḩir olur pişmān olursun ve nedāmetde bir fāyide olmaz iyüsi

⁷⁷“Kıyāmet günü dünya saçları bembeyaz olmuş ve gözünün akı belirmiş (gözleri şaşı olmuş), dişleri seyrelmiş, yüzünde siyah lekeler bulunan, kokmuş ihtiyar bir kadın sûretinde getirilir ve mahlûkata arz olunur. Onlara denir ki: ‘Bunu tanıyor musunuz?’ ‘Bunu tanımaktan Allah’a sığınırız’ derler. Onlara şöyle denilir: ‘Bu kendisiyle övündüğünüz ve uğruna savaştığınız dünyadır.’” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 149. [Rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

ibtidādan aldanmamağdır buyurmak isterler **derbeyān-ı ān ki ĩn ğurūr tenhā ān Hindūrā nebūd belki her ādemī beçünĳn ğurūr mübtelāst derher merħaleyī illā men‘ aşamellāhu** burası anĳn beyānındadır ki o aldanmak fağat o ğulām-ı Hindu içün degil idi belki her insān buncılayın ğurūra rāh-ı Hāğğĳn her menzilinde mübtelādır ve herkes aldanmışdır illā Cenāb-ı Hāğğĳn ‘işmet itdikleri nāsĳn içünden müsteřnādır zĳrā anlar aldanmış degillerdir

(324) Meşnevi

Çün bepeyvesti bedān ey zĳnhār

Çend nālĳ dervedāmet zār zār

Çünkü o dünyāya muttaşıl olduĳn ve anĳnla iřtiğāl itdüĳn ey kimesne elbet nedāmetde zebün olduğun ĳâlde çok ĳnĳlersin velĳkin ĳnlemek bir fāyideyi müfid olmaz

(325) Meşnevi

Nām-ı mĳrĳ vü vezĳrĳ vü řehĳ

Dernihāneř merg ü derd ü cān dihi

Dünyānĳn beyliğĳn nāmı ve vezĳrliginiĳn nāmı dağı pādiřāhlığĳnĳn nāmı zāhirde her ne kadar iyü ise ve şanı var ise bāğında mevtdir ve derddir ve cān virmeğdir ya‘ nĳ şu şey’ler gibi insāna ızğırāb ve keder virir dimeğdir böyle olunca dünyāda pādiřāh ve vezĳr ve beg efendi olmağdan sağna iyü olan

(326) Meşnevi

Bende bāř u berzemĳn rev çün semend

Çün cenāze nĳ ki bergerden berend

Allāhu Te‘ālāya ĳul ol ve dağı yiryüzünde kendüye muğı‘ olarak ĳula at gibi emrine sür‘ atle yürü meyyit gibi olma ki seni herkes boynı üzerine getireler ya‘ nĳ cenāze gibi mütekebbir olup ĳalğa bārĳnı ve yükünü ekābir gibi ilğā itme dimeğdir

(327) Meşnevi

Cümlerā ĳammāl-ı ĳod ĳ ĳāhed keğür

Çün süvâr-ı mürde ârendeş begûr

Kefûr olan insân cümleyi kendüye hâmmâl ister meyyitiñ isteyip diledigi gibi ve herkesiñ ‘unķına rākib olur līkin şoñra anı mezāra getirirler kefûr fu‘ûl vezninde mübālağa şīğasıdır mübālağa ile kāfiru’l-ni‘am dımeķdir ve murād aġniyādır süvâr-ı mürde meyyitden kināyedir bundan şoñra aġniyāyı meyyite teşbīhiñ hīķmetini beyān [İ-31b] zımnında buyururlar ki

(328) Meşnevi

Bercināze her kirā bini beķ’āb

Fāris-i manşib şevēd ‘ālī rikāb

Tābût üzerinde her kimesneyi ki vaż’ olunmuş ve omuz üzerinde getürürler iken görürseñ bir manşib atına o kimesne süvâr olur ve daķı üzengisi ‘ālī olur ya‘nī kendi ‘ulv şāķibi olur dımeķdir işte ta‘biri budur cināze cimiñ kesriyle tābûta ve fetķiyle meyyite dirler fāris atlu ma‘nāsınadır bu şûretde meyyitiñ ekābir-i dünyā ile münāsebet-i tāmmesi olmuş olur bu cihetden aġniyāyı tābûtdaki meyyite teşbīh buyurdılar

(329) Meşnevi

Z’ān ki ān tābût berķalkest bār

Bār-ı berķalkān fikendend in kibār

Zirā o tābût ķalkiñ boynına yükdür bu kibār-ı dünyā daķı nāsıñ üzerine yükünü atdılar bu cihetden vezirler ve begler tābût iķindeki meyyite beñzediler ve ķadīs-i şerīfde daķı bu teşbīh vārid olmuşdur nitekim buyurmuşlar *ıyyākum ve mucālesetu’l-mevtā ķālū ve mā’l-mevti yā Resûlallāh ķāle ‘aleyhi’s-selām elāġniyā’u*⁷⁸

(330) Meşnevi

Bār-ı ķod berkes menih berķ iş nih

⁷⁸ ““Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.’ Ashâb-ı Kirâm: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah’ın Resûlü!’ diye sordular. Nebî (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivâyette de: ‘Onlar dünyâ ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 150. [Hadisin zayıf olduķu belirtilmiştir.]

Serverîrâ kem taleb dervîş bih

Kendi yükünü bir kimesneniñ üzerine koyma ve bir kimesneye aşıla şiklet virme dünyâ ululuğunu az iste ve fakîr ol zirâ dervîş olmak pâdişâh ve vezîr olmakdan iyüdür ‘âşîk **Yûnus kuddise sirruhu** buyururlar Mısrâ‘ :

Dervîşlik ne güzel sultânlık imiş

(331) Meşnevi

Merkeb-i a‘nâk-ı merdümrâ mepâ

Tâ neyâyed niķriset ender dü pâ

İnsânîñ boyunlarınıñ atına ayağını koyma hattâ seniñ iki ayağına niķris didikleri ‘illet gelmesin ve maķ‘ad olmayasın bu ‘illet biķikmetullâhu te‘âlâ aġniyâda olur fuķârada olmaz zirâ aġniyâ dâyim halka bārını atarlar fuķâra zu‘afâdan olmaġla bir kimesneye bārını atmaġa ķudretleri yokdur

(332) Meşnevi

Merkebîrâ k ‘âķireş tu deh dihi

Ki beşehri mâni vü vîrân dihi

Bir manşıbı ki encâmında on parmağını silkerek terk idersin öyle manşıb ki anîñla sen bir şehre beñzersin ve müzeyyen görünürsün lîkin haķîkatde bir ġarâb ķaryesin fi’l-vâķi‘ aġniyâ şehir gibi müzeyyen ve ‘azîm görünür lîkin bātında ġarâb bir köy gibidir mısrâ‘-ı şânî merkebiñ şıfatıdır ki lafzı şıfatla mevşûfı rabt içündür [S-20b]

(333) Meşnevi

Deh diheş eknûn ki çün şehret nümûd

Tâ nebâyed raķt dervîrân ġuşûd

O manşıbı şimdi terk eyle zirâ saña şimdi haķîkat şehri bu dünyâda iken göründi ve zâhir oldu ve o şehir haķîkate sa‘y idip dâķil olmaġa himmet eyle ve haķîkat şehriñ ehlerinden olmaġa ġayret eyle hattâ saña lâzım gelmesin metâ‘ını vîrânede açmak ve o vîrânedeki murâd dünyâdır ya‘nî manşıbını [İ-32a] ve mālını şehir-i haķîkat şimdi saña

görünür iken terk idip girmeye ve dervîş olmağa himmet eyle ve aşhâb-ı haqîkatden ol ve illâ böyle olmaz ise vîrâne-yi dünyâda alıp ehl-i dünyâ zümresinden olursun mevt gelip dâr-ı âhirete vardıkda pîşmân olursun lîkin o nedâmet saña fâyide virmez evliyâullâh bu dünyâda iken şehir-i haqîkate dâhil olmuşlardır her ne kadar zâhirde dünyâda iseler de dünyâdan çıkmış gibidirler ve ehl-i dünyâ bölüğünden ma‘dûd olmazlar zirâ insân dünyâda olmağla haqîkatde dünyâda olması ve ehl-i dünyâ olması lâzım gelmez

(334) Meşnevî

Deh diheş eknûn ki şad bustânet hest

Tâ negerdî ‘âciz ü vîrânperest

Ey ‘âkıl şimdi dünyâyı terk eyle zirâ saña yüz cennet muqâbelesinde vardır hattâ ‘âciz olmayasın ve vîrân olan dünyâya tapıcı olmayasın bu bustândan murâd şehir-i haqîkat bağçeleridir bu sûretde târık-i dünyâ olanın ol bağçeler eline hayatında girmiş olur eger cennet bağçesi murâd olunur ise dâr-ı âhiretde virilmiş olur deh dih terk eyle demek ma‘nâsınadır ıstılâh olunmuşdur

(335) Meşnevî

Güft peygamber ki cennet ezîlâh

Ger hemî h‘âhî zikes çizi meh‘âh

Dünyâyı terk eyle şehir-i haqîkat bağçesi yâhûd cennet bağçesi virilecek olduğunu işbât makâmında Hazret-i Mevlânâ *quddise sırruhu* buyururlar ki peygamberimiz Muhammed Muştafâ *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* buyurdu ki Cenâb-ı Kibriyâdan cennet ister isen bir kimesneden bir şey’ isteme ve baña şunu vir dime nitekim târık-i dünyâ olanların hâli budur ki bir ferdden bir nesne istemezler lîkin ehl-i dünyâ talebden hâlî olmaz

(336) Meşnevî

Çün ne h‘âhî men kefilem mer turâ

Cennetu'l-me'vâ-y u didâr-ı Hudâ

Çünkü istemezsen taḥkîk ben saña kefîlim aña ki cennetü'l-me'vâ ve cennetde Ḥaḳḳı görmek seniñdir cennetü'l-me'vâ şehr-i ḥaḳîḳat bâğçesi olur zîrâ oraya dâhil olan müşâhede-yi cemâl ile ve tecelli-yi Ḥaḳ ile müşerref olur ihtimâl ki dâr-ı âhîretde olan cennet ola bu beyitler şu ḥadîs-i şerîfiñ me'âlindedir 'an Şevbân *radıyallâhu te'âlâ* 'anhu innehu ḳâle ḳâle Resûllâhu şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem *men yaḍman lîşey'in aḍmen lehu'l-cennete ḳâle şevbânu feḳultu enâ yâ Resûlallâh feḳâle 'aleyhi's-selâm lâtes'eli'n-nâse şey'en aḍmen cennete feḳâne şevbânu lâyes'elü'n-nâse şey'en ḥattâ yevmen sevṭuhu fenezele ve aḥazehu lâemere aḥaden en yunâvilehu*⁷⁹ ma'nâsı faḥr-i kāyinât 'aleyh *ekmelü't-taḥiyyât* buyurdılar ki kimdir [İ-32b] bir şey'i işlemege zâmin ve kefîl ola ben de anıñ içün cennete dâhil olmasına kefîl olayım Şevbân didi ki ben didim ki yâ Resûlallâh o şey'i işlemege ben ta'ahhüd iderim Nebî 'aleyhi's-selâm daḥı buyurdılar ki nâsdan bir nesne sağ olduğça isteme ben daḥı seniñ cennete duḥûline kefîl olurum bu bir şey'i istememek dünyâyı terk itmege varur ve illâ ehl-i dünyâ talebden ḥâlî olamazlar bu şüretde ḥadîs-i şerîfiñ ma'nâsı sen dünyâyı terk eyle ben daḥı cennete duḥûlüne yâḥûd şehr-i ḥaḳîḳate duḥûlüne tekeffül iderim demek olur Şevbân şânıñ fethi vâvıñ sükûnıyla şaḥâbe-yi güzînden bir zât-ı şerîfiñ ism-i şerîfidir faḥr-i 'âlem efendimiziñ kölesi idiler Ḥadicetü'l-Kübrâ Ḥazretleri bağışlamışlar idi sonra Faḥr-i 'âlem âzâd buyurdılar 'aşîḳ Resûlallâha bir zât-ı şerîf idi ḥattâ *el meru me'â men eḥabbeh*⁸⁰ ḥadîs-i şerîfiniñ vurûdına ve daḥı *ve men yuṭî'ı allâhe ve er resûle fe ulâike me'allezîne en'ame allâhu 'aleyhim*⁸¹ nazm-ı celîliniñ nuzûline sebep olmuşlardır kıssası meşhûrdur taṭvîlü'l- kelâm havfından terk olundu

⁷⁹“Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: ‘Kim bana yapması karşılığında kendisine cenneti garanti edeceğim bir şey için söz verir?’ Sevbân: ‘Ben ey Allah’ın Resûlü!’ dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle buyurdılar: ‘İnsanlardan bir şey istemezsin, ben de sana cenneti garanti ederim. (yani cennete gireceğine kefil olurum). Sevbân (r.a) da bundan sonra insanlardan hiçbir şey istemedi. Hatta bir gün kamçısı düştü, indi ve onu aldı. Kimseye onu alıp kendisine vermesi için emirde bulunmadı.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 152. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁸⁰“Kişi sevdiğiyle beraberdir.” Bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmâil, el-Câmiu’s-Sahîh, İstanbul, 1979.

⁸¹“Kim Allah’a ve resulüne itaat ederse işte onlar kendilerine nimet verilenlerle beraberdirler.” (Nisa 4/69)

(337) *Meşnevî*

Ân şaḥābî z'î'n kefâlet şud 'ayâr

Tâ yekî rûzî ki geşte bud süvâr

O şaḥābe ki murād Şevbân Ḥazretleridir bu kefâletden ḳalbi ḥālîş oldu ya' nî cennete dâhil olacağına şekk ve şübhesi ḳalmadı zîrâ faḥr-i 'âlem zâmin oldu Resûl-i Kibriyânûn tekeffül itdiği teḥallûf itmez mü'min buña i'timâd ider ve ez dil ü cân i'tikâd ider ḥattâ bir gün o şaḥābe dâbbesine süvâr olmuş idi ve yolda gider idi nâgâh

(338) *Meşnevî*

Tâziyâne ezkefeş üftâd râst

Ḥod fûrûd âmed zikes anrâ neḥ'âst

Ḳamçı Şevbânî'n elinden düşüp toḡrı yire vâḳî' oldu hemân atından inip kendisi aldı ve bir kimesneden şu ḳamçıyı baña vir diyü talep itmedi işte bu ḡâyete dek su'âlî terk itdiler mâl istemek ḳanda ḳaldı [S-21a]

(339) *Meşnevî*

Ân ki ezdâdeş neyâyed hiç bed

Dâned ü biḥ'âhiş ḥod mîdehed

Öyle Mevlâdır ki anî'n 'aṭāsından aşlâ bir çirkin nesne gelmez ve cümle virgisi güzeldir o seniñ ḥâlini bilir ve seniñ talebiñ olmaḳsızın saña virir bu şûretde talep iḳtizâ itmez bu cihetden evliyâ-yı kirâmî'n ba'zıları Cenâb-ı Ḥaḳdan daḡı su'âlî terk itdiler Ḥazret-i Ḥalîlû'r-Raḥman İbrâḥîm 'aleyhi's-selâmñ meslegine sâlik oldılar

(340) *Meşnevî*

V'er beemr-i Ḥaḳ beḥ'âhî ân revâst

Ân çünân ḥ'âhiş tarîḳ-i enbiyâst

Eger Allâhu Te'âlânî'n emriyle su'âl ider isen o su'âl câyizdir ancılayın talep enbiyâ-yı 'azâmî'n yoludur [İ-33a] zîrâ onlar emr-i Bârî ile nâsdan isterler ḳâlellâhu te'âlâ

*ḥuḏ min emvāllihim ṣadaqaten tuṭahhiruhum ve tuzekkīhim bihā*⁸² ve yine Mūsā ‘aleyhi’s-selām emr-i Bārī ile Kārūnuñ mālından zekātını istedi velīkin virmedi mālıyla yire batdı menķūldür ki **Hācī Bayrām Velī** *ḡuddise sırruhu* ekābirden aḡçe ister imiş ḡattā Āḡşemseddīn Ḥāzretleri bu ḡālını pesend itmeyip inābeti terk itmişler eger virmez ise yine ādem gönderip cebr vādīsinde maṭlūb itdigini Hācī Bayrām Velī Ḥāzretleri alır imiş Āḡşemseddīn Ḥāzretleri daḡı böyle mürşidlik olmaz diyü inkār idip yine medresesine gelip tedrīs ile meşḡul olmuşlar ba‘ id-i zamān Ḥalebde kemālāt ile mevşūf bir şeyḡ mesmū‘ ları olunca sülūk içün Ḥalebe ‘azm itmişler kārṽān ile Ḥalebe ḡarīb bir şahrāya nāzil olmuşlar ferdāsı şehre dāḡil olacaḡlar imiş gice ḡāba vardıkta rū’yāsında görmişler ki Hācī Bayrām Velī Anḡaradan Ḥaleb şahrāsına bir kemend atmışlar Āḡşemseddīn Ḥāzretleri her ne ḡadar boynuma geçmesin içün sa‘y itmişler ise de müfīd olmayıp ‘āḡıbet gerdenine vāḡi‘ olmuş Hācī Bayrām kemendi çekerek kendi yanına ḡadar Āḡşemseddīni getirmiş ve buyurmuşlar ki siz bizim kemend-i irādātımızda olmuşsunuz andan çıkmaḡ mümkün degildir çünki ḡābdan ḡarḡı-ı ‘araḡ oldıḡı ḡālde bīdār olmuşlar Ḥalebe varıp şeyḡi görmegi daḡı terk idip ṭoḡrı Anḡaraya gelmişler ‘azīz Ḥāzretleri daḡı dervīşleri ile ḡarmanda imişler Āḡşemseddīn daḡı ṭoḡrı ḡarmana gelip ḡicābından dest būs itmeyerek dervīşler ile berāber ḡarman ḡidmetine meşḡul olmuşlar vaḡt-i zuhr olmuş tekyelerinden dervīşler içün ṭabḡ olunmuş yufḡa gelmiş Ḥāzret-i Şeyḡ anları ḡidmetinde olan dervīşlere tevzī‘ buyurmuşlar lākin Āḡşemseddīne yufḡadan virmemişler mevcūd olan kilāba daḡı bir miḡdār yufḡa pāre pāre idip virmişler çünki Āḡşemseddīn görmüş ki kendüye virmez ve infī‘āl-i vechinden daḡı nümāyān olur ḡuşūrını ‘afv itdirmek içün kelbleriñ yanına varıp anlar ile yufḡa yimek murād idince hemāndem Ḥāzret-i Şeyḡ yanına çağırıp aña daḡı yufḡadan ḡişşe virmişler ve bu tevāzu‘ uñ sebebiyle suçunu ‘afv itdim buyurunca ḡadem-i şerīflerini taḡbīl idip silk-i mürīdānına münselik olmuşlar *ḡaddese ‘llāhu sırruhumā* işte bu ‘aḡḏ daḡı emr-i Bārī iledir bunlara ḡiç diyecek **[İ-33b]** nesne olmaz ammā kendi ‘indinden dervīş olanlara aṣlā ṭalep yoḡdur ve cāyız daḡı degildir ‘an ḡarīb Şeyḡ Muḡammed Serrezi ḡikāyesi İnşāallāḡ gelir orada daḡı ziyāde tafşīl olunur

⁸²“Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin.” (Tevbe 9/103)

(341) *Meşnevi*

Bed nemāned çün işāret kerd dūst

Küfr īmān şud çü küfr ezbehr-i ūst

Bir emr-i kabīh o kabh üzerine kalmaz çünkü dost aña ruḥṣat ve icāzet virdi meşelā meyyite ve laḥm-ı hınzīr ve şarāb ḥarāmdır ve murdārdır velīkin zarūret vaḳti ekline ve şurbune ruḥṣat virilmişdir ruḥṣat-ı İlāhī olmağla vaḳt-i zarūretde murdārlığı kalmaz ve yine küfr īmān oldu çünkü küfr anıñ emri ve rızāsı içündür ya‘nī eger o küfri emr-i Bārī ile ve rızā-yı Bārī için itmiş ise o küfr olmayıp ‘ayni-yi īmān olur işte beytūn ma‘nāsı budur **Şāriḥ-i Mevleviñ ve Şāriḥ Şem‘i Efendiñ** getirdikleri mişāl kaṭ‘an mışrā‘-ı şānīye mişāl olmaz belki cümlesi mışrā‘-ı evvele mişāl olur bunun mişālī oldur ki Şeyḫ Şa‘nān *ḳuddise sırruhu* kralıñ kızına ‘āşık oldular ma‘şūkası didi ki ‘āşık ve ma‘şūk bir dīnde yaḳışırılar muhtelif dīnde yaḳışmazlar sen daḫı baña ‘āşık isen benim dīnime rücū‘ eyle ve şu şaneme secde eyle Ḥazret-i Şeyḫ daḫı der‘ iḳab şaneme secde itdiler ve yine ḳrāl kızı hınzırları ve çübān kıyāfetine girip gitmek ile emr eyledi Ḥazret-i Şeyḫ ḳabūl eylediler [S-21b] ve çübān kıyāfetine girip kefere-yi hey‘etinde yedi sene hınzırları ra‘y itdiler işte secde-yi şanem küfr-i ḥaḳīḳīdir ve zarūretsiz kefere-yi hey‘etine girmek şer‘an küfr ḥükmüdür işte bu iki küfri çünkü emr-i Bārī ile Ḥazret-i Şeyḫ işlemiş idi bu cihetden bunlar küfr olmayıp ‘ayn-ı īmān oldu zīrā bu ḥāller sülūk idi menḳūldür ki Vācib Te‘ālā Ḥazretleri ile şeyḫiñ beyninde ḥucūb-i ḫulmānī ve nūrānī cümlesi ref‘ olunmuşdur illā bir şehāb-ı ebyaz raḳīḳ-i hicāb olarak kalmış idi o hicāb kemāl ile tecelliye ve şeyḫiñ kemāl ile müşāhedesine mānī‘ olur idi Ḥazret-i Şeyḫ daḫı o hicābıñ ref‘ ini Cenāb-ı Ḥaḳdan maṭlūb eyledi Vācib Te‘ālā buyurmuşlar ki o hicābıñ ref‘ i mücāhede-yi ‘azīme ile olur ve bunun mücāhedesini kāfiristāna ‘azm idersen seni ḳrālın kızına ‘āşık iderim ve o ḳrāl kızı her ne ile saña emr iderse ve saña her nesneyi ki teklīf iderse anı ḳabūl idersin yedi sene o maḥalde olursun bu emr-i şa‘bī ihtiyār idersen o hicāb daḫı ref‘ olunur buyurmuşlar hemāndem Ḥazret-i Şeyḫ sem‘ān ve ṭā‘aten diyip bir ḫayli mürīd ile diyār-ı Rūma ‘azm itdiler fi‘l-vāḳi‘ ḳrālun sarāyı önüne geldikde duḫteri daḫı pencereden baḳar

imiş kıızı gördükde bu hāl [İ-34a] kendülere vâkı‘ oldı kendilerinde bir ‘aşk zühür eyledi ve şeyh orada qalup gitmege kâdir olmadı mürîdleri çok nuş itdiler fâyide virmedi birkaç günden soñra kıız şeyhe su’âl eyledi ki sen burada altun tevaqquf idersin şeyh dağı cevâbında saña ‘aşkıım didi kırâl kıızı dağı eger ‘âşık isen al şu destîleri var meyhânededen baña bâde getir didi hemân şeyh ne‘am diyip destîleri alıp meyhâneye gitdiler ve şarâb ile taldurup getirdiler ve bundan soñra her ne emr ider ise hıdmetinde olurlar idi ve duhteriñ beytütet eyledigi oğanıñ tahtında Hazret-i Şeyh olur idi ve şeb u rûz oradan mufârekat itmeyip emrine muntazır olurlar idi bundan soñra hınzır ra‘yini teklîf itdi ve şaneme secde ile kral kıızı emr eyledi aşıla bir emrinden girü qalmadı ve cümle mürîdleri Hazret-i ‘Azîzi terk idip Harem-i Şerîfe ‘azm itdiler ve şeyhimiz mürted oldı diyü teşhîr itdiler herkes Hazret-i Şeyhiñ evvelki hâline ve şimdiki hâline nazar idip hayrân oldular lâkin bir mürîd şeyhi terk itmeyip şeb u rûz yanından cüdâ olmaz idi ve şeyhiñ hıdmetine yardım ider idi işte mürîd-i şâdık bu imiş zîrâ şeyhiñ küfrünü ‘ayn-ı îmân gördü ve hüsn-i zannı şeyhden zâyil olmadı çünkü yedi sene tamâm oldı bir gice mürîd rû’yâsında fahr-i ‘âlem *şallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* gördüler buyurdılar ki var şeyhini al iş tamâm oldı Harem-i Şerîf cânibine şeyh ‘azm idecekdir çünkü mürîd bîdâr oldu der‘akab gelip şeyhini buldı gördi ki şeyh kefare libâsından şoyunmuş ve gısl itmiş hemândem mürîdine gidelim diyip maḥfî olarak firâr itdiler duhter dağı hidâyet-i ilâhiyeye vâşıl olmuşlar gördüler ki şeyh yokdur hemândem yola revân olup şeyhe yetişdi tîz baña telkîn-i dîn eyle diyü niyâzmend olduğda telkîn-i dîn idip mü’mine oldı der‘akab duhteriñ rûhu kabz olunup o maḥalle Hazret-i Şeyh mürîdi ile onı defn eylediler ba‘de Mekke-yi Mükerrermeğe ‘âzim olup vâşıl oldular bu hikâye **Mantıku’t-Tayr**da vesâyir kütüb-i şüfide böylece taşrîh olunmuşdur işte Cenâb-ı Haqqıñ emriyle olan küfr ki ‘ayn-ı îmân olur buyurmuşlar idi buña mişâl olur ise işte bu hikâye mişâl olur

(342) Meşnevi

Her bedî ki emr-i û pîş âvered

Ân zinîkühâ-yı ‘âlem bugzered

Her bir kötülük ki Allāhu Te‘ālānıñ emri o bedligi eyler ve taqđım ider [İ-34b] ve bunu idiñiz diyü emr ider o bed bu ‘âlemde vâkı‘ olan maḥāsini eyler ve geçer meşelâ ḳanā‘ at memdūḥdur ve bir kimesneden su‘âl mezmūmdur çünki su‘âl ile Mevlâ emr ider su‘âl ḳanā‘ atden efđal olur Şeyḫ Muḥammed Serrezi ḥikāyesinde olduğı gibi ve yine ḳatl-i nefis ḥarāmdır ve ekber-i kebāyirdir çünki Mevlâ emridir ḳatl-i memdūḥ olur Ḥazret-i ‘aleyhi’s-selāmıñ kışşasında olduğı gibi [S-22a]

(343) Meşnevi

Z’ân şadef ger ḥaste gerded nîz pûst

Deh medih ki şad hezārân dūr der ’üst

O şadef gibi olan mekrūhuñ zāhiri kerih ise ve ḥilāf-i şer‘ ise de sen andan a‘rāz itme zîrâ nice yüz biñ incü anda vardır meşelâ Hızır ‘aleyhi’s-selām uñ sefîneyi mecrūh itmesi ve ḡulām ḳatl itmesi gibi her ne ḳadar zāhiri mekrūhdur ve ḥastadır ve perişandır böyle ise de bu şadefiñ içünde dürr-i girānbahā vardır sen bātındaki incüye bak zāhiriniñ kerāhetine bakma bu maḳāmda şadefden murād o zāhiri mekrūh olan nesnedir

(344) Meşnevi

İn süḥan pâyân nedāred bāz gerd

Süy-ı şāh u hem mizāc-ı bāz gerd

Bu söz nihāyet tutmaz ve dünyānıñ zemmi dükenmez hemān sen dünyāyı terk eyle Ḥaḳ Te‘ālānıñ tarafına rücū‘ ve tevvecūh eyle ve dağı toḡān ile hemmeşreb ol zîrâ anıñ ḥālî iştıyāddan şoñra şāha rücū‘dur sen dağı ma‘ārif-i İlāhiye şayd için bu ‘âleme geldiñ hemān işini gör ve Ḥaḳḳa git demek olur

(345) Meşnevi

Bāz rev derkân çü zerr-i dehdehi

Tā resed dastān-ı tu ezdeh dihi

Ey insān çünkî zerr-i dehdehîsiñ ma‘ denine git ve aşlına rücū‘ eyle hattâ seniñ elleriñ on parmağını silkmeden kıtulsun ve seniñ zerr-i hâliş olduğunu herkes bilsin bir kimesne hâliş altun olunca aşlına gitmege havf idecek bir şey’i yokdur

(346) Meşnevi

Şûretîrâ ki bedel reh mîdehend

Eznedâmet âhîreş deh mîdehend

Şûrete mensûb olana çünki gönle yol virirler soñra pîşmân olup nedâmetden âhîrde aña on parmağını silkerler ve andan a‘râz iderler şûretîden murâd dünyâdır ve yâsı nisbet içündür fi’l-vâkı‘ dünyâ şûrete mensûbdur zîrâ envâ‘i şûret-i hasene ile müzeyyendir

(347) Meşnevi

Düzdrâ k’ân kat‘ telhî mî zihed

Zevk-i düzdîrâ çü zen deh mîdîhed

Hırsıza o kat‘-ı yed acılık urur ve eli kesilmek vaqtinde acısından mużtarib olur o zamân sırkat-i zevkine ‘avret gibi elini silker ve sırkatîñ zevkı burnundan gelir velîkin nedâmet fâyide virmez ba‘zı nüshada mî zihed vâkı‘ olmuşdur şızar demektir izhâr ider demekden kinâyedir zîrâ şızmağda zâhir olmak vardır

(348) Meşnevi

Deh bedâden dîdî ezdest-i hazîn

Deh bedâden z’în burîde dest bîn

Maḥzûn olan gulâm-ı [İ-35a] Hindûdan el virmegi gördüñ ve ‘arûsdan a‘râzını işitdiñ bu eli kesilmiş hırsızdan daḥı el virmegi ve el şalmağı gör ya‘nî ‘arûsuñ nedâmetini gördüñ ve naql ile añladıñ sârikiñ daḥı nedâmetini saña ifâde eyledim bunı da añla ve bil demektir hazînden murâd sebkaṭ iden gulâm-ı Hindudur

(349) Meşnevi

Hemçünân kallâb u ḥûnî vü levend

Vaqt-i telhî ‘ayşrâ deh mîdehend

Kalbzen ve kâtil ve levend dağı ancılayındır mucâzât vaqtinde bu umûr-ı mezkûreniñ şafâsına nefrîñ iderek iki elini şallarlar ve o kalbzenlige ve kâtillige ve harâmilige pîşmân olurlar kâllâb kalbzen olana ve hûnî-yi kâtile ve levend-i harâmîye dirler

(350) Meşnevî

Tevbe miârend ü hem pervânevâr

Bâz nisyân mîkeşed şân sūy-ı nâr

Bu kimesneler vaqt-i mucâzâtda tevbe getirirler pervâne gibi nisyân anları yine âteş tarafına çeker

(351) Meşnevî

Hemçü pervâne zidûr ân nârrâ

Nûr dîd ü best ân sū bârrâ

Pervâne gibi bunlar o nârı uzaqdan nûr gördü o tarafa boynuñı yine bağladı hâşılı pervâne nârı nûr görür kendüyi o nâra yaqar bir zamân şem‘iñ dibinde qarâr iderler ve acısını ferâmûş ider tekrâr kâlkıp yine kendini nâra yaqar bunlar dağı tevbe ider çünkü mucâzâtuñ merâretini unuttur yine tevbeyi bozar ve o fi‘l-i nâhemvârı yine işler dimek olur

(352) Meşnevî

Çün biyâmed sūht perreşrâ girîht

Bâz çün tıflân fütâd u milh riht

Çünkü pervâne yine geldi anıñ perini âteş yaqdı yine firâr eyledi yine eţfâl gibi düşdü ve tozu dökdü işte bu tâyifeye böyle tevbe-yi naşûh muqadder olmaz ve anıñ dâyim bozulur [İ-22b]

(353) Meşnevî

Bâr dîger ber gümân u tam‘-ı sūd

Ḥîş zed berātes-i ān şem‘ zūd

Pervāne ğayrı kere nef‘-i zannı üzerine ve fāyide-yi zannı üzerine kendini şem‘iñ āteşi üzerine tîz urdı

(354) Meşnevi

Bār-ı dîger sūht hem vāpes becest

Bāz kerdeş hırş-ı dil nāsī vü mest

Bir miqdār ārāmdan soñra ğayrı kerre kendüyi yine nāra ilķā idip yaķdı yāḥūd yandı yine girü şıçradı yine bir miqdār ārām idip acısı geçdikde nār hırşı anı yine nāra ilķā eyledi evvelki ḥālını nāsī oldıĝı ḥâlde mest oldıĝı ḥâlde

(355) Meşnevi

Ān zamān k‘ez ūhten vāmicehed

Hemçü Hindū şem‘rā deh mīdehed

O zamānda ki yanmaķdan girü şıçradı ğulām-ı Hindū gibi şem‘e nefrīn iderek on parmaĝını terk etdigini eş‘ār içün silker

(356) Meşnevi

K‘ey ruḥet tābān çü māh-ı şebfirūz

V‘ey beşoḥbet kāzib ü maĝrūsūz

Öyle diyerek ki ey şem‘ seniñ ruḥuñ giceyi rüşen iden māh gibi parlayıcıdır līkin ey şem‘ muķārenetde göründüĝüñ gibi degilsin ve saña maĝrūr olanları yaķıcısın

(357) Meşnevi

Bāz ezyādeş reved tevbe v‘enīn [İ-35b]

K‘evhene‘r-raḥmanu keyde‘l-kāzibīn

Bu derecede cānı yanmış iken ve yine şem‘iñ yanına varmaĝa tevbe itmiş iken o tevbe ve inlemek pervāneniñ yādından gider eger olmaz ise yine şem‘e kendüyi urur zīrā Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri kāzibleriñ keydeni zayıf eylemişdir keyden bu maķāmda

murād tevbedir *der‘umūm-i te‘vīl-i ĩn āyet ki kullemā evkādū nāren lī‘l-ḥarbi eṭfehallāhu*⁸³ şu āyet-i kerīmenūñ te‘vīli ve ma‘ nāsı ām oldugunu beyānda kāyindir egerçi āyet-i kerīme Yehūd ḥaḳḳında nāzil olmuş ise de ba‘zı āyet-i kerīmeniñ mevridi ḥāş ise ḥükmi cümleye şāmil olur āyet-i kerīmeniñ ma‘ nāsı ṭāyife-i Yehūd her ḳanğı zamānda ki mü‘minler ile nār-ı ḥarbi ĩḳād iderler ise Allāhu Te‘ālā Ḥāzretleri nār-ı ḥarbi itfā ider bu cihetden mü‘minler ile muḥārebeye ḳādir olamazlar itfādan murād ḳalblerine Cenāb-ı Ḥaḳḳuñ ḥavf virmesidir

(358) Meşnevi

Kullemāhum evkādū nāre‘l-veḡā

Eṭfe ‘allāh nārehum ḥatt ‘en-ṭafā

Her zamānda ki ṭāyife-i Yehūd nār-ı ḥarbi ĩḳād iderler ise ya‘nī mü‘minler ile ceng idelim ve müslümānları ḳahr idelim diyerek meşveret idip ceng murād iderler ise Allāhu Te‘ālā Ḥāzretleri kemāl-i merḥametinden anlarıñ nārını itfā ider ve anlara bir ḥavf virir ḥattā cengden fāriḡ olurlar ĩḳād āteş yakmaḡa dirler ve itfā āteşi söndürmeḡe dirler veḡā vāviñ fethiyle ceng ma‘ nāsınadır cengde şiddet olmaḡla nāra teşbīh eylediler bināberīñ ḡalebe-yi ḥavfı daḡı itfāya teşbīh idip itfā lafzını ḡalebe-yi ḥavfa isti‘āre eylediler işte kāzibleriñ ḡālī daḡı şu ṭāyife-i yehūduñ ḡālī gibidir zīrā her zamān tevbe itseler anlara tevbesinde Cenāb-ı Kibriyā devām ve şebāt virmeyip belki tevbelerini laḡv ider demek olur bu sürḡuñ üstine rabṭı bu vechle olur

(359) Meşnevi

‘Azm kerde ki dilā āncā mayist

Geşte nasī z ‘ān ki ehl-i ‘azm nīst

Kāzibler ‘azm itmişlerdir ki ey gönül o maḡalde ṭurma ve o ḡālī terk eyle zīrā o ḡāl sū‘-i ḡāldir böyle iken ve tevbe itmiş iken tevbesinden ḡāfil olmuşdur ve tevbeyi şikest idip yine o sū‘-i ḡālī işlemiştir andan içün ki ‘işyāndan rücū‘a ḳaşda ehl degildir belki ma‘şiyet işlemeḡe iyü ādem olmaḡla eḡakdır eger tevbeye ehl olaydı

⁸³“Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür.” (Mâide 5/64)

Cenāb-ı Kibriyā devām ve şebāta muvaffak ider idi çünkü itmedi zāhir oldu ki ehl degil imiş

(360) Meşnevî

Çün nebūdeş toḥm-ı şıdkî kâşte

Ḥaḳ berū nisyān-ı ān bigmāşte

Bu beyit ile ‘adem-i ehliyetiñ sebebi beyān idip buyururlar ki çünkü anıñ tevbesinde şıdk toḥmı ekilmiş olmadı ya‘nî ma‘şiyete ez dil ü cān pîşmān olmadı bu eelden Cenāb-ı Kibriyā anıñ üzerine tevbeyi nisyānı ḥavāle itmiş idi [İ-36a] eger nedāmetinde şādık olaydı ben tevbe itdim diyip o ma‘şiyeti işlemege cū‘ret idemez idi bu şüretde yine kuşūr kıluda olur kâşte ekmiş bigmāşte ḥavāle itmiş dimekdir

(361) Meşnevî

Gerçi berāteşzene-y dil mîzened

Ān sitāreşrā kef-i Ḥaḳ mîkuşed

Egerçi o tā‘ib gönül çaḳmağını urur lîkin nedāmet-i şādıkası olmadığından anıñ kıgılcımını kudret-i İlāhiye itfā ider ve tevbe anıñ nefesine aşlā te‘şîri olmaz [S-23a]

Kışşa-yı hem dertakrîr-i ān āyet

Burası daḡı bu āyet-i kerîmeniñ te‘kîdi ḥaḳḳında bir ḡikāyedir

(362) Meşnevî

Şerfeyî beşnîd derşeb mu‘temed

Bergirift āteşzene k‘āteş zened

Gicede kendi ḡānesinde bir maḳbûl ve mu‘temed-i ‘aleyh kimesne bir ayak ḡareketini eşnā-yı ḡābda işitdi çaḳmağı eline tutdı ki çaḳsıñ ve şem‘ini yaḳsıñ ve gice ḡāne içünde olan kimdir anı görsüñ şerfe şınıñ fethi ve rānıñ sūkūnıyla yab yab yürümekden ḡāşıl olan ayak āvāzesine dirler

(363) Meşnevî

Düzd âmed ân zamân pîşeş nişest

Çün girift ân sūhte mîkerd pest

Meger hāneye şāriḳ girmiş imiş sārīḳ daḫı çaḳmaḡı eline aldığını gördükde o sārīḳ o zamân fenn-i sirḳatde māhir ve üstād-ı kāmīl olduğından āheste āheste gelip şāḫib-i hāneniñ önüne oturdu ve o ādemiñ haberi olmadı çünki ḳav-ı ḳıḡılcımdan yandı ḫırsız anı söndürür idi ve hāne muzlim olmaḡla sārīḳı ve elini vaż‘ itdigini görmez idi sūhte sīniñ zammıyla ḳav ma‘ nāsınadır pest itmekden murād ḳavı söndürmektir nitekim bu beyit ile keyfiyyetini beyān iderler

(364) Meşnevî

Mīnihād āncā ser-i engüstrā

Tā şevēd istāre-yi āteş fenā

ḫırsız o ḳava parmaḡınıñ ucunu ḳor idi ḫaṭṭa āteşiñ ḳıḡılcımı ḳavda fānī ola

(365) Meşnevî

Ḥāce mīpendāşt k’ezḫod mīmired

Īn nemīdīd ū ki düzdeş mīkuşed

Şāḫib-i hāne ḳānn ider idi ki ḳavı kendinden söyner idi o bilmez idi ki anı şāriḳ söndürür

(366) Meşnevî

Ḥāce güft īn sūhte nemnāk būd

Mīmired istāre ezterriş zūd

Ḥāce dir idi ki kendü ze‘ aminca bu ḳav yaş idi ḫaṭṭa o ḳavıñ yaşlıḡından ḳıḡılcım tīz söyünür idi

(367) Meşnevî

Pes ki zulmet būd tāriḳī zipīş

Mīnedīd āteşkeşirā pīş-i ḫīş

Hānede çok zulmet var idi ve h'āceniñ öñünden dağı zulmet var idi bu cihetden āteşkeşī kendi öñünde h'āce görmez idi

(368) Meşnevi

İnçünin āteşkeşī ender diles

Dīde-yi kāfir nebīned ez'ameş

Buncılayın āteş söyündürücü dağı kalbinde ehl-i dünyā kendi 'amāsından [İ-36b] içün görmez kāfirden murād bu maķāmda ehl-i dünyādır zīrā kāfiriñ kalbinde āteş-i t'at olmaz ki söyüne 'ameş 'aynıñ ve mīmiñ fetħalarla 'amāyiş kelimesinden muħaffefdir yāhūd 'ameş bir 'illetdir ki göz қаpağınıñ eṭrāfı yara gibi kırmızı olur ve bu 'illetden kirpikler dökülür ve gözüñ rü'yetine bir miķdār māni' olur ve bu 'illetiñ şāhibine a'maş dinir ḥattā Şuvaz қurāsından ve muħaddişinden bu 'illet sebebiyle bir zāt vardır ki a'maş laķabıyla mūlaķķab olmuşdur

(369) Meşnevi

Çün nemidāned dil-i dānendeyi

Hest bā gerdende gerdānendeyi

Bir 'ārifbillāh ve 'āķil zātıñ kalbi altun bilmez ki dönücü olan nesneyi bir döndürücü vardır elbet bunu 'āķil olan idrāk ider bunuñ gibi t'at ve 'ibādetden göñülde elbet bir sitāre ve nūr ḥāşıl olur o nūr dağı az az cem' olarak bir 'azīm nūr olur ve insānıñ kalbi o nūr ile mūnevver olur ve o nūr ile Ḥaķķı bātıldan fāriķ olur çünkü o nūr maḥv olur elbet anı bir söyündürücü ve izāle idici vardır ve bu қазиyye-yi müsellemedendir bu şüretle dünyā ḥaķķınıñ қalbleriniñ nūrunı Allāhu Te'ālā söyündürür ve izāle ider buyurdıķlarını maķām-ı işbātda bu beyit ile temşil buyurdılar çünkü gerdende gerdānendesiz dönmeyeceğini bildiñ bu mişāli қаbül eylediñ bu şüretde

(370) Meşnevi

Çün nemīgūyi ki rüz şeb beḥod

BīḤudāvendi key āyed key reved

Altun söylemezsin ve şehâdet itmezsin gündüz ve gice hõdbehõd [23b] bir şâhibsiz kaçan gelir ve kaçan gider elbet kendü kendüye gice gidip gündüz gelmez ve gündüz gidip gice gelmez bu beyit ile *kul eraeytum ince‘allalāhu ‘aleykumu’l-leyle sermeden ilāyevmi’l-kıyāmeti men İlāhun ğayrullāhi ye’tikum bi dıyāin efelā tesme‘ün kul eraeytum ince ‘allalāhu ‘aleykumu’n-nehāre sermeden ilāyevmi’l-kıyāmeti men İlāhun ğayrullāhi ye’tikum bileylin teskunüne fīhi efelā tubşirün*⁸⁴ nazm-ı celīline işâret buyurdılar fi’l-vākı‘ bunlar hõdbehõd gelip gitmezler

(371) *Meşnevi*

Gird-i ma‘kūlāt mīgerdī bebīn

İncünīn bī‘akli-yi hod ey mehī

Ey felsefī meşreb ma‘kūlāt tarafında dönersin ey hõr ve haķır ādem kendiniñ bu ‘akılsızlığınıñ daħı gör zırā giceniñ ve gündüzün gelip ve gitdiğini Haķdan bilmediñ belki hõdbehõd böyle gelirler ve giderler zann itdiñ bundan sonra yine dehr-i meşreb olanları kağı için ve i‘tikādlarını ta‘n için buyururlar

(372) *Meşnevi*

Hāne bābennā buved ma‘kūlter

Yā ki bībennā begū ey kemhūner

Meşelā bir hāne ve bir binā mi‘mār ile olması ve vücūda gelmesi ‘akla mülāyim midir yāhūd ki mi‘mārsız vücūda gelmesi ‘akla mülāyim midir ey bī‘akl söyle elbet mi‘mār ile vücūda gelmesi ‘akla ufaķdur zırā ‘akl dir ki binā mi‘mārsız olmaz ve o binānuñ [İ-37a] vücūdıyla bir mi‘mārın vücūdına istidlāl ider bu şüretde ‘ālemiñ ve bu kubbeyi eflākın bir üstād-ı mähiri vardır bu ‘āleme bilāşāni‘ vücūda gelmiştir demek hamāķatdan neş’et ider ve ‘ākıl olanlar böyle olmasını tecvīz itmez bundan sonra yine

⁸⁴“(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz? De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?” (Kasas 28/71-72)

Vācib Te‘ālā Hazretlerinin var olduğunu ve şāni‘-i bīmīşl olduğunu işbāt için buyururlar

(373) Meşnevi

Haṭṭ bākātib buved ma‘kūlter

Yā ki bīkātib biyendīş ey pūser

Haṭṭ kātibiñ vücūdu ile mi ziyāde ma‘kūldür yoḥsa bir kātibiñ vücūdı olmaşsız ḥōdbeḥōd olması ziyāde mi ma‘kūldür ey oḡul bu ḥālī iyū endīşe eyle ‘aql dir ki elbet bu haṭṭ bir kātibiñ vücūdı ile kāyim olması ziyāde ma‘kūldür böyle olunca

(374) Meşnevi

Cīm-i gūş u ‘ayn-ı çeşm ü mīm-i fem

Çün buved bīkātibī ey müttehem

Kulağ gibi olan cīm ve göz gibi olan ‘ayn ve ağız gibi olan mīm kātibsiz nice olur ve bu ḥurūf gibi olan a‘zā ne gūne vücūdpezīr olur elbet bu ḥurūf ki şu a‘zāya beñzer bir kātibiñ vücūdına muḥtāç olur ey Haḫḫı bilmemek ile ittiḥām şāḫibi olan dehrī bunu böyle bil ki yine bir mişāl-i āḫire şurū‘ idip buyururlar

(375) Meşnevi

Şem‘-i rūşen bīzigīrānendeyī

Yā begīrānende-yi dānendeyī

Meclisde yanan çerāğ bir şem‘i yaqıcı olmaşsızın rūşen ve mūnevver midir yoḥsa o şem‘i īḳād idici ile mi rūşendir yine ‘aql ‘indinde şem‘ bir muvaḫḫat şem‘ ile rūşendir zīrā ḥōdbeḥōd bir şem‘ mūnevver bulunmaz elbet anı bir kimesne yaqıp meclise vaż‘ itmişdir yine bir mişāl-i āḫir buyururlar ki

(376) Meşnevi

Şan‘at-ı ḥūb ezkef-i şell-i darīr

Bāşed evlā yā zigīrāyī başīr

Bir güzel şan‘at bir a‘māniñ çolağ elinden şadır olması olası olur mı yohsa bir görücü ve o şan‘atı vücūda getiriciden mi olasıdır elbet o şan‘at-ı hūsne eli çolağ bir a‘mādan şadır olmayıp eli tutucu bir başırdan şudūrı olası olur zīrā o çolağ a‘mādan şan‘at-ı hūsne vücūda gelmez egerçi Yesārī Efendi dest-i cubbe-yi ra‘şedār ile mişli nāyāb-ı haṭṭ-ı ta‘līkī yazmış ise de bunun gibi bu ‘ālem hōdbehōd olmayıp bir şāni‘den vücūda gelmesi ‘akl ‘indinde olası olur bu temşilātın hūlāşası ve bu teşbīhātden müstebān olan bu ‘ālem şāni‘siz vücūda gelmemiştir ve bu maşnū‘atın bir şāni‘i vardır o daḥı Allāhu Te‘ālā Hāzretleridir buyurmak isterler

(377) Meşnevi

Pes çü dānistī ki qahret mīkuned

Berseret debbūs-ı miḥnet mīzened

Böyle olunca bu temşilātdan çünki bildiñ ki Allāhu Te‘ālā var imiş ve seniñ üzerine şan‘atının ğalebesi daḥı var imiş ve seni qahr daḥı eyler zīrā saña ğālibdir ve daḥı seniñ başıñ [İ-37b] üzerine miḥnet şāhibi topuzı urur beyit-i ātiye merhūndur

(378) Meşnevi

Pes bekun def‘eş çü Nemrūdī beceng

Sūy-ı ū keş derhevā tīr-i ḥadeng

Böyle olunca Hūdānuñ qahrının def‘ini Nemrūd gibi ceng eyle eger qādir isen eyle [24a] yāḥūd havāya nişān okunı anıñ tarafına at sen ise böyle itmege qādir degilsin altun Cenāb-ı Hāqqa inqıyād ve emrine itā‘at itmezsın saña lāyık olan böyle qahr ve ğalebe şāhibi Cenāb-ı Hāqqa inqıyād itmekdir havāya ok atan Nemrūddur ve mağrib ile maşrıq beyninde olan belāda mālīk iken o daḥı muqābeleye qādir olamayıp āḥirü’l-emr bir süri sinek burnuna dāḥil olup helākine sebep olmuştur nitekim Şeyḥ ‘Attār *ḳuddise sırruhu* **Pendnāmesinde** buyurmuştur Beyt:

Sūy-ı ū ḥaşmī ki tīr endah̄te

Peşşe-yi kâreş kifâyet sâhte⁸⁵

hadeng hânîñ ve dâliñ fetħalarıyla nişâne ve menzile remi olunan oķa dirler

(379) Meşnevi

Hemçü ispāh-ı Muğul berāsmān

Tîr miendāz def'-i nez'-i cān

Yāhud Moğol ‘askeri gibi āsmān üzerine cān almağı def’ için oķ at görelim ki melekü’l-mevt senden firār ider mi ve elinden ħalāş mümkün olur mı bu daħı mümkün olmaz Moğol Devād ile Moğol **Ĥıṭā** ve **Ĥōten** memleketlerinîñ ahālīsine dirler bunlara Tātār daħı ta‘bîr olunur kıttāl ve bîrahm bir kıavimdirler tecemmu‘ idip bir memleketi başıp kıatl-i nüfūs-ı keşîre eyledikleri ve māllarını aldıkları çokdur bunların ħālî bu imiş ki birisi ħasta olsa ve marazı şiddet bulsa akrabāsı ve aħbābı o ħastanın yanına cem‘ olup melekü’l-mevt gelip rûhını kabz itmesin için semā cānibine oķ atarlar imiş eder ħasta sıhħat bulur ise melekü’l-mevt okumuzdan firār itdi diyerek fahr iderler imiş eger ölür ise bir mahfî yoldan geldi ħayf ki geldigini görmedik diyerek te’essüf iderler imiş bu ħuşûşa şebîh t̃âyife-i Yehūd daħı mevt şâyibesini zāhir olunca ekābir nām-ı diger vaz‘ idip o nām ile anı yād iderler imiş eger melekü’l-mevt gelir ise o nāmı işidip ben ħaṭā itmişim rûhunuñ kıabzı ile me’mûr olduğum bu degil imiş diyerek cānını almaqsız gūyā ‘avdet ider imiş ħattā ba‘zı Yehūdun iki nāmı vardır işte o iki nāmlı Yahūdî ölmeyip kıalkān yahūdîdir

(380) Meşnevi

Yā girîz ezvey eger t̃ānî berev

Çün revî çün derkef-i üyî girev

Yāhūd Cenāb-ı Ĥaķķıñ ‘azābından kıaç eger kıādir isen ve bir āħir mahalle git ki orada saña ‘azāba kıādir olmaya ey bîçāre nice gidersin çünkü Cenāb-ı Ĥaķķıñ ‘indinde rehn ve esîrsin bu daħı mümkün olmaz zîrā [İ-38a]

⁸⁵“Bir hasmı ondan yana ok atmıştır
Yaptığı iş mizacını anlamaya kâfidir”

(381) *Meşnevî*

Der‘adem būdî nerestî ezkefeş

Ezkef-i ü çün rehi ey desthüş

‘Ademde idiñ kefi kudret-i İlāhiden kurtulmadıñ zîrâ seni bu ‘âlem vücûda getirdi şimdi vücûd ‘âleminde iken anıñ kefi kudretinden ey güzel dost nice halâş olursuñ elbet olmazsın zîrâ ma‘dûmuñ halâşı mümkün olmayınca mevcûduñ ‘adem-i halâşı ulviyetde olur ba‘zı nüshada dost yerine dest vâki‘ olmuşdur ey şan‘atı güzel demek olur zîrâ destden bu maqâmda şan‘at murâd olunur

(382) *Meşnevî*

Ârzü cesten buved bigrihten

Pîş-i ‘adleş hûn-ı takvâ rihten

Dünyâ murâdını istemek Allāhu Te‘âlâdan kaçmak olur ve dağı anıñ ‘adliniñ önünde takvânıñ kanını dökmek olur böyle olunca dünyâ ârzûlarını talep münâsib degildir zîrâ Hâkdan firâr emri kabîhdir ve imâte-yi takvâ lâıık olmayan şey’lerdendir

(383) *Meşnevî*

În cihân dâmet ü dâneş ârzü

Dergirîz ezdânhâ rûy âr zû

Bu dünyâ dâmdır ve anıñ dânesi nefsiñ ârzûsudur ey ‘âkil dâmlardan firâr eyle tîz Allāhu Te‘âlâya yüz götür ve teveccüh eyle zû kelimesi zûd kelimesinden muhaffefdir tîz ma‘nâsınadır ba‘zı nüshada dâmhâ yerine dânhâ vâki‘ olmuşdur dânelerden firâr eyle demek olur bu nüsha evvelidir

(384) *Meşnevî*

Çün çünîñ reftî bedîdî şad güşâd

Çün şudî derzıdd-ı ân didî fesâd

Çünkü dâmlardan firâr iderek gitdiñ Cenâb-ı Hâkdan çok fütûh gördüñ ve ‘inâyetlere mazhar olduñ çünkü anıñ zıddında gitdiñ ya‘nî dânelerden a‘râz itmediñ çok fesâd gördüñ ve mazhar-ı ‘itâb olduñ fesâddan murâd başına gelen umûr-ı mekrûhadır yâhûd kalbiniñ su‘-i hâlidir

(385) Meşnevî

Pes Peyember güft isteftu ’l-kulûb

Gerçi müftinân birûn gûyed huṭûb

Bundan sonra Peygamberimiz şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem *hazretleri istefti kalbeke ve in eftâke’l-muftûn*⁸⁶ [S-24b] buyurmuşdur ya‘nî kalbinden fetvâ talep eyle her ne kadar meftûn olan ve dünyâyâ aldanmış olan müftîler saña fetvâ virir ise de kalbiñ saña haḳîkat-i hâli haber virür mısra‘-ı şâniniñ ma‘nâsı egerçi müftîler size taşradan emr-i ‘azîm ve va‘az-ı belîğ söylerler ise de huṭûb haṭîbiñ cem‘idir ‘emr-i azîme ıtlâk olunur hülâşa-yı kelâm egerçi ben saña böyle naşîhatler eyledim bu itdigim naşîhatleri kalbinden daḡı istiftâ eyle gör ki kalbiniñ fetvâsı benim kelâmıma nice muvâfık gelir zirâ faḫr-i ‘âlem kalbiñizden istiftâ idiñ buyurmuşdur

(386) Meşnevî

Ârzû bugzâr tâ raḥm âyedeş

Âzmûdî ki çünîñ mîbâyedeş

Hevâ ve hevesi terk eyle hattâ saña Hâk Te‘âlâdan merḥamet gele sen daḡı böyle olduğunu tecrübe eylediñ o Hüdâyâ buncalayın ‘amel lâzımdır

(387) Meşnevî

Çün netânî cest [İ-38b] pes hidmet kuneş

Tâ revî ezḫabs-i û dergülşeneş

⁸⁶“Her ne kadar müftüler sana fetva verse de, sen kalbine danış.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 153. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

Çünkü Mevlânî'nin yed-i kudretinden kaçmağa kâdir degilsin böyle olunca Mevlâyâ hizmet ve 'ubûdiyyet eyle hattâ o Hüdânî'nin habsinden gülşene gidesin ve envâ'-ı luṭfına mazhar olasın

(388) Meşnevî

Dembedem çün tu murâkıb mişevî

Dâd mîbînî vü dâver ey ğavî

Her ân kendi zâtını çünkü muḥâfız olursun Mevlâdan ey azğün iḥsân görürsün

(399) Meşnevî

V'er bebendî çeşm-i ḥodrâ z 'iḥticâb

Kâr-ı ḥodrâ key güzâred âftâb

Eger gözüne hicâbdan bir perde bağlar isen ve kendi ahvâline murâkıb olmaz iseñ âfitâb kendi işini kaçan terk ider belki itmez o daḥı saña 'âdetini ve ḥâlini işler ve seni kendinden maṭrûd ider demek olur **Vânümûden-i pâdşâh beümerâ vü muta'aşşibân derrâh-ı Ayâz sebeb-i fażilet ü mertebet ü kırbet ü câmegî-yi ü berişân bervechî ki işânra ḥüccet ü i' tirâz nemând** Burası sultân Maḥmûduñ kendi emîrlere ve Ayâzın hakkında düşmen olanlara Ayâzın fażiletiniñ ve mertebesiniñ ve daḥı kendüye kemâl ile takrîbiniñ ve daḥı Ayâzın kaftân-ı bahâsınıñ sâyir emîrlere üzerine ziyâde olmasınıñ sebebi beyânda ve izhâr itmekte olucudur vâñümûden izhâr itmek ma' nâsınadır bir vech üzerine ki o emîrlere delîl ve i' tirâz maḥalli kalmadı

(390) Meşnevî

Çün emîrân ezḥased cûşân şudend

'Âkıbet berşâh-ı ḥod tâ'ne zedend

Çünkü emîrlere ḥasedinden Ayâzın hakkında 'adâvetleri kınayıcı oldu encâmında bu 'adâvet sebebiyle kendi pâdişâhları üzerine tâ'na urdılar

(391) Meşnevî

Kîn Ayâz-ı tu nedâred sî ḥired

Cāmegī-yi sī emīr ū çün ħured

Öyle diyerek ki bu seniñ Ayāzıñ otuz kimesneniñ ‘aqlını tutmaz böyle olunca otuz emīriñ vazīfesini altun yir ve ħazīneden aḥz ider ba‘zı nüshada sī ħired yirine yek ħired vāḳi‘ olmuşdur ma‘nāsı bu seniñ Ayāzıñ bir ‘ākiliñ ‘aqlını tutmaz böyle iken otuz emīriñ vazīfesini altun alır demek olur bu nüshada Ayāzı kemāl ile tezyīf vardır ve zīrā bir ‘aqlı dahı yoḡdur demek olur nüsha-yı evveliniñ me‘āli bir ‘aqlı olduğunu ḳabūl itmiş olurlar

(392) Meşnevi

Şāh-ı bīrūn reft bāān sī emīr

Sūy-ı şahrā vū kuhistān şaydgīr

Bu ṭa‘nı pādişāh işidip sūkūt itmişdi bir gün pādişāh otuz emīr ile şahrā semtinde ve orman cānibinde şaydgīr olmak için ṭaşra gitdi

(393) Meşnevi

Kārbānī dīd ezdūr ān melik

Güft emīrīrā berev ey mü’tefik

O pādişāh uzaḳdan bir kārvānı gördü o emīrāndan birisine didi ki ey benim ṭābi‘im yürü mü’tefik ‘āciz ma‘nāsınadır bu maḳāmda ħidmetkār murād olunur zīrā ħidmetkār [İ-39a] ‘āciz olur ‘āciz olmasa ħidmetkār olmaz idi

(394) Meşnevi

Rev bepurs ezkārvānrā berraşad

K’ezkudāmīn şehir ender mīresed

Yürü o kārvāna ki yol üzerindedir su‘āl eyle ki ḳaḅḅı şehirden buraya irişir ve ḳandan gelir bu maḳāmda yine Ayāzdan murād yine maḳām-ı maḥbūbiyyete resīde olan zātlardır emirāndan murād makām-ı nāza resīde olmayanlardır pādişāhdan murād Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir işte böyle mertebe-yi zühdde ḳalmış olanlar bu maḳāmda olan zātlara Vācib Te‘ālānıñ ziyāde luṭfını gördükçe ḥased iderler ve anlara ṭa‘n

iderler lîkin encâmında kendi mertebelerini ve anlarıñ mertebelerini görüp mebhût ve pîşmân olurlar [S-25a] ve bu sürhuñ mâkabline rabtı hîdmet-i münâsebeti ile ve nefsinî murâkib oldığı sûretde ziyâde ihsân görmesi münâsebetiyledir raşad rânîñ ve şadıñ fethalarıyla halkıñ hâline vâkıf olacak mekân-ı mürtefi‘ a dirler berrâşad dağı bu ma‘ nâyadır

(395) Meşnevi

Reft ü pursîd ü biyâmed ki ziRey

Güft ‘azmeş tâ kucâ dermând vey

Emîr gitdi ve su’âl eyledi ve geldi pâdişâha haber virdi ki **Rey** şehrinden gelir imiş şâh didi ki kârvânîñ ‘azmî kânde ye dekdir çünki emîr kârvândan anı su’âl itmemiş idi ‘âciz kalıp pâdişâha cevâb virmege kâdir olmadı

(396) Meşnevi

Dîgerîrâ güft rev ey Bû’l-‘alâ

Bâz purs ezkârvân ki tâ kucâ

Çünki pâdişâh bu emîrden haber almadı bir ğayrı emîre didi ki ey rütbe-yi ‘âlî şâhibi sen git dağı kârvândan su’âl eyle anı ki kağı yire dek giderler

(397) Meşnevi

Reft ü âmed güft tâ sūy-ı Yemen

Güft rahteş çîst hân ey mü’temen

O emîr dağı gitdi ve haber alıp geldi didi ki Yemen tarafına dek ‘azmîleri vardır yine pâdişâh didi ki kârvânîñ metâ‘ı nedir ey emîn âgâh ol cevâbını baña söyle

(398) Meşnevi

Mând hayrân güft bāmîrî diger

Ki berev vâpurs raht-ı ân nefer

O emîr dahı hayrân qaldı zîrâ metâ‘ından lüzûmu yok diyerek su’âl itmemiş idi bir ğayrı emîre yine pâdişâh didi ki git o cemâ‘ atîñ metâ‘ını su’âl eyle ki nedir

(399) *Meşnevi*

Bâz âmed güft ezher cins hest

Ağleb-i ân kâsehâ-yı Râziyest

Bu emîr dahı girü geldi cevâbında didi ki her cins metâ‘dan vardır ekşerîsi râzi kâselerdir ya‘nî Rey şehrinde şan‘at olunmuş tabâklar çokdur ve emti‘a-yı sâyire dahı vardır didi

(400) *Meşnevi*

Güft key bîrûn şudend ezşehr-i Rey

Mând hayrân ân emîr-i süstpey

Pâdişâh didi ki kârvân Rey şehrinden kağı zamânda taşra oldılar o süstpey [İ-39b] olan emîr hayrân qaldı zîrâ kârvân halkına çıkdıkları vakti su’âl itmemiş idi

(401) *Meşnevi*

Hemçünîñ tâ sî emîr ü bişter

Süstre ‘y ü nâkıs ender kerr ü fer

Buncılayın otuz emîre ve dahı ziyâdeye dek pâdişâh bir bir o kârvânîñ haberini taḥkîk içün irsâli lâzım geldi öyle emîrler ki re‘yleri zayıf ve ‘aḳllarınıñ revnaḳında ve ululuğında nâkış idiler

(402) *Meşnevi*

Güft emîrânâ ki men rûzî cüdâ

İmtihân kerdem Ayâz-ı ḡ iṣrâ

Çünkü bu emîrleriñ ḡâli beyân olunan vech üzerine idi ve ‘aḳıllarınıñ ḡâli kendilerine ma‘lûm oldu Ayâzîñ ḡaḳḳında ta‘n itdikleri içün ve pâdişâhîñ i‘tibârını ve ikrâmını beyhûde bildiklerinden Ayâzîñ ḡâlini bunlara i‘lâm lâzım geldi ise pâdişâh dahı o

emîrlere hitâb idip didi ki ben bir gün kendi Ayâzımı yalnız olduğu hâlde yine böyle bir kârvân hakkında imtihân eyledim ve didim ki ey Ayâz

(403) Meşnevî

Ki bepurs ezkârvân ki ezkucâst

Û bereft in cümle vâpursîd râst

Git şu kârvândan su'âl eyle ki kandan gelirler ve aña dimedim ki kanda giderler ve metâ'aları nedir ve ne zamân memleketlerinden çıkmışlardır o Ayâz gitdi bunların cümlesini toğrı taḥkîk itdi ve gelip baña haber virdi

(404) Meşnevî

Bîvaşîyyet bîişâret yekbeyek

Hâlşân deryâft bireyb ü şek

Şöyle eyle diyü vaşîyyetsiz ve işâretsiz anların hâlini şübhesiz ve şekksiz aıladı bu cihetden

(405) Meşnevî

Her çi z'in sî mîr ender sî maḳâm

Keşf şud zû ân beyekdem şud tamâm

Her ne ki bu otuz emîrden otuz ḥuşûşda keşf oldu ya'nî bu otuz emîrîñ otuz def'ada gitmesinden zâhir olan haberler o Ayâzdan bir def'ada tamâm oldu zîrâ bir gitmekde cümlesini kârvâna su'âl eyledi her ne kadar ben emr itmedim ise de işte böyle otuz emîrîñ 'aḳlı Ayâzda mevcûddur bu eelden otuz emîrîñ vazîfesini aña viririm ve otuz emîrîñ ḳadri 'indimde maḳbûldür ve i'tibârı vardır böyle olinca siziñ Ayâzıñ i'tibârı pâdişâhıñ 'indinde altun bizlerden ziyâdedir ve bunuñ vazîfesi altun bizden artıḳdır diyerek i'tirâzınız yirinde degildir diyerek emîrleri iskât itdi ve bu vechle anları mulzim eyledi demek olur **müdâfa'a-yı ümerâ ân ḥüccet beşübhe-yi Cebriyâne ve cevâb dâden-i şâh îşânra** Burası ümerânıñ pâdişâhıñ delîline cebrilere lâyıḳ şübheli

kelâm ile müdâfa‘ eyledikleriniñ beyânındadır [S-25b] ve dağı pâdişâhıñ anlara cevâb
virmesi beyânında olucudur

(406) Meşnevi

Pes begüftend ân emîrân k ’în fenîst [İ-40a]

Ez‘ inâyethest kâr-ı cehd nîst

Pâdişâh böyle diyince emîrler dağı cevâbında didiler ki bu Hâk Te‘âlâıñ
‘inâyetlerinden bir şan‘atdır sa‘yıñ işi degildir zîrâ sa‘yla böyle ‘aql tahşîl olmaz
belki ‘aql ve idrâk ve o Hâkdır

(407) Meşnevi

Kısmet-i Hâkkest mehrâ rûy-ı nağz

Dâde-yi bahtest gülrâ büy-ı nağz

Güzel yüz mâh için kısmet-i Hâkdır zîrâ mâhıñ yüzünü enver iden Allâhu Te‘âlâdır
mâh hûdbehûd böyle enver olmağa kâdir degildir ve dağı gül için râyiha-yı tayyibe
gülün bahtınıñ ihsânıdır gül hûdbehûd bu râyiha-yı tayyibeyi bulmadı belki gülün
bahtından geldi ve güle o bahtı dağı Allâhu Te‘âlâ virdi vâsıta def olunduğda Hâk
virmiş olur nağz nûnuñ fetî ve ğaynıñ sükûnıyla güzel ma‘nâsınadır

(408) Meşnevi

Güft sultân belki ânce eznefs zâd

Rey‘-i takşîrest ü dağl-ı ictihâ

Pâdişâh didi ki sizün kelâmıñız vâkı‘a muṭâbık degildir belki ol nesne ki insânıñ
zâtından hâşıl oldı kendi takşîriniñ rub‘ı ve sa‘yınıñ dağlıdır rub‘ ve dağı dağl-ı
maḥşûl ma‘nâsınadır ya‘nî insân sa‘yda kuşûr ider ve irâdesini şarf itmez Vâcib
Te‘âlâ Hâzretleri o vechle ḥalk ider ve kendisi insân-ı kâmil olmaz sa‘yda kuşûr idip
muḥadder böyle imiş Hâk böyle yapdı dimek ḥaṭâ-yı şarfdır

(409) Meşnevi

V’er ne Âdem key begüftî bâ

Hudā Rabbenā innā ẓalemnā nefsenā

Eger benim didigim gibi olmayaydı Âdem ‘aleyhi’s-selām Allāhu Te‘âlāya yâ Rab nefsimize şecere-yi huld-den yimek ile zulm eyledik sen bizim kuşurumızı ‘afv eyle kaçan dir idi ***Rabbenā ẓalemnā enfusenā ve in lem tağfirlenā ve terhamnā le nekūnenne minel hāsirīn***⁸⁷ buyurmasından zâhir oldu ki insānda kuşūr vardır

(410) Meşnevi

Ĥod begüfti k’în günāh ezbaht bûd

Çün kazā ĩn bûd ĥazm-ı mā ħi sūd

Âdem ‘aleyhi’s-selām kendisi dir idi ki bu günāh benim bahtımdan idi bahtımın hālîkı dağı sensin çünkü seniñ benim hakkımda hükümün böyle idi bizim ihtiyātımız ne fāyide ider böyle söylemeyip ***Rabbenā ẓalemnā***⁸⁸ diyerek münacāt eyledi münacātından müstebān oldu ki sa‘y lâzım imiş ve meşrû‘ imiş

(411) Meşnevi

Hemçü iblīsī ki güft ağveytenī

Tu şikestī cām u mārā mīzenī

Bir iblīs gibi ki Cenāb-ı Hakkā beni sen iğvā eylediñ didi kadehi sen kırdıñ ve bize urursun didi ya‘nī baña secde hem itdirmediñ sonra altun Âdeme secde itmediñ diyerek beni tār idersiñ halbuki bende suç yokdur dimekdir Âdem ‘aleyhi’s-selām bu cevābı virir idi lākin böyle dimeyip kuşūrını kendüye nisbet eyledi bundan münfehim oldu ki irāde ve ihtiyār var imiş

(412) Meşnevi

Bel kazā [Ī-40b] ĥakkest ü cehd-i bende ĥak

Hīn mebaş a‘ver çü iblīs-i ĥalak

⁸⁷“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyân edenlerden oluruz.” (A’râf 7/23)

⁸⁸“Biz kendimize zulmettik.” (A’râf 7/23)

İn tereddüd hest ki der Mûşul revem

Yâ berâ-yı sihr tâ Bâbil revem

Bu tereddüd vardır ki Mûşul şehrine mi gideyim yâhûd sihr öğrenmek için Bâbil şehrine mi gideyim

(417) Meşnevî

Pes tereddüdrâ bebâyed kudretî

Verne ân hânde buved bersebletî

Böyle olunca tereddüd için bir kudret lâzımdır yoksa maḳdûr olmayan nesneye tereddüd muḫâtabıñ bıyığı üzerine gülmekdir ya' nî muḫâtabı istihzâ itmek dımeḳdir

(418) Meşnevî

Berḳazâ kem nih bahâne ey cûvân

Cürm-i ḫodrâ çün nehi' berdîgerân

Bu tafşilât ma' lûmuñ oldu ise ḳazâ-yı İlâhî üzerine ey civân bahâneyi hîç koyma kendi cürmüni ḡayrılar üzerine altun nisbet idersin ve bu suç benim degildir dırsın bu lâyıḳ degildir bundan sonra bir kimesneniñ cürmi bir kimesneye nisbet olunmayacağını işbât maḳâmında pâdişâh dir ki

(419) Meşnevî

Ḥûn kuned Zeyd ü ḳışâş-ı ü be 'Amr

Miḥured 'Amr u berAḫmed ḥadd-i ḥamr

Zeyd ḳan itsin ve birini ḳatlı itsin ve Zeydiñ ḳışâş-ı 'Amr üzerine olsun bu şer' an ve 'aḳlen câyiz degildir yine bil ki 'Amr bâde içsin ve daḫı Aḫmed üzerine ḥadd-i ḥamr olarak seksan cilde urulsun bu daḫı câyiz olmaz zîrâ Kur'ân-ı Kerîmde **velâ tezîru vâziratun vizra uḫrâ**⁹⁰ buyrulmuşdur böyle olunca sen [İ-41a] suç idip ve suç-ı ḳazâ-yı İlâhîyeye tahmîl lâyıḳ degildir

⁹⁰“Hiçbir suçlu, bir başkasının suçunu yüklenemez.” (En'âm 6/164)

(420) *Meşnevî*

Gird hod bergerd ü cürm-i hod bebîn

Cünbiş ezhod bîn ezsāye mebîn

Ey ‘âkil cebr yoluna gidip bende suç yokdur demekden kendi etrâfîñ üzere devr eyle ve kendi cürmünü gör ve kuşûrî kendinden bil ve iblîsîñ yolına gitme ve dahı kendi hareketini kendinden gör sâyeden görme nitekim Kur’ân-ı Kerîmde *mā aşābeke min hasenetin femine’llāhi ve mā aşābeke min seyyietin femin nefsike*⁹¹ buyrulmuşdur sâyeden murād bu maķāmda ğayr demekdir evvelki gird kâf-ı ‘Arabiyyeniñ kesriyle çevre ve taraf demekdir ikincisi kâf-ı Fārisiyyeniñ fethiyle emr-i hāzır olarak dön ve devr eyle demekdir

(421) *Meşnevî*

Ki neḥ’āhed şud ğalatpādāş-ı mîr

Ḥaşmrā mîdāned ān mîr-i başîr

Zîrā mücāzât-ı şulṭānı ğalat idici olmaķ istemez ḥaşmını evāmir-i başîr güzel bilersen suçunu ğayra taḥmîl itmeniñ aşlā fāyidesi olmaz ve ḥadd-i evāmir-i pādāş saña urur

(422) *Meşnevî*

Çün ‘asel ḥurdî neyāmed teb beĝayr

Müzd-i rûz-ı tu neyāyed şeb beĝayr

Çünkü bal yidiñ ve ikşār itdiñ ḥummā ve ḥāraret ğayra ve āḥire gelmedi belki saña geldi ve dahı seniñ gündüz sa‘y idip müsteḥaķ olduĝuñ ücret gice āḥire gelmedi belki saña geldi zîrā ecirî āciri kim ise aña virirler Zeyd rencberlik itsin aḥşām vaķtı ücret-i yevmiyeyi ‘Amr alsın bu mümkün degildir ve bu şüretde aşḥāb-ı sa‘y elbet sa‘yinden müntefi‘ olurlar

(423) *Meşnevî*

Derçi kerdî cehd k’ân vâ tu neĝeşt

⁹¹ “Sana gelen iyilik, Allah’tandır. Başına gelen kötülük de nefsindendir.” (Nisa 4/79)

Tu çi kārīdī ki nāmed rey'-i keşt

Yine sa'y eyledin ki anıñ nef'i saña olmadı sen ne ekdiñ ki o ekdiğın nesneniñ maḥsūli seniñ olmadı ḥülāşası hemān sa'y it sa'yinden fāyide bulursun dimekdir

(424) Meşnevi

Fi'l-i tu ki zāyed ezcān u tenet

Hemçü ferzendet begired dāmenet

Seniñ fi'liñ ki seniñ cānından ve teninden toğar seniñ oğluñ gibi seniñ dāmenini tutar nitekim dinilmişdir *e'n-nāsü mücziyyune bi'amālihim in ḥayran feḥayrun in şerren feşerrun*⁹²

(425) Meşnevi

Fi'lrā derğayb şūret mīkunend

Fi'l-i düzdīrā nedārī mīzened

Herkesiñ fi'li için 'ālem-i ğaybda bir şūret eylerler ve cezāsını o kimesne o şūretde bulur meşāla sārīke mensūb fi'le bir dār ağacı vaż' idip sārīki aña şulb iderler

(426) Meşnevi

Dār key mānend bedüzdi līk ān

Hest taşvīr-i Ḥudā-yı ğaybdān

Dār ağacı hırsıza kaçan beñzer belki beñzemez līkin o vechle sārīkiñ cezāsını taşvīr-i ğaybdān olan Cenāb-ı Ḥaqqıñ taşvīridir ḥülāşa-yı kelām cezā 'amel cinsinden olmayıp āḥir şūretde [İ-41b] mücāzāt olunması daḥı mümkündür demek olur

(427) Meşnevi

Derdil-i şaḥne çü Ḥaqq ilhām dād

Ki çün'in şūret besāz ezbehr-i dād

⁹²“İnsanların ödüllendirilmesi amelleri ileidir. Hayırsa hayırdır, şerse şerdir.”

Şubasının albine Allāhu Te‘ālā unki ilhām virdi yle diye ki sārī iun byle bir şūret ıl ‘adālet olsun diye şahne daı dār şūretini sārī iun dūzūp sārīi şulb eyledi bu şūretten taşvīr-i Bārī olmuş olur [S-26b]

(428) Meşnevi

Tā tu ‘ālim bāṣī vū ‘ādil azā

Nāmūnāsib ūn dihed dād u sezā

Mādām ki sen ‘ālim ve ‘ādil olursun seniñ azā ve hūkmūñ mūnāsib olmayarak bir kimesneye ‘adāletini ve lāyıkını nice virir belki mūnāsib olarak ‘adālet eyler ve sezāsını virir unki ‘ālimsiñ ve ‘ādilsin hāl ve şān elbet byle olsa gerekdir

(429) Meşnevi

unki hākim īn kuned ender gūzīn

ūn kuned hūkm-i aḥkem īn hākimīn

unki hākim iḥtiyārında dūnyā hākimini iken byle mūnāsib ‘adl eyler ve lāyıkı ne ise anı virir cemī‘ hākimleriñ Ḥaqla hūkm itmege aḥkemi olan Mevlā ne gūne azā ve hūkmünde ‘adl itmesi ve herkese ‘ameliniñ lāyıkını virmesin bu ‘akla elbet mūlāyim olmaz byle olunca dūnyāda ve āḥiretde herkes cezā-yı ‘amelini grse gerekdir

(430) Meşnevi

ūn bekārī cev nerūyed ayr-ı cev

arz tu kerdī ziki ḥ‘āhī girev

unki tarlaya arpa ekersen arpadan ayrı bir nesne bitmez bir kimesneden arzı sen eylediñ ya‘nī bor aldıñ o dāyin kimden rehn ister elbet senden ister zīrā aeyi saña ikrāz itmişdir rehini daı senden ister Zeyd arz olsun ‘Amr Zeydiñ deyni iun rehn virsin bu olmaz ḥāşılı kişi cezā-yı ‘amelini Allāhu Te‘ālādan bulur ve lāyıkını daı ne ise anı virir ve yine Zeyd iun ‘Amrda ‘itāb itmez eger Mevlā bunları işlese zulm

olmuş olur Allāhu Te‘ālā zulmden berīdir kâlellāhu te‘ālā *vemā Rabbuke bizzallāmin*
*lil‘abīd*⁹³

(431) *Meşnevi*

Cürm-i hodrā berkesi diğer menih

Hūş u gūş-ı hod bedīn pādāş dih

Böyle olunca kendi suçını bir ğayri kimesne üzerine koyma kendi ‘aqlını ve kulağını Cenāb-ı Hakkıñ mücāzātına koy ve mücāzāt olunacağını eger afv olunmaz ise cezmeyle

(432) *Meşnevi*

Cürm berhod nih ki tu hod kâştī

Bācezā vü ‘adl-i Hāk kun āştī

Şuçı kendi üzerine nisbet eyle zīrā sen ektiñ ve dahı Cenāb-ı Hakkıñ cezāsıyla ve ‘adliyle barışmak eyle ya‘nī çünkü itdiñ cezādan ve ‘adl-i İlāhiden firār itme dımeğdir meşelā bir kimse zinā itdi ve şurub-ı hamr itdi anlarıñ cezāsıyla barışmak ve o cezālardan firār itmemek lāzım gelir ben hem bu ef‘āl-i şenī‘ayı irtikāb [İ-42a] ideyim ve hem cezāsını istemeyim zīrā taḥammülüm yokdur dimek ve o cezālardan imtinā‘ şüretini göstermek mümkün olmaz cezā ile musālaḥanın ma‘nāsı cezā-yı hoş görmekten ‘ibāretdir

(433) *Meşnevi*

Rencrā bāşed sebeb bed kerdni

Bed zifi‘l hod şinās ezbaht nī

Renciñ sebebi fi‘l-i kabīhi irtikāb olur sen fi‘l-i kabīhi kendi nefsinden ve fi‘linden añla tālī‘inden ve ḥilqat-i ezeliiden añlama ve kader böyle imiş dime zīrā ef‘āl-i şerıyyede kadere bakmak ve ezel semtine gitmek iblīsıyyet şıfatı olur ve tād-ı Hākka bā‘iş olur iblīsıñ tādına sebeb igvāyı ezele ve kadere nisbet itmesi oldu nitekim

⁹³“Rabbin, kullara (zerre kadar) zulmedici değildir.” (Fussilet 41/ 46)

Kur'ân-ı Kerîmde kâle *febimâ aġveteyni le aġ'udenne lehum şırâteke'l-mustaġîm*⁹⁴
buyrulmuştur

(434) *Meşnevi*

Ân nazar derbaht çeşm aĥvel kuned

Kelbrâ gühdanî vü kâhil kuned

Ezele ve tâli'ine insânîñ nazarı gözünü şaş eyler ve çeşmi istikâmetden çıkar böyle olunca kuşûrı ezele virmemek münâsib olur ve daĥı kelbi şamanlığa mensûb eyler ve tenbel eyler iyüsi kuşûrı kendinden görüp sa'y ve ġayret yoluna gitmekdir gühdân şamanlık ma' nâsınadır zîrâ ki kâhdan muĥaffef olarak şamana dirler dâñ edât-ı mekândır

(435) *Meşnevi*

Müttehem kun nefis-i ĥodrâ ey fetâ

Müttehem kem kun cezâ-yı 'adlrâ

Ey yigit kendi nefsinî kuşûr görmek ile müttehim eyle Cenâb-ı Ĥaĥķıñ 'adl ile muttaşîf cezâsını aşlâ müttehim eyleme zîrâ anda saña küllî ziyân olur

(436) *Meşnevi*

Tevbe kun merdâne ser âver bereh

Ki femen ya'mel bimişkâlin yereh

Ey sâlik merdlere lâyıķ tevbe eyle ve başını Mevlânîñ yolına getir Kur'ân-ı Kerîmde *femen ya'mel mişkâle zerratin ĥayren yerahu ve menya'mel mişkâle zerratin şerran yerahu*⁹⁵ buyrulmuştur ma' nâsı o men ki zerre miĥdârı ĥayr işler anıñ nef'ini görür ve daĥı şol men ki zerre miĥdârı şerr 'amel ider anıñ sû'-i cezâsını görür dimekdir sen daĥı itdigin ĥayrıñ cezâsını görürsün

⁹⁴“Bunun üzerine iblis şunları söyledi: ‘ Beni azdırmana karşılık, yemin olsun ki ben de kullarını saptırmak için senin doğru yolun üzerinde pusu kurup oturacağım.”(Arâf 7/16)

⁹⁵“Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.” (Zilzâl 99/7-8)

(437) *Meşnevi*

Derfūsūn-ı nefis kem şev ğarrayī

K'āftāb-ı Hāk nepūşed zerreyī

Allāh Ğafūrdur ve Raḥīmdir sen zevkine bak diyerek nefsiñ ḥīlesine aldanma zīrā āftāb-ı vüçūd-ı Bārī kılunuñ [S-27a] bir zerre miqdārı ecr ve şevābını setr itmez ve izā'a eylemez zīrā Kur'ān-ı Kerīimde *innallāhe lā yuđī'u ecra'l-muḥsinīn*⁹⁶ buyrulmuşdur

(438) *Meşnevi*

Hest īn zerrāt-ı cismi ey müfid

Piṣ-i īn ḥurşīd-i cismānī pedīd

Ey fāyide taleb idici zāt bu cisme mensüb zerreler bu cismānī olan güneşüñ yanında zāhirdir zīrā güneş ziyāsiyla zerreleri gösterir müfid olan havāda şemsiñ ziyāsı kalīl olduğundan zerrāt-ı cismānīlere zāhir olamazlar çünki cismānī olan şems cismānī olan zerreleri āşkäre eyler ḥāl böyle oldı ise

(439) *Meşnevi*

Hest zerrāt-ı havātır v'eftikār

Piṣ-i ḥurşīd-i [İ-42b] ḥākāyık āşkār

Ḥavātır zerreleri ve fikr zerreleri ḥākīkatler güneşiniñ önünde āşkāredir bu cihetden ḥurşīd-i ḥākāyık efkār zerrelerini ve ḥavātır zerrelerini bilir ve anlarıñ daḥı gerek ḥayr ve gerek şer mücāzātını eyler **Hikāyet-i ān şayyādī ki ḥ'īštenrā dergiyāh piçide būd** Burası ol şayyādīñ hikāyesidir ki kendini ot içüne bükmüş idi ya' nī otuñ içüne girmiş ve anda ihtifā itmiş idi demekdir **ve deste-yi gül ü lālerā külehvār beser-i ḥod fūrū keşide** ve daḥı gül demedini ve lāle demedini külāh gibi kendi başı üzerine çekmiş idi **tā mürġān ūrā giyāh pindāred** hattā kuşlar anı ot zann itsinler ve bundan firār itmesinler diyü daḥı dilḥ'āhı üzerine kuşları şayd ide **ve ān mürġ-ı zeyrek būy burd**

⁹⁶“Allah iyilik edenlerin mükāfatını zayı etmez.” (Hūd 11/115)

endekî ki in âdemîst ki in âdemîst ki ber'in şekl giyâh nedîdeem ve dahî o 'âkıl kuşuñ bir miqdâr koğu iletmesi ya' nî teferrûsi beyânındadır anı teferrûs ki bu insândır ve ot degildir zîrâ ben böyle bu şekilde ve bu hey'etde ot görmemişim **ammâ hem tamâm bûy neburd beefsûn-ı û mağrûr şud** ammâ o kuş tamâm koğu iletmedi ve anıñ hîlesine mağrûr oldu ya' nî mürğ insan olduğunu kemâliyle teferrûs itmeye kâdir olmadı ve insan olduğunda zann üzere idi demekdir **zîrâ deridrâk-ı evvelkâtî'î nedâst** andan için idrâk-i evvelde bir miqdâr teferrûs eyledi ki idrâk-i evvelde kuşda dâneleri görmek hasebiyle bir kâtî' tutmadı kâtî' dan murâd hırş ve tama'dur nitekim beyân buyururlar **deridrâk-ı mekr-i duvven kâtî'î dâst ve huve'l-hırşu vetâma'u** ikinci mekri idrâkde o kuş bir kâtî' tutdı ki o kâtî' hırş ve tama'dır zîrâ ikinci idrâkde kuş dâneleri görmüş idi ve o rû'yet hırş ve tama'ına sebep olmuş idi bu cihetden o kuş şayyâdîñ hîlesine aldandı ve o dâneyi tenâvül idip dâma giriftâr oldu hülâşa-yı kelâm şayyâdî evvelki idrâkinde şayyâd olduğunu añladı zîrâ hırş ve tama'ı yok idi bu şifatlarıñ olmaması idrâk-i cüz'îye sebep oldu demekdir lîkin ikinci idrâkde şayyâdîñ hîlesini añlamağa kâdir olmadı zîrâ dâneleri görüp hırş hareket itmiş idi o hırş ve tama' kuşuñ 'adem-i idrâkine bâ'îş olup dâma giriftâr olmasına sebep oldu demekdir **lâsiyemâ 'inde fartı'l-hâceti ve'l-fakrı** bâhuşûş hâcetiñ ve fakrıñ ifrâtı 'indinde hırş ve tama' insanı idrâk itdirmemeğe ziyâde sebep olur kâle'n-Nebiyyu *şallallâhu 'aleyhi ve sellem kâde'l-fakru en yekûne kufrân* Resûl-i Ekrem *şallallâhu 'aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ki fakr küfr olmağa qarîb oldu **[İ-43a]** bu hadîs-i şerîf lâsiyemâ kelimesine 'illet maqâmındadır hâşılı hırş ve tama' mâni'-i idrâkdir bâhuşûş insan ziyâde muhtâç olursa ve fakr şâhibi olursa bu zamânda hırş ve tama' 'adem-i idrâke ziyâde sebep olur demekdir

(440) Meşnevî

Reft mürğî dermiyân-ı mergzâr

Bûd âncâ dâm ezbehr-i şikâr

Bir mürğ çayırılık miyânına gitdi orada av için bir şayyâd mürğ-i dâm itmiş idi

(441) Meşnevî

Dāne-yi çendî nihāde berzemîn

V'an şayyād āncā nişeste derkemîn

O şayyād bir miqdār dāne zemîn üzerine vaz^c itmiş idi ve altına dāmını pinhān itmiş idi ve dahı o şayyād pusuda orada oturmuş idi andan içün ki dāma giriftār olan kuşı aḥz ide şayyād taḥfif ile okuna [S-27b]

(442) Meşnevî

Ḥişten piçide derberg ü giyāh

Tā derüfted şayd biçāre zirāh

O şayyād kendüyi berg ve giyāh içüne sokmuş hattā biçāre kuş yoldan düşe ve dāma giriftār ola ve bu şayyād dahı o kuşı dāmdan ala

(443) Meşnevî

Mürgek āmed sūy-ı ū eznāşināht

Pes tavāfî kerd ü piş-i merd tāht

Bir kuşcağız bilmeksiz o şayyādın cānibine geldi o etrāfda böyle olunca bir tavāf eyledi ve o merd şayyādın pişine kendüyi urdı gördi ki giyāha bürünmüş orada bir ādem 'acīb-i şekl olarak oturur

(444) Meşnevî

Güft ūrā kistî tu sebzpūş

Derbeyābān dermiyān-ı in vuḥūş

Kuş o kimesneye didi ki sen böyle sebzpūş olduğun hālde kimsin şahrāda bu vaḥşî ḥayvānāt miyānında altın oturursun sen benî ādemsin insān biṭṭabi^c medenīdir bu sahrā seniñ mekānıñ degildir

(445) Meşnevî

Güft merd-i zāhidem men münkaṭı^c

Bāgiyāh u berg incā müntefi^c

Şayyād dahı cevābında didi ki ben merd-i zāhidim ve nāsdan münkaṭı‘ım ot ve yaprak ile burada intifa‘ idiciyim ba‘zı nüshada bāgiyāh ve bāḥaṣṣī muḳteni‘ vāḳi‘ olmuşdur ot otlamak ile kanā‘at idiciyim demek olur

(446) Meşnevî

Zühd ü taḳvārā guzīdem dīn ü kīş

Z’ān ki mīdīdem ecelrā pīş-i ḥ’īş

Zühd şıfatını ve taḳvā şıfatını kendime dīn olarak intihāb eyledim zīrā mevti kendi önümde görürüm ve baña ḡāyet yaḳīn bilirim

(447) Meşnevî

Merg-i hemsāye merā vā‘iz şude

Kesb ü dükkān-ı merā berhem zede

Komşunuñ mevti baña bir vā‘iz olmuşdur ve ben anlarıñ mevtinden ‘ibret alırım bu eclden benim kesbimi ve dükkānımı birbirine urmuşdur ya‘nī baña mevt fikri dünyā ile iştiḡālī terk itdirmiştir demek istedi

(448) Meşnevî

Çün beāḥir ferd ḥ’āhem mānden

Ḥū nebāyed kerd bāher merd ü zen

Çünkü āḥirde yalnız kalmak isterim ve mevt ile [İ-43b] eḥibbāyı terk itmekligim muḳarrerdır böyle olunca dünyānıñ her bir merdi ve ‘avreti ile ḥūy eylemek münāsib olmaz zīrā sonra cüdālıḳdan vaḥşet-i ‘aẓīme gelir

(449) Meşnevî

Rū beḡ’āhem kerd āḥir derlaḥad

Ān beāyed ki kunem ḥū bāAḥad

Yüzimi çünkü encāmında ḳabre eylemek isterim böyle olunca o baña iyü gelir ki ehadiyyet şıfatıyla muttaşf olan Mevlā ile ḥūy eyleyem ins billāh ideyim zīrā

Mevlânî'nin kûlından mufârakatı yokdur Hakkî'nin ğayrî her ne ki vardır vâkı-i mevtde mufârakatı maḥsûs ve mubaşşirdir laḥad lâmin fethiyle kabır ma' nâsınadır

(450) *Meşnevî*

Çün zeneḥrâ best ḡ âhend ey şanem

Ân biḡ âyed ki zenaḡ kemter zenem

Çünkü insânî'nin çeñesini ey benim güzelim bağlamak isterler o iyü gelir ki az kelâm ideyim şanemden bu maḡâmda maḡbûb murâd olunur zenaḡ zânî'nin ve nûnuñ fethalarıyla çeñe ma' nâsınadır zeneḡdân daḡı böyledir

(451) *Meşnevî*

Ey bezerbaft u kemer âmûḡte

Âḡirestest câme-yi nâdûḡte

Ey teli ve târî altun ile ṡoḡunmuş ḡumâş ile ve a' lâ kemer ile me'lûf olan insân encâmında saña dikilmemiş bir câme vardır murâd kefendir zerbaft şol ḡumâşa dirler ki târî altundan ola

(452) *Meşnevî*

Rû beḡâk ârîm k 'ezvey rüstîem

Dil çirâ derbîvefâtân bestîem

Böyle olunca bunlardan a' râz idelim ve ḡâke müteveccih olalım zîrâ ḡâkdan bu ' âlem-i vücûda geldik ve andan ḡâşıl olduk ḡalbi altun bir kerrede bîvefâlara rabṡ idelim diyerek o şayyâd o ḡuşa böyle hûnerler ve ma' rifetler söyledi nitekim mürâ ' ilerî'nin ḡâli böyledir

(453) *Meşnevî*

Cedd ü ḡ îşân mân ḡadîmî çâr ṡab'

Mâ beḡ îşî ' âriyet bestîm ṡab'

Bizim kadīmī akrabāmız ve ceddimiz ‘anāşır-ı erba‘adır biz ise ‘āriyet-i qarābete
ṭama‘ bağlamışızdır

(454) Meşnevi

Sālehā hemşohbeti ve hemdemi

Bā‘anāşır dāşt cism-i ādem

Nice seneler insānıñ cismi ‘anāşır-ı erba‘a ile muḳārenet ve muşāhabet tutdu böyle
iken Hāḳ ile ülfeti terk idip kendüye yārān ve aḥbāb tedārik eyledi

(455) Meşnevi

Rūḥ-ı ū ḥod eznüfūs u ez‘uḳūl

Rūḥ uşūl-i ḥ’iṣrā kerde nükūl

Gelelim ki insānıñ rūḥı taḥḳīḳ nüfūs-ı nāṭıḳadan ve ‘uḳūl-i beşeriyyeden ḥāşıl
olmuşdur böyle iken rūḥ kendi uşūlini nukūl itmişdir nükūl bir nesneden rücū‘ ve
a‘rāza dirler

(456) Meşnevi

Ez‘uḳūl u eznüfūs-ı pürşafa

Nāme miāyed becān k’ey bīvef

Çünki rūḥ aşlından nükūl eyledi pürşāfa olan nüfūs ile ‘uḳūlden ez dil ü cān ey
vefāsız diyerek nāme gelir ve ‘uḳūl ile nüfūs-ı nāṭıkā infi‘āl iderler [S-28a]

(457) Meşnevi

Yārekān-ı penç rūze yāfti

Rū ziyārān-ı köhen bertāfti

Beş günlük dostları bulduñ yüzini eski yārānından çevirdiñ kāf taşğir içündür ve taşğir
dahı taḥḳīre maḥmūdūr aḥḳar ve denī yārları dimek olur [İ-44a]

(458) Meşnevi

Kūdekān gerçi ki derbāzi ḥoşend

Şeb keşânşân sūy-ı hāne mīkuşend

Etfāl egerçi oyunda hoşdurlar lîkin gice anları çekenler hāne tarafına çekerler bunuñ gibi seni dañı bizim cānibimize çekerler ve götürürler sen her ne kadar anlar ile ülfetden hoş olmuş isen de seni anlar ile terk itmezler tıflı pederi ve māderi oyunda terk itmediği gibi demek olur

(459) Meşnevi

Şud berehne vaqt-i bâzî tıfl-ı ħurd

Düzd eznāgeh kabā vü keş burd

Ufāk tıfl oyun vaqtı ‘üryān oldu oyuna meşğul iken ħırsız nāgāh libāsını ve pāpūşını iletirdi

(460) Meşnevi

Ānçünān germ ü bebāzî derfütād

K’ān külāh u pīrehen refteş ziyād

Ancılayın o tıfl oyuna germ vāķi‘ oldu ki o başınıñ külāhı ve metā‘ı ħātırından gitdi ve o şuğl eşnāsında sārīķ anıñ libāsını sirķat eyleyip gitdi sen dañı bu yārān ile meşğul iken metā‘ını sārīķa sirķat itdirirsen bunlarıñ cümlesi yārān koymadan a‘rāz idip cedīd-i yārān peydā itmeniñ cezāsıdır eger tıfl ħānesinde pederiniñ ve māderiniñ yanında olaydı metā‘ı ġāret olunmaz idi sen dañı benim yanımda olmuş olaydıñ bu zararları görmez idüñ diyerek ervāĥ-ı insāna işte böyle levm ve ‘itāb eylerler demek olur

(461) Meşnevi

Şeb şud u bâzî-yi ü şud bīmeded

Rū nedāred ki suy-ı hāne reved

Gice oldu ve tıflıñ oyunu kendüye bīfāyide oldu şimdi yüz tutmaz ki ħānesi tarafına gitsin zīrā külāh ve keşini sirķat itdirdi

(462) Meşnevi

Nî şenîdî inneme'd-dunyâ la'ib

Bâd dâdî raht u geştî mürte'ib

Sen ancak dünyâ lehv ve lu'bdur me'âlinde olan âyet-i kerîmeyi işitdiñ böyle iken metâ'ını rüzgâra viridiñ ve sen korkucu olduñ bu âyet mesmû'uñ iken böyle lehv ve lu'ba meşgûl olmak münâsib degil idi

(463) Meşnevi

Pîş ezân ki şeb şeved câme becû

Rûzrâ zâyî' mekun dergûft u gû

Andan evvelki şeb mevt gelir libâsını taleb ile kâl ve kıylde gündüzünü zâyî' itmeye libâsdan murâd şeytânîñ sirkat itdigi îmân ve a' mâl-i şâlihâtdır

(464) Meşnevi

Men beşahrâ ħalveti bugzîdeem

Ĥalkrâ men düzd-i câme dîdeem

Yine şayyâd kuşa dir ki ben şahrâda bir ħalvet ihtiyâr itmişimdir zîrâ ħalkı ben libâs-ı sâriki görmemişimdir şeytânîñ altun insâna ziyânı olur ise ħalkıñ dañı insâna öyle ziyânı olur ve evkâtını izâ'aya sebep olurlar nitekim **Ĥâdimî Efendi** *Ĥuddise sırruhu İcâzetnâ*melerinde bu kelâmı buyurmuşlardır: *Ve kille'l-mine'l-ihvâni mâ esteate' fe inne eķalli zararîhim istirâķîhim vaķtike ellezi hüve re'si bizâ'atike*⁹⁷

(465) Meşnevi

Nîm 'ömr ezârzû-yı dilsitân

Nîm 'ömr ezġuşşahâ-yı düşmenân

Seniñ 'ömrünüñ yarısı aĥbâbınıñ ârzûsında [İ-44b] geçti ve onlar ile ülfet ve ihtilât itmeye gitdiñ ve dañı 'ömriniñ nısfı a' dâniñ saña îrâş itdigi ġamlardan geçti böyle olunca kâr-ı şavâb böyle sahrâda ħalveti ihtiyâr itmekdir zîrâ ne dost ârzûsı olur ve ne

⁹⁷“Dostlardan itaat edecek olanlar (mûtî olanlardan) pek azı mûtî oldu. Muhakkak ki onların en az zararı...”

düşmen ğamı olur bu cihetden zāhidler sahrālarda ve ğārlarda halvet ihtiyār itmişlerdir didi

(466) Meşnevî

Cübbērā burd ān külehrā ĩn beburd

Ġarķ-ı bāzī geşte mā çün tıfl-ı ħurd

Cübbe-yi ĩmānı yārān iletdiler ve daħı başında olan külāhını ki murād a‘māl-i şālihātdır düşmeniñ ğamı iletdi zīrā seniñ ħuşū‘ına anlarıñ kederi māni‘ oldu ħāl böyle iken biz etfāl-i ħired gibi lehv ve lu‘ba mustaġraķ olmuşuzdur bu ise kār-ı ‘āķil degildir belki kār-ı ‘āķil nāsdan inzivāyı ve ħalveti ihtiyār itmekdir

(467) Meşnevî

Nek şebāngāh-ı ecel nezdīk şud

Ħalle hāzā ’l-la‘be bessek lāte‘ud

İşte mevt vaķtı karīb oldu bu lu‘bı terk eyle ya‘nī dūnyā ile iştiġālden fāriġ ol çok zamān dūnyā ile iştiġāl itdiñ bu miķdār iştiġāl saña kāfīdir bundan şöña ‘aynıyla lu‘bı olan işġāl-i dūnyāyı terk eyle demek olur ħalle ħānıñ fetħiyle ve lāmıñ teşdīdiyle terk eyle dimekdir bessek besse yebussudan gelir saña kifāyet ider demek olur zīrā kāf daħı ħiṭāb içündür lāte‘ud nehy-i ħāzırdır sen rücū‘ itme dimekdir ħalle tef‘īl bābından emr-i ħāzırdır cezme ‘alāmet yā düşmüşdür

(468) Meşnevî

Ħīn süvār-ı tevbe şev derdüzd res

Cāmeḥā ezdūd-i bestān bāzipes

Āġāh ol tevbe atına rākib ol ħırsıza yetiş urbalarını ħırsızdan daħı girü al ya‘nī bākī ‘ömründe Allāhu Te‘ālānıñ yolında sa‘y eyle dimekdir [S-28b]

(469) Meşnevî

Merkeb-i tevbe ‘acāyib merkebest

Berfelek tâzed beyek lahza zipest

Tevbe atı bir ‘acâyib atdır zîrâ bir anda felek üzerine hamle ider ya‘nî tevbe çok iş görür dimekdir

(470) Meşnevî

Lîk merkebrâ nigeḥ mîdâr ezân

K’û bedüzdîn ân kabâyetrâ nihân

Lîkin merkeb tevbeyi hıfz ile andan ki o seniñ kaftânını gizlü sirkat eyledi murâd şeytândır ya‘nî tevbeyi daḥı şeytâna sirkat ider ve saña bozdurur hemân tevbe üzerinde sen şâbit ol demek olur

(471) Meşnevî

Tâ nezdüzed merkebetrâ nîz hem

Pâsdâr îñ merkebetrâ dembedem

Ḥattâ seniñ merkebinî daḥı sirkat itmesin bu merkeb tevbeyi her ân muḥâfazada ol dimekdir **Hikâyet-i ân şahş ki düzdân-ı қоç-ı ũrâ bedüzdîdend bedîn қanâ‘at nekerdend beḥîle câmeḥârâ hem düzdîdend** Burası ol şahşın hikâyesidir ki hırsızlar anın қоçunı sirkat itdiler ve buña қanâ‘at eylemediler bundan sonra ḥîle ile anın câmesini daḥı elinden aldılar bunun gibi şeytân daḥı ma‘şiyete қanâ‘at itmeyip tevbeyi şikest itdirmeye daḥı sa‘y ider

(472) Meşnevî

Âñ yekî қоç dâşt espest mîkeşîd [İ-45a]

Düzd-i қоçrâ burd ḥableşrâ burîd

Ol bir kimesnenin bir қоçı var idi ve anı ḥalefinden çeker idi hırsız ḥaylî қаṭ‘ idip қоçu sirkat eyledi

(473) Meşnevî

Çünkü âgeh şud devân şud çepp ũ râst

Tā beyābed k'ān қоқ бүрде кucāst

Çünkü қоқ şāhibi āgāh oldu gördi ki қоқ yokdur şola ve şāğa revān oldu ḥattā bula ki o sirқat olunan қоқ қандadır

(474) Meşnevi

Berser-i çāhī bedīd ān düzdrā

Ki figān mīkerd k'ey vāveyletā

Bir қuyunuñ başı üzerine қоқу sirқat iden sārīқи gördi līkin o olduğunu bilmedi öyle gördi ki o kimesne feryād eyler idi öyle diyerek ki ey kimesne benim gamım ve kederim vardır vāveylatā dirim vāveylatā kelimesini ‘Arab ḥüzünlü vaқitde söylerler vāḥasretā yāḥasretā kelimeleri dağı böyledir

(475) Meşnevi

Güft nālān ezçıyi ey üstād

Güft hemyān-ı zerem derçeh fütād

Қоқ şāhibi didi ki ey ḥāce neden iñlersin derdiñ nedir sārīқ didi ki benim altun kīsem şu қuyunuñ içüne cebimden düşdi

(476) Meşnevi

Ger tüvānī derrevī bīrūn keşī

Ḥums bidhem mer turā bādilḥoşī

Eger sen kādir isen қuyuya girip altun kīsesini taşra iḥrāç idesin kendi tıyb-ı ḥātırım ile ḥumsını taḥḳīқ saña viririm

(477) Meşnevi

Ḥums-ı şad dīnār bestānī bedest

Güft ū ḥod īn bahā-yı deh қоçest

Kīseде olan altnıñ ḥumsu yüz altundur benden anı eline alırsın bu şüretde kīseде gūyā beş yüz altun var imiş қоқ şāhibi kendi nefsinde didi ki bu beş yüz altun on

koçuñ bahāsıdır böyle olunca zāyi‘ olan koçu cüst u cū lāzım degildir hemān kuyuya nāzil olup şu kīseyi çıkarmak haqqımda enfa‘ dır

(478) Meşnevi

Ger deri berbeste şud leh dergüşād

Ger koçī şud Hāk ‘avez üştür bedād

Eger bir kapu bağlanmış oldu ise yerine on kapu açıldı ba‘ zısınca [dād] yirine şad vāki‘ olmuştur bu nüsha iblāğ olur eger birkaç gitdi ise Mevlāya yirine deve virdi bu şüretde baña gam yokdur diyip

(479) Meşnevi

Cāmeḥā berkend ü ender çāh reft

Cāmeḥārā bürd hem ān düzd teft

Libāslarını üzerinden kopardı ya‘ nī şoyundı ve kuyunun içüne sen libāsları hıfz eyle diyip gitdi libāsları daḥı o hırsız tiz oradan alıp gitdi teft harāretli dimekdir bu maḳāmda tizden kināyedir çünkü hırsız çāha nāzil oldu kīseyi şu içünde arayıp bulmadı ba‘ de kuyudan çıkıp gördü ki libāslar yokdur iş ne imiş aıladı līkin çāre tedāriki mümkün degildir işte tama‘ bu ādemiñ başına bu ḥālī getirdi bu naql olunan kelām ma‘ lūm olmağla [İ-45b] ‘ibāreden tayy olunmuştur

(480) Meşnevi

Ḥāzımī bāyed ki reh tā dih bered

Ḥazm nebved tam‘ tā‘ūn āvered

İhtiyāt idici bir merd lāzımdır hattā yolu köye ilete ya‘ nī maḳsūda vāşıl ola dimekdir bir kimesnede ḥazm olmaz ise anıñ tama‘ ı tā‘ūn götürür ya‘ nī başına bir belā-yı mühlik ilkā ider dimekdir ḥazm ihtiyāt ma‘ nāsınadır merdüm-i ḥāzım ihtiyāt idici olan ādeme dirler şu ḥuşūşda ihtiyāt bu merdiñ sözüne i‘timād itmeyip belki bunuñ baña ḥīlesi vardır dimek lāzım idi böyle dimeyip hırşı sebebiyle koçı virdikten soñra cāmesini daḥı elinden aldırdı [S-29a]

(481) *Meşnevi*

Ū yekî düzdest fitne sîretî

Çün hayâl ūrâ beher dem şûretî

O iblîs fitne hûylu bir hırsızdır şu hırsız gibi her dem o iblîsiñ hayâl gibi bir şûreti vardır insâna günâgün zuhûr ider hayâl günâgün görüldüğü gibi hemân şerrinden ve mekrinden ihtiyât lâzımdır velâkin

(482) *Meşnevi*

Kes nedâned mekr-i ū illâ Hudâ

DerHudâ bugrîz ū vâreh z'ân degâ

Bir kimesne iblîsiñ hîlesini bilmez illâ Allâhu Te'âlâ bilir böyle olunca Mevlâya ilticâ eyle o hîlekârîñ hîlesinden hâlâş ol cezâdât istisnadır vâreh hâlâş ol dimekdir degâ dâliñ fethiyle hîleye ıtlâk olunur bu beyitte **fe firrû ilallâh**⁹⁸ âyet-i kerîmesine işâret vardır Münâzara-yı mürğ bâşayyâd derterehhübve derma' nâyı terehhübî ki Muştafâ 'aleyhi's-selâm nehy kerd ezân ümmet-i hûdrâ ki lâruhbâniyyeten fi'l-İslâm Burası mürğ mûmâileyhiñ o beyân olunan şayyâd ile râhiblik hakkında mübâhâşesi beyânındadır ve dağı terehhüb iyü şey'dir ve degildir diyerek mübâhâşesi beyânında olucudur öyle diyerek ki Hâzret-i Muhammed Muştafâ *şallallâhu 'aleyhi ve sellem* kendi ümmetini ruhbâniyetden men' buyurmuşdur zîrâ hadîs-i şerîfde **lâ ruhbâniyyeten fi'l-İslâm**⁹⁹ vârid olmuşdur ma' nâsı dîn-i 'İsî olduğu gibi dîn-i İslâm'da papaslık yokdur dimekdir ruhbâniyetden murâd tâhıl itmemek at'ime-yi nefîse yimemek ve elbise-yi fâhire giymemek ve zîr-i zemînde olup bir ferd ile ihtilâf itmemek ve bunlar emşâli nesnelerdir ya'nî şu evsâf ile mevşûf olanlar olmayanlarıñ üzerine 'İsî 'aleyhi's-selâmîñ dîninde efâldir dîn-i İslâm'da böyle olanlarıñ olmayanlara fazîleti yokdur dimekdir yoğsa bizim dînimizde böyle itmek hâramdır ve câyiz degildir dimek degildir zîrâ evliyâ-yı kirâm içinde bu evşâf ile mevşûf haylî zevât-ı kirâm vardır

⁹⁸“O halde Allah'a sığın. Ben sizin için O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. (Zariyat /50)

⁹⁹ İslamda ruhanlık yoktur.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 157. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(483) *Meşnevî*

Mürğ güfteş h'âce derhalvet ma'ist

Dîn-i Ahmedrâ terehhüb nîk nîst

Kuş şayyâda didi ki ey h'âce halvetde tırma ya' nî bu sahrâda inzivâ idip oturma [İ-46a] zîrâ Hâzret-i Ahmed 'aleyhi's-selâmın dîni için terehhüb pek iyü degildir her ne kadar dîn-i 'İsîde iyü ise de

(484) *Meşnevî*

Ezterehhüb nehy kerdest ân Resûl

Bid'atî çün dergiriftî ey fuzûl

Ruhbâniyet şifatından Resûl-i Kibriyâ 'aleyhi ekmelü't-tehâyâ ümmetini men' buyurmuşdur ey cehl şâhibi âdem altun dînde bid'at olan emri irtikâb tutduñ zîrâ *fe inne külli muhdeşi bid'atin ve külli bid'atin çalâletin*¹⁰⁰ dinmişdir

(485) *Meşnevî*

Cum'a şartest ü cemâ'at dernamâz

Emr-i ma'rûf u zimünker ihtirâz

Ey âdem cum'a namâzı dînde farzdır ve lâzımdır zîrâ Qur'ân-ı Kerîmde *fes'av ila zikrillâh*¹⁰¹ buyrulmuşdur ve dağı şalavât-ı mefrûzayı edâda cemâ'at lâzımdır zîrâ cemâ'at sünnet-i mü'ekkededir ve dağı şer'ide ma'rûf olan şey'e emr-i lâzımdır ve yine menhiden ihtirâz ile emr-i lâzımdır zîrâ mü'minleri *ye'merûne bil ma'rûfi ve yenhevne 'anil münker*¹⁰² vaşfiyla Mevlâ Qur'ân-ı 'Azîmde şenâ buyurmuşdur bu umûr-ı mezkûre halvetde olmaz belki nâs ile ihtilâf vâktinde olur işte halvetde böyle fezâyil metrûk olur

(486) *Meşnevî*

¹⁰⁰“Muhakkak ki sonradan ortaya çıkmış bütün şeyler bidattır. Bütün bidatlar sapkınlıktır.”

¹⁰¹“Hemen Allah'ı anmaya koşun.” (Cuma 62/9)

¹⁰²“Siz, hayra çağıran ma'rufi öneren, münkerden sakındıran bir topluluk olun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (Ali İmran 3/104)

Renc-i bedhūyān keşiden zîr-i şabr

Menfa'at dâden behalkân hemcû ebr

Bir şehirde olup da bedhūyların zahmetini şabr altında çekmek ve dağı Cenâb-ı Hakkın maḥlûkına bulut gibi fâyide virmek bunlar iyü ḥaşletlerdir diyerek mürğ şayyâda ḥaylî izhâr-ı 'ilm ve kemâl eyledi

(487) Meşnevî

Ḥayru nâs ân yenfe'u'n-nâs ey peder

Gerne sengî çî ḥarîfî bâmeder

Nâsın ḥayrlısı ey bâbâ nâsa fâyide ve nef' virmek ile muttaşif olandır menfa'at virmek dağı keşrete tevaḳḳuf ider eger sen taş olmayıp insân isen altun burada kiremit parasıyla muşâhib olursun didi

(488) Meşnevî

Dermiyân-ı ümmet-i merḥûm bâş

Sünnet-i Aḥmed mehil mahkûm bâş

Merḥûm olan ümmetiñ miyânında ol Aḥmed ṣallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Ḥazretlerinin sünnet-i seniyyesini terk itme ve dağı sünnet-i seniyyeniñ mahkûmı ol

(489) Meşnevî

Dercevâbeş güft şayyâd ey 'ayâr

Nîst muṭlaḳ in ki güftî hûş dâr

Bu mürğün cevâbında şayyâd didi ki ey mürğ-i 'âkil bu seniñ didiğñ muṭlaḳ olarak degildir belki kâmilleriñ ḥaḳkındadır zîrâ onlar terehhübe muḥtâç degillerdir lîkin nâkıslar ve kâşirler hakkında inzivâ ve tecerrüd lâzımdır ki anlar keşretde olsalar da Ḥaḳka sülûk idemezler ve 'iyâl ve evlâd mübtedî olan sâliklere zarar virir bu şüretde *lâruhbanıyyeten fi'l-İslâm*¹⁰³ ḥadîş-i şerîfi muṭlaḳ degildir [S-29b] ben dağı sâlik-i

¹⁰³ "İslam'da ruhbanıyet yoktur." Aclûni, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-hafâ, Daru ihyai turasi'l-Arabiyye, c. I-II, Beyrut 1933.

mübtedî kabîlinden olduğumdan nâs ile ihtilâf benim hakkımda muzırr olduğu emr-i maḥsûs olmağla işte bu saḥrâda ‘uzleti ihtiyâr eyledim diyerek cevâb virdi

(490) *Meşnevî*

Hest tenhâyi bih ezyârân-ı bed [İ-46b]

Nîk bâyed çün neşîned bed şeved

‘Uzlet sū’-i yârân ile ihtilâtdan efḍaldır tenhâyi ‘uzlet ma‘nâsıdır zîrâ çünki bir iyü kimesne kötüler ile oturur ve ihtilâf ider elbet bir merd-i kabîh olur bu cihetden *yâr-ı bed bedter buved ez mâr-ı bed*¹⁰⁴ dinilmiştir

(491) *Meşnevî*

Güft ‘aql-ı her kirâ nebved rûsûḥ

Pîş-i ‘âkil ü çü sengest ü külûḥ

Yine şayyâd didi ki her kimesneniñ ki ‘aqlında rûsûḥ ve kemâl yokdur ‘âklıñ önünde taş ve kireç gibidir

(492) *Meşnevî*

Çün ḥımârest ân ki nâneş ümnitest

Şoḥbet-i ü ‘ayn-ı ruhbâniyyettest

Yine şayyâd didi ki ḥımâr gibidir o kimesne ki nân aña maḥşûddur ve böyle kimesneleriñ şoḥbeti daḥı ayn-ı ruhbâniyetdir ruhbâniyyetden ihtirâz nice lâzım ise böyle kimesneleriñ muḳârenetinden daḥı ihtirâz lâzım gelir binâberîn bu saḥrâda ḥalvet ve ‘uzleti ihtiyâr eylediñ demek olur

(493) *Meşnevî*

Hûş ü sūy-ı ‘alef bâşed çü ḥar

Bugzer ezvey tâ nemâni bîḥaber

¹⁰⁴“Kötü dost, yilandan da kötüdür.”

O umniyyesi nān olan kimesneniñ merkeb gibi ‘aqlı ‘alef cānibindedir sen öyle kimesneniñ muḳārenetini terk eyle tā ki hünersiz ve ma‘rifetsiz ḳalmayasın

(494) *Meṣnevi*

Z’ān ki ḡayr-ı Ḥaḳ heme gerded rufāt

Kullu ātin ba‘de ḥīnin fehve āt

Andan içün terk eyle ki zīrā Ḥaḳdan ḡayrı cümle mevcūdāt fānī olur zīrā bir zamāndan soñra dünyāya her gelici olan şey’i o dünyāya gelicidir ve dünyāya her gelen nesne daḡı fānīdir nitekim Kur’ān-ı Kerīmde *kullu men ‘aleyhā fānin*¹⁰⁵ buyrulmuşdur bu şüretde ḡaḳḳıñ ḡayrısı her ne var ise fānī olduḡı taḡaḳḳuḳ ider rufāt ism-i fā‘ il cem‘-i müzekker-i mükesserdir fānī olucılar ma‘nāsınadır

(495) *Meṣnevi*

Her ki çicüz ān vech bāşed hālikest

Mülk ü mālīk ‘aks-i ān yek mālīkest

Her nesne ki o zāt-ı Bārīniñ ḡayrısı olur ‘ademe gidicidir nitekim Kur’ān-ı Kerīmde *küllī şey’in hālikun illā vecheh*¹⁰⁶ buyrulmuşdur dünyāniñ mülki ve gerek o mülküñ mālīki o bir mālīk-i ḡaḳḳıñiñ ‘aksi ve zillidir bu şürette vücūdı olmaz belki elān fānī ve hālik olduḡu taḡaḳḳuḳ ider

(496) *Meṣnevi*

Gerçi sāye ‘aks-i şaḡṣest ey püser

Hīç ezsāye netānī ḡurd ber

Egerçi sāye ey oḡul zātıñ ‘aksidir ve zātdan ḡuşūle gelmişdir her ne ḳadar böyle ise sāyeden yimiş yimege ve intifā‘a ḳādir degilsin şaḡınıp zānn itme ki maḡlūkāt zāt-ı Bārīniñ ‘aksi olmaḡla anlardan daḡı intifā‘a olunur aşlından nice intifā‘a olunur ise çünki ḡāl ve şān böyledir

¹⁰⁵“Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.” (Rahmān 55/26)

¹⁰⁶“Ondan başka her şey yok olucudur.” (Kasas 28/ 88)

(497) *Meşnevi*

Hîn zisāye şahşrā mîkun taleb

Dermüsebbib rev hāzer kun ezsebeb

Ey ‘âkil âgâh ol sâyeden rücû‘ idip zâtı bul ve taleb eyle zîrâ intifâ‘ andan olur ve vücūd-ı haqîkî aînla kâyimdir ve yine ey ‘âkil sebebiñ hâlıkı olan zâta [İ-47a] git ve sebebdan hāzer eyle zîrâ sebebiñ elinde bir nesne yokdur umûr-ı cüz’iye ve külliye sebebiñ yed-i kudretindedir

(498) *Meşnevi*

Yâr-ı cismānî buved rûyeş bemerg

Şoḥbeteş şūmest bâyed kerd terk

Ey ‘âkil sâye maḳûlesi olan cismānî yâr ve dost anıñ teveccühi mevte ve fenâyadır böyle sâye kabîlinden olan yârân ile ülfet itme ve hāzer eyle zîrâ anıñ şoḥbeti ve ülfeti meş’umdur ve anı terk eylemek lâzımdır yâr ittiḥāz itmege lâyık olan Allāhu Te‘ālā Hāzetleridir

(499) *Meşnevi*

Hük-m-i ū hem hük-m-i kıble-yi ū buved

Mürdees ḥ’ân çünki mürdecū buved

Cismānî olanı yâr ittiḥāz iden kimesneniñ hükmi ve şanı kıble ittiḥāz itdigi nesneniñ hükmi gibidir ya‘nî yâr ittiḥāz itdigi dōstı nice fānî ise kendisi daḥı yâri gibi fānîdir demekdir lîkin yâr-ı haqîkîyi dost ittiḥāz iden fānî olmaz ve dostı nice bâkî ise kendisi daḥı öylece bâkî olur bunu işbāt ider çok âyât ve eḥadiş vardır böyle fānî olanı yâr ittiḥāz idene sen mürde ve meyyit diyü söyle çünki o kimesne mürdeye tālîbidir ve anı yâr idinmişdir kendiniñ daḥı yâri gibi mürde olduḡu muḥaḳḳaḳdır zîrâ diriler mürdeler ile muşāḥabet itmezler belki kendi gibi dirilere muḳārin olurlar ve mürdeler ile musaḥebet itmezler belki kendi gibi dirilere mukarin olurlar ve mürdeler daḥı birbiriyle ihtilâf iderler nitekim meḳābirde dāyimā görürsün

(500) *Meşnevî*

Her ki bâin kavm bâşed rāhibest

Ki külûh u seng ūrā şāhīnest

Her kimesne ki bu mürde cemā‘at ile olur ve anlar ile ūlfet ider o kimesne rāhibdir zīrā kerpice ve taşā [S-30a] o kimesne muḳārindir rāhibden murād bu maḳāmda iyü ādem degildir dimekdir

(501) *Meşnevî*

Ḥod külûh u seng kesrā reh nezed

Z’īn külûhān şad hezār āfet resed

Taḥḳīk kerpice ve taş bir kimesneniñ yolunu urmadı līkin bu kerpiçlerden yüz biñ ziyān irişir böyle olunca bunlar her ne ḳadar şūretde insān ise ḥaḳīḳatde degildirler ve seng deñli ḥadden ednā olmuşlardır

(502) *Meşnevî*

Güft mürgeş pes cihād āngeh buved

K’īn çünin rehzen miyān-ı reh buved

Ḳuş daḥı cevābında şayyāda didi ki böyle olunca cihād o zamān olur ki buncalayın rehzen yol ortasında ola böyle rehzenler olmaz ise nefis ile mücāhede daḥı olmaz hūner odur ki bu rehzenleriñ vücūdıyla mücāhede oluna

(503) *Meşnevî*

Ezberāy-ı ḥıfz u yārī vü neberd

Berreḥ-i nāiymīn āyed şīr-i merd

Allāhu Te‘ālānıñ dostluḡını muḥāfaẓa içün ve daḥı nefis-i emmāre ile ceng içün emniyet olmayan yola arslān gibi zātlar gelirler ve burada emniyet yokdur dimezler hūner odur ki keşretde vaḥdet ide yoḡsa [İ-47b] ḥalvetde mücāhede āsāndır ve

saḥrālarda meyl idecek bir nesne yokdur şehirde olup hevā yoluna gitmez ise aña merd-i kāmīl dirler

(504) Meşnevi

‘Irq-ı merdī āngehī peydā şeved

Ki misāfir hemreh-i a‘dā şeved

İnsāniyet tamarı ol vaḳitde zāhir olur ki sālīk rāh-ı Hüdā a‘dāsı olan ehl-i dünyā ile refīḳ ola ve anlara uymaya seniñ daḥı kemālīñ var ise şehirde otur ve ḥalk içünde tālib-i Ḥaḳ ol yoḥsa böyle saḥrāda oturmak ve tālib-i Ḥaḳ olmak hünlerden ma‘dūd degildir misāfirden murād dervīşdir zīrā rāh-ı Ḥaḳḳa sefer idicidir a‘dādan murād ehl-i dünyādır sālīk anlara bakıp rāh-ı Ḥaḳḳa gitmegi terk itdiginden ve ṭabī‘at ehl-i dünyāññ ḥāline māyil olduğundan gūyā nās dervīşīñ a‘dāsı olmuş oldılar

(505) Meşnevi

Çün Nebiyy-i Seyf būdest ān Resūl

Ümmet-i ū şafderāned ū fuḥūl

Çünkü o resūl-i Kibriyā Seyf ile me‘mūr bir peygamber-i zīşān olmuştur anıñ ümmeti daḥı şaf yırtıcıdır ve pehlivāndırlar şafdır bahādır ma‘nāsınadır fuḥūl fāññ zammıyla fuḥlūñ cem‘i olup erkek develer dimekdir bundan daḥı pehlivān murād olunur Nebiyy-i Seyf zāhir seyfinden ve bāṭın seyfinden e‘ammdır bu iki nev‘ cihād ile faḥr-i ‘ālem *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* me‘mūr idilir zīrā ğazā-yı şuverīden ‘avdet buyurdıkda *race‘nā mine’l-cihādi’l-aşğari ile’l-cihādi’l-ekberi*¹⁰⁷ buyururlar idi

(506) Meşnevi

Maşlahat derdīn-i mā ceng ü şükūh

Maşlahat derdīn-i ‘İsā ğar u kūh

¹⁰⁷“Küçük cihattan daha büyük bir cihada geldiniz” Bu hadis-i şerifin tamamı şu şekildedir: “Hayırla döndünüz, hoş geldiniz, safâlar getirdiniz. Artık küçük savaştan büyük savaşa dönmüş bulunuyoruz” buyurdılar. “Büyük savaş nedir?” diye sorduklarında: “İnsanın nefsi arzularıyla savaşmasıdır” bkz. Ahmet Yıldırım(2000). *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yay., Ankara, s. 227.

Maşlahat-ı hayriyye bizim dīnimizde a‘dā ile cengdir ve anlara heybet izhār itmekdir ya‘nī hem ceng-i şūrī ve hem ceng-i ma‘nevīdir dimekdir līkin ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmın dīninde iyü iş gārda inzivā ve nāsdan t̄ğa firār itmekdir ya‘nī dīn-i ‘İsāda aşıl maşlahat cihād-ı ekberdir dimekdir

(507) Meşnevī

Güft ârī ger buved yārī vü zūr

Tā bekvvet berzened berşerr ü şūr

Şayyād cevābında mürğa didi ki ne‘am sözün Hāqdır eger bu vechle sülūka mu‘āvenet-i Bārī olur ise ve sende daḥı böyle aḡyār ile vuşlat-ı Hāḡḡa kuvvet olur ise ḡattā o kuvvet ile insān kendini şerre ve fitneye ura beyt-i ātiye merhūndur

(508) Meşnevī

Çün nebāşed kuvveti perhīz bih

Derfirār-ı lāyuṡāḡ āsān beḡih

Çünkü sende ülfet ve iḡtilāṡ üzre iken sülūka kuvvet olmaz bu şūretde şaḡınmak ve iḡtirāz iyūdür böyle olunca sen ḡādir olmadıḡın nesneniñ firārına āsān-ı vechle ḡareket eyle ḡalgı beḡih emr-i ḡazırdır ve cehīdenden müştāḡdır ḡalgımak ve şıḡramak ma‘nāsınadır egerçi cimiñ fetḡiyledir velīkin bih kelimesine ḡarekede muvāfiḡ olsun içün cimiñ kesriyle oḡumak lāzım gelir enbiyā-yı ‘izām ‘aleyhimü’s-selām [İ-48a] daḡı mālāyuṡāḡ olan nesneden ḡazer buyururlar idi nitekim *elfirāru mimmā lāyuṡāḡu min sunneti’l-murselīn*¹⁰⁸ dinmişdir

(509) Meşnevī

Güft şıdḡ-ı dil bebāyed kārrā

Verne yārān kem neyāyed yārā

Çünkü şayyād bu me‘ārifi söyledi mürḡ daḡı ba‘de’l-istimā‘ cevābında didi ki işe ve ‘amele ḡöñül şıdḡı lāzımdır ve gerekdir şıdḡsız kār ve ‘amel ḡāşıl olmaz sen hemān

¹⁰⁸“Kuvvet yetirilmeyen şeyden kaçmak, peygamberlerin sünnetindendir.”

şıdk-ı dil taḥşīl eyle güzel ‘amel saña gelir [S-30b] eger şıdk-ı dil olmaz ise yārān yāra az gelir ancak yāra yāri cezḫ iden şıdk-ı dildir bir kimesnede maḥabbet ḥālīş olur ise yārānı o şıdk-ı dil ve o maḥabbet cezḫ ider eger şādık dostluk yok ise anıñ yanına yārān gelmezler işte şıdk-ı dil yārānı cezḫ itdigi gibi şadākat a‘māl-i ḥayriyeyi daḥı cezḫ ider

(510) Meşnevi

Yār şev tā yār bīnī bī‘aded

Z’ān ki biyārān bemānī bīmeded

Hemān şıdkla yār ol ḥattā şayısız yār görürsün zīrā sende şıdk olmaz ise bir kimesneden meded olmayarak yārānsız kalırsın

(511) Meşnevi

Dīv gūrgest tu hemçün Yūsufī

Dāmen-i Ya‘kūb megzār ey şufī

Şeytān kurd gibidir ve daḥı sen Yūsuf gibisin böyle olunca ey merd-i şufī Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmñ dāmenini terk itme soñra seni kurd kapar zīrā

(512) Meşnevi

Gürg aḡleb āngehī gīrā buved

K’ezreme şīšek beḥod tenhā reved

Ḳurd ekşer evḳātde ḳoyunı o zamānda tutucı olur öyle zamān ki ḳoyun sürüden ayrılıp bir miḳdār yalıñız gider süri içünden çübān yanında iken kurd ḳoyunı ḳapdıḡı nādirdir gīrā şıfat-ı müşebbehe olarak tutucı ma‘nāsınadır dana gibi şīšek şınıñ kesriyle bir nev‘ ḡanemdir ve yine bir miḳdār ma‘nāsına ve cüdālık ma‘nāsına daḥı gelir

(513) Meşnevi

Ān ki sūnnet bācemā‘at terk kerd

Derçünin mesba' ne hün-ı h'ış hurd

Ol kimesne ki sünnet-i Resül-i Kibriyâyı cemâ' at-i Muḥammediyye ile gütmegi terk eyledi buncalayın arslân yatağında kendi kanını içdi ve helâkına sebep oldu böyle degil midir belli öyledir dimekdir fi'l-vâki' eşer-i Muḥammediden cüdâ olanı şeytân kurdı tutup ve kapıp yiyecegi maḥall-i şübhe degildir binâberin ḥadiş-i şerîfde ***fe'aliyküm bisünneti ve sünneti'l-ḥulefâ'i'r-Râşidine'l-mehdiyyine***¹⁰⁹ buyurdılar mesba' arslân olan maḥalle dinir murâd dünyâdır

(514) Meşnevi

Hest sünnet reh cemâ' at çün refîk

Bîreh ü biyâr uftî dermażîk

Sünnet-i Muḥammediyye yoldur cemâ' at-i Muḥammediyye daḥı refîk gibidir eger sen yolsuz ve yârsız isen tarlığa düşersin hemân yoldan ve yârdan ayrılma zîrâ *errefîku şümme't-tarîk*¹¹⁰ dinmiştir

(515) Meşnevi

Râh-ı sünnet bâcemâ' at bih buved

Esb bâesbân yaḳîn ḥoşter reved

Muḥammed 'aleyhi's-selâm [İ-48b] yoluna cemâ' at-i Muḥammediyye ile gitmek iyü olur zîrâ at atlar ile yaḳın iderek bil ki ziyâde ḥoş olur

(516) Meşnevi

Lîk her gümrâhrâ hemreh medân

'Âḳılân-ı ḥufterâ âgeh medân

¹⁰⁹ “O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-yi Râşidîn'in sünnetine sarılmanızdır.” Hadis-i şerîfin tamamı şu şekildedir: “Size, Allah'a saygılı olmanızı, başınıza bir Habeşli köle bile emir olsa, onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Benden sonra sağ kalıp uzunca bir hayat sürenler pek çok ihtilaflar görecekler. O zaman sizin üzerinize gerekli olan, benim sünnetime ve doğru yolda olan Hulefâ-yi Râşidîn'in sünnetine sarılmanızdır. Bu sünnetlere sımsıkı sarılınız. Sonradan ortaya çıkarılmış bid'atlardan şiddetle kaçınınız. Çünkü her bid'at dalâlettir, sapıklıktır.” Bkz. İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvînî, Sünen, thk. M.F. Abdülbaki, ts.

¹¹⁰ “Önce dost (bul) sonra yolculuğa (çık).”

Likin her âzğunı ve dalâletde olan şeyhi refîk i'tikâd itme ve uyumuş ğâfilleri rāh-ı
Hakdan āgāh bilme

(517) *Meşnevî*

Hemrehîrâ cû k 'ezû bîmeded

Hemdil ü hemderd ü cüyân-ı Aḥad

Bir refîki iste ki andan meded bulursun öyle refîk ki seniñle gönü birdir ve derdi
birdir ve daḥı Hakkı tâlibdir

(518) *Meşnevî*

Hemrehî nî k 'û buved ḥaşm-ı ḥired

Furşatî cüyed ki cāme-y tu bered

Rāh-ı Hākda bir refîki isteme ki 'aqlıñ ḥaşmı olur ve daḥı fırsat ister ki seniñ libāsını
ilete ve seni şuya ya' nî senden dünyâlık ṭama' iden şeyhi isteme dimekdir

(519) *Meşnevî*

Mîreved bâtû ki yābed 'aḳbeyî

Ki tuvāned kerdet āncā nehbeyî

Seniñle berāber gider ki yolda bir 'aḳbe bula öyle 'aḳbe ki orada seni ğāret itmege
ḳādir ola da ve seni diledigi gibi şuya

(520) *Meşnevî*

Bātu mîgerded berāy-ı sūd-ı ḥ iṣ

Hîn menüş eznüş-ı ü k 'ān hest niş

O şeyhimizdir seniñle gider kendi dünyevî fāyidesi içün āgāh ol anıñ balından içme
ve tatlı sözlerine aldanma zîrā bal görünen zehrdir

(521) *Meşnevî*

Yā buved üştürdilî çün dîd ters

Gūyed ū behr-i rücū‘ ezrāh ders

Yāhūd o şeyh bir üştürdil ve kōrkaķ olur ķünki yolda bir havfa mütē‘ allıķ nesne gördi
saña yoldan rücū‘ için kōrķudan ders virir ve seni rāh-ı Hāķķa gitmekden fāriğ eyler

(522) Meşnevi

Yārrā tersān kuned z ’üştürdili

İnçünīn hemreh ‘adū dān nī velī

Mürīdini kōrķucı eyler kendi kōrķaķlığından buncalayın refiķi düşmen bil şaķınıp
bunu dost bilme [S-31a]

(523) Meşnevi

Yārrā ezreh bered ān rāhzen

Merd nebūd ān ki üfted zīr-i zen

Ol yol örücü yārını yoldan iletir ādem olmaz ol kimesne ki ‘avret gibi şeyhiñ zīr-i
hükümde olur hāşılı insān-ı kāmīl olmaģa mürşīd-i kāmīl lāzımdır demekdir

(524) Meşnevi

Rāh-ı cānbāzīst derher ğīşeyī

Āfetī derdef‘-i her cān şīşeyī

‘Aşķ yolu cān oynatmak ve cān fedā itmek yolıdır rāh-ı ‘aşķiñ her neyistānında cānı
zayīf ve nāzik dil olanları def‘ de bir āfet ve māni‘ vardır ğīşe ğaynıñ kesriyle hāşīr
toķunan ķamışa dirler bu maķāmda neyistān murād olunur ve neyistāndan daķı rāh-ı
‘aşķiñ menzilleri murād olunur şīşe-yi cān nāzik dil ve nāzik tab‘ ma‘ nāsına ıştılāh
olmuşdur ve yine cānı ve ķalbi zayīf oluna ıtlāk olunur hūlāşası rāh-ı ‘aşķda erbābı
olmayanları tārđ ve def‘ için eşnā-ı sūlūkda bir māni‘ zāhir olur ve anları rāh-ı
‘aşķdan iħrāķ [İ-49a] ider demekdir bu şüretde ancak rāh-ı Hāķda o yola lāyık ve
münāsib olanlar ķalırlar

(525) Meşnevi

Rāh-ı dīn z'ān rû pür ezşür u şerest

Ki ne rāh-ı her muhannes gevherest

Rāh-ı 'aşkdan ehil olmayanları tārđ eyledikleri gibi dīn yolundan dağı tārđ eylediklerinin beyānına şürū' idip buyururlar ki dīn yolu bu cihetden fitneden ve şerden töludur o fitneye ve o şerre çok Müslümānlar taĥammül itmediklerinden dīn yolundan rücū' iderler ba'zısı āşkāre mürtet olup başka dīne girer ve ba'zısı bilmeyip müslümānım zānn ider ve dīn-i İslāmdayım diyü söyler ĥalbuki degildir zīrā her gevheri muhannes olanların dīn-i İslām yolu degildir belki bu dīn pehlivānların yolıdır muhannes olanları dīn qabūl itmeyip kendinden tārđ ve teb'īd ider bīnamāzı namāz tārđ itdiği gibi muhannes kōrkaķ cebān olana dirler ve yine ibne ma'nāsına isti'māl olunur diyü bu maqāmda murād olan bu ma'nādır ya'nī yolu me'būn olanların yolu degildir belki ricāl-i kāmiliñin yolıdır demekdir

(526) Meşnevi

Derreh īn ters imtiĥānhā-yı nūfūs

Hemçü pervizen bitemyīz-i sūpūs

Dīn yolında bu maĥūf olan umūr ve 'aķbehler nūfūs-ı insāniyeyi imtiĥāndan içündür nitekim elek kepegi temyīz içündür ve daķīķ-i ĥāşdan kepegi tefriķ içündür eger elek olmasa kepek daķīķden temyīz olunmaz bunun gibi dīn yolında 'aķbehler olmasa pāk tıynet bed tıynetden fark olunmaz zīrā ikisi dađı dīnde olurlar böyle 'aķbehler olmalı ki bed tıynetler dīnden çıkıp ancak pāk tıynet olanlar qalalar ve qaderleri nās beyninde zāhir ola sūpūs sīñin fethiyle ve bā-yı 'Acemiyyenin zammıyla kepek ta'bīr olunan nesnedir

(527) Meşnevi

Rāh çi buved pürnişān-ı pāyhā

Yār çi buved nerdbān-ı re'yhā

Çünkü belāda sūnnet yolu buyurmuşlar idi şimdi tarīķ-i sūnnet ne olduđunu beyān idip buyururlar ki yol ne olur ve rāh-ı Ĥaķķıñ nişānı nedir burası su'āldir ayaklar ezile

nişân tolu olan yoldur burası daḥı cevâbdır pâylerden murâd enbiyâ-yı ‘izâm
‘aleyhisselamîñ ve enbiyânîñ ḥâş olan ümmetleriniñ iḳdâm-ı şerîfeleridir ḥâşılı râh-ı
Ḥaḳ aña dirler ki andan enbiyâ ve evliyâ-yı ümmet gitmiş olalar İslâm yolu gibi şeyḥ
kim olur burası daḥı su’âldir re’ylerin ve fikirleriñ ‘âlî olmaḳlıḡı içün nerdbân ve âlet-
i i’tilâ olunan zât-ı şerîfdır burası cevâbdır ya‘nî şeyḥ odur ki seniñ fikrini dünyâdan
ve ḥalkdan alup Cenâb-ı Ḥaḳḳa [İ-49b] veren zât-ı şerîfdır demekdir fikr Ḥaḳda olursa
‘âlidir ḥalkda olursa sâfildir mürşid odur ki mürîdiñ fikrini Ḥaḳḳa işâl eyleye eger bir
kimesne bir şeyḥden inâbet eylese ke’l-evvel fikri dünyâ ise ve nâs ise o şeyḥ-i kâmil
şeyḥ olmadığına mürîdiñ bu ḥâli ‘alâmet olur

(528) Meşnevi

Gîrem ân gürget neyâbed z’ihtiyât

Bîzicem‘iyyet neyâbî ân neşât

Bundan aḳdem cemâ‘ate terḡib itmiş idi keennehü dindi ki şeyḥe ve cemâ‘ate ne
ihtiyâç vardır zîrâ ben ihtiyât iderim ve şeyṭânîñ şerrinden maḥfûz olurum bu şüretde
baña cemâ‘atiñ lüzümü yokdur bu beyit ile bu şübheye cevâb buyururlar ki farz idelim
o ḳurd seniñ ihtiyâtından içün saña zafer bulmasın ve yanına gelmesin lîkin
cem‘iyyetsiz ya‘nî şeyḥsiz ve ihvân-ı tarîḳatsız [S-31b] o neşâtı bulamazsın zîrâ
anlarıñ neşâtı ve râh-ı Ḥaḳḳa sülûkları başḳadır

(529) Meşnevi

Ânki tenhâ derrehî ü hoş reved

Bârefîkân seyr-i ü şad tu şeved

O kimesne ki yalnız yolda hoş gider eger refîḳleri olur ise anîñ seyri ve ḥareketi yüz
ḳat olur ḍarb-ı meşel meşhûrdur ki siyâh üzüm biri birine bāḳıp ḳararır dirler ve yine
‘Arab *elbeliyyetü izâ ‘ammet ṭâbet*¹¹¹ dirler tûy ve tâyy ḳat ma‘nâsınadır kâhice
aḥirlerinden yâları ḥazf olunur

(530) Meşnevi

¹¹¹ “Belâlar umum üzere olursa o kadar elem vermez.”

Bāḡalīzī ḡar ziyārān ey faḡīr

Derneṣāt āyed ṣeved kuvvetpezīr

Ey merd-i faḡīr āḡāh ol ḡilzet ṭab‘ıyla merkeb refīḡlerinden içün seyrde neṣāṭa gelir
ve kuvvet ḡabūl idici olur işte böyle refīḡiñ fāyidesi çokdur

(531) Meṣnevi

Her ḡarī k ’ezkārvān tenhā reved

Bervey ān reh ezta‘ab ṣad tu ṣeved

Her merkeb ki kārvāndan yalınız olduḡu ḡâlde gider o yol anıñ üzerine meṣaḡḡatinden
ve emr-i ‘asīr olduḡundan yüz ḡat olur

(532) Meṣnevi

Çend sīḡ u çend çüb efzūn ḡured

Tā ki tenhā ān beyābānrā bered

Çok şiş ve çok degnek ziyāde merkebciden yir o beyābānı yalınız iletinceye dek zīrā
merkeb yalınız gitmek istemez ḡarger daḡı elbetde anı döger

(533) Meṣnevi

Mer turā mīḡūyed ān ḡar ḡoş ṣinev

Gerneyī hemçünīn tenhā merev

Çünkü merkeb sīḡden ve çūbdan muṣṭarib oldu lisān-ı ḡāl ile saña dir ki eger sen ḡar
degil isen buncalayın tenhā gitme zīrā ben ḡarlıḡımdan tenhā gitdim ve çok zaḡmetler
çekdim sen bu kelāmı ḡoş diñle ṣaḡın yalınız gitme

(534) Meṣnevi

Ānki tenhā ḡoş reved ender raṣad

Bārefīkān bīḡümān ḡoşter reved

O kimesne ki yolda yalınız ḡoş gider şübhesiz eger refīḡleri olur ise daḡı ziyāde ‘alā
ve ḡoş gider zīrā refīḡleri i‘āne iderler raṣaddan bu maḡāmda faḡaṭ ṭarīḡ murād olunur

(535) *Meşnevî*

Her nebiyyî ender 'în [İ-50a] rāh-ı dūrüst

Mu'cize bünmūd u hemrāhān bicest

Her bir peygamber-i zīşān bu müstaķīm olan yolda mu'cize izhār eyledi ve kendüye refīķler taleb eyledi bundan münfehim oldu ki rāh-ı Hākķa gitmege refīķ lāzım imiş

(536) *Meşnevî*

Ger nebāşed yāri-yi dīvārhā

Key berāyed hāne vü anbār hā

Eger dīvārların ittişāli sebebiyle birbirine mu'āveneti olmasaydı hāneler ve anbārlar kaçan vücūd bulup huşūle gelir idi belki huşūle gelmesi dīvārların ittişāli ile olur

(537) *Meşnevî*

Her yekî dīvār eger bāşed cūdā

Sakf çün bāşed mu'allāk derhevā

Her bir dīvār cūdā olur ise sakf hevā üzerine mu'allāk olarak nice olur belki olmaz bu şüretde hāneler daķı mevcūd olmaz hānelerin vücūdına dīvārların refāķati lāzımdır

(538) *Meşnevî*

Ger nebāşed yāri-yi ħibr u qalem

Key fütad berrūy-ı kāģezhā raķam

Yine cemā'atın iyülüğünü temşīl için ve lüzūmını tefhīm için buyururlar ki eger mürekkebin ve qalemin birbirine mu'āveneti olmayaydı kāģıdların yüzi üzerine ħaķ kaçan vāķi' olur idi belki olmaz idi ancak ħaķtın kāģıda vuķū'ı mürekkeble qalemin ve ħaķtātın içtimā'ından vücūd buldı öyle ise içtimā' da ħayr vardır sen daķı mürşid-i kāmil ile ve ihvān-ı tarīķat ile cem olmağa bak ħibr hānın kesriyle merkeb dimekdir bu eelden devāt-ı maķbere dirler raķam maşdar olarak yazmak ma'nāsındır bu maķāmda ħaķtın kendisi murād olunur

(539) *Meşnevi*

În haşîrî in ki kesî mîgustered

Ger ne peyvendeş behem bâdeş bered

Bu haşîri ki bir kimesne rûy-ı zemîne döşer eger o haşîrlar biribirine muttaşıl olmazlar ise ve bağlanmazlar ise rüzgâr o haşîrları eṭrâfa perişân ider iyüsi bend itmekdir ki perişan olmayalar işte böyle ittişâlde ve merbûṭ olmaḳda menfa‘at-i ‘aẓîme vardır yâḥûd beytiñ ma‘nâsı bu haşîra mensûb olan ḳamışlar ki bir üstâd anı ṭoḳur eger ḥabl ile o ḳamışları rabṭ itmez ise rüzgâr ḳamışları perişân ider dimeḳdir lîkin ma‘nâ-ı evvel ensebdir peyvend ve muttaşıl olur ma‘nâsınadır maşdarı peyvesten kelimesidir bu şüretde şâz olan muzâr‘ilerden olur

(540) *Meşnevi*

Ḥaḳ ziher cinsî çü zevceyn âferid

Pes netâyic şud zicem‘iyyet pedid

Yine içtimâ‘ıñ elzem olduğunu beyân için buyururlar ki çünki Cenâb-ı Ḥaḳ her cins maḥlûḳdan cüft olarak ḥaḳ eyledi böyle olunca andan netîceler ḥuşûle geldi ve o cem‘iyyetden zâhir oldu [S-32a] ḳâlellâhu te‘âlâ ve *min kulli şey’in ḥalaḳnâ zecveynî leallekum tezekkerûn*¹¹² ve işnâ ḳâlellâhu te‘âlâ ve *ḥalaḳnâküm ezvâcan*¹¹³ meşelâ insân zevceyndir [İ-50b] ve ḥayvanât daḥı zevceyndir semavâtîñ zevci daḥı yirlerdir sâyir maḥlûḳâtı daḥı bunlara ḳıyâs eyle mürîdiñ zevci daḥı mürşid-i kâmilidir şâkirdiñ zevci daḥı üstâddır mürîd şeyhsiz ve şâkird ḥ‘âcesiz netîce ḥâşıl idemezler netâyicden murâd içtimâ‘dan ḥâşıl olan nesnelerdir

(541) *Meşnevi*

Û begüft u Û begüft ezihtizâz

Baḥşîşân şud ender‘în ma‘nâ derâz

¹¹²“Her şeyden de çift çift yarattık ki, düşünüp öğüt alasınız.” (Zâriyât 51/49)

¹¹³“Ve sizi çift çift yarattık.” (Nebe 78 /8)

O şayyād söyledi ve o mürğ dağı söyledi bunların tab‘larının hareketinden bunların bahşı bu ma‘nada uzun oldu

(542) *Meşnevî*

Meşnevîrâ çābūk ü dilh‘āh kun

Mācerārā mūcez ü kūtāh kun

Meşnevî kitābının te‘lîfini tîz ve çāpūk eyle ve dağı bu kitābı herkesiñ dilh‘āhı gibi eyle bu şayyād ile mürğün beyninde vāki‘ olan mācera-yı muhtaşar eyle tā ki nāzırların tab‘ına melālet irāş itmeye Kır‘ān-ı ‘azīmü’ş-şān bu eelden sāyir kütüb-i semāviyye nisbet ile mūciz olarak nāzil olmuştur

(543) *Meşnevî*

Ba‘d ezān gūfteş ki gendüm ān-ı kîst

Gūft emānet ezyetīm-i bīvaşîst

Bundan sonra mürğ şayyāda didi ki bu önündeki buğday kimiñ lāyıkıdır ve şāhibi kimdir şayyād dağı didi ki vaşîsi yok bir yetimiñ mālıdır ve anıñ tarafından bize hıfz içün emānet virilmiştir hāşılı māl-ı yetimdir demek istedi

(544) *Meşnevî*

Māl-ı eytāmest emānet piş-i men

Z‘ān ki pindārend mārā mü‘temen

Bu buğday yetim mālıdır ve benim ‘indimde emānet olarak vaz‘ olunmuştur zirā beni emīn ve şālih kimesne zann iderler bu cihetden yetimiñ mālı zāyi‘ olmasın içün baña teslīm itmişlerdir

(545) *Meşnevî*

Gūft men muẓtarram u mecrūhhāl

Hest murdār īn zamān bermen helāl

Mürğ dağı didi ki māl-ı yetīm olsun ben şimdi ‘acizim ve hāl-i perīşān olmuşam bu vakit benim üzerime haram olan nesne helāldir zirā zarūret vaqtinde ekl-i meyyite ve ekl-i lahm-i hınzır zarūreti def idecek miqdārı ekli cāyiz olur

(546) Meşnevî

Hîn bedestürî ezîn gendüm hurem

Ey emîn ü pārsā vü muhterem

Ol seniñ izniñ ile ben bu buğdaydan yirim ey emîn ve mütteki ve miyān-ı nāsda muhterem olan zāt didi

(547) Meşnevî

Güft müftî-yi zarūret hem tevî

Bîzarūret ger huri mücrim şevî

Şayyād didi ki zarūret da‘vāsı iden sensin ve zarūretim vardır diyü fetvā viren yine sensin bu şüretde haqīkatde zarūretiñ var mıdır ben bilmem seniñ dağı kendi haqqında zarūretim vardır didiğın mesmū‘ olmaz kişiniñ kendüye şehādeti mesmū‘ olmadığı gibi eğer zarūretsiz bu māl-ı yetīmden ekl idersen ‘aşı olursuñ ve ‘özri seniñ boynına olur

(548) Meşnevî

V’er zarūret hest hem perhîz bih

V’er huri bārî [İ-51a] zamān-ı ü bidih

Eğer fi’l-vāki‘ zarūretiñ var ise perhîz evlādır kat‘an bu māl-ı yetīmden yimek murād idersen bārî tazmīn itmegi ve girüye virmeği ta‘ahhüd eyle qarız tārīkiyle saña virmiş olayım bārî böyle al didi

(549) Meşnevî

Mürğ pes derhod fūrū ref t ān zamān

Tevseneş ser best ezcezb-i ‘inān

Ꞑuş şayyâddan bu kelâmı işidine kendi nefsinde o zamân tezekkür eyledi velîkin anıñ nefsinin ħarûn olan altı mürğüñ ‘inân-ı kudretiniñ cezbinden başını aldı ve tevsen-i nefsinı zabta kâdir olmadı derĥod fûrû ref tefekkür eyledi demek ma‘nâsına ıstılâĥ olmuştur sited sitâd kelimesinden muĥaffef olarak fi‘l-i mâzîdir ve maşdarı sitâdandır tevsen tâniñ fethi ve vâvıñ sükûnıyla şol ata dirler ki başı ġâyet sert ola ve üstünde olana itâ‘at itmeye luġat-i ‘Arabda ħarûn ta‘bîr iderler ‘inân ‘aynıñ kesriyle kem ma‘nâsındır ya‘nî kuş şayyâdıñ kelimâtını tefekkür idip yimekten fâriġ olacak idi velîkin ħarûn at gibi olan nefsi emmâresi itâ‘at itmeyip mürğüñ ‘inân kadar tenden başını çıkarıp o dânelerden tenâvül eyledi ve nefsi emmâresine söz kabûl itdirmegi mürġ-i bîçâre zaferyâb olamadı demekdir fi‘l-vâkı‘ insân çok şeyden kendini çekmek ister velîkin nefsi emmâreye söz aňlatmaġa kâdir olmaz mürġ-i bîçâre o za‘afla ne itsin elbet olacaġı budur hemân Mevlâ cümlemizi nefsi emmâreniñ şerrinden emîn eyleye âmin [32b]

(550) Meşnevi

Çün beĥûrd ân gendüm ender faĥ bemând

Çend u Yâsîn velEn‘âm ħ‘ând

Çünkü kuş o buġdayı yidi taĥtında olan dâm içünde kaldı ĥâl ne olduġunu aňlayıp çok sûre-yi Yâsîn ve sûreti‘l-En‘âm o dâmdan ĥalâş içün oġudu bu iki sûreniñ ĥaşşasındandır ki bir belâya mübtelâ olan ĥalâş içün ĥulûş-i kalb ile oġusa bi‘avnillâĥ o belâdan ĥalâş olur mürğüñ oġumasından murâd kendüyi taĥlîşe sa‘y itmesidir

(551) Meşnevi

Ba‘de dermânden çi efsûn u çi âĥ

Pîş ezân bâyest in dūd-ı siyâĥ

Ĥâl böyle olup dâmda ‘âciz olduġdan sonra efsûn ne vâĥ ne ya‘nî bunlarıñ fâyidesi olmaz demekdir buncalayın olmazdan evvel bu siyâĥ tüten o zamân lâzımdır ki fâyidesi ola nitekim buyururlar

(552) Meşnevi

Ān zamān ki hırş cünbīd u heves

Ān zamān mīgū ki ey feryāдрес

O zamānda ki şerr cānibine ve heves cānibine hırş-ı insānī hareket eyledi ve o fi‘l-i kabīhi işlemege ‘azm eyledi o zamān [İ-51b] ey feryāдрес olan Mevlā baña mu‘āvenet eyle diyerek münācāt eyle belki imdād-ı İlāhī ile o fi‘l-i kabīhi irtikābtan halāş olursun

(553) Meşnevi

K’ān zamān piş ezharābi-y Başraest

Bū ki Başra vārehed hem z’ān şikest

Zirā o zamān ki Başranın harāblığından evveldir ümīdvārdır ki Başra o harāblıktan kurtulur līkin ba‘de’l-vuķū‘ bir fāyide virmez menķūldır ki evliyāullāhdan bir zāt-ı şerīf bir firuna pişürmek için bālık götürmüş şāhibi firunı koķudur diyerek pişürmemiş cümle itmek firunlarını gezmiş bir habbāz o zātın bālığını firunında pişürmemiş o anda bir āteş zuhūr idip Başrada olan buyūtı ve dükkānı iħrāķa başlamış nās daķı bu dervīşin inkisār-ı ķalbinden ve aç ķaldığından olduğunu anlamışlar ve getir dervīş bālığını pişürelim demişler dervīş daķı ba‘de harābü’l-Başra pişürmekde ne fāyide vardır demiş bunu pişürmek evvel gerek idi ki Başra harāb olmaya demiş bu kelām miyān-ı nāsda ķarb-ı meşel olmuş elān iş zamānında gerekdir ve işin vaķtı geķdikde o işi işlemenin fāyidesi olmaz mevķi‘ inde isti‘ māl itmişlerdir hāşılı bir ķār-ı bed vuķū‘ bulmazdan evvel ķāresini cüst ü cū lāzımdır ve illā ba‘de’l-vuķū‘ ķāre aramaķda aşlā fāyide yoķdur menķūldür ki **H’āce Naşreddīn** rahmetullāh oğlunı şü getirmek için irsāl itdikde destīyi kıрма diyü bir şamār urur imiş demişler ki destīyi kırdığı yoķdur altun urursun cevābında demiş ki destī şikest olduķda altun kırdın diyerek ķarbda fāyide yoķdur şuya gider iken şamār lāzımdır ki başīret üzre gidip destīyi kırmaya

(554) Meşnevi

İbki lī yā bākiyi yā şākili

Ḳable hedme 'l-Başrati velMüşulî

Ey benim bekâ idicim benim için ağla ey benim nevḥa idicim benim için nevḥa eyle lîkin Başra şehriniñ ve Müşul şehriniñ hedmenden ve ḥarâbından evvel olarak ki o nevḥadan ben müntefi' olayım ve illâ dîn Başrası ḥarâb olduğdan sonra benim için rāh-ı Ḥaḳḳa gel ve toğrı git diyerek nevḥadan bir fāyide müteḥaḳḳıḳ degildir bu nevḥalar ve naşîḥatler dîn ve îmân elden gitmezden muḳaddem olmak lâzımdır ibk emr-i ḥāzırdır ağla demekdir bâki ağlayıcı ma' nâsınadır şâkil veledini zāyi' iden ḥātûna dirler böyle ' avret feryâd itdiginden şâkilden bu maḳâmda feryâd idici murâd olunur

(555) Meşnevi

Nuḥ 'aleyye ḳable mevtî va' tefîr

Lâtenuḥ lî ba' de mevtî va 'ştabir

Benim üzerime benim mevtimden evvel nevḥa eyle ve başına toprak saç ben daḥı 'ibret alayım ve çâre göreyim [İ-52a] benim üzerime benim mevtimden sonra nevḥa eyleme ve şabr eyle zîrâ nevḥanıñ fāyidesi yoḳdur bu maḳâmda mevtiden murâd mevt-i ma'nevîdir nuḥ kelimesi nâḥe yenûḥdan emr-i ḥāzırdır feryâd eyle demekdir i' tefîr 'ayn-ı mühmele eyle başına toprak saçmak ma' nâsınadır

(556) Meşnevi

İbki lîḳable şubûrî fî'n-nevâ

Ba' de tufâni 'n-nevâ ḥalle'l-bukâ

Ey benim yârim benim için firḳatde benim helâkimden evvel ağla ḳahr tufânından sonra bükâyı terk eyle şubûr şânıñ fethiyle helâk ma' nâsınadır nevâ nûnuñ fethiyle iftirâḳ ve ḳahr ve ğaḏab demekdir ḥalli tef'îl bâbından emr-i ḥāzırdır cezme 'alâmet âḥirinde yâsı düşmedir [S-33a] terk it ma' nâsınadır bu ebyât-ı şelâseniñ me'âli vaḳt-i firşat geçmeksiz çâre ara demekden 'ibâret

olur

(557) *Meşnevî*

Ân zamân ki dîv mişud rāhzen

Ân zamân bāyest Yāsīn h'ānden

Ey dervîş o zamānda ki şeytān seniñ yolunı örici oldı o zamān Yāsīn okumağ lāzımdır yohsa şeytān seniñ helākine sebep olduğdan sonra Yāsīn okumağda ve zikrullāh itmekde fāyide hāşıl degildir

(558) *Meşnevî*

Pîş ezān k'ışkeste gerded kârvān

Ân zamân çūbek bezen ey pāsbān

Andan evvelki kârvān kırılmamış olur ya' nî ğāret olunmamışdır ey bekçi o zamān tāvula çomağı ur ve kâfile ehlini îkâz eyle zîrā kârvān yağmā olduğdan sonra tāvulı dārbda fāyide olmaz **Hikāyet-i an pāsbān ki hāmūş kerdîd tā düzdān raht-ı tācirān burdend bekullî ba' d ezān heyhāy u pāsbānî mikerd** Burası o bekçinin hikāyesidir ki hārāmīler tācirlerin metā' ını biküllīye iletinceye dek sükūt eylemiş idi bundan sonra hāy hāylar ve bekçilige lāzım olan nesneleri ider idi

(559) *Meşnevî*

Pāsbānî huft u düzd esbāb burd

Rahtārah zîr-i her hāki feshurd

Bir bekçi uyudu ve hırsız kârvānıñ esbābını iletirdi ve o kârvānıñ metā' larını her bir hākiñ altına sārīklar şakladılar sonra gelip o eşyâyı alalar

(560) *Meşnevî*

Rūz şud bîdār şud ān kârvān

Dîd refte raht u sîm ü üştürān

Şabāh oldı kârvān halkı uyanık oldı ehli kârvān gördi ki metā' ları ve gümüşe mütē' allık şeyler ve develer cümlesi gitmiş ve hırsızlar iletmişler

(561) *Meşnevî*

Pes bedû güftend ey hâris begû

Ki çü şud îñ raht u îñ esbâb kû

Böyle olunca ehl-i kârvân o bekçiye didiler ki ey bekçi söyle ne oldu bu metâ‘lar ve
dahı bizim esbâb-ı ticâretimiz ve sermâyemiz kıanı

(562) *Meşnevî*

Güft düzdân âmedend ender niķâb

Rahtâ burdend ezpişem şitâb

Bekçi didi ki hırsızlar geldiler bizi bir kimesne bilmesin içün niķâb içünde olarak
metâ‘ları çâpuk [İ-52b] benim huzûrumdan ‘acele ile iletdiler

(563) *Meşnevî*

Ķavm güftendeş ki ey çün tell-i riĶ

Pes çi mîkerdi kıyî ey mürderiĶ

Kârvân halkı hârise didiler ki ey âdem sen insân degilsin belki kum tepesi gibisin
böyle olunca sen ne eylediñ sen arta kıalası kimsiñ ve seni ne hıdmete ta‘yîñ itdiler sen
bekçi degil misin altun muķâbele itmediñ ve bu kıadar mâlı hırsızlara altun virdiñ

(564) *Meşnevî*

Güft men yek ke budem işân gürûh

Bâsilâh u bâşecâ‘at bâşükûh

Bekçi didi ki ben bir kimesne idim anlar bir cemâ‘at idiler silâh ile ve yigitlik ile ve
‘azamet ile bir âdem bir cemâ‘ate muķâbele ider mi sîmâ ki müsellaħ olurlar

(565) *Meşnevî*

Güft eger derceng kem bûdet ümîd

Na‘re-yi zen k‘ey kerîmân bercehîd

Ehl-i kârvân didi ki eger anlar ile cenge ümîdiñ az ise bir nağra ur öyle diyerek ki ey kerîmân kâlkansız harâmîler geldi bizler kalķar idik ve anlarıñ haķķından gelir idik

(566) Meşnevi

Güft ân dem kârd bünmüdend ü tîĝ

Ki hamuş verne küşîmet bîdirîĝ

Bekçi didi ki o dem ki nidâ idecek idim baña bıçaķ ve kılıç gösterdiler ki sükût idici ol ve illâ seni katl ideriz

(567) Meşnevi

Ân zamân ezters bestem men dehân

În zamân heyhây u feryâd u fiĝân

Binâberîñ o zamân havfdan aĝzımı baĝladım lîkin bu zamân havf yokdur işte size heyheyler feryâd ve fiĝân dilediĝiniz kadar ideyim didi

(568) Meşnevi

Ân zamân best ân demem ki dem zenem

Ân zamân çendân ki ħ'âhî hey kunem

O zamân benim o nefesimi baĝladı öyle nefes ki anîñla nefes ururum ve feryâd iderim o nefesi baĝlayan nesne ħırsızlardan havfdır lîkin bu zamân havf olmamaĝla her ne kadar diler isen heyheyler eylerim ya' nî feryâd iderim demekdir velîkin pâsbânîñ bu feryâdında kať an fâyide yokdur zîrâ harâmîler kârvân ħalkınıñ metâ'larını götürdüler

(569) Meşnevi

Çünkü 'ömret burd dîv-i fâzîħa

Bînemek bâşed E'üzû v'Fâtiħa

Çünkü seniñ 'ömrünü seni rüsvây idici şeytân iletdi ve 'ömründen bir nesne kalmadı ve kabz-ı rûħ için Ĥazret-i 'Azrâyil geldi o zamân şeytândan E'üzû demek [S-33b] ve

şerrinden ḥalāş olmak¹¹⁴ için Fātiḥa okumak ḥalāvetsiz olur zīrā ‘ömür kalmadı ve ‘Azrāyil geldi bu isti‘āze muḳaddem gerek idi zīrā ‘ömür var olmak ile belki bir iş görülür idi fāziḥa ‘Arabīdir rūsivā idici ma‘nāsınadır bīnemek tuzsuz dımeḳdir ḥalāveti yok ma‘nāsına ıstılāḥ olmuştır

(570) Meşnevi

Gerçi bāşed bīnemek eknūn ḥanīn

Hest ḡaflet bīnemekter z’ān yaḳīn

Egerçi ‘ömr tamām olduḳda tedārik ve şeyṭāndan isti‘āze ḥalāvetsiz olur demiş idük fi’l-vāḳi‘ böyledir līkin bu ḥālde ḡaflet yaḳīn belki daḡı ziyāde ḥalāvetsizdir [İ-53a] zīrā mevt vaḳti terk-i münācāt ve terk-i zıkrullāḥ aḳbeḡ-ı umūrdandır ḡaşılı o zamān bārī insān Allāhu Te‘ālāya müteveccih olmak ehem ve elzemdir ḥanīn ḡanīn fethiyle āvāz ma‘nāsınadır çünkü ḡāl ve şān māzıkr gibi olduysa

(571) Meşnevi

Hemḡünīn hem bīnemek mināl nīz

Ki zelīlānrā naḡar kun ey ‘azīz

Buncılayın daḡı ḥalāvetsiz olarak aḡla öyle diyerek ki ey ‘azīz olan Mevlā ḡaḳīr olan ḡullarına naḡar eyle işte ‘ömrimi hevāya ve hevese şarf itdim şimdi pīşmān oldum ve seniḡ luṭf ve iḡsānına ḡaldım sen ‘afv eyle diyerek feryād ve münācāt eyle

(572) Meşnevi

Ḳādirī biḡāḡ bāşed yā begāḡ

Eztu ḡizī fevt key şud ey İlāḡ

İlāḡī sen ḡādirsin diyü münācāt eyle vaḳitsiz olsun yāḡūd vaḳitli olsun senden bir nesne ey Mevlā ḡaḡan fevt oldu beni ‘afv idince böyle olunca her ne ḡadar vaḳitsiz istedim ise de seniḡ ḡazīne-yi ḡaybından murādımı vir nice bir şey noḡşān olmaz bu cihetden bīvaḳt olarak ‘afvını isterim dımeḳ olur

¹¹⁴ḡalāş için S : ḡalāş olmak için İ

(573) *Meşnevi*

Şāh-ı lāte 'sev a' lā māfātekum

Key şevved ezḳudreteş maṭlūb güm

Allāhu Te'ālā Ḥāzretleri *likeyle te 'sev 'alā māfātekum velā tefraḥū bimā ātākum*¹¹⁵ nazm-ı celīliniñ sultānıdır ve fevt olan umūra tedārike ḳādirdir böyle olunca 'ömri izā'a daḥı levḥde şābitdir bu şüretde izā'a-yı 'ömre maḥzūn olma hemān münācāt eyle Allāhu Te'ālā Ḥāzretleri vaḳt-i mevtde seni maḡfıret itmek ba'īd degildir zīrā fevt olana maḥzūn olunmasın için ezelde fevti levḥde işbāt olunmuşdur buyurmuşdur zīrā āyet-i kerīmeniñ evveli *mā aşābe min muşībeti fi'l-ardi velā fī enfusikūm illā fī kitābin min ḳabli en nebraeḥe inne zālike 'alallāhi yesīrun*¹¹⁶ āyet-i kerīmesidir izā'a-yı 'ömr daḥı enfüsde olan muşībeddendir gerek 'arzda olan muşībet ḳaḥṭ gibi ve gerek enfüsde olan muşībet-i marāz gibi ve izā'a-yı 'ömr gibi bunlar levḥde 'arz ve enfüs-i maḥlūk olmazdan muḳaddem-i müşbetdir levḥde müşbet olan şey'e ḡam ve keder lāzım degildir belki lāzım olan teslīm ve rızādır bu şüretde altın izā'a-yı 'ömr itdim eyvāh dimekte fāyide yokdur hemān vaḳt-i mevtde iş görüp mafuvv olmaḡa sa'y itmek lāzımdır çünkü fevt olan umūruñ Allāhu Te'ālā sultānıdır ḳaçan anıñ ḳudretinden fevt olan umūr güm ü zāyī' olur belki olmaz seniñ 'ömründe taḥşīl itdigin menāfi'-yi 'ömr zāyī' olduğdan şoñra saña iḥsān itmeḡe Allāh ḳādirdir demek olur zīrā fevt olan umūr Allāhu Te'ālānıñ ḳudretinden ve taşarrufından çıḳmış [İ-53b] olmaz bu fevt olan umūruñ ma'dūm olması ḳula nisbet iledir Ḥaḳḳa nisbetle mevcūddur murād iderse 'ömrde olacaḡ nesneyi 'ömrüñ zevālinden şoñra bir anda Allāhu Te'ālā virrmeḡe ḳādirdir ba'zı nüshada güft lāte'sev vāḳi' olmuşdur Allāhu Te'ālā şu āyeti Ḳur'ān-ı Kerīimde buyurdı demek olur **Ḥavāle kerdē-i mürḡ giriftārī-yi ḥodrā derdām befi'1 ü mekr ü zerḳ-i zāhid ve cevāb güften-i zāhid mürḡrā** Burası mürḡuñ kendi giriftārlığını şayyādıñ dāmına zāhidiñ mekri ve fi'liyle olduğunı ḥavāle eylemesidir ve daḥı zāhidiñ o mürḡa cevāb söylemesidir

¹¹⁵“Elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye (böyle yaptık.)” (Hadid 57/23)

¹¹⁶“Yeryüzüne, yahut canlarınıza gelip çatan hiçbir felaket yoktur ki biz, onları yaratmadan önce onu, bir kitapta tespit etmemiş olalım; şüphe yok ki bu, Allah’a pek kolaydır.” (Hadid 57/ 22)

(574) *Meşnevi*

Güft ân mürğ in sezā-yı ū buved

Ki füsūn-ı zāhidānrā bişneved

O mürğ didi ki bu dāma giriftār olmak ol kimesneniñ lâyıķıdır ki zāhidleriñ efsūnını diñler ve anlarıñ mekrine aldanır

(575) *Meşnevi*

Güft zāhid nī sezā-yı ān nişāf

K' ū ħured māl-ı yetimān ezgüzāf

Zāhid daħı didi ki ey mürğ seniñ didigiñ gibi degildir belki o bī' aqlıñ lâyıķıdır ki yetimleriñ mālını beyhūdeden ħaķķı yok iken yer ve daħı *velā tekrabū mālā'l-yetimi*¹¹⁷ nazm-ı celīlini işgā itmez nişāf nūnuñ kesriyle ħuşk-ı dimāğ olana dirler bu ħāle bī' aql olmak lâzım gelir [S-34a]

(576) *Meşnevi*

Ba' d ezān nevĥagerī āgāz kerd

Ki faħ u şayyād lerzān şud ziderd

Bundan şoñra o mürğ feryād idicilige her ne ķadar zāhirde fāyidesi yok ise şürū' eyledi o mertebede nevĥa itdi ki dām ve şayyād anıñ nevĥasınıñ derdinden ħavf idici oldılar

(577) *Meşnevi*

K' eztenāķuzĥa-yı dil puştem şikest

Berserem cānā biyā mīmāl dest

Öyle diyerek nevĥa eyledi ki İlāhī gāħ şöyle ve gāħ böyle göñlüñ eylemekliklerinden zūhrum şikest oldu ve ħarāb oldum ey benim cānım gibi sevgili Rabbim gel benim

¹¹⁷“Yetim malına yaklaşmayın.” (İsra 17/34)

başım üzerine anı sür ve baña lûtf eyle tenâkûzdan murâd biribirine zıd olan ef' âldir
mâl kelimesi mäliden maşdarından müştak olarak emr-i hâzırdır

(578) *Meşnevî*

Zîr-i dest-i tu seremrâ rāhatîst

Dest-i tu dersekrbaḥşî âyetîst

İlāhî Seniñ zîr-i destinde benim başım içün rāhat-ı ḳalb vardır zîrâ bir kerîm bir
kimseniñ başına meşî eylese der' iḳab rāhat-ı ḳalb ḥāşıl olur Seniñ eliñ neşâtbaḥş
olmaḳda bir 'aẓîm nesnedir âyet 'alâmet-i 'aẓîmeye dirler bu maḳâmda şey'
ma' nâsınadır

(579) *Meşnevî*

Sāye-yi ḥod ezser-i men bermedār

Bîḳarāram bîḳararam bîḳarār

İlāhî sāye-yi lûtfını benim başımdan ḳaldırma zîrâ ben ḡamdan bîḳarār olmuşumdur

(580) *Meşnevî*

Ḥ'ābhā bîzār şud ezçeşm-i men

Dergamet ey reşk-i serv ü yāsemen

İlāhî ḥ'āblar benim çeşmimden Seniñ 'aşḳıñda bîzār oldılar ey zāt sen gülüñ ve
yāsemeniñ [İ-54a] reşk-i girdesi olmuşsun şedend mevḳi'inde zārûret-i vezn içün şud
ta'bir buyurdılar ba'zı nüshada verd yerine serv vāḳi' olmuşdır ya'ni Mevlâ bir
maḥbûbdur ki anıñ leṭâfetine verd ve yāsemen ḡıbtâ ve ḡayret iderler dimeḳdir

(581) *Meşnevî*

Ger neyem lâyıḳ çî bâşed ger demî

Nāsezâyîrâ bûpursî dergamî

Yâ Rab eger ben lâyıḳ degilsem eger bir dem bir lâyıḳ olmayanı ḡam ve kederi içünde
ḥāṭrını şorar isen ne olur şân-ı ulviyetine münāsib olan daḡı budur nitekim ba'zı

büyükler du‘asında ve *ḳadd ḡalebe ‘ale’l-‘ulemāi’d-dehri’l-ḡased ve’l-‘inādi ve’l-kibr*¹¹⁸ buyurmuşdur bu ebyātda olan münacāt egerçi mürḡ-ı girifteniñ lisânındandır velīkin zümre-yi ‘uşşâḳıñ münacâtını beyân ve ifâde murâd-ı şerīfleridir işte ‘âşıḳlar bu vechle Ḥaḳḳa niyâz iderler demek olur keennehü Cenâb-ı Kibriyâ buyurdı ki yâ sen su’âl-i ḥâtıra ve talṭīfe lâyıḳ kimesne misiñ ki seni talṭīf ideyim bu beyit ile bu su’âle ‘âşıḳlar tarafından cevâb buyururlar ki

(582) Meşnevi

Mer ‘ademrâ ḡod ḡi istiḡḳâḳ bûd

Ki ber ‘û luṭfet ḡünin derhâ ḡüşûd

İlâhî taḡḳîḳ ‘ademiñ ne cihetden istiḡḳâḳı ve isti‘dâdı var idi ki anıñ üzerine Seniñ luṭfuñ böyle iḡsân ḳapılarını ḡüşâd eyledi ḡünkü ‘ademe isti‘dâdsız bu iḡsânları eylediñ baña daḡı istiḡḳâḳsız luṭf eyle demek olur

(583) Meşnevi

Ḥâk-i gergînâ kerem âsîb kerd

Deh ḡüher eznûr-ı ḡis derceyb kerd

Ḥâk-i ḡaḳîr ve süflîye Seniñ keremiñ ṭoḡuşmak eyledi ve luṭfına mazḡar oldu nûr şâḡibi ḡisden on incü gibi ḡiss ḳoynına eyledi murâd ḡavâs-ı ḡamse-yi zâḡire ve ḡavâs-ı bâṭınadır gergîn uyuz dimekdir burada ḡaḡâretten kinâyedir

(584) Meşnevi

Penc ḡiss-i zâḡir ü penc-i nihân

Ki beşer şud nuṭfe-yi murdâr ezân

O on ḡüheriñ beşi ḡiss-i zâḡirîdir ve beşi bâṭınîdir öyle ḡis ki murdâr meni andan insân oldu işte böyle ḡâk-i ḡaḳîr luṭfına mazḡar oldu ve insân oldu baña daḡı her ne ḳadar ḡaḳîr isem luṭf eyle demek olur ba‘zı nüshada murdâr yirine mürde vâḳi‘ olmuşdır cemâd demekden kinâye olur

¹¹⁸“Dünyada ulema üzerine haset, inat ve kibir galebe çalar.”

(585) *Meşnevî*

Tevbe bi- tevfiķat ey nūr-ı bülend

Çişt cüz berriş-i tevbe rişhand

Tevbe Seniñ tevfiķiñ olmaķsızın ey ‘ālî nūr tevbeniñ şaķalına istihza eyle gülmekden ğayrı nedir belki ancaķ tevfiķsiz tevbe eylemek tevbeyi siħriyye eylemektir zîrâ kula o anda anı şikest itdirirsin bu cihetden kıl tevbeyi siħriyye itmiş olur [S-34b]

(586) *Meşnevî*

Sebletân-ı tevbe yek yek berkenî

Tevbe sāyest ü tu mäh-ı rüşenî

Seniñ izniñ olmadan bir ‘āşî tevbe itse anıñ tevbesiniñ bıyığını [İ-54b] bir bir kıparırısın ya‘nî tevbesinde şābit itmezsin zîrâ tevbe sāye gibidir ve sen bir mäh-ı münevver gibisin elbet tevbeye ğālib olursun yine ‘āşık der ki

(587) *Meşnevî*

Ey zitu vîrân dükân u menzilem

Çün nenālem çün biyefşārî dilem

Ey Mevlâ Seniñ ‘aşkından dükkân-ı kâlbim ve menzîl-i vücûdum ħarâbdır Seniñ işte böyle beni ‘aşkıñ vîrân itmiştir böyle olunca çünkü benim gönlümü şıkarsın ve ‘aşkıñla beni mużtarib idersin altun feryād itmeyim elbet zaħmeti olan feryād ider

(588) *Meşnevî*

Çün girîzem z’ân ki bîtu zinde nîst

BiĤudāvendît buved bende nîst

Keennehü dindi ki çünkü Benden mużtarib isen var git bu beyit ile aña cevāb virir ki nice kırar ideyim zîrâ Sensiz bir zinde yokdur ve Seniñ mālikiyyetiñ olmaķsız kuluñ vücûdı yokdur zîrâ kula vücûd Sendendir kıl Sensiz olmaz ve Mevlâ Senden cüdā olmaz hemān luĥfını isterim demek olur eger luĥf itmez isen bārî

(589) *Meşnevi*

Cân-ı men bistân tu ey cânrâ uşûl

Z'ân ki bîtu geşteem ezcân melûl

Sen cânımı al ve beni bu gamlardan kurtar ey ervâhıñ uşûli ve mâyası olan zât-ı şerîf
zîrâ Seniñ iltifâtıñ ve luţfuñ olmaşsızın ben cânımdan bîzâr olmuşam ve uşanmışam

(590) *Meşnevi*

Âşıqam men berfen-i dîvānegî

Sîrem ezferhengî vü ferzānegî

İlāhî ben cünün nev'iniñ 'aşıkıyım bināberîn böyle mecnûn gibi söylenirim
'âlimlikden toķum 'âkillikden nefretim vardır ferhengî 'âlimlik ve ferzānegî 'âkillik
ma' nāsınadır

(591) *Meşnevi*

Çün bederred şerm güyem rāz fāş

Çend ezîn şabr u zaḥîr ü irti' āş

Çünkü ḥayā perdesi yırtılır sır-ı 'aşkı 'āşkâre söylerim niceye dek bundan şabr ideyim
ve yürek ağrısı çekeyim ve ra'şeye mübtelâ olayım taḥammülüm kalmadı bederred
kelimesi bu maķāmda fi'l-i lâzımdır zaḥîr zānıñ fethiyle iç ağrısına dirler

(592) *Meşnevi*

Derḥayā pinhān şudem hemçün sicāf

Nāgehān bichem ezîn zîr-i lihāf

Ḥayā içinde sencaf gibi maḥfî oldum şimdiden sonra olmayıp bu yorganıñ altında
ānsızın şıçradım zîrâ şabrım kalmadı demek ister sicāf sencaf ta'bîr itdikleri nesneler
ki dört ve beş parmak 'arzında 'ulemānın lâbis oldukları şūflarıñ ve zamān-ı evvelde
giyilen ḥaftānlarıñ peşleriniñ ve etekleriniñ içüne vaz' olunan atlāsıñ adıdır lihāf
lāmıñ kesriyle 'Arabî olarak yorganıñ adıdır

(593) *Meşnevi*

Ey refīkân rāhhārā best yār

Āhu-yı lengīm ü ü şîr-i şikār

Ey tarīk-i ‘aşkda refīkler yār yolları bağladı ve gidemez olduk biz bir topal geyik gibiyiz o yār şikār tutucu bir aslan gibidir elinden firār mümkün değildir

(594) *Meşnevi*

Cüz ki teslīm ü rızā kū çāreyī

Derkef-i şîr-i nerī [İ-55a] hūnh̄āreyī

Kattāl olan erkek arslanın elinde teslīmīn ğayrı ve rızānīn ğayrı çāre kanı ya‘nī çāre yokdur demekdir şîr-i nerden murād Vacīb-i Te‘ālā Hāzretleridir

(595) *Meşnevi*

Ū nedāred h̄āb u hūr çün āftāb

Rūḥhārā mīkuned bīḥūrd u h̄āb

O Ḥudā āfitāb gibi uyku ve ta‘ām tutmaz nitekim Qur‘ān-ı Kerīmde *lāte ḥuzuhū sinetun velā nevm*¹¹⁹ buyrulmuşdur ve yine ta‘ām hakkında *ve huve yuḥ‘imu velā yuḥ‘a*¹²⁰ buyrulmuşdur ve yine ‘İsā ‘aleyhi’s-selām dan ve Hāzret-i Meryemden ulūhiyyeti nefy için *kāne ye ‘kūlāni’-ṭ- ta‘ām*¹²¹ buyrulmuşdur ya‘nī bunlar ta‘ām ekl iderler idi ne keyfiyetde İlāh olurlar ta‘ām ekl iden İlāh olmaz demek olur ekl-i ta‘ām ulūhiyyete māni‘ olunca Vācib Te‘ālā Hāzretleriniñ ta‘ām yimekten münezzeh olması [S-35a] sābit olur bu cihetden kullarının rūḥlarını daḥı ta‘āmsız ve h̄ābsız eyler ya‘nī olmasını ister demekdir hattā Ramazān-ı Şerīfīn şavmının farz olması senede bir ay bārī evşāf-ı ‘ibād evşāf-ı ulūhiyyete müşābih olsun içündür

(596) *Meşnevi*

Ki beyā men bāş yā hemḥūy-ı men

¹¹⁹“Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama.” (Bakara 2/255)

¹²⁰“...yedirdiği halde yedirilmeyen Allah’tan...” (En’ām 6/14)

¹²¹“Her ikisi de yemek yerdi.” (Maide 5/75)

Tâ bebîñî dertecellî rûy-ı men

Öyle diyerek ki gel ey kulum Ben gibi ol burası tecellî-yi Zâta işâretidir yâhûd Benim hüyumda ol burası dağı tecellî-yi Şıfâta işâretidir hattâ Benim tecellî-i cemâlimde Benim vechimi göresin ya‘ nî cemâlimi saña tecellî ideyim dimekdir

(597) Meşnevî

V’er nedîdî key çünñ şeydâ şudî

Ḥāk būdî tâlib-i ihyâ şudî

Egerçi tecellîde Benim cemâlimi göresin dimiş idim velîkin sen Benim cemâlimi gördün eger görmemiş olaydın kaçan buncılayın ‘aşkımdan mecnûn olur idin bu hâl delâlet ider ki ezelde Benim cemâlimi gördün ve yine sen fi’l-aşl ḥāk idin bundan ihyâyâ tâlib olduñ bu hâl dağı rû’yetine delâlet ider

(598) Meşnevî

Ger zibîsüyet nedâdest ü ‘alef

Çeşm-i cânîet çün bümâned ân taraf

Bu beyit Cenâb-ı Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* tarafından buyururlar ki bisû tarafından o Ḥüdâ saña ‘alef virmedi ise cânının gözi altun o tarafta ḡalmışdır çeşm-i cânîñ cânib-i Ḥaḡḡa nâzır olması delâlet ider ki ezelden tecellî-yi cemâl olmuş

(599) Meşnevî

Gürbe bersûrâḡ z’ân şud mu‘tekif

Ki ezân sûrâḡ ü şud mu‘telif

Kedi delik üzere andan için mu‘tekif oldu ki o delikten ‘alef ekl idici oldu murâd fâredir

(600) Meşnevî

Gürbe-yi dîger hemî gerded bebâm

K’ezşikâr-ı mürğ yâbîd ü ta‘âm

Bir ğayrı kedi dağı hāneniñ bāmında devr ider zīrā kuş şikārından o kedi ta‘ām buldı ve müntefi‘ oldı

(601) Meşnevī

Ān yekirā kıble şud [İ-55b] cūlāhegī

V’ān yekī hāris berā-yı cāmegī

Ol bir kuluña çulhālık şan‘atı kıble olmuştır ve dağı ol birisi kaftān bahā içün pādişāhiñ bābına yāhūd sarāyına bekçi olmuştur ya‘nī Cenāb-ı Kibriyā bir kuluñı şan‘at ehli ve bir kuluñı pādişāh hıdmetkārı itmiştir demekdir

(602) Meşnevī

V’ān yekī bikār u rû derlāmekān

Ki ezān dādīstī tu kūt-ı cān

Yine Haq Te‘ālāniñ bir kulu cemī‘ dünyā maşlahatlarından bikār olmuştır ve o kuluñ yüzi lāmekān ‘ālemine müteveccih olmuştur ya‘nī dervīşdir ve zāhiddir demekdir zīrā ‘ālem-i lāmekāndan sen aña cān azığı ve rûh ğıdāsı virmişsindir bu şüretde ğıdā-yı cismānī tarafına aşlā iltifāt itmez

(603) Meşnevī

Kār ū dāred ki Haqrā şud mürīd

Behr-i kār-ı ū ziher kārī burīd

Keennehü diñdi ki bu şunūf-ı mütenevvi‘ niñ kañğısı efďāldir ve iş görmüşdür bu beyit bu su‘āle cevāb buyururlar ki kendi haqqında evveli olan kārı o kimesne tutar ki Allāhu Te‘ālā Hazretlerini murād idici oldı ve dervīş oldı o Hudāniñ kulluğı içün her bir kardan münkaṭı‘ oldı ve nāsdan halveti ihtiyār itdi

(604) Meşnevī

Dıgerān çün kūdekān in rûz-ı çend

Tā şeb-i tirhāl bāzī mīkuned

Ve dahı Cenāb-ı Hakkıñ bir kulu çocukları gibi bu birkaç gün gibi olan dünyāda mevt gicesine dek oyun ider tirhāl tānıñ fethiyle tef al vezninde maşdardır ki rıhlet ma‘ nāsınadır ba‘ zı nüshada dīgerān vāқи‘ olmuşdur ve dīgerāndan murād Allāh için cümle kârlardan munķatı‘ olanlarıñ ğayrisidir ki ehl-i dünyā demek olur [S-35b]

(605) *Meşnevi*

H‘ābnāki k ‘ū ziyakzet mīcehed

Dāye-yi vesvās-ı ‘işveş mīdihed

Bir nāyim ki uykudan bīdār olmaķdan için kalker şeytān dāyesi anı tekrār uyutmaķ için gūnāgūn cilve virir beyt-i ātiye merhūndur

(606) *Meşnevi*

Rev beħusb ey cān ki negzārīm mā

Ki kesī ezħ‘āb bechāned turā

Öyle diyerek şīve virir ki yūri ey benim cānım uyku iyü ve ħavf itme zīrā biz terk itmeyiz o kimesneyi ki saña ezā idip seni h‘ābdan bīdār ider

(607) *Meşnevi*

Hem tu ħodrā berkenī ezbiħ-i h‘āb

Hemçü teşne ki şunūd ū bāng-ı āb

Dahı sen kendini biħ-i h‘ābda kıparasın aña dahı seni terk itmeyiz teşnebānıñ ābı işitip serī‘ an bīdār olduğı gibi ħaşılı iblīs h‘āb-ı ğafletden bīdār olanı ve dünyāyı terk ideni yine dünyāya meşgūl itmek için dir ki seni bir kimesneniñ āġāh itmesini ve senin ħodbeħod bīdār olduğunu istemez zīrā biħuzūr olursun [İ-56a] maṭlūb seniñ rahātiñdadır diyü söyler ve izhār-ı maħabbet eyler şakınıp bu sözleri işġā itmeyesin ve āġāh olmaķlıġa ğayret idesin bundan şöıra Vācib Te‘ālānıñ ‘ibādınıñ ğafletinden āġāh olduğini istedigini beyān idip buyururlar ki

(608) *Meşnevi*

Bāng-ı ābem men begūş-ı teşnegān

Hemçü bārān mīresem ezāsmān

Vācib Te‘ālā buyurur ki ben āb şadāsıyım teşnelerin güneşine bārān şadāsı gibi āsumāndan vāşıl olurum

(609) Meşnevī

Berceh ey ‘āşık berāver ıztırāb

Bāng-ı āb u teşne vū ān gāh-ı h‘āb

Kalk ey ‘āşık hareket ve sa‘y getir zīrā şu şadāsı ola ve teşne ola bundan sonra uyku uyuya bu lāyık degildir. Hikāyet-i ān ‘āşık ki şeb bi ki şeb biyāmed berümmīd-i va‘de-yi ma‘şūk ān vişākī ki işāret kerde būd Burası o ‘āşıkın hikāyesidir ki ma‘şūkının va‘desi ümīdiyle o hāneye ki ma‘şūk gel demiş idi o ‘āşık o eve gice geldi vişākī kesri vāv ile hāne ve hücre demekdir ve ba‘zī ezşeb muntazır būd h‘ābeş berbūd ve dağı o ‘āşık gicenin bir miqdārından ma‘şūkının gelmesine muntazır idi yāri dağı gelmedi eelden uykusu geldi ve anın h‘ābı dağı anı kapdı ve ma‘şūk āmed beher incāz va‘de bu ‘āşık h‘āba vardıkdan sonra ma‘şūk dağı va‘desine vefādan için o eve geldi dağı o ‘āşıkı huftte buldı incāz ef‘āl bābından va‘deye vefā itmeye dirler ve ūrā huftte yāft ceybeş pūr cevz kerd ve ūrā huftte guzāşt u bāz geşt ma‘şūk dağı ‘āşıkın koyunı ceviz ile tolu eyledi ve sen ‘āşık degil imişsin zīrā ‘āşıkda uyku olmaz belki tıfl imişsin işte saña ceviz var etfāl ile oyun oyna demek istedi ve girü döndi ve bunların dağı burası beyānındadır

(610) Meşnevī

‘Āşıkī būdest dereyyām-ı pīş

Pāsbān-ı ‘ahd ender ‘ahd-ı h‘īş

Zamān-ı sābıkda bir kimesne ‘āşık olarak var idi kendi devrinde kendi zamānının bekçisi idi ya‘nī yāri ile olan ‘ahdinde şābit kadem idi demekdir

(611) Meşnevī

Sālehā derbend-i vaşl-ı māh-ı hūd

Şāhmāt u māt-ı şāhenşāh-ı hod

Çok yıllar kendi ma‘şukınıñ vuşlatı sevdāsında kendi ma‘şukınıñ mağlūbı ve fānisi idi ya‘ nī yāre vuşlat isterdi ve vuşlatdan geçmemiş idi demekdir yāhūd çok sene vuşlat sevdāsında idi ve ma‘şukınıñ mağlūbı idi demekdir bu ma‘nāya göre būd kelimesi muḳadder olur şāhmāt mağlūb ma‘nāsındır māt-ı şāhenşāh daḥı bu ma‘nāya olmağla şāhmāta ‘atf-ı tefsīr olur [İ-56b]

(612) Meşnevī

‘Ākıbet cūyende yābende buved

Ki ferec ezşabr z’āyende buved

‘Ākıbet t̄aleb olan maṭlūbını bulucı olur ulular böyle dimişler bu daḥı t̄aleb-i vuşlat olmağla encāmında murādını buldı zīrā ferec ve zevāl-i ğam şabrdan tevellūd idici olur [S-36a] bu cihetden cūyende olan şabr zaḥmetine taḥammül itmekle elbet ferec vuşlat ider zīrā t̄alebde zaḥmet vardır ve o zaḥmete şabreden bermurād olması mukarrerdir mışrā‘-ı şānī evvele ‘illetdir

(613) Meşnevī

Güft rūzī yār-ı ū k’imşeb biyā

Ki bepuḥtem ezpey-i tu lūbiyā

Bir gün ma‘şūḳı ve ‘āşıḳa merḥamet idip didi ki bu gice gel zīrā seniñ içün lūbiyā pişirdim lūbiyā bögrölce didikleri ḥubūbāt nev‘inden bir nesnedir l̄ikin bu maḳāmda murād olan ma‘nā ma‘şūḳıñ ta‘ām-ı vişālidir ya‘ nī bu gice seni zātıma iṣāl iderim demekdir

(614) Meşnevī

Derfūlān hücre nişīn tā nīmşeb

Tā biyāyem nīmşeb men bīṭaleb

Yine ma‘şûk didi ki fülân yirde olan fülân hücrede nışfu’l-leyl oluncaya dek otur ve baña muntazır ol hattâ ben talebsiz nışfu’l-leyl oraya gelirim diyerek böylece va‘de-yi vaşl eyledi

(615) Meşnevi

Merd kurbân kerd ü nānhā bahş kerd

Çün bedîd âmed meheş ezzîr-i gerd

O ‘âşık kurbân-ı teşekkür zebh eyledi ve dahı fuķâraya yine şükrâne olmak üzere itmekler bahş eyledi çünkü anıñ ma‘şûkı cefâdan ve hicrândan zâhir ve âşkâre geldi ya’nî hicret gidip vuşlat zâhir olduğundan içün kurbân zebh eyledi ve itmek taşadduk eyledi demekdir zîrâ kerdden murâd ihtifâ ve cüdâlıktır yâhûd mehden murâd ma‘şûk olmayıp ‘âşıkıñ bahtı murâd olunur böyle olunca ma‘nâsı t̄âlî-i nühûsetden sa‘âdete mübeddel oldı demek olur ve zîr-i gerdden dahı nühûset murâd olunur

(616) Meşnevi

Şeb derân hücre nişest ân gürmdâr

Berümîd-i va‘de-yi ân yâr-i ğâr

O ‘âşık çünkü bu kelâmı işitdi ma‘şûkıñ va‘desi ümîdi ile o gice o hücreye gelip oturdı ve yârine muntazır oldı gürmdâr ‘âşık demekdir yâr-ı ğârdan murâd ma‘şûkıdır gürmdâr kâf-ı Fârisîniñ fethiyle luġat ma‘nâsı harâret tutucı demekdir ‘âşıkda dahı harâret-i ‘aşk olmaġla ‘âşık ma‘nâsına iştilâh olmuşdur eger kâf-ı Fârisîniñ zammıyla olur ise ma‘nâ-yı laġvisi ġam tutucı demekdir yine ‘âşık demek murâd olunur zîrâ ‘âşık dâyimî olan ġama mübtelâdır

(617) Meşnevi

Ba‘d-ı nışfu’l-leyl âmed yâr-ı ũ

Şâdıķu’l-va‘dâne ân dildâr-ı ũ

Nışfu’l-leyliden sonra anıñ yâri ve o dildârı va‘desinde şâdıķ olanlara lâyıķ vaşfla o hücreye geldi

(618) *Meşnevi*

Âşık-ı hodrâ fütâde hufte did

Endekî ezâstîn-i ü derîd

Çünkü hücreden içerü girdi kendi ‘âşıkını yatmış ve uyumuş gördi zîrâ ‘âşığa intizârdan h‘âb galebe itmiş idi çünkü [İ-57a] hâl böyledir bir miqdâr o ‘âşıkın yanından o ma‘şûk yir itdi böyle itmek ‘âşık degil imişsin dimekdir bir zamânda Yeniçerî Ocağı var iken bir yoldâşı ‘askerlikden çıkarmak murâd idince yaqasını âstînini keserler idi böyle itmek sen Yeniçerîlige lâayık degilsin dimek olur idi bu ma‘şûk dağı ‘âşıkın yegnini kesmesi seni ‘âşıklıktan çıkardım dimek olur

(619) *Meşnevi*

Girdekânî çend ender ceyb kerd

Ki tu tıflî gîr in mîbâz nerd

Ve dağı birkaç ceviz o ‘âşıkın koynına koydı öyle dimek murâd ider ki sen tıflsın al bu cevizi var oyun oyna ve ‘âşıklık şatma ba‘de ma‘şûk oradan gitdi

(620) *Meşnevi*

Çün seher ezh‘âb ‘âşık bercehîd

Âstîn ü girdekân hârâ bedîd

Çünkü ‘âşık seher vakti uykuadan şıçradı âstînini maqtû‘ olarak o cevizleri dağı koynına vaz‘ olunmuş olarak gördi ve hâl ne olduğunu aıladı

(621) *Meşnevi*

Güft şâh-ı mâ heme şıdk u vefâst

Ânçi bermâ mîresed ân hem zimâst

Bu kelâmdan gayrı inşâf idip ve bir kelâm söylemege kâdir olmayıp didi ki bizim şâhımız cümle şıdk ve vefâdır ya‘nî vücûdı ‘ayn-ı şıdk ve vefâ olmuşdur dimekdir zîrâ buraya gelmiş ve ‘alâmetleri dağı mevcûddur o nesne ki yârdan bize irişir o dağı

bizim māt olduğumuzdandır ya‘nī meyyit gibi insān olduğumuzdan neş‘et itmişdir demekdir [S-36b]

(622) *Meşnevi*

Ey dil-i bîh‘āb mā z‘īn iymīnīm

Çün ḥares berbām çūbek mīzenīm

Nefs-i nefislerine ḥitāb iderek buyururlar ki ey uykusını terk itmiş gönül biz bu uykudan emīniz ḥattā bekçi gibi tābeşabāḥ tām üzerinde degnek vururuz ve ḥ‘āb nedir bilmeyiz bilād-ı ‘Acemde şāḥlarıñ mübeyyiti olan tām üzerinde pāsbanlar şāḥı muḥāfız için şubḥa dek elinde degnek ile tāmı vurarak beklemek ‘ādet imiş bu beyiti aña binā‘en buyurmuşlardır ḥares maşdar bima‘nāyü‘l-fā‘ildir bekçi dirler işte böyle uykuyu terk itdigimizden

(623) *Meşnevi*

Girdekān-ı mā derīn maṭṭan şikest

Her çi gūyīm ezgām-ı mā endekest

Bizim koynımıza konacak ceviz bu degirmende kırıldı ve un oldu yār bizi geldikte uykuda bulup koynımıza ceviz koyamaz ve yegnimizi kaṭ‘ idemez her ne ki bizim gām-ı ‘aşkıımızda söylerim azdır girdekān kāf-ı Fārisīnīñ kesr ile müfred olarak ceviz ma‘nāsınadır maṭṭan mīmīñ fetḥiyle ism-i mekān olarak degirmen demekdir yāḥūd mīmīñ kesriyle ism-i ālet olarak ālet-i ṭaḥn demekdir ṭaḥn un öğütmege dirler

(624) *Meşnevi*

Āzilā çend īn şalā-yı mācerā

Pend kem diḥ ba‘d ezīn [İ-57b] dīvānerā

Ey ‘āşıqları ṭa‘n idici nice bir ‘uşşāqıñ mā‘cerāsını i‘lān idersin ve aḥvāl-i ‘acībelerini nāsa söylersin bundan soñra bu dīvāneye ‘aşqdan fāriğ ol diyü naşīḥat itme zīrā qabūl itmez dīvāneden murād kendüleridir āzil ‘uşşāqı ṭa‘n idici ma‘nāsınadır

(625) *Meşnevî*

Men neḥ'āhem 'işve-yi hicrān şunūd

Āzmūdem çend ḥ'āhem āzmūd

Ayrılık şivesiniñ kelâmını diñlemek istemem hier didikleri nesneyi çok tecrübe eyledim bu cihetden hierden fütûrum vardır ve hier demlerini ben geçirdim şimden şonra benim kârım vuşlatdır demek olur

(626) *Meşnevî*

Her çi ğayr-ı şûriş ü dīvānegist

Ender 'în reh dūri vü bigānegist

Her nesne ki 'aşḫ ve dīvāneliğñ ğayrisidir bu yolda Allāhu Te'ālādan ba'de ve ecnebīlikdir hemān bu yolda 'aşḫa sa'y ve ğayret eyle demek olur

(627) *Meşnevî*

Hîn binih berpāyem ān zencīrā

Ki derīdem silsile-y tedbīrā

Bu yolda dīvānelikden ğayrı cümle umūr beyhūde olduğundan her nesneyi terk itdim ve şûrişe ve dīvānelige mübtelā oldum böyle olunca āġāh ol benim ayağıma o zencīri vaz' eyle zīrā dīvānelikden tedbīr ve taşarruf zencīrini kırdım dīvāne olana lāyık olan zencīr ile bağlamak ve anı ḥabs itmektir

(628) *Meşnevî*

Ġayr-ı ān ca'd-ı nigār-ı muḫbīlem

Ger dü şad zencīr ārī bugsilem

Egerçi ayağıma zencīr koy didim ve beni buḫāġı eyle muḫayyet eyle didim velikin benim muḫabbet-i maḥbūbumuñ zencīr-i zūlfünüñ ğayrı her ne ile bağlar isen ve iki yüz zencīr getirir isen ben anı kırarım beni zencīr-i zūlf-i yāre bağla ki kırmayım ve

uşlu olayım zülfden bu maķāmda murād vuşlat-ı cānāndır ya‘ nī zincīr-i vişāl ile bağla
dimek olur

(629) Meşnevi

‘Aşķ u nāmūs ey birāder rāst nīst

Berder-i nāmūs ey ‘āşık ma ’īst

‘Aşķ-ı Allāh ‘ārī ile berāber ey ķarındaş toĝrı ve şaķīh degildir böyle olunca ‘ār
ķapusunda ey ‘āşık ırma ma‘lūm ola ki ‘ārdan murād hālķ beyninde ‘ayb ‘add
olunup şer’an ziyānı yok iken hālķdan hayā idip terk olunan umūrdur işte ‘āşıkā bunı
terk lāzımdır līkin bir nesne ki şer‘de mezmūmdur ben ‘āşıkım ‘ārdan geçdim diyerek
anı işlemek olmaz meyhāneye şurb-ı hāmır içün gitmek gibi ma’īst nehy-i hāzır olarak
ırma dimekdir

(630) Meşnevi

Vakt-i ān āmed ki men ‘üryān şevem

Naķş bugzārem serāser cān şevem

Anıñ vakti geldi ki ben ‘üryān olurum ‘üryān olmak nās beyninde her ne ķadar ‘ayb
ise biz nāsdan ‘ārı terk itdik bu şūreti ben geçerim başdan başa cān olurum

(631) Meşnevi

Ey ‘adüvv-i şerm ü endīşe biyā

Ki derīdem perde-yi şerm ü hayā

Ey nāsdan hayāya ve dünyā fikrine düşmen olan zāt gel zīrā ben şerm ve hayā
perdesini [İ-58a] yırttım seniñ zıddıñ bende ķalmadı şimdiden sonra buyur ya‘ nī baña
tecellī-yi cemāl eyle dimek olur fi’l-vāķi‘ hayā mine’n-nāsi Mevlānıñ sevmedigi
şeydir ve sevdiği kendinden utanmaķdır [S-37a]

(632) Meşnevi

Ey būbeste h‘āb-ı cān ezcāduvī

Sahtdil yārā ki der‘ālem tuvī

Ey sāhirlikden nāṣī benim cānımıñ uykusını bağlayan Sen müstaḡnī bir yārsın öyle ki ‘ālemde hemān Sensiñ ve Senden ğayrı bir kimesne yokdur sahtdil lügatde qatı gönüllü dimekdir Cenāb-ı Hakkıñ hakkında müstaḡnī demekden ibaretdir

(633) Meṣnevi

Hīn gulū-yı şabr gīr ü mīfeşār

Tā hunuk gerded dil-i ‘aşq ey süvār

Āgāh ol ey müstaḡnī yār şabrıñ boğazını tut ve şık ve bizde şabr qoyma hattā ey süvār-ı ‘aşkıñ qalbi sa‘ādetli bahtlu olsun bil ki ‘aşkıñ cāme-yi şabrı çāk olanı maqbūldür ve şabrılı ‘āşık maqbūl degildir zīrā şabr olmaz ise ‘aşkıñ qalbi memnūn olur ve şabr olur ise ‘aşq öyle ‘āşık-ı şabrı sevmez hunuk hānıñ ve nūnuñ zammeleriyle bahtlı olan kimesneye dinir süvār atlıya dinir Mevlāya nisbetle qadri a‘lā demek olur

(634) Meṣnevi

Tā nesūzed key hunuk gerded dīleş

Ey dil-i mā hānedān u menzileş

Tā ki ben nār-ı ‘aşqa yanmayım kaçan anıñ gönli mesrūr olur ve ‘aşq benden rāzī olur ey kimesne bizim gönümüz o ‘aşkıñ hānedānı ve menzilidir zīrā qalbimde ‘aşq müstaḡardır ba‘zı nüshada tā nesūzed vāḳi‘ olmuşdur ‘āşık yanımda kaçā demek olur

(635) Meṣnevi

Hāne-yi ḥodrā hemīsūzī besūz

Kīst ān kes bügüyed lāyecūz

Ey ‘āşık çünki ḥāl-i mā-zıkr gibi oldu ise kendü hāne-i vücūdını bilkülliye yakmağa qādir isen yak kimdir o kimesne ki saña ‘aşqa kendüyi yakmak cāyız degildir diyü söyler bir ferd böyle kelām itmege qādir degildir zīrā maḥabbetde fānī olmak ve yanmak cemī‘ evliyāullāhıñ şıfatıdır

(636) *Meşnevî*

Hoş besûz in hānerā ey şîr-i mest

Hāne-yi ‘āşık çünin evlāterest

Bu hāne-yi kalbi ey ‘āşık güzel olarak nār-ı ‘aşka yak ve mahv eyle zîrā ‘āşıkın hāne-yi kalbi yanmak ve kül olmak efdaldır zîrā yokluk varlıktan iyüdür şîr-i mest gāyet iri arslāna dirler bu maķāmda murād ‘āşıktır

(637) *Meşnevî*

Ba‘d ezin in sūzrā kıble kunem

Z‘ān ki şem‘am men besūzeş rūšenem

Bundan sonra bu yanıklığı ben kendime kıble eylerim ve aña teveccüh eylerim zîrā ben şem‘im yanmak ile rūšen ve münevver olurum şem‘ yanmasa münevver ve rūšen olmaz ve dağı ziyāpāş olamaz nitekim kūtbu‘l-‘ārifin **Eşrefzāde-yi Rūmî** *ḳuddise sırruhu* Beyt:

İsm ü resmî Eşrefoğlu Rūmînin

Kül olup şavruıldı ‘aşkın yeline [İ-58b]

(638) *Meşnevî*

H‘ābrā bugzāred imşeb ey peder

Yek şebî berkūy-ı bîh‘ābān güzzer

Bu gice ey bābā uykuyu terk eyle bir gice bārî uykusuzlar mahallesine geç ve anların hāline bak bîh‘ābāndan murād ‘uşşāk-ı İlāhîdir

(639) *Meşnevî*

Binger inhārā ki mecnūn geşteend

Hemçü pervāne bevuşlat küşteend

Nazar eyle o ‘āşıkları ki nice mecnūn-ı ‘aşk olmuşlardır ve dahı her birisi pervāne gibi vuşlatda olmuşlardır buña göre bāsi zarfıyyet için olur yāhūd bā-yı şıladır buña göre ma‘ nāsı pervāne gibi vuşlat ile olmuşlardır demek olur hicret ile degil

(640) Meşnevî

Binger in keştî-yi halkân ġark-ı ‘aşk

Ejdehāyî geşt gūyî halk-ı ‘aşk

Nazar eyle bu ‘uşşāķıñ vücūdı kimesne deryā-yı ‘aşka nice ġark olmuşdur ve deryā anları nice içüne almışdır zîrā ‘uşşāķıñ tenleri görünmez oldu eger bu hāli göreydiñ dir idiñ ki ‘aşķıñ boğazı bir ejderhā-yı ‘azîm olmuşdur

(641) Meşnevî

Ejdehāyî nābedîd-i dilrübā

‘Aķl hemçün kūhrā ū kehrübā

‘Aşķ gönül kapucu zāhir degil ve gözden maķfî bir ejderhā gibidir ve dahı cebel gibi ‘ālî olan ‘aķl-ı selîmi kehrübā şamān çöpini ne gūne kapar ise öyle kapıcıdır hāşılı ‘aşķ kimiñ ‘aķlı olur ise olsun elbetde aña ġālib olur buyurmak isterler [S-37b]

(642) Meşnevî

‘Aķl-ı her ‘Atťār k’āgeh şud ez ’ū

Tablhārā riġet ender āb-ı cū

Her ‘Atťarıñ ‘aķlı ki o ‘aşķdan āġāh oldu ‘ūd yağlamış olan tablaları ‘aşķ ırmaķıñ içüne dökdi ya‘nî tarîķ-i ‘aşka sālîk olup ‘atťarlıķdan fāriġ oldu dimekdir zîrā ‘aşķ ‘atťarlıķdan nice yüz biñ kat a‘lādır belki ‘aşka nisbet qabūl itmez bu beyitte Hāzret-i Şeyġ Muhammed Ferîdüddîn-i ‘Atťār *ķuddise sirruhu’l-‘azîz* Hāzretlerine işāret ve telmîh vardır ve yine bu beyit Hāzret-i Şeyġi Senāyî mutazammındır bundan sonra yine Hāzret-i Şāh Nakşbend ġalîfesi ‘Alāaddîn ‘Atťār vardır bunlar dahı ġāyetle ulu olanlardandır ve yine bu zāt-ı şerîfiñ maġdūm-ı mükerrerleri Hāce Hasan ‘Atťār vardır bunlar dahı ‘azîm cezbe şāġibi ve sülūk şāġibi bir zāt-ı şerîfdir hattā vechine

nazar idene cezbe gelir imiş bināberīn esvākda yürür iken niķāb ile yürürler imiş
kimesne vech-i şerīfini görmesin ve cezbe vāķi‘ olmasın için *ķaddesallāhu te‘ālā*
esrārhum

(643) Meşnevi

Rev ki z’īn cū berneyāyī tā ebed

Lem yekun ḥaḳḳan lehu kufven aḥad

Yüri bu ırmağa düşmege ğayret eyle zīrā ebede dek bu ırmağdan taşra gelmezsin ol
mertebede lezzetlidir ve bu ırmağın lezzetde ve ḥalāvetde bir [İ-59a] ferd mişli olmadı

(644) Meşnevi

Ey müzevvir çeşm bugşā vū būbīn

Çend gūyī mīnedānem ān u īn

Ey tarīkatda müzevvir olan dervīş göziñi aç ve iyü baķ ḥilāf olarak ben mestim anı ve
bunu bilmem ve idrāke ķādir degilim kelāmını nice bir söylersin ve böyle kızbi altun
irtikāb idersin Cenāb-ı Ḥaḳdan ḥavf eyle

(645) Meşnevi

Ezvebā-yı zerķ u maḥrūmī berā

Dercihān-ı Ḥayy u Ḳayyūmī derā

Bu seniñ yoluñ ḥarmān yolu olmağla bu ḥarmāndan ve daḥı tāk’ūn gibi riyā şifatından
yuķaru gel ve ḥalāş ol Ḳayyūm olan Cenāb-ı Ḥaḳķa mensūb olan gercek ‘āleme ve
cihāna gel zerķ zānīñ fetḥiyle riyāya dirler mühlik olmağda riyāyı tāk’ūna teşbīh idip
ezvebā-yı zerķ buyurmışlardır berā ve derā kelimelerinde olan ā kelimesi āyid-i fi‘l-i
muzāri‘inden müştak olmuş emr-i ḥāzırdır ber kelimesi ‘ulviyyet ma‘nāsını ifāde
eylediginden yuķaru gel ma‘nāsına olur līkin derāda olan der zāyiddir ve tekmi‘l-i
vezn için gelmişdir Ḳayyūm esmā-ı İlāhīdendir binefse ķāyim olup kıyāmında āḥire
muḥtāc olmayan zāta dirler böyle zāt daḥı ancak Allāhu Te‘ālā Ḥāzretleridir bu
cihetden esmā-i İlāhīden olmuşdır cihān-ı Ḥayydan murād ‘ālem-i emr ve ‘ālem-i

ğaybdır evliyāullāh cümlesi o ‘ālemdendir ve bu ‘ālem ki bizim ‘ālemimizdir bu ‘ālem cemāddır

(646) *Meşnevî*

Tā nemībīnem hemībīnem şeved

V’īn nedānemhāt mīdānem şeved

Ḥattā ben görmem bu ‘āleme geldikde görürüm olur ve daḥı bu seniñ nedāmetleriñ meydānım olur

(647) *Meşnevî*

Bügzar ezmeṣṭī vü mestībaḥş bāş

Z’īn televvūn naḳl kun deristivā

Ey müzevvir bu mestlik ‘ālemiden geç ve maḳām-ı farḳa gel ve ḥalḳa mestlik bağışlayıcı ve irşād bağışlayıcı ol ve daḥı bu maḳām-ı telvīnden Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ maḳām-ı ḳurbına ve maḳām-ı temkīnine naḳl eyle zīrā maḳbūl olan maḳām maḳām-ı temkīndir o maḳāmda aṣlā tağyīr olmaz zīrā *lā ḥavfun ‘aleyhim velā hum yehzenūn*¹²² maḳāmıdır

(648) *Meşnevî*

Çend nāzī tu ezīn meṣṭī besest

Berser-i her kūy çendān meṣṭ hest

Sen bu mestlik ile nice bir iftiḥār idersin her maḥalle başında seniñ gibi çok mest vardır beyhūde iftiḥār itme rāh-ı Ḥaḳda mest olmak faḥre sezā degildir

(649) *Meşnevî*

Ger dü ‘ālem pürşeved sermest-i yār

Cümle yek bāşend ü ān yek nīst ḥ’ār

¹²²“Artık onlara ne bir korku vardır, ne de kederlenir onlar.” (Ahkaf 46/13)

Çünkü her mahallede seniñ gibi çok mest vardır buyurmuşlar idi ve [S-38a] o kelâm egerçi mest-i müzevvir hakkında idi lîkin kelâmı gerçek mestlerin hakkında naql iderek buyurdılar ki eger iki ‘âlem yâriñ sermesti ve lâya‘kili tolu olur ise anların cümlesi beyinlerinde tefrika ve cüdâlık olmamağla bir olurlar meşhûr darb-ı meşeldir ki [İ-59b] kırkların birisinden kan almışlar cümlesinden kan akmış fi’l-vâki‘ her ‘aşrda nice evliyâullâh cem‘ olmuş beyinlerinde buğz ve haset gibi nesne vuķū‘ bulmamış ve mu‘âraza ve ihtilâf gibi şe‘y dahı olmamış lîkin ‘ulemâ beyninde vuķū‘-ı yâfte olan ihtilâf ve haset ve kîn cümleñin ma‘lûmıdır hattâ bir köy **Muhammed Efendi** rahımallâhu te‘âlâ **İmtihânü’l-Ezkiyâsı**nın dibâcesinde *ve kıdd galebe ‘ale’l-‘ulemâi’d-dehri’l-hased ve’l-‘inâdi ve’l-kibr*¹²³ buyurmuşdur keennehü dindi ki mestân cümlesi bir olurlar ise birâzdır ve haķırdır öyle ise ‘âşıkların haķır olması lâzım gelir bu su‘âl-i muķaddere cevâb olarak dirler buyururlar ki *v‘ân yek nîst ħ‘âr* ya‘nî o bir haķır degildir bu vâĥidi sen sâ‘ir vâĥide kıyâs eyleme zîrâ vaĥdet sebebiyle her birinde olan kuvvet bir olmuştur o birde o kuvvet var iken sen o biri haķır görme görmez misiñ Allâhu Te‘âlâ birdir Haķda olan kuvvet bir kimesnede yokdur kıâlellâhu *e ve lem yerav ennellâhellezi ħalaķahum huve eṣeddü minhum kuvveten ve kânû biayâtinâ yecḥadûn*¹²⁴ ve yine Allâhu Te‘âlâ *vallâhu ġâlibun ‘alâ emrihi*¹²⁵ buyurmuşlardır hemân bir olan haķır olmak lâzım gelmez

(650) *Meṣnevi*

În zibisyârî neyâbed ħ‘âriyî

Ĥ‘âr ki buved ten perestî nâriyî

Keennehü dindi ki sermest-i İlâhîniñ ta‘ ayyün-i şuverîleri sebebiyle keşretleri vardır bir şey’in keşreti zilletine ve haķâretine sebebedir öyle ise ‘âşıklarda haķâret olmak lâzım gelir bu beyit ile bu su‘âle cevâb buyururlar ki bu ‘âşıklar keşretinden dahı ħ‘ârlık bulmazlar zîrâ her keşretde ħ‘ârlık olmaz görmez misiñ enbiyâ-yı ‘azâm ‘aleyhimüsselâmın ba‘zının kavlinde ‘adedi yüz yigirmi dört biñdir enbiyânın böyle

¹²³“Dünyada ulema üzerine haset, inat ve kibir galebe çalar.”

¹²⁴ “Kendilerini yaratan Allah’ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmüyorlar mıydı? Doğrusu onlar, bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı.” (Fusilet 41/15)

¹²⁵ “Ve Allah işinde galip olandır.” (Yusuf 12/21)

keşreti şerefleri ve ‘ izzet ve kıdrleri cümleliñ ma‘ lûmıdır evliyâ-yı kirâm dañı her ne kadar çok ise de keşretlerinden haķāretleri lâzım gelmez buyururlar yâ ħ̣‘ār ve haķīr kimdir dir iseñ tenini beslemege mensûb olan ve nâri olandır bu mışrâ‘ su’âl ve cevâbı mutazammındır nâriden murâd ehl-i hevâ ve ehl-i ġāzabdır işte haķīr olan bunlardır evliyâullâh degildir demek olur

(651) Meşnevi

Ger cihân pür şud zinûr-ı âftâb

Key buved ħ̣‘ār ân tef-i hoşiltihâb

Beyt-i sâbıkâ irsâl-i meşel tarîķiyle buyururlar ki eger dünyâ âftâbıñ nûrından tolu olur ise o parlaması ħ̣oş olan ħarâret ve nûr-ı şems kaçan haķīr olur nûr-ı âftâb keşreti sebebiyle haķīr olmadığı gibi evliyâullâh dañı keşreti cihetiyle ħ̣‘ār olmazlar demek olur

(652) Meşnevi

Lîk bâin [İ-60a] cümle bālâter ħirâm

Çünkü arzullâh vâsi‘ bûd u râm

Mest ve meskûr olan zâta imĥâz-ı nuş idip buyururlar ki ey tarîķ-i ‘ aşķda lâya‘ kıl olan ‘ aşık saña söylerim diñle her ne kadar mest olmak ve fenâfillâh olmak mertebeyi ‘ aliyâ ise de ve anda çok iyülükler var ise de bu cümle iyüligi eylesen ziyâde yukarı şalın ve bu maķâmdan geç ve fevķindeki rûtbeye gelmege baķ zîrâ insân-ı kâmil ve mürşid-i vâşıl o rûtbeye olunur ve aña beķâbillâh mertebesi ta‘ bîr olunur bu zâtıñ ĥâli fark ile maķâm-ı cem‘ ü’l-cem‘ olur bu ĥâli *lîma‘allâhi vaķtün lâyese‘unî fîhi melekun muķarrebun ve lânebiyyun mursesun*¹²⁶ ĥadiş-i şerîfinde beyân buyrulan ĥâldir işte efďal-i merâtib-i beşeriyye bu ĥâldir bu maķâmdır *allahümme yessırralenâ kuţbi’l ‘ârifîn*¹²⁷ Ĥazret-i ‘ Azîz Maĥmûd Ĥüdâyî *ķuddise sırruhu* tâc-ı şerîfleriniñ ön

¹²⁶“Benim Allâh ile bir vaktim vardır ki o vakitte bana ne mukarreb bir melek ne de gönderilmiş bir peygamber ĥiĥbiri yanaşamaz.” Bkz. Ceyhan, Semih (2012). Vakit, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 42, s. 491.

¹²⁷ “Allahım veliler kutbunu bulmayı bizim için kolaylaştır.”

tarafınıñ destârını biri birine muttaşıl şararlar imiş diyü maķām-ı cem‘ü’l-cem‘e geldiklerine işâret imiş ve hâlef tarafınıñ destârını biribirinden müteferriķ ve açık olarak şararlar imiş bu daķı maķām-ı farķa geldiklerine ve insân-ı kâmil olduklarına işâret imiş *ķaddesallâhu sırrıhu’l-‘azîz* mışrâ‘-yı şâniniñ ma‘nâsı çünki arz vâsi‘dir ya‘nî ilerisi vardır hemân turma git demek olur ve saña muṭî‘dir [S-38b]

(653) *Meşnevi*

Gerçi in mestî çü bâz-ı eşhebest

Berter ezvey derzemîn-i ķuds hest

Egerçi bu mestlik beyâz toĝân gibi maķbûldür lîkin bundan a‘lâ ‘âlem-i ķudsün arzında maķbûl nesne vardır anı derdest itmege himmet eyle ki ‘âlâ olasın

(654) *Meşnevi*

Rev Sirâfîlî şev ender imtiyâz

Derdemende-y rûh u mest ü mestsâz

Ey sâlik yûri ve ĝayret eyle aķrân beyninde mumtâz olmakda İsrâfîl ‘aleyhi’s-selâm gibi ol ve daķı rûh üfleyici ve Hâķķıñ mesti ve hâķķı mest düzici ol

(655) *Meşnevi*

Mestrâ çün dil mizâh endîşe şud

În nedânem v’ân nedânem pîşe şud

Mest-i Hâķ olanıñ çünki ķalbi laṭîfeye mâyil oldu ve laṭîfe fikri oldu bunu bilmem anı bilmemem demek kendüye şan‘at oldu ya‘nî mest-i Hâķ olanıñ ķalbi laṭîfeye mâyil olursa *în nedânem v’ân nedânem* demek laṭîfe maķûlesinden olmaĝla maķām-ı fenâdan *în nedânem v’ân nedânem* demek içün maķām-ı beķâyâ gitmek ister ve fenâ-yı maḥzda kalır

(656) *Meşnevi*

În nedânem v’ân nedânem behr-i çîşt

Tā begūyī ān ki mīdānīm kīst

Bunu bilmem ve anı bilmem diyerek maḳām-ı fenāda söylemek neden içündür burası su'âldir ḥattâ diyesin o kimesneye ki bilirim o kimdir ya'nî Allāhu Te'ālā Ḥazretlerini bilirem [İ-60b] demek içündür böyle olunca maḳām-ı farḳa gelip Ḥaḳḳıñ kim olduğunu ve seniñ kim olduğunu bil zīrā maḳām-ı fenāda rübūbiyyet ve 'ubūdiyyet zāhir olmaz nitekim **Şeyḫ-i Ekber ḳuddise sırruhu**

Ne olaydı 'ilmim olaydı Rab kimdür ve 'abd kimdir

buyurmuşdur maḳām-ı farḳa gelmek lâzımdır ki Ḥaḳḳıñ Rab olduğunu ve kendiniñ 'abd olduğunu idrāk ide ve maḳşūd daḫı anı ve bunu nefyden Ḥaḳḳı bilmekdir maḳām-ı fenāda olduḳca iḳrār-ı rübūbiyyet olmaz maḳām-ı fenāda nefyden maḳşūd iḳrār-ı rübūbiyyetdir bu şüretde maḳām-ı fenādan beḳābillāh maḳāmına teraḳḳī itmek lâzımdır ve sülūkdan daḫı murād devām-ı 'ubūdiyyetdir

(657) Meşnevi

Nefy behr-i şebt bâşed dersüḥan

Nefy bügzār u zışebt āgāz kun

Nefy sözde işbāt içün olur görmez misiñ lâ ilāhe demek illallāh demek içündür böyle olunca maḳām-ı fenāda olan nefyi terk eyle ve işbāt maḳāmından 'ubūdiyyete ibtidā eyle

(658) Meşnevi

Nīst īn ü nīst ān hīn vāgüzār

Ānki ān hestest ānrā pīş ār

Āgāh ol bu yoḳdur ve daḫı o yoḳdur dimegi terk eyle o kimesne ki vücūd-ı ḥaḳīḳī ile mevcūddur anı ileri getir ve iḳrār eyle murād Vācib Te'ālādır

(659) Meşnevi

Nefy bügzār u hemān hestī perest

Īn der-āmūz ey peder z'ān Türk-i mest

Ey birâder şahve gel ve nefyi terk eyle ve dahı ancak O var olan zâta tab ve ‘ubûdiyyet eyle ve bu nefyiñ maqbûl olmadığını o mest-i terkden öğren zirâ muṭribiñ nefyine ve dahı *în nedānem v’ân nedānem* söylemesine cânı muṭṭarib olup ve eline topuz alıp muṭribiñ ḍarbına şürû‘ eyledigine nazar eyle şâyet ki bir kimesne dahı seniñ *în nedānem v’ân nedānem* didigine şıkılıp başına topuz ile urur böyle ahvâl olmasın için nefyi terk idip işbât semtine gelmege ğayret eyle demek olur **İstid‘â-yı emîr-i Türk maḥmûr muṭribrâ bevaḳt-ı şabûḥ** Burası maḥmûr olan emîr-i Türküñ muṭribi şabâḥ vaḳtinde aḥşâm ḥumârını izâle için şurub-ı ḥamrâ şenâsında istid‘âsı beyânındadır şabûḥ vaḳt-i şabâḥda nûş olunan bâdeye dirler **ve tefsîr-i in ḥadîş ki inne lillâhi te‘âlâ şarâben e‘addehu lievliyâ’ihi izâ şeribu sekirû ve izâ sekirû tâbû âle’l-âḥiri’l-ḥadîş** ve dahı bu ḥadîşin ma‘nâsını beyânda olıcıdır ḥadîş-i şerîf budur taḥkîk Cenâb-ı Kibriyâ için ‘ind-i ma‘nevîsinde şarâb vardır anı [S-39a] dostları için ḥâzır eylemişdir o dostlar anı nûş itdikde sarḥoş olurlar bu şarâbdan murâd şarâb-ı ‘aşḳ-ı İlâhîdir ba‘zı ekâbirden bu ḥadîş-i şerîfin evveli şu vechle mesmû‘um olmuştur yâ Aḥmed [İ-61a] ‘indi şarâb-ı lievliyâ’ihi bu rivâyete göre ḥadîş-i ḳudsî olur ve dahı sarḥoş oldukları vaḳitde cümle sû‘-i ḥâlden ṭayyib ve ṭâhir olurlar bu ḥadîş-i şerîfin âḥiri **ve izâ tâbû ṭâşû ve izâ ṭâşû ṭârûve izâ ṭârû ve ṭarabu ṣumme ḳâmû ḥâmu ṣumme şahaşû baṣarû ṣumme zâbû aḥlaşû ṣumme belâḡû vaṣalû ve izâ vaṣalû beḳavû ve izâ beḳavû şârû mulûken fîmek‘adi şıdḳın ‘inde melîkin muḳtedirin ve izâ vecedu hezâ yeḳûlûne ḳavlen lâ yefhemuhu illâ’s-sukârâ**¹²⁸ bu sûrhda olan istid‘â emîr-i Türk kelâmının belâsına rabṭı çünki aşḫâb-ı fenâ *în nedānem v’ân nedānem* dirler diyü buyurmuş idi muṭrib dahı nağmesinde *men nedānem* diyerek terennüm idecektir bu münâsebetle emîr-i Türk hikâyesini nakl buyurdılar ve bu ḥadîş şerîfin üstüne rabṭı ehl-i fenâyı maḳâm-ı bekâbillâha terḡîb itmişler idi ve maḳâm-ı bekâyı şenâ

¹²⁸“Allah Teâlâ veli kulları için öyle bir şarab hazırlamıştır ki, o şarabtan içenler sarhoş olurlar (kendilerinden geçerler). Kendilerinden geçtikleri zaman nefislerinin kötülüklerinden temizlenirler. Temizlendikleri zaman ağırlıklarından kurtulur, hafiflerler. Hafifledikleri zaman adeta uçarlar. Uçtukları zaman büyük bir coşkuya, neşeye kapılırlar. Bu hallerden sonra âlem-i manada kâyim olup hayretler içerisinde kalırlar. Bu derecelere yükseldiklerinde melekût âleminde dolaşırlar. Vücûd-ı beşeriyyelerinden geçip tertemiz olurlar. Ondan sonra vahdet mertebesine erişirler. Vâsıl-ı Hak olunca da, fânîlikten kurtulup, bâkî olurlar. Bâkî oldukları zaman muktedir bir padişahın katında doğruluk makâmına erişirler. Bütün bunlara nâyil oldukları zaman ise, ancak hakîkî sarhoşluğa kapılan kimselerin anlayabileceği sözler söylerler.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 175-176. [Kaynaklarda böyle bir hadîse rastlanılmadığı belirtilmiştir.].

buyurmuşlar idi bu ḥadīṣ-i şerīfde daḥı maḳām-ı beḳāya vāṣıl olanlar melīk-i muḳtedirīñ ‘indinde ma‘ḳad-ı şıdḳda mulūk olurlar buyurmuşlardır bu kelām maḳām-ı beḳāyı beḳābillāh ehlini şenā ve medḥ olur ve maḳām-ı beḳānıñ mertebe-yi ‘ālī olduğunu şübūt bulur bu cihetden mudde‘āsını işbāt için bu ḥadīṣ-i şerīfıñ şerḥine teşaddī itmişlerdir Beyt:

Mey derḥum-ı esrār ezān mīcūşed

Tā her ki mücerreddest ezān mīnūşed

Bu beytiñ ma‘nāsı budur ki bā‘de esrār ḳüpünde andan için ḳaynar ḥattā kimesne ki umūr-ı dünyādan ve umār-ı ḳabīḥden mücerreddir o meyden nūş itsin ḥum-ı esrārdan murād evliyānıñ vücūdıdır bu beyitte işāret vardır ki ‘alāyık-ı dünyevīden mücerred olana şarāb-ı ‘aşḳ münāsibdir ehl-i terk olmayanlara cām-ı maḥabbetden nūş eylemek ‘abeşe iştiḡāl olur ḳālellāhu te‘ālā *inne’l-ibrāre yeşrabūne*¹²⁹ nitekim Allāhu Te‘ālā Ḳur‘ān-ı Kerīmde iyüler cennet şarābından nūş iderler buyurmuşdur bu āyet-i kerīme ile māḳablinde olan beytiñ me‘ālī şābit olur Beyt:

İn mey ki tu mey ḥurī ḥarāmest

Mā mey ki neḥūrīm cüz ḥelālī

Bu dünyā bā‘desi ki sen nūş idersen ḥarāmıdır līkin biz ḥelālīñ ḡayrı bā‘de nūş itmeyiz zīrā bizim bā‘demiz bā‘de-yi ‘aşḳ-ı İlāhīdir bu ḥelāl olduğında bir kimesneniñ şübhesi yokdur

Cehd kun tā zinīst hest şevī

V’ezşarāb-ı Ḥudāy mest şevī

Böyle olunca ey dervīş sa‘y eyle ḥattā yok maḳāmından var maḳāmına vāṣıl olasın ve daḥı Ḥaḳḳıñ şarābını nūş itmekden mest ü lāyaḳıl olasın

(660) Meşnevī

‘Acemī Tūrki seḥer āḡāḥ şud

¹²⁹ “İyiler ise, kāfūr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler.” (İnsân (Dehr) 76/5)

V'ezhumār-ı hamr muṭribh'āh şud

‘Aceme mensûb emîr-i Türk nām bir pâdişāh var idi vaqt-i seherde āgāh oldu aḥşāmdan hamr içmesi sebebiyle o hamrın humārından içün ṭabî‘atı [İ-61b] muṭrib isteyici oldu emîr-i Türk mulûk-ı ‘Acemden bir pâdişāhın ismidir

(661) Meşnevi

Muṭrib-i cān mūnis-i mestān buved

Nuql u kūt u kuvvet-i mest ān buved

Muṭrib münasebetiyle insān-ı kāmīl daḥı ehl-i meclise ṭarab ve şafā bahş olduğundan anın beyānına şürû‘ idip buyururlar ki cānın muṭribi ‘āşıkların rūḥlarına mūnis olur ve ervāh-ı ‘āşıkān anınla ülfet iderler ve daḥı ‘uşşākın ervāhına muṭrib-i cānın kelāmı ṭa‘ām ve rızq olur ve ‘āşıkın kuvveti ve rūḥının neşv ü nemāsi insān-ı kāmīlın kelāmı olur nuql nūnı zammıyla muṭlaḳā gıdā olunacak nesneye dirler ıstılāḥda ehl-i ‘işretin şarāb içerken tenāvül itdikleri kebāb ve balık gibi nesneye dirler lisān-ı Türkide aña meze ta‘bīr olunur kuvvet daḥı muṭlaḳā azıq ma‘nāsınadır cem‘i aqvāt gelir

(662) Meşnevi

Muṭrib iṣānrā suy-ı mesti keşid

Bāz mesti ezdem-i muṭrib çeşid

İnsān-ı kāmīlın kelāmı ve nağmesi ‘āşıkları mestlik ṭarafına çekdi fi‘l-vāḳi‘ kāmillerin kelāmını istimā‘-ı dünyādan tenfīr idip [S-39b] Cenāb-ı Hāḳḳa çeker ve ṭarīḳ-i ‘aşḳa delālet ider yine ‘āşıklar mestligi muṭribin nefsinden ve kelāmından tatdı ya‘nī ‘āşık olmayan insān-ı kāmīlın kelāmından ‘āşık oldu ve ‘āşık olan mestlik cānibine çekildi demekdir

(663) Meşnevi

Ān şarāb-ı Hāḳ bedān muṭrib bered

V'in şarāb-ı ten ezin muṭrib çered

O Hakkıñ şarābını o muṭrib vāsıtasıyla o ‘āşık iletir ve muṭrib-i cān anıñ mest olmasına sebep olur ve daḥı bütün şarābını ehl-i hevā bu muṭribden nūş ider zīrā muṭrib ehl-i hevānıñ mey nūş itmesine sebep olur zīrā nağamāt herkesiñ derūnında olan nesneyi taḥrīk ider ehl-i hevānıñ daḥı derūnında mey içmek olmağla ve muṭribiñ nağmesi daḥı o ḥālī taḥrīk itmekle gūyā ten şarābını muṭribden içmiş gibi olduğundan içün bu vechle ta‘bīr buyurdılar ma‘lūm ola ki māḳablinde olan iki beyitte ve bu beytiñ mısrā‘-ı evvelinde olan muṭribden murād insān-ı kāmīl ve şeyḥ-i vāşıldır ve bu beytiñ mısrā‘-ı şānīsinde olan muṭribden murād muṭrib-i şuverīdir ki miyān-ı meclisde sāzendelik ider ve ḥānendelik ider bu daḥı ma‘lūm ola ki nağamāt-ı lezīze aḥvāl-i ḳalbiyeyi tehyīc itmekle sūfīye elh-i hevānıñ nağamāt-ı istimā‘ını taḥrīm itmişlerdir böyle olunca nağamāt-ı lezīzeniñ ḥürmeti nāehle nisbet iledir līkin anlar ki ḳalbleri maḥabbet-i İlāhī ile meşḥūndur anlara istimā‘-ı nağamāt ḥarām degildir zīrā ‘ārifleriñ meclisinde nāy ve emsālī şeyler ḳalındığı çokdur

(664) Meşnevi

Her dü ger yek nām dāred dersūḥan

Līk şettān īn Ḥasan tā ān Ḥasan

Bu iki muṭrib eşnā-yı kelāmda bir nām tutarlar [İ-62a] ise ve ikisine daḥı muṭrib dinir ise līkin bilenlerinde bu ḥüsnden o ḥüsne dek ya‘nī bu muṭribden o muṭribe dek fark vardır şettā şettānıñ cem‘i olmağla müteferriḳ ve muḥtelif dımeḳdir bu maḳāmda farkı vardır dımek murād olur īn Ḥasan tā ān Ḥasan ta‘bīr buyurmaḳ ile bālāda murūr iden Ḥasan nāmında iki vezīr vardır birisi ḥayrḥāḥ ve birisi cümleñiñ ḥaḳḳında bedḥāḥdır anlara işāret ve telmīḥ buyururlar

(665) Meşnevi

İştibāḥī hest lafzī dermiyān

Līk ḥod kū āsmān tā rīsmān

Bu iki muṭribiñ miyānında lafz cihetinden bir müşābehet vardır zīrā gerek muṭrib-i ḥāne ve gerek meclis-i ‘işret muṭribine muṭrib ta‘bīr olunur līkin taḥḳīḳ budur ki

āsmān kanı rīsmāna dek ya‘nī bu ikisinin beyninde fark-ı ‘aẓīm vardır dımekdir bunun gibi bu iki muṭribiñ miyānında daḥı fark-ı ‘aẓīm vardır dimek olur rīsmān rānīñ kesriyle iplige dinir fi‘l-vāḳi‘ āsmān ile rīsmān beyninde fark oldıḡı zāhirdir zīrā āsmānıñ ‘aẓīm cismi vardır ve ġılzātı daḥı vardır ḥattā bu boşluḡı kadar sūḥūneti vardır dimişler ve irtifā-yı şuverisi ve ma‘nevīsi derkārdir rīsmānda bu umūr-ı mezkūreden birisi yokdur

(666) Meşnevi

İştirāk-ı lafz dāyım rehzenest

İştirāk-ı gebr ü mü‘min dertenest

İşte bu lafzda iştirāk dāyima insānıñ yolını öricidir zīrā lafzda müşterek olduğundan bunu daḥı aña kıyās eyler ḥalbuki bu aña beñzemez nitekim küffār-ı ḥaksār enbiyā-yı ‘ıẓāma *in entüm illā beşerun mişlunā turīdūne en taşuddūnā ‘ammā kāne ya‘budu ābāunā*¹³⁰ didiler ve beşeriyetde işte aña nazar itdiler bu iştirāk-ı şuveri ve iştirāk-ı lafzi bunlara rehzen oldı diyü iki lafzıñ iştirākiyle ikisinin ma‘nāsı bir olmaḡ lāzım gelmez görmez misiñ küffārıñ ve mü‘minleriñ tende iştirāki vardır bu iştirāk ile mü‘min ve kāfir berāber olmazlar bunun gibi bir lafz iki ma‘nā beyninde müşterek olsa iki ma‘nānıñ musāvātı lāzım gelmez bu şüretde muṭrib-i cān ile muṭrib-i meyiñ farkı [S-40a] olmış olur

(667) Meşnevi

Cismhā çün kuzehā-yı beste ser

Tā ki derher kūze çi‘bved ān negir

İnsānıñ cismleri başı baḡlu bardaḡlar gibidir böyle oldıḡı eelden her bardaḡda ne vardır aña nazar eyle ve zāhirine nazar itme

(668) Meşnevi

Kūze-yi ān ten pür ezāb-ı ḥayāt

¹³⁰“Siz de bizim gibi sadece birer insansınız. Bizi babalarımızın taptıklarından alıkoymak istiyorsunuz.” (İbrahim 14/10)

Kūze-yi ʾīn ten pūr ezzeħr-i memāt

O mü'miniñ cesediniñ kūzesi āb-ı hayātdan töludur bu kāfiriñ teniniñ kūzesi mevte sebep olan zehirden töludur bu cihetden mü'min [İ-62b] ve kāfir tende müşterek olmağla haqıķatleri berāber olmağ lāzım gelmez

(669) Meşnevi

Ger bemazrūfeş nazār dāri şehi

V'er bezarfeş bingeri tu gümreh

Eger cisminiñ mazrūfına nazār idersen sen pādişāhsın eger zarfa nazār idersen sen gümresin zira zarflar müsāvidir zarfa nazardan haqıķat-i hāl ma'lūm olmaz mazrūfa nazār lāzımdır ki haqıķat-i hāl zāhir ola evliyāullāhıñ nazarı dāyimā mazrūfadır aşlā zarfa nazarları yokdur bu cihetden aldanmazlar ve haṭā itmezler

(670) Meşnevi

Lafzrā mānende-yi ʾīn cism dān

Ma'niyeşrā derderün mānend-i cān

Lafzı dağı bu cism gibi bil ve o lafzıñ ma'nāsını derūnda olan cān gibi bil böyle olunca bir şey'in lafzına iltifāt itmek lāyık degildir belki ma'nāsına iltifāt lāzımdır ḥaşılı bu ebyātıñ cümlesinden müstebān olan zāhire iltifāt yok imiş ancak nazār bāṭına olur imiş demek olur

(671) Meşnevi

Dide-yi ten dāyimā tenbīn buved

Dide-yi cān cān-ı pürfenbīn buved

Velikin teniñ gözi dāyima teni görici olur velikin cānıñ gözi envā'-ı kemālāt ile tölü olan cānı görici olur egerçi biz zāhirbīn olma didik ise de çeşm-i zāhiri ile mazrūfı görmek mümkün degildir

(672) Meşnevi

Pes zinağş-ı lafzhâ-yı Meşnevi

Şûreti dâlel ü hâdî ma'nevi

Böyle olunca Kitâb-ı Meşnevîniñ elfâzınıñ nağşından zâhire mensûb olan insânı dâlelele ilkâ idicidir zîrâ elfâzında ba'zı hezeliyât vardır bu hezeliyâtı görenler bu ne güne kitâbdır diyü iltifât itmezler ve zem iderler bu cihetden elfâzı dâle olmuş olur ve hâdî olan ancak ma'nâsıdır zîrâ o hezeliyâtıñ bâtın ma'nâları ve mutazammın olduğu ma'ârif-i İlâhîleri mevcûddur böyle olunca bu kitâb ba'zısıñ haqqında dâl oldu ve ba'zısıñ haqqında hâdî oldu ve bu hâl bu kitâbıñ haqqında lâıyık değil gibi göründüğinden kitâbını bu 'âr ve şeynden biri kılmak için beyit-i âtiyi buyurmak lâzım geldi binâberin buyururlar ki

(673) Meşnevi

Dernebî fermûd k'în Qur'ân zidil

Hâdi-yi ba'zî ve ba'zîrâ muğil

Allâhu Te'âlâ Hazretleri Qur'ân-ı 'Azîminde buyurdılar ki bu Qur'ân kendi kalbinden ve zâtından ba'zı kimesneyi hâdîdir ve ba'zı kimesneyi muğildir bu beyit şu âyet-i kerîmeye işâretidir kâlellâhu te'âlâ **yuğillu bihiîkeşîrân ve yehdî bihiî keşîrâ ve mâ yuğillu bihiî ille'l-fâsıkîn**¹³¹ ya'nî Qur'ân-ı Kerîm ile çok kimesneyi Allâhu Te'âlâ Hazretleri dâlâl ider ve çok kimesneyi tarîk-i Haqq'a irşâd ider velâkin bu Qur'ânla dâlâl itmez illâ kâfirleri idlâl ider bu şûretde Kitâb-ı Meşnevîniñ ba'zı kimesneyi [İ-63a] idlâl itmesi ve cümleye hidâyet itmemesi kitâb-ı şerîfe 'ayb ve kuşur degildir buyurmak isterler zîrâ Qur'ân-ı 'Azîmiñ dağı hâli böyledir çünkü bundan âkdem muṭrib ve mey ta'bîr buyurmuşlar idi bu meyden murâd bâ'de-yi şuverî olmayıp ve murâdları ancak bâ'de-yi haqqî olduğunu tenbîh ve beyân için ve bâ'de-yi şuveri anlamağdan kemâliyle tahzîr için buyururlar ki

(674) Meşnevi

¹³¹“Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fâsıkları saptırır (çünkü bunlar birer imtihandır).” (Bakara 2/26)

Allah Allah çünkü ‘ârif güft mey

Pîş-i ‘ârif key buved ma‘dûm şey’

Çünkü ‘ârifbillâh olan zât mey lafzını zıkr ve ıtlâk eyledi sen anı bâ‘de-yi zâhiri ahlama ve hakkında havf idip bu sū’-i zannı ‘âriflere eyleme zîrâ anlarıñ murâdı bâ‘de-yi zâhiri olmak ihtimâli yokdur zîrâ ‘ârifñ önünde ma‘dûm olan kaçan mevcûd olur belki olmaz şey’den murâd bu maqâmda mevcûd demekdir zîrâ şey’ lafzı ancak [S-40b] mevcûda ıtlâk olunur ve ma‘dûma ehl-i sünnet mezhebinde şey’ ıtlâkı şahîh degildir kütüb-i kelâmiyelerde *ve’l-ma‘dûmî leyse bişey’ün*¹³² diyü taşrih olunmuşdur dünyâ meyiniñ ma‘dûm olması cem‘î mevcûdât elân fânîdir ve hâlikdir bu cihetden mey dağı dünyâda mevcûdlardan olmağla o dağı elân hâlik ve fânî olması lâzım geldi bu cihetden ma‘dûm olur ve ma‘dûm olan ‘ârifbillâhıñ ‘indinde şey’ olmaz bu eelden bâdeden bâde-yi şuverî murâd itmezler belki ‘aşk-ı İlâhî ve maḥabbet-i bârî murâd iderler ki o ‘aşk-ı İlâhî kadîmdir ve fânî degildir nitekim **Hâzret-i Mısrî** *ḡuddise sırruhu* Dîvân-ı şerîfinde buyurmuşdur Beyt:

Hem dağı cümle fenâ bulduğda ‘aşk-ı bâkî kalır

Bu sebebdan didiler kim ‘aşka yokdur intihâ

(675) Meşnevi

Fehm-i tû çün bâde-yi şeytân buved

Key turâ vehm-i mey-i Raḡmân buved

Seniñ fehmiñ çünkü şeytânıñ bâdesi olur Haḡ Te‘âlânıñ bâde-yi ‘aşkıñı tevehhüm saña kaçan olur ya‘nî raḡbetiñ şeytânıñ bâdesinedir bu eelden ‘ârifleriñ kelâmını o bâdeye ḡaml idersen bu şüretde bu bâdeden murâd ‘aşk-ı İlâhîdir demek seniñ için olmaz ve oraya ḡaml mümkün dağı degildir nitekim ba‘zı ehl-i hevâ **Hâfız-ı Şirâzî** *ḡuddise sırruhu* ḡazretleriniñ kelâmlarını ma‘nâ-yı zâhiri üzerine taḡbî‘atlerine elyaḡ geldiginden ḡaml iderler murâdı o olmadıḡına yine o ḡazelde olan sâ‘ir ebyâtı şehâdet ider

¹³²“Ve var olmayan için, hiçbir şey”

(676) *Meşnevî*

În dü enbâzend muṭrib bâşarâb

În bedân ve ân bedîn âred şitâb

Muṭrib şarâb ile bu ikisi ortakdırlar ve ikisi birbirinden cüdâlık itmezler bu şarâb muṭribe ve o muṭrib bu şarâba ‘acele getirir ve tîz biri birilerini bulurlar in kelimesi qarîbe mevzû‘ [İ-63b] ism-i işâret olmağla müşârü’l-ileyhi şarâb lafzı olur in kelimesi daḥı ba‘ide işâret-i mevzû‘ olduğundan müşârü’l-ileyhi muṭrib olur

(677) *Meşnevî*

Pürḥumârân ezdem-i muṭrib çerend

Muṭribânşân sūy-ı meyḥâne berend

Mürîdler ve ‘âşıklar insân-ı kāmiliñ kelimâtından müntefi‘ olurlar zirâ muṭribler anları meyḥâne cānibine çekerler meyḥāneden murād maḥall-i ‘aşk olan mekândır

(678) *Meşnevî*

Ân ser-i meydân u in pâyân-ı üst

Dil şude çün gūy derçevgân-ı üst

O insân-ı kâmil meydân-ı ‘aşkıñ başıdır ya‘nî ibtidâsıdır zirâ meydân-ı ‘aşka mürşidsiz girilmez ve bu meyḥâne meydân-ı ‘aşkıñ soñı ve encāmıdır zirâ meydân-ı ‘aşka girenler encāmında meyḥâne-yi ‘aşkda qarâr iderler ve orada mest ve lâya‘kıl olurlar ve ‘aşkıñ gönli daḥı insân-ı kāmiliñ çevgân-ı irâdetinde top gibi yuvarlanır ya‘nî ihtiyârını şeyhiñ irâdesine terk ve teslîm ider demekdir

(679) *Meşnevî*

Derser ânça hest gūş âncâ reved

Derser ar şafrâst an sevdâ şeved

Görmez misiñ başda ol nesne ki vardır kulaḥ başa tabi‘at ile o serde olan nesneyi istimâ‘ gider ve o serde olan nesneye tâbi‘ olur insân-ı kâmil daḥı baş gibidir ve

mürîd dağı şeyhiñ cüz'î gibi olmak hasebiyle kulağ maqâmında olup gönli ve irâdesi şeyhiñ irâdesine tâbi' ve teslîm olur bu mışrâ' beyit-i sâbıkıñ mışrâ' -ı şânîsine irsâl-i meşel olur çünkü mürîd bu mertebede insân-ı kâmile teslîm olur eger mürîdiñ başında şafrâ var ise o sevdâ olur bu maqâmda şafrâdan murâd 'ağıldır ve sevdâdan murâd 'aşkıdır ya'nî şeyhiñ himmeti ile mürîdiñ şafrâ gibi olan 'aklı bi'l-küllî 'aşka münkalib olur demekdir 'aklı şafrâ ile ta'bîr itmesi sevdâya münâsebet olsun içündür zîrâ şafrâ ile sevdâ beyninde münâsebet-i tāmme vardır zîrâ ikisi de ahlâ-ı erba' adandır ve ahlâ-ı erba' anıñ ikisi dağı dem ile balğamdır vücûd-ı insânî bu dört nesneniñ i'tidâli ile şıhhatde olur eger birisi öbürüne zâ'id olur ise şıhhat fevt olup maraz gelir bundan soñra bir münâsebet dağı şafrâ muhterik olduğda sevdâya münkalib olur ve 'aklı dağı 'aşka münkalib olur şu iki münâsebetden içün 'aklı şafrâ ile ta'bîr buyurdılar şu iki beyit Meşnevî-yi Şerîfiñ ebyât-ı müşkilesinden olmağla **Şârih-i Mevlevî** ve **Şârih-i Şem'î** *ḡuddise sırruhumâ* çok tekellûf itmişlerdir bu 'abd-i fakîr dağı kendi 'aqlımca bu vechle şerḥ eyledim [S-41a]

(680) Meşnevî

Ba'd ezân in dü bebîhüşî revend

Vâlid ü mevlûd [İ-64a] âncâ yek şevend

Bundan soñra şeyḡ ve mürîd mestlik 'âlemine giderler bâbâ ve oğul o mestlik 'âleminde ve maqâm-ı fenâ-yı maḡzda mütteḡid olurlar vâliden ve mevlûdden murâd şeyḡ ile mürîddir yine emîr-i Türkûñ ḡikâyesine 'avdet idip buyururlar ki çünkü

(681) Meşnevî

Çünkü kerdend âşitî şādî vü derd

Muṭribân-râ Türk-i mâ bîdâr kerd

Çünkü emîr-i Türkde bâdeniñ nesnesi ve ḡumârı barışmak eylediler ve cem' oldılar bu cihetden âḡir leyde bizim Türkümüz ḡânendeleri uyandırdı ve sâz çalmak anlardan istedi

(682) *Meşnevi*

Muṭrib āgāzīd beytī ḥābnāk

Ki enilnī'l-ka'se yā men lāerāk

Muṭrib bir mestlik virir ve ḥayret getirir beyit sâz ile oğumağa başladı ḥābnāk uykuya mensûb dimekdir bu maḳâmda ḥayret getirir ve insânı kendinden alur demekden kināye olur ba'zı maḳâm insâna nevm ğalebe itdirir bu cihetden ḥābnāk maḳâmât ile münāsebeti olmağla ḥābnāk ta'bir buyurdılar ba'zı nüshada sūznāk vāki' olmuştur ḥarâret virici maḳâm ile bir beyit oğumağa ve terennüme şürû' eyledi demek olur sūznāk bir maḳâmın daḥı ismi olmağla bu nüsha ziyāde ensebdir öyle diyerek ki baña bir ḳadeḥ bâde-yi 'aşḳ şun ey şol sâķī ki ben seni görmem murād Vācibü'l-Vücūddur enil hemzeniñ fetḥi ve nūnuñ kesriyle ef'āl bābından emr-i ḥāzırdır baña şun dimekdir

(683) *Meşnevi*

Ente vechī lā'aceb inlem erāh

Ġāyetu'l-ḳurbi ḥicābu'l-iştibāh

Yine muṭrib dir ki sen benim zātımsın eger ben o zātımı görmez isem 'aceb degildir zīrā ḳurbuñ ğāyeti insānıñ şübhesine ḥicābdır ya'nī kemāliyle ḳurb-ı iştibāha sebep olur dimekdir

(684) *Meşnevi*

Ente 'aḳlī lā'aceb inlem erek

Minvufūri'l-iltibāsi'l-müştebek

Sen benim 'aḳlımsıñ eger ben ḳat kat olmuş iltibāsiñ keşretinden seni görmez isem 'aceb degildir vufūr vāvıñ zammıyla keşret ma'nāsınadır müştebek şebeklenmiş ve örülmüş dimekdir bu maḳâmda ḳat ḳat demek murād olunur ba'zı nüshada elmüşterek vāki' olmuştur nās beyninde vāki' olan ve müşterek olan iştibāhıñ keşretinden demek olur

(685) *Meşnevî*

Ci 'te akreb ente minhabli'l-verid

Kem ekul yâ yâ nidâ 'un li'l-bâ'id

Sen bize bizim şâh tamarımızdan ziyâde yakîn geldiñ ben harf-i nidâya mevzû olan yâ-ı nidâyı bu cihetden az söylerim zîrâ yâ-yı nidâ bâ'idde olan nidâ için vaz' ve ta'yîn olunmuşdur eger yâ ile nidâ itsem yâr bize bâ'id dir demek olur halbuki şâh tamarımızdan akrebdir böyle olunca hilâf söylemiş olurum çünkü hâl böyledir bundan akdem *yâ men lâ erâke*¹³³ diyerek altun nidâ eylediñ dindikde bu beyit ile bu su'âl-i muqaddere cevâb virirler ki [İ-64b]

(686) *Meşnevî*

Bel ugâliṭhum 'unâdî filḳifâr

Key ekettim menma'î mimmen agâr

Belki ben yâ ile nidâ itmekde halka muğâlaṭa iderim ya'nî gâlaṭa düşerim ve şahrada ma'sûk-ı haḳîḳîye yâ ile nidâ iderim benimle olan ma'sûkımı ağıyardan ketm ve ihfâ itdigimden için o benim ma'sûkım kimdir dir isen benim rakîblerden gayret itdigimdendir ya'nî rakîbleriñ anı gördigini ve aña muvâsale itdigini istemem demekden kinâyedir

Derâmeden-i ḍarîr derḥâne-yi Muştafâ 'aleyhişşalâti vesselâm ve giriḡten-i 'Âyişe raḍiyallâhu 'anhâ ezpiş-i ḍarîr Faḡr-i 'âlem Muhammed Muştafâ şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥâne-yi sa'âdetmendine şaḥâbe-yi güzînden 'Abdullâh bin Mektûm raḍiyallâhu 'anhu ḥazretleriniñ ta'allûm-i umûr-ı dîniyye için ve va'z ve naṣîḥat için gelmesi ve dâhil olması ve daḡı ezvâc-ı muṭahharâtdan Ḥazret-i 'Âyişe-yi şıddıka raḍiyallâhu 'anhâ vâlidemiziñ a'mânîñ önünden firâr itmesi ve güften-i Resûl ki çi miğirîzî ü tûra ne mîbîned ve daḡı Resûl 'aleyhi's-selâmñ 'Âyişe-i şıddıka ḥazretlerine altun firâr idersin o a'mâdır seni görmez buyurması ve cevâb dâden-i 'Âyişe Resüllâhrâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve daḡı Ḥazret-i 'Âyişeniñ

¹³³ "Seni kim görmüyor?"

Resûl-i Kibriyâya ‘aleyhi ekmelü’t-tehâya hazretlerine cevâb virmesi beyânında olıcıdır bu hikâyenin bālâsına rabtı mimmen ağâr kelimesinde olan ğayret münâsebetiyledir

(687) Meşnevî

Ender âmed piş-i Peyğamber dārîr

K’ey nevâ bahş-ı tenûr-ı her hamîr

Đarîr-i mezkûr peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâm huzûr-ı şerîfine ey her hamîriñ firunına naşib ve kısmet bağışlayıcı diyerek geldi firunıñ naşibi içinde tabh olan itmekdir yâhûd firunda olan nâr ve harâret ve haţab ola [S-41b]

(688) Meşnevî

Ey tu mîr-i âb u men mustaşkiyem

Müsteğâş elmüsteğâş ey sâkiyem

Yine a‘mâ dir ki ey Resûl-i Kibriyâ sen âb-ı feyz-i İlâhîniñ şâhibi ve mâliki sen ve ben dağı o âbıñ mustaşkisi olmuşumdır istiskâ cigerde bir harâretdir ki dâyimâ şu içmek istedir ve o harâret âb ile sükûn bulmaz mi‘de dağı âbıñ keşretinden tolu olur ve bağırsaklara taşar bu cihetden cesedine şimşek ‘arız olur ve ‘âkıbet şu kendiniñ helâkine sebep olur bu cihetden ey baña sâkî olan zât cigerimde olan harâret ‘aşka senden elâmân elmeded isterim ya‘nî yardım isterim dimekdir müsteğâş yardım talep olunan zâta dirler bu maķâmda elâmân elmeded manâsı murâd olunur

(689) Meşnevî

Çün derâmed ân dārîr ezdersitâb

‘Âyişe bugrihet behr-i ihticâb

Çünkü a‘mâ duhûle ruşsat olup ‘acele ile kuyudan içerü o dārîr geldi Hazret-i ‘Âyişe dağı şaklanmak için firâr eyledi

(690) Meşnevî

Z’ân ki vâkıf bûd ân hâtûn-ı pāk [İ-65a]

Ezğayūrī-yi Resūl-i reşknāk

Zîra o pāk olan hātūn ğayrete mensuṣ olan Resūl-i Kibriyānīn ğayret şıfatından vākıf idi ve resūl-i kibriyānīn ezvācı ve ümmeti haqqında ve dīn-i mübīn haqqında ne mertebede ğayūr olduğunu görür idi bu cihetden her ne kadar a‘ mā ise de yine firār eylediler hātūn-ı pāk ta‘bīrinde cenāb-ı kibriyānīn Hāzret-i ‘Āyişe haqqında münāfıķının iftirāsından tebri’e içün inzāl buyurdığı āyet-i kerīmelere işāret vardır ve o āyetlerin evveli *innellezīne cāū bil-ifki ‘uşbetun minkum*¹³⁴ āyet-i kerīmesidir

(691) Meşnevi

Her ki zibāter buved reşkeş füzūn

Z’ān ki reşk eznāz hīzed yā benūn

Her kimesne ki ziyāde güzeldir anīn ğayreti ziyāde olur zîrā ğayret ey oğullar hūsn-i letāfetden hāşıl olur hūsn-i de olmayan ğayret şāhibi olmaz faḥr-i ‘ālem efendimiziñ ğayūr olduğu şu ḥadiṣ-i şerīfde beyān olunmuşdur rûy-ı ‘e’n-nebiyyi ‘aleyhi’s-selām *inne sa‘den legayūrun ve innā aġyaru min sa‘dīn vallāhu aġyaru minnī*¹³⁵ çünkü ğayret hūsnden hāşıl olur buyurmuşlar idi bu kelāmı bu beyit ile işbāt idip buyururlar ki

(692) Meşnevi

Gende pīrān şūyrā kummā dehend

Çünkü ezzişti vü pīrī āgehend

Koķmış koça karılar kendü üstine zevci içün bir āḥir ‘iyāl virirler ğayret-i zenān ma‘lūm iken bu hāle rāzī olurlar çünkü kendüsiniñ çirkinliğinden ve pīrliginden öñünde pīrān āgāh ve haberdārdırlar ve zevci daḥı genç olur ve hūsndār olur cezm ider ki zevcim benim ile iktifā itmez ve birisini benim üzerime alır bārī ben kendi elim ile bir münāsibini alayım ki baña serkeşlik itmeye ve beni büyük kadın yirine koça kummā kâfiñ zammı ve mīmiñ teşdīdiyle ve kezālik zarra ‘avratıñ ortaġına dirler

¹³⁴“O uydurma haberi size getiren sizden bir taifedir.” (Nûr 24/11)

¹³⁵ “Saad kıskanç, ben Saad’dan daha kıskancım; Allah da benden daha kıskançtır. Bkz. Küçük, Osman Nuri(2017). Tasavvufî İrfân Işıġında İslâm’ı Yeniden Düşünmek, *Akademiar Dergisi*, S. 3 , s. 43-58.

(693) *Meşnevî*

Çün cemāl-i Aḥmedî derher dü kevn

Key budest ey ferr-i Yezdānîş ‘avn

Çünkü cemāl-i Aḥmedî her iki ‘âlemde bir kimesne için kaçan olmuştur belki olmamıştır zîrâ Resûl-i Kibriyânın ḥüsn-i şuverîsi bir kimesnede yok idi hattâ su’âl eylediler ki yâ Resûlallâh siz mi güzelsiniz yoksa Yûsuf mı güzeldir cevâbında **enâ emlaḥ ve Yusûfı ecmelin minnî**¹³⁶ buyurdılar ḥüsnde daḥı maḳbûl olan melâḥatdır ki nazar itdikçe ziyâde ḥüsni zâhir olur lîkin cemâlet bir şa‘şa‘a-yı şuverîden ‘ibâretdir elbetde rütbe-yi melâḥatden dün olur neden için ḥüsnde mişli yokdur dir isen ey kimesne ben saña dirim ki Ḥaḳḳa mensûb olan revnaḳ ve ḥüsn aña mu‘în idi ve dâyim cemāl-i İlâhî ḥüsn-i Muḥammediye meded itmekde idi bu eelden güzeller içinde Resûl-i Kibriyânın nazîri olmadı işte şûret-i şerîfleri [İ-65b] bu vechledir aḥlâḳ-ı kerîmeleri ne vechle olduğına ve anın *la‘alle ḥuluḳun ‘azîmun* nazm-ı kerîmi delâlet ider ve yine ḳadr ve şânının keyfiyetine **vemâ ersalnâke illâ raḥmeten lil ‘âlemîn**¹³⁷ kâfîdir çünkü ḥüsni ve ḥulḳı ve ḳadri bu vechledir böyle olunca

(694) *Meşnevî*

Nāzhā-yı her dü kevn ūrā resed

Ġayret ān ḥurşîd-i şad tūrā resed

Her iki ‘âlemde nāz ve şîve ve iftiḥâr aña lâyıḳdır ve yaraşır ve yine ğayret o güneşin yüz katı nûr şâhibi olan zât-ı şerîfe lâyıḳdır ve yakışır şad tû yüz kat demekdir ve âhirinden yâsı ḥazf olunmuştur [S-42a]

(695) *Meşnevî*

Ki derefkendem beKeyvân gūyrā

Derkeşîd ey aḥterân hey rūyrā

¹³⁶“Yusuf benden güzel; Ben ondan daha sevimliyim.” Bkz. Ata, A. (1997). *Kısasü’l-Enbiya(Nâsirü ‘d-din bin Burhanü’ d-din Rabgûzî)*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

¹³⁷“Biz seni bütün insanlık için sadece bir rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya 21/107).

Zîrâ ben Zühâl yıldızına çevgân-ı kuvvetim ile kûy-ı hışmımı itdim ve aña semâ-yı sâbi‘de iken galebe itdim ey dünyânın yıldızları âgâh olunuz yüziñizi benim kûy-ı hışmımdan muhâfaza idiniz ya‘nî dünyânın gâyet ulu sulţânına gâlib oldum size galebe ulviyetde olur hemân şu küfr ve dâlâletden fâriğ olınız ve benim dînime girip baña muţî‘ olınız buyurmak isterler işte bu hâl gayretten gelir

(696) Meşnevi

Derşu‘ â‘-ı bînazîrem lâşevîd

V’er ne pîş-i nûr-ı men rûsvâ şevîd

Benim bînazîr olan nûrımda baña tâbi‘ olmağla mahv olınız yoğsa benim nûr-ı nübüvvetimiñ önünde bu küfrle rûsvâ ve haķîr olırsınız fi‘l-vâķi‘ faħr-i ‘âleme ittibâ‘ itmeyip serkeş olanlar encâmında ħor ve haķîr oldılar ezcümle Ebû Cehil gibi

(697) Meşnevi

Ezkerem men her şebi ġâyib şevem

Key revem illâ nümâyem ki revem

Kerem ve luţfdan içün her gice ħ‘âba varmak ile gözden pinhân olurum ve zâhirde uyku uyur gibi size görünürüm velîkin haķîkatde kaçan ħ‘âba varırım belki varmam zîrâ bende ħ‘âb-ı ġaflet olmak mümkün degildir nitekim ħadış-i şerîfde *tenâmi* ‘aynâyi velâ yenâmi ħalbi¹³⁸ vârid olmuştır lîkin size kendimi ħ‘âba varır gibi gösteririm

(698) Meşnevi

Tâ şümi bîmen şebi ħuffâşvâr

Perzenân perrîd gerd in maţâr

Andan içün uyku uyur göründürmege ben olmağsız siz yarasa kuşu gibi ħanât urucu olduğınız ħâlde felegiñ maħall-i tayrânının eţrâfında uçaşınız çünki yarasa za‘af-ı

¹³⁸ “Benim gözlerim uyur; ama kalbim uyumaz.” Bkz. Riyazus Salihin 1175 numaralı hadis <https://hadiskitaplari.com/>

başarı sebebiyle güneş mevcūd iken uçmağa kâdir olamaz şemsiñ ğurūbına muntazır olur ki maṭārda ṭayrān ide küffār daḥı ḥaḳīḳatde za‘af-ı başarıları sebebiyle yarasa gibi olup āftāb gibi olan faḥr-i ‘ālem ḥ‘āba varmadıkça dilḥ‘āhları üzre ārām idemezler bu cihetden küffāra benim ḥ‘āba varmaḳlıgım siziñ ārāmıñız içündür yoḥsa bende ḥ‘āb varır andan içün nāyim olurum degildir buyurdılar ḥuffāş ḥānıñ zammıyla yarasa didikleri kuşdur

(699) Meşnevi

Hemçü ṭāvūsān perī ‘arza kunīd [İ-66a]

Bāz-ı mest ü serkeş ü mu‘cib şevīd

Ey küffār siz ṭāvuslar gibi perīñiziñ ḥüsn ve leṭāfetini arz idiñiz daḥı kibr ile mest ve itā‘atsiz ve serkeş ve ‘acīb şāḥibi oluñuz bu işler ben ḥ‘āba varmasam olmaz

(700) Meşnevi

Bingerīd ān pāy-ı ḥodrā ziştsāz

Hemçü çarıḳ k ‘ū buved şem‘-i Ayāz

Ey ta‘zīm şāḥibi olan kāfirler ḥüsndār olan ḳanatlarıñıza baḳıp mu‘cib olacaḳıñıza çirkin ḥilḳatli ayaḳıñıza naḳar idiñiz ki böyle mütekebbir ve maḡrūr olmayasıñız ma‘lūmdır ki ṭāvusiñ peri ḡāyetle müzeyyendir ḳanadı her ne ḳadar müzeyyen ise ayaḳı daḥı öylece çirkindir naḳarıñız ne gibi olsun Ayāziñ çarıḳına naḳarı gibi olsun bu ma‘nāya göre teşbīḥ naḳarda olur öyle çarıḳ ki uçarak Ayāziñ şem‘i olur ya‘nī Ayāzı rāḥ-ı Ḥaḳḳa irşād ider dimekdir ḥülāşa-yı kelām Ayāz çirkin ve bir aḳçe degmez çarıḳına naḳar itmekle sa‘ādet buldı ve kibrden ḥalāş oldu eger devletine ve taḳarrüb-i pādişāhiyye baḳmış oldu bir mu‘cib-i maḡrūr olup helāk olur idi sizler daḥı çarıḳ gibi çirkin ayaḳıñıza naḳar itseñiz ve ḳanadıñıza olan ḥüsn ve leṭāfete naḳar itmeseñiz Ayāz gibi sa‘ādet ve devlet bulursuñuz demek olur yāḥūd beytiñ ma‘nāsı kendiñiziñ çirkin ḥilḳatli çarıḳ gibi olan ayaḳıñıza naḳar idiñiz öyle çarıḳ ki uçarak ayāza şem‘ ve ḥādī olur bu şüretde teşbīḥ naḳarda olmayıp belki ṭāvusiñ çirkin ḥilḳatli ayaḳını çarıḳa teşbīḥ olur

(701) *Meşnevi*

Rû nümāyem şubḥ behr-i gūşmāl

Tā negerdīd ezmenī z'ehl-i şimāl

Vaḳt-i şubḥda sizi te'dīb için yine size zāhir olurum tā ki siz varlık şāḥibi olduğınızdan ehl-i şekāvet olmakda karar itmeseyiniz ve sa'adet tarafına gelesiniz [S-42b]

(702) *Meşnevi*

Terk-i ān kun ki derazest īn sūḥan

Nehy kerdest ezderāzī emrkun

Resūl-i Kibriyā 'aleyhi *ekmelū't-teḥāyan*ın iftiḥārına ve ğayretine müte'allik kelimāti terk eyle zīrā bu söz uzundur ve nihāyeti yokdur Ḥāzret-i Peyğamber-i zīşān 'aleyhi's-*şalavāturrahman* sözün uzunluğundan nehy eylemiştir zīrā bir ḥadīş-i şerīfnde *ḥayru'l-kelām mā ḳalle ve delle*¹³⁹ buyurmuşdur sözde maḳbūl olan müvecciz ve muhtaşar olmaḳdır bu maḳāmda emr-i künden murād kün kelimesiyle emr iden zāt-ı şerīfñ resūli ve ḥabībi dımeḳdir ki bu şūretde peyğamberimiz 'aleyhi's-selām murād olunur İmtihān kerdn-i Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Āyişerā *rādiyallāhu 'anhā* ki çi nihān mişevī pinhān meşev ki a'mā tūrā nemībīned Burası Ḥāzret-i Muḥammed Muştafā 'aleyhi'sselāmñ Ḥāzret-i 'Āyişeyi imtiḥān eylemesi beyānındadır öyle diyerek ki niye pinhān olursun pinhān olma a'mā seni görmez tā bedīd āyed ki [İ-66b] 'Āyişe ezzamīr-i Muştafā 'aleyhi's-selām vāḳıf hest yāḥūd muḳallid-i güft-i zāhirest imtiḥān andan içündür ki Ḥāzret-i 'Āyişe peyğamberimizñ ḳalb-i şerīfiniñ ḥālinden vāḳıf mıdır yoḥsa zāhir güfteniñ muḳallidi midir işbu sūrh zann iderim ki ḳalem nāşihden sehvdır zīrā māḳablindeki sūrh kifāyet ider iyü diḳḳat oluna

(703) *Meşnevi*

¹³⁹“Sözün hayırlısı az olduğu halde maksudu ifade edendir.” Bkz. Eflaki, A. (1995). *Ariflerin Menkıbeleri*. çev.Tahsin Yazıcı. MEB Yayınları, İstanbul.

Güft Peyğamber berāy-ı imtiḥān

Ū nemibīned tura kem şev nihān

Hazret-i Peyğamberimiz Muḥammed Muşṭafā *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem*

Hazreti ‘Āyişeyi imtiḥān için buyurdu ki o seni görmez pinhān olma

(704) Meşnevī

Kerd işāret ‘Āyişe bādesthā

Ū nebīned men hemibīnem urā

Hazreti şiddīka elleri ile işāret eyledi ki eger o a‘ mā beni görmez ise ben anı görürüm

bu şüretde kaçmak yine lāzım olur işte bu iki beyit bālādaki sürḥdandır bu sürḥ elbetde lağv kabīlindendir

(705) Meşnevī

Ġayret-i ‘aḳlest berḥubī-yi rūḥ

Pür ziteşbīhāt ü temşīl in naşūḥ

‘Aḳlın ğayreti rūḥuñ güzelliği üzerine vardır bu naşīḥat idici Meşnevī-yi Şerīf kitabı teşbīhlerden ve temşīllerden tölüdür çünkü ğayreti beyān buyurdılar ise Allāhu Te‘ālā Hazretleri kendiniñ maḥbūbı ve ma‘şūḳı olmağla kendileriniñ Cenāb-ı Hāḳka olan ğayretini sürḥ altıya dek beyān itmek murād iderler ve bu maḳāmda ‘aḳldan murād kendileri ve rūḥdan murādları Vācibü’l-Vücūddur nitekim mışrā‘-ı şānīde pür ziteşbīhāt ve temşīl buyurmaları böyle olduğına delālet ider zāt-ı şerīflerini ‘aḳla ve Cenāb-ı Hāḳkı maḥfī olduğu cihetden rūḥa teşbīh buyurdılar naşūḥ fu‘ül vezninde mübālağa ile ism-i fā‘ildir ziyāde naşīḥat idici dimekdir murād bu kitābdır ḥāşılı Allāhu Te‘ālānıñ ḥüsn ve cemāli kemālde olduğundan ve benim ‘aşkıım ziyāde olduğundan sâ‘ir ‘aşıklara tecellī itmesin faḳaṭ baña ‘arz-ı cemāl itsin diyü ğayretim vardır demek olur zīrā benim maḥabbetim cümleden zā’iddir ve ‘uşşāḳıñ serfirāzı olmuş mıdır benim gibi ‘aşık var iken ğayrı ‘aşık ne lāzımdır ve o sīnede Mevlāya ğayretlerini beyān olur

(706) *Meşnevi*

Bâcünin pinhāni-yi kîn rûh rāst

‘Akl bervey in çünin reşkîn çirāst

Çünkü Cenāb-ı Kibriyāya sāyir ‘āşıqlardan için gayretini bu beyit ile beyān buyurdılar ise yine kendi gayretleri için buyurdılar ki buncılayın pinhānlık ile ki Vācib Te‘ālā Hāzretleri içündür zīrā Cenāb-ı Kibriyā cümleden hafādadır ve bir kimesneniñ haqqı gördüğü yokdur ve bir ism-i şerīfī dahı bātındır hāl böyle iken ben anıñ üzerine buncılayın altun gayrete mensüb olmuşumdur bilmem ve bu hāle ta‘accüb iderim yine ‘aqlardan murād kendileridir

(707) *Meşnevi*

Ezki pinhān mīkuni ey reşkhū

Ān ki pūşīdest [İ-67a] nūreş rüy-ı ū

Ey gayret şıfatlu kimden şaklamak murād idersin ol zāt-ı şerīfī ki anıñ nūrı yüzini örtmüşdür ve bir kimesneniñ keşret-i nūrı sebebiyle görmeğe kudreti yokdur bu şüretde sen korkma ve emīn ol anı kimesne görmeye kâdir olmaz bu gayret dahı Hāzret-i Mevlānā *quddise sırruhunuñ* kemāl-i ‘aşkına delālet ider

(708) *Meşnevi*

Mīreved birūypūş in āftāb

Fart-ı nūr ūst rūyeşrā nikāb

Bu āftāb-ı haqqīkī niķābsız gider anıñ ifrāt-ı mertebede olan nūrı yüzine hicābdır ve bir ferd keşret nūrından anı görmeye kâdir degildir hāşılı Cenāb-ı Haqqıñ keşret-i envārı ve kemāl-i zuhūrı kendüye ve zuhūrına perde olmuştır demekdir nitekim **Hāzreti Hüdāyī** *quddise sırruhu* buyururlar

Zuhūrı perde olmuştır zuhūra

mısrā‘ını buyurmuşlardır hāl ve şān böyle olduğundan yine nefis-i nefislerine hitāb idip buyururlar ki [S-43a]

(709) *Meşnevî*

Ezki pinhân mîkuni ey reşkver

K'âftâb ezvey nemi bîned eşer

Ey gayrete mensûb 'âşık Cenâb-ı Hakkı kimden şaklarsın ve görmesinler diyü reşk ve gayret belâsını çekersin bu gayreti terk eyle yârimi görürler diyü korkma zîrâ âftâb gibi olan zât-ı şerîf murâd kutb-ı vâkıtdir andan eşer görmez sâyir 'âşıklar kanda kalırlar yâhûd âftâbdan murâd felek-i râbi'adaki âftâb-ı şuverî ola ya'nî bu kadar keşret envâr ile âftâb-ı şuverî görmez zîrâ âftâb-ı haqîkîniñ envârı âftâbı galebe ider bu şüretde gayret yine 'abeşdir demekden 'ibâret olur

(710) *Meşnevî*

Reşk ezân efzûinterest ender tenem

K'ezhodes h'âhem ki hem pinhân kunem

Ma'sûk-ı haqîkîden içün gayret tenemde ziyâdedir ve ziyâdeligi ol mertebededir ki kendimden dağı anı pinhân eylemek isterim ya'nî Cenâb-ı Hakkı kemâl-i maḥabbetinden kendi nefsimiñ görmesine dağı gayretim vardır demek olur işte 'âşıkıñ kendi nefsinden gayreti olur ise bu hâli kemâl-i 'aşkına delâlet ve şehâdet ider bu beytiñ hâşılı dağı cümle 'uşşakıñ serefrâzıyım demek olur

(711) *Meşnevî*

Z'âteş-i reşk-i girân âheng men

Bâdü çeşm ü gûş-ı hod derceng men

Benim kaşdı ağır gayretimiñ âteşinden iki gözüm ile ve kendi kulağı ile ben cengdeyim yârimi gözimden ve yârimiñ kelâmını kulağımiñ istimâ'ından gayrete gelirim hâşılı kendi gözlerimden ve kulağımdan maḥbûbımı şakınırım demek olur

(712) *Meşnevî*

Çün çünîñ reşkîstet ey cân u dil

Pes dehân berbend ü güftenrâ bihil

Çünkü seniñ böyle ey cān vāy gönül reşk ve ğayretiñ vardır böyle olunca dehānını bağla ve söz söylemegi terk eyle ve bir kimesneye yāre müte‘allik kelām söyleme bu kadar ğayrete göre yāre [İ-67b] müte‘allik kelām bir kimesneye söylememek lâzım gelir ne‘am bu ğayrete göre böyle itmek ensebdir velīkin

(713) Meşnevî

Tersem erḥāmūş kunem ān āftāb

Ezsuy-ı dīger bidārend-i ḥicāb

Ḥavf iderim ki eger kendimi sükūt idici eyler isem āftāb-ı ḥaḳīḳī dehān tarafınıñ ğayrından ḥicābı yırtar ve kemāliyle zāhir olur bu ğayretime ḥiç münāsib olmaz yine böyle kelām ile yārı söylemek münāsib olur ki zuhūr-ı tām bulmaya

(714) Meşnevî

Derḥamūşī güft-i mā azher şeved

Ki zimen‘ ān meyl-i efzūnter şeved

Sükūtda kelāmımız lisān-ı ḥālden olmağla daḡı ziyāde zāhir olur zīrā *lisānū’l-ḥāl enṭaḳu min lisāni’l-maḳāl*¹⁴⁰ dinmiştir zīrā nefsimizi yārı söylemekden men‘den o ‘aşk ve şevk ziyāde olur ve şevkiñ ziyādeliginden maḥbūb-ı ḥaḳīḳīniñ kemāliyle ḥüsn ve cemāl şāḥibi olduğunu añlarlar biz ise ğayretimizden yārīñ ḥüsn ve cemālını bir kimesneye bildirmemek kaçında olacak idik bu ise murādımıza muḡālif olur ve ğayretimize daḡı münāfīdır

(715) Meşnevî

Ger begurred baḡr gurreş keş şeved

Cūş-i aḡbebtu beān u‘raf şeved

Görmez misiñ baḡr cūşa gelir ise anıñ cūşı keş olur ve herkes baḡr olduğunu bilir bunuñ gibi ben daḡı sükūt itsem ‘aşık olduğım bilinir iyüsi sükūt itmemekdir o baḡrūñ cūş-ı aḡbebtu ān u‘rafde olan cūş olur ve kendini izhār ider ḥāşılı yārdan sükūt

¹⁴⁰“İnsanın hali, sözünden daha fasihtir.”

izdiyād-ı meyle sebep olur ve izdiyād-ı meyl dağı ‘aşkı izhāra sebep olur ve ‘aşkı izhār dağı yāriñ kemāliyle hüsñ ve cemāli vardır demek olur bu ise benim ğayretine bilkülli muhālifdir bu şüretde

(716) Meşnevi

Harf güften besten-i ān revzenist

‘Ayn-ı izhār-ı sühan pūşīd nīst

Yārdan kelām söylemek yāriñ cemālini i‘lān-ı revzenesini bağlamağdır zīrā yāre mütē‘allik sözü izhār ‘ayn-ı setrdir bu şüretde yā haqīkiden kelām söylemek hayrlı olur mışrā‘-ı şāniniñ taqdīri *izhār-ı sühan ‘ayn-ı pūşīde nīst* demektir zarūret-i vezn için ‘ayn lafzı taqdīm olunmuşdur [S-43b]

(717) Meşnevi

Bülbülnāme na‘razen derrūy-ı gül

Tā kunī meşğūlşān ezbüy-ı gül

Çünkü böyle söylemek ğayretine münāsib geldi böyle olunca bülbüllere lāyık na‘ra ur ve gülistān-ı ‘ālemdē dāyimā feryād ile gülün yüzüne karşı hattā o bülbülleri hoşusını istişmāmdan meşğül eylesin ve anlarıñ seniñ şadānı dīñlemekden büy-ı güli şemme itmege vākitleri olmasın işte seniñ ğayretine ufķ olan hāl budur diyerek kendüye böyle hitāb iderler

(718) Meşnevi

Tā beķul meşğūl gerded gūşşān

Sūy-ı rūy-ı gül neperred hūşşān

Hattā seniñ sözüñ ile o bülbülleriñ kulağı meşğūl ola [İ-68a] ve o bülbülleriñ ‘aķlı ve fikri gül tarafına uçmaya ķul maķāmda ķul ma‘nāsınadır işte buraya gelinceye dek Cenāb-ı Hāķķa olan kemāl-i ğayretini ve anıñ zāmnında kemāl-i ‘aşķını beyān buyurdılar bundan soñra Vācibü’l-Vücūduñ delīl ile ma‘lūm olmayacağını beyān için buyururlar ki

(719) *Meşnevi*

Pîş-i ın hırşîd k'û pes rûşenîst

Derhakikat her delîlî rehzenîst

O güneşin önündeki o güneşi ziyâde rûşendir ve ve enverdir anı bilmek için her bir delîli ki ehli istidlâl getirirler o delîl şemse delâlet itmediginden mâ'adâ hakikatde muhâtaba rehzendir zîrâ güneş delîl ile bilinmez belki müşâhede ile bilinir ancak delîl ile vücûdî sâbit olur evşâf-ı sâ'iresi mu'âyeneye muhtâcdır bu makâmda hırşîdden murâd Allâhu Te'âlâ Hâzretleridir **Hikâyet-i ân muṭrib ki derbezm-i emîr-i Türk ın ğazelâġâz kerd** Bundan âkdem emîr-i Türkün hikâyesine şürû' buyurmışlar idi *elkelâmu bihayru'l-kelâm* fehvâsınca başka kelâmlar ifade olunarak hikâye bu âna dek te'hîr olundu ve o hikâyeden bir beyit söylenmiş olmağla güyâ hiç söylenmemiş gibi olduğundan *hikâyet-i ân muṭrib* diyerek ibtidâ buyurdılar ma'nâsı burası o muṭribin hikâyesidir ki şâh-ı emîr-i Türkün bezminde sâz ile bu ġazeli okumağâ şürû' eyledi ki o ġazelin maṭla'ı bu beyittir

Gülî yâ sūsenî yâ serv yâ mâhî nemîdānem

Ezîn âşûfte-yi bîdil çi mîḥ'âhî nemîdānem

Ma'nâsı gül müsün yohsa sūsen misiñ yâḥûd serv misiñ yâḥûd mâh mısıñ bilmem zîrâ bunların cümlesine beñzersin ben seniñ ne olduğunu ey benim ma'sûkım fark idemedim ve bu perîşân-ı 'aşqdan ne istersen anı daḥı bilmem ki işleyeyim bu ġazel Allâhu a'lem Hâzret-i Mevlânâ *ḡuddise sırrı*hıdır bu şûretde şu maṭla'ın me'âlinde bir âḥir ġazel terennüm eyledi demek olur eger Hâzret-i Mevlânânın değil ise bi'ayni bu ġazeli okumuş ola lîkin maṭla'ın ma'nâsı fem-i şerîflerine ġâyetle yakışır **ve bâḡ berzed-i Türk ūrâ ki an bŭġ ki mîdānî ve cevâb dâden-i muṭrib emîrrâ** ve daḥı emîr-i Türkün *nemî dānem* lafzları çok olunca muṭribe âvâz-ı bülend ile söylemesidir ki bilmediğın nesneyi altın okursun bildiğini söyle ve daḥı muṭribin emîr-i Türke cevâb virmesi beyânında olıdır nitekim ebyât-ı âtiyeden cümlesi ma'lûm olur

(720) *Meşnevî*

Muṭrib āgāzīd pīş-i Türk-i mest

Derḥicāb-ı nağme esrār-ı Elest

Muṭrib bāde-i engūr ile mest olan emīr-i Türkūn ḥuzūrında nağme perdesinde [İ-68b]
elestu birrabbikum ‘āleminde olan esrārı söylemeye şürū‘ eyledi

(721) *Meşnevî*

Men nedānem ki tu māhī yā veşen

Men nedānem tā çī mīḥ ‘āhī zimen

Ben bilmem ki sen māh mısıñ yoḥsa ma‘būd mısıñ ben bilmem ki benden ne istersin

(722) *Meşnevî*

Men nedānem tā çī ḥidmet āremet

Tenzenem yā der‘ibādet āremet

Ben bilmem ki seniñ dergāhına ne ḥidmet götürem ve neden rāzī olursun sūkūt mı
ideyim yoḥsa seni medḥ ve şenā içün lisānımı ta‘bīre mi götüreyim ḥāşılı ne
ideceğimi bilmem böyle bir merd-i müteḥayyirim demek olur işbu iki beyit-i maṭla‘
sālifenin ma‘nāsını beyāndır

(723) *Meşnevî*

İn ‘aceb ki nīstī ezmen cūdā

Mīnedānem men kucāem tu kucā

Bu ‘acebdir ki sen benden cūdā degilsin ḥāl böyle iken ben bilmem ki ben ḳandeyim
sen ḳandesin

(724) *Meşnevî*

Men nedānem ki merā çün mīkeşī

Gāh der bergāh derḥūn mīkeşī

Ben bilmem ki beni ne vechle öldürürsün gâh göğsüne gâh kan içüne çekersin ya' nî
gâh iltifât idersin gâh hicre mübtelâ idersin ben mehcûr olarak mı ölürüm yoksa
mevşûl olarak mı ölürüm [S-44a]

(725) *Meşnevî*

Hemçünin leb dervedânem bâz kerd

Men nedânem men nedânem sâz kerd

Buncılayın muṭrib lebini nedânem kelimesini söylemekde güşâd eyledi sâz eşnâsında
men nedânem demekligi tanzîm eyledi bâz kerd açık eyledi ve sâz kerd tanzîm eyledi
dimekdir

(726) *Meşnevî*

Çün zîhad şud mînedânem ezşîgift

Türk-i mârâ z'în ḥararet dil girift

Çünkü mînedânem kelimesi ḥaddinden birün oldu bu mertebede mînedânem dimesine
emîr-i Türk kemâliyle ta' accübünden bizim Türkimizi bundan içün ḥarâret qalb tutdı
ve qalbinde 'azîm ıztırâb ḥâşıl oldu şîgift şının ve kâfiñ kesreleriyle ta' accübe dirler
ḥarâret dil ıztırâb ma' nâsınadır

(727) *Meşnevî*

Bercehîd ân Türk ü debbûsî keşîd

Tâ 'aleyhâ berser-i muṭrib resîd

O emîr-i Türk ıztırâb-ı qalbinden içün yerinden qalkdı ve bir topuz ğılâfından çekdi
ḥattâ muṭribiñ mazarratı içün muṭribiñ başı üzerine irişdi tâ bu maḳâmda ta' lîldir
'aleyhâ zamîriyle berâber mazarrat ma' nâsınadır

(728) *Meşnevî*

Gürzrâ begrift serhengî bedest

Güft nî muṭrib kuşî in dem bedest

Melikiñ gözini pâdişâhîñ çâvuşlarından birisi eliyle tutdı gürzden murâd bâlâda mürûr eyleyen topuzdır serheng didi ki böyle itmek lâıyık degildir zîrâ bu dem muṭribi kendi eliñle öldürürsün ve beyhûde kâtil olursuñ

(729) Meṣnevi

Güft in tekrâr-ı bîhadd u mereş

Güft ṭab‘amrâ bekûbem men sereş

Şâh didi ki bu muṭribiñ ḥadsiz ve ‘adedsiz nemîdânem kelimesini tekrârı benim ṭab‘ımı muṭṭarib eyledi ben daḥı anıñ başını dögerim ba‘de muṭṭaribe ḥiṭâb idip didi ki [İ-69a]

(730) Meṣnevi

Ḳaltabânâ mînedânî guh meḥûr

V’er hemîdânî bezen maḳşûd ber

Ey ḳaltabân çünki bilmezsın böyle herze yime ve ḥanendelik eyleme eger bilrseñ bizim maḳşûdımız üzerine sâzını ur ya‘nî ḥanendelikden ‘ilmiñ var ise ḥanendelik eyle eger yok ise mînedânem diyerek böyle hezeyân söyleme demek olur ḳaltabân Türkîdir ve ‘Arabîsi deyyûsdır ‘avretiniñ fuḥşına râzî olup ṭalâk vermeyen âdeme dirler maḳşûd ber ber maḳşûd taḳdîri üzerinedir

(731) Meṣnevi

Ân begû ey gîc ki mîdâniyeş

Mînedânem mînedânem dermekeş

Ey aḥmak anı söyle ki bilrseñ mînedânem kelimesini lisânına çekme

(732) Meṣnevi

Men bepursem giz kucâyî hey merâ

Tu begûyi ne ziBelḥ u n’ezHerâ

Yine emîr-i Türk dir ki seniñ hâliñ aña beñzer ki ben saña ey ‘anūd kangı
memleketdensin diyü su’âl iderim sen dağı baña cevâbında Belh şehrinden ve dağı
Herâ şehrinden degilim dirsın

(733) Meşnevî

Ne ziBağdād u ne Mûşul ne Tırâz

Derkeşî dernî vü nî rāh-ı derāz

Ve dağı dirsın ki Bağdāddan degilim ve Mûşul şehrinden degilim ve yine Tırâz
şehrinden degilim kelâmı yok cānibine çekersin ve dağı yok cānibi uzun yoldır şu
yoğdur bu yoğdur dimekle dükenmez böyle olunca

(734) Meşnevî

Ĥod begū men ezkuçâem bâz reh

Hest tenķîĥ-i menâţ ĭncâ beleh

Taĥķiķ söyle ben filān maĥaldenim ve su’âlden ĥalâş ol kelâmı tezyîñ bu maĥalde
ĥamâkatdır tenķîĥ pāk eylemeye dirler menâţ üslûb ve maķâm dimekdir yine bu
maĥalde kelâm murād olunur beleh bâniñ ve lâmiñ fetĥalarıyla ĥamâkat ma‘nâsınadır

(735) Meşnevî

Yâ bepursîdem ĥi ĥurdî nâşitâb

Tu begūyî ne şarâb u ne kebâb

Yâĥūd seniñ hâliñ ol kimesneniñ ĥâline beñzer ki ben saña âheste âheste ne yirsın
diyü su’âl iderim sen dağı baña cevâbında dirsın ki ben şarâb ve kebâb yimem

(736) Meşnevî

Ne ĥadîd ü ne şerîd ü ne ‘ades

Ānça ĥurdî ān begū tenhâ vü bes

Yine dursin ki kâdîd olmış et yimem murâd kâvurma ta‘bîr olunandır ve dahı şerîd yimem ve dahı mercimek yimem bunların hîç luzûmı yokdur evvel nesneyi ki yidiñ anı söyle ancak zîrâ ben saña yidiginden su ‘âl iderim yimediginden su ‘âl itmem

(737) Meşnevî

În sühânîyî derâz ezbehr-i çîşt

Güft muṭrib z ‘ân ki maḳşûdem ḥafîst

Böyle uzun söz söylemek altundur ve neden muḳteẓîdir muṭrib didi ki andan içündür ki benim maḳşûdım mînedânem demekden ḥafîdir bundan soñra muṭrib maḳşûdını beyâna ibtidâ idip dir ki

(738) Meşnevî

Mîremed işbât pîş-i eznefy-i tu

Nefy kerdem tâ berî z ‘işbât bû

Seniñ nefyinden evvel işbât senden firâr ider zîrâ nefy itmedikçe bir şey ‘i işbâta kâdir olamazsın [S-44b] nefy eyledim ki işbâtdan râyiḥa iletessin ya‘ nî nemîdânem diyerek nefy eyledim ki bildigimi aňlayasın eger nemîdânem dimez isem mîdânem şübût bulmaz

(739) Meşnevî

Dernevâ ârem benefy îñ sâzrâ

Çün bemîrî merg güyed râzrâ [İ-69b]

Bu işbâtı nefy iderek nağmeye getiririm sâzdan murâd işbâtdır çünki sen **mûtû kable en temûtû**¹⁴¹ sırrına irersen benim nemîdânem didigim mîdânem olduğunu aňlarsın velîkin ölmedikçe saña bu sırra irmek yokdur **Tefsîr-i kavluhû şallallâhu ‘aleyhişşalâtı vesselâm mûtû kable en temûtû** Burası şu ḥadîs-i şerîfiñ tefsîridir icmâlen ma‘nâsı dünyâda size mevt gelmezden evvel sizler maḳâm-ı fenâya vâsıl oluñuz dimekdir yahûd ölmezden evvel dünyâdan kaṭ‘-ı ‘alâka idiñiz dimekdir **Bümîr ey düst pîş**

¹⁴¹“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

ezmerg eger mîzindegî h'âhî Ey benim dostum mevt-i şuverî gelmezden evvel mürde ve meyyit ol eger hayât-ı ebedî ister iseñ anifâ virilen iki ma' nâ bu beyitte olan mevte münâsib olur ki İdrîs ezçünîn mürden behiştî geşt pîş ezmâ zîrâ Hazret-i İdrîs 'aleyhi's-selâm buncılayın mevtden içün bizden evvel cennete mensûb oldu ve bir dahı mevt zevk idecek degildir kâlellâhu te'âlâ fî kitâbihi'l-kerîm *vezkur fi'l-kitâbi İdrîse innehu kâne sıddıkan nebiyyen ve refe'nâhu mekânen 'aliyyan*¹⁴²

(740) Meşnevî

Cân besî kendî vü ender perdeyî

Z'ân ki mürden aşl bud nâverdeyî

Dünyâda çok cân çekişdiñ lîkin hâlâ hicâbdasın zîrâ ölmek aşl idi anı getirmedin ve hicâbdan hâlâş olmadın

(741) Meşnevî

Tâ nemîrî nîst cân kenden tamâm

Bîkemâl-i nerdbân nâyî bebâm

Ölmedikçe cân çekişmek tamâm olmaz nerdbânın kemâli olmaz ise tamâ vuşlat olmadığı gibi böyle olunca hemân evvelki cân çekişmeden âzâd olasın cân çekişmekden murâd dünyânın miñnetini ve ıztırâbını çekmedir çünki sâlik fânî olur dünyânın âlâmından o zamân hâlâş olur

(742) Meşnevî

Çün zîşad pâye dü pâye kem buved

Bâmrâ kûşende nâmağrem buved

Çünkü yüz ayak nerdbândan iki ayak eksik olur tâma çıkmâğa sa'y idici tâma çıkmâğdan ecnebi olur bunuñ gibi tamâm ölmedikçe vuşlat naşîb olmaz ve miñnet-i dünyâdan hâlâş olunmaz yine bir mişâl-i âhire şürû' idip buyururlar ki

¹⁴²“Kitap'ta İdris'i de an. O, çok sadık bir nebiydi. Onu yüce bir makama yükselttik.” (Meryem 19/56-57).

(743) *Meşnevi*

Çün resen yek gez zişad gez kem buved

Âb ender delv ezçeh key reved

Görmez misin çünkü ip yüz arşından bir arşın eksik olur eğer şu çıkarmaya yüz zirâ^c -ı
hâbl muқтаzî olur ise dımekdir kûh içindeki şu kuyudan kaçan yukarı gider belki
gitmez zirâ şuyun çıkmasına bir zirâ^c ip dahı lâzımdır

(744) *Meşnevi*

Ġarķ-ı ĩn keştĳ neyābĳ ey emĳr

Tā benehnĳ ender ũ menne ’l-āhĳr

Yine muṭrib dir ki ey emĳr sen dahı bu geminiñ müstaġrakı gelmezsin en sonra da
olan menne ahĳri gemiye koymadıķça [İ-70a] ya^c nĳ muṭrib emĳr-i Türke dir ki ey
melik bilkülliye dünyādan geçmedikçe fenāfillāh olamazsın menne mĳminiñ fethi ve
nūnuñ teşdidīyle batman dımekdir bu maķāmda şonrada olan yüke dirler

(745) *Meşnevi*

Menne ’l-āhĳr aşl dān k ’ū tārķast

Keştĳ-yi vesvās u ġayrā ġarķast

Şonraki yüki sefineniñ ġarķında aşl bil zirā o rüşendir ve ġarķa sebep olduĳı vāzıhdir
ve dahı vesveseler gemisini ve ḡalālet gemisini o menne’l-āhĳr ġarķ idicidir tārķ
parlayıcı bir nemcmiñ adıdır günde zāhir dımek murād olunur ġay ġaynıñ fethiyle ve
yā-yı müşeddede ile ḡalālete dirler ġarķ batırıcı ma^c nāsınadır hāşıl-ı kelām yine terk-i
külli olmadıķça vuşlat derdest olunmaz dımek olur

(746) *Meşnevi*

Āftāb-ı ġünbed-i ezraķ şeved

Keştĳ-yi huş çünki mustaġrak şeved

Gümbed-i ezrak ki felek rābi‘ dir anıñ āftābı olur çünki bir kimesneniñ sefīne-yi ‘aqlı deryā-yı ‘aşka müstağrak olur ya‘ nī ‘aqlı aşkda maḥv idenler āftāb gibi zāhir ve nūr-ı ‘azīm şāhibi olur dimekdir

(747) *Meşnevî*

Çün nemürdî geşt cān kenden derāz

Māt şev derşubḥ ey şem‘-i tırāz

Çünkü rāh-ı ḥaḳda *mūtū kable en temūtū*¹⁴³ sırrına irmediñ saña cān çekişmek ve muṭrib [S-45a] olmaḳ uzun oldu böyle olunca ey münevver olan şem‘ vaḳt-i şubḥda māt ol ki yanmaḳdan vesā’ir miḥnetden ḥalāş olasın şubḥdan murād Vācibü’l-Vücūd olur şem‘-i tırāzdan murād ‘āşık-ı şādıḳdır ve bu maḳām-ı fenā ‘āşıkların maṭmaḥ nazarı olmuştır nitekim **İbn Meşīş** *ḳuddise sırruhu* şalavāt-ı **Meşīş**ıyyesinden *va ‘griḳni fī ‘ayni baḥri’l-vaḥdeti ḥattā lā erā velā esma‘a velā ecide velā uḥisse illā biḥā*¹⁴⁴ buyurmuşlar

(748) *Meşnevî*

Tā negeştend aḥterān-ı mā nihān

Dān ki pinhānest ḥurşid-i cihān

Ey ‘āşık bizim aḥterlerimiz bizden nihān olmadıḳça ya‘ nī bizler ḥavāss-ı zāhire ve ḥavāss-ı bāṭınalarımızı terk itmedikçe bil ki cihānıñ güneşi ya‘ nī nūr viricisi Cenāb-ı Ḥaḳ bizden maḥfīdir ve bize tecellī itmez aḥterāndan murād ḥavāsdır bunlarıñ pinhān olması maḳām-ı fenāya irişmekden kināyedir fi’l-vāḳi‘ fenā-yı maḥz zuhūr itmedikçe ve cüz’i varlık olduḳça Ḥaḳ aña tecellī itmez nitekim Mūsā ‘aleyhi’s-selām da baḳıyye-yi vücūd mevcūd iken şevḳe gelip *Rabbi erini enzur ileyk*¹⁴⁵ buyurdıḳda *len terāni*¹⁴⁶ me‘a tilke’l-baḳıyye cevābıyla mücāb oldılar kezā fī tefsīrü’l-Ḳāşānī

¹⁴³“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

¹⁴⁴“Beni ehadiyet denizleri içine daldır, tevhid hakkındaki beşeri zorluklardan ve varlık kayıtlarından kurtar, vahdet denizi içine daldır.”

¹⁴⁵“...Rabbim bana görün sana bakayım...” (Araf 7/143).

¹⁴⁶“Sen Ben’i göremezsın.” (Araf 7/143)

(749) *Meşnevî*

Gürz berhod zen menî derhem şiken

Z'ân ki penbe-y gûş âmed çeşm-i ten

Böyle olunca mücâhede gürzini ey pâdişâh kendi üzerine ur ve benliğini kır ve mahv eyle zîrâ bütün gözi seniñ gûşene pambuk geldi ve kulluğunu istimâ' dan men' itdi hâşılı havâsdan geç buyurmak isterler

(750) *Meşnevî*

Gürz berhod mîzenî hod ey denî [İ-70b]

‘Aks-i tust ender fi‘âlüm in menî

Emîr-i Türk çünkü gürz ile muṭribiñ üzerine yürüdükde muṭrib emîr-i Türke didi ki gürzi sen ey denî haḳîkatde kendi üzerine urursuñ ve baña urmazsın zîrâ bu fenâlık ki benim ef âlimde görürsün o fenâlık haḳîkatde seniñ fenâlığınıñ ‘aksidir ve benim fenâlığım degildir zîrâ *el-mü ‘minü mir ‘atü ‘l-mü ‘min*¹⁴⁷ buyrulmuşdur insân-ı kâmilde kişi kendi fenâlığını görür bu kelâm kamilleriñ kelimidir ve kâmiller dâyimâ bize böyle dirler Hâzret-i Mevlânâ *ḳuddise sırruhu* fem-i muṭribden emîr-i Türke söylediler murâd-ı şerîfleri kâmiller size böyle dirler şakınıp büyükleri ta‘n itmeyesiñiz buyurmak isterler yine insân-ı kâmil dir ki

(751) *Meşnevî*

‘Aks-i hod derşûret-i men dîdeyî

Derḳıtâl-i ḥ ‘îş bercûşîdeyî

Ey bîdebe kendi ‘aksini ve fenâlığını ben âyine oldıgım cihetden benim şûretimde görmüşsün ve kendini katle cûş itmişsiñ

(752) *Meşnevî*

Hemçü ân şîrî ki derçeh şud fûrû

¹⁴⁷“Mümin, müminin aynasıdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 184. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da hasen olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.]

‘Aks-i ħodrā ħaşm-ı ħod pindāşt ũ

Seniñ ħālîñ ol arslânîñ ħāline beñzer ki kendini ħuyuya atdı ve kendi ‘aksini ābda görüp kendüye düşmen zann itdi

(753) Meşnevi

Nefy zıdd-ı hest bâşed bîşeki

Tā zizıd zıdrā bedānî endeki

Yok şübhesiz vārîñ zıddı olur āgāh ol zıddan zıddı bir miqdār bil benim nefyden maşşūdım sen vārı aňlayasın idi

(754) Meşnevi

Īn zamān cüz nefy-i zıdd i‘lām nîst

Ender ‘īn neş‘et demî bidām nîst

Bu zamānda ħalkā tefhîmde zıddîñ nefy gibi bildirmek yokdur zîrā zıddını nefy idince suhûletle zıddı münfehim olur meşelā dinse ki bu dünyāda tuzāksız bir nefis yokdur bundan suhûletle her nefsde bir dām oldığı ve dünyānîñ her dāmı ıztırāblı oldığı şābit olur neş‘etden murād bu neş‘e-yi ‘unşuriyyedir ki neş‘e-yi dünyā demek olur

(755) Meşnevi

Bîhicābet bāyed ān ey zülübāb

Mergrā bugzîn ü berderrān ħicāb

Ey ‘aķıllar şāĥibi saña o yār-i ħaķîķî perdesiz tecellî itmesi lâzım ise mevt-i manevîyi ihtiyār it ve o ħicābı ħark eyle ki bîhicāb tecellî ide

(756) Meşnevi

Ne çünān mergî ki dergûrî revî

Merg-i tebdîlî ki dernûrî revî

Bu didi kim ancılayın mevt degil ki mezāra gidersiñ belki tebdīle mensūb bir mevtdir
ki nūra gidersiñ ve müstağrağ-ı envār olursuñ

(757) Meşnevi

Mer bâliğ geşt ü ân beçgi bümurd

Rūmiyî şud şıbgat-ı zengî sütürd

Meşelâ merd bâliğ oldı beççelik oldı şöyle mevtdir meşelâ bir kimesne Rūmî olsa
bi'l-ğarağ siyahlık gitdi ve öldi şu ma'nāca mevt murād mıdır yoğsa ölüp mezāra
gitmek ma'nāsına mevt murādım degildir [S-45b]

(758) Meşnevi

Ĥak zer şud hey'et-i ĥākî nemānd

Ġam ferec şud ĥār-ı ġamnākî nemānd

Bu didigim mevt aña beñzer ki ma'dende toprağ ĥarāret-i şems vāsıtasıyla altun
mahiyetine münkalib oldı [İ-71a] ve ĥāk olmağ mertebesinden terağğî itdi şöyle
mevtdir ve yine ġam ferağ mübeddel oldı ġamlı olmağ ıztırābı zāyil oldı işte böyle
değişmek ma'nāsına olan ve tebeddül ma'nāsına olan mevtdir yoğsa ölüp ģabre
gitmek ma'nāsına olan mevt degildir ĥār bu mağāmda ıztırāb dimekdir

(759) Meşnevi

Muştafā z'în güft k'ey esrārcū

Mürderā ĥ'āhî ki bîni zinde tu

Ey t̤alib-i esrār-ı dervîş iyü diñle mevt olduğundan içün peygamberimiz Ĥazret-i
Muḥammed Muştafā şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellem buyurdı ki bir mürde zātı
ister iseñ ki diri göresin ya'nî diriler gibi gezer ve yürür göreyim dir iseñ beyit-i ātiye
merhūndur

(760) Meşnevi

Mireved çün zindegān berĥākdān

Mürde vü cāneş şude berāsmān

Diriler gibi kürre-yi ‘arz üzerine gider o mürdedir ve dağı anıñ cānı āsmān üzerinedir
ve dāyim mi‘rāc-ı rūhānī itmekdedir yine beyit-i ātiye merhūndur

(761) Meşnevī

Cānşrā in dem bebālā meskenīst

Ger bemired rūh-ı ūrā naql nīst

Anıñ cānınıñ bu dem bālāda meskeni vardır eger ecel şuverīsi gelip dünyādan alır ise
anıñ rūhı içün bālāya intikālī yokdur zīrā muqaddem bālāya mevt-i irādī ile gitmiştir
nitekim buyururlar

(762) Meşnevī

Z’ān ki pīş ezmerg ū kerdest naql

in bemürden fehmi āyed nī be‘aql

Zīrā mevt-i şuveriden evvel o zāt bālāya naql itmiştir şimdi rūhunuñ naqline hācet
yokdur velīkin bu kelām mevt-i ihtiyārī ile olmuş oluna anlamāğa gelir ‘aql ile her ne
kadar te‘aqqul itseñ fehme gelmez ve bilinmez *men lem yezuk lem yedri*¹⁴⁸
kabilindendir

(763) Meşnevī

Naql bāşed ne çü naql-ı cān-ı ‘ām

Hemçü naqlī ezmaḳāmī tā maḳām

Egerçi ‘ariflerin rūhına naql var ise de ‘avāmıñ cānınıñ naqlı gibi tekellūf ve ıztırāb
ile degildir belki bir kimesneniñ bir maḳāmdan bir maḳāma naqlı gibi āsān ve
suhūletlidir bu şüretde ki aña naql yok gibi olur yine bālāda mürūr eyleyen kelāma
şürū‘ idip buyururlar ki

(764) Meşnevī

¹⁴⁸“Tatmayan bilmez. Kim ki tatmamış, tadını bilmez.”

Her ki h'āhed ki bebīned berzemīn

Mürdeyirā mīreved zāhir çünīn

Her kimesne ister ise ki bir mürdeyi āşkāre buncalayın zemīn üzerine gider ve yürür
göre beyit-i ātiye merhūndur

(765) Meşnevi

Mer Ebū Bekr-i taķirā gū bebīn

Şud zişiddīķi emīrū 'l-maḥşerīn

Taḥķīķ mütteķī olan Ebū Bekr *raḍiyallāhu ‘anhu* ḥazretlerini görseñ diyü söyle işte o
zāt ihtiyārī ile mürde olmuşdur böyle iken yerde yürür ve fi'l-ḥadīş-i şerīf *men erāde
en yenzura ilāvechi meyyitin yemşī 'ilā veche'l-arḍi felyenzuru ilā Ebū Bekirin*¹⁴⁹ ve
firivāyetin felyenzur ilā İbn-i Ebī [İ-71b] Kuḥāfe o Ebū Bekr Ḥazretleri kemāliyle
şiddīķ olduğundan maḥşere mensūb olan ḥalkıñ emīri oldı maḥşerīn kelimesinde olan
yā nisbet ve nūnı daḥı te'kid-i nisbet içündür maḥşerden murād dünyā alınır ise
Ḥazret-i Şiddīķ dünyāda emīrū'l-mü'minīn olmağla münāsib olur yāḥūd dār-ı āḥiret
eline yine mümkün olur ve kıyāmet günine mensūblarıñ emīri ve ulusı demek olur

(766) Meşnevi

Ender 'īn neş 'et niger Şiddīķrā

Tā beḥaşr efzūn kuni taşdıķrā

Bu neş'e-yi dünyāda Ḥazret-i Şiddīķ *raḍiyallāhu ‘anhu* naẓar eyle ki ḥaşr-i
cismāniyye taşdıķını ziyāde idesiñ ve bu ḥaşr-i ma'nevīden o ḥaşr-i şuverī var
olduğunu iķān itmiş olasıñ

(767) Meşnevi

Pes Muḥammed şad kıyāmet bud naķd

Z'ān ki ḥal şud derfenā-yı ḥall u 'aķd

¹⁴⁹“Kim yeryüzünde yürüyen bir ölünün yüzüne bakmak isterse, Ebû Bekir'in yüzüne baksın.”
Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 187. [Ankaravî metnine benzer bir rivâyetin tespit
edilemediği belirtilmiştir.]

Ebū Bekriñ hāli böyle olunca Hāzreti Muḥammed *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellem* hāzır yüz kıyāmet idi zīrā ḥāll u ‘aḳd ṣaḥrāsı ki ṣaḥrā-yı ‘aṣḳdır anda eczā-yı vücd-ı şerīfī ḥāl oldu bu şüretde faḥr-i ‘ālem efendimiz yüz kıyāmet olması lâzım gelir fenā fānī kesriyle ṣaḥrāya dirler

(768) Meşnevî

Zāde-yi şānīst Aḥmed dercihān

Şad kıyāmet būd ū ender ‘ayān

Hāzret-i Aḥmed *‘aleyhi’s-selām* bu cihānda ikinci tevellüdiñ toḡmuşdur böyle olunca o Aḥmed *‘aleyhi’s-selām* āṣkārede yüz kıyāmet idi velādetiñ birisi vālide-yi muḥteremleri Hāzret-i Āmine *radīyallāhu te‘ālā ‘anhādan* tevellüdleridir ve birisi daḡı evṣāf-ı beşeriyeden mülkiyete tevellüdleridir [S-46a]

(769) Meşnevî

Zū kıyāmetrā hemī pūrsīdeend

Ey kıyāmet tā kıyāmet rāh çend

O nebiyy-i zīşāndan kıyāmet gününü ba‘zı kimesneler şormuşlardır gūyā öyle diyerek ki ey bi‘ayn-ı kıyāmet olan zāt-ı şerīf rüz-ı kıyāmete dek ne miḳdār zamān vardır bize ḡaber ver Resūl-i Ḥüdāya kıyāmetden su’āl kıyāmeti kıyāmete şormak gibi olmaḡla bu üslūb ile ta‘bīr buyurdılar bir gün bir ricl gelip *metā kıyāmu’s-sā‘ati yā Resūlallāh*¹⁵⁰ didi faḥr-i ‘ālem efendimiz daḡı *mā a‘uddet lehā*¹⁵¹ buyurdılar işte bunuñ gibi kıyāmetden su’āl eksik olmaz idi

(770) Meşnevî

Bāzebān-ı ḥāl miḡüfti besī

Ki zimaḡşer ḡaṣrrā pūrsid kesī

¹⁵⁰“Ey Allah’ın Resūli, kıyamet ne vakittir?” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 190. [Hadisin sahîh olduḡu belirtilmiştir.]

¹⁵¹“Onun için ne hazırladın?” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 190. [Hadisin sahîh olduḡu belirtilmiştir.]

Lisân-ı kâl ile cevâbdan soñra lisân-ı hâl ile dahı buyurur idi ki kıyâmetden kıyâmeti bir kimesne su'âl ider mi işte kıyâmet benim benden iyü kıyâmet mi olur baña bak lîkin bu lisân-ı hâl cevâbını havâşş-ı şaḥâbe añlarlar idi pursid kelimesinde istifhâm muḳadderdir

(771) Meşnevi

Behr-i ın güft ân Resûl-i hoş peyâm

Remz-i mûtû ḳable mevti yâ kirâm

Lisân-ı hâl ile kıyâmet benim buyurdıklarından içün o ḥaberi hoş olan Resûl-i Kibriyâ ‘aleyhi ekmelü’t-teḥâyâ **mûtû ḳable en temûtü**¹⁵² sırrını ümmetine buyurdılar ve bu ‘âlemde kıyâmet olmağla ve fenâ maḳâmına irmege terğîb itdiler lâkin yine bu ḥadîş-i [İ-72a] şerîfden bu ma‘nâyı ḥavâş añlarlar ‘avâmıñ añlayacağı ölmezden evvel dünyâdan el çekmegi añlamakdır

(772) Meşnevi

Hemçünân ki mürdeem men ḳabl-i mevt

Z’ân ṭaraf âverdeem men şît u şavt

Anıñ gibi ölmezden evvel mürde ol mürde ol ki ben ölmezden evvel ölmüşümdür ve bi’ayn-ı kıyâmet olmuşdır o kıyâmetden bu şurî olan kıyâmetiñ şadâsını ve şavtını getirmiş midir zîrâ kıyâmet olduğımdan aḥvâl-i kıyâmet ‘âtîyeyi bilirim

(773) Meşnevi

Pes kıyâmet şev kıyâmetrâ bebîn

Dîden-i her çizrâ şarṭest ın

Böyle olunca sen dahı kıyâmet-i evvel ve fenâfillâh maḳâmına ir zîrâ her şey’i görmekligiñ şarṭı o şey’ olmaḳdır zîrâ insân bir şey’i o zamân iyü bilir ki kendisi o

¹⁵²“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

şey' ola eger o şey' olmaz ise bilmeli taqlīdī olur nitekim böyle olduğunu bu beyit ile beyān buyururlar

(774) *Meşnevī*

Tā negerdī ū medāniyeş tamām

H'āh ān envār bâşed yā zalām

Mādām ki sen o şey' olmadıkça anı tamām ve haqīqati üzre bilmezsın o şey'i nūrlar olsun yāhūd zulmetler olsun meşelā Allāhu Te'ālāya 'āşık olmadıkça 'aşk-ı haqīkī ne imiş bilmezsın ve bir maḥbūb-ı mecāzīye meftūn olmadıkça 'aşk-ı mecāzī nedir haqīkatine vāqıf olamazsın buyurmak isterler

(775) *Meşnevī*

'Aql gerdī 'aqlrā dānī kemāl

'Aşk gerdī 'aşkrā dānī zübāl

Eger 'ākil olur iseñ 'aql nedir ve 'aqlıñ kemāli nedir anı bilirseñ eger 'āşık olur iseñ 'aşkıñ ḥarāretini bilir iseñ *men lem yezuk lem yedri*¹⁵³ dinmişdir zübāl şem' in fetile-yi müşte' ilesine dirler bu maḥāmda ḥarāret murād olunur

(776) *Meşnevī*

Güftemī bürhān-ı in ma'nā mübīn

Ger budī idrāk ender ḥūred in

Bu haq olduğu āşkāre da' vāya saña bürhān söyler idim eger o bürhānı añlamağa lāyık sende idrāk ve kâbiliyyet olmuş olaydı bu da' vādan murād bālāda mürūr iden da' vādır ki kişi bir şey'in 'aynı olmadıkça o şey'in haqīkatini bilmez işte bu da' vāya bürhān getirir idim demek olur

(777) *Meşnevī*

Hest incir in taraf bisyār ḥ'ār

¹⁵³“Tatmayan bilmez. Kim ki tatmamış, tadını bilmez.”

Ger resed mürği konuk incir ħ̄ār

Bizim memleketimiziñ tarafında incir gibi laṭif ve mübârek ma‘ârif-i İlâhîye çok ħor ve ħaķırdır bu cihetden al şı incir-i ma‘rifetiyeyi dinmez ve demek ‘abeş olur eger bize bir dervîş-i sâdık ve merd-i şâdık ve merd-i ‘âşık mihmân gelir ise o incir-i ‘irfânı aña söylerim ve aña viririm zîrâ kıadrını o bilir

(778) Meşnevi

Derheme ‘âlem eger merd u zenend

Dembedem dernez‘ u ender mürdenend

Bu dünyânıñ cemî‘ ‘arzında eger erkek ve eger dişi her kim var ise her ân ħâlet-i nez‘de ve daħı ölmek [İ-72b] içündedirler [S-46b] bu beytiñ bālāsına rabṭı çünki *mūtū kable en temūtū*¹⁵⁴ ħadiş-i şerîfini tefsîri içün kıyâmet-i ma‘nevîyeyi ve maķâm-ı fenâyı beyân buyurdılar ise kıyâmet ve fenâ münâsebetiyle bu ‘âlemdeki cümle mevcûdatıñ fânî ve yok olduĖunuñ daħı bu beyit ile beyânına şürü‘ buyurdılar sürĖa varınca ‘âlemiñ fenâsına mûte‘allıķdır

(779) Meşnevi

Ân sūĖan şânra vaşıyyethâ şumer

Ki peder gūyed derân dem bāpüser

Çünki bu ‘âlemde olan gerek merd ve gerek zen her dem nez‘-i cādadırlar anlarıñ sözlerini ħâlet-i nez‘de pederiñ oğlına söylediği vaşiyetler gibi şay şumer kelimesini püsere muvâfaķat içün mîmiñ fetĖıyla okuyasın

(780) Meşnevi

Tâ berūyed ‘ibret ü raĖmet bedîn

Tâ bebürred bîğ bugĖ u reşķ u kîn

¹⁵⁴“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin ħadîs olmadığı belirtilmiştir.]

Böyle eyle ki anlara sen de rahmet ve ‘ibret bu hal ile hâşıl ola hattâ buğzıñ ve hasediñ ve kîniñ köki seniñ qalbinden münkaṭı‘ ola ve anları sevesiñ ve şefkat ‘alâ halkullâh ki ahlâk-ı hamidedendir sende huşûle gele

(781) Meşnevî

Tu bedân niyyet niger deraḳrabâ

Tâ zinez‘-i besüzed dil turâ

Sen o niyetle dahı aḳrabâ ve müte‘ allikâtına nazâr eyle hattâ anlarıñ hâlet-i nez‘ inden seniñ gönlüñ yansın ve müte‘ ellim olasıñ ve aḳrabâna şefkat hâsıl olsun

(782) Meşnevî

Kullu âtin âtin ânrâ naḳd dâñ

Dûstra dernez‘ u ender faḳd dâñ

Eger añlar hâlet-i nez‘ de degildir ve şâgdırlar altun böyle bileyim dir iseñ bu beyit ile aña cevâb buyururlar ki her gelici nesne seri‘an gelicidir ve gelmiş hükümündedir ve anı hâzır bil gerek dostını ve gerek aḳrabânı hâlet-i nez‘ de ve yitmekde bil

(783) Meşnevî

V‘er ğarażhâ z‘îñ nazâr gerded hicîb

Îñ ğarażhârâ birûñ efken zicîb

Eger sende olan aĝrâz-ı fâsideler bu nazardan perde ve hicâb olur ise bu ğarażları cebinden taşra bırak ya‘nî bu ğaraż-ı fâsideden tecerrüd eyle ve qalb-i şâfî şâhibi ol ki ‘ibâdullâha merḥamet idesiñ

(784) Meşnevî

V‘er neyârî huşk ber‘aczi‘ ma‘îst

Dâñ ki bâ‘âciz güzîde mu‘cizîst

Eger qalbinden bu aĝrâzı taşra itmege qâdir degil iseñ hemân o ‘acz üzerine sâde tevakkuf itme bil ki ‘âciz ile bir a‘lâ mu‘ciz vardır ve o mu‘ciz seni ‘âciz kılmışdır

hemân aña yalvar ve niyâz eyle ki imdâd-ı İlâhî ile o aġrâz seniñ ġalbinden taşra çıķa
ve ġalbine iyülik gele

(785) *Meşnevi*

Acz zencîrist zencîret nihâd

Çeşm derzencîrniñ bâyed güşâd

‘Acz diñilen şey’ bir zencîr saña o mu‘ciz bir zencîr vaz‘ itdi gözini o zencîri vâz‘ olan
zâta koymak ve gözini aña açmak ve anı bilmek ve aña niyâz itmek lâzımdır

(786) *Meşnevi*

Pes tazarru‘ kun ki ey hâdî-yi zîst

Bâz budem beste geştem in ziçîst [İ-73a]

Bu ‘acz ma‘lûm oldu ise Allâhu Te‘âlâ yalvar öyle diyerek ki ey hayât ile muttaşif
olan Hâdî ben açık idim ve bende böyle kayd yok idi şimdi bağlanmış oldum bu hâl
bende ne sebebden olmuştur ve ne cürm ile beni böyle beste kıldın ‘afv eyle ve
bendimi güşâd eyle ihtimâldir ki bendiñ açılır eger tazarru‘ yolına gitmez iseñ öyle
ebedî ‘âciz ġalırsıñ

(787) *Meşnevi*

Sahtter efşurdeem derşer ġadem

Ki lefî ġusrem zîġahret dembedem

Ayaġımı ziyâde şerde şıķmışım ve şerde şâbit ġadem olmuşım zîrâ Seniñ ġahrından
İlâhî dembedem ziyâde ġusrdeyim

(788) *Meşnevi*

Eznaşîġathâ-yı tu ker bûdeem

Bütşiken da‘vî vü bütger bûdeem

İlâhî Seniñ ġur‘ân-ı Kerîmde buyurduġuñ naşîġatlerden şaġır olmuşım ben büt
ķırıcıyım da‘vâsında olmuşım lîkin ġaķîķatde bûte tapıcı olmuşım ya‘nî mü‘minim

da‘ vāsındayım fi’l-ḥaḳīka bütperestlerden olmuşum fi’l-vāḳi‘ çok zāhidler vardır
şūretā bütşikendir ḥaḳīkatde bütperestdir bir bütü ‘ ameli ve bir bütü zevcesi ve bir bütü
altını ve bir bütü nās beyninde olan i‘ tibāridır

(789) Meşnevi

Yād-ı şun‘at farzter yā yād-ı merg

Merg mānend-i ḥazān tu aşl-ı berg

İlāhî Seniñ benim vücūdımda olan şun‘ını yād eylemek mi baña elzemdir yoḥsa mevti
yād eylemek mi baña elzemdir bu su’āldır taraf-ı Ḥaḳdan cevāb virildi ki mevti yād
ve te’emmul farzterdir bu ma‘nāya göre şun‘at kelimesinde olan [S-47a] tā ḥitāb içün
olur ve ḥitāb Mevlāya olur şādı maẓmūm olur yāḥūd şun‘at şādın fethiyle olup tāsi
ḥitāb içün olmayarak olsa yine münāsib ma‘nā olur o zamān ma‘nāsı şöyle olur ki
vücūtda mevcūd olan şun‘at-ı İlāhiyeyi mi te’emmul efḍaldır yoḥsa mevti tefekkür
mü efḍaldır elbet şun‘at-ı İlāhiyeyi tefekkür her ne kadar büyük şey’ ise de mevti
tefekkür insānın işine iyü yarar zīrā ḥadīş-i şerīfde *kefā bi’l-mevti vā‘izān yā*
*‘Umer*¹⁵⁵ buyrulmuşdur ve yine varlığı tefekkürden yokluğu tefekkür evlā olur şun‘-ı
Bārīyi vücūdda tefekkür varlığı tefekkür olur ve mevti tefekkür yokluğu tefekkür olur
ma‘nā-yı mışrā‘-ı şānī zīrā mevt ḥazān gibidir ve yokluḳdur likin seniñ şecere-yi
vücūduñ vücūdunda olan berklerin aşıdır bu şūretde vārı tefekkür olur elbetde mevti
tefekkür ḥayrlı olur mışrā‘-ı şānī herḥâlde evvele ‘illet maḳāmındadır iki virilen
ma‘nāya göre mışrā‘-ı şānīniñ ma‘nāsı taḡayyür itmez

(790) Meşnevi

Sālḥā in merg ṭablek mīzened

Güş-ı tu bīvaḳt cünbiş mīkuned

¹⁵⁵“Ey Ömer vaiz olarak sana ölüm yeter.” Kaynaklarda Hz. Ömer’in yüzüğünde bu cümle yazdığı
geçmektedir. Bkz. Kütük, A. (2017). İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Yüzük Ve Hukuki
Mahiyeti, *Türkiyat Mecmuası*, c.27/2, 195-206.

Çok seneler oldu ki bu mevt fāvulcağızını urursuñ kulağıñ bīvaqt-i istimā‘ [İ-73b] hareket ider vaqt ve zamān ile işitmez bu beytiñ bālāsına münāsebeti mevt münāsebeti ileidir

(791) Meşnevi

Gūyed ender nez‘ ezcān āh merg

Īn zamān kerdet zihod āgāh merg

Böyle bīvaqt mevtiñ āvāze-yi tablını işiden hālet-i nez‘ de āh mevt seniñ eleminden ne ideyim ve kanda gideyim dersen dağı böyle kimesneye söyle ki bu zamān mı mevt seni kendinden āgāh eyledi belki bundan aqdem mevt seni kendinden āgāh itmiştir velikin sen mevte hāzır olmadıñ ve mevte yarar ‘amel itmediñ muqaddem āgāh itmesi akrabāniñ ve ehibbāniñ mevt ile ölür ve dağı şakalınıñ ağarmasıyla ve kaddiniñ dūtā olmasıyla ve vücūdınıñ za‘ifligiyle ve bunlar emşāli şey’ler ile olur kerdet kelimesinde istifhām muqadderdir

(792) Meşnevi

Īn gulū-yı merg ezna‘ra girift

Tabl-ı ū bişkāft ezdarb-ı şigift

Bu mevtiñ boğazı geliyorum diyü nağra urmaqdan tutuldu ve dağı ‘acīb ve ġarīb darbdan mevtiñ fāvulı yarıldı hāşılı mevt çok nağralar urdu ve saña naşihātde kuşūr itmedi velikin senden istimā‘ hālet-i nez‘ de iken vāki‘ oldu

(793) Meşnevi

Derdekāyık h‘īsrā derbāfti

Remz-i mürden Īn zamān deryāfti

Sen ise kendini ‘ilmiñ dekāyıkına urduñ ve dekāyık-ı ‘ulūm ile iştiğāl itdiñ ölmek remzini bu zamān bulduñ şimdi beyhūde āhiret tedārikini görmege sa‘y idersin Teşbih-i muğaffeliki ‘ömr zāyi‘ kuned ve vaqt-i merg derān tengāteng tevbe vü istigfār kerdin gired Burası bir ziyāde ġaflet şāhibi olun kimesneyi teşbihdir ki

‘ömrünü zâyî‘ eyler ve ğaflet ile geçirir ve dahı mevt vakti o ıztırâbda tevbe ve istiğfâr eylemek tutar muğaffel tef’îl bâbından ism-i mef’ûldür bînâsı tekşîr içün olmağla ğafleti çok demek olur **beta‘ziyet dâšten Şî‘a-yı ehl-i Haleb her sâlî dereyyâm-ı ‘Âşūrâ bedervâze-yi Anţâkiyye** beta‘ziye dâšten ilâ âhire lafzı teşbîhe mef’ûldür ya‘nî muğaffelî her yelde eyyâm-ı ‘âşūrâda Anţâkiyye kapusunda Haleb ehliniñ Şî‘a tâyifesiniñ ta‘ziyesine ve yâs tutmasına teşbîhdir **ve resîden-i ğarîb-i şâ‘îr ezsefer ve pursiden ki in ğırîv çi ta‘ziyyest** ve dahı bir ğarîb şâ‘iriñ bunlar eşnâ-yı mâtemde iken seferden irişmesi ve dahı su’âl itmesi ki bu ne ta‘ziyesidir bunuñ dahı beyânında olıcıdır

(794) Meşnevî

Rûz-ı ‘âşūrâ heme ehl-i Haleb

Bâb-ı Anţâkiyye ender tâ beşeb

‘Âşūrâ günü ki muharremiñ onuncı günidir ehl-i Halebiñ Şî‘a mezhebinde olanlarınıñ cümlesi aḥşâm oluncaya dek Anţâkiyye kapısı ismiyle müsemmâ olan kapuda [İ-74a] beyt-i âtiye merhûndur

(795) Meşnevî

Gird âyed merd ü zen cem‘î ‘aẓîm

Mâtem-i ân ḥânedân dâred muẓîm

Merd ü zen cem‘î ‘aẓîm oldukları hâlde cem‘ olup o ḥânedânıñ mâtemini ebedî tutarlar idi [S-47b] ḥânedânıñ ma‘nâsı ḥaneyi bilici dimekdir bir kimesneniñ ehl-i beytine ıstılâh olunmuşdur bu maḳâmda ḥânedândan murâd Hâzret-i İmâm Hüseyin *radıyallâhu te‘âlâ ‘anhudur* muẓîm ebedî ve dâyimî dimekdir her senede mâtem itdiklerinden muẓîm ta‘bîr buyurdılar

(796) Meşnevî

Nâle vü nevḥa kunend ender bükâ

Şî‘a ‘âşūrâ berâ-yı Kerbelâ

Şî‘a t̄ayifesi her âşūrā güninde Kerbelā şahrāsında vuḵū‘ yāfte olan vaḵ‘a-yı ‘aẓīmeden içün ağlayarak nāle vü feryād iderler idi kunend kelimesiniñ fā‘ili Şî‘adır âşūrā mef‘ûl-i fihdir yāhūd Şî‘a âşūrāya muzāf olur bu şüretde yevm-i âşūrānıñ Şî‘ası demek olur âşūrā günü Şî‘a baña itdiklerinden anı mülābese ile muzāf kılınmıştır

(797) Meşnevi

Bişmurend ān zulmhā vü imtihan

K’ezYezīd ü Şimr dīd ān hānedān

O zulmleri ve o imtihanları ki Hāzret-i İmām Hüseyin raḍiyallāhu ‘anhu ve arzāhu Yezīd hāyinden ve Şimr kāfirden görmüşdür eṣnā-yı bükāda anları ehl-i mātem ta‘dād iderler idi

(798) Meşnevi

Na‘raḥāşān mīreved derveyl ü veşt

Pür hemī gerded heme şahrā vü deşt

Bunların nağraları vāveylā demekde ve şadāda eṭrāfa gider idi ve o şadādan cümle şahrā ve ovada ṭolu olur idi veyl burada vāveylā demekdir veşt vāvıñ fetḥi ve şınıñ sükūnıyla şadā ma‘nāsnadır

(799) Meşnevi

Yek ḡarībī şā‘irī ezreh resīd

Rūz-ı ‘āşūrā vü ān efgān şenīd

Bir şā‘ir-i ḡarīb yoldan oraya âşūrā günü vāşıl oldu o feryādı işitdi

(800) Meşnevi

Şehrrā bügzāşt u ān sū re ‘y kerd

Kaşd cüst cūy-ı ān heyhāy kerd

Şā‘ir şehri terk itdi ve o cemā‘at ṭarafına gitmegi re‘y eyledi o feryād ve figānları ne içün oluyor anı ṭaleb-i kaşdı içün

(801) *Meşnevî*

Purs pursân mişud ender iftikād

Çişt in ğam berki in mâtem fütād

Su'âl iderek şâ'ir tecessüsde olduğu hâlde gider idi bu ğam nedir diyerek ve mâtem kimiñ üzerine vâki' oldu diyerek gider idi

(802) *Meşnevî*

În re 'îs-i zeft bâşed ki bemürd

Înçünin mecma' nebâşed kâr-ı ħurd

Bu bir 'azîm re'îs ve ulu kimesne midir ki öldi buncılayın cem' iyyet zîrâ ufağ iş degildir

(803) *Meşnevî*

Nām-ı ũ v 'elkâb-ı ũ şerham dehid

Ki ğaribem men şumâ ehl-i dihid

Bunuñ nāmını ve elkâbını bana şerh viriñiz didi zîrâ ben ğaribim siz bu Haleb [İ-74b] karyesiniñ ehli olmuşsuñuz

(804) *Meşnevî*

Çişt nām u pişe vü evşâf-ı ũ

Tâ begüyem merşiye z 'eltâf-ı ũ

Bu re'îsiñ nāmı nedir ve şan'atı nedir ve evşâfı nedir baña beyân idiñiz hattâ anıñ eltâfindan merşiye söyleyeyim didi

(805) *Meşnevî*

Merşiye sâzem ki merd-i şâ'irem

Tâ ezîncâ berg ü lâlengi berem

Merşîye düzeyim zîrâ merd-i şâ'irim tâ ki bu maķâmđan zâhîre ve nevâle ve yağlı yufķa ileteyim lâhengî meyyitiñ rûhı içün taşadduk olunan yağlı yufķaya dirler

(806) Meşnevi

Ân yekî güfteş ki hey dîvâneyi

Tu neyi Şî'a 'adüvv-i hâneyi

O cemâ'atden birisi didi ki ey Mecnûn sen Şî'a degil misin hânedân-ı Resûlullâhın düşmeni misiñ

(807) Meşnevi

Rûz-ı 'âşûrâ nemîdânî ki hest

Mâtem-i cânî ki ezķarnî bihest

Bilmez misiñ ki bugün âşûrâ günüdür ve bir rûh-ı şerîf içün mâtem vardır ki o rûh-ı şerîf bir zamânın âdeminiñ rûhından iyüdür ve hayrlıdır ķarn şol zamânın adıdır ki o zamânı bilir hiç bir kimesne kılmaya işte o kadar ezmine-yi keşîreye bir ķarn dirler yüz sene miķdârı zamân olur

(808) Meşnevi

Pîş-i mü 'min key buved in guşşâ h'âr

Ķadr-ı 'aşķ-ı gûş 'aşķ-ı gûşvâr

Mü 'min olanın önünde İmâm Hüseyn Efendimiziñ şahâdeti ğamı kaçan haķîrdır belki emr-i 'azîmdir zîrâ kılaĝın maķabbeti miķdârıncadır küpeniñ maķabbeti ya'nî kılaķ ne miķdâr maķbûb ise küpe daķı kılaĝa ta'lîķ olundıĝından o miķdâr maķbûbdur demekdir

(809) Meşnevi

Pîş-i mü 'min mâtem-i ân pāk rûh

Şöhreter bâşed zişad Tûfân-ı Nûh

Yine şâ'ire didiler ki mü'miniñ önünde o pâk ve muḳaddes rūḥ-ı pürfütûḥ-ı şerîfiñ mâtemi yüz Tûfân-ı Nûḥdan ziyâde meşhûrdur sen ise o mâtemi bilmiyorsañ ne gûne Müslümân olmuşsuñ ve nedir bu feryâd diyü yevm-i âşûrâda hezeyân idersin [S-48a]
Nükte güften-i ân şâ'ir cihet-i ta'n-ı Şî'a-yı Haleb O şâ'iriñ eşnâ-yı cevâbda Halep Şî'alarını ta'n için daḳıḳ ve maḥfî olan nesneyi ḥâvî kelâm söylemesi beyânında olıcıdır bu ebyât-ı âtiye [merhûndur]

(810) Meşnevi

Güft ârî lîk k'û devr-i Yezîd

Key budest in ğam çi dîr incâ resîd

Şâ'ir didi ki ne'am didigiñiz gibidir lîkin bu ğam ve keder kaçan olmuştur xanı Yezîdiñ devri Yezîd devri mürûr ideli çok zamân oldu ve vâḳı'a daḫı olalı buraya ḫaylî zamândır ne geç bu ḫaber geldi şimdi mi işitdiñiz ki mâtem idersiñiz nüktesi şu ki anlara siz şâğır ve kör imişsiñiz demek istedi

(811) Meşnevi

Çeşm-i kûrân ân ḫasâretrâ bedîd

Gûş-ı kerrân [İ-75a] ân ḫikâyetrâ şenîd

Körleriñ gözi o ḫasâreti gördi siz şimdi mi gördüñüz şâğırların ḳulağı o ḫikâyeti diñledi siz şimdi mi diñlediñiz bu şûretde körden kör şâğırdan şâğır imişsiñiz demek istedi velîkin şâ'iriñ eşekliği Şî'anıñ körlüğünden bedterdir zîrâ yevm-i âşûrâda o cem'iiyeti ve o nevḫa ve feryâdı görüp mâtem-i İmâm Hüseyn *raḍiyallâhu 'anhu* olduğunu anlamadı belki râst geldigine sordı ki bu kimiñ mâtemidir ve bir ulu zât sizden fevt mi oldu dir idi böyle ḫayvân meşreb belki ḫımâr mezheb şâ'ire şöyle cevâb bâşavâb vermek enseb olur ki ey ḫar-ı lâyeḫham böyle cem'iiyet ve böyle feryâd ḳanğı ulunuñ mâtemine olur belki ancak Seyyidü's-şühedâ-i ḳurre-yi 'ayn Resûl-i Kibriyâ-ı nûr-ı dîde-yi Fâtımatü'z-Zehrâ Ḥazret-i İmâm Hüseyn *raḍiyallâhu 'anhu ve arzâhu* Efendimiziñ mâtemine olur ḫalbuki lîkin yevm-i âşûrâ daḫı ḳarîne-yi dâlldır

böyle iken aňlamamışsın vāh saña hayf saña hālîñ bu iken merşiyesāzım ki merd-i şā'irim diyerek şā'irlik da'vāsını dağı idersiñ

(812) *Meşnevi*

Huŧte būdestīd tā eknūn şümā

Ki künūn cāme derīdīd ez'azā

Şimdiye dek uyumuş mı idiñiz ki şimdi cāme yırtdıñız ta'ziye ve mātemden içün

(813) *Meşnevi*

Pes 'azā berħod kunīd ey huŧtegān

Z'ān ki bed mergīst īn ħ'āb-ı girān

Böyle olunca ta'ziyeyi ey ġāfiller kendi üzeriñize idiñiz zīrā bu ġafletgirānı bir mevt-i qabīħdir ve siz kendi ħaqqıñızda girye idiñiz münāsibdir didi līkin şā'ire dağı lāyefhemligi içün ağlamak Şī'anıñ kendi ġafletine ağlamasından ensebdir zīrā ħamākať ġafletden qabīħterdir ġafletiñ zevāli mümkündür ħamākaťıñ zevāli mümkün degildir nitekim 'İsā 'aleyhi's-selāmñ aħmakdan arslāndan firār ider gibi firārı bu kitābda mürūr eyledi ġāfilden degil kāfırdan bile firār itmediler belki anları işlāħa ve terbiyeye sa'y buyurdılar idi yine şā'ir didi ki ey İmām Hüseyn içün ağlayanlar altun ağlarsıñız ağlayacak bir nesne yokdur zīrā

(814) *Meşnevi*

Rūħ-ı sulţānī zizindānī bicest

Cāme ħi'drānīm ü ħi'āyīm dest

Ĥazret-i İmām Hüseyniñ rūħ-ı pāk-i şulţānisi sicn-i dünyādan şıçradı ve ħalāş oldu ve Cemāl-i İlāhī ile müşerref oldu libāsımızı altun temzīķ idelim ve yine altun elimizi ħigneyelim bunlar 'abeşdir Ĥazret-i İmām Hümāma eger bir emr-i mekrūħ olaydı ağlar idik didi ma'lūm ola Ĥazret-i Muħammed Muşţafā şallallāhu 'aleyhi ve's-sellem dār-ı beķāya teşrīf buyurdıķda [İ-75b] Ĥazret-i Fāţımatü'z-Zehrā radiyallāhu te'ālā 'anhā vālidemiz her ġün qabr-i Resūlullāħa gelip nevħa ve feryād ider idi yine

bir gün gelip kabır-i Resûlullâha dâhil olup kabır-i şerîfden bir kabza türâb-ı mübârek eline alıp ve istişmâm idip şu merşîye-yi cânsûzı buyurdılar Beyt:

Mâ ezâ ‘alâ men şemme türbete Aḥmed

En lâ yeşumme müdâ’z-zamânî ğavâliyan

Şubbet ‘aleyye muşâ’ibü lev ennehâ

*Şubbet ‘ale’l-eyyâmi ‘udne leyâliyan*¹⁵⁶

ma‘ nâsı Ḥazret-i Aḥmed ‘aleyyhi’s-selâmî kabır-i şerîfiniñ türâbını istişmâm iden kimesneniñ üzerine ne vardır ve ne ḥâşıldır burası su’âldir ‘ömrünüñ zamânınıñ müddetinde güzel râyiḥalı şey’ler müstağnî oldığında yâḥûd begenmediginden koḫulamamak vardır burası daḥı cevâbdır ya’nî müsteşmim bir daḥı revâyiḥ-i tayyibeyi istiğnâsı cihetiyle yâḥûd ‘adem-i istiḥsânından içün koḫulamaz demekdir bu [S-48b] bende-yi kemter daḥı bu şâ‘ir-i ḥar tıynete dirim ki çünki rûḥ-ı şulṭânîsi sicn-i dünyâdan ḥalâş olana bükâ olunmaz imiş ve bükâ ‘abeş imiş altun Ḥazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ raḍiyallâhu te‘âlâ ‘anhâ vâlidemiz faḥr-i kâ‘inat ‘aleyyhi ekmelü’t-taḥiyyât efendimize bükâ itdiler ve merşîye-yi cânsûz ile nevḥa buyurdılar ḥattâ şaḥâbe-yi güzîñ Ḥazret-i Fâtımayı yâr olup berâber ağlar idi bunlar daḥı seniñ ḳavline ‘abeş olmak lâzım gelir şâ‘ir-i ḥabîşü’n-nefse dirim ki faḥr-ı kâ‘inat ‘aleyyhi efḍalü’s-şalavât maḥdûm-ı vâlâ güherleri Ḥazret-i İbrâhîm raḍiyallâhu ‘anhu altun laḥya-yı şerîfelerinden eşk-i dîde-yi sa‘adetmendleri seylân ider derecesinde ağladılar Ḥazret-i İbrâhîm mürġ-ı cennet degil mi idi ve yine bir cevâb-ı âḥir şu vechle virilir ki ḥücce-yi vedâ‘da Cebel-i ‘Arafâtta yevm-i ‘arefede vaḳfe eşnâsında **elyevme ekmeltu lekum dînekum veetmemtu ‘aleykum ni‘meti veraḍîtu lekumu’l-islâme dînâ**¹⁵⁷ âyet-i kerîme nâzil olunca faḥr-ı ‘âlem efendimiz daḥı kâtib-i vaḥy olan zât-ı şerîfi da‘vet idip ve taḥrîr itdirip herkese işâ‘a buyurdılar ve herkes dîniñ tekmiñline mesrûr oldılar

¹⁵⁶“Ahmed’in toprağını koklayan kimse ömür boyu parfüm karışımlarını koklamasa ne olur? Başına öyle musibetler geldi ki (bunlara geçmiş ve gelecek bütün) günler maruz kalsa (hepten) gecelere dönüşürdü.”

¹⁵⁷“Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim.” (Maide 5/3)

ve ‘ıyd itdiler lîkin Hâzret-i Ebû Bekr *raḍiyallāhu ‘anhu* muḡtarib olup bükâ eylediler ba‘zı şaḡâbe didiler ki meserret maḡallinde bükâ altundur cevâbında buyurdılar ki bükâ itdigim ve maḡzûn olduğım andan içündür ki Hâbîb-i Hüdâ Şefî‘-i rûz-ı cezâ Hâzret-i Muḡammed Muştafâ *şallāhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem*den iftirākımız taḡarrüb itmiş zîrâ Hâbîbullāh bizim içimizde dîn içün ve aḡkām-ı dîni bize teblîḡ içün tûrur idi şimdi dîn tamâm olmuş Cenâb-ı Hâḡ *celle celâleh* ḡabîbini bizim içimizde ḡoymaz belki civârına alır buyurdılar işte buña aḡlarım buyurup bir ḡaylî zamân daḡı bükâ buyurdılar ey da‘vâ-yı ‘irfân [İ-76a] eyleyen ḡât ḡât hebenneḡa altun Hâzret-i Şiddîḡ dünyâdan Resûlullāh *şallāhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem* gidecek diyü aḡladı ve maḡzûn oldu ve altun dîmedi ki Elḡamdülillāh Resûl-i Kibriyânîñ irtihālî taḡarrüb itmiş şükr olsun Hâḡḡa ki Resûlullāh *‘aleyhi’s-selām* miḡen-i dünyâdan ḡalâş olacaḡ ve rûḡ-ı pürfütûḡları a‘lâ-yı ‘alîne ‘urûc idecek seniñ ḡavlince mesrûr olup beşâşet izḡârı lâzım idi bu cevâblardan mâ‘adâ ecvibe-yi keşîremiz vardır ıtḡâb-ı ḡavfından terk olındı bu faḡîr şöyle ḡann ider mi ki o şâ‘ir bu cem‘iyyeti gördi Yezîd-i pelîdîñ neslinden olmaḡ cihetle muḡtaribü’l-ḡâl olup böyle kelâmlara şürû‘ eyledi yâḡûd bu büyük cem‘iyyeti görüp bir büyük kimesne fevt olmuş kimdir ḡaber alıp bir merşîye söyleyeyim de vereşesinde birḡaḡ ḡurûş alayım diyerek su‘âl itdikde añladı ki mâtem-i İmâm Hüseyn *raḍiyallāhu ‘anhudur* ve aḡḡe ḡopacaḡ nesne yokdur sîmâ ki şordukları kimesneler ta‘yîb ve taḡmîḡ itdiler muḡtarib olup böyle kelâmlar ile teşeffî-yi ḡayḡ eyledi

(815) Meşnevî

Çünkü îşân ḡusrev-i dîn bûdeend

Vaḡt-i şādî şud çü bişkestend bend

Yine şâ‘ir dir ki anlar dîn pâdişāḡ olmuşlardır ve anlar çünki bendi kırdılar ve rûḡları a‘lâya ‘urûc eyledi ve anlara sürûr vaḡtı oldu bize daḡı anlarıñ sürûrıyla sevinmek lâzımdır dimek istedi çünki bu şâ‘ir Yezîdîdir elbet İmâm Hüseyn mâtem itmez belki bu bahâne ile mesrûr olur yine şâ‘ir dir ki

(816) Meşnevî

Sûy-ı şâdurvân-ı devlet tâhtend

Künde vü zencîrrâ endâhtend

Sa‘âdet ve devlet şâdurvânı tarafına anlar ‘acele ile segirttiler bukağuyı ve zincîri ayaklarından itdiler murâd cesed-i şerîfleridir zîrâ rûha bend gibi olmağla a‘lâ-yı ‘illiyîne ‘urûcdan mâni‘ olur künde kâf-ı Fârisîniñ zammıyla bend ve kayd dimerdir

(817) Meşnevî

Rûz-ı mülkest ü geş ü şâhenşehî

Ger tu yek zerre ezişân âgehî

Dünyâdan ‘uqbâya naql günü anlara envâ‘-ı mülke temellük günidir ve dağı güzel gündür ve dağı ulu şulţânlık günidir eger sen bir zerre anlarıñ hâlinden haberdâr iseñ

(818) Meşnevî

Ver neyî âgeh berev berhod giri

Z’ân ki derinkâr-ı naql u mahşeri

Eger anlarıñ hâlinden âgâh degil iseñ yûri kendine ağıla zîrâ mahşere naqlı ve mevti ve âhireti inkârdasıñ ve saña yazık olmış [S-49a]

(819) Meşnevî

Berdil ü dîn-i harâbet nevha kun

Ki nemîbîned cüz in hâk-i kuhun

Seniñ harâb gönlüne ve dîniniñ üzerine nevha eyle zîrâ bu köhne hâk-i zemînden ğayrı bir nesneyi [İ-76b] seniñ gönlünüñ gözi görmez bu hâl iyü ‘alâmet degildir

(820) Meşnevî

V’er hemî bîned çirâ nebved dilîr

Püştdâr u dilsipâr u çeşmsîr

Eger Һarāb Һalbiñ Һāk-i köhneden ğayrisini görür ise altun pehlivān-ı rāh-ı Һüdā olmaz ve dağı dünyādan i‘rāz idici ve Һaḫḫa cān virici ve gözi toḫ ve Һāni‘ altun olmaz diyerek şā‘ir ehl-i māteme ta‘n eyledi

(821) *Meşnevi*

Derruḫet kû ezmey-i dîn ferruḫî

Ger bedîdî baḫr kû keff-i saḫî

Eger her biriniziñ göñli bu dünyādan ğayri bir nesne idrāk ideydi Һanı siziñ yañağıñızda dîn bādesini nûş itmekden bir mübāreklik zîrā ben vechiñizde revnaḫ-ı dîniye ve taḫvā leṭāfeti görmüyorum didi ve yine dir ki eger siz baḫr-i ḫaḫîḫî görmiş olaydıñız Һanı baḫriñ şıfatı olan seḫāvet ben sizde aṣlā paḫıldan ğayri nesne görmem bu delālet ider ki baḫr-i ḫaḫîḫî görmemişsiñiz cümle enbiyā ve evliyā saḫîdirler

(822) *Meşnevi*

Ān ki cū dîd ābrā nekned dirîḡ

Ḥāşe ān k’ū dîd ān deryā vū miḡ

Ol kimesne ki ırmağı gördi bir ferdden āb şaḫınmaz bāḫuşuş ol kimesne ki o deryāyı gördi ve bulutı gördi o ḫiç bir şey’ şaḫınmayıcı olması ulviyetde olur böyle nürsüz yüz ile ve böyle denî ve ḫissiz el ile maḫabbet da‘vāsı idersiñiz vāy size demek istedi siz de maḫabbet-i ḫāndān ne gezer miḡ mîmiñ kesri ile bulut dimekdir **Temşîl-i merd-i ḫariş-i nābînende rezzāḫî-yi Һaḫrā ve ḫazāyin raḫmet-i ūrā bemūrî** Burası Allāh Te‘ālāniñ rezzāḫlığını ve dağı raḫmet-i büyük İlāhiye ḫazînelerini görmeyici ḫariş ādemi bir Һarıncaya teşbîhe ve temşîliñ beyānında olıdır vech-i şibḫ ḫırşdır ve görmemektir ki **Derḫarmāngāh-ı büzürg bādane-yi gendüm mîküşed ü mîcuşed ü mîlerzed** Burası nābînendeniñ ‘illetidir zîrā ulu ḫarmanda Һarıncı bir buḡdāy dānesiyle Һalışır ve anı götürmege Һınar ve ḫırşından o dāneye ditrer **ü beta‘cîl mîkeşed vūs‘āt-ı ān ḫarmanrā nemîbîned** ve dağı ‘acele ile o dāneyi Һeker ve yuvasına naḫle ḫariş olur ve dağı ḫarmaniñ vūs‘atini ve onda olan dāneniñ keşretini görmez ḫariş ādem dağı bir yerde meşelā yigirmi ğuruş görür bir kimesne belki bunu

kapar hey meded şu kapmadan ben kapayım diyerek kemâliyle ‘acele ider gūyā o
yigirmi gūrūşdan ğayrı Allāhu Te‘ālānıñ virecek aķçesi yoķdur vādīsinde hareket ider
bu cihetden merd-i ħarīş mūra eşbehtir

(823) *Meşnevi*

Mūr berdāne bedān lerzān buved

Ki ziħarmanhā-yı hoş ‘umyān buved

Ķarınca dāne üzerine o sebep ile ħarīş olur ki hoş ħarmanlardan [İ-77a] kör olur ve
teng-i çeşm olmağla anları görmez

(824) *Meşnevi*

Mikeşed ān dānerā bāħırş ü bīm

Ki nemībīned çünān çāş-ı ‘azīm

O dāneyi ħarınca ħırş ve ħavf ile yuvasına çeker zīrā öyle ‘azīm buğdāy yığınını gözi
olmamağla görmez

(825) *Meşnevi*

Şaħīb-i ħarman hemīgūyed ki hey

Ey zikūrī piş-i tu ma‘dūm şey

Ķarman şaħibi daħı o mūra dir ki ey mūr seniñ körlüğünden seniñ önünde mevcūd
ma‘dūmdur ve mevcūdı körlüğün sebebiyle görmege ħudretiñ yoķdur ħarman-ı ħaķīķī
şaħibi daħı merd-i ħarīş-i manend-i mūra bi‘aynı böyle söyler

(826) *Meşnevi*

Tu ziħarmanhā-yı mā ān dīdeyi

Ki berān dāne becān piçīdeyi

Yine şaħib-i ħarman dir ki sen bizim ħarmanlarımızdan anı görmüşsün ve o dāneyi
bilirsin bināberīn o dāneye şarılmışsın

(827) *Meşnevi*

Ey beşûret zerre Keyvânâ bebî

Mûr-ı lengî rev Süleymânâ bebî

Ey şûretde haķîr olan mûr felekde olan Zuhal yıldızını gör ve naẓarını ‘âlîye bırak sen bir topal karıncasın yûri haķîķî olan Süleymânı gör

(828) Meşnevî

Tu neyî in cism-i tu ân dîdeyî

Vârehî ezcism ger cân dîdeyî

Sen ey ğâfil bu cism degilsin belki sen o gözsün bu cism kaydından ħalâş olursan eger cân maķâmında olan Haķķı görür isen dimerdir [S-49b]

(829) Meşnevî

Âdemî dîdest ü bâķî ğuş u pûst

Her çi çeşmeş dîdeest ân çiz ûst

İnsân gözden ibâretdir ya‘nî gözi sebebiyle insâna insân dinilir vesâ’ir ‘azâsı kışr maķâmındadır bu şûretde göz leb maķâmında olur her nesne ki insânın gözi görmüşdür o şey’e gördüğü gibidir o gözden ħaṭâ olmaz her dîde-yi Haķbîn muşîb olur

(830) Meşnevî

Kûhrâ ğarķa kuned yek ħum zinem

Çeşm-i ħum çün bâz bâşed sûy-ı yem

Bir küp kendi şuyından cebele ğâlib olur ve cebeli şuya ğarķ ider çünkü o küpün deryâ tarafına menfezi ve deligi açık olur egerçi küp bir küçük nesnedir deryâya ayağı olunca ṭāga ğâlib olur bunun gibi göz daħı bir ħired nesnedir lîkin cümle ‘azâyâ ğalebe ider eger Mevlâdan i‘âne olur ve ṭoĝrı görür

(831) Meşnevî

Çün bederyâ râh şud ezcân-ı ħum

Hum bāCeyhūn berāred üştülüm

Yine beyit-i sâbıkıñ me'âlinde olarak buyururlar ki çünkü küpüñ cânından deryâya yol olur o küp nehr-i Ceyhūn ile nizâ' getirir ya'nî anıñ gibi olur humdan murād cesed-i insân-ı kāmildir deryâdan murād Vâcibü'l-Vücûddur Ceyhūndan murād enbiyâ-yi 'izâm 'aleyhümü's-selâmdır ya'nî bayağı âdem ki küp gibidir deryâ-yı haqîqate müntesib olunca enbiyâ gibi kalbi mehbiṭ-i vahy-i İlâhî olur buyurmak isterler [İ-77b] üştülüm hemzeniñ zammıyla ve şınıñ sükûnıyla ve tâniñ ve lâmiñ daḡı zammeleriyle nizâ' ve cidâl dimekdir Ceyhūn Kerbelâ şahrâsında akan nehriñ adıdır Hâzret-i İmâm Hüseyn radıyallâhu 'anhu ve arzâhu Hâzretlerini Yezîdiñ 'askeri andan men' itmişler idi

(832) Meşnevi

Z'ân sebeb kûl gûfte-yi deryâ buved

Her çî nuṭṭ-ı Aḥmedî gûyâ buved

Mısrâ'-ı şâniniñ ma'nâsı muḡaddem virilerek şöyle dimekdir ki her nesneyi ki Hâzret-i Aḥmed şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellemiñ mübârek lisânı gûyâ olur beyit-i sâbıkda söylenen nesneden ve sebebdan için o ḡavl-i Aḥmedî Allâhu Te'âlâniñ sözi ve kelâmı olmış olur kûl bu maḡâmda ḡavl ve kelâm dimekdir bu kelâmıñ şıḡkına *vemâ yenṭıḡu 'anı'l-hevâ in huve illâ vahyun yuḡyâ*¹⁵⁸ nazm-ı celîli delil-i ḡavîdir

(833) Meşnevi

Gûfte-yi ü cümle dürr-i baḡr bûz

Ki dileşrâ bûd derderyâ nüfûz

Faḡr-i 'âlem şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem efendimiziñ kelimât-ı ṭayyibe-yi mübârekesi deryâ-yı haqîḡiniñ incü gibi olan kelâm-ı şerîfi idi zîrâ O Hâzretiñ ḡalb-i şerîfiniñ deryâ-yı haqîḡiye yolu var idi nüfûz geçmek ma'nâsındır bu maḡâmda menfez demek ma'nâsı murād olunur mısrâ'-ı evveliñ âḡirinde olan buved kelimesi

¹⁵⁸“O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.” (Necm 53/3-4).

zāl-i mu‘ceme ile okunmak lâzımdır ki nüfûza muvâfık ola **Mefâtîhu’-d-Dürriyye**de muşarrahdır ki dāl-ı mühmeleniñ mākabli harf-i medden vāv olur ise o dāl-ı mühmeleyi zāl-ı mu‘ceme ile okunmak cāyiz olur

(834) Meşnevî

Dād-ı deryâ çün ziḥumm-ı mâ buved

Çi ‘aceb dermâhi-yi deryâ buved

Deryâ-yı ḥaḳîḳîniñ iḥsânı çünki bizim küpümüzden olur ya‘nî Mevlânıñ iḥsânı çünki velî yüzündendir bu cihetden ‘aceb olmaz eger bir mâhî gibi velî-yi kâmilde deryâ olur ise ya‘nî Allâhu Te‘âlâ aña tecellî iderse istiḡrâb ve isti‘câb olunmaz demektir

(835) Meşnevî

Çeşm-i ḥiss efsurde bernaḳş-ı memerr

T’uş memerr mîbîni vü u müstaḳarr

Zâhir gözi cihânıñ şüreti üzerine ṭonmıştır ve hemân anı görür avâlim-i ḡaybîyeden bir ‘âlemi dahı görmez memerrden murâd dünyâdır sen o dünyâyı fânî görürseñ velîkin o dünyâ âḫiret gibi müstaḳar ve şâbitdir bu kelâm bâlâda mürür iden kelâmlar yine muḫâlifdir zîrâ bundan evvel sen cihânı şâbit ve var görürsün o ise bulut gibi geçmekde ve her ân teceddüd ve helâkdedir buyururlar idi

(836) Meşnevî

În düvî evşâf-ı dîd-i aḫvelest

Verne evvel âḫir âḫir evvelest

Bu dünyâyı ve âḫireti başka görmek şaşı olan gözün aḫvâlidir yohsa dünyâ âḫiretdir ve âḫiret dünyâdır ikisi birdir dîde-yi ḥaḳîḳatbîn böyle görür lîkin aḫvel göz dünyâyı başka ve âḫireti başka görür zühhâd dîde-yi ḥaḳîḳatbîn şâhibi olmaḡla dünyâyı ḡayrı görüp terk itmişlerdir ve âḫireti dahı başka görüp bâḳî görüp aña ṭalib olmuşlardır Mevlânâ Câmî *ḡuddise sırrıhu’s-sâmî* mäsivâ dirler ben mäsivâ [İ-78a] didikleri nedir anı görmüyorum ve bilmiyorum buyurduğu bu ma‘nadan ‘ibâretdir [S-50a]

(837) *Meşnevi*

Hey ziçi ma‘lûm gerded in ziba’s

Ba’srâ çü kem kun ender ba’s bahş

Bu dünyâ ile âhiretiñ bir oldığı ey kimesne neden ma‘lûm olur burası su’âldir hey burada ey ma‘nâsinadır cevâb buyurdılar ki bu ba’sıñden ma‘lum olur ya’nî dünyâda fenâfillâh maķâmına ba’d beķâbillâh maķâmına vâsıl olmaķdan ma‘lûm olur şûfiye ‘indinde bu maķâmlara irmege ba’s dinilir zîrâ maķâm-ı fenâya irmek mevt gibidir ve beķâ maķâmına irmek ķabrden ķalkmaķ ve dirilmek gibidir eger bir kimesne bu mertebeleri görürse dünyânıñ ve dâr-ı âhiretiñ bir olduğunu ve başka başka olmadığını añlar buyurmaķ isterler böyle olunca işte sen bu ba’sı taleb eyle ve bulmağa çalış ve bu mertebelere irmege baķ ve bu söylediğim ba’s hakkında böyle hâl olur mı bu ne güne kelâmdır diyerek benimle bahşı ve mu‘ârazayı az eyle ya’nî hiç itme dimekdir ma‘lûm ola ki bu mertebeye irenler mevti ve haşr ve neşrini bu dünyâda görmüş olurlar binâberin olmazlar nitekim *elmu ‘minûne lâ yemûtûne âlâ âhire*¹⁵⁹ hadîs-i şerîfi bu hâli beyân ider ve yine ‘azâb-ı âhiretden ve mahşeriñ hevlinden emîn olurlar nitekim *elâ inne evliyâ allâhi lâ ħavfun ‘aleyhim ve lâ hum yehzenûn*¹⁶⁰ âyet-i kerîmesi bu sırrı beyân ider ħaşılı dâr-ı âhirete bir ħamı ve ħüzni ķalmaz *allâhümme yessir lenâ âmîn biĥürmete men erselte rahġmete’l-‘âlemîn*

(838) *Meşnevi*

Şart-ı rûz-ı ba’s evvel mürdenist

Z’ân ki ba’s ezmürde zinde kerdenist

Ba’s gününüñ şartı evvelâ mevtdir zîrâ ba’sıñ ma‘nâyı lügavîsi ölüden diri eylemek ve mürdeyi iġyâdır böyle olunca sen evvelâ mürde ve meyyit ol ki ba’s olasın ve maķâm-ı beķaya iresin ve didiğim ba’sıñ ħaķîķatini bulasın ba’d iki ‘âlem ħayrı degilmiş o sırra iresiñ

¹⁵⁹ Benzer bir hadis olan “evliyâullâhi lâ yemûtüne” (Allah dostları –evliyalar- ölmezler.) hadis-i şerifi için bkz. Seyyid Burhaneddin Tirmizi, (1985). (Çeviren: Ali Rıza Karabulut). *Maârif*, s.28

¹⁶⁰ “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Yunus 10/62).

(839) *Meşnevî*

Cümle ‘âlem z’în ğalaṭ kerdend rāh

Kez ‘adem tersend ü ān āmed penāh

Nâsîñ cümlesi bundan için yolu ğalaṭ eylediler bu didigim odur ki ‘ademden ve yok olmaḡdan ḥavf iderler o ‘adem ise cümleye mültecā va dārü’l-emān oldu ve herkes o ‘ademden necāt buldı zîrā fānî ve yok olmasa bâķî olmaz idi ve beķābillāhı bulmasa ḥaşrı burada görmez idi ve ḥaşrı burada görmese āḥiret ‘azābından emîn olamaz idi bu devletlere yokluḡ sebeb oldu ĩn kelimesinin müşāirün ileyhi ‘ademdir ve ki lafzı beyān için olmaḡla müşāirün ileyhi beyān ider bundan soñra yokluḡuñ fāyidesini beyāna şürü‘ idip buyururlar ki

(840) *Meşnevî*

Ezkucū cūyīm ‘ilm ezterk-i ‘ilm

Ezkucā cūyīm silm ezterk-i silm

Ey ‘aşık biz ‘ilmi ḡandan isteyelim bu su’āldir cevāb virirler ki ‘ilmimizi ve bildigimizi terk itmekden isteyelim kişi bildiginden [İ-78b] geṡse Allāhu Te‘ālā aña kendi ‘ilminden çok ‘ilmeler ta‘līm eyler ammā ben bilirim dir ise ‘ilm-i Allāhdan maḥrūm olur ve daḡı Cenāb-ı Hāḡ ile şulḡı kimden isteyelim nefsi emmāre ile ve şeyāṭīn ile muşalaḡa olmuş idiñ o muşalaḡayı terkden isteyelim fi’l-vāķi‘ bir kimesne bu kāfirler ile şulḡı terkitse Mevlā ile muşalaḡa vāķi‘ olacaḡına şübhe yokdur silm sîniñ kesriyle şulḡ demekdir ve fetḡ-i sîn ile daḡı luḡatdır

(841) *Meşnevî*

Ezkucā cūyīm hest ezterk-i hest

Ezkucā cūyīm sīb ezterk-i dest

Ey derviş ḡandan vücūd isteyelim ve biz ḡandan vücūd buluruz cevāb buyururlar ki vücūdı terkden vücūd isteyelim fi’l-vāķi‘ bir kimesne vücūd-ı mecāzīsinden geṡse vücūd-ı ḡaķīķī bulacaḡından şübhe yokdur hest burada vücūd demekdir yine

buyururlar ki ey dervîş kıandan kıudret taleb idelim cevâb virirler ki kendi kıudretimizi terkden kıudret taleb idelim ne‘ am bir âdem bende kıudret yokdur kıudret Hakkıñdır ve ben ‘âcizim dir ise Allâhu Te‘âlâdan kıudret-i ‘azîmeler bulur dest bu maķâmda mecâz olarak kıudret ma‘nâsınadır nitekim *yedullâhi fevķa eydihim*¹⁶¹ nazm-ı celîlinde kıudretallâhi fevķa kıudretihim ma‘nâsını virmişlerdir [İ-50b] yâhûd dest dâliñ zammıyla ‘Arabî olarak kıudret ma‘nâsına olur bu şüretde mecâzdır dimege hâcet yokdur

(842) Meşnevi

Hem tu tânî kerd yâ ni‘me’l-mu‘în

Dîde-yi ma‘dûmbînñ hestbîn

Ey kıullarına güzel yardım idici Mevlâ ma‘dûm olan dünyâyı görücü gözi var olan âhireti görücü itmege kıâdirsin nitekim ehlullâhıñ gözi dünyâbîn iken tebdîl-i İlâhî ile ‘uķbâbîn oldu bu maķâmda ma‘dûmdan murâd dünyâ ve hestden murâd âhiretdir tânî kelimesi tüvânî kelimesinden muħaffefdir

(843) Meşnevi

Îñ cihân-ı munţazam maķşer şeved

Ger dü dîde mübdel ü enver şeved

Bu munţazam olan dünyâ kıyâmet günü olur eger gözi insânıñ tebdîl olunmuş ve nûrlanmış olursa zîrâ dünyânıñ eczâsınıñ her ân hâlik olduķunu ve teceddüd-i cevâhiri görür ve kıyâmetiñ hâli ki semânıñ inşikâķı ve cibâliñ ‘ahen-i menfûş gibi olması ve küre-yi zemîniñ yarılıp derûnından defîne ve ma‘denini atmasıdır anı burada görür bu cihetden bu cihân-ı munţazam aña maķşer olur

(844) Meşnevi

Z’ân nümâyed îñ haķâyık nâtamâm

Ki berîn hāmân buved fehmeş harâm

¹⁶¹“Allah’ın eli onların eli üzerinedir.”(Fetih 48/10).

İki gözi mübeddel olmamağla bu haķāyık-ı eşyā ki āhiretde zāhir olacaktır ve herkes cihānıñ hālik ve fānı olduğunu müşāhede idecekdir ehl-i dünyāya burada o hāl nātamām ve nākış görünür ve ‘āriflere görüdüğü gibi görünmez zīrā bu hām ādemlere bunuñ fehmi harām geldi hülāşa-yı kelām ehl-i dünyānıñ dār-ı āhiretde müşāhede ideceği hāli Mevlā-yı Mütē‘āl bu dünyāda evliyāsına gösterir esrār-ı kıyāmeti ‘ārifler bu dünyāda görürler ve ehvāl ve ahvāl-i kıyāmeti [İ-79a] burada seyr iderler bu cihetden rüz-ı kıyāmet anlara yevm-i kıyāmet olmaz demek olur

(845) Meşnevi

Ni‘met-i cennāt-ı hoş berdūzaḥi

Şud muharrem gerçi Haķ āmed saḥi

Hoş olan bağçeleriñ mīvesi ehl-i cehenneme harām oldu her ne kadar Allāhu Te‘ālā cömerd ise de zīrā anlar cennet ravzasınıñ mīvesini ekle müsteḥaķ degillerdir bunuñ gibi ‘avām-ı nās daḥı haķāyık-ı eşyāyı dünyāda görmege liyāķat ve istiḥkākları yokdur bu cihetden Cenāb-ı Haķ anlardan şaķlar līkin ehlullāh müsta‘id ve müstaḥaķ olmağla anlara izhār buyurur

(846) Meşnevi

Derdehāneş zehr āyed şehd-i ḥuld

Çün nebūd ezvāfiyān der‘ahd-i ḥuld

Farazā dūzaḥiye ni‘met-i cennet virilmiş olsa anıñ ağzında cennetiñ ‘aseli zehir gibi acı gelir çünkü cennetiñ ‘ahdine ve vefā idenlerden anlar degil idi ya‘nı Cenāb-ı Haķ ezelde ervāḥa buyurdu ki eger baña kulluķ ve itā‘at iderseniz size şu evşāf ile mevşūf olan cenneti viririm evliyā-yı ümmet ve ‘avām cümlesi kulluķ ideriz diyü Haķ Te‘ālā ile mu‘āhede itdiler sonra bu ‘ālem-i dünyāya gelindikde ḥavāşş ‘ahd-i qadīme vefā itdiler bu cihetden cennet ḥavāşşa virildi līkin ‘avām o ‘ahde vefā itmediler Mevlā daḥı anlara cenneti vermeyip yerine cehennemi viridi ve ni‘met-i cenneti harām itdi demek olur ba‘zı nüshada zehr yerine telḥ vāķi‘ olmuşdur me‘ālleri birdir

(847) Meşnevi

Mer şumārānīz dersūdāgerī

Dest key cunbed çü nebud müşteri

Siziñ dağı bey^ç ve şerā eşnāsında çünki müşteri yokdur el kaçan metā^ç indirir ve ticārete hareket eder belki itmez demek olur bunuñ gibi ‘avām-ı nās dağı cennete müşteri olmadılar Allāhu Te‘ālā dağı anlara o ni‘meti harām eyledi kâlellāhu te‘ālā fī kitābe’l-kerīm *innellāhe harremuhā ‘ale’l-kāfirīn*¹⁶² teşniye zamīri üstünde olan cennetiñ ta‘āmına ve şarābına rāci‘ dir

(848) Meşnevi

Key neẓāre ehl-i biḥrīden buved

Ān neẓāre gūl gerdīden buved

Gönlünü eglendirmek için bakıcı ve çarşuyu seyr idici ādem metā^ç almağa kaçan ehl olur belki olmaz zīrā ḥaḳīkatde müşteri degildir belki o aḥmak bakışlı çarşuda gezip dönmege ve seyr itmege ehldir evvelki neẓāre maşdar bima‘nāyü’l-fā‘il olmağa bakıcı demek olur ikinci neẓāra gūle muzāf olarak maşdardır aḥmak bakışlı demek olur gerdīden maşdardır dönmek ma‘nāsındadır bir ehl lafzı muḳadder olmağa dönmege ve tolaşmağa lāyık ve ehl demek olur

(849) Meşnevi

Purs pursān k’īn beçend ü ān beçend

Ezpey-i ta‘bīr-i vaḳt ü rişḥand

Bu ādemiñ ḥālī bu metā^ç kaç ğuruşadır ve dağı o metā^ç kaç ğuruşadır diyerek şorucu oldığı ḥâlde vaḳt geçirmek ve istihzā için [İ-79b] gezmekdir aşlā çarşudan bir metā^ç alıcı degildir ve sāhte müşterīdir demek olur ta‘bīr geçirmege dirler [S-51a]

(850) Meşnevi

Ezmelūlī kāle miḥāhed zitu

¹⁶² “Onlar da: Şüphe yok ki, Allāh Teāla bunları kâfirler üzerine haram kılmıştır, diyecekler.” (A’râf 7/50)

Nîst ân kes müşteri vü kâlecû

Metâ‘ almağa ‘adem-i h‘âhişinden nâşî senden şu metâ‘ı indir diyerek metâ‘ ister böyle rağbetsiz müşteri olmaz belki müşteride o metâ‘a iqbâl ve rağbet lâzımdır böyle olunca o kimesne müşteri degildir ve haqîkatde tâlib-i metâ‘ degildir şakınıp aña iltifât itmeyesin demek olur bu kelâmdan ba‘zı kimesne dervîş hey‘etine girer şakınıp anı dervîş ve tâlib-i Hâk bilmeyesin diyerek mürşid-i kâmillere naşîhatdir böyle dervîşleri kâzib müşteri gibi çarşuda gönül eglendirmek ve vâkı geçirmek için gezenlere teşbîh buyururlar ‘ulûm-ı zâhire tâliblerinde dahı bu hâl vardır ibtidâ olunan Kitâb-ı ‘Aşeri okunmaksızın terk ider faķır nicesini görmüş midir anıñ dahı murâdı tahşîl-i ‘ilm degildir vâkı geçirmek ve gönül eglendirmektir

(851) Meşnevi

Kâlerâ şad bâr dîd ü bâz dâd

Câme key peymûd ü peymûd bād

Seniñ metâ‘ını o kâzib müşteri yüz kere şunu indir diyerek saña indirdi ve girü viridi ve o kumaşı kaçan kaç endâzedir diyerek ölçdi belki aşla ölçmedi eger alacak olaydı ölçer idi ve baña ‘entari olur mı diyü bakar idi belki o kâzib müşteri rüzgâr ölçdi böylesine şakınıp aldanmayasın peymûd f il-i mâ‘zî olarak ölçdi ma‘nâsınadır ve maşdarı peymûdendir

(852) Meşnevi

K ‘û kudûm u kerr ü ferr-i müşteri

K ‘û mizâh-ı gengeli vü serseri

Qandadır ey metâ‘ şatıcı müşteriniñ kudûmı ve dahı anıñ ululığı ve revnaķı ve yine qandadır lâfzen olan kimesneniñ lağvı ve lâfı bu ikisiniñ beyinde ‘azîm fark vardır murâd-ı şerîfleri dervîş-i şâdık ile dervîş-i kâzibiñ mâbeyninde ‘azîm fark vardır buyurmak isterler gengel kâf-ı evveliniñ zammı ve nûnuñ sükûnuyla ve kâf-ı şâniniñ dahı fethiyle lâfzen ve durûgzen olan kimesneye dirler yâsı nisbet içündür mizâh mîmiñ kesriyle laţifeye ve dahı hezeyân söze dinir serseri perişân hâl olana dinir

(853) *Meşnevî*

Çünkü dermülkeş binā şud habbeyî

Cüz pey-i gengel çi cüyed cübbeyî

Çünkü o yalandan müşteriniñ ‘uhdesinde ve mülkinde bir habbe miqdârı sîm ve zer yokdur o lâfzeniñ hezeyânınıñ ve türrehât sözünüñ gayrisinden içün ne habbe ister belki ancak lâf ve durûğ yüzünden habbe ister ya‘nî şu habbe kaç ğuruşa dimesi lâf-ı maķûlesidir ve eglenmekdir gerçek olarak habbe almaķ murādı degildir şaķın anıñla vaķit geçirip beyhûde zaķmet çekme dimekdir böyle âdemlere şatılık degildir demek elzemdir

(854) *Meşnevî*

Derticâret nîsteş sermâye-yî

Pes çi şaķş-ı zîşt-i ü çi sâye-yî

Ticâret itmekde o müflisiñ bir sermâyesi yokdur ve bir şey’i almağa kâdir degildir böyle olunca anıñ çirkin şaķşı nedir ve bayağı gölge nedir belki o şaķşıñ gölgeden farkı yokdur anı sâye bil zât zann itme buyururlar

(855) *Meşnevî*

Māye derbāzār-ı ĩn [Ī-80a] dūnyā zerest

Māye āncā ‘aşķ u dū çeşm-i terest

Dūnyā bāzārında sermāye altundur eger altunuñ var ise metā‘ virirler lĳkin āķiret bāzārında sermāye Allāhu Te‘ālā Hāzretleriniñ maķabbeti ve iki aĳlayıcı gözdür eger sende ‘aşķ var ise ve ‘ayn-ı bākĳ var ise āķiretde metā‘ alırsın

(856) *Meşnevî*

Her ki ü bīmāye derbāzār reft

‘Ömr reft ü bāz geşt ü hām u teft

Her kimesne sermāyesiz bāzāra gitdi beyhūde ‘ömr geçirdi ve girü döndi o kimesne hām olduğu hālde ve ğazablanmış olduğu hālde zīrā aña iki bāzārda daḡı metā‘ virmezler bu cihetden kendüye ḡarāret ve nār-ı ğazab müstevlī olur

(857) Meşnevi

Hey kucā būdī birāder hīç cā

Hey çi puḡtī beḡr-i ḡurden hīç bā

Eger sen bu müflise dirsən ki ey ādem ḡanda idiñ ey birāder nerede idiñ cevābında dir ki hīçbir yirde degil idim ve yine buña dir isen ki aḡşām ṡa‘āmına ne pişirdiñ cevābında dir ki hīçbir şorba pişirmedim bā şorba dimekdir yāḡūd ma‘ nā hīç olan mekānda idim ve hīç şūrbāsı pişirdim demek ola [S-51b]

(858) Meşnevi

Müşterī şev tā būcunbed dest-i men

La‘l zāyid ma‘den-i ābest-i men

Çünkü kāzib müşteriden murādları yalancı dervīş idi bu beyit ile anı ṡaṡrīḡ idip buyururlar ki ey dervīş-i kāzib gerçək dervīş ol tā ki benim dest-i ḡudretim seni irşāda ḡareket eyleye ve ben daḡı seni feyzyāb ideyim ve benim ḡāmil olan ḡuvve-yi ḡudsiyemiñ ma‘deni seniñ ḡaḡḡında la‘l-i ma‘rifet-i ilāḡiye ṡoḡursun ve o la‘l-i ma‘ārifi sen derdest idesiñ dimekdir ābest hemze-yi memdūde ile ve bānıñ kesri ve sīniñ sūkūnıyla gebe olan ḡātūna dirler

(859) Meşnevi

Müşterī gerçi ki süst ü bāridest

Da‘vet-i dīn kun ki da‘vet vāridest

Bundan şoñra kendi nefslerine yāḡūd cümle mürşidlere ḡiṡāb iderek buyururlar ki egerçi müşterī-yi tariḡat müşteriliginde şādıḡ degil ise de ve köşḡ ve ṡariḡate bārid ise de yine sen anı tariḡate da‘vet eyle ve irşādına sa‘y eyle zīrā Allāhu Te‘ālā ḡazretlerinden da‘vet içün emr bize gelmişdir ve da‘vet ile me‘mūruz

(860) *Meşnevi*

Bâz perrân kun hamâm-ı rûh gîr

Derreh-i da‘vet tarîk-i Nûh gîr

Ey mürşid-i kâmil sa‘y ve gayretiniñ toğânını uçucı eyle ve müridleriñ gügercin gibi za‘îf olan rûhını tut ve terbiye eyle sen anlarıñ istegi olmadığına bakma hemân da‘vet yolunda Hâzret-i Nûh ‘aleyhi’s-selâmın yolına git zîrâ o hâzret anlarıñ istemedigine bakmayıp peyderpey da‘vet ider idi hattâ Allâhu Te‘âlâ Hâzretlerine **ve inni kullemâ de‘avtuhum li tağfire lehum ce‘alu eşâbi‘ahum fî azânihim vestagşev siyâbehum ve eşarru vestekberustikbârâ**¹⁶³ diyerek şikâyet eyledi lîkin bu şikâyeti tokuz yüz elli sene [İ-80b] da‘vet idip îmân itmeyeceklerini cezm buyurdıktan sonra eyledi işte evliyâ-yı kirâma dahı böyle itmek ve uşanmamak lâzımdır

(861) *Meşnevi*

Hıdmetî mikun berây-ı Kirdgâr

Bâkabûl ü redd-i halkânet çi kâr

Sen Allâhu Te‘âlânın rızası için bir hizmet maḥlûkına eyle maḥlûkatın kabûl itmesiyle ve seniñ da‘vetini red itmesiyle seniñ ne işiñ vardır ya‘nî kabûle ve ‘adem-i kabûle nazar eyleme hemân halkı râh-ı Haḫka da‘vetde kuşur eyleme zîrâ Kur‘ân-ı Kerîmde **mâ ‘alâ resûline’l- belâgu’l-mubîn**¹⁶⁴ buyrulmuşdur **Dâstân-ı ân şahş ki berder-i sarâyî nîmşeb şahûrî mîzed** Burası o şahşın hikâyesidir ki bir kimesnenin sarâyının kapısında gice yarısında şahûr ta‘âmına îkâz için tâvul urur idi her diyârda bu hâl ‘adet olmuşdur Medîne-yi Münevverede ismine musahḫir dirler **İslâmbolda** dahı maḥalle bekçileri tâvul ile şahûr ta‘âmına qarîb maḥalleyi gezip halkı îkâz iderler hâşılı ekşer bilâdda bu hâl ‘adet olmuşdur şahûrî siniñ ve hânın fetḫalarıyla şahûra mensûb dimekdir ve o vakitte darb olunan tâvul ve defe ‘ilm olmuşdur şahûr şavm için ‘âhir-i leylde ekl olunan ta‘âmın ismidir ve bu şahûr ta‘âmı kadîmdir ve ‘aşr-ı

¹⁶³“Sen onları bağışlayasın diye onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerine büründüler, direndiler ve kibirlendikçe kibirlendiler.” (Nuh 71/7)

¹⁶⁴“...Resûlümüze düşen açıkça duyurmaktır.” (Maide 5/92)

sa‘ âdetde dağı vardır ve bu ta‘ âmda hayr ve bereket-i ‘ azîme şâ’imlere hâşıl olur zîrâ hadîs-i şerîfde *tesahharu feinne fî’s-suhûri bereketen*¹⁶⁵ buyrulmuşdur ya‘nî sağûr ta‘ âmını ekl idiñiz zîrâ sağûr ta‘ âmına şâyimlere vücûdları cihetinden hayr-ı keşîr hâşıldır demek olur tesahhar sağûr ta‘ âmı yimege dirler çünkü Ramazân-ı Şerîflerde ‘ âdet-i bilâd böyle olduğundan müsahhîr bir şahşın kapusunda o hâne şâhibi îkâz içün tablını urduğda **hemsâye ûrâ güft ki âhir nîm-sebest seher nîst** o şâhib-i hâneniñ câr-ı mülâşıkı müsahhîre didi ki şimdi nişf-ı leyliñ âhiridir ve seher vakti degildir beyhûde altun halkı ta‘cîz idersin vaktiyle tâvulını ur **ve dîger ân ki der in sarây kesî nîst beher-i mimîzenî ve cevâb güften-i muṭrib ûrâ** yine hemsâye tablzene dir ki saña bir gayri sözüm dağı budur ki bu hânede sâkin bir ferd yokdur ve bu hâne hâlîdir kimiñ içün tâvul urursun bu hâli taşhîh seniñ üzerine lâzım degil midir böyle beyhûde ‘ ameliñ ma‘nâsı nedir [S-52a] diyerek haylî müsahhîre serzeniş eyledi ve dağı muṭribiñ hemsâyeye cevâb virmesi beyânında olıdır muṭribden murâd yine o müsahhîrdir

(862) *Meşnevi*

Ân yekî mîzed sağûrî berderî

Dergehî bûd u revâk-ı mihterî

O bir kimesne şehr-i Ramazânda bir kapu üzerine sağûr ta‘ âmına kâyim olmak içün mu‘tâd olan tablını urur idi o kapu bir büyük kimesneniñ kapusu idi ve bir ulunuñ sarâyı idi revâk köşk ve çartâk ma‘nâsınadır bu maqâmda sarây ve menzil murâd olunur

(863) *Meşnevi*

Nîmşeb mîzed sağûrîrâ becid

Güft ûrâ kâyilî k’ey müstemid

Müsahhîr [İ-81a] nişf-ı leyde cehd ü sa‘y ile sağûrî ta‘bîr olunan tablını urur idi bir kâyil ki hemsâyesidir aña didi ki ey istimdâd olunmuş zât müstemid istifâl bâbından

¹⁶⁵“Sahur yemeğı yiyiniz; çünkü onda bereket vardır.” Bkz. Riyazus Salihin 1232 numaralı hadis <https://hadiskitaplari.com/>

ism-i mef'ûldür kendinden mu'âvenet olunan zâta dirler velâkin kâfiyeye ri'âyet için mîmîñ kesriyle okunur kâyilden murâd hemsâyedir müstemidden murâd müsahhîrdir zîrâ şahûr ta'âmına kâyim olmağa kendinden mu'âvenet taleb olunmuşdur ve bu beyit beyit-i âtiyeye merhûndur

(864) Meşnevî

Evvelâ vaqt-i şahûr zen in şahûr

Nîmşeb nebved geh-i in şerr ü şûr

İbtidâdan ve evvel-i emrden saña dirim ki bu ta'blı seher vaqti dârb eyle zîrâ şahûruñ vaqti o zamândır bu şirk ve bu fitneniñ vaqti gice yarısı degildir zîrâ şimdi şahûr ta'âmı yimekte fâyide yokdur ferdânîñ şavmına i'âne itmez

(865) Meşnevî

Dîger ân ki fehîm kun ey bülheves

Ki derin hâne derûn hod hest kes

Saña bir gayri sözüm dahı odur ki ey bülheves bu hânede ya'nî içinde hiçbir kimesne tahkîk var mıdır bilir misiñ bunu bir a'lamak lâzım degil midir hâlî hâneye ta'bl çalmanıñ ma'nâsı nedir

(866) Meşnevî

Kes derincâ nîst cüz dîv ü perî

Rûzgâr-ı hod çi yâve mîberî

Bu hânede şeytândan ve cinden gayri bir kimesne yokdur böyle olunca kendi zamanını boş yire ve 'abeş yire ta'bl çalmaqla altun eyletirsin yâve beyhûde işe dirler

(867) Meşnevî

Behr-i gûşî mîzenî def gûş kû

Hûş bâyed tâ bedâned hûş kû

Bu defî bir kulağ için urursuñ kanı kulağ ki dinleye bu sırrı aňlamağā ‘aql lâzımdır hattâ daķıķayı ya‘nî bu hānede bir ferd olmadıgını teferrüs eyleye lîkin sende ‘aql kandanır ki bu hāne hālî olduğünü aňlayasın fi‘l-vāķi‘ ‘āķil hālî olan hāneyi insān sâkin olan hāneden fark ve temyîzdir meşelâ boş hānede çerâğ olmaz kapusına örümcek yuva yapar ve kapunuñ pîşegāhında rîze-yi nân ve üstüh‘ân olmaz ve bunların emşâli alâmetler çokdur bu beyitte defden murâd tabldır

(868) Meşnevi

Güft güftî bişnev ezçâker cevâb

Tâ nemânî dertahayyür v’eztîrâb

Müşahhîr didi ki ey mu‘teriz sen diyeceğini didiñ bu çâkerden seniñ i‘tirâzına cevâbı diñle hattâ sen benim hâlimden hayretde ve ıztîrâbda kalmayasıñ

(869) Meşnevi

Gerçi hest îñ dem-i bertu nîmşeb

Nezd-i men nezdik şud şubh-ı tarab

Egerçi bu zamân seniñ üzerine gice yarısıdır velîkin benim ‘indimde tarabbahş olan şubh-ı yakîñ oldı zîrâ ‘ârifler külli ât-i karîb dimişler bu şûretde şimdi şehirdir ve ‘âhîr-i leyldir hemân kalkmak lâzımdır bu kelâmdan ba‘zı ‘ârifîñ bir genc olan şahşı rāh-ı ‘aşka da‘vet itdikde şimdi şûfîlik ve dervîşlik vakti degildir benim gençliğim vardır ve ‘ömrüm çokdur ve hevâ ve heves zamânımdır pîr olup mevt vakti takarrüb [İ-81b] idince o zamân tevbe iderim ve dünyâdan el çekerim diyen gâfillere kâmile bu güne cevâb virirler Hâzret-i Mevlânâ *ķuddise sırruhu* o cevâba bu beyitler ile işâret buyurdılar

(870) Meşnevi

Her şikestî pîş-i men pîrûz şud

Cümle şebhâ pîş-i çeşmem rûz şud

Yine müsahhîr dir ki her inkisârı ve her nâhemvârı benim önümde dürüstlük ve hemvârlık oldu lîkin hâmuñ nazârında böyle degildir ve dahı cümle giceler benim gözümün önünde gündüz oldu bu cihetden ben bu ‘ âlemde gice görmüyorum

(871) *Meşnevî*

Pîş-i tu hūnest āb-ı rūd-ı Nîl

“Nezd-i men hūn nîst ābist ey nebîl

Seniñ önünde Nîl ırmağı kandır zîrâ sen fir‘avnıñ etibbâ‘ından olduñ lîkin benim ‘indimde kan degildir belki āb-ı şâfîdir ey ‘âkıl didi nebîl ‘âkıl ma‘nâsınadır ve yine ulu ma‘nâsına da gelir Nîl ırmağının kıbtîlere kan oldığı ve yine Mūsâ ‘aleyhi’s-selāmñ etibbâ‘ına āb-ı şâfî oldığı bâlâda mükerrer olarak beyân olunmuşdur [S-52b]

(872) *Meşnevî*

Derhâk-ı tu āhenest ān u ruḥām

Pîş-i Dāvūd-ı nebî mūmest ü rām

Ve yine seniñ hakkında o demir demirdir ve mermer taşdır lîkin Hâzret-i Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmñ huzūrında mum gibi mülâyimdir ve muṭî‘dir ḳalellâhu te‘âlâ **ve elennâ lehu’l-ḥadîd**¹⁶⁶

(873) *Meşnevî*

Pîş-i tu kuh pes girānest ü cemād

Muṭribest ü pîş-i Dāvūd ūstād

Ve yine seniñ önünde ṭâğ çok ağırdır ve cemâddır ve aşla bir şey’i söylemege kâdir degildir lîkin ūstād-ı kâmil ki Dāvūd ‘aleyhi’s-selām’dır anıñ önünde muṭribdir ve berâber ṭâğ zikrullâh ve tesbîḥ itmekle aña şafâ virir ḳalellâhu te‘âlâ **ve seḥḥarnâ mea‘ Dāvūde’l-cibāle yusebbihne ve’t-ṭayr ve kunnâ fā‘ilîn**¹⁶⁷

(874) *Meşnevî*

¹⁶⁶ “Ve onun için demiri yumuşattık.” (Sebe 34/10)

¹⁶⁷ “Biz, bunu Süleyman’a iyice kavrottuk. Her ikisine de hüküm ve ilim verdik. Davud’la beraber tesbih etsinler diye dağları ve kuşları buyruk altına aldık. Ve biz yapanlarız.” (Enbiya, 21/79).

Pîş-i tu ân sengrîze sâkîtest

Pîş-i Aḥmed ū faṣîḥ u kânitest

Seniñ öñünde ufaḳ taşlar sükût idicidir lîkin Ḥazret-i Aḥmed ‘*aleyhişşalatü vesselâmiñ*’ ḥuzûr-ı şerîfinde lisân-ı faṣîḥ ile nübüvvetine şehâdet idicidir ve Mevlâsına ibâdet idicidir bu kışşa-yı bâlâda mürûr itmîşdir

(875) Meşnevî

Pîş-i tu üstün-ı mescid mürdeîst

Pîş-i Aḥmed ‘âşîḳ-ı dilbürdeîst

Seniñ ‘indinde Medîne-yi Münevvere nûrullahu te‘âlâ ilâ yevmi’l-âhire mescid-i Resûlullâh ‘*aleyhi’s-selâmiñ*’ ḥurma ağacından olan diregi cemâd ve meyyitdir ve bir şey’ idrâk itmez zann idersin o ise Ḥazret-i Aḥmed *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellemiñ* öñünde gönlünü iletmiş bir ‘âşîḳdır bu kışşa daḥı cild-i evvelde *nâlîden-i üstün ḥannâne* şerhinde beyân olundu ve delâyl şâhibi daḥı bu kışşaya ‘*allâhümme şalli ‘alâ min yekûni ileyhi’l-tahrîci*’ ve *hatta lifirâḳihi* şalâtıyla işâret itmîşdir

(876) Meşnevî

Cümle eczâ-yı cihân pîş-i ‘avâm

Mürde vü pîş-i Ḥudâ dâñā vü rām

Bu mezkûrâtıdan mâ‘ adâ cihânıñ eczâsınıñ cümlesi ‘avâm-ı nâs öñünde cemâddır ve daḥı Allâhu Te‘âlânıñ ḥuzûr-ı ma‘nevîsinde her nesneyi bilicidir ve Mevlâsına itâ‘at idicidir

(877) Meşnevî

Ânça güftî k’ender in ḥâne ’v sarā

Nîst kes çün mîzenî in taḅlâ

Bu beyit ile musahḥir i‘tirâz-ı şânîye cevâb virip dir ki ey mu‘teriz ol nesneyi didiñ ve o i‘tirâzı ki eylediñ öyle diyerek ki bu ḥânede kimesne yokdur altun bu ḥâneye taḅl urursuñ cevâbını diñle beyit-i âtî cevâbdır

(878) *Meşnevî*

Behr-i Hak in halk zerhâ mîdihend

Şad esâs-ı hayr u mescid mînihend [İ-82a]

Allâhu Te‘âlâ Hazretleriniñ rızâsı için bu nâs altunlar virdiler ve taşadduk iderler çok hayr temellerini ve mescid temellerini vaz‘ iderler ve binâsına şürû‘ idip itmâm iderler

(879) *Meşnevî*

Mâl ü ten derrâh-ı hacc-ı dūrdest

Hoş hemibâzend çün ‘uşşâk-ı mest

Ve yine halk uzun hac yolunda mâlını ve bedenini hoş olarak tayyib-i hâtır ile mest olan ‘aşıklar gibi fedâ iderler bâzend oynadırlar demekdir bu maķâmda fedâ iderler ma‘ nâsı murâd olunur beyit-i âtiye merhûndur

(880) *Meşnevî*

Hîç mîguyed k’ân hâne tehîst

Belki şâhibhâne cân-ı muhtebîst

Çünkü haccâc-ı hüner irtî‘ âb ile beyt-i şerîfe varırlar hîç söylerler mi ki hâne-yi ka‘be şâhibinden tehîdir ve Mevlâ o beyitte zâhir degildir aşlâ bir hâcı böyle dimez bunun gibi ben dağı bu hâne boşdur dimem ve tablı darb iderim benim vazîfem tabl çalmaķdır ben vazîfemi edâ iderim ister hânede âdem olsun ister olmasın haccâcın vazîfesi beyt-i şerîfe varmaķdır ister şâhibi zâhir olsun gerekse olmasın velîkin şâhib-i hâne her ne kadar zâhir degil ise kendi beytinde bedende şaklanıcı cân gibidir ve orada ihtifâ idicidir ihtibâ ihtifâ ma‘ nâsınadır hattâ böyle olduğundan

(881) *Meşnevî*

Pür hemibîned sarây-ı dūstrâ

Ân ki eznûr-ı İlâhesteş ziyâ

O kimesne ki Allāhu Te‘ālānıñ nūrından aña ziyā vardır ve envār-ı İlāhiye ile müstezîdir dostuñ sarâyını ya‘nî ka‘be-yi mükerrerremeyi şāhibiyle pür görür ve beytine tecellîsini müşāhede ider işte hāşa böyle hāller olur hattā Şeyh Şiblî *ḳuddise sırruhu* hācdan gelenlere Hakkı beytinde gördüñ mü diyü su‘āl ider imiş çünki hānede āşkāre kimesne olmayıp ve haḳīkatde var olduğunu beyān buyurdılar ise bunuñ ‘aksini daḫı beyāna taşaddî idip buyururlar ki

(882) Meşnevi

Pes sarây-ı pür zicem‘ ü enbuhi

Piş-i çeşm-i ‘âkıbetbînān tehi

Cemā‘ atden ve halk çokluğundan çok tolu sarâylar vardır ki encāmbîn olan zātıñ gözi önünde cemā‘ atden boşdur zîrā şimdiki keşretine bakmazlar ve aşhābı müteferriḳ olduğına nazar iderler ve bu sarây hālîdir diyü hüküm iderler ḫalbuki yüz ādem vardır [S-53a]

(883) Meşnevi

Her kirā ḫ‘āhî tu derKa‘be becû

Tā berüyed derzamān ü piş-i rû

Ey hācî ḳuṭb-ı vāḳitden ve ğavş-i a‘zamdan her kimi ki ister iseñ Ka‘be-yi Mükerrerremede iste hattā o zamānda seniñ önünde zāhir ola zîrā mevsim-i hācca cümle ricālullāh oradadır berüyed yirden nābit olur dimekdir bu maḳāmda zuhūr ma‘nāsı murād olunur

(884) Meşnevi

Şüreti kû fāḫir ü ‘ālî buved

Û ziBeytullāh key hālî buved

Bir şahş ki o iftiḫāra şāyeste ve ‘ālā kadrdir ve zāt beyt-i İlāhiden hac vāḳti ḳaçan hālî olur belki olmaz ve orada bulunur

(885) Meşnevi

Ū buved hāzır münezzeh ezritāc

Bākī-yi merdüm berāy-ı ihtiyāc

O fāhır ve ‘ālī şūret şāhibi Ka‘bede hāzır olur ihtiyācdan berī olduğu hālde bākī-yi haccāc ihtiyācdan için orada hāzır olur evliyānıñ huzūrı ancak haccācın hacı kabūl olsun ve şefā‘at itmek için olur ritāc rānıñ kesriyle kapu içinde olan [İ-82b] şağır kapuya dirler ‘Arabīdir herkes dāra-yı duhūle kapuya muhtāc olmağla ma‘nā-yı lāzımisi olan ihtiyāc ma‘nāsı murād olunur mışrā‘-ı şānī dağı böyle olduğına qarīne olur feeftem yine müsahhır boş eve tāvul çalmağ ‘abeş olmadığını ya‘nī işbāt için bir delīl-i ‘āhire dağı temessük idip dir ki

(886) Meşnevi

Hıç mīgūyend k’ın lebbeykhā

Bīnidāyī mīguyīm āhır çirā

Hıç haccāc dir mi ki bu lebbeykleri hağ tarafından bize bir cevāb gelmeksiz altun ideriz ve kendi kendimize şahrāda Mecnūn gibi çağırırız lebbeyk demek o zamān iktizā ider ki Allāhu Te‘ālā bize nidā ve hitāb ide Cenāb-ı Hağdan hitāb bize vāşıl olmadan lebbeyk ‘abeş olur diyerek bir hacı söylemez

(887) Meşnevi

Belki tevfiķī ki lebbeyk āvered

Hest her laḡza nidāyī ezahad

Belki bir tevfiķ-i Bārī ki kula lebbeyk lafzını söyletir ve anı lebbeyk dimege getirir o lebbeyk demek her ān aḡadden kula bir hitābdır zīrā Cenāb-ı Kibriyā bu kula nidā itmiş ki anı lebbeyk dimege getirmiş ve muvaffağ itmiş

(888) Meşnevi

Men bebū dānem ki in kaşr u sarā

Bezm-i cān üftād u ḡākeş kīmyā

Egerçi bu kelām-ı müsahhîr o mu‘terîze söyler velîkin murâd olan ma‘nâ budur ki bir mürîd-i şâdîka dinse bu kapuda ne var ve ne bulduñ ve bu şeyh mürşid degildir beyhûde bekleme ve tâvul çalma o mürîd-i şâdîk böyle diyenlere cevâbında dir ki ben râyihasıyla añlarım ki bu şeyhiñ meskeni ve hânkâhı ehl-i bezmiñ meclisi vâki‘ oldı ve bu maqâmıñ kapusınıñ hâki kîmyâdır ve iksîrdir ‘aşîqlarıñ miss gibi vücûdını altun eyler sen beni bîdimâğ ve ahşem zann itme

(889) Meşnevî

Miss-i hodrâ bertarîk-i zîr ü bem

Tâ ebed berkîmyâeş mîzenem

Kendi miss vücûdımı bu zâtıñ bâbında aşâğı ve yukaru hareket tarîkı üzere ebre dek anıñ kîmyâ-yı feyzi ve himmeti üzerine vurdum ve bu bâb-ı şerîfden aşlâ cüdâ olmam diyerek cevâb ider

(890) Meşnevî

Tâ becûsed z’în çünin darb-ı saḥûr

Derdür efşânî vü bahşâyîş buḥûr

Hattâ buncılayın saḥûrî darbıdan incü saçmak da ve ihsânda o şeyhiñ deryâ gibi kemâlâtı kaynasın ve ben daḡı ururum ma‘ârif-i İlâhîyi ve ‘aṭâyâyı ḡikmet-i Rabbâniyeyi aḡz ideyim ve anlara sa‘y ile ve kapusunda devâm ile nâyil olayım mısrâ‘-ı evvelîñ âḡirinde kâfiyeye ri‘âyet içün saḥûrîden yâsı ḡazf olunmuşdur bu dervîşe diyecek bir nesne yokdur velîkin bunuñ ‘aksine çok kâzîb dervîşler gördük ki mürşid-i kâmil zannıyla yalancı şeyḡleriñ kapusunda beyhûde çok tâvul çaldılar ve kulları ḡaldı encâmında kendinde kemâlâtdan bir nesne görmemek ile pîşmân oldılar ve ḡâl ne olduḡını añladılar lîkin ba‘de ḡarâbu’l-Başra

(891) Meşnevî

Halk derşaff-ı kıtâl ü kârzâr

Cân hemî bâzend behr-i Kirdgâr

Yine müsahhîr o mu‘terize kârınıñ ‘abeş olmadığını bir gūne temşîl ile temşîl iderek dir ki halk cenk-i şaffetde ve kârzâr-ı şaffetde Allāh Te‘âlânıñ rızâsı içün cān fedâ iderler bunlar Allāhu Te‘âlâ Hazretlerini gördigi yokdur ve Mevlâdan bunlara bir hitâb gelmemişdir hiç dirler mi ki kanı Allāhu Te‘âlâ ki biz aña cān fedâ idelim ašlâ haqqı görmeden ve hitâbını işitmeden cān virirler benim dağı hânede [İ-83a] bir kimesneyi görmeksizin tāvul çalmaqlığım ‘abeş olmaz sen baña beyhûde ta‘n idersin demek istedi [S-53b]

(892) Meşnevi

Ān yekî ender belâ Eyyûbvâr

V’ân diger derşâbirî Ya‘kûbvar

Yine tablzen dir ki evvel birisi belâ içünde Eyyûb ‘aleyhi’s-selām gibi mütehammildir haqqı görmeksizin ve dağı o ğayrı kul şabr itmekde Hazret-i Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selām gibidir bu kullar böyle haq görmeksizin şabr iderler ve boş yire mücâhede çekerler ben dağı boş yire tāvul çalarım demek istedi

(893) Meşnevi

Şad hezârân halk-ı teşne v’üstemend

Behr-i Haqq ezţam‘-ı cehdî mikuned

Nice yüz biñ şusuz ve muhtâc halk Allāhu Te‘âlâ rızâsı içün tam‘ ve ümîdden nâşî sa‘y eylerler

(894) Meşnevi

Men hem ezbehr-i Hudâvend-i ğafûr

Mîzenem berder beümmîd-i saşûr

Ben dağı ğafûr olan Allāhu Te‘âlânıñ rızâsı içün bu boş kapu üzerine anıñ ümîdiyle tabl ururum yine saşûrdan yâsı hâzıf olunmuşdur

(895) Meşnevi

Müşteri ħ‘âhî ki ezvey zer berî

Bih ziḤaḳ key bâşed ey dil müşteri

Eger müşteri ister isen ki andan altun iletessin Allāhu Te‘ālādan iyü müşteri ey gönül kaçan olur

(896) Meşnevi

Miḥired ezmālet enbānī necis

Mīdihed nūr-ı zamīrī muḳtebis

Allāhu Te‘ālā seniñ mālından necisle tolmuş bir toğrucuğı olur ve dağı muḳābelesinde zātından aḥz olunmuş gönül nūrı virir bu şüretde bundan a‘lā müşteri olmaz

(897) Meşnevi

Misitāned in yaḥ-ı cism-i fenā

Mīdihed mülki birün ezvehm-i mā

Bu fānī olıcı buz gibi cismi Allāhu Te‘ālā alır ve dağı muḳābelesinde bir melek virir ki bizim vehmimizden taşradır böyle olunca yine Ḥüdādan iyü müşteri olmaz

(898) Meşnevi

Misitāned kaṭre-yi çendī zieşk

Mīdihed Kevşer ki āred ḳand reşk

Vācib Te‘ālā Ḥazretleri gözyaşından kullarından birkaç tamlar alır muḳābelesinde anlara bir Kevşer virir ki şeker o Kevşere ḥased ider

(899) Meşnevi

Misitāned āh-ı pürsevdā vü dūd

Mīdihed her āhrā şad cāh u sūd

Vācib Te‘ālā Ḥazretleri sevdā tolu ve tütün tolu ‘aşıkların āhını alır ve dağı bir āhı yüz manşib ve yüz fāyide virir

(900) Meşnevi

Bād-ı āhī k 'ebr-i eşk-i çeşm rānd

Mer Halilīrā bedān evvāh h 'ānd

Rüzgārınā gözyaşı bulutını sürdi ve o bulutdan gözyaşı akıtdı taḥkīk İbrāhīm 'aleyhi's-selāma o gözyaşı ile Vācib Te'ālā Ḥazretleri evvāh okudu ve böyle diyerek Ḥazret-i Halilī senā buyurdi işte āh ile gözyaşı nezd-i Ḥüdāda böyle maḳbūldür ḳālellāhu te'ālā *inne İbrāhīme le evvāhun ḫalīm*¹⁶⁸

(901) Meşnevi

Hin der 'in bāzār-ı germ-i bīnāzīr

Köhnehā bufrūs u mülk-i naḳd gīr

Āgāh ol bu bīnāzīr olan bāzārda eskilerini fūrūht eyle ve daḥı ḫāzır ve a' lā mülki aḫz eyle

(902) Meşnevi

V'er turā şekkī vū reybī reh zened

Tācirān-ı enbiyārā kun sened

Eger saña bir şübhe böyle olduğına rehzenlik virir ise ribḥ ve ticāret idici enbiyā-yı 'izāmīn ḫālını kendüye sened eyle zīrā bunlar böyle şey'ler ile ticāret eylediler

(903) Meşnevi

Bes ki efzūd ān şehinşeh baḫtşān

Mīnetāned kuh keşīden raḫtşān [İ-83b]

Ulu sultān bunlarıñ baḫtını bu ḫāller sebebiyle çok arturdi ve a' lā eyledi öyle ki ṭāḡ bunlarıñ metā' ını çekmege ḳādir olamaz metā' dan murād enbiyānıñ mu' cizeleridir kuhuñ vāvı ḫazf olunup taḥfīf için kuh ḳalmışdır **Ḳışşa-yı Aḫad Aḫad güften-i Bilāl derḫarr-ı Hicāz ezmaḥabbet-i Muştafā ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem derān çāştgāhhā** Burası Ḥazret-i Bilāl Ḥabeşī raḍiyallāhu te'ālā 'anhuñ Hicāz ḫarāretinden o ḳuşluklar vaḳtinde Ḥazret-i Muştafā ṣallallāhu te'ālā 'aleyhi ve's-sellemiñ dīnine dāḫil olup

¹⁶⁸“Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve sabırlı idi.” (Tevbe 9/114]

Resûl-i Kibriyâya kemâliyle maḥabbetinden aḥad aḥad diyerek Allāh Te‘ālâya nidâ itmesi beyânında olıdır ki **ḥ‘āceş ezta‘aşşub-ı Cühüdî beşâḥ-ı ḥāreş mized pîş-i âftâb-ı Hicâz** böyle didiginden içün Ḥazret-i Bilâliñ şāḥibi ‘Ümeyye Bin Ḥalef nām bir Yahūdîdir Cühüdî ta‘aşşubından dikenli degnek ile Hicâzîñ âfitâb-ı ḥārınıñ önünde ol ḥazreti ḍarb ider idi **ve ezzaḥm-ı ḥār ḥūn ezten-i Bilāl bermicūşid** ancılayın ḍarb ider idi ki degnek zaḥmından ḵan Ḥazret-i Bilâliñ teninden ḵaynar ve cūş ider idi [S-54a] **ez’û Aḥad Aḥad mīcest bīḵaşd-ı ũ** ve daḥı o Bilâlden degnekli ağacı aḥad dimesin içün urduḵca min ḡayrı ḵaşd aḥad demek ve ḥaḵḵı zıkr ve şenâ şādır olur idi **ḡünân ki ezderdmendân-ı dīger nâle cehed bīḵaşd** ancılayın ki ihtiyârsız ḡayrı derdlilerden ve ‘āşıklardan nâle ve feryâd şıḡrar idi **zîrâ ezderd-i ‘aşḵ mūmtelî būd** andan içün Bilāl Ḥazretlerinden şıḡrar idi ki ‘aşḵıñ derdinden ṭolu idi **ihitimām-ı def’-i derd-i ḥarrâ medḥâl nebūd hemḡün şehere-yi Fir‘avn ve Circîs ve ḡayrihim lâye‘uddu ve lâyuḥşâ** o dikenli ağacıñ aḥad dimegi def’ itmeye ihtimāmınınḡ daḥlı yok idi **zîrâ** Yahūdî dikenli ağacı urduḵca Ḥazret-i Bilāl aḥad demekden fâriḡ olmaz idi Ḥazret-i Bilâliñ bu ḡālî şehere-yi Fir‘avnıñ ḡālî gibidir **zîrâ** Fir‘avn şehereyi **le uḡatṭı‘anne eydiyekum ve erculekum min ḡilâfin [şumme] le uşallibennekum ecma‘in¹⁶⁹** diyerek her ne ḵadar inzâr itdi ise ve imândan men‘ itdi ise müfîd olmadı **zîrâ** cevâbında şehere **lâ dayra innâ ilâ Rabbînâ munḡalibūn¹⁷⁰** didiler ya‘nî böyle ider iseñ eyle **zîrâ** biz taḥḵîḵ Rabbimize gidiciyiz ve bize böyle itmekden zarar yokdur didiler ve daḥı Circîs peygamber **‘aleyhi’s-selām**ıñ ḡālî gibidir küffâr kendüyi bizi da‘vet itme seni ḵatlı ideriz didiler mevtden ‘aşḵ sebebiyle ḥavf itmeyip yine da‘vetde ḵuşūr itmediler ve her ḡî bād âbād buyurdılar ve daḥı bunlarıñ ḡayrıları gibi çokdur şayılmaz ve dūkenmez bu mīḡdâr ile iktifâ eyledik

(904) *Meşnevi*

Ten fedâ-yı ḡār mīkerd ân Bilāl

Ḥ‘āceş mized berâ-yı ḡūşmāl

¹⁶⁹“Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sonra hepinizi asacağım.” (Araf, 7/124).

¹⁷⁰“Önemli değil. Nasıl olsa Rabbimize döneceğiz.” dediler.” (Şuara, 26/50).

O Bilāl *raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhu* tenini o deñli ağaca fedā eylerdi öyle dikenli ağaç ki Bilāl Hāzretlerinin şāhibi Yahūdī ol hāzreti ze‘ aminca te’dīb içün anlara urur idi

(905) *Meşnevi*

Ki çirā tu yād-ı Aḥmed mīkuni

Bende-yi bed münkir-i dīn-i menī

Öyle diyerek ki altun sen Hāzret-i Aḥmed ‘*aleyhi’s-selām* tezkār ve yād idersin bu cihetden kötü ‘abdsın ve daḥı benim dīnimi münkersin

(906) *Meşnevi*

Mīzed ender āftābeş [İ-84a] ū beḥār

Ū Aḥad mīgüft behr-i iftiḥār

O Yahūdī-yi mel‘ün āftāb-ı Hicāzın karşısında dikenli degnek ile Hāzret-i Bilālīn ‘üryān oldığı hālde cesed-i mübārekine urur idi o kāfir-i bīdīn o hāzrete böyle cefā itdikçe Bilāl Hāzretleri iftiḥār içün Aḥad Aḥad dir idi işte böyle dīn içün fedā-yı nefis-i nefis buyurmuşlar idi *raḍiyallāhu ‘anhu ve arzāhu*

(907) *Meşnevi*

Ta ki Şiddīk ān taraf bir mīguzeşt teft

Ān Aḥad güften begūş-ı ū bereft

Hattā Ebū Bekr-i esŞiddīk *raḍiyallāhu ‘anhu* bir gün ‘acele iderek o tarafa gitdi Hāzret-i Bilālīn Aḥad diyerek Allāhu Te‘ālā Hāzretlerini tevhīdi kendilerinin sem‘ine vāşıl oldu çünkü o Yahūdīnin bu vechle ezāsını müşāhede idince

(908) *Meşnevi*

Çeşm-i ū pürāb şud dil pür‘anā

Z’ān Aḥad mīyāft būy-ı āşinā

Hāzret-i Şiddīkīn gözi gözyaşı ile tolu oldu ve kalb-i şerīfi zahmet ve meşakkat ile memlū oldu zīrā Bilālīn o Aḥad dimesinden Hāḳḳa āşinā olduğunun rāyiḥasını buldı idi

*inneme'l-mü'minune ihvetün*¹⁷¹ nazm-ı celîli mucîbince rahm ve şefkati cûş idip kendilerine ‘azîm keder hâşıl oldu bu ecden

(909) *Meşnevî*

Ba‘d ezân halvet bedîdeş pend dâd

K‘ez Cühūdân hufye mîdâr i‘tikâd

Bundan sonra yalnız olarak Hâzret-i Bilâli gördi ve aña naşîhat virdi öyle diyerek ki tâ‘ife-yi Yehûddan i‘tikâdını gizlû tut zîrâ anlar bizim dînimiziñ düşmenidir saña ezâ virirler îman umûr-ı kalbiyedendir Allâhu Te‘âlânın bilmesi kâfidir

(910) *Meşnevî*

Âlimu’s-sirrest pinhân dâr kâm

Güft kerdem tevbe pîşet ey hümâm

Allâhu Te‘âlâ Hâzretleri gizlüye ‘âlimdir murâdını gizlû tut ve ihfâ eyle Bilâl Hâzretleri dağı cevâbında didi ki seniñ önünde ey ulu tevbe eyledim bir dağı îmanımı tâ‘ife-yi yehûdda izhâr itmeyim hattâ ba‘zî ‘ulemânın ‘indinde îman taşdıķ-i kalbiden ‘ibâretdir ikrâr îmanın şartı degildir şerh-i ‘aķâyidde **Sa‘düddîn Taftâzânî** böylece taşrîh itmiştir [S-54b]

(911) *Meşnevî*

Rûz-ı dîger ezpegeh Şiddîk teft

Ân taraf ezbehr-i kârî mîbereft

Çünkü Bilâl *radıyallâhu ‘anhu* dînini yehûd yanında izhâra tevbe eyledi bir ğayrı gün ‘ale’s-şabâh Hâzret-i Şiddîk harâretli olduğı hâlde o tarafa erkenden bir iş için gider idi

(912) *Meşnevî*

Bâz Ahad bişnîd ü darb-ı zaķm-ı hâr

¹⁷¹“Muhakkak mü’minler kardeşirler.” (Hucurat, 49/10).

Ber-furūzīd ezdileş sūz u şerār

Yine Hāzret-i Şiddīk Bilāl Hāzretlerinden Aḥad kelāmını ve yine şāhibi olan Yehūdūn dikenli ağaç ile darbının şadāsını işitdi o anda Hāzret-i Şiddīkīn kalbinden ḥarāret ve kıgılcımlar şu‘lelendi ve zāhir oldu

(913) Meşnevi

Bāz pendeş dād bāz ū tevbe kerd

‘Aşk āmed tevbe-yi ūrā būḥūrd

Yine Hāzret- Şiddīk Bilāl Hāzretlerine naşīḥat virdi ve dīnini ketm eyle diyü emr eyledi Hāzret-i Bilāl yine izḥārından tevbe eyledi līkin ‘aşk geldi yine anın tevbesini yidi

(914) Meşnevi

Tevbe kerdēn z’īn nemaṭ bisyār şud

‘Ākıbet eztevbe ū bīzār şud

Bu üslūbdan tevbe eylemek çok oldu ‘ākıbet Hāzret-i Bilāl tevbeden bīzār oldu zīrā tevbenin kendine aşlā fāyidesi [İ-84b] yok idi

(915) Meşnevi

Fāş kerd ispūrd tenrā derbelā

K’ey Muḥammed ey ‘adüvv-i tevbehā

Bilāl gördi ki tevbede fāyide yokdur zīrā ketme kâdir degildir bu cihetden dīnini izḥār eyledi ve tenini belāya sipāriş eyledi öyle diyerek ki ey Muḥammed ‘aleyhi’s-selām ey tevbelerin şikestine ‘aşkı ve maḥabbeti bā‘iş olan zāt-ı şerīf ben seniñ maḥabbetiñ ketme ve ihfāya kâdir degilim didi ve yine didi ki

(916) Meşnevi

Ey ten-i men v’ey reg-i men pūr zitu

Tevberā goncā kucā bāşed deru

Ey zāt benim tenim yine ey zāt benim tamarım seniñ maḥabbetinden töludur tevbe içün sıgmaq benim tenime kande olur seniñ ‘aşkıñdan vücūdında ḥālī bir maḥal yokdur ki tevbe oraya goncāyiş bula

(917) Meşnevi

Tevberā z’īn pes zidil bīrūn kunem

Ezḥayāt-ı ḥuld tevbe çün kunem

Bundan soñra tevbeyi gönülden taşra eylerim ve ğayrı tevbe itmem zīrā seniñ ‘aşkıñdan tevbe itmek cennet ḥayātından tevbe itmekdir ben bu ḥālī kaçan iderim ḥayāt-ı ḥuldden tevbe olur mı ve bir kimesne itmiş midir ben bu işe kaçan kâdirim didi

(918) Meşnevi

‘Aşk kakhārest ü men maḥhūr-ı ‘aşk

Çün şeker şirīn şuden ezşūr-ı ‘aşk

‘Aşk-ı İlāhī kahr idicidir ve ben daḡı ‘aşkıñ maḡlūbıyım ‘aşkıñ fitnesinden ben şeker gibi tatlu oldum çünkü ben ‘aşkıñ maḡlūbı oldum ise tevbeniñ aşla fāyidesi olmaz ‘aşk-ı cebr ile o tevbeyi baña bozdurur

(919) Meşnevi

Berg-i kāhem piş-i tu ey tündbād

Men çi dānem ki kucā ḡāhem fūtād

Yine Ḥazret-i Bilāl raḡiyallāhu te‘ālā ‘anhu ‘aşka ḡitāb buyururlar ki ben seniñ yanında ey kaşırğa rüzgārı gibi tiz olan ‘aşk şaman yaprağıyım ben ne bilirim ki ben kande düşmek isterim ve sen beni kande atarsıñ böyle olunca senden tevbem ‘abeşdir

(920) Meşnevi

Ger hilālem v’er Bilālem mīdevem

Muḡtedā-yı āftābet mīşevem

Yine ‘aşka hitâb iderek buyururlar ki eger Hilâl gibi kadr şâhibi bir zât isem ve eger Bilâl isem ey ‘aşk seniñ âftâbına muqtedâ olurum ve saña aşla muhâlefete kâdir degilim Hilâl Hazretlerinin kıssası karîben gelir ve nezd-i Hüdâda olan kadarı beyân olunur

(921) Meşnevî

Mâhrâ bâzefti vü zârî çî kâr

Derpey-i hursîd pûyed sâyevar

Mâhîñ bedr olmağla ve hilâl olmağla işi yokdur zeftlikden murâd bedr olmasıdır ve zârîlikden murâd hilâl ve muhâk olmasıdır ya‘nî mâh bedr olsa da ve hilâl olsa da güneşîñ izinde ve zuhrında sâye gibi uçdı ve aña tâbî‘ oldı bundan çâresi yokdur bunuñ gibi ben dağlı Hilâl gibi kadr-i ‘âlî zât olsam yâhûd bu Bilâl gibi olsam ‘aşka tâbî‘ olmağdan gayrı çâre ve bir hâlim yokdur demekdir

(922) Meşnevî

Bâkazâ her k’û qarârî mîdihed

Rîşhand-ı sablet-i hod mîkuned

Kazâ-yı Bârîye her kimesne ki bir qarâr virir ya‘nî kazâyı tevķîf ideyim diyü sa‘y ider böyle olan âdem kendi bıyığına istihzâ hândesi eyler ya‘nî kendini suhreye itmiş olur demekdir rîşhand istihzâ ve sablet sîniñ fethiyle tāsı gelmeden bıyık ma‘nâsınadır

[S-55a]

(923) Meşnevî

Berg-i kâhî pîş-i bād ân geh qarâr

Resthîzî v’ângehânî ‘azm-i kâr

Bir şaman yaprağı tîz rûzgârîñ pâyına düşe [İ-85a] andan sonra rûzgârîñ önünde qarâr ide bu olur şey’ degildir elbet rûzgâr anı alır ve götürür kıyâmet günü ola da andan sonra bir kimesne bir iş görmege ‘azm ve kaçd ide bu nice olmaz ise berg-i kâhîñ dağlı

rüzgārīñ pīşegāhında qarārı olmaz zīrā rūz-ı kıyāmetiñ dehşetinden bir kimesne de
‘azm-ı kâre kudreti kalmaz

(924) Meşnevî

Gürbe derenbānem ender dest-i ‘aşk

Yek demî bālā vü yek dem pest-i ‘aşk

Bilāl Hāzretleri buyurur ki ‘aşkıñ elinde tağarcık içündeki kediye beñzeriz zīrā bir
dem yukarı ve bir dem ‘aşkıñ mağlūbıyız ya‘nī kedi tağarcığa habs olunduğda
içünden hālāşa nice kâdir degil ise bizler dağı ‘aşkıñ pençesinden hālāşa öylece kâdir
degiliz demekdir fi‘l-vāķī‘ pençe-yi ‘aşkdan ‘āşıkā hālāş mümkün olmadığı umūr-ı
maḥsūsadandır

(925) Meşnevî

Ū hemî gerdānedem bergird-i ser

Nī bezīr ārām dārem nī zeber

O ‘aşk beni başınıñ etrāfında döndürür ve dağı *keyf mā yeşā‘u*¹⁷² bende taşarruf ider
ben ne aşağıda qarār tutarım ve ne yukarıda qarār tutarım zīrā ‘āşıkā hīç bir maḥalde
qarār yokdur nitekim ba‘zı ‘ārifler buyurmuşdur Beyt:

Bu el ‘aceb sevdā ki bir yerde qarārım kalmazdı

Qande kaldı ey felek şahrā u hāmūnuñ seniñ

(926) Meşnevî

‘Āşıkān derseyl-i tünd üftādeend

Berkażā-yı ‘aşk-ı dil binhādeend

‘Āşıklar tiz ‘aķıcı seyle düşmüş ādem gibidirler ya‘nī ‘aşkıñ hükmine gönül
koymışlardır ve her vechle ‘aşka inkıyādları vardır demek olur mışrā‘-ı evveli mışrā‘-ı
sānī müfessirdir hülāşa-yı kelām tiz aķan seyle vāķī‘ olan kimesne seyl qande götürür
ise gitmekden ğayrı çāresi olmadığı gibi ‘āşık dağı ‘aşk-ı teveccühle fermān ider ise

¹⁷²“Dilediği gibi, keyfine göre” manasına gelen deyimdir.

itâ‘ atden ğayrı çâresi olmadığı umûr-ı bedîhiyedendir bu beyitte ‘aşkı seyle ve ‘âşıkı seyle düşmüş âdeme teşbîh buyurdılar kazâ hükm ma‘ nâsınadır

(927) *Meşnevi*

Hemcû seng-i âsiyâ ender medâr

Rûz u şeb gerdân u nâlân bîkarâr

‘Âşıklar degirmen taşı döndüğü maħalde nice karâr itmez ise gice ve gündüz bîkarâr olduğu hâlde nâlân ve gerdân olmuşlardır medâr-ı maħal devrân dimekdir bu beyitte daħı ‘âşıkı gerdân ve nâlân olmaħda seng-i âsiyâya teşbîh vardır

(928)

Gerd şeş bir cûy-ı cûyân şâhidest

tâ nikûyed kes ki ân cûrâ gedest

Keennehü dindi ki ‘âşıklarından içün gerdân ve nâlân oldukları hâlde bîkarâr olmuşlardır bu beyt ile bu sū‘âl-i muqaddere cevâb buyururlar ki ‘âşıkların hareketi ‘aşkın tâliblerine şâhiddir bir kimesne söylemesin ki o ırmağ râkididir ve aqıcıdır ya‘nî ‘aşka tâlib olanlar ‘aşk evvel var imiş şimdi ne ‘aşk kalmış ve ne ‘âşık diyerek tarîk-i ‘aşka sâlik olmamağ itmesinler belki râh-ı ‘aşka gelsinler işte bu eelden ‘âşıklar bîkarâr olurlar cûy-ı cûyân kelimesinin âhirinde olan elif ve nûn mübâlağa ma‘nâsını ifâde eder ma‘nâsı ‘aşkın ziyâdesiyle tâliblerine şâhiddir demek olur gülistânda ve teferrüc-i kenân lafzında olan elif ve nûnuñ ‘aynıdır Şârih-i [İ-85b] Mevlevîniñ itdiği tekellüfe kaç‘an ihtiyâc yokdur râkid-i ‘Arabî olarak şâbit ve müstaķir ma‘nâsınadır

(928) *Meşnevi*

Derser ânça hest gûş âncâ reved

Derser ar şafrâst an sevdâ şeved

Görmez misiñ başda ol nesne ki vardır kulağ başa tabî‘at ile o serde olan nesneyi istimâ‘ gider ve o serde olan nesneye tâbi‘ olur insân-ı kâmil daħı baş gibidir ve

mürîd daḥı şeyḥiñ cüzî' gibi olmak ḥasebiyle kulaḥ maḳāmında olup göñli ve irādesi şeyḥiñ irādesine tābi' ve teslīm olur bu mıṣrā' beyit-i sābıḳıñ mıṣrā'-ı şānīsine irsāl-i meşel olur çünki mürîd bu mertebede insān-ı kāmile teslīm olur eger mürîdiñ başında şafrā var ise o sevdā olur bu maḳāmda şafrādan murād 'aḳldır ve sevdādan murād 'aşḳdır ya'nī şeyḥiñ himmeti ile mürîdiñ şafrā gibi olan 'aḳlı bi'l-küllī 'aşḳa münḳalib olur dimekdir 'aḳlı şafrā ile ta'bīr itmesi sevdāya münāsib olsun içündür zīrā şafrā ile sevdā beyninde münāsebet-i tāmme vardır zīrā ikisi de aḥlāt-ı erba' adandır ve aḥlāt-ı erba'anıñ ikisi daḥı dem ile balḡamdır vüçüd-ı insāni bu dört nesneniñ i'tidālî ile şıḥḥatde olur eger birisi öbürine zā'id olur ise şıḥḥat fevt olup maraḻ gelir bundan soñra bir münāsebet daḥı şafrā muḥterik olduḡda sevdāya münḳalib olur ve 'aḳl daḥı 'aşḳa münḳalib olur şu iki münāsebetden içün 'aḳlı şafrā ile ta'bīr buyurdılar şu iki beyit Meşnevî-yi Şerîfiñ ebyāt-ı müşkilesinden olmaḡla **Şāriḥ-i Mevlevî** ve **Şāriḥ Şem'i** *ḳuddise sirruhumā* çok tekellüf itmişlerdir bu 'abd-i faḳīr daḥı kendi 'aḳlımca bu vechle şerḥ eyledim

(929) Meşnevî

Ger nemîbînî tu cūrā derkemîn

Gerdiş-i dūlāb-ı bīrūnî bebîn

Ey 'āşık eger sen cūy-ı 'aşḳı ḥafāda oldıḡı cihetden görmez isen dūlāb gibi olan felegiñ ḥarekesini seyr eyle ve anı gör o dūlābıñ ḥareketi 'aşḳıñ varlığına delālet ider zīrā dūlāb-ı felegi devr itdiren 'aşḳdır kemîn kāfiñ fethiyle pusu dimekdir luḡat-ı 'Arabda mirşad ve mirşād ta'bīr olunur

(930) Meşnevî

Çün ḳarārî nīst gerdūnrā ez'û

Ey dil aḡtervār ārāmî mecū

Çünkü gerdūnuñ o 'aşḳdan ḳarārı yoḡdur ve 'aşḳ gerdūnı döndürür ey göñül sen daḥı yıldız gibi ḳarār ve ārām isteme belki dāyım devr eyle necmiñ ārāmı yoḡdur sen daḥı ārām isteme dimekdir [S-55b]

(931) *Meşnevi*

Ger zenî derşâh destî key hiled

Her kucâ peyvend sâzî buksiled

Eger sen ‘aşkdan firâr itmekden elini bir dala urur isen ‘aşk seni kaçan terk ider belki terk itmez ve seniñ elini ol daldan ‘aşk alır her kande ‘aşkdan iftirāk için bir şey’e temessük ve ittişâl düzer isen ‘aşkı elini kırar hâşılı ‘aşk seni bir maḥalle terk itmez ki gidesin gosild f il-i muzâri‘dir kırar dımeğdir ve maşdarı gosîhten kelimesidir şâz olarak bu vechle gelir ba‘zı nüshada buskiled vâkı‘ olmuştur ma‘nâ yine böyledir hiled hânîñ kesriyle ve lâmîñ fethiyle terk ider ma‘nâsınadır ve maşdarı hilîdendir

(932) *Meşnevi*

Ger nemîbînî tu tedvîr-i kader

Der‘anâşır cûşîş ü gerdiş niger

Eger sen semâda kâdr-i İlâhîniñ tedvîrini görmez iseñ ve semâ ba‘îd olmağla taḳdîr-i Hüdânîñ anda taşarrufını müşâhedeye ḳudretyâb degil isen kürre-yi ‘arzda mevcûd olan ‘anâşır-ı erba‘anîñ cûşîşine ve gerdişine ve taşarruf-ı İlâhî ile devr ve ḥareketine nâzar eyle ve semânîñ ḥâlini ‘anâşır-ı erba‘anîñ aḥvâlinden kıyâs eyle

(933) *Meşnevi*

Z’ân ki gerdişhâ-yı ân ḥâşâk u kef

Bâşed ezğalyân-ı baḥr-i bâşeref

Zîrâ o türâbîñ ve anîñ kefi ki nârdır anîñ ḥareketleri şerefle olan deryânîñ cûş u ḥurûşundan olur baḥrdan murâd Vâcib Te‘âlâ Ḥazretleridir ḥâşâkdan murâd türâbdır ve kefdan murâd nârdır ya‘nî dımek olur ki ‘anâşır-ı erba‘anîñ ḥareketi ve cünbüşi Allâhu Te‘âlânîñ ḳudreti ile ḥuşûle gelir nitekim ba‘zı ‘ârifîñ mutaşarrıf odur eşyâda hemân buyurmuşlardır ve yine **Delâylü’l-Ḥayrât** şâhibi ve *lâ yeşduru ‘an ‘abiidihi*

ķavlin ve lā fi‘lin ve lā ģareketin ve lā sūkūnun illā ve ķad sebeķa fii ‘ilmihi ve ķudratihi ve ķazā ‘ihl¹⁷³ buyurmuŗdur ģalyān cūŗ u ģurūŗ ma‘ nāsınadır

(934) Meŗnevi

Bād-ı sergerdān bebīn ender ģurūŗ

Pīŗ-i emreŗ mevc-i deryā bīn becūŗ

Hareket idici rüzģarı coŗmaķda seyr eyle ve daķı anıñ emriniñ öñünde deryānıñ mevcini cūŗ u ģurūŗda ģör mevc-i deryā rüzģarınıñ taŗarrufından nice ģalāŗ bulmaģa ķādir olmaz ise ve yine ‘anāŗır-ı erba‘a Cenāb-ı Hāķķın taŗarrufından ģalāŗa ķāresi olmaz ise seniñ daķı aŗķın penķesinden ģalāŗa öylece ķudretiñ yokdur [İ-86a] ve ‘āŗıķ seni dilediģi ģibi taŗarruf ider

(935) Meŗnevi

Āftāb u māh dū ģāv-i ģarāŗ

Gird mīģerdend ü mīdārend pās

Yine Cenāb-ı Hāķķın taŗarrufını beyān iderek buyururlar ki ģüneŗ ve yine ay iki deģirmen öküzüdürler zīrā yıldızlar eŗrāf-ı semāda devr iderler ve daķı Cenāb-ı Hāķķın emrini ģıfz tutarlar ģarāŗ deģirmen ma‘ nāsınadır

(936) Meŗnevi

Aŗterān hem ģāne ģāne mīdevend

Merkeb-i her sa‘d u naŗsī mīŗevend

Yıldızlar daķı buredan burca segirdirler her sa‘dın ve her br naŗsın merkebi olurlar cümlesi bunlar Mevlānıñ taŗarrufındandır

(937) Meŗnevi

Aŗterān-ı ģarģ ger dūrend hey

V‘īn ģāset kāhilend ü sūstpey

¹⁷³“O’nun kulundan bir söz, bir fiil, bir hareket, bir sūkūn ancak O’nun ilminde, kudretinde ve kazasında ģeģtiģi üzere (ŗekliyle) ortaya ķıkar.”

Felegiñ yıldızları ey kimesne eger uzak ise bu seniñ hisleriñ kâhil ve tenbel midirler eflâkde olan yıldızlarıñ hâlini ba‘îd cihetinden müşâhede itmege ve ahvâline vâkıf olmağa kudretiñ yok ise havâssıñ saña qarîbdır anlara nazar eye añlar tenbel degildir anlar dağı Cenâb-ı Hâkķiñ taşarrufından devr ve hareketdedirler bunlardan bârî añla ki her şey’e Allâhu Te‘âlâ mutaşarrıf imiş kâhil tenbele dirler süstpey dağı ayrı kuşak dimekle bu ma‘nâya delâlet eyler hey ey ma‘nâsına harf-i nidâ olup munâdî mahzûf olmağla kes taķdîr olunur kâhilin dinlemesinde dağı istifhâm miķdâr olmağla tenbel midirler diyü ma‘nâ virildi ve istifhâm dağı inkârı olduğundan degildirler demek olur bundan şöñra Allâhu Te‘âlânıñ havâss-ı insâniyeyede taşarrufınıñ beyânına şürû‘ idip buyururlar ki

(938) Meşnevi

Aķterân-ı çeşm ü gûş u hûş-ı mâ

Şeb kucâyend ü bebîdârî kucâ

Yıldızlara beñzeyen çeşm ve bezm fehminiziñ kulağı gice ķandedirler ve yaķaza hâlinde ķandedirler ya‘nî gice Allâhu Te‘âlânıñ emr itdigi maħalle giderler ve gündüz olduğda yine emr-i Bârî ile bize gelirler işte bu taşarruf-ı Hüdâ ile dir [S-56a]

(939) Meşnevi

Gâh dersa‘d-ı visâl u dilhoşî

Gâh dernaħs-ı firâk u biħuşî

Taşarruf-ı İlâhî ile havâss-ı insâniyye gâhî vuşlat sa‘dindedir ve gönül hoşluğındadır gâhî havâss firķat-i nuħustendedir ve ıztırâbından lâya‘ķildedir

(940) Meşnevi

Mâh-ı gerdûn ķün derîn gerdîdenest

Gâh târîķ ü zamânî rûşenest

Felegiñ mâhı taşarruf-ı Bârî ile ķünkü bu dönmeķtedir ba‘zı zamân ħavf ‘arîz olmağla muzlimdir ve ħavfiñ zevâlinde rûşen ve münevverdir eger kudret-i Bârîde olmasaydı

yeknesak olurlar idi gâh maḥsûf ve gâh münevver olması delâlet ider ki Hakkıñ taşarrufında imiş

(941) Meşnevî

Geh bahâr u şayf hemçün şehd ü şîr

Geh siyâsetgâh-ı berf ü zemherîr

Yine emr-i İlâhî ile bu ‘âlemde gâh şeker ve süd gibi mevsim-i bahâr ve şayf vardır gâh siyâset gibi kâr ve ziyâde şovukıñ bu ‘âlem maḥallidir zemherîr ziyâde şovuğa dirler bu beyitte bahârı ve şekere ve süde ve berfî ve ziyâde şovuğı siyâsete teşbîh buyurdılar ve bu cihetden bu ‘âleme siyâsetgâh ta‘bîr buyurdılar zîrâ berfîñ ve zemherîriñ mekânıdır fi‘l-vâkı‘ bahâr ve şayf şehd ve şîre beñzer ve berf ve zemherîr daḥı siyâsete teşbîhdır zîrâ bahâr ve şayf [İ-86b] şıfat-ı cemâliñ eşeridir ve kâr ve şovuk şıfat-ı celâliñ eşeridir egerçi pire ve sinek ve sivri sinek ve taḥta kehlesi ve keşret-i ḥarâret şems-i umûr-ı müşkileden olmağla insâna her ne kadar ezâ ve cefâ virir ise de şovuk ve mevsim-i şitâ kemâliyle sa‘b ve güc olduğundan bahâr ve mevsim-i şayf a‘lâ oldığı maḥall-i şübhe degildir bu cihetden şîre ve şekere teşbîh olundu ba‘zı mecânîñ ‘aḳlları olmağla mevsim-i şitâyı tercîh iderler a‘aḳlehumullâhu te‘âlâ

(942) Meşnevî

Çünki külliyyât pîş-i ü çü gûst

Suḥre vü secdekun-ı çevgân-ı üst

Çünki semavât ve ‘arz ve cibâl ve kevâkib ve bunlarıñ emsâli şey’ler ki umûr-ı külliyyedendir Mevlânıñ emri ve irâdesi önünde top gibi ğaltandır ve fermânına tâbi‘dir ve Cenâb-ı Hakkıñ müsaḥḥarası maḳâmındadır ve anıñ çevgân gibi fermânına muṭî‘ ve râmdır beyit-i âtiye merhûndur

(943) Meşnevî

Tu ki yek cüzvî dilâ z’în şad hezâr

Çün nebāṣī pīṣ-i ḥükmeṣ bīḳarār

Sen ki bu yüz biñ umūr-ı külliyyeden bir cüzv maḳāmındasın ey gönül altun o Hüdānıñ emr ve ḥükminiñ önünde ḥareket itmezsin ve bīḳarār olmazsin itā' at itmemek bu cüzviyyet ile ne emr-i ğarībdır

(944) Meṣnevi

Çün sūtūrī bāṣ derḥükm-i emīr

Geh derāḥur ḥabs u gāhī dermesīr

Bir binek ḥayvānı gibi emīriñ ḥükminde ol gāḥ āḥurda ḥabs ol ve gāhī yürümekde ol ya' nī emīr diler ise āḥurda ol ve seniñ üstüne rākib olursa yürümekde ol ve bir vechle emīre muḥālefet eyleme bundan murād Allāhu Te'ālā ğınā virir ise ganī ol ve faḳr virir ise faḳīr ol 'izzet virir ise 'azīz ol zillet virir ise zelīl ol server-i ḳalb virir ise mesrūr ol ğam virir ise aña da rāzī ol ki ben bunı istemem dime demek olur sūtūr sīniñ ve tāniñ zammeleriyle binmege münāsib olan ḥayvāna dırlar at ve bağlı merkeb gibi yine beyit-i sābıḳ me'ālinde buyurlar ki

(945) Meṣnevi

Çünki dermīḥet bebended beste bāṣ

Çünki bugṣāyed berev berceste bāṣ

Çünkü Mevlā seni at gibi mıḥa bağlar sen daḥı emrine imtiṣāl eyle bağlanmış ol ya' nī rızā göster ve bendden ḥalāṣa çāre aramak isteme çünkü seni mer' āzāra ṣalıvirirdi yürü şıçramış ol ḥāşılı emrine kemāliyle rızā göster dimekdir işte 'azīzim dervīşlik bunuñ adıdır ve böyle olmak lāzımdır līkin zamānımızda ḳuṭbiyyet da' vāsı idenlerde daḥı bu ḥāl görmedim cümlesi bendden ḥalāṣa 'avām gibi sebep ve çāre ararlar idi emr-i Bārīye rızā büyük işdir nefis bende aṣla rızā virmez

(946) Meṣnevi

Āftāb ender felek kej mīcehed

Dersiyeh rūyi kūsūfeṣ mīdihed

Āftāb felekde egri ve ma‘kūs hareket ider bu cihetden k̄ara yüzlilikde Allāhu Te‘ālā
aṅa kūsūf ve tūtuqluk virir

(947) *Meşnevî*

K’ezzeneb perhîz kun hîn hūşdār

Tā negerdî tu siyehrū dîgvār

Öyle diyerek ki zenebden ve kibrden perhîz ile āgāh ol ‘aqlını başına cem‘ eyle hattā
tencere gibi k̄ara yüzli olmayasñ āftābñ zenebi kibr ve varlıkdır ve ben cümle nāsa
ziyā viririm [İ-87a] diyü iğtirār ve iftiḥār itmesidir dîg dālñ kesriyle ta‘ām ṭabḥ
olunan çömlege ve tencereye dinir [S-56b]

(948) *Meşnevî*

Ebrā hem tāziyāne-y āteşin

Mî zenendeş k’ān çünān rev ne çünin

Ancılayın git buncalayın gitme diyerek melā’ike-yi müvekkilīn bulut āteşden k̄amçı
ururlar ve fi’l-ḥadīşü’ş-şerīf *erra‘du melekun min melā’iketilleh müvekellün*
*bisseḥābi ma‘ahu maḥārīkun min nārın yesūku bihā’s-siḥābe ḥayṣu ṣā’e Allāh*¹⁷⁴
revāhu’t-Tirmidī ‘an İbn ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anhu

(949) *Meşnevî*

Berfūlān vādî bübār in sū mebār

Gūşmāleş mīdihed ki gūşdār

Fūlān vādī ve şahrā üzerine ey seḥāb git oraya maṭar inzāl eyle emr-i Bārī böyledir bu
maḥale yağıdırma k̄amçı urmaqla melek bulutı te’dīb ider sözime k̄ulaḥ ṭut ve beni
diñle

(950) *Meşnevî*

¹⁷⁴“Allah’ın meleklerinden bulutlardan sorumlu olan ve ateşten k̄amçıları olan bir melek vardır. Elindeki k̄amçı ile bulutları Allah’ın dilediği yere sevk eder.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s.199. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.] [Gültekin’in vermiş olduğu hadis metninde “erra‘adu” kelimesi yoktur.]

‘Aql-i tu ezāftābī piş nîst

Ender ’ân fikrî ki nehy âmed maîst

Seniñ ‘aqlıñ ey kimesne bir âftâbdan ziyâde degildir zîrâ âftâb seniñ ‘aqlından enverdir ve aqvâdır böyle olunca ol fikr ve fi‘liñ haqqındaki Mevlâdan men‘ geldi orada turma ya‘nî işleme dımekdir âftâb nehye imtişâl itmediginden münkesif oldı sen andan kavî ve büyük ve nûrlı degilsin seniñ ‘aqlına kûsûf gelecegi maḥall-i şübhe degildir buyurmak isterler nitekim ebyât-ı âtiyede taşriḥ olunsa gerekdir

(951) Meşnevi

Kej menih ey ‘aql-ı tı hem gām-ı ḥ iş

Tâ neyâyed ân kûsûf-ı ũ bepî

Egri koyma ey ‘aql sen daḥı kendi adımını hattâ âftâbıñ tıtuulması seniñ önüne gelmeye ve sen de şems gibi münkesif olmayasın

(952) Meşnevi

Çün güneḥ kemter buved nîm âftâb

Münkesif binî vü nîmî nûrtâb

Çünkü suç cezâsı olur âftâbıñ yarısını tıtuulucı görürsün ve yarısını nûr ile ziyâ şâḥibi görürsün eger cürmi çok olur ise cümle karşı münkesif olur ve cürmine göre mücâzât olunur nitekim bu beyitle beyân buyururlar

(953) Meşnevi

Ki beḳadr-i cürm miḡîrem turâ

În buved takrîr derdâd u cezâ

Öyle diyerek Allâhu Te‘âlâ şemse kûsûf virür ki ey âftâb seni cürmüñ miḳdârınca tutarım zîrâ ‘adâletde ve cezâda taḳdîr-i İlâhî bu olur ve âftâbıñ ḡayrıları daḥı bu vechle mücâzât olunurlar gūyâ Cenâb-ı Ḥüdâya dindi ki yâ Rab ben cürmimi senden şaklu tutarım mücâzât ne gûne idersiñ Ḥaḳ celle ve ‘alâ tarafından Ḥazret Mevlânâ ḳuddise sırruhu bu beyitle bu su’âle cevâb buyururlar ki

(954) *Meşnevi*

H'āh nīk ü h'āh bed fās u setīr

Berheme eşyā semi'īm ü başı

Sen ef'ālını iyü eyle ve çirkin eyle ve āşkāre eyle ve mestūr eyle ya' nī gūne diler isen
öyle eyle biz cümle eşyānīn kelāmını iştiriciyiz ve cümle nīn hālını görücüyüz elbetde
mükāfāt ideriz böyle bil demek olur

(955) *Meşnevi*

Z'īn güzer kun ey peder nevrūz şud

Halk ezHallāk hoşpedfūz şud

Bu söylediğin kelāmlardan geç ve bu sözleri terk eyle ey bābā zīrā nevrūz günü oldu
ve dahı cemā'at-i 'uṣṣāk kendi hallākından ağız güzel ve şīrīn oldu pedfūz bā-yı
'Acemiyenīn fethiyle kelime-yi vāhide [İ-87b] alarak dehān ma'nāsınadır nitekim
Luğat-ı Şāhidīde *pūz hem bedfūz ağız avurd jem*¹⁷⁵ diyerek taşrīh olunmuşdur
nevrūzdan murād tecellī-yi İlāhī ve elṭāf-ı Bārīdır bu şüretde tecellī ve luṭf zamānı
oldı ve 'uṣṣāk 'atāyā-yı İlāhīyeden hişşeyāb oldılar demek olur cāyiz ki o vakt
nevrūza dahı teşādūf itmiş ola halkdan murād 'āşıklar olur

(956) *Meşnevi*

Bāz āmed āb-ı cān dercūy-ı mā

Bāz āmed šāh-ı mā derkūy-ı mā

Yine cānīn gıdāsı olan āb-ı bezm ırmağıma geldi ābdan murād Vācibü'l-Vücūd olur
ve cūydan murād Hāzret-i Mevlānīn vücūdı olur yine bezm-i šāhımızdır bezm-i maḥz
luṭfıyla bizim maḥall-i vücūdımıza tecellī eyledi

(957) *Meşnevi*

Mī hūrāmed baht u dāmen mīkeşed

Nevbet-i tevbe şikesten mīzened

¹⁷⁵ (İmamoğlu, 1993: s.125.)

Bizim baht ve devlet şāhibi yārimiz cūy-ı vüçüdımızda ve kūy-ı kalbimizde şalınır ve nāz u şīve ider şalınmağdan ve dāmen çekmekden tecellī-i İlāhī murād olunur ve dağı bezm-i yārdan ve ‘aşğdan yāriñ istitārı sebebiyle tevbe itdigimiz için o tevbeyi kırmağlığın tablını ve mehterhānesini urur ya‘nī kendinden ve ‘aşğından itdigimiz tevbeyi bize bozdurur demek olur nevbet urmağdan murād sulṭān-ı ‘aşğın tablını çaldırmasıdır nitekim mülūkuñ ‘ādeti şubḥ u mesāda nevbethānesini çaldırıp sulṭānlığını ḥalka i‘lāndır [S-57a]

(958) Meşnevi

Tevberā bār-ı dīger seylāb burd

Furşat āmed pāsbānrā ḡ‘āb burd

Tevbeyi ġayrı kerre sel şuyı iletdi zīrā ‘aşğa fırsat geldi ve pāsbān-ı ‘ağlı ḡayret kendinden aldı bu aralıkda ‘aşğ fırsat bulup tevbeyi bozdurdu

(959) Meşnevi

Her ḡumārī mest ġeşt ü bāde ḡurd

Raḡtrā imşeb girev ḡ‘āhīm kerd

Her bir ‘aşık tecellī-i İlāhī ile mest oldu ve mütekeyyif oldu bu gice metā‘-ı vüçüdımız Cenāb-ı Ḥaḡḡa rehn itmek isteriz ya‘nī ben dağı tecellī ile mest ve lāya‘kıl olayım dirim

(960) Meşnevi

Z’ān şarāb-ı la‘l-i cān-ı cānfezā

La‘l ender la‘l ender la‘l-i mā

O cān artırıcı cān şarābından bizim lebimizde bāde bāde içinde vardır evvelki la‘ller bāde ma‘nāsınadır āhirdeki la‘l leb ma‘nāsınadır ve bādeden dağı lezzet murād olunur

(961) Meşnevi

Bāz ḡurrem ġeşt meclis dīlfrūz

Ḥiz def-i çeşm-i bed ispend sūz

Yine yārīn gelmesiyle meclis kıtlu oldu ve albe ziyā virici oldu alk meclisden işābet-ı ‘aynı def için yūzerlik tomı yak ispend hemzeni kesri ve sīnīn sūkūnıyla ve yine hemzesiz sīnīn kesriyle sipend yūzerlik tomı ta‘bīr olunan şey’e dirler siyāh ve ufa olur nazār için nāfi‘dir ekseriyā efāle nazārı def için tūtsū virirler

(962) Meşnevi

Na‘ra-yı mestān hoş miāyedem

Tā ebed cānā çünin mibāyedem

Tecellī sebebiyle ‘āşıqların narası baa hoş gelir bu ma‘nā muzāf olmayarakdır yāhūd mestān hoş muzāf olarak hoş mestlerin narası baa gelir demek olur ebede dek ey cān böyle isterim ya‘nī hemān ‘uşşā nara itsinler ve bezm-i ‘aş germāgerm olsun dirim demek oldu

(963) Meşnevi

Nek Hilālī bāb Bilālī yār şud

Zahm-ı hār ūrā gül ü gülzār şud

İşte bir Hilāl ya‘nī nūrāniyyet-i Bilāl-i Ḥābeşī *raiyallāhu te‘ālā* ‘anhu yār ve muārın oldu bu eelden şahibi olan Yehūdīnīn [İ-88a] urduı dikenli aacın zahmı Ḥāzret-i Bilāle gül ve gülzār oldu bināberin aqlā o zahmdan teneffür itmez idi ve Aad dimei terk buyurmaz idi bu maāmda Hilālden murād nūrāniyetdir nūrāniyyeti Hilāl ile ta‘bīr buyurması arīben Hilāl ışşası gelecektir aa telmīh ve işāret içündür

(964) Meşnevi

Ger zizahm-ı hār-ı ten ırbāl şud

Cān-ı cismem gülşen-i ibāl şud

Bu beyiti ve māba‘dında olan iki beyiti Ḥāzret-i Bilāl tarafından olarak buyururlar eger degnek zahmından tenim albūr gibi oldu ise ne amım vardır zīrā cismimin cānı ibāl ve devlet-i gülistānı oldu maşūd ise rūhu ‘imāretidir cismīn ‘imāreti degildir

(965) *Meşnevi*

Ten bepiş-i zaḥm-ı ḥār-ı ān Cühūd

Cān-ı men mest u ḥarāb-ı ān Vedūd

Benim benim o Yehūduñ dikenli ağacınıñ zaḥmınıñ önünde olıdır ve andan zaḥm kaldırıcı ve muḫtarib olıdır velikin benim cānım o Ḥaḫḫıñ ḥarāb olmuş mestidir ve devr-i esmā'-i İlāhiyedendir

(966) *Meşnevi*

Büy-ı cānī sūy-ı cānem mīresed

Büy-ı yār-ı mihrbānem mīresed

Esrār-ı cānınıñ rāyiḥası benim cānımıñ tarafına irişir ve benim cānım esrār-ı rūḥa vāḫıf olur ve yine benim mihrbān ve merḥametli yārimiñ rāyiḥası baña vāḫıl olur çünki ben böyle devlete irdim cismime her ne ziyān olur ise olsun ben aña keder itmeyim demek olur ne' am böyle devlet bulanlar dünyāsına ve cismine ā'id olan ziyāna ḡamnāk olmazlar

(967) *Meşnevi*

Ezsuy-ı Mi' rāc āmed Muştafa

BerBilāleḫ ḥabbezā liḫabbezā

Mi' rāc-ı rūḥānī tarafından faḫr-i kā'ināt-ı 'alīye *efḍālū's-ḫalavāt ve ekmelū't-teḫayāt* teşrīf buyurdılar o Muştafa *'aleyhi's-selām* kendi Bilāline yā Bilāl sen benim olarak baña güzel ve iyisiñ ya'nī benim ne a'lā ümmetimsiñ diyü tebşir itdiler bu mi' rācdan murād Receb-i şerīfiñ yigirmi yidinci gicesi meşhūr ve müte'ārif olan mi' rāc degildir bīnaberīn mi' rāc-ı rūḥānīye ḫaml olundu **Buḫārī**-yi şerīfde muşarraḫdır bu ḫadīş-i şerīfi rü'yā ta'biri gününde buyurmuşlardır bu daḫı delālet ider ki mi' rāc-ı rūḥānī 'avdetindedir ḫadīş-i şerīf budur [S-57b] ve **Şaḫīḫayn**da mevcūddur Ebu Hureyre *radıyallāhu te'ālā 'anhu* inne ḫāle Resūlullāh *ḫallālāhu te'ālā 'aleyhi vessellem* libāsü'l-müezzın *yā Bilāl ḫaddiḫnī biercā 'amelin 'amiletehu fillīslām fāniyy semī'tu*

*duḳḳa na'leyke beyne yedeyye filcenneti*¹⁷⁶ duff dālīñ zammı ve fā-yı müşeddede ile eṣnā-yı müşeyyede pāpūşdan zāhir olan şadāya dirler **Şāriḥ-i Kaṣṭallānī** bu ḥadiş-i şerīfīñ şerhinde *ve haḏihi ve mertebetün 'aẓimetün liBilālīn*¹⁷⁷ *raḏiyallāhu te'ālā 'anhu* buyurmuşdur fi'l-ḥaḳīḳate nezd-i Ḥüdāda mertebe-yi 'aẓimesi olduğunu iş'ār ve i'lān ider *raḏiyallāhu te'ālā 'anhu ve arzāhu* işte aşḫāb böyle olur ve şaḫābete daḫı yaḳışan budur şaḫābete yaḳışmaz Resūl-i Kibriyānıñ nefsi gibi olan Ḥazret-i 'Alī kerremallāhu vech ile dünyā içün döğüşmek ve daḫı ḳurre-yi 'ayn Resūl-i Kibriyā Ḥazret-i İmām Ḥasan rızā üzerine 'asker çekip ḫilāfetden Kūfede keff-i yed [İ-88b] itdirmek ḥabbezā ef'āl-i medḥdendir ne'am gibi ne güzel ma'nāsındır fā'ili daḫı kendinde olan zā kelimesidir

(968) Meşnevi

Çünkü Şiddik ezBilāl-i demdürüst

İn şenid eztevbe-yi ü dest şüst

Çünkü Ebū Bekr Şiddik *raḏiyallāhu te'ālā* kelāmı bütün ve şaḫīḥ olan Bilālden bu kadar tenbīh ve naşīhatden sonra yine Aḫad Aḫad kelāmını işitti Bilālīñ tevbesinde şebātından ümīdini ḳaṭ' itdi ve İslāmını ihfā maḳdūrı olmadığını aḫlayıp başḳa çāresine bakmaḡa şürū' eyledi dest şüst fāriḡ oldı dimeye iştilāḥ olunmuşdur **Bāz gerdānīden-i Şiddik raḏiyallāhu 'anhu vāḳı' a vü imtiḫān-ı Bilālra ḡulm-ı Cūḫūdānrā bervey ve Aḫad Aḫad ḡüften-i ü ve efzūn şuden-i kīne-yi Cūḫūdān** Burası Ḥazret-i Şiddik *raḏiyallāhu 'anhuñ* Bilālīñ vāḳı' asını ve imtiḫānını ve daḫı ṭā'ife-yi Yehūdīñ Bilāl üzerine itdikleri ḡulmı Bilālīñ üzerinden 'ayıb degil mi bu biçāre mazlūmdan ne istersinüz ve bu ezāyı altun idersinüz Allāhu Te'ālādan ḫavfīñız yok mudur diyerek def' ve men' itmesi beyānındadır bāz gerdānīden girü döndürmek ma'nāsındır bu maḳāmda men' ve def' murād olunur ve daḫı Bilālīñ bunlar ezā itdikce Aḫad Aḫad diyerek Cenāb-ı Ḥaḳḳı tevḫīd itmesi ve tevḫīd itdikçe cehūdların 'adāveti müzdād olması beyānındadır **ve ḳışsa kerdn-i ān ḳāziyye pīş-i Muṣṭafā ṣallallāhu 'aleyhi's-**

¹⁷⁶“Ey Bilāl! Müslümanlığın müddetince yapmayı âdet hâline getirdiğin amelini söyle ki ben cennette önümde senin ayak izlerini işittim.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 200. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

¹⁷⁷“Bu Bilal için çok büyük bir mertebedir.”

selām ve meşveret-i derḥarīden-i ū ezCühūdān ve daḥı Hāzret-i Şiddīkİn o kaziyyeyi Hāzret-i Muştafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellemin huzūr-ı şerīfinde naql ve beyān itmesi ve daḥı t̄a‘ife-yi Yehūddan Hāzret-i Bilālī şatun almak ḥuşūşında faḥr-i ‘ālem efendimiz ile meşvered itmesi beyānında olucudur

(969) Meşnevī

Ba‘d ezān Şiddīk pīş-i Muştafā

Güft ḥāl-i ān Bilāl-i bāvefā

Bundan sonra Ebū Bekr Şiddīk raḍiyallāhu ‘anhū Hāzret-i Muştafā ‘aleyhi’s-selāmın huzūr-ı şerīfinde o vefā ile muttaşif olan Hāzret-i Bilālīn sergüzeştini ve aḥvālını naql ve beyān eyledi

(970) Meşnevī

K’ān felekpeymāy-ı meymūn bāl-i çüst

İn zamān der‘aşk u ender dām-ı tust

Öyle diyerek ki felege ‘urūc idici ve daḥı ḳalbi mübārek ve tiz olan Bilāl bu zamān yā Resūlallāh seniñ ‘aşkında ve seniñ dām-ı maḥabbetindedir ve seniñ peygamberliğini daḥı taşdıḳ itmiştir

(971) Meşnevī

Bāz-ı sulṭānest z’ān cuḡdān berenc

Derḥadeş medfūn şudest ān zeft genc

O Bilāl sulṭān-ı ḥaḳīḳīniñ toḡānıdır bu cihetden o bāyḳūş gibi olan kefereden zahmetdedir zirā bāyḳūşlar toḡānı sevmezler ve anlarıñ içüne nāçār düşmüştür gūyā bir ‘azīm ḥazāne ḥabs ipine medfūn olmuş ve ḳalmış gibi olmuştur cuḡd cīmiñ zammı ḡaynıñ sūkūnıyla bāyḳūş ḳuşına dirler şe’āmet ile ma‘rūfdur ve vīrānelerde sākin olur berenc kelimesinde olan bā zarfiyet içündür ḥadeş daḥı baḥs ma‘nāsınadır zeft zāniñ fethi ve fāniñ sūkūnıyla ulu dimekdir [S-58a]

(972) Meşnevī

Cuğdhā berbāz istem mīkuned

Perr ü bāleṣ biğünāhī mīkened

Bâyķūşlar toğān [İ-89a] üzerine zılm eylerler ve dağı anıñ ķanādını şuşsuz ķoparırlar ikincisi kâfiñ fethiyle kunedin maşdarından müştakdır ķoparmak ma‘ nâsınadır

(973) Meşnevi

Cürm-i ü ĩnest k’ü bāzest ü bes

Ėayr-ı ĥübī cürm-i Yūsuf ĥist pes

Toğānıñ şuşı bāyķūşlarıñ ‘inde ancaķ toğān olup bāyķūş olmamasıdır eger bāyķūş olaydı cümlesi ez dil ü cān severler idi böyle olunca Yusūf ‘aleyhi’s-selāmıñ şuşı iĥvānıñ ‘inde güzellikden Ėayrı nedir belki ancaķ ĥüsn ve leţāfetidir zırā iĥvānına bir Ėadri ve zılmı yok idi ki andan içün sevmeyeler hemān ĥüsnine ĥasedlerinden ve vālideynine aĥabb olduğundan ĥāha ilkā itdiler

(974) Meşnevi

Cuğdrā virāne bāşed zād u būd

Hestān berbāz z’ān ĥaşm-ı Cühūd

Bāyķūşuñ toğdığı ve öldiğı yer virāne olur bu cihetden bunlarıñ toğān üzerine Yehūd ĥışmı vardır

(975) Meşnevi

Ki ĥirā miyād āri z’ān diyār

Yā zıķaşr u sâ‘id-i ān şehryār

Öyle diyerek ki altun o diyārdan zıkre getirirsin ve ‘ālem-i İlāhīyi tezekkur idersin yāĥūd o ‘ālemiñ ķaşrından ve dağı o sulţān-ı ĥaķıķıñıñ bileğinde oturduğundan altun kelām söylersin bunları yād itme ve böyle sözler söyleme belki bizim gibi ehl-i Ėafletden ol

(976) Meşnevi

Derdih-i cuġdān fuṣūlī mīkuni

Fitne vü teşvīş der mīefgenī

Bâyķüşların ķaryesi olan dünyāda cāhillik eylersin ve anlarıñ miyānına fitne ve ihtilāl ilķā idersin fi'l-vāķi' ehl-i dünyā āhirete ve Allāha müte' allik kelāma rāzī olmazlar ve istimā' ını sevmezler men' i elinden gelir ise başka kelāma bakalım dir ve men' ider eger men' e ķādir olamaz ise o meclisden ķalkar ve gider fuṣūlī cehālet ma' nāsınadır

(977) Meşnevi

Mesken-i mārā ki şud reşk-i eşir

Tu ħarābe ħāni vü nām-ı ħaķir

Bizim meskenimiz ve dārımız olan dünyā ki felek kendinden a' lā olduğundan o dünyāya ħased ider idi sen āna ħarāb yir dirsens ve āna alķaķ nām ile ta' bīr idersen ve taĥķir idersen böyle a' lā ve cāy-ı feraĥfezāyı taĥķir lāyık mıdır ve cünün ve sefāhet degil midir dirler ve ehl-i ħaķikati taĥķir iderler

(978) Meşnevi

Şeyd āverdi ki tā cuġdān-ı mā

Mer turā sāzend şāh u pişvā

Böyle dimekle ħīle ve riyā getirdiñ tā ki bizim bāyķüşlarımız taĥķik seni şāh ve muķtedā kılalar ve seni dīn ulusu bilip māllarını ve bāġlarını ve cümle metā' larını saña vireler ve seni kendilerine re'is ve pādişāh ideler şeyd şımıñ kestiryle mekr ve ħīle ma' nāsınadır

(979) Meşnevi

Vehm ü sevdāyi derişān mīteni

Nām-ı in firdevs virān mīkuni

Anlara bir vehm ve sevdā tōķursun ya' nī anlara vehm ve muĥāl sevdā virirsin bu cennet gibi olan dünyānıñ adını cāy-ı ħarāb ta' bīr idersiñ

(980) *Meşnevî*

Berseret çundân zenîm ey bedşîfât

Ki begüyî terk-i şeyd ü türrehât

Bu sözlerden fâriğ ol ve illâ [İ-89b] ey şıfatları çirkin seniñ başına ol kadar şamâr ve yumruk ururuz ki bu riyâyı ve bu hezeyân sözleri terk itdim bir dağı söylemem dirsın bundan şoñra yine Hâzret-i Şiddîk Bilâl-i Hâbeşî *radıyallâhu ‘anhun* hâlini Resûl-i Kibriyâya beyâna şürû‘ idip buyurlar

(981) *Meşnevî*

Pîş-i maşrık çâr mîheş mîkuned

Ten bürehne şâh-ı hâreş mîzened

Yâ Resûlallâh Bilâli maşrıkıñ öñüne gererler ba‘de teni bürehne olarak aña dikenli ağaç dalını ururlar ve iki ‘azâbı bir yirden eylerler

(982) *Meşnevî*

Eztenes şad cây hûn bermicehed

Û Aḥad mîgüyed ü ser minihed

Anıñ cesedinden çok maḥalde kan şıçradır ve Bilâl yine Aḥad diyerek tevḥîd ider ve sözünden rücû‘ itmez ve bu cevre baş kor ve râzî olur şad cây yüz maḥal dimekdir ve keşretten kinâyedir cehîden şıçramak ma‘nâsınadır [S-58b]

(983) *Meşnevî*

Pendhâ dâdem ki pinhân dâr dîn

Sır bepüşân ezCühüdân-ı la‘în

Yâ Resûlallâh ben Bilâle naşîḥat virdim ki sen dînini gizlü tut sırrını mel‘ûn cehüdlardan setr eyle yâḥûd sîniñ fethiyle okunur ma‘nâsı dîniñ başını ört demek olur ve yine setr eyle dimekdir ‘ibâret olur bu şüretde ikisi me‘âl-i vâhîde olmuş olur

(984) *Meşnevî*

‘Āşıkēst ūrā kıyāmet āmedest

Tā der-i tevbe ber ’ū beste şudest

Bilāl ‘āşıkdır aña kıyāmet gelmişdir hattā türbe kapısı anıñ üzerine sedd olmuşdur kıyāmetde tevbe olmaz bināberīn tevbede şebāt idemedi demek olur

(985) Meşnevī

‘Āşıkī vü tevbe yā imkān-ı şabr

Īn muḥālī bāşed ey cān bes sıtabr

‘Āşıklık tevbe ile berāber yāḥūd şabra kudret ile ey cān bu ḥāl muḥāle mensūb olur zīrā büyük işdir bes çok ve sıtabr büyük ve ‘azīm nesneye dirler

(986) Meşnevī

Tevbe kirm ü ‘aşk hemçün ejdehā

Tevbe vaşf-ı ḥalk u ān vaşf-ı Hudā

Beyit-i sābıka ‘illet olarak buyururlar ki tevbe za‘īfde at kurdı gibidir ve daḥı ‘aşk kuvvetde ve kahr galebede ejderhā gibidir ikisi cem‘ olmaz ve yine tevbe ḥalkıñ vaşfidır ve ‘aşk Hakkıñ vaşfidır birisi büyük ve birisi küçükdür ‘aşk tevbeye elbet gālib olur demek olur

(987) Meşnevī

‘Aşk z ’evşāf-ı Hudā-yı bīniyāz

‘Āşıkī bergayr-ı ū bāşed mecāz

Maḥabbet müstağnī olan Hudānıñ evşāfındandır ya‘nī maḥabbet Hudāya olur dimekdir bu şüretde Allāhu Te‘ālānıñ gayrısına maḥabbet mecāz olur ve ḥaḳīqat olmaz hattā maḥbūb ve maḥbūbeye olan ‘aşka elsine-i nāsda ‘aşk-ı mecāzī dinir ḥāşılı maḥabbet vaşf-ı Haktır Hakkıñ vaşfını Hakkā şarf lāzımdır gayrıya şarf münāsib degildir buyurmak isterler

(988) Meşnevī

Z'ân ki ân hiss-i zerendûd âmedest

Zâhireş nûr enderûn dûd âmedest

Zîrâ ğayr kimesneniñ hüsni kalb gibi altun ile şunmuş gelmiştir kalbzenleriñ ‘âdeti gümüşüñ ve bakırın üzerine altun ile endûde kıllarlar ve hâliş altun yerine anı şarf idip halkı aldadırlar Mevlânîñ hüsniñ ğayrısı dañı bu vechle olmağla kalb olmuş olur bu şüretde ğayrı kimesneniñ hüsniñ zâhiri nûr içerisi tütün gelmiştir [İ-90a]

(989) Meşnevi

Çün reved nûr u şevd peydâ duhân

Bef'süred ‘aşk-ı mecâzî ân zamân

Çünkü nûrı gider ve duhânı zâhir olur o zamân ‘aşk-ı mecâzî şevk olur ya‘nî ‘aşkına nefret gelir demek olur şoñra anı gördükde bunuñla ‘ömr geçer didigine pîşmân olur

(990) Meşnevi

Väreved ân hüsni şüy-ı aşl-ı hod

Cism mâned gende vü rüsvây ü bed

O ma‘şûk-ı mecâzîniñ hüsni kendi aşlı tarafına gider ve cismi koğmış ve rezîl olduğı hâlde ve çirkin olarak kalır

(991) Meşnevi

Nûr-ı meh râci‘ şevd hem şüy-ı mâh

Väreved ‘akseş zidivâr-ı siyâh

Ayîñ nûrı dañı ay tarafına güzellik nûrı gitdiği gibi rücû‘ idici olur ve o kara dîvârdan nûruñ ‘aksi gider ve dîvâr siyâh olduğı hâlde kalır

(992) Meşnevi

Pes bemâned âb u gîl biân nigâr

Gerded ân dîvâr-ı bîmeh divvâr

Böyle olunca ve cesed o nürsüz ve hüsnsüz kalır o dīvār gibi olan cesed nürsüz şeytān gibi siyāh olduğu hâlde olur nigār bu maḳāmda hüsni ve leṭāfet ma‘ nāsına olur

(993) *Meṣnevi*

Ḳalbrā ki zer zirūy-ı ū bicest

Bāz reft ān zer bekān-ı ḥod niṣest

Ḳalb akçe için ki altun anıñ yüzünden zāyil oldu ve dahı rücū‘ idip ve altun kendi ma‘ denine oturdu işte güzellik hüsniñ zevāli bunuñ gibi oldu

(994) *Meṣnevi*

Pes mis-i rūsvā bemāned dūdveṣ

Zū siyehrūter bemāned ‘āşikeş

Böyle olunca bakır duḡān gibi siyāh ve rūsvā olarak kalır ya‘ nı güzellik cismi bakır gibi siyāh kalır dımeḳdir o güzelden için anıñ ‘āşkı kara yüzi ve maḥbūb olarak kalır ve benim sevdiğim eyvāh bu mı imiş ben bilmez idim şimdi hāl ne olduğunu añladım diyerek nādim olur velīkin nedāmetde bir fāyide olmaz [S-59a]

(995) *Meṣnevi*

‘Aşḳ-ı bināyān buved berkān-ı zer

Lācerem her rûz bâşed bişter

Erbāb-ı basīretiñ ve aşḥāb-ı diliñ maḥabbeti altun ma‘ deni gibi olan Allāhu Te‘ālāyadır bu eelden her gün anlarıñ ‘āşkı ziyāde olur zirā Mevlānıñ hüsni zāyil olmaz ve bu ‘āşıḳlar şoñra nādim olmazlar

(996) *Meṣnevi*

Z’ān ki kânṛā derzerī nebved şerīk

Merḥabā ey kân-ı zer lāşekke fīk

Zirā ma‘ deniñ altunlukda şerīki olmaz ma‘ dende altun çokdur ve bitmez ve tükenmez sāyir altunlar ḳalīldir böyle olunca ma‘ deniñ zerlikde hıçbir altun şerīki

degildir bu cihetden kân-ı zer ‘âşıkların ‘aşkı tezâyüddedir ‘aşklarına zevâl gelmez ki pîşmân olalar hoş geldiñ ey altun ma‘deni seniñ vücūdında şek ve şübhe yokdur ve ma‘şuk olmağa lâyık ancak sensiñ kân-zerden murād Vâcib Te‘âlâdır

(997) Meşnevî

Her ki kalbirâ kuned enbâz-ı kân

Vâreved zer tâ bekân-ı lâmekân

Her kimesne ki kalbi ma‘dene ortak ider ya‘nî dünyânın dilberine rabt-ı kalb ider o kalbde olan altun lâmekân ‘âlemine ve kendi ma‘denine o güzelden gider beyit-i âtiye merhûndur

(998) Meşnevî

‘Âşık u ma‘şuk mürde z’ıstırâb

Mânde mâhî refte z’ân girdâb âb

O zamân ‘âşık ve ma‘şuk birbirini gördükde kemâl-i hayâsından ve gâyetde ıztırâbından [İ-90b] mürde ve meyyit gibi olurlar işte ‘âşk-ı mecâzîniñ encâmı bu zahmeti ve şikleti netice virir bu ma‘şukdan hüsnün zevâli aña beñzer ki balık türâb içünde kalmış ve o girdâbdan şu gitmiş

(999) Meşnevî

‘Aşk-ı Rabbânîst hurşîd-i kemâl

Emr nûr-ı üst halqân çün zılâl

Velîkin Mevlâya mensûb ‘aşk zâ’il olmayıp dâyim olmakda kemâl şâhibi güneş gibidir ve rûh-ı insânî dağı anıñ nûrıdır ve ecsâm-ı nâs anıñ gölgesi gibidir bu maqâmda emrden murād rûhdur rûha emr ta‘biri *quli’r-rûhu min emri Rabbi*¹⁷⁸ nazm-ı celîline müşâkelet içündür hülâşa-yı kelâm maḥabbet-i mecâziye-yi fânîye ve maḥabbet-i ḥaḳîḳîye bâḳîyedir sen ‘âḳıl isen bâḳî tarafına gel buyurmak isterler

(1000) Meşnevî

¹⁷⁸“De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir.” (İsrâ 17/85)

Muṣṭafā zīn kıṣṣa çün hoş berşüküft

Rağbet efzūn geşt ūrā hem begüft

Hazret-i Muhammed Muṣṭafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem Bilālīn kıṣṣasını istimā‘dan gāyetle memnūn olup gül-i ra‘nā ve şad berg gibi güzel açıldı Hazret-i Şiddīkīn dahı rağbeti kıṣṣayı nakle ziyāde oldu o Resūl-i Kibriyāya bu vāqı‘ayı iyü ve kāmil olarak beyān eyledi faḥr-i ‘ālemiñ inkişāfı Ebū Bekri dahı münkeşif eyledi

(1001) Meşnevi

Müstemi‘ çün yāft hemçün Muṣṭafā

Her ser-i mūyeş zebānī şud cūdā

Çünkü Hazret-i Şiddīk Muṣṭafā ‘aleyhi’s-selām gibi müstemi‘ buldı Şiddīkīn başınıñ her mūyı başka bir zebān oldu

(1002) Meşnevi

Muṣṭafā güfteş ki eknūn çāre çīst

Güft īn bende mer ūrā müşterīst

Hazret-i Muhammed Muṣṭafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem Hazret-i Şiddīkdan bu kelāmları işidince aña buyurdu ki şimdi bu Bilālī taḥlīşe bu kāfırların elinden çāre nedir Şiddīk didi ki bu kıl yā Resūlallāh aña müşterīdir ya‘nī ben Bilālī anlardan satın almak isterim didi

(1003) Meşnevi

Her bahā ki gūyed ūrā mīḥarem

Derziyān u ḥayf-ı zāhir nengerem

Her bahāyı ki o şāḥibi söyler ben aña alırım didi ve dahı ḥayf-ı zāhiriye aşlā nāzır olmam diyip cevāb virdi

(1004) Meşnevi

K’ū esīrullāh fī’l-arz āmedest

Suḥre-yi ḥaşm-ı ‘adüvullāh şüdest

Zîrâ o Bilâl yirde ḥar olmayıp belki Allāhu Te‘ālânın maḥlûkına memlûk gelmiştir ve yine Allāhu Te‘ālânın düşmeni olan ṭâyife-yi Yehûduñ ḥışmının musahḥarası olmuştur zîrâ ṭâyife-yi Yehûd İslâmına infi‘âl idip Aḥad Aḥad didikce cefânın ve ezânın envâ‘ını iderler ve revâ görürler böyle mü‘min ve muvaḥḥid zât-ı şerîf bu cevre lâyiḳ degildir binâbirin ben şâhibi olan cehûda giderim her ne ister ise anı virdim Ḥazret-i Bilâli ellerinden taḥlîş iderim ve aldanmağa râziyım didi [S-59b]

Vaşiyyet kerd-en-i Muştafâ ‘aleyhi’s-selâm Şiddîkrâ raḍıyallāhu ‘anh ki çün Bilâlra müşteri mişevî her âyine işân ezsitiz ber ḥ‘āhend füzüd bahā-yı ūrâ Burası Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ *ṣallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem* Ebū Bekr Şiddîk *raḍıyallāhu ‘anhu* ḥazretlerine vaşiyyet eylemesi beyânındadır öyle diyerek ki çünkü Bilâle müşteri olursun elbetde Yehûd inādından anın bahâsını ziyâde isterler zîrâ [İ-91a]

bunlar Bilâli alırlar diyü cezm itmişlerdir **merâ derin fazîlet şerîk-i ḥod kun vekîl-i men bâş u nîmbahâ ezmen bistân** beni bu fazîletde kendine şerîk eyle ya‘nî nişfını nefsin için aḥz eyle ve nişfını benim için aḥz eyle ve benim tarafımdan nişfını almağa vekîlim ol ve nişf-ı bahâsını her ne miqdâr ğuruşa alınır ise sonra benden aḥz eyle çünkü çok bahâ isterler saña i‘âne itmiş olurum ve saña daḥı semen cihetiyle meşakkat olmaz ve ben daḥı böyle bir ecr-i ‘azîmde bulunmuş olurum işte vaşiyyetleri budur

(1005) Meşnevi

Muştafâ güfteş ki ey iḳbâlcû

Ender ‘în men mişevem enbâz-ı tu

Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ *ṣallallāhu te‘ālâ ‘aleyhi ve’s-sellem* Ḥazret-i Şiddîka buyurdi ki ey rāh-ı Ḥaḳda iḳbâle tâlib olan zât bu ḥuşûşda ben saña ortak olurum

(1006) Meşnevi

Tu vekîlem bâş nîmî behr-i men

Müşteri şev kabz kun ezmen semen

Sen benim vekîlim ol ve nışfını benim için al ve müşteri ol sonra nışf-ı şemeni
benden kabz eyle diyü emr buyurdılar

(1007) *Meşnevî*

Güft şad hizmet kunem reft ân zamân

Süy-ı hane-y ân Cühûd-ı bîamân

Şiddîk didi ki emriñ baş üstine olsun saña yüz hizmet iderdim didi ve o zamânda o
bîamân olan cehûduñ hânesi tarafına gitdi ki Bilâl Hâzretlerini bâzâr idip ala

(1008) *Meşnevî*

Güft bâhod ezkef-i tıflân güher

Bes tüvân âsân hariden ey peder

Ebû Bekr Şiddîk kendüye didi ki tıflânıñ elinden incüyi ey bâbâ¹⁷⁹ çok âsân almak
mümkündür zîrâ etfâl-i güher kadrini bilmezler bu tâyife-yi Yehûd dahı tıfl gibi bî' akl
olduklarından bu güher gibi Bilâli âsân ve ucuz ellerinden alırım demek istedi

(1009) *Meşnevî*

'Aql u imânra ezîn tıflân-ı gül

Mihred bâmülk-i dünyâ dîv-i gül

Görmez misiñ 'aql ve imânı bu ahmaq ehl-i dünyânıñ elinden azgun şeytân dünyâ
mülki gibi denî şey'le alır 'aql ve imân ulu şey'lerdir dünyâ mülkine değişmek lâayık
degildir gül bu maqâmda azgun demek olur

(1010) *Meşnevî*

Âncünân zînet dihed murdârrâ

Ki hared z 'îşân dü şad gülzârrâ

İblîs bu murdâr dünyâya öyle ziynet virir ki ehl-i dünyâdan iki yüz gülzâr ve gülistân
kıymetinde olan 'aql ve imânı ahz ider

¹⁷⁹bAbÀ S: peder İ

(1011) *Meşnevi*

Âncünân mehtâb peymâyed besihr

K'ez husân şad kîse berbâyed besihr

Dünyâ ehline şeytân kirbâs yirine sihr ile mehtâbı ölçüp ancılayın virür ki ol alçaqların iki yüz kîse ider ‘aql ve îmânını kapar şoñra nâdim olurlar lîkin o nedâmetden bir fâyide hâşıl olmaz işte ehl-i dünyânın hâli budur ve böyle eylerler şâyet ki kâdr bilmediklerinden Bilâli erzân anlardan alırım demek istedi

(1012) *Meşnevi*

Enbiyâşân tâciri âmûhtend

Pîş-i îşân şem‘-i dîn befrûhtend

Enbiyâ-yı ‘izâm ‘aleyhimüsselâm anlara tâcirlik öğrettiler ve anların yanında ve huzûrında dîn şem‘ini ziyâlandırdılar ve bu ticârete sa‘y itmegi ta‘lîm itdiler ve dünyâdan anları tenfîr itdiler [İ-91b] beyit-i âtiye merhûndur

(1013) *Meşnevi*

Dîv-i gül-i sâhir ezsihr ü neberd

Enbiyârâ dernazar şân zişt kerd

Sâhir evvelâ şeytân ‘inâdından ve herkese sihrinden peygamberleri anların nazarında çirkin düşmen eyledi ve böyle şâdik dostlara haşm-ı kavî oldılar nitekim

(1014) *Meşnevi*

Zişt gerdâned becâdu-yı ‘adû

Tâ talâk ufted miyân cüft ü şû

Sâhirlikle düşmen çirkin kılar beynehümâda bu kadar ‘alâka ve maḥabbet var iken hattâ zevce ile zevciñ beyninde talâk vâki‘ olur cüftten murâd zevcedir ve ‘adûdan murâd iblîsdir hemân Rabbim cümlemizi mekrinden hıfz eyleye âmin [S-60a]

(1015) *Meşnevi*

Dīdehāṣānrā besihri mīdūhtend

Tā çünin cevher beḥas befrūhten

Sihr ile şeytānlar ehl-i dünyānıñ gözini bağladılar ve dikdiler hattā buncalayın cevher-i imānı denī dünyāya şatdılar

(1016) Meṣnevi

Īn güher ezher dü ‘ālem berterest

Hīn beḥar z’īn tıfl-ı cāhil k’ū ḥarest

Bu gevher gibi Bilāl iki ‘ālemden ziyāde iyüdür ba‘zı nüshada berterest vāki‘ olmuşdur ziyāde a‘lādır dimekdir āgāh ol o tıfl-ı bī‘aqlıñ elinden bu gevheri al zīrā bunun şāhibi olan tıfl-ı cāhil eşekdir ve bir şey’ idrākine kādır degildir diyerek Şiddīk-ı Ekber o Yehūduñ ḥānesine kaşd eyledi

(1017) Meṣnevi

Piṣ-i ḥar ḥarmühre vū gevher yekīst

Ān eşekrā derdür ü deryā şekīst

Merkebiñ önünde eşek boncuğı incü birdir zīrā o eşegin gevheriñ ḥaqqında ve deryānıñ ḥüsn ve leṭāfeti ḥaqqında şübhesi vardır bu cihetden ḥarmühre ile incü berāber olur ḥarmühre merkebi tezyīn için taqdıkları boncuğa dirler ya‘nī ṭāyife-i Yehūd Allāhu Te‘ālānıñ ḥaqqında ve enbiyānıñ ḥaqqında şübhededirler ve kemāliyle imānları yoқdur bu eelden anlarıñ ‘indinde ulularıñ çok kādri olmaz ve ululara i‘tikād-ı tāmları daḥı olmaz bu cihetden Bilāl ellerinden erzān alınır diyü tefekkür iderek ‘āzm oldılar

(1018) Meṣnevi

Münkir-i baḥrest ü gevherhā-yı ü

Key buved ḥayvān dūr ü pīrāyecū

Merkeb baḥrıñ aḥvālını ve anıñ gevherleriniñ aḥvālını münkerdir ve anlardan aşlā ḥaberi yoқdur kaçan ḥayvān incüye ve onun ziynetine ṭālib olur belki olmaz ve

ḥayvān bu nesnelerden añlamaz anıñ murādı ‘alefidir bunlar daḥı incü gibi ve deryā gibi olan Bilāl Ḥazretleriniñ aḥvālını bilmezler dimek istedi pīrāye ziynet ma‘nāsınadır

(1019) *Meşnevi*

Derse-i ḥayvān Ḥudā ninhā deest

K’ü şevved derbend la‘l ü dūrperest

Ḥayvānıñ başında Allāhu Te‘ālā koymamışdır anı ki o ḥayvān la‘l-i cevheri sevdāsında ola ve incüye tapıcı ve maḥabbet idici ola ve anlar ile taḥallī ve tezeyyüne māyil ola bu ḥālāt insāna maḥşūşdur

(1020) *Meşnevi*

Mer ḥarānrā hiç didī gūşvār

Gūş u hūş-ı ḥar buved dersebbezār

İyü baḡ güzel tefekkür ve mülāḥaza eyle taḥkīk eşekler içün hiç kulaqlarında küpe gördün mi belki görmediñ zīrā anlarıñ böyle cevāhirden ḥazz ve naşibleri yokdur belki anlarıñ kulaḡı ve ‘aqlı sebbezāra ve çemenzārda olur

(1021) *Meşnevi*

Aḥsenu’t-taḳvīm dervetTīn buḡ’ān

Ki girāmiḡ gevherest ey dost cān

Ḳur’ān-ı Kerīmde [İ-92a] ve’t-Tīn sūresinde ey benim cānımıñ dostı ve maḥbūbı oḡu ki cānı mükerrrem ve muḥterem kim imiş bilesiñ ḳālellāhu te‘ālā **leḳad ḥalaḳnā’l-insāne fī aḥseni taḳvīm**¹⁸⁰ ya‘nī insānı zāhirde ve bātında güzel şūretde ve güzel ḥilḳatde biz ḥalḳ eyledik dimekdir böyle olunca zāhirde ve bātında ḥüsn-i şūret insāna maḥşūş imiş bu şūretde ḥayvānda ḥüsn-i şūret zāhire ve bātına yokdur bināberīn şūretde ve sīretde taḥallī ve tezyīn insānda olur ve dürr ü cevāhir-i şuveri ve ma‘nevīden insān olan añlar buyurmak isterler

¹⁸⁰“And olsun ki insanı en iyi biçimde yarattık.” (Tin 95/4)

(1022) *Meşnevi*

Aḥsenu't-taḳvīm ez'arş ü füzūn

Aḥsenu't-taḳvīm ezfikret birūn

Hüsn-i ḥilkat 'arşdan uludur ve yine hüsn-i ḥilkat seniñ fikrinden ḥāricdir zīrā 'aqlıñ anı ihāṭaya ḳudretyāb olamaz yine ḥikāyeye 'avdet idip buyururlar ki

(1023) *Meşnevi*

Ger begūyem ḳıymet-i ĩn mümteni'

Men besūzem hem besūzed müstemi'

Eger ben o mişli muḥāl ve mümteni' zāt-ı şerīfñ evşāfını saña söyler isem ve o gevher-i yekdāneniñ ḳıymetini beyān eyler isem hem ben yanıp maḥv olurum ve hem daḥı müstemi' maḥv olur

(1024) *Meşnevi*

Leb bebend ĩncā vü ḥar ĩn sū merān

Reft ĩn Şiddīḳ sūy-ı ān ḥarān

Ṭudaḡını burada bağla ve merkebin Bilāl-i Hābeşī *raḍiyallāhu 'anhuñ* beyānı semtine sürme ḥülāşa-yı kelām Bilālīñ aḥvālī beyānı ḳābil degildir dimekdir bu Şiddīḳ gitdi o merkebleriñ ṭarafına ki Ḥazret-i Bilālī iştirā ide ve ellerinden taḥlīş eyleye [S-60b]

(1025) *Meşnevi*

Ḥalka-yı der zed çü derrā berguşūd

Reft biḥod dersarāy-ı ān Cühūd

Ḳapunuñ ḥalkasını Ḥazret-i Şiddīḳ urdı çünki ḳapuyı Yehūdī açdı o cehūduñ ḥāsına Şiddīḳ lāya' ḳıl olarak dāḥil oldı

(1026) *Meşnevi*

Biḥod u sermest ü pūrāteş nişest

Ezdehāneş bes kelām-ı telḥ cest

Şiddîk lâya'kıl ve ğazablı olduğı hâlde Yehûduñ hânesinde oturdu ve dağı anıñ ağızından Yahûdiye ğazab sebebiyle çok acı söz şıradı

(1027) *Meşnevi*

K'ın veliyyullâhrâ çün mîzeni

În çi hıķdest ey 'adüvv-i rüşeni

Öyle diyerek ki bu Allâhu Te'âlânıñ dostına altun böyle dikenli ağaç ile urursun bu dîn-i İslâma ne 'azîm ve 'acîb kîn ve 'adâvetdir ey 'adâveti zâhir olan düşmen

(1028) *Meşnevi*

Ger turâ şıdkîst ender dîn-i ħod

Zulm berşâdıķ dilet çün mîdihed

Eger seniñ kendi dîninde Şiddîkîñ var ise böyle bende-yi şâdıķa zulm ve cefâ itmegi gönlüñ nice tecvîz ider şâdıķlar elbet şâdıķlarıñ kıadrini bilirler fehm olundu ki sen bende-yi şâdıķ degilsin didi

(1029) *Meşnevi*

Ey tu derdîn-i Cühûdî mâdeyi

K'ın güman dâri tu berşehzâdeyi

Ey cehûd sen cehûd dîninde erkek olmayıp belki dışısıñ zîrâ bu sû'-i zannı böyle bir şehzâde-yi zîşâna tutarsın şehzâdeden murâd Hâzret-i Bilâldir egerçi zâhirisi 'abd-ı memlûkdur velîkin bâtınîsi şehzâde ve şâhdır böyle ve nice **Şârih-i Mevlevî**niñ şehzâde hakkında itdigi teklife ihtiyâç kalmadı [İ-92b] ve yirinde dağı degildir şakınıp iltifât itmeyesin

(1030) *Meşnevi*

Derheme z'âyîne-yi kejsâz-ı ħod

Menger ey merdûd-i nefrîn-i ebed

Cümle nâsa kendi nizâmı egri olan âyîne-i vücûdından ey la‘n-i ebedîniñ mürüvvedi olan Yehûdî bakma zirâ herkesi kabîh görüyorsuñ halbuki o kubh sendedir ma‘lûm ola bir kimesne iyüleri çirkin görür ise kuşûr kendi âyînesindedir fahr-i ‘âlem keferesi Qureyşin nâhemvâr gördükleri gibi eger âyînesi muşaffâ olsa o kimesne elbetde iyüleri iyü görür idi bu Yehûdîniñ dağı Hâzret-i Bilâli nâmünâsib görmesi kendiniñ küfr ve dâlâletindendir eger o mel‘ûn ve kâfir-i bîdîn olmayaydı Bilâl Hâzretlerini kendüye tâc-ı ser ider idi nefrîn la‘n ve tãrd ma‘nâsınadır

(1031) Meşnevi

Ânça ân dem ezleb-i Şiddîk cest

Ger begüyem güm kunî tû pâ vü dest

Ol nesne ki Hâzret-i Şiddîkîñ lisânından o Yahûdîye şıradı eger ben anı saña söyler isem elini ve ayağını zâyî‘ eylesiñ ya‘nî deryâ-yı hayrete müstağrak olursuñ dimekdir

(1032) Meşnevi

Ân yenâbî‘ü’l-hikem hemçün Fırât

Ezdehân-ı ü devân ezbiçihât

O hikmet-i İlâhiyyeniñ pınarları nehr-i Fırât gibi biçihât olan ‘âlem-i ilâhiyeden Şiddîkîñ ağzından segirdici olur idi

(1033) Meşnevi

Hemçü ân sengi ki âbî şud revân

Ne zipehlû mâye dâred n’ezmiyân

Ol taş gibi ki andan şu cârî oldu ne yanından mâye-yi âb tutar ve ne ortasından böyle iken hemân Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmñ ‘asâsını darb eylediği hacerden on iki ırmağ akar idi Hâzret-i Şiddîk dağı bir cânibinden zâhirde isti‘âne itmeksiz hikmet-i İlâhiyye yenbu‘ları biçihet ‘âleminden gelip cüy-ı fem-i şerîfinden cereyân ider idi

(1034) Meşnevi

İsper-i hod kerde Hâk ân sengrâ

Bergüşâde âb-ı minâ rengrâ

Allâhu Te‘âlâ Hazretleri o haceri isper idip o hacerden şîşe renginde olan âbı izhâr buyurmuş görenler şu hacerden huşûle gelir zann iderler halbuki şu Hâkķın ‘âleminde gelip andan akar idi zarfiyete o kadar hürd-i haceriñ taḥammüli yokdur elbet o şu ‘âlem-i ğaybıñ şuyudur haceriñ degildir

(1035) Meşnevi

Hemçünân k’ezçeşme-yi çeşm-i tu nûr

Û revân kerdest bîbuḥl u fütûr

Ancılayın ki seniñ gözünüñ çeşmesinden nûrı o Hüdâ buḥlsuz ve fütûrsuz revân itmişdir bu hacir maddesi daḥı öylecedir fütûr fânıñ zammıyla uşanmağa dirler [61a]

(1036) Meşnevi

Ne zipîh ân mâye dâred ne zipûst

Rûy pûşî kerd dericâd dûst

O göz nûrı ne gözün yağından mâya tutar ve ne derisinden mâya tutar ya‘nî gözün beyâzınıñ ve kırasınıñ o nûruñ vücûdına medḥali ve fâyidesi yokdur o nûr-ı çeşm elbetde Cenâb-ı Kibriyâdandır lîkin o nûr-ı çeşmiñ icâdında beyâzını ve kırasını Cenâb-ı Kibriyâ kendinden bilmemege perde ve ḥicâb itmişdir tâ ki ehl-i ğaflet zann itsinler ki bu nûr-ı çeşm gözün beyâzından ve kırasındandır felsefî meşreb olanlar nûr-ı çeşmi bu cihetden Hüdâdan bilmezler âmmâ aşḥâb-ı ma‘rifet bu ḥicâbı görmeyip ve nazar daḥı itmeyip ancak Cenâb-ı Hâkdan [İ-93a] bilirler umûr-ı sâ‘ire daḥı böylecedir meşelâ nân-ı ‘azîzî ḥicâb itmişdir fi‘l-hâķîķat toyurmak vaşfi Allâhu Te‘âlânındır ve yine ḥarâreti kaç‘a mâ-yi lezîzî perde kılmışdır ḥâķîķatde kaç‘-ı ḥarâret Vâcib Te‘âlânındır şuyun degildir yine ehl-i ğaflet işba‘ı itmekden ve kaç‘-ı ḥarâreti şudan bilirler lîkin ‘ârifbillâh olan ikisini daḥı Hâkdan bilirler sâ‘ir nazîrlerini daḥı bu mişâllere kıyâs eyle

(1037) Meşnevi

Derḥalā-yı gūş bād-ı cāzibeş

Müdrîk-i şıdk-ı kelām u kâzibeş

Gūşuñ boşluğunda mevcūd olan anıñ cezb idici rūzgārı o kelāmıñ şıdkınıñ ve kâzibiniñ müdrîkidir ya‘nı kulağıñ havfında mevcūd olan hevā mesmū‘ı olan kelām-ı şadıķ mıdır yāḥūd kâzib midir anı bilir

(1038) Meşnevi

Ān çî bâdest ender ‘în ḥurd üstüḥ‘ān

K ‘û pezîred ḥarf ü şavt-ı kışşah‘ān

O ne ‘acîb hevâdır ki o ufaķ kemik içünde mütekellimiñ ḥarf ve şavtını kabûl ider ve ne demek olduğunu añlar

(1039) Meşnevi

Üstüḥ‘ān u bād rūpūşest ü bes

Derdü ‘ālem ğayr-ı Yezdān nîst kes

Bu kemik ve bu hevā müsâbıķı gibi ancaķ perde ve ḥicâbdır zîrā kemigiñ hevānıñ kışşah‘ānıñ ḥarf ve şavtını idrâke kudretleri yokdur bu idrâk ancaķ Cenâb-ı Kibriyâdandır ve o hevāya degmege idrâki o Ḥüdā koymuşdur tâ ki aşḥâb-ı ğaflet Ḥaķdan bilmeyip kulağıñ kemiginden ve dāḥilinden olan hevâdan bileler ve Ḥaķķı ferāmūş ideler bu cihetden ehl-i Ḥaķ dimişlerdir ki iki ‘ālemde Allāhu Te‘ālānıñ ğayrısı bir kimesne yokdur ḥaşılı ehl-i ḥaķ ğāfiller gibi böyle ḥicâblara aldanmadılar ve ḥaķķı ferāmūş itmediler buyurmak isterler

(1040) Meşnevi

Müstemi‘ ü kāyıl ü bîḥticāb

Z ‘ān ki eluzmānu mine ‘r-re ‘s ey müşāb

Çünkü cümlesi Cenâb-ı Hâkdan oldu ise fi'l-haķîķa müstemî' Allâhu Te'âlâ olmuş oldu¹⁸¹ ve ķâyıl daķı lisân olmayıp hicâbsız Allâhu Te'âlâ olmuş olur zîrâ lisânın hâli daķı ķulaķın hâli gibidir ve lisân didikleri bir parça et pâresidir böyle tekellüme anın ķudreti yokdur velîkin söyleyen Allâhu Te'âlâ olduķunı ehl-i ğaflet bilmesinler için lisânı hicâb itmişdir bu cihetden herkes lisân söyler ve ķulaķ işidir dirler fi'l-haķîķa mütekellim ve müstemî' Cenâb-ı Hâķ olması lâzım gelir bu cihetden Cenâb-ı Kibriyâ *innâ uķul ve innâ esma' leyse fi'd-dâri ğayrihû deyyâr*¹⁸² buyurmuşdur mışrâ'-ı şânî ile daķı müstemî' Allâhu Te'âlâ olduķunı işbât iderek buyururlar ki zîrâ iki ķulaķ baştandır ve re'sin cüzleridir Vâcib Te'âlâ Hâzretleri daķı re's meşâbesinde olmaķla ķulaķlar andan cüz olup müstemî' Allâhu Te'âlâ olmuş olur bu kelâm-ı ba'îne görünen haķdır gören haķ gösteren yâ niżâm oğlu iki görmek neden beytiniñ me'âli gibi olmuş oldu müşâb me'cûr ma'nâsına olmaķla ey Mevlâ cânibinden me'cûr olan zât bu ifâde olunan emirleri böyle bil ve böyle i' tîķâd eyle demek olur

(1041) Meşnevi

Güft rahmet ger hemî âyed ber'û

Zer bidih bistâneş ey ikrâmķû [İ-93b]

Yine hikâyeye 'avdet buyurup buyururlar ki Yahûdî didi ki eger saña ey Şiddîķ Bilâlin üzerine merķamet gelir ise altun vir ey ikrâm ķuyılı anı benden şatın al

(1042) Meşnevi

Ezmenes vâķir ķü misûzed dilet

Bîme'ûnet ħal negerded müşkilet [S-61b]

Benden o Bilâli şatın al çünkü ķalbin aña merķamet ider çâresi budur aķçe virmeksiz böyle beyhûde lâf ile müşkiliñ ħâl olmaz didi me'ûnetden murâd bu maķâmda sîm ve zerdir

(1043) Meşnevi

¹⁸¹oldı S : olur İ

¹⁸²“Odada odanın sahibinden başkası yoktur.”

Güft şad hıdmet kunem pânşad sücūd

Bendeyî dārem nikū lîkin Cühūd

Hzret-i Şiddîk *radıyallāhu te‘ālā* ‘*anhu* buyurdılar ki yüz hıdmet eylerim ve saña beş yüz taḥıyyat ve ta‘zīm iderim benim bir bende-yi memlūkum vardır cesedi beyāzdır lîkin Cühūddur bu cihetden andan rāzî degilim işte saña o dilber köleyi vireyim zîrâ dînde saña müşârikdir sen daḥı bu ‘abd-i siyāhı baña vir bu daḥı baña münāsibdir zîrâ benim dînimdedir didi ba‘zı nüshada *bendeyî dārem nikū lîkin Cühūd* vâkı‘ olmuşdur ya‘nî bir kölem vardır gāyet dilberdir lîkin Cühūddur ve saña münāsibdir demek olur nitekim Kır‘ân-ı Kerîmde *el-ḥabîşātü li’l-ḥabîşine*¹⁸³ buyrulmuşdur

(1044) Meşnevî

Ten sepîd ü dil siyāhesteş begîr

Der‘ivāz dih ten siyāh u dil münîr

O köle teni beyāzdır velîkin ḳalbi siyāhdır bu cihetden saña münāsibdir anı benden bu ‘abd-i siyāh muḳābelesinde al ve o köleniñ ‘ivāzında teni siyāh ve ḳalbi cihāna nūr virici Bilāli baña vir buyurdılar

(1045) Meşnevî

Pes firistād u biyāverd ān hümām

Būd elḥaḳ saḫt zibā ān ḡulām

Ba‘de Hzret-i Şiddîk âdem gönderdi ve o köleyi o âdem getirdi o ḡulām Ḥaḳḳa ziyāde zibā ve beyāz idi

(1046) Meşnevî

Ānçünān ki mând ḫayrān ān Cühūd

Ān dil-i çün sengeş ezcā reft zūd

¹⁸³“Kötü kadınlar kötü erkeklere...” (Nur 24/26)

Ancılayın güzel idi ki Yehūdî görünce hayrân kaldı ve dilberligine müte‘accib oldu ve anıñ taş gibi gönli tîz yirinden gitdi ya‘nî köleye şüretiniñ hüsni içün meyl itdi demekdir

(1047) Meşnevi

Hâlet-i şüret perestân in buved

Sengşân ezşüreti mûmîn buved

İşte şüretpereslik hâli bu olur ki anlarıñ taş gibi kalbi bir şüretten mum gibi mülâyim olur lîkin aşhâb-ı ma‘rifetiñ kulübını böyle suver-i hüsne aldatmağa kâdir olmazlar

(1048) Meşnevi

Bâz kerd istîze vü râcî neşud

Ki ber’in efzûn bidih bihîç bud

O Yehūdî bu bahâya râzî olmadı ve Hâzret-i Şiddîk ile mu‘âraza eyledi öyle diyerek ki bu köleniñ üzerine bir miqdâr dahı mâl ziyâde eyle ki ben Bilâli saña vireyim ve illâ başa baş değışmem eger dilerseñ Bilâli almağa saña böyle itmekden aşla firâk yokdur didi çünki gördi ki çâre yokdur

(1049) Meşnevi

Yek nişâb-ı nukre hem bervey füzûd

Tâ ki râzî geşt hırş-ı ân Cühûd

Her¹⁸⁴ gümüş nişâbını dahı Hâzret-i Şiddîk o köleniñ üzerine ziyâde eyledi nişâbdan murâd iki yüz dirhem olur zîrâ şer‘ide ğınanıñ miqdârı bu dırahtı o Yehūdîniñ dünyâya ve mâla yâhûd köleye hırşî râzî oldu **Hândiden-i Cühûd u pindâşten ki Şiddîk [İ-94a] rağıyallâhu ‘anhu mağbûnest derîn ‘ağd**¹⁸⁵ Burası o Cühûduñ gülmesi beyânındadır ve dahı Cühûduñ zann itmesi beyânındadır ki Ebû Bekr Şiddîk aldanmışdır bu ‘akdde

¹⁸⁴Her (S.) : Bir İ

¹⁸⁵ “Kâfirin gülmesi ve bu akidde Sıddık (r.a)’ın aldanmış olduğunu zannetmesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 351.

(1050) *Meşnevi*

Ḳahḳaha zed ān Cühūd-ı sengdil

Ezser-i efsūs u tanz u ğişş ü ğıl

O ḳalb-i ḳāsī Yahūdī siḥriye itmek cihetinden ve mekr itmesi ve ḳalbzenligi cihetinden aĝz tolusı olmak üzere güldi

(1051) *Meşnevi*

Güft Şiddīḳeş ki ĩn ḥande çi būd

Dercevāb-ı pursiş ü ḥande füzūd

Şiddīḳ-ı Ekber *raḍiyallāhu ‘anhu* Yehūdīye didi ki bu ḥandeniñ ḥikmeti nedir bu su’ālīñ cevābı yirinde Yahūdī yine ḥandeyi ziyāde eyledi ve gülmekden sebep ḥandeyi beyāna ḳādir olmadı

(1052) *Meşnevi*

Güft eger ciddet nebūdī vü ğirām

Derḥarīdārī-yı ĩn esved ğulām

Çünkü Yahūdīniñ ḥandesi zāyıl oldu cevābında didi ki eger seniñ bu mertebede sa‘yiñ olmayaydı ve bu ğulāmı almaĝa böyle şevḳiñ olmayaydı

(1053) *Meşnevi*

Men ziistīze nemīcūşīdemī

Ḥod be‘uṣr-i ĩnş befrūşīdemī

Ben saña mu‘āraza yönünden böyle ḳanmaz idim taḥḳīḳ bunuñ onda birine bu ğulāmı saña şatar idim līkin sende almaĝa iḳbāl gördüm bināberīn böyle virdim diyü ayak başdım didi

(1054) *Meşnevi*

K’ū benezd-i men neyerzed nīm dāng

Tu girān kerdī bahāyeşrā bebāng

Zîrâ o ğulâm benim ‘indimde yarım denk altun yâhûd gümüş itmez sen anıñ bahâsını
böyle çağırmağ ile ağır eylediñ didi

(1055) Meşnevi

Pes cevâbeş dâd Şiddîk ey ğabî

Gevherî dâdî becevzî çün şabî

Bundan sonra Hâzret-i [S-62a] Şiddîk *radıyallâhu te‘âlâ ‘anhu* aña cevâbında didi ki
ey ahmağ bir gevheri tıfl gibi bir cüze virdiñ ve ğabıñ seniñ tarafında bulundu benim
tarafında ğabıñ yokdur belki ben ‘azîm ribh eyledim

(1056) Meşnevi

K’û benezd-i men hemî erzed dü kevn

Men becâneş nâzirestem tu belevn

Zîrâ o Bilâl benim yanımda iki dünyâyı deger belki Hâzret-i Bilâle bahâ olmaz zîrâ
misli yokdur *radıyallâhu te‘âlâ ‘anhu ve arzâhu* ve nef anallâhu bizikre ben anıñ
cânına nâzırım sen levnine nâzırsın didi

(1057) Meşnevi

Zerr-i surhest ü siyehtâb âmede

Ezberâ-yı reşk in ahmağkede

O Bilâl haqîkatinde bir kırmızı altundur lîkin anıñ zâhirde ziyâsı siyâh gelmiştir bu
ehl-i dünyânın hasedi işâbet itmesin içün ahmağkede ahmağ ödli dimekdir ehl-i dünyâ
murâd olunur zîrâ dünyâ şaşkınlarıñ evidir ‘âkil dünyâyı kendine dâr itmez reşk hased
dimekdir vird-i fi’l-ḥadîs-i şerîf *inne’d-dünyâ dârü men lâ dâra lehü ve mālü men lâ
mâle lehü ve ileyhâ yağterrü men lâ ‘âkle lehü*¹⁸⁶

(1058) Meşnevi

Dîde-yi in heft reng-i cismhâ

¹⁸⁶“Dünya (ahirette) evi olmayanın evidir. Malı olmayanın malıdır. Onu (dünyalığı) ancak, akli olmayan kişi toplar.” Ahmet b. Hanbel, VI, 71.

Derneyābed ezniḳāb ān rūḥrā

Ve yine ziyāsi siyāh gelmesiniñ bir ḥikmeti daḥı budur ki bu ecsām-ı insāniyyeniñ yedi perde içünde olan gözi Ḥazret-i Bilāliñ bu niḳāb-ı cisminden içün anıñ mübārek ve pür nūr olan rūḥ-ı şerīfini añlamaya ve ol Ḥazretiñ nāmaḥremeler ḥaḳıḳatini bilmege ve bir merd-i siyāh zann iderler işte böyle ba‘zı gāyetle sevdigi ‘ibādını reşkinden ve gayretinden Allāhu Te‘ālā perde içünde [İ-94b] setr idip bir kimesneye bildirmez vird-i fi‘l-ḥadīṣ-i ḳudsī *evliyā‘i taḥte ḳabābī lāya‘rifihüm gayrī*¹⁸⁷

(1059) Meşnevi

Ger mikīsī kerdīyī derbey‘ bīṣ

Dādemī men cümle mülk ü māl-ı ḥ‘iṣ

Eger bu bāzārılıḳda ziyāde ayak başmak ideydik ben saña bu Bilāli almaḳ içün cümle māl ve mülkimi virir idim mikīs mīmiñ fetḥi ve kefiñ kesriyle bey‘ ve şirā’da mücādele itmek ve şu bahādan aşağı virmem diyü ayak başmağa dirler

(1060) Meşnevi

V‘er mekīs efzūdi-yi men z‘ihtimām

Dāmeni‘ zer kerdemī ezḡayr-ı vām

Eger bu bey‘de ‘inādı artırmış olaydıñ ben Bilāli almağa kemāl-i ihtimām ve ḳaşdımdan āḫirden bir atıñ ṭolusu altun borç alıp saña virir idim ve Bilāli alır idim ve seni de terk itmez idim buyurdılar

(1061) Meşnevi

Sehl dādī z‘ān ki erzān yāftī

Dür nedīdī ḥoḳḳarā neşkāftī

Sen Bilāli baña sehl-i bāha ile virdiñ zīrā anı ucuz bulduñ ve daḥı o Bilālde olan incüyi görmediñ zīrā ḥoḳḳa-yı cesedini yarmadıñ ve şerḥ idip içüne baḳmadıñ

¹⁸⁷“Benim kubbem altında bazı veli kullarım vardır, onları benden başka kimse bilmez.” (Gazali, İhya 4/357)

(1062) Meşnevi

Hokka-yı serbeste cehl-i tu bidād

Zūd bīnī ki çi ğabnet ūftād

Başı baĝlu hokkayı seniñ cehliñ baña virdi ve içündeki olan cevāhiri görmediñ tiz añlarsıñ ki saña ne ‘ azīm aldanmak vāķi‘ oldu

(1063) Meşnevi

Hokka-yı pür la‘lrā dādī bebād

Hemçü zengī dersiyehrūyī tu şād

La‘l-i cevheri tolu hokkayı rüzgāra viridiñ ve itdigiñ haţāya vuķūfuñ yokdur zann idersin ki işābet eylediñ zengī gibi siyāhrū ve kara yüzlülükde şādsıñ

(1064) Meşnevi

‘Āķıbet vāķasretā gūyī besī

Baht u devletrā furūşed ğod kesī

Bu işiñ encāmında ey benim ĥasretim gel diyü çok çağırsan baht ve devleti bir kimesne taĥķıķ şatar mı sen işte böyle devletini şatdıñ yazık saña diyerek Ĥazret-i Şiddīķ Yehūdīye ĥaylī serzeniş eyledi fūrūşed kelimesinde istifhām muķadderdir

(1065) Meşnevi

Baht bācāme-y ğulāmāne resīd

Çeşm-i bedbahtet becüz zāhir nedīd

İyü baht ve tālī‘-i ĥüsn ğulāmlara lāyık libās ile saña irişdi velīkin seniñ çirkin bahtının gözi zāhiriñ ğayrını görmedi zīrā zāhirperest Yehūdīsıñ

(1066) Meşnevi

Ū numūdet bendegī-yi ĥīştēn

Ĥūy-ı zıştet kerd bāū mekr ü fen

O saña kendi ʿubūdiyyetini gösterdi l̄ikin seniñ çirkin hūyuñ o Bilāle mekr ve h̄ile eyledi bu ise lāyık degildir [S-62b]

(1067) Meşnevi

Īn siyehesrār-ı tenespīdrā

Bütperestāne begīr ey jājhā

Bu kara sırlu teni beyāz Yehūdī köleyi ey hezeyān söyleyici Yehūdī putperest olan naşārāya lāyık olarak al benden buyurdılar

(1068) Meşnevi

Īn turā vū ān merā burdīm sūd

Hīn lekum dīnu velī dīn ey Cühūd

Bu Yahūdī köle seniñ olsun ve o Bilāl benim olsun biz bu beyʿ den fāyide iletđiñ āgāh ol ey Cühūd seniñ dīniñ seniñ olsun ve benim dīnim benim olsun

(1069) Meşnevi

Ḥod sezā-yı bütperestān īn buved

Culleş atlas esb-i ū çübīn buved

Taḥkīk büte tapıcılarıñ lāyıkı bu olur ki atıñ culle atlasdan ve atı degnekten ola yaʿnī zāhir perestler atıñ çulina baqarlar ve ata baqmazlar culle ise bir işe yaramaz lāzım olan atdır at aʿlā olsun da [İ-95a] culle ne olur ise olsun dimezler hemān Rabbim cümlemizi zāhirbīnlikden ḥifz eyleye

(1070) Meşnevi

Hemçü gūr-ı kāfirān pürdūd u nār

Vʿez birūn pürbeste şad naqş u nigār

Kāfirleriñ mezārı gibi derūni tüten ve nār ile tolu olsun ve daḥı taşra senden çok naqş var olsun işte ehl-i dünyā buña baqarlar ki zāhiri müzeyyen ola ve bātını her ne olur ise ola

(1071) *Meşnevi*

Hemçü māl-i zālīmān bîrûn cemāl

V'ezderûneş hûn-ı mazlûm u vebāl

Ve dahı ehl-i dünyânın lâıyıkı zālimleriñ mālı gibi taşrası cemāl ve hûsn şāhibi olsun ve dahı derûnında mazlûmuñ kanı olsun ve günāh olsun şu üç beytiñ mālı ehl-i dünyā zāhirbîn olmağla ziyet-i zāhiriye i'tibār iderler ve bātınına aşlā iltifāt itmezler dimek olur yine bu ehl-i dünyânın lâıyıkını bu beyit ile temşil idip buyururlar ki

(1072) *Meşnevi*

Çün münāfık ezbirûn şavm u şalāt

V'ezderûn hāk-i siyāh bînebā

Münāfık gibi taşradan şavm ve şalāt olsun ve zāhiri şalāh ve takvā ile ārāste olsun lîkin derûnından nebātsiz siyāh toprak gibi olur ise de 'indlerinde be'is yokdur çünkü maṭmaḥ-ı nazarları zāhiriniñ intizāmıdır ve yine bunlarıñ lâıyıkına bir mişāl-i āhir dahı getirip buyururlar ki

(1073) *Meşnevi*

Hemçü ebr-i hālî-yi pür kırr u kırr

Ne der 'û nef'-i zemîn ne kıt-ı bür

Bunlarıñ lâıyıkı kırr u kırr iden maṭardan hālî bulut gibidir o bulutdan ne zemîne fāyide vardır ve ne anda buğday azığı vardır böyle buluta bulut dinmez bulut odur ki yağmuru ola nitekim **Kaşide-yi Münfericede** ve *seḥābü'l-hayr lehā maṭarun*¹⁸⁸ buyrulmuşdur

(1074) *Meşnevi*

Hemçü va' de-y mekr ü güftār-ı dürüg

Āhireş rüsvā vü evvel bāfürüg

¹⁸⁸“Hayır bulutunun öylesine bereketli yağmuru vardır ki, vakti gelince o yağmur yağar da yağar.”

Ve yine bunların lâıyıkı hîle va‘desi gibi ve yalan söz gibidir bu va‘de-yi mekriñ ve yalan sözüñ evveli revnağ iledir lîkin ahiri rezâletdir

(1075) Meşnevi

Ba‘d ezân begrift ü dest-i Bilâl

Ân zizağm-ı durs-ı miñnet çün hilâl

Bundan sonra Ebü Bekr Şiddîk *radıyallâhu ‘anhu* Hâzret-i Bilâl *radıyallâhu ‘anhuñ* elini tutdı o Bilâl miñnet dışınıñ zağmından hilâl gibi olmış idi hilâl hânıñ kesriyle dış karışdırdıkları ağaç parçasına dirler ‘Arabîdir

(1076) Meşnevi

Şud hilâlî derdehânî râh yâft

Cânib-i şîrîn zebânî mîşitâft

Hâzret-i Bilâl hilâl gibi dertden za‘îf oldı lîkin derdehâna yol buldı ve bir şîrîn zebân semtine ‘acele ile gitdi murâdı Resûl-i Ekremdir

(1077) Meşnevi

Çün bedîd ân haste rûy-ı Muştafa

Harra mağşiyyen fütâd ü berkafa

Çünkü o ‘âşık haste Hâzret-i Muhammed Muştafa *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellemiñ* vech-i şerîfini gördi lâya‘kıl olarak düşdi harra mağşiyyenden bedel o Bilâl Hâzretleri kafası üzerine düşdi harra fi‘l-i mâzî-yi muzâ‘af olarak düşdi dimekdir mağşi bayılmış ve lâya‘kıl ma‘nâsınadır ve mermen gibi mef‘ûldür çünkü her tarafa düşmege şâmindir fütâd ü derkafa harra mağşiyyenden bedel ba‘zı mine’l-küll olur yâhûd anı beyân olur

(1078) Meşnevi

Tâ bedîrî biñhod u biñîş mând

Çün beñîş âmed zişâdî eşk rând [İ-95b]

Bir haylî vakte dek öyle lâya‘kıl derkafa yatdı çünki bir müddetden soñra kendüye geldi kemâl-i sürûrından gözünden yaş sürdi ya‘nî ağladı demek olur insân gamından bükâ eylediği gibi kemâliyle sürûrı olur ise andan dahı ağlar ve lîkin sürûrdan gelen göz yaşı şovuk olur imiş dirler dîr dâln kesriyle gec dimekdir ki tîziñ zıddıdır [S-63a]

(1079) Meşnevi

Muştafâes derkenâr-ı hod keşid

Kes çi dâned bahşışi k ‘ürâ resid

Hzret-i Muhammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi vessellem eşnâ-yı bükâda Hzret-i Bilâli kucağına çekdi ve anı taltîf eyledi bir kimesne ne bilir ki o Bilâl ne bahş o hâlde vâşıl oldu ya‘nî fahr-ı ‘âlemiñ derâgûş itdiği zamânda Hzret-i Bilâli vâşıl olduğu füyûzât-ı İlâhîyi bir kimesne bilmez demek olur bundan soñra fahr-i ‘âlemiñ Hzret-i Bilâli derâgûş itmesini temşil idip buyururlar

(1080) Meşnevi

Çün buved missi ki beriksir zed

Müflisi bergenc-i pürtevfir zed

Ne güne olur bir bakırın hâli ki kendiyü kimyâya ura ve iksir ile muhteliğ ola işte Bilâlin hâli Hzret-i Muştafânın derâgûş vaktinde böyle oldu ve dahı aña beñzer ki bir müflis mâl ile tölmiş bir hazineye râst gele anın hâli nice olur ise Hzret-i Bilâlin hâli dahı böylece oldu yine bir mişâl-i âhir ile temşil idip buyururlar

(1081) Meşnevi

Mâhi-yi pejmürde derbaħr üftâd

Kârvân-ı kem şude zed berreşâd

Fahr-i ‘âlem Hzret-i Bilâli derkenâr itdikde güyâ yarım cânlı bir balık bahre düşdi ve hayât-ı nev buldı ve dahı aña beñzer ki eşnâ-ı râhde yolını gayb itmiş kârvân halkı kendüyü toğrı yola urmuş olsa o ehl-i kârvân nice olur ise işte Hzret-i Bilâlin hâli böylece oldu reşâd bu maķâmda şırât-ı müstaķim dimekdir

(1082) Meşnevi

Ân hitâbâtî ki güft ân dem Nebî

Ger zened berşeb berâyed ezşebî

Ol kelâmlar ki o demde Nebî-yi zîşân Hâzret-i Bilâle söyledi eger gice üzerine o kelâmlar işâbet ider ise gice zulmetden yukaru gelir ve hâlâş olur idi

(1083) Meşnevi

Rûz-ı rûşen gerded ân şeb çün şabâh

Men netânem bâz güft ân ıstılâh

Ve dahı o gice şabâh gibi rûşen bir gün olur güyâ dindi ki fahr-i ‘âlem ‘acabâ Bilâle ne buyurdi ki hâl böyle oldı cevâb buyururlar ki ben o ıstılâhı söylemege ve saña ifâdeye kâdir degilim zirâ ta‘bîre gelir nesneler degildir

(1084) Meşnevi

Hod tu dâni k’âftâbî derHamel

Tâ çi güyed bânebât u bâdaḳal

Tahḳîḳ sen bilirsın ki âftâb Hamel burcında iken ‘acâba yirde olan nebâta ve hâm olan ne ḥurmâya söyler ve anlar dahı o söz ile tîz neşv ü nemâ bulur bu hâli mevsim-i bahârda müşâhede idersin buni ta‘bîr nice mümkün degil ise hâzret-i fahr-i ‘âlemiñ dahı Hâzret-i Bilâle derâgûş eşnâsında buyurduḡını ifâde ve ta‘bîr mümkün degildir daḳal dâlin zammı ve kâfiñ fethiyle ḥurmâ ḳurılıḡına dirler

(1085) Meşnevi

Hod tu dâni hem ki ân âb-ı zülâl

Mî çi güyed bâreyâhîñ ü nihâl

Tahḳîḳ sen bilirsın ki yâḥûd sen kendiñ bilirsın ki [İ-96a] o bahâr yaḡmuru olan âb-ı zülâl feslegenglere ve ağacıñ dalına mevsim-i bahârda ne söyler ki o mertebede

yağmurdan feyzyāb olurlar işte Resūl-i Ekrem ‘*aleyhi’s-selām*’ Hāzret-i Bilāle o feyzi virdi Bilāl daḡı mevsim-i bahārīñ feslegenlerine ve bahārīñ ağaç dalına döndi

(1086) Meşnevi

Şun‘-ı Hāk bācūmle eczā-yı cihān

Çün dem u ḡarfest ezefsūngerān

Allāhu Te‘ālānīñ şun‘ı cihānīñ eczāsınīñ cümlesi ile ḡastalara okuyan kimesnelerin nefesi ve okudığı ḡarf gibidir o nefes ve o ḡarf ḡastada nice müeşşir olur ise Şun‘-ı Bārī eczā-yı cihāna öylece müeşşerdir demek olur

(1087) Meşnevi

Cezb-i Yezdān bāeşerhā vü sebeb

Şad sūḡan ḡūyed nihān bīḡarf u leb

Cenāb-ı Hākḡnīñ eşerleri ve sebebi kendüye cezbi anlara gizlü ḡarfsız ve lebsiz yüz söz söyler ve o eşerler ve sebebler daḡı Mevlādan Şun‘ı öğrenirler ve te’şīr ve terbiye bulurlar şonra eşyāda emr-i Bārī ile te’şīr iderler ve eczā-yı ‘ālemi terbiye iderler

(1088) Meşnevi

Nī ki te’şīr ezḡader ma‘mūl nīst

Līk te’şīreş ez’ū ma‘ḡūl nīst

Öyle degil midir ki eşyāda te’şīr ḡader-i İlāhīnīñ ma‘mūlūdūr ve cümle te’şīrāt ḡaderiñdir [63b] līkin ḡaderiñ te’şīri ḡaderden ta‘aḡḡul olunmuş degildir belki ‘aḡl-ı cüzvi o te’şīri o sebebe ḡaderden virmeyip o sebebi mü’eşşirdir zann ider ve her şey’ini sebebe virmek ile ḡaderiñ aşlā medḡali yokdur diyerek böyle bilür ḡalbuki ḡader-i İlāhī sebebde te’şīr ider ve sebeb ḡaderiñ ma‘mūli olur ve sebeb daḡı emr-i Bārī ile o şey’de mü’eşşir olur

(1089) Meşnevi

Çün muḡallid būd ‘aḡl ender uşūl

Dān muḳallid derfūrū‘eş ey fuḫūl

Çünkü ‘aql-ı cüzv uşul ki ḳaderdir anı aḱlamaḳda muḳallid idi o ḳaderiñ fūrū‘ını aḱlamaḳda daḱı anı muḳallid bil ya‘nī ḳaderiñ fūrū‘ı olan esbābı daḱı bir iyüce aḱlamaz ḫattā te‘şiri andan bilmesi daḱı bir iyüce aḱlamadıḱındandır

(1090) Meşnevi

Ger büpursed ‘aql çün bāşed merām

Gū çünān ki tu nedānī vesselām

Çünkü ‘aqlıñ muḳallid olduḱı şābit oldu ise ve bir şeyi idrāke ḳadir olmadıḱı taḫaḱḱuḱ itdi ise eger aql dir ise ki ḫaḱīḱat-i ḫāl nicedir beyān eyle sen ‘aqla cevāb vir ki ḫaḱīḱat-i ḫāl nicedir en ancılayın anı bilmezsin ve seniñ aḱladıḱıñ gibi degildir ve aḱlayacaḱıñ nesne daḱı degildir böyle idrākine ḳādir olmadıḱıñ şey’den su’āl itme işte kelām tekmiḱ oldu diyerek cevāb vir ve ‘aqla ḫaḱīḱatini tefhīm ideyim diyü sa’y itme zīrā aḱlamaz ve sa’yıñ ‘abeş olur buyurmaḱ isterler bundan ḡarāz ‘aql-ı cüzvī bir işe yaramaz olduḱunı beyān ve ifādedir Mu‘ātebe-yi Muştafa *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* bāŞiddīḱ *raḱdiyallāhu ‘anhu* ki turā vaşīyyet kerdem ki beşirket-i men beḡar Burası Ḥazret-i Muḫammed Muştafa *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellemiñ* Ḥazret-i Ebū Bekre ‘itābıdır öyle buyurarak ki ben saña Ḥazret-i Bilāli benim şirketim ile al diyü emr eyledim ve nışfınıñ bahāsını benden [İ-96b] aḱz eyle didim

tu çirā behr-i ḫod ḫarīdī ‘özr-i ū

sen altun faḱat kendiñ içün aldıñ ve benim vaşīyetim ile ‘āmil olmadıñ ve daḱı Ebū Bekriñ bu ‘itāba cevābı ve i‘tizārı beyānında olucıdır

(1091) Meşnevi

Güft ey Şiddīḱ āḫir guftemet

Ki merā hembāz kun dermekrūmet

Faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellem* bu vāḳı‘adan ōñra buyurđı ki ey Ebū Bekr beynimizde olan mükāleminiñ encāmında ben saña dimedim mi ki bu iḥsānda ve fażiletde beni ortak eyle

(1092) Meṣnevi

Güft mā dü bendegān-ı kūy-ı tu

Kerdemeṣ āzād men berrūy-ı tu

Ḥazret-i Şiddīk cevābında didi ki yā Resūlallāh biz seniñ kūyında seniñ iki köleñiz ben anı seniñ zāt-ı şerīfine āzād eyledim cümlesi seniñ olsun didi ve benim bu mükerrermetde kaç‘an medḥalim olmasın buyurđı

(1093) Meṣnevi

Tu merā mīdār bende ‘v yar-ı ğār

Hīç āzādī neḡ‘āhem zīnhār

Sen beni bende ve dost ittiḥāz eyle senden ben ašla āzādlık istemem yā Resūlallāh didi

(1094) Meṣnevi

Ki merā ez bendegist āzādiyest

Bītu bermen miḥnet ü bīdādiyest

Zirā baña yā Resūlallāh seniñ ḳulluġından āzādlık ḥāşıldır belki seniñ ‘ubūdiyetiñ āzādlığın ‘aynıdır ve sensiz baña miḥnet ve zūlm vardır ve sensiz baña rāḥat ve ḥuzūr yokdur didi bīdād zūlm ma‘nāsınadır bu maḳāmda elem ve ‘adem-i ḥuzūr murād olunur

(1095) Meṣnevi

Ey cihānrā zinde kerde z ‘ıştīfā

Ḥāş kerde ‘āmrā ḥāşşe merā

Ey bu dünyâyı nezd-i Hüdâda muhtâr-ı haq olduğundan için ihyâ eylemiş olan zât-ı şerîf cümle ‘avâm-ı nâsı havâş mertebesine irdirmişsiniz bâhâşûş ben bendeyi ki merâtib-i ‘ulyâyâ resîde itmişsiniz ıstıfâ ihtiyâr ma‘nâsınadır ve ıstıfâdan Cenâb-ı Haqqın habîbini ihtiyârı murâd olunur

(1096) Meşnevî

Hâbhâ midîd cânem derşebâb

Ki selâmem kerd kuruş-ı âftâb

Benim cânım gençlik ‘âleminde rû’yâlar görür idi öyle rû’yâ ki kuruş-ı âftâb bâna selâm ve taḥiyyat eyler idi

(1097) Meşnevî

Ezzemînem berkeşîd û bersemâ

Hemreh-i û geşte bûdem z’irtikâ

Kuruş-ı âftâb beni yirden semâya çeker idi hattâ yukarı terakkiden ben âftâba refîk olur idim ve şemsiñ yanında kendimi müşâhede ider idim işte siziñ ba’siñizden ol böyle ‘acîb vâkı‘a olur ve rû’yâlar bâna zuhûr ider idi didi [S-64a]

(1098) Meşnevî

Güftem in mâhûlyâ bûd u muḥâl

Hiç gerded müstaḥîlî vaşf-ı ḥâl

Çünkü böyle rû’yâlar görür idim kendime dir idim ki bu seniñ gördüğün rû’yâlar azğâş u ahlâm kabîlindendir ve bunların ta‘bîri yokdur ve keşret-i eklden ve keşret-i şürbden ḥâşıl olan evhâm ve ḥayâlât cinsindendir zîrâ bir muḥâl olan şey insânın vaşf-ı ḥâlî olmaz bu umûr-ı mer’î dahı muḥâl kabîlindendir zîrâ semâya çıkmak ve âftâb ile muḳârened insâna mümkün degildir diyerek kendime söyler idim mâhûlyâ ve yine lâm ile mâlhûlyâ yaқаза ḥâlinde insânın ḳurdıḡı ve tevehhüm itdiḡi evhâm-ı fâsideniñ ismidir bu maḳâmda rû’yâ-yı bâṭıla murâd olunur müstaḥîl mîmiñ zammıyla ve sîniñ sükûnıyla [İ-97a] muḥâl olıcı nesneye dirler

(1099) *Meşnevi*

Çün turā dīdem bedīdem h̄ iṣrā

Āferīn īn āyīne-y hoş kiṣrā

Çünkü yâ Resûllallâh seni gördüm de zâtının ne olduğunu aňladım ve kıaderimin ‘âlî olduğunu dağı bilirim meger o gördigim rü’yaların ta‘biri şimdiki hâlim imiş ve mâhûlyâ degil imiş böyle olunca bu dīni ve zâtı hoş olan ‘āyīne-yi vücūdına taḥsīn ve āferīn olsun

(1100) *Meşnevi*

Çün turā dīdem muḥālem hāl şud

Cān-ı men müstağrak-ı iclāl şud

Çünkü seni gördüm o muḥāl zann itdigim baña hāl oldu ve dağı benim cānım ululuğ ve ‘azamet deryāsına müstağrak oldu

(1101) *Meşnevi*

Çün turā dīdem ḥod ey rūḥu ’l-bilād

Mihr-i īn ḥurşid ezçeşmem fütād

Çünkü seni gördüm taḥkīk ey beldelerin rūḥı ve cānı maḳāmında olan zāt-ı şerīf bu felek-i rābī‘de olan şemsiñ maḥabbeti gözümden düşdi ya‘nī gönlümden¹⁸⁹ çıktı dımekdir

(1102) *Meşnevi*

Geşt ‘ālīhimmet eztu çeşm-i men

Cüz beḥ ‘ārī nengered ender çemen

Benim gözüm seniñ yüziniñ zātından himmet-i ‘ālī oldu bu çemen-i ‘āleme ḥaḳīrligiñ gayrisi ile nazar itmez ḥaşılı dünyāya nazar ve iltifātımı seniñ maḥabbetiñ kaṭ‘ itdi dımekdir

¹⁸⁹gönlümden S : gögnimden İ

(1103) *Meşnevi*

Nūr cüstem hod bedîdem nūr-ı nūr

Hūr cüstem hod bedîdem reşk-i hūr

Ben nūr t̃alibi idim taḥk̃ik̃ nūruñ nūrı olan nūrı buldum ve yine ben cennet kızları taleb eyledim taḥk̃ik̃ hūruñ ḥased itdigi nesneyi gördüm ya‘nī maṭlūbum olan nesnelerden daḥı a‘lā nesnelere vāşıl oldum demekdir hūr ḥanıñ zammıyla hūrā’ kelimesiniñ cem‘idir hūrā’ şol kıza dirler ki gözünüñ beyāzı ğāyetle beyāz ve siyāhı ğāyetle siyāh ola cennet kızları daḥı bu vechle olmağla anlara ‘ilm olmuştur

(1104) *Meşnevi*

Yūsufî cüstem laṭîf ü sîmten

Yūsufistānî bedîdem dertü men

Bir Yūsuf taleb itdim ki laṭîf ve gümüş tenli ola ben buña rāzî iken nāğāḥ seniñ zātında ben bir Yūsufluk gördüm ya‘nī bir¹⁹⁰ fazîlete rāzî iken sāye-yi ‘ināyetiñde ‘azîm fazîletler ve şerefler buldum demekdir

(1105) *Meşnevi*

Derpey-i cennet budem dercüst ü cū

Cennetî binmüd ezher cüzv-i tu

Ṭalebde olduğım ḥâlde cennet izinde idim ya‘nī bir cennete ve bir şafāya rāzî idim seniñ her bir cüzvinde baña yā Resūlallāḥ bir cennet nümāyān oldı

(1106) *Meşnevi*

Hest îñ nisbet bemen medḥ ü şenā

Hest îñ nisbet betu ḳadḥ u hicā

Bu söyledigim medḥ u şenā ben ‘abd-i kemtere nisbet ile medḥ u şenādır bu şenālar ve medḥler seniñ zāt-ı şerîfine nisbet olunduğda zāt-ı pākine ‘adem-i şenā olur zîrā

¹⁹⁰bir S : ednā ĩ

zāt-ı şerīfiniñ böyle şenâlardan haķīkatde bālâterdir zîrâ şânında ve anıñ la‘l-i halk-ı ‘azîm nâzil olmuşdır ve yine hadîş-i kudsîde *fe levlâke lemâ halektü’l-eflāk*¹⁹¹ vârid olmuşdur

(1107) *Meşnevî*

Hemçü medh-i merd-i çübân-ı selîm

Mer Hudârâ pîş-i Mûsâ-yı Kelîm

Benim medhîm ol sâde dil olan çübânıñ Allâhu Te‘âlâ Hazretlerini kelîmullâh olan Mûsâ [İ-97b] ‘aleyhi’s-selâmıñ huzûrında medh u şenâsı gibi nâmünâsibdir

(1108) *Meşnevî*

Ki becüyem üspüşet şîret dihem

Çâruķat düzem men ü pişet nihem

Öyle diyerek ki seniñ kehleñi taleb iderim ve saña süd viririm ve seniñ lâbis oldığıñ çarığını dikerim eger sökûlmüş ise ve seniñ yine önüne korum [S-64b]

(1109) *Meşnevî*

Kadḥ-ı ürâ Haķ bemedhî bergirift

Ger tu hem rahmet kunî nebved şigift

Çünkü anıñ kadehini Allâhu Te‘âlâ Hazretleri medh muķâbelesinde tutdı eger sen daḥı yâ Resûlallâh baña şefķat ve merḥamet buyurmak eyler isen ‘aceb olmaz ve zāt-ı pâkine daḥı rahm yakışır zîrâ Haķķıñ Resûlûsün bemedhîde olan bâ muķâbele içündür şigift şınıñ ve kâfiñ kesreleriyle ‘acîb ve ğarîb ma‘nâsınadır

(1110) *Meşnevî*

Rahmfermâ berķuşûr-ı fehmiḥâ

Ey verâ-yı ‘aķlhâ vü vehmhâ

¹⁹¹“Sen olmasaydın felekleri (âlemi) yaratmazdım.” Aclunî, Keşfu’l-Hafâ, C. II, s.164, hadis no:2123.

Yine H  zet-i Őidd  k dir ki bizim z  t-1 Őer  f  nize olan fehmlerimizi   n  k  Ől  ı   zerine mer  amet buyur ey Şol z  t-1 Őer  f ki    a  llar  n ve vehmlerin ver  sındas  n ve seni    a  llar ve vehmler idr  ke k  dir degildir fi  l-  a     a kem   h  ve   a     u z  t-1 Res  l-i Kibriy  y   bilen All  hu Te     l  d  r i  te burada H  zet-i Bil  l H  be  i *ra  diyall  hu   anhu  *   ik  yes   tam  m oldu bundan Őo  ra Bil  l H  zetlerine olan el    f-1   l  hiye m  n  sebetiyle    a    lara olan el    f-1 B  r  ni  n bey  n  na Ő  r   idip buyururlar ki

(1111) Me  nevi  

Eyyu  e  l-  u       i  b  li ced  d

Ezcih  n-1 k  hne-y   nev k  n res  d

Ey    a    lar ced  d-i i  b  l bu d  ny  y   yeni eyleyici k  d  m cih  ndan bizlere gelip v  Őil oldu cih  n-1 k  hneden mur  d      lem-i ezeldir ki bu d  ny  n  n   im  reti o      lemdendir bin  ber  n nev k  n ta   bir buyurd  lar nev k  n terk  b va  f   olarak ye  ni idici dimektir

(1112) Me  nevi  

Z    n cih  n k         re-y   bi    re c  st

  ad hez  r  n n  dire-y   d  ny   der  ust

Cih  n-1 k  hneden bedel o cih  ndan ki bi    re olan kimesneni  n   a    n  da     re isteyicidir i  te o cih  ndan devlet u i  b  l iri  di demek olur ve da  ı o      lem   yle      lemdir ki bu d  ny     lemini  n nice y  z bi  n n  dir olan Őey  i o      lemd   mebz  l olarak mevc  ddur ve yine bil ki o cih  n-1 k  hne a  ld  r ve bu d  ny     lemi an  n fer    dir nitekim beyt-i s  b  k  da nev k  n ta   birinde bu ma  n  ya i    ret buyurd  lar m  Őr  -1 evvel  n ta  d  ri *z    n cih  n k         re-y   bi    re c  st* ta  d  rinde olma  la ol vechle Őer   olundu

(1113) Me  nevi  

Eb    r   y   kavm i  c     e  l-ferec

  freh   y   kavmu kad z  le  l-  harac

Beşâret şâhibi oluñuz ey ‘âşıkklar cemâ‘ati zîrâ cihân-ı köhneden ve taraf-ı Hâkdan feraḥ-ı qalb ve inbisât-ı derûn geldi ve yine buyururlar ki feraḥ-ı sürûra dâhil oluñuz ey qavm-i ‘uşşâk zîrâ ḥarac u şu‘ûbet bi’l-küllîye gitdi şimdiden şoñra elṭâf-ı Bârî vaḳtidir Allâhu Te‘âlâ ‘âşıkklar qavmine çok luṭf itse gerekdir ebşirû kelimesinde olan hemze-yi ef‘âl şayrûret içündür iz kelimesi egerçi şart ve zarf-ı zamândır lîkin ta‘lîl mevki‘inde olmağla ‘illet ma‘nâsını daḥı mutaẓammındır ve yine ifreḥû kelimesinde hemze-yi ef‘âl duḥûl içündür ḥaracdan murâd istitâr-i İlâhî olur ve daḥı ‘aşkıñ ıztırâbı [İ-98a] ve elem ve ğamı olur hemân Cenâb-ı Hâk bu fereci ve zevâl-i ḥaracı bizlere daḥı muḳadder eyleye âmîn

(1114) Meşnevi

Âftâbî refṭ derkâze-y Hilâl

Derteḳzâ k’erḥinâ yâ Bilâl

Ey ‘âşıkklar müjdeler olsun âftâb-ı ḥaḳîḳat Hilâlîñ ḥane-yi şaġiri gibi olan ‘âşıkıñ qalbine tecellî itdi işte ‘âşıkklar böyle devlete ve sa‘âdete irdiler ve Cenâb-ı Hâkdan ‘aẓîm iḥsân buldılar ve kerem gördiler keennehü dindi ki âftâb-ı ḥaḳîḳat öyle kâze-yi Hilâl gibi teng ve ḥaḳîr olan ‘âşıkıñ qalbine tecellî ider mi mısrâ‘-ı şânî ile bu su‘âl-i muḳaddere cevâb olarak buyururlar ki görmez misin âftâb-ı ḥaḳîḳatiñ ‘aynı ve mazḥar-ı tāmı Ḥazret-i Muḥammed Muştafa *ṣallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem* efendimiz zât-ı şemsîñ ḥaḳîḳatlerinin zerresi gibi olan Bilâl-i Ḥabeşî *radıyallâhu te‘âlâ ‘anhu* Ḥazretlerinden *erḥinâ yâ Bilâl* buyurup raḥât-ı rûḥ ve inbisât-ı dil-i pürfütûḥa ṭalib oldılar ulularda vârlıq olmaz ve yine ümmetinden isticlâb-ı du‘â-ı ḥayr iderler idi çünki Ḥazret-i Muştafa *‘aleyhi’s-selâm* gibi Resûl-i Kibriyâ ve efḍal-ı enbiyâ Bilâlden raḥât-ı rûḥ taleb eyledi Vâcibü’l-Vücûduñ daḥı qalb-i ‘âşıḳa tecellîsi emr-i ġarîb olmaz *erḥinâ yâ Bilâl* kışşası bâlâda mufaşşal olarak mürûr eyledi bu beyitte âftâbdan murâd Allâhu Te‘âlâdır kâze-i Hilâlden murâd zâhiri ṭâr olmak cihetiyle ‘âşıkıñ qalbidir ve bu vechle ta‘bîrden ġaraż sürḥ-ı âtîde de Hilâlîñ ḥikâyesine başt-ı muḳaddime buyururlar Hilâl şaḥâbe-yi güzînden Bilâl gibi bir merd-

i ‘āşıkıñ ism-i şerīfidir qaribān nice zāt-ı şerīf imiş hikāyesinden fehm idersen
inşaallāhu te‘ālā [S-65a]

(1115) *Meşnevi*

Zîr-i leb mîgüfti ezbîm-i ‘adû

Kûri-yi berminâre rev begû

‘Adû havfından yâ Bilâl ezânı gizlû okur idiñ ve ‘adûya rağm ve kûrluk içün şimdi
minârede ezânı okı

(1116) *Meşnevi*

Mîdemed dergûş-ı her ğamġîn beşîr

Ĥîz ey müdbir reh-i iġbâl ġîr

Beşîr olan Ĥazret-i Bilâl her ğamġîn olan ehl-i dünyânıñ ezânı ile ħulaġına üfler öyle
diyerek ki ey müdebbir-i ğamġîn ħalk iġbâl yolını tut ya‘nî edâ-ı şalavat eyle ve daġı
mâbihi’l-felâĥ olan namâza gel

(1117) *Meşnevi*

Ey der ‘îñ ħabs u der ‘îñ gend ü şüpüş

Ĥîn ki tâ kes neşneved restî ħamuş

Ey bu zindân-ı dünyâda maĥbûs olan ve daġı bu rāyiha-yı kerîhe ve kehle içünde
ħalan âdem eger emr-i ilāhîye imtişâl ider isen bu idbârdan ħalâş olursuñ âġâĥ ol ve
bir kimesneye bu sırrı söyleme ħattâ kimesne işidip saña ħased itmesin

(1118) *Meşnevi*

Çün kunî ħāmuş kunûn ey yâr-ı men

K’ezbûn-i her mû berāmed tablzen

Egerçi saña sukût dimiş idim ve lîkin kendisi ey benim dostum nice sukût idici itmege
ħâdir olursun belki sükûta aşlâ ħudretiñ olmaz zîrâ seniñ ‘uzvınıñ her bir ħılınıñ

dibinden bir tabl-ı zen tāvul urur ve seniñ bu siccin-i dünyādan ve koķmıř ve kehleli mekāndan ħalāř olduğunu inbā u eş‘ār ider

(1119) *Meşnevi*

Ānçünān ker řud ‘adüvv-i reřķhū

Güyed ĩn çendĭn dühülrā [Ī-98b] bāng kū

Ancılayın ħased ħuyılı düşmen řāęır oldu ki bu kadar tāvuluñ řadāsını işitmeyip kanı tāvul řadāsı¹⁹² diyü inkār ider idi ve emr-i Bārīye imtiřāl iden kimseleriñ bu dünyā zindānından āzād olduğına i‘timād itmez idi zırā ehl-i ģaflet Cenāb-ı Ĥaķķıñ ħāř kullarınıñ siccin-i dünyādan āzād olduķlarına i‘timād itmezler belki kendüleri gibi anları daķı bu ‘ālemde maĥbūsdur zann iderler

(1120) *Meşnevi*

Mĭzened berrūř reyĥān ki țarĭř

Ū zikūrĭ güyed ān āsĭb çĭř

Ĥasūduñ yüzi üzerine ter ü tāze olan feslegen rāĥiyası urur o ĥasūd körlüğünden dir ki bu benim yüzüme toķuřmuř olan nedir

(1121) *Meşnevi*

Mĭřikenced ĥūr destes mĭķesed

Kūr ĥayrān k’ez çi derdem mĭkuned

Cennet kıızları o düşmana ‘azāb ider ve elini kıparır kör ĥayrān olur ki altun baña řıķlet ve ıztırāb virir ve bu benden āyā ne ister diyü ta‘accüb ider ĥāřılı iyülere ĥasūd olan anlara olan elťāf-ı Īlāĥīyeden bĭbehre olur

(1122) *Meşnevi*

Īn keřākeř çĭř berdest ü tenem

Ĥuřteem bugzār tā ĥ‘ābĭ kunem

¹⁹²řadāsı S : sesi Ī

Kör dir ki bu çekmek benim elimi ve tenimi altundur ben uykudayım terk eyle beni
hattâ uyku uyuyayım

(1123) *Meşnevî*

Ân ki derh'âbeş hemî cüyî veyest

Çeşm bugşâ k'ân meh-i nîkûpeyest

Ey kör dil o ki saña uykuda gelir o maṭlûbın olan zât-ı şerîfdir gözini aç iyü bak o
gelişi hoş olan mâh-ı haḳîkat kendisidir

(1124) *Meşnevî*

Z'ân belâhâ ber'azizân piş bûd

K'ân tecemmüş yâr bâḫûbân füzûd

Bu belâlar ki körlere oldu evliyâullâh üzerine daḫı ziyâde oldu zirâ o nâz u şîveyi yâr
güzellere ziyâde eyledi tecemmüş şîveye ve nâza dirler nitekim ḥadîs-i şerîfde
*eşeddu'l-belâ'e'l-enbiyâ'i şumme'lemşelu felemşel*¹⁹³ buyrulmuştur

(1125) *Meşnevî*

Lâg bâḫûbân kuned berher rehi

Nîz kūrânra beşûrâned gehi

Yâr laṭîfeyi güzeller ile her yoluñ başında eyler daḫı ba'zı kere körleri biribirine
karışdırır ve anlara daḫı laṭîfe eyler

(1126) *Meşnevî*

Ḥ'îşrâ yek dem bedîn kūrân dihid

Tâ gurîv ezkûy-ı kūrân bercehid

Kendini gâhi yâr körlere virir ve anlara iltifât eyler hattâ feryâd körlerin
maḥallesinden kalkar **Ḳıssa-yı Hilâl ki bende-yi muḫliş bod Ḥudâyra ve şâhib-i**

¹⁹³“Belaların en büyüğü peygamberlerin sonra onlara benzeyenlerin, sonra da onlara benzeyenlerin üzerine iner.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 203. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

başîret-i bîtaqlîd Burası şaḥābe-yi güzînden Hilāl *radîyallāhu ‘anhuñ* kışşasıdır öyle Hilāl ki Allāhu Te‘ālāya muḥliş bir kûl idi ve daḥı muḥallid olmayarak başîret-i ḳalb şāḥibi idi [S-65b] **pinhān şude derbendeḡi-yi maḥlûḳāt cihet-i maşlahat ne ez‘acz çünān ki Loḳmān u Yūsuf ezrūy zāhir ü ḡayr-ı îşān** O Hilāl maḥlûḳāt ḥidmetinde her kār-ı şavāb içün ki murād büyüklüḡi ma‘lûm olmamaktır maḥfî olmuş idi ve anıñ ḥidmetkārlığı ma‘āş yönünden ‘āciz ḳaldığından deḡil idi belki bu Hilālîñ ḥidmetkār olması ancılayın ve anıñ ‘aynıdır ki Ḥazret-i Loḳmān ve Ḥazret-i Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* ve daḥı bunlarıñ ḡayrısı evliyā-yi kirāmdan [İ-99a] nice zātlar bendelik ve ‘avāma ḥidmetkārılık ihtiyār itmişler idi ḥāşılı dünyā celbi içün olmayıp rāh-ı Ḥaḳda menfa‘at görmek içün idi demek olur **bende-yi sāyis bûd emîrîrā v’ân emîr Müselmān bûd ammā çeşmbeste** Bu Hilāl sāyislik ḥidmetinde bir emîre ḥādım idi o emîr eḡerçi müselmān idi lîkin gözi baḡlı ve başîret şāḥibi deḡil idi bu cihetden Hilālîñ ḥaḳîḳatini añlamayıp ululuḡını bilmedi Beyt:

Dāned a‘mā ki māderî dāred

Lîk çünî bevehm dernāred

A‘mā bilir ki bir māderi vardır lîkin o māder niceye mensûbdur ve ne şürettedir anı vehmine getirmez zîrā a‘mā sebebiyle māderiniñ keyfiyyetini bilmez ki tevehhümine ḳudretyāb ola bunuñ gibi herkes bilir ki bâḫından bir mürebbîyesi vardır ve lîkin o mürebbî kimdir anıñ şaḥşını bilmez işte Hilāl Ḥazretleri daḥı bu emîriñ mürebbîyesi idi ve lîkin emîr-i kör dil hālā çeşm besteligi eclinden anı bilmeyip benim sāyisim zan ider idi **eger bāin dāniş ta‘zîm-i māder kuned mümkün bûd ki eza‘mā ḥalāş yābed** Eger a‘mā dil olan benim mürebbîm vardır diyü bu ḳadar ‘ilm ile ḡāyibāne o mürebbîye ta‘zîm ve ḥürmet ider ise mümkündür ki mürebbî ḡā’ibāne ḥoşnud olmaḡla o kimesne kör dillikden ḥalāş olur eger mürebbîsi olduḡunu bilmez ise yāḥûd bilir de ta‘zîm itmez ise ve ḡā’ibāne andan istimdād itmez ise öyle a‘mā olarak ḳalır ekserî nāsıñ mürebbîsi olduḡundan ḥaberi olmamaḡla kör dillikde ḳalırlar

izāerādallāhu bi‘abdin hayran feteḥa ‘ayneyye ḳalbihi liyubṣīrehu bihime’l-ḡaybe¹⁹⁴

zīrā ḥadīṣ-i şerīfde gelmiştir ki Allāhu Te‘ālā bir ḳulına ḡayr murād iderse anıñ ḳalbiniñ iki gözini açar o iki göz ile ‘ālem-i ḡaybī müşāhede itsin için böyle olunca a‘mā emr-i ḳabīḥ imiş ve başīret iyü nesne imiş mürebbīsini bilmek daḡı iyü şey’ olmaḡla ikrām için Cenāb-ı Ḥaḳ a‘māsını izāle idip başīret virir demek olur ki ḡarf-i ta‘līl olmaḡla māḳabline ‘illet olur **İn rāḡ zizindeḡi-yi dil ḡāṣıl kun** Bu başīret yolını cāniñ ḡayātı yolundan ele getir eger cān ḡayāt bulur ise ḳalb-i başīr olursun ve illā kör dil ḳalırsın **K’in zindeḡi-yi ten şıfat-ı ḡayvānist** Zīrā ten zindeliḡi ḡayvān şıfatıdır o zindelik bir mu‘teber nesne degildir bu şüretde ten ḡayātından başīret-i ḳalb ḡāṣıl olmaz eger olaydı ‘avām-ı nāsda cümlesinde başīret-i dil olmaḡ lāzım gelir idi demek olur

(1127) Meşnevi

Çün şenīdī ba‘zı evṣāf-ı Bilāl

Bişnev eknūn ḳışṣa-yı za‘f-ı Hilāl

Çünkü Ḥazret-i Bilālīñ evṣāf-ı celīlesinden ba‘zısını işitdiñ şimdi zātında ve şıfatında aña şebīḡ olan Ḥazret-i Hilālīñ ḡastalığı ve za‘fı ḡikāyesini daḡı diñle za‘f kelimesiyle Hilāl lafzı ḡub ve laṭīf vāḳi‘ olmuştur

(1128) Meşnevi

EzBilal ū pīş bud ender reviş

Ḥūy-ı bedrā pīş kerde bed küşiş

Bu Hilāl Bilāl Ḥazretlerinden rāḡ-ı Ḥüdāda revişde ve ḡareketde ileri idi ve anı sebḳat [İ-99b] itmiş idi zīrā Hilāl çirkin ḡuyını ziyāde öldürmek itmiş idi ḡāṣılı Hilāl Bilālden efḡal idi demek olur egerçi Cenāb-ı Mevlānāya ḡarşı gelinmez lākin Bilāl Ḥazretlerinden efḡalietini ve sâbıḳlığını me‘mül itmem *el‘ilmi indallāhi te‘ālā¹⁹⁵*

¹⁹⁴“Şol dem ki Allah Teâlâ Hazretleri bir abdine hayır murād eyleye anın kalbinin iki gözünü fetheyler.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s.205. [Rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

¹⁹⁵“Gerçek bigi Allah katındadır.”

(1129) *Meşnevi*

Ne çü tu pes rev ki her dem pesteri

Süy-ı sengi mîrevî ezgevheri

Râh-ı Hüdâda Hilâl Hazretleri ziyâde ileri gidici idi seniñ gibi râh-ı Hağda ziyâde girü degil idi zîrâ sen gevherlik cânibinden seng olmak tarafına gider ve bi'l-küllîye sende gevherlik kalmayıp taş gibi bîkadr ü bîkıymet olursun Hilâliñ hâli seniñ ' aksinedir zîrâ anıñ gevherligi tezâyüd idip senglikden aşlâ eşer kalmamışdır [S-66a]

(1130) *Meşnevi*

Âncünân k 'ân h 'âcerâ mihmân resîd

H'âce ezeyyâm u sâleş berresîd

Bu seniñ girü gitmekligiñ anıñ gibidir ki o şâhib-i hâneye bir mihmân yoldan bir gün geldi şâhib-i hane dağı anıñ mürûr iden eyyâmından ve senesinden o mihmâna şordı ya' nî kaç yaşıdasın didi porsîd kelimesinde olan bâ-yı ' Acamîyeyi eşbâh ile okumak lâzımdır ki vezn tekmiâl ola ba' zı nüshada berresîd vâki' olmuşdur ma' nâsı şâhib-i hâne aña eyyâm u sâlınden irişdi dimekdir yine murâd yaşından şordı demek olur

(1131) *Meşnevi*

Güft 'ömret çend sâlest ey püser

Bâz gû vü dermedüzd ü berşümer

Su 'âlinde didi ki seniñ 'ömrüñ ne miqdâr senedir ey oğul âşkâra söyle ve şaklama ve 'ömrüni ta' dâd eyle

(1132) *Meşnevi*

Güft hecdeh hefdeh yâhûd şânzdeh

Yâ ki pânzdeh ey birâder h 'ânde

Mihmân didi ki ey herkese birâder diyici zât benim yaşı on sekizdir ve on yedidir yâhûd on altıdır yâhûd on beşdir

(1133) *Meşnevi*

Güft vāpes vāpes ey hîre seret

Bāz mîrev tā beküss-i māderest

Çünkü mihmân yaşını on sekizden alıp ‘ aksine on beşe dek indi halbuki yaşda ta‘ dād olunur iken ‘ âdet aşağıdan yukarı gitmekdir bināberīn şāhib-i hāne didi ki hā baqalım ananīn fercine dek in ve girü girü git ey kimesne seniñ başıñ şaşmış ve mütehayyir olmuştur ve ne ‘ aceb sersem imişsiñ yaşda aşağıdan yukarı giderler sen ise ‘ aksini söylersin didi **Hikāyet dertakrîr hemîn sūhan**¹⁹⁶ Bu ebyât-ı âtiye bu sözi işbât ider ve takrîr maqāmında bir āhir hikāyedir

(1134) *Meşnevi*

Ān yekî esbî taleb kerd ezemîr

Güft rev ān esb-i eşhebrā begîr

Bir kimesne bir pâdişahdan ihsân olarak bir at istedi emîr dağı aña didi ki yûri fûlân alāca ve ablağ atı ki bilirsin ahurdan al didi eşheb ablağ ata dirler

(1135) *Meşnevi*

Güft ānrā men neḥ āhem güft çün

Güft ū vāpes revest u bes ḥarūn

At isteyici didi ki ben o atı istemem melik didi ki altun istemezsin o kimesne didi ki o at girü gidicidir ve ilerü gidmeyicidir ve çok ḥarūndur ḥarūn ḥānīn fethiyle rākibe itā‘ at itmeyip tersine giden ata itlāk olunur ve yine lisān-ı Fārisīde böyle at pesrev ta‘ bîr iderler

(1136) *Meşnevi*

Saht pes pes mîreved ū sūy-ı bün

Güft dümmeşrā besūy-ı hāne kün

¹⁹⁶“Yine bu sözün takriri hakkında hikāyedir.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 376.

Yine o âdem didi ki [İ-100a] o at kuyruğı tarafına ziyâde girü gider melik dahı cevâbında didi ki bu şüretde kuyruğını hâne tarafına eyle yine maşlaḥat tamâm olur ḥaşılı ḥarûn olmasında be'is yokdur ve çâresi bulunur didi

(1137) Meşnevî

Dümm-i in üstür-ı nefset şehvetest

Z'ân sebeb pes pes reved ân ḥodperest

Seniñ nefsinin esbiniñ dahı müştēhâsı kuyruğundadır bu sebebden esb-i nefsi emmâre girü ve 'aksine gider ve rāh-ı Ḥaḫda ileri gitmez zîrâ meyli kuyruğı cānibindedir

(1138) Meşnevî

Şehvet-i urâ ki dümm âmed zibün

Ey mübeddîl şehvet-i 'uqbîş kün

O nefsi emmâre atının kuyruğı ki verâsı cānibindedir ve şehveti añadır ve ileri gitmesi mümkün degildir ve aşla bunun çâresi yokdur böyle olunca ey tebdîl idici zāt anıñ şehveti 'uqbâ şehvetine tebdîl eyle bu şüretde esb-i nefsi emmâreniñ girü gitmesinde ziyân yokdur zîrâ 'uqbâyâ vâsıl olmuş olursuñ nitekim ḥarûn atıñ kuyruğı hâne tarafına taşrîf olunduḫda girü gitmesinde be'is müteḥaḫḫıḫ olmadıḫı gibi

(1139) Meşnevî

Çün bebendî şehveteşrâ ezrağîf

Ser kuned şehvet ez'aql-ı şerîf

Ey sâlik çünki esb-i nefsin şehvetini dünyânın nânından taşrîf idersen ve âḫiret ni'metini ve devletini aña maṭlûb ve müştēhâ kılarısañ o zamân nefsdan şâdır olan şehvet-i şerîf olan 'aqldan şâdır olan şehvet gibi olur ve nefsin şehvetiyle 'aqlıñ şehveti berâber olur ya'nî 'aqlıñ murâdı her ne ise nefsin murâdı dahı öylece olur demekdir o zamân nefsin 'aqldan farkı olmaz enbiyânın ve evliyânın nüfûs-ı şerîfeleri böylecedir [S-66b]

(1140) *Meşnevi*

Hemçü şāhī ki buberrī ezdırāht

Ser kuned kuvvet zişāhı-ı nīkbaht

Nefsiñ şehvetini bend idince şehvet ‘aql-ı şerīfden zāhir olması aña beñzer ki meşelā bir ağacdān bir dalı kaç‘ idersen o dalıñ kolu başka bir nīkbaht daldān zāhir olur bunuñ gibi şehvet nefs-i emmāre munkaṭı‘ olunca ‘aqlıñ şehveti muzdād olur ve ‘aqlıñ şehveti hayr-ı maḥzdir

(1141) *Meşnevi*

Çünki kerdī dümm-i ūrā ān taraf

Ger reved pes pes reved tā müktenef

Çünki ḥarūn atıñ kuyruğunu ḥāne tarafına eylediñ eger girü girü gider ise de be’is yokdur zirā taraf ve cānib ittiḥāz olunmuş maḥalle dek gider müktenef ifti‘āl bābından ism-i mef’ūldür kenef cānib ve taraf dimekdir müktenef taraf kılınmış ve cānib ihtiyār olunmuş demek olur bundān kişiniñ mesken ve maḥāmı murād olunur ḥāşılı ḥāneye dek gider demek olur ve maṭlūb daḥı seniñ mesken ve maḥāmına varmaqlığıñ idi iş bitmiş ve murād ḥāşıl olmuş oldu

(1142) *Meşnevi*

Ḥabbezā esbān-ı rām-ı pīşrev

Ne sipesrev ne ḥarūnīrā girev

Ne a‘lādır ve ne güzeldir ileri gidici ve şāhibine ita‘āt idici atlar zirā ne girü gidicidir ve ne serkeşlige rehindir murād evliyāullāhıñ nüfūs-ı muṭma’innesidir [İ-100b]

(1143) *Meşnevi*

Germrev çün cism-i Mūsā-y Kelīm

Tā bebaḥ reyneş çü penhā-yı gilīm

O atlar kelīmullāh olan Mūsā ‘aleyhi’s-selāmın cism-i şerīfī gibi sür‘atli yürüyici idi
hattā mecma‘u’l-baḥreyne dek olan mesāfe o atlara bir kelīm enliligi nice ise öyle idi
nitekim Mūsā ‘aleyhi’s-selāma mecma‘u’l-baḥreyne dek olan mesāfe Ḥazret-i Hızır
bulmağa gider iken bir kelīm vüs‘ati miqdārı gelmiş idi

(1144) Meşnevi

Hest heḫṣad sāle rāh-ı ān ḥuḳub

Ki bekerd ū ‘azm-ı derseyrān-ı ḥub

Mūsā ‘aleyhi’s-selāmın yirinden Hızırın mülākātı maḥalli olan mesāfe bir ḥaylī
yoldur böyle iken Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām maḥabbet ṭarīķinde aña ‘azm eyledi
ve çok görmedi heḫṣaddan ma‘nā-i ḥaḳīķisi olan yedi yüz ‘aded murād olunmayıp
keşret ma‘nāsı murād olunur ḥuḳub ḥānıñ ve ḳāfiñ zammeleriyle yetmiş yıla yāḥūd
seksen yıla ıtlāk olunur bu maḳāmda Mısr ile mecma‘u’l-baḥreyn beyninde olan
mesāfe murād olunmuştur seyrān yürümek ve ḥareket itmek ma‘nāsındır

(1145) Meşnevi

Himmet-i seyr-i teneş çün in buved

Seyr-i cāneş tā be‘illiyyin buved

Anın cesed-i şerīfinin seyri ve ḥareketi çünki bu seyr ve ḥareket olur böyle olunca
rūḥ-ı şerīfinin seyrānı şübhesiz ‘ālem-i bālāya ya‘nī ‘arş-ı a‘zama olur zīrā rūḥuñ
seyri cesedin seyrine biñ ḳat fāyık olduğına ‘akl şehādet ider

(1146) Meşnevi

Şehsüvārān dersibāḳat tāḫtend

Ḥarbatān derpāygeh endāḫtend

A‘lā cündiler cümleyi sebḳatde atlarını şıḳratdılar līkin aḫmaḳ ḳazlar kendilerini ayak
altına atdılar ya‘nī kendilerini sefīl itdiler dimekdir ḥarbat ḡayetde aḫmaḳ olana dirler
pāygeh sāfil maḥalle dinir

(1147) Meşnevi

Âncünân ki kârvânî mîresîd

Der dihi âmed derîrâ bâz dîd

Bu temşîle andâhtend münâsebetiyle şürû'idip buyururlar ki harbatlarıñ kendilerini pâyîña atmaqlıkları ancılayındır ki ve aña beñzer bir kârvân halkı bir kıaryeye irişdi ve o kıaryede vâkı' bir hânedânıñ kıapısını açık gördi

(1148) Meşnevi

Ân yekî güft ender'in berdü'l-'acûz

Bâr endâzîm încâ çend rûz

Kârvân halkından birisi didi ki bu kıoca kıarı şovuğı ismiyle müsemmâ olan sovuğda şu açık kıapulı hâneye birkaç gün yükimizi atalım ya'nî yükimizi indirip berdiñ şiddeti zâyil olunca bu hânede mihmân olalım didi takvîmlerde ve rûznâmelerde bu şovuğ yedi gün ve yedi gicedir ve lîkin Kıur'ân-ı Kerîmde *seb'a leyâlin ve semmaniyete eyyâmin husumen*¹⁹⁷ buyurmuşdur bu şûretde günü sekiz olur takvîmlerinki hâdâdır takvîmlere göre evveli şubat ayınıñ [S-67a] âhîrinden üç gün ve mart ayınıñ evvelinden dört gündür Kıur'ân-ı Kerîme göre martdan beş gün olur yâhûd şubâtdan dört gün i'tibâr ideriz ve bu müddetde kıavm-i 'Âd rîh-i şarşar ile helâk olmuşlardır faķat anlarıñ bir pîrezen helâk olmadı ki girüden gelenlere kıavminiñ helâkını ve keyfiyyet-i helâkını nakl ve beyân ide o pîrezen her sene bu vâķt geldikde kıavmi içün ye's ve mâtem tutar imiş ve feryâda gelir imiş bu cihetden evlâ ve ednâ mülâbese ile [İ-101a] o berd o pîrezene muzâf olup berdü'l-'acûz o şovuğa 'âlem olmuş bu cihetden izâfeti kevkebü'l-hırķa kıabîlinden olmuş olur

(1149) Meşnevi

Bâng âmed nî biyendâz ezbirân

V'ângehâ nî ender'ân tu enderûn

İçerüden şadâ geldi ki hânemize yükünü atma belki o yüki hâneniñ taşrasına indir ve sen andan şöñra içerü gel

¹⁹⁷“Yedi gece ve sekiz gün ardı ardına..” (Hakka 69/7)

(1150) *Meşnevi*

Hem birün efken her ānça 'fkendenīst

Dermiyā bāān ki īn meclis senīst

Bu yükden mā'adā yine o nesneyi ki atmağa ve terk itmeğe lāyıkdır anı dağı taşra bırak ve terk eyle ve o nesne ile içerü gelme zīrā içerü de olan meclis gāyetle zībā vü 'ālī bir meclisdir bu beyit ile işāret buyururlar ki 'ārifleriñ meclisine albini māsivādan taliyesiz gitme ve dāil olma zīrā seniñ hālini keşf iderler şoñra saña 'azīm rezālet olur bu temşīl ile māablinden olan ebyātıñ münāsebeti yokdur münāsebet bulmağa zamet çekme faa endāhtend münāsebetiyle bu temşīle şūrū' buyurdılar zīrā bu temşīlde dağı bār endāzīm kelāmı vardır nitekim beyān olundu bundan şoñra yine Hilāl *raiyallāhu* 'anhuñ hikāyesine şūrū' idip buyururlar

(1151) *Meşnevi*

Bud Hilāl üstād dīl cān rūşenī

Sāyis ü bende-yi emīr-i mü 'minī

Aşab-ı kirāmdan Hāzret-i Hilāl *raiyallāhu* 'anhu gönöl hācesi idi ve cānı dağı şāfī ve münevver idi ve līkin zāhirde sāyis idi ve bir mü'min-i emīre kendüyi setr için hādım itmiş idi ve atlarına bamak himetini eyler idi

(1152) *Meşnevi*

Sāyisī kerdī derāur ān ulām

Līk sulān-ı selāīn bende nām

O ulām o emīriñ aurında ata bamak himetini eyler idi līkin ul nāmında pādişāhlar pādişāhı idi

(1153) *Meşnevi*

Ān emīr ezāl-i bende bīaber

Ki nebūdeş cüz bilīsāne nāzar

O emîr Hâzret-i Hilâliñ hâlinde ve ulu zât olduğundan âgâh degil idi zirâ o emîriñ şeytânlara lâıyık olan nazarından gayrı bir nazarı yok idi bu cihetden

(1154) Meşnevi

Âb u gil mîdîd ü dervey genc nî

Penc ü şeş mîdîd ü aşl-ı penc nî

Ṭayının rengi o emîriñ gözünde zâhir idi lîkin dîn nûrı gözlü idi ya‘nî bir şey’in zâhirini faķaķ görür idi ve bātınından aşlâ haberi yok idi demekdir bu emîr faķaķ penc ü şeş görür idi ve daķı bunlarıñ aşlını görmez idi pencden murâd havâss-ı hamse-yi zâhiredir ve şeşden murâd cihât-ı siddedir ve aşldan murâd Vâcib Te‘âlâ Hâzretleridir mışrâ‘-ı sâniñ me‘âlî daķı zâhirbîn idi ve bātından haberi yok idi demek olmağla mışrâ‘-ı evveliñ ma‘nâsını te‘kîd olur

(1155) Meşnevi

Reng-i țin peydâ vü nûr-ı dîn nihân

Her peyember in çünin bud dercihân

Cesediñ rengi zâhirdir lîkin dîniñ nûrı maḥfîdîr her bir peygamber-i zîşân [İ-101b] dünyâda böyle iderler ya‘nî herkes zâhirini görürler idi ve bātınından bihaber idiler zirâ ḥaķâyık-ı enbiyâyı havâşş-ı ümmet bildiler ammâ ‘avâm bilmediler ḥattâ *innehum ye’kuli’t-ta‘âme ve yemşî fi’l-esvāk*¹⁹⁸ diyerek enbiyâ-yı ‘izâma ta‘n u zebân dırâzlık eylerler idi

(1156) Meşnevi

Ân minâre did ü dervey mürğ nî

Berminâre şâhbâz-ı pürfenî

‘Avâm-ı nâs minâreyi görür idi ve anda olan kuşu görmedi ḥalbuki minâre üzerinde şan‘atında mâhir bir toğân konmuş var idi ve anı görmege ‘avâmıñ kudreti yok idi

¹⁹⁸“Yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor.” (Furkân 25/7)

minâreden murâd ceseddir murğdan murâd ‘ilm ve ‘ameldir ya‘nî ‘avâm enbiyânî
faķat cesedini gördiler ve ‘ilmini ve ‘amelini görmediler demek olur [S-67b]

(1157) *Meşnevi*

V’ân düvüm mîdîd mürğ-ı perzenî

Lîk müy ender dehân-ı mürğ nî

O nâsîñ ikincisi ki vasaţü’l-hâl olanlardır minârede olan mürğ-ı tîz reftârı gördi lîkin o
mürğüñ dehânında bir müy-ı daķıķ var idi anı görmedi

(1158) *Meşnevi*

Ân ki ü yenzur binûrillâh bûd

Hem zimürğ u hem zimû âgeh bûd

O kimesne ki Allâhu Te‘âlânîñ nûrıyla nazar ider idi hem kuşdan ve hem o müydan
âgâh idi bundan murâd havâşş-ı ümmetdir ve müydan murâd ‘ârifleriñ envârı ve
kuvve-yi qudsiyeleridir zîrâ bunları görmek ednânın ve evsaţîñ hâlî olmayıp havâşş-ı
ümmete mahşûş olur

(1159) *Meşnevi*

Güft âhir çeşm sūy-ı müy nih

Tâ nebîñî mû benegşâyed girih

‘Ârifbillâh didi ki sen gözlerini benim nûrıma koy ve ana baķ zîrâ sen bu nûrı
görmedikçe seniñ ‘uķde-yi ķalbiñ güşâd olmaz ve kemâl-i insân bu envârı müşâhede
itmekdedir

(1160) *Meşnevi*

Ân yekî gil dîd naķşîñ dervahâl

V’ân diger gil dîd pür‘ilm ü ‘amel

Ol bir kimesne meşelâ kuyı balçık içünde ve batâķ içünde naķşlı ve müzeyyen bir
cesed gördi vahâl vâvîñ ve hânîñ fetħalarıyla koyu çamura ve batâķ olan yere itlâķ

olunur bu maḳāmda murād dünyādır ve naḳṣın olan gilden murād insānıñ cesedidir ve daḥı ol ḡayrisi insānı ‘ilm ü ‘amel ile ṭolu bir gil-i zībā ve ra‘nā gördi ya‘nı ‘avām evliyā-yı kirāmı müzeyyen ve yaḳışıklı faḳaṭ bir cesed gördi ammā erbāb-ı başīret evliyāyı ‘ilm-i ledün ile ve envā‘-yi ‘amel ile memlū bir gil-i ra‘nā ve verd-i zībā gördi ve ḥaḳīḳat-i evliyāya ḥavāṣṣ vāṣıl oldılar ammā ‘avām şūret ile iktifā itdiler demekden ‘ibāretidir

(1161) *Meṣnevi*

Ten mināre ‘ilm u ṭā‘at hemḡü mürḡ

Ḥāh sīṣad mürḡ ḡır veyā dū mürḡ

Bundan aḳdem mürūr iden mināreniñ beyānına şürū‘ idip buyururlar ki mināreden murād tendir ve mürḡdan murād ṭa‘āt-ı ḥaḳdır o mürḡı ister iseñ üç yüz mürḡ farz eylediler iseñ iki mürḡ farz eyle herḥālde murādım ṭa‘ātdir zīrā evliyāda envā‘ ṭa‘āt üç yüz olur yāḥūd yüz olur yā daḥı eksik olur

(1162) *Meṣnevi*

Merd-i evsaṭ mürḡ bīned ū vū bes

Ḡayr-ı mürḡi ū nebīned pīṣ ū pes

Orta ādem ḡuşı görür ancak ve o ḡuşdan ḡayri ileride ve ḡirüde bir şey’ görmez

(1163) *Meṣnevi*

Mūy ān nūrīst pinhān [İ-102a] ān-ı mürḡ

Ki bedān pāyende bāṣed cān-ı mürḡ

Ḳıldan murādım evliyānıñ ol bir nūrıdır ki o nūr o ḡuşa lāyık bir maḥfī nūrdır öyle nūr ki evliyānıñ cānı anıñla dāyimi olur ve beḡā bulur

(1164) *Meṣnevi*

Mürḡ k ’ān mūyest derminḡār-ı ū

Hīḡ ’āriyyet nebāṣed kār-ı ū

Ꞑuş ki anıñ minķārında o ķıl vardır o mürġuñ işi aşlā ‘āriyyet olmaz cümle ‘ameli ve ķavli kendindir ‘ulemānıñ gibi degildir

(1165) *Meşnevi*

‘İlm-i ū ezcān-ı ū bâşed müdām

Pîş-i ū ne müste‘ār āmed ne vām

Anıñ ‘ilmi dāyimā kendi cānibinden olur ba‘zı nüshada cūşed vāķi‘ olmuşdur cānından ķaynar dimekdir o zātıñ önünde anıñ ilmi ‘āriyyet bir kitābdan degildir ve bir hūāceden daķı degildir ve borc daķı alınmış degildir lākin ehl-i zāhiriñ ‘ilmi kitābdan ve ūstāddan me’hūz olmaġla cümlesi müste‘ār olur evliyānıñ ‘ilmi Hāķ tarafından ķalbine ve rūhına münkeşif olmaġla ‘āriyyet olmaz bu cihetden anlarıñ ‘ilminde ħatā ve nisyān olmaz **Rencūr şuden-i ĩn Hilāl ve bīķaberī-yi hūāce-yi ū ezrencūrī-yi ū eztaķķır ū nāşināķt-ı ū** Burası Hilālīñ ħaste olmasının beyānındadır ve daķı anıñ hūācesiniñ anıñ ħastalığından ve Hilālīñ taķķırinden ve ‘indinde insān ķabīlinden olmadıġından ve daķı ķadrini bilmedigiinden āġāh olmamasının beyānındadır fi’l-vāķi‘ bir kimesneniñ bir kimesne ‘indinde ķadri olmasa anıñ ħiç bir ħālinden āġāh olmaz telāmīzimizden **Tevfīķ Efendiniñ** ‘indinde ķadr-i ūstādı olmadıġından ve maķabbetimiz daķı ķalbinde mevcūd degil olduġundan ħānķāhımıznıñ ittişālinde gibi iken aşlā ve ķať an bir ħālimizden āġāh ve ħaberdār olmadıġı gibi zīrā gelmez ki göre ve şormaz ki bile lākin mesāfe-yi ba‘idede ba‘zı ħarīfān yār-ı ġārları vardır anlar öksürseler belki zāťendāz olsalar anı daķı ķuvve-yi sāmī‘ ası anlarda olduġundan işidir işte şimdi zamānede böyle şākirdler peydā oldı elĥāmdülillāhi te‘ālā bizler böyle degil idik Rabbime çok şükürler olsun [S-68a] ve **vāķıf şuden-i dil-i Muşţafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ezrencūrī vū ħāl-i ū** ve daķı Hāzret-i faķr-i kā’ināt *‘aleyhi ekmelü’t-taķiyyāt* efendimiziñ mübārek ķalbi pürnūrları Hilālīñ ħastalığından ve anıñ ħāl-i digergününden vāķıf ve vaķy-i ilāhī ile muţţali‘ olmasının beyānındadır **ve iftikād u ‘iyādet-i Resūl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ĩn Hilāl-rā** ve daķı Resūl-i Kibriyānıñ Hilālīñ ħālini tecessūs buyurması ve ħaste olduġunu meczūm olunca ħāťrını şormaġa teşrīf buyurması beyānındadır iftikād

teftiş ve tefahhuş itmege dirler ‘iyadet ‘aynıñ kesriyle hastanıñ hātrını şormağa ve marizi görmege gitmege dirler bu hāl haşlet-i hasenedir ve sünnet-i Muhammediyedir nitekim **Şeyh ‘Attār kuddise sırruhu** Hazretleri **Pendnāmesinde** Beyt:

Ber ser bālin bīmārān güzer

Z’ān ki hest īn sünnet-i hayri’l-beřer¹⁹⁹

buyurmuşdur

(1166) Meşnevi

Ezkařā rencūr u nākıř řud Hilāl

Muřtafārā vaħy şud ğammāz-ı hāl

Allāhu Te‘ālānıñ hūkminden [İ-102b] ve ğadrinden içün Hilāl Hazretleri ğaste ve cisminde eksik oldu Hazret-i Muřtafā ‘aleyhi’s-selāma anıñ hālini vaħy-i İlāhī ğaber virici oldu řud kelimesiniñ fā‘ili vaħy kelimesidir Muřtafa ile ğammāz-ı hāl lafızları mef‘ülleridir rencūr u nākıř Hilāle nisbetle ğüb ve řā‘irāne vākī‘ olmuşdur *kaddesallāhu sırruhu*’l-‘azīz ğammāz ğaber viriciye dinir

(1167) Meşnevi

Bud zirencūreř ğ’āceeř biĥāber

Ki ber-i ū bud kesād u biĥařar

O Hilālın ğastalığından efendisi āĝāh degil idi zīrā ğ’ācenin ‘indinde Hilāl geĝmez aĝe idi ve ğadr ve şerefi yok idi ber bānıñ fethiyle ‘ind ve kesād geĝmez aĝe ve geĝmez metā‘ ve biĥařar bişeref dimerdir

(1168) Meşnevi

Ħufte nūh rūz ender āĥur muĥsini

Ħiĝ kes ezĥāl-i ū āĝāh nī

¹⁹⁹ “Hastalar hasta düştüklerinde onları görmeye gitmek Hz. Peygamberin sünnetindendir.”

Tokuz gün bir muhsin ve kerîm zât ahurda haste idi dâyre-yi halkından bir ferd anıñ hâlınden âgâh degil idi zîrâ gerek emîriñ ve gerek etibbâ' ınıñ ' indinde bu zâtıñ kadri yok ve herkes bu zât-ı şerîfe sâyis nazarı ile bakar idi ve kendiniñ dañı istegi bu idi ba' zı nüshada muhsini yirine münhanî vâkı' olmuşdur iki bükilici ve muştariib dimek olur

(1169) Meşnevi

Ân ki kes bûd u şehensâh-ı kesân

Akl-ı şad çün kulzûmeş her câ resân

Ol zât-ı şerîf ki kes ve insân dinmege lâyıķ idi ve cümle kesleriñ ulu sultânı idi anıñ yûzi çok mağrib deryâsı gibi ' aķlı her yire ve her nesneye irişir idi bu kesden murâd fahr-i ' âlem efendimizdir beyit-i âtîden ma' lûmuñ olur kulzûm kâfiñ zammı ve lâmiñ sükûnıyla diyâr-ı mağribiñ deryâsına dirler işbu beyit gelecek beyite merhûndur

(1170) Meşnevi

Vahyeş âmed rahm-ı Haķ gamh'âr şud

Ki fûlân müştâķ-ı tû bîmâr şud

Rahm-ı İlâhî Hilâl Hazretleriniñ haķķında ğam yiyici olup Hazret-i Muhammed Muştafâ şallallâhu te'âlâ ' aleyhi ve selleme vahy-i İlâhî vârid oldu ki habîbim seniñ fûlân ' aşıkıñ ki Hilâldir o haste oldu bu vahye sebep-i ' iyâdet olsun içündür

(1171) Meşnevi

Muştafâ behr-i Hilâl-i bâşeref

Reft ezbehr-i ' iyâdet ân taraf

Çünki vahy-i İlâhî Resûl-i Kibriyâya geldi ve vahyden murâd ' iyâdet idi binâberîñ fahr-ı ' âlem efendimiz şerefle olan Hilâl için ve anıñ hasteligi cihetinden hâtrını şormaķdan o tarafa teşrîf buyurdı

(1172) Meşnevi

Derpey-i ħurşîd-i vahy ân meh revân

V'ân şaḥābe derpiş-i çün aḥterān

Kalb-i şerîfine olan ve vahyiñ eşerinde o mäh-ı ḥaḳîḳat ki ḥazret-i faḥr-i kāyinātdır Hilāl cānibine sür'ātle gidici oldu o şaḥābe-yi güzîñ daḥı faḥr-i 'ālemiñ izinde yıldızlar gibi gidici oldılar

(1173) Meşnevî

Māh miḡūyed ki aşḥabî nücūm

Li's-sürā kıdve ve li't-tāḡî rücūm

Faḥr-i 'ālem efendimiz buyurdılar ki benim aşḥabım yıldızlar gibidir zîrā gice yürüyücü ve sâlik-i rāh-i Ḥüdā olanlara muḳtedādır ve daḥı şeytān kısmını recm idicidir zîrā yıldızın bir ḥālî andan yol bulunmaḳdır ve bir ḥālî daḥı şeytānı tardedir sürā siniñ zammı ve rānıñ fethiyle gice gidiciye dirler kıdve kâfiñ kesriyle bir şey'de muḳtedā olan zāta dirler tāḡî azḡun dimekdir [İ-103a] bu maḳāmda murād şeytāndır bu beyitte *ve leḳad zeyyenne's-semā'e'd-dünyā bimaşābiḥe vecce'alnāhā rucūmen li's-şeyāṭin*²⁰⁰ nazm-ı celîline ve daḥı *aşḥabî kennücūmi bieyyihim iḳtedeytum ihtedeytum*²⁰¹ ḥadiş-i şerîfine telmîḥ buyurdılar [S-68b]

(1174) Meşnevî

Mirrā güftend k'ân sulṭān resîd

Ū zişādî bîdil ü cān berceḥîd

Emîre didiler ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafā ṣallāllahu 'aleyhi ve sellem buraya teşrîf buyuruyor işte ḳapuya irişdi emîr daḥı bu kelāmı güş idince sürûrından gönûlsüz ve cānsız yirinden şıçradı

(1175) Meşnevî

Bergümān-ı ān zişādî zed dü dest

K'ân şehenşeh behr-i ān mîr āmedest

²⁰⁰“Ant olsun ki Bizi, yakın gökyüzünü kandillerle süsledik. Onları, şeytanlar için asılsız şeyleri söyleme malzemesi yaptık.” (Mülk 67/5)

²⁰¹“Ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine tâbi olursanız doğru yolu bulursunuz.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 206. [Hadisin çok zayıf olduğu belirtilmiştir.]

O zann üzerine sürürñ emîr ellerini birbirine urdı ki Resûl-u Kibriyâ ‘aleyhi ekmelü’t-tehâyâ benim için geliyor zîrâ Hilâl için teşrifleri ‘aqla gelir nesneden degildir idi

(1176) Meşnevi

Çün fîrûd âmed zîgurfe ân emîr

Cân hemî eşfând pâmüjd-i beşîr

Çünkü istikbâl için o emîr kaşrından indi müjde iden şahşa müjdegânî almak üzere gûyâ cânını virir idi o mertebede emîr sevindi pâmüjd ayak ücreti dimekdir burada müjdegânî demek murâd olunur

(1177) Meşnevi

Pes zemînbûs u selâm âverd ü

Kerd ruhîrâ ezîtarab çûn verd ü

Çünkü fahr-i kâyinât ‘aleyhi efdalü’t-tehayât kapudan içerü girdi emîr dağı zemîne istikbâl için inmiş idi böyle olunca yiri öpdi ve Resûl-i Kibriyâya o emîr cesediyle ta‘zîm eyledi selâmdan ta‘zîm murâd ideriz yâhûd haqîkat selâm virdi demek olur zîrâ şâhib-i hânenniñ ayendelere ve zâ’irlere selâmı dağı meşrû‘dur ve geliciniñ selâm virmesi dağı meşrû‘dur ve yine o emîr zevkünden ve neş’esinden yüzini gül gibi handân eyledi

(1178) Meşnevi

Güft bismillâh müşerref kûn vaţan

Tâ ki firdevsî şeved îñ encümen

Emîr didi ki bismillâh diyerek benim vaţanımı müşerref eyle ve içerü buyur hattâ bu meclis-i firdevs cenneti olsun yâ Resûlallâh

(1179) Meşnevi

Tâ fezâyed kaşr-ı men berâsmân

Ki bedīdem ẓuṭb-ı devrān-ı zamān

Hattā benim köşküm āsmān üzerine irtifā‘ada zāyid olsun ki ben zamānıñ devrānını ẓuṭbını göreyim ẓuṭb o iki yıldızdır ki felek anlarıñ üstüne devr ider zīrā felegiñ miḥveriniñ birisi bir tarafında ve birisi bir tarafındadır devrānıñ zamāna izāfeti beyānıdır zīrā ikisiniñ ma‘ nāsı birdir

(1180) Meşnevi

Güfteş ezbehr-i ‘itāb ān muḥterem

Men berāy-ı dīden-i tu n ‘āmedem

Çünkü emīr Hilālīñ ḥastalığından biḥaber oldu ise ve bu cihetden ‘itāba müsteḥāk bulundu ise anı tekdīr içün Nebī-yi Muḥterem buyurdı ki ben seni görmek içün buraya gelmedim ki seniñ ẓaşrına ẓıkayım ve ārām ideyim

(1181) Meşnevi

Güft rūḥam ān-ı tu ḥod rūḥ ẓīst

Hīn befermā k ‘īn teceşşüm behr-i kīst

Emīr bu kelāmı gūş idince didi ki yā Resūlallāh rūḥum saña fedā olsun taḥkīk rūḥ nedir andan a‘laları fedā olsun āgāh ol buyur yā Resūlallāh ki bu tekellūf yā kimiñ içündür ve kimi görmege geldiñiz teceşşüm [İ-103b] bir ḥuṣūṣda zaḥmet çekmege dirler tef‘ il bābından maşdardır

(1182) Meşnevi

Tā şevem men ḥāk-ı pāy-ı ān kesī

Ki bebāğ-ı lūtf-ı tusteş mağresī

Hattā ben ol kimesneniñ ḥāk-ı pāyı olayım ki seniñ lūtfıñ bāğında dikilmiş bir ağaçdır mağres ef‘āl bābından ism-i mef‘ūl olarak dikilmiş ağaca dirler zīrā ğars bāğçeye ağaç dikmege dinir mağresden bu maḳāmda murād Resūl-i Kibriyāñ sevgilisi demek içün teşrīf buyurmuşlar ise o zātdır

(1183) Meşnevi

Çün çünin güft ü vü naḥvetrā berānd

Muṣṭafā terk-i ‘itāb-ı ü beḥ’ānd

Çünkü o emīr tevāzu‘ iderek faḥr-i ‘āleme böyle söyledi ve emīrlik kibrini ve ‘azametini kendinden sürdi ya‘nī terk eyledi faḥr-ı ‘ālem *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* efendimiz daḥı aña ‘itābın terkinin okudu ya‘nī tevāzu‘na binā’ en yokdur ‘itāb ile iktifā buyurdılar demektir

(1184) Meṣnevi

Pes begüfteṣ k’ān Hilāl-i ‘arṣ kû

Hemçü mehtāb eztevāzu‘ ferṣ kû

Bundan sonra ḥ’āce-yi kâ’ināt-ı ‘aleyhi *ekmelüttahıyyāt* o emīre buyurdu ki kanı āsmān-ı ‘arṣın Hilālî olan zāt-ı şerīf anı isterim ve o zāt ḥastedir ve ben o zātı vaḥy-i İlāhî ile ‘iyādet için geldim öyle Hilāl ki tevāzu‘ndan için mehtāb gibi zemīne mefrūṣdur o zāt kanı anı senden isterim

(1185) Meṣnevi

Ān şehī derbendeḡi pinhān şude

Behr-i cāsūsī bedünyā āmede

[S-69a] O Hilāl zāhirde sāyisdir ve ḥidmetkârdır ve lîkin bātında ve ḥaḳîḳatde o bir şehdir ki zāhir bendeliginde pinhān olmuştur ve daḥı cāsūsluk için ya‘nī enbiyā gibi ḥalkın ḥāline muṭṭali‘ olup dār-ı āḥiretde herkesin iyülügüne ve çirkin ‘amelde bulunduḡına şehādet için dünyāya gelmiştir

(1186) Meṣnevi

Tu megū bende vü āḥurcı-yı mās̄t

Īn bedān ki genc dervīrāne hās̄t

Ey emīr sen söyleme ki o Hilāl bizim bendemiz ve sāyisimizdir zīrā ḥaḳîḳat-i ḥāl böyle degildir bunu bil ki vīrānelerde ve ma‘mūr olmayan yirlerde ḥazīneler vardır ‘ādet-i nās defīneyi ḥarābezār olan maḥalle defn iderler şehirde ve ‘imārenātde defīne

bulunmaz şāyed ki bir kimesne vāqıf olur diyü şehre defīne defn olunmaz bunuñ gibi gāhice kemālāt-ı insāniyeyi Cenāb-ı Kibriyā zāhiri şalāh u taqvādan ‘ārī olan zāt-ı şerīfñ vüçüdına qor ve bir kimesne anda ma‘rifetullāh olduğunu añlamaz ve aña dñn nazar ile nazar ider o ise kütüb-ı vāqt gibi bir zāt-ı şerīfdir evliyā-yı kirāmdan bu mişillü zātlara ricāl-i melāmiyye ta‘bīr iderler bu ‘abd-i faķīr bunların gerçeginden bir zāt-ı şerīf gördüm ‘İzzet Paşa tekyesi şeyhi Elhāc ‘Ömer Efendi demekle meşhūr idi bu zātdan mā‘adā gördüklerimiz kāzib iderler

(1187) Meşnevi

Ey ‘aceb çūnest ezseķam īn Hilāl

Ki hezārān bedr hesteş pāymāl

Ey emīr o Hilāl ‘acabā nāmizāclığından ne hāldedir ve ne mertebe olur ve ‘azīmü’l-ķadr zātdır zīrā nice biñ bedr anıñ pāymālidir ya‘nī egerçi ismi Hilāldir līkin qok bedrlerden a‘lādır ve bedrlere nūrında ğālibdir

(1188) Meşnevi

Ġuft ezrenceş merā āgāh [İ-104a] nīst

Līk rūzī çend berdergāh nīst

Emīr mūmāileyh bu kelāmı faķr-ı ‘ālemden işidine i‘tizār vādīsinde didi ki yā Resūllallāh anıñ rencinden baña haberdārлық yoķdur līkin birkaç gündür ķapuda gördiğim yoķdur ihtimāl ki nāmizāc ola didi mısrā‘-ı evvelde āgāh kelimesinde bir yā-yı maşdariye muķadder olmağla āgāhī taķdīrindedir bundan sonra emīr Hilāl Hāzretlerinin hastalığından altun bīķaber imiş anıñ beyānına taşaddī idip dir ki

(1189) Meşnevi

Şoķbet-i ū bāsūtūr u esterest

Sāyisest ū menzileş īn āķurest

Hilālīñ muķāreneti binek hayvānı iledir ve bağal iledir zīrā sāyisdir ve anıñ menzili bu aķurdır sā‘ir ķidmetķarlar gibi maşlaķatı yuķaruda degildir ve benim daķı aķura

gittigim yokdur bu eelden nāmizāc olduğunı bilmiyorum sā'ir hademe gibi işi
yuğaruda olsa bir gün yāhūd iki gün görmesem su'āl iderim ve hastalığına vākıf
olurum ammā bunuñ kārı aħurda olmağla hastalığını işitmedim ve kendini dağı her
gün görmem ki kandanadır diyü su'āl ideyim bu beyit ile emīr bīhaber olduğına i'tizār
ider ve benim bunuñ hastalığını bilmedigim baña bir cürm olmaz demek ister
derāmeden-i Muştafā 'aleyhi's-selām ezbehr-i 'iyādet-i Hilāl dersütürgāh-ı ān emīr
Bu ebyāt-ı ātiye Hāzret-i Muħammed Muştafā 'aleyhi's-selāmñ Hilālñ 'iyādesinden
içün emīriñ aħurı cānibine teveccüh buyurması **ve nevāhten-i Hāzret-i Muħammed**
Muştafā şallallāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem Hilālra rađıyallāhu te'ālā 'anhu ve dağı
fağr-i 'ālem efendimiziñ Hilālî taltīf buyurması ve hātrını şorması beyānındadır

(1190) Meşnevi

Reft Peyğamber berağbet behr-i ū

Ender āğur v'āmed ender cüst ü cū

Peyğamber-i zīşān 'aleyhi şalavātü'l-raħman meyl ü şevk ile Hilāl içün o emīriñ
ağurına gitti ve dağı ağur içinde o Hilālî talebde geldi

(1191) Meşnevi

Būd āğur muzlem ü zişt ü pelīd

V'īn heme berhāst çün ūlfet resīd

Ağur muzlem idi ve çirkin ve pelīd ya'nī murdār idi līkin bu cümle fenālıklar ref' oldu
çünkü h'āce-yi kāyinātñ Hilāl ile ūlfeti oraya irişdi

(1192) Meşnevi

Būy-ı Peyğamber bebürd ān şīr-i ner

Hemçünān ki būy-ı Yūsufra peder

O erkek arslān ki Hilāldir fağr-i 'ālem efendimiziñ vücūd-ı şerīfiniñ rāhiya-yı
tayyibesini istişmām eyledi ancılayın ki Hāzret-i Ya'kūb oğlu Hāzret-i Yūsufuñ

‘aleyhi’s-selāmın kokusını duydu [S-69b] nitekim Kur’an-ı Kerimde *innī leecidu rīḥa Yūsufā*²⁰² buyrulmuştur

(1193) *Meşnevi*

Mūcib-i imān nebāşed mu‘cizāt

Būy-ı cinsiyyet kuned cezb-i şifāt

Enbiyā-yı ‘izāmın mu‘cizeleri ve ḥārik-i ‘āde şadır olan fi‘lleri enbiyāyı taşıdığı muktezā degildir ve lakin mucāneset-i rāhiyesi zātları cezb eyler o zātlar peygamberlerin cinsi olmak cihetiyle muncemiz olurlar mu‘cize görmekten için incizābları yokdur egerçi zāhırde mu‘cize sebep-i incizāb oldu ise de ḥaḳīkatde [İ-104b] yine cezb iden cinsiyetdir şifāt bu maḳāmda zāt ma‘nāsındır

(1194) *Meşnevi*

Mu‘cizāt ezbehr-i ḳahr-ı düşmenest

Būy-ı cinsiyyet pey-i dil burdenest

Keennehü dindi ki yâ bu mu‘cizāt altındır aña cevâb olarak buyururlar ki mu‘cizeler düşmeni ḳahr ve mağlûb itmek ve iskād içündür ammâ cinsiyyet kokusu cinsin gönlünü ḳapmak içündür

(1195) *Meşnevi*

Ḳahr gerded düşmen ammâ dūst nī

Dūst key gerded bebeste gerdenī

Beyit-i sābıḳa ‘illet olarak buyururlar ki düşmen ḳahr ve mağlûb olur ammâ dost maḳhûr ve mağlûb hîç bir vaktde olmaz öyle olunca mu‘cizāt düşmeni ḳahrdan için imiş dost kaçan boynı bağı ve mağlûb olur belki böyle olmaz zîrâ dost dostına dāyimâ tālīb olur ve nāz ider

(1196) *Meşnevi*

Ender āmed ū ziḥāb ezbüy-ı ū

²⁰²“Eğer bana bunamış demezseniz inanun ben Yusuf’un kokusunu alıyorum.” (Yûsuf 12/94)

Güft sergindân derûn z 'în gûne bû

Hilâl Hazretleri Efendimiz ‘aleyhi’s-selâmın râyiha-yi tayyibesini istiismâm hasebiyle ‘âlem-i istigrâkdan kendülerine geldi didi ki ahur içinde ve fışkı maḥalinde âyâ bu râyiha-yı tayyibe nedir ve burada böyle râyiha olur mı

(1197) Meşnevî

Ezmiyân-ı pây-ı üstürân bedîd

Dâmen-i pâk-i Resûl-i bînedîd

Böyle kendü kendüye söylenir iken nâgâh hayvânların ayakları miyânından bîmişl olan Resûl-i Kibriyâ ‘aleyhi ekmelü’t-teḥâyyanın dâmen-i şerîfini ferrâşından gördi üstür binek hayvânına dirler nedîd mişl ma‘ nâsına olmağla bînedîd bîmişl demek olur.

(1198) Meşnevî

Pes zikûnc-i âḥur âmed gâj-gajân

Rûy berpâyeş nihâd ân pehlevân

Böyle olunca Hilâl Hazretleri ahuruñ köşesinden ayağa kalkmağa kudretyâb olmamağla sürtünerek sürtünerek gelip o pehlevân Hazret-i Resûlün kadem-i şerîfine yüzini koydı

(1199) Meşnevî

Pes Peyember rûy berreviş nihâd

Berser ü berçeşm ü rûyeş bûse dâd

Böyle olunca peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâm o Hilâlin yüzi üzerine kendi vech-i mübârekini koydı ve anın başı üzerine ve gözi üzerine ve yüzi üzerine bûse virdi ya‘nî öpdî dimekdir

(1200) Meşnevî

Güft yârabba çî pinhân gevherî

Ey garîb-i ‘arş cûnî ḥoşterî

Ba‘de faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* buyurdu ki yâ Hilâl sen ne ‘aceb gizlû gevheriñ ey ‘arşıñ ġarîbi ḥâlîñ nicedir hoş musuñ ve iyü misiñ ve ne ḥâldesin yâ Rab bu maḳâmda ta‘acübde musta‘meldir ve âḫirinde olan elif zâyiddir ve tekmi̇l-i vezn içün gelmişdir

(1201) Meşnevi

Güft çün bâşed ḥod şûride ḥ‘âb

Ki derâyed derdehâneş âftâb

Hilâl Ḥazretleri daḥı taḥḳîk o ‘âşîḳ nice olur ki uyḥudan bîdâr olduḳda âftâb-ı ma‘şûḳı dehânına gele ya‘nî şol ‘âşîḳ ki istiġrâḳdan kendüye gele ve başı ucunda nâġâḥ ma‘şûḳını bula böyle ‘âşîḳ ne ḥâlde ise ben daḥı o ḥâldeyim didi ve ziyâde ḥoşum demek istedi şûride ḥ‘âb uyḥusu perişân ma‘nâsınadır ve lîkin ‘âşîḳ ma‘nâsına ıstîlâḥ olunmuşdur âftâbdan murâd bu maḳâmda ma‘şûḳ dimekdir

(1202) Meşnevi

Çün buved ân teşne-yi [İ-105a] k‘û gil çered

Âb berser binhadeş ḥoş mîbered

Ve yine Hilâl Ḥazretleri kendi ḥâlîñ temşîl içün bir mişâl-i âḫir daḥı irâd ve idip buyururlar ki nice olur yâ Resûlallâh o teşneniñ ḥâlî ki kemâl-i ḥarâretinden çamurı otlar ya‘nî diliyle yalar dimekdir bu ḥâlde olan teşneyi âb-ı lezîz-i bârid başı üzerine ḳoya ve anı ḥoş ilete işte böyle teşne nice mesrûr olur ise ve ḥâlî ne gûne ḥoş ise ben daḥı öyle ḥoş ḥâlim didi **Derbeyân-ı ân ki Muştafâ ‘aleyhi’s-selâm şenîd ki ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm berrûy-ı âb mîferet fermûd lev’izdâde yaḳînuhu lemeşi ‘alelhevâ-i defî rivâyete yaḳînen**²⁰³ [S-70a] Burası anıñ beyânındadır ki Ḥazret-i faḥr-i ‘ālem Muḥammed Muştafâ *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* eṣnâ-yı mûḳâlemede Hilâlden işitdi ki ‘İsâ *‘aleyhi’s-selâm* şu üzerinde gider idi cevâbında buyurdu ki eger Ḥazret-i ‘İsânıñ ‘irfânı benim ‘irfânım gibi olaydı havâda yürür idi bu maḳâmda yaḳînden

²⁰³ “defî rivâyete yaḳînen” bu ifade İ nüshasında yoktur.

murād ma‘ rifetullāhdır zīrā ma‘ ārif-i ilāhiyye ziyādeligi ve nokşanı kabûl ider lîkin yakîn kabûl itmez

(1203) Meşnevî

Hemçü ‘İsâ bersereş gîred Furât

K ‘îmenî ezğarkā derâb-ı hayât

Şuyuñ teşneyi başı üzerinde tutması ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām gibi ki nehr-i Fırât anı başı üzerine tutar idi öyle ki o âb-ı hayâtın içüne ğarkdan emîndir ya‘nî ‘İsâ ‘aleyhi’s-selām mu‘cizesiyle nehr-i Fırâtın üzerinde ğarkdan emîn olduğu hâlde nice yürümüş ise harâret şâhibi olan teşneyi şu ‘arkdan emîn olarak üzerine alsa ve o teşne ğark olmayarak şu üzerinde yürüse ve o şudan o teşne dilh‘âhı üzerine sîrâb olsa ve o teşneniñ hâli nice ise benim dağı hâlim zât-ı şerîfinizi gördükde anıñ gibidir demek istedi işte Hâzret-i Hilâl kendüyi bîdâr olduğda başı üzerinde ma‘ şükûnı gören ‘âşıkā teşbîh eyledi bundan sonra şu evşâf ile mevşûf teşneye hoş hâl olmakda yine kendüyi teşbîh buyurdılar

(1204) Meşnevî

Güyed Aḥmed ger yakîneş efzûn budî

Ḥod hevāyeş merkeb ü me ‘mûn budî

Hilâlden bu kelâmı gûş idince Hilâle Hâzret-i Aḥmed şallallāhu ‘aleyhi ve selem buyurdılar ki eger ‘İsâ ‘aleyhi’s-selāmın Allāhu Te‘âlāya ma‘ rifetini ziyāde olaydı ve benim ‘irfânıma Hâzret-i ‘İsâ vuşlat ideydi taḥkîk kurre-yi hevâ Hâzret-i ‘İsāya merkeb ve me’men olur idi ve lîkin ‘irfânda benim gibi olmadığından şu üzerinde yürüdi havâda yürümek şu üzerinde yürümekden güçdür zīrā havâ âbdan laṭîfdır ve âbın cismi mer’îdir lîkin havânın cismi mer’î degildir bu dağı hevânın şafvetine delâlet ider me’mûn bu maḳâmda me’men ma‘nâsınadır yâḥûd ism-i mef‘ûl olup emîn kılınmış demek olur yakîneş kelimesinde olan nûn zarûret-i vezn için sâkin okumak iktizâ ider

(1205) Meşnevî

Hemçü men ki berhevā rākib şudem

Derşeb-i mi‘râc [İ-105b] mustaşhib şudem

Benim gibi ki hevā üzerine rākib oldum ve Mi‘râc gicesinde hevāya muķārın oldum bundan münfehim olan faħr-i ‘âlem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem leyle-yi Mi‘râc da hevāya rākib olarak ‘urûc buyurmuşlardır nitekim aķvâl-i ħamseniñ birisi budur

(1206) Meşnevi

Güft çün bâşed segî kūrî pelîd

Cest ü ezĥ‘âb u ħodrâ şîr did

Yine Hilâl rađiyallāhu ‘anhu kendi ħâlini bir mişâl-i âĥir ile daĥı temşîl idip buyururlar ki Hilâl didi ki yâ Resûlallāh nice olur bir kelb ki hem kördür ve hem murdârdır o kelb uyķudan ķalkdı ve kendüyi bir arslân olmuş gördi

(1207) Meşnevi

Ne çünân şîrî ki kes tîreş zened

Bel zibîmeş tîr ü peykân bişkened

Ancılayın arslân degil ki bir kimesne aña oķ urur belki o arslânıñ ħavfından tîĝini ve tîrini gören şikest eyler işte şu evşâf ile mevşûf olan kelb böyle evşâf ile mevşûf bir arslân olsa nice mesrûr olur ve ĥoş ĥâl olur ise ben daĥı öyle ĥoş ĥâlim yâ Resûlallāh didi

(1208) Meşnevi

Kūr-ı berişkem revende hemçü mâr

Çeşmhâ bugşâd derbâĝ u bahâr

Yine Hilâl rađiyallāhu ‘anhu ĥazretleri kendi ħâlini temşîl içün bir mişâl-i âĥire şurû‘ idip buyurur ki yılan gibi ķarnı üzerine gidici ve yürüyücü a‘mâ bir a‘lâ bâĝ içünde ve bahâr mevsiminde gözi açılrsa o a‘mâ o bâĝı ve o bahârı görse nice mesrûr ve ĥoşter olur ise ben daĥı zât-ı risâlet penâhiñizi gördükde ĥâlim işte o a‘mânıñ ĥâline

dönmüşdür didi bu beyitden murād gözi güşād olduḡdan şoñra ayakları daḡı yirine gelse dimekdir yine Hilāl Ḥazretleri bir mişāl-i āḡire şürū‘ idip buyurlar ki [S-70b]

(1209) *Meşnevi*

Çün buved ān çünki ezḡunī rehīd

Derḡayātistān-ı bīḡunī resīd

Nice olur ol²⁰⁴ çüne ve keyfiyyete mensūb olan kimesne ki çünlukdan ve keyfiyyetden ḡalāş oldu ve bīḡunluk ḡayātistānına irişdi

(1210) *Meşnevi*

Geşt çünībaḡş ender lāmekān

Ger ḡāneş cümle çūnhā çün segān

O çünlukdan ḡalāş olan zāt ‘ālem-i lāmekānda ehl-i çüne keyfiyyet baḡışlayıcı oldu ve anıñ sofrasınıñ etrāfında cümle ehl-i keyfiyyet kilāb gibi ni‘ met yiyici oldılar

(1211) *Meşnevi*

Ū zibiḡunī dihed şān üstūḡān

Dercenābet tenzen īn sūre meḡān

O çünlukdan ḡalāş olan zāt-ı ehl-i çüne kendi sofrasından yiyecek virir ve anları it‘ām ider ya‘nī ‘avāmdan iken bir ādem ḡavāşdan olsa ve ḡalkı irşād ider mürşid-i kāmīl olsa nice memnūn ve ḡālinden ne gūne mesrūr ise işte ben yā Resūlallāḡ öyle ḡoşter ū mesrūrum ve zāt-ı şerīfiñizi görmek ve beni ‘iyādet buraya teşrīf itmek beni bu ḡāle koydı demek olur ve yine Hilāl Ḥazretleri buyurlar ki ey bu mertebelere vāşıl olmayan kimesne sen böyle kelāmıardan sūkūt eyle zīrā ecnebilik ḡālinde bu sūreyi oḡuma cünüb olana Ḳur’ān tilāveti ḡarāmdır bu mertebeniñ kelimātını Hilāl Ḳur’ān-ı Kerīme şerefde [İ-106a] ve fażīletde teşbīḡ buyurdılar tenzen sūkūt eyle dimekdir ba‘zı nüshada da mīm ile temzen vāḡı‘ olmuşdur yine tenzen ma‘nāsınadır zīrā temzeden epsem olmaḡa dirler Ḥazret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* bu maḡāmlara vāşıl

²⁰⁴ol S: o İ

olmayan kimesneniñ bu mertebelerden kelâm söylemesini bu mışrâ' nıñ zammında Hilâl lisânından cenâbetiñ Qur'ân-ı Kerîm okumasına teşbîh buyurdılar

(1212) Meşnevi

Tâ ziçünî ğusl-ı nârî tu tamâm

Tu ber 'în muşhaf menih kef ey ğulam

Sen çünlükdan tamâm yıkanmak götürmeyesin sen bu muşhafıñ üzerine ey oğul elini koyma ya'nî bu makâmlara varmadıkça cehl ile bu mertebelerden kelâm itme zîrâ hañada vâki' olursuñ dimek olur çünki Hilâl Hâzretleri böyle buyurdılar Cenâb-ı Mevlânâ *kıddise sırruhu* güyâ Hilâle cevâb şadedinde olarak bu beyit ile buyururlar ki

(1213) Meşnevi

Ger pelîdem v'ernaîfem ey şehân

În neğ'ânem pes çi h'ânem dercihân

Eger pâk degil ise ve eger pâk isem iyü ulular bunu okumayamda böyle olunca cihânda ben ne okuyayım benim başka işim bu dünyâda yokdur elbetde Hakkı okurum ve anı yâd iderim ve bu makâmdan şöbet iderim bir dervîşe dimişler ki bize kerâmet mi şatarsın dervîş dağı cevâbında dimiş ki kırk senelik dervîş lahana ve pıraşa satmaz elbet kerâmet şatar bunun gibi dervîşim Hakkı okumayamda yâ kimi okurum ve bu makâmlardan söylemeyimde dünyâya müte'allik kelâmı mı ideyim buyurmak isterler

(1214) Meşnevi

Tu merâ güyî ki ezbehr-i şevâb

Ğusl nâkerde merev derhavz-ı âb

Sen baña dirsın ki ecr ü şevâb için ğusl itmeksiz ırmağın şuyına gitme ya'nî evvelâ pâk ol sonra Allâhu Te'âlâya gel dimek olur işbu beyit gelecek beyite merhûndur

(1215) Meşnevi

Ezbirdün-ı havzı ğayr-ı hâk nîst

Her ki ü derhavz nâyed pāk nîst

Havzın hâricinden toprağdan ğayrı bir şey ’ yokdur her kimesne ki havza gelmez pāk degildir zirâ tahâret havzda olur bu şüretde evvelâ pāk olup sonra havza gelmek mümkün olmaz

(1216) Meşnevi

Ger nebâşed âbhârâ in kerem

K ’ü pezîred mer habîsrâ dembedem

Eger âb gibi mürşidlerin mürîdlerine bu germi olmaydı kerem odur ki habâşetle mürîdi qabûl ider ve anın çirkini ve habîsini sonra yıkayıp anı âheste âheste pāk ider ve lîkin zamânımızda irşâd da’ vâsında olan şeyhlerin mürîdın çirkini tahtîr itdiklerini görmedik belki evvelkinden ziyâde münevves itdiklerini görmekdeyiz bu beyit dağı beyit-i âtiye merhûndur

(1217) Meşnevi

Vây bermüştāk u berümmîd-i ü

Hasretâ berhasret-i câvid-i ü

Eger böyle olmayaydı ‘ aşîka ve anın ümîdine çok hayf olur idi ve bermurâd olmazlar idi ve hasret dâyimî hasret idi öyle tahassür üzerine olur idi lîkin âblarda bu kerem vardır binâberin mürîdlere hayf olmadı demek olur [S-71a]

(1218) Meşnevi

Âb dâred şad kerem şad ihtîşâm

Ki pelîdrâ pezîred vesselâm

Şu ihtîşâmde ve ‘ azametde oldığı hâlde çok lutf u ihsân şâhibidir zirâ hubb-ı dünyâ [İ-106b] ile murdâr olanları qabûl ider ve anların murdârlığını pāk ider işte kelâm burada tamâm oldu

(1219) Meşnevi

Ey ziyâ 'u'l-Haḡ Ḥüsâme'd-dîn ki nûr

Pâsbân-ı tust ezşerru't-tuyûr

Bundan sonra Çelebi Ḥüsâme'd-dîn Ḥazretlerine hitâb iderek buyururlar ki ey Ḥaḡḡıñ ziyâsı Ḥüsâme'd-dîn bil ve âgâh ol ki nûr-ı İlâhî yâḥûd seniñ nûruñ tuyûruñ şerlisi olan yarâsa kuşından seniñ ḥâfızındır ve seni ḥıfz ider yarâsanıñ tuyûruñ şerlisi olması şemse ḥuşûmeti cihetiyledir

(1220) Meşnevi

Pâsbân-ı tust nûr u irtikâş

Ey tu ḥurşîd-i müsetter ezḥufâş

Ḥavf itme seniñ ḥâfızandır nûr-ı Ḥüdâ ve o nûruñ teraḡḡısı ey zât-ı şerîf sen yarâsa şerrinden mestûr ve min 'indellâhi maḥfûz bir güneşsiñ

(1221) Meşnevi

Çîst perde pîş-i rûy-ı âftâb

Cüz füzûni şa'sa'a vü tîz-i tâb

Âftâbıñ ziyâdeliginiñ ġayri ve yine âftâbıñ tîzliginiñ ġayri âftâbıñ yüzine ḥicâb nedir belki yoḡdur bu şûretde âftâb ḥicâbı kendinden olur ve âftâb kendüyi muḥâfazâ ider sen daḡı güneş gibi bir zâtsıñ seniñ nûruñ daḡı seni muḥâfazâ ider aṡlâ bir şey'den ḥavf itme buyurmak isterler

(1222) Meşnevi

Perde-yi ḥurşîd hem nûr-ı Rabest

Bînaşîb ezvey ḥufâşest ü şebest

Güneşin perdesi ve ḥâfızı yine şemsiñ nûrudur ve şems kendini muḥâfazaya muḡtedirdir ve cümleye iḥsân şâhibidir ve andan naşîbsiz olan yarâsa kuşu ile gicedir sen daḡı güneş gibi zâtını ḥıfz idersin ve herkese luṡf idersin böyle olunca sen bir ferdden ḥavf itme zîrâ herkes saña luṡfuñ sebebiyle dost olmuştur ve bir ferdden ziyân gelmek ihtimâli yoḡdur hemân ḥaşmıñ bunlardır buyururlar

(1223) *Meşnevi*

Her dü çün derbu‘d-ı perde māndeend

Yā siyehrū yā füsürde māndeend

Huffāş ile şeb her ikisi ba‘idde kalmışlardır ve senden huşūmetleri sebebiyle uzak olmuşlardır bunlar yā kara yüzli yāhūd öyle tonmuş kalmışlardır

(1224) *Meşnevi*

Çün nibiştī ba‘zı ezkışsa-y Hilāl

Dāstān-ı bedr ār ender maḳāl

Hāzret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* yine Hüsāme‘d-dīn Hāzretlerine ḥitāb idip buyururlar ki yā Hüsām çünki Hilālīñ kışşasınıñ ba‘zısını yazdıñ bedriñ ḥikāyesini daḥı söze getir ve bedrden daḥı ba‘zı nesne taḥrīr eyle

(1225) *Meşnevi*

Ān Hilāl ü bedr dārend ittiḥād

Ezdüvī dūrend ü eznaḳş u fesād

O Hilāl ile bedr ittiḥād tutarlar zirā anlar naḳş u fesāddan ikisi de uzak dururlar eger Hilāl zāhirde naḳş göstermiş ise de o naḳş degildir nitekim beyit-i ātīde beyān buyururlar

(1226) *Meşnevi*

Ān Hilāl eznaḳş-ı derbāṭın berīst

Ān bezāhir naḳş tedricāverīst

O Hilāl ḥaḳīḳatde ve bāṭında naḳşdan berīdir o zāhirde noḳşān olması ve öyle nāḳıs görünmesi tedriciñ ve te‘ennīniñ fazlını ve şerefini beyān içündür nitekim beyit-i ātīde tafşīl buyururlar

(1227) *Meşnevi*

Ders güyed şebbeşeb tedricrā

Derte ‘ennī berdiḥed tefricrā

Hilâl her gice halka tedric ve te'ennî dersini söyler [İ-107a] te'ennîde tefricî halka ifade ider ya'nî te'ennîde tefric-i tabî'at vardır umûr-ı huşûşuñızda 'acûl olmayıñız diyerek pend ü nuşh ider nitekim bu beyit ile dahı tafşîl buyururlar

(1228) *Meşnevi*

Derte 'enni gūyed ey 'accûl-ı hām

Pāye pāye bertüvān reften bebām

Te'ennîniñ fazlını beyān içün Hilâl dir ki ey hām u nāpuhte olan 'acûl 'acele itme zîrâ t̄ama ayak ayak gitmek mümkün olur def'a-yı vāhidede t̄ama çıkmak mümkün degildir belki nerdübāniñ pāyelerine bir bir başmak ile vuşlat olunur Beyt:

İrişir menzil-i maşşūdına āheste olan

Tiz reftār olanıñ pāyine dāmen t̄olaşır

(1229) *Meşnevi*

Digrā tedric ü üstādāne cūş

Kār nāyed kalye-yi dīvāne cūş

Tencereyi āheste ve üstādlara lāyık kaynat zîrâ 'acele ile kaynayan ta'ām işe gelmez ve dahı iyü tabh olunmaz kalyeden murād bu makāmda muṭlaḳā ta'āmdır evvelki cūş müte'addīdır [S-71b] dīvāne cūş tiz ve 'acele ile kaynayıcı dimekdir bundan soñra te'ennîniñ iyülügüni işbāt içün buyururlar ki

(1230) *Meşnevi*

Haḳ ne ḳādir būd berhalk-ı felek

Deryekî laḳza bekun bî hiç şek

Allāhu Te'ālā Ḥazretleri ey 'acûl bu dünyāyı yaratmağa bir kün ḥiṭābıyla bir ānda şübhe ve şeksiz ḳādir degil mi idi belki bilāşek ḳādirdir zîrâ Qur'an-ı Kerîmde *innemā emruhu izā erāde şey'en en yeḳūle lehu kun feyekūr*²⁰⁵ buyurmuşdur ya'nî bizim ḥālimiz ve şānımız bir şey' içün anıñ olmasını murād eyledigimizde aña kün ḥiṭābıyla

²⁰⁵“Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.” (Yâsîn 36/82)

hıtab itmekdir o şey' dañı ne ise 'aķıb-i hıtabda vücūd bulur demek olur işte hāl ve şān-ı İlāhī böyle iken ve bir kün emriyle cihānı hālķa ve ĩcāda ķādir iken

(1231) *Meşnevi*

Pes çirā şeş rüz ānrā derkeşid

Kullu yevmin elfu 'ām ey müstefid

Böyle olunca altun altı günde dünyāyı Mevlā hālķ eyledi ve o altı günün her bir günü biñ sene miķdārı idi ey fāyideye tālīb olan bunu güzelce mülāhaza eyle demekdir

(1232) *Meşnevi*

Hilķat-ı tıfl ezçi ender nüh mehest

Z'ān ki tedric ezşi'ār ān-ı shest

Tıflıñ raħm-ı māderde hilķati neden için tokuz māhdadır ve altun bir ānda yaratmaķa ķādir iken tokuz ayda tıflık sūretini tekmil buyurur zira tedric ve te'enni ol şāh-ı haķıķıñın 'ādetindendir şi'ār şınıñ kesriyle hūy ve 'ādet ma'nāsındır bu cihetden tokuz ayda tekmil eyledi ve yine 'ibādına te'enni idiñiz ve 'acul olmayıñız ta'lim içündür

(1233) *Meşnevi*

Hilķat-ı Ādem çirā çil şubh būd

Ender 'ān gil endek endek mifüzūd

Ey merd-i 'acul altun 'Ādem 'aleyhi's-selāmñ hilķati kırķ günde idi o gil içinde az kırķ günde beşeriyete mübeddel oldu hāl böyle iken ki bir ānda gilden beşeriyete emr-i Bārī ile mübeddel olur idi Cenāb-ı Haķ böyle bir ānda mübeddel itmeyip kırķ günde itdi hikmeti budur ki 'ibād umūrlarında 'acele itmeyeler nitekim *el 'aceletü mine's-şeytān ve't-te'enni mine'r-raħman*²⁰⁶ buyrulmuşdur

(1234) *Meşnevi*

Ni çü tu ey hām k'eknün tāhtı

Tıfli vü hodrā tu şeyhī sahtı

²⁰⁶“Acele şeytandan, teenni Rahman'dandır.”

Bu ef'āl-ı İlâhiyye ey hām seniñ fi' lîñ gibi 'acele ile degildir şimdi segirtdiñ zîrâ sen tıfl gibisiñ ve kendini bir ulu şeyh ve mürşid [İ-107b] kıldiñ ve 'acele itdiñ dağı seniñ şeyh ve mürşid olmağına çok vakt ve zamân ister idi

(1235) *Meşnevi*

Berdevîdî çün kedû fevķ-i heme

Kû turâ pây-ı cihād u melhame

Ķabak gibi ey müteşeyyih cümleñiñ başı üzerine koşduñ kanı seniñ nefsi-i emmâre ile mücâhele idecek ayağıñ ve cenk meydânıñ melhame cenk yerine dirler böyle mücâhedesiz şeyhlik olur mı ve rütbe-yi irşād suhûletle ele girer mi

(1236) *Meşnevi*

Tekye kerdî berdırahtân u cidâr

Berşudî ey akra'ak hem kar'vâr

Ey gülceğiz Ķabak gibi ağaclara ve dîvâra i'timād iderek yukaru gitdiñ ve 'âlî olduñ ya'nî şunuñ ve bunuñ i'ânesiyle şeyh olduñ haķîķatde şeyh ve mürşid degilsin buyurmak isterler Ayâşofya şeyhi *Yûsuf Efendî*ñ Mûsâ Paşanıñ kuvvetiyle şeyh olup şöhet buldığı gibi akra başında müy olmayana dinir kar' dağı Ķabak dimekdir ve kâf dağı taşfîr içün olmağla alçak ve aħķar gil demek olur

(1237) *Meşnevi*

Evvel er şud merkebet serv-i sehî

Likîn âhir huşķ u bîmağz u tehi

Ol seniñ merkebiñ eger serv-i sehî oldu ise ve serviñ i'ânesi ile yukaru çıkdıñ ise lîkin encâmında Ķurusuñ ve mağzi olmayarak boş ve hâlîsiñ

(1238) *Meşnevi*

Reng-i sebzet zerd şud ey kar'zûd

Z'ân ki ezgûlgûne bûd aşlî nebûd

Andan içün huşķ olduñ ki seniñ yeşiliñ ey Ķabak tîz sarı oldu zîrâ sendeki olan yeşillik aslî degil idi ve dünyânıñ elvânından idi gûlgûne-yi dünyânıñ hâli budur ki tîz zâyil

olur **Dāstān-ı ān** ‘acūze ki rūy-ı zīşt ḡīṣrā cendere vü gülgüne sāht Burası o kıoca
karamın ḡikāyesidir ki kendi yüzine cendere ve düzgün kılar idi cendere ibrişimden
yapılıp yüze sürerler ve anıñla yüzün kıllarını izāle iderler yāḡūd cenbestre didikleri
ālet ki demirden olur ve anıñla yüzün kılmı yolarlar ikisini daḡı irāde mūmkündür **ve**
sāhte nemīşud ve pezīrā nemiāmed ve daḡı yüzi düzelmiş olmaz idi ve o nizāmı
kemāliyle pīrliginden qabūl idici gelmedi [S-72a]

(1239) *Meşnevi*

Būd kempirī neved sāle kelān

Pūrteşennūc rūy u rengeş za‘ferān

Ṭokşan yaşında ulu ve pīr-i fānī bir kıoca kıarı var idi yüzi büküm ve kıvrım ile ṭolu
idi ve kemāliyle buruşmuş idi ve daḡı yüziniñ rengi za‘ferān gibi şarı idi teşennūc
yaranın azmasına dinir bu maqāmda yüzde olan büküm murād olunur

(1240) *Meşnevi*

Çün ser-i süfreruḡ-ı ū tūy tūy

Līk dervey būd mānde ‘aşk-ı şūy

Meşin sofranıñ üsti gibi ‘acūzeniñ yanaḡı kıat kıat büküm olmuş idi ve kemāliyle
kıocamış idi līkin anda zevc maḡabbet zāyil olmamış idi yine kıoca kıarı er ister ve
zeker diler idi

(1241) *Meşnevi*

Rīḡt dendānhāş u mū çün sīr şud

Qad kemān u her ḡiseş taḡyīr şud

O ‘acūzeniñ dişleri de dökülmüş idi ve daḡı şacı süd gibi aḡ olmuş idi ve yine boyı
yāy gibi dūtā idi ve daḡı her ḡavāss-ı zāhire ve bāṭınasına taḡyīr ‘arız olmuş idi [I-
108a] ve insāniyetden çıkmış idi böyle iken yine erkek ārzūsında ve maḡabbetinde idi
nitekim nefis kıocamaz didikleri meşhūrdur ve yine ba‘zı şu‘arā demişdir Kıt‘a:

‘Acūzun temennet en tekūne fetiyyeten

Ve kad yebise’l cenebānī ve ıḡdevdebe’z-zuhru

Ve terūhu ila 'l-‘aṭṭari tebḡi şebābehā

Fe hel yuşlihu 'l-‘aṭṭaru mā efsede'd-dehrü²⁰⁷

(1242) Meşnevi

‘Aşk-ı şüy u şehvet u hırşaş tamām

‘Aşk-ı şayd u pāre pāre geşte dām

Ve līkin erkek ‘aşkı ve zeker iştihāsı ve anıñ hırşısı tamām idi nitekim dām pāre pāre oldu anda şayd maḥabbeti var idi bu ‘avret daḡı her ne kadar kocamış ise de koca maḥabbetinden ferāḡat itmedi demek olur

(1243) Meşnevi

Mürḡ-ı bihengām u rāh-ı birehī

Āteş-i pūr derbūn-i dīḡ-i tehī

Bu koca qarı bir vaḡıtsız ötmüş ḡorus gibi idi ve daḡı çıkmaz bir yol gibi idi ve yine bu koca qarı altı ateş ile tolu içi boş tencere gibi idi ya‘nī dāyım yanmaḡda idi demekdir ḡaşılı kemāliyle kızmış bir ḡaḡbe idi demek olur

(1244) Meşnevi

‘Āşık-ı meydān u esb ü pāy nī

‘Āşık-ı zemr ü leb ü surnāy nī

Bu ‘acūz meydān ‘āşıkı idi ve at meftūnı idi ve līkin ayaḡı yok idi ki o meydānda seyr eyleye ve bu ‘acūz düdük ‘āşıkı idi düdük çalmak ister idi ve līkin dudaḡı ve düdüğü yok idi ki düdüğü çala

(1245) Meşnevi

Hırş-ı derpīrī Cühūdānrā mebād

Ey şaḡīyyī ki Hudāş īn hırş dād

Hırş bir emr-i ḡabīḡdir ki Cühūdlara olmasın ey kimesne şaḡīdır ol kimesne ki Cenāb-ı Hudā aña hırşı virdi ve bu hırşa mübtelā eyledi

²⁰⁷“İhtiyar bir kadı genç bir kız olmayı istiyor, halbuki iki tarafı kurumuş, sırtı kamburlaşmış bir halde gençliğini arzulayarak attara gider. Attar zamanın bozduğunu onarabilir mi?”

(1246) Meşnevi

Riḥt dendānhā-yı seg çün pîr şud

Terk-i merdüm kerd ü sergîn gîr şud

Kelbiñ dişleri döküldi çünki kelb pîr oldu bu cihetden insânı ısıрмаğı terk eyledi ve lîkin necâseti ısıricı oldu ve hırşı başka şey’i ısıрмаğı ihdâs itdi eger harîş olmasa necâseti bedel itmez idi

(1247) Meşnevi

În segân-ı şuşt sâlerâ niger

Her demî dendân-ı segsân tizter

Bu altmış senelik köpekleri gör ki her dem anlarıñ kelb gibi nefsi emmâreleriniñ dişleri ziyâde keskin olmuştur ve aşlâ dişlerine futûr-ı ‘ârız olmuştur bu ecden ehl-i dünyâyâ ehl-i hırş zuḳâkda olan kilâbdan eşna‘dır

(1248) Meşnevi

Pîr segrâ riḥt peşm ezpûstîn

În segân-ı pîr-i atlaspuş bîn

İhtiyâr kelbiñ toñı derisinden döküldi ve kelb tezeyyunden fâriğ oldu bu dîbâ giyici kelbleri gör ki ziynetden fâriğ olmadılar ve ḥâlâ elbise-yi fâhire giyip anıñla iftiḥâr iderler bu cihetden ehl-i dünyâ yine kelbden aḥḳar olmak lâzım geldi

(1249) Meşnevi

‘Aşqşân u hırşşân derferc u zer

Dembedem çün nesl-i seg bîn bîşter

Bunlarıñ ‘aşkı ve maḥabbeti ferc ü altun şehvetindedir ve Mevlâyı ferâmûş eylemişlerdir bunları her dem kelb yavrusı gibi ziyâde olmakda ve çoğalmakda gör ve ehl-i ḥaḳḳı dâyimâ kılletde gör

(1250) Meşnevi

İnçünin ‘ömrî ki mâye-y dūzahest

Mer kaşābān-ı gāzabrā [İ-108b] meslahest

Buncılayın bir ‘ömrdür bunların ‘ömrî ki cehenneme gitmege mâyedir taḥkîk gāzab kaşāblarına o ‘ömr salḥānedir [S-72b] zīrā o ‘ömrün müddetinde anların derilerini yüzerler kaşābān-ı gāzabdan murād şeytānların azgunlarıdır meslaḥ ‘Arabî olarak ism-i mekândır şalḥāne ta‘biri olunan maḥale dinir

(1251) Meşnevi

Çün begüyendeş ki ‘ömr-i tu derāz

Mişeved dilhoş dehānş ezḥande bāz

Çünkü aña dirler ki ‘ömrün uzun olsun ve çok yaşa bu du‘ādan kalbi hoş olur ve anın ağzı gülmekden açık olur nitekim Ayaşofya şeyhi **Yūsuf Efendiye** Ḥaḳ Te‘ālā seni çok vakt eksik itmesin dinse āmin diyerek mesrūr olur idi ve du‘asında daḥı cümlemize mezīd-i ‘ömr bereket-i ‘ömr iḥsān eyleye demek mültezem idi ve sinni toḳsana daḥı resīde olmuş idi zaḡmınca mürşid-i kāmil idi böyle iken yine Ḥaḳka gitmegi istemez idi ve mevtden gāyet hārib dehānş kelimesinde olan nūnün fetḥası zarūret-i vezn içün sükūn ile okunur

(1252) Meşnevi

İnçünin nefrīn du‘ā pindāred ū

Çeşm-i negşāyed serī bernāred ū

Dünyāya kemāl-i hırşdan böyle beddu‘ayı du‘ā zann ider ve gözini açıp bakmaz ve başını yukarı kaldırmaz ve āgāh olmaz mevte dek böyle gāflet ile ‘ömrî hebā olur bu ise ‘ömr degildir ‘ömr odur ki anda kişi Allāhı bile ve bula

(1253) Meşnevi

Ger bedīdī yek ser-i mū ezma‘ād

Ūş güfti İnçünin ‘ömr-i tu bād

Eger böyle âdem umûr-ı âhiretten kıl kadar nesne görmüş olaydı ve bu ‘ömrünün kendüye ahlâ hayr olmadığına vuķûf-ı ıtlâ‘ı olaydı mevti kendüye mu‘ammer olmakdan efđal görüp du‘â idene baña böyle ‘ömr lâzım degildir al seniñ olsun dir idi ma‘âd âhirete dinir **Dâstân-ı ân dervîş ki ân h‘âce-yi Geylânîrâ du‘â kerd ki Hudâ turâ beselâmet beĥân mân beresâned** Burası o dervîşin ĥikâyesidir ki o Geylânî h‘âceye du‘â itdi ki Hudâ-yı Te‘âlâsını selâmet ile ĥânedânına irişdirsin

(1254) Meşnevi

Güft yek rûzî beĥ‘âce-y Geyliyi

Nânperestî ner gedâ zenbîliyi

Bir gün bir Geylânî bâzîrgâna itmek ‘âşıkı ve erkek dilenci elinde zenbîli var bir sâ‘il didi

(1255) Meşnevi

Çün sited zû nân begüft ey müste‘ân

Ĥoş beĥân mân-ı ĥod bâzeş resân

Çünkü andan o gedâ itmek aldı didi ki ey yardım taleb olunmuş Mevlâ selâmet ile bu h‘âceyi ĥânedânına ya‘nî ‘iyâline ve evlâdına vâsıl kıl

(1256) Meşnevi

Güft ĥân er ânst ki men dîdeem

Ĥaķ turâ incâ resâned ey dujem

H‘âce-yi Geylânî cevâbında dervîşe didi ki eger baña işâl ile du‘â eyledigin ĥânedân o ise ki ben anı gördüm ve bilirim oraya ey ĥor ve ĥaķîr ĥamnâk âdem seni işâl itsin zîrâ baña bu du‘â degildir bu kelâmdan müstebân olan budur ki h‘âce ĥânesinde râĥat üzere degildir ihtimâldir ki ezvâcı beyninde imtizâc yokdur bu cihetden h‘âcenin daĥı râĥatı yokdur [İ-109a] binâberîn h‘âce-yi Geylânîye bu du‘â nâpesend geldi ânst kelimesinde zarûret-i vezn içün nûn sâkin okınur dujem dâlin kesriyle ĥaķîr kimesneye dirler

(1257) *Meşnevi*

Her muḥaddisrā ḥisān bāzil kunend

Harfeş er ‘ālī buved nāzil kunend

Her söyleyici ve haber virici ‘ālemi alçaqlar kötü gönüllü ve sözünden kendüye fütür gelici eylerler anıñ harfı eger ‘ālī harf ise de ve güzel kelime ise de o harfı mertebesinden siḥriyye ile tenzīl iderler çünkü ḥisleriñ ḥālī budur beni daḥı sözümden fāriğ itdiler ve baña daḥı sözden melālet irās itdiler ve a‘lā sözlerden ve ma‘ārif-i İlāhiyye ve ḥükm-i yezdāniyye naql itmekden işte böyle koca qarı sözini söylemege tenzīl itdiler zīrā hevesleri ḥalkıñ böyle denī kelimeleridir

(1258) *Meşnevi*

Z’ān ki ḳadr-i müstemi‘ āyed nebā

Berḳad-ı ḥ’āce bured derzī ḳabā

Zīrā muḥātabıñ fehmi miḳdārınca mütekellimden haber gelir ve mütekellim kelāmı muḥātaba göre söyler görmez misiñ ḥ’āceniñ boyı miḳdārınca derzī ḳaftān keser bu ebyāt su‘āl-i muḳaddere cevābdır keennehü dindi ki sen ma‘ārif ve ḥikmet söylemiyorsuñ belki koca qarı ḥikāyesi söylüyorsuñ bu beyitler ile cevāb virirler ki ne ideyim bir alāy-ı ḥüsn ü denīler ma‘rifet ve ḥikmet istemezler böyle hezlgüne kelām isterler bu ecden ben daḥı böyle koca qarı meşeli söyler oldum nebā haber ma‘nāsınadır [S-73a] şıfat ān ‘acūz burası o koca qarınıñ şıfatıdır

(1259) *Meşnevi*

Çünkü meclis biçünñ peygāre nīst

Ezḫadīş-i pest-i nāzil çāre nīst

Çünkü bizim meclisimiz böyle denī ve alçaḳ ādemsiz degildir böyle olunca dün kelām söylemekden bize çāre yokdur zīrā ma‘ārif-i İlāhiyyeyi istimā itmezler belki böyle temşilātı ıḡā iderler peygāre denī alçaḳ kimesneye dirler nāzil daḥı pest ma‘nāsınadır

(1260) *Meşnevi*

Vāsītān hīn īn sūhanrā ezgirev

Sūy-ı efsāne-y ‘acūze bāz rev

Āgāh ol yā Hüsām bu sözi ħabsden al ve yine o koca karı ħikāyesine girü git ve anı söyle ħattā şevkle diñleyeler

(1261) Meşnevi

Çün müsin geşt ü der ‘īn reh nīst merd

Tu binih nāmeş ‘acūze-y sālḥūrd

Çünkü bir kimesne pīr ü müsin oldı ve daḥı bu yolda ya‘ nī rāh-ı Hūdāda ādem degildir sen anıñ nāmını ihtiyār ü müsinne bir koca karı koy zīrā recül-i ḥaḳīḳī degildir böyle recül-i ḥaḳīḳī olmayanlar ḥaḳīḳatde ricālden ma‘dūd olmayıp nisādan şayılır böyle olunca bu kimesneye merd u recül ta‘bīri münāsib degildir ricāl u merdān ta‘bīri ancak evliyāya yakışır ma‘lūm ola ki ‘acūz ‘Arabī olarak koca karıya dinir ḳalellāhu te‘ālā *e elidu ve ene ‘ecūzun ve hazā ba‘lī şeyḥā*²⁰⁸ ve yine ‘acūze koca karıya dinir līkin Fārisīdir ve hāsı daḥı kūze kelimesinde olan hā gibi edāt-ı naḳldir ḥāşılı ikisi de luḡatdır ve şaḥīḥdir bu vechle zabt eyle

(1262) Meşnevi

Nī merūrā re ‘s-i māl ü pāyeyī [İ-109b]

Nī pezīrā-yı ḳabūl-i māyeyī

Zīrā o kimesnede ya‘ nī bu yolda insān olmayanda ne sermāye-yi sa‘ādet vardır ve ne bir mertebe vardır ve yine ne iyülük māyesini ḳabūl idicidir

(1263) Meşnevi

Nī dehende nī pezīrende-y ḥoşī

Nī der ‘ū ma‘nā vū nī ma‘nā keşī

Ve yine böyle olan kimesne ne bir kimesneye bir şey’ viricidir ve ne bir ḥoşluk ḳabūl idicidir ve yine bu kimesne de ne bir ma‘nā vardır ve yine ne bir ma‘nāyı çekicidir

²⁰⁸“Ben bir koca karı, kocam da ihtiyar olduğumuz halde doğuracak mıyım?” (Hud 11/72)

(1264) *Meşnevi*

Nî zebân nî gûş nî ‘aql u başar

Nî huş u nî bîhuşî vü nî fiker

Ve yine böyle kimseniñ ne haqqa yarar bir lisânı vardır ve ne bir kulağı vardır ve ne bir ‘aqlı ve ne bir başarı vardır ve dağı böyle âdem ne kendüyi bilir ve ne rāh-ı Haqda lâya‘ kıldır ve yine ne bir fikr-i şahîhi vardır

(1265) *Meşnevi*

Nî niyâz u nî cemâlî behr-i nâz

Tûbetüyeş gende mânend-i piyâz

Ve yine böyle kimesneniñ Cenâb-ı Kibriyâya ne bir niyâzı ve ricâsı vardır ve yine böyle kimesneniñ nâz itmek için ne bir cemâlî vardır sen böyle kimesneyi piyâz gibi kat kat koşmuş ve müte‘ affin bil

(1266) *Meşnevi*

Nî rehî bübrîde ü nî pây-ı rāh

Nî tebiş ân kaḥberā nî sūz u āh

Ve yine böyle kimesne rāh-ı Haqda ne bir mesāfe kaḥ itmişdir ve yine ne kaḥ itmege lâyıḳ bir ayağı vardır ve yine böyle kaḥbeniñ rāh-ı Haqda ne bir ḥarāreti vardır ve ne bir yanıklığı ve āhı vardır bu şüretde böyle bîbehrelere ricāl dinmeyip ḥaḳîkatde koca karı dirler ve ricāl ta‘birine dağı lâyıḳ degillerdir işte böyle rāh-ı Haqda er olmayanları Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* kemāliyle zem buyurdılar fi’l- vāḳi‘ buyurdıkları gibidir **Ḳıṣṣa-yı ān dervîş ki ezân ḥāne her çî miḥ‘āst miḡüftend ki nîst** Burası o dervîşin ḥikāyesidir ki o ḥāneden her ne maṭlûb itdi ise aña didiler ki o maṭlûbuñ bunda yokdur

(1267) *Meşnevi*

Sâyilî âmed besûy-ı ḥāneyî

Ḥuşk nāne ḥ‘āst yâ ter nāneyî

Bir sâ'îl bir hāneniñ tarafına geldi o hāneniñ şāhibinden kırı itmek yāhūd bir miqdār taze itmek istedi nāne kelimesiniñ āhirinde olan hālar tekmi̇l-i vezn için gelmiştir

(1268) *Meşnevi*

Güft şāhib hane nān incā kucāst

Hīreyī key īn dükān-ı nānbāst

Hāne şāhibi sâ'ile didi itmek burada kandanır sen şaşkınsın burası kaçan itmekçi dükkānıdır itmek itmekçi dükkānında olur eger itmek ister ise itmekçi firunına git oradan aḥz eyle nānbā itmekçiye dinir [S-73b]

(1269) *Meşnevi*

Güft bārī endekī pīhem beyāb

Güft āḥir nīst dükān-ı kaşāb

Sâ'îl didi ki bārī bir miqdār iç yağı bul ve baña vir şāhib-i hāne āḥir cevābında didi ki burası kaşāb degildir iç yağı kaşāb dükkānında olur dilerse var kaşābdan al

(1270) *Meşnevi*

Güft pāre-yi ārd dih ey kedḥuda

Güft pindārī ki hest īn āsyā

Yine dervīş didi ki ey hāne şāhibi bārī bir miqdār un vir ki şūrbā pişüririm yāhūd itmek yāhūd bir gayri ta'ām taḥḥ iderim hāne şāhibi daḥı cevābında didi ki gālibā sen [İ-110a] burasını degirmen zann idersin

(1271) *Meşnevi*

Güft bārī āb dih ezmekra'a

Güft āḥir nīst cū ya meşra'a

Yine dervīş didi ki bārī şu kabından baña bir içim şu vir yine hāne şāhibi cevābında didi ki burası ırmaḥ degildir yāhūd meşra'a degildir mekra'a mīmiñ fetḥiyle ism-i mekān olarak ker'a mekānı dimekdir ker'a kāfiñ fetḥiyle şuyı şorup içmek

ma' nâsınadır hâşılı şü kabı dimege varır cû ırmağa dinir meşra' a ağan çaylara dinir
ki nehriñ dūnında ola

(1272) Meşnevi

Her çi ü derh'âst eznân tâ süpûs

Çurbekî mîgüft u mîkerdeş füsûs

Her nesneyi o sâ'il ikmekden kepege dek o hâneden istedi şâhib-i hâne aña böyle
laîfe ve hezl söyler idi ve anı masharaya alır idi süpûs undan hâşıl olan kepege dirler
çurbekî cîm-i Fârisiniñ fethiyle hezl ve laîfeye dinir

(1273) Meşnevi

Ân gedâ derreft ü dâmen berkeşîd

Ender 'ân hâne behisbet h'âst rîd

Hâl böyle olunca o gedâ o hâneniñ içüne gitdi ve etegini çekdi ve kaldırdı o hâne
içüne hayırdır i'tikâdıyla teğavvut murâd eyledi hisbet hânîñ kesriyle ve sîniñ
sükûniyle ve bânîñ fethiyle ecr u şevâb ve hayr ma' nâsınadır evvelinde olan bāya bā-
yı ecelliye ta'bir olunmağla hayr içün ve ecr ü şevâb içün bu fi'l-i kabîhi murâd
eyledi demek olur ve bu ta'bir münâsib olmaz ve lîkin Hâzret-i Mevlânâ *quddise*
sırruhu lâubâlî meşreb ve şâ'ir mezheb ve mizâc-ı şerîfleri zerafete mâylil olmağla
böyle ta'bir buyurdılar rîd rânîñ kesriyle rîyden kelimesinden müştak olmak üzere
f il-i mâzîdir h'âst kelimesi ile cem' olduğundan maşdar ma' nâsına olup bu eelden
teğavvut ma' nâsı virildi

(1274) Meşnevi

Güft hey hey güft tenzen ey düjem

Tâ derîn vîrâne hod fâriğ kunem

Şâhib-i hâne didi ki ey dervîş ne işlersiñ ve ne yapmak murâd idersiñ dervîş
cevâbında didi ki ey merd-i haķir sükût eyle ve beni men' itme hattâ bu vîrânede
kendimi fâriğ eylerim ve kazâ-yi hâcet iderim zîrâ bu hâne degildir ve belki vîrânedir

ve vîrâne dahı böyle ef' âle lâyıktır ve böyle iş vîrânede olur bârî şuraya teğavvut ideyim didi

(1275) Meşnevi

Çün der 'incâ nîst vech-i zîsten

Berçünî hâne bübâyed rîsten

Çünkü bu hânede insânîñ hayâtınıñ sebebi olan cihet-i me'âş yokdur buncılayın hâneye tebevülü teğavvut lâzımdır didi

(1276) Meşnevi

Çün neyî bâzî ki gîrî tu şikâr

Destâmûz-ı şikâr-ı şehryâr

İşte burada hikâye tamâm oldu bundan soñra hikâyeden maşşûd ne olduğunu Hâzret-i Mevlânâ *quddise sirruhu* beyâna taşaddî idip buyururlar ki çünkü sen toğan degilsin ki şikâr tutasın öyle toğan ki pâdişâhîñ şikârı içün şâhîñ elini öğrenmişdir ve şâhîñ elinde тұrur işte böyle bu evşâfla mevşûf râh-ı Hâkda av tutar toğan olmadıñ [İ-110b]

(1277) Meşnevi

Nîstî tâvûs-ı bâşad nakşbend

Ki benakşet çeşmhâ rûşen kunend

Yâhûd toğan olmadığına göre râh-ı Hâkda çok nakışlı tâvûs dahı olmadıñ öyle ki halk seniñ nakşîñ ile gözlerini rûşen ve nûrlı eylerler toğândan murâd evliyâullâhdan şol tâ' ifedir ki dâyimâ iktisâb-ı ma'ârif-i İlâhiyye ve hükm-i yezdâniyeye itmekle ma'den-i ma'rifet ve ma'den-i hikmet olurlar ve yine tâvûsdan murâd evliyâ-yi kirâmdan şol cema'âtdır ki envâ'-yi maḥâsin ve fezâyil-i [S-74a] günâgün ile zâhir ve bâtınlarını tezyîñ iderler ve anlara nâzîr olan halk anlarıñ derûn-i birûnından ve şalâh ve takvâlarından müntefi' olup fâyide-yi 'azîme bulurlar

(1278) Meşnevi

Hem neyî tûṭî ki çün kâdet dehend

Gūş sūy-ı güft şīrīnet nehend

Ve yine sen ey müzevvir rāh-ı Hāḡda tūṭī degilsin ki saña çunki şeker virirler nās kulağını şeker yidikten şoñra seniñ tatlı sözini dinlemege āyā ne tatlı sözler söyleyecek diyü qorlar tūṭiden murād evliyā-yı kirāmdan şol tā‘ ifedir ki tatlu ve lezīz ma‘ ārif-i İlāhiyye söyleyip halk anıñ nuṡkına ve ‘azviyyetine ḡayrān olurlar evliyā-yı kirāmiñ gūnāgun böyle şıfatları vardır kimisi toḡāndır ve kimisi rāh-ı Hāḡda tāvusdur ve kimisi daḡı sözi tūṭī gibi ḡāyet ile şīrindir tecelliyāt-i muḡtelife ile evliyāullāh gūnāgūn olurlar nitekim üstād-ı bozorkvār Cenāb-ı Ḥāzret-i Neş’et nāmdar Dīvān-ı şerīfinde Ḥāzret-i Sūnbül Sinān *ḡuddise sırıruhu* Ḥāzretleriniñ medḡinde ve şenāsında bir ḡazelinin beytinde buyurmuşlardır Beyt:

Mazhar-ı ‘ışḡ-ı tecellī-yi Cemālullāha

Kimi bülbül kimi gül Ḥāzret-i Sūnbül Sūnbül

(1279) Meşnevi

Hem neyi bülbül ki ‘āşıkvār zār

Ḥoş binālī derçemen yā lalezār

Ve daḡı rāh-ı Hāḡda bülbül şıfat bir zāt degilsin ki ‘āşık gibi inleyici olasın çemende yā lālezārda ḡoş feryād u fiḡān idesin

(1280) Meşnevi

Hem neyi hüdhüd ki peykihā kuni

Ne çü leklek ki vaṡan bālā kuni

Ve daḡı rāh-ı Hāḡda hüdhüd degilsin ki çavuşluklar idesin ve yine leklek gibi daḡı degilsin ki ve vaṡanıñ yüksek idesin

(1281) Meşnevi

Derçi kārī tu vü behr-i çi ‘t-ḡarend

Tu çi mürḡī vü turā bā çi ḡurend

Sen ne işdesiñ çünkü bu ta‘dād olunan tıyūruñ birisinden degilsin böyle olunca seni altun halk alsınlar kimiñ ne işine yararsın bu cihetden ey şeyh-i muzevvir seni sālīkân-ı rāh-ı Hüdādan bir kimesne almaz ve yine sen ne nev‘ kuşsun ve seni ne ile ekl itsinler zīrā lahmıñ yinmez ve ekli kâbil degildir hâşıl-ı kelām bir ferdiñ işine yaramaz bir âdemsin

(1282) *Meşnevi*

Z’în dükân-ı bāmükīsân berturā

Tā dükân-ı fażl-ı k’allāhe ’sterā

Bu insānıñ bahāsını noķşān idicileriñ ve denīleriñ dükkānından yukāru gel Allāhu Te‘ālānıñ fażl u ihsānınıñ dükkānına zīrā Allāhu Te‘ālā Hāzretleri kılunuñ bahāsını noķşān itmeyerek kıymeti ile aḥz eyler nitekim [İ-111a] Kır‘ān-ı Kerīmde *innallāhe ’sterā mine’l-mu ’minīne enfusehum ve emvālehum biennelehumu’l-cennet*²⁰⁹ buyrulmuşdur ve Cenāb-ı Hāḡ dāyimā ‘ibādına müşterīdir ba‘zı nüshada nuñ ile nāmükīsān vāķi‘ olmuşdur nāmükīs ‘aķılsız demek olur zīrā mükīs kās yekīs kiyāsete şīğasından mef‘ūldür kiyāset ‘aķıl olmağa dirler mükīs daḡı ‘aķıllı şaḡş demekden ‘ibāret olur nā lafzı daḡı edāt-ı nef‘ī olmaḡla kiyāsetlenmiş degildir demek olur hāşılı bī‘aķl dimege vardı böyle olunca ma‘nāsı bu bī‘aķl olan ehl-i dūnyānıñ dükkānından çıkıp fażl-ı İlāhī dükkānına dek gel demek olur

(1283) *Meşnevi*

Kāleyī ki hīç halķeş nengerīd

Ezḡalāḡat ān kerīm ānrā ḡarīd

Bir metā‘ ki hīç bir maḡlūḡ o metā‘a eski ve köhne olduğundan iḡün baķmadı ve aña müşterī olmadı līkin o kerīm olan Mevlā anı aldı ya‘nī bir kılı ki halk anı kabūl itmediler ve fāsıḡdır diyü ḡapularından ḡard itdiler Vācib Te‘ālā Hāzretleri o kılunuñ cümle suçunu ‘afv idip bāb-ı İlāhīye o kıl geldiḡi sūretde anı kabūl eyledi demek olur zīrā

²⁰⁹“Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır.” (Tevbe 9/111)

(1284) *Meşnevi*

Hîç kalbî pîş-i û merdūd denîst

Z'ân ki kaşdeş ezharîden sūd nîst

Zîrâ bir kalb ve hâliş olmayan metâ' ki kıldur o Hüdânî'nin 'inde merdūd degildir zîrâ Allâhu Te'âlânî'nin kulunu kabûlden kaşdı o kulundan fâyide itmek degildir belki o kulı almakdan murâdı aña in'âm u ihsândır bu şüretde böyle müşteri var iken aña gitmeyip nâzlı müşterilere gitmek revâ mıdır buyurmak isterler [S-74b] rücû'-ı bedes tân-ı kempîr²¹⁰ Burası bâlâdan mürûr iden koca kârının hikâyesine 'avdetdir

(1285) *Meşnevi*

Çün 'arûsî h'âst reften ân harîf

Mûy-ı ebrû pâk kerd ân müstaḥîf

Çünkü o güz mevsimi gibi olan 'acûze bir ere vardı ve erinin hânesine gelinlikle gitmek istedi kendüyi taḥsîn için kaşının fazla kılını o kın olmağı murâd idici 'acûze pâk eyledi ve ebrûsını tezyîn eyledi ḥîf bacak kılına dirler harîf güz mevsiminin ismidir günde burûdet ve pejmürdelik olduğu cihetden koca karıya harîf ta'bîri buyurdılar

(1286) *Meşnevi*

Pîş-i rû âyîne begriḥt ân 'acûz

Tâ biyârâyed ruḥ u ruḥsâr u pûz

O 'acûz yüzi önüne âyîne tutdı yanağını ve ağzını tezyîn itsin için pûz bâ-yi Fârisîyeniñ zammıyla ağız ma' nâsınadır

(1287) *Meşnevi*

Çend gülgüne bümâlîd ezbaṭar

Süfre-yi rûyeş neşud pûşîdeter

²¹⁰“O koca karının hikâyesine rücû.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 421.

Çok düzgün ferahtından için yüzine sürdi lîkin anıñ süfre-yi rûyunuñ bükümü ziyâde örtölmüş olmadı ve bi'l-küllîye yüzi süfresinden bükümler ve kıvrımlar zevâl-i yüzini tutmadı demek olur Hazret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* 'acûzenîñ yüzini meşîñ süfreye kıvrıcık olmaqlıkda teşbîh buyurdılar baṭar bânîñ ve ṭânîñ fetḡalarıyla sevinip 'acele ile bir maḡalle gitmege dirler

(1288) Meṣnevi

'Aṣrhâ-yı muṣḡhaf ezcâ mîburîd

Mîbiḡefsânîd [İ-111b] berrû ân pelîd

O pelîd 'avrat muṣḡhaf-ı şerîfîñ 'aşırlarına 'alâmet için mühezzebleriñ altun ile vaz' itdikleri altunlu varaḡayı yirinden mikrâz ile yâḡûd ḡalemtırâş ile kesip yüzi üzerine yapışdırır idi pelîd murdâr demekdir ḡefsânîden yapışdırmak ma' nâsına maşdardır

(1289) Meṣnevi

Tâ ki süfre-y rûy-ı û pinhân şeved

Tâ nigîñ-i ḡalkâ-yı ḡûbân şeved

Ḥattâ süfre gibi olan yüzünüñ buruşuḡı şaklı olsun bu cihetden güzelleriñ ḡalkasınıñ yüzüḡünüñ ḡaşı olsun yâḡûd güzelleriñ yüzüḡünüñ ḡalkasınıñ yüzüñ ḡaşı olsun demek ḡaşıly yüzünüñ buruşuḡı zâyil olmaḡla ve görüñmemekle dilber görünüp güzeller miyânında maḡbûl ve mu' teber olsun demekdir

(1290) Meṣnevi

'Aṣrhâ berrûy hercâ mîñihâd

Çünki bermîbest ḡâder mîfütâd

Ḳur'an-ı Kerîmîñ 'aşırlarınıñ nişânını yüzi üzerine her maḡale ki ḡor idi çünkü anıñ üzerine yaşmaḡını bağlar idi o nişânları ḡoyduḡı maḡalden sâḡıṭ olur idi ve bu 'acûzeyeye infi'âl gelir idi

(1291) Meṣnevi

Bâz û ân 'aṣrhâr bâḡadû

Mibecefsānīd bereṭrāf-ı rū

O ‘avret yine o ‘aşrları ağzının tükürüğü ile yüzünün eṭrāfına yapışdırır idi

(1292) Meşnevi

Bāz çāder rāst kerdī ān tigīn

‘Aşrhā üftād ezrū berzemīn

Yine yaşmağını çünkü o ‘avret tekrār bağlardı yine ‘aşrlar yüzünden rūy-ı zemīne sākıt olur idi tigīn pehlivān ma‘nāsınadır zīrā tek қоşmağa ve ҳамleyle dirler yāsı nisbet ve nūnı dağı te‘kīd-i nisbet içündür bu şüretde ҳамleyle ve қоşmağa mensūb demek olmağla pehlivān ma‘nāsı murād olunur ve tigīnden murād bu ‘acūzedir zīrā meydān-ı şehvetiñ pehlivānıdır ba‘zı nüshada nūn ile nigīn vāqı‘ olmuştur yüzüñ kaşı demek olur bu ‘acūzeyi Hāzret-i Mevlānā *kuddise sırruhu* nigīn ta‘biriyle sihriyye buyururlar bundan aқdem dağı güzelleriñ halkasınıñ nigīni olsun buyurmuşlar idi

(1293) Meşnevi

Çün besī mīkerd fen v’ān mīfütād

Güft şad la‘net ber’ān iblīs bād

Çünkü o ‘acūze bu ‘aşrları yüzünde ibkāya çok şan‘at eyledi böyle iken ‘aşrlarına düşer idi nāçār қалınca ‘acūze didi ki yüz la‘net o şeyṭān üzerine olsun zīrā bu ḥīleyi benim hātırama o getirdi ve yine yüzümden isķāt itmekle baña ezā ider çünkü iblīs orada hāzır olup bu ‘acūzeniñ ḥāline nāzır olur idi ve bunun itdiği işe ta‘accüb iderek güler idi kendüye la‘net itdigini işidince şeyṭān taḥammül idemeyip

(1294) Meşnevi

Şud muşavver ān zamān iblīs zūd

Güft ey қahbe-y қadīd-i bīvürūd

O zamān tiz muşavver olduğu ḥālede iblīs bu ‘avrete zāhir oldu didi ki ey ḥüsn ü leṭāfet kendüye vārid olmayıcı [S-75a] қahbe rusbiye dirler қadīd bir şey’iñ қurısna dinir

meşelâ insânîñ kırısı ve et kırısı ki kıruma ta‘bır olunur [İ-112a] muşavver mümeşsil dimekdir şeytân çünki cism-i keşîf degildir bu cihetden mer‘î olmaz lîkin temeşsul kendi yirinde olmağla gâhî âşkâre görünür ezcümle bu hikâyede olduğu gibi

(1295) *Meşnevi*

Men heme ‘ömr in neyendişideem

Nî zicüz tu kaḥbe-yi in dideem

Ben cümle ‘ömrümde bu seniñ itdigiñ işi tefekkür itmemişimdir ve senden gayri bir kaḥbeden ve rusbiden böyle fi‘l görmemişimdir bu fesâdı kendi nefsiñ ihdâs itsin ve şuçı baña bul ve baña la‘net eyle bu ne olmaz işdir diyerek şeytân ‘acüzeye ḥaylî ta‘nāmîz sözler söyledi hattâ ben muşhaf-ı şerîfiñ ‘aşrılarını sen yirinden iḥrâc ider iken âyâ bunları ne idecek diyü seni seyr idip tefekkür ider idim sonra gördüm ki böyle itdiñ o zamân ne ideceğini aḥladım ve ta‘accüb itdim ḥaḳîkatde iblîs sen imişsiñ zîrâ benim ḥâtırına gelmeyen fesâd seniñ ḥâtırına geldi bunun gibi ḥâcınıñ birisi eşnâ-yı râh-ı ḥâcda gider iken deveyi düzmek ḥâtırına gelmiş ve de yüksek olduğundan ve yetişmek mümkün olmadığından ve nerdübân bulup aḥınla deveniñ fercine vâsıl olmuş deve daḥı yirinden ileri ḥareket idince nerdübân ile berâber ḥâc ve düşmüş ve ba‘zî ‘uzvı mecruh ve ba‘zî ‘uzvı şikest olmuş ve bu daḥı bu işi şeytândan bilip la‘net itmeye mübâşeret idince yine şeytân taḥammül idemeyip ve muşavver olup ḥâcıya dimiş ki ben şeytân olalı kimesneniñ ḥâtırına deve düzmeği ilkâ itmedim zîrâ ḥâtırına deve düzülür diyü gelmemiş idi ve senden evvel hiç bir ḥâcı deve düzmeği itmedi hattâ sen nerdübânı deveye ṭayayıp nerdübâne çıkar iken ben seni seyr idip âyâ şu âdem ne idecekdir dir idim sonra gördüm ki meger bu işi idecek imişsiñ ta‘accüb eyledim beyhûde baña la‘net itme benim bu ḥuşûşda cürmüm yokdur didi

(1296) *Meşnevi*

Toḥm-ı nâdir derfaẓîhet kâştî

Dercihân tu muşhafî negzâştî

Rüsvâlıkda bir nâdir tohm ekdiñ dünyâda bir muşhaf-ı şerîf terk itmediñ ki ‘aşr nişânını ihrâc itmeyesiñ egerçi bir muşhafdan ‘acûze ‘aşrları ihrâc itmiş idi iblîs kemâliyle mübâlağa idip muşhaf koymadıñ didi

(1297) Meşnevi

Şad bilîsî derhamîs ender hamîs

Terk-i men gûy ey ‘acûz düzd-i pîs

Sen bu ‘asker ipinde ve bu ‘azîm orduda yüz şeytân maķâmına kâyimsiñ böyle olunca ey miskîn ve cuzâm marâzlı ‘acûze beni terk eyle ve bu suçı kendi nefisinden bil ve añla demek olur hamîs hânîñ fethiyle ‘asker ma‘nâsınadır pîs bâ-yı ‘Acemiyyeniñ kesriyle miskîn marâzına dirler ki ‘Arabîsi cüzzâmdır

(1298) Meşnevi

Çend düzdî ‘aşr ezrûy-ı kitîb

Tâ mülevven sâzi rûyet hemçü sîb

Kitâbîñ [İ-112b] yüzünden ‘aşr-ı şerîf nişânlarını nice bir sirķat idersin hattâ seniñ yüzüñ alma gibi rengâmîz olsun ya‘nî yüzüni tezyîñ içün a‘şâr-ı muşhaf-ı şerîfi yirinden almak revâ mıdır demek istedi bundan sonra evliyâullâhîñ kelimâtını ve aķvâlini sirķat iden müzevvir dervîşlere ta‘n ve teşnî‘ idip buyururlar ki

(1299) Meşnevi

Çend düzdî ģarf-ı merdân-ı Ĥudâ

Tâ fûrûşî vü sitâni merģabâ

Ey şeyģ-i müzevvir-i merdân Ĥudânîñ sen daģı kelimâtını nice bir sirķat idip kendi kelâmîñ ve kendi ģâlîñ gibi ģalka şatarsın ve herkesden merģabâ alırsın ya‘nî herkesiñ ‘inde maķbûl olmak içün ehlullâha kelâmını kendi ģâlîñ gibi ve kendi kelâmîñ gibi ģalka söylemek ve ģalkı şayd itmek lâyıķ degildir buyurmak isterler

(1300) Meşnevi

Reng-i berbeste turâ gülgûn nekerd

Şāh-ı berbeste fen-i 'urcūn nekerd

Düzgün sürmekle yüzüne gelen reng seniñ yüzünü gül renginden hoş ve laṭīf itmedi
güzellik seniñ 'ārizī olan dālīñ seni ḥurmā şalkımı şāhibi dāl itmedi işte böyle 'ārizī
rengden ve 'ārizi dāldan saña fāyide yoḡdur reng-i berbesteden ve şāh-ı berbesteden
murād evliyānıñ kelimātı ve ḥālleridir çünkü o kelāmlar seniñ ḥālīñ degildir anları
ḥıfz itmekle ve ḥalka naql ile seniñ evliyāullāhdan olmaḡlıḡıñ lāzım gelmez zīrā
berbestedir ve 'ārizīdir 'urcūn ḥurmā şalkımı şāhibi olan dāla dinir [İ-75b]

(1301) Meşnevi

'Ākıbet çün cāder-i mergest resed

Ezruḡet in 'aşrhā ender fütēd

Ey 'acūze gibi nefsine ṭapmış ādem āḡāh ol ve bil ki çünkü mevt yaşmaḡı bir gün olur
ki saña gelir ve seni ihāṭa ider o zamān seniñ yanaḡından bu ziynetler ṭaşra düşer ve
nefsine mütē'allik virdiḡiñ terbiyeler cümlesi maḡv olur ḡattā o 'abeş işlerini iblīsden
bilip aña bu 'acūze gibi la'net idersin hemān mevt gününden evvel 'aḡlını başına
cem' eyle

(1302) Meşnevi

Çünkü āyed ḡız ḡızān-ı raḡīl

Güm şeved z'ān pes fūnūn-ı kāl u kīl

Çünkü rıḡlet vaktiniñ ḡalk ḡalkı gelir bundan soñra kāl u kīl ya'nī 'ulūm-ı zāhireden
bildiḡiñ fūnūn yoḡ olur ve saña o günde o fūnūnuñ aşla fāyidesi olmaz zīrā anlar
ḡayāt-ı dünyā ziynetidir şāḡ olduḡca ḡāce efendi diyerek ta'zīm iderler ve hediye
virirler ve elini öperler mevt gününde ve ba'de'l-mevt daḡı fāyidesi tekmīl olur fūnūn
envā' dımeḡdir ve raḡīl rıḡlet ma'nāsınadır

(1303) Meşnevi

'Ālem-i ḡāmūşi āyed pīş-i bīst

Vāy-ı ān ki derderūn ünsiṡ nīst

Ba‘de önüne sükût ‘âlemi gelir hele tır görürsün vâý o günde o kimesneniñ hâline ki
kalbinde hayâtda iken Cenâb-ı Hâk ile bir üns ü ülfet tutmadı ve ğaflet ile ‘ömrünü
geçirdi zîrâ o günde muẓtarib ve müte’ellim olur

(1304) Meşnevi

Şaykalî kun yek dü rûzî sînerâ

Defter-i ħod sâz-ı ân âyînerâ

Bir iki gün şadrına cilâ virmeklik [İ-113a] eyle kalbini mücellâ eyle ve o âyîne
eyledigiñ kalbini kendine bir kitâb düz ve kıl saña selâmet tarafı budur

(1305) Meşnevi

Ki zisâye-yi Yûsuf-ı şâhibkırân

Şud Züleyhâ-yı ‘acûz ezser cûvân

Kalbiñ mücellâ olmasını bu beyit ile ta‘lîl buyururlar ki zîrâ vaċtiñ şâhibi olan
Ĥazret-i Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ sāyesinden koca karı olan Züleyhâ başdan cûvân
oldı sen daċı Yûsuf sired bir şeyĥ-i kāmile muċârın olur isen seniñ daċı pās tutmuş
kalbiñ muşaykal olur zîrâ büyüklere muċārenet sebebiyle emr-i ‘asîr emr-i yesîr olur
menkûldür ki Ĥazret-i Züleyhâ Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ firâkıñdan âh u enîñ iderek
gençliği ‘acûzlığa mübeddel oldu ve kendi mālını ben Yûsufı gördüm diyene baĥş
iderek fakîrî’l-hâl oldu ve köleden ve cāriyeden ve ism-i māl ıtlâk olunur nesneden
belki kuvvet-i yevmiyesinden kendüye ‘acz-i küllî geldi böyle iken Yûsuf ‘aleyhi’s-
selâm ta‘cîz ĥavfıyla semtine gitmek gibi ve ‘arz-ı hâl gibi işlere daċı cür’et itmez
idi ċünkü nâċâr ċaldı Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ rehğüzerinde gelip tevaċċuf eyledi
Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm daċı saltanat ile gider iken Ĥazret-i Züleyhâ Yûsufi görünce
bir âh eigersüz eyledi ki Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ kalbi yandı su’âl buyurdılar ki bu
‘acûze kimdir didiler ki Züleyhâdır Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm daċı sarāya bunu götürüñüz
diyü emr buyurdılar ċünkü Züleyhâ sarāya geldi Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm ĥuzûrına
da‘vet idip ‘azîm talĥîfler ve nevāzişler eyledi ve buyurdılar ki murâdıñ ne ise söyle
du‘â ideyim ve Rabbime niyâz daċı ideyim Züleyhâ didi ki evvelki ĥüsnimi ve

cemālîmi ve şebâbetîmi Cenâb-ı Kibriyâ ‘avdet itdirsın Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm dahı hûlûş-ı kalb ile du‘â buyurup ve du‘âları hedef-i icâbete vâşıl olup hûsn ü cemâlî kendüye redâ olundı birkaç gün mürûrında taraf-ı Hâkdan vahy-i İlâhî vârid oldı ki Züleyhâyı nikâh ile ezvâcınıñ zümresine ilhâk eyle Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm dahı istinkâh idip zümre-yi ezvâcından oldı ve yine Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm da muqaddem Züleyhânıñ kendüye olan maḥabbeti gibi Hâzret-i Züleyhâya ‘azîm maḥabbeti ḥâşıl oldı hattâ bir gün qurbân murâd idip Hâzret-i Züleyhâ râzî olmayıp firâr ider iken Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm dahı verâsından segirdip qamîşinden tutmuşlar ve qamîş dahı çâk olmağla Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm tebessüm iderek buyurmuşlar ki muqaddem siz bize tâlib iken ve biz firâr ider iken pîrâhenimden tutduñ pîrâhenim çâk olmış idi [S-76a] şimdi emr ber‘aks olup ve maḥabbet bize ‘avdet itmekle kışâş olundı ba‘id-i zamân Hâzret-i Züleyhâda ‘aşq-ı İlâhî gâlebe itmekle siyâh çamur ile şıvanmış bir şavma‘a yapıp şeb u rûz orada olup Cenâb-ı Kibriyâya tâ‘at u ibâdet ile meşğûl [İ-113b] olmağla nisâ-yi vâşılât zümresinde oldılar *radîyallâhu te‘âlâ ‘anhâ*

(1306) *Meşnevi*

Mişevd mübdel beḥurşîd-i temûz

Ân mizâc-ı bârid-i berdü’l-‘acûz

Temûz ayı geldikde ol mâhıñ güneşinden bir berdü’l-‘acûzuñ bârid olan mizâcı ḥârethli olur ve havâ ḥârethte mübeddel olur ya‘nî berdü’l-‘acûz zamânında havâda olan burûdeti âftâb-ı temûz ḥârethte mübeddel ider zîrâ havâ berdü’l-‘acûz mevsiminde nice bârid ise temûz mevsiminde dahı öyle bâridir lîkin âftâb burûdetini ḥârethte mübeddel ider dimekdir çünki berdü’l-‘acûzuñ bârid olan mizâcına âftâb temûza muqârenet ile ḥâreth u leṭâfet geldi sen dahı bir insân-ı kâmile muqârin olur isen seniñ dahı mizâcında ve ḥilkatinden burûdet zâyil olur laṭîfu’l-mizâc bir kimesne olursun buyurmak isterler

(1307) *Meşnevi*

Mişevd mübdel besûz-ı Meryemî

Şāh-ı huşk-ı naḥl mürde-yi mātemi

Yine mürīdīñ tebdīl olunmasına bir mişāl-i āḥir baştı idip buyururlar ki Ḥāzret-i Meryem *raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhānīñ* ḥarāret-i ḳalbi ve ıztırāb-ı derūni sebebiyle ḳurumuş dal mīveli ḥurmā ağacına mübeddel olur çünkü böyle leb-i huşk olan şāḥ Ḥāzret-i Meryeme muḳārenet ile naḥl-ı mīvedār oldu sen daḥı Meryem şıfat bir kāmile muḳārin olur isen şāḥ-ı leb-i huşk gibi olan vücūduñ mīve şāḥibi bir ‘ālī ḥurmā ağacı olur zīrā isti‘adādda şāḥ-ı leb-i huşkdan aşağı olmadıñ çünkü odun isti‘adād şāḥibi degil iken böyle oldu seniñ bu isti‘adād-ı tām ile şāḥ-ı leb-i huşkdan a‘lā olacağıñ emr-i bedīhidir menḳūldür ki Ḥāzret-i Meryem *raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhā* kendi ḳavminiñ sufehāsının kelāmıların istimā‘dan inkisār-ı ḳalb ve ḡubār-ı ḥātır ḥāşıl oldu şehri terk idüp saḥrāya ‘āzm oldılar ve daḥı vaż‘-ı ḥamle dek o saḥrāda sākine oldılar çünkü müddet-i ḥaml tamām oldu ve vaż‘-ı ḥamliñ emāresi zāhir oldu gördi ki kendinden ḡayri bir ferd yokdur ve yine me’kulāt ve meşrūbāta mūte‘allik olan şey’den o saḥra ḥālīdir kendüye bir ḥūzn ü inkisār-ı ḳalb gelip ***yā leyteni mittu ḳable haza ve kuntu nesyen mensiyyen***²¹¹ buyurdıkda ‘İsā *‘aleyhi’s-selām* daḥı henüz tevellüd itmemiş olmaḡla baṭn-ı şerīfinden nidā buyurdılar ki ey vālide maḥzūn olma ve böyle kāşķı öleydim ve şu günleri görmeyeydim dime işte Ḥaḳ celle ve a‘lā seniñ içün bu saḥrāda bir ırmaḳ ḥalk eyledi şudan iç ve ḥācetini andan def‘ eyle ve yine mīveden ve yapraḡdan ḥālī olan şu ḥurmā ağacının dālını kendi cānibine çek ve taḥrīk it saña o ağacdān laṭīf ve tāze ḥurmālar pīşḡāhına düşer ve anlardan daḥı tenāvül eyle diyerek sem‘-i şerīfine bir nidā geldi çünkü Ḥāzret-i Meryem naẓar itdi ve gördi ki bir çay akar ba‘de gelip berg ü bārdan ḥālī olan ḥurmā ağacının dālını silkdi ve taḥrīk eyledi o dāldan laṭīf ve ter u tāze ḥurmālar düşmege başladı o ḥurmadan yiyip ve o şudan içip açlıḳları [İ-114a] ve ıztırābı zevāl yüzünü tutdı ba‘de ‘İsā *‘aleyhi’s-selām* toḡurup ve ḳucaḡına alıp şehre ‘azīmet eyledi nitekim Ḳur‘ān-ı ‘Azīmde ***ḳad ce‘ale Rabbuki taḥṭiki sırıyyān vehuzzi ileyke biciz‘i’n-naḥleti tusāḳiṭ ‘aleyki ruṭaben***

²¹¹“Keşke bundan önce ölseymdim de unutulup gitseydim.” (Meryem 19/23)

cenîyye fe kuli veşrabi ve qarri ‘aynan fe immā terayinne mine’l-beşeri eḥaderi²¹²

buyrularak taşrîḥ ve tafşîl ve beyân olunmuşdur naḥl-ı ḥürremiden murād mîveli olan ḥurmâ ağacıdır zîrâ dıraḥt o zamân ḥurrem u ḳutlu olur ki kendinde mîve ola eyyâm-ı şitâda ağaclarda ḥürremlik yokdur

(1308) Meşnevi

Ey ‘acûze çend gûşî bâḳazâ

Naḳd cû eknûn rehâ kun mâmezâ

Ey ḳoca ḳarı ḳazâ-i İlâhî seni şimdi ḳoca ḳarı itmiş genc olayım diyü ḳazâ ile nice bir mu‘âraza idersin o bu mümkün degildir zîrâ ḳoca ḳarı gülgüne isti‘mâliyle ve muşḥaf-ı şerîfin ‘aşrlarını yüzüne yapışdırmak ile genc olmaz iyüsi şimdiki ḥâline râzî ol ve daḥı mâzîde olan genclik ḥâlini ve şâbb olmak sevdâsını terk eyle zîrâ senin gencligin mümkün degildir buyurmak isterler [S-76b]

(1309) Meşnevi

Çün ruḥatrâ nîst derḥûbî ümîd

Ḥâḥ gülgüne nih ü ḥâhî midîd

Çünkü ey ‘acûze senin yanağının güzel olurum diyü ümîdi yokdur zîrâ buruşmuşdur ve keler yüzine dönmüşdür bu şüretde yanağına ister ve düzgün ḳoy anıyla rengâmîz eyle ister iseñ mürekkebden noktalar ve ḥaṭ çekmek ile tezyîn eyle o ruḥların güzel olmaz midâd kelimesi ümîde müvâfaḳat için imâle ile okunur **Ḥikâyet-i ân rencûr ki ṭabîb der’ü ümîd-i şîḥḥat nedîd²¹³** Burası o ḥastenin ḥikâyesidir ki ṭabîb şîḥḥat ve âfiyet bulmasını o ḥastede me’mûl itmedi

(1310) Meşnevi

Ân yekî rencûr şud sūy-ı ṭabîb

²¹²“Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Artık ye ve iç. Gözün aydın olsun. Eğer beşerlerden biri ile karşılaşırsan ‘Ben Rahman’a savm adadım, bu nedenle bugün hiç kimse ile konuşmayacağım, de.’ ” (Meryem 19/25-26)

²¹³ “O hastanın hikâyesidir ki, tabib onun hakkında sıhhat ümidi görmedi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 428

Güft nabżemrā ferū bīn ey lebīb

Ol bir haste tabīb dükkānı tarafına gitdi tabībe didi ki ey ‘āqıl zāt benim nabzımı gör ve benim ‘illette münāsib ilāc eyle ferū bu maḳāmda zāyiddir ve taḥsīn-i lafz ve tekmīl-i vezn için gelmiştir

(1311) Meşnevī

Tā zinabz āgeh şevī ezḫāl-dil

K’īn reg-i destest bādil muttaşıl

Zīrā nabızdan gönül ḫāline āgāh olursun zīrā insānıñ nabzında olan tamar ḳālbine muttaşıldır edāt-ı haber ma’nāda muttaşıl kelimesine merbūṭ olmağla muttaşilest taḳdīrindedir

(1312) Meşnevī

Çünki dil gaybest ḫ’āhī z’ū mişāl

Z’ū becū ki bādilesteş ittışāl

Çünkü gönül gaybīdir andan temşīl ve bir şey’i anlamak murād ider iseñ gönül ḫālini andan anlamak iste ki o şey’in gönle ittışālī ve irtibātı vardır mişāl bu maḳāmda temşīl ve andan bir nesne anlamak ma’nāsınadır ve edāt-ı haber daḫı ittisāle merbūṭdur zīrā görmez misiñ

(1313) Meşnevī

Bād pinhānest ezçeşm ey emīn

Dergubār u cünbiş-i bergeş bebīn

Rüzgār gözden maḫfīdir ve gaybīdir sen o rüzgārı aña muttaşıl olan gubārda ve daḫı anıñ yaprağının ḫāreketinde gör ve andan rüzgārın ḫālini ve vücūdını [İ-114b] idrāk eyle

(1314) Meşnevī

K’ezymīnest ū vü z’ān yā ezşimāl

Cünbiş-i berget bûgüyed vaşf-ı hâl

Öyle ki o rüzgâr şâğ cânibden mı esicidir yohsa şol cânibden mi esicidir yaprağın hareketi ne cânibden esdigini saña söyler ve ifade ider işte böyle umûr-ı ğaybiye gözde zâhir olmamağla muķârininden ma‘lûm olur gönûl hâli nabızdan ve rüzgârın hâli ğubârdan ve bergden ma‘lûm olduğı gibi

(1315) Meşnevi

Mesti-yi dilrâ nemîdânî ki kû

Vaşf-ı ü eznergis-i maḥmûr cû

Gönûl mestliğini görmemek ḥasebiyle bilmezsiñ zîrâ gönûl mestliği kıandedir diyü söylersin seniñ kanı dimekliğiñ bilmedigine ‘alâmetdir ve bilmemege sebep gönûl mestliği zâhirde görünmeyip umûr-ı ğaybîden olmasıdır bu şûretde anıñ vaşfını ‘âşıkıñ maḥmûr olan çeşminden aña zîrâ göz gönle muķârindir ve gönûlden göze yol vardır nergis göz ma‘nâsına ıstılâḥ olmuştur

(1316) Meşnevi

Çün zizât-ı Haḫ ba‘îdî vaşf-ı zât

Bâz dâni ezResûl ü mu‘cizât

Çünkü ey ğâfil Allâhu Te‘âlâ Ḥazretlerinden ba‘îdsiñ ve ba‘îdiñ sebebiyle Haḫkı bilmege kıudretiñ yokdur böyle olunca Cenâb-ı Kibriyânıñ zâtınıñ vaşfını zât-ı Bârîye muķârîn olan Resûl-i Kibriyâdan anıñ mu‘cizelerinden aña zîrâ peygamber-i zîşândan ve mu‘cizelerinden Cenâb-ı Kibriyânıñ zâtınıñ kıudreti ve kemâli münfehim olur keennehü dindi ki ben peygamberi ve anıñ mu‘cizâtını kıande gördüm bu beyit ile bu su‘âle cevâb buyururlar ki

(1317) Meşnevi

Mu‘cizâtî vü kerâmâtî ḥafî

Berzened berdil zipîrân-ı şafî

Enbiyânîñ mu‘cizeleri ve hafî olan kerâmetleri albi şâfî ve hâliş olan evliyâullâhdan insânîñ albine urur ve ‘aks ider işte bundan iun evliyâullâha muârenet lâzımdır ki enbiyâ-yi ‘izâm ve anlarıñ mu‘cizâtı biline ve o mu‘cizelerden zât-ı Bârî dahı biline

(1318) Meşnevi

Ki derûñşân şad kıyâmet nad hest

Kemterîñ ân ki şeved hemsâye mest

Zîrâ anlarıñ iunde yüz hâzır kıyâmet vardır o kıyâmetiñ ziyâde ednâsı odur ki kendiniñ koñşusu mest olur hemsâyeden murâd muârin olandır ve kıyâmetden murâd evliyâullâhîñ ulûbında olan esrâr-ı İlâhiyye ve hük-m-i yezdâniyedir ve kendileriniñ yoklukları ve maâm-ı fenâlarıdır böyle olan zâtîñ elbet albinden mu‘cizâtı-ı Muammediye ma‘lûm olur [S-77a]

(1319) Meşnevi

Pes celîsullâh geşt ân nîk bat

Ki bepehlû-yı sa‘îdî burd rat

Böyle olunca o nîk bat olan mürîd Allâhu Te‘âlânîñ celîsi oldu zîrâ o mürîd bir sa‘âdetle muttaşif zâtîñ yanına metâ‘-ı vücûdını ilette nitekim *men erâde en yeclise ma‘allâhi fe‘l-yeclis ma‘achli‘t-taşavvuf*²¹⁴ buyrulmuşdur

(1320) Meşnevi

Mu‘cize k’ân bercemâdî zed eşer

Yâ ‘aşâ yâ bar yâ şau‘l-amer

Bundan řoñra pîrân-ı ařfiyânîñ albinden mürîdiñ albine mu‘cize-yi Muammediye ‘aks itdiginiñ işbâtına şurû‘ idip buyururlar ki bir mu‘cize-yi Muammediye [İ-115a] veyâ âhîr nebîniñ mu‘cizesi ki cemâda te‘şîr itte o mu‘cize yâ ‘aşâdır yâhûd barı yarmaktır yâhûd ameri řa itmekdir ‘aşâdan murâd ‘aşâyı ejdehâ itmekdir ve bardan murâd barı yarmaktır bu iki mu‘cize Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmîñ mu‘cizesidir

²¹⁴ “Allah ile beraber olmak isteyen kimse, tasavvuf ehli ile beraber otursun.”

şakku'l-kamer dağı peygamberimiz *şallallāhu te'ālā 'aleyhi's-selām* hazretlerinin mu'cizesidir bu beyit-i şerif gelecek beyite merhūndur ma'lūm ola ki mu'cize 'aşā degildir belki 'aşā mu'cizeniñ maẓharıdır ve yine baħr dağı böylecedir aşıl mu'cize 'aşāyı ejdehā itmek ve deryāyı 'aşā ile şak olunmuş itmekdir Hāzret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* 'aşā ile baħre mu'cize ta'bīr buyurması mu'cizeniñ maẓharı oldukları cihetdendir ma'lūm olmağla müsamāha buyurdılar

(1321) Meşnevi

Ger eşer bercān zened bīvāsıta

Muttaşıl gerded bepinhān rābıta

Eger o mu'cize vāsıtasız cāna urursa ve te'sīr ider ise o cān gizlüde kendini Allāhu Te'ālāya rābıta iderek Cenāb-ı Hāḳḳa muttaşıl olursa 'aceb olmaz zīrā

(1322) Meşnevi

Bercemādāt ān eşerhā 'ariyest

Ān pey-i rūḥ-ı hoş-ı mütvāriyest

Cemādāt şüretde insān-ı kāmiliñ ıalbinden mürīd-i şādıḳıñ ıalbine te'sīr ider ve te'sīr itmesi 'aceb olmaz zīrā mu'cizeden ğaraż nüfūs-ı insāniyeye te'sīridir cemādāta te'sīri degildir belki cemādāta te'sīri oradan insānıñ ıalbine üzerine o mu'cizeniñ eşerleri 'ariyetdir aşıl o mu'cize ğüzel ve hoş mestūr olan rūḥ içündür bu te'sīr itsin içündür mütvāri tefā'ül bābından ism-i fā'il olarak gizlenici ma'nāsınadır zārūret-i vezn için tāsını iskān ile okı nitekim böyle olduğunu bu beyit ile Cenāb-ı Mevlānā *ḳuddise sırruhu* beyān buyururlar

(1323) Meşnevi

Tā ez 'ān cāmed eşer ğired zāmīr

Ḥabbezā nān bīheyūlā-yı ḥamīr

Hattā o cāmid olan nesneden insānıñ ıalbi eşer tıtsuñ ya'nı mu'cize evvelā cāmide te'sīr itsiñ ve şāniyen o cāmidden insānıñ ıalbine te'sīr itsin içündür bundan sonra

mısrâ‘-ı şânî ile def‘a-yı vâhidede mürşid-i kāmiliñ kalbinden mürîdiñ kalbine vâsıtasız te‘şîr iden mu‘cizeyi şenâ idip buyururlar ki ne güzel itmekdir ol itmek ki anda hamîr heyûlâsı yokdur ve hamîr olmağsız itmek olmuştur ‘âriflere ‘âlem-i ğaybdan zâhir olan itmek gibi heyûlâ bir nesneniñ maddesine dinir hükemâ ıstılâhîdir meşelâ hamîr gibi ki nânîñ maddesidir ve un ile şu gibi ki hamîriñ maddesidir habbezâ kelimesi dağı ef‘âl-i medhden olmağla ne güzeldir demekdir ve bu habbezânîñ fâ‘ili kendinden cüz‘ olan zâ kelimesidir

(1324) *Meşnevi*

Habbezâ ħ‘ân-ı Mesîhî bîkemi

Habbezâ bibâğ-ı mîve-yi Meryemi

Ne güzeldir ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâma mensûb olan nokşansız sofrâ zirâ eczâsını tedârik zahmeti yokdur ve tabğ şıkletinden dağı berîdir ħ‘ândan murâd ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâma semâdan nâzil olan sofradır ve dağı güzeldir mihrâb içinde Hâzret-i Meryem radıyallâhu te‘âlâ ‘anhâ zâhir olan mîve bâğı yok iken umûr-ı meşhûredendir ki [İ-115b] Hâzret-i Meryeme mihrâb içinde Cenâb-ı Kibriyâ mîve ve sâ‘ir rızık virir idi kâlellâhu te‘âlâ fî kitâbe’l-kerîm *kullemâ dahale ‘aleyhe Zekerıyye’l-mihrâbe vecede ‘indehe rızka*²¹⁵ ya‘nî ne zamân Zekerıyyâ ‘aleyhi’s-selâm Mescid-i ‘Akşâda Hâzret-i Meryem mihrâbdan i‘tikâfda iken ve ta‘abbüd ile meşgûl iken yanına varsa Hâzret-i Meryemiñ ‘indinde rızık bulur idi [S-77b] hattâ bir gün *yâ Meryemu innâleki hâza*²¹⁶ ey Meryem bu rızık saña kandan gelir diyerek su‘âl buyurdu *kâlet hüve min ‘indallâh innellâhe yerzûk men yeşâu bi ğayri hısâb*²¹⁷ diyerek Hâzret-i Meryem cevâb virdi ya‘nî bu rızık Allâhu Te‘âlânîñ tarafındandır işte böyle me‘mûl olunmayan mağalden dilediği kulunu hesâbsız Allâhu Te‘âlâ merzûk ider diyü cevâb virdiler bağısız mîveniñ hoş olması zahmetsiz ve maşrafsız olması cihetiyledir

(1325) *Meşnevi*

²¹⁵“Zekerıyya, onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur.”(Âl-i İmrân 3/37)

²¹⁶“Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?” der.” (Âl-i İmrân 3/37)

²¹⁷ “O da ‘Bunlar Allah’tandır.’ derdi. Kuşkusuz Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.” (Âl-i İmrân 3/37)

Berzened ezcân-ı kâmil mu' cizât

Berzamîr-i cân-ı tâlib çün hayât

İşte böyle mu' cizât-ı enbiyâ-yi kâmilîñ cânından tâlibîñ cânınıñ derûnına âb-ı hayât gibi urur ve ' aks ider ve mürid-i şâdık andan müntefi' olur

(1326) Meşnevi

Mu' cize bahrest ü nâkış mürğ-ı hâk

Mürğ-ı âbî dervey iymîn ezhelâk

Mu' cize deryâ gibidir ve dağı kâsır olan kimesne o bağı gibi mu' cizeye nisbet olundukda tavuk gibidir ya' nî tavuk deryâda nice helâk olur ise bağı gibi mu' cizeye nisbet ile nâkışlar öyle helâk olurlar ki demekdir lîkin şu kuşu gibi olanlar meşelâ kaz ve ördek gibi o mu' cizde helâkdan emîndir nitekim bağı ile mürğâb deryâda helâkden emîndirler

(1327) Meşnevi

Aczbağı-ı cân-ı her nâmağremî

Lîk kudretbağı-ı cân-ı hemdemî

Zîrâ mu' cize her nâmağremîñ cânına ' acz bağışlayıcıdır ya' nî anıñ helâkına sebebdır ve anlara te'sîr itmez ve îmânlarına sebep olmaz lîkin her muşâhibîñ ve mürid-i şâdıkıñ cânına kudret bağışlayıcıdır zîrâ mürid-i şâdıkıñ i' tîkâdınıñ ziyâdeligine sebep olur ve günbegün ' âlî mertebelere terakkî ider

(1328) Meşnevi

Çün neyâbî in sa' âdet derzamîr

Pes zîzâhir her dem istidlâl gîr

Çünkü mürşid-i kâmilîñ kalbinden mu' cize ' aksiniñ sa' âdetini bulmağı kâdir olmazsıñ böyle olunca zâhirden dâyimâ mu' cizât-ı enbiyâya istidlâl tut ve mu' cizeleri zâhirden anla ki enbiyânıñ qadrini ve şerefini idrâke kâdir olasıñ

(1329) Meşnevi

Ki eşerhâ bermeşâ'ır zâhirest

V'în eşerhâ ezmü 'eşsir muhbirest

Zîrâ eşerler havâss üzerine zâhirdir ve bu eşerler mü'essir-i haqîkîden haber viricidir meşâ'ır meş'arın cem'idir ve havâss ma'nâsınadır bu cihetden mu'cizât-ı enbiyâyı zâhirden idrâk mümkün olur

(1330) Meşnevi

Hest pinhân ma'nâ-yı her dâruvî

Hemçü sihr ü şan'at-ı her câduvî

Görmez misiñ her 'ilâcın ma'nâsı gizlüdür sihr gizlü olduğu gibi ve dağı her cādūnuñ şan'atı gizlü olduğu gibi

(1331) Meşnevi

Çün nazâr derfî'î ü âşâreş kuni

Gerçi pinhānest izhāreş kuni

Çünkü nazârını o 'ilâcın fi'line ve eşerlerine eylersin egerçi ma'nâsı pinhân ise de onu izhâr eylersen bunun [İ-116a] gibi her ne kadar mu'cizât hafî ise de mezâhirine nazâr eyle idrâk mu'cizât idersen demek olur

(1332) Meşnevi

Ḳuvveti k'ân enderûneş muzmerest

Çün befi'î âyed 'ayân u mazharest

Bir kuvvet ki o 'ilâcın içinde muzmerdir çünkü o 'ilâc fi'le gelir ve o ilâc 'amel olunur anın hâli âşkâredir ve o 'amel o ilâcın haqîkatini izhâr idicidir

(1333) Meşnevi

Çün beâşâr in heme peydâ şudest

Çün neşud peydâ zite 'şîr İzedest

Çünkü eşerler ile bil ki mu‘cizāt ve enbiyānıñ haq olduğu ve o zātıñ insān-ı kāmīl olduğu saña zāhir oldu altun Allāhu Te‘ālā Hazretleri bu kadar eşyāda te‘şir itmesinden saña zāhir olmadı bu dağı zāhir olmak iktizā ider idi

(1334) *Meşnevî*

Nî sebebhā vü eşerhā mağz u pūst

Çün becūyî cümlegî âşār-ı ūst

Sebebler ve eşerler gerek maḥfî olsun ve gerek zāhir olsun çünkü cümlesini *kemā hüve Haḫḫa*²¹⁸ taleb eylersin Allāhu Te‘ālānıñ eşerleridir bu eşerden Allāhu Te‘ālāya bilmek lāzım gelir idi ne ‘aceb sen bilmediñ ve Haḫḫı añlamadıñ

(1335) *Meşnevî*

Dūst gîrî çîzhārā ezeşer

Pes çirā z’âşārbahşî bîḫaber

Nesneleri eşerlerden dost tutarsın altun o eşyāya [78a] o eşerleri bağışlayıcıdan bîḫabersin iktizā ider idi ki âşārbahş olan zātı dağı bilesin

(1336) *Meşnevî*

Ezḫayālî dūst gîrî ḫalkrā

Çün negîrî şāh-ı ğarb u şarkrā

Bir ḫayāl-i sādeden ḫalkı dost tutarsın altun ğarb u şark memālikini ḫālikını dost tutmazsın ya‘nî şāyed ki fulān kimesne büyük olur ve baña ikrām ider fikriyle ve vehmiyle başka kimseleri seversin ne ‘aceb bi’l-fi‘l ulu ve seni şeb u rüz merzūk iden zāt-ı şerîfî sevmez ve maḫabbet itmezsin buyurmak isterler

(1337) *Meşnevî*

În sūḫan pāyan nedāred ey kubād

Ḥırş-ı mārā ender ’în pāyān mebād

²¹⁸“Onun hakikat olduğu gibi”

Bu söz ey pâdişâh nihâyet tutmaz bundan fâriğ ol ve yine şürû‘ olunan hikâyeye ‘avdet eyle böyle hikem-i İlahiyye ve ma‘ârif-i yezdâniyye söylemekde bizim hırşımız nihâyet bulmasın hemân ‘ulûm-ı ma‘ârif söyleyim ve me’cûr olayım egerçi hırş emr-i kabîhdir lîkin böyle ‘ulûm ma‘ârif hâriş olmak emr-i kabîh degildir buyururlar kûbâd kâfiñ zammıyla mülûk-ı A‘câmden bir pâdişâhın adıdır bu cihetden muṭlaḳâ pâdişâh ma‘nâsına isti‘mâl iderler **Rücû‘-ı bekışsa-yı rencûr** Burası muḳaddem şürû‘ olunan ḥastanın hikâyesine ‘avdetdir

(1338) Meşnevi

Bâz gerd ü kıışsa-yı rencûr gû

Bâṭabîb-i âgeh-i settârḥû

Girü rücû‘ eyle ve marîziñ kıışsa ḥâlini âgâh ve settâr ḥuylu ṭabîb ile ne eylediler anı söyle ki hikâye nâkıs qalmaya

(1339) Meşnevi

Nabz-ı ü begriṭ ü vâkıf şud ziḥâl

Ki ümîd-i şıḥḥat-ı ü bud muḥâl

Ṭabîb ḥastanın nabzını tıtdı ve daḥı anıñ ḥâlinden vâkıf oldu ki o ḥastaya şıḥḥat ve ‘âfiyet bulmaḳ ümîdi mümkün degil idi [İ-116b] o ḥakîmiñ ‘indinde

(1340) Meşnevi

Güft her çit dil biḥ‘âhed ân bükun

Tâ reved ezcismet in renc-i kühün

Ṭabîb devâ ta‘rîf ider gibi ḥastaya didi ki her nesneyi seniñ göñlün diler anı eyle ve andan perḥîz itme ḥattâ seniñ cisminden bu köhne ‘illet gitsin zirâ bu ‘illetiñ devâsı istedigini itmekdir ve andan şaḳınmamaktadır

(1341) Meşnevi

Her çi ḥ‘âhed ḥâtır-ı tu vâmegîr

Tā negerded şabr u perhîzet zaḥîr

Her nesneyi albiñ ister anı kendinden ba‘îd tutma me‘kûlâtıdan ise ekl eyle ve meşrûbâtıdan ise iç ve ef‘âl maûlesinden ise işle hattâ şabr u perhîz saña iç arısı olmasın çünkü eibbânıñ ‘âdeti ayâtını me‘mûl itmedigi asteye böyle dımedir abîb daı binâberîñ böyle cevâb virdi lîkin asta şıḥḥat böyle itmekte imiş añladı ve mevti üzerine almadı

(1342) Meşnevi

Şabr u perhîz îñ marâzrâ dāñ ziyāñ

Her ı ḥ‘āhed dil derāreş dermiyāñ

Şabr ve ittîā bu marāza ziyāñ utar her ne ki seniñ gōñlûñ ister ortaya anı getir

(1343) Meşnevi

Îñcûñîñ rencûrrâ gûft ey ‘amû

Ḥa Te‘ālā i‘melû māsî‘tumû

Yine abîb didi ki ey ‘amûca bunculayın ayāt ve necāt ümîdi olmayan asteye Allāḥ Te‘ālā azretleri *i‘melû māsî‘tum*²¹⁹ buyurdu ya‘nî istediinizi işleyiñiz dımedir bu āyet-i kerîme kefare akıñdadır küffār çünkü cehenneme gidecedir bu şûretde ne dilerse varsın işlesin abîb daı bu astayı necāt bulmamada cehenneme gidecek küffāra teşbîḥ idip bu cihetden Ḥa Te‘ālā siziñ aıñızda *i‘melû māsî‘tum*²²⁰ buyurdu diyerek astaya böyle söyledi

(1344) Meşnevi

Gûft ḥîñ rev ḥayr bâdet cāñ-ı ‘am

Men temāşā-yı leb-i cû mîrevem

Ḥasta daı abîbe didi ki ey ‘amûcanıñ cāñı saña ḥayr olsun yûri āgāḥ ol ve işine ba zîrā ben ‘illetimiñ ‘ilācını öğrendim benim cāñım ırma kenārına gitmek ister ben

²¹⁹“Dilediinizi yapın!” (Fussilet 41/40)

²²⁰“Dilediinizi yapın!” (Fussilet 41/40) Bu kısım İ nüshasında yoktur.

ırmağ kenārına temāşāya teferruc için giderim ve baña şifā olur bu maḳāmda ‘ amdan murād ḥastanīn kendisidir ta‘ ḡīm maḳāmında ve maḥabbet ‘ arz itmekde ṭabībe böyle söyledi nitekim miyān-ı nāsda bu ta‘ bīr daḥı şāyi‘ dir

(1345) Meṣnevi

Bermurād-ı dil hemī geşt ü berāb

Tā ki şıḥḥatrā biyābed fetḥ-i bāb

[S-78b] Göñül murādı üzere o ḥaste dilediği gibi ırmağın etrāfındadır ve geşt ü güzār ider idi tā ki şıḥḥat ve ‘ āfiyete fetḥ-i bāb ḥāşıl ola

(1346) Meṣnevi

Berleb-i cū şūfī-yi binşeste būd

Dest ü rû mişust u pâkî mîfûzûd

ırmağın bir tarafının kenārı üzerine daḥı bir dervīş oturmuş idi elini ve yüzünü o şudan yıkar idi ve daḥı pâklığını ister²²¹ idi

(1347) Meṣnevi

Ū ḳafāyeş did çün taḥyīliyi

Kerd ūrā ārzū-yı sīliyi

Çünkü dervīş başını açmış idi o ḥaste anın eñsesini bir şüret eñsesi gibi gördi ve anın ḳafasına bir şamār urmağ ārzūsını eyledi [İ-117a]

(1348) Meṣnevi

Berḳafā-yı şūfī-yi ḥamzaperest

Rāst mīkerd ezberāy-ı şaf‘-ı dest

Bulgur şūrbāsına ‘ aşık olan dervīşin eñsesi üzerine elini şamār urmağ için toğrı eyledi ve ref‘ itdi şaf‘ şamār ma‘ nāsınadır

(1349) Meṣnevi

²²¹ister S: artırır İ

K 'arzūrā ger nerānem tā reved

Ān ṭabībem güft k 'ān 'illet şeved

Öyle zihninde hülyā iderek ki eger bu ārzūyı benden zāyil olsun için icrā itmez isem o ṭabīb baña didi ki o sende 'illet olur elbet bu şamārı ben icrā itmeliyim ve bu dervīşin eñsesine şamār urmalıyım

(1350) Meşnevi

Sīliyeş ender berem derma'reke

Z 'ān ki lātulkū bieydī tehluke

Bu dervīşe ceng itmekde olduğım hâlde bir şamār iletirim ve bu vehmi kendimden def' iderim zīrā Kur'ān-ı Kerīmde Allāhu Te'ālā Hāzretleri *ātulkū bieydīkum ile't-tehluke*²²² buyurmuşdur bu ārzūyı def' itmemek nefsinı mehlekeye ilqādır

(1351) Meşnevi

Tehlükest in şabr u perhīz ey fülān

Hoş bekūbeş ten mezen çün beddilān

Bu şamārı urmağdan şabr u ittikā ey kimesne tehlikeye nefsinı ilqā qabīlinden şāyılır hemān güzelce bu sūfīnīn eñsesine şamārı ur ve qorqaklar gibi şamārdan tenini sākin eyleme diyerek ḥasta kendi kendüye böyle didi

(1352) Meşnevi

Çün zedeş sīlī berāmed yek ṭarāḳ

Güft şūfī hey hey ey qavvād-ı 'āḳḳ

Çünkü ḥaste o dervīşe bir şamār urdı anıñ eñsesinden bir ṭaḳ şadāsı zāhir oldu o şūfī daḥı didi ki ey 'āşī pezevenk bu şamārı altun urduñ qavvād 'Arabīdir pezevenk ma'nāsındır 'āḳḳ ism-i fā'il olmaḳ üzere 'āşī dimekdir fi'l-'aşl ebeveynine 'işyān idene dirler bu maḳāmda mutlakā 'āşī dimek olur

²²²“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.” (Bakara 2/195)

(1353) *Meşnevi*

Hâst şūfî tâ dü se müşteş zened

Seblet ü rişes yekâyek berkened

Şūfî kemâl-i infî'âlinden murâd eyledi ki o hasteye iki üç yumruk ura ve ahz-ı intikâm ide ve dahı anıñ bıyığını ve şağalını bir bir kopara beyit-i âtiye merhûndur

(1354) *Meşnevi*

Bâz endîşîd ezza'f-ı ūrâ

Güft eger müştî zenem kereded fenâ

Dervîş girü bunuñ za'af-ı bedeninden tefekkür eyledi ve didi ki eger bu herîfe bir yumruk urursam cânı çıkar soñra baña diyeti lâzım gelir ve hem de katl-ı nefis itmiş olurum bu mülâhâzaya mebnî şamâr urmadı ve mütehayyir kaldı bundan soñra bir miqdâr ma'ârif beyânına şurû' idip buyururlar ki

(1355) *Meşnevi*

Halk rencûr-ı dıķ u biçâreend

V'ezhîdâ'-ı dîv sîlîbâreend

Nâs bu haste gibi dıķ-ı ma'nevî marâzına mübtelâdır ve bu 'illet çâresizdir zîrâ mürşidleri yokdur ki anları bu 'illetden tahlîş ide²²³ ve dahı şifâdır diyerek şeytânıñ hîlesinden virdigi vesvese sebebiyle nâsıñ eñsesine zulm şamârını yağdırıcıdır bu ma'nâya göre bâre yağdırıcı demek olur yâhûd bâre harîş demek ola böyle olunca ma'nâsı şamâr urmağa harîşdir demek olur şamârdan murâd zulm dımeķdir

(1356) *Meşnevi*

Cümle derîzâ-yı bîcürmân [İ-117b] harîş

Derķafâ-yı hemdiger cûyân naķîş

²²³ide S: eyleye İ

‘Avām-ı nās şuçsuzlara ezāda harīsdirlər ve biri biriniñ eñsesinde ‘aybını tecessüs idicidirler

(1357) *Meşnevi*

Ey zenende bigünāhānrā kafā

Derkāfā-yı hod nemibīnī cezā

Ey şuçsuzlarıñ eñsesine şamār urucı urdığiñ şamārıñ cezāsını eñsende görmez misiñ elbetde görürsün zīrā Qur’ān-ı Kerīmde *men ‘amile şālihan fe linefsihi ve men asā’e fe‘aleyhā*²²⁴ buyrulmuşdur [S-79a]

(1358) *Meşnevi*

Ey hevārā tıbb-ı hod pindāste

Berza‘ifān şaf’rā bugmāšte

Ey hevā-yi nefsinı kendüye tab’ u ‘ilāc zann iden ādem ve bu cihetden za‘ifler üzerine şamār havāle iden kimesne beyit-i ātiye merhūndur

(1359) *Meşnevi*

Bertu handid ān ki güftet in devāst

Üst k’Ādemrā begendüm rehnümāst

Seniñ üzerine güldi ve seni suhreye eyledi o kimesne ki saña bu şamār ve bu zulm ‘ilācdır diyü ta’rif eyledi o mel’ündür o ki ‘Ādem ‘aleyhi’s-selāma buğdaya rehnümā ve dālle oldı ve Ādem Hazretleriniñ cennetden rüy-ı zemīne gelmesine sebep oldı

(1360) *Meşnevi*

Ki hurid in dāne ey dü müsta’in

Behr-i dārū tā tekunā hālidin

Öyle diyerek sebep oldı ki ey iki yarım taleb idici ve ölmemege istimdād idici zātlar ‘ilāc için ve neyl-i murād için bu şecere-yi hulddan ekl idiñiz hattā dāyimā qalasınız

²²⁴“Kim salihati yaparsa kendisi için yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa kendisi için yapmış olur.”(Fussilet 41/46)

ve mevdi zevk itmeyesiñiz zîrâ bu ağacın dânesi hayât-ı ebedîyyeye sebebdır ve bunun üzerine dahı yemin eyledi kâlellâhu te‘âlâ *ve kâsemehumâ innî lemine’n-nâşihîn*²²⁵

(1361) *Meşnevi*

Ūş lağzânîd ü ūra derkafâ

Ân kafâ vâgeşt u geşt inra cez

O iblîs Âdem ‘aleyhi’s-selâmın bu hîle ile ayağını kaydıldı ve aña şamâr urdı lîkin o şamâr bîğayr-ı Hâk olmağla girü döndi o iblîse büyük cezâ oldı kafâ bu makâmda şamâr demekdir

(1362) *Meşnevi*

Ūş lağzânîd saht ender zelağ

Lîk puşt u destgîreş bûd Hâk

O iblîs Âdem ‘aleyhi’s-selâm çamur içünde ziyâde kaydıldı lîkin anın mu‘îni ve elinden tutucusı Allâh Te‘âlâ idi bu cihetden çok ziyân görmedi zelağ kaymak ve koyu çamura dirler

(1363) *Meşnevi*

Kûh bûd Âdem eger pürmâr şud

Kân-ı tiryâkest ü bîzrâr şud

Âdem ‘aleyhi’s-selâm ‘ilm ü kemâlde tığ gibi idi eger yılân gibi vesvese ile dolu olmuş ise de tiryâk-i ma‘deniyedir ziyânsız oldı eger pürmâr şud mısrâ‘-ı şânîye merbûtdur

(1364) *Meşnevi*

Tu ki tiryâkı nedâârî zerreyî

Ezhalâş-ı hod çirâ bîğarrayî

²²⁵“Ve ikisine: ‘Ben gerçekten ikinizin de iyiliğini istemekteyim.’ diye yemin etti.” (Araf 7/21)

Sen ki bir zerre tiryāk tutmazsıñ ben ħalāş olurum diyü altun mağrürsuñ mārıñ
şerrinden tiryāksız ħalāş olunur mı

(1365) Meşnevi

Ān tevekkül kû Ĥalîlâne turā

V'ān kerāmet çün Kelîmet ezkucā

Ĥazret-i İbrāhîm ħalîlullāha lâyıķ olan tevekkül sende ķanı ve daķı o ululuķ ki Mūsā
‘aleyhi’s-selāmdır saña ķandedir ve nereden gelmişdir ya‘ni sende bu tevekkül ve
bu ululuķ yokdur ki

(1366) Meşnevi

Tā neberred tiġet İsmā‘îlrā

Tā kunî şehrah-ı ķar‘-ı Nîlrā

Ĥattā kılıcın İsmā‘îl ‘aleyhi’s-selām kesmesin ĥattā baķrın altunı ulu ve cādde yol
idesin [İ-118a] bıçağın ‘adem-i ķaťı tevekküle tevaffuķ ider bu baķrden yol açmaķ
kerāmete tevaffuķ ider

(1367) Meşnevi

Ger sa‘îdî ezmināre üftîd

Bādeş ender cāme üftād u rehîd

Eger bir baķtlı ādem mināreden düşdi ise rüzgār daķı anın cāmesine tölup o ādem
helākdan ħalāş oldu ise beyit-i ātiye merhūndur

(1368) Meşnevi

Çün yaķînet nîst ān baķt ey ĥasen

Tu çirā berbād dādî ĥ işten

Çünki ey güzel seniñ yaķîniñ o baķta yokdur böyle olunca altun sen kendini
mināreden atmağla rüzgāra ve telefe virdiñ fulāna böyle oldu diyerek anın baķtı var

imiş oldu baķalım saña dađı olur mı ĥāşılı emr-i mevhūm ile böyle beyhūde ‘amel kār-ı ‘aql degildir buyurmak isterler.

(1369) Meşnevi

Z’în mināre şad hezārān hemçü ‘Ād

Mifütādend ü ser u sır bād dād

Bu mināreden nice biñ eşkiyā düşdiler başını ve içünü yile virdiler bunlara baķ ve ihtiyāt eyle ve kendini mināreden atma

(1370) Meşnevi

Sernigūn üftādegānrā z’în menār

Mıniger tu şad hezār ender hezār

Mināreniñ tahtına başı üzere düşenlere ve helāk olanlara sen nazar eyle böyle olunca yüz biñ kişiler vardır bunlardan ‘ibret al öyle umūr-ı nādireye baķma bir kimesne ĥānesinde defīne bulmağla herkes defīne bulmak lāzım gelmez [S-79b]

(1371) Meşnevi

Tu resenbāzī nemidānī yakīn

Şükr-i pāhā gūy u mīrev berzemīn

Sen cānbāz degilsin ve resenbāzlığı dağı iyü bilmezsın böyle olunca ayaklarınıñ şükrünü Mevlāya söyle ve ĥamd eyle ve yirde yürü şakınıp ipe çıkma düşersin

(1372) Meşnevi

Per mesāz ezkāğıd ü ezkuh meper

Ki derān sevdā besī refteş ser

Kāğıddan kendine ķanāt ķılma ve tāğdan uçma zīrā o sevdāda çok baş gitmiştir ve çok kimse böyle kızbu ĥīle ile helāk olmuştur ezcümle meşāyih-i müzevvirinden ‘ibret al ve bir ferdi aldatma

(1373) Meşnevi

Gerçi ān şūfī pūrāteş şud zihaşım

Lîk ū ber‘ākıbet endāht çeşm

Egerçi o şamār urulan dervîş şamārdan içün hışmından pūrāteş oldu ve ğazablandı lîkin ğazabını icrā itmeyip uran haste olmağla ‘ākıbete nazarını ‘ilkā idip şabr eyledi zîrā şabrda ezher cihet iyülük vardır

(1374) Meşnevi

Evvel-i şaf berkesi māned bekām

K’ū negired dāne bīned bend-i dām

Şafiñ evveli ya‘nî mertebe-yi ‘ālî murādı üzere bir kimseniñ üzerine kalır ve eline girer ki o ādem evvelā dāneyi görmeye ve dāmına göre de andan hāzer ide ve encāmbīn ola böyle olan şahş ulu olur ve bermurād olur ammā ‘ākıbete nazar itmeyen sefīl ve sergerdān olur nitekim **Hāzret-i Mısrī** *ḳuddise sırruhu* buyurmuşdur Beyt:

İç ol zehri bal olsun sonunda

Şonunda zehr olan balı n’idersin

(1375) Meşnevi

Ḥabbezā dü çeşm-i pāyanbīn-i rād

Ki nıgehdārend tenrā ezfesād

Ne güzeldir encām ve ‘ākıbet [İ-118b] görücü a‘lā ve ceyyid göz zîrā insānıñ tenini fesād u fışkdan hıfz tutar

(1376) Meşnevi

Ān zipāyāndīd-i Aḥmed būd k’ū

Dīd dūzaḥrā hemīncā mūbemū

O encāmbīn göz Hāzret-i Aḥmed ‘aleyhi’s-selāmñ encāmı ve pāyanı görmesinden müştak ve me’hūz idi bu şüretde kimdeki encāmbīn göz vardır selāmet gözine vāşıl

olur H azret-i A hmedi   e m-i m b reki  yle g z idi ki cehennemi burada kem liyle g r r idi ve da ı

(1377) Me nevi 

D d  ar  u k rsi v  cenn tr 

T  der d   perde-yi  a l tr 

Ve da ı fa r-i   lem efendimiz burada  ar ı ve k rsiyi ve cennetleri g r r idi hatt   a letler perdelerini iz le itdi

(1378) Me nevi 

Ger hem       sel met ez arar

 e m-i z evvel bend   p y nr  niger

Eger d ny n n ve   hiretin n zararından sel met ve nec t ey derv   ister ise n g zini d ny n n ni metinden ba la ve   hiretin n ni metine a  evvelden mur d d ny  ve p y ndan mur d   hiretdir

(1379) Me nevi 

T   ademh r  beb n  c mle hest

Hesth r  binger  ma s s pest

Hatt  halk n n g z ne g r nmeyen um r-ı  aybiyeyi var g resin ve var g r nen d ny  gibi nesneleri al ak ve den  bir ma s s g resi n ve  irkin l  e oldu un  an layas n ve   ma  olmayas n

(1380) Me nevi 

 n beb n b r  ki her ki      a l hest

R z u  eb der c st   c y-ı n stest

Bundan  o ra o  adem g r nen nesnelerin n iy l   n  ve  erefini bey na   r   idip buyururlar ki sen  ademi n ve um r-ı  aybiyenin n idr kin   dir olmama la

maḳbūliyetini añlayamaz iseñ bārī bunı gör ve iyiligini şundan añla ki her kimesneniñ
‘aḳlı vardır gice ve gündüz yokıñ ṭālibidir

(1381) Meşnevi

Dergedāyi ṭālib-i cūdī ki nīst

Derdükānhā ṭālib-i sūdī ki nīst

Fakīrlık ‘āleminde ‘aṭā ve iḥsānıñ ṭālibi kim degildir dükkānlar üzerinde oturan eşnāf-
ı müte‘addideniñ ḳangısı fāyideniñ ṭālibi degildir belki cümlesi ribḥ u fāyideye
ṭālibdir bināberin çarsuda dükkānlarda beklerler işte iḥsān u fāyide ma‘dūm-ı
şarrafdır ‘ademe böyle ḥalḳ hucūm iderler bu ḥāl ‘ademiñ mergūbiyitine delālet ider

(1382) Meşnevi

Dermezāri‘ ṭālib-i daḥlī ki nīst

Dermağāris ṭālib-i naḥlī ki nīst

Mezra‘alarda ekiniñ ṭālibi ḳanḡı ekici degildir bāḡçelerde ağacın ṭālibi ḳanḡı
bāḡçevān degildir belki cümlesi ṭāliblerdir ḥalbuki ekin ve ağaç cümlesi ‘ademdir
mağāris mağrasiñ cem‘idir ağac dıkecek mekān dimekdir ravza murād olunur ḡars
mīveli olan ağacı bāḡçeye dikmege dirler naḥl egerçi ḥurmā ağacına dinir ve līkin bu
maḳāmda muṭlāḳa ağac murād olunur [S-80a]

(1383) Meşnevi

Dermedāris ṭālib-i ‘ilmī ki nīst

Derşavāmi‘ ṭālib-i ḥilmī ki nīst

Medreselerde bir ‘ilme ṭālib olan kimdir ki olmaya belki herkes ve her ṭālib bir ‘ilme
ṭālibdir ve yine ‘ibādeṭhānelerde bir ḥilme ṭālib kimdir olmaya belki her şūfī bir ḥilme
ve ḥulḳ-i ḥamīde ṭālibdir bu ‘ilm ile ḥilm daḡı ma‘dūm olmaḡla herkes ‘ademiñ [İ-
119a] ṭālibi olur²²⁶

(1384) Meşnevi

²²⁶olur S : olmuş olur İ

Hesthārā sūy-ı pest efkendeend

Nīsthārā t̄ālibend ü bendeend

Varları vera tarafına ‘ākıllar ilķā itmişlerdir yoklara t̄ālib ve yoklara bende olmuşlardır

(1385) Meşnevi

Z’ān ki k̄ān u maḥzen-i şun‘-ı Hudā

Nīstet ḡayr-ı nīstī derincilā

Zīrā Hūdānīn şun‘ının maḥzeni ve ma‘deni zāhir olmakda nīstīn ḡayri degildir ve cümle eşyā yokdan vücd bulmuşdur böyle olunca sen yokluḡdan ve maḥv olmakdan altun firār idersin seniñ firārīn lāyık degildir

(1386) Meşnevi

Piṣ ezīn remzī begüftiyem ezīn

Īn ü ānrā tu yekī bīn dū mebīn

Bundan evvel bu ‘ademden bir miḡdār nesne söylemiş idim bu def‘a söyledigimi ve muḡaddem söyledigimi sen bir gör iki görme zīrā o daḡı bunuñ ‘aynıdır

(1387) Meşnevi

Güfte şud ki her şınā‘atger ki rūst

Derşınā‘at cāygāh-ı nīst cüst

Bundan aḡdem söylenmiş oldu ki her ehl-i şan‘at ki bu ‘ālemde vücd buldı şan‘atında nīstin maḡaline şıçradı ve nīste t̄ālib oldu ve kendi şan‘atını yokdan icrā‘ eyledi görmez misiñ

(1388) Meşnevi

Cüst bennā mevzi‘ī nāsāḡte

Geşte vīrān saḡfhā endāḡte

Mi‘mār binā yapılmamış bir mevzi‘ istedi ve şan‘atını nīstiñ maḥalinde icrā murād eyledi ve daḥı vīrān olmuş ve şakflarını atmış bir bināya t̄alib oldu

(1389) Meşnevi

Cüst sakḳā kūzeyī k’iş āb nīst

V’ān dūrūger ḥāne-yi k’iş bāb nīst

Sakḳā bir bardak istedi ki anıñ şuyı yokdur ve daḥı o dūrūger bir ḥāne istedi ki ḳapısı yokdur bunlar daḥı şan‘at ehliniñ ‘ademe t̄alib olduklarını beyāndır

(1390) Meşnevi

Vakt-i şayd ender ‘adem bud ḥamleṣān

Ez‘adem ān ki girizān cümleṣān

Üstādlar iştiyād vakti cümlesiniñ ḥamleleri ‘ademde idi bundan soñra cümlesi ‘ademden firār idici oldu sen daḥı üstādlar gibi ‘ademden intifā‘ idersin ve ‘ademden daḥı firār idersin bunun ise ma‘nāsı yokdur iş bu ebyātıñ ḥaşılı yokluḳdan kaçma demek olur şayd vaḳtinden murād şa‘natiyla işkā‘dır

(1391) Meşnevi

Çün ümīdet lāst z’ü perhīz çīst

Bāenīs-i ṭab‘-ı ḥod istīz çīst

Çünkü seniñ ümīdiñ ‘ademedir ‘ademden bu perhīz nedir kendi ṭab‘ına enīs olan ‘ademe bu ‘inād nedir ‘ināddan murād ‘ademden firārdır

(1392) Meşnevi

Çün enīs-i ṭab‘-ı tu ān nīstīst

Ezfenā vü nīst īn perhīz çīst

Çünkü seniñ ṭab‘ına enīs olan o ‘ademdir böyle fenādan ve yok olmaḳdan bu perhīz nedir bu baḥşden olan ṭatvīl-i mekāl insāna bir mertebe-yi fütūr īrās ider ki vaşf

olunmaz ve fāyidesiz daḥı olmamaḡla abeş maḡūlesinden olduḡundan şekk yokdur ve bir lāzım baḡş daḥı degildir

(1393) Meşnevi

Ger enīs-i lā neyī ey cān besır

Derkemīn-i lā çerāyī muntazır [İ-119b]

Eger yok ile serde ḡaḡıḡatde enīs degil iseñ lānīñ pūsunda altun lāya muntazırsıñ

(1394) Meşnevi

Z'ān ki dārī cümle dil berkendeyī

Şüst-i dil derbaḡr-ı lā efkendeyī

Zīrā o nesneniñ cümlesinden ki sende mevcūddur göñlüni ḡoparmış olduñ ve terk itdiñ ve daḥı göñül balıḡ aḡını ‘adem baḡrine atdıñ ve ‘ademe teveccüh itdiñ ‘ademden intifā‘ murād idersin ve varına iltifāt itmezsin bu beyitler daḥı tekrār olmaḡla lā ḡā’ıl taḡta ḡabīlindendir

(1395) Meşnevi

Pes girīz ezḡīst z'īn baḡr-ı murād

Ki beşest şad hezārān şayd dād

Böyle olunca bu murād deryāsı olan ‘ademden firār idici olmaḡ nedir zīrā seniñ aḡına o ‘adem baḡrı nice yüz biñ şayd ve intifā‘ virdi böyle fāyide şāḡibi ‘ademden ve yokdan firār lāyık degildir demekdir²²⁷ [S-80b]

(1396) Meşnevi

Ezḡi nām-ı berḡrā kerdī tu merg

Cāduvī bīn ki nümūdet merg berg

²²⁷dimekdir S: dimek olur İ

Neden için zahîre ve ni‘ metiñ adını sen mevt koyduñ Allāhu Te‘ālānıñ sāhirligini gör
ki saña bergi mevt gösterdi ve ber ‘aks itdi ve fi’l-ḥadīşü’l-şerīf *elmevt teḥfetü’l-
mü’min*²²⁸

(1397) *Meşnevi*

Her dü çeşmet best sihr-i şan‘ateş

Tā ki cānrā derçeh āmed rağbeteş

Allāhu Te‘ālānıñ şan‘atınıñ sihri ve mekri seniñ her iki gözünü bağıladı hattā seniñ
gözine kuyı gibi dünyā zindānında oturmağa cānına rağbet ve meyl geldi bu ḥāl mekr-
i İlāhīniñ te’şirinden oldı

(1398) *Meşnevi*

Derḥayāl-i ū zimekr-i Kirdgār

Cümle şahrā fevḳ-i çeh zehrest ū mār

Yine o meshūruñ ḥayālinde Allāhu Te‘ālānıñ keydinden dünyā çāhınıñ üstünde olan
‘adem şahrāsınıñ cümlesi zehr ve yılan ile tölüdür ḥalbuki o şahrā-yi ‘adem
ḥaddizātında bir cāy-ı ferāḥfezā olmağla anda ne mār vardır ne zehr vardır līkin taḥvīf
içün Mevlā öyle gösterdi

(1399) *Meşnevi*

Lācerem çehrā penāhī sāḥtest

Tā ki merg ūrā beçāh endāḥtest

Böyle gördiği ecluden dünyā çāhını kendüye penāh ve melcā düzmüşdür ve şahrā-yi
‘ademden ürkmüşdür hattā mevt anı kuyuya itmişdir ya‘nī mevt kendine gāyetde acı
gelmişdir

(1400) *Meşnevi*

Ānçi güftem ezğalaḥāt ey ‘azīz

²²⁸“Mü’min için ölüm bir hediyedir.” Hadis-i şerifin tamamı şu şekildedir: “Dünya’nın saflığı, berraklığı gitti, geriye keder kaldı. Artık mümin için ölüm bir hediyedir.” Ebu Nuaym, Hilye, 1/131-132.

Hem ber'în bişnev dem-i 'Atfâr nî

Bunu ki saña söyledim ey 'azîz seniñ ğalať bildiğñ umûrdan ba'zısıdır eger baña i'timâdñ yok ise bu ğalať bilmede Hâzret-i şeyh 'Atfâr *ķuddise sırruhunuñ* kelâmını dağı diñle hikâye-yi âtîde şeyh hâzretleri mevt havf idecek nesne olmadıgını Şultân Maħmûd ile temşîl iderek buyurmuşlardır **Ķışsa-yı sultân Maħmûd vü ğulâm-ı Hindû**²²⁹ Burası Sultân Maħmûd Bin Sebûktekiniñ kıssasıdır ve dağı Hinde mensûb ğulâmıñ kıssasıdır bu sultân mülûk-ı A'câmdandır ulu ve şâlih bir pâdişâhdır Meşnevî-yi Şerîfde kaças-ı müte'addidesi vardır Hâzret-i Mevlânâ *ķuddise sırruhu* severler ve nâmına ta'zîm iderler ehl-i sünnet ve elcema'âtdendir ve diyâr-ı 'Aceme bütün hükûm itmîşdir [İ-120a]

(1401) Meşnevî

Raħmetullâhi 'aleyhi ğüfteest

Ẓikr-i Şeh Maħmûd-ı Ġâzî süfteest

Şeyh 'Atfâr raħmetullâhi 'aleyhi ba'zı mu'ellifâtında buyurmuşdur ve dağı Sultân Maħmûd Hân Ġâzîniñ incü gibi zıkrını delip ipe dizmişdir

(1402) Meşnevî

K'ezġazâ-yı Hind pîş-i ân hümân

Dergânimet üftâdeş yek ğulâm

Hikâyeyi Şeyh 'Atfâr beyân buyurmuşdur ki Hind ġazâsından o ulunun önüne mâl ve ġanimetde olarak bir köle düşdi

(1403) Meşnevî

Pes ħalîfe 'ş kerd ü bertaħteş nişând

Bersipeh bugzîdeş ü ferzend ħ'ând

²²⁹ "Sultan Mahmud'un ve gulâm-ı Hindû'nun kıssası." Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 459.

Şoñra kendüye ħalīfe pādişāh o ğulāmı eyledi ve anı tahtı üzerine iķ‘ād ider idi zīrā Sulţān Maĥmūduñ vāriş-i salţanatı yok idi ve anı cümle ‘askeri üzerine ihtiyār eyledi ve aña oğul didi ve bu köle bu cihetden ‘azīm devlete irdi

(1404) Meşnevi

Ṭul u ‘arz u vaşf-ı kışşa tūbetū

Derkelām-ı ān büzürg-i dīn būcū

Bu ħikāyeniñ şıfatınıñ ṭulunı ve ‘arzını kat kat o dīn ulusı olan Şeyḫ ‘Attār *ḳuddise sırruhunuñ* kelāmından taleb eyle zīrā ben sana kışşayı mufaşşal taḫrīr idecek degilim tafşilini Ḥazret-i Şeyḫ yazmışdır ve **Muşibetnāme** nām kitābında mevcūddur

(1405) Meşnevi

Ḥāşıl ān kūdek ber ‘īn taht-ı nużār

Şeste pehlū-yı ḳubād-ı şehryār

Ḥāşılı kışşa budur ki o ğulām-ı Hindi bu neḫaret ile muttaşif olan taht-ı ‘ālī üzerinde pādişāhıñ yanında oturmuş idi nużār nunuñ zammı ve dādıñ fethiyle neḫaret ma‘nāsınadır güzellik ve iyülük ve feraḫ demekden ‘ibāretdir şeste nişesteden muḫaffefdir oturmuş demekdir ḳubādıñ şehryāra izāfeti beyānıdır zīrā ikisi daḫı pādişāh ma‘nāsınadır

(1406) Meşnevi

Girye kerdī eşk-i mīrāndī besūz

Güft şeh ūrā ki ey pīrūz rūz

Ġulām taht üzerinde oturur iken aĝlar idi ve gözünden ḫarāretli yaş aķıdır idi pādişāh aña bir gün didi ki ey kevni mużaffer ve manşūr olan ğulām ne aĝlarsıñ pīrūz rūz baḫtlı ma‘nāsına ıştılāḫ olmuşdur [S-82a]

(1407) Meşnevi

Ezçi giryī devletet şud nāĝüvār

Fevk-i emlakî karîn-i şehryâr

Neden için ağlarsın bu devlet saña hażm-ı âsân degil mi oldu ve bu devlet-i ‘azîm olmağla hażm idemez mi olduñ zîrâ bir kimesne gâyetde ulu devlete irse ağlar ve taħammül idemez sen ey ğulâm melekleriñ fevķindesin ve pâdişahıñ karîn-i hâşşı olmuşsun andan için mi ağlarsın didi nâgüvâr hażm-ı âsân olmayan ta‘âma dinir nitekim hażm-ı âsân olana hoşgüvâr dinir

(1408) Meşnevi

Tu ber ’în taht u vezîrân u sipâh

Pîş-i tahtet şaf zede cûn necm ü mâh

Sen bu taht üzerindesin ve dağı vezîrler ve ‘asker seniñ câlis olduğı tahtıñ önünde yıldız gibi ve ay gibi şaf olmuşlardır işte böyle devlet bulduñ ğâlibâ bu devleti hażma kâdir olmadıĝından ağlarsın didi

(1409) Meşnevi

Güft kûdek [İ-120b] giryem z ’ânest zâr

Ki merâ mâder derân şehr ü diyâr

Ğulâm-ı Hindû cevâbında didi ki benim ağlamaķlıĝım andan için zârdır ki benim mâderim olduĝumuz şehrde ve o memâlikde beyit-i âtiye merhûndur

(1410) Meşnevi

Eztuvem tehdîd kerdî her zamân

Bînet derdest-i Maħmûd Arslân

Senden beni her zamânda tehdîd ve taħvîf ider idi öyle diyerek ki seni arslân gibi Sulţân Maħmûduñ eline giriftâr olmuş göreyim çünkü tıfl uşlu oturmaz mâderleri dağı böyle bir şey’ ile uşlu otursun için tehdîd iderler bu ğulâmıñ mâderi dağı sulţân Maħmûd ile oĝlunu taħvîf ider imiş egerçi arslân bu maķâmda şeci‘ demek ise de zâlim ve hûnrîz ma‘nâsını telmiħ ider ve maķâm dağı bu telmiħe karîne olur

(1411) Meşnevi

Pes peder mer maderemmā dercevāb

Ceng kerdī k'īn çī hışmest ü 'azāb

Māderim böyle diyince pederim dahı mādere cevābda ceng eyler idi öyle diyerek ki buna 'aceb hışmdır bu mertebede ağıyara hışm olmaz degil ki evlāda ve ne 'azīm 'azāb ile beddu'ādır aslā sende merḥamet ve şefkat yok mıdır ki öyle zālimiñ eline giriftar olmasına beddu'ā idersin dir idi

(1412) Meşnevi

Mīneyābī hīç nefrīn-i diger

Z'īn çünīn nefrīn-i mūhlīk sehlter

Sen gayrı bir beddu'ā bulmaz mısıñ buncalayın mūhlīk beddu'ādan sehl u āsān olsun diyerek vālidemi tekdīr ider idi ve yine pederim dir idi ki

(1413) Meşnevi

Saḡt bīrahmī 'aceb sengīndilī

Ki beşad şimşīr-i ūrā kātīlī

Ziyāde merḥametsiz ve 'aceb sengdil imişsiñ zīrā oğlunı yüz kılıç ile kātīl idersīñ

(1414) Meşnevi

Men zigüft-i her dü ḡayrān geştēmī

Derdil üftādī merā bīm ü ḡamī

Ben o zamānda pederimiñ ve maderimiñ kelāmlarından ḡayrān olur idim ve ta'accüb ider idim ve benim gönlüme cenābıñızdan ḡavf u ḡam gelir idi ve vāḡī' olur idi

(1415) Meşnevi

Tā çī dūzah ḡūst Maḡmūd ey 'aceb

Ki meşel geştet derveyl ü küreb

Öyle diyerek ki ḡavf gelir idi ki 'acabā o Sultān Maḡmūd ne cehennem ḡuyrudur zīrā 'azābda ve helākda ve meşakḡatde miyān-ı nāsda böyle meşhūr olmuşdur veyl vāviñ

fethi ve yānîñ sükûnıyla ‘azāb ve helāk ma‘nāsınadır küreb kerbiñ cem‘i olmağla
şiddetler ma‘nāsınadır

(1416) *Meşnevî*

Men hemî lerzîdemi‘ ezbi‘m-i tu

Ġāfil ezikrām u ezta‘zîm-i tu

Ben bu kelâmları istimā‘ idince seniñ havfından ditrer idim ve seniñ ikrāmından
ta‘zîminden ġāfil idim

(1417) *Meşnevî*

Māderem kū tā bebîned îñ zamān

Mer merā bertaht ey şāh-ı cihān

Benim māderim kandedir ki hattā bu zamān beni seniñ ey şāh-ı cihān tahtınıñ
üzerinde görsün ve seniñ ne kerîm zāt olduğunu müşāhede itsin

(1418) *Meşnevî*

Fakr ān Maḥmūd-ı tust ey bi‘e‘at

Ṭab‘ ez‘ū dāyim hemî tersānedet

Ey vüs‘at mālî olmayıp fakîr olan zāt-ı şerîf fakr seniñ Sultān Maḥmūduñ gibidir zîrā
māder-i ṭabî‘at-ı insāniyye dāyimā seni o fakrdan korkudur kâlellāhu te‘ālā *eşşeyṭānu*
[İ-121a] *ye‘idukumu’l-feḳra ve ye’murukum bi’l-feḳşā’r*²³⁰ halbuki fakr Sultān
Maḥmūd gibidir ve korkacak bir nesne degildir [S-82b]

(1419) *Meşnevî*

Ger bedānî raḥm-ı îñ Maḥmūd-ı rād

Hoş begüyi‘ āḳıbet Maḥmūd bād

²³⁰“Şeytan, size yoksullukla fahşayı telkin eder.” (Bakara 2/268)

Eger cevād olan Sultān Maḥmūdā beñzemiş faḡrıñ raḥm u şefḡatini sen bileydiñ ey faḡr ‘ākıbetiñ Maḥmūd olsun diyü güzel du‘ālar faḡra söyler idiñ ve līkin gözüne girye görünmek ile faḡrı sevmezsin

(1420) Meşnevi

Faḡr ān Maḥmūd-ı tust ey bīmdil

Kem şinev z ‘ān māder-i tab‘-ı muḡdil

Faḡr seniñ Sultān Maḥmūdundur ey gönül ḡorḡusı bu ızlāl idici māder-i ṭabī‘ atdan o faḡrıñ zemmini ve ḡadḡını az diñle ya‘ nī aślā zemmini işḡā itme dimekdir

(1421) Meşnevi

Çün şikār-ı faḡr gerdī tu yaḡiñ

Hemḡü kūdek eşkbārī yevm-i dīn

Çünki sen faḡrıñ şikārı olduñ yaḡiñ bil ki o ḡulām-ı Hindu gibi ḡıyāmet gününde ağlarsıñ ve ben bu faḡrı altun bilmemişim eyvāh diyü nādım olursuñ

(1422) Meşnevi

Gerḡi ender perveriş ten māderest

Līk ezṣad düşmenet düşmenterest

Egerḡi seni terbiyede ten māder maḡāmındadır līkin saña ḡoḡ düşmendan ziyāde düşmendir bu şüretde tenini sevme ve besleme bundan şoñra teniñ düşmenliğini beyāna şürü‘ idip buyururlar ki

(1423) Meşnevi

Ten çü şud bīmār dārücü’t kerd

V’er ḡavī şud mer turā ṭāḡūt kerd

Ten çünki ḡaste oldu seni tabībe ve dükkānlarında ‘ilāḡ ṭaleb idici eyledi eger ḡavī olursa seni iblīs gibi azḡun eyledi ve her ḡālinde başına büyük belā oldu ṭāḡūt şeyṭāniñ adıdır

(1424) Meşnevi

Çün zırh dān in ten-i pürhayfrā

Ni şitārā şāyed ū ni şayfrā

Bu ğadr ve zulm ile dolu olan cesedi demirden maşnū^c zırh gibi bil zirā ne kış libāsı olur ve ne yaz libāsı olur iki mevsime dahı yaramaz

(1425) Meşnevi

Yār-ı bed nikūst behr-i şabrrā

Ki güşāyed şabr kerdn şadrrā

Kötü dost anıñ ezāsına ve belāsına şabrdan içün iyüdür hemān yārıñ cefāsına taḥammül lāzımdır zirā şabr eylemek insānıñ kalbini açar bu beden dahı kötü dostdur bunuñ hevā ve hevesine şabr itmek elzemdır ki şālikiñ kalbine incilā ḥāşıl ola görmez misiñ

(1426) Meşnevi

Şabr-ı meh berşeb münevver dārideş

Şabr-ı gül bāḥār-ı ezfer dārideş

Māhiñ şebn zulmetine şabrı māhı münevver tutar ve yine gülün ḥārıñ zahmetine şabrı güli ziyāde iyü koḫulı tutar ezfer a^c lā koḫusı olan şey'e dinir meşelā misk-i ezfer gibi

(1427) Meşnevi

Şabr-ı şir ender-i miyān-ı fers ü ḥūn

Kerde ūrā nā' iş-i ibnü'l-lebūn

Ve yine südüñ fers ile kan beyninde şabrı o südi veledi kaldırıcı eyledi fers necāset içünde olan bağarsaḡa dirler nā' iş ref idici dimekdir ibnü'l-lebūn iki yaşını tekmil iden deveniñ küçüğine dirler bu maḡāmda veled murād olunur ya^c nī süd olacaḡ şu kan [İ-121b] ile necāset miyānında o ezāya şabr itmekle süd olup ḥayvānatıñ

yavrularını besleyici ve terbiye idici oldu işte şabriñ böyle büyük fazîleti vardır demek olur bundan soñra yine şabriñ fazîletini beyân için buyururlar ki

(1428) Meşnevi

Şabr-ı cümle enbiyâ bāmüñkirân

Kerd şân hâş-ı Hâk u şâhibkırân

Cem‘î enbiyâ-yı ‘izâm ‘aleyhimüsselâmñ kâfirleriñ ezâ ve cefâsına şabri enbiyâyı Hâk Te‘âlânın hâş kulları eyledi ve vaktiñ şâhibi ve zamânıñ mutaşarrıfı eyledi ve her hâlde cümleñiñ ulusu eyledi hemân her neye olursa olsun şabr eyle demek olur

(1429) Meşnevi

Her kirâ bîmî yekî câme-y dürüst

Dân ki ü ânrâ beşabr u kesb cüst

Her kimiñ ki üstünde bir a‘lâ libâs görürsün ve giyinmiş bulursun bil ki o libâsı şabr ile ve kesb ile bulmuştur ve aramıştır zîrâ kesb ve ticâret zahmetine şabr itmeseydi fakîr olup elbise-yi fâhire lâbis olamaz idi bu kelâm eksere mebnîdir zîrâ ba‘zı kuluna kesb u ticâretsiz dağı virir

(1430) Meşnevi

Her kirâ didîbürehne ‘v bînevâ

Hest berbî şabri-yi ü ân güvâ

Ve yine her kimesneyi ki ‘uryân ve aç görürsün anıñ şabırsızlığına o şâhid olur ve kesb u ticâretiñ zahmetine bil ki şabr itmemişlerdir hevâsına tâbi‘ olup böyle fakîr olmuştur cümle câhilleri ve insân-ı kâmil olmayanları buna kıyâs eyle eger ta‘allümüñ ve sülûkuñ meşakkâtine şabr ideydi böyle olmaz idi [S-83a]

(1431) Meşnevi

Her ki müstevhâş buved pürğuşsa cân

Kerde bâşed bâdegâ-yı iktirân

Her kimesne ki Allāhu Te‘ālānıñ tã‘atinden nefret idici ve cānı ğam u keder ile tolu olur elbette bir ıalblık ile iktirān idici olmuşdur ve kendüye bir şuğl-ı āhır bulup anıñla meşğul olmuşdur ve Hākdan dūr olmuşdur deĝāyiden murād dünyā ile meřĝul olmaķdur böyle olan Hākdan dūr kaldıĝı ve Mevlādan nefret itdiği bedīhīdir

(1432) Meşnevi

şabr eger kerdī ziilf-i bīvefā

Ezfirāk-ı ũ neħurdī in kafā

Eger Allāhu Te‘ālānıñ tã‘atine řabr ideydi ve Cenāb-ı Hāķķıñ emrine vefā ile ũlfet itmiş olaydı Mevlādan cūdā olduĝundan bu řamārı yimez idi kafā bu maķāmda zıkr-i maħal ve irāde-yi hāl tãriķiyle mecāz-ı mürsel olarak sille ma‘nāsınadır ve silleden murād müstevheşin cānında olan ĝussadır hūlāřa-yı kelām her kimesne ki Hāķķıñ ‘ibādetinden nefret ider ve o nefret sebebiyle ıalbini şıklet u ıztırāb olur elbet bir dünyā řuĝlıyla meřĝul olmuşdur ve bu hāl andan gelmişdir eger tã‘atıñ marāretine řabr ideydi ve Hāķķa vefā itmekle cūdā olmayaydı bu şıklet ıalbinde ve cānında olmaz idi demek olur fi’l-hāķıķa ehl-i dünyānıñ ıalbi muştarib olur ve ne ile eyleneceğini bilmez ammā Hāķla ũlfet idenlerin ıalbleri dāyimā münbaşıdır ařlā ğam u ĝuřřa olmaz

(1433) Meşnevi

Hūy bāHāķ sāħti ğün engebīn

Bāleben ki lāuħibbu’l-āfilīn

Eger Hāķ ile ũlfet düzeydi ‘asel ile sūdūñ ũlfet [İ-122a] düzdüĝi gibi *lāuħibbu’l-āfilīn*²³¹ kelāmını söyleyerek beyit-i atīye merhūndur

(1434) Meşnevi

Lācerem tenhā nemāndī hemĝünān

K’āteřī mānde berāh ezkār vān

²³¹“Ben batanları sevmem.” (En’am 6/76)

Bu eelden tenhā ve yālınız ve cānı ğuşşalı kıalmaz idi ancılayın ki āteş yolda kār vānda ğirü kıaldığı ğibi

(1435) *Meşnevi*

Çün zi bîşabri kıarın-i ğayr şud

Derfirākeş pürğam u bîhayr şud

Çünkü ‘adem-i şabrından Hakkıñ ğayrisine muķarın oldu böyle olunca o Hakkıñ firķatinde ğam ile tıldı ve hayrsız bir ādem oldu

(1436) *Meşnevi*

Şoķbetet çün hest zerr-i dehdehî

Pîş-i ħāyîn çün emānet mînehî

Seniñ muķārenetiñ çünkü zerr-i dehdehî ğibidir ve öyle ħālişdir ħāyîn olan kimesneniñ öñünde altun emānet kıorsun böyle a‘lā altunı öyle ħāyîniñ ‘inde emānet kıomaķ münāsib değildir zîrā sirķat ider ve seni mutezarar ider böyle olunca şoķbetini kāmilleriñ yanına vaż‘ eyle ki zāyî olmaya ħāşılı yār-ı bed ile muķārenet itme demekdir zerr-i dehdehî bir nev‘ ħāliş altunun adıdır zerr-i ca‘ferî ğibi

(1437) *Meşnevi*

Ħūy bāū kun k’emānethā-yı tu

Emîn āyed ezüfûl u ez ‘utû

Ey dervîş sen o kimse ile ħūy eyle ki ħūyları ħalk eyledi ya‘nî aĥlāķı ħalk idici Mevlā ile üns eyle demekdir zîrā seniñ emānetleriñ ğārib olmaķdan ve ħadd-i tecāvüzden emîn gelme Cenāb-ı Kibriyā emîn olduğundan emānetleri zāyi‘ itmez üfûl hemzeniñ ve fāniñ zammeleriyle ğurûb ma‘nāsınadır ‘utû ‘aynıñ ve tāniñ zammeleriyle bir şey’in ħaddi tecāvüz itmesine dirler bu maķāmda ma‘nā-yı lāzımîsi olan zāyi‘ ve telef murād olunur

(1438) *Meşnevi*

Ħūy bāū kun ki ħūrā āferîd

Hūyhā-yı enbiyārā perverīd

Ey dervīş ol zāt ile hūrā eyle ki kullarınıñ hūylarını halk eyledi ve dañı enbiyā-yi
‘izāmıñ hūylarını besledi ve kemāline iriřdirdi

(1439) Meşnevi

Berreyī bidhī reme bāzet dehed

Perverende-y her şıfat ħod Rab buved

Eger sen Cenāb-ı Hakkıñ yolına bir kuzu virir iseñ Allāhu Te‘ālā girü saña bir sürü
koyun virir ve dañı her şıfatı terbiye idici taħķik Allāhu Te‘ālādır Hakkā muķārin ol
ki şıfātıñ kāmīl ola

(1440) Meşnevi

Berre pīş-i gürg emānet mīnehī

Gürg ü Yūsufā mefermā hemrehī

Kuzuyu sen ise kurdıñ öñüne emānet korsun kurdā ve Yūsufā hemrāhlık buyurma zīrā
kurd Yūsufı telef ider Yūsufdan iyü ve gürgden kötü murād olunur gürg lafzıyla
Yūsuf zikri cinās-ı şi‘riyedendir [S-83b]

(1441) Meşnevi

Gürg eger bātu nümāyed rūbehī

Hīn mekun bāver ki nāyed zū bihī

Kurd eger saña dilkülük ve temellük gösterir ise de āgāh ol aña inanmaķ eyleme zīrā
kurdan iyülük ve hayr gelmez

(1442) Meşnevi

Cāhil eger bātu nümāyed hemdilī

‘Āķibet zaħmet zened ezcāhilī

Bunuñ gibi cāhil ve ġāfil olan ehl-i dünyā eger saña [İ-122b] hemdillik gösterirse de
aña dañı i‘timād itme zīrā ‘āķibet cāhilliginden saña bir zaħm urur ve ziyānı tokunur

hemân ziyânı tokunmayan sâlikler ve dervîşlerdir böyle olunca müşâhabetiñ dervîşân ile olsun

(1443) Meşnevi

Û dü âlet dâred ü hünşâ buved

Fi‘l-i her dü bigümân peydâ şeved

O câhil iki âlet tutar ve dahı hünşâ olur her ikisiniñ fi‘li şüphesiz zâhir olur

(1444) Meşnevi

Û zekerrâ ezzenân pinhân kuned

Tâ ki hodrâ h‘âher-i işân kuned

O câhil zekerini zenândan pinhân ider hattâ kendüyi anlarıñ hemşiresi eyler hâşıl-ı kelâm câhil olan kimesneye merd-i ma‘yûbdur ve ‘ayıbını senden ihfâ ider ve saña temellük ider şakınıp aña aldanmayasın ve şerrinden hâzer üzere olasın ve zer-i dehdehi olan muķârenetini aña teslîm itmeyesin câhilden murâd bu makâmda aşhâb-ı ğaflet ile meşâyih-i müzevviriñ olmak ensebdir

(1445) Meşnevi

Şülle ezmerdân bekef pinhân kuned

Tâ ki hodrâ cins-i ân merdân kuned

Câhil merdân fercini eliyle pinhân eyler tâ ki kendini o merdânıñ cinsi eyler ya‘nî ehl-i ğaflet ve şeyh-i müzevvir kendi ğafletini ve tezvîrini pinhân eyler ve kendüyi merdân-ı kâmilân gibi gösterir buña aldanmamak lâzımdır ve bunun hâlini fehm ‘aql ve irfâna tevaķķuf ider

(1446) Meşnevi

Ğüft Yezdân z‘ân kûs-i mektûm-ı ü

Şülleyî sâzim berhortûm-ı ü

Cenāb-ı Hāk celle ve a‘lānıñ mektūm olan fercinden ‘aybından içün buyurdı ki ben anıñ hortūmı ve burnı üzerine bir ‘alāmet vaż‘ iderim o ‘alāmetden anıñ fāsıd oldığı ve iyü ādem olmadığını herkes bilir ve añlar hortūm burn ma‘nāsınadır kalellāhu te‘ālā *senesimuhu ‘alelhurtūm*²³² bu āyet-i kerīme **Velīd Bin Muğīre** haqqında nāzil olmuşdur fahr-i ‘ālem *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-sellem* hazretlerine gāyetle düşman idi ve dāyimā peygamberimiz *‘aleyhi’s-selām* zem u ta‘n eyler idi ve kendiniñ iylüğünü ve kişizādeligini söyler idi Vācib Te‘ālā Hazretleri de anı Qur‘ān-ı Kerīimde bir haylī ‘ayb ile zem eyledi ve anıñ merd-i habiṣ olduğına burnunda ‘alāmet vaż‘ iderim buyurdı ve vaż‘ itdi ‘alāmet dağı şu oldu ki burnunda bir mustekreh ve menfūr zaḥm ve yara zāhir oldu dāyimā o yaradan kan ve iriñ ve şarı şu teraṣṣuḥ itmekle herkes yüzine bakmağa istikrāh idip muṣāḥabetinden firār ider idi egerçi bu āyet-i kerīme **Velīd Bin Muğīre**²³³ haqqındadır līkin meṣāyih-i müzevvirine ve aşḥāb-ı gāflete Vācib Te‘ālā Hazretleri bir ‘alāmet-i vāzıḥa kılıp cümleye rezil ve bednām ider ve da‘vāsında kāzib olduğunı herkese tefhīm buyurur şülle şınıñ zammı ve lāmıñ fethiyle lapāya ve ferce dirler burada ‘alāmet murād olunur

(1447) Meṣnevi

Tā ki bināyān-ı mā z ‘ān zūdelāl

Derneyāyend ezfen-i ū dercūvāl

‘Alāmeti şundan içün vaż‘ iderim ki bizim binālarımız [İ-123a] ve başiret şāḥibi olan kullarımız o şīve ve cilve şāḥibi olandan ve anıñ fenninden çuval içüne gelmeyeler ve mekrine aldanmayanlar dellāl dālın fethiyle şīve dimekdir

(1448) Meṣnevi

Hāşıl ān k ‘ezher zeker nāyed nerī

Hīn zicāhīl ters eger dānişveri

Hāşıl-ı kelām o oldu ki her zekerden erkeklik gelmez böyle olunca ‘aqlıñ var ise cāhilden kork ve ḥavf eyle ve anlarıñ ricāl gibi zann itme

²³² “Biz yakında onun burnuna damga vuracağız (kibrini kırıp rezil edeceğiz.)” (Kalem 68/16)

²³³ Velīd Bin Muğīre S : Velīd İ

(1449) Meşnevi

Dūstī-yi cāhil-i şīrīnsūhan

Kem şinev k'ān süst çün semm-i kūhan

Sözü tatlı olan cāhilin dostluğunu az diñle zīrā köhne zehr gibi mü'eşşerdir ve saña küllī ziyānı ve zararı olur semm siniñ fetḥi ve mimiñ teşdīdiyle zehr ma' nāsınadır [S-84a]

(1450) Meşnevi

Cān-ı māder çeşm-i rūşen gūyedet

Cüz gam u ḥasret ezān nefrūyedet

Cāhil saña ey māderin cānı ey benim rūşen gözüm diyü söyler ise de sen aña aldanma zīrā bu kelām gamıñ ve ḥasretiñ gayrı bir nesne saña artırmaz ve bu tatlı sözden ziyāndan gayrı bir nesne saña ā'id olmaz fuzūyed ve fezāyed ikisi daḥı eفزūden maşdarından müştak fī' l-i muzāri' dir artırır ma' nāsınadır

(1451) Meşnevi

Mer pederrā gūyed ān māder cihār

Ki zimekteb beççeem şud bes nizār

Taḥkīk pederine o māder āşkāra söyler ise öyle diyerek ki mektebden benim veledim şıkılıp çok zebūn oldu bu kelām seniñ ṭab'ına ḡāyetle mülāyim gelir līkin yine aldanmamak lāzımdır

(1452) Meşnevi

Ezzen-i dīger gereş āverdiyi

Bervey īn cevır ü cefā kem kerdiyi

Bu kelām daḥı māderiñ kelāmından olmak üzere buyururlar ki eger sen bu veledi bir gayrı 'avretten peydā ideydiñ ve bu veled seniñ başka karından olmuş olaydı bu

velede bu mertebede mektebe gitmek için ezā itmez idiñ ancak mekteb cevri benim veled olup beni müte'ezzi itmekten içündür

(1453) Meşnevi

Ezcüz-i tu ger budiñ beççeem

İn fuşār ān zen begüfti nîz hem

Seniñ gayrinden ve benim gayrimden eger bu veled tevellüd itmiş olaydı o 'avret dañı zevcine bu kelāmı söyler idi hāşılı bu derecede mektebe göndermek ve tıflı böyle taẕyîk itmek māderleriñ taħammülünden hāricdir bu hāle māder rāzi olmaz bu şürette benim böyle söyledigimi emr-i ba'id görme kañı māder olsa veledine şefkati sebebiyle bu hāle rāzi degildir fuşār fāniñ kesriyle hezeyān olan kelāma dirler bu maķāmda 'avretiñ zevcine söylediği kelām murād olunur fi'l-vāki' te'emmül olursa hezeyān kaḫilindendir binā'en'aleyh Cenāb-ı Mevlānā *ḫuddise sırruhu* fuşār lafzıyla ta'bir buyurdılar

(1454) Meşnevi

Hîn biceh z'in māder ü tîbā-yı ü

Sîlî-yi bābā bih ezḫelvā-yı ü

Ey veled āgāh ol māderiñ bu kelāmından ve aniñ saña itdiği cilvesinden şıçra ve girü tur ve bu cilveye aldanma zîrā seni terbiye için bābāniñ yāḫūd [İ-123b] mekteb ḫācesiniñ sillesi māderin şu ḫelvā gibi nefse mülāyim ve tatlı kelāmından ḫayrlıdır ve lîkin hengām-ı şabāvetde idrāk olunmaz şöñra iyü oldığı derk olunur ceh cimiñ fethi ve hāniñ sükūniyle cehiden maşdarından müştak emr-i ḫāzırdır kalk ve oyna dimekdir tîbā cilve ve şîve ma'nāsınadır māderiñ şîvesinden murād böyle tatlı ve nefse mülāyim olan kelāmlarıdır bunda işāret vardır ki müdāheneleriñ ve ehl-i dünyāniñ nefse müvāfık sözlerine mağrūr olunmaya

(1455) Meşnevi

Hest māder nefis ü bābā 'aql-ı rād

Evveleş tengî vü âhîr şad güşâd

Nefs-i emmâre şu zîkr olunan mâder gibidir ve dağı insânîñ ‘aql-ı kâmilî bâbâ maqâmındadır zîrâ nefis-i emmâre hayrdan men‘ ider mâder gibidir ve ‘aql hayra delâlet ider bâbâ gibidir ‘aqlîñ evvelî egerçi tārîk ve ıztırâbdır ve lîkin re’yiniñ encâmında çok ferağ ve çok güşâd vardır çünkü ‘aqlî tedbîrde ve hayra delâletde bâbâyâ teşbîh eylediler velîkin ‘aqlîñ tedbîriñ irâde-yi İlâhiyyeye muhtâç olmağla ‘aqlîñ müdebbir ve kârger olması için Allâhu Te‘âlâyâ münâcât idip buyururlar ki

(1456) Meşnevi

Ey dehende-y ‘aqlhâ feryâdres

Tâ neḥ ‘âhî tu neḥ ‘âhed hîç kes

Ey kullarına ‘aqları virici Mevlâ bize meded eyle zîrâ sen bir nesneyi murâd itmedikçe hiçbir kimesne anı murâd idemez

(1457) Meşnevi

Hem taleb eztust u hem ân nîkûyi

Mâ kiyîn evvel tuvî âhîr tuyî

İlâhî bir nesneyi taleb sendendir sen tâlîb olmadıkça kul dağı tâlîb olmaz ve dağı o iyülük sendendir zîrâ sen hayr murâd murâd itmedikçe bir ferd kendine zerre miqdârı hayr itmege kâdir degildir İlâhî bizler kimler olmuşuz ve elimizden ne gelir cümlesi seniñ yed-i kudretindedir zîrâ cümleden evvel sen var idiñ ve cümle fenâ bulduğda sen kalırsıñ nitekim Qur‘ân-ı Kerîmde *huve’l-evvelu ve’l-âhîru*²³⁴ buyrulmuşdur ve dağı *ve ente hayru’l-vârişine*²³⁵ nazım-ı celîli bu âyet-i kerîmeniñ me’âlindedir [S-84b]

(1458) Meşnevi

Hem begû tu hem tu bişnev hem tu bâş

Mâ heme lâşîm bâçendîn terâş

²³⁴“O ilktir, sondur.” (Hadîd 57/3)

²³⁵“Sen vârislerin en hayırlısısın.” (Enbiya 21/89)

Çünkü taleb sendendir ve ihsân dağı sendendir böyle olunca İlâhî sen söyle ve hem sen diñle ve hemân sen mevcûd ol biz cümlemiz lâşey' kabîlinden olduğı bu kadar senden terâş olunmuş ni' met-i 'aql ve ni' met-i vücûd ve ni' met-i havâss-ı zâhire ve bâtına vesâ'ir gûnâgûn ni' metler ile bu beytiñ me'âlinde **Seyyid Nizâmzâde Seyfullâh Efendi** şü beyt-i şerîfi buyurmuşlardır Beyt:

Görünen Hağdır gören Hağ gösteren

Yâ Nizâmoğlı iki görmek neden

terâş taniñ kesriyle ism-i maşdar olarak yunmak ma'nâsınadır tırâşîden gibi bu makâmda Allâhu Te'âlâ Hâzretlerinden ağız olunmuş ihsân murâd olunur

(1459) Meşnevi

Z'în havâle rağbet efzâ dersücûd

Kâhili-yî cebr mefrist ü humûd

İlâhî bu teklîfden tâ'at u 'ibâdete bize rağbet artır çünkü bu teklîfe bizi havâle eylediñ bu emrine imtişâl rağbete tavağkuf ider hemân [İ-124a] bize meyl ve rağbet vir ve dağı cebrde olan kâhilliğı ve sönüklüğı bize gönderme sücûddan murâd tâ'atdır ve havâleden murâd Cenâb-ı Kibriyânîñ emr-i nehy tarîkiyle olan teklîfâtıdır mefrist nehy-yi hâzır olmak üzere gönder demekdir humûd hânîñ zammıyla bir şey'iñ biñharâret olmasına ve âteşsiz olmasına ta'bîr iderler cebirde kâhillik vardır hattâ o kehâlet sebebiyle cebri cebr yoluna gitmişdir irâdeyi inkâr itmesi tenbel olduğundandır binâberîñ cebrde olan kehâleti Cenâb-ı Hağkîñ virmemesi içün münâcât buyururlar

(1460) Meşnevi

Cebr bâşed perr ü bâl-i kâmilân

Cebr hem zindân u bend-i kâhilân

Bu cebr ki cebrinin kâhilliğine sebebdır kâmilleriñ tâ'at hağkıda perr ü bâli olur ve bunlar cebir yoluna gitmek hasebiyle küllî intifâ' iderler yine cebir hem zindân olur

ve kâhil olanlara bend olur ve anları ʔāʿat-ı Hâkdan bağlanmış eyler hâşılı ayıñ şoñ
çehârşenbesi gibi kimine yarar ve kimine yaramaz dimekdir

(1461) *Meşnevi*

Hemçü âb-ı Nîl dān ĩn cebrrā

Āb-ı mü ’minrā vü hūn mer gebrrā

Bu cebri âb-ı Nîl gibi bil zîrā mü ’mine ʿabdir ve kâfire hūndur

(1462) *Meşnevi*

Bāl bāzānrā sūy-ı sulṭān bered

Bāl zāgānrā begūristān bered

Ḳanād toġānları pādişāh ṭarafına iletir ḳanād ḳargaları maḳbere semtine iletir bu iki
beyit ile cebr kāmillere niʿmet ve kāhillere nikmet olduġunı temşîl buyurdılar

(1463) *Meşnevi*

Bāz gerd eknūn tu derşerḫ-i ʿadem

Ki çü pāzehrest ü pindāriş sem

Yine ʿademiñ şerḫ ü beyānına rücūʿ eyle zîrā ʿadem pānzehir taʿbīr olunan ilāc
gibidir ve sen anı zehr ṣann idersiñ böyle aʿlā nesneniñ ziyādesiyle şerḫ ü beyān
olunması münāsib olur

(1464) *Meşnevi*

Hemçü Hindū beççe hīn ey ḫācetāş

Rev ziMaḥmūd-ı ʿadem tersān mebā

O ġulām-ı Hindu gibi āġāh ol ey ḳapu yoldaşı yūri Sulṭān Maḥmud gibi ʿademden
ḳorḳucı olma

(1465) *Meşnevi*

Ezvücūdī ters kʿeknūn derveyī

Ân hayâlet lâşey u tu lâşeyî

‘Ademden havf ideceğine bir vücûddan havf eyle ki şimdi o vücûd içündesin zîrâ seniñ o ‘ademden korkmak hayâliñ lâşeyîdir ve bu vücûdın dağı lâşeyîdir bu cihetle havf olunacak bu vücûddur ‘adem degildir

(1466) Meşnevî

Lâşeyî berlâşeyî ‘âşık şudest

Hîç nî mer hîç nîrâ rehzedest

Bir lâşeyî ki sensiñ ve bir lâşeyî ki seniñ vücûdudur sen lâşeyî olası olan vücûda ‘âşık olmuşsundur hîç yok olan ki vücûddur bir hîç yok ki seniñ yolunı urmuşdur

(1467) Meşnevî

Çün birün şud in hayâlât ezmiyân

Geşt nâma ‘kûl-i tu bertu ‘iyân [S-85a]

Çünkü bu hayâller ortadan ref²³⁶ olundu murâd dünyâ ve dünyâda mevcûd olanlardır seniñ bu nâma‘kûl olan işiñ seniñ üzerine ‘iyân oldu nâma‘kûl işden murâd ‘ademden firâr idip [İ-124b] bu vücûd-i mevhûmeye meyl itmekligindir çünkü mevt firâr olunacak nesne degildir buyurdılar ise bu kelâma ‘avâm-ı nâs i‘tikâd itmez olduğundan maķâm-ı işbâtında bu hadîş-i şerîfi ityân itdiler *leyse lilmâdiyye hemmu’l-mevti ve innemâ lehum ģasretu’l-fevt²³⁶* ma‘nâsı dünyâdan geçen kimseler içün mevt kederi yokdur ve ben altun fevt oldum ve dünyâyı terk itdim diyü taģazzün bulunmamışdır belki ancak anlar içün tâ‘ati fevt itdikleriniñ ģasreti vardır ģabrlerinde *yâ ģasretâ ‘alâmâferraģtu fîcenbillâh²³⁷* diyerek nidâ iderler bu hadîş-i şerîf şerĥ-i şerîfden ‘ad olunur zîrâ ebyât-ı âtiye ile ma‘nâsını tefsîr iderler

(1468) Meşnevî

Râst ģüftest ân sipēhdâr-ı beşer

²³⁶“Göçüp gidenlerin üzüntüsü ölüm sebebiyle değildir. Bu üzüntü kaçırdıkları (amellerin) üzüntüsüdür.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s.225. [Bu lafızla bir hadisin tespiti edilemediği belirtilmiştir.]

²³⁷“Allah’a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun.” (Zümer 39/56)

Ki her ān ki kerd ezdünyā güzer

Toğrı buyurdı o zümre-yi insānîñ ser ‘askeri Muhammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā*
‘aleyhi ve sellem öyle diyerek ki her o ādem ki dünyādan dār-ı āhirete mürür eyledi

(1469) Meşnevi

Nisteş derd ü dirîğ ü ğabn-ı mevt

Belki hesteş şad dirîğ ezbehr-i fevt

O kimesne dünyâyı terk itdim diyü ıztırâb ve hayflanmak ve mevtten içün aldanmak
yoğdur ya‘nî mevt geldi dünyā elimden gitdi eyvâh mağbûn oldum dimez belki aña
kabrinden ‘ibâdeti ve tâ‘ati fevt itdiginden ve ‘ömrüñi beyhûdeye şarfından çok
dirîğler ve âh u vâhlar vardır zîrâ dünyā ne şey’dir ki aña tağassür itsin

(1470) Meşnevi

Ki çirâ kıble nekerdem mergrâ

Mağzen-i her devlet ü her bergrâ

Öyle diyerek fevt içün dirîğ vardır ki altun eyyâm-ı ‘ömrümde mevti kendüme kıble
itmedim ve mevti istemedim ve aña müteveccih olmadım belki mevtten firâr ve hâzer
itdim öyle mevt ki her devletiñ ve her ni‘metiñ mağzenidir işte mürdelere bu hâl
vardır yohsa dünyādan müfârağate hüzni ve elemi yoğdur

(1471) Meşnevi

Kıble kerdem men heme ‘ömr ezğavel

Ān hayâlâtî ki güm şud derecel

Ben cümle ‘ömrümde şaşı olduğumdan o hayâlleri ki vaqt-i mevtde zâyi‘ oldı anları
kıble eyledim o hayâletden murād dünyādır fi‘l-vâқи‘ vaqt-i mevtde cümlesi gözden
gider ve kıadri kıalmaz ğavel ğanıñ kesri ve vâvîñ fethiyle münğarif çeşm olmağā dinir

(1472) Meşnevi

Ğasret-i ān mürdegān ezmerg nîst

Z'ānest k'ender naqshā kerdīmīst

O mürdelerin ḥasreti mevtden degildir belki andandır ki dünyāda olan şūr naqşlarda
tūrmak eyledik ve anlara meftūn olduk ve maḥabbetleriyle efnā-yi 'ömr eyledik īst
emr-i ḥāzırdır līkin iki fi'l cem' olsa şānīsine maşdar ma'nāsı virilmek cihetinden
tūrmak ma'nāsı virildi

(1473) Meşnevi

Mā nedīdīm īn ki ān naqşest ü kef

Kef zideryā cūnbed ü yabed 'alef

Biz bunı görmedik ki o şūretler hemān şūretidir ve faķat bir sāde naqşdır ve deryānī
kōpūgi maķāmındadır kōpük deryādan ḥareket ider ve andan ğıda bulur ya'nī bu
şūretlerin ḥareketi Cenāb-ı Ḥaķdandır ve kendinden degildir burasını bilmedik ve
bunları ḥodbeḥod ḥareket ider zann eyledik bu cihetden bu şūrda [İ-125a] aldandık

(1474) Meşnevi

Çünkü baḥr efkend kefhārā beber

Tu begūristān rev ān kefhā niger

Çünkü deryā kōpükleri қaraya atdı ya'nī ḥaķ oldılar ve maķbereye gitdiler sen
mezarlıkda keflere nazar eyle

(1475) Meşnevi

Pes begū kū cūnbiş ü cevīlāntān

Baḥr efkendest derbuḥrāntān

Böyle olunca o keflere de қanı siziñ ḥareketiniz baḥr sizi buḥrāna mı bıraķdı buḥrān
bānīñ zammiyle ḥasteye gelen ıztırāb ve tağayyūr ma'nāsınadır

(1476) Meşnevi

Tā begūyendet beleb nī bel beḥāl

Ki zideryā kun ne ezmā īn su'āl

Hattâ saña leb ile ve lisân ile olmayıp belki lisân-ı hâl ile o âdemlar söyleyeler öyle diyerek ki sen bu su 'âli bizden eyleme belki deryâdan eyle [S-85b]

(1477) *Meşnevi*

Nağş-ı çün kef key becünbed bîzimevc

Hâk bîbâdî kucâ âyed berevc

Dünyâda olan şûr ve nağşlar²³⁸ deryâdaki köpük mevtsiz hareket itmedigi gibi nice hareket ider belki harekete kâdir degildir demek olur hâşılı deryâda olan kefiñ hareketi mevsiz olmadığı gibi nuğûş-ı kâyinât dahı muharrik olmadıkça harekete kâdir degildir demek olur kefiñ muharriki mevc olduğu gibi nuğûş-ı 'âlemiñ muharri dahı Allâhu Te'âlâ Hazretleridir turâb dahı rüzgârsız üç felek üzerine kanda gelir ve berhevâ nice olur hâk bâdsız berhevâ olmadığı gibi nukûş-ı 'âlem dahı hûdbehûd harekete kâdir degildir ve cümle eşyânîñ hareketi ve sükunı Allâhu Te'âlâ Hazretlerindendir böylece i' tîkâd idesin demek olur

(1478) *Meşnevi*

Çün ğubâr-ı nağş didî bād bîn

Kef çü didî kûlzüm-i icâd bîn

Çünkü ğubâr gibi olan nuğûşı gördün anı muharrik olan rüzgârı dahı gör çünkü deryânîñ kefini gördün o kefi icâd idici deryâyı dahı gör ve kefiñ hareketi deryâdan olduğunu aña ve iyü bil²³⁹ ya' nî nuğûş-ı kâyinâta nazar olup cümleñîñ harekât-ı sekenâtını Allâhu Te'âlâdan olduğunu aňlayasın dimekdir

(1479) *Meşnevi*

Hîn bebîn keztu nazar âyed bekâr

Bâkiyet şahmî vü lahmî pûd u târ

Âgâh ol ve gör ki seniñ vücûdından nazar işe gelir hemân nazarını isti' mâl itmege bak seniñ bâkî vücûduñ yağ ve etdir bunlar vücûduñ târ u pûdudur pûd argac ve târ arşdır

²³⁸ şûr ve nağşlar S : nağş İ

²³⁹ aña ve iyü bil S: aña İ

çünkü beyit-i sâbıkda nazar ile buyurmuşlar idi bu beyit ile dağı nazarıñ ulu nesne olduğunu beyân buyurdılar insânıñ vücūdından maķşūd nazar imiş bākī şahm ve lahm maķûlesi imiş böyle olunca vücūd-ı insâniyyeden maķbûl olan nazardır ve nice mevzu‘ da nazarla Cenâb-ı Kibriyâ emr buyurmuşdur

(1480) Meşnevi

Şahm-ı tu derşem‘ hâ nefzûd tâb

Laħm-ı tu maħmûrrâ nâmed kebâb

Seniñ şahmiñ şemlerde zîyâ artırmadı yine sâ‘ir hayvânâtıñ şahmi şemlerde yağ olur ve yanıp ‘âleme zîyâ virir ve dağı seniñ laħmıñ bir maħmûra kebâb dağı olmadı bu cihetden laħmıñ dağı bir işe yaramaz işte vücūdınıñ şahm u laħmı [İ-125b] böyle lağv maķûlesi hâşılı tenperver olma dimege varır maħmûr sarhoş dimekdir

(1481) Meşnevi

Dergüdâz in cümle tenrâ derbaşar

Dernazar rev dernazar rev dernazar

Bu cümle tenini başar hakkında ifnâ eyle vücūdından hemân başar qalsın ey sâlik sen nazarını işlâh tarafına git ve tenperestlik semtine gitme güdâz kâfiñ zammıyla âriyyet ve ifnâ eyle dimekdir çünkü nazarıñ sâ‘ir a‘zâ-yı vücūd üzerine faẓl ve şerefini beyân buyurdılar ise bundan sonra enzârıñ tefâvütini ve ba‘zı nazarıñ ba‘zı nazar üzerine faẓl u şerefini beyân idip buyururlar ki

(1482) Meşnevi

Yek nazar dü gez hemî bîned zirâh

Yek nazar dü kevn dîd ü rûy-ı şâh

Bu nazar vardır ki iki arşıñ miķdârı yoldan görür bir nazar vardır ki dünyâyı ve ‘uķbâyı gördi ve dağı şâh-ı haķîķiniñ yüzünü gördi

(1483) Meşnevi

Dermiyân-ı in dü farķı bîşümâr

Sürme cū vallāhu bi's-sırār

Bu iki nazarıñ miyānından şayısız fark vardır sen hemān Cenāb-ı Hāqdan gözüne sürme iste ki nazarına iyülük gele benim bildigim budur ve 'indimde olan 'ilm böyledir gizlülere Allāhu Te'ālā i'lāmdır haqīkatini ve iyüsünü Allāhu Te'ālā bilir ba'zı nüshada bīşümār yirine bīhesāb ve yine bi's-sırār yirine bi's-şevāb vāki' olmuşdur ma' nāları ma' lūmdur

(1484) Meşnevi

Çün şenīdī şerh-i baḥr-ı nīstī

Kūş dāyīm tā der 'in baḥr īstī

Çünkü yokluk baḥrının şerhini işitdiñ dāyīm çalış ki bu yokluk baḥrında tūrasıñ

(1485) Meşnevi

Çünkü aṣl-ı kārḡāh ān nīstīst [S-86a]

Ki ḡalā vū bīnişānest ü tehīst

Çünkü dünyānıñ aṣlı o yoklukdur öyle yokluk ki ḡalā şāḥibi ve daḡı bīnişān ve tehīdir

(1486) Meşnevi

Cümle üstādān pey-i ızḡār-ı kār

Nīstī cūyend ü cāy-ı inkisār

Cemī' ehl-i şānāyi' kendi kārını ızḡār için yokluk isterler ve daḡı inkisār ve inhidām maḡalini isterler

(1487) Meşnevi

Lācerem üstād-ı üstādān Şamed

Kārḡāheş nīstī vū lā buved

Bu eelden üstādların üstādı olan Allāhu Te'ālānıñ daḡı kārḡāhı yokluk ve lā olur ve Cenāb-ı Hāq daḡı diyār-ı 'ademe müteveccih olur sen ise böyle 'ademden firār idersiñ

(1488) Meşnevi

Her kucā ĩn nĩstĩ efzũnterest

Kār-ı Hakk u kārghaē ān serest

Her kande ki bu yokluk ziyādedir Hakkıñ işi ve dükkānı ol tarafdadır

(1489) Meşnevi

Nĩstĩ çün hest bālāyĩn ṭabaḳ

Berheme burdend dervīṣān sebaḳ

Çünkü yokluk yukarı ṭabaḳaya mensūbdur ve her mertebeniñ fevkindedir dervīṣler yokluk tabakasında olduklarından cümle üzerine sebḳat iletdiler ve herkesden ‘ālĩ ve bālāter oldılar

(1490) Meşnevi

Hāṣa dervīṣĩ ki ṣud bĩcism ü māl

Kār faḳr-ı cism dāred nĩ su ’āl

Bāḥuṣuṣ bir dervīṣ ki cisimsiz ve mālsız oldu ve cismini ve mālını rāh-ı Hūdā bezl itdi böyle dervīṣ-i ḥuṣuṣa ki cümleye sābıḳ oldu bu dervīṣ faḳat cisminiñ faḳrınıñ [İ-126a] işini tutar ve faḳr ancak bunun cesedindendir ḳalbinde derūnında aṣlā faḳr yokdur ve gözi²⁴⁰ ṭoḳdur ve böyledir ve böyle dervīṣ faḳĩr ise de ğinā-yı ḳalbi olduğundan ve sĩr-i çeşm bulunduğundan bir kimesneden su ’āl tutmaz **Şeyḥ ‘Attār ḳuddise sırruhu** böyle dervīṣler ḥaḳḳında

Gürsineh bāṣed dem ezsĩrĩ-i zened²⁴¹

diyerek bunları medḥ ü ṣenā buyururlar

(1491) Meşnevi

Sāyil ān bāṣed ki māl-ı ü gudaḥt

Ḳānĩ ‘ ān bāṣed ki cism-i ḥ ĩṣ bāḥt

²⁴⁰ gözi S: gözi daõĩ ĩ

²⁴¹ Beytin tamamı şu şekildedir:

“Gürsineh bāṣed dem ezsiri zened

Dĩstĩ bādüşmen-i òod key küned” (Paksoy, 2012: s.318)

Nî su'âl kelimesine ' illet olarak buyururlar ki zîrâ sâyil o kimesne olur ki dünyâ mâlî eritdi ve maḥv itdi bu dervîş ise öyle degildir belki bu dervîş mâlî maḥv itdi ve daḥı kâni' o zât olur ki cismini pûte-yi faqr ve fenâda maḥv itdi işte bu dervîş böyle olunca kâni' lerdendir sâyillerden degildir bâht fi'l-i mâzî olarak fedâ itdi ma' nâsınadır

(1492) Meşnevi

Pes ziderd eknûn şikâyet bermedâr

Kûst sūy-ı dūst esbî rāhvār

Çünkü ' ademiñ bu vücūd üzerine fazlı ve şerefi saña bu tafşîlâtıdan ma' lûm oldu ise derdden ve ' illetden şakınıp şikâyet kaldırma zîrâ o derd seni ' adem tarafına götürmege yola lâıyık ve münâsib bir dâbbedir belki o derdiñ tezâyüdini iste ve ' adem semtine git demek isterler

(1493) Meşnevi

În kadar güftîm bâkı fîkr kun

Fîkr eger cāmîd buved derzîkr kun

Biz saña ' ademiñ hâlınden ve şerefınden bu kadar söyledik ve bunuñla iktifâ itdik bâkısinı sen te'emmül eyle bu eger fikriñ cāmîd olmak hesabıyla tönmuş ise yûri zîkrullâh eyle ve zîkr iderek fikriniñ muncemid olmasını ' ilâç eyle zîrâ

(1494) Meşnevi

Zîkr âred fikrâ derihtizâz

Zîkrâ ḥurşîd-i î in efsürde sâz

Zîkrullâh fikri harekete götürür ve incimâdını izâle ider zîkrullâhı sen bu muncemid fikrine güneş eyle güneş buzı nice eridir ise tönmuş fikri daḥı zîkrullâh öylece münhâll eyler ihtizâz ifti' âl bâbından maşdardır hareket ma' nâsınadır

(1495) Meşnevi

Aşl-ı ḥod cezbest lîk ey ḥ âcetâş

Kār kun mevķūf-ı ān cezbe mebāş

Bu işde aşl olan cezbe-yi İlāhiyyedir līkin ey kapu yoldaşı sen iş eyle o cezbeniñ mevķūfı olma ya' nī cezbeye gelsin de iş göreyim dime hemān sa'y eyle dimekdir

(1496) Meşnevi

Z'ān ki terk-i kār çün nāzī buved

Nāz key derħurd-ı cānbāzī buved

Andan içün iş eyle ki zīrā işi terk çünki bir nāz olur ve Hāqdan istignā olur nāz dahı kaçan 'āşıklığa lāyık olur belki olmaz binā'en'aleyh sa'y lāzım olur ve cezbeye bakmamak iktizā ider derħured ve yine derħor lāyık ve münāsib ma' nāsınadır [S-86b]

(1497) Meşnevi

Nī kabūlendiş ü nī red ey gulām

Emrrā vü nehyrā mibīn müdām

Ey oğul hemān 'ibādet eyle ve 'ibādetiñ kabūlini [İ-126b] endişe eyle ve ne merdūd olduğunı tefekkür eyle hemān Cenāb-ı Hāqķıñ emrini ve nehyini dāyimā gör ve aña nāzır ol

(1498) Meşnevi

Mürğ-ı cezbe nāgehān perred zi' ğuş

Çün bedīdī şubh şem' ān geh bekūş

Nāgehān eşnā-yi 'ibādetde cezbe-yi ilāhiyye mürğı yuvadan uçar çünki şabāhı gördük o zamān şem-i 'ibādeti söyündür zīrā ihtiyāç qalmamışdır ğuş ğaynıñ zammı ile ve şımnıñ teşdidiyle ağaç dallarında çörden çöpden yapılmış kuş yuvasına dirler

(1499) Meşnevi

Çeşmhā çün şud güzāre nūr-ı üst

Mağzhā mibīned ü der'ayn-ı pūst

Gözler çünkü hicâblardan ilerü gidici oldu o göz nur şâhibidir öyle göz deri içinde mağzları görür ya' nî öyle gözlere perde ve hicâb hâyil olmaz dimekdir

(1500) Meşnevi

Bîned ender zerre hürşîd-i beḳā

Bîned ender ḳatre küll-i bahrrā

Böyle göz beḳā ile muttaşîf olan hürşîd-i ḥaḳîḳî zerre içinde görür ve dahı ḳatrede cümle deryâyı mûnderic görür ḳāle ba' zı el 'arîfîn *mā raeytü şey'en illā ve raeytüllāhe fihî*²⁴² ve yine ba' zı 'arîfîn buyurmuşdur Beyt:

Cihân mir 'ât-i ḥüsn-i şâhid-i mâst

*Feşâhid vechehu fikulli zerrât*²⁴³

Bârî dîger rücû' kerdên beḳıṣṣa-yı şūfî vü v'ân ḳādî²⁴⁴ Burası ḡayrı kere ḥastanîñ şu kenârından şamâr urdıḡı şūfîniñ ḳıṣṣasına rücû' dır ve dahı o sūfî o sillezen olan ḥastayı ḳādîye götürmüş olmaḡla o ḳādîniñ ḥikâyesidir v'ân ḳādî demek ve ḥikâyet ân ḳādî dimekdir

(1501) Meşnevi

Güft şūfî derḳıṣās-ı yek ḳafā

Ser neşāyed bâd dāden ez' amā

Çünkü şūfî şamârı yidi ve kendi kendüye mülâḥaza eyledi ki bir şamârîñ ḳıṣāsında körlükden nāşî cān ve başı rüzgāra ve ḥiçe virmek lâyıḳ degildir ḳafādan bu maḳāmda zıkr-i maḥāl ve irāde-yi ḥāl ṭarîḳiyle şamâr murād olunur²⁴⁵

(1502) Meşnevi

Ḥırḳa-yı teslîm ender gerdenem

²⁴²“Hiçbir şey görmedim ki içinde Allah olmasın.”

²⁴³“Cihan, bizim güzelliğimize şahitlik eden aynadır. Cemâlinin tüm zerrelere şahitlik eder.”

²⁴⁴“Yine o sufi ve kadının kıssasına rücû etmek beyanındadır.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 487.

²⁴⁵“ḳafādan bu maḳāmda zıkr-i maḥāl ve irāde-yi ḥāl ṭarîḳiyle şamar murād olunur” bu kısım S nüshasında yoktur. İ nüshasından alınıp yazılmıştır.

Bermen āsān kerd sīlī ḥordenem

Bāḥuşuş ki teslīm ḥırkası boynumda benim üzerime bu şamārı yimegi āsān eyledi ve bu şamār baña pek güc gelmedi

(1503) Meşnevi

Dīd şūfī ḥaşm-ı ḥodrā saḥt zār

Güft eger müşteş zenem men ḥaşmvār

Şūfī kendi ḥaşmını ḥasteligi sebebiyle ziyāde za‘īf gördi ve didi ki eger ben buña bir yumruk urursam ḥaşm ḥaşma urdığı gibi beyit-i ātiye merhūndur

(1504) Meşnevi

Ū beyek müşteş berīzed çūn raşās

Şāh fermāyed merā zecr ü kışās

O bir ḥastedir ki bir yumruk ile ḳalāy gibi dökülür bu eclden pādīşāh baña ‘itāb ve ḳışās buyurur

(1505) Meşnevi

Ḥayme vīrānest ü bişkeste veted

Ū bahāne mīcuved tā derfuted

Bunuñ ḥayme-yi vücūdı ḥarābdır ve daḥı ḥayme-yi vücūdının çivisi kırılmışdır o ḥaste ve düşmege ve ölmege bahāne ister ve bir sebab-i cüz’iye baḳar veted vāvīñ tā’ nīñ fetḥalarıyla [İ-127a] çivi ki Türkīde aña ekşer ta‘bīr olunur cuved cuyed kelimesinden muḥaffedir

(1506) Meşnevi

Behr-i īn mürde dirīḡ āyed dirīḡ

Ki ḳışāšem üfted ender zīr-i tīḡ

Bu şahs-ı mürde için yazık gelir baña ki kılıc elbetde baña ḳışās vāḳi‘ ola ve ben böyle bir şey’ degmez ādem için öleyim bārī ölünce bir diger ādem için öleyim didi

(1507) Meşnevi

Çün nemitānest kef berhaşm zed

‘Azmeş ān şud kiş suy-ı kâdî bered

Çünkü bu mülâhaza ile haşm cânibine el urmağa kâdir olmadı şūfīnīn kaşdı o oldu ki anı kâdî tarafına ilete

(1508) Meşnevi

Ki terāzū-yı Hakest ü keyleeş

Maḥlaşest ezmekr-i dīv ü ḥīleeş

Zīrā kâdî Cenāb Haqqıñ terāzūsudur ve vekīlesidir dīvīñ mekrinden ve ḥīlesinden kâdî maḥall-i ḥalāşdır aña gidene şeytān mekr u ḥīleye kâdir olamaz

(1509) Meşnevi

Hest ü miḳrāz-ı aḥḳād u cidāl

Kāti‘-i ceng-i dū haşm u kıl ü kāl

O kâdî kinelerin ve mu‘ārazanıñ maḳaşıdır ve daḥı iki haşmıñ vekīl ve kıl ü kālīñ kaṭ‘ idicisidir zīrā maḥkemede ḥuşūmet münḳaṭı‘ olur [S-87a]

(1510) Meşnevi

Dīv derşīşe kuned efsūn-ı ü

Fitnehā sākin kuned ḳānūn-ı ü

Anıñ efsūnı şeytānı ḥabs ider yine o kâdīnīñ şer‘ī ve ḳānūnı fitne u fesādları sākin eyler

(1511) Meşnevi

Çün terāzū dīd haşm-ı pürṭama‘

Serkeşī bugzāred ü gerded teba‘

Çünkü t̃ama‘ ̇tolu olan hařm terāzūyı g̃rdi ‘inādı terk idip ve benim mālım řu kadar ve kıyyedir dimekten geçip terāzūya tābi‘ olur serkeřiden murād ‘inād itmek ve rāzī olmamaktır bunuñ gibi hařm dağı řer‘ī ve hākimi g̃rdükde ̇turur

(1512) Meşnevi

V’er terāzū nīst ger efzūn dehīř

Ezķısem rāzī negerded āgehiř

Eger terāzū yok ise aña haķķından²⁴⁶ ziyāde virilir ise anıñ āgāhlığı ve hīlekārlığı rāzī olmaz baña az virdiñiz ve ğadr itdiñiz diyü söyler ğalbuki ziyāde olduĝunı bilir ķısem ķāfiñ kesriyle nařīb ma‘nāsinadır

(1513) Meşnevi

Hest ķāđī raħmet ü def -i sītīz

Ķatre-yi ezbaħr-i ‘adl-i restħīz

Ķāđī-yi-řer‘ raħmetdir ve ‘inād ve mu‘ārazayı def idicidir ve bir kimesneniñ řer‘-i řerīfe diyecegi yokdur hattā řer‘iñ kestigi parmak acımaz kelāmı ̇darb-ı meřel olmuřdur ve dağı ķāđīniñ hūkm yevm-i kıyāmetiñ ‘adlinden bir ķatredir ve ķāđīniñ ve maħkemeniñ vūcūdı rūz-ı restħīzde olan ‘adl-i İlahīyi müzekkerdir fi’l-vāķi‘ ehl-i Haķ ķāđī böyle olduĝı maħall-i řübhe degildir

(1514) Meşnevi

Ķatre gerçi ğurd u kūtehpā buved

Luťf-ı āb-ı baħr ez ’ū peydā buved

Ķāđī ‘adl-i İlahīyeyi müzekker olduĝunı ve hūkmi dağı ‘adāletden bir nebze olduĝunı irsāl-i meşel idip buyururlar ki görmez misiñ ķatre-yi āb egerçi ufaķdır ayağı kışadır ya‘nī kāmetsi yokdur iřte böyle haķīr iken tatlu řu deryāsının leťafeti [İ-127b] o ķatreden zāhir olur zīrā az çoĝa delālet ider

(1515) Meşnevi

²⁴⁶ōaúúııdanS: ōaúúııdan ve naāilbinden İ

Ezgubâr ar pāk dārī killerā

Tu ziyek kaçre bebîni Diclerā

Perde-yi vücūdını gubâr-ı mäsivâdan pāk tutar iseñ sen bir kaçreden Dicle ırmağını görürsün ya‘nî Vâcib Te‘âlâ Hazretlerini kaçre gibi olan cümle eşyâdan müşâhede idersin demektir

(1516) Meşnevi

Cüzvhâ berhâl-i külhâ şahidest

Tâ şafağ gammâz-ı hurşid âmedest

Zîrâ cüzvler küllün hâline şahiddir ve cüzvden küll münfehim olur bu eelden şafağ hurşide gammâz geldi zîrâ şafağ ufukdaki beyâzın adıdır o ise şemsden cüzvdür binâberin şemsin nûrını ve ziyâsını haber viricidir ve hurşide delâlet idicidir

(1517) Meşnevi

Ân kasem bercism-i Ahmed rând Hağ

Ân çi fermüdest kellâ ve ‘ş-şafağ

O kasemi Hazret-i Ahmed *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem* cism-i şerîfi üzerine *felâ ukşimu bişşafağ*²⁴⁷ diyerek Allâhu Te‘âlâ buyurmuşdur zîrâ şafağ ufukda olan beyâzdan ‘ibâret olmağla şemsin eşeridir ve şemse delâlet ider fağr-ı ‘âlemiñ cism-i şerîfi dağı âftâb-ı haqîkatiniñ eşeri olup anın cüz’i maqâmında olmağla cism-i Muhammediye dağı şems-i haqîkîye delâlet ider bu cihetden kaseme şâyeste olur ve cüz-i külle dağı dâl olur ve Cenâb-ı Kibriyâdan haber virür bu beyit ile dağı cüzv-i külle şahid olduğunu işbât buyurdılar eger cüz-i külle şahid olmasa cism-i Muhammediye ne kaseme lâyık olur idi ve ne vücūd-ı hağğa şahid olur idi lâkin oldu şâbit oldu ki cüz-i külle şahid imiş kellâ bu maqâmda Hağğâ demektir ve bu kasem *felâ ukşimu bi‘ş-şafağ* âyet-i kerîmesindedir bu âyetde olan lâ kelimesi zâyiddir ve nef’i için olmayıp belki kasemi te’kid içündür

²⁴⁷“Hayır! Şafağa yemin ederim ki.” (İnşikâk 84/16)

(1518) Meşnevi

Mūr berdāne çirā lerzān budī

Ger ezān yek dāne ħarmandān budī

İşte böyle cüzv külle şehâdet ider ve delâlet eyler lîkin ba‘zı kimesneler şehâdetini anlamaya qâdir olmazlar görmez misiñ qarınca altun bir dāneye lerzān olurdu eger bir dāneden ħarmanı bilici ve ħarmanın keyfiyetine vāqıf olaydı belki qarıncanın dāneden ħarmanın hâline ‘adem-i vuķūfı qarıncayı o dāneye lerzān eyledi ħāşılı insānıñ hırşı cüzūñ hâlimden külle vāqıf olmadığından neş’et ider sen vāqıf ol ve ħarīş olma buyurmak isterler [S-87b]

(1519) Meşnevi

Berser-i ħarf ā ki şūfī bīdilest

Dermūkāfāt-ı cefā müsta‘cilest

Yine kelāmımızın başı üzerine gel zīrā şūfī şabırsızdır ve daħı kendüye olan cefānıñ mūkafātında ‘acele idicidir ya‘nī egerçi şūfīniñ kışşasına ‘acele ile rücū itmiş idiñ yine birbirine münāsib kelām söyleyerek olduğımız kışşadan ħurūc itdiñ yine şimdi mā naħnu fīh olan kelāmı söylemege ‘avdet eyle ve o ħikāyeyi tekmi̇l eyle buyurmak isterler

(1520) Meşnevi

Ey tu kerde zulmĥā çün hoşdilī

Eztaķāzā-yı mūkāfī ġāfīlī

Ey şol kimesne ki sen zulmler eylemişsindir altun böyle hoş dilsin [İ-128a] ve daħı saña bir mūkafāt idiciniñ taķāzāsından ġaflet idicisin bu senden iken elbetde saña bir mücāzāt idici olur ve o zulmūñ intikāmını senden alır

(1521) Meşnevi

Yā ferāmūšet şudest ān kerdehāt

Ki fūrū āviĥt ġaflet perdehāt

Yohsa o itdigiñ zulmleri saña ferāmūş mı oldı zîrâ ğaflet seniñ gözüne perdeler mi aşdı bināberīn itdigiñ zulmleri nisyān eylediñ fūrū fānīñ zammıyla aşağı ma‘ nāsınadır

(1522) *Meşnevi*

Ger ne haşmihāstī ender kafāt

Cirm-i gerdūn reşk burdī berşafāt

Eger seniñ ensende yāhūd kafānda haşmlıklar olmayaydı ve halka ğadr itmemiş olaydıñ felegiñ cürmi sende olan şafvetleriñ üzerine hased iletir idi ve bu mertebede şāf olur idiñ velikin çok haşmlarīñ huşūmeti sende mevcūd olmağla böyle bulanık ve tîre kaldıñ ba‘ zı nüshā ber yerine ez vāķi‘ olmuşdur ma‘ nāsı seniñ şafvetlerinden dimekdir²⁴⁸ cirm cimiñ kesriyle bir şey’iñ vūs‘atine dirler ve cimiñ zammıyla suç ma‘ nāsınadır bu maķāmda kesr-i cim ile felegiñ vūs‘ati ve dahı tūl ve ‘arżi demek murād olunur

(1523) *Meşnevi*

Līk maḥbūsī berāy-ı ān ḥuķūķ

Endek endek ‘öẓr mih‘āh ez‘uķūķ

Līkin²⁴⁹ o ḥaķlar ve huşūmetler için bu ‘ālemde maḥbūssuñ az az bu ‘işıyāndan ‘öẓr iste ki bu ‘ālemden āzād olasın ve ḥabsden kırtulasın ‘uķūķ ‘aynīñ zammıyla kişi ebebeynine ‘işıyān itmege dirler bu maķāmda muṭlaķā ‘işıyān murād olunur

(1524) *Meşnevi*

Tā beyek berāt negīred muḥtesib

Āb-ı ḥod rūşen kun eknūn yā muḥib

Hattā seni bir kerrede muḥtesib melāyike-yi āzāb tutmaya kendi şuyunı şimdi rūşen eyle ey ‘aşık **Reften-i şūfī besūy-ı ān sīlīzeneş ve burden-i ūrā beķādi**²⁵⁰ Burası şūfīniñ

²⁴⁸dimekdir S: demek olur İ

²⁴⁹likin S : līkin sen İ

²⁵⁰“Sufinin o tokat vuran tarafına gitmesi ve onu kadıya götürmesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 493

kendine şamâr urucı hasteniñ yanına gitmesi ve anı alıp kâğiye iletmesi beyânında olıcıdır

(1525) Meşnevi

Reft şūfī suy-ı ān sīlīzeneş

Dest zed çün müdde‘ī derdāmeneş

Şūfī şamâr urucı²⁵¹ tarafına gitdi elini haşm gibi anıñ dāmenine iletđi ve dāmeninden tutdı

(1526) Meşnevi

Ender āverdeş ber-i kâđī keşān

K’īn har-ı idbārrā berhar nişān

Ve dağı şūfī o hasteyi çekici oldığı hâlde kâđiniñ yanına getirdi öyle diyerek ki bu idbār ile muttasıf olan merkebi bir āhır merkeb üzerine naşb eyle ve ik‘ād eyle zīrā baña bīğayr-ı Hâk şamâr urmuşdur nişān nunuñ kesriyle emr-i hāzırdır fi‘l-i muzāri‘ nişāned gelir ma‘nāsı tırdurur dimekdir zīrā nişānden bir şey’i dikmege ve ref itmege dirler

(1527) Meşnevi

Yā bezağm-ı dirre ūrā diğ cezā

Ānçünān ki re‘y-i tu bīned sezā

Yāhūd bu ādeme kāmçı zağmıyla cezā vir ancılayın ki seniñ re‘yiñ lāyık görür ya‘nī kaç ‘aded kāmçı ile urmağ murād ider iseñ anı eyle zīrā [İ-128b] bu zālimdir ve baña şamâr urmuşdur dirre dāliñ kesri ve rā-yı müşedde ile āhiri hā olarak kāmçı ma‘nāsınadır Fārisīde tāziyāne ta‘bīr iderler hūlāşā-yı kelām şūfī kâğiye didi ki [S-88a] ister isen cezā içün bunu merkebe bindir ister isen kāmçı ile darb eyle bu vechle kâğiyi cezāda tağyīr eyledi

(1528) Meşnevi

²⁵¹şamar urucı S: o şamar urucunuñ İ

K'ân ki ezzecri tu mîred derdemâr

Bertu tâvân nîst ân bâşed cübâr

Zîrâ ol kimesne ki seniñ te'dîbinden aḥz-ı intikâmda mürde olur seniñ üzerine diyyet yokdur anıñ daḥı heder olur zecr te'dîb ve demâr intikâm ve tâvân diyyet ve cübâr cimiñ zammıyla müft ve heder dimekdir

(1529) Meşnevi

Derḥadd u ta'zîr-i kâdî her ki mürd

Nîst berḳâdî zamân k'û nîst ḥurd

Ḳâdîniñ ḥadd-i şer'îyi ve aḥkâmını icrâ itmesinde her kimesne ki öldi ve telef oldı ḳâdî üzerine anıñ diyyeti yokdur zîrâ ḳâdî dinde büyükdür ve küçük nesne degildir ve ḳâdîniñ ḍarbı nefsi içün daḥı degildir zîrâ

(1530) Meşnevi

Nâyib-i Ḥaḳḳest ü sâye-yi 'adl-i Ḥaḳ

Âyîne-yi her müsteḥḳḳ u müsteḥaḳ

Ḥaḳḳıñ nâyibidir ve daḥı Cenâb-ı Kibriyânıñ 'adliniñ sâyesi ve eşeridir ve yine her müsteḥaḳ olıcıyı ve müsteḥaḳ olanıñ âyînesidir anları bilir

(1531) Meşnevi

K'û edeb ezbehr-i mazlûmî kuned

Nî berây-ı 'ırz u ḥaşm u daḥl-ı ḥod

Zîrâ o ḳâdî bir mazlûmdan içün te'dîb eyler kendi nāmūsına ḥalel virdiginden ve daḥı kendi ḥışmından ve kendisiniñ menfa'atından içün eylemez bu cihetden ḳâdîye daḥı ta'zîr ve diyyet lâzım gelmez

(1532) Meşnevi

Çün berây-ı Ḥaḳḳ u rûz-ı âcilest

Ger ḥatâyî şud diyet ber'âḳilest

Çünkü ta‘ zîr-i kâdî Allāhu Te‘ālānîñ rızāsı içün ve rûz-ı âhîret içündür eger bu darb eşnâsında bir haṭā vâqî‘ olursa anîñ diyeti kâdîye olmayıp kendinîñ kabîlesi üzerinedir bu şûretde yine dümi heder olmamış olur kabā‘il-i ‘Arābda bir kimesnenin haṭā cihetinden bir kimesneyi itlâf eylese maḳtûlûñ diyeti kâtilin kudreti olmadığı şûretde kabîlesi üzerine lâzım gelir zîrā ‘Arab kabîleleri bir kimesnenin silsilesinden gelmiş olmağla her birisi âhîrin hışmı ve kârîbî olmuş olur bu beyit bu mes‘eleğe göredir bilād-ı Rûmda müte‘ârif degildir zîrā kâdînin hadd-i şer‘îyesinde bir kimesne ölür ise anîñ dümi cebbâr u heder diyü ânifen beyân olunmuş idi

(1533) Meşnevî

Ân ki behr-i ḥod zened ü zâminest

V’ân ki behr-i Ḥaḳ zened ü âminest

Ol kimesne ki kendi nefsi içün urur ve öldürür o kimesne anîñ diyetini zâmin ve kefîldir ve daḥı o kimesne ki Allāhu Te‘ālānîñ rızāsı içün urur eger ölürse o kimesne diyetden emîndir ya‘nî maḳtûlûñ diyeti Ḥaḳ içün üzerine lâzım [İ-129a] gelmez bundan soñra Ḥaḳ içün urup öldürene diyet lâzım gelmediğini işbât içün buyururlar ki

(1534) Meşnevî

Ger peder zed mer püserrâ ü bemürd

Ân pederrâ ḥûnbehâ bâyed şümürd

Eger bâbâ taḥḳîḳ oğluna urdı ise ve oğlu daḥı o darbdan fevt oldı ise o bâbâya püserrânîñ diyyetini sâ‘ir vereşesini şaymak lâzım olur

(1535) Meşnevî

Z’ân ki ü ezbehr-i kâr-ı ḥ’îş zed

Ḥidmet-i ü hest vâcib berveled

Zîrâ zâhir budur ki o bâbâ kendi nefsinin ḥidmeti içün urdı çünkü veled üzerine pederinin ḥidmeti vâcibdir altun ḥidmetde kuşûr idersin diyerek darb itmiştir ve ihtimâl-i gâlib budur

(1536) *Meşnevi*

Çün mu'allim zed şabîrâ şud telef

Bermu'allim nîst çîzî lâ teḥaf

Çünkü mu'allim şabîye urdı ve o şabî daḥı telef oldu mu'allim üzerine diyet yokdur ey mu'allim sen kôrḳma hemân 'ilm içün eṭfâli ḍarb eyle dimekdir

(1537) *Meşnevi*

K'ân mu'allim nâ 'ib üftâd u emîn

Her emînâ hest ḥükmeş hemçünîn

Zîrâ o mu'allim peygamber-i zîşânîñ ḥalîfesi vâqî' olmuşdur ve daḥı emîndir her emînîñ ḥükmi daḥı bunculayındır ya'nî emînîñ elinde bir nesne telef olsa zâmin olmaz demek olur

(1538) *Meşnevi*

Nîst vâcib ḥidmet-i ustâ ber 'û

Pes nebûd ustâ bezecreş kârcû

Şabîye ḥ'âcenîñ ḥidmeti [S-88b] vâcib degildir belki müsteḥabdır böyle olunca üstâd şâkirdi cebr ile istiḥdâma kâdir degildir ve andan kârcû olamaz zâhir budur ki 'ilm içün ve edeb içün urmuşdur bu cihetden ḥûnbahâ lâzım gelmez eger mu'allim nefsinîñ ḥidmeti içün urdı ise o zamân öldüğü şüretde diyet lâzım gelir peder daḥı Allâh içün urdı ise ve öldi ise yine ḥûnbahâ lâzım gelmez ḥülâşa-yı kelâm gerek bâbâ ve gerek üstâd Ḥaḳ içün urdular da ölmüş ise diyet yokdur nefsleri içün urdılar da ölmüş olursa ikisinden daḥı diyet lâzım gelir

(1539) *Meşnevi*

V'er peder zed û berây-ı ḥod zedest

Lâcerem ezḥûnbehâ dâden nerest

Eger bâbâ urmuş ise zâhir bu ki hizmeti vâcib olduğundan ve kendi nefsinden için urmuştur bu cihetden hûnbahâ virmekten hâlâş olmadı

(1540) Meşnevi

Pest hodirâ serbüber ey zülfeğâr

Bihodî şev fânî-yi dervîşvâr

Böyle olunca varlığın ey zülfeğâr başını kes zîrâ pederde varlık olmak hasebiyle hûnbahâ lâzım geldi ve üstâdda hizmetin ‘adem-i vücûdî sebebiyle hûnbahâ lâzım gelmedi fehm olundu ki varlık çirkin şey’ imiş belki bihoda mensûb ol ve dervîş gibi ol ki necât bulasın

(1541) Meşnevi

Çün şudî bihod her ân çi tu kunî

Mârameyte izrameyte iymini

Çünkü bihod olduñ her ol nesneyi ki [İ-129b] sen eylersen *mârameyte izrameyte* nazm-ı celîli müfâdıncâ o eyledigñ nesneniñ ‘itâbindan ve sū’-i cezâsından emînsin zîrâ haqîkatde anı Mevlâ itmişdir ve o fi’l Hakkıñ fi’lidir eger fânî olmayıp bir nâhemvâr fi’l senden şâdır olursa altun itdiñ diyü mucâzât derkârdır iyüsi yok olup ve kendüyi ortadan kaldırıp ef’âl-i ilâhiyyeye mazhar olmağdır çünkü şâdır olan ef’âl Hakkıñ olur saña bir vechle su’âl teveccüh itmez

(1542) Meşnevi

Ân zamân berHak buved nî beremîn

Hest tafşileş befiğh ender mebîn

Çünkü fânî oldu ve senden cinâyet zuhûr itdi o zamânda zamân ve diyet Cenâb-ı Hakkıñ üzerine lâzım gelir emîn üzerine lâzım gelmez zîrâ o fi’l Mevlânıñ idi ve sen miyânede emîn maqâmında idiñ emîn olana zamân lâzım gelmez meşelâ mütevellî vaqfıñ mâlı yirinde zâyî’ olsa ve vaqfıñ emîni olduğundan ta’addî itmedise yemîni ile muşaddık olup zamân lâzım gelmez vaşî dahı mâl-ı yetîme nisbetle böyledir ve yine

bir kimesneye bir nesne emānet vaz‘ olunsa ve zāyi‘ olsa o mālīn şāhibi şer‘ an tazmīne kâdir olmaz belki ‘adem-i ta‘ addisine yine yemīni ile muşaddık olur bunun tafşīli ‘ilm-i fıkıhdadır burada tafşīlini görme ya‘ nī tālīb olma dımekdir

(1543) Meşnevi

Her dükkānī rāst sevdā-yı diger

Meşnevi dükkān-ı fakrest ey püser

Her dükkān için başka ticāret vardır ey oğul Meşnevi-yi Şerīf kitābı dağı fakr dükkānıdır ve bunda olan ebhās fakra ve yokluğa müte‘allıkdır ya‘ nī diyü Kitāb-ı Meşnevi maḳām-ı fenādan bahş ider dımekdir sevdā dağı ticāret ma‘nāsınadır ve tācire sevdāger ta‘ bīr olunur

(1544) Meşnevi

Derdükān-ı keşger çermest-i hūb

Kālīb-ı keşest eger bīnī tu çūb

Su‘āl geldi ki çünkü Meşnevi-yi Şerīf dükkān-ı fakrdır altun fūnūn-ı sā‘ireye müte‘allık mesā‘il vardır bu beyit ile cevāb virirler ki pabuçcunun dükkānında güzel ve laṭīf gün olur zīrā pabuç günden şan‘at olunur eger o dükkānda ağaç görür iseñ pabucun kālībıdır ve o cūb fūrūht olmak için degildir

(1545) Meşnevi

Piş-i bezzāzān kaz u edken buved

Behr-i gez bāşed eger āhen buved

Bu dağı bir mişāl-i āhirdir [S-89a] bezzāzların önünde siyāh ipek olur eger orada demir olursa arşın için olur ve aınla kumaş mesāhe olunur böyle olunca keşger dükkānında ağaç ve bezzāz dükkānında demir tab‘iyet ile bulunmuş olurlar bizzāt olmazlar bezzāz kumaş satıcıya kaz hām ipege dinir ve edken envā‘-yı akmişe ta‘ bīr olunur bunun gibi Kitāb-ı Meşnevi dağı yokluguñ beyānı içündür sā‘ir ‘ulūm aña

tab‘iyet ile zıkr olunmuştur ve maḫṣūd-ı aṣlī degildir ve yine fūnun-ı sâ‘ireye mâyl olanlar bu kitāba meyl itsinler [İ-130a] içündür nitekim bu beyit ile beyân buyururlar

(1546) *Meşnevî*

Meşnevî-yi mâ dükkân-ı vaḥdetest

Ġayr-ı vâhid her çi bîni ân bütest

Bizim meşnevîmiz Vaḥdet-i Vücûda müte‘allik metâ‘iñ dükkânıdır ve vâhid-i ḥaḳîḳîniñ ğayri her nesneyi ki bu kitâbda görürsün o gördüğün bütdür ya‘nî kulüb-ı nâsı celb ve teşhîr ve bu kitâba terġîb içündür zîrâ bu kitâbı vâhid-i ḥaḳîḳîniñ esrârını ve vaḥdet-i vücûda dâir mesâ‘ili beyân için te‘lîf eyledim demek olur

(1547) *Meşnevî*

Büt sutûden behr-i dām-ı ‘āmerā

Hemçünân dān k’el-ġaranîḳu’l-‘ulā

Büt ḳabîlinden olan nesneyi şenâ ve medḥ ‘avām-ı nâsı şayd ve teşhîr içündür bunuñ gibi bil *tilke’l-ġaranîḳu’l-‘ulā minhe’s-şefâ‘ate tertecā*²⁵² kelâmını Tefsir-i Ḳaḏîde ve enne şefâ‘athünne turcâ lafzıyla vârid olmuştur ġaranîḳ ġırnûḳuñ cem‘idir boynı uzun şu kuşına dirler bu maḳâmda eşnām murād olunur ya‘nî şu ‘ālî olan eşnâmdır ve bu ġaranîḳden şefâ‘at rûz-ı cezâda me‘mûldür demek olur bunuñ tafşîli budur ki ve’n-Necm sûresi nâzil oldu Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi muḫterem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz* Mescid-i Ḥarâmda bu sûre-yi celîleyi tilâvet buyurdılar anda çok küffâr mevcûd idi arada buyurdılar ki sûreniñ âhirinden secde âyeti okunduḳda bunlar daḫı mü‘minler ile secde eyleyeler ve yine mü‘minler içinde îmânında kim şâbitdir ve kim şâbit degildir ma‘lûm olsun binâen‘aleyh *eferaeytumu’l-Lâte vel‘Uzzâ ve Menâte’s-şalişete’l-uḫrâ*²⁵³ nazm-ı celîlesini tilâvet buyurdıḳdan soñra *tilke’l-ġaranîḳu’l-‘ulā minhe’s-şefâ‘ate tertecā*²⁵⁴ buyurdılar küffâr-ı ḥâksâr daḫı bu kelâmı

²⁵²“Bunlar âlî gurnûklardır ve onların şefâatleri elbette ümid olunur.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 499.

²⁵³“Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ’yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menâtı.” (Necm 53/19-20)

²⁵⁴“Bunlar âlî gurnûklardır ve onların şefâatleri elbette ümid olunur.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 499.

faḥr-i ‘ālemden gūş idince cümle memnūn olup sūreniñ āhirinde *fescudu lillāhi va‘budu*²⁵⁵ āyeti tilāvet olunduḡda Resūl-i Ekrem mü‘minler ile secde idince küffār daḡı bizde Muḥammediñ tañrısına secde idelim diyip cümlesi Resūl-i Ekrem ile secde itdiler işte bütūñ şenāsi küffārı şayd u secde itdirmek içün idi bunuñ gibi benim daḡı murādım fūnūn-ı sâ‘ireden başka şey’ bu kitāba yazdım ki Ḳureyşsiret olanlar buña meyl ideler ve kitābım anlarıñ ‘indinde daḡı mergūb ola nitekim ebyāt-ı ātīde bu sözler beyān olunacaḡdır

(1548) *Meşnevi*

Hāndeş dersūre-yi ve’n-Necm zūd

Lik ān fitne bud ezsūre nebūd

Resul-i Ekrem ve Nebi-yi muḥterem *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* ve’n- Necm Sūresinde *tilke’l-ğarānīku’l-‘ulā minhe’şşefā‘ate tertecā* kelāmını tiz bütleriñ şenāsını muntazamın olarak oḡdı likin bu kelām ümmetini imtiḡān idi ve sūre-yi celīleden cüz’-i Ḳur’ān olmaḡ tārīḡıyla degil idi ba‘zı kimesneler ešnā-yi [İ-130b] sūrede olduḡundan şeyṡān ḡalb-i Muḥammediyeye vesvese virip vaḡy-i Ḳur’ān zannıyla faḥr-i ‘ālem oḡdı dimişler ve ‘azīm ḡaṡā itmişler ḡattā sonra Cibrīl gelip şeyṡān vesvesesi olduḡunu ve vaḡy-i Ḳur’ān olduḡunu ḡaber virdikde öyle şey’ oḡıdığını bilmeyip efendimiz ‘azīm telāş buyurmuşlar ola bu vechle yazmışlar ve beyān itmişler bunlarıñ cümlesi ḡilāf ve yalāndır ve bu kelāmları istimā‘ idene redd ü inkār vācibdir zīrā Ḳur’ān-ı Kerīm Allāhu Te‘ālānıñ kelāmı olduḡı ve vaḡy-i İlāhi olduḡı laḡv olur her bir āyet-i kerīmeye cāyiz ki şeyṡān vesvese itmiş ola dinir ednā ‘aḡlı olan bu hezeyān-ı türrehātı söylemez ezcümle *lā tuḡarrik bihi lisāneke li ta‘cele bihi inne ‘aleynā cem‘ahū ve ḡur’ānehu fe izā ḡarā’nāhu feettebi‘ ḡur’ānehu şümme inne ‘aleynā beyānehu*²⁵⁶ beyānı naẓm-ı celīli bu kelāmı redd ider ve buṡlānını ḡaber

²⁵⁵“Artık bu gafletten kurtulup, Allah’a içtenlikle saygı gösterin ve O’na kul olun.” (Necm 53/62)

²⁵⁶“Telaşla, geçiştirmeye çalışarak, dilini dolaştırıp durma! Kuşkusuz, onun toplanması ve okunması Bize aittir. O halde onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna tabi ol. Sonra, onun beyanı yalnızca Bize aittir.” (Kiyame 75/16-17-18-19)

virir ve işnâ kâlellâhu te‘âlâ *innâ naḥnū nezzelnâ’z-zikre ve innâ lehu le ḥāfiẓūn*²⁵⁷ [S-89b]

(1549) *Meşnevi*

Cümle küffâr ân zamân sâcid şudend

Hem sırî bud ân ki ser berder zened

Mescid-i Hârâmda olan küffârîñ cümlesi bu kelâmı istimâ‘ idince Cenâb-ı Kibriyâya secde idici oldılar bu kelâmıñ sırr u ḥikmetinden idi o nesne ki başlarını dergâh-ı Hâḡḡa secde içün koydılar ḥülâşası bu kelâmı buyurmak iki şey’den içün idi birisi ümmetini imtilhân idi ve birisi daḡı küffârîñ secde itmesi içün idi eger dinirse ki medḡ-i eşnâm şerdir ve emr-i ḡabîḡdir faḡr-ı ‘âlem bilerek bu emr-i ḡabîḡi altun irtikâb eyledi cevâbında dinir ki küffârîñ secdesinden faḡr-ı ‘âlem *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* kendilerinin ḡaḡḡında bir ḡayr-ı ‘azîm görmüş ola ve o ḡayr anlarıñ hidâyetine sebep olacak ola ve o ḡayr-ı ‘azîme nisbetle medḡ-i eşnâm şer-i cüz’i olmuş ola bu ecden faḡr-ı ‘âlem efendimiz eşnâmı şenâ buyurdılar zîrâ şer-i cüz’i ḡayr-ı küllîyi mutaẓammın olur ise anı irtikâb itmek câyiz olur yâḡûd ḡ‘âce-yi kâ’inât ‘aleyhi *efḡalü’s-şalavât ekmelü’t-taḡiyyât* eşnâm-ı küffârı bu kelâm ile siḡriye ve istihzâ‘ buyurmuş olalar küffâr daḡı kemâl-i ḡamâḡatlerinden ḡaḡîḡatine ḡaml ideler ve bu siḡriyenin taḡtında da cümle küffâr secde ideceklerini ve nef‘ bulacaklarını peyḡamberimiz ‘aleyhi’s-selâm keşf buyurmuş olalar eger dinirse ki enbiyâdan siḡriye ve istihzâ şâdir olur mı cevâbında dinir ki dînleri içün câyizdir nitekim küffâr ḡazret-i ḡalîlullâḡ İbrâḡim ‘aleyhi’s-selâmdan *[ḡâlû eente] fe‘alte ḡazâ bi âliḡetinâ yâ İbrâḡimu*²⁵⁸ ḡavliyle eşnâmı pâre pâre idenden su’âl eylediler ise ḡazret-i ḡalîl cevâbında *bel fe‘alehu kebîruhum ḡazâ fe‘esselühüm in kânu yenḡikūn*²⁵⁹ buyurup kefereyi siḡriye eylediler küffâr daḡı anlar nef‘ u ḡarra ḡâdir degildir uluları nice ider imiş [İ-131a] diyince İbrâḡim ‘aleyhi’s-selâm ve daḡı ‘unf ü şiddetle ve istifhâm inkârı ḡarîḡiyle *e fe ta‘budüne min dunillâḡi mâ lâ yenfe‘ukum şey‘en ve lâ*

²⁵⁷“Zikri (Kitab’ı) Biz indirdik kesinlikle onun koruyucusu da biziz” (Hicr 15/9)

²⁵⁸“Ey İbrahim ilahlarımıza bunu sen mi yaptın?” dediler.” (Enbiya 21/62)

²⁵⁹“Hayır, onu şu büyükler yapmıştır. Eger konuşabilirlerse haydi onlara sorun” dedi.” (Enbiya 21/63)

yeđurrukum uffin lekum ve li mā ta‘budūne min dunillāhi e fe lā ta‘kilūn²⁶⁰

buyurdılar

(1550) Meşnevi

Ba‘d ezīn harfīst pičāpič ü dūr

BāSüleymān bāş u dīvanrā meşūr

Bu kelāmdan şoñra bende-yi müşkil ü nāsıñ ‘uķūlünden ba‘īd bir kelām dağı vardır sen aşhāb-ı ‘irfānla ol ve aşhāb-ı ‘irfāndan anı aħz eyle ve anlarıñ feyziyle ve yümn ü bereketiyle o sırra vāşıl ol līkin şeyātīñ zümresine o sırrı fāş idip anları biribirine karışdırma bu hıtāb Çelebi Hüsāme’d-dīn Hāzretlerine ola yāhūd cümle sālīklere ola bu beyit ile ‘ilm-i haķīkatīñ esrār-ı daķīkasını fāş itmek münāsib degildir dimege işāret buyururlar ve kendüleri dağı o sırrı ketm buyurdılar pičāpič daķīķ ve ğāmiz demekdir Süleymāndan murād taşarruf şāhibi ‘ārifbillāh zāt-ı şerīfdir **Bār diger rücū‘ beħikāyet-i şūfī vü kādī²⁶¹** Burası ğayri kerre şūfīniñ ve o kādīniñ kışşasına rücū‘ dur

(1551) Meşnevi

Hīn hadīs-i kādī vü şūfī biyār

V‘ān sitemkār-ı za‘īf-i zār zār

Āġāh ol yā Hüsāme’d-dīn kādīniñ ve şūfīniñ hikāyesini beyāna getir ve dağı o inleyici za‘īf zālīmiñ hikāyesini naķle getir

(1552) Meşnevi

Güft kādī şebbiti’l-‘arş ey püser

Tā ber ‘ü naķşī kunem ezħayr ü şer

²⁶⁰“İbrahim: ‘Allah’ı bırakıp da size bir faydası da zararı da olmayan şeylere mi kulluk ediyorsunuz?’ dedi.” Yazıklar olsun size ve Allah’ın yanı sıra kulluk ettiğiniz şeylere. Siz hala aklınızı kullanmayacak mısınız?” (Enbiya 21/ 66-67)

²⁶¹“Sufi ve kadı hikâyesine rücû.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 502.

Çünkü kâdî seylizen olan hasteyi gördi ki meyyit gibidir ve nîmcân ile gezer şûfiye didi ki ey oğl sakfı evvelâ şimdi maḥalline sen vaż‘ eyleye ba‘de ben ḥayrdan ve şerden anıñ üzerine bir naḳş eylerim nitekim *şebbiti’l-‘arşe summe unḳuş*²⁶² demişler

(1553) *Meşnevi*

K’û zenende k’û maḥall-i intikām

În ḥayālî geşteest ender seḳām

Saña urucu ḳanı maḥall-i intikām ḳanı bu şahş ḥastalıkda bir ḥayāle mensûb olmuştur seḳām sîniñ kesriyle ‘Arabî olarak ḥastelik dimekdir [S-90a]

(1554) *Meşnevi*

Şer‘ behr-i zindegân u aḡniyâst

Şer‘ beraşḥâb-ı gûristân kucâst

Şer‘i şerîfiñ aḥkâmınıñ icrâsı diriler içündür ve dahı zenginler içündür maḳbere şāḥiblerinin üzerine ya‘nî mürde gibi olanlara aḥkâm-ı şer‘iye icrâ ḳande olur ve ne fāyide virir belki aşlâ bir fāyideye muntic olmaz bundan sonra faḳr münāsebetiyle aşḥâb-ı fenāniñ ḥālını beyāna şürū‘ idip buyururlar ki

(1555) *Meşnevi*

Ân gürûhî k’ezfaḳirî bîserend

Şad cihet ezmerdgân fānî terend

O cema‘ât ki faḳrdan ve terk ve tecrîd cihetinden kendilerine mâlik degildir yüz ḳat o mürdelerden fānî ve mürdedir zîrâ

(1556) *Meşnevi*

Mürde ezyek rûst fānî dergüzend

Şûfiyân ezşad cihet fānî şudend

²⁶²“Binayı tespit et, sonra nakış et.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 11, s. 502.

Zāhir mürdesi bir yüzden ya‘nī cānını terk itdiği cihetden zararda olduğu hâlde fānīdir līkin şūfīler [İ-131b] her yüzden fānī ve yok oldılar bu eelden fānī olmağda mürde-yi şuverīleri geçdiler

(1557) Meşnevi

Merg yek katlest v’în sîşad hezār

Her yekîrā hūnbehā-yı bîşümār

Beyit-i sâbıkā ‘illet olarak buyururlar ki zîrā mevt Allāhu Te‘ālānīn bir katlidir ve bu şūfīlerin katli üç yüz biñ katldır ve dağı şūfīlerin her katlinden Mevlānīn tarafından sayısız kan bahāsı ve luṭf-i İlāhī vardır şūfīleri müft öldürmez

(1558) Meşnevi

Gerçi kuşt in kavmrā Ḥaḡ bārḥā

Riḡt behr-i hūnbehā anbārḥā

Egerçi şūfīler cema‘atini Mevlā nice kerre öldürdi ise Ḥaḡ Te‘ālā anların hūnbahāsı içün anbārlar tolusı iḥsān dökdi ve demleri heder olmadı

(1559) Meşnevi

Hemçü Circîsend her yek dersırār

Küşte geşte zinde geşte şaşṭ bār

Aşḡāb-ı fenā Ḥazret-i Circîs ‘aleyhi’s-selām gibidir zîrā her birisi sırlarda ve bāṭınlarda çok kerre maḡtūl olmuştur ve yine diri olmuştur şaşṭdan bu maḡāmda keşret murād olunur yāḡūd ḡaḡīḡatine maḡmūldür geşte-yi evvel kāfīn zammıyla maḡtūl dimekdir ve kāf-ı ‘Arabīye iledir geşte-yi şānī kāf-ı Fārisiyyeniñ fethiyle ölmüş ma‘nāsınadır sırār dağı sīnīn kesriyle sırrıñ cem‘idir esrār gibi

(1560) Meşnevi

Küşte ezzevḡ-i sinān-ı dādger

Mībesūzed ki bizen zaḡmī diger

Aşhâb-ı fenâ ‘âdil yâhûd ihsân şāhibi Mevlânîñ mizrâklarınıñ zevkından ölmüşdür ve şafâyâb olmuşdur zîrâ her birisi kemâl-i zevkından yanar öyle diyerek ki yâ Rab bir zaḥm daḥı ur ve bir daḥı bizi öldür menḳûldür ki şühedâya rûz-i cezâda Ḥaḳ celle ve a‘lâ ikrâm için ne istersinîz size vireyim buyurdıkda anlar daḥı cevâbında diyecekler ki yâ Rab bizi dünyâyâ gönder seniñ rızâ-yı şerîfiñ için küffâr ile ceng idip yine şehîd olalım işte şehâdetle mevtiñ böyle lezzeti vardır sinân sîniñ kesriyle mizrâklar dimekdir ve müfredi sinn kelimesidir Beyt:

Cerâhâtü’s-sinân lehâ iltiyâm

*Ve lâ-yeltâmu mâ-cerahḥa’l-lisân*²⁶³

(1561) Meşnevî

V’allah ez‘aşḳ-ı vüçüd-ı cânperest

Küşte berḳatlı-i düvem ‘âşıkterest

Allāhu Te‘âlâyâ yemîn iderim ki cân-ı ḥayvâniyyesine ıtapıcı kimesneniñ vüçüdına ve tenine her ne kadar ‘aşḳ ve maḥabbeti var ise rāh-ı Ḥaḳda maḳtûl olan ve fenâ mertebesini bulan ‘âşık ikinci mertebede yâriñ ḳatline andan ziyâde ‘âşıktır ya‘nî tenperest olan vüçüd-ı mecâzîsini nice sever ise ve varlık ‘indinde ne mertebede maḳbûl ise aşhâb-ı fenânîñ ‘indinde yok olmak daḥı ziyâde maḳbûldür zîrâ bunuñ yokluḳdan lezzeti tenperestiñ varlıḳdan aldığı lezzetden ziyâdedir demek olur bu beytiñ ma‘nâsı şāḥîḥdir ve mazmûnında şekk yokdur nitekim Ḥallâc-ı Manşûr *ḳuddise sırruhu* buyurmuşdur:

Uḳtulûnî uḳtulûnî yâ şıḳât

*İnne fîḳatlı ḥayâten fîḥayât*²⁶⁴

(1562) Meşnevî

Güft ḳādî men ḳazādâr-ı ḥayem

²⁶³“Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz.”

²⁶⁴“Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayatım öldürülmemdedir.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 2, s. 546.

Hâkim-i aşhâb-ı gûristân keyem [İ-132a]

Hâkim didi ki ben Hâyî olan kimesneniñ hüküm tutucusuyum mezârlık aşhâbınıñ hâkimi degilim key kaçan ma' nâsınadır hâşılı böyle demek olur [S-90b]

(1563) Meşnevî

În beşûret ger ne dergûrest pest

Gûrhâ derdûdmâneş âmedest

Bu şûretde eger pest olan mezârda degil ise ve rûy-ı zemînde seyr u hareket ider ise kabirler anıñ kabîlesine gelmiştir ve dūdmāndan havāss-ı zāhiresi ve bāṭınası murād olunur ve ‘aqlı vesāyir eczā-yı berīnesi daḥı ve dūdmānda dāhildir ya‘nî kendi mürde olup kabre girmemiş ise havāssı ve eczā-yı vücūdı kabre girmiş ve ölmüştür demek olur

(1564) Meşnevî

Pes bedîdî mürde ender gûr tu

Gûrrâ dermürde bîn ey kûr tu

Sen mezâr içinde meyyiti çok gördüñ bu emr ‘acîb degildir ve lîkin ‘acîb olan budur ki ey ḥimār-ı vaḥşî sen mürde ve meyyit olan kimseniñ bāṭınında mezârı gör mürdeden murād ehl-i dünyānıñ cesedidir ve mezârdan murād ehl-i dünyānıñ kalbidir ḥadîṣ-i şerîfde ehl-i dünyāya mevṭî ta‘bîri gelmiştir kâle *ennebî ‘aleyhi’s-selām iyyākum ve mucālestu’l-mevṭî kālū ve me’l-mevṭî yâ Resûlallah kâle aḡniyâ-ı ezzamân*²⁶⁵ ve kalbleri daḥı zulmetde olmaḡla kabir gibidir bu şûretde mürdeniñ derûnında mezâr olmuş oldu mışrâ‘-ı şānide olan kûr lafzı a‘mâ ma‘nâsına olmuş olsa yāḥūd mezar ma‘nâsı virilse yine münāsib ma‘nâ olur

(1565) Meşnevî

Ger zigûrî ḥışt bertu ūftad

²⁶⁵“ ‘Ölülerle birlikte oturmaktan sakınınız.’ Ashâb-ı Kirâm: ‘Ölüler kimlerdir ey Allah’ın Resûlü!’ diye sordular. Nebî (a.s): ‘Onlar zenginlerdir.’ Başka bir rivâyette de: ‘Onlar dünyâ ehlidir’ buyurdu.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 150. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

‘Āqılān ezgūr key ḥ’āhend dād

Yine ḳāḏī didi ki eger bir ḳabrden seniñ üzerine bir kerpiç düşse ‘āḳiller gūrdan ḳaçan
‘adālet isterler ve ḳabr ile müdāfa‘-ı şer‘ iyece giderler belki teḥāşmi terk iderler sen
ise bu ḳabr gibi ādem ile muḥāşama idersin ‘acīb işdir

(1566) Meşnevi

Gird-i ḥışm u kīne-yi merdüm megerd

Hīn mekun bānaḳş-ı germābe neberd

Mürdeye kīn ve ḥışm eṭrāfında dönme āgāh ol o ḥammām cāmekānında olan naḳş
bīcān ile ḥuşūmet itme diyerek ḥākim şūfiye da‘vādan fāriğ itmek murād eyledi

(1567) Meşnevi

Şükr kun ki zindeyi bertu nezed

K’ān ki zinde red kuned Ḥaḳ kerd red

Ey dervīş şükr eyle ki bir diri saña şamār urmadı zīrā ol kimesneyi ki ḥayāt-ı ḥaḳīḳīye
ile Ḥayy olan velī redd eyler Ḥaḳ daḥı anı redd eyler o zamān kār-ı müşkil olur idi
böyle mürdelerin sille urmasında be’is yokdur didi

(1568) Meşnevi

Ḥışm-ı aḥyā ḥışm-ı Ḥaḳḳ u zaḥm-ı ūst

Ki beḤaḳ zindest ān pākīze pūst

Dirilerin ḥışmı Allāhu Te‘ālānıñ ḥışmıdır ve daḥı Ḥaḳḳıñ yārasıdır zīrā o cismi pāk
olan zāt-ı şerīf Allāhu Te‘ālā ile zindedir aḥyā hemzenin fethiyle Ḥayyın cem‘idir
pūst deri demektir bu maḳāmda cism murād olunur ḥülāşa-yı kelām evliyā’ullahın
merdūdı [İ-132b] Ḥaḳḳıñ merdūdudur ve yine anların zaḥmı Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ḥışmı ve
zaḥmıdır zīrā evliyānıñ ḥayātı müste‘ār-ı ḥayāt olmayıp belki Allāhu Te‘ālānıñ
ḥayātındandır

(1569) Meşnevi

Ḥaḡ bekuşt ūrā vū derpāçeş demīd

Zūd ḡaşşābāne pūst ezvey keşīd

Zīrā Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri anları kendi ḡayātından öldürdi ve cūdā eyledi ve anlarıñ pāyinden üfledi tīz anıñ postını ḡaşşāblar gibi andan çekdi ve anlarda kendi ḡayātlarından eşer ḡalmadı ve kendi ḡayātından ḡayāt virdi bu cihetden Mevlā ile zinde olmaları lāzım geldi

(1570) Meşnevi

Nefḡ dervey bāḡī āmed tā me ‘ab

Nefḡ-i Ḥaḡ nebud çü nefḡ-i ān ḡaşāb

Cenāb-ı Ḥaḡḡıñ o nefḡi kıyāmete dek anda bāḡī geldi zīrā Ḥaḡḡıñ nefḡi ḡaşābıñ nefḡi gibi olmaz ve serī‘ ü’l-zevāl degildir

(1571) Meşnevi

Farḡ-ı bisyārest beyne’n-neḡḡateyn

Īn heme zeynest ü ān sercūmle şeyn

Nef‘-i İlāhī ile ḡaşşābıñ nefḡi beyinde çok fark vardır zīrā nefḡ-i İlāhīniñ cümlesi insāna ziynetdir ve daḡı ḡaşşābıñ nefḡi cümlesi ‘aybdır bu maḡāmda nefḡa-yı İlāhīyeden murād rūḡ-ı izāfīdir ḡaşşābıñ nefḡinden murād rūḡ-ı ḡayvānīniñ ḡayātıdır şeyn şınıñ fethi ve yāniñ sūkūnıyla ‘ayb ve ‘ār dimekdir nefḡa üflemek ma‘ nāsınadır zeyn zāniñ fethi ve yāniñ sūkūnıyla ziynet dimekdir ser daḡı bu maḡāmda ḡaraf ma‘ nāsınadır [S-91a]

(1572) Meşnevi

Īn ḡayāt ezvey burīd ü şud muzırr

V’ān ḡayāt ezneḡḡ-i Ḥaḡ şud müstemirr

Bu ḡayāt-ı şuverī şāḡibinden kesildi ve aña muzırr oldu zīrā mürde ve meyyit vāḡı‘ oldu ve daḡı o ḡayāt ki Ḥaḡḡıñ nefḡinden geldi şāḡibinden şābit ve dāyım oldu

(1573) *Meşnevi*

În dem ân dem nîst k 'âyed ân beşerh

Hîn berâ z 'în ka' r-ı çeh bâlâ-yı şarh

Bu nefha-yı İlâhiye o nefha degildir ki şerh ve beyâna gele zîrâ şerh ve beyâna gelen nefha rûh-ı hayvânınıñ nefhasıdır lîkin nefha-i ilâhî ki anıñla hayât-ı haqîkîye hâşıldır o şerhe gelmez demek olur âgâh ol kuyunuñ dibinden köşkünüñ bālāsına gel ve bu nefha-yı İlâhiyyeyi aña şarh şādın fethiyle 'Arabî olarak köşk ma' nāsınadır

(1574) *Meşnevi*

Nîsteş berhar nişânden müctehed

Naş-ı hîzemrâ kesî berhar nehed

Çünkü kâdî şūfiye al bu zâlimi eşege bindir dimiş idi mahkemeye terâfu' geldigi vaktde kâdî aña cevâb virip dir ki bu sillezen hasteyi şamâr urdıği içün eşege bindirmek müctehidlerden ictihâd olunmuş meş'ele degildir bu şüretde eşege bindirip teşhîr lâyıq olmaz ve câyiz degildir kaldı ki odunuñ naşını bir kimesne merkebe kor mı belki koymaz ve merkebe odun tahmîl olunur odunuñ naşı tahmîl olunmaz bu hasteyi dağı eşege bindirmek naş-ı haţabı eşege yükletmege beñzer hâşılı bu mes'ûline dağı müsâ' ide-yi şer' iyye yokdur demek istedi

(1575) *Meşnevi*

Bernişest-i ũ ne puşt-ı har sezed

Puşt-ı tâbûtîş evlâter sezed

Bu hastanın oturmasına [İ-133a] merkebin arkası oturmağa lâyıq olur degildir belki tâbûtuñ arkası aña oturmağa ziyâde evlâ olarak lâyıqdır hâşılı bunu tâbûta bindirmek iktizâ ider puşt-ı hara degil demek istedi

(1576) *Meşnevi*

Zulm çi'bved vaz' gayr-ı mevzi'aş

Hîn mekun dergayr-ı mevzi' zâyi'aş

Zulm ne olur dir iseñ mevzi'iniñ gayrisine bir şey'i važ' itmek olur zulmüñ zıddı
'adldir ve 'adliñ ma' nāsı bir nesne yirine qoymağa dirler āgāh ol bir şey'i mevzi'iniñ
gayrisinde zāyi' eyleme ve zulm itme diyerek kâdî şūfiye böyle cevāb eyledi

(1577) Meşnevi

Güft şūfī pes revā dārī ki ū

Sīliyem zed bīkışās u bītesū

Çünkü şūfī kâdīdan bu kelāmları işitdi cevābında didi ki böyle olunca revā tutar mısıñ
ki o zālīm baña şamār ura kışāsız yāhūd şamār için kendinden direm aḥz olunmaya
böyle şey' olur mı demek istedi tesū tāniñ ve sīniñ zammeleriyle lisān-ı Türkide
dānik ta' bir olunan nesneye dirler ki bir dirhemiñ rub'ı demek olur bu maḳāmda
mutlakā sīm murād olunur

(1578) Meşnevi

Īn revā bāsed ḥar ḥirsi ḳalāş

Şūfiyānrā şaf' endāzed belāş

Yine şūfī dir ki ḥilekār bir degirmen eşegi gibi ḥaḳīr ādam şūfīlere müft olarak şamār
ura ḥirsi ḥarāsiden taḥfif olunmuşdur ve degirmen eşegi ma' nāsınadır līkin yanında
ḥar lafzı mevcūd olmağla tecrīd kāyidesi üzerine ḥammāl olunup ḥirsiye faḳaṭ
degirmen ma' nāsı virildi zīrā yanındaki ḥar lafzına ma' nī ḳalmaz ve şarf-ı zāyid olur
ḳallāş naşşār vezninde olarak mübalāğa ile ḥayyāl ma' nāsınadır zarūret-i vezn için
muḥaffef okunur şaf' şādīñ fethiyle şamār dimekdir belāş belā şey' kelimesinden
taḥfif olup müft dimekdir ya' nī bī' ivaz ma' nāsına olur

(1579) Meşnevi

Güft kâdī tu çi dārī bīş ū kem

Güft dārem dercihān men şeş direm

Çünkü kâdî gördi ki şūfî râzî olmaz ve şamâr ücretini ister hasteye didi ki ey haste azdan ve çokdan kaç dirhemiñ vardır haste dañı cevâbında didi ki dünyâda ben altı dirhem tutarım dirhemden murâd paradır ya' nî altı param vardır didi [S-91b]

(1580) Meşnevi

Güft kâdî se direm tu harc kun

Ân se digerrâ beû dih bîsuhen

Kâdî dañı didi ki ey sillezen üç dirhemini sen harc eyle ol ğayrı üç dirhemi bu sūfiye kâl u kîl itmeksiz vir ve bu da' vâyı tamâm eyle

(1581) Meşnevi

Zâr u rencürest ü dervîş ü za'îf

Se direm derbâyedeş terre v'ragîf

Ba' de kâdî sūfiye didi ki işte altı parası var imiş üç parasını saña virsin ve üç parasını kendi umûrına harc itsin ve sen dañı böyle râzî ol ve kâl u kîl terk eyle zîrâ bu bîçâre inleyicidir ve hastadır ve fakîrdir [İ-133b] ve za'îfdir ve aña üç para lâzımdır terre ve çörek almak için diyerek müdde'î olan sūfiye şer'î yâhûd nâşer'î böyle cevâb virdi çünkü şūfî kâdîden bu cevâbı aldı ve üç para şamâr diyetini kâlîl gördi

(1582) Meşnevi

Berkafâ-yı kâdî üftâdeş nazar

Ezkafâ-yı şūfî ân bud hûbter

Kâdîniñ kafâsı üzerine şūfîniñ nazarı vâki' oldu gördi ki kendiniñ kafâsından kâdîniñ kafâsı ziyâde güzel idi ve kalın idi ve şamâr urmağa a' lâ yaraşır idi

(1583) Meşnevi

Râst mîkerd ezpey-i sîlîş dest

Ki kışâş-ı sîliyem erzân şudest

Şūfî elini şamâr urmak için toğrı eyledi öyle diyerek ki baña urulan şamârıñ kışâsı ucuz olmuştur

(1584) Meşnevi

Süy-ı gûş-ı kâdî âmed behr-i râz

Sîliyî zed berķafâ-yı ũ firâz

Kâdîniñ kulağı tarafına gūyâ bir sır söyleyecek gibi geldi ve kâdîye elini kaldırıp yüksekden bir şamâr urdı ba'zı nüshada sîliyî zed berķafâ-yı ũ firâz vâķi' olmuştur şūfî kâdîniñ ķafâsı üzerine yukarıdan bir şamâr urdı demekdir

(1585) Meşnevi

Güft her şeşrâ begîrîd ey dü ħaşm

Men şevem âzâd u biĥar ħâş u vaşm

Ba' de şūfî didi ki ey iki ħaşm altı paraniñ mecmû'ını sen ve ħasta taķsîm idiñiz ve üçer para alıñız ben miyânıñızdan nizâ'sız pāk oldıgım ħâlde âzâde olayım her şeş lafzından egerçi mûte' addid altı para var demek münfehim olur ise de murâd olan ma' nâ bâlâda mezkûr olan bir altı para var idi yine odur bu eelden her lafzına cümlesi ve mecmû' ma' nâsı virildi ĥar ħâş nizâ' ve cidâl ma' nâsınadır vaşm vâvıñ fethiyle 'ayb u 'âr ma' nâsınadır bu maķâmda pāk ma' nâsı murâd olunur **Ĥîre şuden-i kâdî ezsilî-yi dervîş u serzeniş kerden-i şūfî kâdîrâ** Burası dervîşin şamâr urdıgından kâdîniñ ģazablu olması beyânındadır ĥîre şoden ģazaba gelmek ma' nâsınadır ĥîre şoden daĥı tâ ile böyledir ve daĥı kâdî ģazaba gelip dervîşe kelâm eyledikde dervîşin kâdîye tevbiĥ ü 'itâb eylemesi beyânındadır

(1586) Meşnevi

Geşt kâdî ĥîre şūfî güft hey

Ĥükm-i tu 'adlest lâşek nîst ģay

Kâdî şamâr uruldukda ģazaba geldi şūfî daĥı didi ki ey kâdî seniñ ĥükmün şeşsiz 'adldir ve đalâlet degildir ģay yâ-yı müşeddede ile helâk ve đalâle dirler

(1587) *Meşnevi*

Ânci nepsendî behûr ey şeyh-i dîn

Çün pesendî berbirâder ey emîn

Ol nesneyi ki ey dîniñ ulusu kendine olmasını beğenmediñ ey emîn olan zât dîn
karındâşı üzerine altun begendiñ insân-ı kâmil kendine beğenmediği şey'i âhire itmez

(1588) *Meşnevi*

În nedânî ki pey-i men çeh kenî

Hem derân çeh 'aķıbet ħod efkenî

Bunu bilmez misin ki benim için kuyı kazarsın o kuyuya kendiñ vâķi' olursun encâm-
ı kârında didi

(1589) *Meşnevi*

Men ħafer bi'ren neĥ'ândî derĥaber [İ-134a]

Ânci ĥ'ândî pes 'amel kun ey peder

*Men ħafer bi'ren liaĥîhi vaķa'a fiĥi*²⁶⁶ ĥadîs-i şerîfini okumadın mı o nesneyi ki
okuduñ ey bâbânîñ cânı 'amel eyle zîrâ 'ilm 'amel içündür [S-92a]

(1590) *Meşnevi*

În yekî ĥükmî çünîñ bud derķazâ

Ki turâ âverd sîlî berķafâ

Seniñ bu bir ĥükmüñ ķazada ancılayın idi ki seniñ ķafâna bir sille getirdi ve eñsene
şamâr urmaĥa sebep oldu beyit-i âtiye merhûndur

(1591) *Meşnevi*

Vây berahķâm-ı dîĥerhâ-yı tu

Tâ çi âred berser ü berpây-ı tu

²⁶⁶“Kim kardeşi için kuyu kazarsa, içine kendisi düşer.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi s. 234. [Zuafâ ve Mevzûât kitaplarında nakledilen bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

Ve vāy ey kâdî seniñ gayri aḥkâmlarına ‘acabâ rûz-ı cezâda başına ne getirse gerekdir
var bu şamârdan kıyâs eyle didi

(1592) *Meşnevî*

Zâlimîrâ rahm ârî ezkerem

Ki berây-ı nafka bâdet se direm

Bir zâlîme kereminden merḥamet getirsen öyle diyerek ki nafağa ve ğıdâ için üç dirhem saña olsun ve üç dirhemi şüfiye vir zâlîme ise merḥamet cāyız degildir zîrâ ḥadîş-i şerîfde *e’s-şefkatü ‘ale’z-zâlim zulmün ‘ale’ḍ-ḍu‘afâ*²⁶⁷ vârid olmuştur nafağa egerçi fânîñ fethiyledir lîkin zarûret-i vezn için fâsı sâkin okunur

(1593) *Meşnevî*

Dest-i zâlimrâ bûbur çi cāy-ı ân

Ki bedest-i û nehî ḥükm ü ‘inân

Zâlimiñ elini kaṭ‘ eyle merḥametiñ ne yeridir ve zâlim olan merḥamete şâyân degildir altun anıñ eline ḥükmi ve dizgini virirsin

(1594) *Meşnevî*

Tu bedân buz mânî ey mechûldâd

Ki nijâd-ı gürgrâ ü şîr dâd

Sen ol keçiye beñzersin ey iḥsânı mechûl olan kâdî ki ḳurduñ veledine süd virdi ya‘nî ḳurd yavrusı keçiniñ veledi degil iken beyhûde aña merḥamet itdi ve besledi sen daḥı o keçi gibi lâzım olmayanıñ üzerine merḥamet idersin nijâd veled ma‘nâsınadır Cevâb-ı dâden-i kâdî şüfirâ²⁶⁸ Burası kâdînin şüfiye cevâb virmesi beyânında olıdır

(1595) *Meşnevî*

Güft kâdî vacib âyedmân rızâ

²⁶⁷“Zalime şefkat göstermek, zayıflara zulümdür.” Yaptığımız araştırmalarda böyle bir hadis-i şerife rastlanılmamıştır.

²⁶⁸“Kadının o sufiye cevap vermesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 623.

Her kafā vü her cefā kār u kazā

Ḳāḍī şūfīye didi ki her şamār ve her cefāyı ki kazā-yı İlāhî getirir bize aña rızā vācib ve lâzım geldi zīrā ḥadīş-i ḳudsīde *men lem yeriḍ kazā-yi velem yaşbir ‘alā belāyi velem yeşkür ‘alā ni‘māyi felyeltemis rabben sivāyi*²⁶⁹ buyrulmuşdur bu şüretde müslümān olana kazāya rızā iḳtizā ider kafā bu maḳāmda zıkr-i maḥal ve irāde-yi ḥāl ṭarīḳiyle mecāz-i mürsel olarak şamār ma‘nāsınadır

(1596) Meşnevi

Hoşdilem derbātın ezḥūkm-i zübūr

Gerçi şud rüyem türüş ke’l-ḥaḳḳu mür

Kitābların ḥūkmünden bātında gönlüm hoşdur egerçi ‘abūsu’l-vech görünür isem de zīrā Ḥaḳ acıdır diyü vārid olmuşdur bu cihetden öyle ‘abūs görünürüm ḳalbim rāzī olmadığından degildir zübūr zānıñ zammıyla kitāblar dimekdir müfredi zebūrdur

(1597) Meşnevi

İn dilem bāğest ü çeşmem ebrveş

Ebr giryed bāğ ḥanded şād u hoş

Benim bu gönlüm bağırrır ve gözüm bulut gibidir bulut ağlar ve gözüm şād olduğu ḥalde [İ-134b] gülersen benim zāhirimin bükāsına bakma derūnum hoşdur demek istedi

(1598) Meşnevi

Sāl-i ḳaḥṭ ez āftāb-ı ḥireḥand

Bāghā dermerg ü cān kenden resed

Ḳaḥṭ senesi beyhūde gülücü āftābdan bağlar mevte ve cān çekişmege irişirler bu şüretde gülmek bir iyü şey’ degildir siyyemā ki beyhūde gülmekde aşla fāyide yokdur cān kenden sekere-yi mevte dirler

²⁶⁹“Benim kazama razı olmayan, verdiğim belāya sabretmeyen kendine başka Rab arasın ve benim mülkünden çıksın.” bkz. Coşan M.E (2008). *Hadis Dersleri 3*, (Hazırlayan: Metin Erkaya) s. 64

(1599) *Meşnevi*

Z'emr-i Hāk v'ebkū keşīren h'āndeyī

Çün ser-i büryān çī handān māndeyī

Cenāb-ı Hākķıñ Qur'an-ı Kerīmde emrinden *velyebkū keşīren*²⁷⁰ emrini okuduñ altun kebāb olmuş baş gibi gülüci qalmıssıñ lāyık olan emre imtişāl ile bükā idi

(1600) *Meşnevi*

Rūşenī hāne bāşī hemçü şem'

Ger fūrū pāşī tu hemçün şem' dem'

Hāneniñ rūşenligine sebep olursuñ eger gözyaşını aşagı yanan mum gibi şaçar iseñ

(1601) *Meşnevi*

Ān türüşrüyī-yi māder yā peder

Hāfiz-ı ferzend şud ezher zarar

Ananiñ yāhūd bābāniñ 'abūsu'l-vech olması evlādını zārardan hāfiz oldu eger peder ve māder evlādınıñ yüzine gülseler cāhil ve bīdeb olur idi üstādiñ türüşrülüğü dağı böylecedir eger h'āce ekşi yüzli olmasa eţfāl havf itmezler ve hāfiz olmazlar idi [S-92b]

(1602) *Meşnevi*

Zevk-i hānde dīdeyī ey hīrehand

Zevk-i girye bīn ki hest ān kān-ı kand

Handeniñ zevkini ey beyhūde gülüci görmüşsüñ giryeniñ zevkini dağı gör zīrā girye şeker ma'denidir ve gāyetde şīrindir çünkü *menlem yezuk lemyedrī*²⁷¹ dinmişdir bināberīn girye zevkından bīhabersin kān ma'den ma'nāsınadır kand dağı şekere dirler

²⁷⁰ "...artık az gülsünler, çok ağlasınlar." (Tevbe 9/82)

²⁷¹ "Tatmayan bilmez"

(1603) *Meşnevi*

Çün cehennem girye âred yâd-ı ân

Pes cehennem hoşter âmed ezcinân

Çünkü cehennem bir şey'dir ki anı yâd eylemek bükâya sebep olur böyle olunca cehennem cennetlerden ziyâde hoş olur zîrâ ağlamak nezd-i Hüdâda makbûldür kâlellâhu te'âlâ *ve'l-yebkû keşîran*²⁷² elḥadîṣ-i şerîf²⁷³ *İbkû fe inne lem tebkû fe tebâkev*²⁷⁴

(1604) *Meşnevi*

Ḥandehâ dergirrehâ âmed ketîm

Genc dervîrânehâ cû ey selîm

Ey gâfil giryeniñ zâhirine bakıp emr-i mekrûhdur zann itme zîrâ giryelerde ḥandeler mektûm geldi sâlikleriñ cümlesi ḥandeleri girye ile buldılar ketîm fa'îl vezninde mektûm ma'nâsınadır görmez misiñ ḥazîneyi vîrânelerde ey sâde dil iste dimişlerdir zîrâ ḥazîne vîrânelerde medfûndur bunun gibi giryede daḥı ḥande medfûn olmuştur bu şûretde ağlayan güler bu beyitte ḥandeyi ḥazîneye ve giryeyi arz-ı ḥarâba teşbîh vardır fi'l-vâkı' böyledir

(1605) *Meşnevi*

Ẓevk dergamhâst pey güm kerdeend

Âb-ı ḥayvânâ bezulmet burdeend

Ey 'âşık ẓevk ğamlardadır lîkin 'âşıklar ğamlarıñ izini kem ve zâyî' eylemişlerdir ki bir ferd ğamlarıñ yolundan gelip o ẓevke [İ-135a] vâşıl olmaya bu hâl 'uşşâkıñ kemâl-i ğayretlerinden neş'et ider görmez misiñ âb-ı ḥayâtı zûlmete götürmüşlerdir ve zûlmetiñ içüne vâz' itmişlerdir tâ ki âb-ı ḥayâtı nâehl olanlar bulmayalar bu beyitte

²⁷²“Ve çok ağlasınlar.” (Tevbe 9/82)

²⁷³ elḥadîṣ-i şerîf S : ve fi'l-ḥadîṣ-i'l-şerîf İ

²⁷⁴“Ağlayın; ağlayamıyorsanız, kendinizi ağlamaya zorlayın.” Benzer bir hadis-i şerif şu şekildedir: “Kur'ân hüznle nazil oldu, onu okurken ağlayınız. Ağlayamıyorsanız, ağlar gibi okuyunuz (veya kendinizi ağlamaya zorlayınız).” (İbn Mâce, İkametüssalah, 176)

dağı zevkî âb-ı hayâta ve ğamı zulmete teşbîh buyurmuşlardır mışrâ‘-ı şânî evvele irsâl-i meşel tarîkiyle zıkr olunmuştur pey pâ-yı ‘Aceminiñ fethi ve yâniñ sükûnıyla ayak izine dirler bu maķâmda mecâz tarîkiyle yol murâd olunur ya‘nî ğam yolunu ‘âşıklar ğâyib itdiler ki nâmaķrem o yoldan gelip zevķe ve ķandeye vâşıl olmaya demek olur

(1606) Meşnevi

Bâzgüne na‘l derreh tâ ribât

Çeşmhârâ çâr kun deriḥtiyât

Ribâta varınca yolda tersine ve ‘aksine urulmuş ve çağılmış na‘llar vardır meşhûrdur ki ğalaṭa düşürmek için hayvânîñ ayağına na‘lı tersine çağıp öyle ters na‘llı at ile giderler imiş na‘lîñ izine bakılsa maşrıķa gitmiş zann olunur o ise maġrîbe gitmiştir böyle olunca ihtiyâtta iki gözini dört eyle ve diķķat ile bak ṭâ ki ḥaķîķat-i ḥâle vâķıf olasın ve böyle ḥilelere aldanmayasîñ demek olur ribâta râniñ kesriyle eṣnâ-yı râhda ḥayrât olmak üzere binâ olunan ḥānlara dirler Fâriside ķârvānsaray ta‘bir olunur

(1607) Meşnevi

Çeşmhârâ çâr kun deri‘tibâr

Yâr kun baçeşm-i ḥod düçeşm-i yâr

Ey dervîş bu emr-i ma‘kûsdan ve bu ḥileden ‘ibret almakda ve ḥile olduğına vâķıf olmakda gözini dört eyle çâr-ı çeşmden iyü bakmak ve im‘ân-ı nażar murâd olunmuştur i‘tibâr ‘ibret almak ve ḥile olduğına vâķıf olmak ma‘nâsından kinâyedir ve yine ey dervîş kendi gözine yâr-ı ḥaķîķîniñ gözini yâr eyle ya‘nî bir mürşid-i kâmile intisâb eyle demek olur o zamân göz dağı dört olmuş olur ikisi şeyḥiñ gözidir ve ikisi dağı mürîdiñ gözidir

(1608) Meşnevi

Emruhum şūrâ buḥ‘ân ender şuhuf

Yârrâ bâş u megûş eznâz of

Qur'an-ı 'azîmiñ şahîfelerinden Sûre-yi Şurâdan *emruhum şūrā beynehum*²⁷⁵ ve nazm-ı celîlini oğu ma'nâsı aşhâb-ı kirâmîñ hâli ve şanı beyinlerinde meşveret idi dimekdir böyle olunca sen yâr için ol ve dağı aña nâz u şîve ve tekebbürden için of lafzını dağı söyleme of kelimesi hemzeniñ zammıyla ve fâ-yı müşeddede ile ıztırâb vaktinde söylenir bir kelimedir yârdan murâd mürşid-i kâmilidir ve bu maqâmda [S-93a] megüş kelimesinde olan şın zamîr gâyib-i muttaşıldır yârrâ râcidir şuhuf şâdîñ ve hânîñ zammeleriyle şahîfeniñ cem'idir ve Qur'an-ı 'azîmiñ şahîfeleri murâd olunur hülâşa-yı kelâm Qur'an-ı Kerîmde *ve emruhum şūrā* ayetini oğu ve bir şeyh-i kâmile mürîd ol ve aña kemâliyle tevâzu' eyle ve bir şey'e infî'âl [İ-135b] idip aşlâ of dimeyesiñ demek olur

(1609) Meşnevi

Yâr bâşed râhrâ püşt u penâh

Çünkü nîkû bingerî yârest râh

Şeyh-i kâmil Allâhu Te'âlânîñ yolu için mürîde arka ve penâh olur ve mürîd râh-ı Hâkda mürşide ilticâ ve ittikâ ider çünkü iyü nâzar idersiñ Hâkîñ yolu yârdır ya'nî yâr-ı Hâkka gitmek mürşiddeden 'ibâret olur eger mürşidi var ise sâlikdir yok ise şûretde her ne kadar sâlik ise yine sâlik degildir ve râh-ı Hâkdan ba'iddir nitekim *men lem yekûn lehu şeyhun feşeyhuhu şeytânur*²⁷⁶ buyrulmuşdur

(1610) Meşnevi

Çünkü deryârân resi hâmuş nişîn

Ender ân halka mekun hodrâ nigîn

Çünkü ey sâlik²⁷⁷ yârâna vâşıl olırsiñ sükût idici oldıgıñ hâlde otur ve kelâm eyleme nitekim Hızır 'aleyhi's-selâm Mûsâ 'aleyhi's-selâma sükût ile emr buyurmuşdur kâlellâhu *te'âlâ kâle fe ini't-teba'teni fe lâ tes'elni 'an şey'in hatta uhdişe leke minhü*

²⁷⁵“Onların işleri aralarında danışma iledir.” (Şûrâ 42/38)

²⁷⁶“Kimin şeyhi yoksa onun şeyhi şeytandır.”

²⁷⁷ sâlik S : dervîş İ

*zıkrân*²⁷⁸ yārān halkasında kendini yüzük taşı eyleme ya‘nî izhâr itme demekden kināye olur nigīn nūnuñ ve kâfiñ kesreleriyle hâtemiñ ve yüzüğüñ taşına ta‘bîr iderler bunlar parmağa takıldıkda taşlar âşkâre olurlar ve kendilerini gösterirler şakınıp sen dahı öyle olmayasın demek olur

(1611) *Meşnevi*

Dernamâz-ı cum‘a binger hoş behüş

Cümle cem‘end ü yek endîşe v’hamûş

Cum‘a namâzında ‘aql ile mülâhaza iderek iyü bak cümlesi cem‘dirler ve bir fikrdedirler ve sükût idicidirler faķat minberde haţib huţbe okur cümlesi anı istimâ‘ iderler bu beyitte sülûki cum‘a namâzına ve haţimi mürşid-i kâmile ve cema‘âti dervîşlere teşbîhe buyurdılar *ḳuddise sırruhu* ve cema‘ât hakkında *ve izâ ḳurie‘l-ḳur‘ānu festemi‘ü lehu ve ensiṡū le‘allekum turhamûn*²⁷⁹ buyrulmuşdur bu nazm-ı celîlede müridleriñ sükûtına işâret vardır

(1612) *Meşnevi*

Raḥthārâ sūy-ı ḥāmūşî keşân

Çün nişân cūyî mekun ḥodrâ nişân

Ey dervîş ‘ilm u ‘amel mütâ‘âlarını sükût tarafına çek çünkü ma‘rûf olmak istersiñ kendini nişân eyleme ya‘nî ‘ilm u kemâl ile meşhûr itme dimekdir keşân emr-i ḥâzırdır muzâri‘-i keşândir keş gibi çek ma‘nâsına isti‘mâl iderler

(1613) *Meşnevi*

Güft Peyğamber ki derbaḥr-ı hümûm

Der delâlet dān tu yārānrâ nücûm

Faḥr-i ‘âlem *ṡallallāhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* buyurdu ki ‘âşıkḳar ve ğamlar deryâsında benim yārânımı ve aşḫâbımı ve anlarıñ ḫalîfeleri olan zâtları rāh-ı Ḥaḳḳa

²⁷⁸“O halde eger bana uyacaksan, hakkında bir açıklama yapıncaya kadar bana bir şey hakkında soru sorma.” dedi.” (Kehf 18/70)

²⁷⁹“Kur’an okunduğı zaman hemen susup onu dinleyin ki size rahmet edilsin.” (Araf 7/204)

delâlet itmekde yıldızlar gibi bil nitekim hadîs-i şerîfde *aşhâbî kennücūmi bieyyihim iktedeytum ihdeteytum*²⁸⁰ buyrulmuştur

(1614) *Meşnevî*

Çeşm deristârgân nih reh becū

Nutk teşvîş-i nazâr bâşed megū

Gözünü yıldızlara koyup yol taleb eyle ve Hakkı bul nutk seniñ nazârına teşvîş olur şakınıp kelâm eylemeyesin ve mürşid-i kâmile karşı şöyle degil mi [İ-136a] böyle degil mi diyerek i‘tirâz ve mu‘âraza itmeyesin

(1615) *Meşnevî*

Ger dü harf-ı şıdk gūyî ey fülân

Güft tîre derteba‘ gerded revân

Ey dervîş eger iki şâf ve hâliş kelâm eyler isen aña tâbi‘ olarak şâf olmayan kelimât dağı senden cârî olur iyüsi şâf kelâmı dağı söylememektedir ki kelâm-ı tîre ve bâtıl aña tâbi‘ olarak senden şâdır olmasın

(1616) *Meşnevî*

În neḥ’ândî kelkelâm ey müstehâm

Fîşücūnin cerrehū cerru’l-kelâm

Bu kelâmı ey ‘âşık okumadın mı çünkü okuduñ ve bilirsin altun sükût itmezsin o kelâm şudur ki kâmiller dimişlerdir *elkelâmu fî şücūni cerrahu cerrū’l-kelâm*²⁸¹ ya‘nî kelâm bir dal ve budak şâhibi ağaçlara beñzer o kelâmı çekmek dalları çekmek olur zîrâ ağacı çekdikde dallar aña tâbi‘ olarak gelirler şücūn dallar dimekdir [S-93b]

(1617) *Meşnevî*

Hîn meşev şâri‘ derân harf-i reşed

²⁸⁰“Benim ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarmanız hidayet bulursunuz.” bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, el-Medhal ilâ ilmi’s-sünen, nşr. Muhammed Avvâme (Medine: Dâru’l-Yusr, ts.), 580-1.

²⁸¹“Kelâm çeşitleri, dalları içerir. Sözün siyakı onu çeker.”

Ki sühan zū mer sühanrā mīkeşed

Âgâh ol toğrı harfe şurū‘ idici olma zîrâ söz ol toğrı harfden sözi çeker ba‘ de egri harf
dahı şadır olur iyüsi sükûtdur

(1618) Meşnevi

Nîst derzabtet çü bugşādî dehân

Ezpey-i şāfî şeved tîre revân

Çünkü ağzını açdıñ lisân seniñ zabtında degildir kelâm-ı şāfîden içün tîresi dahı
berâber revân olur

(1619) Meşnevi

Ân ki ma‘şûm-ı reh-i vaḥy-i Ḥudâst

Çün hemâ şāfest bugşāyed revâst

O zât-ı şerîf ki Ḥudânîñ vaḥy yolunuñ ma‘şûmudur murâd fahr-i ‘âlemdir çünkü
cümle kelâmı şāfdır eger fem-i şerîfini küşād iderse lâyıktır zîrâ cümle kelâmı ḥaḳdır
ve vâkı‘ a müṭâbıktır

(1620) Meşnevi

Z’ân ki māyenîḳ Resûlun bi’l-hevâ

Key hevâ zāyed zima‘şûm-ı Ḥudâ

Zîrâ Resûl-ı Ekrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem hevâ ile ya‘nî kendi ‘indinden nuṭḳ
itmedi zîrâ Cenâb-ı Ḥaḳkıñ ma‘şûm olan kûlundan kaçan hevâ toğru ḥâşıl olur belki
olmaz

(1621) Meşnevi

Ḥîştēnā sâz minṭîḳî-yi ḥâl

Tâ negerdî hemçü men suḥre-yi maḳâl

Ey dervîş kendiñ içün bir lisân-i ḥâl düz hattâ benim gibi söz maşḥarası olmayasın ve
ḳâl ehli olmaḳdan ḥalâş olup ḥâl ehli olasın suḥre maşḥarası dimektir zebûn ve

mağlûb demekden kinâyedir ve minṭîḳ mîmîñ kesri ve nûnuñ sükûnıyla ve ṭâniñ dahı kesriyle mif'îl vezninde ism-i âletdir âlet nuṭṭ demek olur ki lisân murâd olunur **Su'âl kerd-en-i ân şûfî ḳâḏîrâ**²⁸² Burası o şûfî-yi mezkûruñ ḳâḏî-yi mezkûre su'âl eylemesi beyânında olıcıdır bu su'âliñ münşî çünki yukarıda o zât-ı şerîf ki Hüdânîñ vahy ü ilhâmı yolunuñ ma'şûmudur eger o zât-ı şerîf söyler ise söz aña lâyıḳdır diyerek ḳâḏî söylemiş idi bunuñ üzerine şûfî su'âl ider ki altun ba'zı kimesne şâfdır ve ba'zı kimesne tîre ve bulanıḳdır **[İ-136b]** cümlesi Cenâb-ı Hâḳḳıñ ḳulı ve bir şâni'îñ maşnû'ı degil midir cümle ḳulları altun şâf olmadı me'âl-i su'âl bu olacaḳdır

(1622) Meşnevi

Güft şûfî çün ziyek kânest zer

În çirâ nef' est v'ân dîger zarar

Şûfî didi ki çünki altun bir ma' dendir ya'nî cümlesi Hâḳdan vücûd bulmuşdur bu altun a' lâdır ve o ğayrisi altun ednâdır ikisi 'ayârda bir olsa olmaz mı idi diyerek su'âl eyledi

(1623) Meşnevi

Çünki cümle ezyekî dest âmedest

În çirâ hüşyâr v'ân mest âmedest

Çünki cümle insân bir elden ya'nî bir ḳudretten gelmişdir bu altun âgâhdır ve o ğayrisi altun mest gelmişdir ikisi dahi hüşyâr olsa olmaz mı idi

(1624) Meşnevi

Çün ziyek deryâst İn cûhâ revân

În çirâ nüşest v'ân zehr-i dehân

Çünki bu ırmaḳlar bir deryâdan aḳıcıdırlar bu birisi altun 'aseldir ve o ğayrisi altun dehâna zehirdir ikisi dahı 'asel olsa olmaz mı idi ve bunda ne mâni' var idi

(1625) Meşnevi

²⁸² "O sufinin kadıya sual etmesi." Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11 s. 523.

Çün heme envār ezşems-i beḳāst

Şubḥ-ı şādık şubḥ-ı kâzib ezçi ḥāst

Çünkü cümle envār-ı beḳā ile muttaşif olan şemsdendir şubḥ-ı şādık ve şubḥ-ı kâzib neden için oldu ikisi daḥı şādık olsa mānī‘ ne idi

(1626) Meşnevi

Çün ziyek sürmest nazırrā kuḥel

Ezçi āmed rāst bīnī vü ḥavel

Çünkü ey oḡul nāzır için sürme bir sürmedendir ya‘nī iki göze çekilmiş olan sürme başka degildir belki sürme-yi vāḥidedir böyle olunca neden için ba‘zı göze rāst bīnlik ve ba‘zı göze ma‘kūs görmek gelmiştir ya‘nī iki gözün ḥālīḳi birdir böyle iken altun ba‘zı göze ṭoḡrı görür ve ba‘zı göz tersine görür ikisi daḥı rāst bīn olmak iḳtizā ider idi kuḥel kāfīn ve ḥānīn zammeleriyle sürmeye dirler ḥavel ḥānīn kesri ve vāvīn fethiyle göz egri olup ma‘kūs görmesine dirler māḳabline muvāfiḳ olsun için ḥānīn ve vāvīn zammeleriyle okunmak münāsib olur

(1627) Meşnevi

Çünkü dāru‘d-ḍarbrā [S-94a] sulṭān Ḥudāst

Naḳdrā çün ḍarb-ı ḥūb u nārevāst

Çünkü ḍarbḥāneniñ mutaşarrıfı sulṭāndır anda ḳat‘ olunan naḳd için altun güzel ḍarb ve lāyık olmayan ḍarb vardır ḍarbḥāneden çıkan aḳçeniñ cümlesiniñ ḍarḫı müsāvi olsa ve iki naḳdiñ daḥı rāyici olsa olmaz mı idi altun sulṭān ba‘zı naḳde ḍarb-ı ḥūsn urdı ve ba‘zı naḳdi ḳalb eyledi ḍarbḥāneden murād dünyādır ve dünyāda mutaşarrıf olan Allāhu Te‘ālā Ḥazretleridir ve yine dünyāda mevcūd olan insān naḳd gibidir mecmū‘ı rāyicli ve a‘lā naḳd olmamış belki ba‘zısı ḳalb ve nārevā olmuş altun cümleyi sa‘īd [İ-137a] itmedi belki ba‘zı ḳulını sa‘īd ve ba‘zı ḳulunu şaḳī eyledi diyerek şūfī ḳāḍiden bu su‘alleri eylemiştir

(1628) Meşnevi

Çün Hudâ fermûd rahrâ râh-ı men

İn hafır ezçışt ü ân yek râhzen

Çünkü Cenâb-ı Hudâ dîn yolına benim yolum mıdır diyü buyırdı o yolda olanın birisi münceî oldu ve birisi neden için necât bulmadı belki bir merd-i kabîh oldu

(1629) Meşnevi

Ezyek işkem çün redes hür ü sefîh

Çün yakîn şud elveled sırrı ebîh

Bir batında iyü ve kötü irişir ya'nî tevellüd ider çünkü *elveledu sırrı ebîh*²⁸³ buyrulmuştur iki veledin ikisi de altun harr ve iyü âdem olmadı meşelâ Nuh 'aleyhi's-selâmın üç oğlu ki birisi Hâm ve birisi Sâm ve birisi Yafesdir bu üçü mü'min oldu ve yine Ken'ân şulb-ı Nuhdan tevellüd itmiş iken altun kâfir oldu bunda sır nedir

(1630) Meşnevi

Vahdeti ki did bâçendîn hezâr

Şad hezârân cünbiş ez'ayn-ı qarâr

Bu kadar büyük umûr-ı mütekeşşire bir zâtdan şadır iken andan vahdeti kim gördi hiç böyle vâhid-i haqîkiden umûr-ı keşîre şadır olur mı ve vâhid-i haqîkî olan zâtın vahdetine bu keşretler muzırr olmaz mı nitekim hükemâ muzırr görüp *lâ yeşduru 'ani'l-vâhid illâ vâhid*²⁸⁴ didiler ve bu kâ'inâtda olan mahlûkâtı 'aql-ı 'âşire nisbet eylediler ve yine şûfî dir ki qarâr ile muttaşîf olan zâtdan bu kadar cünbiş ve hareket nice şadırdır diyip şûfî kâdiye işte böyle 'acîb ve garîb su'âller eyledi **Cevâb güften-i kâdi şûfirâ**²⁸⁵ Burası kâdinin şûfiye cevâb söylemesi beyânındadır

(1631) Meşnevi

Güft kâdi şûfiyâ hîre meşev

²⁸³“Çocuk babasının sırrıdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 248. [Rivâyetin hadis olmadığı mevzû olduğu belirtilmiştir.]

²⁸⁴“Birden ancak bir çıkar.”

²⁸⁵“Kadının sufiye cevap söylemesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 525.

Yek mişālī derbeyān-ı ʾīn şinev

Qāḍī didi ki ey şūfī aḥmaḳ olma bu su'ālīnīñ beyānında benden bir temşīl dīñle ki şübhe ḥāl olsun

(1632) *Meşnevi*

Hemçünān ki bīḳarārī ʿāşīkān

Hāşıl āmed ezḳarār-ı dilsitān

Çünkü şūfī bu ḳadar keşretiñ şudūrı ile o zātīñ vaḥdetini kim gördi ve kim muḳırr olur dimiş idi ve yine ḳarar ile muttaşīf olan zātdan bu ḳadar umūr-ı mütekeşşireniñ ḥareketi nice olur dimiş idi zīrā vaḥdet keşrete muḥālīfdir ve ḥareket ḳarārīñ zıddıdır hīç zıddan zıd şādır olur mı bu su'āle ḳāḍī bu beyit ile cevāb virir ki bu ey şūfī aña beñzer ve ancılayındır ki ʿāşīqlarīñ ḳarārsızlığı maḥbūbuñ ḳarārından ve şebātından ḥāşıl olur ve maḥbūbuñ ḳarārı ve şebātı ʿāşīqlarīñ ʿadem-i ḳarārını müstelzim olur işte burada zıd zıddan şādır oldığı gibi vaḥdet-i ḥaḳīkī ile muttaşīf zātdan daḥı bu ḳadar keşret ḥuşūle gelir ve ʿayn-ı ḳarār ile ḳarār şāḥibi zāt-ı şerīfden bu ḳadar çok ḥarekāt-ı muḥtelife vukūʿ bulur

(1633) *Meşnevi*

Ū çü kuh dernāz şābit āmede

ʿĀşīkān çün berghā lerzān şude

O ma' şūḳ-ı ḥaḳīkī nāz şīvede tağ gibi rāsīḥ u şābit [İ-137b] gelmiştir ʿāşīqlar daḥı anıñ nāz u şīvesinden yapraḳlar gibi bīḳarār gelmiştir yār-ı ḥaḳīkīniñ nāzda ḳarārı ve şebātı ʿuşşāḳıñ berg gibi bīḳarārılığını mūcib olmuştur kuh kāfuñ zammıyla kūhdan muḥaffef olarak cebel ma' nāsınadır

(1634) *Meşnevi*

Ḥande-yi ū giryeḥā engīḥte

Āb-ı rüyeş āb-ı rūḥā riḥte

Yine ey şūfī bil ki yāriñ ḥandesī ‘āşıqlardan giryeler kōparmışdır ve ḥande kendi zıddı olan giryeyi icād itmişdir ve yine yāriñ āb-ı rūyī ‘āşıqların āb-ı rūyını dōkmüşdür ve ‘uşşāk şeref ve kadrini yāre fedā itmişlerdir [S-94b]

(1635) Meşnevi

İn heme çün u çigüne çün zebed

Berser-i deryā-yı bîçün mîṭabed

Bu kadar keyfiyyet u ḥālet köpük gibi bîkeyf olan deryānıñ üzerinde ḥareket ider çün ü çingüneden keyfiyyet u ḥālet murād olunur zebed ‘Arabī olarak kaymağa dirler burada deryānıñ kefi murād olunur ve deryā-yı bîçünden daḥı Vācibü’l-Vücūd murād olunur ya‘nī bu kadar maḥlūkāt ve maşnū‘āt cümlesi Allāhu Te‘ālādan şadırdır demek olur mîṭabed fi‘l-i muṣāri‘dir ḥareket ider demekdir ve ṭapīdendir me‘ḥūzdur

(1636) Meşnevi

Ẓıdd u nıddeş nıst derzāt u ‘amel

Z’ān bepūşīdend hestihā ḥulel

Allāhu Te‘ālānıñ zātında ve ef‘ālinde zıddı ve mişli yokdur o ḥaḳdan cümle vücūdlar libās-ı vücūdı lābis oldılar nidd nūnuñ kesriyle ve dāl-ı müşedde de ile mişli ma‘nāsınadır ve ‘Arabīdir

(1637) Meşnevi

Ẓıdd zıdrā būd u hestī key dihed

Belki ez ‘ū bugrīzed ü bîrūn cihed

Bu beyitle Cenāb-ı Ḥaḳkıñ zıddı olmadığını işbāt idip buyururlar ki hîç zıd olan nesne zıddına vücūd virir mi būd u hestī vücūd ma‘nāsınadır belki zıd zıddından firār ider ve taşra şıçrar eger bu mevcūdāt Mevlānıñ zıddı olaydı Ḥaḳdan vücūd bulmazlar idi çünki buldılar fehmi olındı ki Mevlānıñ bu ‘ālemde zıddı yok imiş

(1638) Meşnevi

Nidd çi ‘bved mişl mişl-i nīk ü bed

Miṣl miṣl-i ḥ ʿiṣṣenrā key kuned

Bu beyitle daḥı Allāhu Te‘ālānıñ miṣli olmadığını iṣbāt idip buyururlar ki nidd luḡatda nedir miṣl ma‘nāsınadır gerek iyiniñ miṣli olsun ve gerek kötünüñ miṣli olsun eger Allāhu Te‘ālānıñ bu mevcūdāt miṣli olaydı miṣl kendi miṣline kaçan vücūd virmege kâdir olur idi belki olmaz çünkü mevcūdāt Hakkdan vücūd buldı fehm olundu ki Hakkıñ miṣli degil imişler zîrâ Cenâb-ı Hak Vâcibü’l-Vücuddur ve mevcūdāt mümkünü’l-vücuddur böyle olunca Hakkıñ miṣli olmazlar ḥâşılı dünyâda ne Hakkıñ zıddı vardır ve ne miṣli vardır zıd zıddına vücūd virmez ve miṣli olsa yine şey’ miṣlini icād itmez zîrâ her zât ister ki miṣlim olmasın

(1639) Meṣnevi

Çünkü dü miṣl âmedend ey müttaki

İn çi evlâter ezân derḥâliki [İ-138a]

Çünkü ey ehl-i takvâ biri biriniñ iki miṣli bir yirde ictimâ‘ itdi ḥâliḳlikde ve ulûhiyetde bu altun andan evlâdır Allāhu Te‘ālānıñ miṣli olduğu şüretde varsın miṣli ilâh olsun Cenâb-ı Hakkıñ İlâh olması neden lâzım gelir

(1640) Meṣnevi

Berşümâr-ı berg-i bustân zıdd u nid

Çün kefi berbaḥr-i biniddest ü zıd

Allāhu Te‘ālānıñ zıddı ve miṣli olmadığını çünkü bildiñ ey dervîş bunu daḥı bil ki bostânıñ yaprağı ‘adedince biribiriniñ zıddı ve miṣli olan maḥlûkât zıdsız ve miṣlsiz deryânıñ üzerinde bir kef maḳâmındadır ve anlarıñ biribirine zıd ve miṣl olmasından Allāhu Te‘âlâya bir ziyân ‘âid olmaz ve cümlesinde Mevlâ mutaṣarrıfıdır

(1641) Meṣnevi

Bîçigüne bîn tu bürd ü mât-ı baḥr

Çün çigüne gunced ender zât-ı baḥr

Sen bahrîñ bu mevcûdât üzerine ğalebesini ve taşarrufını bîkeyf gör zîrâ nice bahr-ı ulûhiyetde keyfiyet şığar belki şığmaz

(1642) *Meşnevi*

Kemterîñ-i lu‘bet-i ü cān-ı tust

İñ çigûne v ‘cûn-ı cān key şud dürüst

Bu beyit ile dahı zāt-ı bâriye keyfiyet şığmadığını beyân ve işbât için buyururlar ki görmez misin seniñ cānıñ o Hüdānıñ bir ednâ şan‘atıdır böyle iken cānıñ keyfiyeti ve niteligi kaçan dürüst oldu ve hâl u keyfiyyet cāna şığmadı degil ki Cenāb-ı Hakkā keyfiyet ve nicelik güncâyış bula cānıñ bîkeyf olduğına Kır‘ân-ı Kerimde **ve yes‘elüneke ‘ani‘r-rûh kuli‘r-rûhu min emri Rabbi**²⁸⁶ nazm-ı celîli delîl olmağa kifâyet ider eger bîkeyf olmayaydı Allāhu Te‘âlâ anı beyân ider idi

(1643) *Meşnevi*

Pes çünân bahrî ki derher kaṭr-ı ān

Ezbeden nāşîter āmed ‘aḳl u cān

Hâl u şân böyle olunca deryâ-yı haḳîḳat ancılayın bir bahrdır ki anıñ her ḳatresinde ve o ḳatreyi idrâkde insānıñ ‘aḳlı ve cānı bedenine ibtilâdan için idrâkden bigâne ve nāmaḥrem geldi zîrâ ‘aḳl u cān Mevlâyı idrâke ḳâdir degillerdir [S-95a]

(1644) *Meşnevi*

Key begunced dermaẓîḳ-i çend ü çûn

‘Aḳl-ı küll āncāst ezlâ ya‘lemûn

Allāhu Te‘âlâ Hâzretleri keyfiyetiñ târ yirine nice şığar belki şığmaz zîrâ ‘aḳl-ı küll Cenāb-ı Hakkıñ haḳḳında cāhil ve lâya‘lemûn zümresindendir ‘aḳl-ı küllden murād Cibrîl-i emîndir yâḥûd ‘aḳl-ı selîm ve ‘aḳl-ı ma‘âd murād olunur

(1645) *Meşnevi*

²⁸⁶“Sana ruhdan soruyorlar. De ki: ‘Ruh, Rabbimin emrindedir.’ ” (İsrâ 17/85)

‘Aql gūyed mer cesedrā k ’ey cemād

Būy berđī hīç ezān baħr-ı ma‘ād

Hattā ‘aql-ı ma‘ād cehlinden içün cesede dir imiş ki ey cemād olan cesed hīç o baħr-ı ma‘ādden rāyiha-yı ma‘rifet iletidin mi ve Mevlāya ‘ārif olduñ mı baħr-ı ma‘āddan murād Allāhu Te‘ālādır

(1646) Meşnevi

Cism gūyed men yaķın sāye-yi tuvem

Yāri ezsāye ki cūyed cān-ı ‘am

Cism daħı cevābında ‘aqla dir ki yaķın bil ki ben seniñ sāyenim ey ‘amūcanıñ cānı kişi sāyesinden yardım ister mi ve sāye mu‘āvenete ķādir midir

(1647) Meşnevi

‘Aql gūyed k ’īn ne ān hayret serāst

Ki sezā gūstāhter [İ-138b] eznāsezāst

‘Aql-ı cisme cevāb virip dir ki benim böyle didigimi istib‘ād itme zīrā bu o seniñ bildiğñ hāne-yi hayret degildir bu bir başka hāne-yi hayretidir zīrā ben hāne-yi hayretde sezā o lāyık ve kāmil olan ‘ilm u kemāli olmayandan ziyāde kūstāh ve bīdeb olur ve gāh olur ki nāsezā sezāya taķaddüm ider ve nāsezāyı sezā üzerine terciħ iderler işte sarāy-i İlāhī böyle idrāk olunmaz bir dār-ı hayretidir

(1648) Meşnevi

Şīr īn sū piş-i āhū ser nehed

Bāz īncā nezd-i tīhū per nehed

Görmez misin dergāh-ı Hūdāda şīr sıfat nice kimesneler geyik gibi şūretde haķīr ve za‘īfīñ önünde baş kor ve eyvallāh dir ve yine toğan gibi bālāpervāz ve pençe şāħibi zātlar sığırıcık kuşınıñ önünde tevāzu‘ ve serfūrū itmek içün ķanād ķor meşelā Mūsā ‘aleyhi’s-selām Hızır ‘aleyhi’s-selāmdan efďal iken aña serfūrū itdi ve yine Hızır anıñ

*len testeṭī‘a mei‘ye ṣabra*²⁸⁷ kelāmını ve daḥı *hazā firāḳu beyni ve beynik*²⁸⁸ kelāmını söyledi

(1649) *Meṣnevi*

Ender incā āftāb-ı enveri

Hıdmet-i zerre kuned çün çākeri

Yine ‘aql cisme dir ki dergāh-ı Hāḳḳda āftāb-ı enver bir zerre gibiye köle gibi hıdmet eyler ey cism bu dergāh-ı vālā seniñ bildiğñ dergāh degildir

(1650) *Meṣnevi*

İn turā bāver neyāyed Muṣṭafā

Çün zimiskīnān hemī cūyed du‘ā

Eger bu kelāmıma saña i‘timād gelmez ise iki cihānñ faḥrı iken ve daḥı ‘ālem kendi ḥürmetine ḥalk olunmuş iken ve şānında *vernā erselnāke illā raḥmeten lil ‘ālemir*²⁸⁹ buyrulmuş iken nice aşḥābıññ fuḳārasından du‘ā ister idi bundan müstebān olur ki dergāh-ı vālāya ‘aql irmez nitekim kışsa-yı Hilāl mufaşşal ve meşrūḥ beyān olundı

(1651) *Meṣnevi*

Ger begūyi ezpey-i ta‘līm buved

‘Ayn-ı techīl ezçi rū tefhīm buved

Eger dir iseñ ki faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* efendimiziñ miskinlerden du‘ā maṭlūb buyurması ümmetine fuḳāradan du‘ā istemegi ta‘līm idi cevābında diriz ki techīl itmeniñ ‘aynı ne cihetden tefhīm ve ta‘līm itmekdir ya‘nı Nebi ‘aleyhi’s-selāmñ fuḳāradan du‘ā istemesi siz bunlarıñ ulululuğını bilmiyorsunuz diyü ümmetine techīl ve taḥmīḳ itmekdir hīç techīl ve taḥmīḳñ ‘aynı ta‘līm olur mı dimekdir

(1652) *Meṣnevi*

²⁸⁷“İşte bu yollarımızın ayrılma vaktidir.” (Kehf 18/78)

²⁸⁸“Benimle beraber olmada sabretmeye asla güç yetiremezsin.” (Kehf 18/67)

²⁸⁹“Biz, seni bütün insanlık için sadece bir rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya 21/107)

Belki midāned ki genc-i šāhvār

Derḥarābīhā nihed ān şehryār

Fuḳāradan du‘ā istemesi belki faḥr-i kāyināt ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyāt bilir idi ki o pâdişāh sāyesiz ḥazīneyi ḥarāblıklar içüne ḳor ve me‘mûl olmayanın bir iyü ‘indillāh maḳbûl ḥālî olur da o ḥālîniñ ḥürmetine anıñ du‘āsını ḳabûl ider şu ḥuşûş ḥāce-yi cihāniñ ḡāyetle ma‘lûmları oldığı cihetden du‘ā talebinde olurlar idi nitekim zāhirde daḥı ḥazīneyi çöllere ve ḥarāb ve şenliksiz maḥallere nās bulmasın içün defn iderler ḥattā ḥazīne ile ḥarāb lafzını cem‘ cinās-i şi‘riyyeden olmuşdur Hızır ile āb-ı ḥayātı cem‘ gibi [S-95b]

(1653) Meşnevi

Bedgümānī na‘l-i ma‘kûs-ı [I-139a] veyest

Gerçi her cüzvîş cāsūs-ı veyest

Böyle zāhiri ḥarāb miskinde ḥiç esrār-ı ilāhiye ve ḥikmet-i yezdāniyye olur mı diyü nāsıñ sū‘-i zannınıñ sebebi bu miskiniñ ters çakılmış na‘llu ata süvār olmasına sebep olmuşdur ve na‘l-ı ma‘kûsdan murād o zātıñ zāhiriniñ şalāḥ ve taḳvā ile ‘adem-i tezeyyündür eger zāhiri şalāḥ ile ārāste ve taḳvā ile pirāste olaydı herkes bedgümān olmayıp kerāmet ve ululuk me‘mûl iderler idi egerçi ‘irfānı olanlara bunuñ her bir eczā-yı vücūdı bunuñ cāsūsı ise de

(1654) Meşnevi

Bel ḥaḳīḳat derḥaḳīḳat ḡarḳa şud

Z’în sebeb heftād bel şad fırḳa şud

Cenāb-ı Ḥaḳ tarafından ḥazīne vedī‘a olunması şöyle tursuñ belki bu merd-i miskiniñ māhiyyeti ve ḥaḳīḳati ḥaḳīḳat-i İlāhiyyede müstehlek oldu ve vücūdundan eşer ḳalmadı böyle oldığı cihetden nās bunuñ ḥaḳḳında yetmiş fırḳa belki yüz bölük oldu ya‘nī herkes ‘aḳlı irdigi ḳadar bu zātıñ ḥaḳḳında kelām eyledi dimek olur heftād ve şad bu maḳāmda keşretten kināyedir

(1655) *Meşnevi*

Bātu k̲ulmāšī't ḥ 'āhem güft hān

Şūfīyā hoş pehn bugşā gūş-ı cān

Çünkü k̲ādī şūfīniñ su'āline cevāb virdi yine Cenāb-ı Mevlānā ḥikāye-yi sābıkaya şürū' idip buyururlar ki k̲ādī efendi şūfī-yi mezkūre dir ki ey şūfī saña böyle işte esrār-ı ḥaḳīḳati beyān eyledim ve su'āline cevāb virdim benim kelāmlarımı 'izān eylediñ ise şimdi saña şamār da'vāsında seniñ beyhūde sözini ve tilḳā-yı nefsinden ilḥdās itdiğiñ kelāmları āgāh ol saña ḳubḥını söylemek isterim cān ḳulağını yaşı aç ve beni iyü diñle ḳulmāšī' k̲āfiñ zammı ve lāmıñ sūkūnıyla diledigini söylemege dinir ḳulmāšīetden muḥaffedir ve beyhūde laḡv maḳūlesi olan söze daḥı ıştırılāḥ olunmuşdur zīrā o daḥı tilḳā-yı nefsdan olur o kelāmları ki k̲ādī söyleyecekdir bu ebyāt-ı ātiyedir

(1656) *Meşnevi*

Mer turā her zaḥm k 'āyed z 'āsmān

Munṭazır mibāş ḥil'at ba'd-ı ān

Ey şūfī taḥḳīḳ saña her emr-i mekrūh ki Cenāb-ı Ḥaḳ celle ve a' lāniñ tarafından gelir aña şabr eyle ba'de Mevlāniñ tarafından ḥil'ate ve iḥsāna müterakḳıb ol zīrā ḥadıṣ-i şerīfde *ecrukum 'alā ḳadri ta'abikum*²⁹⁰ buyrulmuşdur

(1657) *Meşnevi*

K 'ū ne ān şāhest k 'et sīlī zened

Ki ne tāc u taḥt baḥşed müstened

Zīrā Allāhu Te'ālā ol şāh degildir ki saña şamār ura ve derd u mücāhedeye giriftār ide ba'de saña istinād ve istrāḥat virmege belki çille ve mücāhedeye giriftār ider ise elbet luṭf ider müstened ism-i mekāndır ṭayanacak maḥal ve ārāmgāh dimekdir

(1658) *Meşnevi*

²⁹⁰“Meşakkat ne kadar fazla ise ecir de ona göre olur.” (Hadis-i şerif)

Cümle dünyārā per-i peşşe bahā

Sīliyārā [İ-139b] rüşvet-i bīmüntehā

Öyle ulu Mevlâdır ki kendi ‘indinde dünyânın bir sivri sinek kanâdı miqdârı bahâsı vardır bu eelden bir şamâr için kendi ‘indinden nihâyetsiz ‘atîyesi vardır ya‘nî çünkü dünyâ kendi nezd-i ulûhiyyetinde lâşey’ kabîlindendir ve bir şey’in kadri yoktur böyle zât-ı şerîf ednâ mücâhedeye elbetde ‘azîm ‘atîye ihsân ider hasîslerin ‘indinde dünyânın kadri olmağla anlar çok şey’ virmezler **Şadr‘azam Hekîmoğlu ‘Alî Pâşânın** hakkında menkûldür ki nefîs ve kıymetlü bir teşbîhi bir hindinin keçkûline koymış zîrâ ‘indinde dünyâ mālının kadri yok imiş

(1659) Meşnevi

Gerdenet z’în tavk-ı zerrîn-i cihân

Çüst derdüzd ü ziHağ sîlî sitân

Ey dervîş gerdenini dünyânın bu altun kılâdesinden al ve esbâb-ı dünyâ ile tezeyyünden fâriğ ol ve kendini dünyâdan tîz al ve dahî tezeyyüne bedel Allâhu Te‘âlâ Hâzretlerinden şamâr ve mücâhede al çüst cîm-i Fârisînin zammıyla tîz ve çabuk dimekdir derdüzd sirkat eyle demek olur zîrâ düzd emr-i hâzırdır ve muzâri‘ düzeddir [S-96a]

(1660) Meşnevi

Ân kafâhâ k’enbiyâ berdâştend

Z’ân belâ serhâ-yı hod efrâştend

O mücâhedeleri ki enbiyâ-yı i‘zâm yukarı tutdılar ve o çillelere mütehammil oldılar bu belâya tahammül için kendi başlarını kaldırdılar ya‘nî dünyâda ve âhîretde ‘âlî kadr oldılar

(1661) Meşnevi

Lîk hâzır bâş derhod ey fetâ

Tâ beğâne ü biyâbed mer turâ

Saňa Cenāb-ı Hüdādan egerçi hil‘at ve ihsān gelir l̄kin ey yigit sen kendinde ol ve zātından ġāfil olma tā ki o Hüdā seni geldigi gibi hānede bula ve ġāfil bulmaya ve o hil‘atı saňa libās ide

(1662) Meşnevi

V’er ne hil‘atrā bered ū bāz pes

Ki neyābīdem beḡāne hiç kes

Yohsa Cenāb-ı Hüdā hil‘atı girüye iletir öyle diyerek ki bu hānede bir kimesneyi bulmadım ki ilbās ve ihsān ideyim **Bāz su’āl kerden-i şūfī ezān kādī**²⁹¹ Burası şūfīniñ o kādīden yine su’āl eylemesi beyānındadır

(1663) Meşnevi

Güft şūfī ki çi būdī k’in cihān

Ābrūy-ı rahmet gūşādī cāvdān

Şūfī kādīye yine su’āl eyledi ki ne olur idi bu dünyā rahmet kaşını ebedī açmış olaydı ya‘nī bu ‘ālem dāyimā herkese luṭf ideydi ve dünyādan bir ferd rahnedār olmayaydı

(1664) Meşnevi

Her demī şūrī neyāverdi bepīş

Berneyāverdi zitelvīnhāş nīş

Her ānda bu dünyā insānıñ önüne bir emr-i mekrūh getürmeyeydi ve dünyā kendi taḡayyūri ve tebeddūli sebebinden insānın önüne bir zehr yāḡūd neşter-i ıztırāb ve miḡnet getirmiş olmayaydı ve bu ‘ālem cennet gibi olaydı ne olur idi demek istedi şūr fitne ve emr-i mekrūha dirler telvīnden murād dünyānıñ bir ḡālden bir ḡāle tebeddül itmesidir çünkü dünyā ḡādişdir elbette ḡādişde tebeddül olur nitekim **ehlū mantıḡın el-‘ālemū ḡādişūr**²⁹² [İ-140a] kaḡīyesini lāne mutegayyir kelāmıyla işbāta taşaddī iderler nīş zehre ve yine ‘aḡrebiñ ve arının şoḡdıḡı ālete ıtlāk iderler

²⁹¹“Tekrar sufinin o kadıdan sual etmesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 536.

²⁹²“Mantıkçılar (derler ki), âlem oluşturmaz.”

(1665) *Meşnevi*

Şeb nedüzdîdî çerâğ-ı rûzrâ

Dey neberdî bâğ-ı ‘ayşâmûzrâ

Gice gelip gündüzüñ çerâğı olan güneş çalmayaydı ve bu ‘âlemde aşlâ gece bulunmayaydı ve dâyim cihân rûz-ı rûşen olaydı ve yine mevsim-i şıtâ gelib ‘ıyş ile me’lûf olan bâğıñ şafâsını iletmeyeydi ve dâyim bâğlar ve bâğçeler şayf mevsiminde oldığı gibi şafâlı ve mîveli olaydı

(1666) *Meşnevi*

Cām-ı şıḥḥatrâ nebūdî seng-i teb

İyminîrâ ḥavf nâverdi küreb

Şıḥḥatle muttaşif vücūd cāmına ‘illet ve derd taşsı işâbet itmeyeydi ya‘nî şıḥḥat gidip bedene aşlâ ḥastalık ‘arîz olmayaydı ve insân dâyim şaḥîḥ-i veznde olaydı ne olur idi ve yine insânîñ emîn olmasına şiddetler ve ğamlar ‘arîz olmağla ḥavf getürmiyeydi ve insân emānda dâyimî ḳalmış olaydı ḥazîne-yi İlâhîyeden ne noḳşān olurdu küreb kâfiñ ve rânîñ zammıyla kerbenîñ cem‘idir

(1667) *Meşnevi*

Ḥod çî kem geştî zicūd u raḥmeteş

Ger nebūdî ḥarḥaşa dernî ‘meteş

Taḥḳîḳ Allāhu Te‘ālānîñ iḥsân ve raḥmetinden virdiği ni‘metde ıztırâb ve miḥnet olmayaydı ne eksik olur idi vücūd ve raḥmeti noḳşān mı bulur idi diyerek şüfî ḳāḍîden bu su‘âlleri eyledi ḥarḥaşa ve ḥarḥaşat mengene ta‘bîr olunan nesneye dirler bu maḳāmda ıztırâb u miḥnet murād olunur **Cevāb-ı ḳāḍî su‘âl-i şüfîrâ ve kışşa-yı Türk ve derzîrâ meşel âverden**²⁹³ Burası ḳāḍîniñ şüfîniñ su‘âline cevāb virmesi beyânındadır ve dahı Türküñ kışşası beyânındadır ve kışşaḥḥânîñ derzîleriñ eşvâbı ḳat‘ ider iken şāḥib-i şevbiñ ḥuzûrında sırḳat itdiklerini temsîl getirmesi beyânındadır

²⁹³“Sufinin sualine kadının cevap vermesi ve Türk ve hırsız kıssasını mesel getirmesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 538.

(1668) *Meşnevi*

Güft kâdî bes tehîrev şüfiyî

Hâli ezfiñat çü kâf-ı kûfiyî

Ḳâdî şüfiye didi ki çok zâtı boş şüfîsin ve daḡı ḡaṡ-ı kûfiniñ kâfı gibi zekâ ve ma‘ rifetden ḡâlî ve tehîsiñ kâfiñ karnını ḡaṡṡatlar boş iderler [S-96b]

(1669) *Meşnevi*

Tu nebişnîdî ki ân pürḡand leb

Ḡadr-ı ḡayyâtân hemî güftî beşeb

Ḳâdî şüfiye yine didi ki sen işitmediñ mi ki o şîrîn kelâm olan kışşah‘ân derzîleriñ ‘özüni ve ḡıyânetini gice bir meclisde naḡl ve ḡikâyet eyler idi

(1670) *Meşnevi*

Dâstân-ı derdüzdi-yi ân ṡâyife

Minümüd esfâneḡa-yı sâlîfe

O derzîler cema‘âtiniñ sirḡatiniñ ḡikâyesini geḡmiş derzîleriñ ḡikâyelerinde naḡl ve beyân ider idi ya‘nî muḡaddem dünyâdan güzerân eyleyen sâriḡ derzîleriñ sirḡatini fülân derzî şöyle sirḡat itmiş ve fülân derzî böyle sirḡat itmiş diyerek [İ-140b] naḡl ve beyân idip ḡikâye-yi sâlîfe eşnâsında şimdiki derzîleriñ sirḡatini söyler idi naḡl ve beyân idip nâs daḡı eṡrâfına cem‘ olup diñlerler idi demekdir ba‘zı nüşḡada dâstân yirine ḡalkṡrâdır düzdi-yi ân ṡâyife vâḡi‘ olmuşdur ma‘nâsı nâsa o ṡâyifeniñ düzdligi ḡaḡḡında efsâne-yi sâlîfelerini naḡl ve beyân ider idi demek olur

(1671) *Meşnevi*

Ḳışşa-yı pârerübâyî derbürîn

Mîḡikâyet kerd u bâân u îñ

Derzîler eşvâbı hengâm-ı ḡaṡ‘ında o eşbâbdan bir pâresini sirḡat itmegi meclisde aña ve buña kışşah‘ân ḡikâyet eyler idi

(1672) *Meşnevi*

Dersemer miḥ'ānd düzdīnāmeyī

Gird-i ū cem' āmede hengāmeyī

Gice hikāyesinde derziler için sirkatnāme okur idi ya'nī derzilerin müşterinin huzurunda ne vechle hile eylediği ve sirkat itdiği hakkında bir defter ve kitāb yazılmış idi anı nāsa beyān ider idi demekdir ve bu kıssaḥ'ānı istimā' için çok nās anın etrāfına cem' gelmiş idi hengāme cem'-i keşir ma'nāsınadır semer sīnīn ve mīmīn fethalarıyla gice nakl olunan efsāneye dirler gird kāf-ı 'Arabīyenin kesri ve rānīn sūkūnıyla taraf ve çevre ma'nāsınadır

(1673) *Meşnevi*

Müstemi' çün yāft cāzib z'ān vūfūd

Cümle eczāeş hikāyet geşte būd

O kıssaḥ'ān o cema'ātlerden çünkü cezb idici ve şevk ile dinleyicileri buldı o kıssaḥ'ānın cümle eczāsı 'ayniyle hikāyet olmuş idi yāḥūd anın cümle eczāsı hikāyet idici olmuş idi bu ma'nāya göre maşdar ism-i fā'il ma'nāsına olur fi'l-vāki' müstemi' şevkle istimā' iderse mütekellimin tab'ına kuvvet ve şevk gelir nitekim **Gülistānda Şeyḥ Sa'dī-i Şīrāzī** buyurmuşdur Kıt' a:

Fehm-i süḥan ger nekoned müstemi'

Kuvvet-i tab' ezmütekellim mecū²⁹⁴

Füşḥat-i meydān-ı iradet beyār

Tā bezened merd-i süḥan gūy gūy²⁹⁵

Bundan sonra bu me'âlde bir ḥadīş-i şerīf Ḥazret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* nakl ve beyān buyururlar *ḡāle'n-Nebī ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem innallāhe te'ālā*

²⁹⁴“Eğer dinleyici, sözü anlayamıyorsa konuşmacıdan söyleme gücünü bekleme!”

²⁹⁵“Mütekellimin konuşabilmesi için sevdiği (konuşma) alanını genişletsin.”

yulekkinu'l-hikmete 'alâlisâni'l-vâ'izîne bîkadri himemi'l-mustemi'îr²⁹⁶ ma' nâsı
Resûl-ı Ekrem ve Nebî-yi muhterem *şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* buyurdu ki
tahkîk Allâhu Te'âlâ Hazretleri hikmet-i ilâhiyyesini seni ve a'zalarıñ lisânı üzerine
muhâtablarıñ himmetleri ve kaşdları miqdârı ile telkîn ve ilkâ ider muhâtab kâbil ise
ve şevk şâhibi ise a' lâ ve bâlâter ma' ârif-i ilâhiyye söyler eger muhâtab nâkâbil ise ve
istimâ'a meyl olmadığından ma'a'l-kerâhatihi diñler ise vâ'a'za dañı fütûr gelip ve
vâ'a'z itmek degil fekk-i şefe itmege dañı kudretyâb olmaz nitekim Sultân Añmed
Câmi'-i şerîfinde rebî'u'l-evvelîñ on ikinci günü huzûr-ı pâdişâhda kırâ'at olunan
menkıbe-yi vilâdetiñ kabîlinde olunan va'a'zlar böyledir zîrâ huẓẓâr-ı meclisden bir
ferde istimâ'a meyl ve rağbet yokdur ve cümlesiniñ murâdı vâ' iz kürsiden tîz insin ve
bizler dañı şu meclisden tîz ve çabuk gidelim hattâ bilâva'z ve vâ' iz fatiha diyip
kürsiden inse kemâliyle memnûn olurlar Cenâb-ı Kibriyâ böyle cema'âte şeytânı dañı
mübtelâ itmesin degil ki vâ' izleri

(1674) Meşnevi

Cezb-i sem'est [İ-141a] er kesîrâ hoş lebîst

Germi-yi vecd-i mu'allim ezşabîst

Eger bir vâ' iziñ hoş nuṭkı var ise muhâtabıñ kuvve-yi sâmi' asını kelâm tarafına anı
cezb itmesidir nitekim mu'allimiñ ta'lîme şevki ve sa'yi eṭfâl-i mektebiñ
istegindendir germi harâret ve şevk ma'nâsınadır [S-97a]

(1675) Meşnevi

Çengiyîrâ k'û nevâzed bîst ü çâr

Çün neyâbed gûş gerded çeng bâr

Bir çeng çalıcı ki yigirmi dört şu'beyi bilir ve fenninde mahâret şâhibidir çünki
istimâ' idici ve maḳâmâtdan ve neğâmâtdan añlayıcı kulağı bulmaz kendiniñ çengi ve
sazı kendüye bâr ve ıztırâb olur eger bir sâmi' ve müdrik kulağ bulur ise feraḥ ile ve

²⁹⁶ “Allah Teâlâ hikmeti, vaizlerin dillerine dinleyenlerin gayretleri (himmetleri) ölçüsünde koyar.”
Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 262. [Kaynaklarda böyle bir hadisin tespit edilemediği
belirtilmiştir.]

sürür ile envā²⁹⁷-ı nağmâtı ve eşnâf-ı maķāmâtı icrâ ider ba‘zı nüshada neyâbed maķâmında nebâşed vâķi² olmuşdur ma‘nâsı çünki uẓn-i sâmi‘a olmaz çengi cengzene bâr olur demek olur ma‘lûm ola ki maķāmât on ikidir ve her bir maķâmın bir şu‘besi olmak hasebiyle yigirmi dört ‘adede bâliğ olduğundan beyit bîst ü çâr ta‘bîr buyurdılar

(1676) Meşnevi

Nî harâre pâdeş âyed nî ğazel

Nî deh engüşteş бүcünbed der‘amel

O mertebede sazı muṭribe bâr olur ki çenginiñ hâṭrına ne harâre gelir ve ne ğazel gelir ki okuyup âvâze eyleye ve ne çengzeniñ on parmağı ‘amelde ve saza urmaķda harekete kâdir olur harâre ve âvâze muṭribler miyânında nağme iderek şadâsını izhâr itmege ta‘bîr iderler ğazelden murâd bu maķâmda muṭriblerin okudığı beste ve şarķı ta‘bîr olunan nesnedir

(1677) Meşnevi

Ger nebūdî güşhâ-yı ğaybgîr

Vaḥy nâverdi zigerdûn yek beşîr

Eger ğayb tutucu ve ‘âlem-i ğaybın haberini aňlayıcı kulaķlar olmayaydı bir peygamber felek cânibinden haber getirmez idi hemân vaḥy getirmesi idrâk şâḥibi olan uẓn-i sâmi‘a içündür güşhâ-yı ğaybgîrden murâd esrâr şinâs olan kulaķlardır beşîr müjdecide dirler bu maķâmda enbiyâ-yı ‘azâm ‘aleyhi’s-selâm murâd olunur

(1678) Meşnevi

V’er nebūdî dîdehâ-yı şun‘bîn

Nî felek geştî ne ḥandîdî zemîn

Eger şun‘-ı İlâhîyi görici gözler olmayaydı ne felek mevcûd olurdu ve ne zemîn güler idi zemîniñ gülmesi kendinde eşcâr ve ezhâr ve şukûfe bitmesi ve neşv vü nemâ

²⁹⁷envā²-ı S : eşnâf-ı İ

bulmasıdır ya‘nî Allāhu Te‘ālā Hazretleri bu kâ’inatı şun‘-ı İlāhiyi idrāk idici gözler için halk eylemiştir eger müşāhe idici ve ‘ibret alıcı gözler olmayaydı bu kâ’inat-ı mahlūk olmaz idi ve icādına irāde-yi İlāhiyye ta‘alluk itmez idi demektir bundan soñra bu müdde‘āyı işbāt için buyururlar ki

(1679) *Mesnevi*

İn dem-i levlāk in bāşed ki kār

Ezberāy-ı çeşm-i tizest ü nazār

*Evlāke levlālek lemā ḥalaḳtu’l-eflāk*²⁹⁸ ḥadīş-i ḳudsīsiniñ ma‘nāsı bu olur ki bu maşnū‘āt-ı [İ-141b] İlāhiyye tiz olan ve nezāret şāhibi olan göz için nedir ya‘nî faḥr-i kâ’inat ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyāt efendimiziñ mübārek dīde-yi laṭifeleri cümleñiñ gözlerinden elṭaf ve a‘lā gördüğünden için bu ‘ālem-i kāyināt ḥāce-yi cihān için halk olunmuştur demektir işte *evlāke levlālek lemā ḥalaḳtu’l-eflāk* buyrulmasının sırrı ve ḥikmeti budur demek olur her ne kadar ḥadīş-i ḳudsī faḥr-i ‘ālemi tekrīm için ise de kāyinātın Hazret-i Muḥammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* için icād olunmasında ḥikmet bu imiş ve bu sır Resūl-i Kibriyāyı tekrīm için buyurulmasına māni‘ ve münāfi degildir dem bu maḳāmda kelām demektir nazār daḫı nezārat ma‘nāsınadır bu beyit-i şerīf *evlāke levlālek lemā ḥalaḳtu’l-eflāk* ḥadīş-i ḳudsīsine işaretdir ‘Alī elḲārī ve anıñ emşālī bu ḥadīşe mevzū‘ demişler ise de līkin sen diñleme anlar Resūl-i Kibriyādan utanmazlar

(1680) *Mesnevi*

‘Amerā ez‘aşḳ-ı hemḥābe v tabaḳ

Key buved pervā-yı ‘aşḳ şun‘-ı Ḥaḳ

Bundan soñra ‘avām-ı nāsın dīdeleri bu mertebelerde olmayıp ḥayvānatın dīdelerine mülḥaḳ olduğundan zemme şāyān olmaḡla anlarıñ ḳadḫ u ta‘nına şürū‘ idip buyururlar ki ‘avām-ı nās için zevcesiniñ ‘aşḳından ve ta‘ām maḥabbetinden ḳalbleri ṭolmuş olmaḡla Cenāb-ı Ḥaḳkın şun‘ının maḥabbetini ḳayıрмаḡ ve cānib-i şun‘-ı

²⁹⁸“Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 262. [Hadisin mevzû olduğu belirtilmiştir.]

İlāhiye nāzır olmak kaçan olur belki olmayıp dāyimā ‘avretine ve müştehiyyātından olan t̄a‘ ama ve şarāba hayvān gibi nāzır olur meşelā merkebiñ nazarı ota ve arpaya ve dışisine olur ve kelbiñ nazarı bir dişi kelbe ve itmege ve kemige olur merkeb ve kelb maşnū‘ at-ı İlāhiyyeye nāzır olmadığı gibi ve andan ‘ibret olmadığı gibi ‘avām-ı nāsıñ gözleri dahı böylecedir hemh̄ābe zevceye dirler ve tabağdan t̄a‘ am ve şarāb murād olunur [S-97b]

(1681) Meşnevi

Āb-ı tutmāci nerizi dertegār

Tā segi çendi nebāşed tu‘ meḥ‘ār

Yine maşnū‘ at-ı İlāhiyye gaybbiñ olan göz için olduğunu maḳām-ı işbātda buyururlar ki ḥamir şurbası şuyını kapu önünde tegāra ve vaż‘ itmezsın tā ki t̄a‘ am yiyici birkaç kelb olmadıkça zirā āb-ı tutmāc soñra tegārda ‘abeş ve lağv olur bunun gibi Vācib Te‘ālā Hazretleri dahı evvelā dide-yi gaybbiñ gözler halk idip ba‘de kā’ināt anlar için ‘ademden vücūda getirmiştir

(1682) Meşnevi

Rev seg-i kehf-i Hudāvendīş bāş

Tā rehāned z ‘in tegāret ıştıfāş

Yüri ve gayret eyle o Hudāniñ Hudāvendiligi magārisiniñ kelbi ol tā ki bu dünyā tegārından t̄a‘ am yimekten o Hudāniñ seni ihtiyār itmesi ḥalāş eyleye zirā Cenāb-ı Hakkıñ kehfiniñ kilābı ki ehlullāhdır anlar dünyā t̄a‘ amına ihtiyāçdan berī olmuşlardır ve *ebeytü ‘inde Rabbi yeṭa‘muni ve yeskını*²⁹⁹ hadīs-i şerīf sırrına vāşıl olup t̄a‘ am-ı ruḥāniyyeden [İ-142a] tegaddī itmişlerdir

(1683) Meşnevi

Çünkü düzdihā-yı bīrahmāne güft

Ki kunend ān derziyān ender nihüft

²⁹⁹“Rabbimin yanında geceledim beni yedirdi, içirdi.” (Hadis-i Şerif)

Cenāb-ı Mevlānā *ḳuddise sırruhu* yine ḥikāyeye ‘avdet idip buyururlar ki ḳünkü o ḳışāş-ı derzīleriñ gizlüde eyledikleri inşāfsız olarak sırḳatlerini ḥāzır olan cemā‘ ate naḳl u beyān eyledi ve ne vechle sırḳat iderler imiş anı daḥı ḥāzırlara derzīnāmeden beyān eyledi beyit-i ātiye merhūndur

(1684) Meşnevi

Ender ‘ān hengāme Türki ezḤıṭā

Saḥt tīre şud zikeşf-i ān ḡıṭā

O keşret içünde ve o cemā‘ at miyānında Ḥıṭā şehrinden bir Türk ḥāzır idi ziyāde bu sırḳat perdesiniñ ḳışāşıñ keşfinde ve naḳl u beyānında ḡazaba geldi ba‘zı nüshada tā ile tīre vāḳi‘ olmuşdur ikisi daḥı ḡazab ma‘nāsınadır Ḥıṭā ḥānıñ fethiyle Türkistān vilāyetinden bir şehriñ ismidir ahālisi ḥūnriz ve seffāk olurlar el yevm bizim tekellüm itdigimiz ve lisān-ı Türki ta‘bır itdigimiz bunlarıñ lisānıdır ve līkin bizim Türkimiz ‘Arabī ve Fārisī ile maḥlūṭ olduğundan mā‘ada şırf Türkilerimizde daḥı çok ḡıṭatımız vardır meşelā bizler arḳa ta‘bır ideriz ve bundan zuhr ma‘nāsını murād ideriz faşih olan Türkisi ḥā-yı mu‘ceme ile ve ba‘de elif ile irḥādır sā’ir ḡıṭatımızı buña kıyās eyle ḥāşılı faşih Türki lisānımızda yok gibidir ḥattā bu lisānda **Dīvān-ı Nevāyī** vardır bizler o faşih Türkiyi añlamaḡa kādir olmadığımızdan **Şevket Dīvānı** gibi oḡumaḡa muḥtāc oluruz ve hengāme daḥı keşret ve cem‘iyyet ma‘nāsınadır ve yine ḡıṭā ḡaynıñ kesriyle ‘Arabī olarak perde ve ḥicāba dirler ḥāşılı o Türke derzīleriñ böyle sırḳatinden ‘azīm-i infi‘āl ḥāşıl oldu demekdir Türküñ ḡazabı bu şüretde ḳışāşa olmayıp derzīlere altun böyle iderler diyü sırḳatler yine olmuş oldu

(1685) Meşnevi

Şeb çü rüz-ı restḥiz ān rāzhā

Keşf mīkerd ezpey-i ehl-i nühā

O ḳışāş o gice ḳıyāmet günü gibi o derzīleriñ sırlarını aşḡāb-ı ‘uḳūle naḳl ve beyān eyledi nühā nūnuñ zammıyla nūhyeniñ cem‘idir ve nūhye ‘aḳl ma‘nāsınadır insānı

emr-i kabîhden ‘aql men’ itdigi için nühye ta‘bîr olunmuşdur kılellâhu te‘âlâ *inne fı zalike le âyatin li ulin nuhâ*³⁰⁰

(1686) *Meşnevi*

Her kucâ âbî tu dercengi ferâz

Bîni ancâ dü ‘adû derkeşf-i râz

Her kande ki sen cengiñ üzerine gelirsın orada birbiriniñ sırrını keşf idici iki düşmen görürsün ferâz yokuşa dirler bu maķâmda mecâz olarak üst ma‘nâsı murâd olunur beyit-i âtiye merhûndur

(1687) *Meşnevi*

Ân zamân râ mahşer-i mezkûr dâñ

V’ân gülû-yı râzgûrâ şûr dâñ

O zamânı Qur’anda zıkr olunan mahşer günü bil ve o iki sır söyleyici hışmıñ boğazını İsrâfîlîñ şûrı gibi bil ve bu iki hışmıñ zamânından mahşer zamânı esrârfâş olmaķ cihetinden añla o günde dañı böyle sırlar fâş olacaķdır [İ-142b] kılellâhu te‘âlâ *yevme tüble’s-serâ ’ır*³⁰¹ [S-98a]

(1688) *Meşnevi*

Ki Hudâ esbâb-ı hışmî sâhtest

V’ân fâzayih râ bekûy endâhtest

Zîrâ Cenâb-ı Kibriyâ iki düşmende hışmıñ sebeblerini düzmüşdür ve tarafeyni birbirine infî‘âl itdirip ğazaba getirmişdir ve dañı o iki ‘adûda olan kabâyihi maħalleye atmışdır ya‘nî aħade hümâ âhiriñ ‘aybını söylemek sebebiyle tarafeyniñ ‘aybını izhâr itmişdir bu cihetden tarafeyniñ râzgû olan boğazı izhâra sebep olmaķda Şûr-ı İsrâfîle beñzemişdir

(1689) *Meşnevi*

³⁰⁰“Bunda akıl sahipleri için ayetler vardır.” (Taha 20/54)

³⁰¹“Bütün gizliliklerin ortaya çıkarıldığı gün” (Tark 89/9)

Pes ki ğadr-ı derziyānrā zıkr kerd

Hayf āmed Türkrā vü hışm u derd

Yine hikāyeye ‘avdet buyurup buyurlar ki kışāş o gice derzīleriñ ğadrini ve zulmüni çok zıkr-i beyān eyledi o Hıtā ahālisinden olan Türke derzīleriñ bu zulmnden hayf ve dirġ geldi ve dağı Türke hışm ve derd geldi bināen‘ aleyh

(1690) Meşnevi

Güft ey kaşşas-ı derşehr-i şümā

Kist üstāter derin pişe ‘v degā

Türk didi ki ey kışşāh‘ān siziñ şehrinizde bu şan‘atda ve bu hīlede ziyāde üstād-ı māhir kimdir söyle ve baña getir görelim ki benim kumaşından bir nesne sırkat itmege kādır midir anlar bir kerre de sersemi ve ahmağı bulurlar ve andan sırkat iderler hüner oldur ki benim gibi ‘ākiliñ kumaşından sırkat ideler hāşılı seniñ didiğñ gibi degildir ve herkesden sırkat itmege zaferyāb olamazlar meger ki bir sersemi bulalar ve anıñ kumāşını sırkat ideler didi üstāter üstādter lafzından muḥaffedir ve yine de degā dālñ fethiyle hīle ma‘nāsınadır kışāş hikāye naql idici kimesneye dirler **Da‘vā kerd-i Türk ve girev besten-i ū ki derzī ezmen çizī netuvāned berden**³⁰² Burası Türkñ ben kumāşımı çaldırmam diyü da‘vā eylemesi beyānındadır ve dağı Türkñ rehin bağlaması beyānındadır ki o derzī benden bir nesne iletmege kādır olamaz

(1691) Meşnevi

Güft hayyātest nāmeş Pūr-ı Şüş

Ender ‘in çüsti vü derzī halkküş

Meddāh didi ki bu şehirde bir derzī vardır ve anıñ nāmı ciger oğludur bu sırkatde ve tizlikde cümle halkı öldürücüdür ve galebe idicidir eger murād iderseñ anı getirelim gör ki nice sırkat ider pūr oğul ve şüş şınıñ zammıyla akciger ma‘nāsınadır

³⁰² “ ‘Terzinin benden bir şey çalması mümkün değildir!’ diye Türkñ dava etmesi ve onu rehin bağlaması, yani bahis tutması.” Konuk, Mesnevî-i Şerif Şerhi, C. 11, s. 545.

(1692) *Meşnevi*

Güft men zâmin ki bâşad ıztırâb

Û neyâred burd pişem rişte tâb

Türk didi ki ben ‘ahd bağlarım ve bahş iderim ki çok miñnet ile ve ‘azîm ıztırâbla o derzî benim önümde bükülmüş bir ipligi iletmege kâdir degildir kanda kaldı ki kumâşdan ve atlasdan sirkat eyleye

(1693) *Meşnevi*

Pes begüftendeş ki eztu üstter

Mât-ı ü geştend derda‘vâ meper

Böyle olunca o Türke didiler ki senden ziyâde çapuk olanlar o derzîniñ mağlûbı oldılar sen böyle da‘vâda uçma ya‘nî ‘azîm da‘vâ eyleme

(1694) *Meşnevi*

Rev be‘aql-ı hod çünin girre mebâş

Ki şevî yâve tu dertezvîrhâş

Yüri bu da‘vâdan fâriğ ol kendi ‘aqlına buncalayın mağrûr olma ve aldanma zirâ o derzîleriñ tezvîrinde [İ-143a] ve hîlesinde zâyî‘ olursun ve anlarıñ mekrleri seniñ ‘aqlına galebe ider diyerek Türke haylî kelâm söylediler Türk yine çaldırmam diyü mu‘âraza eylerdi

(1695) *Meşnevi*

Germter şud Türk u best âncâ girev

Ki neyâred burd ne köhne ne nev

Nâs Türke böyle söyleyince Türk ziyâde harâretli oldu ve gâzaba geldi ve orada rehin bağladı ve bahş itdi öyle diyerek ki o derzî benden ne eski ve ne yeñi bir nesne iletmege kâdir degildir

(1696) *Meşnevi*

Muṭmi‘aneş germter kerdend zūd

Ū girev best ü rehānrā bergüşūd

Türkden bir şey’ı kapmağa tama‘ idici olanlar dağı ziyāde Türki elbet çalar diyerek tiz ziyāde kızmış ve gāzablanmış eylediler ve itdiği bahşē kuvvet virdiler o Türk rehin bağıladı ve rehinlerini meydāna koydı rehān rānīñ kesriyle rehnin cem‘idir ba‘zı nüshada dāl ile dehān vāḳi‘ olmuşdur mu‘āraza itmege ağızını açdı demek olur [S-98b]

(1697) Meşnevi

Ki girev in merkeb-i tāzī-yi men

Bidhem er düzded kumāšem ü befen

Öyle diyerek rehin bağıladı ki yāhūd öyle diyerek ağızını açdı ki işte benim bu ‘Arabī atım rehin olsun ve burada tursun eger o derzī benim kumāşımı şan‘atla sirḳat iderse ve ben anı bilmez isem size bu atı viririm

(1698) Meşnevi

V’er netāned burd esbī ezşümā

V’āstānem behr-i rehn-i mübtedā

Eger derzī sirḳate ḳādir olamaz ise sizden bir at şu rehinde ibtidā olunan ya‘nī evvelā benim rehin itdigim atdan içün alayım mı virir misiñiz didi anlar dağı bu bahşē rāzī oldılar

(1699) Meşnevi

Türkrā ān şeb neburd ezguşsa ḡāb

Bāḡayāl-i düzd mīkerd ü ḡurāb

Türkü o gice ḡamdan içün uyku iletmedi derzī-yi sārıḳıñ ḡayālī ile o Türk ceng iderdi ya‘nī derzīñ ḡayālīni ḡuzūrına ihzār idip çal bakalım nice çalarsın hā ben sersem degilim diyerek ve bunuñ mişli kelimāt söyleyerek şabāḫı buldı dimekdir

(1700) Meşnevi

Bāmidād ān atlası zed derbağal

Şud bebāzār u dükān-ı ān dağal

Şabāh vaḳti Türk ḳoltuğına bir atlas aldı ve çarşuya o ḥılebāzıñ dükānına ‘azīmet eyledi

(1701) Meşnevi

Pes selāmeş kerd germ ü üstād

Cest ezcā leb beterḥıbeş güşād

Böyle olunca ḥāl Türk derziye selām eyledi ve germ oldığı ḥālde üstād yirinden şıçradı ve lebini aña merḥabā beg dimege güşād eyledi

(1702) Meşnevi

Germ pursıdeş zıḥadd-i Türk bış

Tā fikend ender dil-i ü mihr-i ḥ iş

Türkün ḥaddinden ziyāde derzī ḥātırını şordı ḥattā Türkün ḳalbine kendi maḥabbetni bıraḳdı

(1703) Meşnevi

Çün bedīd ezvey nevā-yı bülbulī

Pişeş efkend atlas-ı İstanbulī

Çünkü andan Türk bülbüle mensüb nağmeyi gördi ve hoşdil oldu o derziniñ öñüne bir toḅ İstanbul atlası bıraḳdı

(1704) Meşnevi

Ki bebur inrā ḳabā-yı rüz-ı ceng

Zır-i nāfem vāsi‘ ü bālāş teng

Öyle diyerek ki [İ-143b] bu atlası ceng gününde libās olacak aftān kes göbegimiñ tahtı vāsi‘ olsun ve daı anıñ yuarusı ar olsun

(1705) *Meşnevi*

Teng bālā behr-i cismārāyrā

Zīr vāsi‘ tā negīred pāyrā

Yuarusınıñ ar olması cismi tezyīn ve bedene yaıssıñ içündür aaı arafınıñ vāsi‘ olması yürürken ayaı utmasın içündür fi‘l-vāı‘ ar libās cismi tasīn ider uūşān genç ve tāze olur ise

(1706) *Meşnevi*

Güft şad idmet kunem ey zūvedād

Der abūleş dest berdīde nihād

Derzī didi ki ey maabbet şāibi zāt saña çok idmet eylerim ve bu sözün abūlünde elini baı ve gözi üzerine koydı

(1707) *Meşnevi*

Pes bepeymūd u bedīd ū rŭy-ı kār

Ba‘ d ezān bugşād lebrā derfeşār

Şoñra derzī atlası endāze ile ölçdi ve daı o işiñ yüzünü gördi ve sirat idecek ne midār atlas vardır anı añladı bundan şoñra hezeyān ve laviyāt söylemege şürū‘ eyledi feşār fānıñ kesriyle hezeyān ma‘ nāsınadır

(1708) *Meşnevi*

Ezhikāyethā-yı mīrān-ı diger

V‘ezkeremhā vŭ ‘aā-yı ān nefer

Söyledigi hezeyān ğayr-i begleriñ ikāyesinden ve daı o cemā‘atiñ ‘aālarından ve kendüye itdikleri keremlerden idi

(1709) *Meşnevi*

V'ezbahîlân u zitaḥşîrâtşân

Ezberây-ı ḥande hem dād ü nişân

Ve daḥı bahîllerden söyledi ve anlarıñ iḥsânda taḫşîrâtından söyledi ve yine gülmekden içün o derzî o Türke nişân virdi ya' nî muḫḫikâta müte'allik sözler söyledi demekdir

(1710) Meşnevi

Hemçü âteş kerd mikrâz birûn

Mîberid leb pürefsâne vü füsûn

Bu kelâm eşnâsında o derzî âteş gibi keskin ve parlak bir maḫaş taşra eyledi ve aınla o atlası keser idi lîkin ağzı ve lebi ḥikâyeden ve efsûn gibi sözden tolu idi ki Türki iḡfâl ide ve iḡfâliñ eşnâsında atlasdan sırkat eyleye [S-99a] **Meḫâḫik güften-i derzî ve Türkrâ ezḫuvvet-i ḥande beste şuden-i dü çeşm-i teng-i ü** Burası derzîniñ gülecek nesneleri söylemesi beyânındadır ve daḥı Türkün ḥandesiniñ kemâliyle kuvvetinden o Türkün iki tar ve küçük gözi bağlanmış ve kapanmış olmasının beyânındadır **ve furşat yâften-i derzî** ve daḥı derzî ve daḥı derzîniñ furşat bulup atlasdan dilḥâhı mikḫârından ziyâde sırkat itmesi beyânındadır

(1711) Meşnevi

Türk ḥandiden girift ezdâstân

Çeşm-i tengeş geşt beste ân zamân

Derzîniñ naḫl itdigi ḥikâyeden Türki o zamân gülmek tutdı öyle ki Türkün küçük gözi o zamân bağlanmış oldu Hıṭâ ahâlisi ki anlara Türk ve Tatar ta'bîr olunur gözleri küçük olur Kıırım halkı daḥı anlardan ḥâşıl olmuş olmaḡla şıḡâru'l-ayn olurlar ma'lûm ola Türk mübtedâ ḥandiden girift haberidir

(1712) Meşnevi

Pâreyî düzdîd ü kerdeş zîr-i rân [İ-144a]

Ezcüz-i Ḥaḫ ezheme aḫyâ nihân

AAtlasdan derzî fırsat bulup bir miqdâr çaldı ve elini uyluğı altına eyledi o çaldığı atlas pāresi Cenāb-ı Hakkıñ ğayrisi olan cümle dirîlerden gizlû idi zîrâ çaldığını ve zîr-i rânına şakladığını Hâkdan ğayri görmüş ve bilmiş yok idi ahyâ hemzeniñ fethiyle hayyîñ cem‘i olup dirîler ma‘nâsınadır

(1713) Meşnevi

Hak hemî dîd ân velî Settâr hûst

Lîk çün ezhad burî gammâz ûst

Allāhu Te‘ālā Hâzretleri bu derzîniñ hâlini görür idi ve lîkin Settâr hûylu olduğı cihetden setr idip bir ferde bildirmedi lîkin çünkü ma‘şiyyeti haddinden iletirsen o zamân terbiye için ‘ibādına ğamz u işâret idicidir ğamz göz kıpmaya dirler işâret ma‘nâsı murād olunur

(1714) Meşnevi

Türkrâ ezlezzet-i efsāneeş

Reft ezdil da‘vâ-yı pişāneeş

Türke derzîniñ efsānesiniñ lezzetinden ve kemâliyle şafâyâb olduğundan muqaddem itdiği da‘vâ ve bahş hâtırından gitdi

(1715) Meşnevi

Atlas-ı çî da‘vâ-yı çî rehn-i çî

Türk sermestest derlâğ ey eçi

AAtlas nedir muqaddem olan da‘vâ nedir rehin itdiği at nedir Türk laţife ve muğhike içünde ey paşa sarhoş ve lâya‘kıldır ve kendüye mâlik degildir ve bu umûrı fikr ve mülâhaza ‘aklı başında olan âdem içündür Hâzret-i Mevlânâ *quddise sırruhu* efendimiz bu ebyât ile işâret buyururlar ki merd-i zarîfiñ zerafeti ve nâzik dil zâtîñ nezâketi insânı firîfte ve meşğûl ider o eşnâda derzî-yi sârîka beñzeyen şeytân fırsat bulup atlas-ı imânı ve eşvâb-ı a‘mâli çalar sonra kalan atlas-ı imân ve eşvâb-ı a‘mâl kifâyet itmez böyle olunca zırafâ ve şu‘arâ ve fûşahâ ve üdebâ ile ihtilâf itmek izâ‘a-

yı vakte sebep olur ve hāzer lāzımdır tarīk-i Şa‘ bāniyye meşāyihinden **Şeyh Zekāyī** *ḫuddise sırruhu* ḫāzretleriniñ meclis-i şerīfine cābecā dāhil olur idik bir gün buyurdılar ki **Bursa Yefişehir**inde iken ülfet idecek bir ferd olmamağla ekşer evḳāte ḫalvet nişin olur idim bu cihetden ḫüsn-i ḫālim var idi şimdi bu beldeye geldik zürāfāsına ve üdebāsına meftūn olup ḫalveti ve ‘uzleti terk itdik ve Ḥaḳ ile olmayıp ekşeriyā ḫalk ile olduğımızdan ḫüsn-i ḫālimizi yele virdik şeyh meşāirün ileyh ‘azīm ḫāl şāhibi olduğında şübhe yokdur ve burada daḫı celādeti vechinden cihāndan nümāyān idi zann iderim ki bu faḳīr böyle zürāfā ve şu‘arā ile ülfete māyil idim ve bundan elezz ü ahlā ‘indimde bir müştehī yok idi murād-ı şerīfleri bize naşīhat olmak idi *Nevverallāhu te‘ālā mażce‘ahu ve eskenehü fi buḫbūḫati cinānihi*³⁰³ eçi hemzeniñ ve cīm-i Fārisiniñ [İ-144b] kesriyle vezīr ma‘nāsınadır

(1716) *Meşnevi*

Lābe kerdeş Türk k’ezbehr-i Ḥudā

Lāg mīgū k’ān merā şud muğtedā

Türk derzīye yalvarmak eyledi ki Allāh için bir laṭīfe daḫı eyle zīrā seniñ lāgıñ baña ğidā oldu muğtedā bu maḳāmda ğidā ma‘nāsınadır ve lābe temelluḳa dirler [S-99b]

(1717) *Meşnevi*

Güft lāgī ḫandemini ān degā

Ki fütād ezḳahḳaha ū berḳafā

O ḫilekār derzī bir laṭīfe-yi muḫḫike Türkün iltimāsı ile söyledi öyle ki Türk ḳahḳaha ile gülmekden nāşī olduğu ḫālde ḳafāsı üzerine düşdi yine derzī fırsat bulup

(1718) *Meşnevi*

Pāre-yi aṭlas sebük bernīfe zed

Türk-i gāfil ḫoş meḳāḫik mīmized

³⁰³“Yüce Allah onun evini nurlandırsın ve kendi cennetinin ortasına yerleştirsın.”

Aṭlas pāresini tīz şalvārınıñ uçqurluġı içüne eyledi ġāfil Türk o hoş olan muḍhikeleri emer idi anıñla telezzüz ider idi sebük sīniñ fethiyle ve bāniñ zammıyla ḥafīf ma‘ nāsınadır bu makāmda tīz ve çabuk ma‘ nāsı murād olunur nīfe şalvār ve ṭon gibi şeyleriñ uçqurluġına dirler mized fi‘l-i muzāri‘ dir ve maşdardır emmek ma‘ nāsınadır meḍāḥik şekere teşbīḥ buyurup aña mülāyim ve münāsib olan mized ‘ unvānıyla ta‘ bir buyurdılar çünkü Türk derziniñ laṭifelerinden şafāyāb oldu ise

(1719) Meşnevi

Hemçünin bār-ı sivüm Türk-i Hıṭā

Güft lāġi gūy ezbehr-i Hudā

Buncalayın üçünci kerre Hıṭānın Türki derziye yine didi ki Allāh içün yine bir laṭife söyle

(1720) Meşnevi

Güft lāġi ḥandeminter z’ān dü bār

Kerd ū in Türkrā küllī şikār

Derzī yine evvelki iki kerre söylediği laṭifeden ziyāde gülmege mensūb bir muḍhike daġı söyledi o Türki bütün bütüne kendüye şayd eyledi

(1721) Meşnevi

Çeşm beste ‘aql ceste mülehe

Mest Türk-i müdde‘ī ezḳahḳaha

Zīrā Türkün gözi bağlanmış ve ‘aqlı başından şıçramış ve ḥayrān olmuş idi o müdde‘ī Türk ḳahḳahadan mest olmuş idi ve derzī küllī şikār oldu zīrā aṭlasdan derzī çok şey’ sirḳat itdi nitekim beyān buyururlar

(1722) Meşnevi

Pes sivüm bār ezḳabā düzdīd şāḥ

Ki ziḥandeş yāft meydān-ı ferāḥ

Çünkü Türk böyle lâya‘ kıl oldu ise def‘ a-yı şālisede dağı derzî o atlasdan bir miqdâr nesne yine sirkat eyledi zirâ anıñ gülmesinden derzî meydân-ı sirkatı vâsi‘ buldı kâbadan atlas ve şâhdan bir miqdâr murâd olunur ferâh fânıñ fethiyle vâsi‘ ma‘ nâsınadır

(1723) *Meşnevi*

Çün çehârum bâr ân Türk-i Hıfâ

Lâğ ezân ustâ hemî kerd iktizâ

İktizâ çünkü bir mertebede Türk şafâyâb oldu ise üstâddan muğhike istemek o Türk-i Hıfâyâ mertebe-yi râbi‘ ada iktizâ eyledi zirâ bir kimesneye bir şey’den telezzüz itse o nesneyi bir dağı ister bu Türke dağı bir lañfe-yi âhîri yine derzîniñ söylemesini ve derzîden talebini [İ-145a] icâb ve iktizâ eyledi ve yine bir lañfe söyle diyerek Türk-i Hıfâ tâlib olduysa beyit-i âtiye merhûndur **Rahm âmeden-i üstâdrâ berân Türk**³⁰⁴

(1724) *Meşnevi*

Rahm âmed bervey ân üstâdrâ

Kerd derbâkî fen ü bîdâdrâ

O derzîye anıñ üzerine merhamet geldi zirâ çok çaldı bu cihetden fennini ve zulmini bâkî müşterîlerinden itmege niyet eyledi

(1725) *Meşnevi*

Güft mûli‘ geşt in meftûn derin

Bîhaber k’in çî hasârest u gâbîn

Derzî didi ki bu meftûn bu müdâhik haqqında harîş oldu haberi yoğdur ki kendüye ne ‘azîm zarar vardır ve ne mertebede aldanmışdır mûli‘ ef‘âl bâbından ism-i fâ‘il olup hırş şâhibi olana dirler meftûn fitneye vâki‘ olmuş ve hasâr hânıñ fethiyle ziyân ve gâbîn fa‘il bema‘ nâ-yı mef‘ûl olarak aldanmışa dirler

(1726) *Meşnevi*

³⁰⁴ “Üstadın o Türk’e merhamete gelmesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 552.

Būseefşān kerd berüstād ū

Ki bemen behr-i Hudā efsāne gū

Çünkü Türk gördi ki derzī efsāne söylemez üstād üzerine buse saçmak eyledi ki Allāh için baña efsāne söyle ki güleyim ya‘nī derzīniñ başından ve yüzünden ve gözünden öpmege ve yalvarmağa şürū‘ eyledi ki laṭīfe naql eyleye ve mecnūn Türk köle dımekdir

(1727) Meşnevi

Ey fesāne geşte vü maḥv ezvücūd

Çend efsāne beḥ‘āhī āzmūd

Hazret-i Mevlānā *ḫuddise sırruhu* buyurur ki ey meşel olan ve vücūdından yok olan ve kendüyi ḫarāb iden insān nice bir efsāne şunmak istersin ya‘nī meşel ṭālibisiñ Allāhu Te‘ālā saña ‘aql virsin buyurmak murād buyururlar [S-100a]

(1728) Meşnevi

Ḥandemīnter eztu hīç efsāne nīst

Berleb-i gūr-ı ḫarāb-ı ḥ‘īṣ īst

Ey ṭālib efsāne senden ziyāde gülmege mensūb hīç bir meşel ve eḏḥūke yokdur böyle musaḥḫarlığa ṭālib olacağına kendiniñ ḫarāb olan ḫabriniñ kenārına ṭur ve anı ta‘mīr eyle saña bundan a‘lā meşel olmaz

(1729) Meşnevi

Ey fūrū refte begūr-ı cehl ü şek

Çend cūyī lāğ u destān-ı felek

Ey cehālet ve şekk mezārında medfūn olan gāfil nice bir laṭīfe istersin ve felegiñ ḥikāye-yi muḏḥikelerini diñlemege ṭālibsiñ

(1730) Meşnevi

Tā bekey nūṣī tu ‘işve-y īn cihān

Ki ne ‘aql et mând berķānūn ne cān

Niçeye dek bu dünyānıñ cilvesine aldanırsın zīrā ķāyide üzerine ne cānıñ ķaldı ve ne ‘aqlıñ ķaldı seniñ ‘aqlına ve cānına ‘aql u cān dinmez

(1731) Meşnevi

Lāğ-ı ĩn çarķ-ı nedīm-i kird ü mürd

Āb-ı rūy-ı şad hezerān çün tu burd

Bu ĥor u ĥaķır olan felek nedīmeniñ laţīfe ve muđĥikesi seniñ gibi çok kimseleriñ āb-ı rūyını iletđi ve rezīl ve rüsvā eyledi kird ü mürd alçaķ ve ĥaķır dımeķdir ĥurd u mürd gibi

(1732) Meşnevi

Midered mīdūzed ĩn derzī-yi ‘ām

Cāme-yi şad sālīkān-ı tıfl-ı ĥām

Bu derzīye beñzeyen dünyānıñ senesi ĥām ve nāpuĥte [İ-145b] gibi olan çok dervīşleriñ cāme-i ‘ömrünü keser ve dıker ya‘nı telef ider dımeķdir ‘ām taĥfīf ile yıl ma‘nāsındır Ĥazret-i Mevlānā *ķuddise sırruhu* sene-yi ifnāda derzīye teşbīh buyurdılar fi‘l-vāķi‘ yıllar mürūr itdikçe atlas-ı ‘ömrler fenā bulur

(1733) Meşnevi

Lāğ-ı ũ ger bāğĥārā dād dād

Çün dey āmed dāderā berbād dād

O nesneniñ laţīfesi eger bāğlara iĥsān virdi ise çünki mevsim-i şitā geldi o nesneniñ iĥsānını yile virdi ve nesneniñ itđigi bahār mevsimi iĥsānı bāğıñ yanına ķalmadı işte cihānıñ devleti böyle fānıdır

(1734) Meşnevi

Pīr-i tıflān şiste pīşeş behr-i ked

Tā besa‘d u naĥs-ı ũ lāğī kuned

Dünyânın hâli böyle iken ak şakallı çocuklar o dünyânın önüne dünyânın ihsânını su'âl için oturmuşlar hattâ dünyânın sa'diyle ve naḥsıyla laṭife ideler ya'nî ehl-i dünyâ cem' olmuşlar ve dünyâ anlara luṭf itsin diyü muntazır olmuşlardır bu ise 'azîm ḥamâkatdır buyurmak isterler pîr-i tıflândan murâd ehl-i dünyâdır ked kâfi 'Arabîyeniñ fethiyle su'âl ma'nâsındır naḥs zikri sa'da teb' iyyetledir **Güften-i derzî** **Türkrâ hey ḥâmûş bâş** Burası derzîniñ Türke söylemesi beyânındadır ki ey Türk ḥâmûş ol **eger meḍâḥik-i dîger güyem kabâ teng âyed** eger bir laṭife dahı söylersem atlasdan kaftân çıkmaz ve atlas tar gelir ve çalmağa taḥammüli kalmadı demek olur

(1735) *Meşnevi*

Güft derzî ey tavâşî bergüzer

Vây bertu ger kunem lâgî dîger

Derzî didi ki ey nâmerd laṭifeden geç zîrâ vây olur seniñ üzerine eger bir muḍḥike dahı söyler isem tavâşî Türkîdir zikri kaṭ' olunmuş kimseye dirler

(1736) *Meşnevi*

Pes kabâyet teng âyed bâz pes

În kuned bâḥ'îştên ḥod hîç kes

Böyle olunca şoñra seniñ kaftânın tar gelir ve ben yine çalarım hiçbir 'âkil kimesne bu zulmi kendüye eyler mi ve bu mertebe muḍâḥike ibtilâ revâ degildir didi

(1737) *Meşnevi*

Ḥande-yi çih remzi eger dânistiyî

Tu becây-ı ḥande ḥûn bigristiyî

Gülmek nedir eger bu muḍâḥike zararını cüz'i idrâk itmiş olaydıñ sen gülmek yirine kan ağlar idiñ ve lîkin muḍḥikenin zararından âgâh degilsin demek istedi **Derbeyân-ı ân bîkârân u efsâneçüyân mişl-i ân Türkend** Burası anın beyânındadır ki işi olmayanlar ve meşel u hezeyân dinlemege mâyil olanlar o Türk gibidir **ve 'âlem-i ğarrâr-ı ğaddâr hemçü ân derzi** ve bu 'âlem-i ğarrâr-ı ğaddâr o derzî gibidir **ve**

şehvât u zenân medâhik güften-i ĩn dünyâst [S-100b] ve dağı şehvetler ve ‘avretlar bu dünyânın edhûke söylemesi gibidir ve ‘ömr hemçün ân atlas pîş-i ĩn derzî cihet-i kabâ-yı beķâ vü libâs-ı taķvâ sâhten [İ-146a] ve dağı insânın ‘ömrü bu derzînin önündeki atlas gibidir beķâbillâh kaftânını ve taķvâ libâsını düzmek içün cihet bu maķâmda içün ma‘nâsınadır

(1738) *Meşnevi*

Atlas-ı ‘ömrret bemikrâz-ı şühür

Burd pâre pâre hayyât-ı ğarûr

Ey biçâre seniñ ‘ömrünün atlasını mekkâr derzîye beñzeyen dünyâ maķaş gibi olan eller ile pâre pâre eyledi ğarûr ğaynıñ fethiyle aldayıcıya dirler ve ğaynıñ zammıyla kibr ve varlık ma‘nâsınadır

(1739) *Meşnevi*

Tu temennâ mîberî k’ ahter müdâm

Lâĝ kerdî sa‘d bûdî berdevâm

Sen ise temennâ ve taleb iletirsin ki dâyimâ yıldız bize laţife ideydi ve dağı ‘ale’ d- devâm haķķımızda mes‘ûd olaydı o ise mikrâz ve şuhûr ile sende atlas-ı ‘ömr koymamış

(1740) *Meşnevi*

Saht mîtulî ziterbî‘at-ı ũ

V’ezdelâl u kîne vü âfât-ı ũ

Ve ahterleriñ terbi‘lerinden ziyâde ğazaba gelirsın ve dağı ahterleriñ nâzından ve saña ‘adâvetinden ve saña itdikleri ziyânlardan dağı ğazaba gelirsın tûliden tânıñ zammıyla ğazaba gelmek ma‘nâsınadır terbi‘den bu maķâmda nuhûset murâd olunur delâl dâlin fethiyle ‘Arabî olarak nâz ve şîve ma‘nâsınadır

(1741) *Meşnevi*

Saht mîrencî ziĥâmüşî-yi ũ

V'eznühūs u kabẓ u kīnkūṣī-yi ū

Ve yine felegiñ ve aḥterleriniñ seniñ ḥaqqında ‘adem-i müsā’adesinden ve daḥı o aḥterleriñ nuḥūsetlerinden ve saña itdikleri kabẓ ve ‘adāvete say’lerinden yine ziyāde muẓtarib olursuñ nuḥūs naḥsıñ cem’idir kīnkūṣī ‘adāvet ma’nāsınadır beyit-i ātiye merhūndur

(1742) Meṣnevi

Ki çirā Zühre-yi tarab derraḵs nīst

Bersu’ūd u raḵṣ-ı sa’d-ı ū meīst

Öyle diyerek ki altun tarab şāḥibi Zühre ḥayr cānibine raḵṣ ve ḥareketde degildir ne olur idi ḥaqqımızda devre-yi tarab eylese ey biçāre sen Zühreniñ sa’ādetlerine ve raḵṣ ve sa’dine tırma ve aldanma zīrā

(1743) Meṣnevi

Aḥteret gūyed ki ger efzūn kunem

Lāḡrā pes külliyyet maḡbūn kunem

Seniñ yıldızıñ cevābında saña dir ki eger ben saña laṭīfeyi efzūn eylersem ve seniñ murādıñ üzerine ḥareket ider isem şoñra seni bütün bütüne aldanmış eylerim ve Cenāb-ı Ḥaḡdan bi’l-küllīye ḡāfil olursuñ

(1744) Meṣnevi

Tu mebīn ḡallābi-yi īn aḥterān

‘Aṣḡ-ı ḡod berḡalbzen bīn ey muḡān

Ḥazret-i Mevlānā ḡuddise sırruhu böyle aḥterleriñ sa’dine tālib olanlara buyururlar ki sen bu aḥterleriñ ḡallāblığını görme belki sen ḡulām üzerine ey ḡor ve ḡaḡīr ādem kendi ‘aṣḡını ve maḡabbetini gör zeng-i ḡalbinden murād erkekdir ya’nī sen zeni ḡulāma ḡalb itdiñ ve o ḡulāma ‘aṣḡı olduñ bu ḡalbi görmek seniñ ḥaqqında ziyāde ḡayrlıdır aḥterleriñ sa’di naḡse ḡalbini görmekten bu beyitte mi’mār vardır zeng-i ḡalbi ner ider noḡtası döküldükde zānıñ noḡtası dökülüp [İ-146b] ner olur ve nūnuñ

noktası dökülmez zîrâ nokta gitse harf olmaz ve bu noktaları dökülmege ehl-i mu‘ ammâ taşhîf ta‘bîr iderler ve taşhîf şol mu‘ cem-i harf olur ki noktası gidince yine harf ola meşelâ şın ve dâd ve gayın taşhîf olunurlar zîrâ ba‘de’l-taşhîf sîn ve şâd ve ‘ayn olurlar ammâ nûn taşhîf olunsâ harf olmaz bu cihetden taşhîfi kâbil olmaz binâberîn faqat taşhîfzâde olacaqdır bu şürette ma‘nâsı zeng-i kalbi ki nerdir ve sen zeni nere kalb itmişsiñdir bu kalb bir çirkin kalbdır işte bu emr-i kabîh olan kalbini gör ki ne mertebede emr-i kabîhdir ve bu saña ahterleriñ kalbini görmekten evlâ ve ahsendir **meşel** bu ebyât-ı âtiye bu huşûşa bir meşel getirmek beyânında olucudur

(1745) Meşnevi

Ân yekî mişud bereh sūy-ı dükân

Pîş-i rehrâ beste dîd ü ezzenân

Ol bir kimesne yolda dükkân tarafına gider idi ve dağı yoluñ pişgâhını nisâ tayifesinden bağlanmış gördi ve geçmekde ‘usret çekdi bu cihetden kendüye infî‘âl hâşıl oldı

(1746) Meşnevi

Pây-ı ü misûht ezta‘cil ü râh

Beste ezcaḳ-ı zenân-ı hemçü mâh

O kimesneniñ ‘acele ile yürümekden ayağı yanar idi ve dağı yol mâh gibi nisâ cemâ‘atinden bağlanmış idi ya‘nî dilber ü hüsnâ hâtûnlar yolu ihâta itmiş idi dimekdir çünkü bu geçen kimesne ‘acele ile gitdiginden mâ‘adâ muğlim mizâc olduğundan nisânîñ keşretine rûhı muḳtarib olup [S-101a] ve kendüye infî‘âl-i ‘aẓîm ‘arîz olmağla

(1747) Meşnevi

Rû beyek zen kerd ü güft ey müstehân

Hey çi bisyârîd ey duḳterçeḡân

Yüzünü bu kimesne o hātūnlardan birisine eyleyip didi ki ey ḥor ve ḥaḳīr ‘avret yine didi ki ey duḥtercikler ne ‘aceb keşretiñiz vardır sizden mürūr ve ‘ubūra yer ḳalmamışdır bu kimesneniñ muḡlim olduğına hātūna müstehān ta‘bīr itmesi ve yine ne ‘aceb keşretiñiz vardır dimesi delālet ider eger zen dost olaydı müstehān ta‘bīr itmez idi ve yine nisānīñ keşretinden mesrūr olup kendüye infī‘āl ve te‘eşşūr gelmez idi duḥterçeḡān kelimesinde olan çe edāt-ı taşḡīrdir āḡirine edāt-ı cem‘ gelmek içün hā-yı resmiyesi kāfa munḳalib olmaḡla duḥterçeḡān olmuşdur şaḡınıp kāfı bu maḳāmda edāt-ı taşḡīr ḡann itmeyesin zīrā iki edāt-ı taşḡīr bir kelimeye gelmezler ma‘nāsı ey ḥaḳīr ve alḳaḳ ḳızlar demek olur

(1748) Meşnevi

Rū bed ’ū kerd ān zen u ḡūft ey emīn

Hīç bisyārī-yi mā münker mebīn

O ‘avret daḡı yüzünü o muḡlime eyleyip didi ki ey zenānda ve zen maḡabbetinden emīn ve sālīm olan muḡlim sen bizim keşretimize aşlā ve ḳat‘an baḳma ve keşretimizi görme zīrā başḳa bundan evlā baḳacaḳ nesne vardır aña naḡar eyle ve bizim keşretimize neḡāretten evlādır ve o hātūn o baḳacaḳ nesneyi bu beyit ile beyān idip dir ki

(1749) Meşnevi

Bīn ki bābisyārī-yi mā berbisāt [İ-147a]

Teng mīāyed şümārā inbisāt

Ey muḡlim gör ki bizim bisāt-ı zemīn üzere çoḡluḡumuz ile size bizimle inbisāt ve feraḡyāb olmaḳ ṡar gelir ya‘nī bizim keşretimiz ile munbasīt olamayıp

(1750) Meşnevi

Derlivāṡa mīfetīd ezḳaḡt-ı zen

Fā‘il ü mef‘ūl rüsvāy-ı zemen

Livâta'ya zen kaçtından düşersiniz fâ'il ve mef'ûl bu hâlde ikisi dahı zamânîñ rüsvâyı olur zîrâ livâta nâs beyinde fi'l-i kabîh olmağla herkes lûtî olanı taḥkîr iderler ve şer'ide dahı muḥakkıktır nitekim ḥadîs-i şerîfde *le'ane Allāhu men 'amile 'amele kavm-i Lûtî*³⁰⁵ vârid olmuştur ve yine ḥadîs-i şerîfde *lev iğtese'l-lûtî bimâ'il-baḥri lāye'ti yevme'l-kıyameti illâ cünüben*³⁰⁶ vârid olmuştur ve mef'ûlün rüsvây olması dahı emr-i bedîhidir zîrâ şu oğlan puştur ve ḥayz-ı nâtemîzdir diyü herkes ta'n ider ve büyüdükte dahı kimesneniñ 'indeinde ḳadri ve şerefi olmaz zânîdir dörd beşi mezemmetde bunlardan beş on mertebede dündurlar **Muḥâḳarât-ı Karabâğide** meştûrdur ki bir kimesne bir maḥbûba dahı livâta itmek istemiş o maḥbûb dahı lûtîye *innâ li'n-nazar lâ lilûtî*³⁰⁷ diyü cevâb virmiş fi'l-vâḳi' vetṭâ içün zenân ḥalk olunmuş olduğundan ve livâta fi'li dahı emr-i müstekre olmağla lûtî miyân-ı nâsda kemâliyle mezmûm olmuştur şu ḥâtûn kemâliyle zerafet ve nezâket şâhibi olduğundan muğlim mûmâileyh ḥabṭ ve ilzâm eyledi böyle zarîfe nisâ ḥaylî bulunur ve ricâle galebe ider ez cümle dîvân şâhibi Fıṭnat Ḥânım ve yine dîvân şâhibi Leylâ Ḥânım gibi aḥıbbâmızda birisi naḳl ider idi ki civârımızda ḥarîḳ oldı faḳîr dahı 'acele ile çaḳşırı 'entarîniñ üstüne geçmiş idim bir ḥâtûn didi ki efendi çaḳşırın düşüyor ben dahı didim ki anıñ çivisi vardır düşmez cevâbında ben arḳa tarafına söylerim ön tarafını söylemem dimiş ve yine aḥıbbâmızdan birisi naḳl ider ki Eyübde oyuncâkcılar çarşusunda kâ'in İbrâhim Ḥân Türbesiniñ ittişâlinde çukurda vâḳi' çeşmeden şu içmek içün çeşmeniñ yanına inmiş idim üç ḥâtûn dahı pabuçları çamur olmuş ve yanlarında süngerleri var imiş anlar dahı pabuçlarını silmege indiler ve sünger ile çeşmeniñ suyu ile silmege şürû' itdiler ben dahı didim ki ne mübârek çamur imiş kâşki şu çamur ben olaydım birisi cevâbında didi ki çelevi olmağı temennî itme burası **Eyyübdür** ve çömlekciler çarşusu vardır seni ördek ve âbrîz yaparlar eger çamur olursañ bârî İslambolda ol [S-101b] ve yine imâm ol şehir-i yâri **Zeyne'l-Âbidîn Efendiniñ** birâderi naḳl ider idi ki medresede olduğımız hengâmda ahâli-yi müderrise ile cümlemiz mevsim-i bahârda **Kâğıdhâne** şahrâsına gitmiş idik [İ-147b] ve çayırda

³⁰⁵“Allah Lut kavminin amelini yapanlara lanet etmiştir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi , s. 268. [Hadisin tarihleri zayıf olsa da saḥîh olduğu belirtilmiştir.]

³⁰⁶“Eğer bir lûtî deniz suyuyla yıkansa kıyamet günü ancak cünüp olarak gelir.”(hadis-i şerif)

³⁰⁷“Biz bakış içiniz lûtî için değiliz.”

ba‘zımız oynar ve ba‘zımız oturur idik bir cemā‘at-i nisā yanımızdan mürūr iderken birisi sūhtelere nazar idip didi ki merkebleriñ çayıra çıktığını görmemiş idim ve ben çayıra çıkmak atlara maḥşūşdur zann ider idim meger merkebler de çayıra çıkarlar imiş işte böyle ḥāzır cevāb ṭāyife-i nisādan daḥı bulunur ḥarfendāzlıktan ḥāzır lāzımdır belki böyle bir şey’ söyleyip cevāb virilmemek ile rezālet olur işbu beyit ile temşīl tamām olup Ḥāzret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* buyururlar ki

(1751) Meṣnevi

Tu mebin in vāḡı‘āt-ı rūzgār

Kez felek mīgerded incā nāḡüvār

Ey aḡterleriñ müsā‘adesine ṭālib olan zāt sen bu zamānıñ vāḡı‘ātı nāpesendidesini görme öyle vāḡı‘āt ki felekden burada ḥāzm olunmamış olur ya‘nī nefse mekrūh ve emr-i ḡabīḡ gelir beyit-i ātiye merhūndur

(1752) Meṣnevi

Tu mebin taḡṣīr-i rūzī vū ma‘āṣ

Tu mebin in ḡaḡt u ḡavf u irtikāṣ

Yine buyururlar ki sen aḡterleriñ rızḡını ve seniñ ma‘āṣını geḡ dönmek ḡasebiyle nokṣān itdigini görme ve daḡı ey ṭālib-i sa‘d sen dūnyānıñ ḡaḡtını ve ḡavfını ve saña ra‘ṣe ilkā itmesini görme ve anlara nazar eyleme belki

(1753) Meṣnevi

Bīn ki bāīn cümle telḡihā-yı ū

Mürde-yi üyīd ū nāpervā-yı ū

Belki anı gör ki felekde vāḡı‘āt olan bu cümle acılıḡlar ile o felegiñ ‘āṣıḡ efgendesini olmuṣsuñuzdur ve felegiñ bizi ḡayırmaması daḡı vardır ya‘nī biz anı severiz o bizi sevmez böyle iken yine dūnyādan ḡoṣnud ve rāzī olduk ve Cenāb-ı Ḥaḡḡı ferāmūṣ itdik işte bu emr-i ḡabīḡi gör ve ḡāl böyle iken ṣöyle dūnyāyı sevip ve ma‘būd idinmek bir vechle revā ve lāyıḡ degildir eger bir mīḡdār felegiñ ve aḡterleriniñ bize

müsâ‘ adesi olaydı ne mertebede ma‘âzallâh dünyâperest olur idik işte bu ahvâle nazar eyle saña hayr bundadır ve felegiñ sa‘ d ve naḥsını görmekte degildir

(1754) *Meşnevi*

Raḥmeti dān imtiḥān-ı telḥrā

Nıḳmeti dān mülk-i Merv ü Belḥrā

Böyle olunca felekde olan acı imtiḥānı raḥmet-i İlâhiyye bil zîrâ o dünyâyı sevmemege ve Ḥaḳḳa meyl itmege sebep olur eger dünyâda bu acı olmayaydı ve felekde herkes murād ve maṭlûbını bulaydı dünyâ ‘aynıyla cennet olup bir ferd mevt itmezdi ve liḳâ-yı İlâhiyyeden firār iderdi bu dünyâ dār-ı miḥnet iken ve herkes nāmurād iken ve faḳr u fāḳaya ve zillet-i ḥaḳārete mübtelâ olmuş iken ve ba‘zıları daḥı ‘alîl ve ma‘rîz olup dāyimā işi eṭibbâ ve ‘ilāç ile olmuş iken bu mertebelerden insānıñ gözüne maḥbûb ve maḳbûl görinen dünyâ eger müsâ‘adeitse ma‘âzallâh te‘ālâ bütün bütüne Cenāb-ı Ḥaḳḳı ferāmûş itdirip belki küfre kadar insānı götürür idi ve yine Merv Belḥ mülkini bir nıḳmet bil zîrâ mülk kişiye Ḥaḳḳı ferāmûş itdirir ve Ḥüdādan [İ-148a] gāfil eyler bu cihetden dünyâ mülki nıḳmet olduğu emr-i bedīhidir bināberīn evliyâ-yı kirām dünyānıñ mülkini ve mālını ve cāhını nıḳmet olması ḥasebiyle terk itdiler ḥadiṣ-i şerīfde vārid oldu ki bir kimesneyi Allāhu Te‘ālâ sever ise anı dünyādan ḥimāye ider ve aña dünyâ mālını ve devletini virmez ve dāyimā zāt-ı ulūhiyyetine ve ‘ubūdiyyetine cezb ider eger sevmez ise Allāhu Te‘ālâ Ḥazretleri aña māl ve mülk i‘tā ider anıñla meşḡul ider ve ḳapısından ve ‘ubūdiyetinden ṭard ve te‘bīd ider ve bir ḥadiṣ-i şerīfde daḥı *izā eḥabbe’llāhu ‘abde ḥamāu’d-dünyā*³⁰⁸ buyrulmuşdur māl ile ve devlet ile Ḥaḳ Te‘ālâ Ḥazretlerine ḳul olunmayacağı cümleñ ma‘lûmudur eger olaydı ehlullāh dünyādan yüz çevirmezler idi ve Cenāb-ı

³⁰⁸ “Allah bir kulunu sevdiğinde onu dünyadan korur.” Hadis-i şerifin tamamı şu şekildedir: “Allah bir kulu sevdi mi, onu dünyâdan korur. Tıpkı sizden birinin hastasına suyu yasaklaması gibi.” Tirmîzi, Tıbb”, 1 (No. 2169).

Kibriyā *vemā'l-ḥayātü'd-dünyā illā metā'ul-gurūr*³⁰⁹ buyurmaz idi ve yine *eddünyā mel'ünete*³¹⁰ ḥadīş-i şerīfi dünyānıñ ne derecede denī olduğunu beyān ider [S-102a]

(1755) *Meşnevi*

Ân Birāhīm eztelef negriḥt ü mând

În Birāhīm ezşeref bugriḥt ü rând

Ḥalīlullāh Ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām nār-ı Nemrūdda yanmaḡdan ve telef olmaḡdan ḥazer itmedi ve bir ferdiñ i‘ānesini ḡabūl itmedi ve nāra vāḡi‘ oldı līkin yanmayıp şoñra çok zamān dünyāda ‘ömr sürdi ve ḡaldı ve bu İbrāhīm ki kibār-ı evliyāullāhdan Ḥazret-i İbrāhīm Bin Edhemdir dünyānıñ şerefinden firār itdi ve tāt ve taḡtını terk itdi ve kendüyi rāh-ı Ḥaḡḡa sevḡ eyledi ve devlet-i ebedīye buldı ve mülk-i Belḡi nıḡmet bilip terk-i envā‘-ı devletiñ neyline sebep oldı bu beyiti beyit-i sābıḡıñ mışrā‘-ı şānīsinde **Merv** ve **Belḡ** mülkini nıḡmet bil buyurmuşlar idi anı işbāt içün **İbn-i Edhem** Ḥazretleriniñ nıḡmet bilip terkini beyān eylediler ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmñ zıkrı daḡı ism-i şerīfleri muvāfaḡatıyla vāḡi‘ olmuşdur

(1756) *Meşnevi*

Ân nesūzed v’în nesūzed ey ‘aceb

Na‘l-i ma‘kūsest derrāh-ı ṭaleb

Rāh-ı Ḥaḡḡda İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām yanmaz ve İbn-i Edhem yanar ey kimesne rāh-ı ṭalebde ‘aceb na‘l-i ma‘kūs ve gūnāgūn ef‘āl-i ḡarībe vardır zīrā Ḥalīlullāh kendüyi nāra ilkā eyledi ki yana līkin nār yaḡmadı İbn-i Edhem kendüyi daḡı ba‘de’l-terk nāra atdı ki nār-ı maḡabbet kendüyi yaḡa ve yandı birisiniñ yanıp ve birisiniñ yanmaması cihetiyle rāh-ı Ḥaḡḡda umūr-ı ‘acībe ve na‘l-ı ma‘kūs lar vardır buyurdılar **Bāz mükerrer kerd-i şūfī su’āl-rā**³¹¹ Burası yine şūfīniñ ḡāḡīye su’ālī mükerrer eylemesiniñ beyānındadır

³⁰⁹“Zaten dünya hayatı, aldatıcı geçimlikten başka bir şey değildir.” (Ali İmran 3/185)

³¹⁰“Dünya ve içindekiler lanetlenmiştir.” Hadisin tamamı şu şekildedir: “Allah’ın zikri, ona tâbi olan şeyler, ilim sahibi olan ve ilim öğrenen kişi hariç, dünya lanetlenmiştir, içindekiler de lanetlenmiştir.” Riyazus Salihin 1387 numaralı hadis-i şerif bkz. <https://hadiskitaplari.com/>

³¹¹“Sufinin suali yine mükerrer eylemesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 562.

(1757) *Meşnevi*

Güft şūfī kādirest ān Müste‘ān

Ki kuned sevdā-yı mārā bīziyān

Şūfī yine kādīye didi ki Allāhu Te‘ālā kādīr ki bizim fāyidemizi zararlız eyleye [İ-148b] ya‘nī bize itdiği ihsāna bir hālel ve fenā tārī olmasın ve dāyım olarak o ihsān bizde tursun ve elimizden girü almasın dımekdir zīrā

(1758) *Meşnevi*

Ān ki āteşrā kuned verd ü şecer

Hem tuvāned kerd īnrā bīzarār

O zāt *celle ü a‘lā* ki āteşi gül ve ağaç eyler ya‘nī bāğçe ider dahı kādīr ki bu ni‘meti bīziyān ve bīfenā eyleye

(1760) *Meşnevi*

Ān ki gül āred birūn ez‘ayn-ı hār

Hem tuvāned kerd īn deyrā bahār

O Mevlā ki dikenīn zātından gül ızhār ider yine kādīrdır ki bu kışı bahār gibi mu‘tedil itmege dey dālīn fethiyle kış dımekdir

(1761) *Meşnevi*

Ān ki z‘ū her serv āzādī kuned

Kādirest ezgūşşarā şādī kuned

Ol Hüdā ki her dıraht-ı ser andan azādlık eyleye ve servde hīç bir ğam kıalmaya o zāt eger ğamı ‘ayn-ı sürūr eyler ise kādīrdır

(1762) *Meşnevi*

Ān ki şud mevcūd ezvey her ‘adem

Ger bidāred bākiyeş ūrā çi ğam

O zāt ki her ‘adem andan mevcūd oldu eger o mevcūdı o zāt-ı şerīf dāyīmī tūtarsa aña ne nokşān olur belki hīç bir şey’i andan eksilmez

(1763) *Meşnevi*

Ān ki tenrā cān dihed tā hay şeved

Ger nemirāned ziyāneş key şeved

O Mevlā ki tene diri olsun içün cān virir eger o teni öldürmez ise aña ziyān kaçan olur

(1764) *Meşnevi*

Ĥod çi bāşed ger bubahşed ān cevād

Benderā maqşūd-ı cān nī ictihād

Tahkik ne olur ve ne mazarrat ‘ā’id olur eger o kerīm zāt kıluna bilā sa’y cānının murādını bağışlasa ve zahmet çekmege ihtiyāç olmasa bunların birisinden zāt-ı Bārīye hīç zarar yokdur diyerek şūfī kādīye böyle ‘acib su’aller eyledi demek olur

(1765) *Meşnevi*

Dūr dāred ezza’ifān derkemīn

Mekr-i nefis ü fitne-yi dīv-i la’īn

Za’iflerden nefis-i emmāreniñ mekrini ve dağı dīv-i la’īniñ hafāda olan fitnesini uzak tutmuş olaydı ne olur idi ve hazīne-yi İlāhiyyeden ne nokşān olur idi altun Cenāb-ı Hāk mekr-i nefsdan ve mekr-i dīvdan zu’afāyı muhāfaẓa eylemedi bunda sır ve hikmet nedir didi **Cevāb dāden-i kādī şūfirā**³¹² Burası kādīniñ şūfīye cevāb virmesi beyānında olıdır [S-102b]

(1766) *Meşnevi*

Güft kādī ger nebūdī emr-i mūr

V’er nebūdī hūb u zişt ü seng ü zer

³¹²“Kadının sufiye cevap vermesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi , C. 11, s. 564.

Ḳāḍī didi ki eger Ḥaḳ celle ve a‘lānıñ acı emri olmayaydı ve daḥı dünyāda güzel nesne ve çirkin şey’ olmayaydı ve taş gibi ğalīz nesne ve incü gibi laṭīf şey’ olmayaydı

(1767) Meşnevi

V’er nebūdī nef̄s ü şeyṭān u hevā

V’er nebūdī zaḥm u çālīş ü vegā

Ve daḥı dünyāda nef̄s-i emmāre ve şeyṭān ve hevā olmayaydı ve daḥı zaḥm u cidāl ve ceng olmayaydı beyit-i ātiye merhūndur

(1768) Meşnevi

Pes beçe nām u laḳab ḥ̄āndī melik

Bendegān-ı ḥ̄īṣrā ey mūntehik

Böyle olunca ne nām ile ve ne laḳab ile Allāhu Te‘ālā kendi ḳullarını ey rāh-ı Ḥaḳda [İ-149a] ‘ırz u nāmūsını yağmaya virici okur ve çağırır idi

(1769) Meşnevi

Çün begüftī ey şabūr u ey ḥalīm

Çün begüftī ey şücā‘ u ey ḥakīm

Cenāb-ı Ḥaḳ ḳullarına ey şabr idici ḳulum ve ey ḥalīm ḳulum nice dir idi ve yine ‘ibādına ey yigit ḳul ve ey ḥikmetle muttaşif ḳul nice dir idi

(1770) Meşnevi

Şabirīn ü şādıḳīn ü mūnfıḳīn

Çün budī bīrehzen ü dīv-i la‘īn

Ve yine Allāhu Te‘ālānıñ ḳullarından şabırlar ve şādıḳlar ve mūnafıḳlar rehzen nef̄s-i emmāre ve mel‘ūn şeyṭān olmayınca nice olur idi zīrā şabır o zamān olunur ki nef̄s ve şeyṭān hevā tarafına sevḳ ideler ve o kimesne daḥı anlarıñ delāletiyle o ma‘şiyyet semtine gitmege raġbet itmeye işte bu vaḳt şabır olur ve yine şıḍḳdan ve infāḳdan

mānî‘ yok iken şādık ve münfık dinmez bu laķab ile mūlakķab olmak nefis ve şeytānıñ vūcūdına tevaķķuf ider işte ķullarım bu elķab ile mūlakķab olsunlar içün Cenāb-ı Kibriyā nefis-i emmāreyi ve şeytānı ħalk eyledi diyerek ķādī şūfīye böyle cevāb eyledi

(1771) *Meşnevi*

Rüstem ü Ħamza ’v muħanneş yek budī

‘İlm ü ħikmet bātıl u mūndek budī

Eger dünyāda seniñ didigiñ gibi ceng ve cidāl olmayaydı Rüstem didikleri pehlivān ve yine Ħazret-i Ħamza *rađiyallāhu te’ālā ‘anhu* ve yine korkaķ ve beddil olanlar cümlesi müsāvi olurlar idi ve Ħazret-i Ħamza *rađiyallāhu te’ālā ‘anhu* ħazretleriniñ ve Rüstemiñ cebānlar üzerine ululuğı olmaz idi ve yine ‘ilm ve ħikmet-i İlāhiyye lağv ve pārenmiş olur idi ‘ilm ve ħikmetiñ bātıl olması çünki bu fezāyil yokdur bu şūretde ‘ilm ü ‘irfān ‘icāb itmez böyle olunca lağv olmuş olur zīrā bunlar meħāsini bilmek içündür çünki meħāsin yokdur ‘ilm ve ma‘arifet ‘abeş olmuş olur mūndek infī‘āl bābından ism-i mef’ūl olarak pārenmiş ma‘nāsınadır yine bātıl dimege varır Ħazret-i Mevlānā *ķuddise sırruhu* ‘ilm ve ħikmetiñ beyān olunduğı gibi lağviniñ keyfiyetini beyān içün buyururlar ki

(1772) *Meşnevi*

‘İlm ü ħikmet behr-i rāh-ı birehīst

Çün heme reh bāşed ān ħikmet tehīst

‘İlm ve ħikmet Ħaķķa yol bulmaķ içündür ve dağı bire olanları tarīķ-i Ħaķķa irşād içündür çünki meħāsin ve fezāyil yokdur ve her ħāl Ħaķķa mūşil yoldur o ħikmet boş ve ‘abeşdir ya’nī ‘adem-i şabr ve ‘adem-i infāķ ve ‘adem-i sıdķ bunlar dağı şabr ve sıdķ infāķ gibi olaydı ‘ilm ve ħikmet şu eşyā-yı mezkūreniñ iyliğini bilmek içün idi çünki zıdları dağı iyü imiş bu şūretde her ne eyler iseñ cümlesi iyü olmaķ ħasebiyle ‘ilm ve ħikmet lāzım olmaz bu cihetden lağv olurlar demek olur

(1773) *Meşnevi*

Behr-i ʾin dükkān-ı tabʿ-ı şûre âb

Her dü ʿâlemrâ revâ dârî ẖarâb

Bu acı şulı ẓabîʿat dükkânı [İ-149b] için her iki ʿâlemiñ ẖarâb olmasını revâ görür müsüñ ey şûfî didi

(1774) Meşnevî

Men hemî dānem tu pākî ne ḥām

Vʾin suʿâlet hest ezbehr-i ʿavām

Bundan sonra kâdî şûfîye didi ki ben bilirim ki sen ẓarîkatde puḥtesin ve ḥām degilsin ve bu söyledigim nesneleri daḥı aʿlâ bilirsün seniñ bu suʿâliñ ʿavām-ı nâsa istimâʿ içündür ve kendiñ aḥlamak için degildir

(1775) Meşnevî

Cevr-i devrân u her ân rencî ki hest

Sehlter ezbuʿd-ı Ḥaḳḳ u gafletest

Ey felegiñ cevrenden şikâyet eyleyen ve olmayaydı diyü temennî iden şûfî bil ve âgâh ol ki devrânıñ cevri ve her ol renc ki devrândadır Allāhu Teʿâlânıñ [S-103a] buʿdundan ve daḥı ğafletden ziyâde âsândır zîrâ Ḥaḳdan baʿîd olmanıñ fevḳinde renc olmaz ve yine ğaflet bir ʿaẓîm derd ve ʿillet olmağla defʿ-i emr-i müşgil olduğundan felekde olan zaḥmetler ve rencler bunlardan çok ehvendir bu şûretde âh devrânıñ renci olmayaydı diye temennî itmekden âh firâḳ ve ğaflet olmayaydı diyü temennî itmek evlâdır ne ʿaceb ki bu iki emr-i saʿbden teşekkî itmediñ ancak şikâyetiñ devrânıñ rencine münḥaşır oldu

(1776) Meşnevî

Zʾân ki inhâ bugzerend ân negzered

Devlet ân dâred ki cān âgeh bered

Zîrâ devrânıñ cevrleri geçerler ve fenâ bulurlar ve lîkin buʿd ve Ḥaḳ ve ğaflet geçmez ve fenâ bulmaz böyle olunca devleti ve saʿâdeti ol kimesneye iletir ki âgâh ve Ḥaḳdan

haber dār cān kendü ile berāber ilete **Hikāyet dertakrīr-i ān ki şabr derrenc-i kār
sehlter ezşabr derfirāk-ı yār**³¹³

Burası bir hikāyedir o nesneniñ takrīr ve beyānındaki işiñ zahmetine şabr yāriñ
firākına şabrdan ziyāde āsāndır

(1777) Meşnevi

Ān yekī zen şüy-ı ħodrā güft hey

Ey mürüvvetrā beyek reh kerde tay

O bir ‘avret kendi zevcine didi ki ey benim zevcim diñle ey mürüvveti bir kerre de
tayy iden zevcim saña söylerim

(1778) Meşnevi

Hîç tîmārem nemîdārî çirā

Tā bekey bâşem derîñ ħ’ārî çirā

Hîç baña tîmār ve beslemek tutmazsîñ altun böyle idersin ben niceye dek bu ħ’arlıkda
otlarım ikinci çirā cîm-i Fārisîniñ fethiyle otlamak ma’ nāsınadır

(1779) Meşnevi

Güft şū men nafka çāre mîkunem

Gerçi ‘ûrem dest ü pāyî mîzenem

Zevci dağı cevābında didi ki ben seniñ nafağa çāre iderim ve saña yiyecek getiririm
eger ‘üryān-ı faķīrim lîkin kesbde sa’y iderim ve ħarniñ aç degildir

(1780) Meşnevi

Nafka vü kisvest vācib ey şanem

Ezmenet îñ her dü hest ü nîst kem

³¹³“Onun takriri hakkında hikāyedir ki: ‘İşin zahmetine sabır ve yârin firakına sabırdan ehvendir.’”
Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 11, s. 568.

Seniñ ma'kûlatıñ ve libâsıñ benim üzerime ey dilber farzdır ve benim tarafımdan bu her ikisi saña vardır ve eksik degildir çünkü zevc nafka ve kisvede kuşurum yokdur didi

(1781) Meşnevi

Âstîn-i pîrehen bünmūd zen

Pes dürüşť ü pürvesah bud pîrehen

Hemân dem 'avret dahı gömleginiñ yenini zevcine gösterdi ki pîrehen çok galiz ve vesah ile tolı idi

(1782) Meşnevi

Güft [İ-150a] ezsahtı tenemrā miḥured

Kes kesirā kisve z 'in sāl āvered

Didi ki işte kisve diyü getirdiğın gömlek katılığında tenimi yir hiç bir zevc 'avretine böyle kisve getirir mi ve bu giyilir mi

(1783) Meşnevi

Güft ey zen yek su 'ālet mīkunem

Merd-i dervişem hemin āyed fenem

Zevc didi ki ey hātūn saña bir su 'ālim vardır ben fakir ādemim ancak benim şan' atım bu gelir ya' nı kudretim bu kadar nafka ve kisveye irişir

(1784) Meşnevi

İn dürüştest ü galiz ü nāpesend

Lik bendiş ey zen-i endişemend

Ne' am bu gömlek katıdır ve kalındır ve maqbul degildir lakin iyü tefekkür eyle ey endişe şahibi olan zen

(1785) Meşnevi

İn dürüşť ü ziştter yāḥūd talāk

İn tura mekrũhter yāhũd firāk

Bu pĩrāhen mi ğalĩzdir ve ziyāde ğirkindir yāhũd ƭalāk mı bu pĩrāheni mi saña ziyāde mekrũhdur yoħsa iftirāk mı bunların ƭanĝısını sen iħtiyār idersin didi ya‘nĩ benim elimden gelen budur bundan ziyāde nafƭa ve kisve tedārik idemem dilerseñ buña rāzĩ ol benim yanımda otur diler isen firƭati iħtiyār eyle saña ƭalāk vireyim var ğit dimek istedi

(1786) Meşnevi

Hemĉũnān ey ħāce-yi teşni‘zen

Ezbelā vũ fakr u ezrenc ü miħen

Keennehũ bu ħikāyeyi ƭādĩ naƭl itdi ve şimdi şũfiye dir ki ey felegiñ belāsından ve fakrından ve rencinden ve miħnetlerinden ƭa‘n ve teşni‘ urucı ve şikāyet idici şũfĩ şu ħikāye gibi

(1787) Meşnevi

Lāşek ĩn terk-i hevā telħĩdihest

Lĩk eztelħĩ-yi bu‘d-ı Ħaƭ behest

Şübhesiz hevā-yı nefsi terk acılıƭ viricidir lĩkin Cenāb-ı Ħaƭƭıñ bu‘d u firƭatiniñ³¹⁴ merāretinden iyũ ve ehvendir zĩrā anda kemāliyle merāret vardır [S-103b]

(1788) Meşnevi

Ger cihād u şavm saħtest ü ħaşin

Lĩk ĩn biħter zibu‘d-ı mũmteħin

Egerĉi ey şũfĩ ceng ve ‘urũc nefse şaħildir ğalĩzdir lĩkin imtiħān idici firƭatiniñ bu‘dınıñ merāretinden ziyāde iyũdür ħaşin ‘Arabĩdir saħt dimek ma‘nāsına olur Cenāb-ı Ħaƭ evliyāsını imtiħān iĉũn firƭata mũbtelā eylediginden bu‘da imtiħān idici ta‘bĩr buyurdılar bundan soñra renciñ zevālini beyāna şũrũ‘ idip buyururlar ki

(1789) Meşnevi

³¹⁴fĩrũatiniñ S: firÅũmıñ ĩ

Renc key māned demī ki zulminen

Gūyedet çünī tu ey rencūr-ı men

Bir ān renc ve zaḥmet kaçan kalır ki o iḥsānlar şāḥibi saña diye niçesin ey benim
‘āşıkım bu şüretde bu iltifātın lezzetinden ašlā sende ğam kalmaz işte renciñ zevāli
mümkün oldı līkin bu‘ duñ zaḥmeti zā’ıl olmaz ve ğafletiñ zevāli daḥı sa‘ b olur

(1790) Meşnevi

V’er negūyed k’it ne ān fehmi ü fenest

Līk ān zevk-i tu pürsiş kerdenešt

Eger yār saña çünī diyerek su’āl ḥātır itmez ise seniñ kavliñ üzerine zīrā elini añlamak
seniñ fehmiñ ve şan‘atıñ degildir līkin [İ-150b] o seniñ zevkiñ ḥātrını şorması degil
midir ve zevkiñ seniñ o su’āle delālet itmez mi ḥāşılı Cenāb-ı Hāq tarafından kula
elbet iltifāt ve lebbeyk dinir buyurmak isterler ve līkin kul anı istemez ve a‘lāmetiyle
bilinir

(1791) Meşnevi

Ān meliḥān ki ṭabībān-ı dilend

Sūy-ı rencūrān bepürsiş māyilend

O güzeller ki āşıklar ḥaste gönülleriniñ hekimleridirler ‘āşıklarınıñ ṭarafına istifsār-ı
ḥātırı meyl idicidirler

(1792) Meşnevi

V’er ḥazer ezneng ü eznāmi kunend

Çāre-yi sāzend ü peygāmī kunend

Eger zāhirde su’āl-i ḥātır itmege ‘ār ve nām şāḥibi olduklarından içün ḥazer iderler
ise de bir çāre düzerler ve maḥfī ḥaber irsāl eylerler beyit-i sābıkda olan meliḥān
mürşid-i kāmilden ve maḥbūb-ı mecāziden e‘amdır fi’l-vāki‘ mürşid-i kāmil
dervişini ‘ulüvv-i cenābından içün zāhirde şormaz ise de bātınından şorar ve ḳalbinde
yiri vardır maḥbūb-ı şuverī daḥı zāhirde ‘āşıkını şormaz ise ḥalkdan ‘ār ider ise yine

gönlünden ‘âşıkını şor ve gizlü haber fırsat buldukça gönderir ehl-i maḥabbet dimişdir ki ‘âşıkıñ ‘aynınıñ ağzı açıqdır izhâr-ı maḥabbet ider lîkin ma‘şukıñ ‘aynınıñ ağzı açık degildir maḥabbetini izhâr idemez ve maḥabbetini şaḳlar bu me’âlde şu beyit buyrulmuşdur

Od-ı ‘aşk evvel yaḳar ma‘şukı andan ‘âşıkı

Şem‘i gör kim yanmadan yandırmadı pervâneyi

(1793) Meşnevî

V’er ne derdil şân buved ân müfteker

Nîst ma‘şukı zi‘âşık biḥaber

Eger gizlü haber irsâl idemez iseler anlarıñ ḳalbinde ol su’âl-i ḥâtır tefekkür olunmuşdur zîrâ bir ma‘şuk yokdur ki ‘âşıkınıñ ḥâlınden biḥaber ola ve ‘âşıkını bilmeye

(1794) Meşnevî

Ey tu cüyâ-yı nevâdir dâstân

Hem fesâne-y ‘aşkbâzânra buḥ’ân

Ey ehl-i hevâ sen nâdir ḥikâyelere tâlib olnuşsuñ ve dâyim efsâne-yi muḍḥike istersin faḳat bu efsâneler ile ḳalma daḡı ‘âşıklarıñ ḥikâyelerini oḡu ki seniñ ḥaḳḳında ḡayrlu olan ‘aşkbâzlarıñ ḥikâyesidir

(1795) Meşnevî

Pes becûşidî derîn ‘ahd-ı medîd

Türkcüşî hem negeştî ey ḳadîd

Uzun zamân içinde çok sa’y itdiñ ey ḳurumuş bir Türk ve Tatarı ḳaynamış ve pişmiş et gibi daḡı olmadıñ Tatar ṭâyifesi laḡmı az pişirirler ‘âdetleri böyledir

(1796) Meşnevî

Dîdeyi ‘ömrî tu dâd u dâverî

V'āngeh ezñāđidegān nāṣīterī

Sen ey ehl-i hevā bir 'ömr müddeti Mevlānıñ iḥsānını ve ḥükümetini görmüşsün bundan sonra görmemişlerden ziyāde Cenāb-ı Hāḫdan ba'ıdsin ve bīgānesiñ nāṣī ecnebi dimekdir

(1797) Meṣnevi

Her ki ṣākirdīṣ kerd üstād ṣud

Tu sipester refteyī ey gūl-ı lūd

Her kimesne ṣākirdlik eyledi sonra üstād ve ḥ'āce oldu sen ey 'anūd aḫmaḫ ziyāde girü gitdiñ ve Hāḫka ṭā'at itmediñ bu şüretde rāh-ı Hāḫda [İ-151a] üstād olamazsın gūl aḫmaḫ dimekdir lūd lāmıñ zammıyla 'anūda dirler [S-104a]

(1798) Meṣnevi

Ḥod nebūd ezvālideynet i'tibār

Hem nebūdet 'ibret ezleyl ü nehār

Seniñ ebeveyniñ ḫandedir andan taḫḫīḫ saña 'ibret almaḫ yoḫ idi yine giceden ve gündüzden 'ibret almaḫ daḫı saña yoḫ idi zīrā ben daḫı ebeveynim gibi ölürüm ve leyl ü nehār gibi geḫer giderim diyip rāh-ı Hāḫda sa'y itmediñ ve pīr olduñ

(1799) Meṣnevi

'Ārifī pursīd ezān pīr-i keṣīṣ

Ki tuvī ḥ'āce müsinter yā ri kiṣ

Bir 'ārifbillāh bir keṣīṣden şordı ki ey pāpās sen mi yaşlısın yāḫūd ṣaḫalıñ mı yaşlıdır

(1800) Meṣnevi

Güft nī men pīṣ ez'ü zāyīdeem

Bīziriṣī pes cihānrā dīdeem

Pāpās daḫı cevābında didi ki ṣaḫalım müsinn degildir belki andan evvel toḫdım ve ṣaḫalım olmaḫsız dünyāyı çok zamān görmüşümdür

(1801) *Meşnevi*

Güft rişet şud sepîd ezhâl geşt

Hûy-ı zîşt-i tu negerdîdest veşt

‘Ârif yine pâpâza didi ki seniñ şaķalıñ aķ oldu ve hâlinden döndi zîrâ evvel siyâh idi lîkin seniñ çirkin huyuñ dönmemişdir ve dâlâletiñ hidâyete mübeddel olmamışdır vâh saña hayf saña didi veşt vâvîñ fethi ve şınıñ sükûnıyla âhiri tâ-yı sâkine olarak bir kelimedir ki yazık saña yirinde isti‘ mâl olunur

(1802) *Meşnevi*

Û pes eztu zâd u eztu buğzarîd

Tu çünîn huşkî zisevdâ-yı şerîd

O şaķalıñ senden soñra toğdı ve senden ileri gitdi sen bunculayın hâlâ tã‘am maħabbetinden kurusun ba‘zı rahibler bişübhe dîn-i Muħammedîniñ haķ olduğundan bilirler ve lîkin dünyâ içün ve i‘tibâr içün mü‘min olmayıp küfri ihtiyâr iderler binâberîñ zîsevdâ-yı şerîd ta‘bîr buyurdılar

(1803) *Meşnevi*

Tu berân rengî ki evvel zâdeyî

Yek kâdem z’ân pîşter nenhâdeyî

Sen ey pâpâz ol renk üzerine sen ki evvel toğmuşsuñ ve andan ziyâde ileri bir kâdem koymamışsıñ ya‘nî insâniyyet tarafına kaç‘ân hareketiñ yokdur demekdir

(1804) *Meşnevi*

Hemçünân düğ-ı türüş derma‘denî

Hod negerdî zûmuħallaş revgânî

Ancılayın ma‘deninden ekşi ayransıñ taħķîķ andan bir yağ taħlîş olunmuş eylemediñ yine insân olmadıñ demekden kinâyedir

(1805) *Meşnevi*

Hem hamîrî humre-yi tîne derî

Gerçi ‘ömrî dertenür-ı âzerî

Sen tîne mensûb köpük hamîrisin egerçi bir ‘ömr âteşe mensûb fırın içinde mu‘ammer olmuşsun tîne mensûb küpden murâd hamîr yoğrulan çömlekdir âzer hemze-yi memdûde ile âteş ma‘nâsındır

(1806) Meşnevî

Çün haşîşî pâ begil berpüşteyî

Gerçi ezbâd-ı heves sergeşteyî

Ey gâfil sen bir tepe üzerine ayağı çamur içinde olan ot gibisiñ egerçi yürümege heves rüzgârından mütehayyir olmuşsuñ [İ-151b] ve yürümek isterseñ lîkin pâ dergil oldığıñ hâlden ve cihetden reftâre kudretiñ yokdur

(1807) Meşnevî

Hemçü kavm-i Mūsâ ender harr-i Tîh

Mândeyî bercây çil sâl ey sefîh

Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmñ kavmi gibi ey qalîlû’l-‘aql olan kimesne kırk sene Tîh şahrâsınıñ harâretinde oldığıñ yer üzerine qalmışsıñ sefîh nâkışü’l-‘aql olana dinir

(1808) Meşnevî

Mîrevî her rûz tâ şeb hervele

Hîş mîbînî derevvel merhale

Her gün aḥşâma dek seyirtmek ve koşmak ile yürürsün ve kendini evvelki konaḡda ve menzilde görürsün hervele dahrece bâbından maşdardır segirtmek koşmak ma‘nâsındır merhale eṣnâ-yı rāhde olan menzile ve konāḡ maḡalline dinir cem‘i merāḡil gelir menāzil gibi

(1809) Meşnevî

Negzerî z’în bu‘d-ı sîşad sâle tu

Tā ki dārī ‘aşq-ı ān gūsāle tu

Bu üç yüz senelik Allāhu Te‘ālānıñ bu‘dından ħalāş olamazsıñ mādām ki sende o gūsāleniñ maḥabbeti vardır gūsāle buzağı ma‘nāsındır ve gūsāleden murād nefsi-ı emmāreniñ büt ve ilāh ittiḥāz itdiği nesnedir ve herkesiñ gūsālesi bir gün ölür

(1810) Meşnevi

Tā ḥayāl-i ‘icl ezcān şān nereft

Bud berişān Tīh çün girdāb-ı zeft

Görmez misiñ ‘icl fikri ve maḥabbeti anlar cānlarından gitmedikçe şahrā-yı Tīh anlarıñ üzerine bir ‘azīm girdāb oldu ve andan taşra çıkmāğa kudretyāb olmadılar ve o şahrāda dönüp tolaşdılar Tīh Kudüs civārında bir şahrānıñ ismidir girdāb deryāda şudūr itdiği maḥale dinir [S-104b] menkūldür ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām Tevrāt virilmek için Tūr cānibine ‘azīmet buyurmuşlar idi çünki Tevrāt-ı şerīfı alıp ‘avdet buyurdılar gördüler ki kavmi Sāmīrīniñ iḥdās itdiği şüret-i ‘icli ilāh ittiḥāz idip aña taparlar bunları mu’aḥze idip hele ‘icle ibādetden men‘ eylese de ‘icle tapmak maḥabbeti derūnlarından ħaldı binā’en‘ aleyh Tīh şahrāsında o belāya mübtelā oldılar ve kırk sene o şahrāda sākin oldılar bu hāl ‘icle ‘ibādetiñ cezāsı imiş vaktāki ‘icl perestlige tevbe itdiler Cenāb-ı Kibriyā anları daḥı o şahrādan āzād eyledi bu ebyāt-ı şerīfe ile Ḥāzret-i Mevlānā *ḫuddise sırruhu* Benü İsrā’iliñ bu vāḫı‘asına işāret buyurdılar

(1811) Meşnevi

Ġayr-ı ĩn ‘icli k’ezū yābīdeyi

Bīnihāyet luṭf u ni‘met dīdeyi

Bu ‘icliñ ve hevā-yı nefsiñ ġayrı Vācib Te‘ālādan çok iḥsān bulmuşsun ve daḥı nihāyetsiz luṭf ve ni‘met görmüşsün böyle iken yine Mevlānıñ tātini ve kulluğunu terk itdiñ

(1812) Meşnevi

Gāvtab‘ī z ‘ān nikūyihā-yı zeft

Ezdilet der‘aşk-ı ĩn gūsāle reft

Sen öküz tabi‘atlısın Cenāb-ı Hāḡḡıñ o ‘aẓīm iḡsānlarından cümlesi seniñ göñlüñden
bu hevā-yı nefse ṭapmaḡdan zāyil oldu

(1813) Meṣnevi

Bāri eknūn tu ziher cüzvet bepurs

Ṣad zebān dārend ĩn eczā-yı ḡurs

Çünkü o iḡsānlar seniñ göñlüñden ve ḡātrından gitmiṣdir bāri ṣimdi sen bedeniniñ her
bir cüzvinden [İ-152a] su‘āl eyle zīrā seniñ bīzebān olan eczā-yı bedeniñ çok zebān-ı
ma‘nevī ve lisān-ı ḡāl tutarlar ḡurs ḡānıñ zammıyla ve rānıñ sūkūniyla aḡrasıñ
cem‘idir aḡras daḡı bīzebān olana dirler ebkem gibi

(1814) Meṣnevi

Zikr-i ni‘methā-yı rezzāḡ-ı cihān

Ki nihān ṣud ān derevrāḡ-ı zamān

Cihānın rezzāḡı Vācib Te‘ālānıñ zikri zamānıñ varaḡalarında o ḡaçan maḡfī oldu belki
olmadı ve bu ‘ālemde olan evrāḡ-ı eṣṣār cümlesi Mevlānıñ ni‘metlerini müzekkir
olurlar

(1815) Meṣnevi

Rūz u ṣeb efsānecūyānī tu çüst

Cüzv-i cüzv-i tu fesānegūy tust

Sen ise gice ve gündüz tīz efsāne isteyici olmuṣsun seniñ ise her cüzviñ seniñ meṣelini
söyleyicidir öyle ‘acīb meṣeller³¹⁵ vardır ki eczā-yı vücūduñ ‘āleme anı naḡl ider

(1816) Meṣnevi

Cüzv cüzvet tā berüstest ez‘adem

³¹⁵meāeller S: meāelleriñ ĩ

Çend şādī dīdeend ü çend ğam

Seniñ her bir cüzvüñ ‘ademden zuhūr ideliden berü çok sürūr ve ğam görmüşdür ve eczā-yı vücūdınıñ başına çok ‘acīb hāller gelmiştir

(1817) Meşnevi

Z’ān ki bilezzet nerūyend hiç cüzv

Belki lāġar gereded ezher biḥ cüz

Zirā lezzetsiz ve sürürsuz hiç bir cüzv vücūda gelmez belki her kökden insānıñ cüzvi zebūn olur ba‘zı nüshada biḥ yirine piç vāḳi‘ olmuşdur ve piç ıztırāb dimekdir biḥ olduğu şüretde yine piç ma‘nāsınadır hāşılı cüzv lezzetden hāşıl olur ve ıztırābdan zebūn olur demek oldu

(1818) Meşnevi

Cüzv mānend v’ān hoşī ezyād reft

Bel nereft ān ḥufye şud ez penc ü heft

İnsānıñ cüzvi bedeninde kalır ve o hoşluk ḥātırından gitdi belki gitmedi ve o hoşluk ḥavāss-ı ḥamseden ve yedi a‘zādan mahfī oldu

(1819) Meşnevi

Hemçü tābistān ki ezvey penbe zād

Mānd penbe reft tābistān ziyād

Cüzvüñ kalıp hoşluğun ḥātırdan gitmesi şol yaz gibidir ki andan penbe hāşıl oldu ve daḥı penbe kaldı tābistān ḥātırdan gitdi

(1820) Meşnevi

Yā mişāl-i yaḥ ki zāyid ez şitā

Şud şitā pinhān u ān yaḥ piş-i mā

Yāḥūd bunun temşili buz gibidir ki şitādan hāşıl olur kış pinhān oldu ve o buz bizim önümüzdedir ve anıñla şitānıñ vücūdını istidlāl ideriz [S-105a]

(1821) *Meşnevi*

Hest ān yaḥ z 'ān şu'ūbet yādgār

Yādgār-ı şayf derdey īn şimār

O buz ki şitā mevsiminden  almı dır o mevsim-i şitānı  şu' h betinden ve da ı v c dından bize y dg rdır ve mevsim-i şit yı m zekkirdir mevsim-i şayfı  da ı m zekkiri ve y dg rı der n-ı şit da mevc d olan m velerdir z r  heng m-ı şit da me'k l olan  z m ve alma ve emr d şayfı  geldi ini bey n iderler

(1822) *Meşnevi*

Hem  n n her c zv c zvet ey fet 

Dertenet efs neg y-ı ni'met 

Bu um r-ı mezk re m zekkiri oldu ı gibi ey yigit seni  [ -152b] v c dında mevc d olan her c zv  n seni  teninde bir ni'met-i  l hiyye  ik ye s yleyicidir efs neg y va f terkibi olarak me el s yleyici dimerdir

(1823) *Meşnevi*

  n zen  ki b st ferzende  buved

Her yek    k -yi   l-i  o  buved

V c du nda her c zv  n efs neg y olması ve bir ni'mete del let itmesi a a be zer ki bir  arı ki anı  yigirmi evl dı olur her birisi o ' avreti   o    lini ya' n  zevciyle cim  itdigini m zekkiri ve  ik ye idici olur e er yigirmi veledi var ise yigirmi kerre 'iy liyle cem' olmu dur ve telezz z itmi dir z r  bir cim  dan iki veled olmaz me er ki ikiz ola um r-ı ma'l madandır ki her cim  da veled olmaz e er olsaydı d ny  ins n ile  olar idi l kin her veledi  elbet bir cim  ı olur bu   retde yigirmi veled yigirmi cim  a del let ider bin ber n her cim  bir  o    li   k  olur buyurdılar nitekim beyit-i  tiye ile ta ri  buyursalar gere ir

(1824) *Meşnevi*

 aml nebved b zimest  v  zil  

Bîbahārî key şevēd zāyende bāğ

Zevciyle cimā‘ olmağsızın ve dahı laṭīfe olmağsızın ‘avretde ḥaml olamaz zīrā mevsim-i bahār olmağsızın bāğ kaçan ṭogurıcı olur belki çiçekleri ve mīveleri hāşıl itmeyip bāğ ḥālī kalır

(1825) Meşnevi

Ḥāmilān u beççegānşān berkenār

Şud delīl-i ‘aşq̄bāzī bābahār

Ḥāmiller ki eşcār-ı muşmiredir ve anlarıñ kucagında olan yavrılar ki mīvelerdir bāğçeniñ mevsim-i bahār ile ‘aşq̄bāzlığına delīl oldu bu beyitte mevsim-i bahārı zevce ve eşcār-ı muşmir zevceye ve eşcārıñ üzerinde olan mīveleri eṭfāle teşbīh vardır

(1826) Meşnevi

Her dıraṭtī v ‘er reḍā‘-ı kūdekān

Hemçü Meryem ḥāmil ezşāhī nihān

Her bir ağaç kendi köklerini emzirmekde Ḥazret-i Meryem raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhā vālidemiz gibi gizlü sulṭandan ḥāmildir şāhī nihāndan murād Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir ya‘nī Ḥazret-i Meryem ‘İsā ‘aleyhi’s-selām Cenāb-ı Ḥaḳ tarafından ne güne ḥāmil olduysa eşcār dahi evlād gibi olan mīveleri ol vechle Allāhu Te‘ālādan ḥāmil olmuşdur dimekdir reḍā‘ rānıñ fetḫiyle eṭfāli emzirmege dirler

(1827) Meşnevi

Gerçi derāb āteşi pūşīde şud

Şad hezārān kef ber ‘ū cūşīde şud

Bu iki beyit ile dahı beyitin sābıkını temşīl idüp buyururlar ki egerçi ābıñ içünde āteş mestūr oldu ve līkin çok köpükler o ābuñ üzerinde kaynamış oldu ābıñ içünde nār olmasından murād meşelā şuyı kâzgāna vaz‘ idersin ve altuna āteş yakarsın kâzgān vāsıtasıyla nār ābıñ içüne ḥulūl ider ve o āb pürnār olmağla kâzgānda kaynar ve üzerinde o mā‘ı ḥārriñ kefleri zāhir olur işte [İ-153a] nār ābda pinhān oldu dimekliğiñ

ma‘ nāsı budur ve nârdan murād harâretdir yoḥsa görünen âteş közleri degildir kâzgân vâsıtası olmasa şu âteşi söyündürür idi ve nâr âteşe ḥulûl itmege kâdir olmaz idi [S-105b] yine tencere içünde taḥḥ olunan tâ‘ amı daḥı buña kıyâs eylesin zirâ tencere vâsıtasıyla taḥḥta olan nâr tâ‘ ama ḥulûl itmekle ol tâ‘ ama ḥulûl itmekle ol tâ‘ am pişmiş olur

(1828) Meşnevî

Gerçi âteş saḥt pinhân mîtened

Kef bedeh engüşt işâret mîkuned

Egerçi âteş ziyâde gizlû kâzgânın içünde tolanır ve görünmez olur ve lîkin şu üzerinde olan kef on parmağıyla işte nâr diyü işte işâret eyler bunuñ gibi Ḥazret-i Meryem ve eşcâr-ı sâ‘ireniñ Cenâb-ı Kibriyâdan ḥâşıl oldukları zâhir olmadı ve göz ile görünmez lîkin ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm Ḥazret-i Meryemiñ Ḥaḥdan ḥamline on parmağıyla işâret ider ve şehâdet ider mîveleri daḥı eşcârın ḥaḥdan ḥamlini ḥaber virir dimekdir

(1829) Meşnevî

Hemçünin eczâ-yı mestân-ı vişâl

Ḥâmil eztimşâlhâ-yı ḥâl u kâl

Bunculayındır vuşlat-ı ilâhî mestleriniñ cüzleri ḥâlin ve kâlin şüretlerinden ḥamildir ya‘nî ‘âşıqların ḳalblerinde ḥâl u kâl temeşşül ider ve ḳalbinde olan o ḥâlin ve kâlin şüretlerinden vuşlat-ı İlâhî ile mest olan ‘âşıqların eczâ-yı vücudı ma‘ânî-i laṭife ve ḥükm-i şerîfeleri ḥâmil olurlar bu cihetden ‘âriflerin eczâ-yı vücūdından ‘ilm-i ḥaḳîḳat ve envâ‘-i ma‘rifet veledleri zuhûra gelir ve ‘âriflerin eczâ-yı vücūdları ‘ulûm-ı ḥükmîyeye mâder maḳâmında olur dimekdir timşâl tânın fethiyle tifâl vezninde mübâlağayla maşdardır

(1830) Meşnevî

Dercemâl-i ḥâl vâmânde dehân

Çeşm gâyib geşte eznaḳş-ı cihân

Gönlünde temessül eyleyen hâlin cemâlinde mestân-ı vişâlin dehânı açık kalmıştır bu cihetden cihânın naqşından gözleri gâyib olmuştur ve cihânın naqşını idrâke kâdir degillerdir

(1831) Meşnevî

Ân mevâlîd ezreh-i in çâr nîst

Lâcerem manzûr-ı in ebşâr nîst

Mestân-ı vişâlin eczâ-yı vücûdından tevellüd eyleyen ‘ilmler ve hikmetler bu dört yoldan degildir bu eelden o mevlûdler bu gözlerin manzûrî degildir ve bu gözler ile o mevâlîd idrâk olunmazlar dört yoldan murâd ‘anâşır-ı erba‘dır ‘anâşır-ı erba‘ ki hâk âb nâr bâddır hükemâ bunlara ummehât-ı erba‘ ta‘bîr iderler ve bunların evlâdı ma‘âdin ve nebâtât ve hayvânâtdır bunlara mevâlîd-i şelâse ta‘bîr iderler

(1832) Meşnevî

Ân mevâlîd eztecellî zâdeend

Lâcerem mestûr-ı perde-y sâdeend

Belki evliyanın eczâ-yı vücûdından toğup huşûle gelen tecellî-i İlâhî yolundandır ve oradan toğmuşlardır [İ-153b] bu eelden sâde perdenin mestûrîdır lar perde-yi sâdeden murâd mestân-ı vişâlin vücûdlarıdır

(1833) Meşnevî

Zâde güftim ü haqîkat zâd nîst

V’în ‘ibâret cüz pey-i irşâd nîst

Biz ‘ulûm-ı hükmiyeye ve ma‘ârif-i İlâhiyyeye zâde diyerek ta‘bîr eyledik haqîkatde bunlar zâde degildir ve bu ta‘bîr ‘ibâdî irşâddan gayrisi için degildir

(1834) Meşnevî

Hîn hamuş kun tâ begüyed şâh-ı kul

Bülbülî mefrûş bâin cins-i gül

Āgāh ol ey dervīş nefsi sükût idici eyle hattâ kul pâdişāhı saña söyle diyü emr eyleye
bu gül cinsine bülbüllük şatma gül cinsinden murād iyileridir

(1835) Meşnevi

În gül-i gūyāst pūrcūş u ħurūş

Bülbülâ terk-i zebân kun bâş gūş

Bu evliyā-yı kirāmın eczā-yı vücūdları cūş u ħurūş tolu bir söyleyici güldür ey bülbül
sen lisānını terk eyle ve kulağ ol tā ki saña kavî sultānından söyle diyü emr gele

(1836) Meşnevi

Her dü gün timsāl-i pākīze mişāl

Şāhid-i ‘adlend bersırr u vişāl

Gönülde olan her iki nev‘ pākīze mişāl olan şūret ki birisi şūret-i ħāliye ve birisi
şūret-i kālīyedir bunlar vuslatın sırrına şāhid-i ‘adldirler

(1837) Meşnevi

Her dü gün ħüsn-i laţif-i murtażā

Şāhid-i iĥbāl u ħaşr-ı māmazā

Her iki nev‘-i laţif ve maĥbūl-ı ħüsn ki birisi timsāl-i ħāliyenin ve birisi timsāl-i
makāliyenin ħüsnüdür eczā-yı vücūdı ĥāmil itmege ve daĥı ezelde Cenāb-ı Hāğ ile
cem‘ olmağa delīldir ya‘nī evliyānın şūret-i kālīyesinde ve şūret-i kālīyesinde olan
ĥüsn şehādet ider ki eczā-yı vücūdları ezelde ĥağdan ĥāşıl olmuşlar ve Hāğ ile ezelde
cem‘ olmuşlar dimekdir iĥbāl gebe itmege dirler [S-106a]

(1838) Meşnevi

Hemçü yaĥ k’ender temmūz-ı müsteced

Her dem efsāne-y zemīstān mīkuned

Her iki nev‘-i laţif ħüsnün şāhid olması cedīdlenmiş olan temmūz ayı içindeki buz
gibidir o buz dāyimā eyyām-ı şitāyı ĥikāye eyler ve mevsim-i şitāya delālet ve şehādet

eyler müstecedd dāl-ı müşedde de ile istif'āl bābından ism-i mef'ûldür cedîdlenmiş demek ma'nāsına olur keennehü hâzîrân eyyâm-ı tamâm olmağla köhne olmuş ve anıñ yirine mäh-ı temmûz gelmekle gûyâ temmûz cedîdlenmiş oldu ve isti'mâl olundu ve eskisi gidip yeñisi gelmiş gibi oldu bu cihetden müstecedd ta'bîr buyurdılar yâhûd müstecedd ceyyîdlenmiş ve güzellenmiş demek ola nitekim 'Arab isteceddete dirler ve bundan veceddetühü ceyyîden ma'nâsı murâd iderler bu ma'nâyâ göre temmûz müstecedd ceyyîdlenmiş ve iyülenmiş temmûz demek olur zîrâ hâzîrâna nisbetle hâre'ti cedîddir beyit-i âtiye merhûndur

(1839) Meşnevî

Zîkr-i ân eryâh-ı serd ü zemherîr

Ender 'ân eyyâm u ezmân-ı 'asîr

Ve dağı o buz o mevsim-i şitâda olan bârid rüzgârları ve küre-yi zemherîriñ o günlerde ve o güç zamânlarda burûdetiniñ zîkrini ve hikâyesini [İ-154a] eyler bu beyitte dağı bir mikoned muqadder olmağla taqdir-i 'ibâre zîkr-i ân eryâh-ı serd mikoned demek olur eryâh hemzenin fethiyle rihiñ cem'idir riyâh gibi zemherîr cevri felekde olan burûdetiñ maḥaline ıtlâk olunur

(1840) Meşnevî

Hemcû ân mîve ki dervâkt-i şitâ

Mikuned efsâne-yi lutf-ı şabâ

Mäh-ı temmûzda buzuñ hikâyesi ol mîveniñ vaqt-i şitâda mevsim-i şayfda şabânın lutfunı hikâye eyler ve mevsim-i şayfın rüzgârı şöyle laṭîf idi hattâ ben andan vücûd buldum diyü naql ve beyân eyler işte buña beñzer beyit-i âtiye merhûndur

(1841) Meşnevî

Kışsa-yı devr-i tebessümhâ-yı şems

V'ân 'arûsân-ı çemenrâ lems ü tams

Ve dahı şemsiñ tebessümleriniñ zamānınıñ hālını ve kışşasını hikāyet eyler ve dahı çemende olan ‘arūslar ki eşcār ve ezhārdır anlarıñ şemse yapışmasını ve şemsden feyzyāb olduklarını ve yine vaqti geldikde şemsiñ anları bīberk ve bībār idip ve maḥv itmesini hikāyet eyler lems lāmıñ fethiyle yapışmak ve yine tams tānıñ fethiyle yakıp maḥv itmek ma‘ nāsınadır

(1842) Meşnevi

Hāl reft ü mând cüzvet yādgār

Yā ez ’u vāpurs yāḥūd yād ār

Cenāb-ı Hakkıñ saña itdigi iḥsānlar ve ni‘ metler gitdi ve anları ferāmūş eylediñ līkin o ni‘ metden hāşıl olan ve vücūdda gelen cüzvūñ saña yādigār olarak kaldı yaz gidip mīve kaldığı gibi ve kış gidip buz kaldığı gibi ya saña olunan iḥsānları eczā-ı bedeninden su’āl eyle ve aña yāḥūd bu taḳrīrimizden o iḥsānları ḥātırına getir ve Cenāb-ı Hakkıñ ni‘ metlerine şekūr ol ve kefūr olma buyurmak isterler

(1843) Meşnevi

Çün fūrū gired gamet ger çüstiñi

Z’ān dem-i nevmīd kun vācūstiñi

Çünkü ğam seni tutar ya‘ nī bir cihetden bir keder ve ḥüzn saña ‘arīz olur eger sen tīz ve çabuk ve ‘āqıl merd isen seni me’yūs idici ve saña keder virici o nefsdan yāḥūd o vaqtden şıçrarsın ve o ādemiñ ğamından ḥalāş olursuñ ve o ğamdan ḥoşnūd olup Cenāb-ı Kibriyāya teşekkūr idici olursuñ mısrā‘-ı evvelde olan fūrū kelimesi zāyiddir ve taḥsīn-i lafz ve tekmīl-i vezn için gelmiştir yāḥūd aşağı ma‘ nāsına olup ğam seni aşağı tutar diyerek ma‘ nā virilse yine mümkün olur zīrā ğam vaqtinde insān tenezzülde olur cüst cīm-i Fārisīniñ zammıyla ve siniñ sūkūnıyla tīz ve çapuk olan şahşa dinir nevmīd kun vaşf terkibi olarak me’yūs idici ve ḥüzn virici dimekdir vācūsti kelimesinde olan vā zāyid olup şıçrarsın ve ḥalāş olursuñ dimekdir beyit-i ātiye merhūndur

(1844) Meşnevi

Güftiyeş ey guşsa-yı münkir beḥāl

Rātibe-y in‘āmhārā z’an kemāl

Sen o ğama yāḥūd o ğamıñ vaḳtine ve zamānına dirsın ki ya‘nī söyle ki ey luṭf ve iḥsān-ı Bārī [İ-154b] zamānını ve ḥālını münkir olan ğam ve daḥı o kemāl şāḥibi zāt ecl ve a‘lādan [S-106b] iḥsānlar ve in‘āmlar vazīfesini münkir olan ğam rātibe vazīfe ma‘nāsınadır ve yine z’an kemāl z’an şāḥib-i kemāl demek olmağla muzāf-ı muḳadderdir beyit-i ātiye merhūndur

(1845) Meşnevi

Ger beher dem nıt bahār u ḥurremīst

Hemçü çâş-ı gül tenet enbār-ı çīst

Ey ğam eger saña bundan aḳdem her demde luṭf ve ḥurremlık ve bu ‘ālemde mesrūr olmaḳlıḳ yoḳdur eger böyle ise bir yığın gül olan seniñ laṭif bedeniñ ne enbārdır ve bu bedeninde ne vardır ve bu beden enbārında bahār gibi olan ni‘met-i İlāhiyye yoḳ mudur şimdi ey ğam seniñ ḥālīñ cüz’i teğayyūr itmek ḥasebiyle böyle kāfirü’l-ni‘am olmaḳ altındur ve bu kadar elṭāf-ı İlāhiyyeyi ferāmūş itmek neden icāb itmişdir ey ğam saña lāyık olan şabr idip Ḥazret-i Vācibü’l-Vücūda teşekkür itmekdir ve böyle teşekkī itmemekdir bu ḥiṭāb egerçi şüretde ğama yāḥūd o ğamıñ vaḳtinedir līkin murād o ğamıñ şāḥibi olan kimesnedir ve ḥiṭāb ve naşīḥat o ğamla muttasıf olan şahşadır ḥülāşa-yı kelām ey Ḥaḳḳıñ ḳulı eger saña Ḥaḳ Te‘ālānıñ tarafından bir ğam ve keder gelir ise eyyām-ı gūzeştede saña virilen ni‘am-ı İlāhīyi tezekkür idüp Cenāb-ı Ḥaḳḳa ve ğamdan şikāyet eyleme ve kimesneye daḥı ḥālīm şöyle oldı ve böyle belāya mübtelā oldum diyerek ‘aciz getirme ve hemān şabr eyle demek olur eger şabr olunur ise o ğamdan gūnagūn elṭāf-ı ilāhīye ḥuşūle geleceğinde şekk ve şübhe yoḳdur nitekim ebyāt-ı ātiyede beyān olunsa gerekdir tenet kelimesinde olan nūn nef‘ içündür ve tāsı daḥı ḥiṭāb içündür cāş buğday ve arpa vesā’ir ḥubūbatıñ yığınına ta‘bır olunur bu beyitte insānıñ bedeni leṭāfetde ve ter ü tāze olmaḳda gül yığınına teşbīḥ buyurdılar ve yine bedeniñ derūnı elṭāf-ı İlāhīye ile ve ni‘am-ı Rabbāniyye ile memlū oldığı cihetden enbāra teşbīḥ buyurdılar

(1846) *Meşnevi*

Çâş-ı gül ten fikr-i tu hem çün gülâb

Münkir-i gül şud gülâb ĩnet ‘ucâb

Seniñ tenin gül yığını gibidir ve fikriñ dağı gül yığını gibi teninden hâşıl olmağla gül şuyı gibidir işte saña emr-i ‘aceb ki gülâb-ı fikr gül yığını gibi bedeninden huşûle gelmiş iken münkir oldu ya‘nî bedeninden hâşıl olan fikr bedende olan ni‘met-i İlâhiyyeyi münkir oldu bu cihetden bedeni inkâr itmiş oldu bir şey’e aşlını inkâr lâayık degildir binâen‘aleyh ĩnet ‘ucâb buyurdılar ba‘zı nüshada ĩnet yerine ĩnet vâki‘ olmuşdur ma‘nâsı işte saña demekdir ‘ucâb ‘acib ve ġarib olan nesneye dirler kâlellâhu te‘âlâ fî kitâbe’l-kerim *inne haza le şey’un ‘ucab*³¹⁶ bu beytiñ dağı hülâşası fikr tenden hâşıl [İ-155a] olmuşdur ve tende olan ni‘meti inkâr teni inkâr gibidir böyle olunca efkâr-ı insâniyyeden hiç bir fikre yakışmaz ki tende olan elťâf-ı İlâhiyyeyi şimdiki hâdiş olan ġam içün inkâr eyleye ve küfrân-ı ni‘met râhına râhî ola belki efkâr-ı insâniyyeye münâsib olan aşlı olan bedeniñ ni‘metler ile dolu olduğunu tefekkür idip şükr semtine sâlik ola nitekim ba‘zı şu‘arâ demişdir Beyt:

Yâ gelme meclis-i semt âmiz ‘âleme

Yâhüd taħammül eyle zuhûr eyleyen ġama

‘Âlemiñ semt-i âmiz meclisinden murâd dünyâdır

(1847) *Meşnevi*

Ezkepiħūyân-ı küfrân keh dirig

Bernebiħūyân nişâr-ı mihr ü miğ

Maymun huylı kâfirü’l-in‘amlardan şamandır yağdır ya‘nî anlara tã‘am bedeli şaman virmek bile câyiz degildir demekdir lîkin peygamber huylular üzerine güneş ve bulut nişâr olsun ya‘nî şems ve bulut vâsıtasıyla huşûle gelen tã‘amların cümlesi helâldir ve fedâ olsun demekdir

³¹⁶“Kuşkusuz bu şaşılacak bir şeydir.” (Sad 38/5)

(1848) Meşnevi

Ân lecâc-ı küfr kânûn-ı kepîst

V'ân sipâs u şükr minhâc-ı nebîst

O 'inâd ve inkâr maymunuñ 'âdetidir ve dağı o şükr ve hamd yolu peygamber yoludur maymun hâli birisi ne yapar ise anı taklîd ider bu eelden 'inâdı maymuna isnâd buyurdılar kepî kâfiñ fethi ve bâ-yı Fârisiyye-yi müşeddede ile maymuna dirler 'Arabîsi kırdedir minhâc yol ma' nâsınadır [S-107a]

(1849) Meşnevi

Bâkepiñhüyân tehettükhâ çi kerd

Bânebirüyân tenessükhâ çi kerd

Maymun tabî'atlılara 'âr u nâmûslarınıñ perdeleri yırtılması ne 'acîb iş eyledi ya'nî anlar ki Cenâb-ı Kibriyâdan hayâ itmediler ve 'âr perdelerini yırttdılar bunlarıñ bu hâlleri kendülerini envâ'-ı 'azâba giriftâr eyledi dimekdir bundan sonra yine bil ki peygamber şıfatlulara itdikleri 'ibâdetler ve tã'atler ne 'aceb menfa'at-i 'azîme eyledi tehettük tef'îl bâbından bir nesneyi yırtmak ve pâre pâre itmek ma' nâsınadır tenessük yine tef'al bâbından tã'at ve 'ibâdet itmege dirler ma'nâyı aşlîsi yola sâlik olmak idi bu hâle ta'abbud ve tã'at lâzım gelir

(1850) Meşnevi

Der'imârethâ segânend ü 'ağûr

Derharâbihâst genc-i 'izz ü nûr

Ma'mûr olan yirlerde kelbler vardır ve dağı ısıricı kelb vardır ve lîkin harâblıklarda 'izzet şâhibi defîne ve nûr vardır yine ebyât-ı sâbıkaya müte'allik olarak buyururlar ki ey gamları girye ve şağîl gören kimesne sen gamı ve hüznü girye görme zîrâ gam harâb olan ve çöl ve şahrâ ve şenliksiz yir gibidir orada ise hazîne bulunur zîrâ hazîneyi 'imâranât olmayan mañale vaz' iderler ekşeri³¹⁷ bulunan defîneler harâb olan

³¹⁷ekâeri S: ekâeriyâ İ

yirlerde bulunmuşdur ğamda daħı [İ-155b] defîne gibi ‘azîm feraħlar ve sürûrlar bulunmaħdadır ve yine feraħ ve sürûr ve ğûlmek ma‘mûr ve şeh̄r olan yirler gibidir şeh̄rde ise kelbler vardır insânı ıştırırlar o kilâbîñ zaħmıyla çok kimesneler mürde ve meyyit olmuşlardır bu şûretde ğamdan kaçma ki devlet bulasın ve feraħ ve sürûra tâlib olma ki ziyân görmeyesin buyurmak isterler ‘imâret ‘aynîñ kesriyle şeh̄rlere ıtlâk olunur ve yine ħarâb çöle ve şaħrâya dinir ‘aķûr ‘aynîñ fethi ve ķâfîñ zammıyla kudurmuş ve ħalkı ıştırıcı kelbiñ şıfatıdır bu şûretde segân kelimesine ‘atf-ı tefsîr olur

(1851) Meşnevi

Ger nebûdî in bûzûĝ ender ħûsûf

Güm nekerdî rāh çendîn feylesûf

Eger bu ħûsûfda tûlû‘ şems olmayaydı çok ‘uķalâ yolunı zâyi‘ itmez idi ya‘nî felâsife ħûsûfi gördüler ve andan bir tûlû‘ idrâk itmediler binâberîñ o ħûsûfdan firâr itdiler ve her birisi yolunı zâyi‘ itdiler ve ħûsûfuñ zâhirine bakıp bunda ħayr yokdur zann itdiler bu cihetden yolunı zâyi‘ itmiş oldılar bu maķâmda ħûsûfdan murâd ğamdır ve bûzûĝdan murâd feraħ ve sürûrdur feylesûf ħikmet-i ‘aķliye şâħibi dimekdir ve bu feylesûfdan ħükemâ murâd olunur

(1852) Meşnevi

Zeyrekân u müşikâf ezgümrehî

Dîde berħorţûm dâĝ-ı eblehî

Müdeķķikler olan ‘uķalâ zâhirbîn olmaĝla gümrâh olup ve ‘akîde-yi ħoķķaya vuşlat idemediklerinden ve ħaţâ şâħibi olduklarından kendilerinin ħorţûmı üzerine ħamâķat nişânını görmüşlerdir ve ‘acz ve ķuşûrlarını i‘tirâf itmişlerdir ve ħamâķatlerine daħı vâķıf olmuşlardır nitekim İbn-i Sinâ şu kıt‘ ayı söylemişdir Kıt‘ a:

İ‘tişâmü’l-veren bimaĝfiratik

‘Aceze’l-vâşifûn ‘an şıfatik

Tüb ‘aleynā fe innenā beşerün

*Mā ‘arefnāk haqqe ma‘rifetik*³¹⁸

Müşikâf kıl yarıcı dımeğdir ve müdekkik dımeğden kinâyedir zeyrek dahı ‘âkıl dımeğdir hortüm hânın zammıyla burun ma‘nâsınadır hâşıl-ı kelâm ğamın zâhirine bakıp ‘uğalâ bile aldanıp ğamdan firâr itdiler ve mesleklerini zâyî‘ itdiler ve şöıra hamâkatlerini anlayıp firârlarına nâdim oldılar işte böyle ğam iyü nesnedir ve lîkin iyülüğünü idrâk müşgildir şaķınıp ğam ve hemmden hâzer itmeyesin **Ƙışsa-yı faķır rûzîtaleb bîvâşıta-yı kesb**³¹⁹ Burası kesb vâşıtası olmaksız rızķ taleb idici faķırın kışsasıdır

(1853) Meşnevi

Ān yeki bîçâre-yi müflis ziderd

Ki zibiçizi hezârân zehr ħurd

O müflis-i bîçârenin birisi ki rızķdan bîhaberliğinden ve ğamından içün çok zehr yidi ya‘nî rızķdan hâzzı olmamağla ğamdan çok zehrler ve acılar rızķ yirine yidi [S-107b]

(1854) Meşnevi

Lâbe kerdî dernamâz u derdu‘â

K’ey Ĥudâvend u nıgehbân-ı [İ-156a] ri‘â

O bîçâre müflis namâzda ve du‘âda yalvarmak eylerdi öyle diyerek ki ey bizim şâhibimiz ve ey hâfızların hâfızı lâbe temelluk ma‘nâsınadır ri‘â rânın kesriyle râ‘ının cem‘i olup çübânlar dımeğdir ve çübândan hâfız ma‘nâsı murâd olunur

(1855) Meşnevi

Bîzicehdi âferîdi mer merâ

³¹⁸“Âlem (mahlukat) senin mağfîretine tutunur
Musavvirler seni vasfedemedi

Bizleri bağışla, nitekim biz beşeriz
Seni hakkiyle tanıyamadık”

³¹⁹“Kesb vasıtası olmaksızın rızķ taleb edici olan fakirin kıssası.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi , C. 11, s. 592.

Bîfen-i men rûziyem dih z'în serâ

Tahkîk beni cehdsiz ve sa'ysiz kimesnelerden eyledîñ ve kesb için sa'y idip bir şan'at tahşîl itmedim bu şûretde benim şan'atım olmağsızın baña bu dünyâdan rızk vir

(1856) Meşnevi

Penc gevher dâdiyem derdürc-i ser

Penc hissî dîgerî hem müsteter

İlâhî baña başımıñ hoşkasında beş hiss virdiñ ki bunlara havâss-ı hamse-yi zâhire dirler ve yine gayri beş gizlü hiss virdiñ ki bunlara havâss-ı hamse-yi bâtına dirler dürc dâliñ zammı ve rânîñ sükûnıyla ol hoşkaya dirler ki içinde incü hıfz olana havâss-ı zâhire kuvve-yi zâ'ika ve kuvve-yi şâmme ve kuvve-yi bâsıra ve kuvve-yi sâme' ve kuvve-yi lâmiseniñ adıdır havâss-ı bâtına hiss-i müşterek ve kuvve-yi vâhime ve kuvve-yi fikriyye ve kuvve-yi hayâliyye ve kuvve-yi hâfızanıñ adıdır

(1857) Meşnevi

Lâyu'ad in dâd u lâyuḥṣâ zitu

Men kelîlem ezbeyâneş şermrû

Bu ihsân sayılmaz ve senden bitmez ve dükenmezdir nitekim Qur'ân-ı Kerîmde ***ve in te'uddû ni'metellâhi lâtuḥṣûhâ***³²⁰ buyrulmuşdur ben anıñ beyânından hicâb idici olduğım hâlde nuḥṣûz olmuş mudur ba'zı nüshada kelîl yirine kenek vâkı' olmuşdur ikisi daḥî bîzebân ma'nâsınadır kelâlet ve yine melâmet fütür ma'nâsınadır lisânıñ fütürına sükût lâzım gelmekle kelîl hamûş ve bîzebân ma'nâsına isti' mâl olunur

(1858) Meşnevi

Çünki derḥallâkiyem tenhâ tuvî

Kâr-ı rezzâkîm tu kun müstevî

³²⁰“Allah'ın nimetini saymaya kalsanız, onu sayamazsınız.” (Nahl 16/18)

Çünkü beni yaratıcılıkda tenhâ sensin benim rezzaqlığımuñ işini dağı hallâklığa müstevî eyle ya‘ nî rezzaqlıkda dağı baña ancak sen ol dimekdir

(1859) Meşnevi

Sâlhâ zû ĩn du‘ â bisyâr şud

‘Ākıbet zârî-yi ü berkâr şud

Nice seneler bu müflisden bu du‘ â çok oldu bunuñ niyâzı ve ricâsı encâmı iş üzerine oldu ve bu müflisiñ kârını itmâm eyledi

(1860) Meşnevi

Hemçü ân şahşî ki rûzî-yi helâl

EzĤudâ miĥ ‘âst bîkesb ü kelâl

Bu faķır ol şahş gibi ki ve aña beñzer ki helâl rızķı Ĥudâdan kesbsiz ve sa‘y iderek kendüye fütür gelmeksiz ister idi o şahşdan murâd Dâvud ‘aleyhi’s-selâmn ‘aşrında bilâkesb rızķ isteyen şahşdır ki hikâyesi cild-i şâliğede mufaşşal beyân olunmuş idi nitekim beyit-i âtîde beyân buyururlar ki

(1861) Meşnevi

Gâv âverdeş sa‘ âdet ‘âkıbet

‘Aĥd-i Dâvûd-ı ledünnî ma‘ dilet

Kendiniñ sa‘ âdeti ‘ilm-i ledünnî ‘adâletli Ĥazret-i Dâvûd nebîniñ ‘aşrında aña öküz getirmiş idi işte o zamânda böyle şahş var idi bu şahş dağı bilâkesb rızķ istemekde aña beñzer demek [İ-156b] oldu

(1862) Meşnevi

Ĭn müteyyem nîz-i zârîhâ nümûd

Hem zimeydân-ı icâbet gû rübûd

Bu tezellül idici kul dağı zârlıklar gösterdi ve du‘âsı kabûl olmağıla meydân-ı ‘icâbetden toğ kapdı gû gûydan muhaffef olarak meydânda çevgân ile yuvarlanan topa dirler

(1863) Meşnevî

Gâh bedzan mîşudî ender du‘â

Ezpey-i te ‘hîr-i pâdâş u cezâ

Ba‘zı kerre bu müflis biçâre Allâhu Te‘âlâya lâbe ile du‘â itdikde murâdınıñ te‘hîrinden ve du‘ânıñ cezâsı der‘îkab kendüye ihsân olunmadığından Mevlâ du‘âyı kabûl itmedi diyü sū‘-i zann şâhibi olur idi

(1864) Meşnevî

Bâz ircâ-yı Hudâvend-i kerîm

Derdileş beşşâr geştî vü za‘îm

Yine Hudâvend-i kerîmiñ me‘mûl itdirmesi onun kalbine bir ziyâde müjdeci gibi olur idi ve dağı du‘âsınıñ kabûlüne kefil olur idi ircâ me‘mûl itdirmege dinir beşşâr müjdeci dimekdir za‘îm kefil ma‘nâsınadır

(1865) Meşnevî

Çün şudî nevmîd dercehd ezkelâl

EzCenâb-ı Hâk şenîdî ki ta‘âl

Çünkü çok du‘â idip ve sa‘yden kendüye fütür gelir idi ve du‘âyı terk ider idi Hâk Te‘âlâ Hazretlerinden kendiniñ kalbinde ta‘âl nidâsı işidip yine du‘âya başlar idi [108a]

(1866) Meşnevî

Hâfîzest ü Râfi‘ est in Kirdgâr

Bîezîn dü berneyâyed hiç kâr

Allāhu Te‘ālā Hazretleri gāh aşağı çekicidir ve gāh yukarı kaldıricıdır bu iki şıfatla tecellī itmeksizin hiç bir iş hâşıl olmaz Hâfız ü Râfi‘ esmāü’l-hüsna’dandır bundan soñra hıfzıñ ve ref’iñ keyfiyetini beyāna şürū‘ idip buyururlar ki

(1867) Meşnevi

Hafz-ı arzî bîn ü ref’-i āsmān

Biezîn dü nîst devrāneş ey fülân

Zemīne mensûb olan Hafz-ı İlāhīyi gör ki yiri nice aşağı çekip baş itmiştir ve dağı semānıñ ref’ini gör ki anı nice kaldırıp ‘ālī itmiştir zîrā zemīn ve āsmānı bu vechle itmedikçe āsmānıñ ve devrānı ve anıñ devr itmesiyle iş görmesi olmaz āsmānıñ kārger olması bu hafza ve bu ref’e muhtācdır ve böyle olduğu emr-i bedīhidir devrāneş kelimesinde zarûret-i vezn için nūnı sâkin okunur

(1868) Meşnevi

Hafz u ref’-i in zemīn nev’i diğer

Nîmsālî şûre nîmî sebz ü ter

Bu beyitle dağı hafzıñ ve ref’iñ envā‘-ı müte‘addidesi olmağla anıñ beyānına şürū‘ idip buyururlar ki bu kürre-yi ‘arzda olan hafz ve ref’ dağı başka bir nev’dir ve nefsi-i ‘arzıñ hafzına beñzemez zîrā nefsi-i ‘arzıñ hafzı mebsûṭ olmasından ‘ibāret idi bu hafz odur ki seneniñ nişfindaki mevsim-i şitâdır ve ‘arz çokdur ya‘nî nebātâtıdan bir sene yokdur ve yine seneniñ yarısında ‘arz nebātāt ile yeşildir ve tâzedir [İ-157a] bu nîmnden murād mevsim-i bahār ile mevsim-i şayfdır şûre kireçli ve kumlu yire dirler ki anda bir nesne nâbit olmaz bu maqāmda şûreden mevsim-i şitâda ‘arzdıan bir nesne nâbit olmadığından mecmû‘-ı zemīn murād olunmuştur ve zemīn ‘arz-ı şûreye teşbîh olunmuştur

(1869) Meşnevi

Hafz u ref’-i rûzgār-ı bâküreb

Nev’-i diğer nîm rûz u nîm şeb

Bu beyit ile dağı zamānıñ hafz ve ref'ini beyān idip buyurur ki meşakketler ile olan zamānıñ hafz ve ref'i o da bir nev'-i āhirdir ve şu vechledir ki zamānıñ yarısı gündüzdür ve dağı yarısı gicedir gündüz ref'dir ve gice hafzdır zīrā eşref olana ref'dinir ve ednā olana hafz dinir ki küreb kāfıñ zammı ve rānıñ fethiyle kerbiñ cem'idir meşakketler ma'nāsınadır bundan soñra ṭabāyi'-i hayvāniyyeniñ hafz ve ref'iniñ beyānına şürū' idip buyururlar ki

(1870) Meşnevi

Hafz u ref'-i in mizāc-ı mümtezic

Gāh şıḥḥat gāh rencurī muzic

Bu hayvānātıñ mümtezic olan mizācınıñ hafz ve ref'i dağı şu vechledir ki bedende gāhī şıḥḥat olur gāhī zaḥmet virici ḥastalık olur bunuñ dağı ref'i şıḥḥat ve hafzı ḥastalıktır muzic ef'āl bābından ism-i fā'ildir meşakket virici dimekdir

(1871) Meşnevi

Hemçünin dān cümle aḥvāl-i cihān

Ḳaḥṭ u cezb u şulḥ u ceng ü iftitān

Cihānıñ eczāsınıñ cümlesiniñ bunuñ gibi hafz ve ref'ini bil zīrā eczā-yı cihānıñ cümlesinde hafz ve ref' mevcüddür görmez misiñ cenāb-ı Ḥaḳḳıñ imtiḥānından içün eczānıñ gāh ḳaḥṭı ve gāh cezbı ya'nı bolluğı olur ve gāh biribiriyle şulḥı ve gāh biribiriyle cengi vardır eczānıñ ḳaḥṭı hafzdır ve bolluğı ref'idir ve yine cengi hafz ve şulḥı ref'dir bu dağı hafzıñ ve ref'in nev'-i digeridir ve bu maḳāmda cezbden bolluk murād olunur iftitān ifti'āl bābından maşdardır imtiḥān ma'nāsınadır

(1872) Meşnevi

in cihān bāin dü per ender hevāst

Z'in dü cānhā mevṭın-ı ḥavf u recāst

Bu dünyā bu iki kanāt gibi olan hafz ve ref' ile havādadır ya'nı nizām-ı ḥāldedir ve dağı bu hafz ve ref'den cānlar ḥavf ve recā maḳāmında ve mekāndadır eger hafz

olmasa havf itmezler idi ve eger ref olmasa recāmend olmazlar idi bu iki nesne ile Mevlā kullarını havf ve recā ile muttaşif eyledi ve Mevlānıñ dağı kullarından rāzī olduğı hāl bu iki şıfatla mevsūf olmağılıklarıdır [S-108b]

(1873) *Meşnevi*

Tā cihān lerzān buved mānend-i berg

Derşimāl ü dersemūm-ı ba‘ş u merg

İşte Cenāb-ı Kibriyā cihānıñ eczāsına böylece hafz ve ref vaz itmişdir tā ki cihān halkı söğüd yaprağı gibi ref de ve hafzda Hāk Te‘ālādan havf idici [İ-157b] ve ditredici olalar şimāl şark cānibinden esen poyrāz rüzgārınıñ adıdır bārid olmağıla insānıñ tab‘ına ferağ virir bu mağāmda murād olan ma‘nā ref e müte‘allıq olan umūrdur ve yine semūm issi esen rüzgārıñ ismidir anda sem ve zehr ālūde olmağıla insānı mūhlık olur mevti ve ba‘de’l-mevt hayāt bulmağı şimāle teşbīh ve bād ve semūma teşbīh eylediler vech-i şebe zāhirdir ve semūmdan dağı hafza müte‘allıq olan umūrı ve mekrūh nesneleri murād buyurdılar fi’l-vāki‘ böyle umūr mütezādda dünyāya mevcūd olmağıla insān havf ve recā ile muttaşif olup Vācibü’l-Vücūddan mānend-i berg-i bīd lerzān olur bu beyit beyit-i sābıkıñ mışrā‘-ı şānīsine merbūtdur

(1874) *Meşnevi*

Tā hum-ı yekrengi-yi ‘İsā-yı mā

Bişkened narh-ı hum-ı şad rengā

Ol gayete dek şu huşūşda cihān halkı lerzān olsun ki bizim ‘İsāmızıñ vağdetiniñ küpi şad reng olan ‘ālem-i keşretiñ ya‘nı bu dünyānıñ küpiniñ narhını şikest eyleye bu mağāmda ‘İsādan Hāk Te‘ālānıñ zātı murād olunur ki anıñ zātı vāhiddir ve vağdet-i haqīkīye ile muttaşıfdir Cenāb-ı Hākķıñ zātı dağı birdir ve vağdeti keşret istemeyip şıfat-ı aḥadiyetiyle bir gün olur ki bu ‘ālem-i keşretiñ ‘ār ve nāmūsını şikest eyler ve bu ‘ālemi mağv ve ifnā ider nitekim Qur‘ān-ı Kerīimde **kūlli şey’ün hālukuñ illā vechē³²¹** ve yine āyet-i āḥirde **kullu men ‘aleyhā fān ve yebkā vechü rabbike zul celālī**

³²¹“O’ndan başka her şey yok olucudur.” (Kasas 28/88)

*vel ikrām*³²² buyurmuşdur işte o güne dek hāḳ-ı cihān Cenāb-ı Hāḳdan lerzān ola dimekdir bu dünyānıñ helāke ve telefe gitdiği güne kıyāmet günü ta‘bīr olunur o günün hāḳḳında Ḳur‘ān-ı ‘Azīmde iki yüzden mütecāviz āyet-i kerīme vardır mıṣrā‘-ı evvelde bizim ‘İsāmızıñ vaḥdetiniñ küpi buyurmak ile ‘İsā ‘*aleyhi’s-selām*ñ bir küpden elvān-ı muḥtelife ile munṣebağ olan eṣvāb iḥrāc itdiklerine işāret buyurdılar narḥ nūnuñ fethi ve rānıñ sükūnıyla āḥiri hā-yı mu‘acceme olarak me‘kūlātıñ meṣrūbātıñ ve melbūsātıñ bahāsına ve kıymetine ıtlāḳ iderler lisān-ı Türkide ğalaṭ olarak ḳāf ile narḥ ta‘bīr iderler ḥum-ı ṣad rengden murādı dünyādır zīrā dünyā içünde elvān-ı muḥtelife olan küp gibidir ve narḥdan daḥı bu maḳāmda ‘ār ve nāmūs murād olunur ḥāşılı gün olur ki vaḥdet-i İlāhiyye bu dünyānıñ ‘ārı nāmūsını ifnā itmek ile maḥv idecekdir dimekdir

(1875) Meṣnevi

K’ān cihān hemḡün nemekzār āmedest

Her ḡi āncā refṭ bītelvīn ṣudest

Zīrā o cihān ki bizim ‘İsāmızıñ vaḥdetiniñ küpüdür tuz ma‘deni gibi gelmişdir ve her nesne ki oraya gitdi bireng olmuşdur zīrā orada keṣret yokdur ve elvān-ı muḥtelife daḥı olmaz ve her nesne vāhid olur vaḥdet-i ilāhiye daḥı ‘ālem-i keṣrete zıd ve ḥaşm olduğundan dünyāyı [İ-158a] maḥv ve ifnā idecekdir nemekzār tuz ma‘denine ta‘bīr iderler zīrā nemek tuz dimekdir ve yine sār edāt-ı mekāndır çeṣmsārda olduğu gibi lügāt-ı ‘Arabda memlaḥa dirler bu beyitte vaḥdet-i ilāhīyeyi bir cihāna teşbīh buyurdılar ve bu keṣret dünyāşı kıyāmet kāyim olduğu vāḳitte vaḥdet-i ilāhiyye cihānına gidip anda maḥv ve fānī olur imiş dünyāda fenāfillāh maḳāmına vāşıl olan evliyā-yı kirām o vaḥdet cihānından maḥv olduğu gibi zīrā o maḳāmıñ ehli

*Eyne hüve eyne ente eyne enā*³²³

³²² “O’nun üzerindeki her şey yok olacaktır. Kalıcı olan yalnız celal ve ikram sahibi Rab’inin kendisidir.” (Rahman 55/26-27)

³²³“O nerede, sen nerede, ben neredeyim.”

mısrâ' ını vird-i zebân eylerler ve yine *ve kad raf'aat ta'e'l- hitâb beynenâ*³²⁴ kelâmını **İbn-i Fâriż** *ḡuddise sırruhu* ḡazretleri gibi söylerler bu maḡâmda her ne ḡadar cihân-ı vaḡdetde bu 'âlem-i keşretiñ fânî olduğunu murâd-ı şerîfleri beyân ise de evliyâ-yı kirâmıñ ḡum-ı vaḡdet-i İlâhiyyede dünyâda iken maḡv ve fânî olduklarına da işâret buyururlar belki aşl maḡşûdları o maḡâmı ve o ḡâli beyândır bîtelvîn bîreng dimek ma' nâsınadır [S-109a]

(1876) *Meşnevi*

Ḥâkrâ bîn ḡalk-ı rengârengâ

Mîkuned yekreng ender ḡûrhâ

Gûyâ su'âl olundı ki yâ vaḡdet-i İlâhiyyeniñ ḡumu bu 'âlem-i keşreti bu ḡadar elvân-ı muḡtelife ile yekreng itmeye nice ḡâdir olur bu beyit ile bu su'âle cevâb buyururlar ve yine bu beyit ile irsâl-i meşel iderler ki görmez misiñ topraḡı dürlü dürlü reng ile rengâmîz olan ḡalkı olup kendüye defn olındığı vaḡitde ḡabirler içünde yekreng ve cümlesini türâb vâḡid eyler meşelâ insân-ı ebyaz ve insân-ı esved ve yine Ḥabeşî olan insân ve elvân-ı sâ'ire ile mülevven muḡtelif olan efrâd-ı beşer ve eşnâf-ı ḡayvânât cümlesi türâb-ı esved olurlar bu beyâzıñ türâb mıdır yâḡûd siyâḡıñ türâbı mıdır yâḡûd ḡayvânıñ türâbı mıdır aşlâ ve ḡaḡ' an farkı mümkün degildir bunuñ gibi bu 'âlem-i keşreti ve ḡum-ı vaḡdet-i İlâhiyye düşen evliyâ-yı kirâmı ol ḡum-ı vaḡdet elbet yekreng ider ve ideceginde şekk ve şübhe yokdur buyurmak isterler baḡuşuş ki

(1877) *Meşnevi*

În nemekzâr-ı cüsûm-ı zâhirest

Ḥod nemekzâr-ı ma'ânî dîgerest

Bu ḡâkden maşnû' olan ḡabirler ecsâm-ı zâhireniñ memlaḡasıdır böyle iken bu memlaḡa bu ḡuvvet ve bu te'sîr ve bu taşrîf vardır taḡḡîk ḡum-ı vaḡdet-i İlâhiyye ma' nâlar memlaḡasıdır elbet o bunuñ ḡayridir ve bu nemeksârıñ ḡâkden te'sîr ve taşrîfi ve ḡuvveti ziyâde olmaḡla yekreng idecegi emr-i bedîhidir cüsûm ecsâm gibi

³²⁴“Aramızda hitabın (sorumluluk) taası kaldırıldı.”

cismiñ cem‘idir bu maḳāmda ma‘ānīden murād bāṭinī ve ma‘nevī dimekdir nitekim beyān buyururlar

(1878) Meşnevi

Ān nemeksār-ı ma‘ānī ma‘nevīst

Ezezel ān tā ebed ender nevīst [İ-158b]

Bu ma‘ānī memlaḥası emr-i ma‘nevī ve bāṭinīdir ezelden ebede dek teceddüddedir ya‘nī nevligi qadīmdır ve aṣlā kendüye köhnelik gelmez ve zevāl ve telef ḥaḳḳında mümkün degildir zīrā vaḥdet-i şıfāt-ı İlāhiyyedendir ve şıfāt-ı İlāhiyyeniñ qadīmliği kütüb-i kelāmiyyede işbāt olunmuşdur

(1879) Meşnevi

Īn nevīrā köhnegī zıddeş buved

Ān nevī bīzıdd u bīnıdd ü ‘aded

Bu ‘ālemde mevcūd olan seniñ bildiğñ yeñiliğñ köhnelik zıddıdır ve mürūr-ı zamān ile zıddına munḳalib olur bu şüretde zıddı daḡı mevcūd olmuş olur līkin vaḥdet-i ilāhiyyede ve şıfāt-ı sā‘ire-yi İlāhiyyede o yeñilik zıdsız ve mişilsiz ve ‘adetsiz olmuşdur bu cihetden ḡum u vaḥdet-i İlāhiyye aḳvā olmaḳ emr-i bedīhi olmuş olur bu eelden yekreng itmege ḳavī olur

(1880) Meşnevi

Ān çünān k’ezṣaḳl nūr-ı Muştafā

Şad hezārān nev‘ zulmet şud ziyā

Bu ḡum u vaḥdet-i İlāhiyyeniñ yekreng itmesi aña beñzer ve anıñ gibidir ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafā ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḥazretleriniñ nūrunıñ cilā virmesinden nice yüz biñ nev‘ küfr zulmeti ziyā ve nūr oldu ve zulmet-i küfrüñ envā‘ı nūr olmaḡla yekreng oldu bu beyitte vaḥdet-i İlāhī küpüni yekreng itmekde faḡr-i ‘ālem efendimiziñ nūr-ı nübüvvetine teşbīḥ buyurdılar

(1881) Meşnevi

EzCühūd u müşrik ü Tersā vü muğ

Cümlegī yekreng şud z'ân alp uluğ

O zulmet-i küfr Yehüduñ ve müşrikiñ ve naşārāniñ ve mecūsiniñ küfründendir bu küfürleriñ cümlesi o ulu sultān pehlivānından içün bir reng oldu ya' nı cümlesi imān ve ziyā oldu dimekdir tersā naşāriye ve mīmiñ zammıyla muğ mecūsīye ıtlāk olunur alp hemzeniñ fethi ve lāmiñ sükūnıyla şeci' ve bahādır olana dirler uluğ hemzeniñ ve lāmiñ zammeleriyle mu' azzam olan pādişāha ıtlāk olunur şehinşāh gibi

(1882) Meşnevi

Şad hezārān sāye kūtāh u derāz

Şud yekī dernūr-ı ān ħurşid-i rāz

Nice yüz biñ sāye kısa ve uzun olarak o sır güneşi olan Hāzret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemiñ nūrunda cümlesi bir oldu sāyeniñ bir olması güneş zāhir olunca gölgeler zāyi' olur ve rüy-ı zemīnde ancak şemsiñ ziyāsı görünür keennehü cümle sāyeler bir olup 'ayn-ı ziyā oldılar bu maḳāmda sāyeden murād ümmetdir ve āftābdan murād Hāzret-i Muḥammed Muştafā 'aleyhi's-selām'dır [S-109b]

(1883) Meşnevi

Ne derāzī mānd ne kūteh ne pehn

Güne güne sāye derħurşid rehn

Sāyeniñ ne uzunı kaldı ve ne kışası ve ne yaşşısı kaldı dürlü dürlü sāyeler güneşde maḥbūsdur bu beyit ānifen şerḥde beyān olunaniñ 'aynidir ve rehn daḡı merhūn ma' nāsınadır

(1884) Meşnevi

Līk yekrengi ki ender maḥşerest

Berbed ü bernīk keşf ü zāhiREST

Bu dünyāda vaḥdet-i İlāhiyye nāehle [İ-159a] zāhir olmaz ve yine evliyā-yı kirāmīn yekrenligi daḥı nāehle zāhir olmaz līkin bir vaḥdet-i İlāhiyye ki maḥşerdedir ve aña vaḥdet-i muṭlaқа ta‘bīr olunur kāfir üzerine ve mü‘min üzerine o vaḥdet mekşūfdur ve zāhirdir zīrā Cenāb-ı Ḥaqqıñ vaḥdetinde ‘arşa-yı maḥşerde bir kimesneniñ şübhesi қalmayıdır ve maḥşer yirinde herkes mü‘mindir ve orada hiç bir kāfir yoқdur līkin o īmān mu‘teber olmaz zīrā vaḥdet-i muṭlaқа-yı ilāhiyye ‘ayān oldı ba‘de’l-mu‘āyene olunan īmān bir nesneye fāyide virmez güneş mağribden tāli‘ olduğdan şoñra kāfir İslāma gelse ve fāsık tevbe eylese o İslām ile o tevbe ‘ayānī olduğundan maḥbūl olmayınca nice biñ esrār ve umūr u mektūme ‘ayān olduğtan şoñra īmānıñ mu‘teber olmayacağı cümleñiñ ma‘lūmıdır ve emr-i bedīhidir

(1885) Meşnevi

Ki ma‘ānī ān cihān şūret şeved

Naqşhāmān derḥur-ı ḥaşlet şeved

Zīrā o cihānda ma‘nālar şūret olur ve göze görünür hattā bizim naqşlarımız şūretimize lāyık ve münāsib olur vaḥdet-i İlāhiyye daḥı ma‘ānīden bir ma‘nā olmağla bu daḥı maḥşer yirinde cümleye zāhir olsa gerekir

(1886) Meşnevi

Gerded āngeh fikr naqş-ı nāmehā

İn biṭāneh rūy-ı kār-ı cāmehā

O zamān qalbde olan fikr nāmelerin ve defterlerin naqşı olur ya‘nī fikr qalbde maḥfī iken nāmelere yazılıp maḥsūs ve zāhir olur bu astār daḥı cāmelerin yüzi ve qumāşı olur ya‘nī maḥfī olan umūr-ı zāhire iḥrāc olunur dimekdir biṭāne bānıñ kesriyle cāmeniñ astārına dinir ve yine rūy-ı kār cāmeniñ yüzine ve qumāşına dinir

(1887) Meşnevi

İn zamān sırhā mişāl-i gāv-ı pīs

Dūk-ı nuṭṭ ender milel şad reng rīs

Bu zamān ki kıyāmet günüdür sırlar alaca öküz gibidir ve dağı ig gibi nuṭṭ-ı āhiretde milel-i muhtelifi içinde yüz reng iplik egiricidir bu mışrā‘lardan dağı murād āhiretde sırlar āşkāra olur demekdir gāv-ı pīs alaca öküze dirler dük dağı iplik egirilen ige dirler reng rīs reng egirici demekdir

(1888) Meşnevi

Nevbet-i şad rengiyest ü şad dili

‘Ālem-i yekrengi ki gerded celi

Keenne dindi ki yā bu dünyāda altun sırlar āşkāra olmaz bu beyit ile cevāb buyururlar ki bu dünyā yüz renglilik ve yüz dillik növeti ve zamānıdır birlik ‘ālemi kaçan burada zāhir olur böyle olunca elvān-ı muhtelifi ve kulüb ve mütenevvi‘ bu ‘ālemde mevcūd olur ve vahdet-i mutlaқа bu ‘ālem-i keşretde zāhir olmaz vahdet-i mutlaқanın zuhūrı ancak dār-ı āhirete kalmışdır ve orada milel-i muhtelifeniñ kulūbı ve i‘tikādları yekreng olsa gerekdir

(1889) Meşnevi

Nevbet-i zengīst Rūmī şud nihān

İn şebest ü āftāb ender rihān

Bu dünyā zengīleriñ ve қара yüzlüleriniñ nevbetidir ya‘nī anlarıñ rezīl olmadıklarınuñ zamānıdır [İ-159b] ve Rūmī ve ḥüsnü’l-vech olanlar bu ‘ālemde nihān oldılar ve bu ‘ālem-i dünyā gice gibidir ve dağı āftāb zīr-i zemīnde ḥabsdedir böyle olunca zengī ve Rūmī ma‘lūm olmazlar āftāb-ı kıyāmet tāli‘ olmadıkça

(1890) Meşnevi

Nevbet-i gürgest ü Yūsuf zīr-i çāh

Nevbet-i Kıbttest ü Fir‘avest şāh [S-110a]

Bu ‘ālem-i dünyā қurd gibi zālimleriñ nevbetidir ve dağı Yūsuf sīretler zīr-i çāhda maḥfīdir ve yine bu dünyā kıbtīleriñ hoş ḥāl olmasının zamānıdır zīrā Fir‘avn-ı bī‘avn pādīşāhdır fir‘avnıñ vaқtinde kıbtīler maқbūl ve İsrā’illiler maḥzūl idiler

(1891) *Meşnevi*

Tâ zirîzk-ı bîdirîg-i hîrehand

În segânra hîşşe bâşed rûz-ı çend

Hattâ yüze gülüci ve bîdirîg olan rızqdan bu kelblere bir kaç gün hîşşe ola ve zevk ile yiyeler ve cünbüş ideler

(1892) *Meşnevi*

Derderûn-ı bîşe şîrân muntaşır

Tâ şeved emr-i ta‘âlev münteşir

Orman içünde arslânlar gibi olan Teñrı dostları muntaşırđırlar hattâ anlara Cenâb-ı Hâqdan geliñiz emr-i münteşir ola ve kıyâmet kıyım ola ve anlarıñ nevbet-i i‘tibârı dağı gele

(1893) *Meşnevi*

Pes birûn âyend ân şîrân zimerc

Bîhicâbî Hâq nemâyed dağı u ħarc

Böyle olunca o mer‘ânıñ arslânları dağı mer‘âdan taşra gelirler anlara dağı Cenâb-ı Hâq hicâbsız ve âşkâre irâdını ve maşrafını gösterir ya‘nî Hâq anlara ne virmiş ve anlar dağı Mevlânıñ virdiginden râh-ı Hâqda ne şarf itmişler ħesâbları rû‘yet olunup ecrleri virilir anlar dağı o ücretler ile merâtib-i ‘âliyeye nâyil olurlar

(1894) *Meşnevi*

Cevher-i işân begîred berr ü bağır

Pîse gâvân bismilân-ı rûz-ı nağır

Şîrân Hüdânıñ cevherleri ve kerâmetleri ve şân ve şöhetleri dünyâda kırayı ve deryâyı ihâta ider alaca öküze beñzeyen ‘avâm-ı nâs rûz-ı nağır gibi olan kıyâmet gününüñ bu boğazlanmışlardır ya‘nî anlarıñ dünyâda bir i‘tibârı olmadığından ma‘âdâ âħiretde dağı cehennemde azâb-ı elîme giriftâr olurlar dimek olur

(1895) *Meşnevi*

Rûz-ı naḥr-ı rustḥîz-i sehmnāk

Mü 'minānrā 'ıyd u gāvānrā helāk

Çorçulı rûz-ı narḥa beñzeyen kıyāmet günü mü 'minlere bayram ve öküzlere helâkdir
sehmnāk maḥûf ve çorçulı nesneye dirler

(1896) *Meşnevi*

Cümle-yi mürġan-ı āb ān rûz-ı naḥr

Hemçü keştîhā revān berrûy-ı baḥr

Şu kuşlarınıñ cümlesi o rûz-ı saḥre gibi olan kıyāmet günü helāk ve 'azāb baḥrınıñ
yüzi üzerinde gemiler gibi revān ve seyr idici olurlar ya' nî 'azāb-ı Ḥüdādan necāt ve
ḥalāş bulurlar dimek olur mürġan-ı 'ābdan murād bālāda mürûr eyleyen şîrān-ı
Ḥüdādır

(1897) *Meşnevi*

Tā ki yehluk men helek 'an beyyineh

Tā ki yencū men necā v 'esteykineh

Çıyāmet günü mü 'minlere 'ıyd günü ve öküz gibi kâfirlere helāk günü andan içün oldu
ki beyyine-yi vāzıḥadan ba' id olduğundan içün dünyāda [İ-160a] helāk-i ma'nevî ile
helāk olan kâfirler şimdi burada helāk olsunlar ya' nî 'azāb olunsunlar ve yine
beyyine-yi vāzıḥaya qarīb olup ve imān idip ve o beyyine-yi vāzıḥaya istikādan
idenler dünyāda cem' i-i bilādan necāt buldukları gibi bu rûz-ı kıyāmetde daḥı necāt
bulsunlar evvelki helākdan murād kıyāmetde olan helāk-ı şuverîdir ve 'azāb dimekdir
zîrā kıyāmetde mevt yoḡdur ki helāk-ı ḥaḳîķî buluna ikinci helākdan murād helāk-ı
ma'nevîdir ki ḍalālet ve küfr ve ḥızlān murād olunur beyyineniñ luġat ma' nāsı şahid
dimekdir ve yine ḥüccet ve delîl ma' nāsına daḥı gelir bu maḳāmda beyineden murād
Çur'an-ı Kerîmü'l-i şāndır yāḥud Ḥazret-i Muḥammed Muştafā ṣallallāhu te'ālā
'aleyhi ve sellem efendimizdir yāḥud dîn-i İslāmdır ki cümlesi şahide ve delîle ve

hüccete beñzerler ve yine bil ki ‘an kelimesi bu‘d içündür ma‘nāsı beyyine-yi vāzihada bu‘dlarından içün ve ‘adem ĩmānlarından içün helāk oldular demek olur ve yine yencū kelimesinde olan necātdan murād necāt-ı uhrevīdir ve necā kelimesinde olan necātdan murād ĩmān sebebiyle dünyāda olan necātdur fi‘l-vāķi‘ dünyāda bir kimesneye mü‘min olsa çok āfetden hālāş bulur esteyķān istif‘āl bābından maşdardır bir nesneyi yaķın ile bilmege ve cezm itmege dirler zāmīri daķı beyyineye rāci‘dir şāhid-i te‘vīli ile [S-110b]

(1898) Meşnevi

Tā ki bāzān cānīb-i sulţān revend

Tā ki zāgān sūy-ı gūristān revend

Hattā ki toĝānlar necāt bulup sulţān tarafına gitsinler ve iltifāt-ı ilāhiye şāyeste olsunlar hattā ki ķārgalar ‘azāb olunup maķbere tarafına gitsinler ve anda yine ‘azāb olsunlar gūristānden murād cehennemdir

(1899) Meşnevi

K ‘üstüh‘ān v ‘eczā-yı serĝin hemķūnān

Nuķl-ı zāgān āmedest ender cihān

Andan içün ķārgalar gūristān cehenneme gitsinler ki kemik ve necāset eczāsı itmek gibi anlara dünyāda tā‘am ve ĝidā gelmiş idi ve anı yirler idi āhıretde daķı cehennem ki maķbere gibidir anda daķı necise müte‘allik tā‘am ve ĝidā vardır varsınlar andan ekl itsinler diyü cehenneme Mevlā anları gönderse gerekdir līkin anlar ki bāzān-ı haķīķatdır ve dünyāda yirleri pādişāhın eliniñ üsti ve bilegidir ve ĝidāları kebāb ve et‘ime-yi nefisedir ve cīfe ile tegaddī itmezler anları cennete gönderir zīrā cennetde anlara lāyık tā‘am-ı pāk ve şarāb-ı müşknāk vardır andan tenāvül itsinler içün nuķl nūnuñ ve ķāfiñ zammeleriyle tā‘am ma‘nāsınadır

(1900) Meşnevi

ķand-ı hikmet ezkuca zāĝ ezkuca

Kirm-i sergîn ezkuçâ bâğ ezkuçâ

Ma‘ârif-i İlâhiye şekkeri kândandır ve ne maqâmdandır ve ne a‘lâ şey’dir [İ-160b] kârğa gibi cîfe hor ve aḥḳar-ı tıyûr kândandır bu ikisiniñ mâbeyninde ‘azîm tefâvüt ve bu‘d vardır bunun gibi cennet tâ‘amı ki kând-ı ḥikmet gibidir tâ‘am-ı cinâniye anlara virilmez belki anlara lâıyık olan gûristân-i caḥîmiñ murdâr tâ‘amı ve şarâbıdır binâberîn caḥîme giderler kâle Allâhu Te‘âlâ fî kitâbe’l-kerîm ***ve yusḳa min mâ’in ṣadîd***³²⁵ ya‘nî ehl-i cehennem ceryân iden irinli şû ile saḳî olunurlar demek ma‘nâsına olur ve daḥı necâset kurdı kândandır bâğ kândandır bunlarıñ beyninde yine bu‘diyyet-i ‘azîme vardır böyle olunca necis ve cîfe ekl iden kûrda bâğın mîvesi virilmez bunun gibi bâğın mîvesine beñzeyen tâ‘am-ı cinâniye germ-i sergîn gibi aḥḳar küffâr-ı ḥâksâra revâ görölmez bu cihetden muḳa‘arları dârü’l-bevâr olan cehennem olur

(1901) Meşnevi

Nîst lâıyık ğazv-ı nefis ü merd-i ğar

Nîst lâıyık ‘ûd u müşk ü kûn-ı ḥar

Nefs-i emmâreniñ ğazâsı ve cihâdı kaḥbe ve rusbi sîret merd ile lâıyık degildir ve yine ‘ûd ve müşk râyiḥası merkebiñ dübüri ile lâıyık degildir zîrâ ‘avret gibi âdem nefs-i emmâreniñ mücâhedesine taḥammül idemez ğâyetde a‘şabdır merd-i bahâdır ve pehlivân ister ve yine ‘ûd râyiḥası misk kokuşu laṭîf ve beyne’l-nâs mu‘teber ve maḳbûldür merkeb gibi aḥḳar ḥayvânâtın dübüri ki aḥḳar ‘uzvıdır aña bunları şormak ve kevn-i ḥarı böyle laṭîf râyiḥalar ile tebhîr itmek aṣlâ münâsib degildir bunlar birbirine münâsib olmadığı gibi küffâr daḥı dâr-ı ikrâm olan cennete münâsib degildir buyurmak isterler

(1902) Meşnevi

Çün ğazâ nedhed zenân râ hîç dest

Key dehed ân ki cihâd-ı ekberest

³²⁵ “... ve irinli sudan içirilecektir.” (İbrahim 14/16)

Çünkü cihād-ı aşğar ki küffār ile cengdir zenāne bu müyesser olmaz kaçan el virir ve müyesser olur o cihād ki aña cihād-ı ekber dinir murād nefis-i emmāre ile mücāhededir bu ašlā zen sīretleriñ elinden gelmez ve kudretleri yetişmez belki bu cihād merdān-ı dilāverāne našīb olur ve fī'l-ḥadīṣ-i şerifde *mine'l-cihādi'l-aşğari ile'l-cihādi'l-ekberi*³²⁶

(1903) *Meşnevi*

Cüz benādir derten-i zen Rüstemi

Geşte bâşed ḥife hemçün Meryemi

Cihād-ı ekber hiç bir zeniñ elinden gelmez illā nādir olarak zen şüretinde bir Rüstem şıfat pehlivān gizlenmiş ola Ḥazret-i Meryem *raḍiyallāhu te'ālā* 'anhā vālidemiz gibi ki bunlar zen şüretinde bir recül ve şecā'adır şu nazm-ı celīl Ḥazret-i Meryemiñ ululuğuna delāletde kifāyet ider ḳālellāhu te'ālā *ve iz ḳāleti'l-melā'iketü yā Meryemu innallāhaşṭafāki ve ṭahhāreki veşṭafaki 'alā nisā'il-'alemīn*³²⁷ bu āyet-i kerīme delāletde kāfīdir ḳālellāhu te'ālā *ve Meryemebnete 'imrānelleti aḥşanet fercehā fe nefahñā fihi min rūḥinā ve şaddeḳat bi kelimāti rabbihā ve kutubihī [İ-161a] ve kānet mine'l-ḳanitin*³²⁸ [S-111a]

(1904) *Meşnevi*

Ān çünān k'ender ten-i merdān zenān

Ḥufyeend ü māde ezza'f-ı cenān

Zen teninde Rüstem ya'nī merd-i kāmiliñ maḥfī olması anıñ gibidir ki merdāniñ teninde zenler maḥfī olmuşlardır ve daḥı ḳalbleriniñ za'findan anlar dışıdırler hülāşayı kelām zen şüretinde erkekleriñ mevcūd olması aña beñzer ki merdān şüretinde 'avretler maḥfī olurlar fi'l-vāḳi' erkek şüretinde çok kimesneler vardır ki anlar er

³²⁶“Küçük cihattan daha büyük bir cihada geldiniz” Coşan M.E (2008). *Hadis Dersleri* 3, (Hazırlayan: Metin Erkaya) s.492.

³²⁷“Hani melekler: ‘Ey Meryem! Allah, seni seçti, arındırdı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.’ demişti.” (Ali İmran 3/42)

³²⁸“İmran kızı Meryem; o çok ırzını korumuştı. Ona ruhumuzdan üfledik. O, Rabb’inin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve gönülden saygı gösterenlerden oldu.” (Tahrim 66/12)

olmayıp haqīkatde ‘avretdirler zīrā ne cihād-ı şuverī itmege kâdir olur ve ne cihād-ı ma‘nevī itmege kâdir olur zīrā çok kimesneler vardır ki cengden firār iderler ve yine çok kimesneler vardır ki mürşid-i kāmilden mücāhede sebebiyle sülūkı terk idip firār iderler bunlara ricāl dinmez her ne kadar ricāl şūretinde iseler de belki nisvān zümresine mülhākdırlar ve nisādan ma‘dūddurlar cenān cīmīñ fethiyle müfred olarak kalb ma‘nāsınadır

(1905) Meşnevi

Ān cihān şūret şeved ān mādēgī

Her ki dermerdī nedīd āmādēgī

O cihān-ı āhīretde o dişilik muşavver olur ve maḥşer yirinde zen şūretinde ḥaşr olur her şol kimesne ki kendi recūliyyetinden cihān-ı āhīrete āmāde olmadı ve zād-ı āhīret tedārikini görmedi böyle recül her çend ki dünyāda recül hey’etindedir haqīkatde ‘avret olduğundan maḥşer yirinde ‘avret şūretinde ḥaşr olsa gerekdir nitekim Ḥazret-i Meryem ve anīñ emsāli nisā-yı ‘ārifāt āhīretde ricāl şūretinde muşavver olurlar egerçi Cenāb-ı Mevlānā böyle olacağını tasrīḥ buyurmadılar ise de bu ma‘nāya işāret vardır ve bu beytiñ merfūm-ı muḥālifi mu‘teberdir ān cihān kelimesinde der muḥadder olmağla der ān cihān taḫdīrindedir şūret daḥı maşdar bīma‘nā-yı mef’ūl olmağla muşavver ma‘nāsınadır

(1906) Meşnevi

Rūz-ı ‘adl u ‘adl dād-ı derḥurest

Kefş ān-ı pā küllāh ān-ı serest

Su’āl olundu ki altun ba‘zı ricāl nisā şūretinde ve yine altun ba‘zı nisā ricāl şūretinde ḥaşr olur bu beyit ile cevāb buyururlar ki ‘arşa-yı maḥşer ‘adālet günüdür ve daḥı ‘adālet her şey’e lāyıkını virmekdir eger Ḥazret-i Meryem recül şūretinde maḥşer yirinde olmasa ‘adl olmamış olur ve yine nefs-i emmāre ile mücāhedeye kâdir olmayan ricāl nisā şūretinde ḥaşr olmasa yine ‘adl olmamış olur ‘arşa-yı ḥaşr

meydân- ı ‘adâletdir kâlellâhu te‘âlâ *eleysallâhu bi ahkemi’l-hâkimîn*³²⁹ ahkem burada ‘adl ma‘nâsınadır hülâşa-yı kelâm rûz-ı cezâda herkes ne hâlde ise o şûretde haşr olur buyurmak isterler *fe te’tûne efvâcâ*³³⁰ nazım-ı celîlinden [İ-161b] dahı böyle olduğı zâhirdir mışrâ‘-ı şânîniñ ma‘nâsı pâbüç ayağa lâyıkdır ve külâh dahı başa lâyıkdır külâhı ayağına giymek ve pâbücı başına koymak ve şun‘uñ hilâfına hareket olur bunun gibi Hâzret-i Meryemiñ zen şûretinde maşşer yirine kelimesi külâhı ayağına giymek gibidir bu ise emr-i kabîhdir ve ‘adl-ı İlâhîye muhâlifdir

(1907) *Meşnevi*

Tâ bemaţlab derresed her t̃alibî

Tâ begarb-ı ĥod reved her ģaribî

Cenâb-ı Hâķ andan içün ‘adl ider ki her t̃alib maţlabına irişsin meşelâ Hâzret-i Meryemiñ maţlabı merâtib-i ricâldedir zen şûretinde olmasa murâdına yine vâşıl olmamış olur ve yine her ģarib kendi mağribi cânibine gitsin içündür eger ģariş kelb şûretinde haşr olmasa ve insân şûretinde ‘arşa-yı maşşere gelse cehenneme o şûretle gitmek lâzım gelir bu beyitden müstebân olur ki beşer şûretinde cehenneme gidilecek degilmiş ģarib âfil ve zâyil ma‘nâsınadır ve mağribden bu maķâmda cehennem murâd olunur [S-111b]

(1908) *Meşnevi*

Nîst her maţlûb ezţalib dirîĝ

Cüft-i tâbiş şems ü cüft-i âb miĝ

Her murâd müridden esirgenmiş degildir görmez misin güneşiñ murâdı ve cüft olmağa lâyıķı ziyâdır işte o ziyâ aña virilmiştir ve dahı şehâbıñ maţlûb ve murâdı âbdır ve aña virilmege lâyıkdır âb dahı buluta Hâķ tarafından virilmiştir bu beyitden zâhir olan budur ki maţlûb t̃alebinden dirîĝ degil imiş lîkin t̃alibde ehliyet dahı lâzım imiş eger t̃alib ehl degil ise her ne ķadar o maţlûbı t̃alebde olur ise de virilmez imiş

³²⁹ “Allah hüküm verenlerin, en iyi hüküm vereni değil mi?” (Tin 95/8)

³³⁰ “... bölükler halinde gelirsiniz.” (Nebe 78/18)

(1909) Meşnevi

Hest dünyā qahrhāne-yi Kirdgār

Qahr bîn çün qahr kerdī ihtiyār

Ey âdem dünyā Hazret-i Haqqıñ qahrhānesidir çünki sen qahrhāneyi Mevlānıñ luṭfhānesi üzerine tercih itdiñ dār-ı Haqqıñ qahrını gör ve qahr ve ‘azabdan ictināb itme ve şikāyet eyleme lîkin evliyā-yı kirām qahrhāne ola dünyāyı terk itmişlerdir bināberin maḥhūr olmazlar ve yine dār-ı lüṭfunı ihtiyār itmişler bu celden dünyāda ve âhîretde ikrām olunurlar bundan soñra dünyānıñ ‘avām haqqında dārü’l-qahr olduğunu beyāna şürü‘ idip buyururlar ki

(1910) Meşnevi

Üstüh’ân u müy-ı maḥhūrân niger

Tîğ-i qahr efkende ender baḥr u berr

Qahr olunmuşlarıñ kemigini ve saçını gör ve ‘ibret al zîrâ Vâcib Te’âlâ Hazretleri tîğe beñzeyen qahrını deryāya ve qarayā bırakmışdır deryāda helāk olanlar qavm-i Nuh ‘aleyhi’s-selām gibi ve Fir‘avn-ı bed nihād gibi qarada helāk olanlar qavm-i ‘Âd ve qavm-i Şemūd ve qavm-i Lûṭ ve qavm-i Şu‘ayb ‘aleyhimü’s-selām gibi üstüh’ân ve müydan murād maḥhûrlarıñ vücūdına delâlet iden âşâr ve ‘alāmât dimekdir [İ-162a]

(1911) Meşnevi

Perr ü pây-ı mürğ bîn bergird-i dām

Şerḥ-i qahr-ı Haq kunende bîkelām

Tüzāk etrâfı üzerinde mürğ-ı girifteniñ kırılmış qanādını ve ayağını gör bunlar lisân-ı ḥâl ile dām vâsıtasıyla kendülerine olan qahr-ı Haqqı söylerler bunuñ gibi maḥhûrlarıñ dahı eşerleri ve ‘alâmetleri saña lisân-ı ḥâl ile qahr-ı Hüdayı ifade iderler mışrâ‘-ı şânide zannım odur ki şerḥ-i qahr-ı dām buyrulmuşdur ve lîkin kalem-i nâsihden sehv ile şerḥ-i qahr-ı Haq vâki‘ olmuşdur şerḥde nev‘ummâ taşhîḥ ma‘nâ olundı vaqt olına

(1912) *Meşnevi*

Mürd ü bercây-ı harpüşte nişând

V'ân ki köhne geşt hem püşte nemând

Ehl-i dünyâ öldi ve kabre girdi anıñ yirine Cenâb-ı Hâk harpüşte dikdi o kimesne ki kabrinde eskidi ve köhne mürdelerden oldı harpüştesi dahı qalmayıp kabri zemîne berâber oldı harpüşte kabriñ üzerinde deve örgüci resminde olan toprak yığınınā dirler hikâyet H'âce **Naşreddîn Efendi** merhûm 'aşrında haste olmuş ba'zı ahbâbı cem' olup iyâde içün gitmişler H'âce Efendi dimiş ki ey yârân size vaşîyyetim olsun ben eger ölürsem beni bir eski mezâra defn idiñiz ve cedîd kabır hafr itmeyiñiz dimişler ki altun böyle idelim cevâbında dimiş ki münkerin su'âl içün geldiği vaktde ben eski ölülerdenim kabre nazar idiñiz eger inanmazsañız ben yeñi geldigim vaktde sizler geldiñiz su'âller ve cevâblar oldı siz şaşırıp tekrâr yine geldiñiz diyerek başımdan def' iderim dimiş

(1913) *Meşnevi*

Herkesîrâ cüft kerde 'adl-i Hâk

Pîlrâ bâpîl ü bakrâ cins-i bak

Her kimesneyi Hâk'kîñ 'adâleti biribirine eş eylemiş fili fil ile ve sivri sinegi sivri sinek ile zîrâ bunlar biribirisiniñ mişli ve cinsidir bu beyit bâlâda mürûr iden 'adele müte'allik olmağla yine 'adlûñ beyânına şürû' buyurdılar bak bâniñ fethiyle sivri sinege dinir bir adı dahı bâ' uzadır

(1914) *Meşnevi*

Mu 'nis-i Aḥmed bemeclis Çâryâr

Mu 'nis-i Bū Cehl 'Utbe v'Zülḥımār

Hâzret-i Aḥmed 'aleyhi's-selâmñ meclis-i şerîfinde müşâḥibi çehâr yâr-ı güzîn *rıdvānullāhi te'ālā 'aleyhim ecma'în* hâzretleridir zîrâ Çehâryâr faḥr-i 'âlemiñ cinsidir ve yine Ebū Cehliñ cinsi 'Utbe v'Zülḥımār laḳabıyla mülâkḳab olan

kâfirlerdir zîrâ bunlar dağı biribirisiniñ cinsidir Zülhümâr kağı kâfirdir ve ismiñ nedir bilmem ve şârihler dağı bilmezler imiş ki yazmamışlar faķaķ Surûrî Efendi şü miķdâr yazmış ‘*Utbe ferzendi Ebû Lehebest v’Zülhümâr nâm merdist ezyârân Ebû Cehl* [S-112a] [İ-162b]

(1915) Meşnevi

Ka’be-yi Cibrîl ü cânhâ Sidreyî

Kible-yi ‘abdü’l-buţûn şud süfreyî

Cebrâyil ‘aleyhi’s-selâmñ ka’besi ve ervâh-ı tayyibeniñ ka’besi ya’nî teveccüh itdikleri mekân Sidret’ül-müntehâdır zîrâ Cenâb-ı Hâķda Sidre kurb-ı ma’nevî ile karîbdir ve tecellî-yi İlâhî maķallidir ve lîkin ekûl olanıñ kiblesi tâ’am sofrasıdır ve dâyimâ aña teveccüh ider hâşıl-ı kelâm yine herkes kendi cinsine mâyl ve anıñla ülfet idicidir demekdir ba’zı nüşhada vâv-ı ‘âţıfa olmamağla Cibrîl cânâ müzâfdır ma’nası Cibrîl gibi olan cânların kiblesi demek olur ve ervâh Cibrîle teşbîh olunmuş olur ‘abdü’l-buţûn keşret-i ekle mübtelâ olana dirler buţûn baţnıñ cem’idir ve baţn kârın demekdir lîkin bu maķâmda buţûndan mi’de ve bağırsaklar murâd olunur ma’nası mi’desiniñ ve bağırsaklarınıñ kûlı demek olmağla ekûlden kinâye kılınmışdır ve bu ekûlün maţmağ-ı nazarı sofa olduğundan sofrayı kibleye teşbîh idip ba’de ‘abdü’l-buţûna müzâf itdiler

(1916) Meşnevi

Kible-yi ‘ârif buved nûr-ı vişâl

Kible-yi ‘aķl-ı müfelsif şud hayâl

Ve yine ‘ârifñ kiblesi ve manzârı vuşlat-ı İlâhîniñ nûrı olur ve o nûrı ister zîrâ anıñ cinsidir ve lîkin felsefe ‘ilminde mâhir olan ‘aķlñ kiblesi evhâm-ı hayâldir müflis hûkemânıñ ‘ilmini bilene dirler hikmet ve hey’et ve mantıķ hendese ve hesâb ‘ilmleri gibi

(1917) Meşnevi

Kible-yi zâhid buved Yezdân-ı ber

Kible-yi muṭmi‘ buved hemyān-ı zer

Dünyâyı târik olan ehl-i zühdüñ kıblesi ihsân idici Allāhu Te‘âlâ olur ve dāyimā anlar Hakkā müteveccih olurlar ehl-i ṭama‘ ın daḥı maḥal-i teveccühi altun kîsesi olur ve o kîseyi kendüye büt idip aña ṭapar zîrâ ehl-i zühd dünyâdan i‘razda Cenâb-ı Hakkā müşâbihdirler ve ehl-i ṭama‘ daḥı altunuñ cinsidir muṭmi‘ ef‘âl bâbından ism-i fâ‘il olup ṭama‘ ve hırş ile muttaşif olana dirler yâḥūd ism-i mef‘ûl olup ṭama‘ lanmış ve ḥarîs kılınmış demek ola hemyān hânîñ kesriyle ve mîmîñ sükûnıyla altun kîsesine dinir

(1918) Meşnevi

Kible-yi ma‘nâverân şabr u direng

Kible-yi şûretperestân naḳş-ı seng

Ma‘nâya ve ‘ilm-i ḥaḳîḳate mensûb olanlarıñ kıblesi şabr ve te‘ennîdir şabr ‘ibâdetiñ nefse acı gelmesine olur ve daḥı nefis menhiyyâta sevk ider ve delâlet ider ve insânîñ gözine muḥarremâtı hoş ve lezîz gösterir bu cihetden menhiyyât maḥbûb görünmek ile anı irtikâb itmemege olur ve yine Mevlânîñ cānib-i ma‘nevîyesinden gelen belâya bir ferde şikâyet itmemege olur direng dālîñ kesriyle ve rânîñ fethiyle te‘ennî ve te‘ḥure dirler emr-i dünyâda bu ḥâl memdûḥdur lîkin âḥiret emrinde ‘acele maḳbûldir ve fi‘l-ḥadîṣ-i şerîfde ***meni arâde’l-ḥacce felye‘cel***³³¹ ve yine nazm-ı celîlinde ***ve sâri‘û ilâ maḡfiretin min rabbikum***³³² ve âyet-i âḥirinde ***sâbiḳu [İ-163a] ilâ maḡfiretin min rabbikum***³³³ buyrulmuşdur ma‘nâ ḥaḳîḳate ve bâṭına dirler der edât-ı nisbetdir ma‘nâsı ehl-i ḥaḳîḳat demek olur ve daḥı ehl-i zâhiriñ kıblesi ṭaş naḳşı olur şûretperestden murâd ‘avâm-ı nâsdir naḳş-ı sengden murâd dünyâda olan

³³¹“Kim hac yapmak isterse acele etsin. Çünkü olur ki insan hastalanır (bineği) kaybolur, (gitmeye mani) bir iş zuhur eder.” Ebu Davud, Menasik, 6(2/141).

³³²“Rabb’inizin bağışlamasına ve muttakiler için hazırlanmış, yer ile gök arası kadar geniş olan Cennet için yarışın.” (Ali İmran 3/133)

³³³“Rabb’inizin bağışlamasını, Allah’a ve Resullerine inananlar için hazırlanmış, genişliği gökle yerin genişliği gibi olan Cennet’i kazanmak için yarışın. İşte bu, Allah’ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Ve Allah, büyük lütuf sahibidir.” (Hadid 57/21)

cemādler gibidir elmās ve zümrüd ve yāķūt ve incü ve altun ve gümüş gibi işte ehl-i dünyā bunları severler ve bu cevāhiri kıble ittihāz iderler

(1919) Meşnevi

Kıble-yi bâṭınniṣṣān zülminen

Kıble-yi zāhırpereṣṣtān rüy-ı zen

Ḥalvetniṣṣān ve münzevī olanlarıñ kıblesi Allāhu Te‘ālā Ḥazretleridir zülminen iḥsānlar şaḥibi dimekdir murād Allāhu Te‘ālā Ḥazretleridir fi’l-vāķi‘ ehl-i sūlūk Mevlāya müteveccih ve māyildir dünyāyı ve cāhını aṣlā istemezler līkin ehl-i dünyānıñ kıblesi ‘avretiniñ yüzüdür ya‘nī ehl-i dünyā müştehiyyātına māyildir demek olur

(1920) Meşnevi

Hemčünin bermişümür tāze vü köhn

V’er melūlī rev tu kār-ı ḥ’iṣ kun

Bunuñ gibi tāze ve eski şay ya‘nī iyüye meyl idenleri ve köhne maķūlesine māyil olanları ta‘dād eyle ya‘nī şunlar şuñā māyil olurlar ve buñlar buna māyil olurlar diyerek ta‘dād ile ziyāde çok ta‘dād idecek şey’ bulursun eger saña fütūr gelmiş ise yūri işte nazar eyle ve işine baķ işte ben saña bu miķdārını ta‘dād itdim bunuñla iktifā eyle demek olur [S-112b]

(1921) Meşnevi

Rızķ-ı mā derkā’s-ı zerrin şud ‘uķār

V’ān segānrā āb-ı tutmāc u tegār

Bizim rızķımız altun kāse içünde şarāb-ı maḥabbet oldu zīrā ‘āşıķların rızķı böyledir kāseden murād gönüldür ve daḥı kilāb gibi olan ehl-i dünyānıñ rızķı çulmakdan ḥamīr şurbası şuyı oldu işte ehl-i dünyānıñ tā‘amı ve ğıdāsı böyle denī şey’lerdir āb-ı tutmācdan murād at‘ime-yi dünyādır her ne ķadar nefis tā‘am ise de ḥāşıl-ı kelām

evliyânîñ tâ‘amı tâ‘am-ı rûhânîdir ve ehl-i dünyânîñ tâ‘amı ta‘âm-ı cismânîdir demek olur ‘uqâr ‘aynîñ zammıyla ‘Arabî olarak bâde ma‘nâsınadır

(1922) *Meşnevî*

Lâyık-ı ân ki bed’û hû dâdeem

Derhûr-ı ân rızık bufristâdeem

Keennehü dindi ki altun siziñ tâ‘amıñız böyle rûhânîdir ve nefîsdir bu beyit ile cevâb buyururlar ki ol nesneye lâyıķ olan ki biz anıñla hûy itmişdir murâd maḥabbetdir aña lâyıķ rızık gönderilmişdir ve aña lâyıķ rızık dahı tâ‘am-ı rûhânîdir

(1923) *Meşnevî*

Hûy-ı ânrâ ‘âşık-ı nân kerdeim

Hûy-ı înrâ mest-i cânân kerdeim

Ehl-i dünyânîñ ṭab‘ınıñ nâmını itmek ‘âşıkı eylemişizdir ya‘nî anıñ ṭab‘ınıñ nâmına ‘âşık-ı nân tesmiye eyledik dimekdir ve bu ‘âşıkıñ hûyunuñ nâmını mest-i cânân tesmiye itmişizdir

(1924) *Meşnevî*

Çün beḥûy-ı ḥod ḥoşî vü ḥurremî

Pes çi ezderḥûred-i ḥüyet mîremî

Çünkü ey nân ‘âşıkı kendi hûyuñla ḥoş ve şâdsıñ böyle olunca kendi hûyunuñ lâyıķı olan [İ-163b] isimden altun ürkersiñ ve altun ‘âşık-ı nân dindikçe infi‘âl idersiñ buña infi‘âl itmemek lâzım idi ḥurrem ḥânıñ zammı ve rā-yı müşeddedeniñ teşdidiyle mesrûr ma‘nâsınadır derḥûred ve yine dâlsız derḥûr lâyıķ ma‘nâsınadır remî fi‘l-i muzâri‘ müfred-i müzekker-i muḥâṭabdır ürkersin dimekdir

(1925) *Meşnevî*

Mâdegî ḥoş âyedet çâder begîr

Rüstemî ḥoş âmedet ḥançer pezîr

Eger saña ‘avretlik hoş gelir ise zehrine ferāce tut ‘avret tesmiyesine gücenme eger Rüstem bahādır tesmiyesi hoş gelir ise miyânına bir hançer tut Rüstem ol ve ‘avret libāsından şoyun ki saña kadın dimesinler ve illâ bu hey’etde iken ‘avret dirler

(1926) *Meşnevi*

În sūhan pâyân nedāred v’ân fakîr

Geşteest ezzaḥm-ı dervîşî ‘akîr

Bu söz encām tutmaz bu sözi terk eyle zîrâ o fakîr fakrın zahmından siñiri kesilmiş olmuştur ve fakrdan helâkı muḳarrerdir ‘akîr fa‘îl bema‘nâ’ül-mef‘ûldür siñiri ḳaṭ‘ olunmuş demek olur **Ḳışsa-yı ân gencnâme ki derpehlû-yı ḳubbe rûy bekıble kun ve tîr derkemân nih ve bîned ezāncâ ki üftad gencest** Burası o Gencnâmeniñ ḳışsasıdır ki anda yazılmışdır fulân maḥallede olan ḳubbeniñ yanında ṭur ve yüzini ḳıbleye eyle ve bir oḳ kemâne vaż‘ eyle o oḳı remî eyle o maḥalle ki oḳ vâḳi‘ olur orada ḥazîne vardır aña mâlik olursuñ

(1927) *Meşnevi*

Dîd derḥ‘âb ü şebî vü ḥ‘âb kû

Vâḳi‘-a-yı bîḥ‘âb şūfî rāsthû

O fakîr uyḥusunda bir gice gördi ve uyḥu ḳandadır ya‘nî uyḥu yokdur o uyḥusuz rû‘yâ şūfî için ‘âdetdir ya‘nî şūfîler ḥ‘âbsız rû‘yâ görürler dimekdir ḥ‘âbsız rû‘yâdan murād şūfîlerin keşf ta‘bîr itdigi şey’den ‘ibâretdir

(1928) *Meşnevi*

Hâtifî güfteş ki ey dîde ta‘ab

Ruḳ‘ayî dermeşk-i varraḳân taleb

O rızḳ taleb idici şūfîye ‘âlem-i ḡaybın hâtifi ya‘nî âvâz viricisi didi ki ey fakr ve fâḳada ta‘b ve zaḥmet görmüş bîçâre şaḥḥâfların varaḳı içinde bir kâğıd pârası iste meşk yazmak ma‘nâsınadır bu maḳâmda meşḳden yazılmış varaḳa murād olunur varaḳ nisbet bi’l-şayfa olarak ma‘nâsı varaḳaya mensûb dimekdir şaḥḥâf

ma' nâsınadır ba' zı şahhâflarda perişân varakalar olduğundan dır meşk-i varrakân buyurdılar taleb lafzı Fârisî olarak bu makâmda emr-i hâzır olup iste ma' nâsınadır ve fi'l-i muzâri'-i talebdır ve maşdarı dahı talebîdendir lîkin lûgat-ı 'Arabîde taleb maşdardır ve istemek ma' nâsınadır [S-113a]

(1929) Meşnevi

Hufye z 'ân varrāk k 'it hemsāyeest

Sūy-ı kâğıd pârehâş āver tu dest

Ol şahhâfdan ki saña kuşku olmuşdur mahfî olarak ve keennehü varıp anıñ evrāk-ı perişânına sen elini getir

(1930) Meşnevi

Ruḳ' a-yı şekleş çünin rengeş çünin

Pes beḥ 'ân anrā beḥalvet ey ḥazîn

Zîrâ anıñ evrāk-ı perişânında [İ-164a] bir kâğıd pâresi vardır ki anıñ şekli ve rengi bunculayındır ve o kâğıd pâresi bir Gencnâmedir böyle olunca o varakayı mahfî olarak ey mahzûn ḥalvetde oku ve yanında bir kimesne mevcûd olmasın

(1931) Meşnevi

Çün bedüzdî 'ân zivarrāk ey püser

Pes birûn rev z 'enbühî vü şûr u şer

Çünkü o varakayı şahhâfdan aldıñ ey oğul böyle olunca keşretten ve şûr ve şerden taşra ol ya' nî yanında ḥalk olmasın dimekdir

(1932) Meşnevi

Tu beḥ 'ân anrā beḥod derḥalveti

Hîn mecû derḥ 'ânden-i 'ân şirketi

Sen o varakayı kendiñ ḥalvetde okı âgâh ol anı okımağda bir kimesne ile şirket isteme ḥaşılı yalınız okı ki o varakada yazılmış olan sırra bir ferd vâkıf olmaya

(1933) *Meşnevi*

V'er şevēd ān fāş hem ġamġin meşev

Ki neyāyed ġayr-ı tu z'ān nīm cev

Eger o varaķa zāhir olursa ve herkes anı işidirse yine ġamġin olma zīrā seniñ ġayriñ o defīneden yarım arpa miķdārı bir nesne bulmaz ve o defīne müstaķil seniñ kısmetindir demekdir

(1934) *Meşnevi*

V'er keşēd ān dīr-i hīn zinhār tu

Vird-i ġod kun dembedem lātaķneţū

Eger o ġazīneye geķ ķeker ise ve tīz bulunmaz ise āġāh ol şaķın sen kaţ'ı-ı ümīd eyleme ve kendine her ānda *lātaķneţū min raġmetillāh*³³⁴ nazm-ı celīlini ve redd-i zebān eyle elbetde sen o defīneye mālīk olursun diyerek rü'yāsında tenbīh eylediler

(1935) *Meşnevi*

Īn begüft u dest-i ġod ān müjdever

Berdil-i ū zed ki rev zaġmet būber

Hātīf-i ġaybī o faķīre bu kelāmları söyledi ve kendi elini o müjdeci anıñ gönlü üzerine urdı öyle diyerek ki āġāh ol ve yūri ve zaġmet ilet zīrā zaġmetsiz böyle defīne-yi 'azīmeye mālīk olunmaz

(1936) *Meşnevi*

Çün beġ'ış āmed ziġaybet ān cūvān

Mīneguncīd ezferāġ ender cihān

Çünkü o rü'yā görici civān o ġaybetden ve ħ'ābdan kendüye geldi kemāl-i feraġından dünyāya şıġmaz idi

(1937) *Meşnevi*

³³⁴“Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!” (Zümer 39/53)

Zehre-yi ũ berderĩdĩ ezķalaķ

Ger nebũdĩ rıfķ u hıfz u luķf-ı Hāk

Feraķuñ kendũye virdigi ıztırābdan iķũn zehresi ķāk olmaķ derecesine varmış idi eger Cenāb-ı Hākķıñ rıfķı ve hıfzı ve luķfı olmayaydı lĩkin hıfz-ı Bārĩ anı zehresi ķāk olmaķdan ķalāř eyledi

(1938) Meşnevi

Yek feraķ ān k 'ezpey şeş şad hicāb

Gũř-ı ũ beřnĩd ezHāzret cevāb

Bu faķĩriñ bir feraķı odur ki altı yũz hicābıñ verāsından anıñ ķulaķı Cenāb-ı Hākdan ģıķāb ve cevāb işitdi şeş şaddan murād keşretdir ta' dād degildir

(1939) Meşnevi

Ezķũcũb ķũn ģiss-i sem'eş dergũzeřt

şud sezāvār u zigerdũn bergũzeřt

Ķũnki anıñ ķuvve-yi sāmı'ası hicāblardan ilerũ geķdi ve ģıķāb-ı hākķı diñlemege sezāvār oldu ve daķı feraķından felekden ilerũ geķdi ya'nĩ dũnyāya řıķmadı

(1940) Meşnevi

Ki buved k 'an ģiss ķeřmeř z 'i' tıbār

Z'ān hicāb-ı ģayb hem yābed gũzār

Andan iķũn mesrũr oldu ki iķtimāldir ki [İ-164b] ķuvve-yi bāřıra daķı 'ibret almaķ cihetinden o 'ālem-i ģaybıñ hicābından geķmek bulur ve gũzleri daķı cemāl-i İlāhiyeyi mũķā'laa ider hāřıl-ı kelām ķuvve-yi sāmı'asının istimā'ından tefeũ'l-i bi'l-hayr eyledi ki ķuvve-yi bāřırası daķı gũřād bulur ve şamem-i ma'nevĩ kendũden zāyil olduķı gibi 'amā-yı ma'nevĩ daķı zāyil olur

(1941) Meşnevi

Ķũn gũzāre şud ģavāsseř ezķicāb

Güş-ı ü b 'işnîd ezHâzret hîṭāb

Çünkü anıñ havāssı hicābdan ḥalāş oldu böyle olunca biribiri ardınca aña Hakkı görmek ve hîṭābını işitmek vāqı' olur böyle diyerek kendüye 'azîm tesellî ḥāşıl oldu [S-113b]

(1942) Meşnevi

Cānib-i dükkān-ı varrāk āmed ü

Dest mîburd ü bemeşkeş sūbesū

Çünkü o fakîr ḥ'ābdan bîdār oldu şahhāfiñ dükkānı tarafına geldi ve daḥı elini o şahhāfiñ varaḳına şubeşu uzatdı ya'nî evrāk içinde gördiği Gencnāme varaḳasını aramağa mübāşeret eyledi demekdir

(1943) Meşnevi

Pîş-i çeşmeş āmed ān mektûb zûd

Bġ' alāmâtî ki hâtif ġüfte bûd

O gencnāme tîz ve çâpuk anıñ gözi önüne geldi ol 'alāmetleri eyle ki hâtif-i ġaybî rü'yasında aña söylemiş idi

(1944) Meşnevi

Derbaġal zed ġıft ḥ'āce ḥayr bād

În zamān vāmîresem ey ūstād

Çünkü Gencnāmeyi evrāk içinde gördi o ānda anı koltuġına aldı ve şahhāfa ey ḥ'āce Hakk Te'ālā saña ḥayrlar feth eylesin seni Mevlāya işmarladım didi yarın bu zamān bu varaḳanın kıymetini saña getirdim didi şahhāf daḥı kuşkusı olmak ḥasebiyle râzî oldu

(1945) Meşnevi

Reft künc-i ḥalvetî v 'ānrā beḥ'ānd

V'eztaḥayyür vālîh ü ḥayrān bemānd

Çünkü şahhâf dükkânından ‘acele ile kalkıp bir halvet köşesine gitdi ve bu gencnâme-yi okudu ve dahı hayretinden hayrân olduğu hâlde kaldı vâlih dahı hayrân ma‘nâsınadır

(1946) Meşnevî

Ki bedînsân gencnâme-yi bîbahâ

Çün fütâde mânde ender meşkhâ

Öyle diyerek hayrân kaldı ki bu tarz ile ve bu üslûb ile bîbahâ olan Gencnâme şahhâfîñ varakları içüne düşmiş olduğu hâlde ne ‘aceb kaldı ve bir kimesneniñ eline girmedir

(1947) Meşnevî

Bâz ender hâtıreş in fikr cest

K’ezpey-i her çîz Yezdân hâfîzest

O fakîriñ der‘akab yine hâtırına bu fikr-i şahîh ‘âlem-i gaybden sür‘atle geldi öyle diyerek ki her bir şey’i Cenâb-ı Kibriyâ³³⁵ hâfîzdır bu Gencnâme-yi dahı benim için hıfz idip bir ferd bu ki zafer bula

(1948) Meşnevî

Key güzâred hâfîz ender iktinâf

Ki kesî çîzî rübâyed ezgüzâf

Hâfîz-ı hakîkî gitdi hıfz itmesi içinde kaçan terk gibi ider ki bir kimesne bir nesneyi kendü naşîbi ve kısmeti olmayarak beyhüdeden ala ya‘nî her kime ki muqadderdir Cenâb-ı Kibriyâ anıñ için o şey’i şaklar ve bir ferd aña dahıl ve ta‘arruz idemez demekdir [İ-165a] iktinâf ifti‘âl bâbından maşdardır hıfz itmek ma‘nâsınadır

(1949) Meşnevî

Ger beyâbân pür şevd zerr ü nuķūd

³³⁵Kibriyâ S : Hâk İ

Bîrîzâ-yı Hâk cevî netvân rûbûd

Eger şahra altun ve nuḳûd ile ʈolu olursa rîzâ-yı Bârî ve ruḥşat-ı İlâhî olmaḳsızın bir kimesne andan bir arpa miḳdârı ḳapmaḡa ḳâdir degildir

(1950) Meşnevi

V'er beḡ'ânî şad şuhuf bîsekteyî

Bîḳader yâdet nemâned nûkteyî

Eger sen yüz kitâb ezber idip sektesiz ve bilâ tevakkuf oḡur isen ḳader-i İlâhî olmayınca o yüz kitâbdan bir nûkte ve bir mes'eleseniñ ḡatırında ḳalmaz o ḡıfz itdiḡiñ kitâbların 'ibâresi ve mes'elesi seniñ ḡatırında ḳalmaḡ o daḡı ḳader-i İlâhî iledir ḡaşılı bir nesneyi ḡıfz ve dâyimâ derḡatır itmek ḡuluñ elinde olmayıp o daḡı Mevlânıñ yed-i ḳudretindedir demek olur

(1951) Meşnevi

V'er kunî ḡidmet neḡ'ânî yek kitîb

'İlmhâ-yı nâdire yâdet zicîb

Ve lîkin eger Cenâb-ı Hâḡḡıñ ḡidmetini ve ṭâ'atini ider iseñ ve 'ilm-i zâhirden bir kitâb daḡı oḡumaz iseñ nâdir olan 'ilmleri cîbinden ya'nî kendi 'indinden bulursun nitekim ḡadıṣ-ı şerîfde *men aḡlaşa lillâhi erba'îne şabâḡan ḡaharat yenâbî'u'l-ḡikmeti minḡalbihi 'alâlisânihr*³³⁶ buyrulmuşdur

(1952) Meşnevi

Şud ziceyb ân keff-i Mûsâ zavfeşân

K'ân füzûn âmed zimâh u âsmân

Beyit-i sâbıḡıñ mefhûmunı işbât içün buyururlar ki görmez misiñ kendi cîbinden Mûsâ 'aleyhi's-selâmnñ mübârek dest-i yemîni eṭrâfa ziyâ saçıcı oldu öyle ziyâ ki âsmânıñ mâhınıñ ziyâsından ziyâde idi menḡûldür ki Vâdî-yi Eymende Mûsâ

³³⁶“Kim kırk gün samimiyetle Allah'a bağlanarak sabahlarsa, kalbinden diline hikmet pınarları fışkırır.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi , s. 283. [Hadisin son derece zayıf olduḡu belirtilmiştir.]

‘aleyhi’s-selām fir‘avna ta‘yîn buyurduğu leyle-yi mübârekede mu‘cize-yi bâhire olarak yed-i şerîfinde mevcûd olan ‘aşânîñ ejdehâ olmasını ihsân buyurdu ve yine buyurdu ki yâ Mûsâ elini koynuna ya‘nî şâğ eliñi qalbiniñ üzerine vaz‘ eyle eliñ beyzâ ve münevver olduğu hâlde zâhir olsun ve bu dağı saña bir mu‘cize-yi âhiri olsun [S-114a] Mûsâ ‘aleyhi’s-selām dağı emr-i Bârî ile şâğ elini qalb-i şerîfinin üzerine vaz‘ eyledi ba‘de ihrâc itdikde gâyetle münevver olduğu hâlde zâhir oldu hattâ hatf-ı ebşâr itdigidenden içün bir gılâf yapıp yed-i şerîfini aña vaz‘ eyledi hâcet vaqtinde gılâfından ihrâc buyururlar idi işte bunun gibi sen dağı Allâhu Te‘âlâya hizmet ider isen seniñ dağı qalbinden envâr-ı İlâhiye zâhir olur ve qalbiñ yenbû‘-ı hikmet olur kaç‘an bir kitâba ve bir üstâda ihtiyâcîñ olmaz

(1953) Meşnevî

K’ân ki micustî ziçarh-ı bânihîb

Ser berâverdest ey Mûsâ zicîb

Ve yine Vâcib Te‘âlâ buyurdu ki yâ Mûsâ ol nesneyi mehîb olan felekden ister idiñ ya‘nî [İ-165b] mehîb olan feleğin şemsinden ve kevâkib-i sayiresinden taleb eyler idiñ seniñ cîbinden o tâlib olduğun envâr başını yukarı kaldırmışdır ve şems ve kameriñ nûrı seniñ yed-i beyzânîñ nûrı yanında nûrdan ma‘dûd degildir

(1954) Meşnevî

Tâ bedânî k’âsmânhâ-yı semî

Hest ‘aks-i müdrekat-ı âdemî

Bunu böyle eyledim ey Mûsâ seniñ bilmekligiñ içün anı ki ‘âlî olan âsmânîñ yıldızlarınıñ envârı insânîñ havâssınıñ envârınıñ fer‘idir semî ‘âlî ma‘nâsınadır

(1955) Meşnevî

Nî ki evvel dest-i Yezdân-ı Mecîd

Ezdü ‘âlem pîşter ‘aql âferîd

Yâ Mûsâ degil mi ki evvelâ benim ulu elim iki ‘âlemden ol ‘aqlı halk eyledi ve ‘aqlıñ envârından kevâkib-i sâ’ireye nûr virdi

(1956) Meşnevî

În sühân peydâ vü pinhānest bes

Ki nebâşed mahrem-i ‘anķā meges

Bu söz men vech-i zâhirdir ve yine bir cihetden mahfîdir zîrâ sinek ‘anķānıñ mahremi degildir ve ‘anķānıñ hâline vuķûfı olmaz ‘anķādan murâd bu sözdür sinek gibi haķîr olanlar aña mahrem olmazlar demek olur

(1957) Meşnevî

Bâz sūy-ı kışsa bâz â ey pūser

Kışsa-yı genc ü faķîr âver beser

Ey oğul kışsa tarafına gir ve gel ve bu sözi nihâyetsiz olduğı cihetden terk eyle ve o faķîriñ hazineşi kışsasını başa getir ve tekmiñ eyle **Tamāmî-yi kışsa-yı ân faķîr ve nişân-ı cāy-ı ân genc**³³⁷ Burası o faķîriñ kışsasınıñ mütemmimidir ve dağı o hazineniñ mekânınıñ nişanı ve ‘alâmeti beyânındadır

(1958) Meşnevî

Ender ‘ân ruķ‘a nibište bûd in

Ki birün-ı şehr genci dān defîn

O ruķada bu yazılmış idi ki şehriñ hâricinde medfûn bir hazine vardır bil ey tâlîb

(1959) Meşnevî

Ân fülân ķubbe ki dervey meşhedest

Pušt-ı ü derşehr ü rû derFerķadest

Hâric-i şehrde olan ķubbe ki orda ķabr vardır o ķubbeniñ verâsı şehr cānibine müteveccihdir ve dağı yüzi Ferķad tesmiye olunan yıldızadır Ferķad ķible cānibine

³³⁷ “O fakirin kıssasının tamamlığı ve o define yerinin nişanı.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi , C. 12, s. 11.

ķarīb yıldızın adıdır ve buñlar iki yıldızdır bunlara ferķadān dirler ve řaġır yıldızlardır lĩkin ‘ilm-i nũcũmda bunlardan aķķām-ı keşire istiħrāc iderler ba‘zı nũřhada ferfed vāķi‘ olmuşdur řaħrā ve beyābān ma‘nāsınadır bu řũretde ma‘nāsı o ķubbenin verāı şehre ve yũzi řaħrāya mũteveccihdir demek olur

(1960) Meşnevi

Puşt bāvey kun tu rũ derķible ār

V’ān gehān ezķavs tĩrĩ dergũzār

Sen zuhrunı o ķubbeye eyle ve daħı yũzũni ķibleye getir bundan řoñra kemāndan oķı geķir ya‘nĩ remĩ it

(1961) Meşnevi

Ćũn fikendĩ tĩr ezķavs ey sı‘ād

Berken ān mevzi‘ ki tĩret ũftād

Ćũnki oķı ķavisden ey sa‘ādet řaħĩbi itdin o mevzi‘ ĥafr eyle ki seniñ oķuñ o maħalle vāķi‘ oldu iřte o Gencnāmede bu vechle yazılmıřdır ve orada ĥazĩne vardır diyũ beyān olunmuřdur [İ-166a] Ćũnki o faķĩr bu Gencnāmeyi oķudı ve bu emre vāķıf oldu

(1962) Meşnevi

Pes kemān-ı saħt āverd ān fetā

Tĩr perrānĩd derřaħn-ı fezā

Bũyle olunca bir zorlu kemān o civān-ı faķĩr getirdi yazıldıġı vech ũzere şurup řaħrānıñ meydānına ķuř uķar gibi uķurdu zĩrā ķavĩ yāydan oķ ġāyetde tĩz gider ve anıñ oķı bir maħalle o řaħrāda vāķi‘ oldu

(1963) Meşnevi

Zũ teber āverd ũ bĩl ũ řād řād

Kend ān mevzi‘ ki tĩreř ũftād

‘ Acele ile mesrûr olarak kazma ve bîl getirdi ve dağı o mekânı kazmağa şürû‘ eyledi
ki oku o maḥalle vâkı‘ olmuşdur ve düşmüşdür [S-114b]

(1964) *Meşnevi*

Künd şud hem ü vü hem bîl ü teber

Ḥod nedîd ezgenc-i pinhâni eşer

Hem o civân bîṭâb oldu ve dağı bîli ve kazması kesmez olup zemîni ḥafr itmez oldu
zîrâ bu mertebede zemîni kazmağa iḳdâm ve himmet itmiş idi ḥâl böyle iken ve bu
mikdâr zemîn maḥfûr olmuş iken o maḥfî ḥazîneden kendisi bir eşer görmedi

(1965) *Meşnevi*

Hemçünin her rûz tîr endâḥti

Lîk cây-ı gencrâ neşnâḥti

Bugün gibi her gün bir âḥîr taraḫa ok atar idi ve bu ḥuşûşa ‘ azîm himmet ider idi lîkin
o ḥazîneniñ mekânını aṇlamamış idi bu cihetden ḥaṭâ ider idi

(1966) *Meşnevi*

Çünki inrâ pîşe kerd ü berdevâm

Fücfüci derşehr üftâd ü ‘avâm

Çünki bu civân dâyimî olarak bu işi kendüye şan‘ at eyledim şehr içünde fısladı vâkı‘
oldı ve fülân kimesneye bir gencnâme bulmuş defîne arar diyü herkes söylemege
başladı Fâş şuden-i ḥaber-i ân genc ve resîden-i begûş-ı pādşâh³³⁸ Burası bu ḥazîneniñ
ḥaberiniñ zâhir olması ve dağı bu defîneniñ ḥaberiniñ o beldeniñ pādîşâhınıñ sem‘ ine
vâşıl olmasınıñ beyânındadır

(1967) *Meşnevi*

Pes ḥaber kerdend sulṭân-râ ezîn

Ân gürûhi ki budend ender kemîn

³³⁸“O hazinenin fâş olması ve padişahın kulağına erişmesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 14.

Böyle şāyi‘ olunca vaktiñ şāhına ol cemā‘ at ki pūsūda idiler haber eylediler

(1968) Meşnevi

‘Arza kerdend ān sūhanrā zirdest

Ki fülānī gencnāme yāftest

Bu hazine sözüni pādşāha ğammāzlar mahfī ‘arz eylediler öyle diyerek ki fülān kimesne bir gencnāme bulmuşdur ve anıñ mazmūnı ile ‘amel idip şahrāyı kızmaqdadır

(1969) Meşnevi

Çün şenīd ān şahş k’īn bāşeh resīd

Cüz ki teslīm ü rızā çāre nedīd

Çünkü civān işitdi ki bu hazine haberi şāhıñ sem‘ine irişdi ve pādīşāh o gencnāmeyi kendinden ister buña muhālefet ve virmem demek olmaz bu hāle teslīm ve rızādan ğayrı çāre yokdur diyü kendüye böyle söyledi Hakkā ki merd-i ‘āķil imiş güzel mülāhaza eyledi

(1970) Meşnevi

Pīş ezān k’işkence bīned z’ān kubbād

Ruk‘arā ān şahş-ı pīş-i nihād [İ-166b]

Andan evvel ki o pādīşāhdan ‘azāb görür ya‘nī pādīşāh bulduğuñ nāmeyi getir dir eger ihfā iderse yāhūd virmem dirse sultān anı zindāna gönderir ve ālet-i ‘azāb ile aña ‘azāb itdirir şu işler vukū‘ bulmazdan aķdem gencnāmeyi pādīşāhıñ huzūrına koydı

(1971) Meşnevi

Güft tā īn ruk‘arā yābīdeem

Genc nī vü renc-i bīhad dīdeem

Ve didi ki pâdişâhım bu gencnâme-yi bulalıdan berü zâhirde hazîne yokdur ve
defînen bir hâbbe miqdârı altun görmedim ve lîkin ıztırâb-ı kalb ile ve yine ok atıp
zemîni hafr itmekle çok zahmet görmüşümdür

(1972) Meşnevi

Hod neşud yek hâbbe ezgenc âşkâr

Lîk piçide besî men hemçü mâr

Tahkîk o defînen bir hâbbe miqdârı zer zâhir olmadı ve lîkin yılan gibi ğamdan ben
çok bunalmış ve muẓtarib olmuşumdur

(1973) Meşnevi

Müddet-i mâhî çüninem telhkâm

Ki ziyân u sūd-ı ū bermen harâm

Bir ayıñ müddetinde bunculayın acı dimâğlı oldum öyle ki bunuñ zararı ve fâyidesi
baña harâm olsun didim ve her vechle bîzâr oldum didi

(1974) Meşnevi

Bû ki bahtet berkuned z'în kân ğıṭâ

Ey şeh-i pîrūzceng ü dizgüşâ

Ola ki seniñ ṭâli'-i mes' ūduñ bu defînen ref' i hicâb eyleye ey cengde cümleye ğâlib
olan pâdişâh ve kal'a feth idici sulṭân diyerek ruḳ' ayı teslim eyledi ğıṭâ ğaynıñ
kesriyle perde diz dâliñ kesriyle kal'a ma' nâsınadır

(1975) Meşnevi

Her kucâ sahte kemânî bûd cüst

Tîr dâd endâht u her sū genc cüst

Her ḳanda bir yâyı zorlu ve tîz bir kimesne var idi pâdişâh aña ızın ve ruḥşat virdi o
daḥı bu vechle ok atdı ve o defîneyi her tarafda aradı sahte kemân a' lâ kemânkeşe
dirler ve yine tîr dâd icâzet virdi ma' nâsına ıstılâḥ olunmuşdur

(1976) *Meşnevi*

Ġayr-ı teşvîş ü ġam u tāmāt nî

Hemçü ‘anķā nām fāş u zāt nî

Ĥalecān ķalbiñ ġayri ve ġam ve ġuşşanıñ ġayri bir şey’ zāhir olmadı ‘anķā gibi bu ĥazīneniñ nāmı zāhirdir ve zātı mevcūd degildir tāmāt daķı ġamlar dimekdir zarūret-i vezn iķün taķfīf ile okunur [S-115a] Nevmiđ şuden-i ān pādşāh ezyāften-i ān genc ve melūl şuden-i ū³³⁹ Burası o pādīşāhiñ o ĥazīneyi bulmaķdan nāūmiđ olması beyānında olıdır ve daķı o pādīşāhiñ o ĥazīneyi talebden melūl ve kendüye fütūr ‘ariz olmiş olmasıdır

(1977) *Meşnevi*

Çünki ta’vīķ āmed ender ‘arz u tūl

Şāh şud z’ān genc-i dilsīr ü melūl

Çünki ĥazinenin ‘arzında ve tūlunda te’ĥīr geldi ya’ nî gencnāmede muĥarrir olan ‘arz ve tūl ĥafr olunduķda ĥazīneniñ bulunması emr-i Bārī ile te’ĥīr olundu pādīşāh o ĥazīneden ķalbi tok oldu ve o ĥazīneye ĥırşı zāyil oldu ve talebinden daķı kendüye [İ-167a] fütūr ‘ariz oldu

(1978) *Meşnevi*

Deşthārā gez gez ān şeh ķāh kend

Ruķ‘arā ezĥışm piş-i ü fikend

Şāhrāları arşıñ arşıñ o pādīşāh ķuyu kazdı ya’ nî ĥazīneyi bulmaķ iķün oķlar atılıp yirler ĥafr olunduķda ķuyu kazılmış gibi oldu ve ĥazīneden bir eşer zāhir olmadı bu eelden o gencnāmeyi pādīşāh o faķīr ma’ hūduñ ġazabından iķün önüne ilkā eyledi ve cüst ü cūdan fāriġ oldu

(1979) *Meşnevi*

³³⁹“Padişahın o defineyi bulmaktan ümitsiz olması ve onun melûl olması.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi , C. 12, s. 17.

Güft gîr in ruḳ' a k 'iş âşâr nîst

Tu bedîn evlâterî k 'it kâr nîst

Pâdişâh faḳîre didi ki al bu ruḳ' ayı zîrâ bu ruḳ' anın 'alâmetleri bu sahrâda zâhir degildir ve 'alâmetleri yokdur bu şûretde sen bu ruḳ' aya sa'y itmege evlâsın zîrâ seniñ başka işiñ yokdur ve bizim maşlaḥatımız çokdur

(1980) Meşnevi

Nîst in kâr-ı kesî k 'eş hest kâr

Ki besûzed gül begerded gird-i hâr

Bu gencnâme ile meşgûl olmak bir kimesneniñ işi degildir ki anıñ başka işi vardır işi olaniñ işi o degildir ki çerâğı ikâd idip diken etrâfında devr eyleye ya' nî işi olana münâsib degildir ki beyhûde işlerde buluna dimekdir mısrâ' -ı şânide ki lafzı beyân içündür nîst in kâr-ı kesîyi beyân ider gül çerâğıñ kıgılcımına dinir lîkin bu maḳâmda çerâğıñ kendisi zıkr-i cüz ve irâde-yi küll tarîkiyle murâd olunmuşdur

(1981) Meşnevi

Nâdir üfted ehl-i in mâhûlyâ

Muntazır ki rûyed ezâhen giyâ

Bu evhâm ehli ve ḥayâlât aşḥâbı muntazırdır ki temürden ot bitsin bu daḥı nâdir vâḳi' olur ḥulyâ ve mâḥulyâ ve daḥı mâḥulyâ üçü daḥı vehm ve ḥayâl ma' nâsınadır

(1982) Meşnevi

Saḥt cânî bâyed in fenrâ çü tu

Tu ki dârî cân-ı saḥt ûrâ becû

Bu şan' ata seniñ gibi bir cânı müteḥammil kimesne gerekdir sen ki ḳavî ve muḥkem cân tutarsın bu gencnâme ile işte al ve ḥazîne-yi cüst ü cû eyle

(1983) Meşnevi

Ger neyâbî nebvedet hergiz melâl

V'er beyābī ān betu kerdem ḥelāl

Eger defīneyi bulmaz iseñ saña ašlā cüst ü cūdan fütūr gelmez yine ararsan ve eger bulur iseñ anı saña ḥelāl eyledim var ‘āfiyet ile şarf eyle diyerek pâdişāh gencnāmeyi şāhibine teslīm eyledi

(1984) Meşnevi

‘Aql rāh-ı nāümīdī key reved

‘Aşk bāşed k ‘ān taraf berser deved

Hāzret-i Mevlānā bu ḥikāyeyi burada terk idip ma‘ārif-i İlāhiyeniñ beyānına şürū‘ idip buyururlar ki ‘aql nāümīdlik yoluna kaçan gider belki gitmez o nāümīdlik yoluna başı üzerine giden ‘aşk olur ya‘nī ‘aql bir şey’de fāyide añlarsa ol cānibe şürū‘ ider ve eger fāyide añlamazsa ašlā o yola gitmez līkin ‘aşk fāyide tālibi olmadığından gitmesi fāyide içün degildir hemān öyle gider fāyide olsa da olmasa da dimekdir

(1985) Meşnevi

Lā ‘ubālī ‘aşk bāşed nī ḥired

‘Aql ān cūyed k ‘ezān sūdī bered

Lā ‘ubālī olan ‘aşk olur [İ-167b] ‘aql olmaz zīrā ‘aql anı ister ki andan bir fāyide ilete

(1986) Meşnevi

Türktāz u cāngüdāz u bīḥayā

Derbelā çün seng-i zīr-i āsyā

‘Aşk beyhūde segirdicidir ve cānını eridicidir ve daḥı ḥayāsızdır ve yine belāya taḥammülde degirmeniñ alt taşı gibidir

(1987) Meşnevi

Saḥtrūyī ki nedāred ḥiç puşt

Behre cūyīrā derūn-ı ḥ iş küşt

‘Aşk bir katı yüzli kimesnedir ki ve öyle mütehammildir ki bir ferdden mu‘āvenet tutmaz ve dahı naşīb ve behre istemeği kendi derūnında öldürdi ya‘nī bir kimesneden rızk dahı istemez dımeğdir [S-115b]

(1988) *Meşnevi*

Pāk mībāzed nebāşed müzdcū

Ānçünān ki pāk mīgīred ziHū

‘Āşık pāk oynar ve itdiği ‘ibādete Cenāb-ı Hāğdan ücret istemez ancılayın ki Hāğdan pāk tutar ya‘nī çünkü Mevlā aña bilā ‘ivaz ve lāğarağ ihsān ider ‘āşık dahı aldığı gibi kudretini ve vücūdını ve mālını Allāhu Te‘ālāya bilā ‘ivaz virir nitekim İmām ‘Alī Kerremullāhi veche miskīne ve yetīme ve esīre ihsānı gününde *Lā nurīdu minkūm cezā’en ve lā şekūrā*³⁴⁰ buyurdılar işte mağbūlān-ı dergāh-ı Hūdānīñ aḥvālī budur nitekim böyle olduğunu bu beyitle beyān buyurlar

(1989) *Meşnevi*

Mīdihed Hāğ hestiyeş bī‘illetī

Mīsipāred bāz bī‘illet fetī

Cenāb-ı Kibriyā aña varlığı bīsebeb ve bī‘illet virmişdir bu yigit dahı ‘illetsiz ve sebebsiz Mevlānīñ virdiği gibi yine Hāğğa teslim ider

(1990) *Meşnevi*

Ki fütüvvet dāden-i bī‘illetest

Pākbāzī ḥāric-i her milletest

Zīrā seḥāvet ve mürüvvet sebebsiz virmeğdir ‘ivaz ile virilir ise şecā‘at olmaz ve peylivānlık degildir böyle pāk oynamak ve bilā ‘ivaz virmek her milletiñ ḥārcıdır ya‘nī ‘āşıklar cemā‘atinden ğayri bir cemā‘atde yokğdur dımeğdir

(1991) *Meşnevi*

Z’ān ki millet fağl cūyed yā ḥalāş

³⁴⁰“Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür istiyoruz.”

Pākbāzānend kurbānān-ı hāş

Zīrā başka cemā‘at Mevlādan cennet ister yāhūd cehennemden hālāş ister līkin hāş kurbānlar pāk oynayıcılarıdır ve bir şey’i istemezler nitekim İmām-ı ‘Alī Kerremullāhi vechullāhi mā ‘abadtuke hāvfēn men nāreke velā rağbeten fīcennetike bel limaḥabbetike ve livechike’l-kerīm³⁴¹ buyurdılar

(1992) Meşnevi

Nī Ḥudārā imtiḥānī mīkunend

Nī der-i sūd u ziyānī mīzenend

‘Āşıklar sā‘ir millet gibi Ḥudāyı imtiḥan itmezler ve daḥı fāyide ve ziyān kapusını urmazlar ya‘nī fāyide tālibi olmaz ve ziyāndan ḥavf ve ḥaşyet itmezler dımekdir **Bāz dāden-i pādşāh ān gencnāmerā bāān faḳīr ki begīr ki mā ezser in berḥāstīm**³⁴² Burası pādīşāhın o gencnāmeyi o faḳīre girü virmesi beyānındadır öyle diyerek ki tūt bu nāmeyi seniñ olsun zīrā biz bu ḥazīneyi bulmaḳ sevdāsından geçdik

(1993) Meşnevi

Çünki ruḳ‘a-y genc-i pūrāşūbrā

Şeh müselleme dāşt ān mekrūbrā

Çünki fitne ve miḥnet tolu olan gencnāmeyi pādīşāh [İ-168a] ol zaḥmet çekmiş faḳīre teslīm olunmuş tūtdı mekrūb şiddete giriftār olana dirler

(1994) Meşnevi

Geşt iymīn ü ziḥāşmān u ziniş

Reft ve mīpīçīd dersevdā-yı ḥāş

O faḳīr düşmenleriñ şerrinden ve anlarıñ neşter ıztırābından emīn oldu ve daḥı şāhın yanından gitdi ve kendi sevdāsı olan defīneyi bulmaḡa şarıldı

³⁴¹“Allah’ım, izzetin ve celalin hakkı için sana cehenneminden korktuğum ve cennetine rağbet ettiğim için ibadet etmiş değilim bilakis senin sevginin zatının keremi için ibadet ettim.”

³⁴²“Padişah o fakire: ‘Al, biz bunun hayalinden kalktık!’ diye, o gencnāmeyi geri vermesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerif Şerhi, C. 12, s. 21.

(1995) *Meşnevi*

Yār kerd ū ‘aşk-ı derdendīšrā

Kelb lised h ‘īš riš-i h ‘īšrā

O fakīr kendüye derdendīş olan ‘aşkı yār eyledi çünkü ‘aşkıñ fikri dāyimā miñnet düşünmekdir ve ‘aşk miñnetle yārdır ve ‘aşkdan bir feraħ tefekkürü yokdur bu ecilden ‘aşkı derdendīş ile tavşif buyurdılar bu fakīriñ hazine ihracında aşı bir mu‘ini yok idi ve bu iş cümlesi o fakīre kalmış idi su’al olundu ki bu fakīriñ altun bir mu‘ini yokdur ve bu iş altun kendüye kalmışdır cevāb buyururlar ki görmez misiñ kelb fakīr ve bīkes olduğundan kendü yarasını kendisi yalar ve ıslāh ider bu biçāre dahı kelb gibi bīkes olduğundan kendü işini kendisi görmek lāzım geldi idi

(1996) *Meşnevi*

‘Aşkrā derpiçeş-i hod yār nīst

Maħremeş derdih yekī deyyār nīst

‘Aşkıñ kendisinin çekdiği miñnetde hiç bir yāri yokdur zīrā ‘aşk gibi bir kimesneniñ miñnetkeş olduğu yokdur āhir kimesneniñ her ne kadar miñneti var ise ‘aşkıñ miñnetine müşābih olmaz belki ‘aşkıñ miñnetkeşliği cümle miñnetkeşleriñ çekdiği meşakkatden ziyādedir bu eelden dünyā kıyısında [S-116a] bir ferd ‘aşkıñ maħremi değildir

(1996) *Meşnevi*

Nīst ez‘āşık kesī dīvāne- ter

‘Akl ezsevdā-yı ū kūrest ü ker

‘Aşıkdan ziyāde mecnūn bir kimesne yokdur insāniñ ‘aklı ‘aşkda olan sevdādan ve maħabbetden kör şāğırdır ya’nī ‘akl ‘aşkda olan maħabbeti idrāktan ‘ācizdir demekdir Hāzret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* bu iki beyitte miñneti ve sevdā ve maħabbeti başka ve ‘aşkı başka farz ve takrīr buyurdılar her ne kadar ‘aşk o miñnet ve o sevdādan ‘ibāret ise de

(1997) Meşnevi

Z'ân ki in dīvānegi-yi 'âm nîst

Tıbb-râ irşād-ı in aḥkām nîst

Beyit-i sâbıka 'illet olarak buyururlar ki zîrâ bu 'aşkıñ dīvāneligi 'avâm-ı nâsıñ dīvāneligi gibi degildir ve ḥalkıñ cününü 'aşkıñ cününü 'indeinde cününden ma'dūd olmaz bu cihetden 'aşıkdan ziyāde dīvāne bir kimesne bulunmaz ve daḥı 'ilm-i tıbbıñ bu 'aşkıñ aḥkāmına ya'nî emrāzına irşādı yoḡdur ve 'aşkıñ emrāzının 'ilacı fenn-i tıbda yazılmamışdır nitekim ba'zı şu'arâ demişdir Beyt:

Di eṭıbbāya ki ḡānūn şifā yazmaḡdan

Hüner oldur ki ḡam-ı dilbere dermān yazalar

(1998) Meşnevi

Ger ṭabīb-râ resed z'in ḡūn cünūn

Defter-i tıbrâ fūrū şüyed beḡūn [İ-168b]

Eger bir ḥekime bu 'aşḡ cünününden bir cünūn vāşıl olsa tıb kitābını derdine dermān aramaḡdan içün gözünden akan ḡan ile yıkar ve yine derdine tıb kitābından dermān bulamaz

(1999) Meşnevi

Tıbb-ı cümle 'aḡlhā menḡuş-ı ūst

Rŭy-ı cümle dilberān rūpūş-ı ūst

Cümle 'aḡıllarda olan tıbābet vesā'ir fūnūn 'ulūm-ı zāhire 'aşkıñ menḡuşı ve ma'lūmudur ve daḥı cümle dilberleriñ yüzi 'aşkıñ perdesi ya'nî şaḡlanacaḡ yiridir ve 'aşḡ rŭy-ı ḡübān-ı mecāzide muḡtefî olur bu cihetden güzellere 'alāḡa maḡabbet iderler rŭy-ı ḡübānda 'aşḡ şaḡlı olduḡına delīl-i ḡavī oldur ki ḡübāna muḡārenetle 'aşḡ meydāna çıkar rūpūş perde ve ḡicāb ma'nāsınadır

(2000) Meşnevi

Rŭyderrŭy-ı ḡod ār ey 'aşḡkīş

Nîst ey meftûn turâ cüz h'îş h'îş

‘Aşkdan ‘âşıka intikâl iderek buyururlar ki ey ‘aşk mezhebli olan zât ya‘nî ey ‘âşık yüzünü kendi yüzine getir ve kendine müteveccih ol zîrâ ey ‘aşkla fitnelenmiş zât saña kendinden ğayri haşm ve dost ve derdine dermân olur bir kimesne yokdur belki ‘âşıkıñ derdine dermân ve çâre sâz yine kendisidir

(2001) Meşnevi

Kıble ezdil sâht âmed derdu‘â

Leyse lilinsâni illâ mâ se‘â

Böyle bir kimesneden çâre olmayıp ancak çâre kendinden olduğundan fakîr kendi gönlünden kıble düzdi ve du‘âya el kaldırdı ve teveccühi kendüye oldu zîrâ Qur‘ân-ı Kerîmde insân için bir nesne yokdur lîkin sa‘yle tahsîl itdiği nesne vardır buyrulmuşdur fakîr dahı kalbine teveccühle sa‘y-ı belîğ eyledi ki bir miqdâr derdine dermân ve çâre tahsîl eyleye ve defîneyi bula

(2002) Meşnevi

Pîş ezân k‘û pâsuhi bişnide bûd

Sâlhâ ender du‘â piçide bûd

Andan ol ki rü‘yâda gencnâme haber virilmiş idi nice seneler du‘âda o fakîr bükülmüş ve muztarib olmuş idi ya‘nî gencnâme rü‘yâda ta‘lîm olunmazdan Cenâb-ı Hâkdan hîç bir haber yok iken yine du‘âda ve münâcâtda idi bâhuşuş ki şimdi rü‘yâsında gencnâme ta‘lîm olundu ve taraf-ı bârîden iltifât olundu şimdi elbet de sa‘yde kuşur itmez demek olur nitekim beyân buyururlar

(2003) Meşnevi

Büccâbet berdu‘âhâ mîtenîd

Ezkerem lebbeyk pinhân mişenîd

Kabûl eşeri yok iken du‘âlar üzerine tolanur idi ve dâyim münâcât idip uşanmaz idi lîkin şu kadar var idi ki Kerem-i Bârîden aña mahfî lebbeyk dinir idi cânının kulağı

anı istimâ' ider idi bu lebbeyk her du'â idiciye söylenir zirâ söylenmese insân du'âdan lezzet alamazdı ve fütür gelir idi du'âda ısrâr ve münâcâtdan telezzüz lebbeyk 'alâmeti olduğına şübhe yoktur [S-116b]

(2004) Meşnevi

Çünkü bîdef rakş mîkerd ân 'alîl

Z'î'timâd-ı cûd-ı Hallâk-ı Celîl

Çünkü def urmaksız o fakîr-i biçâre rakş [İ-169a] ider idi ya'nî kendüye Hâkdan bir beşâret yok iken Hallâk-ı Celîlîñ cûd ve 'atâsına mu'tekâd olduğundan du'â ile iştiğâl ider idi beyit-i âtiye merhûndur

(2005) Meşnevi

Sûy-ı ü nî hâtif ü nî peyk bûd

Gûş-ı ümmîdeş pür ezlebbeyk bûd

Anıñ tarafına ne 'âlem-i gaybden bir hâtif ve ne bir elçi var idi faķat ümîdiniñ kulağı Cānib-i Hâkdan lebbeyk âvâzını istimâ' ider idi bu kadar cüz'î şey' ile böyle du'âya ısrâr ider idi şimdi ise rû'yâsında peyk-i Hüdâ gencnâmeniñ ve genciñ haberini virdi elbetde anıñ ihrâcına sa'y idecegi bedîhîdir ve hâzîneyi bulmak içün du'âda mübâlağa ideceginden şübhe yoktur demek olur

(2006) Meşnevi

Bîzebân mîgüft ümmîdeş ta'âl

Ezdileş mîreft ân da'vet melâl

Lisân-ı hâl ile o fakîriñ ümîdi Hâk tarafına gel diyerek anı da'vet ider idi ve o ümîdiniñ da'veti anıñ kalbinden du'âdan gelen fütürü süpürür idi ve aşlâ du'âdan kendüye bir melâl 'arîz olmaz idi bu cihetden şeb u rûz Mevlâdan bilâ kesb velâ sa'y rızk maṭlûb ider idi rûften vâv ile ve yine reften vâvsız olarak rāniñ zammıyla süpürmek ma'nâsınadır

(2007) Meşnevi

Ān kebūterrā ki bām-ı āmūhtest

Tu meḥ'ān mīrānş k'ān per dūhtest

O gügercin ki ḥāneniñ tāmına öğrenmiştir ve o ḥāneden dāne yimiştir sen anı okuma ve gel diyerek da'vet itme belki tāmıdan anı tārđ eyle o gitmez zīrā ḳanādı anıñ tāma keennehü dikilmiştir ve tāmıdan gitmesi mutaşavver degildir bu faḳīr rūz-ı ḥāhında daḥı bārgāh-ı Ḥüdādan ni'met yimiştir oradan gitmez belki dāyim du'āda olur demek oldu

(2008) Meşnevi

Ey ziyā'u'l-ḥaḳ Ḥüsāme'd-dīn berānş

K'ezmülākāt-ı tu berrüstest cānş

Ey Ḥaḳḳıñ ziyāısı Ḥüsameddīn bu gügercin kelāmı ma'lūmuñ oldu ise sen daḥı sür ve tārđ it ol kimesneyi ki anıñ cānı seniñ mülākātından bitmiş ve neşv ü nemā bulmuştur gügercin nice gitmez ise o mürīd-i müntefi' daḥı anıñ gibi gitmez līkin şeyḥden fāyide görmemiş ise ednā kelām ile gider şākird-i müste'id daḥı mürīd-i müntefi' gibidir

(2009) Meşnevi

Ger berānī mürġ-ı cāneş ezgüzāf

Hem begerd-i bām-ı tu āred ṭavāf

Eger mürīd-i şādıḳı tārđ ider iseñ lāf cihetinden zīrā mürşidiñ böyle mürīdi tārđı şuverīdir ve ḳalbinden degildir yine tāmınıñ eṭrāfında ṭavāf ider ve gitmez demek olur bu emr-i bedīḥidir

(2010) Meşnevi

Çīne vü nuḳleş heme berbām-ı tust

Perzenān berevc mest-i dām-ı tust

O dervīşin tā'amı cümlesi seniñ tāmınıñ üzerindedir bu cihetden ḳanāt urarak ve havāda ṭayerān iderek seniñ dāmınıñ 'āşıḳıdır evc hemzeniñ fethi [İ-169b] ve vāvıñ

sükûnıyla yüksek maḥale ve felegiñ cevvine ıtlāk olunur çîne cîm-i Fârisîniñ kesriyle
kuş yemine ve nuql nûnuñ ve kâfiñ zammeleriyle muṭlaḳā ṭā‘ ama dinir

(2011) Meşnevi

Ger demî münkir şevd düzdâne rûh

Deredâ-yı şükret ey feth ü fütûh

Eger saña muḥib olanıñ rûhı hırsızlara lâyıḳ seniñ şükrüni edâda ey feth ü fütûhât
şâhibi bir dem münker olursa beyit-i âtiye merhûndur

(2012) Meşnevi

Şahne-yi ‘aşk-ı mükerrer kîneeş

Ṭaşt-ı âteş mînihed bersîneeş

‘Adâveti mükerrer ve ziyâde olan ‘aşk şubasıñı âteşde kızmış olan legeni anıñ şadı
üzerine ḳor ve aña ezâ ider münkir-i ni‘ met oldığı içün

(2013) Meşnevi

Ki biyâ sūy-ı meh ü bugzer zigerd

Şâh-ı ‘aşket ḥ’ând zûter bâz gerd

Öyle diyerek ki gel ey kefur meh cânibine ve bu ğubâr-ı sînedden fâriğ ol seni şâh-ı
maḥabbet da‘vet ider ziyâde tîz girü ve rücû‘ eyle ḥâşıl-ı kelâm ‘aşk ve maḥabbet
mürîd-i şādıḳı şeyhîni terk idip gitmege ḳoymaz elbetde anı ‘avdet itdirir dimekdir

(2014) Meşnevi

Gird-i ĩn bām u kebûterḥâne men

Çün kebûter perzenem mestâne men

Bu ṭâmiñ eṭrâfında ve bu gügercin ḥânesiniñ eṭrâfında ben daḥı gügercin gibi ḳanât
ururum mestâne oldığım ḥâlde ve bir maḥale ayrılıp gidemem zîrâ senden çok luṭf
görmüşümdür bu beyiti Ḥazret-i Mevlânâ *ḳuddise sırruhu* kendi üzerine buyurur ve
murâd-ı şerîfleri Çelebi Ḥüsâme’ d-dîne olan maḥabbetini izhârdır [S-117a]

(2015) Meşnevi

Cibrîl-i ‘aşkam u Sidreem tuvî

Men sâķimem ‘İsâ-yı Meryem tuvî

Ben ‘aşk-ı Cibrîlim benim Sidrem sensiñ ben hasteyim baña şihhat ve şifâ virmege
Hâzret-i Meryemiñ oğlu ‘İsâ sensiñ bu beyit dağı Mevlânânıñ *ķuddise sırruhu*
tarafından Hüsâme’-d-dîne söylenmiştir Sidre bir ağacıñ adıdır ki cennet anıñ
yanındadır ve Cibrîliñ maķamı o Sidreniñ tahtıdır ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmñ mübârek
nefesi hastalara şifâ virmekde meşhûr olduğundan ben hastayım benim ‘İsâm sensiñ
buyurdılar

(2016) Meşnevi

Cûş dih ân baħr-ı gevherbârrâ

Hoş bepurs imrûz in bîmârrâ

Seniñ incü yağdırıcı baħr-ı bâtinına kaynamak vir bugün bu seniñ ‘âşıkıñ hâtrını güzel
taltîf ile şor

(2017) Meşnevi

Çün tu ân-ı ü şudî baħr ân-ı üst

Gerçi in dem nevbet-i buħrân-ı üst

Çünkü ey Hüsâme’-d-dîn sen bir kimesne içün öldüñ ki deryâ-yı haķîķate vuşlat anıñ
içündür egerçi bu dem anıñ kemâliyle hastalığı zamânı ise de buħrân bânıñ zammı ve
hânıñ sükûnıyla hasteye iştîdâd-ı marâz sebebiyle ‘arız olan tağayyüre dirler

(2018) Meşnevi

İn hod ân nâlest k’ü kerd âşkâr

Ân çi pinhânest yâ Rab zînhâr

Bu tahķîķ o nâledir ki Çelebî Hüsâme’-d-dîn âşkâre eyledi nâleden murâd Meşnevi-yi
Şerîfiñ ebyâtıdır Hüsâme’-d-dîn Hâzretleri hîn-i te’lîfde qarşularında oturup taħrîr

itdikleri cihetden [İ-170a] anlara kitāb-ı şerīfī nisbet buyurdılar ve hem de bu kitābın te'lifine anlar sebep ve ' illet-i ğā'ıye olmuşlardır müsebbibi sebebe isnād kabīlinden olmuş olur ve dahı ol nāle ve ma'ārif-i İlāhīye ki anın bātinında maḥfīdir murād Meşnevī-yi Şerīfden ğayri olan albindeki ' ilm-i ledündür yā Rab anın istimā'ından senden emān isterim zīrā anlar aqlā ' aqla şıgmaz

(2019) Meşnevī

Dü dehān dārim gūyā hemçü ney

Yek dehān pinhānest derlebhā-yı vey

Ney ile nāyzen gibi Hüsāme'd-dīn ile biz keennehü iki ağız tutarız ağızın birisi ki Hazret-i Mevlānānın ağızıdır Hüsāme'd-dīnīn ağızında maḥfīdir neyin ağızı neyzenin ağızında maḥfī olduğu gibi Hazret-i Mevlānā *kuddise sırruhu* kendi fem-i şerīfini neyin ağızına ve Hüsāme'd-dīnīn ağızını nāyzenin ağızına teşbīh buyurdılar ve vey zamīri Hüsāme'd-dīne rāci' dir

(2020) Meşnevī

Yek dehān nālān şude sūy-ı şumā

Hāy u hūyī derfigende derhevā

Ağızın birisi sizin cānibiñize nālān olmuş o ağız Hazret-i Mevlānānın ağızıdır ki neyin ağızı muḳābilidir ve sizin tarafıñıza havāda hāy u hūy bırakmışdır o bir ağız ki Hüsāme'd-dīnīn ağızıdır nāyzenin ağızı muḳābilidir ve anda hāy u hūy bırakma yokdur belki sākit tırur

(2021) Meşnevī

Līk dāned her ki ūrā manzarest

Ki figān-ı in serī hem z 'ān serest

Egerçi o ağız sākitdir līkin her ol kimesne ki anın gözi vardır o anı bilir ki bu tarafıñ ya'ni neyin ağızının şadāsı o taraftandır ya'ni nāyzen cānibindir nitekim beyān buyururlar

(2022) Meşnevi

Demdeme-yi ın nây-ı ezdemhâ-yı üst

Hây u hûy-ı rûh ezheyhây-ı üst

Bu neyiñ âvâzı nâyzeniñ âvâzındandır bu rûhuñ hây u hûyı nâyzeniñ heyheylerindendir rûha cûş u hurûş viren nâyzendir bunun gibi zâhirde her ne kadar söyleyen ben isem haķıķatde Hüsâme'd-dîndir buyurmak isterler hülâşa-yı kelâm kendi fem-i şerîfini zâhirde söyleyen ney olduğu cihetden yine teşbîh buyurdılar ve yine kendini söyleden Hüsâme'd-dîn Çelebi olduğu eelden anıñ ağızını nâyzeniñ ağızına teşbîh buyurdılar zîrâ neyi söyleden nâyzendir

(2023) Meşnevi

Ger nebūdî bâlebeş neyrâ semer

Ney cihân râ pür nekerdî ezşeker

Eger insân-ı kâmilin nebî ile neyiñ hikâyesi olmayaydı ney cihânı böyle şükr ile dolu eylemez idi ya' nî mürîd-i şâdık insân-ı kâmile intisâb itmemiş olaydı böyle ulu olup şeri'atden ve tarîkatden ve haķıķatden kelâm-ı şîrîn söylemege kâdir olamaz idi nitekim ney nâyzene muķârin olmasa böyle şîrîn âvâz ile bu nağâmât-ı lezîzeyi idemez idi [S-117b]

(2024) Meşnevi

Bâki huftî v'ezçi pehlû hâstî [İ-170b]

Ki çünin pürçüş çün deryâstî

Ey Hüsâmeddîn bu gice sen kimiñ ile yatdın ve nâyim olduñ ve dağı ne tarafından uykudan bîdâr olduñ ki bunculayın deryâ gibi cûş u hurûş ile dolu olmuşsundur edât-ı haber ve dağı yây-ı hitâb ma' nâda pürçüş kelimesine merbû olmağı taķdîr-i 'ibâre ki çünin pürçüşesti demek olur

(2025) Meşnevi

Yâ ebîtu 'inde Rabbî ħ'ândî

Derdil-i deryā-yı âteş rāndī

Yāhūd *ebītu ‘inde Rabbi*³⁴³ hadīs-i şerīfini okuduñ mu ve kendini âteş deryāsınıñ vasaına sürdüñ mü h̄’āndī ve rāndī kelimelerinde istifhām-ı taķrīri muķadderdir şü iki beyitden murād Hüsāme’d-dīn Efendiniñ Cenāb-ı Kibriyāya kemāl-i taķarrübini beyāndır

(2026) Meşnevi

Na‘ra-yı yā nāru kūnī bāridā

‘İşmet-i cān tu geşt ey muktedā

*Ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ‘alāİbrāhīm*³⁴⁴ nazm-ı celīliniñ āvāzı ey mukteda-yı ehl-i haķīķat seniñ cānınıñ ‘işmetine sebep mi oldı ki böyle âteş deryāsında maḥfūz olduñ ve yanmadıñ ya‘nī seniñ daḥı haķķında âteş deryā-yı ‘aşķa Vācib Te‘ālā Hāzretleri *yā nāru kūnī bāriden* ḥiṭābını İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmñ haķķında eylediği gibi eyledi mi ki böyle deryā-yı âteş-i ‘aşķda yanmadıñ demek olur

(2027) Meşnevi

Ey Ziyā ‘ü’l-haķ Hüsāme’d-dīn ü dil

Key tuvān endūd ḥurşīdī begil

Ey Haķķıñ ziyāsı dīniñ ve diliñ kılıcı olan zāt sen güneşsiñ seni kaçan balcıkla şıvamaķ mümkün olur ya‘nī seniñ düşmanlarıñ seniñ kemālını setre ķādir olmazlar buyurmak isterler

(2028) Meşnevi

Ḳaşd kerdestend in gil pārehā

Ki bepūşānend ḥurşīd-i turā

³⁴³“Ben sizden biri gibi değilim. Rabbimin yanında geceliyorum. Beni doyuruyor ve susuzluğumu gideriyor.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 286. [Hadisin pek çok sahâbî tarafından rivâyet edilmesi ve pek çok sağlam kaynaktaki yer alması hasebiyle sahîh olduğu belirtilmiştir.]

³⁴⁴“Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!’ dedik.” (Enbîyâ 21/69)

Ey Hüsām bu gil pāreler kaçd itmişlerdir ki seniñ güneş gibi zātını ve ziyānı ketm ideler ve līkin güneş balçıkla şıvanmadığı gibi seniñ kemālını ihfā mümkün degildir beyhūde sa‘y itmiş olurlar

(2029) Meşnevi

Derdil-i kūh la‘lhā dellāl-ı tust

Bāghā ezḥande mālāmāl-i tust

Beyit-i sābıka ‘illet olarak buyururlar ki t̄āğ gibi mürīdīñ kalbinde seniñ yüzünden kesb itdiği ma‘ārifi-i İlāhiyye la‘lleri seniñ kemālını dellāldır ve münādīdır ve daḥı bāğlar ya‘nī bāğ gibi laṭīf mürīdler senden kesb itdiği ḥandeden ve inbisāṭ-ı derūndan mālāmāldır ya‘nī ṭolmuşdur bu ḥaller seniñ kemāl-i ḳadrine ve şerefine delālet iderken seniñ ḥaşmların seniñ ululuğunu setr ve ihfāya ḳādir olmazlar

(2030) Meşnevi

Maḥrem-i merdītrā kū Rüstemi

Tā zişad ḥarman yeki cev güftemi

Ey Hüsāme‘d-dīn seniñ merd ve şeci‘ olduğunu idrāk ider bu pehlivān ḳandedir ḥattā seniñ yüz ḥirmen miḳdārı kemālinden bir arpa miḳdārını aña ifāde ideyim

(2031) Meşnevi

Çün beḥ ‘āhem k’ezsiret āhī kunem

Çün ‘Alī sırrā fūrū ḳāhī kunem

Çünki isterim ki sırrından bir āh ideyim ya‘nī sırrından bir sır söyleyeyim [İ-171a] Ḥāzret-i ‘Alī kerremullāhu veche gibi o sırrı söylemek için başımı ḳuyuya eylerim zīrā maḥrem olmamağla söylemege izn ve ruḥṣat yokdur

(2032) Meşnevi

Çünkü ihvānrā dil-i kīneverest

Yūsufemrā ḳa‘r-ı ḳeh evlāterest

Çünkü ihvân için ‘adâvetli gönül vardır benim Yûsufîma kuyunun dibi ve ka‘rî evlâdır Yûsufdan murâd Hüsâme’d-dîn Efendidir ya‘nî sen Yûsuf gibi kemâl şâhibisiñ bu haşûdlar böyle iken kemâliniñ mahfî olması münâsibdir bu cihetden seniñ kemâlini izhâr itmek murâd itmeyim demek olur

(2033) Meşnevî

Mest geştem h’îş bergavgâ zenem

Çeh çî bâşed hayme berşahrâ zenem

Her ne kadar kemâlini söylemem buyurdılar ise de yine söylemek murâd idip buyururlar ki ben mest oldum kendimi gavgâ üzerine urdum ve seniñ için düşmenleriñ ile münâza‘a iderim ka‘r-ı çâhda olmak nedir çadırı şahrâya kurarım ya‘nî seniñ kemâlini ihfâ itmeyip izhâr iderim her ne kadar düşmenleriñ benim ile ceng ve cidâl iderler ise de dimekdir [S-118a]

(2034) Meşnevî

Berkef-i men nih şarâb-ı âteşîn

V’ângeh ân kerr ü fer-i mestâne bîn

Ey benim Hüsâmım benim elime kırmızı şarâbı koy bundan sonra benim mestlere lâayık revnak ve ululuğımı gör ve o neş‘e ile seniñ düşmenlerine ne söylerim seyr eyle

(2035) Meşnevî

Muntazır gû bâş bigenc ân fakîr

Z’ân ki mâ garķîm îñ dem der‘aşîr

Hüsâme’d-dîne beni mest eyle seniñ haşmlarıñ ile mücâdele ideyim buyurunca fakîr ma‘hûd keennehü didi ki bizim genc hikâyemiz anlar ile mu‘âraza itmege şürû‘ olunur ise girü kalmış olur evvelâ benim hikâyemi tamâm eyle ba‘de gavgâya başla bu beyit ile aña cevâb buyururlar ki ey fakîr tâlib sen bir miqdâr muntazır ol bigenc olarak ve şabr eyle zîrâ biz bu vakit şarâba garķ olmuşuz ya‘nî mestiz genci aramağa ve bulup çıkarmağa kudretim yokdur şimdi Hüsâme’d-dîniñ a‘dâsı ile mest iken

ğavğā idelim mest olarak ğavğā iyü olur ba‘ de şahva geldikde seniñ genciniñ umūrına
bağalım ‘ aşır fa‘ il-i bima‘ nāü’l-mef‘ ūl olarak ba‘ de ma‘ nāsınadır

(2036) *Meşnevi*

EzHudā h̄ ‘āh ey fakīr īn dem penāh

Ezmen-i ğarkā sude yārī meḥ ‘āh

Ey fakīr bu demde yardımı Mevlādan iste ben ‘ aşk deryāsına ğark olmuşdan dostluk
isteme zīrā imdāda kādır degilim

(2037) *Meşnevi*

Ki merā pervā-yī ān ūstād nīst

Ezḥod u ezriş-i h̄ ‘īşem yād nīst

Zīrā baña o ūstād-i fakīriñ ḥālını şimdi kayırmak yokdur bu ḥâlde baña kendim ve
zātımdan ve yine kendi şağalımdan ḥâtırımda bir şey’ yokdur fi’l-vāқи‘ zāhir mestleri
böyledir kanda kaldı ki bâtın mestleri böyle olmaya

(2038) *Meşnevi*

Yād-ı seblet key begunced āb-ı rû

Derşarābī ki negunced tār-ı mû

Kibr ve daḥı şeref ve ḥürmet bir şarābıñ [İ-171b] içüne kaçan şığar öyle cevāb ki
içüne bir tel kıl şığmaz ḥāşılı bu şarāba mestlik şığmaz ve benim ḥālīm şığar seniñ
düşmenleriñ ki mestlik da‘ vāsı iderler ve hem mütekebbir ve varlık şāḥibi olurlar ve
‘ār ve nāmūs isterler anlarıñ ḥālī ‘ aşka şığmaz ve anlar ‘ aşık degildirler belki aşḥāb-ı
tezvīr dirler buyurmak isterler

(2039) *Meşnevi*

Derdih ey sākī yekī rıtl-ı girān

Ḥ‘acerā ezriş ü seblet vārehān

Ey sākī bir ağır rıtl-ı ba‘de ile tolu vir h‘āceyi şaḡalınıñ ve bıyığınıñ fikrinden ḡalāş eyle seblet sīnīñ fetḥiyle bıyık ma‘nāsınadır sākīden murād Ḥüsāme’d-dīndir h‘āceden murād a‘dāsıdır ya‘nī ey Ḥüsām anları ba‘de-yi ‘aşq-ı İlāhī ile sākī eyle ve mest it kuşūrlarına bakma demek olur

(2040) Meşnevi

Naḡveteş bermā sibālī mīzened

Līk riş ezreşk-i mā bermīkened

O h‘āce ki andan murād seniñ düşmeniñdir bizim üzerimize bıyığını burar līkin şaḡalını bizim ḡasedimizden kıparır zīrā her ne kıadar bizleri inkār iderse kemālimizi bilir nitekim kefare-yi Kıreyş fāḡr-i ‘ālem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ḡazretlerini egerçi inkār iderler idi līkin ḡaḡīḡatde peygāber olduḡunu ve kemālini bilirler idi bu cihetden cāh-ı Muḡammediyeye ḡased idip tenḡāda şaḡallarını kıparırlar idi

(2041) Meşnevi

Māt-ı ū vū māt-ı ū vū māt-ı ū

Ki hemīdānīm tezvirāt-ı ū

Üç kerre olarak māt u maḡlūb odur buyururlar ve bizler māt degiliz māt lafzı mübtedādır ve ḡaberi o zāmīridir ve bir edāt-ı ḡaber daḡı muḡadder olmaḡla māt üst demekdir ve māt bu maḡāmda maḡlūb ma‘nāsınadır zāmīr a‘dāları olan h‘āceye rāci‘dir mışrā‘-ı evveli ta‘līl idip buyururlar ki zīrā biz o h‘āceniñ tezvīrlerini ikimiz de biliriz

(2042) Meşnevi

Ezpes-i şad sāl ānça āyed ez ‘ū

Pīr mībīned mu‘ayyen mūbemū

Yüz sene ve şoñra ol nesne ki belā ve muşībet olarak o h‘āceden gelir ya‘nī vāḡi‘ olur şeyḡ-i kāmil anı mūbemū mu‘ayyen olarak şimdi bilir nitekim Bāyezīd-i Bisṡāmī

ḳuddise sırruhu Hazretleri Şeyḫ Ebu'l-Ḥasan Ḥarakānī'nin yüz seneden soñra geleceğini bilmiştir ve haber vermiştir ve yine H'âce Bābā Semmāsī *ḳuddise sırruhu* Hazret-i Şāh Nakşebend *ḳuddise sırruhunuñ* ba' id-i zamān geleceğini bildiler ve haber verdiler hattā rāyiḥasını istiṣmām buyurmuşlar idi ve yine buyurmuşlar idi ki bu ḳaşr-ı hindüvān [S-118b] ḳaşr-ı 'ārifān olsa gerekdir

(2043) *Meşnevi*

Ender āyīne çi bīned merd-i 'ām

Ki nebīned pīr ender ḫışt-ı ḫām

Āyīne içinde 'avām-ı nāsdan olan ne görür ki pīr ve şeyḫ-i kāmīl anı ḫām ve nāpuḫte kerpiçde görmeye ya' nī nāsın āyīnede gördüğünü insān-ı kāmīl muşayḳal degil iken kerpiçde görür demek olur

(2044) *Meşnevi*

Ānça liḫyānī beḫāne-yi ḫod nedīd

Hest berkūse yekāyek ū pedīd

Ol nesneyi ki [İ-172a] ḳaba şaḳallı ya' nī aḫmak kendi ḫānesinde görmedi ve anın kendi 'indinde olduğundan ḫaberi yok idi köse üzerine bir o zāhirdir ḫāşılı aḫmak bir şey'in kendi ḫānesinde olduğunu bilmez iken ve o nesne bende yokdur ḫann ider iken merd-i zarīf o nesnenin anda olduğunu o ḫānede degil iken bilir ve şāḫib-i ḫāne ḫamāḳati sebebiyle anı bilmez liḫyānī lāmīn kesriyle şaḳalı çok olan ādeme dinir çünkü liḫyān çene kemigine dirler şaḳal oralarda olmağla ma' nāsı çene kemigine mensūb demek olur ve andan şaḳal murād olunur şaḳal çene kemiklerini iḫāṭa idince çok olması lāzım gelir bu eelden ḳabā şaḳal olana liḫyānī diyü iştīlāḫ olunmuşdur ve yine 'Arabīde ḳabā şaḳala hillevf daḫı ta' bīr iderler ve bu liḫyeniñ keşreti ḫamāḳata delālet ider diyü meşhūrdur hattā İmām 'Alī Kerremullāḫ veche efendimiziñ liḫye-yi şerīfeleri çok olduğundan Mu'āviye *Hillevfethü yehmülühā mā'ik* ³⁴⁵ diyerek sengendāz oldu İmām 'Alī kerremullāḫ veche Hazretleri daḫı mu'āviye köse

³⁴⁵“Gür sakal ki onu ahmak taşır.”

olduğundan *vellezi habuse lā yehrucu [illā] nekidā*³⁴⁶ nazm-ı celîli bir vech-i iktibās cevāb buyurdılar

(2045) *Meşnevi*

Rev bederyāyī ki mähizādeyī

Hemçü has derriş çün üftādeyī

Böyle olunca deryāya git zîrā balık yavrusı sen çör çöp gibi altun şakala vāki⁶ olmuşsuñ bu hitāb Hüsāme'd-dīn Hazretlerinedir ya'nī sen bu maḳūla-yı a' dāniñ ta' nına bakma belki deryā-yi 'aşḳda māhi gibi seyr eyle demek olur

(2046) *Meşnevi*

Has neyī dūr eztu reşk-i gevherī

Dermiyān-ı mevc-i baḫr evlāterī

Yā Hüsām sen ḥas degilsin ve ḥas olmak senden ba'īddir belki incü gibi olan zātın maḫsūdı olmuşsuñ böyle olunca baḫrın mevciniñ miyānında olmaḫdasın ziyāde evlāsın ya'nī böyle ādemler ile meşḡul olma sen saña lāyık kār ile meşḡul ol ki o kār 'aşḳdır dimekdir

(2047) *Meşnevi*

Baḫr-i vuḫdānest cüft ü zevc nīst

Gevher ü mähīş ḡayr-ı mevc nīst

Baḫr-ı ḥaḳīḳat ki Allāhu Te'ālādır birlik vaşfiyla muttāşıfıdır ve daḫı cüfti ve zevci ya'nī mişli yokdur ve anın incüsi ve balığı mevciniñ ḡayri ya'nī kendiniñ ḡayrisi degildir her ne ḳadar incü ve mähiden ta'yīn-i şuverī ise yine baḫrden vücūd bulmuş olmaḫla deryādan şayılırlar ve ḥaḳīḳatde başḳa i'tibār olunmazlar ḥāşılı deryā ve incü ve māhi birdir başḳa zānn itme buyurmaḫ isterler

(2048) *Meşnevi*

Ey muḫāl u ey muḫāl işrāk-ı ū

³⁴⁶“Toprağı kötü olan beldenin ürünü verimsiz olur.” (Araf 7/57)

Dür ezân deryâ vü mevc-i pâk-i ü

Beyit-i sâbıkda bahır ve incü ve mâhî maddesi ma‘lûmuñ olduysa yine bil ki ey kimesne Allâhu Te‘âlâya bir şey’ işrâk ve vücûdda ortak itmek muhâldir ve cemî‘-i mevcûdât her ne kadar ta‘yîn-i şuverîsi sebebiyle başka görünürler ise de başka degildirler ve anları başka görmek şirkdir o deryâdan ve anıñ [İ-172b] pâk olan mevcinden işrâk dür ve ba‘îd olsun mevcden murâd yine deryânıñ kendisidir zîrâ mevc deryâdan ğayri degildir hülâşa-yı kelâm görünen mevcûdât vücûd-ı haķîķî şâhibi degildir cümlesi vücûd-ı Bârîniñ zıllı ve ‘aksi ve eşeri ve andan huşûle gelmişdir anları başka görmek şirkdir demek olur nitekim **Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu Eleṭharü’l-eşyâ’i mâ şemmet râyihate’l-vücûd**³⁴⁷ buyurmuşlardır ve yine **Mevlânâ Câmî kuddise sırruhu Sâmi Dîvânı**nda şu beyt-i şerîfi buyurmuşdur:

Hestî-yi muṭlaḳest ve vaḥdeti şırf

*Eyne hüve eyne ente eyne enâ*³⁴⁸ [S-119a]

(2049) Meşnevi

Nîst ender bahır şirk ü piç piç

Lîk bâaḥvel çi güyem hiç hiç

Deryâ-yı haķîķatde şirk yokdur ya‘nî Vâcib Te‘âlâya vücûdda müşârik yokdur zîrâ vücûd-ı İlâhî vücûd-ı haķîķîdir maḥlûkuñ vücûdı vücûd-ı mecâzîdir bu iki vücûduñ beyninde şirket ihtimâli yokdur ve daḥı Mevlâya vücûdda kimseniñ ṭolaşması ve bükülmesi daḥı yokdur piç piç şarılmaḳ ve ṭolaşmaḳ ve bükülmek ma‘nâsınadır bundan daḥı murâd olan ma‘nâ vücûdda Ḥaḳḳa vücûd-ı haķîķîsi olarak müşârik yokdur demekdir hemân eşyâ-yı mer’iyye vücûd-ı Bârîniñ zıllıdır ve sâyesidir demekdir lîkin aḥvel olup biri iki görücüye ne söylerim belki hiç bir şey’ söylemem zîrâ i‘timâd itmez ve vâhid-i işneyndir dehr-i eşyâda vücûd-ı haķîķî görüp *Ḥaḳâyıķü’l-eşyâ’i sâbitetün ve’l-‘ilmü bihâ müteḥaḳḳikün*³⁴⁹ kaẓiyyesiyle mu‘âraza

³⁴⁷“Eşyaların en temizi (ondan) varlığın kokusunu alan/hissedendir.”

³⁴⁸ “O nerede,sen nerede,ben neredeyim.”

³⁴⁹ “Eşyanın hakikati sabittir ve onlarla ilgili ilim kuşkusuzdur.”

ider aḥvelden murād-ı şerīfleri ‘ ulemā-yı zāhirdir zīrā anlar her maḥlūka vüçüd virip
Haḡ başka maḥlūk başkadır diyerek vāḥidi işneyn görürler

(2050) Meşnevi

Çünkü cüft-i aḥvelānīm ey şemen

Lâzım âyed müşrikâne dem zeden

Çünkü ey dilber aḥvelleriñ bu ‘ âlemde muḡarini olduḡ müşriklere lâyıḡ ve münāsib
sözi söylemek lâzım gelir zīrā tekfīr iderler evliyāullāhdan çok kimesneyi tekfīr itdiler
ezcümle Ḥallāc-ı Manşūruñ *en’el Haḡ* ḡavlınden içün küfrüne fetvālar virip şulb
itdiler şemen şınıñ ve mīmiñ fethālarıyla bütpereste dirler bu maḡāmda büt murād
olunur ve bütten dilber ve maḡbūb murāddır

(2051) Meşnevi

Ān yekiḡī z’ān suy-ı vaşfest ü ḡāl

Cüz düyī nāyed bemeydān-ı maḡāl

Keennehü dindi ki vüçüd vāḥiddir dirseñiz kelāmıñızdan ikilik müstefād ve müstebān
olur öyle ise bu vaḡdet ḡilāfdır bu beyit ile aña cevāb buyururlar ki o vaḡdet tavşīf ve
beyān u ḡālī maḡāl cihetinden olursa söz meydānına ikilikden ḡayri bir şey’ gelmez
ve ta‘ rīf iderken ikilik fehm olunursun aña baḡma sözümüz ḡilāf degildir yine vüçüd
vāḥiddir demek olur

(2052) Meşnevi

Yā çü aḡvel īn düyīrā nūş kun

Yā dehān berdūz u ḡoş ḡāmūş kun

Yāḡūd aḡvel gibi ey Ḥüsāme’d-dīn bu ikiligi nūş eyle ve vaḡdetden kelām eyleme ve
ikilik yoḡdur [Ī-173a] dime yāḡūd dehānına dik ve güzel kendini ḡāmūş eyle çünkü
aḡvelān içünde bulunduḡ böyle itmekden ḡayri çāremiz yokdur

(2053) Meşnevi

Yā benevbet geh sūkūt u geh kelām

Ahvelāne tabl mīzen vesselām

Yāhūd ey Hüsām bu ahveller ile nevbet eyle gāh sūkūt ve gāh kelām söyleyerek ahvellere lāyık tabl ur işte kelām burada tamām oldu ya‘nī dāyım sūkūta kādır olamaz iseñ gāh sūkūt eyle ve gāh mu‘āraza eyle zīrā her bār mu‘āraza itmege gelmez demek olur

(2054) Meşnevi

Çün bebīnī maḥremī gū sırr-ı cān

Gül bebīnī na‘razen çün bülbulān

Çünkü ey Hüsām bir maḥrem görürsen cān esrārını aña söyle esrār-ı cāndan murād vaḥdet-i vücūda müte‘allık olan kelimātdır ve daḥı güli görürseñ bülbüller gibi na‘ra eyle bundan daḥı murād erbābına esrār-ı vaḥdet-i vücūdı izhār eyle ve anlardan ketm itme dımekdir

(2055) Meşnevi

Çün bebīnī meşk-i pürmekr ü mecāz

Leb bebend ü ḥīştēnā hunb sāz

Çünkü ḥīle ile ve ‘ilm ve mecāzī ile ṭolmuş şu kırbası gibi bir kimseyi görürseñ lebini bağla ve söyleme ve kendini küb kııl ya‘nī küb nice sākıt ise sen daḥı öyle sūkūt idici ol meşk mīmīñ fetḥi ve şınıñ sūkūnıyla kebīr olan şu kırbasına dirler hunb ḥānīñ zammı ve nūnūñ sūkūnıyla meyḥānelerde olan bāde küpine ıtlāk iderler

(2056) Meşnevi

Düşmen-i ābeş bepīş-i ü mecunb

Verne seng-i cehl-i ü bişkest hunb

Böyle mekr ile ‘ilm-i mecāzī ile ṭolu olan kırbalar āb-ı ḥayāt gibi olan ‘ilm-i ledünnīñ düşmenidir anıñ yanında āb-ı ḥayāt semtine hareket itme ve ‘ilm-i bātından bir mes‘ele söyleme yoḥsa anıñ taş gibi olan cehli seniñ bāde küpi gibi olan vücūdını kırdı ve saña ‘azīm ziyānı ṭoḳundı bişkest yirine bişkest ta‘bīr buyurmaları

taḥkīk vūku‘ına mebnīdir yoḥsa maḳām-ı muzārī‘ maḳāmıdır māzī maḳāmı degildir mecnub nehı hāzırdır hareket itmek ma‘nāsınadır zīrā cünbiden harekete dirler mecnub kelimesi daḥı andan me‘hūzdur ve yine cehli ‘adem-i maḳbūliyet ve ḡılzetde teşbīh buyurdılar [S-119b]

(2057) *Meşnevi*

Bāsiyāsethā-yı cāhil şabr kun

Hoş müdārā kun be‘aql-ı minledün

Cāhiliñ seniñ ḥaḳḳında eylediḡi siyāsetlere şabr eyle siyāsetden murād ṭab‘a mülāyim olmayan kelimātdır ve öyle cāhillere ‘ilm-i ledün ile hoş medār eyle nitekim ḥadīş-i şerīfde ‘*aleyküm bi’l-müdāraa*³⁵⁰ buyrulmuşdur ve yine **Dīvān-ı Hāfız**da

Āsāyiş-i dūḡitī tefsīr-i ĩn dū ḥarfest

*Bā-düstān mürüvvet bādüşmenān müdārā*³⁵¹

vārid olmuşdur [İ-173b] ve līkin Mevlānā Cāmī *ḡuddise sırruhu* Dīvānında Hāfız-ı Şīrāziye şu beyitle cevāb buyurmuşlardır:

Āsāyiş-i dūḡitī ḡirīm ki ĩn dū ḥarfest

*Bādüşmen-i bed endīş-i müşkil büved müdārā*³⁵²

*İḡter mā turīd ḡuz māşafā da‘ mākeder*³⁵³

(2058) *Meşnevi*

Şabr bānāehl ehlānrā cilāst

Şabr-ı şāfī mīkuned her cā dilīst

Şabr nāehl olan kimesnelerin ehl olanlara itdiḡi ezāya ḡalbine cilāya sebebdır ve şabr ile anıñ ḡalbi mūncelī ve mūnkeşif olur zīrā her ḡande ki bir ḡül vardır nāehliñ ezāsına

³⁵⁰“Hoşgörülü olun.” Yaptığımız araştırmalarda bu şekilde bir hadis-i şerife rastlanılmamıştır.

³⁵¹“İki alemin huzuru şu iki sözün manasındadır: Dostlara muhabbet, düşmanlara müdara (iyi görünme).”

³⁵²“Şu iki söz iki alemin huzuru (içindir): Kötü ve problemlı düşünceleri (olan) düşmanla müdara (iyi geçinmek)”

³⁵³“Sevdiğin şeyi seç, zevk veren şeyi al, hüznü veren şeyi bırak.”

şabr anı şāfī ve hāris eyler fī'l-ḥaḳīḳa şabr ile sālīk merātīb-i 'āliyye nāyil olacağında şübhe yokdur ba'zı nüshada cilāst yerine cilīst vāḳi' olmuşdur bu nüshaya göre ma'nā ehl olana nāehliñ eczāsına şabr ve taḥammül ulu nesnedir dimekdir zīrā şabr ile ehl olanlar maḳāmāt-ı 'āliyye vāşıl olurlar

(2059) Meşnevi

Āteş-i Nemrūd İbrāhīmra

Şafvet-i āyine āmed dercilā

Ḥazret-i Ḥalilullāh İbrāhīm 'aleyhi's-selāma Nemrūduñ āteşiniñ ezāsına şabr ve taḥammül ve bir melekten istimdād itmemek ve imdādlarını teklīf olundukda ḳabūl itmemek ve cilā virmekde āyine-yi ḳalbiniñ şaffetine sebep oldı ve o şabr ile Vācib Te'ālāya kemāliyle ḳurbet buldı ḥattā manşīb-ı ḥullet bu şabriñ üzerine zāt-ı şerīflerine cānib-i Ḥaḳdan i'tā olundı ve bu maḳām-ı ḥullet enbiyā-yi 'izāmdan bir nebīye virilmemiştir ve kelīmlik mertebesinden daḥı bālāterdir faḳaṭ bu mertebeniñ fevḳinde ḥabīblik mertebesi vardır ve o mertebeyi Cenāb-ı Kibriyā faḥr-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimize iḥsān buyurmuşdur ḥattā ba'zı ḥāce kā'inātdan sonra ulu'l-'aẓm olan dört 'aded Resūl-ı Kirāmīñ efḍali İbrāhīm 'aleyhi's-selāmdır diyü beyān eylemişlerdir ve böyle oldığı 'aḳla daḥı ḡāyetle aḳrebdır zīrā ḥullet 'aẓīm rütbedir

(2060) Meşnevi

Cevr-i küfr-i nūḥiyyān u şabr-ı Nūḥ

Nūḥrā şud şayḳal-ı mir'āt-ı rūḥ

Ḳavm-i Nūḥuñ küfriniñ eczāsı ve o ezāya Nūḥ 'aleyhi's-selāmñ şabri Nūḥ 'aleyhi's-selāmñ āyine gibi şāf ve pāk rūḥ-ı pūr fütūḥlarına cilāya sebep oldı meşhūrdur ki toḳuz yüz elli sene ḳavmini tevḥīd ve īmān semtine da'vet buyurdılar ve anlarıñ küfriniñ ezāsına şabr itdiler enbiyā-yı 'izāma ḳavminiñ küfründen 'aẓīm ezā olmaz zīrā cümlesi ḳavminiñ īmānına hārislerdir ve küfr yolına gitdiklerine ezher cihet rāzī degildir şālīḥleriñ ednāsına fışkanıñ fışkı gider virir ve istemezler ḳande ḳaldı ki

nübüvvet şāhibi olan zātlar halkın fışkını ve küfrini isteyeler bu bir vechle olur nesne değildir Hikāyet-i mürīd-i Şeyh Hasan-ı Hārakānī kaddesallāhu sırruhu³⁵⁴ Burası Şeyh Ebū'l-Hasan Hārakānī kuddise sırruhu [İ-174a] Hāzretleriniñ mürīdiniñ hikāyesidir

(2061) Meşnevi

Reft dervīši zişehr-i Tālakān

Behr-i şīt Bü'l-Hasan tā Hārakān

Bir dervīş Tālakān şehrinden çıkıp Ebū'l-Hasan Hārakānī kuddise sırruhunuñ vilāyet ve kerāmetle şīt-i cihānı mālāmāl itdiginden için Hārakān şehrine dek gitdi ki şeyhiñ vilāyetidir Tālakān Belğ ile Merv miyānında bir şehriñ adıdır ve yine bir şehir vardır ki Ġazvīn ile Ebher miyānındadır aña dağı Tālakān ta' bīr iderler Hārakān Semerkand karyelerinden bir karyeniñ ismidir hādan sonra olan elif vezn için gelmiştir bu zāt-ı şerīfiñ ism-i şerīfi 'Alī ve pederiniñ adı Ca'ferdir ve yine Ebū'l-Hasan künye-yi şerīfeleridir ve medfenleri dağı Ağışha civārında vāki' Kars şehrindedir [S-120a]

(2062) Meşnevi

Kūhhā būbrīd ü vādī-yi derāz

Behr-i dīd-i şeyh māşīd u niyāz

O mürīd tağları ve uzun dereyi ya'nı sahrayı şīd ve niyāz ile muttaşif olan şeyhi görmek için ka' -ı mesāfe eyledi

(2063) Meşnevi

Ānça derreh dīd ezrenc ü sitem

Gerçi derhurdest kūteh mīkunem

Ol nesneyi ki o mürīd yolda renc ve sitemden gördi eger Tālibān-ı Hūdā bu yolda ne 'azīm zahmetler çekmişlerdir bilsinler için söylemesi lāyık idi ve lākin hikāye uzun olmasın için anları tay ile kışşayı kışa idelim

³⁵⁴“Şeyh Hasan-ı Harakānī'nin mürīdinin hikāyesidir.” Konuk, Mesnevî-i Şerīf Şerhi , C. 12, s. 43.

(2064) Meşnevi

Çün bermakşad âmed ezreh ân cüvân

Hâne-yi ân şāhrā cüst ü nişân

Çünkü Hāraḳān şehrine yoldan o mürīd geldi o şeyhiñ hānesine ḥalka su'āl itmekle bir nişân aradı

(2065) Meşnevi

Çün beşad ḥürmet bized ḥalka-y dereş

Zen birün kerd ezder-i hâne sereş

Çünkü ḥalkdan su'āl iderek şeyhiñ hâne-yi şerīfesini buldı ve çok ḥürmet ile şeyhiñ bābınıñ ḥalkasına kapuya urdı şeyhiñ 'iyāli daḥı hāneniñ kapusından başını taşra eyledi

(2066) Meşnevi

Ki çi miḥ'āhī begū ey bū'l-kerem

Güft berkaşd-ı ziyāret âmedem

Öyle diyerek ki ne istersen ey kerem şāḥibi söyle dervīş daḥı didi ki ḥazret-i şeyhi ziyāret kaşdı içün geldim

(2067) Meşnevi

Handeyī zed zen ki ḥah ḥah riş bīn

Īn sefergīrī vü Īn teşviş bīn

Şeyhiñ 'iyāli daḥı güldi öyle diyerek ki baḳ şunuñ şaḳalına ne iyü iş içün geldiñ âferīn saña olsun şu kimesneniñ sefer-i ihtiyār idiciligini ve ğam ve ğuşşasını gör bu kelāmdan 'avretiñ murādı o dervīşi suḥriyyedir

(2068) Meşnevi

Ḥod tūrā kārī nebūd ān cāygāh

Ki bebīhūde kunī Īn 'azm-ı rāh

Tahkîk seniñ memleketinde kârîñ yok mı idi ki beyhûde olarak bu yoluñ kaçdını
eylersin zann olunur ki vilâyetinde eli boş ve bîkâr bir kimesne imişsiñ [İ-174b]

(2069) Meşnevi

İştihâ-yı gülgerdî âmedet

Yâ melûlî-yi vaţan ğâlib şudet

Saňa ahmak ٲolanmasını iştihâ eylemek mi geldi yoħsa ve vatanından fûtûr ğâlib mi
geldi ki terk-i vaţan eylediñ

(2070) Meşnevi

Yâ meger dîvet düşâħa bernihâd

Bertu vesvâs-ı seferrâ dergüşâd

Yâhûd me'mûl olur ki şeytân seniñ üzerine düşâħa kovdı bu cihetden seniñ üzerine
sefer ve vesveselerini açdı düşâħa na'1 vaķtinde sert olan esbiñ yüzine vaż' itdikleri
kışâçdır

(2071) Meşnevi

Güft nâfercâm u fuħş u demdeme

Men netânem bâz güften ân heme

Bundan sonra 'avret beyhûde ve fâħiş ve demdeme söyledi öyle ki 'ayb olmağla
yâhûd keşretinden ben aniñ cümlesini saňa söylemege ķâdir degilim

(2072) Meşnevi

Ezmeşel v'ezrişhand-ı bîħisîb

Ân mürîd üftâd ezğam dernişîb

'Avretiñ beyhûde meşelinden ve yine bîħesâb suħriyyesinden o mürîd kederinden
çukura vâķi' oldu ya'nî kemâliyle ğamnâk oldu dimekdir **Pursîden-i ân vârid ezħarem-**

i Şeyh ki Şeyh kucâst ve kuca cüyîm ve cevâb-ı nâfercâm güften-i harem³⁵⁵ Burası o gelici dervîşin şeyhiñ hareminden su'âl itmesi beyânındadır ki şeyh hâzretleri kâdardır yine o 'avretiñ encâmsız ve hezeyân kelimât ile cevâbı beyânında olıcıdır

(2073) *Meşnevî*

Eşkeş ezdîde becest ü güft ü

Bâheme ân şâh-ı şîrîn nâm kû

Gözyaşı o dervîşin gözünden şıradı ve dahı didi ki bu cümle ile o nâm-ı şerîfi pāk olan şeyh kâdendir

(2074) *Meşnevî*

Güft ân sâlûs u zerrâk-ı tehî

Dâm-ı gûlân u kemend-i gümrehî

'Avret yine cevâbında didi ki o mürâyâ ve o boş olan ahmaqların tuzâğıdır ve azgınlığıñ kemendidir ve delâleti derkemend idip zabt ve taşarrufına olmuşdur yine zerrâk dahı mürâyâ ma' nâsınadır [S-120b]

(2075) *Meşnevî*

Şad hezârân hâşm rişân hemçü tu

Üftâde ezvey ender şad 'utû

Nice seniñ gibi ahmaqlar o şeyhden içün dalâlete düşdiler hâşm riş ahmaq ve 'utû 'aynıñ zammıyla dalâlete dirler

(2076) *Meşnevî*

Ger nebîniş ü selâmet vârevî

Hayr-ı tu bâşed negerdî zû gavi

Eger sen o şeyhi görmez iseñ ve selâmet vilâyetine rücû' iderseñ saña hayr olur zîrâ o şeyhiñ yüzünden dalâlete düşmezsiñ diyerek 'avret böyle hezeyân söyledi

³⁵⁵“O yolcunun hareminden: ‘Şeyh nerededir, nerede arayayım?’ diye sorması ve haremın boş cevap söylemesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi , C. 12, s. 46.

(2077) *Meşnevi*

Lâfkîşî kâselîsî tablh'âr

Bāng-ı tableş refte eṭrāf-ı diyār

Bu şeyh lāf mezheblidir ve daḥı ḥalkıñ ṭā'amını ekl idicidir ve hem muft olarak yiyicidir ḥāl böyle iken anıñ ṭablınıñ şadāsı ya'nî kerāmetle şöreti eṭrāfında olan memālige münteşir olmuştur lāfkîşî hezeyān söyleyici dimekdir kâselîsî lisān-ı Türkide ṭālķāvuk ta'bir olunan kimesneye dirler ṭablh'âr ḥalkıñ mālını bilā'ivaz alıp yiyici kimesneye dirler diyārdan murād memālikdir egerçi ḥāneler demek ise de

(2078) *Meşnevi*

Sıbtıyend in kavm u gūsāleperest [İ-175a]

Derçünin gāvî çirā mālend dest

Bu buzağıya ṭapucı cemā'at Mūsā 'aleyhi's-selāmñ kavmidirler ḥāl böyle iken bunculayın bir öküzle altun bunlar ellerini sürerler sıbtı olana Ḥaḳdan ğayri ma'būd yokdur böyle öküzü ne'acib ki ilāh ittiḥāz itdiler

(2079) *Meşnevi*

Cīfete'l-leylest ü baṭṭalu'n-nehār

Her ki ü şud ğarra-yı in ṭablh'âr

Giceniñ nāyimi ve gündüzüñ baṭṭalıdır her şol kimesne ki bu muft yiyici şeyhe aldandı ya'nî bu şeyhiñ çünkü ḥāl budur bu ki mürīd olanıñ daḥı ḥāl böyle olur demek istedi cīfete'l-leylden nāyim murād olunur zīrā nāyim gice meyyit gibidir ve meyyit daḥı lāşedir baṭṭalu'n-nehārdan daḥı 'avretiñ murādı kārı ve kesbi yokdur dimekdir yāḥūd nehārda sāyir zāhidler gibi 'ibādeti yokdur demek ola

(2080) *Meşnevi*

Hişteend in kavm-ı şad 'ilm ü kemāl

Mekr ü tezviri girifte kīnest ḥāl

Yine ‘avret dir ki bu şeyh degil belki bu dervīşler kavmi çok ‘ilmi ve kemālî baṭṭāl olduklarından terk itmişlerdir ve daḥı bir mekr ve tezvīr tutmuşlardır öyle diyerek ki işte hāl budur ve dervīşlik bu bizim hālimize dirler bundan şöñra murād münkirlerin evliyā-yi kirāmı ve ṭāyife-yi dervīşānı bu vechle ṭa‘n itdiklerini beyāndır ḥattā ‘ulemādan bir kimesne dimiş ki ben dir idim ki bir cemā‘at kimesneler ‘ilm-i zāhirden lezzet bulmadıklarından ‘ilm-i şerīfî terk idip dervīşlik yoluna gitmişlerdir elbetde ‘ilm-i zāhiriñ lezzeti ‘ilm-i bāṭınıñ lezzetinden a‘lādır bu telezzüzāt ‘ulūm-ı zāhire ‘ilm-i bāṭında yokdur ḥattā **İmām Muḥammed** raḥimullāh ‘ilm-i zāhirden şafāyāb olduğça *Eyne ebnā ‘u’l-mülūki min hazihi’l-lezzāt*³⁵⁶ buyururlar imiş çünki gördüm ki **Mollā Cāmī** Ḥazretleri ‘ilm-i zāhiri terk idip ‘ilm-i bāṭına sālîk oldılar ve aña iştiğālî tām gösterdiler ve ‘ilm-i zāhiri bi’l-küllîye ferāmūş itdiler bu iştiğālî anlarda gördükde i‘tikādımda rücū‘ itdim ve ‘ilm-i bāṭınıñ ‘ilm-i zāhirden elezz u ahlā olduğunı cezm itdim zīrā Mollā Cāmīniñ ‘ilm-i zāhirde olan kemālîni bilir idim ve mümkün degil idi ki Mollā Cāmī ‘ilm-i zāhirden lezzefyāb olmadı dine bināberin dervīş oldı bu kışşa **Reşhāt**da meşṭurdur

(2081) *Meşnevi*

Āl-i Mūsā kû dirîğā tā künūn

‘Ābidān-ı ‘iclrā rîzend ḥūn

Yine ‘avret dir ki kanı āl-i Mūsā ḥafīdir ki ḳalmadı ḥattā şimdi ‘acele ‘ibādet idenlerin kanını dökeler ve anları ihlāk ideler ya‘nî kanı bir ‘ālem-i ‘ābid ki şu dervīşlere ḥaddini bildire dimek ister [S-121a]

(2082) *Meşnevi*

Şer‘ ü taḳvā rā figende sūy-ı puşt

Kū ‘Ömer kû emr-i ma‘rūf-ı dürüş

Bu cemā‘at şer‘-i şerīfî ve rāh-ı taḳvāyı lâzım olan ‘aşḳ yoludur diyerek terk itmişlerdir kanı Ḥazret-i ‘Ömer *radıyallāhu ‘anhu* gibi bir zāt-ı şerīf kanı o tab‘-ı

³⁵⁶“Mülkün evlatları (dünyevî hükümdarlar) bu lezzetlerin (manevî hazların) neresinde?”

insāna ġalīz olan [İ-175b] ve şakīl gelen emr-i ma‘rūf ki anı bunlara cebr idip işlede öyle zātlar kalmadığından işte bu dervīşler böyle yüze çıkıp hezeyān iderler demek olur bu dağı beyit-i sâbıkıñ me’ālindedir

(2083) *Meşnevi*

K’în ibāhat z’în cemā‘at fāş şud

Ruḥsat-ı her müfsid ü kallāş şud

Zīrā bu ibāhat yolına gitmek bu dervīşlerden zāhir oldu zīrā bu dervīşler cümlesi ibāhiyye mezhebindendir bunlar helāli ve ḥarāmı yeksān tutarlar ve ḥürmet şerī‘atdedir dirler ehl-i ḥaḳīkatde ḥarām yokdur dirler bunlarıñ bu ḥāli her ḥīlekār müfside ruḥsat oldu fūlān zāt şöyle buyurmuş diyerek şer‘-i şerīfī verā-yı zuhrına ilkā itdiler meşelā **Muḥiddīn-i ‘Arabī Fuşuşında** ve **Fütūḥātında** şöyle buyurmuş dirler ve anıñla istidlāl iderler ve ibāhat yolını fāş iderler Ḥazret-i ‘Ömer sīretinde bir ‘ālim yokdur ki Muḥiddīn ‘Arabīye böyle söylediği içün ḥaddini bildire dimege varır

(2084) *Meşnevi*

Kū reh-i Peyğamber u aşḥāb-ı ū

Kū namāz u sübhā vu ādāb-ı ū

Ḳanı peygamberimiz *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem*ñ yolına ve dağı anıñ aşḥābınıñ yoluna gitmek anlar kalmadı ve böyle ‘ālim yokdur bu cihetden bu dervīşler dağı böyle meydāna çıkarlar ḳanı namāz ve dağı tesbīḥ ve dağı peygamber ‘aleyhi’s-selāmñ ve aşḥābınıñ ādābları ḳanı bunlarıñ birisi kalmadı demek istedi bu ebyātdan dağı Cenāb-ı Mevlānā *ḳuddise sirruhunuñ* murād-ı şerīfleri yine münkerleriñ ehl-i sülūke bu vechle ṭa‘n itdiklerini beyān ve ifādedir **Cevāb güften-i mürīd ve zecr kerd-i mürīd ān ṭa‘ānerā ezküfr ü beyhūde güften-i ū** Burası o mürīdiñ cevāb söylemesidir ve dağı o ṭa‘āna olan şeyḫiñ ‘iyāline söylediği küfrden ve bīma‘nā sözden men‘ eylemesi beyānındadır

(2085) *Meşnevi*

Bāng zed bervey cūvān u güft bes

Rûz-ı rûşen ezkucâ âmed ‘ases

Anıñ üzerine o cüvân ses urdı ve didi ki çok söyledin yitişir rûşen olan günde ‘ases kandan gelir belki gelmez zîrâ ‘asesin gündüz luzûmı yokdur bunuñ gibi bu seniñ kelâmlarınıñ dañı luzûmı yokdur beyhûde söylemiş olursuñ

(2086) Meşnevi

Nûr-ı merdân maşrık u mağrib girift

Âsmānhā secde kerde ezşigift

Evliyâullâhın nûrı maşrıkı ve mağribi tutdı anların envârına gökler ta‘accübünden secde eyledi şigift ta‘accüb ma‘nâsınadır

(2087) Meşnevi

Âftâb-ı Hâk berâmed ezHamel

Zîr-i çâder refî hurşîd ezHacel

Hâkın güneşi çünki Hamel-i ma‘nevî burcundan zâhir oldu şems-i şuverî hicâbından perde altına gitdi âftâb-ı Hâkdan murâd evliyâ-yı kirâmın vücûdlarıdır ya‘nî evliyâ-yı kirâmın kalbiniñ envârı şems-i şuverîniñ envârından ziyâdedir ve aña gâlibdir [İ-176a] demekdir nitekim **İbn-i Fâriż** *kıddise sırrahu Ve lâ feleke illâ min nûrin bâṭıniyyin*³⁵⁷ buyurmuşdur

(2088) Meşnevi

Türrehât-ı çün tu iblîsî merâ

Key begerdâned ziḥâk-ı in serâ

Derviş didi ki seniñ gibi İblîsin hezeyânı beni bu hâne-yi şerîfin ziyâretinden kaçan taşrîf ider belki itmez zîrâ ben şeytân söziyle bu dergâh-ı vâlâdan rû gerdân olmam türrehât ‘Arabî olarak bîma‘nâ olan söze dirler

(2089) Meşnevi

³⁵⁷“Batınî nurdan kaynaklı olmak dışında felek de yoktur.”

Men bebādī nāmedem hemçün şehāb

Tā begerdī bāz gerdem z'īn cenāb

Ben bir rüzgār ile bulut gibi bu maḥale gelmedim ḥattā bir ednā ḡubār ile şeyḥ ḥazretlerinin cenābından ve ziyāretinden girü döneyim çünkü bulut rüzgār ile gelir ve rüzgār anı sevk ider ve yine bir ednā kimse ile 'avdet ider bu dervīş dir ki ben hevā-yı nefisle ziyārete gelmedim ki cüz'i nesne ile 'azīzīn ziyāretini terk idip girü döneyim [S-121b]

(2090) Meşnevi

'İcl bāān nūr şud kıble-y kerem

Kıble biān nūr şud küfr ü şanem

Buzāḡı o nūr ile berāber kerem ve iḥsānıñ kıblesi oldı bir kıble ki o nūr anda yokdur kıble-yi kerem olmadığından mā'adā küfr ve şanem kıblesi oldı bu maḡāmda o nūrdan murād Cibrīl-i Emīnīn feresü'l-ḥayāt nām atınıñ na'lınıñ taḥtından me'ḥūz olan türābdır ki Sāmīrī Cibrīl bilip na'lı-i ḥākinden teberrük için bir ḡabza türāb alıp kendinde şaklamış idi o türābdan bir miḡdārını Fir'avnıñ ḡavminden aḡz olunan ḥuliyyatı eridip 'icl yapar iken içüne ḡatdı ve o türāb bereketiyle o 'icl şadā virdi ve o şadā sebebiyle Sāmīrī anlara *ḥazā ilahikūm ve ilahī Mūsā*³⁵⁸ didikde cümlesi 'icliñ uluhiyyetine i'tiḡād idip 'icle 'ibādete şürū' itdiler işte 'icl o nūr sebebiyle anlara kerem kıblesi oldı ve andan dünyevī olarak ḡayli luṭf gördiler līkin küffārīn eşnāmı envārdan ḡālī olmaḡla maḡz-ı küfr ve ḡalāl oldı her ne ḡadar bu 'icl ḡalāl ise de küffārīn eşnāmından şu türāb sebebiyle ehvendir Naşrānīnīn Yehūddan ehven olduğu gibi bu beyitden Ḥazret-i Mevlānānıñ *ḡuddise sırruhu* murād-ı şerīfī 'icle şenā degildir belki kıblede nūruñ luzūmunı beyāndır nitekim beyit-i ātīden kıble 'icle şenā buyurmadığı zāhir olur

(2091) Meşnevi

Hest ibāḡet k'ezhevā āmed ḡalāl

³⁵⁸“Bu sizin ve Musa'nın İlahıdır.”

Hest ibāhet k'ezHudā āmed kemāl

Çok ibāhet vardır ki hevā-yı nefsinden gelir o dālāldır ya' nî çok şey'i vardır ki insan anı nefsine hoş geldiginden ve tilkā-yı nefsinden işler o dālāletdir kefereniñ eşnāma itdikleri 'ibādet gibi zīrā faķať nefsleri istediginden için aña tıparlar ve 'ibādetleri emr-i İlāhiden [İ-176b] için degildir zīrā şanemperestlik ile bir ferd me'mūr olmadı ve yine çok ibāhat vardır ki o dağı zāhirde şanemperestlige şebīhdir ve līkin çünkü Hūdādan geldi ve anıñ emriyle işlendi o kemāldır meşelā mü'minleriñ ķa'be-yi mūkerremeye ta' zīmi gibi ve kıble ittiḥāz idip aña teveccūh ile edā-yı şalavat itdikleri gibi bunda aşlā dalālete mūte'alliķ bir nesne yoķdur zīrā aña ķarşu namāz ķılmaķ farzdır ķālellāhu te'ālā *fe velli vecheke şatra'l-mecidi'l-ḥarām*³⁵⁹ bir mişāl-i āḫir dağı olmaķ üzere şöyle dinilir ki meşelā eyyām-ı naḥrda ķurbān zebḥ eylemek her ne ķadar min cihetü'l-'aķl emr-i mekrūh ve ğayr-i mustaḥsen ise de 'ibādetdir zīrā Vācib Te'ālā Hāzretleri ve'n-enḥar emriyle eyyām-ı naḥrda zebḥ-i ķarābīn ile emr itmişdir çünkü böyle emr geldi o ađḥā 'ibādet oldu o beyitden mūstebān olur ki şanemperestlik nefis cānibinden olmağla emr-i mūnker imiş ve yine ķa'beye ta' zīm Allāhu Te'ālānıñ emri bulunduğı cihetden 'ibādet imiş böyle olunca 'icle 'ibādeti Cenāb-ı Mevlānā zem buyurmuş oldu keennehü dindi ki yā emr-i Bārī ile böyle bīma'nā olan ef'āl-i kemāl olur mı bu beyitle bu su'āle cevāb virirler ki

(2092) Meşnevi

Küfr imān geşt ü dīv İslām yāft

Ān taraf ān nūr-ı biendāze tāft

Küfr imān oldu ya' nî imān gibi maķbūl oldu ve yine şeyṭān İslām buldı ve mü'min-i kāmil oldu ol cānibden ki o endāzesiz nūr leme'ān itdi ya' nî Allāhu Te'ālādan luťf olunca şeyṭān mü'min-i kāmil olur ve küfr emr-i mebgūz iken emr-i maķbūl olur demekdir çünkü Mevlānıñ böyle itmege ķudreti vardır ķa'be dađı ḥacer iken anıñ ta' zīmi 'ayn-ı 'ibādet itmege ķādirdir demek olur

(2093) Meşnevi

³⁵⁹“Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.” (Bakara 2/144)

Mazhar-ı ‘izzet ü maḥbûb-ı beḤaḥ

Ezheme kerrûbiyân bürde sebak

Yine dervîş dir ki o şeyḥ-i ‘ālî ḳadr ‘izzet-i ilâhîyeye mazhardır ve daḥı Allāhu Te‘âlāya sevgilidir ve cümle melâ’ike-yi müheyyemünden efḍaldır ve anlardan sebḳat iletmişdir [S-122a]

(2094) Meşnevi

Secde Âdemrâ beyân-ı sebḳ-i ûst

Secde âred mağzrâ peyveste pûst

Melekleriñ Âdeme secdesiniñ sebebi Âdem ‘aleyhi’s-selâmñ kendülerine sâbık ve efḍal olduğunu beyândır zîrâ dâyim mağz ve leb maḳâmında olana ḳışr maḳâmında olan secde getirir fi’l-vâḳi‘ secde ednâdan a‘lāya olur ve ‘ālî-yi sâfile secde itmez ve bu secdeden fehm olundı ki Ḥazret-i Âdem melâyikeden efḍal imiş bunda şübhe yokdur

(2095) Meşnevi

Şem‘-i Ḥaḳrâ pûf kunî tu ey ‘acûz

Hem tu sūzî hem seret ey gendepûz

Ey zen Ḥaḳḳıñ şem‘ine pûf eylersin ki söyüne o ise [İ-177a] söyünmez soñra yakdıḡıñ âteşden hem sen yanarsın hem başıñ yanar ey aḡzı ḳoḳmış ḳoca ḳarı ḳâlellāhu te‘âlā *yurîdûne liyuṭfi’ü nûrallāhi biefvāhihim vallāhu mutimmu nûrihî velev kerihel-kāfirûn*³⁶⁰

(2096) Meşnevi

Key şeved deryâ zipûz-ı seg necis

Key şeved ḥurşîd ezpûf münṭamis

³⁶⁰“Onlar ağızlarıyla Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nûrunu tamamlayacaktır.” (Saf 61/8)

Deryā kaçan kelbiñ ağızından murdār olur belki olmaz güneş kaçan püf demekden
söyünmiş olur belki güneş hîç bir şey' ile söyünmez münṭamıs söyünmege dirler

(2097) *Meşnevi*

Hükm-i berzâhir eger hem mîkuni

Çîst zâhirter begû z'în rûşeni

Eger ve *naḥnu nuḥkumu bizzâhir*³⁶¹ diyerek zâhirine hükm eyler iseñ bu şeyhiñ merd-i
kâmil olduğundan ziyâde zâhir nedir söyle ve daḥı bundan rûşen ve vâzîḥ ne vardır
anı daḥı söyle ki bilelim

(2098) *Meşnevi*

Cümle zâhirhâ bepiş-i in zuhûr

Bâşed ender gâyet-i naḳş u kuşûr

Cem'î zâhirler bu şeyhiñ Hâḳ olduğunıñ zuhûrı ḳatında gâyetle naḳş ve kuşûr
içündedir zîrâ bu şeyhiñ ululuğundan aẓher bir vâzîḥ nesne yokdur diyerek mürid
Ḥazret-i Şeyḥ *ḳuddise sırruhı*yı enver ve vâzîḥ olan âftâba teşbîḥ eyledi

(2099) *Meşnevi*

Her ki berşem'-i Hudâ âred püfû

Şem' key mîred besûzed pûz-ı rû

Her kimesne ki Hudânıñ şem' ine püf dir şem' kaçan söyünür belki söyünmeyip kendi
ağızı yanar ya'nî Hâḳıñ dostıyla her kim ki mu'âraza iderse aña ğâlib olmayıp belki
kendisi mağlûb olur dimekdir

(2100) *Meşnevi*

Çün tu ḥuffâşân besî bînend ḥ'âb

K'în cihân mâned yetîm ez âftâb

³⁶¹“Biz zahire göre hükmederiz.”

Seniñ gibi çok yarasa kuşları rü'yâda görürler ki bu cihân güneşden yetim kalır ve murâdları hâşıl olur bu ise olmaz ya' nî şerâr-ı nâs iyüleriñ dünyâdan gitdigini isterler ve dünyâ bizim gibi fâsıklar ile tolu olsun dirler zirâ şerâr hiyârı sevmezler ve bize nuşh ider diyü qorqarlar binâberin bu ' âlemde iyi âdem kalmasın dirler lîkin bu murâd ellerine girmez ve bu ' âlem hiyârdan hâlî olmaz ve evliyâullâh eksik olmaz ve dünyâ iyüler hürmetine tûrur

(2101) Meşnevi

Mevchâ-yı tîz deryâhâ-yı rûh

Hest şad çendân ki bud Tûfân-ı Nûh

Rûh deryâlarıniñ keskin talğaları Tûfân-ı Nûhuñ mevcleri her ne kadar ise yüz okdur dir bu beyitden murâd evliyânîñ kuvvetini beyândır ve yine evliyânîñ ervâh-ı tayyibelerini vüs' atda ve cûş u hûrûş itmekde ve intifâ' da deryâya teşbîh buyurup baħr gibidir buyurmak isterler

(2102) Meşnevi

Lîk ender çeşm-i Ken'ân mûy rust

Nûh u keştîrâ biheşt ü kûh cust

Lîkin Ken'ân sîretleriñ çeşminde kıl bitmişdir binâ'en-'aleyh Nuħ meşreb olan [İ-177b] velîyi ve anîñ sefîne gibi olan himmetini ve kuvve-yi qudsîyesini terk itdiler ba' de tığ aradı ya' nî kuvvet-i zâhire isteyip anîñ tîlibi oldu demek olur

(2103) Meşnevi

Kûh u Ken'ân râ fûrû burd ân zamân

Nîm mevcî tâ beka'r-ı imtihân

Bir yarım talğa haķâret deryâsınıñ ka' rına dek ilticâ itdigi tığ ve Ken'ânı Tûfân-ı ğazab-ı İlâhî zuhûr eyledigi anda aşığı ilette imtiħân ifti'âl bâbından maşdardır ħ'ârlık ma' nâsınadır

(2104) Meşnevi

Meh feşāned nūr u seg va‘va‘ kuned

Seg zinūr-ı māh key merta‘ kuned

Ey nūr saçar ve kelb māha hav hav diyerek urur ve kelb māhı istemez zīrā zulmeti ister ve kelb māhuñ nūrından kaçan intifā‘ ider ya‘nī itmez dimekdir merta‘ ism-i mekân olarak otlayacak yir dimekdir bu maḳāmda intifā‘ ma‘nāsı murād olunur [S-122b]

(2105) Meşnevi

Şebrevān u hemrehān-ı meh beteg

Terk reften key kunend ezbāng-ı seg

Yolcular ve māha ḥamlede refīḳ olanlar kelbiñ ürümesinden içün gitmegi gicede kaçan terk iderler belki itmeyip yol almakda olurlar ya‘nī sālīkân-ı rāh-ı Hüdā ehl-i ṭa‘nıñ ṭa‘nına bakmayıp dāyimā māh gibi ḥamle iderek ḳaṭ‘-ı mesāfe-yi ma‘nevī itmekde olurlar dimekdir

(2106) Meşnevi

Cüzv sūy-ı kül revān mānend-i tīr

Key kuned vaḳf ezpey-i her gendepīr

Yine o mürīd şeyḥiñ ‘iyāline dir ki cüz-i kül ṭarafına oḳ gibi yolcudur her ḳoḳmıṣ ḳoca ḳarı içün kaçan yolda tevaḳḳuf ider ve anıñ ḥavfından seyr ve ḥareketi terk ider belki itmez dimekdir gendepīr ḳoḳmıṣ ihtiyār dimekdir erkege ve ‘avrete şāmildir ve yine cüzvden murād mürīd ve külden murād Ebū’l-Ḥasan Ḥaraḳānīdir

(2107) Meşnevi

Cān-ı şer‘ ü cān-ı taḳvā ‘ārifest

Ma‘rifet maḥşūl-i zūhd-i sālifest

Şer‘-i şerīfiñ ve taḳvānıñ rūḥı ‘ārifbillāh olan zātdır zīrā şer‘-i şerīfi ve taḳvāyı zinde kılan evliyā-yı kirāmdır ve daḥı ma‘rifetullāh ‘āriflerde muḳaddem olan zūhdüñ maḥşūli ve eşer-i müterettibidir zīrā zūhd olmasa ‘irfān ḥāşıl olmaz idi

(2108) Meşnevi

Zühd ender k'âşten gūşidenest

Ma'rifet ān kiştrā rūyidenest

Zühd neye beñzer dir iseñ ekini ekmege sa'y itmek gibidir ve dağı ma'rifetullāh o ekini biçmek gibidir rūyiden bir maḥsūli orağ ve anıñ emşāli nesne ile biçmege dirler

(2109) Meşnevi

Pes çü ten bāşed cihād u i'tikād

Cān-ı in kişten nebātest ü ḥaṣād

Böyle olunca beden-i insānī dahi mücāhede gibidir ve ekin ekmekden ḥāşıl olur diyü ḥüsn-i i'tikād gibidir ve bu mücāhedeniñ ve bu ḥüsn-i i'tikādıñ dağı rūhı nābit olan ekin ve anı biçmekdir ya'nı mücāhedeniñ üzerine teferru' iden ve ḥüsn-i i'tikādıñ maḥsūli olan [İ-178a] tarlada bitmiş ekindir insān bedeniyle sa'y itdikçe nebāt-i ma'nevī ḥāşıl olur

(2110) Meşnevi

Emr-i ma'rūf ü vü hem ma'rūf ūst

Kāşif-i esrār u hem mekşūf ūst

Emr-i ma'rūf insān-ı kāmildir ve dağı o ma'rūf ki me'mūr olunandır yine şeyḥ-i kāmildir ya'nı insān-ı kāmil yine kendüye ittibā' ile emr ider dimekdir kāşif-i esrār-ı İlāhī insān-ı kāmildir ve yine mekşūf olan sır dağı odur bu 'ayniyle zıkr ü zākir ü mezkūr vāḥiddir demek gibi oldu

(2111) Meşnevi

Şāh-ı imrūzīne vü ferdā-yı māst

Pūst bende-yi mağz-ı mağzeş dā'imāst

Yine mürîd dir ki o şeyh bizim bugünkü pâdişâhımızdır ve dağı yarınki pâdişâhımızdır
ya' nî dünyâda ve âhiretde bize sultân odur dimekdir ve dağı pûst maqâmında olan
insân anıñ güzel mağzınıñ dâyimâ bendesidir

(2112) Meşnevi

Çün ene'l-Ḥaḡ güft şeyh ü piş burd

Pes gülü-yı cümle kūrānrā feşârd

Çünkü Ḥallâc-ı Manşûr *ḡuddise sırruhu* aña *ene'l-Ḥaḡ* da' vâsını itdi ve söyledi ve bu
da' vâyı ilerü eyledi ya' nî izhâr idip muşirr oldı böyle olunca bu kelâmıñ ma' nâsını
fehme kâdir olmayana kör dilleriñ boğazını şıkdı ve muẓtarib itdi hattâ ẓatline fetvâ
virip dâra çekmek ile şehîd itdiler

(2113) Meşnevi

Çün enâ-yi bende lâ şud ezvücûd

Pes çi mâned tu biyendiş ey ceḡûd

Çünkü ẓulda olan varlık vücûdından gitdi ve maḡv oldı böyle olunca girü ne ẓalır ey
mübâlağa ile münkir olan sen iyü te'emmül eyle ceḡûd fu'ûl vezninde mübâlağa ile
ism-i fâ' ildir

(2114) Meşnevi

Ger turâ çeşmist bugşâ derniger

Ba' d-ı lâ âḡer çi mîmâned diger

Eger seniñ çeşm-i ḡaḡîḡatbîniñ var ise gözini aç ve iyü baḡ kelime-yi tevḡîdde lâdan
şoñra ḡayri ne ẓalır ya' nî lâ ile cemî' ilâhî nefy olunduḡdan şoñra ne ẓalır ma' lûmdur
ki ẓalan ilâḡ Ḥaḡdır işte ol ẓalır bunuñ gibi sâlik vücûdından cümleyi nefy itdikde
hemân Allâḡ ẓalır ve sâlikiñ vücûdı vücûd-ı ḡaḡ olur buyurmak isterler [S-123a]

(2115) Meşnevi

Ey burîde ân leb ü ḡulḡ u dehân

Ki kuned tūf sūy-ı meh yā āsmān

Ey kimesne o leb ve o boğaz ve o ağız kaç⁶ olunmuştur öyle leb ve hulk ve dehān ki māh cānibine yāhūd āsmān cānibine tūf eyler ya⁶ nī tükürür

(2116) Meşnevi

Tūf berūyeş bāz gerded bīşekī

Tūf suy-ı gerdūn neyābed meslekī

Tūf anıñ yüzine şeksiz rücū⁶ ider zīrā tūf felek cānibine meslek ve yol bulmaz

(2117) Meşnevi

Tā kıyāmet tūf ber 'ū bāred ziRab

Hemçü Tebbet berrevān-ı Bū Leheb

Kıyāmete dek Allāhu Te'ālādan tūf anıñ üzerine yağar Ebū'l-Lehebiñ cānına helāk yağdığı gibi

(2118) Meşnevi

Ṭabl u rāyet hest mülk-i şehryār [İ-178b]

Seg kesī ḥ'āned ūrā ṭablḥ'ār

Ṭabl ve 'ilm ḥaḳīḳat şāhlarının mülkidir kelbdır ol kimesne ki ḥaḳīḳat pādişāhına müft yiyici okudı zīrā anlar müft yiyici degildir belki Cenāb-ı Ḥaḳ cihān anlara virmiştir ve anları cihāna pādişāh ve mutaşarrıf itmiştir ḳālellāhu te'ālā *innel arḳa lillāhi yurişuhā men yeşāu min 'ibādih ve'l-'āḳıbetu li'l-mutteḳin*³⁶²

(2119) Meşnevi

Āsmānhā bende-yi māh-ı veyend

Şarḳ u mağrib cümle nanḥ'āh-ı veyend

³⁶²“Kuşkusuz yeryüzü Allah'ındır. Dilediği kulunu ona mirasçı kılar. Mutlu son takva sahibi olanlar içindir.” (Araf 7/128)

Gökler evliyânîñ mâh-ı hâkîkâtinin bendesidir maşrık ve mağrib halkı cümlesi anlarıñ nânîh'âhı ve sâ'ilidir

(2120) *Meşnevi*

Z'ân ki levlâkest bertevkî'-i ü

Cümle derin'âm u dertevzî'-i ü

Zîrâ evliyânîñ cümlesiniñ tuğrâsına *levlâke levlûlek lemâ hâlaqtu'l-eflâk*³⁶³ hadîş-i şerîfî yazılmışdır cümle nâs evliyânîñ in'âmındadır ve anıñ erzâkı taqsîmindedir tevki' fermân üzerine nâm-ı pâdişâhiye müstemil olan tuğrânîñ adıdır çünkü bu hadîş-i kudsi' fâhr-ı 'âlem *şallallâhu 'aleyhi ve sellem* hazretleriniñ hâk devletinde vârid olmuştur evliyâ-yı kirâm dağı Resûl-i Kibriyânîñ halîfesi ve halîfe dağı müstahlifîñ 'ayni olmağıla bu hadîş-i kudsi' evliyânîñ dağı hâkında vârid olmuş olduğunu bu beyit ile Hazret-i Mevlânâ *kuddise sirruhu* beyân buyurdılar

(2121) *Meşnevi*

Ger nebûdî ü neyâbîdî felek

Gerdiş ü nûr u mekânî-yi melek

Eger levlâk sırrına mazhar olan halîfe-yi Resûl-i Kibriyâ olmayaydı bu felek hareketi ve nûr ve ziyâyı ve dağı melâyike-yi kirâma mekân olmağılı bulamaz idi zîrâ vücûdî olmaz idi ki bula

(2122) *Meşnevi*

Ger nebûdî ü neyâbîdî bihâr

Heybet ü mâhî vü dürr-i şâhvâr

Yine eger o zât olmayaydı deryâlar bu mehâbeti ve dağı balığı ve pâdişâha lâyıq dürr-i yetîmi bulamazlar idi

(2123) *Meşnevi*

³⁶³“Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi , s. 262.[Hadisın mevzû olduğu belirtilmiştir.]

Ger nebūdī ū neyābīdī zemīn

Derderūne genc ü bīrūn yāsemīn

Eger o ḥalīfe-yi resūl olmayaydı küre-yi ‘arz içinde ḥazīne ve taşrasında yāsemīn bulamaz idi ḥāşılı felege ve deryāya ve zemīne olan iḥsānlar ve daḥı vüçüdları cümlesi evliyā-yı kirāmīn sāyesindedir demek olur

(2124) Meşnevi

Rızqḥā hem rızqḥ ‘ārān-ı veyend

Mīvehā lebḥuşk-ı bārān veyend

Ve daḥı ḥalkıñ ekl itdigi rızqlar evliyānıñ rızq yiyicileridir ya‘nī erzākıñ ḥuşūline sebep anlardır ve daḥı mīveler anlarıñ bārān-ı feyziniñ teşnesidir ya‘nī yimişler daḥı ehlullāhıñ du‘āsı ve himmetiyle ḥāşıl olur dimekdir nitekim ḥadīş-i şerīfde vārid olmuşdur *elebdālu fūmmetī şelāşūne bihim taḫūmu’l-arḍu bihim yumṭarūne ve bihim yunşarūn*³⁶⁴ ‘Ubāde İbn Şāmit *raḍiyallāhu ‘anhu* lebḥuşk şusuz dimekdir

(2125) Meşnevi

Hīn ki ma‘kūsest deremr in girih

Şadḫābahş-ı ḥ ‘īşrā şadḫa bidih [İ-179a]

Āgāh ol ki bu mes’ele-yi müşkile emr-i İlāhīyede ‘aksine olmuşdur o emrden murād *in tuḫriḍullāhe ḫarḍan ḫasener*³⁶⁵ ve daḥı *ve aḫraḍūllāha ḫarḍan ḫasener*³⁶⁶ nazm-ı celīlidir o emr şudur ki saña şadaḫa virene şadaḫa vir bize şadaḫa viren Allāhu Te‘ālādır aña şadaḫa virilmez öyle olunca kendine vir demek olur bu cihetden emr-i ma‘kūsdur buyurdılar fi’l-vāḫi‘ şadaḫa viren kendine virmiş olur zīrā fāyidesi kendüye dünyāda ve ‘uḫbāda ‘ā’id olur ve kendine şadaḫa virmekden daḥı murād faḫīre vir dimekdir nitekim beyit-i ātīde daḥı anı beyān buyursalar gerekdir [S-123b]

³⁶⁴“Ümmetimin içerisinde otuz abdāl vardır. Yeryüzü onlar sebebiyle ayaktadır. Onların hürmetine yağmura nâil olur, onların hürmetine yardım olunursunuz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 303. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

³⁶⁵“Eger Allah’a güzel bir ödünç verirsiniz...” (Tegabun 64/17)

³⁶⁶“Ve Allah’a güzel bir ödünç verenlere...” (Hadid 57/18)

(2126) Meşnevi

Ezfaķīrestet heme zerr ü Һarīr

Hīn Һanīrā dih zekātī ey faķīr

Ey Һāfil saña altun ve Һarīr faķīriñ yüzünden gelir āġāh ol şūreti faķīr ve Һaķīķati zengīn olan zāta zekāt vir zīrā cümle māl saña anıñ Һürmetine virilmiştir eger virirseñ yine anlar şana muzā‘ af olarak virirler demek olur

(2127) Meşnevi

Çün tu nengī cūft-i ān maķbūl rūḥ

Çün ‘ıyāl-i kāfir ender ‘aķd-i Nūḥ

Seniñ gibi ‘ayn-ı ār olan ‘avret o maķbūl rūḥuñ cūfti olmaķ Nūḥ ‘āleyhisselāmñ nikāhında bi‘aynihi o kāfir ‘ıyāl gibidir bu beyit o dervīşin tarafından Һazret-i şeyḥiñ ‘ıyālinedir

(2128) Meşnevi

Ger nebūdī nisbet-i tu z’in serā

Pāre pāre kerdemī in dem turā

Yine dervīş zā’ir dir ki ey zen eger seniñ bu sarāya nisbetiñ olmayaydı bu demde ben seni pāre pāre iderdim ve līkin bu zātın ḥānedānına mensūb olduñ saña bir zarar itmege ‘aziziñ ḥātrı içün kādir degilim

(2129) Meşnevi

Dādemī ān Nūḥrā eztu ḥalaş

Tā müşerref geştemī ender kışāş

Ve dahı o Nūḥ sīret olan zāt-ı şerīfe senden ḥalaş virirdim ḥattā ben seni o zāt içün öldürdüğüm şūretde anıñ yolunda kışāş olmuş ve ölmüş olurum böyle ‘aziz içün ölmüş olmaġla müşerref olur idim ḥāşılı şu iki fāyide ki birisi şeyḥiñ olmaġla müşerref olur idim ḥāşılı şu iki fāyide ki birisi şeyḥiñ seniñ elinden ḥalaşdır ve birisi benim anıñ

içün ölmek hasebiyle şerefyâb olmaqlıktır bu fâyidiyyetini taḥṣîl içün seniñ cezâ-yı mâ yeliḳunî tertîb ider idim ne çâre bu ḥânedâna mensûbsuñ dimek istedi

(2130) *Meşnevi*

Lîk bâḥâne-y şehenşâh-ı zamân

İnçünîñ güstâhiyî nâyed zimen

Lîkin zamânîñ ulu sulṭânınıñ ḥânesine bunculayın bîedeblik benim elimden gelmez didi

(2131) *Meşnevi*

Rev du‘â kun ki seg-i îñ mevṭnî

V‘r ne eknûn kerdemî men kerdemî

Yürî du‘â eyle ki bu vaṭanın kelbisiñ yoḥsa ben saña şimdi idecegimi bilir idim [İ-179b] ve saña eylemege lâyıḳ olana eyler idim diyerek ‘avrete böyle ḡalîz kelâmlar söyledi Vâgeşten-i mürîd ezvişâḳ-ı şeyḫ ve pursîden ezmerdüm ve nişân dâden-i îşân ki şey befûlân bîşe refteest³⁶⁷ Burası mürîdiñ şeyḫiñ ḥânesinden rücû‘dur ve daḫı ḥalkdan ḥazret-i şeyḫi su‘âl itmesidir ve ḥalkıñ daḫı aña şeyḫiñ nişânını ve alâmetini beyân eylesesidir vişâḳ vâvîñ kesriyle ḥâne ma‘nâsınadır ‘Arabîdir ki şey befûlân bîşe refteest öyle diyerek nişân virmesidir ki şeyḫ ḥazretleri odun getirmek içün fûlân maḥalde vâḳi‘ ormana gitmiştir

(2132) *Meşnevi*

Ba‘d ezân pursân şud ü ezherkesî

Şeyḫ râ mîcust ezher sū besî

Bundan soñra o mürîd şeyḫ ḥazretlerini her râst geldigi kimesneye şorucı oldu ve ḥazret-i şeyḫi her cânibden çok taleb eylerdi

(2133) *Meşnevi*

³⁶⁷“Mürîdin şeyḫin hanesinden geri dönmesi ve adamlardan sorması ve onların ‘Şeyḫ filan orman tarafına gitmiştir’ diye nişân vermesi.” Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C. 12, s. 71.

Pes kesî güfteş ki ân kuṭb-ı diyār

Reft tā heyzüm keşed ezkuhsār

Çünkü su'âl eylemege bulunur dirler böyle çok şormağa ihtimâm idince bir kimesneniñ aña didigi bu memâligiñ şeyhi ve mürşidi gitdigi fülân yirdeki ormandan hâne-yi şerîfesine odun çeke mürîd-i şâdık bu cevâbı aldı

(2134) Meşnevi

Ân mürîd-i zülfekârendiş teft

Derhevâ-yı şeyh sūy-ı bişe reft

O keskin fikirli mürîd harâretli olarak şeyhiñ hevâsında şabr idemeyip orman tarafına gitdi zülfekâr Hâzret-i ‘Alî *raḍıyallâhu te‘âlâ ‘anhu* efendimiziñ seyfi şerîfleriniñ ismidir ki gâyetle tîz idi bu maḳâmda zülfikârdan hiddet murâd olup ḥadîd fikirli mürîd demek murâd olunur

(2135) Meşnevi

Dîv mî âverd piş-i hūş-ı merd

Vesvese tā huyfe gerded meh zigerd

Esnâ-yı rāhda giderken şeytân o merd-i mürîdiñ ‘aqlınıñ öñüne vesvese getirir idi ḥattâ mäh-ı ḥaḳîkat olan şeyh tuz gibi vesveseden mestûr ola ve bu mürîd bu şeyh degil imiş belki nefsine ḳalmış bir âdem imiş diyerek girü döne ve şeyhi ‘avretiñ ‘aşkıyla esîr zann eyleye [S-124a]

(2136) Meşnevi

K’în çünîn zenrâ çirâ in şeyh-i dîn

Dâred ender hâne yâr u hemnişîn

Öyle diyerek vesvese getirir idi ki dîn şeyhi bunculayın ḥabîşe ‘avreti hânesiniñ içünde kendüye dost ve ‘iyâl tutar elbet bunun ḥabâşetini bilir ve bunu ḳabûl itmesi şundan iḳtizâ ider ki şeyh bunun ḥüsnine meftûndur ve zen dostudur

(2137) *Meşnevi*

Ẓıddrā bâẓıdd inās ezkuḩā

Bāimāmu'n-nās nesnās ezkuḩā

Ẓıddıñ zıd ile ülfeti kıandandır bu bedīhidir ki iki zıd bir yirde olmazlar çünkü öldiler lâmuḩālate bir ḩikmet vardır nāsıñ muḩtedāsı olan zātıñ yanında şeyṭanıñ neden münāsebeti vardır belki yokdur inās ülfet ve nesnās şeyṭan ve imām muḩtedā ma' nāsınadır

(2138) *Meşnevi*

Bāz ü lâḩavle mīkerd āteşin [İ-180a]

K'î' tirāz-ı men ber 'ü küfrest ü kın

Yine o mürīd der' iḩab kuşurını bilip ḩavḩale eylerdi ve bu ḩāl şeyṭanı olduğunu teferrūs ider idi ve kendüye nedāmet gelir idi öyle diyerek nādim olur idi ki benim i' tirāzım bu şeyḩe küfrdür ve ' adāvetdir fi'l-vāḩi' mürīd-i şādık ve āgāḩ zāt imiş zırā insān-ı kāmile bir vechle i' tirāz cāyız degildir

(2139) *Meşnevi*

Men ki bâşem bâtaşarruthā-yı ḩaḩḩ

Ki berāred nefis-i men işkāl ü daḩḩ

Ben kim olurum ve ne maḩūleden ādemim ki ḩaḩḩıñ taşarruflarına maḩḩar olan zāt-ı şerīfe benim nefsim i' tirāz ve ṭa' n getüre işkālden ve daḩḩden murād ṭa' n ve teşnī' dir

(2140) *Meşnevi*

Bāz-ı nefseş ḩamle miāverd zūd

Z'ın ta' arruf derdileş çün kāḩ dūd

Yine o mürīdiñ nefsi şeyḩiñ ' iyāliniñ ḩālını re'yü'l- ayn gördiginden ve bildiginden iḩün ḩamle getirir idi ve o ḩamle sebebiyle anıñ gönlüñde şaman gibi ğubār ḩaşıll olur

idi dūd egerçi duḥān ma‘ nāsınadır bu maḳāmda toz ve ğubār murād olunur zīrā şaman
ḥalt olunsa toz ḳalkar

(2141) Meşnevi

Ki çi nisbet dīvrā bāCebrāyīl

Key buved bāū beşohbet hem maḳīl

Öyle diyerek nefsi ḥamle getirir ve i‘ tirāz ider idi ki şeytānıñ Cibrīl ile ne münāsebeti
vardır ki Cibrīl şeytān ile ḳaylūle idici ola Cibrīle münāsib olan yanından şeytānı ṭard
itmekdir şeyḥe daḥı lāyık olan bu ‘avrete ṭalāk virip ḥānesinden iḥrācdır didi līkin
şeyḥ ‘avrete mecbūr olduğundan bu ‘avretiñ miḥneti kendüye şükr gibi geliyor didi
maḳīl maşdar mīmi olarak ḳuşluk uykusına dinir hem ma‘iyet ma‘nāsını ifāde
itdiginden içün berāber uyku uyuyıcı demek olur ve bundan daḥı muşāḥabet ve
muḳārenet murād olunur

(2142) Meşnevi

Çün tevāned sāḫt bāĀzer Ḥalīl

Çün tevāned sāḫt bārehzen delīl

Nice ḳādir olur Ḥalīlullāh Āzer gibi kāfir ile düzülmeye ve imtizāc itmeye ve nice
ḳādir olur ḥarāmī ile delīl imtizāc itmeye bu ikisi de ḳādir olmazlar geṇinmeye
dimekdir Yāften-i mürīd murādrā ve mülākāt-ı ū bāşeyḥ nezdīk-i ān bīşe³⁶⁸ Burası o
mürīdiñ murādını bulması beyānında olıcıdır ve daḥı şeyḥ ḥazretlerine o ormanıñ
yanında mülākāt itmesi beyānındadır

(2143) Meşnevi

Ender ‘īn būd ū ki şeyḥ-i nāmdār

Zūd pīş üftād berşūrī sūvār

O mürīd nefsiyle bu mu‘ārazada idi ki o nāmdār olan şeyḥ bir arslāna binmiş olduğu
ḥalde tīz öñüne mürīdiñ vāḳi‘ oldı

³⁶⁸“Mürīdin muradı bulması ve onun orman kurbunda şeyḥ ile mülākātı” Konuk, Mesnevī-i Şerīf Şerhi
, C. 13, s. 74.

(2144) Meşnevi

Şîr-i gurrân heyzûmeşrâ mîkeşîd

Berser-i heyzûm nişeste ân sa'îd

Azgın ve iri arslân şeyhiñ odunını çekerdi ve dahı o sa'îd zât-ı şerîf odunınıñ üstünde oturmuş idi

(2145) Meşnevi

Tâziyâneş mâr-ı ner bûd ezşeref

Mârrâ begrifte çün harzen bekef

O şeyhiñ kâncısı [İ-180b] şeyhiñ şeref ve 'izzetinden içün erkek yılan idi şeyh dahı yılanı elinde harzen gibi tutmuş idi harzen merkebcileriñ elinde olan degnege dirler ki ucında ekşeriyâ şaplanacak demiri vardır [S-124b]

(2146) Meşnevi

Tu yaqîn mîdân ki her şeyhî ki hest

Hem süvarî mîkuned berşîr-i mest

Sen yaqîn bil ki bir şeyh ve mürşid-i kâmil ki bu 'âlemde vardır dahı mest olan arslâna binmek eyler ya'nî sen zann itme ki hemân arslâna rākib olan **Ebû'l- Hasan Haraḳānî** Hâzretleridir belki cemî' 'ârifler arslâna rakīb olmuşlardır ve bu rukûb şeyh-i mûmâileyhe maḥşûş degildir dimekdir o arslândan murād nefis-i emmâre arslânıdır

(2147) Meşnevi

Gerçi ân maḥsûs u îñ maḥsûs nîst

Lîk ân berçeşm-i cân melbûs nîst

Egerçi Şeyh Haraḳānîniñ rākib oldığı arslân maḥsûsdur vesâ'ir evliyânîñ rākib oldığı bu arslân maḥsûs degildir zîrâ zâhirde o şîr-i şuverî görünür ve bu şîr-i ma'nevî görünmez lîkin o şîr-i ma'nevî cânîñ gözüne mestûr degildir zîrâ ebşâr-ı ma'nevîyesi

olan zātlar görürler ki meşāyih-i vāşilin nefsleriniñ arslānı üzerindedirler melbūs mestūr ma‘ nāsınadır

(2148) Meşnevi

Şad hezārān şīr-i zīr-i rānşān

Pīş-i dīde-yi ğaybdān heyzümkeşān

Nice yüz bin arslān anlarıñ uyluğı altında ğayb görücü gözün öñünde odun çekicidir ve evliyā üzerlerine dağı süvār olmuşlardır

(2149) Meşnevi

Līk yek yekrā Hudā maḥsūs kerd

Tā ki bīned nīz ū ki nīst merd

Līkin birisini Allāhu Te‘ālā Hāzretleri böyle maḥsūs eyledi tā ki o kimesne ki insān-ı kāmīl degildir o dağı görsün ve evliyānıñ ḥāline vāqıf olsun

(2150) Meşnevi

Dīdeş ezdūr u biḥandīd ān ḥudīv

Güft ānrā meşnev ey meftūn-ı dīv

O sultān-ı ḥaḳīḳat uzakdan bu mürīdi gördi ve güldi ve didi ki ey şeytānla meftūn ve imtiḥān olunan zāt şakınıp şeytānı dīnleme ve anıñ virdigi vesvese ḳalbinde cāygīr olmasın

(2151) Meşnevi

Ezzamīr-i ū bedānest ān celīl

Hem zinūr-ı dil belī ni‘me‘d-delīl

O ulu zāt ḳalbiniñ nūrından içün o mürīdiñ ḥātırına gelen bu ḥātırıyı bildi keennehü dindi ki Şeyḫ Hāraḳānī bu ḥāli bilmege ḳādir olur mı bu su‘āle cevāb buyururlar ki belī ḳādir olur zīrā gönül nūrı ne güzel delīldir ve ḳalbiniñ nūryla Şeyḫ Hāraḳānī bu ḥāli bilir dimekdir

(2152) Meşnevi

H'ând bervey yek beyek ân zûfünûn

Ân çi derreh reft bervey tâ künûn

O kemâlâtdan nev'ler şâhibi zât-ı şerîf anıñ üzerine oqıdı ve beyân eyledi ol nesneyi ki şimdiye dek o müridiñ üzerine vâkı' oldı

(2153) Meşnevi

Ba'd ezân dermüşkil-i inkâr-ı zen

Bergüşâd ân hoş serâyende dehen

Bundan soñra o 'avreti inkâr itmesi müşkiliñ beyânında o hoş terennüm idici [İ-181a] bûlbûl fem-i şerîfini açdı ve didi ki

(2154) Meşnevi

K'ân taḥammül ezhevâ-yı nefis nîst

Ân ḥayâl-i nefis-i tust incâ mayîst

O benim şabrım ve taḥammülüm hevâ-yı nefis-i emmâreden içün degildir ve bu taḥammül seniñ nefsinin ḥayâlidir sen orada tırma ve andan geç ve bizi hevâ-yı nefis içün bir 'avretiñ ezâsına şabr ider zann itme buyurdılar

(2155) Meşnevi

Ger ne şabrem berkeşîdî bâr-ı zen

Key keşîdî şîr-i ner peygâr-ı men

Eger benim şabrım bu 'avretiñ yükünü çekmiş olmayaydı kaçan erkek arslân benim peygârımı çekerdi peygâr cenge dirler bu mekânda peygârdan şıķlet ve ıztırâb murâd olunur

(2156) Meşnevi

Üştürân-ı buḥtiyem ender sebak

Mest ü biḥod zir-i müḥmelhâ-yı Hâķ

Cümleyi sebkatda Allāhu Te‘ālānıñ yükleri tahtında mest ve lā‘ yaķıl olduğum hālde semiz develer gibiyim ve bār-ı Hüdāyı çekerim buhtı besili deveye dinir mülhemel yük ma‘ nāsınadır

(2157) Meşnevi

Men niyem deremr ü fermān nīm hām

Tā biyendişem ziteşni‘-i ‘ām

Ben Allāhu Te‘ālānıñ emrine imtişālde yarısı pişmiş ve yarısı hām degilim ki hattā ‘avāmıñ ta‘n ve teşnī‘inden tefekkür ideyim ‘avāmdan havf iden yarım Müslümānlardır ben tām mü‘minim demek olur [S-125a]

(2158) Meşnevi

‘Ām-ı mā vü hāş-ı mā fermān-ı ūst

Cān-ı mā berrū devān cūyān-ı ūst

Şeyh Hāzretleri buyurur ki bizim gürūhumuzuñ ‘āmı ve hāşı anıñ fermānıdır ya‘nı cümlemiz anıñ fermānıyla iş ideriz ve dağı bizim cānımız yüzi üzerine segirdici olduğı hālde anı isteyicidir

(2159) Meşnevi

Ferdī-yi mā cüfti-yi mā ezhevāst

Cān-ı mā çün mūhre derdest-i Hudāst

Bizim bī‘iyāl olmağlığımız ve ‘iyāl ile cüft olmağlığımız hevādan degildir bizim cānımız Hüdānıñ yed-i kudretinde kâğıd mūhresi gibidir ve dilediği gibi bizleri taşarruf ider

(2160) Meşnevi

Nāz-ı ān ebleh keşīm ü şad çü ū

Ne zi‘aşķ-ı reng ü ne ezsevdā-yı bū

O aḥmak ʿavretiñ tâziyesini biz çekeriz ve anıñ gibi daḥı yüzünüñ nâzını çekeriz lîkin anıñ renginiñ maḥabbetinden içün degildir ve daḥı anıñ râyiḥası sevdâsından içün degildir

(2161) Meşnevi

În kadar ḥod ders-i şâkirdân-ı mâst

Kerr ü ferr-i melḥame-yi tâ kucâst

Bu kadar ders ki saña söyledim taḥkîk bizim şâkirdelerimiziñ dersidir bizim cengimiziñ ululuḡı ve revnaḳı kandede dekdir var aña melḥame cenge dirler lîkin bu maḳâmda ḥâl ve şân murâd olunur

(2162) Meşnevi

Tâ kucâ âncâ ki cârâ râh nîst

Cüz senâ berḳ-i meh-i Allâh nîst

Tâ kucâ didigim ol mekândır ki oraya yol yoḡdur ve oraya bir kimesneniñ ʿaḳlı irmez orada Allâhu Teʿâlâniñ mâhınıñ ziyâsından ḡayri ve nûrından ḡayri bir ziyâ yoḡdur

(2163) Meşnevi

Ezhemem evḥâm u taṣvîrât dūr

Nûr-ı nûr-ı nûr-ı nûr-ı nûr-ı nûr

Cümle vehmlerden ve ʿaḳlıñ cümle taṣvîrlerinden o maḳâm uzaḡdır [İ-181b] zîrâ vehm ve ʿaḳl o maḳâma irişmege kâdir olmazlar o maḳâmda Allâhu Teʿâlâniñ nûrınıñ nûrınıñ nûrınıñ nûrınıñ nûrı vardır

(2164) Meşnevi

Behr-i tu ezpest kerem ḡüft u ḡü

Tâ besâzî bârefîk-i zîṣṭḥū

Seniñ içün alçaḡdan ve aña adığıñ maḳâmdan söz söyledim andan içün ki çirkin ḡüylü refîḳ ile güzelce imtizâc idesin

(2165) *Meşnevi*

Tâ keşî handân u hoş bār-ı harac

Ezpey-i eşşabru miftāhu'l-ferec

Hattâ gülüci ve hoş oldığıñ hâlde şu'ûbet-i bārını *eşşabru miftāhu'l-ferec*³⁶⁹ hadîş-i şerîfinden içün çekesin ve soñra envā'-ı fereclere vâşıl olasın

(2166) *Meşnevi*

Çün besâzî bâḥasî-i in ḥasân

Gerdî ender nûr-ı sünnethâ resân

Çünkü bu alçaqların alçaqlığı ile ülfet idersin enbiyâ-yı 'izâmın sünnetlerinin nûrına vâşıl olucı olursuñ

(2167) *Meşnevi*

K'enbiyâ renc-i ḥasân bes dîdeend

Ezçünin mārân besî piçideend

Zirâ enbiyâ-yı 'izâm bu alçaqların zahmetini çok görmişlerdir ve bunculayın yılanlardan çok muzṭarib olmuşlardır ve 'azîm nûr bulmuşlardır sen daḡı bu zahmete taḥammül idersen enbiyâ-yı 'izâm gibi nûr bulursun

(2168) *Meşnevi*

Çün murād u ḥükm-i Yezdân-ı ḡafûr

Bûd derḡıdmet tecellî vü zuhûr

Çünkü ḡafûr olan Yezdânın murâdı ve ḥükmi o idi ki ezelde saña tecellî ve zuhûr eyleye ve kendüyi saña bildire beyit-i âtiye merhûndur

(2169) *Meşnevi*

Bîziddî zıddrâ netvân nemûd

³⁶⁹“Sabır, sıkıntıdan kurtulup ferahlığa çıkmanın anahtarıdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 174. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

V'ân şeh-i bîmişlrâ zıddı nebūd

Ẓıdsız zıddı göstermek mümkün degildir zîrâ *eleşyâ'u tekeşşüfe bi'ezdâdihâ*³⁷⁰ dinmiştir ve dağı o bîmeşel olan şâhiñ zıddı dağı yok idi ki anıñla saña kendüyi bildire bu beyit dağı sürhuñ ba' idinde gelecek beyite merhündür **Hikmet-i derinnî câ'ilun fi'l-erdi halîfet** Burası Cenâb-ı Hâkķıñ rûy u zemînde halîfe halk itmesiniñ hikmetini beyânında olıdır

(2170) Meşnevi

Pes halîfe sâht şâhibsîneyî

Tâ buved şâhîlrâ âyîneyî

Böyle olunca Allâhu Te'âlâ şâfsîne şâhibi bir halîfe kıldı hattâ anıñ şâhlığına bir âyîne ola ve aña muķâbil gele

(2171) Meşnevi

Pes şafâ-yı bihudûdeş dâd ü

V'ângeh ezzulmet zıdeş binhâd ü

O Hudâ çok nihâyetsiz şafâ o âyîneye virdi bundan soñra zulmetden o âyîneye bir zıd koydı tâ ki anıñla Hâk bilinsin ya' nî âyineden şıfât-ı cemâl-i İlâhî ve yine zıddından şıfât-ı celâl-i İlâhî fehm olunsun demek olur [S-125b]

(2172) Meşnevi

Dü 'alem bersâht ispîd ü siyâh

Ân yekî Âdem diger iblîs-i râh

Böyle olunca Cenâb-ı Mevlâ iki bayrak düzdi birisi beyâz ve birisi siyâh 'âlemiñ birisi Âdem 'aleyhi's-selâmdır ğayrisi dağı yoluñ iblîsidir işte bu iblîsi kendiniñ zıddı olmadığından kendi âyînesi olan Hâzret-i Âdeme zıd kıldı ki [İ-182a] bunuñla zât-ı Bârîniñ meķâsını biline

(2173) Meşnevi

³⁷⁰“Eşya zıdlarıyla inkişâf eder.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 12, s. 81.

Der miyân-ı ân dü leşkerghâh-ı zeft

Çalış ü peykâr u ânça reft reft

O iki ‘aẓîm ordudaki birisi Âdem ‘aleyhi’s-selâm ordusudur ve birisi iblîs ordusudur mu‘âraza ve cengden ol nesne ki vâkı‘ olmuşdur anları bilirsın vâkı‘ oldu

(2174) Meşnevî

Hemçünân devr-i düvüm Hâbîl şud

Ẓıdd-ı nûr-ı pâk-i ü Kâbîl şud

Bunculayın ikinci devrde Hâbîl Bin Âdem dağı Âdem ‘aleyhi’s-selâma halîfe olarak ‘âlem-i sepîd olmak üzere halk olundu ve yine anıñ nûrınıñ ẓıddı ‘âlem-i siyâh olmak üzere Kâbîl oldu bunlar iki birâderdir bâlâda katl kışşası beyân olundu

(2175) Meşnevî

Hemçünân in dü ‘âlem ez‘adl ü cevır

Tâ beNemrûd âmed ender devr devr

Hâzret-i Âdem ile iblîs mu‘âraza itdikleri gibi bu ‘adlden ve cevırdan olan iki ‘âlem dağı mu‘âraza ve ceng itdiler ve her devrde Nemrûda gelinceye dek böyle ẓıddan zâhir olup biribiriyle ceng itdiler

(2176) Meşnevî

Ẓıdd-ı İbrâhîm geşt ü haşm-ı ü

V‘ân dü leşker kîngüzâr u cengcû

Ba‘de Nemrûd gelip o dağı İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma haşm oldu ve ẓıd oldu ve dağı leşker-i İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ile Nemrûduñ ‘askeri biribirine düşmen ve ‘adâvet idici oldu

(2177) Meşnevî

Çün derâzî ceng âmed nâh‘aşes

Fayşal-ı ân her dü âmed âteses

Çünkü ceng uzunluğu Nemrûda nâhoş geldi bu ikisiniñ beyninde âteş fayşal ve nizâ'ı
kaṭ' idici geldi

(2178) *Meşnevi*

Pes hakem kerd âteşirâ ü nüker

Tâ şeved ḥal müşkil-i ân dü nefer

Böyle olunca âteşi Cenâb-ı Kibriyâ hükm idici itdi ve daḥı İbrâhîm 'aleyhi's-selâma
ḥâdim itdi hattâ bu iki cemâ'atıñ müşgili ḥâl olsun ve Ḥaḳḳ kimiñ yedinde imiş zâhir
olsun hükm ḥânıñ ve kâfiñ fethâlarıyla ḥâkim ma' nâsınadır nüker nûnuñ zammı ve
kâfiñ fethiyle ḥâdim ma' nâsınadır

(2179) *Meşnevi*

Devr devr ü ḳarn ḳarn in ferik

Tâ beFir'avn beMūsâ-yı şefik

Devr devr ve ḳarn ḳarn bu iki cemâ'at böyle nizâ' iderler idi hattâ Fir'avnıñ zamânına
ve şefik olan Mūsâ 'aleyhi's-selâmıñ zamânına gelinceye dek vaḳtâ ki Ḥazret-i Mūsâ
'aleyhi's-selâm ve Fir'avn geldiler anlar daḥı mu'ârazaya şürü' itdiler nitekim
beyân buyururlar

(2180) *Meşnevi*

Sâlhâ ender miyânşân ḥarb bûd

Çün zihâd reft ü melûlî mîfüzûd

Nice yıllar ikisiniñ mâbeyninde nizâ' ve 'arbede vâḳi' oldu çünkü cidâl ḥaddinden
tecâvüz itdi ve ṭarafeynden fütür ziyâde oldu beyit-i âtiye merhûndur

(2181) *Meşnevi*

Âb-ı deryârâ ḥakem sâzîd Ḥaḳ

Tâ ki mâned ki bered z'in dü sebaḳ

Deryânın şuyını Allāhu Te‘ālā [İ-182b] hüküm düzdi hattâ deryâda kim kalır ve kim ğark olur ve bu iki cemâ‘atden kim sebkat iletir ya‘nî selâmet geçer ve ğark olmaz işte o ğark olmayan hidâyet iletir ve ğark olan dalâlet iletir bu cümleye ma‘lûm olsun ve herkes ne olduğunu bilsin demek olur

(2182) Meşnevi

Hemçünân tâ devr ü tavr-ı Muştafâ

BâEbû Cehl-i sipehdâr-ı cefâ

Bu hâl bunculayın güzerân eyledi fahr-ı ‘âlem Muhammed Muştafâ *şallallâhu ‘aleyhi ve sellemiñ* harekât ve sekenâtına ve devrine gelince vaqtâ ki fahr-i ‘âlem dünyâyı teşrîf itdiler anlar dahı cefâ ser‘askeri olan Ebû Cehl ile nizâ‘ eylediler encâmında Ebû Cehl Bedr ğazâsında katl olunup fahr-i cihân kaldılar zâhir oldu ki Hâk Muhammed Muştafânîñ yed-i şerîfinde imiş ve Ebû Cehl Hâk değil imiş sipehdâr ser‘asker ma‘nâsındır [S-126a]

(2183) Meşnevi

Hem nüker sâzîd ezbehr-i Şemûd

Şayhayî ki cânşânra derrubîd

Dahı Cenâb-ı Hâk kavm-i Şemûdi ihlâk için bir şayhayî ki anlarıñ cânını kıpar idi o şayhayî Şâlih ‘aleyhi’s-selâma hizmetkâr düzdi ve o şayha ile kavm-i Şemûduñ kârını tamâm eyledi kâlellâhu te‘âlâ *ehâzetellezîne zalemu’s-şayhatu feaşbahû fîdiyârihim câşimîn*³⁷¹

(2184) Meşnevi

Hem nüker sâzîd behr-i kavm-i ‘Âd

Zûdhîzî tîzrev ya‘nî ki bād

Yine ‘Âd kavminiñ helâki için hizmetkâr eyledi ve Hûd ‘aleyhi’s-selâma tâbî‘ kıldı bir tîz kalkıcıyı ve sür‘atle yürüyücü o ki rüzgârdır

³⁷¹“Zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.” (Hûd 11/94).

(2185) Meşnevi

Hem nüker sâzîd berKârûn zekîn

Bâhalîmî in zemîn pûşîd kîn

Yine Allāhu Te‘ālā Kârûnı helāk itmek üzere kîn ve ‘adâvet tarîķinden zemîni Mūsâ ‘aleyhi’s-selāmın ma‘iyyetine tâbi‘ bir hâdim düzdi ve zemîni o hâzrete musahhâr eyledi hattâ zemîn daķı ejdehâ gibi anı aşāğı iletdi ve yutdı

(2186) Meşnevi

Tâ ħalîmî-yi zemîn şud cümle kahr

Burd Kârûnrâ vü genceşrâ beķa‘r

Ĥattâ zemîniñ sâkinligi ve ħilmi cümle kahr u ġazaba mübeddel oldı ve daķı Kârûnı ve ħazînesini zemîn kendi nihâyetine eyledi ķâlellāhu te‘ālā *feķasefna bihi ve bidârihi’l-arķa*³⁷²

(2187) Meşnevi

Loķmayîrâ k’û sûtûn-ı in tenest

Def-i tiġ-i cev‘tân çün cevşenest

Bir loķma ki bu teniñ kıyāmına sebebedir ve daķı siziñ kılıç gibi açlığınıñ sizden şerrini def’e zırķ gibidir ve sizi muĥâfazadır beyit-i âtiye merhûndur

(2188) Meşnevi

Çünki Ĥaķ kahrî nihed dernân-ı tu

Çün ħunāk ân nân begîred dergülû

Çünki Cenâb-ı Ĥaķ seniñ teniniñ kıyāmına sebep olan itmegine bir kaķr ve ġazab vaz‘ ider o nân ħunāk ‘illeti gibi seniñ boġazını tutar ve teniñ helākine sebep olur işte Mevlâ murâd iderse loķmayı sebep-i helāk ider ve ħilmi ġazab şāķibi ider ve mühlik olur

³⁷²“Nihayet biz, onu da sarayını da yerin dibine geçirdik.” (Kasas 28/81)

(2189) Meşnevi

İn libāsī ki zisermā şud mucīr

Haḡ dehed ūrā mizāc-ı zemherīr

Bu libās ki şovukdan [İ-183a] emān virici oldu Haḡ aña zemherīr mizācını virir eger murād iderse ve insānı ısıtmak şöyle tursun belki toñdurur beyit-i ātiye merhūndur

(2190) Meşnevi

Tā şeved bertent in cübbe-y şigerf

Serd hemçün yaḡ gezende hemçü berf

Hattā seniñ teniniñ üzerine bu ḡalīz ve ‘azīm cübbe seni şovukdan muḡāfaza idecek iken buz gibi şovuk olur ve daḡı kār gibi seni ısıricı olur tent kelimesinde zarūret-i vezn içün nūn sākin okunur

(2191) Meşnevi

Tā girizi ezvaşāḡ u ezḡarīr

Z’ū penāh āri besūy-ı zemherīr

Hattā sen vaşāḡ kürk gibi olan cübbeden ve ḡarīrden toḡunmuş elbise-yi faḡīreden kürre-yi zemherīre firār idersin zīrā kürre-yi zemherīr kürkden ehven olur ve kürk o mertebede bārid olur ḡaşılı ṭabāyi‘-i eşyāyı murād iderse ṭab‘ından Mevlā taşrīfe ḡādir olur dimekdir

(2192) Meşnevi

Tu dü ḡulle nīstī yek ḡulleyi

Ġafil ezḡışsa-yı ‘azāb-ı ḡulleyi

Sen iki ḡulle degilsin belki bir ḡullesin ve daḡı ‘azāb-ı ḡulleniñ ḡışşasından ḡafletiñ vardır ḡulle ḡāfiñ zammı ve lāmiñ teşdidiyle ṭāḡ tepesine dirler cem‘i ḡalel gelir ḡulle zāniñ zammı teşdidiyle sāyebāna dirler ki Türkīde aña gölgelik ta‘bīr iderler ‘azāb-ı ḡulleniñ icmālen ḡışşası budur ki Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām ḡavmine küfri terk idip

īmān ile vaṣīyyet eyledi ve daḥı terāzularıñızı ve kīleleriñizi eksik itmeyesiñiz didi ve ben size cānib-i Ḥaḳdan peygamberim Allāhu Te‘ālānıñ emri budur şoñra Mevlāya i‘zāb iderseñiz ve ṭaraf-ı Ḥaḳdan ‘azāba giriftār olursuñuz diyerek defa‘āt ile nuṣḥ buyurdılar ise de müfīd olmadı ve siḥriyye idip sen de bizim gibi beşer degil misiñ neden sen peygambersin didiler ve ḳavlini ḳabūl itmediler āḫir-i emrde bu ḳavmiñ ḥānelerine ve dīvārlarına fermān-ı İlāhī vārid oldu ki şemsiñ ḫarāretine ḥāneler ve dīvārlar māni‘ olmayalar anlar daḥı māni‘ olmayınca ḫarāretinden yanıp ormana gitdiler ve ormanda ḫarārete bir çāre bulmadılar gördiler ki bir şehāb-ı esved zāhir oldu cümlesi yağmur bulutı zannıyla şehāba ḳoşup yağmurdan nūş ideriz ve ḫarāreti def‘ ideriz [S-126b] zann itdiler nāgāh o şehābdan āteş pāreleri dökölüp cümlesi yandılar bu beyitden murād eger Allāhu Te‘ālā murād iderse cübbe-yi şigerf ve daḥı vaşāk kürk tondurur ve ısıtmaz buyurmuş idiler bu kelāmı işbātdır şu vechle ki yağmur bulutından āteş yağdırdı ve bulutdan yağmur yağar āteş yağmaz eger Mevlā murād iderse işte böyle āteş yağardır buyurmak isterler bunuñ gibi cübbe ve kürkün bedeni berdden muḥāfaẓa idecek iken murād iderse [İ-183b] üşüdü ve kürkün insānı şovuḳdan ḫıfz itmediginden mā‘adā belki tondurur demek olur bu kışsa Ḳur‘ān-ı Kerīimde sūre-yi Şuarāda beyān olunmuşdır ḳālellāhu te‘ālā *fekezzebūhu fe eḫazāhum ‘azābu yevmiẓẓulleh innehu kāne ‘azābe yevmin ‘aẓīm*³⁷³ ma‘nāsı Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām ḳavmi ḫaber virdigi kelāmda tekzīb itdiler o ḳavmi daḥı bu tekzīb sebebiyle bulut geldiği günün ‘azābı aḫz eyledi ki andan nāzil olan āteşdir ve bunlar o āteşden yanmakla helāk oldılar taḫḳīḳ o zulle gününün ‘azābı bir ‘aẓīm ḳahr gününün ‘azābı oldu bundan şoñra ‘azāb-ı yevm-i zulleḳi Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* beyāna şürū‘ buyururlar ki

(2193) *Meşnevi*

Emr-i Ḥaḳ āmed beşehristān u diḫ

Ḥāne vü dīvārrā sāye medih

³⁷³“Velhasıl onu yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi.” (Şuarā 26/189)

Allāhu Te‘ālānıñ emr-i şerīfı o kavmiñ şehristānına ve kıaryesine geldi şehristān ve kıaryeden bedel bunlarıñ hānesine ve hāneniñ dīvārına bunlara siz şemsiñ harāretine mani‘ olup gölge vermeyesiñiz diyerek böyle fermān geldi

(2194) Meşnevi

Māni‘-yi bārān mebāş u āftāb

Tā bedān mürsel şudend ümmet şitāb

Ve dağı şöyle fermān geldi ki ey hāne ve dīvār bārān-ı ‘azāba ve belāya māni‘ olma ve āftābıñ harāretine māni‘ olma çünkü emr-i Bārī ile māni‘ olmadılar ve bunlar harāretten yandılar hattā Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selāma o ümmet ‘acele ile gıtdiler

(2195) Meşnevi

Ki bemürdīm aġleb ey mihter emān

Bākıyeş ezdefter-i tefsīr h‘ān

Öyle diyerek ki āmān ekşerimiz öldük ey ulu ve azcık kaldık kavm öldiler biz dağı mevte takarrüb itdik bize meded senden olur işte bu miqdār dersimize lāzım idi saña ifade eyledim bākıyesini tefsīr kitābından oku eger ister isen

(2196) Meşnevi

Çün ‘aşārā mār kerd ān çüst dest

Ger turā ‘aqlīst ān nükte besest

Çünkü ‘aşāyı tiz dest olan Mūsā ‘aleyhi’s-selām ejdehā eyledi eger seniñ ‘aqlıñ var ise bu remz-i daķıķ Mevlānıñ istedigini yapacağına ve kıābiliyetiniñ ‘adem-i lüzūmına delīl olmaġa kāfīdir zīrā ‘aşāda hayye olmaġa bir cihetden isti‘dād yokdur bunu yapan Allāhu Te‘ālā her nesneyi yapmaġa kıādir olur

(2197) Meşnevi

Tu nazar dārī velī im‘āneş nīst

Çeşme-yi efsürdeest ü gürde īst

Egerçi sen nazar tutarsan ve lîkin nazarında diğkat olmayıp nazar-ı humakâ ile nazar idersen gūyâ seniñ gözün toñmış bir çeşme ve pınardır ve dağı bir bergdir fi'l-vâkı' göz bu berke şebîhdir im'ân bir nesneye diğkatle bakmağa dirler

(2198) Meşnevi

Z'în hemî gūyed nigārende-y fiker

Ki bekun ey bende im'ân-ı nazar

Her şey'de diğkat-i nazar lâzım olduğundan fikirleriñ nağğâşı ve şâni' olan Allâhu Te'âlâ buyurur ki ey bende maşnû'âtıma diğkatli bak nigārende nağş idici ma'nâsındır bu mağâmda şâni' murâd olunur fikr fânîñ kesriyle ve kâfiñ fetîhiyle fikriñ cem'idir

(2199) Meşnevi

Ân nemîh'âhed ki âhen kûb serd

Lîk ey pûlâd-ı ber [İ-184a] Dāvūd kerd

Hağ anı senden tâlîb olmaz ve saña emr eylemez ki sen şovuk demir dögen lîkin ey nefsi hadîd gibi olan âdem Hâzret-i Dāvūd 'aleyhi's-selâm meşrebinde bir velî-yi kâmilîñ yanına var ve demir gibi olan nefsiñ andan yumuşak olsun ya'nî egerçi saña didim ise ki Hağ Te'âlâ saña im'ân-ı nazar ile buyurur andan murâdım im'ân-ı nazar şâhibi bir velîniñ yanına var diyü emr ider dimekdir zîrâ sen bu hâlde im'ân-ı nazara kâdir degilsin teklîf-i mālâyutâğ olur ve şovuk demir dökmek gibi olur ki anda bir fâyide hâşıl olmaz bu virilen ma'nâ bu beytiñ mışrâ'-ı şânîsinden ahz olunmuşdur zîrâ me'al-i mışrâ' mürşid yanına var demek olur pûlâd yanında bir nefes kelimesi tağdîr olundı kûb emr-i hâzırdır dök dimekdir pûlâddan hadîd ma'nâsı murâd olundı [S-127a]

(2200) Meşnevi

Ten bemürdet sūy-ı İsrâfîl rân

Dil füsürdet rev beğurşîd-i revân

Ey ğāfil seniñ teniñ ölmüşdür İsrāfīl ‘*aleyhi’s-selām*’ gibi nefsi ihyā ider bir şeyh bul ve dağı kalbiñ seniñ tonmuşdur yūri bir yakıcı güneş gibi bir şeyhiñ yanına git ki seniñ kalbiniñ tonmuşlığını senden izāle eyleye yāhūd güneş canlı şeyh demek olur zīrā revān rūḥ ma‘ nāsına da gelir

(2201) Meşnevi

Derḥayāl ezbes ki geşi müktesī

Nek be Sofestā’iye-yi bed zān resi

Sen evhām ve ḥayāl içüne ol kadar müktesī olduñ ki işte Cenāb-ı Hakkā bed zen olan Sofestā’iye keferesine benzediñ Sofestā’iyeniñ tafşili cild-i evveliñ evveline qarīb beyān olundu bu evhām ve ḥayāli def’ için bir mürşid-i kāmile elbette muhtaçsıñ buyurmak isterler

(2202) Meşnevi

Ū ḥod ezlūbb-i ḥired ma‘ zūl būd

Şud ziḥis maḥrūm u ma‘ zūl ezvücūd

O Sofestā’iye ‘aql lūbbünden ma‘ zūl idi ya‘ nī ‘aql yok idi dimekdir ve dağı hiss-i insāniden ma‘ zūl idi ve vücūddan maḥrūm idi

(2203) Meşnevi

Hin süḥanḥā nevbet-i lebḥāyiyest

Ger begūyi ḥalkrā rūsvāyiyest

Āgāh ol ey kelām söyleyici sūkūt vaktidir eger bu ḥāl ile kelām söyler isen ḥalkā rezāletdir evvelā şeyhden söz ta‘ allüm eyle soñra kelām söyle demek olur süḥanrā söz çigneyici ve lebḥā dudak cigneyici dimekdir ikisi de vaşf terkībidir evvelkisi söyleyici ve ikincisi sūkūt idici ma‘ nāsına ıstılāḥ olunmuşdur

(2204) Meşnevi

Çist im‘ān çeşmrā kerden revān

Çün ziten cān rest gūyendeş revān

İm‘ān luğatde nedir pîñarın şuyunı pîñardan akıtmaktır revān lafzı münāsebetiyle yine buyururlar ki cān dağı tenden ḥalāş oldu aña dağı bu eelden ehl-i luğat revān didiler zîrā revān aqıcı ve gidici ma‘nāsnadır im‘ān dağı bu ma‘nāya olmuş oldu

(2205) Meşnevi

Ān ḥakīmīrā ki cān ezband-i ten

Bāz rest ü şud revān [İ-184b] ender çemen

Ol bir ḥekīm ki cānı ten bedeninden ḥalāş oldu ve dağı çemen cennet-i a‘lāya gitdi beyit-i ātiye merhūndur

(2206) Meşnevi

Dü laḳabrā ü berīn her dü nihād

Behr-i fark ey āferīn bercānş bād

İki laḳabı bu her iki cānın üzerine vaż‘ eyledi iki cānı biribirinden fark ve temyīz için ey kimesne taḥsīn ve āferīn olsun o ḥekīmīn cānına ḥekīmden murād-ı şerīfleri **Ḥakīm Senāyī** Ḥazretleridir ma‘lūm ola ki rūḥ ikidir birisiniñ ismine eşnā-yı nevmde ‘ālem-i ervāḥa ve cennetiñ çemenistānına gitdigiçün revān dirler ve birisiniñ ismine dağı cān dinir bu eşnā-yı nevmde ḥurūc itmez illā vaḳt-i mevtde ḥurūc ider bu ḥurūc idene Ḥakīm Senāyī revān ve itmeyeni cān laḳab itmişdir

(2207) Meşnevi

Derbeyān-ı ān ki berfermān reved

Ger gülīrā ḥār ḥāhed ān şeved

Bundan şoñra gelecek ebyāt anıñ beyānındadır ki bir kimesne ki fermān-ı Hüdā üzerine ḥareket ider eger o zāt bir gülün ḥār olmasını murād iderse o gül ḥār olur işte emr-i İlāhiye imtişāl iden zātların ḥālī budur nitekim Hūd ‘aleyhi’s-selām gül gibi laṭīf rüzgārın diken gibi olan rīḥ-i şarşar olmasını ve o ḳavmīn anıñla helāk olmasını murād eylediler murādları gibi oldu bu beyit-i şerīf sürḥ maḳāmındadır her ne ḳadar

başka mektüb-ı sürh var ise de ve lîkin sürhden şöñra gelen dikenîñ gül olmasıdır bunda bir be'is yokdur zîrâ güli diken iden dikenî dağı gül ider bu beytiñ me'âlini 'ağsiyle beyân itmiş olurlar **Mu' cize-yi Hūd 'aleyhi's-selām dertaḥallüş-i mü'minân-1 ümmet bevaḳt-i nüzül-1 bād belā** Burası Hūd 'aleyhi's-selāmñ mu'cizesi beyânındadır bād-ı şarşar-ı mesmûnuñ nüzûli ve esmesi vaḳtinde mü'minleri taḥlîş itmekde olarak

(2208) Meşnevi

Mü'minân ezdest-i bād-ı zâyire

Cümle bünşestend ender dāyire

Mü'minler mühlik rüzgârîñ elinden Hūd 'aleyhi's-selāmñ çizdiği dāyirede cümlesi oturdılar zâyire helāk ve ziyân idiciye dirler nitekim Ḳur'ân-ı Kerîmde **lā ḍayra innā ila rabbînā munḳalibûn**³⁷⁴ buyrulmuşdur ma'nası saḫra-yi fir'avn didiler ki ey fir'avn eger bizi ḥurmâlarıñ dālına şulb eder iseñ bize bundan ziyân ve ḥavf yokdur zîrâ anberler Rabbimize gidici olmuşuzdur

(2209) Meşnevi

Bād-ı tūfān būd u keştî luṭf-ı Hū

Bes çünñ keştî vü tūfān dāred ū

Bu rüzgār bir tūfān-ı belā idi ve bunun kimisi Allāhu Te'âlāñ luṭfı idi işte bunculayın Allāhu Te'âlā çok gemi ve tūfān tutar ya'nî faḳaṭ tūfānı bād ve sefînesi dāyire-yi Hūd degildir dimekdir [S-127b]

(2210) Meşnevi

Pādşāhîrā Hudā keştî kuned

Tā beḫurş-ı ḥîş berşafhā zened

³⁷⁴“Önemli değil nasıl olsa Rabb'imize döneceğiz, dediler.” (Şuara 26/50)

Bir pâdişâhı Hüdâ keştî ve gemi eyler ve o şâhın sâyesinde halk emîn olur ve rāhat ider hattâ kendiniñ māl ve cāha hırşından içün a‘dânın [İ-185a] şafları üzerine kendüyi urur ve ceng ider bu beyitte bir hıîşrâ muḳadderdir

(2211) *Meşnevi*

Ḳaşd-ı şeh ān nî ki halk iymîn şevend

Ḳaşdeş ān ki mülk gerded pay bend

Pâdişâhın bu cenginden ḳaşdı o degildir ki maḥlûḳât emîn olalar belki ḳaşdı odur ki anın mülki ḳadīm ola

(2212) *Meşnevi*

Ān ḥarāsî mîdeved ḳaşdeş ḥalāş

Tā beyābed ū zizaḥm ān dem menāş

O degirmeniñ merkebi segirdir ve anın ḳaşdı degirmenden ḥalāşdır hattâ degirmenciniñ zaḥmından ve kendüyi demirli degnek ile dürtmesinden necât bula bu beyit ile beyit-i sâbıḳı temsîl buyurdılar

(2213) *Meşnevi*

Ḳaşd-ı ū ān ni ābî berkeşed

Yā ki küncidrā bedān revḡan kuned

Merkebiñ ḳaşdı o degildir ki dönmesiyle yukarı dolāb ile şu iḥrāc ide yāḥūd şuşāmı anıñla ruḡān eyleye ve şuşāmdan şerleḡan yaḡı çıkara küncid kâf-ı Fârisîyeniñ zammıyla ve nūnuñ sükūnıyla ve cîmiñ daḡı zammıyla şuşām didikleri ḥabbedir ki şerleḡan yaḡı andan iḥrāc iderler

(2214) *Meşnevi*

Gāv beştābed zibîm-i zaḥm-ı saḡt

Nî berāy-ı burden-i gerdūn u raḡt

Öküz boyunduruğda at-ı zamını avfndan ‘acele ider yosa ‘urbayı ve metā‘ı
menzile iletmek için ‘acele itmez

(2215) Menevi

Lk dāde Ha      avf u veca‘

Tā meālih āıl āyed derteba‘

Lkin Allāhu Te‘ālā  k ze bunculayın veca‘ avfını virmidir attā bua teba‘ada
meālih-i nās āıl gele eger  k z degnekden avf itmese gitmez ve ‘urbayı ekmez
ve c ft s rmez ve i yitmez olurdu

(2216) Menevi

Hem     her kāsibi ender d k  

Behr-i od kued ne ilā-ı cih  

Bunculayın d kk nda her bir kesb idici ve tic ret idici kendi nefsi i n alıır ve
alıması d ny yı ilā i n degildir lkin kendi nef‘  i n sa‘y itmesiyle cih  
alkının daı ii g r lm  olur

(2217) Menevi

Her yek  berded c yed merhem 

Derteba‘  yim ude z’   ‘ lemi 

Her bir kes kendi derdi  zerine bir ‘il c ister ve dertini  def‘ine  re arar ve derm  n
bulur a  a t bi‘ olmakda bundan i n ‘ lem  yim olur ve malaat g r l r

(2218) Menevi

Ha s t   -ı    cih   ezters s t

Her yek  ezters-i c  n derk r b t

Allāhu Te‘ālā bu cih    n sebep-i ıy  mını avfdan d zdi her bir kimesneye c    n
avfından kendisini bir k ra oynatdı ve far avfından bir an‘at itiy r itdi

(2219) Menevi

Ḥamd Īzedrā ki tersīrā çünin

Kerd ū mi‘ mār u ıslāh-ı zemīn

Allāhu Te‘ālā Ḥazretlerine ḥamd olsun ki bunculayın ḥavfı o Ḥüdā mi‘ mār eyledi ve bu ḥavf ‘ālemin ‘imāretine sebep oldu ve dahı kürre-yi ‘arzı ıslāḥa sebep eyledi

(2220) Meşnevi

Īn heme tersendeed ezniḳ ü bed

Hıç tersende netersed ḥod ziḥod

Bu cümle nās iyüden ve çirkinden ḥavf idicidirler zīrā hiçbir korkucu ḥodbeḥod korkmaz elbette anı bir maḥūf vardır o maḥūf dahı bu cihānda mevcūd olan [İ-185b] niḳ ü bed kelimesinde bir muzāf maḥzūf olup ezzevāl niḳ taḳdīrindedir nikiñ zevālinden murād ğınāniñ zevālidir ve bedden murād faḳrdır ya‘ nī nāsı maḥuf olan ve sa‘y itdiren şāyed ki benden devlet ve ğinā zāyil olur ve anıñ yirine faḳr ve ihtiyāc gelir işte budur

(2221) Meşnevi

Ḥod ḥaḳīḳat berheme ḥākim kesīst

Ki qarībest ū eger maḥsūs nīst

Egerçi zāhirde maḥūf ğınāniñ zevāli ve faḳr ḥavfı ise de bunları dahı maḥūf iden Vācib Te‘ālā olduğundan buyurur ki böyle olunca ḥaḳīḳatde cümleñiñ üzerine ḥākim bir kimesnedir ki o bize qarībdır eger maḥsūs degil ise de o kesden murād Cenāb-ı Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir bu şüretde Allāhu Te‘ālā cümleñiñ üzerine ḥākim ve vālī-yi muṭlaḳ olmuş olur bu cihetden pes kelimesi ile yukarıya tefrī‘ şaḥīḥ olur bu beyitte *ve naḥnu aḳrebu ileyhi minḥabli’l-verīd*³⁷⁵ nazm-ı celīline işāret vardır

(2222) Meşnevi

Hest ū maḥsūs ender mekmeni

Līk maḥsūs-ı his-i Īn ḥāne nī

³⁷⁵“Biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf 50/16)

Egerçi o Hüdâ maḥsûs degildir ve lîkin bir maḥfî maḥalde ve pusu yirinde maḥsûsdur lîkin bu dünyâ ḥânesiniñ ḥissiniñ maḥsûsı degildir dünyâ ḥânesiniñ ḥissinden murâd ḥavâss-ı ḥamse-yi zâhiredir mekmen mîmîñ fetḥi ve kâfîñ sükûnı ve yine mîm-i şânîniñ fetḥiyle şaklanacak maḥale dirler lisân-ı Türkîde aña pusu ve lisân-ı Fârisîde kemîn ta‘bîr olunur [S-128a]

(2223) *Meşnevi*

Ân ḥisî ki Ḥaḳ berân ḥis mazharest

Nîst ḥiss-i îñ cihân ân dîgerest

Ol bir ḥiss ki o ḥiss üzerine Allâhu Te‘âlânîñ zâtı izhâr olunmuşdur o ḥiss bu cihânîñ ḥissi degildir o ḥiss bu ḥisslerdir ğayri bir ḥissdir ve o ḥissi enbiyâ-yı ‘izâm ve evliyâ-yı kirâmda olur anîñla cemî‘ gizlü nesneleri idrâk iderler

(2224) *Meşnevi*

Ḥiss-i ḥayvân ger bedîdî ân şuver

Bâyezîd-i vâkt bûdî gâv u ḥar

Bu beyitle beyit-i sâbıkîñ mażmûnını işbât idip buyururlar ki ḥayvân ḥissi eger o şuver-i İlâhiyyeyi görmüş olaydı ve o ḥiss başka ḥiss olmayaydı o öküz ve merkeb daḥı o şuver-i İlâhiyyeyi görüp vâktîñ Bâyezîdi olması lâzım gelir idi ḥâşıl-ı kelâm o ḥiss ki ‘aşıklarda vardır ve anîñla ḥakkı müşâhede iderler o ḥiss bu ḥiss-i ḥayvânîniñ ğayrisidir zîrâ ḥiss-i ḥayvânî cemâl-i Ḥakkı müşâhede kâdir degildir buyurmak isterler

(2225) *Meşnevi*

Ân ki tenrâ mazḥar-ı her rûḥ kerd

V’ân ki keştîrâ Burâḳ-ı Nûḥ kerd

Ol zât-ı şerîf ki cesed-i insânî her rûḥa mazḥar eyledi ve tende her nev‘ rûḥ ḥaḳ eyledi ve yine kimesne ki sefîneyi Nûḥ ‘aleyhi’s-selâma Burâḳ eyledi beyit-i âtiye merhûndur

(2226) *Meşnevi*

Ger beḡ ʾāhed ʿayn-ı keştīrā beḡū

Ū kuned tūfān-ı tu ey nūrcū

Eger ister ise sefinenin ʿaynını deryāda o saña tūfān eyler [İ-186a] ey nūr isteyici
ādem böyle bil sefine cāy-ı selāmet olacaḡ iken ʿayn-ı tūfān olur

(2227) Meşnevi

Her demet tūfān u keştī ey muḡıl

Bāḡam u şādīt kerd ū muttaşıl

Tūfān-ı belāyı ve sefine-i selāmeti ey faḡīr seniñ ḡamına ve sūrūrına o Hūdā muttaşıl
eyledi zīrā sende olan ḡam ile belā tūfānı ve yine sende olan sūrūr ile selāmet sefine-i
vardır

(2228) Meşnevi

Ger nebīnī keştī vū deryā bepīş

Lerzehā bīn derheme eczā-yı ḡīş

Eger sen o sūrūrına muttaşıl olan keştī-yi selāmeti görmez iseñ ve daḡı ḡamına
muttaşıl olan tūfān-ı belāyı daḡı görmez iseñ kendiniñ cümle ʿuzvında olan lerzeleri
seyr eyle ve seniñ ḡamına muttaşıl olan tūfān-ı belāyı andan añla

(2229) Meşnevi

Çün nebīned aşı-ı tersişrā ʿuyūn

Ters dāred ezḡayāl-i gūnegūn

Çünkü ḡavfıñ aşlını ve sebebini gözler görmez türlü türlü ḡayālden o kimesne ḡavf
tutar līkin ol göz ki Allāhu Teʿālā Hāzretlerini görür bir nesneden ḡavf itmez belki
ancaḡ Cenāb-ı Hāḡdan ḡavf ider çünkü bālāda cihānıñ ʿimāretine ḡavfı sebep kıldı
buyurmuşlar idi bu ḡavf idenler Hāḡḡı bilmeyenler olduğunu bu beyit ile beyān
buyurdılar zīrā Hāḡḡı bilen Hāḡdan ḡayri bir ferdden ḡavf itmez bu şūretde cihānıñ
ʿimāretine sebep olması aşḡāb-ı ḡaflete göredir ve dünyāyı daḡı ḡavf sebebiyle
maʿmūr iden aşḡāb-ı ḡafletdir zīrā ʿārifler faḡrdan ḡavf idip ve dünyāyı maʿmūr

itmege sa'y itmezler bundan sonra bu beytiñ mazmūnını bu beyitle temşil ve işbāt için buyururlar ki

(2230) *Meşnevi*

Müş t bera' māzened yek cilt-i mest

Kūr pindāred legedzen üstürest

Bir mürüvvetsiz ve lāhayr kimse a'mā üzerine bir tekme urur o a'mā bu hāli bir insāna vormeyip zann ider ki bu tekme yi uran devedir cilt cimiñ kesri ve lāmiñ sūkūnıyla mürüvvetsiz ve lāhayr olana dirler işbu beyit māba' dına merhūndur

(2231) *Meşnevi*

Z'ān ki ān dem bāng-ı üstür mişenī d

Kūrā gūşest āyīne nedīd

Zirā a'mā o demde deveniñ şadāsını işitdi ey a'māniñ dağı āyīnesi ya'nī gözi kulağıdır yoğsa gözi degildir a'mā olan her nesneyi kulağıyla bilir ve gözi işine yaramaz bu cihetden deveniñ şadāsını çünkü işitdi tekme yi dağı andan bilir zirā tekme uranıñ şadāsını a'mā işitmemiştir ve gözüyle dağı görmez [S-128b]

(2232) *Meşnevi*

Bāz gūyed kūr ne īn seng būd

Yā meger ezkubbe-yi pūrtang būd

Yine a'mā dir ki bu tekme degil idi belki bu taş idi ve bir kimesne baña bunu yāhūd bir kimesne atmayıp me'mūldür ki şadā ile tolmış olan kubbe-yi āsmāndan idi ya'nī [İ-186b] 'ālem-i gaybden idi dimekdir tang tāniñ fethiyle ve nūnuñ ve kāfiñ sūkūnıyla şadā ma' nāsınadır bang gibi

(2233) *Meşnevi*

Īn nebūd u ān nebūd u ān nebūd

Ān ki ū ters āferīd īnhā nūmūd

A‘mānīñ taḥayyül itdiği kûbbe-yi āsmāndan değil idi ve daḥı bir kimesneniñ atdığı taş daḥı değil idi ve yine taḥayyül itdiği deveniñ kendüye tekme urması daḥı değil idi belki o zāt ki ‘ālemde ḥavfı ḥalk eyledi bunları o a‘māya gösterdi işte ḥaḳīḳat-i ḥālī görmeyen kimesneniñ ḥālī bu a‘mānīñ ḥālī gibi olup gūnāgūn taḥayyülāta zāhib olup çok şey’den ḥavf ider līkin Ḥaḳḳı gören Ḥaḳdan bilip başka nesneye zāhib olmaz ve gūnāgūn ḥavf daḥı kendinde bulunmaz su’āl olundu ki bu ḥavf o kimesneniñ cāyiz ki kendinden olsun ve Ḥaḳdan olmasın bu beyit ile cevāb virip buyururlar ki

(2234) Meṣnevi

Ters ü lerze bâşed ezgayrī yaḳīn

Hîç kes ezḥod netersed ey ḥazīn

Ḥavf ve lerze yaḳīn olarak bil ki bir gayriden olur ve kendinden olmaz zīrā hîç bir kimesne ey maḥzūn ādem kendinden ḥavf itmez belki o ḥavf o kimesneye bir āḥir kimesneden gelir bu şüretde bizde olan ḥavf kendinden olmayıp Vācibü’l-Vücūddan olduğu sâbit olmuş oldu

(2235) Meṣnevi

Ān ḥakīmek vehm ḥāned tersrā

Fehm kej kerdest ü ĩn dersrā

O alçaḳ felsefī ḥavfa vehm okudu ya‘nī ḥavf didikleri şey’iñ ḥaḳīḳati yokdur belki evḥām-ı bâṭıladandır didi o ḥakīm bu dersi ma‘kūs añlamışdır zīrā ḥavfla vehmiñ başka olduğundan şübhe yokdur

(2236) Meṣnevi

Hîç vehmī bīḥaḳīḳat key buved

Hîç ḳalbī bīṣaḥīḥī key reved

Ḥaḳīḳatsız bir vehm kaçan olur elbet vehmiñ ḥaḳīḳati vardır bu şüretde ḥavfdan temeyyüz ider ṣaḥīḥsiz hîç bir ḳalb kaçan vāḳi‘ olur belki olmayıp o ḳalbiñ elbetde bir

râyicli nesnesi vardır ki o hâlis olan altundur bunuñ gibi vehm dahı havfsız vücūd bulmaz bu cihetden havf başka vehm başka olur

(2237) *Meşnevi*

Key dūrūġi kıymet âred bîzirâst

Derdü ‘âlem her dūrūġ ezrâst hâst

Kaçan yalanıñ toġrınıñ vücūdı olmaıksızın kıymeti olur belki olmaz zîrâ iki ‘âlemde yalanıñ revâcı toġrıdan hâşıl oldu eger toġrı olmasa dünyâda faķat yalan olsa bir ferd yalana inanmaz idi

(2238) *Meşnevi*

Râstrâ dîd ü revâcî vü fūrūġ

Berümîd-i ân revân kerd ân dūrūġ

Toġrınıñ revâcını ve ziyâsını kezzâb gördi bu eelden yalanı revân eyledi işte bu kelâmların bir fâyidesi yokdur bunu böyle uzatmak altundur bilmem devletiniñ ‘âdetindir ba’zı yerde üstüne düşmeyecek şey’in böyle üstüne düşer ve söylenir hattâ sâmi‘ ine kelâl gelince uğraşır

(2239) *Meşnevi*

În dūrūġi ki zıřdķat in nevâst

Şükr-i ni‘met gū mekun inkâr-ı râst [İ-187a]

Ey kezzâb şıdķdan saña bu yalanınıñ râyiciniñ naşibi vardır ve seniñ yalanınıñ revâcı şıdķdan olmaġla şıdķ saña bir ‘azîm ni‘met oldu öyle olunca ni‘mete şükr söyle ve şıdķ ni‘metiniñ haķķını inkâr itme bu dahı laġv maķûlesidir

(2240) *Meşnevi*

Ezmüfelsif gūyem ü sevdâ-yı ü

Yâ zikeştîhâ vü deryâhâ-yı ü

Felsefe ‘ilmini bilen kimesneniñ aḥvālinden mi söyleyeyim ve anıñ egriliginden mi söyleyeyim yāḥūd Ḥaqqıñ gemilerinden mi ve anıñ deñizlerinden mi söyleyeyim bu kelām ve aṣağıda gelecek sözleriñ aṣlā fāyidesi yoḡdur

(2241) *Meṣnevi*

Bel zikeṣṭiḥaṣ k’ān bend-i dilest

Gūyem ezkül cūzv derkül dāḥilest

Belki o Ḥūdāniñ hıfzlarından ve ni‘ metlerinden söyleyeyim ki ḳalb aña merbūtdur ve daḡı ben külden söyleyeyim zīrā cūz külden dāḥildir

(2242) *Meṣnevi*

Her velīrā Nūḥ u keṣṭibān ṣinās

Şoḡbet-i īn ḥalkrā tūfān ṣinās

Her velīyi Nūḥ ve gemici aña ve bu ḥalkıñ şoḡbetini tūfān ve belā aña burada vāḳi‘ ebyātıñ biribirine aṣlā rabtı mümkün degildir şaḳınıp rabt ve münāsebet aramayasın zīrā bulamazsın [S-129a]

(2243) *Meṣnevi*

Kem güriz ezṣīr ü ejderhā-yı ner

Z’āṣnāyān u ziḥ iṣān kun ḥazer

Arslāndan daḡı erkek ve ḳavī ejderhālardan az firār eyle ve līkin aḥbābdan ve aḳrabādan ḥazer eyle zīrā bunlarıñ ziyānı esedden ve ḥayyeden ziyādedir bundan şoñra āṣinā ḥıṣmıñ ziyānınıñ beyānına şūru‘ idip buyururlar ki

(2244) *Meṣnevi*

Dertelāḳi rūzgāret mīberend

Yādhā ṣān ḡāyibīyet mīçerend

Mülāḳāt vaktinde aḥbāb ve aḳrabāsınıñ zamānını iletirler zīrā anlar ile mükālemeye meṣḡul olursun ve daḡı seniñ anlardan ḡıybetiñ vaktinde anlarıñ yādı ve tezekkürünü

seniñ ğāyib oldığıñ zamānı izā‘a ider hāşılı vaqt-i mülākātde ömr mükāleme ile telef olur ve vaqt-i ğıybetde anları yād ve tezekkür ile ömr telef olur bu şüretde şīrden ve hayyeden zararda a‘zam olmuş olurlar buyurmak isterler

(2245) *Meşnevi*

Çün har-ı teşne hayāl-i her yekī

Ezķıf-ı ten fikrrā şerbetmekī

Şusuz merkeb gibi her dostın hayāli ten sitilinden fikr ki şerbet gibidir anı emicidir fi‘l-vāķi‘ aħbāb fikre müşrif olurlar eger anlar olmasa fikr-i Hāķķa şarf olunur idi ve andan ittifā‘ olunur idi zīrā fikrullāh zıkrullāh gibi büyükdür ve fikr ile dahı me‘mūruz ve fi‘l-ħadīs-i şerīf *tefekkerū fi alāillāh ve lā tetefekkerū fi zatillāh*³⁷⁶ kıf kāfiñ zammıyla şerbetçileriñ hoşāf ve şerbet vaż‘ itdikleri bakırdan ve tenekeden maşnu‘ kaba dirler ki lisān-ı Türkīde aña satıl ta‘bīr olunur şerbetmekī vaşf terkībi olup şerbet emici dimekdir zīrā mekīden emmek ma‘nāsınadır emr-i hāzırı mek ve muzāri‘i mekd ve māzīsı mekīd gelir

(2246) *Meşnevi*

Neşf kerd eztu hayāl-i ān vūşāt

Şebnemī ki dāri ezbaħrū‘l-ħayāt

Senden [İ-187b] o ğammāzlarıñ hayāli neşf eyledi ve şordı bir şebnemi ki sen anı hayāt baħrından tutarsın vūşāt vāşīniñ cem‘idir ğammāzlar dimekdir bu maķāmda murād olan ma‘nā kötüler dimekdir baħr-ı hayātndan murād Vācib Te‘ālā Hāzretleridir ya‘nī seniñ Cenāb-ı Hāķdan nāyil oldığıñ iyülikleri ve iħsānları anları taħayyül şorar ve cezb ider ve sende aşlā iyüligē mütē‘allik bir hayr kalmaz dimekden ‘ibāret olur ve yine bu maķāmda şebnemden murād baħrıñ katresi dimekdir

(2247) *Meşnevi*

Pes nişān-ı neşf-i āb ender ğuşūn

³⁷⁶“Allah’ın yarattıklarını düşünün, fakat O’nun zâtını düşünmeyin.” Bkz. Gazālī Ebu Hamid, Tehafütü’l-Felasife, (nşr. ve ter: Mahmut Kaya-Hüseyin Sarıoğlu), Klasik Yay., İstanbul; 2005.

Ān buved k'ān mīnecunbed derrükūn

Böyle olunca ābīñ dallarda neşf olunmasının nişanı odur ki o dallar etrāfına meyl itmekde hareket itmez zīrā ābdār ve ter ü tāze olan dallar hareket ider kurumuş dal etrāfa hareket itmez bunun gibi seniñ dağı aḥbābīñ ābını neşf itdiginiñ ‘alāmeti odur ki Hāḳ Te‘ālānīñ tātine aṣlā meyl ve hareketiñ yokdur bu kurı dala beñzersiñ bu maḳāmda dallardan murād insānīñ a‘zāsıdır ve a‘zā-yı insāniyeyi dala teşbīh buyurmuşlardır

(2248) Meşnevi

‘Uzv-ı ḥürri şāḥ-ı ter ü tāze buved

Mīkeşī her sū keşide mişeved

Aḥbābīñ ve aḳrabānīñ maḥabbetinden āzād olan ‘uzv ter ü tāze olan dal gibi olur her taraḳa ki anı çekersin çekilir ve rāḥ-ı Hāḳda her nev‘ ‘ibādet taraḳına gider

(2249) Meşnevi

Ger seped ḥāḥī tuvānī kerdeneş

Hem tuvānī kerd çenber gerdenes

Eger ister iseñ o taze dalı seped itmege ḳādirsiñ ve eger ister iseñ yine fıçı çenberi itmege ḳādirsiñ ammā kurumuş olsa bir nesne yapmak mümkün olmaz

(2250) Meşnevi

Çün şud ān nāşif zineşf-i biḥ-i ḥod

Nāyed ān sūyi ki emreş mīkeşed

Çünkü o neşf idici ağac kendiniñ kökünün cezb ve neşfinden yābis oldu ve bu cihetden ağac ḳurı oldu bu şūretde ol cānibe gelmez ki onu āmiriñ emri çeker ḥāşılı o ḳurı ağac egilmez ve egilmek kökü yerden ruṭūbet cezb iden ağaca ḥāşdır demek olur

(2251) Meşnevi

Pes beḥān ḳāmū kusālā ezNübī

Çün neyāyed şāḥ ezbiḥeş tıbī

Kökünden cezḥ itmeyen ağac egilmeyince Qurʾān-ı Kerīmden *ve izā kāmū ilaṣṣalāti kāmū kusālā*³⁷⁷ âyetini oku ve bunu cezm eyle ki münâfıkların şalâta egilmemesi kökü kurumuş ağac gibi olduklarından nâşī olmuştur çünkü dal kökünden ruṭûbet bulamaz ve böyle kökü kurur dāl yābis olur ve bir tarafa müncezib olmaz tıbī t̃anın fethiyle meme maʿnâsınadır ve bunda ruṭûbet ve neşf olunacak nesne murād olunur [S-129b]

(2252) Meşnevi

Âteşinest in nişān kûteh kunem

Berfaķır ü genc ü aḥvāleş zenem

Âteşe mensûbdur bu kelām bunı kıṣṣa eylerim zīrā [İ-188a] bu kelāmın meʿālî her şeyʾ ezeliḍir dimege varır ve elde bir şeyʾ yokdur demek olur bu cihetden bu ḥāle insān yanar ve bu ḥālîñ âteş olması şābit olur böyle olunca muḳaddem kıṣṣasına şürūʿ itdigimiz faķır üzerine ve anıñ genc kıṣṣası üzerine kendimi ururum ve anı itmām iderim

(2253) Meşnevi

Âteşī didī ki sūzed her nihāl

Âteş-i cān bīn kʿez ʿu sūzed ḥayāl

Bir âteşi gördük ki her dal andan yanar murād zāhir âteşidir cān âteşini daḥı gör ki andan her ḥayāl ve evḥām yanar murād nār-ı maḥabbetdir

(2254) Meşnevi

Nī ḥayāl ü nī ḥaķīkatrā emān

Zʾin çünin âteş ki şuʿlezed zicān

O cān âteşinden ne ḥayāl olan nesne ki dünyādır aña imān vardır ve ne ḥaķīkat olan nesneye imān vardır ḥaķīkatden murād ʿāşıķdır yaʿnī nār-ı zāhiri ağaca müteʿallik nesneyi yaķar ve nār-ı bātını ki maḥabbet-i İlāhiyyedir hem dünyâyı yaķar ve

³⁷⁷“Onlar salatı ikame ettikleri zaman üşene üşene yaparlar.” (Nisa 4/142)

göñülden maḥv ider ve hem de ‘āşıkı bütün bütüne maḥv ider bu şüretde zāhir āteşinden kat kat eşna‘ ve sūzişli olmuş olur buncalayın āteşden ki cāndan şu‘le urur işte o āteşden ne ḥayāle ve ne ḥaḳīḳate āmān vardır zīrā cümlesini yakmadadır

(2255) Meşnevi

Ḥaşm-ı her şîr âmed ü her rûbeh ü

*Kullu şey’in hâlik illâ vechehü*³⁷⁸

Nâr-ı maḥabbet her kavîniñ ve her za‘îfiñ ḥaşmı geldi ve her şey’i maḥv ve ifnâ ider geldi her şey’ nâr-ı maḥabbetle hâlikdir illâ Allāhu Te‘ālā hâlik degildir

(2256) Meşnevi

Dervücüh-ı vech-i ü revḥarc şev

Çün elif derbism derderc şev

Allāhu Te‘ālāniñ zātına git ve orada ḥarc ol ve fānî olmakdan ḥalāş ol elif gibi Bismillāh lafzında derc ol ve şaklan ve maḥv ol ki insān-ı kāmīl olasıñ [İ-188b]

(2257) Meşnevi

Çün elif derbism pinhān kerd ü îst

Hest ü derbism ü hem derbismi nîst

Elif bismillāh lafz-ı şerîfine nice pinhān olmuş ise sen daḥı vücūd-ı Ḥaḳda öylece pinhān ol ve ṭur kerd emr-i ḥāzırdır keredden müştāḳdır ol demek ma‘nāsınadır ve yine îst daḥı emr-i ḥāzırdır ṭur dimekdir fi‘l-i muzâri‘ îstедdir fi‘l-vāḳi‘ hemze-yi vaşl bism lafzında gizlüdür zīrā yāyı kaldırınca hemze-yi vaşl ‘avdet ider ‘uşşāḳ-ı İlāhî daḥı dāyimā zikrullāh ile meşğul olduklarından Ḥaḳḳa muḳārin olup vücūdlarını vücūd-ı Ḥaḳda yok itmişlerdir ve vārlıklarından bir şey’ terk itmemişlerdir bu hemze-yi vaşl bismillāh lafzında vardır ve yine yokdur bunun gibi ‘āşıkların vücūdı daḥı hem vardır hem yokdur zīrā zāhirine nāzar olunsa ‘āşıkın vücūdı görünür idi bu cihetden vardır ve vücūdını vücūd-ı Ḥaḳda maḥv itmiştir bu cihetden yokdur işte ‘āşıkın

³⁷⁸ “O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. (Kasas 29/ 88)

vucūdını H̄azret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* hemze-yi vaşla minveche var olmakda ve minveche yok olmakda teşbīh buyurdılar

(2258) *Meşnevi*

Hemçünin cümle ḡurūf-ı geşte māt

Vaḡt-i ḡazf-ı ḡarf ezbehr-i şılāt

Buncalayındır cümle māt olmuş ḡarfler iki kelimeyi biribirine itişāl içün ḡazf olunduḡda ya‘nī o ḡarf daḡı minvech vardır ve minvech yokdur dimekdir

(2259) *Meşnevi*

Ū şılast u bā vū sīn z ‘ū vaşl yāft

Vaşl-ı bā vū sīn elifrā bernetāft

O hemze-yi vaşl şıla ḡarfidir zīrā bā ile sīn andan vuşlat buldı ve hemze-yi ḡazf olunmasa vuşlat bulmazlar idi ve daḡı bā ile sīniñ vişali elife tākāt getirmedi ve elifi aradan ḡaldırdılar

(2260) *Meşnevi*

Çünki ḡarfī bernetābed in vişāl

Vācib āyed ki kunem kūteh maḡāl

Çünkü bir ḡarfī vuşlata tākāt getirmedi ve vuşlata ḡarf şıḡmadı zīrā vuşlat ittişāl ister lāzım geldi ki sözi kışa eyleyim aşıḡısını söyleyeyim ve sukūt ideyim zīrā ma‘lūmdur ki çünkü bir ḡarf vuşlata şıḡmadı ve vişāle münāfī oldu ‘āşıkıñ vucūdı vişāle şıḡmayacağı bedīhidir ve diḡḡat-i vişālde vucūdı ḡalmaz [S-130a]

(2261) *Meşnevi*

Çün yekī ḡarfī firāk-ı sīn ü bīst

Ḥāmişī incā mühimter vācibīst

Çünkü bir ḡarf sīn ile bāniñ firākına sebeb olur ve vuşlat māni‘ olur bu ḡuşuşda sukūt ziyāde mühim olan vācibdir zīrā ‘āşıkıñ vucūdı diḡḡat ve vuşlatda maḡv olur ve

tecelli-yi İlāhî diğkatinde ‘āşıkñ teni qalmaz demek lâzım gelir vucûdı vucûd-ı Hâkđır dinse ‘ulemā rāzî olmazlar [İ-189a] ve fesād iderler öylesi belāya giriftār olmayıp şuşmağdır buyurmak isterler

(2262) *Meşnevi*

Çün elif ezğod fenā şud müktenif

Bā vü sîn bî ü hemî güyend elif

Çünkü hemze-yi vaşl kendinden fānî oldı ve mağallinden bir cānib ihtiyār idip gitdi ve gizlendi bā ile sîn elif orada olmağsız elifi okurlar ve söylerler ve elif her ne kadar gitmiş ise mağmūnı şābit olup orada gibidir ‘āşık dağı her çend mağv vucûd itmişdir yine orada gibidir Cenāb-ı Hâk anñ tarafından söyler ve diñler ve ‘āşıkñ bir işi mu‘ atğal olmaz güyā yok olmamış gibi olur müktenif müstetir ma‘ nāsınadır

(2263) *Meşnevi*

Mā rameyte iz rameyte biveyest

Hemçünñ kâlellāh ezimmneş becest

Kur‘ān-ı Kerîmde sen itdiğñ vaktinde itmediñ lîkiñ seniñ Rabbiñ itdi diyü buyurđı bu āyet fağr-i ‘ālemiñ vucûdı yok olduğunı ve mağv olduğunı beyāndır buncalayındır kâlellāh lağzı şerîfi fağr-i ‘ālemiñ fem-i şerîfiniñ koltuğundan şıçradı ya‘nî hadîş-i kudsî nağl buyurur iken peygamberimiz ‘alehisselāmñ kâlellāh buyurması dağı bunuñ gibidir zîrā vucûd-ı şerîfleriniñ mağv olduğına delālet ider eger mağv olmayaydı oradan mürtefi‘ olmayaydı ben didim buyurur idiler kâlellāhu te‘ālā buyurmaz idiler

(2264) *Meşnevi*

Tā buved dārū nedāred ü ‘amel

Çünkü şud fānî kuned def‘-i ‘alil

Mādām ki ‘ilācda vucûd vardır o te‘şîr itmez ve ‘amel tutmaz çünkü ‘ilāç vucûdından fānî oldı o zamān ‘illetleri def‘ ider insānñ dağı vucûdı var iken bir işe yaramaz ve

kāmil ve nāfi‘ olmaz her ne zamān maḥv-ı vucūd iderse o zamān insān-ı kāmil olur buyururlar

(2265) Meşnevi

Ger şeved bişe deryā midīd

Meşnevīrā nīst pāyānī ümīd

Bundan sonra Meşnevī-yi Şerīfīñ medḥ ve şenāsına şürū‘ idip buyururlar ki eger orman kalem olsa deryā mürekkeb olsa Meşnevī-yi Şerīfīñ ma‘nāsına bitmege ve dükenmege ümid yokdur zīrā o kadar ma‘nāsı çokdur midād mīmiñ kesriyle merkeb ma‘nāsınadır līkin ümīdde muvāfiq gelsin içün midādıñ elifi okumak vaqtinde imāle ile okunmak lâzım gelir

(2266) Meşnevi

Çārçüb-ı hıştzen tā ḥāk hest

Mīdihed taḳṭī‘-i şī‘reş nīze dest

Kerbiççiniñ kālbinde mādām ki toprak vardır ya‘nī hıştzen kerbiç yaptıkça ya‘nī Vācib Te‘ālā dünyāda insānı ḥalk itdikçe bu Meşnevī-yi Şerīfīñ ebyātını taḳṭī‘ el virdirir ya‘nī benim bu kitābım mu‘aṭṭal olmaz elbette okunur demek olur beyt-i sābıkda kitābını keşret [İ-189b] ma‘nāsı vardır diyü şenā buyurdılar bu beyitte daḥı kıyāmete dek mütedāvül olacağını ḥaber virmekle şenā ve medḥ buyurdılar fi‘l-vāḳi‘ ile‘lane okunmaktadır ve kıyāmete dek okunacağı daḥı zāhirdir zīrā bu ‘abd-ı faḳīr tedrisine maḥşuş maḥall-i bināsına muvaffaq oldum ve ismine işāretle **Dāru’l-Meşnevī** tesmiye eyledi inşāallāhu te‘ālā ilā yevmü’l-kıyām bu **Dāru’l-Meşnevī**de Meşnevī-yi şerīf tedris olunur Rabbimden niyāzım budur

(2267) Meşnevi

Çün nemāned ḥāk u būdeş cef kuned

Ḥāk sāzed baḥr-ı ū çün kef kuned

Çünkü insān kalmaz insānıñ vucūdını Cenāb-ı Hāk korumak eyler ve mahv ider o
Hüdā deryāyı toprak kıla ve köpük gibi mülāyim ider ve andan insān halk idip anlara
yine bu kitābı okudur

(2268) Meşnevi

Çün nemāned bîşe vü ser derkeşed

Bîşhā ez‘ayn-ı deryā ser keşed

Çünkü bu kitābı yazmak için orman kalmazsa ki kalem ve ‘adem ‘ālemine orman
gider hāşılı meşnevî yazmağa halk kalem bulamaz ise deryādan ormanlar zāhir olur ve
yine herkes kalem yapıp bu kitābı yazarlar ve okurlar demek olur [S-130b]

(2269) Meşnevi

Behr-i ın güft ān hūdāvend-i ferec

Haddişū ‘anbaħrinā izlāħarac

Bunuñ için o ferec şāhibi Hūdāvend ve mālīk ü şāhibimiz Muħammed Muşţafā
şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki bizim deryā gibi ‘ilmimizden ve
haddişimizden su’āl idenlere ħaber virдіңiz zīrā ħaberde ħarac yokdur ve size ħaber
virmekde şu‘ūbet yokdur zīrā her ‘aşrda tālībi olmayaydı zīrā istedi ki olmayanlara
ders okutmak ġāyetde ġüç ve emr-i ‘asīrdır benim başımdadır bilirim bunuñ fevķinde
‘azāb olmaz

(2270) Meşnevi

Bāz gerd ezbaħr u rû derħuşk nih

Hem zilu‘bet ġū ki kūdek rāst biħ

Nefsine ħitāb idip buyurdılar ki deryā gibi olan vahdet sözünden rucū‘ eyle ve andan
fāriğ ol bundan aķdem vahdet-i vucūddan ħaylī söz buyurmuş idiler kendilerine anı
terk eyle buyurmak isterler ve daħı oyuncakdan söyle ki tıfl lāya‘ķīl için oyuncak
iyüdür

(2271) Meşnevi

Tâ zilu‘bet endek endek derşabâ

Cânş gerded bâyem-i ‘aql âşnâ

Hattâ oyuncağdan az az şabâvet vaqtinde anîñ cânı ‘aql deryâsına âşinâ ola şabâ şadîñ şabâvet ve hengâm-ı tıflıyyete dirler yem yânîñ fethi mîm-i müşeddede ile deryâya dinir cânş kelimesinde nûn zarûret-i vezn içün sâkin okunur her ne kadar zamîr-i gâyib olan şınıñ maqabli meftûh okunur ise de

(2272) Meşnevî

‘Aql z’ân bâzî hemîbâyed şabî

Gerçi bâ‘aql est derzâhir ebî

Şabî olan kimesne o oyundan ‘aql bulur [İ-190a] egerçi şabî zahirde ‘aql dan i‘râz idicidir ebî maşdardır i‘râz ma‘nâsınadır bu maqamda bîma‘nâü’l-fâ‘il olmağla ma‘riz demek olur fi‘l-vâki‘ keşret-i lu‘ba mübtelâ olan eţfâl büyüdükde ‘aql olurlar tıflîñ lu‘bı ‘âkil olacağına delâlet ider nitekim beyit-i âtî ile dahı beyân buyururlar

(2273) Meşnevî

Kûdek-i dîvâne bâzî key kuned

Cüzv bâyed tâ ki külrâ fey kuned

Mecnûn tıfl kaçan oyun eyler zîrâ ‘aqlı yoktur oyun bula oyun bulmak dahı ‘aqla tevaşşuf ider bu şüretde oyun oynamaz tıflîñ kaç‘an ‘aqlı yokdur cüzv lâzımdır ki külle meyl ide ve rücû‘ ide ya‘nî tıfl iken ednâ ‘aqlı yok ki büyüdükde ‘aqlı külle râci‘ ola ve cüzvsüz külle rücû‘ mümkün degildir fey rücû‘ ma‘nâsınadır **Rücû‘ kerdem-i bekışsa-yı kûbbe vü genc**³⁷⁹ Burası bâlâda şürû‘ olunan kûbbenîñ ve hazinenîñ hikâyesine ‘avdetdir

(2274) Meşnevî

Nek hayâl-i ân fakîrem biriyâ

‘Âciz âverd ezbiyâ vü ezbiyâ

³⁷⁹“Kubbe ve define kıssasına rücû‘ ediş.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 115.

İşte o riyāsız muhlis olan faķiriñ gözümün önünde olan hayāli baña gel benim
hikāyetimi söyle ve tamām eyle demekden beni ‘āciz getirdi

(2275) *Meşnevi*

Bāng-ı ū tu neşnevi men bişnevem

Z’ān ki deresrār hemrāz-ı viyem

Sen o faķiriñ şadāsını diñlemezsin lĳkin ben diñlerim zĳrā esrārda anĳla sırdāşım ve
dahı benim gibi ‘āşıkđır biz bir cinsiz

(2276) *Meşnevi*

Tālib-i genceş mebin ĳod genc ūst

Dūst key bāşed bema‘ nā ĳayr-ı dūst

Sen o faķiri ĳazĳneniñ tālibi görme ve böyle zann itme belki ĳazĳne o tālib kendisidir
zĳrā dost ĳaķĳkatde kaçan dostĳn ĳayridir belki ‘aynidir bu cihetden anĳla hemrāz ve
sırdāş olması lāzım geldi bundan şoñra bu mudde‘āyı ĳşbāta şūrū‘ idip buyurdılar

(2277) *Meşnevi*

Secde ĳodrā mĳkuned her laĳza ū

Secde piş-i āyĳneest ezbehr-i rū

Her ān o faķir ĳaķĳķĳ secdeyi kendisine eyler kendiye itmiş olur zĳrā kendi ĳaķdan
ĳayri degildir görmez misin āyĳneniñ önünde secde olsa kendi vechine zātına itmiş
olur ‘āşıklar dahı dāyım ĳaķķĳn ĳarşısındadır

(2278) *Meşnevi*

Ger bedĳdĳ z’āyine ū yek peşiz

Biĳhayāli z’ū nemāndĳ hiĳ ĳiz

Eger āyĳneden o faķir ĳayālsiz olarak bir cüz’i nesne görmiş olaydı ya‘ nĳ mir’āt zāt-ı
Bārĳye ednā vukūfı olaydı kendi vuc kendi vucūdından o ‘āşıkĳn önünde hiĳ bir şey’i

kalmayıp kendini yok ve mahv olmuş görür idi l̄kin mir'āt zāt-ı Bārīye ednā vuķūfı
yokdur bināberīn kendiyi var görür [S-131a]

(2279) *Meşnevi*

Hem hayālāteş hem ü fānī şudī

Dāneş-i ü mahv-ı nādānī şudī

Eger cüz'ı mir'āt-ı [İ-190b] Hāķķa vāķıf olaydı anıñ hem hayālleri hem kendisi mahv
olur idi ve daķı anıñ 'ilmi hıç bir şey'i bilmemekde mahv olur idi ya'nı bildigini
ferāmūş ider idi demekdir bundan şöñra bildigini terkiñ üzerine tertib iden fāyide-yi
celīleniñ beyānına şürū' idip buyururlar ki

(2280) *Meşnevi*

Dānişī dīger zinādānī-yi mā

Ser berāverdi' ayān k'innī enā

Biz böyle mā'lūmātımızı terk idip cehli ihtiyār idince bizim terkimizden ve
cehlimizden bir başka 'ilm başını āşkāre olarak yuķaru kaldırır idi öyle diyerek ki ben
benim ya'nı hāķīkatde 'ilm baña dirler zīrā evvelki 'ilm bu 'ilme nisbetle cehl ve
gümān maķūlesindedir nitekim **Hāzret-i Mışrī** *ķuddise sırruhu* bu mışrā'ı
buyurmuşlardır:

Mürşidi olmayanlarıñ bildigi gümān imiş

(2281) *Meşnevi*

Uscudü'l-Ādem nidā āmed hemī

K'ādemīd ü h'ış bīnīdeş demī

Bundan şöñra yine tālib ü maţlūb şey' vāķid olup başka olmadığını beyānına şürū'
idip buyururlar ki Ādeme secde idiñ nidāsı Hāķdan geldi zīrā siz o mısıñız ve kendi
zātını ādemde gördüñüz ve melek başka ādem başka degildir her ne ķadar ki zāhirde
başka olursa da

(2282) *Meşnevi*

Ahvelî ezçeşm-i îşân dūr kerd

Tâ zemîn şud ‘ayn-ı çarh-ı lâjverd

Meleklerin gözünden şaşılığı Hâk Te‘âlâ ba‘îd eyledi hattâ zemîn ki murâd âdemdir mâ‘î-i felegin ‘ayni oldu felekden murâd bunda melekdir ya‘nî melek ve âdem gözlerinde vâhid oldu dimekdir

(2283) Meşnevi

Lâilâhe güft u illallâh güft

Geşt lâ illallâh u vahdet şikuft

Tevhîd-i haqîkî söyledi ve vahdet-i vücûdın sırrı münkeşif oldu iki mışrâ‘nın ma‘nâsı dağı tevhîd itdi demek olur şey’ vâhiddir

(2284) Meşnevi

Ân habîb ü ân halîl-i bâreşed

Vakt-i ân âmed ki gûş-ı mâ keşed

Bizim o dostımız ve şâhib-i hidâyet olan ya‘nî hâdî olan dostımız anın vakti geldi ki bizim kulagımızı çeker habîb ve halîl bir ma‘nâyadır ikisi dağı yâr dimekdir reşed hidâyet ma‘nasınadır halîl-i bâreşed hâdî demek olur bu beyit gelecek beyite merhûndur

(2285) Meşnevi

Sûy-ı çeşme ki dehen z’inhâ büşû

Ânça pûşidîm ezhalâkân megû

Bir çeşme tarafına git ve ağzını bu vahdet kelimelerinden yıka ve ol nesneyi ki biz setr itdik maḥlûkâtdan anı söyle ḥâşılı yârın bizi tekdîr idecek vakti gelmiştir böyle vahdet-i vücûda müte‘alîk sözleri söyledigimiz için demek olur zîrâ esrâr-ı İlâhiyyedendir ve sırrı fâş itmek câyiz degildir [İ-191a]

(2286) Meşnevi

V'er begūyī ħod negerded āškār

Tu beķaşd-ı keşf gerdī cürmdār

Vacib Te'ālā Hazretleri vaĥdet-i vucūdīñ sırrını keşf murād idenlere buyurur imiş ki ey faķīr-i biķāre eger esrār-ı vaĥdeti āşkāre 'avām-ı nāsa söyler iseñ bir ferd o kelāmdan anlamaz ve intifā' itmez faķat keşf itdiğiñ içün sen āşim olursun fi'l-ĥaķīķa ehliniñ ġayrisi o sözleri idrāke ķādir degildir

(2287) Meşnevi

Līk men īnek perīşān mītenem

Ķāyil-i īn sāmī'-i īn hem menem

Līkin ben 'avāmīñ üzerine perde tōķurum anlar maĥcūb olmaġla idrāke ķudretleri olmaz bu vaĥdet kelāmını ey dervīş ĥaķīķatini ister iseñ ķāyil de benim sāmī' de benim

(2288) Meşnevi

Şūret-i dervīş ü naķş-ı genc gū

Renckīşend īn gürūh ezrenc gū

Dervīşīñ şūretini ĥazīne-yi mütēķaddimeniñ naķşını söyle vaĥdet-i vucūd mes'elesinden söyleme bu cemā'at aşĥāb-ı dünyādandır sen bunlara dünyāya sa'idden ve mücāhededen söyle zīrā bunlar ehl-i dünyādır 'ārif degildir o sözlere ehl olmazlar kişend ve 'ādet ve ĥūy ma'nāsınadır [S-131b]

(2289) Meşnevi

Çeşme-yi ĥayvān berişān şud ĥarām

Mīĥurend ezzeħr-i ķātil cām cām

Ma'rifetullāh çeşmesi bu ehl-i dünyā olan ķavmīñ üzerine ĥarām oldu bunlarıñ āb-ı 'irfāndan naşībleri yokdur bu cihetden dāyimā zehr-i ķātil gibi olan dünyā ta'āmından şaĥan şaĥan yirler

(2290) *Meşnevî*

Hâkhâ pür kerde dâmen mîkeşend

Tâ kunend in çeşmhârâ huşkbend

Hâk maķâmında sîm ü zeri ķoynına ķoymış oldukları halde şalınırılar ve iftihâr iderler hattâ bu çeşme gibi olan ‘ârifleri âb-ı ‘irfândan bendini ve yolını ķurı itmege sa‘y iderler bunlar dahı bizim gibi olsun dirler fi‘l-vâķi‘ ehl-i dünyâ ‘âriflere ģased idip kendiler gibi olmasına sa‘y itdikleri çok görölmüşdür bend bu maķâmda çeşmeniñ ģazinesi ve şunuñ yolundan ‘ibâretdir

(2291) *Meşnevî*

Key şevend in çeşme-yi deryâmeded

Müktebes z’în müşt-i ģâk-i nîk ü bed

Kaçan deryâ-yı ģaķıķatde kendüye meded olmuş ve i‘âne olmuşdur çeşme böyle bir miķdâr dünyâ mālından ve metâ‘ından içün mestûr ve maĥfî olur ve râh-ı ‘irfânı terk idip ehl-i dünyânıñ yolına kaçan gelir belki gelmez ve bu olur işlerden degildir müktebes ifti‘âl bâbından ism-i mef‘ûldür şaķlı ve gizlü ma‘nâsınadır

(2292) *Meşnevî*

Lîk ģüyed bâşümâ men besteem

Bîşümâ men tâebed peyvesteem

Lîkin o zât-ı şerîf dir ki ben siziñle bağlanmışım ve sizi severim egerçi sız siz ben çok diķķat olmuşam soñradan görüşdük lîkin iyü maĥabbet itdik diyerek ehl-i dünyâyı iĝfâl ider bu maķâmda ebedden zamân-ı keşîr murâd olunur ģülâşa-yı kelâm ‘ârifler ehl-i dünyâyâ müdârâ iderek [İ-191b] geçinirler ve iĥyâ nâehle dünyayı sizi severiz vâdisinde ziyâretine giderler ve lîkin beynehümâda zıddıyet derķâr olmaĝla sevişmezler nitekim beyân buyururlar

(2293) *Meşnevî*

Ķavm-i ma‘kûsend ender müştehâ

Ḥākḥ ʿār u ābrā kerde rehā

Ehl-i dünyā müştēhālarında ʿāriflere maʿkūs bir kavmdir zīrā ehl-i dünyā türāb gibi olan taʿām-ı dünyāya māyildir ve dahı āb-ı ʿirfānı terk itmişlerdir bu eelden beyinlerinde mübāyenet-i küllī vardır bu ḥāl ise ʿadem maḥabbeti iktizā ider

(2294) Meşnevi

Ẓıdd-ı ṭabʿ-ı enbiyā dārend ḥalk

Ejdehārā müttekā dārend ḥalk

Ḥalk ʿavām-ı nās enbiyā-yı ʿizāmıñ ṭabʿınıñ ʿaksini tutarlar zīrā enbiyā-yı ḥaḳḳa māyildir ve ʿavāmıñ ṭabʿı dünyāya māyildir ve evliyā dahı enbiyānıñ eşerinde olmağa bunlarıñ dahı ʿavāma zıddiyeti lāzım gelir ve dahı ʿavām-ı nās ejdehā gibi olan mālī ellerinde ʿaṣā ve sited tutarlar bu cihetden dahı enbiyāya zıd olurlar zīrā enbiyā ve evliyā Cenāb-ı Ḥaḳḳı müstened idip aña ittikā iderler ḥāşılı enbiyā ve evliyā ehl-i dünyā ile zıddırlar bu cihetden eḥād-ı hümā āḫiri sevmezler ve sen görüşdüklerine bakıp birbirlerini severerler zann itme buyurmak isterler

(2295) Meşnevi

Çeşmbend-i ḥatm çün dānisteyī

Hîç dānī ezçi dīdebesteyī

Ḥatem-i İlāhıñ göz bağlamasını çünki bilmişsin ḳālellāhu teʿālāyı ***ḥatemallāhu*** ʿalākulūbihim ve ʿalāsemiʿihim ve ʿalāebşārihim *ḡıṣāvetün*³⁸⁰ hîç āgāh mısıñ gözün böyle altını bağlu oldu burasını bilmezsiñ hüner bunu bilmekdir

(2296) Meşnevi

Berçi bugṣādī bedel īn dīderā

Yekbeyek bi ʿseʿl-bedel dān ān turā

³⁸⁰“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.” (Bakara 2/7).

Ey Hakkdan i' rāz idip ve Hakkā bakmayıp ve dünyā yolına sālīk olan Ādem Hakkā bedel olarak ne üzerine gözünü açdıñ söyle ben de bileyim ve ben de bedeli añlayayım bunu böyle bil ki Cenāb-ı Hakkā yeni ki bedel itmişsin anı saña yekbeyeke çirkin bedel bil zīrā Allāhu Te'ālāya bir nesne bedel olmağa şāyeste degildir

(2297) Meşnevi

Līk hurşid-i 'ināyet tāftest

Āyisānrā ezkerem deryāftest

Līkin kıl her ne kadar başka şey'i Hakkā bedel itdiyse ve Mevlāyı i' zāb eyledi ise Mevlānıñ 'ināyeti güneşi parlamışdır ve kereminden me'yūs olanları ve kendinden firār idenleri bulup faẓl ve luṭfıyla anlara iḥsān kılmışdır āyis 'Arabīdir ümīdini kesmiş kimesneye dirler böyle olunca böyle 'āşī maḥzūn olma ve te'essūf itme demek olur [S-132a]

(2298) Meşnevi

Nerd-i bes nādīr zirāḥmet bāḥte

'Ayn-ı küfrānrā inābet sāḥte

Allāhu Te'ālā Hāzretleri rahmetinden çok nādīr şān'at oynamış ve daḥı kılunuñ kendiye itdiği kāfırlığı ve 'iṣyānı zāt-ı ecelline inābetiñ ve rücu' uñ [İ-192a] 'aynı kılmış işte Mevlā böyle kullarına erḥamdır nerd nūnuñ fetḥi ve rānıñ sukūnıyla tavlā didikleri oyundur bāḥte oynamış ma'nāsınadır küfrān kāfiñ zammı ve fānıñ sukūnıyla maşdardır inkār ma'nāsınadır inābet maşdar olarak Hakkā teveccühe dirler sāḥte kılmış ma'nāsınadır

(2299) Meşnevi

Hem ezīn bedbaḥti-yi ḥalk ān cevād

Münfecir kerde dü şad çeşme-y vidād

Yine ḥalkıñ bu bedbaḥlılığından ve şekāvetinden o cömerd Mevlā iki yüz maḥabbet çeşmesini aḳıcı eylemişdir ya'nı ḥalkıñ şekāvetinden Mevlā kendi zātına 'aşḳ ve

maḥabbet ḥalk ıder görürsün ki şaķī iken bir merd-i sa‘īd olmış dimekdir cevād cömerd merd ma‘nāsınadır nitekim *İnnehü hüve’l-berrü’l-cevvād*³⁸¹ dirler inficār yiri yarıp şuyı aķıtmağa dinir bu maķāmda münfecir aķıcı ma‘nāsınadır ve münfecir kerdeniñ ma‘nāsı şuyı aķıcı eylemişdir dimekdir vidād vāvıñ fetḥiyle maḥabbete dinir

(2300) *Meşnevi*

Ġoncerā ezḥār sermāye dehed

Mührerā ezmār pīrāye dehed

Yine Mevlā ġoncaya dikenden neşv ü nemā virir ve dikenden ġonca iḥrāc ıder ve ḥalk ıder ve daḥı yılanıñ boynuzına yılandan ziynet virir ya‘nī yılanıñ boynuzını yılandan ḥalk ıder dimekdir mūhre mīmīñ zammı ve hānıñ sukūnıyla boncuğa dirler bu maķāmda mārīñ boynuzı murād olunur zīrā boynuzı mūşābihdir naẓar degmesin içün ba‘zı eṭfālīñ başına taķarlar pīrāye bā-yı ‘Acemiyyeniñ kesriyle ve yānıñ suķūnıyla ziynet dimekdir bu maķāmda yılandan o boynuzı ḥalk murād olunur işte böyle nāfi‘ nesneyi öyle ḥabīsden yaradır dimegi murād ıder

(2301) *Meşnevi*

Ezsevād-ı şeb birün āred nehār

V’ezkef-i mu‘sir berüyāned yesār

Giceniñ zulmetinden gündüz taşra gelir ve zāhir olur nitekim Qur’ān-ı Kerīmde *tulicu’l-leyle fi’n-nehāri ve tulicu’n-nehāri fi’l-leyl*³⁸² buyrulmuşdur ve daḥı faķīriñ elinden ġınā bitirir ya‘nī giceyi gündüz eyler ve faķīri ġanī eyler dimegi irāde buyururlar mu‘sir ef‘āl bābından ism-i fā‘ildir faķire ta‘bīr olunur yesār ġınā ma‘nāsınadır ve ġanī olana mu‘sir dinir rüyāned fi‘l-i muzāri‘ dir bitirir demek olur

(2302) *Meşnevi*

Ārd sāzed rīgrā behr-i Ḥalīl

³⁸¹“Şüphesiz O, iyiliği ve cömerti olandır.”

³⁸²“Geceyi güneşe dönüştürür, gündüzü de geceye dönüştürsün” (Ali imran 3/27)

Kūh bāDāvūd gerded hemresīl

Allāhu Te‘ālā Hazretleri İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām için kumu un kılar kum şey’-i hākīr ve bīkıymet iken böyle maqbūl olur menkūldür ki İbrāhīm Halīlullāh kumdan bir cebel üzerine oturur idi kalb-i şerīfine geldi ki şu kum un olsa da misāfirlere ve faķīre yidirsem o ānda o kumu Mevlā daķīķ-i hāş eyledi ve daķı cebel Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma zikirde enīs olur [İ-192b] berāber zıkr ider kâlellāhu te‘ālā **ve sehğernā me‘a Dāvūde’l-cibāle yusebbihne ve’t-tayr ve kunnā fā‘ilīn**³⁸³ resīl enīs ve celīs dimekdir hem burada daķı ma‘nāsınadır

(2303) Meşnevi

Kūh bāvaḥşet derān ebr-i zulem

Berguşāyed bāng-ı çeng ü zır ü bem

O zūmetler bulutı içinde o vaḥşī olan ve kimesne ile ūlfet itmez celīl emr-i Bārī ile Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma ceng sāzı şadāsını açar idi ve daķı sā’irleriñ alt teli ve üst teli şadāsını açar idi hāşılı cengden vesā’ir sāzlardan hāşıl olan nağmeciliginden Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ile zıkr ider iken şadır olurdı hattā nağme-yi Dāvūd zann olur idi ceng ḥallāc yāyına şebīh bir sāzdır diyār-ı Rūmda yokdur ve bilād-ı ‘Acemde çokdur zır sāzıñ alt teline dinir ki şadāsı ince olur ve bem sāzıñ üst teline dinir ki şadāsı kalın olur ebr-i zulemden murād cebeli ihāṭa iden semā tarafındaki bulutdur yāḥūd cebeliñ keşāfetinden kināyedir [S-132b]

(2304) Meşnevi

Ḥız ey Dāvūd ezḥalkān nefīr

Terk-i ān kerdī ‘ivāz ezmā bigīr

Ḳalk ey Dāvūd öyle Dāvūd ki nāsdan teferrūd idicisin ve bizim için nāsı terk eylediñ anıñ ‘ivāzını bizden tut ‘ivāzdan murād tağlarıñ ve kuşlarıñ zıkrde yār olmasıdır bu beyit Vācib Te‘ālānıñ tarafından Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma buyrulmuşdur **İnābet-i ān**

³⁸³“Davud’la beraber tesbih etsinler diye dağları ve kuşları buyruk altına aldık. Ve Biz yapanlarız.” (Enbiya 21/79)

ṭālib-i genc beḤaḵ Te‘ālā ba‘de ezṭaleb-i bisyār u ‘acַz u izṭırār Burası o ḥazīne ṭālibiniñ Allāhu Te‘ālāya rücu‘ ve teveccüh itmesi beyānındadır o defīneyi çok ṭaleb eyledikten sonra ve ‘acַz ve izṭırārdan sonra **ki ey veliyyü’l-izhār tu kun ĩn pinhānrā āṣkār** öyle diyerek teveccüh itmesidir ki ey izhārıñ şāhibi Mevlā sen bu gizlü olan ḥazīneyi āṣkār eyle zīrā seniñ ihfā itdigini ḵul bulmağa ḵādir degildir

(2305) Meṣnevi

Güft ān dervīṣ ey dānā-yı rāz

Ezpey-i ĩn genc kerdem yāvetāz

O ṭālib-i genc olan dervīṣ didi ki ey gizlüye ‘ālim olan Mevlā ben bu ḥazīneye içün beyhūde çok zamān segirdici oldum yāvetāz ‘abeṣ yire segirdiciye dirler

(2306) Meṣnevi

Dīv-i ḥırṣ u āz u müsta‘cil tegi

Bite’enni cüst ü biāhestegi

Şeyṭāna beñzeyen ḥırṣ müsta‘cil ḥamlelidir ve bir şey’e ‘acele idicidirler nitekim Ḳur‘ān-ı Kerīmde **ḥulḳe’l-insānu ‘acūlā**³⁸⁴ buyrulmuşdur binā’e’n-‘aleyh Ḳur‘ānda insān mevāzi‘-i müte‘addide şabr ile emr olunmuşdur ḥırṣ insānı bir nesneyi [İ-193a] te’ennīsiz ṭaleb eyledi āhesteliksiz istedi teg tānıñ fetḥiyle ḥamle dımeḵdir

(2307) Meṣnevi

Men zidiḡi loḵmayi nenduḡtem

Kef siyeh kerdem dehenrā sūḡtem

İtdiḡim sa‘y tenceresinden bir loḵma tenāvül itmedim intifā‘m olmadı belki hemān o tencere-yi sa‘yden destimi ḵara eyledim ve aḡzımı yaḵdım ya‘nī defīneniñ iḥrācına itdiḡim sa‘yler hebā ve telef oldu dımeḵdir

(2308) Meṣnevi

³⁸⁴“İnsan çok aceleci yaratılmıştır.” [“ve kānu insānu ācūlen ” “İnsan pek acelecidir.” (İsrā 17/11) ayetine telmiḥen söylenmiştir.]

Ĥod negüftem çün derîñ nāmūķınem

Z'ân girihzen îñ girihre ĥal kunem

Taĥķîķ kendim dimedim ki çünki bu defîneniñ oldığı maĥalde mûkin degilem ve bu şaĥrânîñ defîne ķanğı maĥallindedir bilmem böyle olunca o müşkil ĥall idici Mevlâdan bu müşkili aña niyâz ile ĥall ideyim zîrâ bu emr-i müşkiliñ ĥallini Ĥaķdan istemek lâzımdır dimedim de kendim o defîneyi bulmağa böyle beyhûde sa'y itdim ve bulamadım diyerek çok nedâmet izĥâr eyledi fi'l-vâķi' insân Ĥaķķa ilticâ idip işini Mevlâya gördürmek ensebdir ve illâ ben görürüm dirse göremeyip maĥrûm ķalacağı bedîhîdir

(2309) Meşnevi

Ĥavl-i Ĥaķrâ hem ziĤaķ tefsîr cû

Ĥîñ megû jâj ey gûmân ey saĥtrû

Bunuñ gibi Cenâb-ı Ĥaķķıñ âyet-i kerîmesinde Allâhu Te'âlâdan tefsîr iste eger Ĥaķdan ĥaber almağa ķadir iseñ yâĥûd bir velî-yi kâmile şor o daĥı Mevlâdan mülhem olmak gibidir yâĥûd yine âyet-i âĥiriden anıñ ma'nâsını aña ve aña kıyâs eyle eger ķuvvet-i 'ilmiyesinde var ise bu daĥı Ĥaķdan añlamak gibidir âgâĥ ol ey ķatı yüzli kendi gûmânından şu âyetiñ ma'nâsı şudur diyü hezeyân söyleme ve Mevlâya iftirâ itme demek olur zîrâ ĥadîş-i şerîfde *men fessere'l-Ĥur'âne birâ'yihi feķad küfre*³⁸⁵ buyrulmuşdur

(2310) Meşnevi

Âñ girih k'û zed hemû bugşâyedeş

Mühre k'û endâĥt û berbâyedeş

O 'uķdeyi ki Ĥaķ Te'âlâ düğüm itdi ki yine anı o açar bir boncuğı ki meydâna alsınlar içündür o Ĥüdâ koydı yine o ķapar ya'nî ĥalâl-i müşkilât-ı Mevlâdır ve o meydâna

³⁸⁵“Kim Kur'ân'ı kendi görüşüyle yorumlamaya kalkışırsa, cehennemdeki yerine hazırlansın.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 313.[Hadisin, Tirmizî'nin değerlendirmesine göre hasen; Münâvî'nin değerlendirmesine göre de zayıf olduğu belirtilmiştir.]

koyduğu rızk ve ihsân mühresini kime dilerse aña virir anıñ izni olmaqsız hodbeḥod bir eḥad anı almağa qādir degildir dimekdir

(2311) *Meşnevi*

Gerçi āsānet nemūd ān sān sūḥan

Key buved āsān rumūz-ı min ledün

Egerçi ol gūne söz saña kolay göründi ve bunun ma‘nāsını bilmek bir emr-i ‘asīr degildir zann itdiñ līkin kaçan āsān olur Allāhu Te‘ālānıñ tarafından var olan kelām belki āsān olmayıp *Eş‘abu min ḥarṭi’l-ḳitādi*³⁸⁶ vārid olur ledün lāmıñ fetḥi ve dālıñ zammı ile ‘ind ve nezd dimekdir murād Mevlānıñ ‘indidir sān ancılayın ve anıñ gibi dimekdir [İ-193b] sūḥan kelimesinde sīni meftūḥ ve ḥāyı maẓmūm oḳu ki ledün kelimesine muvāfiḳ ola [S-133a]

(2312) *Meşnevi*

Güft yā Rab tevbe kerdem z’īn şitāb

Çünkü der bestī tu kun hem feth-i bāb

Çünkü ṭālib-i genc ‘adem-i ilticāsına nādım olduysa ve bu işde te’ennī eylemek ve ‘acele itmek lāzım geldigini teferrūs eyledi didi ki ey benim Rabbim ben işde ‘aceleden tevbe ve rücū‘ eyledim çünkü sen bu defīneniñ ḳapusını bağladıñ yine sen bulmaḳlıḡıñ ḳapusını güşād eyle ki bulayım

(2313) *Meşnevi*

Berser-i ḥırḳa şuden bār-ı diger

Derdu‘ā kerdem budem hem bīḥüner

Yine yā Rab ḡayri kerre saña tazarru‘ ve niyāz yolına gitdim ki evvelden benim ‘ādetim bu idi ve līkin saña du‘ā itdigimde bīḥüner ve ḥulūssuz oldum sen benim bīḥulūş oldıḡıma bakma ve du‘āmı luṭfuñla ḳabūl eyle diyerek qādī elḥācāta çok

³⁸⁶“Çin geveni kesmekten daha zordur.” Bu söz, Araplarda bir deyimdir. Bir şeyin zorluḡunu ve imkansızlıḡını anlatmak için kullanılır. Türkçedeki “Deveye hendek atlatmak” deyimiyile aynı anlamdadır.

münâcât eyledi hırka tarafına gitmekden murâd yokluk ve niyâz yolına gitmekden
‘ibâretidir

(2314) *Meşnevî*

K’û hûner k’û men kucâ dil müstevî

În heme ‘aks-i tuvest ü hod tuyî

Benim ne keyfîyyetde du‘âda hünerim ve hulûş olsun hulûş kande ve ben kande
bilinmez hulûş ile gâyet ba‘îddir zîrâ hulûşa kalb-i selîm lâzımdır ve bende kalb-i
şahîh ve müstaķim kandedir bu umûruñ cümlesi seniñ ‘aksiñ ve feyzüñdür ve bu
umûr cümlesi belki sensiñ

(2315) *Meşnevî*

Her şebî tedbîr ü ferhengem beḥ’âb

Hemçü keştî ğarķa mîġerded ziâb

Îlâhî her gice benim tedbîrim ve ‘ilmim uyḥu içünde sefine şuya nice ğarķ olur ise
maḥv olup görünmez ise öyle müsteġraķ olur ve ben rencûr olurum

(2316) *Meşnevî*

Ḥod ne men minâmen ü ne ân hûner

Ten çü murdârî fûtâde biḥaber

Îlâhî ḥ’âbda taḥķîķ ne ben kalırım ve ne benim ‘ilmim hünerim kalır ve benim
cesedim biḥaber ve lâya‘ķıl olarak bir lâşe gibi ve düşmüş olduğu hâlde döşekde yatır
işte cümle insânîñ hâli budur

(2317) *Meşnevî*

Tâ seher cümle şeb ân şâh-ı ‘ulâ

Ḥod hemîġüyed elestî ü belâ

Hattâ şehir vaktine dek o ‘âlî şâh kendisi bi’z-zât ben siziñ tañrîñız olmadım mı diyü nâyim olan kullarına nidâ ider görür ki herkes nâyimdir ve cevâb virecek kimesne yokdur yine kendisi belî³⁸⁷ tañrîñız oldum cevâbını virir

(2318) *Meşnevî*

Kû belâgû cümle râ seylâb burd

Yâ nehengî hûrd külrâ gürd ü mürd

Zîrâ kanı *elestu birabbiküm*³⁸⁸ su’âline cevâb virici belki yokdur cümle nâsı seylâb-ı hûb-ı gaflet iletdi yâhûd cümlesi büyük ve küçük her ne dünyâda var ise timsâh yidi ve dağı *li menil mulkul yevm lillâhil vâhidil kahhâr*³⁸⁹ sırrı zuhûr itdi gürd kâf-ı Fârisîniñ zammı ve rânîñ sükûnıyla pehlüvâna dirler bu maqâmda büyük kimesne murâd olunur ve mürd dağı anîñ mühmeli maqâmında olup [İ-194a] andan haķîr ve za‘îf kimesne murâd olunur

(2319) *Meşnevî*

Şubhdem çün tiğ-i gevherdâr-ı hod

Ezniyâm-ı zulmet-i şeb berkened

Şabâh vakti olduķda çünki kendiniñ keskin kılıcını Mevlâ kın gibi olan zulmet-i şebden yukarı eyler ya‘nî çıkarır bu ma‘nâ kâfiñ zammıyla kened olduğına göredir yâhûd kâfiñ fethiyle kond olur ve bunun ma‘nâsı koparır demek olur bu şûretde ber kelimesi zâyid olmuş olur tiğ-i cevherdârdan murâd güneşdir nitekim beyit-i şâniden ma‘lumdur bu beyit beyit-i âtiye merhûndur

(2320) *Meşnevî*

Âftâb-ı şark şebrâ tay kuned

În neheng ân hürdehârâ kay kuned

³⁸⁷ belî S: ne‘am İ

³⁸⁸ “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (A’râf 7/ 172)

³⁸⁹ “O gün mülk kimindir? Tek ve kahhar olan Allah’ındır. (Mümin 40/16)

Maşrıķıñ güneşi giceyi dürer ve bu timsāh ğaflet yidigini girü virir ve bizim ‘ilmimiz şan‘ atımız bize rücū‘ ider

(2321) Meşnevi

Reste çün Yūnus zimi‘de-y ān neheng

Münteşir gerdīm ender bū vü reng

Bizler dahı o neheng-i ğafletiñ mi‘desinden Yūnus ‘aleyhi’s-selām gibi ħalāş oluruız ve dahı reng ü bū ‘ālemine münteşir oluruız ‘ālem-i reng ve būdan murād dünyā ‘ālemdir ve yine nehengden murād gice olur münteşir dağılıcı dimekdir [S-133b]

(2322) Meşnevi

Halk çün Yūnus müsebbih āmend

K’ender ’ān zulmāt-ı pürrāhat şudend

Nās Yunūs ‘alehisselām gibi tesbīh idici geldiler ya‘nī Yunūs ‘aleyhi’s-selām baṭn-ı ḥūda nice ḥuzūr-ı kalb ile feraḥ iderek zırrullāh eyledi ise öyle zıkr eylediler dimekdir zīrā o giceniñ zulmetlerinde muṣṭarib olmaķ görünür iken rāḥat ile ṭolu oldılar çok şey’i işte böyle zāhirde girye ve siyāh görünür ve līkin bāṭını a‘lā olur ve feraḥa bā‘iş olur nitekim Kur’ān-ı Kerīmde *ve ‘asa en tuḥibbu şey’en ve ḥuve ḥayrun lekum*³⁹⁰ buyrulmuşdur

(2323) Meşnevi

Her yekī gūyed behengām-ı seher

Çün zibaṭn-ı ḥūt seb āyed beder

Zīrā nās seher vaḳti söyler çünki ḥūta beñzeyen giceniñ kārānından ṭaşra gelir beyit-i atīye merhūndur

(2324) Meşnevi

K’ey kerīmī k’ender ’ān leyl-i vaḥiṣ

³⁹⁰“Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şeyde sizin için hayır vardır.” (Bakara 2/216)

Genc-i rahmet bünhi vü çendîn çeşîş

Anı söyler ki ey kerîm Mevlâ sen öyle Mevlâsın ki o vahşetle muttaşîf giceniñ içinde rahmet hâzînesini kırsun ve dahı ve bu kadar lezzet kırsun çünkü her nev‘ mahlûk giceden bir güne intifâ‘ iderler ferdâsı böyle teşekkür iderler ve bu teşekkür giceniñ iyiligine delâlet ider meşelâ dervîşler şalât-ı teheccüdden ve zikrullâhdan intifâ‘ iderler ve feyz-i ‘azîm bulurlar ve ‘avâm uyku uyurlar veistirâhat bulurlar bu cihetden intifâ‘ iderler vahîş mahûf olan nesneye dinir çeşîş lezzet ve halâvet bulmağa dinir

(2325) Meşnevi

Çeşm tîz ü gûş tâze ten sebûk

Ezşeb hemçün neheng-i zû’l-hübûk

Çünkü nâs teyakkuז ider ve görür ki ‘azîm râhatdadır zirâ gözi tîz olmuş ve nûrı artmış [İ-194b] ve kulağı dahı keskin olmuş ve sem‘î kuvvet bulmuş ve cesedi dahı ârâm itmiş zû’l-hübûk olan timsâh balığına beñzeyen giceden için hübûk hânîñ ve bânîñ zammıyla yol ma‘nâsındır timsâhîñ arkası yol yol olmağa zû’l-hübûk lafzına muzâf kılındı

(2326) Meşnevi

Ezmaķâmât-ı vahîşrû z’în sipes

Hîç negrîzîm mâ bâçün tu kes

Yüzi vahşetli maķâmlardan bundan soñra aşlâ bizler firâr itmeyiz seniñ gibi kimesne berâber olunca murâd Hâķ Te‘âlâ Hâzretleridir ki Kıur‘ân-ı Kerîimde **ve huve me‘akum eynemâ kuntum**³⁹¹ buyurmuşdur fi’l-vâķi‘ berâber olunca bir vahşetli nesneden havf olunmaz zirâ o vahşetli şey‘ hayr-ı mahz olur görmez misiñ

(2327) Meşnevi

Mûsâ ânra nâr dîde nûr bûd

³⁹¹“Nerde olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadîd 57/4)

Zengiyî didîm şebrâ hûr bûd

Mūsâ ‘aleyhi’s-selām anı nâr gördi o ise nûr idi ve biz giceyi bir siyâh cāriye gibi gördük o ise cennet gibi kıızı gibi idi böyle olunca zāhiri vahşetli gibi nesneden Hâk ile olan firâr itmesin

(2328) Meşnevi

Ba‘d ezîn mâ dîde h’âhîm eztu bes

Tâ nepûşed bahrrâ hâşâk u has

Bundan sonra biz senden göz isteriz ki eşyâyı olduğu gibi görelim bahr-ı haqîkatî süpüründi maķûlesi setr itmeye ve deryâ-yı haqîkat gözümüzde zāhir ola

(2329) Meşnevi

Sâhirân râ çeşm çün rest ez‘amâ

Kefzenân bûdend bîin dest ü pâ

Fir‘avnîñ sâhiresiniñ çünkü gözi ‘amâdan halâş oldu bu zāhir elleri ve ayakları kesilmiş ve zâyil olmuş iken el urucu ve meserret idici oldılar zirâ çeşm-i haqîkatbîn ile gördiler ki kat‘-ı yed kendilerine muzırr degildir

(2330) Meşnevi

Çeşmbend-i halk cüz esbâb nîst

Her ki lerzed bersebeb z’âşhâb nîst

Nâsîñ gözini bağlayıcı esbâbîñ ğayrisi degildir ve bu esbâba temessük herkesi kör itmiştir

(2331) Meşnevi

Lîk Hâk aşhâbenâ aşhâbrâ

Dergüşad u burd tâ şadr-ı serâ

Lîkin Allāhu Te‘âlâ Hâzretleri ey bizim aşhâbımız aşhâba dergâh-ı vâlâsınıñ kapusını açdı ve anları sarây-ı haqîkatîñ şadrına dek iletirdi ve ‘amâ-yı haqîkîden kurtardı

(2332) *Meşnevi*

Bākefeş nāmüstaḥıkkı müstaḥıkk

Mu‘taḳān-ı rahmetend ezband-i rıkk

Zirā Mevlānıñ fazlına nisbetle müstaḥıkk ve nāmüstaḥıkk bend-i rıkkından rahmetiñ mu‘taḳānlarıdır ve cümlesini cennete idḥāl eylemiştir [S-134a]

(2333) *Meşnevi*

Der‘adem mā müstaḥıkkān key budīm

Ki berīn cān u berīn dāniş zedīm

Beyt-i sābıqda nāmüstaḥıkk ve müstaḥıkk Cenāb-ı Hāḳḳa nisbetle müsāvidir ve ikisine daḡı iḥsān-ı ilāhī olur buyurmuşlar idi bu beyit ile bu müdde‘āyı işbāt için buyururlar ki ‘ademde biz altun³⁹² müstaḥıkkar olduk ve yine lāyık idik ki bu cān [İ-195a] üzerine bu ‘ālem üzerine kendimizi urduk ya‘nī böyle cān ve ‘ilm şāḥibi olduk bundan münfehim oldı ki istiḥkāksız kimesneye daḡı Allāhu Te‘ālā iḥsān ider imiş zirā ma‘dūm bir kereme müstaḥıkk degildir

(2334) *Meşnevi*

Ey bekerde yār her aḡyārā

Vey bidāde ḡıl‘at-i gül ḡarrā

Ey zāt sen her aḡyārı yār itmiş ve kendü ki ḡurb virmişsin ve yine sen dikene gül ḡılḳati iḥsān itmişsin ya‘nī dikenden gül ḡılḳ itmişsin dimekdir

(2335) *Meşnev*

Hāk-i mārā sāniyen pālīz kun

Hīç nīrā bār-ı dīḡer çīz kun

³⁹²altun S: úaçan İ

Bizim cesedimiziñ hâkini def'-i şâniyede yine bâğçe ile ya' nî bizi kabrimizden ihyâ idip qaldır demek olur ve hiç yok olanı gayri kerre yine bir nesne ile ya' nî bundan 'ağdem ma' dūmı mevcūd itmiş idiñ yine ba' de'l-' adem mevcūd eyle dimekdir

(2336) *Meşnevi*

İn du' ā tu emr kerdī z 'ibtidī

V'er ne hākīrā çī zühre-y in budī

Bu du' āyı ibtidāden sen bize emr eylediñ yoğsa biz hākīñ zāt-ı ulūhiyyetiñe münacāta ne cesāreti olur idi ve seniñ emriñ sebebiyle kullarıñ du' āya cūr'et eylediler ibtidī kelimesinde dālı kesre ile oqu ki budī kelimesine muvāfıq gele

(2337) *Meşnevi*

Çün du' ā māl emr kerdī ey 'ucāb

İn du' ā-yı h 'iṣrā kun müstecāb

Çünkü bize du' āyı ey şanı 'acīb olan Mevlā emr eylediñ ve idiñiz diyü buyurdiñ bu kendi emriñ olan du' āyı itdigimiz vaqıtde müstecāb eyle

(2338) *Meşnevi*

Şeb şikeste keṣtī-yi fehm ü havās

Nī ümīdī mānde nī havf u nī pās

Gice bizim fehm ve havās sefinemizi kırmışdır zīrā gice olduqda havāsımız ta' tīl olur ve fehm ve idrākımız aṣlā qalmaz ve dağı gice bizde ne ümīd qalmışdır ne ye'is ve ne havf qalmışdır

(2339) *Meşnevi*

Burde derderyā-yı rahmet İzedem

Tā ziçi fen pūr kuned befristedem

Allāhu Te'ālā beni hayret deryāsına iletmişdir 'acabā ne fenden ve ne nev' şey'den beni tolu eyler beni girüye gönderir

(2340) Meşnevi

Ân yekîrâ kerde pürnûr-ı celâl

V'ân digerrâ kerde pürvehm ü hayâl

Ol birisini Cenâb-ı Hâk nûr ve celâl ile dolu eylemiş ve ol gayrisini vehm ve hayâl ile dolu eylemiş diyü ' âleme böylece irsâl eylemiş

(2341) Meşnevi

Ger beğ'îşem hîç re'î ü fen budî

Re'î ü tedbîrem beḥûkm-i men budî

Eger benim kendimde re'yim ve fennim olaydı re'y ve tedbîrim benim ḥûkmüm ile olur idi ve lîkin olmadı benim re'y ve tedbîrim ḥûkmümde degildir

(2342) Meşnevi

Şeb nereftî hûş bîfermân-ı men

Zîr-i dām-ı men budî mürgân-ı men

Gice benim 'aqlım benim fermânım olmaqsız gitmez idi belki beni kuşlarım benim dāmımıñ altında olur idi

(2343) Meşnevi

Bûd miâgeh zimenzilhâ-yı cân

Vakt-i ḥ'âb u bîḥuşî vü imtiḥân

Ve gitdigi şüretde [İ-195b] daḥı cānıñ menzillerinden âgâh olur idim uyku vakti ve daḥı lâya'kıl olmak vakti ve imtiḥân-ı İlâhî vakti

(2344) Meşnevi

Çün kefem z'în ḥall u 'aḳd-ı ü teḥîst

Ey 'aceb in mu'cibî-yi men zikîst

Çünkü benim elim bu hâl u ‘ağddan boşdur ey kimesne hâl böyle iken ve benim elimde bir şey’i yok iken benim ‘aceb ve ‘gurûrum neden içündür ‘aceb elinde iş olanlara yakışır ‘âcizlere yakışmaz

(2345) *Meşnevi*

Dîderâ nâdîde hod engâstem

Bâz zenbîl-i du‘â berdâstem

Çünkü kuluñ ‘acziñ beyân buyurdılar ise münâcâta şürû‘ buyururlar ki İlâhî ben gözümi görmeyici bildim ve zann itdim ve yine saña du‘â zenbîlini tutdım benim du‘âmı fazlından kabûl eyle ve baña luğf ve ihsân ve ‘inâyet eyle zîrâ ben bir nesne bilmem ‘ilmim yokdur ve sem‘im yokdur ve halk gibi ‘aceb ve gurûr şâhibi degilim ve ben beni bilirim engâstem burada bildim dımeğdir [S-134b]

(2346) *Meşnevi*

Çün elif çîzî nedârem ey Kerîm

Cüz dilî diltengter ezçeşm-i mîm

Ey kerîm Mevlâ elif gibi bir nesne tutmadım lîkin mîmiñ gözinden ziyâde tār bir göñül tutarım

(2347) *Meşnevi*

În elif v’îñ mîm ümm-i bûd mâst

Mîm-i üm tengest elif z’û ner gedâst

Bu elif ve bu mîm kavî ve hariş dilencidir

(2348) *Meşnevi*

Ân elif çîzî nedâred gâfilîst

Mîm-i dilteng ân zamân ‘ağlîst

Elif ile mîm ne cihetden bizim aşılmız olduğıñ beyânına şürû‘ idip buyururlar ki elif bir şey’i tutmaz bu hâl insânîñ gâfleti hâlidir ve yokluğı zamânıdır lîkin kalbi tār

olan mīm bu daḥı insānıñ ‘āķillıgı vaķtıdır ḥāşılı insānda iki ḥāl vardır birisi ğaflet vaķtı ve birisi hūş vaķtıdır keennehü insān ğafletle hūşdan merkeb oldı bu eelden gūyā insānıñ aşlı elif ile mīm olmış olur bināberīn ümm-i būd māst buyurdılar

(2349) *Meşnevi*

Derzamān-ı bīhuşī ḥod hīç men

Derzamān-ı hūş pīçāpīç men

Ġāfil ve lāya‘kıl iken ben hīçim ve bir şey’i degilim ‘āķil ve kendimde iken mużtaribim ve ḥālim budur İlāhī ḥālim böyle olunca

(2350) *Meşnevi*

Hīç-i dīger berçünin hīçī menih

Nām-ı dūlet berçünin pīçī menih

Bunuñ üzerine bir ğayri yokluk qoyma zīrā yokluğum kemāl bulmuşdur ve yine devlet nāmını buncalayın mużtarib üzerine qoyma zīrā benim ıztırābım baña kemâlde olmuşdur bunuñ üzerine dünyā devletiniñ ıztırābını çekmege qudretim yokdur böyle olunca dünyānıñ mālını ve mülküni senden maṭlūb itmeme demek olur

(2351) *Meşnevi*

Ḥod nedārem hīç bih sāzed merā

Çün zivehm-i dāremet in şad ‘anā

Şimden şoñra taḥķīķ beni iyü kılar ve ıslāḥ ider bir şey’i tutmam çünki baña tutarım vehminden bu yüz meşakķat [İ-196a] ve zaḥmet ‘arız olmuşdur beni iyü idecek nesnelerin cümlesinden ve iyü olmak hoş olmak sevdāsından geçdim Hāķ nice bilirse öyle eylesin demek olur

(2352) *Meşnevi*

Der nedārem hem tu dārāyīm kun

Renc dīdem rāḥat efzāyīm kun

Ben İlähî nedârem hâlindeyim sen bu hâlimde baña pâdişâhlık eyle ve lutf eyle ben çok zahmet gördüm baña râhat artırmak eyle baña huzûr-ı kalb vir

(2353) *Meşnevî*

Hem derâb-ı dîde ‘üryân bîstem

Berder-i tu çünkü dîde nîstem

İlähî ben ağlayarak mucerred olduğım hâlde seniñ kapunda tırdum çünkü gözüm yokdur ağlayarak sâ’illige geldim

(2354) *Meşnevî*

Âb-ı dîde-y bende-yi bîdîderâ

Sebzeyî bahş u nebâtî z’în çerâ

İlähî bende-yi bîdîdeniñ gözi yaşına bu kıridan bir sebze ve nebât bahş eyle ki benim eşkim bîfâyide olmasın çerâ cîm-i Fârisiniñ fethiyle mer‘â ve kıridır ki hayvân otladırlar

(2355) *Meşnevî*

V’er nemâned âb âbem dih zi‘ ayn

Hemçü ‘ayneyn-i nebî heṭṭâleteyn

İlähî keşret baña eyle gözümde yaş kalmaz ise yine benim gözümde şu halk eyle Hâzret-i Muhammed Muştafa *ṣallâlahu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* efendimiziñ mübârek ‘ayn-ı şerîfleri gibi benim gözümü yaş akıdıcı ile heṭṭâle çok yaş akıdan göze dirler ve fi’l-hadîṣ *Allâhume a‘ṭiyne ‘ayneyni haṭileteyn*³⁹³ ve heṭṭâl lûgatde yağmuruñ ve göz yaşınıñ biri birisi ardınca nâzil olmasına dinir

(2356) *Meşnevî*

Û çü âb-ı dîde cüst ezcûd-ı Hâk

Bâcünân ikbâl ü iclâl ü sebak

³⁹³“Allah’ım! Bana gözyaşı kan, dişler ateş parçası olmadan evvel yaş dökücü iki göz ihsan eyle.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 316. [Hadisin hasen olduğu belirtilmiştir.]

Çünkü fahr-i cihân Mevlânîñ cûdından göz yaşı istedi ancılayın ikbâl ve ululuk ve cümleyi sebkat zât-ı şerîfinde mevcûd iken beyit-i âtiye merhûndur

(2357) Meşnevi

Çün nebâşem z'eşk-i hûn bârîkrîs

Men tehîdest-i kuşûr-ı kâselîs

Ben kuşûr şâhibi ve fahr-i 'âlemiñ dalkavukı ve boş el şâhibi kanlı göz yaşını gözünden ince ince alıcı altun olmayım elbet olurum ve böyle olmak baña lâzımdır ve göz yaşı talebi farzdır demek olur

(2358) Meşnevi

Çün çünân çeşm eşkrâ meftûn buved

Eşk-i men bâyed ki şad Ceyhûn buved

Çünkü buncalayın mübarek göz eşk-i çeşme 'âşık olur baña lâzım ve vâcib olur ki benim gözümün yaşı yüz Ceyhûn ırmağı miqdârı ola seylân eyleye [S-135a]

(2359) Meşnevi

Kaṭreyî z'ân z'in dü şad Ceyhûn bihest

Ki bedân yek kaṭre ins ü cin berest

Dîde-yi Muhammediyyeden bir kaṭre göz yaşı bu iki yüz Ceyhûn ırmağından iyüdür zîrâ o bir kaṭre ile ins ü cin Cenâb-ı Hakkıñ 'azâbından kurtuldı

(2360) Meşnevi

Çünkü bârân cüst ân ravza-y bihişt

Çün necûyed âb-ı şûre hâk-i zişt

Çünkü o cennet ravzası [İ-196b] Muhammed Muştafâ 'aleyhişşalavatü ve's-sellem âb-ı dîdeden cennet ravzası iken yağmur istedi şûre olan çirkin toprak ki benim hâk-ı vücûumdur onun için göz yaşından âb istemesin elbet ister zîrâ eşed ihtiyâç ile muhtâcdır

(2361) Meşnevî

Ey aḥî dest ezdu‘ â kerdên medâr

Bâ icâbet bâredd-i üyet çi kâr

Ey benim karındaşım elini du‘ â eylemekden girü tutma ve hemân du‘ â ve münâcâtda ol Mevlânîñ seniñ du‘ ânı kabûl itmesiyle yâḥûd anı redd itmesiyle seniñ hiç işiñ yokdur ya‘ nî sen kabûle bakma hemân du‘ âda ol dimekdir

(2362) Meşnevî

Nân ki sedd ü mâni‘-i îñ âb bûd

Dest ez ‘ân nân mîbübâyed şüst zûd

İtmek ki bu âb-ı dîdeye sed ve mâni‘ olur elini o itmekden bir zamân tîz yıkaamak lâzımdır hattâ âb-ı dîde cereyân ide

(2363) Meşnevî

Ḥîşrâ mevzûn u cûst u suḥte kun

Z ‘âb-ı dîde nân-ı ḥodrâ puḥte kun

Kendini mevzûn ve tîz düzülmüş eyle ve râh-ı Ḥaḳda ol ve daḥı âb-ı dîdeden kendine itmek ṭabḥ ile ya‘ nî âb-ı dîdeden ḡidâ-ı ma‘ nevî ve ṭa‘âm-ı ma‘ nevîyi bul dimekdir **Âvâz dâden-i hâtif mer ṭâlib-i gencrâ ve i‘lâm kerdên ezḥâḳîḳat-i esrâr-ı ân**³⁹⁴ Burası hâtif-i ḡaybînin o ṭâleb-i gence âvâz vimesi ve daḥı o genciñ ḥaḳîḳatinden i‘lâm eylemesi beyânındadır

(2364) Meşnevî

Ender ‘îñ bûd ü ki ilhâm âmedeş

Keşf şud in müşkilât ezîzedeş

O ṭâlib-i genc bu fikr içünde idi ki aña ilhâm geldi diyü müşkiller Allâhu Te‘âlâdan aña keşf oldu

³⁹⁴ “Hâtifin define talibine ses vermesi ve onun esrâr-ı hakikatden i‘lâm etmesi” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 12, s. 146.

(2365) *Meşnevi*

K'û begüftet derkemân tîrî binih

Key begüftendet ki ender keş tu zih

Öyle diyerek keşf oldu ki o saña didi ki kemāna bir ok ҡo ve o okı remy eyle daħı ‘ādī ile saña kaçan didiler kemānıñ kirişini iyü çek ve ok çok gitsin

(2366) *Meşnevi*

Ū negüftet ki kemānrâ saħt keş

Derkemân nih güft ū nî pür kuneş

O saña dimedi ki kemānı ҡatı çek belki didi ki kemāna ok vaż‘ eyle ūd dimedi ki kemānı ʈolu eyle ve okı iyü çek hūlāşa-yı kelām hātif-i ğaybī evvel saña kemāna bir ok vaż‘ idip fülān ҡubbeye zuhrını virip remy ‘ādī eyle remy eyle ve ol ok nereye vāķi‘ olur ise defīne oradadır didi sen ise kemānı kemāliyle çekdiñ ve öyle itdiñ bu ecluden ok defīneden ھاṭā eyledi ve ҡuşūr senden oldu ve okı kemānı ziyāde çekmek Һasebiyle iki yüz ādem belki ziyāde ilerü vāķi‘ eylediñ ve defīneyi bulmaḳda ھاṭā eylediñ cürm ve ҡabāḫat cümlesi seniñdir ve hātif-i ğaybīniñ aṣlā ҡabāḫati yokdur dimek olur [İ-197a] nitekim bu beyit ile bu ma‘ nāyı ifāde iderler

(2367) *Meşnevi*

Ezfużūlī tu kemān efrāştī

Şan‘at-ı ҡavvāsiyī berdāştī

Sen ise cehliñden kemānı ҡaldırdıñ ve kemāliyle kemānkeşlik şan‘atını ʈutduñ beyit-i ātiye merhūndur

(2368) *Meşnevi*

Terk-i ĩn saħte kemānī rev begū

Derkemân nih tîr ü perriden mecū

Bu atı yāyı yūri terk eyle kemānıñ içüne ok oy ve okı uurmak isteme ya‘nı kemāliyle atma demek olur

(2369) *Meşnevi*

Çün beyufted berken āncā mīṭaleb

Zūr bugzār u bezārī cū zehēb

Çünkü böyle remy vasat ile o ok düşer orayı az ve hazıneyi anda ṭaleb eyle [S-135b]
ve daı zūrı terk eyle ve zārılık eyle zehēb iste

(2370) *Meşnevi*

Ān i Ḥaqqest akreb ezhabli‘l-verīd

Tu fikende tir-i fikretrā ba‘īd

Ol nesne ki Ḥadır bize şah amarından yaındır sen ise tiz fikrini anı bulmak için uzak maale remy itmişsin bu cihetden Allāhı bulmadın ṭalib-i genciñ hazıneyi bulmadığı gibi Ḥadan marūm olduñ

(2371) *Meşnevi*

Ey kemān u tīrhā bersahte

Ṣayd nezdīk ū tu dūr endāhte

Ey ṭalib-i Ḥa sen kemān ve oklar düzmüşsün ṣayd saña yaındır ve sen okı uzāa atıp ḥaṭā itmişsin

(2372) *Meşnevi*

Her ki dūrendāzter ū dūrter

V‘ezcūnīn gencest ū mehcūrter

Her ol adım ki tiz fikrini ziyāde uzaa atdı o ziyāde Ḥadan mehcūrdur buncalayın hazineden o kimesne mehcūrdur

(2373) *Meşnevi*

Felsefī ḥodrā ezendiše būkuşt

Gū bedū k 'ūrā suy-ı gencest puşt

Felsefî kendini endişeden öldürdi söyle sa'y itsin zîrâ anın arkası defîne tarafınadır
ve defîneyi bulmak ihtimâli yokdur

(2374) Meşnevî

Gū bidev çendân ki efzûn mîdeved

Ezmurâd-ı dil cüdâter mîşevved

Söyle felsefî sa'y itsin ol kadar ki ziyâde sa'y ider gönlünün murâdından ziyâde cüdâ
olur hülâşa-yı kelâm tevfiğ-i Bârî olmadıkça hodbeḥod sa'yiñ fâyidesi olmaz
dimekdir ve sa'y itdikçe murâdı şâhibinden dūr olur nitekim ba'zı şu'arâ demişdir
Beyt:

Ne deñli sa'y idersen bir murâda

Naşîb olmaz miqdârından ziyâde

(2375) Meşnevî

Câhedū finâ begüft ân şehryâr

Câhedū ğannâ negüft ey bîkarâr

O şâh-ı ḥaḳîki bizim tarîkimizde mücâhede idiñiz diyü buyurdu ḳâlellâhu te'âlâ
*vellezîne câhedū finâ le nehdiyennehum subulenâ*³⁹⁵ ey bîkarâr olan kimesne bizim
tarîkimizde mücâhede itmekden bizden firâr idiñiz buyurmadı kişi kendi 'aḳlıyla yol
bulmağa sa'y itmek o evliyânın [İ-197b] yolına gitmemek Ḥaḳ Te'âlâdan firârdır bu
ḥâl ile Ḥaḳ bilinmez belki Mevlâyâ 'irfân tarîḳinden sa'y itmek ile olur

(2376) Meşnevî

Hemçü Ken'ân k 'û zineng-i Nūḥ reft

Berfirâz-ı kulle-yi ân kūḥ zeft

³⁹⁵“Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza erİştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.” (Ankebût 29/69)

Sa'yine ve 'aqlına mağrūr olanıñ birisi Ken'ān olmağla Cenāb-ı Mevlānā *ḡuddise sırruhu* buyurdılar ki 'aqlına mağrūr olan Ken'ān gibidir zīrā Ken'ān Ḥazret-i Nūḥuñ 'arından bir 'aẓīm cebeliñ tepesiniñ firāzı üzerine gitdi firāz üst ve ḡulle ḡāfiñ lām-ı müşeddedeniñ zammeleriyle ṭāğ tepesi zeft zāniñ fethiyle 'aẓīm ma'nāsınadır bu beyitle 'aqlına mağrūr olanları nāmurād olmağda Ken'āna teşbīh buyurdılar

(2377) Meşnevi

Her çi efzūnter hemīcust ū ḡalāş

Sūy-ı kūh mīşud cūdāter ezmenāş

Her ne miḡdār ki ḡāyetde ziyāde Ken'ān ḡalāş ister idi bu eelden ṭāğ cānibine gider idi ve firāra sa'y ider idi ḡalāşdan daḡı ziyāde cūdā idi menāş mīmiñ fethiyle maşdar mīmi olarak ḡalāş ma'nāsınadır

(2378) Meşnevi

Hemḡū īn dervīş behr-i genc ū kān

Her şabāḡī saḡtter cūstī kemān

Ken'āniñ ḡalāş içün firārı beyhūde olmağda bu dervīş gibidir ḡazīne içün ve o ma'den-i zer içün her şabāḡ ziyāde ḡatı kemān arar idi

(2379) Meşnevi

Her kemānī k'ū giriftī saḡtter

Būd ezgenc ū nişān bedbaḡtter

Her kemānī ki ziyāde ḡatı ve çekmesi müşkildir derdest ider idi ve andan ok atıp ok ziyāde gitdiginden defīne kendiye zāhir olmaz idi ve ok defīneyi tecāvüz ider idi ve o gencden ve nişānından ziyāde baḡtı kötü olur idi

(2380) Meşnevi

İn meşel ender zamāne cāniest

Cān-ı nādānān berenc erzāniest

Bu meşel zamānede cāna mensūbdur ya‘nī cān gibi ‘azīzdir meşel odur ki nādānlarıñ cānı zaḥmete lāyıkdır bu t̄alib-i genc daḥı ḥamāḳati sebebiyle yokdur müddet bu zaḥmeti çekdi cānı ‘azīz ve maḳbūl ma‘nāsına ıştılāḥ olmuşdur erzān lāyık ve ucuz dimekdir [S-136a]

(2381) *Meşnevi*

Z’ān ki cāhil neng dāred z’üstād

Lācerem reft ü dükānī nev guşād

Cāhiliñ cānı zaḥmetde andan içün lāyıkdır ki ve o ucuzdur ki cāhil insān-ı kāmiliñ yolundan ‘ār t̄utar ve insān-ı kāmile ittibā‘ itmez nāmı mürūr eyleyen gibi bu eelden cāhil gitdi ve kendüye bir dükkān-ı nev açdı ve insān-ı kāmile ittibā‘ itmedi ve ben kendim Ḥaḳḳı bulurum z̄ann eyledi ve mücāhedesi insān-ı kāmile ‘adem-i ittibā‘ ı sebebiyle rāḥ-ı Ḥaḳda olmadı belki Ḥaḳdan firār iderek kendi ‘aḳlıyla mücāhedeler eyledi bu cihetden maḳşūdına vuşlatdan mahrūm oldu ba‘zı kitābda mezkūrdur ki **İbn-i Sīnā**dan faḥr-i ‘alem *ṣallalāhu [İ-198a]* ‘aleyhi ve’s-sellem ḥazretlerine su’āl eylemişler cevābında buyurmuşlar ki *Hüve recülün erāde en yaşile ila’llāh biḡayri vesīletin fe t̄ardethü fe ḳazefethü fi’n-nār*³⁹⁶ ḥaşılı rāḥ-ı Ḥaḳda mücāhede insān-ı kāmile ittibā‘ ile buyurmak isterler ve bu ‘aḳl yoluna gitmekden ḥayrlıdır

(2382) *Meşnevi*

Ān dükān bālā-yı üstād ey nigār

Gende vü pürkejdümet ü pürzimār

Ey güzel o dükkān ki üstādıñ ittibā‘ ınıñ bālāsında ‘aḳl eyle ki açılmış olan dükkāndır o ḳoḳmuşdur ve ‘aḳreb t̄oludur ve yine yılandan t̄oludur ya‘nī bir işe yaramaz dimekdir nigār nūnuñ kesriyle maḥbūba ve güzele dirler ve yine naḳş ma‘nāsına gelir

(2383) *Meşnevi*

Zūd virān kun dükān u bāz kerd

³⁹⁶“O, Allah’a aracısız bir şekilde varmayı arzu eden bir adamdır; Onu kovup ateşe attı.”

Süy-ı sebze vü gülistân v'âbh'ûrd

Ey sâlik-i râh-ı Hüdâ tîz 'aqlınıñ dükkânını virân eyle ve dağı sebze ve çayır ve gülistân ve âbh'ûrd cânibine rücû' eyle ba'zı nüshada gülistân yerine gülbenân vâki' olmuşdur zirâ ben bânıñ zammıyla fidân dimekdir âbh'ûrd şu içilecek maḥalle dinir murâd maḥall-i feyz dimekdir sebzeden ve gülistândan murâd insân-ı kâmidir

(2384) Meşnevi

Nî çü Ken'ân k'û zikibr ü nâšnâht

Ezkuh-ı 'âşım sefîne-y fevz sâht

Sen Ken'ân gibi olma zirâ o Ken'ân kibrinden 'adem-i idrâkinden zâhirde irtifâ'ı sebebiyle yüksek cebelden kendiye bir ticâret sefînesi 'aqlıyla tertîb eyledi ve lîkin ḥalâş bulmak ve ğarḳ olmamak ḥaqqında muḥâl oldu bundan münfehim oldu ki ticâret bulmak 'aqlıla olmayıp belki sefîneyi Nûḥ gibi olan insân-ı kâmilîñ sâyesinde olur imiş Nûḥ 'aleyhi's-selâm *yâ buneyyerve me'âne ve lâ tekun me'a'l-kâfirîn*³⁹⁷ diyerek nuşh itdikçe *seâvî ilâcebelin ya'şimunî minelmâ'î*³⁹⁸ kelâmıyla cevâb virir idi iş mülâḥazası gibi olmayıp 'âkıbet helâk oldu evliyâ-yı kirâm dağı böyle 'âkil geçinen ve da'vâ-yı 'ilm iden kimesneleri da'vet itdikçe benim seniñ irşâdına ihtiyâcım diyü cevâb virirler zirâ 'aqlı ve 'ilmi kendüye 'âlî gibi görünür idi encâmında helâk-ı şuverî ve ma'nevî ile helâk olurlar menkûldür ki seyîd-i şerîf 'aqlına ve 'ilmine nâzar itmeyip 'Alâaddîn 'Atṭâr *ḳuddise sırruhu* inâbet eylemişler ve necât bulmuşlar 'allâme-yi Taftâzânî 'ilmine ve kemâline mağrûr olup inâbet itmemiş ve 'ilm-i bâtından mahrûm olup faḳat 'ilm-i zâhir ile ḳalmış

(2385) Meşnevi

'İlm-i tîrendâziyeş âmed ḥicâb

V'ân murâd urâ bude ḥâzır beceyb

³⁹⁷“Yavrum bizimle beraber sen de bin; kafirlerle beraber kalma.” (Hud 11/42)

³⁹⁸“Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.” (Hud 11/43)

Ol Ken'āna t̄irendāzlık 'ilmi hicāb geldi ve necātına māni' oldu 'ilm-i t̄irendāziden murād kendüyi yüksek t̄āğlara şū' d sebebiyle hālāş itmege 'ilmi idi bu 'ilmi hālāşdan hicāb olup ğarķına sebep [İ-198b] oldu o murād ki hālāşdır anıñ yanında hāzır olmuş idi l̄ikin bilmedi o hālāş vālid-i mācidiñ sef̄inesidir o Ken'ān ise ticāreti ceybinde olan sef̄inede görmeyip ammā ki ba'idede vāķi' olan t̄āğlara gördi

(2386) Meşnevi

Ey besā 'ilm ü zekāvāt u faṭīn

Geşte rehrevrā çü gül u rehzen

Ey kimesne çok 'ilm ve zekāvetler ve fıṭnatlar vardır sālīke gül gibi ve rehzen gibi olmuşdur faṭīn fānıñ kesriyle ve t̄ānıñ fetḥiyle fıṭnatıñ cem'idir zekāvet ma'nāsınadır gül ğaynıñ zammıyla t̄āyife-i cinden bir nev' cindir ki şahrāda gezip insānıñ yolını zāyi' itdirirler imiş zekāvet ile cem'lendigi bir maḥalde görülmemiştir kalem-i nāsiḥden sehiv olması zann olunur [S-136b]

(2387) Meşnevi

Bîşter aşhāb-ı cennet eblehend

Tā zişerr-i feylesūfī mirehend

Bu cihetden aşhāb-ı cennetiñ ekşerisi aḥmak gibi görünürler hattā feylesofluk şerrinden emīn olsunlar ve sa'ādet ve selāmet bulsunlar feylesof 'āķil ma'nāsınadır fi'l-vāķi' ḥaşre ve ḳabr su'āline ve bunlarıñ emşāline inanmamağa zeyreklik sebep olur fi'l-ḥadīş *ekşeru ehli'l-cenneti'l-belehu*³⁹⁹ böyle olunca ey dervīş

(2388) Meşnevi

Ḥiṣrā 'üryān kun ezfaẓl u fuẓūl

Tā kuned raḥmet turā her dem nüzūl

³⁹⁹“Cennet ehlinin çoğu saf kimselerdir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi , s. 325. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Kendini fazıldan ve dahı mālāya‘nī olan ‘ilme iştigālden mücerred eyle hattā rahmet-i İlāhī saña nüzūl eyleye fuzūl fānīn zammıyla mālāya‘nī olan ‘ilmde māhir olana ıtlāk olunur

(2389) Meşnevi

Zeyrekī zıdd-ı şikestest ü niyāz

Zeyrekī bugzār u bāgūlī besāz

‘Ākillik maḥzūnlık ve niyāz yolunuñ zıddıdır maḥbūl olan dahı şikestlik ve niyāz yoludur böyle olunca zeyrekligi terk eyle ve aḥmaḥlık ile ḳānī‘ ol zīrā Vācib Te‘ālā Ḥazretleri ben bilmem ve benim ‘aqlım yokdur diyenleri sever ve anlardan rāzīdir

(2390) Meşnevi

Zeyrekī dān dām-ı bürd u ṭam‘ u gāz

Tā ḳi ḥāhed zeyrekīrā pākbāz

Zeyrekligi ḡālib olmaḥlıḡıñ ve ṭam‘ıñ ve tereddüd ḳalbiñ dāmı bil zīrā zeyreklikden bunlar ḥuṣūle gelir ‘acabā ‘āşık olan zeyrekligi altun ister zīrā ‘āşıkıñ bu umūr-ı mezkūreye hevesi yokdur zeyreklik ile bu eşyā-yı mezkūre taḥşīl olunacaḳdır ‘āşıkıñ ise bunlar maḥbūlī degildir bu şüretde ‘āşık bunları istemez kāz maḥasa dinir ve bu kāzdan bu maḥāmda dū dil olmaḥ murād olunur ve yine bürd bānıñ zammı ve rānıñ sükūniyla iletmek ma‘nāsınadır bu maḥāmda ḡālib olmaḥlık murād olunur

(2391) Meşnevi

Zeyrekān bāşan‘atī ḳānī‘ şude

Eblehān ezşun‘ derşani‘ şude

‘Ākilller Ḥaḳ Te‘ālādan bir şan‘at ile ḳānī‘ olmuşlardır meşāla ḥatt yazmaḥ gibi ve mühendis [İ-199a] [olmaḥ gibi līkin aḥmaḥlar Allāhu Te‘ālānıñ şu‘nı müşāhede itdiginden Allāhu Te‘ālāya gitmişlerdir ve Ḥaḳḳı bulmuşlardır ma‘lūm ola eblehlerden murād bu maḥāmda dervişler ve ‘āşıklardır anlar nārīñ dünyā olduklarından ‘uḳālā

anları aḥmak ‘add iderler bu cihetden Cenāb-ı Mevlānā *ḡuddise sırrahu* ‘āşıqları eblehān ile ta‘bīr buyurdılar]⁴⁰⁰

(2392)⁴⁰¹ *Meşnevî*

Z’ān ki tıfl-ı ḡurdrā māder nehār

Dest ü pā bāşed nihāde berkenār

Andan içün eblehler Ḥaḡḡa gitmişlerdir vālidesiniñ kucağında tıflı nehār gibi olan māder o tıflıñ elini ve ayağını sīnesi üzere koyup çarşuda gögsi üzerine ve kucağı üzerine koymış olarak gezdirir zīrā tıfl māderine izhār-ı ḡudret itmedi ve el ayak göstermedi belki dāyim māderine izhār-ı ‘acz eyledi bu eelden vālidesi daḡı tıflına merḡamet idip kucağına alıp gezdirdi bunuñ gibi dervīşler ve ‘āşıqlar daḡı Allāhu Te‘ālā Ḥazretlerine ‘aḡl ve ‘ilm ve kemāl izhār itmeyip belki dāyimā yā Rab bizim ‘aḡlımız ‘irfānımız ve idrākımız bu kadar ilāhī bizim ḡālimizi sen bilirsin bize merḡamet eyle ve bizim işimizi sen gör ve bizi sen idāre eyle didikleri ḡasebiyle māderi tıflı izhār ‘aczi sebebiyle kucağına aldığı gibi dervīşleri daḡı izhār ‘aczlari sebebiyle Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri kendü zātı celle ve ‘alāsına eyzān eylemiştir līkin ‘uḡalā Cenāb-ı Ḥaḡḡa izhār-ı ḡuvvet eylediklerinden anları zāt-ı ulūhiyetinden maḡrūm itmiştir nitekim yürür tıflı vālidesi kucağına almadığı gibi zīrā vālidesine ben yürürüm diyü ḡudret izhār eyledi vālidesi daḡı var imdi yūri diyü derkenār itmedi bu cihetden faḡr-i ‘ālem Muḡammed Muştafā *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* dāyimā Rabbisine izhār-ı ‘acz ider idi ḡattā ḡatta *subḡāneke mā ‘arefnāke ḡaḡḡın ma‘rifetike yā ma‘rūf* ve yine *sübḡāneke mā ‘abdünāke ḡaḡḡın ‘ibādike yā ma‘būd* ve yine *subḡāneke mā şükrünāke ḡaḡḡın şükrike yā meşḡūr* buyurdılar ve yine maḡām-ı şükrde *subḡāneke lā uḡsa şenā’e ‘aleyke ente kemā isteyti ‘alā nefsik* buyurdılar ve

⁴⁰⁰Köşeli parantez içinde gösterilen yerde İ nüshasında “beden kafeşini ‘aḡlñ sultānı ve mutaşarrıfı olan Mevlā şikest eyler ve ḡulına mevti gönderir ervāḡ-ı cemā‘ati her birisi kendü maḡāmı olan semte ḡuş gibi uçar” vardır.

⁴⁰¹2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404 numaralı beyitler ve şerhleri İ nüshasında yoktur. S nüshasından alınıp yazılmıştır.

yine *lā tekilnī ilānefsī* *ṭarfete* ‘*aynin*⁴⁰² buyurdılar ve yine *yā muḳallibe’l-ḳulūb sebbit ḳalbi* ‘*alā dinīk*⁴⁰³ diyü münacāt buyurup izhār-ı ‘acz iderler idi [S-137a] **Dāstān-ı ān se müsāfir-i Müselmān u Tersā vü Cühūd ve ān geh bemenzilī ḳūtī yāftend** Burası üç misāfiriñ ḥikāyesidir ki birisi Mü’min birisi Naşrānī birisi Yehūdī idi bundan soñra üçü bir bir menzile mihmān olup şāḥib-i ḥāneden azıḳ ve ḥelvā buldılar anıñ beyānındadır Tersā vü Cühūd sīr būdend Naşrānī ve Yehūdī ḳarnları toḳ idiler güftend in ḳutrā ferdā ḥūrīm Müselmān şāyim būd ve gürisne mänd z’ān ki maḡlūb būd Naşrānī ile Yehūdī didiler ki bu azıḡı şabāḥ ekl idelim Mü’min nāḫār rāzī oldı mü’min gözünden şāyim idi ḳarnı aç ḳaldı andan içün ki bunlara maḡlūb idi zīrā bunlar iki olduklarından Müselmān bunlara ḡalebe idemez idi ve bu ḥelvāyı ferdāya te’ḥīr itdikleri daḡı mü’miniñ şā’im olduğunu bilip ihānet itmek içün idi

(2393) Meşnevi

Yek ḥikāyet bişnev incā ey püser

Tā negerdī mühteḥen ender hüner

Bu maḳāmda ey oḡul bir ḥikāyet diñle ki ḥattā ‘ilm ve kemālāt var iken böyle böyle ḥilāf kimesneler ile refīḳ olup miḥnet ve meşāḳḳatlenmiş olmayasın mühteḥen meşāḳḳat çekmiş ve mübtelā olmuş kimesneye dirler

(2394) Meşnevi

Ān Cühūd u Mü’min u Tersā meger

Hemrehī kerdend bāhem dersefer

O Yehūdī ve Mü’min ve Naşrānī nāḡāḥ biri biriyle seferde refāḳāt itdiler

(2395) Meşnevi

Bādü gümreh hemreh āmed Mü’mini

Çün ḥired bānefs ü bāEhrimeni

⁴⁰²“Allah’ım! Göz açıp kapatıncaya kadar veya bundan da az bir süre olsa bile beni nefsimle başbaşa bırakma!”

⁴⁰³“Ey kalpleri halden hale çeviren Allah! Benim kalbimi dininden ayırma!”

İki azğuna bir mü'min refîk oldu ' aklıñ nefis ile ve şeytân ile refîk olduğu gibi Ehrimen hemze-yi memdûde ile şeytân ma' nâsınadır

(2396) Meşnevi

Mergâzi vü Râzi üfted ezsefer

Hemreh ü hemsufre pîş-i hemdiger

Merv şehrine ve Rey şehrine mensûb olanlar seferden için birisi gayrisiniñ önünde refîk ve berâber ta'âm idici vâki' olurlar Mergâzi Merv şehrinin Râzi Rey şehrinin ism-i mensûblarıdır

(2397) Meşnevi

Derkafeş üftend zâg u cuğd u bâz

Cüft şud derhabbs pāk ü bīnamāz

Qazā-yı İlāhiden kafes içüne vâki' olurlar qargā ve bāyqūş ve toğān hilāf-ı habbs iken ve dahı zindānda ehl-i dalālet ve bīnamāz habbs ve cem' oldu işte böyle nācinsler bir yire habbs olduğu çok olur

(2398) Meşnevi

Kerde menzil şeb beyek karvānsērā

Ehl-i şark u ehl-i ġarb u Māverā

Gice bir kervānsarāyda diyār-ı şarkın ve diyār-ı mağribin ve dahı Māverā'ünnehrin ahālileri cem' olmuşlardır sefer böyle şey'leri ihdās ider

(2399) Meşnevi

Mānde derkarvānsērā ħurd u şigerf

Rūzhā bāhem zisermā u ziberf

Bir hānda ve bir ribātda küçük ve büyük kimesneler nice günler şovukdan için biri biriyle qalmışlardır bu beyit dahı beyit-i sâbıkın me'alindedir

(2400) Meşnevi

Çün güşāde şud reh ü bugşād bend

Bugsilend ü her yekî sūyî revend

Çünkü yol açıldı ve bende sebep olan kâr mündefi‘ oldu ecnās-ı muhtelif refākatı kırarlar ve her birisi bir tarafa giderler ve refākatı şikest eylerler

(2401) Meşnevî

Çün kafesrā bişkened şāh-ı hîred

Cem‘-i mürgān her yekî sūyî pered

Bunuñ gibi çünkü beden kafesi ‘ aklıñ sultānı ve mutaşarrıfı olan Mevlā şikest eyler ve kulına mevti gönderir ervāh-ı cemā‘ atı her birisi kendü maķāmı olan semte kuş gibi uçar

(2402) Meşnevî

Per güşāde piş ez‘in pürşevk ü bād

Derhevā-yı cins-i hod sūy-ı ma‘ād

Bu kafes-i ten şikest olmazdan muķaddem ‘aşk ve hevā tölmiş olarak kendi cinsi hevāsında ‘ālem-i ezel tarafına tayrān ķanādını açmış oldığı tırur ve gitmek sevdāsında olur līkin gitmege ve destūr olmaz nitekim bu beyit ile beyān buyururlar

(2403) Meşnevî

Per güşāyed her demî bāeşk ü āh

Līk perriden nedāred rüy u rāh

Her dem ervāh cemā‘ atı göz yaşıyla vāh ile ķanādını açmak oldığı hālde muntazırdır līkin uçmağa ve maķāmına gitmege yol bulmaz ve yüz tutmaz bināberin kafes-i tende maķbūs tırur

(2404) Meşnevî

Rāh şud her yek pered mānend-i bād

Sūy-ı ān k‘ezyād-ı ān per miğüşād

Çünkü destûr oldu her birisi rüzgâr gibi o tarafa uçar ki anıñ ‘aşkından kanâdını açmış ve muntazır olmuş idi zîrâ maḥalline müştâktır [S-137b]

(2405) *Meşnevî*

Ân taraf ki bûd eşk ü âh-ı ü

Çünkü fırsat yâft bâşed râhcû

O tarafa gider ki anıñ o semte gözünüñ yaşı vâhı var idi çünkü fırsat buldı ârzûsı olan maḥale yol isteyici olur

(2406) *Meşnevî*

Derten-i ḥod binger in eczâ-yı ten

Ezkucâhâ gird âmed derbeden

Ey bu kafes-i tende ervâhıñ gitmege muntazır olduğunu destûr olmamak ḥasebiyle gitmedigini aňlayayım diyen kimesne kendi teninde olan eczâ-yı bedene nazar eyle nerelerden o eczâ bedene gelmişdir ve cem‘ olmuşdur

(2407) *Meşnevî*

Âbi vü ḥâkî vü bâdî v’âteşî

‘Arşî vü ferşî vü Rûmî vü keşî

O eczâ-yı bedeniñ birisi âba mensûbdur ve birisi ḥâke mensûbdur ve birisi havâya birisi âteşe mensûbdur bunlara ‘anâşır-ı erba‘a ta‘bîr iderler bunlarıñ daḥı ikisi ‘arşa mensûbdur ki birisi bâd ve birisi âteşdir zîrâ bunlar ‘ulvîdir ve ikisi daḥı sefîldir ki âb ile ḥâkdir bunlara ferşî ta‘bîr buyurdılar ve bunlarıñ cümlesi beden-i insânda hoşdur ve güzeldir Rûmîden güzel murâd olunur keşî kâf-ı Fârisîniñ fethiyle yine güzel demekdir nitekim **Şâhidî** merhûm Luğatinde buyurmuşdur Mısrâ‘ :

Güzel keş u keş ne kıltuḡ içi bikeş çek ü çekme ya‘nî mekeş⁴⁰⁴

İşte bu eczânıñ her birisi bedene bir taraftan cem‘ olmuşdur ve maḥalline gitmege muntazırdır lîkin destûr yokdur ervâḥ daḥı bi‘ayni eczâ-yı beden gibidir

⁴⁰⁴(İmamoğlu, 1993: s. 87)

(2408) *Meşnevi*

Ezümid-i ‘avd her yek beste taraf

Ender ’in karvanserā ezbiim-i berf

Bunlar menziline ve vatanına gitmek ümidinden gözünü bağlamış ve gitmege muteraqqıbdırlar lakin bu ribât-ı dünyâda kâr havfindan bedende kalmışlardır şitâyı beklerler ki gide ve bizler dağı gidelim diyü iştiyâkdadırlar

(2409) *Meşnevi*

Berf-i günâgün [İ-199b] cümûd-ı her cemâd

Derşitâ-yı bu‘d-ı ân hurşid-i dâd

Dürlü dürlü kâr didigim her cemâdın toñmasıdır ve tecessüm itmesidir o ‘adâlet güneşi Mevlânın bu‘d-ı şitâsında

(2410) *Meşnevi*

Çün bitâbed teff-i ân hurşid-i hışm

Kûh gerded gâh rîğ ü gâh peşm

Çünkü o gâzab güneşinin harâreti parlar ve şayf-ı luğf-ı İlâhî gelir tığ gâhî kum olur gâhî yün olur ya‘nî cemâdât mahv olur cemâdı zâyil olur

(2411) *Meşnevi*

Dergüdâz âyed cemâdât-ı girân

Çün güdâz-ı ten bevaqt-i nakl-i cân

Erimege gelir şakîl-i cemâdât mevt vaqtı tenin erimesi gibi o zamân eczâ-yı beden-i insânî dağı perâkende olur ve her bir ‘anaşır-ı maḥalline şevk ile gider

(2412) *Meşnevi*

Çün resîdend in se hemreh menzili

Hedyeşân âverd helvâ muḫbili

Çünkü o üç refîk bir menzile irişdiler anlara bir ğanî hediye olarak ħalvâ getirdi köylerde mihmân için tehî olmuş ota olur ve ota misâfir gelir ahâlî-yi kıarye münâvebe ṯarîķiyle o ota ta‘âm getirirler bu refîkler daķı mihmân-ı ħâneye nâzil olmuşlar ve bunlara bir kerîm ikrâm için ħalvâ ve itmek getirmiş

(2413) Meşnevi

Burd ħelvâ pîş-i ân her se ğarîb

Muhsini ezmaṭbaḥ-ı innî ħarîb

O her üç ğarîbiñ ħuzûrına innî ħarîb-i maṭbaḥından bir kerîm ve muhsin ħelvâ iletdi innî ħarîb-i maṭbaḥından murâd ‘âlem-i ğaybde olan maṭbaḥ-ı İlâhîdir

(2414) Meşnevi

Nân-ı germ ü řaḥn-ı ħelvâ-yı ‘asel

Burd ân ki derşevâbeş bûd emel

Şıcaķ itmegi ve yine bal ħelvâsı řaḥnını o kimesne iletdi ki anıñ şevâbında anıñ emeli ve recâsı var idi ve bu ħalvâdan ecr ü müzd ma’mûl ider o kimesneden murâd beyit-i sâbıkda murûr iden kerîmdir ve muhsindir fi’l-vâķi‘ mihmâna ikrâmdan ecr-i ‘azîm ħaşıl olacaķı muḥâl-i şebîh degildir sîmâ ki faķîr ve muḥtâc ola

(2415) Meşnevi

Elkiyâse ve’l-edeb l’ehli’l-meder

Eżziyâfe ve’l-kırâ l’ehli’l-veber

Zeyreklik ve daķı edeb kerpiçden ħâneler yapıp derûnında sâkin olan şehrîler içündür fi’l-vâķi‘ şehrî ‘âķil olur ve ehl-i edeb olur ve daķı ziyâfet veber ehli içündür veber vâvıñ ve bânıñ fethâlarıyla deve yüküne dirler ve bu maķâmda murâd çöl ehlidir ki ekşeri libâsları deve yûñünden olduğundan ehl-i bedeviyyeye ehl-i veber ta‘bîr olunur kırâ daķı kâfiñ kesri ve rânıñ fethiyle ziyâfet ma‘nâsıdır elif-i maķşûre ile yazılır ‘Arabîdir [138a]

(2416) Meşnevi

Eẓẓiyāfe li'l-ğaribi ve'l-kırā

Evda' a'r-raḥmānu fiehli'l-kurā

Ẓiyāfeti ve kırāyı ğarīb için Allāhu Te'ālā Ḥazretleri ehl-i kūrāya emānet olarak iḥsān eyledi zīrā ehl-i kūrā mihmāna bakarlar [İ-200a] ve iṭ'ām iderler şehirlerde misāfir almazlar ve misāfir almak ehl-i bülend 'indinde müte'arif değil gibidir ve lakin köylerde 'orf olduğundan mā'adā mihmān için hücre-yi maḥşūşa daḥı yapılmıştır hūlāşa-yı kelām her kavme Cenāb-ı Kibriyā bir iyü ḥāl iḥsān itmiş ehl-i şehre zeyreklik ve 'ilm vermiş kūrā ehline⁴⁰⁵ daḥı meḥāsin-i İslāmiyeden konuk almak ve misāfire ikrām etmek ḥaṣleti vermiş ḥaḳīkatde kūrā olan sāde dil ve aḥmak olur ve mihmān nevāziligi kiyāset maḳāmına kāyim olur bu şüretde herkes iḥsān-ı İlāhiyye vāşıl olmuş olur ve bir ferd elṭāf-ı Bāriden ba'īd olmamış olur vedī'a emānet vaz' itmege dirler evda' kelimesi vedī'anın f' il-i māzīsidir

(2417) Meşnevi

Kullu yevmin filḳurā żayfun ḥadiṣ⁴⁰⁶

Mālehu ğayru'l-İlāhī minmuġiṣ

Her gün köylerde bir iki misāfir vardır ḥadiṣ cedīd ma'nāsındır o şayf için Allāhu Te'ālādan ğayri bir yardım idiciden yokdur belki mihmānıñ minmuġiṣi ancak Cenāb-ı Allāhu Te'ālā Ḥazretleridir bu ma'nāya göre leh kelimesinde olan zamīr żayfa rāci'dir yāḥūd bir ehl-i taḳdīri ile ehl-i kūrāya ircā'ı daḥı enseb olur ya'nī her gün kūrā ahālīsine bir cedīd misāfir ḥadiṣ olur ve ehl-i kūrāya Ḥaḳdan ğayri muġiṣ yokdur

(2418) Meşnevi

Kullu leylin fi'l-kurā vefdun cedīd

Mālehum ṣemme sivallāhi'l-mecīd

Her gice köylerde misāfirden bir yeñi cema'āt vardır ehl-i kūrā için o mekānda yardım idici ve misāfiriñ iṭ'āmına imdād idici ve muvaffaḳ kılcı olur Allāhu

⁴⁰⁵ ehline S: ahālīsine İ

⁴⁰⁶ "Köylerde her gün bir misafir bulunur." Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 329. [Bu mânâlarda pek çok hadisin mevcut olduğu belirtilmiştir.]

Te‘ālādan ğayri bir ferd yokdur vefđ vāvıñ fethi ve kâfiñ sükûnıyla elçi ma‘nâsınadır
bu maķāmda mihmān murād olunur şemme o mekānda dimekdir mecīd uluya dirler

(2419) *Meşnevi*

Tuħme būdend ān dü bigāne ziħūr

Būd şayim rūz ān Mü ’min meger

O iki bigāne ki birisi Naşrānī ve birisi Yehūdī idi gündüzden ta‘ām yimekten içün
ķarnları toķ idiler o Mü ’min meger gündüz şā ’im idi bu cihetden ķarnı aç idi

(2420) *Meşnevi*

Çün namāz-ı şām ān ħelvā resīd

Būd Mü ’min mānde dercū’-ı şedīd

Çünkü o ħelvā aķşām namāzı vaķtı bunlara irişdi o Mü ’min şedīd olan açlıkda ķalmış
idi

(2421) *Meşnevi*

Ān dü kes ğüftend mā ezħūr pürīm

İmşebeş būnhīm ü ferdāyeş ħurīm

Naşrānī ile Yehūdī didiler ki biz ta‘āmdan ķarnımız tolu olmuşdur bu gice bu ħalvāyı
terk idelim yarın ekl idelim

(2422) *Meşnevi*

Şabr ğirīm imşeb ezħūr ten zenīm

Behr-i ferdā lūtrā pinhān kunīm

Bu gice ta‘āmdan şabr tūtalım ve sūkūt idelim ve bedenlerimizi ta‘āma virmeyelim ve
dahı yarın içün bu azığı pinhān idelim ve ħıfz tūtalım

(2423) *Meşnevi*

Ġüft Mü ’min imşeb [İ-200b] ĩn ħurde şeved

Şabrrā bunhīm tā ferdā şeved

Mü'min didi ki böylece bu halvā yinmiş olsun şabır şöyle bir tarafa terk idelim hattā bu şabr yarın olsun bu gice olmasın ki benim karnım açdır

(2424) Meşnevi

Pes bed'ū güftend k'în hikmetgeri

Kaşd-ı tu ānest tā tenhā hūri

Mü'min böyle söyleyip bu hāl ve şān böyle olunca Naşrānī ile Yehūdī Mü'mine didiler ki bu hikmet ve laṭifeyi söylemekden ve şimdi ekl olsun diyü ta'cilden murād ve maḫşūduñ odur ki bu halvāyı yalnız sen ekl idesin zīrā biz toḫuz ve sen açsın didiler

(2425) Meşnevi

Güft ey yārān ne ki mā se tenīm

Çün hilāf üftād tā kısmet kunīm

Mü'min bunlara yine didi ki ey dostlar biz üç refīḫ degil miyiz çünkü beynimizde muḫālefet vāḳi' oldı biz halvāyı taḫsīm idelim

(2426) Meşnevi

Her ki ḥ'āhed kısm-ı ḥod bercān nihed

Her ki ḥ'āhed kısm-ı ḥod pinhān kuned

Bu'du'l-taḫsīm her kimesne ki ister ḥişşesi ekl itsin ve yine her kimesne ki ister kendi ḥişşesini şaḫlasın ister ise üç günden şoñra ekl itsin kimesne ḫarışmaz didi [S-138b]

(2427) Meşnevi

Ān dü güftendeş zıkısmet dergüzer

Gūş kun ḫassāmu fi'n-nār ezḫaber

Bu ikisi didiler ki taḳṣīm idelim demekden fārīg ol peygamber kelāmından *elḳassāmu fi'nnār*⁴⁰⁷ ḥadīṣ-i şerīfini diñle biz taḳṣīmden ḥavf ideriz ve sen daḥı ḥavf eyle 'adl üzere taḳṣīme kim ḳādirdir bu ḥadīṣ-i şerīfñ me'ālī ihtimāldir anlarıñ daḥı dīninde ola o cihetden bileler yāḥūd seniñ peygamberiñ böyle buyurmadı mı demek olur

(2428) *Meşnevi*

Güft ḳassām ān buved k'ū ḥ'ışrā

Kerd ḳısmet berhevā vü berḤudā

Mü'min daḥı cevābında didi ki o nārda olan ḳassām o ḳassāmdır ki kendi nefsiñi hevā hevesine ve daḥı Ḥaḳ Te'ālānıñ emrine taḳṣīm eyledi ve 'ömriniñ birazını hevāsına şarf itdi ve birazını tā'ata şarf itdi işte ḥadīṣ-i şerīfde olan ḳassāmdan murād budur yohsa ḥalvāyı taḳṣīm idici demek degildir ḥāşıl-ı kelām mü'min ḥadīṣiñ ma'nāyı bāṭıniyyesini aḥz eyledi demek olur

(2429) *Meşnevi*

Mülk-i Ḥaḳḳ u cümle ḳısm-ı üstī

Ḳısm-ı diğerrā dihi dü gūsti

Sen ise Cenāb-ı Kibriyānıñ mülki olmuşsuñ ve bütün anıñ ḳısmı ve ḥişşesisin eger bütün kendini Ḥaḳḳa virmez iseñ belki ikiye taḳṣīm idip nışfını hevāya nışf-ı āḥirini Ḥudāya virir iseñ Mevlāyı iki sevgilicisiñ ve müşrik gürühından ma'düdsuñ fi'l-vāḳi' tevḥīd bütün vücūdını Mevlāya virip hevāya ḥişşe çıkarmağa dirler *Yessirüllāhu lenā haza'l-makāme*⁴⁰⁸

(2430) *Meşnevi*

İn esed ger būd gālib berbuḳūr

Nevbet-i gāvān bed'ū ān gāv zūr [İ-201a]

⁴⁰⁷“Taksimat yapan kimseler cehennemdedirler.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 330. [Bu lafızlarla bir hadis tespit edilemediğini ama Hz. Peygamber'e ait bu hadisin mânâsını destekleyen bir rivâyetin olduğu belirtilmiştir.]

⁴⁰⁸“Allah bu makamı bize kolaylaştırsın.”

Bu arslân eger öküzler üzerine gâlib ise de öküzlerün nevbeti idi ve dahı kuvvet şâhibi öküzün nevbeti idi binâen‘aleyh öküz gibi Naşrânî Yehūdî arslân gibi mü‘mine galebe eyledi buķūr buķruñ cem‘idir zūr kuvvet ma‘nâsınadır yılan ma‘nâsına degildir gāv zūra yılan pehlivânı ma‘nâsını virmek kaç‘an münâsib degildir

(2431) Meşnevi

În esed gâlib şudî hem bersegân

Ger nebūdî nevbet-i ân bed regân

Bu arslân ki murâd mü‘mindir o kelbler üzerine gâlib olur idi eger o çirkin tamarluların nevbeti olmayaydı ve lîkin anların nevbeti idi binâen‘aleyh mü‘min anlara gâlib olamadı bunun üzerine sâ‘ir uluların mağlûbiyyeti kıyâs eyle meşelâ Yezîd mel‘ûnün Hâzret-i İmâm Hüseyin *rağiyallâhu te‘âlâ ‘anhu* efendimize galebe itmesi gibi zîrâ şerâr devri idi

(2432) Meşnevi

Kaşşân ân k‘ân Müselmân gam hured

Şeb ber‘û derbînevâyî bugzered

Naşrânî ile Yehūdînin kaçdı odur ki o müselmân mükedder olsun ve gice anın üzerine ta‘âm ekl itmeksiz mürûr itsin ve açlıktan mużtarib olsun

(2433) Meşnevi

Būd mağlûb ü beteslîm ü rızâ

Güft sem‘an t‘â‘eten aşhâbenâ

O mü‘min kâfirin gâlib olmak devri olmağla mağlûb idi bu eelden teslîm ve rızâ eyle didi ki ey bizim aşhâbımız sözünüzi işitmek ile işitdim ve kelâmınıza itâ‘at etmekle itâ‘at itdim aşhâbına da yâ nidâ maḥzûfdur yâ aşhâbına taḫdîrindedir bu şüretde münâdâ muzâfa olmağla yâsı meftûḥ okunur

(2434) Meşnevi

Pes beḥuftend ân şeb ü berḥastend

Bāmidād ān ḥ ʿīṣrā ārāstend

Böyle olunca o gice bunlar uyudılar ve şabāḥ vakti kalkdılar kendi āyini üzere kendilerini tezyīn itdiler meşelā mü'minūn abdest alması kendüyi tezyīn itmesidir bāmidādān ve yine bāmidād ve yine bām şabāḥ ma' nāsınadır

(2435) Meşnevi

Rūy şustend ü dehān u her yekī

Dāšt ender vird rāh u mesleki

Bunlar yüzünü ve ağzını yıkadılar ve bunlardan her birisi virdde ve ʿibādetde bir yol ve bir meslek tutdı meslek mīmīn fethi ve şīnīn sūkūnıyla ism-i mekān olarak sülūk maḥālī dimekdir yine rāh ma' nāsına olur zīrā sülūk yola gitmege dinir bu şüretde meslek yola gitmek mekānı dimege varır yol murād olunur

(2436) Meşnevi

Yek zamānī her yekī āverd rū

Sūy-ı vird-i ḥ ʿīṣ ezḤaḥ faḫlcū

Bir zamān her birisi kendi ṭā'ati cānibine [S-139a] Mevlādan faḫl isteyici olarak Ḥaḫka müteveccih oldu

(2437) Meşnevi

Mü'min u Tersā Cūhūd u Gebr ü Muğ

Cümle rā rū sūy-ı ān sulṭān uluğ

Mü'min ve Naşrānī ve Yehūdī ve Mecūsī cümlesiniñ yüzi o ulu sulṭān tarafınadır Gebr kāf-ı Fārisīniñ fethi ve bānīn kesriyle Mecūsī ma' nāsınadır ve yine Muğ mīmīn zammıyla [İ-201b] Mecūsīye ıtlāk olunur uluğ hemzeniñ ve lāmīn zammeleriyle ulu olan kimesneye dinir bu eelden ekşeri pādişāhlarda isti' māl olunur

(2438) Meşnevi

Belki seng ü ḥāk ü kūh u ābrā

Hest vāgešt-i nihānī bāḤudā

Belki taş ve toprak ve taş ve âbın Cenāb-ı kibriyāya mahfī rücū‘ ı vardır vāgešt rücū‘ ma‘ nāsınadır ve rücū‘ dan murād Mevlāyı eşyā-yı mezkūreniñ zikr itmesidir ve bu hāl gizlüdür herkes bunu idrāk idemez kâlellāhu te‘ālā *ve in min şey’in illā yusebbihu biḥamdihī velākin lā tefkähüne tesbīḥahum innehu kâne ḥalimen gāfūran*⁴⁰⁹

(2439) *Meşnevi*

İn sūḥan pāyān nedāred her se yār

Rū behem kerdend ān dem yārvār

Bu söz nihāyet tutmaz zīrā eşyānıñ zikriniñ bahs-i ‘azīmi vardır böyle olunca bu bahs-i terk idelim ve yine naql itdigimiz kıssa rücū‘ idelim her üç refīk virdlerini edādan soñra biri birilerine müteveccih oldılar o demde dostlarıñ biri birine müteveccih oldukları gibi vār edāt-ı teşbīhdır

(2440) *Meşnevi*

Ān yekī gūftā ki her yek ḥāb-ı ḥāş

Ān çi dīd ū dūş gū āver bepīş

O üç refīkden birisi didi ki bizden her kimesne kendi rü’yāsını ve daḥı ol nesneyi ki o kimesne aḥşām gördi söyle aña o rü’yāyı ḥuzūrımıza getirsin ve dūş luḡatde dūnki gice demekdir līkin bu maḳāmda o menzilde bu üç refīkiñ beytütet itdigi gice murād olunur ki bizler aña āḥir gice mūrūr itmedikçe lisānımızda bu gice aḥşām ta‘bīr ideriz bunu söyleyen Yehūdī yā Naşrānīdir Mü’min degildir her ne kadar ān yekī lafzı üçine de şāmil ise de ve ān çi dīdden murād yine görilen rü’yādır ki ḥāb-ı ḥāş murād olunur ḥāşılı kendü ḥābını ve aḥşām gördüğünü söylesin demek olur

(2441) *Meşnevi*

Her ki ḥābeş ḥoşter īnrā ū ḥāred

Kısm-ı her mefzūlrā efḍāl bered

⁴⁰⁹“O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. Kuşkusuz O Çok Hoşgörülü’dür, Çok Bağışlayıcı’dır.” (İsrâ 17/44).

Her kimesne ki anıñ rü'yāsı ziyāde iyüdü bu halvâyı o ekl itsin zîrâ her mefzûlün
naşîbini efdâl olan iletir

(2442) *Meşnevi*

Ān ki ender 'aql bālāter reved

Ĥurden-i ū ĥurden-i cümle buved

O kimesne ki 'aqlıda ziyāde yuĥaru gider ya'nî 'aqlı çoĥdur dimerdir anıñ yimesi
cümleñiñ yimesi olur meşelâ mâderiñ yimesi eţfâliñ yimesidir zîrâ mâdere süd ĥaşıl
olur ve o südi eţfâl mâderden emerler bu şüretde eţfâl yimiş olurlar ve yine ĥavmiñ
metbû'ına ikrâm tevâbı'na ikrâm olur

(2443) *Meşnevi*

Fevĥ âmed cān-ı pürenvâr-ı ū

Bâĥiyānrâ bes buved tîmâr-ı ū

Zîrâ efdâliñ pürenvâr olan cānı üst geldi ve cümnden 'âlîdir bâĥîlere yiyecek lâzım
olmayıp anıñ terbiyesi [İ-202a] kifâyet ider tîmârdan bu maĥâmda terbiye murâd
olunur

(2444) *Meşnevi*

'Ākılānrâ çün beĥâ med ebed

Pes bema'nâ ĭn cihân bâĥî buved

'Āĥillere bu 'âlemde beĥâ çünki dâyim geldi zîrâ 'āĥiller ölmez ĥadiş-i şerifde
*elmü 'minun lâyemûtün*⁴¹⁰ buyrulmuşdur böyle olunca bu dünyâ şüretde fânî olursa da
ma'nâda bâĥî olur zîrâ 'āĥiller bâĥîdir 'āĥil olduĥça cihânıñ daĥı ma'nâda beĥâsı
olmuş olur [S-139b]

(2445) *Meşnevi*

Pes Cühûd âverd ânça dîde bûd

⁴¹⁰“İnananlar ölmezler.” (Yaptığımız araştırmalarda böyle bir hadis-i şerife rastlanamamıştır.)

Tâ kucâ şeb rûh-ı ü gerdide bûd

Böyle olunca Cehûd ol rû'âyı ki görmüş idi ortaya getirdi ve gice kandede dek ve ne mekâna dek anıñ rûhı 'âric olmuş ve devrân itmiş idi anları yegân yegân naql ve beyân eyledi şimdi mufaşşal olarak Yehûdîniñ rû'yâsı beyân olunur

(2446) Meşnevi

Güft derreh Mûsâyem âmed bepîş

Gürbe bîned dünbe ender h'âb-ı h'îş

Yehûdî didi ki Mûsâ 'aleyhi's-selâm rû'yâmda bu gice önüme geldi kedi rû'yâsında koyun kuyruğı görür zîrâ kediniñ şevki dünbeyedir kişi neyi ârzû iderse menâmında anı müşâhede ider Yehûdîniñ dağı ârzûsı Mûsâ 'aleyhi's-selâma olmağla anı gördi egerçi bu rû'yâ yalandır her ne kadar hilâf ise de toğru menzilesine tenzîl iderek böyle buyurdılar

(2447) Meşnevi

Derpey-i Mûsâ şudem tâ kûh-ı Tûr

Her se mân geştîm nâpeydâ zinûr

Yehûdî naql-ı rû'yâda yine dir ki ben ben dağı Mûsâ 'aleyhi's-selâmñ halefinde Cebel-i Tûra dek gitdim orada her üçümüz nûra müsteğrak olduk ve nûr bizi ihâta etmekle görünmez olduk her seden murâd Mûsâ 'aleyhi's-selâm ve Cebel-i Tûr ve Yehûdîdir

(2448) Meşnevi

Her se sâye maḥv şud derâftâb

Ba'd ezân z'ân nûr şud yek fetḥ-i bâb

Biz üç sâye-yi Hüdâ o âftâbdan maḥv oldu zîrâ sâyeniñ ḥâli âftâbdan maḥv olmağdır âftâbdan murâd Vâcib Te'âlâdır bundan soñra o nûrdan bir fetḥ-i bâb oldu nûrdan murâd âftâb-ı ḥaḳîḳî olan Vâcibü'l-Vücûduñ nûrudur

(2449) Meşnevi

Nūr-ı dīger ezdil-i ān nūr rüst

Pes teraḳḳī cüst ān şānīş cüst

Ġayri nūr o nūruñ gönlünden zāhir oldu ya‘nī nūrdan bir nūr ḥāşıl oldu soñra o nūr teraḳḳī istedi eritdi ve o nūr bir nūr-ı şānī daḡı istedi ya‘nī o nūr-ı şānīden bir nūr-ı şālīş ḥāşıl oldu ve üç nūr böyle Cebel-i Tūrda müşāhede eyledim demek istedi

(2450) Meşnevi

Hem men ü hem Mūsā vü hem kūh-ı Tūr

Her se güm geştīm z ‘ān işrāk-ı nūr

Ben ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām ve daḡı Cebel-i Tūr her üçümüz o envār-ı şelāşeniñ parlamasından zāyi‘ olduk ve maḳām-ı fenāya vāşıl olduk

(2451) Meşnevi

Ba‘d ezān dīdem ki kuh se şāḡ şud

Çünki nūr-ı Hāḳ der ‘ū neffāḡ şud

Yine Yehūdī rū ‘yā-yı kāzibesinde hezeyān idip dir ki ba‘de’l-fenā şahve gelip bundan soñra gördüm ki Cebel-i Tūr üç [İ-202b] pāre oldu çünki Hāḳḳıñ nūrı aña tecellī eyledi ve tecellīye taḡammül idemedi şāḡ dal dimekdir bu maḳāmda pāre murād olunur neffāḡ oflayıcı dimekdir bundan daḡı tecellī idici ve zāhir olucı demek murād olunur

(2452) Meşnevi

Vaşf-ı heybet çün tecellī zed ber ‘ū

Mīşikest ezhem hemīşud sūbesū

Cenāb-ı Hāḳḳıñ heybet-i ḡālī çünki cebel üzerine tecellī eyledi cebeliñ eczāsı biri birinden kırılıp taraftbertaraf gider idi dünyāda tecellī-yi İlāhīye müteḡammil olan ancak Ḥazret-i Muḡammed Muştafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ vücūd-ı şerīfleridir ki Leyle-yi Mi‘rācda tecellī olunduḡda cesed-i şerīflerine indikāk ve anıñ emşālī bir nesne ‘arız olmadı

(2453) *Meşnevi*

Ān yekî şāh-ı kuh āmed sūy-ı yemm

Geşt şīrīn āb-ı telh hemçü semm

Cebeliñ o bir pāresi deryā cānibine geldi o zehr gibi acı şu tatlı şu oldu murād Nil deryāsıdır

(2454) *Meşnevi*

Ān yekî şāheş fūrū şud derzemīn

Çeşme-yi dārū birūn āmed ma‘īn

Cebeliñ bir pāresi zemīne aşağı gitdi herkesiñ derdine şifā olan çeşme-yi āb-ı lezīz oldığı hâlde zemīnden zāhir oldu ma‘īn mīmiñ fethiyle āb-ı lezīz ma‘nāsınadır

(2455) *Meşnevi*

Ki şifā-yi cümle rencūrān şud āb

Ezhümāyūnī-yi vaḥy-i müsteṭāb

Öyle mā-yi ma‘īn ki pāk olan vaḥyiñ ḳutluluğundan cemī‘ aşḥāb-ı imrāza nūş itdikde şifā ḥāşıl oldu murād zemīne ḡaleyān iden şulardır fi‘l-vāḳi‘ şu şifadır ve maḥall-i şübhe degildir ḳālellāhu te‘ālā **ve ce‘alnā minel mā‘i külli şey’in ḥayy efelā yu‘minūn**⁴¹¹ vaḥy-i müsteṭābdan murād Cebel-i Tūruñ zemīne nāzil olan ḳıṭ‘asıdır vaḥy ta‘bīr buyurması maḫḫar-ı tecellī-i İlāhī olduğu cihetledir

(2456) *Meşnevi*

Ān yekî şāh-ı diger perrīd zūd

Tā civār-ı Ka‘be ki ‘Arfāt būd

Ol ḡayri cebeliñ pāresi ki tīz uçdı ve gitdi Ka‘be civārına dek o pāre Cebel-i ‘Arfāt ta‘bīr olunan pāredir ki ḥuccāc yevm-i ‘arefedo o ṭāḡda elān vaḫfe iderler ‘Arfāt kelimesinde zarūret-i vezn için rāsı sākin okunur [S-140a]

⁴¹¹“Suyu hayat kaynağı kıldık. Buna rağmen hala inanmıyorlar mı?” (Enbiya 21/30)

(2457) *Meşnevi*

Bâz ez 'ân şa'ka çü bâhod âmedem

Ṭūr bercā bud ne efzūn u ne kem

Yine o medhüşlukdan girü geldim ve şahve ' avdet itdim gördüm ki Ṭūr Ṭāğı yirinde idi ne ziyāde ve ne eksik idi

(2458) *Meşnevi*

Lîk zir-i pay-ı Mūsā hemçü yaḥ

Mîgudāzîd û nemāndeş şāḥ u şaḥ

Lîkin cebel Mūsā 'aleyhi's-selāmın ayağınıñ altında buz gibi erir idi anıñ ne dalı kaldı ve ne tepesi kaldı ya'nî üç pāre olmakdan ḥalās oldu lîkin tecellîden erimege müteveccih oldu şāḥdan cebeliñ eṭrāfı murād olunur şaḥ şınıñ fethiyle ṭāğıñ tepesine dirler

(2459) *Meşnevi*

Bāzemîn hemvār şud kuh eznehîb

Geşt bālāyeş ez 'ân heybet nişîb [I-203a]

Ṭāğ zemîne tecellî-i İlâhîniñ dehşetinden musāvî oldu ve heybet-i tecellîden cebeliñ tepesi çukur ve iniş oldu nehîb şiddet ve nişîb aşağı inişe dirler ikisi daḥı nūnuñ fethiyledir

(2460) *Meşnevi*

Bâz bâhod âmedem z 'ân intişār

Bâz dîdem Ṭūr u Mūsā berkarār

Ve yine bu maḥvdan girü geldim ve ğaybet benden zāyil oldu girü gördüm ki Ṭūr u Mūsā 'aleyhi's-selām berkarârdır zāyi' olmamışlar intişār maşdar olarak ṭağılmaḥ ma' nāsındır bu maḥâmda ğaybet ve maḥv ḥālî murād olunur

(2461) *Meşnevi*

V'ân beyâbân serbeser derzeyl-i kûh

Pür halâyık şekl-i Mūsâ dervücûh

O şahrâ ki Cebel-i Tûruñ etegîndedir başdan başa vücûhda meşâbe olmakda Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmñ şeklinde mahlûkât ve nâs ile töludur ki anlar dañı sâ’ir enbiyâ-yı ‘izâm olacaktır

(2462) Meşnevi

Çün ‘aşâ vü hırka-yı û hırkaşân

Cümle sūy-ı Tūr hoş dâmenkeşân

Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmñ ‘aşâsı gibi ellerinde ‘aşâları var ve dañı Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmñ hırkası gibi zâhirlerinde hırkaları var o yüzleriniñ meşâbeheti dañı beyân olunmış idi bu zâtlarñ cümlesi Tūr tarafına nâz ile şalınarak giderler idi dâmenkeşân nâz ile yürüyenlere ıstılâh olmuşdur

(2463) Meşnevi

Cümle kefhâ derdu‘â efrâhte

Nağme-y erinî behme dersahte

Cümle eller Cebel-i Tûra du‘âya ve münâcâta kalkmışdır ve dañı **erinî enzur ileyk** nağmesi birbirine düzülmüşdür ya‘nî hazır olan enbiyâ cümlesi Cebel-i Tûrda Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm gibi **erinî enzur ileyk**⁴¹² nağmesini terennüm iderler idi demekdir

(2464) Meşnevi

Bâz ân ğışyân çü ezmen reft zûd

Şûret-i her yek digergünem nümûd

Girü yine o mahv ve fenâ hâli çünki benden tîz gitdi çünki şahve geldim nazâr itdim ki her birisiniñ şûreti enbiyânñ baña ğayri gûne görindi muğaddemâ şûretleri Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmñ şûreti gibi imiş böyle olunca enbiyâ beyninde ittihâd olduğına delâlet ider ve bu def’a da şûretleriñ ğayri gûne görünmesi beynlerinde fark olduğına

⁴¹²“Rabbim bana (kendini) göster; seni göreyim!” (A’râf 7/143)

ve ta'yin-i şuverîleri olduğına delâlet ider nitekim Kur'an-ı 'azîmde *lānufferiku beyne eḥadin minhum*⁴¹³ nazm-ı celilinden ittiḥād-ı enbiyā zāhir olur ve yine *tilke'r-rusulu faḍḍalnā ba'ḍahum 'alā ba'd*⁴¹⁴ nazm-ı celîli ta'yini şuverlerine delâlet ider ğışyân ğaynîñ ve şınıñ fethalarıyla yayılıp kendinden geçmege dirler zarûret-i vezn içün şın sâkin okunur nitekim beyit-i âti ile beyân buyururlar

(2465) *Meşnevi*

Enbiyâ bûdend işân ehl-i vud

İttiḥād-ı enbiyâyem fehm şud

O gördüğüm cemâ'at enbiyâ idiler ve anlar maḥabbet kavmi idiler bu şekilleriniñ bir görünmesinden baña enbiyânîñ ḥaḳîḳatde ittiḥâdı zāhir oldu vud vâvîñ zammı dâl-ı müşeddede ile maḥabbet ma'nâsınadır

(2466) *Meşnevi*

Bâz emlâkî hemîdîdem şigerf [İ-203b]

Şûret-i işân bud ezecrâm-ı berf

Yine melekler gördüm her birisi gâyetde ulu ve 'azîmü'l-ḳadr idi anlarıñ şûreti ḳâr cirmlerinden idi bu melekler kürre-yi hevânîñ melekleridir aşḥâb-ı müşâhideye ḳâr gibi beyâz görünürler imiş emlâk hemzeniñ fethi ve mîmîñ sükûnıyla melegiñ cem'idir ve yine melegiñ cem'i melâ'ik daḥı gelir âḥirine ta'zîm içün bir tâ-yı gerd daḥı getirip melâ'ike daḥı dirler şigerf şınıñ kesri ve kâfiñ ulu ve 'azîmü'l-ḳadr dimekdir ecrâm cîmîñ kesriyle olan cirmiñ cem'idir bir şey'iñ cismine cüşşesine ta'bir olunur [berf daḥı ḳâr ma'nâsınadır]⁴¹⁵ [S-140b]

(2467) *Meşnevi*

Halka-yı dîger melâ'ik müsta'in

Şûret-i işân becmümle âteşin

⁴¹³ “Onları birbirinden ayırt etmeyiz.” (Bakara 2/136), (Âl-i İmrân 3/84),

⁴¹⁴ “İşte o elçiler ki her birine farklı lütuflarda bulunduk.” (Bakara 2/253)

⁴¹⁵ Bu kısım İ nüshasında yoktur.

Bir gayri h lkada da ı melekler H k Te  l dan yardım talep idicidir anları  da ı Őureti c mlesi  teŐe mens bdur bunlar da ı k rre-yi n r mel yikesidir

(2468) MeŐnevi 

Z  n nesak mi  ft  n Őa  -1 C h d

Pes C h di  k  hiŐeŐ ma m d b d

Bu usl bdan o Ceh du  Őa  ı s yler idi bu m n sebet ile kefereni    k betini  ma m d oldu unu bey na Ő r   idip buyururlar ki  ok Ceh d vardır ki anı   hiri ma m d idi z r  va t-i mevtde y h d evvel kend ye  l m na  b oldu b yle olunca

(2469) MeŐnevi 

Hi  k fir  bi   ri menger d

Ki M selm n m rdenes b Őed  m d

Hi bir k fire na ar-ı ha  ret ile na ar itmeyi iz z r  emr-i   k bet ma  l m olmama la m selm n olarak  lmesine  m d vardır

(2470) MeŐnevi 

 i haberd ri zi atm-1   mr-i  

T  begerd ni  ez   yek b re r 

Ne haber t tarsı  k firi    mr n  n  atminden  att  bir kerede andan  ir z idersı  emr-i   k bet ma  l m degildir

(2471) MeŐnevi 

Ba d ez  n Ters  der med derkel m

Ki Mes hem r  n m d ender men m

Bundan Şonra Na r ni  s ze geldi ve r  y sını na l ve bey na ba ladı  yle diyerek ki ba a r  y mda   s   aleyhi s-sel m y z g sterdi ve z hir oldu men m ma dar m mi olarak uyuma  ma  n sınadır

(2472) MeŐnevi 

Men şudem bâü beçârem âsmân

Merkez ü meşvâ-yı hurşîd-i cihân

‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm ile dördüncü göge gitdim o dördüncü gök cihânın güneşini
mağâmı ve merkezi idi meşvâ mağâm ma‘ nâsınadır

(2473) Meşnevi

Ĥod bedâyi‘hâ-yı kal’a-yı âsmân

Nisbeteş nebud beâyât-ı cihân

Tahkîk âsmânın kal‘asının ‘acâyibleri ve seyr idecek emr-i ġarîbleri vardır o âsmânın
cihânın ‘alâmetlerine nisbeti olmaz ve ‘acâyib-i âsmân dünyânın ‘acâyibine
benzemez zîrâ âsmânın ‘acâyibinin dünyânın ‘acâyibi üzerine ruçhâni vardır ve yine
a‘zam-ı âyet-i İlâhî semâdâtdadır ezcümle şems ve kamer gibi

(2474) Meşnevi

Herkesî dânen ey fâhru’l-benîn

Ki füzûn bâşed fen-i çarḥ ezzemîn

Ey âdem evlâdının mefḥarı olan zât sen bil ve âğâh ol aña ki zeminden felekin fenn ve
şan‘atı [İ-204a] ziyâdedir zîrâ âsmânda Cenâb-ı Kibriyâ şan‘atını ziyâde eyledi bu
şûretde benim rü’yâm ‘arşî olmak ḥasebiyle Yehûdînin rü’yâsından iyüdür bu şûretde
ḥalvâ benim ḥakkımdır demek istedi **Hikâyet-i şütr ü gâv u koç ki derrâh bendî giyâh**
yâftend her yek güft men ḥürem⁴¹⁶ Burası devenin ve koçun o öküzün hikâyesidir ki
yolda gider iken bir demed ot buldılar bunlardan her birisi zihninde ḥülyâ ider idi ki
otı yalnız ben yiyeyim refîḳler yimesin

(2475) Meşnevi

Üştür ü gâv u koçî derpiş-i râh

Yâftend ender reviş bendî giyâh

⁴¹⁶“Devenin ve öküzün ve koçun hikâyesidir ki, yolda bir demet ot buldular. Her biri ‘Ben yerim’ dedi.
“Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 12, s. 179.

Bir deve öküz dağı bir koş yolda gider iken bir demed ot buldılar

(2476) *Meşnevi*

Güft koş bahş er kunîm inrâ yakîn

Hîç kes ezmâ negerded sîr ez'în

Koş didi ki eger bu otı taķsîm ider iseñ yakîn bil ki hîç bir kimesne bizden toķ olmaz
zîrâ her birimize şey'-i ķalîl işâbet ider

(2477) *Meşnevi*

Lîk 'ömr-i her ki bâşed bişter

În 'alef ûrâst evlâ gû beḥûr

Lîkin her kimiñ ki 'ömr-i vadî ziyâdedir ve çok yaşamış olur bu 'alef aña yimege
evlâdır söyle o sinn olan otı yisin

(2478) *Meşnevi*

Ki ekâbirrâ muḳaddem dâşten

Âmedest ezMuştafâ ender sünen

Zîrâ yaşıda büyükleri muḳaddem tutmak Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ *şallalâhu te'âlâ*
'aleyhi ve sellemiñ sünnetlerinden gelmiştir pîrânı faḥr-i 'âlem muḳaddem tutarlar
idi

(2479) *Meşnevi*

Gerçi pîrânâ der'în devr-i liyâm

Derdü mevzi' 'piş mîdârend 'âm

Egerçi bu denîler devrinde pîrleri 'avâm iki mevzi' de faķaṭ taḳdîm iderler ise de ṭarîķ-
i Muştafâ da pîrân muḳaddemdir liyâm mîmiñ cem'idir denîler ma'nâsınadır

(2480) *Meşnevi*

Yâ derân lûtî ki û sūzân buved

Yā berān pūl k'ezhalel vīrān buved

O taqdīm itdikleri iki mevzi' yā o azıkdadır ki kişiniñ ağzını yakıcı olur sıcak olduğu cihetinden yāhūd o köprüden üzerinedir ki harāb olup eczāsına perişānlık gelmek hasebiyle vīrān olur bu iki şeyde taqdīm daḥı ta'ām sıcak olduğunu o pīrden anlayıp kendi ağzı yanmamak içündür ve köprüden ayak geçer ise de kendiniñ ayağına halel gelmemek içündür pīr-i leki içün degildir pūl pānıñ zammıyla köprü dimekdir [S-141a]

(2481) Meşnevi

Ḥidmet-i şeyḫī bezürgī kāyidī

‘Ām nāred biḳarīne-y fāsidi

Uluya mensūb ve Ḥaḳḳa yürüyücü bir şeyḫiñ ḥidmetini ‘avām-ı nās bir fāsidi ḳarīnesiz getirmez ḳarīneden murād zihninde olan fıkı-i fāsiddir belki cihet-i dünyādan bir öğrenecegi var ise o şeyḫe ḥidmet ider yoḥsa şu zāt ḳuṭbdur ben şuña ḥidmet ideyim Allāhu Te‘ālā baña feyz virsin ve āḫirette baña ikrām itsin diyerek Allāha ḥidmet iden bir mürīd ve bir muḥibb yoḳdur

(2482) Meşnevi

Ḥayrşān īnest ḳi 'bved şerrişān [İ-204b]

Ḳubḥşānrā bāz dān ezferrişān

‘Avāmiñ ḥayrī budur anlarıñ şerrine olur var tefekkür eyle ve daḥı anlarıñ şerrini ḥayrından anla ḳubḥ bu maḳāmda şer ve ferr ḥayr dimekdir aṣl ferr revnaḳa dirler meşel bu ebyāt-ı ātiye bu söyledigimiz kelimāti temşīldir

(2483) Meşnevi

Sūy-ı cāmi' mişudī yek şehryār

Ḥalkrā mīzed naḳīb ü çūbdār

Ol bir pādişāh edā-yı şalāt-ı cum'a içün cāmi'ye gider idi nāsı pādişāhiñ naḳībi ve ḥaşekisi döger idi naḳıbdan murād olan pādişāhiñ ‘ubūr idecek yolını sâ'ilden

vesā'irden aşhabı ta'cizden muḥāfaẓa iden kimesnedir çūbdār pādişāhıñ rikābında yürüyen ḥāşekīsine dirler anlarıñ ellerinde degnek olmağla çūbdār lafzı anlara ıştırılāḥ olmuşdur

(2484) *Meşnevi*

Ān yekirā ser şikestī çūbzen

V'ān dīgerrā berderīdī pīrehen

Ol bir faķīrīñ ḥāşekī başını kırar idi ve daḥı ğayrisiniñ gömlegini yırtar idi ve her biçāreye bunun emşāli işler idi

(2485) *Meşnevi*

Dermiyāne bīdilī deh çub ḥured

Bīgünāhī ki birev ezrāh berd

Meydānda bir faķīr ḥāşekīden on çub yidi şuçı olmayarak öyle diyerek ki git buradan ve yoldan şavul berd bā-yi mūaḥḥadeniñ fethiyle ve rānıñ sükūnıyla emr-i ḥāzırdır şavul ve yolda tırma ma' nāsına gelir

(2486) *Meşnevi*

Ḥūn çekān rū kerd bāşāh u begūft

Zulm-i zāhir bīn çi pursī eznühūft

O faķīr ḍarbehōr kanı tamlayıcı olduğı ḥālde yüzini pādişāha eyledi ve didi ki ey pādişāh zulm-i zāhiriyi gör ve baķ baña ne itdiler ḥafī-i zulmden ne su'āl idersin keennehü şāhıñ cāmi'ye çıkması nāsa kendinden iḥfā itdikleri zulmleri añlamak için imiş ve lisān-ı ḥāl şāh var mı zulm olunmuş dir imiş buña mebnī o faķīr çi pursī eznühūft didi

(2487) *Meşnevi*

Ḥayr-ı tu inīst cāmi' mīrevī

Tā çi bāşed şerr ü zūret ey ğavī

Seniñ hayrñ budur zîrâ câmi‘e gidersiñ ‘acabâ şerriñ ve zûruñ ey zâlim ne olur var bundan kıyâs eyle

(2488) Meşnevi

Yek selâmî neşneved pîr ezhasî

Tâ ne pîçed ‘âkıbet ezvey besî

Şeyh-i kâmil bir ehl-i dünyâdan bir selâm ve taḥiyyat diñlemez ‘âkıbetinde o ehl-i dünyâdan muṣṭarib olmadıkça ya‘nî insân-ı kâmile ehl-i dünyâ bir selâm virmez ve yüzine bakmaz meger ki aña bir bârı ve taḥmîl idecek ḥâceti ola o zamân selâm virir bu şüretde şeyhi muṣṭarib itmiş olur binâberîn tâ ne pîçed ale‘l-âḥir böyle buyurdılar

(2489) Meşnevi

Gürg deryâbed velîrâ bih buved

Z’ân ki deryâbed velîrâ nefis-i bed

Velîyi ve mürşid-i kâmilî [İ-205a] eger kırd bulur ise ve ve kıpar ise bu ḥâl velîniñ ḥaqqında iyü olur andan ki insân-ı kâmilî bir nefis-i bed ve denî kimesne bulur zîrâ kırdunñ ziyânı cismine olur bu ziyân ise ehvendir ve evlâdır ve lîkin nefis-i bediñ ziyânı rûḥuna olur ve rûḥunñ ziyânı velîniñ ḥaqqında ḍarrâ olur bu cihetden ehl-i dünyâdan ziyânı ziyâde olduğundan binâ‘en‘ aleyh kırd kıpar ise ḥaqqında iyü olur buyurdılar

(2490) Meşnevi

Z’ân ki gürg er çi ki bes istingerîst

Lîkeş ân ferheng ü keyd ü mekr nîst

Zîrâ kırd egerçi çok zâlimdir lîkin o ‘ilm ve o ḥîle ki ehl-i dünyâda vardır kırdı yokdur bu cihetden kırdunñ eline düşmesi denîniñ ve ḥassîñ eline düşmesinden ḥayrlı olur ve kırd insânı ḍalâl idemez lîkin denî ve ḥas ‘ilmiyle ve ḥîlesiyle çâh-ı ḍalâlete ilkâ ider [S-141b]

(2491) Meşnevi

V'er ne key ender fütâdî ü bedām

Mekr ender âdemî bâşed tamām

Yohsa kurd kaçan dāma düşer idi ya' nî 'ilmi olsa dāmı bilip giriftār olmaz idi demekdir ve līkin hīle insānda tamām olur ve her nev' mekr zātında mevcūd olur bu cihetden insān-ı kāmile yırtıcı hayvānātdan şerār ve ehl-i dünyā darr olmuş olur

(2492) Meşnevi

Güft koç bāgāv u üştür k'ey rifāk

Çün çünin üftād mārā ittifaķ

Koç öküze ve deveye didi ki ey refiķler çünkü bize nāgihān buncalayın bir demed ot vāķi' oldı diyü bir demed giyāh üçümüze vāķi' degildir böyle olunca

(2493) Meşnevi

Her yekî târiķ-i 'ömr ibdā kunîd

Pırter evlāst bâķî ten zenîd

Her biriñiz 'ömrünün müddetiniñ zamānını izhār idiñiz ziyāde her kim yir ise bu giyāha ölüdür varsın yisin bâķiler sükūt itsin ibdā ef'āl bābından maşdar olarak izhār ma' nāsınadır çünkü üştür ve gāv bu söze râzî oldılar

(2494) Meşnevi

Güft koç merc-i men ender'ân 'uhūd

Bākoç-ı kurbān-ı İsmā'îl būd

Koç didi ki o zamānlarda benim otlāk maħalim 'İsmā'îl 'aleyhi's-selāmñ kurbānı olan koç ile idi ve anıñla biz mer'ada otlar idik

(2495) Meşnevi

Gāv güftā būdeem men sālḥurd

Cüft-i ân gāvî k'eş Âdem cüft kerd

Öküz dahı cevābında didi ki ben senden ihtiyār ve müsinn olmışım zîrā ben ol gāvîñ cüftüyüm ki Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ beni o gāva cüft eyledi ya‘nî Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ gāvîñîñ refîkiyim ve benimle Hāzret-i Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ cüft sürmüşdür bu şüretde gāvîñ қоçdan pîrter olması lâzım geldi

(2496) Meşnevi

Cüft-i ān gāvem ki Ādem cedd-i halk

Derzirā‘at derzemīn mīkerd falk

Ben ol öküzün cüftüyüm ki o öküzî insānīñ cedd-i a‘lāsı olan Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ zirā‘atde bir üzerine yarmaқ eyler idi ya‘nî ben Ādem ‘*aleyhi’s-selām*’ cüft sürerken [İ-205b] öküzüne refîk idim ve ben o zamāndan berü dünyāda mu‘ammer olmuşumdur bu cihetden қоça ben senden ihtiyārım diyü cevāb virdi ve bend-i giyāha kendiniñ liyākatini ifāde eyledi demek olur

(2497) Meşnevi

Çün şenīd ezgāv u қоç üstür şigift

Serfürü āverd ü ānrā bergirift

Çünkü o öküzden ve қоçdan deve bu kelāmları dīñledi ve bunlarıñ otı yimek içün irtikāb itdikleri kızbe ta‘accüb eyledi başını aşağı getirdi ve bir demed giyāhı yirden alıp yukarı tıtdı ve anı bunlarıñ muvāhicesinde ekle şürü‘ itdi şigift şınıñ ve kâf-ı ‘Arabîniñ kesriyle ta‘accüb itdi demektir

(2498) Meşnevi

Derhevā berdāşt ān bend-i qasīl

Üştür-i buhtī sebuk bīkāl u kıl

O bend-i giyāhı havāda semiz deve qāl u kılsız ve zaḥmetsiz bunlarıñ muvācehesinde imsāk eyledi ve ekl eyledi qasīl qāfīñ şādīñ kesriyle tāze bitmiş arpaya dirler üstür-i buhtī semiz deve demektir

(2499) Meşnevi

Ki merā ḥod ḥācet-i tāriḥ nīst

K'īn çünīn cismi vü 'ālī gerdenīst

Öyle diyerek yidi ki benim taḥkīk tāriḥ beyān itmege ihtiyācım yokdur zīrā bende buncalayın 'ālī cism ve 'ālī gerden vardır bu ikisi benim ulu olduğuma delālet ider sinnimi beyān itmekle ekābirden ma' dūd olduğuma bu cism ve bu gerden bende iken ihtiyācım yokdur didi

(2500) Meşnevi

Ḥod heme kes dāned ey cān-ı peder

Ki nebāsem ezşümā men ḥurder

Taḥkīk ey bābānīn cānı cümle kimesne bilir ki ben sizden ḡadrde ve şerefde aṣağı degilim siziñ tāriḥiñiz benden muḡaddem olmaḡla benim üzerime 'ālī olamazsınız ululuk kemāl iledir çok yaş yaşamaḡ ile degildir

(2501) Meşnevi

Dāned īnrā her ki aṣḡāb-ı nūḡāst

Ki nihād-ı men füzūnter ezşümāst

Bu kelāmı her kimesne ki aṣḡāb-ı 'uḡūldendir bilir kelām odur ki benim ṡab'ım siziñ ṡab'ınıızdan ziyādedir nūḡā nūnuñ zammıyla nuhyeniñ cem'idir ve nuhye 'aḡl ma' nāsınadır nihād nūnuñ fethiyle ṡab'īata dirler bu maḡāmda 'ilm ve kemāl murād olunur [S-142a]

(2502) Meşnevi

Cümlegān dānend k'īn çarḡ-ı bülend

Hest ṡad çendān ki īn ḡāk-i nijend

Zīrā cümle nās bilirlir ki bu 'ālā olan felek ḡadr ve şerefde ve cesāmetde yüz ol ḡadardır vardır ki bu ḡaḡīr olan kürre-yi zemiñ olmuṡdur ḡāṡılı semādāt arzıñ yüz ḡatı ve ḡadr şerefde andan ulu olduğunı herkes bilir ve bir ferd ṡübhe itmez bunun gibi

benim dahı öküz üzerine ve çoç üzerine şerefim ve fazlım mahfî degildir demek istedi
nijend nûnuñ kesri ve jâ-yı Fârisîniñ fethiyle ħor ve ħaķır ma' nâsınadır

(2503) *Meşnevi*

Kû 'acâyibhâ-yı bâm-ı âsmân

K'û ġarâyibhâ-yı künc-i ħâkdân

Ķandadır saķf-ı âsmânıñ nuķûş-ı 'acîbesi Ķandedir ki kurre-yi arz köşesiniñ [İ-206a]
'Acîbleri ⁴¹⁷[bu ikisiniñ beyninde fark-ı 'azîm vardır ve bir fark da mahfî dahı degildir
bu beyitle üstür kendiyi âsmâna ve gâv ile çoçı kurre-yi zemîne teşbîh eyledi bu
ĥikâyeden maķşûd ba'zı sâlikler tarîķat-ı 'alîden bir mâni' sebebiyle feyzyâb
olamayıp bîbehre Ķalırlar kemâlât-ı insânîden bir behresi yok ki anı meydâna koya ve
anıñla iftiĥâr ide nâĉâr tarîķatda eski olmak ve zamânı Ķadîm olmak ile iftiĥâr ider ve
ben fülân şeyĥe mülâķat itdim ve ĥidmet itdim ve ve fülân şeyĥiñ meclisine ĥâzır
oldum diyerek hezeyân söyler ve erbâb-ı isti' dâddan behredâr olmuş ve feyzyâb olmuş
dervîşleri o dünki tıfl-ı nevzâde maķûlesidir diyerek zem ve Ķadĥ eyler ve kendüyi
Ķadîm olmak ve eski olmak cihetinden o müte' addid dervîşe taķdîm ider Ĥazret-i
Mevlânâ *Ķuddise sırruhu* böyle olan kimesnelerin Ĥaķ yedinde olmadığını ve eskilik
ile iftiĥâr olunmaz olduğunu beyân için bu ĥikâyeyi şebt ve naķl buyurdılar ġalibâ
zann olunur ki 'aşrına da ba'zı dervîşler bizler eskiyiz diyü ta'n itmiş olalar ve
Ĥazret-i Mevlânâyı o dünküdür tarîķatdan ne añlar diyerek Ķadĥ itmişlerdir ve bu
ĥikâyenin naķline bu cihetden sebep olmuşlar murâd-ı şerîfleri kendi a' dâsınıñ vesâ'ir
eskilik da' vâsında olanların Ĥaķ yedlerinde olmadığını Allâh u a' lem bemurâda
beyândır **Güften-i Müselmân ânçi dîd beyâreneş Cühûd u Tersâ ve ĥasret ĥürden-i**
îşân Burası Müselmânın gördüğü rû'yâyı yârânına ki Yehûdî ve Naşrânîdir söylemesi
beyânındadır ve anların dahı Müselmânın rû'yâsına ĥased eylemeklikleri
beyânındadır]⁴¹⁸

(2504) *Meşnevi*

⁴¹⁷ Köşeli parantez içindeki kısım İ nüshasında yoktur.

⁴¹⁸ Köşeli parantez içindeki kısım İ nüshasında yoktur.

Pes Müselmān güft ey yārān-ı men

Pişem āmed Muştafā sultān-ı men

Bundan şoñra mü'min didi ki ey benim yārānım rü'yāmda benim önüme benim şultānım olan zāt-ı şerīf ki Hāzret-i Muḥammed Muştafā *şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem*dir geldi ve zāhir oldu

(2505) Meşnevi

Pes merā güft ān yekī berTūr tāht

BāKelīm-i Hakk u nerd-i 'aşk bāht

Böyle olunca baña didi ki ol birisi ki refīkiniñ Yehūdīdir Kelīmullāh Mūsā *'aleyhi's-selām* ile Cebel-i Tūra segirderek gitdi ve orada maḥabbet-i lu'beti oynadı tāhten koşarak gitmek ve bāhten uyanmak ma' nāsınadır

(2506) Meşnevi

V'ān digerrā 'İsā-yı şāhibkırān

Burd berevc-i çehārem āsmān

O ğayri refīki daḡı şāhib-i vaqt *'İsā 'aleyhi's-selām* felek-i rābi' iñ yüksek maḡalline ilet-di faķat sen böyle kaldıñ

(2507) Meşnevi

Ĥiz ey pesmānde-yi dīde zarar

Bāri ān helvā vü yaḡnirā bühūr

Ķalk ey girü Ķalmış ve ziyān görmüş ümmetim Tūruñ āsmāna şu' ūduñ bedeline bārī o ḡalvāyı ve yaḡnīyi ekl eyle ve sen daḡı bu miķdār bārī müntefi' ol buyurdi ben daḡı işte böyle bir 'acīb rü'yā gördüm didi muķaddem hediye gelmiş olan ta'ām faķat ḡalvā idi şoñradan ihtimāldir ki bir āḡir kimesne daḡı bir şaḡan yaḡnī getirmiş ola

(2508) Meşnevi

Ān hünermendān-ı pürfen rāndend

Nāme-yi iḳbāl ü manşıb ḥāndend

‘İlm ve kemāl ṭolmuş olan hünەرliler kendilerini ileri sürdiler dünyānıñ ‘iḳbālınıñ ve manşıbınıñ defterini oḳudılar ya‘nı devlet buldılar dimekdir fi‘l-vāḳı‘ ehl-i hüneri dünyāda eyler ve çeker ve hünەر dünyāda bekām olmağa sebep olur [S-142b]

(2509) Meşnevi

Ān dü fāzıl ḥod fażl deryāftend

Bāmelā’ik ezhüner derbāftend

O iki fāzıl kendi fażlınıñ şemeresini buldılar kemāllerinden içün meleklerle kendülerini urdılar yāftend bulmaḳ bāftend bā-yı muvaḥḥade ile örmek ma‘nāsınadır

(2510) Meşnevi

Ey selīm-i gūl-i vāpes mānde hīn

Berceh ü ger kāse-yi ḥelvā nişin

Ey cümleden girü ḳalmış sāde dil aḥmaḳ āgāh ol ḳalk ve ḥalvā ṭabaḡınıñ yanına otur

[İ-206a](2511) Meşnevi

Pes begüftendeş ki āngeh tu ḥarīş

Ey ‘aceb ḥurdī tu ḥelvā-yı ḥabīş

Böyle rü’yāsını naḳl idince Yehūdī ve Naşrānī didiler ey kimesne ‘acabā sen aç ve ḥarīş o zamānda ḥalvādan ḥabīşden yidin mi ḥabīş bal ḥalvāsına dirler ḥalvā ile ḥabīş beyninde ‘umūm ve ḥuşuş muṭlaḳ vardır zīrā ḥalvā e‘amdır līkin burada ikisinden murād anlara aḥşām gelmiş olan ḥalvādır

(2512) Meşnevi

Güft çün fermūd ān şāh-ı muṭā‘

Men ki būdem tā kenm z’ān imtinā‘

Mü'min cevabında çünkü o emrine itâ'at olunmuş pâdişâh baña böyle şu halvâyı yi diyü emr buyura ben kim olurum anıñ emrinden i' râz ideyim halvâ degil taş olsa yine yirim didi

(2513) Meşnevi

Tu Cühûd ezemr-i Mûsâ serkeşi

Ger bih'âned derhoşi bânâhoşi

Sen Yehûdî Mûsâ 'aleyhi's-selâmñ emrinden baş çeker misin ve itâ'at itmez misin eger seni Mûsâ 'aleyhi's-selâm bir hoş nesneye da'vet itsin yâhûd bir nâhoş nesneye da'vet itsin elbet itâ'at idersin ben dağı emr-i Resûl-i Kibriyâya itâ'at iderim demek istedi

(2514) Meşnevi

Tu Mesîhî hiç ezemr-i Mesîh

Ser tuvânî tâft derhayr u kabîh

Sen 'İsevî hiç 'İsâ 'aleyhi's-selâmñ emrinden emr-i hüsnde ve emr-i kabîhde başını bükmege kâdir misiñ belki degilsin ben dağı 'adem-i itâ'ate kâdir degilim demek istedi Mesîh 'İsâ 'aleyhi's-selâmñ lakabıdır

(2515) Meşnevi⁴¹⁹

Men zifâhr-ı enbiyâ ser çün keşem

Hurdeem helvâ vü in dem serhoşem

Ben enbiyânıñ mefharı olan zât-ı şerîfñ emrinden nice baş çekerim ve itâ'at itmeyen halvâyı yimişim ve buramda halvânıñ lezzetinden ben serhoşum

(2516) Meşnevi

Pes begüftendeş ki vallah h'âb-ı râst

Tu bedîde-y v'in bih ezşad h'âb-ı mâst

⁴¹⁹“2507,2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513 2514, 2515, 2516, 2517, 2518” numaralı beyitler ve şerhleri İ nüshasında yoktur. S nüshasından alınıp yazılmıştır.

Hâl böyle olunca didiler ki Allāhu Te‘ālāya kâsem ideriz ki bu toğrı ve şahîh rü’yâdır
seniñ gördüğüñ bu rü’yâ bizim h‘âbımızdan a‘lâdır

(2517) Meşnevi

H‘âb-ı tu bîdâriyest ey bû baţar

Ki bebîdârî ‘ayânesteş eşer

Ey feraḥ şâhibi zât seniñ rü’yânî ‘ayn-ı yaqazadır zîrâ uyandıgıñ ânda eşeri zâhirdir
baţar bânîñ ve tânîñ fetḥalarıyla sönmek ma‘nâsınadır

(2518) Meşnevi

Dergüzer ezfaẓl u ezceldî vü fen

Kâr ḥidmet dâred ü ḥulḳ-ı ḥasen

‘İlmden ve kuvvetden ve kemâlim vardır demekden geç dervîşin işini ḥidmet-i ḥulḳ-ı
ḥasen tekmiñ ider

(2519) Meşnevi

Behr-i in âverd mân Yezdân birün

Mâ ḥalaḳtu ‘l-inse illâ ya‘budün

Bunuñ içün ya‘nî ḥidmet içün Allāhu Te‘ālâ Ḥazretleri bizi ‘âlem-i ğaybden bu
‘âleme getirdi zîrâ Qur‘ân-ı ‘azîmde *ve mâ ḥalaḳtu ‘l-cinne velinse illâ liya‘budün*⁴²⁰
buyurmuşdur insândan maḳşad-ı aḳşâ ma‘rifetullâha ba‘de devâm-ı ‘ubûdiyetdir

(2520) Meşnevi

Sâmirrîrâ ân hüner çi sūd kerd

K ‘ân fen ez bâbullaheş merdūd kerd

Sâmirriye o hüner ne fâyide eyledi zîrâ o hüner Allāhu Te‘âlânîñ yanından anı
merdūd eyledi bundan münfehim oldı ki ‘ilmiñ ve kemâliñ fâyidesi yok imiş belki
fâyide iden ancak Allāhu Te‘ālāya tâ‘at ve ḥidmet imiş

⁴²⁰“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zâriyât 51/56)

(2521) *Meşnevi*

Çi keşid ezkimyâ Kârûn bEbîn

Ki fûrû burdeş beka‘r-ı hod zemîn

Ey dervîş Kârûn kimyâ hünerinden ne çekdi gör ve iyü baķ hüner-i kimyâdan hünerden ne çekdi gör iyü baķ hüner-i kimyâdan çekdigi odur ki zemîn anı kendi nihâyetine ilette işte Kârûnuñ a‘zam-ı ma‘fireti olan kimyâdan gördügi menfa‘at zîr-i zemîne hâbiķ olmasındır keşiddeden murâd bu maķâmnda fâyide gördi demekdir

(2522) *Meşnevi*

Bü‘l-Hikem âhîr çi berbest ezhüner

Sernigûn refî û zikûfrân dersaķar

Fi‘l-aşıl Ebü‘l-Hikem künyesiyle mükennâ olan [S-143a] Ebü Cehl hünerden ne fâyide baēladı Ebü Cehliñ hüneri ğâyetde ‘âķil olmasındır hattâ herkes kendi umûrını Ebü Cehl ile meşveret idip kendinden tarîķ-i Hâķķa irşâd ve delâlet ister idi hâl bu iken bu ‘ilminden ve bu ‘aķlından bir cüz’i fâyide şâhibi olamayıp belki dünyâda Bedr Ğazâsında ķatıl olunduķdan sonra âhîretde daēı muħalled-i fi‘n-nâr oldu o küfründen cehennemde başı aşıēı gitte bu şûretde ‘ilminden ve ‘aķlından fâyide görmiş olmadı sen daēı ‘ilm ve hünerine maērûr olup fâyide gördüm zann itmeyesin zîrâ fâyide görmek ‘ilm ve hünerden olmayıp belki ta‘abbuddan olsa gerekdir meşhûrdur ki [İ-206b] Ebü Cehliñ kendisi evlâ Ebü‘l-Hikem idi sonra şâhâbe-yi güzîñ rıdvânallâhu te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘in Ebü Cehl künyesiyle mükennâ eylediler

(2523) *Meşnevi*

Hod hüner ân dān ki dîd âteş ‘ayān

Nî gebi delle ‘alennâri’d-duhān

Taħķîķ hüner anı belki nûr-ı tecellîyi ‘ayān gördi ve kendisi mazhar-ı nûr-ı tecellî-yi İlâhî oldu yoēsa duhān-ı nâra delâlet eyledi lâfını öğrenmek degildir her ne ķadar

‘ulemā eğerden mü’essire istidlālî hüner şaydılsa da şūfīye ‘indine hüner odur ki
Hakkı aşkāre göre nitekim **Eşrefzāde** buyurmuşdur Mısrā’ :

Gözüm her kande kim baksa görünür gözüme Raḥmān

Ve yine **Hazret-i Mısrî** buyurmuşdur Mısrā’ :

Haḡdan ‘ayān bir nesne yok gözsüzlere pinhān imiş

İşte hüner böyle Hakkı ‘ayān görmege dirler

(2524) Meşnevi

Ey delīlet gendeter pīş-i lebīb

Derḡaḡīkat ezdelīl-i ān ṭabīb

Ey kimesne seniñ bu delīlīñ ‘āḡilīñ öñünde ḡaḡīkatde o ṭabībīñ delīlinden ziyāde
koḡmıř olur ṭabībīñ delīlinden murād ḡasteniñ yolu ve necsidir eṭibbā ḡastanīñ yolunı
şışeye vaş idip ve aña naşar idip ‘illetini añlarlar ḡāḡice necse daḡı naşar iderler ve
andan da ‘illetini teferrüs iderler işte ‘ulemānīñ evlāsını Hazret-i Mevlānā *ḡuddise
sırruhu* bu beyit ile necse teşbīḡ itdiler bil ki ṭabībīñ delīlinden ziyāde koḡmuşdur
dimek ile yol ve necsden ziyāde aḡıcıdır diyerek delālet-i ‘aḡliyelerini taḡḡīr-i ‘aḡīm
ile taḡḡīr buyurdılar lebīb ‘āḡil ma‘nāsınadır bu maḡāmda evliyāullāḡ murād olunur

(2525) Meşnevi

Çün delīlet nīst cüz īn ey pūser

Gūḡ mīḡur dergemīzī mīniger

Çünki seniñ delīlīñ ey oḡul bundan ḡayri yoḡdur böyle olunca necāset yi ve böyle baḡ
evliyāullāḡıñ bundan ḡayri delīlleri olmaḡla anlar bu taḡḡīrden ḡāric olmış olurlar zīrā
anlar da müřāḡede-yi ‘ayāniye vardır līkin ‘ulemā-yi zāḡirde bundan başka delīl
olmamaḡla cümlesi *gūḡ mīḡur dergemīzī mīniger* taḡḡīrinde dāḡildirler bu beytiñ
fevḡinde ‘ulemā-yı zāḡiri zem ḡadḡı ve ṭa‘n olmaz zīrā gūḡ mīḡur kelāmı ziyāde
ḡaḡāret yoḡdur ḡemīz yola ve necse ta‘bīr olunur ve luḡatlarda kāfīñ zammı ve mīmīñ

kesriyle zabt olunmuştur bu taḥḳīrden sonra yine bir taḥḳīr-i āḥir murād idip buyururlar ki

(2526) *Meşnevi*

Ey delīl-i tu mişāl-i ān ‘aşā

Derkefet delle ‘alā‘aybi’l-‘amā

Ey kimesnen seniñ delīlīñ o ‘aşānīñ nazīri ve emşāli gibidir ki körūñ elinde körūñ ‘aybına delālet eyledi fi’l-vāḳī‘ bir kimesneniñ elinde ‘aşā olsa a‘mā olduğına delālet ider bir kimesne daḥı böyle eşerden mü‘eşşire istidlāl heves iderse anıñ daḥı [İ-207a] kör olduğına o ḥālī delālet ider ve ‘aybı zāhir olur

(2527) *Meşnevi*

Ġulgul u ṭāḳ u ṭurum u ġirūdār

Ki nemībīnem merā ma‘zūr dār

‘Ulūm-ı zāhireniñ feryād ve fiğānını ve revnaḳ u leṭāfetini ve ceng u cidālini ben görmem beni ma‘zūr ṭur var cümlesi seniñ olsun benim ‘indimde maḳbūl bir şey’ degildir fi’l-vāḳī‘ Ḥāzret-i Mevlānānıñ *ḳuddise sırruhu* ‘indinde maḳbūl olaydı ve revnaḳ ve leṭāfeti bulaydı tedrisini terk buyurmazlar idi çünki cümlesini terk itdiler fehm olundu ki ‘ind-i şeriflerinde ḳadri yok imiş ṭāḳ u ṭurumdan murād ziynet ve revnaḳ dimekdir **Münādī kerd-i Seyyid Melik-i Tirmid ki her ki der se yā çehār rüz beSemerḳand reved befülān-ı mühim** Burası Tirmid şehriniñ mülki Seyyid Şāhıñ nidā olunmuş eylemesidir öyle diyerek ki her kimesne üç günde yāḥūd dört günde fülān mühim olan maşlaḥat ve kārımız için Semerḳand şehrine gider ve gelir ve o kārden bize ḥaber getir [S-143b] **ḥil‘at u esb ü ġulām u kenīzek ü çendīn zer dihem** aña ḥil‘at ve at ve köle ve cāriye ve daḥı şu miḳdār altun viririm diyü böyle Seyyid Şāha nidā itdirdi ḥāşılı şāh seriū’s-seyr bir ulāḳ istedi demek olur **şenīden-i Delḳak ḥaber-i ĩn münādī derdih** ve daḥı Seyyid Şāhıñ nedīmi ve Delḳakıñ bu nidā olunmuş olan ḥaberi köyde işitmesi beyānındadır **ve āmeden bāulaḳ nezd-i şāh ki bārī men netuvānem reften ānçā ve ĩn kār-ı men nīst** ve daḥı Delḳakıñ köyden Tātār ile sür‘at

idip şāhıñ ‘indine gelmesi beyānındadır öyle diyerek ki hele ben üç günde Semerķanda gitmege ķādir olamam ve bu iş benim işim degildir nedīmiñ maķşūdı şāhı güldürmek ve eglendirmektir ve leṭāfet baḡş olmaķdır ve līkin a‘dāsı fırsat bulup pādişāha ġamz itmekle biṭāreyi ḡabs koydurdılar

(2528) Meṣnevi

Seyyid-i Tirmid ki ānṇā şāh būd

Maşhara-yı ū Delķak-ı dilḡāh būd

Tirmidiñ seyyid ki orada pādişāh idi anıñ nedīmi ve egleñcesi āġāh ve ‘āķil Delķak idi

(2529) Meṣnevi

Dāşt kārī derSemerķand-ı ū mūhim

Cüst ulāķi tā şeved ān müstetim

Seyyid Şāh Semerķand şehrinde bir elzem iş ṭutdı bir Tātār tīz istedi ki ‘acele ile Semerķanda üç yāḡūd dōrt günde vara ve gele ve o işi ġöre ve tekmīl idici ola müstetim istifāl bābından ism-i fā‘il-i muzā‘afdır tamām idici ve tekmīl kılcı dimekdir

(2530) Meṣnevi

Zed münādī her ki ender penc rūz

Āredem z’ānṇā ḡaber bidhem kūnūz

Ṭaraf-ı pādişāhīden münādī nidā urdı ki her kimesne ki beş günde şu işden baña Semerķandıñ ḡaber getirir ben daḡı aña ḡazīneler viririm ya‘nī çok ikrām iderim dimekdir

(2531) Meṣnevi

Delķak ender diḡ bud u ānrā şenīd

Berñest ū tā beTirmid mīdevīd

Delçak bu nidā vaqtinde köyde idi [İ-207b] ve bu nidānıñ me'ālını işitdi bir esb-i kavi üzerine oturdı ve Tirmid şehrine dek koşdı

(2532) Meşnevi

Merkebi dü ender 'ân reh şud saķat

Ez devāniden feresrā z 'ân nemať

Bir iki at o yolda lağv oldı ve zāyi^ç gitdi atı bu uslūbdan Delçakıñ koşdurmasından içün saķat sınıñ ve kâfıñ fetħalarıyla zāyi^ç ve telef olan şey'e dirler nemať nūnuñ ve mimiñ fetħalarıyla uslūb ve tarz dimekdir

(2533) Meşnevi

Pesbedivān derdevīd ezgerd-i rāh

Vakt-i nāhengām reh cüst u şāh

Ba^ç de Delçak yol tozından divāne koşdı ya^çnı tozını silkmeden geldi ve diķķatsiz vaķtde huzūr-ı şāhdan⁴²¹ yol istedi

(2534) Meşnevi

Fücfüci dercümle-yi divān fütād

Şüreşi dervehm-i ān sulţān fütād

Delçakıñ böyle şitāb ile köyden gelip ve huzūr-ı pādışāhiye yol tozu ile duħūle ruķşat istemesinden ehl-i divānenin cümlesiniñ beynlerinde bir hādise-yi kerīhe vardır diyü fısıldı peydā oldı ve yine o sulţānıñ kuvve-yi vāhimesine bir ihtilāl ve perişānlık hādise vardır havfıyla vāķi^ç oldı

(2535) Meşnevi

Hāş u 'ām-ı şehrrā dil şud zidest

Tā çi teşviş ü belā hādīs şudest

⁴²¹ huzūr-ı şāhdan S : huzūr-ı şāha duħūlden İ

Şehr halkının hâşîñ ve ‘âmiñ havflarından gönülleri ellerinden gitdi ‘acabâ ne ihtilâl
ve ne ‘azîm belâ vukû‘ bulmuşdur diyü

(2536) *Meşnevi*

Yâ ‘adüvv-i kâhiri derkaşd-ı mâst

Yâ belâ-yı mühlikî ezgayb hâst

Bu Delkakiñ bu hâlimden zâhir olan budur ki yâ bir gâlib-i düşmen bizim kaçdımızda
oldığı hâlde bize gelir yâhūd bir mühlik belâ-yı âsmānî ‘âlem-i gaybden bizim
üzerimize kalkdı ve dikilmekdedir

(2537) *Meşnevi*

Ki zidiñ Delkak beseyrân-ı dürüş

Çend esb-i tâzi ender râh küşt

Zirâ o Delkak köyden galîz ve serî‘ hareket eyledi birkaç ‘Arab atı yolda sür‘at
sebebiyle öldürdü bu delâlet ider ki pâdişâha bir hâdişeniñ haberini getirdi eger böyle
olmasa âheste gelir idi diyerek bir hâdişe-yi ‘azîmeniñ vucûdına istidlâl eylediler
seyrân fi‘lân vezninde maşdardır yürimek ma‘nâsındır

(2538) *Meşnevi*

Cem‘ geşte berserây-ı şâh halk

Tâ çirâ âmed çünîn iştâb Delk

Nâs o şâhiñ başına hâdişeyi añlayalım diyü cem‘ oldılar ‘acabâ altun Delk buncalayın
‘acele ile geldi Delk burada Delkakdan muhaffefdir yine murâd o nedîmdir başkası
degildir [S-144a]

(2539) *Meşnevi*

Ezşitâb-ı ü vü fuş-ı ictihâd

Gulğul u teşviş derTirmid fütâd

O Delḳakıñ ‘acelesinden ve anıñ sa‘y ve ğayretiniñ ziyādeliginden Tirmid şehrinde feryād ve ihtilāl vāḳı‘ oldu fuḥş fānıñ ve ḥānıñ zammeleriyle ziyādelik ma‘ nāsınadır

(2540) Meşnevi

Ān yekī dü dest [İ-208a] berzānū zenān

V’ān yekī ezvehm vāveylākūnān

Tirmid şehriniñ ehliniñ birisi iki elini dizi üzerine urucıdır ve daḥı ğayrisi ḥavfından feryād ve fiğān idicidir

(2541) Meşnevi

Eznefir ü fitne vü ḥavf-ı nekāl

Her dilī refte beşad gūne ḥayāl

Fesāddan ve fitneden ‘uḳūbet-i ḥavfından her bir gönül yüz ḥayāl maḥallesine gitmişdir ḥaşılı herkesiñ ḳalbi eyā ne ola diyü gūnāgūn taḥayyülāt-ı fāsıde eylemişdir demekdir nefir daḥı bu maḳāmda fitne ma‘ nāsınadır nekāl nūnuñ fetḫalarıyla ‘azāba zaḥmete dirler

(2542) Meşnevi

Herkesi fālīhemī zed ezḳıyās

Tā ḳi āteş ūftād ender pelās

Her kimesne ki kendi taḥmīninden Delḳakıñ ḥāline bir fāl ider urur idi ya‘ nī taḥayyül ider idi ‘acabā bizim köhne libāsımıza ne āteş-i bālā düşmiş ola

(2543) Meşnevi

Rāh cüst u rāh dādeş şāh zūd

Çün zemīn būsīd güfteş hey ḳi būd

Pādişāhıñ ḥuzūrına Delḳak duḥūl içün yol istedi pādişāh daḥı aña tiz gelsin didi ḳünki ḥuzūrına dāḥil oldu ve yiri öpdı şāh aña didi ki ey kimesne ne emr-i ‘azīm vardır ki böyle ‘acele ile esbi telef iderek köyden gelmişsiñ

(2544) Meşnevi

Her ki mîpursîd hâlî z 'ân türüş

Dest berleb mînihâd ü ki hamuş

Her kimesne ki o ekşi yüzlüden bir haber şorar idi Delkâk dahı elini lebine kor idi ki sükût eyle haber şorma böyle itmesi dahı masharalıktan ve halkı telâşa düşürmekden içün idi

(2545) Meşnevi

Vehm mîefzûd z 'în ferheng-i ü

Cümle derteşvîş geşte deng-i ü

Bu şûretde bunuñ şan'atından herkesiñ vehmi tîz ider idi cümle nâs bunuñ perişânlık virmesinde anıñ hayrânı oldu

(2546) Meşnevi

Kerd işâret Delk ey şâh-ı kerem

Yek demî bugzâr tâ men demzenem

Pâdişâh Delkâka ey kimesne ne vardır söyle diyince Delkâk işâret itdi ki ey kerem sultânı birez mühlet vir hattâ nefes alayım andan soñra söyleyeyim

(2547) Meşnevi

Tâ ki bâz âyed bemen 'aqlen demî

Ki fütâdem der'acâyib 'âlemî

Hattâ 'aqlım bir dem girü gelsin zirâ bir 'acâyib 'âleme düşdüm şimdi söyleyecek hâlim yokdur didi

(2548) Meşnevi

Ba' d-ı yek sâ'at ki şâh ezvehm ü zan

Telh geşteş hem gülü vü hem dehen

Bir sâ'atden şoñra vehm ü zannından pâdişâhıñ hem boğazı ve hem ağzı acı oldu ve şabra kudreti kalmadı

(2549) Meşnevi

Ki nedîde bûd Delçakrâ çünîn

Ki ez 'û hoşter nebûdeş hemnişîn

Zîrâ şâh Delçakı buncalayın görmemiş idi zîrâ bundan şâhıñ hoş ve laîf nedimi yok idi Delçakıñ böyle itmesi dañı şâhı ziyâde güldürmek içün idi

(2550) Meşnevi

Dâyimâ dastân u lâğ efzâştî

Şâhrâ ü şâd u handân dâştî

Dâyimâ pâdişâh hikâye ve laîfe [I-208b] naql ider idi şâhı nedîm mesrûr ve handân tutar idi

(2551) Meşnevi

Ân çünân handânş kerdî dernişest

Ki giriftî şeh şikem râ bād dest

Oturur iken şâhı öyle gülüci eyler idi ki pâdişâh iki eliyle karnını tutar idi anı dâyimâ handân itdiginden beşâşetli görür idi bu cihetden böyle kişi aşlâ görmemiş idi

(2552) Meşnevi

Ki zizûr-ı hande hûy kerdî teneş

Rû derüftâdî zihande kerdeneş

Zîrâ handeniñ zûrından cesedi ter döker idi ve dañı handeden yüzi üzerine düşer idi işte böyle bir nedîm-i muḍḥik idi ve cihân aşlâ kaydı degil idi böyle âdemi bu hâlde görince vehmi tezâyüd itdi ki bir hâdişe elbet vardır ve bu hâl tehî degildir didi

(2553) Meşnevi

Bâz imrûz in çünîn zerd ü tûrûş

Dest berleb mîzened k'ey şeh hamuş

Girü bugün buncalayın şarı ve ekşi yüzlü melek anı gördi ve dağı elini leb üzerine sükût eyle diyerek  or idi

(2554) Meşnevi

Vehm dervehm ü hayâl ender hayâl

Ŗâhrâ tâ hod  i âyed eznekâl

Vehm vehm i inde ve hayâl hayâl i inde pâdişâha geldi ‘acabâ bizim başımıza ne ‘acib belâ gelecektir didi nekâl feth-i n n ile ‘azâba dirler [S-144b]

(2555) Meşnevi

Ki dil-i şeh bâĝam u perhîz b d

Z'ân ki H arzems h bes h nrîz b d

Z r  pâdiŝ h n  albi ĝam ile idi ve h zer  zerine idi z r  H arzems h  ok z lim idi ve  ok ŝ hlari t tm ŝ ve  ld rm ŝ idi bu cihetden d yim  Seyyid Ŗ h h vf ider idi ki bize de bir ziy ni olmaya ve şerri do unmaya   nki  albinde bu end ŝe var idi ned mi bu h lde g rd kde vesvese itdi ki H arzems h t rafından bir h diŝe mi iŝitmiŝdir ve ill  b yle ‘acele ile k yden gelinmez idi diyerek  ok tel ŝ ve end ŝe eyledi ve ‘a lı başından z yi‘ oldu

(2556) Meşnevi

Pes ŝeh n-   n t rafr  k ŝte b d

Y  be  le y  bes  t t  n ‘an d

O  ok pâdiŝ hlar n  o H arzems h y  h le ile y h d  ahr ve ĝalebe ile  ld rm ŝ idi bu e lden Seyyid Ŗ h ĝ yetle h vf ider idi  albine geldi ki bize bir  aŝdı mı vardır bin ber n h vf ve h ŝyete t bi‘ oldu nitekim buyururlar

(2557) Meşnevi

 n şeh-i Tirmid ez'  dervehm b d

V'ezfen-i Delḳak ḥod īn vehmeṣ füzūd

Bu Tirmid ṣāhı o ḥünrīz ṣāhdan vehmde idi ve ḳorḳar idi nedīmiñ bu vech ile ṣan' atından Seyyid Ṣāhıñ vehmi artdı

(2558) Meṣnevi

Güft zūter bâzgū tā ḥāl ḳıst

İnḳünīn āṣūb u ṣūr-ı tu zikīst

Seyyid Ṣāh didi ki ziyāde tız söyle ḥattā ḥāl nedir bileyim buncalayın fitne ve seniñ perişānlıḡıñ kimdendir bunları bize söyle

(2559) Meṣnevi

Güft men derdih ṣenīdem ān ki ṣāh

Zed münādī berser-i her ṣāhrāh [İ-209a]

Delḳak didi ki ben anı köyde işitdim ki pādīṣāh münādī nidā itdirdi her bir ulu yol üzre beyit-i ātiye merhūndur

(2560) Meṣnevi

Ki kesī ḥāhem ki tā zed derse rūz

Tā Semerḳand u dihem ūrā kūnūz

Bir kimesne isterdim ki ḳoṣa ve tāzī ola ve daḡı üç günde Semerḳanda dek gide ben daḡı aña muḳābelesinde ḳoḳ māl viririm

(2561) Meṣnevi

Genchā bedhem verā ender 'ivaz

Ḳün ṣeved ḥāṣıl ziṣeyḡāmeṣ ḡaraḳ

Aña 'ivazında māl-ı keṣir viririm ḳünki ḡaraḳ anıñ peygamberinden ḥāṣıl olur ḡaraḳından murād o işden bir ḡaber almaḳdır

(2562) Meṣnevi

Men ṣitābīdem ber-i tu behr-i ān

Tâ begüyem ki nedārem ān tūvān

Ben ‘acele itdim seniñ yanına andan içün ki saña söyleyeyim ben üç günde
Semerkand gibi belde-yi ba‘ideye gitmege taķāt tutmam sebep-i sür‘at budur didi

(2563) Meşnevi

İnçünin çüsti neyāyed ezçū men

Bāri in ümmidrā bermen meten

Buncalayın tizlik benim gibiniñ elinden gelmez hele bu ümīdi benim üzerime tokuma
Delķak bu işi görür zann itme ten emr-i hāzırdır toku ma‘nāsınadır muzāri‘i teneddir
ve mīm ‘alāmet nehyi olmağla meten tokuma demek olur

(2564) Meşnevi

Güft şeh la‘net ber’in zūdīt bād

Ki dü şad teşviş derşehr ūftād

Pādişāh didi ki la‘net olsun seniñ bu tizliğine laṭife vaķtı midir zīrā iki yüz perişānlık
düşdi yāḥūd güftün fā‘ili taḥtında olup melike rāci‘ olur ve şeh kelimesi daḥı şınıñ
zammıyla tūf saña demek ola

(2565) Meşnevi

Ezberāy-ı in kadr ey ḥāmriş

Āteş efkendi der’in merc ü ḥaşı

Yine melik didi ki bu miķdār laṭife içün ey aḥmak bu kırya ve bizim etimize āteş
bırakdın ve ḥalkı ayağa eyā nedir diyü kıldırdın bu lāyık degildir kıruya ve ota āteş
bırakmak bize zarar itdiñ demekden kināyedir ḥamriş şaķālı çek dimekdir aḥmak
dimege ıştılāḥ olunmuşdur bundan şoñra Seyyid Şāhın lisānından münāsebetle
meşāyiḥ-i müzevviriniñ aḥvālını beyāna şürū‘ idip buyururlar

(2566) Meşnevi

Hemçü in ḥāmān-ı bāṭabl u ‘alem

Ki ulaḳānīm derfaḳr u ‘adem

Seniñ ḥālīñ ‘ayniyle bu ṭabl ve ‘alem ile olan ḥām-ı müzevvir şeyhleriñ ḥālī gididir ki anlar biz faḳr ve yoḳluḳ yolunda Tātārlarız dirler ve bu yolda çok segirdiriz dirler ṭabl u ‘alemden murād ḥaḳīḳati üzerine murād olunsa olur zīrā meşāyiḥiñ ḳudūmi ve ‘alemi olur simā ki müzevvirleriñ ṭabl u ‘alemi daḥı büyük ve ziyāde olur beyit-i ātiye merhūndur

(2567) Meşnevi

Lāf-ı şeyḥī dercihān endāḥte

Ḥīṣtenrā Bāyezīdī sāḥte

Şeyhlik lāfını cihāna itmiş ve kendüyi Bāyezīd Beştāmī sīret göstermiş ḥalbuki cümlesi yalandır

(2568) Meşnevi

Hem ziḥod sālīk [İ-209b] şude vāşıl şude

Maḥfili vākerde derda‘vetkede

Daḥı kendi kendiye sālīk olmuş ve Mevlāya vāşıl olmuş geçinir ki yalandır ve daḥı da‘vā evinde merdüm diyerek şeyhlik ve irşād meclisi açmış bu daḥı yalandır işte sen beyhūde gölgede türrehāt söylemekde ve aşlı yoḳ yire cihāna velvele şalmaḳda şu müzevvir şeyhlere beñzersiñ didi [S-145a]

(2569) Meşnevi

Ḥāne-yi dāmād pürāşūb u şer

Ḳavm-i duḥterrā nebūde z’īn ḥaber

Yine Seyyid Şāh nedīmine dir ki bu meşāyiḥ-i müzevviriniñ cihāna ḡulḡule-yi ilḳası aña beñzer ki ḥodbeḥod olan dāmādıñ ḥānesi ḡulḡule ve perīşānlıḳ ile dāmād oluyoruz ve düḡünümüz vardır diyü ṭolmuş ve dāyimā ḥāzır olmaḳda esbāb-ı velīmeyi teḥiye itmekde līkin duḥter ḳavminiñ aşlā bu düḡünden ḥaberi yoḳ bunlar kendü kendüye dāmād olmuş bu ḥālīñ vuḳū‘ı çoḳdur bir büyük bir kimesneniñ meşelā bir

kerîmesi olur esâfilden birisi aña dâmâd olmaklığı kendi hâtırına qorur ve tecelliyât-ı bâtıla ile bayâğı hâzırlanmağa başlar eger eşnâ-yı râhda o zât teşâdüf itmekle bir selâm virmiş olsa işte kızını ve kerîmesini baña virecek selâm virdi ve baña şöyle baqdı diyerek oña ve buña söyler müderrisinden bir kimesnedir idi Şeyh'ül-islâm **Mekkî Efendi** mülâzemet günlerinde fuqarâdandır diyü cebr-i hâtrı için bu iltifât ider imiş ve bir gün bir benefş ü cübbe 'entari dahı virmiş bu Mecnûn dahı kerîmesini baña virecek bu iltifâtın hikmeti budur diyü hülyâ-ı fâsideye zâhib olup râst geldigine Şeyh'ül-islâm Efendi kerîmesini baña virecek ve ben dahı alacağım ve efendiye dâmâd olacağım diyü söylemiş hattâ miyân-ı nâsda Mekkî dâmâdı diyü şöhrat bulmuş idi meşâyih-i müzevvirini hodgehod dâmâda teşbihde vech-i şebah oldur ki kavm-i duhterîñ bu dâmâddan nice haberi yok ise duhterîñ kavminden bu dâmâda nice iltifât olunmaz ise Allâhu Te'âlânın Cenâb-ı ma'nevisinden dahı meşâyih-i müzevvirine iltifât olındığı yokdur ne bir melek ile ve ne bir ilhâm ile ve ne fahr-i 'âlemi müşâhede ile

(2570) Meşnevi

Velvele ki kâr nîmî râst şud

Şarhâyî ki zisûy-ı mâst şud

Hodgehod dâmâd velvele bırakmış ki yarım iş bütün şahîh oldı ya'nî evvelden bu dâmâdlığın nîmden şöbeti olmuş idi şimdi karar virilip dâmâd olmak taħakkuk itdi ve dahı şol şartlar ki bizim tarafımızdan olması maṭlûbumuz idi ya'nî ben siziñ kızınızı alırım şöyle olur ise böyle olur ise dir idim anlara dahı râzî oldılar ve emr ve fermân seniñdir didiler de biz dahı qabûl itdik [İ-210a] diyerek nâsa böyle mefâhire ider halbuki bunların birisiniñ aşlı ve fer'î yokdur işte meşâyih-i müzevvirin bundan ziyâde hezeyân söylerler ve çoğını ben de işitdim *hazelehum Allâhu Te'âlâ*

(2571) Meşnevi

Hânehârâ rûftîm ârâstîm

Z'in heves sermest ü hoş berhâstîm

Evlerimizi süpürdük ve hâzır olduk ve tezyî in itdik bu hevesden sermest ve hoş olarak
kalkdık ve düğüne da' vete âmâde olduk dir bârî mışrâ' -1 şânîyi söyleme zîrâ beyit-i
sâbıkâ mütenâkış olur

(2572) Meşnevi

Z'ân taraf âmed yekî peygâm nî

Mürği âmed in taraf z'ân bâm nî

Ḳavm-i duhter tarafından gelmiş dāmād tarafından bir haber yok belki dāmād tarafına
ḳavm-i duhteriñ tarafından kuş uçmış ve dinlemiş ola bu daḥı yokdur bunuñ gibi
meşâyih-i müzevviriñ Cenāb-ı Hüdādan gelmiş bir haber yokdur belki Hüdā
cānibinden uçmış bir kuş daḥı yokdur hāl böyle iken bunlar yine da' vā-yı velāyet ve
kerāmet eylerler demek olur

(2573) Meşnevi

Z'in risālāt-ı mezîd ender mezîd

Yek cevābî z'ân havālītān resîd

Eger meşâyih ehli telbîse dinir ise ki bu siziñ ziyāde içünde ziyāde olan
velāyetiñizden içün bu şūrā itdigiñiz da' vā-yı kerāmetiñizden içün ol taraflardan ya' nî
Cenāb-ı ma' nevî-yi İlāhiden size bir haber var mı Allāhu Te'ālā size benim velî
ḳulumdur didi mi dinirse beyit-i âtiye merhūndur

(2574) Meşnevi

Nî velîkin yâr-ı mâ z'in âgehest

Z'ân ki ezdil sūy-ı dil lâbüdd rehest

Anlar daḥı cevābında dirler ki yokdur bir haber ve lîkin yâr bizim bu itdigimiz işleri
bilir ve bu miḳdār kifāyet ider zîrâ ḳalbden ḳalbe elbet yol vardır biz anı severiz o
daḥı bizi sever

(2575) Meşnevi

Pes ez'ân yârî ki ümmîd-i şümāst

Ezcevāb-ı nāme reh ḥālī çirāst

Çünkü o yār sizi sever böyle olunca o yārdan ki siziñ ümīdīñiz vardır cevāb-ı nāmeden yol altun ḥālīdir ve peydir pey o yārdan altun size taḥarrīrāt ve nāmeler gelmez eger sizi seveydi elbet size dāyim peygāmi gelir idi dinse aña daḥı bunuñ emşāli bir hezeyān söyler demek olur [S-145b]

(2576) Meşnevi

Şad nişānest ezsirār u ezcihār

Līk bes kun perde z 'īn der bermedār

Evliyānıñ velāyetine ve Ḥaḳḳıñ maḥbūbı olduğına gizlülerden ve āşkārelerden yüz ‘alāmet vardır bunlar her ne kadar nişānı inkār iderler ise de bunlarda yok ise de zīrā nişānsız velī olmaz velāyetine nişān şartdır līkin sen bu kelāmı yitişir eyle ve bunlarıñ perde-yi nāmūsını yukarı kaldırma ve rezīl itme varsın bunlar da bu ‘ālemde te‘ ayyeş itsinler demek olur

(2577) Meşnevi

Bāz rev tā kışsa-yı ān Delḳ-i gūl

Ki belā berḥ 'īş āverd ezfuḏūl

Girü git o aḥmak Delḳakıñ ḥikāyesine ve anı naḳl eyle ve tamām eyle öyle aḥmak Delḳakıñ ki cehlinden belāyı şāhı [İ-210b] güldüreyim dirken kendi üzerine eyledi fuḏūl fānıñ ve dādıñ zammeleriyle cehl ve ḥamāḳate dirler

(2578) Meşnevi

Pes vezīreş güft ey Ḥaḳrā sūtun

Bişnev ezbande-yi kemīne yek sūḥun

Bundan soñra Seyyid Şāhıñ vezīri şāha didi ki ey Ḥaḳḳıñ ‘imādı bu bende-yi kemīnden luṭf idip biz söz diñle Ḥaḳrā sūtun ta‘ bīri şundan içündür ki pādīşāhlar ḥaḳ nesneye vucūd bulsun içün i‘āne iderler bu şüretde Ḥaḳḳıñ müstenidi olurlar sūtun hemzeniñ zammı ve sīnıñ sūkūnıyla ve vāv ile ve yine hemzesiz olarak vāv sūtun

kelimesi ve yine hemze ile vāvsız sütün kelimesi ve yine hemzesiz ve vāvsız sütün kelimesi dördü dahı cāyız olarak direk ma‘ nāsınadır

(2579) Meşnevi

Delḳak ezdiḥ behr-i kāri āmedest

Re 'y-i ū gešt ū peşimāneş şudest

Vezir dir ki Delḳak köyden bir iş için geldi ve gelmesi tehî degildir lîkin o işden re 'yi tahavvül itdi ve aña peşimānlık olmuştur şimdi böyle hîle ider ve masharalığa tebdil ider elbet bir hâdişe vardır tehî degildir didi

(2580) Meşnevi

Z'āb u rūḡan köhnerā nev mîkuned

Ū bemaşḥar key birünşev mîkuned

Zirā Delḳak hîleden köhneyi cedid eyler ve cedid gibi gösterir ve böyle udhûke ile o gördüğü işden ve bildiği şey'den kendini bizim elimizden kaçan taşra eyler belki idemez zirā bizi aldamāğa qādir degildir her ne kadar āhiri aldadır ise de biz anıñ ne ḥayāl ve ne mekkār olduğunu biliriz didi āb u rūḡan hîleye ıstılāḥ olmuştur

(2581) Meşnevi

Ġamedrā benümūd ū pinhān kerd tiġ

Bāyed efşerden mer ū rāyi dirîġ

Bu ḥāramzāde bize kını gösterdi ve saygı pinhān eyledi ya' nî hîle eyledi demekdir bu cihetden zindāna gönderip buña bir iyice ezîyet itmek lâzımdır tā ki ḥaḳîḳat-i ḥāl ne ise söyleye ve illā söylemez didi ġālibā veziriñ muḳaddemden kini var idi āhir intikāma fırsat vakti gelmekle intikām yolına gitdi ġımd ġaynıñ ve mîmiñ kesreleriyle bıçaq kınına dirler

(2582) Meşnevi

Püsterā yā cevzrā tā neşkeni

Nî nümāyed dil ne bidhed revḡanî

Fıstığı yâhûd cevizi kırmayasın ne içünü gösterir ne bir yağ virir

(2583) Meşnevi

Meşnev in def-i vi vü ferheng-i ü

Derniger derirti‘âş u reng-i ü

Delçak aşlı yok def ini ve anın hileli şan atını dinleme hele şahım şunuñ ditremesine ve yüzünün rengine nazar buyur hilesi vechinden nümâyandır didi

(2584) Meşnevi

Güft Haḡ sîmāhum fîvechihim

Z’ân ki ḡammāzest sîmā vü münim

Cenâb-ı Haḡ Kur’ân-ı Kerîmde *sîmāhum fîvucūhîhim*⁴²² buyurdu ya‘nî iyilikleri eşer-i secdeden vechlerinden nümâyandır ve vechleri takvâlarına delâlet ider zîrâ sîmâ insânın hâline ḡammâzdır nemîme [İ-211a] idicidir buyurdu münim mîmîñ zammı ve nûnuñ kesriyle ve mîm-i müşeddede ile ef‘âl bâbından ism-i fâ‘ildir koḡucı ve nifâḡ idici ma‘nâsındır bu âyet-i kerîme Sûre-yi Fetihde aşḡâb-ı kirâm rıdvânallâhu te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘in hakkında nâzil olmuştur

(2585) Meşnevi

În mu‘âyen hest zıdd-ı ân haber

Ki beşer bisrişte âmed in beşer

Bu âşkâre görünen Delçakdan virdiḡi haberin zıddıdır görmez misin vechini bu beşer şerr ile yoḡrulmuş gelmiştir ve sū’-yi hâl vechinden zuhrdür simâ ki böyle hilekâr ve ḡarâmezâdedir evvelki beşer bâsı zâ’id olarak ḡayrın muḡâbilidir ikinci beşer bâsı kelimededen olarak insân dimekdir bisrişte yoḡrulmuş ve tahmîr olunmuş dimekdir [S-146a]

(2586) Meşnevi

⁴²²“Onları nişanları yüzlerindeki...” (Fetih 48/29)

Güft Delkak bâfigân u bâhurûş

Şâhibâ derhûn-ı in miskîn mekûş

Delkak feryâd ve cûş iderek didi ki ey vezîr bu faķîriñ kanını dökmege sa‘y itme zîrâ bir madde yokdur ve didigim şaķihdir murâdım şaķıñ gülmesi ve eglenmesi idi şaķib bu maķâmda vezîr ma‘nâsınadır

(2587) Meşnevi

Pes gümân u vehm âyed derzamîr

K’ân nebâşed haķķ u şadık ey emîr

Çok zann ve vehm kalbe gelir ey emîr o Haķ ve şadık olmaz nitekim Qur’ân-ı Kerîmde *inne ba‘da’z-zanni işmun*⁴²³ ya‘nî ba‘zı kimesneleriñ zannı haķ olmamağla günâh ve işm olur buyrulmuşdur emîrden murâd beyit-i evvelde olan şaķib ola yâhûd pâdişâh ola bu şûretde beyit-i evvel vezîr idi andan soñra pâdişâha ilticâ itmiş olur

(2588) Meşnevi

İnne ba‘ze’z-zanni işmest ey emîr

Nîst istem râst haşşe berfaķîr

Ey vezîr ba‘zınıñ zannı yirinde olmamağla günâhdır diyü Qur’ân-ı Kerîmde Cenâb-ı Haķ böyle buyurdu böyle olunca sū’-i zann ile şu iş şöyledir diyerek bir ferde zulm toğru degildir bâhuşûs bu faķîr üzerine ki pâdişâhıñ muşâhibi olmuşum ve nân-ı ni‘metine müsteğrakım ve hademe-yi sultânım hîç benim gibi bende-yi kadîm pâdişâha hıyânet ider mi eger bir şey’i mekrûh bilsem ve şaķıñ haķķına bir muzırr haber mesmû‘um olsa yâhûd görsem söylerim ve öyle nesneyi şaķlamağ şaķımıza hıyânetdir diyü lîkin öyle bir şey’ yokdur mücerred murâdım pâdişâhımızı güldürmek ve nedîmlik itmek gibi şeye idi fi’l-vâķi‘ murâdı bu idi lîkin iş buraya vardı şimden soñra çâresi zindâna gitmedir

(2589) Meşnevi

⁴²³“Kuşkusuz zannın bir kısmı günahdır.” (Hucurat 49/12)

Şeh negîred ân ki mîrencânedêş

Ezçi gîrd ân ki mîhandânedêş

Yine Delkâk zârafetle kendüyi bu varıdan kurtarmak için dir ki şâh kendüyi içünden düşmenini aḥz idip zindâna koymaz ol kimesne ki nedîmdir ve şâhıñ dostudur ve anı dâyim güldürür anı neden aḥz ider ve ezîyet için zindâna gönderir belki ey vezîr bunı aşlâ revâ görmez bu mudâhene dahı müfid [İ-211b] olmadı

(2590) Meşnevi

Güft-i şâhib piş-i şeh câgîr şud

Kâşif-i in mekr v 'in tezvîr şud

Belki vezîriñ kelâmı pâdişâhıñ önünde mekân tutıcı ve rûḥ bulucı oldu bu cihetden mekriñ ve bu tezvîriñ keşf idicisi oldu binâ'en aleyh

(2591) Meşnevi

Güft Delkâkrâ suy-ı zindân berîd

Câblûs zerḳ-i urâ mengerîd

Pâdişâh didi ki Delkâk zindân tarafına iletîñiz anıñ temelluḳı riyâsını az alıñız ya'nî hiç almayıñız dimekdir

(2592) Meşnevi

Mîzenîdeş çün dühül işkem tehi

Tâ dühülvâr ü dihed mân âgehi

Anı ḳarnı boş tâvul gibi döğünüz hattâ tâvul gibi bize haberdârlıḳ virsiñ zîrâ taḅlî çomâḳ ile döğmedikçe şadâ ve haber virmez Delkâk dahı zindânda darb olmadıḳça şu huşûsuñ ḥaḳîkatini bize haber virmez diyü pâdişâh bu vechle vezîriñ re'yine tâbî' olarak 'amel eyledi

(2593) Meşnevi

Terr ü huşk u pür ü tî bâşed dühül

Bāng-ı ū āgeh kuned mārā zikŭl

Yaş ve kurı içi boş ve tolu eger tāvul olursa urdığ vāķitde anıñ şādası cümlesinden ve tāvuluñ her hālinden bizi āgāh eyler tī tānıñ kesriyle ve yā-yı sākine ile içi boş olan nesneye dirler

(2594) Meşnevi

Tā begŭyed sırr-ı ĥod ezizturār

Ān çünān ki ġired in dilhā karar

Beyit-i esbaķa merbŭt olarak buyururlar ki ĥattā Delķak bize ızturār hālinde sırrını söylesin ancılayın söylesin ki bu gönŭller anı iştirmekden karar tutar ya‘nī ĥileden fāriğ olup gördüğü her ne ise toğrusunu söylesin dimekdir

(2595) Meşnevi

Çün tumanīnest şıdk u bāfurŭğ

Dil neyār āmed begŭftār-ı dürŭğ

Çünkü ziyā ile olan şıdk-ı ķalbiñ sŭkŭnına sebebdır gönŭl yalan söz ile müsterih olmaz belki toğru ve rāst sözi ister bu Delķakiñ ġuftār ve revġanından ķalbi rāĥat bulmadı bir miķdār ezā olsun ki toğrusunu söyle de ķalbim muṭma‘ın ola didi

(2596) Meşnevi

Kizb çün ĥas bāşed ū dil çün dehān

Ĥis negerded derdehān herġiz nihān

Kizb çer çöp gibi olur ve gönŭl ağız gibi olur ĥiss ağızda aşlā karar itmez bunuñ gibi kizb dağı gönŭlde karar itmez ve kizbi gönŭl tar ve red ider ya‘nī kizbe inanmaz dimekdir [S-146b]

(2597) Meşnevi

Tā der ‘ŭ bāşed zebānī mīzened

Tā bedāneş ezdehān bīrŭn kuned

Hiss ağızda olduğça ağız aña zebānını urur hattā ‘ ilmiyle ağızdan o hissi iḥrāç ider

(2598) *Meşnevi*

Hāşe ki derçeşm üfted ḥas zibād

Çeşm üfted dernem u bend ü güşād

Baḥuş ki hiss rüzgārīñ şavurmasından içün göze göze vāki‘ olur o anda göz yaşı düşer ve açılıp kapamağa başlar ve o hissi iḥrāç ider ḥülāşa-yı kelām dehān ve çeşm hissi nice qabūl itmeyip tard iderlerse [İ-212a] gönül daḥı kızbe öylece qabūl itmeyip red ider ve toḡruyı ister demek olur

(2599) *Meşnevi*

Mā pes īn ḥasrā zenīm eknūn leked

Tā dehān u çeşm ez ’īn ḥas vārehed

Böyle olunca biz daḥı bu ḥisse tekme uralım hattā ağız ve göz gibi olan gönül bunuñ ḥissinden ḥalāş ola leked lāmīñ ve kāfīñ fetḥalarıyla tekme ki ayak urulur bu maḳāmda zindānda olunacaḳ eziyet murād olunur

(2600) *Meşnevi*

Güft Delḳak ey melik āheste bāş

Rūy-ı ḥilm ü maḡfiretrā kem ḥirāş

Yine Delḳak didi ki ey pādişāh ağır ol ve eziyet ḥaḳḳında ‘ acūl olma ḥilm şıfatınıñ ve ‘ afv ḥālınıñ vechini mecrūḥ itme

(2601) *Meşnevi*

Tā bed ’īn ḥad çīst ta’ cīl-i niḳam

Men nemīperrem bedest-i tu derem

Bu ḡāyete dek muşībeti ve ‘ uḳūbeti ta’ cīl itmek nedir ve neden iḳtizā itmişdir zīrā ben uçmam ve kuş degilim dāyimā seniñ elindeyim ne zaman ister iseñ zindāna

gönderirsin didi ki simā ki *el‘acelete minel’l-şeytān*⁴²⁴ buyrulmuşdur hele şabr eyle şu
çeşm var mı taḥaḳuḳ itsin dimek istedi niḳam nūnuñ kesriyle niḳmetiñ cem‘idir ve
niḳmet ni‘met muḳābilidir

(2602) *Meşnevi*

Ān edeb ki bâşed ezbehr-i Hudā

Ender ‘ān müsta‘cili nebud revā

O te’dīb ve terbībeye ki rızā-yı Bārī içündür anda anda ‘acele idilecek lâıyık degildir
zîrā ‘acele nefsanî olan te’dībde olur rızā-yı Bārī içün olan te’dībde te’ennî şartdır
didi

(2603) *Meşnevi*

V‘ānci bâşed ṭab‘ u ḥışm-ı ‘ārızî

Miştābed tā negerded murtaẓî

Ol te’dīb ki ṭab‘ u ḥışm-ı ‘ārızî sebebiyle olur anıñ şāḥibi ‘acele ider bu eelden o
te’dīb şer‘ indinde ve ehl-i ṭaḳvā indinde maḳbūl ve merḡūb olmaz

(2604) *Meşnevi*

Tersed er āyed rızā ḥışmeş reved

İntikām u zevḳ-i ān fāyit şeved

Nefsanî te’dīb iden andan içün ‘acele ider ki eger anıñ ḡazabı gider ise ve o kimseye
kendisine bir rızā gelir ise anıñ aḥz-ı intikāmı ve aḥz-ı intikāmdan ḥāşıl olacaq zevḳi
fāyit olur ve intikām zevḳinden munteḳim maḥrūm olur işte ‘acele bundan içündür
lîkin Allāhu Te‘ālā içün te’dīb idenler cürmi iyüce taḥaḳḳuḳ itsin içün ‘acūl olmazlar
dimek istedi fi’l-vāḳi‘ böyle oldığı maḥall-i şübhe degildir

(2605) *Meşnevi*

Şehvet-i kāzib şitābed derṭa‘ām

⁴²⁴“ Acele etmek şeytandandır.”

Havf-ı fevt-i zevk hest ān hod sıkām

Cū‘-i kâzib ta‘ām yimege ‘acele ider ta‘ām yimek zevkî fevt olur havfından için o ta‘ām ise tahkîk o kimseye sıkām olmağa sebep olur ve cū‘-i kâzib ile ta‘ām yimek iyü degildir lîkin insân iyü iderim zann ider o ise iyü olmaz belki kendüyi haste ider işte nefsânî intikām dağı böyle kabîh ve emr-i mekrûhdur demek istedi ve cū‘-i kâzib ile ta‘ām yimege teşbîh eyledi [İ-212b] bu dağı maḥall-i şübhe degildir

(2606) Meşnevi

İştihâ şadık buved te ’hîr bih

Tâ güvârîde şeved ān bigirih

Ta‘āma iştihâ şadık olur ise ta‘cîl itmeyip yine te’hîr evlâ ve iyüdür hattâ o ta‘ām müştaksız hażm olunmuş ola

(2607) Meşnevi

Tu pey-i def‘-i belâyem mîzenî

Tâ bebînî rahnerâ bendeş kuni

Sen beni başdan belâyı def‘ için te’dîb idersin Allāhu Te‘ālâ için te’dîb itmezsiñ ve te’dîbden ğarañ belâ gelecek rahneyi göresñ ve anı bağlayasıñ ve o rahneden bir dağı saña belâ gelmesin işte murādñ böyle nefsânî te’dîbdır ve buña rızâ-ı Hâk yokdur diyerek böyle pâdişâha cesâretli kelimât söyledi bendeş kelimesiniñ âhirinde olan şın zamîridir

(2608) Meşnevi

Tâ ez ’ân rahne birün nayed belâ

Ġayr-ı ān rahne besî dâred kazâ

Beni nefsñ için te’dîb idersin ki bir dağı bir kimesne mişlini itmeye cesâret idip o rahneden bir belâ taşra çıkmasın ve lîkin o rahneden başka kazâ-ı İlâhî çok rahne tutarsın bir kapuyı bağlar iseñ kazâ saña çok rahneler ve belâ delikleri güşâd ider didi [S-147a]

(2609) *Meşnevi*

Çāre-yi def-i belā nebud sitem

Çāre ihsān bāşed ü ‘afv ü kerem

Belānıñ def ine zulm çāre olmaz ve zulm ile belā mündefi‘ olduğunu bir ferd görmemiştir belki belānıñ def ine çāre ihsān ve fuḡarāya taşadduḡ olur ve daḡı mücrimiñ şuçını ‘afv ve mücrime kerem itmek olur

(2610) *Meşnevi*

Güft eşşadka teruddü’l-belā

Dāvi merzāke bişadkah yā fetā

Yine Delḡak şāha didi ki peygamberimiz Muḡammed Muşţafā *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* Ḥāzretleri buyurdu ki şadaḡa belāyı def idicidir ve fi’l-ḡadīşü’l-şerīf *eşşadaḡatu teruddü’l-belā’e ve tezīdu’l-‘umr*⁴²⁵ ve yine buyurdu ki eger seniñ nāmizāḡ ādemiñ var ise aña daḡı fuḡarāya taşadduḡ eyle devā ve ‘ilāḡ eyle zīrā şadaḡa ḡürmetine o ḡaste şifā bulur insān kendi ḡaste olur ise daḡı yine böyle itmek lāzımdır ve yine ḡadīş-i şerīfde *ḡaşşinū emvālekum bizzekveti ve dāvū marzākum bişşadaḡa*⁴²⁶ buyrulmuştur mışrā‘-ı şānī daḡı bu ḡadīş-i şerīfe işāretidir terudd kelimesi muzā‘af olarak ef‘āl bābından ism-i fā‘ildir redd idici dimekdir ve yine dāv kelimesi mefā‘il bābından emr-i ḡāzırdır ‘ilāḡ eyle dimekdir iki mışrā‘da daḡı olan şadaḡa kelimeleri zarūret-i vezn içün dālīñ sūkūnıyla okunur merzā mīmiñ fetḡiyle ve dālīñ sūkūnıyla ḡaste ma‘nāsınadır

(2611) *Meşnevi*

Şadka nebūd sūḡten dervişrā

Kūr kerden çeşm-i ḡilmendişrā

⁴²⁵“Sadaka belayı geri çevirir ve ömrü artırır.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi , s. 344. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁴²⁶“Mallarınızı zekâtla koruyunuz ve hastalıklarınızı sadaka ile tedavi ediniz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 346. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Şadağa didikleri fakîriñ kalbini yakmak degildir ve dahı ve dahı hilm itmege tefekkür idici gözi kör eylemek degildir gel efendim vezir-i pürtezvîriñ sözine bakıpta benim gibi fakîriñ kalbini yakma ve dahı seniñ gözün cümleñiñ [İ-213a] haqqında hilm tahayyül idicidir anı görmez eyleme diyerek pâdişâha zindâna gideceğini idrâk idince haylî temellük eyledi

(2612) Meşnevi

Güft şeh nîkûst hayr u mevki'eş

Lîk çün hayrî kuni dermevzi'eş

Pâdişâh didi ki hayr iyü şey'dir ve hayrîñ vuķû'ı dahı iyü şey'dir lîkin çünki bir hayr eylersen mevzi'nde olmak lâzımdır ve hayr olunacak kimesne dahı hayrı degmelidir ve nâehle hayr itmek yakışmaz zîrâ andan ziyâde ziyân görünür mevki' maşdar mîmi olarak vuķû' ma' nâsınadır

(2613) Meşnevi

Mevzi'-yi ruḥ şeh nihî vîrâniyest

Mevzi'-i şeh esb hem nâdâniyest

Ruḥ sürülecek âletin yirine şâhı sürer iseñ iyüsini ḥarâb idersin ve bu ḥâl o yönü vîrân eylemekdir ve yine pîl sürülecek yirden at sürer iseñ bu dahı nâdânlık ve cehl ve ḥamâkatdır ḥaşılı her şey' yirinde ve mevzi'nde olması lâzımdır demek istedi

(2614) Meşnevi

Derşeri'at hem 'atâ hem zecr hest

Şâhrâ şadr u feresrâ dergehest

Şeri'at-ı Muḥammediyyede hem iḥsân ve virgi vardır ve dahı zecr ve men' vardır yirine göre iḥsân olunur meşelâ fakîr-i şâlih şadağa istemiş virilir ve fakîr ve fakîr-i fâsık şadağa istemiş tîrd olunur zîrâ ḥamra virecegi ma'lûmdur mışrâ'-ı şânî ile temşîl idip buyururlar ki görmez misin pâdişâhlar için serâbîñ şadri tehî olunmuştur ve yine at için kapının yanında aḥur tehî olunmuştur işte böyle her şey'in maḥalli ve

mekân-ı maḥşûşı vardır ve böyle her şey'i maḥalline koymak 'adldir nitekim beyân buyururlar

(2615) *Meşnevi*

'Adl çi 'bved važ' ender mevzi' eş

Zulm çi 'bved važ' dernāmevki' eş

'Adâlet şer'ide nedir ve dirler bu su'âldir cevâb buyururlar ki bir şey'i mevzi'ine ve maḥall-i lâıyıkına koymaktır meşelâ mālını ḥacca ve ḥayrât ve ḥasāneta şarf gibi zulm-i şer'i de nedir bir nesneyi maḥalliñ ğayrisine važ' dır meşelâ mālını fıska şurub-ı ḥamra meclisine şarf gibi

(2616) *Meşnevi*

Nist bâtl her çi Yezdân âferid

Ezğazab v'ezhilm ü eznuş u mekîd

Bâtl degildir her ol nesne ki Cenâb-ı Hâk yaratdı o şey' ğazabdan olsun ve daḥı ḥilmiden ve naşîḥatden ve daḥı ḥileden olsun

(2617) *Meşnevi*

Ḥayr-ı muṭlaḳ nist zînhâ hiç çiz

Şerr-i muṭlaḳ nist zînhâ hiç nîz

Bu umûr-ı mezķûreden birisi muṭlaḳâ ḥayr-ı maḥz degildir ve daḥı muṭlaḳâ birisi şerde degildir zîrâ yirine göre ğazab iyü olur ve orada ḥilm münāsib olmaz eger ḥilm olur ise aña ḥilm ḥumârı dinir ve ḥîle daḥı ba'zı maḥalde memdûḥ olur muṭlaḳâ ḥarâm ve şerr degildir meşelâ ḥîle memdûḥdur nitekim ḥadîs-i şerîfde *elḥarbü'l-ḥad'ate*⁴²⁷ buyrulmağla ḥîleniñ cevâzına ve luzûmına işâret buyrulmuşdur [S-147b]

(2618) *Meşnevi*

Nef ü zarr her yeki ezmevzi' est

⁴²⁷“Harp hiledir.”bkz. İbn Battal, Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, 8/590.

‘İlm ez’în [İ-213b] rû vâcibest ü nâfî‘ est

Bu umûr-ı mezkûreniñ nef‘ ve zarrı mevzi‘indendir mevzi‘ vardır ki hilm iyüdür ve mevzi‘ vardır ki hilm kabîhdir kezâlik maḥall vardır ki ğaḥab çirkin iken iyü olur ve maḥall vardır ki fenâ olur sâ’irleri daḥı buña kıyâs oluna işte ‘ilm bu yüzden farzdır ve şâhibine nâfî‘dır fi’l-ḥadîş *ṭalebu’l-‘ilmi farîẓatun likulli müslimîn ve müslimetin*⁴²⁸

(2619) Meşnevi

Ey besî zecrî ki bermiskîn reved

Derşevâb ezân u ḥelvâ biḥ buved

Ey kimesne çok zecr vardır ki miskîn üzerine vâkı‘ olur ve lîkin ecrde itmekden ve ḥalvâdan miskîniñ ḥaḳḳında iyü olur

(2620) Meşnevi

Z’ân ki ḥelvâ biévân şafra kuned

Sîliyeş ezḥubş müstenkâ kuned

Zîrâ ḥalvâyı vaḳt ekl olunursa şafranîñ tezâyudına kendüyi sebeb eyler lîkin şamâr o miskîni aḥlâḳ-ı zemîneden pâk eyler bu cihetden ḥalvâdan a‘lâ ve evlâ olur evân hemzeniñ ve vâvîñ fetḥalarıyla zamân ve vaḳt ma‘nâsınadır müstenkâ pâklanmış dimekdir ḥulviyyât şafrayı artırdığı kütüb-i eṭibbâda mübeyyin ve muşarraḥdır

(2621) Meşnevi

Sîliyi dervâḳt bermiskîn bezen

Ki rehâned ânş ezgerden zeden

Şamârı vaḳtinde miskîniñ üstüne ur ki anı o şamâr boynı urulmaḳdan ḥalâş itsin

(2622) Meşnevi

Zaḥm derma‘nâ fütet berḥûy-ı bed

⁴²⁸“İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadın için farzdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevi Şerhi, s. 347. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Çüb bergerd ūfted nībernemed

Şamārīñ acısı zāhirde miskīn üzerine düşerse haqīkatde kötü hūyı üzerine vāqī⁴²⁹ olur görmez misiñ haqīkatde degnek toz üzerine vāqī⁴²⁹ olur zāhirde keçe üzerine vāqī⁴²⁹ olursa da

(2623) Meşnevi

Bezm ü zindān hest her Behrāmra

Bezm muhlīsra vü zindān hāmra

Her şāh için meclis-i ʿıyş ve zindān vardır līkin meclis dostlar içündür ve zindān düşmen içündür

(2624) Meşnevi

Şakḳ bāyed rişra merhem kuni

Çirkrā derriş müstaḥkem kuni

Yarayı yarmak lāzımdır ki merhem koyasın eger yarmaz iseñ ve merhem koymaz iseñ yarayı azgün idersin ve o çirki yaranıñ taḥtında müstaḥkem idersin⁴²⁹

(2625) Meşnevi

Tā ḥured mer gūştra derzīr-i ān

Nīm sūdi bāşed ü penceh ziyān

Ḥattā o çergi taḥtında olan laḥmı yir ve yarmaḳdan yarım fāyide ḥāşıl olursa elli zarar berāber gelir

(2626) Meşnevi

Güft Delḳak men nemīgüyem gūzār

Men hemīgüyem taḥarriyi biyār

Delḳak yine melike didi ki ben saña bu işden fāriğ ol diyü söylemem bekle ben dirim ki künhini bu ḥuşuşuñ taḥarri eyle ki cürmüm var mıdır

⁴²⁹idersin S : eylersin İ

(2627) Meşnevi

Hîn reh-i şabr u te 'enni dermebend

Şabr kun endîşe mikun rûz çend

Âgâh ol ey pâdişâh şabr yolunuñ ve te'enni tarîkiniñ kapusını bağlama belki şabr ile ve birkaç gün endîşe ile hattâ bu itdigim hûnerlik [İ-214a] haqîkati nümâyân olsun

(2628) Meşnevi

Derte 'enni beryakîni berzeni

Güşmâl-i men beikânî kunî

Te'ennide yakîn üzerine beni te'dib eylesin ve beni ikân ile terbiye eylesin

(2629) Meşnevi

Derreviş yemşî mükibben hod çirâ

Çün hemîşâyed şuden deristivâ

Tarz ve tavırda ve hareketde yüzi üzerine yürümek tahkîk altundur çünkü müstevî ve kâ'imen gitmek münâsibdir ve bunuñla me'mûriyetimiz vardır kalellâhu te'âlâ *efemen yemşî mukibben 'alâvechihi ehdâ emmen yemşî seviyyen 'alâşırâtn müstaķim*⁴³⁰ işte bu âyet-i kerîme ile toğrı gitmege me'mûruz zîrâ ma'nâsı şol men ihdâ midir ki yüzi üzerine sürinerek yürür yohsa şol mütemmî ihdâdir ki şırâ-ı müstaķim üzerine kâ'imen yürür elbet kâ'imen şırâ-ı haqķında giden ihdâdir demekdir böyle olunca tarz-ı müstaķim üzerine gitmege me'mûr olduk sen dahı şırâ-ı müstaķim üzerine hareket eyle demek istedi

(2630) Meşnevi

Meşveret kun bâgürûh-ı şâlihân

BerPeyember emr-i şâvirhum bedân

⁴³⁰“Şimdi (düşünün bakalım), yüz üstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?” (Mülk 67/22)

Ey melik şâlihler gürûhıyla meşveret eyle peygamber zîşânîñ üzerine nâzil olan **ve şâvirhum filem**⁴³¹ nazm-ı celîlîni iyü bil

(2631) *Meşnevi*

Emruhum şūrā berāyî in buved

K'ezteşāvūr sehv ü kej kemter reved

Kur'an-ı 'azîmde **ve emrehum şūrā beynehum**⁴³² âyet-i kerîmesini bundan içündür ki meşveretden sehv ve egri nesne ezvâki' olur ya' nî aşhâb-ı kirâma meşveret eyle emr ve anlarıñ dañı bu emre imtisâl ile hâl ve şânları meşveret olmağ şundan içün vuķû' buldı ki şūrā itsinler ve sehv ve haţâdan maḥfûz olsunlar [S-148a]

(2632) *Meşnevi*

În ḥiredhâ çün meşābîḥ enverest

Bîst meşābîḥ ezyekî rūşenterest

Bu 'uķûl-i selîme-yi insāniyye çerāğlar gibi enverdir bu şûretde yigirmi çerāğ bir çerāğdan enverdir bināberîñ şūrā ile emr olundu

(2633) *Meşnevi*

Bū ki mişbāḥi fütend ender miyān

Müşta'il geşte zinûr-ı āsmān

Ola ki o çerāğlarıñ miyânında bir çerāğ vâki' olur ki āsmānîñ nûrından iştiğāl idici olur ve anıñla Ḥaḳ bātıldan temyîz ider ve şirât-ı müstaķîme vuşlat olunur

(2634) *Meşnevi*

Ġayret-i Ḥaḳ perde-yi engîḥ test

Süflî vü 'ulvî behem āmîḥtest

⁴³¹«İş hakkında onlara danış.» (Âl-i İmrân 3/159)

⁴³²«Yine onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namazı kırlarlar. Onların işleri, aralarında danışma iledir.» (Şûrâ 42/38)

Allāhu Te‘ālanıñ ğayreti bir perde k oparmış ve aşmışdır s fl  ve ‘ulv  birbirine muhteliş olmuşdır bu cihetden ‘aklı m nevver olan z t gizlenmişdir anları kimesne bilmez

(2635) *Meşnevi*

G ft s r  m taleb ender cih n

Başt u r z r  hem kun imti  n

All hu Te‘ l  buyurdu ki r y-ı zem nde seyr idi niz ve dağı d ny da iy  baştı ve iy  kısmeti imti  n iledir

(2636) *Meşnevi*

Dermec lis m taleb ender ‘u  l

 n   n n ‘aklı ki b d ender Res l

Meclislerde ‘akllar i  nde t leb eyle ancılayın ‘aklı ki Res l-i kibriy  ‘aleyhi ekmeli ’t-    da idi

(2637) *Meşnevi*

Z’ n ki m r ş ezRes l  nest   bes [ -213b]

Ki beb ned ğaybh  ezip    pes

Andan i  n t leb eyle ki peyg mberimizden bize m r ş ancak budur ki o ‘akl iler yi ve gir yi g re nitekim  adiş-i şer fde gelmişdir *inne’l-enbiy ’e m verraş  dirhemen vel  d n ran ve innem  verraş  ‘ilmen femen e   ehu e   e bi    zin v firin*⁴³³

(2638) *Meşnevi*

Derbaşarh  m taleb hem  n başar

Ki net bed şer -i  n  n muhtaşar

Başarlarda dağı o başarı istedi  yle başar ki bu muhtaşar olan Meşnevi o başarı  şerhine k dir degildir ve o başarı  şerhinden ‘ ciz ve k şırdır

⁴³³“Peyg mberler miras olarak d nar ve dirhem bırakmazlar. Onlar ancak ilmi miras olarak bırakırlar. Kim (miras olan) bu ilmi alırsa, bol bir paya sahip olmuş olur.” G ltekin, İsmail Ankarav ’nin Mesnev  şerhi, s. 352. [Hadisin muttasıl olan bazı isn dları bulunsa da sah h olduğı belirtilmiştir.]

(2639) *Meşnevi*

Behr-i ʾīn kerdest men ʿān bāšükūh

Ezterehhüb vʾezsuden ḥalvet bekūh

Böyle ʿaklı ve böyle başarı bulmak için ve ʿazamet ile muttaşıl olan zāt-ı şerīf ümmeti papaslıktan ve dahı ve dahı t̄āğa ḥalvete gitmekden ve vahdetde oturmağdan menʿ eylemiştir

(2640) *Meşnevi*

Tā negerded fevt-i ʾīn nevʿ iltikā

Kʾān nazar bahtest ü iksīr-i beḳā

Ḥattā bu nevʿ mülākāt fevt olmasın zīrā o nazar-ı ulyā bahtına sebebdır ve dahı kimyādır ve beḳāya sebebdır

(2641) *Meşnevi*

Dermiyān-ı şāliḥān yek ašlaḥest

Berser-i tevḳīʿ eş ezsultān şaḥest

O iyülerin miyānında ve o şāliḥler ortasında bir ziyāde şāliḥ vardır ki anın yedinde olan tuğrānın başına şultāndan şaḥ vardır bu ašlaḥdan murād o vaktin ḳuṭb-ı aʿ zamıdır

(2642) *Meşnevi*

Kʾān duʿā şud bāicābet muḳterin

Küfv-i nebved kibār-ı ins ü cin

Beyt-i sābıḳın mışrāʿ-ı şānīsine ʿillet olmak üzere buyururlar ki zīrā o zāt icābete maḳardan ehl-i duʿā oldu ve Ḥaḳdan ne isterse merdūd olmadı böyle olunca ins ve cinnin kibārından bir ferd anın mişli olmadı zīrā büyüklerin duʿāası gāḥ ḳabūl ve olur gāḥ redd olunur l̄ikin ḳuṭb-ı vaktin duʿāası merdūd olmaz bu eelden fermānın tuğrāsında şultān-ı ḥaḳīkatden şaḥ olmak olmak lāzım degildi tuğrāda şultāndan şaḥ olmak ḳuṭb-ı zamānın kemāl-i teḳarrübünden kināyedir duʿā lafzında bir ehl lafzı

muḳadder olmağla o vechle şerh olunmuşdur küvf kāfiñ zammı ve daḥı ve fāniñ zammıyla yāḥūd sükūnıyla mişl ma‘ nāsınadadır

(2643) *Meşnevi*

Dermirî eş ân ki ḥulv u ḥāmizest

Hüccet-i İşân berḤaḳ dāḥizest

O ḳuṭb-ı vaḳtiñ ‘inādına ol kimesne ki şālih ve kāmil zātdır yāḥūd o zātıñ dūnıdır eger o ḳuṭb-ı vaḳtiñ ba‘zı aḥvālını ‘aḳlı almadığından inkār iderse ve anı redd içün kendi ‘aḳlından delil ve hüccet baş eyler ise anlarıñ hüccetleri Allāhu Te‘ālāniñ ‘ind-i ma‘ nevisinde bātıldır zîrâ Ḥaḳ ḳuṭbuñ yanındadır ḥulvden murād insān-ı kāmildir ve yine ḥāmiz mayḥuş olan nesneye dinir bundan daḥı murād merd-i mutavassıtdır dāḥiz daḥı bātıldır demekdir

(2644) *Meşnevi*

Ki çü mā ūrâ beḥod efrāştım

‘Özr ü hüccet ezmiyân berdāştım [İ-214a]

Zîrâ Cenāb-ı Ḥüdâ Celle Celāleh buyurdı ki biz ‘azîmü’ş-şân anı ya‘nî ḳuṭb-ı vaḳti çünki kendi zātımıza ref‘ itdik ḥaḳkıñ bu zāta buldığı ‘özri ve delili ortadan ḳaldırdık ya‘nî nāsıñ delili nezd-i ulūhiyyetimizde aşlā ve ḳaṭ‘an ḥiçbir cihetden maḳbûl degildir fi’l-vāḳi‘ ḳuṭb maḳām-ı nāzıdadır ḥālî bilinmez öylece ḳabûl lâzımdır [S-148b]

(2645) *Meşnevi*

Ḳıblerâ çün kerd dest-i Ḥaḳ ‘ayân

Pes taḥarri ba‘d ezîñ merdūd dān

İnsān-ı kāmili çünki Allāhu Te‘ālā şems gibi ‘ayân itmiştir ve ferāset ile ḥālî idrāk olunur böyle olunca bundan soñra anıñ ḥālîni taḥarri ve ṭaleb Ḥaḳ tarafından merdūd oldu hemān lâzım olan aña itbā‘dır ḳıbleden murād bu maḳāmda ḳuṭb-ı vaḳtdır

(2646) *Meşnevi*

Hîn begerdân eztaḥarrî rû vü ser

Ki pedîd âmed ma‘âd u müstaḳar

Âgâh ol ıuḫbîñ ḥâlini taḥarrîden i‘raz eyle zîrâ anîñ ma‘âd ve müstaḳar olduğı zâhirdir
ma‘âd rücû‘ idecek mekân ve müsteḳar ḳarârgâḥ dımeğdir fi‘l-vâḳi‘ ıuḫb melce‘ ve
penâhgâḥ ittihâz olunacaḳ maḥall ve mekân olduğı maḥall-i şübhe degildir

(2647) Meşnevi

Yek zamân z’în kıble ger zâhil şevî

Suḫre-yi her kıble-yi bâṭıl şevî

Bir ân o kıblegâḥ olan ıuḫbdan eger ğâfil olur iseñ her şeyḫ-i mekkârîñ maşḫarası
olursuñ ve seni aldarlar kıble-yi bâṭıldan murâd meşâyiḫ-i müzevvirindir

(2648) Meşnevi

Çün şevî temyîzdihrâ nâsipâs

Biched eztu ḫatırâ-yı kıbleşinâs

Çünkü Hâḳḳı bâṭıldan fark idici zât-ı şerîf buldığına teşekkür itmeyici olursuñ ve
ıuḫbuñ ḳadrini bilmezsiñ senden ıuḫbı ve insân-ı kâmilî añlamaḳ ḥâli şıḳrar ve zâyil
olur ba‘de iyüleri bilmek ve yanına varmaḳ saña naşîb olmaz ḫatırat tâsı naḳliye
olarak Fârisî olur ḳalbe gelen nesneye dirler

(2649) Meşnevi

Ger ez’în anbâr ḫ’âhî bîr ü bür

Nîm sâ‘at hem zihemderdân mebûr

Eger Cenâb-ı Hâḳḳıñ anbâr-ı iḫsânından buğday ister iseñ yarım sa‘ât seniñle
hemderd olanlardan münḳaṭı‘ olma bîr bânıñ zammı ve râ-yı müşeddede ile buğday
dimeğdir ve ikincisi evvelkini te’kîd içündür ve hemderdden murâd ıuḫbdur yâḫûd
muṭlaḳâ ehl-i ‘aşḳ murâd olunur

(2650) Meşnevi

Ki derān dem ki bubürri z'în mu'în

Mübtelâ gerdî tu bâbi 'se'l-ķarîn

Zîrâ o demde o saña mu'în olan zâtdan gelirsîñ muḥaḳaḳ bil ki sen elbet bir kötü muḳârîne mübtelâ olursuñ se'l-i ķarînden murâd nefs-i emmâredir yâḥud insân-ı şeyṭânîdir yâḥud nefs-i şeyṭânîdir hemân Mevlâ cümlemizi iyülere muḳârin eyleye âmîn **Hikâyet-i ta'alluḳ gerden mûş bâçağz** Bu ebyât-ı âti farenîñ ķurbağaya ta'alluḳ ve münâsebet peydâ itmesiniñ beyânında olucudur **ve besten-i pâ-yı her dü [İ-214b] berişte-yi derâz** ve daḥı ikisiniñ ayağınıñ rızâlarıyla biribirine bağlanmış olmasınıñ beyânında kâ'indir **ve berkeşîden-i zâg mûşrâ berhevâ ve mu'alluḳ şuden-i çağz** ve daḥı şayyâd olan ķurbağanıñ mûşı yirde görince şayd ve ekl içün fareyi hevâ üzerine çekmesi ve bu cihetden ķurbağa daḥı baglu olmağla hevâda ķurbağanıñ mu'alluḳ olması beyânındadır **ve nalîden-i û ve peşimânî-yi û ezta'alluḳ bâğayr-ı cins** ve daḥı ķurbağanıñ cinsiniñ ğayrisiyle ta'alluḳ eylemekden pîşmân olması ve aqlaması **ve bâcins-i ḥod nâsâḥten** ve daḥı kendi cinsi ile muşâḥabet itmedigine o ḥâlde nâdim ve pîşmân olması beyânındadır

(2651) Meşnevi

Ezķazâ mûşî vü çağzî bâvefâ

Berleb-i cû geşte bûdend âşinâ

Cenâb-ı Hâḳḳıñ izninden ve emrinden içün bir fare ve bir vefâ şâḥibi ķurbağa ırmaḳ kenârında biribiriyle âşinâ ve dost olmuşlar idi

(2652) Meşnevi

Her dü ten merbûṭ-ı mîķâtî şudend

Her şabâḥî ğuşeyî miâmedend

Her iki beden bir vâḳtiñ merbûṭı oldılar ya'nî ikisi maḥabbet ve ülfet içün bir vâḳt ta'yîn itdiler dimekdir ve o vâḳt merbûṭ şabâḥ vâḳti olduğundan buyururlar ki her bir şabâḥ bir köşeye gelirler idi ya'nî ķurbağa ırmaḳdan ķara tarafına ve fare ķaradan ırmaḳ cânibine gelip ülfet ve maḥabbet iderler idi

(2653) *Meşnevi*

Nerd-i dil bâhemdiger mîbahtend

Ezvesāvis sîne mîpürdāhtend

Ṭāvla gibi olan gönül maḥabbetiñ oyunını biribiriyle oynarlar idi vesveselerden kalblerini pāk idip ve sînelerini şāf düzüp mücellā iderler idi bahten oynamak ve pürdāhten bir şey 'i pasdan açmak ve cilā virmege dirler

(2654) *Meşnevi*

Her dūrā dil ezteḷāķimüttesi

Hemdigerrā kıṣṣaḥ ān u müstemi

Her ikisiniñ gönli mülākātdan vāsi⁴³⁴ olıcı idi ya⁴³⁵ nî şāfalanır idi ve yine birisi biribirine sergüzeşt naḳl idici ve o birisi anıñ naḳlini müstemi⁴³⁶ idi [S-149a]

(2655) *Meşnevi*

Rāzgūyān bāzebān u bīzebān

Elcemā'a raḥmerā te 'vīl dān

Bunlar lisān-ı ḥāl ile ve lisān-ı ḳāl ile sır söyleyici idiler ḥadīṣ-i şerīfde *elcemā'atu raḥmetun*⁴³⁴ buyrulmuştur bunuñ ma⁴³⁵ nāsını iyü bil ki ictimā⁴³⁶ raḥmetdir ve yalınızlık niḳmetdir dimekdir ezcümle ictimā⁴³⁷ bunlara esrār söyleşmege sebep oldu böyle olunca bir yire gelmek raḥmete sebep olduğına şübhe yokdur

(2656) *Meşnevi*

Ān şer çün cūft-i ĩn şād āmedī

Penc sâle kıṣṣaeş yād āmedī

O sevinici ḳurbağa bu mesrūr farenıñ çünki cūfti ve muḳārini gelir idi kemāl-i sürürından beş senelik sergüzeşti ḥatırına gelir idi

(2657) *Meşnevi*

⁴³⁴“Cemaat rahmettir.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi , s. 355. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Cüş-ı nutķ [İ-215a] ezdil nişān-ı dūstīst

Bestegī-yi nutķ ezbiḡlūfetīst

Nuṭķuñ ķalbinden cūşı maḡabbet ‘alāmetidir ve yine nuṭķuñ besteligi ve gelmemesi
ūlfetsiz olmaķdandır ya‘ nī ‘adem-i maḡabbetdendir

(2658) Meşnevi

Dil ki dilber did key māned türüş

Bülbüli gül did key māned ḡamuş

Gönül çünkü dilberi gördi kaçan ekşi yüzli olur belki olmaz bir bülbül çünkü gül gördi
kaçan sūkūt idici olur elbet sūkūt itmez

(2659) Meşnevi

Māhi-yi büryān ziāsīb-i Hızır

Zinde geşt ü sūy-ı deryā şud müfir

Kebāb olmuş balık Ḥazret-i Hızra mülākī olmaķdan için diri oldu deryā tarafına firār
idici oldu müfir mīmiñ zammı ve fānıñ kesri ile rā-yı müşeddede ile ef‘āl bābından
ism-i fā‘ildir firār idici ma‘nāsınadır

(2660) Meşnevi

Yār çün bāyār ḡoş binşeste şud

Şad hezārān levḡ-i sır dāniste şud

Yār çünkü yār ile güzel oturmuş olur yüz biñ serlevḡa bilinmiş olur ya‘nī iki yir bir
yire gelseler birbirinden çok intifā‘iderler demek olur bu maķāmda yārdan murād
şeyḡ-i kāmildir

(2661) Meşnevi

Levḡ-i maḡfūzest pişāni-yi yār

Rāz-ı kevneyneş nümāyed āşkār

Yâriñ alnı levh-i maḥfûzdur dünyâ ve âḥiretiñ sırrı anda zâhir olur fi'l-vâқи' insân-ı kâmilin vechinden iki günün esrârı nümâyân oldığı şübhesizdir

(2662) Meşnevi

Hâdi-yi râhest yâr ender kudûm

Muştafâ z'în güft aşḥâbî nücûm

İnsân-ı kâmil kudûmında râh-ı Hâḳḳıñ hâdisidir böyle olduğu eelden faḥr-i 'âlem Muhammed Muştafâ ṣallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem benim aşḥâbım yıldızlar gibidir buyurdılar

(2663) Meşnevi

Encûm ender rîḡ ü deryâ rehnümâst

Çeşm ender necm nih k'û muḳtedâst

Yıldız qarada ve deryâda rehnümâdır hemân gözini necm gibi insân-ı kâmile қо ki o muḳtedâdır

(2664) Meşnevi

Çeşmrâ bârûy-ı ü mîdâr cüft

Gerd mengîzân zirâh-ı baḥş ü güft

Gözini yâr-ı ḥâḳḳıñın yüzine dâyimâ cüft ve iş tut ve yine baḥş yolundan ve ḳâl u ḳîl yolundan yâriñ yüzüne qarşu toz ḳoparma ve yâri kendinden tenfîr itme mengîzân kelimesiniñ aḥirinde olan elif ve nûn mübâlaḡa ma' nâsını ifâde içündür ve bu kelime nehy-i ḥâzırdır ve aşlı mînegizândır taḥfîf için hemzeden münḳalib olan yâsı ḥazf olunmuştur bu kelimeniñ maşdarı engîḡten maşdarıdır fi'l-i muzâri' engîzed gelir ve maşdarda olan ḡâ-yı mu' ceme fi'l-i muzâri' olunca zâya ḳalb olunur zirâ ḳâyide ḡaşf ḡurûfindan maşdar tanıñ maḳablinde ḡâ olur ise zâya ḳalb olunmaḡdır meşelâ baḡten maşdarından müştâḳ olan fi'l-i muzâri' pezed gelir vesâ'irlerini daḡı buña ḳıyâs eyle eylesin

(2665) Meşnevi

Z'ân ki gerded necm pinhân z'ân gubâr

Çeşm bihter ezzebân-ı bâ'îşâr

Zîrâ bu gubârdan [İ-215b] yıldız pinhân olur fi'l-vâkı gubâr mürtefi^ç olunca yıldızı setr ider böyle olunca kaymak ile muttaşif olan lisândan göz evlâdır ve ziyâde iyüdür böyle olunca mürşide bahş yolundan ve kâl u kıîl yolundan söz söylemeyip hemân ne buyurur diyü vechine bakmak lâzımdır 'îşâr 'aynî kesriyle ve şânî fethiyle ayağıñ kaymasına dirler

(2666) Meşnevi

Tâ begüyed ü ki vahyesteş şî'âr

K'ân nişâned gerd ü nengized gubâr

Sen yüzine bak ki hattâ söylesin ol zât-ı şerîf ki vahy-i İlâhî aña 'âdetdir ve Hâk tarafından aña haber gelir zîrâ böyle olan zâtîñ nuṭkı ve sözi gubârı sakîn ider ve gubârı havâyâ koparmaz lîkin seniñ sözün gubârı hâşıl idip necm-i ma'nevîniñ yüzini setr ider hülâşa-yı kelâm mürîde lâzım olan mürşide teslîm olup aşlâ kendüye bir huşûşda i'tirâz itmemeğdir buyurmak isterler nitekim Hızır 'aleyhi's-selâm Mûsâ 'aleyhi's-selâma refâkati hengâmında baña i'tirâz [149b] itme diyü tenbîh buyurdılar ve Kur'ân-ı Kerîmde dağı buyrulmuşdur *kâle fe itteba'teni fe lâ tes'elni 'an sey'ün hattâ uhdişe leke minhu zikrâ*⁴³⁵ nişâned nûnûñ kesriyle nişânden maşdarından müştak fi'l-i muzâri^ç dir ma'nâsı deger ve naşîb ider dimeğdir lîkin bu maqâmda teskîn ider oturur ma'nâsı virilir şî'âr dağı şîñ kesriyle 'âlâmet ve hüy dimeğdir

(2667) Meşnevi

Çün şud Âdem mazhar-ı vahy u vidâd

Nâtıka-y ü 'alleme'l-esmâ güşâd

Çünkü 'Adem 'aleyhi's-selâm vahyiñ ve maḥabbetiñ mazharı oldu anîñ lisânı 'alleme'l-esmânîñ sırrını açdı işte böyle kelâm söylemek mazharı vahy-i İlâhî olan

⁴³⁵“ ‘O halde, eğer bana uyacaksan, hakkında bir açıklama yapıncaya kadar bana bir şey hakkında soru sorma.’ dedi.” (Kehf 18/70)

zâtın hâlidir ve aña yakışır ve vahy kendüye şî‘âr olmayana kelâm söylemek yakışmaz belki aña lâyıķ olan insân-ı kâmilî dinlemektir nitekim bir edîb-i kâmilî gördükde tıfl-ı mekteb ol buyurmuşlardır

(2668) Meşnevi

Nâm-ı her çîzî çünân ki hest ân

Ezşahîfe-y dil revî geşteş zebân

Her nesnenin nâmı ki o nâm ancılayındır ya‘nî oldığı gibidir gönül şahîfesinden
Hâzret-i Âdemin lisânı anı rivâyet idici oldu revî bu maķâmda râvî ma‘nâsınadır

(2669) Meşnevi

Fâş mîğüftî zebân ezrû ‘yeteş

Cümlerâ hâşiyyet ü mâhiyyeteş

Hâzret-i Âdemin lisânı o eşyânın cümlesinin hâşşasını ve mâhiyyetini gördüğünden
içün âşkâre beyân iderler idi

(2670) Meşnevi

Âncünân nâmî ki eşyârâ sezed

Nî çünân ki hîzrâh‘ânîd esed

Hâzret-i Âdemin söylediği ve beyân eylediği nâm ancılayın idi ki o eşyâya nâm olmağa lâyıķ olur idi bu vechle beyân buyururlar idi ve beyânları ancılayın değil idi ki
ķorķaķ olan arslân buyururlar idi hîz hânın kesriyle ibneye ve puşt oğlana dinir burada
esed muķâbili olduğundan ķorķaķ ve cebân [İ-216a] ma‘nâsı murâd olunur

(2671) Meşnevi

Nûh nûhşad sâl derrâh-ı sevî

Bûd her rûzîş tezkîr-i nevî

Hazret-i Nüh ‘aleyhi’s-selām toköz yüz yıl şırât-ı müstakîimde her gün aña bir cedîd va‘z itmek var idi sevî sîniñ fethi ve vâvîñ kesriyle toğrı ve tezkîr va‘z itmek ve nühşad toköz yüz yıl ma‘nâsınadır

(2672) Meşnevi

La‘l-i ü gūyān ziyākūtu’l-ḳulūb

Nî Risāle ḥānde nî Ḳūtu’l-Ḳulūb

Nüh ‘aleyhi’s-selāmñ leb-i şerîfi ḳalbler yākūtından söyleyici idi zirā zâhirde bir üstâddan ne risāle okumış idi ve ne Ḳūtu’l-Ḳulūb kitâbını ta‘allüm itmiş idi yākūtu’l-ḳulūbden murād gönüllerde olan cevâhir-i ma‘nevîyedir ve ma‘rifetu’llâhdır la‘l bu maḳâmda dudak ma‘nâsınadır yākūta mücâneset olsun için leb ile ta‘bîr itmeyip la‘l ile ta‘bîr buyurdılar Ḳūtu’l-Ḳulūb bir mu‘teber kitâbıñ ismidir

(2673) Meşnevi

Va‘zrâ nāmūhte ḥiç ezşürūḥ

Belki yenbū‘-yı küşūf u şerḥ-i rūḥ

Hazret-i Nüh va‘zı aslâ şerḥlerden muṭâlâ‘ ile aḥz itmemiş idi belki küşūfât-ı İlâhiyye pınârından ve daḥı rūḥ-ı ḥaḳîḳîniñ şerḥ ve beyânından öğrenmiş idi

(2674) Meşnevi

Z’ân meyi k’ân mey çü nüşide şeved

Manṭıḳ ezher güng cüşide şeved

Ve daḥı Nüh ‘aleyhi’s-selām ol va‘zı meyden öğrenmemiş idi ki o mey çünkü içilmiş olur nuṭḳ ve kelâm şuyı denizden daḥı ḳaynamış olur meyden murād ‘aşḳ-ı İlâhîdir fi’l-vâḳi‘ bâde maḥabbet-i ilâhiye cehli daḥı gūyâ ider ne ümmîleri ‘aşḳ gelip i‘lâm-ı ‘ulamâ ḳılmışdır yūsru’llâh lenâ

(2675) Meşnevi

Tıfl-ı nevzâde şeved ḥıbr-ı faşîḥ

Hikmet-i bâliğ beḥ'āned çün Mesîḥ

Henüz toḡmıṣ tıfl 'aşqdan feṣāḥatle muttaşif 'ālim olur ve daḡı 'İsā 'aleyhi's-selām gibi çok ḡikmetler oḡur nitekim tıfl iken Ḥazret-i 'İsā ve Ḥazret-i Yaḡyā 'aleyhi's-selām ma' den-i ḡikmet iderler

(2676) Meṣnevi

Ezkuḡı ki yāft z'ān mey ḡoṣ lebī

Ṣad ḡazel āmūḡt Dāvūd-ı Nebī

Bir cebelden o meyden bir ḡoṣ dudak buldı Ḥazret-i Dāvūd 'aleyhi's-selām o cebelden çok kelām öḡrendi işte 'aşq böyle cebeli ḡ'āce ider

(2677) Meṣnevi

Cümle mürḡān terk kerde cīk cīk

Hemzebān u yār-i Dāvūd-ı Melīk

Cümle kuşlar kendi ötmesini terk itmiş ḡalīfetu'llāḡ Ḥazret-i Dāvūd ile hemzebān-ı yār olduḡı ḡāldede melīk ve mülk ve ḡalīfe pādīṣāḡa dınır [S-150a]

(2678) Meṣnevi

Çi 'aceb geh mürḡ gerded mest-i ū

Çün ṣenīd āhen nidā-yı dest-i ū

'Aceb midir ki kuş Dāvūd 'aleyhi's-selāmın mesti ve ḡayrānı ola ve kendiniñ elfāz-ı mūḡmelesini terk eyleye ve daḡı zikirde Dāvūd 'aleyhi's-selāma yār ola böyle olması musteb'ad degildir çünkü umūr-ı Dāvūd 'aleyhi's-selāmın mübārek yed-i ṣerīfiniñ nidāsını [İ-216b] ve yumuṣak ol diyü fermānını işitdi böyle demiri kendüye yār eyleyen zāt tıyūr nev'ini elbetde kendüye yār ideceḡi ve muṡi' kılacaḡı zāhirdir zīrā cemād musaḡḡar olunca rūḡ ṣāḡibiniñ musaḡḡar olması ulvīyetde ḡalır ḡalellāḡu te'ālā fī kitābe'l-kerīm **ve elennā lehu'l-ḡadīd**⁴³⁶ ya' nī biz Dāvūd 'aleyhi's-selām için

⁴³⁶“Ve onun için demiri yumuṣattık.” (Sebe 34/10)

demiri saht iken mülâyim eyledik ve yedinde demire *keyfe mâ yeşâ 'u*⁴³⁷ taşarruf ider eyledik dimekdir

(2679) *Meşnevi*

Şarşarî ber' Âd kıttâlî şude

Mer Süleymânra çü hammâlî şude

Bir rîh-i şedid 'Âd kavmi üzerine kıttâl ve qahhâr olmışdır taḥkîk yine o rîh-i şedîd Süleymân 'aleyhi's-selâm tahtına cāsūs olur idi rüzgâr tahtının altına girip ve tahtını berhavâ idip hammâl gibi getirir idi ve 'askeri daḥı kilimler üzerine rākib olup yine rüzgâr o kilimlerin tahtına girip kilimler daḥı havâda gider olması cihetinden vaḳt-i zuhra dek bir aylık yol ve vaḳt-i zuhrdan ğurûb-ı şemse dek yine bir aylık yol kaṭ'-ı mesâfe iderler idi bu cihetden cümleye ğâlib oldılar ve rûy-ı zemînde kendilerine aşlâ muḥâlefet ider bir ferd kalmadı qalellâhu te'âlâ *ve liSüleymâne'r-rîḥa ğuduvvuhâ şehrun ve revaḥuha şehi*⁴³⁸ şarşar şedîd olan rüzgâra ta' bîr olunur ki 'Âd kavmini yedi gice sekiz gün esip helâk eyledi her şey' Cenâb-ı Hakkın yedinde olduğundan 'Âd kavminin hakkında muzır eyledi ve yine Süleymân 'aleyhi's-selâma o rüzgârı hammâl eyledi zîrâ Hâzret-i Süleymân Mevlânın hem dostı hem peygamberi idi

(2680) *Meşnevi*

Şarşarî mîburd berser taht-ı şâh

Her şabâḥ u her mesâ yekmâhe râh

Bir şarşar Süleymân 'aleyhi's-selâmın tahtını başı üzerine iletir idi her şabâḥ ve her aḥşâm bir aylık yol almağla bir günde iki mâhlık yol alır idi

(2681) *Meşnevi*

Hem şude hammâl u hem cāsūs-ı ũ

Ġüft-ı ğâyibrâ künân maḥsūs-ı ũ

⁴³⁷“dilediği gibi” anlamına gelen bir sözdür.

⁴³⁸“Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (onun emrine) verdik.” (Sebe 36/12)

Rîḥ-i şarşar hem ḥammāl olmuş idi ve yine Süleymân ‘aleyhi’s-selāmın cāsūsı olmuş idi zîrâ ḡāyibiñ kelāmını Süleymân ‘aleyhi’s-selāma maḥsūs ve mesmū‘ idici idi menḳūldür ki eṭrāf ve eknāfda Süleymân ‘aleyhi’s-selāmın a‘dāsının Ḥaḳ sa‘âdetlerinde söyleşdikleri nāhemvār kelimâtın eşvâtını Süleymân ‘aleyhi’s-selāmın mesmū‘ı ider imiş bu şüretde hem ḥammāl ve hem ḡammāzı olmuş olur künân şıfat-ı müşebbehe olarak eyleyici ma‘nâsındır

(2682) *Meşnevî*

Bād dem ki ḡüft-i ḡāyib yāftî

Sūy-ı ḡūş-ı ān melik beştāftî

Ḡāyibiñ ḡüfti olan ve sözi olan nefsi ki rüzḡarını bulur idi Süleymân ‘aleyhi’s-selāmın sem‘i ṭarafına ve ḡāyibiñ ḡüftini îşāl için ‘acele ider idi ve Süleymân ‘aleyhi’s-selāma anın [İ-217a] sözünü ḡamz ider idi bād dem nefis ma‘nâsındır beyit-i ātiye merhūndur

(2683) *Meşnevî*

Ki fülânî inçünin in zamân

Ey Süleymân-ı mih-i şāhibḳırân

Öyle diyerek ‘acele ile gelir idi fülân kimesne şu zamānda seniñ ḥaḳḳında buncalayın söyledi ey sâhibḳırân olan ḥaḳîḳat mâhı Süleymân ‘aleyhi’s-selām seniñ böylece ma‘lūmuñ olsun bu cihetden bir ferd Süleymân ‘aleyhi’s-selāmın ḥaḳḳında ḡüft ü ḡūya ḳudretyāb olamazlar idi **Tedbîr kerd-i mûş bâḡaḡz ki men nemîtuvānem ber-i tu âmeden bevaḳt-i ḥâcet derâb** Burası farenin ḳurbaḡa ile tedbîr eylemesi beyânındadır diyerek ki ben seniñ yanına şu içünde ḥâcet vâḳti gelmeḡe ḳâdir olamam ve saña o ḥâcetimi [S-150b] ifâde idemem ve seni istedigim vâḳitde göremem ḥâl ve şân böyle olunca **miyân-ı mâ vuşlatî bâyed ki çün men berleb-i cû âyem turâ tuvānem ḥaber kerd** bizim ortamızda bir sebeb-i vuşlat lâzımdır zîrâ çünki ben ırmaḳ kenârına gelirim saña ḥaber eylemeḡe ḳâdir olayım **ve tu çün berser-i sūrâḡ-ı mûşḡâne âyî merâ tuvānî ḥaber kerd** ve daḡı sen çünki mûş ḡānenin delüḡinin başı üzerine

gelirseñ o sebep-i vuşlat ile baña haber eylemege kâdir olursañ hülâşa-yı kelâm miyânımızda böyle âlet-i vuşlat icâb ider diyerek mûş kurbagaya bu vechle ifâde eyledi

(2684) Meşnevi

În sühân pâyân nedâred güft mûş

Çağzrâ rûzî ki ey mişbâh-ı hûş

Bu söz nihâyet tutmaz bundan fâriğ olalım murâd sürhûñ mâkâblinde olan sözlerdir ve yine hikâyemize ‘avdet idelim fâre kurbagaya bir gün didi ki ey ‘aqlıñ mişbâhı olan zât yâhûd ey ‘aqlı çerâğ gibi olan zât beyit-i âtiye merhûndur

(2685) Meşnevi

Vakthâ hâhem ki güyem bâtu râz

Tu derûn-ı âbdârî türktâz

Vakitler isterim ki saña söyleyeyim ve seniñle mu‘âşeret eyleyeyim sen ise âbîñ içünde koşmak ve seyr itmek tutarsın ve kendü ‘âleminde olursuñ

(2686) Meşnevi

Berleb-i cû men turâ na‘razenân

Neşnevi derâb nâle-y ‘âşıkân

Irmağ kenârı üzerine ben saña na‘ra urıcıyım ve şevk ile seni da‘vet iderim lîkin âb içünde ‘âşıqların nâlesini diñlemezsîñ ve kendü zevkıñ ile meşgûl olursuñ

(2687) Meşnevi

Men der ‘în vaqt-i mu‘âyyen ey dilîr

Mînegerdem ezmuḥākāt-ı tu sîr

Ben vaqt-i mu‘ayyende ey pehlûvân seniñle mukâlemeden tok olamam muḥākāt iki kimesne birbirine ahvâlini ve kendi sergüzeştini söylemege dirler bu maḳâmda muṭlaḳâ ülfet ve ünsiyet murâd olunur keennehü kurbaga tarafından dindi ki elbet

vuşlata ne hâcet işte vakt-i mu‘ayyenimiz vardır o vaktde ictimâ‘ ideriz bu beyitle
mûş cevâb eyler ki ben o miqdâr [İ-217b] vaktde ülfet ile kânî‘ degilim belki çok
müddet ülfet isterim ve seniñle mu‘âşeret ideyim didim zîrâ ben sana ‘âşıkım ‘âşık
olanlara böyle vakt-i mu‘ayyende ülfet az gelir görmez misiñ

(2688) *Meşnevî*

Penc vakt âmed namâz-ı rehnümün

‘Âşıkânra fişalâtin dâyimün

Yol gösterici olan namâz gicede ve gündüzde beş vaktde geldi ve cümleye beş vakt
olmak üzere farz oldu lîkin ‘âşıklar için şalâtda dâyimlerdir diyü geldi ya‘nî ‘âşıklara
her vaktde ve her ânda namâz farz oldu demek olur hâşılı ‘avâm-ı nâsda Cenâb-ı
Kibriyâ beş vaktde namâzı farz eyledi lîkin ‘âşıklara cemî‘ vaktde namâzı ve kendü
zâtı ile huzûr-ı kalbi farz eyledi dimekdir ‘avâm bir vakt namâzı terk idince nice işm
olur ise ‘âşıklar dağı ins maallâhi bir ân terk itseler ve kalbler yine ğaflet ‘arız olsa
öylece işm olurlar ve o ğafleti zenb-i ‘azîm bilirler demek olur

(2689) *Meşnevî*

Nî bepenc ârâm gîred ân humâr

Ki der ‘ân serhâst nî pânşad hezâr

Zîrâ ‘âşıkların humârı ve ‘aşkı ki o ‘âşıkların başlarındadır ne beş vakt ile ârâm tutar
ve ne beş yüz vakt ile ârâm tutar belki müşâhede-yi dâyimî ister

(2690) *Meşnevî*

Nîst zur ğibben vâzîfe-y ‘âşıkân

Saht müstesķîst cân-ı şadıkân

*Zur ğibben tezdâd hubban*⁴³⁹ hadîş-i şerîfi ‘âşıkların vazîfesi ya‘nî anıñla iktifâ ve
kanâ‘at idecekleri nesne degildir bu hadîş-i şerîfi Ebû Hureyre *radıyallâhu te‘âlâ*
hazretleri yine fahr-i ‘âlem *şallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* buyurmuşdur ma‘nâsı

⁴³⁹“Ara sıra ziyâret et ki, sevgin ziyadeleşsin.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi , s. 360.
[Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

beni haftada bir def'a ziyâret ider iseñ maḥabbeti ziyâde idersiñ dimekdir ġālibā Ebū Hureyre Ḥazretlerine bu ḥadīṣ-i şerīf evā'il ḥālinde buyrulmaḡ gerekdir zīrā şādıqların cānı āb-ı vişāle ziyâde müstekīdir bu cihetden bu ḥadīṣ-i şerīf [S-151a] anlara vazīfe olmaz bu ḥadīṣ-i şerīfde mevcūd olan haftada bir kere ziyâret eyle anlar ḳānī' olmazlar Ebū Hureyre Ḥazretleri ziyâde 'āşıklardan olmağla evā'il-i ḥālinde ḥaml olunmaḡ lâzım gelir

(2691) *Meşnevi*

Nist zur ġibben vazīfe-yi māhiyān

Z'ān ki nī deryā nedārend üns-i cān

Yine *zur ġibben* ḥadīṣ-i şerīfī māhişiret olan 'āşıkların vazīfesi degildir zīrā deryāsız anların cānları ünsiyet ve ülfet tutmaz böyle olunca anlara *zur ġibben tezdēd ḥubban* diñilmez

(2692) *Meşnevi*

Āb-ı in deryā ki hāyil buḡ'aist

Bāḥumār-ı māhiyān ḥod cūr'aist

Bu deryānıñ şuyı ḥavf virici bir mekândır böyle iken māhilerin 'aşḳına nisbet olunduḡda bir cūr'adır işte 'aşḳ deryāyı bir içim şu gibi kılar ve emr-i 'asirleri şey'-i yesir ider [İ-218a]

(2693) *Meşnevi*

Yek dem-i hicrān ber-i 'āşık çü sāl

Vaşl-ı sālī muttaşıl pişeş ḥayāl

'Āşığın 'indinde bir nefes ayrılık bir sene gibidir ve daḡı bir senenin muttaşıl olarak vuşlatı gözünde ḥayāl gibidir böyle olunca 'āşıḳa vuşlatdan toymaḡ olmaz

(2694) *Meşnevi*

'Aşḳ müstesḳist müstesḳi taleb

Derpey-i hem ĩn ü ān çün rûz u şeb

‘Aşk müstesķi olan âdem gibidir müstesķi olan ‘âşıkı taleb idicidir ve dahı ‘aşķ ve ‘âşık biri biriniñ gice ve gündüzi gibi ardındadır ya‘nı gice ile gündüz biri birinden nice müfârâķat itmezler ise ‘aşķ ile ‘âşık dahı biri birinden cüdâ olmazlar zîrâ ‘aşķ ‘âşıkı ister ve ‘âşık dahı ‘aşkı ister hattâ ‘âşık ‘aşķını pâdişahlığa degişmez

(2695) Meşnevi

Rûz berşeb ‘âşıkest ü mużtarest

Çün bebini şeb ber ’ü ‘âşıkterest

Gündüz gice üzerine ‘âşıķdır mużtardır çünki nazar idersen gice dahı gündüzüñ üzerine öylece ‘âşıķdır

(2696) Meşnevi

Nistşân ezcüst ü cû yek lahza ĩst

Ezpey-i hemşân yeki dem ĩst nist

O ‘aşķlara cüst ü cûdan bir lahza cüdâ olmak yokdur birisi birisiniñ ardundan gitmeden bir dem anlara tûrmaķ yokdur ĩst burada tûrmaķ ma‘nâsınadır

(2697) Meşnevi

ĩn girifte pây-ı ān ān gûş-ı ĩn

ĩn berân medhûş u ān bîhûş-ı ĩn

Bu gündüz o giceniñ ayağını tûtmış o gice dahı gündüzüñ kulağını tûtmış bu gündüz gice üzerine hayrândır o gice dahı gündüzüñ mesti ve laya‘ķilidir

(2698) Meşnevi

Derdil-i ma‘şûķ cümle ‘âşıkest

Derdil-i ‘Azrâ hemîşe Vâmıķest

‘Aşkdan ma‘şûka intikāl idip buyururlar ki ma‘şûkuñ gönlünde olan cümlesi ‘âşıkdır
‘Azrânîñ gönlünden dāyimā Vāmık vardır ‘Azrā bir ma‘şūkânîñ adıdır ve Vāmık anîñ
‘âşıkıdır

(2699) *Meşnevi*

Derdil-i ‘âşık becüz ma‘şûk nîst

Dermiyân şân fārîk u fārûk nîst

‘Aşıkîñ kalbinde ma‘şûkdan ğayri bir nesne olmaz o ikisiniñ miyânını bir fark idici
yokdur nitekim dinmişdir Mısrā‘ :

Nîst der tıynet-i cüdāyi ‘âşık u ma‘şūkrā

(2700) *Meşnevi*

Beryekî üştür buved in dü derā

Pes çi zur ğibben bûgunced ān dūrā

Bu çan gibi olan ‘âşık ve ma‘şūk ikisi bir deve üzerine olurlar böyle olunca bu
ikisinin beynine *zur ğibben* ne vechle şıgar belki şıgmaz ğıb ğaynîñ kesriyle hefteye
dirler ve gun üstüri ma‘nāsına da gelir

(2701) *Meşnevi*

Hîç kes bâh’îş zur ğibben nümūd

Hîç kes bâhod benevbet yār būd

Hîçbir kimesne kendüye *zur ğibben* kelāmını gösterdi mi ve kendü kendüye beni
heftede bir kere ziyāret eyle didi mi ve yine hîçbir kimesne nevbet ile kendüye yār
oldı mı belki olmadı [İ-İ-218b] bu iki nesne kendü hakkında insānîñ olmaz çünkü
‘âşık ve ma‘şūk başka degildir ikisi birdir buyurdılar ise o vahdetiñ keyfiyyetini
beyān ve iktizā itdiginden buyururlar ki

(2702) *Meşnevi*

Ān yekî-yi nîki ‘akleş fehm kerd

Fehm-i ĩn mevķũf ŗud bermũrg-i merd

O birlik ki ‘aşık ile ma‘řũk miyānındadır öyle vahdet degildir ki ‘aķl-ı ‘avām anı idrāk ider belki öyle vahdetdir ki anı fehm ve idrāk insānıñ *mũtũ ķable en temũtũ*⁴⁴⁰ sırrına mazħar olamasına tevaķķuf ider işte böyle birlikdir zĩrā māhiyyet-i ulũhiyyet başkadır ve māhiyyet-i ‘ubũdiyyet başkadır ķul Allāh olmak muħāldir ve mũmkũn degildir [S-151b]

(2703) Meşnevi

V’er be‘aķl idrāk-i ĩn mũmkũn budi

ķahr-ı nefis ezbeħr ĉi vācib şudi

Eger ‘aķl ile bu vahdeti idrāk mũmkũn olaydı ķahr-ı nefis neden iķũn vācib olur idi ancak nefis-i ķahr bu vahdetiñ sırrını añlamak iķũndũr

(2704) Meşnevi

Bāķũnān rahmet ki dāred řāh-ı huş

Bĩzarũret ĉũn begũyed nefis kuş

Ancılayın merħameti ki ‘aķl sulťānı tutar ya‘ nĩ sulťān-ı ‘aķl olan Muħammed Muřťafā řallallāhu ‘aleyhi ve sellem böyle erħam iken altun saña nefisini öldũr buyurdı ancak böyle buyurması vahdet sırrını añlamak iķũn idi nefis ölmedikçe vahdet sırrı mũnfehim olmaz **Mũbālaķa kerdẽn-i mũř derlābe vũ zārĩ ve vařl custen ezķaķz-ı ābĩ**⁴⁴¹Burası farenin yalvarmaķda ve iñlemesi mũbālaķa eymesi beyānındadır ve daķı ķurbaķadan sebep-i vuřlat istemesi beyānındadır

(2705) Meşnevi

Gũft k’ey yār-i ‘azĩz-i miħrkār

Men nedārem bĩruħet yek dem ķarār

⁴⁴⁰“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravĩ’nin Mesnevĩ şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkķa karşılaşılan bu rivāyetin hadis olmadıķı belirtilmiştir.]

⁴⁴¹“Sıçanın yalvarmada ve nāle etmekte suya mensub ķurbaķadan vuslat istemekte mũbalaķa etmesi.” Konuk, Mesnevĩ-i řerĩ şerhi, C. 12, s. 246.

Fare kurbagaya didi ki ey maḥabbetli yār-i ‘aẓīz ben seniñ yanağıñ olmaqsızın bir nefes qarār tutamam

(2706) Meşnevi

Rūz nūr u mekseb ü tābem tuvī

Şeb qarār u selvet ü ḥābem tuvī

Gündüz gözümüñ nūrı kesbim ve revnaķım sensin gice qarārım ve serverim ḥābım seniñ didi selvet şafā ve sūrūr ma‘ nāsınadır

(2707) Meşnevi

Ezmürüvvet bâşed erşādem kunī

Vaqt ü bivaqt ezkerem yādem kunī

Eger beni server ider iseñ mürüvvetden ölür vaķitli vaķitsiz kereminden beni yād eyleyesin baña iḥsān itmiş olursuñ didi

(2708) Meşnevi

Derşebānrūzī vāzife-y çāstgāh

Rātibe kerdī vişāl ey nıķḥāh

Gicede ve gündüzde kuşluk vaķtı vāzifesini ey iyü isteyici zāt-ı şerīf vuşlat olarak bizim beynimizde vāzife ta‘yīn itdiñ rātibe vāzife-yi ma‘ neviyyeye dirler

(2709) Meşnevi

Men berīn yek bār kāni‘ nistem

Derhevāyet tarfe insānistem

Ben kuşluk vaķtı bir rūyet ile kāni‘ degilim zīrā seniñ ‘aşķında ben ‘aceb [İ-219a] ‘aşķım sen ise vāzife-yi vişāl olarak çāstgāhi taḥşış idersin

(2710) Meşnevi

Pānşad istiskāstem ender ciger

Bāher istikā karīn cū‘u’l-baķar

Benim cigerimde beş yüz istiskā ‘illeti vardır istiskāya cū‘u’l-baḳar ‘illeti muḳārindir
cū‘u’l-baḳar şol illete dirler ki şāḥibi çok yir ve toymaz ḥāşılı ‘aşḳ da kemālim vardır
dimek ister

(2711) *Meşnevi*

Bīniyāzī ezḡam-ı men ey emīr

Dih zekāt-ı cāh u binger berfaḳīr

Sen benim ḡam ve kederimdem ey pādīşāh biḡabersin baña cāhınıñ zekātını ey emīr
sen vir diyü faḳīre nazar eyle

(2712) *Meşnevi*

Īn faḳīrī bīdeb nāderḡorest

Līk luṭf-ı ‘ām-ı tu z’ān berterest

Egerçi bu edebsiz faḳīr saña lāyık degildir līkin cümleye şāmil olan luṭfuñ benim
bīdebligimden ziyādedir kemāl-i luṭfuna mebnī senden vişāl isterim didi derḡor lāyık
ve sezādār ma‘nāsınadır nā kelimesiyle nefī olunca lāyık degildir demek olur

(2713) *Meşnevi*

Mīnecūyed luṭf-ı ‘ām-ı tu sened

Āftābī berḡadeşhā mīzened

Ey yār seniñ ‘ām olan luṭfuñ sebep istemez hemān bilāsebeb luṭf iderseñ görmez
misin āftāb-ı necāsetleriñ üzerine bilāsebeb urur ve necesde hīç bir vechle āftābıñ
nūruna ḳābiliyet yokdur

(2714) *Meşnevi*

Nūr-ı ūrā z’ān ziyānī nāmede

V’ān ḡadeş ezḡuşkiyī heyzūm şude

Āftābıñ nūrına o ḡadeşden bir ziyān gelmemişdir belki o ḡadeş āftābdan ḳurumaḳ
cihetiyle odun olmuş ve kemāl bulmuş olur

(2715) *Meşnevi*

Tâ ḥadeş derkülḥanî şud nûr yâft

Derder ü dîvâr-ı ḥammâmî betâft

Ḥattâ ḥadeş bir külḥana gitdi ve orada yanıp nûr oldu ve daḥı bir ḥammâmîñ kapusunda ve dîvârında parladı ḥülâşa-yı kelâm a‘lâ ednâya tenezzül iderse a‘lânîñ şânına andan ḥelâl gelmez ve a‘lânîñ şânı artar ve ednâ o muḳârenetden fâyide görür demek olur

(2716) Meşnevi

Bûd âlâyiş şud ârâyiş künûn

Çün ber ’û berḥ’ând ḥurşîd ân füsûn

O ḥades bulâşık idi şimden aña zîynet oldu çünkü anîñ üzerine güneş o efsûnı okudu

(2717) Meşnevi

Şems hem mi‘de-y zemînâ germ kerd

Tâ zemîn bâķî ḥadeşhârâ beḥurd

Yine güneş zemîniñ mi‘desini germ eyledi ḥattâ zemîn kendinde bâķî olan ḥadeşleri yidi

(2718) Meşnevi

Cüzv-i ḥâķî geşt ü rust ezvey nebât

Hâkezâ yemḥu’l-ilâhu’s-seyyi’ât

O ḥadeş ḥâķîñ cüzvi oldu ve ḥadeşden nebât bitdi işte böylece Allâhu Te‘âlâ günâhları ḥaseneye maḥv ider ve tebdîl ider buyurmak isterler iblîs daḥı ḥasedinden sineçâk olur [S-152a]

(2719) Meşnevi

Bâḥadeş ki bedterînest in kuned [İ-219b]

K’eş nebât u nergis ü nesrîn kuned

Âftâb ki hâdeş cümle eşyânîñ ziyâde çirkini iken bunı eyler ve bu didigim odur ki anı nebât ve nergis ve gül eyler ve hâdeş mâhiyyetini bu ezhâr-ı maqlûbeye alb ider beyit âtiye merhûndur ba‘zı nüshada kemterînest vâkı‘ olmuşdur ziyâde alçağı ve ednâsı dımekdir

(2720) *Meşnevi*

Tâ benesrîn-i menâsik dervefâ

Hak i bahşed dercezâ vü der‘atâ

‘Acabâ vefâda ve emre imtişâlde ‘ibâdetler yollarınıñ güli olan zâhidlere ve ‘âbidlere Allâhu Te‘âla cezâ ve ‘atâda neler bağışlar var hâdeşe olan ihsânından kıyâs eyle dımek olur menâsik mensikiñ cem‘idir ‘ibâdet yolları dımekdir ve mensik ‘ibâdete ve tenessek ta‘buda dinir nesrîn-i menâsik ‘ibâdet yollarınıñ güli dımekdir bundan ‘âbidler ve zâhidler murâd olunur nesrîn nûnuñ fethiyle beyâz ve şarı güle dirler

(2721) *Meşnevi*

Çün habîşân râ çünîñ hil‘at dıhed

ayyibînrâ tâ i bahşed derrazad

Çünkü habîşlere böyle hil‘at teşrîf virilir ve dirler ‘acabâ emrini raşadda ve terakķide olanlara Mevlâ ne bahş ider var bundan añla buyururlar

(2722) *Meşnevi*

Ân dehed Hak şân ki lâ‘aynun ra‘et

K‘ân negunced derzebân u derlûgat

Allâhu Te‘âlâ o ayyiblere anı dir ki anıñ şânında güzelini görmedi diyü hadîş-i kudside var olmuşdur ve anı vaşf ve beyân lisâna ve lûgata şıgmaz hadîş-i kudsi şu ‘unvân iledir kalellâhu te‘âlâ *a‘dedtu li‘bâdiye’s-şaliñîn mâ lâ‘aynun ra‘et ve lâuzunun semî‘at ve lâhaara ‘alâalbi beşerîn*⁴⁴² ma‘nâsı Allâhu Te‘âlâ Hâzetleri buyurdı ki âhıretde şaliñ ullarım için o nesneyi hâzır eyledim ki bir göz dünyâda anı

⁴⁴²“Allah onlara gözlerin görmediğı, kulakların duymadığı ve insanın aklına dahî gelmeyen nimetler verir.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi , s.196. [Hadisın sahîh olduğı belirtilmiştir.]

görmedi ve dağı bir kulağı anı işitmedi ve yine böyle şey' olur diyü beşeriñ kalbine gelmedi demekdir

(2723) *Meşnevi*

Mā kiyīm ĩnrā biyā ey yār-i men

Rūz-ı men rūşen kun ezḥulḳ-ı ḥasen

Biz kimiz ki ṭayyiblere virilen in'āma nāyil olalım gel ey benim yārim benim gündüzümü ya'nı benim ḥālîmi güzel ḥūyından münevver eyle ki o ṭayyibiñ vāşıl olduğı devlete ve in'āma biz dağı lāyık olalım

(2724) *Meşnevi*

Menger ender zıştı vü mekrūhiyem

Ki zipür zehrī çu mār-ı kūhiyem

Ey Rabbim benim çirkinliğime ve mekrūhlığıma nazar eyleme zīrā ben zehr ṭolu olmakdan ṭağ yılanı gibiyim sen pürzehr olduğıma bakma demek olur

(2725) *Meşnevi*

Ey ki men zışt ü ḥıṣālem cümle zışt

Çün şevem gül çün merā ü ḥār kişt

Ey kimesne ben çirkinim cümle ḥıṣālem çirkindir ben nice gül olurum çünkü beni bütün diken ekdi ve kabīḥ-i ḥalḳ eyledi lā tebdīlū'l-ḥalḳullāhdır Ḥaḳḳıñ kabīḥ yarattığı güzel olmaz meger yine Ḥaḳ güzel ide

(2726) *Meşnevi*

Nevbahār-ı ḥüsn-i gül dih ḥārrā

Zīnet-i ṭāvūs dih ĩn mārā [İ-220a]

Gülüñ ḥüsniniñ nevbahārını bu diken bu diken gibi olan ḳuluna vir ṭāvūsüñ zīnetini bu yılanı vir ya'nı beni güzel eyle demek olur

(2727) *Meşnevi*

Derkemāl-i zîştîm men müntehî

Luṭf-ı tu derfâzı u derfen müntehî

Çirkinliğin kemālinde ben nihāyet bulucuyum İlāhî seniñ luṭfuñ daḡı iḡsānda ve iḡsānıñ fenninde müntehîdir

(2728) Meşnevi

Hācet-i ın müntehî z 'ān müntehî

Tu berār ey ḡasret-i serv-i sehî

Bu çirkünlükde müntehî olan kulumuñ ḡacetini o fazl ve iḡsānda müntehî olan luṭfından ey istikāmetde serv-i sehîniñ ḡasreti olan zāt-ı şerîf sen yukāru getir ve ḡaşıll eyle

(2729) Meşnevi

Çün bemîrem fazl-ı tu ḡāhed girîst

Ezkerem gerçi ziḡācet ũ berîst

Çünkü ey Hüdā ben ölürüm seniñ luṭfuñ ve kemāl-i keremiñ kereminden içün benim ḡālîme ağlamak ister egerçi seniñ luṭfunuñ bir şey'e iḡtiyācı yokdur ise de beyit-i ātiye merhūndur

(2730) Meşnevi

Berser-i gürem besî ḡāhed nişest

Hāhed ezçeşm-i laṭîfeş āb cest

İlāhî seniñ benim mezārımıñ başı üzerine luṭfuñ çok oturmak ister yine o luṭfuñ laṭîf olan gözünden baña rahminden içün göz yaşı taşra şıçramak ister

(2731) Meşnevi

Nevḡa ḡāhed kerd bermahṛūmiyem

Çeşm ḡāhed best ezmaḡlūmiyem

Seniñ luṭfuñ benim maḥrūmluğum üzerine nevḥa eylemek ister ve benim mazlūmluğumuñ üzerine gözüni ‘afv için bağlamak ister işte sen böyle erḥamsiñ dimek olur çünki ba‘de’l-mevt bu luṭflar ve iḥsānlar olacaḡdır bārī

(2732) Meṣnevi

Endeki z’ān luṭfhā eknūn bekun

Halkayī dergūş-ı men kun z’ān sūḥan

Bir miḡdārını o laṭiflerden şimdi benim ḥaḡḡımda eyle o ba‘de’l-mevt ideceğiniñ luṭf sözünden benim ḡulağıma şimdi bir ḡalka-yı iḥsān taḡ ḡaşıllı āḡiretde ideceğiniñ luṭf ve iḥsānıñ birezini şimdi dünyāda baña eyle dimek olur [S-152b]

(2733) Meṣnevi

Ān çı ḡāḡi ḡüft tu bāḡāk-i men

Berfeşān bermedrek-i ḡamnāk-ı men

Ol nesneyi ki ba‘de’l-mevt kemāl-i raḡminden benim ḡāk-i mezārıma söylemek istersen şimdi bu dünyāda iken o kelāmı benim ḡama mensūb olan ḡissim üzerine ṣaḡ ya‘nī luṭfuñ bir miḡdārını baña dünyāda eyle dimekdir Allāhu Te‘ālānıñ var āḡiretde ṭoḡsan ṭoḡuz raḡmeti olduḡunu bu dünyāda bir raḡmeti olduḡunu faḡr-i ‘ālem efendimiz ḡadıṣ-i ṣerīfde beyān buyurmuşlardır bu ebyātın me‘ali o ḡadıṣ-i ṣerīfi ṣerḡ olur bu ṣūretde āḡiretde raḡmet-i İlāhiyye dünyāda olan raḡmet-i ilāhiyyeden çokdur zīrā dünyāda ma‘fuvv olamayanlar āḡiretde ma‘fuvv olacaḡdır bundan daḡı ezdiyār-ı raḡmet-i āḡiret zāhir olur **Lābe kerdn-i mūş mer ṡaḡzrā ki bahāne meyendiş ve dernūsye meyendāz incāḡ īn ḡācet-i merā ki fitte’ḡīri āfāt [İ-220b]** Burası farenin taḡḡīḡ ḡurbaḡaya temellük eylemesi beyānındadır öyle diyerek ki bahāne tefekkür eyleme ve daḡı geleceḡime benim bu ḡācetimi ḡaşıllı itmegi itme ya‘nī gelecekte bu iş olsun dime ve şimdi eyle zīrā te’ḡīrde āfetler vardır o āfetler evkār-ı ḡayrın ‘adem-i ḡuṣūlüne sebep olur **ve şūfī ibnu’l-vaḡt ve ibn dest ezdāmen-i peder bāz nedāred** ve daḡı şūfī ibnu’l-vaḡt olur ya‘nī şimdiki ḡāle baḡar dimekdir ve ibn daḡı elini pederinin dāmeninden girü ṭutmaz böyle olunca şūfī māzīye ve müstaḡbele nāzır

olmayıp hemân şimdiki hâlde ‘ibâdeti tâ‘ati işlemeğe bakar **âb-ı müşfik-i şûfî ki vâktest ürâ benigeriş beferdâ muhtâc negerdâned** ve dahı şûfîniñ merhâmetli bâbâsı ki şimdiki vâkt zamândır o şûfîyi ferdâya nazar itmeğe muhtâc kılmaz nigeriş nûnuñ kesri ve kâfiñ fetî ve râniñ dahı kesriyle bakmak ma‘nâsınadır zîrâ âhîrinde olan şın maşdariyyedir emr-i hâzırîñ âhîrine şın gelse maşdar ma‘nâsını ifâde ider nigeristen ma‘nâsına olur negernedâred kılmaz dimekdir **çendâneş müstağrak dâred dergülzâr-ı serî‘u’l-hisâbî-yi hîş niçün ‘avâm muntazır-ı müstağbel nebâşed** şimdiki vâkt şûfîyi ol kadar kendiniñ serî‘u’l-hisâblığına mustağrak ve müstehlek tutar ki şûfî ‘avâm-ı nâs gibi müstağbele muntazır olmaz ve geçmişi dahı yâd iderek serî‘u’l-zevâl olan şimdiki hâli izâ‘a itmez fi’l-vâkı‘ zamân-ı hâl hem kalıldır hem serî‘u’l-zevâldır böyle olunca geçmişi tefekkür ‘abeş olur ve gelecekte iderim demek o dahı münâsebitsiz olmuş olur iyüsi şimdiki hâli zâyî‘ itmemekdir ma‘lûm ola ki bu maqâmda şûfî sâlik ve dervîş dimekdir yoğsa zâhid huşk hodbeğod ‘âbid demek degildir zîrâ anlar ibn-i vâkt olmazlar belki mâzîye müstağbele nâzir olurlar **nehri bâşed ne dehrî ki lâşabâha ‘indellâhi ve lâmesâ’u mâzî vü müstağbel ü ezel ü ebed âncâ nebâşed** şûfî deryâya mensûb dâyimâ deryâ-yı haqîkatde şinâverlik eyler ezmine-yi mâzîye ve ezmine-yi müstağbeleğe nigâh ve iltifât itmez zîrâ Allâhu Te‘âlânîñ nezd-i ma‘neviyyesinde şabâh ve aḥşam ve mâzî ve müstağbel ve ezel ve ebed olmaz nitekim ḥadîs-i şerîfde **lâ şabâḥ ‘indallâhi ve lâ mesâ**⁴⁴³ buyrulmuşdur bu eelden muḥarreb-i İlâhî olan evliyâ-yı kirâma gice gündüz yoğdur dimişler ve yine anlarıñ ‘indinde mâzî ve müstağbel dahı olmaz zîrâ anlar zamânî degildirler ve zamândan dahı kurtulmuş ve ḥalâş olmuşdurlar ve anlarıñ ‘indinde ezel ve ebed cümlesi vâḥiddir bu şûretde [İ-221a] ezeli ve ebedî dahı yoğdur bu maqâmdan nehrden murâd deryâ dimekdir ve yine dehrden murâd o mâzî ve müstağbel dimekdir **Âdem-i sâbık ve Deccâl-i mesbûk nebâşed ki in rûsûm derḥıṭta-yı [S-153a] ‘aql-ı**

⁴⁴³“Allah katında ne sabah vardır, ne akşam.” Kaynaklarda böyle bir hadis-i şerife rastlanmamıştır. Davud-i Kayserî’nin (ö. 751/1350) “Allah indinde sabah, akşam, mazi ve müstakbel gibi zaman ayrımları söz konusu değildir Bunlar, zaman içinde başlangıcı ve sonu olan varlıklardır. Öncelerinde içinde bulunmadıkları zaman olduğu gibi sonlarında da bulunmayacakları zaman olacaktır. Ancak öyle bir varlık vardır ki, bu zaman tarafından asla öncelenmez.” sözü vardır. Bkz. Cağfer Karadaş, “Dâvûd-i Kayserî ve Genel Hatlarıyla Düşüncesi”, Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi XV, II (2006): 12.

cüzvîst ve rûhî hayvân böyle olunca Hâzret-i Âdem ‘*aleyhi’s-selâm*’ Deccâlîñ üzerine sâbık olmaz ve Deccâl dağı Âdem ‘*aleyhi’s-selâm*’ mesbûkı olmaz zîrâ bu ‘aklı cüzvîniñ ve rûh-ı hayvâniyyeniñ sınırında ve eṭrâfındadır ‘aql-ı cüzvî ve rûh-ı hayvânî aşhâbına bu umûr-ı mezkûre mevcûd olur lîkin ‘aql-ı selîm ve fenâ ve beḳâ aşhâbına bunlarıñ birisi muḥâl ḳabîlinden olur **der‘ âlem-i lâmekân u lâzamân in rûsûm nebâşed** bir ‘âlem ki anda mekân ve zamân yokdur bu rûsûm o ‘âlemde olmaz evliyâ-yı kirâm dağı o ‘âlemde olmağla mekânî ve zamânî olmağdan ḥalâş olmışlardır bu sâ’iliñ taḥḳîḳi tekmiâl-i sülûka tevaḳḳuf ider **pes û ibn-i vaḳtîst lâyufhemu minhu illâ nefyu tefriḳati’l-ezminehu** böyle olunca şûfî ibn-i vaḳtdir demekden ḥiçbir şey’ fehmi olunmaz ezmine-yi şelâse-yi tefriḳanıñ nefyi münfehim olur ya’nî şûfî olan ezmineyi tefriḳ itmez cümlesini zamân-ı vâḥid şâyir demek olur **çünân ki ezAllâhu vâḥidun fehmi şeved nefy-i düyîne ḥaḳîḳat-i vâḥidî** bu fehmi olunmağ ḥuşûşu ancılayındır ki Allâhu vâḥid kelâmından iki teñri yokdur demek fehmi olur bir teñriniñ ḥaḳîḳati nefyi fehmi olunmaz gûyâ iki yokdur dindikde zımmında vâḥid dağı nefyi olunmağ ḥasebiyle bir İlâhıñ mâhiyyetini nefyi çıḳmaz demek olur

(2734) Meşnevi

Şûfiyîrâ güft ḥ’âce-yi şimpâş

Ey ḳademhâ-yı turâ cānem firâş

Bir dervîş-i şādıḳa bir zengîn bâzîrgân ve saḥî didi ki ey dervîş seniñ ḳademlerine cānım dōşek olsun hemân ḳademlerini cānıma ḳoy ve uyu bu kelâmdan murâd kemâl-i maḥabbetini izḥârdır

(2735) Meşnevi

Yek direm ḥ’âhî tu imrûz ey şehem

Yâ ki ferdâ çâstgâhîse direm

Ey benim pâdişâhım bugün benden bir dirhem gümüşümi maṭlûb iderseñ yâḥûd yarın ḳuşluk vaḳti saña üç dirhem gümüşümi vireyim

(2736) Meşnevi

Güft dī nīm direm rāzīterem

Z'ān ki imrūz īn ü ferdā şad direm

Dervīş daḥı cevābında didi ki dünki gün yarım dirhem virmiş olaydın ziyāde rāzī idim andan ki bugün bir dirhemi ve yarım kuşluk vakti üç dirhemi baña virirseñ zīrā dünki gün virmiş olaydın şimdi yedimde olmuş olur idi bugün virilecek bir dirhem ve yarım virilecek üç dirhem elimde yokdur bunlar zamān-ı müstaḳbelde olacak nesnedir ve bunlardan [İ-221b] elimde bir nesne ḥāşıl degildir ben elimde olan nesneye nazar iderim ve 'ākiliñ kārı daḥı elinde olana bakmaḳdır ve müstaḳbele bakmamaktadır

(2737) Meşnevi

Sīli-yi naḳd ez'atā-yı nūsyē bih

Nek ḳafa pīşet keşīdem naḳd diḥ

Şimdiki şamār gelecek iḥsāndan şūfīler 'indinde ḥayrlıdır zīrā şūfīler ḥāle ve derdest olana nazar iderler işte ḳafamı seniñ önüne çekdim naḳd olan şamārı ur ve bu şimdiki şamār gelecekte olacaḳ iḥsāndan efḍaldır didi nek kelimesi īnek kelimesinden muḥaffefdir işte demek ma' nāsınadır sīli gelecekte olacaḳ nesneye dinir

(2738) Meşnevi

Ḥāşe ān sīlī ki ezdest-i tuvest

Ki ḳafā vü sīlīyeş mest-i tuvest

Bāḥuşuş bu şamār ki seniñ gibi dost ve saḡī zātın elindendir öyle ki benim ḳafam ve aña urulan şamār seniñ 'aşığındır böyle şamār elbetde baña yarın gelecek 'atādan efḍal oldığı maḥall-i şübhe degildir didi

(2739) Meşnevi

Hīn biyā ey şādī-yi cān u cihān

Ḥoş ḡanīmet dar naḳd-ı īn zamān

Āḡāḥ ol gel ey cāniñ serveri ve daḥı yüz cihāniñ serveri ḥoş ḡanīmet tut bu zamāniñ naḳdini ve taḥşīlini himmet-i tāmme eyle

(2740) *Meşnevi*

Dermedüzd ān rûy-ı meh ezşebrevân

Ser mekeş z 'în cûy ey āb-ı revân

Gice gidicilerden ya' nî sâliklerden o ay gibi olan yüzini çalma ve setr itme ve dağı bu ırmağdan ey āb-ı revân baş çekme ve i' raz itme ve feyzinden bizi mahrûm itme işbu hitâb zâhirde dervîş cânibinden o sahî-yi bâzîrgânadır ve lîkin murâd ve maqşûd Allâhu Te' âlâ Hâzretleridir [S-153b]

(2741) *Meşnevi*

Tâ leb-i cû hâned āb-ı mu'în

Leb leb-i cû ser berâred yasemîn

Hattâ ırmağın kenârı lezîz şudan gülsün ve yine ırmağın etrâfında yasemin başını yukarı kaldırsın ırmağdan murâd kalbdır ve yasemînden murâd ma' rifet-i İlâhiyye ve hüküm-i yezdâniyyedir

(2742) *Meşnevi*

Çün bebîni berleb-i cû sebze mest

Pes bedân ezdûr k 'âncâ āb hest

Bundan sonra bu beyit ile her nesne ve her bir umûr fuyûzât-ı İlâhiyye ile olacağını beyân için buyururlar ki çünkü ırmağ kenârı üzerine bitmiş olan sebzeyi mest ve müferrih olduğu hâlde görürsün böyle olunca uzakdan sen aıla ki ve bil ki o ırmağ kenârında şu vardır eger şu olmasa idi sebze hâşıl olmaz idi ve sebzenin huşûli âbın vücûdına delâlet ider bir kimsenin dağı cû' -ı kalbinde ma' firet-i İlâhiyye görür iseñ cezm eyle ki o kimseye feyz-i İlâhî olmuş ve o feyzin bereketiyle o ma' ârif-i İlâhiyyenin kalbinde huşûle gelmiş âbsız sebze olmadığı gibi feyz-i İlâhiyyesiz dağı ma' rifetullâh olmaz [İ-222a] cümlesi Hâktandır

(2743) *Meşnevi*

Güft simâhum vücûhun Kirdgâr

Ki buved ğammāz-ı bārān sebzēzār

Allāhu Te‘ālā Hazretleri Qur‘ān-ı Kerīmde aşhāb-ı kirāmīn hakkında *sīmāhum fīvucūhihum min eṣeri’ssücūd*⁴⁴⁴ buyurdu ya‘nī secdenin eṣerinden olarak anların ‘alāmetleri yüzlerindedir demekdir şahābe-yi kirāmīn taqvasına ve havf ve haşyetine yüzlerinde olan secde ‘alāmeti delālet ider zīrā sebzēzār ve mürğzār bārānīn ğammāzı olur sebzēzār bārānı ğamz itdiği gibi ve haber virdigi gibi aşhāb-ı kirāmīn vechleri daḥı taqvālarını haber virir demekdir

(2744) Meşnevi

Ger bebāred şeb nebīned hīç kes

Ki buved derḥāb her nefis ü nefes

Eger yağmur gicede yağar ise anı hīçbir kimesne görmez zīrā her nefis ve her nefes şāhibi ḥābda olur ve līkin yağmuruñ yağdığına sebzēzār delālet itmekle yağmurdan haber virir bunun gibi dervīşin ḳalbinde olan ‘irfān āb-ı feyz-i Hūdānīn aña geldigini ve ve vāşıl olduğunu haber virir evvelki nefis fānīn sūkūnıyla zāt ve şahş ma‘nāsınadır ve ikincisi fānīn fetḥiyle nefesdir ve aña bir ehl lafzı ve yāḥūd şāhib lafzı muzāf olarak taḳdīr itmek lāzımdır yāḥūd anı daḥı fānīn sūkūnıyla okuyup evvelki nefsi te‘kiddir ve līkin bu maḳāmda kes lafzına muvāfıḳ olsun içün fānīn fetḥiyle okunur dinse bu daḥı cāyız olur

(2745) Meşnevi

Tāzegī-yi her gülistān-ı cemīl

Hest berbārān-ı pinhānī delīl

Her bir cemīl olan gülistānīn leṭāfet ve ṭarāveti gizlü olan ve kimesneniñ görmedigi olan bārāna delīldir

(2746) Meşnevi

Ey aḥī men ḥākiyem tu ābīyī

⁴⁴⁴ “Onların belirtileri yüzlerindeki secde izleridir.” (Fetih 48/29)

Lîk şāh-ı rahmet ü vehhābîyî

Yine fare kurbagaya didi ki ben kara hayvānıyım sen āb hayvānısıñ lîkin merḥamet
pādişāhısıñ ve cümleye hibe ve bahş idicisin

(2747) Meşnevi

Āncünān kun ez‘atā vü ezķısem

Ki geh ü bîgeh beḥidmet mîresem

Ancılayın ile ‘atā ve ķısmetlerden ki vaķitli vaķitsiz seni göreyim

(2748) Meşnevi

Berleb-i cū men becān miḥ‘ānemet

Mînebînem ezicābet merḥamet

Ben ırmaķ kenārına gelip seni ezdil ü cān da‘vet iderim benim da‘vetimi ķabūlden
senden merḥamet görmem zîrā icābet idip gelmezseñ

(2749) Meşnevi

Āmeden derāb bermen beste şud

Z‘ān ki terkîbem ziḥākî rûste şud

Güyā dindi ki sen gel bu beyit ile fare cevāb eyler ki şuyuñ içüne gelmek benim
üzerime bağlanmış oldu zîrā benim eczā-ı vücūdım ḥākdan bitmiş oldu ve şuya
girmege ķudretim yokdur

(2750) Meşnevi

Yā resūlî yā nişānî kun meded

Tā turā ezbāng-ı men āgeh kuned

Yā baña bir elçi yāḥūd ‘alāmet vaz‘ıyla yardım eyle ḥattā seni o resūl o vāsıta yāḥūd
o nişān benim şadāmdan āgāh [İ-222b] itsin ve benim geldigimi saña ḥaber virsin

(2751) Meşnevi

Bahş kerdend ender 'în kār ān dü yār

Āhir-i 'în bahş ān āmed qarār

Bu işde o iki dost bahş itdiler o bahşin āhiri o qarār geldi

(2752) Meşnevi

Ki bedest ārend yek rişte-yi derāz

Tā zicezb-i rişte gerded keşf rāz

Ki bir uzun iblik ele getüreler ve ayaklarına bağlayalar hattā o rişteniñ cezbinden bir keşf ola ya' nî farenin geldiği ma' lûm ola

(2753) Meşnevi

Yek serî berpây-ı 'în bende-yi dü tu

Best bâyed dîgerî berpây-ı tu

Fare dir ki o rişteniñ bir ucını senin ' aşkından iki kat olmuş bu bendenin ayağı üzerine bağlamak gerekdir ve ğayri ucını dañı senin ayağının üzerine bağlamak gerekdir ki rişte cezib ide ve geldigimiz ma' lûm ola [S-154a]

(2754) Meşnevi

Tā behem āyīm z 'în fen mā dü ten

Ender āmīzem çün 'în cān bābeden

Bu şan' atdan biz iki ten bir yire cem' olalım cān beden ile ne gūne ittihād ider ise öyle ittihād idelim ve ihtilāt şāhibi olalım

(2755) Meşnevi

Hest ten çün rīsmān berpây-ı cān

Mīkeşāned berzemīneş z 'āsmān

Bu beden-i cānın ayāğı üzerine rīsmān gibidir o cānı āsmāndan zemīn üzerine çeker rīsmān rānın kesri ve yānın sūkūnıyla ve sīninin zammıyla iplik ma' nāsınadır

(2756) *Meşnevi*

Çağz-ı cān derāb-ı h'āb-ı bīhuşī

Reste ezmūş-ı ten āyed derhoşī

Cān kurbagası āb gibi olan h'ābıñ bīhuşluguñ içünde şafādadır ten faresinden kurtulmuş olduğu hâlde hoşluğa gelir

(2757) *Meşnevi*

Mūş-ı ten z'ān rismān bāzeş keşed

Çend telhīz 'in keşiş cān miçeşe

Ten faresi o iplikden anı girü çeker bu çekmekden cān çok acılık tatar zīrā rūh maķāmında ve telezzüzde idi maķāmını ve şafāsını terk itmegi istemez

(2758) *Meşnevi*

Ger nebūdī cezb-i mūş-ı gende mağz

'Ayshā kerdī derūn-ı āb çağz

Eger beyni koķmış ten faresiniñ rūhı 'ālem-i ğaybden cezbî olmayaydı şūyuñ içünde rūh kurbagası şafālar eylerdi līkin bırakmaz ki şafālar eyleye

(2759) *Meşnevi*

Bāķiyeş çün rüz berhīzī zih'āb

Bişnevi' eznūrbahş-ı āftāb

Bu cezbīñ bāķīsini çünki kıyāmet günü h'āb-ı mevtden bīdār olursuñ nūr-ı bahş olan āftāb-ı haķīķīden orada diñlerseñ ne keyfiyyetde cezb ider imiş yine hikāyeye 'avdet idip buyururlar ki

(2760) *Meşnevi*

Yek ser-i rişte girih berpāy-ı men

Z'ān ser-i dīger tu berpā 'ukde zen

İpliğin bir ucu benim ayağında bağlı olsun o iplikden ğayri ucu sen ayağına düğüm ur
ve seniñ ayağına bağlı olsun

(2761) *Meşnevi*

Tâ tuvānem men derīn huşkī keşid

Mer turā şud [İ-223a] nek ser-i rişte pedid

Hattâ ben bu karada seni şu içinde çekmege kâdir olayım işte murâdımın riştesi saña
zâhir oldı ve maşşūdımı saña ifade eyledim

(2762) *Meşnevi*

Telh âmed berdil-i çağz in hadis

Ki merâ der'ukde âred in habis

Bu kelâm kurbağanın gönli üzerine acı geldi öyle diyerek ki beni bu habis 'ukde
içünde getirir

(2763) *Meşnevi*

Her kerâhet derdil-i merd-i behi

Çün derâyed ezfenni nebud tehi

Her istememek ki iyü bir zâtın kalbine gelir o bir nev' hayrdan hâlî degildir

(2764) *Meşnevi*

Vaşf-ı Hak dān ān ferāsetrā ne vehm

Nūr-ı dil ezlevh-i kül kerdest fehmi

O ferâseti Allāhu Te'ālânın şıfatı bil ve hem bilme zîrâ gönül nûrı Vâcib Te'ālânın
levh-i maḥfûzundan o ferâseti fehmi itmiştir

(2765) *Meşnevi*

İmtinâ'-yı pîl ezseyrân bebeyt

Bâcid-i ān pîlbân u bâng-ı heyt

Filüh Ka‘be-yi Mükerrerremeye yürimekten imtinā‘ı o filcileriñ sa‘yi ile ve gel diyü şayha itmesiyle Ka‘be tarafına gitmege kıadir olmadılar nitekim beyân buyururlar

(2766) Meşnevi

Cānib-i Ka‘be nerefti pāy-ı pīl

Bāheme let nī keşir ü nī kalīl

Ka‘be tarafına filiñ ayağı gitmez idi bu cümle çomak ile çok da gitmez idi az da gitmez idi let lāmīñ fethi ile çomak ma‘nāsınadır

(2767) Meşnevi

Güfti-yi hod huşk şud pāhāy-ı ü

Yā bimürd ān cān-ı şavleżā-yı ü

Eger o filleri o zamān görmiş olaydıñ ayakları kurı oldu dir idiñ yāhūd filiñ hamle artırıcı cānı oldu dir idiñ

(2768) Meşnevi

Çünki kerdendi sereş sūy-ı

Yemen Pīl-i ner şad esbe geşti gāmzen

Çünkü filiñ başını Yemen cānibine eylerler idi erkek yüz feres miqdārı adım urucu olur idi

(2769) Meşnevi

Hiss-i pīl ezzaḥm-ı gayb āgāh būd

Çün nebved hiss-i velī-y bāvürūd

Piliñ hissi ‘ālem-i gaybiñ zaḥmından āgāh idi ve ‘ālem-i gaybden gelecek kazāları ve belāları hiss-i ḥayvānī iken añlar idi nice olur Allāhu Te‘ālāya vürūd ile vüşül ile muttaşif olan velīniñ hissi var bundan anıñ ne mertebede olduğunu kıyās idip añla ve idrāk eyle dimekdir hiss-i ḥayvānī ‘ālem-i gaybiñ aḥvāline vākıf olunca velī-i kāmiliñ hissiniñ vuḳūfı ulviyetde olacağına şübhe yokdur

(2770) *Meşnevi*

Nî ki Ya‘kûb-ı Nebî ân pâkhû

Behr-i Yûsuf bâheme ihvân-ı û

Allâhu Te‘âlânın dostlarının havâssı ‘âlem-i ğaybî [S-154b] ahvâline vâkıf ve ma‘tla‘ olduğunu beyâna şürû‘ idip buyurlar ki degil midir ki o pâk hûylı Hâzret-i Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâm Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm için anın cümle ihvânına buyurdu burada bir güft lafzı mu‘adder olmağla Ya‘kûb-ı Nebî anın fâ‘ili olur

(2771) *Meşnevi*

Ezpeder çün h‘âstendeş dâderân [İ-223b]

Tâ berendeş sūy-ı şahrâ yek zamân

Ol vakitte didi ki birâderleri pederinden çünki anı şahrâya iletsinler için bir zamân istediler

(2772) *Meşnevi*

Cümle güftendeş meyendiş ezzarar

Yek dü rûzeş mûhleti dih ey peder

Cümle karındaşları Hâzret-i Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâma didiler ki ziyândan tefekkür eyleme ya‘nî Yûsufâ zarar gelir diyü kôrma bir iki gün ey bâbâ Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma mûhlet vir şahrâya gidip tefferrüc ve temâşâ idelim kâlellâhu te‘âlâ **ersilhu me‘anâ ğaden yerta‘ ve yel‘ab ve innâ lehu lehâfizûn**⁴⁴⁵

(2773) *Meşnevi*

Ki çirâ mārâ nemîdârî emîn

Yûsuf-ı ħodrâ beseyrân u za‘în

Altun bizi kendi Yûsufına seferde ve hîzrda emîn tutmazsın biz anın birâderi degil miyiz ve bizler aña ecnebi miyiz seyrân sefer ve za‘in ikâmet ma‘nâsındır ve za‘in

⁴⁴⁵“Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.” (Yûsuf 12/12)

maḳāmında za‘īn ta‘bīr olması emīn lafzına kāfiye olsun içündür bu maḳāmda za‘īnden muḳīm ma‘nāsı murād olunmayıp belki iḳāmet ma‘nāsı murād olursa gerekdir yāḥūd seyrāna bir şāḥib-i taḳdīr ile yürümek şāḥibi ve iḳāmet şāḥibi olduğım ḥâlde altun bizi emīn kılmazsın diyerek ma‘nā virilse bu daḥı cāyız olur

(2774) *Meşnevi*

Tā behem dermerchā bāzī kunīm

Mā der ‘īn da‘vet emīn ü muḥsinīm

Ḥattā biribirimiz ile şahrālarda oyun eyleyelim biz Yūsufi şahrāya bu da‘vetimizde emīn olmuşuzdur ve aña muḥsin ve mükerrerem olmuşuzdur ve ḥūta münāsib olan daḥı budur didiler merc mīmiñ fethi ve rāniñ sükūnıyla mer‘ī ma‘nāsınadır

(2775) *Meşnevi*

Güft īn dānem ki nakleş ezberem

Mifürüzed derdilem derd ü seḳam

Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām daḥı anlara cevābında didi ki ben yakınabilirim ki anıñ benim ‘indimde nakli benim ḳalbime derd ve ḥastalık artırır ḳalellāhu te‘ālā ḥikāyete ‘an Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām *ḳāle innī leyaḥzununī en tezhebu bihi ve eḥāfu en ye’kulehuẓẓi’bu ve entum ‘anhu ḡāfilūn* ⁴⁴⁶ iḥvāniñ bu gideni Ḥazret-i Ya‘ḳūb bildikden soñra ve gelip bu vechle ḳurd yidi diyü i‘tizār olunacağını keşf itmiş ve daḥı ve bilmiş idi ve kendülerine bu ḥālī daḥı şī‘ār buyurdılar līkin ḳazā-yı Ḥaḳ ḥükmini icrā idecek olduğundan ḳazāya rızā için irsāl buyurdılar

(2776) *Meşnevi*

İn dilem hergiz nemīḡūyed dūrūḡ

Ki zinūr-ı ‘arş dāred dil fūrūḡ

Yine buyurdi ki benim ḳalbim aṣlā baña yalan söylemez zīrā ‘arş-ı a‘lāniñ nūrından benim ḳalbim nūr u zīyā tutar

⁴⁴⁶“Onu götürmeniz beni tasalandırır, dedi. Sizin ondan habersiz olduğunuz bir zamanda kurdun onu yemesinden korkarım.” (Yusuf 12/13)

(2777) *Meşnevi*

Ân delîl-i kâti‘î bud derfesâd

V’ez kazâ ânrâ nekerd û i‘tikâd

Bu kalb-i şerîfiniñ böyle söylemesi bu fesâdıñ vuķû‘ında bir delîl-i kâti‘î idi lîkin kazâ-ı İlâhîniñ zuhûrından ve vuķû‘ından içün [İ-224a] o delîl-i kâti‘î mu‘atedib ve mu‘teber tutmadı ve kazâyâ rızâ gösterdi

(2778) *Meşnevi*

Dergüzeşt ezvey nişânî ân çünân

Ki kazâ derfelsefe bûd ân zamân

O zamân Ya‘ķûb ‘aleyhi’s-selâmdan bir nişân geçdi ve o nişâna i‘tibâr buyurmadı ancılayın ki kazâ-ı İlâhî o zamân kendüye hîle itmekde idi ve kazâ-yı İlâhî o mekr ile kendüyi o nişândan ğâfil kıldı ve Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma gitmege ruķşat virdi felsefe bu maķâmda mekr ve hîle ma‘nâsındır

(2779) *Meşnevi*

În ‘aceb nebved ki kûr üfted beçâh

Bül‘aceb üftâden-i bînâ-yı râh

Ey birâder bu ‘aceb olmaz ki a‘mâ olan kuyuya düşer zîrâ gözi yokdur ve câha düşmesi emr-i ğarîb degildir bül‘aceb odur ki yolu görici olan kuyuya düşer Hâzret-i Ya‘ķûbuñ düşmesi gibi ya‘nî ihvânıyla temâşâyâ izn virmesi gibi dimekdir [S-155a]

(2780) *Meşnevi*

În kazârâ gûnegûn taşrîfhâst

Çeşmbendes yef‘alullâh mâyeşâst

Bu kazâ-yı İlâhîniñ dürlü dürlü taşrîfleri ve insânî tebdîlleri vardır zîrâ kazâ-yı İlâhî herkesi tebdîl ider ve bir ferd anı taşrîf ve tebdîle ve girüye redde kâdir degildir

nitekim *lā māni‘a liḳazā’ihi vel ā mu‘āraza li inṣā’ihi*⁴⁴⁷ demişlerdir ve daḥı ḳazā kendüye gelecek kimesneniñ gözünü bağlayıcı nesnesi Cenāb-ı Kibriyānıñ *yef‘alullāhi mā yeṣā*⁴⁴⁸ nazm-ı celīlinden buyrulan Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ diledigini işlemesidir çünki Ḥaḳ diledigini işleyecek ḳazā kendi üzerine gelecek kimseniñ Cenāb-ı Ḥaḳ gözünü kör eyler ki def‘ine çāre bulamaz ola nitekim ḥadiṣ-i şerīfde *elḳazā’u yu’mi’ ve yuṣimmi*⁴⁴⁹ buyrulmuşdur

(2781) Meṣnevi

Hem bedāned hem nedāned dil feneṣ

Mūm gerded behr-i ĩn mühr āheneṣ

Göñül ḳazānıñ ḥilesini hem bilir ve hem bilmez o ḳazānıñ demirden olan mührüne göñül mum gibi mülāyim olur ya‘nī rāzī olur dimekdir zīrā şālihler vaḳt-i ḳazāda elḥükmüllāh diyerek tevaḳḳuf iderler ve rızā gösterirler

(2782) Meṣnevi

Gūyiyā dil gūyedī ki meyl-i ũ

Çün der ĩn şud her çi ũfted bāṣ gū

Eger sen ḳazā-yı İlāhī üzerine gelmiş kimesneyi görmüş olaydıñ dir idiñ ki bunuñ ḳalbi her ne vāḳi‘ olursa söyle varsın olsun diyü söylüyor zīrā anıñ meyli çünki bu ḳazāya oldu dil gūyedī kelimesiniñ maḳūl ḳul her çi ũfted bāṣ gū kelāmlarıdır ḳazānıñ bu daḥı ḳazānıñ insānı taṣrīfından neş‘et ider zīrā o ḳazādan evvel böyle işlere o kimesne rāzī degil idi feh̄m olundu ki ḳazā anı taṣrīf itmiş bu bābda bir miṣāl ĩrād olunsun miṣāl budur ki bir kimesne mevtsiz bir memleket arar imiş [İ-224b] çok zamān gezdikden şoñra bir maḥalle gelmiş aṣlā orada ḳabristān yoḳdur işte mevtsiz vilāyet budur diyip anda tevaṭṭun murād itmiş ve su‘āl itmiş ki bu vilāyetde mevt yoḳ mıdır anlar da demişler ki vardır yine su‘āl itmiş ki yā altun ḳabristān yoḳdur demişler ve demişler ki şu cebelden fülān ibn-i fülānı buraya irsāl idiñiz diyü bir nidā gelir o

⁴⁴⁷ “O’nun kazasına mani de yoktur, O’nun yapıp etmesine itiraz da olmaz.”

⁴⁴⁸ “Allah dilediğini yapar.” (İbrahim 14/27).

⁴⁴⁹ “Kaza körleştirir ve sağırlaştırır.” (Yaptığımız araştırmalarda böyle bir hadis-i şerife rastlanılmamıştır.)

kimesne o cebel cānibine gider ve ğāyib olur bu cihetden kabristān yokdur yoḥsa mevt vardır diyü cevāb virmişler ki ben mevtsiz memleket arar idim līkin bulmadım idi işte bu işte bu mevtsiz memleketdir burada tevattun iderim dimiş eger beni çağırırlar ise gitmem dimişler çok kimesneler seniñ gibi söylediler līkin yine gitdiler bu kimesne daḥı irāde elimde degil mi gitmem dimiş ve o beldede mevt yok diyü temekkün eylemiş ba‘de‘z- zamān cebelden bir nidā gelmiş fülān bin fülān gelsin bu kimesne sür‘at ile gitmege mübāşeret idince dimişler ki yā sen gitmeyecek idin şimdi altun gidersiñ ḥattā gitme diyü tutmuşlar ellerinden kendüyi taḥlīs iderek gitmege yine müsāra‘at eylemiş ve gitmege ‘aẓīm ve rızā göstermiş işte bunun gibi ḳable‘l-vuḳū‘ bir ferd o ḳazāya rāzī degil iken ba‘de‘l-vuḳū‘ çok kimesneler rızā göstermişlerdir

(2783) *Meşnevi*

Ḥ’iṣrā z’īn hem muḡaffel mīkuned

Der‘ıḳāleṣ cān mu‘aḳḳal mīkuned

İnsān kendini ḳazā ḥükmüni icrā itsin içün çok ğafletlenmiş eyler bu ḳazā-yı İlähīniñ bedende cānını mu‘aḳḳal eyler ‘ıḳāl deveniñ dizini bağladıkları bendiñ adıdır bu maḳāmda muṭlaḳā bend murād olunur mu‘aḳḳal daḥı bağlanmış dimekdir

(2784) *Meşnevi*

Ger ṣeved māt ender ‘īn ān bül‘ulā

Ān nebāṣed māt bāṣed ibtilā

Eger o ḳazāya rāzī olan zāt bu ḳazāda māt olursa ve ‘aẓīm zahmet çekerse böyle kimesneye o zāt o ḳazā ḳazā olmayıp belki imtiḥān-ı İlähī olur ve imtiḥāndan soñra Cenāb-ı Ḥaḳdan çok ni‘met ve devlet bulur ḥāşılı iyüsi ḳazāya rızadır buyurmak isterler eger rāzı olursa o ḳazādan nef‘-i ‘aẓīm görecegi muḥaḳḳaḳdır evvelde olan māt zahmet ma‘nāsınadır ve mıṣrā‘-ı şānīde olan māt ḳazā ma‘nāsınadır [S-155b]

(2785) *Meşnevi*

Yek belā ezṣad belāeṣ vāḥared

Yek hübûteş berta‘ârüchâ bered

O ibtilâdan bir ibtilâ anı yüz belâdan girü şatun alır bir düşmeniñ o sâliki ta‘ârücler ve ‘âlî maqâmlar üzerine iletir hübû aşığı düşmege dirler ve yine ta‘ârüc aşağıdan yukarı çıkmamağa dirler

(2786) Meşnevi

Hâm-ı şühî ki rehânîdeş müdâm

Ezhumâr-ı şad hezârân zîst-i hâm [İ-225a]

Bir hâm-ı şühî ki bâde-yi kazâ-yı İlâhî anı yüz biñ zîst ve hâm humârdan ve ahlâk-ı zemîneden ve cihâna ibtilâdan kurtardı beyit-i âtiye merhûndur

(2787) Meşnevi

‘Âkıbet ü puhte vü üstâd şud

Cest ezrîk-ı cihân v’âzâd şud

‘Âkıbet-i kazânîñ halâş itdiği kimesne puhte oldu ve tarîkatde üstâd-ı kâmil oldu ve dahı cihânîñ kulluğundan kurtuldu ve âzâd oldu bu şüretde sâliklere gelen ibtilâ belâ olmayıp belki imtiyhân-ı İlâhî oldu eger o imtiyhânda şâdık ve toğrı çıkarsa nef‘-i küllî ve fâyide-yi ‘azîme görmüş olur

(2788) Meşnevi

Ezşarâb-ı lâyezâlî geşt mest

Şud mümeyyiz ezhalâyık bâz rest

Şarâb-ı lâyezâlîden şoñra o dervîş mest oldu ve dahı halâyık-ı beyninden mümeyyiz oldu ve kurtulmuş oldu

(2789) Meşnevi

Z’î‘tikâd-ı süst-i pürtaklîdşân

V’ezhayâl-i dîde-yi bîdîdşân

Kırtulması nâsiñ gevşek olan ve dağı taqlid tolmış olan i'tikâdından ve dağı nâsiñ
 bîbaşiret olan gözünüñ hayâlinde bu umûr-ı kerîheniñ cümlesinden hâlâş oldu
 demekdir

(2790) *Meşnevi*

Ey ‘aceb çi fen zened idrākşān

Piş cezr ü medd-i baḥr-i bīnişān

Ey kimesne ‘acabā böyle kimesnelerin idrāki o bīniṣān olan baḥrīn ḳabẓ ve baṣṭı
öñünde ne urur ve ne bilir ‘aceb bunlar Vācib Te‘ālāya ne ḳān iderler ceẓrden murād
ḳabẓ ve medden murād baṣṭdır baḥr-i bīniṣāndan murād Vācib Te‘ālā Ḥāzretlerdir
ya‘nī böyle kimesneler Allāhu Te‘ālā Ḥāzretlerini aṣlā bilmezler demekden ‘ibāretdir

(2791) *Meşnevi*

Z'ān beyābān īn 'imārethā resīd

Mülk ü şāhī vü vezārethā resīd

Vâcib Te‘âlânîñ beyâbânından ya‘nî ‘âlem-i ‘ademden bu ‘imâretler irişdi ‘imâretlerden murâd kâyinâtdır ve yine mülk-i pâdişâhlık ve vezâretler irişdi çünki beyit-i sâbıkda böyle kimesneler Allâhu Te‘âlâ Hâzretlerini bilmege kâdir olmazlar buyurmuş idiler bu beyitden Cenâb-ı Hâkķın ‘azîmetini beyân lâzım geldi bu eelden bu beyit ile daķı Mevlânîñ ‘azîmetiniñ beyânına ibtidâ buyurdılar ve gelecek ebyât daķı cümlesi ‘azîmet-i İlâhîyeyi beyân idecekdir bu beytiñ mâķabline rabķı bu vechledir

(2792) *Meşnevi*

Z'ān beyābān-ı 'adem müştāk-ı şevk

Miresend ender şehādet cevķ cevķ

O ‘adem şahrāsından şevk şāhibi olan müştāklar bu ‘ālem-i şehādete bölük bölük gelirler işte Allāhu Te‘ālā ‘ālem-i ‘ademden bīpāyān maḥlūk ḥalk iderek bu ‘ālem-i şehādeti tolu eyler böyle kudret sāhibidir yāhūd şehādetden murād şehīdlik demek ola

zîrâ şevk şāhibi olan müştākān bu ‘ālemde Allāhu Te‘ālānıñ rızāsı içün cān bedel itmege gelirler ba‘zıları şehādet-i şūriyye ile ve ba‘zıları daḥı şehādet-i ma‘neviyye ile şehīd olmuşlardır müştāk egerçi müfferredir līkin cem‘ ma‘nāsına murād olunur ḥāşılı müştākān şevk dimekdir zîrâ mā‘bedinde olan [İ-225b] haberi mīresend kelimesidir bu kelimeniñ cem‘i olması mübtedāsınınıñ daḥı cem‘i olduğunu iktizā ider zarūret-i vezn içün müştāk-ı şevk lafzıyla ta‘bīr buyurmuşlardır [S-156a]

(2793) *Meşnevi*

Kārvān berkārvān z’īn bādiye

Mīresed derher mesā vü gādiye

Bu bādiye-yi diyār-ı ‘ademden kārvān kārvān üzerine her aḥşām ve şabāḥ vaḳti irişirler ya‘nī ‘ālem-i ‘ademden bu ‘ālem-i şehādete vaḳt-i mesāda ve zamān şabāḥda Vācib Te‘ālā Ḥazretleri eṭfāl-i kārvānını erḥām-ı ummehātadan getirir ve ḥalk ider dimekdir gādiye şabāḥ vaḳtine dinir

(2794) *Meşnevi*

Āyed ü gīred vişāk-ı mā girev

Ki resīdem nevbet-i mā şud tu rev

Eṭfāl kārvānı aşlāb-ı ābāddan erḥām-ı ummehāta nāzil olduḳdan soñra neşv vü nemā bulur ve bizim ḥānemizi rehn tutar ya‘nī elimizden alıp kendiniñ mülki eyler öyle diyerek ki işte ben irişdim bu ḥāneye taşarruf nevbeti bizim oldu sen var buradan git şimden soñra bu ḥāne bizimdir ve bu ḥāneye taşarruf nevbet iledir sen nevbetini tekmiñ eyledin ḡayri bu ḥānede taşarrufuñ yoḳdur hemān saña diyār-ı ‘ademe gitmek lāzım geldi bu beyitden murād şāhib-i ḥāneniñ fevt olup o ḥāneniñ evlādına yāḥūd akrabāsına yāḥūd bir ecnebiye ṭarīḳla ölürse intikāl itmesini beyān buyurdılar

(2795) *Meşnevi*

Çün püser çeşm-i ḥiredrā bergüşād

Zūd bābā raḥt her gerdūn nihād

Beyit-i sâbıkı işbât için Hâzret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* buyururlar ki görmez misin çünkü oğul ‘aql gözüni açdı tîz ve çâbuk o püseriñ bābâsı metâ‘ını göç ‘arabasına koydu metâ‘ından murâd a‘mâl-i ḡayriyye ve şerriyyesidir bu beyitden daḡı murâd şâhib-i ḡāneniñ dünyâda ‘adem-i beḡāsını beyân ve ifâdedir

(2796) Meṣnevi

Câde-yi şâhest ân z’în sū revân

V’ân ezân sū şâdırân u vâridân

O yol bir işlik yoldur bu taraftan o yoldan gidiciler vardır ve daḡı yol yine bir câddedir ve yine oradan bu tarafa şâdırlar vâridler her gün vardır ve eksik olmazlar mışrâ‘-ı şânide v’ân kelimesiniñ taḡdîri *v’ân câde-yi şâhhest* dımeḡdir

(2797) Meṣnevi

Nîk binger mâ nişeste mirevîm

Mînebîni ḡâsıd-ı cāy-ı nevîm

Keennehü dindi ki o yoldan ‘âleme gidenler kimdir bu beyit ile cevâb buyururlar ki ölen kimesneler gidicidir lîkin anlar şöyle tursun ezcümle mevt-i şuverîden evvel uyuyuk olduḡımız yirde oturucı olduḡımız ḡâlde bizler gideriz görmez misiñ bir nevmekânı ḡaşd idici olmuşuzdur

(2798) Meṣnevi

Behr-i ḡālî mînegîrî re’s-i māl

Belki ezbehr-i ḡarāzhā derme’âl [İ-226a]

Sen sermāyeni şimdiki ḡālîñ için tutmazsañ belki gelecekte ḡarāzlardan için öyle tıtarıñ bu şûretde insānîñ şimdiki ḡālîne i’tibārı olmamış olur belki gelecekte ‘âlem-i ḡaybde olacaḡ nesneler için olmuş olur bu iḡtizâ ider ki bir âḡir maḡale gidilecek imiş sermāyeden murâd ‘ibâdetdir

(2799) Meṣnevi

Pes müsâfir in buved ey rehperest

Ki mesîr ü rûş dermüstaķbelest

Böyle olunca ey sâlik rāh-ı müsâfir o olur ki ve tarîķatde müsâfir aña dirler ki anıñ seyri ve hareketi ve yüzi gelecegedir ve şimdiki hâline aşlâ i‘tibârı yoķdur rehperest sâlike dinir mesîr maşdar mîmi olarak seyr ve hareket ma‘nâsınadır

(2800) Meşnevi

Hemçünân k’ezperde-yi dil bîkelâl

Dembedem dermîresed hayl-i hayâl

‘Ālem-i ğaybden buraya gelmek ve buradan ‘ālem-i ğaybe gitmek ancılayındır ki gönül perdesinden bilāfütür her ân hayâl ‘askeri kuvve-i hayâliyyeye irişir ya‘nî ‘ālem-i ğaybden ceş-i hayâl kalbe gelir ve kalb perdesinden daķı kuvâ-yi bâṭıniyyeden olan kuvve-yi hayâliyyeye irişir

(2801) Meşnevi

Ger ne taşvîrât ezyek mağresend

Derpey-i hem sūy-ı dîl çün mîresend

Eger şuver-i hayâliyye bir bāğçeden olmayaydı biribiri ardınca gönül tarafına nice irişirler idi müte‘âķiben kalbe nâzil olmasından zâhir olur ki cümlesi bir mağresden imiş hâşılı kalbe gelen hayâl ve zannıñ şekkiñ ve evhâm ve yaķın cümlesi ‘ālem-i ğaybdendir buyurmak isterler ve gönülden degildir mağres mîmiñ fetķi ve ğaynıñ sükûnıyla ağaç dikilecek maķale dinir ki bāğçe demek olur ism-i mekândır zîrâ ğars ağaç dikmege dinir [S-156b]

(2802) Meşnevi

Cevķ cevķ ispāh-ı taşvîrât-ı mâ

Sūy-ı çeşme-y dil şitābān ezzamā

Bölük bölük bizim hayâl ‘askerimiz ‘ālem-i ğaybden gönül çeşmesi tarafına şusuzluğundan içün ‘acele idicidir

(2803) Meşnevi

Cerrehā pūr mīkuned ü mīreved

Dāyimā peydā vü pinhān mīşevend

Destîlerini hayâller tolu eylerler ve giderler ve dāyimā gönülde zāhir olurlar ve yine gönülden ‘ālem-i ğaybe gelip şaklanırlar cerre cîmîñ fethi ve rā-yı müşeddede ile küçük destîye dinir

(2804) Meşnevi

Fikrhārā aḥterān-ı çarḥ dān

Dāyir ender çarḥ-ı dīger āsmān

Bizim fikrlerimizi felegiñ yıldızları bil lîkin bu üstümüzde olan felegiñ yıldızları olmayıp belki ğayri āsmāniñ çarḥında ve feleginde devr ve hareket idicidir ve dīger āsmāndan murād murād-ı ‘ālem-i ğaybiñ āsmānidir

(2805) Meşnevi

Sa‘d didī şükr kun v ‘iṣār kun

Naḥs didī şadқа v ‘istiğfār kun

O ‘ālem-i ğaybiñ yıldızlarını sa‘d görür iseñ Mevlāya şükr eyle ve fuḳarāya teşekkür içün iḥsān eyle [İ-226b] eger o yıldızları naḥs şāḥibi görür iseñ yine fuḳarāya şadқа vir ki nuḥūseti sa‘ādete mübeddel ola zīrā ḥadiṣ-i şerīfde **eşşadāḳate terdedü’l-belā-yi ve tezdīd-i ‘ömr**⁴⁵⁰ vārid olmuştur ihtimāldir ki nuḥūset belāsi sa‘ādete mübeddel olur ve daḥı Cenāb-ı Ḥaḳdan mağfiret iste ola ki mübrim degil ise nuḥūseti sa‘ādete tebeddül ider yıldızıñ nuḥūsetinden ve sa‘ādetinden murād olunan bizim nuḥūset ve sa‘ādetimizdir

(2806) Meşnevi

Mā kiyīm ĩnrā biyā ey şāh-ı men

Tālī‘em muḳbil kun u çarḥi bezen

⁴⁵⁰“Sadaka belâyı kaldırır; ömrü de uzatır.” Buhâri, Ebû Abdullah, el-Camius-Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Biz kimiz şekāveti sa‘ādete tebdīl idelim gel ey benim şāhım benim ṭālī‘imi muḳbil
ve sa‘īd eyle ve bir devr eyle ya‘nī maḳām-ı ‘ālīden maḳām-ı sāfile gel ve tenezzül
eyle ve bizim ḥālimize naẓar eyle ve bizi terbiye idip sü‘adādan ḳıl ve şekāvetden
ḥalāş it Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* ululardan böyle istimdād buyururlar murād-
ı şerīfleri küçüklere büyüklerden isti‘āneyi ta‘līmdir yāḥūd şāhdan murād Vācibü’l-
Vücūd olur ve Ḥaḳḳıñ çarḥı urması şıfat-ı celālden şıfat-ı cemāle tecellī itmesi olur

(2807) Meşnevi

Rūhrā tābān kun ezenvār-ı māh

Ki ziāsīb-i zeneb şud cān siyāh

Rūḥımızı māh-ı ḥaḳīḳiniñ envārından parlayıcı eyle zīrā rūḥımız günāha toḳuşmaḳdan
ḳara ve şaḳī oldı zeneb zālīñ fethi ve nūnuñ sükūnıyla günāh dimekdir bu maḳāmda
zarūret-i vezn için nūnuñ feyḥiyle oḳunur **Şāriḥ-i Mevlevī**niñ bu beyitinde ilm-i
nücūma zāhib olup itdiği teklifāta ḥacet yokdur

(2808) Meşnevi

Ezḥayāl ü vehm ü zan bāzeş rehān

Ezçeh ü cevr-i resen bāzeş rehān

Ḥayālden ve daḥı vehmden ve zannndan girü anı ḳurtar ve yine ḳuyudan ve ip
cevrinden anı ḥalās eyle rehān emr-i ḥāzır olarak ḳurtar dimekdir

(2809) Meşnevi

Tā zidildārī-yi ḥūb-ı tu dilī

Per berāred berpered z’āb u gilī

Ḥattā seniñ güzel dildārılığından bir göñül ḳanādını yukarı getirseñ ve āb u gil
‘āleminden ḥalāş olsun

(2810) Meşnevi

Ey ‘azīz-i Mısr u derpeymān dūrüst

Yūsuf-ı mazlūm derzindān-ı tust

Ey şehir-i Mısrın ‘azizi ve emiri vāy ‘ahdinde dürüst olan zāt-ı şerif mazlūm olan
Hāzret-i Yūsuf seniñ habsindedir o zātı habsden halāş it zindāndan murād beden ve
Yūsufdan murād rūhdur ‘aziz-i Mışrdan insān-ı kāmil murād olunur Yūsuf ‘aleyhi’s-
selāmın mazlūmluğı karındāşları tarafından köle diyü şatmak ve kuyuya atmak
cihetinden vāki‘ olmuşdur ve yine Züleyhā tarafından bühtān iderek zindāna vaz‘
itdirmek sebebiyle olmuşdur

(2811) Meşnevi

Derhalāş-ı ü yeki ħ‘ābī bebīn [İ-227a]

Zūd k ‘Allāhū yuħibbu ‘l-muħsinīn

Ey ‘aziz-i Mısr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın halāşında bir rü‘yā tiz gör ki Hāzret-i Yūsuf
zindāndan halāş ola zīrā Allāhu Te‘ālā muħsinleri sever

(2812) Meşnevi

Heft gāv-ı lāğari-yi pürgezend

Heft gāv-ı ferbiheşrā miħurend

Żarar u ziyān tolu olan yedi zebūn öküz o şahın yedi semiz öküzini yidiler

(2813) Meşnevi

Heft ħūşe-y ħuşk-ı zişt-i nāpesend

Sünbülāt-ı tāzeeşrā miç‘ārend

Ve dağı yedi çirkin ve müstaħsen olmayan başak o başakdan yidi tāze başağı otlarlar
ve yirler bu beyit ile Mısr melikiniñ gördüğü rü‘yâyı beyān buyurdılar sünbüle ekin
başağına dirler ‘Arabidir Fāriside ħūşe dinir

(2814) Meşnevi

Kaħt ezMışreş berāmed ey ‘aziz

Hīn mebaş ey şah īnrā müsteciz

Yūsuf gibi rūḥ-ı muḫtarib olunca o rūḥuñ Mısr-ı vücdından ey ‘azîz kaḫṭ zāhir oldı ve cihān ḫalkını bi’l-cümle muḫtarib eyledi āgāh ol ey šāh cihān bu belāy-yı ḫalkıñ üzerine tecvîz idici olma fi’l-vāḳi’ Yūsuf gibi zātlar ḫalkıñ şerrinden muḫtarib olunca cihān ḫalkınıñ cümlesine belā işābet idecegi maḫall-i şübhe degildir

(2815) Meşnevi

Yūsufem derḫabs-i tu ey şehnişān

Hîn zidestān-ı zenānem vārehān

Benim Yūsufum tuğrālı šāh seniñ elindedir āgāh ol nisvānuñ elinden benim Yūsufı al ve ḫalāş it ki nās ziyān görmesinler Yūsufuñ taḫlîsinden murād kendileriniñ taḫlîsidir ve murād-ı şerîfleri bizlere ta’lîmdir [S-157a]

(2816) Meşnevi

Ezsüy-ı ‘arşî ki būdem merbaṭū

Şehvet-i māder figendem ihbiṭū

Bir ‘arş cānibinden ki o ‘arş baña mekân-ı rabṭ idi ve ben o ‘arşa merbūṭ olmış idim ve o ‘arşda sākin olur idim vālideme şehvetiñ ğalebesi beni ‘arz cānibine nāzil ol diyerek bıraḫdı şimdi ‘arz sefîlde olurum

(2817) Meşnevi

Pes fütādem z’ān kemāl-i müstetim

Ezfen-i zālî bezindān-ı raḫim

Böyle olunca o tām olan kemālden bir koca ḫarınıñ şan’atından içün raḫm-ı zindānına düşerim ve orada bir ḫaylî bir müddet iḳāmet eyledim yāḫūd zindān-ı raḫimden dünyā murād olur bu şüretde dünyāda eglendim demek olur müstetim tamām olıcı dimekdir

(2818) Meşnevi

Rūḫrā ez’arş āred derḫaṭīm

Lācerem keyd-i zenān bāşed ‘azīm

Nâsîñ mekri işte böyle insânîñ rûhını ‘arşdan ‘arz semtine götürür bundan için zenânîñ hîlesi ‘azîm olur buyrulmuşdur nitekim ẖur’ân-ı Kerîmde Mısr mülkîniñ Züleyhâya *inne keydekunne ‘azîm*⁴⁵¹ didigini Vâcib Te‘âlâ hikâye buyurmuşdur hatîm hânîñ fethiyle Ka‘be-yi Mükerreremeye muttaşıl ve cidâr ile muhât [İ-227b] olan mahâlîñ adıdır fi‘l-aşıl beyit-i şerîfden imiş bu cihetden tavâfî hatîmîñ taşrasından iderler ki ihtilâfdan halâş oluna mi‘zâb-ı zer hatîmîñ derûnına cârî olur

(2819) Meşnevî

Evvel ü âhîr hûbût-ı men zizen

Çünkü bûdem rûh u çün hestem beden

Küçükler büyüklere şikâyet idip buyururlar ki evvel ve âhîr benim hûbûtıma sebeb ‘avretidir zîrâ şehvet-i emr-i müşkildir küçüklere elbette gâlib olur çünkü bu ‘âleme gelmezden muğaddem rûh-ı mahz idim nazar eyle şimdi nice beden olmuşumdur bunlar hep mekr-i zenândır

(2820) Meşnevî

Bişnev îñ zârî-yi Yûsuf der‘işâr

Yâ berân Ya‘kûb-ı bîdil raḥm âr

Ayağı kaymaklığı vaktinde bu Yûsuf-ı cânânîñ inlemesini diñle ki o Yûsuf-ı câna raḥm idesin yâḥûd ‘âşık-ı Ya‘kûba raḥm it eger Yûsufa raḥm itmez iseñ Ya‘kûbdan murâd o ‘aḳldır zîrâ rûḥuñ bâbâsı maḳâmındadır anıñ kederi ile o da mükerrer olur bu cihetden yâḥûd Ya‘kûba raḥm it buyurdılar

(2821) Meşnevî

Nâle eziḥvân kunem yâ ezzenân

Ki figendendem çü Âdem ezcinân

⁴⁵¹“Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.” (Yûsuf 12/28)

Yine Yūsuf-ı cān dir ki nāleyi ihvānımdan mı ideyim yāḥūd ‘avretlerden mi ideyim
zīrā bunlar beni Ādem ‘aleyhi’s-selām gibi cināndan aşağı terk itdiler ve bıraktılar
murād yine nākışlarıñ kāmilleri ‘arz idip anlardan istimdād itdiklerini beyāndır

(2822) *Meşnevî*

Z’ān mişāl-i berg-i dey pürdürdeem

K’ezbehişt-i vaşl gendüm ḥurdeem

Andan için kış yaprağı gibi şolmuşım ki vuşlat cennetinden buğday yimişim ve
cennet-i vişālden iftirāk itmişim mışrā‘-ı şānide olan ki lafzı mışrā‘-ı evvelde olan
ism-i işāreti beyāndır

(2823) *Meşnevî*

Çün bedīdem luṭf u ikrām-ı turā

V’ān selām-ı silm ü peygām-ı turā

Çünkü seniñ lafzını ve ikrāmını gördüm ve daḥı o selāmını ve şulḥını ve ḥaberini
gördüm ve baña envā‘i iḥsān ile iḥsān itdiñ her ḥālde luṭfını muḥaddem ve seniñ
kereminde merhūnum yine nākışlarıñ kāmilleri ilticāsını beyāndır

(2824) *Meşnevî*

Men sipend ezçeşm-i bed kerdem pedīd

Dersipendem nīz çeşm-i bed resīd

Ben ey insān-ı kāmil kötü gözden için yüzerlik toḥmunı āşkāre eyledim ya‘nī ‘işābet-i
‘ayndan ḥavfımdan āteşde yüzerlik toḥmı yakdım ki işābet-i ‘ayn benden def‘ ola
sipend işābet-i ‘ayn için mücerrebdır ḥattā eṭfāle nazar-ı bed işābet itmesin için āteşe
koyup çoçuğa tütsī virirler līkin ṭālī‘imiñ muḥtezāsı benim sipendime çeşm-i bed
işābet eyledi ve sū‘-i nazarı def‘ sipendiñ ḥālinden iken sipende nazar degmek
ḥasebiyle benden işābet-i ‘aynı def‘ itmedi

(2825) *Meşnevî*

Dāfi‘-i her çeşm-i bed ezpiş ü pes

Çeşmhā-yı [İ-228a] pürhumār-ı tust u bes

Her çeşm-i bediñ önünden ve arka tarafından ziyānını def idici olan insān-ı kāmīl seniñ hüsñ ve leṭāfet ṭolu olan gözündür ancak böyle olunca mübārek gözler ile baña nazar eyle ki su'-i nazar benden zāyil ola fi'l-vāḳi' ehl-i ḳuşūra nazar deger ve kāmilleriñ nazarıyla o sū'-i nazar def olur līkin insān-ı kāmīle nazar degmez faḥr-i 'āleme degmesi mebni-i 'ale'l-ḥikmetdir anıñla su'āl vārid olmaz ḥattā **ve in yekādüllezine keferū**⁴⁵² āyeti bundan içün nāzil olmuşdur çeşm-i pürhumār leṭāfet ile memlū olan göze dirler [S-157b]

(2826) Meşnevi

Çeşm-i bedrā çeşm-i nīkūyet şehā

Māt u müste 'şal kuned ni' meddevā

Köti gözi seniñ güzel gözün ey pādīşāh māt eyler ya' nī şerrini def ider ve daḥı şerrini kökinden çıkarmış olur ey şeyḥ-i kāmīl seniñ gözün zararları def e ne güzel devā ve 'ilācdır nitekim insān-ı kāmiliñ gözi ḥaḳḳında kāfire kılsa nazar mazḥar-ı īmān olur buyrulmuşdur ittişāl bir ağacı yāḥud bir muzırr diken kökinden bāğçeden çıkarmağa dirler māt daḥı mağlūb ma' nāsınadır

(2827) Meşnevi

Bel ziçeşmet kīmyāhā mīresed

Çeşm-i bedrā çeşm-i nīkū mīkuned

Belki ey insān-ı kāmīl seniñ gözinden ḳāşırılara iksīrler irişir köti gözi seniñ gözün iyü göze mübeddel eyler gözün mübeddel olmasından o kötünün zātınıñ iyilige mübeddel olmasıdır ya' nī insān-ı kāmiliñ himmetiyle kötiler iyü olur dımeḳdir fi'l-vāḳi' kāmilleriñ şoḥbetiyle çok şerār ḥıyārdan oldığı her zamānda müşāhede olunmuşdur

(2828) Meşnevi

Çeşm-i şeh berçeşm-i bāz-ı dil zedest

⁴⁵²“Gerçeği yalanlayan nankörler, o öğüdü duydukları zaman neredeyse gözleriyle seni devireceklerdi. ‘Kuşkusuz O bir delidir.’ diyorlardı.” (Kalem 68/51)

Çeşm-i bâzeş saht bâhimmet şüdest

Şâh-ı haqqîniñ gözi gönül toğanınıñ gözine toķınmıřdır ya' nî ehlullâhıñ gözleri zât-ı Bâriden feyzyâb olmuşlardır demekdir bu eelden ehlullâhıñ qalbiniñ toğanınıñ gözi ziyâde himmet ile olmuşdır saht böyle maħallerde ziyâde ma' nâsına isti' mâl olunur

(2829) *Meşnevi*

Tâ zibes himmet ki yâbid eznaẓar

Mînegîred bâz-ı şeh cüz şîr-i ner

Hattâ gönül toğanınıñ gözi o çok himmetden ki Allâhu Te'âlâdan anı buldı ve naẓar-ı zât-ı Bâriden o kemâle irdi işte o şâhıñ toğanı olan gönül erkek arslândan ğayri nesne şayd tutmaz ve öyle ufaķ tefek şaydlara tenezzül itmez şîr-i nerden murâd ma' ârif-i İlâhîniñ a' lâlarıdır

(2830) *Meşnevi*

Şîr çi k'ân şâhbâz-ı ma'nevi

Hem şikâr-ı tust u hem şaydeş tuvî

Arslân nedir ki aña tenezzül ide zîrâ o ma'nevi olan toğan hem seniñ şikârındır ve hem anıñ şaydı sensiñ seni tutmuşdur ki sen şîr-i nerden büyüksün zîrâ insânsın ve insânıñ haqqında ve *leķad kerremnâ [İ-228b] benî Âdeme*⁴⁵³ vârid olmuşdur

(2831) *Meşnevi*

Şud safîr-i bâz-ı cân dermerc-i dîn

Na'rahâ-yı lâuhibbu'l-âfilîn

Böyle Haqdan feyz alan cân toğanınıñ dîn şahrâsında urduğı ıřlıķ *lâuhibbu'l-âfilîn*⁴⁵⁴ na'ralarıdır ya' nî ben elden gidici olan nesneleri dünyâ gibi ve dünyânıñ câhı gibi sevmem ve maħabbet itmem demekdir safîr ıřlıķ ma' nâsınadır ve merc qurâya dinir

⁴⁵³“And olsun ki insanoğlunu kerem sahibi kıldık.” (İsra 17/70)

⁴⁵⁴“Ben batanları sevmem.” (En'am 6/76)

fi'l-vāķi' zāt-ı Hāķdan feyzyāb olanlar dünyā degil 'uķbāya bile maħabbet itmezler
nitekim **Eşrefzāde Rūmī** *ķuddise sırruhu* buyurmuşdur Beyt:

Ben lāubālī giderim iki cihānı niderim

Meylim yok sekiz uçmağa pes māsivā neme gerek

(2832) Meşnevi

Bāz-ı dilrā k 'ezpey-i tu mīperīd

Ez' atā-yı biħadet çeşmi resīd

Göñül toğānı ki seniñ izinden uçar idi seniñ biħad olan ihsānından içündür aña senden
bir nazar ve iltifāt irişdi çeşm burada nazar ve iltifāt dimekdir

(2833) Meşnevi

Yāft binī bū u kūş eztu semā'

Her hisrā ķısmeti āmed müsā'

Nazar ve iltifāt-ı İlāhī ile burun rāyiħa-yı tayyibe buldı ve ķulaķ senden işitmek buldı
her bir hiss için haşşe naşiblenmiş oldu müsā' mimiñ zammıyla haşşe-yi ğayr-i
mu'ineye dirler bu maķāmda naşib ma' nāsı murād olunur

(2834) Meşnevi

Her hisrā çün dehi reh sūy-ı ğayb

Nebved ān hisrā fütür-ı merg ü şeyb

Her bir hiss için çünkü 'ālem-i ğayb cānibine yol virirsen o hisse mevt fütürü ve
ķocalıķ olmaz ya'nī 'ālem-i ğaybe yol bulmuş olan havāss-ı 'ārifin mevt vaķtı
taķarrüb idince ve ķocalıķ gelince aña vāķıf olacağı şey'den fütür ve naķş 'āid olmaz
belki günbegün o hisse ziyādelik gelir

(2835) Meşnevi

Mālikü'l-mülki beħis çizī dehi

Tā kuned berhissehā ān his şehi

İlāhî sen mālîkû'l-mülk olmışsın ve insānîñ hissine bir şey'i virirsen hattâ hiss-i sâ'ir hisler üzerine pâdişâhlık eyler fî'l-haķîkate enbiyâ ve evliyânîñ havâs-ı şerîfleri halkıñ havâssınıñ sultânlarıdır **Hikayet-i şebdüzdân ki Sultân Maḥmūd şeb dermiyân-ı işân üftâd ki men yeki ezşümâyem ve beraḥvâl-i işân muṭṭali'** şuden Burası gice sâriķlariniñ hikâyesidir ki Sultân Maḥmūd Bin Sebüktekîn anlarıñ miyânına gice şehri yalnız gezer iken vâķi' oldu öyle diyerek ki ben sizden birisiyim ya'nî sen kimsiñ diyü hırsız su'âl itdikde ben daḥı siziñ gibi sâriķ cinsindenim diyü cevâb virdi ve daḥı anlarıñ aḥvâline Sultân Maḥmûduñ vâķıf ve muṭṭali' olması [İ-229a] beyânında olıdır [S-158a]

(2836) Meşnevi

Şeb çü Şeh Maḥmūd bermiğest ferd

Bâgürühi kavm-i düzdân bâz ḥurd

Gice çünki Sultân Maḥmūd Sebüktekîn gayûr ve 'âdil pâdişâh olduğundan şehriñ aḥvâline vuķûf için raḥâtını terk idip yalnız döner ve tolaşır idi böyle gezer iken hırsızlar kavminden bir cemâ' ate râst geldi bâz ḥurd teşâdüf itdi ma'nâsına ıstılâḥ olmuştır

(2837) Meşnevi

Pes begüftendeş kiyi ey bülvefâ

Güft şeh men hem yeki'em ezşümâ

Böyle gice hırsızlar cemâ'atine râst gelip anlarıñ yanına varınca hırsızlar Sultân Maḥmûda didiler ki ey vefâ şâḥibi zât sen kimsiñ pâdişâh cevâbında didi ki ben daḥı sizden birisi sizden olmuşım ve sizin gibi sâriķlik şan'atındayım

(2838) Meşnevi

Ân yeki güft ey gürûh-ı mekrkiş

Tâ begüyed her yeki ferheng-i ḥîş

Sâriklerden birisi didi ki ey hîle mezheblü olanlar âgâh oluñ her bir hırsız kendi kemâlini ve sirkat fenninde ne şan‘ata ve ne hünere mâlikdir söylesin biz dañı bilelim kîş mezheb ve millet ve cemâ‘at ma‘nâsınadır ferheng luğata ve şan‘ata dinir

(2839) Meşnevi

Tâ begüyed bâharîfân dersemer

K’û çî dâred dercibillât ezhüner

Âgâh oluñ ki muşâhiblere gice hikâyesinde hilkatinde sâriklik hünlerinden ne vârid anı naql itsin ve kemâlini bu fende ne ise izhâr itsin

(2840) Meşnevi

Ân yekî güft ey gürûh-ı fenfûrûş

Hest hâşiyet merâ ender dü gûş

Sâliklerden birisi hünlerini beyânda didi ki ey fenn ve kemâl şatıcı cemâ‘at benim kemâlim işte şu iki kulağımdadır

(2841) Meşnevi

Ki bedânem seg çî mîguyed bebâng

Ķavm güftendeş zidînârî dü dâng

Zîrâ bilirim ki kelb şadâsıyla üründüğü vañtde ne söyler sâ‘ir hırsızlar didiler ki bu kemâl bir altundan iki ve anıñ mîqdârıdır ya‘nî hiçbir şey’ degildir ve kemâlden dañı ‘add olunmaz demek istediler

(2842) Meşnevi

Ân diger güft ey gürûh-ı zerperest

Cümle hâşiyet merâ çeşm enderest

O ğayri sârik dañı didi ki ey altuna tapıcı cemâ‘at benim şan‘atımıñ cümlesi gözümdeñdir ÷akdîr-i ‘ibâre ender çeşm merâst dimekdir

(2843) Meşnevi

Her kirā bīnem şeb ender kayrevān

Rūz bişnāsem men ūrā bīgümān

Gözünde olan hüner ne olduğunu beyān içün dir ki her kimesneyi ki gicede zulmetler içünde gördüm gündüz o kimesneyi görünce aňlarım ki bu ādem benim gice gördüğim ādemdir ve bunda gümānım dağı olmaz

(2844) Meşnevi

Güft yek hāşiyetem derbāzuvest

Ki zenem men naķbhā bāzūr-ı dest

Yine sārīklerden birisi didi ki benim dağı şan‘atım kolumdadır [İ-229b] zīrā beni kuvvetiyle zemīne delikler ururum ve elim kazma gibi zemīni kıazar

(2845) Meşnevi

Güft yek hāşiyetem derbīniest

Kār-ı men derhākhā būbīniest

Yine sārīklerden birisi didi ki benim dağı kemālim burnımdadır zīrā benim topraklar içünde koku görücülük ve iştīmām hālîmdir ve ‘ādetimdir evvelki bīni burun ma‘nāsınadır ve ikincisi vaşf terkībî olmak üzere koku görici dimekdir bu beyitlerde Hāzret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* her ne kıadar sārīkleriñ hālîni beyān buyururlar ise de evliyā-yı kirāmıñ merātibine işāret dağı buyurmak murād-ı şerīfleridir

(2846) Meşnevi

Sırru ennāsu me‘ādin dād dest

Ki Resūl ānrā peyī çî güfteest

Baňa *ennāsu me‘ādinu keme‘ādini’z-zehebi velfıddatı*⁴⁵⁵ hadīs-i şerīfiniñ sırrı el
virmişdir her hākde ne ma‘den olduđunu ben bildim öyle ki Resūl-ı kibriyā buni altun
buyurdu ve bundan murād nedir hāşılı ma‘nā-yı bātıniyyesini de bilirim demek istedi

(2847) *Meşnevi*

Men zihāk-i ten bedānem k’ender ’ān

Çend nağdest ü çi dāred ü zikān

Bu beyit ile bātin ma‘nāsına işāret idip buyururlar ki ben hāk-i tenden bir kimesneyi
görünce bilirim ki anıñ teninde ne kadar nağd vardır ve o ma‘denden ne tutar ve
isti‘dādı ne mertebededir fi’l- vāki‘ mürşid-i kāmiliñ müridiñ isti‘dādına vākıf olur

(2848) *Meşnevi*

Deryeki kân zerr-i biendāze derc

V’ān diger dahleş buved kemter ziğarc

Yine ma‘denden aňlayan sārık dir ki bir ma‘dende hādsiz altun mündericdir yine bir
ma‘den vardır ki irādı maşrafından ziyāde aşāğıdır evvelkisi tām isti‘dād olan mürīde
işāretdir ikincisini isti‘dādı nākış olan mürīdiñ hālını beyāndır böyle mürīde şūh-ı
kāmiliñ emek çekmezler nitekim zāhir h‘ācesi isti‘dādı olmayan şākirde iltifāt itmez
belki müste‘id olana baķar [S-158b]

(2849) *Meşnevi*

Hemçü Mecnūn bū kunem men hāk-rā

Hāk-i Leylārā beyābem biḥatā

Mecnūn gibi ben hāki kōķulamaķ eylerim Leylānıñ hākini ḥatāsız bulurum bu dahı
sārikiñ lisānındadır

(2850) *Meşnevi*

Bū kunem dānem ziher pīrāheni

⁴⁵⁵“İnsanlar altın ve gümüş madeni gibidirler.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi , s. 245.
[Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Ger buved Yūsuf ve ger Ehreminî

Yine sârik dir ki қоқларım ve her gömlekden bilirim eger o gömlekte olan Yūsuf sıfat zāt ise de ve eger şeytān sīret ādem ise de ya‘nī ehl-i şalāhīn şalāhını ve ehl-i fıskı қоқusından aınlarım demek olur yine Cenāb-ı Mevlānānīn murād-ı şerīfleri evliyāyı şaliḥāyı ve fasıḳāyı kuvve-yi şāmme-yi ma‘neviyyesiyle istiṣmām iderler ve bilirler demek olur

(2851) Meşnevi

Hemçü Aḥmed ki bered bū ezYemen

Z’ān naşībī yāft īn binī-yi men

Beni rāyiḥadan aınlamaklıgım [İ-230a] Ḥazret-i Aḥmed *şallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem*īn rāyiḥadan aınlaması gibidir zīrā faḥr-i cihān Yemenden rāḥiya iletir idi nitekim ḥadiṣ-i şerīfnde *innī leecidu nefese’r-Raḥmāni minḳabeli’l-Yemen*⁴⁵⁶ buyurmuşdur ba‘zı rivāyetde nefes yirine riḥ lafzı vārid olmuştır Yemen cānibinde olan zātndan murād Ḥazret-i Veys’el-Ḳaranīdir anlardan faḥr-i cihān rāyiḥa-yı Ḥaḳḳı istiṣmām eylediler mısırā‘-ı şānīnīn ma‘nāsı Ḥazret-i Aḥmed *‘aleyhi’s-selām*īn naşībī olan rāḥiya-yı ṭayyibeden benim burunum rāḥiya iletir demekdir

(2852) Meşnevi

Ki kudāmīn ḥāk hemsāye-y zerest

Yā kudāmīn ḥāk şıfr u ebterest

Öyledir naşīb bulması ki ḳanğı ḥāk altuna hemsāyedir ve o ḥākda altun vardır yāḥūd ḳanğı türāb altundan boşdur ve nāḳışdır işte bunu bilirim

(2853) Meşnevi

Güft yek nek ḥāşiyet derpençem

Ki kemendī efgemem ṭül-ı ‘alem

⁴⁵⁶“Rahmanın kokusunu Yemen tarafından alıyorum.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi , s. 367. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Sāriķiñ birisi daħı didi ki işte benim hünerim pençimde ve elimdedir öyle ki bir cebeliñ tūlına kemend iderim ‘alem ‘aynıñ ve lāmiñ fetħalarıyla t̃ağ dimekdir bu maķāmda ‘alemden yüksek yir murād olunur

(2854) *Meşnevi*

Hemçü Ahmed ki kemendendāht cānş

Tā kemendeş burd sūy-ı āsmānş

Kemendi ba‘id yire ve yüksek yire öyle atarım ki Hāzret-i Ahmed *şallallāhu ‘aleyhi ve sellemiñ* rūḥ-ı şerīfi kemend itdi ya‘nī hattā anıñ kemendi o zāt-ı şerīfi semā tarafına iletdi bundan murād Mi‘rāc-ı Resūlullāh *‘aleyhi’s-selām*dır

(2855) *Meşnevi*

Güft Hāķkeş ey kemendendāz-ı beyt

Ān zimen dān mā rameyte īz rāmeyt

Cenāb-ı Kibriyā ḥabībine buyurdı ki ey beyit-i ma‘mūre kemend atıcı zāt-ı şerīf anı sen benden bil zīrā *mā rameyte īz rāmeyte*⁴⁵⁷dir ya‘nī sen itmediñ ben itdim dimekdir

(2856) *Meşnevi*

Pes bepursidend z’ān şeh k’ey sened

Mer turā ḥāşiyyet ender çi buved

Bundan soñra o sāriķler o şehden şordılar ki ey ulu seniñ ḥāşiyyetiñ ve hüneriñ nerededir ve senden sāriķlik kemālinden ne vardır

(2857) *Meşnevi*

Güft derrişem buved ḥāşiyyetem

Ki rehānem mücrimānrā ezniķam

⁴⁵⁷“Attığın zaman da sen atmadın.” (Enfal 8/17)

Pâdişâh cevâbında didi ki benim şan‘âtım ve hünerim şâkalımdadır zîrâ ‘âşîleri ve ve aşhâb-ı cinâyeti nıķmetlerden ħalâş iderim nıķam nūnuñ kesri ve ķâfîñ fethiyle nıķmetiñ cem‘idir ve nıķmet ni‘met muķâbilidir

(2858) Meşnevi

Mücrimânra çün becellādān dehend

Çün becünbed riş-i men zişān rehend

Âşîleri çünki cellādlarıñ eline öldürmek içün virirler çünki benim şâkalım ħareket ider ve rişim ile işâret iderim o mücrimler ķatlden ħalâş olurlar

(2859) Meşnevi

Çün becünbānem beraĥmet rişrā

Ṭay kunend ān ķatl u ān teşvişrā

Çünki anlara merĥamet ile şâkalımı taĥrîk iderim [İ-230b] ve afv ile mu‘āmele iderim o ķatli ve o teşvişi o ānda dururlar ve o mücrimler āzād olurlar

(2860) Meşnevi

Ḳavm güftendeş ki ķuṭb-ı mā tuvî

Ki ħalâş-ı rûz miĥnetmān şevî

Sâriķler cemā‘ati didiler ki bizim ķuṭbımız sensiñ zîrā bize miĥnet gününde ħalâşımıza sebep olursuñ ve cümlemizden ulu sensiñ ve hüneriñ cümlemizden ekmeldir

(2861) Meşnevi

Ba‘d ezān cümle behem bîrûn şudend

Sûy-ı ķaşr-ı ān şeh-i meymûn şudend

Bu mükâlemeden soñra cümlesi ķalkıp bir berāber ṭaşra oldular ve mübārek olan şâhiñ ķaşrı ṭarafına gitdiler

(2862) Meşnevi

Çün segi bāngi bezed ezsūy-ı rāst

Güft mīgūyed ki sultān bāšūmāst

Çünkü gider iken bir kelb şāğ cānibden bir şadā urdı kelb şadāsından añlarım ve ben sārīka kelb ne söyler diyü su'āl olunduğda o sārīk didi ki kelb dir ki pādīšāh siziñ ile berāberdir āgāh oluñuz haber virir fi'l-vāқи' sultān berāber idi bunda işāret vardır ki ehlullāh hayvānātıñ lisānlarını⁴⁵⁸ añlarlar [S-159a]

(2863) Meşnevi

Hāk bū kerd ān diger ezrebveyi

Güft in hest ezvişāk-ı bīveyi

O ğayri sārīk ki türābı koğular idi ve kimiñ hānesi olduğıni bilir idi vardıkları maḥaliñ türābını bir yüksek maḥalden o ğayrisi istişmām eyledi ve didi ki bu yer faķire bir tūl ḥātūnuñ hānesiniñ türābındandır bu yirde altun vesā'ir cevāhire müte'allik bir nesne yoğdur beyhūde niķab zen bu yiri ķazmasıñ bu beyit ile dağı evliyā-yı kirāmıñ mürīdiñ hānesinde ya'nı vüçūd-ı evinde isti'dād ve ķābiliyyete vāķıf olduklarını ve 'adem-i isti'dādı sebebiyle o mürīdi kāmilleriñ terk itdiklerini ifāde ve beyān buyurdılar rebve rāniñ fetḥi ve bāniñ sūkūnıyla mürtefi' olan yire dirler vişāk vāviñ kesriyle hāne ve bīve bāniñ kesriyle tūl olan 'avrete dinir

(2864) Meşnevi

Pes kemend endāht üstād-ı kemend

Tā şudend ān sūy-ı dīvār-ı bülend

Hāk-ı bū burası bir tūl ḥātūnuñ hānesiniñ arzındandır ve burada sīm ü zere müte'allik bir nesne yoğdur diyü cevāb virince o yüksek maḥalden başķa maḥale gitmek için kemend üstādı kemendini atdı o kemende temessük iderek o 'ālā dīvārıñ dibine gitdiler ve kemendi o dīvāra irişmek için atmış idi

(2865) Meşnevi

⁴⁵⁸lisānlarını S: lisānıñı ĩ

Cāy-ı dīger hākrā çün bûy kerd

Güft hāk-i maḥzen-i šāhīst ferd

Oraya varınca bir ğayri kere hāki istiṣmām eyledi ve didi ki bīnazīr olan pādīshāhīn altun maḥzeniniñ hāki budur işte burası hufr olsun

(2866) Meṣnevi

Naḳbzen zed naḳb dermaḥzen resīd

Her yekī ezmaḥzen esbābī keṣīd

Arzı eliyle [İ-231a] hufr idici sārīk orayı kazdı ve maḥzene irişdi ve māl-ı pādīshāhī zāhir oldı her bir sārīk istedigi miḳdārı metā‘ ı maḥzenden çekdi ve cem‘ itdi

(2867) Meṣnevi

Pes zer ü zerbeft ü gevherhā-yı zeft

Ḳavm burdend ü nihān kerdend taft

Çok altun altun ile toḳunmuş kumaş ve kıymetli incüleri hırsızlar cemā‘ati ḥazīne-i pādīshāhīden iletdiler ve şaḳladılar ḥarāretli olarak

(2868) Meṣnevi

Şeh mu‘ayyen dīd menzilgāh şān

Hilye vü nām u penāh u rāhşān

Sultān Maḥmūd mu‘īn olarak anlarıñ maḥall-i nuzūlini gördi ve daḥı anlarıñ şeklini ve nāmını ve melce’lerini ve anlarıñ yolunu gördi ve cümle ḥāllerini iyü zabṭ eyledi

(2869) Meṣnevi

H’īşrā düzdīd ezişān bāzgeşt

Rūz derdīvān begüft ān sergüzeşt

Bu hırsızlarıñ bu ḥālini ba‘de’l-müşāhede kendüyi anlarıñ miyānında şaḳladı ve ve sarāyına rücū‘ eyledi **Firdevsī Dīvān**ında gicede vuḳū‘ bulan ḥāli naḳl eyledi ve erkān-ı devleti cümlesi işitdiler

(2870) *Meşnevi*

Pes revān geştend serhengān-ı mest

Tā ki düzānrā giriftend ü bebest

Hâl böyle olunca azgın çâvuşlar hırsızlar tarafına revān oldılar tā ki sârikleri tutsınlar ve bağlasınlar için

(2871) *Meşnevi*

Destbeste sūy-ı dīvān āmedend

V'eznihīb-i cān-ı ḥod lerzān budend

Eli bağlı olarak dīvān tarafına serhengler ile geldiler ve daḥı kendi cānı ḥavfindan ditreyici oldılar

(2872) *Meşnevi*

Çünkü istādend pīş-i taḥt-ı şāh

Yār-ı şebşān buved ān şah-ı çü māh

Çünkü hırsızlar pādişāhın taḥtının önünde tırdılar o māh gibi olan şāh anlara gice yāri idi ve gice anlar ile berāber idi böyle olduğunu teferrüs itdiler

(2873) *Meşnevi*

Ān ki şeb berher ki çeşm endāḥti

Rūz dīdī bīşekeş beşnāḥti

O hırsız ki gice nazarını her kimesneye atar idi gündüz görünce şübhesiz anı añlar idi beyit-i ātiye merhūndur

(2874) *Meşnevi*

Şāhrā bertaḥt dīd u güft īn

Būd bāmā dūş şebgerd ü qarīn

O hırsız pâdişâhı tahtı üzerinde gördi ve didi ki şâh bizim ile dün gice dönücü idi ve bize muķârın idi ve bizi ben de hırsızım diyü aldatdı idi

(2875) *Meşnevi*

Ân ki çendân hâşiyet derriş-i üst

În girift-i mâ hem ezteftîş-i üst

O kimesne ki bu kadar hâşiyet ve hüner anıñ rişindedir gice bize böyle ifade eyledi idi bizim böyle suhûletle giriftâr olmağlıgımız gice bizim hâlimizi tecessüs itmekliginden oldı diyerek sâ'ir sâriķleri haķıķat-i hâle vâķıf eyledi

(2876) *Meşnevi*

‘Ârif-i şeh bûd çeşmeş lâcerem

Bergüşâd ezma‘ rifet leb bâhaşem

O sâriķiñ gözi pâdişâha ‘ârif idi bu eelden kendi yârânına tevâbi‘ ine lebini güşâd [İ-231b] eyledi ve haķıķat-i hâlden cümle hırsızları vâķıf eyledi haşem hânıñ ve şınıñ fethalarıyla ittibâ‘ ma‘ nâsınadır [S-159b]

(2877) *Meşnevi*

Güft vehuve me‘akum îñ şâh bûd

Fi‘l-i mâ dîd ü sırr-ı mân şunûd

Sâriķ didi ki *vehuve me‘akum*⁴⁵⁹ sırrına mazhar bu şâh idi bizim fi‘limizi gördi ve bizim sırrımızı bizden diñledi

(2878) *Meşnevi*

Çeşm-i men reh berd şeb şehre şinaht

Cümle şeb bârûy-ı mâheş ‘aşk-ı baht

Benim gözüm gice yol iletdi ve pâdişâhı añladı ve cümle gice de anıñ ây gibi yüziyle maħabbet oynadı bâht fi‘l-i mâzîdir ve maşdarı bâhtendir oynamak ma‘ nâsınadır

⁴⁵⁹ “(Ey kulum), hatalarını affetmem için bir illete (musibete) uğramayı talep et.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 371. [Böyle bir rivâyetin tespit edilmediği belirtilmiştir.]

(2879) *Meşnevi*

Ümmet-i hodrā beḥ'āhem men ez'ū

K'ū negerdāned zi'ārif hiç rū

Kendi cemā'ati ben o pādişāhdan isterim ve şefā'at iderim zîrâ o şāh-ı 'ārifîñ şefā'atinden yüz çevirmez ve kendüye 'ārif olanıñ recāsını qabûl ider bu beyitlerde işâret vardır ki ehlullāhıñ şefā'ati nezd-i Hâkda red olmaz imiş nitekim bu beyit ile beyân burururlar

(2880) *Meşnevi*

Çeşm-i 'ārif dān emān-ı her dü kevn

Ki bed'ū yābid her Behrām 'avn

'Ārifbillāh olan zātıñ gözini her iki her iki günüñ âdemine sebep-i emān bil zîrâ evliyānıñ göziyle her pādişāh yardım buldı ve her pādişāhıñ manşūr olması ve devlet ve iqbālî ehlullāhıñ zātı ve du'ası bereketiyledir bu maqāmda çeşm zāt dımekdir Behrām mülûk-ı 'Acemden bir kudretli pādişāhıñ adıdır hattâ hımār-ı vaḥşîniñ şaydına mecbûr olduğundan ismine Behrām kurdılar lîkin bu maqāmda Behrāmdan muṭlaqâ pādişāh murād olunur bu eelden bu vechle şerḥ olındı

(2881) *Meşnevi*

Z'ān Muḥammed şāfi'-i her dāğ bûd

Ki zicüz şeh çeşm-i ū māzāğ bûd

Bu eelden Hâzret-i Muḥammed ṣallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem her derde ve her işyāna şefā'at idici idi zîrâ pādişāhıñ ğayrisinden anıñ gözi bir kimesneye mâyil degil idi belki ancak meyl ve rağbeti sulṭān-ı ḥaḳîkî olan Mevlāya idi

(2882) *Meşnevi*

Derşeb-i dünyā ki maḥcūbest şîd

Nāzır-ı Hâk bûd u z'ū bûdeş ümîd

Dünyâ gicesindeki âftâbın zâtı maḥcûb ve perdelenmiştir böyle iken Ḥaḳḳa nâzır idi ve Ḥaḳdan dâyim faḥr-i ‘âlemiñ ümîdi var idi ve Ḥaḳdan ğayri bir eḥadden aṣlâ bir nesne ümîd itmedi bu beyitte dünyâyı giceye teşbîh buyurdılar şîd şınıñ kesriyle güneşe dirler

(2883) Meşnevî

Ezelem neşrah dü çeşmeş sürme yâft

Dîd ânça Cibre ’îl ân bernetâft

Şerḥ-i şadrdan iki mübârek gözi sürme buldı bu sebebden ‘ayneyn-i mübârekini ol nesneyi gördi ki Cibrîl anı görmege kâdir olamadı [İ-232a] murâd cemâl-i ilâhîdir ki Leyle-yi Mi‘râcda faḥr-i ‘âlem efendimiz baş göziyle Allâhu Te‘âlâyı görmüşdür Cibrîl-i emîn Sidretü’l- Müntehâ ki anıñ maḳâmıdır orada kaldı ileri gitmedi ki Mevlâyı göre şerḥ-i şadr iki def’a faḥr-i kāyinât ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyâta vâkı‘ olmuşdur birisi üç yâ dörd yaşında idi Ḥazret-i Ḥalîmetü’s-Sa‘diyye raḍiyallâhu te‘âlâ ‘anhâ vâlidemiziñ ḥânesinde iken ve birisi Mi‘râc gicesi ki Mescid-i Ḥarâmda vâkı‘ olmuşdur

(2884) Meşnevî

Mer yetîmîrâ ki Ḥaḳ sürme keşed

Gerded ü dürr-i yetîm-i bâreşed

Bir yetîme ki Allâhu Te‘âlâ anıñ gözine sürme çeker ve o yetîm ‘aḳl ve ‘irfân ile dürr-i yetîm-i bîmişâl olur ezcümle faḥr-i kâ’inât ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyât gibi çünki sultân-ı enbiyâ ebediyyetden yetîm idi binâberîn Ḥazret-i Mevlânâ böyle ta‘bîr buyurdılar *ḳuddise sırruhu*

(2885) Meşnevî

Nûr-ı ü berdürrehâ ğâlib şeved

Ân çünân maṭlûbrâ tâlib şeved

O dürr-i yetîmiñ nûrî sâ'ir incülere ġâlib olur ve dahı ancılayın maṭlûb-ı ḥaḳîḳî o sürme bereketiye ṭâlib olur

(2886) *Meşnevî*

Dernazar bûdeş maḳâmâtü 'l-'ibād

Lâcerem nâmeş Hudâ şâhid nihād

O dürr-i yetîmiñ 'ibâdiñ maḳâmları nazarında idi herkesiñ ḥâlini görür ve bilir idi bu cihetden Cenâb-ı Ḥaḳ anıñ nâmına Kur'ân-ı Kerîmde şâhid 'unvânıyla ta'bir buyurdi ḳâlellâhu te'âlâ *yâ eyyuhâ'n-nebiyyu innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiren ve nezîran*⁴⁶⁰

(2887) *Meşnevî*

Âlet-i şâhid zebân u çeşm-i tîz

Ki zişebḥîzeş nedâred sırgirîz

Şâhidiñ âleti lisân ve keskin gözdür bu iki nesne faḥr-i 'âlemde mevcûddur zirâ anıñ şebḥîz olan cism-i şerîfinden sır gizli olmaz faḥr-i 'âlem efendimiz her gice şalât-ı teheccüde ḳâyim olduklarından cism-i Resûl-i Kibriyâyı şebḥîz 'unvânıyla ta'bir buyurdılar

(2888) *Meşnevî*

Ger hezârân müdde'î ser berzened

Güş-ı ḳâḍî cānib-i şâhid kuned

Eger nice biñ müdde'î zâhir olsa ḳâḍî o müdde'îleriñ sözine bakmayıp ḳulaġını şâhid cānibine eyler Cenâb-ı Ḥaḳ dahı rûz-ı cezâda faḥr-i 'âlem efendimiziñ kelâmına nazar buyurur ve bir ferd-i müdde'îniñ sözine iltifât buyurmaz güş ḳâḍîye muzâf degildir [S-160a]

(2889) *Meşnevî*

Ḳâḍiyânra derḥükûmet in fenest

⁴⁶⁰“Ey Nebi! Biz seni tanık, haber veren ve uyarıcı olarak gönderdik.” (Ahzâb 33/45)

Şāhid iṣānrā dü çeşm-i rüşenest

Ḳāḏīleriñ hükümetde bu şan‘atı vardır şan‘at odur ki şāhid anlarıñ iki rüşen gözi gibidir ve şāhid ile ḳāḏīler iş görürler

(2890) Meşnevi

Güft-ı şāhid z ‘ān becāy-ı dīdeest

K ‘ū bedīde bīğaraż sır dīdeest

Şāhidiñ sözü ḥākimiñ ‘indinde anıñ içün göz maḳāmındadır ki o şāhid gözüyle ğarazsız sır görmüşdür güft burada fi‘l-i māzī degildir belki ḳavl ve söz ma‘nāsınadır işte ḥākim bu cihetden şāhidiñ sözine nazar ider [İ-232b] ve sözde maḳbūl olan daḥı bīğaraż olan sözdür

(2891) Meşnevi

Müdde‘ī dīdest ammā bāğaraż

Perde bāşed dīde-yi dilrā ğaraż

Müdde‘ī daḥı o şey‘i görmüşdür līkin ğaraż ile görmüşdür gönül gözine müdde‘īniñ ğarażı ḥicāb olur ve ḥaḳīqatiyle anı görmege ḳadir olamaz bināberīn ḥākim müdde‘īniñ sözünü dinlemez ve şāhid ister

(2892) Meşnevi

Ḥaḳ hemīḥ ‘āhed ki tu zāhid şevī

Tāğaraż bugzāri vü şāhid şevī

Cenāb-ı Ḥaḳ ister ki sen zāhid olasın ḥattā ğarażı terk idesin ve şāhid olasın zirā ğaraż mertebe-i şehādete yakışmaz

(2893) Meşnevi

K ‘īn ğarażhā perde-yi dīde buved

Bernażar çün perde pīçide buved

Zîrâ bu ğarâzlar şübhesiz göze perde olur ve insânîñ nazârına perde gibi bükülmüş olur ve gözi setr idip göstermez olur

(2894) *Meşnevi*

Pes nebîned cümlelâ bâṭımm u rımm

Ḥubbuke'l-eşyâ 'e yu'mî vü yuşımm

Böyle olunca müdde'î cümleyi ṭımm u rımmle görmez zîrâ bir şîşe-yi maḥabbet insânı kör ve şâğır eyler ṭımm ṭânîñ kesriyle ve mîm-i müşeddede ile mâl-ı keşîre ıtlâk olunur ve yine rımm rânîñ kesriyle mecâz olarak mâl-ı keşîre ıtlâk olunur lîkin mâlîñ nefîsine dirler fi'l-aşl ṭımm deryâ ve rımm toprâk ma'nâsındır deryâdan 'âlâ ve türâbdan ednâ ma'nâsı murâd olunmağla cümleyi irili ve ufaqlı kemâ hüve'l-Ḥaḳḳa görmez demekden kinâyedir

(2895) *Meşnevi*

Derdileş ḥurşîd çün nûrî fişând

Pîşes aḥterrâ makâdîrî nemând

Faḥr-i 'âlem Muḥammed Muştafâ ṣallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḳalb-i şerîfine çünki Cenâb-ı Ḥaḳ bir nûr naşîb itdi anîñ öninde yıldızîñ ḳadrleri ḳalmadı

(2896) *Meşnevi*

Pes bedîd ü biḥicâb esrârrâ

Sırr-ı rûḥ-ı mü'min ü küffârrâ

Böyle olunca faḥr-i 'âlem ḥicâbsız sırları gördi ve daḥı mü'minîñ rûḥunuñ sırrını ve küffârîñ rûḥunuñ sırrını gördi ve cümlesini müşâhede itdi

(2897) *Meşnevi*

Derzemîn Ḥaḳrâ vü derḳarḥ-ı semî

Nîst pinhânter zirûḥ-ı âdemi

Kürre-yi arzda ve ‘âlâ olan felekde Allāhu Te‘âlânın maḥfî kıldığından için insânın rûhından gizlü bir nesne yoktur zîrâ kefare-yi Kureys Yehûduñ ta‘lîmiyle rûhuñ ḥaḳîkatinden faḥr-i ‘âleme su‘âl buyurdıklarında Cenâb-ı Haḳ Celle Celâleh ḥaḳîkatini beyân buyurmayıp *ḳulî’r-ruḥ min emr-i Rabbi*⁴⁶¹ ‘unvânıyla cevâb virip meskût-ı ‘anh kaldı ve ‘avâm-ı nâsdan bir ferde rûhuñ ḥaḳîkatini keşf itmedi belki ḥaḳîkat-i rûḥa vuḳûf ve ıtlâ‘ı ḥavâss-ı ümmete taḥşîş buyurdu ba‘zı ‘ulemâ zann iderler ki faḥr-i ‘âlem rûhuñ ḥaḳîkatini bilmez ve bu âyeti sened iderler ḥalbuki böyle degildir [İ-233a] belki ümmet-i Muḥammediñ evliyâsından nice zâtın ḥaḳîkat-i rûḥa ıtlâ‘ı vardır nitekim ebyât-ı âtilerde Ḥazret-i Mevlânâ *ḳuddise sırruhu* beyân buyursalar gerekir

(2898) Meşnevi

Bâz kerd ezraṭb ü yâbis Haḳ neverd

Rûḥrâ min emri Rabbi mühr kerd

Cenâb-ı Hüdâ Celle ve ‘âlâ Ḳur‘ân-ı Kerîmde yaşdan ve ḳurudan ya‘nî her şey‘den dürgünü ve perdeyi açık eyledi lîkin rûḥda su‘âl olunca emri Rabbi kelâmından ḥaḳîkatini keşf itmeyip mühürledi ve şaḳladı raṭb ü yâbis ḳurı ve neverd dürmek ma‘nâsınadır perde ma‘nâsına daḥı isti‘mâl olunur lîkin faḥr-i cihândan ve ḥavâşş-ı ümmetinden maḥfî ḳılmadı nitekim beyân buyururlar

(2899) Meşnevi

Pes çü did ân rûḥrâ çeşm-i ‘azîz

Pes ber ‘û pinhân nemâned hiç çîz

Bundan sonra bil ki çünkü o ‘azîz göz ḥaḳîkat-i rûḥı bildi böyle olunca faḥr-i cihânın üzerine gizlü hiç ve aşlâ bir nesne ḳalmadı zîrâ açığı olanı bilen elbetde maḥfî olanı bilir yâḥûd izâfet-i lâmiyye ile ‘azîziñ gözi dinse bu daḥı ta‘bîr-i ḥüsn olur

(2900) Meşnevi

Şâhid-i muṭlak buved derher nizâ‘

⁴⁶¹“De ki: ‘Ruh, Rabbimin emrindendir.’” (İsrâ 17/85)

Bişkened güfteş humār-ı her şudā‘

Faḥr-i ‘ālem çünki her şey’i bilir ve görür her nizā‘da muṭlaḳ şāhid olur Resūl-i Kibriyānīn kelāmı nizā‘ humārını şikest eyler bu beyitte nizā‘ humāra teşbīh olunmuşdur

(2901) Meşnevī

Nām-ı Hāk ‘Adlest ü şāhid ān-ı ūst

Şāhid-i ‘adlest z’īn rū çeşm-i dūst

Hākın nāmı ‘adldir ve şāhid olan faḥr-i cihān anın lāyıkıdır bu cihetden dostuñ gözi şāhid-i ‘adldir ve dostdan murād faḥr-i ‘ālemdir ‘aleyhi’s-selām [S-160b]

(2902) Meşnevī

Manzar-ı Hāk dil buved der dü serā

Ki nazar derşāhid āyed şāhrā

Allāhu Te‘ālānın nazargāhi iki ‘ālemde gönül olur bundan içün şāh-ı ḥaḳīkīnīn nazarını şāhid ki dil-i şāfī gibidir aña olur

(2903) Meşnevī

Aşk-ı Hāk u sırr-ı şāhidbāziyeş

Būd māye-y cümle perdesāziyeş

Allāhu Te‘ālāda olan şıfat-ı maḥabbet ve yine Mevlānıñ maḥbūbı sevmesi bu perde-yi kā’inātı düzmesine ve yir itmesine sebep oldu ve fi’l-ḥadīşü’l-ḳudsī *kuntu kenzen maḥfiyyen feaḥbebtu en u‘rafe feḥalaḳtu’l-ḥalka liu‘rafe*⁴⁶² burada şāhid maḥbūb demekdir ve murād peygamberimiz ‘aleyhi’s-selāmdır

(2904) Meşnevī

Pes ezān levlāk güft ender liḳā

Derşeb-i Mi‘rāc şāhidbāz-ı mā

⁴⁶²“Gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim. Beni bilmeleri, tanımaları içün mahlûkâtı yarattım.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi , s. 178. [Lafzın hadis değil, mevzû olduğu belirtilmiştir.]

Böyle olduğu eelden vakt-i mülâkâtda Mi‘râc gicesinde bizim maḥbûbı sevicî teñrimiz maḥbûbına fevķ-i ‘arşda sen olmayaydın ‘âlemi yaratmaz idim ancak bu ‘âlemi yaratmaḥdan ġaraḥ seni kendim için yaratmaḥ murâd eyledim o cihetden kâ’inâtı halk eyledim didi

(2905) Meşnevi

İn ḳazâ bernîk ü bed ḥâkim buved

Her ḳazâ [İ-233b] şâhid ne ḥâkim mişved

Bu ḥükm iyüye ve kötüye ḥâkim olur ya‘nî ḥükm-i İlâhî her şey’in üzerine ḥâkimdir demekdir lîkin ḥükm üzerine şâhid ḥâkim olur böyle degil midir böyledir zîrâ şâhid olmasa ḥâkim ḥükm idemez bu cihetden şâhid ḥâkime ḥâkim ve ġâlib olmuş olur böyle olunca şâhid olan Resûl-i Kibriyâ ḳazâ-yı İlâhîye ġâlib ve ḥâkim olmuş olur ve ḥükm-i bârî Cenâb-ı Peyġamberiñ istedigi vechle olur dimegi irâde buyururlar böyle olduğu şüretde

(2906) Meşnevi

Şud esîr-i ân ḳazâ mîr-i ḳazâ

Şad bâş ey çeşm-i tîz-i murtaḳâ

ḳazâ-yı İlâhîniñ esîrleri ḳazâ-yı İlâhîniñ sulṫânı olur ve ḳazâ-yı bârîde taşarruf iderler böyle olunca şâd ol ey murtaḳânîñ tîz olan mübârek gözi murtaḳâdan murâd faḥr-i ‘âlemdir Meşnevîde bir âḥîr maḥalde buyururlar Beyt:

Evliyârâ hest ḳudret-i izâleh

Tîr-i cüste bâz kerdâned zirâh

İşte burası daḥı bu beytiñ me‘alindedir

(2907) Meşnevi

‘Ârif ezma‘rûf bes derḥâst kerd

K’ey rakîb-i mâ tu ender germ ü serd

‘ Ārifbillāh insān-ı kāmīl ma‘ rûf olan Cenāb-ı Hākdan çok dilek ve niyāz eyledi öyle diyerek ki ey Mevlā sen bizim iyüde ve kötüde hāfız ve nıgehbāzımızsın ve biz saña her vechle muhtācız

(2908) Meşnevi

Ey müşîr-i mâ tu ender hayr u şer

Ezişārethāt dilmān biḥaber

Ey Vācibü'l-Vücūd olan Mevlā sen hayrda ve şerde bize şu hayrdır işle diyü şerdir işleme diyü işāret tarīķiyle beyān idicisin belki çok hayrları Qur‘ān-ı Kerīmde taşrīh itdiñ ve işleyiñiz diyü emr buyurdıñ ve līkin kemāl-i ğafletimizden bizler biḥaber olmuşuzdur ve seniñ emrine imtişāl itmemişizdir sen bizim kuşurımıza bakma ve ‘avfiñ ile mu‘āmele eyle diyerek Mevlāya münācāt iderler

(2909) Meşnevi

Ey yerānā lānerāhū rûz u şeb

Çeşmbend-i mâ şude dîd-i sebeb

Ey kimesne Allāhu Te‘ālā Hāzretleri bizi görür gicede ve gündüzde ve līkin biz anı rûz u şebde görmeyiz nitekim Qur‘ān-ı Kerīmde *lā tudrikuhu’l-ebşāru ve hüve yudriku’l-ebşār ve hüve’l-latīfu’l-ḥabîr*⁴⁶³ buyrulmuşdur ya‘nî Allāhu Te‘ālā Hāzretlerini insāniñ vesā’ir hayvānātıñ gözleri görmez ḥalbuki Allāhu Te‘ālā bizim gözlerimizi görür o Hüdā kullarına luḫ idicidir ve anlarıñ fi‘line ve kavline ḥabîr ve āġāhdır dimekdir ve bizim Hākķı görmememiziñ sebebi esbāb-ı dünyāya nazar idip müsebbib olan Mevlāyı görmedigimizdendir ve esbāba nazar müsebbibden bize göz bāġı olmuşdur bir gün faḥr-i ‘ālem su’āl eylediler ki *me’l-iḥsān yā Resūllāh kāle inne ta‘budallāhe keenneke terāhu fe’in lem tekun terāhu yerāke*⁴⁶⁴ Mu‘tezile t̡âyifesi [İ-

⁴⁶³“Gözler O’nu idrak edemez; O, gözleri idrak eder. O, bütün ayrıntıları Bilen’dir; her şeyden Haberdar’dır.” (Enam 6/103)

⁴⁶⁴“İhsan nedir ya Resullullah dediler, dedi ki ‘Allah’ı görüyor gibi ibadet etmendir.’ Sen O’nu görmesen de O seni görüyor.” Buhari, Muhammed b. İsmail, Cāmiu’s-sahīh, İstanbul: Çaġrı Yayınları, 1992

234a] bu âyet-i kerîme ile ve bunuñ emsâli hadîş-i şerîfe ile cennetde dağı rü 'yetullâh olmadığını istidlâl eylediler

(2910) *Meşnevi*

Çeşm-i men ezçeşmhâ bugzîde şud

Tâ ki derşeb âftâbem dîde şud

Hzret-i Mevlânâ *quddise sırruhu* buyururlar ki benim gözüm cümle gözlerden münteħab oldu zîrâ gicede âftâb-ı haqîkî baña görülmüş oldu ya' nî gicelerde baña tecellî-i cemâl olur buyurmak isterler rağiallâhu 'anh ve tef'anâ bifeyz

(2911) *Meşnevi*

Luţf-ı ma'rûf-ı tu bûd ân ey behî

Pes kemâlû'l-birre fîtmâmihi

O benim gözümün gice görmesi ey kıymetli ve ulu Mevlâ seniñ ma'rûf ve meşhûr luţfuñ idi ve seniñ ihsânından ben seni görür idim böyle olunca kemâl-i ihsân anı itmâmdadır ihsânını baña tamâm eyle [S-161a] zîrâ *el ihsân bi't-tamâm*⁴⁶⁵ dinmiştir kemâlû'l-birre fîtmâmihi dağı bu ma'nâdadır behî bânıñ fetħi ve hânıñ kesriyle a'lâ ve kıymetli nesneye dinir birre bânıñ kesriyle ve râ-yı müşeddede [ile] ihsân ma'nâsındır

(2912) *Meşnevi*

Yâ Rab etmim nûrenâ fî's-sâhire

V'encinâ min mufzihâtın kâhire

Ey benim Rabbim baña bu dünyâda gözime virdiğn nûrı ki anıñla seni gicelerde görürüm o nûrı kıyâmet günü 'arşasında itmâm eyle zîrâ baña orada o zûlmetler içünde görmege çok nûr lâzımdır ve bizi maşşer yirinde kahr idici olarak maħcûb ve rezîl idici nesnelerden kurtar ve ħalâş eyle encinâ kelimesi ef'âl bâbından olmağla hemzesi hezme-yi kıt'adır lîkin zarûret-i vezn içün vaşl olunur mufzih ef'âl bâbından

⁴⁶⁵“Bir şey verilince tam verilmeli, bir iyilik edilince tam edilmeli.”

ism-i fâ'ildir rûsvây idici dimerdir sâhire 'arşa-yı maḥşeriñ adıdır etmim daḥı ef'âl
bâbindan emr-i ḥâzırdır tekmi'l ve tamâm eyle dimerdir

(2913) *Meşnevi*

Yâr-ı şebrâ rûz mehcûrî medih

Cân-ı kurbetdîderâ dūrî medih

Gice dostına gündüz firḳat virme ve zât-ı şerîfine taḳarrüb görmiş olan câna nehârda
bu'd ve uzâklık virme zîrâ me'lûfindan cüdâ olmağa taḥammül idemez

(2914) *Meşnevi*

Bu'd-ı tu mergîst bâderd ü nikâl

Ḥâşe bu'dî ki buved ba'delvişâl

İlâhî seniñ bu'duñ derd ile ve 'uḳûbet ile bir müddetdir bâḥuşuş bir bu'd ki saña
vuşlatdan âşinâlıktan soñra ola zîrâ devlet düşkünlüğü gibi müşkildir

(2915) *Meşnevi*

Ân ki dîdestet mekun nâdîdeş

Âb zen bersebbe-yi bâlîdeş

O ki seni görmüşdür ve aña tecellî-i cemâl itmişsiñdir anı seni görmemiş ve âşinâlık
yok imiş gibi eyleme belki peyderpey anıñ büyümiş olan sebzesine şu ur ya'nî anıñ
ḳalbiniñ tecellîden ḥâşıl itdigi şafveti artar dimerdir

(2916) *Meşnevi*

Men nekerdem lâ'übâlî derreviş

Tu mekun hem lâ'übâlî derḥaliş

Ben seniñ yolında sa'îde lâ'übâlî olmadım sen daḥı beni şeyḥ vişâline saçılmaḳda
lâ'übâlîlik eyleme belki vişâlinle [İ-234b] dâyimâ beni şerefyâb eyle ikinci lâ'übâlîde
bir yâ-yı maşdariyye muḳadderdir ḥaliş saçılmaḳ ma'nâsınadır

(2917) *Meşnevi*

Hîn merân ezrûy-ı ħod ūrâ ba‘îd

Ân ki ū yek bâr-ı ân rûy-ı tu dîd

Âgâh ol kendi zâtından anı uzâk sürme o kimesneyi ki bir kerre seniñ yüzünü gördi anı nazarından teb‘îd eyleme dimekdir

(2918) Meşnevî

Dîd-i rûy-ı cûz tu şud ğull-ı ğulû

Küllü şey’in māsivāllāh bātlı

Zîrâ seniñ yüzünün ğayri bir aşık yüzini görmek göreniñ boğazına bukağı ve ‘azâb-ı elîm oldu zîrâ Hâkķiñ mâ‘adâsını cemî‘ şey bātıldır öyle bātlı görmek elbette ‘azâb ve bend olur bu kelâmı Lebîd nâm bir şâ‘ir söylemiştir ve şi‘ri şu vechledir Beyt:

Elâ külli şey’in māḥalāllāhi bātılun

Ve külli na‘îmun lâmuḥālete zāyilun⁴⁶⁶

Ma‘nâsı âgâh ol ey insân Hâkķdan mâ‘adâ her ne ki dünyâdadır bātıldır ve daķı her ni‘met ki dünyâda vardır elbette zâ‘il ve şâḥibinden mufâraķat idicidir ve bu beyiti faḥr-i ‘âlem gördükde taḥşîn buyurdılar ve buyurdılar ki **eşdaķu kelimetun kâlehe’s-şâ‘iru kelimetu Lebîdin⁴⁶⁷** bu beyiti daķı faḥr-i kâ’inât ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyât mübârek lisânıyla okudılar bunun ma‘nâsı şâ‘iriñ söylediği kelimeniñ ziyâde şâḥiḥi ve toĝrusı Lebîd nâm şâ‘iriñ söylediği şu kelimedir dimekdir bu ḥadıṣ-ı şerîf **Buḥârî**de ve **Müslim**de muşarraḥdır ve râvisi Ebû Hureyre *radîyallāhu te‘âlâ ‘anhu* ḥazretleridir ve Lebîd Benî ‘Âmir kabîlesindendir İslâm ile müşerref olamamış dirlər

(2919) Meşnevî

Bātılend ü mînemāyendem reşed

Z’ân ki bātıl bātılânra mîkeşed

⁴⁶⁶“Şairin söylediği en doğru söz Lebîd’in şu sözüdür: ‘Dikkat ediniz! Allah’tan başka her şey batıldır. Şüphe yok ki her nimet bir gün gelip yok olacaktır.’” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 375. [Hadisin sahîh olduğu belirtilmiştir.]

⁴⁶⁷“Bir şairin söylediği en doğru söz Lebîd’in şu sözüdür: ‘Haberiniz olsun, Allah’tan başka her şey batıldır.’ Bkz. Buharî, “Edeb,” 90.

Haḡdan mā'ada dünyāda ne ki vardır bāṭıldır ve ḡaḡīḡati yoḡdur līkin baña iyü ve mevcūd gösterirler reşed bu maḡāmda bāṭıl muḡābilidir zīrā bāṭıl bāṭılı çeker ben daḡı bāṭıl imişim ki bāṭıl baña görüldi bu beyitte uslūb-ı ḡākimāne ile ta'bir buyurdılar zīrā kendi zāt-ı şerīfleri bāṭıl degildir ve bāṭılı çekmez

(2920) *Meşnevi*

Zerre zerre k'enderīn arz u semāst

Cins-i ḡodrā her yekī çün kehrübāst

Her zerre ki bu arz ve semāda vardır kendi cinsini kehrübā gibi her birisi çeker ve kapar ḡāl böyledir [S-161b]

(2921) *Meşnevi*

Mi' de nānrā mīkeşed tā müsteḡar

Mīkeşed mer ābrā teff-i ciger

Görmez misin mi' de itmegi maḡall-i ḡarārına dek çeker ve yine ciger ḡarāreti şuyı mi' deye bardaḡdan çeker zīrā itmek mi' deniñ ve şü çeker ve ḡarāretiniñ cinsidir

(2922) *Meşnevi*

Çeşm cezzāb-ı bütān z'īn kūyhā

Maḡz cūyān ezgūlistān būyhā

Ve yine göz maḡallerden güzelleri çarşuya 'āşīḡlarıñ yanına cezb idicidir insānıñ beyni daḡı gūlistāndan rāyiḡaları ṡaleb idicidir zīrā göz güzelleriñ ve ḡoḡu maḡzıñ cinsidir elbet biri birini cezb iderler

(2923) *Meşnevi*

Z'ān ki ḡiss-i çeşm āmed [İ-235a] rengkeş

Maḡz u bīnī mīkeşed būhā-yı ḡoş

Zīrā ḡiss gözi rengi çekici geldi ve daḡı bīnī ve burun ḡoş ḡoḡuları çeker

(2924) *Meşnevi*

Z'în keşîshâ ey Hudâ-yı rāzdān

Tu becezb-i luṭf-ı ḥodmān dih emān

Ey bu çekmeklikleri ey sır bilici Mevlâ seniñ cezbindendir sen kendi luṭfunuñ
cezbîyle bize cezb-i sū'dan emān vir ve bizi ḥalāş eyle

(2925) Meşnevi

Ġālibi bercāzibān ey müşteri

Şāyed er dermāndegānrā vāheri

Ey 'ibādetiñ nefsinî cennet muḳābelesinde alan Mevlâ sen cemî' cāziblere ġālibsîñ
böyle olunca eger âcizleri cāzibleriñ cezbinden alır iseñ lâyıkdır

(2926) Meşnevi

Rū beşeh āverd ü çün teşne beebr

Ān ki būd ender şeb-i Qadr ān-ı bedr

Şuşamış buluta nice teveccüh iderse ol kimesne ki Qadr gicesi bedriñ lâıyķı idi yüzini
şāha getirdi ve aña müteveccih oldu ān kiden murād sārīķleriñ içünde gice kimi görür
isem gündüz bilirim diyen sārīķdır şeb-i Qadrden murād sārīķleriñ pādişāh ile
oldukları gicedir bedrden murād pādişāhiñ yüzüdür ān daķı lâıyķ ma' nāsınadır ya' nî o
hırsız ki gice o pādişāhi gördi ve gündüz görünce bildi işte o hırsız şimdi pādişāha
teveccüh itdi demekdir bu beyit ile ḥikāyeye yine 'avdet buyurdılar

(2927) Meşnevi

Çün zebān u cān-ı ū bud ān-ı ū

Ān-ı ū bā ū buved gūstāhgū

Çünkü o gice o pādişāhiñ cemālini gören kimesneniñ lisānı ve cānı o şāhiñ lâıyķı oldu
o şāhiñ lâıyķı olan lisān u cān o şāha gūstāḥ olarak söyleyici geldi ve şāh daķı aña
ġāzab itmeyici geldi

(2928) Meşnevi

Güft mā geštīm çün cān bend-i t̄in

Āftāb-ı cān tuvī deryevm-i dīn

O şah şinās didi ki ey pādīşāh-ı cān nice cüstebend olmuş biz dahı öylece buğağı ile bend olduk bizim şevkiyyātımız güninde bize āfitāb-ı cān sensiñ beyit-i ātiye merhūndur

(2929) Meşnevi

Vakt-i ān şud ey şeh-i mektūmseyr

K 'ezkerem rīşī becūnbānī beḥayr

Ey sırrı şaklı ve gizlü olan şah anıñ vakt-i zamānı oldu ki kereminden ve luṭfindan ḥayr ile şakalını taḥrīk idip bu gice refīklerini bu belādan ve benden ḥalāş idesiñ zīrā

(2930) Meşnevi

Her yekī ḥāşiyet-i ḥodrā nūmūd

Ān hūnerhā cümle bedbaḥtī füzūd

Bizden her birisi kendi ḥāşşasını ve hūnerini gösterdi o hūnerleriñ cümlesi kötü baḥtlılık artırdı ve bizim ḥaḳkımızda emr-i kerīh olup bizi bu ḥāle koydı diyerek şahıñ ‘afvını niyāzmend oldu

(2931) Meşnevi

Ān hūnerhā gerden-i mārā bebest

Z 'ān menāşīb sernigūn sārīm ü pest

O hūnerler bizim [İ-135b] gerdenimizi bağladı o hūnerlerden biz kendimizi aşağı kılarız ve pest kılarız münāşibden bu maḳāmda hūnerler murād olunur sernigūn baş aşağı dımekdir bu ebyāt ile dünyā hūnerlerinin āḥiretde kārger olmayacağını beyān buyururlar

(2932) Meşnevi

Ān hūner fīcīdihā ḥablun mesed

Rûz-ı mürden nîst z'ân fenhâ meded

O hüner şâhibiniñ boynında mevt günü ħurmâ lifinden bir ipdir o fenden aşlâ kendüye meded yokdur

(2933) Meşnevi

Cüz hemân ħâşiyet-i ân ħoş ħavâs

Ki beşeb bud çeşm-i ân sulţânşinâs

O ħoş ħavâsıñ ħâşşa ve hüneri o fünûndan müştesnâdır ve o ħâşşa ve hüner odur ki gicede anıñ gözi sulţânı añlayıcı oldu işte böyle şeb-i dünyâda şehsinâs olan gözden mevt günü fayide olur demekdir

(2934) Meşnevi

Ân hünerhâ cümle gül-ı râh bûd

Ġayr-ı çeşmî k'û zişeh âgâh bûd

O hünerler cümlesi gül-ı râh olur illâ o göz ki gicede pâdişâhdan âgâh idi o gül-ı râh olmaz işte o gözüñ hüneri hünerdir ve mevt günü o gözden şâhibine fayide olur buyurmak isterler [S-162a]

(2935) Meşnevi

Şâhrâ şerm ezvey âmed rûz-ı bâr

Ki beşeb berûy-ı şeh bûdeş nazâr

Pâdişâha dîvân günü o kimesneden ħayâ geldi ki o gice şâhiñ yüzüne anıñ nazâreti var idi rûz-ı bâr icâzet günü demekdir bundan dîvân günü murâd olunur zirâ bâr-ı izn ruĥşat ma' nâsınadır dîvân günü pâdişâhiñ yanına icâzet olmağla dîvân günine rûz-ı bâr ta' bir olunur nazâr nûnuñ kesriyle bakmak ma' nâsınadır

(2936) Meşnevi

V'ân seg-i âgâh ezşâh-ı vidâd

Ġod seg-i Kehfeş lakab bâyed nihâd

Ve daḥı o maḥabbet şāhından āgāh olan kelb ya‘ nī şol kelb sīret ki maḥabbet sulṭānıñı bilir kelb ise de sâ‘ir kelbler gibi degildir taḥḳīḳ anā Aşḥāb-ı Keyfiñ kelbi diyü laḳab virmek lâyıkdır işte bu daḥı hūnerden şayılır ve mevt günü bu kelb bu hūnerden müntefi‘ olur

(2937) Meşnevi

Ḥāşiyet dergūş hem nīkū buved

Ki bebāng-ı seg zişir āgeh şeved

Bu ḥāşşa daḥı kulaḳda iyü olur ve hūnerden şayılır ve mevt günü bundan daḥı fāyide görölür zīrā kelbiñ sesiyle arslāndan āgāh olursuñ kelbden murād şeyṭāndır arslāndan murād evliyādır iblīs evliyānıñ şebḥizliğine āh vāh ider kulaḳ anı işidir ve o zāt kim imiş anı bilmege sebep olur ve aña maḥabbet ider evliyāyı sevmek mevt günü fāyide virir

(2938) Meşnevi

Seg çü bīdārest şeb çün pāsban

Bīḥaber nebved zişebḥiz-i şehān

Kelb çünki bekçi gibi gicede [İ-236a] uyanıkdır bu şüretde şalavat-ı teheccüd için gice kalçıcı pādīşāhlardan ḥabersiz olmaz belki anlarıñ cümlesini bilir ve bildirir büyükleri bilmek daḥı sâ‘ adetdendir çünki uluları bilmek sâ‘ adetden oldı ise

(2939) Meşnevi

Ḥīn zibednāmān neyābed neng dāşt

Hūş beresrār-ı şān bāyed gumāşt

Āgāh ol kendüyi zāhirde bednām itmiş kimesnelerden ‘ār tutmaḳ lâyıḳ degildir ve anlardan firār ve anları bilmemek münāsib degildir ey ‘āḳıl ‘aḳlını anlarıñ esrārına ḥavāle itmek lâzımdır tā ki bu melāmiyye gürūhına vāḳıf olasıñ ve sâ‘ adete iresiñ

(2940) Meşnevi

Her ki ū yek bār ḥod bednām şud

Hod nebāyed nām cüst ü hām şud

Her kimse ki o kimse tahkîk bir kere bednām oldu ve rāh-ı melāmete sālîk oldu aña tahkîk olarak gerekmez ve lāyîk olmaz ki rāh-ı melāmetden çıkıp yeñiden nāmîñ tālîbi olmak ve tekrār hām ve puhte olmak

(2941) Meşnevî

Ey besā zer ki siyeh tâbeş kunend

Tā şeved iymin zitârâc u gezend

Ey kimesne çok altun vardır ki anıñ ziyâsını siyâh iderler ve anı kalb şekline qorlar tâ ki altun hırsızlarıñ yağmasından ve zararından kalbdır zannıyla emîn ola ve selâmet bula ya‘nî çok evliyâ vardır ki zâhirini şalâh ve takvâdan ihrâc idip fâsık şekline koymışdır tâ ki halk başına cem‘ olup ziyân itmeyeler ve kemâline hâlel vermeyeler bu maķâmda zerden murâd ricâl-i melâmiyyedir **Qıssâ-yı ân ki gāv-ı bahrî gevher-i Kâviyân ezka‘r-ı deryâ berâverd şeb bersâhil-i deryâ nihed tâ derdirağş u tâb-ı ân miçered** Burası anıñ kıssasıdır ki şu şığırı a‘lâ incüyi deryânıñ dibinden yukarı getirir ve sâhil-i deryâya qor idi hattâ anıñ rağş u tâbindan otlaya **ve bâzergân ezkemîn bîrûn âyed çün gāv ezgevher dūrter refte bâşed** ve dahı bâzîrgân pusudan taşraya gelir idi çünkü o göz güherden ziyâde uzak gitmiş olur eger şu şığırı incüden uzak gitmiş olmasa zararı toķunur idi zîrâ boynuzu vardır **bâzârgân gevherrâ belahm u gil-i tîre bûpûşaned ü berdirağt girîzed** bâzîrgân incüyi kara özlü çamur ile ve gil-i tîre ile setr ider ve ağaç üzerine firâr ider şu şığırı dahı güheri öyle gil-i âlûd gördükde andan teneffür idip güheri terk ider imiş soñra o bâzîrgân o güheri alır imiş lahm lâmîñ fethî ile kara özlü çamura dirler gil-i tîre anıñ ‘atf-ı tefsîri olur **Şârih-i Mevlevî** raķimullâhi hâ-yı mühmele ile okuyup et ma‘nâsını virerek şerh eylemiş haţâ-yı maħzdır zîrâ et ile setriñ ma‘nâsı yokdur ve et ile güher setr olmaz gevher-i Kâviyân a‘lâ incüye [İ-236b] ıtlâķ olunur sürh-ı şerîf muhtaşardır lîkin ebyât-ı şerîfde tafşîl buyururlar [S-162b]

(2942) Meşnevî

Gāv-ı ābī̄ gevher ezbaḥr āvered

Binhed ender merc ü girdeş miçered

Şu şıgırı ta‘bīr olunan deryādan incü getirir ve anı mür‘aya vaz‘ider ve daḥı anıñ tarafında ziyāsı sebebiyle otlar merc mīmiñ fethi ve rānıñ sükūnıyla mer‘ā ki lisān-ı Türkīde añā kūrā dirler gird kâf-ı ‘Arabiyyeniñ kesri ve rānıñ sükūnıyla taraf ma‘nāsınadır

(2943) Meşnevī

Derşu‘ā‘-ı nūr-ı gevher gāv-ı āb

Miçered ezsünbül ü sūsen şitāb

İncünün nūrınıñ ziyāsında şu şıgırı sünbülde ve zanbāḳdan ‘acele ile otlar

(2944) Meşnevī

Z‘ān fikende-y gāv-i abī̄ ‘anberest

Ki ğidāyeş nergis ü nīlūferest

Böyle ezhār-ı laṭīfe otladığından gāv-ı ābīniñ dübürinden zemīne ilḳā itdiği ‘anberdir ve beyāz olan ‘anber budur diyü meşhūrdur zīrā anıñ ğidāsı nergis ve nīlūfer çiçeğidir bu ḥāl umūr-ı mube‘adeden degildir līkin deryādan iḥrāç itdiği incünün ziyāsında otlaması ‘aḳla ba‘īddir zīrā öyle kebīr ve ziyāsında ḥayvān otlayacağı incüyi zann iderim ki Allāhu Te‘ālā yaratmamışdır ve hem de incü şadef içünde olur gāv baḥrı anı nice kıırıp incüyi iḥrāç idecek meger başka deryāda lem‘ān şāḥibi bir nesne ola da anı incü ile Ḥazret-i Mevlānā ta‘bīr itmiş olalar

(2945) Meşnevī

Her ki bāşed kūt-ı ü nūr-ı celāl

Çün nezāyed ezlebeş siḥr-i ḥelāl

Her zāt-ı şerīf ki anıñ azıḳı Allāhu Te‘ālānıñ nūrı olur ve ta‘ām yirine nūr yir altun anıñ lebinden kelimāt-ı ‘acībe ve ḥalkı şayd idecek elfāz-ı laṭīfe şadır olmasın elbet olur siḥr-i ḥelālden ḳalbiñ muncezb olacağı kelimāt-ı nefīsedir

(2946) *Meşnevi*

Her ki çün zenbūr u vahyesteş nuḳal

Çün nebāşed ḥāne-yi ū pūr‘asel

Her kimesne ki eri gibi daḥı aṇamıza ve ğıdā olmuşdur altun anıñ ḥāne-yi ḳalbi ‘asel-i muşaffā gibi ma‘ārif-i İlāhiyye ile ṭolu olmaz belki olur nuḳal nūnuñ zammı ve ḳāfiñ daḥı zammıyla ğıdā ve ṭa‘āma dinir ‘asele muvāfiḳ gelsin içün zammeler fethaya tebdıl olunur

(2947) *Meşnevi*

Miçered dernūr-ı gevher ān baḳar

Nāgehān gerded zıgevher dūrter

O şu şıgırı o deryādan iḥrāç eylediği incününñ ziyāsında otlar ve otlamak eşnāsında incüden ba‘īd olur ānsızınñ zīrā şu otı bu otı dir iken bu‘d nāgehāni lāzım gelir

(2948) *Meşnevi*

Tāciriḥ berdūr nihed laḥm-ı siyāh

Tā şeved tārik merc ü sebzegāh

Bir ta‘cīr o incününñ üzerine bir miḳdār siyāh özlü balçık vaż‘ ider ḥattā o ḳurā ve o sebzegāh [İ-237a] muḫlim olur ve güher o balçığınñ taḥtında mestūr olur ve ziyā virmez olur

(2949) *Meşnevi*

Pes girized merd-i tācir berdiraḥt

Gāv-ı cūyān merdrā bāşāh-ı saḥt

Ḥāl böyle olunca o merd-i tācir bir ağaç üzerine firār ider gāv baḥri daḥı bu ḥāle ğaḫab idip o ādemi arar ki ḳatı boynuzı ile rencide ide o ise ağaçda maḥfī ḳalmışdır

(2950) *Meşnevi*

Bīst bār ān gāv tāzed gird-i merc

Tā kuned ān haşmrā derşāh derc

Meşelâ yigirmi kere gāv baħri mer‘anîñ eṭrāfında o ādemi cüst ü cū içün қоşar ve intikām almağa sa‘y ider ḥattā o haşmı boyñuzına şaplaya ve anîñ güheri aldıǵı içün haqqından gele ve lîkin bulmağa kâdir olamaz zîrâ ağaçda maḥfîdir ve ağaca bakmağa daḥı idrāk idemez ki anı göre

(2951) Meşnevi

Çün ez ‘û nevmîd gerded gāv-ı ner

Āyed āncâ ki nihâde bud Güher

Çünkü gāv baħri andan me‘yūs olur ve anı bulmağa kâdir olamaz oraya gelir ki güheri anda koymış idi

(2952) Meşnevi

Laḥm bîned fevķ-i dürr-i şāhvār

Pes ziṭn bugrîzed ū iblîsvār

O balçığı o dürr-i şāhvārîñ fevķinde görür ve güheri gil-i ālūd müşāhede ider böyle olunca o ṭinden şeyṭān Ādem ‘aleyhi’s-selāmîñ ṭininden firār itdiği gibi kaçır

(2953) Meşnevi

K ‘ān bilîs ezmetn-i ṭîn kūr u kerest

Gāv key dāned ki dergil gevherest

Zîrâ o şeyṭān ṭiniñ zāhirinden a‘mâdır ve şağırdır o göz ki kaçır bilir ki çamurda güher vardır belki bunu ancak melek şıfat olanlar bilirler görmez misiñ melekler secdeden i‘raz itmediler ve o demde güher-i rûḥ ve güher-i ‘ilm-i ma‘fîret olduğunu bildiler iblîs zāhirbîn olmağla nazarı ancak ṭîne oldu ve derûnına vâkıf olmadı metn arķa ma‘nâsınadır ve zuhr ile mürâdifdir ve metnden taşrası demek murâd olunur bu beyitler ile iblîs şu şıgırına teşbîh buyurdılar

(2954) Meşnevi

İhbiṭū efgend cānrā derḥazīz

Eznamāzeş kerd maḥrūm ān maḥīz

Cenāb-ı Hāḳḳıñ bunlara *ḳulnāhbiṭū*⁴⁶⁸ emri bunlarıñ emri cānıñ ḥazīz-i zemīne indirdi ve bunlarıñ ḥayz görmesi bunları namāzdan maḥrūm eyledi ḥazīz çukur yire ve süflā mekāna dinir ‘Arabīdir maḥīz daḥı ḥayz ma‘nāsınadır ḳalellāhu te‘ālā **ve yes ‘elūneke ‘ani’l-maḥīz**⁴⁶⁹ ḥayz ḥālinde şalātdan ve şavmdan maḥrūmdurlar zīrā o zamānda ‘ibādete ehliyetleri yoḳdur semādan arza nāzil olanları Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* ḥayz ḥālindeki mer‘āya teşbīḥ buyurdılar ‘ibādetden men‘ olunmaḳda [İ-237b] līkin ādem ḥaḳḳına yaḳışmaz biñāberīñ ḥayzdan ittibā‘-ı hevā murād olunur nitekim beyit-i ātīde buyursalar gerekdir [S-163a]

(2955) Meşnevi

Ey refīḳān z ‘īn maḳīl ü z ‘ān maḳāl

İtteḳū inne’l-hevā ḥayzu’r-ricāl

Ey benim āḥiret refīḳlerim bu sözden ve o sözden kendiñizi muḥāfaza idiñiz zīrā hevāya ittibā‘ ricālūñ ḥayzidir maḳīl ve māḳāl ikisi daḥı söz ma‘nāsınadır kişi diledigini söylemek ittibā‘-ı hevādır bināberīñ laḡviyātdan men‘ buyurdılar yāḥūd maḳīl uyku uyumaḳ ma‘nāsına ola böyle olur ise bu daḥı hevā ḳabīlinden olmaḳla ma‘nāya ḥalel gelmez

(2956) Meşnevi

İhbiṭū efgend cānrā derbeden

Tā begil pinhān şeved dürr-i ‘Aden

Cenāb-ı Hāḳḳıñ ihbiṭū emri cānı bedene bıraḳdı ḥattā gil ile ‘Aden incüsü gibi olan rūḥ gilde pinhān olur

(2957) Meşnevi

Tācireş dāned velīkin gāv nī

⁴⁶⁸“Ve dedik ki (yeryüzüne) ininiz...” (Bakara 2/ 36,38,61) ; (A’râf 7/24)

⁴⁶⁹“Sana ‘adet görme durumundan’ soruyorlar.” (Bakara 2/222)

Ehl-i dil dānend ü her gilkāv nī

Dürr-i ‘Adeni tācir ve bāzırgān bilir līkin o göz bilmez görmez misiñ gil-i ālūd görmekle teneffür itdi o güher-i diliñ qadrini ehl-i dil bilir ve her gil qazıcı bilmez gilkāv şıfat terkibi olmağla çamur qazıcıya dirler denī ve süflī kimseden kināye olur

(2958) Meşnevi

Her gili k’ender dil-i ü gevherist

Gevhereş gammāz-ı tın-i diğerist

Her gil ki anıñ gönlünde bir güher vardır o giliñ güheri bir başka tını ve cesedi gamz idicidir ya‘nī her bir cesed ki anda dürr-i ‘Aden gibi kalb vardır ve o kalb haber virir ki bu cesedden bir cesed-i nūrānī ve vücūd-ı haqīkī zuhūra gelecekdir fi’l-vāqī‘ bir cesed ki anda dil-i şāfī olur o cesedden bir vücūd-ı haqīkī zāhir oldığı maḥsūs ve müşāhiddir

(2959) Meşnevi

V’ān gili k’ezreş-i Haq nūri neyāft

Şoḥbet-i gilhā-yı pürdür bernetāft

Bir gönül ki ezelde Mevlānıñ nūr saçmasından nūr bulmadı incü tolmış olan gilleriñ muḳārenetine kâdir olamadı

(2960) Meşnevi

İn süḥan pāyān nedāred mûş-ı mā

Hest berlebhā-yı cū bergûş-ı mā

Bu söz ey Hüsām nihāyet tutmaz bizim muḳaddem kışşasına şürū‘ itdigimiz faremiz ırmağ kenārlarında bizi diñler ki bizim hikāyeyi tamām itsinler ve nevbet baña gelsin bize de lāyık olan anı müntazır itmemekdir bu kelāmı burada terk idelim ve anı söylemege şürū‘ idelim zîrā *elintizāru eṣeddü mine’n-nār*⁴⁷⁰ dinmiştir **Rücū‘ kerden bekışsa-yı taleb kerden-i ān mûş ān çağzrā ki derleb-i cūy-ı bud** Burası o mûşuñ çağzı

⁴⁷⁰“Beklemek ateş azabından şiddetlidir.”

taleb eylemesiniñ kışşasına rücū‘ ve ‘avdetdir öyle mûş ki leb-i cûyda gelip mukâleme ve şöhet için kurbagayı bekler idi kurbagaya maḥabbet [İ-238a] da‘ vâsını ider idi bu kışşaya ḥaylī muḳaddem rücū‘ itmiş idi elkelām-ı baḥrū’l-keḷām fehvâsınca terk olunup nâķış ḳalmış idi şimdi itmāmına murād buyurdılar **ve keşīden-i ser-i rişte tā çağzra ḥaber şeved derāb ezṭaleb-i ū** ve daḥı o mûşuñ ser-i rişteyi çekmesi kışşasına rücū‘ dur hattā şu içünde o mûşuñ talebinden kurbagaya ḥaber ola ve kurbaga daḥı muşāḥabete gele

(2961) Meşnevi

Ān sirişte-y ‘aşķ rişte mīkeşed

Berūmid-i vaşl-ı çağz-ı bâreşed

O ‘aşķ ile yoğrulmuş olan fāre leb-i cûya geldikde ‘aķl ile olan kurbaganıñ vuşlatı ümidi ile ayaklarına rabṭ eyledikleri ser rişteyi çeker ki kurbaga şudan gele

(2962) Meşnevi

Mītened berrişte-yi dil dembedem

Ki ser-i rişte bedest āverdeem

Rişte gibi olan gönül üzerine o kurbaga her nefesde ṭolanur idi öyle diyerek hele maḥabbet ipliginiñ ucını elime getirmişim gönül riştesine ṭolanmaķ ḳalbinden mesrūr olmaḳdan kināyedir ya‘nī mûşı dāyimā izḥār meserret ider idi ki ayaklarımızı birbirine rabṭ eyledik ben gelince ipligi çekerim ve ma‘şūḳum olan kurbaga geldigimden āgāḥ olur ve der‘iḳab yanıma gelir muşāḥabet ider diyü ḳalbinden mesrūr olur idi dimekdir

(2963) Meşnevi

Hemçü tāri şud dil ü cān derşühūd

Tā ser-i rişte bemen rūy-ı nümūd

Benim cânım ve gönlüm yâriñ müşâhedesiniñ ‘aşkında bir tel gibi naḥîf oldu eyâ
vuşlata bir ser rişte baña yüz gösterir mi diyü tâ lafzı bu maḳâmda ta‘ accüb ma‘ nâsını
ifâde ider

(2964) Meşnevi

Ḥod ğurābu ’l-beyn âmed nāgehān

Derşikār-ı mûş u burdeş z ’ân mekân

Taḥḳîk fırḳate delâlet iden ḳarġa ânsızın mûşuñ şikârında geldi ve o mûşı o mekândan
ḳapdı

(2965) Meşnevi

Çün berâmed berhevâ mûş ezġurāb

Münseḥib şud çāġz nîz ezḳa‘r-ı âb

Çünki ḳarġanıñ ḳapmasından mûş havâ üzerine yukaru geldi ḳurbaġa daḥı şuyuñ
dibinden yukaru çekilici geldi münseḥib çekilmek ma‘ nâsınadır

(2966) Meşnevi

Mûş derminḳār-ı zāġ u çāġz hem

Derhevâ âvîḥte pā derretem

Fâre zāġın burnında idi lîkin aşıġıdan görünmez idi ve daḥı ḳurbaġa hevâda ayaġı
iplikte olduġı ḥâlde aşılmış idi ve ḳurbaġanıñ aşıldığını herkes âşkâre görür ve
ta‘ accüb ider idi ve ḳurbaġa anı [S-163b] şayd itmiş ḳann iderler idi istiġrâba varırlar
idi nitekim beyit-i âtîde beyân buyururlar retem rânın ve tânın fetḥalarıyla bir şey’i
unutmamak için parmaġa bend olunan rişteniñ ismidir şoñra ‘âm olup muṭlaḳâ
iplikte isti‘ māl [İ-238b] olunmuşdur

(2967) Meşnevi

Ḥalk miġüftend zāġ ezmeḳ ü keyd

Çāġz-ı âbîrâ çi ġüne kerd şayd

Bu hâli müşâhede iden halk ta‘accüb idip dirler idi ki qarğa hîlesinden nâşî şu kurbâgasını ne dürlü ‘aceb şayd eyledi çünki fâre zâğıñ muķārinde görünmez idi zann iderler idi ki şudan kurbâga şayd eylemiş o ise fâreyi qaradan kâpdı kurbâga fâreye merbû olmağla o dağı berhevâ oldu

(2968) Meşnevi

Çün şud ender âb u çüneş derrubûd

Çağz-ı âbî key şikâr-ı zâğ bûd

Karğa âba ne gûne gitdi ve kurbâgayı ne gûne kâpdı ve nice iştiyâda kâdir oldu şu kurbâgası kaçan qarğanıñ avı idi diyerek herkes ta‘accüb iderler idi

(2969) Meşnevi

Çağz güftâ in sezâ-yı ân kesî

K’û çü biâbân şeved cûft-i hasî

Kurbâga dağı lisân-ı hâlî nâsa dir idi ki bu cezâ ve giriftâr olmağ ol kimesneye müsteħağ idi ki o kimesne hâyasız ve edebsizler gibi bir denî alçağ şahşa eş ve muķârin oldu işte denîler ile sevişmek ve müşâhabet kişiyi cândan böyle çıkarır baña nazar idip ‘ibret alasınız demek istedi biâbân hâyasız ve edebsizlere ıştırâh olmuştır fi’l-vâkı‘ denîler kendileri gibi denîlere muķârin olurlar ve o denîler anlarıñ helâkine sebep olurlar binâberîn kötiler ile müşâhabeti terk idip hîyâra muķârin olmağla himmet itmek lâzım gelir qalellâhu te‘âlâ fî kitâbe’l-kerîm *yâ eyyühellezîne âmenû lâ teķûlû râ’inâ*⁴⁷¹ bundan soñra iyülere müşâhabete terğib idip buyururlar ki

(2970) Meşnevi

Ey figân ezyâr-ı nâcins ey figân

Hemnişîn-i nîk cüyend ey mihân

Ey kimesne yâra nâcinsinden benim figânım vardır ey kimesne benim figânım vardır ey ulular güzel müşâhibi taleb idiñiz ki siz dağı güzel ve a‘lâ olasınız mih mîmiñ kesri

⁴⁷¹ “Ey iman edenler ‘raina’ demeyin.” (Bakara 2/104)

hānıñ sükūnıyla ulu büyük zāta dirler iki harf nidālarıñ münādāları mahzūf olmağla kes taqdīri üzerine şerh olundu

(2971) *Meşnevi*

‘*Aklrā efgān zinefs-i pūr*‘ uyūb

Hemçü bīnī-yi bedī berrūy-ı hūb

‘Aklıñ pūrkuşūr olan nefsdan ve zātdan feryād ve fiğānı vardır güzel yüz üzerine nāhemvār burundan rūy-ı hūbuñ feryādı gibi ya‘nī güzel yüz çirkin burunı nice istişkal iderse rūy-ı hūba beñzeyen ‘aql-ı selīm dağı çirkin buruna beñzeyen kötü nefsi öyle istemez demekdir zīrā *ve’t-tayyibātu li’t-tayyibine*⁴⁷² buyrulmuşdur bīnī bānıñ kesriyle enf ma‘nāsınadır

(2972) *Meşnevi*

‘*Akl mīgüfteş ki cinsiyyet yakīn* [I-239a]

Ezreh-i ma‘nīst nī ezāb u tīn

Qurbağa cinsiyyeti cinsiyyet-i şuveriyye haml idip bu cihetden fareyi kendüye nācins görüp nācinsıñ muķārenetinden efgān eylediyse ve cinsiyyetden dağı murād cinsiyyet-i ma‘neviyye olmuş ise Hāzret-i Mevlānā *quddise sırruhu* cinsiyyetiñ beyānına şürū‘ idip buyururlar ki qurbağanıñ ‘aqlı dağı kendisine dir idi ki ey cinsiyyeti cinsiyyet-i şuveriyye zann iden ahmaq yakīn bil ki cinsiyyet ma‘nā yolındandır āb u tīn ya‘nī şüret ü cism yolından degildir

(2973) *Meşnevi*

Hīn meşev şüretperest ü in megū

Sırr-ı cinsiyyet beşüret dermecū

Āgāh ol şürestperest olma ve cinsiyyet-i şuveridir dime ve cinsiyyet sırrını şüret ile bilmegi isteme belki ma‘nevī tarīķiyle bilmegi iste

(2974) *Meşnevi*

⁴⁷² “İyi kadınlar, iyi erkeklere...” (Nur 24/26)

Şûret âmed çün cemâd u çün hâcer

Nîst cāmīdrā zicinsiyet haber

Zîrâ şûret çünki cemâd degildir ve dağı hâcer gibi geldi cāmīdīn cinsiyetden haberi olmaz böyle olunca cinsiyet-i şuverī olmayıp belki ma‘nevī olur

(2975) Meşnevī

Cân çu mūr u ten çu dāne-y gendūmī

Mīkeşāned sūbesūyeş her demī

Cân karınca gibidir ve dağı ten buğdāy dānesi gibidir böyle olunca cān karıncası ten gendūmīni cinsi olmağıla tarafbeṭaraf her dem çeker bundan fehm olunur ki cān u ten bir cins imiş her ne kadar şûretde biri birine mūbāyīn iseler de cānla tenīn beyinde olan cinsiyet-i ma‘neviyyedir şuverī degildir buyurmak isterler ve bunuñla cinsiyet-i ma‘neviyyeyi temşīl buyurdılar Aşḥāb-ı Keyf ile kıṭmīr dağı cān ile ten gibidir [S-164a]

(2976) Meşnevī

Mūr dāned k’ān ḥubūb-ı mūrtehen

Müstahīl ü cins-i men ḥāhed şuden

Karınca bilir ki o ağızında maḥbūs olan dāneler kendi māhiyyetinden tebdīl olıdır ve benim ve benim cinsim olmak ister bināberīn o dāneyi yuvasına götürür böyle olunca karınca ile dāne beyinde olan cinsiyet dağı ma‘nevī olur bu beyit ile dağı mūcāneset-i ma‘neviyyeyeyi temşīl buyurdılar ḥubūb ḥānīn zammıyla ḥabbenīn cem‘idir dāne dimekdir mūrtehen ifti‘āl bābından ism-i mef‘ūl olur ḥabs olunmuş dimekdir ve müstahīl istif‘āl bābından ism-i fā‘il olup münḳalib olıcı demek olur

(2977) Meşnevī

Ān yekī mūrī girift ezrāh cev

Mūr-ı dīger gendūmī begirift ü dev

Karıncanın birisi yoldan arpa tıtdı bir ğayrı karınca dağı bir buĒdāy dānesi tıtdı ve
koşmak tıtdı dev kelimesi dev̄inden muħaffefdir koşmak ma‘ nāsinadır

(2978) *Meşnevi*

Cev sūy-ı gendūm nemītāzed velī

Mūr sūy-ı mūr mīāyed belī

Arpa buĒdāy tarafına koşmaz ve gitmez līkin karıncanıñ tarafına ne‘ am gelir

(2979) *Meşnevi*

Reften-i cev sūy-ı gendūm [İ-239b] tābi‘ est

Mūrrā bīn ki becinseř rāci‘ est

Arpanıñ buĒdāy tarafına gitmesi karıncaya ta‘abbūddür andan içün gider karıncayı
gör ki cinsi semtine nice gider

(2980) *Meşnevi*

Tu megū gendūm çirā şud sūy-ı cev

Çeřmrā berħaşm nih nī bergirev

Sen dime buĒday arpa tarafına nice gitdi sen gözini ĥubūbuñ ĥaşmı üzerine koy
karıncanıñ aĒzında rehn olan arpa ve buĒdāy üzerine koyma ya‘ nī arpa buĒday cemād
ķabīlinden iken işte biri birine gidiyorlar ve bunlarıñ beynindeki cinsiyyet dağı
cinsiyyet-i şuverīdir sen ise cinsiyyet-i ma‘neviyye ile giderler didiñ diyerek bir
su‘āl-i muķadder geldi bu ebyāt ile bu su‘āle cevāb virip buyururlar ki o gidenler
dāne degildir belki karıncalardır ve karıncalar dağı biri biriniñ cinsidir arpa buĒdāy
dağı anlara tab‘iyyet ile giderler eşyānıñ rücu‘ı cinsiyyet-i ma‘neviyye ile şuverī
ile degildir buyurmak isterler

(2981) *Meşnevi*

Mūr-ı esved berser-i libd-i siyāh

Mūr pinhān dāne peydā pīř-i rāh

Qara qarınca qara keçe üzerinde yürüdükde qarınca mahfıdır dāne yolun pıřgāhında zāhirdir

(2982) Meşnevi

‘Aql güyed çeşmrā nıkū niger

Dāne hergiz key reved bīdāneber

‘Aql göze dir ki iyü baq dāne kaçan dāne birsiz gider belki gitmez belki bu iki beyit dağı gitmeklikleri biṭṭabi‘ dir demekden ‘ibāretdir

(2983) Meşnevi

Z’ın sebeb āmed sūy-ı Aşhāb Kelb

Hest şūrethā ḥubūb u mūr-ı qalb

Böyle oldığı sebebden Aşhāb-ı Kehfın kelbi Aşhāb-ı Kehf tarafına geldi ve anlara mülhak oldu zīrā şūretler dāneler gibidir ve qalb qarınca gibidir qarıncalar birbirine nice giderler ise gönüller dağı cinsiyyet münāsebetiyle öylece eḥad-ı hümā-yı āhire meyl iderler

(2984) Meşnevi

Z’ān şeved ‘İsā sūy-ı pākān-ı çarḥ

Bud kafeşhā muḥtelif yek cins ferḥ

Bu eelden ‘İsā ‘aleyhi’s-selām felegin pākaları melāyike-yi kirāmdır anların tarafına rücū‘ idici olur zīrā kafeşler muḥtelif ise de derūnında olan kuş yavrusı cins-i vāḥiddir ferḥden murād o vāḥiddir

(2985) Meşnevi

İn kafeş peydā vū ān ferḥeş nihān

Bīkafeşkeş key kafeş bāşed revān

Bu beden kafesi zāhirdir ve o oyduğu kafeşin derūnındadır ve anda mahfıdır bu cihetden ervāhın yek cins olduğu zāhir olmaz kafeşkeş olmaksız kaçan kafeş ḥodbeḥod

gidici olur elbetde o kafesi cinsi tarafına bir iletici vardır ‘İsā ‘aleyhi’s-selām Cibrîl-i emînî iletmesi gibi hadîş-i şerîfde dahı *innallāhe yesūku’l-ehle ilā ehlihi*⁴⁷³ vârid olmuşdur

(2986) *Meşnevî*

Ey hunuk çeşmî ki ‘aķlesteş emîr [İ-240a]

‘Āķibetbîn bâşed ü ħibr u qarîr

Ey âdem anî ki ‘aķlı kendüye emîr ve ħâkim olmuşdur o âdemiñ zâtı ħutlı ve mübârek zîrâ o kimesne ‘āķibetbîn olur ve her şey’e ‘âlim olur ve gözi münevver olur ħibr ħanıñ kesriyle ‘âlim ma’nâsındadır qarîr gözi nûrlı olan kimesneye dirler [S-164b]

(2987) *Meşnevî*

Farķ-ı zîşt ü nağz ez‘aķl âverid

Nî ziçeşmî k‘ezsiyeh güft u sepîd

Çirkiniñ ve güzeliñ farkını ‘aķldan getiriniz zîrâ ‘aķl-ı selîm ħüsni ve ħubĥı idrâk idicidir her ne kadar ħüsn ve ħubĥ şer‘î iseler de ħüsniñ ve ħubĥuñ aĥvâline vuķûfı vardır bir gözden tâlîb olmayınız ki o göz siyâhdan ve beyâzdan ħaber viridi ya‘nî ħüsn ve ħubĥ ħasen ve ħabîĥ ‘aķl-ı selîm ile idrâk olunur ħavâss-ı zâhire ile idrâk olunmaz buyurmak isterler fi’l-vâķi‘ böyledir zîrâ ehl-i dünyâ ħüsni ve ħubĥı müdrik degillerdur

(2988) *Meşnevî*

Çeşm ħirre şud beĥadrâ-yı dimen

‘Aķl gūyed bermiĥekk-i mâş zen

Görmez misiñ gözümüz beledde bitmiş sebzeye mâyil olur ve anı güzel ve müferreĥ i’tikâd ider ‘aķl-ı kâmil göze dir ki sen anı güzel zann itme bizim miĥekkimizde

⁴⁷³“Allah ehlini ehline iletir.(yönlendirir)” (Yaptığımız araştırmalarda böyle bir hadis-i şerife rastlanılmamıştır.)

oddur zîrâ sebze-yi mezbeleda leţâfet yokdur ve görünüşü gibi degildir dimen dâlin kesri ve mîmîñ fethiyle dimneniñ cem‘ idir ve dimne dağı mezbele ma‘ nâsınadır

(2989) *Meşnevi*

Âfet-i mürğ est çeşm-i kâmbîn

Mağlaş-ı mürğest ‘aql-ı dâmbîn

Bu beyit ile dağı gözi zem ve ‘aqlı medh idip buyururlar ki murâdını görücü göz görmez misiñ kuşa zarar ve ziyândır kâmdan murâd dânedir kuş dâneği gördüğü vaqt elbetde aña meyl idip dâma giriftâr olur ve bu belâ kuşa gözünden gelir ve yine ‘aql-dâmbîn kuşuñ mağall-i ħalâşdır öyle ise ‘aql insâna gözinden evlâ olmış olur

(2990) *Meşnevi*

Dâm-ı diğer bud ki ‘aqlaş derneyâft

Vahy-i gâybîñ bedîn sūzân şitâft

İnsânîñ bir gayri dâmı dağı vardır ki ‘aql dağı anıñ ħaqqında kör gibi olup anı anlamadı ve anıñ dâm olduğunu idrâke muqtedir olmadı anı anlamaga gâyb görücü ve vahy-i İlâhî o ħarafa ‘acele itdi ve gâybîñ olan dağı o dâmı idrâk eyledi bu eelden enbiyâ-yı ‘izâm ‘aleyhimüsselâma ve evliyâ-yı kirâma o dâmı anlamak mağşûş oldı zîrâ anlarda gâybîñ olan ve vahy-i İlâhî vardır nitekim Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâm evlâdına ve kavmine elem ekallı lekım innı a‘leme minallâhi mâ lâ ta‘lemün⁴⁷⁴ buyurmuşdur ve yine evlâdı Yu‘ suf ‘aleyhi’s-selâm için *ersilhu me‘anâ ħaden yerta‘ ve yel‘ab ve inne lehu lehâfızûn*⁴⁷⁵ didiklerinde cevâbında *ķâle innı le yehzununi e tezhebû bihi eħâfu en ye’kulehu’z-zı’bu ve ‘anhu ħâfilîn*⁴⁷⁶ buyurup idecekleri ħıleye vâkıf olduğunu izhâr buyurdılar işte vahy-i [İ-240b] gâybîñiñ ħâli budur bu gözden ve ‘aqlıdan biñ kat efdâldir

(2991) *Meşnevi*

⁴⁷⁴“Ben size dememiş miydim? Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.”

⁴⁷⁵“Onu, yarın bizimle beraber gönder. Dilediğince gezip eğlensin. Biz ona sahip çıkarız.” (Yusuf 12/12).

⁴⁷⁶“Onu götürmeniz beni tasalandırır.” dedi. "Sizin ondan habersiz olduğunuz bir sırada kurdun onu yemesinden korkarım." (Yusuf 12/13)

Cins ü nâcins ezḥired dānī šināḥt

Sûy-ı şûrethâ neşâyed zûd taḥt

Cinsi ve nâcinsi ‘aqlıñ idrāk itmesinden añlamak lâzımdır ve göz ile ma‘lûm olmaz ammâ vahy-i ḡaybbīn ile daḥı ziyâde bilinir bu ḥuşûşda şûretler tarafına bilmek için koşmak ve hareket lâyıḳ degildir zîrâ şûretiñ ittiḥâdı ile cinsiyyet lâzım gelmez eger geleydi Ḥazret-i ‘İsâ melâ’ikeye cins olmaz idi melâ’ike ecsâm-ı laṭîfedendir ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmñ cismi beşer cismidir ikisi daḥı mübâyindir ve dâne daḥı müdrik cinsi olmamak lâzım gelir idi [S-165a]

(2992) Meşnevi

Nîst cinsiyyet beşûret lî ve lek

‘İsâ âmed derbeşer cins-i melek

Cinsiyyet seniñ ve benim bu şûretde olmaḳlıḡımız ile degildir görmez misiñ beşer cinsinden olduḡı ḥâlde ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm melek cinsi geldi eger cinsiyyetden ittiḥâdda şûret şart olmuş olaydı Ḥazret-i ‘İsâ melek cinsi olup semâya şu‘ûd itmez idi İdrîs ‘aleyhi’s-selâm daḥı böylecedir ḳalellâhu te‘âlâ **ve re‘fanahu mekânen** ‘aliyyen⁴⁷⁷

(2993) Meşnevi

Berkeşîdeş fevḳ-i ĩn nîlî ḥişâr

Mürġ-ı gerdūnî çü çagzeş zâġvâr

Bu cûyda mensûb ḳal‘eniñ fevḳine felege mensûb bir ḳuş ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm ḳarġa caġz-ı âbiyi çekdiġi gibi berhevâ çekdi eger müşebbeh müşebbeheniñ ‘ayniyyeti iḳtizâ itmez ise de bu teşbîhe münâsib görünmez zîrâ ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm çagz-ı âbiye ve Cibrîl-i Emîni zâġa teşbîh olmuş olur nîlî ḥişârdan murâd felekdir nîl nûnuñ kesriyle cûyed dimekdir **Ḳışşa-yı ‘Abdu’l-ġavş ve rubûden-i periyân ũrâ ve sâlehâ miyân-ı periyân sâkin şuden-i ũ** Burası aşḥâb-ı kirâmdan ‘Abdu’l-ġavş nâm kimesneniñ ḳışşasıdır ve daḥı cin ṯâ’ifesiniñ o zâtı ḳapması beyânındadır ve nice

⁴⁷⁷“Onu yüce bir mekana yücelttik.” (Meryem 19/57)

yıllar perîleriñ miyânında o kimesneniñ sâkin olması beyânındadır ve ba‘d ezsâlehâ âmeden-i û beşehr ve ferzendân-ı h‘iş ve bâz nâşikîften-i û ezân periyân ve dahı nicesinden şöñra ‘Abdu’l-ğavşîñ kendi şehrine ve evlâdı tarafına gelmesi beyânındadır ve yine o cinleriñ firâkıñdan şabr idemeyip yine cinler tarafına gitmesi beyânındadır **beḥūkm-i cinsiyyet-i ma‘nâ ve hemdilî-yi û bâişân** cinsiyyet-i ma‘neviyye sebebiyle ve anlar ile hemdil olmak sebebiyle ya‘nî anlarıñ yanına gitmesi anlar ile cinsiyyet-i ma‘neviyyesi ve anlar ile bir gönülli olması ve zâhirde ins nev‘inden ise de ḥaḳîkatde cin nev‘inden olduğı cihetdendir buyurmak isterler

(2994) Meşnevi

Būd ‘Abdu’l-ğavş hemcins-i perî

Çün perî nūh sāl derpinhân perî [İ-241a]

‘Abdu’l-ğavş nām kimesne cinler ile cins idi perî gibi tokuz sene perî içinde mahfî idi

(2995) Meşnevi

Şud zeneşrâ nesl-i ezşüy-ı diger

V’ân yetimâneş zimergeş dersemer

‘Abdu’l-ğavşîñ ‘avreti içün âḫir zevceden veled oldi zîrâ ‘avredi öldi zannıyla âḫir zevce varmış idi ve dahı anıñ yetim olmuş evâdı pederleriniñ mevtinden gicede ḥikâye söyleşirler idi ve pederlerini rahmet ile yâd iderler idi

(2996) Meşnevi

Ki mer ūrâ gürg zed yâ rehzenî

Yâ fütâd ender çehî yâ mekmenî

Öyle diyerek ḥikâye iderler idi ki eyâ bâbâmızı kurd mı urdı yoḥsa bir rehzen mi öldürdi yâḥūd қаzâ-yı Ḥaḳdan bir kuyıya mı düşdi yâḥūd bir pusuda mahfîdir ḥaşılı evlâdı ne güne olduğunu bilmez idiler dimekdir

(2997) Meşnevi

Cümle ferzendânş dereşgâl mest

Hod negüftendi ki bābāyīm hest

Anıñ cümle evlādı insānı lāya‘kıl iden şuğllarda idiler zīrā taḥḳk dimez idiler ki bizim pederimiz vardır ferzendāş kelimesinde nūn zarūret-i vezn içün sākin okunur

(2998) Meşnevi

Ba‘d-ı nūh sāl āmed ū hem ‘āriye

Geşt peydā bāz şud mütvāriye

Doğuz sene şoñra ‘Abdu’l-ğavş ‘āriyet olarak geldi ve zāhir oldu ve yine gizlenici oldu mütvāri maḥfī ma‘nāsınadır

(2999) Meşnevi

Yek meḥi mihmān-ı ferzendān-ı ḥiṣ

Būd u z ‘ān pes kes nedīdeş reng bīş

Bir ay kendi evlādına mihmān idi ve daḥı andan şonra bir kimesne anıñ rengini ileride görmedi

(3000) Meşnevi

Burd hemcinsī-yi peryāneş çünān

Ki rübāyed rūḥrā zaḥm-ı sinān

Perīleriñ hemcinsligi anı öyle ilette ki insānıñ rūḥını mızrāqlar yarası iletir ve qapar ya‘nī mızrāq bedene şaplandığı vaḳitte rūḥı bedenden nice alur ise perīleriñ hemcinsligi daḥı insānıñ miyānından anı öyle ilette demekdir [rübāyed fi‘l-i muzāri‘ dir qapar demekdir sinān siniñ kesriyle sinniñ cem‘idir mızrāqlar demekdir]⁴⁷⁸

(3001) Meşnevi

Çün behiştī cins-i cennet āmedest

Hem zicinsiyyet şevd Yezdānperest

⁴⁷⁸ Köşeli parantez içindeki kısım İ nüshasında yoktur.

Cennete mensûb kimesne gibi ki cennetiñ cinsi gelmiştir ve cennet anları kapmıştır ve o cinsiyyetden o behiştî Hakkâ tapıcı olur

(3002) *Meşnevi*

Nî nebi fermûd cûd u maḥmede

Şâḥ-ı cennet dān bedünyâ âmede

Faḥr-i ‘âlem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurmadı mı ki şehâvet dünyâyâ şarkmış cennet dalıdır o halkı çeker ve kapar kâle’n-nebi ‘aleyhi’s-selâm *essehâ’u şeceratun min eşcâri’l-cenneti ağşānuhâ mutedelliyātu fiddunyâ femen eḥaze bigaşnin minhâ kâdehu zâlike’l-ğuşnu ilelcenneti velbeḥulu şeceretu min eşcâri’n-nâri ağşānuhâ mutedelliyātu fiddunyâ femen eḥaze biguşnin minhâ kâdehu zâlike’l-ğuşnu ilānnâr*⁴⁷⁹ ve rivâyete Ebu Hüreyre radıyallâhu ‘anhu maḥmede mîmîñ fetḥi ve ḥānîñ sükûnıyla ve mîm-i şānîñ kesriyle [İ-241b] şehâ-ı vücûd manâ‘ sınıdır [S-165b]

(3003) *Meşnevi*

Mihrhârâ cümle cins-i mihr ḥ’ân

Ḳahrhârâ cümle cins-i ḳahr dān

Maḥabbetleri cümlesini maḥabbetiñ cinsi bil ve daḥı ḳahrlarıñ cümlesini ḳahrlarıñ cinsi bil bu şüretde bir kimesneniñ ḳalbinde bir kimesneye maḥabbet olur ise o daḥı anı sever eger ḳalbinde ḳahr olur ise o daḥı aña ḳahr ve ğāzab ider

(3004) *Meşnevi*

Lâ ‘ubālî lâ ‘ubālî âvered

Z’ân ki hemcinsend derre ‘y ü ḥired

Lâ ‘ubālî olan kimesneyi getirir ya‘nî anıñla ülfet ider zîrâ ‘aḳlda biribiriniñ cinsi olurlar

⁴⁷⁹ “Cömertlik, cennet ağaçlarından dalları dünyaya uzanan bir ağaçtır. Kim o dallardan birine tutunursa, o ağaç onu cennete götürür. Cimrilik de dalları dünyaya uzanan cehennem ağaçlarından bir ağaçtır. Kim o dallardan birine tutunursa, o dal onu cehenneme kadar götürür.”Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 385. [Mevzû olarak değerlendirilebilecek rivâyetlerin yanı sıra zayıf denilebilecek rivâyetlerin de mevcut olduğu belirtilmiştir.]

(3005) Meşnevi

Būd cinsiyyet derİdrīs eznücūm

Heşt sāl ū bāZuḥal bud derḳudūm

Yıldızlardan yaña İdrīs ‘aleyhi’s-selāmda cinsiyyet var idi ḥattā sekiz sene Zuḥal yıldızı ile ūlfetde idi ḳudūm gelmek ma‘nāsınadır bu maḳāmda ūlfet ve maḥabbet murād olunur

(3006) Meşnevi

Dermeşārīḳ dermegārīb yār-ı ū

Hemḥadīs ū maḥrem ū āşār-ı ū

Maşrīḳlar tarafında maḡribler tarafında İdrīs ‘aleyhi’s-selām o Zuḥaliñ yāri idi ve anıñla kelām ider idi ve daḡı o Zuḥaliñ esrārına vāḳıf idi zīrā Zuḥal yıldızı kendi ḥālını ḥāşşasını İdrīs ‘aleyhi’s-selāma naḳl ider idi

(3007) Meşnevi

Ba‘d-ı ḡaybet çünki āverd ū ḳudūm

Derzemīn mīḡüft ū ders-i nücūm

Beşeriyyetden ḡāyib olduğdan şoñra çünki yine beşeriyyete İdrīs ‘aleyhi’s-selām gelmek getirdi zemīnde nücūma ders söyler idi

(3008) Meşnevi

Pīş-i ū istāregān ḥoş şaf zede

Aḡterān derders-i ū ḥāzır şude

İdrīs ‘aleyhi’s-selāmñ ḥuzūrında yıldızlar güzel şaf ḳurmuş olduğu ḥâlde otururlar idi ve yıldızlar anıñ dersine ḥāzır olmuş idi

(3009) Meşnevi

Ān çünān ki ḥalḳ āvāz-ı nücūm

Mīşenīdend ezḡuşşūş u ez‘umūm

Ancılayın hâzır olmuş idi ki halk o hâzır olan yıldızlarıñ âvâzını ve Hazret-i İdrîs ile vukûc bulan mükâlemesini azdan ve çokdan işidirler idi huşşûşdan kalîl ve cümûmdan keşîr ma' naları murâd olunur

(3010) Meşnevi

Cezb-i cinsiyyet keşide tâ zemîn

Ahterânra piş-i û kerde mübîn

Cinsiyyet cezbi yıldızları zemîne dek iletmiş idi ve anıñ huzûrında yıldızları âşkâre itmiş idi ve herkes böyle olduğunu görür idi

(3011) Meşnevi

Her yekî nâm-ı hod u ahvâl-i hod

Bâz güfte piş-i û şerh-i raşad

Her birisi yıldızların kendi nâmını ve ahvâlini anıñ önünde âşkâre söyler idi ve kendi raşadını şerh ider idi ya' nî kendüyi ne vechle raşad itmeli anı beyân ider idi dimekdir

(3012) Meşnevi

Çîst cinsiyyet yekînev'-i nazar

Ki bedân yâbend reh derhemdiger

Cinsiyyet nedir bir nev'-i nazardır ki anıñla herkes birbirine yol bulurlar zirâ nazar dağı cinsiyyet gibi ahad-ı hümayı âhire [İ-242a] cezib idicidir görmez misiñ herkes birbirine nazar ile ve vechine bakmak ile müncezib olurlar

(3013) Meşnevi

Ân nazar ki kerd Hâk dervey nihân

Çün nihed dertü tu gerdî cins-i ân

O nazarı ki Cenâb-ı Hâk o kimesnede nihân eyledi ve saña o nazar ile nazar ider çünkü o nazarı sende dağı kıya anıñ cinsi olur sen ya' nî anı seversin dimekdir zirâ nazar-ı maḥabbete delâlet ider ve sevmege sebep olur hülâşa-yı kelâm bir kimesneye Cenâb-ı

Haḡ saña maḡabbet naḡarını vaż‘ ider o kimesne seni gördükçe ve senin yüzine bakdıkça saña maḡabbeti tezāyüd ider eger o naḡarı saña vaż‘ ider ise sen daḡı aña bakdıkça anı seversin ve maḡabbetin tezāyüde olur demektir bundan münfehim olur ki iki taraftan olan maḡabbet Haḡdan imiş kıldan değil imiş ‘adāveti daḡı bunā kıyās eylesin ki maḡabbetin ve ‘adāvetin vāzı‘ Allāhu Te‘ālā Ḥazretleridir bundan şöıra cümle şey’lerin vāzı‘ı Haḡ olduğunu ve her şey’ Haḡdan olduğunu beyān için buyururlar ki

(3014) Meşnevi

Çünkü ender merd ḡūy-ı zen nehed

Ū muḡanneş gered ü gān mīdehed

Çünkü Mevlā erkekte ‘avret ḡūyını vaż‘ ider erkek ibne olur ve ḡulāmpāreler ile cimā‘ virir gān cimā‘ ma‘ nāsıdır ya‘ nī ḡalḡ ile düzüşür demektir yāḡūd gān dübür ve kevn ma‘ nāsına ola muḡanneş puşt oḡlana dirler

(3015) Meşnevi

Çün nehed derzen Ḥudā ḡūy-ı nerī

Ṭālib-i zen gered ān zen sa‘terī

Çünkü Ḥudā ‘avretde erkek ḡūyını ḡor o ‘avret erkek gibi zene ṭālib olur çünkü zekeri yokdur zıbıktan bir zeker şan‘at itdirir ve ‘avretleri taḡtına alıp erkek ‘avret ile nice mücāme‘at ider ise öylece zıbıḡı ‘avretin fercine şoḡar bu ḡürūḡ zenān olan çoḡdur ve bunlara zıbıḡcı ta‘bīr iderler sa‘ter sīnīn fethiyle zıbıḡ ma‘ nāsınadır ve yāsı daḡı nisbet içündür bu zıbıḡı ḡaṭīfe ḡumāşından muḡavvādan ve bunlar emşāli şey’lerden şan‘at iderler imiş ve bu ef‘āl ḡarāmdır zīrā faḡr-i kā’ināt ‘aleyhi efḡalü’s-şalavāt efendimiz *le‘ane Allāhu’l-muḡanneşīne mine’r-ricālī velmuteracilāti mine’n-nisā*⁴⁸⁰ buyurmuşdur [S-166a]

(3016) Meşnevi

⁴⁸⁰“Allah kadınlaşan (kadın gibi davranan) erkeklere ve erkekleşen (erkek gibi davranan) kadınlara lanet etmiştir.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 269. [Hadisin tarikleri zayıf olsa da saḡih olduḡu belirtilmiştir.]

Çün nihed dertü [İ-242b] şıfât-ı Cebreyîl

Hemcû ferhî berhevâ cûyî sebîl

Çünkü sende Cenâb-ı Hâk Cibrîl-i Emîniñ şıfatlarını kor kuş yavrusı gibi hevâ üzerine yol istersin ve hevâda uçmağa sa‘y idersin ferh fânî ve rânî sükûnıyla kuş yavrusına dirler

(3017) Meşnevî

Muntazır binhâde dîde berhevâ

Ezzemîn bigâne ‘âşık bersemâ

Muntazır oldığı hâlde gözini hevâ üzerine koymışdır zemînden bigâne olarak ‘âşık semâ üzerindedir ya‘nî semâya şu‘uda sa‘y ider dımeğdir

(3018) Meşnevî

Çün nihed dertü şıfathâ-yı ħarî

Şad peret ger hest berâħur perî

Çünkü sende Cenâb-ı Hâk ħarlık şıfatı kor eger seniñ yüz ħanâdîñ olur ise semâ semtine ‘urûc murâd itmeyip âħur ħarafına uçarsın perî fi‘l-i muzâri‘ üñ müferred müzekker muħâtabıdır ve pâ-yı Fârisiniñ fethiyledir

(3019) Meşnevî

Ezpey-i şûret neyâmed mûş ħ‘âr

Ezħabîşî şud zebûn mûş ħ‘âr

Şûretten içün fare ħaķîr gelmedi ve giriftâr olmadı belki ħâbeşetinden nâşî kedinñ mağlûbı olup nicesine tutulmuş oldu evvelki mûş fare ve ħ‘âr ħaķîr ma‘nâsınadır bu cihetden munfaşıl yazılır ikincisi vaş terkîbi olarak fare yiyici dımeğdir kedi murâd olunur ve muttaşıl yazılır bundan soñra farenîñ ħabâşetini beyân idip buyururlar ki

(3020) Meşnevî

Tu‘mecûy u ħâyin ü zulmetperest

Ezpenîr ü fustuḡ u dūṣāb mest

Fare ta‘ām-ı nefsanî taleb idicidir ve herkese hâ’indir ve zulmeti sevicidir ve dahı peynirden ve fıstıḡdan ve pekmez maḥabbetinden mest olmuştur

(3021) Meşnevi

Bāz-ı eşheb- rā çü bāşed hūy-ı mūş

Neng-i mūşān bāşed ü ‘ār-ı vuḥūş

Beyāz toḡāna çünki fare hūylı olur cümle fareleriñ ve vaḥşî olan ḥayvānātıñ ‘ārı olur bāz-ı eşheb beyāz toḡāna dirler bu beyitden murād-ı şerīfleri insān ki toḡān gibidir eger aña fare ya‘nî ḥayvān hūyı ḳor ise o kimesne ma‘ārif-i İlāhîye şayd itmeyip ehl-i dūnyā olur ve ziyādesiyle dūnyāya ḥarīş olduğundan ehl-i dūnyānıñ dahı ‘ārı olup aṣḥāb-ı dūnyāyı rezīl itmege sebep olur ve ehl-i dūnyā anı zemm iderler

(3022) Meşnevi

Hūy-ı ān Hārūt u Mārūt ey pūser

Çün beḡeşt ü dādşān hūy-ı beşer

Ey oḡul Hārūt ve Mārūt meleklerinin hūyı çünki tebeddül itdi ve anlara insān hūyını Mevlā çünki virdi beyit-i ātiye merhūndur

(3023) Meşnevi

Derfütādend ezlenahnu’ş-şāffūn

Derçeh-i Bābil bebeste sernigūn

Bu iki melek melā’ikenıñ şafından Bābil ḳuyusunun içüne başı aşaḡı oldukları ḥālde düşdiler nahnu’ş-şāffūndan murād melāyike-yi kirāmıñ şafları dimekdir Bābil bir şehriñ adıdır bu ḥikāye bālāda kerrāt ile naḡl olunmuştur

(3024) Meşnevi

Levh-i Maḥfūz eznaḡar şān dūr şud

Levh-i iṣān sāḥir ü meshūr şud

Levh-i Maḥfūz anlarıñ nazarlarından ba‘īd oldu zīrā beşeriyet vaż‘ olunca meleklikden çıktılar ve beşere mülḥaḳ oldılar beşer Levh-i Maḥfūzı görmez belki melekler görür bu şürette bunlarıñ levḥi sāḥriñ ve meshūruñ levḥi oldu ya‘ nī bunlarıñ nazar itdikleri levḥ-i sāḥir gibidir ve meshūr gibidir yazılmış olan levḥ oldu o levḥden murād dünyādır ḥülāṣa-yı kelām [İ-243a] bunlarıñ maṭmaḥ-ı nazarı dünyā oldu ve sāḥiri ve meshūrı bilmek oldu muḳaddem ki olan levḥe nazar ve esrār-ı İlāhiyyeye vuḳūf bunlardan bi’l-küllīye zā’il oldu demekdir

(3025) Meşnevi

Per hemān u ser hemān heykel hemān

Mūsa-yı ber‘arş u Fir‘avnī mūhān

Hārūt ve Mārūtta ancaḳ ḳanāt o ḳanātdır ve baş o başdur ve hey’et o hey’etdir Musā sīret olanlar ‘arş üzerinedir ve Fir‘avna mensūb olanlar ḥor ve ḥaḳīrdır bunuñ gibi beşeriyet vaż‘ olunca yine bunlar o şürette idi līkin melekiyyet zāyil oldu nefis ve hevā ehli oldılar demekdir melekiyyetde ḳanāt ve şüret fāyide virmedi fir‘avnīlere Mūsīleriñ şüretinde olmaḳ fāyide virmediği gibi mūhān mīmīñ zammıyla ism-i mef’ūl olarak ḥor ve ḥaḳīr olana dinir

(3026) Meşnevi

Derpey-i ḥū bāş u bāḥoşḥū nişīn

Ḥūpezīrī ruġan-ı gūlrā bebīn

Ey dervīş güzel ḥūy izinde ol ve güzel ḥūylı olanlar ile otur gül bāġınıñ gülden ḥūy ḳapıp rāyiḥa-yı ṭayyibe şāḥibi olmasını gör ya‘ nī gülden çıkan yağ gül öyle bir zamān muşāḥabet itmekle ne gūne güzel ḳoḳusu olduğına nazar eyle sen daḥı gül gibi olan evliyāya muḳārin olur iseñ ruġan-ı gül gibi ḳoḳarsıñ demek olur gūlāb daḥı böyledir ikisi de gülden rāyiḥa aldılar [S-166b]

(3027) Meşnevi

Ḥāk-i gūr ezmürd hem yābed şeref

Tâ nihed bergür-ı ü dil rûy u kef

Kabriñ tûrâbı medfuñ olan cismiñ muķârenetinden dağı şeref bulur görmez misiñ Ravza-yı Muṭahhara ‘alâ şāhibhā *efḍalü’ş-şalavat ve’t-taḥiyyat* beyt-i Hüdādan ve ‘arşdan efḍal ve a‘lā oldığı müttefik-i ‘aleyhdir hattâ ehl-i dil olan zâtlar o gûruñ tûrâbı üzerine yüzini ve elini tebrik için қor ve feyz alır ü zamîri mürde râci‘dir ve mürdden murād insān-ı kāmildir dil kelimesiniñ muzāfı maḥzûfdur ehl-i dil taқdırindedir

(3028) Meşnevi

Hāk ezhemsāyegî-yi cism-i pāk

Çün müşerref âmed ü iķbālñāk

Kürre-yi ‘arzıñ cism-i pākiñ қоñşuluğundan ve âdemiñ eczāsına mülḥaқ olmaқdan çünki müşerref geldi ve iķbāle mensüb oldu nāk edāt-ı nisbetdir ve beyit-i ātiye merhûndur

(3029) Meşnevi

Pes tû hem elcāru şumme’d-dār gû

Ger dilî dārî birev dildār cû

Böyle olunca sen dağı *elcāru şumme’d-dār* ḥadiş-i şerîfini söyle eger sende bir gönül var ise ve şāhib-i dil iseñ yûri bir gönül şāhibi iste ḥadiş-i şerîfde *elcāru şumme’d-dār errefik şumme’t-tarîķ*⁴⁸¹ buyrulmuşdur ma‘nāsı evlā қоñşı al ba‘de dār al ya‘nî dār ki hemsāyeleri şālihlerdir o ḥāneyi iştirā eyle demek olur lisān-ı Türkîde dağı ev alma қоñşı al dirler bu ḥadiş-i şerîfen murād iyülere muķārin oluñuz demek olur zîrā iyüye muķārenet iyiligi müstelzimdir *errefik şumme’t-tarîķ* iyüye muşāḥabetden ‘ibāretdir [İ-243b]

(3030) Meşnevi

Hāk-i ü hemsîret-i cān mişved

⁴⁸¹ “Ev satın almadan önce komşuyu; yola çıkmadan önce de arkadaşı araştırın!” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 240. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

Sürme-yi çeşm-i ‘azizân mişved

‘Ârifbillâh olan zâtın türâbı cân u rûh ile eş olur ya‘nî cismi ‘ayn-ı rûh olur ve öyle şafvet kesb ider ve dahı anların türâbı ‘azizlerin gözine sürme olur uluların hâk-i mezârı iyülere sürme-yi çeşm olduğu maḥsûs müşâhiddir

(3031) Meşnevî

Ey besâ dergûr hufte hâkvâr

Bih zîşad ihyâ benef‘ ü intişâr

Ey kimesne âgâh ol ve bil ki çok kimesne mezâr içinde hâk gibi uyumuşdur böyle iken yüz dirilerden menfe‘atde iyüdür intişâr fâyide ma‘nâsınadır

(3032) Meşnevî

Sâye bürde ü vü hâkeş sâyemend

Şad hezârân zinde dersâye-y veyend

Sâye-yi vücûdını dünyâdan o zât iletmişdir ve anın hâki sâyeye mensûbdur zirâ inci yüz bin zinde anın sâyesindedirler ve ta‘ayyeş iderler görmez misin ‘âriflerin kabriniñ hâkinden çok fuکارâ geçinirler **Dâstân-ı ân merd ki vazîfe dâşt ezmuḥtesib-i Tebrîz ve vâmhâ kerde bûd berümîd-i ân vazîfe ve ürâ haber nî ezvefât-ı ü** Burası o merdin hikâyesidir ki Tebrîz şehriniñ ihtisâb nâzırından ‘aṭiyye tutmuş idi ve o merd aḥyâ eḥyânen ziyâretine geldikçe çok iḥsânlar ider idi bu şahş dahı o ‘aṭiyye ümîdi ile çok borc itmiş idi ve muḥtesebe vardıkda baña gülî ikrâm ider ben dahı bu dini edâ iderim dir idi ḥalbuki muḥteseb fevt olmuş idi ve muḥtesebiñ fevtinden bu faḳîriñ haberi yok idi **elḥâşıl ezhiç zinde vâm-ı ü güzârde neşud illâ ezmuḥtesib-i müteveffâ güzârde neşud** ḥâşıl-ı kelâm faḳîriñ borcu virilmedi ve edâ olunmadı lîkin o fevt olıcı muḥtesibiñ yüzünden edâ olunmuş oldu işte böyle çok meyyitler vardır ki anların yüzünden diriler in‘âm görürler **çünân ki güfteend**

Leyse men mâte festerâhe bimeytin

İnneme'l-meytu meytu'l-aḥyâ'i

Ma'nâ-ı beyit şol kimesne öldi ve rāhat itdi ve âdem meyyit olmadı belki ancak meyyit hayâtda olanların meyyitidir o şüretde sağdır lîkin fı'l-ḥaḳîḳate ölüdür ve elinden bir iş gelmez ammâ 'ârifler kabirlerinden nâsın çok işini görürler aḫyâ hemzenin fethi ve ḥânın sükûnıyla ḥayyın cem' i olup diriler ma'nâsınadır

(3033) Meşnevi

Ân yekî dervîş z'eṭrâf-ı diyâr

Cânib-i Tebrîz âmed vâmdâr

O bir dervîş eṭrâfda olan memâlikden Tebrîz şehri cânibine medyûn olduğu hâlde geldi

(3034) Meşnevi

Nüh hezâreş vâm bûd ezzer meger

Bûd derTebrîz Bedreddîn 'Ömer

Altundan olmak üzere anın toḳuz biñ altun diyeti var idi o faḳîr ma'mûl iderler idi ki [İ-244a] Tebrîz şehrinde nâmı 'Ömer ve laḳabı Bedreddîn bir kerîm zât var idi

(3035) Meşnevi

Muḥtesib bûd ü bedil baḫr âmede

Her ser-i müyeş yekî Ḥâtimkede

O zât muḥtesib idi lîkin gönülde deryâ gibi vâsi' ve ḥalka nâfi' gelmiş idi anın her bir başının kıllı bir ḥâtimḫânesi idi kede kâfın ve dâlin fethalarıyla ḥâne dimekdir

(3036) Meşnevi

Ḥâtim er bûdî gedâ-yı ü şudî

Ser nihâdî ḥâk-i pâ-y-ı ü şudî

Eger cûd ile meşhûr Ḥâtim dünyâda olaydı seḫâsı için aña tevâzu' idip anın ḥâk-i pâyi olur idi Ḥâtimden cömerd idi

(3037) Meşnevi

Ger bedâdî teşnerâ baḫr-ı zülâl

Derkerem şermende būdī z'ān nevāl

Eger bu kerīm şusuza zülāl-i deryāsını virmiş olsa idi o 'aṭādan nāşī itdiği kereminden maḥcūb olur idi şusuza bundan büyük iḥsān olmaz iken nevāl 'aṭāya dirler [S-167a]

(3038) Meşnevi

V'er bekerdī zerreyrā maşrıķī

Būdi ān derhimmeteş nālāyıkī

O muḥtesib eger bir zerreyi maşrıķa mensūb ya'nī güneş itmiş olaydı anıñ 'ālī himmetine nisbetle zerreyi güneş itmek lāyık degil idi belki daḥı ziyāde luṭf ve iḥsān itmek lāzımdır dir idi işte böyle cümleye himmete 'ālī bir zāt idi istiḥyāda böyle ḥāl vardır nitekim denīler bir aḳçe virse gözine çok görünür ve dāyima imtinān ider

(3039) Meşnevi

Berūmīd-i ū beyāmed ān ġarīb

K'ū ġarībānrā budī ḥ'īş u nesīb

Yine ḥikāyeye 'avdet idip buyururlar ki o muḥtesib seḥīniñ ümīdi üzerine o ġarīb geldi zīrā o muḥtesib 'azīzlere ḥışm ve bābā idi nesīb şāḥib-i neseb ma'nāsına olmağla bābā demek ma'nası murād olunur

(3040) Meşnevi

Mādereş būd ān ġarīb āmūhte

Vām-ı bīḥad ez' aṭāyış tūhte

O muḥtesib kerīmiñ ḳapusını uğrayıp muḳaddemden öğrenmiş idi ve anıñ kendüye iḥsānından içün sayısız borc az az cem' idip kazanmış idi āmūhte öğrenmiş ve tūhte kazanmış ve cem' itmiş dımeḳdir

(3041) Meşnevi

Hem bepūşt-i ān kerīm ū vām kerd

Ki bebaḥşışhāş vāşık būd merd

Dağı o kerîme i‘timâd ile o ğarîb borc itmiş idi zîrâ anıñ ihşânlarına o merd i‘timâd idici idi vâşık tayanıcı dimekdir

(3042) Meşnevi

Lâ ‘ubâlî geşte z’û vü vâmcû

Berümîd-i kulzüm-i ikrâmîhû

Bu kerîmiñ kereminden içün lâ ‘ubâlî ya‘ni kendüyi kayırmayıcı olmuş idi ve halkdan istikrâza tâlib olmuş idi bu deryâ sîret zâtıñ ve ikrâm hûylı seĥîniñ keremi ümîdi üzerine kulzüm kâfıñ zammıyla ‘Aden deryâsınıñ ismidir soñra hâşdan ‘âmme naql ile muṭlaķâ deryâya isti‘mâl olındı

(3043) Meşnevi

Vâmdârân rûtürüş ü şâdkâm

Hemçü gül ĥandân ezân ravzu’l-kirâm

O⁴⁸² ğarîbiñ dâyinleri edâ-yı dîn itmedigiçün [İ-244b] her biriniñ yüzi ekşi idi ve lîkin bu ğarîbiñ dimâğı şâd idi ve dağı o kerimiñ bāğçesi gibi olan zât-ı şerîfinden bu medyûnuñ yüzi gül gibi ĥandân idi ve aşlâ kendisinde eṣer-i ğam nümâyân degil idi ravz ve ravza bāğçe ma‘nâsınadır ikisiniñ dağı cem‘i riyâz gelir

(3044) Meşnevi

Germ şud puşteş ziĥurşîd-i ‘Arab

Çi ğamesteş ezsibâl-ı Bû Leheb

Bu ğarîbiñ dimâğı şâd olması ve dâyinlerinden ğamnâk olmaması aña beñzer ki meṣelâ bir kimesne faĥr-i ‘âleme mensûbdur ve andan zuhrı ıssınmış ve râĥat itmiştir aña Ebû Lehebiñ kibrinden ne ğam vardır Ebû Lehebi ne görür ve ne bilir ve andan muṭtarib olur zîrâ Resûl-i Kibriyânıñ cemâliniñ müşâhedesı bir mertebede şafâyâb ider ki Ebû Lehebiñ kibrini ve ĥabâsetini aşlâ görmez ki muṭtarib olsun ĥurşîd-i

⁴⁸²O S : Bu İ

‘Arabdan murād faḥr-i kā’ināt ‘aleyhi ekmelü’t-taḥiyyâtıdır sibāl sîniñ kesriyle bıyığa dirler mecâz olarak kibr ma‘nâsı murād olunur

(3045) Meşnevi

Çünkü dâred ‘ahd u peyvend-i şehâb

Key dirîğ âyed zisakḳâyâneş âb

Çünkü bir kimesne şehâb ile ‘ahd ve ittişâl tutar şakâlardan şu dirîğ ider mi belki itmez ve şu gibi bezl ider zîrâ bilir ki şehâbdan aña ‘azîm fâyide olur bunuñ gibi faḥr-i cihâna ittişâl intisâbı olan kimesne bilir ki Resûlullâh *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem*den aña imdâd irişir Ebû Cehliñ ve Ebû Lehebiñ ‘azametinden ve zararından ve kibrinden aslâ ḥavf itmez ve dâyimâ dimâğı şâd ve ḥandân olur ve küffâr anı her ne kadar inzâr ider ise ḳalbine kâfirlerden elem tārı olmaz bundan soñra bir mişâl daḫı zıkr idip buyururlar ki

(3046) Meşnevi

Sâhirân-ı vâkıf ezdest-i Hudâ

Key nihend in dest ü pârâ dest ü pâ

Allâhu Te‘âlânın ḳudretinden vâkıf olan şehâra-yı Fir‘avn kaçan kendileriniñ elleri ve ayakları üzerine el ve ayak ḳorlar belki ḳomazlar ya‘nî ellerini ve ayaklarını aslâ ḳat‘ olacak diyü ḳayd itmezler hattâ Fir‘avn anların îmânına vâkıf olunca *lâuḳaṭṭı‘anne eydiyekum ve erculekum min ḥilâfîn*⁴⁸³ didi sâhirler daḫı cevâbında *lâḳdayra innâ ilâ rabbinâ munḳalibûn*⁴⁸⁴ didiler ki çünkü bildiler ki îmân sebebiyle anlara ‘azîm iḥsân-ı İlâhî olur elden ve ayakdan fâriğ oldılar

(3047) Meşnevi

Rûbehî ki hest z’ân şîrânş puşt

Bişkened kelle-y pelengânra bemüş

⁴⁸³ “Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim.” (A’râf 7/124)

⁴⁸⁴ “Zararı yok, (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.” (Şuarâ 26/50)

Bir dilkü ki aña o arslānlardan imdād vardır yumruğı ile dilkü iken aplanların kellesini kırar ve usda istinādı sebebiyle aplandan aqlā havf itmez irānş puşt kelimesinde olan nūn zarūret-i vezn iūn sākın okunur peleng pā-yı Fārisiyyeniñ [İ-245a] fethiyle aplan didikleri hayvāndır [S-167b] **Āmeden-i Ca‘fer raiyallāhu ‘anhu** begriften-i al‘a betenhāyī ve meşveret kerden-i melik-i ān al‘a derdef‘-i ū Burası ‘ammızāde Resūllullāh *allallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem*iñ ki ism-i erīfi Ca‘fer-i ayyārdır yalınız oldığı hālde bir a‘layı az iūn gelmesi beyānındadır ve daı o al‘anıñ pādīşāhınıñ Ca‘feriñ def‘i hāında meşveret itmesi beyānındadır **ve gūften-i ān vezīr melikrā ki zinhār teslim kun ve ezcehl tehevvr mekun ki īn merd mū‘eyyedest ve eza cem‘iyyet-i ‘azīm dāred dercān-ı h‘īş** ve daı vezīriñ melike söylemesi beyānındadır ki elbetde al‘ayı teslim eyle ve tehevvr eyleme cehlinden iūn zīrā bu merd min ‘indillāhi mū‘eyyeddir ve manşurdur ve Cenāb-ı Hādan cānında ‘azm-i cem‘iyyet tutar Ca‘fer-i ayyār Ebū ālib Hāzretleriniñ olı olmaqla Hāzret-i ‘Alī kerremullāhu veche efendimiziñ birāderi olmış olur līkin İmām ‘Alī yaşda büyükdür ve Ca‘fer Hāzretlerinden sonra ‘Aīl vardır ki Ebū ālib Hāzretleriniñ küçük olı idi hāşılı üç birāder idiler Mevlānā Cāmī **Bahāristān** nām kitābında yazmış ki ‘Aīl Hāzretleri ba‘zı muşālāhā iūn Şāma gelmiş ve Mu‘āviyeye varmak lāzım gelmiş Mu‘āviye daı kıyām idip merāsım-i hoş āmediyi edādan sonra ‘Aīl Hāzretlerini şadra i‘ād eyleyip meclis-i dīvānda olan ehl-i dīvānā nazar idip dimiş ki ey nās ur‘ānda **tebbet yedā ebī Leheb**⁴⁸⁵ sūresini bilirsiniz ehl-i dīvān daı biliriz dimişler işte o zem olunan Ebū Leheb bu şahşın ‘ammıdır dimiş ‘Aīl Hāzretleri daı cevābında buyurmuş ki ey nās sūreniñ āhirinde **ve emre‘etūh hammāle‘l-aab**⁴⁸⁶ vardır anı bilir misiñiz buyurdıda belī biliriz dimişler işte o ‘avret daı bunuñ ‘ammısıdır buyurmuşlar ayyār-ı tesmiyesiniñ vechi şehīd olduda cesed-i erīfini meydān-ı harbde bulamamışlar peygamberimiz *‘aleyhi’s-selāma* bu hāl naql olunduda buyurdılar ki Ca‘feriñ cesedini melekler kaldırdılar ve beyne’s-semā‘i ve‘l-arz usl eylediler ba‘de cennete göturdüler Cenāb-ı Hā aña zūmrüden iki anāt ihsān itdi dāyimā o anātlar ile cennetde usa gerekdür far-i ‘ālem

⁴⁸⁵“Ebu Leheb’in iki eli kurusun.” (Tebbet 111/1)

⁴⁸⁶“Odun hamalı karısı da.” (Tebbet 111/4)

şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Hâzret-i Ca‘feri kemâliyle severdi hattâ ‘aynını nebisinden taq̣bîl buyurur idiler şeref-i taq̣bîl Resûl-i Kibriyâ ile müşerref olan dört kimesnedir birisi Hâzret-i Fâtîmatü’z-Zehrâ *radıyallāhu te‘ālā ‘anhâ* vâlidemizdir ki yañağından taq̣bîl buyurur idiler sittin-i **Tirmizî**’de muşarrahdır ki Hâzret-i Fâtîma dağı fahr-i ‘âlemi taq̣bîl [İ-245b] ider idi birisi dağı Hâzret-i İmâm Hasan-ı rızâ *radıyallāhu te‘ālā ‘anhudur* gâh vech-i şerîfinden gâh şîfteninden taq̣bîl buyurur idiler ve birisi seyyidü’ş-şühedâ Hâzret-i İmâm Hüseyn *radıyallāhu te‘ālā ‘anhu* ki gerdeninden bûs buyururlar idi bu cihetden yezîdîñ ‘askeri la‘inehumullāhu ‘unuq-ı şerîfesi kesmege kâdir olamayıp kafa cânibinden kesdiler **Yazıcızâde** *kıddise sırruhu Muhammediyyesinde* böyle beyân buyurmuşdur

(3048) Meşnevi

Çünkü Ca‘fer refî süy-ı kal‘ayî

Kal‘a piş-i kām-ı huşkeş cür‘ayî

Çünkü Ca‘fer-i Tayyâr *radıyallāhu te‘ālā ‘anhu* küffâr elinden almak için bir kal‘a tarafına gitdi o kal‘a Hâzret-i Ca‘feriñ âteş-i ‘aşk-ı ilâhî ile huşk olması dimâğı önünden bir yudum şu gibi idi ya‘nî bu kal‘ayî o kadar kâfiriñ elindeñ yalnız almak şecâ‘atine nisbet olundukda hiçbir şey’den değil idi demekdir zîrâ Allāhu Te‘âlânîñ arslânının qarındası Allāhu Te‘âlânîñ arslanı olur ve esed şoyı işte böyle esed olur *rıdvânallāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘în*

(3049) Meşnevi

Yek süvâre tâht tâ kal‘a beker

Tâ der-i kal‘a bebestend ezhâzer

Yalnız atlı olup ‘azmetle kal‘a tarafına segirdi hattâ küffâr havflarından ve hâzerlerinden kal‘a kapusını bağladılar

(3050) Meşnevi

Zehre nî kesrâ ki piş âyed beceng

Ehl-i keştîrâ çî zehre bâneheng

Ehl-i kal'adan bir ferdiñ cesâreti yoğdur ki ceng içün Hâzret-i Ca'feriñ öñüne gele
ehl-i sefineniñ timsâh ile ceng itmege ne cesâreti vardır belki yoğdur zîrâ sefineyi
batırmağa timsâh kâdirdir neheng timsâha dinir

(3051) Meşnevi

Rûy âverd ân melik sūy-ı vezîr

Ki çî çâre ender 'în vaqt ey müşîr

Hâzret-i Ca'fer ile bir ferd cenge kâdir olmayınca melik-i vezîri tarafına teveccüh itdi
öyle diyerek ki ey mülkümün tedbîrinde vezîrim olan zât bu vaqde bu hadîşeniñ çâresi
nedir ve bu haşmı üzerimizden def'e ne tedbîr idelim müşîr vezîr ve mu'în
ma' nâsınadır rûy âverd tevüccüh itdi dimekdir [S-168a]

(3052) Meşnevi

Güft ân ki terk gūyî kibr ü fen

Pîş-i ü âyî beşemşîr ü kefen

Vezîr didi ki bu hadîşede re'y-i şavâb odur ki varlığı ve fenn ve şan'atı terk itdim
diyesin ve bu pehlivânıñ öñüne kılıç ve kefen ile gelesin ya'nî hükmine râm olasın
dimekdir

(3053) Meşnevi

Güft âhîr ne yekî merdîst ferd

Güft menger h'âr derferdî-yi merd

Melik encâmında vezîre didi ki bu yalınız bir âdem degil midir altun teslîm [İ-246a]
olayım vezîr dahı cevâbında didi ki sen bu merdiñ merdligine h'âr-ı nazâr eyleme bu
seniñ bildiğîñ âdem degildir ben bunu bilirim sen bilmezsiñ

(3054) Meşnevi

Çeşm bugşâ kal'arâ binger nikû

Hemçü sîmābest lerzān pîş-i ū

Ey melik gözünü aç ve al‘aya iyü ba zîrā al‘a cîva gibi bu merdiñ önünde
ditreyicidir sîmābest cîvaya dirler ki firârdır ve dāyim hareketde olur

(3055) Meşnevi

Şiste derzîn ān çünān muḥkem peyest

Gūyiyā şarkî vü ğarbî bâveyest

Ba ū merde atıñ egerine ancılayın muḥkem olduğı ḥâlde oturmuşdur ki keennehü
şarkıñ ‘askeri ve ğarbıñ ‘askeri anıñ ile berāberdir ve bir melik ‘azîmü’l-adrdır şiste
nişesteden muḥaffef olarak oturmuş dimekdir pey pā-yı ‘Acemiyye ile ayak izine
dirler burada ayak ma‘ nāsı murād olunur zîn zānıñ kesriyle at egerine dinir

(3056) Meşnevi

Çend kes hemçün fedāyî tâhtend

Ḥîştēnrā pîş-i ū endāhtend

Bira kimesne al‘adan ıkıp fedāyî nefis iden ādemler gibi Ḥazret-i Ca‘feriñ önüne
ḥamle eylediler ve kendilerini sür‘atle anıñ ḥuzūrına itdiler beyit-i ātiye merhūndur

(3057) Meşnevi

Her yekîrā ū begürzî derfikend

Sernigūnsār ender adām-ı semend

Her birisini Ca‘fer-i Tayyār Ḥazretleri bir gürz ile baş aağı olarak atıñ ayakları altına
bırakdı semend sîniñ ve mîmiñ fetḥalarıyla ula olan ata dirler nigūnsār ma‘kūs
dimekdir gürz rumḥ-ı şaĝîr gibi bir nev‘ mizrāıñ adıdır

(3058) Meşnevi

Dāde bûdeş şun‘-ı Ḥa cem‘iyyetî

Ki hemîzed yek tene berümmeṭî

Hak Te'âlânîñ şun'ı anîñ kalbine bir 'azîm cem'iyet virmişdir zîrâ yalnız bir cemâ'at üzerine kendüyi urdı

(3059) Meşnevî

Çeşm-i men çün dîd rûy-ı ân kubâd

Keşret-i a' dâd ezçeşmem fütâd

Benim gözüm çünkü o şahın yüzini gördi 'adedlerin keşretiniñ lüzümü gözümde sâkıt oldu zîrâ 'askerde keşret lâzım olmadığını ve galebe ancak nuşret-i İlâhiyye münhaşır olduğunu aıldadım demek olur kubâd pâdişâh diredir

(3060) Meşnevî

Ahterân bisyât u hurşîd er yekîst

Pîş-i û bünyâd îşân mündekîst

Egerçi yıldızlar çokdur ve güneş birdir böyle ise de o güneşin önünde o yıldızların binâsı pâre pâre olmuştur mündek yarılmış ve pârelenmiş ma' nâsınadır

(3061) Meşnevî

Ger hezârân mûş pîş ârend ser

Gürberâ nî ters bâşed nî hâzer

Eger çok fareler deliklerden baş gösterir ise de kediye anlardan ne havf olur ve ne sakınmak olur zîrâ her ne kadar farenin keşreti olur ise kedi cümlesine bir bir galebe ider ve öldürür ve kedi farenin [İ-246b] keşretine memnûn olur kaşşâb kıyunuñ keşretine mesrûr olduğı gibi ve kıyunuñ keşretinden havf itmediğı gibi

(3062) Meşnevî

Key bepîş âyend mûşân ey fûlân

Nîst cem'iyet derûn-ı cânşân

Eger çok fareler kediniñ öñüne ilerü gelirler ise anlarıñ derûnında yehûd gibi havflarından cem‘iyyet ve ittiḥād olmaz belki cümlesi firār itmege ‘acele iderler ve ittifāk idip kediniñ üzerine varmağa kâdir olamazlar

(3063) Meşnevi

Hest cem‘iyyet beşûrethâ feşâr

Cem‘-i ma‘nâ ḥ‘āh hîn ezKirdgār

Şûretler ile olan cem‘iyyetler lağv ve beyhûde kabîlindendir âgâh ol ey âdem Cenâb-ı Hâkdan bâtın ve qalb cem‘iyyeti iste ki iş gören ittiḥād-ı kulûbdur

(3064) Meşnevi

Nîst cem‘iyyet zibisyârî-yi cism

Cismra berbād kâyim dān çü ism

Cem‘iyyet cismiñ keşretinden ḥâşıl olur nesne degildir sen cismi ism gibi rûzgār üzerine kâ‘im bil ya‘nî ismi tekellüm olduğu vakitte nefes ile kâyimdir ve nefes ise havâ kabîlindendir böyle olunca ism rûzgār ile kâyim oldu bu cihetden tîz fenâ buldı zirâ rûzgār ile kâ‘im olan şey’in zevâli tîz olur

(3065) Meşnevi

Derdil-i mûş er budî cem‘iyyetî

Cem‘ geştî çend mûş ezḥamyetî

Eger farenîñ kalbinde cem‘iyyet olaydı bir ḥaylî fare ḡayretlerinden tecemmu‘ ider idi beyit-i âtiye merhûndur

(3066) Meşnevi

Berzedendî çün fedâyî ḥamleyî

Ḥ‘îşrâ begürbe-yi bîmühleyî

Pehlivân gibi ḥamle ururlar ve kendüyi bîmühle kedi üzerine ururlar idi yine beyit-i âtiye merhûndur [S-168b]

(3067) Meşnevi

Ân yekî çeşmeş bekendî ezdırâb

V'ân diger gûşeş derîdî hem benâb

Fareniñ birisi  arbdan kediniñ g zini  oparır idi o  ayri fare da ı di iyle kediniñ kula ını yırtar idi ne g zel olur idi n b ‘Arab dir yan di e dirler  ır b mef il b bından ma dardır  arb ma  n sınadır

(3068) Meşnevi

V' n diger s r   kerd  pehleves 

Ezcem  at g m  ud  b r n eves 

O  ayri fare da ı kediniñ yanını nicesiyle delik itmi  olaydı bu   retde kedi cem  atden  a raya olmu  ve gezer kedi ez  olur idi ne iy  olur idi ve fareler kediniñ  errinden em n olmu  olur idi

(3069) Meşnevi

L k cem  iyyet ned red c n-ı m  

Biched ezc ne  beb ng-ı g rbe h  

Bu i ler b yle olaydı yek a  l  olur idi l kin fareniñ c n  cem  iyyet ve itti  t tutmaz  att  fareniñ ‘aklı kediniñ  ad sından i  n c nından  ı rar ve kem liyle  avf ider

(3070) Meşnevi

 u k gerded m   z' n g rbe-y' y r

Ger buved a  d d-ı m   n  ad hez r [ -247a]

Fare o ‘  il ve mekk r kediniñ  avfından c n  gidip cismi m rde olur eger o fareleriñ a  d dı y z bi  olur ise de ‘ y r y n n te   diyle m b la ayla ism-i f   ildir ziy de   le idici dimerdir l kin vezn i  n ta  f ile o unur

(3071) Meşnevi

Ezreme-y enb    i  am  a   br 

Enbühi-yi huş çi bended h'ābrā

Qoyun sürüsinden qaşşāba ne ğam vardır belki ğam olmayıp feraḥ olur 'aqlıñ keşreti
uykuyu ne bağlar belki bağlamaz ya' nî keşret-i 'aql h'ābı bağlamadığı gibi ve uykuya
'aql mānî' olmadığı gibi qaşşābıñ çok koyun sürüsünden ğamı olmaz dımekdir enbüh
enbühden muḥaffef olarak çok ma' nāsınadır

(3072) Meşnevi

Mālikü'l-mülkest cem' iyyet dihed

Şırrā tā bergele-y gūrān çehed

Allāhu Te'ālā Ḥazretleri Mālikü'l-mülkdür arslānıñ qalbıne cem' iyyet virir ḥattā
arslān ḥammār-ı vaḥşiniñ sürüsine şıçrar gele kāfıñ ve lāmıñ fetḥalarıyla süri dımekdir

(3073) Meşnevi

Şad hezārān gūr-ı dehşāḥ u dilir

Çün 'adem bāşend piş-i şavl-ı şır

On boyñuzlu pehlivān olan yüz biñ ḥammār-ı vaḥşī arslānıñ ḥamlesiniñ önünde yok
gibi olurlar

(3074) Meşnevi

Mālikü'l-mülkest bedhed mülk-i ḥüsn

Yūsufirā tā buved çün mäh-ı müzn

Allāhu Te'ālā Ḥazretleri melikiñ mālکیدir dilerse bir Yūsūfa ḥüsn mülkini virir ḥattā
beyāz bulutlarıñ yağmuru o Yūsūf ḥüsn mülki kendine virildiginden cümleñ
'indeinde maḳbūl olur müzn tā-yı kerd ile sehāb-ı ebyazıñ ismidir cem' i mīmiñ zammı
ve zānıñ sükūnıyla müzn gelir ba' zı nüşḥada mäh-ı müzn vāḳi' olmuşdur beyāz
bulutdan görünen ay gibi dımek olur

(3075) Meşnevi

Derruḥi binhed şu'ā'-ı aḥterī

Ki şeved şāhī gulām-ı duhterī

Bir yañağı yıldıza mensüb ziyā kor bundan içün bir pādīşāh bir kızın kölesi olur
meşelā Hārūn-ı Reşīd Zübeyde nām cāriyeye köle olduğu gibi

(3076) Meşnevi

Binhed ender rūy-ı dīger nūr-ı hod

Ki bebīned nīmşeb her nīk u bed

Yine Mevlā başka yüze ahtere mensüb ziyāyı koymayıp belki kendi zāt-ı ecl ve
a' lāsının nūrını kor bu cihetden gice yarısında her iyü ve kötü biribirini cümle eşyayı
görür mum ve meş' ale gibi nesne yakmağa hācet kalmaz

(3077) Meşnevi

Yūsuf u Mūsā ziḤaḳ burdend nūr

Der ruḥ u ruḥsār u derzātü'ş-şudūr

Yūsuf ve Mūsā 'aleyhi's-selām Allāhu Te'ālādan nūr iletdiler yüzinde ve yañağında
ve daḥı kalbinde şudūrdan murād kalbdır zāt bu maḳāmda nefis ma' nāsınadır ma' nāsı
nūr-ı nefsi kalbinde dimek olur ya'nı bu iki zātın yüzi ve yañağı ve kalbi Ḥaḳdan
münevver idi dimek oldı

(3078) Meşnevi

Nūr-ı Mūsā [İ-247b] bārīkī engīhte

Pīş-i rū ū tūbre āvīhte

Mūsā 'aleyhi's-selāmın yüzi parlayıcılık hāşıl itmiş idi Mūsā 'aleyhi's-selām daḥı
yüzünün önüne tūbre aşmış idi

(3079) Meşnevi

Nūr-ı rüyeş ān çünān burdī başar

Ki zümürred ezdü dīde-y mār-ı ker

Mūsā ‘aleyhi’s-selāmın yüzünün nûrı ancılayın insânın gözünü alır idi ki zümürürrüd-i yılanın gözünden feri ve revnaķı iletir idi ker kâfîn fethi ve rā-yı müşeddede ile revnaķ ve leṭāfet ma‘ nāsınadır

(3080) Meşnevi

Ū ziḤaķ derḥ āste tā tūbre

Gerded ān nūr-ı kavîrā sātre

Mūsā ‘aleyhi’s-selām yüzüne ğılāf itmege Ḥaķdan bir tūbre istedi zîrā ğılāf taḥammül idemez idi ve pāre pāre olur idi andan içün istedi ki o kavî nūra ḥicāb ola ve taḥammül ide ve anı setr ide

(3081) Meşnevi

Tūbre ğüft ezgelîmet sâz hîn

K’ân libās-ı ‘ârifî âmed emîn

Vâcib Te‘âlâ buyurdu ki yüzüne tūbre kendi libāsından eyle âgâh ol zîrā ‘ârifîn libāsı nūra elîf geldi o taḥammül ider sayir nesne nūra taḥammül idemez ve nūr anı pāre pāre ider lîkin libās-ı ‘ârifîn nūr ile ülfeti sebebiyle taḥammül ider ve pāre pāre olmaz [S-169a]

(3082) Meşnevi

K’ân kisâ eznūr-ı şabri yâftest

Nūr-ı cān dertâr u pūdeş tâftest

Zîrā vücūdının kisvesi ve libāsı nūr üzerine şabr ve mekş bulmuşdur seniñ cānının nûrı o kisveniñ argacına ve arşına parlamışdır böyle olduğundan libāsın o nūra müteḥammil olur sen nûrunun ğılāfını kendi libāsından eyle diyerek Vâcib Te‘âlâ Ḥazretleri böylece ta‘lîm buyurdu

(3083) Meşnevi

Cüz çünîn ḥırķa neḥ āhed şud şuvân

Nūr-ı mārā bernetābed ğayr-ı ān

‘Ārifîñ libāsınıñ ğayrisi o nūra perde olmaz zîrā bizim nūrumuza o libāsıñ ğayrisi tākāt getiremez şuvān şādîñ kesriyle ‘Arabî olarak perde ve ğılāf ma‘ nāsınadır

(3084) Meşnevi

Kūh-ı Kāf er pîş āyed bihresed

Hemçü kūh-ı Tūr nūreş berdered

Yine Mevlā-ı Müte‘āl buyurur ki yā Mūsā Kāf tākı o nūra sed içün ileri gelir ise Tūr tākı gibi nūr Kāf tākını pāre pāre ider

(3085) Meşnevi

Ezkemāl-i kudret ebdān-ı ricāl

Yāft ender nūr-ı bîcūn ihtimāl

Allāhu Te‘ālānıñ kemāl-i kudretinden ‘ārifbillāh olan ricālîñ bedenleri bîcūn olan nūr-ı İlāhîde taḥammül derecesini buldı ihtimāl bir şey’i yüklenmege dirler nūrı yüklenmek o nūrı gördükde Cebel-i Tūr gibi pāre pāre olmamağdan ‘ibāretdir

(3086) Meşnevi

Ānça Tūreş bernetābed zerreyi

Kudreteş cā sāzed ezķārūrey

Ol nūr ki Cebel-i Tūra tecellî olduğda Tūr o nūruñ bir zerresiniñ tecellîsine [İ-248a] taḥammül idemeyip pāre pāre oldu Allāhu Te‘ālānıñ kudreti o nūra şîşeden bir mekân kılar ve o nūr o şîşenin içünde тұrur ve o şîşe pāre pāre olmayıp o nūrı bertaraf-ı muḥîṭ gibi olur ķārūrey şîşeye dirler şîşeden bu maķāmda murād insān-ı kāmiliñ ķalbidir ve ķalb-i ‘ārif nezāketde şîşeye beñzer

(3087) Meşnevi

Geşt mişkāt u zücācī cāy-ı nūr

Ki hemīderred zinūr ān Kāf u Tūr

Bir mişkât ve bir şîşe nûruñ mekânı oldu öyle nûr ki o nûrdan kûh-ı Kâf ve kûh-ı Tûr yırtılır ve pâre pâre olur idi mişkât oṭalarda gice kandîl vaz‘ olunan kevve ve delige dinir nitekim Kûr‘ân-ı Kerîmde *meşelü nûrihi ke mişkâtin fihâ mışbâh*⁴⁸⁷ buyrulmuştur bu maḳâmda mişkâtdan murâd vücûd-ı insânîdir ve zücâcdan murâd ḳalbdır ki nûr-ı Hüdâ anda ḳâyimdir ve zücâce daḫı vücûd-ı insânda ḳâyimdir ḫâşılı vücûd-ı insânî kandîl deligine ve ḳalbi kandîle ve nûr-ı İlâhîyi fetîle-yi müşte‘ ile teşbîh buyurdılar nitekim beyit-i âtîde beyân buyurdılar

(3088) *Meşnevi*

Cismşân mişkât dâñ dilşân zücâc

Tâfte ber‘arş u eflâk in sirâc

‘Ârifleriñ cimini kandîl vaz‘ olunan kevve gibi bil ve anlarıñ ḳalbini şîşe gibi bil ve bu sirâciñ nûr-ı ‘arş üzerine ve eflâk üzerine parlamışdır böyle bil

(3089) *Meşnevi*

Nûr-ı şân ḫayrân-ı in nûr âmede

Çün sitâre z‘in duḫâ fânî şude

‘Arş-ıñ ve eflâkiñ nûr-ı bu nûra ḫayrân gelmişdir ve daḫı yıldız gibi eflâkiñ nûr-ı bu duḫâ gibi olan insân-ı kâmilîñ nûrından fânî olmuştur **İbni Fâriẓ** Ḥazretleriniñ *Ve lâ feleke illâ ve min nûrin bâṭınıyyin*⁴⁸⁸ buyurduğu mısrâ‘-ıñ ma‘nâsı bu kelâmı mü‘eyyid olur

(3090) *Meşnevi*

Z‘in ḫikâyet kerd ân ḫatm-ı rüsûl

Ezmelik-i lâyuzâl u lemyezul

İnsân-ı kâmilîñ ḫâli böyle mâ zıkr gibi olduğundan rüsûl-üñ ḫatmi Ḥazret-i Muḫammed Muştafâ *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* sâbit u berdevâm u ḫayy lâyetmût olan melik-i ḫaḳîḳiden beyit-i âtîniñ mefhûmını ḫikâye ve naḳl buyurdı ki

⁴⁸⁷“O’nun aydınlığı, içinde ışık bulunan kandil yuvası gibidir.” (Nur 24/25)

⁴⁸⁸“Batinî nurdan kaynaklı olmak dışında felek de yoktur.”

(3091) *Meşnevi*

Ki neguncîdem dereflāk ü hālā

Der‘uķūl u dernüfūs-ı bā‘ulā

Öyle buyurarak hikāye eyledi ki Hāk buyurdı ki ben gönüllere şıgmadım ve dahı hükemānıñ lāhālā velā melā didikleri maħalle şıgmadım ve yine ‘uķūl-i ‘aşraya ve ‘ālīlik ile muttaşif olan nüfūs-ı felekiyyeye şıgmadım yāhūd ‘uķūlden murād ‘uķūl-i insāniyye ola nüfūsdan dahı nüfūs-ı nātika murād olsa bu da enseb olur hükemā felege nefis nisbet idip nüfūs-ı felekiyye ta‘bır iderler lāhālā velā melā bu ‘ālemin verāsına ta‘bır iderler

(3092) *Meşnevi*

Derdil-i mü‘min [İ-248b] beguncîdem çü zayf

Biziçün u biçigüne bizikeyf

Bu emākin-i mezkūrede böyle vüs‘at-ı ‘azīme var iken bunlara şıgmam belki mü‘min-i kāmiliñ kalbine misāfir ve mihmān gibi nicesiz ve ne gūnesiz ve keyfiyyetsiz şıgarım buyurduğın Cenāb-ı Hākķıñ hatm-i rūsūl böylece hikāye ve naķl buyurdı fi‘l-ḥadiṣ-i qudsī *māvese‘anī arđī ve lāsemā‘ī velākin yese‘unī kalbi abdiyyu‘l-mu‘minu‘t-taķiyyi‘n-naķiyyi‘l-verrā*⁴⁸⁹ şadaķallāhü‘l-‘azīm [S-169b]

(3093) *Meşnevi*

Tā bedellālī-yi ān dil fevķ ü taħt

Yābed ezmen pādşāhīhā vü baħt

Hattā o mü‘min-i kāmiliñ kalbiniñ delāllığıyla semāda ve ‘arzda olan melā‘ike ve insān benden pādşāhlık ve baħt u devlet bulurlar insān-ı kāmiliñ şefā‘atiyle eşnāf-ı mütenevvi‘ devlet-i ‘azīme bulurlar

⁴⁸⁹“Ben ne yeryüzüme ne de gökyüzüme sığarım. Fakat inanmış, temiz olan ve takvâ sahibi kulunun kalbine sığarım.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhî , s. 190-191. [Rivâyetin hadîs değil İsrâiliyyat kanallarıyla din kitaplarına geçmiş bir söz olduğu belirtilmiştir.] [Birkaç yerde geçen rivâyetle, “māvese‘anī ” yerine “lem yese‘unī ” ifadesi kullanılmıştır. Gültekin, Gazālî’nin İhyâ adlı eserinde rivâyetin bu şekilde geçtiğini belirtmiştir.]

(3094) Meşnevi

Bîçünin âyine ezhûbî-yi men

Bernetâbed nî zemîn ü nî zaman

Buncalayın âyine olmaşsınız zemîn ü zamānda benim hüsnumden bir hüsñ parlayıp
lem‘apāş olmaz ve benim hüsñüm cümlesi insān-ı kāmiliñ âyinesinde zāhir olur zîrā
tecellî-i İlāhiyeniñ mazharı ve âyinesi insān-ı kāmiliñ kalbidir

(3095) Meşnevi

Berdü kevn esb-i terahhüm tâhtım

Pes ‘arîz âyineyi bersâhtım

İki gün üzerine merhamet atını şıçratdım ya‘nî kevnîyene merhamet itdim dimekdir
ve dahı çok inli bir âyine düzdüm beyit-i âtiye merhündür

(3096) Meşnevi

Her demî z‘în âyine pençâh ‘urs

Bişnev âyine velî serheş mepurs

Her nefesde bu elli nev‘ ta‘ām-ı rûhânî şāhibi âyineden o ta‘āmları dinle ve ma‘ārif-i
İlāhiye şarāblarını nüş eyle ve lîkin o âyineniñ şerhini şorma zîrā haqîqatini bilme ki
kâdir olamazsın ‘urs ‘aynıñ zammı ve rânıñ sükûnıyla [dügün] ta‘āmına dinir bu
mağâmda ta‘ām-ı rûhânî ve gîdâ-yı ma‘nevî murād olunur ki ‘āriflerde o ta‘āmıñ
envā‘i ‘adîdesi vardır

(3097) Meşnevi

Hâşıl in k‘ez lubs-i h‘îşeş perde sâht

Ki nüfûz-ı ân kamerrâ mişinâht

Hâşıl-ı kelām odur ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām kendi libāsından vech-i şerîfiniñ nûrına
perde düzdi zîrā o kamer gibi olan vech-i şerîfiniñ nûrınıñ taşraya nâfiz olacağını

añladı ve cezmi itdi kâmerden murâd Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmñ vech-i pâk münîridir
lubs lâmiñ ve bâniñ zammeleriyle libâs ma‘ nâsinadır

(3098) Meşnevi

Ger budî perde-yi ziğayr-ı lubs-i ü

Pâre geştî ger budî kûh-ı dü tu

Eger Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmñ libâsınıñ ğayrisinden perde ğılâf o kâmer olmuş olaydı
eger iki kât tığ ise de taħammül itmeyip pâre pâre olur idi

(3099) Meşnevi

Z’âhenîñ dîvârhâ nâfîz şudî

Tûbre bernûr-ı Hâk çî fen zedî

Zîrâ demir dîvârlardan o nûr [İ-249a] nâfîz olur idi bu şûretde ğılâf Hâkķiñ nûrına
geçirmemek içün ne şan‘at urmağa kâdir olur idi böyle demir-i dîvârdan geçen
nesneyi ğılâfîñ zabtı mümkün midür belki degildir buña ancak ‘ârifleriñ libâsını nûr
ile me‘lûf olduğundan o taħammül idip ve pârelenmeyip o nûra zabta kudretyâb
olabilir

(3100) Meşnevi

Geşte bûd ân tûbre şâhibtefi

Bûde vaķt-i şûr hırķa-y ‘ârifî

O tûbre ki vech-i mübârekine ğılâf itdi o tûbre ‘aşķ ve şevķ şâhibi zâtîñ tûbresi idi
şâhibtef harâret ve ‘aşķ şâhibi dimekdir zîrâ o tûbre bir ‘ârifîñ tecellî vaķtinde hırķa
ve libâsı olmuş idi ve o ‘ârifîñ şevķi ve nûrı aña sirâyet itmiş idi hırķa daķı şevķ ve şûr
şâhibi olmuş idi ‘ârifden murâd yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmdır yâhûd başķa bir
peyğamber-i zîşânîñ libâsı olmuş ola ba‘be Mûsâ ‘aleyhi’s-selâma naķl itmiş ola
şûrdan ‘aşķ ve ğaybet ve tecelli-yi ilahî murâd olunur

(3101) Meşnevi

Z’ân şevved âteş rehîñ-i sûhte

K 'üst bââteş zipîş âmûhte

Andan içün âteş-i kavîñ mecûsi olur kav o şerâreyi kendinde şaklar zîrâ o kav muqaddemden âteşi öğrenmiştir ve kav âteş ile terbiye olmuştur

(3102) Meşnevi

V'ezhevâ vü 'aşk-ı ân nûr-ı reşâd

Ḥud Şafûrâ her dü dîde bād dād

O hidâyetle muttaşîf nûruñ 'aşkıñdan taḥkîk Şafûrâ *radıyallâhu te'âlâ* 'anhâ vâlidemiz her iki gözini rûzgâra viridi ya'nî fedâ eyledi demekdir

(3103) Meşnevi

Evvelen berbest yek çeşm ü bedîd

Nûr-ı rûy-ı ü v'ân çeşmeş mîperîd

Evvelâ Ḥazret-i Şafûrâ bir gözini bağladı ve o bir göziyle Mûsâ 'aleyhi's-selâmñ vech-i şerîfiniñ nûrına nâzır oldu o ânda gözi zâyil oldu ya'nî nûr-ı tecellî nûr-ı çeşmini izâle itdi demek olur zîrâ kavî za'îfî elbetde izâle ider

(3104) Meşnevi

Ba'd ezân şabreş nemâned v'ân diger

Bergüşâd u kerd ḥarc-ı ân kamer

Bundan sonra yine Ḥazret-i Şafûrânîñ şabırî kalmayıp o ğayri gözini açdı ve kameri ḥarc eyledi kamerden murâd vech-i Mûsâdır 'aleyhi's-selâm iki def'ada daḥı Ḥazret-i Şafûrânîñ gözi zâ'il olacağı nazarı sebebiyle ma'lûmı idi ve lîkin 'aşk ve vecdiñ ğalebesi ile şabra taḥammül idemedi Şafûrâ Ḥazret-i Şu'ayb peygamberiñ duḥter-i muṭahharasıdır anı Mûsâ 'aleyhi's-selâm a da'vet içün göndermiş idi ba'de anı Mûsâ 'aleyhi's-selâma nikâḥ ile virmişlerdir ve mihri daḥı on sene ḥidmet olmuş idi [S-170a]

(3105) Meşnevi

Hemçünān merd-i mūcāhid nān dehed

Çün ber 'ū zed nūr-ı tāt at cān dehed

Bunuñ gibi rāh-ı Hāḡda alışıcı [İ-249b] dervīř mālīk oldığı nānıñı virir ve mālını rāh-ı Hāḡda bezl ider çünki dervīřīñ üzerine itdiği ' ibādetiñ nūrı urdı ve dervīř müsteğraḡ-ı nūr-ı İlāhī oldı o zamān rāh-ı Hūdāda cān virir

(3106) Meşnevi

Pes zenī güfteş ziçeşm-i 'abherī

Ki zidestet reft ḡasret miḡurī

Hāzret-i Şafūrānıñ iki mübārek dīdeleri Mūsā 'aleyhi's-selāmıñ vech-i řerīfine nāzır olmaḡ cihetinden zevāpezīr olunca bir ḡātūn aña didi ki nergise mensūb gözünden içün ki seniñ elinden gitmiřdir ve saña bařar yirine ' amā řarı olmuřdur o dīde-yi bīnā içün teḡassūr ider misiñ ' abher nergis ta' bir olunan çiçege dinir yāısı nisbet içündür miḡurī kelimesinde istifhām muḡadder olmađla aña göre řerḡ olundı

(3107) Meşnevi

Güft ḡasret miḡurem ki şad hezār

Dīde būdī ki hemī kerdem niřār

Hāzret-i Şafūrā cevābında buyurdı ki gözümüñ zevāline teḡassūrüm yoḡdur belki ḡasretim aña vardır ki kāřkī yüz biñ gözüm olaydı anları birer birer Mūsā 'aleyhi's-selāma nāzar ile fedā ideydim iřte teḡassūrüm bu ḡāl altun bende olmadı diyüdüř diyerek cevāb eyledi

(3108) Meşnevi

Revzen-i çeşmem zimeh vīrān şudest

Līk meh çün genc dervīrān nişest

Pencere gibi olan gözüm māh-ı vech-i Mūsādan vīrān ve ḡarāb olmiř ise de dīdelerime zevāl gelmiř ise de līkin māh-ı cemāl-i Mūsā ḡazīne gibi gözümüñ vīrāne-yi arzında ḡalmıřdır ve māhıñ dāyimā ziyāısı vīrāne-yi çeřmimde mevcüddur bu

şüretde ‘amā degilim ve evvelkinden ziyāde görürüm teħassürüm altun olsun
buyurmak istedi

(3109) Meşnevi

Key güzāred genc k’în vîrāne em

Yād āred ezrivāk u hāneem

Mūsā ‘aleyhi’s-selāmın mäh-ı cemālının hāzinesi kaçan terk ider ki bu vîrāne olan
çeşmim kendinin rivākından ve hūānesinden hātırına getire ki benim ol gözümde rivāk
var idi ve hāne var idi eyvāh şimdi anlar gitdi ve ben böyle kaldım diyerek te’essüf
ide ve aña taħfif eyleye ve eyvāh benim hāneme yazık olmadı diye bu şey’ler olmaz
zîrā o define hāneye de ve şundurmasına kifāyet ider

(3110) Meşnevi

Nūr-ı rûy-ı Yūsufî vaqt-i ‘ubūr

Derfütādî derderîḡekhā-yı dūr

Çünkü Mūsā ‘aleyhi’s-selāmın vech-i şerîfinin nûrunı beyān buyurdılar ise bu
münasebetle Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın daḡı vech-i şerîfinin nûrunı beyāna taḡaddî idip
buyururlar ki Yūsufa mensûb vech-i pâkin nûrı vaqt-i mürûrda uzaḡda olan
pencerelere urur idi ba‘zı nüḡhada derşibāk her ḡuşûr⁴⁹⁰ vâḡı‘ olmuḡdur [İ-250a]
ma‘ nāsı her köḡklerin pencerelerine dimek olur şibāk şebekenin cem‘idir pencereler
dimek murād olunur

(3111) Meşnevi

Pes begüftendî derûn-ı hāne der

Yūsufest in sū beseyrān u güzêr

Böyle deriḡcelere nûr urduḡda ehāli-yi Mıḡır evlerinde dirler didi ki bu ḡu‘ā‘ Yūsuf
‘aleyhi’s-selāmın cemālının ḡu‘ā‘ ıdır zîrā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu cânibe seyrān
ḡariḡiyle güzêrdedir ve temās ve teferrûc ḡariḡiyle geḡmekdedir

⁴⁹⁰ S nüshasında bulunmaktadır.

(3112) *Meşnevi*

Z'ân ki berdivâr didendî şu'â

Fehm kerdendî pes aşhâb-ı bîkâ

Zîrâ divâr üzerine Hâzret-i Yûsufuñ ziyâsını görürler idi böyle olunca ziyâ-yı Yûsufi bildiklerinden şâhib-i hâneler fehm iderler idi ki Hâzret yoldan mürûr ider

(3113) *Meşnevi*

Hâneyîrâ k 'iş derîcest ân taraf

Dâred ezseyrân-ı ân Yûsuf şeref

Bir hâne ki o hâneniñ Yûsuf 'aleyhi's-selâmı geçdigi tarafa penceresi vardır Hâzret-i Yûsuf vech-i şerîfîni görmege o hâneniñ şâhibi seyrândan şeref tutar idi ve cemâl-i Yûsufa kemâ hüve Hâkka nâzir olup şafâyâb olur idi

(3115) *Meşnevi*

Hîn derîçe sūy-ı Yûsuf bâz kun

V'ezsikâfeş ferceyi âgâz kun

Âgâh ol ey dervîş Yûsuf-ı hâkîkî tarafına pencere güşâd eyle ve dağı anıñ yarığından Yûsuf-ı hâkîkîniñ cemâliniñ teferrücine şürû' eyle

(3116) *Meşnevi*

'Aşkverzi ân derîçe kerdenest

K'ezcemâl-i düst sine rûşenest

'Aşka özenmek ve heves itmek o pencereyi güşâd itmekdir yâhûd sen 'aşka uzanır iseñ ve heves ider iseñ o pencereyi güşâd eylemeklikdir zîrâ o dostuñ cemâlinden o pencereden sine rûşendir ve münevverdir [S-170b]

(3117) *Meşnevi*

Pes hemâre sūy-ı ma'sûka niger

În bedest-i tust bişnev ey peder

Böyle olunca dāyimā ma‘şuḡanıñ yüzine baḡ ey bābā bu ḡāl senin elindedir diñle
hemān pencere güşād itmege ḡayret eyle buyurmak isterler

(3118) *Meşnevi*

Rāh kun derenderūnhā ḡ iṣrā

Dūr kun idrāk-i ḡayrendiṣrā

Kendi zātınā Mevlāya gitmege bāṭınlarında yol eyle ve yār-i ḡaḡīḡi tarafına ‘āzm
olmaḡa pencereler ve delikler tedārik eyle ve daḡı ḡayri tefekkür idici idrāki
derūnından ba‘īd eyle

(3119) *Meşnevi*

Kīmyā dārī devā-yı pūst kun

Düşmenānrā z ‘īn ṣınā‘at dūst kun

Eger sende iksīr var ise tenine ‘ilāḡ eyle ve tenini ḡastalıktan ve bārlıktan ḡalāṣ eyle
diyü iksīr ṣan‘atını isti‘mālden nefs-i emmāre ve şeyṭan düşmenlerini dost eyle
iksīrden murād aḡlāḡ-ı ḡamīde ve ‘irfān-ı muḡammediyyedir

(3120) *Meşnevi*

Çün ṣudī zībā bedān zībā resi

Ki rehāned rūḡrā ezbiḡesi

Çünkü bu iksīr ile sen iyü olduñ ve ḡüzel [İ-250b] ḡāl bulduñ o zībā ve cemīl olan
Mevlāya iriṣirsiñ ve o mertebe teḡarrüb idersin ki senin rūḡunı bīkeslikden ḡurtarır ve
rūḡuñ envā‘i ma‘ārif-i İlāhiyye ile müzeyyen olur

(3121) *Meşnevi*

Perveriṣ mer bāḡ-ı cānhārā nemeṣ

Zinde kerde mürde-yi ḡamrā demeṣ

O zībā olan zāt-ı ṣerīfiñ nemi ve ṭarāveti cānlar bāḡına terbiyyeye sebebedir ve yine o
zātın nefesi ḡamdan mürde ve meyyit olanları diri eylemiştir

(3122) Meşnevi

Ni heme mülk-i cihân-ı dūn dehed

Şad hezārān mülk-i gūnāgūn dehed

O zībā olan Mevlā degildir ki bütün dūn olan dünyānıñ mülkini virir ve başka bir şey virmez belki nice biñ biñ dürlü dürlü mülk virir

(3123) Meşnevi

Berser-i mülk-i cemāleş dād Hāḡ

Mülket ta'bir bīders ü sebāḡ

Görmez misiñ Yūsuf 'aleyhi's-selāmñ cemāliniñ mülkünüñ başı üzerine Hāḡ *celle ü 'alā* rü'yā ta'biri mülkini bilā ders Yūsuf 'aleyhi's-selāma virdi işte böyle gūnāgūn devletle virir sebāḡ sīniñ ve bāniñ fetḡalarıyla ders ma'nāsınadır Yūsuf 'aleyhi's-selāma ta'biri mülki virildiği ve melikiñ rü'yāsını ta'biri idip Mıṣr mülki kendüye veli' ahd itdiği cümleñiñ ma'lūmı olmaḡla beyāna taşaddi olunmadı

(3124) Meşnevi

Mülket-i ḡüsneş sūy-ı zindān keşīd

Mülket-i 'ilmeş sūy-ı Keyvān keşīd

Bundan şoñra mülk-i 'ilm mülk-i ḡüsnden a'zam ve ḡadrlı olduḡını beyān idip buyururlar ki Yūsuf 'aleyhi's-selāmñ ḡüsñ mülki o Ḥazreti zindān ṡarafına çekdi ve līkin 'ilminiñ mülki anı Zūḡal cānibine çekdi Keyvān felek-i sābi' de müsteḡar olan seb'a-yı seyyāreden Zūḡal yıldızınıñ ismidir

(3125) Meşnevi

Şeh ḡulām-ı ü şud ez'ilm ü ḡüner

Mülk-i 'ilm ezmülk-i ḡüsñ ustūdeter

Pādişāḡ Yūsuf 'aleyhi's-selāmñ 'ilm ve ḡünerinden iḡün aña ḡul oldı böyle olunca 'ilm mülki ḡüsñ mülkinden ziyāde maḡbūl olmış oldı ustūde maḡbūl olan nesneye

dinir Rücû‘ kerd-en-i beḥikāyet-i ān şahş-ı vām kerde ve āmeden-i ũ bâümîd-i ‘ ināyet-i ān muḥtesib sūy-ı Tebrîz⁴⁹¹ Burası o borç iden şahşın hikâyesine rücû‘ dur ve daḥı o şahşın muḥtesibiñ ‘ ināyeti ümîdi üzerine Tebrîz tarafına gelmesini beyândır

(3126) *Meşnevî*

Ān ġarîb-i mümtehan ezbîm-i vām

Derreh âmed sūy-ı ān dārüsselām

O miḥnetlenmiş olan ġarîb borç kôrğusından o dārüsselām tarafına vuşlat içün yola geldi

(3127) *Meşnevî*

Şud suy-ı Tebrîz ũ kūy-ı gülsitân

Ḥufte ümmîdeş firâz-ı gül sitân

O ġarîb Tebrîz tarafına ve gülsitân-ı maḥallesine gitdi ve daḥı anıñ ümîdi bir [İ-251a] bir yığın güle ve arḳası üzerine yatmış ve uyumuş idi gül üzerine yatmaḳdan murād kemāliyle istirāhatden ‘ ibāretdir ve Tebrîze geldikde muḥtesib anıñ dînini vireceğini cezm itmekden kināyedir sitân sîniñ kesriyle şırtı üzerine yatıp uyumaḡa dirler ki ‘ Arab aña istilkā ta‘ bîr iderler firâzdan bu maḳāmda üst ma‘ nāsı murād olunur

(3128) *Meşnevî*

Zud zidârülmülk-i Tebrîz-i senî

Berümîdeş rüşenî berrüşenî

Dārü’l-saltanāt olan ‘ âlî Tebrîz mülkinden o medyūnuñ ümîdi üzerine rüşenlik ve ziyā biribiri üzerine urdı ḥaşılı Tebrîze geldikde murādına ireceğine medyūnuñ ḳaṭan şübhesi yok idi demek olur [S-171a]

(3129) *Meşnevî*

Cânş ḥandân şud ezân ravza-y ricāl

⁴⁹¹“O borç etmiş olan şahsın hikâyesine rücû etmektir ve onun muhtesibin inâyeti ümidi ile Tebriz tarafına gelmesidir.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 12, s. 377.

Eznesîm-i Yûsuf u Mısr-ı vişâl

Medyûnuñ cânı o ravza-yı ricâl olan Tebrîze gelmeden içün gülüci oldu ravza-yı ricâlden bedel Yûsuf-ı haķîķiniñ râyihasından ve vuşlat şehrinden mısrâ'-yı şânî bedel olur yâhûd o ravzâ-yı ricâlde olan o râyiha-yı Yûsuf-ı haķîķiden içün ve vuşlat şehri olan Tebrîzden içün cânı handân oldu demek olur cânş kelimesinde nûn zarûret-i vezn içün sâkin okuna

(3130) Meşnevi

Güft yâ hâdî enih lînâķatî

Câ'e is'âdî ve țaret fâķatî

Medyûn didi ki ey benim devemi terennûm iderek sürücü deveci benim nâķamı inâha eyle ve zemîne çöker zîrâ benim is'âdım geldi ve benim ihtiyâcım țayrân itdi ya'nî gitdi hâdî hânîñ fethiyle deveyi tegannî ile sürmege dirler bu şûretde hâdî deveyi terennûm ile sürücü demek olur enih hemzeniñ fethi ve nûnuñ kesriyle if'âl bâbından emr-i hâzırdır deveyi zemîne çöker iķ'âd eyle demek olur is'âd if'âl bâbından maşdardır sa'îd kılıcı dimekdir sa'îd kılmağa i'âne lâzım gelmekle mu'în ma'nâsı murâd olunur țaret fi'l-i mâzî müferred-i mü'enneşdir uçdı ma'nâsınadır fâķat ihtiyâca dinir

(3131) Meşnevi

İbreķî yâ nâķattî țâbe'l-umûr İnne

Tebrîzen münâķatu's-şudûr

Ey benim devam ğayri gitme ve yürime buraya çok işlerimiz güzel oldu zîrâ Tebrîz ulularıñ nâzil olacak maķallidir münâķat münâķhîñ cem'idir deve çökecek yirler dimekdir şudûr şadıñ cem'i olup ulular demek ma'nâsı murâd olunur ibreķî hemzeniñ zammı ve bânîñ sükûnıyla bâb-ı evvelden şelâşî mücerred olarak emr-i hâzır müferred-i mü'enneş-i muķâtabıdır sen çok ğayri gitme ey deve dimekdir

(3132) Meşnevi

İsraḥī yā nāḳatī ḥavle'r-riyāz

İnne Tebrīzen lenā ni'mel-müfāz

Ey benim devem [İ-251b] sen otlaravzalar tarafında tahḳīḳ Tebrīz bize ne güzel füyūzāt-ı İlāhiyye dökülecek maḥallidir müfāz ism-i mekândır if'āl bābından feyz dökülecek mekân ma'nāsınadır israḥī şelāşiden ve bāb-ı şāniden olarak otlar dimekdir zīrā seraḥ ḥayvānıñ ot otlamasına dinir ḥavl ḥānıñ fethi ve vāvıñ sükūnıyla taraf dimekdir riyāz ravzānıñ cem'idir bağçeler dimekdir Tebrīz şehrini ziyāde şenānıñ sebebi Şeyḫ Muḥammed Tebrizī *ḳuddise sırruhunuñ* memleketi olduğı cihetdendir

(3133) Meşnevi

Sārbānā bār bugṣā z'üştürān

Şehr-i Tebrīzest ü kūy-ı gülsitān

Ey deveci develerden yüki aç develeri mer'āya şalıvir zīrā burası Tebrīz şehridir ve gülsitān maḥallesidir burada iḳamet olunacaḳdır burada murādımı bulacağımdır sārbān deveciye dinir

(3134) Meşnevi

Ferr-i Firdevsist in pālizrā

Şa'sa'a-y'arşist in Tebrīzrā

Bu Tebrīz bağçesiniñ firdevse mensūb revnaḳı vardır ferr revnaḳ ma'nāsınadır firdevs fānıñ kesriyle cennetde bir ṭabaḳanıñ ismidir pālīz bağçeye dinir burada murād Tebrīz şehridir mışrā'-ı şāniniñ ma'nası bu Tebrīz şehri için 'arş-ı zıyāsı ve revnaḳı vardır dimekdir

(3135) Meşnevi

Her zamānī fevḥ-i revḥengīz-i cān

Ezferāz-ı 'arş ber Tebrīziyān

Her bir zamānda cāna rāḥat ḥāşıl idici rāyiḥa-yı ṭayyibe 'arşıñ üstünden Tebrīziler üzerine gelir ve şafā virir fevḥ fānıñ fethi ve vāvıñ sükūnıyla rāyiḥa-yı ṭayyibeye

dirler revh rānīñ fethi ve vāvīñ sükūnıyla rāḥat ma‘ nāsınadır ferāz yoḳuşa dinir līkin burada yüksekden ve yukarudan demek olur

(3136) Meşnevi

Çün vişāk-ı muhtesib cüst ān ġarīb

Halk güftendeş ki bugzeşt ān ḥabīb

Çünkü o ġarīb Tebriz muhtesibiniñ ḥānesini şordı zīrā mürūr-ı ezmine ile ḥātrından gitmiş idi halk cevābında didiler ki o cümleñ dostı olan zāt-ı şerīf dünyādan gitdi

(3137) Meşnevi

Ū perir ezdar-ı dünyā naql kerd

Merd ü zen ezvākı‘a-y rūy-ı zerd

O muhtesib dünki gün dār-ı dünyādan naql ile āḥirete gitdi bu vākı‘a-yı ‘azīmeden içün Tebriziñ eri ve ‘avreti kederlerinden müteğayyirü’l-levn oldılar

(3138) Meşnevi

Reft ān ṭāvus-ı ‘arşı sūy-ı ‘arş

Çün resid ezḥātifāneş būy-ı ‘arş

O ‘arşa mensüb ṭāvūs ‘arş tarafına gitdi çünkü ‘ālem-i ġaybīñ meleklerinden aña ‘arş koḳusu irişdi ya‘nī melekler anı ‘ālem-i bālāya da‘vet ile getirdiler demekdir ḥātif kendi zāhir olmayarak şadā ve āvāzı āşkāre ve zāhir olana dirler [S-171b]-[İ-252a]

(3139) Meşnevi

Sāyeeş gerçi penāh-ı halk būd

Derneverdīd āftābeş zūd zūd

Anıñ sāyesi egerçi halka şıgıncacak maḥal idi līkin āftāb o sāyeyi tiz vurdu ve nāsa ġadr güli oldu didiler

(3140) Meşnevi

Rānd ü keştī ezīn sāhil perir

Gešte būd ān ḥāce z'īn ḡamḥāne sīr

O ḥāce kimini öteki gün bu sāhilden ya' nī dünyādan āhiret cānibine sürdi zīrā ḥāce bu dār-ı ḡam olan dünyādan toymış ve uşanmış idi

(3141) Meşnevi

Na'rayī zed merd ü bīhūş üftād

Gūyiyā ū nīz derpey cān bidād

Medyūn bir na'ra urdı ve daḡı laya'kıl olarak oraya düşdi keennehü bu medyūn-ı bīçāre daḡı o muḥtesibiñ izinde cān virdi

(3142) Meşnevi

Pes gülāb u āb berrūyeş zedend

Hemrehān berḥāleteş giryān şudend

Çok gül şuyı ve bayāḡı şu anıñ yüzine urdılar ki 'aqlı başına gele ve refīkleri anıñ ḡāline bükā idici oldılar ve teraḡḡum itdiler

(3143) Meşnevi

Tā beşeb bīḡ īş būd u ba'd ezān

Nīm mürde bāz geşt ezḡayb-ı cān

Aḡşāma dek öyle laya'kıl idi bundan şoñra yarı öli ve yarı diri olduğu ḡāde 'ālem-i ḡaybden cānı kendüye rücū' eyledi ya' nī cüz'i 'aql başına gelip ḡarekete başladı dimekdir Bāḡaber şuden-i ān ḡarīb ezvefāt-ı muḥtesib ve istiḡfār-ı ū ezi'timād bermahlūk ve ta'vīl ber'aḡā-yı mahlūk Burası o ḡarīb-i vāmdarıñ muḥtesibiñ vefātından āḡāh olması ve daḡı anıñ mahlūka i'timāddan istiḡfār itmesi ve mahlūkuñ 'aḡāsına daḡı i'timāddan istiḡfār itmesi beyānında olıcıdır u ta'vīl ber'aḡā-yı mahlūk ve yād ni'methā-yı Ḥaḡ kerden ve enābet beḤaḡ ezcürm-i ḡod ve daḡı o medyūnuñ Cenāb-ı Ḥaḡkıñ niḡmetlerini yād eylemesi ve kendi cürmünden istiḡfār iderek Cenāb-ı Ḥaḡқа tevbe ve rücū' eylemesi beyānındadır ḡallellāhu te'ālā *summelezīne keferu*

*birabbihim yea‘dilün*⁴⁹² ma‘nāsı bu kadar ‘ināyeti anlara Mevlā itdikden şoñra şanemlerine biribirlerine tesviye itdiler dimekdir ya‘dilün yudan ma‘nāsınadır

(3144) *Meşnevi*

Çün behuş āmed begüft ey Kirdgār

Mücrimem būdem beḥalk ümmīdvār

Çünkü ğarīb medhūşuñ ‘aqlı başına geldi maḳām-ı münācātıda didi ki eye Hūdā mücrimim ve ben ḥalka ümīdli olmışım ve bu suç baña kifāyet ider

(3145) *Meşnevi*

H‘āce gerçi bes seḥāvet kerde būd

Hīç ān küfv-i ‘atā-yı tu nebūd

Muḥtesib egerçi çok seḥāvet itmiş idi līkin anıñ seḥāsı aşlā seniñ ‘atānıñ mişli degil idi küfv kāfıñ zammıyla yāḥūd sükūnıyla mişl ü naẓır ma‘nāsınadır bundan şoñra muḥtesibiñ ‘atāsı Mevlānıñ ‘atāsına [İ-252b] mişl olmadığını beyān idip buyururlar ki

(3146) *Meşnevi*

Ū küleh baḥşīd ü tu ser pür ḥired

Ū kabā baḥşīd ü tu bālā vü ḳad

O muḥtesib-i ḥ‘āce başa külāḥ baḥş itdi līkin yā Rab sen ‘aql ile ṭolu baş iḥsān itdiñ seniñ iḥsānıñ ḳandedir ḥ‘ācenıñ iḥsānı ḳandedir bu iki iḥsānıñ beyninde ‘aẓīm fark vardır dimek istedi

(3147) *Meşnevi*

Ū zerem dād u tu dest-i zer şümār

Ū sūtūrem dād u tu ‘aql-ı süvār

⁴⁹²“(Bunca âyet ve delillerden) sonra kâfir olanlar (hâlâ putları) Rab’leri ile denk tutuyorlar.” (En’âm 6/1)

İlāhî o muhtesib baña altun virdi lîkin sen altun saçıcı el ihsân itdiñ ve yine o muhtesib baña binek hayvânı virdi lîkin sen lîkin atlı ya‘nî kutlı bir ‘aql virdiñ bunlarıñ beyninde dañı çok fark vardır sûtûr rukûb olunacak hayvâna dinir

(3148) Meşnevi

Hâce şem‘em dâd u tu çeşm-i karîr

Hâce nuklem dâd u tu tu‘mepezîr

Yâ Rab hâce baña şem‘ virdi lîkin sen rû‘yetde şâbit göz virdiñ ve yine hâce baña ta‘âm virdi lîkin sen Rabbim ta‘âmı hâzm idici mi‘de virdiñ nuql nûnuñ zammıyla mezeye dinir ve ta‘âm murâd olunur

(3149) Meşnevi

Û vazîfe dâd u tu ‘ömr ü hayât

Va‘deş zer va‘de-yi tu tayyibât

O hâce baña vazîfe virdi ilâhi sen baña bîbahâ-yı ‘ömr virdiñ ve hayât virdiñ ve yine o hâce baña altun virdi lîkin sen baña tayyib ve güzel ve helâl ta‘âmlar virdiñ va‘deden bu maqâmı a‘tâ ve ve ihsân murâd olunur

(3150) Meşnevi

Û vişâkam dâd u tu çarh u zemîn

Dervişâket ü vü şad çün ü simîn

O hâce baña hâne virdi sen çarh u zemîn virdiñ seniñ hânende o hâce ve yüz anıñ gibi olanlar te‘ayyeş iderler ve semizler olurlar vişâk vâvıñ kesriyle ‘Arabîdir hâne ma‘nâsınadır [S-172a]

(3151) Meşnevi

Zer ezân-ı tust zer ü nâferîd

Nân ezân-ı tust u ezdesteş resîd

Altun seniñ içündür Rabbim ve altunı ẖāce halk itmedi belki seniñ halk itdigiñ altunı ihsān itdi ve yine itmek seniñ içündür ve itmegiñ hālķı sensiñ ve itmek senden aña vāşıl oldı ve ẖāce seniñ itmegini ihsān ider bu şüretde mu‘tī-i haķīķī sensiñ ve kerem seniñdir ve ‘azimet saña maḥşūşdur demek olur

(3152) Meşnevi

Ān seḥā vü rahm hem tu dādiyeş

K’ezseḥāvet mifüzūdī şādiyeş

İlāhī o seḥā ve rahmi o muḥtesib-i ẖāceye sen virmişsiñ öyle seḥā ki o seḥādan ẖāceye sürürü sen ziyāde idersin hattā ẖāce virdikçe mesrūr olur idi işte elṭāf-ı mālānihāye cümlesi seniñdir bu şüretde kerīm-i haķīķī sensiñ biz böyle olduğunu bilir iken ḥaṭā idip ve seni terk idip ẖāceye gitdik bizim kuşurımıza bakma [İ-253a] demek istedi

(3153) Meşnevi⁴⁹³

Men merūrā kıble-yi ḥod sāḥtem

Kıblesāz-ı aşlrā endāḥtem

Ben taḥķīķ öyle kerīm mecāziyi kendime kıble eyledim ve aşıl kıble düzüci zātı terk eyledim zehī-yi ḥamāķat dinse sezādır

(3154) Meşnevi

Mā kucā būdīm k’ān deyyān-ı dīn

‘Aķl mīkārīd ender āb u tīn

Biz kande idik o dīn şāḥibi olan Mevlā cesed-i insāniyye toḥm-ı ‘aķlı eker idi ya‘nī biz yok iken insān halk ider idi demekdir deyyān esmā-yı İlahiyyedendir dīn şāḥibi ve dīn vaż‘ idici demekdir kārīden ekmek ma‘nāsına maşdardır kārīd andan müştak olarak fi‘l-i māzī‘ dir ekdi demek olur yāḥūd deyyān cezā urucu dīnden murād kıyāmet günü demek ola buña göre ma‘nāsı rüz-ı kıyāmetde cezā virici demek olur

⁴⁹³ “3153, 3154, 3155, 3156, 3157, 3158, 3159, 3160, 3161, 3162, 3163, 3164, 3165, 3166, 3167, 3168” numaralı beyitler ve şerhleri İ nüshasında yoktur. S nüshasından alınıp yazılmıştır.

(3155) *Meşnevi*

Çün hemîkerd ez‘adem gerdün pedîd

V’în bisât-ı hâkrâ migusterîd

Çünkü Cenâb-ı Hâk ‘âlem-i ‘ademden bu felegi âşkâre eyledi idi ve dahı bu bisât-ı zemîni döşer idi beyit-i âtiye merhûndur

(3156) *Meşnevi*

Z’ahterân misâht ü mişbâhhâ

V’eztabâyi‘ kufî-ı bâmiftâhhâ

Ba‘de ahterlerden çerâğlar düzdi ve felegi anıñla tezyîn eyledi kıâlellâhu te‘âlâ *velekad zeyyennâ’s-semâ’e’d-dünyâ bi mesâbiḥâ*⁴⁹⁴ ve yine o Hüdâ ‘anâşır-ı erba‘dan anahtarlı kilîd düzdi ‘anâşır-ı erba‘ ki hâk ve âb ve havâ vr nârdır bunlar bu dünyânıñ kufî maḳâmındadır zîrâ dünyâ bunlar ile kāyimdir ve bunların aḫvâli ‘aḳl ile ve ‘ilm ile ma‘lûm olduğundan ‘ilm ve ‘aḳl dahı miftâḫ gibi olmaḫla binâberîn kufî-ı bâmiftâḫha buyurdılar

(3157) *Meşnevi*

Ey besâ bünyâdhâ pinhân u fâş

Muzmer-i îñ saḳf kerd ü îñ firâş

Ey kimesne gizlü ve âşkâre çok binâlar vardır ki Hâk celle ve ‘alâ bu sıfat-ı esmânıñ muzmeri ve bu zemîn firâşınıñ maḫfîsi eyledi firâş döşek ma‘nâsınadır ve o binaları herkes görmez ve bu dünyâ gözüyle görünmez ancak dîde-yi bâtını ile görünür

(3158) *Meşnevi*

Âdem uşṭurlâb-ı evşâf-ı ‘ulûst

Vaşf-ı Âdem mazhar-ı âyât-ı ûst

⁴⁹⁴“Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık.” (Mülk 67/5)

İnsân-ı kâmilîñ Cenâb-ı Hakkıñ ‘âlî olan sıfatlarınıñ uşurlâbıdır ve dağı âdemiñ sıfatı Hakk te‘âlâ Hazretleriniñ ‘alâmetleriniñ mağall-i zühûrıdır zîrâ âyât-ı İlâhiyye insânıñ vaşfinda zâhirdir ve insân âyine-yi sıfat-ı yezdâniyyedir

(3159) Meşnevi

Her çi dervey minümâyed ‘aks-i üst

Hemçü ‘aks-i mâh ender âb-ı cüst

Her nesne ki o insânda görünür ve Vâcib Te‘âlânıñ ‘aksdir mâhıñ âb u cûda ‘aksi gibi

(3160) Meşnevi

Berşuturlâbeş nuķüş-ı ‘ankebût

Behr-i evşâf-ı ezel dâred şübût

O insânıñ uşurlâb-ı vucûdında örümcek naķşları vardır ki ezeliñ evşâfı içün şübût tutar bu nuķüş-ı ‘ankebût delâlet eyler ki insân uşurlâb-ı esrâr-ı Hüdâ imiş uşurlâb şol rub‘ dâyireye dirler ki şemsiñ zevâl vaķtine dek irtifâ‘ ı ve ba‘de’z-zevâl inhifâd miķdârı anıñla ma‘lûm olur ve rub‘-ı taķtası derine isti‘mâl olunur ‘ankebût fındıķ miķdârı takılmış olan topdur bu maķâmda nuķüş-ı ‘ankebût dan murâd vucûd-ı insânide olan çizgilerdir örümcek naķşına beñzer uşurlâb olan çizgiler her birisi bir nesneye işâret olduğı gibi vucûd-ı insânide olan çizgiler dağı bir şey’e işâretdir aşhâb-ı kerâmet anı añlarlar bundan sonra el içünde olan çizgiler dağı her birisi bir hâle işâret olur ve delâlet ider ve buña ‘ilm-i kef dinir bu dağı aşhâb-ı kerâmetiñ bildiğı ‘ilmdir ba‘zı kerre ta‘lîm ile ma‘lûm olur ise de [S-172b]

(3161) Meşnevi

Tâ ziçarh-ı gayb u ezhurşîd-i rûh

‘Ankebûteş ders gûyed ezşürûh

Hattâ ‘âlem-i gaybıñ çarhından ve dağı rûh-ı güneşinden o insânıñ uşurlâb-ı vucûdınıñ ‘ankebûtı kendinde olan şerhlerden ders söyler ya‘nî insânıñ lisânı uşurlâb-ı vucûdında şürûh dan tâliline ders virir dimekdir

(3162) *Meşnevi*

‘Ankebūt u *în* uşurlāb-ı reşād

Bīmüneccim derkef-i ‘ām ūftād

Gerek ‘ankebūt ve gerek bu uşurlāb reşād-ı müneccimsiz ‘avāmın eline düşdi bināberin aşlā uşurlāb-ı reşād bir şey’i söylemez oldı zīrā uşurlābdan añlar yoqdur ki uşurlāb anlara kelām eyleye ve kendüde olan esrardan söz diye

(3163) *Meşnevi*

Enbiyārā dād Hāq tencīm-i ‘în

Gaybrā çeşmī bebāyed gaybbīn

Enbiyā-yı ‘azam ‘aleyhimüsselām hāzretlerine uşurlāb-ı vucūd-ı ādemiden añlamak tencīmini ya‘nī müneccimligini Cenāb-ı Hāq virdi ve peygamberler uşurlāb-ı vucūda bakıp ders söyler idiler ve uşurlāb-ı vucūd insānın rumūzını ve hāqāyığını bilir idiler tencim nucūm bilmeğe dirler Hāqqın enbiyāya virmesi andan içündür ki ‘ālem-i gaybın esrārına virdi

(3164) *Meşnevi*

Derçeh-i dünyā fütādend ‘în kūrūn

‘Aks-i hōdrā dīd her yek çeh derūn

Enbiyānın ‘aksine ehl-i dünyānın karnları her birisi kendi ‘aksini ve şūretini dünyā kuyusu içinde gördi ve o ‘aks ve şūreti kendisi zann itdi zīrā kuyu içinde olan gözün görmesi böyle tersine olur [İ-253a] ve zulmetde hātā vuķū‘ bulur kūrūn karnın cem‘idir kūrūn kārın fethi ve rānın sūkūnıyla seksen bine ıtlāk olunur çeh derūn kelimesinin taķdīri derūn-ı çeh dımeķdir ve ma‘nāsı kuyunun içinde dımeķdir beyit-i ātiye merhūndur

(3165) *Meşnevi*

‘Aks derçeh dīd ezбірūn nedīd

Hemçü şīr gūl ender çeh revīd

Ehl-i dünyā ‘aksini kuyuda gördi ve kendidir zann itdi ve taşradan kendüyi görmedi bināberīn defter-i evvelde hikāyesi sebkat iden aḥmak arslān gibi kuyı içüne segirtti ya‘nī insān-ı ġāfil bu dünyā kuyusunda olan cismini görüp ben heykel-i maḥşūşam diyü ze‘am itdi ḥalbuki insān bu heykel-i maḥşūş olmayıp ḥaḳīḳat ādemi ‘ālem-i ġaybdedir ve bu dünyā çāhında görünen o ḥaḳīḳatiñ ‘aksidir līkin bu ḥāle ıtlā‘ süluk ve ‘irfāna tevaḳḳuf ider

(3166) Meşnevi

Ezbirūn dān ānça derçāhet nümūd

V’er ne ān şīrī ki derçeh şud fūrūd

Taşradan bil ol nesneyi ki saña kuyuda göründi zīrā kuyuda zāhir olan ‘aksdir ve o mer’iniñ kendisi degildir yoḥsa sen kuyuya aṣağı kendini atmış olan arslānsın ve helāk olursun ya‘nī bu dünyā çāhında gördüğün eşyānıñ vücdı vardır zann itme ve ‘ulemā-yı zāhir gibi *Ḥaḳāyikū’l-eşyā’i şābitetün ve’l-‘ilmü bihā müteḥaḳḳikūn*⁴⁹⁵ kışşasını söyleme ve bu çāh-ı dünyāda gördüğün eşyānıñ ‘ukūs ve zülāl maḳulesi olduğunı aña ve ‘irfān yolına ‘āzm ol ve eşyā-yı mer’iye vücd-ı Ḥaḳḳıñ ‘zıllı ve ‘aksi bil kāle *eş-Şeyḥū’l-Ekber ḳuddise sırruhu eleşyā’i mā şemmet rayiḥate’l-vucūd*⁴⁹⁶ ve yine ba‘zı ‘ārifīn buyurmuşdur Beyt:

Küllü mā fi’l-kevni vehmün ev ḥayālün

Ev ‘ukūsun ev mirāyā ev zılālün⁴⁹⁷

fūrūd fānıñ ve rānıñ zammeleriyle fūrū gibi aṣağı ma‘nāsınadır

(3167) Meşnevi

Burd ḥargüşīş ezreh k’ey fülān

Derteg-i çāhest ān şīr-i jiyān

⁴⁹⁵“Eşyanın hakikati sabittir ve onlarla ilgili ilim kuşkusuzdur.”

⁴⁹⁶“Varlık kokusunu koklamamış şeyler”

⁴⁹⁷“Âlemde var olan her şey vehm, hayal, görüntü ya da gölgedir.”

Bu beyit ile dağı arslānıñ kuyuya keyfiyyet-i vuķū' ını beyān idip buyururlar ki bir tavşān o arslānı yoldan iletđi öyle diyerek ki ey arslān o didigim iri ve tārğan arslān işte bu kuyunun dibinde olur ve ka' r-ı çāhı kendisine mesken itmişdir teg tānıñ fethiyle hamleye bir şey'in ka' rına ve nihāyetine ıtlāk olunur ħargūş tavşana dinir ma' nāsı eşek kulaķlı dimerdir zīrā tavşānıñ kulaķları merkeb kulağı gibi uzun olmağla bi' ayni öyledir [S-173a]

(3168) Meşnevi

Derrev ender çāh kīn ezvey bekeş

Çün ez' ū ġālibteri ser berkenes

Tavşan arslāna didi ki kuyuya git ve intikāmı andan al çünkü sen andan ziyāde kavī ve ġālibsiñ anıñ başını [İ-253b] kıpar ken kāf-ı ' Arabiyyeniñ ve nūnuñ sūkūnıyla emr-i ħāzırdır kıpar demek olur ve maşdarı kenden kelimesidir ki kıparmak ma' nāsınadır

(3169) Meşnevi

Ān muķallid suķre-yi ħargūş şud

Ezħayāl-i ħ' işten pürçūş şud

O muķallid olan arslān tavşanıñ maşarası oldu ve kendi ħayāl-i fāsīd cūş u ħurūş ile tıldı

(3170) Meşnevi

Ū negūft īn naķş dād-ı āb nīst

Īn becüz taķlīb-i ān kaķlāb nīst

O arslān dimedi ki bu naķşı ābıñ virmesi degil midir mışrā'-ı evvelde istifhām muķadderdir aña göre şerĥ olundu ve burada arslān burada bu görünen o ħīlekārıñ ħīlesiniñ ġayrisi degildir zīrā baña arslān naķşını arslān gösterir

(3171) Meşnevi

Tu hem ezdüşmen çü kīnī mīķeşī

Ey zebûn-ı şeş ğalaṭ derher şeṣî

Sen dahı cihât-ı sitde eyâ altı ğalaṭıñ zebûnı bir düşmeninden aḥz-ı intikâm idersin

(3172) Meṣnevi

Ân ‘adâvet ender ‘ü ‘aks-i Ḥakest

K ‘ezsıfât-ı kahr-ı âncâ müştakest

O ‘adâvet o düşmendeki saña vardır o ‘adâveti ki saña itmişdir o saña olan ‘adâvet Cenâb-ı Bârîniñ ‘adâvetiniñ ‘aksi ve eşeridir zîrâ Cenâb-ı Kibriyânıñ saña olan şıfat-ı kahrından müştaktır

(3173) Meṣnevi

V’ân güneḥ dervey çü cins-i cürm-i tûst

Yâbed ân ḥūrâ ziṭab ‘-ı ḥ ‘iṣ şust

O gördüğün suç o düşmende ki vardır o suç için sen aña ‘adâvet idersin o seniñ suçunuñ ‘aksidir sen kendi ṭab ‘ından o ḥûy-ı bedi yıkmak lâzımdır

(3174) Meṣnevi

Ḥulḳ-ı zıṣtet ender ‘ü rü ‘yet nümûd

Ki turâ ü şafḥa-yı âyîne bûd

Seniñ çirkin ḥûyuñ o kimesnede saña çirkin yüzünü gösterdi o gördüğün sensiñ sen ise o düşmendir zann idersiñ zîrâ saña o bir âyîne şaḥîfesidir

(3175) Meṣnevi

Çünki ḳubḥ-ı ḥ ‘iṣ dîdî ey ḥasen

Ender âyîne berâyîne mezen

Çünkü ey i’ itikâdda ḥasen olan zât-ı şerîf kendi ḳabîhini âyîne-yi düşmende seyr itdiñ o âyîneye şaḳın urma ṭa ‘n itme zîrâ kendine urmuş olursun fi’l-vâḳi ‘ düşmende gördüğümüz ḳabîḥ bizimdir zîrâ biz iyü olmuş olaydık o düşmen bize dost olur idi ve fenâlık itmez idi ve biz de anı kerîḥ görmez idik

(3176) *Meşnevi*

Mîzened berâb istâre-y seni

Hâk-i tu ber'aks-i ahter mîzeni

Bu seniñ hâliñ aña beñzer ki âb üzerine semâ tarafından bir 'âlî yıldız urur ve 'aks ider sen dağı o yıldızın 'aksi üzerine infî'âl idip toprak dökersiñ seniñ sîniñ fethi ve nûnuñ kesriyle 'âlî ma'nâsınadır ve hâk dağı mâ'bedine muzâf olmamağla [İ-254a] sâkin okunur bu maqâmda ahterden murâd mâh olmak ihtimâli gâlibdir sâ'ir yıldızlar alınsa yine mümkün olur

(3177) *Meşnevi*

K'în sitâre-y naḥs derâb âmedest

Tâ kuned ü sa'd-ı mârâ zîrdest

Öyle diyerek mâhın yâhûd sâyir kevâkibiñ 'aksine toprak dökersin ki bu menḥûs yıldız buraya şuyun içüne gelmiştir andan içün ki bizim sa'dımızı eli altuna ala ya'nî sa'dımızı naḥse mübeddel eyleye bu cihetden sen kevkebi ibtâle sa'y idersiñ

(3178) *Meşnevi*

Hâk-i istilâ berizî bersereş

Çünkü pindârî zişübhe ahtereş

Ahtere galebe itmek hâkini ahterñi üzerine dökersiñ çünkü sen kendi zannından anı yıldız zann idersiñ io ise 'aksidir iyıldız degildir

(3179) *Meşnevi*

'Aks pinhân geşt ü ender gayb rānd

Tu gümân burdî ki ān ahter nemānd

Seniñ toprak dökdüğünden 'aks mahfî oldu ve kendini 'âlem-i gaybe sürdi sen ise zann idersin ki o yıldız kalmadı o ise 'aks idi işte seniñ hâliñ dağı mâhın 'aksini mâh zann iden âdem gibidir zîrâ düşmeñinde gördüğün 'avdet ve kabîḥyât cümlesi

seniñdir ve senden o sevmedigiñ âdeme ‘ aks itmişdir ‘ irfânıñ olmamak hasebiyle anıñ zann itdiñ eger sen kendinde olan kabâyihi terk itmiş olaydıñ o düşmende ašlâ çirkinlik görmez idiñ fi’l-haķıķate böyle olduğı maħall-i şübhe degildir eger bizlerde iyilik olsa ve kabâyiğ olmasa ašlâ düşmenimiz olmaz idi ve herkes bize dost olup elem ve keder görmez idik kuşurımız sebebiyle Mevlâ a‘ dâ halk idip bizden intikâm almaķdadır [S-173b]

(3180) Meşnevi

Ân sitâre-y naħs hest ender semâ

Hem bedân sū bāyedeş kerden devâ

O seniñ haķķında menhūs olan yıldız semâdadır âb içünde degildir yine semâ cānibine müteveccih olup o yıldızıñ tazarru‘ ve niyâz ile nuħüsetine ‘ ilâç eylemek lâzımdır

(3181) Meşnevi

Belki bāyed dil suy-ı bīsūy best

Naħs-ı ĩn sū ‘ aks-i naħs-ı ān suest

Belki insān qalbini bīsūy olan tarafa bağlamak lâzımdır ya‘ nĩ ‘ âlem-i bālāya teveccüh idip Haķķa yalvarmak lâzımdır dimekdir zīrâ bu taraflıñ naħsi o bītaraf olan naħsıñ ‘ aksidir ašıl nuħüset saña ‘ âlem-i bālādan oluyor burası anıñ fer‘idir ve ašla çäre olunca fer‘e çäre o ānda huşûle gelir ba‘ zı nüshada bīsūy best yerine ān suest vâķi‘ olmuşdur ma‘ nāsı o taraflıñ naħsiniñ ‘ aksidir dimekdir

(3182) Meşnevi

Dād dād-ı Haķ şinās u baħşişes

‘Aks-i ān dādest ender penc ü şes

Sen ihsān-ı Haķķıñ ihsānını añla ve yine ‘ atā-yı Haķķıñ ‘ atāsını [İ-254b] añla zīrâ bu havāss-ı hamse-yi zāhire ‘ âleminde ve cihāt ‘ âleminde olan ihsānlar o ‘ âlem-i bālānıñ ihsānlarınıñ ‘ aksi ve fer‘i ve eşeridir pencden murād havāss-ı hamse-yi zāhire ve şesden murād cihāt-ı sittedir

(3183) *Meşnevi*

Ger buved dād-ı ẖsān efzūn zirīg

Tu bemīrī v 'ān būmāned mürderīg

Eger ehl-i dünyā alçaqlarınıñ ihsānı kumdan çok olur ise ve saña māl-ı firāvān ile ikrām iderler ise ve seni bāg ve bāğçe ve menzil ve 'aķār-ı sâyire ile çerāğ iderler ise sen ölürsün o ihsānlar seniñle āhirete gimeyip giriye kılurlar lākin ihsān-ı İlāhī ki imān ve 'amel-i şālihdir seniñle berāber kabre girer ve senden ayrılmaz mürderīg meyyitiñ girüye kalan mālına dinir ki lisān-ı Türkīde aña arta kılması dinir

(3184) *Meşnevi*

'Aks āhīr çend pāyed dernazar

Aşl binī pīşe kun ey kejniger

'Aks-i nazarda ne miķdār müsteķar olur belki olmaz ve sür'atle zā'il olur böyle olunca 'aksi görmegi ey nezarı egri olan zāt kendine şan'at ve 'āded eyle hāşıl-ı kelām bu dünyāniñ metā'ı ve her dārı fer'i maķūlesidir bunlara iltifāt itme metā'-ı uhrevīyeye ve nezd-i Hāķda olana bak buyurmak isterler

(3185) *Meşnevi*

Hāķ çü bahşēş kerd berehl-i niyāz

Bā'atā bahşīdşān 'ōmr-i derāz

Bundan sonra ihsān-ı İlāhīniñ beyānına şürū' idip buyururlar ki Cenāb-ı Hāķ celle ve 'alā ehl-i niyāz ve fuķāra üzerine bağışlamak eyledi kendi ihsān ve 'atāşıyla anlara tūl-ı 'ōmr virdi işte ihsān-ı İlāhī böyle nefīs şey' olur ki bir daķīķasını bir ferd ve pādīşāhlar virmege kādır olamaz

(3186) *Meşnevi*

Hālidīn şud ni'met ü mün'am 'aleyh

Muhyi 'e'l-mevtāst fectāzū ileyh

Bundan sonra ni‘ met-i uhrevîniñ beyânına şürû‘ idip buyururlar ki âhîretde ‘ibādına viridigi ni‘ met-i dāyimler oldılar ve mün‘am-ı ‘aleyh olan ehl-i cennet dāyimler oldılar Allāhu Te‘ālā Hāzretleri mürdeleri ihyā idicidir böyle olunca sizler aña gidiñiz ve teveccüh idiñiz

(3187) Meşnevi

Dād-ı Hāḡ bātu derāmized çü cān

Ān çünān ki ān tu bāṣi vü tu ān

Hāḡkñ viridigi ni‘ met saña cān gibi muhteliḡ olur ancılayın ki o ni‘ met sen ölürseñ ve sen o ni‘ met ölür zîrā eczā-yı bedeniyreden oldıḡı bedihidir

(3188) Meşnevi

Ger nemāned iştihā-yı nān u āb

Bidhedet bīn dü kūtī müstetāb

Eger sende pîrlik cihetiyle yāḡūd ‘aşḡdan itmege ve şuya istek ḡalmaz ise bu ikisini sen yimeksiziñ saña ma‘nevî bir tayyîb-i azıḡ ve ḡdā virir ki anıñla sen evvelkinden ziyāde ḡutlu ve tendürüst olursuñ

(3189) Meşnevi

Ferbiḡ ger reft Hāḡ derlāḡarī

Ferbiḡ pinhānt baḡşed ān seri

Eḡl ve şurb olmamaḡ cihetiyle semizlik eger senden gitdi ise Cenāb-ı Hāḡ [İ-255a] *celle ve celālühü* za‘fda saña bir gizlü semizlik bütün bütüne baḡş eyler

(3190) Meşnevi

Çün perîrā kuvvet ezbū mîdihed

Her melekṛā ḡūt-ı cān ū mîdihed

Çünki Cenāb-ı Hāḡ ṡâyife-yi cinne ḡoḡudan azıḡ virir ve her melege o ḡüdā cān azıḡı virir ṡā‘ife-yi cin ve ḡülāb-ı rāyiḡa ile te‘ayyeş itdikleri meşhûrdur

(3191) *Meşnevi*

Cân çi bâşed ki tu sâzî z 'û sened

Hak be' aşk-ı h 'îş zindet mîkuned

Rûh-ı hayvânî nedir ki ve ne olur ki aña i'timâd idersiñ ve Hâkdan dâyimâ cân ve hayât istersiñ Allâhu Te'âlâ seni 'aşkı ile hayy-i dâyimî ider 'aqlıñ var ise Hâkdan 'aşk iste sened bu maķâmda mu'temed 'aleyh dimekdir

(3192) *Meşnevi*

Z 'û hayât-ı 'aşk h 'âh u cân meḥ 'âh

Tu ez 'û ân rızķ h 'âh u nân meḥ 'âh

Böyle olunca o Hüdâdan hayât-ı 'aşk iste ve rûh-ı hayvânî hayâtını isteme ve daḥı sen o Hüdâdan o 'aşk zevķini ve hayâtını iste ve rûh-ı hayvânî hayâtını isteme zîrâ rûh-ı hayvânîniñ hayâtı fânîdir lîkin 'aşkıñ hayâtı bâķîdir ve ebedîdir 'âķılıñ kârı bâķiye meyl ve raġbetdir fânîye degildir [S-174a]

(3193) *Meşnevi*

Halkrâ çün âb dâñ şâf u zülâl

Ender 'ân tâbân şıfât-ı Zülcelâl

İnsânı şu gibi şâf ve lezîz bil zîrâ o insânda mazhar-ı tām oldığı cihetden şıfât-ı İlâhiyye parlayıcı ve zâhir olıcıdır

(3194) *Meşnevi*

'İlmşân u 'adlşân u luṭfşân

Çün sitâre-y çarḥ derâb-ı revân

Halkıñ 'ilmi ve 'adli ve luṭfî âb-ı revân üzerine 'aks eyleyen felegiñ yıldızı gibidir ya' nî âb-ı revânda yıldızıñ 'aksi nice zâhir olur ise Cenâb-ı Hâķkıñ daḥı 'ilmi ve 'adli vesâ'ir eltâfına halk mazhar olması cihetiyle şıfât-ı İlâhiyye nâsda öylece zâhir olur dimekdir fi'l- vâķi' nâsda nümâyân kemâlât cümlesi Allâhu Te'âlânıñ olmaġla

sitāreniñ şuda ‘aksi gibi gibi maḥall-i şübhe degildir meşelā ‘ulemāda ‘ilmi ve kuvveti aşḥābında kuvveti ve ḥüsn şāḥiblerinde ḥüsni ve ‘izzet şāḥiblerinde ‘izzeti nümāyān olmuştur işte böyle ḥalk müflisdir ḥalkıñ bir nesnesi yoḡdur cümlesi Ḥaḡḡıñdır mü’min olana böylece bilmek lâzım ve farzdır

(3195) Meşnevi

Pādşāḥān mazḥar-ı şāḥi-yi Ḥaḡ

Fāzılān mir’āt-ı āgāḥi-yi Ḥaḡ

Beyt-i sābıkı beyān içün buyururlar ki meşelā pādşāḥlar Allāhu Te‘ālānıñ şāḥlığına mazḥardır zīrā Mevlānıñ sultānlığı ve ḡahr ve ḡalebesi mülükde zāḥir olmuştur ve yine Ḥaḡḡıñ ‘izzetiniñ mazḥarı pādşāḥān-ı cihān olan zevāt-ı kirāmdır ve Mevlā mülüke ‘izzetinden ‘izzet virmişdir sā’ir evşāf-ı İlāḥiyyi bunlara kıyās eyle ‘ārifler daḡı Cenāb-ı Kibriyānıñ āgāḥlığıñıñ āyīnesidir zīrā Mevlā ‘āriflere ḡaberdārılığından ḡaberdārлық iḡsān buyurmuştur [İ-255b]

(3196) Meşnevi

Ḳarnḥā bugzaşt v’īn ḡarn-ı nevīst

Māḥ-ı ān māḥest ü āb ān āb nīst

Ḳarnlar ḡalkı bu dünyādan ḡeçdi ve bu ḡarn ḡalkı bir cedīd ḡalkıdır murād Ḥazret-i Mevlānā efendimiziñ kendi ‘aşrınıñ ḡalkıdır ve līkin māḥ-ı ḡaḡīḡāt yine o māḥdır māḥdan murād Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir ve daḡı şu o şu degildir ābdan murād daḡı meżāḥir-i eşyādır ki her ḡarnıñda teceddüd ider

(3197) Meşnevi

‘Adl ān ‘adlest ü faẓl ān faẓl hem

Lik müstebdek şud ān ḡarn u ümem

Ḥaḡḡıñ ‘adli evvelki ‘adldır ve faẓl ve iḡsānı yine o faẓldır līkin o ḡarnıñ ḡalkı ve o ümmetler tebdīl olunmuş oldu ya’nı şıfāt-ı İlāḥi teceddüd itmez faḡaḡ meżāḥir teceddüd ider demek olur

(3198) Meşnevi

Ḳarnhā berḳarnhā reft ey hümām

V'în me'ânî berḳarâr u berdevām

Ḳarnlar halkı müte'ākiben biri biriniñ ' iḳabında ey ulu dünyāya gelip gitdiler lîkin bu şıfât-ı İlâhî ma'ânîsi ḳarâr üzerine ve devām üzerinedir

(3199) Meşnevi

Âb mübeddel şud der 'în cû çend bâr

'Aks-i mâh u 'aks-i aḫter berḳarâr

Bu dünyâ cûyında olan mezâhir-i eşyâ çok kerre mübeddel oldu mâh-ı ḥaḳîḳîniñ ve aḫter-i ḥaḳîḳîniñ mezâhir-i sâyirede 'aksi yine ḳarâr üzerinedir zîrâ o mezâhir fânî olunca yirine mezâhir gelir ve anlar da şıfât-ı İlâhî zâhir olur

(3200) Meşnevi

Pes binâeş nîst berâb-ı revân

Belki berakṭâr-ı 'arz-ı âsmân

Böyle olunca şıfât-ı İlâhîniñ binâsı mezâhir-i şıfât üzerine degildir zîrâ mezâhir-i fânîdir şıfât-ı İlâhî ḳadîmdir ḳadîm fânî üzerine binâ olunmaz ve binâsı daḫı şaḫîḫ olmaz belki şıfât-ı İlâhîniñ binâsı âsmân-ı vücûd-ı Bârîniñ 'arzınıñ ḳaṭrları üzerinedir aḳṭâr ḳaṭrınıñ cem'idir ve ḳaṭr ṭaraf ma'nâsınadır 'arz bir şey'in eniñe ta'bir olunur Allâhu Te'âlâ Ḥazretleri bu iki nesneden münezzeh olmaḡla ḳaṭr-ı ma'nevî ve 'arz-ı ma'nevî murâd olunur âsmândan daḫı zât-ı Bârîyi irâde buyururlar i'tilâda vücûd-ı Ḥaḳḳı âsmâna teşbîh iderek

(3201) Meşnevi

În şıfathâ çün nücûm-ı ma'nevîst

Dân ki berçâḥ-ı me'ânî müstevîst

Bu şıfât-ı ilâhîler nücûm-ı ma‘nevî gibidir belki ma‘ânalar felegi üzerine her birisi şâbit ve müstekârdır müstevî burada karar idici dımekdir

(3202) *Meşnevi*

Hübrüyân âyine-y hübi-yi ü

‘Aşk-ı îşân ‘aks-i maflûbî-yi ü

Dünyâda olan güzel yüzlüler Allâhu Te‘âlânın hüsnine âyinedir zirâ cemâl-i İlâhî güzellerin yüzünün hüsninde ve vücudunun hüsninde zâhirdir [S-174b] ve dağı o güzellerin ‘aşkı Hâk Te‘âlânın maflûb [İ-256a] ve maflûb olmağlığını ‘aksidir ya‘nî meflâbî-i mecâziyeye olan ‘aşk Mevlâya olan ‘aşkın ‘aksi ve fer‘idir dımekdir

(3203) *Meşnevi*

Hem beafl-ı hod reved in hadd u hâl

Dâyimâ derâb key mâned hayâl

Ve yine bu yanagın ve beğin hüsnî kendinin aşlı olan Vâcib Te‘âlânın hüsnine insân pîr olduğı vâktde rücû‘ ider dâyim âb içinde hayâl kaçan kalır belki kalmaz bu hüsn ve cemâl dağı ‘aks ve hayâl cemâl-i Bârî olduğundan hadd ve hâlde devâm göstermeyip vâkt-i pîrde aşlına rücû‘⁴⁹⁸ olur

(3204) *Meşnevi*

Cümle taflîrât ‘aks-i âb-ı cûst

Çün bemâlî çeşm-i hod hod cümle üst

Bu dünyâda olan şüretlerin cümlesi ırmağın şuyunun ‘aksidir ve vücud-ı hağğîsi dağı yokdur çünkü sen gözünü burup ve silip iyü bakarsağ tağğîk cümlesi ‘aks dağı olmayıp belki odur ve Hağğın ‘aynidir nitekim Lâmekânî *kuddise sırruhu* buyurmuşdur Mısrâ‘ :

Âhir bunı bildim ki cihân hep sen imişsin

⁴⁹⁸rücû‘ S : râci‘ İ

(3205) Meşnevi

Bâz ‘aķleş güft bugzâr in havel

Hal dūşābest ü dūşābest hal

Yine Tebriz muhtesibine ihsân için gelen fakîriñ hikâyesine şürû‘ idip buyururlar ki o fakîriñ ‘aķlı gözleri envâr-ı tevḥîd ile münevver olunca kendüye dir idi ki bu şaşılığı terk eyle ey gözlerim iyü gör ve ḥaķîķat-i ḥâle vâķıf ol zirâ sirke pekmezdır ve pekmez sirkedir ikis dahı üzüm şuyından ḥuşûle gelmişdir nihâyeti şudur ki birisi ekşi birisi tatlıdır çünkü o fakîr muhtesibi ölmüş buldı ve kendüyi fânîye meyl ideniñ ḥâlî budur diyerek serzeniş itdi ve muhtesibi Ḥaķdan ğayri gördi ve başka zann itdi ḥalbuki Ḥaķ başka muhtesib başka degildir bu ḥâl fakîre tevḥîd-i ḥaķîķîye vâşıl olmadığından gelmiş idi şimdi o fakîr tevḥîd-i ḥaķîķîye vuşlat itdi ve esrâr-ı vahdet-i vücûdı bildi böyle olunca ‘aķlı girü aña didi ki ey vâḥidi işneyn görücü aḥvel bu ḥûyı terk eyle ve biri iki görme pekmez başka sirke başka degildir belki sirke ve pekmez birdir ve ta‘yînleri ta‘yîn-i şuverî olup ta‘yîn-i ḥaķîķî degildir ‘aķlını başına cem‘ it iyü bak ya‘nî Ḥaķ başka muhtesib başka degildir demek olur sen ise vehle-yi ūlâda Ḥaķķı başka ve muhtesibi başka görürsün bu şirkden tevbe eyle didi

(3206) Meşnevi

Ḥâcerâ çün ğayr güfti ezķuşûr

Şerm dâr ey aḥvel ezşâh-ı ğayûr

Yine o fakîre ‘aķlı didi ki ḥâceyi ķuşûrundan için Ḥaķdan ğayri gördün ve tevḥîd-i ḥaķîķî maķâmına vâşıl olmadıñ ğayret şâḥibi olan şâh-ı ḥaķîķîden utanmak tut zirâ Ḥaķ başka ḥâce başka degildir ve başka görmek şirkdir bu cihetden ‘aķlı o fakîre Ḥaķdan [İ-256b] utan didi ma‘lûmdur ki şirkden ekber nezd-i Ḥaķda ķabîḥ nesne yokdur

(3207) Meşnevi

Ḥâcerâ k’û dergüzâşttest ezeşîr

Cins-i in mûşân-ı târîķi megîr

Muhtesib ẖāceyi ki felekden ilerü geçmiştir ve mertebesi çarḥ-ı ‘ulvīden ‘ālā olmuştur bu zulmete mensûb fare maḳûlesi âdemlerin cinsini tutma ve anlara tesviye itme bunlar da beşerdir anlar da beşerdir dime zîrâ bu beşer ile o beşerlerin beyninde ‘azîm fark vardır

(3208) *Meşnevî*

H̱āce-yi cānbîn mebîn cism-i girân

Mağzbîn ūrâ mebîneş üstühân

Yine ‘aklı didi ki ẖācenin cān ki gör ve türâbı olan cismine bakma ve ẖācede olan mağz-ı ‘aklı ve ‘irfânı gör ẖācenin kemigine nazar itme

(3209) *Meşnevî*

H̱ācerâ ezçeşm-i iblîs-i la‘în

Menger ü nisbet mekun ūrâ beḥîn

H̱āceye sen mel‘ûn iblîsin gözünden bakma ve ẖāceye çamur nisbet itme ve şeytân gibi hilḳatini *ḥalaḳteni min nârin ve ḥalaḳtehu min ṭîn*⁴⁹⁹ dime

(3210) *Meşnevî*

Hemreh-i ḥurşidrâ şebper meḥân

Ân ki ū mescûd şud sâcid medân

Güneşin refîḳine yarasa diyü söyleme o ki mescûd mu‘azzez oldu anı sâcid bilme

(3211) *Meşnevî*

‘Akshârâ mâned in ü ‘aks nîst

Dermişâl-i ‘aks Ḥaḳ būnmūd nîst

Bu ẖāce ‘akslere beñzer ve lîkin sâ’ir gördüğün ‘aksler gibi değildir işte böyle Ḥaḳḳın sâ’ir ‘aksleri gibi görünmege mensûbdur

(3212) *Meşnevî*

⁴⁹⁹“Beni ateşten yarattın onu çamurdan yarattın.” (Sad 38/76)

Āftābī dīd ū cāmīd nemānd

Revġan-ı gül revġan-ı küncid nemānd

O muhtesib āftāb-ı ḥaḳīḳī gördi ve toyunıcı hâlde yaḥ âsâ kalmadı o muhtesib gül yağı gibidir suşam yağı gibi olarak kalmadı küncid kāf-ı Fārisīniñ zammı ve nūnuñ sükūnı ve cīmiñ kesriyle suşam ta‘bīr olunan ufaḳ ḥabbeye dirler ki andan şırlaġān yağı çıkarırlar ve revġan-ı zīb ḳandīlde yaḳarlar [S-175a]

(3213) Meşnevi

Çün mübeddel geşteend abdāl-ı Hāḳ

Nīstend ezḥalk bergerdān varak

Çünkü Cenāb-ı Hāḳḳıñ evliyāsı kendi vücūdından tebdīl olunmuş oldular ve vücūd-ı fānī-yi mevhūmeleri ve vücūd-ı bâḳī-yi ebedīye muḥavvel oldu anlar bu şüretde ḥalk ve nās zümresinden ma‘dūd olmazlar böyle olunca bu baḥşden fāriġ ol zīrā baḥşle bu kelāmıñ ḥaḳīḳati ma‘lūm olmaz yāḥūd hāl böyledir beyhūde mu‘āraza itme demek ola bergerdān varak kelimesiniñ luġat ma‘nāsı yaprağı döndür dimekdir līkin fāriġ ol ma‘nāsına ıstīlāḥ olunmuştur abdāl evliyā-yı İlāhiden bir nev‘ velīye dinir bu maḳāmda muṭlaḳā velī murād olunur

(3214) Meşnevi

Ḳible-yi vaḥdānīyet dü çün buved

Hāk mescūd-ı melā‘ik çün şeved

Birlik ḳiblesi olan insān-ı kāmīl iki ḳaçan olur ya‘nī Hāḳ ile mertebe-yi vaḥdet-i vücūda gelmiş [İ-257a] ve dahı *ve ḳad raf‘aat ta‘e‘l- ḥiṭāb beynenā*⁵⁰⁰ sırrı kendinde nümāyān olmuş zātlar başḳa o zāt başḳa nice olur belki olmaz görmez misiñ ḥāḳi olan ādem ḳaçan melāyikenin mescūdı olur belki olmaz çünkü evvelindeki ādem ḥāk degil imiş ve ādemin vücūdı başḳa vücūd imiş

(3215) Meşnevi

⁵⁰⁰“Aramızda hitabın (sorumluluk) taası kaldırıldı.”

Çün derîñ cû dîd ‘aks-i sîb merd

Dāmeneşrā dîd ān pūr sîb kerd

Çünkü bu ırmağda bir kimesne almanın ‘aksini gördi ve o merdin dāmeniñi o ‘aks tolu eyledi beyit-i ātiye merhūndur

(3216) Meşnevi

Ānça dercū dîd key bâşed hayāl

Çünkü şud ezdīdeneş pūr şad cūvāl

Ol nesneyi ki o kimse ırmağda gördi kaçan o gördiği dırahtıñ ‘aksi olur ve hayāl olur çünkü o ‘aksden aña yüz çuval alma oldu eger hayāl olaydı almā huşûle gelmez idi gelmesinden müstebān olduğu alma ağacı var imiş ve ‘aks ve hayāl degil imiş

(3217) Meşnevi

Ten mebin v’ān mekun k’ān būkm ü şum

Kezzebū bi’l-ḥaḥka lemmā cā’ehum

Abdāl-ı Hüdāyı ten görme ve anlara insāndır dime ve daḥı anı eyleme ki o şāğırlar ve dilsizler enbiyā kendilerine geldikde tekzīb itdiler şum şādīñ zammı ve mīm-i müşeddede ile aşammıñ cem‘idir şāğırlar dimekdir būkm bānıñ zammı ve kāfīñ sūkūnıyla āḥiri mīm olarak ebkemiñ cem‘idir dilsizler dimekdir ḥaḥkadan murād enbiyā ‘aleyhi’s-selāmıdır

(3218) Meşnevi

Mā rameyte iz rameyte ḥ’āceest

Dīden-i ū dīden-i ḥālik şudest

Qur’ān-ı Kerīmde *Mā rameyte iz rameyte*⁵⁰¹den murād ḥ’āce-yi kā’ināt ‘aleyhi ekmeli’t-taḥiyyāt efendimizdir ve resūl-i kibriyāyı görmek Ḥālık-ı lemyezel olan

⁵⁰¹“Attığın zaman da sen atmadın.” (Enfal 8/17)

Cenāb-ı Kibriyāyı görmektir ve fi'l-ḥadiṣ-i şerīf *men re 'nī feḳad ra 'e 'l-ḥaḳḳ*⁵⁰² kibār-ı meşāyih-i Ḥalvetiyyeden **Edirnevī Sezāyī** *ḳuddise sırruhu* na't-ı şerīfiniñ bir beytinde buyurmuşdur Beyt:

Tiz 'uṣṣāḳa müjde men re 'nī kim buyurmuşsuñ

Seni görmeklikle Ḥaḳḳı görmek pes berāberdir

(3219) Meşnevi

Ḥidmet-i ū ḥidmet-i Ḥaḳ kerdenest

Rūz dīden dīden-i ĩn revzenest

Faḥr-i kā'ināt *'aleyhi efḍalü 'ş-şalavāt*ñ ḥidmeti *'*ayniyle Ḥaḳḳa ḥidmet itmektir zīrā bu pencereyi görmek gündüzi görmektir ve pencereden gündüz zāhir olur bu şüretde pencereye nāzır olan nehāra nāzır olmuş olur nitekim *men yuṭi 'ı'r-resūle fe ḳad atā 'allāh*⁵⁰³ āyet-i kerīmesi bu mażmūna delālet ider

(3220) Meşnevi

Ḥāṣe in revzen dıraḥşān ezḫodest

Nīvedī 'a-y āftāb u Ferḳadest

Bāḥuşūs bu revzen-i Muḥammediyye kendinden parlayıcıdır ḥāricden āftābdan ve Ferḳad ta'bir olunan yıldızdan nūr alarak raḥşān degildir ḥāsılı faḥr-i 'ālemin [İ-257b] ziyāsi ḥāricden bir mürid tarafından gelmiş degildir belki ḥodbeḥod Ḥaḳdan nūr alıp parlamışdır demekdir

(3221) Meşnevi

Hem ezān ḥurşīd zed berrevzeni

Līk ezrāh u suy-ı ma'ḥūd nī

Dahı o ḥurşīd-i ḥaḳīḳiden revzen-i Muḥammediyyeye ziyā urdı līkin bir ma'ḥūd bir yoldan ve taraftan degildir

⁵⁰²“Beni (rüyada) gören gerçekten görmüş gibi olur.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 394. [Hadisin saḥih olduğu belirtilmiştir.]

⁵⁰³“Kim Resul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur.” (Nisa 4/80)

(3222) *Meşnevi*

Dermiyân-ı şems ü in revzen rehi

Hest revzenhâ neşud z 'ân âgehi

Âftâb-ı hâkîkî ile revzen-i Muhammediyyeniñ miyânında bir maḥfî yol vardır vesâ'ir revzenler daḥı o yoldan âgâh ve ḥaberdâr degildirler ya' nî faḥ-ri 'âlem ile Hâkîkî beyninde bir sebîl-i ma'nevî vardır ki enbiyânîñ cümlesi o yoldan ḥaberdâr degildirler demekdir [S-175b]

(3223) *Meşnevi*

Tâ eger ebri berâyed çarḥpûş

Ender 'in revzen buved nûreş becûş

Görmez misiñ hattâ çarḥpûş bir bulut gelir ise de revzen-i Muhammediyyede o revzeniñ nûrî kaynamaḡda olur ya' nî ḥicâb-ı ma'nevîden bir ḥicâb gelip âftâb-ı hâkîkî ile revzen-i Muhammediyye beynine girip nûr urmaḡa mâni' olmaz demekdir

(3224) *Meşnevi*

Ġayr-ı rāh-ı in hevā vü şeş cihet

Dermiyân-ı revzen ü ḥur me 'lefet

Bu hevā yolunuñ ġayri ve altı taraftan olan yoluñ ġayri revzen-i Muhammediyye ile ḥurşid-i hâkîkîniñ beyninde başḡa ülfet olunmuş çok yollar daḥı vardır lîkin bizim gözümüz anı idrâke kâdir olamaz o yolları Allāhu Te'âlā Ḥazretleri ile Muhammed Muştafā 'aleyhi's-selām bilirler me'lefet kelimesinde tâ-yı tavîl naḡliye olmaḡ üzere ülfet ma' nâsı virilmiştir ve maşdar mîmidir

(3225) *Meşnevi*

Midḡat ü tesbîḡ-i ü tesbîḡ-i Hâḡ

Mîve mîrûyed zi' ayn-ı in ṭabaḡ

Hazret-i Muhammed ‘*aleyhi’s-selām* medh ve anları nokşān şıfatlarından tenzih Cenāb-ı Hakkı medh ve tenzihīn ‘aynidir zīrā fahr-i kā’ināt ‘*aleyhi efḍalū’s-şalāvat* ḥalīfe-yi Hakkıdır ve ḥalīfe-yi mustahlifīn ‘aynidir ve dahı vücūd-ı ṭabaḳ-ı Muhammedīden mīve biter ya’nī ṭabaḳ-ı vücūd-ı Muhammedīde olan kemālāt-ı insāniyye cümlesi kendi zātındandır ‘āriyet ve ‘arızī degildir sâ’ir ṭabaḳlardaki gibi zīrā sâ’ir ṭabaḳlardaki kemālāt Hazret-i fahr-i ‘ālemden gelmek ḥasebiyledir ammā kemālāt-ı Muhammediyye ḥodbeḥod zāt-ı risālet-i penāhinden ḥuṣūle gelmiştir

(3226) Meşnevi

Sīb rüyed z’în seped hoş laht laht

‘Ayb nebved ger nehī nāmeş dıraht

Bu seped-i vücūd-ı Muhammediyyeden nev‘ nev‘ alma biter ‘ayb olmaz ve ğalaṭ degildir eger bu sepediñ nāmına alma ağacı ḳor iseñ laht laht pāre pāre demekdir bu maḳāmda nev‘ nev‘ ma‘ nāsı murād olunur

(3227) Meşnevi

İn sepedrā tu dıraht-ı sīb ḥ’ān

Ki miyān-ı her dü rāh āmed nihān

Bu seped vücūd-ı Muhammediyyeye sen alma ağacı diyü söyle zīrā Cenāb-ı Hakk ile vücūd-ı Muhammedī beyinde gizlü ve maḥfī bir yol geldi bu cihetden [İ-258a] beyinlerinde teklīf ḳalmadı bu eelden dıraht-ı sīb oldu

(3228) Meşnevi

Ānça rüyed ezdiraht-ı bārver

Z’în seped rüyed hemān nev‘ ezsemer

Ol nesne ki o mīveyi ağaç gibi olan dıraht-ı vücūd-ı İlāhīden ḥāşıl olur bu seped vücūd-ı Muhammedīden o nev‘ yemiş vücūda gelir zīrā Hakkla beynehümā birlik vardır

(3229) Meşnevi

Pes sepedrā tu dīraḥt-ı baḥt bīn

Zīr-i sāye-y īn sepīdrā hoşnişīn

Hāl böyle olunca o seped vücūd-ı Muḥammediyyeyi sen baḥt şāḥibi bir ağaç gör ve o sepediñ sāyesinde hoş otur ve cünbiş ve zevkine bak

(3230) Meşnevi

Nān çü ıtlāk āvered ey mihrbān

Nān çirā mīgūyiyeş maḥmūde ḥān

Ey benim maḥabbetli dostum itmek çünki saña ishāl getirir aña altun sen itmek dırsın müşhil olan maḥmūdiyyeniñ adını söyle ve aña itmek nāmını ıtlāk itme zīrā itmek olaydı ishāl itmez idi ve itmekde ishāl olmaz ıtlāk ishāl ma‘nāsınadır ve mihrbān maḥabbetli ve merḥametli dımekdir

(3231) Meşnevi

Ḥāk-i reh çün çeşm rūşen kerd ü cān

Ḥāk-i ūrā sürme bīn ü sürmedān

Yolda toprak çünki gözi ve cānı rūşen eyledi o yoluñ ḥākini sen sürme gör ve sürme bil zīrā türāb olaydı gözi ve cānı rūşen itmez idi

(3232) Meşnevi

Çün zirūy-ı īn zemīn tābed şurūḳ

Men çirā bālā kunem z’ū der‘ Ayūḳ

Çünki bu zemīniñ yüzünden ziyālar parlar ve zāhir olur ve zemīn semā maḳāmına kāyım olur ben altun yüzümi ‘Ayūḳ tarafına eyleyem ‘Ayūḳ semāda bir kevkebiñ ismidir

(3233) Meşnevi

Şud fenā hesteş meḥān ey çeşmşūḥ

Derçünīn cū ḥuşk key māned külūḥ

Faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem* efendimiziñ vüçüd-ı şerīfleri rāh-ı Ḥaḳda fānī oldı ey bīdeb sen aña var dime ve faḥr-i ‘ālemde varlık vardır zann itme zīrā buncalayın ırmaḳda kerpīç kaçan ḳurı ḳalır ırmaḳda kerpīç ḳurı ḳalmadıḡı gibi faḥr-i ‘ālem efendimiz daḡı bu ḳurb ve bu vişāl ile elbetde var ḳalmaz

(3234) Meṣnevi

Piṣ-i ĩn ḥurşid key tābed hilāl

Bācünān Rüstem çı bāşed zūr-ı Zāl

Bu güneşin önünde hilāl kaçan parlar ve ziyāsı zāhir olur belki olmayıp şemsiñ ziyāsı hilālīñ ziyāsına galebesi sebebiyle ziyā-yı hilālī maḥv ve görünmez ider zīrā ancılayın Rüstem ile ḳoca ḳarının ḳuvveti ne olur hiçbir şey’ olmadığı gibi hilālīñ ziyāsı daḡı şemsiñ yanında maḥv ve mütelāşī olur bu şüretde vüçüd-ı Muḥammedī daḡı vüçüd-ı bārī ḳatında maḥv oldıḡı iclāl-ı bedīhātdendir Rüstem bir pehlivānın adıdır Zāl ḳoca ḳarıya dinir līkin Rüstemiñ bābāsının ismi daḡı Zāl olmaḡla leṭā’if-i şi’riyeden ḡālī olmaz [S-176a]

(3235) Meṣnevi

Ṭālibest ü gālibest ān Kirdgār

Tā zihestihā berāred ū dimār

O Ḥüdā ḳulına hem ṭālibdir hem gālibdir ḥattā varlıḳlardan o Ḥüdā intikām getirir [İ-258b] ve ḳuluñ varlığını maḥv ve izāle ider binā’en‘aleyh ‘ārifin yok olmaḡa sa’y güli ile sa’y iderler dimār dālın fethiyle intikāma dinir ve yine dem āverden daḡı intikām ma’ nāsınadır

(3236) Meṣnevi

Dü megū vü dü mekân u dü meḡān

Benderā derḡāce-yi ḡod defn dān

Sen ey dervîş ikidir diyü söyleme ve dahı ikidir ve başkadır dahı i'tikâd itme ve sevgili kulu kendi ẖâcesinde yok bil zîrâ bendede vücûd kalmayıp Mevlâsında mahv itmişdir ve bende-yi şâdıķıñ hâli budur

(3237) *Meşnevi*

H̱âce hem dernûr ẖâceâferîn

Fâniyest ü mürde vü mât u defîn

Muhtesib-i ẖâce dahı bende-yi muhliş olmağla ẖâceâferîn olan Cenâb-ı Hâķķıñ nûrunda fânîdir ve meyyit gibidir ve yokluk mezarına defn olunmuşdur bu beyit ihsân içün gelen fakîriñ tarafından söylenmiş olur yâhûd ẖâceden murâd fahr-i kâ'inât 'aleyhi ekmelü't-taḥiyyât efendimizdir ẖâceâferîn vâsf-ı Türki olarak ẖâceyi halk idici demek olur ve murâd Allâhu Te'âlâ Hâzretleri olur

(3238) *Meşnevi*

Çün cüdâ binî ziHâķ in ẖâcerâ

Güm kunî hem metn ü hem dîbâcerâ

Çünkü bu ẖâceyi Hâķdan cüdâ görürseñ ya'nî Allâhu Te'âlâ başka ve Muḥammed Muştafâ başkadır dirseñ böyle olunca 'irfân kitâbının hem metnini ve hem dîbâcesini zâyî' itmiş olursuñ ya'nî sende aşlâ ma'rifet-i ilâhiye yokdur ve 'irfân-ı Muḥammediyyeden ḥâlî bir merd olursuñ demek olur metn kitâbın içüne ve dîbâce evveline ta'bir olur bu ebyât-ı mezkûrede 'ulemâ-yı zâhire ta'n-ı 'azîm ve teşnî'-i 'amîm vardır zîrâ anlar vahdet-i vücûda aşlâ râzî degildirler

(3239) *Meşnevi*

Çeşm ü dilrâ hîn güzâre kun ziṭîn

În yekî kıblest dü kıble mebîn

Gözüñi ve göñlüni âgâh ol ṭîne nazardan geçir bu ikisi bir kıbledir bir kıbleyi iki görme

(3240) *Meşnevi*

Çün dü didî mândi ezher dü taraf

Âteşî derhaf fütâd u reft haf

Çünkü Cenâb-ı Hâk ile peygamber-i zîşânî iki gördün ve beyinlerini tefrîk itdin iki taraftan dağı kaldın ya'nî Mevlânî ve hem peygamber dü cihânî merdûdusun demekdir bir âteş meşelâ kâv içüne düşdi ve kâv yandı cümlesi âteş oldu ve kâvda vücûd ve kâvlıktan eser kalmadı işte bunun gibi oldu hâşılı enbiyâ ve evliyâ mahv-ı vücûd idip hemân vücûd-ı Hâk kalmışdır demek olur haf hânî fethi ve fânî sükûnıyla kâv demekdir

Meşel-i dübîn hemçün ân garîb-i şehr-i Kâş 'Ömer nâm ki ezyek dükâneş sebab-i in nâm bedükân-ı diğer havâle kerd İki görücü kimseniñ nazîri 'Ömer nâmında olan Kâş şehriniñ gayrisi gibidir ki bir dükândan itmek taleb itdikde adı 'Ömer [İ-259a] olması cihetiyle o dükkân şâhibi başka itmekçi dükânına uğrayıp misâfiri havâle ider idi ve aña itmek şatmaz idi zîrâ Kâş şehriniñ halkı Râfîzî idiler ve Râfîzî olanlar Hâzret-i 'Ömer *radıyallâhu te'âlâ 'anhu* hâzretlerini sevmedikleri gibi adı 'Ömer olanları dağı sevmezler idi ve anlar bu sebebdan itmek virmezler idi her ne kadar parasıyla ise de **ve ü fehm nekerd ki heme dükkânâ yekîst der'in ma'nâ ki be'Ömer nân nefrûşend** ve 'Ömer nâm fehm itdi ki bu ma'nâda cümle dükkânlar birdir zîrâ cümlesi Râfîzî olmağla 'Ömer nâmında olana itmek şatmazlar idi **hem incâ tedârik kunem ki men gâlaṭ kerdem nâmem 'Ömer nîst** ve dağı bu maḥalde ya'nî bu dükkânî önünde itmek almağa tedârik ideyim öyle diyerek ki ben gâlaṭ eyledim ismim 'Ömer degildir bu tertîb ile itmek almağa tedârik idemedi **çün bed'in dükkân tevbe vü tedârik kunem nân yâbem ezhome dükkânâ-yı in şehr** çünkü bu dükkânda tevbe ve tedârik eylerim bu şehrî dükkânlarından itmek bulurum **ve eger bîtedârik bâşem hemçünin 'Ömer nâm bâşem ezîn dükkân dergüzerem 'maḥrûmem ü aḥvelem** ve eger tedâriksiz olursam ve buncalayın nâm-ı 'Ömer olursam ve bu dükkândan güzer ider isem maḥrûm olurum ve elime itmek girmez ve aḥvel olmuş olurum dimesdi aḥvel 'Arabîdir gözi muḥarref olana dinir [S-176b] **ve in dükkânâ ezhem cüdâ dânistem** ve dağı bu dükkânları biri birinden cüdâ görmüş olurum ve cümlesini bir görmüş olmam bu dükkânlar ise aşḥâb-

ı Rāfīzī olmağla cümlesi birdir bundan itmek virmedikleri gibi o bir dükkāndan dağı virmezler dimege kâdir olmadı ve tedāriksiz olup nāndan maḥrūm oldu demek olur

(3241) Meşnevi

Ger ‘Ömer nāmī tu ender şehir-i Kāş

Kes benefrūşed beşaddānget lavāş

Eger sen Kāş şehirinde adın ‘Ömer olur ise bir kimesne saña yüz dāng gümüşe belki biñ altuna bir itmek virmez dāng dirhemiñ rub‘ına dirler lavāş lāmıñ fethiyle yufka ma‘nāsınadır bu maḳāmda muṭlaḳ itmek murād olunur benefrūşed kelimesinde zarūret-i vezn için fāsı sākin okunur

(3242) Meşnevi

Çün beyek dükkān begüfti ‘Ömmerem

İn ‘Ömerrā nān fūrūşid ezkerem

Çünkü bir itmekçi dükānında didin ki nām-ı ‘Ömerdir bu ‘Ömere keremiñizden itmek şatiñız beyit-i ātiye merhūndur

(3243) Meşnevi

Ū begūyed rev bedān dīger dükān

Z’ān yeki nān bih güzīn pençāh nān

O itmekçi Rāfīzī olmağla o ğayri dükkāna git zīrā o dükkāndan saña bir itmek almak bu dükkāndan elli itmek almakdan ḡayrlı olur

(3244) Meşnevi

Ger nebūdī aḡvel ū ender nazar

Ū begüfti nīst dükkān-ı dīger

Eger o ādem nazarda aḡvel olmağla biri iki görücü olmayaydı ve cümle dükkānları bir görmiş olaydı evvelki etmekçiye etmek [İ-259b] alacak başka dükkān yoḑdur dir idi

dükkānları gezip itmek vir diyü tolaşmaz idi lîkin aḥvel olmağla dükkānları bir görmeyip başka gördi bu cihetden beyhûde yoruldu

(3245) Meşnevi

Pes zedî işrāk in nāāhveli

Berdil-i Kāşî şudî ‘Ömmer ‘Alî

Bundan şoñra bil ki eger şāşî olmamak ḥālî o Kāş şehriniñ ḥalkınıñ ḳalbine ziyā urmuş olaydı Kāşîniñ ḳalbinde daḥı Ḥazret-i ‘Alî gibi olur idi ve ‘Ömeri ‘Alîden fark itmez idi zîrā beyinlerinde vahdet vardır aḥvel olmayanlar bilirler ḥülāşa-yı kelām misāfir ğarîb-i aḥveldir zîrā dükkānları cüdā gördi ve Kāş şehriniñ ḥalkı daḥı aḥveldir zîrā Ḥazret-i ‘Ömeri Ḥazret-i ‘Alîden cüdā gördüler ḥalbuki ikisi biri birinden cüdā degildir

(3246) Meşnevi

İn ez ‘incā güyed ān ḥabbāzrā İn

‘Ömerrā nān fūrūş ey nānbā

Bu dükān şāḥibi buradan o bir itmekçiye dir ki bu ‘Ömere ey itmekçi itmek şat zîrā ḳarnı açdır itmek ister nānbā itmekçiye dinir nānbān kelimesinden muḥaffefdir ḥabbāz nisbet-i bi’ş-şığa olarak ḥabze mensûb dimek olur itmekçi ma‘nāsı murād olunur

(3247) Meşnevi

Çün şenîd ū hem ‘Ömer nān derkeşîd

Pes firistâdet ān bedükkān-ı ba‘îd

Çünkü o ‘Ömer lafzını işitdi o itmekçi daḥı o itmegi andan çekdi böyle olunca o itmekçi seni bir ba‘îd dükkāna fülān dükkānıñ itmegi ḥāşdır var oradan itmek al diyerek gönderdi ve o daḥı saña nān virmedi

(3248) Meşnevi

K’în ‘Ömerrā nān dih ey hambāz-ı men

Râz ya' nî fehîm kun z 'âvâz-ı men

Öyle diyerek gönderdi ki ey benim i'tikâdda ortağım ve berâber oynayıcım benim âvâzımdan sırrı aîla ve kelâmıma dikkât eyle adı bu merdiñ 'Ömerdir şakınıp nân vermeyesin ki sünnîdir

(3249) Meşnevi

Û hemet z 'ân sū havâle mîkuned

Hîñ 'Ömer âmed ki tâ bernân zened

O dağı seni o taraftan bir âhir tarafa havâle eyler öyle diyerek ki âgâh ol 'Ömer geldi hattâ kendüyi itmege ura ya' nî itmek ala

(3250) Meşnevi

Çün beyek dükkân 'Ömer bûdî berev

Derheme Kâşân zinân maḥrûm şev

Çünkü bir dükânda 'Ömer olduñ git ve Kâşân şehriniñ cümlesinde itmekden maḥrûm ol Kâş ve Kâşân ikisi dağı şehr-i mezkûruñ adıdır

(3251) Meşnevi

V'er beyek dükkân 'Alî güftî begîr

Nân ez'incâ bîhavâle'v bîzahîr

Eger bir dükânda ismine 'Alî dir iseñ itmegi bu dükkândan âhir dükkâna havâlesiz ve yürek ağrısı olmaksız tut ve aḥz eyle zahîr bağırsakda ve yürekde olan veca' dinir

(3252) Meşnevi

Aḥvel-i dübîn çü bîber şud zinûş

Aḥvel-i dehbîñ ey mâderfürûş

İki görici şaşı çünkü yiyecek nândan fâyidesiz ve maḥrûm oldu sen ise ey mâderine dağı bîvefâ olan biri yüz görici [İ-260a] şaşıñ var seniñ ḥâlîñ ne gûne olur bundan

kıyās eyle bīber intifā‘ dimege ıstılāh olunmuşdur māderrfürüş dağı vālidesine bīvefā olana dinir nūş bāl ma‘ nāsınadır bu maḳāmda muṭlaḳā yiyecek murād olunur

(3253) Meşnevi

Ender ’īn Kāşān-ı ḥāk ezaḥvelī

Çün ‘Ömer mīgerd çün nebdī ‘Alī

Bu kāşān şehrine beñzeyen ḥāki dünyāda şaşī olduğundan içün şu ‘Ömer gibi çünkü ‘Alī olmadıñ var imdi nāndan maḥrūm olarak beyhūde dön ve tolaş mīgerd emr-i ḥāzırdır dön ve tolaş dımeḳdir nebevī kelimesi nebūdī kelimesinden taḥfīf olunmuşdur [S-177a]

(3254) Meşnevi

Hest aḥvelrā der ’īn vīrāne deyr

Gūşe gūşe naḳl-i nev ey şemme ḥayr

Şaşī olan kimesne içün kiniseye beñzeyen bu vīrānede ey kimesne eyā ḥayr ḳandedir ve ben ḥayr isterim diyerek dünyānıñ her köşesine intikāl vardır ammā aḥvel olmayıp her şey’i laya‘ ḳıl görenler ḥayrı intikālsiz ve zaḥmetsiz bulurlar hemān rāh-ı Ḥaḳda aḥvel olmağa baḳ ve çāre bul şemme şānıñ fethiyle ḳande ve ne mekānda dımeḳdir deyr Naşārī kinisesine dirler

(3255) Meşnevi

V’er dü çeşm-i Ḥaḳşinās āmed turā

Dūst pūr bīn ‘arşa-yı her dü serā

Ey aḥvel eger ḥavelden ḥalāş olup saña Ḥaḳşinās ve toḡrı görücü iki göz gelir ise iki cihānıñ ‘arşasını dost ile ṭolmuş gör ve aşlā bu dünyāda bir ferdden zaḥmet görmezsiñ ve ḥayr ḳandedir diyü köşebeköşe ḳoşmazsıñ ve herkesden saña ḥayr gelir görürsüñ ve ḥavāleden ḥalāş bulursuñ nitekim beyān buyururlar

(3256) Meşnevi

Vārehidī ezḥavāle-y cābecā

Ender 'în Kâşân-ı pürhavf u recâ

Oradan oraya havâle olunmağdan hâlâş olursuñ diyü Kâşân şehri gibi olan dünyâdaki
‘âlem havf ve recâdır murâdın için köşebeköşe tarafbetaraf tekâpüy itmekden emîn
ve sâlim olursuñ

(3257) Meşnevi

Ender 'în cû gonca dîdî yâ şecer

Hemcû her cû tu hayâleş zan meber

Çünkü bu cihâna evhâm ve hayâl ta‘bîr buyurmuş idiler binâberîn buyururlar ki bu
dunyâ nehrinde çünkü sen gonca gibi bir zât gördün yâhûd gül ağacı bir insân-ı kâmil
gördün her ırmağda gördüğün gonca ve dıraht-ı gül gibi anı hayâl ve vehm zann itme
zîrâ kâmiller ve ‘ârifler sâyir nâsa kıyâs olunmazlar sâyir nâs hayâldir cûdan murâd
dunyâdır

(3258) Meşnevi

Ki turâ ez‘ayn-ı in ‘aks-i nuķûş

Hak haķîkat kered ü mîvefûrûş

Zîrâ saña bu naķşların ‘aksiniñ ‘ayninden Cenâb-ı Hak haķîkat olur zâhir olur ve
mîve-yi feyz-i İlâhîsini saña [İ-260b] virici olur

(3259) Meşnevi

Çeşm ez‘în âb ezhîvel hür mişeved

‘Aks mîbîned seped pür mişeved

İnsânın gözi mürîd olunca mürşid-i kâmilin âb gibi laţîf vücûdından aḥvel olmağdan
âzâd olarak âzâd olur ve ḥürr-i haķîkî olduğu hâlde ḥürriyet mertebesine irmiş olur ve
şeyhin âb-ı vücûdının kendi vücûdında ‘aksini görür ve mürîdin seped-i vücûd şeyhin
âb-ı vücûdından tolu olur görmez misiñ sepedi şu içüne vaz‘ itseñ seped şu ile tolar

(3660) Meşnevi

Pes bema‘nā bāġ bāsed īn ne āb

Pes meşev ‘üryān çü Belķis ezĥabāb

Çünkü ĥaķīķat ve mīve şāĥibi oldu böyle olunca bu şeyĥ ma‘nāda ve ĥaķīķatde bāġ olur ve āb gibi ĥayāl görünür ise de āb olmaz zīrā ābda mīve olmaz belki bāġda olur mürşidiñ dıraĥt-ı vücūdı mīve virince añladık ki bāġ imiş āb degil imiş böyle olunca sen Belķis gibi ĥabāb görüp ve bu şudur zann idip sākīlerini düşürme ve ‘üryān eyleme meşhūrdur ki Süleymān ‘aleyhi’s-selām şışeden bir köşk yaptırmış idi Belķis gelince o köşke buyurdılar Belķis daĥı o köşki deryā zann idip ‘üryān olmaġa mübāşeret eyledi sen daĥı şeyĥ-i kāmili āb zann eyle tedbīr ve tedārike düşme ve her nesneden ‘üryān olayım ĥulyāsını itme belki şeyĥ saña ne buyurur ise anı eyle zīrā şeyĥ āb zann olunur ise de līkin āb degildir belki sırçadan maşnū‘ olan köşk gibi umūr-ı şāfīden terķib itmiş bir vücūd-ı şāfīdir saña feyzi olur ve seniñ terk ve tecerrüde ihtiyācīñ kalmaz beyhūde ‘üryān olmuş olursuñ Belķis zümre-yi nisādandır ve Sabā şehriniñ pādīşāhıdır āftābperest olan mecūsī idi Süleymān ‘aleyhi’s-selāmñ da‘vetine iţā‘ at idip ĥuzūrına gelip īmān ile müşerref oldu kışşası Kur‘ān-ı Kerīmde beyān olunmuşdur [S-177b]

(3261) Meşnevi

Bār gūnāgūnest berpuşt-ı ĥarān

Hīn beyek çūp īn ĥarānrā tu merān

Bu merkebleriñ zıhrı üzerine dürlü dürlü aĥlāk ve aĥvāl bārları vardır kiminiñ zıhrında ĥālāt-ı ĥüsndür ve kiminiñ ĥālāt-ı seyyī’ böyle olunca ey insān-ı kāmil cümle mürīdleri bir çūb ile sürme ya‘nī her dervīşi bir dürlü terbīye eyle ve cümlesini vāĥid kılıp herkesi tarīķ-i mücāhedeye ĥavāle eyleme zīrā ba‘zısının kārı mücāhede ve riyāzetsiz tamām olur bu cihetdendir ki bir dervīşiñ terbīyesi bir senede tamām olur sehūletle olur ve bir āĥir dervīşiñ on senede a‘māl-ı şākķa riyāzat-ı şa‘bayı irtikāb itmiş iken [İ-261a] sülūkı tekmīl olmaz ve çok mücāhedeler görür ‘ilm-i zāĥir daĥı böyledir bir tālīb on sene okur ve cüz’i ‘ilm taĥşīl ider ve bir āĥir tālīb bir senede o

ṭālibiñ on senede taḥṣīl itdigini taḥṣīl ider belki çok şey'ler feyzle olarak o ṭālibden ziyāde öğrenir

(3262) *Meşnevi*

Beryeki ħar bār-ı la'ı u gevherest

Beryeki ħar bār-ı seng ü mermerest

Bir merkebiñ üzerinde lâ'ı cevheri yüki ve incü yüki vardır ve āḥir bir kebk üzerinde bayāğı taş yüki ve seng-i mermer yüki vardır ya'nı bir dervīşe de 'ilm ve 'amel ve aḥlāk-ı ḥamīde var ve bir āḥir dervīşe de ḥubb-ı dünyā ve varlık u buḥl vesā'ir aḥlāk-ı zemīme-yi Bārī vardır bu iki sālikiñ terbiyesi müsāvi olmaz zīrā evvelkisi çok mücāhedeye muḥtāç degildir ikincisi mücāhede ve ri'yāzete a'māl-i şāḳkaya iḥtimāle muḥtācdır

(3263) *Meşnevi*

Berheme cūhā tu in ḥükmet merān

Ender'in cū māh bīn 'akseş meḥ'ān

Yine insān-ı kāmiliñ sā'ir nās gibi kemāli 'aks olmayıp belki vāriş-i sırrı Muḥammedī olmağla kemāl-i zātından olup ve 'aks kemāl-i Ḥaḳ ḳabīlinden olmağını beyāna taṣaddī idip buyururlar ki sen cemī' ırmaqlara bu ḥükmeni sürme ve her cūy-ı vüçüdda mer'ī olan kemāl-i 'aks ḳann itme bu insān-ı kāmiliñ cūy-ı vüçüdında olan māhı gör līkin aña 'aks oḳuma zīrā vāriş-i Muḥammedī olduğundan faḥr-i 'ālemiñ kemāli 'aks olmayıp zātından oldığı gibi bu daḥı zātındandır

(3264) *Meşnevi*

Āb-ı Ḥızrest in ne āb-ı dām u ded

Herçi ender vey nümāyed Ḥaḳ buved

Bu insān-ı kāmiliñ kemāli āb-ı Ḥızr ve āb-ı ḥayātdır tuzāk suyu ve yırtıcı ḥayvān suyu degildir her ne ki anda zāhirdir Ḥaḳ ve ṣābitdir dām u dedden murād şeyḥ-i müzevvirdir

(3265) Meşnevi

Z'în tek-i cû mâh gûyed men mehem

Men ne 'aksem hem hadîş ü hem rehem

Bu ırmağın dibinden ay dir ki ben ayım 'aks ve hayâl degilim Resûllâh *şallallâhu te'âlâ* 'aleyhi ve sellem ile sözüm birdir ve aınla dîn yolında refîkim

(3266) Meşnevi

Ender 'în cû ânça berbâlâst hest

H'âh bâlâ h'âh dervey dâr dest

Bu dünyâ cûyında her nesne ki 'âlem-i bâlâda vardır ister 'âlem-i bâlâda olana ister iseñ şeyh-i kâmilin vücûdında 'aks gibi görünen nesneye elini tut ikisi de müsâvîdir ve 'âlem-i bâlâda olan fazîlet ve kemâl ile insân-ı kâmilde olan kemâlin farkı yokdur

(3267) Meşnevi

Ezdiger cûhâ megîr in cûyrâ

Mâh dâñ in pertev-i mehrûyrâ

İnsân-ı kâmil olmayan kimesnelerin cûy-ı vücûdında olan kemâlât ki o 'aks kabîlindendir buña meleklerin cûy-ı vücûdında mevcûd ve görünen kemâlâtı o kabîlden farz ve taqdîr tutma ya'nî eyleme dimekdir zîrâ kâmillerin [İ-261b] cûy-ı vücûdında mevcûd görünen kemâlâtı o kabîlden farz ve taqdîr tutma ya'nî eyleme dimekdir zîrâ kâmillerin cûy-ı vücûdında olan kemâlâtı mâh bil ki 'âlem-i bâlâda olan kemâlâtın 'aynidir mehrûdan murâd insân-ı kâmilidir ve pertevden murâd anda olan kemâlât ve ma'ârif-i İlâhîdir

(3268) Meşnevi

În sūhan pâyân nedâred ân garîb

Pes girîst ezderd-i h'âce şud keyîb

Buncalayın söz nihāyet tutmaz ve dūkenmez o ġarīb-i vāmdār mezkūr Tebrīz muhtesibi h̄ācenīn derd-i iftirākından çok ağladı ve maḥzūn oldu böyle olunca o kıssa-yı sâbıkayı itmām idelim ve o ġarīb-i bīçāreyi ġamdan ḥalāṣ ve āzād idelim zīrā ḥikāye nākış durdukça o ġarīb ġamdan ḥalāṣ olmaz keyīb maḥzūn ve muḥtarib dimekdir [S-178a] **Tevzī' kerd-en-i pāymerd dercūmle-yi şehir-i Tebrīz cem' şuden-i endek çiz** Burası şehir kethüdāsının Tebrīz şehriniñ ḥalkının cūmlesine bu ġarīb vāmdārın borcını tevzī' idip ve herkesden aḳçe cem' itmesi ve o cem' den cüz'i altun ḥaṣıl olmasının beyānındadır pāymerdiñ luġat ma' nāsı insānın ayağı demek olur ve ma' nā-yı ıstīlāhisi taşrada vāḳi' şehirlerde ḥalkın ve memleketin umūrını rü' yete bir kimesneyi naşb ve ta' yin iderler eger şehir ise lisān-ı Türkide aña şehir kethüdāsı ve köy ise köy kethüdāsı dirler pāymerd aña ıstīlāḥ olmuşdur keennehü o kethüdā cūmlenin umūrını gördüğünden o şehrin merdinin ayağı maḳāmında olmuş olmağla şu münāsebetle ıstīlāḥ olunmuşdur tevzī' şalgın şalmağa dirler çiz nesne dimekdir bu maḳāmda çizden altun murād olunur **ve refen-i ān ġarīb betürbe-yi muhtesib beziyāret** ve daḥı o ġarīb vāmdārın pāymerdiñ velāyetiyle o muhtesibiñ ḳabrine ziyāret için gitmesi beyānındadır türbe tānın zammıyla türāb ma' nāsınadır bu maḳāmda ḳabr murād olunur **ve in kıssa-ı berser-i gür ü güfteş beṭarīḳ-i nevḥa** ve daḥı bu kıssayı o ġaribiñ muhtesibiñ ḳabriniñ başı üzerine nevḥa ve feryād ṭarīḳiyle söylemesi beyānındadır

(3269) Meşnevi

Vāḳı'a-y ān vām-ı ū meşhūr şud

Pāymerd ezderd-i ū rencūr şud

Bu ġarīb vāmdārın kıssası ve ḥālī ve muhtesibiñ keremi ümīdiyle küllī dīn idip geldiği ve muhtesibi ölmüş buldığı ḥā'ib ve ḥāsir ḳaldığı Tebrīz şehrinde meşhūr oldu ve bilmedik ve işitmedik ādem ḳalmadı ve daḥı şehir kethüdāsı bunun derdinden ḥaste oldu zīrā muhtesib merḥūm gibi o daḥı bir iyü zāt-ı şerīf idi ve bunun dīni için gezmesi ḥalka bunun dīnini tevzī' itmesi daḥı mürīdiniñ olduğına delālet ider

(3270) Meşnevi

Ezpey-i tevzî' gird-i şeh'r geşt [İ-262a]

Ez'tama' mîgüft hercâ sergüzeşt

Ve yine medyûnuñ dînini tevzî' içün şehriñ eṭrâfını döndi ve bunuñ dînini edâ olsun içün her maḥalde bu ḥikâyeyeyi söyler idi

(3271) Meşnevi

Hîç nâverd ezreh-i kudye bedest

Ġayr-ı şad dînâr ân güdyehperest

O şeh'r kethüdâsı ḥalkdan bunuñ dînini su'âl yolından eline yüz altundan ġayri o su'âlde ısrâr idici bir nesne götürmedi faḫaṭ delâlet ile yüz altun derdest itdi kudye kâfiñ fetḥi ve dâliñ sükûnıyla su'âl dimekdir güdyeperest su'âlde ısrâr iden sâ'ile dirler

(3272) Meşnevi

Pâymerd âmed bed'û desteş girift

Şud begûr-ı ân kerîm-i pes şigift

Ba' de şeh'r kethüdâsı o ġarîb medyûnuñ yanına geldi ve anı iki eliyle tutdı ve çok 'acîb olan kerîmiñ mezârı yanına gitdi şigift şınıñ ve kâfiñ kesreleriyle 'acîb ve ġarîb dimekdir

(3273) Meşnevi

Güft çün tevfiḫ yâbed bendeyî

Ki kuned mihmâni-yi ferḥundeyî

Şeh'r kethüdâsı bu ġarîb vâmdâra didi ki çünki bir ḳul Cenâb-ı Hâḳdan tevfiḫ bulur bu eelden bir mübârek zâta mihmân olur ve misâfirlik ider ḳalk sende baḳalım şu kerîm zâta mihmân olalım ve ḳabrini ziyâret idelim didi mihmâni misâfir olmağa dinir ve ferḥunde ḳutlu ve sa' âdetli kimesneye dinir

(3274) *Meşnevi*

Māl-ı hod iṣār-ı rāh-ı ū kuned

Cāh-ı hod iṣār-ı cāh-ı ū kuned

O ferhunde olan zāt kendi mālını o mihmāna bezl ider ve kendi cāhını anıñ cāh bulması haqqında fedā ider kerimlerin hāli budur didi

(3275) *Meşnevi*

Şükr-i ū şükr-i Hudā bāsed yakīn

Çün beihṣān kerd tevfiķeş karīn

Böyle zātın şükri ya'ķin ile bil ki Hūdānıñ şükri olur çünki iḥṣānı ile Cenāb-ı Haq anı tevķine muķārin eyledi o ferhunde ye şükr itdirir fi'l-ḥadiṣü'l-şerīf *men lem yeşkuri'n-nāse lem yeşkurillāh*⁵⁰⁴

(3276) *Meşnevi*

Terk-i şükreş terk-i şükr-i Haq buved

Haqq-ı ū lāsek beHaq mülhaq buved

O ferhundenin şükrini terk Allāhu Te'ālāya şükri terk olur ve zātın haqqı şübhesiz Cenāb-ı Haqқа mülhaq olur zirā bunun Haqqı Haqqullāh gibidir

(3277) *Meşnevi*

Şükr mīkun mer Hudārā dernī'am

Tīz mīkun şükr ū zikr-i ḥāce hem

Taḥķik ni' metler vaķtinde Mevlāya şükr eyle ve yine ḥācenin şükrini ve zikrini eyle ki egerçi o ni' metler Haqdandır līkin ni' mete mazhariyyeti cihetinden o ḥāceye şükr lāzımdır ve bu kelāmı ebyāt-ı ātī ile işbāt ideceklerdir [S-178b]

(3278) *Meşnevi*

⁵⁰⁴İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen, Allah'a şükretmeyi bilmez.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 396. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Rahmet-i māder egerçi ezHudāst

Hıdmet-i ū hem farīzast u sezāst

Māderiñ merhameti egerçi Hākdandır līkin anıñ hıdmeti farzdır ve lāyıkdır zīrā rahm-i Hākkıñ maşdarı ve mazharıdır

(3279) Meşnevi

Z'ın sebeb fermūd-ı Hāq İ-262b] şallū 'aleyh

Ki Muḥammed būd muḥtālun ileyh

Maşdar-ı luṭf ve mazhar-ı iḥsān olan zāta ta'zīm ve hıdmet lāzım olduğundan Hāq Celle ve 'alā faḥr-i 'ālem Muḥammedü'l-Muştafā *şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem*iñ ḥaqqında kullarına şalli 'aleyh diyü emr buyurdı ve şalavat ile mükellef kıldı zīrā efendimiz muḥtācu'l-İlāhıdır ve herkes faḥr-i 'āleme muḥtācdır zīrā mazhar-ı iḥsāndır ve ḥaqqını ödemek lāzımdır şalāt oluna ki mehmā emkāne ḥaqqı ödenmiş ola yine mazhar-ı iḥsāna şükr ve şenā lāzım olduğunu beyān için buyururlar ki

(3280) Meşnevi

Derkıyāmet benderā güyed Hudā

Hın çı kerdī ānça dādem men turā

Kıyāmet günü Cenāb-ı Hāq kulına buyurur ki ey kulum āgāh ol o ni'metlerini ve o iḥşānlarını ben saña eyledim sen muḥābelesinde baña ne eyledin

(3281) Meşnevi

Güyed ey Rab şükr-i tu kerdem becān

Çün zitu būd aşl-ı ān rūzī vü nān

Kul daḥı Cenāb-ı Hāqқа dir ki ey benim Rabbim ben daḥı saña şükr itdim cān u dil ile çünkü o rızkıñ o itmegiñ aşlı sendendir bināberin seni bildim ve saña şükr itdim ve Rabbim baña çok ni'metler virdi diyü i'tirāf itdim

(3282) Meşnevi

Güvedeş Haḡ ki nekerdī şükr-i men

Çün nekerdī şükr-i ān ikrāmfen

Vācib Te‘ālā daḡı o kimesneye buyurdı ki sen baña şükr itmediñ ve küfrān itdiñ çünki saña o ikrām iden ikrām şan‘atlı zāta teşekkür itmediñ eger aña teşekkür itmiş olaydıñ baña daḡı şükr itmiş olur idiñ zīrā aña teşekkür baña teşekkürdür bu beyit daḡı **men lem yeşkuri’n-nāse lem yeşkurillāh**⁵⁰⁵ hadīs-i şerīfiniñ me‘ālī olmuş olur ikrāmfen iḡsān şan‘atlı demek olur

(3283) Meşnevi

Berkerimī kerdeyi zulm u sitem

Kī zidest-i ū resīden ni‘metem

Bir kerīm üzerine zulm eylemişindir benim ni‘metim saña o kerīmden vāşıl olmuş degil midir maşdariyyeti cihetinden altun aña teşekkür itmediñ böyle masdar-ı ni‘met olan zāta teşekkür itmedikçe baña şükr itmiş nice olursun diyerek Vācib Te‘ālā serzeniş buyurur ve rızası maşdar-ı ḡayr ve ni‘met olanlara teşekkür itmekdir

(3284) Meşnevi

Çün begūr-ı ān velīni‘met resīd

Geşt giryān zār u āmed derneşīd

Çünki şehir kethüdāsi o ḡarīb vāmdārı ḡalk imdi o muḡtesib ḡācenīñ mezārına gidelim bakalım ki ne olur diyerek ḡaldırdı o ḡarīb vāmdār daḡı şehir kethüdāsınıñ emrine muḡī‘ olarak o maḡalle ki muḡtesibiñ ḡabri vardır oraya vardı o ḡarīb orada giryān oldu zār olduğu ḡâlde ve daḡı şī‘r ve merşīyye inşād itmege şürū‘ itdi neşīd nūnuñ fethiyle āhiriñ şī‘rini oḡumaḡa dirler

(3285) Meşnevi

Güft ey puşt u penāh-ı her nebīl

⁵⁰⁵“İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyen, Allah’a şükretmeyi bilmez.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 396. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

Mürtecā vü ğavş-ı ebnā 'u's-sebīl

Ba‘de inşādi’ş-şī‘r o ğarīb vāmdār didi ki ey her faķīriñ zahīri ve melce’i [İ-263a] olan zāt-ı şerīf ve daħı cümleliñ maħall-i ricāsı ve yolcularıñ müderrisi olan zāt-ı şerīf mürtecā ism-i mekân olarak recā ve niyāz olunacak mekân dimekdir ve ğavş daħı maşdar bīma‘nāü’l-fā‘il olmağla yardım idici demek olur ebnā‘u’s-sebīl yoluñ oğulları demek olmağla yolcular ma‘nāsı murād olunur

(3286) Meşnevi

Ey ğam-ı erzāk-ı mā berhātiret

Ey çü rızķ-ı ‘ām ihsān u bīret

Ey zāt-ı şerīf bizim erzākımızıñ ğammı seniñ ħatırınıñ üzerinedir ve sen bizim rızķımız içün ğamnāk olursuñ ve yine nidā ider ki ey zāt-ı şerīf Mevlānıñ rızķ-ı ‘āmi gibi senin cümleye ihsānıñ ve birriñ vardır

(3287) Meşnevi

Ey faķīrānrā ‘aşīre v’vālideyn

Derħarāc u ħarc u derīfā-yı deyn

Yine faķīr o vāmdār muħtesibiñ ħabrinde nidā ider ki ey zāt-ı şerīf sen faķīrlere ħabīlesi ve vālideyni gibisiñ gerek ħarāc-ı arzī edāda ve gerek ħarc ve maşrafda ve daħı dīnini edāda

(3288) Meşnevi

Ey çü baħr ezbehr-i nezdīkān güher

Dāde vü tuħfe suy-ı dūrān maţar

Yine ğarīb vāmdār muħtesibiñ ħabrinde nidā ider ki ey zāt-ı şerīf sen deryā gibi saña ħarīb olanlara incü virmişsiñ ve daħı saña ba‘īd olanlara hediye yağmur virmişsiñ ya‘nī saña ħarīb olanlar ve ba‘īd olanlar cümlesi luţfına ve keremine nāyil olmuşlardır didi

(3289) Meşnevi

Pušt-ı m̄ germ eztu bū d ey āftāb

Revnaķ-ı her ķaŗ u genc-i her ķarāb

Ey güneş gibi pürnür ve uzv olan zāt-ı şerīf bizim zuhūrımız senden sıcak olmuştur zīrā sen her ķaŗıñ revnaķı ve daŗı her ķarāb maŗaliñ ķazīnesi ve zaŗīresi gibi olmuştun genc ile ķarāb beyninde cinās-ı şī‘ri vardır [S-179a]

(3290) Meşnevi

Ey derebrūyet nedīde kes girih

Ey çü Mīkāyil zād u rızķdih

Ey kerīm zāt seniñ ķaŗında bir kimesne çin ve ‘uķde görmemiştir ey cevād sen Mīkāyil ‘aleyhi’s-selām gibi herkese zaŗīre ve rızķ viricisiñ Mīkāyil ‘aleyhi’s-selām risl-i melāyikeden ikinci melekdir ve Cenāb-ı Hāķ tarafından rızķ-ı ķavāranıñ erzāķını sevķe me’mūrdur ve yine melāyikeden çok ‘avnisi vardır hattā Mīkāyil gilden me’ķūzdur dimişler ve rızķ umūrına müvekkil olmaŗla ismine Mīkāyil dindi diyū ba‘zı kütüb-i mevā‘izde taŗrih olınmuştur

(3291) Meşnevi

Ey dilet peyveste bāderyā-yı ğayb

Ey biķāf-ı mekrūmet ‘Anķā-yı ğayb

Yine ķabrinde nidā ider ki ey devletli seniñ ķalbiñ ‘ālem-i ğaybiñ deryāsına muttaşıldır ve ğayb deryāsından incüler alıp muhtācına bezl itmektedir yine nidā ider ki ey zāt-ı şerīf sen kerem ve ihsān [İ-263b] kūh-ı ķāfında ‘ālem-i ğaybiñ ‘Anķāsısıñ mekrūmet tā-yı tavīl-i naķliye ile kerem ma‘nāsınadır

(3292) Meşnevi

Yād nāverde ki ezmālem çi reft

Sakf-ı semt-i himmetet hergiz nekeft

Sen bir kerīm zāt-ı şerīfsin ki eyā mālımdan ne gitdi diyū ķatırına getirmemişsiñdir nitekim kirāmiñ ķālī böyle olur līkin denīler ne şarf olındı diyū ķesāb iderler ve yine

seniñ ihsāna kaşdınıñ tarafınıñ saķfı aşlā yarılmamışdır ya‘ nî seniñ ihsānınıñ haddi ve ve ğāyeti yokdur ve dükenmez dimek olur nekeft caḥd-ı muṭlaķ olup ma‘ nāsı yarılmadı dimek olur ve maşdarı kāf-ı Fārisiniñ fethiyle ğüften olur ki yarılmak ma‘ nāsınadır

(3293) Meşnevi

Ey men ü şad hemçü men dermāh u sāl

Mer turā çün nesl-i tu geşte ‘ıyāl

Yine dir ki ey kerīm olan zāt ben ve benim gibi yüz kimesne ide ve yılda taḥķik seniñ nesliñ gibi saña ‘ıyāl nafaķası ve üstüne lāzım gelmemiş kimesne gibiyiz ve bizim ğamımızı ‘ıyāl ve evlād-ı ğamı çekersiñ

(3294) Meşnevi

Naķd-ı mā vü cins-i mā vü raḥt-ı mā

Nām-ı mā vü faḥr-ı mā vü baḥt-ı mā

Sen bizim cebimizde ḥāzır aķçemiz gibisiñ ve bizim cinsimizsiñ ve bizim metā‘-ı te‘ ayyeşimizsiñ ve bizim nāmımız ve şānımız gibisiñ ve yine bizim māye’l-iftihārımız ve baḥtımızsiñ

(3295) Meşnevi

Tu nemürdî nāz u baḥt-ı mā bemürd

‘Ayş mā vü rızķ-ı müstevfā bemürd

Ey kerīm zāt sen ölmediñ belki bizim nāzımız öldü zīrā nāzlanacağımız ḳalmadı ve daḥı bizim baḥt-ı nīkimiz öldü ve yine bizim şafāmız ve bize vāfī olan rızķımız öldü ve bu umūr-ı mezķüreniñ cümlesi seniñ irtiḥālīñ sebebiyle bizim başımıza geldi

(3296) Meşnevi

Vāhidun ke’l-elf derrezm ü kerem

Şad çü Ḥātem ğāh-ı iṣār u ni‘am

Sen ey zāt-ı şerīf cengde ve keremde biñ kişiye muķābil gelir zāt-ı şerīfsiñ ve dağı herkese ni‘ metleri şarf ve bezl vaķtinde yüz Hātem-i Tāī gibisiñ ve seĥāda mişliñ görülmemişdir didi

(3297) Meşnevi

Hātem er mürde bemürde nīdihed

Girdkānhā-yı şümürde mīdihed

Hātem-i Tāī eger mürde maķāmında olan sīm ve zeri mürde gibi olan chl-i dünyāya virir ise gūyā ki bir miķdār cüz’-i ma‘dūd virmiş olur bir miķdār cüz’den dağı bir şey’ hāşıl olmaz işte Hātemiñ keremi böyle ĥaķır nesnedir girdkān kāfiñ kesriyle cüz’ ma‘nāsınadır līkin

(3298) Meşnevi

Tu ĥayātī mīdihī derher nefes

K’ez nefisī mīnegunced dernefes

Sen cümleye bir nefesde ĥayāt-ı ebediyye virirsiñ öyle ĥayāt-ı ebediyye ki nefislikden ve şerīflikden nefse ve nuķa şıgmaz

(3299) Meşnevi

Tu ĥayātī mīdehi pes pāydār

Naķd-ı zerr-i bīkesād u bīşümār

Sen bir ĥayāt virirsiñ ki çok dāyimīdir o ĥayāta aşlā fenā tārı olmaz ve o ĥayāt fāyidede kesādsız şayısız altun naķdi gibidir [İ-264a] ve böyle müntefi‘ bihdir bu cihetden Hātem-i seĥā ile seniñ beyninde çok fark vardır dimek istedi

(3300) Meşnevi

Vārişī nābūde yek ĥūy-ı turā

Ey felek secdekünān kūy-ı turā

Yine didi ki ey h̄āce-yi kerīm seniñ bir h̄üy-ı n̄ikiniñ dünyāda bir vārişi olmamışdır
zīrā bir h̄üyda dağı saña beñzer yokdur yine dir ki ey zāt sen bir zāt-ı şerīfsin ki felek
‘aẓīmetiyle seniñ kūyına secde ve ta‘ẓīm ider demek olur kūyına ta‘ẓīm h̄āceye
ta‘ẓīmden kināyedir secdekün vaşf terkībi olarak secde idici dimekdir elif ve nūn
mübalāğa ma‘nāsını ifāde ider bu cihetden ziyāde secde idici demek olur [S-179b]

(3301) Meşnevi

Halkrā ezgürg-i ğam lutfet şubān

Çün Kelīmullah şubān-ı mihrbān

Yine didi ki ey zāt-ı şerīf nāsa kurd gibi olan ğamdan seniñ lutfuñ bir çübān gibi idi
öyle çübān ki kelīmullāh Mūsā ‘aleyhi’s-selām gibi bir merḥametli ve şefkatli çoban
idi menkūldür ki cemī‘ enbiyā-yı ‘izām ‘aleyhimü’s-selām ra‘y-ı ğanem itmişlerdir
hikmeti dağı bu imiş ki nās koyun gibi olmağla aḥvāl-i nāsa kıable’l-ba‘ iş vukūf tām
hāşıl itsin şubāb bilā vāv zamm-ı şınla ve yine vāv ile şubān çoban ile mürādifdir
bundan sonra kelīmullāh ve şubān münāsebetiyle bir hikāye-yi şaġire nakline āġāz
idip buyururlar ki

(3302) Meşnevi

Güsferdī ezKelīmullāh giriht

Pāy-ı Mūsā ābile şud na‘l riht

Bir koyun eşnā-yı ra‘y-ı ğanemde Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdan firār eyledi Hāzret-i
Mūsā ‘aleyhi’s-selām dağı zührından tutmak için koşup ayağı kıparacak oldu ve
pāpūşınıñ na‘lını sür‘atden dökdi iple ayakkıabı dīk ḥasebiyle zühür iden kıabarcığa
dirler

(3303) Meşnevi

Derpey-i ū tā beşeb dercüst ū cū

V’ān reme ġāyib şude ezçeşm-i ū

Mūsā ‘*aleyhi’s-selām*’ daḥı o firār iden qoyunuñ arqasında aḥşām vaqtine dek talebde idi daḥı öküz aḡrısı olan qoyun firār iderek Ḥazret-i Kelīmīñ gözünden ḡāyib oldı reme rānīñ ve mīmīñ fetḥalarıyla ‘Arabīdir göz aḡrısına dinir qoyun cinsi cefākār ve ma‘kūs olmaḡla remede teşbīh buyurdılar

(3304) Meşnevi

Gūsfend ezmāndegī şud süst ü mānd

Pes Kelīmullāh gerd ezvey feşānd

Qoyun firārdan qalmaḡdan içün gevşek oldı ve qaldı ve yorulup qaçmaz oldı bundan soñra Mūsā ‘*aleyhi’s-selām*’ koyuna yetişip degnek ile dögmek vaḡtı iken belki bıçaḡ ile başını kesmek vaḡtı gelmiş iken bunlarıñ birisini itmeyip eşnā-yı [İ-264b] firārda kesb itdiḡı tozı o qoyundan silkdi ve qoyunuñ bu cefāsına şābir oldı

(3305) Meşnevi

Kef hemī mālīd berpuşt u sereş

Mīnevāḡt ezmīhr hemçün mādereş

Mūsā ‘*aleyhi’s-selām*’ o qoyunuñ arqası ve başı üzerine te’līf içün elini sürer idi ve yine kemāl-i maḡabbetinden o qoyunuñ māderi gibi daḡı anı oḡşar idi mālīden sürmek ve nevāḡten oḡşamak ma‘nāsınadır

(3306) Meşnevi

Nīmzerre ṡirgī vü ḡışm nī

Ġayr-ı mihr ü raḡm u āb-ı çeşm nī

Mūsā ‘*aleyhi’s-selāma*’ qoyun bu qadar cefā itmiş iken ol Ḥazretde yarım zerre miḡdārı koyuna infi‘āl ve ḡazab yok idi maḡabbetden ve merḡametden ve bükādan ḡayri koyuna Mūsā ‘*aleyhi’s-selām*’ñ ḡıçbir işi yok idi ṡire ṡānıñ kesriyle ḡazaba dirler

(3307) Meşnevi

Güft ḡirem bermenet raḡmī nebūd

Tab‘-ı tu berhōd çirā istem nümūd

O zamān Mūsā ‘aleyhi’s-selām koyuna hıtab iderek buyurdılar ki farz idelim ki seniñ benim üzerime merhametiñ yokdur altun seniñ tab‘ ın seniñ üzerine bu zulmi gösterdi

(3308) Meşnevi

Bāmelāyik güft Yezdān ān zamān

Ki nübüvvetrā hemizibed fülān

O zamān ki bu hadiše oldı meleklerine Allāhu Te‘ālā Hāzretleri buyurdı ki fülān ya‘nı Mūsā ‘aleyhi’s-selām nübüvete lāyık degil midir zırā o⁵⁰⁶ kadar taḥammül-i ‘azîmi vardır enbiyā işte böyle nâsın cefāsına ḥamül olmaḵ lâzımdır zırā nās bu koyun gibi münāsebetsizlik iderler ḥamül olmayınca beddu‘ ā ider ben de ḳabül iderim nās helāk olurlar zibed kelimesinde istifhām muḳadderdir **cevāb telḩ mizibed** mısrā‘ ında oldığı gibi

(3309) Meşnevi

Muṣṭafā fermūd ḥod ki her nebī

Kerd çübāniş bernāyā şabī

Faḥr-i ‘ālem Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki bi’z-zāt her nebī şāb yāḥūd şabī oldığı ḥâlde ra‘y-ı ḡanem eyledi nitekim bālāda şerḥde beyān olunmuşdur bernā bānıñ fetḩi ve rānıñ sükūnıyla civān ve yigit dimekdir

(3310) Meşnevi

Bişubānī kerdē ü ān imtiḩān

Ḥaḳ nedādeş pīşvāyī-yi cihān

O nebī ra‘y-ı ḡanem itmedikçe ve o imtiḩān taraf-ı Ḥaḳdan olmadıkça aña Cenāb-ı kibriyā dünyāda nâsın muḳtedālığını virmedi fi’l-vāḳi‘ bu kelām umūr-ı maḥsūsadandır zırā vüzerānıñ ve mülüküñ elinde olan fırsat esāfiliñ elinde olmuş olsa

⁵⁰⁶ o S : bu İ

bu cihānda müzniblere itmeyecekleri yokdur hemān Mevlā kişizādeleri üzerimizden eksik itmeye ve esāfili üzerimize re'is itmeye [S-180a]

(3311) *Meşnevi*

Güft sâyil hem tu nîz ey pehlevân

Güft men hem bûdeem dehrî şubân

Faḥr-i ‘âlem *şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve’s-sellem* [İ-265a] efendimiz her nebî ra‘y-ı ğanem itdi buyurunca bir sâyil faḥr-i ‘âleme didi ki Cenâb-ı şerîfîñiz daḥı ra‘y-ı ğanem itdiñiz mi ey pehlevân cevâbında buyurdi ki ben daḥı bir zamân ra‘y-ı ğanem itdim dehrden bir zamân ma‘nâsı murâd olunur

(3312) *Meşnevi*

Tâ şeved peydâ vaḳâr u şabrşân

Kerdeşân piş ezñübüvvet Hâḳ şubân

Andan içün enbiyâ ra‘y-ı ğanem itdiler ki anlarıñ vaḳârı ve şabrı zâhir olsun ve nübüvvete şâyesteligi nümâyân olsun işte böyle ḳable’l-ba‘şet Cenâb-ı Hâḳ bunları ra‘y-ı ğanem ḥidmetine koydı

(3313) *Meşnevi*

Her emîrî k’û şubânî-yi beşer

Âñ çünân âred ki bâşed mü’temer

Her bir emîr-i beşer çobanlığını ancılayın getirsiñ ki emr olunmuş olur beyit-i âtiye merhûndur

(3314) *Meşnevi*

Ḥilm-i Mûsâvâr ender ra‘y-ı ḥod

Û becâ âred betedbîr ü ḥired

Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmñ ḥilmi gibi kendi ra‘yında o emîr tedbîri ile ve ‘aḳlı ile ra‘y-ı ğanemi kemâ hüve Hâḳḳa yirine getirir ise yine beyit-i âtiye merhûndur

(3315) *Meşnevi*

Lācerem Hākkeş dihed çübāniyī

Berfirār çarh-ı meh rūhāniyī

Bu cihetden Cenāb-ı Hāk aña bir çobanlık virir ve bir ra'ylik ile mükāfāt ider ki felek-i kameriñ üstünde o çobanlık rūhānī ve ma'nevī bir çobanlıktır ya'nī kadr-i 'ālī bir zāt-ı şerīf olur ve o emīr maḳām-ı velāyeti bulur demek olur

(3316) *Meşnevi*

Ān çünān ki enbiyārā z'īn ri'ā

Berkeşīd ü dād-ı ra'y-ı aşfiyā

Ancılayın ki enbiyā-yı 'izāma luḳf idip bu ra'y-ı ḡanem-i şüriden anları çekdi ve ḡalāş itdi bu ra'y-ı ḡanem bedeli anlara şāfī ve ḡālīş olan zātların ra'yını virdi işte bunun gibi emīr-i 'ādillere de ikrām virir

(3317) *Meşnevi*

Hāce bārī tu der 'īn çübāniyet

Kerdi ānça kūr gerded şāniyet

Ey hāce-yi muḳtesib hele sen bu çobanlıkda Mevlāya çok şükrler olsun o işi eylediñ ki saña buḡz iden kör olur ve Mevlānīñ ḡazabına maḡhar olur zīrā 'adāletīñ ve ḡüsn-i ḡālīñ inkār olunur mevāddan degildir

(3318) *Meşnevi*

Dānem ānçā dermükāfāt İzedet

Serverī-yi cāvdāne baḡşedet

Dāyim seniñ 'adāletiniñ ḡaḳḳında Allāhu Te'ālā Hāzretleri mücāzāt itmekdedir ve saña dāyimi olan ululuḡı baḡş ider

(3319) *Meşnevi*

Berümīd-i keff çün deryā-yı tu

Bervazîfe dâden ü ifâ-yı tu

Yine ğarîb vâmdâr ẖâceniñ kabrinde dir ki seniñ deryâ gibi kerîm eliniñ keremi ümîdi üzerine ve dahı seniñ vazîfe virmecliginiñ üzerine seniñ o vazîfeyi vefâ itmecliginiñ üzerine beyit-i âtiye merhûndur

(3320) Meşnevi

Vâm kerdem nüh hezâr ezzer güzâf

Tu kucâyî tâ şeved in dürd şâf

Beyhûde yire tokuz biñ altun borç eyledim ve nafaqada seniñ ümîdiñ üzerine isrâf eyledim sen şimdi kandesin ki benim derdim şâf olsun ya'ni ıztırâb-ı hâlim sürûrâ mübeddel olsun demek olur

(3321) Meşnevi

Tû kucâyî [I-265b] tâ ki handân çün çemen

Güiyem bistân dü şad çendân zimen

Ey ẖâce-yi kerîm elnefes sen kandesin tâ ki çemen gibi handân olarak ve beşüş oldığın hâlde baña diyesin ki ey biçâre te'essüf itme benden iki yüz o miqdâr altun al ve var dînini edâ eyle

(3322) Meşnevi

Tû kucâyî tâ merâ handân kuni

Luţf u ihsân çün Hudavendân kuni

Ey ẖâce sen kandesin hattâ beni handân eyleyesin ve pâdişâhlar gibi baña ihsân eyleyesin Hudavend pâdişâh dimekdir

(3323) Meşnevi

Tu kucâyî tâ berî dermahzenem

Tâ kuni ezvâm u fâka iyminem

Sen kandesin ki beni mahzenine iletisin hattâ beni borcdan ve ihtiyâcdan emîn idesin

(3324) Meşnevi

Men hemî güyem bes ü tu mifdalem

Güfte k'în hem gîr ezbehr-i dilem

Ben dahı saña diyeyim ki bu kadar ihsân baña kâfidir ve sen baña fazl idici zât diyesin ki benim hâtırım içün ve beni tatyîb içün bunu dahı al mifdal ef'âl bâbından ism-i fâ' il olmağla kerîm olan zâta dirler ezbehr-i dilem hâtırım içün dimekdir [S-180b]

(3325) Meşnevi

Çün hemî günced cihânî zir-i tîn

Çün begünced âsmânî derzemîn

Bir cihân bir tîn tahtına nice şıgar ve bir âsmân zemîn tahtına nice şıgar belki şıgmaz böyle olunca sen dahı bir cihânsıñ yir altına şıgmazsıñ ve mürde ve meyyit degilsin demek olur

(3326) Meşnevi

Hâşe lillâh tu birünî ezcihân

Hem bevaqt-i zindeğî hem in zamân

Maâ' zallâhu Te'âlâ saña mürde ve meyyit demekden hem eyyâm-ı hayâtında hem eyyâm-ı memâtında zirâ sen bu iki hâlde dahı bu 'âlemden taşrasıñ ve bu dünyâdan degilsıñ böyle olunca seniñ gibi zât-ı şerîfe mürde dinmez

(3327) Meşnevi

Derhevâ-yı gayb mürğî mîpered

Sâye-yi ü berzemîni mîfütet

'Âlem-i gaybıñ hevâsında bir kuş ve o kuşuñ sâyesi zemîne vâki' olur

(3328) Meşnevi

Cism sâye-y sâye-yi sâye-y dilest

Cism key ender hur-ı pâye-y dilest

Cism-i insānī ʔalbiñ sāyesiniñ sāyesiniñ sāyesidir bu şūretde cism ʔaçan ʔalbiñ mertebesine lāyıḳdır belki degildir sen daḳı gōñül gibi olmaḳla sâ'ir nās ki cism-i maḳūlesidir anlara berāber degilsin dimek olur

(3329) *Meşnevi*

Merd ḥufte cān-ı ū çün āftāb

Derfelek tābān u ten dercāmeḥ'āb

İnsān uyumuşdur anıñ rûḫı āftāb gibi felekde parlayıcıdır ve teni dōşek içündedir

(3330) *Meşnevi*

Cān nihān ender ḥalā hemçün sicāf

Ten taḳallüb mīkuned zīr-i liḥāf

Cān ḥalvetde maḥfīdir sencef gibi ve zāhirde görünmez ve ten yorḡan altunda iki ṫarafına taḳallüb eyler görünen tendir ḥāşılı cān ile teniñ [İ-266a] mertebesi berāber degildir elbetde rûḫuñ cism üzerine faẓlı vardır ve sen daḳı rûḫ olmaḳla şeref ve faẓl şāḫibi olmuşsuñ dimek olur

(3331) *Meşnevi*

Rûḫ çün minemri Rabbī muḥtefīst

Her mişālī ki begūyem mūntefīst

Rûḫ çünki emr-i İlāhī ile ḥaḳīḳati ma'lūm olmadığından maḥfīdir böyle olunca rûḫuñ ḥaḳḳında her temşīli ki eylerim fenāya gidicidir ve yine ḥaḳīḳati zāhir olmaz

(3332) *Meşnevi*

Ey 'aceb kû la'ı-i şekkerbār-ı tu

V'ān cevābāt-ı ḥoş u esrār-ı tu

Ey kimesne 'aceb ʔanı seniñ şeker yaḡdırıcı lebiñ ve daḳı ḥoş olan cevāblarıñ ve daḳı ve daḳı seniñ esrārıñ cümlesi seniñ intīḳālīñ ile zāyil oldu

(3333) *Meşnevi*

Ey ‘aceb kû ân ‘aķık-i ķandhā

Ān kilīd-i ķufl-ı müşlkihā-yı mā

Ey kimesne ‘acebdır ķanı o Őeker ķekinici lebler ve daķı ve o bizim müşkülümüzün ķuflının miftāķı olan lebler münādā h‘āce daķı taķdīr olunsa olur yāhūd kes taķdīr olunur

(3334) Meşnevi

Ey ‘aceb kû ân dem-i ķün Zūlfikār

Ān ki kerdī ‘aķlhārā bīķarār

Ey kimesne ‘aceb o Zūlfikār gibi kelām ķandedir öyle kelām ki ‘aķılları bīķarār ve Mecnūn gibi eyler idi beytiñ sābıkında la‘l-i Őekkerbārdan ve ‘aķık-i ķandehādan murād h‘ācenin lebleridir dem nefes dımeķdir bu maķāmda kelām murād olunmaķla h‘ācenin kelāmı murād olunur kelāmı Zūlfikāra teşbih te’şīrinden kināye olur

(3335) Meşnevi

Çend hemķün fāķte-y ķāşānecū

Kū vū kū vū kū vū kū vū kū vū kū

Yuvasına istek Őāķibi üveyik gibi nice bir ķanı h‘āce ķanı h‘āce dırsiñ böyle söyleme h‘āceyi aramaķ eyle zīrā

(3336) Meşnevi

Kū hemāncā ki Őıfāt-ı rahmetest

Ķudrestest ü nūzhetest ü fiţnatest

H‘āce o maķāldedir ki orada rahmet Şıfatları vardır ve daķı Hāķķıñ ķudreti vardır ve feraķ ve zekā ve rüşd ve kiyāset vardır işte h‘āce bu ‘ālemdedir kû kû diyerek h‘āceyi tefakķud eyleme

(3337) Meşnevi

Kū hemāncā ki dil ü endīşeeş

Dāyim āncā bud çü şîr ü bîşeeş

Zîrâ ẖāce o maḥaldedir ki ẖāceniñ göñli ve fikri dāyimā anda idi ve orada olmasının nazîri ve teşbîhi arslân ile arslânîñ ormanı gibidir ya‘nî arslân dāyimā mişesinde nice kâ‘in ise ve mişesinden ne gûne münfek olmaz ise ẖāce daḥı göñlünün eyyām-ı ḥayâtında oldığı maḥale gitdi ve oradadır böyle bil ister iseñ böyle o ẖāceyi orada bul âḥir maḥalde kû kû diyerek ẖāceyi arama o maḥalden ‘âlem-i ğayb ‘âlem-i İlâhî murād olunur ve o ‘âlem Ḵur‘ân-ı Kerîmde **ve in kullun lemmâ cemî‘un ledeynâ muḥḍarûn**⁵⁰⁷ âyet-i kerîmesiyle beyân buyrulmuşdur

(3338) Meşnevi

Kû hemāncā ki ümîd-i merd ü zen

Mîreved dervākt-i endūh u ḥazen

Zîrâ ẖāce oradadır ki ve o ‘âleme gitmiştir ki erkek ve ‘avret ğam vaktinde ve keder vaktinde oraya Cenāb-ı Hāḳḳa [İ-266b] münâcât ve du‘â itmege giderler işte ẖāce o ‘âlemedir ve yine murād zikr olunan ‘âlem-i ğaybdır endūh ğam dimekdir [S-181a]

(3339) Meşnevi

Kû hemāncā ki bevaḳt-i ‘illâtî

Çeşm perred berümîd-i şîḥḥatî

Zîrâ ẖāce oradadır ki ‘alîl olanlar ‘illet vaktinde şîḥḥat ümîdi üzerine du‘â ve münâcât için gözi o ‘âleme uçar ve du‘â ider iken ḳalbi o ‘âleme teveccüh ider işte ẖāceniñ mürġ-ı rûḥı o ‘âleme uçmuşdur başḳa yirde yokdur

(3340) Meşnevi

Ān ṭaraf ki behr-i def‘-i ziştîyî

Bād cūyî behr-i kişt ü keştîyî

Beyit-i sâbıḳda mezkûr olan ‘âlem o ṭarafdadır ki bir çirkinliği def‘ için meşelâ râyiḥa-yı kerîhe gibi ve ekin için ya‘nî ḥarman şarmak için ve daḥı ve gemi yürümek

⁵⁰⁷“Onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Yâsîn 36/32).

içün Cenâb-ı Hâkdan rüzgâr ister iseñ ve o zamân bir cânibe teveccüh idersiñ işte o ‘âlem tarafındadır

(3341) Meşnevi

Ân taraf ki dil işâret mîkuned

Çün zebân yâ Hû ‘ibâret mîkuned

O ‘âlem o tarafdadır ki gönül anı görür ve aña işte bu ‘âlem diyü işâret ider ve zebân gibi yâ Hû diyerek o ‘âlemi ta‘bîr ider işte o ẖâceniñ rûhunuñ gitdiği ‘âlem o tarafdadır

(3342) Meşnevi

Û ma‘allâhest bîkû kû kû hemî

Kâş cûlâhâne mâkû güftemî

Yâhûd o ‘âlem Allâhu Te‘âlâ ile berâberdir orada kû kû yokdur ve o ‘âlemiñ hakkında kanı kanı dinmez kâşki biz culhalar gibi biz kandeyiz dimiş olaydık ve kendimizi aramış olaydık ve dağı ziyâde güzel olur idi biz ise mekânı ma‘lûm olmayan ẖâceyi kû kû diyü aramız mâkû culhalarıñ mekik ta‘bîr itdikleri âlete dirler ma‘nâ-yı lağvisi biz kandeyiz demek olur bu cihetden biz kandeyiz diyerek kendimizi aramış olaydık culhalar mâkû diyerek kendini aradıkları gibi dağı iyü olur idi buyurdılar fi‘l-vâqi‘ kişi mâkû diyerek kendini aramak evlâdır halkı kû kû diyerek aramağdan

(3343) Meşnevi

‘Aql-ı mâ kû tâ bebîned ğarb u şarğ

Rûhhârâ mîzened şad gûne berğ

Bizim ‘aqlımız kandedir ki mağribi ve maşrıķı görsün mağribden murâd bu ‘âlemdir ve şarğdan murâd Allâhu Te‘âlâ Hâzretleridir öyle şarğ ki ervâh-ı kâmiline yüz gûne berğ urur öyle ‘aql bizde kandedir işte böyle ‘aql-ı kâmil ile ẖâceniñ gitdiği ‘âlem

Allāhu Te‘ālā seni zātına çekdi ben şıklet ve ıztırāb hālinde kalmışam işte işte me’yūs
ben gidiyorum ey h̄‘āce seniñ h̄ākiñ hoş olsun

(3347) *Meşnevi*

Himmeti mīdār derpürhasretet

Ey hūmāyūn rūy u dest ü himmetet

Seniñ cemāliniñ hasretiyle tolu olan ‘āşıkına bir himmet tut zīrā ey zāt-ı şerīf seniñ
eliñ ve himmetiñ kütlu ve mübārek yüzlüdür diyerek h̄‘ācenīñ kabrine vedā‘ idip gitdi
[S-181b]

(3348) *Meşnevi*

Āmedem berçeşme vü aşı-ı ‘uyūn

Yāftem dervey becāy-ı āb hūn

Ben çeşme üzerine geldim ve ‘uyūnların aşı üzerine geldim o çeşmeniñ ve ‘uyūnuñ
aşlında şu yirine kan buldum bu cihetle zaḥmetim hebā oldu demek istedi

(3349) *Meşnevi*

Çarḥ-ı ān çarḥest u tāb-ı ān tāb nīst

Cūy ān cūyest ü ān ān āb nīst

Felek o felekdir zīrā semāvāt tebeddül itmedi ve līkin derūnında olan ziyā ve revnaḵ o
ziyā degildir ve daḥı ırmaḵ ve ırmaḵdır ve līkin derūnında olan şu o şu degildir ya‘nī
dünyā o dünyadır içünde olan insān o insān degildir demekden ‘ibāret olur

(3350) *Meşnevi*

Muḥsinān hestend kū ān müsteṭāb

Aḥterān hestend kū ān āftāb

Beli dünyāda şimdi daḥı muḥsinler ve kerīmler vardır līkin ḵanı o ṭīb olan kerīm zīrā
şimdiki kerīmler aña beñzemez ve kerīmden kerīme çok fark vardır müsteṭābdan bu
maḵāmda murād olunan [İ-267b] kerīm-i muḥtesib māru’l- zikrdır ne‘am bu dünyāda

yıldızlar gibi yine kerîmler vardır lîkin o âftâb gibi enver-i kerîm kandedir âftâbdan
dahı murâd muhtesib-i mezkûrdur

(3351) Meşnevi

Tu şudî sūy-ı Hudā ey muhterem

Pes besūy-ı Hāk revem nîz hem

Yine ğarîb vāmdār dir ki sen ey hürmetli zāt eḥad tarafına gitdiñ ba‘zı nüshada eḥad
yirine Hüdā vāki‘ olmuşdur böyle olunca ben dahı Cenāb-ı Hāk tarafına ‘āzim olurum
zîrā ben dünyāda seniñ içün ister idim çünkü dünyā senden ḥālî oldu baña dahı bu
‘ālemiñ lüzümü kalmadı demek olur

(3352) Meşnevi

Mecmā‘ u pāy-ı ‘ālem me’vā’l-kurūn

Hest Hāk kullu lededynā muḥḍarūn

Nāsiñ mecmā‘ı ve ‘ālemiñ pāyı ve kurūnuñ me’vāsı Cenāb-ı Hāk *celle ü ‘alādır* zîrā
Kur‘ān-ı Kerîmde cümle nās bizim ‘indimizde ḥāzırlanmışdır buyurdı bu beyitte **ve**
in kullun cemî‘un ledeynā muḥḍarūn⁵⁰⁸ nazm-ı celîline işâret vardır pāy-ı ‘ālem ve
me’vā’l-kurūn dahı mecmā‘ ma‘nāsınadır

(3353) Meşnevi

Naḳşhā ger bîḥaber ger bâḥaber

Derkef-i naḳḳāş bâşed muḥtaẓar

Dünyāda olan şuver cānlı olsun cānsız olsun naḳḳāşıñ kefinde ḥāzırdır zîrā cümlesi
naḳḳāşdan vücūd bulmuşdur bunuñ gibi cemî‘ maḥlûkāt gerek cemād ve gerek ğayr-i
cemād ḥuzūr-ı Hākda ḥāzır olurlar ve ḥuzūr-ı Bārîden ğaybet itmezler

(3354) Meşnevi

Dembedem şafḥa-yı endîşeşān

⁵⁰⁸“Onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar.” (Yâsîn 36/32).

Şebt ü maḥvī mīkuned ān bīnişān

Cemī⁵⁰⁹ maḥlūkāt nezd-i Ḥaḳda ḥāzır olduklarından anlarıñ efkārınıñ şaḥīfesinde dāyimā Cenāb-ı Kibriyā işbāt ve maḥv eyler eger nezd-i Ḥaḳda maḥzār olmamış olaydılar Cenāb-ı Ḥaḳkıñ anlarıñ şafḥa-yı endīşesinde bu taşarrufı olmaz idi bu taşarrufdan münfehim olur ki cümlesi nezd-i Ḥaḳda ḥāzır imişler bundan soñra Cenāb-ı Kibriyānıñ işbātını maḥvını beyān idip buyururlar ki

(3355) Meşnevi

Ḥışm mīāred rızārā mībered

Buḥl mīāred seḥārā mībered

Cenāb-ı Ḥaḳ bir kimesneniñ ḳalbine bir kimesne içün ḥışm ve ğazab getirir ve o kimesneden olan rızāsını iletir ve yine bir kimesneniñ ḳalbinde buḥl yok iken getirir ve seḥāyı iletir işte böyle ḳulūbda Cenāb-ı Ḥaḳkıñ taşarrufı vardır hatta mü'mini bir ānda kāfir ider ve kāfiri bir ānda mü'min ider

(3356) Meşnevi

Nīm laḥza müdrekātem şām u ğadv

Hiç ḥālī nīst z'ān işbāt u maḥv

Yarım laḥza benim müdrekātım şabāḥ vaḳtı ve aḥşām vaḳtı o işbāt-ı İlāhiden ve o maḥvdan ḥālī degildir müdrekātten ḥavāss-ı insāniyye murād olunur

(3357) Meşnevi

Kūzeger bākūze bāşed kārşāz

Kūze ezḥod key şeved pehn ü derāz

Bardaḳçı bir bardaḳ ile iş düzüci olur [İ-268a] eger bardaḳçı bir bardaḳ ile kārşāz [S-182a] olmayaydı bardaḳ ḥodbeḥod yaşı ve uzun kaçan olur idi bardaḳıñ yaşı ve uzun⁵⁰⁹ olmasından münfehim oldığı kūze gerek kūzede taşarrufı var imiş bunuñ gibi

⁵⁰⁹yaşı ve uzun S : pehn ve derāz İ

bu kadar maḥlūkāt her biri bu şüretde olmaz idi eger Cenāb-ı Hāk taṣarruf itmiş olmayaydı

(3358) Meṣnevi

Çüb derdest-i dūrūger mu‘tekif

V’er ne çün gerded bürīde v’ mü’ telif

Ağaç dülger elinde muḳimdir eger olmayaydı nice kesilmiş ve her tarafı düzülmüş olur idi işte böyle ağaç ḥodbeḥod maṣnū‘ olmaz idi elbetde bir şāni‘den lāzımdır bunun gibi eşyā-yı maḥlūkāt ve her yirleriñ ḥodbeḥod olmuşdur didiği gibi olmayıp elbetde bir şāni‘ vücdpezīr olmaḳda muḥtāç olur mu‘tekif iḳāmet idici ve mü’telif muntazım dımeḳdir

(3359) Meṣnevi

Cāme ender dest-i ḥayyātī buved

V’er ne ezḥod çün bedūzed yā dered

Ḳumāş bir ḥāyyātīñ elinde olur o zamān ḳadri olur eger böyle olmasa kendinden nice dikilir yāḥūd yırtılır düzed fi‘l-i muḫārī‘dir dıker yāḥūd dikilir dımeḳdir dered dālīñ fethiyle yine fi‘l-i muḫārī‘dir yırtar ve yırtılır ma‘nāsınadır zīrā ef‘āl-i Fārisiyye-yi lāzım ile müte‘addī beyninde müştereḳdir

(3360) Meṣnevi

Meşk bāsaḳḳā buved ey müntehī

V’er ne ezḥod çün şeved pūr yā tehi

Ḳırbā ey ‘aḳılda müntehī olan ḫat saḳā ile olur ve saḳā anı ṭoldurur eger böyle olsa ḳırbā kendinden nice ṭolu olur yāḥūd boş olur saḳāsız bu ikisi daḫı mümkün degildir bunun gibi maṣnū‘ atıñ vücd bulması elbetde şāni‘e muḥtāçdır buyurmaḳ isterler

(3361) Meṣnevi

Her demī pūr mişevī tī mişevī

Pes bedān ki derkef-i şun‘-ı veyī

Sen ey ‘ākıl kendi nefsinden haqīkat-i hāli aña zīrā her demde tolu olursun ve dahı boş olursun böyle olunca bil ki şāni‘-yi haqīqīnīn şun‘-mın yed-i kudretinde maşnū‘ olmuşsın ve hodbēhod olmamışsın

(3362) Meşnevi

Çeşmbend ezçeşm rūzī ki reved

Şun‘ ezŞāni‘ çī sān peydā şeved

İnsānın gözinde olan bāğ bir gün ki gider ve mevt günü gelir şun‘ şāni‘den ne ‘aceb peydā olur anı müşāhede ider ve anlara her şey’i Haqdan vücūd buldığı ‘indinde şābit olur

(3363) Meşnevi

Çeşmdārī tu beçeşm-i hōd niger

Menger ezçeşm-i sefīhī bīhaber

Gözün var ise ey ādem kendi gözün ile baq bīhaber sefīhīn gözinden bakma ve aña i‘timād itme zīrā saña ‘aksini haber virir ve seni ta‘zīr ider

(3364) Meşnevi

Gūş dārī tu begūş-ı hōd şinev

Gūş-ı gūlānrā çirā bāşī girev

Yine buyururlar ki ey ādem kulağın var ise kendi kulağın ile diñle alay ahmaqların kulağına altun rehn ve habs olursun sonra saña [İ-268b] şöyledir diyü hilāfını inhā iderler gül ahmaq dimekdir ve girev kāfīn kesriyle ve rānīn fethiyle rehn ma‘nāsınadır

(3365) Meşnevi

Bizitaqlīdī nazarrā pīşe kun

Hem bere ‘y-i ‘aql-ı hōd endīşe kun

Bir kimseyi taklîd itmeksizin nazarını kendüye şan‘at eyle ve kendiñ her nesneye iyü baķ ve ھاٲا itme ve hem kendi ‘aqlını işābetden ve ھاٲadan ne idiyor diyü güzelce mülāھاٲa eyle ve ‘ale’l-‘amyā ‘aqlıñ ile bir iş görme **Dīden-i H‘ārzemşāh raḥmetullāh derseyrān dermekib-i ḥod esbī pes nādir** Burası H‘ārzemşāhıñ eşnā-yı seferinde kendi ordusunda ğāyetle şekli nādir bir esbi görmesi beyānındadır H‘ārzemşāh mülūk-ı ‘Acāmdan bir mu‘azzam pādīşāhıñ ismidir seyrān maşdar olarak yürimek ma‘nāsındır bu maķāmda ğazā murād olunur mevkib ‘Arabīdir pādīşāh ile berāber süvār olup gidenlere ve pādīşāhıñ süvārı olan ‘asker-i ḥāşşına itlāk olunur ve cemī‘ mevākib gelir [S-182b] ve ta‘alluķ-ı dīl-i šāh beḥūsn ü cūstī-yi ān esb ve serd ān ‘İmādū’l-mülk ān esbrā derdīl-i šāh ve güzīden-i šāh ğüft ārā berdīd ḥ‘īş ve daḥı šāhıñ ḳalbiniñ o esbiñ ḥūsnine ve tīzligine ta‘alluķ ve maḥabbet itmesi beyānındadır ve daḥı ‘İmādū’l-mülk üñ pādīşāhıñ ḳalbinde ol esbiñ maḥabbetini izāle itmesi beyānındadır ve yine pādīşāhıñ ‘İmādū’l-mülk üñ kelāmını kendi görmesi üzerine ihtiyār itmesi beyānındadır serd kerdēn şoğuķ itmek ma‘nāsındır bu maķāmda ‘alāḳayı izāle murād olunur ve yine cūstī cīm-i Fārisiyle tīzlik dimekdir ‘İmādū’l-mülk şadr‘azamlara ve defterdārlara elsine-yi ‘Acemde ta‘bīr iderler ma‘nā-yı lağvisi mülküñ maḥall-i istinādı dimekdir ve güzīden kelimesi kāf-ı Fārisiyyeniñ zammıyla ihtiyār ma‘nāsındır ğüft bu maķāmda kelām dimekdir ve fi‘l-i māzī degildir dīd kelimesi daḥı burada fi‘l-i māzī olmayıp ḥ‘īş kelimesine muzāf olarak maşdardır görmek ma‘nāsı murād olunur **çünān ki raḥmetu’llāhu ‘aleyh derİlāhīnāme fermūd çün zebān-ı ḥased şud naḥḥās Yūsufī yābī ezgezī kirbās** ‘İmādū’l-mülk esbiñ maḥabbetini pādīşāhıñ ḳalbinden izālesi anıñ gibidir ki **Hakīm Senāyī ḳuddise sırruhu İlāhīnāme** nām kitābında buyurdı yā bu beytiñ ‘aynini yāḥūd me’ālini buyurmuş ola ikisi de muḥtemeldir beytiñ ma‘nāsı budur ki çünki ehl-i ḥasediñ lisānı esīrfürüş olur bir Yūsufi yāḥūd Yūsufā mensūb olanı bir arşın bizden bulursuñ ya‘nī dūn bahā ile alırsıñ dimekdir Hakīm Senāyī kibāru’l-evliyā-yı İlāhīden bir zāt-ı şerīf ismidir Meşnevi-yi Şerīfde Cenāb-ı Mevlānā *ḳuddise sırruhu* [İ-269a] anlardan manzūm ve menşūr olarak çok kelām naḳl buyurdılar İlāhīnāme Hakīm Ḥazretleriniñ te’līf buyurdıkları kitābıñ ism-i şerīfidir ḥased lafzınıñ muzāfı ehl kelimesi maḥzūfdur

yāhūd muzāf taḫdīr olunmayarak ḥasedi bir merd gibi farz iderek ḥasediñ zebānı çünki esīrfürüş olur dinse yine güzel ma‘nā olur naḥḥās fā‘il vezninde ağaç ile dürtücü olana dirler esīrciye daḥı memāliki ağaç ile dürttüğünden naḥḥās ta‘bīr itdiler Yūsuf kelimesinde olan yā vaḥdet için yāhūd nisbet için olması mümkün olur eger vaḥdet için olursa Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām*ñ zāt-ı şerīfī murād olur eger nisbet için olursa muṭlaḳā dilber ma‘nāsı virilir gez kāf-ı Fārisiyyeniñ fethiyle arşın dimekdir ve yāsı daḥı vaḥdet içündür kirbās kāfīñ kesri ve rānīñ sükūnıyla ve bā-yı ‘Acemiyye ile Fārisī olarak biz ma‘nāsınadır bā-yı ‘Acemiyyeyi bā-yı ‘Arabiyyeye ḳalb ile ‘Arab kendi luḡatlarına naḳl itmişlerdir ḥāsılı kirbās Fārisī ve kirbās bā-yı ‘Arabiyye ile ‘Arabī olduğu vaḳitde cem‘i kirābīs gelir ve Fārisī olduğu vaḳitde cem‘inde kirbāshā dirler **ezdellālī-yi birāderān-ı Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* ḥusūdāne berdil-i müşteriyan ān çendān ḥüsn pūşide şud ve zişt bümūden girift ve kânū fīhī mine’z-zāhidīn** Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* beyt-i sābıkıñ ma‘nāsını işbāt için ve beyān için buyururlar ki görmez misiñ Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām*ñ birāderleriniñ ḥasedlere lāyık dellālılığından müşteriñin ḳalbinde Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām*ñ ol ḳadar kemāl-i ḥüsnī mestūr oldı ve müşteriñin gözine çirkin görünmek tutdı nitekim Ḳur‘ān-ı Kerīmde **kānū fīhī mine’z-zāhidīn**⁵¹⁰ nazm-ı celīli ile beyān olunmuşdur ma‘nāsı Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* dan i‘rāz idici oldılar ḥattā şemen-i naḥse [S-183b] Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* [İ-269b] aldılar ba‘zıları o şemen-i naḥse on sekiz altın idi demişler menḳūldür ki Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* için kemāl-i ḥasedlerinden bizim kölemizdir diyerek iftirā eylediler ve bu köle-yi ‘abdābık firār idip bu ḳuyuda ihtifā itmiştir üç gündür ararız bulamadık meger burada imiş ve bizden bu ḳuyuya ihtifā itmiş ve sırḳat-i şaffeti daḥı kendinde mevcūddur ḥattā tıfl iken ‘ammimiziñ kemerini sırḳat eyledi diyerek ḥayli ifk ve iftirā eylediler işte böyle ḥased ile bey‘ eylediklerinden ḥüsn ü cemālī müşteriñin gözünde mestūr olup dūn bahā ile Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* aldılar bu delālīñ ḥasūdāne olduğundan dūn bahā ile şatıldı līkin kārvan bāşı Ḥazret-i Yūsufi Mısrā getirdikde ve mezāda virdikde çünki bey‘iñ ḥasedi yok idi ve zem itmedi Ḥazret-i Züleyḥānīñ

⁵¹⁰“(Kafile Mısır’a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten değer vermemişlerdi.” (Yūsuf 12/20)

üzerinde Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın cesed-i şerīfinin üç vezni miqdārı altun virmek ile kaldı ve böyle kabūl eyledi

(3366) Meşnevi

Būd emīrīrā yekī esbī gūzīn

Dergele-y sulṭān nebdeş yek qarīn

H̱ārzemşāhın bir emīri ve begi var idi ve anın bir munteḥab ve ‘ālā esbi var idi ve o esbın pādīşāhın esbleri sürüsünde bir qarını ve şebīhi yok idi ḥāşılı o emīrin esbi gibi bir esb pādīşāhda mevcūd degil idi demekdir

(3367) Meşnevi

Ū sūvāre geşt dermekib pegāh

Nāgehān dīd esbrā H̱ārzemşāh

O emīr şabāḥ vakti pādīşāhın ordusunda esbine sūvār oldu nāgehān ešnā-ı rāhda H̱ārzemşāh o esbi gördi ki ḡāyetle bīnazīrdır

(3368) Meşnevi

Çeşm-i şehṛā ferr ü reng-i rūbūd

Tā beric‘at çeşm-i şeh beresb būd

Pādīşāhın gözini o esbın rengi revnaḳı kapdı ḥattā sarāya ric‘at vaktine dek pādīşāhın gözi o esb üzerinde idi

(3369) Meşnevi

Berher ān ‘uzveş ki efgendi nazar

Her yekeş hoşter nūmūdī z ‘ān diger

Her ol ‘uzv üzerine ki pādīşāh nazarını o ‘uzva ilkā ider idi o esbın her ‘uzvı ḡayri ‘uzvından pādīşāhın gözüne ziyāde güzel görünür idi

(3370) Meşnevi

Ġayrı çüstī vū geşī vū revḫanet

Hāk berev efgende bud nādir şıfat

Tizlik ve g zellik ve  albe r  at virme ligi   ayrisi olarak Cen b-ı H   bu esbe s 'ir esbde bulunmayan n dir şıfatı virmiş ve   sn-i ş ret  zerine bu emir i  esbini Cen b-ı H    al  itmiş idi bu cihetden bu esbe p di  hi   albi ziy desiyle meyl itdi ge i g zellik ve rev anet r  ata ve şaf -yı  albe b 'i  olan nesneye dirler

(3371) Me nevi 

Pes tecess s kerd '  l-ı p    h

K' n  i b  ed ki zened ber'  l r  h

H   b yle olunca p di  hi  '  l kendi nefsinde  ok aramak eyledi ve  yle diyerek ki bu esb bu esb ne olur ve bunun ne mi  d rı vardır ki '  l  zerine yol ura ya'ni '  l meft n eyleye

(3372) Me nevi 

   m-i men p rrest   s rest    ani 

Ezd   ad  ur  d d red r  eni 

 u   a ki benim    mim bu mi illi esbleri  seyrinden ve tem   asından  oldur ve  ok dur ve m tefenn dir z r  iki y z g ne den g z m r  enlik  utar  ur  dden [ -270a] mur d bu ma  amda p di  hi  esbleri ve emti' a-yı s 'ireleridir [S-184a]

(3373) Me nevi 

Ey ruh-ı     n bermen beyda i 

N m esbem m r b yed bi   i 

Ey kimesne ma'  m   olsun ki    ranc altunda    ları  ruh ta'bir olunur iki  leti benim 'indimde piy de gibidir h   b yle iken beni n      olarak n m   sn    ibi bir esb  apar ve  albimi cez  ider ben esb g rmedi  de ilim ne 'aceb ki bu esb beni b yle ma abbete mecb r eyledi ruh    racda   hi  iki  arafına va ' olunan  lete dirler    ranc  h nelerinden m stevisine bir ba ından bir ba ına  areketi vardır ve bu  let ferzi  m d n ndandır ve ferz mertebe-yi uly da k 'indir z r  m stevisine ba dan

başa hānelerden hareket ider ve yine münharif bir başdan bir başa gider ikinci a‘lā âlet şantracda ruḥ olur ve bu ruḥuñ mādūnı fil ve esb ta‘bīr olunan âletlerdir ve o ednā âlet beydağdır ki bir hāna gider gūyā şāh dir ki ben bir pādīşāhım ki âlet-i ruḥ benim ‘indimde beydağ maḳūlesidir böyle ‘ulūvv ü şānım var iken şöyle bir esb beni maḡrūr itsin ta‘accüb iderim demek istedi

(3374) Meşnevi

Cāduvī kerdest cādūāferīn

Cezbe bâşed ān ne hāşiyāt-ı ĩn

Eyā baña mekri ḥalk idici Mevlā mekri eylemiştir meger ki böyle ola zīrā bu esbiñ mekri degildir bu Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ beni bu esbe cezbe itmesi olur zīrā bu ḥāl bende bu esbiñ ḥāşşaları degildir

(3375) Meşnevi

Fātiḥa ḥāned ü pes lāḥavle kerd

Fātiḥaş dersīne mīefzūd derd

Bundan sonra pādīşāh cezbe-i ḥaḳḳı def‘ için fātiḥa okudu ve daḡı çok *lāḥavle ve lāḳuvvete illā billāh*⁵¹¹ kelimesini telaffuz eyledi Fātiḥa okuması anıñ ḳalbinde esbiñ maḥabbetini müzdād eyledi ve noḳşān itmedi pādīşāh ise esbiñ maḥabbetinden ḥalāş olmak için okumuş idi

(3376) Meşnevi

Z’ān ki ūrā Fātiḥa ḥod mīkeşīd

Fātiḥa dercerr ü def‘ āmed vaḥīd

Zīrā anı Fātiḥanıñ menzili Mevlā çekdi egerçi Fātiḥa cerr itmekde ve def‘ itmekde bir geldi ve Fātiḥa gibi cāzib ve dāfi‘ yokdur her ne ḳadar böyle ise de Ḥaḳḳıñ cezbinıñ yanında Fātiḥanıñ cezbi ve def‘ i maḡv olur yāḥūd mısrā‘-ı şānīde olan Fātiḥaya daḡı

⁵¹¹“Güç ve kuvvet ancak şanı yüce Allah’ın yardımıyla elde edilir.”

bir menzil takdîr olunarak menzil-i Fâtîha cerr ve def‘ de vahîd geldi dinse yine hoş ma‘ nâ olur

(3377) *Meşnevi*

Ger nümāyed ğayr hem temvîh-i ūst

V’er reved ğayr eznaẓar tenbîh-i ūst

Bundan sonra esbîñ cezbi cezbe-i Hâk olduğunu işbât için buyururlar ki eger Hâkdan ğayri gözine insânîñ dünyâda başka şey’ görünür ise yine Hâkķîñ tezyîn itmesiyle görünür [İ-270b] zîrâ Kur’ân-ı Kerîmde *zuyyine linnâs hubbu’s-şehvât*⁵¹² âyet-i kerîmesiniñ tefsirinde *elmuzeyyinu [filhâķîķati] huvellâh*⁵¹³ dinmiştir eger ğayri nazardan zâyil olur ise ve meyl olunacak şey’lere meyl olunmaz ise o daķı Hâkķîñ kûlunı ikâzıdır

(3378) *Meşnevi*

Pes yakîn geşteş ki cezbe z’ân serîst

Kâr-ı Hâk her lahza nâdirâ verîst

Böyle olunca o şâha zâhir oldu ki bu cezbe o Hâkķîñ tarafından zîrâ Cenâb-ı Hâkķîñ kârı ve hâli her ânda bir nâdir iş getiricilikdir görmez misiñ ki bu ‘ âlemde

(3379) *Meşnevi*

Esb-i sengîn gâv-ı sengîn z’ibtilâ

Mîşaved mescûd ezmeķr-i Hudâ

Taşdan yonulmuş at şûreti ve yine taşdan menhût öküz şûreti imtiḥân-ı İlâhîden için meķr-i Hudâdan nâşî secde olunmuş olur ve küffâr dâyim secde itmekdedirler siyyemâ ki Benû İsrâ’iliñ baķaraya perestiş itdikleri cümleñiñ ma‘ lûmıdır ve o baķara kâv-ı sengîn kabîlindendir

(3380) *Meşnevi*

⁵¹²“Zevklere aşırı düşkünlük insanlara süslü gösterildi.” (Âl-i İmrân 2/14)

⁵¹³“Gerçekte süsleyen (güzelleştiren) Allah’tır.”

Pîş-i kâfir nîst bûtrâ şāniyî

Nîst bûtrâ ferr ü ne rûhāniyî

Kâfirin önünde bütün ulûhiyetde şānisi yokdur ve yine bütün haqîkatde revnakı ve rûhānılığı yokdur bu kadar rûhānî yine ferr ve revnak demekdir

(3381) Meşnevi

Çist ān cāzīb nihān ender nihān

Dercihān tābīde ezdiger cihān

O tepede kâfiri cezb idici şey' gāyet maḥfīdir ve bir sırr-ı 'azīmdir ve nihān ender nihān ve dünyā cihānına bir gayri cihāndan parlamış ve zāhir olmuştur anı bilmek ma'rifet-i İlāhiye tevaḥḥuf ider 'aql ile ve 'ilm ile bilinir şey'lerden degildir tābīde parlamış ve zāhir olmuş demekdir [S-185a]

(3382) Meşnevi

'Aql-ı maḥcūbest ü cān hem z'īn kemīn

Men nemībīnem tu mītānī būbīn

'Aql maḥcūbdur ve insānīn bunu bilmekten 'aqlı pusudadır ben bu cāzibi görmüyorum eger sen görür iseñ gör sen büyük zāt-ı şerīfsiñ şöyle

(3383) Meşnevi

Çünkü Ḥāremşeh ziseyrān bāz geşt

Bāḥavāş mülk-i ḥod hemrāz geşt

Çünkü pādīşāh ḡazādan 'avdet itdi kendi mülkiniñ ḥavāşşıyla sırdāş oldu

(3384) Meşnevi

Pes beserhengān befermūd ān zamān

Tā biyārend ezbrā z'ān ḥanedān

Bundan sonra pādīşāh çāvūşlarına o zamān buyurdi ki o emiriñ ḥanedānından o esbi getirsinler

(3385) *Meşnevi*

Hemçü âteş derresîdend ân gürûh

Hemçü keh geşt ân emîr-i hemçü kûh

Âteş gibi o gürûha irişdiler ve esbi istediler o tığ gibi emîr çāvûşları görünce peşm gibi yumşak oldu ve bir şey' söylemege kâdir olamadı lîkin

(3386) *Meşnevi*

Câneş ezderd ü gâbîn tâ leb resîd

Cüz 'Îmâdü'l-mülk zinhârî nedîd

O emîriñ cânı derdden ve böyle mağbûn olmağdan gâyetle şıktıldı mâru'l-zıkr 'Îmâdü'l-mülkden gayrî [İ-271a] bir melcâ o emîr kendüye görmedi

(3387) *Meşnevi*

Ki 'Îmâdü'l-mülk bud pây-ı 'alem

Behr-i her mazlûm u her maqtûl-ı ğam

Zîrâ 'Îmâdü'l-mülk her ehl-i derdiñ mecma'ı idi ve hâceti olanlar anıñ menziline cem' olup herkesiñ hâcetini kazâyâ sa'y ve herkesiñ derdiniñ devâsına tabîb olur idi ve her mazlûma ve ğamıñ her mürdesine imdâd ider idi pây-ı 'alem bayrak dibi demekdir 'asker 'alemiñ tahtına cem' olduklarından içün pây-ı 'alem cem' iyyetgâha ıstılâh oldu

(3388) *Meşnevi*

Muhteremter z'û nebud hod serverî

Pîş-i sultân bûd çün peygamberî

O 'Îmâdü'l-mülk den hürmete ziyâde bir ulu yok idi ve cemi' ricâline ve kibârına pâdişâh anı taqdîm itmiş idi hattâ pâdişâhıñ 'indinde peygamber gibi maqbûl mu' temed-i 'alî idi

(3389) *Meşnevi*

Bîṭama‘ būd u aşıl ü pārsā

Rāyız u şebhiz ü Hâtem dersehā

Bu ‘İmādü’l-mülk pādişāhın ‘indinde maḳbūliyyetine sebep bu idi ki dünyāya ṭama‘ yok idi ḥasīb ne nesīb idi ve müttakī idi ve daḥı dervīşler gibi ezici ve riyāzet idici idi ve gicelerde şalāt u teheccüde ḳalkıcı idi ve sehāda Hâtem şıfat idi bu ḥışāl-ı ḥüsnesi sebebiyle maḳbūl pādişāh- enām ve maḳbūl ḥavāşş u ‘avām olmuş idi bu ḥışāl maḳbūliyyetde kifāyet ider iken bunlardan ma‘ādā

(3390) Meşnevi

Pes hümāyūn re ‘y ü bâtedbîr ü rād

Āzmūde re ‘y-i ü derher murād

Çok hemān bir re‘y bir zāt idi ve daḥı a‘lā tedbîr ile muttasıf idi ve emşālinde anıñ gibi bir müdebbir-i umūr yok idi ve anıñ re‘iniñ her umūrda iyülüğü tecrübe olunmuş idi

(3391) Meşnevi

Hem bebezl-i cān saḥî vü hem bemāl

Ṭālib-i ḥurşid-i ğayb ü çün hilāl

Hem rûḥını ve mālını ḥarcda o ‘imād sehā idi ve pādişāhın yolına bunları şarf ve bir aḳçe virmek gibi idi bundan sonra ‘ālem-i ğaybıñ güneşi ki Vācibü’l-Vücūddur aña hilāl gibi ṭālib idi ve işi rızā-yı Bārīye dervīşler gibi ṭaleb idi

(3392) Meşnevi

Deremîrî ğarîb ü muḥtebes

Derşifāt-ı faḳr u ḥullet mültebes

Vezîrlikde kendini ğarîb gibi itmiş idi ve faḳrda muḥtebes idi ya‘nî ṭaşrası vezîr ve içi dervīş idi dımekdir ve daḥı dervīşlik ve maḥabbet şıfatlarında gizlü idi

(3393) Meşnevi

Būde her muhtācrā hemçün peder

Pîş-i sultān şāfi‘ ü def‘-i zarar

‘İmādü’l-mülk her muhtāca bābā gibi olmuş idi ve hācetini bitirir idi ve yine pādīşāhın önünde mücrimlere şefā‘ at idici idi ve herkesiñ zarar ve ziyānını dāfi‘ idi

(3394) Meşnevi

Mer bedānrā setr çün hilm-i Hudā

Hulk-ı ü ber‘aks-i halkān u cüdā

Tahkik mücrimlere Hüdānıñ sıfat-ı hilm-i gibi perde ve hicāb idi [İ-271b] zirā o ‘imādın hūy-ı maḥlūkātın hūyının zıddı üzerine idi halkın hūyından iyü olması sebebiyle anıñ hūy-ı cüdā ve mümtāz idi

(3395) Meşnevi

Bārḥā mīşud besūy-ı künc ferd

Şāh bāşad lābe ūrā men‘ kerd

Nice kere inzivā içün tığ ve şahrā tarafına yalnız oldu idi yāḥūd gitdi idi ve evliyā-yı kirām gibi ğarlarda oturmuş idi līkin şāh kendi ḥāline bırakmayıp çok yalvarmak ile anı tığda oturmağdan men‘ ider idi

(3396) Meşnevi

Her dem erşad cürmrā şāfi‘ şudī

Çeşm-i sultānrā ez ‘ü şerm āmedī

O ‘imād her dem yüz ehl cürme şāfi‘ olur idi pādşāhın gözüne andan ḥayā gelir idi ve qabūl itmemek idemez idi ve elbet anıñ şefā‘ atı nezd-i sultānide maḥbūl olur idi [S-185b]

(3397) Meşnevi

Reft ü sūy-ı ‘İmādü’l-mülk -i rād

Ser bürehne kerd ü berḥāk ūftād

O emîr cevâd olan ‘İmâdü’l-mülk Һuzûrına bu ahlâķ-ı kerîmesine vuķûfı Һasebiyle
gitti başını ‘üryan eyledi ve Һak üzerine düşdi râd cömerd ve yigit dimerdir

(3398) Meşnevi

Ki Һarem bâher çi dârem gû bigîr

Tâ bigîred Һâřılemrâ her muġîr

Öyle diyerek düřdüġi ‘iyâlimi Һâne her ne vârid pâdişâh söyle anı alsın ben ezdil ü
cân râziyim yâġud her yaġmacı benim Һâřılıma alsın ve Һânemde bir şey’ ҡalmasın
aňa da rızâm vardır lîkin

(3399) Meşnevi

Ân yekî esbest cânem rehn-i üst

Ger bered mürdem yaķın ey Һayrdüst

O esb bir esbdır ki benim cânım anıñ ‘aşķınıñ maġbûsıdır eger pâdişâh bunu benden
iletmez ise yaķın bil ki ey iyü ve Һayrlu dost ben ölürüm zîrâ esbe kemâliyle
maġabbetim vardır didi ve Һaraf-ı pâdiřâġiden çâvûřlarıñ gelip atı aldıklarıñı Һaber
virdi

(3400) Meşnevi

Ger bered in esbrâ ezdest-i men

Men yaķın dânem neġ âhem zîsten

Eger pâdişâh benim bu esbi almadan iletir ise ben yaķın bilirim ki ölürüm ve dünyâda
benim için Һayât yokdur zîsten zânıñ kesriyle maşdardır dirlik ve Һayât dimerdir

(3401) Meşnevi

Çün Һudâ peyvestegîyi dâdeest

Berserem mâl ey Mesîġâ zûd dest

Çünkü Cenāb-ı Hāk saña zāt-ı a‘lāsına ittişāl ve kurb virmiştir ey ‘İsā şıfat zāt destini başıma tiz sür ve beni bu ‘illetden halāş eyle didi Mesīhā kelimesinde elif zā’iddir tekml-i vezn için gelmiştir

(3402) Meşnevi

Ezzen ü zerr ü ‘aķārem şabr hest

İn tekellüf nist bítezvīriyest

‘İyālimden ve mālımdan ve irādımdan eger pādişāh alursa şabrım vardır līkin bu esbi alırsa şabrım yokdur diyü kelām riya degildir [İ-272a] ve Hāk yüzinden hīlede degildir tekellüf bu maķāmda riya ma‘nāsınadır ve tezvīr şūret-i Hākdan olan hīleye dirler

(3403) Meşnevi

Ender ‘in ger mīnedārī bāverem

İmtihān kun imtiḥān güft u ferem

Bu ḥarāret bende nümāyān iken eger baña i‘timād tutmaz iseñ benim kelāmımı ve bu kelāmda şābit kadem olduğumu imtiḥān ile ya‘nī kelāmıma ve kelāmda olan şebātıma nazar eyle demek olur

(3404) Meşnevi

Ān ‘İmādū’l-mülk giryān çeşmmāl

Pīş-i sulṭān derdevīd āşüfteḥāl

Çünkü o emīrden ‘İmādū’l-mülk bu kelāmı işitdi ve kendüye rikḫat geldi bükā iderek ve gözini silerek pādişāhın ḥuzūrına perişān ḥāl olduğu ḥālde segirtti bu esbiñ taḥlīşini murād eyledi

(3405) Meşnevi

Leb bebest ü pīş-i sulṭān istād

Rāz gūyān bāḤudā Rabbū’l-‘ibād

Dudaqlarını bağlamış olduğu hâlde pâdişâhın huzûrında oturur idi Rabbü'l-‘ibâd olan
Hüdâ ile sır söyleşici olduğu hâlde

(3406) Meşnevî

İstâde râz-ı sulţân mişenîd

V'enderûn endîşeeş in mîtenîd

Pâdişâhın huzûrunda tırmış olduğu hâlde sulţânın kalbindeki sırrı işidir idi o sırrdan
murâd pâdişâhın kalbinde o emîrin esbini almak fikridir ‘İmâdü’l-mülk huzûrda oturur
iken bu hâle vâkıf olur idi demekdir ve ‘İmâdü’l-mülk derûnında olan kuvve-yi
mütefekkiresi bu kumâş-ı endîşeyi tokur idi tenîdden tokumak ma‘nâsına maşdardır

(3407) Meşnevî

K'ey Hudâ ger ân cûvân kej reft râh

Ki neşâyed sâhten cûz tu penâh

O fikr odur ki ‘imâd derûnından dir idi ki ey Hudâ bu cûvân ki murâd emîrdir eger
egri gitdiyse ve geç hareketde bulunduyse o egri hareket odur ki seni melcâ itmek
lâzım idi seni koyup baña geldi beyit-i âtiye merhûndur

(3408) Meşnevî

Tu ezân-ı hod bekun ezvey megîr

Gerçi û h'âhed halâş ezher esîr

Sen bunuñ cürmine nazâr buyurup andan intikâm alma sen yâ Rab kendine lâıyık ve
münâsib olan mu‘âmele ki seniñ ‘afvındır anı eyle eger bu cûvân her esîr gibi olan
kimesneden halâş ister ise de sen anıñ cürmine bakma diyerek huzûr-ı pâdişâhîde bu
münâcât ile ‘imâd kâ’imen oturur idi

(3409) Meşnevî

Z'ân ki muhtâcend in halkân heme

Ezgedâyî gîr tâ sulţân heme

Zirā bu halkıñ cümlesi muhtâçlardır fakîrden tut tâ pâdişāha varınca cümlesi muhtâçdır

(3410) Meşnevi

Bâhuzûr-ı âftâb-ı bâkemâl

Rehnümâyî cüsten ezsem‘ ü zübâl

Kemâl-i ziyâ ile muttaşif olan âftâbıñ huzûrı ile şem‘den ve anıñ fetîle-yi müste‘alesinden yol [İ-272b] göstericilik istemek

(3411) Meşnevi

Bâhuzûr-ı âftâb-ı hoş mesâğ

Rüşenâyî cüsten ez şem‘ ü çerâğ

Hareketi hoş ve rüşeni güzel olan âftâbıñ huzûrı ile şem‘den ve kandîlden aydınlık istemek beyit-i âtiye merhûndur

(3412) Meşnevi

Bîgümân terk-i edeb bâşed zimâ

Küfr-i ni‘met bâşed ü fi‘l-i hevâ

Şubhesiz bizden edebi bırakmak olur ve dahı Cenâb-ı Hakkıñ ni‘metini inkâr olur ve hevâ-yı nefsimizi işlemek olur bunlar ise nezd-i Hüdâda ve nezd-i halkda maqbûl degildir [S-186a]

(3413) Meşnevi

Lîk ağleb hüşhâ deriftikâr

Hemçü huffâşend zulmet düstdâr

Lîkin İlâhî ekşerî ‘uqûl-i insâniyye fîkr ve mülâhazada yarasa kuşu gibi zulmeti sevicilerdir ve zulmet cânibine ‘uqûl mâyildir huffâş hânıñ zammıyla yarasa ta‘bîr olunan kuşa dirler ‘Arabîdir ve Fârisî şebpere ve şebengîzdir bu cihetden bu emîr-i

bîçāre sinekdir gāh vālāyı terk idip benim gibi ‘āciz ve bîçāreniñ yanına geldi sen kerem eyle itdigine nazar buyurma diyü ‘imād qalbinden münacāt eyledi demek olur

(3414) Meşnevi

Derşeb erḥuffāş kirmî mîḥured

Kirmrā ḥurşîd-i cān mîpervered

Gicede yarasa bir at kırdı bulup ekl iderse o kırdı cāna ziyā bağlayıcı güneş terbiye ider yarasaniñ toyması güneşin sāyesinde olmuş olur böyle iken yine yarasa güneşden firār ider bunuñ gibi halkı Allāhu Te‘ālā yaratmış iken ve her rûz rûzînesini bilā nokşān virür iken ḥuffāş sîret olanlar yine Hakkā gitmeyip maḥlûḳdan istimdād iderler dimegi ‘imād murād eyledi

(3415) Meşnevi

Derşeb erḥuffāş ezkirmîst mest

Kirm ezḥurşîd cünbende şudest

Gicede yarasa eger bir kırd yiyip ve kırnını toyurup zevkinden mest olmuş ise o kırd güneşin terbiyesinden vücūd bulucı ve hareket idici olmuşdur hāl böyle iken yine âftābı sevmeyip gurûbına tālîb olur merdümân-ı gâfilân daḥı böyledir demek istedi bu hâller her ne kadar böyle ise de nās Hakkı kıyup halkā gitmiş ise de

(3416) Meşnevi

Āftābî ki ziyā z’û mîzihed

Düşmen-i ḥodrā nevāle mîdihed

Bir âftāb-ı ḥaḳîḳî ki kâffe-yi maḥlûḳāta ziyā ve intifā‘ andan teraşşuḥ ider kendi düşmenine ta‘ām ve ğidā virir ve anları besler ve itdiklerine nazar buyurmaz **Şeyḥ Sa‘dî** ḳuddise sırruhu **Gülistān**ının evvelinde bu kıt‘ ayı buyurmuşdur:

Ey kerîmî ki ezḥınāne-y ğayb

Gebr ü Tersā vazîfe ḥûr dâri

Dūstānrā kucā kunī maḥrūm

Tū ki bādüşmenān naẓar dārī⁵¹⁴

Menḳüldür ki bir dehrī Mūsā ‘aleyhi’s-selāma dimiş eger benim rızķımı viren seniñ
[İ-273a] Rabbiñ ise söyle virmesin ve beni aç öldürsün Mūsā ‘aleyhi’s-selām ğayrete
gelip İlāhī bu kāfirine vir işidirsñ didi ya‘ nī rızķını virme varsın aç olsun demek istedi
Rezzāk-ı ḥaķīķī buyurdi ki ben Rezzākım ve rızķını viririm o ne dirse disin

(3417) Meşnevi

Līk şehbāzī ki ū ḥuffāş nīst

Çeşm-i bāzeş rāstbīn ū rūşenīst

İşte böyle Vācib Te‘ālā Ḥazretlerini terk idip maḥlūkātın ķapısına gidenleriñ rızķını
Cenāb-ı Kibriyā virir ve anları rızķdan ıard itmez ve ķuşūrlarına bakmaz zīrā anları
insān yirine koymaz ve nezd-i Ḥaķda anlar etfāl-i ḥayvān maķūlesidir tıflıñ ve
ḥayvānıñ ķuşūrına bir kimesne bakmadığı gibi Ḥaķ celle ve ‘alā bunları bu
maķūlelerden şaymağla bunlarıñ erzākını ķaı‘ buyurmaz ve bunlara itdiği iḥsānını
daḥı peyderpey itmekde olur līkin bir toğān ki o yarasa degildir o toğānıñ bāz olan
çeşmi toğrı görücüdür ve münevverdir beyit-i ātiye merhūndur

(3418) Meşnevi

Ger beşeb cūyed çü ḥuffāş ū numū

Deredeb ḥurşīd māled gūş-ı ū

Eger o şehbāz yarasa gibi gicede neşv ū nemā bulmak ister ise ve āftābdan ḥuffāşveş
i‘ rāz ider ise ḥurşīd-i ḥaķīķī edebe getirmekde anıñ ķulağını burur ve anı te’dīb ider
yine beyit-i ātiye merhūndur

(3419) Meşnevi

Gūyedeş ğirem ki ān ḥuffāş-ı lüdd

⁵¹⁴“Cömertlik sahibi olan sen gaybı kucağına alıp korurken, Mecûsî ve Hristiyan onu hor tutar. Sen ki, dostlarını nazarlarından yoksun eylerken düşmanlarına nazar tutarsın.”

‘İlletî dâred turâ bârî çî şud

Âftâb-ı hâķîķî o toĝâna buyurur ki o ‘inâd idici yarasa gözünde ‘illet tûtâr bu cihetden giceye mâyl olur ve zûlmeti sever sen toĝânsın ve gözünde ‘illet yokdur ve münnevverdir hele saña ne oldu altun beni terk idip şeb gibi olan kimesnelere ilticâ itdiñ böyle itmek saña lâayık mı idi yine beyit-i âtiye merhûndur

(3420) Meşnevi

Mâlişet bidhem bezecr eziktiyâb

Tâ netâbi ser diger ezâftâb

Saňa zecr ile ĝamdan ve inkisâr-ı dilden te’dîb virdim hattâ başını ĝayri kerre âftâbdan döndürmeyesin ve ancak beni bilesin ve dergâhımdan muķîm olup başka kapulara gitmeyesin şunuñ içün senin te’dîbini iktizâ itmişdir diyerek anı te’dîb ider bu cihetden bir mücâhede virir buyurmak isterler iktiyâb ifti‘âl bâbından maşdardır maḥzûn olmaĝa ve münkesirü’l-ķalb olmaĝa dirler bu münâsebetle Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ taraf-ı Hâķdan mu’âḥeze olunmasının kışşasına şürû‘ buyururlar o kışşa budur [S-186b] **Mu’âḥeze-yi Yûsuf-ı Sıddîķ beḥabs biḍ‘a sinin besebeb-i yârî ḥ’âsten-i ezĝayr-ı Hâķ ve ĝüften-i ü uzķurnî ‘inde Rabbike ma‘ataķrîre** Burası Hâzret-i Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm şu miķdâr senelerin zindânda [İ-273b] ḥabsiyle ĝayriden mu‘âvenet istemekligi sebebiyle Cenâb-ı Hâķķın mu’âḥeze eylemesi ve ‘itâb mülâṭafe buyurması beyânında olucudur ve daḥı Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ şerbetçi başıya zindândan melikin yanına yine şerbetçi başılık ḥidmetine gider iken *uzķurnî ‘inde Rabbike* dimesi beyânında olucudur menķûldür ki Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm zindâna dâḥil olduĝı günde pâdişâhın şerbetçi başısı ve itemekçi başısı maĝzûf pâdişâhî olarak zindâna vaż‘ olundılar çünkü Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma zindânda iken rü’yâ ta‘bîri ‘ilmi taraf-ı Hâķdan virilmiş idi Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm rü’yâ ta‘bîrine mübâşeret eyledi ve çok kimesneler gelip rü’yâ ta‘bîr itdirmege başladılar şerbetçi ile itemekçi başı bu yaşda Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma mu‘abbirliği çok görüp Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm siḥriyye içün muşannâ‘ve sâḥte iki rü’yâ tertib idip geldiler ve muşanna‘ rü’yâları naķl eylediler ta‘birden soñra rü’yâlar ḥilâf idi ve durûĝ şarf idi

diyerek Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm*’ taḥcîl idecek idiler şerbetçi başı didi ki bu gice gördüm ki pâdişâh için şerbet yapmağa üzüm şıkarım itmekçi başı bu gice rû’yâmda başımda bir ṭabla itmek vardır ve itmek melegiñ imiş kebîr kuşlar başımdan itmegi minḳârler ile ḳoparıp berhevâ oluyorlar didi Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm*’ daḥı faḳat ḥayr ola buyurup ta‘bîr buyurmalarını zamân-ı istikbâle ḥavâle eyledi bir miḳdâr eyyâm-ı mürûrından soñra ikisi de gelip rû’yâlarıñ ta‘bîrlerine ṭâlib oldılar ve ısrâr eylediler Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm*’ daḥı şerbetçi başıcıya sen yine pâdişâha şerbetçi başı olursun diyü ta‘bîr buyurdılar ba‘de itmekçi başıya buyurdılar ki seni pâdişâh şahrâda bir ağaca şulb ider kuşlar daḥı seniñ başından etlerini ḳoparıp berhevâ olurlar işte bu rû’yânıñ ta‘bîri böyledir diyü cevâb eylediler daḥı der‘iḳab didiler ki rû’yâlar sâhte idi ve murâdımız sizi tecrübe idi Ḥazret-i Yûsuf daḥı buyurdılar ki her ne ḳadar sâhte ise de istiftâ itdiñiz emr-i Ḥaḳ tarafından böyle ḳazâ olundu nitekim Ḳur‘ân-ı Kerîmde ***ḳuḍiye’l-emrullezi fihi testeftiyân***⁵¹⁵ nazm-ı celîli ile beyân olunmuşdur bu cihetden sâhte rû’yâ yapmak iyü degildir didiler bir hefte mürûrında bir gün ‘ale’l-şabâḥ melik tarafından zindâna âdemler gelip şerbetçi başıya yine manşıbı ile müjde eylediler ekmekçi başıyı cellâdlar aḥz idüp bir şahrâda bir kebîr ağaca şulb eylediler ḥaḳḳında kemâliyle melikiñ ḡazabı [İ-274a] olmaḡla lâşesi ağaçda ḳalup kuşlar başıñ etini vesâ’ir cesediniñ etini ḳoparıp götürürler idi Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm*’ itdiği ta‘bîr ba‘ine zâhir oldu ba‘de şerbetçi başı Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm*’ gelip çok i‘tizârler eyledi ve afv buyurmasını daḥı niyâz eyledi bu ḥuşûşa ancak itmekçi başı sebeb oldu benim suçum yokdur diyerek ibrâ’-ı zimmet eyledi Yûsuf ‘*aleyhi’s-selâm*’ daḥı be’is yokdur buyurdılar ve anıñ suçını afv eylediler o zamân buyurmuşlar ki ***uzḳurnî ‘inde Rabbike fensâhu’s-şeyṭânu zikre Rabbihi felebişe fîssicni biḳ’a sinîn***⁵¹⁶ ya‘nî beni melikiñ ‘indinde yâd eyle ve beni bu siccinden taḥlîşe sa‘y eyle şeyṭân daḥı şerbetçi başıya melikiñ ‘indinde yâd itmegi ḥâtırından izâle eyledi bu cihetden zindânda şu ḳadar sene eglendi dimekdir biḳ’a bâniñ kesriyle ve dâdiñ sükûnıyla âhiri ‘ayn olarak üçden ṭoḳuza varınca olan a‘dâd-ı mübheme dirler meşelâ dört yâḥûd beş yâḥud altı gibi

⁵¹⁵“Bana sorduḡunuz rüyanın gerḳekleşek yorumu budur.” (Yusuf 12/41)

⁵¹⁶ “Onlardan, kurtulacaḡını bildiḡi kimseye dedi ki: ‘Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni ḳıkarır).’ Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.” (Yûsuf 12/42)

çünkü şerbetçi başı gitdi der‘ iķab Cibrīl-i Emīn ‘*aleyhi’s-selām* gelip Hākdan selām getirdi ve didi ki Allāhu Te‘ālā buyurur altun Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* zindāndan hālāşını benden istemeyip şerbetçi başından istedi ben bu āna dek Yūsufa istedigini virmedim mi ve kıyudan hālāş itmedim mi ve birāderleriniñ mekrinden emīn itmedim mi ve kendine cemālinden hūsn ve cemāl virmedim mi ve ‘alem ta‘biri ihsān itmedim mi ve evlād-ı İbrāhīm ‘*aleyhi’s-selām* dan kılmadım mı ve ‘ızam-ı menāşīb-ı beşeriyye olan bütün ile kıadrını a‘lā eylemedim mi ben hālķķı ve rāzķķı ve Rabbi iken beni terk idip şerbetçi başı gibi ‘ācizden isti‘āne anıñ kıadrine ve şānına lāyķķ mıdır altun böyle eyledi diyü Allāhu Te‘ālā senden su’āl ider Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* daķı zellesini mu‘terif olup der‘ iķab istiğfāra ve niyāza başladılar bu eelden şı miķdār sen zindānda kıalması lāzım geldi diyerek kütüb-i tefāsīrde ve kütüb-i kıaşāda mufaşşal şerh ve beyān olunmuşdur tafşīlini murād iden maķalline mūrā‘ cat eylesin [S-187a]

(3421) Meşnevi

Ān çünān ki Yūsuf ezzindāniyi

Bāniyāzi hāzi‘i sa‘dāniyi

Bāzsiret olan zāt Hāķķı kıoyup maķlūķa ilticā itdiği şüretde gūşmāl olunması anıñ gibidir Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* bir zindāniden ki murād şerbetçi başıdır tevāzu‘ idici olduğu hālde niyāz ile beyit-i ātiye merhūndur sa‘dānī terazunuñ kefesiniñ hālķķlarına dirler bundan daķı tevāzu‘ murād iderler

(3422) Meşnevi

Hāst yāri güft çün birün revī

Piş-i şeh gerded umūret müstevi

Zindāndan hālāşına [İ-274b] mu‘āvenet istedi didi ki çünkü zindāndan taşra olursun ve buradan gidersin ve pādişāhıñ hıdmetinde seniñ umūruñ iyü olur ya‘nī iķbāl şāķibi olursun buyurmak istedi beyit-i ātiye merhūndur

(3423) Meşnevi

Yād-ı men kun piş-i taķt ān ‘aziz

Tā merā hem vāḥared z'īn ḥabs tīz

Beni o melegiñ tahtınıñ ḥuzūrından atmaḵ ile ḥattā beni daḥı melik bu ḥabsden ala ve ben de bu siccinden seniñ gibi āzād olayım bu ḥuşūşa göreyim seni himmet eyle sen didi zīrā rū'yān sāḥte ise de maḵbūl olacağını idrāk buyurmuş olmaḡla bu vechle recā buyurur dirler bundan şoñra Ḥazret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* bizlere nuşḥ için buyururlar ki

(3424) Meşnevi

Key dehed zindāniyi deriḡtināş

Merd-i zindāni-yi dīgerrā ḥalāş

Bir zindāni olan kimesne kendisi şayd olunmuş ve esīr olmuş iken bir āḥir zindānda maḥbūs olan kaçan ḥalāş virir belki virmege ḡādir olmaz zīrā kendisi maḥbūsdur ve kendüyü bir ḥalāş idici lāzımdur kendi ḥalāş idiciye muḥtāc iken bir ferdi taḥlīşe ḡudreti yoḡdur nitekim *Şeyḥ Sa'dī ḡuddise sırruhu* Gülistānında *ḥufte rā ḥuftegi koned bīdār* buyurmuşdur ve yine lisān-ı Türkīde keliñ tırnaḡı olsa kendi başını ḡaşır dirler ḥaşılı kūt ve ḡurdet şāḥibi bir zāta ilticā lāzımdır o daḥı Allāḥ 'azīmü's-şāndır hemān ilticā kezā ki olsun buyurmaḵ isterler iḡtināş iḡtiyād ma' nāsınadır

(3425) Meşnevi

Ehl-i dünyā cümlegān zindāniyed

İntizār-ı merg-i dār-ı fāniyed

Dünyā ehli cümlesi zindānidirler bu dār-ı fānide mevte muntazırlardır ḥiḡ böyle esīr ve maḥbūsdan ve ne zamān mevt gelecek diyü müterakḡıb olandan istimdād olunmaḵ bir fāyideyi müfīd olur mı belki olmaz faḡaḡ yanına Vācibü'l-Vücūdı i' zāb itdiği ḡalır böyle olunca istimdādıñ Ḥaḡdan olsun ki her vechle murādını virmege ḡādirdir

(3426) Meşnevi

Cüz meger nādir yeki ferdāniyi

Ten bezindān cān-ı ū Keyvāniyi

Beyit-i sābıkda mışrā‘-ı evvelde ehl-i dünyā cümlesi zindānīdir buyurmuşlar idi oradan istiṣnā olunarak buyururlar ki nādirdir ve zindānī degildir meger ol kimesne ki bir ferd anı zāt-ı teni bu dünyā zindānında ola ve anıñ cānı Zühāl yıldızına mensūb ola cüz illā ma‘ nāsına edāt-ı istiṣnādır meger daḥı la‘l ma‘ nāsına edāt-ı tereccīdir ferdāni ‘aşrında ‘ilm ve ‘irfānda vaḥīd olmuş zāta dirler Keyvān kāf-ı ‘Arabiyyeniñ fethiyle felek-i sābi‘de mevcūd olan Zühāl yıldızının adıdır ve yāsı daḥı nisbet içündür ve Keyvānīden cānı maḳām-ı ‘ālī şāḥibi [İ-275a] dimegi irāde buyururlar

(3427) Meşnevi

Pes cezā-yı ān ki dīd ūrā mu‘īn

Mānd Yūsuf ḥabs derbiq‘a sinīn

Böyle olunca ol kimesneniñ cezāsı ki anı ki mu‘īn gördi ve beni bu zindān-ı belādan bu şerbetçi başı ḥalāş ider zann itdi bu zannı sebebiyle Ḥazret-i Yūsuf şu kadar sene ḥabsde ḳaldı

(3428) Meşnevi

Yād-ı Yūsuf dīv ez‘aḳleṣ sūtürd

V‘ezdileṣ dīv ān sūḥan ezyād burd

Zirā şeyṭān Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın zikrini şerbetçi başının ‘aḳlından maḥv ve izāle itdi ve daḥı anıñ gönlünden şeyṭān o sözi yād itmegi iletdi yine ensāḥ itdiren ḥaḳīḳatde Allāhu Te‘ālādır her ne kadar Ḳur‘ān-ı Kerīmde *fe ensāhu’s-şeyṭānu*⁵¹⁷ buyrulup fā‘il şeyṭān olmuş ise de fā‘il mecāzīdir

(3429) Meşnevi

Z’īn güneh k ‘āmed ezān nīkū ḥıṣāl

Mānd derzindān zidāver çend sāl

Bu zullden için ki o ḥūyı güzel Ḥazret-i Yūsufdan şadır oldu ṭaraf-ı Ḥaḳdan mücāzāt olarak şu kadar sene zindānda ḳaldı

⁵¹⁷“Fakat şeytan ona unutturdu.” (Yusuf 12/42)

(3430) Meşnevi

Ki çi takşîr âmed ezhur şîd-i dād

Tā tu çün huffāş uftî dersevād

Öyle diyerek zindānda kaldı ki āftāb-ı ‘adāletden saña ne takşîr geldi hattā sen yarasa gibi zulmete vāki‘ oldıñ ve hālîkından i‘rāz idip maḥlūka ilticā itdiñ [S-187b]

(3431) Meşnevi

Hîn çi takşîr âmed ezbaḥr u şehāb

Tā tu yārî ḡāhi ezriḡ ü serāb

Āgāh ol ne kuşūr geldi seniñ ḥaḳḳında deryā ve bulut gibi kerīm ve cevād zātdan hattā sen kum ve serāb gibi nef‘ kimseneden mu‘āvenet istersiñ

(3432) Meşnevi

‘Ām eger huffāştab‘end ü mecāz

Yūsufā dārî tu āḥir çeşm-i bāz

Eger ‘avām yarasa ṭabî‘ atlıdırler ve ehl-i mecāzdırler böyle ise de ey Yūsuf sen toḡān gözi tıtersiñ altun yarasa tab‘ olduñ ve maḥlūka meyl itdiñ yāḥūd bāz açık ma‘nāsındır o zamān ma‘nā açık göz tıtersin demek olur

(3433) Meşnevi

Ger hufāşî refṭ derkūr u kebūd

Bāz-ı sulṭān dīderā bārî çi būd

Eger bir yarasa kūr u kebūda gitdi ise seniñ sulṭānı görici gözine hele ne oldu sen altun yarasa gibi kūr ve kebūda gitdiñ ve geç hareket eylediñ kūr u kebūd zulmet ma‘nāsına ıstılāḥ olmuşdur

(3434) Meşnevi

Pes edeb kerdeş bedîn cürm üstād

Ki mesāz ezçüb-ı pūsīde ‘imād

Hâl böyle olunca bu cürm sebebiyle Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* Vācib Te‘ālā te’dīb eyledi öyle diyerek ki çürük ağaçdan kendine bir dağı tayanacak nesne düzme

(3435) Meşnevi

Lîk Yūsufṛā beḥod meşgûl kerd

Tâ neyāyed derdileş z’ân ḥabs derd

Lîkin bu te’dīb eşnâsında Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* Cenāb-ı Hâk kendine meşgûl eyledi tâ ki anıñ gönlüne bu ḥabsden derd gelmesin işte sevdiği kullarına te’dīb eşnâsında [İ-275b] Mevlâ böyle ider

(3436) Meşnevi

Ânçünāneş üns ü mestî dād Hâk

Ki ne zindān mând pîşeş ne ğasaḳ

Ancılayın Hâzret-i Yūsuf Hüdā kendi ile ülfet ve zātından neş’e virdi ki Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām*ñ önünde ne zindān kaldı ve zindānıñ zulmeti kaldı ğasaḳ ğaynıñ fethiyle zulmete dirler

(3437) Meşnevi

Nîst zindānî vaḥişter ezraḥim

Nāḥoş u târîk ü pürḥûn u vaḥim

Raḥm-i māderden ziyāde vaḥşetli ve muzlim bir zindān yokdur zîrâ zindān-ı raḥm hoş degildir ve muzlimdir ve içi kan ile toludur ve mute‘affındır vaḥim vāvıñ fethi ve ḥanıñ kesriyle şıfat-ı müşebbehdir ḍaḥm u zimen gibi teaffün idici ma‘nâsınadır

(3438) Meşnevi

Çün güşādet Hâk deriçe sūy-ı ḥ’îş

Derraḥim her dem fezāyed tent bîş

Raḥm-i māder gibi vahşet şāhibi zindān yoḡdur iken çünki kendi cānibine Ḥaḡ saña bir pencere açdı raḥm-i māderde her dem seniñ teniñ ziyāde artar ve neşv ü nemā bulur

(3439) *Meşnevi*

Ender 'ān zindān zizevḡ-i bîḡıyās

Hoş şikuft ezḡars-ı cism-i tu ḡavās

O zindān raḥminde nihāyetsiz zevḡden seniñ cisminiñ ağacından ḡavās yaprakları ne güzel açıldı ḡars ḡaynıñ fethiyle ağaç dikmege dirler lîkin bu maḡāmda mecāz olarak ağaç murād olunur ḡavās-ı zāhire ve bāṭınadan e' ammdır

(3440) *Meşnevi*

Z'ān raḡim bîrūn şuden bertu dūrūşt

Mîgirîzî ezzihāreş sūy-ı puşt

Ol kadar raḥm-i māderde keyfiñ var idi ki o raḥmden taşra olmak saña emr-i şa' b ve müşkil olduğundan māderiniñ kaşığından taşra çıkmayım diyü arkasına kaçır idiñ tıfl ba' zı kerre toḡacak gibi olur zāhir olur sonra verā-yı zahr-ı mādere gider bu ḡāl ceninde ola geldiği geldiği müte' arıfdir zihār zāniñ fethiyle kaşık ma' nāsınadır

(3441) *Meşnevi*

Rāh-ı lezzet ezderūn dān n 'ezbirūn

Eblehî dān cūsten-i ḡaşr u ḡuşūn

Lezzet yolını içeriden bil taşradan bilme böyle olunca münbasit olayım diyü köşk ve ḡal' alar aramak aḡmaḡlıḡdır ḡuşūn ḡuşn' uñ cem' idir ḡal' alar dimekdir ve ḡuşūndan bu maḡāmda pādişāhlıḡ ve saltānat murād olunur

(3442) *Meşnevi*

Ān yekî derkünc-i mescid mest ü şād

V'ān diger derbāḡ-ı turş u bîmurād

Görmez misiñ bir faķīr bīmekān olduğundan mescid gūşesinde oturur līkin zevķinden mest ve ķalbi şād olduğı hālde ve dağı ol bir kimesne kendi mülki olan bağında oturur ekşi yüzli ve nāmūrād olduğı hālde bundan münfehim oldu ki lezzet ve inbisāt ķalbden olur imiş zāhirdeki bağıdan ve köşkdən ve sīm ü zerden olmaz imiş ne‘am buyurdıkları gibidir zīrā bu hāli her ān müşāhede ideriz

(3443) Meşnevi

Kaşr çizī nīst vīrān kun beden

Genc dervīrāniyest ey mīr-i men

Köşk bir mu‘atedib şey’ olmadı sen bedeni vīrān eyle ey benim begim hāzīne vīrānlıkdadır o bedeni vīrān idince defīneye vāşıl olursuñ beden ma‘mūr iken defīneye vuşlat olunmaz [S-188a]

(3444) Meşnevi

Īn nemībīnī ki derbezm-i şarāb

Mest āngeh hoş şeved k’ū şud hārāb

Bunu görmez misiñ ki şarāb meclisinde sarhoş o zamān hoş olur ki o mest ü hārāb ola hārāb olmadıkça hoş olmaz zīrā hoşluk defīne gibidir hārāb olmağa vücūdı tevaķķuf ider

(3445) Meşnevi

Gerçi pūrnaķşest hāne berkenes

Genc cū v’ezngenc ābādān kunes

Egerçi hāne-yi vücūd naķş töludur böyle ise de yine hāne-yi vücūdı hārāb eyle ve anıñ tahtında genc iste ve o gencden o hāne-yi vücūdı ma‘mūr eyle fi’l-vāķi‘ kār-ı ‘āķil odur ki hānesi tahtında hāzīne hiss iderse hāne her ne kadar munakķaş ise de o hāneyi yıkar ve o gence iħrāc ider ve hānesini evvelkinden a‘lā ve munakķaş yapar evvelki berkenes kelimesinde ber zā’iddir kun kāfiñ fethiyle emr-i hāzırdır kopar ma‘nāsınadır ve şın zamīrdır hāneye rāci‘dir ikinci kun kelimesi yine emr-i hāzırdır

kerden maşdarından müştakdır ve kâfiñ zammıyladır eyle ma‘nâsınadır ve âbādān ma‘mūr dımekdir âbād dağı aña mürādıfdir ikisi dağı müferreddir elif ve nūn sebebiyle cem‘ dir zann olunmasın

(3446) Meşnevi

Hâne-yi pürnağş u taşvîr ü hayâl

V’în şuver çün perde bergenc-i vişâl

Hâne-yi ten nağş tolu ve şüret ü hayâl tolıdur bu şüretler dağı Cenâb-ı Hakkıñ hazinesi gibi olan vuşlatına perde ve hicâb gibidir ve vişâl-i Hakkı setr itmekdedir böyle olunca hâne-yi tene yazıkdır dime hemân riyâzetle ve a‘mâl-i şâkka ile hâne-yi bedeni aradan kaldırmağa bezl-i muğadderet eyle dimek olur

(3447) Meşnevi

Pertev-i gencest ü tabeşhâ-yı zer

Ki der ’în sîne hemî cüşed şuver

Genc-i vücūd-ı İlâhîniñ ve anıñ altunları zât-ı Bârî ile kâ’im olan şıfât-ı İlâhîdir bunlarıñ tâbîşi ve ziyâsıdır o ki bu kalbde dâyim şuver-i cüş u hürüş ider ya‘nî gönülde ne ki var cümlesi Allâhu Te‘âlâdandır dimek olur lîkin her ne kadar Hakkdan ise de zât-ı vücūd-ı Bârîye perde olur ve zât-ı kibriyâyı göstermege sebep olur bu şuver Hakkdan olup ve Hakkka hicâb olduğunu temşîl ve tanzîr içün buyururlar ki

(3448) Meşnevi

Hem zilutfu ‘aks-i âb-ı bâşeref

Perde şud berrûy-ı âb eczâ-yı kef

Görmez misiñ şeref şâhibi olan şuya her şey’i şafveti sebebiyle ‘aks itdiginden ve anıñ kemâl-i leţâfetinden rûy-ı deryâda olan köpügüñ eczâsı deryâdan hâşıl olmuş iken deryânıñ yüzine perde ve hicâb oldu ve deryâ tahtında mestûr oldu

(3449) Meşnevi

Hem zilutfu cüş-ı cân-ı bâşemen

Perdeyi berrūy-ı cān şud şahş-ı ten

Ve yine görmez misiñ ki kıymet ile olan cānıñ leṭāfetinden ve ‘aşkla cūş u hurūş eylediginden ten ḥuşūle gelmiş ise de ve cān teni terbiye ve iḥdās itmiş ise de kişinüñ şahş-ı cānına perde olup rūhı setr ider işte bu iki şey’üñ setri gibi gönülde olan şuver ve ḥayālāt cümlesi Ḥaḳḳıñ ise de zāt-ı Bārīye perde ve ḥicāb olur ol zamāndaki gönül şuver ve ḥayālātndan vāreste ola o zamān rūy-ı dildār nümāyān olacağı iclā-yı bedīhyātdandır

(3450) Meşnevi

Pes meşel bişnev ki derefvāh ḥāst

K’āncā bermāst ey birāder hem zimāst

Böyle olunca nāsiñ meşelini diñle ki nāsiñ ağzında ḳalḳdı ya‘nī söylenir meşel odur ki o nesne ki ey birāder bizim üzerimizdedir ve bize ḥicābdır o şey’ bizdendir ya‘nī bizden ḥuşūle geldi dimekdir

(3451) Meşnevi

Z’īn ḥicāb īn teşnegān-ı keşperest

Z’āb-ı şāfi ūftāde dūrdest

Bu bizden ḥuşūle gelen ḥicābdan içün bu keşperest olan ehl-i dünyā āb-ı şāfidan eli uzak düşmüştür āb-i şāfidan murād Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir keşden murād dünyādır teşnegān-ı keşperest ehl-i dünyā demek olur ve bizden ḥāşıl olan ḥicābdan murād ḳalbimizde ve zihnimizde olan efkār ve taḥayyülātdır

(3452) Meşnevi

Āftābā bācū tu ḳible’v imīm

Şebperestī vü ḥufāşī mīkunīm

Yine ‘İmādü’l-mülk pādişāhıñ ḥuzūrında ṭurur iken Cenāb-ı Ḥaḳḳa münācāt iderek dir idi ki ey āftāb-ı ḥaḳīḳī seniñ gibi ḳible ve teveccüh maḥalli ve muḳtedā var iken bizler zūlmete meyl ideriz ve yarasalık eyleriz ya‘nī bu emir gibi seni terk idip aḡyār

kapısına gideriz demek olur işte ezcümle şu esbi aḥz olunan [S-188b] emīr seni terk idip baña ilticā eyledi ve esbiniñ ḥalāsını benden istedi imām kelimesi mīkunīm kelimesine muvāfiḳ olsun için imīm yazılmışdır ğaflet olunmaya ve yine beyti okur iken imīm okunur

(3453) *Meşnevi*

Süy-ı ḥod kun in ḥufāşānrā maṭār

Z'in ḥufāşīşān biḥar ey müstecār

İlāhī sen ḥalkıñ kusūrına nazar eyleme bu yarasalarıñ maḥall-i ṭayrānını kendi cānibine eyle şimden soñra seniñ tarafına ṭayrān itsinler ve seniñ bābına ilticā itsinler ve bu ḥuffāşlıktan ey müstecār olan zāt [I-276a] sen bunları aḥz eyle ve bu ḥaşlet-i seyyi'eden bir çirkin ḥūy bunlarda ḳalmasın ve cümlesi şāh-ı ḥaḳīḳīye māyil olmağla bāz sīret olsunlar diyerek ḥuzūr-ı pādīşāhīde ḳalbinden Mevlāya 'İmādü'l-mülk böyle niyāzlar ve du'ālar eyler idi müstecār istiḳāl bābından ism-i mef'ūldur kun in imān ṭaleb olunan zāta dirler nitekim Ḳur'ān-ı Kerīmde *ve in eḥadun mine'l-müşrikine's-tecareke*⁵¹⁸ buyrulmuşdur istecār kelimesinde fi'l-i māzī olup senden āmān dilerse ma'nāsına olmuş olur maṭār ism-i mekān olarak maḥall-i ṭayrān dimekdir ḥufāşī kelimesiniñ yası maşdariyyedir zarūret-i vezn için taḥfīfle okunmak lāzım gelir

(3454) *Meşnevi*

İn cüvān z'in cürm dālest ü muğīr

Ki bemen āmed velī ūrā megīr

Bu cüvān ki belki şıfat-ı murād o emīrdur bu cürminden için dāletdedir ve daḥı yağmacı gibidir zīrā baña geldi lāzım olan dergāh-ı vālāya gitmek idi ve līkin sen anı bu cürminden için aḥz eyleme ve andan intīḳām alma afvıñla mu'āmele eyle megīr if'āl bābından ism-i fā'il olarak yağma idici ma'nāsınadır megīr nehy-i ḥazır olarak ṭutma dimekdir līkin intīḳām alma demek murād olunur

(3455) *Meşnevi*

⁵¹⁸“Eğer müşriklerden biri senden koruma dilerse...” (Tevbe 9/6)

Der‘İmādū’l-mülk ĩn endiřehā

Geřte cūřān ĉün esed derbīřehā

‘İmādū’l-mülk derūnında bu endiřeler cūř u ĥurūř idici olmuřdur ormanlar iĉünde arslānlar cūř u ĥurūř eyledięi gibi bīřeh bā-yı muvaĥĥideniñ kesriyle orman ma‘ nāsınadır āĥirinde olan hā edāt-ı cem‘dir esed nev‘iniñ ‘ādeti böyle ormanlarda sākin olmaķ imiř binā’e’n-‘aleyh ĉün esed derbīřehā buyurdılar cūřān kelimesi řıfat-ı müřebbehdir kınayıcı ma‘ nāsınadır

(3456) Meşnevi

İstāde piş-i sultān zāhireř

Derriyāz-ı ģayb cān-ı tāyireř

O ‘İmādū’l-mülküñ zāhiri sultānıñ ĥuzūrında ĥurmuş idi lĥin anıñ tāyir olan cānı ‘ālem-i ģayb ravzalarında idi ya‘nĥ zāhiri ĥuzūr-ı pādiřāĥide ve lĥin bātını Hāķ ile olmuř idi demekdir ba‘zı nüřhada tāyireř yerine tāhireř vāķi‘ olmuřdur

(3457) Meşnevi

ĉün melāyik ũ beiklĥm-i elest

Her demi mīřud beşürb-i tāze mest

‘İmādū’l-mülküñ melekler gibi ezel iķlĥiminde her dem tāze řarābıñ řürbiyle mest idi ya‘nĥ melāyike-yi kirām viřāl-i cemāl-i İlāĥi ile her dem mest olduęı gibi ve ‘İmādū’l-mülküñ daĥı tecellĥ-i cemāl-i İlāĥi ile mest idi demek olur egerĉi zāhiri vezĥr idi ve pādiřāĥ ĥuzūrında pādiřāĥ ile olmuř ise de

(3458) Meşnevi

Enderūn sūr u birūn ĉün pürgami

Derten-i hemĉün laĥd ĥoř ‘ālemi

‘İmādū’l-mülküñ derūnı sūr ile tolu ve taşrası ģam ile tolu gibi idi anıñ laĥd gibi olan teninde bir ĥoř [İ-276b] ‘ālem vardır nitekim ekřeri ‘ārifler taşrası pürgam ve iĉi

pürsür olurlar lahd dahı taşrası pürgam görünür ve içerisi ravza-yı cennet olmağla
pürsürdür bināen‘ aleyh lahde teşbīh buyurdılar

(3459) *Meşnevi*

Ū der ’īn hayret bud u derintizār

Tā çı peydā āyed ezgayb u sırār

O ‘İmādü’l-mülk bu hayretde idi ve bu intizārda idi ‘acabā ‘ālem-i gaybdan ve sırlar
‘āleminden ne zāhir olur görelim

(3460) *Meşnevi*

Esbrā ender keşīdend ān zamān

Piṣ-i Ḥārzemşāh serhengān keşān

O zamān o emīriñ esbini Ḥārzemşāhıñ önüne çāvüşlar ve mübāşirler çekerek çekdiler
ve getirdiler ‘imād anlardan evvel varmış idi

(3461) *Meşnevi*

Elhāk ender zir īn çarḥ-ı kebūd

Ān çünān esbī beḳadd u tek nebūd

Haḳ kelām budur ki bu mā’ī felegiñ altında ancılayın bir at boyda ve ḥamlede yok idi
ya‘nī naẓiri nādīr idi dimekdir ḳadd ḳāfiñ sükūnıyla ḥamleye ve segirtmeye dirler
kebūd dahı mā’ī renge dinir [S-189a]

(3462) *Meşnevi*

Mirubūdī reng-i ū her dīderā

Merḥabā ān berḳ ü meh zāyīderā

O atıñ rengi parlaklığından her gözi ḳapar idi her ki o atı görse kemāl-i serverinden o
berḳ gibi ata ve māhdan toğmuşa merḥabā dir idi

(3463) *Meşnevi*

Hemçü meh hemçü ‘Uṭārid tizrev

Gūyiyā şarşar ‘alef būdeş ne cev

O at ay gibi ‘Uṭārid yıldızı gibi serīü’s-seyr idi keennehü anıñ ‘alefi rīḥ-i şedīd idi ve arpa degil idi arpa yirine gūyā şarşar yir imiş böyle қоşar idi

(3464) Meşnevi

Māh ‘arşa-y āsmānrā her şebī

Mībered ender mesīr ü mezhebī

Ey āsmānıñ meydānını her gicede yürümekde ve gitmekde iletir ya‘nī meydān-ı āsmānı yigirmi dört sâ‘atde kaç‘ider ol kadar seyri ve hareketi tīzdir demekdir mesīr yürümek ve mezhep gitmek ma‘nāsınadır ikisi de maşdar mīmidir

(3465) Meşnevi

Çün beyek şeb meh berīd ebrācrā

Ezçi münkir mīşevī mi‘rācrā

Çünkü ay bir gicede on iki burūcı kaç‘eyledi ve böyle sür‘atle hareket eyledi sen neden için iki cihānuñ faḥri Muḥammed Muştafā *şallallāhu te‘ālā* ‘aleyhi ve sellemīñ mi‘rāc-ı şerīfini münker olursuñ ḥalbuki şems ve kamer anıñ ḥürmetine ḥalk olunmuşdur anlar da bu mertebe serī‘ hareket var iken ‘ālemiñ ‘illet-i gā‘iyyesi olan zāta bir gicede semāvātı devr itmek ba‘id midir ve bunda istib‘ād olunacak ne vardır buyurmak isterler ebrāc burcuñ cem‘idir

(3466) Meşnevi

Şad çü māhest ān ‘aceb dürr-i yetīm

Ki beyek imā-yi ū şud meh dü nīm

O ‘acīb ve garīb olan faḥr-i cihān yüz ay kadar muḳtedir ve ḳut şāḥibi oldığı maḥall-i şübhe degildir zīrā [İ-277a] bir işāretle ay iki pāre oldı ḳālellāhu tebārek ve te‘ālā *ikṭerebeti’s-sa‘ātu ven şakḳa’l-kamer ve in yerev āyeten yu‘riḳu ve yeḳülū siḥrun*

*müstemirr*⁵¹⁹ ya‘nî kıyâmet karîb oldı ve kamer dahı parladı küffâr-ı Kureyş eger böyle âyet-i ‘azîme görürlerse îmândan yine i‘râz iderler ve bu sihr-i metîn ve şâbitdir dirler îmâ işâret ve dü nîm iki pâre dimekdir ma‘lûm ola ki mâhın inşikâkına işâret-i yed-i minâ-yı Muhammediyyeniñ müseyyahasıyla oluşur nitekim **Şeyh Attâr kuddise sırruhu Pendnâmesinde**

*Ezser-i engüş t şakķ şûd kamer*⁵²⁰

buyurmuşlardır

(3467) Meşnevî

Ân ‘aceb k ‘û derşikâf-ı meh nümûd

Hem beķadr-i za‘f-ı hiss-i halk bûd

O mu‘cize-yi bâhire ay yarığında göründi dahı halkın hissiniñ za‘afı miķdârında idi ya‘nî fahr-i ‘âlemiñ bu mu‘cize-yi şerîfesini kameriñ yarılmasında izhâr buyurması nâsın havâsınıñ za‘afı vardır başka bir emr-i ‘azîmde izhâr olursa görmege ķâdir olmazlar olduğundan içün idi yoķsa

(3468) Meşnevî

Kâr u bâr-ı enbiyâ vü mürselûn

Hest ezeflâk u aķterhâ birûn

Enbiyâ-yı ‘izâm ‘aleyhimüsselâmın işi gücü göklerden ve yıldızlardan taşradadır böyle olunca bu ‘âlemiñ verâsından mu‘cize göstermek olur idi lîkin havâss-ı nâs idrâkine muķtedir degildirler binâberin mu‘cizesini kameri münşak itmekde izhâr buyurdılar demek olur

(3469) Meşnevî

Tu birûn rev hem ziefllâk ü divâr

V’ân gehân nezzâre kun ân kâr u bâr

⁵¹⁹“Saatler yaklaştı ve Ay yarıldı. Onlar bir ayet görseler, hemen yüz çevirirler ve ‘Bu süregelen bir büyüdür.’ derler.” (Kamer 54/1,2)

⁵²⁰(Paksoy, 2012, s.155)

Sen eflākden ve anıñ divār u hareketinden taşra git andan soñra enbiyā-yı ‘izāmıñ işine nazar eyle haqīkat-i hāllerini göresiñ yoħsa bu ‘ālemiñ içünde iken enbiyā-yı ‘izāmıñ ‘azametini ve kār u bārıñ ululuğunu idrāke zaferyāb olmazsıñ demek oldu

(3470) Meşnevî

Dermiyān-ı beyzayî çün ferħahā

Neşnevî tesbîh-i mürgān-ı hevā

Sen ise yavrular gibi yumurıanıñ ortasındañ böyle yumurıadan taşra çıkmadıķça hevāda tayrān iden kuşlarıñ tesbîhini dinleyemezsıñ bu beyitte kâ’inātı yumurıaya ve bu ‘ālem halkını yumurıta içündeki yavruya ve bu ‘ālemi geçmiş ve dār-ı fāniden ħalāş olmuş evliyā-yı kirāmı hevāda tayrān iden iki cenāh şāhibi kuşa teşbîh buyurdılar

(3471) Meşnevî

Mu‘cizāt incā neĥ āhed şerĥ geşt

Z’esb ü Ĥāremşāh gū vü sergüzeşt

Mu‘cizāt-ı enbiyā burada şerĥ ve beyān olunmaķ istemez zîrā beyānı qabūl itmez böyle olunca oldıĥımız at kışşasından pādîşāh ne eyledi andan söyle ve daĥı o sergüzeşti söyle ve anı itmām eyle ki sāmi‘in endişeden ħalāş olalar [S-189b]

(3472) Meşnevî

Āftāb-ı luţf-ı Ĥaķ berherçi tāft

Ezseg ü ezesb ferr-i Kehf yāft

Ĥaķ celle ve ‘alānıñ [İ-277b] āftāb-ı luţfi her ne üzerine ki parladı kelbden olsun ve böyle atdan olsun Aşĥāb-ı Kehfiñ revnaķını ve ziyāsını buldı

(3473) Meşnevî

Tāb-ı luţfeşrā tu yeksān hem medān

Sengrā vü la‘lrā dād ü nişān

Lîkin Mevlânî'nin lutfınıñ ziyâsını sen müsâvî bilme görmez misiñ bayâğı taş'a ve la'le Cenâb-ı Hâk zâtından ziyâ ve nişân virdi lîkin la'le virdiği ziyâ ve leṭâfet taş'da yokdur ve taşın leṭâfeti çok dündür nitekim beyit-i âtîde beyân buyururlar

(3474) Meşnevi

La'lrâ z'ân hest genc-i muḳtebes

Sengrâ germî vü tâbânî vü bes

La'le leṭâfet-i İlâhîden alınmış şu'le hazînesi vardır taş'a germlik ve tâbânlık vardır ancak ân kelimesiniñ meşâr-ı İlâhî zât-ı bârîde mevcûd olan leṭâfetdir muḳtebes bir büyük âteşden aḥz olunan şu'leye dirler o şu'leyi daḥı hazîneye teşbîh buyurdılar zirâ la'lede olan şu'le olan ziyâ ziyâde leṭâfetli olduğundan ve ziyâde maḳbûl ve lem'ân şâhibi olmağla gence teşbîhi lâzım gelir taşın ziyâsı dün olmağla anı teşbîh buyurmadılar hâşılı la'lede olan taşın leṭâfetinden azîzdir öyle ise tâb-ı lutf-ı Bârî her şey'de bir olmaz demek olur bu maḥsûs ve mubassırdır bunda şübhe olmaz

(3475) Meşnevi

Ân ki berdivâr üfted âftâb

Ân ân nebud k'ezâb u ıztırâb

Beyt-i sâbıkda tâb-ı lutf-ı İlâhîyi müsâvî bilme buyurmuşlar idi ve müsâvî olmadığını la'le ile ve seng ile temsîl itmişler idi bu beyit ile daḥı tâb-ı lutf-ı İlâhî müsâvî olmadığına bir naḫîre getirmek murâd idip buyururlar ki ol âftâb ki divâr üzerine düşer o divâr üzerine düşen âftâbın ziyâsı ancılayın laṭîf olmaz ki âftâb şuya vâḳi' olur da şudan 'aks ider şuda âftâb muḳtarib olur hâşılı âftâb divâra vâḳi' olur ve âba daḥı vâḳi' olur âba vuḳû'ı divâra vuḳû'ından leṭâfetli olur zirâ âftâbın şudan 'aksi görünür ve âbda ıztırâbı âbın hareketiyle nümâyân olur lîkin divârdan âftâbın ne 'aksi görünür ne de ıztırâbı zâhir olur bu eelden şuda olan 'aksi elṭaf olmuş olur işte bunun gibi tâb-ı İlâhî ba'zı mezâhirde ziyâde laṭîf olur ba'zısında andan dün olur demektir ṭakdîr-i beyt:

Ân âftâb ki berdivâr üfted

Ançünān nebūd ki derāb üfted

ve Allāhu'l-‘alem yine hikāyeye ‘avdet idip [İ-278a] buyurlar

(3476) Meşnevi

Çün demī hayrān şud ezvey şāh-ı ferd

Rūy-ı hod sūy-ı ‘İmādü’l-mülk kerd

Çünkü bir zamān H̄‘arzemşāh o esbiñ temāşāsından mütahayyir oldu ba‘de ‘İmādü’l-mülk tarafına müteveccih oldu öyle diyerek

(3477) Meşnevi

K’ey eçī bes hūb esbī nīst īn

Ezbehiştet īn meger nī ezzemīn

Ey pādīşāh bu esb çok güzel esb degil midir bu esb meger cennet esblerindendir zemīniñ esblerinden degildir eçī hemzeniñ kesriyle vezīr dimekdir ve **Luğat-i Şāhidī**de baħr-ı tavīlde muşarraħdır Mısrā‘:

Di içi boş olana ya‘ nī tēhī⁵²¹

(3478) Meşnevi

Pes ‘İmādü’l-mülk güfteş k’ey hıdīv

Çün firīşte gerded ezmeyl-i tu dīv

Böyle olunca ‘İmādü’l-mülk melike didi ki ey pādīşāh mu‘zam şeytān seniñ meylinden çirkin iken melek gibi hūsn ve cemāl şāhibi olursun bir çirkine hūbdur dirseñ cümleye hūsn görünür

(3479) Meşnevi

Dernazar ānç ‘āverī gerdīd nīk

Bes geş ü ra‘nāst īn merkeb velīk

⁵²¹(İmamoğlu, 1993: s.144)

Ol nesneyi sen nazara eylerseñ anı sen iyü ve hûb eylersin zarûrî seniñ bend itdigiñ şey'e bir hüsn-i 'arız olur beyit-i âtiye merhûndur

(3480) Meşnevi

Hest nâkış ân ser ender peykereş

Çün ser-i gâvest gûyî ân sereş

Bu esbiñ başı bu şüretine nisbetle nâkışdur gûyâ bu esbiñ başı bu cesâmetine nisbetle öküz başı gibidir

(3481) Meşnevi

Derdil-i H'âremşâh in dem kâr kerd

Esbrâ dermanzar-ı şeh h'âr kerd

Şahiñ kalbinde bu kelâm o demde kâr eyledi ve bu nuṭṭ esbi şahiñ manzarında ḥor ve ḥaḳîr eyledi [S-190a]

(3482) Meşnevi

Çün ğaraż gerded dellâle vü vâşifî

Ezse gez kirbâs yâbî Yūsufî

Çünkü ehl-i ğaraż bir şey'e dellâl ve anı vaşf idici oldu ve vaşfı zemmi mutazammın olmağla ve ğarażı sebebiyle anı ḳaṭ'an bey' idecek olduğundan üç arşın bizden içün bir Yūsufi ya'nî bir şey'i nefsi bulursañ se kirbâsdan şey'i ḥaḳîr murâd olunur ve ğaraż anı bahâsından aşığı şatdırır dimekdir

(3483) Meşnevi

Çünkü hengâm-ı firâḳ-ı cân şeved

Dîv dellâl-ı dür-i imân şeved

Çünkü cânıñ iftirâḳınıñ zâmânı olur ve mevt vaḳti gelir İblîs o zamân imân incisini şatmağı murâd ider

(3484) Meşnevi

Pes fūrūsed ebleh ĩmānrā šitāb

Ender 'ān tengī beyek ibriķ-i āb

Böyle olunca aħmak ĩmānıñ o ıztırāb vaktinde bir ibriķ ve kāse şu muķābelesinde
‘acele ile şatar

(3485) Meşnevi

V'ān hayālī bāşed ü ibriķ nī

Kaşd-ı ān dellāl cüz tahriķ nī

Ħalbuki o görinen bir hayāl olur ve orada ibriķden ve kāseden bir nesne yokdur faķať
nümāyişdir ve yine o dellālīñ kaşdı o muĥtażırı yāĥūd o ĩmānını [İ-278b] yırtmaķdan
ğayri bir nesne degildir bunuñ şūreti şöyle imiş ki bir şeytān muĥtażıra bir ibriķ yāĥūd
bir kāse řu irā'e ider imiş muĥtażır anı ĥarāreti sebebiyle içmege tālīb olur imiş řu
şāĥibi olan şeytān ĩmānıñ virir iseñ saña bu kāseyi viririm dir imiş muĥtażar daĥı rāzī
olmayınca mel'ūn olan baş şeytān o zamāñ zuhūr idip ĩmānını zemmi ve o şuyı medĥ
ider imiş ve ĩmānını virip anı almağa dellālīk ider imiş ve gözine ġāyetle ĥoş gösterir
emiş şeytānıñ ancaķ murādı o muĥtażarı meslūbu'l-ĩmān idip muĥalled-i fi'n-nār
itmekdir ve dellālīğīñ arasına ġarāz girince işte böyledir yetīm ĩmānını bir kāse şuya
virmege tergīb ider ĥalbuki ĩmānıñ ġünin bahāsı degildir *ĥafīzanāllāhu te'ālā ve*
iyyākum min mekrü's-şeytān bicāh-ı Muĥammed 'aleyhi's-şalāvatü'r-raĥman

(3486) Meşnevi

İn zaman ki tu şāĥiĥ ü ferbiĥi

Şıdķrā behr-i hayālī mīdiĥi

Bu zamān ki sen şāĥiĥ alpden ve semiz ādemiñ ĩmānını bir hayāl gibi olan dünyāñ
derdest olması içün virirseñ fi'l-vāķi' çok kimesneler vardır ki ĩmānını ve dīnini fedā
idip dünyāyı aldılar şıdķdan burada ĩmān murād olunur yāĥud din yāĥūd istikāmet
murād olursa yine münāsib olur hayālden murād dünyādır

(3487) Meşnevi

Mifürüşî her zamanî dürr-i kân

Hemçü tıflî misitânî girdgân

Sen her zamānda incü ma‘ deni ki şatarsıñ bedeline ‘âdetiñ cüz gibi haķır şey’i alırsıñ incüye nisbetle ma‘ denden deryā murād olunur girdgân kāfiñ kesri ve rānıñ sükūnı ve dālīñ fethiyle müfferred olarak cüz ma‘ nāsınadır

(3488) Meşnevi

Pes derān rencūri-yi rûz-ı ecel

Nîst nâdir ger buved înet ‘amel

Hālūñ böyle sıhhatinde iken şıdķı hayāle deģismek olunca o mevt gününüñ hastalığında ve sekerde ‘ameliñ seniñ bu olur ise senden az şādır olur ‘amel degildir ve nedreti yokdur ve böyle itmekligiñ müsteb‘ad degildir

(3489) Meşnevi

Derhayālet şūreti cūşideyi

Hemçü cevzi vakt-i daķ pūşideyi

Seniñ hayālinde kırılmaķ vaktinde çürüklügi zāhir olan ceviz pūşide gibi kaynamış bir hayāl-i bed vardır lîkin sen anıñ hayāl-i bed olduğunu idrāk idemezsiñ ve anı hayāl-i hūb zann idersıñ vaktiyle o hayālīñ bed olduğı saña zāhir olur nitekim ceviziñ çürük olduğı kırılmaķ vakti şadāsından yāhūd ra‘yü’l-‘ayn çürük olduğunu müşāhededen zāhir olup añladığıñ gibi

(3490) Meşnevi

Hest ezāgāz çün bedr ān hayāl

Lîk āhîr mîşeved hemçün hilāl [İ-280a]

İbtidāsından o hayāl bedr gibi enver olarak seniñ gözüne görünür lîkin encāmında gözine hilāl gibi hayāl olarak öyle görünür o hayālden murād dünyādır ki evvelā gözimize gāyet laţif ve enver görünür lîkin mevt vakti geldikde dünyā göze yok gibi görünür ve enversiz zāhir olur

(3491) Meşnevi

Ger tu evvel bingeri çün aḥireş

Fāriḡ āyi ezfirīb-i fātireş

Eger sen ibtidāda āhiri gibi aña nazār itmiş olaydın o dünyānıñ seni za‘īf ve süst aldatmasından fāriḡ olurduñ ya‘nī seni aldatmaz olur idi demek olur firīb fānıñ kesriyle aldamaḡ ma‘nāsınadır fātır ism-i fā‘il olarak za‘īf ve süst ma‘nāsınadır aḥireş kelimesinde olan zamīr-i şın dünyāya rāci‘dir cem‘i şān ve işān gelir [S-190b]

(3492) Meşnevi

Cevz-i pūsīdeest dünyā ey emīn

İmtihāneş kem kun ezdüreş bübīn

Ey emīn olan zāt dünyā çürümüş bir ceviz gibidir sen anı hīç imtiḥān itme ve böyle olduğına i‘tikād eyle ve aña tālīb olmayıp uzakdan nazār eyle eger dīnini virip dünyāyı alır iseñ çok ziyān itmiş olursuñ

(3493) Meşnevi

Şāh did ān esbrā bāçeşm-i ḥāl

V‘ān ‘İmādū’l-mülk bāçeşm-i me‘āl

Pādişāh o esbi ḥāl göziyle gördi ya‘nī şimdiki ḥālī görici göz ile nazār itdi dimekdir ehl-i dünyānıñ gözleriniñ cümlesi ḥāl gözüdür bir şey’e nāzır oldukları zamānda çeşm-i ḥāl ile nazār iderler ve o şey’e me‘āl göziyle nazār itmezler ḥāl göziyle nazār itdiklerinden a‘lā görürler o ise gelecekte köhne ve fersūde olacaḡ idi andan ḡāfil olurlar līkin ‘ārifler me‘āl göziyle nāzır olduklarından köhneligini ve ḥarāblıḡını görürler ve o şey’i her ne kadar şimdiki ḥālde a‘lā ise de aña maḡrūr ve ferīhte olmazlar līkin ‘İmādū’l-mülk o esbe çeşm-i me‘āl nazār eyledi ki o esb gelecekte ihtiyār olacaḡ ve leṭāfeti zā‘il olacaḡ ve başı ihtiyār olucaḡ esbin öküz başı gibi ḥired ve ufaḡ olacaḡ bu cihetiyle başı öküz başı gibi ufaḡdır didi ve bunda daḡı zamān-ı istikbālde böyle olacaḡ olduğundan ḥilāf yokdur ve kızbi ihtiyār itmiş olmaz

(3494) *Meşnevi*

Çeşm-i şeh dü gez hemî dîd ezluğaz

Çeşm-i ân pâyānniger pencāh gez

Pādişāhın gözi her şey'in me'ālî hafî olduğundan iki arşın miqdârı görür idi lîkin o encāma nazar idici olan 'İmādü'l-mülk gözi elli arşın görür idi luğaz lâmin zammı ve ğaynın fethiyle mahfî olan nesneye dirler mu'ammâ dahı mahfî olmağla aña da luğaz dimişlerdir gez kâf-ı Fārisiyyenin fethiyle arşın [İ-280b] ma'nāsınadır pencāh dahı elli demekdir

(3495) *Meşnevi*

Ân çi sürmest ân ki Yezdān mîkeşed

Ki'z pes şad perde bîned cān reşed

O ne 'aceb sürme ki Allāhu Te'ālā Hāzretleri anı kûlunuñ gözine eyler ve çeker zîrâ yüz perdeniñ verāsından cān tārîk-i Hakkı görür ya'nî Vācib Te'ālā Hāzretleri bir kûlunuñ gözünü kuhl-ı hidāyet ile mikḥal idince verā-yı perdede ve 'ālem-i ğaybde olan nesneleri okur ve görür ve anıñ şimdiki ḥāline aldanmaz demek olur 'ārifleriñ gözi kuhl-ı hidāyet ile mikḥal olduğundan dünyā-yı deniyyeye ve fāniyyāt-ı sā'ireyye aldanmamışlardır eger böyle mikḥal olmaz ise o göz dāyimā ğalaṭbîn olmağdan ḥālî olmaz hemān Cenāb-ı Hāğdan o kuhl-ı hidāyeti istemek kûluñ üzerine lâzımdır ki ğalaṭbîn ğalaṭbîn olmaya

(3496) *Meşnevi*

Çeşm-i mihter çün beāḥir bûd cûft

Pes bedān dîde cihānrā cîfe güft

Ziyāde ulu Muḥammed Muştafā ṣallalāhu 'aleyhi ve sellemîñ çeşm-i mübāreki encāmı görmege cûft idi ve her şey'in 'ākîbetini oldığı gibi görür idi böyle olunca bu göz ile dünyāya nazar buyurup cîfedir diyü buyurdı ve fi'l-ḥadîş-i şerîf *eddunyā*

*ciyfetun ve t̄alibuhā kilābur*⁵²² mihter ziyāde ulu dimekdir bu maḳāmda mihterden murād faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem* efendimizdir yāḥūd izāfet-i lāmiyye olmayıp izāfet-i beyāniyye olarak ulu olan göz dinse yine hoş ma‘nā olur ve böyle encāmbīn olmak için ümmete *Allāhümme erine’l- ḥaḳā’ika’l eṣyā’i kemā hiye*⁵²³ du‘āsını ta‘līm buyurdılar

(3497) Meṣnevi

Z’īn yekī zemmeṣ ki biṣnūd ū vū ḥasb

Bes füsürd ender dil-i ṣeh mihr-i esb

‘İmādü’l-mülk bir zemminden için ki pādiṣāḥ anı o ‘imāddan ancak işitdi o zem sebebiyle ṣāhīn ḳalbinde esbīn maḥabbeti çok münce mid oldu ve zā’il oldu ḥasb ḥānīn fetḥi ve ṣīnīn sükūnıyla bu maḳāmda faḳaṭ ma‘nāsınadır bes bā-yı muvaḥḥide ile çok dimekdir füsürd fānīn zammıyla fi‘l-i māzī olarak t̄öndi dimekdir mihr mīmiṅ kesriyle ve ḥānīn sükūnıyla maḥabbete dirler [S-191a]

(3498) Meṣnevi

Çeṣm-i ḥod bugzāṣt ū çeṣm-i ū güzīd

Hūṣ-ı ḥod bugzāṣt u ḳavl-i ū ṣenīd

Pādiṣāḥ kendi gözini terk itdi ve vezīriṅ gözini ihtiyār itdi ve yine kendi ‘aḳlını terk itdi ve kendi ‘aḳlıyla te’emmül ve mülāḥaza itmedi ve ‘imādīn sözini diñledi bu cihetden esbīn maḥabbeti ḳalbinde serv oldu böyle olunca insāna lāyık olan kendi gözüyle ve kendi ‘aḳlıyla ‘amel itmemekdir ki ḥaṭāda vāḳi‘ olmaya gerçi bu maḳāmda vezīriṅ sözünü istimā‘ ṣāhīn ḥaḳḳında iyü oldu Ḥazret-i Mevlānānīn murād-ı ṣerīfi sā’ir umūr ḥaḳḳındadır [İ-281a] bu ḥuṣūṣa degildir meṣel ḳurda dimişler ki altun boynun ḳalındır cevābında dimiş ki işimi kendim görürüm bir kimesneye inanmam bu cihetden ensem ḳalın olmuştur ḥülāṣa-yı kelām her işitdigi kelāma kişi inanmayıp im‘ān-ı nazar ve te’emmül-i ṣādīḳ lāzımdır demek olur

⁵²²“Dünya bir leştir, onun tâlipleri ise köpeklerdir.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 407. [Rivâyetin Peygamber’e ait olmayan bir lafz olduğu belirtilmiştir.]

⁵²³“Rabbim eşyanın hakikatini gerçeğiyle bana göster.” Kütüb-i Sitte, C. 14, s.10.

(3499) Meşnevi

İn bahâne bûd u ân Deyyân-ı ferd

Ezniyâz ân derdil-i şeh serd kerd

Bundan sonra Hâzret-i Mevlânâ *quddise sirruhu* hâkîkat yüzünden kelâm söylemeğe şürû' idip buyururlar ki bu vezîriñ esbiñ hâkîkında böyle söylemesi ve pâdişâhı tebrîd itmesi bir bahâne idi hâkîkat-i hâle nazar olunsa o ferd olan Allâhu Te'âlâ Hâzretleri 'İmâdü'l-mülküñ niyâzından içün pâdişâhıñ kalbinde olan esbiñ maḥabbeti izâle eyledi eger Mevlâ izâle itmeyeydi pâdişâh vezîre dir idi ki bu esbiñ boynı nâhemvâr degildir ve seniñ kelâmıñ lağv ve beyhüdedir diyü esbiñ boynı cüşsesine pek münâsebetdir böyle dimeğe kâdir olamadı ve bu kelâmı pâdişâh qabûl eyledi böyle olunca tebrîd Hâkdan olur vezîrden olmaz vezîriñ sözi arada bahâne olmuş olur ve faqat vâsıta olur

(3500) Meşnevi

Derbebest ezḥüsni-ı ü piş-i başar

Ân süḥan bud dermiyân çün bâng-ı der

Vâcib Te'âlâ Hâzretleri vezîriñ bu kelâmı sebebiyle pâdişâhıñ gözünüñ önünde esbiñ ḥüsniñden kapuyı bağladı ve esbiñ ḥüsni pâdişâhıñ gözünde zâhir olmaz oldu vezîriñ bu sözi arada kapınıñ sesi gibi idi ya' nî lağv idi dimekdir

(3501) Meşnevi

Perde kerd ân nükterâ berçeşm-i şâh

Ki ezân perde nümâyed meh siyâh

Vâcib Te'âlâ Hâzretleri o nükteyi ki vezîrden şâdir olan kelâmdır pâdişâhıñ gözine perde eyledi Cenâb-ı Hâkḳıñ perdesi öyle perdedir ki mâhıñ önüne o perdeyi çekse ay siyâh olur nûrı görünmez olur kande kaldı ki esbiñ ziyâsı görüne işte Cenâb-ı Hâk murâd iderse kelâmı böyle perde hicâb itmeğe kâdir olur nitekim beyit-i âtîde taşrih buyururlar

(3502) Meşnevi

Pāk bennāyī ki bersāzed ḥuṣūn

Dercihān-ı gayb ezgüft u füsūn

Allāhu Te‘ālā Hazretleri şerīk ve nazīrden münezzeh bir mi‘mār-ı ḥaḳīqīdir ki ‘ālem-i ḡaybde kelāmdan ve efsuñdan ḳal‘alar düzer bennā mi‘mār dimekdir ḥuṣūn ḥıṣnıñ cem‘i olmağla ḳal‘alar ma‘nāsınadır füsūn daḥı bu maḳāmda kelām ḳabīlinden olmağla güftüñ ‘atf-ı tefsīri olur ḥāşılı ‘ālem-i ḡaybde kelāmı ḳal‘a yapar ve o ḳal‘a kelām ile çok kimesneleri muḥāfaẓa ider [İ-281b] kelām böyle za‘īf şey’ iken anıñla Cenāb-ı Ḥaḳ iş görür o örümcek perdesini ğārda ḥabībine ḳal‘a idip anıñla ḥabīb-i muḥāfaẓa eylediği gibi

(3503) Meşnevi

Bāng-ı der dān güftrā ezḳaşr-ı rāz

Tā ki bang-ı vāşudest īn yā firāz

Herkesiñ söylediği kelāmı Cenāb-ı Ḥaḳkıñ ‘ālem-i ḡaybden bir ḳapı şadāsı bil ve diḳḳat eyle ki ḳapıñıñ açılmasınıñ şadāşı mıdır yoḥsa ḳapunuñ ḳapanmasınıñ şadāsı mıdır firāz fānıñ kesriyle yoḳuşa dinir bu maḳāmda vā kelimesiyle açık ma‘nāsınadır anıñ muḳābelesinde bulunduğı eelden ḳapanmaḳ ma‘nāsı murād olunur ḳaşr-ı rāz sır köşki dimekdir Cenāb-ı Ḥaḳkıñ ‘ālem-i ḡaybi murād olunur fi’l-ḥaḳīḳat söylenen kelām ‘ālem-i ḡaybdendir ve anıñ üzerine teferru‘ ider elbet iyiden ve kötüden bir nesne vardır aña müstemi‘ olanıñ diḳḳati lāzımdır nefsinde diḳḳat idince anı müşāhedeye ḳudretyāb olur [S-191b]

(3504) Meşnevi

Bāng-ı der maḥsūs u derezḥis birūn

Tabşırūn īn bāng u der lātubşırūn

Çapunuñ şadâsı maḥsûsdur zîrâ mesmû‘ olur ve çapunuñ kendisi ḥisden taşradır zîrâ görünmez bu eelden çapunuñ şadâsını istimâ‘ iderseñiz ve çapunuñ zâtını görmezsiñiz

(3505) Meşnevi

Çeng-i ḥikmet çünki hoşāvāz şud

Tā çī der ezravż-ı cennet bâz şud

Ḥikmet-i İlâhiyye cengi çünki hoş āvāz oldu ya‘nî esrâr-ı İlâhiyyeyi ve ma‘ârif-i yezdâniyyeyi bir ‘ârifbillâh çünki söylemege başladı ‘acabâ cennet bâğçesinden ne ‘aceb kapı açıldı

(3506) Meşnevi

Bāng-ı güft-ı bed çü dervā mişaved

Ezsaķar tā ḥod çī der vāmīşaved

Beyit-i sâbıķıñ zıddını daḥı beyân idip buyururlar ki bir nādān ve ğāfil kimesneniñ kelâmınıñ şadâsı daḥı kapı gibi açıldı ya‘nî bir cāhil çünki lağv ve hezeyān söylemege şürû‘ eyledi cehennemden ne ‘aceb kapı açıldı beyit-i sâbıķda ‘ârifin kelimâtını cennet mīvesine teşbīh buyurdılar ve bu beyitde daḥı cāhiliñ kelimâtını cehennem âteşine teşbīh buyurdılar nitekim **Şāhidī** merhûm **Luġatında** *Ḥaķķā ki cāhil şoḥbeti nār-ı cehennemden beter*⁵²⁴ buyurmuşdur ve yine *elcāhilu ke’l-ḥunfesā izā ḥareket feşā*⁵²⁵ dinmiştir

(3507) Meşnevi

Bāng-ı der bişnev çü dūrī ezdereş

Ey ḥunūk ūrā ki vāşud manzareş

Cehennem çapusunun şadâsını işit gör ki ne girye şey’ imiş çünki sen Ḥaķķıñ luṭfıyla andan ba‘îdsin var hemān yine şükr eyle ey kimesne baḥt u devlet anıñ içündür ki

⁵²⁴ (İmamoğlu, 1993: s.78)

⁵²⁵“Cahil kokarca (bok böceği) gibidir, hareket ettikçe koku saçar.”

anın gözü açık oldu ve her nesneyi gördi manzar maḥall-i naẓar dımekdir göz dımek olur ḥunük baḥtlı olana dinir [İ-282a] burada faḳaṭ baḥt ma‘ nāsı murād olunur

(3508) Meşnevi

Çün tu mibîni ki niki mikuni

Berḥayât u râḥatî bermîzeni

Çünkü sen iyüye mensûb görürsün ki bir iş eylersin ve kendini ḥayât ve râḥat üzerine urursun ve işi yine eyle zîrâ o iş iyü imiş ki seni ḥuzûr-ı ḳalbe ve râḥata iletirdi

(3509) Meşnevi

Çünkü takşîr ü fesâdî mîreved

Ân ḥayât u zevḳ pinhân mîşevved

Ba‘de çünkü senden bir eksiklik ve bir çirkin ‘amel vâkı‘ olur evvelki ḥayât ve zevḳ gider anla ki o ‘amel çirkin imiş bir daḥı anı işleme ve ‘amele getirme

(3510) Meşnevi

Did-i ḥod meḡzâr ezdid-i ḥısân

Ki bümurdâret keşend in kerkesân

Kendi görmekliğini ḥisleriñ görmekliğinden içün terk itme ya‘nî saña ḥisler bu iş iyüdür dirler ise inanma sen bildiğin gibi git zîrâ seni bu kerkes ḳuşları lâşe yimege çekerler kerkes aḳbaba didikleri ḳuşdur ki dâyimâ lâşe ve cîfe ekl ider bu maḳâmda meşâyih-i müzevvirin murād olunur ḥaşılı saña bir ‘amelden ḳuvvet gelir ise anı terk eyle eger saña bir şeyḥ dir ise ki bu ‘amelde be‘is yoḳdur anı ḳabûl eyleme ve kendi tecrübeniñ üzerine o müzevviriñ sözüni ihtiyâr itme dımek olur

(3511) Meşnevi

Çeşm-i çün nergis fûrûbendî ki çî

Ḥîn ‘aşâem keş ki kürem ey eçî

Ey eçî sen nergis gibi gözini bağlarsan ve anıñla ‘amel itmezseñ altun böyle eylersiñ
ve şeyh-i müzevvire ey pāşa ben görmem āgāh ol benim ‘aşāmı sen çek baña şırāt-ı
müstakîmi göster dirseñ altun öyle eylersiñ bu haṭā-yı maḥẓdır

(3512) Meşnevi

V’ân ‘aşākeş ki güzîdî dersefer

Ḥod çü bîni bâşed eztu kūrter

O ‘aşākeş ki seferde kendine rehber itdiñ taḥkîk görürsün ki senden kördür

(3513) Meşnevi

Dest-i kūrāne beḥablullāh zen

Cüz beremr ü nehy-i Yezdānî meten

Böyle senden körleri mürşid ittiḥāz ideceğine ve bir fāyidesini görmeyeceğine sen
elini körlere lâyıḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ḥabline ur Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ emr ve nehyiniñ
ğayrisini ṭoḳuma meten nehy-i ḥāzır olarak ṭoşeme ve ṭoḳuma ma‘nāsınadır

(3514) Meşnevi

Çist Ḥablullāh rehā kerdn hevā

K’îñ hevā şud şarşarî mer ‘Ādrā

Ḥabl-ı İlāhîden murādıñ nedir dir iseñ hevā-yı nefis-i emmāreyi terkdir eger hevāyı
terk ider iseñ ḥabl-ı Ḥüdāya imsāk itmiş olursuñ ve sa‘ādeti bulursuñ ve ḥabl ki terk-i
hevādır bu daḥı Ḳur’ān-ı Kerîmdir Ḳur’āna temessük itmiş olursuñ bu temessük
sebeb-i ticāretdir zîrā bu hevā-yı nefis ‘Ād kavmine riḥ-i mesmūm oldı ve helāklarına
sebeb oldı eger hevā-yı nefsi terk itmez iseñ seniñ daḥı sebeb-i helākıñ olur

(3515) Meşnevi

Ḥalk derzindān nişeste ezhevāst [İ-282b]

Mürgrā perhā bebeste ezhevāst

Nās zindānda hevā-yı nefsine mutāba‘ atdan içün oturmuşdur ve dahı kuşuñ kanādları hevāsına ittibā‘ indan içün tuzakda bağlanmışdır zīrā kuş dāma dāne içün giriftār oldu dāne yimek hevā-yı nefsdır [S-192a]

(3516) Meşnevi

Māhi ender tābe-yi germ ezhevāst

Refte ezmestūriyān şerm ezhevāst

Balık tava içinde hevā-yı nefsenden içün germ olmuşdur ya‘nī pişmişdir zīrā balığı ağa ve olṭaya giriftār iden boğazıdır umūr-ı ta‘āmiyyeniñ cümlesi hevā-ı nefsānī kabīlindendir ve dahı nisādan ḥayā gitmişdir bu da hevā-yı nefsdendir nisāya ḥayā farz iken ve erkekden elzem iken hevā ‘avretleri ḥayāsız idiyor ve esvākda yüzi açık olarak gezdiriyor mestūriyāndan murād ṭayife-yi zenāndır

(3517) Meşnevi

Ḥışm-ı şaḥne şu‘le-yi nār ezhevāst

Çārmīḥ ü heybet-i dār ezhevās

Şu başınıñ şu‘le-yi nār olan ğazabı dahı ḥalkıñ hevāsına ittibā‘ indandır ve dahı dünyāda bir mücrimi çārmīḥa germek ve heybet şāḥibi dār ağacınıñ yanına şulb içün getirmek bu dahı o kimseniñ hevāsına tābi‘ olup suç itdigindendir eger şu‘l olmasa ne şaḥne ğazab ider idi ne melik şulb içün dārıñ yanına aşmağa gönderir idi

(3518) Meşnevi

Şaḥne-yi ecsām dīdī berzemīn

Şaḥne-yi aḥkām-ı cānrā hem bebīn

Yer üzerinde cismleriñ şu başısını gördüñ ve ḥāllerini añladıñ ve dahı cānıñ aḥkāmınıñ şu başısını gör zīrā cānlarıñ aḥkāmınıñ dahı şaḥnesi vardır

(3519) Meşnevi

Rūḥrā dergayb-ı ḥod işkencehāst

Lîk ta nechî şikence derhâfâst

Rûhuñ ‘âlem-i ğaybde ‘azâb olunacak âletleri vardır o âletler ile melekler rûha ‘azâb iderler gerek bedende ve gerek bedenden müfâraķat itdikden şoñra lîkin sen dünyâdan geçmedikçe o şikence ‘âlem-i ğaybden olmak ĥasebiyle ĥafâdadır seniñ çeşmine görünmez faķať evliyâullâh ‘âlem-i ğayb aşĥâbından olduĝı cihetden anlar görürler ve müşâhede iderler

(3520) Meşnevi

Çün rehîdî bîni işkence ’v demâr

Z’ân ki zıdd ezzıdd gerded âşkâr

Çünkü dünyâdan mevt ile yâĥûd gönülden maĥabbeti izâle ile ķurtulduk o işkenceyi ve intikâm-ı İlâhîyi görürsün zîrâ zıd zıddan âşkâre olur dünyâ âĥiretiñ zıddıdır dünyâyı terk eyle ki zıddı olan umûr-ı âĥiret âşkâre olsun

(3521) Meşnevi

Ân ki derçeh zâd u derâb-ı siyâh

Û ĥi dâned luťf-ı dešť ü renc-i ĥâh

Görmez misiñ o kimesne ki kıyuda toĝdı ve acı şı içinde neş’et itdi o âdem dünyânıñ [İ-283a] şaĥrâsında olan leťâfeti ĥâhıñ rencinde ne bilir ve ne fark ider belki fark itmege ķâdir olamaz kıyuyu terk idip dünyânıñ dešťine gelmiş olmalı ki *eleşyâ ’u tunkeşifu biezdâdihâ*⁵²⁶ mışdâķınca leťâfet-i dešťi bile

(3522) Meşnevi

Çün rehâ kerdî hevâ ezbiñ-i Ĥaķ

Derresed saĝrâķ eztesnîm-i Ĥaķ

Çünkü Allâhu Te’âlânıñ ĥavfindan hevâ-yı nefsinı terk eylediñ saña cennet-i a’lâdan tesnîm ta’bîr olunan bîñardan tölmiş kâse ve ķadeĥ vâşıl olur ķâle’llâhu te’âlâ **ve emmâ men ĥâfe maķâme Rabbihi ve nehâ’n-nefse ‘anî’l-hevâfe feinne’l-cennete**

⁵²⁶“Şeyler (nesneler) zıtlarıyla bilindir/Eşya zıddıyla kaimdir.”

*hiye'l-me'vā*⁵²⁷ ya' nî şol kimesne ki Rabbisiniñ huzûrında kıyım olmağdan korkdı ve dağı nefsinı hevāsına ittibā' dan men' eyledi taḥkîk cennet-i a'lā o kimesneye maḳāmdır çünki maḳāmı cennetdir tesnīm bınarından elbet kâse ile şı içer şağrâk sîniñ fethiyle kâseye ve kadehe dirler

(3523) *Meşnevi*

Lâtaṭarraḳ fîhevāke selsebîl

Mincenābullāhi naḥve's-selsebîl

Hevā-yı nefsinde kendine yol ittiḥāz eyleme belki selsebîl bınarı Allāhu Te'ālāniñ zātından yol iste ki seni 'ayn-ı selsebîle delālet ve irşād itsin lâtaṭarraḳ tefa'ul bābından nehy-i ḥāzırdır ṭarîḳ kıılma ve isteme dimekdir tef'al bābından emr-i ḥāzırdır iste ma'nāsınadır sebîl dağı böyle dirler bu şüretde munfaşıl yazılır cenābdan murād zāt-ı Bārîdir naḥve nūnuñ fethiyle ṭaraf ma'nāsınadır selsebîl sîniñ fethiyle cennetde bir bınarıñ ismidir bununı imlâsı muttaşıldır

(3524) *Meşnevi*

Lâtekun ṭav'e'l-hevā mişle'l-ḥaşıṣ

İnne zıllā'l-'arşı evlā min'arîṣ

Sen hevā ki ot gibi itā' at idici olma otuñ hevāsına itā' atı iki ṭarafına temāyilidir zîrā 'arş-ı a'lāniñ maḥşerde olan zıll-ı 'arşıñ zıllından evlādır 'arîṣ bağbāniñ bağçeniñ bir ṭarafında ḥiss ve ḥārdan istizlāl içün yapıdığı ārāmgāha dirler ki ḥaḳîrdır lîkin sāye-yi 'arş-ı 'ālîdir terk-i hevā itdigiñ şüretde 'arşa-yı maḥşerde 'arş gölgesinde mütezzal olursuñ mustazıl olursuñ ittibā' hevā-yı 'arşıñ zıllında mustazıl olmağ gibidir zıll-ı 'arş andan a'lādır şaḳınıp ittibā'-ı hevā ile 'arşı 'arîşe değışmeyesini buyurmağ isterler ḥaşıṣ ot ve zıll gölgeye dirler [S-192b]

(3525) *Meşnevi*

Güft sultān esbrā vāpes berîd

⁵²⁷“Rabbiniñ makamından korkan ve nefsinı kötü arzularından uzaklaştırmış kimse için, şüphesiz cennet (onun) yegâne barınağıdır.” (Nâziât 79/40-41)

Zü'dter z'î'n mazleme bâzem harîd

H'ârzemşâh didi ki esbi şâhibine girü iletiñiz zîrâ ben esbi istemem ve beni tîz bu zulmden girü alıñız mazleme zulm ma' nâsınadır

(3526) Meşnevi

Bâdil-i hod şeh nefermüd î'n kadar

Şîrrâ mefrîb z'î'n re'su'l-bakar

Kendi gönlünde pâdişâh şu miqdâr buyurmadı ki ey 'imâd sen arslânı böyle re'su'l-bakar kelâmından [İ-283b] aldatma zîrâ ben bu kelâmlara inanmam diyemedi

(3527) Meşnevi

Pây-ı gâv ender miyân ârî zidâv

Rev nedûzed Hağ beresbî şâh-ı gâv

Öküz ayağını hîleden içün ortaya getirseñ yûri beyhûde söyleme Allâhu Te'âlâ Hazretleri at üzerine öküz boyñuzını dikmez ya'nî koymaz zîrâ hilâf-ı hikmetdir dâv dâlîñ fethiyle âhîri vâv-ı sâkine olarak hîle ma' nâsınadır şu kadar kelâmı nuṭka kâdir olamadı ve Mevlâ böyle şâhîñ 'aqlını ve lisânını bağladı

(3528) Meşnevi

Bes münâsib şan'atest î'n şöhre zâv

Key nehed bercism-i esb û 'uzv-ı gâv

Bu meşhûr mi'mâr çok münâsib şan'atlı mi'mârdır böyle olunca kaçan anıñ cismi üzerine öküz 'uzvını vaz' ider belki vaz' itmez zîrâ münâsib olmaz mi'mârdan murâd şâni' olması olması cihetiyle Allâhu Te'âlâ Hazretleridir şöhre meşhûr dimekdir zâv zânîñ fethiyle mi'mâra ve binâyâ ıtlâk olunur

(3529) Meşnevi

Zâv ebdânra münâsib sâhte

Kaşrhâ-yı müntakîl perdâhte

Mi‘mār-i ḥaḳīḳi olan Mevlā cesedleriñ bināsı münāsib olarak düzmüşdür bu vechle müntakıl olan ebdān ḳaşrlarını yapmışdır bu mışrā‘da beden-i insāniyyeyi ḳaşra teşbīh buyurdılar ve dāyimā hareketde olduğundan müntakıl ta‘bīr buyurdılar zāv zānıñ fethiyle ve vāvıñ sükūnıyla binā ma‘nāsınadır ve mi‘mār ma‘nāsına daḥı gelir sāhte düzülmüş ma‘nāsınadır perdāhte daḥı ana mürādifdir

(3530) Meşnevi

Dermiyān-ı ḳaşrha taḥrīchā

Ezsuy-ı in sūy-ı ān şıhrīchā

Beden köşkleriniñ ortasında taḥricler vardır ve yine beden ḳaşrlarınıñ bir tarafından o tarafına şıhrīcler vardır tāḥric tef‘īl bābından maşdar olarak çıkarmak ma‘nāsınadır iḥrāc gibi ābniyenıñ binādan çıkmış olan şehnişīñ gibi şey’lerine ıstılāḥ olunmuşdur bu maḳāmda şehnişīne teşbīh olarak insānıñ iki kolları murād olunur zīrā ḳaşr bedenden iḥrāc olmaḡla şehnişīne beñzerler hālar edāt-ı cem‘dir şıhrīc şādıñ kesri ve hānıñ sükūnıyla zīr-i zemīn içüne şu koymak için kārgīrden yapılmış maḡzenlere ta‘bīr iderler lisān-ı Türkīde ḡalaṭ olarak şarnıç dinir bu maḳāmda şıhrīcden murād aḡz ve burundan bunlarıñ derūnlarında tükruk gibi ve sümük gibi nesneler olmaḡla bu ‘uzvlar şıhrīce teşbīh olunmuşdur ve yine āḡirinde olan hāsı edāt-ı cem‘dir

(3531) Meşnevi

V’ezderūn şān ‘ālemi bīmüntehā

Dermiyān-ı ḡargehī çendīñ fezā

Ve daḥı insānıñ bedeniniñ ḳaşrınıñ derūnlarından nihāyetsiz ‘ālem ḳalmışdır bir ḡargeh gibi o fāḳ beden-i insāniyyeniñ miyānında yoḡdur şaḡrā vardır meşelā şaḡrā-yı ḳalb ve şaḡrā-yı ‘aḳl ve şaḡrā-yı ḡayāl gibi bunlar ḡāyetle [İ-284a] vāsi‘dir şūretde cürmi saḡīr-i ḡargeh gibi insānıñ bedenine vāsi‘ ‘ālemleri Cenāb-ı kibriyā ḡudretiyle vāz‘ itmişdir

(3532) Meşnevi

Geh çü kābūsī nümāyed māhrā

Geh nümāyed ravza қа‘r-ı çāhrā

Çünkü insānıñ bedeniniñ zāhiri hıred ve bātıñı vāsi‘ oldığı ma‘lūmuñ olduysa yine bil ki kādır-i muṭlaḳ olan Mevlā māhı enver iken ve cemāl şāhibi iken ba‘zı kimseniñ gözine kābūs gibi gösterir bu cihetden ay kendüye şāķıl ve çirkin görünür ve mehtābda oturmak istemez ve bir muzlim maḥalle gider ve māhı zem ider kābūs eşnā-yı nevmde gāhice insāna vāķi‘ olan ağırlık ta‘bır itdikleri nesneye dirler gāh olur ki Cenāb-ı Kibriyā қа‘r-ı cāhı bāğçe ider ve қа‘r-ı cāhda oturur ve münbasıṭ olur nitekim Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma қа‘r-ı cāh ve zindān ravza-yı cennet gibi oldı aṣlā bunlardan inķibāz derūna gelmedi ve dāyim feraḥda ve şafāda idi [S-193a]

(3533) Meşnevi

Ḳabz u başt-ı cism dil ezZülcelāl

Dembedem çün mīkuned siḥr-i ḥelāl

Ḳalbiñ gözünüñ ḳabzı ve baştı Allāhu Te‘ālā Ḥāzretlerindendir ya‘nī ḳalbiñ ıztırābı ve feraḥı Ḥāḳdandır demekdir şaķınıp sīm ü zerden ve bir ‘illeti olmaḳdan zann itmeyesin çünkü her ān Mevlā ḥelāl olan ḥıleyi eyler ḳalbi daḥı gāh ḡamnāk gāh ve gāh mesrūr ider

(3534) Meşnevi

Z’ın sebeb derḡāst ezḤāḳ Muştafā

Ziştā hem zişt ü ḥaḳrā ḥaḳ nümā

Bu sebebdan Cenāb-ı Peyğamber-i zīşān Ḥāḳ celle ve a‘lādan istediği çirkinini çirkin ve güzeli güzel göster ve eşyayı ḥaḳıḳatı üzere izḥār eyle tā ki biz aldanmayalım ve fi’l-ḥadīs-i şerīf *Allāhumme erinā’l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan verzuḳnā’t-tibā’ahu ve erinā’l-bāṭile bāṭilen verzuḳnā ictinābehu Allāhumme erinā’l-eşyā’e kemā hiye*⁵²⁸

(3535) Meşnevi

⁵²⁸“Allah’ım! Bana hakkı hak olarak göster ve ona uymakla beni rızıklandır. Allah’ım! Bana batılı batıl olarak göster ve ondan kaçınmayı bana nasib eyle. Allah’ım bana her şeyi olduğu gibi göster.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 414. [Hadıs olarak böyle bir rivâyet ulaşılmadığı belirtilmiştir.]

Tâ beâhîr çün begerdânî varak

Ez peşîmânî neyeftem derkalak

Hattâ devr-i âhîrde çünki varakı çevirirseñ kıyâmeti getirseñ nedâmetimizden içün âhîretde ıztırâba vâki‘ olmayalım varak gerdâniden fâriğ olmak ma‘nâsınadır ıştırılâh olunmuşdur kalak kâfiñ ve lâmıñ fetħalarıyla ıztırâba dinir

(3536) Meşnevi

Mekr ki kerd ân ‘İmâdü’l-mülk -i ferd

Mâlikü’l-mülkeş bedân irşâd kerd

Bir hîleyi ki o ferd olan ‘İmâdü’l-mülk eyledi ve pâdişâh aña inandı ve feresiñ başı öküz başı gibidir didi şâh dağı öyle zann itdi ve feresi şâhibine red eyledi Allâhu Te‘âlâ Hâzretleri o hîleye ‘İmâdü’l-mülk i irşâd eyledi ve hâtrına o hîleleri anıñ Cenâb-ı Hâk getirdi

(3537) Meşnevi

Mekr-i Hâk serçeşme-yi in mekrhâst

Kalb beyn-i ıştırâ‘in-i Kibriyâst

Cenâb-ı Hâkķıñ mekri bu mekrleriñ menba‘ıdır ve bu mekr-i nâs cümlesi mekr-i Hâkdan hâşıl olmuşdur ve dağı kalb-i ‘abd Cenâb-ı Hâkķıñ ıştırâ‘ini beynindedir ve dilediği gibi [İ-284b] Hâk ‘abîdiniñ kalbinde taşarruf ider

(3538) Meşnevi

Ân ki sâzed derdilet mekr ü kıyâs

Âteşi dâned zeden ender pelâs

Çünki cümle mekrler Hâkdan olduğunu añladıñ ise o zât ki seniñ kalbinde bir mekr icâd ider ve kıyâs-ı tertîbini saña ihsân ider yine o zât seniñ köhne libâsına bir âteş urmağı bilir köhne libâsdan murâd mekr ile kıyâsdır **Rücû‘ kerden bekışsa-yı ân pâymerd ve ân garîb-i vâmdâr** Burası o mârü’z-zikr şehr kethüdâsınıñ ve o garîb medyûnuñ hikâyesine rücû‘ ve anı tamâm eylemekdir **ve bâz geştin-i işân ezsergür-i**

ẖāce ve dahı bunlarñ ẖāceniñ qabrinden ẖāne țarafına ‘avdet itmeklikleri beyānındadır ve ẖāb dīden-i pāy-ı merd ẖācerā ve dahı muhtesib ẖāce-yi merhūmı űehr kethūdāsıñ rü’yāsında görmesi beyānındadır

(3539) *Meşnevi*

Bīnihāyet āmed īn hoş sergüzeşt

Çün ğarīb ezgūr ẖāce bāz geşt

Bu hoş sergüzeşt nihāyetsiz ve bitmez ve dūkenmez geldi fi’l-vāki‘ buyurdıkları gibidir zīrā bitmedi ve tamām olacağı dahı yoqa beñzer çūnki o baş belāsı olan ğarīb ẖāceniñ qabrinden ‘avdet itdi ve űehr kethūdāsı anı getirmiş olmağla berāber idi bu cihetden

(3540) *Meşnevi*

Pāymerdeş sūy-ı ẖāne-y ẖāiş burd

Mühr-i şad dīnārrā bāū sipurd

Şehr kethūdāsı anı ẖānesi țarafına iletdi ve o yüz altun ki ‘ayān-ı űehre bunun dīni içün tevzi‘ itdigi vākitde cem‘ olmuş idi ve bir kīseye vaż‘ idip mühr kılmış idi anı dahı kısmetiñ bu imiş diyerek teslīm itdi ba‘zı nüshada fāū sipurd vāki‘ olmuşdur girü aña ıűmarladı demekdir **Şeyh ‘Abbāsī Efendi** Hāzetleriniñ nüshasıñ kenārında bu nüshayı yazmış ve kendi qalem-i mübāreki ile ma‘nāsını dahı böyle işāret buyurmuşlar bundan űoñra űehr kethūdāsı mihmān-ı nevāziye ri‘āyet idip

(3541) *Meşnevi*

Lūteş āverd ü hikāyethāş güft

K’ezümīd ender dileş şad gül şigift

O misāfire ta‘ām getirdi ve berāber ta‘ām itdiler ve eñnā-yı ta‘āmda aña hikāyeler söyledi öyle ki mihmānıñ ümīdinden mihmānıñ göñlünde yüz gül murād açıldı ya‘nī çok ümīdler eyledi ve o ümīdi hāşıl olmuş gibi qalbine insibāt-ı tamām geldi

(3542) *Meşnevi*

Ān çī ba‘del‘usr yūs̄r ū dīde būd

Bāğarīb ezķışsa-yı ān leb gūşūd

O şehir kethüdāsı ol nesneyi ‘aşrdan şoñra yūs̄r olarak görmiş idi o ġarībe anıñ
ķışşasından naķl itmege lebini gūşād eyledi ki teselli vire

(3543) Meşnevi

Nīmşeb bugzeşt ü efsāne kūnān

Ĥ‘abşān endāht tā mer‘ā-yı cān

Nışfu’l-leyl geçdi ve daķı bunlar meşel söyler idiler uyķu anları cān mer‘āsına dek
itdi

(3544) Meşnevi

Dīd pāmerd ān hūmāyūn ĥ‘ācerā

Ender ‘ān şeb ĥ‘āb berşadr-ı serā

Şehir kethüdāsı o ķutlu mübārek ĥ‘āceyi o gicede rü‘yāsında kendi sarāyınıñ şadrında
müşāhede eyledi hūmāyūn mübārek olan şey’e dirlir [S-193b]

(3545) Meşnevi

Ĥ‘āce ġüft ey pāymerd-i bānemek [İ-285a]

Ān çī ġüftī mīşinīdem yekbeyek

Ĥ‘āce şehir kethüdāsına rü‘yāsında didi ki ey melāķatle olan pāymerd ol nesneyi ki
benim ķabrimde söylediñ ben anları bir bir işitdim

(3546) Meşnevi

Līk pāsuķ dādenem fermān nebūd

Būşāret leb neyārestem gūşūd

Līkin size cevābını virmege baña destūr yok idi ızñ ve ruķşatsız ben daķı dudāķımı
açmaķa ķādir degilim pāsuķ cevāba dinir

(3547) Meşnevi

Mā çü vâkıf geşteem ezçün u çend

Mühr berlebhâ-yı mâ binhâdeend

Biz çünkü âhiriñ keyfiyyetinden vâkıf olduk ve ‘azâbınıñ miqdârından râyü’l-‘ayn müşâhede itdik bu cihetden bizim leblerimize mühr koymuşlardır nuṭka kâdir değiliz

(3548) Meşnevi

Tâ negerded râzhâ-yı ğayb fâş

Tâ negerded münhedim ‘ayş u me‘âş

Hattâ ‘âlem-i ğaybiñ sırları fâş olmasın ve dünyânıñ şafâsı emr-i me‘âş yıkılıcı olmasın ve herkes ħ̣âb-ı ğafletden bîdâr olmasın

(3549) Meşnevi

Tâ nederred perde-yi ğaflet tamâm

Tâ nemâned dîġ-i miḥnet nîmḥâm

Ve daḥı perde-yi ğaflet bütün bütüne yırtılmış olmasın ve halka teyakḳuz gülî gelmesin ve yine dîġ-i miḥnet ki dünyâdır yarım kaynamış olmasın ya‘nî dünyânıñ umûrına kesel gelmesin demek olur

(3550) Meşnevi

Mâ heme gûşîm ker şud naḳş-ı gûş

Mâ heme nuṭkîm lîkin leb ḥamûş

Yine ħ̣âce şehr kethüdâsına didi ki bizim vucûdımız cümlesi ḳulluḳ oldu eger ḳullıġımızıñ şûreti gitdi ise bir zarar muḥaḳḳaḳ degildir eger cümle bedenimiz ḳulluḳ olmamış olaydı şûret-i gûşuñ gitmesinde o zamân bize ziyân olur idi şimdi bir ‘uzvımız gûş olmaġa evvelkinden a‘lâ lâḳırtı añlarınız gûşdan daḥı murâd istimâ‘-ı kelâmdır

(3551) Meşnevi

Her çi mā dādīm didīm ĩn zamān

Ĭn cihān perdest ü ‘aynest ān cihān

Yine ḥāce didi ki bir nesneyi ki Allāhu Te‘ālānıñ rızası içün dünyāda biz virdik
şimdi anıñ nef‘ini bu cihānda gördük dünyā hicāb dünyāsıdır anda bir şey’ görünmez
līki āhıret ‘ayāndır bināberīn her şey’i zāhir olur ba‘zı nāşihler buyurmuşdur

Ne virir iseñ eliñle odur giden seninle

ba‘zı nüshada ‘aynest yerine ğaybest vāķi‘ olmuşdur o cihān ğaybīdır ve görünmez
dimek olur bu daķı laţif ma‘nādır līkin evvelki ma‘nānıñ ‘aksi olur böyle iken ikisiniñ
daķı maḥmel-i şaḥīḥi vardır zīrā ‘ālem-i İlāhī ‘ayāndır ‘āriflere nisbetle ve yine o
‘ālem-i ğaybīdır ‘avāma nisbetle

(3552) Meşnevi

Rūz-ı kışten rūz-ı pinhān kerdenest

Toḥm derḥāķi perīşān kerdenest

Dünyā ‘amel günü ve ‘amelini gizlemek ve muḥāfaẓa eylemek günüdür ve daķı toḥm
‘alemi ḥāk-i dünyāya ve ḥāk-i vucūda saçmak ve perīşān eylemek günüdür nitekim
ḥadıṣ-i şerīfde *eddünyā mezra‘atu’l-āḥire*⁵²⁹ vārid olmuşdur

(3553) Meşnevi

Vaķt-i bedrūden geh-i mincel zeden

Vaķt-i izhār āmed ü peydā şuden

Biçmek vaķtı ki oraķ urmaķ vaķtidir ya‘nī āhıret ki oraķ ve ḥaşād zamānına beñzer o
gün mükāfāt-ı İlāhiyye günü geldi ya‘nī o gün mükāfāt ve ikrām günüdür ve her
şey’üñ *yevme tube’s-serāyir*⁵³⁰ nazm-ı celīli [İ-285b] mantūķunca zāhir olup
meydāna çıķmak günüdür bebrūden biçmek ve mincel ism-i ālet olarak oraķ dimekdir
Güften-i ḥāce derḥāb beān pāy-ı merd vucūh-ı vām ān dūstrā ki āmede būd Burası

⁵²⁹“Dünya, ahiretin mezrası, ekin mahallidir.” Ömer Nasuhi Bilmen (2010). *Beş Yüz Hadis-i Şerif*, Semerkand Yayınları, 182 numaralı hadis-i şerif.

⁵³⁰“Bütün gizliliklerin ortaya çıkarıldığı gün.” (Tarih 86/9)

ẖāceniñ rü'yāsında şehir kethüdāsına o dost ki Tebrîz şehrinden gelmiş idi anıñ borcunuñ edāsınıñ sebeblerini söylemesi beyānındadır **ve nişān dāden-i cāy-ı defn-i ān sīm** ve ẖāceniñ o dīni edāya sebep olan aqçeniñ defniniñ maḥallini o aqçe nerede olduğunu yine şehir kethüdāsına söyleyip beyān itmesi beyānında olucudur **ve peygām kerd-i bevārişān ki elbette ānrā bisyār nebīnend** ve daḥı ẖāceniñ elbetde benim vārişlerime söyleme ki bu şaḳladığım incülerin semenini ve şatıldıḳdan ḥāşıl olan bahāsını çok görmesinler ve bu ḡarīb medyūna altun bu ḳadar aqçeyi virelim dimesinler diyerek şehir kethüdāsına böylece tenbīh itmesi beyānındadır **ve ḥiç ezān bāz negīrend** ve ḥiç bir şey' andan girü tutmayarak vārişler virsinler diyü ẖāceniñ tenbīh eylemesi beyānındadır **ve egerçi ü ḥiç ezān ḳabūl nekend ba' zī rā ḳabūl nekend hem āncā buḡzārend** ve yine ẖāce didi ki egerçi bu ḡarībe bu māl 'arz olunduḳda ḥiç bir aqçesini ḳabūl itmez ise yāḥūd ba' zısını ḳabūl itmez ise meşelā nişfi baña kifāyet ider dir ise yine vārişler bāḳiyyesini almayıp oldığı maḥalde mālī ibḳā ve terk ideler **tā her ki ḥāhed bergīred** hattā bir ol kimesne ki muḥtāc olmaḡla ister ise ve kime lāzım ise o alsın didi **ki men bāḤudā-yı Te'ālā nezrḥā kerdem ki ezān sīm bemen ü mütē' allīḳān men ḥabbeī bāz negerded** zīrā ben Allāhu Te'ālā ile nezr eyledim ki bu aqçeden baña benim akrabama bir ḥabbe girü gelmeye ve vāşıl olmaya ve cümlesi fuḳarānıñ ola ve bu aqçeden ancak fuḳarā intifā' ideler ve bizler itmeyelim [S-194a]

(3554) Meşnevi

Bişnev eknūn dād-ı miḥmān-ı cedīd

Men hemī dīdem ki ü ḥāhed resīd

Şimdi dosluḳda ve maḥabbetde cedīd olan misāfirin iḥsānını diñle ben görür ve bilir idim o ḡarib vāmdār iḥsān için bizim şehrimize irişmek ister zīrā

(3555) Meşnevi

Men şünūde būdem ezvāmeş ḥaber

Beste behr-i ü dü se pāre Güher

Yine ḥāce rü'yāsında şeḥr kethüdāsına didi ki ben anıñ borcundan haber itmiş idim
anıñ için iki üç pāre güher bağlamış ve şaklamış idim

(3556) Meşnevi

Ki vefā-yı vām-ı ũ hestend ũ bîş

Tā ki zayfemrā negerded sīne riş

Öyle iki üç pāre güher ki anıñ borcına o güherler vefā şahibidirler ve dağı diyetiniñ
miqdārından ziyādedirler anıñ için idhār eyledim ki bizim zayfemiz kalbi maḥzūn
olmaya ve şıfru'l-yed girü dönmeğe

(3557) Meşnevi

Vām dāred ezzeheb ũ nūh hezār

Vām̄rā ezba'z-ı ũn gū vā gūzār

O ğarīb altundan olmağ üzere toḡuz biñ altun borc tutar aña söyle borcını bu māl-ı
mudddeḡiruk ba'zısından edā itsin ve fazlasını dağı harçlık eylesin

(3558) Meşnevi

Fazla māned z'ın besigū harc kun [İ-286a]

Derdu'āyī gū merā hem derc kun

Bu mālдан fazla çok kalır söyle anı sāyir umūrına şarf itsin ve du'āsının içüne dağı
öyle bizi derc itsin didi

(3559) Meşnevi

Ḥāstem tā ān bedest-i ḡod dehem

Derfūlān defter nüviştest in kısem

Diledim ki ḡattā anı kendi elimle aña teslīm ideyim fūlān defter içinde bu raqamı
böyle yazmış ve kayd itmiş o defteri bulunuz keyfiyyet-i defterden ma'lūmuñuz olur
idi ve rü'yāsında ḥāce şeḥr kethüdāsına bu tenbīhātı eyledi beyit-i ātiye merhūndur

(3560) Meşnevi

Hod ecel mühlet nedâdem tâ ki men

Hufye bespârem bed'û dürr-i 'Aden

Tahkîk baña ecel mühlet virmedi ki hattâ ben kendi elimle mahfî olarak o a'lä incüyi aña vireyim ve bir ferd işitmesin diyerek hâce böyle söyledi

(3561) Meşnevi

La'lu ya'kûtest behr-i vâm-ı ü

Derhanûrî vü nibişte nâm-ı ü

La'lu ya'kûtdur anın dîni için idhâr olunup ve ihfâ olunan o mâl bir hanûr içündedir ve anın nâmı o hanûra yazılmışdır hanûr hânın ve nûnün zammeleriyle hânede isti' mâl olunan ev metâ'ına dirler burada şanduk murâd olunur muhtesib o medyûnün dîni için ev cevâhiri bir şanduk içüne vaz' itmiş ve ve o zerrini bu fülânın dîni içündür diyerek tahrîr itmiş rû'yasında hâce şehir kethüdâsına 'ayniyle böyle nakl u beyân eyledi

(3562) Meşnevi

Derfûlân tâkiş medfûn kerdeem

Men gam-ı ân yâr pişin hurdeem

Fûlân oğanın maşnûyesinde yâhud dolâbında o şandukı defn olunmuş eylemişim ben o pişin olan yârimiñ ve qadîm olan dostumuñ dîninün gamın çekmişim ve anın için bu miqdâr mâl hazır eylemişim diyerek böylece birini ta'yîn eyledi bu ebyâtda evliyâ-yı kirâm *qaddesallâhu te'âlâ* esrârhüm hâzretlerinin kendilerinden sonra gelecek müridlerine muhiblerine kitâblar te'lîf idip o kitâblarda dürr ü cevâhir ve la'lu yâkût gibi naşâ'ih-i nefîse ve ma'ârif-i İlâhiyyete a'dâd buyurdıklarına işâret vardır ezcümle Hâzret-i Mevlânâ *quddise sırruhu* bizim gamımızı çekip bizim için bu Kitâb-ı Meşneviyi ve Dîvân-ı şerîflerini te'lîf buyurmuşlar ve yine Muhyiddîn 'Arabî *quddise sırruhu* Hâzretleri **Fütûhâtü'l-Mekkiyye** ve **Füşûşu'l-Hikem** nâmında kitâblar ve kadar dürr ü cevâhiri hâvî risâleler yazmışlardır *qaddesellâhu te'âlâ esrârhüm*

(3563) *Meşnevi*

Kıymet-i ānrā nedāned cüz mülūk

Fectehid bilbey‘i an lāyaḥda‘ūk

Yine ḥāce dir ki o a‘dād iddiḥār olunan dürr ü cevāhiriñ ḡadrini pādişāhlaruñ ḡayrisi bilmez zīrā ḡāyetle nefīstir böyle olunca bunları şatmaḡda sen sa‘y eyle ki seni ḥīlekārlar aldamasınlar ḡade‘a aldatmaḡ ma‘nāsınadır bu maḡāmda mülūkdan murād ma‘nā-yı ḡaḡīḡīsine nisbetle isti‘dādı tām ve ḡābiliyetleri kemālde olan sālīkler olur yine ḥāce şehir kethüdāsına dir ki ey kethüdā bu cevāhiri şatmaḡ murād idince

(3564) *Meşnevi*

Derbuyū‘ ‘ān kun tu ezḡavf-ı ḡırār

Ki Resūl āmūḡt se rüz iḡtiyār

Bey‘ler vaḡtinde aldanmaḡ [İ-286b] ḡavfindan sen anı eyle ki Resūl-i ekrem ve nebiyy-i muḡarrem *şalla‘llāhu ‘aleyhi ve’s-sellem* ḡazretleri üç gün iḡtiyārı ümmetine öḡretmiş ve ta‘līm itmiş idi ya‘nī bey‘-i ḡaḡ‘i ile şatma belki muḡayyer olarak şat eger aldanmış iseñ iḡtiyār olmaḡ sebebiyle bey‘ feth idip ziyāde bahā ile müşteri olanlara virirsin bey‘ ḡaḡ‘i ile bey‘ ider iseñ rücū‘ mümkün olmaz ve nedāmet fāyide virmez işte bu vecle ḥāce-yi muḡtesib şehir kethüdāsına istişmām idüp rü‘yāsında ta‘līm eyledi menḡuldür ki enşārından bir zāt-ı şerīf faḡr-i ‘ālem *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* ḡazretlerine beni bey‘ ve şirā eşnāsında nās taḡrīr iderler diyü şikāyet eyledi faḡr-i ‘ālem *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* daḡı *izā bāya‘te feḡul lāḡulābate*⁵³¹ ya‘nī bir şey‘i şatmaḡ murād eylediḡiñ vaḡitde aldatmaḡ yoḡdur eger ucuz virmiş isem girüye rücū‘ ider dimekdir işte sen böyle söyle diyerek şart-ı ḡıyārı o şaḡābeye ta‘līm buyurdılar ve bir metā‘ alındıḡı vaḡitde daḡı bu ḡıyār-ı cārī olur sizler daḡı bu cevāhiri şatmaḡ murād idince ḡıyārı şart iderek fūrūḡte eyle ki aldanmış olur iseñ rücū‘ mümkün olup bu metā‘ ı āḡire fūrūḡt ider iderseñiz şemeninden fuḡarā çoḡ intifā‘ itmiş olsunlar [S-194b]

⁵³¹“Alışveriş yaptığında de ki: ‘Tatlı dille aldatma yok.’” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 421. [Hadisın sahîh olduḡu belirtilmiştir.]

(3565) Meşnevi

Ezkesād-ı ān meters ü dermeyuft

Ki revāc-ı ān neḥ'āhed hiç huft

Bu cevāhiriñ kesādından ḥayf itme ve endiṣeye vāḳi' olma ve düşme zīrā bu cevāhiriñ revācı uyumaḳ istemez diyü cevāhir için ḳadr i'tibār olmamaḳ olmaz bu cevāhir dāyimā revāc ve i'tibār üzerinedir bu beyit ile işāret buyururlar ki ma'ārif-i İlāhiyyeniñ revācı olmadığı olmaz belki dāyimā ma'ārif-i İlāhiyyeniñ ḳadri olur ve ṭālibi bulunur fi'l-ḥaḳīḳa bir zamānda 'ilm-i ledüne ṭālib olan 'āşıḳlar çoḳdur kesād 'Arabīdir ve maşdardır bir metā'ıñ rāyici olmasına ve bahā itmesine ta'bir olunur ve geçmeyen metā'a kesād ta'bir iderler meters nehy-i ḥāzır olarak ḳorḳma demekdir ve emr-i ḥāzırı ters olur evvelinde olan mīm 'alāmet nehyidir meyuft kelimesi daḡı neyh-i ḥāzırdır emr-i ḥāzırı hemzeniñ zammıyla üft ve muzāri' üfteddir mīm-i nāhiyye geldikde hemzesini yāya ḳalb idip meyeft dirler hemzesini ḳalb itmeyerek oḳumaḳ daḡı cāyızdır revāc daḡı maşdar olarak kesādıñ zıddıdır huft bu maḳāmda huften ma' nāsınadır zīrā iki fi'l cem' olduḳda fi'l-i sāniye maşdar ma' nāsı virilir

(3566) Meşnevi

Vārişānemrā selām-ı men begū

V'īn vaşiyyetrā begū hem mübemū

Yine ḥāce didi ki benim vārişlerime benim selāmımı teblīḡ eyle ve bu vaşiyyetimi anlara bir kelāmını terk itmeksiz söyle ki böylece ḥareket itsinler ve bu mālā ṭamā' olmasınlar zīrā soñra ziyān görürler ve bu mālıñ on ḳatı kendi māllarından gider böylece bilsinler zīrā bu mālı ben aşḫāb-ı ḥācet için iddiḥār itmişim ve vārişlerim için iddiḥār itmemişim bemū kelimesinde isti'māli taḥḳīḳ ve tedḳīḳ olunarak demekdir

(3567) Meşnevi

Tā zibisyārī-yi ān zer neşkuhed

Biḡirānī [İ-287a] piş-i ān mihmān nihend

Vaşıyyetimi anlara tahkîk ve tedkîk söyle ki hattâ bu cevâhiriñ kıymeti olan altunuñ keşretinden o vârişler dehşetlenmesin ve bu kadar mâlî virmege istikşâr itmesinler nışfını yâhûd rub‘ını viririz dimege vesâ’irini bizler alıruz dimege âmâde olmasınlar ve kendülerine sıklet ve ıztırâb gelmeksiz rızâ-yı kalb ile ğarîb vâmdârıñ huzûrına bu mâlî kıysunlar ve bu mâl seniñ haqq-ı şarîhındır disinler ve al bunı âfiyetle umûrına şarf istihlâlîñ eyle diyü rızâ göstereyinler neşkuhed kelimesi nef’-i istikbâldir zarûret-i vezn içün şını sâkin okunur ma‘nâsı ‘azîm ve çok görmesinler demek olur bu beyitte dahı tenbîh vardır ki evliyâ-yı kirâmıñ ma‘ârif-i İlâhiyyesini vâriş-i muhammedî olanlar sâliklerden istikşâr itmeyerek dirîğ itmeyeler zîrâ ma‘ârif-i İlâhiyyeyi ehlinden ketm ve ihfâ hikmete ve hem de tâlib-i hikmet olana zulm olur

(3568) Meşnevî

V’er begüyed ü neḥ’ahem in firih

Gû begîr ü her kirâ ḥ’âhî bidih

Yine ḥ’âce didi ki eger o ğarîb dir ise ki benim dînim şu miqdârdır bu mâl dînime zâ’iddir ve iki katdır böyle olunca ben şu miqdârını alırım ve fazlasını istemem vârişler o ğarîbe o zamân cevâb itsinler ki sen bu mâlîñ cümlesini al ve her kime ki murâd ider iseñ aña vir böylece diyip yine bir ḥabbesini kabûl itmesinler ḥâşılı bu mâldan vârişîñ hisşesi yokdur cümlesi aşḥâb-ı ḥâcet içün vaz’ olunmuşdur demek olur firih fânîñ ve rânîñ kesreleriyle mezîd ma‘nâsınadır

(3569) Meşnevî

Z’ânça dâdem bâz nestânem naḳîr

Sûy-ı pistân bâz nâyed hiç şîr

Beyit-i sâbıka ‘illet olarak buyururlar ki ğarîbe cümlesini al demek şundan içündür ki ve ol nesneniñ dün ki ben anı fuḳarâya virdim girüye andan bir pul almam zîrâ memeden ḥâriç olan süd yine memeye girü gelmez bunun gibi fuḳarâya virilmiş olan şadaḳa ve ‘aṭiyye girüye alınmaz naḳîr nûnuñ fethiyle ‘Arabî olarak puş ta‘bîr olunan mankırdır ki üç dânesi bir aḳçe kıymatinde olur ve nuḳre dahı ta‘bîr olunur

(3570) *Meşnevi*

Geşte bâşed hemçü seg kayrâ ekûl

Müsterid-i nihle berkavl-i Resûl

Bu beyit ile dahı virilmiş şadakanın giriye alınmasınıñ kabîhini beyân idip buyururlar ki Resûl ‘aleyhi’s-selâmın kavlı-i şerîfî üzerine ‘atıyyesini ister ve o da tâlib olan kelb gibi kay itdiği nesneyi ekûl olmuş olur müsterid istif’âl bâbından istirdâda tâlib demek ma’nâsına ism-i fâ’ildir nihle nûnûn kesriyle ‘atıyye ve şadağa ma’nâsınadır fi’l-ḥadîş-i şerîf *el’âidu fihibetihi kel’âidu fiḳey’etih* ⁵³² bir rivâyetde dahı *el’âidu fihibetihi kel’âidu fiḳey’etih* ⁵³³ vârid olmuşdur bu ḥadîş-i şerîfiñ râvîsi İbn ‘Abbâs raḍiyallâhu te’âlâ ‘anhümâ ḥazretleridir

(3571) *Meşnevi*

V’er bebended derneyâyed ân zereş

Tâ berîzend ân ‘aṭârâ berdereş

Yine ḥ’âce didi ki o altun gelmesin içün o ğarîb ḥânesiniñ kapısını sed ve bend ider ise aña o vârişlere söyle ki o ‘aṭâyı ve o iḥsânı anıñ kapısı pîşgâhına döksünler ve orada o mâl [İ-287b] tursun beyit-i âtiye merhûndur

(3572) *Meşnevi*

Her ki âncâ bugzered zer mîbered

Nîst hedye-y muḥlişân râ müstered

Her kimesne ki o kapudan mürûr ider o altunı iletsin zîrâ muḥlişleriñ hediyesi redd olunmuş ve girü alınmış degildir müstered istif’âl bâbından ism-i mef’ûldür redd olunmuş ma’nâsına olur [S-195a]

(3573) *Meşnevi*

⁵³²“Verdiği sadakadan dönen kimse, yediğini kusan, sonra da dönüp onu yiyen köpeğe benzer.” , Riyâzü’s-Sâlihîn / 1618. . <https://hadiskitaplari.com>

⁵³³“Verdiği sadakadan dönen kimse, yediğini kusan, sonra da dönüp onu yiyen köpeğe benzer.” Riyâzü’s-Sâlihîn / 1616 nolu hadis. <https://hadiskitaplari.com>

Behr-i ū binhādeem ān ezdü sāl

Kerdeem men nezrhz bāZülcelāl

Yine h'āce didi ki bu altunı ben anıñ içün iki seneden beri qoymışım ve şaqlamışım ve dağı Allāhu Te'ālā Hāzretleri ile nezrlr ve 'ahdlr eylemiş ki bu māl o ġarībıñ vesāyir fuqarānıñ hācetlerine şarf olunsun

(3574) Meşnevi

V'er revā dārend çizi z'ān sitend

Bist çendān hod ziyān şān ū futend

Eger benim vārişlerim bu mālдан bir ednā şey' almağı revā tutarlar ise anlara söyle ki yigirmi o kadar ziyān vāki' olur ve kendi māllarına bu māl-ı şadaqa hasārat getirir böyle bilsinler ve lāyık hareket ile hareket itsinler

(3575) Meşnevi

Ger revānemrā pijūlānend zūd

Şad der-i miḥnet berişān bergüşūd

Eger benim rūḥum maḳāmında olan ġarībı ayak altına alırlar ise ve tekme ururlar ise ya'nı taḥkīr iderler ise 'ale'l-fevr yüz miḥnet kapısı anlarıñ üzerine açılır ve 'azīm mücāhedeye giriftār olurlar ḥaşılı benim maḳbūlüm olan faḳīri rencide-yi ḥatır itmesinler dimekdir pijūliden bir kimesneyi ayak altuna alıp tekme urmağa dirler ve topuğa dağı pijūl dinir ka'b kelimesiyle mürādıdır ve bu pijūliden kelimesinde olan bā ve jā ikisi dağı bā-yı Fārisiyye ve jā-yı Fārisiyyedir güşūd kelimesi fi'l-i māzīdir līkin bu maḳāmda muzāri' ma' nāsınadır

(3576) Meşnevi

EzḤudā ümmīd dārem men lebıḳ

Ki resāned ḥaḳkrā bāmüstahıḳ

Ben 'āḳıl Cenāb-ı Ḥaḳdan ümīd tutarım Ḥaḳkı müstahıḳ olana işāl ider ve maḥrūm itmez hemān sen vārişlerime görünce vaşıyyetimi ifāde eyle Cenāb-ı Ḥaḳ anlarıñ

kalbini tahvîl idip bu māl ki o ġarībîñ haqqıdır ve o ġarīb bu mālā müstaḥıktır ve ‘ādet-i İlāhî daḥı her şey’i müstaḥıktına virmekdir me’mul iderim ki bu kelāmlar ile bu mālı o ġarībe virirler ve kendüleri el çekerler lebiḳ lāmıñ fethi ve bānıñ kesri ile şıfat-ı müşebbehdir daḥm u zimen gibi ‘ākıl ve edīb ve şīrīn süḥan ma’ nāsınadır

(3577) Meşnevî

Dü każiyye-y dıġer ūrā şerḥ dād

Leb bezıkr-i ān neḥ’āhem ber ġüşād

Bu kelāmlardan ġayri iki każiyyeyi ḥ’āce-yi muḥtesib o şehir kethüdāsına rü’yāsında şerḥ viridi ve beyān eyledi anıñ zıkrine dudaġımız açmak istemem ve söylemege niyetim yokdur

(3578) Meşnevî

Tā bemāned dü każiyye sırr u rāz

Hem negerded Meşnevî çendīn derāz

Ḥattā o iki każiyye sırr u mektūm olarak kalsın ve daḥı Meşnevî-yi Şerīf kitābı o kadar olmasın zīrā söylesem każiyyeler çok söze muḥtāç olmaġla kitābımın daḥı tūlına sebep olur ve sırr daḥı fāş olur

(3579) Meşnevî

Berceḥīd ezḥ’āb engüştek zenān

Ki ġazelġūyān u geh nevḥa kūnān

Çünkü rü’yā tamām oldı şehir kethüdāsı parmaḳcığını urucı oldıġı ḥālde uyḳudan ġāḥ ġazel ve eş’ār söyleyici olarak ve ġāḥ ziyāde nevḥa idici olarak şıcradı ber kelimesi zāyiddir cehīd [İ-288a] cehīden maşdarından müştak olarak kalkdı ve ḥareket itdi dimektir engüştek hemzeniñ fethi ve kāfıñ zammıyla ve nūn-ı sākīne ile parmaḳ ma’ nāsına ve kāfı daḥı taşġır içündür ve taşġır daḥı bu maḳāmda merḥamet ve maḥabbet ma’ nāsını ifāde ider parmaḳ urmaḳdan murād oynamaktadır zīrā rakḳāslar rakş vaḳtinde parmağını bururlar ve birbirine ururlar

(3580) *Meşnevi*

Güft mihmān derçi sevdāhāstī

Pāymerdā mest ü hoş berhāstī

Mihmān-ı ğarīb bu hāli gördükde şehr kethüdāsına didi ki ne ‘aceb sevdālarda ve ‘aşk ve maḥabbetdesin ey şehr kethüdāsı mest ve hoş olduğun hālde vecd ü hāl ile ne güzel cāh-ı ḥābından kalkdın pāymerd kelimesiniñ āhırinde olan elif nidā içündür

(3581) *Meşnevi*

Tā çi dīdī ḥāb dūş ey bū’l-‘ulā

Ki nemīguncī tu derşehr ü felā

‘Acabā dün gice ey mertebe-yi ‘ālī şāḥibi olan zāt rū’yā ne gördün yāḥūd ḥābda ne ‘acīb nesne gördün zīrā şehre ve şahrāya sığmazsın bu iki beyitte vāḳi‘ olan çi kelimeleri istifhām içündür ve ne ‘aceb ma‘nāsını daḥı mütezammındır dūşdan o gice murāddır zīrā şubḥ olduğda o giceye dūş ta‘bīr olunur felā kelimesi fülātdan tā-yı ḥazfla taḥfīf olunmuşdur şahrā ma‘nāsınadır bū’l-‘ulā mertebe-yi ‘ālī şāḥibi olana dirler hemzesi zarūret-i vezn içün maḥzūfdur [S-195b]

(3582) *Meşnevi*

Ḥāb dīde pīl-i tu Hindūstān

Ki remīdestī ziḥalkā-y dūstān

Seniñ vücūdının pīli rū’yāsında Hindūstānı mı gördi zīrā dostlarıñ ḥalkāsından ürkdün ve inzivā ihtiyār itdiñ pīl lafzı Fārisīdir mu‘arrebī fildir ve bu ḥayvānıñ neş’eti Hind diyārındandır gāhice rū’yāsında Hindūstānı görür imiş ve ḥābından vecd ü hāl ile bīdār olur imiş diyü meşhūrdur

(3583) *Meşnevi*

Güft sevdānāk ḥābi dīdeem

Derdil-i ḥod āftābī dīdeem

Şehr kethüdâsı daḥı ġarībe cevābında didi ki ben fāyideli bir rü'yā görmüşüm ve daḥı kendi gönlümde āftāb gibi bir zātı görmüşümdür sevdānāk fāyideli ma' nāsınadır zīrā sevdā fāyideye dirler nāk daḥı edāt-ı nisbetdir

(3584) *Meşnevi*

Ḥāb dīdem ḥāce-yi bīdārrā

Ān süpürde cān pey-i dīdārrā

Yine şehr kethüdâsı didi ki rü'yāda o bīdār ve āgāh olan ḥāceyi gördüm o Ḥaḳ için ve vuşlat-ı Bārī için cān ışmarlamış zātı gördüm süpürde sīnīn zammıyla ışmarlamış ma' nāsınadır ve bīdār görmek ma' nāsınadır

(3585) *Meşnevi*

Ḥāb dīdem ḥāce-yi mu'tī'l-münī

Vāḥidu kelelfī inemrun 'unī

Maḳşūdları virici olan ḥāceyi uykuda yāḥud da rü'yāda gördüm ḥāb kelimesi uykuya ve yine rü'yāya vaż' olunmuşdur ve luġat-ı müşterekdendir bu ḥāce biñ kimesne gibi bir insāndır eger bir iş kendinden kaçd olunur ise anı görür ve anı görmekte biñ kişi maḳāmında kāyım olur mu'tī if'āl bābından ism-i fā' il olarak virici dimer ki münī daḥı münyenīn cem'idir maḳşūdlar ma' nāsınadır ve emr-i iş ma' nāsınadır 'unī 'aynīn zammı ve nunun kesriyle fi'l-i māzī binā-yı [İ-288b] meḥūl müferred-i müzekker-i ġāyibdir kāfīyeye ri'āyet için ve münī kelimesine muvāfiḳ olsun için nunun fethiyle okunur ve kaçd ma' nāsınadır

(3586) *Meşnevi*

Mest ü biḥod īn çünīn bermişümurd

Tā ki mestī 'aql u hūşeşrā beburd

Şehr kethüdâsı mest ve la'yāḳil oldıġı ḥālde buncalayın ḥācenīn meḥāsinini ta' dād ider idi ḥattā mestlik ol mertebe idi ki anīn 'aql ve hūşını ilettdi

(3587) *Meşnevi*

Dermiyân-ı hâne üftâd ü derâz

Halk-ı enbüh gird-i ü âmed ferâz

Hâneniñ ortasına o şehr kethüdâsı uzun oldığı hâlde düşdi çok nâs anıñ etrâfında üstüne cem‘ oldı enbüh hemzeniñ ve nûnuñ sükûnı ve bânıñ zammıyla enbüh kelimesinden muhafef olarak çok ma‘nâsınadır âmed ferâz üstüne cem‘ oldı demek ıstılâh olunmuşdur

(3588) Meşnevi

Bâhōd âmed güft ey baħr-ı hoşī

Ey nihāde hūshā derbīhuşī

Bir müddet lâya‘kıl olduğdan soñra ‘âlem ‘aqla gelip kendüye didi ki ey hoşluk deryası olan Mevlâ ey kullarınıñ ‘aқıllarını bīhuşluk ve istağrāk ‘âlemine kıoyan Mevlâ

(3589) Meşnevi

H‘āb derbinhādeyi bīdāriyi

Besteyīderbīdilī dildāriyi

Sen ol Mevlâsın h‘ābı bīdārлық ‘âlemi içüne kıoymuşsuñ zīrâ fenâ-yı küllī ile fānī olmaқ vardır ve dağı bīdil olmaқ ‘âlem içüne dildār olmaқ ve ‘āşık hālını kıoymuşsuñ zīrâ çok kimesne görürüz ki bīdil olmış ve qalbi elinden gitmiş ve o bīdil olmaқda ‘aşq ve maħabbet ‘âlemini bulmuş yāhūd dildār ma‘şūq ma‘nâsına da gelir bu şüretde bīdiliñ ‘âlemine ma‘şūq olmaқlığı bağlamışsıñ dimekdir

(3590) Meşnevi

Mün‘imī binhāde-yi derzüll-i faqr

Tavķ-ı devlet beste ender gull-ı faqr

Ey Hüdâ sen ğınâyı faqr ve ihtiyāç züllinde ve haқâretinde kıoymuşsuñ zīrâ faqr zülline bürünmüş çok ağıniyâ vardır bu ağıniyâdan murād ‘âriflerdir ve yine devlet-i qalâdesini faqr-i beķâ ‘aynisi içüne bağlamışsıñ zīrâ faqr-ı beķâ ‘aynisi içünde

boynında devlet tavkı aşılmış çok kimesneler vardır işte böyle Vâcib Te‘âlâ Hazretleri bir zıddı zıdd-ı âhir içüne koymuşdur şunuñ için ki nâehl olanlar fakrın zâhirde olan züllini ve haķâretini görsünler ve fakrdan i‘râz itsinler ve devlet gerdânlığını boyunlarına taķsınlar mün‘im if‘âl bâbından ism-i mef‘ûldür ve yâsı yâ-yı maşdariyyedir ve ma‘nâsı ğınâ ve zenginlik dimekdir tavķ tânın fethi ve vâvın sükûnıyla gerdânlığa dirler ki nisâ tâyifesi anınla tehallî ve tezyîn iderler ba‘zı nüshada mün‘imî yirine tângerî vâķi‘ olmuşdur ki tevângeriden muhafefdir yine ma‘nâsı mün‘imî nüshasının ma‘nâsı gibidir ğull ğaynın kesriyle buķağıya dinir fakr emr-i şaķîl olmağla zülle teşbih buyurmuşlar [S-196a]

(3591) Meşnevi

Ẓıdd ender ẓıdd pinhân mûnderic

Âteş ender âb-ı sūzân mûnderic

Ẓıd kendi zıddı içinde mûndericdir görmez misin âteş âteşi şu içinde mûndericdir halbuki âteş şuyun zıddıdır

(3592) Meşnevi

Ravza ender âteş-i Nemrûd [İ-289a] derc

Daḥlhâ rûyân şude ezbeẓl ü ḥarc

Nemrûduñ İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm için ik‘âd eylediği nârda gülistân mûndericdir menķûldür ki tûlen u ‘arẓan kırķ zirâ‘î maḥall-i nârın içinde gülistân olmuşdur nitekim Şeyḥ ‘Atṭâr ḳuddise sırruhu

BerḤalîleş nârrâ gülzâr kerḏ⁵³⁴

buyurmuşlardır derc ve mûnderic maḥfî ma‘nâsınadır ve yine îrâdlar şarfdan ve ḥarcdan tezâyüd idici olmuşdur şarf ve ḥarc ise tezâyüdüñ zıddıdır daḥl dâlin fethi ve ḥânın sükûnıyla îrâda dirler rûyân ma‘nâsınadır

(3593) Meşnevi

⁵³⁴“Hz. İbrahim’e ateşi gül bahçesi eder.”

Tâ begüfte Muştafâ şâh-ı necâh

Essemâhu yâ uli'n-ni'mâ rebâh

Şarflarda îrâdlar münderic olduğundan için galebe ve zaferiñ sultânı olan Muhammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hazretleri mışrâ’-ı şâniniñ me’âlini buyurmuşlardır mışrâ’ nıñ ma’ nâsı semâhat ve şehâdet ey ni’ metler şâhibleri ‘ayniyle ribhlerdir böyle olunca semâhate sa’ yiniñ olsun demekdir necâh nûnuñ fethiyle zafer ma’ nâsınadır semâh sîniñ fethiyle şehâvete dirler uli’n-ni’mâ ağniyâ demekdir zarûret-i vezn için nûnı sâkin okunur rebâh rânıñ kesriyle ribhiñ cem’i olarak fâideler ma’ nâsınadır

(3594) Meşnevi

Mâ naķaş mālun mine’ş-şadķati ķat

İnneme’l-ķayrātu ni’me’l-mürtebât

Şadaķalar mâldan aślâ bir nesne noķsân itmedi belki ancaķ ķayrlar ve râh-ı Hâķda taşadduķ ne a’lâ maķall-i irtibâtdır ya’ nî insânıñ şadaķasına ve şehâvetine mürtebiť olur ve ķiyâ ve telefden maķfûz olur demekdir görmez misin zekât ve şadaķası virilmiş mālî sâriķ sirķat idemez ve yine âteşe yanmaz ve daķı deryâya ģarķ olmaz hâller her zamân maķsûs ve müşâhid olmuşdur eger zekâtı virilmemiş ise telef olması ihtimâl-i ģalebedir bu beyitte *mâ neķaşat şadķatün min mālün*⁵³⁵ hadîş-i şerîfine işâret vardır mâ naķaş kelimesinde olan mâ nef’ içündür naķaş fi’l-i mâzî olmaģla feth üzerine mebnî ise de zarûret-i vezn için şadı sâkin okunur şadaķât şadıñ ve lâmiñ fethalarıyla şadaķanıñ cem’idir yine zarûret-i vezn için dâlinı iskân eylesesin mürtebiť ifti’âl bâbından ism-i meķândır ve ma’ nâsı meķânı rabť demekdir ni’ me kelimesi if’âl-i medħden olmaģla ne ģüzel ma’ nâsınadır mürtebiť fâ’ ildir rânıñ daķı tāsını sâkin okuyasın maķşûş bi’l-medħ mâ kelimesini taķdîr eylesesin ni’ me’l-mürtebât mâ demek olur mâ zamîri daķı ķayrâna râci’ olur

(3595) Meşnevi

⁵³⁵“Sadaka vermekle mal eksilmez.” Riyazüs Salihin 604 numaralı hadis . <https://hadiskitaplari.com>

Cüşiş ü efzûnî-yi zer derzekât

‘İşmet ezfâhşâ vü münker derşalât

Altunuñ ziyâdeligi ğaleyânı zekâtta kâ’indir bir kimesne mâlınıñ zekâtını virir ise mâlınıñ tezâyüdine sebep olur bunuñ hakkında nuşûş-ı keşîre ve hadîs-i şerîfe çokdur nitekim emr-i kabîhden ve münkerden ma’sûm olmak namâzdadır kalellâhu **te‘âlâ inne’s-şalâtu tenhâ ‘anî’l-fâhşâ’i velmunker⁵³⁶** aşhâb-ı kirâmdan bir zât-ı şerîf şurb hamr iderler imiş ve lîkin beş [İ-289b] vakit namâzı mescid-i Resüllâhda halef-i Muhammediyyede edâ buyururlar imiş bir gün huzûr-ı sa’âdetde o zâtıñ şöhet sebkat itmiş huzzâr-ı mecliden birisi şurb-ı hamra ibtilâsını söylemiş ve vaktine müte‘allik dahı hayli kelimât irâd itmiş fahr-i ‘âlem *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem* buyurmuşlar ki o kimesne şalavâtıdır zamân-ı karîbde görürseñiz şalavât anı ıslâh ve terbiye ider fi’l-vâkı’ çok geçmemiş şurb-ı hamrdan tâ’ib ve mustağfir olmuşlar eger dinir ise ki fülân kimesne şalavat ehlidir böyle iken envâ’i fışk ve fücûra mübtelâdır belki beynamâzlarıñ itmedigini ider ve beynamâzlarıñ irtikâb eyledikleri me’âşîye mürtekib olur bunuñ [S-196b] cevâbı budur ki şalavâtından hoşluk yokdur bu cihetden anı *inni feşâ* ve münkerden men’ itmez

(3596) Meşnevi

Ân zekâtet kiseetrâ pâsbân

V’ân şalâtet ben zigürgânt şebân

O seniñ zekâtıñ kîseñi ve mâlını hıfz idicidir ve dahı oseniñ şalavatıñ seni kırtlardan muhâfaza idicidir gürgândan murâd nefis-i emmâre şeyâtın ins ve cindir şebân ve dahı vâv ile şübân çoban ma’nâsınadır pâsbân dahı bekçi ma’nâsınadır

(3597) Meşnevi

Mîve-yi şîrîn nihân derşâh u berg

Zindegî-yi câvdân derzîr-i merg

⁵³⁶“Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar.” (Ankebût 29/45)

Yine zıd kendi zıddında pinhân olduğunu temşîl idip buyururlar ki görmez misin tatlı mîve dâlda ve yaprakda mahfîdir halbuki şâh dir ki zâhirde mîveniñ cinsinden olmağla zıd görünüyor böyle iken Vâcib Te‘âlâ Hazretleri mîveyi şâhda virdikde şaklamışdır vaqti geldikde izhâr buyurur ve dahı hayât-ı ebediyye mevtiñ tahtında mündericdir halbuki hayât ve mevt zıdlardır mevtden murâd mevt-i irâdî olur zîrâ bir kimesne ölmezden evvel ölse hayât-ı ebediyyeye nâyil olmuş olur binâberîn fahr-i ‘âlem *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem* hazretleri *mûtû kable en temûtû*⁵³⁷ buyurmuşlar yâhûd mevt-i şuverî murâd olunsa yine mümkündür zîrâ mevt-i şuverî liķâ-yı Hâķķa sebebdır ve liķâ-ı Hâķ dahı ‘ayn-ı hayâtdır nitekim **Hallâcî Manşûr** *quddise sırruhu*

Uqtulûnî uqtulûnî yâ şikât

*İnne fîķatlı hayâtun fîhayâ*⁵³⁸

buyurmuşlardır ve bu mevtden murâd mevt-i şuverîdir bu beyit-i şerîf yine meşnevî-i şerîf ebyâtındandır

(3598) Meşnevî

Zibl geşte kût-ı hâķ ezşiveyi

Z’ân ğidâ zâde zemînâ mîveyî

Yine zıd zıdda pinhân olduğunu zıd zıddından hâşıl olduğunu temşîl idip buyururlar ki müştakı bir şîveden nâşî hâķiñ kuvvetine sebep olmuştur o ğidâdan zemîne mîve nebâtât hâşıl olmuştur zibl zânîñ ve bânîñ kesreleriyle necs ma‘nâsınadır bu maķâmda fışķı murâd olunur işte fışķı mîveniñ zıddıdır böyle iken hâķe kuvvet virmesi hasebiyle fışķıdan mîve ve ekin huşûle gelir

(3599) Meşnevî

Der‘adem pinhân şude mevcûdiyi

Dersirîşt-i sâcidî mescûdiyi

⁵³⁷“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

⁵³⁸“Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayatım öldürülmemdedir.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 2, s. 546.

‘Ademde mevcûdluk pinhân olmuştur halbuki ‘adem ile vücûd zıddır ve sâcidliğiñ tab‘ında mescûdluk vardır halbuki sâcidlik ile mescûdluk [İ-290a] zıdlardır ‘âdemde vücûduñ pinhân olduğı zâhirdir zîrâ bu kadar mevcûdâtı Cenâb-ı Hâk celle ve ‘alâ yokdan var ider eger ‘ademde vücûd olmayaydı bu kadar mevcûdât ‘ademden vücûd pezîr olmazdı ki gelelim ki sâcidlikde mescûdluk olması bir kimesne Allâhu Te‘âlâya çok secde eylese ta‘abbüd kılsa o kimesneyi Cenâb-ı Kibriyâ halkıñ mescûdı ider ve herkes aña secde ve ta‘zîm iderler ezcümle ‘Âdem ‘aleyhi’s-selâm Mevlâya sâcid olduklarından melâ’ike-yi kirâma mescûd oldılar *men hademe hudime*⁵³⁹ fehvâsınca sâcid-i Hâk olan mescûd-ı halk olur işte bu zıdları dağı Cenâb-ı Kibriyâ zıdları içünde derc eylemiştir sirişt sîniñ ve rânıñ kesreleriyle tabi‘at ma‘nâsınadır bu vakitte ism olur yâhûd sirişt yoğurdu ma‘nâsına gelir bu vakitte sirişten maşdarından müştak fi‘l-i mâzî olmuş olur

(3600) *Meşnevi*

Âhen ü seng ezbirûneş muzlimî

Enderûn nûrî vü şem‘-i ‘âlemi

Teymûr ve taş ya‘nî çaķmak ve çaķmak taşı taşrasından muzlimdir lîkin içerisinde nûr vardır ve ‘âlemiñ şem‘i ve ziyâsı olacak nesne vardır şem‘den murâd teymûrda ve taşda olan kıgılcımlardır işte kıgılcım nûr kabîlinden olmağla seng ve âhene zâhirde zıddır bu şüretde yine Cenâb-ı Hâk zıddı zıdda münderic kılmış oldu

(3601) *Meşnevi*

Derc derhavfî hezârân iymini

Dersevâd-ı çeşm çendân rûşenî [S-197a]

Ve yine havfda çok iymenlik vardır zîrâ Vâcib Te‘âlâ Hâzretleri çok korkuları emîn olmağla sebep kılmıştır ezcümle Ka‘b Bin Zübeyr *radıyallâhu te‘âlâ ‘anhu* hâzretlerinin fahr-i ‘âlem efendimiz *demini heder*⁵⁴⁰ buyurunca kendilerine hayâtıdan ye’isle ‘azîm havf geldi ve o havf ittibâ‘ı resûlullâh ve ve dîn-i İslâma dâhil olmağla

⁵³⁹“Hizmet eden hizmet görür/İyilik eden iyilik bulur.”

⁵⁴⁰“Kanını heder saydı. (Yani öldürölmesini meşru gördü.)”

sebeb oldu ve dīn-i İslām daḥı kendilerine sebeb-i emn oldu bundan münfehim oldu ki ḥavfiñ derūnında emn mūnderic imiş ve yine çeşmiñ sevādında yokdur rūşenlik vardır ve bu kadar ziyāyı ve nūrı sevād-ı çeşme Vācib Te‘ālā Ḥazretleri vaż‘ buyurmuşdur ḥalbuki nūr ve ziyā sevād-ı çeşmle zāhirde zıdlardır böyle iken nūr-ı sevād çeşme Ḥaḳ tarafından da‘vī kılındı sevād-ı çeşmden murād gözün bebegidir ki luḡat-i ‘Arabīde ana ḳurretü’l-‘ayn ta‘bīr iderler luḡat-i ‘Acemde merdümek-i çeşm dirler hezerāndan keşret ma‘nāsı murād olur iymenī ve rūşenī kelimelerinde olan yālar maşdariyyedir

(3602) Meşnevi

Enderūn-ı gāv-ı ten şehzādeyi

Genc dervirāneyi binhādeyi

Vācib Te‘ālā Ḥazretleri göze beñzeyen ten içüne bir şehzāde koymuşdur o şehzādeden murād rūḥ-ı insānīdır ve daḥı vīrāne içüne bir ḥazīne koymuşdur vīrāneden murād yine beden-i insānīdır gencden maḳşūd daḥı rūḥ-ı insānīdır

(3603) Meşnevi

Tā ḥar-ı pīri girized z’ān nefis

Gāv bīned şah nī ya‘nī bilis

Böyle zıd zıddıñ içüne andan içün koymuşdur ki ḥattā mensūb olan pīr-i ḥar zāhirine bakıp ve andan [İ-290b] teferrüd idip o nefis ve maḳbūl olan şey’den firār ide ve o faḳaṭ gözi göre ve pādīşāh gibi ulu olan rūḥı görmeye o pīr-i ḥar şeyṭandır ya‘nī kelimesini tā ḥar-ı pīri kelāmıñ müfessiridir ve o şah rūḥ-ı İblīs şerrinden emīn ola nefis bir nesneniñ a‘lāsına dirler **Ḥikāyet-i ān pādşāh ve vaşiyyet kerd-i ū ān se püser-i ḥıṣrā ki** Burası o pādīşāhıñ ḥikāyesidir ve daḥı o pādīşāhıñ kendi üç evlādına vaşiyyet eylemesi beyānındadır öyle diyerek ki **der’īn sefer memālik-i men fülān cā çünin tertīb nihid** bu seferde sizler benim memleketlerimde gezer iken fülān maḥalde buncalayın tertīb idiñiz **ve fülān cā çünin nevvāb kunid** ve fülān yirde buncalayın nā’ibler ḳā’immaḳāmlar naşīb idiñiz nevvāb ism-i fā‘il cem‘i müzekker-i müsekkerdir nuşşār vezinde nāyibler dimekdir **ammā Allāh Allāh befülān ḳal’a**

merevîd gerd-i ân megerdîd lîkin ey oğullar Allāhu Te‘ālānîñ rızāsı içün yâhûd Allāhdan kôrkuñuz fülân kal‘ anîñ yanına gitmeyîñiz ve anîñ eṭrâfında devr itmeyîñiz zîrâ şoñra çok pîşmân olursuñuz zamân-ı sâbıkda pâdişâhlar evlâdını kendi memâlikini gezmek içün ve fuḡarânîñ hâlini ıtlâ‘ içün seyâhate ızın ve ruḡşat virirler imiş bu pâdişâh daḡı kâyide-i mülük üzere evlâdına ruḡşat virip gezmege ızın virdi ve anlara fülân memleketde şöyle idiñiz ve fülân mülke fülânı ḡâkim naşb idiñiz diyü vaşıyyetler eyledi ve fülân maḡaldeki ka‘laya varmak ile tavşıye eyledi ba‘de pederleriniñ dâmenini bûs idip üç şehzâde cemm-i ḡâfir ile çıkdılar tafşîli inşâ‘allāhu te‘âlâ karibân gelir ve ḡaḡîḡat-i ḡikâyeye vâḡıf olursun

(3604) Meşnevi

Bûd şâhî şâhrâ bud se püser

Her se şâhibfiṭnat u şâhibnazar

Zamân-ı sâbıkda bir pâdişâh var idi ve anîñ üç evlâdı var idi her üç evlâd zekâvet şâhibi ve başîret şâhibi idi

(3605) Meşnevi

Her yekî ezdiġeri üstûdeter

Derseḡâ vü derveġâ vü kerr ü fer

Her bir veled o ġayri veledten ziyâde memdûḡ ve maḡbûl idi gerek seḡâda gerek cengde ve gerek ululukda ve gerek revnaḡ ve leṭâfet şâhibi olmakda veġâ vâvîñ fethiyle cenk ma‘nâsınadır kerr kâf-ı ‘Arabiyyeniñ fethi ve râ-yı müşeddede ile ni‘zama dirler fer fânîñ fethi ve rânîñ sükûnıyla müşeddeder olmayarak revnaḡ ve leṭâfetdir üstûdeter hemzeniñ zammıyla ziyâde memdûḡ ve maḡbûl olana dirler ḡâhice hemzeniñ ḡazfiyla ve sîniñ zammıyla sûtûda daḡı dinir memdûḡ ma‘nâsınadır [S-197b]

(3606) Meşnevi

Pîş-i şeh şehzâdegân üstâde cem‘

Ḳurretü'l-‘aynân-ı şeh hemcün se şem‘

Pâdişâhın önünde şehzâdeler pâdişâhın gözünün iki bebeği oldukları hâlde üç şem‘ gibi cem‘ olarak tırmuşlar idi ḳurretü'l-‘ayn göz bebeğine dirler lûgat-ı Fârisîde merdümek-i çeşm ve merdüm-i çeşm ta‘bîr iderler bu beyitte üç şehzâdeyi üç şem‘ e teşbîh [İ-291a] buyurdılar vech-i şebîh daḥî şem‘-i ziyâya sebebdır evlâd daḥî göz bebeği maḳâmında olmak ḥasebiyle pederin çeşminiñ ziyâsına sebebdır

(3607) Meşnevî

Ezreh-i pinhân zi‘ayneyn-i püser

Mîkeşîd âbî naḥîl-i ân peder

Püserin iki gözinden ve ḥalkın gözinden pinhân olan yoldan o püserin ḥurmâ ağacına beñzeyen vücûd şü çeker idi ve andan ḳuvvet ve tarâvet alır idi ân pederden murâd zıkr olunan pâdişâhdır püserden murâd yine zıkrî mürûr iden şehzâdelerdir yâḥûd muṭlaḳâ peder murâd olunsa ve püserden o pederin evlâdı olunsa yine güzel ma‘nâ olur zirâ cemî‘ bâbâların taḥayyül-i vücûd püserinden âb ve tarâvet ve ḳuvvet aḥz eylediği bedîhidir naḥîl ḥurmâ ağacına ta‘bîr iderler bu beyitte evlâdın gözlerini yenbû‘a teşbîh vardır reh-i pinhândan murâd fi‘l-ḥaḳîḳa bir yol olsun ve bizim gözlerimiz o yolu ibşâra ḳâdir olmasın dinse mümkündür yâḥûd bir yol var imiş ve o yoldan ḳuvvet gelir imiş diyerek o ḡâyibdir disek yine mümkündür

(3608) Meşnevî

Tâ ziferzend âb-ı in çeşme şitâb

Mîreved sūy-ı riyâz u mām u bâb

Ḥattâ ferzendden bu çeşmimin şuyı ‘acele ile o yoldan bâbânın ve ananın ravza-yı vücûdlarına gider ve her ‘uzvına taḳsîm olunur bostân ḳuyusundan şü çıkıp bâğçede olan eşcâra ve nebâtâta taḳsîm olunduğı gibi mām ana ve bâb bâbâ ma‘nâsındır

(3609) Meşnevî

Tâze mîbâşed riyâz-ı vâlideyn

Geşte cārī ‘aynişān z’īn her dü ‘ayn

Ebeveyniñ ravza-yı kulūbı ve bāğçe-yi vücūdı tāze olur zīrā püserleriñ bīñārları püserleriñ her iki gözinden vālideyniñ riyāz-i vücūdlarına cārī olmuştur evvelki ‘ayn bīñār ma‘nāsınadır ve o bīñārdan evlādıñ vücūdları murād olunur işān zamīri püserlere rāci‘dir ikinci ‘ayn göz ma‘nāsınadır püseriñ vücūdı pīñārından iki gözi yolından āb-ı kuvvet pederiñ vücūdına cārī olunca gözler şu yollarına teşbīh olunmuş olur hülāşa-yı kelām evlādına pederiñ nazarından hāşıl olan kuvveti şuya teşbīh buyurmuşlardır ve o kuvvet dağı püseriñ gözlerine nazardan hāşıl olmağla püseriñ iki gözlerini dağı rāh-ı ābiye teşbīh buyurdılar

(3610) Meşnevi

Çün şeved çeşme zibīmārī ‘alīl

Huşk gerded berg ü şāh-ı ān naḥīl

Çünkü püseriñ çeşme-yi vücūdı hastelikden ‘alīl olur ve pederiniñ ravza-yı vücūdına cereyān idecek āb-ı ma‘nevīsi qalmaz o zamān o naḥīliñ berg ü şāhı kırı olur zīrā bāğçede ağaclar şıkı olunmasa huşk ve yābis oldığı maḥsūsdur bu beyitte dağı püser haste olunca ve āb-ı ma‘nevīsi qalmayınca o püseriñ vücūdını şuyı çekilmiş çeşmeye teşbīh buyurdılar

(3611) Meşnevi

Huşki-yi naḥleş hemī gūyed pedīd

Ki ziferzend ān şecer nem mīkeşīd

Naḥīl pederiñ berg [İ-291b] ve şāhınıñ şulaması ve kırı olması lisān-ı hālle āşkāre söyler ki ferzendāniñ vücūd-ı çeşmesinden pederiñ vücūdınıñ ağacı ruṭūbet çeker imiş zīrā şimdi çekmez oldu kuruşuk yüzini tutdı fi’l-vāki‘ çok müşāhede olunmuştur ki bir kimesneniñ püseri fevt olur anıñ kederiyle pederi dağı çok geçmez fevt olur nitekim ba‘zı ‘irfān evlādına ikbādına dimişlerdir

(3612) Meşnevi

Ey besā kārīz pinhān hemçünin

Muttaşıl bâcân-ı tân ey ğafilin

Ey kimesne buncalayın çok maḥfī şu yolları siziñ cānıñuza muttaşıl olarak ey ğāfiller vardır kārīze şu aḳdıġı ārıka ta‘bīr iderler ve yine laġıma ıtlāk olunur ba‘zı nüshada ey ğafilin vārid olmuştur gerek yâ ve gerek ey ikisi daḡı ḡarf-i nidâdır [S-198a]

(3613) Meşnevi

Ey keşide z’āsmān u ezzemīn

Māyehā nāgeşte cism-i tu semīn

Ey āsmāndan ve zemīnden māyeler ve kuvvetler çekmiş olan kimesne cismiñ semiz olsun için beyit-i ātiye merhūndur

(3614) Meşnevi

Ten zieczā-yı zemīn düzdideyi

Pāre pāre z’in ü ān būbrideyi

Sen tenini eczā-yı cihāndan sırkat ile beslemiştin pāre pāre olarak ġāḡ bu eczādan ve ġāḡ o eczādan kendine iletmişsin

(3615) Meşnevi

Ezzemīn ü āftāb u āsmān

Pārehā berdūḡti bercism ü cān

Küre-yi zemīnden ḡāşıl olan nebātātdan ve daḡı āftābdan ve yine āsmāndan cisminiñ ve cānınıñ üzerine yāmalar dikmişsin ya‘nī cism ve cānını ta‘ām ve şurba terbiye itmişsin dimekdir yine beyit-i ātiye merhūndur

(3616) Meşnevi

Tā tu pindāri ki burdī rāygān

Bāz nestānend eztu in ü ān

Āgāh ol sen zann ider misin ki bu zemīn ve āsmānīn binā-yı teninden bu ta‘ām ve şarābları ki istirāk eylediñ bu sende müft ve meccānen kalır bu zannı itme ve senden bunı ve anı girüye almazlar bu olmaz elbetde aldıgıñ kuvveti senden pīr oldukça girü alırlar nitekim böyle olduğunu maḥsūs ve müşāhiddir

(3617) Meşnevi

Kāle-yi düzdīde nebud pāydār

Līk āred düzdrā tā pāy-ı dār

Mesrūk olan metā‘ sende kalmaz ve pāyidār olmaz līkin seni dārīn altuna götürür ve şulbına sebep olur kāle-yi düzdīden murād vücud-ı insānīdır

(3618) Meşnevi

‘Āriyet īn kem hemībāyed feşārd

K’āncā begriṭī hemī bāyed gūzārd

Bu vücūd kālesi sende ‘āriyetdir bunı şanduka az tıkmak lāzımdır zīrā ol nesneyi ki sirkat itdiñ şāhibine virmek lāzımdır eger dünyāda virmez ve istiḥlāl itmez iseñ āḥiretde senden alır feşārdan şanduga tıkmak bir nesneyi bir maḥale iyüce yerleştirmek dimekdir ve feşerden kelimesi daḥı feşārdan lafzına murādıdır

(3619) Meşnevi

Cüz nefāhtu k’ān zi Vehhāb āmedest

Rūhrā bāş digerrhā bīḥudest

Līkin rūḥına taraf-ı Ḥaḥdan nefāḥ olunan nefḥa o girüye alınmaz zīrā saña Vehhāb-ı ḥaḥīkatden gelmiş ve hibe kılınmışdır böyle olunca anıñ [İ-292a] reddi seniñ üzerine lāzım gelmez belki o nefḥa sende kalır pes dāyimā rūḥ için Cenāb-ı Ḥaḥdan nefḥa ve feyz almağa bak zīrā seniñ yanına kalan budur bu nefḥanın ḡayrileri ki kuvvet-i cismiyyedir anı girüye alırlar ammā rūḥuñ kuvveti ehl-i rūḥ olan ‘ārifler ile kalır ve pīr oldukça rūḥunuñ kuvvetine fütür ve za‘af tārī olmaz

(3620) Meşnevi

Bîhûde nisbet becân mîgüyemeş

Nî benisbet bâşani'-i muhkemeş

Bîhûde dimegi cāna nisbet ile söylerim zîrâ gerek a'zâ ve gerek anlarıñ kuvveti cāna nisbetle 'abeşdir zîrâ rûha a'zâ ve kuvvet lâzım degildir nice mağ'ad ve nice bîdest evliyâullâh gelmişdir ve rûhlarında kuvvet ve kudret vardır lîkin şani'-i muhkem olan Allâh Te'âlâya nisbet ile bîhude degildir zîrâ cemî' eşyâyı var itmekde ve yaratmağda nice hikmetleri vardır bu şüretde nebî if'âl-i ilâhiyyeye bîhude didi dime ki iftirâdır ben anı ervâha nisbetle ve ervâha 'adem-i lüzûmına nisbetle bîhude didim buyurmak isterler zîrâ Qur'ân-ı Kerîmde *efehabistum ennemâ ħalaķnâkum 'abeşen*⁵⁴¹ buyrulmuşdur ve âyet-i âhirde *ve mâ ħalaķnâ's-semâ'e velarḡa ve mâ beynehumâ bâṭılâ*⁵⁴² buyrulmuşdur bu eelden bir nesneye 'abeş dinmez benim 'abeş didigim rûh-ı insāniyyeniñ kuvvetine nisbet iledir ve rûha 'adem-i lüzûmı cihetindendir **Beyân-ı istimdād-ı 'ârif ezserçeme-yi ḡayât-ı ebedî** Burası 'ârifbillâh olan zâtıñ ḡayât-ı ebediyye çeşmesinden istimdād itmesi beyânında olıcıdır **ve müstağnî şuden-i ü ezistimdād u ictizâb ezçeşmehâ-yı âbhâ-yı bîvefâ** ve daḡı 'ârifbillâh olan zât-ı şerîfiñ bîvefâ olan şu çeşmelerinden cezb itmekden ve istimdād itmekden müstağnî olmasının beyânındadır serçeşme-yi ḡayât-ı ebedîden füyûzât-ı İlâhiyye murâd olunur yâḡûd 'ilm-i ledün murâd olunsa yine güzel ma'nâ olur bîvefâ olan şularıñ çeşmelerinden murâd dünyâ çeşmeleriniñ şularıdır [S-198b] **ki 'alâmetuhû zâlike't-tecâfî 'andârü'l-ğurûr** zîrâ müstağnî olmaḡlıḡıñ 'alâmeti dârü'l-ğurûr olan dünyâdan dūr ve ba'îd olmaḡlıḡdır bu ḡâl ise 'âriflerde mevcûddur ve cümlesi dünyâdan tebâ'ud ihtiyâr itmişlerdir böyle olunca çeşme-yi âbhâ-yı bîvefâdan istignâları sâbit olmuş olur tecâfî tefâ'il bâbından maşdar olarak ba'îd olmaḡ ma'nâsındır dârü'l-ğurûrdan murâd dünyâdır zîrâ dünyâ herkesi aldatmışdır **ki âdemî çün bermededhâ-yı ân çeşmehâ i'timâd kuned derṡaleb-i çeşme-yi bâķî dâyim süst şûd** zîrâ çünki insân dünyâ çeşmeleriniñ âbına i'timâd eyler bâķî olan çeşmeleriñ talebinde dâyim süst ve tenbel olur 'ârifler ise çeşme-yi bâķîniñ talebinde tenbel olmadılar böyle olunca bâķî

⁵⁴¹“Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?” (Mü'minûn 23/115).

⁵⁴²“Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık.” (Sâd 38/27)

çeşmelerinden ‘ârifleriñ istimdâdı şâbit olmuş oldu evvel olan ki lafzı müstağnî şuden kelimesine ta‘lîldir ve ikinci ki lafzı beyân-ı istimdâd [İ-292b] ‘ârif kelâmına ta‘lîldir Beyt:

Kârî iziderün-ı cân tu mîbâyed

K’ez‘âriyetî turâ derî negşâyed

Seniñ cânınıñ içünde bir iş görmek saña lâzımdır ve cânından bir çeşme-yi âb ihdâsı farzdır zîrâ ‘âriyet çeşmelerden nûş itmekle saña Hâk tarafından bir kapı açılmaz ve Hâkka gitmek naşib olmaz zîrâ

Yek çeşme-yi âb ezderün-ı hâne

Bih z’ân cuyî ki ezbirün mîâyed

Derün-ı hânedan ceryân iden bir şu çeşmesi ol nehr-i cârîden iyi ve a‘lâdır ki o nehr-i cârî taşradan hâneniñ derûnına ceryân ider bunun iyülüğünüñ sebebi ebyât-ı âtîde beyân olursa gerekdir şimdi vâkıf olursun

(3621) Meşnevi

Habbezâ kârîz-i aşl-ı çîzhâ

Fâriğet âred ez’in kârîzhâ

Ne güzeldir eşyânıñ aşlınıñ şu yolu ya’nî her şey’i Vâcib Te‘âlâ Hâzretleri kendiniñ âb gibi olan feyzinden ve kuvvet ve kudretinden halk eylemiştir o âbıñ ârıkı ve yolları ne a‘lâdır ve hüner âb-ı İlâhîden nûş itmekdir zîrâ seni bu fânî âbıñ şu yolundan nûş itmekden fâriğ eyler ve müstağnî ider habbezâ kelimesi ni‘am gibi if‘âl-i medhdendir ve bunun fâ‘ili kendinden cüz olan zâ kelimesidir hâşılı âb-ı İlâhîden ve feyz-i bârîden nûş iden ni‘met-i şarâb-ı dünyâdan ve ni‘met-i ta‘âm-ı dünyâdan fâriğ olur demekdir işte böyle cemî‘ evliyâullâh âb-ı Hüdâdan nûş itdiklerinden ta‘âm ve şarâb-ı dünyâdan fâriğlerdir

(3622) Meşnevi

Tu zîşad yenbû‘ şerbet mîkeşî

Her çi z 'ân şad kem şeved kâhed hoşî

Sen yüz şerbet yenbû'ından nûş ider iseñ ve çok ta'm ve şarâb tenâvül ider iseñ her nesne ki o yüzden noķşân olur seniñ hoşluğun ve kuvvetiñ dağı noķşân olur lîkin âb-ı İlâhîden nûş ider iseñ hoşluğun noķşân bulmaz kâhed fi'l-i muzâri' dir noķşân olur demekdir ve maşdarı kâhîdendir

(3623) Meşnevi

Çün becüşed ezderûn çeşme-y seni

Z'istirâk-ı çeşmehâ gerdî gani

Çünkü derûnından bir 'âlî çeşme kaynar ve andan nûş idersiñ dünyânın çeşmeleriniñ istirâkından müstağnî olursun istirâk sirâtdendir bu maķâmda nûş murâd olunur

(3624) Meşnevi

Kurretü'l-' aynet çü z 'âb u gil buved

Râtibe-y in kurre derd-i dil buved

Seniñ gözünüñ sürûrî ve sükûnı çünkü dünyânın âbından ve ta'âmından olur ve gözün anlar ile müsterîh olur böyle olunca bu kurre-yi 'ayniñ vazîfesi saña gönül derdi olur ve kalbinde envâ' i illet zâhir olur böyle olunca gözün firârı var mı dünyânın âbından ve gilinden olmamak lâzım gelir belki kişiniñ kurre-yi 'aynı âb-ı İlâhîden ve ta'âm-ı ma'nevîden olmak iktizâ ider ki derd-i dil olmaya kurretü'l-'ayn göz bebegine ıtlâķ olunur bu maķâmda insânın gözünüñ iştihâ eylediği nesne murâd olunmuştur

(3625) Meşnevi

Kal'arâ çün âb âyed ezbirûn

Derzamân-ı emn bâşed berfüzûn

Çünkü kal'aya taşradan şu gelir ve derûn-ı kal'ada âb yokdur o şu emniyyet [İ-293a] vaktinde ziyâde olmak üzerine olur

(3626) Meşnevi

Çünkü düşmen gird ān ƙal‘a tened

Tā ki ender hūnşān ğarƙa kuned

Çünkü a‘dā o ƙal‘ayı muhāşara ider ve anıñ etrāfında dolandır tā ki anları ƙān içüne ğarƙ eyleye ve anları helāk ide beyit-i ātiye merhūndur

(3627) Meşnevi

Āb-ı bîrûnrâ bebürrend ān sipāh

Tā nebāşed ƙal‘arā z ‘ānhā penāh

Taşradan gelen ābı o muhāşara iden düşmenler ƙaƙ iderler tā ki [S-199a] ehl-i ƙal‘aya o şulardan melce’ olmaya beyit-i ātiye merhūndur

(3628) Meşnevi

Ān zamān yek çāh-ı şūrî ezderûn

Ne zişad ceyhûn-ı şîrî ezbirûn

O zamānda ƙal‘a içünden şūyı acı bir ƙuyu taşradan ceryān iden çok ceyhûn ırmağından iyi ve a‘lâdır zîrâ taşradan gelen ƙaƙ olunur ve içerde olan şūyı acı ƙuyu elde ƙalır ve âbından ittifā‘ olunur

(3629) Meşnevi

Ƙāti‘u’l-esbāb leşkerhā-yı merg

Hemçü dey āyed beƙaƙ‘-ı şāh u berg

Esbāb-ı şihhāti ƙaƙ idici olan ve dahı mevtiñ ‘askerleri insānıñ ‘ömrünün şāhını ve bergini ƙaƙ için mevsim-i şitā gibi gelir leşkerhā-yı mergden murād yine emrāz-ı mehlekedir bu şüretde ƙāti‘u’l-esbāba ‘atf-ı taḫsîr olmuş olur dey dālîñ fethi ve yā-yı sākine ile mevsim-i şitānıñ adıdır ve dālîñ kesriyle dūnki gün demek olur şāh dāl vireñ yaprak ma‘nāsınadır ‘ömrüñ şāhı ve bergi iddi‘āyı olmuş olur zîrâ fi’l-haḫîḳa ‘ömr-i insāniyyeniñ şāh ve bergi olmaz ve bu beyit māba‘dine merhūndur

(3630) Meşnevi

Dercihān nebved mededşān ezbahār

Cüz meger dercān bahār-ı rûy-ı yār

Ve yine de⁵⁴³ mevsim-i bahārîñ gelmekliginden ‘ömrüñ şāḥ ve bergine fāyide olmaz ve bahār-ı ‘ömrüñ şāḥ ve bergini ter ü tāze itmege kâdir olamaz meger ki o kimesneniñ cānında yār-ı ḥaḳîḳîniñ rûḥunuñ tecellîsiyle muḳaddem bahār ḥāşıl olmış ola işte esbāb-ı mevt geldikde böyle olan zāt-ı şerîfe ziyān itmege ve ‘ömrünüñ şāḥ ve bergini dökmege kâdir degildir meger edāt-ı tercîdir ve cüz cîmiñ zammıyla edāt-ı istişnâdır işte böyle vaḳt-i mevtde dünyādan ve dünyevî olan eşyādan bir fāyide yokdur

(3631) Meşnevi

Z’ān laḳab şud ḥākrā dārü’l-ğurūr

K’û keşed pârâ sipes yevme’l-‘ubūr

Bu ecluden ḥāk-i dünyāya dārü’l-ğurūr laḳab oldı zîrâ dünyādan âḥirete geçmek günü ayağını dünyā girüye çekr ve âḥirete var sen git dir ḥāşılı o kimesne gider dünyā yine yirinde ḳalır ‘ubūr geçmek ma‘nāsınadır sipes sîniñ ve pāniñ fetḥalarıyla ḥalef ma‘nāsınadır

(3632) Meşnevi

Pîş ezān berrāst u berçep mîdevîd

Ki bûçînem derd-i tu çîzî neçîd

Bundan evvel dünyāniñ şāğıñ ve şoluñ üzerine segirdir idi öyle diyerek ki ey kimesne ben seniñ derdini düşürürüm ve sen de aşlā ve ḳat‘an ğam ve keder terk itmey ḥalbuki dünyā seniñ bir ğamını izāle itmedi ve seni böyle tağrîr eyledi ve beyhûde dost görünüp kendüyi saña sevdirdi ba‘de âḥirete irsāl idip [İ-293b] kendisi sâ’ir aşḥābıyla ḳaldı rāst şāğ ve çep şol ma‘nāsınadır devîd fi‘l-i mâzîdir maşdarı devîdendir segirtmek ve ḳoşmak ma‘nāsınadır neçîd kelimesi fi‘l-i mâzî nefis-i

⁵⁴³Ve yine de S : Dûn-ı dünyāda İ

mütekellim-i vahdehüdü ve yāsı zāyiddir ve ma‘nāsı düşürürüm demekdir neçīd
cahd-ı mutlakdır ve ma‘nāsı düşürmedi demekdir

(3633) Meşnevi

Ū begüfti mer turā vaqt-i ğamān

Dūr eztu renc ü deh kuh dermiyān

O dünyā saña ğamlar vaqtı söyler idi ki senden renc ve ğam uzak olsun ve dahı renc
ve ğam ile seniñ miyānında on ṯāğ olsun diyerek saña ħalāşını ve maḥabbetini ‘arz
ider idi ve seni gūyā böyle sever idi beyit-i ātiye merhūndur

(3634) Meşnevi

Çün sipāh-ı renc āmed best dem

Ḥod nemīgūyed turā men dīdeem

Çünkü ğam ‘askerleri ki emrāz-ı mehlekedir geldi ve seniñ nefsinı bağladı o zamān o
dunyā ki saña maḥabbet ‘arz ider idi taḥkīk ben seni görmişim kelāmını dahı
söylemez ve seni gūyā hiç görmemiş gibi farz ider işte dünyā böyle mekkār ve
ġaddārdır şakınıp yüzine güldüğüne aldanmayasın

(3635) Meşnevi

Ḥak pey-i şeytān bed’īn sāl zed meşel

Ki turā derrezm āred bāḥiyel

Cenāb-ı Ḥaḳ celle ve ‘alā şeytānıñ ḥālını Ḳur’ān-ı Kerīmde dünyānıñ bu ḥālī ile
temşīl eyledi ve şeytānı insānı iġfālde dünyāya teşbīḥ buyurdu öyle diyerek şeytān seni
ḥīlelerle cenk meydānına götürür ve mü’minleriñ kanālına taḥrīz ider nitekim dünyā
ḥīlekārılığda böyledir pey pā-yı Fārisiyyeniñ fethi ve yānıñ sūkūnıyla içün ma‘nāsına
[S-199b] bed’īn sāl böyle üslūb ile demekdir zed meşel teşbīḥ eyledi ma‘nāsına
ıstılāḥ olmuşdur rezm rānıñ fethi ve zānıñ sūkūnıyla cenk ma‘nāsınadır ḥiyel dahı
ḥīleniñ cem‘ idir

(3636) Meşnevi

Ki turā yārī dihem men bātuvem

Derḥaṭarhā pīş-i tu men mīrevem

Ve yine öyle diyerek ḥileler ile meydān-ı rezme getirir ki ben saña mu‘āvenet viririm ve ben seniñ ileyim ve daḥı ḥaṭarlarda seniñ önünde қоşarım ba‘zı nüshada mīrevem vāḳi‘ olmuştur ḥaṭar ḥā ve ṭāniñ fethaları ve rā-yı sākine ile қорқulu nesneye dirler

(3637) Meşnevi

İsperet bāşem geh-i tīr-i ḥadeng

Maḥlaş-ı tu bāşem ender vaḳt-i teng

Ve yine şeyṭān küffāra dir ki ben seniñ ḥadeng-i ağacından şaṅ‘at olunmuş oḳ atıldığı vaḳitde ḳalkāniñ olurum ve seni ol oḳdan ḥıfz iderim ve andan saña bir ziyān işābet itmez ve daḥı ben seniñ ṭār vaḳtinde maḥall-i ḥalāşıñ olurum ḥadeng ḥāniñ ve dālīñ fethalarıyla bir nev‘ ağacıñ adıdır ki andan oḳ yaparlar ve aña tīr-i ḥadeng dirler ḡāyetle ḳavī olur imiş ve kemānkeşler ‘indinde mu‘teber imiş isper hemzeniñ kesri ve sīniñ sūkūniyla ve hemzesiz sīniñ kesriyle ḳalkān ta‘bīr olunan ālete dirler luḡat-i ‘Arabīde cünne ve mecenne dinilir maḥlaş ism-i mekān olarak maḥall-i ḥalāş demekdir ba‘zı nüshada vaḳt yirine rüz vāḳi‘ olmuştur yine şeyṭān [İ-294a] dir ki

(3638) Meşnevi

Cān fedā-yı tu kunem derinti‘āş

Rüstemi şīrī helā merdāne bāş

Cānımı seniñ içün seni inti‘āşda fedā iderim inti‘āş ifti‘āl bābından düşdükden soñra yirden ḳalkmaḡa dinir ya‘nī cengde farazā düşmüş olunsa seni elinden tutarım ve ḳaldırırım ve saña i‘āne iderim aşlā maḡlūb olmaḡdan ḥavf itmeyesin bāḥuşus ki sen cengde Rüstem gibi bir dilāversin daḥı arslāña hele merdlere lāyıḳ ol ve müslümānlardan қорқma bu ebyāt-ı şerīfede Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu ve iz zeyyene lemū’ş-şeyṭānu a‘mālehum ve ḳāle ḡālibe’l-lekūmul yevme minen nāsive inni cārūn lekum fe lemmā terāetil fietāni nekeşa ‘alā ‘aḳıbeyhi ve ḳāle inni berīun*

*minkum innī erā mālā terevne inni eḥāfullāh vallāhu ṣedīdū'l-‘iḳāb*⁵⁴⁴ nazm-ı celīline telmīḥ buyurdılar Rüstem bir pehlivānīn adıdır yāsı ḥiṭāb içündür ṣīrī kelimesindeki yā daḥı ḥiṭābdır

(3639) Meṣnevi

Sūy-ı küfreṣ āvered z’īn ‘işvehā

Ān çüvāl-i ḥud‘a vü mekr ü dehā

O ḥīle ve mekr çüvālī ve daḥı vezīrīn olan şeyṭān bu ṣīvelerden o kāfiri küfr ṭarafına getirir ‘işve cilve dimekdir zamīr-i şın kāfirlere rāci‘dir āvered kelimesiniñ fā‘ili ān çüvāldır dehā dālīn fethiyle zeyrek ve ‘āḳıl ma‘nāsınadır

(3640) Meṣnevi

Çün ḳadem binhād derḥandek fütād

Ū beḳāhāḳāh u ḥande leb gūṣād

Çünki kāfir ayaḡını mü‘minler ile cenge koydı ve ḥandek-i belāya düşdi o şeyṭān ḳahḳaha ile gülmege lebini açdı beḳāhāḳāh kelimesinde ḥādan soñra olan elife elif-i tevessül dirler iki kelimeyi biri birine mūnderic idip kelime-yi vāḥide gibi ḳılmaḡ için gelir ve burada elifiñ bir ma‘nāsı yokdur miṣāl-i meṣḥūrī dostadost ve serāpā u serā īn gibidir

(3641) Meṣnevi

Hey biyā men ṭam‘hā dārem zitu

Gūyedeṣ rev rev ki bīzārem zitu

Şeyṭān firār idince ḥendek-i belāya düşen kāfir dir ki ey kimesne ben senden ṭa‘amlar ṭutarım ve baña iyilik idersiñ diyü ümīd iderim şeyṭān daḥı aña cevābında dir ki sen işte git var kendine bir çāre bul zīrā ben senden bīzārem ve nefret itmīşim ve seniñ

⁵⁴⁴“Hani, şeytan onlara yaptıkları işi süslü gösterip: ‘Bugün, sizi hiçbir insan topluluğu yenemez, ben de muhakkak sizin yardımcınızım.’ dedi. Fakat iki ordu karşılaşıncı geri döndü ve ‘Ben sizden uzağım, ben sizin görmediğinizi görmekteyim, ben Allah’tan korkarım. Zira Allah’ın azabı çok çetindir.’ dedi.” (Enfal 8/48)

yanına gelmek istemezim hâşılı benden ümîdini kaç' eyle var başına çâre gör demek istedi

(3642) *Meşnevi*

Tu netersîdî zi'adl-i Kirdgâr

Men hemîtersem dü dest ezmen bedâr

Sen Cenâb-ı Hakkıñ 'adâletinden itmediñ ben Allâhu Te'âlâdan korğarım ve saña yardım idemem iki elini benden tut ve benim imdâdımdan nâümîd ol

(3643) *Meşnevi*

Güft Hâk hod ü cüdâ şud ezbihi

Tu bed'in tezvîrhâ hem key remî

Şeytân o kâfire böyle söyleyince Hâk *celle ve 'alâ* Hazretleri dağı şeytâna didi ki senden hîlekarlığın sebebiyle bu kâfir iyilikden ve şırât-ı müstağîme gitmekden cüdâ ve ba'id oldu ve 'azâb-ı düzâha giriftâr oldu sen bu hîlekarlık ile bizim 'azâbımızdan kaçan hâlâş olursun bihi bânîñ hânîñ kesreleriyle âhîri yâ-yı maşdariyye [İ-294b] olarak iyilik ma'nâsınadır rehî rânîñ fetihiyle fi'l-i muzâri' müfferred müzekker muhâtabdır hâlâş olursın ma'nâsınadır tezvîr şûret-i Hâkdan olan hîleye dirler [S-200a]

(3644) *Meşnevi*

Fâ'il ü mef'ûl derrûz-ı şümâr

Rûsiyâhend ü harîf-i sengsâr

Yine Vâcib Te'âlâ buyurur ki fâ'il ve mef'ûl kıyâmet güninde kara yüzlüdürler ve taşlığın muşâhibidirler fâ'ilden murâd muğill olan şeytândır ve mef'ûlden murâd dâll olan kâfirdir derrûz-ı şümâr ta'dâd günü demek olmağla kıyâmet günü murâd olunur sengsâr taşlık demektir zîrâ seng taşa dirler sâr dağı edât-ı mekândır taş mekânı ve taşlık ma'nâsı murâd olunur harîf hâ-yı mühmele ile muşâhib ma'nâsınadır bu ma'âmda sengsârdan mekân-ı kabîh murâd olunur o mekân-ı kabîh dağı cehennem

olur fâ' il lafzı mübtedâdır ve mef'ûl dağı fâ' ile ma' tûfdur rûsiyâhend mübtedânın haberidir nûn ile dâl edât-ı haberdir cem' de edât-ı haber nûn ile dâl olur mübtedâmız müferred olursa edât-ı haber sîn ile tâ olduğu gibi

(3645) *Meşnevi*

Rehzede 'v rehzen yakîn derhûkm ü dâd

Derçeh-i bu' dend ü derbi 'se'l-mihâd

Đall olan kimesne dağı muğill olan yakîn olarak bil ki Hâk *celle ve 'alânın* hûkmünde ve 'adâletinde ba'id ve iftirâk kıyusundadır ve dağı cehennemdedir rehzededen murâd dâlâlete düşmüş kimesne ve rehzenen murâd muğill olandır gerek şeytân olsun gerek insândan muğill olanlar olsun dâd 'adâlet ma'nâsınadır çeh-i bu' dendden murâd cehennemde olan gayyâ kıyusudur kalellâhu te'âlâ *fe sevfeyelkavne gayyen*⁵⁴⁵ bi'se'l-mihâddan murâd cehennemde muğill olanın cehennemde olması dâlâl itdiginden içündür ve yine dâl olanın cehennemde olması muğill olana tâbi' olduğu içündür ve lîkin muğillin 'azâbı dâldan ziyâde olur yâhûd çeh-i bu' dendden mutlakâ Hâkdan fırkat murâd olunur mihâd mîmin kesriyle mehdiñ cem'idir beşikler ma'nâsınadır ve beşiklerden dağı şabakât-ı cehennem murâd olunur

(3646) *Meşnevi*

Gûlrâ vü gûlrâ k'ûrâ firîft

Ezhalâş u fevz mîbâyed şikîft

Şeytâna aldanan ahmağ için ve dağı şeytân için ki o ahmağı dâlâl itdi ve aldatdı var âhiretde halâşdan ve necâtdan bunlara şabr itmek lâzımdır gül kâfiñ zammıyla ahmağ dımeğdir gûldan murâd bu mağâmda şeytândır firîft fi'l-i mâzî olarak aldatdı ma'nâsınadır gül lafzı anın mef'ûli olmağla râ 'alâmet-i mef'ûl olmuş olur sikîft şınıñ kesriyle fi'l-i mâzîdir şabr itdi ma'nâsınadır ve lîkin mîbâyed kelimesiniñ yanında bulunduğı cihetden maşdar ma'nâsı virilir hâşıl-ı kelâm dâl ve muğill olanlara dâr-ı âhiretde necât bulmağdan şabr itmek ve 'azâb-ı Hüdâda müsteğar olmağ lâzım gelir

⁵⁴⁵“Yakında kötülükleri kendilerine dönecektir.” (Meryem 19/59)

dimek olur nitekim kim bir kimesne ‘iṣyān eylese ‘azāb-ı nāra şabr o kimesne iḳtizā ider dirler yine Vācib [İ-295a] Te‘ālā buyurur ki

(3647) Meṣnevi

Hem ḥar u hem ḥargīr īncā dergilend

Ġāfilend īncā vü āncā āfilend

Hem merkeb ve hem merkebçi dār-ı āḥiretde ‘azābdadırlar çünki bu dünyāda anlar ġāfildirler dār-ı āḥiretde zā’iddirler ve helāk olucudurlar ḥardan murād ḡāll olandır ve yine ḥargīrden murād muḡill olandır īncādan murād dār-ı āḥiretdir gil kāfiñ kesriyle çamura dinir bu maḳāmda şıḳlet ve ‘azāb ma‘nāsı murād olunur ikinci īncādan murād dünyādır ve yine āncādan murād dār-ı āḥiretdir āfil daḡı zā’il ma‘nāsınadır ḡāll olan kimesneye ḥar ta‘biri ḥamāḳatden içün olmuş olur ve şeyṭāna ḥargīr ta‘biri aḥmaḳları ḡalāl itdigi cihetdendir

(3648) Meṣnevi

Cüz kesānirā ki vā gerdend ezān

Derbahār-ı faẓl ayend ezḥazān

Bu ḥükm-i sābıḳdan şol kimesneler müṣtesnādır ki o ḡalāletden rücū’ itdiler ve daḡı āḥiretten Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ faẓlınıñ bahārına geldiler işte böyle olan zevāt ‘azāb elīme dār-ı āḥiretde giriftār olmaz cüz cīmiñ zammı ve rānıñ sükūnıyla edāt-ı istiṣnādır ve gerdend girü döndiler dimekdir

(3649) Meṣnevi

Tevbe ārend ü Ḥudā tevbepeẓir [S-200b]

Emr-i ü ġirend ü Ḥaḳ ni‘melemir

O kesān o ma‘āşiden tevbe getirirler Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri daḡı tevbeyi ḳabūl idicidir ve daḡı o kesān tevbeden sonra emr-i Bārīye imtişāl iderler ve Ḥudānıñ emrini tutarlar Cenāb-ı Ḥaḳ daḡı ni‘melemirdir bu cihetden o ‘āşileriñ tevbesini ḳabūl

buyurur ve anlarıñ şuçını ‘afv ider ve anları dār-ı āhıretde ‘azābdan ḥalāş ider öyle olunca bu gürūh-ı tābī‘ in anlardan müsteşnā olmuş olurlar

(3650) Meşnevi

Çün berārend ezpeşīmān ḥanīn

‘Arş lerzed ezenīnū’l-muznibīn

Çünkü bu kimesneler nedāmetden içün āvāzlarını ‘ālem-i bālāya kaldırırılar ‘arş-ı a‘zam günāhkārlarıñ āh u enīnden ditrer ve bunlarıñ mağfireti içün şefā‘at ider ḥanīñ ḥanīñ fetḥiyle ‘Arabī olarak āvāz ma‘nāsınadırlar zed fi‘l-i muzāri‘dir ve ditrer ma‘nāsına enīn hemzeniñ fetḥiyle inlemek ma‘nāsındır ve şıfat-ı müşebbeh degildir enīn kelimesiniñ maşdar olması ve inlemek ma‘nāsına olması *Yā men yuḥibbu enīne’l- ‘abdi fi’n-nedemī*⁵⁴⁶ mışrā‘ında oldığı gibidir

(3651) Meşnevi

Ān çünān lerzed ki māder berveled

Destşān gīred bebālā mīkeşed

‘Arş ancılayın müzbīnleriñ āhından ditrer ki māder veledi üzerine maḥabbetden ditrer ve yine ‘arş ‘aşīleriñ elinden tutar ve bālāya kaldırır ya‘nī şefā‘at ider demekdir ‘arşıñ müzbīnlere şefā‘ati emr-i ba‘īd degildir

(3652) Meşnevi

K’ey Ḥudā tān vāḥarīde ezḡarūr

Nek riyāz-ı fażl u nek Rabb-i ḡafūr

Öyle diyerek ki ‘arş anları bālāya çeker ki ey müznibin Cenāb-ı Ḥaḡ sizleri şeytānıñ aldatmasından yāḥūd sizleriñ aldanmañızdan girüye almışdır işte Ḥaḡ celle ve ‘alānıñ fażlınıñ ravzaları geliñiz anlarda ārām idiñiz işte Rabb-i Ḡafūr anı daḡı müşāhede idiñiz nek kelimeleri īnekden muḡaffefdir ma‘nāsı işte demekdir riyāz-ı fażldan murād cennet bāḡçeleridir

⁵⁴⁶“Ey pişmanlık anında kulun yakarışını seven”

(3653) *Meşnevi*

Ba' d ezîntân berg ü rızķ-ı cāvidān [İ-295b]

Ezhevā-yı Hāk buved ne 'znāvidān

Yine 'arş-ı a' lā tevbe idenlere dir ki bundan şoñra sizlere Hāk tarafından zāhîre ve rızķ cāvidānî olur ve siziñ rızķıñız esbābından olmayıp bi'z-zāt Hāk Te'ālā Hāzretleri olur ya'nî bilāsebeb merzūk olunursuñuz ve sizlere esbābını teşbîl lâzım degildir hevādan murād semādır nāvidāndan murād esbāb-ı rızķdır

(3654) *Meşnevi*

Çünkü deryā bervesāyîş reşk kerd

Teşne çün mālî beterk-i meşk kerd

Çünkü Vācib Te'ālā Hāzretleri esbāb-ı rızķa reşk ve ğayret eyledi ya'nî kulunuñ rızķını sebebsiz bi'z-zāt kendisi vermek murād eyledi o kul dañı balık gibi Hāk Te'ālānîñ emrine imtişāl içün karyeyi ya'nî sebebi terk eyledi ve rızķını balık gibi deryādan istedi nitekim 'ārifleriñ rızķını Cenāb-ı Hāk kendisi vermek murād itmişdir ve siziñ rızķınızı ben viririm diyü ilhām buyurmuşdur bu cihetden 'ārifler rızķ hūşuşında esbāba nemekden hāzer itmişlerdir ve esbāb-ı rızķı terk buyurmuşlardır Vācib Te'ālā Hāzretleri dañı rüz u şebde anları merzūk itmekdedir lîkin 'avāmı sevmediginden ve Cenāb-ı Hākka kulluk itmediklerinden anlarıñ rızķını ticāret ile yāhūd el emegi ile virir lîkin 'ārifin nefsi 'ibādete fāriğ kıldıklarından Cenāb-ı Hāk anlardan rāzî olmağla anlarıñ rızķını kendi üzerine yine alıp bilāsebeb virmekte olur ve oldığını alan müşāhede ideriz **Revān şuden-i şehzādegān dermemālik-i peder ba' de ezvedā' kerd-en-i işān şāhrā ve i'ādet kerd-en-i şāh vaķt-i vedā' vaşıyyetrā berişān** Burası şehzādeleriñ pederiñ memālikine şāha vedā' itdikden şoñra revān olmaķlıķları beyānında olucudur ve dañı pādişāhîñ o vaşıyyeti vedā' vaķtinde anlarıñ üzerine i'āde eylemesi beyānında olucudur

(3655) *Meşnevi*

'Azm-ı rāh kerdend ān her se püser

Sûy-ı emlāk-ı peder resm-i sefer

O üç şehzâde pederin mülkleri tarafına sefer resmiyle ‘azm ve kaçd eylediler emlāk mülkün cem‘idir

(3656) Meşnevi

Derṭavāf-ı şehrhâ vü kal‘ahâş

Ezpey-i tedbîr-i dîvân u ma‘âş

Şehrleri tavâfda ve o şehrin kal‘alarını tavâfda umûr-ı dîvâniyyenin tedbirleri için pâdişâhın emr-i ma‘âşı için devrde oldular tedbîr-i dîvândan murâd tedbîr-i emr-i sultânatdır

(3657) Meşnevi

Destbûs-ı şâh kerdend ü vedâ‘

Pes bedîşân güft ân şâh-ı muṭâ‘

Şehzâdeler pederlerinin elini bûs eylediler ve daḥı pederlerine vedâ‘ eylediler bundan sonra yâḥûd böyle olunca o muṭâ‘ olan şâh şehzâdelere yine vaşiiyetini tekrâr eyledi pes pâ-yı Fârisiyyenin fethiyle bundan sonra ma‘nâsına ve böyle olunca ma‘nâsına daḥı gelir [S-201a]

(3658) Meşnevi

Her kucâtân dil keşed ‘âzim şevîd

Fîemânillâh destefşân revîd

Yine pâdişâh didi ki benim mülkümden her kande ki sizin kalbiñiz sizi oraya çeker ve getirir kalbiñize mütâ‘abat iderek ‘âzim oluñuz ve oraya eliñizi silkerek amân-ı ilâhîde olduḡuñuz hâlde [İ-296a] gidiñiz

(3659) Meşnevi

Ġayr-ı ân yek kal‘a nâmeş hüşrübâ

Teng âred berküleḥ dârân kabâ

Lîkin ol ƣal‘ a ki anıñ nāmı hüŝrübâdır o ƣal‘ aya gitmeyiñiz zîrâ pâdiŝâhlarıñ üzerine libâsını ve ƣaftânını dâr götürür ve pâdişâhları bile muŝtarib ider bu şüretde o ƣal‘ a-yı hüŝrübâdan Һazer lâzımdır diyerek vaƣt-i vedâ‘ da böyle vaşiyyet eyledi küleh dâr pâdişâh ma‘ nâsınadır hüşrübâ vaşf-ı terkîbi olarak ‘ aƣl ƣapucı dimekdir ve bu ƣal‘ a-yı hüŝrübâdan murâd dünyâdır küleh dârândan murâd bu maƣâmda bâtın pâdişâhları bulunan ‘ âriflerdir mârü‘l-zıkr pâdişâhdan murâd vâriş-i MuҺammedî olan Һalîfe-yi resûl-i kibriyâdır ve yine se püserden murâd o Һalîfeniñ mürîdleri ve muҺibleri olan kimesnelerdir

(3660) Meşnevi

Allâh Allâh z ‘ân diz-i zâtü’s-şuver

Dur bâŝid ü betersîd ezҺatar

Sizleri taҺzîr iderim o ƣal‘ a-yı hüŝrübâdan ba‘ id oluñuz maҺûf olan nesneden Һavf idiñiz diz dâlîñ kesriyle âҺiri zâ-yı sâkine olarak ƣal‘ a ma‘ nâsınadır o ƣal‘ ada şuver-i keşire olmak Һasebiyle zâtü’s-ŝuvere o ƣal‘ a muzâf ƣılındı

(3661) Meşnevi

Rû vü puşt u burchâŝ u ŝaƣf u pest

Cümle timşâl ü nigâr u ŝüretest

O ƣal‘ anıñ yüzi vâraƣası ve burcları ve ŝaƣfı ve temeli cümlesi şüret u naƣŝdır timşâl tâniñ kesriyle şüret ma‘ nâsınadır nigâr nûnuñ kesriyle naƣŝa dinir

(3662) Meşnevi

Hemçü ân Һücre-y ZeliҺâ pür şuver

Tâ kuned Yûsuf binâgâheŝ naҺar

O ƣal‘ a Һazret-i ZüleyҺânîñ Һücre-i gibi şüretler ile ٲoludur Һattâ Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm âñsızîñ aña naҺar eyleye menƣöldür ki Һazret-i ZüleyҺâ sarâyınıñ eٲrâfında kendi şüretini Mıŝrlara taşvîr itdirirmiş Һazret-i Yûsuf o taŝvîrleri gördükde meyl ve maҺabbet idip nâgâh kendiye naҺar ve iltifât eyleye zîrâ ZüleyҺâ her ne ƣadar güzel

ise Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña nazar ve iltifāt buyurmaz idi bināberīn hūsn-i şūretde her cānibe taşvīrini yapırdı ki gördükçe Züleyhā böyle güzel imiş disin ve baña iltifāt itsin diyü

(3663) Meşnevi

Çünkü Yūsuf sūy-ı ū mīnengerīd

Hānerā pūrnaķş-ı hod kerd ān mukīd

Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Züleyhā cānibine iltifāt buyurmadı sarāyını hīlesinden o Züleyhā kendi şūretiyle tolu eyledi mukīd mīmiñ fetħiyle hīle ma‘nāsınadır ba‘zı nüshada ān mukīd vāķi‘ olmuşdur bu nüshaya göre mukīd hīle idici demek olur

(3664) Meşnevi

Tā beher sū ki ‘ngered ān hoş‘izār

Rūy-ı urā bīned ū bīhītiyār

Hattā her cānibe ki o hoş‘izār olan Yūsuf ‘aleyhi’s-selām nazar ider bīhītiyār anıñ şūretini görsün ve şūretinde olan hūsn ve leṭāfeti müşāhede itsin ve hūsnine meftūn olsun bu ecluden Züleyhāya baksın diyü rā’y-ı dāyesine Yūsuf baña bakmaz diyü Züleyhā iştikā idince dāyesi tertīb eyledi işte o ķal‘a-yı hūşrübā şūret olmakda hūcre-yi Züleyhā gibidir böyle olunca o ķal‘anıñ temāşāsından hāzer üzerine olmak lāzımdır diyerek pādīşāh şehzādelerine böylece vaşīyyet eyledi [İ-296b]

(3665) Meşnevi

Behr-i dīderūşenān Yezdān-ı ferd

Şeş cihetrā mazhar-ı āyāt kerd

Ferd ü bīnazīr olan Mevlā gözleri rūşen olan ve mūnevver olan ‘āşık-ları içün dünyānıñ cihāt-ı sitteni kendi cemālīñ hūsnünün mazharı eyledi dīderūşenāndan murād aşhāb-ı başīret olan ‘āşık-lardır ya‘nī ‘uşşāk-ı dünyānıñ her ķanğı cānibine bakarlar ise baña baksınlar ve ğayriye bakmasınlar diyü Cenāb-ı Kibriyā dünyānıñ her tarafında kendi hūsn-i zāhir olacak ‘alāmetler halk eyledi demek olur tā ki ‘āşık-lar bu

eşyâ-yı hüsneyi görüp bizim ma' şûkımız ne güzel imiş disinler ve meyl ve ragbetleri
Hak tarafına tezâyüd itsin hattâ **Beyâzîd Bestâmî** *ḡuddise sırruhu mā ra'eytu şey'en*
*illâ ru'yetullâhu fîhe*⁵⁴⁷ buyurmuşlardır

(3666) Meşnevî

Tâ beher hayvân u nâmî ki'ngerend

Ezriyâz-ı ḡüsn-i Rabbânî çerend

Hattâ her hayvân ve her neşv ü nemâ şâhibi olan nesneler 'âşıklar anlara nazar iderler
Cenâb-ı Hakkâ mensûb olan ḡüsn ravzalarından otlaya ve ittifâ' ideler bundan için
hayvânât nâmiyât cinsini mazhariyat-ı ḡüsn eyledi bu beyit okunur iken ki lafzını
nûna vaşl itmek iktizâ ider ki vezn müstaḡim ola negerend nûnuñ kesriyle kâfiñ ve
rânîñ fetḡalarıyla fi'l-i muzâri' cem' i müzekker ḡâyibdir ve maşdarı negerîdendir bu
me'âlde ba' zî 'ârifîñ şu beyti buyurmuşlar [S-201b] Beyt:

Cihân mir'ât-ı ḡüsn-i şâhid-i mâst

*Feşâhid vecchêḡ fîkullî zerrât*⁵⁴⁸

(3667) Meşnevî

Behr-i in fermûd bâân ispeh ü

ḡayşu velleytum feşemme vecchêḡ

Böyle olduğundan için Ḳur'ân-ı 'aẓîmde bu mü'minler cemâ'atine Hakk Te'âlâ
buyurdu ki sizler ne maḡalle teveccüh iderseniz Hakk Te'âlâ Hâzretleri o maḡalde
hâzırdır ḡayş mekân içündür velleytum teveccüh idersiniz dimekdir şemme şânîñ
fethiyle ḡayş gibi mekâna mevzû'dur vechden murâd zât-ı Bârîdir bu beyitte **ve**
lillâhi'l-maşriḡu velmaḡribu fe eynemâ tuvellehü feşemme vechullâh⁵⁴⁹ nazım-ı
celîline telmîḡ vardır

⁵⁴⁷“Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ı görmüş olmayayım.” Ankaravî, Kasîde-i Tâiyye Şerhi, s. 302

⁵⁴⁸“Cihan, bizim gerçek sevgilimizin aynasıdır; her zerre O'nun güzelliğine tanıklık etmededir.” Can, Ş. (2012). Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi (13. basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat, C. 6, s. 616.

⁵⁴⁹“Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır.” (Bakara 2/115)

(3668) Meşnevi

Ezkadeh ger der‘ ateş ābī hurend

Derderūn-ı āb Hākṛā nāzarend

Eger şusuzluk hâlinde bir kadehden ‘âşıklar şu içerler ise şuyun içinde Cenâb-ı Hakkın cemâline nazar idicidirler ve o şuda cemâl-i Hakkı görür zîrâ âb-ı mazhar hüsn-i Haktır

(3669) Meşnevi

Ān ki ‘âşık nîst ū derāb der

Şûret-i hod bîned ey şāhibnazar

O kimesne ki ‘âşık degildir şu içindeki vakitte şuyun içinde ay nazar şāhibi olan zât Hakkı görmez belki kendüyi görür zîrâ kendiniñ şûreti āba ‘aks ider

(3670) Meşnevi

Şûret-i ‘âşık çü fānī şud der ‘û

Pes derāb eknûn kirā bîned begû

‘Âşıkın şûreti çünkü Cenâb-ı Hakkın zâtında mahv ve yok oldu böyle olunca şimdi o ‘âşık o şuda kimi görür söyle görelim ne dirsin ya‘nî elbette Hakkı görür buyurmak isterler çünkü ‘âşık zât-ı Hakkda mahv oldu ve vücūdından eser kalmadı ābda görülen vücūd Hakk olmak lâzım gelir bu kazîyye böyle sâbit olur

(3671) Meşnevi

Hüsn-i Hāk bînend ender rūy-ı hūr

Hemçü meh derāb ezşun‘-ı ğayūr

Güzellerin yüzinde ‘âşık-ı ğayūr [İ-297a] olan Allāhu Te‘ālânın şun‘ından için şuda âyın ‘aksini gördükleri gibi Hakk celle ve ‘alânın hüsnini görürler ve müşâhede iderler hūr hânın zammıyla cennet kızlarına dirler müferredi havrâ dur bu makâmda muṭlaqâ güzel ma‘nâsı murâd olunur

(3672) *Meşnevi*

Ġayreteş ber‘ âşıkî vü şâdıkîst

Ġayreteş berdîv ü derüstür nîst

Allâhu Te‘âlânın her şey’de ‘âşıklara kendüyi göstermesi ġayretinden içündür ve kendüden mâ‘ada bir şey’ gördüklerine rızası olmadığından içündür bu ġayreti ancak ‘âşıkına ve şâdıkına mahşûşdur ve Mevlânun ġayreti şeytân ve hayvân maķûlesi olan insân için degildir zîrâ anlar her nereye baksalar Hakkı görmüş olmazlar ve o şey’i Haktan ġayri görürler **Beyâzîd Bestâmî** *ķuddise sirruhunun mâ ra‘eytu şey‘en illâ ru‘yetullâhu fîhe*⁵⁵⁰ buyurduğu bu sırdır ve yine **Eşrefzâde Rûmî** *ķuddise sirruhu gözüm her ķande ki baksâ görünür gözüme Raķman* buyurduğu daķı bu sırdandır dîv dâlin kesriyle şeytân ve üstür hemzeniñ zammı ve sîniñ sükûnıyla binek hayvânına dirler gâhice hemzesi maķzûf olup sîniñ zammıyla setür daķı dinir

(3673) *Meşnevi*

Dîv eger ‘âşık şeved hem ġüy burd

Cebre ‘îlî ġeşt ü ân dîvî bûmurd

Su‘âl olundu ki şeytân gibi insâna Hakkın ġayreti yokdur bu daķı insân-ı kâmil olursa ve ‘âşık olursa o zamânda Cenâb-ı Hakkı aña ġayûr olur mı yoksa evvelki hâline nazar ile ġayûr olmaz mı bu beyit ile bu su‘âl-i muķaddere cevâb buyururlar ki şeytân gibi âdem daķı eger şeytânlığından fâriğ ve ‘âşık olursa o daķı sa‘âdet topunu iletirdi ve Cebre‘îl gibi oldu ve o şeytânlığı oldu ve maķv oldu ve ‘âşıklar zümresine ve hâşlar bölüğüne katıldı anın daķı o zamân Cenâb-ı Hakkı ġayretini çeker ve ‘âşıklar mu‘âmelesini ider o kimesne her nereye baksâ Hakkı görmüş olur hâşılı Cenâb-ı Hüdâ kemâl-i kereminden muķaddem itdigine bakmaz demek olur meşhûrdur ki Fuḡayl Bin ‘İyâz kibâr-ı ehlüllâhdan idi halbuki muķaddem harâmîleriñ re‘isi imiş ve bir ma‘şûkasız ‘avret var imiş harâmîlikden aldığı mâlı aña getirir imiş böyle iken

⁵⁵⁰“Hiçbir şey görmedim ki onda Allah’ı görmüş olmayayım.” Ankaravî, Kasîde-i Tâiyye Şerhi, s. 302

hulûş-ı kalb ile tevbesi sebebiyle Sufyân-ı Nürî ve Hasan-ı Başrî gibi bir zât-ı şerîf olmuşlar

(3674) *Meşnevî*

Esleme's-şeytânü incâ şud pedîd

Ki Yezîdî şud zifazleş Bâyezîd

İşte burada *esleme's-şeytânî felâ ye'murunî illâ bihayr*⁵⁵¹ hadîs-i şerîfinin sırrı zâhir oldu zirâ Yezîd gibi mel'ûn ve kâfir kimesne Bâyezîd-i Bisâmî Hâzretleri gibi tevbesi sebebiyle bir ulu zât oldu bir Yezîde olan yâ nisbet içündür fahr-i 'âlem *şallallâhu ve sellem* hâzretleri buyurdu ki herkesin melekden ve şeytândan bir mü'ekkelî vardır melek anı hayra sevk ider ve şeytân şerre sevk ider meclisde hâzır olan aşhâbından birisi su'âl itdi ki yâ Resûllallâh siziñ dahı şeytânınız var mıdır hâtırınıza şey' ilkâ ider mi cevâbında belî vardır ve lîkin benim şeytânım müslimdir [İ-297b] baña hayrdan gayri bir şey' ile emr itmez ve dâyimâ kalbime hayr ilkâ ider buyurdılar [S-202a]

(3675) *Meşnevî*

În sühan pâyân nedâred ey gürûh

Hîn nigeş dârid z'ân kal'a vücûh

Pâdişâh evlâdına didi ki bu söz ey cemâ'at nihâyet tutmaz âgâh oluñuz o kal'adan yüzlerinizi hıfz tutuñuz ve o kal'anın semtine varmayınız

(3676) *Meşnevî*

Hîn mebdâ ki hevestân rehzened

Ki futîd ender şekâvet tâ ebed

Âgâh oluñuz ve 'aqlınızı başınıza cem' idiñiz ki sizi hevâ ve heves ol cânibe götürmesin diyü lakırdı ursuñ zirâ ebede dek şekâvete vâki' olursuñuz

⁵⁵¹“Şeytanım, elimde teslim oldu, Bana hayırdan başkasını emretmiyor.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 430. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(3677) Meşnevi

Ezhaṭar perhīz āmed müfterāz

Bişnevīd ezmen ḥadīş-i bīḡarāz

Zirā korkulu olan nesneden perhīz farz kılınmış geldi benden bī ‘arz olan kelāmı
istimā‘ idiñiz ḥaṭar maḥūf olan nesneye dinir

(3678) Meşnevi

Derfereccūyī ḥired sertīz bih

Ezkemīngāh-ı belā perhīz bih

İnkişāf-ı derūn ve inbisāt-ı ḳalb talebinde ‘aḳl-ı insānī başı tīz olması iyüdür ve daḥı
belānīñ ihtifā idecegi maḥalden şaḳınmak evlādır kemīngāh puşı maḥalline dirler
‘aḳlīñ başının tīzligi ‘aḳlīñ kemālinden ‘ibāretdir fereccūyī inbisāta ṭālib olmak
ma‘ nāsınadır

(3679) Meşnevi

Ger nemīḡüft īn sūḥanrā ān peder

V’er nemī fermūd z’ān ḳal’a ḥazer

Eger o bābā bu sözü evlādına söylememiş olsaydı ve daḥı o ḳal’adan anlara ḥazer
buyurmamış olsaydı beyit-i ātiye merhūndur

(3680) Meşnevi

Ḥod bedān ḳal’a nemīşud ḥaylşān

Ḥod nemīüftād ān sū meylşān

Taḥḳīḳ o ḳal’a cānibine anlarıñ cemā‘ati yāḥud atları gitmez idi taḥḳīḳ o cānibe
anlarıñ meyli ve raḡbeti düşmez idi ḥayl cemā‘ate dirler ve at ma‘ nāsına daḥı gelir

(3681) Meşnevi

K’ān nebud ma‘rūf bes mehcūr būd

Ezḳılā‘ u ezmenāhic dūr būd

Zîrâ o ƣal‘a-yı hüşrübâ ƣal‘alardan bilinmiş ƣal‘a degil idi ve çok ƣal‘aların içünden mehcûr ve yollardan dağı dûr idi ƣılâ‘ ƣâfiñ kesriyle ƣal‘anın cem‘idir menâhic münheciñ cem‘i olmağla yollar demek olur

(3682) Meşnevi

Çün bekerd ân men‘ dilşân z’ân maƣâl

Derheves üftâd u derkûy-ı hayâl

Çünkü pâdişâh evlâdına o men‘i eyledi bunların göñli o sözden dâd-ı men‘den hevese düşdi ve dağı hayâl mağallesine vâƣı‘ oldu

(3683) Meşnevi

Rağbeti z’în men‘ derdilŝân birust

Ki bebâyed sırr-ı ânâ bâz cust

Bu men‘den anların ƣalbine o ƣal‘ayı görmege bir rağbet bitdi ve hâşıl oldu öyle diyerek ki pederimiziñ bu men‘iniñ sırrını girü taleb eylemek ve haƣıƣatine vâşıl olmaƣ lâzımdır rust râniñ zammıyla ve siniñ sükûnıyla bitdi ve hâşıl oldu ma‘nâsınadır ve maşdarı rustendir

(3684) Meşnevi

Kîst k’ezmemnû‘ gerded mümteni‘

Çünki elinsân ģariŝun mâ muni‘

Kimdir ki memnû‘ olan nesneden imtinâ‘ ƣabûl idici olur çünkü insân memnû‘ olduğı şey’e ģariŝ olur ve anı itmege râğib olur ve çok vukû‘ bulur ki bir kimesne hânesinde oturur ve bir hafta ƣapudan taşra çıƣmaz eger aña [İ-298a] hânende maģbûssun ŝaƣınıp taşraya çıƣmayasın dinse bir gün oturmağa taģammûl idemez ve muŝtarib olur bu ŝehzâdeleriñ dâmi pederleriniñ men‘inden ƣal‘ayı görmege hırşları tezâyüd eyledi fi‘l-vâƣı‘ pederleri bu men‘i itmemiş olaydı ƣal‘a aşlâ ģâtırlarına gelmez idi bâģuşûŝ ki ģariģ-i câddeden ba‘îd vâƣı‘ olmuşdur

(3685) Meşnevi

Nehy berehl-i tükā tebgīz şud

Nehy berehl-i hevā taḥrīz şud

Ehl-i taḳvā üzerine Cenāb-ı Kibriyānıñ bir nesneyi Ẹur'ān-ı 'azīmde men' buyurması o memnū'a buğz itdirmeye sebep oldu ve ehl-i taḳvā olanlar o memnū'a bu şey' mebgūz-ı Hāḳdır diyerek 'adāvete sebep oldu ve o memnū'adan kemāliyle ḥazer eylediler ve yine o nehy ehl-i hevā üzerine menḥiye ḳandırmaḳ ve rağbet itdirmek oldu

(3686) Meşnevi

Pes ez 'in yuğvī biḥi ḳavmen keşir

Hem ez 'in yehdī biḥi ḳalben ḥabir

Böyle olunca bu nehyiden Cenāb-ı Kibriyā çok ḳavmi ıdlāl ider ki ehl-i hevādır ve yine bu nehyiden çok āgāh olan ḳalbe aşḥābına hidāyet ider ki bunlar ehl-i taḳvādır ḥabir āgāh dımeḳdir [S-202b]

(3687) Meşnevi

Key remed ezney ḥamām-ı āšnā

Bel remed z 'ān ney ḥamāmet-i hevā

Ḍarb olunan ḳamışdan āšnā olan ḥāne gügercinleri ḳaçan ürker ve firār belki itmez ancak o neyden hevā gügercinleri ürker ve firār ider ḥamām ḥānıñ fethiyle gögercin ma' nāsınadır cem' i ḥamāmāt gelir remed rānıñ ve mīmīñ fethalarıyla fi'l-i muzāri' olarak ürker ma' nāsınadır maşdarı remīdendir

(3688) Meşnevi

Pes begüftendeş ki ḥıdmetḥā kunīm

Bersemi' nā ve eṭa' nāḥā tenīm

Bundan şoñra şehzādeler pederine didiler ki saña ḥıdmetler eyleriz ve seniñ mülkünñ niẓāmına sa'y ve ğayret ideriz ve seniñ emriniñ üzerine semi' nā ve eṭa' nā dimege ṭolanırız tenīm fi'l-i muzāri' nefsi mütekellim me'a'l-ğayrdır maşdarı tenīdendir

ma' nāsı ʔolanuruz dimekdir ve ʔokuruz ma' nāsına daʔı gelir zīrā tenīden ʔokumağa daʔı dirler eʔa' nāhā kelimesinde olan hā edāt-ı cem' dir

(3689) *Meşnevi*

Rū negerdānīm ezfermān-ı tu

Küfr bâşed ğaflet ezihsân-ı tu

Ve yine şehzâdeler didiler ki seniñ fermânından yüz çevirmeyiz zīrā seniñ ihsânından ğaflet ve teāmī küfrdür

(3690) *Meşnevi*

Lîk istişnâ vü tesbîh-i Hudâ

Z'î'timâd-ı hod bud ez'ışân cüdâ

Lîkin inşâ'allah demek ve Cenâb-ı Hüdâyı zıkr eylemek bu şehzâdeleriñ kendilerine kemâl-i i'timâdlarından zâtlarından cüdâ idi bu cihetden inşâ'allahu te'âlâ emr-i şerîfiñiz üzere o ʔal'a-yı hüşrübâya gitmeyiz ve anıñ semtine varmayız dimediler belki inşâ'allah dimeyerek gitmeyiz didiler bu eelden Cenâb-ı Kibriyâ 'aқıllarını o ʔal'a cānibine taşrîf eyledi ve o ʔal'ayı görmege ğayretlerini mizdād eyledi Hikāyet-i H'âce-yi Naşreddīn Efendi gice 'iyāline demiş ki yarın hevâ açık olur ise bāğçede bir miqdār işim vardır anı görmege gideceğim eger hevâ açık olmazsa ve yağmur yağarsa şu anbârdan şu anbâra buğdayı naql ideceğim [İ-298b] zīrā anbârlar hānenün tahtında olmağla yağmur yağmak bu işe māni' olmaz 'iyāli demiş ki inşâ'allāh diyü söyle h'âce demiş ki bu huşuşda inşâ'allāh demek lâzım degildir zīrā hevānıñ hāli ikiden hālī olmaz açık olur ise tarlaya giderim yağmur yağarsa anbârdan buğdayı naql iderim ferdāsı hevâ açık olmuş h'âce hānesinden mezra'sına gitmek içün çıkmış eşnâ-yı rāhda vezīr 'askerinden bir cemā'ate rāst gelmiş o 'asker demiş ki biz fülān maḥale gitmek isteriz lîkin o maḥali bilmiyoruz gel bize rehber ol ve bizi oraya götür h'âce demiş ki ben tarlayı sürmege gideceğim işim vardır ve ekin ekmek vaқtı mürûr idiyor işte şu yoldan gidiñiz oraya varırsañız atlar daʔı demiş ki biz yolu ğāyyib ideriz rehbersiz olmaz elbetde bizi götürmek saña lâzım gelir eger gitmez iseñ şimdi seni şu

seyfle mecrûh ideriz ḥ'âce baķmıř ki iş fenâ olacaķ ḥ'âh u nâḥ'âh o maķale anları getirmiş ba' id 'avdet itmiş lîkin aķřâm ķarîb olmiş ve tarlada iş görmek zamânı geĉmiř nâĉâr ḥ'ânesine gelip daķķ-ı bâb idince 'iyâli kimdir o dimiş ḥ'âce daķı ķapıyı aĉ inşâ'allâh benim dimiş biĉâre ķorķmıř ki şûret-i uķrâya tebeddül iderim hâşılı insân inşâ'allâh kelâmını terk eylemesin ki ferdâsı o işi görmege muvvaffaķ ola ķalellâhu te'âlâ fî kitâbe'l-kerîm *velâ tekûlenne li şey'in inni fâ'ilün zalike ġaden illâ en yeşâallâhu*⁵⁵²

(3691) *Meşnevi*

Ẓikr-i istişnâ vü ģazm-ı mültevi

Ģüfte şud deribtidâ-yı Meşnevi

İnşâallâh dimekligiñ fâyidesiniñ ẓikrini ve terkiniñ mużırrını ve daķı inşâallâh demek ģuřuřında kemâl-i iķtiyâtiñ lüzümü Kitâb-ı Meřnevîniñ evvelinde kenîzekiñ ģikâyesinde ẓikr olunmuş oldu zîrâ eķibbâ inşâallâh kelâmını terk ile 'aczleri ẓâhir [S-203a] olduĢunu beyân buyurmuşlar idi *Men erâde fe le yercâ*⁵⁵³ bu maķâmda istişnâdan murâd inşâallâh kelâmı ve ģazm daķı iķtiyâţ ma' nâsınadır mültevi ifti'âl bâbından ism-i fâ'il olaraķ iki ķat oluca demek olur bu maķâmda iķtiyâtiñ kemâline 'ibâretidir

(3692) *Meşnevi*

Şad kitâb er hest cüz yek bâb nîst

Şad cihetrâ ķaşd cüz mihrâb nîst

Beyt-i sâbıķda inşâallâh demek ve Cenâb-ı Hâķķı bir iřiñ evvelinde ẓikr eylemek lâzımdır ism-i Allâh ẓikirsiz o iř ģuřûlpeẓîr olmaz ve ẓikrullâh o iřiñ ģuřûline sebep olur lîkin şehzâdekân kendileriniñ kemâl-i 'aķlına i'timâd ile Cenâb-ı Hâķķı ẓikr ve tesbîh itmeyerek o ķal'anıñ semtine gitmeyiz didiklerini beyân buyurmuş idiler ba' de biz bu ẓikrullâhıñ fażîletini ģünâhımızıñ evvelinde ẓikr itmiş idük oraya mürâca'at

⁵⁵²“Hiĉbir şey için, ‘Ben, yarın bunu kesinlikle yapacaĢım.’ deme. Ancak, ‘Allah'ın dilemesiyle yapacaĢım.’ de. (Keyf 18/23-24)

⁵⁵³“Kim isterse dönsün.”

olunsun kelāmını daḥı ifāde buyurdılar gūyā bir sāyıl didi ki seniñ kitābınıñ evvelinde bu vechle beyān itdigine i‘tibār itmeyiz seniñ kitābından [İ-299a] başka kitāblarda daḥı bunu yazmışlar mıdır eger kütüb-i sā‘irede var ise o zamān me‘mülün bihi olur ve bizler daḥı ‘amel ideriz bu beyit ile bu su‘āl-i muḳaddere cevāb virüp buyururlar ki eger dīn-i Muḥammediyyede bu mişilli mes‘eleyi beyān ider yüz kitāb te‘līf olunmuş var ise cümlesi bir bābıñ ğayri degildir ya‘nī her kitāb bunu söyler ve bu benim evvel Meşnevīde söylediğim cümle kütübde mevcūddur şübhe itmeyesin buyurmak isterler bu mışrā‘da bāb zikri kitāb lafzına münāsib olduğundan dır bundan şöñra mışrā‘-ı şānī ile daḥı mışrā‘-ı evveli irsāl-i meşel iderek buyururlar ki yüz cihete teveccüh bir miḥrābıñ ve bir kıbleniñ ğayri içün degildir meşelā gice kıble zāhir olmasa herkes kıble burasıdır der ve oraya teveccüh ider ve herkesin maḥall-i teveccühi başka olur her ne kadar zāhirde maḥall-i teveccüh başka ise ve mute‘addid ise cümlesiniñ maḳşūdı kıbledir ve birdir ve līkin zāhirde maḥall-i teveccüh mute‘addiddir bunuñ gibi her ne kadar kütüb-i mü‘ellife mute‘addid ise de cümlesinin sözi ve ma‘nāsı birdir buyurmak isterler işte bu vechle beyit-i sābıka rabṭ olunur

(3693) Meşnevī

İn ṭurukrā maḥlaşes yek ḥāneest

İn hezārān sūnbül ezyek dāneest

Şūret-i zāhirde müte‘addid olup cümlesi vāḥid olduğına bir mişāl-i āḥir daḥı buyururlar ki Ḥaḳ celle ve ‘ālā mūşile olan ṭariḳleriñ maḥall-i ḥalāşı ve vāşıl olacak maḥal bir ḥānedir ya‘nī cümle yollar bir ḥāneye sāliki mūşile olurlar dimekdir ve yine bu hezārān ve çok başaḳ ḥāşıl itmek ve ekin ekmek ve cem‘ itmek bir dāne içündür ya‘nī buğday dānesi ḥāşıl olsun ekinciler çok buğday ekerler ve mezra‘larda çok başaḳ ḥāşıl iderler maṭlūb buğday dānesi ḥāşıl olsun ve itmek yapılsın içündür ṭuruk ṭānıñ ve rānıñ zammeleriyle ṭariḳıñ cem‘ idir evliyāullāh çok ṭuruk-ı müte‘addide vaż‘ itmişlerdir ancak maṭlūbları bārgāh-ı ilāhiyyeye vuşlatdır nitekim *eṭṭurukū ilallāh*

*bi‘adedi enfāsü’l-ḥalāyik*⁵⁵⁴ buyrulmuşdur ve ba‘zı sālīkīn daḥı bu beyiti buyurmuşlardır Beyt:

Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa her sālīk birer yoldan sülūk itmīş

Benim de rehberim Rıfā‘ī Seyyid Aḥmeddir

Münkerleriñ ṭuruḳ-ı ‘alīyeyi inkār itdiklerine nazār eyleme zīrā cümlesini Ḥaḳḳa mūşile olsun için ‘ārifler vaż‘ buyurmuşlardır işte böyle ṭarīḳ-i müte‘addid ve maṭlūb-ı vāḥid oldığı gibi ve yine sūnbüle müte‘addid cümlesinden maṭlūb buḡday ki vāḥiddir olduğu gibi bu kadar çok te’līf olunan kitāblar cümlesi şey’-i vāḥid beyān iderler demek olur bundan soñra bir mişāl-i āḥire şürū‘ idip buyururlar

(3694) Meşnevi

Güne güne ḥūredīnhā şad hezār

Cümle yek çizest ender i‘tibār

Dürlü dürlü çok ta‘āmlar [S-203b] dünyāda icād olunmuşdur cümlesi i‘tibārda bir nesne içündür o nesneden ḳarın ṭoyurmaḳdır [İ-299b]

(3695) Meşnevi

Ezyekī çün sīr geştī tu tamām

Serd şud ender dilet pençeh ta‘ām

Ṭa‘ām-ı vāḥidden çünkü tamām ṭoḳ olduñ seniñ ḳalbinde elli nev‘ mevcūd ta‘āmdan iştiḥā ḳaṭ‘ olındı zīrā maḳşūd ṭoymaḳ idi çünkü ṭoyduñ sā’ir ta‘āmlardan iştiḥā def‘ olunur cümlesinden maḳşūd bir olmayaydı anlardan daḥı ekl ider idiñ

(3696) Meşnevi

Dermecā‘at pes tu aḥvel būdeyi

Ki yekīrā şad hezārān dīdeyi

⁵⁵⁴“Allah’a giden yollar yaratılmışların nefesleri adedince dir.”

Açlıkda böyle olunca sen şâşı olmuş suñ zîrâ cümlesi bir olan ta‘âmı müte‘addid görmüşsün mecâ‘at açlık ve ahvel şâşı ma‘nâsınadır

(3697) Meşnevi

Güfte bûdîm ezsiqâm-ı ân kenîz

V’eztabîbân u kuşûr-ı fehmi nîz

Yine işiñ evvelinde inşâallâhu te‘âlâ dimekligiñ lüzûmını beyân içün buyururlar ki Meşnevi-yi Şerîfiñ evvelinde o cāriyeniñ hasteliginden ve dahı tabîblerden ve anlarıñ fehmleriniñ kuşûrından söylemiş idiñ

(3698) Meşnevi

K’ân tabîbân hemçü esb-i bî‘izâr

Gâfil ü bîbehre bûdend ezsüvâr

Öyle diyerek beyân eylediñ ki o tabîbler yulârsız at gibi üzerinde olan rākibinden gâfil ve bîhaber idiler bu cihetden cümlesi bizler tabda Hāzret-i ‘Îsâ gibiyiz bu cāriyeye ‘ilâç ideriz ve ‘ilâçda māhiriz didiler ve inşâallāh kelāmını terk idip Hāqdan gāflet eylediler bu ecden Cenāb-ı Hāq anlarıñ ‘acziñi anlara bildirdi ve ‘ilâçları aşlā kārger olmadı inşâallāh kelāmını terk itdiklerinden cümlesi pâdişāhıñ yanında ve kâfe-yi hālkıñ ‘indinde hor ve hākîr oldılar işte inşâallāhıñ terki böyle emr-i kabîhdir buyurmak isterler ‘izâr yanak ma‘nâsınadır bu maqāmda atıñ licāmı murād olunur ya‘nî kimsesiz atıñ üzerinde rākib olmadığı gibi tabîbler bizim dahı üzerimizde rākib yokdur zann itdiler hālbuki böyle degildir tabîbler üzerine hākim Allāhu Te‘âlâ vardır bunlar kendilerini esb-i bîligāma teşbîh idip bizler dahı anlar gibiyiz zanlarında hātâ itdiler

(3699) Meşnevi

Kāmsān pürzaḥm ezḡar‘-ı ligām

Sümmsān mecruḥ eztaḥvîl-i gām

Tabībleriñ adımı dizginiñ kendüye urmasından ve kaçmasından zaḥm ile töludur ve o at gibi tabībleriñ tırnağı üstündeki süvārīñ dizginini çekmesiyle adımınıñ taḥvīlinden o iki tarafına taṣrīfinden tırnağı yaralı olmuştur böyle iken kemāl-i ḥamākatinden o tabībler bizi muṣarrıf yokdur dirler gām adım dımeḳdir bu maḳāmda tırnaḳ murād olunur ḳarḥ ḳāfiñ fetḫi ve rānīñ sükūnıyla urmaḳ ve kaçmaḳ maḥ nāsınadır sümm sīnīñ zammı ve mīm-i müşeddede ile tırnaḡa dirler ḥ Arabīdir ligām lāmīñ kesriyle dizgine dinir muḥ arrebi licāmdır

(3700) Meṣnevi

Nāṣude vāḳıf ki nek berpuşt-ı mā

Rāyız-ı u cüstist üstādīnümā

Eṭibbā kemāl-i ḥamākatlerinden nāṣī vāḳıf olamamışlar ki işte bizim arkamız üzerinde bizi terbiye idici ve ṣanḥ at [İ-300a] gösterici bir cündī vardır rāyız mürebbī dımeḳdir cüst cīm-i Fārisiyyeniñ zammıyla tiz maḥ nāsınadır

(3701) Meṣnevi

Nist sergerdāni-yi mā zin ligām

Cüz zitaṣrīf-i süvār-ı düstkām

Eṭibbā dımediler ki bizim başımızıñ dönmesi faḳaṭ bu dizginden degildir belki düst dimāḡlı yāḡūd düst adımlı bir süvārīñ taṣrīfindendir düstkāmdan murād Vācib Teḥ ālā Ḥazretleridir

(3702) Meṣnevi

Mā pey-i gül sūy-ı bostānhā ṣude

Gül nümüde ān u ān ḥārī bude

Biz gül içün bostāna gitmiş idik o nesne bize gül görünmüş idi varalım şu gülü alalım didik idi vaḳtā bostāna vardık o gül gördüğümüz diken idi işte biz böyle maḥ kūs görürdük bizim ḥālimiz budur diyerek ḳuşūrlarını iḥ tirāf itmediler ve süvārlarını muḳarrer olmadılar zehī ḥamākat buyurmaḳ isterler

(3703) *Meşnevi*

Hicşân in nî ki gûyend ezhîred

Bir gülû-yı mâ ki mîkûbed leged

Bu ‘aql ve kemâl da‘vâsı iden etibbâda aşlâ ve kaç‘an bu hâl yokdur ki kendi ‘ağıllarından için disinler şu mışrâ‘uñ me‘âli odur ki çünkü bizde mutaşarrıf yokdur bizim boynumuzuñ üzerine bu tekmeysi ve bu darbı kim uruyor ve bu zahm delâlet ider ki üstümüzde rākib ve mutaşarrıf var imiş [S-204a]

(3704) *Meşnevi*

Ân tabībân ân çünân bende-y sebeb

Geşteend ezmekr-i Yezdân muhteceb

O tabībler ancılayın sebebe kıl olmışlardır Cenāb-ı Kibriyānıñ mekrinden için Allāhu Te‘ālādan hicāblanmış olmuşlardır bir kılun sebebe bend olup Hakkı ferāmūş itmesi mekr-i ilāhî oldığı şübhesizdir tabībler dağı şıhhati ‘ilāçdan bilirler ve şifāyı Hakkdan bilmezler bu eelden mekr-i Hakk ile memkūrün-bih olmuşlardır bīnaberīn Hāzret-i Mevlānā *quddise sırruhu* ezmekr-i Yezdân muhteceb ifti‘āl bābından ism-i mef‘ūl olarak hicāblanmış ma‘nāsınadır mışrā‘-ı şānide olan geşteendiñ ma‘nāsı mışrā‘-ı evveliñ ma‘nāsına zām olundu

(3705) *Meşnevi*

Ger bebendî dersıtablî gāv-ı ner

Bāz yābî dermaķām-ı gāv har

Eger sen bir āhura bir erkek öküz bağlar isen ba‘de o gāv-ı neriñ maķāmında bir merkeb bulur iseñ sıtabl sīniñ ve taniñ kesreleriyle Fārisi olarak āhur ma‘nāsınadır ve evvelinde hemze-yi meksûre ile ve sīniñ sūkūnıyla yine āhur ma‘nāsınadır sīni şāda kalb ile ‘Arab kendi lūgatine nakl itmişlerdir hāşılı sıtabl hemzesiz sıtabl Fārisidir şād ile sıtabl ve hemzeniñ hāzfiyle sıtabl mu‘arrebdir bu beyit māķabline merhūndur

(3706) *Meşnevi*

Ezḡarī bāṣed tegāfūl ḡuftevār

Ki bühūyī ki kiyest īn ḡufyekār

Böyle kāv-i neriñ maḡāmında ḡar bulduḡuñ şüretde uyumuş insān gibi tegāfūl itmek ve gāv yirine merkebi almak ve benim öküzüm ḡande gitdi dimemek ḡarlıktan olur zīrā sen benim öküzüm ḡande gitdi ve benim öküzümü sirḡat eyleyen ‘acabā kimdir diyerek tālib olmuyorsuñ [İ-300b] ḡūyā āḡura bend itdigin merkeb imiş mu‘āmelesinde oluyorsuñ elbetde bu kār aḡmaḡlara lāyık olur seniñ ḡamāḡatiñ lāzım gelir bunuñ gibi eṡibbāniñ şu virdikleri ‘ilāḡ şu ‘illetiñ devāsı idi ḡünkü emr-i ber‘aks oldu eṡibbāya iḡtizā ider idi ki bizlere ḡālib bir zāt-ı şerīf var imiş o zāt bizim ‘ilācımızı taşrīf itmekle ber‘aks itdi diyip Allāhu Te‘ālā Ḥazretlerini bilmek ve aṡlamak lāyık idi ḡünkü aṡlamadılar kemāliyle ṡabībleri ḡamāḡat lāzım ve ‘ayniyle ṡabībleriñ ḡālī gāv yirine ḡar bulup ḡūyā baḡladığım bu imiş diyen aḡmaḡa döndü bu iki beyit ile ṡabībleriñ ḡamāḡatini temşil buyurdılar

(3707) Meṡnevi

Ḥod negūftī īn mübeddil tā kiyest

Nīst peydā ū meḡer eflākiyest

Taḡḡik eṡibbā dimedi ki bizim ‘ilācımızı ‘acabā tebdīl idici olan kimdir zīrā bu ‘ilāḡ müshil idi şimdi ḡabız oldu elbetde bunu bir tebdīl idici vardır ve bu ‘ilācın müshil olduğu mücerrebātdandır şimdi altun böyle oldu bunuñ bir mübeddili lāzım gelir ve o mübeddil zāhir degildir ve bizler anı görmedik me’mūldür ki o mübeddel ‘ālem-i bālāya mensūbdur eflākī bu maḡāmda ‘alāya mensūb dimekdir

(3708) Meṡnevi

Tīr sūy-ı rāst pūrrānīdeyī

Sūy-ı ḡep refest tīret dīdeyī

Sen oḡu şāḡ cānibe atdıñ nāḡāḡ naḡar itdiñ ki oḡ şol cānibe düşmüş bundan iḡtizā ider ki sen bunu bir muşarrıf vardır diyesin rāst ṡoḡru ma‘nāsınadır ve līkin bu maḡāmda

çep kelimesine muḳābil olmağla cānib-i Yemen demek murād olunur pūrrānīde uçurmuş ma‘ nāsınadır tīr ḳarīnesiyle atmış ma‘ nāsı murād olunur

(3709) Meşnevi

Sūy-ı āhūyī beşaydī tāhtī

H'īşrā derşayd-ı hūkī yāftī

Sen bir geyik tarafına şayd içün segirtidiñ ve ḳoşduñ nāgāh kendini bir hınzīr şaydında bulduñ bundan münfehim olur ki o hevā-yı hınzīre bir tebdīl idici var imiş ve sen bunu idrāk eylemekligiñ ‘ aqlından olur ve ‘adem-i idrākiñ ḥamāḳatinden olur bunuñ gibi ṭabībleriñ daḥı ‘adem-i idrāki kendilerine ġālib-i mübeddeliñ vüḳūdını idrāk itmedikleri ḥamāḳatlerinden olmuş olur buyurmak isterler [S-204b]

(3710) Meşnevi

Derpey-i sūdī devīde behr-i kebs

Nāresīde sūd üftādī biḥabs

Yine bir mişāl-i āḥir ile temşīl idip buyururlar ki bir fāyideniñ izinde ittifa‘ içün segirtmişsin o fāyideye vāşıl olmaḳsız bir belāya düşmüşsün senin ise ḳoşmaḳlığıñ menfa‘at mülāḥaza itdiginden idi o menfa‘at-i bālāya mübeddil oldu bundan münfehim oldu ki anı bir tebdīl idici var imiş saña lāyık olan o mübeddeli añlamak idi sen ise idrāke muḳtedir olmadıñ

(3711) Meşnevi

Çāhhā kende berāy-ı dīgerān

H'īşrā dīde fütāde enderān

Ḳuyular ḳazmışsin ḡayrileri düşürmek içün ḥalbuki kendini o ḳuyulara düşmüş görürsün sen āḥiri düşürmek içün kazmış idiñ bundan daḥı fehmi olunur ki bir mübeddel var imiş [İ-301a] o āḥiriñ yerine seni düşürmüş bu sırrı ‘āḳil olan idrāk ider bir daḥı böyle iş itmez sen ise nādim olmadıñ bu cihetden ḥamāḳatiñ zāhir oldu bu

beyt-i şerîf *men hafera bi'ren liaḥīhi vaḳa'a fīhī*⁵⁵⁵ ḥadīṣ-i şerīfiniñ me'ālindedir ve yine ba'zı şu'arā işbu beyiti bu ḥadīṣ-i şerīfiñ me'ālinde söylemişlerdir beyit

Bu sözüml altun ile yazsın yazan

Kendi düşer el içün kuyu kıazan

(3712) Meşnevi

Dersebeb çün bîmurâdet kerd Rab

Pes çirâ bedzan negerdî bersebeb

Çünkü seni sebebe temessükde Hâk *celle ve 'alâ* murâd eyledi ve emelinden mahrûm olduñ böyle olunca altun sebebe sū'-i zann şâḥibi olmadıñ o esbâba temessük itmegi terk saña lâzım olan Cenâb-ı Hâkka tececcüh idip esbâbı terk etmek idi belki sebebe temessük itmekligiñ tezâyüd eyledi

(3713) Meşnevi

Bes kes ezmikseb şeh ü haḳan şude

Dîgerân z'ân miksebe 'üryân şude

Çok kimesne bir maḥall-i kesbe temessükden pâdişâh ve ulu sulṭân oldu ve yine bir ğayri kimesne o kesbe temessükden 'üryân oldu ḥâşılı o kesb ayıñ son çehârşenbesi ba'zı kimesneye yaradı ba'zı kimesneye yaramadı bundan münfehim olur ki kesb ḥuşul-i murâda sebeb değıl imiş eğer olaydı her Hind tâciri bir ulu bâzîrgân olur idi ba'zı nüshada bu beyit şü vechle vâkı' olmuşdur:

Bes kes ezmikseb şeh ü haḳan şude

Dîgerân z'ân miksebe 'üryân şude

ikisiniñ de me'âli vâḥiddir

(3714) Meşnevi

Bes kez ez'aḳd-i zenân Kârûn şude

⁵⁵⁵“Kim kardeşi için kuyu kazarsa, içine kendisi düşer.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 234. [Zuafâ ve Mevzûât kitaplarında nakledilen bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.]

Bes kez ez‘aḳd-i zenān medyūn şude

Çok kimesne ḥātūnlarıñ ‘aḳdinden Ḳārūn gibi zengīn olmuştur zīrā ḥātūn o zevcini sever ve cümle mālını aña virir bu cihetden ‘aḡniyādan olur yāḥūd olur ve anıñ mirāşını alır bu cihetden māl-ı keşīre şāḥibi olur ve yine çok kimesne ‘aḳd-i zenāndan medyūn ve müflis olur zīrā o ‘avrete meyl gülü ile meyl ider yāḥūd o ‘avret kendüye sihr ider cümle mālını elinden alır ve cihetden medyūn ve müflis olur işte ‘aḳd-i zenān sebep-i vāḥiddir ba‘ zısınıñ ḡināsına ve ba‘ zısınıñ iflāsına sebep oldu bu eelden ‘aḳıl sebebi terk idip müsebbibü’l-esbāb olan Cenāb-ı Kibriyāya temessük itmesi lâzım gelir böyle hoş olur

(3715) Meşnevi

Pes sebep gerdān çü dümm-i ḥar buved

Tekye bervey kem kunī bihter buved

Böyle olunca dünyāda olan sebep merkebiñ kıuyruḡı gibi dönüci olur ve sebep bir ḥālde karar itmez böyle bīkarār olan sebep e i‘timādı az eyler iseñ ziyāde iyü olur gerdān dönüci ve dümm-i ḥar merkebiñ kıuyruḡı ve tekye i‘timād ve bihter ziyāde iyü ma‘ nāsınadır vey kelimesi daḡı zamīr-i ḡāyib olmaḡla dümm-i ḥara rāci‘ dir ve kem kāfiñ fetḥi ve mīmiñ sükūnıyla az ve nāķış ma‘ nāsınadır isti‘ māl olunur [S-205a]

(3716) Meşnevi

V’er sebep ḡirī negirī hem dilir

Ki bes āfethāst pinhāneş bezir

Eger sebebe temessük [İ-301b] ider iseñ bahādır olarak temessük itmeyesin ve sebebe kemāliyle rabṭ-ı ḳalb itmeyesin ve sebep ile bu iş olur diyü zānn itmeyesiñ zīrā sebebiñ taḥtında çok āfetler gizlüdür çok vāķi‘ olur ki sebep kārgir olmaz şoñra nādim olursuñ

(3717) Meşnevi

Sırr-ı istisnāt in ḥazm u ḥazer

Z'ân ki harrâ bûz nümâyed in kader

Bu ihtiyât ve hâzer inşâallâhu te'âlâ dimeklighiñ sırrıdır ya' nî inşâallâh kelâmı ihtiyât ve hâzer için meşrû' olmuşdur zîrâ bu kader-i İlâhî merkebi insânîñ gözüne keçî gösterir inşâallâh dinmek lâzım olur ki kader-i İlâhî ' aksine göstermesin

(3718) Meşnevi

Ân ki çeşmeş best gerçi gürbüzeş

Z'aḥvelî ender dü çeşmeş ḥarbüzest

Ol kimesneniñ kader-i İlâhî gözünü bağladı her ne kadar görür ise de şaşılıktan anıñ iki gözünde merkeb keçidir bûz bânîñ zammı ve zânîñ sükûnıyla keçîye dirler gürbüz kâfiñ zammı ve rânîñ sükûnıyla iri ve cüşsesi büyük olan kimesneye dinir ve bahâdır ma' nâsına isti' mâl iderler

(3719) Meşnevi

Çün muḳallib Ḥaḳ buved ebşârrâ

Ki bigerdâned dil ü efkârrâ

Çünkü gözleri ḳalb idici Allâhu Te'âlâ olur bu cihetden insânîñ ḳalbini ve fikrlerini eger murâd iderse taṣrîf ider ebşâr başariñ ve efkâr daḥı fikriñ cem' idir bu beyitte bu ḥadiṣ-i şerîfe işâret vardır ruvyâ 'ani'l-nebiyyi ṣallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ***ḳalbu'l-mü'mini beyne işba' ayni minaṣâbi'i'r-Raḥmani***⁵⁶ bigerdâned fi'l-i muzâri' olarak döndürür ma' nâsınadır

(3720) Meşnevi

Çâhrâ tu ḥâneyi bîni laṭîf

Dâmrâ tu dâneyi bîni zarîf

Ḳazâ ve ḳaderiñ seniñ gözünü bağlamasıyla sen ḳapuyı bir laṭîf ḥâne görürsün ve zindân gibi olan ḳapu feraḥfezâ bir ḥâne gibi görünür ve yine dâmı bir zarîf dâne

⁵⁶“Mu'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır.” Bu hadisi Müslîm, Tirmizî, Ebu Dâvûd ve İbni Mâce rivayet etmiştir. Bkz. Ceylan, Ö. (2000). *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitapevi Yayınları. s.160.

görürsün ve aña dâne diyerek giriftâr olursun o ise dâmdâr giriftâr olduḡdan şoñra añlarsın lîkin çâresi olmaz

(3721) *Meşnevi*

În tefesţuţ nîst taḡlîb-i Hudâst

Mînumâyed ki ḡaḡîḡathâ kucâst

Bu kelâmı ki biz söyledik Sofistâ'iyelik degildir zîrâ Sofistâ'iyeden 'Înâdiyye tâyifesi cemî' mevcûdâta ḡayâldir dirler ve insânîñ gözüne var görünür dirler bizler daḡı ḡader gözünü bend idince merkeb keçi görünür didik bu kelâm Sofistâ'i kelâmına şebîh olmaḡla şaḡınıp beni Sofistâ'ilendî ḡann itmeyesin ḡaşâ ben anlardan degilim belki ben saña Cenâb-ı ḡaḡḡıñ taḡlîbini ve ḡulunuñ gözüne ber'aks göstermesini söylerim keennehü su'âl olundu ki altun Mevlâ böyle taḡlîb ider mısrâ'-ı şânî ile bu su'âle cevâb virip buyururlar ki Cenâb-ı ḡaḡ böyle ider andan içün ḡuluna ḡaḡîḡatler ba'id olduḡunu göstere ve ḡaḡâyıḡa ıtlâ' emr-i müşkil olduḡunu ḡul derk ide

(3722) *Meşnevi*

Ân ki inkâr-ı ḡaḡâyıḡ mîkuned

Cümlegî ü berḡayâlî mîtened

Ol kimesne ki eşyânîñ ḡaḡîḡatlerini [İ-302a] inkâr ider her bir şey'e evhâm ve ḡayâldir dimeḡe ḡolanır bu ise bâtıldır zîrâ her şey'in kendüye maḡşûş bir ḡaḡîḡati vardır kâhice muḡallibe'l-umûr olan Cenâb-ı Kibriyâ gözüne ber'aks gösterr mieşelâ dünyânın ḡaḡîḡatini cîfedir ve ḡalib-i dünyânîñ ḡaḡîḡati kilâbdır zîrâ ḡadîs-i şerîfde *eddünyâ cîfetün ve ḡalibühâ kilâbun*⁵⁵⁷ vârid olmuşdur böyle iken muḡallibe'l-ḡaḡâyıḡ olan Mevlâ cîfeyi göznüe bâḡ ve bâḡçe gösterir ve aña mâyil ider ve dünyâyı maḡbûb gösterir ve aña meyl itdirir ba'zı ḡuluna dünyânîñ ḡaḡîḡatini ve cîfeligini gösterir ve dünyâdan ḡalbini tenfîr ider bu cihetden faḡr-i 'âlem *şallallâhu 'aleyhi ve sellem*

⁵⁵⁷“Dünya, bir leştir; ona talip olanlar da ancak köpeklerdir.” Aclunî; Keşfü'l-Hafâ, Cilt 1, s. 409. Ali Yardım bu hadise, hadis mecmualarında senediyle birlikte rastlanmadığını belirtir. Bkz. Yardım, A. (2008); *Mesnevî Hadisleri*, s. 231.

Allahümme erinā ḥaḳāyīḳe'l eṣyā'e kemā hiye ⁵⁵⁸ buyururlar idi ve ümmetine bu du'âyı ta'līm kırlarlar idi tened tāniñ ve nūnuñ fethalarıyla fi'l-i muzāri'dir tolanur ma'nāsınadır [S-205b]

(3723) *Meşnevi*

Ū nemīgüyed ki ḥisbān-ı ḥayāl

Hem ḥayālī bāşedet çeşmi bemāl

‘Acabā inkār-ı ḥaḳāyīḳ eyleyen o her bir şey’e ḥayāldir diyen kimesne söylemez mi ki o kendi kendüye dimez mi ki ey her nesneyi ḥayāl zann idici insān bu seniñ ḥayāl zannıñ o daḥı bir ḥayāl-i āḥirdir gözünü sil ve bur iyü baḳ böyle bāri dise de ḥayāl zann itdiginiñ buṭlānını añlasa māl emr-i ḥāzır olarak bur ve sil ma'nāsınadır ve maşdarı mālīdendir ḥisbān ḥāniñ kesri ve sīniñ sükūnıyla zann dimekdir nemīgüyed kelimesinde istifhām muḳadder olmaḡla o vechle şerḥ olundu **Reften-i püserān-ı sultān bāān ḳal'a biḥūkm-i elinsānu ḥarişun** ‘alāmā muni’a Burası pādişāhiñ mārū'l-zıkr üç şehzādesiniñ o ḳal'a-yı hüşrübā cānibine *elinsānu ḥarişun* ‘alāmā muni’a⁵⁵⁹ kelāmınıñ ḥūkmīyle gitmeklikleri beyānında olucıdır

Mā bendeḡi-yi ḥiṣ nūmūdīm velīkin

Ḥūy-ı bed-i tu bende nedānest ḥariden

Biz kendi ‘ubūdiyyetimizi saña gösterdik ve līkin seniñ çirkin ḥūyuñ ḳavli ḳullanmaḡı bilmedi ya'nı biz saña emḥāz nuş itdik līkin sen nuşımıñı ḳabūl itmediñ dimekdir⁵⁶⁰ bu beyit pādişāhiñ lisānından şehzādelere söylenmişdir **pes besūy-ı ān ḳal'a memnū'u** ‘anhu rāndend v'ān heme vaşıyyethā-yı ve enderūzhāyı pederrā zīr-i pā nihādend tā **derçāh-ı belā üftād** böyle olunca o kendinden men' olunan ḳal'a-yı hüşrübā tarafına şehzādeler kendilerini sevḳ itdiler ve o cümle vaşıyyetleri pederleriniñ naşīḥatlerini ayak altına ḳoydılar ve muḳtezāsıyla ‘amel itmediler ḥattā belā ḳuyusunda vāḳi' oldular enderüz hemzeniñ fethi ve nūnuñ sükūnıyla ve dāliñ fethiyle vaşıyyet ve

⁵⁵⁸“Allah’ım eṣyānım hakikatini bana olduḡu gibi göster.” Kütüb-i Sitte, C. 14, s. 10.

⁵⁵⁹“İnsan men olduḡu şeye haris olur.” Konuk, Mesnevî-i Şerif Şerhi, C. 12, s. 561.

⁵⁶⁰ “yaenî biz saña emóÅø itdik likin sen nuāóıımıñı úabýl itmediñ dimekdir” bu kısım İ. nüshasında yoktur.

naşîhat ma' nâsınadır ve mîgüftend îşân râ nefsi-i levvâme elem ye'tikum nezîrun ve îşân mîgüftend giryân u peşimân lev kunnâ nesne' u ev na' kılu mâ kunnâ fîaşhâbi's-şi'îr⁵⁶¹ çâh-ı belâya ba' del'l-vuķû bunlarıñ nüfûs-ı levvâmesi kendilerine size nezîr gelmedi mi didiler bunlar daķı cevâbında bükâ idici ve peşimân olucı [İ-302b] oldukları hâlde cevâb virdiler belî nezîr geldi lîkin biz anıñ kelâmını işitmedik ve kabûl itmedik eger işitmiş ve kabûl itmiş olaydık aşhâb-ı sa' ir içinde ya' nî belâya giriftâr olanlarıñ içinde olmaz idik diyerek cevâb virdiler

(3724) Meşnevi

În sūhan pâyân nedâred ân ferîķ

Bergiriftend ezpey-i ân diz țarîķ

Bu sūhan-ı ma' ârif nihâyet tutmaz bundan fâriğ olup ibtidâ olunan hikâyeye ey Hüsâmeddin 'avdet idelim o şehzâdegân cemâ' ati o ķal' aya vuşlatdan içün ķal' anıñ yolunu tıtdular ferîķ fânıñ fethiyle cemâ' ate dirler pey pâ-yı Fârisiyyeniñ fethi ve yânıñ sükûnıyla içün ma' nâsınadır ve diz dâlîñ kesri ve zâ-yı sâkine ile ķal' a dimekdir

(3725) Meşnevi

Berdıraht-ı gendüm-i menhî zedend

Eztavîle muhlişân bîrûn şudend

Bu iş ile gūyâ kendilerini menhî olan şecere-yi gendüme urdılar ve muhlişler cemâ' atinden taşra oldılar bu beyitte ķal' ayı menhî ' anı olmakda Âdem 'aleyhi's-selâmn cennetde neyh olunduğı şecere-yi hulde teşbîh buyurdılar tavîl țânıñ fethiyle cemâ' ate dinir

(3726) Meşnevi

Çün şudend ezmen ü nehyeş germter

Sûy-ı ân ķal' a berâverdend ser

⁵⁶¹ “Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemnin mahkûmları arasında olmazdık!” (Mülk 67/10)

Çünkü şehzâdeler pâdişâhîñ anları o ƣal‘ anıñ temâşâsından neyh ve men‘ itdigi içün o ƣal‘ anıñ temâşâsına ziyâdesiyle istekli oldılar bu eelden o ƣal‘ a ƣarafına başını yukaruya ƣaldırdılar

(3727) Meşnevi

Bersitüz-i ƣavl-i şâh-ı müctebâ

Tâ beƣal‘a-y şabrsüz-ı hüşrübâ

Muhtâr-ı Hâƣ olan pâdişâhıñ⁵⁶² ƣavliniñ zıd ve ‘inâdı üzerine şabr yakıcı ve ‘aƣl ƣapıcı ƣal‘ aya dek gitdiler şâh-ı müctebâdan murâd bâbâlarıdır bu beyit mâba‘ dine merhûndur

(3728) Meşnevi

Âmedend ezrağm-ı ‘aƣl-ı pendtüz

Derşeb-i târîk bergeşte zirüz

Şehzâdeler naşîhat ƣabûl idici ‘aƣlıñ rağmına gündüzden mu‘arrız oldukları hâlde muzlim olan giceye geldiler ya‘ nî sırât-ı müstaƣîmi terk idip ƣarîƣ-i hızlâna ve râh-ı dâlâlete gitdiler demek olur pendtüz naşîhat kesb idici dimekdir ve vaşf terkîbidir zîrâ tüz emr-i hâzırdır pend ile itmişdir ve maşdarı tüzîdendir kesb ma‘nâsına lîkin bu maƣâmda naşîhat diñleyici ve ƣabûl idici demek murâd olunur gûyâ bunlarıñ ‘aƣlı pederleriniñ nuşhını diñlemiş idi ve ƣal‘a-yı hüşrübâyâ gitmeyelim demiş idi bunlar ‘aƣıllarına rağmen gitdiler demek oldu⁵⁶³ [S-206a]

(3729) Meşnevi

Enderân ƣal‘a-yı hoş zâtü’ş-şuver

Penc der derbaħr u pencî sūy-ı ber

⁵⁶² pâdişâhıñ S : şâhıñ İ

⁵⁶³“ve ƣal‘a-yı hüşrübâyâ gitmeyelim demiş idi bunlar ‘aƣıllarına rağmen gitdiler demek oldu” bu kısım İ nüshasında yoktur.

O şüretler şāhibi o hoş al‘ ada gelince gördüler ki al‘ anıñ bir arafı cānib-i baħre ve o cānibine beş apı vardır ve yine al‘ anıñ bir arafı ara cānibinedir ve o arafa daħı beş apu vaz‘ olunmuş bu al‘ a-yı hüsrübādan murād her ne adar dūnyā ise de bu beyitte al‘ a-yı vūcūd-ı insāna daħı telmīh vardır zīrā vūcūd-ı insānıñ daħı on ‘aded apısı vardır beş ‘adedi cānib-i berre gūşād olunmuşdur ki avāss-ı amse-yi zāhiredir zīrā avāss-ı amse-yi zāhire ile idrāk [İ-303a] olunan mubşırāt ve mesmū‘āt ve meşmū‘māt mezrūkāt ve melmūsāt berre mensūb olan şey’ gibidir ve denī şey’lerdir ve al‘ a-yı vucūd-ı insānıñ beş apısı ki baħr cānibine gūşād olunmuşdur anlardan murād avāss-ı amse-yi bātnadır ki bunlar ile baħri olan şey’ler ve şerīf olan nesneler idrāk olunur zīrā insān ‘ilm-i zāhir ve ‘ilm-i bātnı ‘avālim-i ğaybiyeyi bu avās ile idrāk ider ve umūr-ı şerīfeyi avās-ı zāhire ile idrāk idemez bu cihetden avās-ı zāhire ara cānibinden açılmış apu gibi olur ve avās-ı bātna deryā arafına açılmış apı gibi olur aşılı şu beyit ile azret-i Mevlānā *uddise sirruhu* efendimiziñ vūcūd-ı insānı aşd eylediği maħall-i şübhe degildir bu al‘ adan dūnyā murād olunması ve vūcūd-ı insāna telmīh olunmasına münāfī olmaz

(3730) *Meşnevi*

Penc ezān çün iss besūy-ı reng ü bū

Penc ezān çün iss-i bātn rāzcū

O al‘ anıñ on ‘aded apusından beş ‘adedi ki ara arafına idi o beş apu avās-ı zāhire gibi renk ve bū arafına idi ve beş ‘adedi avāss-ı bātna gibi esrār alebinde idi bu beyit-i şerīfden müstebān olur ki beyit-i sābıkıñ şerħinde söylenen kelimāt azret-i Mevlānā *uddise sirruhumuñ* maşūdudur

(3731) *Meşnevi*

Z’ān hezārān şüret ü naş u nigār

Mīşudend ezsūbesū oş bīarā

O al‘ a-yı zātu’ş-şudūra muşavver olan bīpāyān şuver-i hūsnden ve daħı anda olan naş ve nigārdan al‘ anıñ bir cānibinden bir cānibine temāşādan içün oş ve ‘acīb

bîkarâr olur idiler ve al‘anın her cānibini devr ve temāşāya idām eylediler zîrā gör lm ş al‘alardan degil idi fı‘l-vāi‘ insān ‘ālem-i aqlından bu ‘āleme gelinceye dek d nyā gibi bir hoş menzil g rmemişdir b naber n ok kimesneler d nyāya naşş ve nig rı sebebiyle aldanıp ve s l kını tekm l idemeyip aldıkları d yim  maşs s ve m ş hiddir ve tekm l-i s l k iden on bi nde bi  ancak oluyor att  ba‘z  meş yi  şeklinde bulunan zev t s l kını tekm l itmiş ve g y  yine adan r c ‘ itmiş gibi da‘v  ider halbuki h şr b  olan d ny da sinek ‘asele banıp aldığı gibi almış ve b  aren n ba‘zısının aşl  b yle olduğundan aberi dağı olmamış

(3732) *Meşnevi*

Ezadehh -yı şuver kem b ş mest

T  negerd  b ttir ş u b tperest

Bu ş ret adehlerinden sen az mest ol şehz delere gibi mest ve l y il olma att  b t yontucu ve yine apıcı olmayasın

(3733) *Meşnevi*

Ezadehh -yı şuver b gzer me ş

B de derc mest l k ezc m n ş

Ey  lib-i a ş ret adehleri olan dilberlerden ge ve anların ‘aşını terk eyle z r  c mda b de vardır ya‘ n  dilber n c m-ı v c d  mest idecek şey‘ler ile oludur l kin o şey‘ler o dilber n c m-ı v c dından degildir belki o b delere aındır Cen b-ı aı n b de-yi h sn   le fetini c m-ı v c d-ı dilr b dan ann itme ve a na m yil olma hem n Cen b-ı aa [ -303b] m yil ol o h sn ve le fet ki dilberde g rd   c mlesi Mevl n ndır Mevl ya m yil ol ki kem lini z t-ı B r de m ş hede idesin me ş nehy-i  z rdır urma ma‘ n sınadır

(3734) *Meşnevi*

S y-ı b debaşş bugş  pehn fem

 n resed b de ney yed c m kem

Ey dervîş cām-ı şuverde olan bâdeye nazar eyleme belki anlara bâde bahş idici Cenâb-ı Hâkkıñ cānibine ağzını yaşşı olarak aç çünkü Hâkdan saña bâde-yi ‘aşk ve maḥabbet irişir orada kadeḥ çok bulunur ve eksik olmaz ben kadeḥsiz kalırım zann itmeyesin [S-206b]

(3735) *Meşnevî*

Âdemâ ma‘nâ-yı dilbendüm becûy

Terk-i kısr u sûret-i gendüm begûy

Ey âdem ben dilbend olan ma‘nâyım beni taleb eyle ya‘nî her şey’in sırrı ve ḥaḳîḳatı benim beni iste gördüğün eşyâ-yı zâhire evhâm ve ḥayâl maḳûlesidir anlarıñ tâlibi olma buğdayıñ kısrını ve sûretini terk söyle ya‘nî eyle dimekdir Âdemde elif nidâ içündür âdem ile gendüm cem‘inde⁵⁶⁴ leṭâfet-i⁵⁶⁵ şî‘riyye vardır kısr kâfıñ kesri ve şınıñ sükûniyla ḥubûbât nev‘iniñ kabuğına dinir bu maḳâmda âdemden murâd muṭlaḳâ insân dimekdir Vâcib Te‘âlâ Ḥazretleri efrâd-ı insâniyyeden her bir ferdi zâtü’l-ulûhiyyetine da‘vet buyururlar ve herkesiñ kâfe-yi maḥlûḳâtdan münḳaṭı‘ olup zâtü’l-celline vuşlatını ister nitekim Qur‘ân-ı Kerîmde **vezkurisme Rabbike ve tebettel ileyhi tebtılâ**⁵⁶⁶ buyurmuşdur ma‘nâsı Rabbiniñ ismini dâyimâ zıkr eyle ve daḥı cemî‘ maḥlûḳâtdan Vâcib Te‘âlâ Ḥazretlerine tebettül eyle ve münḳaṭı‘ ol dimekdir kısr-ı gendümden murâd kâ’inâtda mevcûd olan eşyâdır Vâcib Te‘âlâ Ḥazretleri cümle eşyânıñ lübbi maḳâmındadır maṭlûb olan daḥı lübdür ve kısr maṭlûb degildir böyle olunca cümleden el çekip tâlib-i Ḥaḳ olmak lâzım gelir

(3736) *Meşnevî*

Çünkü riğî ârd şud behr-i Ḥalîl

Dân ki ma‘zûlest gendüm ey nebîl

Çünkü bir miḳdâr kum Ḥazret-i İbrâhîm Ḥalîllullâh için daḳîḳ-i ḥaş oldu bundan ma‘lûmuñ olsun ki ey ‘âḳıl buğday ma‘zûldür ya‘nî bir şey’ degildir ve ḳadri yokdur

⁵⁶⁴cem‘inde S : beyrinde İ

⁵⁶⁵leṭâfet-i S : cinâs-ı İ

⁵⁶⁶“Rabbiniñ adını an ve bütün benliğine O’na yönel.” (Müzemmil 73/8)

dimekdir o kumı un iden Allāhu Te‘ālā Hāzretleridir ve her şey’ anıñ yed-i kudretindedir böyle olunca Mevlānıñ hemān bende-yi hāşmı ol ve mākūlāt ve meşrūbātıñ tālībı olma saña anlarıñ lüzümü yokdur sen Mevlānıñ kulu olunca seni Cenāb-ı Hāq yokdan merzūk ider nitekim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām kumı un idip rızk virdi sen dağı böyle merzūk olursun bu şüretde şüreti terk itmek evlā olur menkūldür ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bir kum tepesi üzerine oturmuşlar kalb-i şerīfine gelmiş ki şu kum un olsa bundan misāfirleri ve fuķarāya itmek yapıp it‘ām itsem hemān o ānda Vācib Te‘ālā Hāzretleri o kum tepesini daķıķ-i hāş itmiş bu beyit ile o hikāyeye işāret buyurdılar ārd hemze-yi memdūde ile un dimekdir riğ rānıñ kesriyle kuma dirler nebīl dağı ‘ākıl ma‘nāsınadır

(3737) Meşnevi

Şüret ezbişüret āyed dervücūd

Hemçünān k’ezāteşī zādest dūd

Muşavver olan eşyā bişüret olan Allāhu Te‘ālādan [İ-304a] yāhūd ‘ālem-i bişüretten vücūda gelir ancılayın ki āteşden duhān vücūd bulur ya‘nī sen şüreti ne zann idersin ve Cenāb-ı Hāķķı koyup ‘ālem-i şürete altun gidersin seniñ tapdığın ve sevdiğin mecmū‘anı Allāhu Te‘ālā yaratmışdır böyle olunca Mevlānıñ dergāh-ı vālāsına ‘azm ve kaşd eyle ve Hāķķa kul ol eger böyle olursañ şuver-i kā’ināt saña müsahhar olur ve cümlesi seniñ mahkūmuñ olur nitekim Allāh dostlarına böyle olmuştur diyerek māsivādan tenfīr ve Cenāb-ı Hāķķıñ ‘ubūdiyyetine terğīb buyurdılar

(3738) Meşnevi

Kemterin ‘ayb-ı muşavver derhışāl

Çün peyāpey bīniyeş āyed melāl

Bu beyit ile dağı şüreti ve şüretperestliği zem idip buyururlar ki hūylarda muşavver olan eşyānıñ ziyāde ednā ‘aybı odur ki çünki dāyimā o şüreti görürsün anı görmekden saña fütūr ‘arız olur līkin bişüret olan Cenāb-ı Kibriyāyı görmekden saña fütūr gelmez her ne kadar ziyāde tecellī-yi cemāl olsa istersin işte bu hāl şüretde vardır ve

şürete ‘aybdan şayulur ba‘zı nüshada hışâl yirine hayâl vâkı‘ olmuşdur insânun kuvve-yi hayâliyyesinde demek olur

(3739) Meşnevi

Hayret-i maḥẓ âredet bişûreti

Zâde şad gûn âlet ezbiâleti

Lâkin bişûret olan Vâcib Te‘âlâ Hâzretleri müşâhede olunduḡda saña maḥẓ-ı hayret getirir telezzüz mizdâd olur bu şûretde bişûrete mâyl olmak ve şûret-i terk itmek lâzım gelir ve yine biâlet olan Mevlâdan yüz âlet toḡmuş ve vücûda gelmiştir şûret-i keşire vücûda geldiḡi gibi [207a]

(3740) Meşnevi

Bizidestî desthâ bâfed hemî

Cân-ı cân sâzed muşavver âdemi

Vâcib Te‘âlâ Hâzretleri elsiz el toḡur ya‘nî zât-ı Bâriyi bîdost iken bu miḡdâr maḡlûkâtın ellerini ḡalk ider ve yine cânın cânı ve cânların kıyâmetin sebebi Allâhu Te‘âlâ Hâzretleri muşavver olarak insânı ḡalk ider

(3741) Meşnevi

Ân çünân k’ender dil ezhic ü vişâl

Mişeved bâfide gûnâgûn hayâl

Ancılayın el toḡur ve muşavver âdemi ḡalk ider ki gönlünde hicrden ve vişâlden gûnâgûn hayâl toḡunmuş olur ya‘nî ‘âşık ‘âlem-i hicrinde ve ‘âlem-i vuşlatında çok taḡayyülât ider işte ol ‘âşıkın itdiḡi taḡayyülât ḡadar el yaradır ve insân ḡalk ider demektir bâfide ism-i mef‘ûl olarak toḡunmuş ma‘nâsınadır

(3742) Meşnevi

Hîç mâned in mü’eşşir bâeşer

Hîç mâned bâḡ u nevḡa bâzarar

Bu mü'essir ki Vâcib Te'âlâdır eşere beñzemez ve mü'essiriñ eşerine beñzemesi daħı lâzım degildir görmez misiñ şadâ ve nevħa ve feryâd zararâ beñzemez ħalbuki zarar nevħayı ĩcâd itmişdir ħalbuki aña müşâhabeti yoğdur bunun gibi Ĥağ Te'âlâ Ĥazretleri elleri ve insânı ħağ itmiş iken ve anlarda mü'essir iken ellere ve insâna beñzemez mışrâ'-ı şânî mışrâ'-ı evvele irsâl-i meşel tarîkiyle zikr olunmuşdur [İ-304b]

(3743) Meşnevi

Nevħarâ şûret zarar bişûretest

Dest ħâyend ezzarar k'eş nîst dest

Zîrâ nevħanıñ şûreti vardır ve zararîñ şûreti yoğdur böyle olunca nevħa ile zarar biribirine beñzememiş oldılar bu şûretden bu beyit mākabline 'illet olmuş olur ve mākabliniñ mazmūnunu işbât ider görmez misiñ zarardan içün herkes elini çigner ħalbuki zararîñ eli yoğdur zarar eli yoğiken ħağ elini taħayyürinden içün çignetdi ve böyle bîdestden el çekitmek vuğū' buldı bunun gibi bişûret olan zarardan daħı şûret şāħibi olan nevħa ħâdeş oldu ve böyle şûretsiz olan nesne muşavver olanı ĩcâd eyledi mışrâ'-ı şânî mışrâ'-ı evvele burada daħı irsâl-i meşel tarîkiyle zikr olunmuşdur nevħanıñ muşavver olması mesmū' olmasından 'ibâretdir ve zararına mer'i olur ve mesmū' olur ve ne sâ'ir ħavâs ile idrâk olunur bu cihetden zararâ bişûret ta'bir buyurdılar ve nevħaya mesmū' olması cihetinden şûret şāħibi ta'bir buyurdılar

(3744) Meşnevi

İn meşel nālâyıkest ey müstedill

Ĥileyî tefhîmrâ cühdü'l-muğıll

Ey benden delîl isteyici ve temşîle tālîb olucı bu itdigim temşîlât saña lâyığ temşîl degildir ve bundan 'alâ temşîl bize lâzım idi lîkin fağîriñ tākātım miğdârı saña nev'-i mâtevhîm ħîlesi içün şimdiki ħâlde yoğdur temşîl eylediñ bunu böylece lâyığ olmayarak ħabûl eyle müstedill istif'âl bâbından delîl isteyici dımeğdir cühd cîmiñ

zammı ve hānīñ sükūnıyla tākate dirler muḳıll mīmīñ zammı ve ḳāfiñ kesriyle if'āl bābından ism-i fā' il olarak faḳīr ma' nāsınadır

(3745) Meşnevi

Şun'-ı bîşûret nekâred şûreti

Ten berüyed bâhavâss u âleti

Bundan sonra yine Vâcib Te'âlâ Hazretleri muşavver değil iken zât-ı ulûhiyyetden envâ' muşavverâtıñ şâdır olduğunu beyâna şürû' idip buyururlar ki bîşûret olan Cenâb-ı Hâḳḳıñ şun'ı fi'l-i ezelde şûretler eğer o şûretlerden havâs ile ve âlet ile olan ecsâd ve âb hûşûle gelir nekâr fi'l-i muzâri' dir eğer ma' nāsına ve evvelinde bâ-yı zâyid ve maşdarı kârîdendir berüyed yirden tîz ve hâşıl olur ma' nāsınadır ve maşdarı rüyiden kelimesidir

(3746) Meşnevi

Tâ çi şûret bâşed ân bervefḳ-i ḥod

Ender âred cismrâ dernîk ü bed

Hattâ o ekdiği şûret ezelde ne vechle olu ise kendüye muvâfıḳ olarak o cismi nîk ü bedde o şûret hareket getirir ya'nî ezelde ekilmiş olan şûret şûret-i ḥüsne ise anıñ cismi bu 'âleme geldikde 'i' māl-ı ḥüsne işler ve eğer ezelde ekilmiş olan şûret şûret-i ḳabîḥ ise o şûretiñ cismi bu 'âleme geldikde ef'âl-i ḳabîḥ işlemeğe meşḡul olur ya'nî bu 'âlemde olan şuver ezelde olan şüvere tâbi' dir demekdir

(3747) Meşnevi

Şûret-i rahmî buved bālân şeved

Şûret-i zaḥmî buved nālân şeved [S-207b]

Ezelde tahmîr olunan [İ-305a] şûret rahm şûreti olur ise bu 'âleme geldikde o şûretiñ şâḥibi merḥamet ile neşv ü nemâ bulucı olur ve cümleye rahîm ve şefîḳ olur bālândan şıfat-ı müşebbeh olarak buyurucu ma' nāsınadır eğer ezelde tahmîr olunan şûret zaḥm şûreti ise ya'nî Cenâb-ı Hâḳ anı zaḥm ve meşâḳḳat görsün içün taşvîr itmiş ise bu

‘āleme geldikde o kimesneniñ cismi ve şūreti iñleyici olur nālān dahı şıfat-ı müşebbeh olarak iñleyici ma‘ nāsınadır

(3748) Meşnevi

Şūret-i şehri buved gired sefer

Şūret-i tiri buved gired siper

Eger bir kimesneniñ şūreti şehir şūreti tahmīr olunmuş o kendi şūretiniñ şehirlerine sefer tutar ve o şehirlerde devr ider līkin şūretinde olmayan şehre gitmez belki tıynetinde olan memāliki geşt ü güzār ider nitekim ba‘zı seyyāhīnde bu hāl dāyimā görünür ve müşāhede olunur ve bir yılda de ‘ale’l-devām meks ve iķāmete kādīr olamaz kimisi böyle otuz sene geşt ü güzār ider ve bir sene bir şehirde temekküne kādīr olamaz su’āl olunsā ki fūlān beldeye altun gitmediñ añā gitmedigine bir bahāne bulur o ise kendü şūretine tahmīr olunmamışdır bināberīn gitmege zaferyāb olamaz ve yine tahmīr olunan şūret oķ şūreti ise bu ‘āleme geldikde o kimesne elbetde silāh ve kākān alır ve ceng ü cidāle māyil olur

(3749) Meşnevi

Şūret-i ni‘met buved şākir şeved

Şūret-i mühlet buved şābir şeved

Eger ezelde olan şūret ni‘met şūreti tahmīr olunmuş ise ve anıñ eczā-yı vücūdını na‘im-i İlāhiyyesiyle mālāmāl kılmış ise bu ‘āleme geldikde Rabbisine şūkr idici olur eger ezelde mühlet şūreti şūretine tahmīr olunmuş ise ve mühlet ve vaz‘ olunmuş ise bu ‘āleme geldikde anıñ şūreti şābir olur anıñ ki şūretine ezelde mühlet vaz‘ olunmamışdır nāçār ve ‘acūl olur ve şābra muķtedir olmaz

(3750) Meşnevi

Şūret-i hūbān buved ‘işret kuned

Şūret-i gaybī buved halvet kuned

Eger anıñ şüreti güzelleriñ şüreti gibi muḥammer ise bu ‘ālemede ‘işret eyler ve zevḳine māyil ve hevā olur ve böyle kimesneler daḡı ekserī zühre yıldızınıñ ḥükminde tevellüd ider bu cihetden dāyimā ‘ayş ve nūş ve sāz ve söz ile imrār-ı vaḡt ider bunuñ ḥikmeti ezelde şüret-i ḥübān şüretinde taḥmīr olunmasıdır ḥübānıñ şüretiniñ ‘işrete ve sāza ve naḡmāta münāsebeti vardır zīrā eşyā-yı mezkūreniñ ḥüblıḡı inkār olunmaz ve hem de bu eşyā ṭarīḡ-i ‘aşḡa ḡarībdir görmez misiñ ‘uşşāḡ bunlar ile iştiḡāl iderler ḡaşılı ḥübānıñ şüretiniñ umūr-ı mezkūre telaḡḡı ve münāsebeti oldıḡı cihetden ḥübān şüretinde taḥmīr olunanlar bu ef‘āle māyil olurlar ve ekseriyā ‘ayş ve nūş ehli ḥübşüret ve şāḡib-i cemāl olmuşlardır şūfīler çirkin şüretli oldukları gibi ve yine ezelde şüretine ḡayb şüreti izāfe olunmuş ise bu ‘āleme geldikde ḡalvet ve ‘izzet şāḡibi olur ve bir ferd ile ṭab‘ı iḡtilāṭ [İ-305b] istemez ve sīn-i keşire inzivāda ve ṭāḡlarda ve maḡāralarda meks ve iḡāmet eyler ve rūḡuna aşlā ıztırāb ‘arız olmaz ḡalvetden şafā bulur bizler yārānımızdan şafā buldıḡımız gibi

(3751) Meşnevi

Şüret-i muḡtāci āred sūy-ı kesb

Şüret-i bāzūverī āred begāşb

Eger ezelde muḡtāçlık şüreti taḥmīr olunmuş ise bu ‘āleme geldikde o şüret iḡtiyāç anı kār u kesb ve ticāret ṭarafına getirir ve kesbde mübalāḡa gösterir ve bir gün dükkānından ḡalmaz ve şabāḡ namāzı gidip aḡşām namāzı gelir işte ḡikmet-i ezelde iḡtiyāç şüretinde ve faḡīr hey’etinde taḥmīr olunması imiş ve yine eger ezelde pehlivān şüreti taḥmīr olunmuş ise o şüret bu ‘āleme geldikde o kimesneyi ḡalḡıñ mālını ḡaşb itmek cānibine getirir ve zālinden olur ḡülāşa-yı kelām herkesiñ ḡālī bu ‘ālem ḡalḡ olunmazdan evvel ezelde yazılmışdır buyurmak isterler bu şüretde ḡiç bir kimesneye diyecek ḡalmaz ve i‘tirāz olunmaz ve līkin ezelden naḡar-ı ḡaṭ‘le şer‘-i şerīfi muḡāfaza iḡün kelām söyleriz ve i‘tirāz iderz zīrā Cenāb-ı Kibriyā herkes emr-i ma‘rūfi ve münkerden nehyi farz itmemiştir ve herkesi zīr-i destinde olanlarıñ

terbiyesine ma'mûr itmişdir nitekim hadîs-i şerîfde *küllüküm rāyin ve küllüküm mes'ulin 'an ra'yyetihi*⁵⁶⁷ buyrulmuşdur [S-208a]

(3752) *Meşnevi*

În zihād v'endāzhā bāşed birûn

Dā'i-yi fi'l ezhayāl-i gūnegūn

Bu bahş-ı hadden ve endāzeden taşra olur ve cümlesini saña söylemek mümkün degildir lîkin ma'lûmuñ olmak için bir miqdārını saña ifāde eyledik sâ'irlerini dağı buña kıyās eylesin işte böyle dünyāda olan fi'liñ dā'isi ezelde olan dürlü dürlü hayāllerden ve taşvîr-i İlāhî ile taşvîr olunmağdan vücūd bulmuşdur eger ezelde bu vechle taşvîr ve tahayyül olunmamış olaydı bu ef'āl-i 'ibād bu vechle mevcūd olmazdı

(3753) *Meşnevi*

Bînihāyet kişhā vü pîşehā

Cümle zıll-ı şüret-i endîşehā

Nihāyetsiz bu 'alemdede 'adedler ve şan'atlar vardır bunlarıñ cümlesi ezelde olan endîşeleriñ ve hayālleriñ ya'nî taşvîrleriñ şüretiniñ zıllıdır ve ezelde böyle olduğundan bu 'alemdede böyle olmuşdur ve bunda şek ve şübhe yokdur ve bir biri ile bunun çāresi dağı bulunmaz ve murād-ı İlāhîyi bir ferd redde kudretyāb olmadığı dāyimā maḥsûs ve müşāhede olunmuş olur 'Alemdar Muştafā Paşa merḥûm Sultān Muştafāyı ḥal' idip yirine Sultān Selîmi iclās için sarāy-ı hümāyûna geldikde Sultān Selîm şehîd oldu ve Sultān Muştafā ḥal' olunup cennetmekān Sultān Maḥmûd taht saltanatına cülûs eyledi qader-i ilāhî Sultān Selîmiñ fevti imiş pâdişāh olması degil imiş ve pâdişāh Sultān Maḥmûd olacak imiş

(3754) *Meşnevi*

Berleb-i bām îstāde kavm hoş

⁵⁶⁷“Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.” Riyazüs Salihin 654 numaralı hadis-i şerif <https://hadiskitaplari.com/>

Her yekîrâ berzemîn bîn sâyeş

Bir güzel kavm bir tāmîñ kenârında тұrmuşlar ve şaf olmuşlar her birisiniñ zemîn [İ-306a] üzerine sâyesini güzelce gör ve sâyeleri iyüce mülâhazâ eyle eger kavm hareket ider ise zemîninde olan sâyeler dağı hareket iderler eger şüretler тұrur ise sâyeler dağı oldukları yerlerde тұurlar eger şüretler tāmıdan giderler ise sâyeler dağı zâyıl olurlar zîrâ o sâyeler o şüretleriñ zıllıdır

(3755) Meşnevi

Şüret-i fikrest berbâm-ı meşîd

V'ân 'amel çün sâye bererkân bedîd

‘Âlî tāmîñ üzerinde olan hoş kavm fikrin şüreti maķâmındadır ya‘nî ezeldeki fîkr ve taşvîr gibidirler ve o ‘amel ki bu dünyâda işlenir ve a‘zâ üzerine zâhir olur zemîninde olan sâyeler gibidir bâm tām ve meşîd ‘Arabî olarak mîmîñ fethiyle ‘âlî ma‘nâsınadır ve erkândan murâd bu maķâmda a‘zâ dîmekdîr bedîd bânîñ fethiyle ve bā-yı nefes gelmeden olmaķ üzere zâhir ma‘nâsınadır

(3756) Meşnevi

Fi‘l bererkân u fikret müktetem

Lîk derte ‘şîr ü vuşlat dü behem

Fi‘l a‘zâ üzerine zâhirdir ve lîkin fîkr gizlenmişdir lîkin te‘şîrde ve birbirine vuşlatda ikisi berâberdir ve fikriñ dağı te‘şîri vardır sen anı görmege kâdir olamazsın hemân o fi‘li cismimden zann idersin ve taşvîr-i ezelîden bîhâber olursun yine erkândan a‘zâ murâd olunur fikret kelimesinde olan tâ nakliyedîr hîtâb degildir

(3757) Meşnevi

Ân şuver derbezm k ‘ezcām-ı hoşîst

Fâyide-y ü bîhōdî vü bîhuşîst

O şüretler ki bu bizim ‘âlemde hoşluk cāmından halk olunmuşdur anlarıñ fāyidesi bîhıdlık ve bîhuşlukdur ya‘nî o şuverler ki Mevlâ halk itmiştir kullarım bunlardan mest ve lâya‘kıl olsunlar diyü halk itmiştir

(3758) Meşnevî

Şüret-i merd ü zen ü lu‘b u cimā‘

Fāyide ‘ş bîhūşî-yi vakt-i vîkâ‘

Beyit-i sâbıkı işbât için dir ki görmez misin bu ‘âlemde merdiñ ve zeniñ şüreti ve anlar ile melā‘ibe itmek ve cem‘ olmak bunun fāyidesi vîkâ‘ vaktiniñ bîhuşlukudur bundan müstebân olur ki şuver-i hüsneniñ fāyidesi mest ve lâya‘kıl olmak imiş

(3759) Meşnevî

Şüret-i nân ü nemek k’ân ni‘metest

Fāyideş ân kuvvet-i bîşüretest

Nân ve nemek şüreti ki o ni‘metdir anıñ fāyidesi o bîşüret olan kuvvettir

(3760) Meşnevî

Dermeşâff ân şüret-i tîg ü siper

Fāyideş bîşüreti‘ ya‘nî zafer

Cengde o tîg ve siperiñ şüreti ki vardır anıñ fāyidesi bîşüret olan nesnedir o bîşüret nesnede zaferdir

(3761) Meşnevî

Medrese vü ta‘lîk ü şürethâ-yı vey

Çün bedâniş muttaşıl şud geşt tay

Medrese ve medreseye cismi ta‘lîk itmek ve bu medrese ile ta‘lîkleriñ şüretleri dağı vardır çünkü o şüretler ‘ilme muttaşıl oldu o mağalden tay oldu [S-208b]

(3762) Meşnevî

În şuver çün bende-yi bîşüretend

Pes çirā dernefy-i şāhibni‘metend

Bu şüretler çünkü bişüret olan Allāhu Te‘ālānıñ kuludur böyle olunca altun halk ni‘met şāhibi zātı nefy iderler ve inkār iderler belki şüretler üzerine [İ-306b] lāzım olan kendilerinin hālîkını ikrār ve i‘tirāf idi

(3763) Meşnevi

İn şuver dāred zibīşüret vücūd

Çist pes bermücid-i h̄ işeş cūhūd

Bu şüretler bişüret olan Mevlādan vücūd tutarlar böyle olunca kendi mevcūdı üzerine bu inkār nedir

(3764) Meşnevi

Hod ez ‘ū yābed zuhūr inkār-ı ū

Nist ğayr-ı ‘aks-ı hod in kār-ı ū

Tahkiķ o şüretlerin inkārı o Hüdādan vücūd bulur anların bu inkārı kendinin ‘aksinin ğayrisi degildir

(3765) Meşnevi

Şüret-i dīvār u saķf-ı her mekân

Sāye-yi endiše-yi mi‘mār dān

Bu inkār daħı Hāķdan olduğunu temsil için dir ki görmez misiñ dīvārın şüreti ve her mekânın saķfı o mi‘mārın endişesinin sāyesidir ve anıñ fikrinden hāşıldır

(3766) Meşnevi

Gerçi hod ender maħall-i iftikār

Nist seng ü çüb u hıstī āşkār

Egerçi fkr mahallinde taş ve ağaç ve kireç hāşıl degil ise de yine mi‘mārın kuvve-yi hayāliyyesinñi hāşıldır

(3767) Meşnevi

Fâ‘il-i mutlak yakîn bîşûretest

Şûret ender dest-i û çün âletest

Allâhu Te‘âlâ yakîn bilki şûretsizdir ve anıñ elinde şûret âlet gibidir

(3768) Meşnevî

Geh geh ân bîşûret ezketm-i ‘adem

Mer şuverrâ rû nümâyed ezkerem

Ba‘zı kere o bîşûret olan Mevlâ ketm-i ‘ademden şüretlere kereminden içün yüzüñi gösterir

(3769) Meşnevî

Tâ meded gîred ez ‘û her şûreti

Ezkemâl ü ezcemâl ü kudreti

Hattâ o Hüdâdan her şûret meded tutsun o Hüdânıñ kemâinden ve cemâinden ve kudretinden ittifa‘ itsin

(3770) Meşnevî

Bâz bîşûret çü pinhân kerd rû

Âmedend ezbehr-i ked derreng ü bû

Girü bîşûret olan Mevlâ çünki vechini mahfî eyledi ve ‘ibâdından müstetir oldu halk reng ü bû su‘âlinden içün VâcibTe‘âlâ Hâzretlerine geldiler ve Cenâb-ı Kibriyâdan reng ve bû istediler

(3771) Meşnevî

Şûreti ezşûreti diğerkemâl

Ger becüyed bâşed ân ‘ayn-ı dâlâl

Bir şûrete mensûb olan bir şûrete mensûb olandan eger kemâl isterse ‘ayn-ı dâlâlet olur zîrâ o şûret dahı ‘âcizdir ve anıñ elinde bir nesne yokdur belki şûrete mensûb

olan Vâcib Te‘âlâ Hazretlerinden istemek lâzımdır zîrâ muṭî‘ ve mâni‘ Allâhu Te‘âlâ Hazretleridir

(3772) *Meşnevî*

Pes çi ‘arza mîkunî ey bihüner

İhtiyâc-ı hod bemuhtâc-ı diger

Böyle olunca ey bihüner olan insân kendi ihtiyâcını bir âhîr muhtâca altun ‘arz idersin ve o muhtâcdan ne fâyide görürsün ve altun hâcetini ğânî olan Allâhu Te‘âlâ Hazretlerine ‘arz itmezsin eger Mevlâyâ ‘arz-ı hâcet itseñ hâcetiñ kazâ olur idi zîrâ kâḍîu’l-hâcât Allâhu Te‘âlâ Hazretleridir ve kuluñ elinde bir nesne yokdur maḥlûka ‘arz-ı hâcet müflise ‘arz-ı hâcet gibidir

(3773) *Meşnevî*

Çün şuver bendeest berYezdân megû

Zan meber şûret beteşbiheş mecû

Çünkü şûretler Allâhu Te‘âlâ Hazretlerine kıldur böyle olunca o şûreti Haḳ Te‘âlâ üzerine söyleme ya‘nî Mevlâ muşavverdir dime ve daḥı *innallâhe ḥalaḳa Âdeme ‘alâ şûretihî*⁵⁶⁸ hadîş-i şerîfiniñ zâhirine nazâr itme zîrâ bu hadîş-i şerîf [İ-307a] müteşâbihâtdendir seni bir kimesne bilmez bir nesne ki Cenâb-ı Haḳḳıñ maḥlûkı ve bendesi olur anıñla Cenâb-ı Haḳḳa ḥükm câyiz degildir şûret nedir ki vücûd-ı bâriye gele ve anı ihâta eyleye böyle demek bir vechle câyiz olmaz ve daḥı Mevlâyı şûret zann eyleme ve o şûrete daḥı Mevlâyı teşbîh isteme Allâhu Te‘âlâ Hazretleri muşavver olmaḳdan berîdir ve münezzehdir bu şûret mezheb-i mücesseme mezhebidir

(3774) *Meşnevî*

Dertażarru‘ cûy u derifnâ-yı ḥ’îş

K’eztefekür cüz şuver nâyed bepîş

⁵⁶⁸“Allah, Âdem’i kendi suretinde yarattı.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 308. [Hadisin sahih olduğu belirtilmiştir.]

Belki Cenāb-ı Hakkı tazarru‘ da ve kendüyi ifnāda iste ve şūretde isteme zīrā kendüñi ifnā itmez iseñ Mevlāyı tefekkür ile tertīb-i muḳaddemāt ile istersiñ şūretlerden ğayri seniñ öñüne bir nesne gelmez ve nesne dağı Mevlāya muṣavver ḡann idersiñ bu ise ḡaṭā-yı maḡzduṛ līkin tazarru‘ da ve ifnā-yı vüḡudda ṭaleb olunduğı şūretde ‘ārifleriñ Cenāb-ı Hakkı bildiği ve gördüğü ḡâlde ‘irfān ṣāḡibi olmuş olursuñ [S-209a]

(3775) Meṣnevi

V’er ziğayr-ı şūretet nebved firih

Şūreti k’ān bītu zāyed dertu bīh

Eger Cenāb-ı Hakkı şūretiñ ğayri mülāḡaḡa itmege sende bir ziyādelik ‘ārifler gibi olmaz ise bir şūret ki sen kendinde olmayarak ḡaṣıl olan şūretten iyüdür her ne ḡadar bu dağı şūret ise de ḡünkü sen kendinde degilsin bu cihetden ḡayrlı olması lâzım geldi böyle olunca sen kendinden geḡip Mevlāyı öyle mülāḡaḡa eyle ki muṣavvar mülāḡaḡa ider iseñ dağı ehven olur buyurmak isterler

(3776) Meṣnevi

Şūret-i şehri ki āncā mīrevi

Zevḡ-i bişūret keşīdest ey revī

Bir şehriñ şūretini seyr itmek içün o şehre gidersin ey tābi‘ olan kimesne seni oraya bişūret olan zevḡ çekmişdir revī bu maḡāmda tābi‘ ma‘ nāsınadır

(3777) Meṣnevi

Pes bema‘nā mīrevi tā lāmekān

Ki ḡoşī ğayr-ı mekānest ü zamān

Böyle olunca sen ḡaḡīḡatde o şehre gitmiş olmazsın belki lāmekān ‘ālemine gitmiş olursun zīrā ḡoşluk mekāniñ ve zamāniñ ğayrisidir ve mekān ve zamān ‘āleminden ilerüyedir

(3778) Meṣnevi

Şūret-i yāri ki sūy-ı ü şevi

Ezberāy-ı mūnisiēş mīrevī

Bu beyit ile beyit-i sābıkı temşīl ider ki bir yāriñ şūreti ki sen anıñ tarafına olursun ve oraya ki mūnislilik için gidersin böyle olunca sen ma‘ nāda ve ḥaḳīḳatde bīşūret olan cānibe gitdiñ egerçi bu şūret cānibine gitdiginden ğafletiñ vardır

(3779) Meşnevi

Pes ḥaḳīḳat Ḥaḳ buved ma‘ būd-ı kül

K’erpey-i zevḳest seyrān-ı sūbūl

Böyle olunca cümleñiñ ma‘ būdı ḥaḳīḳatde Ḥaḳ olur zīrā herkes aña gitmiş oldu zīrā yolları seyrān zevḳ içündür

(3780) Meşnevi

Līk ba‘ zī rū suy-ı dūm kerdeend

Gerçi ser aşlest her gūm kerdeend

Līkin ba‘ zī kimesneler yüzüñi kıyruḳ tarafına eylemişdir egerçi baş aşıldır līkin başı zāyi‘ itmişlerdir

(3781) Meşnevi

Līk ān ser pīş-i īn ḍāllān-ı gūm

Mīdehed dād-ı serī ezrāh-ı dūm

Līkin o baş bu zāyi‘ olmuş ehl-i ḍalāletiñ önünde kıyruḳ yolundan baş lezzeti virir

(3782) Meşnevi

Ān ziser [Ī-307b] mīyābed ān dād īn zidūm

Ḳavm-i dīger pā vū ser kerdend gūm

Ehl-i sa‘ ādet o lezzetini başdan bulur ehl-i şeqāvet kıyruḳdan bulur zīrā küfre şanemperestlikden dād ve lezzet bulurlar bir ğayri ḳavm daḥı başı ve ayağı zāyi‘ itmişlerdir ya‘ nī anlar ehl-i sa‘ ādet gibi başdan lezzet bulmazlar ve yine ehl-i şeqāvet

gibi kıyruktan dağı lezzet bulmazlar belki anlarıñ lezzeti Vâcibü'l-Vücûduñ zâtındandır

(3783) Meşnevi

Çünkü güm şud cümle cümle yâftend

Ezgüm âmed sūy-ı küll biştâftend

Çünkü cümlesi zâyi‘ oldu cümleyi buldılar ve dağı cümleñ zâyi‘ olmasından küll tarafına ‘acele ile geldiler Diden-i İşân derkaşr-ı ân kal‘a-yı zâtü’ş-şuver nakş-ı rûy-ı duhter-i şâh-ı Çînra O şehzâdelerin zâtü’ş-şudur olan kal‘anın kaşrında Çîn pâdişâhının kerimesiniñ yüzünüñ nakşını görmekliklerinin bu sürh-ı şerif beyânında olucudur ve bihüş şuden-i her se ve derfitne üftâden ve tefahhuş kerdn ki in şüret-i kiyest ve dağı her üç şehzâdeniñ görünce o şüreti lâya‘kıl olmasının beyânında dağı ‘âşık olmak hasebiyle fitne-yi ‘aşka ibtilâlarının beyânındadır ve dağı erbâbından mahfî olarak tecessüs itmekliklerinin beyânındadır ki bu duhter şüreti kimiñ kızınıñ şüretidir

(3784) Meşnevi

İn sühan pâyân nedâred ân gürûh

Şüreti didend bâhüsn ü şükûh

Bu söz nihâyet tutmaz burada kıalsın o cemâ‘at hüsn ve ‘âzimetle bir şüret gördiler

(3785) Meşnevi

Hübter z’ân dide bûdend ân ferîk

Lîk z’in reftend derbaħr-ı ‘amîk

Bu şehzâdeler cemâ‘atını o kıydan çok ziyâde güzelini görmüş idiler ve anlardan bir şey’ vücûda gelmemiş idi ve ‘aşk peydâ olmamış idi lîkin bu def‘ada bu şüretiñ ‘aşkıñdan deryâ-yı ‘amîke düşdiler

(3786) Meşnevi

Z’ân ki efyûnşân der’in kâse resîd

Kāsehā maḥsūs u efyūn nāpedīd

Zīrā anlara efyūn-ı ‘aşk bu kāse içinde irişdi kāseler göze görünür ve līkin efyūn-ı ‘aşk maḥsūs degildir kāseden murād dilberleriñ vüçüdür bu beyitte ‘aşkı teşne virmekde efyūna teşbīh buyurdılar [S-209b]

(3787) Meşnevi

Kerd fi‘l-i ḥ’iṣṣ kal‘a-yı hüsrübā

Her serā endāht derçāh-ı belā

Kal‘a-yı hüsrübā kendi fi‘lini bunlarıñ ḥaqqında icrā eyledi ve her üç şehzādeyi belā kuyusına atdı

(3788) Meşnevi

Tīr-i ğamze dūht dilrā bīkemān

Elemān u elamān ey bīemān

Oğ gibi nīm nigāh yāysız gönlü urdı ey emān virmeyin göz ucuyla nigāh elemān seniñ elinden ne zālīm imişsiñ

(3789) Meşnevi

Ḳarnhārā şūret-i sengīn besūht

Āteşī derdīn ü dilşān berfürūht

Zamān-ı sâbıkda geçen cemā‘ati taşdan maşnū‘ şūret nār-ı maḥabbetle bakdı ve kefere eşnāmını ğāyetle sevdiler ve bir nār-ı maḥabbet bunlarıñ dīninde ve göñüllerinde şu‘lelendirirdi işte muşavver olan eşyā böyle belādır

(3790) Meşnevi

Çünki rūḥānī buved ḥod çün buved

Fitneeş [İ-308a] her laḥza dīgergūn buved

Çünkü o şūret cānlı olur taḥkīk o şūret nice mü‘eşşir olur var büt-i sengīnden kıyās eyle elbetde anıñ fitnesi ğayri dürlü dürlü ziyāde mü‘eşşir olur dimekdir

(3791) *Meşnevi*

‘*Aşk-ı şûret derdil-i şehzâdegân*

Çün haliş mîkerd mânend-i sinân

O şûret-i mer’iyeniñ maḥabbeti şehzâdeleriñ kalbinde çünki mizrâklar gibi tırmalamak eyledi beyit-i âtiye merhûndur

(3792) *Meşnevi*

Eşk mîbârîd her yek hemcû miğ

Dest mîhâyîd û miğûft ey dirîğ

Ey dirîğ her birisi bulut gibi gözyaşı yağdurur idi ve kemâl-i ḥayretinden elini çigner idi ve yine ey ḥayf gel gel diyü çağırır idi

(3793) *Meşnevi*

Mâ künûn dîdîm şeh z’âgâz dîd

Çendmân sevgend dâd ân bînedîd

Biz bu belâyı şimdi gördük pederimiz olan pâdişâhımız evvelden gördü binâ’en ‘aleyh o ‘aql ve kemâlde bîmişîl zât bu ḳal’aya gitmemek ile bize çok yemîn virdi sevgend sîniñ fethi ve vâvuñ sükûnıyla yemîn ma’nâsınadır ve mân daḥı mâ gibi biz demekdir

(3794) *Meşnevi*

Enbiyârâ ḥaḳḳ bisyârest ezân

Ki ḥaber kerdend ezpâyân mân

Enbiyâ-yı ‘izâm ‘aleyhi’s-selâmñ bizde çok ḥaḳḳı vardır ol cihetden ki bizim encâmımız yine netice virecekdir bize bu pâdişâhıñ evlâdına ḥaber virdigi gibi ḥaber eylediler pâyân mân bizim ‘aḳîbetimiz demekdir

(3795) *Meşnevi*

K’ânça mîkârî nerüyed cüz ki ḥâr

V'în taraf perri neyâbî z'û maţâr

Öyle diyerek enbiyâ haber eylediler ki ol nesneyi ki sen ekersin ya' nî bu dünyâda işlersin sū'-i 'amel olarak andan rûz-ı cezâda dikenden ve sū'-i mucâzâtıdan ğayri bir nesne hâşıl olmaz ve yine bu dünyânın tarafına uçar sen ya' nî dünyâ cemî'yle meşğûl olursun o iştiğâlden Cenâb-ı Hâk tarafına ve cennete bir mekân tayrân bulamazsın ve saña âhîretde necât olmaz maţar ism-i mekân olarak uçacak yire dinir

(3796) Meşnevi

Tohm ezmen ber ki tâ rey'î dehed

Bâper-i men per ki tîr ân sū cehed

Yine enbiyâ didiler ki ey insân tohmı benden ilet ki hattâ iyü bir maşşûl virsin rey' rânın fethiyle tarladan biten maşşûle dirler ve dağı benim kanâdım ile tayrân eyle ki atdığıñ ok o cânibe şaplasın ve Mevlâya varsın zîrâ benim tohmım 'alâdır ve çürük değildir maşşûli iyü olur ve benim kanâdım şâğdır ve kırık değildir tayrâna iyü gelir hülâşası baña tâbî' ol ve kul ol ve sözüm ile hareket eyle dimekdir

(3797) Meşnevi

Tu nedânî vâcibî-yi ân u hest

Hem tu gūyî âhîr ân vâcib budest

Sen ey insân-ı ğâfil Mevlânın Vâcibü'l-Vücûd olduğunu ve anın zâtını bilmezsin ve sende 'irfân yokdur lîkin encâmında benim etibbâ'ım ile saña ma' firet-i İlâhî gelir ve yine âhîr sen dirsın ki Mevlâ Vâcibü'l-Vücûd olmuştur ve ben mümkün olucı olmuşum bu vücûduñ farkını anlarsın mışrâ'-ı evvelde olan hest kelimesi zât ve vücûddan 'ibâretidir

(3798) Meşnevi

Ū tuest ammâ ne in tu ân tuvest

Ki derâhîr vâkıf-ı bîrûn şevest

O Hüdā dīnin settidir ve [İ-308b] seniñ vücūdundır zīrā seniñ zātīñ ve şafānīñ ve ef'ālīñ cümlesi Hāqdandır līkin şimdiki hālde bu vücūd ki sendedir bu sen o Hüdā degildir ikinci tu ev ma' nāsınadır ğaflet olunmaya zīrā bu sen o sen olmağla ya' nī o Hüdā olmağla āhir ve encām kār bu vücūddan taşra olup bir vücūd-ı haqānī bulmağla tevaḳḳuf idicidir eger o vücūd-ı haqānīyi bulur iseñ o zamān bu sen o Hüdā olursun demekdir [S-210a]

(3799) Meşnevi

Tu-yi āhir sūy-ı tu-yi evvelest

Āmedest ezbehr-i tenbīh ü şilet

Seniñ āhirde olan senligiñ ya' nī şimdiki vücūduñ ezelde olan 'ayn-ı şābitine ve vücūd-ı Hāqda olan vücūdına māyildir sa'y eyle ve ğayret eyle evvelki ittişāli ve ittiḥādı bulursun ve *ene'l-Hāq*⁵⁶⁹ demek yine *leyse fī cūbbeti siva'llāh*⁵⁷⁰ demek seniñ haḳḳıñ olur ve o maḳāma vāşıl olursuñ bu şimdiki saña virilmiş olan vücūdu evvelki vücūduna tenbīh ve evvelki vücūdına Hāqda mevcūd olan vücūdını bilmek ve bulmaḳ içündür

(3800) Meşnevi

Tu-yi tu derdīgerī āmed defīn

Men ğulām-ı merd-i ḥodbīnī çünīn

Seniñ bu şimdiki varlığıñ ve vücūduñ ki vücūd-ı mevhūmı ve vücūd-ı mecāzīdir bu vücūd-ı bir ğayri vücūd-ı haḳīqīde medfūndur sa'y ve ğayret iderseñ o vücūd-ı haḳīqī zāhir olur ve meydāna çıkar vesā'ir aşḫāb ma'rifetiñ vücūdına beñzer sen daḥı 'irfāndan olursuñ ben kendimi buncalayın görici merd-i kāmiliñ kölesiyim diyü böyle 'ārif zāta kendimi ḳul iderim

(3801) Meşnevi

Ānça derāyine mībīned cūvān

⁵⁶⁹“Ben Hakk'ım.”

⁵⁷⁰“Cübbemin içinde Allah'tan başkası yok.”

Pîr ender hıst bîned pîş ezân

Yine hikâyeye ‘avdet idip buyurlar ki ol nesneyi ki cüvân olan kimesne âyînde görür insân-ı kâmil o cüvânîñ âyînde gördüğünü andan evvel kerpiçde görür işte insân-ı kâmil ile bayâğı âdemiñ böyle farkı vardır bu cihetden şehzâdeleriñ sonra gördüğünü pâdişâh anlardan çok evvel gördü ve bu kal‘a-yı hüsrübânîñ semtine varılmamak ile evlâdına tenbîh eyledi

(3802) Meşnevi

Z’emr-i şâh-ı h’îş bîrûn âmedîm

Bâ‘inâyât-ı peder bâgî şudîm

Şehzâdeleriñ hâli böyle olunca cümlesi nâdim olup didiler ki kendi pâdişâhımızıñ emrinden taşra geldik ya‘nî emrine imtişâl itmedik ve dağı pederimiziñ bize itdiği ‘inâyetlere ve ihsânlara ‘âşî olduk yâgî dağı bâgî ma‘nâsındır

(3803) Meşnevi

Sehl dânistîm kavî-i şâhrâ

V’ân ‘inâyethâ-yı bîşbâhrâ

Pâdişâhîñ kavlini lâf u güzâf bildiñ ve beyhûde zann eylediñ ve dağı o nazîri olmayan ihsânlarını dağı beyhûde bildiñ bu ecden

(3804) Meşnevi

Nek derüftâdîm derhandağ heme

Küşte vü haste-y belâ bîmelhame

İşte cümlemiz hendek içüne vâki‘ olduk ölmüş ve belâ hastesi cengsiz [İ-309a] ve cidâlsiz olduğumuz hâlde ba‘zı nüshada belâ yerine bede vâki‘ olmuştur melhame mîmîñ fethi ve lâmîñ sükûnıyla ve hânîñ dağı fethiyle ceng ve gavğâ ma‘nâsındır

(3805) Meşnevi

Tekye ber‘aql-ı hod u ferheng-i h’îş

Būdmān tā īn belā āmed bepīş

Kendi ‘aqlımız üzerine ve dağı kendi ‘ilmimiz üzerine bizim i‘timādımız var idi hattā bu belā bizim önümüze geldi işte kendi ‘aqlına ve ‘ilmine i‘timād ile uluların sözlerini işgā itmeyenlerin hālî budur tekye taniñ fethi ve kâfiñ sükunıyla i‘timād ma‘nâsınadır ferheng faniñ fethi ve raniñ sükunıyla lûgate ve ‘ilme ve kemâle ıtlâk olunur

(3806) Meşnevi

Bîmarāz didīm ḡ īş ü bîzirīkḡ

Ān çünān ki ḡ īşrā bîmār-ı dīkḡ

Kendimizi biz marâzsız gördük ve bizde incelik ve za‘af yokdur didik anıñ gibi ki dīkḡ ‘illetiyle medkūḡ olan âdem kendinde ḡastelik ve za‘af görmez ve benim keyfim iyüdür ve şağım dir ḡalbuki medkūḡdur bātında cigeri kalmamışdır ve mevti taḡarrüb itmişdir bizler kendimizi işte bu medkūḡ gibi bildik diyerek şehzâdeler böyle söylediler

(3807) Meşnevi

‘İllet-i pinhān künūn şud āşkār

Ba‘d ezān ki bend geştīm ü şikār

Bizde olan ‘illet-i maḡfî ki ‘aşkıdır biz anı bizde yokdur ḡann ider idik ve kendimizi ‘aşka isti‘dādımız yokdur dir idik andan şoñra ki bu şûrete bend ve şayd olduk ‘aşka liyâḡatımız zâhir oldu

(3808) Meşnevi

Sāye-yi rehber bihest ezzikr-i Ḥaḡ

Yek ḡanā‘at bih ki şad lūt u ḡabaḡ

Bu şûretde fehmi olundu ki mürşid-i kāmiliñ sāyesi zikrullâhdan enfa‘ ve evlâ imiş zîrâ pederiñ sözüñi dinlememekden bu iş başımıza geldi nitekim ednā ḡanā‘at yüz azıḡdan

ve yüz şahñ-ı ta‘āmdan iyüdüür zîrâ az yimekte vücûda fâyide vardır ta‘āmda zarar muhakkaktır [S-210b]

(3809) Meşnevi

Çeşm-i binâ bihter ezsişad ‘aşâ

Çeşm-i bişnâsed güherrâ ezhaşâ

Bu beyitle mâkablını temşil idip buyururlar ki görmez misiñ görücü bir göz otuz ‘aşâdan hayrlı ve ziyâde iyüdüür zîrâ göz incüyi taşdan fark ve temyîz ider lîkin ‘aşâda bu fark hâli yokdur belki anıñ işi a‘mâya kâ’id olmağdır bundan ilerü ‘aşâ iş görmez

(3810) Meşnevi

Dertefahhus âmedend ezendühân

Şuret-i kih bud ‘aceb in dercihân

Bu şehzâdeler bu ibtilâdan soñra ğamlarından tefahhûsa ve tecessüse geldiler öyle diyerek ki ‘acabâ bu kimiñ kızınıñ dünyâda şüretidir

(3811) Meşnevi

Ba‘d bisyâr-ı tefahhus dermesir

Keşf kerd ân râzrâ şeyhî başir

Esnâ-yı siperde çok cüst u cû ve soñra da bu sırrı bunlara bir âgâh şeyh keşf eyledi

(3812) Meşnevi

N’ez tarîk-i gûş bel k’ezvahy-i hûş

Râzhâ bud piş-i birûy pûş

Şeyh-i başiriñ keşf-i râzı kulağ yolundan değil idi belki şehzâdeleriñ ‘aqlına ilhâm yolundan idi ya‘nî bir merd-i kâmilîñ himmeti ‘ağıllarına haqîkat-i hâli ilhâm eyledi demekdir zîrâ sırlar o şeyhiñ [İ-309b] önünde perdesiz idi

(3813) Meşnevi

Güft naķş-ı reşk-i Pervînest in

Şûret-i şehzâde-yi Çînest in

Şeyh ilhâm yönünden bunlarıñ ‘aķıllarına didi ki bu şûret Ülker Şüreyyâ yıldızınıñ ‘âşık olduğı naķş ve şûretdir ya‘nî Şüreyyâniñ kemâliyle hûsn-i şûreti ve ziyâ-yı bîpâyâni var iken o şûrete gayret ve hâsed ider bu şûret Çîn pâdişâhınıñ kızınıñ şûretidir şehzâde lafzı evlâd-ı zükûra ve inâşa şâmildir Pervîn ülker yıldızına dinir ‘Arabîsi Şüreyyâdır ki semâda hurmâ şalkımı gibi görünür

(3814) Meşnevi

Hemçü cân u çün cenîn pinhânst ü

Dermükettem perde v’eyvânest ü

O duĥter-i cân gibi ve daĥı raĥm-ı mâderdeki yavru gibi pederiniñ sarâyında gizlûdür ve daĥı iç perdeleri içünde sarây içündedir cenîn cîmiñ fethiyle raĥm-ı mâderdeki yavruya dirler

(3815) Meşnevi

Sûy-ı ü ne merd reh dâred ne zen

Şâh pinhân kerd ûrâ ezfiten

O duĥter tarafına ne bir erkek ve ne ‘avret yol bulur Çîn pâdişâhı anı fesâdlardan ĥavfindan şaklı eyledi

(3816) Meşnevi

Ġayretî dâred melik bernâm-ı ü

Ki neperred mürġ hem berbâm-ı ü

Bâbâsı olan şâh anıñ nâmı üzerine gayret tutar zîrâ o duĥteriñ tāmı üzerine kuş uçmaġa daĥı kâdir degildir

(3817) Meşnevi

Vây ân dil k’iş çünîn sevdâ fütâd

Hîç kesrâ ĩn çünĭn sevdâ mebdâ

Vây o gönlün hâline buncalayın duhterĭn ‘aşkı aña vâkı’ oldı hîç bir kimesneye
buncalayın sevdâ vâkı’ olmasĭn zĭrâ o duhtere vuşlat mümkün degildir

(3818) Meşnevis

Ĭn sezâ-yı ân ki tohm-ı cehl kâşt

V’ân naşĭhatrâ kesâd u sehl dâşt

Yine o şeyh didi ki bu hâl ol kimesneniñ lâıyķıdır ki cehl tohmını ekdi ve o peder
naşĭhatini geçmez bildi ve bir şey’ degildir zann eyledi

(3819) Meşnevis

Ĭ’timâdĭ kerd ber tedbĭr-i ħ ĩş

Ki berem men kâr-ı ħod bâ’ aql-ı pĭş

Yine kendi tedbĭri üzerine ĭ’timâd eyledi öyle diyerek ki ben kendi ‘aqlım ile işimi
ileriye iletirim

(3820) Meşnevis

Nĭm zerre z’ân ‘inâyet bih buved

Ki zitedbĭr-i ħıred sĭşad raşad

Yarım zerre miķdârı ‘inâyet andan iyü olur ki ‘aqlıñ tedbĭrinden üç yüz ‘ilm ve kemâl
gelir zĭrâ iş kâmilleriñ nuţķında ve himmetindedir raşad rânıñ fethiyle gözetlemek
ma’ nâsınadır lĭkin bu maķâmda ‘ilm ve kemâl murâd olunur

(3821) Meşnevis

Terk-i mekr-i ħ ĩşten ħĭr ey emĭr

Pâ bikeş pĭş-i ‘inâyet hoş bemĭr

Böyle olunca ey şehzâde kendi mekrini ħade’ anı terk itmegi tut ve terk it ve ayağını
kâmilleriñ ‘inâyetiniñ önüne çek ve anlarıñ önünde mürde ol zĭrâ ħayrlısı budur

(3822) Meşnevis

İn bekadr-i hîle-yi ma‘dūd nîst

Z’în hîyel tâ tu nemîrî sūd nîst

Böyle uluların ihsânı seniñ ma‘dūd olan olan hîleniñ miqdârı degildir belki seniñ hîleleriñ eķalldır ve ihsân-ı evliyâ çoķdur böyle olunca sen bu hîleleri terk eyle sen bu hîleleri terk idip mādām ki olmazsın bunlardan aślā saña fāyide yoķdur nitekim sâyil ölmedikçe envā‘ hîlelerden Şadr-ı Cihānıñ ihsânına [İ-310a] nâyil olamadı belki oldu ve ba‘ de nâyil-i ihsân oldu buyurmak isterler bundan soñra Şadr-ı Cihānıñ hikāyesine şürū‘ idip buyururlar hikāyeden daķı bu kelām zāhir olur inşāallāhu te‘ālā [S-211a] **Hikāyet-i Şadr-ı Cihān-ı Buķārā ki her sâyili ki bezebān ẖ‘āstī ezşadaķa-yı ‘ām bīdirīg-i ū maķrūm şudī** Burası Buķārā şehriniñ pādīşāhınıñ Şadr-ı Cihān ismiyle müsemma olan vezīriniñ hikāyesidir öyle şadr-ı cihān ki her sâyil andan lisān ile ‘aṭiyye ister ise anıñ ‘ām ve cümleye şāmil olan şadaķasından maķrūm olur idi zīrā ‘ādeti isteyene virmek idi bu hāl kendiniñ hissetinden olmayıp meşrebi bu idi **v’ān dānişmend dervīş biferāmuş ve farṭ-ı hırş u ta‘cīl bezebān derḥ‘āst dermekib** ve daķı o ‘ālim olan dervīş Şadr-ı Cihānıñ bu meşrebini bilir iken unutmak ḥasebiyle ve hırş ve ta‘cīliniñ ziyādeliginden lisān ile vezīr-i cemā‘atiyle gider iken ihsân istedi dānişmend ‘ālim ma‘nāsınadır farṭ fānıñ fethi ve rānıñ sūkūnıyla bir şey’in ziyādeligine dinir mevkib mīmiñ fethi ve vāvıñ sūkūnıyla ‘asker ve orduya dirler **Şadr-ı Cihān ezvey rūy-ı bigerdāniyed ve ū her rüz ẖileyi nev sāḥtī ve ḥodrā gāh zen kerdī zīr-i çāder ve gāh nābīnā kerdī çeşm ū rūy-ı ḥod beste ve ū bifirāseteş bişināḥtī** Şadr-ı Cihān daķı o sā’ilden i‘rāz eyledi ve aña şadaķa virmedi o sâyil daķı her gün ‘aṭiyye almak içün bir hîle-yi cedīde düzer idi ve gāh kendüyi ‘avret hey’etine nisā gibi çadır bürünerek ķor idi ve gāh gözini ve başını bağlamış olduķı hālde a‘mā gibi ider idi ve daķı o Şadr-ı Cihān anı ferāsetiyle anlayıp yine ‘aṭiyye virmezdi

(3823) Meşnevi

DerBuķārā ḥūy-ı ān Şadr-ı Ecel

Būd bāḥ‘āhendgān ḥüsn-i ‘amel

Buḥārā şehrinde o şadr^ç azamıñ hūyı lisān-ı ḥāl ile isteyicilere ḥüsn-i ^çamel ve iḥsān idi ḥ^çāhendgān bu maḳāmda sāyiller dimekdir ve ḥüsn-i ^çamelden daḥı burada iḥsān murād olunur

(3824) Meşnevi

Dād-ı bisyār u ^çaṭā-yı bîşümār

Tā beşeb būdī zicūdeş zernişār

O Şadr-ı Cihānıñ çok ^çadāleti ve ḥesābsız ^çaṭā ve seḥāsı anıñ şıfat-ı cūdından aḥşāma dek cümle fuḳāraya altun saçıcı olur idi

(3825) Meşnevi

Zer bekāgez pārehā piçide būd

Tā vūcūdeş būd mīefşānd cūd

Muḳaddemden altun kâğıd pārelerine şarılmış idi anıñ dünyāda vūcūdı oldukça herkese cūd ve ^çaṭā saçmış idi cūddan bu maḳāmda altun murād olunur

(3826) Meşnevi

Hemçü ḥurşid ü çü māh-ı pākbāz

Ānça gīrend ezziyā bidhend bāz

Güneş ve ay gibi Şadr-ı Cihān pāk oyun oynayıcı şems ve ḳameriñ pāk oyunları budur ki Cenāb-ı Kibriyādan nūr ve ziyā olarak her ne tutarlar ise ve alırlar ise nāsa cümlesini virirler idi fi'l-vāḳi^ç şems ve ḳameriñ ḥāli budur Şadr-ı Cihān Mevlānıñ kendüye virdigi sīm ü zerden fuḳāraya bezl idip kendinde ibḳā itmez idi hemān yanına yidigi ve [İ-310b] giydigi ḳalır idi

(3827) Meşnevi

Ḥākrā zerbaḥş key buved āftāb

Zer ez ^çü derkân u genc ender ḥarāb

Beyit-i sâbıkı işbât için buyururlar ki küre-yi zemîne ma‘den bağlayıcı kim olur hiç bir kimesne olmayıp belki âftâb olur bu mışrâ‘ su’âl ve cevâbı mütezammındır ve yine zerden murâd bu ma‘kâmda ma‘dendir ki lafzı edât-ı istifhâm olmağla su’âldir âftâb dağı anıñ cevâbıdır zîrâ görmez misin ma‘dende olan altun ve harâb ma‘halde olan defîne cümlesi âftâbdandır ve âftâbın terbiyesiyle altun huşûle gelmiştir ü zamîri âftâba râci‘dir

(3828) Meşnevi

Her şabâhî yek güruhrâ râtibe

Tâ nemâned ümmetî z’ü hâyibe

Her şabâh fuķâradan bir cemâ‘at için vazîfe terbiye olunmuş idi hattâ bir cemâ‘at şadr-ı cihāññ ihsânından hâyibe ve me’yûs olduğu hâlde kalmasın râtibe rütbe ma‘nâsındır hâyibe eline bir nesne girmesine dirler bundan sonra o ihsân alan gürûhı tertîb idip buyururlar ki

(3829) Meşnevi

Mübtelâyânâ budî rûzî ‘a‘â

Rûz-ı dîger bîvegânâ ân sehâ

Bir şabâh ihsân için mübtelâyâ ne ta‘yîn olunmuş idi ve o günde ‘alîl olanlar gelip ‘a‘iyyelerini alırlar idi bir ğayri gün o sehâ tûl hâtûnlar için idi

(3830) Meşnevi

Rûz-ı dîger ber‘ Alüvyân-ı mu‘l

Bâfaķihân-ı faķîr-i müştâgil

Bir ğayri gün o ihsân faķîr olan sādâte idi bir ğayri gün yine o ihsân ‘ilm-i şerîf ile meşgûl ‘ulemâyâ idi ‘Alüvyân kelimesinde zarûret-i vezn için vâv sâkin okunur ‘Alevî Hâzret-i İmâm ‘Alî keremullâh vecheniñ Hâzret-i Fâtımatü’z-Zehrâ radıyallâhu te‘âlâ‘anhu vâlidemiziñ ğayrisinden olan evlâdına dirler lîkin bu ma‘kâmda mu‘lakâ sādât murâd olunur zîrâ Hâzret-i Fâtımadan olanlar dağı evlâd-ı

‘aliyedendir muḳıl mīmīñ zammıyla faḳīr ma‘nāsınadır ve faḳīha daḥı ‘ālem ma‘nāsınadır [S-211b]

(3831) *Meşnevi*

Rûz-ı dîger bertehî destân-ı ‘ām

Rûz-ı dîger bergiriftârân-ı vām

Bir ğayri gün ‘avāmīñ fuḳārası içün vazıfe tertīb olunmış idi bir ğayri gün daḥı medyūnlar içün müretteb idi her gürūhdan olanlar tertīb olunan ‘aṭıyyeyi eyyām-ı mürettiblerinde gelip alırlar idi

(3832) *Meşnevi*

Şarḥ-ı ū ān bûd ki bes bâzebân

Zer neḥ‘āhed hîç negşāyed lebân

Bālāda mezkûr olan iḥsânlar Şadr-ı Cihānīñ menzilinde olan iḥsânlar idi bundan soñra eşnâ-yı rāhda olan iḥsânlarını beyāna şürū‘ idip buyururlar ki Şadr-ı Cihānīñ iḥsânının şartı o idi ki bir kimesne zebân-ı su’āl ile altun istemeye ve hîç dudaklarını baña iḥsân vir diyerek açmaya ba‘zı nüshada lebân yerine dehân vāḳı‘ olmuşdur

(3833) *Meşnevi*

Lîk ḥāmuş berḥavālî-yi reheş

İstāde müflisân dīvārveş

Lîkin sâkit olarak anıñ yolunuñ eṭrāfında fuḳāra dīvār gibi ṭuralar Şadr-ı Cihān böyle ister idi ve aḡzını açmayalar

(3834) *Meşnevi*

Her ki kerdî nāgehân bâleb su’āl

Z’û neberdî z’în güneş yek ḥabbe māl

Her kimesne ki [İ-311a] añsızın lisānıyla su’āl eyler idi o Şadr-ı Cihāndan bu köhneden içün bir ḥabbe miḳdârı sîm ü zer iletmez idi

(3835) *Meşnevi*

Men şamet minkum necā bud yāseeş

Hāmuşānrā būd kīse 'v kāseeş

Sizden bir kimesne sükūt iderse necāt bulur ḥadīş-i şerīfī lisān ile su'ālī yasaḳ itmesine sebep idi o Şadr-ı Cihānīn kimsesi ta'āmı sākitler için idi kāseden bu maḳāmda ta'ām murād olunur yāse daḥı yasaḳ dımeḳdir

(3836) *Meşnevi*

Ber heme ehl-i neccārī sāyeeş

Hāmişānrā būd kīse 'v kāseeş

Cemī' ehl-i buḥārī üzerine anıñ sāye-yi luṭfı vardır ehl-i Buḥārīden bedel anıñ kīsesi ve ta'āmı ehl-i sükūt içündür

(3837) *Meşnevi*

Nādirā rūzī yekī pīrī begūft

Dih zekātem ki menem bācū' cūft

Nādir olarak bir gün bir pīr şadr-ı cihāna eṣnā-yı rāhda didi ki bāña zekātından vir zīrā ben açlıkla cūft ve müşāḥib olmuşumdur ya'nī faḳīrim dımeḳdir

(3838) *Meşnevi*

Men' kerd ezpīr ü pīreş cidd girift

Mānde ḥalḳ ezcidd-i pīr ender şigift

Şadr-ı Cihān iḥsānını pīrden istemesi sebebiyle men' eyledi ve pīr daḥı iḥsān istemekde ced ve sa'y tutdı ya'nī Şadr-ı cihānīn arḳasına düşdi ve ḥayli berāber bāña zekāt vir diyerek gitdi nās daḥı pīriñ sa'yinden ta'accübde ḳalmış idi zīrā şadr'azamıñ arḳasına düşüp gitmek ve bu derecede ta'cīz itmek ve ḥilāf meşrebini kendi ḥaḳḳında eylemek emr-i maḥūfdur şāyed ki vezīr şıḳılıp ḳatlı eyle emriñ iḥtimālī vardır şigift şınıñ ve kāfiñ kesreleriyle ta'accüb dımeḳdir

(3839) Meşnevi

Güft bes bîşerm pîrî ey peder

Pîr güft ezmen tuyî bîşermter

Şadr-ı Cihân ihsân için pîriñ bu ikdâmını görünce didi ki ey bābā ne hayāsız pîr imişsiñ pîr-i sāyil didi ki sen hayāsızlıkda benden ziyādesin bu dañı cesāret-i ‘azîmedir şerm şınıñ fethi ve rānıñ sükūnıyla hayāya dirler

(3840) Meşnevi

K’îñ cihân ħurdî vü ħ’āhî tu zıtam’

K’āñ cihân bāñ cihân gîrî bicem’

Pîr-i sāyil şadr-ı cihāñıñ bîhayālîğını işbāt için dir ki zîrā bu cihāñı pîrisiñ ve dünyāyı zabt itdiñ ve toymadıñ ve tama’atdan istersin ki cihân āñirini dañı dünyā cihānı ile cem’de tonatsiñ hem dünyā seniñ hem ve hem āñiret bu ‘adem-i kanā’at bîhayālîñ degil midir dimek istedi fi’l-vāñi’ zarîfāne kelām eyledi ve ihsân almağa yol buldı nitekim bu beyitle beyān buyururlar

(3841) Meşnevi

Ĥandeş āmed māl dād ezpîrrā

Pîr tenhā burd āñ tevfirā

Şadr-ı Cihāna bu pîriñ kelāmından gülmelik geldi ve dañı o ihtiyāra altun virdi ve zebān ile istemiş olanlarıñ içünde faķať o pîr-i Şadr-ı Cihāndan fāyide ilette tevfir tānıñ fethi ve vāvıñ sükūnıyla fāyide ma’ nāsınadır

(3842) Meşnevi

Ġayr-ı āñ pîr āñça ħ’āhende ez’û

Nîm ħabbe zer nedîd ü ne tesû

O ihtiyârîñ ğayri ol [İ-311b] kimesne ki lisân-ı su'âl ile Şadr-ı Cihândan bir şey' isteyicidir yarım habbe miqdârı ve dahı rub' dirhem miqdârı bir altun görmedi tesû tânîñ zammıyla ve dânik dimekdir

(3843) *Meşnevi*

Nevbet-i rûz-ı fakîhân nâgehân

Yek fakîh ezhırş âmed derfigân

Bu pîr gibi 'ulemânîñ nevbeti vâktinde ansızın bir fakîh hırsından figâna geldi ve Şadr-ı Cihândan ihsân istedi [S-212a]

(3844) *Meşnevi*

Kerd zârîhâ besî çâre nebûd

Güft her nev'î nebûdeş hîç sûd

O fakîh çok egilmek eyledi ve ihsân istedi lîkin çâre olmadı ve yine her nev' yalvarmak eyledi ve o fakîhe yalvarmağdan ihsân almağa yine fâyide olmadı

(3845) *Meşnevi*

Rûz-ı dîger bârügü pîçide pâ

Nâkis ender şaff-ı kavm-i mübtelâ

Ġayri gün bez pârelerini ayağına o fakîh şarmış idi ve dahı ehl-i ibtilâ ya' nî ' alîllerîñ şafına oturmuş idi nâkis başını aşağı idene dirler

(3846) *Meşnevi*

Tahtahâ bersâk best ezçepp ü râst

Tâ gümân âyed ki ü işkeste pâst

O fakîh tahtaları baldırı üzerine sağdan ve soldan bağlamış idi hattâ zann ideler ki bu kimesnenîñ ayağı kırılmışdır

(3847) *Meşnevi*

Dîdeş ü bişnâhteş çîzî nedâd

Rûz-ı dîger rû bepûşîd ezlûbâd

Şadr-ı Cihân o faķîhi gördi ve añladı ve aşlâ aña ‘aťiyye ve ihsân virmedi bu faķîhe bu hîle ile dahı ‘aťiyye almayınca ğayri gün yüzünü gicelerden setr eyledi

(3848) Meşnevi

Hem bedânisteş ü nedâdeş ân ‘azîz

Ezgünâh u cürm güften hîç çiz

Yine o Şadr-ı Cihân anı bildi ve aña bir nesne virmedi ve günâhından ve söylemek cürmünden için

(3849) Meşnevi

Çünkü ‘âciz şud zişad güne mekîd

Çün zenân ü çâderî berser keşîd

Çünkü bu kadar hîle-yi yaptı ve ihsân almağdan ‘âciz oldu bu def‘a da ‘avretler gibi başına bir yaşmak bürüdi

(3850) Meşnevi

Dermiyân-ı bîvegân reft ü nişest

Serfürü efkend ü pinhân kerd dest

Ṭul ‘avretler içüne gitdi ve oturdı ve başını aşağı eyledi ve elini bilinmesin için şakladı

(3851) Meşnevi

Hem şinâsîdeş nedâdeş şadkayî

Derdileş âmed zihûrmân hurkayî

Yine Şadr-ı Cihân o faķîhi añladı ve dahı şadaķa virmedi ve o faķîriñ ğalbine şadaķadan mahrûm olmağdan bir yanıklık ve ıztırâb geldi hurķa hânıñ zammı ve rânıñ sükûnıyla yanmak ma‘nâsınadır hûrmân dahı maşdar olarak mahrûmluk dimekdir şadķa kelimesiniñ dâlı zarûret-i vezn için sâkin okunur gerek şadķa lafzında ve gerek

hırmān lafzında yā-yı vaḥdet-i muḳaddereler vardır ve o yā-yı vaḥdet muḳadderelere ‘alāmet olarak hālarıñ üzerilerine hemze vaż‘ olunur

(3852) Meşnevi

Reft ü pîş-i kefenḥ’āhi begāh

Ki bepîçem dernemed nih pîş-i rāh

O faḳîr her cihetle ‘aṭıyyeden maḥrûm olunca tedbîrâtı bîtefekür ile bir kefenḥ’āhiñ öñüne şabāḥ vaḳtı gitdi öyle diyerek ki beni bir keçe içüne şar ve daḥı [İ-312a] yoluñ öñüne koy kefenḥ’āh vaşf terkîbi olarak meyyit-i faḳîr için nâsdan kefen bahā cem‘ idene dirler nitekim ki alan-ı belde-yi İslāmbolda ‘âdetdir nemed nūnuñ ve mîmiñ fetḥalarıyla keçeye dinir pîç evvelinde olan pā zā’id olarak emr-i ḥāzırdır şar ve ṭola ma‘ nâsınadır begāh kelimesini erkenden ve ve daḥı ‘ale’ş-şabāḥ ma‘ nâsına isti‘ māl iderler

(3853) Meşnevi

Hiç meḡsā leb nişîn ü mîniger

Tā kuned Şadr-ı Cihān incā güzer

O faḳîr kefenḥ’āha didi ki aşlā lebini ḡşād itme zîrā vezîriñ ‘âdeti su’âl iden bir ḥabbe virmemektir ve sen hemān nazār eyle Şadr-ı Cihān buradan geçmek idinceye dek nişîn nūnuñ kesriyle emr-i ḥāzırdır otur dimektir niger nūnuñ kesri ve kâfiñ fetḥıyla emr-i ḥāzır olarak baḳ ma‘ nâsınadır

(3854) Meşnevi

Bū ki bîned mürde pindāred bîzan

Zer derendāzed pey-i vech-i kefen

Ola ki Şadr-ı Cihān beni göre ve meyyit zānn eyleye kefen bahāsı için benim üzerime altun ilkā eyleye vech bu maḳāmda bahā ma‘ nâsınadır

(3855) Meşnevi

Her çi bidhed nîm-i ān bidhem betu

Hemçünān kerd ān faķīr şılacū

Şadr-ı Cihān kefen bahāsı içün her ne ‘aṭıyye iḥsān ider ise anıñ nışfını saña viririm didi çünki o iḥsān isteyici kefenḥ‘āh bu kelāmı işitdi anıñ didigi gibi eyledi şıla şādıñ kesri ve lâmiñ fethiyle ‘aṭıyye ve iḥsān ma‘ nāsına ‘Arabīdir

(3856) Meşnevi

Dernemed piçīd ü derrāheş nihād

Ma‘ber-i Şadr-ı Cihān āncā fütād

Kefenḥ‘āh bu kimesneyi meyyit gibi kefene şardı ve daḥı yoluñ üzerine koydı Şadr-ı Cihān daḥı geçecek maḥalli oraya vāķi‘ oldı

(3857) Meşnevi

Zer derendāzīd berrūy-ı nemed

Dest birūn kerd ezta‘cıl-i ḥod

Şadr-ı Cihān meyyit zannıyla keçeniñ üzerine altun atdı meyyit ta‘cilden elini keçeden taşra eyledi

(3858) Meşnevi

Tā negīred ān kefenḥ‘āh ān şıla

Tā nihān nekned ez‘ū deh dile

Tā ki o kefenḥ‘āh o iḥsānı keçeniñ üstinden ḳabz itmeye tā ki o an gönüllü o iḥsānı kendinden şaklı eylemeye deh dile ḳalbi fāsīd olana dirler [S-212b] ma‘nā-yı lağvīsi on gönüllü dimekdir ve ḳalbi fāsīd olanıñ daḥı ḳalbinde çok efkār-ı fāsīde olmağla müfside deh dile ıstılāḥ olundu

(3859) Meşnevi

Mürde ezzīr-i nemed berkerd dest

Ser birūn āmed pey-i desteş zipest

Mürde keçeniñ altından altını almak için elini yukarı eyledi ve başı dağı elini uzatdığından içn yukarı geldi ve Şadr-ı Cihān bu hālî müşāhede eyledi ve mürde olmayıp o merd-i hayyāl olduğunu dağı añladı

(3860) Meşnevi

Güft bāŞadr-ı Cihān çün bistedem

Ey bebeste bermen ebvāb-ı kerem

Şadr-ı Cihān didi ki ebvāb-ı kerem benim üzerime bağlamış gördün mü senden altını niçe alırım

(3861) Meşnevi

Güft lîkin tâ nemürdî ey ‘anūd

Ezzenāb-ı men neberdî hîç cūd

Şadr- ı Cihān dağı didi ki ne‘am alırsın lîkin ey ‘inād idici sen mürde şekil olmadıkça benim zātımdan [İ-312b] bir cūd aşlā iletmediñ mürde olduñ ve sükūt itdiñ ba‘de aldiñ yine benim murādım oldu seniñ murādiñ olmadı

(3862) Meşnevi

Sırr-ı mütū kıble mevtin in buved

Ki ‘z pes-i mürden ğanîmethā resed

*Mütū kıble en temütü*⁵⁷¹ hadîş-i şerîfiniñ sırrı budur ki insāna mevt-i ihtiyāriden sonra çok luğflar irişir görmez misiñ bu hālden sonra evliyā-yı kirām ne ‘azîm elṭāf-ı ilāhiyyeye mazhar olmuşlardır bu beyit Hāzret-i Mevlāna *ḳuddise sırruhu* tarafındandır

(3863) Meşnevi

Yek ‘ināyet bih zişad gūn ictihād

⁵⁷¹“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadis olmadığı belirtilmiştir.] [Bu lafz, “mütū kıble in temütü” şeklinde geçen hadisın bir uyarlamasıdır.]

Cehdrā havfest ezşad gūn fesād

Haḳ Te‘ālānıñ ‘ināyetlerinden bir ‘ināyet-i İlāhiyye yüz gūne sa‘yden iyüdü ve hayrlıdır zīrā sa‘y içen havf vardır görmez misiñ bir nesneye sa‘y idersen de huşulpezīr olmaz līkin ‘ināyet-i ilāhiyyede aşlā havf yokdur ‘ināyet oldığı ānda o iş fetḥ olur bu cihetden kula lāyık olan dāyimā ‘ināyet-i ilāhiyyeye mazhar olmak içün münācāt itmekdir līkin sa‘yı daḥı terk itmemek lāzımdır faḳaṭ ‘ināyeti sa‘yiñ üzerine merci‘ işte böyle sa‘y içün çok fesād vardır ‘ināyet-i İlāhiyyeniñ fesadı yokdur

(3864) Meşnevi

V’ān ‘ināyet hest mevķūf-ı memāt

Tecrūbe kerdend īn rehrā şikāt

Līkin o ‘ināyet-i İlāhiyye mevt-i ihtiyāriye mevķūfdur mu‘temed olan zātlardan ve dīn uluları böyle böyle tecrūbe eylediler bu cihetden dünyāda ölmezden evvel öldiler şikāt şikānıñ cem‘idir mu‘temedler ve ulular ma‘nāsınadır

(3865) Meşnevi

Belki mergeş bī‘ināyet nīz nīst

Bī‘ināyet hān u hān cāyī meīst

Belki kuluñ mevt-i ihtiyārīsiyle ‘ināyet-i İlāhiyyesiz degildir mevt-i ihtiyārī bile ‘ināyet-i İlāhiyyeye muḥtācdır zīrā ‘ināyet olur ise kul ölmezden evvel ölür ölmez ise dünyādan el çekmek mümkün olmaz böyle olunca āgāh ol ‘ināyetsiz yirde ölme ve mazher-ı ‘ināyet olacak maḥalde olmak lāzım olur meşelā erāzī-yi muḳaddes gibi ola ki bir ‘ināyet eline gire ve kārıñ tamām ola hān āgāh ol dimekdir meīst nehy-i ḥāzırdır ṭurma ma‘nāsınadır

(3866) Meşnevi

Ān zümürrüd bâşed īn ef‘ī-yi pīr

Bizümürrüd key şeved ef‘ī zarīr

O ‘ināyet-i İlāhiyye zümüröd gibi olur bu nefsi emmāre ihtiyār-ı hayye gibidir zümüröd olmağsızın kaçan hayye kör olur belki olmaz meşhürdür ki hayyeniñ gözi zümüröde işābet itse kör olur imiş ve bu hāl zümürödün hāşşasından imiş çünkü beyt-i sâbıkda mevt-i ihtiyārī dahı ‘ināyetsiz olmaz buyurmuşlar idi bu beyti işbāt maķāmında getirdiler ve ‘ināyet-i İlāhiyyeyi zümüröde ve nefsi emmāreyi hayyeye dahı teşbīh buyurup zümüröd olmadıkça hayyeniñ gözi kör olmadığı gibi ‘ināyet-i İlāhiyye dahı olmaz ise sâlik *mūtū kable en temūtū*⁵⁷² sırrına mazhar olamaz dimegi murād buyururlar ef’i hemzeniñ fetḥi ve fānıñ sükūnıyla ‘Arabī olarak hayye ma’ nāsınadır ‘Arabıñ [İ-313a] yukarı çekdiğini ‘Acem ‘aks idip aşağı çekerler ve kendi lügatlerine bu vechle naql iderler bu şüretde yukarı medd olarak ef’ā ‘Arabī olur ve aşağı medd olarak ef’i Fārisi olur [S-213a] **Hikāyet-i ān dü birāder yeki kuse vü yekī emred ki der‘ azebḥāneyī ḥuftend** Burası o iki birāderiñ hikāyesidir ki birisi kuse ve birisi tāze delikānlı idi bir gice iktizā itdi bekārlarıñ ve mücerredleriñ ḥānesinde beytütet idip uyku uyudılar ‘azebḥāne bekārlarıñ evine dirler ve ‘azeb erken ki ašlā te’ehhul itmeyene dinir ve yine ḥānlarda bekārlar oturduklarından ‘azebḥāne-yi ḥāne dahı ta’bīr olunur şebī ittifaķan ma’ nāsı bir gice idi ‘ale’l-iktizā ānsızın dimekdir ittifaķā kelimesi nāgāh ma’ nāsına ıstılāḥ olmuşdur **emred ezbiḡ-i debb ḥısthā derpes-i maķ‘ ad-ı ḥod enbāz kerd** birāder emred bir lūṭiniñ yap yap gice yanına gelmesi ḥavfindan kerpiçleri kendi maķ‘ adınıñ arķasına yığmak eyledi enbāz buğday vaż‘ olunan şey’e dinir bu maķāmda yığmak murād olunur ‘ākībet **debbāb debb āver ü ān ḥısthārā beḥīle vü nermī ezpes-i ü berdāšt** emrediñ mülāḥaza itdiği gibi o gice ‘ākībet fışk için bir yap yap yürüyücü yap yürümek getirdi ve dahı o kerpiçleri emred ve rāy-ı götüne kendüyi muḥāfaza için yığmış idi anları ḥīle ve āhestelik ile o emrediñ ardından kaldırdı ve başķa maḥalle naql eyledi **kudek bīdār şud beceng güft ki in ḥısthārā kucā burdī ve çirā burdī** emred bīdār oldu gördi ki kerpiçler yokdur ğavġā ve nizā‘ için didi ki bu kerpiçleri kande iletidiñ ve söyle altun iletidiñ bunlar seniñ mālīñ mı idi lūṭī dahı bir cevāb bulamayıp ve şaşırıp **ü güft tū in ḥısthārā çirā**

⁵⁷² “Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivāyetin hadīs olmadığı belirtilmiştir.]

nihādī ilāāhīrihū'l-ḥikāye lūṭī didi ki sen bu kerpiçleri altun buraya koyduñ ben dañı saña anı şorarım ḥikāyeniñ āhırine varınca olan maḳālātı o lūṭī söyledi

(3867) Meşnevi

Emredī vü küseī derencümen

Āmedend ü mecma'ī bud dervaṭan

Bir emred ve bir küse bir meclise geldiler o vaṭanda ve o mekānda meşelâ düğün gibi bir cem' iyyet var idi

(3868) Meşnevi

Müştağil mândend ḳavm-i münteceb

Rûz reft ü şud zamâne şülş-i şeb

O meclise intihâb olunan ve da' vet kılınan⁵⁷³ ḳavm orada mel' abeler seyriyle meşgûl oldılar gündüz tamâm oldu ve dañı vaḳt-i giceniñ şülşi oldu

(3869) Meşnevi

Z'ân 'azeḥḥâne nereftend ān dü kes

Hem beḥuftend ān su ezḅīm-i 'ases

O 'azeḥḥāneden o iki birāder o gice vaḳt geçirmek ḥasebiyle fenârları dañı olmadığından gitmediler ve dañı şubaşı bizi yolda çevirir diyü 'ases ḥavfindan orada mel' abe tekḡil olduğdan soñra uyudılar

(3870) Meşnevi

Kûserā bud berzenaḥdān çār mû

Lîk hemçün māh-ı bedreş bûd rû

Kûseniñ çeñesinde şaḳal ıtlâḳ olunan dört tel ḳıl var idi lîkin [İ-313b] yüzi ḥüsn ve leṭāfetde on dört gicelik āy gibi idi zenaḥdān zānıñ ve ve nūnuñ fethalarıyla ve kezā zenaḥ çeñe dimekdir

⁵⁷³kılınan S : olunan İ

(3871) Meşnevi

Kūdek-i emred beşûret bûd zişt

Hem nihād ender pes-i kûn bîst hîşt

Kūseniñ emred olan birāderi şûretde çirkin idi lîkin şaķālî olmamağla tâze idi bu cihetden lûṭiyān buña māyil idiler ve kûseye böyle mährû iken şaķālî var diyü kimesne iltifāt itmez idi bu cihetden ihtiyāt iderek emred ve rāy-ı götüne ḥayli kerpiç batmaķ vaķtı koyup götüni muḥāfaẓa eyledi bîst yigirmi ‘ādediñ adıdır ve bundan ta‘ dād murād olunmayıp keşret murād olunur

(3872) Meşnevi

Lūṭiyî deb burd şeb derenbuhî

Ḥîşthārā naql kerd ān müştehî

Bir lūṭî gice keşret içünde āheste āheste yürümek ilette ve cesāret eyledi ve daḥı o iştiḥā idici lūṭî kerpiçleri oradan naql eyledi ki oğlanıñ götüne vuşlata ḥāyil olmaya

(3873) Meşnevi

Dest çün bervey zed ū ezcā becest

Güft hey tu kîstî ey segperest

Lūṭî çünki kûdeke elini urdı ve kûdek yatdığı yerde şıçradı ve didi ki ey ādem kimsiñ ve ne istersiñ ey kelb gibi nefis-i emmāreye ṭapıcı

(3874) Meşnevi

Güft in sî hîşt çün enbāştî

Güft tu sî hîşt çün berdāştî

Lūṭî şaşırp didi ki bu çok kerpiçleri altın burada ṭoldurduñ ben anları buradan naķle çalışırım oṭa içünde kepiçiñ ma‘ nāsı nedir ya‘ nî be saña sū’-i ḳasda gelmedim belki kerpiç naķli içün geldim demek istedi zîrā oṭa ādem ile ṭolu idi rezālet olacağını cezm idip bu ḥîleyi tedārik eyledi kûdek daḥı didi ki sen bu kerpiçleri altın buradan

kaldirırsıñ neden saña vazıfe olmış idi varsın yirinde tursun saña ne zararı vardır
murādıñ seniñ başkadır ben bilirim demek istedi [S-213b]

(3875) *Meşnevi*

Kūdek-i bīmārem ü ezza‘f-ı hōd

Kerdem incā ihtiyāt u mūrteḳad

Ben bir haste tıflım ve kendi za‘af ve ‘acz hālinden için ihtiyāt idip kendime bir
yatacak yir bu kerpiçlerden düzdüm mūrteḳad ifti‘āl bābından ism-i mekân olarak
uyku mekânı dimekdir zîrâ raḳad uyku uyumaḳ ve rāḳıd nāyim ma‘nāsına oldığı
lūḡatlerde muşarraḥdır ve rāḳadın cem‘i rükūd gelir ḳālellāhu te‘ālā **ve teḥsebehum**
eyḳāzan vehum rükūd⁵⁷⁴ bundan soñra lūṭī şuçunu başdırmak için naḳl-ı kelām iderek

(3876) *Meşnevi*

Güft eger dārī zirencūrī tefī

Çün nereftī cānib-i dāru‘ş-şifī

Lūṭī didi ki eger hastelikden bir ḫarāret sende var ise altun dārü‘ş-şifā tarafına gidip
mu‘ālece itdirmezsiñ ve altun gitmediñ tef tānıñ fethiyle ḫarāret ma‘nāsınadır

(3877) *Meşnevi*

Yā beḫāne-y yek ṭabīb-i müşfikī

Tā güşādī ezseḳamet muḡlıkī

Yāḫūd bir merḫamet şāḫibi ṭabībīñ ḫānesine altın gitmediñ ki seniñ seḳametinden
muḡlık olan nesneyi feth ide [İ-314a]

(3878) *Meşnevi*

Güft āḫir men kucā dānem şuden

Ki beher cā mīrevem men mūmteḫan

⁵⁷⁴“Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın.” (Keyf 18/18)

Ḳudek-i emred dahı didi ki ben ḳande gitmegi āḥir bilirim ve bir yire gitmege ḳādir
degilim zīrā her yire ki ben miḥnet ve meṣaḳḳat görmüş giderim mümteḥan ifti‘āl
bābından ism-i mef‘ūldür miḥnetzede olana dirler beyit-i ātiye merhūndur

(3879) Meṣnevi

Çün tu zındıḳı pelīdī mülḥidī

Mīberāred ser bepīšem çün dedi

Senün gibi bir zındıḳ ve bir murdār mülḥid benim başımı bir yırtıcı ḥayvān gibi
önüme getirir ya‘nī baña livāṭa murād ider dımeḳdir zındıḳ zarūrāt-i dīniyyeden olan
nesneyi inkār idene dirler meṣelā ṣavm ve ṣalāt gibi mülḥid dahı zındıḳ dımeḳdir pelīd
murdār ve ded yırtıcı ḥayvān dımeḳdir

(3880) Meṣnevi

Ḥāneḳāhī ki buved bihter mekān

Men nedārem yek demī dervey emān

Bir tekye ki mekānıñ a‘lāsı olur ve andan eşref mekān olmaz zīrā maḥall-i
zıkrullāhdır ve maḥall-i mücāhidedir ben anda dahı bir dem emān görmedim

(3881) Meṣnevi

Rū bemen ārend müṣṭī ḥamzeḥ‘ār

Çeṣmhā pürnuṭṭe keḥ ḥāya feṣār

Bir avuç bulğur şūrbāsı yiyici dervīşler tekyede olurlar anlar cümleden ziyāde lūṭīdir
zīrā gözleri menī ile ṭoludur ve nefīs anlarıñ gözinden aḳar eli zekerini şıḳıcıdır ḥāya
ṭaşak dımeḳdir bu maḳamda mücāveret ‘alāḳasıyla zeker murād olunur zīrā eşnā-ı
şehvetde zekerini şıḳarlar ṭaşagını şıḳmazlar ḥamze ḥānıñ zammı ve mīmīñ sükūnıyla
bulğur şūrbāsına dirler **Luğat-ı Şāhidī**de baḥr-ı ṭavīlde muṣarrahdır

(3882) Meṣnevi

V‘ān ki nāmūsīst ḥod ezzīr-i zīr

Ġamze mîdüzdend ü mîmâlend kîr

O ki tekyede dervîşleriñ ‘ârlısıdır taḥḳîḳ aşâğıdan göz ucuyla nazâr ider ve yine zekerine burmak virir ġamze ġaynıñ fethiyle ve mîmiñ sükûnıyla göz ucuna dinir lîkin nîm nigâh murâd olunur

(3883) Meşnevî

Ḥâneḳah çün in buved bâzâr-ı âm

Çün buved ḥargelle vü dîvân-ı ḥâm

Çünkü maḥall-i zîkrullâh tekyeniñ ḥâli bu olur ‘avâm-ı nâsıñ bâzârınıñ ḥâli nice olur var bundan kıyâs eyle o bâzârda olanlar merkeb sürüsü ve ḥâm şeyṭânlardır gelle kâfiñ ve lâmiñ fethalarıyla ḥayvânât sürüsüne dirler

(3884) Meşnevî

Ḥar kucâ nâmûs u taḳvâ ezkucâ

Ḥar çi dâned ḥaşyet ü ḥavf u recâ

Merkeb ḳandedir ve daḥı ‘âr ve taḳvâ ḳandedir ya‘nî merkeb ile ‘âr ve taḳvânıñ miyânında ba‘id-i ‘azîm vardır dimekdir ve daḥı merkeb Mevlânıñ ḥaşyetini ve ḥavf u recâsını ne bilir belki bilmez dimekdir

(3885) Meşnevî

Aḳl bâşed iymini vü ‘adlcû

Berzen ü bermerd ammâ ‘aḳl kû

‘Aḳl-ı insânî cemi‘ âfâtdan emniyyete sebebedir ve ‘aḳl-ı ‘avret ve merd üzerine ‘adâlet isteyicidir ve herkesiñ ‘alâ olduğına ṭâlibdir lîkin o ‘aḳl ḳandedir ve merd ve zen ‘aḳldan ḥâlîdir bu cihetden Mecnûnlara lâyıḳ ḥareket iderler

(3886) Meşnevî

V’er girîzem men revem sūy-ı zenân

Hemçü Yûsuf üftem ender iftîtan

Yine o kûdek-i emred o lûṭiye didi ki işte ricāl içinde ḥālim budur ki saña ḥikāye eyledim eger ricālîñ bu sebebdan yanına gitmesem de zenānîñ tarafına gider isem Ḥazret-i Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* gibi қандeye [İ-314b] vāḳi’ olurum ve zenān benim başıma gūnāgūn muṣībət getirirler Züleyḥānîñ ve ellerini bıçaқ ile қаṭ’ iden zenānîñ kıṣṣaları ma’ lūmdur ve anlardan Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* ne zaḥmetler görmüşdür ve o zaḥmetleriñ beyānına şürū’ idip buyururlar ki [S-214a]

(3887) Meşnevi

Yūsuf ezzen yāft zindān u feṣār

Men şevem tevzi’ berpencāh dār

Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* zen şerrinden zindān gördi ve zindānda zaḥmet buldı feṣār fānîñ kesriyle şıḳmaḳ ma’ nāsına mecāz olarak ıztırāb ve zaḥmet ma’ nāsı murād olunur līkin ben zenāndan elli dār ağacına tevzi’ ve taḳsīm olunurum ya’nî Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām*dan ziyāde zenāndan miḥnet gördüm demekdir

(3888) Meşnevi

Ān zenān ezcāhili’ bermen tenend

Evliyāşān қаşd-ı cān-ı men kunend

O zenān cehlinden içün benim üzerime ṭolanırlar ve beni kendilerine fışḳ içün da’ vet iderler nitekim Züleyḥā Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* da’ vet itmiş idi ve o zenānîñ evliyāı ya’nî ḡayet ile şālihātıdan olanı daḡı benim cānıma қаşd iderler nitekim Züleyḥā şālihātıdan iken Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* meyl eyledi işte bu beyitte ḥaḳ ve lāyıḳ olan ma’ nā budur **Şāriḥ-i Mevlevî** evliyāyı maḥrem ve ḥaşm ma’ nāsına almış **Şem’î Efendi** daḡı pes bi’z-zarūret ol zenānlarıñ dostları ḡüdāvendleri benim cān u helākime қаşd iderler ‘ibāresiyle şerḥ eylemiş egerçi merdūd olmaz ise de evliyādan nāsîñ şālihātini murād itmek ziyāde laṭîf ve aḥlā ma’ nā olunur zīrā Ḥazret-i Mevlānā *қuddise sırruhunuñ* murād-ı şerîfi nefsiñ eşkālını beyāndır bu vechle alınır ise maḳāma enseb olur

(3889) Meşnevi

Nî zimerdân çâre dârem ne ezzenân

Çün kunem ki nî ez 'înem ne ezân

Bu şûretde ben ne merdlerden çâre tutarım ve ne 'avretlerden çâre tutarım zîrâ ikisinin de ziyânını görmekdeyim bilmem ki ne gûne hareket eylerim zîrâ ne 'avretlerdenin ne merdlerdenim 'avretlerden degil ki erkekdir var erkeklerden degildir ki tâze ve emreddir gûyâ tâze olan ne ricâlden ve ne nisâdan ma' dūd olmaz imiş zîrâ iki tâyife de aña kaçd iderler ricâl kaçd ider ki taşarruf ide ve nisâ kaçd ider ki kendüyi taşarruf itdire bu beyit-i şerîf leţâfetiñ zerre-yi 'ulyâsındadır bu miqdâr ma' nâsı beyân olundu leţâfeti ta' bîre gelmez emred âyinedir tab' ı laţîf olanlar tab' ından hâlâvetini bulurlar

(3890) Meşnevi

Ba' d ezân kûdek bekûse bingerîst

Güft ü bâân dü mü ezgām berîs

Kûdek lûţîye bu vechle yanıp ve derûnı ifâde itdikden soñra o harâret ile birâderi olan kûseye nazar eyledi ve didi ki bu kûse didi ki iki üç kıl şaķal ile böyle dilber iken bu ğamlardan berîdir

(3891) Meşnevi

Fârîgest ez hışt ü ezpeykâr-ı hışt

V'ezçü tu mâderfûrûş-ı king-i zışt

Ve dahı bu kûse kerpiçleri yaķın idip miķ' adını [İ-315a] muhâfazadan fârîğdir ve yine böyle kerpiç ğavġâsından seniñ gibi mâderini şatıcı çirkin ve iri ve kör bir lûţî âzâddır peykâr pâ-yı Fârisiyyeniñ fethi ve yâniñ sükûnıyla cenge dirler hışt hânıñ kesri ve şınıñ sükûnıyla kerpiç demekdir mâderfûrûş mekkâr ma' nâsına ıştılâh olunmuşdur king kâfiñ kesri ve nûnuñ sükûnıyla cesâmetli ve keriz oğlana dinir

(3892) Meşnevi

Berzenaḥ se çār mū behr-i nūmūn

Bihter ezsi ḥıst girdāgird-i kūn

Yine didi ki ḥalka göstermek için çene üzerinde üç dört kıl şakal miḳ' adınıñ etrāfında otuz kerpiçden ziyāde iyüdür girdāgird etrāf ma' nāsınadır ve bu elif elife tevessül dirler iki kelimeyi birbirine imtizāc itdirmek için getirilir

(3893) Meşnevi

Zerre-yi sāye-y 'ināyet bihterest

Ezhezārān kūş-i tā' atperest

Cenāb-ı Hakkıñ kıluna itdigi 'ināyetiñ sāyesiniñ bir zerresi tā' ata tapıcı olanıñ nice biñ sa' yinden ḥāşıl olmuş 'ibādetinden ziyāde iyüdür

(3894) Meşnevi

Z'ān ki şeytān ḥıst-ı tā' at berkuned

Ger dü şad ḥıstest ḥodrā reh kuned

Zirā iblīs tā' at kerpiciñi ḳoparır eger iki yüz kerpiç var ise de kendine seniñ tarafına yol eyler mısrā'-ı evvelde olan berkuned kelimesinde ber zāyid olup kāfıñ fetḥiyle oḳumaḳ lāzım olur ḳoparır ma' nāsınadır ikincisi kāfıñ zammıyla kened eyler ma' nāsına maşdarı kerden kelimesidir līkin evvelkisi kenden maşdarından müştāḳdır ḳoparmaḳ ma' nāsınadır [S-214b]

(3895) Meşnevi

Ḥıst eger pürrest binhāde-y tuest

Ān dü se mū dād u şıla-y ān suest

Eger orada kerpiç tolu ise seniñ ḳoyduḡuñdur līkin iki yā üç tel şakal Hakk tarafınıñ iḥsānıdır bu cihetden bu a' lādır ve iş görür ve şāḥibiniñ işine yarar

(3896) Meşnevi

Derḥaḳīḳat her yekī mū z'ān kuhīst

K'ân emānnāme-y şıla-y şāhesşehist

Hakīkatde o kıldan her birisi bir tığdır ve öyle görünür zîrâ o Mevlânî'nin ihsânının nâmesinin emânıdır bu cihetden kuluñ fi' linden büyükdür bundan şoñra irsâl-i meşel olarak buyururlar ki

(3897) Meşnevi

Tu eger şad kufl binhî berderî

Berkened ân cümle râ hîreserî

Görmez misiñ sen eger bir kapu üzerine yüz kilid kor iseñ bir sâriķ anıñ cümlesini koparır binhîde zarûret-i vezn olmağla nûn sâkin okunur hîreser şaşmış ve mütehayyir demekdir burada hırsızdan kinâyedir

(3898) Meşnevi

Şihneyî ezmûm eger mührî nihed

Pehlevānānrâ ezân dil bişkehed

Eger bir şubaşı bilâkufl kapıya mûmdan bir mühr kor ise sâriķ şöyle tursun racül-i şecâ' şihneniñ mühridir diyü anı koparmağdan havf ider ve kalbi ürker böyle olunca

(3899) Meşnevi

Ân dü se târ-ı 'inâyet hemçü kûh

Sedd şude çün ferr-i sîmâ dervücûh

O iki üç tel 'inâyet-i ilahî olan şakal [İ-315b] tığ gibi bir şey'e mâni' olmuşdur ve havf ilkâ itmişdir yüzlerde olan nûr ve revnaķ maḥûf olup mâni' olduğu gibi fi'l-vâķi' şâlihânîñ yüzünde 'azîm mehâbet olmağla herkes korķar su'âl geldi ki öyle ise sa'yi terk idelim mi bu beyit ile cevâb buyururlar ki

(3900) Meşnevi

Hıstrâ meğzâr ey nîkûsirîşt

Lîk hem iymîn meḥusb ezdiv-i zişt

Ey iyü hūylu sa‘y kerpicini daħı elden bırakma lîkin ben sa‘y ideyim baña ne olur
diyip çirkin şeytāndan emīn olarak daħı oturma

(3901) Meşnevi

Rev dü tā mū z ‘ān kerem bādest ār

V ‘ān gehān iymīn beħusb u ğam medār

Sa‘y ile hattā iki tel kıl şaķal o kerem-i Bārīden eline getir bundan şöıra emīn olarak
uyķu uyu ve aślā ğam tutma zīrā mazhar-ı ‘ināyet olana ğam yokdur

(3902) Meşnevi

Nevm-i ‘ālim ez‘ibādet bih buved

Ān çünān ‘ilmī ki müstenbih buved

‘Ālem-i Hāķķıñ uyķusu ‘ibādet itmekden iyü olur zīrā ancılayın ‘ilm ki anı ğafletden
uyandırıcı olur ve nevminden fāyide görür

(3903) Meşnevi

Ān sūkūn-ı sābih ender āşinā

Bih zicehd-i a‘cemī bādest ü pā

Görmez misiñ deryāda yüzmek bilen ādemiñ sūkūtı a‘cemīniñ iki eliyle sa‘yinden iyü
olur bunuñ gibi ‘ālemiñ nevmi ‘ibādetden ve sa‘yden elbet iyü olur

(3904) Meşnevi

A‘cemī zed dest ü pā vü ğarķa şūd

Mīreved sebbāh sākin çün ‘amūd

Yüzmek bilmeyen a‘cemī deryāda elini ve ayağını urdı lîkin şuya ğarķ oldu ve sa‘yi
fāyide virmedi ammā yüzmek fenninde māhir olan sūkūnı hālinde direk gibi deryā
üzerinde üzerinde şābit oldu ve ğarķdan emīn oldu sebbāh şuda yüzmekde māhir olana
dirler ‘amūd fethāteyn ile derk dimekdir şūd kelimesine muvāfaķat içün mīmiñ
zammıyla okunur

(3905) *Meşnevi*

İlm deryâyist biḥadd ü kenār

Ṭālib-i ‘ilmest ġavvāş-ı biḥār

‘İlm-i ḥaḳīḳat nihāyetsiz bir deryā gibidir ṭālib-i ‘ilm-i şerīf daḥı dalgıç gibidir

(3906) *Meşnevi*

Ger hezārān sāl bāşed ‘ömr-i ū

Ū negerded sīr ḥod ezcüst ü cū

Ṭālib-i ‘ilm-i ḥaḳīḳatiñ çok ‘ömr-i olur ise ve çok ‘ilm-i bâṭın aḥz ider ise bu miḳdār ‘ilm baña kifāyet ider diyerek ‘ilm-i şerīfi talebden fāriğ olmaz ve dāyimā yine talebde olur bālāda **Şeyḥ Dakūḳī** kışşasından ma‘lūm olur ve ba‘zı evliyā daḥı buyurmuşdur Beyt:

Şeribtü’l-ḥubbe ke ‘sen ba‘de ke ‘sen

*Fe mā nefide ‘ş-şarābü ve lā ravitü*⁵⁷⁵

sīr sīniñ kesriyle toḳ dimekdir

(3907) *Meşnevi*

K’ān Resūl-i Ḥaḳ begüft ender beyān

İn ki menhūmān humā lāyeşbe‘ān

Zirā o Ḥaḳḳiñ Resūli ḥadiş-i şerīfinde buyurdu bunu ki bu iki ḥarişler tuymazlar menhūm ism-i mef‘ūl olarak ḥariş ma‘nāsınadır nehem ḥırşa dinir lāyeşbe‘ān tuymazlar demek olur [S-215a] Dertefsīr-i İn ḥaber ki Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fermūd menhūmāni lāyeşbe‘āni ṭālibu’d-dunyā ve ṭālibu’l-‘ilm Bu ebyāt-ı şerīfe şu ḥadiş-i şerīfiñ [İ-316a] ma‘nāsını beyānda olucudur ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem efendimiz buyurmuşdur ki iki ḥariş tuymazlar evvelkisi ṭālib-i dünyā olandır ikincisi ṭālib-i ‘ilm-i şerīf olandır ki o ‘ilm-i ḥaḳīḳatdır

⁵⁷⁵“Sevgiyi bardak bardak içtim; ne içmekle tükendi ne de (şaraba) kandım”

nehem feth-i nûn ve ve hânîñ sükûnıyla hırşa menhûm ve nehîm harîş olana dinir lāyeşbe‘ân nefî istiķbâl-i teşniye müzekker-i ğâyibdir tuymazlar dimekdir şeb‘ şınıñ ve lâmiñ fethalarıyla toķluğa dirler **ki ĩn ‘ilm ğayr-ı ‘ilm-i dūnyā bāyed tā dū kışm bāşed** öyle ‘ilm ki bu ‘ilm dūnyā ‘ilminiñ başkası dimek olur ya‘nî murād āhîret ‘ilmi dimekdir ve böyle dinmek lâzımdır ki hattā iki kışm ola zîrā hadîş-i şerîfde harîş ikiye taķsîm olunmuşdur **ammā ‘ilm-i dūnyā hem ezdūnyā bāşed ilā āhîrihi ve eger ne hem çūnîñ şeved ki tālîbü’-d-dūnyā ve tālîbü’-d-dūnyā ĩn tekrār buved ne taķsîm** eger āhîret ‘ilmine virilmese de dūnyā ‘ilmine virilse dūnyānıñ ‘ilmi daķı dūnyā kabîlinden olur ve eger böyle olur ise tālîbü’-d-dūnyā ve tālîbü’-d-dūnyā dinmiş olur bu ise tekrār olur harîş iki taķsîm olmaz

(3908) Meşnevi

Tālîbü’-d-dūnyā ve tevfirātihā

Tālîbü’-l-‘ilmi ve tedbîrātihā

Dūnyānuñ tālîbi ve daķı dūnyānıñ teķsîriniñ tālîbi harîşinñ birisi budur ve daķı ‘ilm-i āhîretinñ tālîbi āhîret ‘ilmine taķşîle tedbîrinñ tālîbi mâre’z-zıkr harîşinñ birisi daķı budur

(3909) Meşnevi

Pes der’în kışmet çü bugmārî nazar

Ġayr-ı dūnyā bāşed ĩn ‘ilm ey peder

Böyle olunca bu taķsîme çünki nazarını havāle idersinñ bu hadîş-i şerîfde olan ‘ilmden murād dūnyā ‘ilminiñ ğayrisidir ya‘nî āhîret ‘ilmidir dimekdir

(3910) Meşnevi

Ġayr-ı dūnyā pes çi bāşed āhîret

K’et kuned z’incā vü bāşed rehberet

Dūnyānıñ ğayri ne olur dār-ı āhîret olur öyle dār-ı āhîret ki seni buradan kıparır ve saña Mevlāya ve dār-ı āhîrete rehber olur böyle olunca murād anıñ ‘ilmidir yoķsa bu dūnyānıñ ‘ilmi degildir buyurmak isterler **Baķş kerd-i ān se şehzāde dertedbîr-i ān**

vāķī‘a Burası ‘āşık olan o üç şehzādeniñ bu ‘aşk maddesiniñ haķķında tedbīrleri beyānındadır

(3911) Meşnevi

Rū behem kerdend her se müfteten

Her serā yek renc ü yek derd ü hazen

Fitneye vāķī‘ olmuş her üç şehzādeler yüzlerini biri birilerine eylediler ve meşveret getirdiler her üç şehzādeniñ meşakķati bir meşakķatdır ve yine derdleri ve hüzünleri birdir zīrā cümlesi ‘āşıkdır bundan sonra bir ma‘şūkanıñ ‘āşıkıdır müfteten ism-i mef‘ul olarak fitneye vāķī‘ olmuş dımeķdır

(3912) Meşnevi

Her se deryek fkr ü yek sevdā nedīm

Her se ezyek renc ü yek ‘illāt saķīm

Üç şehzādeniñ her birisi bir fıkrde ve bir sevdāda nedīm idiler her üçü bir derdden ve bir ‘illetden haste idiler

(3913) Meşnevi

Derhamūşī her serā haķret yeki

Dersūhan hem her serā huccet yeki [İ-316b]

Sükūt hālinde her üç şehzādeniñ hātırına huķūr iden bir hātıradır ve yine söz ‘āleminde her üçünüñ sözi birdir huccet bu maķāmda söz dımeķden ‘ibāretdir ya‘nī tefekkūr hālinde ve sūhan hālinde üç şehzādeniñ daķı ittiḥādları var idi dımeķdır zīrā vaķt-i tefekkūrde üçü daķı ol duķteri tefekkūr iderler idi ve tekellüm iderler ise yine kelāmları o duķterden idi

(3914) Meşnevi

Yek zamānī eşkrizān her cümle şān

Berser-i ḥān-ı muşībet ḥūnfeşān

Bir zamān anlarıñ cümlesi oturup göz yaşı dökücü idiler ve dağı muşibet şofrası üzerine oturmuş oldukları hâlde gözlerinden kan saçıcı idiler

(3915) Meşnevi

Yek zamān ezāteş-i dil her se kes

Berzede bāsūz çün micmer nefes

Her üç şehzāde gönlünde olan āteş-i ‘aşkdan için bir zamān harāret-i ‘aşk ile micmer gibi nefes urmuşlardır ya‘nī buḥūrdān gibi āteş-i ‘aşklarınıñ duḥānı zāhir idi dımekdir micmer mīmiñ zammıyla if‘āl bābından ism-i mekāndır ma‘nāsı cemre mekānı dımek olur buḥūrdān ‘ilm olmuşdur yāḥūd şelāşīniñ bāb-ı evvelinden mīmiñ kesri ve cīmiñ sūkūniyla ism-i āletdir ma‘nāsı cemre āleti dımekdir ve yine buḥūrdān murād olunur cemre āteş gözüne dinir [S-215b] **Maḳālet-i rāder-i büzürgīn** Burası büyük şehzādeniñ sözüdür maḳāl maşdar mīmi olarak ḳul ma‘nāsınadır ve tāsı dağı naḳl içündür

(3916) Meşnevi

Ān büzürgīn güft ey iḥvan-ı ḥayr

Mā ne ner būdīm ender nuşḥ-ı ḡayr

O büyük birāderleri didi ki ḳarındaşlar bu ‘aşk maşlaḥatı cümlemiz haḳḳında ḥayr olsun bizler ḡayra naşīḥat itmekde bu ḥālimizden aḳdem erkek deḡil mi idik cümle nās bizden ders almazlar mı idi

(3917) Meşnevi

Ezḥaşem her ki bemā kerdī gile

Ezbelā vü faḳr u ḥavf u zelzele

Eṭibbā‘dan her kimesne ki bir belādan yāḥūd faḳrdan ve ḥavfdan ve ıztırāb ḥālinden bize şikāyet itmiş olaydı beyit-i ātiye merhūndur

(3918) Meşnevi

Mā hemī güftīm kem nāl ezḥarac

Şabr kun ke 'ş-şabru miftāhu'l-ferec

Biz dimez mi idik ki bu 'asrdan şikāyeti az eyle ya' nî itme ve bu zaḥmete şabr eyle
zīrā şabr yūsre sebebdır

(3919) Meşnevi

İn kilīd-i şabrrā eknūn çī şud

Ey 'aceb mensūh şud kânūn çī şud

Bizim şabırımızıñ miftāhına şimdi ne oldu ve şabırımız kande gitdi ve nevbet-i şabr
şimdi bize geldi biz ḥalka şabr dersini virmiş iken şimdi altun bizde şabr yokdur ey
birāderler 'acabā şabr Ḥaḳ tarafından mensūhu'l-fa'z mı oldu bizim kânūnımız 'aceb
ne oldu

(3920) Meşnevi

Mā nemīgūftīm k'ender keşmekeş

Ender āteş hemçü zer ḥandīd ḥoş

Biz etibbā' mızıñ ıztırābı vaḳtinde anlara dimez mi idik ki miḥnet āteşinde altun gibi
güzel olarak şabra irdiñiz ve 'abūsu'l-vech olmayıñız altun pūtede erir iken ta'abbūs
itmez ve āvāz virmez ve erimesinden [İ-317a] aşlā şikāyet kılmaz ve yağıñ tābede
itdiğini itmez bu cihetden pūte içünde gülmüş olur bināberīn bu vechle ta'bir
buyurdılar

(3921) Meşnevi

Mer sipehrā vaḳt-i tengāteng-i ceng

Güfte mā ki hīn megerdānīd reng

Taḥkīk 'askere ceng tārılığında biz söylemez mi idik āgāh oluñuz bu ğavġādan
rengiñizi daḥı taġayyūr itmeyiñiz ve ğayret idiñiz

(3922) Meşnevi

Ān zamān ki būd esbānrā viṭā

Cümle serhâ-yı bürîde zir-i pâ

Ol zamānda ki anlar için halkı çiynek var idi ve dağı cümle kesilmiş başlar ayak altında yatır idi vitā vāvî kesriyle ve hemze ile ayak altına alıp çiynekme dirler beyit-i âtiye merhûndur

(3923) Meşnevî

Mâ sipâh-ı h' işrâ heyhey künân

Ki bepîş âyîd kâhır çün sinân

Biz kendi ‘ askerimize heyhey idici değil mi idik öyle diyerek ki ileri geliñiz mizrâklar gibi kahr idici olduğunuz hâlde sinân sîniñ kesriyle mizrâklar dımeğdir ve müferredi teşdîd-i nûn ile sinn kelimesidir ve yine sinn diğ dirler bunuñ cem‘ i hemzeniñ fethi ile sinân gelir

(3924) Meşnevî

Cümle ‘ âlemrâ nişân dâde beşabr

Z’ân ki şabr âmed çerâğ u nûr-ı şadr

‘ Âlem halkının cümlesine şabr ile nişân virmiş idik ya‘ nî şabr idiñiz diyerek tavşîye ider idik zirâ şabr-ı çerâğ geldi ve dağı insânın kalbiniñ nûrı geldi o şabrın ziyâsıyla insân Hakkı bātıldan temyîz ider

(3925) Meşnevî

Nevbet-i mâ şud çî hîreser şudîm

Çün zenân-ı zişt derçâder şudîm

Şimdi şabra bizim nevbetimiz geldi ne ‘ aceb böyle mütehayyir olduğ ‘ avretler gibi ferâce ve başmak içinde olduğ hîreser mütehayyir ma‘ nâsına ıstılâh olunmuşdur

(3926) Meşnevî

Ey dilî ki cümle kerdî tu germ

Germ kun hōdrâ vü ezḥod dâr şerm

Ey gönül sen bir gönülsün ki kelâmın ile cümleyi harârete ilkâ itdiñ ve halka harâretli va‘ azlar ve naşîhatler itdiñ böyle olunca evvelâ kendiñe nuşhuñ ile harâret vir ba‘ de halkava‘ zeyle ve kendiniñ bu hâlimden halkdan hayâ eyle nitekim **Hâzret-i Mısrî kuddise sırruhu** buyurmuşdur Beyt:

Niyâzî öğüdi vir sen evvel kendi nefsine

Di gel gayriye andan kim tutar her işden insân

Fi'l-vâkı‘ evvelâ kendüyi terbiye itmek üzerine farz vâhim ve elzemdir böyle olduğu şürette âhiri terbiyesi dahı kârger olur ve herkes anıñ nuşhıyla ‘âmil olur ey kelimesi harf-i nidâdır ve münâdisı dahı maḥzûfdur ve münâdî-yı maḥzûf dil kelimesidir beyitte mezkûr olan dilide yâ hitâb içündür [216a]

(3927) Meşnevî

Ey zebân ki cümlelâ nâşîh budî

Nevbet-i tu geşt ezçi ten zedî

Ey lisân sen bir lisânsın ki cümleye naşîhat idici olduñ ve herkesi şabra teşvîk itdiñ şimdi seniñ şabrda nevbetiñ geldi andan içün sükût itdiñ ve altun kendiñe naşîhat itmezsin şimdi kendiñe naşîhat dahı lâzımdır ten zedî sükût itdiñ [İ-317b] ma‘ nâsına ıştırılâh olunmuşdur

(3928) Meşnevî

Ey hîred kû pend-i şekker hây-ı tu

Devr-i tust in dem çi şud heyhây-ı tu

Ey ‘aql seniñ tatlı naşîhatleriñ kande kaldı şimdi seniñ nefsiñe naşîhate vaḳtiñ geldi sen halka nuşh ider iken seniñ heyhey dimekligiñ kande kaldı

(3929) Meşnevî

Ey zidilhâ bürde şad teşvîşrâ

Nevbet-i tu şud becünbân rîşrâ

Ey gönüllerden çok perîşānlığı izāle idici vā‘iz efendi şimdi seniñ nevbetiñ oldı kendi nuşh içün şafā şakalını taḥrîk eyle becünbān emr-i ḥāzır olarak ve elif ve nūn edātı te‘addī oldığı ḥālde taḥrîk eyle demekdir maşdarı cenbānden gelir taḥrîk ma‘nāsınadır cunbīden ḥareket itmek ma‘nāsına olmağla lâzım olmuş olur ‘ayniyle dānisten kelimesiyle dānānīden kelimesi gibidir

(3930) Meşnevi

Ezgarī riş erkünün düzdıdeyi

Piş ez ‘in berriş-i ḥod ḥandıdeyi

Şimdi rūsūlīginden nāşī olarak şakalını o ğayriler iseñ ya‘nī kendiñe naşīḥat itmez iseñ demekdir bundan evvel ḥalka itdiğiñ va‘azlarda kendini suḥreye itmiş olursun nitekim **İmām Būşirī Kaşide-yi Bürdesinde** buyurur Beyt:

Emertüke’l-ḥayre lākin mā’mertü bihi

Ve mestekamtü femā kavli leke-’stekımı⁵⁷⁶

Bu beyitden daḥı murād-ı şerīfleri bu evşāf ile mevşūf olanları zemdir ğar kaḥbe ve rūsbiye dinir ve yāsı daḥı maşdariyedir

(3931) Meşnevi

Vaqt-i pend-i dıgerānī hāy hāy

Dergam-ı ḥod çün zenānī vāy vāy

Ġayrilere naşīḥat vaḳti hāyhāy diyerek kürsīde āvāz bülend ile nağra urursun ve ğamlara rāzī oluñuz dirsın ve şabrı söylersin lākin kendi ğamında şabrı ferāmūş idip vāy diyü taḥzen idersin bu ḥāl **kebure maḳten ‘indallāhi en teḳülū mā lā tef‘alūn⁵⁷⁷** āyeti ma‘āzallāhu te‘ālā maḫhariyetden ğayrı bir şey’ degildir ve sū’-i ḥāldir

(3932) Meşnevi

Çün bederd-i dıgerānı dermān budı

⁵⁷⁶Bkz. Taşdemir, 2019: s.11

⁵⁷⁷ “Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah’ın yanında en nefret edilen şeydir.” Saff 61/3 <https://acikkuran.com/61/3>

Derd-i mihmān-ı tu āmed ten zedī

Çünkü ğayriñ derdine dermān olduñ ve şabr eyle didiñ şimdi derd saña misāfir geldi
va‘ azından içün fāriğ olduñ kendine kendine deva‘ zıtmek elzem idi ve iktizā ider idi

(3933) Meşnevi

Bāng berleşker zeden bud sâz-ı tu

Bāng berzen çün girift āvâz-ı tu

Nās üzerine naşihāt ile kürsīde çağırmağ seniñ ‘ādetiñ idi şimdi belā saña geldi
kendine altun va‘ z itmezsiñ seniñ şadāña ne tıtdı

(3934) Meşnevi

Ānça penceh sāl bāfīdī behūş

Z’ān nesīc-i ħod bağaltākī bepūş

Ol nesneyi ki elli sene ‘aqlıñ ile tıktıduñ o tıktıduğıñ kumāşından libās kesdirip giy
ya‘ nī mütē‘ addid senelerde itdiğ iñ va‘ z u naşihātinden görelim seni bir def‘ ada sen
‘āmil ol dimekdir nesīc kumāşa [İ-318a] dinir bağaltāk tār uzun etekli cāmeye dirler
bāfīden tıktımağ ma‘ nāsınadır pūş emr-i hāzırdr giy demek olur

(3935) Meşnevi

Eznüvāyet gūş-ı yārān būd ħoş

Dest bīrūn ār u gūş-ı ħod bikeş

Seniñ kürsīde olan āvâz ve nağmeden cemā‘atiniñ kulağı ħoş idi ve seni şıdqla
diñleyip telezzüz iderler idi çünkü böyle iyü vā‘ iz idiñ elini yeñinden taşra çıkar ve
kendi kulağını dağı çek ya‘ nī bu def‘ ada da kendiñi dağı terbiye eyle dimekdir

(3936) Meşnevi

Ser budī peyveste ħodrā düm mekun

Pā vū dest ü riş ü seblet güm mekun

Sen cümleye baş idiñ dāyimā kendiñi kıuyruk eyleme ayağını ve elini ve şaķalını ve bıyığını eksik eyleme ya‘nī insāniyyetden kendiñi çıkarma dımeķdir [S-216b]

(3937) *Meşnevi*

Bāzi ān-ı tust berrūy-ı bisāt

H’iṣrā derṭab‘ ār u derneṣāt

Şimdi oyun şaṭrancı taḥtası üzerine seniñ lāyıkındır ya‘nī oyun nevbeti saña geldi dımeķdir çünkü şaṭrançda ve sā’ir lu‘bde nevbet ile oynanır böyle olunca kendiñi ṭab‘-ı insāniyyeye getir ve ḥayvānsiret olma ve dağı neṣāṭa getir bu ğammı ve belāyı başına gelmişdir anı ferāmūş eyle ve o ğam için maḥzūn olma dımek olur **Zikr-i ān pādşāh ki ān dānişmendrā beikrāh dermeclis āverd ve binişāned sāķī şarāb berdānişmend ‘arza kerd sāgar pīş-i ū dāşt ū** Burası o pādīşāhıñ ḥikāyesidir o ‘ālemi cebrāyile bāde meclisine getirdi ve oturtdı sāķī dağı dānişmend üzerine şarāb ḳadeḥini ‘arz eyledi ve sāgarı anıñ önüne ṭıtdı **rū bigerdānīd ve türüşī vū tündī āġāz kerd** zāhid dağı ḳadeḥi almaḳdan ve nūş itmekden i‘rāz eyledi ve ‘ubūsu’l-vech olmaġa ve ḥiddete şürū‘ eyledi **şāh sāķīrā güft hīn derṭab‘ eş ār sāķī çendī bersereş zed ve güft şarāb derḥurdeş dād** çünkü zāhid i‘rāz eyledi pādīşāh dağı sāķīye didi ki ne ṭıtarsın bu ḥayvāndır bāde içmekliġin ve ve mestliġin lezzetini bilmez bunu insān ṭab‘ına getir sāķī dağı bir miḳdār sille zāhidiñ başına urdı ve dağı şarābı içmek için aña virdi zāhid dağı gördüġüne olmayacak nāçār ḳadeḥi alıp nūş eyledi

(3938) *Meşnevi*

Pādşāhī mest ender bezm ḥoş

Miġüzeṣṭī yek faķīhī berdereş

Bir pādīşāh kendi bezminde ḥoş mest iken bir faķīhe o pādīşāhıñ ḳapısı pīşgāhından mürūr ider idi

(3939) *Meşnevi*

Kerd işāret k’iş der’in meclis keşīd

V'in şarāb-ı la'1 derhurdeş dihid

Pādīşāh nüdemāsına işāret eyledi ki faḳīhi meclise çekiñiz ve daḥı la'1 gibi kırmızı şarābdan bu zāhide anıñ içmesi içün viriñiz ba'zı nüshada v'in şarāb-ı la'lrā bā ū çeşid vāḳi' olmuşdur ma'nāsı bu şarāb-ı la'li aña tātđırıñız dimekdir keşid ve dihid kelimeleri emr-i hāzır cem' i müzekker muḥātabdır çeşid daḥı böylecedir

(3940) Meşnevi

Pes keşidendeş beşeh biiḥtiyār [İ-318b]

Şist dermeclis türüş çün zehr-i mār

Böyle olunca Haddām o faḳīhi cebr iderek meclise çekdiler faḳīh daḥı meclisde ḥayyeniñ zehri gibi oturdu şist kelimesi nişest kelimesinden muḥaffefdir fi'l-i māzīdir

(3941) Meşnevi

'Arza kerdeş mey nepizruft ū beḥışm

Ezşeh ü sākī begerdānīd çeşm

Şahıñ emriyle sāki aña bāde 'arz eyledi zāhid daḥı ğazaba geldiginden ḳabūl itmedi ve daḥı şāhdan ve sākiden i' rāz eyledi nepizruft kelimesi ḥaced-i muṭlaḳdır zāldan soñra yā vardır līkin zarūret-i vezn içün ḥazf olunmuşdur ve yine zālīñ kesresi zarūret içün iskān olunmuşdur begerdānīd māzī-yi mute' addiddir ve döndürdi ma' nāsınadır

(3942) Meşnevi

Ki be' ömr-i ḥod neḥurdestem şarāb

Hoşter āyed z'in şarābem zehr-i nāb

Öyle diyerek i' rāz eyledi ki ben kendi 'ömrümde şarāb nūş itmemişim baña ḥālīş zehr bu şarābdan hoş gelir ya'nī zehr içmek 'indimde ercaḥdır ölmek ḥaḳḳımda ḥayrlıdır demek istedi

(3943) Meşnevi

Ḥīn becāy-ı mey bemen zehrīdihid

Tā men ezḥ'īṣ ü şuma z'īn vārehīd

Āgāh oluñuz mey yirine baña zehr viriñiz ḥattā ben kendimden ve siz benden ḥalāş olasıñız rehīd emr-i ḥāzırñ cem' i müzekker muḥātabıdır evvelinde olan vā kelimesi zā'iddir ve tekmīl-i vezn için gelmiştir yāḥūd vā kelimesi āşkār ma' nāsına da gelir bu şüretde āşkāre benden ḥalāş oluñuz dinse yine hoş ma' nā olur

(3944) Meşnevi

Mey neḥurde 'arbede āgāz kerd

Geşt dermeclis girān çün merg ü derd

Zāhid şarāb içmeksiz sāḳī ile nizā' a şürū' eyledi 'Arabda nizā' ma' nāsınadır meclis-i meyde mevt gibi ve derd gibi cümlesine girān oldu

(3945) Meşnevi

Hemçü ehl-i nefis ü ehl-i āb u gil

Dercihān binşeste bāaşḥāb-ı dīl

Ehl-i nefes ve ehl-i ten gibi cihānda aşḥāb-ı ḳulūb ile oturmuş gibi oldu ya' nī dervīşleriñ içüne ehl-i hevā düşse ya' nī gelse o meclis ne gūne şaḳīl olur ise bu şūfīniñ daḥı bāde perestleriñ meclisinde şıḳleti öylece nümāyān oldu dimekdir ehl-i āb u gil daḥı ehl-i nefes ma' nāsınadır [S-217a]

(3946) Meşnevi

Ḥaḳ nedāred ḥāşgānrā derkümün

Ezmey-i ebrār cüz deryeşrebün

Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri ḥāş olan ḳullarını maḥfī olarak ebrārñ nūş itdikleri bādeden yeşrebün nazm-ı celīliniñ sırrına mazḥar olanlarıñ ḡayrisinde tutmaz belki nūş idenlere idḥāl buyurur zīrā o bāde ebrār için yaratılmışdır ḥāşgān ḥāşşa kelimesiniñ cem' idir ve tāsı hā-yı resmiyyeye vaḳfı ḥālinde müşābih olduğundan vaḳt-i tecemmi' de kāfa münḳalib olmuşdur kümün gizlü ve ḥāfī ma' nāsınadır ebrār bāniñ fethiyle berriñ cem' idir iyü şālih kimesne ma' nāsınadır

(3947) Meşnevi

Arza mey dārend bermahcūb cām

His nemīyābed ezān ġayr-ı kelām

Hâşlar dağı Hâk tarafından kendilerine virilen [İ-319a] cāmı Cenāb-ı Hâkdan mahcūb olanların üzerine nūş idiñiz diyerek ‘arz iderler ve o cāmı bir ferdden dirġ tutmazlar lġkin hiss-i insānı ve cāmı görmek hasebiyle cāmın kelāmından ġayri bir nesne görmez ve bulmaz faķaķ cām kelāmını işidir bināberīn

(3948) Meşnevi

Rū hemī gerdāned ezirşādān

Ki nemībīned bedīde dādşān

Evliyānīn irşādından i‘rāz ider zīrā anların ihsānını gözüyle görmez eger görmiş olaydı i‘rāz itmez idi görmez misin bir kimesne meşelā yüz ġurūş a bir kumāş şatar ve yüz ġurūşdan aşāğı bahāya virmez eger müşteri seksan ġurūş çıkarıp şayar ise gözi akçeyi görünce virir hāşılı görmekligin hāli başķa olur

(3949) Meşnevi

Ger zigūşeş tā beħalķeş reh budī

Sırr-ı nuşh ender derūnşān derşudī

Eger o mahcūb olan insānın kulağından boğazına dek yol olmuş olaydı ya‘nī kulağı perdeli olmayıp kālbine bir yol olaydı ve o kelām anın kālbine o zamān yir ideydi evliyānīn naşīhatiniñ sırrı o mahcūbların derūnına vāķi‘ olur idi ve evliyānīn ‘arz itdiği cāmı o ānda kābūl ider idi zīrā bu ādem kābūl görmekten ve kulağı perdeli olmağla işitmemekden neş’et itdi işte rāh-ı Hâkda körlük ve şāğırlık böylece insānın hārmānına sebep olur

(3950) Meşnevi

Çün heme nārest cānest nīst nūr

K’efkened dernār-ı sūzān cüz kuşūr

Çünkü maḥcūbuñ cānı cümlesi nârdır ve nūr degildir nār-ı sūzāna ḳabuḳlarıñ ğayrisini kim bırakır belki nār-ı sūzāna ilḳā olunan ḳabuḳlardır lebler degildir bu maḥcūbıñ ḥālī daḥı nār-ı sūzān ḳabīlinden olmaḡla leb maḳāmında olan esrār-ı İlāhiyye ve ma‘ārif-i yezdāniyye öyle maḥcūbuñ cānına terk olunmaz bu eelden Cenāb-ı Hāḳ dīdesini a‘mā ve ğūşını aşam itmişdir tā ki kelām-ı evliyāyı diñlemeye ve ḳabūl itmeye

(3951) Meşnevi

Mağz birūn mând u kısr-ı güft reft

Key şeved ezkısr mi‘de germ ü zeft

Evliyānıñ kelāmınıñ böyle olunca mağzı taşrada ḳaldı ve kısr kelāmı içeriye gitdi böyle olunca maḥbūblarıñ kışrdan mi‘desi ne ğüne ḥāretli olur ve ne ğüne semiz olur zirā kısr ğidā olmaz ancak ğidā olan mağzdır

(3952) Meşnevi

Nār-ı dūzaḡ cüz ki kışrefşār nīst

Mağzrā bāhiḳ nārī kār nīst

Cehennmem āteşi ḳabuḡuñ ğayrisini şıḳıcı degildir belki ancak ḳabuḡı şıḳar ve yıḳar ve daḥı meḡzıñ āteş ile hiḳ işi yokdur zirā mağzı herkes tenāvül ider ve bir ferd āteşe atmaz

(3953) Meşnevi

V’er buved bermāğz nārī şu‘lezen

Behr-i puḡten dān ne behr-i sūḡten

Bu beyit su‘āl-i muḳaddere cevābdır su‘āl-i muḳadder şu vechle taḳrīr olunur ki nār-ı mağz üzerine musallaḡ olmaz didiñ ḥalbuki nārıñ mağza tasalluṡını dāyimā görürüz bu beyt ile bu su‘āle cevāb buyururlar ki eger mağz üzerine āteş şu‘le urucı olursa mağzı yakmak için degildir belki o mağzı ṡabḥ için [İ-319b] ıslāḥ ve mi‘de-yi insāniyyeye şāyeste ḳılmaq için nitekim ṡabḥlarda dāyimā müşāhede olunmaḳdadır

(3954) Meşnevi

Tā ki bāşed Hāk hakīm î kâ'ide

Müstemir dān dergüzeşte v'nāmede

Mādām ki Allāhu Te'ālā Hazretleri Hākīm-i Muṭlaḳ olur bu kâ'ideyi ki ḳabuḡı âteşe atarlar ve maḡzını ekl iderler ve dāyim bil zīrā ḥikmet-i ilāhiyye bunı iḳtizā ider ve bu ḥāl māzīde ve muzārī' de Hāk tarafından böyle icrā olunur müstemir dāyim demekdir gūzeşte māzī ve v'nāmede müstaḳbele ta'bir olunur dünyāya māzī demek seri'u'z-zevāl oldıḡı cihetdendir yoḡsa dünyā bitmedi [S-217b]

(3955) Meşnevi

Maḡz-ı naḡz u kışrhā maḡfūr ez'ū

Maḡzrā pes çün besūzed dūr ez'ū

Güzel olan iç ve daḡı kışr gibi olan 'avām-ı nās Cenāb-ı Hākḳıñ afvından içün maḡfıret olunmuşdur böyle olunca o Mevlā maḡz maḳāmında olan şālih ḳulunu altun cehennemde âteşe yaḡsun bu ḥāl Mevlānıñ kereminden ba'iddir keennehü dindi ki çünki Mevlā böyle kerīmdir ve 'ibādını mu'āḡeze itmez yā altun ba'zı ḳuluna mücāhede-yi 'aḡīme virir bu su'āle bu beyit ile cevāb buyururlar ki

(3956) Meşnevi

Ez'ināyet ger bekūned bersereş

İştihā āyed şarāb-ı aḡmereş

'Ināyetinden içün eger Mevlā ḳulunuñ başına urur ise ya'nı mücāhede virir ise 'aşḳ-ı Hüdāya ve rāh-ı Hākḳa sülūka ve tevbeye aña istek ḡāşıl olur ve bu çileyi zünübından bilir ve istigfāra sebep olur işte böyle terbiye içün ider yoḡsa Mevlānıñ murād-ı şerīfi 'ibādını ḳahr içün degildir bu şüretde bu ḥāl daḡı 'ayn-ı keremdir

(3957) Meşnevi

V'er nekūbed māned ū bestedehān

Çün faḳīḥ ezşürb ū bezm-i in şehān

Eger ‘ibādeti terbiye için başına urmasa o kuluñ ağzı bu faķihiñ ağzı gibi şarābıñ şürbünden bağlanmış kalır ve dahı böyle pādişāhlarıñ muşāḥabetinden ve nedimliginden dūr olmuş olur zīrā mülūka öyle zāhidler muķārenete lāyık degildir mülūklar bāde-yi nūş-ı nedim isterler

(3958) Meşnevi

Güft şeh bāsāķiyeş ey nıkpey

Çi ḥamūşī dih beṭab‘eş ār mey

Pādişāh sāķisine didi ki ey izi güzel sāķī şūfī bādeyi almıyor diyü ne ṭurursuñ ve altun mütēḥayyirsıñ ve neden böyle sūkūt idicisiñ bu faķiḥe mey vir diyü ṭab‘-ı insāniyyeden çıķmış ve ḥayvān şıfat olmuş zāhidi ṭab‘ına getir ve insāniyyete ‘avdet itdir ba‘zı nūşhada mey yirine hey vāķi‘ olmuşdur buña göre taķdīri dih beṭab‘eş ār hey demek olur ya‘nī zāhid bāde şun ve ey sāķī anı ṭab‘-ı insāniyyeye getir demek olur

(3959) Meşnevi

Hest pinhān ḥākimī berher ḥıred

Her kirā ḥāhed befen ezser bered

Her ‘aql üzerine bir gizlü ḥākim vardır murād Vācibü’l-Vücūddur her kim ki ister ise şan‘atla ‘aqlını başından iletir mecnūn şıfat ider

(3960) Meşnevi

Āftāb-ı maşrıķ u tenvīr-i ū

Çün esīrān beste derzencīr-i ū

Maşrıķıñ güneşiniñ devri [İ-320a] ve anıñ vücūdı ve anıñ nūrunı virmek o şemsiñ aḥvāl-i sā’iresi cümlesi esīrler gibi Allāhu Te‘ālānıñ zincīre irādetine ve ḥükmüne bağlanmışdır görmez misiñ Vācib Te‘ālā Ḥāzretleri şemsiñ nūrunı bağlar ve kūsūf vāķi‘ olur

(3961) Meşnevi

Çarḥrā çarḥ ender āred derzemen

Çün buḡāned derdimāḡeş nīm fen

Felegi o zamānda Mevlā harekete getirri çünki anıñ dimāḡına bir yarım şan‘at oḡur ya‘nī o felekde taşarruf ider şöyle diyü buyurur o ānda eflāk emrine muṭī‘ olur ve muḡālefete ḡudredyāb olamaz

(3962) Meşnevi

Aḡl k ‘ū ‘aḡl-ı digerrā suḡre kerd

Mühre z ‘ū dared veyes üstād-ı nerd

Bir ādemiñ ‘aḡlı ki bir āḡir ādemiñ ‘aḡlına ḡalebe itdi ve andan ‘aḡlı ezyed oldı zārī andan tutar zīrā nerd oyununuñ üstādı Hüdādır mühre ṭāvla oyununda itilen çār ḡūşe yek ve dū ve se ve çār ve penç ve şeş yazılı kemikden maşnū‘ ve düzülmüş zār ta‘bīr olunan şey’e dirler nerd nūnuñ fetḡi ve rānıñ sūkūnıyla ṭāvla oyununa dinir ya‘nī her kemāl ki ḡulda vardır cümlesi Ḥaḡdandır demek olur

(3963) Meşnevi

Çend sīlī bersereş zed ḡüft ḡīr

Derkeşīd ezḡīm-i sīlī ān zaḡīr

Şāḡıñ emriyle sāḡī faḡīhiñ başına al şunı iç diyerek bir ḡadeḡ şamār urdı o yürek aḡrısı muşībet zāhid şamār ḡavfindan ḡadeḡi aldı ve nūş itdi zaḡīr yürek ve bāḡırsaq ‘illetine dinir ki mazāllāḡ ‘illet-i müşkildir ve eṭibbā daḡı ‘ilācından ‘ācizdir

(3964) Meşnevi

Mest ḡeşt ü şād u ḡandān hemçü bāḡ

Dernedīmi vü meḡāḡiḡ reft ü lāḡ

Sarḡoş oldı ve bāḡ gibi ḡülüci oldı ve daḡı nedīmlige ve muḡḡiḡliklere ve laṭīfeye vāḡi‘ oldı meḡāḡiḡ muḡḡiḡiñ cem‘idir maşḡara ma‘nāsınadır lāḡ laṭīfe dimekdir

(3965) Meşnevi

Şīḡīr ü ḡoş şud engüşteḡ bized

Sûy-ı mebrez reft tâ mîzek kuned

Çakırkeyf oldu ve hoş oldu ve oynadı ba‘de kenîf tarafına gitdi ki kaža-yı hâcet eyleye şîrgîr nîm meste ıstılâh olunmuşdur mîzek koned tonbul eyleye dimekdir engüştek bized parmacığını urdı ma‘nâsına olmağla oynayan parmağını darb ider olduğundan oynadı ma‘nâsına ıstılâhât ‘acemden olmuşdur mebrez mîmiñ fethi ve bânîñ sükûnıyla kenîfe dinir [S-218a]

(3966) Meşnevi

Yek kenîzek bûd dermebrez çü mâh

Saht zîbâ rû zîkurnākān-ı şāh

Nâgâh helâda bir câriyye-yi mâhrû var idi ve ziyâdesiyle güzel idi ve pâdişâhîñ sevdiği câriyelerden idi kurnākān Türki olarak câriye dimekdir ve elifiñ hâzfiyle kurnāk dahı dinir

(3967) Meşnevi

Çün bedîd ūrâ dehâneş bâz mând

‘Akl reft ū ten sitemperdâz mând

Çünkü şūfî helâda o câriyeyi gördi kemâl-i hüsnünden zâhidiñ ağzı açık kaldı ve dahı zâhidiñ ‘aklı gitdi ve cesedi zulm yutmağā mübâşeret itdiği hâlde kaldı [İ-320b] zîrâ cesedi idâre idici ‘akldır ‘akl gitdikde ten zâlim olur sitemperdâz zulm yutucu dimek ve vaşf terkîbidir

(3968) Meşnevi

‘Ömerhâ bûde ‘azeb müştāk u mest

Derkenîzek derzamân zed her dü dest

Çok ‘Ömerleri zâhidiñ olmuş idi ki erken idi böyle şey’e ‘âşık idi ve mest idi o zamân câriye iki elini urdı ‘azeb ‘aynîñ ve zânîñ fetḥalarıyla hiç te’ehhül itmemiş kimseye dinir

(3969) *Meşnevî*

Pes tapîd ân duhter ü na‘ra ferâşt

Berneyâmed bâvey ü sūdî nedâşt

O kız çok hıpladı ve nağra kaldırdı lîkin aña galebe idemedi ve bir fâyide tutmadı

(3970) *Meşnevî*

Zen bedest-i merd dervâkt-i likâ

Çün hamîr âmed bedest-i nânâ

‘Avret erkege mülâkât vâktinde itmekçinin elindeki hamîr gibi geldi hamîr itmekçiye nice muhâlefete kâdir degil ise zen dağı ere muhâlefete kâdir olamaz buyurmak isterler fi‘l-vâkı‘ itmekçi dilerse hamîri şomun yapar ve dilerse pide yapar dilerse fodula yapar hamîr ben böyle olmam diyemez er dağı ‘avreti dilerse takbîl ider dilerse oğşar ve dilerse başka iş yapar zen karşı koymağa kâdir degildir nânâ itmekçiye dirler nânân ve nânvân dağı dinir

(3971) *Meşnevî*

Bisrişed gâhiş nerm ü geh dürüş

Z‘ü berâred çâk çâkî zir-i müşt

İtmekçi hamîri gâhi yumşak yoğurur ve gâhi katı yoğurur hamîr beni böyle yoğurma dimege kâdir degildir ve dağı hamîr o itmekçiden yumruğun altında yukarıya çâk çâk şadâsını getirir

(3972) *Meşnevî*

Gâh pehneş vâkeşed bertahteyî

Derhemeş âred gehî yek lahteyî

İtmekçi gâh hamîri tahta üzerinde yaşşı çeker ya‘nî pide yapar ve bir kerre diler ise hamîri cem‘ idip şomun şan‘ at ider nitekim şerhde beyân olundu

(3973) *Meşnevî*

Gāh dervey rīzed āb u geh nemek

Eztenūr u āteşes sâz u mihek

Gāh nānbān hamīre şu döker ve gāh tuz eker ve yine furundan ve āteşten itmege mihek düzer ve anı imtiḥān ider kıyümcı altuna pūteden mihek düzdügi gibi

(3974) Meşnevi

İnçünin piçend maṭlūb u ṭalūb

Ender 'in la' bend maḡlūb u ḡalūb

İşte ma'şūk ve 'āşık biri birine böyle toluşurlar ṭalūb ṭānīn fethiyle 'āşık dimekdir gerek maḡlūb ve gerek ḡalīb bu oyundadırlar

(3975) Meşnevi

İn la'ib tenhā ne şūrā bāzenest

Her 'aşıḡ ü 'āşıkırā in fenest

Bu oyun yalnız zevc için 'avret ile degildir her ma'şūk ve 'āşıkda bu ḡāl ve bu fen vardır

(3976) Meşnevi

Ezḡadīm ü ḡādiş ü 'ayn u 'araz

Piçesi çün Vīs Rāmīn müfteraz

Ḳadīmden ve daḡı ḡādeşden ve cömerdden ve 'arzden Vīs Rāmīn gibi birine ṭolaşması farz olunmuşdur

(3977) Meşnevi

Līk lu'b-ı her yekī rengi diger

Piçes-i her yek ziferhengi diger

Līkin her biriniñ lu'bı bir ḡayri ḡünedir zīrā [İ-321a] piçesleri ve ittişālleri ḡayri şan'atdandır ferheng 'ilme ve luḡate ve san'ata dirler

(3978) *Meşnevi*

Şûy u zenrâ güfte şud behr-i mişîl

Ki mekun ey şûy zenrâ bed gûsîl

Zevc ve zevce için mişâl olarak Resûl-i ekrem *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem* Hazretleri temşîl için ya‘nî herkese tefhîm ve ta‘lîm için buyurmuş oldu öyle diyerek ki ey zevc ‘avreti kendinden talâk eyle kırleyici eyleme talâk virmeğe muhtâc olmamak için hüsn-i mu‘âmele eyle

(3979) *Meşnevi*

Ân şeb-i gerdek ne yengâ dest-i û

Hoş emânet dâd ender dest-i tu

O leyle-yi zifâfda yengâ kadın zevceyi seniñle destbedest eyledi mi ve seniñ eliñe hoş emânet virmedi mi ve lisân-ı hâlîle saña hoş tut diyü söylemedi mi bunlar bütün ‘iyâliñi hoş tutmağa ve bağıracağ rencide itmemeğe işâret-i İlâhiyyedir

(3980) *Meşnevi*

K’ânçâ bâû tu kunî ey mu‘temed

Ezbed ü nîkî Hudâ bâtu kuned

Öyle diyerek ki ey zevc ol nesneyi ki bu hâtûna iyiden ve kötüden eylersin Cenâb-ı Kibriyâ dahı saña anı eyler bu maqâmda mu‘temedden zevc murâd olunur fi’l-vâkı‘ insân ne iderse anıñla mükâfât olduğı emr-i bedîhîdir bâhusus ki ‘iyâline zîrâ anıñ haqqı qarâbeti cümleden ziyâdedir ve hadîş-i şerîfde *itteḡullāhe fi’n-nisā’*⁵⁷⁸ buyrulmuşdur [S-218b]

(3981) *Meşnevi*

Hâşıl incâ in faḡîh ezbiḡodî

⁵⁷⁸“Kadınlar konusunda Allah’tan korkun.” Hadis-i şerifin tamamı şu şekildedir: “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Onlar sizin yönetiminize verilmiştir. Allah’ın emanetiyle aldınız onları, namuslarını da Allah’ın sözüyle helal ettiniz kendinize. Maruf bir şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerindeki haklarıdır.” Muhammed b. Ali, Şevkânî, Neylu’l- Evtâr, Mısır, tr., VI/ 364.

Ne ‘affīmāndeş ne zāhidī

Hülāşa-yı kelām burada bu faķīhe mest olduğundan ne ‘iffeti ƙaldı ne de zühdi ƙaldı ma‘lūmdur ki ezƙadīm mestlikle ‘iffet ve zühd cem‘ olmaz

(3982) Meşnevi

Ān faķīh üftād berān hūrzād

Āteş-i ū ender ‘ān penbe fütād

O faķīhe bu hūr yavrusı cāriyeniñ üzerine vāķi‘ oldı ya‘ni cāriyeyi tahtına aldı ve faķīhiñ āteş-i iştihāsı bu penbe gibi cāriyeniñ üzerine vāķi‘ oldı ya‘ni cāriye daħı ezdil ü cān zāhide meyl eyledi zīrā zāhid zen görmedigi gibi cāriye daħı er gördügi bu ‘ayniydi bu cihetden ʔarafeyn biribirine māyıl oldılar hūrzād ğāyetle hūsnā dilber demekden kināyedir penbe ile ta‘bīrden cāriyeniñ ismi daħı penbe olmaķ muhtemeldir

(3983) Meşnevi

Cānbecān peyvest ü ƙālībḥā ʔaḥīd

ʔün dü mürġ-ı ser burīde mīṭapīd

Zāhidīñ cānı ile cāriyeniñ cānı biri birine muttaşıl oldı cismleri daħı biri birine sürtündü ve yine her ikisi mürġ-ı ser burīde gibi hareket eyledi ƙālīb cismdir ʔaḥīdde olan cīm mu‘ceme ve ba‘de ḥā-yı mu‘ceme ile fi‘l-i māzī olarak sürtündü ve anıñ yanına hareket itdi demekdir ʔapīden daħı ʔānıñ fetḥi ve pā-yı ‘acemiyye ile ʔapīden maşdarından müştakdır ızṭırāb ile hareket itmege dirler mürġ-ı ser burīden ʔavuk ve anıñ emşāli murād olunur sā’ir ƙuşlar alınmış olsa da mümkündür bu beyit daħı ḥāşılı kemāliyle biri birine meyl itdiler demek olmağla beyit-i sābıķıñ ma‘nāsını te’kīd olmuş olur

(3984) Meşnevi

ʔi siķāye ʔi [İ-321b] melik ʔi arslān

ʔi ḥayā ʔi dīn ʔi bīm ü ḥavf-ı cān

Ğadeh nedir ve dağı melik nedir belki arslandır ve yine hayā nedir ve dağı dīn ve havf-ı Bārī nedir ve cān karkusı nedir bu eşyā-yı mezkūreniñ cümlesini ferāmūş eylediler böyle olunca pādīşāhdan itmeyerek zāhid bu işe nice cesāret eyledi dimeyesin zīrā ehl-i hevāya şehvet ğalebe idince Hağ karkusı ğalbinden zāyil olur pādīşāh havfı nerde ğaldı arslān bu mağāmda hağīğati murād olunsa mümkün olur yāhūd mülkden kināye olmağ dağı münāsibdir⁵⁷⁹

(3985) Meşnevi

Çeşmşān üftuāde ender ‘ayn u ğayn

Ne Ğasan peydāst āncā ne Ğüseyn

Bunlaruñ ğözi ‘ayna ve ğayna vāği‘ olmuşdur ‘aynden ve ğaynden kendileriniñ ğözleri murād olunur zīrā hağğta bu iki ğarf ğöze müşābihdir böyle olunca o ğālde iken eğer oraya Ğazret-i Ğasan ve Ğüseyn rağiyallāhu te‘ālā ‘anhu ğelmiş olsalar bunlarıñ ğözlerine bu şehvet ile ğörünmezler idi ve Ğüseyn ğeliyor diyü bu işden fāriğ olmazlar ve anlardan dağı hayā itmezler

(3986) Meşnevi

Şud derāz u kū ğarīğ-i bāz ğeşt

İntizār-ı şāh ğūdāz serğüzeşt

Ğışa uzun oldu diyü ğışadan rücū‘ uñ ğarīğini söyle ya‘nī tamāmını söyle dimekdir zīrā şāhiñ intizāri tağğīğ başından ğeçdi ya‘nī pādīşāh zāhid ğande ğaldı diyü ğok müntazır oldu ba‘zı nüşhada hem ezğad ğüzeşt vāği‘ olmuşdur ya‘nī şāhiñ intizāri dağı ğaddini ğeçdi dimekdir ğünkü zāhidiñ ğazā-yı ğāccından ğelmesiniñ vağti ğeçdi ve şāha şübhe ‘ariz oldu bu cihetden

(3987) Meşnevi

Şāh āmed tā bebīned vāği‘a

Dīd āncā zelzel-y elğari‘a

⁵⁷⁹olmağ dağı münāsibdir S : olsun İ

Şāh meclisden alkıp vāı‘ay  bir grmek iun oraya geldi ve oradan elari‘a sresinde beyān olunan zelzele-yi ıyāmeti grdi

(3988) *Menevi*

Ān faīh ezīm bercest  bereft

Sy- meclis cāmā berbd taft

O faīh pādiāh  grnce kār  tamām olmasız cāriyen  zerinden sradı ve meclis arafına gitdi ve tz cāmı eline aldı ve inkāra alā meydān almadı [S-219a]

(3989) *Menevi*

eh  dzah prirār  prnekāl

Tene-yi hn- d cft- bedfi‘āl

Pādiāh cehennem gibi ıglcımlar ile olmı ve daı gāzab ile meml olmu idi ve daı o fi‘lleri irkin olan iki cftn anını dkmege hāri idi byle olduı vechinden nmāyān idi

(3990) *Menevi*

n faīhe dd ruh prım u ahr

Tel u hn gete hemn cām- zehr

nki faīh pādiāh n yzini hm ve gāzab ile olu grdi pādiāh n yzi zehr adei gibi acı olmu idi ve daı pādiāh ātil gāzb olmu idi hn ātile ve gāzab āibine tılā olmudur [-322a]

(3991) *Menevi*

Bāng zed bersāiye k‘ey germdār

i niesti hre dih derab‘e ār

nki zāhid bu hāli māhede eyledi meclis n sāisi zerine nidā eyledi ki ey‘āı ne urursu ve mteayyir olduu hālide ne ourursun pādiāh mıza cāmı oldur ve un

ve anı ʔab‘ına getir zîrâ ʔabî‘at-ı insâniyyeden çıkmıştır ve ʔabî‘at-i uhrâya girmiştir
germdâr ‘âşk ma‘nâsına muştalahtır

(3992) *Meşnevî*

Hande âmed şâhrâ güft ey kiyâ

Âmedem bâʔab‘ ân duhter turâ

Pâdişâha zâhidiñ bu kelâmından gülmek geldi ve nâr-ı ğazabı bi’l-küllîye munʔafî oldu
ve didi ki ey ulu ben ʔab‘ına geldim câm şunmağa hâcet yokdur ve o cârîyeyi saña
bağış eyledim kiyâ kâfiñ kesriyle ‘azimü’l-ğadr olana dirler fi’l-vâki‘ zâhidiñ
mevki‘nde olarak bu kelâmı yüz ve kıyye bâde içmeklikden ziyâde neş‘eyâb ider

(3993) *Meşnevî*

Pâdşâhem kâr-ı men ‘adlest ü dâd

Z’ân hurem ki yârrâ cûdem bidâd

Zîrâ ben gerçekten pâdişâhım benim işim cümleye ‘adâletdir ve ihsândır zîrâ ben
andan ekl iderim ki cevri ve ihsânım yârime ve eṭibbâ‘ına anı virdi ya‘nî ol nesneyi ki
huddâmıma anı ihsân iderim benim dağı yidigim ve giydigim odur işte bu hâl
kemâliyle ihsândır ve ‘adil olan meliklerüñ hâlidir zîrâ mülûk-ı zâlimiñ kendileri a‘lâ
ʔa‘âm yirler libâs-ı fâhir giyerler ve eṭibbâ‘ına dūn olan ʔa‘âmı ve şarabı virirler kendi
giydiginden hademeye giydirmezler eger mülûk ʔa‘âm ve libâsda huddâmını müsâvî
tutar ise ‘adlde ve ihsânda zirve-yi‘ulyâda olmuş olur nitekim hadîs-i şerîfde vârid
olmuştur kâle Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem *ihvânekum ce‘alehumullâhu
taḥte eydiykum femem ce‘alallâhu eḡâhu taḥte yedeydi felyuṭ‘imhu mimmâ ye’kulu
velyebishu mimmâ yelbesu velâ yukellifhu mine’l-‘ameli mâ yebliġu fein kellefehu
mâ yebliġu felyu‘inhu ‘aleyh*⁵⁸⁰ bu hadîs-i şerîfiñ râvîsi Ebû Zerr-i Ğıfârî *raḡiyallâhu*

⁵⁸⁰“Onlar Allah’ın sizin emrinize verdiği kardeşlerinizdir. Allah kimin emrine bir kardeş verirse, yediğinden ona yedirsın, giydiğinden ona giydirsın ve ona üstesinden gelemeyeceği işi yüklemesin. Onu üstesinden gelemeyeceği bir işle sorumlu tutarsa da, onu gözet sin. (ona yardım etsin)” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 444-445. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduğu belirtilmiştir.]

(3998) *Meşnevi*

Şerm dārem ezNebī-yi zūfünūn

Elbisūhum güft mimṡā telbīsūn

Ben kemālātda fūnūn şāhibi peygamber-i zīşān-ı ‘aleyhi ‘envāü’ş-şalavatü’r-rahṡman
ḡazretlerinden ḡayā tatarım zīrā ḡadīs-i şerīflerinde giydigiñiz libāsdan ḡuddāmıñıza
ilbās idiñiz buyurdılar giydigimden anlara giydirmiş olmasam ḡadīs-i şerīfe muḡālefet
itmiş olurum bu ḡāl ḡayāsızlık olur benim ise Resūl-i Ekremden ḡayām vardır şerm
dārem istiḡyā iderim demekdir elbīsū kelimesi if‘āl bābından emr-i ḡāzır cem‘-i
müzekker-i muḡātabdır

(3999) *Meşnevi*

Muştaḡā güft īn vaşiyyet bābenūn

Et‘imu’l-eznābe mimṡā te’kulūn

Faḡr-i ‘ālem Muḡammed Muştaḡā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡazretleri bu vaşiyyeti
evlādına eyledi vaşiyyet mısırā‘-ı şānīdir tevābi‘ ṡize yidigiñizden it‘ām idiñiz ḡulāşa-
yı kelām şāhib-i ḡışm olanlar etibbā‘-ıñ ta‘āmını ve libāsını kendiniñ kendiniñ ta‘ām
ve libāsı gibi itmek lāzımdır demek olur benūn ibn kelimesiniñ cem‘idir ve ümmetler
murād olunur zīrā peygamber-i zīşāniñ ümmetleri evlādı maḡāmındadırlar et‘imu
kelimesi if‘āl bābından emr-i ḡāzır cem‘-i müzekker-i muḡātabdır ezṡābe zenebiñ
cem‘idir kıyruḡlar demek olur ve tevābi‘ murād olunur

(4000) *Meşnevi*

Dīḡerānrā bes beṡab‘ āverdeyi

Derşabūrī çüst ü raḡbet kerdeyi

Ey vā‘iz ḡayrileri ṡab‘ına çok getirdiñ şabr idicilikde cemā‘atini tīz itdiñ ve şabra
rāḡib eylediñ

(4001) *Meşnevi*

Hem beṡab‘ āver bemerdi ḡıṡrā

Pîşvâ kun ‘aql-ı şabrendîşrâ

Kendini dağı merdlik iderek tab‘ına getir ve şabriñ fezâyilini tefekkür idici ‘aqlını kendiñe muḳtedâ eyle ey nâşih hüner ve kemâl bundadır pîşvâ muḳtedâyâ olan zâta dinir

(4002) Meşnevi

Çün kılāvūzî-yi şabret per şeved

Cân beevc-i ‘arş u kürsî ber şeved

Çünkü şabriñ rehberliği saña ḳanād olur ve anıñla ‘âlem-i bālâya uçarsın rūḥuñ ‘arş u kürsünüñ yüksek maḥalline çıkar işte şabr böyle a‘lâ ve mübârek ḥalk-ı celîldir

(4003) Meşnevi

Muṣṭafârâ bîn ki çü şabreş şud Burâḳ

Berkeşânîdeş bebâlâ-yı tıbâḳ

Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafâ *ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem* nazar eyle ve gör ki şabri bir Burâḳ oldu ve zât-ı ‘ulyâlarını semâvâtıñ a‘lâsı ki ‘arş-ı a‘zamdır oraya çekdi tıbâḳ tñnıñ kesriyle ṭabâḳanıñ cem‘idir gökler [İ-323a] murād olunur nitekim Ḳur‘ân-ı Kerîmde *le terkebunne ṭabâḳan ‘an ṭabâḳin*⁵⁸¹ buyrulmuşdur *mine’s-semâ’i ilâ semâ’i’-aḥer*⁵⁸² ma‘nâsı virilmişdir *revân geşten-i şehzâdegân ba‘de ezamâm-ı baḥş u mâceerâ becânib-i vilâyet-i Çîn sūy-ı ma‘şûḳ u maḳşûd* şehzâdeleriñ miyânında olan baḥşıñ tamâmından soñra Çîn vilâyeti cânibine ma‘şûḳ ve maḳşûd semtine o üç şehzâdenin gidici olmaḳlıḳlarını ebyât-ı âtiye beyânında olucudur baḥşden murād bundan iḳdam büyük şehzâdeniñ birâderlerine söylediḳi kelimâtdır **tâ beḳadr-i imkân bemaḳşûd nezdîkter bâşend** hattâ bu kadar lâmekân murâdlarına ziyâde yaḳıñ olsunlar **egerçi rāḥ-ı vaşl mesdûdest beḳadr-i imkân nezdîkter şuden maḥmûdest** Çîn vilâyetine vardıkları şûretde dağı vuşlat yolu bâbânıñ ihtimâmı sebebiyle bağlanmışdır lîkin

⁵⁸¹“Kesinlikle tabakadan tabakaya bineceksiniz.” (İnşıkak 84/19)

⁵⁸²“Bir gökyüzünden başka bir gökyüzüne...”

mümkün olduğu mertebede maṭlûba yakīn olmak iyü şey'dir bināberīn Çīne vuşlat
murād için 'āzīm oldılar

(4004) Meşnevi

În begüftend ü revân geştend zūd

Her çi būd ey yār-ı men ān laḥza būd

Bu ebḥāşı beynlerinde söylediler ve tîz revân oldılar ey benim birāderim rāh-ı 'aşḳda
her miḥnet ki vardır o ānda anlara da var idi ve zuhūra geldi līkin bunlar

(4005) Meşnevi

Şabr bugzīdend ü şiddīkīn şudend

Ba'd ezān sūy-ı bilād-ı Çīn şudend

Şabrı ihtiyār itdiler ve mübālağa ile şādıklardan oldılar bundan şoñra Çīn iklīminiñ
şehrleri tarafına gitdiler

(4006) Meşnevi

Vālideyn ü milkrā bugzāştend

Rāh-ı ma'şūk-ı nihān berdāştend

Ebeveynini ve mülkini terk itdiler ve gözden gizlü olan ma'şūk-ı ḥaḳīkīniñ yolunu
bulmak için kendilerini yola haml eylediler ve o yolu tūtdılar

(4007) Meşnevi

Hemçü İbrāhīm Edhem ezserīr

'Aşḳşān bīpā vü ser kereded faḳīr

İbrāhīm Bin Edhem Belhī Ḥazretleri gibi 'aşḳ anları tahtından ayaḳsız ve başsız
eyledi ve daḥı faḳīr ve muḥtāç eyledi bīpā vü ser faḳīr dimege ıstīlāḥ olunmuşdur [S-
220a]

(4008) Meşnevi

Yā çü İbrāhīm mürsel serḥoşī

H'ışten efkend ender âteşî

Yâhûd İbrâhîm Halîlullâh ‘aleyhi’s-selâm gibi ‘aşk mestligi kendisini nâr-ı Nemrûdda ilkâ eyledi mürsel mîmîñ zammı ve rânîñ sükûnıyla peygâmbere dinir ve resûl gibi

(4009) Meşnevi

Yâ çü İsmâ‘il-i sabbâr-ı mecîda

Pîş-i ‘aşk u hançereş hulķî keşîd

Yâhûd bu şehzâdeleriñ hâli aña benzer ki ziyâde şabr idici ve ulu olan İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm gibi ‘aşkıñ ve dağı ‘aşkıñ hançeriniñ önünde itâ‘at ile boğazını çekdi ve tûrdı hâşılı rızâda şehzâdeleri İbn Edhem Hâzretlerine ve İbrâhîm Halîlullâh ‘aleyhi’s-selâma ve necl-i necîbleri İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâma teşbîh buyurdılar **Hikâyet-i İmru‘ü'l-Kays ki pâdşâh-ı ‘Arab bûd ve beşûret-i ‘azîm bâcemâl bûd Yûsuf-ı vakt-i hod bûd** Burası İmru‘ü'l-Kays-ı meşhûruñ hikâyesidir ki [İ-323b] ‘Arab pâdişâhı idi ve şûretde dağı ‘azîm idi ve dağı cemâli ile kendi vaktiniñ Yûsufi idi **ve zenân-ı ‘Arab çün Züleyhâ mürde-yi ü ve ü şâ‘ir tab‘ Mısrâ‘** ve dağı ‘Arab hâtûnları Züleyhâ nice Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmñ mürdesi ve ‘aşığı ise İmru‘ü'l-Kaysa öyle meftûne idiler ve dağı o İmru‘ü'l-Kays şâ‘ir tabî‘at idi **Kıfâ nebki minzîkrâ habîbin ve menzîlîn** Bu mısrâ‘ İmru‘l-Kaysıñdır ma‘nâsı tevaqquf idiñiz maḥbûbımız ve anıñ ve anıñ menzil-i maḥâmını zîkr idelim ve o zîkrden içün bukâ idelim kıfâ emr-i hâzırñ teşnîyesidir ve müferredi kıf kelimesidir nîk emriñ cevâbıdır **çün heme zenân ürâ becân mîcestend ey ‘aceb gâzel-i ü ve nâle-yi ü ezbehr-i çi bûd** çünki cümle zenân anı cân ile istediler ve anıñ ḥüsni sebebiyle aña râğib oldılar böyle olunca ey kimesne ‘acabâ İmru‘ü'l-Kaysıñ isti‘ârı ve nâle vü feryâdı neden içün idi nisânıñ meylî içün olaydı meyl itmişler idi bundan zâhir olur ki nisânıñ ‘aşkından degil imiş belki bir âhîr şey‘den içün imiş o şey‘ ne olduğunu Cenâb-ı Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* şimdi beyân buyursalar gerekdir **meger mîdânist ki inhâ timsâl-i şûretiend ki bertaḥteḥâ-yı ḥâk nakş kerdeend** me‘mûldir ki İmru‘ü'l-Kays ‘irfânı sebebiyle bildi bu zenân dünyâ şûrete mensûb bir şûretdir ki ḥâkiñ taḥtasına menḳûşdur ya‘nî yire

menkûş ve mersûm cânsız şûretidir dimekdir şu hâle ıtlâ‘ ı sebebiyle zenândan i‘ râz ve ma‘ şûk-ı haķîķiye kemâliyle raġbet idip anıñ derdinden nâle ve feryâd ider idi ‘aķıbet ĩn ĩmru‘ü‘l-Ķaysrâ hâlî peydâ şud ki nĳmşeb ezmûlk ü ferzend ân giriht encâm-ı kârda bu ĩmru‘ü‘l-Ķaysa bir hâl zâhir oldu ki giceniñ nışfında kendi mûlkinden ve evlâdından münķatı‘ olarak firâr eyledi ve ĥodrâ derdelķi pinhân kerd ve ez‘ân iķlĳm bāiķlĳmî dĳger reft ve dahı kendi bir köhne libâsda mahfĳi eyledi ve o sâkin olduĳı iķlĳmiden bir âĥir iķlĳme naķl eyledi ve hâl ile terk-i vaţan eyledi derţaleb-i ân ki eziķlĳm münezzehest yaĥtaşşu birahmetihî men yeşâ‘u o zâtıñ talebindeki iķlĳmiden münehzehdir ve hiç bir mekânda degildir işte diledigini böylece Allâhu Te‘âlâ Ĥazretleri rahmete ve luţfına ĥâş ider ve bir ferd çün u çirâya ķâdir olamaz

(4010) Meşnevi

ĩmru‘ü‘l-Ķays ezmemâlik ĥuşkleb

Hem kesîdeş ‘aşķ ezĥıţta-y ‘Arab

ĩmru‘ü‘l-Ķays nâm şâ‘ir bĳnazĳr kendi memâlikinden dudakları kuru olduĳı hâlde i‘ râz eyledi ĥuşkleb ‘âşık ma‘nâsına ıştılâĥ olunmuşdur ve dahı ‘aşķ anı ‘Arab sûtûrından taşra çekdi ve terk-i diyâr itdirdi

(4011) Meşnevi

Tâ beyâmed ĥışt mĳzed derTebûk

Bâmelik ĳüftend şâĥi ezmûlûk

Ĥattâ ĩmru‘ü‘l-Ķays geldi Tebûk didikleri maĥalde kerpiç şan‘at [Ī-324a] iderdi oranıñ melikine didiler ki

(4012) Meşnevi

ĩmru‘ü‘l-Ķays âmedest ĳncâ beked

Derşikâr-ı ‘aşķ u ĥıştî mĳzened

ĩmru‘ü‘l-Ķays buraya zahmet ve meşakķat ile gelmişdir ‘aşķıñ şikârında olduĳı hâlde kerpiç şan‘at ider kedd kâfiñ fetĥi ve dâl-ı müşeddede ile meşakķate dinir

(4013) Meşnevi

Ân melik berhâst şeb şud pîş-i û

Güft urâ ey melîk-i hübrû

Tebûk pâdişâhı gice ile kâldı ve anıñ yanına gitdi İmru'ü'l-Kaysa didi ki ey güzel yüzlü melik

(4014) Meşnevi

Yūsuf-ı vaktî dü mülket şud kemāl

Mer turâ rām ezbildād u ezcemāl

Vaktiniñ Yūsufusuñ iki mülk saña kemāliyle musahhar oldı birisi memleketlerden ve birisi dağı cemālden [S-220b]

(4015) Meşnevi

Geşte merdān bendegān eztiġ-i tu

V'ān zenān mülk-i meh bīmīġ-ı tu

Seniñ seyfinden içün erkekler seniñ kuluñ olmış ve dağı zenān seniñ bulutsuz olan mäh-ı mülkünün hüsnüne kul olmuş mīġ mimiñ kesriyle buluta dinir

(4016) Meşnevi

Pîş-i mā bāşî tu baht-ı mā buved

Cān-ı mā ezvaşl-ı tū şad cān şeved

Sen bizim önümüzde olur iseñ bizim bahtımız güşāde olur ve cānımız dağı seniñ vuşlatından büyür ve yüz cān olur

(4017) Meşnevi

Hem men ü hem mülk-i men melūk-ı tu

Ey behimmet mülkhā metrūk-ı tu

Ben ve dağı benim mülküm seniñ mülküñdür ey himmet-i ‘āliye ile mülkler seniñ terk olunmuşuñdur

(4018) Meşnevi

Felsefe güfteş besī vü ü hamūş

Nāgehān vādāşt ezsr rūypūş

O melik İmru’ü’l-Ḳaysa çok kemālāta ve ‘ilme müte‘allik felsefe söyledi ve o İmru’ü’l-Ḳays sâkit olduğı hâlde istimā‘ ider idi bu eşnāda ānsızın başından hicābını açdı zīrā yüzi mestūr idi bu ma‘nā sīniñ fetḥiyle sır okumağa göredir eger sīniñ kesriyle okunur ise sırrınıñ yüzünden niķābını açdı demek olur felsefe fāniñ fetḥi ve lāmıñ sükūnıyla ḥikmet-i ‘aķliyye denir bu ‘ilme ‘ālim olana felsefī dinir cem‘i felāsife gelir

(4019) Meşnevi

Tā çī güfteş ü begūş ez‘aşḳ u derd

Hemçü ḥod derḥāl sergerdānş kerd

‘Acabā İmru’ü’l-Ḳays Tebūk pādīşāhınıñ kulağına ne didi ‘aşḳdan olarak ve ‘aşḳıñ derūnından olarak kendi gibi o hâlde anı müteḥayyir eyledi

(4020) Meşnevi

Dest-i ü bigrift ü bāū yār şud

Ū hem eztaḥt u kemer bīzār şud

İmru’ü’l-Ḳays Tebūk melikiniñ elinden tutdı ve Tebūk meliki dağı İmru’ü’l-Ḳaysa yār olmağla o dağı tahtından bīzār oldu iki pādīşāh bu ḥāle girdiler ve tārik-i māsivā oldılar

(4021) Meşnevi

Tā bilād-ı dūr reftend ĩn dü şeh

‘Aşḳ yek kerret nekerdeş ĩn güneḥ

Hattâ iki şâh âbdâl olup bilâd-ı ba‘îde gitdiler bu hâle ey sâmi‘ ta‘accüb itme zîrâ ‘aşk [İ-324b] bu şuçu bir kerre eylemedi belki her yâr-i pâdişâhlara bu işi ‘aşk itmekdedir

(4022) *Meşnevi*

Berbüzürgân şehd ü bertıflânst şîr

Û beher keştî buved menne’l-aḥîr

Ulular üzerine bâldır ve tıflân üzerine ‘aşk şîr gibidir ve ‘aşk her kimde şığıra vaz‘ olan yük gibidir çok vuḳû‘ bulur ki encâmında vaz‘ olunan yük sefînesiniñ ğarḳına sebep olur ‘aşk dahı nice ‘âşıqların sefîne-yi vücûdunuñ ğarḳına sebep olduğundan menne’l-aḥîre teşbîh buyurdılar menne mîmîñ fethi ve nûn-ı müşeddede ile batmân ma‘nâsınadır

(4023) *Meşnevi*

Ġayr-ı ĩn dü bes mülûk-ı bîşümâr

‘Aşḳşân ezmülk berbûd u tebâr

Bu iki pâdişâhın ğayri ḥesâbsız pâdişâhları ‘aşk mülkünden ḳavm ve ḳabîlesinden ḳaçdı tebâr ḳavm ve ḳabîle ma‘nâsınadır

(4024) *Meşnevi*

Cân-ı ĩn se şehbeçe hem gird-i Çĭn

Hemçü mürġân geşte her sū dâneçĭn

Bu üç şehzâdeniñ cânı Çĭn etrâfında ḳuşlar gibi dâne düşürücü ve ittifâ‘ idici oldular şehbeçe pâdişâh olana dirler zîrâ beçe yavrı ma‘nâsınadır gird kâfiñ kesri ve rânîñ sükûnıyla taraf dimekdir dâneçĭn müntefi‘ ma‘nâsına ıştılâḥ olmuşdur

(4025) *Meşnevi*

Zehre nĭ tâ leb güşâyend ezzamir

Z’ân ki râzĭ bâḥaṭar bûd u ḥaṭîr

Bu üç şehzâdeniñ cesâreti bu kadar ki qalblerinden sırlarını güşâd ideler zîrâ qorqulu bir sır idi ve emr-i ‘aẓîm idi haţar maḥûf olan nesneye ve haţîr emr-i ‘aẓîme ıtlâk olunur

(4026) Meşnevî

Şad hezârân ser bepûlî ân zamân

‘Aşk hısmâlûde zih kerde kemân

Hısmâlûd olan ‘aşk kemânını germişlikde o zamân yüz biñ ‘âşıkıñ başı bir puladır zîrâ ‘âşıqları qatl itmekden qorqmaz ve ‘âşıqa teraḥḥum itmez ve ‘aşkıñ ‘âşığı kayırmak aşlâ vazîfe-yi hâliñden degildir

(4027) Meşnevî

Aşk hod bîhısm dervâqt-i hoşî

Hûy dâred dembedem hîreküşî

‘Aşk taḥkîk bîhısm iken hoşluk vaqtinde beyhûde ‘âşık öldürmegi hûy tutar ve kendine ‘âdet itmiştir

(4028) Meşnevî

În buved ân laḥza k’û hoşnûd bûd

Men çi güyem çünki hısmâlûd şûd

Bu söyledigim hâl olur ol laḥzada ki o ‘aşk hoşnûd oldu ben ne söyleyeyim ‘aşkıñ o vaqtini ki hısmâlûd oldu ve infi‘âl eyledi zîrâ ‘aşkıñ o vaqtı tavşîfi kabîl degildir [S-221a]

(4029) Meşnevî

Lîk merc-i cân fedâ-yı şîr-i û

Kiş kuşed îñ ‘aşk v’îñ şemşîr-i û

Lîkin cihân mer‘âsı o ‘aşkıñ arslânına fedâ olsun öyle kimesneniñ ki o ‘aşk ve o ‘aşkıñ kılıcı bu kimseyi qatl ider ḥâşılı ‘âşıqa cân fedâ olsun dimekdir

(4030) Meşnevi

Küştenî bih ezhezârân zindegî

Salţanathâ mürde-yi in bendegî

‘Aşkıñ elinden ölmek nice biñ hayâtdan iyüdür ve dahı pâdişâhlar bu kulluğñ müjdecisidir

(4031) Meşnevi

Bâkinâyet [İ-325a] râzhâ bâhemdiger

Pest güftendî beşad havf u hâzer

O şehzâdeler kinâyeleri biri biriyle pest olarak yüz havf ve hâtar ile söylerler idi ve ma‘ şûkanıñ nâmını izhâra aşlâ cesâret idemezler idi

(4032) Meşnevi

Râzrâ ğayr-ı Hudâ maḥrem nebūd

Âhrâ cüz âsmân hemdem nebūd

Bunlarıñ sırrına Hâkdan ğayri maḥrem yok idi ve bunlarıñ âhına âsmândan ğayri hemdem ve muşâhib yok idi

(4033) Meşnevi

İştîlâhâtî miyân-ı hemdiger

Dâştendî behr-i irâd-ı haber

Biri birileriniñ önünde haber getirmek için biri biriyle çok ıştîlâhât tutarlar idi

(4034) Meşnevi

Z’în lisānu’t-ṭayr ‘ām āmūhtend

Ṭumṭurāk u serverî endūhtend

‘Avām-ı nās bu kuş dilinden çok öğrendiler ve dahı elfāzıñ tenāsübini ve ululuğını kazandılar

(4035) *Meşnevi*

Şûret-i âvâz-ı mürğest ân kelâm

Ġāfilest ezhāl-i mürğân merd-i hām

O ‘avāmın kelâmı kuşuñ âvâzının şûretidir ve kuş dili degildir zîrâ merd-i hām kuşuñ hālinden ġāfildir ve kuş dilini bilmez

(4036) *Meşnevi*

K’û Süleymānī ki dāned lahn-ı tayr

Dīv gerçi mülk ġired hest ġayr

Ḳanı bir Süleymānsîret bir kuş âvâzını bile şeytân egerçi Ḥazret-i Süleymānıñ yirini tutar ise de Süleymānıñ ġayrisidir bir işe yaramaz nitekim hikāyesi⁵⁸³ ma‘lumdur

(4037) *Meşnevi*

Dīv berşibh-i Süleymān kerd îst

‘İlm-i mekreş hest ‘ullimnāş nîst

Şeytân Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāma müşāhebet iderek tırnağ eyledi lîkin anıñ ‘ilmi Süleymān ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘ilmi gibi ta‘lîm-i ilāhî degildir belki hîle-yi ‘ilmiyyedir

(4038) *Meşnevi*

Çün Süleymān ezḤudā beşşāş būd

Manṭıķu’t-tayrī zi ‘ullimnāş būd

Çünkü Süleymān ‘aleyhi’s-selām Allāhu Te‘ālādan beşâşet-i vech şāhibi idi **Manṭıķu’t-Tayr** aña ta‘lîm-i yezdānî idi ve kuşlar lisânını Mevlâ öğretmiş idi

(4039) *Meşnevi*

Tu ezân mürğ-ı hevâyî fehm kun

⁵⁸³hikāyesi S : yaramadı Ġ

Ki nedīestī tuyūr-ı min ledün

Sen bu kuş dilini havāya mensüb kuşdan öğren zirā sen Hāk tarafından olan kuşı görmemişsiñdir

(4040) Meşnevi

Cāy-ı sīmürgān buved ān sūy-ı Kāf

Her hayālirā nebāşed destbāf

‘Ankālariñ cānı o Kāf tǵı tarafına māyil olur ve dağı ‘anķānıñ cānı her hayāle el örgüsü olmaz

(4041) Meşnevi

Cüz hayālirā ki dīd ān ittifāk

Ān geheş ba‘del‘ayān üfted firāk

Şol hayāl bununı ğayridir ki o kimesne nāğāh o hayāli gördi o hayāl destbāf oldu murād tecelliyāt-ı ilāhiyyedir andan sonra aña o hayānıñ zuhūri ba‘idinde firāk vāki‘ olur ve hicret-i Hāk zuhūr ider sonra yine vuşlat zuhūr ider

(4042) Meşnevi

Nī firāk-ı kaṭ‘ behr-i maşlahat

K‘iymineş ezher firāk ān menķabet

Bu iftirāk-ı kaṭ‘ degildir belki bu firakat maşlahat içündür zirā her firākdan o menķibeyi ‘aẓīme şāhibi zāt-ı emīndir ve firakat maķāmını o zāt geçmiştir

(4043) Meşnevi

Behr-i istibkâ-yı ān rūhī cesed [İ-325b]

Āftāb ezberf yek dem mīkeşed

O rūha mensüb cesedden nāmını bāķi kılmak için āftāb-ı haķīķi berfden bir dem nefsinı çeker eger o istitār olmamış olaydı o zātın berf-i vücūdı bir ānda o āftābdan maḥv olurdu

(4044) Meşnevi

Behr-i cān h'îş cū zîşān şalāh

Hîn medüzd ezharf-i îşān ıştırālāh

Kendi cānîñ için evliyādan şalāh iste āgāh ol anlarıñ harfinden çalıp halka ıştırālāh şatma

(4045) Meşnevi

Ān Zeliḥā ezsipendān tā be'ūd

Nām-ı cümle çiz Yūsuf kerde būd

O Zeliḥā raḍiyallāhu te'ālā 'anhā vālidemiz üzerlik toḥmından 'ūd ağacına varınca cümle şey'in nāmını Yūsuf koymuş idi ya'nı her şey'e Yūsufdan kināye iderdi ve bir nesneyi zıkr ile kaşdı Yūsuf olur idi

(4046) Meşnevi

Nām-ı ū dernāmhā mektūm kerd

Maḥremānrā sırr-ı ān ma'lūm kerd

Anıñ nāmını nāmlarda mektūm eyledi ve kendi maḥremlerine o sırrı ma'lūm eyledi

(4047) Meşnevi

Çün begüfti mūm ezāteş nerm şud

Īn budī k'ān yār bāmā germ şud

Çünkü Zeliḥā dir idi ki mum āteşden yumşak oldu murādı bu idi o yār bize nerm oldu ve rām oldu [S-221b]

(4048) Meşnevi

V'er begüfti meh āmed bingerīd

V'er begüfti sebz şūd ān şāh-ı bīd

Eger Zeliḥā didi ki ay ʔoḡdı baḳıñız murādı Ḥazret-i Yūsuf zāhir oldı dimek idi ve yine didi ki sōḡüd dalı yeşil oldı andan daḡı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ ḥüsn ve cemālini murād ider idi ḥāşılı her şey’den murād Yūsuf ‘aleyhi’s-selām söylemek idi dimek olur

(4049) Meşnevi

V’er begüfti berghā hoş miṭapend

V’er begüfti hoş hemisūzed sipend

Eger Zeliḥā didi ki ağacıñ yaprakları hoş hareket eyler bundan a’zāsınıñ hoş ḥāl olduğunu beyān ider idi ve yine didi ki yüzerklik toḡmı âteşde hoş yanar bu kelāmdan daḡı o gün ḳalbiniñ ıztırābını ifāde ider idi

(4050) Meşnevi

V’er begüfti gül bebūlbūl rāz güft

V’er begüfti şeh sır-ı şehnāz güft

Eger didi ki gül būlbūle sır söyledi bundan daḡı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ o gün kendüye iltifātını murād eyler idi ve eger didi ki şāh-ı ḥüsn a’lā cilve sırrını söyledi bundan daḡı o gün Ḥazret-i Yūsufuñ kendisine çok cilve eyledigini murād ider idi şehnāz şive-yi ‘azīmeye dirler

(4051) Meşnevi

V’er begüfti çi hümāyūnest baḡt

V’er begüfti ki berifşānīd raḡt

Eger didi ki ne mübārek baḡt u devletdir andan daḡı Ḥazret-i Yūsufuñ taḡtını murād ider idi ve yine didi ki metā’ı silkiñiz bundan daḡı ḳalbiniñ o gün ‘aşḳ ḡubārıyla pürḡubār olduğunu murād ider idi

(4052) Meşnevi

V’er begüfti ki saḳā āverd āb

V'er begüfti ki berâmed âftâb

Eger didi ki bu gün saķā bize ū getirdi bundan daķı âb-ı zülâl vişāle sîrāb olduğunu beyān ider idi ve yine didi ki güneş [İ-326a] tûlû' itdi bundan daķı Yûsufuñ o gün yanına geldigini murād ider idi

(4053) Meşnevi

V'er begüfti dūş dîġi puġteend

Yā havāyic ezpeziş yek laġteend

Eger didi ki dün gice bir çömlek kaynatdılar bundan yine dünki gün ħāliniñ nāġoş olduğunu irāde ider idi yāġūd ta'āmlar pişmekden bir pâredir didi cümlesini güzel pişmiş demekden kināye ider idi bundan yine kendiniñ Yûsufuñ nizām-ı ħālini murād ider idi laġte lāmıñ fetġiyle ve ħā-yı mu'cemenin sükûniyla pâre ma' nāsınadır ħavāyicden ta'āmlar demek murād olunur peziş pâ-yı 'acemiyeñiñ fetġi ve zāniñ kesriyle ism-i maşdardır pişmek ma' nāsınadır

(4054) Meşnevi

V'er begüfti hest nānhā bînemek

V'er begüfti 'aks mîġded felek

Eger didi ki bu gün itmekler tuzsuzdur bundan yine o gün neş'eyāb olduğunu beyān ider idi eger didi ki felek 'aksine devr ider bundan yine nāġoşluġını ifāde ider idi

(4055) Meşnevi

V'er begüfti ki bederd āmed serem

V'er begüfti derd-i ser şud ħoşterem

Eger didi ki benim başım derde geldi yine Yûsufuñ 'aşķından gelen elemin murād ider idi ve yine didi ki baş ağrısı benden bu gün gitdi ziyāde ħoşum yine 'aşķıñ ıztırābınıñ zevālini söyler idi

(4056) Meşnevi

Ger sūtūdī i‘tināk-ı ū budī

V’er nikūhīdī firāk-ı ū budī

Eger bir şey’ini medh itmiş olsa idi Hāzret-i Yūsufuñ vuşlatını murād ider idi ve zāhirde medh ol şey’e idi līkin maqşūdı vaşl-ı Yūsufi şenā idi i‘tināk vuşlata dinir ve yine bir şey’i zemm itmiş olsa idi yine murādı Hāzret-i Yūsufuñ firkatini zemm idi egerçi zāhirde başka şey’i zem ider idi līkin murādı firākıñ merāretini zem idi nikūhiden nūnuñ kesriyle maşdardır zem itmege dinir

(4057) Meşnevi

Şād hezārān nām ger berhem zedī

Kaşd-ı ū vü ḥāh-ı ū Yūsuf budī

Eger Hāzret-i Zeliḥā nice biñ nāmı biri birine urursa idi anıñ o nāmdan kaşdı ve istediği Hāzret-i Yūsuf idi ḥāşılı āb dise Yūsufi nān dise yine Yūsufi murād ider idi demekdir

(4058) Meşnevi

Gürsine būdī çü güftī nām-ı ū

Mişudī ū sīr ū mest-i cām-ı ū

Eger Zeliḥā aç olsa idi çünkü Yūsufuñ nāmını söylerdi fi’l-ḥāl o Zeliḥānıñ karnı tok olur idi ve Hāzretiñ cāmınıñ mesti olur idi

(4059) Meşnevi

Teşnegiş eznām-ı ū sākin şudī

Nām-ı Yūsuf şerbet-i bātın şudī

Zeliḥānıñ şusuzluğı Yūsufuñ nāmından sākin olur idi zīrā nām-ı Yūsuf anıñ bātınına şerbet-i laṭife idi ve ḥarāreti dahı münkaṭı‘ olur idi

(4060) Meşnevi

V’er budī derdiş-i ān nām-ı bülend

Derdrā filhāl geṣṭi sūdmenđ

Eger Zelîhāya bir derd ve hastalık olaydı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ o ‘ālî nām-ı şerîfinden anıñ derdi o hâlde fāyideli olur idi ve o nāmdan ittifā‘ ider idi [İ-326b]

(4061) Meşnevi

Vaqt-i sermā būdi vîrā pūstîn

În kuned der‘aşk nām-ı dūst îñ

Mevsim-i şitâda Hâzret-i Yūsufuñ nām-ı şerîfi Zelîhāya kürk olur idi ve andan arkası ışıınırdı işte rāh-ı ‘aşkda ma‘ şūkuñ adı ‘âşıkā bu işleri ider buña inan ve şübhe itme

(4062) Meşnevi

‘Ām mîḥ‘ānend her dem nām-ı pāk

Îñ ‘amel nekned çü nebved ‘aşknāk

Su‘āl geldi ki bu aḥvāl ‘avāma olmaz altundur bu beyitle cevāb virirler ki ‘avām Hâkkıñ nām-ı pākini her dem oğurlar ise de çünki ‘avāmda ‘aşk yokdur bu ‘ameli eylemez bu umūr-ı mezkûre maḥabbete tevaḥḫuf ider ki böyle ola [S-222a]

(4063) Meşnevi

Ānçā ‘Îsā kerde būd eznām-ı Hū

Mîşudî peydā verā eznām-ı ũ

O işler yine ‘Îsā ‘aleyhi’s-selāma Cenāb-ı Hâkkıñ nāmından itmiş idi ve ism-i a‘zam kuvvetiyle vücūda getirmiş oldu Zelîhāya Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ nāmından ve nām-ı Yūsufi yād itdiği ānda zāhir olur idi

(4064) Meşnevi

Çünkü bāḤaḫ muttaşıl gerdîd cān

Zikr-i ān înest ü zikr-i înest ān

Bu beyit ile nām-ı Yūsuf ism-i Hâk maḫāmına kâyim olmasınınñ hikmetini beyān idip buyururlar ki çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ cān-ı pāki Cenāb-ı Hâkka muttaşıl oldu

ve ittîşâl-i ma‘nevî derecesini buldı böyle olunca Vâcibü’l-Vücûdî zîkr Hâzret-i Yûsufî zîkrdir ve yine Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm zîkr Vâcibü’l-Te‘âlâ Hâzretlerini zîkrdir binâ’en‘ aleyh ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâmın esmâ’-ı ilâhiyye gördüğü işi Zelîhâ nâm-ı Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm ile görür idi ve Vaḥdet-i Vücûd aşḥâbının ‘indinde böyle olduğuna şübhe yokdur ‘ulemâ-yı zâhir her ne kadar râzî degil iseler de fi’l-vâkı‘ böyledir

(4065) Meşnevî

Hâli ezḥod bûd u pür ez‘aşḳ-ı dūst

Pes zikûze ân telâbed ki derüst

Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm kendi ḥabından boş idi ya‘nî kalbi kendiniñ maḥabbetinden ve zâtını sevmekden fâriğ olmuş idi ve daḥı ma‘şûḳ-ı ḥaḳîḳîniñ ‘aşḳından ṭolmuş idi böyle olunca bardaḳdan o zarar ki bardaḳın içündedir bu beyit *kullu inâ’in yetereşseḥu bimâfîhi*⁵⁸⁴ kelâmının ma‘nâsındadır telâbed fi’l-i muzâri‘dir tereşşuḥ ider ma‘nâsındadır maşdarı tânın fethiyle telâbiden kelimesidir

(4066) Meşnevî

Ḥande bûy-ı za‘ferân-ı vaşl dād

Girye bûhâ-yı piyâz-ı ân bi‘ād

Gülmek beşâset-i vecche za‘ferâna beñzeyen vuşlat rāyiḥasını viridi zîrâ ‘âşîḳın yüzünüñ gülmesi delâlet ider ki ma‘şûḳıyla vuşlatdadır kezâlik ağlamak o şoğan gibi olan firḳatlerin ḳoḳularıdır zîrâ bir ‘âşîḳ ağlasa yârinden mehcûr olduğu münfehim olur bu beyitte vuşlatı güldürmekde za‘ferâna ve firḳati ağlatmaḳda şoğana teşbîḥ buyurdılar bi‘ād bânıñ kesriyle ba‘idiñ cem‘idir

(4067) Meşnevî

Her yekîrâ hest derdil şad murād

În nebâşed mezheb-i ‘aşḳ u vedād

⁵⁸⁴“Her kap içinde bulunan maddeyi dışına sızdırırır.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 52.

‘Āşıkıñ ğayri olan kimesnelerin ğalbinde yüz şey’in maĥabbeti vardır bu ‘aşkıñ mezhebi ve dīni olmaz zīrā ‘aşkıñ mezhebi odur ki gönülde ma‘şūkuñ maĥabbetinden ğayri başka şey’in maĥabbeti olmaya [İ-327a] ve hāne-yi dil yāriñ maĥabbetine maḳşūd ola vedād vāvıñ kesriyle ‘Arabīdir ve ‘aşḳ ma‘nāsınadır

(4068) Meşnevi

Yār āmed ‘aşkrā rūz āftāb

Āftāb ān rūyrā hem çün niḳāb

‘Āşık için ğalbinde ancaḳ yāriñ maĥabbeti geldi nitekim gündüz için āftāb geldi ya‘nī gündüze āftāb lāzım gelip nehārdan āftāb nice ayrılmaz ise ‘āşıḳa yāri daḳı öyle lāzım gelir ve yāriñ maĥabbeti ‘āşıḳdan münfek olmaz nehār ile āftāb beyninde luzūmbīn beyne bilma‘nī’il-eḣaş illa oldıḡı gibi ‘āşık ile yār-ı beyninde luzūmbīn vardır bu āftāb-ı şuverī āftāb-ı rūy-ı ḥaḳīḳīniñ niḳābı gibidir var bundan āftāb-ı rūy-ı ḥaḳīḳīniñ ziyāsı ve nūrı ne mertebede imiş añla

(4069) Meşnevi

Ān ki neşnāsed niḳāb ezrūy-ı yār

‘Ābidü’ş-şemsest dest ezvey bidār

Ol kimesne ki niḳābı ve rūy-ı Bārīyi añlamaz belki bu güneşi āftāb-ı rūy-ı ḥaḳīḳīye tesviye ider o kimesne ‘ibādet şemse ‘ibādet idici gibidir ve maḥbūs ṭāyifesinden ma‘dūddur elini anadan girü tut ve aña mü’min dime

(4070) Meşnevi

Rūz-ı ū vü rūzi-yi ‘āşık hem ū

Dil hem ū dilsūzi-yi ‘āşık hem ū

‘Āşıkıñ gündüzi o yārdır ve daḳı rızḳı ve ġidāsı yine odur zīrā anıñla toyar ve yine gönül daḳı o yārdır ve yine ‘āşıkıñ ğalbinde olan ‘aşḳ daḳı o yārdır bu kelām ḥattā

yerā ezẓikrū'l- zâkir ve'l-mezkûr vâhiden⁵⁸⁵ kelâmına şebîhdir **Begzâde** *ḡuddise sirruhu* ba' zî ḥilâfetnâmelerinde bu kelâmı taḥrîr buyurmuşdur

(4071) *Meşnevi*

Mâhiyân-râ naḡd şud ez' ayn-ı âb

Nân u âb u câme dârû vü ḡ'âb

Mâhîler için âbın zâtından her nesne ḡâzır oldu ve mâhîler her şey'i âbdan buldılar meşelâ itmek ve şu ve libâs ve 'ilâç ve ârâm ve karar cümlesi kendilerine âbdan idi ve ḡâricden degil idi bunun gibi 'âşıkın daḡı cemî' levâzımı ve ḡ'âbı Cenâb-ı Ḥaḡdan olur aşlâ ḡarice muḡtâç olmaz bu beyitte 'âşıkı mâhiye teşbîḡ buyurdılar zîrâ mâhî âba sîrâb olmadığı gibi 'âşık daḡı ma' şûḡdan ḡanmaz [S-222b]

(4072) *Meşnevi*

Hemḡü tıflest ü zipistân şîrgîr

Ü nedâmed derdü 'âlem ḡayr-ı şîr

O 'âşık memeden südü⁵⁸⁶ emici tıfl gibidir bu cihetden o 'âşık iki 'âlemde sütten ḡayrisini bilmez tıfl-ı şîrgîr ancak dâyenin südünü bilip başḡa ḡa'âm bilmediḡi 'âşık Ḥaḡ olan zât-ı şerîf daḡı Mevlânın iḡsânından ve kereminden ḡayri bir ferdin lutfını ve keremini bilmez

(4073) *Meşnevi*

Tıfl dâned hem nedâned şîrrâ

Râḡ nebved in ḡaraf tedbîrrâ

Tıfl şîrgîr-i dâyesinin südünü hem bilir ve hem bilmez tıflın bilmesi ḡidâ olduğu ve tıfla şafâ virdiḡi cihetdendir ve bilmemesi südüñ esrârına ve ḡaḡîḡatına vâḡıf olmadığı cihetdendir 'âşık daḡı füyûzât-ı İlâhiyyeyi hem bilir ve hem bilmez bilmesi kendüye ḡidâ ve lutf olur ve feyz-i İlâhiyle şafâyâb olur şu [İ-327b] cihetdendir ki bilmemesi ni'met-i İlâhiyenin keyfiyyetine ve ḡaḡîḡatına 'âşıkın 'ilmi olmadığı

⁵⁸⁵“Bu mertebede zâkir, mezkûr ve zikir birleşmiş durumdadır.”

⁵⁸⁶südü S :süt (İ.)

cihetdendir zîrâ ‘aqlıñ tedbîriniñ haķāyık-ı eşyâyı bilmek tarafına yolu yoķdur ancak haķāyık-ı eşyāya ‘ālim olan Allāhu Te‘ālā Hāzretleridir ve ‘ibādetden kendiniñ bildirdiği zevāt-ı kirāmdır hemān ‘āşık olmak hasebiyle her nesneyi bilmek tarafına yol olmaz zîrâ mertebe-yi ‘ilm mertebe-yi ‘alīdir

(4074) Meşnevi

Gıc kerd in gencnāme rūhrā

Tā biyābed fātih ü meftūhrā

Bu Kitāb-ı Meşnevi ‘āşıkıñ rūhunu aķmak eyledi māsivāya irmez eyledi andan içün ki rūh-ı ebvāb-ı haķīķati fātih olan Mevlāsını ve meftūh olan haķāyık-i eşyâyı bula meftūhdan murād ‘ilm-i haķīķīdir ve gencnāmeden maķşūd Meşnevi-yi Şerīf kitābıdır yāhūd aķvāl-i ‘aşkı beyān iden sā’ir evliyā-yı kirāmiñ kitābı olmak daķı muķtemeldir gıc kāf-ı ‘Arabiyyeniñ kesriyle aķmak ma’nāsınadır eger Meşnevi-yi Şerīf sā’ir nesnelerden ‘āşıkıñ ‘aqlını aķmak itnese fātih ve meftūhı bulamaz idi sā’ir şey’leriñ idrākinden aķmak itdiği haķīķat tarafına ‘āşık yol bulmak içündür nitekim ba’zı şu‘arā bu kıt‘ayı buyurmuşlar Kıt‘a:

El virmedi dünyāda mekkāre-yi dünyā diyü

Ey dil āvāre olup eyleme izhār telāşı

Cem‘ eylememiş meclis-i ‘ālem ķurulalıdan

‘İrfān ile bir yirde Hüdā ‘aql-ı me‘āşı

Ve entüm a‘lem biimru dünyākum hadīs-i şerīfi daķı ve daķı ***ekşerü ehli’l-cenneti’l-būlhü***⁵⁸⁷ hadīs-i şerīfi bu ma’naları mü’ekkid olur

(4075) Meşnevi

Gıc nebved derreviş belk ender’ü

⁵⁸⁷“Cennetliklerin çoķu eblehlerdir.” el-Bezzār, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basri, Müsnedü'l-Bezzār, tahk.: Adil İbn Sa’d, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 2005.

Hāmileş deryâ buved ne seyl ü cû

Bu ‘âşık Allâhu Te‘âlâ Hazretlerinin yolına gitmekde aḥmak olmaz belki o yolda başiret üzerine gider zîrâ o ‘âşıkı ḥâmil olan deryâ-yı ḥaḳîḳatdir seyl ve ırmaḳ şuyı degildir seylden ve âb-ı cûdan ‘aḳl-ı cüzvi murâd olunur ya‘nî ‘âşıkı râh-ı Ḥaḳḳa getiren Cenâb-ı Ḥaḳdır ‘âşık râh-ı Ḥaḳḳa ‘aḳl-ı cüzvisiyle gitmez belki tevḳîḳât-i İlâhî ve ‘avn-i Bârî ile gider bu cihetden sâlik olduḡı yolda aḥmak ve sersem olmaz

(4076) Meşnevi

Çün beyâbed ü ki yâbed güm şeved

Hemçü seylî ġarḳa-yı ḳulzüm şeved

Çünkü o ‘âşık anı ki bulur ve kendisi maḥv olur ya‘nî Ḥaḳḳa vişâl naşîb olunca ‘âşıkıñ şaffeti aḥlâḳı tebeddül ider ü kiden murâd Vâcib Te‘âlâ Hazretleridir ‘âşık bir seyl şuyı gibi deryânıñ ġarḳası olur seylâb deryâya vâşıl olur ve seylâblıḳ vaşfı kendüden zâyil olup o seylâbıñ ismine deryâ dirler bunuñ gibi ‘âşık daḡı Ḥaḳḳa vâşıl olduḡda cemî‘ evşâfı maḥv olur ve aḥlâḳ-ı İlâhiyye ile ve şıfâtı ile ve ef‘âli ile Cenâb-ı Ḥaḳḳıñ muttasıf olur

(4077) Meşnevi

Dâne güm şud ân gehî ü tîn şeved

Tâ nemürdî zer nedâdem in buved

Görmez misin incir çekirdegi yirde maḥv oldu o çekirdek incir ağacı olur eger maḥv [İ-328a] olmasaydı incir ağacı olmazdı sen ölmedikçe ben saña altun virmedim diyü şadr-ı cihânıñ o faḳîhe söylemesi işte bu olur bundan iḳdam bu ḳışşa beyân olunmuşdı ya‘nî ḳişi *mütû ḳable en temütû*⁵⁸⁸ sırrına vâşıl olmadıkça devlet ve sa‘âdet bulmaz belki devlet bu ḥadîş-i şerîfiñ sırrına mazhariyyetden soñra olur ve bir âḡir ḥadîş-i şerîfde daḡı *men lem yûled merreteyni len yelice melekûte’s-semâvâti ve’l-arz*⁵⁸⁹

⁵⁸⁸“Ölmeden önce ölünüz.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 180. [Tasavvuf kitaplarında sıkça karşılaşılan bu rivâyetin hadîs olmadığı belirtilmiştir.]

⁵⁸⁹“İki kere doğmayan gökler âlemine elbette giremez.” Hz. İsa’ya (a.s.) nispet edilen bu sözün geçtiḡi bazı kaynaklar için bkz. Sühreverdî, Avârifü’l-maârif, s. V, 74 (Ebû Hâmid el-Gazzâlî, İhyâu ulûmi’d-dîn, Beyrut ts., Dâru’l-Ma’rife içerisinde).

buyrulmuştur insān bir kerre atāsından tevüllüd itmeli ba‘de mütū ḥadīşiniñ sırrı zuhūr itmeli ba‘de tekrār dünyāya māder ṭab‘ından tevellüd itmeli bu şüretde iki kere toğmuş olur ba‘de semavāt ve ‘arzıñ melekūtına vuşlat ider böyle olmaz ise esrār-ı melekūta vaşlına kâdir olmaz bu cihetden devlet bulmamış olur ve devletiñ mevķūf-ı ‘aleyh elbet mevt-i irādī olmak lâzım gelir [S-223a] **Ba‘d-ı mekş-i işān mütevārī derbilād-ı Çīn derşehr-i tahtgāh** Burası o şehzādeleriñ maḥfī olarak Çīn bilādında pāy-ı taht olan şehzāde çok zamān mekşden şöıra mütevārī maḥfī dimekdir **ve ba‘d-ı derāz şuden-i şabr** ve o şehzādeleriñ o belde şabrı uzun olduğdan şöıra ya‘nī çok zamān şabr itdkden şöıra **bīşabr şuden-i ān büzürgīn ki men refteḥ elvedā‘** o büyük şehzādeniñ bīşabr olması beyānındadır öyle diyerek ki benim tarafımdan size vedā‘ olsun işte ben gitdim **ḥodrā beşāh-ı Çīn ‘arza kunem** kendimi Çīn pādīşāhınıñ ḥuzūrına ‘arz eylerim ber ‘ind ve ḥuzūr ma‘nāsınadır şāha mużāf olmağla rāsı meksūr okunur Beyt:

İmmā ḳademī yunīlunī maḳşūdiyī

Ev ulḳiye re’sī kefuḅādī şemmeh

Ma‘nāsı yā benim ḳademim beni murād-ı maḳşūdıma nāyil eyler yāḥūd benim başım ḳalbim gibi o mekāna ilḳā olunur ulḳi if‘āl bābından fi‘l-i māzī binā-yı meḥūldür ma‘lūm olarak okunmuş olsa yine ma‘nāsı saḥīḥ olur zīrā ben başımı ḳalbim gibi o mekāna ilḳā iderim demek olur fuvād fānıñ zammıyla ḳalb ve şemmeh şānıñ fetḥiyle o mekānda dimekdir Beyt:

Yā pāy resāndem bemaḳşūd u murād

Yā ser binihem hemḳü dil ezdest āncā

Yine beyt-i şābıḳıñ me’ālinde olarak şehzāde didi ki yā benim ḳademim benim murād ve maḳşūdıma işāl ider yāḥūd başımı ḳalbim gibi elimden oraya terk iderim ḥāşılı yā murādıma irerim yā yolda ölürüm dimekdir **ve naşīḥat-ı birāderān-ı ūrā sūd nādāşten** ve daḥı kendinden küçük iki birāderleriñ naşīḥati büyük birāderlerine fāyide tutmayıp ben elbet giderim diyü ısrārı beyānında olucudur

Yâ ‘âzile’l-‘âşıkîne da‘fî’eten

Eḍallehallāhu keyfe turşiduhā

Ma‘nāsı ey ‘âşıkları ta‘n idici olan kimesne sen ‘âşık cemā‘atini ta‘ndan fārīg ol zîrā ta‘ndan bir fāyide hāşıl degildir ve ta‘nıñ [İ-328b] beyhūde olmuş olur çünki Vācib Te‘ālā Ḥazretleri ‘âşıklar cemā‘atini ‘aşk ile idlāl eyledi sen Mevlānıñ idlāl eyledigini cemā‘ati tarīk-i Ḥakka ne keyfiyyetde irşād idersin belki itmege kudretiñ yokdur zîrā nazm-ı kerîmede *ve men yuḍlilillāhu fe mā lehu min hād*⁵⁹⁰ buyrulmuşdur ‘âzil ta‘n idici ma‘nāsınadır fî fānıñ kesri ve hemzeniñ fethiyle cemā‘at dimekdir bu beyit faқаt Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhumuñ* tarafından ehl-i ‘âşıkı ta‘n iden kimesneler içün buyrulmuşdur aḍl kelimesiyle ta‘bır buyurmaları ‘âşık olmayanlarıñ ‘indinde ‘aşkı ḍalālet ve şekāvet bildikleri cihetdendir ve murād-ı şerīfleri bu i‘tikādda olanları hezl ve suhriyedir

(4078) *Meşnevi*

Ān büzürgīn güft ey ihvān-ı men

Z’intizār āmed beleb īn cān-ı men

O büyük şehzāde didi ki ey benim ḳarındāşlarım intizārdan benim cānım dudağıma geldi

(4079) *Meşnevi*

Lā ‘ubālī geşteem şabrem nemānd

Mer merā īn şabr derāteş nişānd

Ben ‘âşık-ı lā ‘ubālī olmuşam benim şabрім ḳalmadı taḥḳīḳ biliñiz ki beni şabr-ı āteş-i ıztırāba oturtdı nişānd fî‘l-i mazīdir naşb itmek ve dikmek ma‘nāsınadır

(4080) *Meşnevi*

Taḳat-ı men z’īn şabūrī tāḳ şud

Vāḳı‘a-y men ‘ibret-i ‘uşşāk şud

⁵⁹⁰“Allah; kimi sapkınlıkta bırakırsa artık ona doğru yolu gösteren bulunmaz.” (Zümer 39/23)

Benim tākadim bu şabr idicilikle tāk oldu ve dahı ve beni vaķı‘ am ‘ uşşāķa ibret oldu

(4081) *Meşnevi*

Men zicān sīr āmedem ender fīrāk

Zinde būden derfirāk āmed nifāk

Ben cānımdan bu firķatde tıoydum fīrākda ‘ aşık olana ölmek lâzımdır yaşamak nifākdır didi

(4082) *Meşnevi*

Çend derd-i firķateş bukşed merā

Ser būber tā ‘ aşķ serbaşşed merā

O ma‘ şūķanıñ firķatiniñ derdi beni nice bir öldürür benim başımı kes hattā ‘ aşķ baña bir baş ve hayāt-ı ebediyye başş eylesin

(4083) *Meşnevi*

Dīn-i men ez‘ aşķ zinde būdenest

Zindegī z ‘ īn cān u ser neng-i menest

Benim dīnim maħabbetden diri olmaķdır bu cāndan ve bu başdan hayāt benim ‘ arımdır böyle olunca ‘ aşķ hayātını isterim ve sır hayātını istemem demek olur

(4084) *Meşnevi*

Tīg hest ezcān-ı ‘ aşık gerdrūb

Z ‘ ān ki seyf üftād meħħa ‘ u ‘ z-zünūb

Zīrā ‘ aşķıñ var olan seyfi ‘ aşıkıñ cānından varlık ğubārını süpürücüdür andan içün ki kılıç günāhları maħv idici geldi bu cihetden ‘ aşıklar seyf isterler [S-223b]

(4085) *Meşnevi*

Çün ğubār-ı ten beşud māhem beţāft

Māh-ı cān-ı men hevā-yı şāf yāft

Şehzâde yine didi ki ten ğubârı ya‘nî cesed-i hâki çünki benden gitdi benim mâh gibi rûhum parladı ve zâhir oldı zîrâ şehâb gidince kameriñ ziyâsı zâhir olur ve benim cânımıñ ayı şâf hevâyı buldı bu şûretde mevtden havf itmey pâdişâh burada ya‘nî ‘aşkda beni i‘dâm ider ise itsin demek istedi işte cümle ‘âşıkıñ hâli budur ve mevtden aşlâ havfları yokdur sihre-yi fir‘avnıñ kerrât ile kıssaları beyân olunmuşdur ve Hâllâc-ı [İ-329a] Manşûruñ *quddise sırruhu* hâli cümleñ ma‘lûmudur beyit-i âtîden dahı bu kelâm vâzîh olur

(4086) Meşnevi

‘Ömerhâ berṭabl-ı ‘aşket ey şanem

İnne fîmevtî ḥayâtî mîzenem

Ey güzel nice ‘Ömerler seniñ ṭabl gibi olan ‘aşkıñıñ üzerine benim seniñ ‘aşkıñda olmakda ḥayâtım vardır na‘rasını ve âvâzını ururum ḥiṭâb-ı ğâyibâne ma‘şûkına olmak ensebdir ve birâderlerine ḥiṭâbdan maḥbûbasına ḥiṭâba iltifât eyledi zîrâ şanemden ‘uşşâk ıstîlâhında ma‘şûk murâd olunur

(4087) Meşnevi

Da‘vâ-yı mürġâbiyî kerdest cān

Key ziṭūfân-ı belâ dâred fiġān

Maḥbûbasına ḥiṭâbdan yine birâderlerine ḥiṭâbdan iltifât ṭarîķiyle şehzâde-yi bozorgin didi ki benim cânım mürġâblık da‘vâsını eylemişdir ve ben ‘âşıkım didi böyle olunca ṭūfân gibi çok belâdan benim cânım kaçan fiġān ve feryâd tutar elbet tutmaz zîrâ kâzib olmuş olur ‘âşıka lâzım olan tîr-i belâyâ sînesini siper itmektir ve şafâ ṭalibi olan ‘âşık degildir ve ben bu yolda siziñ gibi cânını şaklayanlardan degilim benim maṭlûbum rāh-ı ‘aşkda cān virmekdir

(4088) Meşnevi

Baṭṭrâ z ‘işkesten-i keştî çî ġam

Keştîyeş berâb bes bâşed ḳadem

Qaz ta'bir olunan şu şuşına sefineniñ ġarq olmasından ve pāre pāre olmasından ne ġam vardır belki yokdur zīrā qaza ayağı deryā üzerine gemi olur ve sefinelik itmege kifāyet ider bunuñ gibi 'āřıķa dağı mevtiden ġam ve keder olmaz nitekim **Hāzret-i Mıřrī** *quddise sırruhu* buyurmuşdur Beyt:

Ne ġam giderse dūnyādan Niyāzī

Viřāline irer elḡamdüllāh

İşte cümle 'āřıķlar böyledir

(4089) Meşnevi

Zinde z 'īn da'vā buved cān u tenem

Men ez 'īn da'vā-yı çigūne tenzenem

Bu da'vīden benim cānım ve tenim zinde olur ben bu da'vīden ne ġūne sūkūt iderim elbet 'aşķ da'vāsından fāriğ olmam dımeķdir

(4090) Meşnevi

H'āb mībīnem velī derḡāb nī

Müdde'ī hestem velī kezzāb nī

Rū'yā görürüm līkin uyķuda degildir bu 'aşķ da'vāsında müdde'iyim ve līkin yalancı degilim belki 'āřıķım didigim řaḡīḡdır

(4091) Meşnevi

Ger merā şad bar tu gerden zenī

Hemçü řem'em berfürūzenem rūřenī

Eger benim yüz kerre boynumı urur iseñiz baña ziyān gelmez zīrā ben řem' gibiyim rūřenliği artırırım

(4092) Meşnevi

Āteř er ḡarman begired piş ü pes

řebrevānrā ḡarman-ı ān māh bes

Eger âteş-i harman vücûduñ piş ü pesini tutar ve yıkar ise ve vücûdî ‘âşıkıñ elinden alır ise ‘âşıqlara bundan aşlâ gam yokdur zîrâ anlara mâh-ı haqîkatiñ harmanınıñ ziyâsı kifâyet ider ve vücûd-ı Bârî kâfî olur

(4093) Meşnevî

Kerde Yûsufâ nihân u muhteбі

Hîlet-i ihvân ziYa‘kûb-ı Nebî

Egerçi Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm birâderleriniñ kuyuya ilkâ itmeleri vâlid-i mükerrerleri Hâzret-i Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâmdan bir müddet gizlü ve maḥfî eyledi ise

(4094) Meşnevî

Hufye kerdendeş beḥîletsâziyî

Kerd âḥir pîrehen gammâziyî

İhvân [İ-329b] ḥîle düzücülükle Hâzret-i Yûsufî maḥfî eylediler ise de encâm-ı kârda gömlek gamz idip Hâzret-i Yûsufdan ḥaber virdi ve o iki ḥâzret yine mülâkât itdiler ve anlarıñ ḥîlesiniñ ziyânı olmadı bunuñ gibi bunuñ gibi ‘âşıkıñ vücûduñ zevâliniñ daḥî zararlı olmaz çünki Mevlâ mevcûddur

(4095) Meşnevî

Ân dü güftendeş naşîḥat dersemer

Ki mekun ihtâr ḥodrâ biḥaber

Yine ḥikâyeye ‘avdet idip buyururlar ki o iki birâder ḥikâye eşnâsında büyük birâderine naşîḥat olarak didiler ki amân qarındâş kendiñi qorqulı şey’lerden gâfil ve biḥaber eyleme ve iyü mülâḥaza buyur hele ‘acele itme zîrâ el‘acelete mine’ş-şeyṭân⁵⁹¹ buyrulmuşdur semer sîniñ ve mîmiñ fetḥalarıyla gice ḥikâyesine dinir ihtâr hemzeniñ fetḥiyle ḥaṭarıñ cem‘ idir ve qorqulı ve maḥûf şey’lere dinir

⁵⁹¹“Acele işe şeytan karışır.”

(4096) Meşnevi

Hîn menih berrişhâ-yı mâ nemek

Hîn mehûr in zehr-i berceldî vü şek

Ey birâder âgâh ol gönülde olan ‘aşk yaralarımıza tuz ekme yine âgâh ol bu zehr-i tizlik üzerine ve zararı yokdur şekki üzerine içme [S-224a]

(4097) Meşnevi

Cüz betedbîr-i yekî şeyh-i habîr

Çün revî çün nebûdet kalbî başîr

Lîkin bir âgâh şeyhiñ tedbîri ile olur ise o müsteşnâdır o zamân ‘acelede be’is mutehakkık degildir degildir sen bu işe hodgehod altun ‘acele idersiñ ve ne güne gidersiñ çünkü sende görücü kalb yokdur ve şeyhiñ dahı yokdur bu şûretde ‘acele bir vechle münâsib olmaz belki te’ennî lâzım olur

(4098) Meşnevi

Vây ân mürgî ki nârûyide per

Berpered berevc ü üftâd derhâtar

Vây o kuşuñ hâline ki kanâdı bitmeksizin yüksek yirlere havâyâ uçar ve der’ikab hâtarâ düşer kendüyi yâ kedi kıpar yâhûd bir başka zarara giriftâr olur

(4099) Meşnevi

‘Aql bâşed merdrâ bâl u perî

Çün nedâred ‘aql ‘aql-ı rehberi

‘Aql dahı insânıñ kanâdı ve ‘aql ile insân işini görür çünkü insânıñ ‘aqlı yokdur bir mürşid-i kâmile intisâb idip anıñ ‘aqlıyla gitmek lâzım olur

(4100) Meşnevi

Yâ muzaffer yâ muzaffercûy bâş

Yâ nazarver yâ nazarvercûy bâş

Sen ey sâlik yâ nefsi-i emmâreye gâlib olmuş ol yâhûd bir muzaffer olmuş mürşid iste
yâ sen kendiñ aşhâb-ı başîretten ol yâhûd aşhâb-ı başîretten bir şeyh iste ki seni râh-ı
Hakka getire

(4101) Meşnevi

Bizimiftâh-ı hîred in kar'-ı bâb

Ezhevâ bâşed ne ezrûy-ı şavâb

Seniñ 'aql-ı kâmilîñ miftâhı yok iken bu bâb-ı vişâl-i İlâhîyi daqq-ı hevâ-yı nefsi-i
emmâre kabîlindendir râh-ı şavâbıñ hâli degildir kar' kâfiñ fethiyle [İ-330a] duhûl
içün kapuyı kapamağa dinir

(4102) Meşnevi

'Âlemî derdâm mîbîn ezhevâ

V'ezcerâhathâ-yı hemreng-i devâ

'Âlem halkını hevâ-yı nefsinden içün tuzağa giriftâr olmuş olduğunu gör ve dağı 'ilâc
zann olunur yaralara giriftâr olmak cihetiyle yine dâma giriftâr olduklarını gör meşelâ
mâl-ı dünyâyı 'ilâc zann ider o ise yaradır bu sebebdan akçe ve mâl cem'ine düşer ve
Hakdan kalır ve cem' itdiği maldan dağı fâyide görmemek hasebiyle *hasire'd-dünyâ*
*ve'l-ahireh*⁵⁹² sırrına mazhar düşer bundan soñra devâ görünüp fi'l-hakîka cerâhat olan
umûruñ temşiline şürû' idip buyururlar ki

(4103) Meşnevi

Mâr istâdest bersîne çü merg

Derdehâneş behr-i şayd işgerf berg

Yılan mevt gibi gögsi üzerine tırmuşdur ağzında kuş şaydı içün bir ulu yaprak vardır
kuş o yılanı ağaç zann ider ve yaprağı dağı ağacın yaprağı zann ider ve anı ekl içün o
yaprağın üzerine gelir işgerf hemzeniñ kesri ve şınıñ sükûnıyla ulu ma' nâsınadır

(4104) Meşnevi

⁵⁹²“O dünyada da ahirette de kaybedendir.” (Hac 22/11)

Derḥaṣāyiṣ çün ḥaṣīṣī ū bepāst

Mürġ pināred ki ū ṣāḥ-ı giyāst

Otlar içinde bir ot gibi o mār kıyım olur kuş anı zann ider ki o otuñ dalıdır ve yaprakda o dalıñ yaprağıdır o ise bir ḥayye-yi ‘aẓīmedir ve o kebīr yaprağı ağız üzerine koyup kendisini anıñla setr itmiştir ḥaṣāyiṣ ḥaṣīṣiñ cem‘ idir otlar dımeğdir

(4105) Meṣnevi

Çün niṣīned behr-i ḥur berrūy-ı berg

Derfūtad ender dehān-ı mār u merg

Çünkü kuş o yaprağı yimeğ için o yaprağıñ üzerine oturur o ānda mārıñ ve mergiñ ağızına vāki‘ olur mergden murād yine mārdir mevte sebeb olmağla merg ta‘bīr buyurdılar

(4106) Meṣnevi

Kerde timsāḥi dehān-ı ḥiṣṣ bāz

Gird-i dendānhāṣ kirmān-ı derāz

Bir timsāḥ balığı deryānıñ ka‘rından yüzüne çıkıp ağızını açık eylemiştir ve deryāda bir at gibi görünür ve o timsāḥıñ dişleriniñ etrāfında uzun at kırdları vardır

(4107) Meṣnevi

Ezbakiyye-y ḥūr ki derdendāṣ mānd

Kirmhā rūyid ū berdendān niṣānd

O uzun kırdlar ki anıñ dişiniñ etrāfında idi anıñ yidiginiñ bağıyesinden anıñ dişiniñ etrāfında kaldı o bağıyeden kırdlar zāhir oldu ve o timsāḥıñ dişine oturdu rūyid fi‘l-i māzīdir bitdi ve zāhir oldu ma‘nāsınadır

(4108) Meṣnevi

Mürġkān bīnend kirm ū kūtrā

Merc pindārende ān tābūtrā

Ꞑuşcağızlar o ꞑurdu ve o azığı görürler ve t̃abūt gibi olan timsāhın vücūdını bir mer' a ve ꞑara zann iderler merc m̃imiñ fethi ve c̃imiñ sükūnıyla ꞑurā ve mer' a ma' nāsınadır

(4109) Meşnevi

Çün dehān [İ-330b] pür şud zimürğ ü nāgehān

Derkeşedsān u fūrū bended dehān

Çünkü timsāhın ağızı ꞑuşdan t̃olı oldu ve o ꞑurtları ekl idelim sevdāsıyla timsāhın dehānına cem' oldular timsāh anları ağızının içüne çeker ve ağızını bağlar ve cümlesini ekl ve bel' ider

(4110) Meşnevi

İn cihān-ı pür zinuḡl u pür zinān

Çün dehān-ı bāz-ı ān timsāh dān

Ṭa' āmdan ve nāndan t̃olu olan bu dünyayı o timsāhın açık olan ağızı gibi bil

(4111) Meşnevi

Behr-i kirm ü tu' me ey rüziterāş

Ezfen-i timsāh-ı dehr iymīn mebāş

Ġidā için ve ṭa' ām için dürlü dürlü belālara giriftār olmuşlardır [S-224b]

(4112) Meşnevi

Rūbeh üfted pehn ender zir-i ḡāk

Berser-i ḡākeş ḡubūb-ı mekmāk

Bu beyit ile daḡı bir ḡile beyānına şürü' idip buyururlar ki dilkü ḡākiñ altına gizlü olarak yaşşı olduğı ḡâlde yatar ve ḡākiniñ başı üzerinde mekre mensūb dāneler vardır

(4113) Meşnevi

Tā biyāyed zāḡ-ı ḡāfil sūy-ı ān

Pāy-ı ü ḡired bemekr ān mekrdān

Hattâ gâfil olan karga o hâk cânibine gelir ve o dânelerden ekl ider iken karganın ayağını hîle ile o hîlekar dikkü tutar ve kargayı ekl ider yâhûd zâg-ı gâfil hâk tarafına gelsin için anın ayağını hîle ile dikkü tutsun için diyerek beytin ma‘ nâsı ta‘bîr olunur ise yine münâsib ma‘ nâ olur

(4114) Meşnevî

Şad hezârân mekr derhayvân çü hest

Çün buved mekr-i beşer k’û mihterest

İşte böyle çok mekrler ve hîleler ve çünkü hayvânda vardır ‘aklı yok iken bu mekrleri hayvânât şan‘at iderler bundan kıyâs eyle anla ki insânın mekri nice olur imiş zîrâ o insân ‘aklı ve fikri ve nuṭṭ sebebiyle hayvânâtın cümlesine gâlibdir

(4115) Meşnevî

Muşhafî berkef çü Zeynu’l-‘âbidîn

Hañcerî pürkahr ender âstîn

Bu beyit ile insânın mekrlerini beyâna şürû‘ idip buyururlar ki meşelâ bir mürâ‘iyenin elinde Zeyne’l-‘âbidîn *radîyallâhu ‘anhû* hâzretleri gibi müşhaf-ı şerîf vardır lîkin yeñinde kahr tolu hañcer dahı vardır sâde dil olan anın müşhafını görür ve âstîninde olan hañcerden gâfildir yanına vardıkda o hañcer ile o kimesneye kahr ider

(4116) Meşnevî

Güyedet handân ki ey mevlâ-yı men

Derdil-i ü Bâbilî pürsihr ü fen

Saña gülüci oldığı hâlde dir ki ey beni seyyidim ve ‘azîzim lîkin anın kalbinde sihr ile ve hîle ile tolmış Bâbil şehri vardır ve seni bu hîleler ile iğfâl ider

(4117) Meşnevî

Zehr-i kâtil şūreteş şehdest ü şîr

Hîn merev bisohbet-i pîr-i habîr

Anıñ bāṭını zehr-i k̄atildir l̄ikin şūreti bāl ve sūt gibi lezīzdir böyle [İ-331a] olunca bu kimesneleri añlamak için saña p̄ir-i ḥabīr lāzımdır şakınıp mürşid-i kāmiliñ muḳāreneti olmaḳsızın sülūk eyleme

(4118) Meşnevi

Cümle lezzāt-ı cihān mekrest ü zerḳ

Sūz u tārīkīst gird-i nūr-ı berḳ

Dünyānın lezzetleriniñ cümlesi ḥile ve riḳādır ve yıldırım nūrunuñ yanında ḥarāret ve zulmet vardır ba‘zı nüshada cihān yirine hevā vāḳi‘ olmuşdur yıldırım nūrı daḥı bir işe yaramaz nitekim şimdi nūr berḳi tafşıl buyururlar

(4119) Meşnevi

Berḳ nūr-ı kūteh ü kızb ü mecāz

Gird-i ü zulmāt u rāh-ı tu derāz

Yıldırım kışa nūrdur ve yalan ve nūrı mecāzīdır ve ḥaḳīḳī degildir ve anıñ eṭrāfında zulmetler vardır zirā tiz zāyil olur ve seniñ ise yoluñ ḡāyetle uzundur

(4120) Meşnevi

Ni benūreş nāme şāyed ḥānden

Ni bemenzil esb tānī rānden

Berḳ nūrunda ne nāme ve ne kitāb oḳumaḡa ḳādırsın ve daḥı ne menzile at sevk itmegi bilirsın tānī tevāniden muḥaffefdir ḳādir olursuñ dimekdir

(4121) Meşnevi

Lik cürm-i ān ki bāşī rehn-i berḳ

Eztu rū ender keşed envār-ı şarḳ

L̄ikin anıñ cürmi için ki sen yıldırmaḳ nūruna māyil olursuñ ve envār-ı ilāhiden i‘ rāz idersiñ senden şems-i ḥaḳīḳiñiñ nūrı yüz çevirir ve nūr-ı Ḥaḳdan maḥrūm olursuñ

(4122) Meşnevi

Mîkeşāned mekr-i berket bîdelîl

Dermefāze-y muzlimî şeb mîl mîl

Yıldırmaḳ mekri seni delîlsiz gicede muzlim olan şahrāya mesāfe-yi ba‘ideye çeker
ve seni zulmetde helāk eyler

(4123) Meşnevi

Derkuh üftî gāh u dercūy üftî

Geh bedîn sū geh bedān sūy üftî

Zîrā zulmet berḳde gāh şahrāda ṭāḡ tarafına düşersiñ ṭāḡdan murād ‘uḳbadır ve gāh
ırmaḡa vāḳi‘ olursuñ ve cūydan āfet ve zarar murād olunur ve daḡı bu tarafa ve gāh o
tarafa düşersiñ

(4124) Meşnevi

Ḥod nebîni tu delîl ey rāhcū

V’er bebîni rû begerdāni ez ’û

Sen ey yoluñ ṭalibi olan taḡḳîḳ delîl görmezsiñ eger görür iseñ o delîl-i Ḥaḳdan
yüzünü taḡvîl idersiñ

(4125) Meşnevi

Ki sefer kerdem der ’în reh şaşt mîl

Mer merā gümrāh güyed ’în delîl

Öyle diyerek ki ben bu yolda altmış mîl miḳdārı sefer itdim böyle iken bu delîl baña
sen gümrāhsın diyü söyler ben ise murāda irmişlerdenim ve ve aşillardanım

(4126) Meşnevi

Ger zenem men gūş sūy-ı ān şigift

Z’emr-i ūrā hem ziser bāyed girift

Eger ben ḳulaḡımı bu ‘aceb şeyḡiñ sözüne tutar isem anıñ emrinden nāşî bu işi başdan
tutmaḳ lâzım gelir ve yeñiden dervîş olmaḳ iḳtizā ider ben ise sülūkımı tekmiḳ itdim

ve şeyh ü mürşid oldım işte bu kadar mürīdlerim dahı vardır şigift şınıñ ve kâfiñ kesreleriyle ‘acīb ve ğarīb ma‘nāsınadır [S-225a]

(4127) *Meşnevi*

Men der ’īn reh ‘ömr-i hod kerdem [İ-331b] girev

Her çi bādābād ey h̄’āce birev

Ve yine şeyh-i müzevvir dir ki ben bu yolda ‘ömrümi habs ve rehn eyledim ey h̄’āce yeñiden seniñ didigiñ yola gidip dervīş olamam ve bu mücāhedeyi başdan ibtidā iderek bir dahı zuhrıma tahmīl itmey insān olayım ve olmayayım her ne olur ise ey h̄’āce olsun var işine git diyü söyler ve yeñiden dervīş olmaz bu hāl ile mevşūf oluna Hāzret-i Mevlānā *ḡuddise sırıruhu* buyururlar ki

(4128) *Meşnevi*

Rāh kerdī līk derzān çü berḡ

‘Aşr-ı ān reh kun pey-i vahyī çü şark

Ey şeyhim belī sen yol eylediñ līkin seniñ yıldırım gibi bir zannıñ var o zannında kaç‘-ı mesāfe-yi tarīḡ-i İlāhī eylediñ ḡaḡīḡatde kaç‘-ı mesāfe itmediñ ve ḡālā hīç sülūk itmemiş ādem gibisin o sülūk saña nef‘ī olmadı eger insān-ı kāmīl olayım dir iseñ başdan ibtidā lāzımdır muḡaddem itdigiñ sülūkuñ şimdi güneş gibi olan pīriñ izinde ‘işret-i Bārī ile ki insāna şebīh olasıñ

(4129) *Meşnevi*

Zannu lāyūḡnī mine’l-ḡaḡ ḡāndeyī

V’ezḡünān berḡi zişarkī māndeyī

Ḳur’ān-ı Kerīmde *inne’z-zanne lāyūḡnī mine’l-ḡaḡ*⁵⁹³ okuduñ ve zannıñ fāyide virmedigini añladıñ ancılayın berḡ gibi şeyhden içün güneş gibi şeyhden ḡaldıñ saña çok ḡayf oldu ne çāresi vardır şimdi muḡtezi olan böyle sülūkı başdan almak lāzım ve farzdır yine şeyh-i kāmīl maḡrūr şeyhe dir ki

⁵⁹³“Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez.” (Necm 53/28), (Yûnus 10/36)

(4130) *Meşnevi*

Hîn derâder keşti-yi mâ ey nijend

Yâ tu ân keştî bâyin keştî bebend

Ey şeyh-i hâkîr bizim sefinemize gel yâhûd sen o gemiyi bizim yükümüze bağla ya‘nî bize yeñiden bi‘at eyle eger itmez iseñ ve ‘âr ider iseñ bârî bize pîrlik eyle ‘amelimize tâbi‘ ol kimseye bildirmeyerek nijend nûnuñ kesri ve zâ-yı ‘Acemiyyeniñ fethiyle hâkîr ma‘nâsınadır

(4131) *Meşnevi*

Güyed ü çün terk gîrem gîrudâr

Çün revem men derţufeylet kûrvâr

Şeyh-i müzevvir yine cevâb virir ki ben nice kendi ‘amelimi terk ideyim ve irşadımdan fâriğ olayım ve saña tâbi‘ olmağda kör gibi ben nice giderim ţufeyl tânîñ zammı ve fânîñ fethiyle tâbi‘ ma‘nâsınadır

(4132) *Meşnevi*

Kûr-ı bârehber bih eztenhâ yaqîn

Z’ân yekî nengest ü şad nengest ez’în

Yine şeyh-i kâmil şeyh-i müzevvire dir ki kör olan âdeme kılâvuz ile gitmek tenhâ gitmekden yaqîn belki iyüdüdür zîrâ kılâvuz ile gitmekden bir ‘âr vardır ve yalnız gider ise yüz ‘âr lâHâk olur

(4133) *Meşnevi*

Mîgürizî ezpeşe derejdehâ

Mîgürizî eznemî derbahrhâ

Ey mürşide ittibâ‘ ‘ârından firâr iden âdem sen sivri sinekten ejdehâya firâr idiyorsun ve dağı nem maķûlesi ruţûbetden bahre firâr idiyorsun ya‘nî haberin yokdur ‘ârîñ

dağı ziyâde büyüğüne kendini ilķā idiyorsun bunun iyisi rehberiñ ittibā‘ı ‘ārına rāzı
olmaķdır ve o başka ‘ārlara giriftār [İ-332a] olmamaķdır

(4134) *Meşnevi*

Migürizi ezcefāhā-yı peder

Dermiyān-ı lūtiyān u şūr u şer

Pederiñ cefāsından fitne ve şer ve fi‘l-i şeni‘ şāhibi lūṭileriñ miyānına kaçarsın bu iyü
midir ki ‘arzıñ elinden gider pederiñ āzārı lūṭiñiñ ‘amelinden elbet a‘lādır bunun gibi
mürīdlik ‘ārı sâ‘ir ‘ārlardan ehven olur

(4135) *Meşnevi*

Migürizi hemçü Yūsuf z’enduhī

Tā zinerta‘ nel‘ab üfti derçehi

Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi o da pederiniñ yanından cān şaķlamaķdan içün mağmūm
olup firār idersin līkin nerta‘ ve nel‘abdan içün kuyuya düşersin ve pederinden cūdā
olup gūnāgūn miḥnete giriftār olursun nerta‘ rānıñ fethiyle otlamaķ ma‘nāsınadır
ittifā‘ murād olunur nerta‘ kelimesi fi‘l-i muzāri‘ nefsi mütekellim me‘a‘l-ğayr ve
nel‘ab dağı böyledir biz oynarız demekdir

(4136) *Meşnevi*

Derçeh üfti z’in teferrüc hemçü ü

Mer turā līk ān ināyet yār kū

Hāzret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi inkişāf-ı derūndan sen dağı kuyuya düşersin
līkin aña ināyet oldu saña o ināyet kanı bu şüretde anlar ḥalāş oldular saña ināyet
kanı bu şüretde anlar ḥalāş oldular saña ināyet yokdur sen maḥv olursuñ demek olur

(4137) *Meşnevi*

Ger nebūdī ān befermān-ı peder

Berneyāverdi ziçeh tā ḥaşr ser

Eger ol gitmek pederin izniyle olmayaydı maḥşere dek başını kuyudan taşra çıkarmaz
idi lîkin vâlid ḥazretleri izn virdi anın himmetiyle ḥalâş oldılar [S-225b]

(4138) Meşnevi

Ân peder behr-i dil-i û izn dād

Güft çün inest meylet ḥayr bād

O bâbâ ki murâd Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâmdır oğlu Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmın kalbini tetabbub için şahrâya gitmege icâzet virdi kendüye kalsa virmez idi zîrâ ihvânının Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm kalblerinde olan ḥasedleri ve kinleri kendüye ma‘lûm idi hattâ izn virdiği vakitte *ve eḥāfu en ye’kulehu’z-zî’bu ve entum ‘anhu ġāfilûn*⁵⁹⁴ lîkin każâ-yı İlâhî ḥükmünü icrâ idecek binâberin buyurdu ki çünkü oğlum seniñ meylin teferrüc için gitmegedir var git ḥaqqında ḥayr olsun

(4139) Meşnevi

Her ḍarîrî k’eMesîhî ser keşed

Û Cühûdâne bemâned ezreşed

Yine şeyḥ-i kâmil şeyḥ-i müzevvire dir ki her kör ki Ḥazret-i ‘Îsâ şîfat zât-ı şerîfden i‘râz ider ve aña serkeşlik kılar o kimesne cühûdlar gibi toğrı yoldan girü kalır ḍarîr a‘mâ ve reşed ḥidâyet ma‘nâsındır

(4140) Meşnevi

Kâbil-i ḍav bûd egerçi kûr bûd

Şud ez’î i‘râz û kûr u kebûd

Şeyḥ-i müzevvir egerçi kör idi lîkin gözleri ziyâ aḥz itmege kâbil idi şeyḥ-i kâmilden bu i‘râzdan için kûr ve mâ’î oldu kebûd kâfin fethiyle mâ’î dimekdir lîkin şeyḥ-i kâbil murâd olunur ḥülâşa-yı kelâm insân-ı kâmilin sözünü dinlemek ve emrine imtişâl etmek [İ-332b] lâzımdır buyurmak isterler

(4141) Meşnevi

⁵⁹⁴“Sizin ondan habersiz olduğunuz bir vakitte kurdun onu yemesinden korkarım.” (Yusuf 12/13)

Güvedeş 'İsā bezen dermen dü dest

Ey 'amī kuḥl-ı 'azīzī bāmenest

Yine şeyḥ-i müzevvire 'İsā sîret olan şeyḥ-i kâmil dir ki sen iki elini baña ur ve beni iyü tüt zîrâ ey 'amī şāḥibi 'azîz olan sürme benim ile berâberdir seniñ gözlerine çekeyim ve gözlerini münevver ideyim ve körlükden ḥalâş bulursun

(4142) Meşnevi

Ezmen er kūrī beyābī rūşenī

Berḳamîş-i Yūsuf-ı cān mīzenī

Eger kör iseñ benden benden rūşenlik bulursun Yūsuf gibi olan cānıñ ḳamîşi üzerine kendiñi urursın ve o ḳamîşin rāyiḥa-yı ṭayyibesiyle mest olursun bu beyitte cānı letāfetde Yūsufa teşbîḥ buyurdılar

(4143) Meşnevi

Kār u bārīk 'it resed ba' d-ı şikest

Ender 'ān iḳbāl ü minhāc-ı rehest

Bir ululuk ki saña bu kırıklıktan soñra ve müdbirlik zamānının 'afıyyetinde saña vāşıl olur o ululukda iḳbāl ve devlet vardır ve daḥı şırāt-ı müstaḳīm vardır minhāc mīmīñ kesri ve nūnıñ sükūnıyla 'Arabī olarak yol ma' nāsınadır

(4144) Meşnevi

Kār u bārīk 'ān nedāred pā vū ser

Terk kun hey pīr ḥar ey pīr-i ḥar

Şimdi olan 'azîmetiñ başsız ve ayaqsız bir 'azîmetdir ey kimesne böyle 'azîmeti terk eyle şeyḥ-i kāmiliñ ey ḳoca eşik-i ḥidmetini ihtiyār eyle evvelki ḥar ḥariden maşdarından müştak olan emr-i ḥazırdır ve ḥānıñ kesriyledir ve ikinci ḥar ḥānıñ fethiyle eşik ma' nāsınadır

(4145) Meşnevi

Ġayr-ı pîr üstād u serleşker mebād

Pîr-i gerdûn nî velî pîr-i reşād

Pîr olan zātın ġayrisi üstād ve ‘asker başı olmasın belki hemān üstād ve ser‘asker olanlar pîrden olsun bu pîrden murādım felekde pîr olanlar degildir lîkin Hâk tarafından hidāyetle pîr olanları murād iderim işte böyle maķām-ı irşāda pîr-i reşād olanlar gelsinler ki mürîd olanlar anlardan ittifā‘ itsin demek olur eger şeyh-i müzevvir maķām-ı irşādda cālîs olur ise anlardan bir ferd feyzyāb olamaz

(4146) Meşnevi

Derzamān çün pîrrā şud zîrdest

Rüşenāyî dîd ān zulmetperest

Bir mürîd-i rāşid olan pîrin zîr-i destindedir o zamānda o zulmetde kalmış mürîd aydınlık ve nûr gördi

(4147) Meşnevi

Şart teslîmest ne kâr-ı derāz

Sûd nebved derḡalâlet türk ü tâz

Lîkin nûr bulmaķlıġın şartı şeyh-i kāmîle teslîmdir ve uzun ‘amel kılmaķ degildir eger teslîmi yok ise her ne kadar uzun ‘ameli var ise ve gündüz şā‘im ve gice de kâ‘im ise fāyidesi olmaz ve ‘adem-i teslîm [S-226a] ‘ayn-ı ḡalâletdir ḡalâlet içinde koşmaķ ve çok ‘amel ve ‘ibâdet mu‘teber olmaz türk ü sâz koşmaġa ve segirtmege dirler bunuñ imlâsı muttaşıldır münfaşıl degildir ve ba‘zı ‘ārîfîn buyurmuşlardır Kıt‘a:

Sermāye bu yolda hemān [İ-333a] teslîm olur buña

İnan şıdķla Allāha tapan itmez mi gör iḡsān saña

(4148) Meşnevi

Men necüyem ba‘d ez‘în rāh-ı eṡîr

Pîr üyem pîr cüyem pîr pîr

Çünkü bu yolda şeyh-i kâmil emr-i mühimmedir bundan sonra ben felegiñ bulutunu istemem belki Cenâb-ı Hâkdan şeyh ü mürşid isterim şeyh bulduğdan sonra felegiñ yolu âşkâre olur eşîr hemzeniñ fethiyle felek ma' nâsınadır

(4149) Meşnevi

Pîr bâşed nerdbân-ı âsmân

Tîr perrân ezki gerded ezkemân

Zîrâ pîr rütbe-yi refî'anîñ nerdübanı olur ve pîr ile rütbe-yi bālāya vuşlat olunur görmez misiñ tizden kimden uçucı olur elbetde kemāndan uçucı olur bunuñ gibi rütbe-yi refî'aya vuşlat dağı pîr ile olur

(4150) Meşnevi

Nî z 'İbrāhîm Nemrūd-ı girân

Kerd bâkerkes sefer berâsmân

İbrāhîm 'aleyhi's-selām dan içün ya'nî İbrāhîm 'aleyhi's-selāmñ tañrısını görmek içün şaķıl Nemrūd kerkes didikleri kuşlar ile âsmân tarafına sefer eyledi degil mi menķüldür ki Nemrūd hafîf tahtalardan maḥfe gibi bir şey' yapıdırıp üst tarafına at bağlatmış ve içüne kendisi bir ḥaylî kerkes kuşlarıyla girmiş aç kuşlar laḥmi görünce ekl idelim diyü anlarıñ cānibine ṭayrân itdikçe maḥfeyi ḥaylî kıldırmışlar ve bir miḳdār semā cānibine şā'id olmuş ba'de kendüye ḥavf gelip maḥfeyi şan'atla çevirip zemîne itmiş girân kāf-ı Fārisiyyeniñ kesriyle ağır ma' nâsınadır da'vā-yı ulūhiyyet düzer olduğundan böyle ta'bîr buyurdılar kerkes 'Arabîdir lâşe ekl iden bir nev'-i kebîr kuşlarıñ adıdır

(4151) Meşnevi

Ezhevâ şud sūy-ı bālā ü besî

Lîk bergerdün neperred kerkesî

Hevânîñ imdâdından semâ tarafına o Nemrûd haylî gitdi lîkin kerkes kuşu felek üzere uçmağa kıâdir olmadığından semâyâ ‘urûc idemedi ve girü döndi nitekim beyân olundu altmış târihinde bir frenk âstâna-yı ‘alîyeye gelip Nemrûd gibi şan‘at ile hevâyâ şâ’id olur idi bir iki def‘a İslâmbolda bu hüneri gösterdi ba‘de helâkini istimâ‘ eyledik

(4152) Meşnevi

Güfteş İbrâhîm ey merd-i sefer

Ger keset men bâşem înet hûbter

Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh Nemrûda buyurdi ki ey sefere ‘azîmet iden âdem eger seniñ kerkesiñ ben olur isem işte saña bu ziyâde iyü ve güzeldir zirâ o zamân âsmâna şâ’id olursuñ

(4153) Meşnevi

Çün zimen sâzi bebâlâ nerdbân

Bîperîden berrevî berâsmân

Çünkü benden ‘âlem-i bâlâyâ nerdübân düzersin bâlâ-yı tayrân-ı âsmân üzerine gidersin

(4154) Meşnevi

Ân çünân ki mîreved ki ğarb u şarķ

Bîzizâd u râhile dil hemçü berķ

Seniñ gitmekligin aña beñzerdir ki yıldırım gibi gönül [İ-333b] zaĥîresiz ve binek hayvânı olmaķsızın maĝribe dek ve maşrıķa dek gider mîreved kelimesiniñ fâ‘ili mışrâ‘-ı şânîde olan dil kelimesidir

(4155) Meşnevi

Ân çünân ki mîreved şeb z’iĝtirâb

Hiss-i merdüm şehrhâ dervâķt-i ħ‘âb

Ve ancılayındır ki insānıñ hissi h'āb vaktinde şehrlere ğurbeti ihtiyār itdiginden içün gider

(4156) Meşnevi

Ān çünān ki 'ārif ezrāh-ı nihān

Hoş nişeste mīreved derşad cihān

Ve dahı ancılayındır ki 'ārifbillāh olan zāt gizlü yoldan mekānında hoş oturmuş olduğu hālde yüz cihāna gider ve ferd gitdigini añlamaz ya'nı seferdir vaṭan ider dimekdir hāşıl-ı kelām Nemrūd İbrāhīm 'aleyhi's-selāma iktidā itdiği şüretde 'ālem-i bālāya gitmesi ve bir kimesneniñ zararı olmaması bu üç şey'in gitdigine beñzer dimek olur

(4157) Meşnevi

Ger nedādesteş çünin refṭār dest

İn haberhā z'ān velāyet ezkiyest

Eger buncalayın refṭār 'āşıklara el vermeyeydi bu haberler ki ḥaḳīḳat vilāyetinden gelmiştir bu kimdendir bu hāl delālet ider ki 'ārifler o vilāyete varmışlar ve vardıklarını bir ferd bilmemiş

(4158) Meşnevi

İn haberhā v'in rivāyāt-ı muḥik

Şad hezārān pīr bervey müttefik

Bu haberler bu Ḥaḳ şāhibi olan rivāyetler o vilāyetden geldigine pīrān-ı 'azīz andan [226b] çok kimesneler bunuñ üzerine ittifāk idicidirler muḥik if'āl bābından ism-i fā'il olarak zūḥaḳ olana dirler

(4159) Meşnevi

Yek ḫilāfī nīmīyān-ı in 'uyūn

Ān çünān ki hest der'ilm-i zunūn

Bu ‘uyûn gibi olan pîrânîñ miyânında bu haberlerle bir ihtilâf yokdur ancılâyın ki ilm-i zunûnda ihtilâf vardır ‘uyûn ‘aynın cem‘idir gözler ma‘nâsınadır pîr anı ‘adem-i haţâda gözlerle teşbîh buyurdılar yâhûd peykâr ma‘nâsına olan ‘aynîñ cem‘idir bu şûretde birden kaynayan yenbû‘a evlâ-yı kirâmı teşbîh buyurmuş olurlar ‘ilm-i zunûndan murâd ‘ulûm-ı zâhirdir ki bu kadar ihtilâfâtı câmi‘dir fi‘l-vâkı‘ haķîķat mes‘elelerinde ‘azîzân beyninde ihtilâfât yokdur ehad hümânîñ söyledigini âhîri taşdîķ idicidir ammâ müctehidin beyninde ihtilâfât-ı keşîre vuķû‘ bulmuşdur

(4160) Meşnevi

Ân taħarri âmed ender leyl-i târ

V’în ħużûr-ı Ka‘be vü vaşt-ı nehâr

Zîrâ ‘ulûm-ı zâhire mużlim gicede bir nesneyi taleb-i taħarri gibi geldi ve lîkin ‘ilm-i haķîķat vaşt-ı nehârda ka‘benîñ ħużûrı gibidir kemâliyle zâhir olduğundan taħarriye ihtiyâç yokdur

(4161) Meşnevi

Ĥiz ey Nemrûd per cûy ezkesân

Nerdbânî nâyedest ezkerkesân

Ķalk ey Nemrûdsîret kesân-i haķîķîden ķanâd iste zîrâ bu kerkeslerden nerdübânlık ħâlî saña gelmez ve seni i‘râc [İ-334a] iş‘âda ķâdir degildirler

(4162) Meşnevi

Aķl-ı cüzvî kerkes âmed ey muķıl

Perr-i ü bâcîfeĥ ‘ârî muttaşıl

İnsânîñ ‘aķl-ı me‘âşî ey faķîr kerkes gibi geldi zîrâ ‘aķl-ı me‘âşîñ ķanâdı cîfe ħuvârlıķa muttaşıldır böyle haķîrîñ elinden seni a‘lâ itmek gelmez muķıl if‘âl bâbından olmaķ üzere faķîr olana dirler

(4163) Meşnevi

‘Aķl-ı abdâlân çü perr-i Cebre ‘îl

Mîpered tâ zıll-ı Sidre mîl mîl

Lîkin evliyâ-yı kirâmda olan ‘aql-ı me‘âd Cebre’îl ‘aleyhi’s-selâmın kanâdı gibidir seni Sidretü’l-müntehânın sâyesine dek uçurur nitekim fahr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Hazretleri bir rivâyetde Cebre’îlin kanâdına râkib olarak ‘urûc buyurdılar fahr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi zıll-ı Sidreye ve ‘âlem-i bâlâya nice uçurdu ise seni dağı seni abdâlânın kanâdı öyle uçurur hemân anların bâlına himmetlerine râkib olagör buyurmak isterler

(4164) Meşnevi

Bâz-ı sultânem geşem nîkûpeyem

Fâriğ ezmurdârem ü kerkes niyem

Bu beyti abdâlânın tarafından olmak üzere buyururlar ki abdâlân dir ki ben pâdişâhın toğânıyım ve hüsn ile muttaşım ve izim iyüdür ya‘nî kademim mübârek ve dağı lâşe yimekten ve fâriğim ve kerkes kuşu degilim

(4165) Meşnevi

Terk-i kerkes kun ki men bâşem keset

Yek per-i men bihter ezşad kerkeset

Böyle olunca ey insân kerkes kuşını terk eyle ki ben saña kes olayım ve rehberlik ideyim zirâ benim bir kanâdım yüz kerkesin zâtından iyüdür

(4166) Meşnevi

Çend ber‘amyâ devânî esbrâ

Bâyed ustâ pîşerâ vü kesbrâ

Yine hikâyeye ‘avdet buyurup dirler ki o iki birâder büyük şehzâdeye didiler ki ne miqdâr körlük üzerine esbini koşdurursun ya‘nî bîbaşîret gidersin elbetde şan‘at için ve kesb için bir üstâd lâzımdır şan‘at ile kesb o üstâdsız olmaz sen ise tarîk-i vuşlatda üstâdsız ‘ale’l-‘amyâ gidersin

(4167) *Meşnevi*

H'îşten rüsvā mekūn derşehr-i Çîn

‘Âkılî cū h'îş ezvey dermeçîn

Kendüni ey birāder bu Çîn şehrinde rezil itme belki bir ‘âkili iste ve kendini o ‘âkiliñ talebinden düşürme evvelki Çîn beldenin ismidir ikinci meçin nehy-i hâzırdır düşürme demekdir der kelimesi dahı zâyid olup tekmiñ-i vezin için gelmiştir

(4168) *Meşnevi*

Ân çî güyed ân Felâṭūn-ı zamân

Hîn hevâ bugzâr u rev bervefk-i ân

Ol nesneyi ki ihtiyâr itdigin Eflâṭūn zamân olan ‘âkil saña söyler âgâh ol hevâ-yı nefsinı terk eyle ve anın kelâmının vefkı üzerine git ve hareket eyle

(4169) *Meşnevi*

Cümle mîgüyend ender Çîn becid

Behr-i şâh-ı h'îşten ki lem yelid

Çîn şehrinde cümle nâs cedd ile Çîn şâhı için veled şâhibi olmadı dirler sen ise kerimesi vardır dersen ve ehl-i beldeye muhâlefet-i külliye izhâr idersin cumhûra muhâlefet kuvve-yi haṭâ degil midir [S-227a]

(4170) *Meşnevi*

Şâh-ı mâ ḥod hîç ferzendî nezâd

Belki sūy-ı h'îş zenrâ reh nedâd

Bizim şâhımız [İ-334b] hîç bir oğul tevellüd itmedi diyerek Çîn ahâlisi böyle söylerler belki kendi tarafına zene yol virmedi diyü söyler

(4171) *Meşnevi*

Her ki ezşâhân ez'în nev'eş begüft

Gerdenes bâtiğ-i bürrân kerd cüft

Her kimesne ki pādīşāhlardan bu nev‘ den kelām söyledi ya‘ nī Çīn şāhınıñ veledi var didi anıñ gerdenini kesici lem‘ān idici tīg ile o şāh cūft eyledi ya‘ nī anı katl itdi demekdir

(4172) *Meşnevi*

Şāh gūyed çünki güfti in maḳāl

Zūd şābit kun ki dārem men ‘ıyāl

Pādīşāh-ı Çīn böyle veled işbāt iden şāha vesā’ir nāsa dir ki çünki çünki bu sözi söylediñ tiz işbāt eyle ki benim ‘ıyālım vardır

(4173) *Meşnevi*

Mer merā duḡter eger şābit kunī

Yāfti eztiḡ-i tizem iymini

Taḡḡıḡ benim duḡterimi şābit eyler iseñ benim tīg-i tizimden emān ve necāt bulursın kefare-yi Kureyş Cenāb-ı Kibriyā içün *ve’l-melā’ikete benāt-ı Allāh* didiler ḡalbuki kendileriniñ kıızı olursa istemeyip istikrāh iderler idi bināberin *El lekumu’z-zekeru ve lehu’l-unşā*⁵⁹⁵ nazm-ı celīliyle tekdīr olundılar Yehūd ṭāyifesi daḡı Ḥazret-i ‘Üzeyr ‘aleyhi’s-selām Allāhıñ oḡludur didiler ḡalellāhu te‘ālā fi Sūretü’l-Tevbete *ve kāleti’l-yehūdu ‘uzeyrunibnullāhi*⁵⁹⁶ ve yine Naşārī ‘İsā ‘aleyhi’s-selām Allāhıñ ferzendidir didiler zīrā bu āyetin aşağısı ve *ḡāleti’n-naşare’l-mesīḡhubnullāh*⁵⁹⁷ bunları redd içün *lem yelid velem yuled*⁵⁹⁸ buyurmuşdur

(4174) *Meşnevi*

V’er ne bīşek men bebürrem ḡulḡ-ı tu

Berkeşem ezşūfī-yi cān delḡ-ı tu

⁵⁹⁵“Erkek sizin, dişi onun mu?” (Necm 53/21)

⁵⁹⁶“Yahudiler: ‘Uzeyr Allah’ın oğludur.’ dediler.” (Tevbe 9/30)

⁵⁹⁷“Yahudiler: ‘Uzeyr Allah’ın oğludur.’ dediler; Hristiyanlar da ‘Mesih Allah’ın oğludur.’ dediler” (Tevbe 9/30)

⁵⁹⁸“Doğurmamış, doğurulmamıştır.” (İhlas 112/3)

Yohsa ya' nî şābit idemez iseñ ben seniñ boğazını keserim ve dağı seniñ şūfî gibi olan
cānından seniñ delğini koparırim

(4175) *Meşnevi*

Ser neḥ'ānī burd hiç eztiğ tu

Ey begüfte lāf-ı kizbāmīg tu

Sen benim tiğimden başını ḥalāş itmezsın ey şol kimesne ki sen yalan ile qarışmış söz
söylemezsın

(4176) *Meşnevi*

Binger ey ezcehl güfte nāḥaḳī

Pür ziserhā-yı bürīde ḥandeḳī

Ey cehlinden Ḥaḳ olmayanı söyleyen kimesne bir ḥadeḳe nazar eyle ki kesilmiş
başlardan ṭolmuşdur anlar dağı seniñ böyle nāḥaḳ kelāmı söylediler ve anlardan zū'l-
intikām olan Mevlā intikām aldı işte maḳtū'aları şu çukurdadır i'timād itmez iseñ
nazar eyle ve ne vechle 'azāb-ı elīme giriftār olmuşlardır temāşā eyle

(4177) *Meşnevi*

Ḥandeḳī ezḳa'r-ı ḥandeḳ tā gülū

Pür ziserhā-yı burīde z'īn gülū

O nazar eyle didigim bir ḥandeḳdir ki ka'rından boğazına dek şu ḥadd-i tecāvüzden
içün kesilmiş başlardan ṭoludur gülūdan murād Vācibü'l-Vücūda veled işbâtıdır fi'l-
vāḳi' bu kelām ḥadden mütecāvizdir zirā Allāh *Allāhu cismün lā ke'l-essāmī*⁵⁹⁹ demek
gibi degildir [İ-335a] gülū ḡaynıñ ve lāmıñ zammeleriyle ifrāṭa dirler

(4178) *Meşnevi*

Cümle ender kār-ı īn da'vā şudend

Gerden-i ḥodrā bed'īn da'vā zedend

⁵⁹⁹“Allah (tek bir) cisimdir, cisimler gibi değil.”

O Һandeķde olan ru'ūs-ı maķtū' anıñ aşhābı Һayātında bu da'vāda öldiler ve kendi boyunlarını bu da'vā ile devrdiler eger sen daҺı bunlar gibi olur iseñ seniñ daҺı başıñ keserler ve Һa' r-ı Һandeķe atarlar

(4179) Meşnevi

Hān bebīn ĩnrā beçeşm-i i'tibār

Īncünīn da'vā meyendiş ü miyār

Āgāh ol gör bunı 'ibret gözüyle ve 'ibret al buncalayın da'vāyı düşünme ve fikrine getirme

(4180) Meşnevi

Telḥ ḥ'āhī kerde bermā 'ōmr-i mā

Ki ber 'īn mīdāred ey dāder turā

Yine şehzādeler didiler ki ey birāder bizim üzerimize bizim 'ōmrümüzü acı eylemek istersin zīrā bu 'inād seni bu ḥāl üzerine tutar ve ibķā ider bu ḥālden geçmediñ ve naşīhatimizi ķabūl itmediñ

(4181) Meşnevi

Ger reved şad sāl ān k 'āgāh nīst

Ber'amā ān ezḥesāb-ı rāh nīst

Eger bir kimesne 'amā üzerine yüz sene gider ise ol kimesne ki o gitdigi yoldan āgāh degildir o gitdigi yol yolun ḥesābından ma'dūd degildir zīrā gitmekde körlük ḥasebiyle ğalaṭ eyledi o yolu başdan alıp başıret üzerine gitmek lāzımdır sen daҺı şırāt-ı müstaķīm üzerine gitmezsin ve gitdigiñ sülūkdan 'ad olunmaz bu beyitte daҺı sābıķa oldığı gibi meşāyiḥ-i müzevvirine ta'rīz buyururlar zīrā anlar dervīş iken rehbersiz yola gitdiler ve sülūkları fāyide virmedi

(4182) Meşnevi

Bīsilāḥi dermerev derma'reke

Hemçü bîbākān merev dertehlike

Silâhsız cenk meydânına gitme havfsızlar gibi mühlekeye gitme zîrâ *ve lâ tulķū bi eydikūm ilet tehluke*⁶⁰⁰ âyetle memnū' dur [S-227b]

(4183) *Meşnevi*

În heme güftend ü güft ân nâşabūr

Ki merā z 'în güfthā āyed nūfūr

Birâderleri büyük şehzâdeye bu cümle kelâm-ı nuşh-ı amîzi söylediler o şabr itmeyici şehzâde cevâbında didi ki baña sözlerden nefret-i qalb geliyor ve qalbim bu sözleri dînlemek istemiyor keremiñizden sükût buyurursanız iyi olur

(4184) *Meşnevi*

Sîne pürâteş merā çün mınķalest

Kışt kâmil geşt vaķt-i mincelest

Benim qalbim manķal gibi âteş ile töludur mezra' da iken yetişdi ve haşâd vaķti geldi oraķ zamânıdır eger ekin biçilmez ise fesâd olur ve maḥşûl telef olur mincel mîmîñ ve nûnuñ sükûniyla ve cîmîñ fethiyle ism-i âletdir oraķ ma' nâsınadır

(4185) *Meşnevi*

Bermaķām-ı şabr 'aşķ âteş nişānd

Şabr-ı men merdān şebî ki 'aşķ zād

Qalbimiñ evvelden şabrı var idi şimdi o şabr qalmadı ve dahı şabriñ maķāmına 'aşķ-ı âteş-i maḥabbet naşîb itdi bu şüretde şabr mümkün olmaz ve 'âşıkda şabr olmadıķı Dîvân-ı Hâfızda buyurulmuşdur Beyt:

Karār u şabr ziHâfız tama' medār ey dūst

Karār çîst [İ-335b] şabūrî kücā vü ḥ'āb kücā

⁶⁰⁰“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.” (Bakara 2/195)

Şabr-ı men mürd ân şebî ki ‘ışk zād

Dergüzeşt ü hâzırânâ ‘ömr-i bād⁶⁰¹

benim şabrım o gice öldi ki ‘aşk toğdı o şabr geçdi hâzırlara ‘ömr olmasın

(4186) Meşnevî

Ey muhaddiş ezhiṭāb u ezḥuṭūb

Z’ân güzeştem âhen-i serdî mekûb

Ey naşîhat idici baña ḥiṭāb eylemekden ve baña va‘azdan fâriğ ol zîrâ ben naşîhat diñlemekden ve qabûl itmekden geçdim ‘âşıqlar naşîhat diñlemezler nitekim **Kaşîde-yi Bürdede**

İnne’lmuḥibbe ‘ani’l-‘uzzālî fî şamemî⁶⁰²

buyrulmuşdur ve şovuk demir döğmege âhen-i serdi dökmede fâyide yokdur görmez misiñ demirciler evvelâ demiri âteşde kızdırırlar ba‘de mismâr yaparlar ḥuṭūb ḥânîñ fethiyle ḥaṭîb ve va‘iz ma‘nâsındır

(4187) Meşnevî

Sernigûnem hey rehâ kun pây-ı men

Fehm kû dercümle-yi eczâ-yı men

Şehzâde-yi bozorg birâderlerine didi ki ey birâderlerim ben sernigûn ve başı aşağıyım ey birâderler benim ayağımı her biriñiz terk idiñiz ve beni şaliveriñiz zîrâ benim cümle eczâmda fehm kanı belki bu kadar söz añlamayan âdemi iyisi ḥâline terk itmekdir

(4188) Meşnevî

Üştürem men tâ tuvânem mîkeşem

Çün fütâdem zâr bâgeşten hoşem

⁶⁰¹“Ey dost, Hafız’dan sakın ve sabırlı olmasını isteme; sakinlik nedir, sabır nerede, uyku nerede!”

“Metanetli olma nerede, uyku nerede! Aşkın doğduğu gece sabrım öldü, o öldü, yaşayanlara selamet olsun!”

⁶⁰² Bkz. (Taşdemir, 2019: s.73)

Yine dir ki ben deve gibiyim kâdir oldukça yüki çekerim çünkü zâr olduğım hâlde düşerim mevt ile hoşem fi'l-vâki' develer tarîk-i hacda yükleri çekerler ve getirirler çünkü kudretleri kalmaz ve bizi üzerine çekerler ve gayri kalkamazlar o zamân deveciler de deveyi zebh idip lahmini fûrûht iderler

(4189) Meşnevi

Pür ser-i maqtû' eger şad handekest

Pîş-i derd-i men mizâh-ı mutlakest

Yine şehzâdeyi 'âşık dir ki ru'ûs-i maqtû'a ile tolu yüz hendek eger olur ise benim 'aşkımañ önünde mutlakâ bir laîfe olmuş olur ve anı 'aşk laîfe idiyor zann ider ve 'aşkıñ infî'âline ve gâzabına virmez böyle olunca râh-ı maḥabbetde ben mevtten korkmam beni mevt ile tahvîf itmeyiñiz

(4190) Meşnevi

Men neḡ'âhem zed diger ezḡavf u bîm

İnçünîn ṭabl-ı hevâ zir-i gilîm

Bundan sonra mevt ḡavfından için ben maḥabbet talebini maḡfî gilîm taḡtında urmak istemezim belki 'aşkı ve maḥabbeti izḡâr idenlerdenim ve mevt cânıma minnetdir didi

(4191) Meşnevi

Men 'alem eknûn beşahrâ mîzenem

Yâ serendâzî vü yâ rûy-ı şanem

Ben şimdi 'ilm-i 'aşkı şahrâya naşîb iderim şimden sonra benim için yâ baş fedâsı vardır yâḡûd ma' şûḡanıñ yüzine vuşlat vardır iki emrden ḡâlî degildir

(4192) Meşnevi

Halk k'ân nebved sezâ-yı ân şarâb

Ân bürîde bih beşimşîr û dîrâb

Boğaz ki o şarāb-ı ‘aşkıñ lāyıkı degildir o boğaz kılıç ile darb eyle kesilmiş olması sağ olmasından efdaldır bunuñ gibi şarāb-ı vişāl-i yāre [İ-336a] lāyık olmayan boğaz dünyāda tūrub ne idecek varsın kaç‘ olunsun demek istedi dırāb dādıñ kesriyle mefā‘ il bābınıñ maşdar-ı şānīsıdır urmağ ma‘ nāsınadır

(4193) Meşnevi

Dīde k ’ān nebved zivaşleş defirih

Ān çünān dīde sefīd ü kūr bih

Bir göz ki ‘āşıkıñ vaşlından ziyādelikte degildir ancılayın beyāz ve kör olması iyüdür firih fānıñ ve rānıñ kesriyle artıklık ma‘ nāsınadır [S-228a]

(4194) Meşnevi

Gūş k ’ān nebved sezā-yı rāz-ı ū

Berkeneş ki nebved ān berser nikū

Ɣulluğ ki o Ɣulluğ Hūdānıñ sırrına maħrem olmadı ve lāyık degildir sen anı maħallinden Ɣopar ve yabāna at zīrā baş üzerine öyle Ɣulluğ iyi olmaz

(4195) Meşnevi

Ender ’ān destī ki nebved ān nişāb

Ān şikeste bih besāṭūr-ı Ɣaşāb

O vālide ki sermāye-yi ta‘āt ve nişāb-ı ‘ibādet yokdur o el Ɣaşāb sātırı ile maḫṭu‘ olması yirinde tūrmasından iyüdür zīrā tūrur ise saña bu el altun virildi diyü āḫiretde su ’āl olunur ve ‘azābı daḫı vardır nişābdan bu maḫāmda sermāye murād olunur

(4196) Meşnevi

Ān çünān pāyī ki ezrefṭār-ı ū

Cān ne peyvended benergiszār-ı ū

Ancılayın ayak ki anıñ yürimesinden rūḫ-ı insānı Ḥaḫḫıñ nergisligine muttaşıl olmaz ve o ayak beyhūde gezer beyit-i ātiye merhūndur

(4197) *Meşnevi*

Ân çünân pâ derhadîd evlâterest

K'ân çünân pâ 'âkıbet derd-i serest

Ancılayın ayak demirden bukağıda olmak ve gezmek ziyâde evlâdır zîrâ geşt-i güzârından âhîretde şorulur bukağıda olunca su'âlden ve 'azâbdan hâlâş olunur zîrâ ancılayın ayak âhîretde baş ağrısıdır derd-i serest baş ağrısına dinir **Beyân-ı mücâhid ki dest ezmücâhede bâz nedâred** Burası ol mücâhidiñ beyânındadır ki elini mücâhededen girü tutmaz **egerçi dâned bastet-i 'atâ-yı Hâkrâ ân maşşûd ezţaraf-ı dîger ve sebeb-i nev'-i 'amel-i dîger bed'û resâned** egerçi o mücâhid bilir ise ki Hâk Te'âlâ'nın 'atâsının ve sa'yini o maşşûdı aña gayri taraftan ve dağı bir gayri nev' 'ilmden irişdirir işte böyle bilir iken mücâhededen fâriğ olmaz gayri taraftan murâd mücâhede yolunun gayrisidir ya'nî mücâhedesiz Allâhu Te'âlâ'nın vireceğini bilir ise de yine mücâhededen fâriğ olmaz bastet bânın fethiyle ve sîniñ sükûnıyla vüs'at ma'nâsındır **ki dervehm-i û nebûde bâşed** öyle 'amel-i digerden virir ki anın vehmine gelmemiş olur **ve û heme vehm ü ümîd der'in tarîk-i mu'ayyen beste bâşed** ve dağı o mücâhid cümle vehmini ve ümîdini bu mücâhede tarîkine bağlamış olur tarîk-i mu'ayyenden murâd mücâhede tarîkidir **ve halka-yı hemîn dermîzened** ve dağı o mücâhid bu kuyunun halkasını örer [İ-336b] **bûd ki Hâk Te'âlâ ân rûzî- râ ezder-i dîger bed'û resâned ki û ân tedbîr nekerde başed** ola ki Cenâb-ı Kibriyâ yâ o rezzakı bu mücâhid zâta mücâhid mücâhadesi sebebiyle gayri kapıdan irişdirir ve mücâhadesi beyhûde olmamış olur öyle gayri kapıdan irişdirir ki mücâhid anı tedebbür itmemiş olur **ve yerzuḡhu min ḡayṡu lâyaḡtesib** zîrâ Qur'an-ı Kerîmde Allâhu Te'âlâ Hâzretleri kulumı me'mûl itmedigi maḡalden merzûḡ ider buyurmuşdur böyle vehmine geldigi maḡalden kulum merzûḡ olması me'mûldur ve mümkündür **el'abdu yudebbir vallâhu yuḡaddir** ve dağı kûl tedbîr ider ve Mevlâ taḡdîr ider buyurulmuşdur [S-228b] **ḡülâṡa-yı kelâm ba'zı dervîṡler bir nev' 'ibâdet ile murâdının derdest** olmasına sa'y iderler ḡalbuki Cenâb-ı Hâk anların murâdını mücâhedesiz meccânen yâḡûd bir zât-ı şerîfin himmetiyle vireceğini bilirler böyle iken o mücâhedeysi ve

‘ameli terk itmezler şu ümîd ile ki benim sa‘yim sebebiyle bu mücâhedeniñ yolundan yâhûd bu mücâhede sebep olur da ğayri yüzden benim rızķ-ı ma‘nevimi Mevlâ virir dirler ve rûz u şeb sa‘y iderler ve ğayri yüzden bermurâd olurlar **ve buved ki benderâ vehm-i bendegî buved ki merâ ezğayr-ı ĩn der biresâned egerçi men halka-yı ĩn derzenem Hâķ Te‘âlâ ũrâ hem ez’ĩn derrŭzî resâned** ve gâh kula bendelik cihetiyle zann itdiginden içŭn vuķŭ‘ bulur ki benim feyzim bu mücâhededen olmaz baña füyŭzât-ı İlâhiye ğayri yüzden olur egerçi ben mücâhede yânınıñ halkasını örürüm lĳkin murâdım fŭlân zâtıñ du‘âsından ve himmetinden olsa gerekdir diyŭ söyler iken o kŭluna Cenâb-ı Hâķ maķşŭdını zann itdigi şeyhden virmez belki murâdına mücâhede ile vâşıl olur ya‘nĳ kŭl mücâhede ider ve mücâhede ile bermurâd olur zann iderler egerçi ğayri yüzden bermurâd olmak muhtemel ise ve bir o kŭl ğayri yüzden bermurâd olur ve mücâhede yüzünden bermurâd olmaz bu ‘aşķ-ı evveliñ şŭretiniñ hŭlâşısıdır ve ba‘zı kere ğayri cihetden bermurâd olurum ve mücâhede tarĳkinden bermurâd olmam diyŭ söyler ve böyle i‘tikâd ider o kŭlĳ Mevlâ mücâhede yüzünden bermurâd eyler ve kŭluñ zannı gibi olmaz bu şŭret şekķ-i sâniñiñ hŭlâşasıdır **fi’l-cümle ĩn heme derhây yek serâyest ma‘ataķrĳrĳh** hâşıl-ı kelâm bu cümle kapılar bir sarâyıñ kapısıdır Mevlâ kŭlunuñ murâdını gâh bu kapıdan virir ve gâh o kapıdan virir ve kŭluñ didigi ve zannı gibi olmaz demek olur gâh olur ki zann itdigi kapıdan da olur ve oradan [İ-337a] daķı maķşŭdını virdigi çokdur

(4198) Meşnevi

Yâ der’ĩn reh âyedem ân kâ-m-ı men

Yâ çŭ bâz âyem zireh sŭy-ı vaţan

Şehzâde-yi bozorg yine dir ki yâ yolda benim murâdım baña gelir ve maķşŭdıma nâyil olurum yâhûd toĳân şayd tutmadıĳı vaķitde vaţanına ‘avdet ider ben daķı ben daķı vaţanıma ‘avdet idŭp girŭye gelirim bâz toĳân dimekdir

(4199) Meşnevi

Bŭ ki mevķŭfest kâmem bersefer

Çŭn sefer kerdem beyâbem derhâzar

İhtimâldir murâdım sefere tevaḳḳuf itmişdir çünki sefer eylerim murâdımı bulurum
eger seferde bulmaz isem ḥazarda bulurum taḳdîri ‘ibâre çün sefer kerdem murâdım
râbeyâbem dimekdir derḥazar ‘ibâresiniñ taḳdîri eger *mevḳûf-ı sefer nebâşed ân
zamân sūy-ı vaṭan âyem u derḥızr-ı murâdemrâ biâyem*⁶⁰³ dimek olur

(4200) Meşnevi

Yârrâ çendân nümâyem cidd ü çüst

Ki bedânem ki nemîbâyest cüst

Yârrâ o kadar cidd ve sa‘y ile tîz olarak ararım ki talebi ve araması lâzım olmadığını
ben bilirim ve añlarım bu ğâyete dek bilmedikçe girü çekilmem didi taḳdîri yâ cidd
veyâ cüst dimekdir keennehü didi ki yâ sen yâr seniñle olduğunu bilmez misiñ bu
beyitle cevâb virir ki

(4201) Meşnevi

Ân ma‘iyyet key reved dergûş-ı men

Tâ negerdem gird-i devrân-ı zemen

O ma‘iyyet-i meşhûra beni kulağıma kaçan gider ve vâḳi‘ olur ben zamânıñ
hareketiniñ etrâfında dönmedikçe ve sa‘y-i bisyâr itmedikçe ben anı idrâke kâdir
olamam dimek olur tâ negerdem dönmedikçe dimekdir gird kâf-ı ‘Arabîniñ kesriyle
ve rânıñ sükûnıyla taraf ma‘nâsınadır zemen daḥı zamân ile lafzı murâdifdir

(4202) Meşnevi

Key kunem men ezma‘iyyet fehmi-râz

Cüz ki ezba‘d-ı seferhâ-yı derâz

Ma‘iyyet-i İlâhîden ben kaçan sır añlarım belki tefehhümüm mümkün degildir meger
ki uzun tarîḳ-i Ḥakda seferlerden soñra añlarım cüz cîmiñ zammıyla edât-ı istiṣnâdır
‘Arabîdeki illâ gibidir

(4203) Meşnevi

⁶⁰³“Eğer yolculuk olmasa o zaman memleketime gelir ve muradımın şehrine ulaşırım.”

Haḡ ma‘iyyet güft u dilrā mühr kerd

Tā ‘akis āyed begūş-ı dil ne ṭard

Egerçi Mevlā muvāzī‘-i müte‘addide Ḳur‘ān-ı Kerīmde ma‘iyyeti zıkr buyurdi ḳālellāhu te‘ālā *ve huve me‘akum eynemā kuntum*⁶⁰⁴ ve ḳālellāhu te‘ālā *vallāhu me‘akum velen yetirakum a‘mālekum*⁶⁰⁵ ve ḳālellāhu te‘ālā *ve izā seeleke ‘ibādi ‘anni feinni ḳarīb*⁶⁰⁶ lîkin ḳalbi anîñ fehminden mühürledi hattâ ḳalbiñ ḳulağına ‘aksi gelir ve buyurdiğınıñ ṭardı ve muvāfıḳı gelmez mertebesinde böyle söyledi [S-229a]

(4204) Meşnevi

Çün seferhā kerd ü dād-ı rāh dād

Ba‘d ezān mühr ezdil-i bergüşād

Çünkü ‘āşık seferler eyledi ve yoluñ ‘adlini kemāliyle virdi bundan şoñra ‘āşıkîñ ḳalbinden o mühri Mevlā açdı

(4205) Meşnevi

Çün ḡaṭāyeyn ān ḡesāb-ı bāşafā [İ-337b]

Gerdedeş rüşen ziba‘d-ı dü ḡaṭā

Ḥesāb-ı ḡaṭāyeyn ta‘bîr olunan ḡesābda o ṭoğrı ḡesāb iki ḡaṭādan şoñra muḡāsebe zāhir olur bunuñ gibi ma‘iyyet-i sırrı dağı rāh-ı Ḥaḡda çok tekāpü itdikden şoñra sālîke zāhir olur bu maḡāmda şafā ṭoğrı ma‘nāsınadır

(4206) Meşnevi

Ba‘d ezān güyed eger dānestemî

În ma‘iyyetrā key ūrā custemî

Sefer-i bisyār idip sırr-ı ma‘iyyete vuşlatından şoñra ‘āşık dir ki eger ben bu ma‘iyyeti evvelden böyle olduğıni bilmiş olaydım onı ḳaçan arardım belki aşlā aramaz idim

⁶⁰⁴“Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” (Hadîd, 57/4)

⁶⁰⁵“Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir.” (Muhammed 47/35)

⁶⁰⁶“Kullarım, sana, Ben’i sorarlarsa bilsinler ki Ben, yakınımdır.” (Bakara 2/186)

(4207) Meşnevî

Dāniş-i ān būd mevķūf-ı sefer

Nāyed ān dāniş betîzî-yi fiker

O ma'ıyyeti bilmek rāh-ı Hākda sefere mevķūf idi o ma'ıyyetiñ 'ilmi fikri keskinligiyle bilinmez ķunki 'āşık sefer ider ma'ıyyeti añlar ba'de böyle söyler bu ma'ıyyetiñ 'ilmi sefere mevķūf olmak

(4208) Meşnevî

Ān ķünān ki vech-i vām-ı şeyḥ būd

Beste vü mevķūf-ı girye-y ān vücūd

Ancılayındır ki Şeyḥ Aḥmed Ḥaḍraviyye *ķuddise sırruhunuñ* borcunuñ edāsınıñ sebebi o ḥelvācı şākirdiniñ vücūdınıñ bekāsına mevķūf ve bağlanmış idi

(4209) Meşnevî

Kūdek-i ḥelvāyiḡ bigrîst zār

Tūḡte şud vām-ı ān şeyḡ-i kūbār

Bir ḥelvācı şākirdi çocuk egleyici olduğı ḡalde ağladı o ulu şeyḡiñ borcı ödenmiş oldu tūḡte kazanılmış ve ödenmiş ma' nāsınadır

(4210) Meşnevî

Gūfte şud ān dāstān-ı ma'nevî

Pîş ez 'în ender ḡılāl-i Meşnevî

Bu ḡaķıķate mensūb olan ḡikāye bundan iķdam Meşnevî-yi Şerîfiñ eşnāsında cild-i şānīsinde söylenmiş oldu

(4211) Meşnevî

Derdilet ḡavf efkened ezmevzi'î

Tā nebāşed ḡayr-ı ānet maṡma'î

Seniñ albine bir mevzi' den baa ikrm itmezler diy havf ilka ider ve oradan kerem me'ml itdirir hatt o mertebede sen oraya rabt-ı alb idersin ki anı ayri saa maall-i ama' almaz

(4212) Menevi

Derama' od fyide-y dier nihed

V'n murdet ezkesi' dier dihed

Ba' de seniñ ama' ını ine seniñ aında baa bir fyide or fyide odur ki seniñ o murdını air bir kimesneden virir ve seni irad ider ve her ey'i kendi yedinde olduunu saa bildirir

(4213) Menevi

Ey ama' derbeste deryek cy sat

K'yedem mve ez'n 'l drat

Ey bir apıya kemliyle ama' ını balayan amak yle diyerek ki baa ni'met ve mve o 'l aadan gelir beyit-i tiye merhundur

(4214) Menevi

n ama' z'nc ne'hed ud vef

Bel zicy-ı dier yed n 'a

O ama' o maalden vef bulmak istemez ya'n me'mlu maall-i emelinden eline girmez dimekdir belki o 'a ve i saa baa arafdan gelir bu uu dyım mahede olunmadadır zr bir kimesneden bir ayr me'ml idersen anı yznden ayr yle dursun zarar grrsn ve yine bir kimesneden er me'ml idersin ve dyım o kimesneden mte olursun hl byle [-338a] iken o kimesneniñ arafından saa ok ayrlar feth olur

(4215) Menevi

n ama' r pes ir dertu nihd

Çün nebūdeş niyyet-i ikrām u dād

Böyle olunca Allāhu Te‘ālā Hāzretleri o kimesneden t̄ama‘ sende altun vaz‘ itdi çünkü o Hüdānīn o ādemden saña ikrāma ve ihsāna niyeti yok imiş ve murādı degil imiş diyü su’āl olunur ise beyit-i ātīyle cevāb buyururlar ba‘zı nüshada mısrā‘-ı şānīde şu vechle vāqī‘ olmuşdur çün nubūdeş z’ān taraf ān çiz dād ma‘nāsı çünkü Cenāb-ı Kibriyā seniñ hakkında o kimesneniñ tarafından ol nesneyi saña virmegi istememiştir o kimesneden t̄ama‘ sende altun koydı dinilir ise cevābı yine beyit-i ātī demek olur

(4216) Meşnevi

Ezberāy-ı hikmeti vü şan‘atī

Tiz tā bāsed dilet derḥayreti

Bir hikmetden ve bir şan‘at-ı ġarībden içün o kimesneden murādım ḥāşıl olur t̄ama‘ını sende koymuşdur o hikmet meşelā muṭī‘ ve mānī‘ ve nāfi‘ ve dārr ancak Allāhu Te‘ālā Hāzretleri imiş bunu saña tefhīm ve ta‘līm içün olmuş [S-229b] ve dahı andan içün koyulmuşdur ki seniñ qalbiniñ Cenāb-ı Hāqqıñ cānib-i ma‘nevīsinde ḥayrete mensūb ola ya‘nī ef‘āl-i ilāhiye ḥayrān olasın dimekdir nitekim beyān buyururlar

(4217) Meşnevi

Tā dilet ḥayrān buved ey müstefid

K’ey murādem ezkuḥā ḥāhed resid

Tā ki seniñ qalbiñ ef‘āl-i ilāhiye ḥayrān olsun ey Cenāb-ı Hāqdan istifāde idici ādem öyle diyerek ki ben murādımın ḥuşūlini fulān maḥalden me’mūl ider idim subḥānallāh murādım ne ‘aceb me’mūl itdigim fulān kimesneden ḥuşūlpezir oldı

(4218) Meşnevi

Tā bedānī ‘acz-ı ḥiṣ ü cehl-i ḥiṣ

Tā şeved ikān-ı tu dergayb bış

Ve seni hūşūda hayrān itmekden daḥı murād-ı ilāhī odur ki ba‘de’l-yevm sen kendi ‘aczi ve cehlını bilesin hattā ‘ālem-i ğayba yaqīnıñ ‘aczi bilmek ḥasebiyle ziyāde ola Mevlāya ĩmānıñ kāmıl ve dürüst ola bu ḥāller yine Cenāb-ı Kibriyānıñ seni sevdiginden neş’et ider eger seni sevmemiş olaydı böyle kendine cezb itmezdi

(4219) Meşnevi

Hem dilet hayrān şeved dermünteca‘

Ki çi rüyāned muşarrıf z’īn tama‘

Mevlānıñ böyle itmesiniñ bir ḥükmüni daḥı budur ki seniñ gönlüñ bu mer‘āda ki murād dünyādır hayrān olsun öyle diyerek ki benim tama‘dan muşarraı-ı ḥaḳīḳī taşrıfı sebebiyle ne ‘aceb nesne inbāt eyledi münteca‘ ifti‘āl bābından ism-i mekān olarak kūrā ve mer‘a ma‘nāsınadır ve o otı çok olan maḥall de ıtlāk olunur bu maḳāmda mecāz olmak üzere maḥall-i intifa‘ murād olunmuşdur rüyāned rānıñ zammıyla inbāt ider ma‘nāsınadır

(4220) Meşnevi

Ṭam‘ dārī rūzi-yi derderziyī

Tā ziḥayyāfī berī zer tā ziyī

Sen rızkıñı ḥayyātılık şan‘atında tama‘ idersin hattā ḥayyātılıktan ḥayātde oldukça altun āletimiñ ve anıñla ta‘īş itmek istersin beyt-i ātiye merhūndur [İ-338b] ziyī müferred-i muzekker-i muḥātabdır ve müferred-i mezkūr-i ğāyibi zıddır ve maşdarı zīsten ve fi‘l-i māzisi zīst ve muzārī‘ ziyet gelir

(4221) Meşnevi

Rızq-ı tu derzergerī āred pedīd

Ki zivehmet būd ān mikseb ba‘īd

Sen böyle me‘mül ider iken seniñ rızkıñı kapu muḥīblik şan‘atında zāhir getirir ve saña o şan‘atı cihet-i ma‘āş kılar seniñ öyle zekerligiñe seniñ vehminden o mikseb ğāyetle ba‘īd idi

(4222) Meşnevi

Pes tama' derderziyi behr-i çi bûd

Çün neḡ'âst ân rızķ z'ân cānib guşûd

Hâl ve şân böyle olunca derzî şan' atında te' ayyeş itmege benim tama' ım ve ümîdim neden için idi çünkü o rızķı o cānibden baña Cenāb-ı Hāk açmak murād eylemedi oradan rızķ virmegi istemedi ne sebebden ḡalbim ḡayâṭat şan' atında mu' allak oldu ve bundan ḡikmet nedir dir iseñ ben daḡı saña beyit-i âti ile bu cevābı viririm buyurmak isterler

(4223) Meşnevi

Behr-i nādir ḡikmeti der' ilm-i Hāk

Ki nebeşt ân ḡükmrā dermāsebaḡ

Cenāb-ı Hākķıñ ' ilminde bir nādir ḡikmet için ki ezelde o ḡikmeti yazmışdur seniñ ḡalbini te' ayyeş ḡuşuşında derzilik şan' atına rabṭ bu cevāb bundan iḡdam virdikleri cevābıñ ' aynidir nebeşt fi' l-i māzīdir yazdı ma' nāsına ve vāv ile nūşest daḡı bunuñ gibidir ve yine nisbet-i vāv ile nūbist daḡı böylecedir ve cümlesi elfāz-ı müterādifdendir

(4224) Meşnevi

Niz tā ḡayrān şeved endişeet

Tā ki ḡayrānī buved kül pişeet

Ve daḡı seniñ fikriñ bu ḡāle ḡayrān olsun içündür tā ki o ḡayrānlık bi' l-küllīye saña şan' at olsun içündür işte şu ḡikmetlerden vesā' ir ḡükmi hafīsinden için seniñ ḡalbini derzilik şan' atına rabṭ itdi ba' de cihet-i ma' āşı saña derzīgerlik şan' atından virdi

(4225) Meşnevi

Yā vişāl-i yār z'în sa'yem resed

Yā zirāh-ı ḡāric ezsa'y-ı cesed

Yine hikâyeye ‘avdet idip şehzâde-yi bozorg didi ki yâ yârîñ vişâli bu sa‘yimden baña derdest olur yâhûd cesediñ sa‘yinden hâric yoldan derdest olur hâşılı ne cânibinden murâdına nâyil olursam maqbûldür [S-230a]

(4226) *Meşnevî*

Men negüyem z’în tarîķ âyed murâd

Mîtabem tâ ezkucâ h’âhed güşâd

Ben söyleyemem ki murâdım bu yoldan derdest olsun belki sa‘y iderim kıandan açılmaķ ve fetķ olmaķ isteyinceye dek şabem fi‘l-i muzâri‘ nefsi mütekellim-i vaħdehü hareket iderim demekdir ve maşdarı tapîdendir hareket ma‘nâsındır

(4227) *Meşnevî*

Ser bürîde mürķ her sū mîfûted

Tâ kudâmîñ sū rehed cân ezcesed

Başı kesilmiş kuş her cânibe hareket ider ve vâķi‘ olur hattâ ķanķı cânibde rûhum cesedden eyâ ħalâş olur diyü ben daķı mürķ ser-i bürîde gibi murâdım vaķtinden derdest olur diyü sa‘y u ĝayretde olurum [İ-339a] vücûd-ı sa‘yi elimden terk itmem diyerek şehzâde-yi bozorg birâderlerine bu cevâbı virdi ba‘de pâdişâh şarafına ħuşûl-i murâd içün ķaşd eyledi bu beyitte Ĥazret-i Mevlânâ *ķuddise sırruhu* ħuşûl-i murâd içün sa‘y ve ĝayret elzem olduķunu beyân buyururlar mürķ ser bürîdeniñ sa‘yi gibi olur ise de yine sa‘yi elden bırakmaķ ve ĝayret itmek aşķâb-ı ħâcâte emri ehemdir zîrâ *elibrâmu yuĥaşşilu elmerâm*⁶⁰⁷ dinmişdir ‘aşık **Yûnus** *ķuddise sırruhu* Ĥazretleri ba‘zı ilahiyâtında buyurmuşlardır Kıta‘:

Gel ey ķardaş gel tevĥîde uzan

Tevĥîddir nefsiñ ķal‘asın bozan

Ĥiĉ kendi kendinden ķaynar mı ķazan

Çevre yanına âteş eylemeyince

⁶⁰⁷“Kararlılık maksadı gerķekleştirir.”

Görmez misin dünyâ şey'i hâķîr iken sa'yîñ derdest olmuyor cemî' muṭâlibiñ a'lâsı
vuşlat-ı yâr olunca belâ derdest olmayacağı emr-i bedîhidir binâberîñ cümle 'ârifîñ
sa'yde ve ğayretde ihtimâm-ı tām buyurmuşlardır

(4228) Meşnevî

Yâ murâd-ı men berâyed z'îñ ḥurûc

Yâ ziburcî dîĝer ezzâtu'l-burûc

Yine şehzâde dir ki yâ bu ḥurûcdan ve seferden benim murâdım ḥâşıl olur ve yâriñ
vişâli muḳadder olur yâḥûd sa'yim sebebiyle zâtu'l-burûc olan Mevlâdan ya'nî
burûcuñ ḥâlîķı olan ilâhiden ğayri bir buredan murâdıma irerim bu maḳâmda burc-ı
diĝerden murâd aḥir sebebdendir dîmekdir ḥâşıl-ı kelâm şehzâde ben vuşlat için sefer
iderim ve sa'y iderim eger bu seferden murâdım derdest olmaz ise sa'yim hebâ olmaz
ve yine say'im sebebiyle ṭarîķ-i aḥirden murâdımı Mevlâ baña iḥsân ider dîmek istedi
fi'l-vâķi' böyle olduĝı maḥall-i şübhe degildir üstâdım merḥûm **Vahyî Efendi** *ḳuddise
sırruhu* bu sa'yîñ ḥaḳķında şu ḥikâyeyi naḳl buyururlar idi ki bir kenîsâda bir râhib-i
murtâz otuz sene zîr-i zemînde sâkin olduĝı ḥâlde kendi aybını üzere ta'abbüd ider ve
mücâhede-yi nefsi emmâre ider imiş bir gün kenîsâya 'âriflerden bir zât-ı şerîf
gelmiş râhibler cümlesi bu zât-ı şerîfe ta'zîm itmişler ve iç'âm itmişler ba'de maḳâm-ı
faḥrde şu vechle 'âbid ve zâhid bir râhib vardır otuz senedir zîr-i zemînde sâkindir ve
dunyânıñ yüzine daḫı çıķmamışdır diyerek şenâ itmişler eger murâd iderseniz olduĝı
maḥalle kırk ḳadem ile nerdübân ile inilir sizi itdirelim ziyâret idiñiz dimişler o zât-ı
şerîf daḫı biz mücâhidleri severiz bizi yanına götürür iseniz memnûn oluruz dimiş
râhibler müte'addid reftâr yapıp ba'zı müridânı ile bu şeyḫ-i 'azîzi zîri zemînde olan
râhibiñ yanına getirmişler şeyḫ râhibi görmüş ki yemez ve içmez bir deri kemik ḳalmış
râhibiñ yanına oturmuş [İ-339b] ve anıñla ḥaylî mukâmele itmişler râhibe sünnetden
su'âl itmiş kırk yaşında idim bu zîr-i zemîne târik-i dünyâ olup geldim tamâm otuz
sene oldu bu şûretde sünnetim yetmişe resîde olmuşdur diyü cevâb eylemiş ba'de
keyfiyet-i mücâhedesinden su'âl eylemiş nefsi emmârem her ne ister ise 'aksini ve
ḥilâfını virmekdir dimiş [S-230b] Şeyḫ 'Azîz daḫı buyurmuş ki dîn-i İslâma dâḫil

olmaklığı nefsiñize bir kere ‘arz buyuruñuz bakalım ister mi yāhūd istemez mi cevābında rāhib dimiş ki ben o hūşūşı çok def‘a ‘arz itdim qabūl itmiyor şeyh dağı dimiş ki senden ricā iderim ve niyāz iderim gel şu hūşūşda dağı ‘ādetiñ üzere şu nefs-i emmāreye muhālefet ile inşāallāhu te‘ālā hakkında ġāyet ile a‘lā olur diyü otuz senelik mücāhedeñiz beyhūde olmazmış olur ve ‘abeş olmuş olmaz lūtf ile bu naşīhati qabūl eyle diyerek Şeyh ‘Azīz naşīhat idince rāhib dağı rāzī olmuş ve şeyhiñ hūzūrunda dīn-i İslāmı qabūl itmiş oldığı dīnden ve edyen-i sâ’ireden teberrī itmiş çünkü sâ’ir rāhibler bu hāli görmüşler anlar dağı bu rāhib-i mirqāda ittibā‘ idip cümlesi mü’mīn ve muvaḥḥid olmuşlar cehline küfre dağı bu rāhibleriñ İslāmını müşāhede idince cümlesi müslümān olmuşlar ve kinīseyi mescid idip şanemleri şikest itmişlerdir hemān biñ kişiyē qarīb-i küffār dāḡil-i dīn-i İslām olmuşlar diyü naql buyururlar idi işte rāhibiñ itdiği mücāhede lağv olmamış kendiniñ İslāmından biñ kadar kāfiriñ İslāmına dağı mücāhedesini sebeb olmuş işte mücāhedeniñ böyle fāyide-yi ‘azīmesi vardır hemān insān elden gelen sa‘y ve ġayreti itmek lāzımdır Cenāb-ı Kibriyā kuluñ mücāhedesini her ne kadar buṭlān üzerine ise de zāyi‘ itmez rāhibiñ mücāhedesini zāyi‘ itmediği gibi Mevlānā *ḡuddise sırruhu* Meşnevī-yi Şerīfiñ cild-i evvelinde buyurmuşdur Beyt:

Leng ü lük edeb ve ḡufte şekk ü bīdeb

Sūy-ı ū miġtyj ve urāmī ṭaleb

Ma‘nāsı topal olarak ve çolak olarak ve nāyim olarak ya‘nī ġaflet ile ve bīdeb olarak Cenāb-ı Hāḡḡiñ tarafına sürtün ya‘nī git ve Allāhı ṭaleb eyle demekdir ḡāşılı hīç sa‘y itmemekden her ne kadar lāyıkıyla olmaz ise sa‘y itmek evlā olduğu maḡall-i şübhe degildir böyle olunca ḡālīḡa böyle namāz olmaz böyle oruç olmaz ve bu zıkr olmaz ḡadr namāzı mekrūhdur berāt namāzı şeri‘atde yokdur şalāt-ı ḡaşmāne ne ġüne namāz olduğu ma‘lūm degildir Koca Muşṭafā Paşa Cāmi‘inde yevm-i ‘āşūrāde cemā‘at ile edā idiyorlar mekrūhdur ḡarāmdır bu işler bāṭıldır diyerek nāsı sa‘yden [İ-340a] ve namāzdan ve zıkrden tenfīr ‘ulemāya yaḡışmaz ve lāyık degildir varsın kılsınlar ve o vechle ġafletle zıkrullāh itsinler inşāallāhu te‘ālā dağı ziyāde a‘lāsını itmek müyessir

ve muḳadder olur **Hikāyet-i ān şahş ki ḥ'āb dīd ki ānçā mīṭalebī ezbisyar beMısr vefā şevēd ānçā gencīst derfūlān maḥalle derfūlān ḥāne** Bu o şahşın hikāyesidir ki rü'yā gördi aña rü'yāsında didiler ki o nesneyi ki ḡnādan istersin saña şehr-i Mısr ḳāhirede o virilecekdir bu ādem rü'yāyı Baḡdād şehrinde gördi ve kendisi Baḡdādī idi ve ḥānesi daḡı Baḡdādda idi yine rü'yāsında didiler ki Mısrda fūlān maḥalde ve fūlān ḥānede medfūn bir ḥazīne-yi 'azīme vardır bisyar yānıñ fethiyle yusrdan müştakdır kolaylık ve āsānlık dımekdir ḡnā murād olunur **çün beMısr āmed kesī ḡfteş ki men cevāb dīdem ki gencīst beBaḡdād derfūlān maḥalle ve derfūlān ḥāne nām-ı maḥalle vū ḥāne in begūft** çünkü bu rü'yā sebebiyle o ādem Baḡdāddan Mışra geldi o maḥalleyi ve o ḥāneyi cüst u cūya başladı bir kimesne aña didi ki ben Mısrda böyle ḥazīne bilmem līkin rü'yāmda gördüm ki Baḡdādda fūlān maḥalde ve o maḥallede ve o maḥallede kâ'in fūlān ḥānede bir ḥazīne vardır bu şahşın maḥallesiniñ o ḥānesiniñ ismini ve o Mısrılı ḡalbuki bu Baḡdādīdiniñ o maḥalde ve o ḥānede olduğunu bilmez idi Mısrīden bu ḡaberi istimā' itdikde işte ben o ādemim dımedi ve kendiniñ o ādem olduğunu ketm itdi **ān şahş fehmi kerd ki ān genc derMısr ḡften cihet-i ān būd ki merā yaḡīn kunend ki derḡayr-ı ḥāne-yi ḡod nemībāyed cūsten** o şahş bu kelāmdan anı fehmi eyledi ki o genc Mısrıdadır diyü rü'yāda görmek o cihetden için olur ki baña yaḡīn ideler bu defīneyi kendi ḥāneniñ ḡayrisinde tefahḡus gerekmez zīrā bu defīne seniñ ḥāneñdedir **velīkin ān genc-i yaḡīn cüz derMısr ḡaşıl neşūd [S-231a]** ve līkin bu defīneyi bulmaḡ ve derdest itmek Mısr-ı Ḳāhireniñ ḡayrisinde ḡuşūle gelmez ya'nı Mısrda ḡaberini alırsın böyle olunca o Mışra git diyü rü'yāmda bundan için bana böyle söylemişler yoḡsa defīne Mısrda olduğundan deḡil imiş didi ve o Mısrīye bu ḡālī söylemeyip hemān şehr-i Baḡdāda 'azimet eyledi inşāallāhu te'ālā şimdi tafşīli gelir vāḡıf olursun

(4229) Meşnevi

Būd zer mīrāşiyirā bişūmār

Cümlerā ḡurd u bümānd ū 'ūr u zār

Bir mîrâşyedîniñ [İ-340b] şayısız altunı var idi cümlesini ‘ayş ve ‘işret ile yidi ve o mîrâşyedi faķır ve zâr oldığı hâlde kaldı

(4230) *Meşnevi*

Mâl-ı mîrâşî nedâred ĥod vefâ

Çün benâkâm zeşte şud cüdâ

Mîrâşa mensûb olan mâl taĥķîķ vârişe vefâ tutmaz ve vâriş mâl-ı mîrâşdan ģınâ bulmaz böyle olduğu mecerrabdır mîrâş mâliniñ biñ kîsesi biñ ģurûş gibidir ĥikmeti nedir dirseñ çünkü meyyitden o mâl ile bekâm olmaķsız cüdâ oldu meyyit ister idi ki o mâldan temenna‘ ide çünkü temenna‘ muķadder olmadı meyyitiñ o mâlda maĥabbeti ve ģozi kaldı bu cihetden vârişlere ĥayr itmez ve serî‘an vârişiñ elinden gider

(4231) *Meşnevi*

Û nedâned ĥadr hem k ’âsân biyâft

K ’û bekedd ü kesb ü renceş kem şitâft

Yine mâl-ı mîrâşîñ vârişe ĥayr itmediginiñ başķa ĥikmetini beyân içün buyururlar ki o mîrâşî daĥı o mâlın ĥadrini bilmez zîrâ o mâlı âsân buldı zîrâ bu mîrâşı meşakķat ile ve kesb ve zaĥmet ile aña az sa‘y itdi bu maķâmda kem kelimesi ‘ademden kinâye olmaĥla ĥiç sa‘y itmedi demek olur binâ‘en‘ aleyh mâlın ĥadrini bilmez ve şarfında ifrâţ ider bu cihetden az müddetde ĥitâma resîde olur kedd kâfiñ fetĥi ve dâl-ı müşeddede ile zaĥmet ma‘nâsınadır

(4232) *Meşnevi*

Ķadr-i cân z ’ân mînedâni ey fülân

Ki bedâdet Ħaķ bebaĥşiş râygân

Ey kimesne sen daĥı merd-i mîrâşî gibi cânınıñ ĥadrini bilmezsiñ zîrâ Cenâb-ı Ħaķ iĥsânı sebebiyle saña cânı ucuz ve müft virdi ve ĥayâtını bād u hevâdan buldun eger dirsen ki ben ‘ömrümün ĥadrini bilirim ve cânımı severim cevâbında bizler daĥı saña diriz ki eger sen ‘ömrünün ĥadrini bilmiş olaydıñ beyhûde ‘izâ‘a ‘ömr itmez idiñ

‘ömrünün kadrini o kimesne bilir ki ‘ibâdete ve t̃â‘ata ve ‘aşka ve maḥabbete ‘ömrünü şarf ider sen şarf değmez nesnelere idersin bu cihetden cānının kadrini bilmemiş olursun bahşış ve iḥsān rāygān müft ma‘nāsınadır

(4233) Meşnevi

Naḳd reft ü kâle reft ü ḥānehā

Mānd çün çuḡdān derān virānehā

O merd-i mīrāsīniñ elinden nükūdi gitdi ve metā‘ı gitdi ve yine ḥāneleri vesā‘ir irādları şatmak sebebiyle elinden gitdi bu merd-i mīrāsī bayḡuşlar gibi o virānelerde kaldı

(4234) Meşnevi

Güft yā Rab berg dādī reft berg

Yā bidih bergī veyā befrist merg

Bundan sonra merd-i mīrāsī didi ki yā Rab bana āzık ve berg cümle elimden gitdi şimdi bana yine berg vir ve yāḥūd merg vir ya‘nī mevti gönder öleyim ve böyle sürünmeyeyim egerçi iḥsān itdün kuşur benden oldı sen benim kuşuruma bakma yine iḥsān eyle didi berg yaprak [İ-341a] ma‘nāsınadır bu maḳāmda āzık murād olunur befrist emr-i ḥāzır olmak üzere gönder ma‘nāsınadır merg mīmin fethi ile mevt ma‘nāsınadır [S-231b]

(4235) Meşnevi

Çün tehī şud yād-ı Ḥaḳ āḡaz kerd

Yā Rab u yā Rab ecirni sâz kerd

Çünkü merd-i mīrāsī māldan tehī oldı Cenāb-ı Kibriyā zikr itmege şürū‘ eyledi aḳçesi var iken Mevlānīn nāmını inanmaz idi ve bu merd-i mīrāsī yā Rab bu faḳr-ı ḥālden bana emān vir diyerek münācâtı ‘âdet eyledi ecirni if‘āl bābından emr-i ḥāzır olmak üzere bana emān vir demekdir sâz kerd tanzīm eyledi demek olur

(4236) Meşnevi

Çün peyember güft mü 'min mizherest

Derzamân-ı hâliyi nâlegerest

Çünkü peygamberimiz Muhammed Muştafa *şallallâhu ‘aleyhi ve’s-sellem* mü'min mermer gibidir buyurdu zîrâ hâlî olduğu zamânda nâle ve feryâd idicidir mizheriñ dağı hâlî budur ve dağı elhadîş-i şerif *elmu'mine kelmizheri lâyaşunu şavtuhu illâ bihelâ batınıhı*⁶⁰⁸ mizher mîmiñ kesri ve zânîñ sükûnı ve hânîñ dağı fethi ile şol sâzdır ki kâmişdan şan'at iderler ve bu sâza dağı 'ûd ta'bir olunur lisân-ı Fâriside mizmer ve mizmâr dinir 'avâm gâlağ idip şengâl dirler nây gibi şadâsı zâhir olur erbâbı andan nağmât-ı lezîzeyi izhâr ider on iki maqâm kendisinden icrâ olunur hülâşa-yı kelâm hadîş-i şerifde mü'min karnı aç olduğu vakitte münâcât şavtı ve zıkrde şadâsı istimâ' olunmağda mizher gibidir eger karnı tok ise şadâsı çıkmaz mizheriñ kâmişlarını taş ve türâb ile töludur vakitte şadâsı çıktığı gibi mu'miniñ dağı mi'desi ta'âm ve şarâb ile tölü olunca şadâsı çıkmaz olur bu cihetden meşâyih-i kirâm müridlerine riyâzet virdiler taqlîl-i gîdâ ile emr buyurdılar

(4237) Meşnevi

Çün şevved pür muṭribeş binhed zidest

Pür meşev k'āsîb-i dest-i ũ hoşest

Çünkü mizheriñ kâmişları tölmuş olur anîñ muṭribi mizheri elinden bırağır zîrâ şadâ virmez ey mizher gibi mu'min böyle olunca ta'âm ile tölü olma zîrâ muṭribiñ eline toğuşmak hoşdur fi'l-vâki' meşâyih-i kirâm keşret-i ekle mübtelâ olan müridi terbiyeden fâriğ olurlar zîrâ terbiye qabûl itmez

(4238) Meşnevi

Tî şev ũ hoş bâş beyne ışba'ayn

K'ezmey-i lâeyne sermestîst eyn

⁶⁰⁸ “Mü'min, içi boş olmadıkça sesi güzel olmayan uda benzer.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 450. [Böyle bir lafızla hadîs tespit edilemediği belirtilmiştir.]

Böyle olunca ey derviş ta‘āmdan boş ol ve dahı mürşid-i kāmiliñ iki parmağı beyninde hoşdur ve güzel nağmelerin zāhir olsun ve muṭrib-i ḥaḳīḳī seni mübārek nefesi ile üflesiñ zīrā ‘ālem-i lāmekāñin bādesinden bu mekāñin ehli mestdir ve hoşdur eger mest olayım dir iseñ ve hoşluğı isterseñ hemān mizmer gibi olayım dir iseñ ḥālī-yi batın olmağa bak

(4239) *Meşnevi*

Reft [İ-341b] tuğyān āb ezçeşmeş güşād

Ebr-i çeşmeş zer‘-i dīnrā āb dād

Merd-i mīrāşiniñ māl sebebiyle olan tuğyānı gitdi ve dahı göz yaşı gözinden açıldı ve münacātda ağlamağa başladı ve dahı gözünüñ yaşı dīniniñ ekinine şu virdi ve dīni ṭarāvet bulmağa başladı vu du‘āsı dergāh-ı ‘ālīde maḳbūl oldı binā‘en‘aleyh Cenāb-ı Ḥaḳ bu merd-i mīrāşī sebebiyle māl-ı firāvān vormegi murād eyledi līkin *el umūru merhūnetihi bievḳātiḥā*⁶⁰⁹ ḥadīs-i şerifi mantūḳunca murādı bir miḳdār te’ḥīr olundu bundan soñra mü‘miniñ du‘āsının icābetiniñ gāhice te’ḥīr olmasının beyānında şürū‘ buyursalar gerekdir [S-232a] **Sebeb-i te’ḥīr-i icābet-i du‘ā-yı mü‘min**⁶¹⁰ Burası mü‘miniñ du‘āsının ḳabūlde te’ḥīriñin sebebini beyānda kā‘indir

(4240) *Meşnevi*

Ey besā muḥliş ki nāled derdu‘ā

Tā reved dūd-ı ḥulūşeş bersemā

Ey kimesne çok muḥliş vardır ki du‘āda inler ve nāle ider ḥattā ihlāşınıñ duḥānı semā üzerine vāşıl olur olur dūd tüten ma‘nāsınadır

(4241) *Meşnevi*

Tā reved bālā-yı īn saḳf-ı berīn

Būy-ı micmer ezenīnu’l-müznibīn

⁶⁰⁹“Her iş vaktine merhundur.” (Hadis-i şerif)

⁶¹⁰“Mü‘minin duasının kabul olmasının geri kalmasının sebebi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 107.

Hattâ buhûrdândan ‘ûd râyihası müzbînlerin âh ve enînlerinden olmak üzere bu ‘âlî sakfîñ üstüne gider ve vâkı‘ olur sakf-ı berînden murâd felekdir ‘ûd râyihasından murâd müzbînlerin âhıdır enîn hemzeniñ fethiyle maşdardır inlemek ma‘nâsınadır saqt müşebbeh zann olunmasın **İmâm Şâfî‘** *raḍiyallâhu ‘anhu* ḥazretleriniñ bir kaşîdesiniñ evvelinde enîn lafzı maşdar olmak üzere vâkı‘ olmuşdur ki kaşîdeleriniñ evvelidir Mısrâ‘ :

*Yâ men yuḥibbi enînü’l-‘abdi fî’n-nedmi*⁶¹¹

bâlâ daḥı üst ma‘nâsınadır

(4242) Meşnevi

Pes melâyyik bâḥudâ nâlend zâr

K’ey mucîb-i her du‘â vey müstecâr

Hâl böyle olunca melekler Cenâb-ı Kibriyâya inleyici oldukları hâlde nâle iderler öyle diyerek ki ey kullarınıñ her du‘âsını qabûl idici Mevlâ vey kendinden emân taleb olunmuş ve zâtına ilticâ olunmuş Cenâb-ı Kibriyâ müstecâr kendinden emân taleb olunmuş zât-ı şerîfe dinir

(4243) Meşnevi

Bende-yi mü’min tazarru‘ mîkuned

Û nemîdâned becüz tu müstened

Seniñ mü’min kuluñ saña tazarru‘ ve niyâz eyler ve seniñ mü’min kuluñ senden ğayri istinâd idecek maḥal bilmez müstened ṭayanacaq nesneye dirler ism-i mekândır

(4244) Meşnevi

Tu ‘atâ bigānegānrâ mîdehî

Eztu dâred ârzû her müştehî

⁶¹¹ “Kim severse feryat eder, pişman olur.”

İlāhî sen ecnebîlere ya‘ nî kâfirlere ihsân virirsin senden her iştihâ idici ârzûsını tutar
ba‘ zı nüshada yâbed vâki‘ olmuştur bulur demek olur müştehî ifti‘ âl bâbindan ism-i
fâ‘ il olmak üzere taleb idici dimekdir

(4245) *Meşnevi*

Hâk berfermâyed ki n ’ezh ’ârî-yi üst

‘Ayn-ı te ’hîr-i [İ-342a] ‘aṭā yârî-yi üst

Allāhu Te‘ālā Hâzretleri dahı meleklerle buyurur ki benim anıñ du‘âsını te ’hîr itdigim
o mü’miniñ ‘indimde haķâretinden içün degildir zîrâ anıñ benim ‘indimde ķadri
vardır ve aña ihsânı te ’hîr itdigim ‘ayniyle aña dostluķ ve mu‘âvenetdir

(4246) *Meşnevi*

Hâcet âverdeş zigâflet sūy-ı men

Ān keşîdes mûkeşân derkūy-ı men

O mü’min ķulumı ihtiyâc ğâfletinden içün benim tarafıma getirdi yoḥsa ihtiyâcı
olmasa bizim dergâhımızñ semtine gelmez idi o hâcet ve o nâçârlıķ şaıından çekerek
o mü’mini benim maḥallime getirdi mûkeşân şaıından çekerek ma‘nâsınadır fi’l-
vâki‘ ‘âciz kalmadıķça dergâh-ı vâlâya gitmez

(4247) *Meşnevi*

Ger berârem ḥaceteş ū vâ reved

Hem derân bâzîçe müstağraķ şeved

Yine Vâcib Te‘ālā Hâzretleri meleklerle buyurur ki eger ķulumuñ hâcetini virmiş
olsam o ķulum dergâhımdan der‘iķab girü gider ve dahı o oyunda müsteğraķ olur
oyundan murâd ķuluñ Cenâb-ı Hâķdan ma‘âdâ iştiğâl eylediği hâlidir

(4248) *Meşnevi*

Gerçi mînâled becân yâ müstecâr

Dilşikeste sineḥaste gū bezâr

Vācibü'l-Vücūd buyurdu ki egerçi mü'min cānı ile ey emāñ taleb olunan zāt-ı şerīf
diyü nidā ider ey meleklerim sen o mü'mine söyle albi kırılmış sīnesi aste ve
mazūn olduı ālde inledi zīrā

(4249) *Menevi*

o hemīāyed merā āvāz-ı ū

V'ān udāyā üften ū ān rāz-ı ū

Baa o mü'miniñ āvāzı bana o gelir ve daı ey benim terim dimesi ve anıñ baa
sırrını söylemesi o gelir iñleyerek varsın münācāt eylesin buyurdu

(4250) *Menevi*

V'ān ki ender lābeh ū dermācerā

Mifirībāned beher nev'ı merā

O mü'min bana yalvarmada ve vuū' bulan ālinden her nev' āl ile beni aldadır
ya' nı beni kendisine muib ılar

(4251) *Menevi*

utiyān u bülbulānrā ezpesend

Ezoāvāzı afes der mıkunend

utīleri ve bülbülleri istisān itdiklerinden o āvāzlıklarından nāı afee eylerler
[232b]

(4252) *Menevi*

Zārā vü udrā ender afes

Key kunend in od neyāmed deraa

arayı bayuı afe iüne aan eylerler belki eylemezler bu taı ikāyede
gelmedi ve böyle olduı nal olunmadı

(4253) *Menevi*

Pi-ı āhidbāz ün āyed dū ten

Ān yekî kempîr ü dîger hoşzeķan

Maḥbûb-ı dostuñ öñüne çünki iki kimesne gelir birisi koca karı ve birisi çeñesi dilber ve hoş olsa şāhidbāz tâze oğlana mâyl olana dinir ki lisānımızda aña ğulāmpāre dirler ve şāhid daḥı maḥbûba ıstılāḥ olunmuşdur

(4254) Meşnevi

Her dü nān ḡ ānend ü zūter faṭîr

Āred ü kempîrrā gūyed ki gîr

Her ikisi o geleniñ o maḥbûb-ı dost itmekçiden eger itmek isterler ise [İ-342b] o itmegi ziyāde tîz bir mâyasız itmegi getirir ve koca karıya dir ki al bu itmegi var git zūter zūdterden muḥaffefdir ziyāde çabuk demekdir fātir fāniñ fetḥiyle mâyasız itmege dinir ki anıñ lezzeti olmaz

(4255) Meşnevi

V'ān digerrā ki ḡoşesteş kadd u ḡadd

Key dihed nān beş bete ḡîr efkened

O ğayri gelen ki bûyı ve yañağı güzeldir itmekçi güzeldir itmekçi tîz aña kaçan itmek virir belki anı te ḡîre birağır

(4256) Meşnevi

Gūyedeş binşîn zamānî bîgezend

Ki beḡāne nān-ı tâze mîpezend

Ve itmekçi o tâzeye dir ki efendim bir miḡdār zamān zararatsız şabr eyle ve burada otur zîrā evimde tâze itmek ışmarladım pişirirler şimdi gelir saña andan vireyim gezend kâfiñ zammıyla ziyān ma' nâsınadır pezend fi' l-i muzâri' cem' -i müzekker-i ğâyibdir pişirirler demekdir

(4257) Meşnevi

Çün resed ān germeş ba' d-ı ked

Güvedeş binşîn ki helvâ mîresed

Çünkü o taze ve sıcak itmek haylî intizar zaḥmetinden soñra gelir yine itmekçi o taze dilberin gitdigini istemediğinden taze ye dir ki gitme ve otur efendim ki helvâ ısmarlamışım seniñ için şimdi gelir burada taze itmekle helvâ tenāvül eyle

(4258) Meşnevi

Hem bedîn fen dâr dâreş mîkuned

V'ezreh-i pinhân şikâreş mîkuned

Ve daḥı bu uslûb ile o taze yi tutmak ve dükkânında zabt itmek ister ve böyle mahfî yoldan anı avlamak ister

(4259) Meşnevi

Ki merâ kârîst bâtu yek zamân

Muntazır mîbâş ey ḥûb-ı cihân

Öyle diyerek ki seniñle bir zamân benim işim vardır ey dünyânın güzeli sen muntazır ol ve burada otur dir

(4260) Meşnevi

Tâ bedîn ḥîle firîbâned verâ

Tâ muṭî' ü râm kerdâned verâ

Ḥattâ bu ḥîle ile o taze yi aldadır o taze itmegi helvâyı bād-ı hevâ olarak yidirmez ve daḥı kendine yine anı muṭî' ve musahḥar ider ve fesâdı ne ise anı icrâ ider

(4261) Meşnevi

Bîmurâdi-y mü 'minân ezniḳ ü bed

Tu yaḳîn mîdân ki behr-i in buved

Bu beyt Ḥazret-i Mevlânâ ḳuddise sırruhunuñ kendi tarafından olmak üzere bizlere buyururlar ki ey yârân işte mü'minlerin iyüden ve kötüden murâdlarının te'ḥiri ve

def‘a-yı evvelde virilmedidigi yaķın olarak bil ki bu ķabīlden ve ecludendir ve mü‘mini Mevlānīn sevmediginden degildir eger tīz murādını virmiş olsa dergāh-ı vālādan tīz gider ve eglenmez Allāhu Te‘ālā Hāzretleri daķı mü‘miniñ dergāhda meķsini ister ve du‘āsını ve zārlığını sever gitmesin içün murādını te‘hīr ider Mūsā ‘aleyhi’s-selām bir gün Tūrda dimiş ki yā Rab fir‘avnıñ murādını virme belki tuĝyānı eksilir Vācibü’l-Vücūd daķı buyurmuş ki eger virmesem du‘ā ider münācāt ider ben anıñ yalvarmasını istemem anıñçün seri‘an viririm ki lābe ve zārılık itmesin [İ-243a] hāşıl-ı kelām ba‘zı sevilen zātın murādı te‘hīr ider buna şīve vü cilve-yi Hāķ dirlir ķahr u ĝaźab zann olunmasın Rücū‘ kerden beķışsa-yı ān şaķş ki bed‘ū nişān genc dadend beMısr ve beyān-ı tazarru‘-ı ū ezdervişi beHāzret-i Hāķ Te‘ālā⁶¹² Burası o şaķşın hikāyesine ‘avdet beyānında olucudur ki o şaķş hāzineniñ Mısrda neşātını verdiler ve ta‘līm itdiler idi ve daķı o merdin faķrdan içün Mevlāya niyāz ve recāsını beyānda kā’indir

(4262) *Meşnevi*

Merd-i mirāşī çü hūred şud faķir

Āmed ender yā Rab u girye ‘v nefir

Mirāşı olan merd çünki māl-ı mirāşı yidi ve daķı faķir oldu yā Rab dimege ve bükāya ve feryāda geldi [S-233a]

(4263) *Meşnevi*

Hod ki kubed in der-i rahmetnişār

Ki neyābed dericābet şad bahār

Taķķīķ Allāhu Te‘ālā Hāzretleriniñ rahmet şaķıcı ķapısını kim daķķ ider ki o du‘āıyla icābetde yüz bahār ya‘nī çok feraķ ve şafā-yı derūn bulmaya böyle bir kimesne yokdur belki herkes münācāt ide daķķ-ı bāb itdikçe icābet bahārını bulur

(4264) *Meşnevi*

⁶¹²“O şahsın kıssasına rücū etmektir ki, ona Mısır’da definenin nişanını verdiler ve onun fakirlikten dolayı Hz. Hakk’a yalvarmasının beyanı.” Konuk, Mesnevî-i Şerif Şerhi, c. 13, s. 112.

H̱āb dīd ū ẖātifī gūft u şenīd

Ki ğinā-yı tu beMışr āyed pedīd

Bu merd-i mīrāşī rū'ya gördi ve dağı bir ẖātif rū'yāsında bu sözleri aña söyledi ve o dağı ẖātifden degildi öyle diyerek söyledi ki saña ğinā Mışrda zāhir olur hemān Mışra 'azīmet eyle ẖātif şol kimsenye dirler ki kendisi zāhir olmaz ve şadāsı mesmū' olur 'ālem-i ğaybīn ricāli bu vechle olduğundan anlara ẖātif-i ğaybī ta' bīr iderler

(4265) Meşnevi

Rev beMışr āncā şeved kār-ı tu rāst

Kerd kudyetrā kabūl ū mürtecāst

H̱ātif didi ki yūri Mışra git orada seniñ işiñ toğrı olur zīrā seniñ su'ālını Mevlā kabūl eyledi o H̱üdā kullarına mağall-i ricā ve niyāzdır mürtecā ifti'āl bābından ism-i mekāndır ma'nāsı recā mekānı demek olur kudye kāfiñ fetḥi ve dālīñ sūkūnıyla su'āl ma'nāsınadır

(4266) Meşnevi

Derfūlān mevzi' yeki gencist zeft

Derpey-i ān bāyedet tā Mışr reft

Fūlān mevzi' de bir 'azīm defīne vardır anıñ izinde saña Mışra dek gitmek lāzımdır ki o defīneye mālīk olasın

(4267) Meşnevi

Bīdirengī ẖīn ziBağdād ey nijend

Rev besūy-ı Mışr u menbetgān-ı ḵand

Bilā tevaḳḳuf āgāh ol ey merd-i ḥaḳīr Bağdāddan Mışr cānibine ve dağı şekerīñ nābit olduğı mekāna git ve 'acele eyle menbetgān kelimesinde vāḳi' olan menbet maşdar mīmidir ve gāh dağı mekān ma'nāsına olmağla bitmek mekānı demek olur menbet ism-i mekān olursa gāh kelimesi zā'id olmağ lāzım gelir ve ma'nāsı olmamış olur

binā 'e'n-‘ aleyh menbeti maşdar mîmidir dimek ensebdir [İ-343b] kand kâfiñ fethi ve nûnuñ sükûnıyla şeker ma‘ nâsınadır

(4268) *Meşnevi*

Çün ziBağdād âmed ü tâ süy-ı Mısr

Germ şud puşteş çü dîd ü rûy-ı Mısr

Çünkü Bağdaddan o kimesne Mısr tarafına geldi o şahşıñ Mısrı görünce bermurād oldum diyü arkası ışıñdı

(4269) *Meşnevi*

Berümîd-i va‘de-yi hâtif ki genc

Yâbed ender Mısr behr-i def‘-i renc

Hâtiñ va‘desi ümidi üzerine ki o kimesne hazîneyi Mısrda mübtelâ oldığı faqr zahmetini def için bulur diyü haber virmiş idi işte arkası Mısr gelince germ oldu ya‘nî feraha ve sürûra vâşıl oldu dimek olur

(4270) *Meşnevi*

Derfûlân kûy u fûlân mevzi‘ defîn

Hest genci‘ saht nâdir pes güzîn

Hâtif rû‘yâda dimiş idi ki o hazîne fûlân maḥalde ve fûlân mekânda medfûndur bu hazîne katı nâdir hazînedir ve böyle hazîne ziyâde az bulunur ve çok mâlı ve altını câmi‘ olmağla maḥbûl ve münteḥabdır

(4271) *Meşnevi*

Lîk nafkaş bîş ü kem çîzî nemând

Ḥâst kudye ber‘avâmu ‘n-nâs rând

Lîkin bu tâlib-i genciñ azdan ve çokdan nafkası kalmamış idi murād eyledi ki su‘âl için ‘avâm-ı nâsa kendisini sevķ eyleye

(4272) *Meşnevi*

Lîk şerm ü himmeteş dâmen girift

H'îsrâ derşabr efşurden girift

Lîkin bu faķirîñ su'âl itdigi olmamağla hayâsı ve himmeti su'âlden ve dâmenini tutdı fi'l-vâķi' ülfet itmemiş kimesneye Mevlâ muhtâc itmesin emr-i müşkil oldığı maḥall-i şübhe degildir binâ'en' aleyh kendisini şabrda şıkmağa tutdı ya'nî şabr itdi ve su'âl itmedi demekdir efşurden hemzeniñ fethi ve fânıñ sükûnı ve yine şınıñ zammıyla şıkmağ ma'nâsınadır

(4273) Meşnevi

Bâz nefseş ezmecâ' at derṭapîd

Z'inticâ' u ḥ'âsten çâre nedîd

Girü anıñ nefsi açlıqdan muṣṭarib olur idi mecâ' at cû' ma'nâsınadır bu cihetden [S-233b] ittifâ' dan ve su'âlden kendisinde bir çâre görmedi ya'nî su'âl itmemege bir çâre ve 'ilâç bulmadı demekdir

(4274) Meşnevi

Güft şeb bîrûn revem men nerm nerm

Tâ zizulmet nâyedem derkudye şerm

O ṭalib-i genc didi ki ben gice âheste âheste taşra giderim ḥattâ zulmetden bana su'âlde ḥayâ gelmez ya'nî gice su'âl iderim demekdir

(4275) Meşnevi

Hemçü şebkûkî kunem şeb zîkr ü bâng

Tâ resed ez bâng ḥâyem nîm dâng

Gice ötücü kuş gibi ben zîkr eylerim şadâ eylerim ya'nî su'âl eylerim ḥattâ benim şadâlarımdan baña yarım dâng miḳdârı gümüş vâşıl olur

(4276) Meşnevi

Ender 'în endîşe bîrûn şud bekûy

V'ender 'în fikret hemî şud sūbesūy

Bu fikrde maḥalle içüne gicede taşra oldu ve bu fikrde maḥalle içünde her tarafa gider idi ve lîkin su'âl itmez idi eyâ itsem yoḥsa itmesem mi diyü mülâḥaza ider idi nitekim beyân buyururlar [İ-344a]

(4277) Meşnevi

Yek zamân mâni' hemî şud şerm-i cāh

Yek zamânî cū' miġüfteş buḥ'āh

Bir zamân ḥayāsı ve evvelden olan cāhı mâni' olur idi ba' de bir zamân anıñ cū' ı aña dir idi ki işte bu ḥāl üzere perişân şokaḫda gezer idi

(4278) Meşnevi

Pāy-ı pîş ü pāy-ı pes tā şülş-i şeb

Ki buḥ'āhem yā buḥusbem ḥuşkleb

Bu fikr ile ayağı gāh ileriye ve gāh giriye giceniñ şülşine dek olur idi ve bu kimesne *Bihi innî erāke tuḫaddimü riclen ve tū'aḥḥiru uḥrā⁶¹³* dinse şaḥiḥ idi öyle diyerek ḥaṭvesini ileri ve girü alır idi ki 'acabā su'âl itsem mi yoḥsa aç olduğım ḥâlde nāyim olsam mı **Resīden-i ān şaḥş beMısr ve şeb bīrūn āmeden bekūy ezbehr-i şebkūkī vü gedāyī** Burası o şaḥşın Mısr'a irişmesi ve gicede maḥal içüne gice kuşluğı için ve nafaḫa su'ālî için taşra gelmesi beyânında olucudur şebkūk bir nev' kuşdur gice öter gedāyiden murād sā'illikdir **ve giriften-i 'ases ūrā ve murād-ı ū ḥāşıl şuden ez'ases ba' de ezḥürden zaḥm-ı bisyār ve 'asā en tekrehū şey'en ve huve ḥayrun lekum** ve daḥı 'asesiñ fenārsız olduğu cihetden anı tutması ve o faḫīriñ 'asesden ḥaylī degnek urduḫdan murādınıñ ḥāşıl olması beyânındadır āyet-i kerīmeniñ ma' nāsı siz me'mūl idiñiz nesneyi emr-i kabīḥ görüp o nesne siziñ ḥaḫḫıñızda size ḥayrlı olmasını dimek olur bu nazm-ı celīli istidlāl ve hem tesliye için Ḥazret-i Mevlānā *kuddise sırruhu* getirmiştir ve māba'inde olan iki āyet-i kerīme daḥı bu ḫabīldendir **ve ḫavlehū**

⁶¹³“Onunla şüphesiz ben seni bir adımla ileri atıyor daha sonra attığın adımı geri çekiyor görüyorum.”

*seyec'alullāhu ba'de 'usrin yusrā'*⁶¹⁴ ma'nāsı ve dağı Cenāb-ı Hakkıñ maķūli gibi Allāhu Te'ālā Hāzretleri ķulumı ū'ūbete mübtelā itdikden ūnra āna suhūlet ĥalk ider ve bir ferķ o ķul iķūn ķılar dimekdir ve dağı Mevlānıñ maķūli gibi ki gūķlūkle birlikde ķolaylık vardır buyurmuūdur iūte bu āyet-i kerīmelerin burası ma'nāsını beyānda kā'indir **ve ķavlehu 'aleyhi's-selām iūteddī ezmetih tenfericī'**⁶¹⁵ ve dağı maķz-ı 'ālem Muĥammed Muūtafā *ūallallāhu 'aleyhi ve sellem* efendimiziñ bu maķūl-i ūerīfiniñ ma'nāsını beyānda kāyindir ki dimekdir ey miĥnet ve ıztırāb sen ūedīd ol ki iķilirsin ve zāyil olursin fi'l-vāķi' miĥnetiñ iūtidādı zevāline sebep olur ve delālet ider **ve cemī'u'l-ķur'āni ve'l-ķütūbi'l-münzileti** ve dağı ķur'ān-ı Kerīmiñ āyetleri vesā'ir nāzil olan kitāblar böyle olduĥunu taķrīr ve beyānadır dimekdir

(4279) *Meūnevi*

Nāgehānī ĥod 'ases [İ-344b] ūrā girift

Ćūbhā zed bīmuĥābā nāūikift

Taĥķiķ ansızın 'ases baūı o faķīri tıtdı anı ķayırmaksızın ve ūabırsız olarak āna degnekler urdı ba'zı nūūhada mıūrā'-ı ūānī böyle vāķi' olmuūdur **muūt ū Ćūbiū zed ziūaĥīrā nāūikift** ma'nāsı 'ases baūı bu faķīre 'āzabından iūiñ kūnhūne irmege ūabr itmeyerek yumruk ve degnek urdı dimekdir ūufrā ūādīñ fetĥi ve fānıñ sūkūnıyla ĥāzaba dinir luĥat-i nādiredendir ve **Dīvān-ı Enverī**de ūu mıūrā'da vāķi' olmuūdur Mıūrā' :

Bīsebeb bermā Ći ūafrā mīkuni

Ya'nī sebebsiz bize altun ĥāzab idersiñ dimek olur [S-234a]

(4280) *Meūnevi*

İttifāķan ender'ān ūebhā-yı tār

Merdümānrā būde ezdüzdān zırār

⁶¹⁴“Allah, bir gūķlūkten sonra kolaylık yaratacaktır.” (Tālāk 65/7)

⁶¹⁵“Sıkıntı, belā artsın, beni tamamen kaplasın.” Gültekin, İsmail Ankaravī'nin Mesnevī ūerhi, s. 452. [Hadisin mevzū olduĥu belirtilmiūtir.] [Bu rivāyet, İbnü'n-Nahvī'nin “El-Kasīdetü'l-Münferice” isimli eserinin kırk beyitlik kasidesinin ilk mısrasından oluūmaktadır.]

Nāgāh o  arañlı gicelerde nāsa s ari lerden ziy n olmu  idi ittif  an n g h ma  n sınadır z r r   adı  kesriyle me  il b bının ma dar-ı    n si olup  azar ma  n sınadır

(4281) Me nevi 

B d  ebh -yı me avf u m nte es

Pes be id mi   st d    n   ases

O giceler s ari ler  errinden ma  f ve men  s giceler idi b yle olunca  ases ba ı s ari leri sa y ile ihtim m iderek arar idi

(4282) Me nevi 

T   al fe g  t k  e  bu r d dest

Her ki  eb gerded eger      -i menest

 att   al fe dimi  idi ki her kimesne ki gice z     da devr ider eger benim  a mım ise de elini ke i iz bu r d evvelinde olan b -yı z yid olup emr-i     r cem -i m  ekker mu    bdır ma  n sı  at  idi iz demekdir

(4283) Me nevi 

Ber ases kerde melik tehd d   b m

Ki  ir  b   d berd    n r   m

 ases ba ı  zerine melik altun s ari ler  zerine mer amet idici olursu uz seni  atl iderim diy   or utma  eylemi  idi

(4284) Me nevi 

   ve    n  ez i r  b  er kun d

Y   ir  z    n  ab l-ı zer kun d

Ne cihetden o s ari leri  yalvarmasına i tim d idersi iz y   d altun anlardan altun  ab l idersi iz ya n  s ari ler ile m l mesr  ı taks imde  er ks iz demek istedi

(4285) Me nevi 

Rahm berdüzdân u her menhûs dest

Berza‘îfân zerbet ü bîrahmiyest

Sâriğler üzerine ve mürâyâ menhûs olanlarıñ üzerine merhamet zu‘afâ üzerine ‘adem-i şefkat ve bîrahmlikdir

(4286) Meşnevi

Hîn zirenc-i hâş megsil z’intikâm

Renc-i ü bugzâr u binger renc-i ‘âm

Âgâh ol intikâmdan içün hâşîñ rencinden kırılma ve ba‘zı kimesneleri te’dîb eyle ve hâşîñ rencine nazar itme ve anları terk eyle ve cümleñiñ zaḥmetine nazar eyle ve zarar-ı hâş zarar-ı ‘âḥdan evlâdır diyü kütüb-i mu‘teberde beyân olunmuşdur megsil nehy-i hâzırdır maşdarı kesîlendir kırılmaḡ ma‘nâsına fi‘l-i muzâri‘ keseltü ve emr-i hâzırı kesel gelir hâşîñ rencinden kırılma demek [İ-345a] ba‘zı kimesneleriñ te’dîbinden cümleñiñ menfa‘ati içün fâriğ olma demekden ‘ibâretidir

(4287) Meşnevi

Işba‘-ı melduḡ bur derdef‘-i şer

Derta‘addî vü helâk-i ten niger

Yılan şokmuş parmağı şerrini def‘ etmek içün kaṭ‘ eyle ve parmaḡa merhamet itme bu ḡuşuşda zehrîñ vücûda ta‘dîline ve teniñ helâkine nazar eyle bu beyit ile zarar-ı ‘âmi def‘ içün zarar-ı hâş irtikâb itmegi temşîl buyurdılar

(4288) Meşnevi

İttifâkan ender‘ân eyyâm düzd

Geşte bud enbuh zipuḡte ‘v hām düzd

İttifâkan o günlerde sâriğ-i kâmil sâriğden ve kâmil olmayan sâriğden çok olmuş idi

(4289) Meşnevi

Derçünîñ vakteş bedîd ü saḡt zed

Çübhâ vü zaḥmhâ-yı bî'aded

Buncalayın vaḳitde 'ases başı o faḳîri gicede yalnız gördi ve ziyâde degnekler ve
'adedsiz zaḥmetler urdı

(4290) Meşnevi

Na'ra vü feryâd zân dervîş ḥâst

Ki mezen tâ men begüyem ḥâl-i râst

Na'ra ve feryâd o faḳîrden ḳalkdı öyle diyerek ki bana urma ḥattâ ben saña ṭoğrı olan
ḥâlî söylerim ve benim şuçum yokdur didi

(4291) Meşnevi

Güft inek dâdemet mûhlet begû

Tâ beşeb çün âmedî birün bekû

'Ases didi ki işte saña mûhlet virdim ṭoğrusunu söyle altun gicede böyle yalnız ṭaşra
geldiñ söyle bu maḳâmda tâ ta'accüb ma'nâsını ifâde ider beşeb kelimesinde bâ
zarfiyet içündür

(4292) Meşnevi

Tu neyî z 'incâ ġarîb ü mûnkerî

Râst mîġû tâ beçi mekr enderi

Sen bu mekândan degilsin ve burada ġarîbsin ve ma'rûf degilsin ṭoğrusunu söyle ḥattâ
bilelim ne mekr içündesin ve böyle gicede altun gezersin

(4293) Meşnevi

Ehl-i dîvân ber'ases ṭa'ne zedend

Ki çirâ düzdân künûn enbuh şudend

Ehl-i dîvân altun sârikler şimdi çok oldu diyü 'ases başı üzerine duḡul ve ṭa'n ururlar

(4294) Meşnevi

Enbuhî eztust u ezemşâl-i tust

Vânümâ yârân-ı zîştetrâ nuḥust

Sârikleriñ keşreti sendendir ve seniñ emşâлиндendir evvelâ çirkin olan yârânını göster anları aḥz idelim ve seniñ dahı ḥaqqından gelem diyerek o merd-i faḳîre ‘ases böyle ‘itâblar itdi [S-234b]

(4295) Meşnevi

Verne kîn cümlerâ eztu keşem

Tâ şeved iymîn zer-i her muḥteşem

Yohsa cümleñiñ intikâmı senden alırım didi ḥattâ her ġanîñiñ altunı siziñ şerriñizden emîn olsun

(4296) Meşnevi

Güft ü ezba‘de sevgendân-ı pür

Ki neyem men ḥānesüz u kîsebür

O faḳîr çok yeminlerden soñra didi ki ben ḥalkıñ ḥānesini yaḳıcı ve kîsesini kesici degilim ḥānesüzdan bu maḳâmda sârik murād olunur ve yine kîsebir lisân-ı Türkîde yankesici dımeḳdir

(4297) Meşnevi

Men ne merd-i düzdi vü bîdâdiyem

Men ġarîb-i Mışrem ü Baġdâdiyem

Ben sâriḳe ve zâlime mensûb kimesne degilim belki ben bu [İ-345b] şehr-i Mışrıñ ġarîbiyim ve aşım Baġdâddan olmaḳ ḥasebîyle şehr-i Baġdâda mensûbum **Beyân-ı ĩn ḥaber ki elkizbu reybetun veşşıdḳu ṭumāniyetun** Bu ebyât-ı âtiyye bu ḥadîş-i şerîfiñ ma‘nâsını beyânda kâ’indir bu ḥadîş-i şerîfüñ râvîsi Ḥazret-i ĩmâm Ḥasan *radıyallāhu te‘âlâ* ‘anhu efendimizdir ve evlâ dahı şu vechledir *da‘mâ yerîbuke ilāmâlâ yerîbuke*

*feinne's-şıdka tamānīnetun ve inne'l-kizbe reybetun*⁶¹⁶ revāhu elimām Aḥmed bin Ḥanbel ve etTirmizī ma' nāsı saña şek virici şey'i şekk vormeyici şey'e terk eyle şekk virici şey'den murād kızbdır ve şekk vormeyici şey'den murād şıdqdır ya' nī kızbi bırak ve şıdķı aḥz eyle dımeķdir şıdķ ķalbiñ ārām ve sūkūnına sebebdır ve daḥı kızb ķalbi teşvīşe sebebdır böyle olunca sen toĝrı olanı al ve yalanı alma ki ķalbiñ dūdıl olmasın eger dir iseñ ben yalanı neden bileyim ķalbine şekk virirse bil ki kızbdır ve eger ķalbine iṭminān getirir ise şıdqdır ḥülāşa ķalbine şek virici nesneyi belki yalandır alma ve diñleme dimek olur

(4298) Meşnevi

ķışsa-yı ān ḥ'āb u genc-i zer begüft

Pes zişıdķ ū dil-i ān kes şıkuft

Merd-i faķīr 'aseşe rü'yā ķışşasını ve daḥı rü'yāda Mışırda bir defīne fülān maḥallede ve fülān ḥānede vardır didiklerini söyledi böyle olunca merd faķiriñ şıdķından o kimesneniñ gönlü açıldı ān kesden murād 'ases başıdır

(4299) Meşnevi

Būy-ı şıdķeş āmed ezsevgend-i ū

Sūz-ı ū peydā şud ezispend-i ū

Merd-i faķiriñ şıdķınıñ rāyiḥası anıñ yemīninden geldi ve anıñ ķalbiniñ ḥāreṭi anıñ yüzerklik toḥmı gibi ķalbinden zāhir oldu

(4300) Meşnevi

Dil biyār āmed begüftār-ı şavāb

Ān çünān ki teşne ārāmed beāb

Ķalb toĝrı söz ile ķarār ve rāḥat ider anıñ gibi ki şuşamış şu ile rāḥat ider fi'l-vāķi' ķalb-i selīm şıdķı ķabūl ider kızbi redd ider

⁶¹⁶“Gönlünde şüphe uyandıran şeyi terk et. Şüphe uyandırmayan şeylere yönel.” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 342. [Zayıf tarikleri olsa da hadisin saḥiḥ olduĝu belirtilmiştir.]

(4301) Meşnevi

Cüz dil-i maḥcūb k 'ūrā 'illātīst

Eznebiyyeş tā ḡabī temyīz nīst

Likiñ Ḥaḳdan maḥcūb olan gönül ki o gönül 'illete mensūbdur ve daḡı peygamber-i zīşāndan bayāḡı bir merd ḡabīye dek anıñ temyīzi yokdur öyle gönül müsteşnādır o gönül şıdḡla kızbi farḡa ḡādir degildir

(4302) Meşnevi

Verne ān peygām k 'ezmevzi' buved

Berzend bermeh şikāfīde şeved

Eger böyle olmasa o ḡaber ki mevzi' dendir murād iḡbār-ı enbiyādır eger meh üzerine urur ise ay parlamış olur ve māha te'şīr ider bükā itmedi fehm olundı ki ḡalbi 'alīdır şıdḡı ve kızbi tefriḡa ḡādir degildir görmez misiñ

(4303) Meşnevi

Meh şikā fed v 'ān dil-i maḥcūb nī

Z 'ān ki merdūdest ū maḡbūb nī

Leyle-yi şaḡḡ-ı ḡamerde ay yarılır līkin dil-i maḥcūb yarılmaz ve aña te'şīr itmez zīrā o gönül redd olunmuşdur ve sevilmiş degildir

(4304) Meşnevi

Çeşme şud [İ-346a] çeşm-i 'ases z 'eşk-i mübil

Nī zigüft-i ḡuşḡ bel k 'ezbūy-ı dil

'Asesiñ gözi aşılıcı göz yaşından çeşme oldu ya' nī 'ases bu bīḡāreyi ḡarb itdigine nādım olup çok ağladı dimekdir līkin 'asesiñ bükāsı faḡat faḡīriñ sāde sözinden olmayıp belki ḡalbiniñ rāyiḡa-yı şıdḡından oldu demek olur

(4305) Meşnevi

Yek sūḡan ezdūzaḡ āmed sūy-ı leb

Yek sühan ezşehr-i cān derkūy-ı leb

Bu söz cehennemden dudak tarafına gelir ve yine cān vilāyetinden leb maḥallesine bir söz gelir duzaḥdan nefs-i emmāre murād olunur ḥāşılı nefsdan ve cāndan sözler tevellüd idip insānıñ lisānına gelir

(4306) Meşnevi

Çün yepunlū dermiyān-ı şehrhā

Eznevāhī āyed āncā behrhā

Şehriñ miyānında yepunlū bāzārına eṭrāfdan erzāk ne gūne gelir ise lisāna daḥı nefis cānibinden ve rūḥ tarafından kelimāt daḥı öylece gelir nevāhī nāḥiyeniñ cem‘ idir eṭrāf demekdir behrhā kısmetler ve rızklar demekdir [S-235a] yepunlū yāniñ ve bā-yı Fārisiyyeniñ zammeleri ve nūnuñ sūkūnı ve lāmıñ daḥı zammıyla aḥiri vāv-ı sākine olarak ol pazar yiridir ki münir vaḳtinde ḥalāyık eṭrāf-ı vilāyetinden gelip anda cem‘ olurlar ve bey‘ ve şirā idip girü mekānlarına giderler diyerek müşkilāt-ı Meşnevi-yi Şerīfde meşṭurdur diyü **Şem‘ī Efendi** şerhinde yazmışlar diyār-ı Mışırda **Aḥmedü’l-Bedevi** *ḳuddise sırruhu* Ḥazretleriniñ müvlidi vaḳtinde bu bāzārdan beş gün alan olmaḳdadır ve yine **İbrahîmü’l-Desūki** Ḥazretleriniñ mevlid-i şerīflerinde de böyledir küllī dād u sitād olur ve yine Kaḅır şehrinde bu bāzār senede bir kere olur ismine yapraklı ta‘bīr iderler gelen tüccār dükkānları ve ḥānelerde oṭaları ücretle tutarlar ve Rumili diyārında bu bāzārıñ adına panāyır dirler ve şehirlerde hafta bāzārına daḥı yepunlū mecāz olarak ıtlāk olunur

(4307) Meşnevi

Ḳale-yi ma‘yūb u ḳalb-i kīsebūr

Kāle pürsūd u müsteşriḳ çü dūr

‘Ayblanmış metā‘ ve ṭolu kīse ile ḳalb ve geçmez aḳçe ve daḥı fāyidesi çok metā‘ o inci gibi şerefli metā‘ her memleketden o bāzāra cem‘ olur ba‘zı nüşhada ḳāf ile müsteşriḳ vāki‘ olmuştur parlayıcı demek olmaḅla a‘lā metā‘ murād olunur ve bu nüşhada dūr lafzına ensebdir

(4308) Meşnevi

Z'în yepunlû her ki bâzergānterest

Bersere 'v berqalbhā dīdeverest

Bu bāzārdan her kimesne ki metā' dan añlar ve sermāye şāhibi bāzīgāndır ve dağı rāyiçli aqçeye ve qalb aqçeye vāqıfdir beyit-i ātiye merhūndur

(4309) Meşnevi

Şud yepunlû mer verā dārū'r-rebāh

V'ān digerrā ez'amā dārū'l-cünāh

Bu bāzār-ı yepunlû aña fāyideler ve rûbeh avı oldu ve ğayrisine ki metā' dan añlamaz ve müflisdir aña ziyān hānesi oldu zīrā ma'yûb metā' ı virirler ve qalb aqçe ile elinden mekkārılar alırlar cünāh günāhıñ [İ-346b] mu'arrebidir zarar ma'nāsı murād olunur Hāzret-i Mevlānā *quddise sırruhu* bizim lisānımızı o yepunlû bāzārına teşbih buyurdılar vech-i şebih dağı bāzāra her tarafından māl gelir lisāna dağı nefsdan kabih kelimāt ve rûhdan ma'ārif-i İlāhī gelir diyü yepunlūdan dünyā murād olunur zīrā bu dünyāda kāmīl-i bāzīgān gibi olanlar çok ticāret idip fāyide-yi keşire ile müstefid olurlar

(4310) Meşnevi

Her yekī z'eczā-yı 'ālem yekbeyek

Bergabī bendest ü berüstād fek

Bu 'ālemiñ eczāsı bir bir ya'nī cümlesi aḥmak üzerine kayd ve benddir ve aḥmak olanı kendisine rabṭ ider ve aḥmak olan bu dünyayı sever ve līkin kāmīle fek raḳībdir ve kāmīl bu dünyādan fāriğdir ve maḥabbetinden āzād olmuştur

(4311) Meşnevi

Beryekī kandest ü berdiger çü zehr

Beryekī lutfest ü berdiger çü kahr

Bu eczâ-yı ‘âlem bir kimesne üzerine şekerdir ve bir ğayri kimesneye zehr gibidir ve bir kimesne üzerine Hağdır ve ahir kimesneye kahr gibidir ya‘nî ba‘zı kulumun dünyâ ‘ibâdetine ve ta‘âtına sebep olur bunda şükr ve lutf olur nitekim hadîş-i şerîfde *ni‘me’l-mâlû’s-şâlihü fî yed elriclû’l-şâlihü*⁶¹⁷ buyrulmuşdur ve ba‘zı kimesnenin fıskına ve tuğyanına sebep olur bunların hakkında dünyâ zehr ve kahrın ‘aynidir meşelâ Nemrûda ve Fir‘avna saltanatları helâklerine sebep oldu ve yine Hâzret-i Süleymân ve Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmın haklarında saltanatları sebep-i devlet ve neyl-i sa‘âdet oldu

(4312) Meşnevi

Her cemâdî bânebî efsânegû

Ka‘be bâhâcî güvâh u nuṭkcû

Yine eczâ-yı ‘âlemin ahvâlini beyân idip buyururlar ki her bir cemâd peygamber olan zât-ı şerife hâlini hikâye idicidir resûl-i ekrem efendimize hayvânât ve kuşlar ifâde-yi ahvâl iderlerdi resûl-i kibriyâdan istimdâd ve hâcetlerinin kazâsını niyâz iderler idi ve yine ka‘be hâcînin şahididir bu beni tavâf eyledi diyü rûz-ı cezâda şehâdet ider ve hâcînin hakkında nuṭk isteyicidir ya‘nî hâcî için şefâ‘at idici ve günâhının ‘afvını niyâz idicidir nitekim ba‘zı mevâ‘izde *Ve’l-Ka‘betü teḫûlu zevârî zevârî*⁶¹⁸ vârid olmuşdur

(4313) Meşnevi

Bermuşallî mescîd âmed hem güvâh

K’û hemî âmed bemen ezdûr râh

Ve yine eczâ-yı ‘âlemin birisi mesciddir o dağı müşallâ üzerine şehâdet idicidir ki bu müşallâ bana uzak yoldan gelir idi ve benim derûnımda edâ-yı şalâh ider idi [S-235b]

(4314) Meşnevi

Bâḥalîl âteş gül ü reyḥân u verd

⁶¹⁷“Sâlih mal sâlih kişi için ne kadar da güzeldir.” Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4: 197.

⁶¹⁸“Ve Kabe, “Misafirlerim, misafirlerim!” der.”

Bāz bāNemrūdiyān mergest ü derd

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma ulu āteş gül ve feslegen gibi müferreḥ oldu yine o āteş Nemrūduñ etibbā’ına mevtdir ve derddir ya’nī o āteş [İ-347a] ikād idip İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ilkā itdikleri için cümlesi sivri sinek zahmıyla helāk oldılar

(4315) Meşnevi

Bārḥā güftīm ĩnrā ey ḥasen

Mīnegerdem ezbeyāneş sīr men

Ey güzel olan zāt biz bu eczā-yı ‘ālemiñ herkese cemād olmadığını ve ba’zı kimesneye şeker ve ba’zı kimesneye zehr olduğunu nice bundan aḳdem beyān itmiş idik ve bu sūverī söylemiş idik līkin ben bunuñ beyānından tuymadım ve yine söylerim ve saña fütūr geldi ise baña gelmemiştir

(4316) Meşnevi

Bārḥā ḥurdī tu nān def’-i zübūl

Īn hemān nānest çün nebvī melūl

Sen daḥı nice kere za’ifiyyeti def’ için itmek yirsin bu itmek yine o itmekdir altun saña itmek yimekten fütūr gelmedi zīrā sen nāniñ ‘āşıkısıñ bināberīn nāndan meftūr olmadın ben daḥı enbiyāniñ ve evliyāniñ ‘āşıkı olmuşım bu kelāmlardan baña fütūr gelmez yüz def’a söylemiş isem de yine söylerim buyurmak isterler zübūl zāl-ı mu’cemeniñ zammıyla za’if ma’nāsınadır nebvī kelimesi nebūdī kelimesinden muḥaffefdir

(4317) Meşnevi

Dertu cū’ī mīresed nev z’i’tidāl

Ki hemīsūzed ez’ū tuḥme’v melāl

Saña mizācınıñ mu’tedil olduğundan cū’ī cedīd gelir ve o toḳluk senden zāyil olur zīrā mi’de i’tidāl-i ṭab’ ile ṭa’āmı hażm ider öyle açlıkga sende olan imlā’-ı mi’de ve ṭa’āmdan melālet o cū’dan maḥv olur bināberīn ṭa’āma iştihā gelir binā’en’aleyh yine

söylerim bu beyitte ‘aşkı cū‘a ve enbiyā ve evliyānıñ medhını ve kelāmını itmege teşbīh buyurdılar ve zāt-ı şerīfini şıhhat ile mizācı mu‘tedil ve ta‘āma iştihā şāhibi kimesne dağı teşbīh vardır

(4318) Meşnevi

Her kirā derd-i mūcā‘at nağd şud

Nev şuden bācūzv-i cūzveş ‘ağd şud

Her bir kimesne ki cū‘ī derdi mi‘desine hāzır oldu anıñ her ‘użvına teceddūd ve hoşluk müte‘aqqid oldu bu ecluden her ne gūne ta‘ām olur ise iştihā ider ve anı ekl ider ben dağı açlık gibi olan ‘aşk ve maḥabbet ḳalbimde iştigāl itmişdir benim dağı her bir ‘użvım böyle at‘ime-yi nefise gibi olan kelāmlara iştihā ider ve ben dağı böyle defa‘ātle söylerim ve aşlā baña fütūr ‘arız olmaz

(4319) Meşnevi

Lezzet ezcū‘est nī eznuḳl-ı nev

Bāmūcā‘at ezşeker bih nān-ı cev

Ta‘āmiñ lezzeti ve o ta‘āma iştihā i‘tidāl mizāc sebebiyle açlıkdandır ve ta‘ām-ı cedīdden degildir nuḳl nūnuñ ve ḳāfiñ zammeleriyle ta‘ām ma‘nāsınadır egerçi bāde nūşlarıñ mezesine isti‘māl ḡalebe itmiş ise de görmez misin açlık vaşfı ile kişi muttaşf olunca arpa itmegi şekerden aña lezīzdir hattā aç olan ādem bir sa‘atden soñra şekerle ṭabḥ olunmuş ḥelvā-yı nefīs gelecek şabr itmez ve arpa itmegini tenāvül ider bundan münfehim oldu ki lezzet-i [İ-347b] ta‘ām cū‘dan imiş yohsa her zamān ekl olunmayan ve aḡyānen ṭabḥ olunan nādir ta‘āmdan degil imiş

(4320) Meşnevi

Pes zibīcū‘īst ü zituḡme-y tamām

Ān melālet nī zitekrār-ı kelām

Böyle olunca o sendeki taşavvuf kelâmından fütür benim tekrâr kelâmımdan degildir belki sende cû‘ vaşfı olduğundan ve kâmilin mi‘deniñ imtilâsındır hattâ bir kerre dahı söylesem yine meftûrsuñ ve diñlemezsın

(4321) *Meşnevi*

Çün zidükkân u mekîs ü kıî ü kâl

Derfirîb-i merdümet nâyed melâl

Altun dükkândan ve ‘öşr ve bâc almağdan ve halk ile mu‘ârazadan ki her dem idersin saña melâl ve fütür gelmez ne ‘aceb ki kelimât-ı mübârekeden fütür geldi dükkândan murâd ticâretdir mekîs mîmiñ fetî ve kâfiñ kesriyle ‘öşr ve bâc almağa dinir kıî ü kâldan mu‘âraza olunur zirâ ‘öşrci ve bâc alıcı ile nâs ğavġâ iderler

(4322) *Meşnevi*

Çün ġıġybet v’ekl-i laħm-ı merdümân

Şaşt sâlet sîri-yi nâmed ezân

Altun ġıybetden ve halkıñ laħmını yimekten altmış senedir saña andan tokluk gelmedi bu beyitte *ehadukum enye’kule laħme aħîhi meyten fekerihtumumûh*⁶¹⁹ âyet-i kerimesine işâret vardır çünkü Cenâb-ı Kibriyâ *velâ yaġteb ba’đukum ba’den*⁶²⁰ buyurup ġıybeti haram eyledi ve mü’mînler beyninde maħabbet eyle emr eyledi bu âyetiñ altında buyurdu ki sizden biriñiz karındaşınıñ laħmını meyyit olduğu hâlde yimek ister misiñiz elbetde istemezsiñiz ve bu hâli kerîh ve şakîl görürsünüz bu şûretde Vâcib Te‘âlâ Hâzretleri ġıybeti meyyitiñ laħmını yimege teşbîh buyurdu binâberîn Hâzret-i Mevlânâ *ġuddise sırruhu* ġıybetiñ üzerine ekl-i laħm-ı merdümân kelâmını ‘atf buyurdılar ne ‘aceb ki ki benim böyle azze ve celle kelâmından seri‘an saña fütür geldi buyurmak isterler [S-236a]

(4323) *Meşnevi*

Medħahâ derşayd-ı şulle ġüfteyi

⁶¹⁹“Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?” (Hucurât 49/12)

⁶²⁰“Bir kısmınız, bir kısmınızın ġıybetini yapmasın.” (Hucurât 49/12)

Nî melûlî bârhâ bişgüfteyî

‘Avret şaydında medhiyyeler söylersin ve ‘avret üzerine eş‘âr-ı keşîre inşâ idersin bu hâlden melûl degilsin ve nice kerre tab‘ı açılmışsın ve lîkin ehlullâh kelâmından tîz sîr olursun şulle şının zammı ve lâm-ı maqtûhanın teşdîdidiyle ‘avretin fercine dinir bu maqâmda mecâz olarak zîkr-i cüz ve irâde-yi küll ‘alâkasıyla ‘avretin kendi murâd olunur

(4324) Meşnevi

Bâr-ı âhîr gūyiyeş sūzân u çüst

Germter şad bâr ez bâr-ı nuhust

Âhîr kerre yine o ‘avrete yanıcı ve tîz olduğı hâlde evvelki söyledigi medh ve şenâdan dağı ziyâde harâretlisini söylersin nuhust nūnuñ ve hâ-yı mu‘cemeniñ zammıyla evvel ve ibtidâ ma‘nâsınadır

(4325) Meşnevi

Derd dârûy-ı köhenrâ nev kuned

Derd berşâh-ı melûlî hav kuned

Derd köhne ‘ilâcları cedîd eyler ya‘nî ‘ilâc her ne kadar köhne ise çünkü derddir o derd o köhne ilâcı ceyyid ve a‘lâ ‘ilâc hikmetinde kılar ve o köhne olan ‘ilâc kuvveti kalmamış gibi iken yeñi ‘ilâc hükmünde [İ-348a] olup o derde devâ olur ve yine derd fütür ve elini kırmağ eyler ya‘nî insânda fütür koymaz dımekdir hav hânıñ fetih ve vâvıñ sükûnıyla ağacıñ dalını kırmağadır

(4326) Meşnevi

Kimyâ-yı nev kunende derdhâst

Kû melûlî ân taraf ki derd hâst

Derdler eskiyi cedîd eyleyici kimyâdır görmez misin ihtiyâr âdemde ‘aşk zuhûr itse genç gibi olur melûlîk kâdardır âgâh ol gönümde ki anda ‘aşk hâşıl oldu

(4327) Meşnevi

Hîn mezen tu ezmelûlî âh-ı serd

Derd cû vü derd cû vü derd derd

Böyle olunca âgâh ol sen melûlikden şoğuk âh eyleme hemân derd iste zîrâ derd o fütûrî izâle ider

(4328) Meşnevî

Ĥâdi‘-i derdend dermānhā-yı jāj

Rehzenend ü zersitānān resm-i bāj

Beyhûde olan dermānlar insānıñ derdine ve ‘aşkına ĥîle idicilerdir ĥâdi‘ ĥîle idici ve jāj beyhûde ma‘nâsınadır beyhûde dermānlardan murād ĥuzûzât-ı nefsāniyyedir ki ‘aşkı mahv ider ve o dermānlar yol urucıdırlar ve daĥı bâc resminde senden altun alıcıdırlar bāj zā-yı mu‘ceme ile yolcularıñ yükünden her yük başına alınan nesneye dirler bunun mu‘arrebî bâc olur ve cim edât-ı ta‘rîbdir ĥāşılı ĥazẓ-ı nefsānî ile ‘aşkıma ve derdime kuvvet viririm zann itmeyesin belki nār-ı ‘aşkı itfāye sebeb olur

(4329) Meşnevî

Āb-ı şūrî nîst dermān-ı ‘ataş

Vakt-i ĥurden ger nümāyed serd ü ĥoş

Acı şuşuzlığa ‘ilâç degildir eger içmek vakti kuyudan şimdi çıkarılmış olmak ĥasebiyle şovuk ve ĥoş görünür ise de

(4330) Meşnevî

Lîk ĥâdi‘ geşt ü māni‘ şud zicüst

Z’âb-ı şîrîni k’ez ‘û şad sebzerüst

Acı şuyun fāyidesi olmadığından mâ‘ adâ lîkin saña ziyānı olup ĥîlekâr oldu ve saña māni‘ oldu bir âb-ı leẓîzi talebden ki o âb-ı leẓîzden bâğda sebze ve şukûfe peydâ oldu ve şuyum var diyü tatlı şuya tâlib olmadıñ

(4331) Meşnevî

Hemçünin her zerr-i ĥalbî māni‘ est

Ezşinās-ı zerri hoş her cā ki hest

Bunuñ gibi her kıanda ki ıalb-i altun vardır a‘lā altunı añlamakdan māni‘ olur ya‘nı ıalb-i altunı olan benim altunum vardır diyerek zehab-i hāliş tedārik itmez olur ve bīzār olduğı hāde müflis olarak ıalır demek olur

(4332) Meşnevi

Pā vü perretrā betezvirī burīd

Ki murād-ı tu menem gīr ey mūrīd

Hızūzāt-ı nefsanıyye seniñ ayağını ve ıanādını hīle ile kesdi öyle diyerek ki ey beni murād idici zāt seniñ murādın işte benim beni iyi tut diyü seni iğfāl ider ve sen dahı anı murādım [İ-348b] zann idersin halbuki böyle degildir

(4333) Meşnevi

Güft derdet ıınem ü hod derd būd

Hār būd erçi bezāhir ver būd

Hazı-ı nefsanı saña didi ki ben seniñ derdini devşiririm senden alırım o kendisi tahkıķ budur ki saña bir derd idi degil ki seniñ derdini devşirsin egerçi zāhirde hazı-ı nefsi saña gül göründi līkin haķıķatde diken idi

(4334) Meşnevi

Rev zidermān-ı dūrūğın mīgiriz

Tā şeved derdet muşīb ü müşgbiz

Yüri ve ğayret eyle yılana mensüb olan ‘ilāçdan firār eyle hattā seniñ derdin işābet idici olsun ya‘nı ‘aşkıñ kāmil olsun ve misk alıcı olsun ya‘nı misk gibi ıoķsuñ dimekdir bız emr-i emr-i hāzırdır maşdarı bīhtendir almak ma‘nāsınadır [S-236b]

(4335) Meşnevi

Güft nı düzdı tu vü nı fāsıķı

Merd-i nıķı lıķ gül u ahmaķı

‘Ases başı merd-i ğarībden bu kelāmı işidine didi ki sen sādık degilsin ve fāsık daħı degilsin seniñ kelāmından böyle olmadığını ben añladım belki iyü ādemsin līkin ħamākatīñ vardır gūl kāf-ı ‘Arabiyyeniñ zammıyla aħmak dımeğdir

(4336) Meşnevi

Berħayāl-i ħāb çendīn reh kunī

Nīst ‘aķletrā tesū-yı rūşeni

Bir rü’yā fikriyle bu kadar yolu kıoparsın ya‘nī kaç‘-ı mesāfe idersin dımeğdir rü’yā ile ħukm sābit olmaz ihtimāl ki azğāş u aħlām maķūlesi ola Mışrda fūlān maħalde ve fūlān ħānede şöyle bir defīne şöyle bir defīne vardır diyü rü’yāda görmek ile Bağdād gibi diyār ba‘idden Mışra gelmek ve otuz kōnaķ yire zaħmet çekmek kār-ı ‘aķl degildir bu ħāl seniñ ħumķına delālet ider meğer ki bir peygāber-i zīşānīñ rü’yāsı olur ise aña aşlā diyecek diyecek yokđur līkin bayāğı ādemiñ rü’yāsı ihtimāldir ki keşret-i ta‘ām-ı mādan ve şeytānīñ iğfālinden ola böyle vehm ile Bağdāddan Mışra gelmek ħamākatini i‘lān ider diyerek ‘ases başı bu merd-i ğarībı tekdīr eyledi kunī kāfiñ fetħiyle kondan maşdarından fi‘l-i muzāri‘dir ma‘nāsı kıoparırsın dımek olur bu şūretde seniñ ‘aķlın iķün bir dānik rūşenlik yokđur tesū tānīñ ve sīnīñ zammeleriyle dirhemiñ rub‘ına dirler ve aña dānik ta‘bīr iderler yine ‘ases başı o merd-i faķīre kārınıñ ‘abeş olduğünü beyān iķün dir ki

(4337) Meşnevi

Bārħā men ħāb dīdem müstemir

Ki beBağdādest genci müstetir

Nice kerre ben metin rü’yā görmüşüm öyle diyü ki Bağdādda maħfī medfūn bir ħazīne vardır müstemir istif‘āl bābından ism-i fā‘il olarak kıuyı ma‘nāsındır müstetir daħı ifti‘āl bābından ism-i fā‘ildir ve gizleyici ma‘nāsındır

(4338) Meşnevi

Derfūlān sūy u fūlān kūyı defīn

Būd ān ḥod nām-ı kūy-ı ʾin ḥazīn

O ḥazīne fülān maḥalde ve fülān ḥānede medfūndur [İ-349a] didi o söyledigi maḥale taḥkīk bu ādemiñ ve bu maḥzūnuñ maḥallesi idi

(4339) Meşnevi

Hest derḥāne-y fülānī rev bücū

Nām-ı ḥāne u nām-ı ū güft ān ‘adū

Yine ‘ases başı didi ki baña rū’yāmda beyān eylediler ki o defīne o maḥalde fülān ādemiñ ḥānesindedir yūri Bağdāda git o defīneyi o ḥāneden iḥrāc eyle defīne ol ḥāneden iḥrāc şāhibinden ḥāneyi satın almak ile olur yāḥūd defīneniñ nışfını şāhibine virir ve şāhib-i ḥāne ile berāber iḥrāc iderler ve başka ṭarīk ile daḥı mümkün olabilir ḥāşılı iḥrāciñ ṭarīkini beyān itmeyerek fülān ḥānede vardır andan çıkar dimişler ‘ases başı ḥānede ve diğr maḥallede bu merd-i ġarībīñ ismini söyledi diyū ādem o ādem olduğunu ‘ases başı bilmez idi şimdi bu merd-i ġarīb ‘ases başından kendi ḥānesinde defīneniñ ḥaberini alınca ben o ādem dimeyip sūkūt eyledi ve bu kelāmdan şu sizi fehmi eyledigi Mısrda defīne vardır diyū baña söyledi ya‘nī defīneniñ ḥaberini Mısrda alırsın demek imiş işte ḥaberini aldım vilāyetime gideyim ve defīne daḥı benim ḥānemde imiş āḥir yirde degil imiş ġamsız ve ḳorḳusuz āheste āheste ḥazīneyi iḥrāc ideyim didi yine ‘ases başı didi ki

(4340) Meşnevi

Dīdeem ḥod bārḥā ʾin ḥ ʾāb men

Ki beBağdādest genci dervāṭan

Ben taḥkīk bu rū’yāyı nice kereler görmüşümdür Bağdādda fülān vaṭanda bir defīne vardır

(4341) Meşnevi

Hīç men ezcā nereftem z ʾin ḥayāl

Tu beyek ḥ ʾābī biyāyī bīmelāl

Aşlā ben bu hayālden içün yerimden gitdim sen bir rü'yā ile bilā fütūr Bağdāddan buraya gelmişsin Allāhu Te'ālā saña 'aql virsin dimek istedi

(4342) *Meşnevi*

H'āb-ı aḥmak lāyık-ı 'aql-ı veyest

Hemçü ü bîkıymetest ü lāşeyest

Aḥmaḳıñ uykusı anıñ 'aqlına lāyıkdır ḥāşılı aḥmaḳ 'aqlı gibi rü'yā görür dimekdir ve yine aḥmaḳıñ rü'yāsı [İ-349b] kendi gibi kıymetsizdir ve bir şey' [S-237a] degildir

(4343) *Meşnevi*

H'āb-ı zen kemter ziḥ'āb-ı merd dān

Ezpey-i noḳşān-ı 'aql u za'f-ı cān

'Avretiñ rü'yāsı 'aqlı noḳşān ve cānında za'f olduğundan içün erleriñ rü'yāsından ziyāde aşığdır ve nākısdır ve insānıñ rü'yāsı 'aqlına göre olur bu ecden enbiyā-yı 'izām 'aleyhi's-selāmıñ rü'yāları yaḳaḳa gibi olur ve Hāḳ olur ve yine evliyā-yı kirāmıñ rü'yāsı daḳı mertebesine göre büyük olur

(4344) *Meşnevi*

H'āb-ı nāḳış 'aql u gūl āyed kesād

Pes zibī'aklī'çi bāşed ḥ'āb bād

'Aqlı nāḳış olan 'avretiñ rü'yāsı ve ricālden aḥmaḳların rü'yāsı geçmez gelir ya'nı rü'yāsı mu'teber ve mu'tedib olmaz böyle olunca 'aql olmayanıñ rü'yāsı ne gibi olur dir isen rüzgār ve havā maḳūlesinden olur

(4345) *Meşnevi*

Güft bāḥod genc derḥāne-y menest

Pes merā ānca'çi faḳr u şīvenest

Merd-i ḡarīb kendüye didi ki ḥazāne benim ḥānemdedir ve anda maḥfīdır böyle olunca baña şimden soñra ne faḳr vardır ve ne mātem vardır belki bunların birisi yokdur belki

dāyimā zevk ve şafā ve sūr vardır şīven şınıñ kesri ve yā-yı sākine ile ve yine vāviñ fethiyle yās ve māteme dirler

(4346) Meşnevi

Berser-i genc ezgedāyi mürdeem

Z'ān ki ender ġaflet ü derperdeem

Ḥazīneniñ başı üzerine faḡrdan olmuşam ya' nī ḥānemde böyle defīne var iken ben bu faḡrı ne 'aceb çekerim bu ḥāl ile bu faḡrı çekmek lāyık degildir didi zīrā ben ġafletdeyim ve daḡı ġāfiliñ ḥāli ḥānesinde olanı bilmemekdir

(4347) Meşnevi

Z'in beşāret mest şud derdeş nemānd

Şad hezār elḡamd bileb u buḡānd

O merd-i faḡır bu beşāretten mest oldu ve daḡı anıñ derdi ḡalmadı ve daḡı nice yüz biñ gönülden o faḡır elḡamdülillāh diyerek ḡamd okudu

(4348) Meşnevi

Güft bud mevḡūf-ı in let lūt-ı men

Āb-ı ḡayvān būd derḡānūt-ı men

Yine merd-i ġarīb didi ki benim ḡısmetim bu ḡarbiñ 'aḡībinde ḡazīneniñ ḡaberi zāḡir oldu meger ki āb-ı ḡayvān benim dükkānımda imiş let lāmıñ fethiyle ḡarb ma' nāsınadır lūt daḡı lāmıñ zammıyla āzık ve ta'ām dimekdir

(4349) Meşnevi

Rev ki berlūt-ı şigerfī berzedem

Kūri-yi ān vehm ki müflis budem

Ey 'ases sen yūri ve daḡı var işine git zīrā ben kendimi çok āzığa urdım ol vehmiñ kūruluguna ben müflis ya' nī zānn ider idim ki ben müflis ve faḡırım şimdi o zānna bedel bu defīneyi Cenāb-ı Ḥaḡ baña virdi

(4350) Meşnevi

H'āh aḥmak dān merā ḥ'āhī fūrū

Ān-ı men şud her çı mîḥ'āhī begū

Sen ister iseñ beni aḥmak bil ister iseñ aḥmakdan ednā bil zīrā benim lāyıkım oldu her ne dilerseñ söyle

(4351) Meşnevi

Men murād-ı ḥ'īş dīdem bigūmān

Her çı ḥ'āhī gū merā ey beddehān

Ben kendi murādımı şübhesiz gördüm her ne diler iseñ baña ey ağzı çirkin söyle didi

(4352) Meşnevi

Tu merā pūrderd gū ey muḥteşem

Pīş-i tu pūrderd ü pīş-i ḥod ḥoşem

Sen baña ey ulu derd ṭolu diyü söyle seniñ önünde derd ṭoluyum līkin kendi 'indimde ḥoşum

(4353) Meşnevi

Vāy eger ber'aks būdī in maṭār

Pīş-i tu gülzār u pīş-i ḥ'īş ḥār

Vāy baña ki benim bu ḥālim eger 'aksine olaydı şu vechle ki ben seniñ önünde gülzār ve kendi 'indimde diken olaydım ya'nı sen baña pūr feraḥdır dimiş olaydın [İ-350a] ḥalbuki ben ḡamnāk idim işte bu müşkül olur idi burası bu ḥāliñ temşīlidir

(4354) Meşnevi

Güft bādervīş rūzī yek ḥasī

Ki turā incā nemīdāned kesī

Bir dervîş bir gün bir alçağ kimesne didi o kelâmı ki seniñ dervîş olduğunu ve ulu zât-ı şerif olduğunu burada kimesne bilmez ve biz [S-237b] seni velî i' tiķād itmeyiz

(4355) *Meşnevi*

Güft ü ger mînedāned 'āmiyem

Ḥ'îşrā men nîk mîdānem kiyem

Dervîş didi ki eger ḥalk beni bilmezler ise yās yokdur zîrā ben kendimi iyi bilirim ki kimim

(4356) *Meşnevi*

Vāy eger ber'aks būdî derd ü rîş

Ū budî bînā-yı men men kūr-ı ḥ'îş

Vāy baña o zamān olur idi ki bu derd diyü yāre ' aksine olaydı şöyle ki ' avām beni iyü görür olaydı ve ben kendimiñ kim olduğunu görmemiş olaydım

(4357) *Meşnevi*

Aḥmaķam gîr aḥmaķam men nîk baḥt

Baḥt bihter ezlecāc u rûy-ı saḥt

Sen beni aḥmaķ farz eyle lîkin ben baḥtı iyü aḥmaķım baḥt-ı nîk ' ināddan seniñ yüzün gibi kötü yüzden iyüdür

(4358) *Meşnevi*

În sūḥan bervefķ-i zannet miçehed

V'er ne baḥtem dād 'aķlem mîdihed

Bu söz seniñ zannına muvāfık olarak senden şıçrar yoḥsa benim baḥtım baña ' aķl-ı iḥsānı virir elḥamdülillāh ben aḥmaķ degilim demek istedi **Bāz geşten-i ān şahş şādmān ve murād yāfte u Ḥudārā şükr gūyān u secde kūnān u ḥayrān derġarāyib-i iṣāret-i Ḥaķ** Burası o şahşıñ Bağdāda ķalbi mesrūr ve murādını bulmuş olduġı ḥāldede ve daḥı Ḥudāya şükr söyleyici ve secde idici ve daḥı Mevlānıñ bu iṣāret-i ' acībelerinde

hayrân olucı olduğu hâlinde Bağdâda rücû‘ itmesi beyânında olıcudur ve **zuhûr-ı te’vîlât-ı ân dervechî ki hîç fehmi ‘aqlî ân neresed** ve dahı o âdemiñ her vechiñ rü’yâsınıñ ta‘bîrleriniñ zuhûrınıñ beyânında olıcudur öyle ta‘bîrler ki bir fehmi ve bir ‘aql oraya irişmez yâhûd ma’nâ her vechde anıñ rü’yâsınıñ ta‘bîrleriniñ zuhûrına hayrân olduğu hâlde Bağdâda ‘âzim olması beyânında kâyindir demek ola

(4359) Meşnevî

Bâz geşt ezMısr tâ Bağdâd ü

Sâcid ü râki‘ şenâger şükrğü

Merd-i mirâşî Mışrdan Bağdâda secde idicidir gû‘ idici ve şenâ idici ve şükr söyleyici olduğu hâlde ‘avdet eyledi

(4360) Meşnevî

Cümle reh hayrân u mestî ü z’în ‘aceb

Z’în ‘ikâs-ı rûzi vü râh-ı taleb

Yoluñ cümlesinde o fakîr bu ‘acebden ki rızkıñ ve râh-ı talebiñ ‘aksine olmasıdır hayrân ve mest olarak rücû‘ eyledi

(4361) Meşnevî

K’ezkucâ ümmîdvâram kerde bûd

V’ezkucâ efşand bermen sîm ü sûd

Öyle diyerek ki beni kıandan ümmîdvâr eylemiş idi böyle iken kıandan benim üzerime akçe ve fâyide saçdı

(4362) Meşnevî

În çî hikmet bûd k’ân kıble-y murâd

Kerdem ezhâne birûn gümrâh u şâd [İ-350b]

Bu ne hikmet idi ki hâcet-i kıblesi olan Mevlâ beni âdemden taşra hatâ ihrâc idici ve mesrûr olduğım hâlde ihrâc eyledi hattâ Bağdâddan Mışra dek kendim gitdim kerd bu

maḳāmda kerdenden müştak olan fi‘l-i māzīdir ve önündeki mīm merā ma‘nāsına
olmaḳla kerd merā taḳdīrinde olur nefis-i mütekellim zann olunmasın

(4363) Meşnevi

Tā şitābān derḡalālet mişudem

Her dem ezmaṡlab cüdāter mībudem

Ḥattā iverek ve ḡalāletde olarak Mışra gitdim eşnā-yı rāhda gider iken her ān
maṡlabım olan ḡazīneden ziyāde cüdā olur idim

(4364) Meşnevi

Bāz ān ‘ayn-ı ḡalāletrā becūd

Ḥaḡ vesīlet kerd ender rüşd ü sūd

Yine o ‘ayn-ı ḡalāleti Vācib Te‘ālā Ḥazretleri cevri ve iḡsānı sebebiyle hidāyete ve
fāyide ve defīneye nāyil olmaḡa sebep eyledi şu ḡadar var ki gelip gitmek zaḡmeti
oldı ve ‘asesden ḡahr u cefā görüldi cüd iḡsān ve sūd fāyide dimekdir

(4365) Meşnevi

Gümrehirā menhec-i imān kuned

Kej revirā maḡşad-ı iḡsān kund

Ḥaḡ Te‘ālā Ḥazretleri ‘ayn-ı ḡalāleti ṡarīḡ-i imāna yol eyler ve ḡalālet iken sa‘ādet
olur menhec mīmīn fethi ve nūnuñ sūkūnıyla yol dimekdir ve ḡalāleti kendi iḡsānına
oraḡ eyler ve o ḡalālet ve ‘iṡyān ile iḡsāna vāşıl olur işte Mevlā böyle kerem şāḡibi
Mevlādır maḡşad mīmīn kesri ve ḡānīñ sūkūnı ve şādīñ fethiyle ism-i āletdir ma‘nāsı
[S-238a] oraḡ anıñla ekin biḡerler

(4366) Meşnevi

Tā nebāşed hiḡ muḡsin bīvecā

Tā nebāşed hiḡ ḡāyīn bīrecā

Hattâ hiçbir ihsân idici havfsız olmasın vecâ vâvîñ fethiyle havf ma‘nâsınadır belki cemî‘ muhsinler korksun tâ ki hiçbir hâyin ve fâsık recâsız olmasın belki fâsıklar ma‘şiyet-i ‘ayn tâ‘at olmak hasebiyle ümîd ve recâ olsunlar

(4367) *Meşnevî*

Enderûn-ı zehr tiryâk ân hafî

Kerd tâ güyend zulluţfu’l-hafî

O ziyâde lutf idici Mevlâ zehriñ içüne şifâ vaţ‘eyledi ve zehr-i ‘ayn-ı ğidâ eyledi hattâ Allâhu Te‘âlâ Hazretlerine lutf-ı hafî şâhibi disinler nitekim **Gülistânda Şeyh Sa‘dî Şîrâzî** şu beyti buyurmuşdur Beyt:

Elâ lâtaḥzen ihvâne’l-beliyye

Feli’r-Raḥmâni elṭâfun hafîyye⁶²¹

Hafî hâ-yı mühmele ile ziyâde kerem şâhibi olana dirler ve hafî hâ-yı mu‘ceme ile gizlü ma‘nâsınadır kelâm meşhûrdur ki *yâ hafîyye’l- elṭâf neccinâ mimmâ neḥâf⁶²²* işte bu kelâmda iki luğat dahı cem‘ olunmuşdur

(4368) *Meşnevî*

Nîst maḥfî dernamâz ân mekrûmet

Dergüneh ḥil‘at nihed ân mağfiret

O kerem-i İlâhî namâz kılmakda maḥfî degildir belki âşkâredir zîrâ muşallâya cânib-i Haḡdan ikrâm olunur mekrûmet mîmîñ fethi ve kâfiñ sükûnı ve tâ-yı tavîl ile kerem ma‘nâsınadır ve lîkin şu maḥfîdir ki **[İ-351a]** ‘işyân içinde kendi mağfireti ḥil‘at iderek zuhrına ilbâs ider ve şeytân bu hâle ğâyetle ḡased ider kâlellâhu te‘âlâ **ulâ’ike yubedilullâhu seyyi’âtihim ḡasenâtin ve kânallâhu ġafûran raḡîmen⁶²³**

(4369) *Meşnevî*

⁶²¹“Ey kötülüğe uğramış kardeş, sakın mahzun olma! Rahmân’ın gizli birçok lütfu vardır.”

⁶²²“Ey gizli(ce yaptığı) lütufların / ikramların sahibi, korktuklarımızdan bizi emin kıl (bizi kurtar / bizi koru)!”

⁶²³“Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah Çok Bağışlayıcı’dır, Rahmeti kesintisiz’dır.” (Furkân 25/70)

Münkirānrā kaşd-ı izlāl-i şikāt

Zül şude ‘izz ü zuhūr-ı mu‘cizāt

Bu beyitle beyit-i sâbıkı işbât ve irsâl-i meşel idip buyururlar ki görmez misiñ münkerleriñ kaşdı enbiyâ-yı ‘izâmı haķır kılmaktadır şikâtdan enbiyâ murâd olunur küffâr tarafından enbiyâya gelen zül ve haķâret enbiyânıñ ‘izzetine ve yedlerinden mu‘cizeniñ zuhûrına sebep olur bu cihetden zülleri ‘izzete mübeddel olmuş olur

(4370) Meşnevi

Kaşdşân z’inkâr züll-i dîn bude

‘Ayn-ı zül ‘izz-i resûlân âmede

Küffârıñ enbiyâyı inkârdan ve taḥķirden ‘arzları dîni zelîl ve haķır itmekdir ya‘nî enbiyâyı taḥķır itmeklikleri getirdikleri dîni taḥķır içündür işte bu taḥķır peygamberleriñ yedlerinde mu‘cize zâhir olmağa sebep olur bu cihetden gerek enbiyâ gerek dinleri ‘azîz olurlar

(4371) Meşnevi

Ger ne inkâr âmedî ezher bedî

Mu‘cize’v bürhân çirâ nâzil şudî

Eger her kâfirden inkâr gelmeseydi mu‘cize ve bürhân-ı enbiyânıñ Haķ olduğına kaçan nâzil olurdu belki olmaz idi işte tezlîl ‘izzete sebep oldu ve enbiyânıñ mu‘cize ile ululuğı zâhir olur bundan fehm olundu ki Cenâb-ı Haķ mu‘şîbeti tâ‘ata mübeddel ider imiş

(4372) Meşnevi

Haşm u münkir tâ neşud mışdaḥḥâh

Key kuned kâdî taḳâzâ-yı güvâh

Haşm ve münkir şâhid isteyici olmadıkça ḥâkim haşmdan kaçan şâhid ister belki istemez ya‘nî müdde‘â ‘aleyh ḥâkim ḥuzûrına ihdâr idip müdâfa‘a istemedikçe her kanğı cânibden şer‘an şâhid iktizâ ider ise ḥâkim anları ḥuzûrına getirip da‘vâyı

görelim dimez ve tarafeynden şahid istemez demek olur haşmdan murād ‘aybdır ve münkerden murād müdde‘ā ‘aleyhdir mışdağ mîmîñ kesri ve şādîñ sükûnıyla ism-i âletdir ma‘nâsı âlet-i şıdkı dımeğdir şahid murād olunur zîrâ şahid şehâdeti sebebiyle müdde‘ânîñ şıdkına sebep ve âletdir bu cihetden şahide mışdağ ta‘bîr olunur tağâzâ tefâ‘il bâbından maşdardır vezn için tenvîni hâzıf olunmuşdur ve taleb ma‘nâsınadır ısrâr [S-238b] tarîkiyle bu beyitte *elbeyyine lil müdde‘î velyemîni ‘aleyye men enkerâ*⁶²⁴ hadîs-i şerîfine işâret vardır mışdağ ile müdde‘î ve münker ile müdde‘â-yı ‘aleyhi işâret buyurdılar

(4373) *Meşnevî*

Mu‘cize hemçün güvâh âmed zekî

Behr-i şıdk-ı müdde‘î derbîşekî

Mu‘cize pāk ve müttakî şahid gibi geldi zîrâ ‘aybsız şahid müdde‘îniñ Hâk-ı yedinde olduğunu izhâr itdiği gibi mu‘cize-yi bâhire dağı o nebi-i zîşânîñ şıdkını izhâr ider meşelâ haceriñ münşak olup Şâlih ‘aleyhi’s-selâmñ du‘âsı sebebiyle [İ-351b] derûnından nâka zâhir olup ve çıktığı ânda toğurup ve yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ‘aşâsını yed-i şerîfinden zemîne vaz‘ idince hayye-yi ‘azîme olması ve yine hayye iken eline alınca ‘aşâyâ inkilâbı bu iki nebi-yi zîşânîñ şâdik olduklarına delâlet ider bu cihetden mu‘cizeyi şahid-i müttakîye teşbîh buyurdılar her ne kadar müşebbeh akvâ ise de mışrâ‘-ı şânîniñ ma‘nâsı müdde‘îniñ şekk olmayarak şıdkından için şahid-i pāk ne gûne ise mu‘cize dağı şeksiz olarak şıdkâ delâletde şahid gibidir buyurmak isterler

(4374) *Meşnevî*

Ta‘n çün mîâmed ezher nâşinâht

Mu‘cize mîdâd Hâk u mînevâht

Çünkü her ahmağ kâfirden enbiyâ-yı ‘izâma ta‘n ve teşnî‘ gelir idi bu cihetden Hâk Celle ve ‘alâ enbiyâ-yı ‘izâma mu‘cize viridi ve anları mu‘cize ile talâtîf idip cemî‘

⁶²⁴“Delil getirmek, müddei içindir; yemin ise inkâr edenedir.” Buhârî, “Şahâdât”, 1.

küffāra ġālib eyledi nāşināht-ı nādān gibi vaşf terkibi olarak aňlamayıcı dımekdir aħmak dımek ma‘ nāsına varır mīnevāht fi‘l-i māzīdir maşdarı nevāhtendir ve talţif ma‘ nāsınadır evvelinde olan mī kelimesi daħı ħikāye-yi ħāl-i māzī içündür mu‘cize şol ħāriķ-i ‘āde olan şişeye dinir ki da‘vā-yı bütün iden zāt-ı şerīfiñ yedinde zāhir ola ve yine kerāmet-i şol ħāriķ-i ‘āde olan nesneye dirler ki bütün da‘vā itmeyip ķanğı nebīniñ zamānında ise o nebīniñ ümmetindenim diye līkin siħr ve ħile ħāriķ-i ‘āde görünmekde mu‘cizeye ve kerāmete müşābihdir beynehümā fark mu‘cize ile kerāmetde ķalb-i māhiyyet vardır meşelā ‘aşā-yı şerīfe ħaķīķatde ħayye māhiyyetine inķilāb itmişdir ve yanına geleni yimege ķādirdir ammā siħr ile ħilede inķilāb-ı māhiyyet yokdur şahrā-yı Fir‘avn egerçi ipleri ve değnekleri ħayye gösterirler ise de faķať nümāyişdir ħattā yanına varsa ve eline alınsa ısıрмаğa ķādir olmaz līkin insān ħavf idip firār ider nitekim Mūsā ‘aleyhi’s-selām ħavf itdi Vācib Te‘ālā Ĥazretleri daħı eylediği ħavf itmesin ġālibsın ķālellāhu te‘ālā fī kitābel’l-kerīm **fe evcese fī nefsihi ħifeten Mūsā ķulnā lā teħaf inneke ente’l-a‘la ve elķi mā fī yemīnike telķaf mā şana‘ū innemā şana‘ū keydu sāħir ve lā yufliħus sāħiru ħayşu etā**⁶²⁵ Mūsā ‘aleyhi’s-selām ‘aşā-yı şerīfesini zemīne ilķā buyurdi ise sāħirleriñ ħayyeleriniñ cümlesini yidi ba‘de Fir‘avna teveccüh idip ķaşrı ile az ķaldı ki ekl ve bel‘ idecek idi Fir‘avn ħavfindan yestehleyip Mūsā ‘aleyhi’s-selām Āsiyye ħaķķı içün senden āmān isterim didi ve çok yalvardı ba‘de Mūsā ‘aleyhi’s-selām varıp ħayyeyi ķulağından tutup girüye çekdi [İ-352a] o ipde sāħirler ‘aşāniñ mu‘cize olduğunu ħile olmadığını idrāk idip amennā **āmennā birabbi Harūn ve Mūsā**⁶²⁶ didiler işte böyle mu‘cizede ķalb-i māhiyyet olmağla yimege ķādir olur ve mu‘cize ile siħriñ farkı daħı budur dimişler

(4375) *Meşnevi*

Mekr-i ān Fir‘avn sīşad tu bude

Cümle zūll-i ū vü ķam‘ ū şude

⁶²⁵“Bunun üzerine Musa’nın içine bir korku düştü. ‘Korkma! Kuşkusuz ki sen üstün geleceksin.’ dedik. Sağ elinde olanı at, onların yaptığı şeyi yutacak. Onların yaptıkları sihirbaz hilesinden başka bir şey değil. Ve sihirbazlar ne yaparlarsa yapsınlar kurtuluşa eremezler.” (Taha 20/67-68-69)

⁶²⁶“Musa ve Harun’un Rabbine...” (Araf 7/122)

O Fir‘avniñ ẖilesi o üç yüz ḵāt olmuşdur ḻikin cümlesi kendiniñ ẕüllü ve ḵam‘iniñ [S-239a] sebebi olmuşdur

(4376) Meşnevi

Sāhirān āverde ẖāzır ṉik u bed

Tā ki çarḥ-ı mu‘cize-y Mūsā kuned

Fir‘avn iyi ve kötü sāhirleri her ne var ise ẖāzır getirdi tā ki Mūsā ‘aleyhi’s-selāmñ felek gibi ‘ālī mu‘cizesiniñ hareketini ve devrini kıra bu beyitte mu‘cize-yi Mūsâyı ‘ulvīde felege teşbīh buyurdılar kuned ḵāfiñ fetḥiyle konden maşdarından müştak olan fi‘l-i muzārī‘dir ma‘nāsı kıparır dimekdir ḵāfiñ zammıyla koned eyler demek olur ḻikin kerdenden müştaktır

(4377) Meşnevi

Tā ‘aşārā bātıl u rüsvā kuned

İ‘tibāreş rāz-ı dilhā berkuned

Hattā ‘aşā-yı şerīfeniñ ḥükmini lağv eyleye ve ‘aşāyı herkesiñ ‘indinde rüsvāy eyleye ve o ‘aşāniñ i‘tibārını ḵulüb-ı nāsdan kıpara ve ḥalkı Mūsā ‘aleyhi’s-selāmdan tenfīr idip kendüye meyl itdire heyhāt heyhāt

(4378) Meşnevi

‘Ayn-ı ān mekr āyet-i Mūsā şeved

İ‘tibār-ı ān ‘aşā bālā reved

O ḥīleniñ ‘ayni Mūsā ‘aleyhi’s-selāmñ şıdkına ‘alāmet olur ve yine o ‘aşāniñ kıadri ve i‘tibārı yukarı gider ya‘nī ziyāde bālā olur dimekdir

(4379) Meşnevi

Leşker āred ū pegeh tā ḥavı-ı Nīl

Tā zened berMūsā vü kıavmeş sebil

Bundan sonra yine Fir‘avniñ Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* ile ğayri gūne ‘inādını ve mu‘ārazasını beyāña şürū‘ idip buyururlar ki o Fir‘avn Nîl tarafına şabāḥ vaḳtinde ‘askerini getirir hattā Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* ve kavminiñ ki Benū İsrā’il dirler yollarını ura ve anları helāk eyleye menḳūldür ki Benū İsrā’iliñ sūrları var idi Fir‘avniñ kavminiñ kıymetli ba‘zı ḥulyāt-ı isti‘āre eylediler Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* daḥı evvelindeki bu gice Fir‘avniñ kavminiñ ḥulyātını istiḣḥāb iderek fülān maḥale Benū İsrā’ili alıp gidesin Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* daḥı anları ‘avdet idip bu vaḥyi ru’sāsına ḥaber virdi ve ḥāzır olmaḡla emr eyledi ümmet-i Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* daḥı bahāda ağır ve ihtimāli āsān olan metā‘larını ḥāzır eylediler o gice bi’l-cümle Benū İsrā’il ile emr olunan Nîl cānibine Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* teveccūḥ buyurdılar ferdāsı Fir‘avniñ kavmi gördüler ki ki İsrā’ili yandan bir aḥz yokdur maḥallerine varıp cüst u cū itdiklerinde ḥāneler ḥālī ve ḳandīlleri daḥı yanar olduḡı ḥalde terk idip cümlesi gitmişler eyvāḥ sūrımız vardır diyerek bizim emvālimizi alıp [İ-352b] firār idecekler imiş ve sūruñ daḥı aslı yok imiş diyip cümlesi Fir‘avniñ sarāyına cem‘ olup iṣtikā itdiler Fir‘avn daḥı ġāzaba gelip ve ‘askerini alıp bunları ta‘ḳīb itdiler ve Nîl kenārında yetişdiler Benū İsrā’il didiler ki işte ḥarīfler geldiler şimdi bizim ḥālimiz yine muncerr olur anlar fitne-yi keṣīre ve bizler fitne-yi ḳalīleyiz bu şüretde ceng mümkün olmaz ve firār daḥı mümkün degildir zīrā pīṣḡāhımız deryā-yı Nîldir ne idelim diyü Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* ifāde-yi ḥāl eylediklerinde cevābında buyurdılar ki emr-i Bārī ve vaḥy-i İlāhī buraya gelmekdir ben anı bilirim ve Rabbimiñ emrini icrā iderim görelim ki Mevlā neyler o zamān vaḥy-i İlāhī geldi ki ‘aşāyı Nîl deryāsına ur Ḥāzret-i Mūsā daḥı emr-i Ḥaḳḳa imtiṣāl idip ‘aşāyı urunca ḍarb ve eḥad ile on iki ‘aded yol baḥrdan ḡuşād oldu ve buyurdılar ki Bismillāḥ diyerek her bir ḳabīle bir yola girsin zīrā Benū İsrā’il on iki ḳabīle idiler derūn-ı Nîlden giderek baḥr-i muḥīṭe dāḥil oldılar ve baḥr-i muḥīṭden giderek Tūr cānibine selāmet ile vāṣıl oldular yoluñ iki tarafında deryā dīvār gibi bīḥikmetullāḥ ṭurur idi Fir‘avn daḥı ‘askeriyle yoluñ başına geldikde her ne ḳadar bu iş uygunsuz olacaḡını idrāk itdiyse de ḩünki serde tañrılık da‘vāsı var baḥre girmese kavmi ḳorḳdı diyecekler ve kendine Sıbtī ḥaḳ olacaḡ işte böyle ben deryāya yollar ḡuşād iderim diyerek cümle ‘askeriyle girüp

baħr-i muħiṭ içinde Fir‘avn ħamāmī didikleri maħale gelince deryā kavuşup cümlesi ğark oldılar kâlellâhu te‘âlâ *feġaṣiyehum mine’l-yemmi mâġaṣiyehum*⁶²⁷ [S-239b]

(4380) *Meṣnevi*

Ger beMıṣr ender budî ü namedî

Vehm ezSıbtî kucâ zâyil şudî

Eger Fir‘avn kavmiyle Mıṣrıñ içinde olaydı ve o Nîlîñ kenârına gelmeyeydi baħriñ iştiķâķı lâzım gelmez idi ve Fir‘avn helâk olmaz idi ve ħavf Sıbtîlerden gitmez olup dâyimâ Fir‘avn ħavfını çekmekte olurlar idi bu cihetden oraya Mevlâ Fir‘avnı getirdi ve ‘aşâ ile baħri yardı ve cümlesini deryâda boğdı ve Benû İsrâ’ili Fir‘avnıñ ħavfindan emîn eyledi demek olur

(4381) *Meṣnevi*

Âmed ü derSıbtî efkend ü güdâz

Ki bedân ki emn derħavfest râz

Lîkin Fir‘avn oraya geldi ve Benû İsrâ’ile o mel‘ün erimek bıraktı bundan sonra belâsını buldı bu cihetden belki emînlik ħavfda maħfî imiş güdâz kâfıñ zammıyla erimege dirler bu maķâmda ihâfe murâd olunur

(4382) *Meṣnevi*

Ân buved luṭf-ı ħafî k’ürâ Şamed

Nâr būnmâyed velî nûrî buved

Luṭf-ı ħafî o olur ki [İ-353a] Ĥaķ Te‘âlâ anı nâr gösterir taħķîķ nûr olur ise de sonra görölür ki nûr imiş herkes dirler subĥānallāh biz bunu nâr zann itdik ve lâṣey’ bildik meger nûr imiş

⁶²⁷“Andolsun ki biz Musa’ya: Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinden korkmaksızın ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahyetmiştik. Bunun üzerine o, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi. Firavun, kavmini saptırdı, doğru yola sevketmedi.” (Tâhâ 20/77-78-79) Ayetin tamamı şu şekildedir: “*ve leûad evhaynâ ilâMÿsâ en esri biîbâdi faêrib lehum ûariûan filbaôri yebesâ lâteðâfu deraken velâ taðşâ feetbeeahum Firêavnu bicunÿdihî feâaṣiyehum mine’l-yemmi mââaṣiyehum ve eêalle firêavnu ûavmehu ve mâhedâ*”

(4383) *Meşnevi*

Nîst maḥfî müzd dâden dertükâ

Sâhîrânâ ecr bîn ba‘d ezḥaṭâ

Takvâda Cenâb-ı Hakkıñ kûlına ücret virmesi ve ihsânı maḥfî degildir takvâda olan kula ihsân olunacağı zâhirdir zîrâ Qur‘ân-ı Kerîmde âyât-ı müte‘addidede muttakîler şenâ olunmuşdur elbetde Cenâb-ı Kibriyâ takvâları sebebiyle dâr-ı ahiretde anlara ikrâm idecegi emr-i bedîhidir buña luṭf-ı celle dirler mısrâ‘-ı şânîde daḥı gizlû luṭfını Mevlânîñ beyân buyurmağa şürû‘ idip buyururlar ki sâhîrleriñ itdikleri ḥaṭâdan şoñra ecrini gör işte buña luṭf-ı ḥafî dirler ḥaṭâdan murâd sâhîrleriñ siḥrleridir ve Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ile ḥadleri olmayarak mu‘ârazaıdır bu fi‘lin kabîḥin üzerine sû‘-i cezâ tertîb ider zann olunur iken siḥre devlet îmân ile Hakk tarafından tekrîm olundılar ve maḳâm-ı velâyetle îmân ile berâber vâsıl oldılar zîrâ Fir‘avn anları ḳaṭ‘-ı yed ve ḳaṭ‘-ı riel taḥrîfden şoñra cevâbında *lâḳayrâ inne ilâRabbînâ munḳalibûn*⁶²⁸ didiler ve mevtten ḳorḳmadılar işte mevtten ḳorḳmamak ancak velâyet ile olur bayağı âdem elbetde mevtten ḥavf ider zîrâ mevt emr-i ‘asîr olduğu maḥsûsdur işte bu iki devlet-i ‘azîmeye suḥre-yi Fir‘avn nâyil oldılar ḥalbuki ‘aksi zann olunur idi işte bu ḥâle eltâf-ı ḥafî-yi İlâhiyye dinir ba‘zı emr vardır ki luṭf olduğu zâhirdir meşelâ îmân gibi ve şalâḥ ve takvâ gibi ba‘zı emr vardır ki ḳahr olduğu âşkâredir küfr ve fısk ve meḥcûr gibi lîkin ba‘zı eltâf-ı İlâhiyye daḥı emr-i münkeriñ derûnında maḥfî olmağla anda luṭf olduğu bilinmez bu işden şerr gelir dir iken bir ḥayr-i ‘azîm insâna zâhir olur bu ḥâle ḳahr yüzünden luṭf oldu diyü ta‘bîr olunur

(4384) *Meşnevi*

Nîst maḥfî vaşl ender perverîş

Sâhîrânâ vaşl dâd ü derbûriş

İnsân kendini mücâhede ve riyâzet ile terbiye itdiği zamânda vuşlat-ı İlâhî maḥfî degildir zîrâ öyle mücâhid zât vâsıl-ı Hakk olur ve lîkin o ‘inâyet ve o kerem maḥfîdir ki sâhîrlere kendinden inḳitâ‘ içinde vuşlat virdi işte buña ‘aḳl irmez zîrâ ‘aḳl anıñ

⁶²⁸“Zararı yok,(nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz.” (Şuarâ 26/50)

Hakdan ʔard ve te‘bīdini me‘mūl ider idi büriş maşdar olarak inḳitā‘ ma‘ nāsınadır zīrā bir emr-i hāzırdır emriñ āhirine şın geldikde o kelimedden ma‘ nā-yı maşdarı aḥz olunur dāniş ve reviş gibi bilmek ve gitmek ma‘ nāsınadır [İ-353b]

(4385) Meşnevi

Nīst maḥfī seyr bāpāy-ı revā

Sāḥirānrā seyr bīn derḳaṭ‘-ı pā

Yürüyücü ayak ile yürümek maḥfī degildir zīrā ayak ile yüründüğünü herkes bilir buña luṭf-ı celle dirler līkin sāḥirleriñ ayakları Fir‘avn tarafından ḳaṭ‘ olunduḳda cümlesi ayaḳsız ḳalıp böyle iken imān semtine ve velāyet şehrine gitdiler işte bu emr-i ḡarībdir buña luṭf-ı ḥafī dirler [S-240a] herkes bunu idrāke ḳādir degildir zīrā ayaḳsız ādem yürümez bu bīpālikde yokdur mesāfeyi seferdir ḳān iderek ḳaṭ‘ eylemek ‘ināyet-i İlāhiyyeniñ kemāliyle olur

(4386) Meşnevi

‘Ārifān zānend dāyim āminūn

Ki güzer kerdend ezderyā-yı ḥūn

Ārifler bu eclden dāyim ümmetlerdir zīrā anlar ḳān deryāsından geçmek eylediler Mūsā ‘aleyhi’s-selām deryādan geçince nice emīn oldu ise ‘ārifler daḥı ḳān gibi olan mücāhede ve riyāzet sebebiyle emīn oldılar

(4387) Meşnevi

Eminşān ez‘ayn-ı ḥavf āmed pedīd

Lācerem bāşend her dem dermezīd

‘Ārifleriñ emni ‘ayn-ı ḥavfından ya‘nī mücāhededden zāhir geldi bu eclden merdüm-i aşḥāb ma‘ rifet-i teraḳḳīde olurlar zīrā mücāhedeleri teraḳḳī bulduḳça kendileriñ ḥüsn-i ḥālī daḥı teraḳḳīde olur

(4388) Meşnevi

Emn didī geşte derḥavfī ḥafī

Ḥavf bîn hem derûmîdî ey şafî

Emni gördük ki ḥavfî olan ḥavfda olmuş ve yine ḥavfî ey şafî olan âdem ümîdde de gör işbu mâl bir vech-i kemâl-i mükerrer oldu bu mertebede taṭvîlle bâ' iş nedir bilmem yine bu beyitle daḥî recâda ḥavfî beyân iderek dirler ki

(4389) Meşnevî

Ân emîr ezmekr ber' İsâ tened

'İsâ ender ḥâne rû pinhân kuned

O emîr mekr içün 'İsâ 'aleyhi's-selâmın etrafında tolanır 'İsâ 'aleyhi's-selâm daḥî bir ḥânede kendi vech-i şerîfini maḥfî eyler ve o Yehûd beginden setr ider

(4390) Meşnevî

Ender âmed tâ şeved ū tâcdâr

Ḥod zişibh-i 'İsâ âyed tâc-ı dâr

O Yehûd begi 'İsâ 'aleyhi's-selâmın yanına andan içün gelir ki ol Ḥazreti i' dâm eyleye ve tamâm-ı pâdişâh ola zirâ 'İsâ 'aleyhi's-selâm emîrligine ḥalel virdi ve 'azîmetini izhâr idemez oldu kendinin zühûrî ve nâm ve şânı Ḥazret-i 'İsânın i' dâmına kaşd ile olacağını cezm itdi ve kâmil-i pâdişâh olurum recâsıyla geldi lîkin bu ümîdde emr-i kabîḥ maḥfî imiş şâh olayım dir iken mürde ve meyyit oldu şu cihetden mürde oldu ki 'İsâ 'aleyhi's-selâmın müşâbeheti başına tâca beñzeyen dârı giydirdi icmâlen kışşası oldur ki 'İsâ 'aleyhi's-selâm i' dâm kaşdıyla bir çârmıḥ alup 'İsâ 'aleyhi's-selâmın [İ-354a] semtine 'âzm oldu Ḥazret-i 'İsâ daḥî bu emîrden bir ḥânede muḥtefî oldular emîr gelip o ḥâneye girdi Cibrîl-i emîn daḥî gelip 'İsâ 'aleyhi's-selâm semâ tarafına götürdi ve bu emîr kendi etibbâ'mın gözine bi'ayni 'İsâ 'aleyhi's-selâm şeklinde görünmüş olmağla etibbâ'ı tutup getirdikleri çârmıḥa germek murâd eylediler emîr daḥî nâçâr kalıp ben 'İsâ degilim belki Yehûduñ emîriyim dimiş ise de müfîd olmayıp Ḥazret-i 'İsâ zannıyla etibbâ'ı emîri çârmıḥa mıḥladılar o emîr çârmıḥda geberdi ba'de gördiler ki kendi begleridir 'İsâ 'aleyhi's-selâm degildir pîşmân oldular lîkin iş tamâm oldu işte bu kışşanın ḥülâşa ve icmâli budur kâlellâhu

te‘ālā *bel rafa‘allāhu ileyh*⁶²⁹ hāşılı Hāzret-i ‘İsāyı i‘dām ideyim dir iken kendini i‘dām itdiler tamām-ı pādişāh olayım dir iken cān virdi fehm olundu ki recāda havf maḥfī imiş zīrā nāzar eyle āña ki ne me‘mūl eyledi ve ne iş vuḳū‘ buldı nitekim beyān buyururlar

(4391) *Meşnevi*

Hey meāvīzīd men ‘İsā neyem

Men emīrem berCühūdān hoşpeyem

Emīr didi ki ey benim etibbā‘ım beni şulb itmeyiñiz zīrā ben ‘İsā degilim belki ben pādişāhım Cehūdlar üzerine izi güzelim ve ḳademi hoşum

(4392) *Meşnevi*

Zütereş berdār āvīzīd k’ū

‘İsāest ezdest-i mā taḥlīşcū

Emīriñ etibbā‘ından birisi didi ki bunu dār üzerine ziyāde tīz şulb idiñiz zīrā o ‘İsādır ve bizim elimizden taḥlīş isteyicidir zū kelimesi zūd muḥaffefdir

(4393) *Meşnevi*

Çend leşker mīreved tā berḥured

Berg-i ū fey gerded ū berser ḥured

Çok ‘asker bir maḥale gider ki ittifā‘ ideler ve ḡanīmet bulalar murādları böyle iken anlarıñ zaḥīresi ve metā‘ı āḥir kimesnelere ḡanimet olur ve añlar kendi yirler fey fāniñ fethi ve yāniñ sūkūnı ile ve hemze-yi sākine olarak ḡanīmet ma‘nāsınadır [S-240b]

(4394) *Meşnevi*

Çend bāzergān reved berbūy-ı sūd

‘İd pindāred besūzed hemçü ‘ūd

⁶²⁹“Aksine Allah, onu kendisine yükseltti.” (Nisa 4/158)

Çok bâzîrgân vardır ki fâyide ҡoқusı yâhûd ümîdi üzerine ticâret için âhir memlekete gider ve kendüye o gitmegi ‘ıyd gibi müftehir şayar lîkin zarar ider yâhûd bir başka âfet kendüye gelir ve dahı ‘ûd ağacı gibi yanar bûy ҡoқu ma‘nâsınadır ve ümîd ma‘nâsına dahı gelir

(4395) Meşnevi

Çend derâlem buved ber‘aks-i ın

Zehr pindâred buved ân engebîn

Bundan sonra bu beyân itdikleriñ ‘aksini beyâna şürû‘ idip buyururlar ki bu ‘âlemde bu beyân olunaniñ ‘aksi ve zıddı çok vâkı‘ olur meşelâ bir nesneyi bir kimesne muzır şayar ve kendüye emr-i ҡabîh görünür o ise aña bal olur ya‘nî nâfi‘ [İ-354b] olur demekdir

(4396) Meşnevi

Pes sipeh binhâde dil bermerg-i h ış

Rûşenîhâ vü zafer âyed bepîş

Çok ‘asker vardır ki ҡalbini kendi mevti üzerine ҡoymuşdur rûşenlikler ve zafer bundan sonra añlarıñ önüne gelir ve her vechle selâmet bulur

(4397) Meşnevi

Ebrehe bâpîl behr-i züll-i Beyt

Âmede tâ efkened hayrâ çü meyt

Aşhâb-ı fîlîñ reyisi olan ebrehe nâm kâfir Ka‘be-yi mükerremeyi tahķîr için gelmiş hattâ Ґureyř ҡabîlesini meyyit gibi bıraқа Ebrehe diyâr-ı Yemende bir kâfiriñ ismidir ki kendi diyârında bir kenîsâ binâ itmiş ve murâd itmiş ki huccâc Ka‘beyi ziyâretten kendi kenîsâsini ziyârete şarf eyleye ve çok kimesneleri dahı da‘vet itmiş ve dimiş ki benim binâ eyledigim Ka‘be müzeyyendir o ziynetsiz Ka‘beye altun ziyârete gidersiñiz ve bu haber miyân-ı ‘Arabîde şâyi‘ olunca ‘Arabdan ba‘zı kimesneler bunun kenîsâsine gitmişler ve tefevvût itmişler ba‘de âteş urup yakmışlar ebrehe bu

hâli işidince pürğazab olup nezr eylemiş ki Ka‘be-yi mükerreremeyi ‘Araba körlük ve anlardan intikâm için hedm ide çok ‘asker tertīb eylemiş ve haylī filler dahı tedârik itmiş ki Ka‘beyi o filler ile hedm eyleye hattâ gâyet ulu filiñ ismi Maḥmūd idi Mekkeye qarīb olduğda Kureysi ḥuzūrına da‘vet idip ben beytiñizi hedm için geldim eger benim ile māni‘ olarak ceng iderseniz iderim Ceddü’r-resûl-i kibriyâ ‘Abdü’l-Muṭṭalib pürşafâ cevâbında buyurmuşlar ki bizler az cemâ‘atiz seniñle muḳabeleye ḳudretimiz yokdur ve Ka‘be-yi mükerreremeniñ şāhibi Allāhu Te‘ālā Ḥazretleridir işte beyit-i şerīf işte sen var bildiğini eyle lîkin bu işlerden fāriğ olur iseñ ḥaḳḳında iyi olur ve illā soñra zararını görürsün diyü cevâb eyledi ebrehe ol Ḥazretiñ naşihâtiyle münteşih olmayıp beyit-i şerīf hedm niyetiyle filleri beyit-i şerif tarafına sevḳ itdikde gitmezler idi girü i‘âde idince koşarak giderler idi bu cihetden filleri beytullāh tarafına gitsin diyü darba şürü‘ itdiler bunlar Mekke şahrâsınada iken bir alāy ebâbīl ḳuşı minḳârlarında ve iki ayağı arasında mercimekden büyük yāḥūd mercimek ḳadar siccīlden ki ḳumdan boğulmuş ve ḳurumuş çamuruñ adıdır alıp geldiler ve ebreheniñ ‘askeriniñ bālâsına ṭurup minḳârından ve ayağından siccīlleri başları üzerine ilḳâ iderler idi biḥikmetullāhu te‘ālā tepesini delip ve içerisini oyup dübürinden taşra çıkarır idi ve o ânda meyyit olduğu ḥâlde oraya düşer idi menḳûldür ki cümlesi bu vechle hâlik oldular faḳaṭ ‘askerden bir kimesne necât bulup Yemen diyârına dek [İ-355a] firâr eyledi ve ebreheniñ ve ‘askeriniñ filleriñ bu vechle telef olduklarını beyân idince cümlesi bu ḥâl istib‘âd itdiler meger bu âdem ile ḳuşlardan bir ḳuş berâber gelir imiş o inkâr idenleriñ muḥafferetde o ḳuş o siccīlleri buraḳdı ve o vechle helak oldu ve cümlesi müşâhede eylediler ve bu ḥâle i‘timâd itdiler işte ḳışşanıñ icmâli budur işbu beyitte ḥay lafzı ḳabīle ma‘nâsınadır eger diri ma‘nâsı virilir ise yine mümkündür [S-241a]

(4398) Meşnevi

Tâ ḥarīm-i Ka‘berā vîrân kuned

Cümlera z’ân cāy-ı sergerdân kuned

Hattâ Ka‘beniñ harîmi o ebrehe virân eylesin zirâ Ka‘be olmayınca harîm bir işe yaramaz harîmiñ harem olması Ka‘be iledir Ka‘beniñ hedminden harîmiñ virânlığı zâhir olur böyle olunca harîm Ka‘beniñ virânlığı Ka‘beyi hedm idecek demek olur bu ecden cümle ehl Mekkeyi yirinden sergerdân eyleye ve herkes Mekkeyi terk idip âhir ma‘hale nakl eyleye zirâ ehl-i Mekkeniñ ta‘ işi Ka‘be ile iledir elân böyledir

(4399) Meşnevi

Tâ heme züvvâr gird-i û tenend

Ka‘be-yi urâ heme kıble kunend

Hattâ cümle züvvâr anıñ Ka‘besiniñ etrâfına tolanalar ve dağı anıñ Ka‘besini cümle nâs bu Ka‘beyi hedm itmek hasebiyle kıble eyleyeler

(4400) Meşnevi

V’ez‘ Arab kîne keşed ender gezend

Ki çirâ derKa‘beem âteş zenend

Ve dağı ‘Arabdan kendüye olunan ziyân hakkında intikâm ahz eyleye öyle diyerek ki altun benim Ka‘beme bu ‘Arab tayıfesi âteş ururlar çünkü tefevvütden sonra Ka‘besini yakmak ziyâdesiyle gâzabına sebep oldu bu cihetden ahz-ı intikâma kaşd eyledi kîne kâfiñ kesriyle intikâm ve yine gezend kâfiñ zammı ve zânîñ fethiyle ziyân ma‘nâsındır

(4401) Meşnevi

‘Ayn-ı sa‘yeş ‘izzet-i Ka‘be şude

Mücib-i i‘zâz-ı ân Beyt âmede

O ebreheniñ Ka‘beniñ ‘aleyhine ‘ayn-ı sa‘yi Ka‘be-yi mükerrermeniñ ‘izzeti olmuşdur ve dağı o beyit-i mükerrermeniñ i‘zâzını mücib gelmiştir

(4402) Meşnevi

Mekkiyânra ‘iz yekî bud şad şude

Tā kıyāmet ‘izzışān mümted şude

Ehl-i Mekkeniñ ‘izzeti bir idi Ebreheniñ hālî böyle olunca yüz olmuştır ve ‘izzetlerine ziyâdelik gelmiştir bundan böyle kıyāmet gününe dek dahı anlarıñ ‘izzeti mümted olmuştır

(4403) Meşnevi

Ū vü Ka‘be-y ū şude maḥsūfter

Ezçiyest in ez‘ināyāt-ı kader

O Ebrehe ve anıñ binā eylediği Ka‘be ziyādesiyle tutulmuş māha beñzemiştir bu böyle nedendir dir iseñ Cenāb-ı Hakkıñ kudretiniñ kaşdlarındandır ‘ināyāt ‘ināyetiñ cem‘idir kaşdlar ma‘nāsınadır

(4404) Meşnevi

Ezcehāz Ebrehe-yi hemçün dede

Ān faķīrān-ı ‘Arab tānger şude

Yırtıcı ḥayvān gibi olan Ebreheniñ metā‘ından o ‘Arabıñ faķīrleri aḡniyādan olmuş oldılar cehāz metā‘ ma‘nāsınadır ve dede kurd gibi ve ḥinzīr gibi yırtıcı ḥayvāna dirler tānger tevāngerden muḥaffefdir

(4405) Meşnevi

Ū gümān [İ-355b] berdih ki leşker mīkeşīd

Behr-i ehl-i beyt ū zer mīkeşīd

O Ebrehe zann eylemiş ki ehl-i Mekke üzerine ‘asker çekdi o ise ehl-i Mekke içün altun çekdi zīrā anlar ebreheniñ mālına mālîk oldılar

(4406) Meşnevi

Ender ‘in fesh-i ‘azāyim v ‘in himem

Dertemāşā būd derreh her kadem

Yine evvelki hikâyeye rücû‘ idip buyururlar ki bu ğanîmetleriñ ve himmetleriñ feshinde o Bağdâda ‘azm iden ṯalib-i genc her kademde eşnâ-yı rāhda bu aḥvāle temāşā ider idi

(4407) Meşnevi

Hāne āmed gencrā ū bāz yāft

Kāreş ezluṭf-ı Hudāyi sāz yāft

O merd-i ğarīb ḥānesine girü geldi o ğarīb ḥānesinde ḥazîneyi āşkâre buldı ve anıñ işi Cenāb-ı Hakkıñ luṭfindan nizām buldı sāz bu maḳāmda intizām ma‘nāsınadır **Mükerrer kerd-en-i birāderān pend dāden büzürginrā ve tāb n’āverden-i ū ān pendrā ve derremiden-i ū ezişān şeydā vü biḥod reften** Burası birāderleriñ büyük şehzādeye naṣīḥati mükerrer itmeklikleriniñ beyānında olucudur ve daḥı o şehzādeniñ o naṣīḥatleri istimā‘a ḳudret getirmediğiniñ beyānında olıcıdır ve daḥı o şehzādeniñ anlardan ürkmesi ve mecnūn ve biḥod oldığı ḥālde oradan gitmesi beyānında olıcıdır ve **ḥodrā derbārgāh-ı pādşāh endāḥten bīdestürī ḥāsten līk ezfarṭ-ı ‘aşḳ u maḥabbet ne ezgüstāḥi vü lā’ubālī** ve daḥı kendini [S-241b] pādīşāhıñ dergāhına izn istemeksiz itmesi beyānında olıcıdır līkin şehzādede bu ḥāl ‘aşḳ ve maḥabbetiñ ifrātından idi yoḥsa bīdeḳ ve lā’ubālī olduğundan değil idi

(4408) Meşnevi

Ān dü güftendeş ki ender cān-ı mā

Hest pāsuhhā çü necm ender semā

O iki birāder didiler ki bizim cānımızda saña söyleyecek cevāblar vardır semāda gibi yıldız gibi ‘alā ve enver oldığı ḥālde

(4409) Meşnevi

Ger negūyīm ān neyāyed rāst nerd

V’er begūyīm ān dilet āyed bederd

Eger biz o cevâbları saña söylemesek oyun toğru gelmez eger biz anı söyler isek seniñ
qalbiñ derde gelir ve muştariyb olur bu cihetden bizler dağı ne idecegimizi bilmeziz
didiler

(4410) Meşnevi

Hemçü çağzım ender āb ezgüft elem

V'er begüyim ihtinākest ü seķam

Biz şu içünde qurbağa gibiyiz bize söylemekden elem vardır eger biz söylemezsek
bize hunnāk ve hastalık vardır hunnāk hānīñ zammıyla bir 'illetdir ki mazāllāh
insānīñ boğazından şu dağı geçmez olur ve şadāsı çıkmaz olur eṭibbā kaşd ile çäre
görürler bu 'illetmiş ölmüş dağı çokdur seķam sīnīñ kesriyle muṭlaķā hastalığa dirler

(4411) Meşnevi

Ger negüyim āşitirā nūr nīst

V'er begüyim ān sūḥan düstür nīst

Eger o kelāmları saña söylemez isek uḥuvvetiñ nūrī [İ-356a] olmamış olur eger söyler
isek seniñ tarafından söylemege izn yokdur zīrā der' iķab infi' āl idersin āşitī barışmaq
ma' nāsınadır ki şulḥ ile murādıfdir bu maķāmda uḥuvvet ma' nāsı murād olunur

(4412) Meşnevi

Derzamān berḥast k'ey ḥ iṣṣān vedā'

İnnema'd-dünyā vemā fihā metā'

Birāderleri böyle söyledikleri ānda şehzāde-yi bozorgīñ qalkdı öyle diyerek ki ey
birāderler size vedā' olsun baña ne dünyā lāzımdır ve ne ten lāzımdır zīrā dünyā ve
dünyāda olan eşyā metā' -ı qalīldir nitekim Qur'ān-ı Kerīmde metā' -ı qalīl **ve lehum**
'azābuñ elīmun'⁶³⁰ buyrulmuşdur

(4413) Meşnevi

Pes birūn cest ü çü tiri ezkemān

⁶³⁰“Onlara can yakıcı bir azap vardır.” (Bakara 2/10)

Ki mecāl-i güft kem būd ān zamān

Böyle olunca o birāder yāydan ok şıçrar gibi taşra şıçradı öyle ki o zamān kelānıñ maḥall-i cevlanı az idi ve kelām söylenmez idi

(4414) Meşnevi

Ender āmed mest pīş-i şāh-ı Çīn

Zūd mestāne būbūsīd ü zemīn

Mest olduğu hâlde şāh-ı Çīnıñ huzūrına o ‘āşık şehzāde geldi ve daḥı mestāne olduğu hâlde tiz zemīni öpdi

(4415) Meşnevi

Şāhrā mekşūf yek yek hālşān

Evvel ü āḥir ğam u zilzālşān

Şāh-ı Çīn o şehzādeniñ hālī huzūrına gelmeksiz bir bir mekşūf idi ve daḥı evvel ve āḥir anlarıñ ğamı ve ıztırābları mekşūf idi ve cümlesini pādīşāh bilir idi līkin bilmez gibi kendüyi göstermek lâzım olmağla böyle eyledi

(4416) Meşnevi

Miş meşgūlest dermer‘ā-yı ḥ īş

Līk çübān vākıfest ezḥāl-i miş

Koyun kendi mer‘asında kendi hālīyle meşgūldür dilerse otlar dilerse uyku uyur dilerse bir āḥir koyun ile ceng eyler ḥāşılı ne hâlde olur ise olsun līkin çübān anıñ hālinden vākıfdir ve anıñ ne yaptığını bilir

(4417) Meşnevi

Kullukum rā‘ in bedāned ezreme

Ki ‘alefh ārest ü ki dermelḥame

Ḥadīş-i şerīfde cümleñiz çübānsıñız diyü buyrulmuşdur böyle olunca çübān sürünüñ hālinden vākıfdir reme rānıñ ve mīmiñ fetḥalarıyla sürü dimekdir koyundan kangısı ot

yiycidir ve angısı ceng idicidir melame mĩmi fethi ve lam sknıyla ve yine han fethiyle ceng ma nasınadır

(4418) Menevi

Geri der ret ez saf d r buved

Lk  n def dermiy-ı s r buved

Egeri  retde  b oyunlarının afından ba id idi oyunlar baa yire ve  b baa yire idi lkin def gibi d g n  ortasında idi ya n oyunlarının haline kemliyle vu fdan kinyedir [S-242a]

(4419) Menevi

Vıf ezs z u lehb-i  v f d

Malaat  bud ki uk  verde b d

O  b o oyunlarının areretinden ve teinden vıf idi lkin malaat olarak o iy d r ki kend yi urı ve engellenmez getirmi idi v f d vv zammıyla cem at ma nasınadır ve cem atden murd oyunlar cem atidir [I-356b] lebb tei alevine dirler  la-yı kelm  bandan pdi murd olunmak asebiyle m l k re yn haline vıfdır demek olur ve lkin vu flarını izhar itmezler ve adem-i vu fı var gibi g r n rl r nitekim bu beyit ile beyn buyururlar

(4420) Menevi

Dermiy-ı c b d  semi

Lk ıd kerde odr a cemi

O oyunlarının miynında idi lkin kendini ad idici olduı halde a cemi d zm  idi

(4421) Menevi

 ret-i te buved py-ı d

Ma na-yı te buved derc-ı d

İşin şüreti ve zāhiri tencerenin altında lîkin âteşin ma' nâsı ve haķıķati tencerenin cânı içündedir zîrâ âteş tencereyi kemâliyle kaynadır bu şüretde gūyâ âteş içinde olmuş gibi olur mülûkuñ daķı şüreti bilmez gibi görünür haķıķatde cümle umûra vâķıflardır

(4422) *Meşnevi*

Şüreteş bîrûn u ma' niş enderûn

Ma' nâ-yı ma' şûk-ı cân derreg çü hûn

Âteşin şüreti tencerenin taşrasındadır lîkin ma' nâsı içerisindedir nitekim cânın ma' şûkunuñ ma' nâsı kan tamarada olduķı gibi tamar içündedir

(4423) *Meşnevi*

Şāhzāde pîş-i şeh zānūzede

Deh mu' arrif şāriḥ-i ḥāleş şude

O ' aşık şehzāde pâdişāhın meclisinde diz üzerinde oturdı ve daķı on mu' arrif ki ḥavāss-ı zāhire ve bâtınadır bu şehzādenin ḥālini pâdişāha şerḥ idici olmuş idiler

(4424) *Meşnevi*

Gerçi şeh ' ārif bud ezkül pîş pîş

Lîk mîkerdî mu' arrif kār-ı ḥ iṣ

Egerçi pâdişāh bu ' aşkın ḥālinden ziyāde cümlesinden vâķıf idi lîkin yine mu' arrif kendi işini eyleyip ta' rîf iderler idi

(4425) *Meşnevi*

Derderûn yek zerre nûr-ı ' ārifî

Bih buved ezşad mu' arrif ey şafî

Kalbinde bir zerre miķdârı ' ārif haķ olan kimesnenin nûrı ey ḥāliş zāt zāhirde yüz ta' rîf ve tavşîf idici kimesneden iyü olur şafî şādın fetḥiyle ḥāliş ma' nâsınadır

(4426) *Meşnevi*

Gûşrā rehn-i mu' arrif dāşten

Āyet-i maḥcūbiyest ü ḥazr u zan

İnsân kulağını mu‘arrif olana rehn ya‘nî dinleyici tutmak kendisiniñ Mevlâdan maḥcûb olduğuna ve daḥî taḥmîn ve zann aşḥâbından olduğuna ‘alâmetdir eger Hâkdan maḥcûb olmayaydı kalbine ilhâm olunur idi Hâkdan haber alıp beyân idiciye mu‘arrife muḥtâc olmaz idi rehn ḥabs ve âyet ‘alâmet ve ḥazr ḥânîñ fethi ve zâ-yı mu‘ceme ve ba‘idinde râ-yı mühmele ile taḥmîn ma‘nâsınadır zann dimege varır ve aña mürâdif olur

(4427) Meşnevi

Ān ki ūrâ çeşm-i dil şud dîdebân

Dîd ḥ’âhed çeşm-i ū ‘aynu’l-‘ıyân

Ol kimesne ki anîñ gönül gözi görücü oldu o kimesne her gizlü olan nesneyi görmek ister ve umûr-ı ğaybi müşâhedeye muḥtedir olur ‘aynu’l-‘ıyân bu maḥâmda âşkâre ve zâhir ma‘nâsınadır [İ-357a] dîd ḥ’âhed ḥ’âhed dîd taḥdîrindedir iki fi‘l cem‘ olduğda fi‘l-i şânîye maşdar ma‘nâsı virilmek ḥasebiyle dîden ma‘nâsı virilmek üzere şerḥ olundu

(4428) Meşnevi

Bâtevâtür nîst kâni‘ cân-ı ū

Bel ziçeşm-i dil resed îkân-ı ū

Böyle kimesneniñ cânı tevâtür ile kâni‘ degildir egerçi ḥayrda tevâtür esbâb-ı ‘ilmden ise de yine râzî olmaz belki rayü’l-‘ayn şunu görelim diyü söyler nitekim ‘ârifleriñ cânı kitâblarda muḥarrir olana râzî olmamışdur belki gönül gözden aña maḥâm-ı yaḳîn irişir içün sa‘y ve ğayret ider meşelâ cenneti faḳaṭ işitmege râzî olmaz belki cenneti ni‘ metleriyle görmege himmet eyler ve görünceye dek çalışır [S-242b]

(4429) Meşnevi

Pes mu‘arrif pîş-i şâh-ı münteceb

Derbeyân-ı ḥâl-i ū bugşud leb

Böyle olunca ya' nî mu' arrif kendi işinden girü kalmayınca maqbûl ve münteceb şahın huzûrında pâdişâhın mu' arrifi olan kadîmi huzûr-ı pâdişâhda hâlini beyân için şaşşaka eyledi ya' nî şehzâdenin hâlini beyâna ibtidâ eyledi dimekdir münteceb ifti'âl bâbından ism-i mef'ûldür maqbûl ma' nâsınadır hâşılı münteceb kelimesiyle elfâz müterâdifdir

(4430) Meşnevi

Güft şâhâ şayd-ı ihsân-ı tuvest

Pâdşâhî kun ki bîbîrûn-ı sevest

Mu' arrif didi ki ey pâdişâh bu şehzâde seniñ ihsânın esîridir ve lûtfına müntazırdır sen dağı bunun hakkında pâdişâhlık eyle ve niyâzına müsâ'ade buyur ve kereme nâyil kııl ki ihsândan bunun taşra olması ve hâric kalması lâyıķ ve münâsib degildir ba' zı nüshada *pâdşâhî kun ki û ân tuvest* vâķi' olmuşdur ma' nâsı bunun hakkında pâdişâhlık eyle zîrâ o şehzâde saña lâyıķ ya' nî seniñ kuluñdur dimekdir ân hemze-yi memdüde ile lâyıķ ma' nâsınadır liyâķatden 'ubûdiyyet ma' nâsı müstefâd olur

(4431) Meşnevi

Dest derfitrâk-ı in devlet zedest

Berser-i sermest û bermâl-i dest

Elini seniñ devletinin esbiniñ terkîsine koymuşdur ya' nî seniñ devletinin hizmetkârıdır dimekdir sen dağı elini bu biçârenin lâya' kııl olan başına sür ya' nî bu şehzâdeye talâtif eyle dimekdir mâl emr-i hâzırdır fi'l-i muzâri' mâlet ve maşdarı māliden gelir ma' nâsı sürmek ve bürümek dimekdir

(4432) Meşnevi

Güft şeh her manşıbî vü mülketi

K'iltimâseş hest yâbed ân feti

Pâdişâh cevâbında mu' arrife didi ki manşıbı ve her memleketi ki bu şehzâde ister ve anın iltimâsıdır yigit anı bizden bulur ve biz o manşıbı ve o memleketi bundan dirîğ

itmez [İ-357b] iltimās ifti‘āl bābından taleb ma‘nāsınadır fetī fānīn fethiyle ‘Arabī olarak şāb ve yigide dirler

(4433) *Meşnevi*

Bîst çendān mülk k’û şud z’ân berī

Bahşemeş incā vü mā ḥod berserī

Yigirmi o kadar melik ki bu şehzāde andan cüdā oldu ya‘nī mufaraḳat itdiği mülkünü yigirmi ḳatını burada aña ben bahş iderim ve daḥı biz taḥḳīḳ bu sevdā üzerineyiz ya‘nī benim daḥı murādım şehzādeye ikrām idi ve zihnimde böyle taḥayyül ider idim zīrā şehzādedir ve bizim diyārimıza gelmiştir ve ikrāmı üstümüze vācib ḳabīlindendir ser bu maḳāmda sevdā ve maḥabbet ma‘nāsınadır ḥod taḥḳīḳ demekdir kendi ma‘nāsına olup mā lafzını te’kīd olsa ve daḥı biz kendimiz bu sevdādayız diyerek ma‘nā virilse bu daḥı ḥoş ma‘nā olur

(4434) *Meşnevi*

Güft tā šāhīṭ dervey ‘aşḳ kāşt

Cüz hevā-yı tu hevāyī key gūzāşt

Mu‘arrif didi ki seniñ pādişāhlığıñ ve ḥüsn-i ḥālīñ ve ‘adāletiñ bu şehzādeniñ ḳalbinde seniñ maḥabbetini ekmiş olalı seniñ maḥabbetinden ḡayri bir maḥabbeti bunuñ ḳalbinde ḳaçan terk itdi belki itmedi ve her bir şey’in maḥabbeti gerek manşīb olsun ve gerek melik olsun bunuñ ḳalbinden iḥrāc eyledi ancak ḳalbinde seniñ maḥabbetiñ ḳaldı ve başka şey’in maḥabbeti bunuñ ḳalbinde ḳalmamıştır bu maḳāmda šāhdan murād Vācibü’l-Vücūddur fi’l-vāḳi‘ bir kimesneniñ ḳalbini maḥabbet-i İlāhiyye isti‘āb idince dünyānıñ ve metā‘ınıñ maḥabbetini iḥrāc etmekle ḳalbinde āḥir şey’in maḥabbetini terk itmediği emr-i bedīhidir ya‘nī mu‘arrif pādişāha demek istedi ki bu şehzāde saña ‘āşıḳdır ve seni ister manşīb ve mülk istemez mu‘arrifden daḥı murād faḥr-i ‘ālem *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem* efendimizdir zīrā müridi Şeyḥ-i Resūl-i Kibriyāya getirir teslīm ider oradan ilerisine ḳarışmaz dimişler yāḥūd mu‘arrifden şeyḥ murād etmek mümkündür o zamān Cenāb-ı

Kibriyāya şeyhi söylemiş olur ‘aşığın kalbinde Cenāb-ı Kibriyādan ğayri bir şey’in maḥabbeti olmadığını **Hāzret-i Hüdāyī** *ḳuddise sırruhu* ba‘zı ilahiyātında buyurur Beyt:

Eger dünyā eger ‘uḳbā viṣālīñiz ḳurı ğavġā

Hüdāyī n’itsin ey Mevlā gönül aṇlamaz aṇlamaz

kāşt fi‘l-i māzīdir ekdi dimekdir mısrā‘da olan tā lafzı kāşt kelimesine merbūt olmağla ekileliden berü ta‘bır olunur hevā ‘Arabī olarak ‘aşḳ dimekdir güzāşt kāfīñ zammıyla fi‘l-i māzī olmak üzere terk itdi ma‘nāsınadır key kelimesi bu maḳāmda istifhām için [İ-358a] olmağla kaçan terk itdi ta‘biriyle şerḥ olundu [S-243a]

(4435) Meṣnevi

Bendeġi-yi tuş çünān derḥurd şud

Ki şehī ender dil-i ū serd şud

Ey şāh-ı ‘ālim seniñ ‘ubūdiyyetiñ anıñ kalbinde ancılayın lāyık ve münāsib oldu ki pādīşāhlık anıñ kalbinde bār oldu ya‘nī salṭanatına meyl ve raġbeti ḳalmadı dimekdir bendeġi kelimesinde ġi yā-ı maşdariyyedir ve māba‘idinde olan tuş kelimesine muzāfdır ve hemze-yi izāfet kesresi virilmek için gelmiştir ve tuş kelimesiniñ aşlı tevāş lafzıdır taḥfīf için vāv ve hemze ḥazf olup tuş ḳalmıştır derḥurd ve derḥūr lāyık ma‘nāsınadır nitekim **Luġat-ı Şāhidīde** *derḥur ne durur lāyık u hem daḥi sezāver*⁶³¹ mısrā‘ında beyān olunmuştur ve līkin der kelimesiyle berāber olmak şartdır zīrā yalīñiz ḥur güneş ve ḥurd yidi ma‘nāsınadır

(4436) Meṣnevi

Şāhī vü şehzādeġi derbāḥtest

Ezpey-i tu derġarībī sāḥtest

Bu şehzāde pādīşāhlığı ve şehzādeliği oynamıştır ya‘nī bunlardan geçmiştir ve bunları fedā itmiştir ve seniñ ‘aşḳının derdinden kendüyi ġarīblikde ḳılmışdır ve

⁶³¹(İmamoġlu, 1993: s.89)

memleketini terk itdirip bu ğurbet ve miḥnete giriftār itdiren seniñ ‘aşkıñdır ğayri bir nesne degildir diyerek bu vechle mu‘ arrif şehzādeniñ ḥālini ta‘ rīf eyledi ğarīb ğurbete giriftār olana dirler sāhte düzdi ve kıldı ma‘ nāsına gelir

(4437) *Meşnevî*

Şūfiyest endāht hırka vecdder

Key reved ū berser-i hırka diger

Bu şehzāde dervīşdir zührından hırkasını vecd ḥālinde meydāna burakdı böyle olunca o şehzāde hırka sevdāsı üzerine ğayri kerre hırkayı almağdan içün kaçan gider belki gitmez o hırkayı almaz ve qabūl itmez zīrā vecd ḥālinde ‘aşkıñ üzerinden düşen libās yārāniñ olur ḥattā bir def‘a faḥr-i ‘ālem *şallallāhu ‘aleyhi ve’s-sellem* Ḥazretleriniñ hırka-yı şerīfi mescīd-i şerīfde dört yüz nefer aşḥāb-ı kirām ile semā‘ iderken zühr-ı sa‘ādetlerinden düşdi soñra getirip ḥuzūr-ı şerīfine aşḥāb-ı kirām koyunca qabūl buyurmayıp yārāniñdır ve bizim ‘alāqamız yokdur buyurdılar o dört yüz nefer zevāt-ı kirām taḫsīm idip teberruken yaḳalarına dikdiler ve dervīşleriñ yaḳasında olan istivā ta‘bīr itdikleri nesneniñ ḥikmeti budur diyü **İzniki Eşrefzāde** *ḳuddise sırruhunuñ Müzekki’n-Nüfūs* nām kitābında muşarraḥ ve muḥarrerdır bu beyt-i şerīf ile Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* bu kışşaya işāret buyururlar [İ-358b] şūfī dervīş dimekdir endāht fi‘l-i māzī olarak atdı ma‘nāsınadır hırka ḥāniñ kesriyle ‘Arabī olarak elbiseniñ üzerine giyilen libāsa dinir cübbe ve biniş ve ferāce gibi vecdder dervecd taḳdīrindedir vecd daḥı vāviñ fethiyle ğalebe-yi ‘aşḳdan gelen istiğrāḳa ve bīḥūşluğa ta‘bīr olunur

(4438) *Meşnevî*

Meyl-i sūy-ı hırka dāde vü nedem

Ān çünān bāşed ki men maġbūn şudem

Zīrā o ilḳā olunmuş ve zührundan iḥrāc olunmuş hırkaya meyl ve anı girü almağa raġbet ve o hırkayı meydān-ı semā‘a ilḳā itdigine nādīm olmak ancılayın kelām söylemek gibi olur ki ben vecde gelip hırkayı terk itdigime aldanmış oldum zīrā bu

baña gelen vecd ve hâl benim hırkayı dikmez ve benim hırkam ve benim hırkam bu vecden ‘alâdır bu şüretde ben hırkayı girü isterim diyerek gūyâ lisân-ı hâl ile böyle söylemiş olur bu kelâmda ‘aşkı taḥḳîr ve ‘aşkıñ üzerine dünyâ mâlını tercîḥ vardır binâ’en‘aleyh aşhâb vecd ü hâl-i eşnâ-yı semâ‘ da üzerinden sâkiṭ olan libâsını girüye almadılar bu eelden bu şehzâde daḥı şūfîdir ve māl ve mülküni terk itmişdir ve seniñ ‘aşkıñı ey şâh-ı ‘âlim ihtiyâr itmişdir eger şimdi manşıb ve mülk almış olmasa seniñ ‘aşkıñı üzerine dünyâyı tercîḥ itmiş olur ve ben aldanmışım dimiş olur bu ise muḥliş dervîşdir ve dervîş olduğına daḥı nâdim degildir böyle olunca manşıb ve mülk ve māl kabûl itmez didi [S-243b]

(4439) *Meşnevi*

Bâz dih ân hırka in sū ey karin

Ki nemierzid ân ya‘nî bed’in

Böyle olunca ey benim refîkim girüye vir o hırkayı bizim cânımıza zîrâ o bize gelen vecd ve hâl bu hırkayı dikmedi

(4440) *Meşnevi*

Dür ez‘âşık ki in fikr âyedeş

V’er biyâyed hâk berser bâyedeş

‘Âşıqdan ba‘iddir ki bu efkâr-ı fâside ‘âşıqıñ ḳalbine gele ve ‘aşqdan pişmân ola eger bu ḥatıra gelir ise o ‘âşıqıñ başına toprak ḳoymak gerekdir ya‘nî öyle ‘âşıkı öldürüp ve mezâra ḳoyup başı üzerine toprak dökmeḳ lâzım gelir zîrâ anıñ vücûdundan ‘ademi evlâdır görmez misin bir kimesne mü‘min iken maâzallâh te‘âlâ mürted olsa şerr‘-i şerîf anıñ ḳatline emr itmişdir ve anıñ ‘ademini vücûdından ḥayrlı görmüşdür ve daḥı el ḥadîs-i şerîf *men beddele dînehü fâḳtülühü*⁶³²

(4441) *Meşnevi*

‘Aşk erzed şad çü hırka-y kâlbed

⁶³²“Kim dinini deḡiştirirse onu öldürün.” Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. El-Câmi‘u’s-Şaḥîḥ. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 2. Basım, 1422.

Ki hayātī dāred ü hiss ü hıred

‘Aşk-ı İlāhī kālīb gibi yüz hırka dıker zīrā ‘aşk hayāt tutar ve yine hiss ve ‘aql dahı tutar līkin hırka kālīb gibi [İ-359a] cānsızdır bu şüretde ‘aşkdan dūnterdir kālbed kāfiñ fethi ba‘ de elif ile ve yine lāmīñ kesri ve bānīñ fethiyle āhiri dāl-ı sākine olarak lisān-ı Türkīde kālīb ta‘ bīr itdikleri nesneye dirler Hāzret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* hırkayı cemād olmaḡda ve ihāta itmekde kālība teşbīh buyurdılar zīrā ba‘ zı kālīb bir şey ’iñ üzerine vaz‘ olunur ve o şey ’i ihāta eyler

(4442) Meşnevi

Hāse hırka-y mülk-i dünyā k ’ebterest

Penc dāng-ı mestiyeş derd-i serest

Bāhuşūş dünyā mülkünüñ hırkası ki ziyāde nāqışdır anıñ beş dānek miḡdārı keyfi ve neş ’esi insāna devlet olmayıp belki baş ağrısıdır işte böyle dünyā-yı denīniñ hırkası ‘aşkıñ yanında hīç bir şey ’ degildir ebterest nāqış olan nesneye dinir bu beyitte dünyāyı hırkaya teşbīh buyurdılar yāḡūd dünyānıñ manşıbına naşīb cennetde libās olan ḡil’ atı murād idip dünyā mülkünüñ manşıbınıñ ḡil’ atı ebterdir diyerek ma‘ nā virilse yine ḡoş ve laṡif ma‘ nā olur bu şüretde hırkadan manşīb ḡil’ atı murād olmuş olur

(4443) Meşnevi

Mülk-i dünyā tenperestānrā ḡelāl

Mā ḡulāmı mülk-i ‘aşk-ı bīzevāl

Dünyānıñ mülkü ve manşıbı tenpervet olan kimesnelere lāyık olur tenperest vücūdunu ni‘ met-i dünyā ile ḡāb ve raḡāt ile terbiye idene dirler ḡelālden bu maḡāmda lāyık ve münāsib ma‘ nāsı murād olunur līkin biz bīzevāl olan ‘aşk mülkünüñ ve iḡlīmīniñ ḡulāmıyız bize dünyānıñ manşıbı ḡarām olur nitekim ḡadīş-i şerīfde gelir *eddunyā*

ḥarāmūn ‘alāehli’l-āḥireti velāḥiretu ḥarāmūn ‘alā ehli’d-dunyā ve killehumā ḥarāmāni ‘alāehlillāh⁶³³ Allāhu Te‘ālā ‘aşk iqlīmīniñ ‘āmili ya‘nī ḥādīmidir

(4444) *Meşnevi*

‘Āmil-i ‘aşkest ma‘zūleş mekun

Cüz be‘aşk-ı ḥıṣ meşgüleş mekun

Yine mu‘arrif pādīşāha didi ki bu şehzāde ‘aşk iqlīmīniñ ‘āmili ya‘nī ḥādīmidir ‘āmil bu maḳāmda ḥādīm ma‘nāsınadır nitekim Qur‘ān-ın Kerīmde *ve’l-‘āmilīne ‘aleyhā⁶³⁴* buyrulmuşdur ‘āmilden murād zekātı beytü’l-māl için cem‘ idici taraf-ı pādīşāhiden naşb olunan ādemdir ki devlet ādemi olur ve beytü’l-mālın bir maşrafı daḥı bu ‘ālemeddir ki ‘ameli miḳdārı beytü’l-māldan māl aḥz itmege müsteḥaḳ olmuşdur sen bunı ma‘zūl eyleme ki varsın ‘aşk iqlīminde ‘amel itsin bu şehzādeyi kendi ‘aşkıniñ gayrisine meşgūl eyleme ki varsın seniñ ‘aşkıñla meşgūl olsun

(4445) *Meşnevi*

Manşibī k’ānem zirūyet muḥcibest

‘Ayn-ı ma‘zūlīst ü nāmeş manşibest

Yine mu‘arrif didi ki bir manşib ki o manşib beni seniñ vechini müşāhededen men‘ idicidir o manşib degildir ve aña manşib demek daḥı lāyık degildir belki o manşib ma‘zūl olmaḳlıḡıñ ‘aynıdır Ḥazret-i Mısrī *ḳuddise sırruhu* buyurmuşdur Beyt:

‘Aşḳla [İ-359b] ṭamuda olmaḳ cennetidir ‘āşıḳıñ

Līk cennetde olursa ṭamudur ‘aşḳsız aña

‘Aşḳsız cennetde olmaḳ cehennem oldıḡı gibi Mevlādan men‘ eyleyen manşib daḥı ‘ayn-ı ma‘zūllik olur [S-244a]

⁶³³“Dünya âhiret ehline haramdır. Âhiret dünya ehline haramdır. Her ikisi de Allah ehline haramdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 454. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

⁶³⁴“...ve çalışan memurlara onlar üzerinde...” (Tevbe 9/60) Ayetin tamamı şu şekildedir: “Sadakalar, Allah’tan bir farz olarak; ancak yoksullara, düşkünlere, bununla ilgili görevlilere, kalpleri kazanılacak kimselere, rikab olanlara, borçlulara, Allah yoluna ve yol oğluna aittir. Allah, her şeyi Bilen’dir, En İyi Hüküm Veren’dir.”

(4446) Meşnevi

Müceb-i te 'hîr incâ âmeden

Fakd-ı isti' dād būd u za' f-ı ten

Su'âl geldi ki çünkü bu şehzâde bize 'âşıktır bu vakte dek altun buraya gelmedi bu beyit ile mu'arrif bu su'âle cevâb virip dir ki buraya gelmege te'hîri müceb olan odur ki zât-ı şâha gözden intifâ'a isti' dādının fakrı var idi ya'nî huzûrınıza lâayık degil idi demekdir ve dahı teni za' f-ı idi beynehümâda mesâfe-yi ba'ide olmak dahı te'hîre bādî oldu

(4447) Meşnevi

Biziisti' dād derkânî revî

Beryeki hâbbe negerdî muhtevî

Eger isti' dâdsız bir ma'dene gider iseñ bir dâne lâayık olmazsın ve bir dâne miqdârı fâyideyi derdest idemezsin muhtevî cem' idici ma' nâsınadır bu makâmda lâayık ve ağız ma' nâsı murâd olunur

(4448) Meşnevi

Hemçü 'innî ki bikrî mi'hared

Gerçi sîmînber buved key ber hared

Bu beyit ile sâbıkı temsil idip buyururlar ki bir 'innî gibi ki bir bâkire kız alur egerçi o bâkire kız gümüş göğüslü ise de ya'nî gâyetle dilber ise de kaçan andan o 'innî müntefî' olur belki olmaz demekdir 'innî 'aynî kesriyle ve nûn-ı müşeddede ile müferred olarak cimâ'a muhtedir olmayan kimesneye dinir ber hared mîve yiyiciye ma' nâsınadır bundan dahı müntefî' ma' nâsı murâd olunur nitekim mevki'-i du'âda berhûrdâr ol dirler

(4449) Meşnevi

Çün çerâğî bizizeyt ü bîfetîl

Ne keşîresteş zişem' ü ne kalîl

Yine isti‘ dâdsız âdemiñ feyzyâb olmadığını ve olmayacağını temşîl için buyururlar ki bu isti‘ dâdsız insân zeyt ve dağı fetilsiz bir kandîle benzer böyle kandîle şem‘den ve ziyâdan ne çok ve ne az hazz vardır zîrâ zeyti ve fetili olmamak hasebiyle ziyâya isti‘ dâdı yokdur bu şüretde o kandil bir şem‘den ziyâ şâhibi olup etrafına ziyâ vermeye kâdir olmaz

(4450) Meşnevi

Dergülistân ender âyed ahşemi

Key şeved mağzeş zireyhân hurremi

Yine bir mişâl-i âhir ile temşîl idip buyururlar ki meşelâ gülistâna dimâğı muhtel ve müşevveş bir kimesne eger gelir ise kaçan anıñ bîni feslegen râyihasından hurremlük bulur zîrâ ihtilâl-i dimâğ şâhibi râyiha-yı tayyibeyi ve kerîheyi kuvve-yi şamesiyle istismâma kâdir degildir böyle olunca gülistânda olan reyhânıñ vesâ’ir ezhârıñ fevâidinden mahrûm olur işte bîisti‘ dâd olan bî‘ ayni dimâğı muhtel âdem gibidir ahşem dimâğı râyiha istismâm itmeyene dirler reyhân rânıñ fethiyle ‘Arabî olmak üzere [İ-360a] feslegen ta‘bîr olunan yeşil nebâtıñ ismidir lisân-ı Fâriside dağı isti‘ mâli şâyi‘dir hurrem hânıñ zammıyla kutlu ve mübarek dimekdir mağz dağı mîmiñ fethi gaynıñ sükûnıyla başıñ içinde olan beyne dirler

(4451) Meşnevi

Hemçü hûbî dilberî mihmân-ı ğar

Bâng-ı çeng ü berbuṭi derpiş-i ker

Yine bîisti‘ dâd olanı temşîl için buyururlar ki bu bîisti‘ dâd olan âdem ibneye misâfir olmuş gâyetle güzel dilber-i maḥbûb gibidir ğar gaynıñ fethi ve rânıñ sükûnıyla rûsbîye ve ḥayz olan tâze oğlana ve ibneye dirler işte ibne böyle dilberden intifâ‘ itmedigi gibi nâmüste‘âd olan kimesne dağı enbiyâ-yı ‘izâma muḳârin olsa andan dağı ittifâ‘a kâdir degildir ḥâsılı nâmüste‘âdı ibneye teşbîh buyurdılar ve yine çeng ve kapuz şadâsı şağır olan âdemiñ yanında ne gûne ise nâmüste‘âd dağı peygamber yanında ‘adem ‘intifâ‘da anıñ gibidir buyurmak isterler çeng yine berbuṭ bir nev‘

çalgı âletiniñ adlarıdır ker kâf-ı Fârisiyyeniñ fethiyle şağır olana dirler ki aşam ile mürâdifdir

(4452) *Meşnevi*

Hemçü mürğ-ı hâk k 'âyed derbiḥâr

Z 'ân çî yâbed cüz helâk ü cüz ḥasâr

Yine nâmüste' adı temşil için buyururlar ki nâmüste' âd [S-244b] o kara kuşu gibidir deryâlara gelir o deryâdan helâkden ğayri ve ziyândan ğayri ne bulur ya' nî bir nesne bulmağa kâdir olmaz zîrâ mürğ-ı berri deryâda ğark olur ve helâk olur ancak deryâdan ittifa' iden şu kuşudur işte isti' dâdsız kimesne Hızriñ yanına varmış olsa menfa' at bulmadığını mürğ-ı berriniñ deryâdan fâyide bulmadığına teşbih buyurdılar ḥasâr ḥanıñ fethiyle ziyân ma' nâsınadır

(4453) *Meşnevi*

Hemçü bigendüm şude derâsiyâ

Cüz sepîd-i riş ü mû nebved ' aṭâ

Yine nâmüste' adı temşil için dir ki degirmene buğdâysız gitmiş âdem gibidir böyle kimesne degirmene gitmekden şakâliniñ ve kılınıñ beyâz olmasından ğayri ' aṭâ olmaz ya' nî ancak fâyidesi riş ve müyunuñ beyâz olduğudur o uñdan ağarmasıdır bu daḥı fâyide olmamağa bigendüm olanıñ degirmenden ' adem-i ittifa' ını beyândır riş rânıñ kesriyle şakâl ma' nâsınadır sepîd ve fâ ile sefîd beyâz ma' nâsınadır

(4454) *Meşnevi*

Âsiyâ-yı çarḥ berbîgendümân

Mû sepîdî baḥşed ü za' f-ı miyân

Bundan sonra ba' zı mu' ârrifiñ beyâña şürû' idip buyururlar ki felegiñ degirmeni daḥı bu buğdâysız olanlara ya' nî nâmüste' adlara şakâliniñ ağarmasını ve miyânınıñ za' fını bağışlar

(4455) *Meşnevi*

Lîk bâbâgendümân in âsiyâ

Mülkbağş âmed dihed kâr u kiyâ

Lîkin âsiyâ-ı çarh buğdây aşhâbına mülk ve devlet bağışlayıcı geldi ve dahı bunlara ‘azîmet ve ululuk [İ-360b] virir ya‘nî aşhâb-ı isti‘dâd bu mezra‘-ı dünyâdan hubûbât-ı ‘azîme şâhibi olurlar ve anbârlarını mâlamâl iderler ammâ isti‘dâdı olmayanlar bu dünyâyâ gelmekden fâйдemend olmayıp hemân yanına aķ şaķâllı nâtüvân olduğı alır demekdir kiyâ kâfiñ kesriyle ululuk ma‘nâsınadır

(4456) Meşnevi

Evvel isti‘dâd-ı cennet bâyedest

Tâ zicennet zindegânî zâyedest

Böyle olunca evvelâ saña ehl-i cennet olmağa isti‘dâd lâzımdır hattâ cennetden saña hayât ve şafâ gerek ola ve huşûle gele eger isti‘dâdın yok ise cennetden müntefi‘ olamazsın

(4457) Meşnevi

Țıfl-ı nevrâ ezşarab u ezkebâb

Çi halâvet v’ezkuşûr u ezķıbâb

Bu beyit ile dahı nâmüste‘adın cennetden ‘adem-i ittifâ‘ını temşîl idip buyururlar ki görmez misiñ Țıfl-ı nüvâzdeye şarâbdan ve kebâbdan ne halâvet ve ne lezzet hâşıl olur belki olmaz zîrâ Țıfl-ı nüvâzde mâderiniñ südünden ğayri bir nesne bilmez ve yine şarâbın şürbüne ve kebâbın ekline adır degildir bunlardan lezzet bulmak recul-i kâmilin hâlidir ve dahı cennetin köşklerinden ve köşklerde olan ubbelerden Țıfl-ı nüvâzde lezzet bulmaz işte Țıfl-ı nüvâzde bu umûr-ı mezkûreden halâvet bulmadığı gibi nâmüste‘ad olan kimesne dahı cennet-i a‘lâdan zindegânî ve lezzet bulmağa adır degildir cennetin aşlı ni‘meti ve lezzeti müşâhede-yi cemâl Cenâb-ı Kibriyâdır nâmüste‘ad olanın bu lezzetden haberi olmaz bu şüretde cennetden lezzet bulmamış olur her ne adar ni‘am-ı sâ’iresinden tenâvül idip telezzüz ider ise de ni‘am-ı sâ’irenin lezzeti müşâhede-yi cemâl-i Allâha nisbet ile lezzetden degildir kuşûr afiñ

zammıyla aşıñ cem‘idir köşkler demekdir ve yine ıbāb āfīñ kesriyle ubbeniñ cem‘idir ve fī‘l-adīs-i udsi *evliyā‘i taħte abābī lāya‘rifihüm ğayri*⁶³⁵

(4458) Meşnevi

ad nedāred īn meşel kem cū sūħan

Tu berev taħşīl-i isti‘dād kun

Ey tālīb-i ‘ilm bu meşel nihāyet tutmaz böyle olunca sen benden temşīl az iste ya‘nī isteme sen ey tālīb yūri hemān isti‘dād taħşīl eyle ki cennetden vesā‘ir lezzetlerden lezzetyāb olasın ad bu maāmda nihāyet ma‘nāsınadır yine kem kelimesi ‘ademden kināyedir sūħan kelimesiniñ sini fethiyle ve āsı zammıyla okuna mısrā‘-ı şāñide āfiye olan kun kelimesine muvāfaat eyleye

(4459) Meşnevi

Behr-i isti‘dād tā eknūn nişest

Şev ezad refī ü [S-245a] ān nāmed bedest

Yine mu‘arrif dir ki bu şehzāde isti‘dād taħşīl için şimdiye dek kendi memleketinde oturdu ve seniñ dergāhına ey şāh-ı ‘ālim gelmedi işte te‘hīre bā‘iş bu hāl olmuştur diyerek pādişāha ifade eyledi līkin unki maabbet addinden tecāvüz eyledi ve o isti‘dād daı eline gelmedi [İ-361a] her ne adar isti‘dād gelmedi ise de perde-yi şabri āk olup ve isti‘dād için muntazır olmaa udreti almayıp şimdi nāār olduı hālde gelmiştir diyerek pādişāh-ı zīşāna mu‘arrif atem-i kelām eyledi

(4460) Meşnevi

Güft isti‘dād hem ezşeh resed

Bīzicān key müsta‘id kereded cesed

Pādişāh daı bu kelāmı mu‘arrifden istimā‘ idince cevābında didi ki isti‘dād daı kullara şāh-ı aīīden irişir ve isti‘dādı viren daı pādişāh-ı aīīdir eger Cenāb-ı

⁶³⁵“Benim kubbem altında bazı veli kullarım vardır, onları benden başka kimse bilmez” (Gazali, İhya 4/357)

Haḳ isti‘dād virmez ise biñ sene sālīk sa‘y itse müste‘ad olmağa kādir degildir
nitekim Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* buyurmuşdur Beyt:

(4461) Meşnevi

Dād-ı Ḥaḳrā ḳabīlist şart nīst

Belki şart-ı ḳabīlist dād u ūst

Görmez misiñ cān olmaḳsız cesedler bir şey’e nice müste‘ad olur belki olmaz Vācib
Te‘ālā Ḥazretleri cān gibi olup ve insān cesed gibi olduğundan Cenāb-ı Kibriyāsız bir
işe yaramaz ve isti‘dād bulamaz

(4461) Meşnevi

Luṭfhā-yı şeh ḡameşrā dernevešt

Şud ki şayd-ı şeh kuned ū şayd gešt

Pādişāhıñ luṭfları o şehzādeniñ ḡamınıñ sofrasını düşürdi şehzāde oraya gitdi pādişāhı
kendüye şayd ide kendisi pādişāha şayd oldu ve şāh anı tutdı ya‘nī ḳul dergāh-ı vālāya
gider ki Cenāb-ı Ḥaḳḳı ala çünki oraya varır Ḥaḳ anı alur dimekdir çok vāḳi‘ olur ki
bir şey’i almak içün gidilir oraya varılır ki kendiñi alırlar

(4462) Meşnevi

Her ki derişḳār çün tu şayd şud

Şaydrā nākerde ḳayd ū ḳayd şud

Her kimesne ki seniñ gibi şayda şayd oldu ya‘nī seniñ gibi şaydı şayd ideyim diyü
mülāhaza eyledi o kimesne seniñ gibiye şayd idip ve anı ḳayd itmezden muḳaddem o
seniñ gibiye şayd oldu ve seniñ gibiye ḳayd oldu ḥāşıl-ı kelām bir kimesne bir nesneyi
celb ideyim ve anı aḥz ideyim ve aña mālīk olayım dir ise o şey’ andan evvel aña
mālīk olur ve anı şayd ve ḳayd itmiş olur meşelā bir ādem dünyāyı şayd ideyim ve
dunyāya mālīk olayım dir ise bunda şübhe yoḳdur ki dünyā anı muḳaddem şayd
itmişdir līkin o ādem kendiniñ şayd olduğunı bilmez ve zann ider ki faḳaṭ şimdi ben
dunyāyı şayd ider oldum ḥalbuki dünyā anı andan evvel şayd itmiş gibi dimekdir

(4463) *Meşnevi*

Her ki cūyā-yı emīrī şud yakīn

Pīş ezān ū deresīrī şud rehin

Bu beyit ile beyit-i sābıkı temşil idip buyururlar ki her kimesne ki pādişāhlığı isteyici oldu yakīn olarak bil ki andan evvel pādişāhlıkda o kimesne maḥbūs oldu ve pādişāhlık anı muḳaddem şayd eylemiş oldu

(4464) *Meşnevi*

‘Aks mīdān naḳş-ı dībāce-y cihān

Nām-ı her bende-y cihān ḥāce-y cihān

Ey dervīş dūnyā kitābının [İ-361b] naḳşını sen ‘aksine bil zīrā kitāb gibi olan dūnyāda her şeye bir nesne yazılmış ve naḳş olmuştur görmez misiñ cihānıñ her ḳulunuñ nāmı cihānıñ ḥācesi ve efendisi geldi meşelā vezīrlar ve pādişāhlar cihānıñ bendesidir ḥāl böyle iken bunlara cihānıñ şāhibi ve māliki dirler ve yine evliyāullāh cihānıñ māliki anlara fuḳarā ve muḥtāc dirler işte bu ta‘bīrāt cümlesi ‘aksine vāḳi’ olmuştur dibāceden bu maḳāmda kitābıñ mecmū‘ı murād olunur

(4465) *Meşnevi*

Ey ten-i keḳ fikret-i ma‘kūsrev

Şad hezār āzādrā kerde girev

Ey ma‘kūs gidici egri fikirli ten sen çok āzādeleri ki ‘āriflerdir kendine rehn ve ḳul eylemişsin ve bunlar benim memlūkumdur dimişsiñdir ḥalbuki seniñ memlūkuñ degildir fi‘l-vāḳi’ pādişāhlar ‘aşrında olan evliyāyı kendileriniñ ‘abd-ı memlūkı zann iderler ve re‘ayası bilirler ḥalbuki böyle degildir belki anlar efendidir ve şāhlar anlarıñ ḳullarıdır [S-245b]

(4466) *Meşnevi*

Müddetī bugzār īn ḥīletpezi

Çend dem pīş ezecel āzād zī

Bir müddet bir bu hîle itmegi terk eyle hîletpez hîle pişirici dimekdir ve bundan hîle idici murād olunur ve dahı mevtden bir müddet zamān āzād olduđu hâlde diri ol ve yaşa ya‘nî bunlara benim kulum dimegi terk eyle ve kendini nefs-i emmāreniñ elinden āzād itmek içün bu zātlara kul ol ve bunlarıñ yanında benim pādīşāhım dimekligi terk eyle zīrā seniñ haqqında iyü olan budur menkūldür ki Ebū’l-Fatīh Sultān Mehmed Hāzretleri dāyimā Akşemseddīn Hāzretlerine mürīdlik ve ‘ubūdiyyet ‘arz ider imiş ve pādīşāhlık şevketini göstermez imiş ve yine menkūldür ki eger Fātīhi merhūm Sultān Mehmed Kāra Şemseddīn Sivāsī *ḳuddise sırruhu* Hāzretleri içün dīvānda vūzerā kıyāmda iken pādīşāh ve Hāzret-i Şeyḫden gayri oturur yok iken buyurmuş ki ceddīm Ebū’l-Fatīh Sultān Mehmedīñ Akşemseddīni var ise işte benim de Kāra Şemseddīnim vardır ben küffārdan ḥavf itmeyim ve anlara gālib olurum ceddimiñ gālib olduđu gibi ve bu kelāmı eger sefere gider iken Hāzret-i Şeyḫ yolda yetişip orduya ‘avdet ile gelmiş ve mahşūş pādīşāh dīvān ısmarlayıp o dīvānda vaqt-i mülākatda bu kelāmı buyurmuşlar zī zānıñ kesri ve yānıñ sūkūnıyla diril dimekdir

(4467) Meşnevi

V’er derāzādīt çün ḫar rāh nīst

Hemçü delvet seyr cüz derçāh nīst

Eger ‘ārifler vāsitāsiyla dirilmege ve āzād olmağa saña merkeb gibi yol yok ise bu şūretde saña küh gibi ‘aksine ve aşağıya seyr ve hareket kuyunuñ gayrisine yokdur belki hemān delü gibi kuyuya vāḳi‘ olursuñ ma‘lūmdur ki merkeb nefs elinden āzād olmamışdır zīrā dāyimā işi yimek ve içmek ve dışisiyle cem‘ olmağdan gayri kārı yokdur [İ-362a] bināberīn nefs elinden āzād olmayan ādemi merkebe teşbīh buyurdılar

(4468) Meşnevi

Müddetī rev terk-i cān-ı men begū

Rev ḫarīf-i dīgerī cüz men becū

Ey dervîş sen nefsine hâl böyle olunca söyle ki ey ten yûri bir müddet benim cânımı terk eyle ve benden el çek ve yine benden ğayri bir âhîr muşâhib iste ve bir miqdâr dahı anîla ol

(4469) Meşnevî

Nevbet-i men şud merâ âzâd kun

Dîgerîrâ ğayr-ı men dâmâd kun

Benim nevbetim tamâm oldu beni terk eyle benden ğayri bir başka rûhı ey beden kendine dâmâd eyle

(4470) Meşnevî

Ey ten-i derkâr terk-i men begû

‘Ömr-i men berdî kesî dîger becû

Ey çok iş şâhibi benden fâriğ ol zîrâ benim ‘ömrümi telef itdiñ bir ğayri kimesneyi iste ve bir miqdâr dahı anîla demekdir bu ebyât-ı şeleşe rûh tarafından cisme söylenmiştir **meftûn şuden-i kâdî berzen Cûhâ ve derşanduk mânden ve nâyib-i kâdî şandukrâ harîden** çünkü beyt-i sâbıkda ey ten beni terk eyle ve benden ğayri bir refik tedârik eyle diyerek rûh-ı insânî beden-i insâniyyeye bu hîtabı eylemiş idi bu hîtaba münâsib olarak Cûhânîñ kâdî ile olan hikâyesine şürû‘ buyurdılar zîrâ evvelki def‘ ada kâdî aldanmış olup ikinci def‘ ada Cûhânîñ zenine ey zen beni terk eyle var bir âhîr tağîr idecek âdem bul diyü cevâb virdi burası kâdîniñ Cûhânîñ zenine meftûn olması ve dahı kâdîniñ şandukda kalması ve o şandûğı kâdîniñ nâyibiniñ Cûhâdan üstüra itmesi beyânında olucudur **bâz sâl-ı düvem âmeden zen Cûhâ berümid bâzî-yi pârîne berümid bâzîyi pârîne güften-i kâdî ki merâ âzâd kun ve kesî dîger becû** ve dahı ikinci sene Cûhânîñ zeniniñ sene-yi sâbıkada kâdîye itdigi hîleyi yine iderim ümîdi üzerine gelmesi beyânındadır ve dahı kâdîniñ beni bu hîleden âzâd eyle var bu hîleyi icrâ etmek için ğayri bir kimesneyi tedârik eyle diyerek Cûhânîñ ‘avretini def‘ itmesi beyânındadır Cûhâ hilekâr kimesneye dinir diyerek **Şârih-i Mevlevî** burada taşrîh etmiştir ve lîkin âhîr kitâblarda böyle mısra‘ olmamağla şahı cizm olunmaz bundan

aḳdem Cūḫānıñ mürür eyleyen ḫikāyesinde cūḫ cūfeye dirler bu kimesneye Cūḫā ta‘biri yā cūfā tokur ola yāḫūd cūfāyı ıslāḫ ider ola bu cihetden Cūḫā tesmiye olunmuşdur diyerek beyān itmişdim ‘aḳla ḳarīb olan da budur [S-246a]

(4471) *Meşnevi*

Cūḫa her sālī ziderviṣ-i befen

Rū bezen kerdī ki ey dilḫāh zen

Cūḫā nām kimesne her sene faḳrından içün ḫīle ile yüzünü kendi ‘avretine idip ey benim dilber olan ḫātūnım diyerek ḫitāb eyler idi dilḫāh bu maḳāmda dilber ma‘nāsındır

(4472) *Meşnevi*

Çün silāḫat hest rev ṣaydī bigīr [I-362b]

Tā bedūṣānīm ezṣayd-ı tu ṣīr

Çünkü seniñ silāḫıñ vardır ey zen bir ṣayd tut ḫattā o seniñ ṣaydından biz süd ṣaḡalım dūṣānıdan südlü ḫayvānı memesinden ṣaḡıp südünü almaḡa dirler bu kelime daḡı andan müṣṭaḳ olup fi‘l-i māzī nefis-i mütekellim me‘a‘l- ḡayrdır

(4473) *Meşnevi*

Ḳavs-ı ebrū tīr-i ḡamze dām-ı keyd

Behr-i çī dādet Ḥudā ezbehr-i ṣayd

Yāy gibi ḳaş ve yine oḡ gibi kirpik ve daḡı ḫīle dāmı sende mevcūddur bunları Cenāb-ı Ḥaḳ saña altun virdi ḫalkı ṣayd itmek içün virmişdir bu beyitte insānıñ ḳaşını kemāna ve daḡı gözü ucunda olan kirpiḡi oḡa ve yine ḫīleyi dāma teşbīḫ buyurdılar ḡamze göz ucuna dirler līkin bu maḳāmda ḡamzede olan kirpikler murād olunur tīr kelimesi buña ḳarīnedir zīrā oḡa müṣābih olan kirpikdir ḡamze degildir bu şürette zıkr-i maḡal ve irāde-yi ḫāl olarak mecāz-ı mürsel olur mıṣrā‘-ı ṣānī su‘āl ve cevābı mütezammındır zīrā behr-i çī dādet Ḥudā su‘āldir ezbehr-i ṣayd aña cevāb olarak zıkr olunmuşdur

(4474) *Meşnevi*

Rev pey-i mürğ-ı şigerfî dām nih

Dāne būnmā lîk derḥurdeş medih

Ey ḥātūn yūri bir ‘ālā ve şerîf kuş için dām vaż‘ eyle ve o dāmıñ dānesini göster ve lîkin yimege virme mürğ-ı şigerfden murād bir zengîn zanpāra dimekdir şigerf şınıñ kesri ve kâfiñ fethiyle ulu ma‘nāsınadır cihet-i māldan ulu demek murād olunur ya‘nî kendini rûsbî gibi göster lîkin şoñra o zanpāraya teslîm olma demek istedi

(4475) *Meşnevi*

Kām būnmā vū kun ūrā telḥkām

Key ḥured dāne çü şud derḥbas-i dām

O zanpāraya seniñ ṭarafıñdan olan murādını göster lîkin anı dimāğı acı eyle evvelki murād ve ikinci kām dimāğ ma‘nāsınadır kaçan kuş dāne yir çünki dāmıñ ḥabsinde oldı ya‘nî kuş dāma giriftār olduḡda her ne kadar önünde dāne olsa da ġamdan anı yimez sen daḡı bir zanpārayı ḥānemize getir ben daḡı ‘aḡabînden gelirim sen anı bir mekāna şakla o zanpāra giriftār olduḡunu teferrüs idince ‘aḡlı perişān olup derūnında olan efkār-ı fāsidesini ferāmūş eyler ve saña aşlā sū’-ı kaşd itmek ihtimālî olmaz böyle olunca sen hemān şayd idip getirmege himmet eyle dimekdir

(4476) *Meşnevi*

Şud zen-i ū nezd-i ḡāḡî dergile

Ki merā efgān zişūy-ı deh dile

O Cūḡhānıñ ḥātūnı bu kelāmı zevcinden istimā‘ idince ve bu ruḡşatı görünce ḡāḡîniñ ‘indine şikāyet itmekde olarak gitdi öyle diyerek ki baña hercāyî ve vefāsız zevcden feryād ve şikāyet vardır deh dile on gönüllü dimekdir ve bîvefālîkdan kināyedir zîrā bîvefā olanların gūyā ḡalbi bir olmayıp belki çok olur imiş bu ecden deh dile [İ-363a] kelimesi bîvefādan kināye olundı

(4477) *Meşnevi*

Kışşa kûteh kun ki kâdî şud şikâr

Ezmağâl u ezcemâl-i ân nigâr

Hikâyeyi uzun eyleme ve kelâmı kışa eyle zîrâ kâdî Cûhânîñ ‘avretine cemâlinde
içün ve dahı tatlı sözünden içün şayd oldu

(4478) Meşnevi

Güft ender maḥkemest in gulgule

Mîn netânem fehîm kerdin in gile

Kâdî didi ki maḥkemede bu şadâ ve bu feryâd diyü gulgule vardır işte görürsün böyle
olunca ben seniñ [S-246b] şikâyetini burada diñlemege ve añlamağa kâdir olamam bir
tenhâ mekân olmağ iktizâ ider ki kelâmını hoşca idrâk ideyim mısra‘-ı evvelde edât-ı
ḥaber gulgule kelimesine merbûtdur

(4479) Meşnevi

Ger beḥalvet âyi ey serv-i sehî

Ezsitemkârî-yi şû şerḥam dihi

Ey serv gibi kâmeti müstaḳîm olan dilber eger ḥalvete gelir iseñ ve zevciniñ
zâlimliğinden baña şerḥ virir iseñ o zamân ben dahı iyü añlarım seniñ derdine çâresâz
olurum

(4480) Meşnevi

Güft ḥâne-y tu ziher nîk ü bedî

Bâşed ezbehr-i gile âmed şudî

Hâtûn cevâbında didi ki seniñ ḥâneñ her iyü ve kötüden şikâyetden içün ya‘ nî iştikâya
herkes geldiginden içün gelmege ve gitmege mensûb oldu ve gelen giden ḥâneñize
tekşir eyledi bu şûretde orada ḥalvet mümkün olmaz maḥkemede mümkün olmadığı
gibi

(4481) Meşnevi

Hâne-yi ser cümle pürsevdâ buved

Şadr pürvesvās pürgavgâ buved

İnsânî başınıñ hânesi cümlesi sevdâ ile tolu olur böyle olunca kalb vesveseler ile ve gavgâ ile tolu olur ya' nî başıñ sevdâ ile tolu olması kalbiñ vesvese ile tolu olmasını muktezâ olur eger başda günâgün sevdâ olmasa gönülde dağı vesvese olmaz

(4482) Meşnevi

Bâki-yi a'zâ zifîkr âsûdeend

V'ân şudûr ezşâdır ân fersûdeend

Lîkin bâkî-yi a'zâ fikrden sâlim olur ve râhat olurlar lîkin şadr şadurlardan fersûde dirler hâşılı Cenâb-ı şerîfiñiz baş maķâmında olmuşsunuz ve maķkemeñiz ve hâneñiz kalb maķâmındadır bu eelden bunlarda keşret olur ve galebelik olur lîkin biz azâ-yı bâkîye maķâmında olduğumuzdan bizim hânemizde tenhâlık olur ve keşret olmaz eger halvet murâdıñız ise siz bizim hânemize geliñiz demek istedi nitekim qarîban gelse gerekir

(4483) Meşnevi

Derhazan u bād-ı havf-ı Haķ girîz

Ân şakâyıkhâ-yı pârînrâ berîz

Bundan sonra efkâr-ı fâsideden halâşa sebep ne olduğunu beyâna şürû' idip buyururlar ki ey efkâr-ı fâsideden halâş isteyici olan zât Cenâb-ı Kibriyânîñ [İ-363b] hazânına ve havfınıñ rüzgârına firâr eyle bu şüretde efkâr-ı fâsideden halâş olursun ve dağı dıraht-ı kalbinde köhne yaprakları dök şakâyıķ şakîķanıñ cem'idir murâd yapraklardır

(4484) Meşnevi

În şakâyıķ men'-i neveşkûfehâst

Ki dıraht-ı dil berây-ı ân nemâst

Bu köhne yapraklar yeñi zühür idecek çiçeklere māni‘dir zîrâ bu köhne yapraklar dıraht-ı kâlbinde mevcûd iken tâze çiçekler zühür itmez bu gönül ağacı dahı o tâze çiçekleri izhâr içündür bu köhne yapraklar dıraht-ı kâlbîñ mâ hâlaķallâhına māni‘ olur

(4485) *Meşnevî*

H’îşrâ derh’âb kun z’în iftikâr

Ser zizîr-i h’âb deryakzest berâr

Ey dervîş bu efkâr-ı fâsideden kendini uyku içinde eyle ve bu efkâr-ı fâsideyi ferâmûş eyle ve dahı başını uykunun tahtından bîdârlığa getir yakzest tâ-yı tavîl-i nakliye ile bîdârlık dimerdir

(4486) *Meşnevî*

Hemçü ân Aşhâb-ı Kehf ey h’âce zûd

Rev beîkâzan ki taksebhûm rukûd

Ey h’âce tîz o aşhâb-ı keyf gibi uykuyu terk idip uyanıklar ile berâber ol öyle uyanıklar ki sen anları nâyim zann idersin îkâz hemzeniñ fethi ve yâniñ sükûniyla yaķaķa kelimesiniñ cem‘idir uyanıklar ma‘nâsınadır rukûd râniñ zammıyla râķadîñ cem‘idir nâyimler ma‘nâsınadır Aşhâb-ı Keyfiñ kışşası meşhûrdur ve çok maķalde muķarrerdir maķalline nazâr oluna Aşhâb-ı Keyf yedi kimesnedir bunlar zâhirde uyanıklar görünür idiler lîkin cümlesi nâyim idiler ya‘nî Aşhâb-ı Keyf gibi haķîķatde dünyâdan uyumuşlar ve lîkin bîdâr görünür zevât-ı kirâm ile dünyâda refîķ ol dimerdir bu hâl ki fi’l-haķîķa nâyim olup uyanık görünmekdir Aşhâb-ı Keyfe maķşûş degildir belki cemî‘ evliyâ-yı kirâm dünyâdan ve cemî‘ mâsivâdan nâyimlerdir lîkin dünyâ ile meşgûl ve bîdâr görünürler hâşıl-ı kelâm Aşhâb-ı Keyfiñ hâliyle muttaşîf olan zevât-ı kirâm ile dâyimâ muşâķabet ve muķârenet eyle dimer olur [S-247a]

(4487) *Meşnevî*

Güft kâdî ey şanem ma‘mûl çîst

Güft hâne-y îñ kenîzek bes tehîst

Yine hikāyeye ‘avdet idip buyururlar ki Cūhānīn zenine kâdî didi ki ey dilber bu huşûşda ma‘mûl bedendir ve ne ile ‘amel idelim ‘avret dahı didi ki bu cāriyeñiziñ hānesi çok tehîdir ister iseñiz bizim hāneye geliñiz

(4488) Meşnevi

Haşm derdih reft ü hāris tîz nîst

Behr-i halvet saht nîkû meskenîst

Haşm ki ‘avretiñ zevcidir köye gitmişdir ve anıñ tarafından baña bir hāris dahı yokdur böyle olunca bizim hānemiz halvet için bir iyi meskendir [İ-364a]

(4489) Meşnevi

İmşeb er imkân buved āncâ biyâ

Kār-ı şeb bîsüm‘aest ü bîriyâ

Bu gice eger imkân olur ise bizim hāneye buyurasız zîrâ giceniñ kârı kendinde vuķū‘ bulan if‘ālî bir kimesneye işitdirmeksiz ve göstermeksizdir fi‘l-vāķi‘ giceniñ vuķū‘atını herkes nāyim olduğundan işitmezler ve giceler Settār ismine mazhar olmağla vuķū‘atı setr iderler süm‘a sîniñ zammıyla işitmek ve riyâ rānıñ kesriyle göstermek ma‘nâsınadır gicelerde olunan tâ‘ât ve ‘ibādât riyâdan ve süm‘adan maşûn olduğu muhaqqak olmağla Hāzret-i Mevlānâ *ḡuddise sırruhu* bu ‘unvân ile ta‘bîr buyurdılar ma‘lûm ola ki şalât-ı teheccüdün sâ‘ir namāzlar üzerine efḡaliyyeti riyâ ve süm‘adan berî olduğundandır eger şu‘ûbeti cihetinden fazlı var ise de nitekim beyân buyururlar

(4490) Meşnevi

Cümle cāsūsân ziḡamr-ı ḡāb mest

Zengi-yi şeb cümlerâ gerden zedest

Cümle tecessüs idiciler ki murād nâsdır bâde gibi olan uyḡudan mest ve lâya‘kıldır zirâ zengi gibi olan gice cümlesi öldürmüşdür zengi siyâh ‘Araba dinir muḡaribi zencîdir

(4491) *Meşnevi*

H̄and berḳādī fūsūnhā-yı ‘aceb

Ān şekerleb v’ān gehānī ezçi leb

O şîrîn leb olan ‘avret ḳādī üzerine ‘acīb ve ġarīb efsūnlar okudu ve lisānıyla ḳādī efendiyi mest eyledi bundan sonra zen Cūhā kendi lebinden ḳādīye çok nesneler söyledi ki ḳādī hayrān oldu

(4492) *Meşnevi*

Çend bāĀdem bilīs efsāne kerd

Çün Havā güfteş buḥūr ān gāh ḥurd

Ādem ‘aleyhi’s-selāma iblīs çok ḥile ve meşel şecere-yi ḥuldden ekl için söyledi ve ecele dermāndır didi līkin Ḥazret-i Ādem işğa buyurmadılar ve biz anıñ eklinden memnū‘uz andan tenāvül ihtimālī bizim için yokdur buyurdılar ḳalellāhu tebārek u te‘ālā *ve lā takrebā hazihi’s-şecerete fetekūnā mine’z-zālimīn*⁶³⁶ çünkü iblīs gördi ki çare yokdur Ḥazret-i Ḥavvānıñ yanına vardı ve Ḥavvāyı idlāl eyledi ba‘de Ḥavvā gelip Ādem ‘aleyhi’s-selāma bu şecereden ekl idelim didikde reddine ḳādir olamayıp o zamān tenāvül idip o şecereden yidiler işte böyle nisā a‘dāda iblīsden beterdir

(4493) *Meşnevi*

Evvelīn ḥūn dercihān-ı zulm u dād

Ezkef-i Ḳābīl behr-i zen fūtād

Bu zulm ve ‘adālet dünyāsında evvelde olan ḳatl ve ḳan dökmek ‘Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ oğlu Ḳābīlīñ elinden ‘avdet için vāḳi‘ oldu menḳūldür ki ‘Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ zamānında ikiz toğurdı birisi erkek birisi dişi idi Ādem ‘aleyhi’s-selām daḥı her ne ḳadar [Ī-364b] ilāb-i ḳarındāş iseler de insān çoğalmaq için meşelā bu oğlu ile tevellūd eyleyen duḥteri öteki oğlana ve anıñla tevellūd eyleyen duḥteri bir yeñi oğlana nikāḥ iderler idi kendi evlādından Ḳābīl nām oğlu ile tevellūd eyleyen duḥterini

⁶³⁶“Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.” (Araf 7/19)

Hâbîl nâm oğluna ve Hâbîl ile tevellüd eyleyen duhterin Qâbîl nâm oğluna kendi şeri'ati üzerine nikâh murâd idince Qâbîl ile toğmuş olan duhter ziyâde güzel idi ve Hâbîl ile tevellüd eyleyen duhter hüsni ve cemâlde andan dün olmağla Qâbîl bu işe rızâ vermeyip ben benim ile tevellüd eyleyen duhteri alırım Hâbîl dağı kendi ile tevellüd eyleyen duhteri alsın didi Hâzret-i Âdem dağı sen o duhter ile bir rahimde olduñ bu cihetden aña qarâbetiñ ziyâdedir anı istingâh saña câyiz olmaz buyurdılar belki Hâbîl ile tevellüd ideni alırsın zîrâ anıñla rahm-i mâderde berâber olmadıñ her ne kadar rahm o rahm ise de sen o rahimde muqaddem olduñ bu Hâbîl ile tevellüd eyleyen duhter o rahimde eglenmesi mu'ahhir oldu bu şürette kaç'an sen Hâbîl ile toğanı alırsın ve seniñle toğanı Hâbîle viririm emr-i İlâhî böyledir buyurdılar çünkü Qâbîl gördü ki çâre yokdur Hâbîli katl eyledi ve hûn-ı evvel bu 'âlemde bu olmuşdur [S-247b] bu dağı nisâ yüzünden oldu hattâ Hâbîliñ cesedini ne ideceğini bilmeyip pederinden havfından döşünde üç gün gezdirdi ba' de gördi ki bir qarğa bir mürde zâğı yüklenmiş getirdi ve minkârı ile arzı hufr idip defn eyledi Qâbîl qarğadan bu hâli gördükde o dağı yiri hufr idip Hâbîliñ cesedini defn eyledi nitekim Qur'an-ı Kerimde beyân olunmuşdur

(4494) Meşnevi

Nûh çün bertâbe büryân sâhtî

Vâhile bertâbe seng endâhtî

Yine nisânıñ idlâlde ziyâde olduğunu beyân için buyururlar ki görmez misin Nûh 'aleyhi's-selâm 'aşk ve maḥabbet tâbesini ocağa vaz' idip ümmeti kebâb itmek murâd idince ya'nî ümmeti tevḥîde da'vet idince dimerdir ve ehli ki Hâzret-i Nûh 'aleyhi's-selâmñ ehlidir tâbe-yi Nûḥa taş atar idi ya'nî da'vetine ḥalel virir idi dimerdir

(4495) Meşnevi

Mekr-i zen berkâr-ı ü çîre şudî

Âb-ı şâf-ı va'z-ı ü tîre şudî

‘Avretiñ mekri ve ümmetini ĩmāndan men‘ i Hāzret-i Nūḥ ‘*aleyhi’s-selām*ñ şan‘ atına ğālib olur idi ve daḡı Hāzret-i Nūḥuñ āb-ı şāf gibi olan va‘ azı ve naşīḫati bulanık olur idi ya‘ nı ümmet-i Nūḥ ‘*aleyhi’s-selām*ñ va‘ azını diñlemeyip ve o mel‘ ūneniñ sözünü diñlerler idi işte böyle āb-ı şāf gibi olan va‘ z u naşīḫate [İ-365a] şöyle mel‘ ūneniñ türrehātı biḡikmetullāhi te‘ ālā ğālib gelir idi

(4496) Meşnevi

Ḳavmrā peygām kerdī ezniḡān

Ki nigeḡ dārīd dīn zīn gümrehān

Ḳavmi Nūḥ ‘*aleyhi’s-selāma* gizlūden ḡaber gönderir idi ki bu gümrehlerden dīniñizi ḡıfz tutuñuz Nūḥ ‘*aleyhi’s-selām*ñ sözünü ḡabŭl itmeyiñiz ābād-ı ecdādıñızın dīnini terk itmeyiñiz herkes daḡı bu zebānı ḡabŭl idŭp Nūḥ ‘*aleyhi’s-selām*ñ sözünü ‘adem-i ḡabŭlden mā‘ adā ol Hāzreti suḡreye iderler idi zīn gümrehāndan murād Hāzret-i Nūḥ ile ümmetleriniñ mü‘min olanlarıdır bu cihetden toḡuz yüz elli sene ḡavminiñ içünde olup anlarıñ da‘ vetinde kemāliyle ihtimām buyurmuşlar iken mü‘min olanlarıñ ‘adedi biḡikmetullāḡ yüz ‘adedde bālīḡ olmamışdır diyerek kŭtŭb-i mevā‘ izede muşarraḡdır **Reften-i ḡādī beḡāne-yi zen-i Cūḡā ve ḡalḡa zeden-i Cūḡā beḡaşm berder ve giriḡten-i ḡādī derşandŭḡ** Burası ḡādīniñ o Cūḡānıñ ḡānesine gitmesi beyānında kā’indir ve daḡı Cūḡānıñ ḡapınıñ ḡalḡasını tīz olduḡı ḡāde ḡışm ile urması beyānında olıcıdır ve daḡı ḡādīniñ şaḡdŭḡ içüne firār itmesi beyānında kā’indir

(4497) Meşnevi

Mekr-i zen pāyān nedāred reft şeb

Ḳādi-yi zeyrek suy-ı zen beḡr-i deb

‘Avretiñ mekri cŭmleniñ mekrinden toḡḡdur ve ziyādedir ve nihāyet tŭtmaz bu eelden o ‘ākıl ḡādī ‘avrete cimā‘ içŭn gice ḡānesine gitdi zeyrek ‘ākıl dimekdir debb dālñ fethi ve bānıñ teşdidiyle āheste āheste yŭrŭmege dirler bu maḡāmda cimā‘ murād olunur

(4498) Meşnevi

Zen dü şem‘ ü nuql-ı meclis rāst kerd

Güft mā mestīm biīn āb hūrd

‘Avret iki şem‘ ‘asel ve ve meclis-i ‘işret ta‘ām tertīb eyledi ve sofrayı dahı müheyyā eyledi çünkü kādī meclis-i ‘işreti müheyyā olduğu hâlde gördi ve ‘avrete didi ki bu içecek şu ya‘nī bāde olmaksızın biz mestiz diyü meclise ihtiyacımız yokdur

(4499) Meşnevi

Ender ‘ān dem Cūhā āmed der bezed

Cüst kādī mehrebī tā derhazed

O vaqıtde Cūhā geldi ve daqq-ı bāb eyledi kādī dahı Cūhānıñ geldiğini idrāk idince bir kaçacak yir istedi hattā oraya sürtüne ya‘nī firār eyleye mehreb ism-i mekân olarak maḥall-i firāra dinir hazed fi‘l-i muzāri‘dir hāziden lafzından müştakdır sürtünmek ma‘nāsınadır

(4500) Meşnevi

Ġayr-ı şandukī nedīd [S-248a] ü ḥalvetī

Reft derşanduk ezḥabf ān fetī

O kādī şandukdan ġayri bir ihtifā idecek mekân görmedi ve dahı ḥavfından o yigit şanduk içüne gitdi

(4501) Meşnevi

Ender āmed Cūhā vü güft ey ḥarīf

Ey vebālem derrebī‘ ü derḥarīf

Cūhā ḥāneden içeri geldi ve dahı didi ki ey benim muşāḥibim vāy benim bahārda ve güzde vebālim ve şıkletim ve başımın belası olan ehlim ḥarīf ḥā-yı mühmele [İ-365b] ile ‘Arabīdir ve şıfat-ı müşebbehdir muşāḥib ma‘nāsınadır rebī‘ rānıñ fethiyle bahār mevsimine dinir ḥarīf ḥā-yı mu‘ceme ile güz ayına dirler

(4502) Meşnevi

Men çi dârem ki fedâyet nîst ân

Ki zimen feryâd dâri her zamân

Ben ne tutarım ki saña o fedâ degildir ve anı senden dirîğ iderim ve seniñ yoluna şarf itmem böyle bir şey'im yokdur belki elime her ne girse⁶³⁷ seniñ için şarf iderim ve imsâk itmem ki benden her zamân feryâd ve şikâyet eylersin böyle itmek saña lâyıķ degildir

(4503) Meşnevi

Berleb-i huşkem güşâdesti zebân

Gâh müflis h âniyem geh kıaltabân

Benim kıurı dudağım üzerine zebânını açarsıñ baña gâh müflis okursuñ ve gâh deyyûş okursuñ leb-i huşkı kıurı dudak demekdir bu maķâmda lisânım ile bir şey'i söyledigim yokdur demekden kinâyedir kıaltabân Türkîdir 'avretiñiñ orusbi olduğunı bilip kıabûl iden kimesneye dinir luğat-ı 'Arabda sîn ile deyyûs dirler

(4504) Meşnevi

În dü 'illet ger buved ey cân merâ

Ân yeki eztust u diğeri ezHudâ

Ey benim cânım bu iki 'illet ki birisi müflislik ve birisi riyâsetdir eger bende var ise birisi ki riyâsetdir o sendendir ve birisi müflislikdir o Hudâdandır bu şûretde bu iki sū'-i hâliñ ikisinde de benim suçum yokdur didi **Muhâđarât-ı Kıarabâğî**de muşarrağdır ki bir 'avret zevcin yâ müflis yâ deyyûs diyerek nidâ itmiş zevci dağı cevâbında dimiş ki *Elğamdülillâhi te'âlâ leyse lî zenbûn fî hazeyni beyne li enne eğadehümâ minke ve'l-ağarü minallâhi te'âlâ*⁶³⁸ bu riyâset hâli ekşeriyâ yâ münker-i evliyâ olup evliyâyı ta'n idenlerde olur huşûsân ki **Muhyiddîn 'Arabî kıuddise sırruhu** Hâzretleriniñ ta'n idicileri böyle olduğı çok görülmüşdür bu 'abd-i faķîr dağı on miķđarını bilirim *neuzubillâhi te'âlâ*

⁶³⁷ girse S: girer İ

⁶³⁸ "Yüce Allah'a hamd olsun ki şu iki (şeyde) günahım yoktur: Biri senden diğeri de yüce Allah'tan."

(4505) Meşnevi

Men çi dârem ğayr-ı ân şanduk k'ân

Hest mâye-y töhmet ü pâye-y gümân

Yine Cûhâ didi ki ben şandukdan ğayri ne tutarım ya' nî bir şey'im yokdur dimekdir
öyle şanduk ki baña töhmetiñ mâyasıdır ve sū'-i zannıñ temelidir

(4506) Meşnevi

Halk pindâred zer dârem derûn

Şille vâġirend ezmen z'in zunûn

Nâs zann iderler ki bu şandukıñ içünde altun tutarım bu cihetden ve bu zannlardan
ihsânı benden girü tutarlar ve baña altun vardır diyü ikrâm itmezler ben ise bir merd-i
faķırım bu şanduk herkesiñ sū'-i zannına sebep olmışdır şille şadıñ kesri ve lâmiñ
fethiyle 'Arabî olarak ihsân ma'nâsınadır vâ vâviñ fethiyle âhiri elif olarak girü
ma'nâsına bâz kelimesiyle [İ-366a] lafz murâdifdir

(4507) Meşnevi

Şüret-i şanduk bes zibâst lîk

Ez'arûz u sîm ü zer hâlist nîk

Bu şandukıñ şüreti ziyâde güzeldir lîkin metâ'dan sîm ve zerden iyü hâlîdir ya' nî
içünde mâla müte'allik bir şey' yokdur dimekdir 'arûz 'aynıñ zammıyla 'arziñ
cemi'dir metâ'lar ma'nâsınadır [S-248b]

(4508) Meşnevi

Çün ten-i zerrâk-ı hûb u bâvaķâr

Ender'ân selle neyâbî ğayr-ı mâr

Mürâ'yiniñ teni gibi bu şandukıñ zâhiri güzeldir ve vaķâr iledir ya' nî zâhiri ağırdır
bu maķâmda vaķârdan şaķîl ma'nâsı murâd olunur zerrâk riyâ idici kimesneye dirler
ve riyâyâ dahı zerķ dinir şandukıñ zâhирiniñ şaķîl ve ağır olması derûnında çok mâl

olmağdan kināyedir zīrā bir şanduk ki içünde altun ola elbet ağır olması lâzım gelir o sepetde ise ki murād şanduktur yilandan ğayri derūnında bir nesne yoğdur mār lafzıyla Cūhā kādīye ta‘rīz ider ve kādīye yılan demek ister selle sīnīñ fethi ve lām-ı müşeddede ile seped ma‘nāsınadır ba‘zı şanduk tahtadan yapılır ve ba‘zısı seped olur ve taşrasına meşīn şarılır elyevm gördüğümüz sanduklar bu vechledir

(4509) Meşnevi

Men berem şandukrā ferdā bekū

Pes besūzem dermiyān-ı çārsū

Böyle olunca ben şandukı yarın erken maħalleye iletirim sonra çarşınıñ miyānında bu şandukı âteşe ururum ve yakarım

(4510) Meşnevi

Tā bebīned mü‘min ü gebr ü Cūhūd

Ki der‘īn şanduk cüz la‘net nebūd

Hattā Mü‘min ve Mecūsī ve Yehūd görsün ki bu şandukda la‘netden ğayri bir nesne yoğdur yine Cūhānīñ murādı la‘net ile kādīye ta‘rīzdir

(4511) Meşnevi

Güft zen hey dergüzār ey merd ez‘īn

Hurd sevgendān ki neknem cüz çünīn

Cūhā ‘avreti dağı Cūhāya didi ki ey kimse bu hulyādan geç ve bu fikr-i fāsidden ferāğat eyle Cūhā dağı aña yemīn itdi ki bunun ğayrisini eylemem belki ancak şandukı erkenden götürüp çarşuda ihṛāk-ı bi’n-nār itmegi iderim

(4512) Meşnevi

Ezbegeh hammāl āverd ü çü bād

Zūd ān şanduk berpuşteş nihād

Erkenden o Cûhâ rûzgâr gibi gitdi ve ammâl getirdi ve dağı tîz o şandukı o amâlîñ zuhrına koydı

(4513) Meşnevi

Ender 'ân şanduk kâdî eznekâl

Bāng mîzed k'ey amâl u ey amâl

O şanduk içinde kâdî şiddetinden ve ıztırâbından nâşî ey ammâl vâý ammâl diyerek şadâ urdı ve ammâlî çağırır idi

(4514) Meşnevi

Kerd ân ammâl râst ü çep nazâr

K'ezçi sū dermîresed bāng u haber

O ammâl şağına ve şoluna nazâr eyledi ki ne tarafından bu şadâ ve haber baña irişir râst şağ ve çep şol dimekdir

(4515) Meşnevi

Hâtifest îñ dâ'i-yi men ey 'aceb

Yâ periēm mîkuned [İ-366b] nîhân taleb

Ey kimesne 'acabâ bu baña nidâ iden Hâtif-i ğaybî midir yâhûd beni gizlû cinden birisi mi taleb ider bu şadâ nedir diyerek ammâl mütehayyir oldu

(4516) Meşnevi

Çün peyâpey geşt îñ âvâz u bîş

Güft hâtif nîst bāz âmed beğ'îş

Çünkü o şadâ biri biri 'aķabînde oldu ve dağı gitdikçe ziyâde oldu ammâl didi ki bu 'âlem-i ğayb şadâsı degildir girü 'aklı kendüye geldi

(4517) Meşnevi

'Āķibet dānist k'ân bāng u figān

Bud zışanduk u kesî dervey nihân

‘Aķıbet-i kârda ĥammâl bildi ki bu ulu şadâ ve figân şandukdan idi ve bir kimesne o sanduk içinde gizlûdür

(4518) Meşnevi

‘Āşıkî k ’û derġam-ı ma ‘şūk reft

Gerçi bîrūnest derşanduk reft

Bir ‘āşık ki o ‘āşık ma ‘şūk-ı mecāzî ġamında gitdi ya ‘nî ‘aşk-ı mecāzîye mübtelâ oldu egerçi taşradadır lîkin işte böyle şanduk içinde vâķi‘ oldu ammâ kendiniñ şandukda olduğunu idrâk idemez ve ben taşradayım zann ider

(4519) Meşnevi

‘Ömr derşanduk burd ezenduhân

Cüz ki şandukî nebîned ezcihân

O ‘aşk-ı mecāzî şāķibi mübtelâ olduġı ġamlardan içün ‘ömrini şanduk içüne ilette ve kendüyi dünyâda şanduk-ı mensûbuñ ġayrisini görmez belki şandukda görür [S-249a]

(4520) Meşnevi

Ān serî ki nîst fevķ-i āsmân

Ezheves ūrâ derân şanduk dān

O baş ki ‘aşk-ı ĥaķîķî ile āsmânıñ fevķinde degildir dünyânıñ hevesinden ve maĥabbetinden içün sen anı şanduk içinde bil

(4521) Meşnevi

Çün zışanduk-ı beden bîrūn reved

Ū zigūrî sūy-ı ġūrî mişved

Çünkü böyle âdem beden şandukından taşra gider ya ‘nî vaķti gelir ve ölür o kimesne bir mezârdan bir mezâr tarafına ġūyâ gitmiş olur evvelki mezârdan murâd cesedidir ve

ikinci mezârdan murâd defn olduğu mezârdır bu beyitte ‘âşık olmayanın cesedini kabre teşbîh vardır zîrâ rûhı dâyimâ bedende muẓtarib olmaqdadır

(4522) *Meşnevî*

În sūḥan pâyân nedâred kâdiyeş

Güft ey ḥammâl u ey şandukkeş

Bu kelâm nihâyet tutmaz biz kendi kelâmımıza gelem kâdî ḥammâla didi ki ey ḥammâl ve ey şandukı çekici ya‘nî zuhrında götürücü dımeğdir

(4523) *Meşnevî*

Ezmen âgeh kun derûn-ı maḥkeme

Nâyibemrâ zūdter bâin heme

Benim ḥâlimden maḥkeme içünde benim nâyibime tîz git benim cümle ḥâlim ile ki sen görürsün ḥaberdâr eyle ya‘nî nâyibime git benim ḥâlimi ve başıma gelen belâyı aña naql eyle dımeğdir

(4524) *Meşnevî*

Tâ ḥared înrâ bezer z’în bîḥired

Hemçünin beste beḥâne-y mâ bered

Ḥattâ bunı altun eyle o ‘aqlısızdan [İ-367a] alsın înrâdan murâd kâdînin kendisidir z’în bîḥireden murâd Cûḥâdır ve böyle bu şanduk beste olduğu ḥâlde bizim ḥânemize bu şandukı nâyibimiz iletsin ya‘nî bu Cûḥâdan şandukı açmayarak satın alsın ve ne miqdâr akçe ister ise dirîğ itsin benim maḥbûlümdür virsin diyü sanduk güşâdsız ḥânemize gitsin dimegi kâdî murâd ider

(4525) *Meşnevî*

Ey Ḥudâ bugmâr kavmî rûḥmend

Tû zişanduk-ı beden mân v’âḥirend

Ey Hüdā rūḥ şāḥibi bir cemā‘ati bize ḥavāle eyle murād evliyāullāhdır bugmār evvelinde bā-yı zā‘id ile emr-i ḥāzırdır ḥavāle eyle demekdir mend daḥı edāt-ı nisbet olmağla rūḥa mensūb demek olur ḥattā bedeni şandukından o cemā‘at bizim bizim rūḥumuzu taḥlīş ideler

(4526) Meşnevi

Ḥalkrā ezband-i şanduk-ı füsūn

Ki ḥared cüz enbiyā vü mürselūn

Nāsı ḥīle şandukunuñ bedeninde enbiyānıñ gayrisi kim alır ḥīle şandukından murād ceseddir

(4527) Meşnevi

Ezhezārān yek kesī ḥoşmanzarest

Ki bedāned k ‘ū beşanduk enderest

Nice bin ādemden bir kimesne ki nazarı ḥoşdur ve kendi ḥālını görür o bilir ki kendisi şanduk içündedir sâ‘ir ḥoş manzar olmayan şandukda olduğunu bilmez

(4528) Meşnevi

Ū cihānrā dīde bāşed piş ezān

Tā bedān zıdd īn zıdeş gerded ‘ayān

O ḥoş manzar ‘ālem-i gaybi bu ‘āleme gelmezden muḳaddem görmiş olur ḥattā o zıd ile bu zıd aña ‘ayān olur ya‘nī o ‘ālem ki o sa‘iddir bu ‘ālem ki ṭārdır o sa‘y gördiginden ṭār olanı bilir bu eelden kendisiniñ şandukda olduğunu añlar ammā o ‘ālemde biḥaber olanlar o ‘ālemiñ vüs‘atini bilmezler ve bu ‘ālemiñ ṭalığını idrāke ḳādir olmazlar

(4529) Meşnevi

Z ‘īn sebeb ki ‘ilm dālle-y mü ‘minest

‘Ārif-i dālle-y ḥodest ü müḳinest

Bu sebebeden ki ‘ilm mü’miniñ dāllesidir zīrā ezelde ‘ilmi var idi bu ‘āleme geldikde bitirdi ve mü’mīn kendi dāllesine ‘ārifdir ve gördükde anı bilir īḳān idicidir bu şūretde dīḳi görünce o sa‘yi añlar ve kendiniñ dürr-i şanduk olduğunu teferrüs ider demek isterler

(4530) Meşnevi

Ān ki hergiz rūz-ı nīkū ḥod nedīd

Ū der’īn idbār ke’y ḥāhed tapīd

O kimesne ki aṣlā iyi gün görmedi ve iyi gün ne gūne olur bilmez o kimesne bu dünyāda ḥālını idbār bilip kaçan çabalar belki aṣlā çabalamayıp dünyānıñ içünde cennetde oturur gibi [İ-367b] oturur ve memnūn olur ve ölüp Ḥaḳḳa gitmegi istemez

(4531) Meşnevi

Yā beṭflī deresīrī ūftād

Yā ḥod ezevvel zimāder bende zād

Yāḥūd ṭflīyet zamānında o ādem esīrlige düṣdü ve köle oldu yāḥūd atasından bende ṭoḡdı

(4532) Meşnevi

Ẓevḳ-i āzādī nedīde cān-ı ū

Hest şanduk-ı şuver meydān-ı ū

Āzādelik ẓevḳini anıñ cānı görmemişdir şūretler şandukı aña meydān olur ve bu şūretler ki şanduk gibidir aña o sa‘y görünür [S-249b]

(4533) Meşnevi

Dāyimen maḥbūs ‘aḳleṣ derşuver

Ezḳafeṣ ender ḳafeṣ dāred güzer

Dāyimā böyle kimesneniñ ‘aqlı şüretlede maḥbūs olur ve daḥı bir kafeşden bir kafeş içüne geçmek tutar kafeşden şüret mūrād olunur ya‘nī bir şüretten ḥalāş olur ve bir āḥir şürete esīr olur dımeḳdir

(4534) Meşnevi

Menfezeş nī ezkafeş sūy-ı ‘ulā

Derkafeşhā mīreved ezcābecā

O kimesneniñ kafeşinden ‘ālem-i bālāya yolu yokdur belki kafeşlerde olarak şu mekāndan şu mekāna kuş kafeşde ḥareket itdigi gibi ider

(4535) Meşnevi

Dernubī in isteṭa‘tum fenfuzū

İn sūḥan bācinn ū ins āmed ziHū

Kur‘ān-ı Kerīimde böyle kimesneleriñ ḥaḳḳında ey ins ve cin cemā‘ati eger sizler gökleriñ ve yiriñ etrāfında geçmek ḥodbeḥod mūrād iderseniz geḳniz līkin geḳmege ḳādir degilsiniz illā Allāhu Te‘ālanıñ izniyle ve imdādıyla geḳerseniz diyū ins ve cinniñ ‘avāmına Ḥaḳdan bu āyet geldi böyle olunca aḳṭār-ı semavātı ‘avām geḳmege ḳādir olmaz ammā ḥavāşıñ Cenāb-ı Ḥaḳdan ḳudreti olmaḡla geḳmege ve ‘ālem-i bālāya yolları vardır *fenfuzū*⁶³⁹ emri ta‘cīz içündür *fe ‘tū bişüretin min mişliḥ*⁶⁴⁰ gibi

(4536) Meşnevi

Güft menfez nīst ezgerdūntān

Cüz besultān u bevaḥy-i āsmān

Cenāb-ı Kibriyā buyurdı ki size felekden maḥall-i nüfūz yokdur illā Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ ḳahr ve ḡalebesiyle ve daḥı āsmānıñ vaḥyi ile vardır ya‘nī eger benim luṭfum ve iḥsānım olur ise aḳṭār-ı semavātdan ve ‘arzdan ‘ālem-i bālāya vuşul-i müyessir olur yohsa ḥīle ile ve bir şan‘at ile bir ferdde bu kāra ḳudret olmaz dımeḳdir sultān bu maḳāmda ḳahr ve ḡalebe ma‘nāsınadır

⁶³⁹ Ayetin tamamı şu şekildedir: “in isteuaetum fenfuöy” “Gücünüz yetiyorsa geçin.” (Rahmân 55/33)

⁶⁴⁰ “O zaman ona denk bir sure getirin.” (Bakara 2/23)

(4537) Meşnevi

Ger zişandukî beşandukî reved

Ū semāyi nîst şandukî buved

Eger bir kimesne bir şüret şandukından bir âhir şüret şandukına vâki^ç olur ise ya^ç nî dünyânî şüretlerinden gâh şu şüreti gâh bu şüreti sever ise o kimesne semāya mensûb degildir belki şanduka mensûb olur ve dünyânî bir şüret-i şandukında habs olunmuş olur halbuki kendisinin şanduk şüretinde maḥbûs olduğunu bilmez ve ben dünyâdan fâriğ oldum ve ehlullâhdan oldum zann ider o ise böyle degildir ve ḥālâ ehl-i dünyâdır aḥîret ehli dahı olmamışdır kande kaldı ki ehlullâhdan [İ-368a] ola

(4538) Meşnevi

Fürce-yi şanduk nev nev müskirest

Derneyâbed k 'û beşanduk enderest

Her bir yeñi şanduk ile mübtelâ olduğça anı mest idicidir ve 'aqlını alıcıdır bu cihetden o kimesne şandukun maḥbûbı olduğunu idrâk idemez

(4539) Meşnevi

Ger neşud ğırra bed 'în şandukhâ

Hemçü kâdî cüyed ıtlâk u rehâ

Eger bu şuver şanduklarına mağrûr olup kalmış olmayaydı kâdî gibi o şandukdan kendini ıtlâk ve ḥalâşına tâlib olurdu lîkin kendüyi maḥbûs zann itmediginden ıtlâkına ve ḥalâşına tâlib olmadı nitekim ba^ç zı ḥaste kendüyi şahîḥ almaz aç zann idip mu^ç âleceye tâlib olmaz ve ḥekîm istemez ve ben şâğım ve mizâcım hoşdur zann ider halbuki medkûkdur ve medkûk olduğunu bilmez ğırra ğaynî fethiyle mağrûr ma^ç nâsınadır maşdarı bima^ç nâü'l-mef^ç ul olur ğaynî kesriyle dahı luğatdır

(4540) Meşnevi

Ān ki dāned īn nişāneş ān şinās

K 'û nebāşed bîfigān u bîhirās

Ol kimesne şandukũ maḥbûsı olduḡunu bilir anıñ ‘alâmeti anı añla ve bil ki o kimesne fiğânsız ve ḥavfsız olmaz elbette şandukda maḥbûs olduḡunu idrâk ider qorqar ve beni taḥlîş idiñiz diyü feryâd ve fiğân ider hirâs hânıñ kesriyle ḥavf ma‘nâsınadır

(4541) Meşnevi

Hemçü kâdî bâşed ü derirti‘âd

Key berâyed yek demi‘ezcânş şâd

Belki kâdî gibi dâyim ıztırâbda olur irtî‘âd ıztırâb ma‘nâsınadır kaçan anıñ cânından bir dem sürür kâdir gelir ya‘nî ḥâşıl olur demekdir cânş kelimesinde zamîriñ mâkablî olan nûn zarûret-i vezn içün sâkin okunur **Âmeden-i nâyib-i kâdî miyân-ı bâzâr ve ḥarîdârî kerdên şandûkrâ ezCûḥâ**⁶⁴¹ [S-250a] Burası kâdîniñ nâyibiniñ bâzârıñ miyânına gelmesi ve o şandukı ki kâdî anıñ içündedir Cûḥâdan anı ḥaridârlık eylemesi beyânında olucudur

(4542) Meşnevi

Nâyib âmed güft şandûket beçend

Güft nüh şad bîşter zer mîdehend

Nâyib miyân-ı bâzâra geldi Cûḥâyâ didi ki bu şandukũ ne miqdâr ğurûşdur Cûḥâ daḡı cevâbında didi ki toquz yüz altun ve daḡı ziyâde müşterîler virirler lîkin

(4543) Meşnevi

Men nemî âyem fîrûter ezhezâr

Ger ḥarîdârî güşâ kîse biyâr

Ben biñ altundan ziyâde aşağı gelmem ve biñ altuna viririm eger müşterî isen getir kîseñi güşâd eyle ve biñ altun baña vir ki ben daḡı şandukı saña vireyim

(4544) Meşnevi

⁶⁴¹“Kadının nâibinin pazar ortasına gelmesi ve sandık için Cûḥâ’dan müşterilik istemesi.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 200.

Güft şermî dâr ey kûteh nemed

Kıymet-i şanduk hod peydâ buved

Nâyib dahı bîn altunı işidine Cûhâ didi ki ey kışa ‘abâlî bir hayâ tut bu şandukun kıymeti tahkîk zâhirdir bir altun bahâsı olan şey’e bîn altun nice istersiñ kûteh kışa ‘abâ giyici kimesneye dinir bu maqâmda haqîr ve alçak ma‘nâsı murâd olunur [İ-368b] ve yine nemed nûnuñ ve mîmîñ fethalarıyla keçeye dinir ‘abâ dahı keçeyev‘inden olduğundan nemed ta‘bîr eyledi ve haqîrden kinâye eyledi zîrâ ekşer esâfil-i nâs kışa ‘abâlî olurlar

(4545) Meşnevî

Güft birü ’yet şîrâ hod fâsidest

Bey’-i mâ zîr-i gilîm îñ râst nîst

Cûhâ dahı nâyibe cevâbında didi ki alacağın metâ‘ı görmeksiz bey’ ve şîrâ fâside mensûbdur bizim bey’imiz gilîm tahtında olarak ya‘nî mahfî olduğu hâlde şer‘an şaîh degildir böyle olunca

(4546) Meşnevî

Bergüşâyem ger nemîrzed mehar

Tâ nebâşed bertu hayfî ey peder

Şandukun kapağını açalım eger derûnında olan metâ‘ bîn altun belki iki bîn altun degmez ise alma hattâ ey bâbâ saña gadr ve zulm olmasın ve benim metâ‘ımı gör de öyle al mehar kelimesinde hayî fethiyle oku ki pedere muvâfık gele

(4547) Meşnevî

Güft ey settâr bermegşâ-yı râz

Ser bebeste mîhareme bâmen besâz

Nâyib dahı cevâbında didi ki ey Settâr olan zât sırrı açma ben bu şandukı başı bağı olarak senden alırım benim ile düzel ve baña muhâlefet itme

(4548) *Meşnevi*

Setr kun tā bertu settārī kunend

Tā nebīnī iymini berkes mehand

Setr eyle ey Cūhā hattā seniñ üzerine aḥir kimesneler setr itsinler kendi zātında em̄nlik maḳāmına vuşlat itmedikçe bir kimesneniñ üzerine suḥriyye tarīḳiyle gülme eger maḳām-ı emneye res̄ide olursañ o zamān ehl-i ‘aybı ve aşḥāb-ı kuşūrı suḥriyye ider iseñ münāsib olur l̄kin maḳām-ı emn aşḥābı her ne kadar ḥalkı suḥriyyeye şāyeste iseler de yine itmemişlerdir sen daḥı öyle olma ḡayret eyle ḥadīs-i şerīfde **men** ‘ayyera eḡāhu bizenbin lemyemut hattā ya ‘melehu⁶⁴² buyrulmuşdur bu ḥadīs-i şerīfñ rāvisi Mu‘āz Bin Cebel Ḥazretleridir ba‘zı kütüb-i mevā‘ izede muḥarrerdır ki bir kimesne bir kimesneniñ bir ‘aybını setr eylese Vācibü’l-Vücūd anıñ yetmiş ‘aybını setr ider imiş diyerek nāyib ḳāḍi Cūḥāya naşīḥat eyledi

(4549) *Meşnevi*

Bes der ‘īn şandūk çün tu māndeend

Ḥīşrā ender belā binşāndeend

Yine nāyib dir ki seniñ gibi çok kimesneler bu şandūk içünde maḥbūs ḳalmışlardır ve kendisini belā içünde oturtmuşlardır

(4550) *Meşnevi*

Ānçā bertu ḡāh-ı ān bāşed pesend

Berdiger kes ān kun ezrenc ü gezend

Ol nesneyi ki kendi üzerine istiḥsān ve beğenmek isterseñ ḡayri kimesne üzerine rencden ve zarardan ve nef̄ ve ḡayrdan anı iste zīrā müslümānlığa lāyık olan kişi kendüye ne ister ise iḥvān-ı dīne daḥı anı istemektir zīrā Enes Bin Mālīk şu ḥadīs-i

⁶⁴²“Kim bir kardeşini bir günahdan dolayı ayıplarsa, o işi yapmadan ölmez.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 459. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

şerîfî Resûl-i Kibriyâdan rivâyet eylemişdir *lāyu 'minu aḥadekum ḥattā yaḥubbe [İ-369a] liaḥîhi māyaḥubbu linefsihi*⁶⁴³

(4551) *Meşnevi*

Z'ân ki bermirşâd Ḥaḡ v'ender kemîn

Mîdihed pâdâş pîş ezyevm-i dîn

Beyit-i sâbıkıñ 'illeti olmak üzere buyururlar ki zîrâ Cenâb-ı Ḥaḡ raşd idecek mekândadır ve daḡı pusudadır kıyâmet günün dünyâda daḡı herkese kendi fi'liniñ 'ivazına dirler böyle olunca ḡazer lâzımdır ve bir ferde zulm itmek münâsib degildir mirşâd nezâret maḡalline dirler Mevlânîñ 'ilminden 'ibârettdir pâdâş 'ivaz ve yevm-i dîn kıyâmet günü dimekdir [S-250b]

(4552) *Meşnevi*

Ân 'azîmü'l-'arş u 'arş-ı ũ muḡîṭ

Taḡt-ı dâdeş berheme cānhā basîṭ

Yine nâ'yib dir ki o 'arş-i 'azîm Mevlânîñ 'arşı cemî' kâ'inâtı ihâta idicidir ve daḡı anıñ iḡsânınıñ taḡtı ve pâdişâhlığı cümle cānlar üzerine basîṭ olmuştur ya'nî anıñ pâdişâhlığından ve ni'metinden herkes ḡişşedâr olmuştur dimekdir 'arşın 'azimeti Qur'ân-ı Kerîmde *ve ḡūve Rabbü'l-'arşü'l-'azîm*⁶⁴⁴ nazm-ı laṭîfinde muşarraḡdır dâd iḡsân ma'nâsınadır ve iḡsânı taḡta teşbîḡ buyurmuşlardır bu maḡâmda taḡtdan pâdişâhlık murâd olunur

(4553) *Meşnevi*

Gūşe-yi 'arşeş betu peyvesteest

Hîñ mecunbān cüz bedîn ũ dâd dest

Mevlânîñ 'arşınıñ gūşesi saña muttaşıl olmuştur böyle olunca âḡâḡ ol dinde meşrû' ũ ḡayrisine ve iḡsânıñ ḡayrisine elini uzatma ve ḡareket itme dimekdir hemân dîn ve

⁶⁴³“Sizden biriniz kendisi için sevip istediğini (mü'min) kardeşi için de istemedikçe, gerçek mü'min olamaz.” Gültekin, Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 233-234. [Hadisin sahîḡ olduğu belirtilmiştir]

⁶⁴⁴“O, büyük Arş'ın Rabb'idir.” (Tevbe 9/129)

ihsân tarafına yürü demek olur gûşe-yi ‘arşîñ saña ittişâlınden murâd Mevlânîñ saña taşarrufı ve kudreti murâd olunur

(4554) Meşnevi

Tu murâkıb bâş berahvâl-i hîş

Nûş bîn derdâd u ba‘d ezzulm nîş

Sen kendi ahvâliniñ üzerine muhâfız ol ya‘nî dâyimâ sen kendi if‘âline nazar eyle eger if‘âlîñ ‘adâletde ise Cenâb-ı Hâkdan ‘asel ve lutf görürsün eger fi‘lîñ zulmden soñra ise nîşter görürsün nîş şokucı hayvânîñ ‘akreb ve arı gibi ignesine ta‘bîr olunur hûlâşa-yı kelâm herkes ‘ilmi ile mücâzât olunur demekdir nitekim *en-nâsü mecziyyüne bia‘mâlihîm in hayren fe hayrun ve in şerren fe şerrün*⁶⁴⁵ dinilmiştir

(4555) Meşnevi

Güft ârî in çi kerdem istemest

Lîk hem mîdân ki bâdî azlemest

Cûhâ didi ki bunu ben eyledim bu hâl zulmetdir ve böyle olduğunu bilirim lîkin ey efendi bunu bil ki bir zulme bâ‘iş olan o zâlimden ziyâde azlemdir bu zulme dahı kâdî efendi sebep olmuştur zîrâ benim ‘iyâlime ta‘arruz eyledi hadîş-i şerîfde dahı *elbâdiye azlemu*⁶⁴⁶ vârid olmuştur bu cihetden ben zâlim isem kâdî azlemdir demek istedi

(4556) Meşnevi

Güft nâyib yekbeyek mâ bâdiyem

Bâsevâd-ı vech ender şâdiyem

Nâyib dahı cevâbında didi ki biz cümlemiz bâdî olmuşuzdur ya‘nî bâdi faķaķ kâdî degildir sende dahı bâdîlik vardır zîrâ ‘iyâlini mahkemeye bu fesâdı yapmak için irsâl

⁶⁴⁵“İnsanlar amelleriyle karşılık görecektir. Şayet amelleri iyi ise iyilikle, kötü ise kötülükle karşılık göreceklerdir.”

⁶⁴⁶“İlk başlatan daha zalimdir.” Hadis kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: “Birbirine söven iki kişinin söylediklerinin günahı, mazlum olan haddi tecâvüz etmedikçe, sövüşmeyi ilk başlatana yazılır.” Riyazus Salihin 1565 numaralı hadis <https://hadiskitaplari.com/>

itdiñ ‘iyālîñ [İ-369b] dahı gelip bîçāreyi aldatdı böyle olunca bādîlik töhmeti cümlemizde vardır hâl böyle iken bu sevād-ı vechle ki tîz anıñla muttaş olmuşuzdur benim suçum yokdur diyerek sevinmekdeyiz ve ‘aybımızı görmeyiz eger suç semmür kürk olsa bir ferd döşüne almaz didikleri şahîhdir

(4557) *Meşnevi*

Hemçü zengî k’ü buved şādān u hoş

Ū nebîned ğayr-ı ū bîned ruḥeş

Biz kuşūrımızı ve yüzi kıaramızı görmemekde zengî gibiyiz zîrā o zengî mesrūr ve hoş olur ve sevād-ı vechini bilmez ve yüzi kıaralığından āgāh degildir zîrā o zengî vechini görmez belki anıñ ğayrisi anıñ yañağını görür kendisi kendi hālîni görmediginden mesrūrdur eger sevād-ı vechine vākıf olaydı bu ‘acîb ve ğurūr kendinde olmaz idi

(4558) *Meşnevi*

Mācerā bisyār şud dermen yezîd

Dād şad dînār v’ân ezvey ḥarîd

Bu bey‘ men yezîdde beynehümā-yı mācerā çok oldu çünkü nāyib gördi ki ḥarîf bunu yüz altun almayınca virmeyecek nāçār yüz dînār virdi ve şandukı o Cūḥādan aldı

(4559) *Meşnevi*

Her demî şandukıyî ey bedpesend

Hâtifān u ğaybiyānet miḥarend

Ey kötüyi istiḥsān idici sen her dem şanduk içinde esîrsin ve efs-i emmāreniñ ve şeytāniñ maġlūbı sen böyle iken hālîni bilmeyip inkār idersin seniñ ‘ālem-i ğaybıñ melekleri ve evliyāsı nefs elinden şatın alırlar ve āzād iderler **Dertefsîr-i ĩn haber ki Muştafā ‘aleyhi’s-selām fermūd [S-251a] men kuntu mevlāhu fe’ Aliyyun mevlāhu** Burası şu ḥadıṣ-i şerîfiñ ma‘ nāsını beyānda olucudur ki Ḥazret-i Muḥammed Muştafā

şallalâhu ‘aleyhi’s-selâm buyurmuşdur ***men kuntu mevlâhu fe‘Aliyyun mevlâhu***⁶⁴⁷ hadîş-i şerîfidür ma‘nâsı şol kimesne ki ben anıñ Mevlâsı ve efendisi olmuşum benim İbn-i ‘İmam ‘Alî dañı anıñ Mevlâsıdır böyle olunca baña ümmetimiñ ne gûne hürmeti ve hizmeti ve itâ‘atı lâzım ise ‘Alîye dañı öyle itmek lâzımdır ***tâ münâfıkan ta‘ne zedend ki bes nebûdeş ki mâ muṭî‘î vü çâkerî nümüdîm ūrâ çâkerî-yi kûdekî-yi hilm âlûd mân hem mîfermâyed*** hattâ münâfıklar faḥr-i ‘âlem efendimize ta‘n ve teşennî‘ itdiler öyle diyerek ki Hâzret-i Muḥammede kâfî olmadı mı ki biz itâ‘at idicilik o ki ‘ubûdiyyet gösterdik ḥâlimiz böyle iken şimdi bize kendiniñ hilm âlûd olan tıflını dañı bu ne de itdigini idiñiz diyü buyurur ve kendüye olunan ta‘zîmiñ ‘Alîye dañı olunmasını ister bu ise yaşımaz ve lâıyık degildir ve münâsebetsiz bir işdir bu kadar ulu kimesneler böyle hilm âlûd kûdeke inḳiyâd göstermezler hilm ḥâ-yı mu‘cemenin kesri ve lâmiñ sükûnıyla sümüge dirler ḥayvânâtıñ enfinde olur ve hilm âlûd ile murâdları Hâzret-i ‘Alî kerremallâhu veche [İ-370a] efendimizi taḥḳîr idi Hâzret-i ‘Alîniñ seylân enfi var idi diyü rivâyet olunmamışdır ve kütüb-i hadîşde ve mevâ‘ızede bu ‘illet ‘İmâm ‘Alî Hâzretlerinden mervî degildir ve bu münâfıklarıñ ifk-i maḥzıdır İmâm ‘Alîniñ faḥr-i ‘âlem efendimize kemâliyle taḳarribi olduḡını bilip ḥasedlerinden böyle söylediler ve hadîş-i şerîfi faḥr-i ‘âlem efendimiz Hudeybiye ġazâsında şaḥâbe-yi kirâmdan cem-i ġafîr içünde buyurdılar bu hadîş-i şerîfiñ itmâmı ***allahümme vaalî men vaâlahu ve ‘âade men ‘âadâhu***⁶⁴⁸

(4560) Meşnevî

Z’în sebeb Peyġâmbere-i bâictihâd

Nam-ı ḥodrâ v’ân ‘Alî mevlâ nihâd

Bu sebebdan ya‘nî Resûl-i Kibriyâ kimiñ Mevlâsı ise ‘Alî aña Mevlâ olduġı sebebdan emr-i dînden sa‘y ve ictihâd ile olucı Resûl-i Kibriyâ kendiniñ ism-i şerîfini ve dañı ‘Alîniñ ism-i şerîfini Mevlâ koydı

⁶⁴⁷“Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 462. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduġu belirtilmiştir.]

⁶⁴⁸Bu hadis-i şerif “Ben kimin efendisi isem Ali de onun efendisidir.”hadis-i şerifinin devamıdır:.. Allah’ım! Ona dost olana dost ol, ona düşmanlık yapanın hasmı ol!” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 462. [Hadisin zayıf tarikleri olsa da sahîh olduġu belirtilmiştir.]

(4561) Meşnevi

Güft her k 'ürā menem mevlā vü dūst

İbn-i 'amm-ı men 'Alī mevlā-yı ūst

Faḥr-i 'ālem efendimiz buyurdu ki her kimesneye ki aña ben Mevlāyım benim 'ammim Ebū Ṭālibiñ oğlu 'Alī daḥı anıñ Mevlāsı ve efendisidir bu beyitte cinās-ı⁶⁴⁹ şı'riyye vardır zīrā ibn-i 'amm kelimesiyle Mevlā kelimesini cem' buyurdılar ibn-i 'amm Mevlāya daḥı ıtlāk olunur

(4562) Meşnevi

Kīst Mevlā ān ki āzādet kuned

Bend-i nıkkıyyet zipāyet berkened

Luğatda Mevlā kimdir ve kime ıtlāk olunur burası su'āldir cevābı daḥı oldur ki ol kimesneye ıtlāk olunur ki sen, āzād eyler ve 'ubūdiyyet-i bendini seniñ pāyinden koparur ve seni aḥrār zümresine ilḥāk ider ve bendegān gürūhından iḥrāc ider işte luğatde böyle kimesneye Mevlā ve seyyid dirler bu beyite nisbetle ḥadīş-i şerīfiñ ma' nāsı ma' nā-yı bāṭinī olur ya' nī şöyle demek olur ki ben kimi ki nefsi elinden ḥalāş iderim o aḥrāra ilḥāk iderim 'Alī de daḥı bu ḳudret vardır ve daḥı nefs elinden ve şeyṭān elinden taḥlīş ider ve āzād ider bu ḳudret-i 'azīme ve bu irşād ve bu hidāyet 'Alīde daḥı mevcūddur demek olur böyle olan zevāt elbetde Mevlā seyyid ve cümleden ulu olmak lāzım gelir

(4563) Meşnevi

Çün beāzādī nübüvvet hādiyest

Mü 'minanrā z 'enbiyā āzādiyest

Çünkü nefs elinden āzād olmağa nübüvvet hādīdir ve delālet idicidir mü'minlere daḥı enbiyāñ yüzünden āzād olmak ve ḥürriyet-i ḥaḳīḳī rütbesini bulmak vardır

(4564) Meşnevi

⁶⁴⁹cinās-ı S: letāfet-i İ

Ey gürûh-ı mü'minân şâdî kunîd

Hemcû serv ü sūsen âzādî kunîd

Ey mü'minler cemā'ati sizler sevinmek idiñiz dağı serv gibi [İ-370b] ve zanbak çiçeği gibi âzâdelik idiñiz bunların âzâdlığı tûl-i kâmetlerinden ve etrafında şahları olmadığından kinâyedir

(4565) Meşnevi

Lîk mîgüyîd her dem şükr-i âb

Bîzebân çün gülsitân-ı hoşhızâb

Lîkin merdüm-i âbın şükrünü söyleyiñiz âbdan murâd enbiyâ-yı 'azâmdır lisân-ı hâl ile boyası rengi hoş olan gülistân gibi hîzâb boyaya ve dağı hınnâyâ ta'bir olunur bundan sonra gülistânın şükrü ne vechle olduğunu beyâna şürû' idip buyurlar ki [S-251b]

(4566) Meşnevi

Bîzebân güyend serv ü sebzezâr

Şükr-i âb u şükr-i 'adl-i nevbahâr

Lisân-ı hâl ile serv ve gülşen-i âbın şükrini ve nevbahârın kendisinin hakkında itidigi 'adâleti söylerler

(4567) Meşnevi

Hullehâ pûşîde vü dâmen keşân

Mest ü rakqâş u hoş u 'anberfeşân

Bergden libâslar giymiş oldukları hâlde ve dağı nâz ider oldukları hâlde dâmen keşân nâz ile yürüyenlere dirler ve dağı mest ve rakş idici ve hoş 'anber şahibi oldukları hâlde gülşenler âb ile nevbahârın şükrünü söylerler zîrâ hâlâvet ve tarâveti bu ikisinden bulmuşlardır

(4568) Meşnevi

Cüzv cüzv âbisten ezşâh-ı bahâr

Cismşân çün dürc-i pür dürr-i şimâr

Gülistânın bahâr şâhından her cüzvi günâgün güli ve ezhârı yüklü ve hâmil olmuştur ve dahı anların cismi inci hoğkası gibi yemişler incisinden tolu olmuştur

(4569) Meşnevî

Meryemân bîşûy âbist ezMesîh

Ĥâmuşân bilâf u güftârî faşîh

O eşcar-ı mesîhden içün hâmil olmuş zevcsiz Meryemler gibidir ve anlar lâfsız ve faşîh-i güftârsız sükût idicidirler bu beyitte eşcârı ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan hâmil olan Ĥazret-i Meryem radıyallâhu ‘anhâ vâlidemize teşbîh buyurmuşlar

(4570) Meşnevî

Mâh-ı mâ bînuṭṭḱ hoş bertâftest

Her zebân nuṭṭḱ ezfer-i mâ yâftest

Yine eşcâr lisân-ı hâl ile dirler ki bizim hâmimiz nuṭṭksız bizim üzerimize parlamıştır mâhdan murâd semâda olan mâhdır her zebân gibi olan yaprak ve mîve lisân-ı hâl ile nâṭîk olmağı bizim revnağımızdan bulmuştur diyerek ya‘nî mâh dir imiş ki lisân-ı hâl ile söylemegi ve şükr itmegi yapraklara ve mîvelere biz virdik fi’l-vâḳî‘ bir ulu zâtın feyziyle ve himmetiyle nuṭṭḱa gelinir nitekim beyit-i âtîde beyân buyururlar

(4571) Meşnevî

Nuṭṭḱ-ı ‘Îsâ ezfer-i Meryem buved

Nuṭṭḱ-ı Âdem pertev-i ân dem buved

Görmez misin ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmın nuṭṭḱı Ĥazret-i Meryemin revnağından olur beşikde iken ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm [İ-371a] tekellüm itdiren Ĥazret-i Meryemin kerâmetidir menḳûldür ki Ĥazret-i Meryem Ĥazret-i ‘Îsâyı şahrâda toğurdu ba‘de der‘ağuş idip şehre hânesine geldikde kavmi cem‘ olup *yâ uḥte Hârûne mâ kâne*

*ebūkimrā'e sev'in ve mā kānet ummuki beğıyyā*⁶⁵⁰ didikde Hāzret-i Meryem dağı keyfiyet-i hāli bu veled-i mükerrerden su'āl idiñiz buyurunca kavmi dağı cevābında *keyfe nukellimu men kāne fi'l-mehdi şabiyyā*⁶⁵¹ didiler o zamān 'İsā 'aleyhi's-selām nuṭka gelip *inni 'abdullāhi ātāniye'l-kitābe*⁶⁵² buyurdılar kavmi dağı bu kelāmı işidip ve cümlesi ser mebhūt olup Hāzret-i Meryeme zebān derāzlıktan fāriğ oldular işte bu işte bu kuvvet Hāzret-i Meryemiñ kuvvet-i kerāmetidir ki 'İsā 'aleyhi's-selām üç günlük iken beşikde bu vechle tekellüm itdirdi ve yine 'Ādem 'aleyhi's-selāmñ melā'ikeye nuṭkı Cenāb-ı Kibriyāniñ Hāzret-i Ādeme olan nefhasınıñ feyzidir o nefhaü'l-İlāhiyyeniñ feyziyle müsemmayātın cemī' esmāsını Ādem 'aleyhi's-selām melā'ike-yi kirāma yegān yegān haber virdi bunuñ gibi māhiñ feyziyle lisān-ı hāl ile yapraklar ve mīveler māhiñ şenāsını ve şükrüni söylediler

(4572) Meşnevi

Tā ziyādet gerded ezşükr ey şikāt

Pes nebāt-ı dıgerest ender nebāt

Ey mu'temed olan zātlar sizler dağı Vācibü'l- Vücūda teşekkür idiñiz ki siziñ ni' metiñiz dağı ziyāde ola kâlellāhu te'ālā *le'in şekertum leeziðennekum*⁶⁵³ zırā siziñ nebāt gibi olan teşekkürünüzün içinde çok ni' met nebātları vardır ve şükr nebātından o ni' met nebātları zāhir olsa gerekdir

(4573) Meşnevi

'Aks-i ān incāst zelle men kana'

Ender'in tavrest 'azze men tama'

Beyne'n-nās meşhūr kelām ki *'azze men kana'* kelāmıdır burada anıñ 'aksidir ve 'aksi dağı *zelle men kana'* kelāmıdır böyle olunca şükrdən kanā' at iden ve şükri az iden zelīl olur ve ni'meti dağı kalīl olur lākin şükrdən kanā' at itmeyip şükr iksār

⁶⁵⁰“Ey Harun'un kız kardeşi! Doğrusu senin baban kötü bir adam değildi. Annen de iffetsiz bir kadın değildi.” (Meryem 19 /28)

⁶⁵¹“Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz, dediler.” (Meryem 19/29)

⁶⁵²“Ben Allahın kuluyum. O bana Kitab'ı verdi.” (Meryem 19/30)

⁶⁵³“Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam.” (İbrāhim 14/7)

idenleriñ ni‘meti çok olur ve kendisi celîlû’l-kadr olur mısrâ‘-ı şânîniñ ma‘nâsı bu şükriñ tarzında ve tavrında ‘azze men tama‘ dinmiştir ya‘nî şükri her kimesne ki tama‘ ider o kimesne ‘azîz olur dımeğdir [S-252a]

(4574) *Meşnevi*

Derçuvâl-i nefis-i hod çendîn merev

Ezharîdârân-ı hod gâfil meşev

Çuvala beñzeyen ve seni mahbûs kılan nefis-i emmâreniñ içünde bu kadar yürüme ve seni nefis-i emmâre elinden haridâr olan zâtlardan gâfil olma belki dâyimâ evliyâ-yı kirâmı tecessüs ve tefahhaşude ol dımeğdir Bâz âmeden zen-i Cûhâ mahkeme-yi kâdî besâl-i düvem berümid-i vazîfe-yi pârsâl ve şinâhten-i kâdî urâ ezâvâzeş⁶⁵⁴ Burası Cûhânîñ ‘avretiniñ kâdîniñ mahkemesine [İ-371b] irtesi senede sene-yi sâbıkada aldıkları cerîme ve vazîfesi ki yüz altun idi yine kâdîyi iğfâl iderim dūr-ı şanduk iderim ümidî üzerine girü gelmesi ve kâdîniñ dağı anı añlaması beyânında olucudur

(4575) *Meşnevi*

Ba‘de sâlî bâz Cûhâ ezmiñen

Rû bezen kerd ü begüft ey çüst zen

Bir seneden şoñra yine Cûhâ faqr-ı miñnetlerinden içün yüzünü ‘avretine eyledi ve didi ki ey hîlede çâbuk olan ‘avret beyit-i âtiye merhûndur

(4576) *Meşnevi*

Ân vazîfe-y pârrâ tecdîd kun

Pîş-i kâdî ezgele-y men gû sūhan

O geçen sene kâdîden aldığımız cerîmeyi bu sene de tecdîd eyle ve kâdîyi iğfâl idip hânemize yine da‘vet eyle ola ki bu hîle ile yine yüz altun alırsız var kâdîniñ huzûrında benden şikâyetden söz söyle

⁶⁵⁴“Geçen seneki vazife ümidi üzerine ikinci sene de Cûhâ’nın karısının kadının mahkemesine tekrar gelmesi ve kadının onu tanınması.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, s. 212.

(4577) Meşnevi

Zen ber-i kâdî berâmed bâzenân

Mer zenîrâ kerd ân zen tercemân

‘Avret dahı ba‘zı zenân ile kâdîniñ yanına geldi ve bir ‘avreti Cuḥânıñ ‘avreti kendüye tercümân eyledi gūyâ kendisi maḥcûb imiş söz bilmez imiş gibi

(4578) Meşnevi

Tâ beneşnâsed zigüften kâdiyeş

Yâd nâyed ezbelâ-yı mâziyeş

Hattâ kelâmından kâdî o ‘avreti aňlamaya ve o kâdîniñ geçmiş belâdan bir nesne ḥâtrına gelmeye

(4579) Meşnevi

Hest fitne ğamze-yi ğammâz-ı zen

Lîk şâd tu mişved z’âvâz-ı zen

‘Avretiñ ğammâz olan ğamzesi ya‘nî nîm nigâhı fitnedir ve insânı aldadır siyyemâ ki zen meşreb ola lîkin o fitne zeniñ âvâzından yüz kat olur ya‘nî âvâzı dahı şîve ile olan nigâhına zam olunur ise ziyâde tîz insânı meftûn eyler

(4580) Meşnevi

Çün nemîtânest âvâzî ferâşt

Ġamze-yi tenhâ-yı zen sūdî nedâşt

Çünkü âvâz kaldırmağa beni bilmesin içün ‘avret kâdir olmadı bu cihetden ‘avretiñ faḫat ğamzesi kâdîyi iġfâlde müfid olmadı

(4581) Meşnevi

Güft kâdî rev tu ḥaşmetrâ biyâr

Tâ dihem kâr-ı turâ bâū qarâr

Ḳāḍī dahı didi ki var haşmını buraya getir hattâ seniñ işine anıñ ile ben qarâr vireyim

(4582) *Meşnevi*

Cûhâ âmed ḳāḍiyeş neşnâht zûd

K'û bevaḳt-i laḳye derşanduk bûd

Cûhâ mahkemeye geldi ḳāḍī anı gördükde tîz añlamadı zîrâ ḳāḍī vaḳt-i mülâḳatda şanduk içünde idi ve Cûhânıñ şeklini görmemiş idi

(4583) *Meşnevi*

Z'û şenîde bûd âvâz ezbirûn

Derşirî vü bey' ü dernaḳş u füzûn

O Cûhâdan ḳāḍī âvâzı şandukıñ taşrasından almakda şatmakda ve dahı şandukıñ bahâsını nâyibiñ noḳşân itmesinde ve Cûhânıñ ziyâde itmesinde itmiş idi [İ-372a] bu cihetden tîz idrâk idemedi lîkin şonrasından teferrûs itdi nitekim beyân buyurur

(4584) *Meşnevi*

Güft naḳḳa-y zen çirâ nedhî tamâm

Güft ezcân şer' râ hestem gulâm

Ḳāḍī Cûhâya ḥiṭâb idip didi ki bu ' avretiñ naḳḳası altun tamâm virmezsin Cûhâ didi ki ben ez dil ü cân şer' -i şerîfiñ gulâmıyım şer' e inḳiyâdım vardır

(4585) *Meşnevi*

Lîk eger mîrem nedâred men kefen

Müflis-i îñ lu' bem ü şeş penczen

Lîkin eger ölürsem kefen parası bende yoḳdur bir ehl-i ḥayr şevâbına benim meytim kîsesinden ḳaldırmaḳ lâzım gelir ben dünyâ lu' bınıñ müflisiyim ve şeş penç urucuyum ya' nî dünyâda bir şan' atım ve kârım yoḳdur dimek istedi

(4586) *Meşnevi*

Z'îñ sühân ḳāḍî meger beşnâhteş

Yād āverd ān deḡal v 'ān bāḡteş

Bu sözden kâdî bu Cûhâyı anladı zîrâ âvâzına âşinâ geldi ve muḡaddem kendüye itdiği ḡileyi ḡâtrına getirdi ve anıñ kendi ile olan lu' bını bildi bāḡt fî' l-i mâzîdir ve bu maḡâmda bāḡten ma' nâsınadır [S-252b]

(4587) Meşnevi

Güft ān şeş penc bâmen bāḡtî

Pār ender şeş derem endāḡtî

Kâdî didi ki o şeş penci geçen sene benimle oynadıñ ve geçen sene beni şeş dere itdiñ ya' nî mât itdiñ dimekdir

(4588) Meşnevi

Nevbet-i men reft imsāl ān ḡumār

Bādiger kes bāz dest ezmen bidār

Bu sene benim nevbetim gitdi o ḡumârı ḡayri kimesne ile oyna ve daḡı elini benden girü tüt bāz emr-i ḡâzırdır oyna ma' nâsınadır ve muzâri' bâzed ve maşdarı bāḡten gelir

(4589) Meşnevi

Ezşeş ü ezpenc 'ārif geşt ferd

Muḡteriz geşttest z 'în şeş penc-i nerd

'Ārifbillāḡ şeş cihetden ve ḡavâss-ı ḡamseden ferd oldı ve yine bu dünyā nerdiniñ şeşinden ve pencinden āḡir az idici olmuşdur

(4590) Meşnevi

Rest ü ezpenc ḡiss ü şeş cihet

Ezverā-yı ān heme kerd āgehet

'Ārif ḡavâss-ı ḡamseden ve dünyānıñ cihāt-ı sittinden kurtuldı ve bu 'ālemiñ mâverasından ne gelir ve ne olur anıñ cümlesinden seni āḡāḡ eyledi

(4591) *Meşnevi*

Şud işārāteş işārāt-ı ezel

Cāveze'l-evhāme tırran v'e'tezel

O 'ārifîñ işāretleri Allāhu Te'ālā Hāzretleriniñ işāretleri oldı ya'nı Mevlā 'ārif e işāret ider 'ārif dahı bizlere işāret ider bu şüretde 'ārifîñ işāreti işāret-i Hāq olmuş olur ve yine 'ārif olan zāt vehmler maķāmını geçdi ve mertebe-yi yakīni buldı ve cemī' nāsdan 'uzlet eyledi

(4592) *Meşnevi*

Z'în çeh-i şeş gūşe ger nebved [İ-372b] birün

Çün berāred Yūsufîrā ezderün

Eger bu altı köşeli kuyu gibi olan dünyādan 'ārif taşra olmayaydı Yūsuf gibi olan rūh-ı insāniyeyi kuyunun içinde ne gūne ihrāc ider idi belki idemeyip Yūsuf rūh-ı dünyā kuyusunun maħabbetinde kalır idi ma'lūmdur ki kuyuda olan ādem kuyu içinde olanı ihrāca kādir degildir elbette kuyudan hāric olmak lāzımdır ki kuyudakini ihrāc ide

(4593) *Meşnevi*

Vāridi bālā-yı çarḥ-ı bīsütun

Cism-i ū çün delv derçeh çāre kun

'Ārifbillāh olan zāt direksiz olan çarḥîñ üstinde vārid gibidir ve o 'ārifîñ cismi қоға gibi kuyu içinde ābîñ ihrācına çāre idicidir vārid 'Arabīdir kuyudan қоға ile şu çekici kimesneye dirler nitekim Qur'ān-ı Kerīmde *fe'erselū vāridehum feadlā delvehu*⁶⁵⁵ vārid olmuşdur çāre kun vaşf terkibi olarak çāre idici dimekdir sütun sīnîñ ve tānîñ zammeleriyle sütundan muħaffefdir bu mā'adāda elfāz-ı erba'a cāyızdır birisi üstün ve birisi sütun ve birisi hemze ile vāvsız üstün ve birisi dahı bilā hemze velā vāv bu maķāmda olduğu gibi ki sütun lafzıdır bu beyitte 'ārifî vāride ve cismini dahı қоғaya teşbīh buyurdılar

⁶⁵⁵“Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı.” (Yûsuf 12/19)

(4594) Meşnevi

Yūsufān çengāl derdelleş zede

Reste ezçāh u şeh-i Mısrî şude

Bu Yūsuf sîret olan zâtlar ya‘nî mürîd-i şâdıklar nicesini o ‘ârifîñ cisminiñ koğasına urmuşdur bu cihetden dünyâ kuyusundan hâlâş olup şâh-ı Mısr olmuşdur çengāl pençe ma‘nâsınadır aşl çengāl demirden maşnû‘ olup anıñla bir mağalden bir nesneyi çekerler ve ihrâc iderler el dahı parmakları olmak hasebiyle çengäle teşbîh olduğundan bu maqâmda pençeyi çengāl ta‘bîr buyurdılar ve yine cîm-i Fârisiyye ile pençeye çeng dahı dirler

(4595) Meşnevi

Delvhâ-yı dîger ezçeh âbcû

Delv-i ū fâriğ ziâb aşhâbcû

‘Ârifîñ cisminiñ ğayrisi olan koğalar kuyudan âb isteyicidir lîkin ‘ârifîñ cisminiñ koğası âbdan fâriğdir aşhâb isteyici oldığı hâlde ki o aşhâba kendi cisminiñ koğasından âb-ı şarâb ide delvhâ-yı dîgerden ‘avâm-ı nâs murâd olunur

(4596) Meşnevi

Delvhâ ğavvâş-ı âb ezbehr-i kût

Delv-i ū kût u hayât-ı cân-ı hût

‘Ârifîñ cisminiñ ğayrisi [S-253a] koğalar âb âzığı içün kuyuya talıcıdır lîkin ‘ârifîñ cisminiñ koğası hûtun cânının âzığı ve hayâtıdır hûtan murâd rûhdur ya‘nî ‘ârifîñ sa‘yi nâs içündür ve herkesiñ sa‘yi kendi nefsi içündür dimekdir

(4597) Meşnevi

Delvhâ vâbeste-yi çarh-ı bülend

Delv-i ū derişba‘ayn-ı zürmend

Nâsîñ ecsâmınıñ delvleri çarḥ-ı bülende [İ-373a] bağlanmışdır ya‘nî anlarıñ cismlerini felek idâre ider dimekdir Lîkin ‘ârifîñ delv-i vücûd Vâcib Te‘âlânıñ kuvvet şâhibi iki ısbâ‘ miyânındadır ya‘nî ‘ârifleriñ cismini idâre iden Vâcibü’l-Vücûddur dimekdir nitekim Qur‘ân-ı Kerîmde *ve nuḳallibuhum zâte’l-yemîni ve zâte’s-şimāl*⁶⁵⁶ buyrulmuşdur

(4598) Meşnevi

Delv-i çeh ü ḥabl-i çeh ü çarḥ-ı çî

În mişâl-i pes rekîkest ey eçî

Ben ‘ârifîñ cismini koğa ile temşîl eyledim lîkin koğa nedir ki ‘ârifîñ cismi aña müşâbih ola ve daḥı ip nedir çarḥ nedir ki ‘ârif anıñ üstünde temekkün ide ey pâşâ bu mişâl çok rekîk mişâldir ve bu teşbihât becâ degildir lîkin ğayri teşbîh idecek bu ‘âlemde bir nesne yokdur mehmâemken ma‘lûm olunmak içün bu umûr-ı mezkûre ile temşîl olundı ve yine ma‘lûmdur ki müşebbeh müşebbehiñ ‘ayni olmak lâzım gelmez bu cihetden bunlara teşbîh eyledim şakınıp sen ‘ârifîñ cismini ittifâda koğa gibi zann itme eçî hemze ve cîm-i Fârisiyyeniñ kesreleriyle pâşâ ma‘nâsındadır ki ‘Arabîsi vezir lafzıdır rekîk daḥı egri ve ma‘kûs olan nesneye dinir

(4599) Meşnevi

Ezkucâ ârem mişâlî şikest

Küfv-i ân nî âyed ü ne âmedest

Saňa ben şikest olmayan mişâlî kıandan getiririm belki getirmeye kıadır degilim zîrâ insân-ı kâmilîñ mişli bu ‘âleme ne gelir ve ne zamân-ı mâzîde geçmiştir bundan soñra insân-ı kâmilîñ büyüklüğünüñ ve ululuğunuñ beyânına şürû‘ idip buyururlar ki

(4600) Meşnevi

Şad hezârân merd pinhân deryekî

Şad kemân u tîr derc-i nâveki

⁶⁵⁶“Ve biz onları sağyanlarına ve sol yanlarına çeviririz.” (Keyf 18/18)

Nice yüz biñ âdem bir âdemde pinhân olmuştur ya‘nî bir velîde yüz biñ âdem kadar kuvvet vardır demekdir ve dahı yüz kemân ve tîr bir tîrde mündericdir demekdir mısrâ‘-ı şânîniñ me‘âli dahı velîniñ kuvvetini beyân ider zamân-ı sâbıkda bir velî bir memleket halkı ile mücâhede idip gâlib oldığı çokdur

(4601) *Meşnevi*

Mâ rameyte iz rameyte fitneyî

Şad hezârân hırman ender hâneyî

*Mâ rameyte iz rameyte*⁶⁵⁷ kelâmı Cenâb-ı Hakkıñ halkı imtiyhânıdır ya‘nî fahr-i ‘âlemin bir kabza türâb saçıp a‘dâyı münhezim itmesi halk imân iderler mi diyü imtiyhândır ve dahı enbiyâ ve evliyâ burûc-ı buğday içinde bir hırmandır

(4602) *Meşnevi*

Âftâbî deryekî zerre nihân

Nâgehân ân zerre bugşâyed dehân

Enbiyâ ve evliyâ bir zerrede nihân olmuş güneşdir ânsızın o zerre ağzını açar ise beyit-i âtiye merhûndur

(4603) *Meşnevi*

Zerre zerre gerded eflâk u zemîn

Pîş-i ân hırşîd çün cest ezkemîn

Gökler ve zemîn o hırşîdiñ önünde çünki vücûdı pusısından âftâb-ı rûha şıçradı zerre şemsiñ yanında nice ise âftâb gibi olur

(4604) *Meşnevi*

İncünîñ cânî çi derhurd-ı tenest

Hîn beşev ey [İ-373b] ten ez‘în cân her dü dest

⁶⁵⁷“Attığın zaman da sen atmadın.” (Enfal 8/17)

Buncalayın cân ne gûne tene lâyıkdır âgâh ol ey cân bu tenden her iki elini yıka ya‘nî
sen bu bedende tırmağa lâyıq degilsin aşlına git buyurmak isterler

(4605) Meşnevî

Ey ten-i güşte vişâk-ı cân besest

Çend tâned baħr dermeşki nişest

Ey cânâ hâne olan ten bu kadar hâne olduĖuñ yetişir zîrâ nice bir kâdir olur bir deryâ
bir kırba içünde oturmağa benden fâriğ ol Rabbime gideyim

(4606) Meşnevî

Ey hezârân Cebre ‘îl ender beşer

Ey Mesîhân-ı nihân dercevf-i ħar

Ey insân-ı kâmil sen nice biñ beşer şûretinde Cibrîlsin ey insân-ı kâmil sen eşek
cemâ‘atı içünde ‘İsâlersin

(4607) Meşnevî

Ey hezârân Ka‘be pinhân derkenîs

Ey ġalaţendâz-ı ‘ifrîţ ü bilîs

Ey insân-ı kâmil sen kenîs-i cismde mağfî nice biñ Ka‘be-yi mükerremesiñ ey insân-ı
kâmil yine sen cinni ve şeyţânı ġalaţatıcısın zîrâ seniñ cismini ħâk görüp
ġaĖîġatinden ġâfil oldılar ve saña secde itmeyip ĤaĖdan cüdâ aldılar nitekim **Ĥazret-i**
Mısrî *ġuddise sırruhu* buyurmuşdur Beyt:

Secde eyle âdeme tâ kim ĤaĖğa ġul olasın

İden âdemden eyâ ĤaĖdan dahı oldı cüdâ [S-253b]

(4608) Meşnevî

Secdegâh-ı lâmekânî dermekân

Mer bilîsân râzitu vîrân dükân

Bu mekân ‘âleminde sen lâmekân ‘âleminiñ secde maḥali olduñ ve saña secde itmek lâzımdır taḥkîk şeytânların dükkân-ı vücûdı senden vîrândır ya‘nî şeytânların ḳalbi seni bilip saña secde itmediler lîkin melâ’ike seniñ ḳudretini bildiler ve saña secde itdiler

(4609) Meşnevî

Ki çirâ men ḥidmet-i ĩn tĩn kunem

Şûretîrâ men laḳab çün dĩn kunem

Öyle diyerek secde itmediler ki altun ben bu tĩne ḥidmet eylerim ve daḥı şûrete mensûb olana altun dĩn laḳab eylerim ya‘nî şûreti kendime dĩn ve secde maḥalli itmeme demektir

(4610) Meşnevî

Nĩst şûret çeşmrâ nikũ bemâl

Tâ bebĩnĩ şa‘şâ‘a-y nũr-ı Celâl

Cenâb-ı Mevlâ ḳuddise sırruhu şeytânsiretlere böyle cevâb virir ki o seniñ gördüğün şûret degildir gözünü iyi sil ve burada öyle baḳ hattâ anda Cenâb-ı Kibriyânın ‘aẓimet-i nûrunun ziyâsını göresin **Bâz âmeden beşerḥ-i kışşâ-yı şâhzâde ve mülâzemet-i ũ derḥazret-i şâh**⁶⁵⁸ Burası zıkr-i sâbık şehzâdenin kışşasının şerhine rücû‘ beyânında olucudur ve daḥı şehzâdenin pâdişâhın ḥuzûrına ne müdâvemet itmesi beyânındadır

(4611) Meşnevî

Şâhzâde piş-i şeh ḥayrân-ı ĩn

Heft gerdũn dĩd deryek müşt tĩn

Şehzâde-yi ‘âşık pâdişâhın ḥuzûrında bunun ḥayrânı olmuş zĩrâ bir avuç türâbda eflâk-ı su‘beyi ya‘nî bu ‘âlemi mûnderic-i müşâhede eylemiş bir avuç türâbdan [İ-374a]

⁶⁵⁸“Şehzade kıssasının şerhine ve onun padişaha mülâzemetine rücû.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 223.

murād pādīşāhıñ cismidir fi'l-vāķi' şūfī insāna 'ālem-i kibriyā ve bu 'āleme 'ālem-i şuğrā ta' bīr eylediler **Hāzret-i 'Ālī rađiyallāhu 'anhu** şu beyti buyurmuşdur Beyt:

Ve tuz'amu inneke cürmün şağīrun

*Ve fīke anṭavi'l-'ālemu'l-ekberu*⁶⁵⁹

(4612) Meşnevi

Hīç mümkin nī būbaḡşī leb guşūd

Līk cān bācān demī ḡāmuş nebūd

Bu ḡuşūşuñ ḡaķīkatinden baḡş iderek aḡz açmak mümkün degildir līkin insānıñ tende olan rūḡ-ı ḡayvānīsi rūḡ-ı sulṭānīsi ile bu ḡālīñ baḡşından sūkūt idici degildir

(4613) Meşnevi

Āmede derḡāṭreş k'in bes ḡafīst

Īn heme ma'nist pes şūret ziḡīst

Şehzādeniñ ḡāṭrına gelmiş ki bu çok ḡafī şey'dir ve bunun ḡaķīkatine vuşlat emr-i şu'bdur ve bu ḡāl bütün ma'nādır böyle olunca bu şūret içinde olması altundur ma'nāşı şūretde altun olur bunda ḡikmet nedir

(4614) Meşnevi

Şūreti ezşūretet bīzār kun

ḡufteyī her ḡufterā bīdār kun

Hāzret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* şehzādeye bu ḡāṭıra içün cevāb buyururlar ki bu şūret seniñ bildiḡiñ şūretler gibi degildir belki bir şūretidir ki seni cemī' şūretlerden bīzār ider ve fāriḡ eyler ve bu şūret bir şūret-i ḡuftedir ki cemī' ḡufte olan şūretleri ki ḡalkıñ şūretleridir bīdār eyler

(4615) Meşnevi

Ān kelāmet mīrehānet ezkelām

⁶⁵⁹ "Ve sen kendinin küçük cirm olduğunu zannedersin, halbuki sende âlem-i ekber dürülüp bükülmüştür." Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 223.

V'ân seḳāmet mīcehāned ezseḳam

Bu şüretiñ kelāmı seni yaralardan kurtarır ve dahı şüretde olan seḳamlık seni seḳamlıktan ḥalāş ider evvelki kelām ma' lūm olan kelām ma' nāsınadır taḳdīri ān kelāmetrā dimekdir ikinci kelām kāfiñ kesriyle kelimiñ cemi' dir kelim kāfiñ fethi ve lāmiñ sūkūniyla yara ma' nāsınadır seḳāmet ve seḳam şıḥḥatiñ zıddıdır

(4616) Meşnevi

Pes seḳām-ı 'aşḳ cān-ı şıḥḥatest

Renchāeş ḥasret-i her rāḥatest

Böyle olunca 'aşḳıñ seḳameti şıḥḥatiñ rūḥudur ve dahı 'aşḳıñ rencleri ve derdleri her rāḥatiñ taḥassür itdiği nesnedir

(4617) Meşnevi

Ey ten eknūn dest-i ḥod z 'īn cān beşū

V'er nemīşūyī cüz īn cānī becū

Ey ten şimdi kendi elini bu cāndan yıka ve eger yıkamaz iseñ bu cāndan ḡayri bir cān ṭaleb eyle zīrā bu cān senden ziyāde bīzār oldu ve müteferriiddir şū kelimesi şınıñ zammıyla şūyīden maşdarından müştak emr-i ḥāzırdır yıka dimekdir fāriḡ ol ma' nāsına ıştılāḥ olunmuşdur [S-254a]

(4618) Meşnevi

Ḥāşıl ān şeh nīk ūrā mīnevāḥt

Ū ezān ḥurşīd çün meh mīgudāḥt

Ḥāşıl-ı kelām o pādīşāh o şehzādeyi güzel talṭīf ider idi ve dahı o şehzāde o āftāb gibi pādīşāhdan ay gibi erir idi çünkü erimek iyü şey' degildir bināberīn buyururlar ki

(4619) Meşnevi

Ān güdāz-ı 'āşīkān bāşed [İ-374b] nümū

Hemçü meh ender güdāzeş tāzerū

O ‘aşıkların erimesi büyümek olur ay gibi anın erimesinde taze rüylik olur zîrâ mâh-ı âftâbın karşısında erir ba‘ de bedr olur bu şüretde mâhın erimesi büyümek oldu

(4620) *Meşnevî*

Cümle rencûrân devâ dârend ümîd

Nâled in rencûr kem efzûn kunîd

Cümle hastalar devâyı ve cesediniñ semiz ve büyük olmasını ‘ilâcdan ümîd tutarlar ve teniñ za‘afınıñ zevâlini isterler lîkin bu ‘aşk hastesi beni ziyâde za‘îf idiñiz diyü nâle eyler zîrâ o za‘îf ile ‘aşıkça büyümek gelir

(4621) *Meşnevî*

Hoşter ez’in sem nedîdem şerbeti

Z’in maraz hoşter nebâşed şıhhatî

Ben bu zehr gibi ‘aşkdan hoş ve laîf bir şerbet görmedim ve dahı bu marazdan ziyâde bir şıhhat olmaz

(4622) *Meşnevî*

Z’in güneş bihter nebâşed tâ‘atî

Sâlehâ nisbet bed’in dem sâ‘atî

Bu günâhdan ziyâde hoş bir tâ‘at olmaz günâh ta‘biri ‘avâm beyinde ‘aşk suç olduğı cihetdendir nice seneler ‘aşk nisbet olunsa bir sâ‘at miqdârı olur zîrâ ‘aşık ‘aşk sebebiyle senelerin geçdiğini bilmez

(4623) *Meşnevî*

Müddetî bud piş-i in şeh z’in nesak

Dil kebâb u cân nihâde bertabak

Bir müddet bu uslûbdan pâdişâhın huzûrında bu şehzâde kalbi yanık ve cânını tabak üzerine koymuş olduğı hâlde oldu ve şıdqla pâdişâha hizmet itdi bundan murâd mürîd-i şâdıkñ şeyh-i kâmile ez dil ü cân hizmeti beyânıdır

(4624) Meşnevi

Güft şeh ezherkesi yek ser berid

Men zişeh her lahza kurbānem cedid

Bir gün şehzāde pādīşāhın huzūrında didi ki pādīşāha herkesden bir baş kesdi ya'nī herkesi bir kere öldürdi līkin ben pādīşāhın 'aşkından her lahza cedid kurbānım ya'nī ben pādīşāhın yolunda her ān kendimi kurbān itmekdeyim gūyā dinildi ki bu kadar baş sen kandan bulursuñ ki her ān kendini kurbān itmekdesin bu beyit ile cevāb virip dir ki

(4625) Meşnevi

Men faķirem ezzer ezser muhteşem

Şad hezārān ser halef dāred serem

Ben egerçi zerden faķirim līkin başdan zengīnim zīrā benim virdiğim baş nice yüz biñ başı 'üz tutar böyle olunca bende baş çokdur pādīşāhın yoluna birer birer kurbān iderim demek istedi

(4626) Meşnevi

Bādü pā der' aşk netvān tahten

Bāyekī ser ' aşk netvān bāhten

İki ayak ile rāh-ı 'aşkda yürümek ve hareket lāyık degildir ve rāh-ı 'aşkda bir baş faķat fedā lāyık degildir belki çok başlar fedā itmek münāsibdir ve yine nice ayaklar ile maḥabbet yolunda yürümek lāzım gelir

(4627) Meşnevi

Herkesirā ḥod dü pāy u yek serest

Bāhezārān pā vü ser ten nādirest

Her bir kimesneniñ taḥḳīḳ bir başı [İ-375a] ve iki ayağı vardır lîkin biñ ayaklı ve biñ başlı âdem nâdir ben işte bu rāh-ı ‘aşḳda hezārān pā ve ser şāḥibi bir ‘āşıkım demek istedi

(4628) *Meşnevî*

Z’în sebeb hengāmhā şud kül heder

Hest îñ hengāme her dem germter

Herkesiñ iki ayağı ve bir başı olup sülûk itdiği işine bu vechle sülûk itdiginden cemî‘ işler bütûn bütüne heder ve telef oldu lîkin ‘aşḳ hengāmesi biñ baş ve biñ ayak ile sülûk olunduğundan her ân ziyāde ısıcaḳ ve revācî günbegün tezāyüd itmekdedir hengāmeden bu maḳāmda nâsiñ if‘ālî ve aḥvālî murād olunur ‘ilm ve zühd ve zāyi‘-i sâ‘ire gibi heder hāñiñ ve dālîñ fetḥalarıyla zāyi‘ ve telef ma‘nâsınadır [S-254b]

(4629) *Meşnevî*

Ma‘den-i germist ender lâmekān

Heft dūzaḥ ezşerāreş yek duḥān

Bu ‘aşḳ lâmekān ‘âleminde ḥarâret ma‘denidir ḥattâ yedi dūzaḥ o ‘aşḳiñ şerâresinden bir duḥān gibidir **Derbeyān-ı ân ki dūzaḥ güyed ki ḳanṭāre-yi şırāt berser-i üst ey mü‘min ezşirāt zūdter bugzār ve biştāb** Burası anıñ beyāñındadır ki cehennem söyler öyle cehennem ki şırāt köprüsü anıñ üstündedir anı dir k iey mü‘min şırātdan ziyāde tiz geç ve ‘acele eyle **tā ‘azamet-i nūr-ı tū âteş-i merā nekşud cuz yā mü‘minu feinne nūreke atfa’e nārî** ḥattâ seniñ nūrunuñ ‘azimeti benim âteşimi södürmeye nitekim ḥadîs-i şerîfde geç ey mü‘min taḥḳīḳ seniñ nūruñ benim nārımı söndürdi vârid olmuşdur

(4630) *Meşnevî*

Z’âteş-i ‘āşık ez’în rû ey şafî

Mişeved dūzaḥ za‘îf ü munṭafî

Ey şafî olan zât bu cihetden ‘āşıkıñ âteşinden içün cehennem za‘îf ve sönücü oldu

(4631) *Meşnevi*

Güvedeş bugzar sebük ey muhteşem

V'er ne z'âteşhâ-yı tu mürd âteşem

Cehennem mü'mine dir ki ey ulu tîz geç yohsa seniñ âteşlerinden benim âteşim öldi

(4632) *Meşnevi*

Küfr ki kibrî-t-i dûzah üst u bes

Bîn ki çün pehsâned ürâ in nefes

Kâfirin küfri ki cehennemin kibrîtidir ve cehennem anıyla şu' lenir gör ki 'âşıkların nefesi anı nice buñaldır pehsâned taẕyîk ider demekdir pāsı kelimedendir ve fi'l-i muzâri' dir maşdarı pehsânîdendir

(4633) *Meşnevi*

Zûd kibrîtet bed'in sevdâ sipâr

Tâ ne dûzah bertu tâ zed ne şerâr

Tîz kibrît küfrünü bu sevdâ-yı 'aşka ısmarla hattâ seniñ üzerine cehennemin kendisi segirsin ve ne kığılcımı segirsin sipâr emr-i hâzırdır ısmarlama demekdir tâ zed segird ma'nâsınadır ve maşdarı tâzîdendir çünkü 'aşkın cehenneme ğalebesini beyân buyurdılar ise cennetde dağı ğâlib olduğunu beyân idip buyururlar ki

(4634) *Meşnevi*

Güvedeş cennet güzer kun hemçü bād

Verne gerded her çi men dârem kesād

Cennete dâhil olduğdan sonra 'âşıklara cennet dir ki benden kendi derecene rüzgâr gibi geç ve bende aslâ tevaḳḳuf itme yohsa ben her ne [İ-375b] hüsnü ve leṭâfeti tutarım geçmez olur zirâ 'âşkın cemâli ve leṭâfeti cennete ğâlib olur lîkin kendini derecesine ğalebe idemez ve kendi derecesinin hüsnünü izâle itmez 'âşkın cenneti ğâyetle cemâl şâhibidir kesād kâfîñ fethiyle geçmege dirler

(4635) Meşnevi

Ki tu şāhibḥarmanī men ḥūşeçīn

Men бүtiem tu vilāyethā-yı Çīn

Zīrā şāhib-i ḥarman ve ben seniñ ḥarmanınıñ başaḳ düşürücüsüyüm bu şūretde benden a‘lāsıñ ve yine dir ki ben бүtüm līkin sen Çīn vilāyeti olmuşsun ki nice бүtleri cāmi‘ sin

(4636) Meşnevi

Hest lerzān z ‘ū ceḥīm ü hem cinān

Ne mer īnrā ne mer ānrā z ‘ū emān

Cehennem ve daḥı cennet ‘āşıkdan ditreyici geldi zīrā cehenneme ‘āşıkdan emān vardır ve ne cennete emān vardır

(4637) Meşnevi

Reft ‘ömrēş çārerā furşat neyāft

Şabr bes sūzān bud u cān bernetāft

Şehzādeniñ ‘ömrī gitdi bu ‘aşkıñ derdine çāre bulmaḳ içün bir fırşat bulmadı ve eline girmedi şabr ‘aşıkı çok yaḳıcı idi o şehzādeniñ cānı ‘aşkıñ yaḳmasına taḥammül itmedi netāft caḥd-ı muṭlaḳdır ṭāḳat getirmedi ma‘ nāsınadır

(4638) Meşnevi

Müddetī dendān kenān īn mīkeşīd

Nāresīde ‘ömr-i ü āḥir resīd

Bir müddet zamān dīşini şıḳarak burur ve ‘aşkı çeker idi ma‘şūḳına irişmeksizin ‘ömr-i āḥire irişdi yāḥūd ‘ömrī kemāle irişmeksizin tamām oldu demek ola

(4639) Meşnevi

Şūret-i ma‘şūḳ şud z ‘ū dernühüft

Reft ü şud bāma‘na-yı ma‘şūḳ cüft

Ma‘ şūkuñ şūreti o şehzādeden gizlüde oldu zîrâ ma‘ şūk seni kaç‘ an görmemiş idi ve dünyādan gitdi ve lîkin ma‘ şūkunuñ haķîķati ile cüft oldu zîrâ ‘ aşık olunca ma‘ şūkuna vuşlat ider egerçi dünyāda vişāl muķadder olmadı lîkin dār-ı ahiretde vişāl-i cānān ile müşerref olur bu şehzāde ile ķable’l-vişāl fevt olan ‘ aşıkı ve sāliki temşîl buyurdılar [S-255a]

(4640) Meşnevi

Guft lubseş ger zişā‘r ü Şüşterest

İ‘tināk-ı bihicābeş hoşterest

Şehzāde didi ki yāriñ libāsı haķîr nesneden yāhūd Şüşter beldenîñ a‘lā olan kumaşından olsun o yāri bilā libās ve ‘ üryāñ kucağa almak hoşdur lubs lāmîñ fetḥi ve bānîñ sūkūniyla giymek ma‘nāsınadır bu maķāmda topun kendisi murād olunur şā‘r şîmîñ fetḥi ve ‘aynîñ sūkūniyla kıl dimekdir bu maķāmda top-ı haķîr murād olunmuşdur zîrâ top-ı haķîri kıldan tōkurlar çuval gibi Şüşter iki şîm ile evveli mazmūm ve ikinci sākin olarak diyār-ı ‘Acemde bir şehriñ ismidir o şehrdan a‘lā kumaş çıkar burada daḥı Şüşterden nefîs ve a‘lā libās murād olunur ḥāşıl-ı kelām şehzāde vaķt-i mevtde didi ki ben dünyāda mu‘ammer olduķça yāri libāsıyla [İ-376a] derkenār iden ‘aşık gibiyim lîkin bā‘de’l-mevt yārini derāğūş eyleyen ‘aşık gibiyim zîrâ bu ten benim rūḥumda libās gibidir kemāl ü vişāl baña māni‘ olmaķdadır bu şūretde mevtime aşlā gamım yokdur ve mevt baña sekr gibidir ve mevtim işābetdir demek istedi işte ‘aşıķan-ı Hūdānîñ ḥālî budur mevtime aşlā gamnāk olmazlar belki rūz u şeb temennî iderler

(4641) Meşnevi

Men şudem ‘uryān ziten ü ezḥayāl

Miḥrāmem dernihāyātu’l-vişāl

Ben tenimden ‘uryān oldum o yār daḥı benim ḥayālimde o da ḥayālimden ‘uryān oldu bundan şoñra vuşlatıñ mertebe-yi nihāyetlerinde şalınırım ve kemāl-i vişāle iririm

(4642) Meşnevi

İn mebhîş tâ bed 'încâ güftenîst

Her çi âyed z 'în sîpes bînhüftenîst

Bu mebhîşler buraya dek söylemege mensûbdur ve söylenir ve lisân ile ta'bir olunur mebhîş mebhîşin cem'idir ve mebhîş maşdar mimi olarak ism-i mekândır ve maḥall-i bahş demekdir bundan sonra her ne gelir ise gizlemege mensûbdur ya'nî söylenmez demekdir sîpes sîn ve bâ-yı Fârisiyyenin fethalarıyla bundan sonra demekdir

(4643) Meşnevi

Ver begüyi v'er bekûşî şad hezâr

Hest peygâr u negerded âşkâr

Bundan ilerisini eger söyler iseñ yâhûd söylemege yüz biñ kerre sa'y ve gayret ider iseñ bu ḥuşûşda ceng vardır ve ğavġa olur ve yine bundan ilerisi âşkâr olmaz ve sa'yiñ hebâ olur zîrâ esrâr-ı vaḥdet-i vücûddur ḥalkıñ 'aqlına şıġmaz her ne kadar ehl-i 'âlem ise de

(4644) Meşnevi

Tâ bederyâ seyr-i esb ü zîn buved

Ba'd ezînet merkeb-i çübîn buved

Deryâya dek atıñ ve egeriñ seyri ve hareketi olur deryâya geldikten sonra sefîne lâzım olur

(4645) Meşnevi

Merkeb-i çübîn bûḥuşkî ebterest

Ḥâş-ı ân deryâ beyân râ rehberest

Sefîne qarada ebterdir ya'nî bir işe yaramaz demekdir merkeb-i çübîn ağaca mensûb binecek demekdir bundan sefîne murâd olunur lîkin deryâya mensûb olanlara ḥâş olarak rehberdir ve maḫşûduna mevsildir

(4646) Meşnevi

În hamûşî merkeb-i çübîn buved

Bahryânîrâ hâmuşî telkîn buved

Bu sükût bir merkeb-i çübîn olur bahri olan kimesnelere telkîn olur ya' nî insân-ı kâmil zâhirde sükût ider ise de anî sükûtı her bir şadıqlara telkîn maķâmında olur zîrâ kâmiller gönülden kelâm iderler

(4647) Meşnevi

Her hamûşî ki melûlet mîkuned

Na'rahâ-yı aşk-ı ân sū mîzened

‘Ariflerin her bir sükûtı ki seni melûl eyler ve saña ıztırâb getirir o sükût degildir belki o tarafîñ ‘aşkıñın na' ralarını urur ya' nî Cenâb-ı Hâķķıñ ‘aşkıñı ve maķabbetini na' ra urarak söyler lîkin o na' rayı sükût şekline koymuşdur ki anı sükût zann idersin o ise na' radır ve Hâķ tarafınıñ maķabbetini söylemekdedir meşhûrdur ki hükemâ-yı işrâķiyyûn kalbden kalbe şöhet iderler idi [İ-376b] ve hâceleri daķı kalbinden şâkirdlerine ders virir idi ve şâkirdleri daķı kalblerine teveccüh idip üstâdın kelâmını ve takrîrini kalblerinden istimâ' iderler idi [S-255b] hükemâ-yı işrâķuyyûn ki müteşerri' degil iken bu hâlde olunca ehl-i şeri'at olan şüfîde böyle hâl olmak ba' id degildir na' rahâ lafzı ‘aşķa muzâfdır ve izâfet kesresi virilmek için bir yâ-yı sâkine getirilmiştir ‘aşķ kelimesi daķı ân sū kelimesine muzâfdır ân sūdan murâd Vâcibü'l-Vücûduñ cânib-i ma' nevîsidir

(4648) Meşnevi

Tu hemîgüyi' aceb hâmuş çerâst

Û hemîgüyed aceb guşeş kucâst

Sen bu na' râ urucı zât-ı şerîfî görüp sükût idicidir zannıyla dirsîñ ki ‘acabâ bu zât altun hâmuşdur ve o daķı saña söyler ki ‘acabâ bu âdemiñ kulaķı kandadır ki bu na' raları ve benim feryâd u fiğânımı işitmez ve benim için sükût idicidir halbuki ben dâyim na' ra urmaķdayım

(4649) Meşnevi

Men zina'ra ker şudem ü bihaber

Tîz gûşân z'în semer hestend ker

Ben kendi na'ralarımdan şâgır oldum o kimesne bu na'ralardan bihaberdir ve dahı tîz gûş olanlar benim bu hikâyelerimden şâgırdırlar semer sîniñ ve mîmiñ fetħalarıyla gicelerde eglenmek içün naql olunan hikâyeye dirler bu maķāmda hikâyeden murād insān-ı kāmiliñ na'ra ile söylediği kelimātdır tîz gûş kulağı iyü işiden kimesneye dirler ve tîz gûşdan murād bu maķāmda ehl-i bâtın olan zātlardır

(4650) Meşnevi

Ān yekî derh'āb na'ra mîzened

Şad hezārān bahş ü telkîn mîkuned

Bundan şoñra insān-ı kāmiliñ na'ra ile āvāz-ı bülend ile söylediğini ve zāhir halkıñ işitmediğini temşil içün buyururlar ki bu hāl 'ayniyle aña benzer ki meşelā bir kimesne uyķusunda na'ra urur ve dahı çok bahş ider ve yine çok nesneyi telkîn ider beyit-i ātiye merhūndur

(4651) Meşnevi

Īn nişeste pehlū-yı ü bihaber

Hufte hod ānest ü ker z'ān şūr u şer

O hufteniñ yanında meşelā bu oturmuş kimesne bu hufteniñ na'rasından ve çok bahşinden ve telkîninden āgāh degildir böyle olunca taħķik hufte ve şâgır o oturmuş olan şūr u şerden ve o bahşden ve telkînden āgāh olmayan kimesne egerçi uyanık ise de haķikātda ve huftedir işte o na'ra-yı zen olan zātıñ hāli şu hufteniñ hāline beñzer ve dahı 'āşıkıñ na'rasını işitmeyen kimesneniñ hāli hufte yanında oturmuş olan kimesneye beñzer

(4552) Meşnevi

V'ān kesî k'ış merkeb-i çübîn şikest

Ġarķa şud derāb-ı ũ ħod māhiyest

Ol bir kimesne ki vücūdunuñ sefīnesini şikest itdi ve daĥı deryāya garķ oldu o kimesne taĥķīķ māhisīretdir beyit-i ātiye merhūndur

(4653) Meşnevi

Ne ħamūşest [Ī-377a] ũ ne gūyā nādirīst

Ĥāl-i ũrā der‘ibāret nām nīst

Bu māhisīret olan zāta ne sūkūt idicidir ve ne söyleyicidir belki bir nādir zāt-ı şerīfdir bu her ikisi degildir de yā nedir dir iseñ anıñ ĥāliniñ ta‘biri de nāmı da yokdur böyle olunca ben anı saña ta‘bir idemem

(4654) Meşnevi

Nīst z ‘īn dü her dü hest ān bül‘aceb

Şerĥ-i īn guften birūnest ezede

O māhisīret zāt bu her iki gürūhdan degildir ve daĥı o bül‘aceb olan zāt her ikisi de odur bunun beyānı söylemek edebden ĥāricdir bināberīn beyān olunmadı

(4655) Meşnevi

Īn mişāl āmed rekīk ũ bīvürūd

Līk dermaşūs ez ‘īn bihter nebūd

Bu temşīl rekīk geldi ve nāmünāsib geldi līkin bu ‘ālem-i maşūsda bundan iyi temşīl yokdur mişālīn rekīk olması Vācibü’l-Vücūdı deryāya ve insān-ı kāmili māhiye teşbīh buyurduklarından içündür [S-256a] Müteveffā şuden-i birāder-i büzürgīn ezşehzādegān ve āmeden-i birāder-i miyānīn becenāze-yi birāder ki ān kūçekīn şāhib firāş büz ezrencūrī ve nevāĥten-i pādşāh miyānīnrā tā ũ nīzem hem leng-i iĥsān şud mānd piş-i pādşāh şad hezār ganāyim-i gaybī vü ‘aynī bed’ū resīd ezdevlet-i nażar-ı ān şāh ma‘atakrir-i ba‘za Burası üç şehzādeniñ büyük şehzādeniñ vefāt idici olması ve daĥı ortanca birāderiñ birāderiniñ cenāzesine gelmesi beyānında olucudur zīrā küçük şehzāde ĥastalıkdan şāhib firāş idi bināberīn cenāzeye gelmedi ve daĥı

pādişāhīñ o ortanca şehzādeyi talīf itmesi beyānındadır hattā şehzāde daḥı o şāhīñ iḥsānıñ lengi oldı ve daḥı pādişāhīñ ḥuzūrında ḳaldı ve daḥı yüz biñ ‘ālem-i ḡayba mensūb ve ‘ālem-i ‘ayna mensūb ḡanīmetler o şehzādeye o pādişāhīñ devletinden vāşıl oldı ve daḥı o pādişāhīñ şehzādeye nazarı ve ittikādı beyānında olucudur ba‘zı ittikātını takrīr eyleme berāber ḡanāyim-i ḡaybīden murād rūḡānī iḥsānlardır ve ‘aynīden murād cismānī iḥsānlardır

(4656) Meşnevi

Kūçekīñ rencūr būd u ān vaşat

Bercenāze-y ān büzürg āmed faḳaṭ

Kūçük şehzāde ḥaste idi ve o vaşat olan şehzāde ancak büyük şehzādeniñ cenāzesine geldi

(4657) Meşnevi

Şāh dīdeş ḡüft ḳāşid īñ kiyest

Ki ezān baḥrest v’īñ hem māhiyest

Pādişāh-ı Çīn o şehzāde-yi vaşatı gördi ve bildi līkin ‘anḳa didi ki bu kimdir o baḥrden midir ve bu daḥı [İ-377b] birāderi gibi māḥisīret midir ve ‘aşḳ deryāsında toymazlardan mıdır

(4658) Meşnevi

Pes mu‘arrif ḡüft pūr-ı ān peder

İñ birāder z’ān birāder ḥurdter

Böyle su’āl olunca o mu‘arrif didi ki bu daḥı o bābānīñ oḡludur bu şüretde māḥisīret olması lâzım gelir bu birāder o birāderden yaşıda küçükdür

(4659) Meşnevi

Şeh nevāzīdeş ki hestī yadḡār

Kerd ūrā hem bedān pürsiş şikār

Şāh-ı Çīn dahı o şehzādeyi talṭīf itdi öyle diyerek ki sen bize birāderinden hediye ve anı müzekker olmuşsun böyle olunca gitme bizim ile ol didi

(4660) Meşnevi

Eznevāz-ı şāh ān zār-ı ḥanīz

Derten-i ḥod ḡayr-ı cān cānī bedīz

Şāh-ı Çīnīñ tekrīminden o kebāb ve büryān olmuş yār ba‘zı nüshada zār vāḳi‘ olmuşdur ḥanīz ‘Arabīdir kebāba dinir kendi teninde cānından ḡayri bir cān dahı gördi bu cāna şūfī rūḥ-ı īzāfī dirler

(4661) Meşnevi

Derdil-i ḥod yāft ‘ālī ḡulgule

Ki neyābed şūfī ān derşad çile

O şehzāde cānında bir ‘ālī ḡugule gördi öyle ki şūfī anı yüz çilede bulmaz ve nice erba‘īn çıkarır ise o devlete nāyil olmaz ḡugule ḡaynıñ zammı ve lāmıñ sükūniyla feryāda ve emr-i ‘azīme ta‘bīr iderler

(4662) Meşnevi

‘Arşa vü dīvār u kūh u seng tāft

Pīş-i ū çün nār-ı ḥandān mīşikāft

Dünyānıñ meydānı ve dīvārı ve dahı ṭāḡı ve ṭaşı ‘āşıkıñ gözüne parladı ve dahı ‘āşıkıñ önünde enār gibi ḥandān olduḡı hālde parladı nār enārdan taḥfīf olunmuşdur ḥāşıl-ı kelām ‘āşıkıñ gözüne ‘aşḡ sebebiyle dünyānıñ her şey’i güzel görünür demek isterler

(4663) Meşnevi

Zerre zerre pīş-i ū hemçün kıbāb

Dembedem mīkerd şad ḡün fetḥ-i bāb

Dünyânın her bir zerresi ‘âşıkın önünde kubbeler gibidir kıbâb kâfîn kesriyle kubbениn cem‘idir ya‘nî zerreler ‘âşıkın gözüne kubbe-yi ‘azîmeler gibi görünür ve o zerreler her ân ‘âşıka yüz dürlü feth-i bâb eyler idi

(4664) Meşnevi

Bâb geh revzen şudî vü gâhî şu‘â‘

Hâk geh gendüm şudî vü gâh şa‘

O feth eylediği bâb gâh pencere olur idi ve gâhî ziyâ ve nûr olur idi küre-yi zemîn ‘âşıkın gözüne gâh buğday olur idi ve gâh şa‘ olur idi hülâşa-yı kelâm eczâ-yı ‘âlem ‘âşıkların gözüne gûnâgûn görünür ve her eşyanın haqîkatı ‘âşıka taraf-ı Haqdan nümâyân olur dimekdir gendüm kâfîn fethi ve nûnuñ sükûnı ve dâlin zammıyla buğday ma‘nâsınadır [S-256b]

(4665) Meşnevi

Dernazarhâ çarh bes köhne ‘v kadîd [İ-378a]

Pîş-i çeşmeş her demî halk-ı cedîd

Halkın nazarlarında felek çok köhne ve kadîddir lîkin ‘âşıkın gözinde her demde felek için yeni halk olmak vardır ve ‘âşıkın gözüne cedîd görünür nitekim Kur‘ân-ı Kerîmde *bel hum fîlebsin min halkın cedîd*⁶⁶⁰ buyrulmuştur şûfî her ân cevâhîrîn teceddüdine kâ‘ildir bu kelâm aña mebnîdir

(4666) Meşnevi

Rûh-ı zîbâ çünki vârest ezcesed

EzHudâ bîşek çünî çesmeş resed

Ziyâde güzel rûh çünki cesedden halâş oldu ya‘nî rûh bedeni terbiye kaydından fâriğ oldu ve bedenin hüsn-i hâlini istemez oldu Hudâdan şübhesiz buncalayın göz aña irişir ve dîde-yi haqîkatbine nâyil olur

(4667) Meşnevi

⁶⁶⁰“Hayır, onlar, yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler.” (Kaf 50/15)

Şad hezārān ğayb pîşeş şud pedîd

Ânça çeşm-i mahremân bîned bedîd

‘Âlem-i gaybın çok umûr-ı ğaybiyesi anıñ öñünde zâhir oldu bedîd bânıñ fetîhiyle yâsı
nefs kelimededen olarak âşkâre ma‘nâsınadır ol nesneyi ki mahremleriñ gözi görür anı
gördi ikincisi bânıñ kesriyle yâsı zâ‘id olarak fi‘l-i mâzîdir gördi ma‘nâsınadır
maşdarı dîdendir

(4668) Meşnevi

Ânça ü ender kütüb berh’ânde bûd

Çeşmrâ derşûret-i ân berguşûd

Ol nesneyi ki kitâblarda o ‘âşık okumuş idi meşelâ cennet ve cehennem gibi ve yevm-
i kıyâmet gibi gözünü anıñ şûretine açdı

(4669) Meşnevi

Ezgubâr-ı merkeb-i ân şâh-ı ner

Yâft ü kuhl-ı ‘azîzî derbaşar

O ürkek atınıñ ğubârından gözüne o şehzâde bir ‘azîz sürme buldı ya‘nî maḥall-i
ḥaḳîḳat ile gözi sürmelendi demekdir

(4670) Meşnevi

Berçünîñ gülzâr dâmen mîkeşîd

Cüzv cüzveş na‘razen hel min mezîd

Buncalayın ḥaḳîḳat gülzârına etegini çeker idi ya‘nî şalınır idi demekdir ve anıñ her
bir cüzvi daḥî ziyâde luṭf var mıdır diyü na‘ra ururdu

(4671) Meşnevi

Gülşenî k’ezbaḳl rüyed yek demest

Gülşenî k’ez‘aḳl rüyed ḥurremest

Bir gülşen ki ‘aḳl-ı kâminden ḥuşûle gelir o dâyim ḥurremdir aña zevâl târı olmaz

(4672) *Meşnevi*

Gülşenî k'ezgil demed gerded tebâh

Gülşenî k'ezdil demed vâferhatâh

Bir gülistân toprakdan hâşıl olur ve biter ve vâkt-i hazân geldikde telef olur lîkin bir gülşen ki 'âşîkîñ kalbinden zâhir olur o gülşene vâferhatâh dinilir vâferhatâh ey benim ferahım ve sürûrum seniñ vâktindir gel dimekdir

(4673) *Meşnevi*

İlmhâ-yı bâmeze-y dânistemân

Z'ân gülistân yek dû se güldeste dâñ

Bizim bilinmiş tatlı 'ilmlerimizi o gülistân-ı haqîkatden bir iki üç demed gül bil güldeste gül demeti dimekdir meze mîmîñ ve zânîñ fetḥalarıyla tatlı olan nesneye dirler mân biz ma' nâsınadır

(4674) *Meşnevi*

Z'ân zebûn in [İ-378b] dû se güldesteyîm

Ki der-i gülzâr berḥod besteyîm

Böyle olduğundan içün bir iki üç demed gülün zebûnı ve maḡlûbı olmuşuzdur ve gülü severiz bu cihetden gülzâr-ı haqîkat kapusını üzerimize bağlamışızdır ya' nî dünyânîñ gülzârını sevmeklik ḥasebiyle gülistân-ı haqîqîniñ güllerinden maḥrûm olmuşuzdur

(4675) *Meşnevi*

Âñ çünân miftâḥhâ her dem benân

Mîfuted ey cân dirîḡâ ezbenân

Ancılayın miftâḥlar her dem bizim elimizdedir ey cân ḥayf ki dâyim elimizden düşer ve o miftâḥları zâyî' ideriz ya' nî gülistân-ı haqîkatî güşâd idecek elimizde anaḥtar var iken o anaḥtarları zâyî' idip gülşen-i haqîkatî güşâde kâdir degiliz dimek olur bu ḥâl

ise kemâliyle denâ'etdir biz işte böyle denîyiz benân bânîñ fethiyle parmak ucına
dinir bu maqâmda zıkr-i cüz irâde-yi küll olarak el murâd olunur

(4676) Meşnevi

V'er demî hem fâriğ ârendet zinân

Gird-i çâder gerdi vü 'aşk-ı zenân

Eger seni dünyânîñ nânından miftâhları zâyî' itmesin içün girüye çekseler ve seni bir
mürşid terbiye murâd itse lisânîñ çâdırı eṭrâfında dönersiñ ve daḥı zenânîñ 'aşkı
eṭrâfında devr idersin ve ḥâliñ evvelkinden bedter olur çâdur nisânîñ burundaki
pûşîdesine ta' bîr olunur [S-257a]

(4677) Meşnevi

Bâz istiskât çün şud mevczen

Mülk-i şehri bâyedet pür nân u zen

Yine seniñ şehvetiñ temvîc idici olur ise saña bir şehriñ itmek ṭolmuş ve 'avret ṭolmuş
olduğı ḥâlde mülki lâzımdır ya'nî daḥı ziyâde şehvetiñ ğalebe ider ise daḥı ziyâde
bedter o ehl-i nefis âdem olursun demek olur

(4678) Meşnevi

Mâr bûdî ejdehâ geştî meger

Yek seret bûd in zamânî heft ser

Evvel mâr idiñ şimdi me'mûldür ki ejderhâ olduñ evvel seniñ bir başıñ var idi bu
zamân yedi başlı olduñ

(4679) Meşnevi

Ejdehâ-yı heft ser dūzaḥ buved

Ḥırş-ı tu dānest ü dūzaḥ faḥ buved

Yedi başlı ejderjâ cehennem olur seniñ ḥırşıñ bir dānedir cehennem aña ṭüzāk olur ve
seniñ ḥırşını tutar

(4680) *Meşnevi*

Dāmrā bidrān besūzān dānerā

Bāz kun derhā-yı nev īn hānerā

Bu dām-ı cehennemi eliñle yırt ve pāre pāre eyle ve dahı dāne-yi hırşını yak ve kendi hāne-yi vücūdına cedīd kapular güşād eyle

(4681) *Meşnevi*

Çün tu ‘āşık nīstī ey ner gedā

Hemçü kūhī biḥaber dārī şadā

Çünkü sen ey bīdeb dilenci ‘āşık degilsin ve dāğ gibi kelimātınıñ şadāsından ḥaberiñ yokdur dāğ söyler ve līkin söylediğini bilmez dāğın söylemesi kendüye şadānıñ ‘aksinden ‘ibāretdir

(4682) *Meşnevi*

Kūhrā güftār key bāşed ziḥod

‘Aks-i ḡayrest ān şadā z’īn mu‘temed

Ṭaḡa kelām söylemek kaçan kendinden olur o ṭaḡda [İ-379a] olan şadā ey mu‘temed ādem ḡayrın ‘aksidir ve ṭaḡın kendinden degildir

(4683) *Meşnevi*

Güft tu z’ān sān ki ‘aks-i dīgerīst

Cümle āhvālet becüz hem ‘aks nīst

Seniñ kelāmın ol üslūbdan ki ḡayrın ‘aksidir seniñ cümle āhvālīñ o ‘aksiñ ḡayrisi dahı degildir ya‘ nī kelāmın ‘āriyet olduğu gibi sā’ir āhvālīñ dahı ‘āriyetdir dimekdir

(4684) *Meşnevi*

Hışm u zevket her dü ‘aks-i dīgerān

Şādī-yi kavvāde vü hışm-ı ‘avān

Seniñ hışmıñ ve zevkiñ her ikisi ğayrîleriñ ‘aksidir kavvâdeniñ sürûrî ve ‘avânıñ hışmı gibidir bu beyitle mâqablıni temşîl buyurdılar ya‘nî seniñ sürûruñ rehberiñ sürûrî ‘âriyet oldığı gibi ‘âriyetdir ve hışmıñ daĥı ‘avânıñ hışmı gibi ‘âriyetdir demek olur zîrâ rehberde olan sürûr kârvânda olanlarıñ sürûrıdır böyle olunca ‘âriyetdir ve yine hışmıñ seniñ olmayıp ‘avânıñ hışmı gibi ‘âriyetdir zîrâ ‘avânıñ hışmı ĥâkimiñ ve vâlîniñ hışmıdır bu şürette sende ‘âriyet olması lâzım geldi kavvâde rehber ma‘nâsınadır ‘avân ‘örf-i zâbıtanıñ âdemlerine dirler yâĥûd kavvâde pezevenk olan ‘avrete dinir pezevenk olan ‘avretiñ sürûrî daĥı kendiniñ olmayıp ‘avreti kime götürecektir ise anıñ sürûrıdır

(4685) Meşnevi

Ân ‘avân-râ ân za‘îf âĥîr çî kerd

Kî dihed ûrâ bekîne zecr ü derd

Bu beyitle daĥı ‘avânıñ hışmınıñ ‘âriyet olduğını işbât için buyururlar ki o ‘avâna o za‘îf ve bîçâre ne eyledi ya‘nî bir şey’ itmedi demekdir ki aña ‘adâvet ile men‘ ve derd virir ve o maĥbûsı taẕyîķ ider

(4686) Meşnevi

Tâ bekey ‘aks-i ĥayâl-i lâmi‘a

Cehd kun tâ gerdi şâĥibvâķı‘a

Sen kândaya dek lem‘ân idici ĥalkıñ ĥayâliniñ ‘aksisin sa‘y ile ĥattâ vâķı‘a şâĥibi ve ĥâl şâĥibi olasıñ

(4687) Meşnevi

Tâ ki ğüftâret ziĥâl-i tu buved

Seyr-i tu bâperr ü bâl-i tu buved

Ĥattâ seniñ sözüñ seniñ ĥâlınden olsun ve daĥı seniñ seyriñ kendi ĥanâdıñ ile olsun ve ‘âriyet olan ĥâllerden ĥalâş olasıñ

(4688) Meşnevi

Şayd gired tîr hem bāperr-i ġayr

Lācerem bîbehreest ezlaḥm-ı tayr

Görmez misin oğ ġayrıñ ḵanādıyla şayd tutar bu eelden ḵuş anı yimekten bîbehredir oḵuñ ḵanādından murād üzerinde olan yelekleridir ki ḵaz tüyündendir ve cümlesi oḵda ‘āriyetdir [S-257b]

(4689) Meşnevi

Bāz şayd āred beḥod ezkuḥsār

Lācerem şāheş ḥurāned kebk ü sār

Ṭoğan o ormandan ḥodbeḥod şayd getirir bu eelden pādīşāḥ aña kekik ve şıġırcıḵ ḵuşı yidirir zîrā anıñ şaydı kendi ḵanādı iledir ‘āriyet şey’i ile degildir bu cihetden şaydından intifā‘ ider bāz ṭoğan ve kuḥsār orman ve kebk keklik [İ-379b] ve sār şıġırcıḵ ḵuşına dirler

(4690) Meşnevi

Manṭıķī k ’ezvaḥy nebved ezhevāst

Hemçü ḥāķī derhevā vü derhebāst

Bir nuṭḵ ki ilḥām-ı İlāḥiden olmaz havāya atılmış olan türāb gibidir ve telefdir zîrā rāmīniñ ḵuvveti tekmiḻ olunca aşağı düşer

(4691) Meşnevi

Ger nümāyed ḥ ’ācerā in dem ġalaṭ

Z ’evvel-i venNecmi berḥ ’ān çend ḥaṭ

Eger ḥ ’āceye bu kelām ġalaṭ görünür ise vennNecm Sûresiniñ evvelinde birkaç satır oḵu

(4692) Meşnevi

Tā ki mā yentıḵ Muḥammed ’anhevā

in huve illā bivahyin iḥtevā

Tā ki Ḥazret-i Muḥammed ‘*aleyhi’s-selām*’ hevādan nuṭṭ itmez imiş ve nuṭṭı kendinden imiş bu kelāmı añlayasın faḥr-i ‘ālemiñ o nuṭṭı olmadı illā şol daḥı ile oldı ki o daḥı faḥr-i ‘ālemi isti‘āb eyledi bu ecden faḥr-i ‘ālemiñ nuṭṭı mu‘teber oldı ve nuṭṭı ‘āriyet olmadı

(4693) Meşnevi

Aḥmedā çün nîstet ezvaḥy ye’s

Cismiyānrā dih taḥarri vü kıyās

Ey Aḥmed çünki saña vaḥyden ye’s yokdur ve saña dāyim vaḥy gelmekdedir ehl-i cisme ictihād ve kıyās ta‘līm eyle zîrā anlara vaḥy gelmez

(4694) Meşnevi

K’ezzarūret hest murdārî ḥelāl

Ki taḥarri nîst derKa‘be-y vişāl

Zîrā zarūretden içün meyyite ḥelāldir vaḥyi olmayana daḥı taḥarri ve kıyās lâzımdır zîrā Ka‘bede taḥarri yokdur ve Ka‘be önünde тұrurken kıblede ictihād lâzım degildir ḥaşılı ehl-i vaḥye taḥarri ve kıyās lâzım degildir lîkin ehl-i vaḥyiñ ğayrisine bunlar lâzım olur dimekdir

(4695) Meşnevi

Bîtaḥarri v’ictihādât-ı hüdā

Her ki bid‘at pîşe ğîred ezhevā

Ṭalebsiz ve hidāyet şāḥibi ictihādlar olmaqsız her kimesne ki hevā-yı nefsinden olarak bid‘at sözlerini şan‘at тұtar ya‘nî kendiniñ ictihādı sünnet-i şerīfeye muvāfıq gelmez beyit-i ātiye merhūndur

(4696) Meşnevi

Hemçü ‘Ādeş berbered bād u küşed

Ne Süleymānest tā taḥteş keşed

‘Âd kavmi gibi böyle hevâ-yı nefsinden ictihâd ideni rüzgâr yukarı iletmez ba‘de öldürür menkûldür ki ‘Âd kavmini rüzgâr yerden alıp berhevâ ider idi sonra eczâ-yı vücûdî pâre pâre olarak zemîne perişân olduğu hâlde hallâc yâından penbe döğdüğü gibi döğülür idi ve bu üslûb ile cümlesi helâk oldılar bu mişilli ‘âşîlere rüzgârın ideceğı budur zîrâ bunlar Hâzret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm degildir ki rüzgâr anın tahtına hammâllık ide ve tahtını çeke ve berhevâ getire menkûldür ki Süleymân ‘aleyhi’s-selâmın emriyle rüzgâr tahtının tahtına girip istediğı mağale iletir imiş ve yine askerini dağı kilim üzerine koyup berâber rüzgâr getirir imiş bu cihetden şabâh vâktinden zuhr vâktine dek bir aylık yol vâkt-i zuhrdan aḡşama dek bir aylık yol alırlar imiş ḡaşılı bir günde iki aylık yol giderler imiş kâlellâhu te‘âlâ fî kitâbe’l-kerîm *ve li Suleymâne’r-rîḡa ġuduvvuhâ şehrun ve revâḡuhâ şehrun*⁶⁶¹

(4697) *Meşnevi*

Âdrâ bâdest hammâl-ı ḡazûl

Hemçü bere berkef-i merd-i ekûl [İ-380a]

‘Âd kavmine rüzgâr ziyân virici bir hammâldır ḡazûl ḡânın fetḡi zâlın zammıyla fu‘ûl vezninde şıfat-ı müşebbehdir ve zarar virici ma‘nâsındır Süleymân ‘aleyhi’s-selâmın dağı tahtının hammâlı idi lîkin fâyide ve menfa‘at virici hammâl idi ‘Âd kavmine bunun aksi oldu hammâl-ı ḡazûl olması merd-i ekûlün elinde olan kuzuya hammâl olması gibi idi [S-258a] bu hammâllık kuzuya ziyân olduğı gibi ‘Âd kavmine dağı rîḡin hammâl olması öyle ziyân oldu binâberîn hammâl-ı ḡazûl ta‘bîr buyurdılar ve bâdın hammâllığını merd-i ekûlün hammâllığına teşbîh eylediler bundan sonra merd-i ekûlün hammâllığı neden içün olduğunu beyân iderek buyururlar ki

(4698) *Meşnevi*

Hemçü ferzendeş nihâde berkenâr

Mîbered tâ buḡsedeş kaşşâbvâr

⁶⁶¹“Sabahleyin bir aylık yol gitmeyi, akşamleyin bir aylık yoldan dönmeyi sağlayan rüzgar Süleyman içindi.” (Sebe 34/12)

Merd-i ekûl o kuzuyu kucağına koymuş ve anı iletir tâ ki kaşşâb gibi anı zebh eyleye
vâr edât-ı teşbîhdir

(4699) *Meşnevî*

‘*Ādrā ān bād z’istikbār būd*

Yār-i ḥod pindāştend aḡyār būd

‘Ād kavmine o rüzgārîñ musallaṭ olması mubālaḡa ile kibrlerinden içün idi o rüzgār
esmege başladıkda kendilerine yār zann itdiler ve ne güzel rîḡ eser didiler o ise aḡyār
idi ya‘nî o rüzgārlar ki esmege başladı bunlara a‘dā idi bu maḡāmda aḡyārdan murād
a‘dādır

(4700) *Meşnevî*

Çün begerdānid nāḡeh pūstīn

Ḥurḡṣān biṣkest ān bi’sē’l-ḡarīn

Çünki ānsızın rüzgār bunlardan yüzünü döndürdi ya‘nî gördiler ki bunları helāk ider
ve daḡı bunları ḡurd olarak kırdı ve pāre pāre eyledi o zamān bildiler ki o rîḡ ne kötü
ḡarīn oldu bunlara ḡusn-i ḡarīn degildi menḡūldür ki ‘Ād kavmi mütekebbir
olduklarından Vācibü’l-Vücūd şüretinde za‘īf olan rîḡ ile bunları helāk itdi ve
bunlarıñ kibri Ḳur’ān-ı ‘Azīimde beyān buyrulmuşdur ḡālellāhu te‘ālā *fe‘emmā*
‘Ādun fe’stekberū fīlarḡı biḡayri’l-Ḥaḡḡı ve ḡālū men eṣeddu minnā ḡuvveten ve
*kānū biāyātīnā yechādūn*⁶⁶²

(4701) *Meşnevî*

Bādrā biṣken ki bes fitnest bād

Pīṣ ezān k’it biṣkened ū hemḡü ‘Ād

Bu ebyātīñ me‘ālî ma‘lūmuñ oldu ise ey sālîk hevā-yı nefsini kır ve hevā-yı
vücūdından izāle eyle zīrā hevā çok fitnedir ve fesāda sebebedir andan evvelki o seni
‘Ād kavmi gibi kırar sen anı ṣikest eyle

⁶⁶²“Ad kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: Bizden daha kuvvetli kim var? dediler. Ayetlerimizi bile bile reddediyorlardı.” (Fussilet 41/15)

(4702) Meşnevi

Pend dādī Hūd k'ey pūr kibr hayl

Berkened ezdestitān īn bād zeyl

Bu 'Ād kavmine meb'ūs olan Hūd 'aleyhi's-selām bunlara naşihat virir idi ki ey kibr ile qalbleri tolmuş olan cemā'at bu rüzgār dāmenini sizin eliñizden bir gün olur ki koparır ve 'alākayı sizden kaṭ'ider ve size düşmen olur beyit-i ātiye merhūndur

(4703) Meşnevi

Leşker-i Hākkest bāz ez nifāk

Çend rūzī bāşümā kerd i'tināk

Zirā [İ-380b] bu rüzgār Cenāb-ı Hākķıñ 'askeridir ve dahı size nifāk cihetinden birkaç gün kucaklamak eyledi i'tināk bir kimesneniñ boynına şarılmağa dirler siz bunuñ i'tinākına nazar idip bizim dostumuzdur zann itmeyiñiz zirā siziñle dostluğu muvāza'adır beyhūde mağrūr olmayıñız

(4704) Meşnevi

Ū besır bāHālīķ-ı ħod rāstest

Çün ecel āyed berāred bād dest

O rüzgār gizlüde kendi ħalkı ile toğrı dostdur çünki ecel gelir ve Hākdan rüzgāra bunları öldür diyü emr gelir o zamān rüzgār sizi helāk içün elini yukaru götürür ve sizi urur böyle olduğünü cezm idiñiz diyerek bu vechle Hūd 'aleyhi's-selām hevā-yı nefslerini şikest itmek içün bunlara çok naşihat eyledi ve līkin müfīd olmadı

(4705) Meşnevi

Bādrā ender dehen bīn rehgūzer

Her nefes āyān revān bākerr ü fer

Rüzgārıñ mürür idecek yolunu ağızında gör ve vaķt eyle nazar eyle her nefes aldıķça taşradan gelicidir ve vücūdına dāħil olucudur ba'de kerr ü fer ile taşra gidicidir āyān

hemze-yi memdûde ile gelici ve revân gidici dimekdir ikisi dahı şıfat-ı müşebbehdir emr-i hâzırnı âhırine elif ve nûn geldikde şıfat-ı müşebbeh dirler handân ve gūyân gibi kerr ü fer revnağ ve ‘azîmet dimekdir bu bâddan murâd insânın aldığı nefeslerdir [S-258b]

(4706) *Meşnevî*

Halk u dendānhā ez ’ū iymīn buved

Hak çü fermāyed bedendān derfuted

Havā içeri ve taşra geldikçe insânın boğazı ve dişleri anın şerrinden emîn olur ve aślā zebân itmege kâdir olamaz lîkin çünkü Mevlâ buyurur dişe dâhil olur ve diş ağrısı getirir diş ağrısı çürük dişlere havânın duhûli sebebiyle olur

(4707) *Meşnevî*

Kûh gerded zerre-yi bād u şakîl

Derd-i dendān dāredeş zār u ‘alîl

Bir zerre mîkdârı havā tığ gibi olur ve insāna dişe girdikde gāyetle ağır olur ve diş ağrısı o âdemi inleyici ve ‘alîl tutar

(4708) *Meşnevî*

În hemān bādest k ’iymīn mîgūzeşt

Būd cān-ı kişt ü geşt ü merg-i kişt

Bu seniñ dişine giren bād ve havā o bāddır ki emîn olarak geçdi ve dahı o bād ekiniñ cānı idi ve ekinleri terbiye ider idi ve yine o bād ekine sebep-i mevt oldu

(4709) *Meşnevî*

Dest-i ān k ’it destbūsed bi’ abūs

Vaqt-i hışm ān dest mîgerded debūs

Ol kimesneniñ eli ki seniñ elini vechinde ta’abbus olmayarak öper idi yine o el hışm vaqtı saña bir topuz olur ‘abūs ‘aynıñ fetḥi ve bānıñ zammıyla bu maḳāmda ta’abbus

ma‘ nasınadır ta‘ abbus yüzünü egri itmege dirler debūs dālīñ fethi ve bā-yı Fārisiyye-yi müşeddede ile topuz ta‘ bīr itdikleri ālet-i arba dinir

(4710) Meşnevi

Yā Rab u yā Rab berāred ū zicān

Ki būber īn bādrā ey Müste‘ān [İ-381a]

O dişinde ağırı olan kimesne cāndan yā Rab yā Rab kelāmını söyler öyle diyerek ki bu ‘illeti bu ağıryı ey kendinden yardım taleb olunmuş Mevlā ilet būber evvelindeki bā zā’id olarak emr-i hāzırdır ilet ve götür ma‘ nāsınadır

(4711) Meşnevi

Ey dehān gāfil budī z’īn bād rev

Ezbūn-i dendān deristigfār şev

Ey ağız sen bu bāddan gāfil idiñ ve şıhhatinde bu bādıñ geleceğini bilmez idiñ yürü dişiniñ dibinden Cenāb-ı Hüdādan mağfiret talebinde ol ola ki Mevlā suçının ‘afv ide ve bu derdden seni hālāş ide

(4712) Meşnevi

Çeşm-i sahteş eşkhā bārān kuned

Münkirānrā derd Allāh h’ān kuned

Derde mübtelā olan kimesneniñ katı ve ağlamaz gözü göz yaşlarını yağıcı eyler fāsıqları derd zıkrullāh okuyucu eyler bu maķāmda münkirāndan murād fāsıqlardır

(4713) Meşnevi

Çün dem-i Yezdān nepizrufti zimerd

Vaħy-i Hāķrā hīn pezīrā şev ziderd

Çünki Hāķ Te‘ālānıñ kelāmını merd-i kāmilden ķābul itmediñ Cenāb-ı Hāķķıñ vaħyini āgāh ol derdden ķābul eyle

(4714) Meşnevi

Bād gūyed peykem ezşāh-ı beşer

Geh haber hayrāverem geh şūr u şer

Rüzgār söyler ki ben insānıñ pādişāhından çāvuşum zīrā haberi gāhice hayr olarak getiririm gāhice fitne ve şer olarak getiririm nitekim sâ‘îleriñ hālî dahı gāh hayr haber getirir gāh şer haber getirir ya‘nî rüzgār demek ister ki ben gāh nāfi‘ ve gāh muzır olurum

(4715) Meşnevi

Z’ân ki me’mûrem emîr-i hod neyem

Men çü tu gâfil zişāh-ı hod kiyem

Zīrā ben me’mûrum ve kendim emîr degilim ve ben seniñ gibi kendi şāhımdan kaçan gâfilim zīrā ben Allāhu Te‘ālā Hāzretlerini bilirim lîkin sen Hüdāyı bilmezsiñ

(4716) Meşnevi

Ger Süleymānvār bûdî hāl-i tu

Çün Süleymān geştemi hammāl-ı tu

Eger seniñ hālîñ Süleymān ‘aleyhi’s-selām gibi olaydı ben dahı Süleymān ‘aleyhi’s-selāma hammāl olduğı gibi saña da hammāl olur idim lîkin sen ol Hāzret gibi mustakîm olmadıñ ben dahı saña hıdmed itmem belki helāk iderim didi

(4717) Meşnevi

‘Āriyestem geştemi mülk-i kefet

Kerd mîber rāz-ı Hāq men vākıfet

Ben ‘āriyetim seniñ eliniñ mülki şimdilik olmamışdır eger sen insān-ı kāmîl olaydıñ ben seni kendi sırrım üzerine vākıf ve muṭṭalı‘ ider idim lîkin sen Hāqdan biğāne olduñ ben dahı seni esrārıma vākıf itmem didi [S-259a]

(4718) Meşnevi

Lîk çün tu yâğil men müste‘âr

Mîkunem hîdmet turâ rûzî se çâr

Lîkin çünki sen Allâhu Te‘âlâ Hazretlerine ‘âşîsiñ ben seniñ elinde ‘âriyetim saña üç dört gün hîdmed eylerim ziyâde itmem beyit-i âtiye merhûndur

(4719) Meşnevî

Pes çü ‘âdet sernigûnîhâ dihem

Z’ispeh-i tu bâgiyâne berçehem

Böyle olunca kavm-i ‘Âd gibi saña başı aşağılıklar viririm ve seniñ hâlini [İ-381b] ber‘aks iderim ve dahı seniñ ‘ûzvlarından bâgiler gibi şıçrarım ya‘nî ‘ûzvlarını derdnâk ve elemnâk iderim ispeh hemzeniñ kesri ve sîniñ sükûnıyla ‘aksler dimekdir bu maqâmda a‘zâ murâd olunur

(4720) Meşnevî

Tâ beğayb îmân-ı tu muhkem şeved

Ân zamân k’îmânt mâye-y gam şeved

Hattâ ‘âlem-i ğaybe îmânîñ metin olsun ol zamânda ki seniñ îmânîñ ğama mâye olur işte o zamân îmânına metânet gelsin içün seniñ ‘ûzvından şıçrarım ve saña günâgün kederler viririm bu hâl mevt vaqti olsa gerekdir lîkin o zamân îmânîñ metin olmasının fâyidesi yokdur belki mevt vaqti bâdîñ bu ğazâbı sen altun eyyâm-ı hayâtında rızâ-yı Bârîyi taḥşîl itmediñ diyü ta‘zîb içündür

(4721) Meşnevî

Ân zamân hod cümlegân mü’min şevend

Ân zamân hod serkeşân berser devend

O zamânda taḥkîk cümle ‘âşîler mü’min olurlar lîkin fâyidesi olmaz o zamânda taḥkîk ‘âşîler emr-i Bârîye imtişâl içün baş üzere koşarlar

(4722) Meşnevî

Ân zamân zârî kunend ü iftikâr

Hemcû düzd ü rāhzen derzîr-i dār

O zamân ‘aşîler zârîlik eylerler ve dahı ihtiyâcını izhâr iderler nitekim hırsız harâmı dār altunda nedâmet ve feryâd izhâr ider bu ‘aşîler dahı öyle iderler lîkin fâyide virmez kâlellâhu te‘âlâ fî kitâbe’l-kerîm *fe lem yekû yanfe‘ahum îmānuhum lemmā ra’ev be’senā*⁶⁶³

(4723) Meşnevi

Lîk ger derğayb gerdî müstevî

Mâlik-i dāreyn ü şîhne-y hod tuvi

Lîkin ‘âlem-i ğaybe îmānda mustakîm olur iseñ dünyāya ve âhirete mâlik olursun ve kendiniñ hâfızı olursuñ

(4724) Meşnevi

Şîhnegî vü pâdşāhî-yi muķîm

Ne dü rûze müste‘ârest ü saķîm

Kendiñi hıfz idicilik ve ebedî pâdişâhlık bulursun seniñ pâdişâhlığñ ‘âriyet ve saķîm olarak iki günlük pâdişâhlık degildir

(4725) Meşnevi

Resti ezpeykâr u kâr-ı hod kunî

Hem tu şāhî hem tu tabl-ı hod zenî

Cengden ve kendi kârından halâş olursun bu sûrette sen hem pâdişâhsın ve kendi tablnı urursun sâ’ir evliyâullâh gibi

(4726) Meşnevi

Çün gülû teng âvered bermâ cihân

Hāk hurdî kâşki halk u dehân

⁶⁶³“Cezamızı görünce iman etmeleri onlara bir fayda vermedi.” (Mümin 40/85)

Çünkü vakt-i mevtde dünyā bizim boğazımızı şıkar ve o zamānda kâşkî bu boğaz ağız toprak yiyeydi diriz ve ta‘ām yidigimize nâdim oluruz sâ’ir ef‘âl-i kabāyihe nâdim olduğumuz gibi

(4727) *Meşnevi*

În dehân hod hâkh‘ârî âmedest

Lîk hâkîrâ ki û rengîn şudest

Bu ağız tahkîk toprak yiyici gelmiştir lîkin bir toprağı yir ki o rengîn olmuştur hâk renginden murâd ta‘âmlar ve mîvelerdir

(4728) *Meşnevi*

În kebâb u îñ şarâb u îñ şeker

Hâk-ı rengînest ü naqşîn ey püser

Bu dünyânın kebâbı ve dağı [İ-382a] şerbetleri ve dağı şekerleri boyanmış toprakdır ve dağı nakışlı hâkdir ey oğul zîrâ cümlesi küre-i zemînden hâşıl olmuştur böyle olunca hâk-i rengîn ve naqşîn olması lâzım gelir

(4729) *Meşnevi*

Çünkü hurdî vü şud ânhâ lahm u püst

Reng-i lahmeş dâd v ‘îñ hem hâk-ı küst

Çünkü o hâk-i rengîni ekl itdiñ ve dağı anlar seniñ teninde lahm ve deri oldu ve eczâ-yı bedende muntazım oldu aña lahm rengi Allāhu Te‘âlā Hâzretleri virdi o hâk rengini o hâkdan mahv itdi halbuki bu lahm olan toprak seniñ maħallede getirdiğîñ toprakdır şakınıp rengi tebeddül itmek hasebiyle başka şey’dir zann itmeyesiñ ve hâk olduğundan gâfil olmayasın âhir mısrâ‘da olan kû kelimesi kûydan muħaffefdir ve maħalle ma‘nâsınadır [S-259b]

(4730) *Meşnevi*

Hem zihâkî bahye bergil mîzened

Cümlelär hem bāz ḥākī mīkuned

Daḥı Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri ḥākdan ya‘nī ta‘āmdan ḥāk-i bedeniñ üzerine nigende ve dikiş örör zīrā insān ta‘ām yimese vücūdı telef olur böyle olunca ta‘ām-ı vücūdun nigendesi olmuş oldu ve ta‘āmdan laḥm-ı cedīd ve pust-ı cedīd ve dem-i cedīd ḥaşıl olur muḳaddemden olan eczā-yı munzamm olur ve bir müddet dünyāda mu‘ammer olur vaḳt-i mevt geldikde cümle eczā-yı vücūdı ḳabre vaż‘ olduğda yine ḥāke mübeddel eyler çünki aşı ḥākdan oldu yine ḥāke ‘avdet ider ve hevāsı daḥı kürre-yi hevāya munḳalib olur ve cesedbīn-i tārı daḥı kürre-yi tāra şā‘id olur işte böyle gel *kullī şey ‘ün yerci‘u ‘ilā’l- aşı*⁶⁶⁴ feḥvāsınca aşına rāci‘ olur bu kelāmı işbāt için ve bu mudde‘ānıñ bürhānı olmak için beyit-i ātiyi delīl olarak getirirler ve buyururlar ki görmez misiñ

(4731) Meşnevi

Hindu vü Kıpçāk u Rūmī vü Ḥabeş

Cümle yek rengend ender gūr ḥoş

Hind diyārınıñ ādemi ve Kıpçāk şehriniñ ādemi ve diyār-ı Rūmun insānı ve Ḥabeş memleketiniñ ādemi cümlesi ḳabre vaż‘ olunduḳda ve mezār içinde ḥoş olduğu ḥāde tūrāb olup cümlesi yek reng dirler hattā mezārları güşād olunsa ve tūrāblarına nazar olunsa Hindu midir yāḥud Kıpçāğı mıdır ma‘lūm olmaz zīrā cümlesiniñ aşı ḥākdır ve renkleri ḥāk-i cisimlerine ‘arız olmuşdur böyle olduğu ba‘de’l-mevt tebeyyün ider Hindu kelimesinde olan vāv nisbet içündür ki Hindī ma‘nāsınadır Kıpçāk ḳāfiñ kesri ve bānıñ sūkūnıyla ‘Acem diyārında bir yiriñ ismidir diyü **Şāriḥ-i Mevlevī** taşriḥ itmişdir līkin **Şāriḥ Şem‘ī Efendi** Tātār tarafında bir [İ-382b] şehrdi diyü beyān ider

(4732) Meşnevi

Tā bedānī k ‘ān heme reng ü nigār

Cümle rū pūşest ü mekr ü müstear

⁶⁶⁴“Her şey aslına geri döner.”

Bâ'de'l-mevt mezârda renkleriñ zevâli andan içündür ki aşlı hâk olup ve renk 'ârız olduğunu bilesin ve bu renkleriñ cümlesi mekr-i İlâhî imiş ve 'avâmı ğalağa düşürmek ve mağrûr kılmak için imiş ve o rengler 'âriyet imiş ve o cisimleriñ degil imiş şu hâliñ ma'lûm olsun için cesed türâb olduğda renglerinden mücerred oldular rû pûş mekr ve hîle ma'nâsınadır hülâşâ-yı kelâm Vâcibü'l-Vücûd hâk-ı ecsâm-ı 'ibâdını imtihân için gûne gûne rengler ve hüsni ü letâfetler virmişdir tâ ki 'ibâdından bu renkleriñ 'ârzı olduğunu bilenler ve bilmeyenler tebeyyün itsin ve bilip meyl itsinler ve rûz-ı cezâda mükerrer olsunlar ve bilmeyenlerden farkları olsun işte bu renkleriñ ayrılmasından hikmet bu imiş buyurmak isterler

(4733) Meşnevî

Reng-i bâkî şıbgatallâhest ü bes

Ġayr-ı ân berbeste dâni hemçün ceres

Ve yine biliñiz ki bâkî olan reng Cenâb-ı Kibriyânın boyasıdır şıbgâ şâdın kesri ve bânın sükûnı ve feth-i ğayn ile boya ma'nâsınadır Qur'ân-ı Kerîmde ***şıbgatullâhi ve men ahsenu minallâhi şıbgaten***⁶⁶⁵ nazm-ı celîlinde mevcûd olan lafzına müfessirîn bu ma'nâyı virmişlerdir Cenâb-ı Hakkın şıbgâsının ğayrisi hâk gibi 'ârızîdir işte böyle olduğu 'indinde meczûm olsun için kabre türâb olduğda eşnâf-ı benî âdemiñ renkleri hâkinden cüdâ olmuşdur berbeste bağlanmış ve soñradan ilhâk olunmuş nesneye dirler

(4734) Meşnevî

Reng-i şıdk u reng-i takvâ vü yakîn

Tâ ebed bâkî buved ber'âbidîn

Bundan soñra şıbgatullâh ne olduğunu beyâna taşaddî' idip buyururlar ki şıdk rengi ve takvâ rengi ve yakîn rengi iderek ya'nî 'ilâ ğayrû'l-nihâyete 'âbidler üzerine bâkî olur bunların rengi 'âbidlerden muķârenet itmez işte şıbgatullâh bu rengler imiş görmez misin elân Cüneyd Bağdâdî ve Bâyezîd-i Bisâmî ve 'Abdulkâdir Geylânî vesâ'ir

⁶⁶⁵“Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir?” (Bakara 2/138)

evliyā-yı kirāmıñ şıdıklarının ve [S-260a] takvālarının ve yakīnlerinin renkleri dünyāda tırnağdadır ve herkes böyle olduğunu maḡarr ve müte‘arrıfdirler zīrā ḡabr-i şerifleri ḡavāşa ve ‘avāma ziyāretgāh olmuştur

(4735) *Meşnevi*

Reng-i şekk ü reng-i küfrān u nifāk

Tā ebed bâķī buved bercān-ı ‘āk

Ve yine ma‘lūmuñ olsun ki şekk rengi rengi ve Vācib Te‘ālāyı inkārıñ rengi ve münāfıklığıñ rengi aşḡabınıñ ve ‘āşīleriñ cānı üzerine ḡayrū’l-nihāyete bâķī olur ya‘nī kefereden şu sū’-i ḡālleriñ rengi olmuşlar iken ve mezārlarında türāb [İ-383a] olmuşlar iken belki türābları daḡı maḡv olmuş iken ayrılmamıştır zīrā elān Fir‘avnıñ ve Nemrūduñ ve Şeddādıñ ve Ebū Cehliñ sū’-i ḡālleri ve la‘net ile yād olunmaḡlıkları cümleñiñ lisānında mezkūrdur ve mezārları daḡı ma‘lūm degildir ve bir ferd ma‘lūm olsa daḡı bunları ziyārete gitmez ve bunların ḡabrlerine ta‘zīm itmez ve bunların ervāḡına Fātiḡa-yı şerīfe okumaz ve ḡayr ile yād itmez bundan münfehīm olur ki şıḡatullāḡ bâķī imiş zīrā küfrde olan şekk ve küfrān ve nifāk renkleri bu daḡı şıḡatullāḡhidendir evliyāsında şıdḡ ve yakīn renkleri şıḡa-yı İlāḡiden olduḡı gibi zīrā küfrüñ ve nifāḡıñ ḡalkı daḡı Allāḡu Te‘ālā ḡazretleridir ve küfr ve nifāk daḡı ḡaḡdandır böyle olunca şıḡa-yı İlāḡiden olması lāzım gelir *ve bi’l-ḡaderi ḡayrihi ve şerrihi minallāḡi te‘ālā*⁶⁶⁶ Allāḡu Te‘ālā kelāmından müstebān olur ki imān ve küfr cümlesi ḡaḡdan imiş cümlesine şıḡatullāḡ dinir binā’en‘aleyh evliyādan iyülükler ve kefereden çirkinlikler ba‘de’l-mevt zāyil oldu

(4736) *Meşnevi*

Çün siyehrūyī-yi Fir‘avn-ı deḡā

Reng-i ü bâķī vü cism-i ü fenā

ḡilekār olan Fir‘avnıñ siyehrūyılıḡı gibi ki anıñ rengi kıyāmete dek bâķī olur ve anıñ cismi fānī olur fenā maḡdardır bu maḡāmda fānī ma‘nāsındır yāḡūd zü taḡdīri ile

⁶⁶⁶“Ben, hayır ve şerrin Allah’ın yaratmasıyla olduğuna inandım.” (Amentü Duası)

fenā şāhibi demek olur degā ḥīle ve ḥadī‘a ma‘ nāsınadır Fir‘avn lafzınıñ degā lafzına izāfeti Fir‘avn gāyetle mekkār ve ḥayāl oldığı cihetdendir

(4737) Meşnevi

Berķ ü ferr-i rüy-ı ḥüb-ı şādıkın

Ten fenā şud v’ân becā tā yevm-i dîn

Şādıkların güzel yüzünün revnaķı ve lem‘ânı egerçi teni fânî oldı ve kabrde çürüdi ise de kıyāmete dek yirinde o revnaķ bâķî olur görmez misin ism-i şerifleri yād olunduķda *ḳuddise sırruhu* diyerek herkes ta‘zīm iderler Fir‘avn ve Nemrūd yād olunduķda la‘netullāhu ‘aleyh diyü söylerler

(4738) Meşnevi

Zişt ân ziştet ü ḥüb ân ḥüb u bes

Dāyim ân ḳaḥḥāk v’în ender ‘abes

Çirkin ḥaķīķatde ancaķ o çirkindir ya‘nî zişt-i ḥaķīķî Fir‘avn ve anın emsāli keferedir her ne ķadar bunlar şabīḥü’l-vech iseler de yine güzel degildirler çirkindirler zîrā Qur‘ân-ı Kerîmde *inneme’l-mürüküne necesün*⁶⁶⁷ nazm-ı celîli vardır bir nesne ki necs ola o şey’ ḥüb olmaz ve daķı güzel ancaķ o güzeldir ki ya‘nî ḥaķīķatde güzel şādıklarđır her ne ķadar siyāh ise de zîrā evliyā-yı kirāmdan boynı siyāh nice zevāt-ı kirām gelmişdir vechinde her ne ķadar tenāsüb yok ise de ve ḥalk aña çirkin dirler ise de ḥaķīķatde yine ḥüsn ve ḥübdur dāyimā bu ḥüb rüy olan şādıkın gülücüdürler ve bu zişt olan kefare dāyimā kabrllerinde [İ-383b] te‘abbüddedirler

(4739) Meşnevi

Ḥākrā reng ü fen ü sengi dehed

Tıflḥüyānrā berān cengi dehed

Vācibü’l-Vücūd türāba reng ve şan‘at ve daķı taş gibi münce mid olmak ḥālını virir ya‘nî ḥāki altun ve cevāhir ider dimekdir tıflḥuy olanlar bunuñ üzerine ceng ve nizā‘

⁶⁶⁷“Bu müşrikler ancak necistir.” (Tevbe 9/28)

virir zîrâ sen aldıñ ben almadım diyerek ğavġâ eksik olmaz fi'l-vâkı' gördüğümüz nizâ'lar huşûmetler bütün bütüne dünyâ için idi Allâh için buġz ider kimesneyi görmedik her ne kadar Allâh için buġz iderim dir ise de cihet-i dünyâ için bir 'adâveti vardır haķîkatde buġzı anıñ içündür anı söylemege hicâb ider ve o kuşûrını söyler işte benim infi' âlim bundan içündür dir ħalbuki yalândır [S-260b]

(4740) Meşnevi

Ezhamîrî üştür ü şîrî pezend

Kûdekân ezhırş-ı ân kef migezend

Ĥamîrden itmekçiler deve ve arslân şûretinde çörek itmek gibi nesneler şan'at iderler eţfâl o itmege deve ve arslândır diyerek elini ıştırırlar

(4741) Meşnevi

Şîr ü üştür nân şeved ender dehân

Derneġired in süĥan bâkûdekân

O arslân ve o deve ekl olunduķda insânın aġzında itmekdir başķa nesne degildir eger eţfâle bu nândır dinse bu söz anlara te'sîr itmez yine deve ve arslândır ben anı isterim diyü aġlar ve başķa itmek virsen almaz bunun gibi altun vesâ'ir mücevher bu ĥâkdir ve ĥâkden başķa bir şey' degildir dinmiş olsa i'timâd itmezler belki bu ve altundur ve mücevherdir diyerek nizâ' iderler bu ĥâlet eţfâlin itmege deve ve arslân dimesinden farkı yokdur lîkin evliyâullâh dünyânın sîm ü zeri için aşlâ bir kimesne ile münâza'a itmezler belki kendi kendine 'aţiyye kılınmış nesneyi fuķâraya bezl ve îşâr iderler ve elindeki nesneye birisi benimdir dise al seniñ olsun dirler ve benimdir diyü yine nizâ' itmezler

(4742) Meşnevi

Kûdek ender cehl ü pindâr u şekîst

Şükr bârî kuvvet-i ü endekîst

Ṭıfl her ne kadar itmektir dinse cehlde ve zannda ve şükürdedir ve ‘acabā itmek midir diyü şübhedde qalır ve o nān şüretinde deveyi ve arslanı ister Haqqā şükür olsun ki kuvveti azdır mu‘ārazaya qādir olamaz ve fesād idemez

(4743) Meşnevi

Ṭıflrā istīze vü şad āfetest

Şükr-i in ki bifen ü bıkuvvetest

Ṭıfl için ‘inād ve yüz zebān vardır zīrā ṭıflıñ hāli dāyimā ‘inād ve zarar itmektir bu hāle şükr olsun ki şan‘atsızdır ve kuvveti dañı yoqdur eger kuvveti ve şan‘atı olmuş olsa anıñla mücādele güç olur idi şükür ki bunlar yoqdur [İ-384a] iki sille ile mü‘eddeb olur

(4744) Meşnevi

Vāy ez’in pīrān-ı tıfl-ı nāedīb

Geşte ezkuvvet belā-yı her raqīb

Vāy bizim hālimize bu edebsiz ihtiyār eṭfālden zīrā müşkili bunlardır ve bunlar her kendüyi muhāfız idici zāta kuvvetinden için belādır ve ehl-i taqvāya ziyān idici dirler

(4745) Meşnevi

Çün silāh u cehl cem‘ āmed behem

Geşt Fir‘avnī cihānsūz ezsitem

Çünkü silāh ve cehl bir kimesnede cem‘ oldı o kimesne zulmünden dünyāyı yakıcı Fir‘avna mensūb oldı

(4746) Meşnevi

Şükr kun ey merd-i dervīş ezkuşūr

Ki ziFir‘avnī rehīdī v’ezküfūr

Şükr eyle kendi kuşūrından ey dervīş olan ādem zīrā Fir‘avnlukdan ve kāfirü’l-ni‘ām olmağdan hālāş olduñ

(4747) *Meşnevi*

Şükr ki mazlūmi vü zālīm neyī

İymin ezFır‘avnī vü her fitneyi

Şükr olsun ki ey dervīş mazlūm olmuşsun ve zālīm degilsin ve dahı sen Fır‘avnlıktan ve her fitneden emīn olmuşsun

(4748) *Meşnevi*

İşkem-i tī lāf-ı Allāhī nezed

K’āteşşrā nīst ezhīzem meded

Boş karın ulūhiyyet lāfını urmadı zīrā aña odundan meded yokdur işkem hemzeniñ kesri ve şınıñ sūkūniyla ve hemzesiz şınıñ kesriyle şikem karın ma‘nāsınadır ‘Arabīsi baındır tī tāniñ kesri ve yāniñ sūkūniyla hālī demekdir lafz-ı celālda olan yā maşdariyedir hīzem hāniñ kesri ve yā-yı sākine ile ve dahı zāniñ zammıyla odun ki haţabla mūrādıdır bu maķāmda ta‘ām murād olunur baıniñ haţabı ta‘ām olur ve o mi‘deniñ āteşini ‘alevgīr ider hāşıl-ı kelām bir kimesne faķīrdır ulūhiyyet da‘vāsı itmez belki mütekebbir ile olmaz ulūhiyyet da‘vāsı itdiren ancak ğınādır görmez misin Fır‘avn melik-i Mışra i‘timād ile ulūhiyyet da‘vāsı eyledi kālēllāhu te‘ālā *leyse li mulku mışra ve hezihī’l-enhāru tecrī min taḥtī e fe lā tubşirūn*⁶⁶⁸ ve yine Fır‘avndan mā‘adā ulūhiyyet da‘vāsı iden kefare pādīşāhlıkları sebebiyle da‘vā-yı ulūhiyyet eylerler eger faķīr olmuş olsalar idi bu da‘vāya ķudretyāb olmazlar idi buyurmak isterler

(4749) *Meşnevi*

İşkem-i hālī buved zindān-ı dīv

Kiş ğam-ı nān māni‘est ezmekr ü rīv

Hālī olan karın şeytāniñ zindānıdır zīrā aña itmek ğamı hīleden māni‘dir ya‘nī şeytān aç olan karna gelmez zīrā şeytān aç karında hīlesi te’sīr itmemek hasebiyle muţtarib

⁶⁶⁸“Ey halkım! Mısır’ın egemenliğı ve ayaklarımın altından akıp giden şu nehirler benim değıl mi? Görmüyor musunuz?” (Zuhuf 43/51)

olur çünkü aç karnın şahibi kandan itmek tedârik iderim diyerek anı fikr itmekdedir ve şeytânın vesvesesini istimâ‘a vakti yokdur bu cihetden vesvese-yi şeytâniyyeyi işgâ idemez ve şeytân anı idlâle bu eelden kâdir olamaz çünkü iblîs görür ki vesvesesi [İ-384b] kârger olmaz bir dahı hâlî olan batna gelmez lîkin ağniyâ nân kaydından âzâdedirler ve vesvese-yi şeytâniyyeyi işgâ ider ve anıñla ‘amel ider bu cihetden ağniyânın batnı şeyâtın tolarlar ve didiklerini mâl kuvvetiyle aña yapıdırırlar dîv rânın kesriyle mekr ma‘ nâsınadır [S-261a]

(4750) *Meşnevi*

İşkem-i pürlüt dān bāzār-ı dīv

Tācirān-ı dīvrā dervey giriv

Āzık tolu batnı şeytânın bāzārı bil zīrā şeyâtın tok olan karna hileleri kârger olmak hasebiyle girerler ve dahı şeytân tācirlerinin o tok karında feryādı ve vesvesesi vardır giriv gaynın ve rânın kesriyle feryād ma‘ nâsınadır

(4751) *Meşnevi*

Tācirān-ı sāhir-i lāşey fūrūş

‘Aqlhārā kerde tīre ezḥurūş

Lāşey satıcı sāhir tācirler insānın ‘aқıllarını feryādlarından bulanık eylemiştir bu sāhir tācirler böyle idince şeytân tācirlerinin insānın batnında olan feryādı ne iş görür var bundan kıyās eyle buyurmak isterler bundan sonra sāhir tācirlerin mekrlerini ta‘ dāda şūrū‘ idip buyururlar ki

(4752) *Meşnevi*

Ḥum revān kerde zisiḥrī çün feres

Kerde kirbāsī zimehtāb u gales

Tācirān sāhirān siḥrlerinden içün şu küpünü feres gibi gidici eylemişlerdir ve siḥr ile o küpi ḥalka at göstermişlerdir ve yine bir mekrleri dahı mehtābdan ve zulmetden bez

eylemişlerdir ya‘nî zulmeti ve mehtâbı halkıñ gözine kirbâs gibi göstermişlerdir
dimekdir ğales ğaynıñ ve lâmiñ fethalarıyla zulmete dirler

(4753) Meşnevi

Çün birişim hâkrâ bermîtenend

Hâk derçeşm-i mümeyyiz mîzenend

Ve yine bir hîleleri dahı budur ki ibrişim gibi tırağı torkurlar ve egirirler mümeyyiz
olan göze toprak ururlar ya‘nî metâ‘dan añlar olan göz bu hîleye vâkıf olamaz anı
dahı aldarlar demek olur kıanda kıaldı ki üstâd olmayan âdemiñ gözi bu hîleyi añlaya

(4754) Meşnevi

Cendelîrâ reng-i ‘ûdî mîdihend

Berkülûhîmân hasûdî mîdihend

Şandala mensûb olan ağaca ‘ûd rengini virirler ve anı ‘ûd diyü şatarlar ve dahı bir
kerpici çeşmimize bir kıaşr-ı ‘âlî gösterip bir kıased idicilik virirler belki köşk diyü
bize şatarlar ba‘de vâkıf oluruz ki ‘ûd didikleri şandal imiş ve köşk didikleri kıaşı bir
kerpiç imiş işte sâhir mâhirler sihr ile bu işleri eylerler kıakınıp istib‘âd itmeyesin
cendel şandal ma‘nâsınadır ve cendeliñ mu‘arrîbidir şandal bir ağaçdır ki râyîhası
azdır ve serî‘ olarak zâyil olup hiç kıalmaz ğahice bundan tesbîh şan‘at iderler çünkü
sâhirleriñ kıalini beyân buyurdılar ise bundan kıadem bizim çeşmimize kıâki Cenâb-ı
Kibriyâ sîm ü zer ve mücevher gösterir [İ-385a] buyurmuşlar idi Cenâb-ı Kıâkıñ
ef‘âlî dahı sihreniñ ef‘âline teşbîh olunmuş oldu ve ef‘âl-i İlâhiyye sihr demek lâzım
geldi binâberîñ Vâcib Te‘âlâ Kıazretleriñ ef‘âlini sihrden ve zât-ı pâkini sâhirlikden
tenzîb ve takdîs içün buyururlar

(4755) Meşnevi

Pâk ân ki hâkrâ rengî dehed

Hemçü küdekmân berân cengî dehed

Pāk ve mūnehzehdir bu işlerden ol zāt celle ve a‘lā ki toprağa reng virir ve sīm ve zer eyler ve daḥı eṭfāl gibi anıñ üzerine bize ceng virir ya‘nī dūnyā içün biri birimiz ile bize nizā‘ itdirirler işte bu zātıñ ef‘ālī bu sāḥirleriñ ef‘ālī gibi olmaḡdan berīdir zīrā ef‘āl-i İlähiyyede ḡalb-ı māhiyyet vardır ve sāḥirleriñ ef‘ālī faḡaṭ küpi feres göstermek ve mehtābı kirbās göstermek ve şandalı ‘ūd göstermekdir bunlarda inḡilāb-ı māhiyyet mevcūd olmamaḡla sāde mekr olmuş olur bu şüretde ef‘āl-i İlähiyye ile bunlarıñ ef‘ālī münāsebet ḡabūl itmez

(4756) Meşnevi

Dāmen pūr ḡāk mān ḡün tıflkān

Dernazar mān ḡāk hemḡün zer-i kān

Eṭfāl gibi ḡāk ile ṭolmuş bizim dāmenimiz vardır bu maḡāmda dāmen pūr ḡākdan murād bizim sīm ü zerimiz ve mücevherimizdir ve daḥı o bir etek ṭolu olan ḡākimiz bizim nazarıımızda cennet altını gibidir ve zerr-i ḡaḡıḡıdır o ise fi‘l-aşl tūrāb idi gerḡi māhiyyeti altın māhiyyetine ḡalb olunmuş ise de işte o ḡāk-i münḡalibi bizler nūrundan ḡalk olunmuş cennet altını gibi biliriz ve gözümüze öylece görünür bu maḡāmda kāndan murād cennettir dūnyānıñ ma‘deni demek degildir eger dūnyānıñ ma‘deni alınır ise bizim cebimiz ve dāmenimizde olan altınlar dūnyā ma‘deninden çıḡmıḡ altınlardır gözimize ma‘den altını görünür demekigin aşlā ma‘nāsı olmaz elbetde bu maḡāmda kānı cennet ma‘nāsına almaḡdan ḡayri beyitiñ ma‘nāsını taḡḡiḡe ḡāre yokdur [S-261b]

(4757) Meşnevi

Tıflrā bābāliḡān nebūd mecāl

Tıflrā ḡāk key nişāned bāricāl

Tıflıñ bāliḡler ile maḡall-i cevlanı yokdur ya‘nī eṭfāl ricāl ile müsādī degildirler tıflı Vācib Te‘ālā Ḥazretleri ḡaḡan ricāl ile oturur ya‘nī ikisini bir şayar dımeḡdir

(4758) Meşnevi

Mīve ger köhne şeved tā hest ḡām

Puhte nebved ğüre güyendeş benām

Mīve her ne kadar ağaçda qadīm olursa da o mīve qadīm olmağla puhte olmaz belki aña ‘avām qoruq ta‘bīr iderler ve nāmına ğüre dirler bu beyitle pīr kime dinir ve pīriñ haqīqati nedir anı beyān buyururlar ya‘nī pīr sinni çok olan kimesne degil imiş ve qadīm olmağla pīr olmağ lāzım [İ-385b] gelmez imiş belki pīr hevā ve hevesden geçmiş olana dirler ba‘zı qoruq vardır ki çok çok zamān ağaçda tūrur yine üzüm olmaz ve ağaçda çok tūrmağla qoruq olmağdan çıkmaz bunuñ gibi insān dañı çok yaşamağ ile pīr olmaz belki pīr hayvāniyyet şıfatından geçmiş olan zāta dinir

(4759) Meşnevi

Ger şeved şad sālē ān hām-ı tūrüş

Ṭıfl u ğüreest ü berher tīzhūş

Eger o ekşi hām yüz yıl ağaçda olur ise yine ṭıfldır ve qoruğdur her ‘aqlı keskin kimseniñ ‘indinde ya‘nī her ne kadar dünyāda mu‘ammer olsa hayvāniyyet şıfatı melikiyyet şıfatına tebeddül itmedikçe aña ṭıfl dirler ve pīr dimezler dimekdir

(4760) Meşnevi

Gerçi bāşed mū vū riş-i ü sepīd

Hem derān ṭıflī-yi havfest ü ümīd

Egerçi o kimesne cesediniñ kıllı ve lahyesi beyāz ise o kimesne çocukluk havfında ve ümīdindedir mādāmki ṭıfıllıq havfında ve ümīdindedir aña ṭıfl ta‘bīr olunur zīrā çocuklarda hem havf vardır hem ümīd vardır bu kimesne dañı maqām-ı havfı ve recāyı geçmemişdir böyle olunca illā ṭıfldır buyurmak isterler

(4761) Meşnevi

Ki resem yā nāresīde māndeem

Ey ‘aceb bāmen kuned kerm ān kerem

Böyle kimesneler dir ki ben Cenāb-ı Haqqıñ lūtfuna vāşıl olur muyum yāhūd irişmemiş olduğum hālde qalır isem ey kimesne ‘acabā baña o kerem şāhibi keremini

ider mi yohsa itmez mi bu kelām havf ve recā aşhābından olmaqlığı gösterir çünkü
hālî böyledir eṭfālden ma‘ dūd olur her ne kadar pīr olmuş ise de

(4762) Meşnevi

Bācūnīn nākābilī vü dūriyī

Bahşed īn ğure-y merā engūriyī

Buncalayın nākābillik ile ve Hāqdan ba‘ id ile benim bu ğurre-yi vücūdıma engürlük
eyā bağışlar mı diyü söyler

(4763) Meşnevi

Nīstem ümmīdvār ezhiç sū

V’ān kerem mīgūyedem lātey’ esū

Gūyā dinildi ki seniñ hālīñ nedir ve bu pīrlik hālî ma‘ lūmumuzdur bu beyitle cevāb
buyururlar ki ben hīç bir taraftan ümīdli degilim o kerem şāhibi baña *lātey’ esū*
hīṭābıyla her cānibden hīṭāb ider ya‘nī ben ümīd ve recā maḳāmından geçmişim
dimekdir

(4764) Meşnevi

Dāyimā hāḳān-ı mā kerdest ṭu

Gūşmānrā mīkeşed lātaḳneṭū

Dāyim bizim sulṭānımız bize ziyāfet eylemişdir ve daḥı bizim kulağımızı Hāḳ Te‘ ālā
Hāzretleriniñ Ḳur’ān-ı Kerīimde *lāteye’sū min revḥullāh*⁶⁶⁹ hīṭābı çeker ya‘nī bizi
te’dīb idip ḳaṭ‘-ı ümīde şalıvirmez bu hīṭāb-ı müsteṭābīñ ma‘ nāsı Allāhu Te‘ ālānīñ
rahmetinden me’yūs olmayınız dimekdir ṭu ṭānīñ zammıyla lisān-ı Türkīde ziyāfete
dirler

(4765) Meşnevi

Gerçi mā z’īn nāümīdī dergevīm

⁶⁶⁹“Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.” (Yûsuf 12/87)

Çün şalâzed dest endâz revîm

Egerçi ye'sden biz ğâyetde çukur [İ-386a] içüne düşmüşüzdür ya' nî kemâliyle ye'isdeyiz dimekdir diñlemege kudretimiz yokdur lîkin çünki Mevlâ bize nidâ itdi elimizi şallayıp gideriz gev kâf-ı Fârisiyyeniñ fethi ve vâvıñ sükûnıyla çukur dimekdir⁶⁷⁰

(4766) Meşnevi

Destendâzîm çün esbân-ı sîs

Derdevîden sūy-ı mer'â-yı enîs

Atlar gibi selâsetli olarak ülfet olunmuş mer'â semtine gitmekde elimizi atarız ya' nî el ve kol şallayarak gideriz ve da' vet-i Hakkâ imtişâl ideriz [S-262a]

(4767) Meşnevi

Gām endâzîm ü ancâ gām nî

Cām perdâzîm ü ancâ cām nî

Adım atarız halbuki mer'â-yı enîsde adım yokdur ve yine orada kendimizi kadehe ışmarlarız ve bâde nûş ideriz orada ise cām-ı şuverî yokdur

(4768) Meşnevi

Z'ân ki ancâ cümle eşyâ cāniyest

Ma'nâ ender ma'nâ ender ma'niyest

Zîrâ o 'âmelde cemî' eşyâ rûhânîdir ve orada ma'nâ içinde ma'nâdır

(4769) Meşnevi

Hest şûret sâye ma'nâ âftâb

Nūr-ı bisâye buved ender harâb

Cism-i insânî sâyedir ve haqîkat-i insâniyye ma'nâsınadır cisimsiz haqîkat harâbda ve fenâ içündedir ya' nî cism mahv olduğda haqîkat-i insâniyye fenâ ender fenâda olur

⁶⁷⁰çukur dimekdir S : çukur mevzi' niñ adıdır İ

dimekdir zîrâ hâkîkât-i insâniyyeniñ fenâsına mâni‘ olan cismdir cism maḥv olduḡda ma‘ nânîñ fenâsı iclâ-yı bedîhiyyâtındandır

(4770) Meşnevi

Çünkü ancâ hışt berhıştî nemând

Nûr-ı mehrâ sâye-yi zıştî nemând

Çünkü binâ-yı cismde kerpiç kerpiç üzerine ٱalmadı mâhîñ nûrunuñ daḡı sâye-yi zıştî ٱalmadı bu maḡall-i şübhe degildir zîrâ cemî‘ şûfî bu ḡâle müttefikdir

(4771) Meşnevi

Hışt eger zerrîn buved berkennenîst

Çün bahâ-yı hışt vahy ü rûşenîst

Egerçi bedeniñ kerpici altuna mensûb ise de ٱoparmaḡa ve yakmaḡa lâyıḡdır çünkü beden kerpiçiniñ bahâsı daḡı İlâhî ve nûr-ı Hâḡḡa Nîldir böyle olunca yakmak lâzımdır

(4772) Meşnevi

Kûh behr-i def‘-i sâye mündekest

Pâre geşten behr-i in nûr endekest

Ṭaḡ sâye def‘i içün yarılmışdır mündek ifti‘âl bâbından ism-i mef‘ûldür yarılmış ma‘ nâsınadır cismi def‘ idip bu nûrda mâlik olmaḡ içün pâre pâre olmaḡ azdır ve ‘azâb ٱalîldir zîrâ deḡeri vardır ve nûruñ yanında sâye ve şûret lâşey’ ٱabîlindendir

(4773) Meşnevi

Berbirûn-ı kuh çü zed nûr-ı Şamed

Pâre şud tâ derderûneş hem zened

Çünkü Şamedîñ nûrî ṭaḡîñ ṭaşrası üzerine urdı cebel pâre pâre oldu ki içerisine daḡı te‘şîr eyleye Şamed şadıñ ve mîmiñ fetḡalarıyla esmâ-yı İlâhîyedendir ulu ma‘ nâsınadır

(4774) *Meşnevi*

Gürisne çün berkefeş zed kurş-ı nân

Vâşikâfed ezheves çeşm ü dehân

Ƙarnı aç olan kimesne çünki anıñ eline [İ-386b] itmek Ƙurusı girdi o aç itmegi hevesinden çeşm ve dehânını güşâd ider bunuñ gibi envâr-ı İlâhîyeye teşne olanlar o nûra neyl içün cismini pâre pâre ider vâşikâfe âşkâre berâber dimekdir ve açar demekden kinâyedir

(4775) *Meşnevi*

Şad hezârân pâre geşten erzed İn

Ezmiyân-ı çarĥ berĥîz ey zemîn

Bu nûr yüz biñ pâre olmağı bahâda ve kürre-yi zemîn gibi olan cism-i çarĥıñ miyânından git zâyil ol ve çarĥa zûlmet virme çarĥdan murâd rûĥdur ve zemînden murâd ceseddir fi'l-vâkı' çarĥıñ zûlmeti kürre-yi zemîndir miyân-ı çarĥda zemîn olmasa aşlâ zûlmet olmaz idi

(4776) *Meşnevi*

Tâ ki nûr-ı çarĥ gerded sâyesûz

Şeb zisâye-y tîst ey yâġî-yi rûz

Ĥattâ felegiñ nûrı sâye yakıcı olsun ey gündüzi sevmeyen sâye bu giceleriñ cümlesi sendendir yâġî 'âsî ma' nâsinadır bu maĥâmda sevmeyici ma' nâsı murâd olunur

(4777) *Meşnevi*

İn zemîn çün gâhvâre-y tıflkân

Bâligânra teng midâred mekân

Yüz min eţfâliñ beşigi gibidir tıfl olmayıp bâliġ olanlarıñ mekânını târ tutar ya' nî dünyâ 'âkıllere teng görünür ve eţfâle mekân-ı râĥat görünür dimekdir

(4778) *Meşnevi*

Behr-i tıflān Ḥaḳ zemīnrā mehd ḥʿand

Şīr dergehvāre bertıflān feşānd

Etfāl için Cenāb-ı Kibriyā bākire-yi zemīne beşik oḳudı ḳālellāhu teʿālā *elem necʿaliʿl-arḳa mihāde*⁶⁷¹ ve daḫı beşikde etfālīn üzerine nūr şaçar⁶⁷²

(4779) Meşnevi

Ḥāne teng āmed ezʿīn gehvārehā

Tıflkānrā zūd bālīg kun şehā

Bu beşikler gibi olan dünyādan için ḥāne-yi ten tār geldi ey pādīşāh etfālī tīz bālīg eyle ki bu ḥāne-yi teniñ tārılığını [S-262b] ferāmūş itsinler ve müsterīḫ olsunlar

(4780) Meşnevi

Ey gevāre ḥānerā ḳayyık medār

Tā tuvāned kerd bālīg intişār

Ey beşiklik şāḫibi ḥāne-yi cesedi tār tūtma ḥattā bālīg olanlar münteşir olmağa ve neşv ü nemā bulmağa ḳādir olalar zirā insān feraḫ ile büyür ḡam ile zaʿīf ve naḫīf olur ve ḳaddi dū tā olur gevāre gāhvāreden muḥaffef olarak beşik maʿnāsınadır şāḫib-i gevāreden murād Vācibüʿl-Vücūddur ḥāne-yi cesedi teng itmek ve tevsīʿ itmek yed-i ḳudret-i İlāhiyyede olmaḳ ḥasebiyle Vācib Teʿālā Ḥazretlerine bu vechle münācāt iderler ḥāne-yi teniñ tārılığınan murād insānıñ ḳalbiniñ ḡamnāk olmasıdır ve yine tevsīʿ den murād ḳalbiniñ sürūrından kināyedir intişār tārılmaḳ maʿnāsınadır bu maḳāmda büyümek murād olunur **Vesveseyī ki pādşāhzāderā peydā şud ezsebeb-i āşināyī [İ-387a] vü keşfī ki ezşāh dil-i ūrā ḥāşıl şude būd** Burası bir ḥatıranıñ beyanında olucudur ki şehzādeye āşinālīḳ ve keşf sebebinden ki o āşinālīḳ peydā oldu ki o āşinālīḳ keşf-i pādīşāhıñ ḳalbinden o şehzādeye ḥāşıl olmuş idi **ve ḳaşd-ı nāşükri vü serkeşī mikerd** ve daḫı pādīşāha şükr itmemege ve itāʿ atsizliğe ḳaşd eylediler **şāhrā ezrāh-ı ilhām u sırra şāhrā ḫaber şud** şāh-ı Çīne daḫı ilhām-ı İlāhī yolundan ve gizlü

⁶⁷¹“Biz yeryüzünü döşek yapmadık mı?” (Nebe 78/6)

⁶⁷² şaçar S : şaçdı İ

yoldan bu hâtıraya vukûf ve haber oldu ya' nî Mevlâ o hâtırayı şâh-ı Çîne keşf eyledi
dimekdir **dileşrâ derd kerd rûh-ı ūrâ zahmî zed** pâdişâhın meclisini bu sū'-i hâtırâ
muştariib eyledi ve şehzâdeniñ rûhuna bir zahm yara urdı **çünân ki şüret-i şâhrâ nebūd**
haber o zahmı ancılayın urdı ki pâdişâhın şüretiniñ ve cisminiñ andan haberi yok idi
ya' nî faқаt şâhın rûhı gücendi ve cisminde eşer infî'âl zâhir olmamış idi ve
taşrasından gücendigini bildirmedi dimekdir ba' zı kimesneniñ kalbi munfa' il olur
lîkin yine iltifâtını bozmayıp zâhirde infî'âlini bildirmez⁶⁷³ şâh-ı Çîn dağı öyle idip
şehzâdeye infî'âlini aşlâ bildirmedi

(4781) Meşnevi

Çün müselleme geşt bîbey' ü şirî

Ezderûn-ı şâh dercâneşrâ cîrî

Çünkü bey' ve şirâsız pâdişâh-ı Çîniñ derûnından o şehzâdeniñ cânına vazîfe teslîm
olunmuş oldu ya' nî pâdişâhın tarafından bād-ı hevâdan olmak üzere şehzâde intifa'
itmekde olmuş idi bu ni' metiñ kadrini bilmedi ve pâdişâha teşekkür itmedi

(4782) Meşnevi

Kût miḥurdî zinûr-ı cân-ı şâh

Mâh-ı cânêş hemçü ezḥurşîd mâh

Pâdişâhın cânının nûrundan o şehzâdeniñ mâh-ı cânı ğidâ ve âzık ekl itmekte idi
nitekim kamer âftâbdan ekl ider ya' nî mâhın ḥurşîdden nûr almak ḥasebiyle fâyide
itdiği gibi bu şehzâde dağı şâhın cânından ḥaylî envâr-ı istikâza eyledi ehl-i hey'et
'indeinde kameriñ cisminde nûr yokdur ve muzlimdir lîkin nûr almağa isti'dâd ve
kâbiliyyeti vardır her gün bir miqdâr karşısına gelir ve o miqdârı bedr oluncaya dek
münevver olur ve mâh gitdikçe büyür ve tamâm olur ba' de yine karşısından zâyil
olarak nûr az kalır ve miḥāk olup hiç yok gibi olur ve kameriñ bu ihtilâfı ehl-i hey'et
'indeinde âftâbdan nûr aldığına ve kendisi neyyir bizzât olmadığına delîldir lîkin
kamerden mâ' adâ seb' a-yı seyyâreden altı 'aded kevâkib neyyir-i bizzâtdır [İ-387b]

⁶⁷³ infî'âlini bildirmez S : munfa' il olduğunu âdeme aşlâ bildirmez İ

(4783) *Meşnevi*

Râtibe-y cānî zişâh-ı bînedîd

Dembedem dercân-ı mesteş mîresîd

Bir cān vazîfesi ve ğidâ-yı rûhânî ki mişli olmayan pâdişâhın cânından dembedem o şehzâdeniñ mest olan cânına vâsıl olur idi ve ‘azîm menfa‘atler ider idi râtibe vazîfe demekdir bînedîd mişl [S-263a] ma‘nâsınadır

(4784) *Meşnevi*

Ân ne ki tersâ vü müşrik miḥurend

Z’ân ğidâyî ki melâ’ik miḥurend

Şâhın kalbinden vâsıl olan ihsân o ihsân degil idi ki Naşârî ve müşrik anı yirler ya‘nî ihsân-ı şuverî ve ta‘âm-ı zâhiri degil idi demekdir belki bu ihsân ol ğidâdan idi ki idi ki melâ’ike anı Cenâb-ı Hâkdan yirler ya‘nî ihsân-ı ma‘nevî idi demekdir

(4785) *Meşnevi*

Enderûn-ı ḥîş istignâ bedîd

Geşt tuġyânî ziistignâ pedîd

O şehzâde kendi derûnunda kemâlât görmek ḥasebiyle şâh-ı Çînden müstagnî olmak kendinde gördü ve ben kâmil olmuşum didi ve o istignâdan kendi nefsinde pâdişâhın üzerine bir tuġyân ve bâğîlik gördi ḥâşılı benim şâha ihtiyâcım kalmadı didi demekdir

(4786) *Meşnevi*

Ki ne men hem şâh u hem şehzâdeem

Çün ‘inân-ı ḥod bedîn şeh dâdeem

Öyle diyerek tuġyân eyledi ki ben şâh degilim ve hem şehzâde degilim altun esb-i vücûdumuñ ‘inânını bu şâha teslîm ideyim bu revâ degildir ve böyle itmek münâsib dahı degildir

(4787) *Meşnevi*

Çün merā māhī berāmed bāluma‘

Men çirā bāšem ğubārīrā teba‘

Çünkü benim mäh-ı rūhum lem‘ân ile geldi ve ziyā şāhibi oldu böyle olunca altun bir ğubār-ı maķûle olan şāha tâbi‘ olayım

(4788) Meşnevi

Āb dercūy-ı menest ü vaķt-i nāz

Nāz-ı ğayr ezçi keşem men bīniyāz

Āb-ı devlet benim cūy-ı k̄albindedir ve benim ve benim şimdi nāz vaķtimdir ben niyāz vaķtini geçmiş pādişāh iken altun ğayri kimesneniñ nāzını ve istiġnāsını müteħammil olurum⁶⁷⁴ belki olmam didi

(4789) Meşnevi

Ser çirā bendem çü derd-i ser nemānd

Vaķt-i rüy-ı zerd ü çeşm-i ter nemānd

Başımı n’içün bağlarım çünkü bende baş ağrısı yokdur ve daķı bende ģastelik ve ağlar göz kalmadı

(4790) Meşnevi

Çün şekerleb geşteem ‘ārīz k̄amer

Bāz bāyed kerd dükkān-ı diger

Çünkü ben şeker dudaklı ve ay yanaķlı olmuşum bu şūretde baña daķı bir ğayri dükkān açmak gerekdir ve ben daķı bir mürşid-i ‘ālī k̄adrim didi bu şehzāde ile Hāzret-i Mevlānā *kuddise sırruhu* şol mürīdiñ ģalini temsil buyururlar ki kendinde bir miķdār kemāl görür ve ben insān-ı kāmil olmuşum diyü mütekebbir olur ve şeyģine aķrān mu‘āmelesi [İ-388a] itmege başlar ve ģodbeģod şeyģi irşāda izin virmeksiz tekye açıp bi‘at ve inābet virmege başlar bunuñ encāmı şeyģiniñ k̄albi münkesir olmak ģasebiyle kendisi telef olur mürīde lāzım olan şeyģi irşāda izn virinceye dek

⁶⁷⁴ olurum S: olayım İ

mürşidlik ve şeyhlik şatmamaktır ve kendüye şeyhinden gelmiş kemâle mağrūr olmamaktır ol vakıtde ki şeyhi irşâda izn virir o vakte dek mürīdlik maķāmında turmaķdır

(4791) Meşnevi

Z'ın menī çün nefis zāyiden girift

Şad hezārān jājhāyiden girift

Bu benlikden çünki nefis-i emmāre toğurmak tıtdı ve daħı yüz biñ hezeyān çinemek tıtdı ya' nī şehzādeniñ nefis-i emmāresi böyle beyhūde hātırāt toğurmadı ve daħı velī-ni' metine böyle küfrān eyledi

(4792) Meşnevi

Şad beyābān z'ān suy-ı hırş u hased

Tā bed 'incā çeşm-i bed hem mīresed

Hırş tarafından ve hased cānibinden yüz sihr o maħalle dek mevcūd iken çeşm-i bed vardıģı maħale varır beyit-i ātiye merhūndur

(4793) Meşnevi

Baħr-i şeh ki merci'-i her āb ūst

Çün nedāned ānça ender seyl ü cūst

Şāh-ı Çīniñ deryā-yı vücūdı ki her ābıñ merci' odur ve herkesiñ hāline vāķıfdır altun bilmesin her nesneyi ki herkesiñ seyl ve ırmağına⁶⁷⁵ mevcūddur zīrā cümlesi ceryān idip o zāta gelmekdedir hūlāşa-yı kelām hased şāhibi ile maħsūd-ı 'aleyhiñ beyni gāyetle ba'īd iken hāsūduñ çeşm-i bedi maħsūd-ı 'aleyhe işābet ider ve maħsūd anıñ zebānını görür ve maħsūd 'aleyhde ne vardır ve ne yokdur añlar böyle olunca herkesiñ hūsn-i hāli ve sū'-i hāli insān-ı kāmile 'aks ider iken orada mesāfe yok iken şeyh-i kāmiliñ çeşm-i nīki altun herkesiñ hālini iyüden ve kötüden añlamasın bu olur nesnelerden degildir buyurmak isterler [S-263b]

⁶⁷⁵seyl ve ırmağına S : seylinde ve ırmağında İ

(4794) Meşnevi

Şāhrā dil kerd ezfīkr-i ū

Nāsipāsī-yi ‘atā-yı bīkr-i ū

Pādişāhın albi bu ŧehzādenin fikrinden derd eyledi ve mutarib oldu fikrinden bedel kendinin bīkr olan ‘atāsına ŧükürsüzlüğünden mutarib oldu

(4795) Meşnevi

Güft āhīr ey as-ı vāhī edeb

İn sezā-yı dād men būd ey ‘aceb

Şāh encāmında didi ki ey edebi za‘īf ala ve denī benim isānımın lāyığı ey denī ‘aceb bu mı idi

(4796) Meşnevi

Men ı kerdem bātu z ‘īn genc-i nefīs

Tu ı kerdī bāmen ezūy-ı asīs

Ben saa nefīs olan bu azāne-yi albinden ne ‘aceb iyülükler eyledim muābelesinde sen baa denī üvīyetinden ne ‘aceb iler eyledi

(4797) Meşnevi

Men turā māhī nihādem derkenār

Ki urūbe nīst tā rūz-ı ŧūmār

Ben seni ucağına bir māh oydum ki rūz-ı ıyāmete dek anı urūbı yodur ya‘nī zāyil olmaz seni bu devlete vāıl eyledim demekdir

(4798) Meşnevi

Dercezā-yı ān ‘atā-yı [İ-388b] nūr-ı pāk

Tu zedī derdīde-yi men ār u āk

Saña o nūr-ı pāk-i ‘aṭānıñ cezāsında sen benim gözüme diken ve tūrāb urduñ insāniyet böyle midir

(4799) Meşnevi

Men turā berçarḥ geşte nerdbān

Tu şude derḥarb-ı men tūr ü kemān

Ben saña çarḥ üzerine çıkmağa nerdübān oldum sen benim cengimde ok ve yāy olduñ ve benim üzerime atladın

(4800) Meşnevi

Derd-i ğayret āmed ender şeh pedīd

‘Aks-i derd-i şāh ender vey resīd

Şāh-ı Çinde ğayret derdi āşkāre oldu ve pādişāh-ı ğayūr ğayrete geldi ve daḥı şāhıñ derdiniñ ‘aksi o şehzādeye vāşıl oldu ya‘nī ‘aks itdi dimekdir

(4801) Meşnevi

Mürğ-ı devlet der‘itābeş bertapīd

Perde-yi ān gūşe geşte berderīd

Devlet kuşu o şehzādeye ‘itāb ḥaqqında ḥareket eyledi ve daḥı münzevī olan şehzādeniñ perde-yi nāmūsını hetk eyledi kūşe geşte münzevī ma‘nāsına ıştılāḥ olmuşdur

(4802) Meşnevi

Çün derūn-ı ḥod bedīd ān ḥoş pūser

Ezsiyehkārī-yi ḥod gerd ü eşer

O şehzāde kendi qalbinde kendiniñ çirkin fi‘linden gubār ve eşer gördi beyit-i ātiye merhūndur

(4803) Meşnevi

Ān vazīfe-y lutf u ni‘met kem şude

Hâne-yi şādī-yi ū pürgam şude

Şāhīñ tarafından gelen luṭf ve ni‘met vazīfesi zāyi‘ olmuş ve feyzini pādīşāh andan selb eylemiş ve daḥı anīñ hâne-yi serveri ğam ile ṭolmuş

(4804) Meşnevi

Bāḥod āmed ū zimestī-yi ‘uḳār

Z’ān güneh geşte sereş hane-y humār

Nūş itdiği bāde-yi küfrānīñ mestliginden kendüye geldi gördi ki o suçdan şehzādenīñ başı humār ve ğam ve derd hānesi olmuş

(4805) Meşnevi

Hurde gendüm ḥulle zū birūn şude

Huld bervey bādiye v’hāmūn şude

Bu şehzāde cennetde buğday imiş ve ḥulle andan iḥrāc olunmuş ve daḥı cennet anīñ üzerine çöl ve şahrā olmuş

(4806) Meşnevi

Did k’ān şerbet verā bīmār kerd

Zehr-i ān mā vū menihā kār kerd

Şehzāde gördi ki nūş eylediği ḥātırā şerbeti anı ḥaste eyledi ve daḥı o biz ve ben dimekliklerin zehri aña kār eyledi fi’l-vāḳi‘ benlik insāna hem mühlek olduğu şübhesizdir nice kimesneler benlik sebebiyle helāk oldılar ezcümle iblīsī helāk iden kendiniñ benligidir

(4807) Meşnevi

Cān-ı çün tāvūs dergülzār-ı nāz

Hemçü çağzī şud bevīrāne-y mecāz

Anīñ tāvus gibi olan cānı nāz ve şīve gülistānında mecāzī olan vīrānede bayguş gibi oldu çağz cīmiñ zammı ve ğaynıñ sükūnıyla bayguş didikleri tayr-ı meş’ūmuñ adıdır

hâşılı şâhîñ iltifâtı vaktinde şehzâde nâz ve şîve iderek tâvus gibi idi şimdi her derd olduğda [İ-389a] bayğuş gibi oldu demek olur çağz ile virâneyi berâber zıkr itmek şu‘arâ ‘indinde cem‘iyet-i şî‘riyye ‘ad olunur

(4808) Meşnevi

Hemçü Âdem dūr mând ü ezbehişt

Derzemîn mirând gâvî behr-i kişt

Âdem ‘aleyhi’s-selâm gibi nâz cennetinden o şehzâde ba‘îd oldu ve dahı maķâm-ı süflîye nâzil olup zemînde iken ekmek için öküz ile şabân sürer idi [S-264a]

(4809) Meşnevi

Eşk mirând ü ki ey hindû-yı zâv

Şîrrâ kerdî esîr-i dümm-i gâv

Şehzâde gözünden yaş sürer ve icrâ ider idi öyle diyerek ki ey mekr ve hîlede üstâd-ı kâmil olan çirkin yüzli nefs-i emmâre sen arslânı öküz kuyruğuna esîr itdiñ bu hâl esediñ şânına lâayık degil idi hindû bu maķâmda zîşt rûy ma‘nâsınadır zîrâ hindû siyâh olmağla çirkin yüzli olurlar zâv zânıñ fethi ve vâvıñ sükûnıyla üstâd-ı kâmil ve mâhir ma‘nâsınadır dümm-i gâv öküz kuyruğuna dinir

(4810) Meşnevi

Kerdî ey nefs-i bed-i bâridnefes

Bîhîfâzî bâşeh-i feryâd res

Ey nefesi şovuk kötü nefs-i emmâre sen feryâd res olan pâdişâha ri‘âyetsizlik ve hürmetsizlik eylemişsiñdir ya‘nî pâdişâhıñ yokdur ni‘met-i şuverîye ve ma‘nevîyesine mazhar olmuş iken böyle ni‘metini inkâr iderek bîvefâlık eylediñ demek olur fi‘l-haķîķa nefs-i emmâre iyülük bilmez bir kâfirü‘l-ni‘amdır Cenâb-ı Kibriyânıñ iyülüğünü ve ihsânını dahı ferâmûş itmekle kefur olur bu cihetden şehzâde nefs-i emmâresine bu vechle hîtâb ve ‘itâb eyledi

(4811) Meşnevi

Dām bugzīdī zihırş-ı gendūmī

Bertu şud her gendüm-i ū kejdūmī

Ey nefis sen buğday hırşından dāma giriftār olduñ ve dağı seniñ üzerine her buğday bir
‘aķreb gibi oldu

(4812) Meşnevi

Derseret āmed hevā-yı mā vū men

Ḳayd bīn berpāy-ı ḥod pencāh men

Ben ve biz demek maḥabbeti seniñ başına geldi böyle olunca kendi ayağıñ üzerine elli
batman bŭķāğıyı gör ya‘nī mā ve men kaydına düşdŭñ bu eelden ayağını der kayd
itdiñ diyŭ remiz oldu bu eelden rāh-ı Ḥākda menzil almadı ve ḳaṭ‘-ı merāḥil itmedi
dimekdir evvelki men ben ma‘nāsınadır ve ikinci men nŭn-ı müşeddede ile batman
demek olur

(4813) Meşnevi

Nevḥa mīkerd īn nemaṭ bercān-ı ḥ īş

Ki çirā geştem zīd-ı sulṭan-ı ḥ īş

Bu üslŭb ile kendi cānı üzerine şehzāde nevḥa ve mātem ider idi öyle diyerek ki altun
ben kendi pādişāhıma muḥālif oldum

(4814) Meşnevi

Āmed ū bāḥ īş ū istiğfār kerd

Bāinābet çīz dīger yār kerd

O şehzāde kendüye geldi ve cürmünden içün mağfiret taleb eyledi ve dağı Cenāb-ı
Ḥaḳka inābetinde gayr nesneyi yār eyledi çīz dīgerden murād ihlāş ve tazarru‘ dur [İ-
389b]

(4815) Meşnevi

Derd k ‘ān ezvaḥşet-i īmān buved

Rahm kun k'ân derd bîdermân buved

Bir derd ki îmanîñ zevâlinde olur o kimesneye merhamet eyle ki anîñ derdi dermânsız olur bu şehzâdenîñ derdi dağı zevâl-i îmandan oldu böyle olunca derd-i bîdermân şâhibi olup rahme şâyân oldu zîrâ kişi kendi mürşidini inkâr küfr-i şarîhdir

(4816) Meşnevî

Mer beşerrâ hod mebâ câme-y dürüst

Çün rehîd ezşabr derhîn şadr cüst

Tahkîk insânîñ câmesi bütün ya' nî cemî' hâli hoş olmasın mebâ kelimesi mebâddan muhaffefdir zîrâ çünki insân şabrdan ya' nî fakîrdan halâş oldu o zamânda şadr taleb eyledi ya' nî riyâsete tâlib oldu demekdir

(4817) Meşnevî

Mer beşerrâ pençe ü nâhun mebâd

Ki ne dîn endîşed ân ki ne sedâd

Tahkîk insânîñ pençesi ve tırnağı olmasın zîrâ ne dîn fikr ider ne şîrât-ı müstaķim fikr ider nitekim Kur'ân-ı Kerîmde *inne'l-insâne le kefurun mubîn*⁶⁷⁶ buyrulmuştur

(4818) Meşnevî

Âdemî ender belâ kuşte bihest

Nefs kâfir ni' metest ü gümrehest

İnsân belâ içinde olmuş olaması iyüdür zîrâ nefsi münker ni' metdir ve azgındır bu şürette her taraftan vüs'at-ı hâl görmek iyi 'alâmet degildir hitâb-ı Hâk Te'âlâ Be' Azrâyil 'aleyhi's-selâm ki turâ rahmî ber ki bîşter âmed ez'î n halâyık ki cân-ı şân kabz kerdî ve cevâb dâden-i 'Azrâyil Hazret-i Hâkrâ⁶⁷⁷ Burası Hâk celle ve 'alânîñ 'Azrâyil 'aleyhi's-selâma hitâbı beyânında olucudur öyle diyerek ki bu

⁶⁷⁶“O insan, açıkça nankörlük etmektedir.” (Zuhuf 43/15)

⁶⁷⁷“Hak Teâlâ'nın Azrâyil (a.s.)'a: 'Canlarını kabz ettiğin bu halâyıktan senin merhametin kimin üzerine pek ziyade geldi?' diye hitabı ve Azrâyil'in Hazret'e cevabı.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 290.

ḥalāyıkdan ḡāyetle ziyāde kimiñ üzerine saña rūḥunı ḳabẓ iderken merḥamet geldi ve kimiñ üzerine vaḳt-i ḳabẓda ḳalbiñ çok acıdı öyle ḥalāyık ki anlarıñ cānını sen ḳabẓ idersin ve daḡı ‘Azrāyil ‘*aleyhi’s-selām*ñ o ḥazrete cevāb virmesi beyāñında olucudur [S-264b]

(4819 Meṣnevi

Ḥaḳ be ‘Azrāyil mīgüft ey naḳīb

Ber ki raḥm āmed turā ezher ke ’īb

Cenāb-ı Kibriyā ‘Azrāyil ‘*aleyhi’s-selāma* buyurdı ki ey benim ḳabẓ-ı rūḥ ḥidmetine mü’vekkil olan ḥādimim naḳīb ḥādim dimekdir her ḡamnāktan ve mevt zaḥmetine giriftār olan ādemden kimiñ üzerine saña merḥamet ziyāde geldi ke’īb meṣaḳḳatli ve derdli kimesneye dinir

(4820) Meṣnevi

Güft bercümle dilem sūzed bederd

Līk tersem emrrā ihmāl kerd

‘Azrāyil daḡı didi ki rūḥunı ḳabẓ eylediğim kimesneleriñ cümlesiniñ üzerine baña merḥamet gelir līkin seniñ emrini te’ḡīr itmege senden ḡavf iderim binā’en‘aleyh bilā ihmāl rūḥunı ḳabẓ ya’nī ihmāl ‘adem-i raḥmimden degildir belki senden ḡavfımdandır demek istedi ihmāl if’āl bābından maṣdarır terk ma’nāsınadır

(4821) Meṣnevi

Tā begüyem kāṣkī Yezdān merā

Der‘ivāẓ [İ-390a] ḳurbān kuned behr-i fetā

Ḥattā kemāl-i raḥmden söylerim ki Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri beni kāṣkī şu rūḥunı ḳabẓ itdigim yigit için yirine beni ḳurbān ideydi ve bu kimesne ḡayātda olaydı dir idim ve ḳabẓ-ı rūḥ vaḳtinde böyle temennī ider idim

(4822) Meṣnevi

Güft ber ki piṣter raḥm āmedet

Ezki dīlpürsüz u biryyānter şudet

Çünkü hıtab-ı İlâhiyye ‘Azrâyiliñ cevâbı muvâfık gelmedi ise tekrâr Hâk Te‘âlâ buyurdu ki ben aşlâ merhametiñ yoğdur dimedim ve seniñ rahmiñ her rûhunu kabz itdiğın kimesneye olduğunı bilirim belki gitmege kabz vâktinde ziyâde harâretli ve ziyâdesiyle kebâb olmuşdur bundan su’âl iderim ‘Azrâyil dağı cevâba mübâşeret idip

(4823) Meşnevi

Güft rûzî keştiyi bermevc-i tiz

Men şikestem z’emr tâ şud rız rız

Didi ki bir gün keskin mevc ile ihâta olunmuş bir sefineyi seniñ emrinden içün ben şikest eyledim ve dağı pâre pâre oldu

(4824) Meşnevi

Pes begüfti kabz kun cân-ı heme

Cüz zenî vü gayr-ı tıflı z’ân reme

Ba‘de baña emr eylediñ ki bu sefinede olanlarıñ cümlesiniñ rûhunu kabz eyle lîkin bu cemâ‘atden şu ‘avretiñ ve anıñ tıflınıñ rûhunu kabz itme ve o tıflıdan murâd Nemrûd didikleri kâfirdir ve o ‘avret dağı anıñ mâderidir reme süri ve cemâ‘at ma‘nâsınadır

(4825) Meşnevi

Her dü beryek tahtayı dermânedend

Tahtarâ ân mevchâ mirânedend

Çünkü gemi şikest oldu ve cümleñiñ rûhı kabz olundu bu veled ile mâderi her ikisi bir tahta üzerinde hayâtda olarak kaldılar o tahtayı mevcler sürürler ve getirirler idi

(4826) Meşnevi

Bâz güfti cân-ı mâder kabz kun

Tıflrâ bugzâr tenhâ z’emr-i kun

Bundan sonra yine fermān eylediñ tıflıñ māderiniñ rūḥunı daḥı kabz eyle benim kun emrimden içün tıflı tenhā tahta üzerinde terk eyle beyit-i ātiye merhūndur

(4827) *Meşnevi*

Çün zimāder busgiliden tıflrā

Ḥod tu mīdānī çi telḥ āmed merā

Çünkü māderinden o tıflı kayırdım ve cüdā itdim taḥkīk sen bilirsın ki bu iş baña ne ‘aceb acı geldi busgildim kayırdım demekdir ba‘zı nüshada bugsildim vāqī‘dir ikisi daḥı bir ma‘nāyadır

(4828) *Meşnevi*

Pes bedīdem derd-i mātemhā-yı zefī

Telḥi-yi ān tıfl ezfıkrem nereft

Hāl böyle oldu ise ben ‘azīm derd ve mātemler gördüm o tıflıñ meşakḳatı ašlā o günden beri benim ḥatırımıdan gitmedi diyerek ‘Azrāyil ‘aleyhi’s-selām ḥitāb-ı Bāriye böyle cevāb virdi

(4829) *Meşnevi*

Güft Ḥaḳ ān tıflrā ezfaẓl-ı ḥiṣ

Mevcrā güftem figen derbiṣeiṣ

Allāhu Te‘ālā daḥı ‘Azrāyile buyurdı ki o tıflıñ nef‘ī ve ḥayrı içün mevc-i baḥre kendi fazlımdan nāṣī fermān [İ-390b] eyledim ve buyurdum ki bu tıflı fülān maḥalde kā’in ormana getir ve at

(4830) *Meşnevi*

Bīṣe-yi pür sūsen ü reyḥān u gül

Pür dirāḥt-ı mīvedār-ı ḥoş ükül

Orman öyle ormandır ki zanbāk ve feslegen çiçeği ve gül ile töludur ve daḥı mīvedār ve ekl-i laṭīf ağaç ile töludur işte böyle bir ormana anı götür diyü emr eyledim ve mevc daḥı götürdi diyü böylece Mevlā buyurdu [S-265a]

(4831) Meşnevî

Çeşmhā-yı āb-ı şîrîn-i zülāl

Perverīdem tıflrā bāşad delāl

İçimi lezīz olan āb-ı şîrîn çeşmeleri o ormanda var idi ben o tıflı yüz nāz ve şîve ile orada besledim zülāl zānıñ zammıyla içmesi laṭīf olan şuya dirler delāl dālıñ fetḥiyle nāz ve şîve ma' nāsınadır

(4832) Meşnevî

Şad hezārān mürġ-ı muṭrib hoş şadā

Ender 'ān ravza figende şad nevā

Çok şadāsı hoş şafā virici kuş o ravzada yüz nağme burakdılar

(4833) Meşnevî

Bistereş kerdem ziberg-i nesteren

Kerdem ūrā iymīn ezşadme-y fiten

O tıfla nesteren güli yaprağından kālīçe ve döşeme eyledim nesteren nūnuñ fetḥi ve sīnıñ sükūnı ve yine tānıñ fetḥiyle bir nev' güldür ki aña nesteren güli ta' bīr olunur ve daḥı o tıflı fitnelerin silkmesinden ve helāk itmesinden emīn eyledim işte böyle o tıfla benim çok ikrāmım oldu diyü Hāḫ Te' ālā Hāzretleri ' Azrāyile böyle buyurdu

(4834) Meşnevî

Güfte men ḥurşīdrā k 'ūrā megez

Bādrā güfte ber 'ū āheste vez

Ben güneşe dimiş idim ki bu tıflı ısıрма ya' nī incitme dimekdir rüzgāra dimiş idim ki yūri anıñ üzerine ' acele ile esme

(4835) *Meşnevi*

Ebrā gūfte ber 'ū bārān merīz

Berkrā gūfte ber 'ū megrā-yı tīz

Buluda söylemiş idim bu tıflıñ üzerine yağmur dökme yıldırıma dañı dimiş idim ki bu tıflıñ üzerine tīz meyl eyleme megrā meyl itme dimekdir

(4836) *Meşnevi*

Z'īn çemen ey dey meber ān i' tidāl

Pençe ey behmen ber 'īn ravza memāl

Ve yine şitā mevsimine dimiş idim ki ey kış o i'tidālını bu tıfıdan iletme ve yine dimiş idim ki ey kış elini bu bağçeye sürme ve tokunma **Kerāmāt-ı Şeyh Şeybān-ı Rā'ī** **ḳaddesallāhu sırruhu**⁶⁷⁸ Burası Şeyh Şeybān-ı Rā'ī Ḥazretlerinin kerāmātının beyānında olucudur Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri bātınını taḳdīs eylesin Rā'ī çübān dimekdir ve bu zātın ism-i şerīfi Şeybāndır cild-i evvelde bu hikāye mürūr itmişdi ve bu zāt-ı şerīf Mısr Ḳahirenin nevāhiyesinde sākin olur imiş İmām Şāfi' raḥimallāhu Ḥazretleri mu' aşıırı olmağla maḥşūş Şeybān-ı Rā'īnin ziyāretine gelip du'ā-yı hayrını isticlāb buyururlar imiş evḳāt-ı sā'irede şahrada sākin olup şalāt-ı cum'anın [İ-391a] edası içün şehre gelmek 'ādet-i şerīfeleri olmağla koyunların eṭrāfına bir dāyire çekerler imiş koyunlar otlamağā hırşları ziyāde iken dāyireden çıkmazlar imiş ve yine ḳurt vesā'ir yırtıcı ḥayvānın dāyirenin içüne girip koyunları ziyān itmege ḳādir olamazlar imiş şu dāyirede kerāmāt-i müte' addide bulunduğı cihetden Ḥazret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* kerāmāt-ı Şeybān-ı Rā'ī elfāzıyla ta'bir buyurdılar ve kerāmeti cem' lafzı ile getirdiler kerāmetin birisi koyunların dāyireden taşra çıkmaması ve birisi dañı yırtıcı ḥayvānların dāyire içüne girmemesi ve yine aḡnāmin Ḥazret-i Şeyhin büyüklüğünü bilmesi gibi nitekim ebyāt-ı şerīfede beyān buyursalar gerekdir

(4837) *Meşnevi*

Hemçü ān Şeybān ki ezgürg-i 'anīd

⁶⁷⁸“Şeybān-ı Rā'ī'nin kerāmetleri.” Konuk, *Mesnevî-i Şerīf Şerhi*, C. 13, s. 294.

Vaqt-i cum‘a berri‘ā haṭ mīkeṣīd

Cenāb-ı Kibriyānıñ Nemrūd içün güneşe ve rüzgāra ve seḥāba emr buyurması ve o Nemrūdı muḥāfazası ancılayındır ki o Şeybān-I Rā‘ī Ḥazretleri ‘inād idici ḳurduñ zararından ḳoyun sürüsünüñ eṭrāfına cem‘ vaḳtı şalāt-ı cum‘ ayı edā içün şehre gider iken dāyire çeker idi ve o ḳoyunları maḥabbetinden hıfz ider idi işte Allāhu Te‘ālānıñ Nemrūdı hıfzı daḥı bunun gibidir ri‘ā rānıñ kesriyle sürü ma‘nāsınadır

(4838) Meṣnevi

Tā birūn nāyed ezān haṭ gūsfend

Ne derāyed gūrg ü düzd-i bāguzend

Tā ki o dāyireden ḳoyun taşra gelmesin ve yine ḳurd ve ziyān şāḥibi sārīḳ gelmesin ve ḳoyunlara bir zarar işābet itmesin [S-265b]

(4839) Meṣnevi

Bermişāl-i dāyire-y ta‘vīz-i Hūd

K’ender ’ān şarşar emān-ı āl būd

Hūd ‘aleyhi’s-selāmıñ ümmetini muḥāfaẓa içün çekdiği dāyire mişāl-i üzerinedir öyle dāyire ki o dāyirede kendiniñ ümmetine o riḥ-i şarşarda emān var idi işte bu Şeybānıñ dāyiresi daḥı muḥāfazada Hūd ‘aleyhi’s-selāmıñ dāyiresi gibidir dimek olur şarşar riḥ-i şedīde dirler bundan şoñra ‘Ād ḳavmine nāzil olan belāyı dāyire münāsebeti ile beyāna şürū‘ idip buyururlar ki

(4840) Meṣnevi

Heşt rūzī ender ’īn haṭ ten zenīd

V’ezbirūn mūsle temāşā mīkunīd

Hūd ‘aleyhi’s-selām bir dāyire-yi ‘azāme çekip ümmetini içerisine idḥālden şoñra buyurdılar ki bir sekiz gün bu haṭ içünde sūkūt idiñiz ve sākin oluñuz ve daḥı dāyireniñ taşrasından küffāra nāzil olan ‘azābı temāşā idiñiz mūsle mīmīñ zammıyla ve şānıñ sūkūnıyla ‘uḳūbet ve ḳatlı ma‘nāsınadır bu riḥ-i şarşarıñ müddeti yedi gice ve

sekiz gündür kâlellâhu te‘âlâ fî kitâbe’l kerîm⁶⁷⁹ *seb‘a leyâlin ve şemâniyete eyyâmîn* *husûmen*⁶⁸⁰ bu eyyâmîñ ismine eyyâm-ı husûm ve berde’l-‘acûz dinir şubâtîñ [İ-391b] ahirinde girer ve mart ayının dördüncü günü tamâm olur takvîmlerde yedi gün yazmışlardır nazm-ı celile muhâlif olmağla hâtâ olduğu bedîhidir eyyâm-ı husûmuñ ma‘nâsı kaç günleri dimekdir ‘Âd kavminiñ o riḥ-i şarşar a‘zâsını pâre pâre eylediginden için eyyâm-ı husûm tesmiye olunmuşdur ve yine o kavmden bir koca karı kalıp behresine o vakt geldikde kavmi için nevḥa ve mâtem eylediginden adını mülâbese ile berd kelimesi ‘acûza muzâf kılınıp berde’l-‘acûz tesmiyesiniñ sebebi daḥı budur dimişler bu izâfetiñ nazîri kevkeb-i ḥaraḳân terkîb-i izâfesidir ten zenîd sükût idiñiz dimekdir

(4841) *Meşnevî*

Berhevâ bürdî fikendî berḥacer

Tâ derîdî laḥm u ‘aẓm ezhemdiger

Riḥ-i şarşar küffârı hevâ üzerine iletir idi ba‘de taş üzerine bırakır idi hâtâ eti ve kemigi gayrisinden yırtılır ve cüdâ olur idi

(4842) *Meşnevî*

Yek güruhrâ derhevâ berhem zedî

Tâ çü ḥaṣḥâş üstüh‘ân rîzân şudî

Bir cemâ‘ ati daḥı riḥ yirden alıp biri birine urur idi hâtâ ḥaṣḥâş tohumı gibi kemigi zemîne dökülücü olur idi

(4843) *Meşnevî*

Ân siyâsetrâ ki lerzîd âsmân

Meşnevî ender negunced şerḥ-i ân

⁶⁷⁹“fî kitâbe’l-kerîm” bu kısım İ nüshasında yoktur.

⁶⁸⁰“Uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti.” (Hâkka 69/6-7)

O siyāseti ki semā andan ditredi anıñ beyānı Kitāb-ı Meşneviye şıgımaz zīrā ‘aẓīm siyāset idi ve beyānı elfāz-ı keşīreye muhtāç olmağla bu kitābda beyān olunması mümkün olmadığından terk olundu

(4844) Meşnevi

Ger beṭab‘īn mīkunī ey bād-ı serd

Gerd-i ḥaṭ u dāyire-y ān Hūd gerd

Bundan sonra Hāzret-i Mevlānā *ḳuddise sırruhu* rüzgāra nidā idip buyururlar ki ey bād eger sen bu ‘Ād kavminiñ siyāsetini ve a‘zālarınıñ pāre pāre olmasını kendi tabī‘atıñ ile ider iseñ ve Hāḳdan degil ise o Hūd ‘*aleyhi’s-selām*ñ ḥaṭtınıñ ve dāyiresiniñ eṭrāfına devr eyle ve dāyire içünde olan mü’minlere ziyān eyle görelim ki böyle itmege ḳudretiñ var mıdır belki yokdur ve mü’minlerin aṣlā ziyānına ḳādir degilsin bundan münfehim olu ki seniñ bu fi‘liñ biṭṭabi‘ degildir belki Mevlānıñ emriyledir bu beyitden murād ṭabī‘ uyyūn didikleri felāsefeyi reddir zīrā ṭabī‘ uyyūn te’şīri eşyānıñ ṭabī‘atına virirler ve Hāḳkıñ şun‘ına virmezler eger ‘Ād kavmini rihīñ helākı biṭṭabi‘ olaydı dāyirede olan mü’minler selāmet bulmayıp cümlesi helāk olurlar idi bu şüretde bu ṭāyife-yi İbrāhīm ‘*aleyhi’s-selām* nār-ı Nemrūduñ yakmadığını ve İsmā‘il ‘*aleyhi’s-selām* bıçağıñ kesmedigini inkār iderler *neūzubillāhi te‘ālā min inkāri humā*

(4845) Meşnevi

Ey ṭabī‘ī fevḳ-i ṭab‘ īn mülk bīn

Yā biyā vü maḥv kun ezmuṣḥaf īn

Çünkü bād bu siyāseti bi’t-ṭab‘ itmeyip belki [İ-392a] emr-i Bārī ile itmiş olunca te’şīri eşyānıñ ṭab‘ına viren felsefī eşyānıñ ṭab‘ınıñ fevḳinde Cenāb-ı Hāḳkıñ mülkini gör ya’nı ṭab‘ıñ fevḳinde Cenāb-ı Hāḳkıñ her şey’e temellüki var imiş ve her şey’ anıñ irādesiyle [S-266a] eger ṭab‘ıñ fevḳinde temellük-i İlāhīyi görmez iseñ yāḥūd gel ve bu āyetleri eger ḳādir iseñ muṣḥaf-ı şerīfden maḥv eyle ve iḥrāc eyle zīrā saña bu āyetler Ḳur‘ān-ı Kerīmde tilāvet olunduḳça rezālet-i ‘aẓīme olur ve seniñ ṭab‘ıñ böyle

degildir diyü nâhoş olur iyisi yâ mü'minler gibi îmândır yâhûd muşhafdan bu kıssayı
ihrâcdır

(4846) Meşnevi

Mukriyânra men' kun bendî binih

Yâ mu'allimrâ bimâl u sehm dih

Kur'an-ı Kerîmi tilâvet idenleri tilâvetden men' eyle ve anlarıñ ağzını bağla yâhûd
mu'allimiñ kulağını bur ya'nî te'dîb eyle ki bu âyetleri ta'lim itmeye ve mu'allime
mâlden hisse vir ya'nî ikrâm eyle ki bu âyetleri itfâle ta'lim itmeye ve seniñ tab'ına
muhâlif olan âyât-i beyyinât rûy-ı zemînde okunmaya işte saña böyle itmek lâzımdır
lîkin bu işler elinden gelmez ve Cenâb-ı Hâk seniñ mizâcına muhâlif olarak bu
âyetleri hâfızlara okudur sehm hisse demekdir bu maqâmda 'aşıyye murâd olunur

(4847) Meşnevi

Âcizi vü hıyre k'in 'acz ezkucâst

'Acz-ı tu tâ bîezân rûz-ı cezâst

Sen böyle işlerde 'âcizsin ve mütehayyirsın ki bu 'acz baña kıandan gelmiştir altun
ben bunları men' idemem bu mışrâ' ile Hâzret-i Mevlânâ cevâb buyururlar ki seniñ
'acziñ o rûz-ı cezânın 'aczinden bir eşerdir ya'nî sen rûz-ı cezâda her cihetle 'âcizsin
diyü dünyâda olan 'acziñ dahı o âhiretde olan 'aczinden bir 'alâmetdir ve o âhiretde
olan 'acziñi saña Mevlâ birdirmek içün dünyâda bu 'aczi virmiştir ba'zı âferinci
elmizâc âdemler zamânında bîhikemtullâh peydâ oldu ezân-ı Muhammediyye
okundukça infi'âl idip muẓtaribü'l-hâl olurlar imiş diyü mesmû'umuz olmuşdur
bizler dahı bunlara Hâzret-i Mevlânânın cevâbını viririz ya'nî kıadır iseñ bu ezân-ı
şerifleri men' eyle diriz

(4848) Meşnevi

'Aczhâ dâri tu derpiş ey lecûc

Vakt şud pinhâniyânra nek hurûc

Ey ‘anūdtab‘ sen önünde ‘azāb meleklerini elinden ‘aczler tutarsın kanı o ‘azāb melekleri dir iseñ o gizlüye mensüb olan melâ’ike ‘azābıñ işte hürücunuñ vaḳtı oldı çok geçmez mevt gelir o pinhāniler seniñ çeşminde zāhir olur sen ‘acele itme zamān-ı ḳarībde görürsün buyurmak isterler

(4849) Meşnevi

Ḥurrem ān k’în ‘acz ü ḥayret ḳūt-ı ust

Derdü ‘ālem ḥufte ender zıll-ı dūst

Sa‘ādetli ve mübārek o [İ-392b] kimesnedir ki bu ‘acz ve ḥayret anıñ azıḡı olmuştur ve daḡı iki ‘ālemde dost-ı ḥaḳīḳiniñ sāyesinde uyumuştur bu beyitte olan ‘aczden ve ḥayretten murād maḳbūl olan ‘acz ve ḥayret dir ki o ‘acz ve ḥayret evliyā-yı kirāmda olur bundan aḳdem zıkr olunan felsefīniñ ‘acz ve ḥayreti degildir zīrā anlar merdūdlardır

(4850) Meşnevi

Hem derāḥur hem derāḥir ‘acz dīd

Mürde şud dīn-i ‘acāyizrā guzīd

‘Acz ve ḥayret kendüye ḳuvvet olan dünyāda da ve daḡı āḥiretde de kendi ‘aczinı gördi bu eclden dünyā ben şu işi şöyle iderim ve böyle yapmak benim elimdedir dimedi ve āḥiretde daḡı şefā‘ate muḥtācım didi ve aşḡāb-ı şefā‘atıñ şefā‘atine recā mend oldı ve daḡı kendisi meyyit gibi oldı ve arada seni terk eyledi ve daḡı ḳoca ḳarılık ‘ādetini kendüye iḥtiyār itdi ‘acāyiziñ ‘ādeti vā‘ızler ne söylerler ise anı istimā‘ ider ve kendi ‘aḳlıyla bir söylemez işte bu ḥayret-i maḳūle aşḡābı daḡı Ḳur‘ān-ı Kerīm ve ḥadīs-i şerīf ne söylerler ise anı işler ve kendi ve kendi ‘aḳlıyla ‘amel itmez ve bu kelām ‘aḳla şıḡmaz dinmez iyisi bize lāzım olan ancak budur Allāhu Te‘ālā kitābında ne buyurdı ise ve yine peygamber-i zīşān ḥadīs-i şerifinde ne buyurdı ise anlar ile ‘āmel olmaḡdır ve buyurduḡları gibi mute‘ḳid olmaḡdır hemān Cenāb-ı Kibriyā cümlemize bu devlet-i ‘azīmeler naşīb ve muḳadder eyleye *āmīn biḥürmete ṭā ve sīn ve biḥürmete nebiyyü’l-emīn* [S-266b]

(4851) *Meşnevi*

Çün Züleyhâ Yūsufeş bervey betâft

Ez‘acūzī dercūvānī rāh yāft

Çünkü Züleyhâ Hazret-i Yūsufuñ firâkından âh ve enîn eyler idi ve dāyimā gamnāk idi bu cihetden hūsn ve cemāl tağrır idip ‘acūz şekline girdi ve bir pīr-i zen oldu bir gün Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ rehğüzlerinde tūrub Hazretiñ mūrūrına muntazır oldu Yūsuf ‘aleyhi’s-selām dağı ešnā-yı mūrūrda Züleyhānıñ üzerine geçdi Züleyhâ gördükde kalb-i şerīfine ziyāde te’sīr geldi ve bu pīr-i zen kimdir diyü su’āl buyurdukdā bilenler Züleyhâ didiler hemān dem sarāyına gönderdi ve kendüye ‘azīm ikrām ve iltifāt eyledi ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmñ cemālī Züleyhānıñ üzerine lem‘apāş oldu Züleyhâ dağı ‘acūzlukdan civānlığa yol buldı ve evvelde olan hūsn ve cemālīne mālīk oldu ve yine Yūsuf ‘aleyhi’s-selām dağı evvelindeki Zūlayhāyı nikāh eyledi al emr-i Bārī ile alıp evzācī zūmresine mülhāk eyledi işte ‘acūzluk böyle [İ-393a] işler görür ‘acūzlukdan hālāş oldu sen dağı ‘acūzlarıñ hālīni ihtiyār eyle ki ‘acūzlukdan hālāş olup hūsn ve cemāl şāhibi olasın buyurmak isterler

(4852) *Meşnevi*

Zindegī dermürden ü dermiḥnetest

Āb-ı ḥayvān ezderūn-ı zūlmetest

Zirā ḥayāt u miḥnettedir her kim ki mürde olur ise o miḥnet çeker ḥayāt-ı ebediyye bulur görmez misiñ āb-ı ḥayāt zūlmet içündedir **Rücū‘ kerden bekişsa-yı perverden-i Hāk Te‘ālā Nemrūdrā bīvāsıta-yı māder ü dāye derṭıflı⁶⁸¹** Burası Mevlānıñ Nemrūdı ana ve dāye vāsıtası olmaksızın ṭıfliyeti hengāmında terbiye eylemesi kıssasına rücū‘ eylemek beyānında kâ’indir

(4853) *Meşnevi*

Ḥāşıl ān ravza çü bāğ-ı ‘ārīfān

⁶⁸¹“Hak Teâlâ’nın Nemrud’u çocukluğundan ana ve dāye vasıtası olmaksızın beslemesi kıssasına rücū etmektedir.” Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C. 13, s. 301.

Ezsemüm u şarşar âmed deremân

Hâşıl-ı kelâm o bāğçe ki anda Nemrūd terbiye oldı ‘ârifleriñ bāğçe-yi qalbi gibi semüm-ı rüzgârdan ve riğ-i şedîdden emânda geldi ve şafâ-yı hâtır ile anda büyüdi semüm sîniñ fethiyle sıcak esen zehirli rüzgârıñ adıdır

(4854) Meşnevi

Yek pelengi tıflkân nevzâde bûd

Güftem ūrâ şîr dih tã‘at nümûd

Bir kaplân o bāğçede henüz yavru toğurmuş idi o kaplâna didim ki bu tıfla dağı süd vir benim emrime itã‘at gösterip süd virdi işte ben anı böyle terbiye eyledim buyurdi

(4855) Meşnevi

Pes bedâdeş şîr ü hîd methâş kerd

Tã ki bâliğ geşt ü zeft ü şîrmerd

Böyle olunca kaplân aña süd virdi ve dağı hîdmetler eyledi hattâ o tıfl ki Nemrûddur bâliğ oldı ve büyüdi ve arslân gibi âdem oldı

(4856) Meşnevi

Çün fiţâmeş şud begüftem bâperi

Tã derâmüzîd nuţk u dâveri

Çünkü anıñ memeden kesilmesi oldı periye didim hattâ aña nuţk öğretti ve dağı hükûmet ta‘lîm eyledi

(4857) Meşnevi

Perveriş dâdem men ūrâ z’ân çemen

Key begüft ender begünced fenn-i men

Ben o Nemrûda o bāğçeden beslemek virdim benim anıñ terbiyesinde itdigim şan‘at kaçan lisânla edâ olunur belki olunmaz

(4858) Meşnevi

Dāde men Eyyūbrā mihr-i peder

Behr-i mihmānī-yi kirmān bīzarar

Ben evvel fen şāhibi Mevlāyım ki mühlik olmayan kurdlarıñ misāfirliği için ve gıdā alınması için Eyüb ‘aleyhi’s-selāma bābā maḥabbetini virdim ḥattā yire düşen kurdları alıp yarasına vaẓ’ ider idi eger Eyüp ‘aleyhi’s-selāmda pederiñ veledine olan [İ-393b] maḥabbeti olmayaydı o kurdları eliyle öldürür idi bīzarar bu maḥāmda mühlik degil dimekdir

(4859) Meşnevi

Dāde kirmānrā ber ’ū mihr-i veled

Berpeder men īnte ḳādir īnte yed

Ḥazret-i Eyüb üzerine kurdlar için bābānıñ velediñe maḥabbeti virmişimdir işte saña benim ḳudretim iyü nazar eyle yed daḥı ḳudret ma’ nāsınadır

(4860) Meşnevi

Māderānrā de ’b men āmūḥtem

Çün buved lutfi ki men efrūḥtem

Māderlere tıflını terbiye ‘ādetini ben öğretmişimdir ne gūne olur bir şem’ ki anı ben şu’ ledār itdim elbetde o şem’ yanar ve sönmez dimekdir görmez misiñ nice biñ senelerdir māderān evlādlarını terbiye iderler [S-267a] ve anlara evlādlarını terbiyeden fütür gelmedi bundan zāhir olur ki Cenāb-ı Ḥaḳḳıñ yakdıḡı şem’ sönmez imiş

(4861) Meşnevi

Şad ‘ināyet kerdem ü şad rābıṭa

Tā bebīned lutf-ı men bīvāsıṭa

Ben o Nemrūda çok ‘ināyet eyledim ve çok aña meyl eyledim ḥattā benim lutfımı māder vāsıṭası olmaḳsızın görsün ve beni bilsin ve ni’ metimi ferāmūş itmesin

(4862) Meşnevi

Tâ nebâşed ezsebeb derkeşmekeş

Tâ buved her isti'ânet ezmenes

Hattâ sebebden elemde ve ıztırâbda olmasın ve esbâba temessük itmesin hemân beni
bilsin hattâ anıñ her isti'âneti benden olsun

(4863) Meşnevi

Verne tâ hod hiç 'özri nebvedeş

Şekveti nebved ziher yâr-ı bedeş

Eger bu 'inâyetleri itmemiş olaydım yine anıñ kendi ile berâber baña ta'ât itmemegi
hiçbir 'özrü olmaz idi kande kaldı ki bu 'inâyetleri itdikden sonra 'ibâdetime ve
kulluğuma anıñ 'özri ola ve dahı anıñ hiçbir yâr-ı bedden beni izlâl itdi diyü şikâyeti
dahı olmaz zîrâ o bāğçede yârim büyüdi ve aślâ yanında iyiden ve kötüden bir yâr-ı
bed yokdur bu cihetden beni kötüler izlâl itdiler dimege kâdir degildir

(4864) Meşnevi

În hızâne did bâşad râbıta

Ki beperverdem verâ bivâsiğa

Bu terbiyeyi yüz râbıta ile o Nemrūd gördi hızâne hânıñ fethiyle veled beslemege
dirler zîrâ ki ben anı vâsıtasız besledim

(4865) Meşnevi

Şükr-i ü ân bûd ey bende-y celîl

Ki şud ü Nemrūd u sūzende-y Halîl

Ey benim feyz-i rûḥa me'mûr olan ulu ḳulum benim aña itdigim ni' metiñ şükrü o mı idi ki bu Nemrûd oldu ve benim ulu dostumı âteşe itip yakıcı oldu murâd İbrâhîm 'aleyhi's-selâmdır ki Nemrûd anları yansın içün âteşe ilkâ eyledi⁶⁸²

(4866) Meşnevi

Hemçünân k'în şâhzâde şükr-i şâh

Kerd istikbâr u istikşâr-ı câh

Bu Nemrûd anıñ gibidir ki bu şehzâde [İ-394a] pâdişâhıñ şükrinde kibr eyledi kendiniñ aña ḳul olduğunu ve manşıbını çok gördi ve ben daḡı pâdişâhım ve şehzâdeyim didi

(4867) Meşnevi

Ki çirâ men tâbi'-i ğayri şevem

Çünki şâhibmülk ü iḳbâl-i nevem

Öyle diyerek kibr eyledi ki altun ben ğayra tâbi' olayım çünki ben daḡı mülk ve cedîd iḳbâl şâhibiyim bu şüretde ben daḡı umûrında muştakill olmak lâzım gelir ḥûlyâlarını daḡı eyledi

(4868) Meşnevi

Luṭfhâ-yı şeh ki zikr-i ân güzêşt

Eztecebbür berdileş pûşîde geşt

Şâh-ı Çîniñ lafzlarının zikriyle bâlâda sebḳat eyledi bu şehzâdeniñ kibrinden anıñ ḳalbi üzerine o elṭâf mestûr oldu

(4869) Meşnevi

Hemçünân Nemrûd ân elṭâfrâ

Zîr-i pâ binhâd ezcehl ü 'amâ

⁶⁸²“murâd İbrâhîm 'aleyhisselâmdır ki Nemrûd anları yansın içün âteşe ilkâ eyledi” bu kısım İ nüshasında yoktur.

Buncalayın Nemrūd daḥı o luṭfları cehlinden ve ‘amā-yı ḥaḳīḳīsinden ayagınıñ taḥtına
koydı ya‘ nî ferāmûş eyledi

(4870) Meşnevi

În zamân kāfir şud u reh mîzened

Kibr ü da‘vâ-yı Hudâyî mîkuned

Bu zamân Nemrūd kāfir oldı ve ḥalkıñ yolunı urur ve ben İlâhım dir ḥaylî kimesneler
daḥı ṭanrı zann itdiler ve beni kıoyup aña ‘ubûdiyet gösterdiler ve daḥı kibr ve
ulûhiyyet da‘vâsını ider

(4871) Meşnevi

Refte sūy-ı âsmân-ı bâcelâl

Bâse kerkes tâ kuned bâmen kıtâl

Yine Mevlâ buyurur ki bu Nemrūd ululuk ile olan esmânıñ cānibine üç kerkes kıuşı ile
gitti ḥattâ benimle ceng eyleye bu ḥabâseti daḥı itmişdir

(4872) Meşnevi

Şad hezārân tıfl-ı bîtelvîmrâ

Kuşte tâ yâbed vey İbrâhîmrâ

Çok günâhsız o tıflı o Nemrūd öldürmüş idi ḥattâ o İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm bula ve
ḳatlı ide telvîm tef’îl bâbından maşdardır günâh itmege dirler bu maḳâmda günâhıñ
kendisi murâd olunur

(4873) Meşnevi

Ki müneccim güfte k’ender ḥükm-i sâl

Zâd ḥâhed düşmeni behr-i kıtâl

Zirā münecim Nemrūda dimiş idi ki bu seneniñ hükümünde seniñle muķātele içün saña bir düşmān olur tıfl toğmak ister bu sālın hükümü budur şu tıflın tevellüd itmemesi içün bir çāre gör

(4874) *Meşnevi*

Hîn bekun derdef-i ān haşm ihtiyāt

Her ki mizāyid küşt ü ezhubāt

Münecim Nemrūda didi ki bu hālden āgāh ol ol düşmeni def itmekde ihtiyāt ve ihtimām eyle Nemrūd dağı münecimiñ kavliyle o sene her tıfl ki toğar idi cehlinden ve yüzi üzere düşmüş olduğundan öldürür idi hubāt [S-267b] hānıñ zammıyla yüzü üzerine düşmege dirler mikeb gibi

(4875) *Meşnevi*

Kūri-yi ü rest tıfl-ı vahykeş

Mānd hūnhā-yı diger dergerdeneş

O Nemrūda rağmen o vahyi çekici tıfl megerim anıñ katlinden hālāş oldu [İ-394b] ve anı bizim hıfzımız sebebiyle öldürmege kudretyāb olmadı ancak o oldu ki ğayri kanlar anıñ gerdeminde kaldı Nemrūduñ böyle eylediği ve münecimlerin ihbārı Kur’ān-ı Kerimde mezkūr degildir ve şöreti yokdur līkin Fir‘avniñ neden içün *yūzebbehūne ebnāekum*⁶⁸³ nazm-ı celīli ile ve āyet-i āhiride *yukattilūne ebnāekum*⁶⁸⁴ āyet-i kerīmeleriyle beyān buyrulmuşdur ve līkin Hāzret-i Mevlānā *ḡuddise sırruhu* mu‘temed-i ‘aleyhdir ve ‘ilmi çokdur eger olmasa böyle buyurmazlar idi

(4876) *Meşnevi*

Ezpeder yābīd ān mülk ey ‘aceb

Tā ğurūreş dād zulmāt-ı neseb

Yine Mevlā buyurur ki ey melik o mülki ‘aceb bu Nemrūd pederinden irş olarak mı buldı hattā nesebde olan zulmetler aña ğurūr virdi

⁶⁸³“Oğullarınızı boğazlayarak...” (Bakara 2/49)

⁶⁸⁴“Oğullarınızı öldürüyorlardı...” (Araf 7/141)

(4877) *Meşnevi*

Dîgerân-râ ger üm ü eb şud hicâb

Û zimâ yâbîd gevherhâ beceyb

Ġayri pâdişâhlara mülk ve saltanat mâderinden bâbâsından mürüvvet olmağla bâbâsı ve anası anlara hicâb ve perde oldu ise zîrâ anlar pâdişâhlığı mîrâşdır zannıyla beni görmez ve mülki bizim virdigimizi bilmezler diyelim ve lîkin Nemrûd ve mâderi ve pederi pâdişâh olmamağla bu cevherleri ceybinde bizden buldı bunuñ ecdâdından buldum dimesi mümkün degil iken ve neseb zulmeti kendüyi hayrete bırakmamış iken ne ‘aceb bu ħabîş böyle ulûhiyyet da‘ vâsına dek kalkdı demek olur fi’l-vâқи‘ cümleye mülki viren Allâhu Te‘âlâ Ĥazretleri olduğundan şübhe yokdur ve lîkin zâhirde peder ve mâderden mîrâş olmağla Cenâb-ı Ĥağdan ġaflet olunsa nev‘ in mâ ġaflet itdim yâ Rab dimege cây-ı i‘tîzar vardır ammâ Nemrûduñ i‘tîzara aşlâ kudreti yokdur zîrâ zâhirde peder ve mâderden bir nesne bulmadı cümlesi Ĥağdan oldığı *ke’s-şemsi fî vasaṭi’n-neḥâr*⁶⁸⁵ hicâb kelimesi ceybe muvâfağat olsun içün elifini imâle ile okumağ iğtizâ ider

(4878) *Meşnevi*

Gürg-i derrendest nefs-i bed yakîn

Çi bahâne mînehî berher qarîn

Ĥazret-i Mevlânâ *ğuddise sırruhu* bu ħâl-i bediñ nefs-i emmâre tarafından olduğunı beyân içün ħikâyeyi bu mağalde terk idip ma‘ârifi beyâna şürû‘ iderek buyururlar ki nefs-i emmâre yakîn olarak bil ki yırtıcı ħurd gibidir işte Nemrûda bu vesveseyi ki da‘vâ-yı ulûhiyyetdir viren odur öyle olunca ey nefs şâhibi sen her bir qarîniñ üzerine beni izlâl itdi diyerek altun bahâne ħorsun belki nefsinden bilip kendiñi müttehim eylemek evlâdır ve nefsimiz bize her düşmenden ziyâde düşmendir ħadış-i şerîfde dağı *a‘dâ ‘aduvvike nefsukelletî beyne cenbeyk*⁶⁸⁶ buyrulmuşdur zâtımızda böyle [İ-

⁶⁸⁵“Gündüzün ortasındaki güneş misali...”

⁶⁸⁶ “Senin düşmanlarının en şiddetlisi senin iki tarafına arasında bulunan nefsidir.” Beşyüz Hadis, nu. 2.

395a] haşm-ı kavî mevcûd iken sū'-i hâlimizi nefs-i emmâreden bilmeyip falândan ve fülândan bilmek ağrebdır **Hâzret-i Mısrî** *ḡuddise sırruhu* buyurur Beyt:

‘Adâvet *ḡılma kimseye eyle saña nefsiñ yeter düşmen*

Ki aşlâ senden ayrılmaz ‘ömr-i âhîr olunca tâ

(4879) *Meşnevî*

Derḡalâlet hest şad kelrâ küleh

Nefs-i zişt-i küfnâk-i pürsefeh

Sefâhet ile tölî ve küfre mensûb çirkin nefs-i emmâre kendisi ḡalâlet içünde olarak çok kelin külâhıdır ya‘nî nefs-i ḡall sende bir ‘ayb yokdur diyerek çok ma‘bûblarıñ ‘aybını setr ider ve kendi ‘aybını kendisine göstermez belki dâyimâ aña ḡalkıñ ‘aybını gösterir ve sen ‘aybdan sâlim ve berî olmuş bir zât-ı şerîfsiñ diyü söyler bu cihetden insân bir ‘aybına ve ḡuşûrına vâḡıf olsa bu ‘aybı ve bu ḡünâhı ben itmez idim lîkin baña fülân itdirdi ve sebep oldu diyü söyler ḡalbuki bu o nisbet itdiği kimesne itdirmişdir ḡikâyet-i laḡîfe üstâd-ı bozorgvârım ya‘nî ḡâcâcelerimiñ ḡâcâesi Cenâb-ı Süleymân Neş’et ḡuddise sırruhunun telâmîzinden dîvân şâḡibi Şâ‘ir Mâhîr vaḡı‘ anüvîs merḡûm Pertev Efendiniñ vâlidesi kendi üzerine aşlâ suç almaz ve ḡubâr [S-268a] ḡondurmaz imiş ve şâdır olan suçunu yanında olanlara nisbet ider imiş bir ḡün vâlidesi nerdübânda elinde ḡandîl ḡablası çıkar iken ayaḡı ḡayıp ve ḡabla elinden düşmüş ve ḡandîliñ yaḡı nerdübâna dökülmüş Pertev Efendi daḡı âbdesḡânede âbdest alır imiş eyâ ne oldu diyü nerdübân başına gelip görmüş ki vâlidesi ḡandîl ḡablasını ayaḡı ḡayıp libâsına ve nerdübâna rûḡan-ı zit dökülmüş Pertev Efendiyi görünce âḡ oḡul bu bir kâfir ḡabladır her vaḡt dökülür dimiş merḡûm Pertev Efendi dir imiş ki baḡalım vâlideniñ yanında bir kimesne yokdur bu suçı elbetde üzerine almaz lîkin kime nisbet ider dimiş idim ve vâlideye naḡar ider idim ḡabâḡhati üzerine almayıp ḡandîl ḡablasına taḡmîl itdi diyü laḡîfe vâdîsinde naḡl ider imiş Cenâb-ı Neş’et daḡı bu vaḡı‘ ayı naḡl idince ḡaylî tebessüm idip işte nefs-i emmâre daḡı siziñ vâlide gibi aşlâ üzerine suç almaz buyurmuşlar fi’l-vâḡı‘ buyurduḡları gibidir

(4880) *Meşnevi*

Z'în sebep mîgüyem ey bende-y fakîr

Silsile ezgerden-i seg bermegîr

Bu sebebdan ey fakîr olan kûl ben saña dâym naşîhat içün söylerim ki bu nefsi emmâre kelbiniñ gerdeninden zinciri kıldırma

(4881) *Meşnevi*

Ger mu'allem geşt [İ-395b] in seg hem segest

Bâş zellet nefsu k'û bedregest

Eger bu seg nefsi 'ilmde üstâd-ı mu'allim olmuş ise de yine kelblikden çıkmamıştır belki hâlâ kelbdir bunun çâresi nedir dirseñ *tübâ limen zellet nefsehu*⁶⁸⁷ hadîs-i şerifiyle 'âmil olup dâym nefsi taḥkîr eyle ve ḥor tut zîrâ o nefsi kötü tamarlıdır ya'nî aşlı ve ḥasîb ve nesebi fâsiddir zîrâ bunun aşlı şeytândır nefsi emmâre anıñ veledi makâmındadır ve iblîse dâym teba'iyet göstermekdedir ve rûhı sulṭânîyenin ḥaşm-ı kâvîsidir

(4882) *Meşnevi*

Farz miârî becâ ger ṯâyifî

Ber Süheylî çün edîm-i Ṯâyifî

Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretlerinin farz eylediği ferâ'izini yerine getirirsin ve edâ idersin eger bir Süheyl yıldızını ṯâyif-i saḥtyânî gibi tavâf idici olur iseñ evvellki ṯâyif tavâf idici ma'nâsındadır ismi fâ'ildir ikinci Ṯâyif Mekke-yi mükerremeye on sekiz sâ'at miqdârı mesâfede bir şehrin ismidir 'Abdullâh Bin 'Abbâs *radıyallâhu te'âlâ 'anhümâ ve arzihümâ* o şehirde medfûndur mu'azzam câmi'-i şerîfi ve türbe-yi laṭîfeleri var imiş âb ve havâsı hoş ve bâğı ve bâğçesi çok bir şehir imiş ehl-i Mekkenin aḡniyâsı vâkt-i sayfa İslâmboluñ Boğaziçi ta'bir olunan mahalli gibi şehir i Ṯâyife nakl iderler şabâḥ vâkt-i ve vâkt-i 'aşrdan soñra hengâm-ı sayfa kürk giyerler

⁶⁸⁷“Nefsini aşağılayan kimseye ne mutlu!” Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 362. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

imiş faķat vaşat-ı nehārda ba‘zılar kürküni çıkarırlar ve ba‘zı ahālisi yine giyerler imiş hāşılı Mekke-yi mükerreme gibi arāzi-yi hārreden olmayıp diyārı Rūm gibi arāzi-yi Bārideden imiş fahr-i ‘ālem *řallāhu ‘aleyhi ve sellem* efendimiziñ evlād-ı kirāmından Hāzret-i Kāşım ve Hāzret-i Tayyib ve Hāzret-i Tāhir dağı orada medfūn imişler o beldenin metā‘ının birisi sahtyān imiş aña edīm t̄ayifi dirler gāyetle laťif ve rengin sahtyān olur imiş ve bu sahtyānın leťafetiniñ sebebi dağı Süheyl yıldızı ki bir şağir yıldızdır o civārda olmağla anın terbiyesiyle sahtyāna böyle leťafet gelir imiş ve ‘aķik taşının ĥumreti ve leťafeti Süheylden olup⁶⁸⁸ hattā ‘aķik ile Süheyli bir maħalde zıkr itmek řu‘arā miyānında ři‘rin cem‘iyyetinden ‘ad olunur egerçi şağir yıldız imiş l̄ikin çok eřyāyı terbiyeye medħali var imiş belki mivenin ve ‘inebin keşreti ve leťafeti bu yıldızdan olmaķ muħtemeldir bu beyitte Süheylden murād insān-ı kāmil ve mürşid-i vāşıl murād olunur ĥulāşa-yı kelām Hāzret-i Mevlānā *ķuddise sırruhu* buyururlar ki eger sen t̄ayif-i [İ-396a] sahtyāni gibi [S-268b] bir Süheyli ya‘nı bir mürşid-i kāmili intihāb idip ĥidmetinde ve t̄a‘atinde olur iseñ senin için o emr-i İlāhiyyeye imtişāl ve nevāhidden ictināb řaĥiħ olur T̄ayif-i sahtyān Süheyl yıldızına muķārenetle leťafet kesb itdigi gibi sen dağı öylece leťafet kesb idersin buyurmaķ isterler fi‘l-vāķi‘ Süheyl-i Yemeni gibi bir mürebbi zāta muķārenetle iyülük ve ĥoşluk derkārdir

(4883) *Meşnevi*

Tā Süheylet vāĥired ezşerr-i pūst

Tā řevi ĥün mūje-yi hempāy-ı dūst

Hattā seni necm-i Süheyl gibi olan veli-yi kāmil bedenin řerrinden ve cesedin terbiyesinden āşkāre olur ve beden kaydından seni ĥalāş iderler⁶⁸⁹ yāĥud ma‘nāsı şöyle demek olur ki seni necm-i Süheyl pūst maķāmında olmaķ řerrinden ĥalāş ider ve derilikden ķurtarır ve ehl-i rūĥ ider hattā çizme gibi bir dostun hempası olursun ve seni ayađına lābis olur mūje mimiñ zammıyla çizme dimekdir

⁶⁸⁸ olup S: İ imiş

⁶⁸⁹ iderler S : eyler İ

(4884) *Meşnevi*

Cümle Qur'an şerh-i hubş-i nefshâst

Binger ender muşhaf ân çeşmet kucâst

Ey sâlik râh-ı Hüdâ Qur'an-ı Kerîmîñ âyetleriniñ cümlesi kimi âşkârede kimi me'âlde
nefs-i emmârenîñ habâşetiniñ şerhinde kâ'indir eger i'timâd itmez iseñ muşhaf-ı
şerîfe nazar eyle böylece görürsün lîkin sende o görür göz kânde belki yokdur nazar
itseñ dahı görmege kâdir degilsin

(4885) *Meşnevi*

Zikr-i nefis-i 'âdiyân k'âlet beyâft

Derkıtâl-i enbiyâ müyî şikâft

Ezcümle nefsiñ habâşetiniñ beyânı Qur'anda şu vechle mezkûr olmağla buyurlar ki
'Âd kavminiñ nefis-i emmâreleriniñ Qur'an-ı Kerîmde zikri şöyledir ki çünki anlarıñ
nefsi illet buldı enbiyâ-yı 'izâm 'aleyhimü's-selâmñ mekâtelesinde kıl bârî ya'nî
kemâliyle kıtâl-ı enbiyâya ikdâm itdiler dimekdir işte mekâtîle-yi enbiyâ nefis-i
emmârenîñ habâşetindendir

(4886) *Meşnevi*

Karn karn ezşüm-ı nefis-i bîdeb

Nāgehān endercihān mīzed leheb

Zamān zamān bîdeb olan ve şüm olan nefsinden ya'nî anıñ şerrinden ânsızın
dünyâda âteş fitne 'alev ururdu ve parlar idi ya'nî her kârnda ehl-i nefsdan cihān ziyān
ve zarar gördi dimekdir **Rücu' kerdan bedān kışşa ki şehzāde bedān tuğyān zaḥm
hurd ezḥātır-ı şāh pîş-i ezistikmāl fezāyil-i dīger ezdünyā bireft** Burası o kışşaya rücu'
eylemekligiñ beyânında kâ'indir ki şehzāde o 'işyānla pâdişāh-ı Çîniñ ḥātrından zaḥm
yidi [I-396b] ve dahı nâyil oldığı fażiletten mâ'adā ğayri fażiletleri istikmâlden evvel
dünyâdan dâr-ı âḥirete gitdi

(4887) *Meşnevi*

Kışşa kûteh kun ki reşk-i ân gayûr

Burd ûrâ ba‘d-ı sâli sûy-ı gûr

Kışşayı kûteh eyle ve uzun eyleme zîrâ o gayûr olan şâhîñ gayreti o yidigi yara sebebiyle bir seneden soñra anı kabır tarafına iletirdi ve şehzâde mürde oldu bu dañı şol sâlikiñ nazîridir ki şeyhîni meksûru’l-ğalb ider yâ feyz-yâb olmaz yâñud mürde olup kabre gider şeyhine ri‘âyet ve ğalbini tatyîb mürîde emr-i ehemdir ve elzemdir ser mû muğâlefet itmek ve yine kendinde kemâl görüp şeyhine muğâlefet itmek ezher cihet lâyıķ olmaz zîrâ ‘âķıbeti yâ ‘adem-i feyz yâ mevtdir

(4888) Meşnevi

Şâh çün ezmañv şud sûy-ı vücûd

Çeşm-i Mirrîñîş ân ħûn kerde bûd

Çünkü pâdişâh yüz zahmı urduğı zamânda mağâm-ı fenâda ve mağâm-ı mañvda idi ve mağâm-ı fenâdan vücûd cânibine ve şağv cânibine ‘avdet eyledi gördi ki kendiniñ Mirrîñe mensûb çeşmi ol ğanı eylemiş ve şehzâde dünyâdan dâr-ı âñirete gitmiş

(4889) Meşnevi

Çün beterkeş bingerîd ân bînazîr

Dîd kem ezîrkeş yek çûbe tîr

Çünkü o pâdişâh o ğarınıñ ğâbına nazâr eyledi gördi kim kendi terkeşinden bir çûbe tîr nâķışdır terkeş kemânkeşleriñ oğâ vaz‘ itdikleri ğâbıñ adıdır çûbe tîr ağaçdan maşnû‘ olan oğûñ adıdır bu beyit mâba‘idine merhûndur [S-269a]

(4890) Meşnevi

Güft k’û ân tîr ü ezĦağ bâz cüst

Güft k’ender ħalk-ı û k’eztîr tust

Şâh-ı Çîn didi ki ğanı o bizim terkeşimiziñ oğunuñ birisi ve anı Ħağdan girü istedi Mevlâ dañı buyurdi ki o şehzâdeniñ ħalkında olan tîr seniñ tîriñdir ve seniñ terkeşiniñ zâyî‘ olan tîri işte o şehzâdeniñ boynundaki tîrdir

(4891) *Meşnevi*

‘Afv kerd ān şāh-ı deryādil velī

Āmede bud tīr-i ū bermāktelī

O baħr gibi ƣalb şāhibi pādişāh ‘afv eyledi ve līkin tīr o şehzādeniñ maħall-i ƣatline işābet itmiş olmağla ‘afvda fāyide hāşıl olmadı

(4892) *Meşnevi*

Kuşte şud dernevħa-yı ū mīgirīst

Ūst cümle hem keşende v’hem velīst

Şehzāde o tīr ile maƣtūl oldı şāh-ı Çīn daħı anıñ içün nevħa ve mātem itmekde ağlar idi zīrā cümlesi o şāh-ı Çīndir ya‘nī hem ƣatıl odur ve daħı velīsi de odur bu cihetden mātem ider ya‘nī şeyhiñ tīr-i hışımıyla mürīd maƣtūl olduğda ƣatıl zāhirde [İ-397a] şeyh ise yine o mürīdiñ velīsi şeyhi olmağla anıñçün bükā itmesi ve ağlaması olur diyü iş altun böyle oldı diyerek şeyhine hūzn-i ‘azīm gelir egerçi maƣām-ı fenāda bulunmak hasebiyle şeyhiñ bu işden hiç haberi yok ise de Hāƣ Te‘ālā Hāzretleri anı şeyhi içün ƣatıl itmiş olmağla ƣatili şeyhi olmuş olur

(4893) *Meşnevi*

V’er nebāşed her dü ū pes küll nīst

Hem küşende-y halk u hem mātem kunīst

Eger o velī-yi kāmīl hem ƣatıl ve hem velīsi olmasa böyle olunca o şeyh küll olmaz ya‘nī kāmīl olmaz insān-ı kāmīl olmağ hem ƣatili ve hem velīsi olmağ ile olur görmez misiñ Cenāb-ı Hāƣ faƣaƣ muhyī olsa ve mümīt olmasa Allāhu Te‘ālā Hāzretlerine şıfat-ı naƣş ƣarı olur Mevlāniñ kemāli luƣf ve ƣahr şāhibi olduğundan dır muşavver güzel şūret taşvīr itse ve çirkin şūreti taşvīre ƣādir olmasa o muşavveriñ fenninde kemāli olmamış olduğı gibi böyle olunca hem halkı öldürücü ve yine mātem idici velī-yi kāmildir

(4894) *Meşnevi*

Şükr mîkerd ân şehîd-i zerdhâd

K 'ân bized bercism derma' nâ nezed

O hicâbda kalmış olan şehîd şehzâde şükr ve hamd eyler idi ki ol ok cisminde işâbet itdi ve ma' nâsına ya' nî bâtınına ve imânına işâbet itmedi eger bâtınına işâbet itmiş olaydı maâzallâh u te' âlâ imânının zevâli lâzım gelir idi mevt o zamânda müşkil olur idi zîrâ muhalled-i finnâr olur ve cemâl-i Hâkdan ve şeyhinden dūr olur idi ammâ şimdi böyle olmadı ve Mevlâ ile mülâkât eyledi şeyhiñ dağı huzûrında gibidir zerdhâd sarı yanaıklı demekdir ve ma' nâsına ıstılâh olunmuşdur

(4895) Meşnevi

Cism-i zâhir 'âkıbet hod reftenîst

Tâ ebed ma' nâ beğ'âhed şâd nîst

Zâhir cismi encâmında taḥkîk gitmege mensûbdur lîkin ma' nâ ve bâtın gayru'l-nihâyeti şâhid olduğu hâlde dirilmesi vardır bu cihetden cism-i mu' teber degildir ve mu' teber olan ancak ma' nâ ve bâtındır ve imândır

(4896) Meşnevi

Ân 'itâb er reft hem berpûst reft

Dûst biâzâr sūy-ı dûst reft

O 'itâb eger vâkı' oldı ise de cism üzerine vâkı' oldı dost ki şehzâdedir biâzâr olarak dost cânibine gitdi ikinci dostdan murâd Mevlâdır

(4897) Meşnevi

Gerçi ü fitrâk-ı şâhenşâh girift [İ-397b]

Âhîr ez' ayn-ı kemâl ü reh girift

Egerçi o şehzâde o ulu sultânın ki murâd Çin pâdişâhıdır eşerine iktidâ eyledi ve anın izini tutdı lîkin encâmında sū'-ı nazarı işâbet iden gözden o şehzâde dâr-ı âhîrete yol tutdı hülâsa-yı kelâm bu şehzâdenin nâyil olduğu kemâlâtına işâbet-i ' ayn vâkı' olmağla şâh-ı Çine tecebbur ve tekebbur idip bir nazar sebebiyle biçâre âhîret

cānibine ‘āzim oldu dimekdir ma‘lūm evvelki sālīke vāşıl olduğı maḳāmātı ketm ve ihfā daḡı lāzımdır işābet-i ‘ayn vāḳi‘ olur sāyir sālīkler anı çekemezler ve yine ṭālibü’l-‘ilm oluna istihrācını ve isti‘dādını ve iyü ders aḡladığını ketm ve ihfā daḡı lāzımdır zīrā şurekā’sı ḡased iderler vesā’ir ṭalebe-yi ‘ulūm ḡayrete gelirler bu cihetden işābet-i ‘ayn vāḳi‘ olur yā olur yāḡūd taḡşīlden fāriḡ olur ‘ilm-i ḡaṭda istidādımız olan Ḥaṭṭāt Māhir merḡūm İsmā’il elZühdi Efendi Ḥazretleriniḡ ḡaṭṭ-ı şerīfleri ḡāyetle a‘lā ve metīn olduğundan ḡasūdların nazarı işābet idip merḡūmuḡ ḡaṭ yazdıḡı parmaḡlarında ḡāḡ dolama ḡāḡ et yaran ve bir ḡayri sivilci çıkıp bir ay ḡāhice iki ay eline ḡalem ḡalmaḡa ḡādir olmadığını ve defā‘atle müşāhede itmiş idik ḡāhice veca‘-ı ‘ayna mübtelā olup yine bir müddet şākirdlerine ta‘līm-i ḡaṭ idemezdi [S-269b] fitrāk fānıḡ kesri ve tānıḡ sūkūnyla atıḡ terkisiniḡ bāḡına dirler bu maḡāmda eşerine iḡtidā ve yoluna gitmek murād olunur ‘aynū’l- kemāl sū’-i nazarı işābet iden ādemiḡ gözüne dinir

(4898) Meşnevi

V’ān sivūm kāhilterīn-i her se būd

Şūret ü ma‘nā beküllī ü rubūd

Ve daḡı üçüncü şehzāde ki ikisiniḡ küçüḡüdür o cümlesinden ziyāde tenbel idi şūreti ya‘nī vişāl-i şuveriyi ve ma‘nāyı ya‘nī ‘ilm-i bāṡını ve ḡuvve-yi ḡudsiyyeyi bütün bütüne o ḡapdı ve devlet-i külliyye o tenbel şehzāde nāyil oldu kāhil ‘Arabīdir tenbel ma‘nāsınadır sivūm sīnıḡ ve vāviḡ zammeleriyle üçüncü ma‘nāsınadır faḡaṭ yā ile siyūm daḡı cāyızdır ve yine yā ve vāv ile sīvum daḡı dirler böyle luḡāt-ı şeleşe ḡışşahā-yı ‘Acemden istimā‘ olunmuşdur ve kitāblarında daḡı böylece luḡāt-ı şeleşe mevcūddur bunuḡ ‘Arabīsi şālīş dimekdir **Vaşıyyet kerd-i ān şaḡş ki ba‘de ezvefāt-ı men ü burd māl-i merā ezse ferzend-i [İ-398a] men ki kāhilterest**⁶⁹⁰ Burası ya‘nī bu ebyāt-ı şerīfe o şaḡşıḡ vaşıyyet eylemesi beyānında olucudur ki benim vefātımdan sonra benim üç evlādımdan mīrāşımı o veledim iletsin ki ziyāde tenbeldir ikisi mīrāşımdan māl almasınlar

⁶⁹⁰“Benim üç evladımdan en tenbeli olan, malımı vefatımdan sonra o alsın!” diye o şahsın vasiyet etmesidir.” Konuk, Mesnevî-i Şerif Şerhi, C. 13, s. 314.

(4899) Meşnevi

Ân yekî şahşî bevaqt-i merg-i h'îş

Güfte bûd ender vaşiyyet bîş bîş

O şahşın birisi kendinin mevdi vaktinde eylediği vaşiyyetinde evvelbevvvel söylemiş idi

(4900) Meşnevi

Se püser bûdeş çü se serv-i revân

Vakf-ı îşân kerde ü cân u revân

O şahşın serv-i revân gibi üç evlâdı var idi anlara kendisinin cânını vakf ve fedâ itmiş idi revân dahı cân ma' nâsınadır

(4901) Meşnevi

Güft her çi derkefem kâle 'v zerest

Ü bered z'în her se k'ü kâhilterest

O şahş didi ki her ne ki metâ' ve altun olarak benim elimde vardır bu üç evlâdımdan o mâlı mirâş olarak o iletsin ve alsın ki ziyâde tenbeldir

(4902) Meşnevi

Güft bâkâdî vü bes enderez kerd

Ba' d ezân cām-ı şarâb-ı merg hûrd

Bu kelâmı kâdîye söyledi ve çok vaşiyyet eyledi bundan sonra mevt şarâbının kadehini nûş eyledi ya' nî öldi enderez hemzenin fethi ve nûnuñ sükûnuyla vaşiyyet ma' nâsınadır

(4903) Meşnevi

Güft ferzendân beḳâdî k'ey kerîm

Negzerîm ezḥükm-i ü mâ se yetim

Çünkü bu vaşiyet-i bâtila vaşiyet-i meşrû' lardan olmadı ise ve bu vaşiyeti kâdîniñ tenfîr itmesi vereşeniñ rızasına mevķûf olmuş ise kâdî evlâdına bu vaşiyete rızâñız var mıdır diyü istifsâr itdi evlâdı râzî olup didiler ki biz üç yetim pederimiziñ hükümünden ya' nî vaşiyetinden geçmeyiz ve anı tenfîz itmemege her ne kadar kudretimiz var ise de

(4904) Meşnevi

Sem' u tâ'a mîkunîm ü râst dest

Ânça ü fermûd bermâ nâfîzest

Sem' u tâ'a eyleriz ya' nî *semi'nâ* ve *aâ'nâ* diriz zîrâ o bâbâımız râst destdir ya' nî re'yinde muşîb bir zâtdır haķķımızda hayr bu imiş ki böylece size ve cümleye söyledi ve vaşiyet eyledi râst dest eli toğrı demekdir ve muşîb ma' nâsına ve zât-ı müstaķîm ma' nâsına ıştırîlâh olmuşdur ol nesneyi ki o pederimiz buyurdı bize anıñ hükmi nâfîzdir ve vaşiyeti dağı maķbûlümüzdür hemân sen ey kâdî bu vaşiyeti icrâ eyle [İ-398b] tenfîzine sa'y eyle diyip rızâ gösterdiler

(4905) Meşnevi

Mâ çü İsmâ'il z'İbrâhîm-i Ėod

Ser nepîçîm er çi ķurbân mîkuned

Zîrâ biz kendi İbrâhîmimizden İsmâ'il gibiyiz bu cihetden egerçi bizi ķurbân ider ise başımızı būkeriz ve çevirmeyiz üç oĖul kendilerini İsmâ'il '*aleyhi's-selâma* ve pederlerini İbrâhîm '*aleyhi's-selâma* teşbîh itdiler

(4906) Meşnevi

Güft kâdî her yekî bâ' âķilîş

Tâ begüyed kışsa-yı ezķâhilîş

Çünkü böyle rızâ gösterdiler kâdî dağı anlara didi ki her biriñiz kendi 'âķilligi ile o kimesne tenbelliginden bize bir Ėikâye söylesin ben dağı istimâ' ideyim

(4907) Meşnevi

Tā bebīnem kāhili-yi her yekī

Tā bedānem ḥāl-i her yek biṣekī

Hattā göreyim her biriñiziñ kāhilini hattā şeksiz her biriñiziñ ḥālını bileyim

(4908) Meşnevi

‘Ārifān ezdü cihān kāhilterend

Z’ān ki biṣudyār ḥırmen mīberend

‘Arifler iki cihāndan tenbeldirler zīrā dünya ve ‘uqbāya nazarları yokdur ve dünyā ve ‘uqbā için sa‘y daḥı itmezler ḥadıṣ-i şerīfde *eddünyā ḥarāmi ‘alā ehlu’l-‘āḥirete ve’l-‘āḥirete ḥarāmi ‘alā ehlu’d-dünyā ve humā ḥarāmāni ‘alāehlillāh*⁶⁹¹ buyrulmuştur çünkü bir nesne ki ‘āriflere ḥarāmdır anı taleb [S-270a] itmeyecekleri ve anıñ taḥşiline ‘adem-i sa‘yleri emr-i bedīhidir zīrā naṭs itmeksizin anlar ḥarman iletirler ve Mevlā anları ezher cihet merzūk ider şudyār şınıñ fetḥi ve dālīñ sükūnıyla şabān ile tarlayı sürmege dirler lisān-ı Türkide naṭs ta‘bīr olunur

(4909) Meşnevi

Kāhili rā kerdeend iṣān sened

Kār-ı iṣānrā çü Yezdān mīkuned

Kehāleti ‘ārifler kendilerine müstenid itmişlerdir ve kāhillige istinād iderler anların işini çünkü Ḥüdā eyler ve daḥı dünyā ve aḥiretleri Ḥaḳḳıñ yapmasıyla me‘mūr olur bu eelden dünyā ve ‘uqbā emrinde tenbeldirler

(4910) Meşnevi

Kār-ı Yezdānrā nemibīnend ‘ām

Mīneyāsānīd ezked şubḥ u şām

Līkin ‘avām-ı nās Ḥaḳḳıñ işini yapmasını görmezler belki anlar ancak biz yaparız zann iderler bu cihetden zahmet çekmekden şabāh vaktinde ve aḥşām vaktinde ārām

⁶⁹¹“Dünya, ahiret ehline haramdır ve ahiret dahi dünya ehline haramdır ve her ikisi de Allah ehline haramdır.” Gültekin, İsmail Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi, s. 317. [Hadisin zayıf olduğu belirtilmiştir.]

ve rāḥat itmezler neyāsānīd rāḥat itmezler dımeıdır ve yine ked kāfīñ fethi ve dāl-ı müşeddede ile ‘Arabīdir zahmet ve meşakḳat ma‘ nāsınadır

(4911) Meşnevi

Hīn zihadd-i kāhilī guyīd bāz

Tā bedānem ḥadd-i ān ez keşf-i rāz

Yine ḥākime didi ki sizde olan kāhil līkin [İ-399a] ḥaddinden baña āşkäre söyleyiñiz ḥattā siziñ keşf-i rāz kerden o şıfatıñ miḳdārını bileyim her kim ziyāde tenbel ise mirāşı aña ḥükm ideyim

(4912) Meşnevi

Bīgümān ki her zebān perde-yi dilest

Çün becünbed perde sırḥā vāşilest

Yine ḥākim dir ki şübhesiz her lisān ḳalbiñ perdesi gibidir çünki perde ḥareket ider ve rāy-ı perdeden sırlar taşrasına vāşıl olur sizler daḡı perde-yi lisānıñızı taḥrīk idiñiz ki ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıf olayım

(4913) Meşnevi

Perde-yi kūçek çū yek şerḥa kebāb

Mībepüşed şūret-i şad āftāb

Bir kebāb pāresi miḳdārı olan kūçük perde ki murād lisāndır çok āftāb gibi ma‘ārif-i İlähiyyeniñ şūretini setri der ya‘nī lisān söylemedikçe ma‘ārif-i İlähiyye müte‘allik olan kelimāt ‘ārifīñ ḳalbinde mestūr ḳalır dımeıdır

(4914) Meşnevi

Ger beyān-ı nuṭḳ kâzib nîz hest

Lîk bûy ezşıdḳ u kızbeş muḥbirest

Eger meşāyiḡ-i müzevviriniñ kâzib nuṭḳı daḡı vardır ḥāl böyle ise likin o nuṭḳuñ rāyiḡası şıdḳından ve kızbinden ḥaber viricidir bu söyleyen şādık mıdır ve kâzib midir

kelāmından ma‘lûm olur bu şüretde ‘ârifîñ nuṭṭından kâzibiñ nuṭṭını fark idemem diyü vesvese itme hemân ‘ârifîñ nuṭṭını istimâ‘a hâzır ol belki kâzibdir diyerek istimâ‘dan firâr itme nitekim ba‘zı nuṭṭında Hâzret-i Mevlânâ *ḡuddise sırruhu* kelāmından olur ma‘lûm kişiniñ kendi miḡdârı buyurmuşlardır

(4915) Meşnevi

Ân nesîmî ki beyâyed ezçemen

Hest peydâ ezsemûm-ı kûlhen

Ol bir rûzgâr ki gülistândan gelir kûlhendenden esen bād-ı semûmdan bellidir zîrâ gülistânîñ nesîmi râyiḡa-yı tayyibe ve kûlheniñ nesîmi şıcaḡ olduğundan mâ‘adâ râyiḡa-yı kerîhe şacıcıdır

(4916) Meşnevi

Bûy-ı şıdḡ u bûy-ı kızb-i gûlgîr

Hest peydâ dernefes çûn müşḡ ü sır

Şıdḡ ḡoḡusu ve daḡı aḡmak tutucu kızb râyiḡası insânîñ nefesinde misk ḡoḡusu ve şarımsaḡ râyiḡası peydâdır ḡaşılı kâzibiñ nuṭṭı ile şâdıḡıñ nuṭṭı muḡâṡaba diḡḡat itdikde belli olur demekdir

(4917) Meşnevi

Ger nedânî yârrâ ezdeh dile

Ezmeşâm-ı fâsid ḡod kun gile

Eger şâdıḡıñ nuṭṭını kâzibiñ nuṭṭından fark itmek bilmez iseñ kendiniñ fâsid olan dimâḡından şikâyet eyle ve bahâneysi aña [İ-399b] bul yârdan murâd şâdıḡdır deh dileden murâd on ḡönüllü demek olmaḡla kâzibdir meşâm dimâḡ ve gile kâf-ı Fârisîniñ kesriyle şikâyet ma‘nâsınadır

(4918) Meşnevi

Bâḡ-ı ḡizân u şecâ‘ân-ı dilîr

Hest peydā çün fen-i rūbāh u şîr

İbnelerin şadāsı ve dahı dilîr olan pehlüvânların şadāsı dilkiniñ ve arslânıñ şan‘atı gibi zāhirdir ve dilkiniñ şan‘atı hîledir ve kaçmağdır ve arslânıñ şan‘atı hamle ve şayda şaldırmağdır bu iki şan‘at nice zāhir ise muhlîş ile ibne maķûlesi müzevvirin vaķt-i nuķında şadāsı öylece zāhir ve âşkâredir buyurmağ isterler [S-270b]

(4919) Meşnevi

Yā zebān hemçün ser-i dîgest rāst

Çün becünbed tu bedānî çî ebāst

Yāhūd lisān taķķîķ tencere қаpağı gibidir çünki қаpaқ tencereden қалқар sen bilirsın ki içünde olan şūrbā ne nev‘ şurbadır ebā hemzeniñ fethiyle şūrbāya dirler

(4920) Meşnevi

Ezbuḡār-ı ān bedāned tîzhuş

Dîg-i şîrîni zisikbāc-ı türüş

Lîkin kāmîlū’l-‘aқl olan o tencereniñ buḡārından o tencere ғatlıya mensūb tencere olduғını sirkeli aş pîşmiş olan tencereden bilir ve idrāk ider ve қаpağıñ açılmasına bilmek ḡuşuşında muḡtāc olmaz buḡārdan murād tencereden çıkan būdur sikbāc sirke ile ғabḡ olunan aş dirler Fārisisi sikbādır ve sikbāc anıñ mu‘arrebidir

(4921) Meşnevi

Dest berdîg-i nev çün zed fetā

Vaķt-i baḡrîden bedîd işkesterā

‘Āқilîñ fehmine bir mişāl-i āḡir dahı getirip buyururlar ki elini biriñi çölmek üzerine yāḡūd çömlege müşābih desti ve bardaқ gibi nesne üzerine çünki bir yigit ya‘nî ‘āқil almak vaķti urdı kırılmış olan dîgi ve kırılmamışını şadāsından gördi ya‘nî bildi işte ‘āқilîñ ḡālî böyledir lîkin ‘aқlı olmayan derūnına şu vaż‘ itmedikçe bilmez eger aқar ise kırıkdır dir ve eger aқmaz ise şāğ ve sālîm olduғını o dîḡūñ bilir yine vaşîyyet-i ḡikāyesine ‘avdet idip buyururlar

(4922) *Meşnevi*

Güft dānem merdrā derhīn zipūz

V'er negūyed dānemeş ender se rūz

Bundan 'aḳdem çünkü ḳāḏī o üç evlāda dimiş idi ki her biriñiz baña kelām söyleyiñiz ki siziñ ḳaḅñız 'āḳıldır kelāmından ma'lūm olsun ve mīrāsı bir müceb-i vaşıyyet-i peder aña vireyim o üç püserden birisi cevābında didi ki benim 'aḳlımın miḳdārı şu vechledir ki bir ādemi kelām söylemege ibtidā idince [İ-400a] o ḥinde kelāmından ne olduğunu ya'nī 'ālim midir yāḥūd cāhil midir yāḥūd şāliḥ midir yāḥūd fāsıḳ mıdır añlarım eger söylemez ve sūkūt ider ise üç günde hareketinden anıñ ne olduğunu ben idrāk iderim işte mertebe-yi 'aḳlım benim budur didi pūz aḡız ma'nāsınadır bu maḳāmda zıkr maḥali ve irāde-yi ḥāl 'alāḳasıyla mecāz-ı mürsel olarak kelām ma'nāsı murād olunur ma'lūm ola ki bālāda mūrūr iden kāhil 'āḳıl ma'nāsına imiş buradan ma'lūm oldu 'āḳıl olanlar emr-i dünyāya tenbel olduklarından 'aḳlı kāhil ile ta'bir buyurdılar

(4923) *Meşnevi*

V'ān dige güft er begūyed dānemeş

V'er negūyed dersūḥan piḥānemeş

O ḡayri veled daḡı ḳāḏīye didi ki eger o merd söyler ise ben anıñ ḥaḳīḳatini birāderim gibi añlarım ve bilirim eger söylemez ise anı söz söylemek ḥarafına ḥolaştıırırım ya'nī söylemek semtine getiririm dimekdir

(4924) *Meşnevi*

Güft eger īn mekr beşnīde buved

Leb bibend ü derḥamūşī derreved

O veled böyle söyleyince ḳāḏī daḡı cevābında aña yine didi ki eger o ādem seniñ bu mekrini ya'nī ḥile ile söyledeceğini bilir ise o işitmiş olur ise bu eelden lebini bağlar

ise sükût tarafına gider ise o zamân ne idersin ve ne gûne anıñ mâhiyyetini añlarsın
temsîl bura kâğî tarafından o velede bu hâl içün bir mişâl getirmek beyânında kâ'indir

(4925) Meşnevi

Âncünân ki güft-i mâder beççerâ

Ger hayâlî âyedet derşeb ferâ

Kâđî dir ki bu seniñ hâliniñ nazîri aña beñzer bir mâder veledine naşîhat idip didi ki
eger saña gicede bir hayâl gelir ise beyit-i âtiye merhûndur

(4926) Meşnevi

Yâ begûristân u cây-ı sehmgîn

Tu hayâlî zîşt binî derkemîn

Yâhûd maķberde ve maķûf yirde bir puşuda sen bir çirkin hayâl görür iseñ cây-ı
sehmgîn maķûf olan maķalle dinir kemin kâf-ı Fârisiyyeniñ fethiyle puşu ya'ni
şaklanacaq yir dimekdir beyit-i âtiye merhûndur

(4927) Meşnevi

Dil kavî dâr u bükun hamle ber'û

Û bigerdâned zitu derhâl rû

Kalbini kavî tut ve o hayâliñ üzerine hamle eyle ve hayâl o hâlde senden yüz
döndürür

(4928) Meşnevi

Z'an ki bîtersî besûyeş her ki reft

Ân hayâl-i dîvveş bigriht teft [S-271a]

Zîrâ korkusuz o hayâl tarafına her kimesne ki gitdi o dîv gibi olan hayâl tîz andan
kaçdı

(4929) Meşnevi

Güft küdek ân hayâl-i dîvveş

Ger bed'ü in [İ-400b] güfte bâşed mâderes

Kûdek dağı mâderine didi ki o dîv gibi olan hayâl eger aña bu kelâmı o hayâliñ ma' deni dağı söylenmiş ise ve sen şaķın gördüğün âdemden kaçma ve üzerine var ve hamle eyle dimiş ise beyit-i âtiye merhûndur

(4930) Meşnevi

Hamle ârem üfted ender gerdenem

Z'emr-i mâder pes men ângeh çün kunem

Ben o hayâle seniñ sözüñ ile hamle getiririm o hayâl dağı mâderiniñ tenbihi ile benim boynıma düşer böyle olunca ben o zamân ne eylerim o hayâl ile mücâdele itmek baña olur mu ve aña ğâlib olur muyum

(4931) Meşnevi

Tu hemî amûziyem ki çest îst

Ân hayâl-i ziştrâ hem mâderîst

Sen baña ta' lîm idersen ki tîz tûr ve hayâlden kaçma o zişt olan hayâliñ dağı mâderi vardır eger anıñ mâderi dağı aña aña öyle ta' lîm itmiş ise hâl ne gûne olur didi îst emr-i hâzırdır tûr ma' nâsınadır muzâri' îstедdir işte seniñ hâliñ şu velediñ hâli gibidir diyerek kâdî o üç birâderiñ birisine hâlini bu vechle temşîl eyledi bundan şoñra Hâzret-i Mevlânâ *quddise sırruhu* ma' ârif-i İlâhî beyânına şürû' idip buyururlar ki

(4932) Meşnevi

Dîv ü merdümrâ mûlakķkin ân yekîyest

Ġâlib ezvet gerded ezhaşım endekîyest

Ey tâlib-i Hâķ ma' lûmuñ olsun ki şeytâna ve insâna telķîñ idici ol vahdet şıfatıyla muttaşîf Allâhu Te' âlâ Hâzretleridir egerçi o hâtûnuñ veledi telķîni hayâliñ mâderine nisbet itmiş ise de o Hüdânıñ telķîninden eger haşımı az ise de yine ğâlib olur

(4933) Meşnevi

Tā kudāmīn sūy bāşed ān yavāş

Allah Allāh rev tu hem z 'ān sūy bāş

O ḥalīm olan Mevlā kaṅgı tarafda olur ise Allāhu Te'ālādan ḥavf eyle ve sen daḥı o tarafdan ol keennehü dindi ki iki taraf mu'āraza ider iken ve iki tarafa daḥı telķīn iden Cenāb-ı Ḥaḳ oldu ise ben kaṅgı tarafdan olayım bu beyitle bu su'āl-i muḳaddere cevāb buyurdılar ki cānibe daḥı telķīn iden Allāhu Te'ālā Ḥazretleridir līkin Ḥaḳ birisiniñ yedinde olmaḳ ḥasebiyle Ḥaḳ ol tarafdadır ya'nı Ḥaḳ yedinde olanlar ile berāberdir sen daḥı ol tarafda ol diyü cevāb virdiler yavāş Türkīdir ḥalīm demekdir ve yavāşdan murād burada Mevlādır yine ḥikāyeye 'avdet idip buyururlar ki

(4934) Meşnevi

Güft eger ezmekr nāyed derkelām

Ḥilerā dāniste bāşed ān hūmām

Ḳaḍī yine didi ki bu temşīli añladıñ ise o olur o mekrinden içün tekellüm itmege taḳarrüb [İ-401a] itmez ise ve seniñ ḥile ile kendiñi söyledeceğini bilir ise de söylemez ise beyit-i ātiye merhūndur

(4935) Meşnevi

Sırr-ı ūrā çün şināsī rāst gū

Güft men ḥamūş nişīnem pīş-i ū

O ādemiñ bātını ve ḳalbini nice añlarsan ve bilirsən toḡrı söyle ve ḥilāf söyleme püser daḥı cevābında didi ki ben anıñ ḥuzūrında ḥamuş olarak otururum beyit-i ātiye merhūndur

(4936) Meşnevi

Şabrrā süllem kunem sūy-ı derec

Tā berāyem berser-i bām-ı ferec

Şabrı ve sūkūtı maḳşūda vuşūle nerdübān iderim ve dereceler cānibine anıñ ile şu'ūd iderim ḥattā ferec tāmınıñ başı üzerine o şabrı nerdübān ile şu'ūd iderim ya'nı şabr ile

anı söyledirim demek istedi ba‘zı nüshada tā berāyem şabr-ı miftācū’l-ferec vāki‘ olmuşdur ma‘nāsı şabrı nerdübān iderim dereceler tarafına giderim hattā fereciñ tāmınıñ başı üzerine şā‘id olurum derec dālīñ zammı ve rānīñ fethiyle derecenīñ cem‘idir süllem sīnīñ zammı ve lām-ı müşeddedeniñ fethiyle ‘Arabī olarak nerdübān ma‘nāsınadır

(4937) Meşnevi

V’er becū şud derhuzūreş ezdilem

Mantıķī bīrūn ez ’īn şādī vū ğam

Yine püser dir ki eger anıñ huzūrında benim qalbimden bende olan şādī ve ğamdan ğayri bir nesne cūş u hūrūş ider ise beyit-i ātiye merhūndur

(4938) Meşnevi

Men bedānem k ’ū firistād ān bemen

Ezzamīr çün Süheyl ender Yemen

Ben bilirim ki anı baña Yemen diyārında [S-271b] t̄ālī‘ olan Süheyl yıldızı qalbinden gönderdi ve o anıñ feyzinden ve bereketindendir bu cihetden ben anıñ ne gūne zāt-ı şerīf olduğunu bilirim didi bu kelām bu püseriñ ‘aqlına ve kemāline delālet ider ve mārū’l-zıkr birāderinden ‘aql oldıĝı müstebān olur zīrā o birāder söylemez ise üç günde harekāt ve sekānatından idrāk idecek idi bu püser hālinden ve qalbinden ve andan bir şey’ ‘aks itmesinden ve kendüde olmayan hālīñ kendüde zuhūrından teferrūs idecek bu huşūş qalbī ve ma‘nevī olur birāderiniñki emr-i zāhiri olur hāl-i bāṭın hāl-i zāhirden elbet a‘zām ve eşrefdir Süheyl **Yemende** t̄ālī‘ olan necmiñ adıdır

(4939) Meşnevi

Derdil-i men ān sūḥan z ’ān meymenest

Z’ān ki ezdil cānib-i dil revzenest

O veledine dir ki o ‘aks iden söz benim qalbimde elbette o zātıñ qalb-i münīrindendir ve bende evvelden o hāl yok idi zīrā gönülden gönül tarafına pencere vardır bundan

içün kâmiller *mine'l-ḳalbi ile'l-ḳalbi sebîlu*⁶⁹² buyurmuşlardır meymeneden murād o zātın ḳalbidir zîrâ o kimesne ile muḳâbil oturduḳda anın ḳalbi bu veledin [İ-401b] sağ cānibine vāḳi^c olur ḳalb yesārda olduḳ cihetden bu eelden ḳalbi o veled meymene ile ta^c bir eyledi revzen ve revzene pencere ma^c nāsınadır ma^c lûm ola ki üçünci veledin ḥālî beyân olunmayıp bu cihetden Kitâb-ı Meşnevî tamâm degildir dimişler **Şâriḥ-i Mevlevî Şeyḥ İsmâ'il Anḳaravî** *ḳuddise sırruhu* şerhiniñ âhîrinde yazmışlar ki üçünci veled sükût eyledi ve hiçbir nesne söylemedi ise anın sükûtından ḳādî^c âḳil olduğunu cezm eyledi zîrâ âḳilin kârı sükûtdur ḥâkim daḳı mirâşı aña virdi ve pederleriniñ vaşîyyetini anın ḥaḳḳında icrâ eyledi böyle olduḳ ma^c lûm ve mu^c in olduğundan üçünci veledin ḥâlini beyân buyurmadılar bu şüretde Meşnevî-yi Şerîf tamâmdır diyü taḥrîr ve beyân buyurmuşlar faḳîr dirim ki eger ḳādî veled-i şâlişe su'âl itmiş olaydı o veled daḳı sükût idip cevâb virir miydi o zamân buyurdıkları yirinde ve lâıḳında kelâm olmuş olur idi lîkin aña su'âl teveccüh itmedi ki sükût itdiginden âḳil olduḳ ḳādînin^c indinde şâbit olup mirâşı aña virmiş ola ḳuṭbu'l-ârifîn **Şeyḥ 'Abdullâh elKâşğarî ennaḳşibendî** *ḳuddise sırruhunuñ* a'zam ḥalîfesi ve a'zam tilmîzi olan faḫrû'l-vâsilîn **Şeyḥ 'İsâ Efendi** *ḳuddise sırruhu* Ḥazretleriniñ Meşnevî-yi Şerîfi bu faḳîrin^c indinde olmaḳla ḥâtemesine şu iki beyti yazmışlardır

Hest bâḳî şerḥ in lîkin derûn

Beste şûd diger nemî id birûn

Çün befazl-ı Ḥaḳ resîd inçâ kitâb

Ḥatm kun vallâhu 'alem-i bişşevâb⁶⁹³

Ma^c nâsı bu bu ḥikâyenin bâḳî beyânı ve şerhi vardır ve lîkin ḳalbim söylemekden bağlanmış oldu ve bundan ğayri kelâm ḳalbimden taşra ya^c nî lisânıma gelmiyor ve ğayri söz söylemege niyetim yokdur çünkü Cenâb-ı Ḥaḳḳın faḫlıyla Kitâb-ı Meşnevî buraya ve bu beyâna resîde oldu ey Ḥüsâme'd-dîn sözi burada ḥatem eyle ğayri söz

⁶⁹²“Kalpten kalbe yol vardır.”

⁶⁹³“Hakk'ın lütfuyla bu kitaba erişirse sözü, doğrusunu Allah bilir sözüyle bitir.”

söylemeyelim işte benim bildiğim budur Allāhu Te‘ālā Hazretleri haḫḫa ve şevāba a‘lemdir demek olur ve bu beytiñ altına nüsha dörd diyü yazmışlar şu iki beyit daḫı delālet ider ki üçünci velediñ ḫālını söylememişler anıñ ḫālī mektūm ḫalmış bu şūretde ḫikāye nāḫış ḫalmış olur cild-i sādīs böyle olunca bilmem Meşnevī-yi Şerīfīñ cild-i sābi‘ ne gūne olur eger cild-i sābi‘ söyleyecek ve te‘līf buyuracak olaydı evvelā cild-i sādisiñ āḫirinde olan bu ḫikāyeyi tekmiḻ buyururlar idi ba‘de cild-i sābi‘e sürü‘ iderler idi *Hazā mā ‘indī ve’l-‘ilmü ‘inde’llāhi te‘ālā*⁶⁹⁴ işte burada cild-i sādisiñ şerḫi bi‘ināyetullāhu te‘ālā tamām oldı Cenāb-ı Haḫḫ celle ve ‘alā bu şerḫi müteyemmen ve mübārek eyleye ve aşḫāb-ı [İ-402a] beyninde maḫbūl ve mu‘teber idip müntefī olmasi faḫl ve luṭfından tazarru‘ ve niyāz olunmuşdur ümīddir ki inşāallāhu te‘ālā du‘āmız daḫı maḫbūl-ı dergāḫ-ı vālā olmuşdur [S-272a] bu şerḫ-i şerīfīñ resīde-yi encām ve peḫrā-yı ḫitām olmasını ancak ğurre-yi nāşiye-yi şeri‘at ğarrā-yı dürr-e-yi tāc millet-i beyzā dād-ı kunende-yi Rabbi keremfermā-yı melik-i eḫālīm Rum ve ‘Arab şehnişāḫ-ı āsmān-ı muḫaddiret āftābgīr-i zamān-ı menzilet mālīk-i riḫāb zekūr u ināş kārı her memlūküne imdād ve ğıyāş miḫdārşinās nüktedān ve nüktesenc dürr-i ma‘ārīf ile sīnesi mānend-i genc pādīşāḫ humā cenāḫ-ı ref‘-i ḫulmet ḫulmde mişāl-i mişbāḫ terbiyet-i rehende-yi bīdeben u ğüstāḫ mālīş-i kenende-yi münāfīḫ ve māḫ-ı ḫüsrev-i āsmān meded mazḫar-ı ‘adl-ı Cenāb-ı Şamed dārā-yı ‘adl-i istiḫvāz dergāḫ-ı vālāsı cümleye me‘āz perverişgerde-yi hemḫü ebr-i meṭīr ḫāmi‘ü’l-füccār ve’s-şerīr vāḫıf-ı esrār ve nükte-yi rāz mālīk-i ‘aḫl u fīkr ü derāz vādi‘-i tanḫīmāt u ḫānūn u esās kāffe-yi re‘āyā kārı ḫıfz u ḫırās

Bendesı oldı fīkr ü şā’ib u ḫūş

Olmaḫda a‘dāsı mānend-i mūş

ḫalb-i pūr nūrı şāfī u ḫāş

Dāfi‘ faḫr u iḫtiyāc u ḫaşāş

⁶⁹⁴“Bu yanımda olan şeydir; ilim de yüce Allah’ın indindedir.”

Zellemiz görse şâyindir iğmâz

Zîkr ü fikri hemîşe yâ feyyâz

İşi dâyim ‘ibâdetine iksât

Vech-i pâki virir sürûr u neşât

Görmedi bir kimesne rûy-ı nikâz

Hâli oldu kulûb-ı nâs-ı nifâz

İtmekde hayrı nevbenev ihtirâ‘

Şems ‘aqlıyla şaldı cihâna hayt-ı şu‘â

Qalmadı cihânda şubh-ı durûğ

Subh-ı şâdık gibi virince fûrûğ

Mânend-i âyîne sînesi şâf

Yokdur bu sözümde kizb u hilâf

Parladı cihânda mişl-i şafaq

Oldı bu sözde şübhesiz Hâk

Qahr ider düşmeni mânend-i peleng

Çünkü virdi Hüdâ bâz u çeng

Sevmekde zāt-ı pākini cümle milel

Yağdı binā-yı zulmi kıymadı aṣlā ṭalel

Tekbīr alıp cemā‘ ata oldu imām

Ḥalefinde ṣaf oldu cümle ümem itdiler kıyām

Şāyestedir dinilse imāmü’l-müslimīn

Zīrā ki uydı aña cümle mü’minīn

Böyle gerek olursa güzel ṭab‘ u ḥū

Herkes bilir ki kuşūrı yok ḳadri seri mū

‘Abdülmecīd nām oldu o pādişāh

Şimdi cihānda ‘adli ile odur şehnişāh

İtsiñ cihānda dāyim anı Ḥazret-i Ḥüdāy

Ḥoşnūd zātını oldu cemī‘ gedā vü bāy

Bu şifāt-ı şerīfe ile mevşūf ve bu nāpāk ile ma‘rūf şehnişān-ı zīşānīñ du‘ā-yı ḥayrī ve himmet-i şerīfesi ve iltifāt-ı şahānesi tevḫīḳ-i Ḥüdāya ve imdād-ı Cenāb-ı Kibriyāya muḳārin ve şefī‘ olmasından bilirim ve kendi [İ-402b] ‘ilmimden sa‘y ve ḡayretimden bilmem zīrā yüz ḳadar zevāt-ı kirām bu kitāb-ı celīlīñ şerḫine şürū‘ itmişler ise de itmāmı muḳadder olmamışdır ancak merḥūm **Surūrī Efendi** Fārisī ‘ibāre ile şerḫ ve tekmiḷ itmiş ve yine merḥūm **Şem‘ī Efendi** şerḫ ve tekmiḷ itmiş ve yine **İsmā‘il Anḳaravī** merḥūm ki **Şāriḥ-i Mevlevī** dinmekle meşhūrdur tekmiḷ-i şerḫ itmiş ve yine ḳarīb ‘aşrda Beşikṭāş Mevlevīḥānesi **Şeyḫi Merḥūm Şeyḫ Yūsuf Efendi** **Ḥazretleri** bilirim ‘Arabī ‘ibāre ile şerḫ itdiler ve tekmiḷ itdiler ve ismine **Menhecü’l-**

Ḳavī tesmiye buyurdılar lîkin faḳaṭ Ḥālet Efendiniñ kütübḥānesinde bir ‘aded nüshası vardır ve yine bu ‘abd-ı aḥḳara tekmīl-i şerḥ itmek elḥāmdüllāhu te‘ālā muḳadder oldu feḥamde iṣm ḥamde iṣm dört ‘aded şurrāh-ı mükemmiliñ ḥāmesi olmuş oldum ve sürürimden ‘ıyd-ı ekber eyledim hemān Cenāb-ı Ḥaḳ celle ve ‘alā eyyām-ı salṭanatında şerḥine ibtidā ve yine zamān-ı ‘add altında ḥatm ve tekmīl itdigim Sulṭān Selāṭiñ zamān-ı ḥāḳān-ı ḥavāḳiñ cihān-ı pādişāh ḳaşr-ı ‘adālet pīrāye-yi erīke-yi salṭanat sebeb-i emn ü emān ḳāyimmaḳām Ḥazret-i Süleymān nāşreddīn-i mübīn pādişāh ‘adl-i enīn ser-i ḥaḳa-yı ümmet-i Muḥammed Muşṭafā mazḥar-ı eltāf Cenāb-ı Kibriyā ḥādimü’l-ḥarimīn eṣşerifīn sulṭānu’l-berrü’l-baḥr veşşāḳilīn sulṭān illā ve ḥüve’s-sulṭān [S-272b] el a‘zām ve’l-ḥāḳānū’l-emced ve’l-efḥamü’s-sulṭān ‘Abdūlmecīd Ḥān ibnü’s-sulṭānū’l-ġāzī Maḥmūd Ḥān ibnü’s-sulṭānū’l-ġāzī ‘Abdūlḥamīd Ḥān ḥalledullāhu ḥilāfetehü ve eyyede bi’l-‘adli salṭanatehü ve efaze ‘ale’l-‘alemin berrühü ilā-intihā’i’z-zamān ve nihāyeti’d-devrān āmin yā müste‘ān efendimiz ḥazretleriniñ ‘ömr-i şāḥānesine bereket ve vücūd-ı ḥümāyūnına şıḥḥat ve ‘āfiyet iḳlīmine vüs‘at cüddüne nuşret seyfine ḥiddet ḳalb-i pürenverlerine secā‘at iki cihānda selāmet dāreynde sa‘ādet naşīb ve muḳadder eyleye livāsını manşūr mülkünü ma‘mūr ḳalb-i şāḥānelerini mesrūr a‘dāsını müdemmer ve maḳḥūr ‘askerini manşūr dāyimā vālid-i mācidi gibi *ticāreten len tebūr*⁶⁹⁵ sırrına mazḥar eyleye rüḥ-ı resūl-i kibriyāyı zāt-ı şāḥānesinden ḥoşnūd ve zıll-ı rüḥāniyet-i muḥammediyyeyi mānend-i ḥayyām üzerine sāyebān ve vāşıl-ı emn ü emān eyleye kāffe-yi umūrında envā‘i tevfiḳāt-i ilāhiyyesine mazḥar ve cemī‘ muṭālib-i dünyeviyyesine maḳāşıd-ı uhreviyyesine neyl ile bekām eyleye kāffe-yi re‘āyāsı bi’t-tav‘ ve’r-rızā müṭī‘ münḳād oldukları gibi cemī‘ düvel-i müteḥābbeyi daḥı silk-i ṭā‘atına münselik u zimām-ı esb-i ihtiyārlarını [İ-403a] kefi ḥimāyetine teslīm ve muṭī‘ ve münḳād idip eşiğinde ḳoya başıñ diye şāḥāne gerek mısrā‘ı müfādınca cümlesini fermānber ve zümre-yi cizye-yi dārāne ilḥāḳ⁶⁹⁶ eyleye evlād-ı kirāmlarını şāḥn-ı sarāy-ı ‘āḳibetde berdevām eyleye bāḥaşūs şemere-yi fu‘adı ve ḳurre-yi ‘aynı Şehzāde Muḥammed

⁶⁹⁵“Asla kesilmeyecek bir kazanç umabilirler.” (Fatır 35/29)

⁶⁹⁶“zümre-yi cizye-yi dārāne ilḥāḳ” bu kısım İ nüshasında yoktur.

Murād Efendi Hāzretleriniñ ve ‘Abdülmecīd Efendi Hāzretleriniñ ve Muḥammed Reşād Efendi Hāzretleriniñ ve Muḥammed Nizāmeddīn Efendi Hāzretleriniñ ve nevezādeleri Muḥammed ‘Ābid Efendi Hāzretleriniñ ‘ömr-i şerīflerine imtidād ve vālid-i mācidleriyle mişāl-i farqdan ufq-ı felek ikbālden dāyimā ṭālī‘ ve lāmi‘ eyleye mehd-i ‘ulyā-yı salṭanat lābis-i pīrāhen-i ‘işmet devletli ‘işmetli vālide-yi sulṭān ‘alīyyetü’ş-şān ṭāle beḳāhā ve nāle mā yetanāhā Hāzretlerini daḡı necl-i necīb mükrimleriyle eyvān-ı salṭanat-ı āl-i Osmāniyyede müdde’d-duhūr ömr-i rüz-efsüne mazhar eyleye nesl-i pākini ve devlet-i ‘aliyyesini ilā-yevmi’ll-ḡaṣr ve’l-ḳarārillāhi Te‘ālā Hāzretleri berḳarār eyleye ve bu şerḡ-i şerīfī du‘ā-ı pādīşāhı ile ḡitāmühü misk-i nazm-ı celīli feḡvāsınca ḡatm olunmaḡ münāsib görölüp suḡan-ı peyvestemiz resīde-yi encām olmuşdur temimtü’l-kitābe bi‘avni’llāhi melikü’l-Vehhāb Bismillāhirraḡmanirraḡīm elḡamdülillāhi ḡamdü’l-kāmilīn ‘alā’l-itmāmi ve’ş-şalāti ve’s-selāmi ‘alā seyyidinā ve nebiyyinā Muḥammedün seyyidü’l-enām ve ‘alā ālihi ve aşḡabi’l-bürdeti’l-kirām emmā bād fe-inne’llāhe Te‘ālā ekremü bi-itmāmi haze’l-şerḡe’ş-şerīfī ve’l-beyāne’l-laṭīfī ‘alā men hüve efkarü’l-fuḡarāi ilā’llāhi te‘ālā ḡalīlül’l-biza‘atihi ḡubārü aḡdāmi’s-sālikīn maḡabbetü’l-‘āşīḡīn ve’l-‘ārīfīn esseyyidü’l-ḡafīz Muḥammedü’l-Murād ḡaffeze’llāhu te‘ālā yevmü’l-ḡaṣr İbnü’ş-şeyḡ el ḡāc ‘abdü’l-ḡalīm ‘aleyhi raḡmete’l-meliki’l-ḡavīm eş-şeyḡü fī zāviyyetetihi Murād Molla eş-şehīrzāde rızḡullāhi elḡüsnā ve ziyādeḡü ve va‘āzū’l-cum‘a fī Cāmi‘ü’s-Sulṭān Aḡmed ḡān ‘aleyhi emṭāre seḡā’ibe’l-‘afüvv vel’l-ḡufrān ve hüve şerḡün ‘alā Kitābi’l- Meşnevī el-Ma‘nevī li-Muḥammed Celāleddīn er-Rūmī el-Belḡī eş-şehīr beyne ehlü’l-vefā biHāzret-i Mevlānā *ḡaddesnāllāhu bisurruhu* elesnā kitābün maḡbūlün ve mergūbün yeteḡaşşalū bihi küllü maḡşşudın maṭlūbin men hüve aşḡaḡü’ş-şādīḡīn ve yuṭali‘uḡ ḡıdvetü’l- ‘āşīḡīn ve’l-vāşilīn lā-tura ve lā ra‘et mişlehu a‘yanü’z-zamān ve tesme‘u ve lā semī‘at āzānū’l-‘uḡlī [S-273a] ve’l-ezḡanü’l-yuktebu bimiyāhi’z-zehab ve yūda‘u ‘alā cemī‘i’l-kütübi ‘ilmü’l-edeb ve ḡad ḡutime hazā’ş-şerḡü fī ḡurreti’l- āḡireti yevme’l-cum‘a vaḡtū’d-duḡāti fī müddetin sinīn fī’s-seneti’rabi‘ati me‘a sittīnve mi‘eteyn ve elfün taḡabbelehü Allāhu Te‘ālā biḡabūlin ḡüsnin min şāriḡi’l-faḡīri’l-ḡaḡīr ve efāde ‘aleyhi min‘vihi ve

keremihi'l-keşiri mā-dāme[İ-403b] elbihār ve'l-ğadīr ve semmeytühü **Hülāşatü's-Şürūhi fī nihāyeti'l-Vüzūhi** es'elüllāhe Te'ālā min faḍlihi'l-‘azīm inne yuntefe‘a bihi kemā nufi‘a biaslihi āmin *biḥürmeti ta ve sîn ve şalliya'llāhu ‘alā seyyidinā ve Mevlānā Muḥammed ve ‘alī ‘ālihi ve şaḥbiḥi ve sellim teslīmen keşiren keşiren şubḥāne rabbike rabbü'l-‘izzeti ‘ammā yeşifün ve selāmün ‘ale'l-murselīn ve'l-ḥamdü lillāhi rabbü'l-‘ālemīn*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞERH SÖZLÜĞÜ

4.1. Kelime Anlamları Sözlüğü

âfil: âfil dağı zâyil ma' nâsınadır
(b.3647)

aḥyā: aḥyā hemzeniñ fethiyle ḥayyīñ
cem' i olup diriler ma' nâsınadır
(b.1712)

aḥyā hemzeniñ fethi ve ḥānuñ
sükūnıyla ḥayyīñ cem' i olup diriler
ma' nâsınadır (b.3032)

aḥkem: aḥkem burada ' adl
ma' nâsınadır (b.1906)

aḥvel: aḥvel şāşı ma' nâsınadır
(b.3696)

'ām: 'ām taḥfīf ile yıl ma' nâsınadır
(b.1732)

'āmil: 'āmil bu maḳāmda ḥādim
ma' nâsınadır (b.4444)

ān: ān lāyık ma' nâsınadır ba' zı
nüshada Mecnūn ān-ı mā vāḳi'
olmuşdur ve Mecnūn dağı bizim
lāyıkımızdır demek olur (b.290)

ān dağı lāyık ma' nâsınadır (b.2926)

'āzil: 'āzil ṭa' n idici ma' nâsınadır (b.4077)

'arūz: 'arūz 'aynıñ zammıyla 'arzıñ
cemī' dir metā' lar ma' nâsınadır
(b.4507)

āṣitī: āṣitī barışmak ma' nâsınadır
(b.4411)

āṣitī hemze-yi memdūde ile ve şınıñ
kesriyle barışmak ve şulḥ olmak
ma' nâsınadır (b.279)

'ayş: 'ayş 'aynıñ fethi ve yānıñ
sükūnıyla yine ḥayāt ma' nâsınadır
(b.44)

āyet: āyet 'alāmet-i 'aẓīmeye dirler bu
maḳāmda şey' ma' nâsınadır (b.578)

'ayn: evvelki 'ayn bīñār ma' nâsınadır
ve o bīñārdan evlādıñ vücūdları murād
olunur işān zamīri püserlere rāci' dir
ikinci 'ayn göz ma' nâsınadır

āzer: āzer hemze-yi memdūde ile āteş
ma' nâsınadır (b.1805)

āzil: āzil 'uṣṣāḳı ṭa' n idici
ma' nâsınadır (b. 624)

B

bād dem: bād dem nefis ma' nāsınadır (b.2682)

bāht: bāht fi' l-i māzī olarak fedā itdi
ma' nāsınadır (b.1491)

bāht fi' l-i māzīdır ve maşdarı bāhtendir
oynamak ma' nāsınadır (b.2878)

bāht fi' l-i māzīdır ve bu maḳāmda
bāhten ma' nāsınadır (b.4586)

bāhte: bāhte oynamış ma' nāsınadır
(b.2298)

bāfide: bāfide ism-i mef' ūl olarak
toḳunmuş ma' nāsınadır (b.3741)

bāftend: bāftend bā-yı muvaḥḥade ile
örmek ma' nāsınadır (b.2509)

bāki: bāki ağlayıcı ma' nāsınadır
(b.554)

bālā: bālā daḥı üst ma' nāsınadır
(b.4241)

bāmidād: bāmidād ve yine bām şabāḥ
ma' nāsınadır (b.2434)

başet: başet bāniñ fethiyle ve sīniñ
sūkūnıyla vūs' at ma' nāsınadır
(b.4197)

baṭar: baṭar bāniñ ve ṭāniñ fethālarıyla
sönmek ma' nāsınadır (b.2517)

bāz: bāz emr-i ḥāzırdır oyna
ma' nāsınadır (b.4588)

bāz gerdāniden: bāz gerdāniden girü
döndürmek ma' nāsınadır (b.968)

bāziğ: bāziğ parlayıcı ma' nāsınadır
(b.265)

beçe: beçe yavru ma' nāsınadır (b.4024)

beçih: beçih emr-i ḥāzırdır ve
cehidenden müştāḳdır ḳalgımaḳ ve
şıçramak ma' nāsınadır (b. 508)

beddilī: beddilī ' inād ma' nāsına ıştılāḥ
olunmuşdur (b.201)

begāh: begāh kelimesini erkenden ve
ve daḥı ' ale' ş-şabāḥ ma' nāsına
isti' māl iderler (b.3852)

befrist: befrist emr-i ḥāzır olmak üzere
gönder ma' nāsınadır (b.4234)

begerdānīd: begerdānīd māzī-yi
mute' addiddir ve döndürdi
ma' nāsınadır (b.3941)

behī: behī bāniñ fethi ve hāniñ kesriyle
a' lā ve kıymetli nesneye dinir birre
bāniñ kesriyle ve rā-yı müşeddede ile
iḥsān ma' nāsınadır (b.2894)

beleh: beleh bāniñ ve lāmiñ

fethalarıyla hamākat ma' nāsınadır

(b.734)

ber: ber kelimesi 'ulviyyet ma' nāsını

ifade eylediginden yukaru gel

ma' nāsına olur (b.645)

berd: berd bā-yı mūahhadeniñ fethiyle

ve rānuñ sūkūniyla emr-i hāzırdır şavul

ve yolda turma ma' nāsına gelir

(b.2485)

ber hared: ber hared mīve yiyiciye

ma' nāsınadır (b.4448)

berkuned: berkuned kelimesinde ber

zāyid olup kāfiñ fethiyle okumak lāzım

olur koparur ma' nāsınadır (b.3894)

berūyed: berūyed yirden tiz ve hāşıl

olur ma' nāsınadır (b.3745)

bīdād: bīdād zulm ma' nāsınadır

(b.1094)

bigerdāned: bigerdāned fi' l-i muzāri'

olarak döndürür ma' nāsınadır (b.3719)

bīh: ba' zı nüshada bīh yirine pīç vāki'

olmuştur ve pīç ıztırāb dimekdir bīh

oldığı şüretde yine pīç ma' nāsınadır

(b.1817)

bīheşi: bīheşi dahı mestlik

ma' nāsınadır (b.230)

bihter: bihter ziyāde iyü ma' nāsınadır

(b.3715)

bīnedīd: bīnedīd mişl ma' nāsınadır

(b.4783)

bīnedīd bīmişl dimek olur (b.1197)

bīnemek: bīnemek tuzsuz dimekdir

halāveti yok ma' nāsına ıstılāh

olmuştur (b.569)

bīnī: evvelki bīnī burun ma' nāsınadır

ve ikincisi vaşf terkibi olmak üzere

koğu görici dimekdir (b.2845)

bīnī bāniñ kesriyle enf ma' nāsınadır

(b.2971)

bītelvīn: bītelvīn bireng dimek

ma' nāsınadır (b.1875)

bīz: bīz emr-i emr-i hāzırdır maşdarı

bīhtendür almak ma' nāsınadır

(b.4334)

bized: bized parmacığını urdı

ma' nāsına olmağla oynayan parmağını

darb ider olduğundan oynadı

ma' nāsına ıstılāhāt-ı 'Acemden

olmuştur (b.3965)

būd u hestī: būd u hestī vücūd

ma' nāsınadır (b.1637)

buhrān: buhrān bānuñ zammıyla
hasteye gelen ıztırāb ve tağayyür
būy: būy koğu ma' nāsınadır ve ümīd
ma' nāsına dağı gelir (b.4394)
bürd: bürd bānıñ zammı ve rānıñ
sükūnıyla iletmek ma' nāsınadır
(b.2390)
büriş: büriş maşdar olarak inkiṭā'
ma' nāsınadır (b.4384)

C

cehāz: cehāz metā' ma' nāsınadır
(b.4404)
cenān: cenān cīmiñ fethiyle müfred
olarak kalb ma' nāsınadır (b.1904)
celand: celand şandal ma' nāsınadır
(b.4754)
cevād: cevād cömerd merd
ma' nāsınadır (b.2299)
cihān: cihān cīmiñ fethiyle şıfat-ı
müşebbehdir maşdarı cehīdendir
şıçramak ma' nāsınadır şıfat-ı
müşebbehe aḥz olunduḡda şıçrayıcı
ma' nāsına olur (b.26)
cirm: cirm cimiñ kesriyle bir şey'in
vüs'atine dirler ve cimiñ zammıyla şuḡ
ma' nāsınadır (b.1522)

ma' nāsınadır (b.1475)

cūşān: cūşān kelimesi şıfat-ı
müşebbehdir kınayıcı ma' nāsınadır
(b.3455)
cüst: cüst cīm-i Fārisiyyeniñ zammıyla
tīz ma' nāsınadır (b.3700)

Ç

çefsānī: çefsānīden yapışdırmak
ma' nāsına maşdardır (b.1288)
çengāl: çengāl pençe ma' nāsınadır
(b.4598)
çirā: çirā cīm-i Fārisīniñ fethiyle
otlamak ma' nāsınadır (b.1778)

D, d

dād: dād iḥsān ma' nāsınadır (b.4552)
daḡl: daḡl dālīñ fethi ve ḡānıñ
sükūnıyla īrāda dirler rüyān
ma' nāsınadır (b.3592)
daḡm u zimen: daḡm u zimen gibi
teaffün idici ma' nāsınadır (b.3437)
dāneçīn: dāneçīn müntefi' ma' nāsına
ıştılāḡ olmuşdır (b.4024)

dānişmend: dānişmend ‘ālim

ma‘ nāsınadır (b.3820)

dāv: dāv dālīn fethiyle āhiri vāv-ı

sākinе olarak hīle ma‘ nāsınadır

(b.3527)

degā: degā dālīn fethiyle hīle

ma‘ nāsınadır (b.1690)

dehā: dehā dālīn fethiyle zeyrek ve

‘ākıl ma‘ nāsınadır (b.3639)

deh dih: deh dih terk eyle demek

ma‘ nāsınadır (b.334)

delāl: delāl dālīn fethiyle ‘Arabī olarak

nāz ve şīve ma‘ nāsınadır (b.1740)

delāl dālūn fethiyle nāz ve şīve

ma‘ nāsınadır (b.4831)

dem dih: dem dih söyle demek

ma‘ nāsınadır (b.296)

dered: dered dālīn fethiyle yine fi‘l-i

muzāri‘ dir yırtar ve yırtılır

ma‘ nāsınadır (b.3359)

derhor: derhor lāyık ve sezādār

ma‘ nāsınadır (b.2712)

derhurd: derhurd ve yine derhor lāyık

ve münāsib ma‘ nāsınadır (b.1496)

derhurd ve derhūr lāyık ma‘ nāsınadır

(b.4435)

derhūred: derhūred ve yine dālsız

derhūr lāyık ma‘ nāsınadır (b.1924)

derhod fūrū reft: derhod fūrū reft

tefekür eyledi demek ma‘ nāsına

ıstılāh olmuşdur (b.549)

dest: dest bu maqāmda mecāz olarak

qudret ma‘ nāsınadır yāhūd dest dālīn

zammıyla ‘Arabī olarak qudret

ma‘ nāsına olur (b.841)

dest bered: dest bered gālib olur

ma‘ nāsına ıstılāh olunmuşdur (b.174)

dev: dev kelimesi devīnden

muḥaffefdir qoşmak ma‘ nāsınadır

(b.2977)

devīd: devīd fi‘l-i mazīdir maşdarı

devīdendir segirtmek ve qoşmak

ma‘ nāsınadır (b.3632)

ḍirāb: ḍirāb mefā‘ il bābından

maşdardır ḍarb ma‘ nāsınadır (b.3067)

ḍirāb ḍādīn kesriyle mefā‘ il bābının

maşdarı şānīsıdır urmaq ma‘ nāsınadır

(b.4192)

dilhāh: dilhāh bu maqāmda dilber

ma‘ nāsınadır (b.4471)

dimen: dimen dālīn kesri ve mīmīn

fethiyle dimneniñ cem‘ idir ve dimne

dağı mezbele ma‘ nāsınadır (b.2978)

dimār: dimār dālîñ fethiyle intikāma
dinir ve yine dem āverden dahı intikām
ma' nāsınadır (b.3235)

dirre: dirre dālîñ kesri ve rā-yı
müşedde ile āhiri hā olarak kamçı
ma' nāsınadır Fāriside tāziyāne ta' bīr
iderler (b.1527)

dīv: dīv rāñîñ kesriyle mekr
ma' nāsınadır (b.4749)

diz: diz dālîñ kesriyle qal' a
ma' nāsınadır (b.1974)

dūd: dūd tüten ma' nāsınadır (b.4240)

E

ebī: ebī maşdardır i' rāz ma' nāsınadır
(b.2272)

ebrār: ebrār bāñîñ fethiyle berriñ
cem' idir iyü şālih kimsene
ma' nāsınadır (b.3946)

eçi: eçi hemzeniñ ve cīm-i Fārisiniñ
kesriyle vezir ma' nāsınadır (b.1715)

eçi: eçi hemze ve cīm-i Fārisiyyeniñ
kesreleriyle pāşā ma' nāsınadır
(b.4598)

ef' ī: ef' ī hemzeniñ fethi ve fāñîñ
sükūnıyla ' Arabī olarak hayye
ma' nāsınadır (b.3866)

efşurden: efşurden hemzeniñ fethi ve
fāñîñ sükūnı ve yine şıñîñ zammıyla
şıkmağ ma' nāsınadır (b.4272)

ehl-i āb u gil: ehl-i āb u gil dahı ehl-i
nefes ma' nāsınadır (b.3945)

ehrimen: Ehrimen hemze-yi memdūde
ile şeytān ma' nāsınadır (b.2395)

enbüh: enbüh enbühden muḥaffef
olarak çok ma' nāsınadır (b.3071)

enbüh hemzeniñ ve nūnuñ sükūnı ve
bāñîñ zammıyla enbüh kelimesinden
muḥafef olarak çok ma' nāsınadır
(b.3587)

endāht: endāht fi' l-i māzī olarak atdı
ma' nāsınadır (b.4437)

enderez: enderez hemzeniñ fethi ve
nūnuñ sükūnıyla vaşiyyet ma' nāsınadır
(b.4902)

enderüz: enderüz hemzeniñ fethi ve
nūnuñ sükūnıyla ve dālîñ fethiyle
vaşiyyet ve naşihāt ma' nāsınadır
(b.3723)

enīn: enīn hemzeniñ fethiyle inlemek
ma' nāsınadır (b.3650)

enīn hemzeniñ fethiyle maşdardır
inlemek ma' nāsınadır (b.4241)

eşîr: eşîr hemzeniñ fethiyle ve şâ'-i mişleniñ kesriyle felek ma' nâsınadır (b.138)

eşîr hemzeniñ fethiyle felek ma' nâsınadır (b.4148)

eşfaķne: eşfaķne i' raż ma' nâsınadır (b.209)

evân: evân hemzeniñ ve vâvıñ fethalarıyla zamân ve vaķt ma' nâsınadır (b.2620)

F

faķîha: faķîha daķı ' âlem ma' nâsınadır (b.3830)

fâris: fâris atlu ma' nâsınadır (b.328)

fâtır: fâtır ism-i fâ' il olarak za' if ve süst ma' nâsınadır b.3491

faţin: faţin fânıñ kesriyle ve ţânıñ fethiyle fıţnatıñ cem' idir zekâvet ma' nâsınadır (b.2386)

fâziha: fâziha ' Arabîdir rüsvâ idici ma' nâsınadır (b.569)

felâ: felâ kelimesi fülâtdan tâ-yı hażfla taķfîf olunmuşdur şaķrâ ma' nâsınadır (b.3581)

felsefe: felsefe bu maķâmda mekr ve hîle ma' nâsınadır (b.2778)

fereccüyî: fereccüyî inbisâta ţâlib olmak ma' nâsınadır (b.3678)

ferâh: ferâh fânıñ fethiyle vâsi' ma' nâsınadır (b.1722)

ferķad: Ferķad kıble cānibine ķarīb yıldızıñ adıdır ve buñlar iki yıldızdır bunlara ferķadān dirler ve şaķîr yıldızlardır lîkin ' ilm-i nücūmda bunlardan aķkām-ı keşîre istihrāc iderler ba' zı nüshada ferfed vāķi' olmuşdur şaķrâ ve beyābān ma' nâsınadır (b.1959)

ferr: ferr revnaķ ma' nâsınadır (b.3134)

ferzānegî: ferzānegî ' aķillik ma' nâsınadır (b.590)

feşâr: feşâr fânıñ kesriyle hezeyān ma' nâsınadır (b.1707)

fey: fey rücū' ma' nâsınadır (b.2273)

fey fânıñ fethi ve yānıñ sūkūnı ile ve hemze-yi sākine olarak ģanîmet ma' nâsınadır (b.4393)

feylesof: feylesof ' aķıl ma' nâsınadır (b.2387)

firâş: firâş döşek ma' nâsınadır (b.3157)

firāz: firāz fānīn kesriyle yokuşa dinir

bu maḳāmda vā kelimesiyle açuk
maḳ nāsınadır (b.3503)

firīb: firīb fānīn kesriyle aldamak
maḳ nāsınadır (b.3491)

firift: firift fiḳl-i māzī olarak aldatdı
maḳ nāsınadır (b.3646)

firih: firih fānīn ve rānuñ kesreleriyle
mezīd maḳ nāsınadır (b.3568)

firih fānīn ve rānīn kesriyle artıklık
maḳ nāsınadır (b.4193)

fürū: mışrāḳ -ı evvelde olan fürū
kelimesi zāyiddir ve taḥsīn-i lafz ve
tekmīl-i vezn için gelmişdir yāḥūd
aşağı maḳ nāsına olup ğam seni aşağı
tutar diyerek maḳ nā virilse yine
mümkün olur (b.1843)

fürū fānīn zammıyla aşağı
maḳ nāsınadır (b.1521)

fürūd: fürūd fānīn ve rānīn
zammeleriyle fürū gibi aşağı
maḳ nāsınadır (b.3166)

fuḥş: fuḥş fānīn ve ḥānīn zammeleriyle
ziyādelik maḳ nāsınadır (b.2539)

fuzūlī: fuzūlī cehālet maḳ nāsınadır
(b.976)

G, Ğ

gāh: gāh daḥı mekân maḳ nāsına
olmağla bitmek mekânı demek olur
(b.4267)

ġārib: ġārib āfil ve zāyil maḳ nāsınadır
(b.1907)

gāl: gāl ḥīle ve dögüşden kaçmak
maḳ nāsınadır (b.302)

ġalyān: ġalyān cūş u ḥurūş
maḳ nāsınadır (b.933)

gān: gān dübür ve kevn maḳ nāsına ola
muḥannes puşt oğlana dirler (b.3014)

ġarra: ġarra ġaynīn fethi ve rā-yı
müşeddedeniñ daḥı fethiyle aldanmak
maḳ nāsına maşdardır (b.246)

ġarūr: ġarūr ġaynīn fethiyle aldayıcıya
dirler ve ġaynīn zammıyla kibr ve
varlık maḳ nāsınadır (b.1738)

ġay: ġay ġaynīn fethiyle ve yā-yı
müşeddede ile ḍalālete dirler (b.745)

gebr: gebr kāf-ı Fārisīnīn fethi ve bānīn
kesriyle Mecūsi maḳ nāsınadır (b.2437)

gendüm: gendüm kāfīn fethi ve nūnuñ
sükūnı ve dālīn zammıyla buğday
maḳ nāsınadır (b.4664)

gerdīden: gerdīden maşdardır dönmek
ma' nâsınadır (b.848)

germi: germi harâret ve şevk
ma' nâsınadır (b.1674)

geş: geş kâf-ı Fârisiyyeniñ fethiyle
güzel ma' nâsınadır (b.257)

geşte: geşte-yi evvel kâfiñ zammıyla
maḳtûl dimekdir (b.1559)

geşte-yi şânî kâf-ı Fârisiyyeniñ fethiyle
ölmüş ma' nâsınadır (b.1559)

gez: gez kâf-ı Fârisiyyeniñ fethiyle
arşun ma' nâsınadır (b.3494)

gezend: gezend kâfiñ zammıyla ziyân
ma' nâsınadır (b.4256)

gezend kâfiñ zammı ve zânîñ fethiyle
ziyân ma' nâsınadır (b.4400)

ğırra: ğırra ğaynîñ fethiyle mağrūr
ma' nâsınadır (b.4539)

ğīc: ġīc kâf-ı ' Arabiyyeniñ kesriyle
aḥmak ma' nâsınadır (b.4074)

ğīrā: ġīrā şıfat-ı müşebbeh olarak tutucı
ma' nâsınadır (b.512)

ğirān: ġirān kâf-ı Fârisiyyeniñ kesriyle
ağır ma' nâsınadır (b.4150)

gird: ġird kâf-ı ' Arabiyyeniñ kesri ve
rânîñ sükûnıyla ṭaraf ve çevre
ma' nâsınadır (b.1672)

ġird kâf-ı ' Arabiyyeniñ kesri ve rânîñ
sükûnıyla ṭaraf ma' nâsınadır (b.2942)

ġird kâf-ı ' Arabîniñ kesriyle ve rânîñ
sükûnıyla ṭaraf ma' nâsınadır (b.4201)

ğirdāgird: ġirdāgird eṭrāf ma' nâsınadır
(b.3892)

ğirdekān: ġirdekān kâf-ı Fârisîniñ
kesriyle müfred olarak ceviz
ma' nâsınadır (b.623)

ğirdkān: ġirdkān kâfiñ kesriyle cüz'
ma' nâsınadır (b. 3297)

ğirdgān: ġirdgān kâfiñ kesri ve rânîñ
sükûnı ve dālîñ fethiyle müfferred
olarak cüz ma' nâsınadır (b.3487)

ğirev: ġirev kâfiñ kesriyle ve rânîñ
fethiyle rehn ma' nâsınadır (b.3364)

ğirīv: ġirīv ğaynîñ ve rânîñ kesriyle
feryād ma' nâsınadır (b.4750)

ğūsāle: ġūsāle buzağı ma' nâsınadır
(b.1809)

ğusīl: ġusīl üzmek ve koparmak
ma' nâsınadır (b.118)

güft: güft burada fi‘l-i mâzî degildir
belki kavı ve söz ma‘nâsınadır
(b.2890)

gühdân: gühdân şamanlık ma‘nâsınadır
(b.434)

gürbüz: gürbüz kâfiñ zammı ve rânîñ
sükûnıyla iri ve cüşsesi büyük olan
kimseneye dinir ve bahâdır ma‘nâsına
istî‘ mâl iderler (b.3718)

gürmdâr: gürmdâr ‘âşık dimekdir
(b.616)

güzâşt: güzâşt kâfiñ zammıyla fi‘l-i
mâzî olmak üzere terk itdi
ma‘nâsınadır (b.4434)

H, Ĥ, H

habbezâ: habbezâ ef‘âl-i medhdendir
ne‘am gibi ne güzel ma‘nâsınadır
(b.967)

had: had bu maqâmda nihâyet
ma‘nâsınadır (b.4458)

hade‘a: hade‘a aldatmak ma‘nâsınadır
(b.3563)

hadeş: hadeş dahı baħs ma‘nâsınadır
(b.971)

hadîş: hadîş cedîd ma‘nâsınadır
(b.2417)

hafî: hafî hâ-yı mu‘ceme ile gizlü
ma‘nâsınadır (b.4367)

haliş: haliş saçılmak ma‘nâsınadır
(b.2917)

halli: halli tef‘îl bâbından emr-i
hâzırdır cezme ‘alâmet âhîrinde yâsı
düşmedir terk it ma‘nâsınadır (b.556)

hamâm: hamâm hânîñ fethiyle
göğercin ma‘nâsınadır (b.3687)

hamîs: hamîs hânîñ fethiyle ‘asker
ma‘nâsınadır (b.1297)

hanîn: hanîn hânîñ fethiyle âvâz
ma‘nâsınadır (b.570)

hanîñ hânîñ fethiyle ‘Arabî olarak âvâz
ma‘nâsınadırlar (b.3650)

har: har harîden maşdarından müştak
olan emr-i hâzırdır ve hânîñ kesriyledir
ve ikinci har hânîñ fethiyle eşik
ma‘nâsınadır (b.4144)

hâr: hâr bu maqâmda ıztırâb dimekdir
(b.758)

h‘âr: h‘âr haķîr ma‘nâsınadır (b.3019)

harâret dil: harâret dil ıztırâb
ma‘nâsınadır (b.726)

hasâr: hasâr hânîñ fethiyle ziyân
ma‘nâsınadır (b.4452)

ḥarās: ḥarās degirmen ma' nāsınadır
(b.935)

ḥar ḥāṣ: ḥar ḥāṣ nizā' ve cidāl
ma' nāsınadır (b.1585)

ḥarīf: ḥarīf ḥā-yı mühmele ile
'Arabīdir ve şıfat-ı müşebbehdür
muşāhib ma' nāsınadır (b.4501)

ḥaşem: ḥaşem ḥānıñ ve şınıñ
fethalarıyla ittibā' ma' nāsınadır
(b.2876)

ḥaşin: ḥaşin 'Arabīdir saht demek
ma' nāsına olur (b.1788)

ḥazed: ḥazed fi' l-i muzāri' dür ḥazīden
lafzından müştakdur sürtünmek
ma' nāsınadır (b.4499)

ḥazr: ḥazr ḥānıñ fethi ve zā-yı
mu' ceme ve ba' idinde rā-yı mühmele
ile taḥmīn ma' nāsınadır (b.4426)

ḥazūl: ḥazūl ḥānıñ fethi zālın zammıyla
fu' ūl vezninde şıfat-ı müşebbehdir ve
zarar virici ma' nāsınadır (b.4697)

ḥay: ḥay lafzı kabīle ma' nāsınadır
(b.4397)

ḥayl: ḥayl cemā' ate dirler ve at
ma' nāsına daḥı gelir (b.3680)

ḥaz: ḥaz ḥānıñ fethi ve zānıñ sūkūnıyla
atılās ma' nāsınadır (b.3997)

ḥazm: ḥazm ihtiyāt ma' nāsınadır
(b.480)

ḥazm daḥı ihtiyāt ma' nāsınadır
(b.3691)

heder: heder hāñıñ ve dālın fethalarıyla
zāyi' ve telef ma' nāsınadır (b.4628)

hengāme: hengāme daḥı keşret ve
cem' iyyet ma' nāsınadır (b.1684)

hervele: hervele daḥrece bābından
maşdardır segirtmek koşmak
ma' nāsınadır (b.1808)

hey: hey burada ey ma' nāsınadır
(b.837)

hey ey ma' nāsına ḥarf-i nidā olup
munādī maḥzūf olmağla kes taḥdīr
olunur (b.938)

ḥibr: ḥibr ḥānıñ kesriyle 'ālim
ma' nāsınadır (b.2986)

hiled: hiled hānıñ kesriyle ve lāmıñ
fethiyle terk ider ma' nāsınadır ve
maşdarı hilīdendir (b.931)

hirās: hirās hānıñ kesriyle ḥavf
ma' nāsınadır (b.4540)

ḥīreser: ḥīreser müteḥayyir ma' nāsına
ıstılāḥ olunmuşdır (b.3925)

hirsî: Hirsî harâsiden tahfif olunmuştur ve degirmen eşegi ma' nâsınadır lîkin yanında har lafzı mevcûd olmağla tecrîd kıyidesi üzerine hammâl olup hirsîye faqat degirmen ma' nâsı virildi (b.1578)

Hindu: Hindu kelimesinde olan vâv nisbet içündür ki Hindî ma' nâsınadır (b.4731)

hisbet: hisbet hânûn kesriyle ve sîniñ sükûnıyla ve bâniñ fethiyle ecr u şevâb ve hayr ma' nâsınadır (b.1273)

hortûm: hortûm burun ma' nâsınadır (b.1446)

hortûm hânîñ zammıyla burun ma' nâsınadır (b.1852)

hucib: hucib hânîñ fethi ve cimiñ sükûnıyla tîrd ve teb'îd ma' nâsıdır (b.2a)

hulyâ: hulyâ ve mâhulyâ ve dahı mâhulyâ üçü dahı vehm ve hayâl ma' nâsınadır (b.1981)

I

ıtlâk: ıtlâk ishâl ma' nâsınadır (b.3230)

ıstıfâ: ıstıfâ ihtiyâr ma' nâsınadır (b.1095)

hurka: hurka hânîñ zammı ve rânîñ sükûnıyla yanmak ma' nâsınadır (b.3851)

hurrem: hurrem hânîñ zammı ve rânîñ müşeddedeniñ teşdîdiyle mesrûr ma' nâsınadır (b.1924)

huşûn: huşûn hışıñ cem' i olmağla kal' alar ma' nâsınadır (b.3502)

huşkleb: huşkleb ' aşık ma' nâsına ıstılâh olunmuştur (b.4010)

huţûb: huţûb hânîñ fethiyle huţîb ve va' ız ma' nâsınadır (b.4186)

hübük: hübük hânîñ ve bâniñ zammıyla yol ma' nâsınadır (b.2325)

hüccet: hüccet ve delîl ma' nâsına dahı gelir (b.1897)

hülle: hülle hânîñ zammıyla libâs ma' nâsınadır (b.306)

hükûm: hükûm hânîñ ve kâfiñ fethalarıyla hâkim ma' nâsınadır (b.2178)

İ

ibdâ: ibdâ ef' âl bâbından maşdar olarak ızhâr ma' nâsınadır (b.2493)

iftirâk: iftirâk ve kahr ve gâzab demekdir (b.556)

ihmāl: ihmāl if'āl bābından maşdardır
terk ma' nāsınadır (b.4820)

ihtibā: ihtibā ihtifā ma' nāsınadır
(b.880)

iftitān: iftitān ifti'āl bābından
maşdardır imtiḥān ma' nāsınadır
(b.1871)

ikāz: ikāz hemzeniñ fethi ve yāniñ
sükūniyla yaқаза kelimesiniñ cem'idir
uyanıqlar ma' nāsınadır (b.4486)

iltimās: iltimās ifti'āl bābından taleb
ma' nāsınadır (b.4432)

iktināf: iktināf ifti'āl bābından
maşdardır ḥifẓ itmek ma' nāsınadır
(b.1948)

iktināş: iktināş ihtiyād ma' nāsınadır
(b.3424)

imām: imām muḳtedā ma' nāsınadır
(b.2137)

imtiḥān: imtiḥān ifti'āl bābından
maşdardır ḥ'ārliḳ ma' nāsınadır
(b.2103)

inān: inān 'ayniñ kesriyle kem
ma' nāsınadır (b.549)

ināyāt: ināyāt ināyetiñ cem'idir
қаşdlar ma' nāsınadır (b.4403)

intişār: intişār maşdar olarak tağılmaq
ma' nāsınadır (b.2460)

intişār fāyide ma' nāsınadır (b.3031)

ist: ist burada тұрмақ ma' nāsınadır
(b.2697)

ist emr-i ḥāzırdır тұr ma' nāsınadır
(b.4931)

istecār: istecār kelimesinde fi'l-i māzī
olup senden āmān dilerse ma' nāsına
olmış olur (b.3453)

istecib: istehcib du'ā'inā ma' nāsınadır
(S-2a)

işgerf: işgerf hemzeniñ kesri ve şınıñ
sükūniyla ulu ma' nāsınadır (b.4103)

ittifākan: ittifākan nāgāh ma' nāsınadır
(b.4280)

i'tefir: i'tefir 'ayn-ı mühmele eyle
başına topraқ saçmaq ma' nāsınadır
(b.555)

izār: izār yanaқ ma' nāsınadır
(b.3698)

J

jāj: jāj beyhūde ma' nāsınadır (b.4328)

K, K

ḳafā: ḳafā bu maḳāmda zıkr-i maḥal ve irāde-yi ḥāl ṭarīḳiyle mecāz-i mürsel olarak şamār ma' nāsınadır (b.1432)

ḳafā bu maḳāmda zıkr-i maḥal ve irāde-yi ḥāl ṭarīḳiyle mecāz-i mürsel olarak şamār ma' nāsınadır (b.1595)

kāhil: kāhil 'Arabīdir tenbel ma' nāsınadır (b.4898)

kān: kān ma' den ma' nāsınadır (b.1602)

ḳand: ḳand ḳāfiñ fethi ve nūnuñ sūkūniyla şeker ma' nāsınadır (b.4267)

ḳar': ḳar' ḳāfiñ fethi ve rāniñ sūkūniyla urmaḳ ve ḳaḳmaḳ ma' nāsınadır (b.3699)

kārīden: kārīden ekmek ma' nāsına maşdardır (b.3154)

ḳaṭr: ḳaṭr ṭaraf ma' nāsınadır (b.3200)

ḳavvād: ḳavvād 'Arabīdir pezevenk ma' nāsınadır (b.1352)

ḳavvāde: ḳavvāde rehber ma' nāsınadır (b.4684)

ḳazā: ḳazā ḥükm ma' nāsınadır (b.926)

ked: ked kāfi 'Arabīyeniñ fethiyle su 'āl ma' nāsınadır (b.1734)

ked kāfiñ fethi ve dāl-ı müşeddede ile 'Arabīdir zahmet ve meşakḳat ma' nāsınadır (b.4910)

kedd: kedd kāfiñ fethi ve dāl-ı müşeddede ile zaḥmet ma' nāsınadır (b.4231)

kelālet: kelālet ve yine melāmet fütür ma' nāsınadır (b.1857)

kelām: evvelki kelām ma' lūm olan kelām ma' nāsınadır taḳdīri ān kelāmetrā dimekdir ikinci kelām kāfiñ kesriyle kelimiñ cemī' dir kelim kāfiñ fethi ve lāmiñ sūkūniyla yara ma' nāsınadır (b.4615)

kelīl: kelīl yirine kenek vāḳi' olmuşdur ikisi daḥı bīzebān ma' nāsınadır (b.1857)

kem: kem kāfiñ fethi ve mīmiñ sūkūniyla az ve nāḳış ma' nāsınadır isti' māl olunur (b.3715)

ker: ker kāfiñ fethi ve rā-yı müşeddede ile revnaḳ ve leṭāfet ma' nāsınadır (b.3079)

ker' a: ker' a kāfiñ fethiyle şuyı şorup içmek ma' nāsınadır (b.1271)

ketīm: ketīm fa' īl vezninde mektūm ma' nāsınadır (b.1604)

key: key kaçan ma' nâsınadır (b.1562)

kırâ: kırâ dahı kâfiñ kesri ve rânîñ fethiyle ziyâfet ma' nâsınadır (b.2415)

kısem: kısem kâfiñ kesriyle naşîb ma' nâsınadır (b.1512)

kînküşî: kînküşî ' adâvet ma' nâsınadır (b.1741)

kîş: kîş mezheb ve millet ve cemâ' at ma' nâsınadır (b.2838)

kîşend: kîşend ve ' âdet ve hûy ma' nâsınadır (b.2288)

kiyâ: kiyâ kâfiñ kesriyle ululuk ma' nâsınadır (b.4453)

kubâd: kubâd kâfiñ zammıyla mülûk-ı A' câmden bir pâdişâhıñ adıdır bu cihetden muṭlaḳâ pâdişâh ma' nâsına isti' mâl iderler (b.1337)

kudûm: kudûm gelmek ma' nâsınadır (b.3005)

kudye: kudye kâfiñ fethi ve dâlîñ sükûnıyla su 'âl ma' nâsınadır (b.4265)

kuh: kuh kâfiñ zammıyla kûhdan muḥaffef olarak cebel ma' nâsınadır (b.1633)

kul: kul maḳâmda kûl ma' nâsınadır (b.718)

kun: kun kâfiñ fethiyle emr-i ḥâzırdır kopar ma' nâsınadır ve şın zamîrdır ḥâneye râci' dir ikinci kun kelimesi yine emr-i ḥâzırdır kerden maşdarından müştâḳdır ve kâfiñ zammıyladır eyle ma' nâsınadır (b.3445)

kûr: kûr lafzı a' mâ ma' nâsına olmuş olsa yâḥûd mezar ma' nâsı virilse yine münâsib ma' nâ olur (b.1564)

kûr u kebûd: kûr u kebûd zulmet ma' nâsına ıstılâḥ olmuşdur (b.3433)

kûşe geşte: kûşe geşte münzevî ma' nâsına ıstılâḥ olmuşdur (b.4801)

küfrân: küfrân kâfiñ zammı ve fânîñ sükûnıyla maşdardır inkâr ma' nâsınadır (b.2298)

küleḥ dâr: küleḥ dâr pâdişâh ma' nâsınadır (b.3659)

kümûn: kümûn gizlü ve ḥâfî ma' nâsınadır (b.3946)

künân: künân şıfat-ı müşebbehe olarak eyleyici ma' nâsınadır (b.2681)

küreb: küreb kerbiñ cem' i olmaḡla şiddetler ma' nâsınadır (b.1415)

küreb kâfiñ zammı ve rāniñ fethiyle
kerbiñ cem' idir meşakketler
ma' nāsınadır (b.1869)

küvf: küvf kâfiñ zammı ve dahı ve
fāniñ zammıyla yāhūd sūkūnıyla mişl
ma' nāsınadır (b.2642)

küfv kāfuñ zammıyla yāhūd sūkūnıyla
mişl ü nazīr ma' nāsınadır (b.3145)

L

lābe: lābe temelluk ma' nāsınadır
(b.1854)

laḥad: laḥad lāmiñ fethiyle qabr
ma' nāsınadır (b.449)

la'l: evvelki la' ller bāde ma' nāsınadır
āhirdeki la' l leb ma' nāsınadır (b.960)

la' l bu maḳāmda dudak ma' nāsınadır
(b.2672)

lavāş: lavāş lāmiñ fethiyle yufḳa
ma' nāsınadır (b.3241)

lebīb: lebīb ' āḳil ma' nāsınadır
(b.2524)

let: let lāmiñ fethi ile çomak
ma' nāsınadır (b.2766)

let lāmiñ fethiyle ḍarb ma' nāsınadır
(b.4348)

liyām: liyām mīmiñ cem' idir denīler
ma' nāsınadır (b.2479)

lubs: lubs lāmiñ ve bāniñ zammeleriyle
libās ma' nāsınadır (b.3097)

lubs lāmiñ fethi ve bāniñ sūkūnıyla
giymek ma' nāsınadır (b.4640)

M

māderfūrūş: māderfūrūş mekkār
ma' nāsına ıştılāḥ olunmuşdur (b.3891)

mağşi: mağşi bayılmış ve lāya' ḳil
ma' nāsınadır (b.1077)

maḥīz: maḥīz dahı ḥayz ma' nāsınadır
(b.2954)

ma' īn: ma' īn mīmiñ fethiyle āb-ı lezīz
ma' nāsınadır (b.2454)

maḳāl: maḳāl maşdar mīmi olarak ḳul
ma' nāsınadır ve tāsi dahı naḳl içindir
(b.3915)

maḳīl: maḳīl ve māḳal ikisi dahı söz
ma' nāsınadır ḳişi diledigini söylemek
ittibā' -ı hevādır bināberīn laḡviyātndan
men' buyurdılar yāhūd maḳīl uyḳu
uyumak ma' nāsına ola böyle olur
(b.2955)

māl: māl emr-i hâzır olarak bur ve sil
ma' nâsınadır (b.3723)

mān: mān biz ma' nâsınadır (b.4673)

māt: māt mevt ma' nâsınadır (b.106)

māt bu maqāmda mağlūb ma' nâsınadır
(b.2041)

evvelde olan māt zahmet ma' nâsınadır
ve mışrā'-ı şānīde olan māt kazā
ma' nâsınadır (b.2784)

mazleme: mazleme zulm ma' nâsınadır
(b.3525)

mecunb: mecunb nehyi hâzırdr
hareket itmek ma' nâsınadır (b.2056)

medāhik: medāhik muḍhikiñ cem' idir
maşhara ma' nâsınadır (b.3964)

megir: megir if' āl bābından ism-i fā' il
olarak yağma idici ma' nâsınadır megir
nehy-i hâzır olarak tutma dımekdir
(b.3454)

meist: meist nehy-i hâzırdr turma
ma' nâsınadır (b.3733)

mekiden: mekiden emmek
ma' nâsınadır (b.2245)

mekiden emmek ma' nâsınadır

mekrūmet: mekrūmet mīmūñ fetḥi ve
kāfiñ sūkūnı ve tā-yı ṭavīl ile kerem
ma' nâsınadır (b.4368)

melbūs: melbūs mestūr ma' nâsınadır
(b.2147)

melḥame: melḥame mīmīñ fetḥi ve
lāmīñ sūkūnıyla ve ḥānīñ daḥı fetḥiyle
ceng ve ğavġā ma' nâsınadır (b.3804)

melḥame mīmīñ fetḥi ve lāmīñ
sūkūnıyla ve yine ḥānīñ fetḥiyle ceng
ma' nâsınadır (b.4417)

mekrūmet: mekrūmet tā-yı ṭavīl-i
naqliye ile kerem ma' nâsınadır

me'mūn: me'mūn bu maqāmda
me'men ma' nâsınadır (b.1204)

men: men ben ma' nâsınadır ve ikinci
men nūn-ı müşeddede ile batman
dimek olur (b.4812)

menām: menām maşdar mīmi olarak
uyumaq ma' nâsınadır (b.2471)

menāş: menāş mīmīñ fetḥiyle maşdar
mīmi olarak ḥalāş ma' nâsınadır
(b.2377)

menhūm: menhūm ism-i mef' ūl olarak
ḥariş ma' nâsınadır (b.3907)

menī: evvelki menī benlik
ma' nāsınadır ve ikinci menī nuṭfe
ma' nāsınadır (b.125)

menne: menne mīmiñ fethi ve nūn-ı
müşeddede ile baṭmān ma' nāsınadır
(b.4022)

merc: merc mīmiñ fethi ve rāniñ
sükūnıyla mer' ī ma' nāsınadır (b.2774)

merc mīmiñ fethi ve cīmiñ sükūnıyla
ḡurā ve mer' a ma' nāsınadır (b.4108)

merg: merg mīmiñ fethi ile mevt
ma' nāsınadır (b.4234)

merzā: merzā mīmiñ fethiyle ve dālīñ
sükūnıyla ḡaste ma' nāsınadır (b.2609)

mesīr: mesīr maşdar mīmi olarak seyr
ve ḡareket ma' nāsınadır (b.2799)

meslek: meslek mīmiñ fethi ve sīniñ
sükūnıyla ism-i mekān olarak sülūk
maḡali dimekdir yine rāh ma' nāsına
olur (b.2434)

meşrah: meşrah mimiñ fethi ve siniñ
sükūnıyla mer' ā ma' nāsınadır (b.224)

meşvā: meşvā maḡām ma' nāsınadır
(b.2472)

meşā' īr: meşā' īr meş' arīñ cem' idir ve
ḡavāss ma' nāsınadır (b.1329)

meşk: meşk yazmak ma' nāsınadır
(b.1928)

meten: meten nehy-i ḡāzır olarak
ṭōşeme ve ṭōḡuma ma' nāsınadır
(b.3513)

metn: metn arḡa ma' nāsınadır (b.2953)

mevḡi': mevḡi' maşdar mīmi olarak
vuḡū' ma' nāsınadır (b.2612)

mezhep: mezhep gitmek ma' nāsınadır
(b.3464)

midād: midād mīmiñ kesriyle merkeb
ma' nāsınadır (b.2265)

mincel: mincel mīmiñ ve nūnuñ
sükūnıyla ve cīmiñ fethiyle ism-i
āletdir oraḡ ma' nāsınadır (b.4184)

mīnevāḡt: mīnevāḡt fi' l-i māzīdir
maşdarı nevāḡtendir ve talṭīf
ma' nāsınadır (b.4374)

minhāc: minhāc yol ma' nāsınadır
(b.1848)

minhāc mīmiñ kesri ve nūnuñ
sükūnıyla ' Arabī olarak yol
ma' nāsınadır (b.4143)

mişāl: mişāl bu maḡāmda temşīl ve
andan bir nesne añlamak ma' nāsınadır
(b.1312)

mized: mized fi' l-i muzāri' dir ve
maşdarıdır emmek ma' nāsınadır
(b.1718)

muğtedā: muğtedā bu maḳāmda ğidā
ma' nāsınadır (b.1716)

muḥannes: muḥanneş ḳorḳaḳ cebān
olana dirler ve yine ibne ma' nāsına
isti' māl olunur (b.525)

muḥteceb: muḥteceb ifti' āl bābından
ism-i mef' ūl olarak ḥicāblanmış
ma' nāsınadır (b.3704)

muḥtevi: muḥtevi cem' idici
ma' nāsınadır (b.4447)

muḳallid: muḳallid daḥı miftāḥ
ma' nāsınadır (b.103)

mūkeşān: mūkeşān şaçından çekerek
ma' nāsınadır (b.4246)

mukīd: mukīd mīmiñ fethiyle ḥīle
ma' nāsınadır (b.3663)

muḳıll: muḳıll mīmiñ zammı ve ḳāfiñ
kesriyle if' āl bābından ism-i fā' il
olarak faḳīr ma' nāsınadır (b.3744)

muḳıll mīmiñ zammıyla faḳīr
ma' nāsınadır (b.3830)

mūla': mūla' ef' āl bābından ism-i fā' il
olarak ḥariş ma' nāsınadır (b.211)

müfāz: müfāz ism-i mekāndır if' āl
bābından feyz dökülecek mekān
ma' nāsınadır (b.3132)

müfir: müfir mīmiñ zammı ve fāniñ
kesri ile rā-yı müşeddede ile ef' āl
bābından ism-i fā' ildir firār idici
ma' nāsınadır (b.2659)

mühmel: mühmel yük ma' nāsınadır
(b.2156)

müktebes: müktebes ifti' āl bābından
ism-i mef' ūldür şaḳlı ve gizli
ma' nāsınadır (b.2291)

müktenif: müktenif müstetir
ma' nāsınadır (b.2262)

mündek: mündek infi' āl bābından ism-
i mef' ūl olarak pārelenmiş
ma' nāsınadır (b.1771)

mündek yarılmış ve pārelenmiş
ma' nāsınadır (b.3060)

mündek ifti' āl bābından ism-i
mef' ūldür yarılmış ma' nāsınadır
(b.4772)

müni: müni daḥı münyeniñ cem' idir
maḳşūdlar ma' nāsınadır (b.3585)

münim: münim mīmiñ zammı ve
nūnuñ kesriyle ve mīm-i müşeddede ile

ef' āl bābından ism-i fā' ildir koğucu ve
nifāḫ idici ma' nāsınadır (b.2584)

münfecir: inficār yiri yarup şuyı
aķıtmağa dinür bu maķāmda münfecir
aķıcı ma' nāsınadır (b.2299)

münsehib: münsehib çekilmek
ma' nāsınadır (b.2965)

münteca': münteca' ifti' āl bābından
ism-i mekān olarak ķurā ve mer' a
ma' nāsınadır (b.4219)

müntecib: müntecib ifti' āl bābından
ism-i mef' ūldür maķbūl ma' nāsınadır
(b.4429)

müstecedd: müstecedd dāl-ı
müşeddede ile istif' āl bābından ism-i
mef' ūldür cedīdlenmiş demek
ma' nāsına olur (b.1838)

müstemir: müstemir istif' āl bābından
ism-i fā' il olarak ķuyı ma' nāsınadır
(b.4337)

müstered: müstered istif' āl bābından
ism-i mef' ūldür redd olunmuş
ma' nāsına olur (b.3572)

müsterid: müsterid istif' āl bābından
istirdāda tālīb demek ma' nāsına ism-i
fā' ildir (b.3570)

müstetir: müstetir daḥı ifti' āl bābından
ism-i fā' ildir ve gizleyici ma' nāsınadır
(b.4337)

müşāb: müşāb me' cūr ma' nāsına
olmağla ey Mevlā cānibinden me' cūr
olan zāt bu ifāde olunan emirleri böyle
bil ve böyle i' tiķād eyle demek olur
(b.1041)

müstaḥķan: müstaḥķan maḥbūs
ma' nāsınadır (b.188)

müsterzi': müsterzi' sūd emici
ma' nāsınadır (b.43)

müşīr: müşīr vezīr ve mu' īn
ma' nāsınadır (b.3051)

mü'tefik: mü'tefik ' āciz ma' nāsınadır
(b.393)

mütvāri: mütvāri tefā' ūl bābından ism-
i fā' il olarak gizlenici ma' nāsınadır
(b.1322)

mütvāri maḥfī ma' nāsınadır (b.2998)

N

nağz: nağz nūnuñ fethi ve ğaynıñ
sükūnuyla güzel ma' nāsınadır (b.407)

naḥve: naḥve nūnuñ fethiyle taraf
ma' nāsınadır (b.3523)

nālān: nālān daḥı şıfat-ı müşebbeh
olarak inleyici ma' nāsınadır (b.3747)

naẓār: naẓār daḥı neẓārat ma' nāsınadır
(b.1679)

naẓār nūnuñ kesriyle bakmaq
ma' nāsınadır (b.2935)

nāzil: nāzil daḥı pest ma' nāsınadır
(b.1259)

nebā: nebā ḥaber ma' nāsınadır
(b.1258)

nebīl: nebīl 'āqıl ma' nāsınadır ve yine
ulu ma' nāsına da gelir (b.871)

nebīl daḥı 'āqıl ma' nāsınadır (b.3736)

necāh: necāh nūnuñ fethiyle ẓafer
ma' nāsınadır (b.3593)

nefḥa: nefḥa üflemek ma' nāsınadır
(b.1571)

nefir: nefir daḥı bu maḳāmda fitne
ma' nāsınadır (b.2541)

nefrīn: nefrīn la' n ve ẓard ma' nāsınadır
(b.1030)

nefs: evvelki nefis fānīñ sükūnıyla zāt
ve şahş ma' nāsınadır ve ikincisi fānīñ
fethiyle nefesdir (b.2744)

nek: nek kelimesi ĩnek kelimesinden
muḥaffefdir işte demek ma' nāsınadır
(b.2737)

nergis: nergis göz ma' nāsına ıştılāḥ
olmuşdur (b.1315)

nerta': nerta' rānīñ fethiyle otlamak
ma' nāsınadır (b.4135)

nesīb: nesīb şāḥib-i neseb ma' nāsına
olmağla bābā demek ma' nāsı murād
olunur (b.3039)

netāft: netāft caḥd-ı muṭlaḳdır ẓāḳat
getürmedi ma' nāsınadır (b.4633)

nevāḥten: nevāḥten oḥşamak
ma' nāsınadır (b.3305)

neverd: neverd dürmek ma' nāsınadır
perde ma' nāsına daḥı isti' māl olunur
(b.2898)

nidd: nidd nūnuñ kesriyle ve dāl-ı
müşedde de ile mişl ma' nāsınadır ve
'Arabīdir (b.1636)

nidd luğatda nedir mişl ma' nāsınadır
(b.1638)

nigār: nigār bu maḳāmda ḥüsn ve
leṭāfet ma' nāsına olur (b.992)

nigār nūnuñ kesriyle maḥbūba ve
güzele dirler ve yine naḳş ma' nāsına
gelir (b.2382)

niger: niger nūnuñ kesri ve kāfiñ
fethiyle emr-i hâzır olarak bak
ma' nâsınadır (b.3853)

nigārende: nigārende nakş idici
ma' nâsınadır (b.2198)

nigeriş: nigeriş nūnuñ kesri ve kāfiñ
fethi ve rānıñ dahı kesriyle bakmak
ma' nâsınadır zīrā āhırinde olan şın
maşdariyyedir emr-i hâzırūñ āhırine
şın gelse maşdar ma' nâsını ifāde ider
nigeristen ma' nâsına olur (b.2733)

niḥle: niḥle nūnuñ kesriyle 'aṭiyye ve
şadaḳa ma' nâsınadır (b.3570)

nijād: nijād veled ma' nâsınadır
(b.1594)

nijend: nijend nūnuñ kesri ve jā-yı
Fārisīniñ fethiyle ḥor ve ḥaḳīr
ma' nâsınadır (b.2502)

nijend nūnuñ kesri ve zā-yı
'Acemiyyeniñ fethiyle ḥaḳīr
ma' nâsınadır (b.4130)

nīş: nīş zehr ma' nâsınadır (b.321)

nişānd: nişānd fi'l-i māzīdir naşb itmek
ve dikmek ma' nâsınadır (b.4079)

nuḥust: nuḥust nūnuñ ve ḥā-yı
mu' cemeniñ zammıyla evvel ve ibtidā
ma' nâsınadır (b.4324)

nuhye: nuhye 'aḳl ma' nâsınadır
(b.2501)

nuḳl: nuḳl nūnuñ zammıyla muṭlaḳā
gıdā olunacak nesneye dirler ıstılāḥda
ehl-i 'işretiñ şarāb içerken tenāvül
itdikleri kebāb ve balık gibi nesneye
dirler lisān-ı Türkīde aña meze ta' bīr
olunur (b.661)

nuḳl nūnuñ ve ḳāfiñ zammeleriyle
ṭa' ām ma' nâsınadır (b.4319)

nuḳl nūnuñ ve ḳāfiñ zammeleriyle
ṭā' am ma' nâsınadır (b.1899)

nūş: nūş bāl ma' nâsınadır (b.3252)

nuzār: nuzār nūnuñ zammı ve dādıñ
fethiyle neḳaret ma' nâsınadır güzellik
ve iyülik ve feraḥ demekden 'ibāretdir
(b.1405)

nühā: nühā nūnuñ zammıyla nühyeniñ
cem' idir ve nühye 'aḳl ma' nâsınadır
(b.1685)

nühşad: nühşad toḳuz yüz yıl
ma' nâsınadır (b.2671)

nüker: nüker nūnuñ zammı ve kāfiñ
fethiyle ḥādim ma' nâsınadır (b.2178)

P

pā: pā zā'id olarak emr-i hâzırdır şar
ve ṭola ma' nâsınadır (b.3852)

pāsbān: pāsbān daḥı bekçi

ma' nāsınadır (b.3596)

pāy-ı 'ālem: pāy-ı 'ālem ve me'va'l-

ḳurūn daḥı mecma' ma' nāsınadır

(b.3352)

pedfūz: pedfūz bā-yı 'Acemiyyeniñ

fethiyle kelime-yi vāhide alarak dehān

ma' nāsınadır (b.955)

pes: pes pā-ı Fārisiyyeniñ fethiyle

bundan şoñra ma' nāsına ve böyle

olunca ma' nāsına daḥı gelir (b.3657)

pey: pey pā-yı Fārisiyyeniñ fethi ve

yāniñ sūkūniyla içün ma' nāsınadır

(b.3724)

peymūd: peymūd f' il-i mā' zī olarak

ölçdi ma' nāsınadır (b.851)

peyvend: peyvend ve muttaşıl olur

ma' nāsınadır (b.539)

peziş: peziş pā-yı 'Acemiyyeniñ fethi ve

zāniñ kesriyle ism-i maşdardır pişmek

ma' nāsınadır (b.4053)

pīç pīç: pīç pīç şarılmaḳ ve tolaşmaḳ

ve bükülmek ma' nāsınadır (b.2049)

pīrāye: pīrāye ziynet ma' nāsınadır

(b.1018)

pīrūz rūz: pīrūz rūz baḥtılı ma' nāsına

ıstılāḥ olmuşdur (b.1406)

pīs: pīs bā-yı 'Acemiyyeniñ kesriyle

miskīn maraḫına dirler ki 'Arabīsi

cüzāmdır (b.1297)

pūz: pūz bā-yı Fārisiyyeniñ zammıyla

aḡız ma' nāsınadır (b.1286)

pūrrānīde: pūrrānīde uçurmuş

ma' nāsınadır (b.3708)

R

raḥīl: raḥīl rıḥlet ma' nāsınadır (b.1302)

raḳam: raḳam maşdar olarak yazmaḳ

ma' nāsınadır (b.538)

rāḳıd: raḳad uyḳu uyumaḳ ve rāḳıd

nāyim ma' nāsına oldıḡı luḡatlerde

muşarraḥdır (b.3875)

raşad: raşad rāniñ fethiyle gözetlemek

ma' nāsınadır (b.3820)

rāst: rāst şāḡ ve çep şol ma' nāsınadır

(b.3632)

rāst toḡru ma' nāsınadır (b.3708)

rāst dest eli toḡrı dimekdir ve muşīb

ma' nāsına ve zāt-ı müstaḳīm

ma' nāsına ıstılāḥ olmuşdur (b.4904)

rāṭibe: rāṭibe vaḫīfe ma' nāsınadır

(b.1844)

rāṭibe rüṭbe ma' nāsınadır (b.3828)

ravż: ravż ve ravza bāğçe ma' nāsınadır
(b.3043)

rāygān: rāygān müft ma' nāsınadır
(b.4232)

rebāḥ: rebāḥ rānıñ kesriyle ribḥiñ
cem' i olarak fāyideler ma' nāsınadır
(b.3593)

rehn: rehn daḥı merhūn ma' nāsınadır
(b.1883)

reme: reme süri ve cemā' at
ma' nāsınadır (b.4824)

remed: remed rānıñ ve mīmiñ
fethalarıyla fi' l-i muzāri' olarak ürker
ma' nāsınadır maşdarı remīdendir
(b.3687)

reşed: reşed ḥidāyet ma' nāsınadır
(b.4139)

revāk: revāk köşk ve çartāk
ma' nāsınadır (b.862)

revān: revān rūḥ ma' nāsına da gelir
(b.2200)

revān aqıcı ve gidici ma' nāsınadır
(b.2204)

revān daḥı cān ma' nāsınadır (b.4900)

revḥ: revḥ rānıñ fethi ve vāvıñ
sükūnıyla rāḥat ma' nāsınadır (b.3135)

revī: revī bu maḳāmda rāvī
ma' nāsınadır (b.2668)

revzene: revzene pencere ma' nāsınadır
(b.4939)

reybet: reybete daḥı şekk ma' nāsınadır
(S-1b)

rezm: rezm rānıñ fethi ve zānıñ
sükūnıyla cenk ma' nāsınadır (b.3635)

ri' ā: ri' ā rānıñ kesriyle süri
ma' nāsınadır (b.4837)

rīd: rīd rānıñ kesriyle rīyden
kelimesinden müştak olmak üzere f il-i
māzīdir ḥ' āst kelimesi ile cem'
olduğundan maşdar ma' nāsına olup bu
eclden teğavvūḥ ma' nāsı virildi
(b.1273)

rimm: rimm toprak ma' nāsınadır
(b.2894)

rīs: rīs emr-i ḥāzırdır rīstendden
müştakdır egirmek ma' nāsınadır
(b.297)

rīsmān: rīsmān rānıñ kesri ve yānıñ
sükūnıyla ve sīniñ zammıyla iplik
ma' nāsınadır (b.2755)

rīş: rīş rānıñ kesriyle şakāl
ma' nāsınadır (b.4453)

riyā: riyā rānīn kesriyle göstermek
ma' nāsınadır (b.4489)

rub': rub' ve daḥl daḥl-ı maḥşul
ma' nāsınadır (b.408)

rufāt: rufāt ism-i fā' il cem' -i
müzekker-i mükesserdır fānī olucular
ma' nāsınadır (b.494)

rūften: rūften vāv ile ve yine reften
vāvsız olarak rānīn zammıyla
süpürmek ma' nāsınadır (b.2006)

rūpūş: rūpūş perde ve ḥicāb
ma' nāsınadır (b.1999)

rū pūş mekr ve ḥīle ma' nāsınadır
(b.4732)

rust: rust rānīn zammıyla ve sīnīn
sūkūnıyla bitdi ve ḥāşıl oldu
ma' nāsınadır ve maşdarı rustendir
(b.3683)

rūyāned: rūyāned rānīn zammıyla inbāt
ider ma' nāsınadır (b.4219)

rūyīd: rūyīd fī' l-i māzīdir bitdi ve zāhir
oldı ma' nāsınadır (b.4107)

rūḥfersā: rūḥfersā vaşf terkībıdır rūḥa
şıklet virici nesneye dinir (b.192)

rukūd: rukūd rānīn ve kāfīn
zammeleriyle rāḳıdın cem' idir rāḳıd
daḥl nāyim ma' nāsınadır (b.219)

rukūd rānīn zammıyla rāḳadın cem' idir
nāyimler ma' nāsınadır (b.4486)

rūkūn: rūkūn meyl ma' nāsınadır (b.38)

S, ş,ş

sablet: sablet sīnīn fethiyle tāsi
gelmeden bıyık ma' nāsınadır (b.922)

şad cāy: şad cāy yüz maḥal demekdir
(b.982)

şaf': şaf' şamar ma' nāsınadır (b.1348)

şafī: şafī şādīn fethiyle ḥālīş
ma' nāsınadır (b.4425)

şafīr: şafīr ıslık ma' nāsınadır (b.2831)

saḥt: saḥt böyle maḥallerde ziyāde
ma' nāsına isti' māl olunur (b.2828)

sāhte: sāhte kılmış ma' nāsınadır
(b.2298)

sāhte düzdi ve kıldı ma' nāsına gelir
(b.4436)

Şamed: Şamed ulu ma' nāsınadır ve bir
kimseneye muḥtāc olmayan zāta daḥl
ıtlāk olunur (b.225)

Şamed şādīn ve mīmīn fethalarıyla
esmā-yı ilāhiyyedendir ulu
ma' nāsınadır (b.4773)

şarḥ: şarḥ şādīn fethiyle ‘ Arabī olarak
köşk ma‘ nāsınadır (b.1573)

sa‘ ter: sa‘ ter sīnīn fethiyle zıbık
ma‘ nāsınadır (b.3015)

sāz: sāz bu maḳāmda intizām
ma‘ nāsınadır (b.4407)

sebāk: sebāk sīnīn ve bānīn fethalarıyla
ders ma‘ nāsınadır (b.3124)

seblet: seblet sīnīn fethiyle bıyık
ma‘ nāsınadır (b.2039)

sebūk: sebūk sīnīn fethiyle ve bānīn
zammıyla ḥafīf ma‘ nāsınadır (b.1718)

selle: selle sīnīn fethi ve lām-ı
müşeddede ile seped ma‘ nāsınadır
(b.4508)

selvet: selvet şafā ve sürūr
ma‘ nāsınadır (b.2706)

semī: semī ‘ ālī ma‘ nāsınadır (b.1954)

semm: semm sīnīn fethi ve mīmīn
teşdīdiyle zehr ma‘ nāsınadır (b.1449)

senī: senī sīnīn fethi ve nūnīn kesriyle
‘ ālī ma‘ nāsınadır (b.3176)

sepīd: sepīd ve fā ile sefīd beyāz
ma‘ nāsınadır (b.4453)

ser: ser burada ṭaraf ma‘ nāsınadır
(b.226)

ser bu maḳāmda sevdā ve maḥabbet
ma‘ nāsınadır (b.4433)

serd kerdē: serd kerdē şoḡuḳ itmek
ma‘ nāsınadır (b.3365)

sevdā: sevdā daḥī ticāret ma‘ nāsınadır
(b.1543)

sevdānāk: sevdānāk fāyideli
ma‘ nāsınadır (b.3583)

sevgend: sevgend sīnīn fethi ve vāvīn
sükūniyla yemīn ma‘ nāsınadır
(b.3793)

seyrān: seyrān fi‘ lān vezninde
maşdardır yürimek ma‘ nāsınadır
(b.2537)

seyrān maşdar olarak yürimek
ma‘ nāsınadır (b.3365)

seyrān yürüme ve ḥareket itmek
ma‘ nāsınadır (b.1144)

şıbḡa: şıbḡa şādīn kesri ve bānīn
sükūnı ve feth-i ḡayn ile boya
ma‘ nāsınadır (b.4733)

şıfāt: şıfāt bu maḳāmda zāt
ma‘ nāsınadır (b.1193)

şıla: şıla şādīn kesri ve lāmīn fethiyle
‘ aṭıyye ve iḥsān ma‘ nāsına ‘ Arabīdir
(b.3855)

şille: şille şadıñ kesri ve lâmiñ fethiyle
‘ Arabî olarak ihsân ma‘ nâsınadır
(b.4506)

sıtabl: sıtabl sîniñ ve tãniñ kesreleriyle
Fârisî olarak âhûr ma‘ nâsınadır
(b.3705)

şikât: şikât şıkanıñ cem‘ idir
mu‘ temedler ve ulular ma‘ nâsınadır
(b.3864)

sipehdâr: sipehdâr ser‘ asker
ma‘ nâsınadır (b.2182)

sipes: sipes sîniñ ve pâniñ fethalarıyla
halef ma‘ nâsınadır (b.3631)

sirişt: sirişt sîniñ ve rãniñ kesreleriyle
tabî‘ at ma‘ nâsınadır bu vakitte ism
olur yâhûd sirişt yogurdı ma‘ nâsına
gelir (b.3599)

sivüm: sivüm sîniñ ve vâviñ
zammeleriyle üçünci ma‘ nâsınadır
(b.4898)

şubûr: şubûr şãniñ fethiyle helâk
ma‘ nâsınadır (b.556)

sûhte: sûhte sîniñ zammıyla kav
ma‘ nâsınadır (b.363)

şuvân: şuvân şadıñ kesriyle ‘ Arabî
olarak perde ve ğılâf ma‘ nâsınadır
(b.3089)

sûhanrâ: sûhanrâ söz çigneyici ve
lebhâ dudak cigneyici dimekdir ikisi de
vaşf terkîbidir evvelkisi söyleyici ve
ikincisi sükût idici ma‘ nâsına ıştılâh
olunmuştur (b.2203)

süllem: süllem sîniñ zammı ve lâm-ı
müşeddedeniñ fethiyle ‘ Arabî olarak
nerdübân ma‘ nâsınadır (b.4936)

süpürde: süpürde sîniñ zammıyla
ışmarlamış ma‘ nâsınadır (b.3584)

Ş

şâh: şâh dâl vireñ yaprak ma‘ nâsınadır
(b.3629)

şâhmât: şâhmât mağlûb ma‘ nâsınadır
mât-ı şâhenşâh dahı bu ma‘ nâya
olmağla şâhmâta ‘ aţf-ı tefsîr olur
(b.611)

şebân: şebân ve dahı vâv ile şübân
çoban ma‘ nâsınadır (b.3596)

şerm: şerm şınıñ fethi ve rãniñ
sükûnıyla hayâ ma‘ nâsınadır (b.25)

şeşte: şeşte nişesteden muhaffefdir
oturmuş dimekdir kubâdîñ şehryâra
izâfeti beyânınadır zîrâ ikisi dahı
pâdişâh ma‘ nâsınadır (b.1405)

şeyd: şeyd şınıñ kesriyle mekr ve hîle
ma‘ nâsınadır (b.978)

şî'âr: şî'âr şınıñ kesriyle hûy ve 'âdet
ma' nâsınadır (b.1232)

şigerf: şigerf şınıñ kesri ve kâfiñ
fethiyle ulu ma' nâsınadır (b.4474)

şigift: şigift şınıñ ve kâfiñ kesreleriyle
'acib olan nesneye dinir (b.1109)

şigift ta' accüb ma' nâsınadır (b.2086)

şigift şınıñ ve kâfiñ kesreleriyle 'acib
ve ğarīb ma' nâsınadır (b.4126)

şikem: şikem qarın ma' nâsınadır
(b.4748)

şikift: şikift şınıñ kesriyle fi'l-i
mâzîdür şabr itdi ma' nâsınadır
(b.3646)

şişek: dana gibi şişek şınıñ kesriyle bir
nev' ğanemdir ve yine bir miqdâr
ma' nâsına ve cüdâlık ma' nâsına dañı
gelir (b.512)

şişe-yi cān: şişe-yi cān nâzik dil ve
nâzik tab' ma' nâsına ıştılâh olmuşdur
(b.524)

şün'a: şün'a şınıñ fethi ve nūnuñ
sükūnıyla ta'n ma' nâsınadır (b.196)

şüş: şüş şınıñ zammıyla açciger
ma' nâsınadır (b.1691)

T,Ṭ

tā: tā bu maḳāmda ta' lîldir 'aleyhā
zamîriyle berāber mazarrat
ma' nâsınadır (b.727)

tāhrîc: tāhrîc tef'îl bâbından maşdar
olarak çıkarmak ma' nâsınadır (b.3530)

tāhten: tāhten koşarak gitmek ve
bāhten uyanmak ma' nâsınadır (b.2505)

taḳāzā: taḳāzā tefā'îl bâbından
maşdardır vezn için tenvîni ḥazf
olunmuşdur ve ṭaleb ma' nâsınadır
(b.4372)

ṭaleb: ṭaleb lafzı Fārisî olarak bu
maḳāmda emr-i ḥâzır olup iste
ma' nâsınadır ve fi'l-i muzâri'-i
ṭalebdır ve maşdarı dañı talebîdendir
lîkin luġat-ı 'Arabîde ṭaleb maşdardır
ve istemek ma' nâsınadır (b.1928)

ṭams: ṭams tāniñ fethiyle yakup maḥv
itmek ma' nâsınadır (b.1841)

tang: tang tāniñ fethiyle ve nūnuñ ve
kâfiñ sükūnıyla şadā ma' nâsınadır
(b.2232)

taşrîf: taşrîf dönme ve hevā suḳût
ma' nâsınadır (b.98)

tā zed: tā zed segird ma' nâsınadır
(b.4633)

ṭāyif: ṭāyif ṭavāf idici ma' nāsınadır
(b.4882)

tebār: tebār kavm ve kabīle
ma' nāsınadır (b.4023)

tef: tef tāniñ fethiyle ḥarāret
ma' nāsınadır (b.3876)

tefānī: tefānī tefā'ül bābından
maşdardır maḥv ve fānī olmak
ma' nāsınadır (b.57)

tehattūk: tehattūk tef il bābından bir
nesneyi yırtmak ve pāre pāre itmek
ma' nāsınadır (b. 1848)

tekvīr: tekvīr devirmek ma' nāsınadır
(b.97)

tekye: tekye tāniñ fethi ve kāfiñ
sükūniyla i' timād ma' nāsınadır
(b.3805)

telābed: telābed fi' l-i muzāri' dir
tereşşuḥ ider ma' nāsınadır (b.4065)

ten: ten emr-i ḥāzırdır toḡu
ma' nāsınadır (b.2541)

tened: tened tāniñ ve nūnuñ
fethalarıyla fi' l-i muzāri' dir tolanır
ma' nāsınadır (b.3722)

tenhāyī: tenhāyī ' uzlet ma' nāsınadır
(b.490)

tenīd: tenīdden toḡumak ma' nāsına
maşdardır (b.3406)

ten zedī: ten zedī sükūt itdiñ ma' nāsına
ıstılāḥ olunmuşdur (b.3927)

tenzen: tenzen sükūt eyle dimekdir
ba' zı nüshada da mīm ile temzen vāḳi'
olmuşdur yine tenzen ma' nāsınadır
(b.1211)

terāş: terāş tāniñ kesriyle ism-i maşdar
olarak yunmak ma' nāsınadır (b.1458)

tevfīr: tevfīr tāniñ fethi ve vāviñ
sükūniyla fāyide ma' nāsınadır
(b.3841)

ṭibī: ṭibī ṭāniñ fethiyle meme
ma' nāsınadır (b.2251)

tībā: tībā cilve ve şīve ma' nāsınadır
(b.1454)

tigīn: tigīn pehlivān ma' nāsınadır zīrā
tek қоşmaḡa ve ḥamleye dirler
(b.1292)

timşāl: timşāl tāniñ kesriyle şūret
ma' nāsınadır (b.3661)

tīr dād: tīr dād icāzet virdi ma' nāsına
ıstılāḥ olunmuşdur (b.1975)

tīre şoden: tīre şoden ḡazaba gelmek
ma' nāsınadır (b.1585)

tirḥāl: tirḥāl tānīñ fethiyle tef' al
vezninde maşdardır ki rıḥlet
ma' nāsınadır (b.604)

tuḥeyl: tuḥeyl tānuñ zammı ve fānuñ
fethiyle tābi' ma' nāsınadır (b.4131)

tūḥte: tūḥte kazanılmış ve ödenmiş
ma' nāsınadır (b.4209)

tūlī: tūlīden tānīñ zammıyla ğazaba
gelmek ma' nāsınadır (b.1740)

tūn: tūn tānīñ zammıyla külḥan
ma' nāsınadır ve yāsı daḥı nisbet içindir
ve yine elif ve nūn edāt-ı cem' dir bu
şüretde ma' nāsı külḥana mensūblar
dimek olur (b.312)

ṭur: ṭur kerd emr-i ḥāzırdır keredden
müştakdır ol dimek ma' nāsınadır
(b.2257)

tūy: tūy ve tāyy kat ma' nāsınadır
(b.529)

tūrbe: türbe tānīñ zammıyla türāb
ma' nāsınadır (b.3268)

U

‘ubūr: ‘ubūr geçmek ma' nāsınadır
(b.3631)

‘uḳār: ‘uḳār ‘aynīñ zammıyla ‘ Arabī
olarak bāde ma' nāsınadır (b.1921)

‘uḳūbet: ‘uḳūbet ve ḳatlı ma' nāsınadır
(b.4840)

‘unī: ‘uñī ‘aynīñ zammı ve nunuñ
kesriyle fi' l-i māzī binā-yı mechūl
müferred-i müzekker-i ğāyibdir
ḳāfiyye ri' āyet için ve münī
kelimesine muvāfiḳ olsun için nunuñ
fethiyle okunur ve ḳaşd ma' nāsınadır
(b.3585)

‘uyūn: ‘uyūn ‘aynın cem' idir gözler
ma' nāsınadır (b.4159)

Ü

üfūl: üfūl hemzeniñ ve fānīñ
zammeleriyle ğurūb ma' nāsınadır
(b.1437)

üsdūter: üstūdeter hemzeniñ zammıyla
ziyāde memdūḥ ve maḳbūl olana dirler
ġāhice hemzeniñ ḥazfiyla ve sīnīñ
zammıyla sūtūda daḥı dinir memdūḥ
ma' nāsınadır (b.3605)

V

vā: vā kelimesi zā' idir ve tekmi'l-i
vezn için gelmiştir yāḥūd vā kelimesi
āṣḳār ma' nāsına da gelir (b.3943)
vā vāvīñ fethiyle āḥiri elif olarak girü
ma' nāsınadır (b.4506)

vāgešt: vāgešt rücū' ma' nāsınadır
(b.2438)

vālīh: vālīh daḥī ḥayrān ma' nāsınadır
(b.1945)

vānūmūden: vānūmūden izhār itmek
ma' nāsınadır (b.389)

varaḡ gerdānīden: varaḡ gerdānīden
fāriḡ olmak ma' nāsınadır (b.3535)

vašm: vašm vāviñ fethiyle 'ayb u 'ār
ma' nāsınadır (b.1585)

vecā: vecā vāviñ fethiyle ḥavf
ma' nāsınadır (b.4366)

vech: vech bu maḡāmda bahā
ma' nāsınadır (b.3854)

vedād: vedād vāviñ kesriyle 'Arabīdir
ve 'aşḡ ma' nāsınadır (b.4067)

veḡā: veḡā vāviñ fethiyle cenk
ma' nāsınadır (b.3605)

veḡā vāviñ fethiyle ceng ma' nāsınadır
(b.358)

vefd: vefd vāviñ fethi ve ḡāfiñ
sūkūnıyla elçi ma' nāsınadır (b.2418)

veyl: veyl burada vāveylā dimekdir
47b

veyl vāviñ fethi ve yāniñ sūkūnıyla
'azāb ve helāk ma' nāsınadır (b.1415)

vešt: vešt vāvuñ fethi ve şınıñ
sūkūnıyla şadā ma' nāsınadır (b.798)

viṣāḡ: viṣāḡ vāviñ kesriyle ḡāne
ma' nāsınadır (b.2131)

viṣāḡ vāviñ kesriyle 'Arabīdir ḡāne
ma' nāsınadır (b.3150)

vud: vud vāviñ zammı dāl-ı müşeddede
ile maḡabbet ma' nāsınadır (b.2465)

vüfūd: vüfūd vāviñ zammıyla cemā' at
ma' nāsınadır (b.4419)

vufūr: vufūr vāviñ zammıyla keşret
ma' nāsınadır (b.684)

Y

yāḡī: yāḡī 'āsī ma' nāsınadır (b.4776)

yakī: yakī fi' l-i muzāri' dir şaḡlar
ma' nāsınadır (b.233)

yaḡuz: yaḡuz yāniñ fethi ve ḡāfiñ
zammıyla bīdār ma' nāsınadır (b.219)

yed: yed daḥī ḡudret ma' nāsınadır
(b.4859)

yesār: yesār ḡinā ma' nāsınadır
(b.2301)

Z, Ż, Z

za'īm: za'īm kefīl ma' nāsınadır
(b.1864)

za' in: za' in ikāmet ma' nāsınadır
(b.2773)

zāt: zāt bu maqāmda nefis ma' nāsınadır
(b.3077)

zāv: zāv zānīn fethiyle ve vāvīn
sükūnıyla binā ma' nāsınadır ve
mi' mār ma' nāsına daḥı gelir sāhte
düzülmüş ma' nāsınadır (b.3529)

zāv zānīn fethi ve vāvīn sükūnıyla
üstād-ı kāmīl ve māhīr ma' nāsınadır
(b.4809)

zef: zef zānīn fethiyle 'azīm
ma' nāsınadır (b.2376)

zekāt: zekāt ṭahāret ma' nāsınadır
(b.162)

zembr: zembr zānīn fethiyle ve mīmīn
sükūnıyla düdük ma' nāsınadır (b.227)

zenah: zenaḥ zānīn ve nūnūn
fethalarıyla çeñe ma' nāsınadır
zeneḥdān daḥı böyledir (b.450)

zerdḥad: zerdḥad şarı yanaqlı dımeḥdir
ve maḥcūb ve şerminde ma' nāsına
ıştılāḥ olunmuşdur (b.4984)

zübül: zübül zāl-ı mu' cemenīn
zammıyla za' if ma' nāsınadır (b.43)

zerrāk: zerrāk daḥı mürāyā
ma' nāsınadır (b.2074)

zeyn: zeyn zānīn fethi ve yānīn
sükūnıyla ziynet dımeḥdir (b.1571)

zırār: zırār ḍādīn kesriyle mefā' il
bābınīn maşdar-ı şānisi olup zarar
ma' nāsınadır (b.4280)

zī: zī zā-yı mu' cemenīn kesriyle ve
yānīn sükūnıyla cānīb ma' nāsınadır
(b.169)

zibl: zibl zānīn ve bānīn kesreleriyle
necs ma' nāsınadır (b.3598)

zihār: zihār zānīn fethiyle ḳaşıḳ
ma' nāsınadır (b.3440)

zīst: zīst zānīn kesriyle ḥayāt
ma' nāsınadır (b.244)

zū: zū kelimesi zūd kelimesinden
muḥaffefdir tīz ma' nāsınadır (b.383)

zūr: zūr ḳuvvet ma' nāsınadır yılan
ma' nāsına degildir (b.2430)

4.2. Murad Sözlüğü

A, Ā, ‘A, ‘Ā

āb: ābdan murād Vācibü’l-Vücūd olur (b.956)

ābdan murād dahı mezāhir-i eşyādır (b.3196)

ābdan murād enbiyā-yı ‘aẓāmdır (b.4565)

abdāl: abdāl evliyā-yı İlāhiden bir nev‘ velīye dinir bu maḳāmda muṭlaḳā velī murād olunur (b.3213)

‘**Abdul‘alī:** ‘abdul‘alīden murad Allahu Te‘ālānuñ ḳulı dimekdir (b.22b)

ābh‘ūrd: ābh‘ūrd şu içilecek maḥalle dinür murād maḥall-i feyz dimekdir (b.2383)

āb-ı cū: āb-ı cūdan ‘aḳl-ı cüzvi murād olunur (b.4075)

āb-i şāfī: āb-i şāfiden murād Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir (b.3451)

āb-ı tutmāc: āb-ı tutmācdan murād at‘ime-yi dünyādır (b.1921)

‘**acz:** ‘aczden ve ḥayretten murād maḳbūl olan ‘acz ve ḥayretdir (b.4849)

a‘dā: a‘dādan murād ehl-i dünyādır (b.504)

ādem: bu maḳāmda ādemden murād muṭlaḳā insān dimekdir (b.3735)

‘**adū:** ‘adūdan murād iblīsidir (b.1014)

āftāb: āftābdan murād bu maḳāmda ma‘şūḳ dimekdir (b.709, b.1201)

āftābdan murād Allāhu Te‘ālādır (b.1014)

āftāb-ı Ḥaḳ: āftāb-ı Ḥaḳdan murād evliyā-yı kirāmıñ vücūdlarıdır ya‘nī evliyā-yı kirāmıñ ḳalbiniñ envārı şems-i şuveriniñ envārından ziyādedir ve aña ğālibdir dimekdir (b.2087)

ağniyā: ağniyādan murād ‘arīflerdir (b.3590)

ağyār: bu maḳāmda ağyārdan murād a‘dādır (b.4699)

aḥmaḳkede: aḥmaḳkede aḥmaḳ ödli dimekdir ehl-i dünyā murād olunur (b.1057)

aḥter: aḥterden murād māh olmak ihtimālī ğālibdir sâ’ir yıldızlar alınsa yine mümkün olur (b.3176)

aḥterān: aḥterāndan murād ḥavāsdır (b.748)

aḥyā: aḥyā hemzeniñ fethiyle Ḥayyīñ cem‘ idir pūst deri dimekdir bu maḳāmda cism murād olunur (b.1568)

‘**aḳīk-i ḳandeḥān:** ‘aḳīk-i ḳandeḥādan murād ḥ‘ācenüñ lebleridir dem nefes dimekdir bu maḳāmda kelām murād olunmağla ḥ‘ācenüñ kelāmı murād olunur (b.3334)

‘**aḳl:** maḳāmda ‘aḳldan murād kendileri ve rūḥdan murādları Vācibü’l-Vücūddur (b.705)

yine ‘aḳldan murād kendileridir (b.706)

‘**aḳl-ı küll:** ‘aḳl-ı küllden murād Cibrīl-i emīndir yāḥūd ‘aḳl-ı selīm ve ‘aḳl-ı ma‘ād murād olunur (b.1644)

‘**alem:** ‘alemden yüksek yir murād olunur (b.2853)

‘**ām:** ‘āmdan murād bayāğı ādemlerdir (b.87)

bu maḳāmda ‘amdan murād ḥasteniñ kendisidir (b.1344)

‘**āmīl:** ‘āmilden murād zekātı beytü’l-māl için cem‘ idici ṭaraf-ı pādişāhīden naşb olunan ādemdir (b.4444)

āncā: āncādan murād dār-ı āḥiretdir (b.3647)

ān çi dīd: ān çi dīdden murād yine görilen rū‘yādur ki ḥ‘āb-ı ḥ‘īṣ murād olunur (b.2440)

‘**anḳā:** ‘anḳādan murād bu sözdür sinek gibi ḥaḳīr olanlar aña maḥrem olmazlar demek olur (b.1956)

‘**ankebūt:** ‘ankebūtdan murād vücūd-ı insānīde olan çizgilerdir (b.3160)

ān ki: ān kiden murād sārīḳlerüñ içinde gice kimi görür isem gündüz bilirim diyen sārīḳdır (b.2926)

ān kes: ān kesden murād ‘ases başıdır (b.4298)

ān maḥal: ān maḥalden murād ḥuzūr-ı ‘ārifindir (b.110)

ān sū: ān sūdan murād Vācibü’l-Vücūduñ cānib-i ma‘nevīsidir (b.4647)

‘**ār:** ‘ārdan murād ḥaḳḳ beyninde ‘ayb ‘add olunup şer‘an ziyānı yok iken ḥaḳḳdan ḥayā idip terk olunan umūrdur (b.629)

‘**ārif:** ‘ārifden murād yine Mūsā ‘aleyhisselāmdır

arslān: arslāndan murād nefis-i emmāre arslānıdır (b.2146)

arslāndan murād evliyādır (b.2937)

bu arslân ki murâd mü'mindir (b.2431)

‘aşâ: ‘aşâdan murâd ‘aşâyı ejdehâ

itmekdir (b.1320)

aşl: aşldan murâd Vâcib Te‘âlâ

Hzretleridir (b.1154)

aşlah: aşlahdan murâd o vaqtüñ kûtb-ı

a‘zamıdır (b.2641)

âşitî: âşitî barışmak ma‘nâsındır ki

şulh ile murâdifdir bu ma‘âmda

uḥuvvet ma‘nâsı murâd olunur

(b.4411)

Ayâz: Ayâzdan murâd maḥbûbiyyet

mertebesine vâsıl olan velî-yi kâmil ve

mükemmeldir (b.238)

Ayâzdan murâd yine ma‘âm-ı

maḥbûbiyyete resîde olan zâtlardır

emirândan murâd makâm-ı nâza resîde

olmayanlardır (b.394)

‘aynî: ‘aynîden murâd cismânî

iḥsânlardır (b.4655)

B

bâde: bâdeden daḥı lezzet murâd

olunur (b.957)

bâdeden murâd ‘aşk-ı ilâhîdir (b.675)

bahâne: bahânenen murâd remz ile

söylemekdir (b.194)

baḥr: baḥrdan murâd baḥrı yarmağdır

(b.1320)

baḥrdan murâd Vâcib Te‘âlâ

Hzretleridir (b.933)

baḥrden murâd Vâcibu’l-Vücûddur

(b.3344)

baḥr-i bînişân: baḥr-i bînişândan

murâd Vâcib Te‘âlâ Hzretleridir

(b.2790)

baḥr-ı ḥayât: baḥr-ı ḥayâtdan murâd

Vâcib Te‘âlâ Hzretleridir (b.2246)

baḥr-ı ma‘âd: baḥr-ı ma‘âddan murâd

Allâhu Te‘âlâdır (b.1645)

baḥş: baḥşden murâd bundan iḳdam

büyük şehzâdeniñ birâderlerine

söyledigi kelimâtdır (b.4003)

baṭṭâlu’n-nehâr: baṭṭâlu’n-nehârdan

daḥı ‘avretiñ murâdı kârı ve kesbi

yoğdur dimekdir yâḥûd nehârda sayır

zâhidler gibi ‘ibâdeti yoğdur demek ola

(b.2079)

bâzend: bâzend oynadurlar dimekdir

bu ma‘âmda fedâ iderler ma‘nâsı

murâd olunur (b.879)

bâz gerdânîden: bâz gerdânîden girü

döndürmek ma‘nâsındır bu ma‘âmda

men‘ ve def‘ murâd olunur (b.968)

bed: bedden murād fakrdır (b.2220)

bedr: bedrden murād pādişāhuñ yüzidir (b.2926)

Behrām: Behrāmdan muṭlaḳā pādişāh murād olunur bu eelden bu vechle şerh olındı (b.2880)

benān: benān bānuñ fetḥiyle parmak ucına dinir bu maḳāmda zıkr-i cüz irāde-yi küll olarak el murād olunur (b.4675)

benūn: benūn ibn kelimesiniñ cem‘ idir ve ümmetler murād olunur (b.3999)

berg: berg yaprak ma‘ nāsınadır bu maḳāmda āzık murād olunur (b.4234)

ber ḥared: ber ḥared mīve yiyiciye ma‘ nāsınadır bundan daḥı müntefī‘ ma‘ nāsı murād olunur (b.4448)

berūyed: berūyed yirden nābit olur dımeḳdir bu maḳāmda zuhūr ma‘ nāsı murād olunur (b.883)

beşīr: beşīr müjdeciye dirler bu maḳāmda enbiyā-yı ‘ aẓām ‘ aleyhisselām murād olunur (b.1677)

beyyine: beyyineniñ luḡat ma‘ nāsı şāhid dımeḳdir ve yine ḥüccet ve delīl ma‘ nāsına daḥı gelir bu maḳāmda beyyineden murād Ḳur’ān-ı Kerīmü’l-

işāndır yāḥud Ḥazret-i Muḥammed Muşṭafā şallallāhu te‘ ālā ‘ aleyhi ve sellem efendimizdir yāḥūd dīn-i İslāmdır ki cümlesi şāhide ve delīle ve ḥüccete benzerler (b.1897)

bīdād: bīdād zulm ma‘ nāsınadır bu maḳāmda elem ve ‘ adem-i ḥuzūr murād olunur (b.1094)

bīḥ‘ābān: bīḥ‘ābāndan murād ‘ uşşāḳ-ı İlāhīdir (b.638)

bīḥūdā: bīḥūdādan murād seb‘ a-yı seyyāre vesāyir kevkeblerdir (b.94)

bīst: bīst yigirmi ‘ ādediñ adıdır ve bundan ta‘ dād murād olunmayup keşret murād olunur (b.3871)

bisyār: bisyār yānuñ fetḥiyle yusrdan müştāḳdır kolaylık ve āsānlık dımeḳdir ḡinā murād olunur (b.4228)

bīş: bu maḳāmda bīşden murād kim muḳābili olmaḡla iyilik dımeḳ olur (b.264)

buhār: buḥārdan murād tenceden çıkan būdur (b.4920)

burc-ı dıger: burc-ı dıgerden murād aḥir sebebeden dımeḳdir (b.4228)

bustān: bustāndan murād şehr-i ḥaḳīḳat baḡçeleridir (b.334)

buṭūn: buṭūndan mi‘de ve bağırsaklar murād olunur (b.1915)

būlbūl: būlbūlden murād insān-ı kāmildir (b.29)

bürd: bürd bānuñ zammı ve rāniñ sükūnıyla iletmek ma‘nāsınadır bu maḳāmda ḡālib olamaḳlık murād olunur (b.2390)

büzūḡ: büzūḡdan murād feraḥ ve sūrūrdur (b.1851)

C

cāhil: cāhilden murād bu makāmda aṣḥāb-ı ḡaflet ile meṣāyiḡ-i müzevviriñ olmaḳ ensebdir (b.1444)

cāme-yi nādūḡte: saña dikilmemiş bir cāme vardır murād kefendir (b.451)

cān: evvelki cāndan murād bu ‘āleme mensūb olan cāndır (b.154)

cān-ı cān: cāniñ cānından murād ‘ālem-i ḡayba mensūb olan evliyā-yı kirāmıñ maḡḡhar-ı sırr-ı Muḡammedī olan ervāḡ-ı ḡudsiyeleridir (b.154)

cān kenden: cān ḡeḳişmeden āzād olasın cān ḡeḳişmekden murād dūnyāniñ miḡnetini ve ıztırābını ḡekmedir (b.741)

cemā‘at: cemā‘atden murād ḡoyunlar cemā‘atidir (b.4419)

cenāb: cenābdan murād zāt-ı Bārīdir (b.3523)

Ceyhūn: ceyhūndan murād ehl-i dūnyāniñ ulusudur (b.23b)

Ceyhūndan murād enbiyā-yi ‘izām ‘aleyhümü’s-selāmdır (b.831)

cezb: cezbden bolluk murād olunur (b.1871)

cezz ü medd: cezz ü medden ḡareket murād olunur (b.212)

cīfete’l-leyl: cīfete’l-leyliden nāyim murād olunur (b.2079)

cihān-ı Ḥayy: cihān-ı Ḥayydan murād ‘ālem-i emr ve ‘ālem-i ḡaybdır (b.645)

cihān-ı köhne: cihān-ı köhneden murād ‘ālem-i ezeldir ki bu dūnyāniñ ‘imāreti o ‘ālemdendir (b.1111)

cihān-ı şulḡ: cihān-ı şulḡden murād ehl-i İlāhīniñ olduḡları ‘ālemdir (b.55)

cihāt-ı ekber: o cihād ki āña cihād-ı ekber dinür murād nefsi emmāre ile mücāhededir (b.1902)

cihet-i māl: cihet-i māldan ulu dimeḳ murād olunur (b.4474)

cins-i gül: gül cinsinden murād
iyüleridir (b.1834)

cirm: cirm cimiñ kesriyle bir şey'in
vüs'atine dirler ve cimiñ zammıyla suç
ma' nāsınadır bu maqāmda kesr-i cim
ile felegiñ vüs'ati ve dahı tül ve 'arzi
dimek murād olunur (b.1522)

çiz: bu maqāmda çizden altun murād
olunur (b.3268)

çübān: çübāndan hāfız ma' nāsı murād
olunur (b.1854)

cūd: cūddan bu maqāmda altun murād
olunur (b.3825)

cūy: cūydan murād Hāzret-i Mevlānıñ
vücūdı olur (b.956)

cūydan murād dünyādır (b.3257)

cūydan āfet ve zarar murād olunur
(b.4123)

cūft: cūftten murād zevcedir (b.1014)

cünāh günāhıñ mu'arrebidir zarar
ma' nāsı murād olunur (b.4309)

cüzv: cüzvden murād müriddir
(b.2106)

Ç

çarh: çarhıdan murād rûhdur (b.4775)

çar-ı çeşm: çar-ı çeşmden iyü bakmak
ve im'ân-ı nazar murād olunmuştur
(b.1607)

çarmih: çarmihdan murād 'anâşır-ı
erba'adır (b.224)

çarşāh: çarşāhdan dahı çar-ı sûtun
dimek murād olunur (b.224)

çiz diğer: çiz diğerden murād ihlâş ve
tażarru' dur (b.4780)

çübān: çübāndan pâdişāh murād
olunmak hasebiyle mülük re'âyānıñ
hâline vâkıfdır dimek olur (b.4419)

çün u çigüne: çün u çingüneden
keyfiyet u hâlet murād olunur (b.1635)

D

dağk: dağkden murād ta'n ve teşnî' dir
(b.2139)

lebdāmen mīkeşed: dāmen çekmekden
tecellî-yi ilāhî murād olunur (b.957)

dām u ded: dām u dedden murād şeyh-i
müzevvirdir (b.3264)

dānik: dānik ta' bîr olunan nesneye
dirler ki bir dirhemiñ rub'ı dimek olur
bu maqāmda mutlakā sîm murād
olunur (b.1577)

darbhāne: darbhāneden murād
dünyādır (b.1627)

dārū'l-gurūr: dārū'l-gurūrdan murād
dünyādır (b.3620)

da'vā: bu da'vādan murād bālāda
mürür iden da'vādır ki kişi bir şey'in
'aynı olmadıkça o şey'in ḥaḳīḳatini
bilmez işte bu da'vāya bürhān getirir
idim demek olur (b.776)

debb: debb dālīn fethi ve bānīn
teşdidiyle āheste āheste yürümege
dirler bu maḳāmda cimā' murād olunur
(b.4497)

def: defden murād ṭabldır (b.867)

degāyi: degāyiden murād dünyā ile
meşgūl olmaḳdır (b.1431)

deh dil: deh dileden murād on gönüllü
dimek olmaḳla kāzibdir (b.4917)

deh mezheb: deh mezheb olmaḳdan
murād nefis yoluna ve hevā ve heves
yollarına vesāyir bāṭıl yollara
gitmekdir (b.215)

dehr: dehrden murād o māzī ve
müstakbel dimekdir (b.2733)

dehrden bir zamān ma' nāsı murād
olunur (b.3311)

delḳ: Delḳ burada Delḳakdan
muḥaffefdir yine murād o nedīmdir
başkası degildir (b.2538)

delvhā-yı dīger: delvhā-yı dīgerden
'avām-ı nās murād olunur (b.4596)

derrūz-ı şümār: derrūz-ı şümār ta' dād
günü demek olmaḳla kıyāmet günü
murād olunur (b.3644)

deryā: deryādan murād Ḥazret-i Nūḥuñ
bāṭını ve 'ilm-i ledünnileridir yāḥūd
Allāhu Te'ālānuñ deryā-yı rahmetidir
(b.20)

deryādan murād Vācib Te'ālādır (b.23)

deryādan murād Vācibü'l-Vücūddur
(b.831)

deryā-yı bīcūn: deryā-yı bīcūndan daḥı
Vācibü'l-Vücūd murād olunur
(b.1635)

deryā-yı ḥaḳīḳat: deryā-yı ḥaḳīḳat ki
murād Nūḥ 'aleyhi's-selāmdır (b.24)

dest: destden bu maḳāmda şan' at
murād olunur (b.381)

dibāce: dibāceden bu maḳāmda kitābīn
mecmū'ı murād olunur (b.4464)

dīderūşenān: dīderūşenāndan murād
aşḥāb-ı başīret olan 'aşıḳlardır
(b.3665)

dīgerān: dīgerāndan murād Allāh için
cümle kârlardan munķatı[‘] olanların
ğayrisidür ki ehl-i dünyā demek olur
(b.604)

dīl: dilden murād ihtiyārdır (b.203)

dīn: dīnden murād kıyāmet günü demek
ola buña göre ma[‘] nāsı rûz-ı kıyāmetde
cezā virici demek olur (b.3154)

dirhem: dirhemden murād paradır
ya[‘] nī altı param vardır didi (b.1579)

dīvāne: dīvāneden murād kendileridir
(b.62)

diyār: diyārdan murād memālikdür
egerçi hāneler demek ise de (b.2076)

dost: ikinci dostdan murād Mevlādır
(b.4896)

dūd: dūd egerçi duhān ma[‘] nāsınadır bu
maķāmda toz ve ğubār murād olunur
(b.2140)

dūdmān: dūdmāndan havāss-ı zāhiresi
ve bāṭınası murād olunur (b.1563)

dūstkām: dūstkāmdan murād Vācib
Te[‘] ālā Hāzretleridir (b.3701)

duzaḥ: duzaḥdan nefs-i emmāre murād
olunur (b.4305)

dū reh: iki yoldan murād birisi Şıraṭ-ı
Müstakīmdir ve birisi irāde yoludur
(b.207)

düzdi: düzdīden murād vücud-ı
insānīdır (b.3617)

E

ebed: bu maķāmda ebedden zamān-ı
keşīr murād olunur (b.2292)

ebnā ’u’s-sebīl: ebnā ’u’s-sebīl yoluñ
oğulları demek olmağla yolcular
ma[‘] nāsı murād olunur (b.3285)

ebr-i zulem: ebr-i zulemden murād
cebeli ihāṭa iden semā tarafındaki
bulutdur yāḥūd cebeliñ keşāfetinden
kināyedir (b.2303)

elmurād: el-murād bu maķāmda Allāhu
Te[‘] ālānıñ murādıdır demektir (b.176)

emr: emrden murād cān ’ ālemdir
(b.78)

bu maķāmda emrden murād rūḥdur
(b.999)

emīr: emīrden murād beyit-i evvelde
olan şāḥib ola yāḥūd pādīşāḥ ola bu
şūretde beyit-i evvel vezīr idi andan
soñra pādīşāḥa ilticā itmiş olur
(b.2587)

emirān: emirāndan murād makām-ı nāza resīde olmayanlardır pādişāhdan murād Vācib Te‘ālā Hāzretleridir (b.394)

emr-i kūn: emr-i künden murād kūn kelimesiyle emr iden zāt-ı şerīfīn resūli ve ḥabībī dımekdir ki bu şūretde peygamberimiz ‘aleyhisselām murād olunur (b.702)

enbāz: enbāz buğday vaż‘ olunan şey’e dinir bu maḳāmda yığmaḳ murād olunur (b.3866)

erkān: erkāndan murād bu maḳāmda a‘zā dımekdir (b.3755)

esrār-ı cān: esrār-ı cāndan murād vaḥdet-i vücūda mütē‘allık olan kelimātdır ve daḡı güli görürseñ bülbüller gibi na‘ra eyle bundan daḡı murād erbābına esrār-ı vaḥdet-i vücūdı izhār eyle ve anlardan ketm itme dımekdir (b.2054)

ezdād: ezdāddan murād ‘anāşır-ı erba‘ adır (b.56)

eznābe: eznābe zenebūñ cem‘idür kıyruḳlar dımek olur ve tevābi‘ murād olunur (b.3999)

F

fā‘il: fā‘ilden murād muḍill olan şeytāndır (b.3644)

felek: felekden murād bunda melekdir (b.2282)

ferāz: ferāz yokuşa dirler bu maḳāmda mecāz olarak üst ma‘nāsı murād olunur (b.1686)

ferzendān: ferzendāndan murād e‘imme-yi işnā ‘Aşer *riḍvānu’llāhi te‘ālā* ‘aleyhim ecma‘īn efendilerimizdir yāḥūd kıyāmete dek gelecek evliyā ve aḳtābdır (b.177)

fesād: fesāddan murād başına gelen umūr-ı mekrūhadır yāḥūd ḳalbiniñ su‘i ḥālidir (b.384)

feşār: feşār fānıñ kesriyle şıkmaḳ ma‘nāsına mecāz olarak iztīrāb ve zaḥmet ma‘nāsı murād olunur (b.3887)

feşārd: feşārd fi‘l-i muzāri‘dir maşdarı feşerdendir bir nesneyi bir nesneye zor ile şoḳmaḡa dirler (b.310)

feth: fetihden murād nāḡuşāde olan ḳuflarıñ fethidir dımekdir (b.168)

feylesūf: feylesūfdan ḥükemā murād olunur (b.1851)

firāz: firāzdan bu maḳāmda üst
ma‘ nāsı murād olunur (b.3127)

fuḥūl: fuḥūl fānuñ zammıyla fuḥlūñ
cem‘ i olup erkek develer dimekdir
bundan daḥı pehlivān murād olunur
(b.505)

fuṣār: fuṣār fānıñ kesriyle hezeyān olan
kelāma dirler bu maḳāmda ‘ avretiñ
zevcine söylediği kelām murād olunur
(b.1453)

G, Ğ

gām: gām adım dimekdür bu maḳāmda
tırnaḳ murād olunur (b.3699)

gāmam: gāmam ğaynıñ fethiyle buluta
dirler bu maḳāmda perde ve hicāb
ma‘ nāsı murād olunur (b.84)

ğamz: ğamz göz kıpmağa dirler işāret
ma‘ nāsı murād olunur (b.1713)

ğamze: ğamze ğaynıñ fethiyle ve
mīmıñ sükūnıyla göz ucına dinir līkin
nīm nigāh murād olunur (b.3882)

ğamze göz ucına dirler līkin bu
maḳāmda ğamzede olan kirpikler
murād olunur (b.4473)

ğanāyim: ğanāyim-i ğaybīden murād
rūḥānī iḥsānlardır (b.4655)

ğaraniḳ: ğaraniḳ ğırnūḳuñ cem‘ idir
boynı uzun şu ḳuşına dirler bu
maḳāmda eşnām murād olunur
(b.1547)

ğars: ğars ğaynıñ fethiyle ağaç
dikmege dirler līkin bu maḳāmda
mecāz olarak ağaç murād olunur
(b.3439)

ğaybgır: ğaybgırden murād esrārşinās
olan ḳulaḳlardır (b.1677)

ğazel: ğazelden murād bu maḳāmda
muṭriblerin okudığı beste ve şarkı
ta‘ bīr olunan nesnedir (b.1677)

gedāyi: gedāyīden murād sā’ illikdir
(b.4278)

gil: gil kāfıñ kesriyle çamura dinir bu
maḳāmda şıḳlet ve ‘ azāb ma‘ nāsı
murād olunur (b.3647)

ğīşe: ğīşe ğaynıñ kesriyle ḥaṣīr ṭoḳunan
ḳamışa dirler bu maḳāmda neyistān
murād olunur (b.524)

gūl: gūldan murād bu maḳāmda
şeyṭandır (b.3646)

gūristān: gūristānden murād
cehennemdir (b.1898)

gūsāle: gūsāleden murād nefs-i
emmāreniñ büt ve ilāh ittiḥāz itdigi

nesnedir ve herkesiñ gūsālesi bir gün
ölür (b.1809)

gūshā-yı ğaybgīr: gūshā-yı ğaybgīrden
murād esrār şinās olan kulaqlardır
(b.1677)

gūdāz: gūdāz kāfīñ zammıyla erimege
dirler bu maqāmda ihāfe murād olunur
(b.4381)

gül: gül çerāğūñ kığılcımına dinür līkin
bu maqāmda çerāğīñ kendisi zıkr-i cüz
ve irāde-yi küll tarīkiyle murād
olunmuşdur (b.1980)

gūlgūne: gūlgūne ‘avretleriñ yüzine
sürdükleri düzgünūñ adıdır ve kızılca
ta‘bīr iderler bu maqāmda hüsn ve
leṭāfet murād olunur (b.321)

gümrehān: gümrehāndan murād
Ḥazret-i Nūḥ ile ümmetleriniñ mü‘min
olanlarıdır (b.4496)

H, Ḥ, Ĥ

ḥ‘āb: ḥ‘ābdan murād yā ḥ‘āb-ı ḥaḳīḳī
ola yāḥūd evliyānīñ murākabeleri
murād olunsayine olur (b.225)

ḥ‘āce: ḥ‘āceden murād a‘dāsıdır ya‘nī
ey Ḥüsām anları ba‘de-yi ‘aşḳ-ı ilāhī
ile sāḳī eyle ve mest it kuşūrlarına
bakma demek olur (b.2039)

gürd: gürd kāf-ı Fārisīnīñ zammı ve
rānīñ sūkūnıyla pehlüvāna dirler bu
maqāmda büyük kimsene murād
olunur (b.2318)

gürg: gürgden kötü murād olunur
(b.1440)

gürgān: gürgāndan murād nefs-i
emmāre şeyāṭīñ ins ve cindir (b.3596)

gürmdār: gürmdār kāf-ı Fārisīnīñ
fethīyle luġat ma‘nāsı ḥarāret tutucu
dimekdir ‘āşıkda daḥı ḥarāret-i ‘aşḳ
olmağla ‘āşık ma‘nāsına ıstılāḥ
olmuşdur eger kāf-ı Fārisīnīñ zammıyla
olur ise ma‘nā-yı lağvisi ğam tutucu
dimekdir yine ‘āşık demek murād
olunur (b.616)

gürz: gürzden murād bālāda mürūr
eyleyen topuzdur (b.728)

ḥ‘āceden murād faḥr-i kā‘ināt ‘aleyhi
ekmelü’t-taḥiyyāt efendimizdir
(b.3237)

ḥ‘āceāferīn: ḥ‘āceāferīn vasf-ı Türki
olarak ḥ‘āceyi ḥaḳ idici demek olur ve
murād Allāhu Te‘ālā Ḥazretleri olur
(b.3237)

ḥaḥḫa: ḥaḥḫadan murād enbiyā
‘aleyhisselāmdır (b.3217)

ḥaḫīkat: ḥaḫīkatden murād ‘āşıktır
(b.2254)

ḥāk rengin: ḥāk renginden murād
ta‘āmlar ve mīvelerdir (b.4727)

ḥalk: halkdan murād ‘āşıklar olur
(b.933)

halkdan murād bu şüret-i ‘ālemdir
(b.78)

ḥāmiz: ḥāmiz mayhūş olan nesneye
dinir bundan daḥı murād merd-i
mutavassıttır dāḥiz daḥı bāṭıl dımeḫdir
(b.2643)

ḥān: ḥāndan murād ‘Īsā
‘aleyhisselāma semādan nāzil olan
sofradır (b.1324)

ḥānedān: bu maḫāmda ḥānedāndan
murād Ḥazret-i Īmām Ḥüseyn
raḫiyallāhu te‘ālā ‘anhıdır (b.795)

ḥānesūz: ḥānesūzdan bu maḫāmda
sāriḫ murād olunur (b.4296)

ḥanūr: ḥanūr ḥānuñ ve nūnuñ
zammeleriyle ḥānede isti‘māl olunan
ev metā‘ına dirler burada şanduk
murād olunur (b.3561)

ḥar: ḥardan murād dāll olandır
(b.3646)

ḥarac: ḥaracdan murād istitār-i Īlāhī
olur ve daḥı ‘aşkuñ ızṭırābı ve elem ve
ḡamı olur (b.1014)

yine ḥargīrden murād muḫḫill olandır
(b.3646)

ḥarḥaşa: ḥarḥaşa ve ḥarḥaşaṭ mengene
ta‘bīr olunan nesneye dirler bu
maḫāmda ızṭırāb u miḥnet murād
olunur (b.1667)

ḥāş: ḥāşdan murād dünyānıñ
ümerāsıdır (b.87)

ḥaşm: ḥaşmdan murād ‘aybdır
(b.4372)

ḥāşāk: ḥāşākdan murād türābdır
(b.933)

ḥatā: ḥatādan murād sāḫirleriñ
siḫrleridir (b.4383)

ḥātem: ḥātemden efḫaliyyet ma‘nāsı
murād olunur (b.175)

ḥātūn: ḥātūndan murād ḥācenıñ
‘iyālidir (b.300)

ḥavāle: ḥavāleden murād Cenāb-ı
Kibriyānuñ emr-i nehy ṭarīḫiyle olan
teklīfātıdır (b.1459)

havāyic: havāyicden ta‘āmlar demek murād olunur (b.4053)

hāya: hāya taşak dimekdür bu maqāmda mücāveret ‘alāqasıyla zeker murād olunur (b.3881)

hayāl: hayālden murād dünyādır (b.3487)

hayālet: hayāletden murād dünyādır (b.1471)

hayz: hayzdan ittibā‘-ı hevā murād olunur (b.2954)

hazīn: hazīnden murād sebkaṭ iden ğulām-ı Hindudur (b.348)

hefşad: hefşaddan ma‘nā-i haqīqisi olan yedi yüz ‘aded murād olunmayup keşret ma‘nāsı murād olunur (b.1144)

hekīm: hekīmden murād-ı şerīfleri Hākīm Senāyī Hāzretleridir (b.2206)

helāk: evvelki helākdan murād kıyāmetde olan helāk-ı şuveridir ve ‘azāb dimekdir zīrā kıyāmetde mevt yoqdur ki helāk-ı haqīqī buluna ikinci helākdan murād helāk-ı ma‘nevīdir ki dālālet ve küfr ve hızlān murād olunur (b.1897)

helāl: helālden bu maqāmda lāyık ve münāsib ma‘nāsı murād olunur (b.4443)

hemderd: hemderdden murād kṭbdur yāhūd muṭlaqā ehl-i ‘aşk murād olunur (b.2649)

hemhābe: hemhābe zevceye dirler ve ṭabaqdan ta‘am ve şarāb murād olunur (b.1680)

hemsāye: hemsāyeden murād muḳārin olandır (b.1318)

hengāme: hengāme daḥı keşret ve cem‘iyyet ma‘nāsınadır (b.1684)

hengāmeden bu maqāmda nāsuñ if‘ālī ve aḥvālī murād olunur (b.4628)

her se: her seden murād Mūsā ‘aleyhisselām ve Cebel-i Ṭūr ve Yehūdīdir (b.2447)

hest: hestden murād āhiretdir (b.842) hevādan murād semādır (b.3653)

hezerān: hezerāndan keşret ma‘nāsı murād olur (b.3601)

hırās: hırās ḥāniñ zammı ve rāniñ teşdīdiyle nuşşār vezninde ism-i fā‘il cem‘-i müzekker-i mukesserdir hıfz idiciler dimekdir (15b)

hırka: bu şüretde hırkadan manşıb
hil'ati murād olmış olur (b.4442)

hicāb: hicābdan murād qalbimizde ve
zihnimizde olan efkār ve taḥayyülâtdır
(b.3451)

Hilāl: bu maḳāmda Hilālden murād
nūrāniyetdir (b.963)

Hīletpez: hīletpez hīle pişirici dımeḳdır
ve bundan hīle idici murād olunur
(b.4466)

Hilm ālūd: hilm ālūd ile murādları
Ḥazret-i 'Alī kerremallāhu vechehu
efendimizi taḥqīr idi Ḥazret-i 'Alīnīn
seylān enfi var idi diyü rivāyet
olunmamışdır (b.4559)

his-i in ḥāne nī: ḥānesiniñ ḥissinden
murād ḥavāss-ı ḥamse-yi zāhiredir
(b.2222)

hiz: hiz ḥānuñ kesriyle ibneye ve puşt
oğlana dinür burada esed muḳābili
olduğundan ḳorḳaḳ ve cebān ma' nāsı
murād olunur (b.2670)

hizem: hizem ḥānuñ kesri ve yā-yı
sāḳine ile ve daḥı zānuñ zammıyla
odun ki ḥaṭabla mūrādıdır bu
maḳāmda ta'ām murād olunur (b.4748)

hukub: hukub ḥānuñ ve ḳāfuñ
zammeleriyle yetmiş yıla yāḥūd seksen
yıla ıtlāḳ olunur bu maḳāmda Mısr ile
mecma' u'l-baḥreyn beyninde olan
mesāfe murād olunmuşdur (b.1144)

hulv: hulvden murād insān-ı kāmildir
(b.2643)

Hum: humdan murād evliyānuñ
vücūdudur (b.23)

humdan murād cesed-i insān-ı kāmildir
(b.831)

Hum-ı esrār: hum-ı esrārdan murād
evliyānuñ vücūdudur (b.659)

Hum-ı şad reng: hum-ı şad rengden
murādı dünyādır (b.1874)

Hunük: hunük baḥtlı olana dinir burada
faḳaṭ baḥt ma' nāsı murād olunur
(b.3507)

hür: hür ḥānuñ zammıyla cennet
ḳızlarına dirler müferredi ḥavrā dur bu
maḳāmda muṭlaḳā güzel ma' nāsı
murād olunur (b.3671)

hurşid: bu maḳāmda hurşidden murād
Allāhu Te'ālā Ḥazretleridir (b.719)

hurşidden murād bu maḳāmda
pādişāhıñ esbleri ve emti'a-yı
sā'ireleridir (b.3372)

hurşîd-i ‘Arab: hurşîd-i ‘Arabdan
murâd fahr-i kâ’inât ‘aleyhi ekmelü’t-
taḥiyyâtdır (b.3044)

huşşûş: huşşûşdan ḳalîl ve ‘umûmdan
keşîr ma‘nâları murâd olunur (b.3009)

husûf: husûfdan murâd ğamdır
(b.1851)

hût: hûtdan murâd rûḥdur (b.4596)

hüsn-i ‘amel: hüsn-i ‘amelden daḥı
burada iḥsân murâd olunur (b.3823)

E

eḳal: eḳalden murâd Ḥazret-i Nûḥuñ
vücûdudur (b.25)

emr: bu maḳâmda emrden murâd
rûḥdur (b.999)

emrden murâd cân ‘âlemdir (b.78)

emrden murâd in tuḳriḍullâhe ḳarḍan
ḥasenen ve daḥı ve aḳraḍüllâha ḳarḍan
ḥasenen nazm-ı celîlidir (b.2125)

emr-i kūn: emr-i künden murâd kūn
kelimesiyle emr iden zât-ı şerîfiñ resûli
ve ḥabîbi dimekdir ki bu şûretde
peygamberimiz ‘aleyhisselâm murâd
olunur (b.702)

esbâb-ı ihtiyâr: esbâb-ı ihtiyârdan bu
maḳâmda murâd şıḥḥat ve mâl ve
manşıbdır (b.211)

evvel: evvelden murâd dünyâ ve
pâyândan murâd âḥiretdir (b.1378)

eyyâm u sâl: eyyâm u sâline irişdi
dimekdir yine murâd yaşından şordı
dimek olur (b.1130)

ezdâd: ezdâddan murâd ‘anâşır-ı
erba‘ adır (b.56)

İ

ibnü’l-lebûn: ibnü’l-lebûn iki yaşını
tekmîl iden deveniñ küçüğine dirler bu
maḳâmda veled murâd olunur
(b.1427)

ihtiyâr: ihtiyârdan ve esbâb-ı
ihtiyârdan bu maḳâmda murâd şıḥḥat
ve mâl ve manşıbdır (b.211)

iksîr: iksîrden murâd aḥlâḳ-ı ḥamîde ve
‘irfân-ı muḥammediyyedir (b.3119)

‘imâret: ‘imâretlerden murâd
kāyinâtdır (b.2791)

‘ilm-i zunûn: ‘ilm-i zunûndan murâd
‘ulûm-ı zâhirdir (b.4159)

‘inâd: ‘inâddan murâd ‘ademden
firârdır (b.1391)

īncā: īncādan murād dār-ı āhiretdir
(b.3647)

ikinci īncādan murād dünyâdır
(b.3647)

inni qarīb-i maṭbah: innī qarīb-i
maṭbahından murād ‘ālem-i ğaybde
olan maṭbah-ı ilāhîdir (b.2413)

īnrā: īnrādan murād kâdîniñ kendisidir
(b.4524)

intişār: intişār tağılmaḡ ma‘nâsınadır
bu maḡâmda büyümek murād olunur
(b.4780)

intişār maşdar olarak tağılmaḡ
ma‘nâsınadır bu maḡâmda ğaybet ve
maḡv ḡālî murād olunur (b.2460)

‘īsā: ‘īsādan Ḥaḡ Te‘ālânîñ zâtı murād
olunur (b.1874)

istişnā: istişnādan murād inşāallāh
kelâmıdır (b.3691)

ispeh: ispeh hemzenüñ kesri ve sîniñ
sükûnıyla ‘aksler dimekdir bu
maḡâmda a‘zâ murād olunur (b.4719)

itfā: itfādan murād ḡalblerine Cenāb-ı
Ḥaḡḡıñ ḡavf virmesidir (b.357)

‘ivāz: ‘ivāzdan murād tağlarıñ ve
ḡuşlarıñ zıkrde yār olmasdır (b.2304)

‘izār: ‘izār yanaḡ ma‘nâsınadır bu
maḡâmda atıñ licāmı murād olunur
(b.3699)

I

‘ıḡāl: ‘ıḡāl devenüñ dizini baḡladıkları
bendiñ adıdır bu maḡâmda muṭlaḡâ
bend murād olunur mu‘aḡḡal daḡı
baḡlanmış dimekdir (b.2783)

ırmaḡ: ırmaḡdan murād ḡalbdır
(b.2741)

ıṡbe‘ ayn: ıṡbe‘ ayndan murād şıfât-ı
cemâliyye ile şıfât-ı celâliyyedir (b.45)

ıṡtîfā: ıṡtîfā ihtiyār ma‘nâsınadır ve
ıṡtîfādan Cenāb-ı Ḥaḡḡıñ ḡabîbini
ihtiyârı murād olunur (b.1095)

J

jāj: jāj beyhûde ma‘nâsınadır beyhûde
dermānlardan murād ḡuḡûzât-ı
nefsāniyyedir ki ‘aşḡı maḡv ider
(b.4328)

Ḳ, K

ḡadîd: yine dirsın ki ḡadîd olmuş et
yimem murād ḡavurma ta‘bîr
olunandır (b.736)

ḡafā: ḡafā bu maḡâmda şamar
dimekdir (b.1501)

ķafādan bu maķāmda zıkr-i maķal ve
irāde-yi ķāl tarīķiyle şamar murād
olunur (b.1501)

kāfir: kāfirden murād bu maķāmda ehl-
i dünyādır (b.368)

ķal' a-yı hüşrübā: ķal' a-yı hüşrübādan
murād dünyādır (b.3659)

ķal' a-yı hüşrübādan murād her ne
ķadar dünyā ise de bu beyitte ķal' a-yı
vücūd-ı insāna daķı telmiķ vardır
(b.3729)

ķalye: ķalyeden murād bu makāmda
muţlakā ta' āmdır (b.1229)

kām: kāmıdan murād dānedir (b.2989)

ķamer: ķamerden murād Mūsā
'aleyhisselāmuñ vech-i pāk müniridir
(b.3097)

kān: kāndan murād cennetdir (b.4756)

kān-ı zer: kān-ı zerden murād Vācib
Te' ālādır (b.996)

ķarga: ķargadan murād ehl-i tezvīr
olan meşāyiķdir (b.29b)

ķarīne: ķarīneden murād zıhninde olan
fıkr-i fāsiddir (b.2481)

ķasābān-ı ğāżab: ķasābān-ı ğāżabdan
murād şeytānlaruñ azgunlarıdır
(b.1250)

kāse: kāseden murād gönüldür
(b.1921)

kāseden murād dilberleriñ vücūdudur
(b.3786)

kāseden bu maķāmda ta' ām murād
olunur yāse daķı yasaķ dimekdir
(b.3835)

ķaşr-ı rāz: ķaşr-ı rāz sır köşki dimekdir
Cenāb-ı Hāķķıñ 'ālem-i ğaybi murād
olunur (b.3503)

ķassām: ħadış-i şerīfde olan ķassāmdan
murād budur yoķsa ħalvāyı taķsīm
idici demek degildir ħāşıl-ı kelām
mü 'min ħadışıñ ma' nāyı bātınıyyesini
aķz eyledi demek olur (b.2428)

ķātı': ķātı' dan murād hırş ve tama' dır
(b.439)

ķayil: ķāyilden murād hemsāyedir
(b.863)

kāz: kāz maķasa dinir ve bu kāzdan bu
maķāmda dū dil olmaķ murād olunur
(b.2390)

kāze-yi hilāl: kāze-yi hilālden murād
zāhiri tār olmak cihetiyle ‘āşıkuñ
qalbıdır (b.1014)

kebūd: kebūd kāfuñ fethiyle mā’i
dimekdir līkin şeyh-i qabīh murād
olunur (b.4140)

kef: kefden murād nārdır (b.933)
kefden murād dünyādır (b.3451)

kefūr: kefūr fu’ul vezninde mūbālağa
şīğasıdır mūbālağa ile kāfiru’l-ni’ am
dimekdir ve murād aḡniyādır (b.327)

kelb: kelbden murād şeytāndır (b.2937)

kemīn: kemīnden gizlü ve maḥfī
ma’ nāsı murād olunur (b.204)

kerd: kerdden murād ihtifā ve
cūdālıqdır (b.615)

kerden: kerden şoḡuq itmek
ma’ nāsınadır bu maḡāmda ‘alāqayı
izāle murād olunur (b.3365)

kerkes: kerkes aḡbaba didikleri qūşdur
ki dāyimā lāşe ve cīfe ekl ider bu
maḡāmda meşāyiḡ-i müzevvirin murād
olunur (b.3510)

kes: kesden murād faḡr-i ‘ālem
Efendimizdir (b.1169)

kesden murād Cenāb-ı Vācib Te’ālā
Ḥazretleridir (b.2221)

keşīd: keşīdden murād bu maḡāmda
fāyide gördi dimekdir (b.2521)

key: keyden bu maḡāmda murād
tevbedir (b.357)

qıble: qıbleden murād bu maḡāmda
qıṭb-ı vaḡtdır (b.2645)

qıble-yi bātıl: qıble-yi bātıldan murād
meşāyiḡ-i müzevvirindir (b.2647)

qışır-ı gendüm: qışır-ı gendümden
murād kā’inātda mevcūd olan eşyādır
(b.3735)

qıyāmet: qıyāmetden murād
evliyāullāhın qıluḡında olan esrār-ı
ilāhiyye ve ḡükm-i yezdāniyedir
(b.1318)

qıdüm: qıdüm gelmek ma’ nāsınadır
bu maḡāmda ülfet ve maḡabbet murād
olunur (b.3005)

qıurretü’l-‘ayn: qıurretü’l-‘ayn göz
bebegine ıtlāq olunur bu maḡāmda
insānın gözinüñ iştihā eylediḡi nesne
murād olunmuşdur (b.3624)

kūteh: kūteh qışa ‘abā giyici
kimseneye dinir bu maḡāmda ḡaḡīr ve
alḡaḡ ma’ nāsı murād olunur (b.4544)

kül: külden murād Ebū'l-Hasan

Ḥarākānīdir (b.2106)

küleḥ dārān: küleḥ dārāndan murād bu maḳāmda bâṭın pādīşāḥları bulunan ʿāriflerdir (b.3659)

L

lavāṣ: lavāṣ lāmīn fethiyle yufḳa maʿ nāsınadır bu maḳāmda muṭlaḳ itmek murād olunur (b.3241)

lebīd: lebīb ʿāḳıl maʿ nāsınadır bu maḳāmda evliyāullāḥ murād olunur (b.2524)

ledün: ledün lāmīn fethi ve dālīn zammı ile ʿind ve nezd dımeḳdir murād Mevlānīn ʿindidir (b.2311)

leked: leked lāmīn ve kāfīn fethalarıyla tekme ki ayak urılır bu maḳāmda zindānda olunacaḳ ezīyet murād olunur (b.2599)

leṣkerhā-yı merg: leṣkerhā-yı mergden murād yine emrāz-ı mehlekedir (b.3629)

levḥ: levḥden murād dünyādır (b.3024)

libās: libāsdan murād şeyṭānuñ sirḳat itdiği īmān ve aʿ māl-i şālīḥātdır (b.463)

liḥyān: liḥyān çeñe kemigine dirler şaḳal oralarda olmaḡla maʿ nāsı çene kemigine mensūb dimeḳ olur ve andan şaḳal murād olunur (b.2044)

lūbiyā: lūbiyā bögrölce didükleri ḥubūbāt nevʿ inden bir nesnedir līkin bu maḳāmda murād olan maʿ nā maʿ şūḳuñ ṭaʿām-ı vişālidir yaʿ nī bu gice seni zātıma īşāl iderim dımeḳdir (b.613)

lubs: lubs lāmīn fethi ve bānīn sūkūniyla giymek maʿ nāsınadır bu maḳāmda topun kendisi murād olunur (b.4640)

M

maʿ ānī: maʿ ānīden murād bâṭınī ve maʿ nevī dımeḳdir (b.1877)

maʿ den: maʿ denden deryā murād olunur (b.3487)

maʿ dūm: maʿ dūmdan murād dünyādır (b.842)

maḡāris: maḡāris maḡrasiñ cemʿ idir ağac dikecek meḳān dımeḳdir ravza murād olunur (b.1382)

maḡres: maḡresden bu maḳāmda murād Resūl-i Kibriyānuñ sevgilisi

dimek için teşrîf buyurmuşlar ise o zâtdır (b.1182)

mağrib: mağribden bu maqâmda cehennem murâd olunur (b.1907)
mağribden murâd bu ‘ âlemdir (b.3343)

mâh: mâhdan murâd Vâcib Te‘ âlâ Hazretleridir (b.3196)
mâhdan murâd semâda olan mâhdur (b.4570)

maḥşer: maḥşerden murâd dünyâ alınır ise Hazret-i şiddîk dünyâda emîrî’l-mü’minîn olmağla münâsib olur yâḥûd dâr-ı âḥiret eline yine mümkün olur ve kıyâmet günine mensûbların emîri ve ulusu demek olur (b.765)

mâḥûlyâ: mâḥûlyâ yakaza hâlinde insânın kurdığı ve tevehhüm etdiği evhâm-ı fâsidenin ismidir bu maqâmda rü’yâ-yı bâtıla murâd olunur (b.1098)

maḳîl: maḳîl maşdar mîmi olarak kuşluk uykusına dinir hem ma‘iyet ma‘nâsını ifâde itdiginden için berâber uyku uyuyıcı demek olur ve bundan dahı muşâḥabet ve muḳârenet murâd olunur (b.2141)

maṭâr: maṭâr tayrân maḥalline dirler bu maqâmda ‘ âlem-i ervâḥ murâd olunur (b.222)

meclis-i semt âmîz: ‘ Âlemün semt âmîz meclisinden murâd dünyâdır (b.1846)

megîr: megîr nehy-i ḥâzır olarak tutma dimekdir lîkin intikâm alma dimek murâd olunur (b.3454)

meftûḥ: meftûḥdan murâd ‘ ilm-i ḥaḳîkîdir (b.4074)

mef’ûl: mef’ûlden murâd ḍâll olan kâfirdir (b.3644)

meh: yâḥûd mehden murâd ma‘şûḳ olmayup ‘ âşîḳn baḥtı murâd olunur (b.615)

mehden murâd ma‘şûḳ olmayup ‘ âşîḳn baḥtı murâd olunur (35b)

mehrû: mehrûdan murâd insân-ı kâmilidir (b.3267)

melḥame: melḥame cenge dirler lîkin bu maqâmda ḥâl ve şân murâd olunur (b.2161)

memerr: memerrden murâd dünyâdır (b.835)

menāt: menāt üslûb ve maḳām

dimekdir yine bu maḳalde kelām

murād olunur (b.734)

merg: mergden murād yine mārdir

mevte sebeb olmaḡla merg ta‘ bīr

buyurdılar (b.4105)

merkeb-i çübīn: merkeb-i çübīn ağaca

mensüb binecek dimekdir bundan

sefine murād olunur (b.4645)

merta‘: merta‘ ism-i mekân olarak

otlayacak yir dimekdir bu maḳāmda

intifā‘ ma‘ nāsı murād olunur (b.2104)

mesba‘: mesba‘ arslān olan maḡalle

dinir murād dünyādır (b.513)

meslek: meslek mīmūn fethi ve sīniñ

sükūnyla ism-i mekân olarak sülūk

maḡali dimekdir yine rāh ma‘ nāsına

olur zīrā sülūk yola gitmege dinir bu

şūretde meslek yola gitmek mekânı

dimege varur yol murād olunur

(b.2435)

mestūriyān: mestūriyāndan murād

ṭāyife-yi zenāndır (b.3516)

meşḳ: meşḳ yazmak ma‘ nāsınadır bu

maḳāmda meşḳden yazılmış varaḳa

murād olunur (b.1928)

metā‘: metā‘ dan murād enbiyāniñ

mu‘ cizeleridir (b.903)

me‘ūnet: me‘ūnetden murād bu

maḳāmda sīm ve zerdır

mevc: mevcden murād yine deryāniñ

kendisidir (b. 2048)

mevlūd: mevlūdden murād şeyḡ ile

mürıddır (b.680)

mevt: bu maḳāmda mevtten murād

mevt-i ma‘nevıdır (b.555)

mey: meyden murād ‘aşḳ-ı İlāhıdır

(b.2674)

mey: meyden murād bā‘ de-yi şuveri

olmayıp ve murādları ancak bā‘ de-yi

ḡaḳıḳı olduğunu tenbīh ve beyān için

ve bā‘ de-yi şuveri anlamaḡdan

kemāliyle taḡzīr için buyururlar ki

(b.673)

meyḡāne: meyḡāneden murād maḡall-i

‘aşḳ olan mekāndır (b.677)

meymene: meymeneden murād o zātıñ

ḡalbidir (b.4939)

mezār: mezārdan murād ehl-i dünyāniñ

ḡalbidür (b.1564)

mezheblü: mezheblü olmaḡdan murād

Cenāb-ı Ḥaḡḡa gitmekdir (14b)

mıḵna‘a: mıḵna‘a mimiñ kesri ve ḵāfiñ sükûnı ve nûnuñ fethiyle yaşmağa dirler (b.306)

mıṣḍaḵ: mıṣḍaḵ mimiñ kesri ve şādîñ sükûnıyla ism-i âletdir ma‘nâsı âlet-i şıdḵ demekdir şâhid murâd olunur (b.4372)

Mıṣr: Mıṣrdan insân-ı kâmil murâd olunur (b.2811)

evvelki mezârdan murâd cesedidir ve ikinci mezârdan murâd defn oldığı mezârdır (b.4521)

mihter: bu maḵâmda mihterden murâd faḥr-i ‘âlem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem efendimizdir (b.3496)

mîkerd pest: pest itmekden murâd ḵavı söndürmekdir (b.363)

mi‘mâr: mi‘mârdan murâd şâni‘ olması olması cihetiyle Allâhu Te‘âlâ Hazretleridir (b.3528)

minâre: minâreden murâd tendir (b.1161)

minâreden murâd cesedir (b.1156)

minṭîḵ: minṭîḵ mimiñ kesri ve nûnuñ sükûnıyla ve ṭâniñ daḥı kesriyle mif‘îl vezninde ism-i âletdir âlet nuṭḵ demek olur ki lisân murâd olunur (b.1621)

mi‘râc: mi‘râcdan murâd Receb-i şerîfiñ yigirmi yidinci gicesi meşhûr ve müte‘ârif olan mi‘râc degildir bînaberîn mi‘râc-ı rûḥânîye ḥaml olundu (b.967)

misâfir: misâfirden murâd dervîşdir (b.504)

mişkât: mişkâtdan murâd vücûd-ı insânîdir (b.3087)

mu‘arrif: mu‘arrifden daḥı murâd faḥr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizdir zirâ müridi Şeyḥ-i Resûl-i Kibriyâya getirir teslim ider oradan ilerüsine ḵarışmaz dimişler yâḥûd mu‘arrifden şeyḥ murâd itmek mümkündür (b.4434)

muḥtevi: muḥtevi ceme idici ma‘nâsınadır bu maḵâmda lâyıḵ ve aḥḵ ma‘nâsı murâd olunur (b.4447)

murḡ: murḡdan murâd ‘ilm ve ‘ameldir (67a)

murtaẓâ: murtaẓâdan murâd faḥr-i ‘âlemdir (b.2906)

mu‘temed: mu‘temedden zevc murâd olunur (b.3980)

muṭrib: muṭribden murâd yine o müsahḥirdür (b.861)

muṭribden murād insān-ı kāmīl ve şeyḥ-i vāṣıldır ve bu beyitiñ mışrā‘-ı şānīsinde olan muṭribden murād muṭrib-i şuverīdir (b.663)

mūy: mūydan murād ‘ārifleriñ envārı ve kuvve-yi qudsiyeleridir (b.1158)
mūydan murād maḥḥūrlarıñ vücūdına delālet iden āṣār ve ‘alāmāt dimekdir (b.1910)

müdrekat: müdrekatden ḥavāss-ı insāniyye murād olunur (b.3356)

mühre: mühre mīmiñ zammı ve hānıñ sukūniyya boncuğa dirler bu maḥāmda mārıñ boynuzı murād olunur (b.2300)

mülük: mülükdan murād ma‘nā-yı ḥaḳīqīsine nisbetle isti‘dādı tām ve ḳābiliyetleri kemālde olan sālīkler olur (b.3563)

münkirān: münkirāndan murād fāsıqlardır (b.4712)

münāṣib: münāṣibden bu maḥāmda hūnerler murād olunur (b.2931)

münteca‘: münteca‘ ifti‘āl bābından ism-i mekān olarak ḳurā ve mer‘a ma‘nāsındır ve o otı çok olan maḥall de itlāk olunur bu maḥāmda mecāz

olmak üzere maḥall-i intifā‘ murād olunmuştur (b.4219)

mürd: mürd daḥı anuñ mühmeli maḥāmında olup andan ḥaḳīr ve za‘īf kimsene murād olunur (b.2318)

mürdden murād insān-ı kāmildir (b.3027)

mürde: mürdeden murād ehl-i dūnyānıñ cesedidir (90b)

müstemid: müstemidden murād müsahḥirdir (b.863)

müşā‘: müşā‘ mīmiñ zammıyla ḥaṣṣe-yi ḡayr-i mu‘īneye dirler bu maḥāmda naṣīb ma‘nāsı murād olunur (b.2833)

müşṭāk: müşṭāk egerçi müferreddir līkin cem‘ ma‘nāsına murād olunur (b.2792)

müştebek: müştebek şebeklenmiş ve örölmüş dimekdir bu maḥāmda ḳat ḳat dimek murād olunur (b.41a)

müştebek şebeklenmiş ve örölmüş dimekdir bu maḥāmda ḳat ḳat dimek murād olunur (b.684)

mü’tefik: mü’tefik ‘āciz ma‘nāsındır bu maḥāmda ḥidmetkār murād olunur (b.393)

N

naḥl: naḥl egerçi ḥurmā ağacına dinir ve lîkin bu maḳâmda muṭlâka ağac murād olunur (b.1382)

naḥl-ı ḥürremî: naḥl-ı ḥürremîden murād mîveli olan ḥurmā ağacıdır (b.1307)

naḥnu's-şâffûn: naḥnu's-şâffûndan murād melâ'ike-yi kirâmîñ şafları demekdir (b.3023)

naḳīb: naḳībden murād olan pâdişâhîñ 'ubûr idecek yolını sâ'ilden vesâ'irden aşḫabı ta'cizden muḥâfaẓa iden kimsenedir (b.2483)

naḳībān: naḳībāndan murād me'mûr olan meleklerdir (b.81)

naḳş-ı seng: naḳş-ı sengden murād dünyâda olan cemâdler gibidir (b.1918)

naḳşîn: naḳşîn olan gilden murād insânîñ cesedidir (b.1160)

nâle: nâleden murād Meşnevî-yi Şerîfîñ ebyâtıdır (b.2018)

na'l-ı ma'kûs: na'l-ı ma'kûsdan murād o zâtuñ zâhiriniñ şalâḥ ve taḳvâ ile 'adem-i tezeyyündür (b.1653)

nām: nām-ı a'zamdan murād ism-i 'Azam-ı Bārîdir (b.25)

nāma'kûl: nāma'kûl işden murād 'ademden firâr idip bu vücûd-i mevhûmeye meyl itmekligindir (b.1467)

nām-ı a'zam: yâhûd nām-ı a'zamdan murād Nûḥ 'aleyhi's-selâmuñ ism-i şerifidir (b.25)

nār: nârdan murād ḥarâretidir yoḥsa görünen âteş közleri degildir (b.1827)

nâri: nâriden murād ehl-i hevâ ve ehl-i ğaẓabdır (b.650)

nark: narkdan daḥı bu maḳâmda 'âr ve nāmûs murād olunur (b.1874)

naşûḥ: naşûḥ fu'ûl vezninde mübâlağa ile ism-i fâ'ildir ziyâde naşîḥat idici demekdir murād bu kitâbdır (b.705)

nâvidân: nâvidândan murād esbâb-ı rızkıdır (b.3653)

neftâḥ: neftâḥ oflayıcı demekdir bundan daḥı tecellî idici ve zâhir olıcı demek murād olunur (b.2451)

neheng: nehengden murād gice olur münteşir dağılıcı demekdir (b.2321)

nehr: bu maḳâmdan nehrden murād deryâ demekdir (b.2733)

nerṭa': nerta' rānīñ fethiyle otlamak
ma' nāsınadır ittifa' murād olunur
(b.4135)

nesīb: nesīb şāhib-i neseb ma' nāsına
olmağla bābā demek ma' nāsı murād
olunur (b.3039)

nesrīn-i menāsik: nesrīn-i menāsik
'ibādet yollarınıñ güli dimekdir
bundan 'ābidler ve zāhidler murād
olunur (b.2720)

neş'et: neş'etden murād bu neş'e-yi
'unşuriyyedir ki neş'e-yi dünyā demek
olur (b.754)

netāyic: netāyicden murād içtimā' dan
hāşıl olan nesnelerdir (b.540)

nevbet: nevbet urmağdan murād
sulṭān-ı 'aşkıñ ṭablını çaldırmasıdır
(b.957)

nevrūz: nevrūzdan murād tecellī-yi
ilāhī ve elṭāf-ı Bārīdir (b.955)

neyistān: neyistāndan dağı rāh-ı 'aşkıñ
menzilleri murād olunur (b.524)

nigārende: nigārende naqş idici
ma' nāsınadır bu maqāmda şānī'
murād olunur (b.2198)

nihād: nihād nūnuñ fethiyle ṭab' īata
dirler bu maqāmda 'ilm ve kemāl
murād olunur (b.2501)

nīlī ḥişār: nīlī ḥişārdan murād felekdir
(b.2993)

nīm: nīmden murād mevsim-i bahār ile
mevsim-i şayfıdır (b.1868)

nişāb: nişābdan murād iki yüz dirhem
olur (b.1049)

nişābdan bu maqāmda sermāye murād
olunur (b.4195)

nūr: nūrdan murād Cibrīl-i Eminūñ
feresü'l-ḥayāt nām atınıñ na' lınıñ
tahtından me'ḥūz olan türābdır
(b.2090)

nūrdan murād āftāb-ı ḥaḳīḳī olan
Vācibü'l-Vücūduñ nūrudur (b.2448)

nūş: nūş bāl ma' nāsınadır bu maqāmda
muṭlaḳā yiyecek murād olunur
(b.3252)

nücūm-ı bīhūdā: nücūm-ı bīhūdādan
murād seb' a-yi seyyāre vesāyir
kevkeblerdir (b. 94)

nūfūs: nūfūsdan dağı nūfūs-ı nāṭıḳa
murād olsa bu da enseb olur (b.3091)

nüfûz: nüfûz geçmek ma'nâsınadır bu maqâmda menfez demek ma'nâsı murâd olunur (b.833)

P

pâdişâh: pâdişâhdan murâd Vâcib Te'âlâ Hâzretleridir (b.394)

pâlîz: pâlîz bağçeye dinür burada murâd Tebrîz şehridir (b.3134)

pâmüjd: pâmüjd ayak ücreti dimerdir burada müjdegânî demek murâd olunur (b.1176)

pâyhâ: pâylardan murâd enbiyâ-yı 'izâm 'aleyhisselamîñ ve enbiyânîñ hâş olan ümmetlerinin ikdâm-ı şerîfeleridir (b.527)

pâyân: pâyândan murâd âhiretdir (b.1378)

peder: pederden murâd zıkr olunan pâdişâhdır (b.3607)

penâh: penâh bu maqâmda mu'âvenet ma'nâsı murâd olunur (b.211)

penc: pencden murâd havâss-ı hamse-yi zâhiredir (b.1154)

pendtüz: pendtüz naşîhat kesb idici dimerdür ve vaşf terkîbidir zîrâ tüz emr-i hâzırdır pend ile itmîşdür ve maşdarı tüzidendür kesb ma'nâsına

lîkin bu maqâmda naşîhat dinleyici ve kabûl idici demek murâd olunur (b.3728)

perde-yi sade: perde-yi sâdeden murâd mestân-ı vişâliñ vücûdlarıdır (b.1832)

pertev: pertevden murâd anda olan kemâlât ve ma'ârif-i İlâhîdir (b.3267)

pey: pey pâ-yı 'Aceminiñ fethi ve yânîñ sükûnıyla ayak izine dirler bu maqâmda mecâz tarîkiyle yol murâd olunur (b.1605)

pey pâ-ı 'Acemiyye ile ayak izine dirler burada ayak ma'nâsı murâd olunur (b.3055)

peygâr: peygâr cenge dirler bu mekânda peygârdan sıklet ve ıztırâb murâd olunur (b.2155)

pîç pîç: pîç pîç şarılmağ ve tolaşmağ ve bükülmek ma'nâsınadır bundan dağı murâd olan ma'nâ vücûdda Hâkka vücûd-ı haqîkîsi olarak müşârik yoğdur dimerdir (b.2049)

pîr: pîrden murâdım felekde pîr olanlar degildir lîkin Hâk tarafından hidâyetle pîr olanları murâd iderim (b.4145)

pîr-i tıflân: pîr-i tıflândan murâd ehl-i dünyâdır (b.1734)

pūlād: pūlāddan ḥadīd ma‘ nāsı murād olundu (b.2199)

pūst: pūst deri dimekdir bu maḳāmda cism murād olunur (90b)

pūstīn ü çārık: pūstīn ü çārıkdan murād evliyānīn ecsām-ı şerīfeleridir (b.238)

pūz: pūz ağız ma‘ nāsınadır bu maḳāmda zıkr maḥali ve irāde-yi ḥāl ‘alākasıyla mecāz-ı mürsel olarak kelām ma‘ nāsı murād olunur (b.4922)

pūr ḥāk: pūr ḥākdan murād bizim sīm ü zerimiz ve mücevherimizdir (b.4756)

pürrānīde: pürrānīde uçurmuş ma‘ nāsınadır tīr qarīnesiyle atmış ma‘ nāsı murād olunur (b.3708)

püser: püserden murād yine zıkri mürūr iden şehzādelerdir yāḥūd muṭlaḳā peder murād olunsu ve püserden o pederīn evlādı olunsu yine güzel ma‘ nā olur (b.3607)

R

rāhib: rāhibden murād bu maḳāmda iyü ādem degildir dimekdir (b.500)

raḳam: raḳam maşdar olarak yazmak ma‘ nāsınadır bu maḳāmda ḥaṭṭuñ kendüsi murād olunur (b.538)

raşad: raşaddan bu maḳāmda faḳaṭ ṭarīḳ murād olunur (b.534)

raşad rānīn fethiyle gözetlemek ma‘ nāsınadır līkin bu maḳāmda ‘ilm ve kemāl murād olunur (b.3820)

rāst: rāst toḡru ma‘ nāsınadır ve līkin bu maḳāmda çep kelimesine muḳābil olmaḡla cānib-i Yemen demek murād olunur (b.3708)

reh-i pinhān: reh-i pinhāndan murād fi’l-ḥaḳīḳa bir yol olsun ve bizim gözlerimiz o yolu ibşāra ḳādir olmasun dinse mümkündür (b.3607)

rehzede: rehzededen murād ḍalālete düşmüş kimsene ve rehzenden murād muḍill olandır (b.3645)

reng u bū: reng u būdan murād dünyā ‘ālemdir (b.2321)

revāk: revāk köşk ve çarṭāḳ ma‘ nāsınadır bu maḳāmda sarāy ve menzil murād olunur (b.862)

reżā’: reżā’ rānīn fethiyle süd emmege dirler bu maḳāmda nefis-i leben murād olunur (b.43)

ritāc: ritāc rānīn kesriyle ḳapu içinde olan şaḡīr ḳapuya dirler ‘Arabīdir herkes dāra-yı duḡūle ḳapuya muḥtāc

olmağla ma' nā-yı lāzımisi olan ihtiyāc
ma' nāsı murād olunur (b.885)

riyāz-ı fażl: riyāz-ı fażldan murād
cennet bağçeleridir (b.3652)

ruhbāniyet: ruhbāniyetden murād tahlıl
itmek at' ime-yi nefise yimemek ve
elbise-yi fāhire giymemek ve zīr-i
zemīnde olup bir ferd ile ihtilāt
itmek ve bunlar emsāli nesnelerdir
(b.482)

Rūmī: Rūmīden güzel murād olunur
(b.2407)

rūz-ı bār: rūz-ı bār icāzet günü
dimekdir bundan dīvān günü murād
olunur (b.2935)

Rūkūn: rūkūn meyl ma' nāsınadır bu
maḳāmda hareket murād olunur (b.38)

rū'yā: rū'yādan murād şūfīlerin keşf
ta' bir itdiği şey'den ' ibāretdir (b.1927)

S, Ş, ş

sa' dānī: sa' dānī terazunuñ kefesiniñ
halkalarına dirler bundan daḫı tevāzu'
murād iderler (b.3421)

şadef: şadefden murād o zāhiri mekrūh
olan nesnedir (b.343)

şafra: bu maḳāmda şafrağan murād
' aḳıldır (b.679)

şafrağan murād ' aḳıldır (b.928)

şāhib-i gevāre: şāhib-i gevāreden
murād Vācibü'l-Vücūddur (b.4780)

saḳf-ı berin: saḳf-ı berīnden murād
felekdir (b.4241)

şākil: şākilden bu maḳāmda feryād
idici murād olunur (b.554)

şanem: şanemden bu maḳāmda
maḥbūb murād olunur (b.450)

sāye: sāyeden murād bu maḳāmda ğayr
dimekdir (b.420)

sāyeden murād ümmetdir (b.1882)

sāz: sāzdan murād işbātdır (b.739)

seblet: seblet sīniñ fethiyle bıyık
ma' nāsınadır sākīden murād
Ḥüsāmeddīndür (b.2039)

sebük: sebük sīnūñ fethiyle ve bāniñ
zammıyla ḥafīf ma' nāsınadır bu
maḳāmda tīz ve çabuk ma' nāsı murād
olunur (b.1718)

sebze: sebzeden ve gülistāndan murād
insān-ı kāmildir (b.2383)

sehm: sehm hisse dimekdir bu
maḳāmda ' aḫiyye murād olunur
(b.4846)

se'l-i qarīn: se'l-i qarīnden murād nefsi emmāredir yāhūd insān-ı şeytānīdir yāhūd nefsi şeytānīdir (b.2650)

semer: semer sīniñ ve mīmiñ fetħalarıyla gicelerde eglenmek içün naql olunan hikāyeye dirler bu maķāmda hikāyeden murād insān-ı kāmiliñ na' ra ile söylediği kelimātdır (b.4649)

sengsār: sengsār taşlık dimekdir zīrā seng taşa dirler sār dahı edāt-ı mekāndır taş mekānı ve taşlık ma' nāsı murād olunur (b.3644)

serçeşme-yi hayāt-ı ebedī: serçeşme-yi hayāt-ı ebediden füyūzāt-ı ilāhiyye murād olunur yāhūd 'ilm-i ledün murād olursa yine güzel ma' nā olur bīvefā olan şuların çeşmelerinden murād dünyā çeşmeleriniñ şularıdır (b.3620)

serkeşī: serkeşiden murād 'inād itmek ve rāzī olmamaķdır (b.1511)

sermāye: sermāyeden murād 'ibādetdir (b.2798)

se püser: se püserden murād o ħalīfeniñ mürīdleri ve muħibleri olan kimsenelerdir (b.3659)

sevād-ı çeşm: sevād-ı çeşmden murād gözüñ bebegidir (b.3601)

sevdā: sevdādan murād 'aşķdır (b.679) sevdādan murād 'aşķdır (b.928)

seyrān: seyrān maşdar olarak yürimek ma' nāsınadır bu maķāmda ğazā murād olunur (b.3365)

şıdk: şıdkdan burada imān murād olunur yāhūd din yāhūd istiķāmet murād olursa yine münāsib olur (b.3486)

sibāl: sibāl sīniñ kesriyle bıyığa dirler mecāz olarak kibr ma' nāsı murād olunur (b.3044)

şihric: şihricden murād ağz ve burundan bunların derūnlarında tükruk gibi ve sümük gibi nesneler olmağla bu 'uzvlar şihrice teşbih olunmuşdur (b.3530)

şikāt: şikātdan enbiyā murād olunur (b.4369)

sille: silleden murād müstevĥeşin cānında olan ğussadır (b.1432)

sinān: sinān sīniñ kesriyle mizrāķlar dimekdir ve müfredi sinn kelimesidir (b.3000)

sirke: sirkeden murād itdikleri cevri ü cefadır (b.20)

siyāset: siyāsetden murād tab‘a mülāyim olmayan kelimâtdır (b.2057)

şubh: şubhdan murād Vācibü’l-Vücūd olur (b.747)

şudūr: şudūrdan murād kalbdır (b.3077)

şudūr şadriñ cem‘i olup ulular demek ma‘nāsı murād olunur (b.3131)

şuhuf: şuhuf şādriñ ve hāmiñ zammeleriyle şahīfeniñ cem‘idir ve Qur‘ān-ı ‘azīmiñ şahīfeleri murād olunur (b.1608)

şūreti: şūretiden murād dünyadır (b.346)

şūretperest: şūretperestden murād ‘avām-ı nāsdır (b.1918)

sücūd: sücūddan murād tātīrdir (b.1459)

Süheyl: Süheylden murād insān-ı kāmīl ve mürşid-i vāşıl murād olunur (b.4882)

Süleymān: Süleymāndan murād taşarruf şahibi ‘ārifbillāh zāt-ı şerīfdir (b.1550)

sülūk: sülūkdan dağı murād devām-ı ‘ubūdiyyettir (b.656)

Ş

şāh: şāhdan murād Allāhu Te‘ālā Hazretleridir (b.238)

şāhdan murād Vācibü’l-Vücūddur (b.4435)

şāh: şāh dal demekdir bu maqāmda pāre murād olunur (b.2451)

şāhdan cebeliñ eṭrāfı murād olunur şāh şinuñ fetḥiyle ṭāğıñ tepesine dirler (b.2458)

şāh-ı berceste: şāh-ı berbesteden murād evliyāniñ kelimāti ve ḥālleridir (b.1300)

şāh-ı müctebā: şāh-ı müctebādan murād bābālarıdır (b.3727)

şāhid: şāhid maḥbūb demekdir ve murād peygamberimiz ‘aleyhisselāmdır (b.2903)

şāhī nihān: şāhī nihāndan murād Vācib Te‘ālā Hazretleridir (b.1826)

şakāyık: şakāyık şakīḳanıñ cem‘idir murād yapraklardır (b.4483)

şākile: şākileden murād tab‘ında maḥfī olan ḥilḳatdır (b.14)

şamar: şamardan murād zulm dımeıdır
(b.1355)

şar: şar şınıñ fethi ve ar aynıñ
sükûnıyla kıl dımeıdır bu maķāmda
top-ı haķır murād olunmuşdur (b.4640)

şarāb: şarābdan murād şarāb-ı aşk-ı
İlāhıdır (b.659)

şark: şarkdan murād Allāhu Tealā
Hāzretleridir (b.3343)

şast: şastdan bu maķāmda keşret murād
olunur (b.1559)

şebnem: şebnemden murād baħrıñ
ķatresi dımeıdır (b.2246)

şeb-i Kadr: şeb-i Kadrden murād
sāriķleriñ pādīşāh ile olduķları gicedür
(b.2926)

şehādet: şehādetden murād şehīdlik
dımek ola (b.2792)

şehzāde: şehzādeden murād Hāzret-i
Bilāldir (b.1029)

şem: şemden murād teymūrda ve
taşda olan kıgılcımlardır (b.3600)

şemen: şemen şınıñ ve mīmiñ
fethalarıyla bütpereste dirler bu
maķāmda büt murād olunur ve bütten
dilber ve maħbūb murāddır (b.2050)

şem-i tırāz: şem-i tırāzdan murād
aşık-ı şādıķdır (b.747)

şeş: şeşden murād cihāt-ı siddedir
(b.1154)

şeş lafzından egerçi mütē addid altı
para var dımek münfehim olur ise de
murād olan maalā bālāda mezkūr olan
bir altı para var idi yine odur (b.1585)

şeşden murād cihāt-ı sittedir (b.3182)

şeş şad: şeş şaddan murād keşretidir
taalā dād degildir (b.1938)

şettā: şettā şettāniñ cem-i olmağla
müteferriķ ve muhtelif dımeıdır bu
maķāmda farkı vardır dımek murād
olur (b.664)

şey: şeyden murād bu maķāmda
mevcūd dımeıdır (b.674)

şibāk: şibāk şebekeniñ cem-i idir
pencereler dımek murād olunur
(b.3110)

şir-i mest: şir-i mest gāyet iri arslāna
dirler bu maķāmda murād aşıķdır
(b.636)

şir-i ner: şir-i nerden murād maalā ārif-i
ilāhīnūñ alālarıdır (b.2829)

şir-i nerden murād Vacīb-i Tealā
Hāzretleridir (b.594)

şulle: şulle şınıñ zammı ve lām-ı maḳtūḥanıñ teşdīdiyle ‘avretiñ fercine dinir bu maḳāmda mecāz olaraq zıkr-i cüz ve irāde-yi küll ‘alāḳasıyla ‘avretiñ kendi murād olunur (b.4323)

şūr: şūrdan ‘aşḳ ve ğaybet ve tecelli-yi İlahī murād olunur (b.3100)

şüre: şūreden mevsim-i şitāda ‘arzdan bir nesne nābit olmadığından mecmū‘-ı zemīn murād olunmuşdur (b.1868)

şülle: şülle şınıñ zammı ve lāmıñ fethiyle lapāya ve ferce dirler burada ‘alāmet murād olunur (b.1446)

şüşter: şüşterden nefis ve a‘lā libās murād olunur (b.4640)

U, Ū

ū ki: ū kiden murād Vācib Te‘ālā Ḥazretleridir (b.4076)

‘uḳūḳ: ‘uḳūḳ ‘aynıñ zammıyla kişi ebebeynine ‘işyān itmege dirler bu maḳāmda muṭlaḳā ‘işyān murād olunur (b.1523)

‘urs: ‘urs ‘aynıñ zammı ve rānıñ sūkūnıyla [dügün] ṭa‘āmına dinür bu maḳāmda ṭa‘ām-ı rūḥānī ve ğıdā-yı ma‘nevī murād olunur (b.3096)

‘utū: ‘utū ‘aynıñ ve tānıñ zammeleriyle bir şey’in ḥaddi tecāvüz itmesine dirler bu maḳāmda ma‘nā-yı lāzımīsi olan zāyi‘ ve telef murād olunur (b.1437)

Ü

ümmī: ümmiden murād Ḥazret-i İbrāhīm ‘Aleyhisselāmdır (b.95)

T, Ṭ

Ṭabaḳ: ṭabaḳdan ṭa‘am ve şarāb murād olunur (b.1680)

ṭāġ: ṭāġdan murād ‘uḳbadır (b.4123)

ṭāġi: ṭāġi azġun dimekdir bu maḳāmda murād şeyṭandır (b.1173)

ṭāk u ṭurum: ṭāk u ṭurumdan murād ziynet ve revnaḳ dimekdir (b.2527)

ṭārık: ṭārık parlayıcı bir nemcmiñ adıdır günde zāhir dimek murād olunur (b.745)

ṭārık-i mu‘ayyen: ṭārık-i mu‘ayyenden murād mücāhede ṭārıkıdır (b.4197)

ṭaşt: ṭaşt legen dimekdir bu maḳāmda tekne murād olunur (b.138)

ṭāvūs: ve yine ṭāvūsdan murād evliyā-yı kirāmdan şol cema‘ātdır ki envā‘-yi maḥāsin ve feżāyil-i gūnāgūn ile zāhir

ve bâtınlarını tezyî' iderler ve anlara nâzîr olan halk anlarıñ derûn-i birûnundan ve şalâh ve taqvâlarından müntefi' olup fâyide-yi ' azîme bulurlar (b.1277)

telvîm: telvîm tef'îl bâbından maşdardır günâh itmege dirler bu maqâmda günâhıñ kendisi murâd olunur (b.4872)

telvîn: telvînden murâd dünyânıñ bir hâlden bir hâle tebeddül itmesidir (b.1664)

tenâkûz: tenâkûzdan murâd biribirine zıd olan ef'âldir (b.577)

terâş: terâş tâniñ kesriyle ism-i maşdar olarak yunmak ma' nâsınadır tırâşîden gibi bu makâmda Allâhu Te'âlâ Hazretlerinden ahz olunmuş ihsân murâd olunur (b.1458)

terbi: terbi' den bu maqâmda nuhûset murâd olunur (b.1740)

tesû: tesû tâniñ ve sîniñ zammeleriyle lisân-ı Türkîde dânik ta' bîr olunan nesneye dirler ki bir dirhemiñ rub'ı demek olur bu maqâmda muṭlaḳâ sîm murâd olunur (91a)

teşennûc: teşennûc yaranın azmasına dinir bu maqâmda yüzde olan büküm murâd olunur (b.1239)

tevsî': tevsî' den murâd ḳalbinîñ sūrûrından kinâyedir (b.4780)

tıbî: tıbî tâniñ fethiyle meme ma' nâsınadır ve bunda ruṭûbet ve neşf olunacak nesne murâd olunur (b.2251)

tıfl: tıflıdan murâd Nemrûd didikleri kâfirdir (b.4824)

tîg-i cevherdân: tîg-i cevherdârdan murâd güneşdir (b.2319)

tigîn: tigîn pehlivân ma' nâsınadır zîrâ tek ḳoşmağa ve ḳamleye dirler yâsı nisbet ve nûnı daḳı te' kîd-i nisbet içündir bu şüretde ḳamleye ve ḳoşmağa mensûb demek olmağa pehlivân ma' nâsı murâd olunur ve tigînden murâd bu ' acûzedir (b.1292)

tîmâr: tîmârdan bu maqâmda terbiye murâd olunur (b.2443)

tıbâḳ: tıbâḳ tâniñ kesriyle ṭabâḳanıñ cem' idir gökler murâd olunur (b.4003)

tîz gûş: tîz gûş ḳulağı iyü işiden kimseneye dirler ve tîz gûşdan murâd bu maqâmda ehl-i bâtın olan zâtlardır (b.4649)

toğān: toğāndan murād evliyāullāhdan
şol t̄ā' ifedir ki dāyimā iktisāb-ı
ma' ārif-i ilāhiyye ve hük-m-i
yezdāniyye itmekle ma' den-i ma' rifet
ve ma' den-i hikmet olurlar (b.1277)

tūlī: tūlīden tānīn zammıyla ğāzaba
gelmek ma' nāsınadır terbi' den bu
maḳāmda nuḥūset murād olunur
(b.1740)

tūn: tūn tānīn zammıyla külḥan
ma' nāsınadır ve yāsı daḥı nisbet
içündür ve yine elif ve nūn edāt-ı
cem' dir bu şūretde ma' nāsı külḥana
mensūblar dimek olur (19b)

tūṭī: tūṭīden murād evliyā-yı kirāmdan
şol t̄ā' ifedir ki tatlu ve lezīz ma' ārif-i
ilāhiyye söyleyip ḥalk anuñ nuṭḳına ve
' azviyyetine ḥayrān olurlar (b.1278)

türāb: türābdan murād pādişāhın
cismidir (b.4611)

türbe: türbe tānīn zammıyla türāb
ma' nāsınadır bu maḳāmda ḳabr murād
olunur (b.3268)

V

va' de: va' deden bu maḳāmda a' t̄ā ve
ve iḥsān murād olunur (b.3149)

vāgešt: vāgešt rüçü' ma' nāsınadır ve
rüçü' dan murād Mevlāyı eşyā-yı
mezḳürenüñ zıkr itmesidir (b.2438)

vaḥal: vaḥal vāvīn ve ḥānīn fetḥalarıyla
ḳoyu çamura ve batāḳ olan yere ıtlāk
olunur bu maḳāmda murād dünyādır
(b.1160)

vaḥy-i müsteṭāb: vaḥy-i müsteṭābdan
murād Cebel-i Ṭūruñ zemīne nāzil olan
ḳıṭ' asıdır vaḥy ta' bīr buyurması
mazḥar-ı tecellī-yi İlāhī oldığı
cihetledir (b.2455)

vaḳār: bu maḳāmda vaḳārdan şaḳīl
ma' nāsı murād olunur (b.4508)

vaḳt-i şayd: şayd vaḳtinden murād
şa' natıyla işḳā' dır (b.1390)

vaḳt-i vefā: vefā vaḳtinden murād t̄ā' at
vaḳtidir yāḥūd vaḳt-i mevtdir (b.122)

vālid ü mevlūd: vālidden ve
mevlüdden murād şeyḥ ile mürīddir
(b.680)

vaşm: vaşm vāvīn fetḥıyle ' ayb u ' ār
ma' nāsınadır bu maḳāmda pāk
ma' nāsı murād olunur (b.1585)

veber: veber vāvīn ve bānīn
fetḥalarıyla deve yükine dirler ve bu
maḳāmda murād çöl ehlidir (b.2415)

vech: vechden murād zāt-ı Bārīdir
(b.3665)

vefd: vefd vāvıñ fethi ve kâfiñ
sükûnıyla elçi ma' nâsınadır bu
mağâmda mihmân murād olunur
(b.2418)

vîrâne: vîrânenen murād dünyâdır
(b.333)

vîrânenen murād yine beden-i insânîdir
(b.3602)

vüşât: vüşât vâşiniñ cem' idir
ğammâzlar dîmekdir bu mağâmda
murād olan ma' nâ kötüler dîmekdir
(b.2246)

Y

yâgî: yâgî 'âsî ma' nâsınadır bu
mağâmda sevmeyici ma' nâsı murād
olunur (b.4776)

yaķî: yaķî fi' l-i muzâri' dir şaķlar
ma' nâsınadır (15b)

yaķîn: bu mağâmda yaķînden murād
ma' rifetullâhdır (b.1202)

Ya' kūb: Ya' kūbdan murād o ' aķldur
zîrâ rûhuñ bâbâsı mağâmındadır
(b.2820)

yâr: yârdan murād mürşid-i kâmil
(b.1608)

bu mağâmda yârdan murād şeyh-i
kâmil
(b.2660)

yârdan murād şâdıķdır (b.4917)

yâr-ı ğâr: yâr-ı ğârdan murād
ma' şûķdur (b.616)

yasemîn: yasemînden murād ma' rifet-i
Îlâhiyye ve hüküm-i yezdâniyyedir
(b.2741)

yavâş: yavâşdan murād burada
Mevlâdır (b.4933)

yencû: yencû kelimesinde olan
necâtdan murād necât-ı uhrevîdir ve
necâ kelimesinde olan necâtdan murād
îmân sebebiyle dünyâda olan necâtdır
(b.1897)

yepûnlu: yepunlûdan dünyâ murād
olunur (b.4309)

Yûsuf: Yûsufdan murād Hüsâmeddîn
Efendidir ya' nî sen Yûsuf gibi kemâl
şâhibisiñ bu haşûdlar böyle iken
kemâliniñ maķfî olması münâsibdir bu
cihetden seniñ kemâlini izhâr itmek
murād itmey demek olur (b.2032)

Yûsufî: Yûsufî kelimesinde olan yâ
vaķdet için yâķûd nisbet için olması
mümkün olur eger vaķdet için olursa
Yûsuf 'aleyhisselâmuñ zāt-ı şerîfi

murād olur eger nisbet için olursa
mutlakā dilber ma' nāsı virilir (b.3365)

Z, Ẓ, Z̤, Z̥

za'īn: za'īnden muḳīm ma' nāsı murād
olunmayıp belki iḳāmet ma' nāsı murād
olunsa gerekdir yāḥūd seyrāna bir
şāḥib-i taḳdīr ile yürimek şāḥibi ve
iḳāmet şāḥibi olduğım hālde niçin bizi
emīn kılmazsın diyerek ma' nā virilse
bu daḥı cāyız olur (b.2773)

zārī: zārīlikden murād hilāl ve muḥāk
olmasıdır (b.921)

zebed: zebed ' Arabī olarak kaymağa
dirler burada deryānıñ kefi murād
olunur (b.1635)

zef: zeflikden murād bedr olmasıdır
(b.921)

zemen: zemen ve zamān-ı ḥükemāya
göre felek-i a' zamuñ devresinden
'ibāretedir bu maḳāmda zıkr-i ḥāl ve
irāde-yi maḥall ṭarīḳiyle mecāz-ı
mürseldir dünyā demek murād olunur
(b.232)

zemīn: zemīn ki murād ādemdir
(b.2282)

zemīnden murād ceseddir (b.4775)

zer: zerden murād ricāl-i melāmiyyedir
(b.2941)

zerden murād bu maḳāmda ma' dendir
(b.3827)

zerre: zerreleriñ cenginden murād
eḥad-i ḥümānuñ āḥere ḥareketde
muḥālefetleridir (b.38)

zerrelerden murād insānlardır (b.39)

zibl: zibl zānıñ ve bānıñ kesreleriyle
necs ma' nāsınadır bu maḳāmda fışkı
murād olunur (b.3598)

z'īn biḥired: z'īn biḥireden murād
Cūḥādır (b.4524)

zindān: zindāndan murād beden ve
Yūsufdan murād rūḥdur (b.2810)

zindān-ı raḥim: zindān-ı raḥimden
dünyā murād olur (b.2817)

zindānī: zindāniden ki murād şerbetçi
başıdır (b.3421)

zīr-i gerd: zīr-i gerdden daḥı nüḥūset
murād olunur (b.615)

zübāl: zübāl şem' iñ fetīle-yi
müştē' ilesine dirler bu maḳāmda
ḥarāret murād olunur (b.775)

zücāc: zücācdan murād ḳalbdır
(b.3087)

zūlf: zūlfden bu maḳāmda murād
vuşlat-ı cānāndır ya‘nī zincīr-i vişāl ile
bağla dimek olur (b.628)

zūlfikār: zūlfikārdan ḥiddet murād
olunup ḥadīd fikirli mürīd dimek
murād olunur (b.2134)

4.3.Eş/Yakın/Benzer Anlamalı Sözcükler

A, Ā, ‘A, ‘Ā

āb u cū: (b.3159)

āh u enīn: (b.3650)

āb u gīl: (b.179, 2809, 3945)

āb u rūḡan: (b.2580)

āb u ṭīn: (b.2972)

āh u enīn: (b.1305)

āh u vāh: (b.1469)

‘aql u cān: (b.155, 187, 1643, 1730,
187,1643, 1730)

‘ār u nāmūs: (b.1849)

‘arş u kürs: (b.4002)

‘aşk u maḥabbet: (b.140,250)

‘ayb u ‘ār: (b.1585)

aẓḡāş u aḥlām: (b.1098,4336)

B

bād u hevā: (b.4232)

zūlminen: zūlminen iḥsānlar şaḥibi
dimekdir murād Allāhu Te‘ālā
Ḥazretleridir (b.1919)

zūkūr: zūkūrdan murād evliyā-yı
kirāmīn ulularıdır (b.214)

baḥt u devlet: (b.3093, 3507, 4051)

benefş ü cübbe: (b.2569)

berg ü bār: (b.1307)

berg ü şāḥ: (b.3610)

beyān u ḥāl: (b.2051)

bīḡadr ü bīḡymet: (b.1129)

bīst ü çār: (b.1675)

būd u hestī: (b.1637)

bu‘d u firḡat: (b.1781)

C

cān u dil: (b.3281)

cān u rūḥ: (b.3030)

cān u ten: (b.2975)

cebbār u heder: (b.1532)

cehd ü sa‘y: (b.863)

ceng ü cidāl: (b.63, 2527, 3748)

cevr ü cefā: (b.20,

cevr ü medd: (b.212, 3344)

cism ü şûret: (b.79)

cûd u ihsân: (b.173)

cûş u hurûş: (b.393, 933, 934, 1835,
2022, 2024, 2101, 3169, 3447, 3449,
3455, 4227, 4937,)

cüst u cû: (b.477, 553, 1978, 1982,
1983, 2696, 3811, 4228, 4379)

Ç

çarh u zemîn: (b.3153)

çûn u çirâ: (b.4009)

çûn u çingûne: (b.1635)

D,đ

dād u sitād: (b.4306)

daḥm u zimen: (b.3437, 3576)

dām u ded: (b.3264)

derd u mücāhede: (b.1657)

destān u fen: (b.300)

devlet u iḳbāl: (b.1112)

dil ü cān: (b.192, 337,
360,456,973,3982, 3398,4623)

dürr ü cevāhir: (b.3562,3563)

E

ecr ü şevāb: (b.1214, 1273)

elezz ü ahlā: (b.1715, 2080)

emn ü emān: (b.4939)

eyyām u sāl: (b.1130)

F

faẓl u ihsân: (b.1282)

faẓl u şeref: (b.1481)

ferc ü altun: (b.1249)

Ferd ü bīnazīr: (b.3665)

feryād u figān: (b.1279, 4648)

fesād u fişk: (b.1375)

feth ü fütühāt: (b.2011)

fişk u fücür: (b.217)

fikr ü derāz: (b.4939)

fikr ü şā'ib: (b.4939)

fitne u fesād: (b.1510)

G, Ğ

ğam u ğuşşa: (b.1432)

ğamz u işāret: (b.1713)

ğam u keder: (b.1431)

ğarb u şark: (b.1336)

geşt u güzār: (b.1345, 3748)

güft ü gūy: (b.2683)

güm ü zāyī': (b.573)

H, Ĥ, Ħ

ĥ^ıāh u nāĥ^ıāh: (b.3690)

ĥāll u ‘aĥd: (b.767, 2321)

ĥāl u ĥāl: (b.1829)

ĥāl u keyfiyyet: (b.1642)

ĥāl u şān: (b.1643)

ĥām u nāpuĥte: (b.1228)

ĥarac u şu‘ūbet: (b.1113)

ĥāret u leĥāfet: (b.1306)

ĥāş u ‘ām: (b.88)

ĥavf u ġam: (b.1414)

ĥavf u recā: (b.3884)

ĥavāşş u ‘avām: (b.3383, 3389)

hāy u hūy: (b.2020, 2022)

ĥayāt u miĥnet: (b.4852)

ĥayr u şer: (b.135,205)

ĥıfz u ĥimāyet: (b.196)

ĥor u ĥaĥīr: (b.294, 1731)

ĥoşter ü mesrūr: (b.1211)

ĥūb ve laĥīf: (b.1127)

ĥum u vaĥdet: (b.1879, 1880)

ĥurd u mürd: (b.1731)

ĥurrem u ĥutlu: (b.1307)

ĥüsn ü cemāl: (b.258, 1305, 3365)

ĥüsn ü leĥāfet: (b.1294, 3733,4732)

ĥüzn ü inkisār: (b.1307)

I

‘ırz u nāmūs: (b.1768)

ıztırāb u miĥnet: (B.1667)

İ, ‘İ

iĥsān u fāyide: (b.1381)

iĥtiyār ü müsın: (b.1261)

‘ilm u ‘amel: (b.1160, 1612)

‘ilm u ‘irfān: (b.1771)

‘ilm u kemāl: (b.1363, 1612, 1647)

in‘ām u iĥsān: (b.1284)

inbā u eş‘ār: (b.1118)

ins ü cin: (b.2359)

İsm ü resm: (b.637)

K, Ķ

ĥadh u ta‘n: (b.1680)

ĥahr u cefā: (b.4364)

ĥahr u ġaḡab: (b.2186)

ĥāl u ĥīl: (b.85, 1302,1509, 1580, 1581, 2498, 2665,4321)

kār u bār: (b.204, 3469)

kār u kesb: (b.3751)

karār u şabr: (b.4185)

kāyim ü dāyim: (b.47)

kemāl ü vişāl: (4640)

kerr ü fer: (b.4705)

kesb u ticāret: (b.1429, 1430)

keşf ü izāh: (b.27)

keyfiyyet u hālet: (b.1635)

kird ü mürd: (b.1731)

kūr u kebūd: (b.3433)

qurr u qur: (b.1073)

L

la‘l u yāqūt: (b.3562)

leyl ü nehār: (1798)

luţf u ihsān: (b.1218)

M

mālik ü şāhib: (b.2269)

māt u mağlūb: (b.2041)

medḥ ü şenā: (b.1106, 1107, 1490)

mekr u ḥīle: (b.1508)

merd u recül: (b.1261)

merd ü zen: (b.795)

meşel u hezeyān: (b.1737)

mest ü ḥarāb: (b. 3444, 4344)

meyl ü şevk: (b.1190)

mişl ü ‘ayn: (b.118)

mişl ü nazīr: (b.3145)

mülk ü māl: (b.245, 247)

N

naqş u fesād: (b.1225)

naql u beyān: (v.1b, b.44, 160,1683, 1684,1685, 3561)

nāle vü feryād: (b.4010)

nām u şān: (b.2)

nāz u şīve: (b. 957,1608, 1633, 1124, 1605,1633)

nef u ḍarra: (b.1549)

neşv ü nemā: (b.661, 1084, 2008, 2300, 3418, 3438, 3666, 3747, 3418, 3438, 4780)

nīk ü bed: (b.2220, 3746)

nūr u ziyā: (b.2776)

P

pend ü nuşḥ: (b.249, 1227)

penc ü şeş: (b.1154)

perr ü bāl: (b.1460, 4687)

pîr ü müsin: (b.1261)

pîş ü pes: (b.4092)

postîñ ü çārık: (b.238)

R

rahm u şefkat: (b.1419)

rahş u t̄ab: (b.2941)

raṭb ü yābis: (b.2898)

rāsiḥ u s̄ābit: (b.1633)

redd ü inkār: (b.1548)

remz ü işāret: (b.193)

rencūr u nākış: (b.1166)

reng ü b̄u: (b.2321, 3770)

revnaḵ u leṭāfet: (b.2527)

ribḥ u fāyide: (b.1381)

ricāl u merdān: (b.1261)

rūy u zemīn: (b.2169)

rūz u şeb: (b. 3654, 4197)

S, Ş, ş

şabr u ittikā: (b.1351)

şabr u taḥammül: (b.13)

şabr u perhiz: (b.1336)

şāfī vü münevver: (b.1151)

şāḡ ve sālīm: (b.303, 4921)

şahm u lahm: (b.1480)

şalāḥ u taḵvā: (b.1186)

şalāt u teheccüd: (b.3389)

sa‘y u ḡayret: (b.4227)

şayd u secde: (b.1547)

sehl u āsān: (b.1412)

seyr u ḥareket: (b.1563)

seyr ü temāşā: (b.70,

şıḳlet u ıztırāb: (b.1432)

sırr u ḥikmet: (b.1549)

sırr u mektūm: (b.3578)

sīm ü zerden: (b.2290,2864, 3442, 3553, 3826, 3834, 4741, 4754,4756,)

şūret ü ḥayāl: (b.3446)

şūret u naḵş: (b.3661)

şūret ü cism: (b.2972)

şūret u naḵş: (b.3661)

Ş

şeb u rūz: (b.238, 341, 1305, 1336, 2006)

şeh ü ḥaḵan: (b.3713)

şerḥ ü beyān: (b.66)

şeyḥ ü mürşid: (b.4126, 4148)

şerh u beyân: (b.1463)

şîve vü cilve: (b.4261)

şöhret ü şân: (b.191)

şûr u şer: (b.4551)

T, T̃

taş at u ‘ibâdet: (b.1305, 1459)

taş u ‘ilâc: (b.1358)

taş u hışm: (b.2603)

taş u ‘alem: (b.2566)

taşlib ü maṭlûb: (b.2281)

taş n u zebân: (b.1155)

târ u pûd: (b.1479, 3082)

ter u tâze: (b.1120, 1307, 1845, 2247,
2248, 3630)

tevbîḥ ü ‘itâb: (b.1585)

türk ü sâz: (b.4147)

U, Ū

‘ulüvv ü şân: (b.3373)

‘unf ü şiddet: (b.1549)

Ū

üns ü ülfet: (b.1303)

V

vaḥy ü ilhām: (b.1621)

vâlid ü mevlûd: (b.680)

varlık u buḥl: (b.3262)

vecd ü ḥâl: (b.3580, 3582, 4438)

vehm ü zann: (b.2548)

Y

yümn ü bereket: (b.1550)

Z, Z̃, Z̄, ž

zaḥm u cidâl: (b.1767)

zarar u ziyân: (b.2812)

zemîn ü zamân: (b.3094)

zem u taş n: (b.1446)

zibâ vü ‘âlî: (b.1150)

Z̃ikr ü fikr: (b.4939)

SONUÇ

Mevlânâ'nın çağının sınırlarını aşan *Mesnevî*'sini anlamaya yönelik çabalar yazıldığı dönemden başlayarak günümüze kadar devam edegelmiş, hâlâ da devam edeceğe benzetilmektedir. *Mesnevî*'ye yönelik eserlerin bir kısmını şerhler oluşturmaktadır. Bu şerhlerin büyük çoğunluğunu kısmî şerhler, az sayıda olanını ise tam şerhler oluşturmaktadır.

Bu minvalde *Mesnevî*'ye yazılan tam şerhlerden biri Mehmed Murad Nakşibendî'nin 19. yüzyılda kaleme aldığı *Hülâsâtü's-Şürûh fî Nihâyeti'l-Vüzûh*"tur. "Açıklığın sonunda olan şerhlerin özeti" anlamına gelen eser, nakşî bir şârihin kaleminden çıkmıştır. Murad Molla Tekkesi şeyhlerinden olan babası başta olmak üzere çok sayıda hocadan ilmi ve tasavvufî dersler alan Mehmed Murad; aynı zamanda Vahyî Efendi'den *Mesnevî* dersleri de almaktadır. Hocasının bir işi dolasıyla kendisine verdiği *Mesnevî*'yi okutma görevi daha sonraki süreçlerde hayatının bir parçası haline gelmiştir. *Hülâsâtü's-Şürûh*'un dibacesinde belirttiğine göre Murad Molla Tekkesi'nde *Mesnevî*'yi baştan sona üç defa okuttuktan sonra bir gün aklına öğrencileri için muhtasar bir şerh yazmak gelmiştir. Bu arzuyla yola çıkan şârih hem *Mesnevî*'yi şerh etmiş hem de Murad Molla Tekkesi yanına Darü'l-Mesnevî'yi inşa ettirerek her kesimden insana *Mesnevî* dersleri vermiştir. Eserin altıncı cildindeki bir beyti Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin kıyamete kadar okunacağı şeklinde şerh eden Mehmed Murad'ın Rabbinden niyazı Darü'l-Mesnevî'de *Mesnevî*'nin hep okutulmasıdır.

Mehmed Murad'ın şerhi hakkında çeşitli akademik yayınlarda bilgiler verilmiş; ancak eserin tamamının çeviri yazı metni oluşturulmamıştır. Çalışmanın giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi eser üzerine kısmî çalışmalar olmakla birlikte bu yarım ve eksik kalmış çalışmalarda bazı ilmi sıkıntılar söz konusudur. *Mesnevî*'ye Anadolu'da yazılan tam şerhler olan Ankaravî ve Şem'î gibi şârihlerin şerhlerinin tüm ciltleri çalışılıp ilim aleminin istifadesine sunulmasına rağmen *Hülâsâtü's-Şürûh*'un çeviri yazı metninin hâlâ çalışılmamış olması bir eksiklik olarak durmaktaydı. Böylesine değerli bir eserin tüm ciltlerinin bir an evvel çalışılıp ilim dünyasının istifadesine sunulması önem arz etmekteydi. Bu ihtiyaca binaen hayatının en olgun ve yetkin zamanlarını *Mesnevî*'ye ayıran, *Mesnevî* üzerine çalışmalar yapıp birçok öğrencisine de yaptıran hocam Prof. Dr. Ziya Avşar'ın rehberliğinde *Hülâsâtü's-Şürûh*'un tüm ciltleri doktora tezi olarak çalışılmaya başlandı. Bu kapsamda

Hülâsâtü's-Şürûh'un 1.ve 2. Cildini Ömer Semiz, üçüncü ve dördüncü cildini Hilal Yiğit, beşinci cildini Hacer Özkul çalışmaktadır. Sonuncu cilt olan altıncı cildi çalışmak ve bitirmek bizlere nasip oldu.

Hülâsâtü's-Şürûh şu ana kadar hem bütünsel olarak çalışılmamış hem de yeterince tanınmamıştır. Eserin yeterince tanınmasında ismine bakılarak onun özet bir şerh olduğunun düşünülmesinin etkisinin olduğu söylenebilir. Eserin altıncı cildinin başında Mehmed Murad, Mevlânâ'nın mağz-ı Kur'an hülâsa-yı Furkan *Mesnevî-yi Şerif*inin "şerh ve tercümesi" ne başladım şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Yine altıncı cildin sonunda kendisinden önce yüz kadar kişinin Mesnevî'yi şerhe koyulduğunu ancak eserlerini bitirmeye mukadder olamadıklarını Sürûrî, Şeyh Yusuf, Ankaravî, ve Şem'î'nin ise şerhini tamamladığını kendisinin de şerhini tamamlayarak sevincinden "ıyd-ı ekber" eylediğini ve bu dört şârihin kalemi olduğunu ifade etmektedir. Bu dört şârihin kalemi olmak ifadesinden Mehmed Murad'ın eserini ismini saydığı dört şârihin şerhini değerlendirerek ve gözeterek yazdığını söylemek mümkündür. Yine "Şerhlerin Özeti" ismindeki "şerhler"den Mehmed Murad'ın kastının söz konusu dört şârihin şerhi olduğunu anlayabilmek mümkündür. Zira Mehmed Murad altıncı ciltte ve diğer ciltlerde hiçbir beyti atlamadan ve birleştirmeden beyitleri tek tek şerh ve tercüme etmiştir. Mehmed Murad bazı beyitleri tercüme ettikten sonra klasik şerh usulünün hiyerarşik yapısına uygun olarak önce ayet ve hadislerden daha sonra da peygamber ve sahabe hayatlarından, menkıbelerden, dini ve tasavvufî eserlerden vb. çok geniş yelpazede kaynaklardan deliller getirerek beyti şerh etmiştir. Tasavvufî mananın geri planda olduğu daha çok hikâyelerdeki olayların anlatıldığı kısımlarda ise beyti sadece tercüme etmekle yetinmiştir. Bu bağlamda esere Mehmed Murad'ın da ifade ettiği gibi Mesnevî'nin tamamının tercüme ve şerhi demek daha kapsayıcı olacaktır. Hülâsâtü's-Şürûh'un tüm ciltleri özelde ise altıncı cildine baktığımızda Mehmed Murad'ın kendisinden önce Mesnevî'ye tam şerh yazmış Ankaravî, Şem'î, Sürûrî ve Şeyh Yusuf'a beyit şerhlerinde göndermelerde bulunduğunu görürüz. Şair kimliği de olan ve bir *Dîvân*'ı bulunan Mehmed Murad; *Dîvân*'ındaki bir şiirde Ankaravî'den övgüyle bahsetmektedir. Şerhinde de Ankaravî'yi izlediğini gördüğümüz Mehmed Murad'ın bazı beyit şerhlerinde Ankaravî'nin adını zikrederek Ankaravî'den farklı görüş ortaya koymaktadır. Özellikle Mesnevî'nin son hikâyesi olan Üç Şehzade Hikâyesinin bittiğini ve altıncı cildin tamamlandığını savunan Ankaravî'ye karşı çıkmış, Üç

Şehzade Hikayesinde üçüncü şehzadenin hâlinin beyan edilmediğini dolayısıyla da altıncı cildin yarım kaldığını savunmuştur. Altıncı cilt yarım kalmışken yedinci cildin hiç olamayacağını savunan Mehmed Murad, yedinci cilde şerh yazan Ankaravî ile farklı düşüncededir. Mehmed Murad, ismini saydığı dört şârihten Şem'î Efendi'ye ise bazı beyit şerhlerinde karşı çıkmıştır. Sürûrî'nin şerhinden, bir beytin şerhinde yararlanan Mehmed Murad, Şeyh Yusuf'un şerhini zikretmekle birlikte bu şerhe doğrudan bir göndermede bulunmamıştır.

Mehmed Murad'ın şerh metodunda göze çarpan en önemli hususlardan biri şerhi yapılan beyitlerde Mehmed Murad'ın kelimeleri gramer özellikleri, yazılışları ve okunuşları, lügat manaları, Arapça nahiv özellikleri gibi birçok noktadan inceleyerek her kesimden insanın anlayabileceği şekilde şerh etmesidir. Bunda şârihin eğitici öğretici yönünün etkisi büyüktür.

Mehmed Murad, beyti bütün olarak şerh etmiş; mısra mısra şerh etmemiştir. Mesnevî içinde geçen Farsça başlık ve bölümlerinde beyit şerhinde izlediği yöntemi kullanmıştır. Beyit şerhlerinde manada belirsizliğe gelemeyen Mehmed Murad; çoğu zaman beyitleri kesin bir sonuca bağlayarak açıklamıştır. Beyit şerhlerinde kelimelerin sıklıkla Türkçe, Arapça Farsça karşılıklarını veren Mehmed Murad, kelimelerden murad edilen anlamlara da çokça temas etmiştir. Bu kapsamda çalışmanın sonunda eserden oluşturulan kelime anlamları, murad ve eş/yakın anlamlı kelimeler sözlüğüne yer verilmiştir.

Bu çalışmada çok fazla değinememiş olsak da eser; atasözleri, deyimler, yer adları, halk inanışları, hastalıklar vb. folklorik ve kültürel öğeler açısından zengindir. Öyle ki bazı beyitlerde Mehmed Murad; hoş sohbet, nüktedan kişiliğinin tezahürü olsa gerek Nasreddin Hoca fıkralarına bile yer vermiştir. Mehmed Murad'ın satır aralarında dönemindeki tarihi ve sosyal olaylara da değinmesi eseri zengin kılan diğer önemli bir husustur. Mehmed Murad, zaman zaman şerhinde kendi hayatından olaylara da yer vermiş, dinleyici ile samimi bir hava oluşturmuştur. Bu samimi üslup bizi de etkisi altına almıştır. Mehmed Murad'ın beyitleri şerh ederken bir eğitici edasıyla hiç bıkmadan usanmadan kelimeleri tek tek açıklaması, örnekler vermesi gibi durumlar karşısında adeta onun bir öğrencisi gibi olduğumuzu hissettirmiştir.

Hayatı boyunca ilimle uğraşan Mehmed Murad'ın eserlerinin çoğu Arapça ve Farsça eserlere yazılan şerhlerdir. Aynı zamanda şair olan Mehmed Murad'ın bir

Dîvân'ı vardır. Bu ilmî birikiminin bir tezahürü olarak şerhinde Arapça, Farsça söz, şiir, kelime vb. alıntılara sıklıkla yer vermiştir. Arapça ve Farsça alıntıların çevrilmesinde kendi çabamızın yanında destek de alarak metni ortaya koymaya gayret ettik. *Hülâsâtü's-Şürûh*'un çeviri yazısını bir an evvel en az kusurla ortaya koyarak araştırmacıların istifadesine sunmayı amaçladık. Ancak her çalışma eksik biter gerçeğiyle ve de kapsamlı bir çalışmanın kısa bir zaman dilimine yayılmasından dolayı eksikliğimizin, yanlışlığımızın olabileceği muhakkaktır.

Çalışmanın neticesinde böylesine kapsamlı bir eserin aralanmayı bekleyen nice kapıları olduğuna, üzerinde çalışacaklara çok fazla malzeme sunacak zenginliğine tanıklık etmiş olduk. Saydığımız ve sayamadığımız birçok husus eserin tüm ciltleri üzerindeki çalışmalar tamamlandığında ve eserin içine yeterince nüfuz edildiğinde daha da çeşitlenecek ve *Mesnevî* vadisindeki çalışmalara katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abdullah b. Vehb b. *Müslim el-Kureşî el-Kader vemâ verade fî zâlike mine'l-âsâr*. thk. Abdulaziz Abdurrahman el-Ussîm, Mekke, Dâru's-Sultan, h.1406.
- Aclûni, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ Daru ihyai turasi'l-Arabiyye*. C. I-II, Beyrut 1933.
- Ahmed Lûtfî Efendi: *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi* VI-VII-VIII. (haz. Yücel Demirel) YKY, 1999, İstanbul.
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Nâsirü 'd-din bin Burhanü' d-din Rabgûzî)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Avşar Z.&Zeybek B. (2023). *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (2010). *Beş Yüz Hadis-i Şerif*. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahih. Thk. Muhammed b. Zuhayr*. 1. Baskı, Tûku'n-Necât, 1422/2001.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri*, C.I, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Can, Ş. (2012). *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi* (13. basım). C. 6 İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ceylan, Ö. (2000). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Coşan M.E. (2008). *Hadis Dersleri 3*, (Hazırlayan: Metin Erkaya)
- Davud F. (1867). *Tezkire-i Hatîmetü'l-Eşâr*. İstanbul.
- Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin, el-Beyhakî, *el-Medhal ilâ ilmi's-sünen*. nşr. Muhammed Avvâme (Medine: Dâru'l-Yusr, ts.), 580-1.
- Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmîzi*, thk. Merkezü'l-Buhûs ve Tekniyyetü'l-Ma'lûmât (Kâhire: Darü't-Tasil, 2016)
- el-Bezzâr, *Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basri, Müsnedü'l-Bezzâr*, tahk.: Adil İbn Sa'd, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 2005.

- Eflaki, A. (1995). *Ariflerin Menkıbeleri*. (çev.Tahsin Yazıcı) İstanbul: MEB Yayınları.
- El-Gazâlî, *İhya-u Ulûmi'd-Din*, Dar el-Marife, Beyrut.
- el-Hâfız Ebûbekr el-Beyhakî; *el-Medhal, Tahkîk: Dr. Muhammed Ziyâü'd-dîn el-Azamî*. Kuveyt 1404.
- Fehd, T. (2000). “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 22, İstanbul.
- Gökman, M. (1943). *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Gölpınarlı, A. (1990). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*. VI. Cilt III. Basım, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Güleç, İ. (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*. 1. Baskı, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Hafız-ı Şirazi (2011). *Hafız Dîvânı* (1. baskı). (hızl. Mehmet Kanar). C. 1-2. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İbn Battal. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1423.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned*, I-X+II, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1411/1991 ; I-VI, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).
- İbn Mâce, *Ebû Abdillâh el-Kazvînî, Sünen*, thk. M.F. Abdülbaki, ts.
- İmam G. (2012). *Yeni İhyâ-u Ulûmiddin*. (Tehzip ve Tekmil: A. Duran). C. 1-4. İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- İsmail Rüsûhî Ankaravî. (2008). *Makâsıd-ı Aliyye fîŞerhi't-Tâiyye* (2. basım). (hızl. Mehmet Demirci). İstanbul: Vefa Yayınları.
- Karakoç, K. ve Yiğit, H. (2023). Mehmed Murad Nakşibendî'nin İyd-ı Ekberi: Hülâsatü's-Şürûh, Z. Avşar, M. Özdemir, A. Uçar (Ed.), *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri içinde 4258-454*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Konuk, A. A. (2006). *Mevlâna Celâleddîn Rûmî Mesnevî-i Şerîf Şerhi I Tercüme ve Şer.* (hızl. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), 3. Basım, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Konuk, A. A. (2011). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. (hızl.: S. Eraydın-M. Tahralı), C. 13, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Konuk, A. A. *Mesnevî Şerhi*. Mevlâna Müzesi Kütüphânesi no. 4740, 6. Defter, Konya.
- Kunt, İ. ve Özkan A. (2013). *Molla Murad en-Nakşibendi Aşk Bağından Öğütler-Mâ Hazar*, İstanbul: Semerkant Yayınları.
- Kütük, A. (2017). İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Yüzük Ve Hukuki Mahiyeti, *Türkiyat Mecmuası*, c.27/2, 195-206.
- Sadi (1992). *Bostan*. (çev. Hikmet İlaydın), İstanbul: MEB Yayınları.
- Sühreverdî, *Avârifü'l-maârif*, S. V, 74 (Ebû Hâmid el-Gazzâlî, İhyâu ulûmi'd-dîn, Beyrut ts., Dâru'l-Ma'rife içerisinde).
- Şeyh Sâdî-i Şîrazî (1980). *Bostan ve Gülistan* (12. baskı), (Tercüme: Kilisli Rıfat Bilge), İstanbul: Zafer Matbaası.
- Tahirü'l-Mevlevî (Tarihsiz). *Şerh-i Mesnevî (1-14)*, İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Tek, A. (2008). “Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri”, *Süleyman Uludağ Kitabı*, (hızl. Mustafa Kara), İstanbul: Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Top, H. (2019). *Mesnevî-i Manevi Şerhi (12 Cilt)* İstanbul: Rumi Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Vassâf, H. (2006). *Sefîne-i Evliyâ II*, (Vassâf, Sefîne) haz. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Yardım, A. (2008). *Mesnevî Hadisleri*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Yıldırım, A. (2000). *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, İstanbul: TDV Yayınları.

Sözlükler

- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Yayınları.
- Kanar, M. (2005). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Derin Yayınları.
- Kanar, M. (2015). *Farsça-Türkçe Sözlük* (4. baskı), İstanbul: Say Yayınları.

Muallim N. (2009). *Lugat-ı Nâcî*. (hzl. Ahmet Kartal), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Muhammed b. Ali, Şevkânî, Neylu'l- Evtâr, Mısır, tr., VI/ 364.

Muhammed Mu'în. (1371). *Ferheng-i Fârsî*. C. 1-6. (İntişârât-ı Emîr-i Kebîr).

Mutçalı, S. (2015). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Mütercim Âsım Efendi. (2000). *Burhân-ı Katı* (hzl. M. Öztürk; D. Örs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Pala, İ. (2008). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü* (17. basım), İstanbul: Kapı Yayınları.

Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınları.

Sarı, M. (1982). *El-Mevârid, Türkçe-Arapça Lûgat*, İstanbul: Bahar Yayınları.

Seyyid Mustafa Rasim Efendi. (2008). *Tasavvuf Sözlüğü (İstilahât-ı İnsân-ı Kamil)*.

Şemseddîn Sâmî. (1996). *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt 1-6. İstanbul: Kaşgar Yayınları.

Şemseddîn Sâmî. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Şifa Yayınları.

Tokmak, A. N. (2001). *Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Simurg Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (1963-72). *Tarama Sözlüğü*, 1-7. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurum Yayınları.

Uludağ, S. (2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (1. baskı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Makaleler, Bildiriler, Ansiklopedi Maddeleri

Ateş, A. (1942). Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti ile), *Türkiyât Mecmuası*, C. 7-8, S. 1, s. 253-267.

Avşar, Z. (2007). “Rûhu'l-Mesnevî’de Mesnevî’nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, s. 59-72.

Avşar, Z. (2008). “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 59-95.

- Ceyhan, A. (2011). “Bazı Yazma ve Basma Türk Atasözü Derlemeleri”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 4. İstanbul, s.175-225.
- Ceyhan, S. (2012). Vakit, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, s. 491.
- Çelik, İ. (2002). “Mevlâna’nın Mesnevî’sinin Tercüme ve Şerhleri”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, Erzurum, s. 71-93.
- Çelik, İ. (2002). Mevlânâ’nın Mesnevî’sinin Yedinci Cildi Üzerine, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.20, s.85-98.
- Demirel, Ş. (2007). “Mevlâna’nın Mesnevî’sinin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Literatür Çalışması”, *TALİD (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi)*, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı, Cilt 5, Sayı, 10, GÜZ, s. 469-504.
- Eraydın, S. (1994). “Mevlânâ’nın Mesnevî-i Şerifinden (ilk) Onsekiz Beyit”, *Tasavvuf ve Tarikatlar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları*, İstanbul, s. 494-500.
- Elbir, B. (2008, Fall). “Sururî’nin Şerhinde İmlâ Problemleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 226-235.
- Gölpınarlı, A. (1966). “Mesnevî’nin VII. Cildi”, *Edebiyat Fakültesi Şarkiyât Mecmuası*, S. 6, İstanbul, s. 11-18.
- Gürer, D. (2010). Mesnevî’nin Son Hikâyesi Işığında Aşkın Anlatılmazlığı ya da Mesnevî Neden Sonlandırılmamıştır?, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 1(25), 133-143.
- Güleç İ. (2006). Mevlâna’nın Mesnevî’sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler, *İlmi Araştırmalar*, S.22, s.135-154.
- Güleç, İ. (2009). “Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 Fall, Doi Number: 10.7827/Turkish Studies.879, s. 214-230.
- Karadağ, C. (2006). “Dâvûd-i Kayserî ve Genel Hatlarıyla Düşüncesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi* XV, II 12.

- Koçoğlu, T. (2006). “Ankaravî İsmâ’il Rûsûhî’nin Mesnevî Şerhi Mecnû’atü’l Letâyif ve Matmûratu’l-Maârifte Mesnevî’nin İlk 18 Beytinin Şerh Metodu”, *Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevihâneler Sempozyumu Bildirileri*, MAKSAD Yayınları, Manisa, s. 209-222.
- Koçoğlu, T. (2007). “Şem’î Şem’ullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi” *Uluslararası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlânâ Sempozyumu*, Manisa.
- Koçoğlu, T. (2008). “Metin Neşrinde İmlâ Üzerine Görüşler ve Uygulamalara Dair”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 488-498.
- Köksal, M. F. (2008).” Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler”, *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, s.169-190.
- Köksal, M. F. (2008), "Metin Tenkidi Usûlü Açısından İbn-i Kemâl Dîvânı", *Bercesta*, S. 39, s. 9-14.
- Köksal, M. F. (2012). Metin Neşrinin Ana Esasları, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, C.31, s.179-209.
- Küçük, O. N. (2017). Tasavvufî İrfân Işığında İslâm’ı Yeniden Düşünmek, *Akademik Dergisi*, S. 3, s. 43-58.
- Mengi, M. (2007). “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3.
- Özdemir, M. (2016). Mesnevî’nin Türkçe Şerhleri, *International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, (11/20 Fall), s. 461-502.
- Özgül, H. (2013). Başka İsimlerle Karıştırılan Bir Mesnevî Şârihi: Mehmed Murad Nakşibendî, *Turkish Studies*, Volume 8/12, p. 1009-1016.
- Özgül, H. (2014). 19. Yüzyıl İstanbulu’nun İlim Merkezlerinden Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu Bildirileri* 27-29 Mayıs 2014, 29 Mayıs Üniversitesi, s.609-636, İstanbul.

- Öztürk, F. (2008). “Osmanlı Edebiyatı Metin Neşri Çalışmalarında İmla ve Çeviriyazı Tercihleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 511-520.
- Şentürk, M. H. (1997). Şeyh Mehmed Murâd-ı Naksibendî ve Vâkâyı-nâmesi, *İstanbul Araştırmaları*, İstanbul.
- Şentürk, M. H. (2020). Murad Nakşibendî, *Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Cilt:31. S.188-189*, İstanbul.
- Tanyıldız, A. (2009). “Mesnevî Şerhlerinde Sözden Ma’nâya Yorum Farklılıkları”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, s. 407-426.
- Topal, A. (2007). “Mesnevî’nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, s. 41-50.
- Tulum, M. (1983, Aralık). “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 1-8.
- Uludağ, S. (2000). “İbnü’l-Fârız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul, s. 41-43.
- Ünal, M. (2016). Mesnevînin Yedinci Cildinin Sıhhati ile İlgili Görüş ve Tespitler, *Journal of International Social Research*, Vol 9, Issue 42, p.395.
- Ünver, İ. (1993). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 51-89.
- Ünver, İ. (2008). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6, s. 1-46.
- Yeniterzi, E. (1992, 17-18 Ocak). “Metin Şerhi İle İlgili Görüşler”, I. *Eski Türk Edebiyatı Kolloquumu*, Ankara.
- Yeniterzi, E. (1999). “Metin Şerhi ile İlgili Görüşler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, s.59-68.
- Yılmaz, M. (2020). “Hz. Fâtıma’nın Allah Resûlü’ne Mersiye Şiirleri”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, s.711-731.
- Yıldırım, A. (2007). “Metin Tenkidi ile İlgili Hususlar ve Kâmî Dîvânı Örneği”,

Tezler

- Cengiz, A. (2021), *Dervîş Muhammed Şifâyî, Eşşerhu'l-Kitâbi'l-Mesnevîyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar, Cilt 2 (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Çamyar, E. (2014). *Nakşibendî Mehmed Murâd Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dağlar, A. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Durgun, S. (1993). *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güleç, İ. (2002). *İsmâîl Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güllüce, F. (2008). *Mehmet Nazım Paşa'nın "İbn Fârız Tercümesi ve Şerhi -Metin ve İnceleme-*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gültekin, A. (2006). *İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecnû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârifte Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör, Ö. (2019). *"İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecnû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Güntan, Z. (2009). *XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve Hülasatü's-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- İmamoğlu, A.H. (1993). “*Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Erzurum.
- Kaya, İ. (2008). *Dîvân-ı Hâfız (Sûdî): Kelimeler-Remizler Kavramlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Koçoğlu, T. (2009). *Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özdemir, M. (2013). *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l- Ma’ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Öztürk, S. (2007). *Şem’î’nin (15.-16. yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Paksoy, K. (2012). *Bursevî İsmâîl Hakkî Şerh-i Pend-Nâme-yi Attâr (I-II. Ciltler): İnceleme-metin-sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Şahin, O. (2012). *Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Taşdemir, M. (2019). *Sa’du’llâh Halvetî’ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)*. Yayınlanmamış Tezli Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Taştan, E. (2009). *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî’nin Mesnevî Şerhi (Mecmû’atü’l-Letâ’if ve Matmûratü’l-Ma’ârif) I. Cilt Çeviriyazı-İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Tükiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Uçar, A. (2021). *Pîr Muhammed Efendi, Hazînetü'l-Ebrâr, IV. Cilt, İnceleme-Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Yalap, H. (2014). *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (II. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Yilter, S. (2016). *Şem 'î Şem 'ullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Yazma Eserler

- M. Murad Nakşibendî, *Emsile-i Muhtelif*, Sül. Ktp., Pertev Paşa, no. 581.
- M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh* (Mesnevî Şerhi Cild IV ismiyle), Süleymaniye Kütüphanesi [M.Arif-M.Murâd], no. [113].
- M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh*-(I-II,III, IV,V ve VI. Cilt) İstanbul Üniversitesi Ktp., no: TY 6309-6310-6311-6312-6313-6314-6315.
- M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi [M.Arif-M.Murâd] [113/1-3-4-6].
- M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi [M.Arif-M.Murâd] (Mesnevî Şerhi Cild V ismiyle), no. [240]
- M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no. 165.
- M. Murad Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no. 168/14.
- M. Murad Nakşibendî, *Kavâid-i Fârisiye*, Süleymâniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, no. 1367.
- M. Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260.
- M. Murad Nakşibendî, *Muînü'l-Vâizîn*, Sül. Ktp., [M.Arif-M.Murad], no. 258.
- M. Murad Nakşibendî, *Muzîlü'l-Hafâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, M.Buhârî, no. 304.

M. Murad Nakşibendî, *Şerh-i Kasâid-i Şevket*, Süleymaniye Kütüphanesi, [H.Hüsnü Paşa], no. 970.

M. Murad Nakşibendî, *Vekâyînâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî no. 103.

Elektronik Kaynaklar

Avşar, Z. “Mevlânâ”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü,
www.turkedebiyat isimlersozlugu.com [Erişim tarihi: 10.03.2023]

http://www.kuranikerim.com/m_diyamet_index.htm

<https://hadiskitaplari.com/>

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/>.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Karden KARAKOÇ

Eğitim:

Ünvanı/Mesleği:

Yabancı Dili:

Tezler:

Karakoç, K. (2019). “Milli Kütüphane '06 MİL Yz a 3291' Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuasının Transkripsiyonlu Metni ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesine (MESTAP) Göre Tasnifi” Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye.

Karakoç, K. (2024). “*Mehmed Murad Nakşibendî Hülâsâtü’ş-Şürûh (C.VI) İnceleme-Metin- Sözlük*” Doktora Tezi, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Yayınlar

Makaleler:

1. Karakoç, K. (2020). “16. Yüzyıl Şâiri Hayretî’nin Yayınlanmamış İki Gazeli ve Bu İki Gazel Üzerine Değerlendirmeler”, *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, C.5, S.1, s.15-38.
2. Karakoç, K. (2020). “Bir Şiir Mecmuasında Tespit Edilen Nesîmî’nin Bilinmeyen Gazelleri”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, s.43-55.
3. Karakoç, K. (2021). “16. Yüzyıl Şâiri Fevrî ve Şikâyetnâme’si” *Journal of Turkish Language and Literature* Volume:7, Issue:2, s. 367-388.
4. Karakoç, K. (2021). “Dîvân Mahzeninde Uyandırılmayı Bekleyen Dört Şair” *Journal of Turkish Language and Literature* Volume:7 Issue:1 s.120-132.
5. Karakoç, K. (2021) “Tarihî Bir Olayın Dîvân Şiirine Yansıması: Eğri Seferi’ndeki Firârî Askerler” *Hikmet -Akademik Edebiyat Dergisi / Yûnus Emre'den Mehmed Âkîf'e Şiir Özel Sayısı*, s.294-310.

6. Karakoç, K. (2024). Mesnevî’de Geçen Üç Şehzade Hikâyesi ve Şârihlerin Mesnevî’nin Yedinci Cildine Dair Görüşleri, *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (40), 207-221.

7. Elbir, B., Karakoç K. (2024). Biyografik Kaynaklara Göre Alaşehirli Dîvân Şairleri, *Hikmet -Akademik Edebiyat Dergisi, Ali Emiri Özel Sayısı* (yayın aşamasında)

Bildiriler

8. Karakoç, K. (2023). Mehmed Murad Nakşibendî’nin Hülâsâtü’ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 6.Cildindeki Şerh Metodu ve Diğer Mesnevî Şârihlerine Yaptığı Göndermeler, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi (İSERSC)*, Konya.

9. Yiğit H, Karakoç K. (2023). Mehmed Murad Nakşibendî’nin Hülâsâtü’ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin Üçüncü ve Dördüncü Cildinin Kaynakları ve Şârihin Nakşibendîliğe Temasları, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi (İSERSC)*, Konya.

10. Yiğit H, Karakoç K. (2024). Mahmûr ve Süzgün Bakış: Dîvân Şiirinde Nergis, 9. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi*, Şanlıurfa.

11. Karakoç, K. (2024). Mehmed Murad Nakşibendî’nin Mesnevî Şerhi’nin Altıncı Cildinde Kullandığı Kaynaklar ve Folklorik-Kültürel Unsurlar, *Bilsel Ahlat İnavasyon Kongresi III*, Bitlis.

12. Yiğit H, Karakoç K. (2024). Hülâsâtü’ş-Şürûh’un Üçüncü ve Dördüncü Cildinde Kelamî Unsurlar, Birinci Üsküdar Kongresi

Kitap Bölümü

13. Karakoç, K, Yiğit, H. (2023). Bölüm adı: Mehmed Murad Nakşibendî’nin İyd-ı Ekberi: Hülâsâtü’ş-Şürûh, *Mesnevî’nin Türkçe Şerhleri*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

14. Karakoç, K. (2023). Bölüm adı: El-Hâc Muhammed Şükrü İbn Es-Seyyid Ahmed ‘Atâ (Damad-ı Gelenbevî)’nin Müntebahât-ı Mesnevî Adlı Mesnevî Şerhi, *Mesnevî’nin Türkçe Şerhleri*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

